శ్రీ హయగ్రీవాయనమః

శ్రీమద్భాగవతపురాణరత్నాంతర్గతకథానుక్రమసూచికా

పుటసంఖ్య | పుటసంఖ్య

ప్రథమస్కంధకథానుక్రమసూచికా

సూతంప్రతిశౌనకాది మహర్షి కృతప్రశ్న ప్రకారః * ౧౪
సూతకృతభగవత్కథాప్రశంసా * * ౨౦
భగవతో నారాయణస్య ఏకవింశత్యవతార కథాభివర్ణన ఘట్టః * * ౩౦
అనిర్వచనీయవృత్తాపోత్పత్తింప్రతివ్యాసస్యపరిచింతనమ్ ౩౮
వ్యాససన్నిధింప్రతినారదాగమనమ్ * ౪౨
నారదమహర్షేఃపూర్వజన్మవృత్తాంతకథనమ్ * ౫౦
అశ్వత్థామ్నఃఅర్జునకృతపరాభవకథా * ౫౫
గర్భస్థస్యపరీక్షితఃపరిరక్షణకథా * ౫౯
శరతల్పగతస్యభీష్మాచార్యస్యసన్నిధింప్రతిధర్మరాజగమనమ్ ౬౬
భీష్మాచార్యకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః * ౭౪
శ్రీకృష్ణస్యద్వారకానగరింప్రతిప్రస్థానకథా * ౭౭
పరీక్షిజ్జన్మకథా * ౭౯
గాంధారీధృతరాష్ట్రయోఃదేహపరిత్యాగకథా * ౮౫
ఉత్పాతోత్పత్తిశంకితస్యధర్మరాజస్యపరిచింతనకథా * ౮౯
ద్వారకా నగరాదాగతే నార్జునే నాభిహిత శ్రీకృష్ణ నిర్యాణ కథా * ౯౧
ధర్మరాజకృతపరీక్షిత్పట్టాభిషేకఘట్టః * ౯౬
ధర్మరాజాదీనాంమహాప్రస్థానగమనమ్ * ౯౮
శమీకమహర్షి నందనవిసృష్టపరీక్షిచ్ఛాపకథా * ౧౦౮
పరీక్షిత్ప్రాయోపవేశఘట్టః * ౧౧౩
పరీక్షిత్సన్నిధింప్రతిశుకమహర్షేరాగమనకథా * ౧౧౫

ద్వితీయస్కంధకథానుక్రమసూచికా

భాగవతకథాప్రారంభఘట్టః * ౧౧౭
మోక్షప్రాప్త్యుపాయకథనమ్ * ౧౧౯
మహాపురుషస్వరూపస్యబ్రహ్మాండస్వరూపత్వేనాభివర్ణనమ్ ౧౨౦
ముముక్షో ర్భగవత్స్వరూప ధారణా యోగ ప్రకార కథనమ్ * * ౧౨౦
భగవత్స్వరూపపరిజ్ఞానవిధిప్రతిపాదనమ్ * ౧౨౨
ఉపాసనాభేదేనోపాసకానాం విభిన్నఫలప్రాప్తి ప్రతి పాదన ఘట్టః * * ౧౩౦
భగవద్గుణానువర్ణనపూర్వకలయోత్పత్తిస్వరూప [illegible]
పంచోద్భవాద్యభివర్ణనఘట్టః * ౧౫౨
భగవతోనారాయణస్యవివిధావతారలీలాభివర్ణనకథా ౧౬౮
శ్రీకృష్ణలీలానాంసంగ్రహేణాభివర్ణనకథా * ౧౭౨

తృతీయస్కంధకథానుక్రమసూచిక

తీర్థయాత్రాచరణ దశాయా ముద్ధవం ప్రతివిదురస్యశ్రీకృష్ణాదీనాంకుశలవృత్తాంతపరిప్రశ్నకథా * [illegible]
ఉద్ధవకృతశ్రీకృష్ణలీలావిశేషాణాంసంగ్రహేణాభివర్ణనమ్ ౧౮౧
విదురమైత్రేయసంవాదప్రారంభః * ౧౯౧
ప్రజావృద్ధ్యర్థ ముద్యుక్తస్య స్వాయంభువ మనో స్సాహాయ్యార్థం తు... తః * [illegible]
శ్రీయజ్ఞవరాహావతారకథా * ౨౨౨
యజ్ఞవరాహంప్రతిబ్రహ్మాదిదేవకృతస్తుతిః ౨౨౪
జయవిజయయోర్హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపు రూపత్వేనోత్పత్త్యాద్యభివర్ణనకథా * ౨౪౫
శ్రీయజ్ఞవరాహకృతహిరణ్యాక్షసంహారకథా * ౨౫౫
బ్రహ్మాండసృష్టిప్రవచనపూర్వక యక్షరక్షో గణదేవతాగణాదిసృష్టికథా * * ౨౬౯
స్వాయంభువమనువంశానువర్ణన పూర్వక దేవహూత్యాద్యాహఘటనాద్యభివర్ణనకథా * ౨౯౫
కపిలావతారకథా * ౩౦౧
కపిలరూపేణావిర్భూతంభగవంతంప్రతిబ్రహ్మకృతస్తుతిః ౩౦౨
కపిలదేవహూతిసంవాదః * ౩౦౬
గర్భస్థజీవకృతభగవత్స్తుతిః * ౩౪౪

చతుర్థస్కంధకథానుక్రమసూచికా

విదురంప్రతిమైత్రేయేణోపదిష్టస్వాయం భువమనుపుత్రీవంశానువర్ణనకథా * ౩౫౯
కర్దమప్రజాపతిసంతత్యభివర్ణనకథా * ౩౬౦
అత్రితపఃప్రభావాభివర్ణనపూర్వకసోమోత్పత్తికథా ౩౬౨
దక్షమహేశ్వరయోర్విరోధోత్పత్తికథా ౩౬౫
దక్షేణా నుష్ఠీయ మానాధ్వర దర్శనార్థం దాక్షాయణీ గమనమ్ ౩౭౩
వీరభద్రకృతదక్షాధ్వరధ్వంసనకథా ౩౭౫

పుటసంఖ్య పుటసంఖ్య

వీరభద్రాదిభిఃపరిభూతదేవైఃకృతబ్రహ్మాదిస్తుతిః ౩౮౧ తదధ్వరే పృథోః శ్రీమన్నారాయణ మూర్త్యనుగ్రహ సం

దక్షిణా మూర్తి రూపేణ మహేశ్వరం ప్రతి బ్రహ్మాదిభిః కృతస్తు ప్రాప్తిః ౪౫౫

తిః ౩౮౮ పృథుచక్రవర్తికృతబ్రాహ్మణప్రశంసా ౪౬౮

బ్రహ్మాదిప్రార్థితేశ్వరకృతదక్షానుగ్రహకథా ౩౮౭ పృథుచక్రవర్తిసన్నిధింప్రతిసనకాదీనామాగమనకథా ౪౭౦

దక్షాదికృతశ్రీమన్నారాయణస్తుతిః ౩౯౦ జ్ఞానవైరాగ్యసంపన్నస్యపృథోర్మోక్షైశ్వర్యప్రాప్తికథా ౪౭౪

ధ్రువోపాఖ్యానప్రారంభః ౪౦౦ ప్రచేతసః ప్రతిరుద్రకృత యోగాదేశనామ స్తోత్రోపదేశక

ధ్రువేణసుప్రాప్తనారాయణానుగ్రహకథా ౪౦౩ థా ౪౮౪

ధ్రువకృతభగవత్స్తుతిః ౪౧౯ ప్రాచీన బర్హిషం ప్రతినారదాభిహిత జ్ఞాన మార్గోపదేశక

అంగపుత్రస్యవేనస్యేతిహాసః ౪౨౯ థా ౪౯౭

పృథూపాఖ్యానప్రారంభః ౪౩౯ పురంజనోపాఖ్యానం ౪౯౩

గోరూపధారిణ్యాభువఃపృథుచక్రవర్తికృతవివిధౌషధిదోహనప్రచేతోభ్యోభగవద్దత్తవరప్రదానకథా ౫౦౭

వృత్తాంతః ౪౪౫ ప్రథమ-ద్వితీయ-తృతీయ-చతుర్థస్కంధ

పృథుచక్రవర్త్యనుష్ఠితాశ్వమేధాధ్వరేఇంద్రకృత తద్విఘ్న కథానుక్రమసూచికాసమాప్తా

శ్వాపహారకథా ౪౫౭

శుభమస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

పఞ్చమస్కన్ధవ్యాఖ్యానప్రారమ్భః.

తృతీయే ,, స్వాయంభువస్యచమనోర్వంశః పరమసమ్మతః । కథ్యతాంభగవన్యత్రమైథునేనైధిరేప్రజాః ॥ ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌసుతౌస్వాయంభువస్యవై । యథాధర్మంజుగుపతుస్సప్తద్వీపవతీంమహీమితి ,, పృష్టంస్వాయంభువవంశంప్రక్రమ్య , తద్దుహితృవంశః , జ్యేష్ఠపుత్రోత్తానపాదవంశశ్చకథితః - ప్రజాస్సృజేత్యాదినాచతుర్థస్కన్ధాన్తేనగ్రన్థేన తావతైవశుశ్రూషితంసర్వంశ్రుతప్రాయమితిమన్వానేనశుకాత్ప్రియవ్రతచరిత్రంవిశిష్యనపృష్టం - తత్రచతుర్థస్కన్ధాన్తే ,, యోనారదాదాత్మవిద్యామధిగమ్యపునర్మహీంభుక్త్వా ,, ఇత్యధిగతాత్మవిద్యస్యాపిప్రియవ్రతస్యపునర్భోగానుభవ ఉక్తః - తదిదమఘటమానంపృచ్ఛతిరాజా ॥ ప్రియవ్రతఇత్యాదినాచతుర్భిః ॥ హేమునే,ప్రియవ్రతో-భాగవతఃభగవద్ధర్మనిష్ఠః-ముముక్షు-రాత్మారామఃప్రకృతివివిక్తబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మయాథాత్మ్యానుభవనిష్ఠః-కథంగృహే- అరమత-గృహశబ్దోదేహాపత్యకళత్రాదీనాముపలక్షణః-ఏవంభూతఃకథంగృహాసక్తోభూత్-భాగవతఆత్మారామోఽపిరమతాంగృహే-కోవిరోధఇతిచే- త్తత్రాహ-కర్మబన్ధఃకర్మరూపోబన్ధస్తేన-పరాభవస్తిరస్కారఃజ్ఞానసంకోచశ్చ-యన్మూలః-యాగృహాసక్తి-

రాజోవాచ ॥ ప్రియవ్రతోభాగవతఆత్మారామఃకథంమునే । గృహేఽరమతయన్మూలకర్మబన్ధఃపరాభవః ॥ ౧ ॥ ననూనంముక్తసఙ్గానాంతాదృశానాంద్విజర్షభ । గృహేష్వభినివేశోఽయంపుంసాంభవితుమర్హతి ॥ ౨ ॥ మహతాంఖలువిప్రర్షేహ్యుత్తమశ్లోకపాదయోః । ఛాయానిర్వృతచిత్తానాంనకుటుమ్బేస్పృహామతిః ॥ ౩ ॥ సంశయోఽయంమహాన్బ్రహ్మన్దారాగారసుతాదిషు । సక్తస్యయత్సిద్ధిరభూత్కృష్ణేచమతిరచ్యుతా ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ గద్యం ॥ బాఢముక్తం-కిన్తు-భగవతఉత్తమశ్లోకస్యశ్రీమచ్చరణారవిన్దమకరన్దరసావేశితచే

ర్మూలం-యస్యసః - కర్మబన్ధాన్ముముక్షోఃకర్మబన్ధహేతుభూతగృహాసక్తిర్విరుద్ధా - తథాఽసంకుచితజ్ఞానాత్మయాథాత్మ్యనిష్ఠస్యజ్ఞానసంకోచకర్మబన్ధనిమిత్తాచగృహాసక్తిర్నఘటతఇతిభావః ॥ ౧ ॥ గృహాదిష్వాసక్తిర్హితేషాం ప్రీతివిషయతయా-దోషదర్శనేనత్యాగపూర్వకంనిరతిశయప్రియస్వాత్మపరమాత్మస్వరూపమనుభవతాంతేషునపునఃప్రీతిరిత్యాహ ॥ నేతి ॥ హేద్విజర్షభ-తాదృశానాంభాగవతానా-మాత్మారామాణాం- ముక్తసఙ్గానాందుఃఖహేతుత్వానుసంధానేనత్యక్తదేహాపత్యకళత్రాద్యభినివేశానాం-పుంసాం-పున-ర్గృహేషు - అభినివేశః-పూర్వందోషదర్శనేనత్యక్తోఽభినివేశః,భవితుంనార్హతి-నూనంనిశ్చయః ॥ ౨ ॥ దోషవత్త్వేపితాదాత్వికసుఖహేతుత్వాదస్త్వభినివేశ ఇతిచేత్తత్రాహ ॥ మహతామితి ॥ హేవిప్రర్షే , ఉత్తమశ్లోకస్యభగవతః-పాదయోః-ఛాయయాఛాయావత్తాపత్రయనిరసనద్వారానన్దహేతుత్వాదనుభూతిశ్ఛాయాశబ్దేనవివక్షితా - భగవత్పాదారవిన్దానుభూత్యానిర్వృతంసుఖితంచిత్తం యేషాంతేషాంమహతాం-కుటుమ్బే-స్పృహారూపామతిర్నసంభవతి - నిరతిశయానన్దరూపభగవచ్చరణానుభవసుఖితచిత్తానాం దుఃఖనిమిత్తాత్యల్పసుఖహేతుషుబన్ధనిమిత్తేష్వభినివేశోనసంభవతీత్యర్థః ॥ ౩ ॥ అస్తువాఽఽత్మారామస్యాపి ప్రాక్తనప్రబలకర్మబన్ధవశాద్గృహాసక్తి- స్తథాపి-పునర్గృహాసక్తస్యభగవద్భక్తి- స్తతోముక్తిశ్చ - కథంఘటతఇత్యాహ ॥ సంశయఇతి ॥ హేబ్రహ్మన్-అయం -మహాన్సంశయః-కోఽసౌతత్రాహ ॥ దారగృహసుతధనాదిషుసక్తస్య-కృష్ణే-రతిర్భక్తి- స్తతోగార్హస్థ్యధర్మైర్విచ్ఛిన్నాయాముక్తిశ్చకథమభూదితియదయంమేమహాన్సంశయఇత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ఏవమాపృష్టోబాదరాయణి- స్సత్యమాత్మారామస్యగృహాసక్తిర్గృహాసక్తస్యచపునర్భక్తిర్ముక్తిశ్చనఘటతఇతి-ఆత్మారామస్యభాగవతస్యాప్యుపాధివశాద్గృహాసక్తత్వేపిప్రాచీననివృత్తిధర్మానుష్ఠానబలాత్పునర్భక్తియోగోపసంహారస్సంభవత్యే

త్యాహ ॥ బాఢముక్తమితి ॥ సత్యముక్తమిత్యర్థః-గృహాసక్తస్యపునర్భక్తియోగాసంభవఇత్యత్రాఙ్గీకారః-ఆత్మారామస్యపునర్గృహాద్యనభినివేశ ఇత్యత్రాఙ్గీకారః ॥ ప్రియవ్రతస్యస్వాయంభువ స్వయంభ్వాదిప్రార్థనయా గృహాశ్రమపరిగ్రహః - నతుస్వాభినివేశేనేత్యాత్మారామస్యగృహాద్యభినివేశోనాస్త్యేవేత్యభిప్రాయః - జ్ఞానినోగృహాద్యభినివేశోనాస్తీతితుసమ్యగుక్తం - అపితుగృహాసక్తస్యపునర్భక్త్యుపసంహారోనఘటతఇత్యుక్తమయుక్తమిత్యాహ ॥ కింత్వితి ॥ఉత్తమైః బర్హిష్ఠైరిభిః-శ్లోక్యతేస్తూయత - ఇత్యుత్తమశ్లోకః - ఉత్తమః-శ్లోకః స్తవోయస్యేతివా-తస్యభగవతఃశ్రీమతోశ్శ్రియాసేవ్యమానయో-శ్చరణారవిన్దయోఃరవిన్దవత్సౌగన్ధ్యసౌకుమార్యలావణ్యాది శోభాయుక్తయోః - చరణయో-ర్యో - మకరన్దవత్ప్రవాహ-స్సుఖరూపోభక్తిరస- స్తస్మి-న్నావేశితం-చేతో-యైస్తే-కథంచి-దన్తరాయేణవిఘ్నేన - విహతామపిచ్ఛిన్నామపి,కథంచిదిత్యనేన,భాగవతభక్తేరవిచాల్యత్వంవ్యజ్యతే । భాగవతా-యే - పరమహంసాఃనితరాంవిశుద్ధాన్తఃకరణా- స్తేషాం-దయితస్యనిరతిశయప్రీతివిషయస్య - భగవతఃకథాంకథాశ్రవణాదిజన్యాంభక్తిం - శివతమాంపదవీం మోక్షమార్గభూతాం-నహిస్వన్తినత్యజన్తి-కిన్తుపూర్వవాసనయాతామేవానుతిష్ఠన్తీత్యర్థః - తథాచోక్తంభగవతా ,, పార్థనైవేహనాముత్రవినాశస్తస్యవిద్యత ,, ఇత్యాదినా ,, తత్రతంబుద్ధిసంయోగంలభతేపూర్వదైహికమ్ । యతతేచ్చతతోభూయస్సంసిద్ధౌకురునన్దన ॥ పూర్వాభ్యాసేనతేనైవహ్రియతేహ్యవశోపిస,,ఇత్యనేన -అత్రపాయశోఽన్తరాయైర్విహతామిత్యన్వయః - భక్తియోగస్యవిఘ్నబహుళత్వాత్-నతుపాయేణనహిన్వన్తీత్యన్వయః ,, జిజ్ఞాసురపియోగస్యశబ్దబ్రహ్మాతివర్తతే । ప్రయత్నాద్యతమానస్తు యోగీసంశుద్ధకిల్బిషః ॥ అనేకజన్మసంసిద్ధస్తతోయాతిపరాంగతిమితి ,, బ్రహ్మజిజ్ఞాసావత్త్వమాత్రేణాపిభక్త్యత్యాగాభిధానా-దుపక్రాన్తభక్తియోగానాంక్వచిదపిత్యాగాయోగాత్ *॥౫॥*, యదుక్తంస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవనిష్ఠస్యప్రియవ్రతస్యకథంగృహాద్యభినివేశ ఇతి - తత్పరిజిహీర్షుస్తస్యప్ర

తసోభాగవతపరమహంసదయితకథాంకథంచిదన్తరాయవిహతామపిశివతమాంపదవీంనప్రాయేణహిన్వన్తి ॥ ౫ ॥ యర్హివావరాజన్సరాజపుత్రః ప్రియవ్రతఃపరమభాగవతోనారదస్యచరణసేవయాఽఞ్జసాఽ*ధిగతపరమపురుషార్థసతత్త్వోబ్రహ్మసత్రేణదీక్షిష్యమాణోఽవనితలపరిపాలనాయామ్నాతప్రవరగుణగణైకాన్తభాజనతయాస్వపిత్రోపామన్త్రితోభగవతివాసుదేవఏవావ్యవధానసమాధియోగేనసమావేశితసకలకారకక్రియాకలాపోనైవాభ్యనన్దద్యద్యపితదప్రత్యామ్నాతవ్యంతదధికరణఆత్మనోఽన్య

*మంనివృత్తిధర్మనిష్ఠాంస్వాయంభువస్వయంభూప్రార్థనయాగృహాశ్రమపరిగ్రహంచాహ॥యర్హీత్యాదినా ॥ వావేతినిపాతసముదాయఃప్రసిద్ధిద్యోతకః - యదాహి-రాజ్ఞః మనోః-పుత్రః ,సఃప్రియవ్రతః , సర్వోత్కృష్టభాగవతధర్మనిష్ఠః-నారదస్యగురో-శ్చరణసేవయా-అఞ్జసాసుఖేనైవ-తత్త్వేనసహితఃసతత్త్వః - తత్త్వగ్రహణంహితస్యాప్యుపలక్షణం *అధిగతఃపరమపురుషార్థస్సతత్త్వఃతత్త్వహితాభ్యాంయుక్తో-యేన-అధిగతతత్త్వహితపురుషార్థఇత్యర్థః - అవగతపరమపురుషార్థతత్త్వఇతిపాఠేఽప్యయమేవార్థః, పురుషార్థతత్త్వగ్రహణస్యోపాయస్యాప్యుపలక్షణత్వాత్ - బ్రహ్మసత్రేణజ్ఞానయజ్ఞేన-దీక్షిష్యమాణః - స్వపరయాథాత్మ్యవిజ్ఞాననిష్ఠోభవేయమితి కృతసంకల్పః- భగవతివాసుదేవఏవావిచ్ఛిన్నధ్యానేన -యోగేనసమాధియోగేనేతిహేత్వర్థేతృతీయా హేతురిహఫల-మధ్యయనేనవసతీతివత్-అవ్యవధానసమాధియోగార్థం - సమావేశితః ,, బ్రహ్మార్పణంబ్రహ్మహవి ,, రితిన్యాయేన ,భగవతసమర్పిత - స్సకలానికారకాణికర్త్రాదీని,చ , తేషాంక్రియాస్తద్వ్యాపారా - స్తాసాంచకలాపస్సమూహో - యేన - కర్తృకరణత్వాదికంబ్రహ్మణ్యేవానుసందధత్-కారకవ్యాపారాణాం బ్రహ్మారాధనరూపతాంచానుసందధానః - భక్తియోగానుగ్రాహకత్వేనఫలసఙ్గకర్తృత్వత్యాగపూర్వకమీశ్వరారాధనైకవేషస్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మానుష్ఠానపరఇత్యర్థః -స్వపిత్రాస్వాయంభువమనునా - ఉపమన్త్రణకర్త్రా -ఆమ్నాతాఃరాజ్ఞాం గుణత్వేననీతిశాస్త్రేషుకథితాః - ప్రశస్తాఃగుణా-స్తేషా - మేకాన్తభాజనతయానియతాశ్రయత్వేనహేతునా - మణ్డలపాలనాయ - ఉపామన్త్రితః ఉపచ్ఛన్దితోఽపిపార్థితోపి- నైవాభ్యనన్దత్ నైచ్ఛత్ - అవనితలపరిపాలనమితివిభక్తివ్యత్యయేనానుషఙ్గః - నను ,, ఏతావదేవశుశ్రూషాకార్యాపితృపుత్రకైః । బాఢమిత్యనుమన్యేతసాదరంయద్గురోర్వచ ,, ఇత్యాదిశాస్త్రార్థంజానన్ - సద్గుణాశ్రయఃప్రియవ్రతఃకథంనైచ్ఛదిత్యాశఙ్క్యసమాధత్తే ॥ యద్యపీతి ॥ త-త్పిత్రోపాక్తం - యద్యపి - నప్రత్యాఖ్యేయం - తథాపి - తదధిక

*॥ శ్లో * పా ॥ అవగతపరమపురుషార్థతత్త్వః.

రణైరాజ్యాధికారే - సత్యాత్మనః అన్యస్మాదసతః ప్రకృతిపరిణామరూపాద్దేహాత్ - తత్ప్రియుక్తరాగాదేశ్చ - పరాభవం జ్ఞానసంకోచ - మన్వీక్షమాణః నిరూపయ - న్నాభ్యనన్దదిత్యనుషఙ్గః - స్తైనైవాన్వయో వా ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ అథపిత్రా ప్రార్థితానభినన్దనానన్తరం - హవావేతిపూర్వవత్ప్రసిద్ధిద్యోతకో నిపాతసముదాయః - దేవానామాద్యో, భగవానాత్మయోనిర్బ్రహ్మా - గుణపరిణామరూపస్యాస్య - తస్య జగతః - పరిబృంహణం జ్ఞానేనపరితోఽభివృద్ధిః - అనుధ్యానం అనుచిన్తనం - తాభ్యాం - వ్యవసితః సకలజగదభిప్రాయోయేన - సః - స్వధర్మమాతజ్ఞానేనాభితో - వ్యాప్యతత్తద్బుద్ధివిషయం - సాక్షాత్కృత్యైవం ప్రియవ్రతోఽస్యలోకస్యాభిప్రాయ ఇతికృతనిశ్చయ ఇత్యర్థః- అఖిలైర్నిగమైర్మూర్తిమద్భిర్వేదైర్నిజగణైర్మరీచ్యాదిభిశ్చ-పరివృతః స్వభవనాత్సత్యలోకాదవతీర్ణః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ అవతరన్తం బ్రహ్మాణం విశిందషన్ ప్రియవ్రతసమీపం జగామేత్యాహ॥ తత్రేతి ॥ తత్రతత్రలోకే అర్వాచీనే-గగనతలే-ఉడుపతిశ్చంద్రఇవప్రకాశమానః-అనుపదం పదేపదే-ప్రతిక్షణమిత్యర్థః-అమరశ్రేష్ఠైః దేవేన్ద్రాదిభి-రభితః కాన్త్యా-ప్యాయనే-పూజ్యమానః-ప్రతిమార్గం-వరూథశః-సంఘీభూతైః-సిద్ధాదీనాం గణైః-ప్రత్యేకం సిద్ధాదిసంఘాభిప్రాయేణ గణశబ్దః ప్రయుక్తః-అతో న పౌనరుక్త్యం-ఉపసమీపమేత్య, గీయమానః గన్ధమాదనస్యగిరేః- ద్రోణీం - ప్రకాశయన్, ఉపససర్ప-సమీపం గతః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ తథాహి ... నారదః-ఏనమవతరన్తం - హంసవాహనేనోపలక్షణేన-పితరం -భగవన్తం చతుర్ముఖముపలభమానః హిరణ్యగర్భ ... న్-సఆస్వేవపీతాపుత్రాభ్యాం మనుప్రియవ్రతాభ్యాం సహ- ఉత్థాయ, అర్హణేనపూజయా సహ-వహితబద్ధాఞ్జలి - రుపతస్థే తుష్టావ - తదామన్ద రద్రోణ్యాం ప్రియవ్రతస్యజ్ఞానోపదేశాయ నారద ఆగత్య స్థితః-మనుశ్చ తం నేతుమాగత్యస్థిత ఇతిబోధ్యమ్ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ హేభారత- భగవాన్-హిరణ్యగర్భోఽపి తేన నారదేన-ఉపనీతం కృతమ

స్మాదసతః పరాభవమన్వీక్షమాణః ॥ ౬ ॥ అథహ భగవానాదిదేవ ఏతస్య గుణవిసర్గస్య పరిబృంహణానుధ్యానవ్యవసితసకలజగదభిప్రాయ ఆత్మయోనిరఖిలనిగమనిజగణపరివేష్టితస్స్వభవనాదవతతార ॥ ౭ ॥ స చ తత్రతత్ర గగనతల ఉడుపతిరివ విమానావళిభిరనుపథమమరపరివృఢైరభిపూజ్యమానః పథి పథి చ వరూథశ స్సిద్ధగన్ధర్వసాధ్యచారణమునిగణై రుపగీయమానో గన్ధమాదనద్రోణీమవభాసయన్నుపససర్ప ॥ ౮ ॥ తత్ర హ వా ఏనం దేవర్షిర్హంసయానేన పితరం భగవన్తం హిరణ్యగర్భముపలభమానస్సహసైవోత్థాయార్హణేన సహ పితాపుత్రాభ్యా మవహితాఞ్జలిరుపతస్థే ॥ ౯ ॥ భగవానపి భారత తదుపనీతార్హణః సూక్తవాకేనాతితరాముదితగుణగణావతారసుజయః ప్రియవ్రతమాదిపురుషస్తం సదయహాసావలోక ఇతి హోవాచ ॥ ౧౦ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ నిబోధ తాతేదమృతం బ్రవీమి మాఽసూయితుం దేవమర్హస్యప్రమేయమ్ । వయం భవాంస్తే తత ఏవ మహర్షిర్వహామ సర్వే వివశా యస్య దిష్టమ్ ॥ ౧౧ ॥ న తస్య కశ్చిత్తపసా విద్యయా వా న

ర్హణం పూజనం ॥ యస్య-సమ్యగుక్తేన వాక్యేన సమీచీన స్తుతిరూపేణ వాక్యేన-నితరాం-ఉదితాః వర్ణితాః గుణగణాః-అవతారస్సత్యలోకాదవరుహ్య పృథివ్యామాగమ - స్తత్సంబన్ధి సువిజయస్సర్వోత్కర్షః-స్వాగతమితియావత్-చతుర్ముఖరూపేణ భగవదావేశావతార- స్తత్సంబన్ధి సువిజయో వా - సచ, యస్య, సదయః దయయాయుక్తోఽవలోకో, యస్య సః-ప్రియవ్రత-మితివక్ష్యమాణం వాక్య, మువాచ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ॥ నిబోధేతి నవభిః॥ భగవచ్ఛాసనమేవాహముపదేక్ష్యామి-అతో మదుపదేశ్యరూపం, భగవచ్ఛాసనముల్లఙ్ఘ్యత్వయా భగవాన్నాసూయితవ్య ఇత్యాహ ॥ హే తాత ప్రియవ్రత-ఇదం-ఋతం తథ్యం-వచః-కథయామి-త - న్నిబోధ సావధానం శృణు అప్రమేయం ప్రాకృతకరణజన్యప్రమిత్యవిషయం-అతీన్ద్రియమిత్యర్థః-అపరిచ్ఛిన్నమితివా- దేవం దీప్యమానం, నిరస్తసమస్తదోషం, భగవన్త-మసూయితుం దోషబుద్ధ్యా గ్రహీతుం-నార్హసి, కోఽసావప్రమేయ - స్తత్రాహ ॥ యస్య భగవతో, దిష్టమాదిష్టం శాసనం-వివశాస్తదధీనాస్సన్తో భగవాన్ తవ-తతస్తాతః పితా- మను, రేషమహర్షి ర్నారదోఽయం - మత్ప్రభృతయో మరీచ్యాదయ ఇత్యే-తే-సర్వే-వహామః కరవామ ఇత్యర్థః - వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావో నిరస్తనిఖిలదోషో భగవాన్ సర్వస్య వశీ సర్వస్యేశానస్త్వయాఽస్మాభిశ్చ సర్వైరనుల్లఙ్ఘ్యః-తథాచశ్రూయతే॥ ఏతస్య వా అక్షరస్య ప్రశాసనే గార్గి సూర్యాచన్ద్రమసౌ విధృతౌ తిష్ఠత, ఇత్యాదికేతి భావః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ ఏతదేవోపపాదయతి॥ నేతి॥ కశ్చి- త్తనుభృద్దేహభృత్ -తనుభృచ్ఛబ్దః కరణానామప్యుపలక్షణః-యద్వా తత్కరణకళేబరభృ-జ్జీవః -తస్య భగవతః-కృతం, భావే క్తః-కృతిం ప్రశాసనాత్మికాం, కరణే వా క్తః-తస్యేతి కర్తరి షష్ఠీ-తేనకృతం శాసనమిత్యర్థః - తపఆదిభిరుపాయై-ర్విహన్తుం అన్యథాకర్తుం-నవిభూయాత్ న సమర్థో భవేత్ -తపసా

అనశనాదినా, విద్యయా శాస్త్రీయజ్ఞానేన, యోగవిరక్త్యా అణిమాదియోగబలేన, మనీషయా విచారక్షమబుద్ధ్యా - అర్థైర్ధనై-
ర్ధర్మైర్యజ్ఞాదిభిః - పరతః బలవదాశ్రయణేన స్వతః తపఆదివ్యతిరిక్తేన కేనచిత్సంభావనీయేన స్వీయేనోపాయేన వా - తనుభృ-
దిత్యనేన జీవస్య భగవత్సంకల్పాయత్తం దేహభృత్త్వముక్తమ్ ॥ ౧౨ ॥ తదేవ వివృణ్వం స్తద్దత్తైస్తల్లీలోపకరణై-
స్తన్వాదిభిస్తచ్ఛాసనానువర్తిత్వమేవ స్వరూపానుగుణమన్యథా దణ్డ ఏవ స్యాదితి సదృష్టాన్తమాహ॥ భవాయేతి ద్వాభ్యామ్॥
అఙ్గ హే ప్రియవ్రత - జనతా జనసమూహః, అవ్యక్తదిష్టం - ప్రాకృతైశ్చక్షురాదిభిరనభివ్యజ్యత ఇత్యవ్యక్తో భగవాన్, తేన,
దిష్టం ఆదిష్టం - తత్సంకల్పాయత్తమిత్యర్థః - దేహసంబన్ధం - ధత్తే, కిమర్థమసావీశ్వరో దేహయోగమాదిశతి, తత్రాహ॥
భవాయేతి॥ భవాద్యర్థం - కర్మ కర్తుం ఉత్తరోత్తరజన్మనాశాదేర్నిమిత్తం కర్మ కర్తుం - ప్రాక్తనకర్మానుసారేణ దేహ-
యోగమాదిశతీత్యర్థః - యద్వా, భవాద్యర్థం - కర్మ చ కర్తుమవ్యక్తదిష్టం, దేహయోగం, ధత్తే, తత్ర - భవో జన్మ - నాశో మ-
రణం - శోకః - ప్రియార్థవిపత్తినిమిత్తం దుఃఖం, మోహో దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమాదిరూపః - భయమాగామిదుః-
ఖదర్శనజం జ్ఞానం - సుఖదుఃఖే ఇష్టానిష్టవిషయకే అనుకూలప్రతికూలాత్మకే జ్ఞానే - ప్రాచీనకర్మానుసారేణ భవాద్యర్థము-
త్తరభవాదేర్నిమిత్తం కర్మ చ కర్తుం చావ్యక్తదిష్టమిత్యర్థః - సదా, అభయాయేతి చ్ఛేదః - ముక్తయ ఇత్యర్థః - స్వశాసనాను-
వర్తినామనుగ్రహార్థం తదుల్లఙ్ఘనకర్తృణాం నిగ్రహార్థం చ - సత్త్వాదిప్రచురదేహయోగమాదిశతీతి భావః ॥ ౧౩ ॥
యస్య భగవతో, వాచి వేదాత్మికాయాం, తన్త్యాం దామన్యాం రజ్జ్వాం, గుణకర్మదామభిః - గుణాస్సత్త్వా-
త్త్వికాదిభేదభిన్నాని స్వస్వవర్ణాశ్రమోచితాని కర్మాణి, తాన్యేవ - దామాని - గళబన్ధనగ్రన్థియుతరజ్జవః - తైః ...
ర్వత్స వయం - సుయోజితాః నిబద్ధాస్సన్తః - తస్మై ఈశ్వరాయ - భగవతే, బలిం పూజాం - వహామః కరవామః - యథా నసి నాసి-
కాయాం - భిన్నాయాం - ప్రోతాః బద్ధరజ్జవః - చతుష్పదో బలీవర్దా ద్విపదే మనుష్యాయ - నామభిరితి పాఠే - వర్ణాశ్రమనామ-

యోగవిరక్త్యా మనీషయా వా । నైవార్థధర్మైః పరతస్స్వతో వా కృతం విహన్తుం తనుభృద్విభూయాత్ ॥ ౧౨ ॥
భవాయ నాశాయ చ కర్మ కర్తుం శోకాయ మోహాయ సదాఽభయాయ । సుఖాయ దుఃఖాయ చ దేహయోగ-
మవ్యక్తదిష్టం జనతాఽఙ్గ ధత్తే ॥ ౧౩ ॥ యద్వాచి తన్త్యాం గుణకర్మదామభిస్సుదుస్తరైర్వత్స వయం సుయో-
జితాః । సర్వే వహామో బలిమీశ్వరాయ ప్రోతా నసీవ ద్విపదే చతుష్పదః ॥ ౧౪ ॥ ఈశావసృష్టం హ్యవరున్ధ్మ-
హేఽఙ్గ దుఃఖం సుఖం వా గుణకర్మసఙ్గాత్ । ఆస్థాయ తత్తద్యదయుఙ్క్త నాథశ్చక్షుష్మతాఽన్ధా ఇవ నీయమా-
నాః ॥ ౧౫ ॥ ముక్తోఽపి తావద్బిభృయాత్స్వదేహమారబ్ధమశ్నన్నభిమానశూన్యః । యథాఽనుభూతం ప్ర-

మాని - తైః - ॥ ౧౪ ॥ కిఞ్చ, న వయమిష్టానిష్టప్రాప్తిపరిహారసాధకాః కిన్తు తదుపసంహారసమర్థా ఇత్యాహ ॥ ఈశావ-
సృష్టమితి ॥ అఙ్గ హే ప్రియవ్రత, నాథ ఈశ్వరో, యద్యదయుఙ్క్త యోజితవాన్, తత్తద్వర్ణాశ్రమాదికం జాత్యాదికం చ - ఆస్థా-
య, స్థితాః, వయం, తత్త, దీశ్వరాదిష్టం దేవతిర్యగాదిశరీరమాస్థాయ, స్థితా వయమితి వా, గుణకర్మణాం సాత్త్వికాదిభేదభి-
న్నానాం కర్మణాం - సఙ్గాత్సంబన్ధనిమిత్తాత్, తత్తత్కర్మానురూపమిత్యర్థః, అనేనేశ్వరస్య వైషమ్యాభావ ఉక్తః - ఈశేన
భగవతా, అవసృష్టం దత్తం, సుఖం, దుఃఖం వా, అవరున్ధ్మహే ప్రాప్నుమః, ఈశ్వరస్య హితాహితజ్ఞత్వే అన్యేషామనభిజ్ఞ-
త్వే చ దృష్టాన్తమాహ ॥ చక్షుష్మతేతి ॥ యథా, చక్షుష్మతా అవిప్లుతచక్షురిన్ద్రియేణ పురుషేణ, ఛాయామాతపం వా, నీయ-
మానాః ప్రాప్యమాణాః, అన్ధాః, ప్రాప్నువన్తి, తద్వత్, అతోఽస్మాభిరీశ్వరాదిష్టైః ప్రవృత్తిధర్మ ఏవానురోద్ధవ్య ఇతి భా-
వః ॥ ౧౫ ॥ నను దేహాత్మాభిమానేన సంసారిణో జీవస్య ప్రవృత్తిధర్మానువృత్తిర్యుక్తా, అహం త్వధికృతాత్మవిద్యో ముముక్షుః
కథం ప్రవృత్తిధర్మమనురుణధ్మి బన్ధకత్వాదిత్యాశఙ్కాయాం తావన్ముక్తోరప్యాముక్తేర్దేహధారణమావశ్య-
కం, తదనుబన్ధితయా ప్రాప్తేషు కేషుచిత్ప్రవృత్తోఽపి న బధ్యత ఇత్యాహ ॥ ముక్తోఽపీతి ॥ ప్రతియాతనిద్రః ని-
వృత్తాజ్ఞానః, పుమాన్, యథాఽనుభూతం అనుభూతవత్ జ్ఞానోదయాత్పూర్వమనుభూతకర్మవత్, అ-
జ్ఞానదశాయాం కర్మానుభవవదితి యావత్, తథా, జ్ఞానోదయాదనన్తరమప్యా, గబ్ధం సుఖదుఃఖాదిఫలప్ర-
దానాయ ప్రవృత్తం పుణ్యాపుణ్యరూపం కర్మ - అశ్నన్ననుభవన్నపి, తత్ర, అభిమానశూన్యః సుఖదుఃఖా-
ద్యనుభవప్రయుక్తదేహగతస్థౌల్యకార్శ్యాద్యభిమానమాత్మన్యకుర్వాణః, యావన్ముక్తో భవేత్, తావ-
త్స్వ, దేహం, బిభృయాదేవ, దేహాత్మాభిమానరహిత ఆరబ్ధమశ్నన్నపి యావన్ముక్తస్తావత్స్వదేహం బిభృయాదితి వాఽ-
న్వయః, ప్రారబ్ధస్య కర్మణోఽధిగతాత్మవిద్యానాప్యనుభావ్యత్వాత్ప్రారబ్ధాయత్తత్వాచ్ఛరీరస్య తద్ధారణమవర్జనీ-
యమిత్యర్థః, తర్హి జ్ఞాజ్ఞానినోః కో విశేషస్తత్రాహ ॥ కిన్త్వితి ॥ అయం ప్రతియాతనిద్రః - అన్యదేహాయ దేహాన్తరారమ్భాయ

నిమిత్తభూతాత్, స్వగుణాః సత్త్వాదిగుణప్రయుక్తకర్మాణి-నవృఙ్క్తే నభజతి-ప్రారబ్ధానుభవో దేహధారణంచేత్యుభయం తుల్యం పునర్దేహాన్తరనిమిత్తబన్ధకకర్మాకరణంతుజ్ఞానినోవిశేషఇతిభావః ॥ ౧౬ ॥ అస్తుముముక్షోరపిదేహధారణంప్రారబ్ధానుభవశ్చేతి-వన్యైరపదేహధారణసంభవాద్వన ఏవవత్స్యామి-గృహాశ్రమస్యసంసృతిహేతుత్వాత్-త్యాహ॥భయమితి॥ ప్రమాదాత్ప్రమాదావేవహిభయాభయహేతూ-అతః, ప్రమత్తస్యస్వపరయాథాత్మ్యాపిస్మరణేన దేహేన్ద్రియపరవశస్య,వనేష్వపిఅపిశబ్దాద్గృహేషువ-వసతో, భయంసంసార-స్స్యాదేవ-ననువనేవసతోదేహానుబన్ధినాంకళత్రాదీనాంప్రసహ్యప్రవర్తయతాంజ్ఞాననిష్ఠావిరోధినామభావాత్సాసుప్రతిష్ఠితాస్యాత్, గృహేతువిపరీతేతత్యాహ॥యతఃయస్మాత్,సఃవనవాసీ,సహషట్సపత్నైఃసస్త్రైవ-షట్సపత్నాఃశత్రవో, మనస్సహితానిజ్ఞానేన్ద్రియాణియస్య,తథాభూతఏవ, వనే,ఆస్తే ఉపసర్జనస్యేతి,ప్రాగ్రహణాత్సహస్యసభావాభావః,ఇన్ద్రియాణాంహిచరతాంయన్మనోఽనువిధీయత, ఇతిసమనస్కస్యేన్ద్రియవర్గస్యవిషయప్రవణస్యజ్ఞాననిష్ఠావిరోధిత్వాద్వనాశ్రమిణోపి ఇన్ద్రియవర్గస్యసహైవవిద్యమానత్వాద్భయంస్యాదేవ, అతఇన్ద్రియవర్గఏవనియన్తవ్యః,యద్యేవంతర్హికిమపరాద్ధం గృహాశ్రమేణేత్యత్రాహ ॥ జితేన్ద్రియస్యాత్మరతేఃప్రకృతివివిక్తాత్మానుభవశీలస్య,బుధస్యబ్రహ్మనిష్ఠస్యపుంసః-గృహాశ్రమః-కింన్వ-వద్యందోషం-కరోతి-నకమపిదోషంకరోతీత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ ననుయదీన్ద్రియపారవశ్యరూపప్రమాదఏవభయహేతుః-తర్హీన్ద్రియాణిజ్ఞాననిష్ఠావిరోధీనివనఏవనసఙ్జేష్యామీత్యత్రాహ ॥ యఇతి॥సపత్నాన్జ్ఞాననిష్ఠావిరోధిత్వేనశత్రుతుల్యానిషడిన్ద్రియాణి- యో-విజిగీషమాణఃవిజేతుమిచ్ఛన్,సః-పూర్వంప్రథమం,గృహేషునిర్విశ్యగృహాశ్రమఏవస్థిత్వా,యతేతఇన్ద్రియజయార్థంయతేత, తథాహి, లోకే,యఃకశ్చిత్,శత్రూన్విజిగీషమాణః-ప్రథమం-దుర్గం,ఆశ్రితః-ఊర్జితాన్బలిష్ఠాన్-శత్రూనత్యేతిజయతి - తతః, క్షీణేషుశత్రుషు,బలహీనేషుసత్సు-కామంయథేష్టం,దుర్గాదన్యత్ర

తియాత్క్షుద్రఃకింత్వన్యదేహాయగుణాన్నవృఙ్క్తే ॥ ౧౬ ॥ భయంప్రమత్తస్యవనేష్వపిస్యాద్యతస్సఆస్తేసహ షట్సపత్నః । జితేన్ద్రియస్యాత్మరతేర్బుధస్యగృహాశ్రమఃకిన్నుకరోత్యవద్యమ్ ॥ ౧౭ ॥యష్షట్సపత్నాన్వి జిగీషమాణోగృహేషునిర్విశ్యయతేతపూర్వమ్ । అత్యేతిదుర్గాశ్రితఊర్జితారీన్క్షీణేషుకామంవిచరేద్విప శ్చిత్ ॥ ౧౮ ॥ త్వంత్వబ్జనాభాఙ్ఘ్రిసరోజకోశదుర్గాశ్రితోనిర్జితషట్సపత్నః।భుఙ్క్ష్వేహభోగాన్పురుషా తిదిష్టాన్విముక్తసఙ్గఃప్రకృతింభజస్వ ॥ ౧౯ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఇతిసమభిహితోమహాభాగవతోభగవతస్త్రిభు వనగురోరనుశాసనమాత్మనోలఘుతయాఽవనతశిరోధరోబాఢమితిసబహుమానమువాహ ॥ ౨౦ ॥భగవా

న్, చరేత్-ఏవంవిపశ్చిదపీత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ సత్యంప్రథమందుర్గాశ్రితఏవాగినత్యేతీతి,అహమపిభగవచ్చరణారవిన్దరూపందుర్గమాశ్రిత్యశత్రూన్జేష్యామి, నత్వతిహేయాన్గృహానిత్యత్రాహ॥త్వంత్వితి॥యద్యపిత్వ,మబ్జనాభస్యభగవతశ్చరణకమలకోశదుర్గాశ్రితః- యథాకమలకోశాన్తర్గతంభ్రమరంబాహ్యతపవర్షాదయోనబాధన్తే,తద్వద్భగవచ్చరణారవిన్దసమావేశితమనసమిన్ద్రియాణినబాధన్తఇతిజ్ఞాపనాయకోశశబ్దః-ప్రయుక్తః-నిర్జితః-జ్ఞానయోగవిరోధిషడిన్ద్రియవర్గోయేన- తథాపి, పురుషేణపరమపురుషేణ,అతిదిష్టాన్,నిర్దిష్టాన్,ఇహలోకే,భోగాన్,భుఙ్క్ష్వ,తతో,విముక్తసఙ్గః,భగవద్భక్త్యా,ప్రకృతింస్వభావం, ఆవిర్భూతాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకస్వభావం,భజస్వేతియావత్ ॥ ౧౯ ॥ ఇత్థంబ్రహ్మణా,సమ్యగభిహితఉక్తః-మహాభాగవతః-ప్రియవ్రతః-త్రిభువనగురోరుపదేష్టు-ర్భగవతశ్చతుర్ముఖస్య,అనుశాసనమాత్మనస్స్వస్య - లఘుతయాఽనుకరతయాహేతునా, భోగాననుభవతఏవపునర్ముక్త్యుపాయప్రదర్శనాత్మకత్వాత్తచ్ఛాసనస్యసుకరత్వం,యద్వా,ఆత్మనోయ, దనుశాసనం,త-ద్లఘుతయాగౌరవేణ,బాఢంకరిష్యామీత్యవనతకన్ధరస్సన్,సబహుమానం-జగ్రాహ ॥ ౨౦ ॥ తతో,భగవాన్స్వయమ్భూః,మనునాస్వాయంభువేన-యథావిధి-కృతపూజః-ప్రియవ్రతస్యయోగ్యభిలాషావిరహితస్యశిష్యాభావాత్కుటిలస్వభావసంభవే, తత్తూష్ణీంస్థిత్వాహ,అవిషమమకుటిలంయథాభవతితథా,ప్రియవ్రతనారదయో,రభిసమీక్ష్యమాణయోస్సతోః - అవాఙ్మనసయోర్విషయం,వాక్చమనశ్చవాఙ్మనసే,అచతురేతి చతురే, త్యాదినానిపాతనాత్సమాసాన్తోఽచ్ప్రత్యయః, తయోః-విషయంవేద్యం,స్వనివాసగతో,రితిగత్యర్థత్వాద్గత్యర్థస్యచజ్ఞానార్థత్వాద్వాఙ్మనసవిషయంతస్మిన్భవతీత్యవాఙ్మనసవిషయం-అనేనార్వాచీనలోకానాంవిషయత్వమేవవివక్షితం,విచిత్రతరంహిదమవాఙ్మనసగోచరమిహలోకేప్రయోగోదృశ్యతే,యుక్తంచైతత్, పరబ్రహ్మస్వరూపగుణానామేవాపరిచ్ఛిన్నత్వేనవాఙ్మనసయోరవిషయత్వాత్ కార్యసర్గస్యవాఙ్మనసవిషయత్వాత్సత్యలోకస్యాపి కార్యత్వాత్ అవ్యవహృతంద్విపరార్ధావసానపర్యన్తంతత్రత్యానాంజన్మజరామరణాద్యభావేననష్టంజీర్ణమిత్యాదివ్యవహారావిష

యం, తథాచోక్తం ద్వితీయే॥ తద్ద్వైపరార్ధం తదుపార మేష్ఠ్యం న యత్ర శోకో న జరా న మృత్యుః॥ నార్తిర్న చోద్వేగ,, ఇతి, ఏవంవిధ-మాత్మనస్స్వస్య, సమవస్థానం సత్యలోక-మగాత్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ మనుః స్వాయంభువోఽపి, పరేణ బ్రహ్మణైవ-ప్రతిసంధితః సంపాదితః - మనోరథః రాజ్యే పుత్రమభిషిచ్య వనం యాస్యామీత్యేవంరూపో మనోరథో - యస్య, తథాభూతస్య-సురర్షివరో నారదః-తస్య, అనుమతేన అనుమత్యా, భావేక్తః - ఆత్మజం ప్రియవ్రతం, నిఖిలభూమణ్డలమర్యాదారక్షణాయ-స్థాపయిత్వా, అతివిషమాదుస్తరా - యే - విషయాశ్శబ్దాదయః-త ఏవ-విషజలాశయః-విషోదకాశ్రయః, స్తదూపం-య, ద్గృహం, తస్మిన్, స్నానాభోగేచ్ఛా-తతః, ఉపరతోఽభూత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఇతిహావావ ఇత్థంహ, స జగతీపతిః ప్రియవ్రతః-ప్రథమం, ఆత్మనః స్వస్య, ఇచ్ఛయా, అభినివేశితః-ప్రాపితః, కర్మాధికారః భగవదారాధనరూపకర్మాధికారః-యస్య సః-అఖిలస్య జగతః, బన్ధనధ్వంసనః- బన్ధననివర్తకః, అత ఏవ-పరః ఉత్కృష్టః-అనుభావః-ప్రభావః-యస్య, తస్య భగవతః-కృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలస్య, య, దఙ్ఘ్రియుగ్మం, తస్య యదవిచ్ఛిన్నం, ధ్యానం, తస్య, ప్రభావేన, పరిరన్ధితకషాయోదగ్ధరాగాదిమలః- ఆశయోఽన్తఃకరణం, యస్య, అత ఏవా-వదాతః నిర్మలోఽపి, మహతాం బ్రహ్మాదీనాం, ఆజ్ఞాపాలనేన, మానవర్ధనః-భూమణ్డలమనుశిష్టవాన్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ అనుశాసనప్రకారమేవ వివక్షుస్తావద్దారపరిగ్రహమపత్యాని చాహ॥ అథేతి॥ అథ చతుర్ముఖాదేశానన్తరం, నివృత్తినిష్ఠోఽపి ప్రవృత్తో భూదితి విస్మయతే, హేతి విశ్వకర్మణః-విశ్వకర్మనామ్నః- ప్రజాపతేర్బ్రహ్మణో, బర్హిష్మతీం నామ - దుహితర, ముపయేమే ఊఢవాన్-ఉ ఇతి విస్మయే-హావావేతి ప్ర

నపి మనునా యథావదుపకల్పితాపచితిః ప్రియవ్రత నారదయోరవిషనుమభిసమీక్షమాణయోరాత్మనస్స మవస్థానమవాఙ్మనసక్షయమవ్యవహృతమగమత్ ॥ ౨౧ ॥ మనురపి పరేణైవం ప్రతిసంధితమనోరథస్సురర్షివరానుమతేనాత్మజమఖిలధరామణ్డలస్థితిగుప్తయేఽవస్థాప్య స్వయమతివిషమవిషయవిషజలాశయాశాయా ఉపరరామ ॥ ౨౨ ॥ ఇతిహవావ స జగతీపతిరాత్మేచ్ఛయాఽభినివేశితకర్మాధికారోఽఖిలజగద్బన్ధనధ్వంసనపరానుభావస్య భగవత ఆదిపురుషస్యాఙ్ఘ్రియుగళానవరతధ్యానానుభావేన పరిరన్ధితకషాయాశయోఽవదాతోఽభిమానవర్ధనో మహతాం మహీతలమనుశశాస ॥ ౨౩ ॥ అథ స దుహితరం ప్రజాపతేర్విశ్వకర్మణ ఉపయేమే బర్హిష్మతీం నామ తస్యాముహవావాత్మజానాత్మసమానగుణశీలకర్మరూప ❁ వీర్యోదారాన్దశ సంభావయాంబభూవ కన్యాం చ యవీయసీమూర్జస్వతీం నామ ॥ ౨౪ ॥ ఆగ్నీధ్రేధ్మజిహ్వ యజ్ఞబాహు మహావీర హిరణ్యరేతో ఘృతపృష్ఠ సవన మేధాతిథి వీతిహోత్ర కవయ ఇతి సర్వ ఏవాగ్నినామానః ॥ ౨౫ ॥ ఏతేషాం కవిర్మహావీరస్సవన ఇతి త్రయ ఆసన్నూర్ధ్వరేతసస్త ఆత్మవిద్యాయామర్భభావాదారభ్య కృతపరిచయాః పారమహంస్యమేవాశ్రమమభజన్ ॥ ౨౬ ॥ తస్మిన్నుహవావోపశమశీలాః పరమర్షయస్సకలజీవనికా

సిద్ధా-తస్యాం బర్హిష్మత్యాం, ఆత్మసమానైస్స్వతుల్యైః, శీలాదిభిర్గుణైః, రుదారాన్మహతః, ఔదార్యాని తి పారే, ఆత్మసమాశ్శీలాదయో యేషాం మిత్రి బహువ్రీహిః-తత్ర, శీలం స్వభావస్సద్వృత్తిశ్చ-గుణాశ్శౌర్యాదయః, కర్మ వ్యాపారః-
సౌన్దర్యం- వీర్యం పరాభిభవసామర్థ్యం-, శౌర్యం రణమధ్యే స్వగృహ ఇవ ప్రవేశసామర్థ్యం, ఔదార్యం వదాన్యతా-ఏవంవిధాన్ -దశ, త్మజాన్ సంభావయాంబభూవ ఉత్పాదయామాస - తథా - యవీయసీం దశానామాత్మజానామనుజా-మూర్జస్వతీం నామ- కన్యాం భావయాంబభూవేత్యనుషఙ్గః - ఆత్మజాన్ కన్యాం చ భావయాంబభూవేతి పూర్వేణాన్వయః ❁॥ ౨౪ ॥ ❁ పుత్రాన్నిర్దిశతి ॥ ఆగ్నీధ్రేతి॥ ఆగ్నీధ్రాదినామిత రేతరయోగద్వంద్వః-సర్వే, అగ్నీనాం నామాని యేషాం తే, తథాభూతాః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఏతేషాం దశానాం పుత్రాణాం మధ్యే-కవి-ర్మహావీర, స్సవన-ఇతి త్రయః పుత్రా-ఊర్ధ్వరేతసః జితేన్ద్రియా, ఆసన్, తే కవ్యాదయస్త్రయః - బాల్యాదారభ్య-ఆత్మవిద్యాయాం, కృతః పరిచయో యైస్తే, పారమహంస్యం-పరమహంసాః నితరాం పరిశుద్ధాన్తఃకరణాః - తేషాం సంబన్ధినం, ఆశ్రమ, మభజన్, కేవలనివృత్తిధర్మపరాయణా అభూవన్నిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తస్మిన్నుహవావ పారమహంస్యాశ్రమే హ్యవర్తమానా, స్తే, ఉపశమః ఇన్ద్రియనిగ్రహ ఏవ-శీలం, యేషాం తే, అత ఏవ - పరమర్షయః - సకలజీవానాం ని - కాయస్సమూహ, స్స - ఆవాసశ్శరీరం - యస్య నికాయస్య, వాస ఆధార, స్తస్యేతి వా, మృత్యుభయం సంసృతిభయం, తేన - భీతానాం - శరణభూతస్య రక్షణోపాయభూతస్య రక్షితుశ్చ, భగవతో, వాసుదేవస్య, శ్రీమతోశ్చరణారవిన్దయో, ర్నిరవచ్ఛిన్నం, స్మరణం,

౨౪ ❁ శ్లో॥ పా॥ వీర్యోదార్యాన్.

తేనా - విగళితః - అవిచ్ఛిన్నః - ప్రీత్యుత్కర్షరూపో - యః - పరమభక్తియోగ - స్తస్య - ప్రభావేన, ఉపచయేన వాపరిభావితం నిరస్తరాగాదికం, నిర్వాసితమితి యావత్ - య-దన్తర్హృదయం మన- స్తస్మి-న్నధిగతే సాక్షాత్కృతే, సర్వేషాం - భూతానామాత్మనా - మాత్మభూతేఽన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన ధారకే ప్రత్యగాత్మని - ప్రత్యక్ జీవః - ఆత్మా శరీరం - యస్య - తస్మి-న్నితి చః ఆత్మనీతి వా - ప్రత్యగాత్మశరీరక ఇతి వా - భూతానామాత్మభూత ఇత్యచేతనశరీరకత్వముక్తం - ప్రత్యగాత్మనీతి జీవశరీరకత్వం - ఏవంభూతే - భగవత్యేవ వర్తమానస్య భగవదపృథక్సిద్ధవిశేషణతయా సాక్షాత్కృతస్య - ఆత్మనః స్వస్య, తాదాత్మ్యం తత్స్వభావతాం - సాధర్మ్యమిత్యర్థః - అవిశేషేణ జగద్వ్యాపారవర్జం కార్త్స్న్యేన - సమీయుః - ముక్తా బభూవురిత్యర్థః - అవశిష్టాస్సప్త పుత్రాః పిత్రధీనాః స్థితా ఇతి భావః * ॥ ౨౭ ॥ * తథాఽన్యస్యామపి భార్యాయాం - త్రయః పుత్రా జాతా - స్తాన్ తదధికారం చ నిర్దిశతి ॥ ఉత్తమ ఇతి * ॥ ౨౮ ॥ * ఏవ - ముపశమాయనేషు - ఉపశమోగుణాన్తరాణామప్యుపలక్షణః - ఆత్మసమానశీలేతి పూర్వముక్తత్వాత్ - సద్గుణాశ్రయేషు - స్వతనయేషు - సత్స్విత్యర్థః - అథ జగతీపతిః ప్రియవ్రతః - అర్బుదః కోటిః - అన్యే తు శతకోటిభిరేకమర్బుదమిత్యాహుః - వత్సరాణా - మేకాదశార్బుదాని - జగతీం - బుభుజ ఇత్యన్వయః - రాజ్ఞో ధర్మపరిపాలనవిషయభోగప్రధానైర్వ్యాఖ్యేయం - తత్రాపి న్యాయేనైవ ధర్మపరిపాలనమాహ ॥ అవ్యాహతాః - అఖిలాః - పురుషకారాః పౌరుషాణి - యస్మాత్తేన - సారేణ బలేన - సంభృతౌ పూర్ణౌ - యౌ - దోర్దణ్డౌ - తయో - ర్యుగళం - తేనా - పీడిత ఆకృష్టో - మౌర్వీగుణ - స్తస్య - స్తనితం టంకార - స్తేనైవ యుద్ధం వినా - విరమితా నిరస్తాః - ధర్మవిరోధినో - యేన భోగాతిశయమాహ - బర్హిష్మత్యాస్స్వభార్యాయాః - అనుదిన - మేధమానైః ప్రమోదాదిభిః - పరా

యావానస్య భగవతో వాసుదేవస్య భవభీతానాం శరణభూతస్య శ్రీమచ్చరణారవిన్దావిరతస్మరణావిగళితపరమభక్తియోగానుభావేన పరిభావితాన్తర్హృదయాధిగతే భగవతి సర్వేషాం భూతానామాత్మభూతే ప్రత్యగాత్మన్యేవావర్తమానస్యాత్మనస్తాదాత్మ్యమవిశేషేణ సమీయుః ॥ ౨౭ ॥ అన్యస్యామపి జాయాయాం త్రయః పుత్రా ఆసన్నుత్తమస్తామసో రైవత ఇతి మన్వన్తరాధిపతయః ॥ ౨౮ ॥ ఏవముపశమాయనేషు స్వతనయేష్వథ జగతీపతిర్జగతీమర్బుదాన్యేకాదశ పరివత్సరాణామవ్యాహతాఖిలపురుషకారసారసంభృతదోర్దణ్డయుగళాపీడితమౌర్వీగుణస్తనితవిరమితధర్మప్రతిపక్షో బర్హిష్మత్యాశ్చానుదినమేధమానప్రమోదప్రసవనయౌషణ్యవ్రీడాప్రముషితహాసావలోకరుచిరక్ష్వేళ్యాదిభిః పరాభూయమానవివేకోఽనవబుధ్యమాన ఇవ మహామనా బుభుజే ॥ ౨౯ ॥ యావదవభాసయతి సురగిరిమనుపరిక్రామన్ భగవానాదిత్యో వసుధాతలమర్ధేనైవ ప్రతపత్యర్ధేనావచ్ఛాదయతి తదా హి భగవదుపాసనోపచితాతిపురుషప్రభావస్తదనభినన్దన్ సమజవేన రథేన జ్యోతిర్మయేన రజనీమపి దినం కరిష్యామీతి సప్తకృత్వస్తరణిమనుపర్యక్రామద్ద్వితీయ ఇవ పతఙ్గః ॥ ౩౦ ॥ యే వా ఉ హ తద్రథచరణనేమికృతపరిఖాతాస్తే సప్త సిన్ధవ ఆసన్, యత ఏవ కృతాస్సప్త భువో

భూయమానవివేక ఇవ - అత ఏవ - విషయాసక్త్యా - అనవబుధ్యమాన ఇవ - బుభుజే - తత్ర - ప్రమోదః పత్యుర్దృష్ట్వా హర్ష - స్తతః - ప్రసరణమభ్యుత్థానాదిలీలా - తతో - యౌషిణ్యం యోషిత్స్వరూపకృతశృఙ్గారానుభావప్రకాశనం - తతో - వ్రీడయా - ముషితాస్సంకోచితాః - హాసావలోకా - స్తతో - రుచిరక్ష్వేళాదయః - మృదుతరపరిహాసవాక్యాదీని - తైః * ॥ ౨౯ ॥ * ప్రభావాతిశయమాహ ॥ యావదితి ॥ భగవా - నాదిత్యస్సూర్యః - సురగిరిం మేరుం - అనుపరిక్రామన్ పరిక్రమన్ ప్రదక్షిణీకుర్వన్ వసుధాతలం భూమణ్డలం - యావ - దవభాసయతి - కియదవభాసయతి - అర్ధేనైవ ప్రతపతి అర్ధమేవ ప్రకాశయతి - అర్ధమాచ్ఛాదయతి మేరోశ్ఛాయాతస్తమసాచ్ఛాదయతి - మేరోః పార్శ్వాన్తరమవభాసయన్నపి పార్శ్వాన్తరం న ప్రకాశయతీత్యాలోచ్య తద్వసుధాతలార్ధావభాసనమనభినన్దన్ అసమీచీనం మన్వానః - రజనీమపి - దివసం కరిష్యామి - యత్సూర్యేణానవభాతం వసుధాతలార్ధం - తదప్యవభాసయామీతి - కృతసంకల్పః - భగవదుపాసనేనో - పచితోఽ - తిపురుషప్రభావః - యస్య - స - మజవేన సూర్యసమానవేగేన - తద్వత్ప్రకాశబహులేన చ - రథేన - ద్వితీయః పతఙ్గః అపరస్సూర్య ఇవ - తరణిం సూర్యం - మనుసృత్య - యథా తరణిర్గచ్ఛతి తథా - మేరోః - పరితః - ఆక్రామతి - యదా మేరోర్దక్షిణస్యాం దిశి సూర్యోఽవభాసయతి స్వయముత్తరస్యాం - యదా స ఉత్తరస్యాం తదా స్వయం దక్షిణస్యా - మిత్యేవమచీచకాసదిత్యర్థః, అయమప్యన్యః ప్రభావవిశేషః సూర్యోఽన్తరిక్షే చరన్నవభాసయతి - అయం తు - భూమ్యాం చరన్నుపర్యధశ్చాచీచకాసదితి * ॥ ౩౦ ॥ * ప్రభావాన్తరమప్యాహ ॥ య ఇతి ॥ యే హి - సప్త, తస్య ప్రియవ్రతస్య - రథచక్రం - తస్య, నేమినా కృతాః - పరిఖాః గర్తాః, త ఏవ - సప్త, సిన్ధవః - సప్తసముద్రా - ఆసన్ - యతః యైరేవ సిన్ధుభిః కృతా - స్సప్తసంఖ్యాకాః - భువో ద్వీపాః - కేఽమీ ద్వీపాః కే వా స

స్తత్సిన్ధవ ఇతివివక్షాయాం తావద్ద్వీపాని ఆదిశతి, జమ్బ్వితి ॥ ౩౧ ॥ తేషాం-ద్వీపానాం-పరిమాణం ప్రసఙ్గాత్కథయా మీతివాశేషః-పూర్వస్మాత్ లక్షయోజనాదిపరిమాణవిశిష్టాత్ - జమ్బ్వాదిపూర్వపూర్వద్వీపాత్ ఉత్తరోత్తరః ప్లక్షాదిద్వీపః-యథాసఙ్ఖ్యం - ద్విగుణేన ద్విలక్షాదిపరిమాణేన - మానేన, బహిః పూర్వపూర్వద్వీపాద్బహిః-పరిత, ఉపక్లప్తాః కల్పితాః ॥ ౩౨ ॥ అథ సిన్ధూన్నిర్దిశంస్తేషాం పరిమాణం చాహ ॥ క్షారోద ఇతి ॥ దధిమణ్డోదధిః, ఏతే సప్తసిన్ధవః-సప్తద్వీపానాం-పరిఖా ఇవ దృశ్యన్తే, అభ్యన్తరద్వీపసమానాశ్చ, అభ్యన్తరగేహాస్తత్తత్సమగ్రవేష్టితా ద్వీపాః, తైస్సమానాః తత్పరిఖావద్వర్తమానాస్సమానపరిమాణాః-సప్తద్వీపేషు యథానుపూర్వ్యం, ఏకైకశః-బహిః-రన్తః, పృథక్సఙ్కీర్ణం, ఉపకల్పితా ఇత్యర్థః, అయమర్థః, ప్రథమం జమ్బూద్వీపో లక్షయోజనవిస్తారః - తత్పరిఖాభూతః క్షారోదోఽపి లక్షయోజనవిస్తారః-తతః ప్లక్షద్వీపో ద్విలక్షయోజనవిస్తారః -తత్పరిఖాభూత ఇక్షురసోదశ్చ ద్విలక్షయోజనవిస్తారః తతశ్శాల్మలిశ్చతుర్లక్షయోజనః-సురోదోఽపి చతుర్లక్ష ఇత్యాది-నన్వల్పపరిమాణో హ్యధికపరిమాణేన వేష్ట్యతే-సమపరిమాణేన-కథమేతదుచ్యతే-విస్తారసామ్యేపి దైర్ఘ్యాధిక్యాదుపపత్తిః, తేషుజమ్బ్వాదిషుద్వీపేషు బర్హిష్మతీపతిః ప్రియవ్రతః - అనువ్రతాన్, ఆగ్నీధ్రాదిసంజ్ఞకాన్స్వాత్మజాన్-ఏకస్మిన్నేకస్మిన్ ద్వీపే జమ్బ్వాదౌ-యథాసఙ్ఖ్యేన-జ్యేష్ఠాదిక్రమేణ-ఏకమేకమేవ అధిపతిం-విదధే చకార ॥ ౩౩ ॥ ఊర్జస్వతీం నామ-దుహితరం-ఉశనసే శుక్రాయ- ప్రాదాత్ యస్యామూర్జస్వత్యాం-కావ్యస్యోశనసస్సుతా దుహితా-దేవయానీ నామ-కన్యకా-ఆసీత్ ఉత్పన్నాభూత్ ॥ ౩౪ ॥ ఏవమతిమానుషం ప్రియవ్రతప్రభావం-శ్రుతవతో రాజ్ఞస్తత్ప్రభావవిషయామసమ్భావనామాశఙ్క్య న కేవలముక్త ఏవ తస్య ప్రభావః-కిన్త్వన్యోఽపి సన్తీతి వదన్- అనన్తవివిధవిచిత్రశక్తిం భగవన్తం సర్వాత్మనోపాసీనానాం విచిత్రశక్తీనాం ప్రభావో నాసమ్భావనీయ ఇత్యాహ ॥ నైవంవిధ ఇతి॥ ఉరుక్రమస్య-పుంసాం తదఙ్ఘ్రిరజసా-జితషడ్గుణానాం, పురుషస్య-కారః కృతిః-పురుషవ్యాపారం - ఏవంవిధః ఉక్తవిధః-చిత్రం - అసమ్భావనీయ ఇతి న-కింతూక్తవిధా అన్యేఽపి ప్రభావాస్సమ్భావ్యన్త ఏవేతిభావః

ద్వీపా జమ్బూప్లక్షశాల్మలికుశక్రౌఞ్చశాకపుష్కరసంజ్ఞాః ॥ ౩౧ ॥ తేషాం పరిమాణం పూర్వస్మాదుత్తరోత్తరో యథాసఙ్ఖ్యం ద్విగుణేన బహిస్సమన్తత ఉపక్లప్తాః ॥ ౩౨ ॥ క్షారోదేక్షురసోదసురోదఘృతోదక్షీరోద దధిమణ్డోదశుద్ధోదాస్సప్తజలధయస్సప్తద్వీపపరిఖా ఇవాభ్యన్తరద్వీపసమానా ఏకైకశ్యేన యథానుపూర్వం సప్తస్వపి బహిర్ద్వీపేషు పృథక్పరిత ఉపకల్పితాః, తేషు జమ్బ్వాదిషు బర్హిష్మతీపతిరనువ్రతాన్ ఆత్మజానాగ్నీధ్రేధ్మజిహ్వయజ్ఞబాహుహిరణ్యరేతోఘృతపృష్ఠమేధాతిథివీతిహోత్రసంజ్ఞాన్యథాసఙ్ఖ్యేనైకైకస్మిన్నేకమేకమేవాధిపతిం విదధే ॥ ౩౩ ॥ దుహితరం చోర్జస్వతీం నామోశనసే ప్రాయచ్ఛద్యస్యామాసీద్దేవయానీ నామ కావ్యసుతా ॥ ౩౪ ॥ శ్లో ॥ నైవంవిధః పురుషకార ఉరుక్రమస్య పుంసాం తదఙ్ఘ్రి

తత్ర హేతుః - ఉరుక్రమస్య త్రైలోక్యం పదత్రయమేవాక్రాన్తవతోఽపి చిత్రశక్తేర్భగవతః-పుంసాం - భక్తానాం-తస్యోరుక్రమస్య - అఙ్ఘ్రిరజసా-జితాః-షడ్గుణాః అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యవో - యైస్తేషాం - [illegible] ణాదిరూపానితరసాధారణప్రభావశీలం భగవచ్చరణారవిన్దముపాసీనానామితరసాధారణప్రభావాస్సమ్భావనాస్స్యురితి ద్యోతనాయ - ఉరుక్రమస్య తదఙ్ఘ్రిరజసేత్యుక్తం -కిం నత్వయం తచ్చరణప్రభావోఽనితరసాధారణ ఇతి-యతః-స్తన్నామ్నః ప్రభావో నవాఙ్మనసగోచర ఇత్యాహ ॥ విదూరవిగతః సత్పథాదపేతః - అన్యేతు-విదూరవిగతః దూరతః పరిత్యాజ్యోఽన్త్యజ ఇతి వ్యాచక్షతే-యస్య భగవతో-నామధేయం-సకృదపి - ఆదదీత అభిదధ్యాత్ -సదూరవిగతః- అధునా తత్క్షణమేవ స, బన్ధం సంసారం, విజహాతి, విముక్తో భవతీత్యర్థః , ఏవం నామాన్యేన నామస్మరణస్య ముక్తిసాధనత్వప్రతిపాదకమేవంవిధం వచనజాతమన్తిమస్మరణస్య ముక్తిసాధనత్వపరం ద్రష్టవ్యం ,, జన్మలాభః పరః పుంసామన్తే నారాయణస్మృతిః-నామాని యేఽనుదిగమేవ వశాగృణన్తి తే నైకజన్మశమలం సహసైవ హిత్వా!సుయాన్తి,, ఇతి-వచనానురోధాత్, అన్యథా ,, తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యత ,, ఇతి వేదనాతిరిక్తోపాయాన్తరనిషేధకశ్రుతివిరోధాపత్తేః-అన్తిమస్మరణం తు వేదనరూపతామాపన్నం తత్సాధనం భవతీతి న విరోధః-నను-వేదనం హి నామ జ్ఞానకర్మయోగానుగృహీతమహరహరభ్యాసాధేయాతిశయమాప్రయాణాదనువర్తమానమసకృదావృత్తం విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితం ప్రత్యక్షతాపన్నం ప్రీతిరూపాత్మకం జ్ఞానం-తత్కథమన్తిమం నామస్మరణమాత్రముక్తవిధవేదనాత్మతామాపన్నం భవతీతి, ఉచ్యతే - నోక్తాకారా అపి వేదనశబ్దవాచ్యాః, కిన్తు, పరమాత్మవిషయం స్మరణాత్మకం జ్ఞానమేవాన్తిమప్రత్యయరూపం , తచ్చ ప్రబలప్రతిబన్ధాభ్యాసవిచ్ఛేదవ్యాసఙ్గాన్తరవ్యవహితేషు దిభిరన్తకాలే కదాచిన్నాభూదిత్యసమ్భావ

పరిహారోపాయతయా జ్ఞానకర్మయోగానుగ్రహాదయ ఆకారా ఉపాసనప్రకరణేషు కీర్తితాః, తత్ర భగవత్ప్రసాదవశాజ్జాయమానస్వవిషయస్మరణాత్మకజ్ఞానస్య నోక్తాకారా అపేక్షితాః, అత ఏవ హి, రాగద్వేషభయాద్యాత్మకమపి భగవద్విషయమస్తి నః జ్ఞానం ముక్తిసాధనమితి వక్ష్యతి, "గోప్యః కామాద్భయాత్కంస" ఇతి ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ యదుక్తం "కథంచిదన్తరాయవిరహితా స్వాం శివతమాం పదవీం న ప్రాయేణ హి న్వస్తి" తి - తత్ప్రియవ్రతదృష్టాన్తేన స్పష్టయితుం తస్య తావన్నిర్వేదం వదతి ॥ స ఇతి ॥ ఏవ-మపారౌ బలపరాక్రమౌ-యస్య సః, ప్రియవ్రతః-దేవర్షేర్నారదస్య, చరణయో-రనుశయః సేవా-తా-మనుపన్నా - త్పతితః ప్రాప్తః, గుణవిసర్గసంసర్గః ప్రవృత్తిమార్గసంబన్ధ-స్తేన స్వాత్మాన-మనిర్వృతమసుఖితమివ-మన్యమానః-ఇవశబ్దేన తద్భోగానాం దుర్లభత్వం-తేషు తస్య నిరయోపమ్యం చ సూచ్యతే-తథా చోక్తం "ఏతేవై నిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మన" ఇతి "వాసుదేవే మనో యస్య జపహోమార్చనాదిషు । తస్యాన్తరాయో మైత్రేయ దేవేన్ద్రత్వాదికం ఫల" మితి-అత ఏవ, ఆత్మని మనసి-నిర్వేదః పరితాపో-యస్య, ఇదం తత్రాహ ॥ అహో ఇతి ॥ నిర్వేదద్యోతకో నిపాతః-మయా, అసాధ్వసమీచీన-మనుష్ఠిత మాచరితం-కిం తత్-యదసాధ్వనుష్ఠితం-తత్రాహ ॥ అహం ॥ ప్రథమం కేవలనివృత్తిధర్మపరోఽహం-ఇన్ద్రియైః ప్రమాథిభిః, అవిద్యారచితాః ప్రకృతిపరిణామరూపాః, అజ్ఞానమూలయా భోగ్యతమబుద్ధ్యా రచితా స్సంపాదితాః - విషమాః పరిణామవిషోపమాః, హేయా, యే, విషయాశ్శబ్దాదయ, స్త ఏవాన్ధకూపస్తృణావృతకూప-స్తస్మిన్నభినివేశితః పాతిత, ఇతి యత్ - తతః, అలమలం-విషయానుభవేన-అముష్యా, వనితాయాః బర్హిష్మత్యాః-వినోదమృగం క్రీడార్థమర్కటతుల్యం, మాం ధిగ్ధిగితి-గర్హయాం చకార ఆత్మానం నిన్దితవాన్ ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ తతః-ప

రజసాజితషడ్గుణానామ్ । చిత్రం విదూరవిగతస్సకృదాదదీత యన్నామధేయమధునా స జహాతి బన్ధమ్ ॥ ౩౫ ॥
స ॥ స ఏవమపరిమితబలపరాక్రమ ఏకదా తు దేవర్షిచరణానుశయనానుపతితగుణవిసర్గసంసర్గేణానిర్వృతమివాత్మానం మన్యమాన ఆత్మనిర్వేద ఇదమాహ ॥ అహో అసాధ్వనుష్ఠితం యదభినివేశితోఽహమిన్ద్రియైరవిద్యావిరచితవిషమవిషయాన్ధకూపే తదలమలమముష్యా వనితాయా వినోదమృగం మాం ధిగ్ధిగితి గర్హయాం చకార ॥ ౩౬ ॥ పరదేవతాప్రసాదాధిగతాత్మప్రత్యవమర్శేనానుపరినిర్వృతోఽనుగేభ్యః పుత్రేభ్య స్తేభ్య ఇమాం యథాదాయం విభజ్య భుక్తభోగాం చ మహిషీం మృతకమివ సమహావిభూతిమపహాయ స్వయం విహితనిర్వేదో హృది గృహీతహరివిహారానుభావో భగవతో నారదస్య పదవీం పునరేవానుససార ॥ ౩౭ ॥
తస్య హ వా ఏతే శ్లోకాః ॥ ౩౮ ॥ ప్రియవ్రతకృతం కర్మ కో ను కుర్యాద్వినేశ్వరమ్ । యో నేమినిమ్నైరకరోచ్ఛాయాం ఘ్నన్ సప్త వారిధీన్ ॥ ౩౯ ॥ భూసంస్థానం కృతం యేన సరిద్గిరివనాదిభిః । సీమా చ భూతనిర్వృత్యై ద్వీపే ద్వీపే విభాగశః ॥ ౪౦ ॥ భౌమం దివ్యం మానుషం చ మహిత్వం యోగకర్మజమ్ । యశ్చక్రే నిరయౌపమ్యం

రదేవతాయాః భగవతః-ప్రసాదేన "నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి ప్రత్యవాయో న విద్యత" ఇత్యాద్యుక్తమహాప్రభావశీల ప్రకారాన్తమాత్రనివృత్తిధర్మారాధితభగవత్ప్రసాదేనా-ధిగతం ప్రాప్తం-ఆత్మనః స్వాత్మనః పరమాత్మనశ్చ-యః, ప్రత్యవమర్శనం-యథావస్థితస్వరూపచిన్తనం తేన, పరినిర్వృతః-నిరస్తతాపత్రయం నితరాం సుఖితః-అనుగేభ్యః స్వానువర్తిభ్యః, పుత్రేభ్యః, ఇమాం సప్తద్వీపాత్మికాం, భూమిం, యథాదాయం యథాయోగ్యం భాగం-విభజ్య, యద్వా, దాయం పత్యుః క్రమాదాగతం-యథావ, ద్విభజ్య - ఆగ్నీధ్రాది ప్రతిపుత్రం జమ్బ్వాది ప్రతిద్వీపం విభజ్యేత్యర్థః -భుక్తాః, భోగాః, యస్యాః, తాం-పఞ్చమ్యర్థే బహువ్రీహిః-మహిషీం భార్యాం- మృతకమివ శవమివ-మన్యమాన ఇతి శేషః, మహావిభూతిం-మహదైశ్వర్య -మపహాయ, మహావిభూత్యా సహితాం మహిషీం మృతకమివాపహాయేతి వా, స్వయ-ముపదేశమన్తరేణైవ, విహితః కృతః, నిర్వేదః పరితాపో-యస్య, హృదయే-గృహీతాః పరిశీలితాః-హరేర్భగవతః-విహారాణాం -ప్రభావాః-యస్య, సః-భగవతో నారదస్య-పదవీం-పునరప్యనుససార-గన్ధమాదనద్రోణ్యాం శ్రీనారదమేవ సేవమానస్సిద్ధిం గతః ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ తస్య ప్రియవ్రతస్యైతే శ్లోకాః తన్మహిమోపనిబన్ధనే పూర్వప్రసిద్ధా ఏవ శ్లోకాః-కథ్యన్తే, యథా వేదే "తదప్యేష శ్లోకో భవతీ" తి ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ శ్లోకానేవాహ ॥ ప్రియవ్రతేతి ॥ ప్రియవ్రతేన, కృతం కర్మ-ఈశ్వరం వినా-అన్యః -కో నామ, కుర్యాత్, యః ప్రియవ్రతః-ఛాయాం తమః-ఘ్నన్-నిరస్యన్-రథనేమినిమ్నైరేవ, సప్త, వారిధీన్ సముద్రా-నకరోత్ ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ యేన ప్రియవ్రతేన, భూసంస్థానం, ద్వీపై - ర్భువ-స్సంస్థానమవయవవిన్యాసః-కృతం తథా-ద్వీపే ద్వీపే భూతనిర్వృత్యై భూతానాం కృత్యై, సుఖాయ వా, సరిదాదిభి-ర్విభాగశః అసంకరేణ-సీమా చ-కృతా ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ యః-భౌమం పాతాళజం-దివ్యం స్వర్గజం-మానుషం మర్త్యలోకజం-సుఖం-యోగరూపకర్మజం - అణిమాదిసిద్ధిరూపం మహిత్వం మాహాత్మ్యం చ యోగస్య ఫ

నోవ్యాపారరూపత్వేన కర్మత్వవ్యపదేశః, ,,వాచికైః పక్షిమృగతాం మానసైరన్త్యజాతితామ్ । శరీరజైః కర్మదోషైర్యాతి స్థావరతాం నర ,, ఇతి మనునాఽపి మానసైః కర్మదోషైరితి మనోవ్యాపారే కర్మశబ్దః ప్రయుక్తః - నిరయౌపమ్యం నరకసదృశం - చక్రే అనుసంహితవాన్, ,,ఏతే వై నిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మన ,, ఇత్యాదివచనార్థోఽత్రానుసంధేయః - నిరయౌపమ్యకృతౌ కారణమాహ ॥ పురుషస్య పరమపురుషస్య - అనుజనా అనుచరా, స్త ఏవ - ప్రియా, యస్య, తేషాం ప్రియ ఇతి వా ॥ ౪౧ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః.

ఏవం శ్రావితప్రియవ్రతచరితో బాదరాయణిస్తత్పుత్రాణాం చరిత్రం వివక్షుస్తావదాగ్నీధ్రచరిత్రమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఉక్తవిధజ్ఞానపూర్వకం - పితరి ప్రియవ్రతే - సంవృత్తే ముక్తే సతి, తస్య ప్రియవ్రతస్య - అనుశాసనే - అనుపూర్వ్యా శాస్త్రీర్వివిచ్య జ్ఞాపనే వర్తతే - తదుపదిష్టహితాహితవివేకే - వర్తమానః - ఆగ్నీధ్రః - ధర్మమపేక్షమాణః ధర్మసంచయమేవ కర్తుముద్యతః - జమ్బూద్వీప - ఓకః స్థానం - యాసాం తాః, ప్రజాః - ఔరసవత్ పుత్రవత్, పరితః, సర్వతః, సర్వేభ్య ఉపద్రవేభ్యోఽరక్షత్ - జమ్బూద్వీపస్య స్వభాగత్వాజ్జమ్బూద్వీపౌకస ఇత్యుక్తమ్ ॥ ౧ ॥ స ఆగ్నీధ్రః - కదాచిత్ - పితృలోకకామస్సన్ - సన్తానార్థీ - పితృలోకస్య సంతానవతాం ప్రాప్యత్వాత్ పితృలోకకామ ఇత్యుక్తం - పితృలోకప్రాపకసంతానార్థీత్యర్థః - పితరో హి, ,,ప్రజయా పితృభ్య,, ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా సంతానాపాకృతఋణైః ప్రాప్యన్తే - సురాణాం - వనితాః తాసా - మాక్రీడాచలో మన్దరగిః - ఆక్రీడన్త్యస్మిన్నిత్యాక్రీడ - స్తతోఽచలపదేన కర్మధారయః - తేన సురవనితాపదేన షష్ఠీసమాస - స్తస్య - ద్రోణ్యా, మాహృతాని సంపాదితాని - పరిచర్యోపకరణాని పూజాసాధనాని పుష్పాదీని - యేన - కాయికవ్యాపారోఽనేనోక్తః -

---

పురుషానుజనప్రియః ॥ ౪౧ ॥ ****************************

*********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ప్రథమోఽధ్యాయః********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ గద్యం ॥ ఏవం పితరి సంప్రవృత్తే తదనుశాసనే సంవర్తమాన ఆగ్నీధ్రో జమ్బూద్వీపౌకసః ప్రజా ఔరసవద్ధర్మావేక్షమాణః పర్యగోపాయత్ ॥ ౧ ॥ స చ కదాచిత్పితృలోకకామస్సురవరవనితాక్రీడాచలద్రోణ్యాం భగవన్తం విశ్వసృజాం పతిమాభృతపరిచర్యోపకరణ ఆత్మైకాగ్ర్యేణ తపసాఽఽరాధయాంబభూవ ॥ తదుపలభ్య భగవానాదిపురుషస్సదసి గాయన్తీం పూర్వచిత్తిం నామాప్సరసమభియాపయామాస ॥ ౩ ॥ సా చ తదాశ్రమోపవనమతిరమణీయం వివిధనిబిడవిటపివిటపాశ్లిష్టనికటపురటలతారూఢస్థలవిహఙ్గమమిథునప్రోచ్యమానశ్రుతిభిః ప్రతిబోధ్యమానసలిలకుక్కుటకారణ్డవబకకలహంసాదిభిర్విచిత్రముపకూజితామలజలాశయకమలాకరముపబభ్రామ ॥ ౪ ॥ తస్యాస్సులలితగమనపదవిన్యాసగతివిలాసాయాశ్చానుపదం ఖణఖణాయమానరుచిరచరణాభరణస్వనముపాకర్ణ్య నరదేవకుమారస్సమాధియోగేనామీలితనయననళినముకుళయుగళమీషద్వికచయ్య వ్యచష్ట ॥ ౫ ॥ తామేవావిదూరే మధుకరీమివ సుమనస ఉపజిఘ్రన్తీం దివిజమనుజమనో

చిత్తైకాగ్ర్యరూపేణ తపసా - విశ్వసృజాం పతిం బ్రహ్మాణ - మారాధయాంబభూవ ॥ ౨ ॥ తదారాధన - ముపలభ్య జ్ఞాత్వా - భగవానాదిపురుషో బ్రహ్మా - స్వసదసి గాయన్తీం - గానం కుర్వతీం పూర్వచిత్తిం నామ పూర్వచిత్త్యాఖ్యా - మప్సరస - మభియాపయామాస భోగార్థం ప్రస్థాపితవాన్, సంతానార్థమప్సరఃప్రేషణం - న తు తపోవిఘ్నార్థమ్ ॥ ౩ ॥ సా చ పూర్వచిత్తి - స్తస్యాగ్నీధ్రస్య, ఆశ్రమే - య - దుపవనం - త - దుపబభ్రామ, సమీపే చచార - ఆశ్రమోపవనం విశినష్టి ॥ అతిరమణీయం - తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ వివిధాశ్చ నిబిడాస్సాన్ద్రాశ్చ - యే - విటపినో వృక్షా - స్తేషాం - విటపాశ్శాఖాః - తేషాం నికరాస్సమూహాః - తైస్సంశ్లిష్టాః - పురటలతాః స్వర్ణవర్ణవల్ల్యః, స్తాసా, మారూఢాః - స్థలవిహఙ్గమయూరాదయః - తేషాం - మిథునైః స్త్రీపుంసద్వంద్వైః - ప్రోచ్యమానాభిరుచ్చార్యమాణాభిః - శ్రుతిభిః షడ్జాదిస్వరైః - కరణభూతైః - ప్రబోధ్యమానాః - యే - సలిలకుక్కుటాదయః - తైర్విచిత్రం యథా భవతి తథా - ఉపకూజితా నాదితాః - అమలాః - జలాశయా - స్తేషు - కమలాని పఙ్కజాని - తేషా - మాకర - ముపవనమ్ ॥ ౪ ॥ సులలితే గమనే సున్దరతరగతౌ, యే - పదవిన్యాసాః తైర్గతివిలాసా, యస్యా - స్తస్యాః పూర్వచిత్త్యాః - ఖణఖణేతిధ్వనిం కుర్వన్తో - రుచిరస్య చరణాభరణస్య, స్వనం ధ్వని - ముపాకర్ణ్య శ్రుత్వా, నరదేవస్య ప్రియవ్రతస్య - కుమారః - ఆగ్నీధ్రః, సమాధియోగేన - ఆమీలితే - నయనే ఏవ - నలినముకుళే - తయో - ర్యుగళమీషద్వికచయ్య కించిదున్మీల్య, వ్యచష్ట దదర్శ ॥ ౫ ॥ తామేవ - దేవీమప్సరసం - తదవలోకనేన - వివృతావసరస్య ప్రసక్తావకాశస్య, భగవతో, మకరధ్వజస్య మన్మథస్య - వశ - ముపనీతః - ప్రాప్తః - జడవత్ స్త్రీణామనభిజ్ఞ ఇవ - ఇతి వక్ష్యమాణశ్లోకానువాచేత్యన్వయః - జాడ్యానుకరణం వైదగ్ధ్యేన తద్వశీకరణార్థం తదభిప్రాయజ్ఞాపనార్థం చ - దేవీం విశినష్టి ॥ అవిదూరే సమీపే - మధుకరీం భ్ర

మరీమివ-సుమనసంపుష్పం - ఉపజిఘ్రన్తీంగన్ధముపాదదతీం-దివిజానాందేవానాం-మనుజానాంచ-యాని-మనాంసి-నయనానిచ-తేషా-మాహ్లాదదుస్తైస్సుఖకరైః-గత్యాదిభిః-సర్వాణాం-మనసి-కామస్య-వివరం ప్రవేశద్వారం-విదధతీం గతిశ్చ-వ్రీడావిలాసాభ్యాంయుక్తోఽవలోకశ్చ-సుస్వరాణ్యక్షరాణిచ, అవయవాశ్చ నేత్రాదయ-స్తైః-నిజముఖా, ద్విగళిత, మమృతమివస్వాద్వా, నవమివమాదకం,యత్సహాసం - భాషణం,తస్మి,న్నామోదోనిశ్వాసగన్ధః, తేన-మదాన్ధాః-యే-మధుకరాణాంనికరా-స్తై -రుపరోధఆవరణం - తేన-భయా-ద్ద్రుతశ్శీఘ్రో-యః-పదవిన్యాసః-తేన-వల్గుస్పన్దనంకించిచ్చలనం-స్తనయోః - కబరభారే - రశనాయాంచ - యస్యాస్తామ్ ❀ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ❀కాత్వమితి ॥ హేమునివర్య-పుంస్త్వేనసంబోధనంజాడ్యానుకరణం - కాత్వంకథంజాతీయా-స్తై లెగిరావస్మి - నిర్జం,చికీర్షసికర్తుమిచ్ఛసి-నూనం,భగవతః-పరదేవతాభూతస్య -మాయా-ఽసీతి - కృత్స్నాన్వ్యక్తిమాలక్ష్యభగవన్మాయాత్వేనరూపయతి-అథ,భ్రూద్వయవాన్వి త్యైకమాలక్ష్యధనురాదిత్వేనరూపయతి-తత్రభ్రూవివక్షయాఽఽహ - విజ్యేనిర్గుణే-ధనుషీ-బిభర్షి-కిం-సుహృదః-మాదృశస్య-అత్మనో-వా-అర్థే-ప్రయోజనాయ-అభ్యాం,కింకార్యం,మస్తి,కింవా - ప్రమత్తానజితేన్ద్రియా-న్మృగతుల్యానస్మదాదీ-న్మృగయసే-కాన్విజేతుంకింధనుషీధారయసీత్యర్థః ❀ ॥౮॥ ❀కటాక్షావాలక్ష్యతద్వివక్షయాఽఽహ॥బాణావితి॥బాణావిమౌ,శతపత్రేనేత్రకమలే, తేఏవ-పత్రాణిపక్షాణి - యయో,శ్శాన్తావిభ్రమేణమన్దరౌ,అపుఙ్ఖరుచిరౌ,పుఙ్ఖాభ్యాంవినాపి-రుచిరౌసున్దరౌ, పత్రతయాకల్పితనేత్రాభ్యాం పరభాగస్యపుఙ్ఖస్థానీయస్యాభావాదపుఙ్ఖరుచిరావిత్యుక్తం , అతితిగ్మౌతీక్ష్ణౌ-దన్తౌఅగ్రభాగౌ-యయో-స్తౌ - యద్వా-శతపత్రపత్రావితినేత్రవివక్షా-అపుఙ్ఖరుచిరావితికటాక్షవివక్షా-వనే-చ

వయనాహ్లాదదుహైర్గతివిహారవినయావలోకైః స్వరాక్షరావయవైర్మనసినృణాంకుసుమాయుధస్య విదధతీంవివరంనిజముఖవిగళితామృతాసవంసహాసభాషణామోదమదాన్ధమధుకరనికరోపరోధద్రుతపదన్యాసవల్గుస్పన్దనస్తనకబరభారరశనాందేవీంతదవలోకనేనవివృతావసరస్యభగవతోమకరధ్వజస్యవశముపనీతోజడవదితిహోవాచ॥౬॥౭॥శ్లో॥కాత్వంచికీర్షసిచకింమునివర్యశైలేమాయాఽసికాపిభగవత్పరదేవతాయాః। విజ్యేబిభర్షిధనుషీసుహృదాత్మనోఽర్థేకింవామృగాన్మృగయసేవిపినేప్రమత్తాన్॥౮॥బాణావిమౌభగవతశ్శతపత్రపత్రౌశాన్తావపుఙ్ఖరుచిరావతితిగ్మదన్తౌ। కస్మైయుయుఙ్క్షసివనేవిచరన్నవిద్మఃక్షేమాయనోజడధియాంతవవిక్రమోఽస్తు॥౯॥ శిష్యాఇమేభగవతఃపరితఃపఠన్తిగాయన్తిసామసరహస్యమజస్రమీశ।యుష్మచ్ఛిఖాంవిలులితాస్సుమనోఽభివృష్టీస్సర్వేభజన్త్యృషిగణాఇవవేదశాఖాః॥౧౦॥వాచంపరంచరణపఞ్జరతిత్తిరీణాంబ్రహ్మన్నరూపముఖరీంశ్రృణవామతుభ్యమ్। లబ్ధాకదమ్బరుచి❀రఙ్కవిటఙ్కబి

రక్ష,కస్మైయుయుఙ్క్షసిప్రయోక్తుమిచ్ఛసీతి-నవిద్మః-అతో - భయాదేతత్ప్రార్థయామః-తవాఽయంవిక్రమో-జడధియా-మస్మాకం-క్షేమాయా-స్తు ❀॥౯॥ ❀తదఙ్గసౌరభ్యానానుగచ్ఛతోభ్రమరానాలక్ష్యతద్వివక్షయాఽఽహ॥శిష్యాఇతి॥ఇమే-పరితః-అనుగచ్ఛన్తఇతిశేషః- భగవత స్తవశిష్యాః - భ్రమరధ్వనిమాత్రశ్రుత్యతద్వివక్షయాఽఽహ॥సరహస్యంసోపనిష-త్సామ, అజస్రమవిచ్ఛేదేన-పఠన్తి-ఈశేతిపుంస్త్వనిర్దేశఃపూర్వవత్- శిఖాతోవిలులితపుష్పసంశ్లిష్టభ్రమరానాలక్ష్యాహ॥యుష్మచ్ఛిఖాతో-విలులితావిగళితా-స్సుమనసా-మభితో-వృష్టి- స్సర్వేతవశిష్యా-భజన్తి-తత్రశుద్ధత్వేనోపమా-ఋషిగణాః-వేదశాఖాఇవేతి ❀ ॥౧౦॥ ❀నూపురాదిచరణాభరణాన్తర్గతమణిస్వనమాకర్ణ్యతద్వివక్షయాఽఽహ॥వాచమితి॥తుభ్యంతవ-విభక్తివ్యత్యయఆర్షః- పఞ్జరాధారస్థానీయచరణాలంకారాన్తర్గతానాం-తిత్తిరీణామితి-చరణాభరణరత్నవివక్షా-తిత్తిరిశబ్దఃపక్షిజాత్యాపన్నయజుర్వేదప్రవక్తృఋషివచనః - సచాభేదారోపాన్మణిపరః-తేషాం-వాచం-పరంకేవలం-శృణుమః-కథంభూతాం - అరూపముఖరీంఅదృశ్యమానవక్తృకాం-ముఖరీముద్భూతాం-యద్వా, చరణపఞ్జరతిత్తిరీణామిత్రి నూపురాదిచరణాభరణవివక్షైవ , అస్మిన్పక్షే , అరూపముఖరీమిత్యస్యానభివ్యక్తవర్ణాం,స్వన్యాత్మనాఉద్భూతామిత్యర్థః, హేబ్రహ్మన్ , నితమ్బపరిధానవస్త్రంనితమ్బకాన్తిత్వేనప్రకల్ప్యాహ॥ కదమ్బకుసుమస్య,రుచిర్దీప్తిః,అఙ్కవిటఙ్కబిమ్బే - అఙ్కయోశ్చ , విటఙ్కబిమ్బయోస్సున్దరతరనితమ్బమణ్డలయోశ్చ, తేషాంసమాహారః,ప్రాణ్యఙ్గత్వాదేకవద్భావః-తస్మిన్-లబ్ధా, పాఠాన్తరే , అఙ్గేతిసంబోధనం-నితమ్బమణ్డలే,కదమ్బరుచిః,క్వలబ్ధేత్యర్థః, మేఖలామాలక్ష్యాహ॥యస్యాస్యాంకదమ్బరుచ్యాం,అలాతపరిధి,ర్వర్తతే , అలాతస్సాఙ్గారకాష్ఠం,తద్భ్రమణనిమిత్తేన,వలయాకారరేఖాకృతిమాప

౧౧ ❀॥ శ్లో ॥ పా ॥ అఙ్గ విటఙ్కబిమ్బే

న్తోఽగ్నిః పరిధిః, వస్త్రం నితమ్బకాన్తిత్వేన పరికల్ప్య వస్త్రం యదృష్ట్వైవ పృచ్ఛతి ॥ క్వచ తేవల్కలమితి॥ జాడ్యానుకరణనిమిత్తఋషిత్వవ్యపదేశాభిప్రాయేణ వల్కలశబ్దప్రయోగః ✽ ॥౧౧॥ ✽ స్తనావాలక్ష్యాహ॥ హేద్విజ-సున్దరయోః-శృఙ్గయోః-కింసంభృతం-కింపూర్ణమస్తి, మనోహరం కించిదస్తీత్యేతావత్తు జానామి-యతో-మధ్యే-మధ్యకాయే-కృశోఽపి-త్వం, కృచ్ఛ్రేణ-శృఙ్గద్వయం-వహసి-యత్ర-శృఙ్గయోః-తే, దృశిః-దృష్టిః, రాశ్రితా సంలగ్నాఽస్తి, అన్యథైవం వహనం మద్దృశ్యా సంజననం చ న ఘటత ఇతి భావః, స్తనగతం కుఙ్కుమమాలక్ష్యాహ ॥ పఙ్కః, అరుణ-స్సురభిః, ఆత్మన స్తవ, విషాణే స్తనే-ఈదృగత్యపూర్వః, లిప్త ఇతి శేషః, కుతః, యేన పఙ్కేన-హే సుభగ-మే మమ, ఆశ్రమం-సురభీకరోషి ✽ ॥౧౨॥ ✽ హే సుహృత్తమ-తావకం త్వత్సమ్బన్ధినం-లోకం స్థానం-మే మహ్యం, ప్రదర్శయ-యత్ర-తత్యః యత్తావకలోకస్థః, జనః, అస్మద్విధస్య మాదృశస్య-మనఉన్నయనౌ మనఃక్షోభకౌ, ఉల్లాసకరౌ వా-ఉత్తు యత్త్వయి లోపాః, యల్లోపస్యాసిద్ధత్వాన్న గుణః, ఇత్థం ఈదృశావపూర్వావయవౌ శృఙ్గరూపౌ స్తనౌ-ఉరసా బిభర్తి వక్త్రే చ-బహ్వద్భుతం-బిభర్తి -కిం తత్-సరసరాససుధాది-సరసో మధురాలాపః-రాసో విలాసః, తాభ్యాం సహితా - సుధా అధరామృతం-ఆదిశబ్దేన స్మితాదిసంగ్రహః ✽ ॥౧౩॥ ✽ తవలోకే, ఆత్మనో దేహస్య-వృత్తిరాహారః, కా వా, అఙ్గ హే సఖే, అదనాద్భక్షణవ్యతిరేకేణ భక్షణం వినైవ-తవాత్మవృత్తిర్జీవనం-భవతీతి ప్రతిభాతి, సాక్షిదృశీ-అదనాద్ధవిర్వాతీతి పాఠే, హవిశ్శబ్దస్తద్గన్ధే ఉపచారాద్వర్తతే-అదనాచ్చర్వణా-ద్ధవిస్సబన్ధిగన్ధో - వాతి ఆయాతి - తితామ్బూలాభిప్రాయం-పూర్వోక్తపాఠ ఏవ సాధుః - విష్ణోః కలాసీతి హేతూక్తే తథాహి-తస్మిన్పాఠే-తవభోజనాద్బహిర్భూతైవ వృత్తిరిత్యవభాతీత్యర్థః-కుతః-యత-స్త్వం విష్ణోః కలా అంశోఽసి,

మ్బే యస్యామలాతపరిధిః క్వచ వల్కలం తే॥ ౧౧ ॥ కింసంభృతం రుచిరయోర్ద్విజశృఙ్గయోస్తే మధ్యే కృశో వహసి యత్ర దృశిశ్శ్రితా మే । పఙ్కోఽరుణస్సురభిరాత్మవిషాణ ఈదృగ్యేనాశ్రమం సుభగ మే సురభీకరోషి ॥ లోకం ప్రదర్శయ సుహృత్తమ తావకం మే యత్రత్య ఇత్థమురసావయవావపూర్వౌ । అస్మద్విధస్య మనఉన్నయనౌ బిభర్తి బహ్వద్భుతం సరసరాశసుధాది వక్త్రే ॥ ౧౩ ॥ కా వాఽఽత్మవృత్తి ✽ రదనాద్ధవిరఙ్గ భాతి విష్ణోః కలాస్యనిమిషోన్మకరౌ చ కర్ణౌ । ఉద్విగ్నమీనయుగళం ద్విజపఙ్క్తిశోచిరాసన్నభృఙ్గనికరం సరవన్ముఖం తే॥ యోఽసౌ త్వయా కరసరోజహతః పతఙ్గో దిక్షు భ్రమన్భ్రమత ఏజయతేఽక్షిణీ మే। ముక్తం న తే స్మరసి వక్త్రజటావరూథం కష్టోఽనిలో హరతి లమ్పట ఏష నీవీమ్ ॥ ౧౫ ॥ రూపం తపోధన తపశ్చరతాం తపోఘ్నం హ్యేతత్తు కేన తపసా భవతోపలబ్ధమ్ । చర్తుం తపోఽర్హసి మయా సహ మిత్ర మహ్యం కింవా ప్రసీదతి స వై భవభావనో మే ॥ ౧౬ ॥ న త్వాం త్యజామి దయితం ద్విజదేవదత్తం యస్మిన్మనో దృగపి నో న వియాతి లగ్నమ్ । మాం చారుశృఙ్గ్య ✽ ర్హసి నేతుమనువ్రతం తే చిత్తం యతః ప్రతిసరన్తు † శివాస్సచివ్యః ॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇతి ల

విష్ణోరంశోఽసీతి, అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతీ,, ఇతి శ్రుతేః-విష్ణోః కలాఽసీత్యత్ర హేతుః-తవ-కర్ణౌ విష్ణోరివా-నిమిషోన్మకరౌ అనిమిషౌ రత్న శ్రేష్ఠత్వేన నిమిషశూన్యౌ, ఉల్లసన్తౌ- మకరౌ తదాకారే కుణ్డలే, యయోః, స్తౌ-కిఞ్చ-తవ-ముఖం, సరవత్ శరత్సర ఇవ అదన్తత్వమార్షం తదేవాహ ॥ ఉద్విగ్నం చఞ్చలం మీనయుగళమివ - నేత్రద్వయం, యస్మిన్, ద్విజాదన్తాః-తేషాం-పఙ్క్త్యా-శోచిః శోభా-యస్మిన్- శోచిశ్శబ్దస్సాన్తః-సరసితు-ద్విజాః హంసాః-ఆసన్నో భృఙ్గనికర ఏవ-కేశస్తోమః-పరిమళలుబ్ధ భృఙ్గస్తోమో వా ✽ ॥౧౪ ॥ ✽ త్వయా, కరసరోజేన-హతః-యోఽసౌ, పతఙ్గః కన్దుకః-దిక్షు, భ్రమన్ భ్రమచిత్తస్య-మే-అక్షిణీ - ఏజయతే చఞ్చలతాం నయతి, వక్త్రకేశసమూహం, ముక్తబన్ధనం-న స్మరసి బధ్నాసి కిం-కష్టో ధూర్తః-లమ్పటః లాలసః ఏషః అనిలో వాయుః-నీవిం - హరతి-అధరామ్బరగ్రన్థిం హరతి, ఏతచ్చ న స్మరసి కిమ్ ✽ ॥౧౫॥ ✽ హే తపోధన-తపశ్చరతాం తపః కుర్వతాం, తపోవిఘ్నకర - మేతద్రూపం-భవతా, కేన తపసా-ఉపలబ్ధం ప్రాప్తం, హే మిత్ర, మయా సహ, తపశ్చర్తుం-అర్హసి, భవభావనః విశ్వస్రష్టా-స వై - అజః బ్రహ్మా-కిం వా-మహ్యం-ప్రసీదతి-త్వాం భార్యాం కల్పయతీత్యర్థః ✽ ॥౧౬॥ ✽ హే ద్విజ-దేవేన బ్రహ్మణా దత్తం - త్వాం-న త్యజామి, యస్మిం స్త్వయి, నోఽస్మాకం-దృక్ మనశ్చ-లగ్నం- సత్ న వియాతి న తతోఽపగచ్ఛతి - హే చారుశృఙ్గి-యత-స్తే-చిత్తం-తతో-మాం త్వదధీనం- నేతుమర్హసి-సచివ్య స్తవ సఖ్యోఽపి- శివా అనుకూలాః - మాం ప్రతి-సరన్తు అనువర్తన్తాం-యద్వా-ఏతావత్పర్యన్తం, మే యాస్సచివ్యః-శివాః ఫేరవః-తాః ప్రతిసరన్తు నిర్యాన్తు, యద్వా - వనవాసేన సహవసన్త్యో హరిణ్యశ్శివాః ప్రతిసరన్తు ప్రదక్షిణం గచ్ఛన్తు-సరణ్యా ఇతి పాఠే సరన్తీతి సరణ్యో రాత్రయః శివాః మఙ్గళరూపాః సరన్తు గచ్ఛన్తు ✽ ॥౧౭ ॥ ✽ ఇతీత్థం-లలనాఽనునయైస్త్రీ

✽ ౧౪॥ పా॥ అదనాద్ధవిరఙ్గవాతి ॥ ౧౭ †॥ శ్లో॥ పా॥ శివాస్సరణ్యః॥

ణానునయే - తాః స్వాధీనాః కర్తుమిత్యర్థః - అతినిపుణః - గ్రామ్యేషు - వైదగ్ధ్యం కౌశలం, యస్యాః - తయా - పరిభాషయా - తాం, విబుధవధూం అప్సరసం, మోహితచిత్తోఽతిసభాజయామాస సబహుమానం తామనుకూలామకరోత్ ॥౧౮॥ సా చ పూర్వచిత్తిః - తస్య - వీరయూథపతేః - వీరాణాం యూథస్య, పతేరాగ్నీధ్రస్య, బుద్ధ్యాదీనాం ద్వంద్వైక్యం, తేన - పరాక్షిప్తం ఆసక్తం - మనః - యస్యాస్సా - జమ్బూద్వీపపతినా - తేనాగ్నీధ్రేణ సహ - బహుకాలం, భౌమస్వర్గాః నవఖణ్డాః - తేషు - యే భోగా - స్తాన్ - బుభుజే ॥౧౯॥ తత - స్స రాజశ్రేష్ఠ ఆగ్నీధ్రః - తస్యాం పూర్వచిత్త్యాం - నాభిప్రభృతీన్ నవ - ఆత్మజాన్ పుత్రా - నజనయత్ - పుమాఖ్యాన్నరకాత్త్రాయత ఇతి పుత్ర ఇత్యవయవార్థావగమాయ పుత్రశబ్దః ప్రయుక్తః అతో న చ పౌనరుక్త్యమ్ ॥౨౦॥ సా పూర్వచిత్తిః - ప్రతివత్సర - మేకైకం పుత్ర, మితి - నవ, సుతాన్ - సూత్వా, గృహ ఏవ ఆగ్నీధ్రగృహ ఏవ - అపహాయ విహాయ - పున, రజం దేవం బ్రహ్మాణ, ముపతస్థే అభజత్ ॥౨౧॥ నాభ్యాదయ, ఆగ్నీధ్రసుతా, మాతు, రనుగ్రహా - దౌత్పత్తికేన స్వభావతః - సంహననం దృఢాఙ్గత్వం - బలంచ, తాభ్యా, ముపేతాః - పిత్రా ఆగ్నీధ్రేణ, విభక్తాని, విభాగమనతిక్రమ్య, ఆత్మతుల్యనామాని ఆత్మభిస్సహ తుల్యనామాని - జమ్బూద్వీపవర్షాణి, బుభుజుః, భారతవర్షస్యాపి భరతసమ్బన్ధాత్ పూర్వమజనాభమితి వ్యవహారాదాత్మతుల్యనామానీత్యస్యానవిరోధః ॥౨౨॥ ఆగ్నీధ్రో రాజా - అతృప్తకామ - స్తామేవా, ప్సరసం పూర్వచిత్తిం, అధిమన్యమానః తత్సఙ్గనిమిత్తానన్తర - మధికం కామయమానః, శ్రుతిభిశ్శ్రుత్యుక్తసాధనైః కర్మభిః, తస్యాః, స్సలోకతా - మవరున్ధే ప్రాప, కోఽసౌ లోక స్తత్రాహ ॥ యత్ర లోకే, ప్రాప్తం, పితరో మో

లనానునయాతివిశారదో గ్రామ్యవైదగ్ధ్య పరిభాషయా తాం విబుధవధూమధ్రివమతిరతసభాజయామాస ॥ ౧౮ ॥ సా చ తత్తస్య వీరయూథపతేర్బుద్ధిరూపశీలవిద్యావయశ్శ్రియా దాక్ష్యేణ పరాక్షిప్తమనాస్తేన సహాయుతాయుతపరివత్సరోపలక్షణం కాలం జమ్బూద్వీపపతినా భౌమస్వర్గభోగాన్బుభుజే ॥ ౧౯ ॥ తస్యాముహవా ఆత్మజాన్ స రాజవర ఆగ్నీధ్రో నాభికింపురుషహరివర్షేలావృతరమ్యకహిరణ్మయకురుభద్రాశ్వకేతుమాలసంజ్ఞాన్నవ పుత్రానజనయత్ ॥ ౨౦ ॥ సా సూత్వాఽథ సుతాన్ సర్వాననువత్సరం గృహ ఏవాపహాయ పూర్వచిత్తిర్భూయ ఏవాజం దేవముపతస్థే ॥ ౨౧ ॥ ఆగ్నీధ్రసుతాస్తే మాతురనుగ్రహాదౌత్పత్తికేనైవ సంహననబలోపేతాః పిత్రా విభక్తాన్యాత్మతుల్యనామాని యథాభాగం జమ్బూద్వీపవర్షాణి బుభుజుః ॥ ౨౨ ॥ ఆగ్నీధ్రో రాజాఽతృప్తకామస్తామప్సరసమేవానుదినమధిమన్యమానస్తస్యాస్సలోకతాం శ్రుతిభిరవరున్ధ యత్ర పితరో మాదయన్తే ॥ ౨౩ ॥ సంపరేతే పితరి నవ భ్రాతరో మేరుదుహితౄర్మేరుదేవీం ప్రతిరూపా, ముగ్రదంష్ట్రీం, లతాం, రమ్యాం, శ్యామాం, నారీం, భద్రాం, దేవవీతి, మితి సంజ్ఞా నవోదవహన్ ॥ ౨౪ ॥ **

************* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ద్వితీయోఽధ్యాయః *************

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౧ ॥ నాభిరపత్యకామోఽప్రజయా మేరుదేవ్యా భగవన్తం యజ్ఞపురుషమవహితాత్మాఽయ

దయన్తే ॥౨౩॥ పితర్యాగ్నీధ్రే, సంపరేతే మృతే సత్య, నన్తరం, నవ, భ్రాతరః, నాభిప్రభృతయః, సుమేరో, ర్దుహితౄః, మేరుదేవీప్రభృతీ, ర్నవ, ఉదవహన్ వివాహితవన్తః ॥౨౪॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః. ***************************

ఏవం ప్రియవ్రతాగ్నీధ్రచరిత్రమభిధాయాగ్నీధ్రాపత్యచరిత్రమభిధిత్సుస్తావన్నాభిచరిత్రమాహ ॥ నాభిరితి తృతీయేన ॥ అపత్యకామస్సంతానార్థీ, నాభిరాగ్నీధ్రపుత్రః, అప్రజయా అవిద్యమానసంతానయా - మేరుదేవ్యా భార్యయా సహ, సమాహితచిత్తః, యజ్ఞపురుషం యజ్ఞారాధ్యం పరమపురుషం, అయజత్ యజ్ఞైరారాధితవాన్ శ్రద్ధయా కర్తవ్యవిషయత్వరయా, శుద్ధాన్తఃకరణేన చ, తస్య నాభేః, యజతస్సతః, ప్రవర్గ్యనామకేషు యాగేషు, ప్రచరత్సు ప్రవర్తమానేషు అనుష్ఠీయమానేషు ద్రవ్యాదయస్సప్త, యోగా ఉపాయాః, తేషాం, ముపపత్త్యా సంపత్త్యా, దురధిగమోదుష్ప్రాపోఽపి, భగవాన్, ద్రవ్యం హవిః, దేశః, సమే యజేతేతి విహితః, కాలో వసన్తాదిరూపః, విధానం విధిః అనుష్ఠానప్రకారః, భాగవతేషు వాత్సల్యం యస్య, తస్య భావ, స్తత్తయా, వత్సలతయేతి పాఠే, భాగవతేషు దయాళుతయా, నిజజనానాం భక్తజనానామభిప్రేతార్థవిధిత్సయా అభిమతార్థనిష్పాదనేచ్ఛయా, హేత్వర్థే తృతీయా, అన్వయనైవ సతీతివత్, గృహీతహృదయః కృతసంకల్పః, శోభనాః ప్రతీకా అవయవా, యస్మిన్, తదేవ ప్రపఞ్చయతి, హృదయంగమం చిత్తాపహారిణం, తత్ర హేతుః, మనసాం, నయనానాంచ, ఆనన్దనాః, ఆనన్దయన్తీత్యానన్దనాః, నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరి ల్యుః, తైః, రవయవైః, రభిరామంసు

న్తరం, అపరాజితం అకర్మవశ్యం, ఆత్మానం దివ్యవిగ్రహ, మావిశ్చకార ప్రకటీచకార *॥ ౧ ॥ ౨ ॥ *అథానన్తరం, హేతి విస్మయే, తమావిర్భూతం భగవన్తం, కథంభూతం, ఆవిష్కృతం, భుజానాం యుగద్వయం చతుష్టయం, యేన, హిరణ్మయం ప్రకాశబహులం, పురుషేషు విశిష్యత ఇతి పురుషవిశేష, స్తం పురుషోత్తమమిత్యర్థః, కపిశం పిశఙ్గం కౌశేయం క్రిమికోశోత్థతన్తుజన్య, మమ్బరం, బిభ్రతం, ఉరసి, విలసత్, శ్రీవత్స ఏవ లలామ చిహ్నం, యస్య, దరవరశ్శఙ్ఖః వనరుహం పద్మం, చ్ఛారి చక్రం, అమృతమణిః, కౌస్తుభః, ఏవ, మాదిభి, రుపలక్షితం, స్ఫురత్కిరణా, యే, ప్రవరా, మణయః, తన్మయాని, యాని మకుటాదీన్య, ఙ్గానాం భూషణాని, తై ర్భూషితం, ఉపలభ్య దృష్ట్వా, ఋత్విజస్సదస్యాః, గృహపతిర్యజమానః, తేషామితరేతరద్వన్ద్వః తే, నిర్ధనా ఇవో, త్తమం ధన, ముపలభ్య, యథా బహుమానయుక్తా, తథార్హణేన పూజాపురస్సర-మవనతశీర్షాణః నమ్రశిరసః - కృతప్రణామా ఇత్యర్థః, ఉపతస్థుః సమీపమేత్య స్తుతవన్తః - ధాతూనామనేకార్థత్వాత్తిష్ఠతిరత్ర స్తుతౌ వర్తతే - మన్త్రకరణకత్వాభావాన్నోపాన్మన్త్రకరణ ఇత్యాత్మనేపదమ్ *॥ ౩ ॥ * స్తుతిమేవాహ ॥ అర్హసీత్యాదినా పరమమఙ్గళాయనగుణకథనోఽసీత్యన్తేన ॥ యుష్మదీయార్హణగ్రహణోత్సుకము పరిపూర్ణం మాం కథం స్తువేతి శఙ్కామపనుదన్త ఆహుః ॥ హే అర్హత్తమ - పరిపూర్ణోఽపి - త్వ - ననుపథానాం భృత్యానాం - అస్మాకం - అర్హణం, ముహుః - స్వయమేవ - స్వీకర్తుమర్హసి - పరిపూర్ణస్య తవ నాస్మదర్హణగ్రహణేన స్యాన్నతేతి భావః - నవయం కార్త్స్న్యేన భవదీయగుణకథనే ప్రభవామః - కిన్త్వేకదేశకథన ఏవేతి వదన్తస్తువన్తి - నమో నమ ఇత్యాదినా - ఋత

జయత్ ॥ ౧ ॥ తస్య హ వావ శ్రద్ధయా విశుద్ధభావేన యజతః ప్రవర్గ్యేషు చరత్సు ద్రవ్యదేశకాలమన్త్రర్త్విగ్దక్షిణావిధానయోగోపపత్త్యా దురధిగమోఽపి భగవాన్భాగవతవత్సలతయా సుప్రతీక ఆత్మానమపరాజితం నిజజనాభిప్రేతార్థవిధిత్సయా గృహీతహృదయో హృదయంగమం మనోనయనానన్దనావయవాభిరామమావిశ్చకార ॥ ౨ ॥ అథ హ తమావిష్కృతభుజయుగళద్వయం హిరణ్మయం పురుషవిశేషం కపిశకౌశేయామ్బరధరమురసి విలసచ్ఛ్రీవత్సలలామం దరవరవనరుహవనమాలాచ్ఛూర్యమృతమణిగదాభిరుపలక్షితం స్ఫురత్కిరణప్రవరమణిమయమకుటకుణ్డలకటకకటిసూత్రహారకేయూరనూపురాద్యఙ్గభూషణవిభూషితమృత్విక్సదస్యగృహపతయోఽధనా ఇవోత్తమధనముపలభ్య సబహుమానమర్హణేనావనతశీర్షాణ ఉపతస్థుః ॥ ౩ ॥ అర్హసి ముహురర్హత్తమార్హణమస్మాకమనుపథానాం నమో నమ ఇత్యేతావత్సదుపశిక్షితం కోఽర్హతి ప్రకృతిగుణవ్యతికరమతిరనీశ ఈశ్వరస్య పరస్య ప్రకృతిపురుషయోరర్వాక్తనాభిర్నామరూపాకృతిభిస్స్వరూపనిరూపణం సకలజీవనికాయవృజిననిరసనశివతమప్రవరగుణగణైకదేశకథనాదృతే ॥ ౪ ॥ పరిజనానురాగవిరచితశబలసంశబ్దస్తవసలిల *శిలకిసలయతులసీదూర్వాఙ్కురైరపి సంభృతయా సపర్య

ఇత్యన్తేన - నమో నమ ఇత్యేతావదేవాస్మాకం సద్భిరుపశిక్షితం - త్వత్స్వరూపస్వభావయోరానన్త్యాత్, కార్త్స్న్యేన తత్కథనాయోగాత్కేవలం నమో నమ ఇత్యేవ కథనీయమితి సద్భిరుపశిక్షితావయమిత్యర్థః - ఏతదేవాహుః - కోఽర్హతీతి - ప్రకృతేర్గుణాస్సత్త్వాదయః - తేషాం - వ్యతికరః పరిణామశ్శబ్దాదిరూపః - తద్విషయా మతిర్యస్య - అతఏవానీశః, అర్వాక్తనాభిస్స్వతత్కార్యభూతాభిర్నామాదిభిరుపలక్షితః - తత్ర, నామ, దేవమనుష్యాదినామధేయం - రూపం సంస్థానం, ఆకృతిస్తద్వ్యఙ్గ్యజాతి - స్తద్విషయమతి - ర్యస్య - అతఏవా - నీశః కర్మపరవశః ప్రకృతిపురుషయోః - పరస్య విలక్షణస్యే, శ్వరస్య తవ - స్వరూపనిరూపణం - స్వరూపశబ్దః స్వభావాదేరప్యుపలక్షణః - కర్తుం - కో నామ - ప్రభవర్హతి - సహ్యేతావన్మాత్రమేవార్హతి - నాధికమిత్యాహ ॥ సకలేతి ॥ సకలజనానాం - నికాయస్సమూహః, తస్య, వృజినం పాపం నిరస్యతీతి తథా - శివతమాః - ప్రవరాశ్చ - యే గుణా - స్తేషాం, గణా, స్తేషాం, య ఏకదేశః - తస్య, కథనాద్వినా - గుణలవకథనమాత్రమేవార్హతి న తు స్వరూపనిరూపణం - స్వరూపస్వభావాదీనామానన్త్యాదితి భావః *॥ ౪ ॥ *యద్యపి సమస్తపురుషార్థస్వరూపస్య తవ నానేన యాగేనార్థ - స్తథాపి ,, పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్త్యా ప్రయచ్ఛతీ ,, తి భక్తిపూర్వకారాధనస్య కిఞ్చిన్మాత్రస్యాపి త్వత్ప్రీతికరత్వం త్వయైవ గీతమితీదం యజనం సూర్యాయ దీప ఇవ కిఞ్చిదారాధనమాత్రమిత్యాహుః ॥ పరిజనేత్యాదినా ॥ అర్హతీత్యన్తేన ॥ పరిజనై, రనురాగేణ, విరచితాః - శబలసంశబ్దాః గద్గదాక్షరస్తుతయః - సలిలం విశుద్ధం జలం - శిలం వ్రీహ్యాదిమఞ్జరీషణ్డః - సితేతి పాఠే - సితకిసలయాః శుభ్రపల్లవాః - ఏవమాదిభిః - సంభృతయా

---

* శ్లో॥ పా॥ సితకిసలయ.

సంపాదితయా-పూజయా-పరితుష్యసి కిల * ॥ ౫ ॥ * తోషాదన్యోఽర్థో నాస్మాకమిత్యాహుః-అనయా-ఇజ్యయా-ఇష్ట్వా, ఉరుభార భరయా-అనేకాఙ్గసంభృతయా-భగవతస్తవ-సముచితంసమ్మత-మపేక్షిత, మర్థం ప్రయోజనం, నైవపశ్యామః * ॥ ౬ ॥ * అత్ర హేతుం వదన్తోఽపి శింషన్తి-ఆత్మనః స్వత ఏవ-అనుసవనం సర్వదా- అఞ్జసా సాక్షా-ద్భోభూయమానా అతిశయేనభవన్తో-యే, అశేషాః పురుషార్థా - స్తే స్వరూపం - యస్య-అతో నానమేష్టవ్యోఽర్థోఽస్తి కింత్విదమమారాధనమాత్రమిత్యాహుః ॥ కిం త్వితి ॥ హే నాథ - ఆశిషః పురుషార్థా - నాశాసానానామభీప్సతామస్మాక - మేతద్వ్యజనం-త్వదీయారాధనమాత్రం-భవితు మర్హతి త్వత్సన్తోషజననద్వారాస్మదుపయోగ్యేవేతి భావః - మాత్రచాభగవతోఽననురూపత్వం వివక్షితం-అననురూపా రాధనప్రసక్త్యా పరమకారుణికత్వం వ్యఞ్జితమ్ * ॥ ౭ ॥ * తదేవస్పష్టయన్త ఆహుః ॥ తవేతి ॥ హే పరమపురుష, తత్ తదా రాధనసమయ ఏవ- నాపచిత ఏవ అనుహూపనునారాధిత ఏవ - ప్రకృష్టకరుణయా - స్వమహిమానం అపహతపాప్మత్వా దిరూపం-మోక్షాఖ్యం - ఆవిర్భూతగుణాష్టకసంపత్తిరేవహి మోక్షః , చకారాదస్మత్సమీహితం చ ఫలం - ఉపకల్పయి ష్యన్ భవాన్నివర్తయిష్యన్ త్వ, మితరవ - త్పరిపూర్ణోఽప్యపరిపూర్ణ ఇవ- నః అస్మాభి-రిహ యాగె, యథాయథావదుపలక్షి తః దృష్టోఽసి నః కథం భూతానాం, ఆత్మనః స్వస్య, పరముత్కృష్టం , శ్రేయః పురుషార్థ-మవిదుషా-మత ఏవ, బాలిశానా మజ్ఞానామ్ * ॥ ౮ ॥ * పరమకారుణికాత్సను స్తపురుషార్థస్వరూపాద్భగవతో - రాజ్ఞా ప్రార్థనీయస్య పుత్రస్య తుద్రపు రుషార్థతామావిష్కర్తుమతిదుర్లభస్య భగవద్దర్శనస్యైవ కైముత్యనయేన నిరతిశయపురుషార్థతామాహుః ॥ అథేతి ॥ హే అర్హత్తమ, రాజ్ఞోఽభిమతాన్వరా-న్దాతుం , యద్యప్యా, వియ్యాభతోఽస్య , భాగ్యయమేవ వరస్సంజాతః, కో సాపత్య

యాః కిల పరమపరితుష్యసి ॥ ౫ ॥ అథానయాఽపి న భవత ఇజ్యయోరుభారభరయా సముచితమర్థమిహోపల భామహే ॥ ౬ ॥ ఆత్మన ఏవానుసవనమఞ్జసాభోభూయమానాశేషపురుషార్థస్వరూపస్య కిన్తు నాథాశిష ఆ శాసానానామేతదభిసంరాధనమాత్రం భవితుమర్హతి ॥ ౭ ॥ తద్యథా బాలిశానాం స్వయమాత్మనశ్శ్రేయః పరమవిదుషాం పరమపురుష ప్రకృష్టకరుణయా స్వమహిమానం చాపవర్గాఖ్యముపకల్పయిష్యన్స్వయం చ నాపచిత ఏవేతరవదిహోపలక్షితః ॥ ౮ ॥ అథాయమేవ వరో హ్యర్హత్తమ యర్హి బర్హిషి రాజర్షేర్వర దర్షభో భవాన్నిజపురుషేక్షణవిషయ ఆసీత్ ॥ ౯ ॥ అసఙ్గనిశితజ్ఞానానలవిధూతాశేషమలానాం భవత్స్వభా వానామాత్మారామాణాం మునీనామనవరతపరిగుణితగుణగణ పరమమఙ్గళాయనగుణగణకథనోఽసి ॥ ౧౦ ॥ అథ కథంచిత్స్ఖలనక్షుత్పతనజృమ్భణదురవస్థానాదిషు వివశానాం నః స్మరణాయ జ్వరమ రణదశాయామపి సకలకశ్మలనిరసనాని తవ గుణకృతనామధేయాని వచనగోచరాణి భవన్తు ॥ ౧౧ ॥ కిఞ్చా యం రాజర్షిరపత్యకామః ప్రజాం చ భవాదృశీమాశాసాన ఈశ్వరమాశిషాం స్వర్గాపవర్గయోరపి భవన్తము

పాసే-యర్హి వావ యదా హి, రాజర్షే, ర్బర్హిషి యజ్ఞే , వరదర్షభో, భగవా, న్భవా, న్నిజానాం పురుషాణాం త్వద్భక్తానా మస్మాకం, ఈక్షణవిషయ-ఆసీదితి, యత్ * ॥ ౯ ॥ * అసఙ్గేన వైరాగ్యేణ-నిశితం-య , ద్జ్ఞానం, తదేవా-నల-స్తేన-విధూ తా-అశేషా-మలా-యేషాం తే- ఆత్మారామాణాం ప్రకృతివివిక్తప్రత్యగాత్మకస్వాత్మయాథాత్మ్యానుసంధానపరాణాం - భగవత్స్వభావానాం భగవత్సమారాధనధర్మాణాం-మునీనాం -కర్తరిషష్ఠీ-మునిభిః-అనవరతం సర్వదా- పరిగుణితాః పరి శీలితాః-గుణగణాః-యస్య-తస్య సంబోధనం-ఈదృశస్య తవ-గుణకథనమేవ-పరమమఙ్గళాయనం నిరతిశయశ్రేయస్సాధ నం-కిముత తద్దర్శనమిత్యర్థః * ॥ ౧౦ ॥ * యతస్త్వద్గుణకథనం పరమమఙ్గళాయన -మతస్తదేవాయుక్తాస్వవిదశాసునోభూ యాదితి ప్రార్థయన్త ఆహుః ॥ అథేతి ॥ అథ నను భగవన్-క్షుతాదిష్వయుక్తదశాసు-తత్ర-స్ఖలనం చలనం-పతనస్యోక్తత్వాత్ , దురవస్థానం దుఃఖిత్వేనావస్థానం- ఆదిశబ్దేనాశుచిత్వాద్యవస్థాన్తరసంగ్రహః-తథా-జ్వరదశాయాం-మరణదశాయాం చ-పరవశానా-మస్మాకం - శ్రీమతస్తవ-చరణారవిన్దస్మరణాయ-చరణారవిన్దం స్మర్తుం-సకలానాం-కశ్మలానాం నిరస నానినివర్తకాని-గుణకృతనామధేయాని కల్యాణగుణప్రవృత్తినిమిత్తకాని తవ నామాని- వచనగోచరాణి ఉచ్చారణవిషయా ణి భవన్తు * ॥ ౧౧ ॥ * ఇదానీం రాజ్ఞా ప్రార్థనీయమస్తీత్యావేదయన్త ఆహుః ॥ కించేతి ॥ అయం రాజర్షిః నాభిః - పుత్రం కామయమానః తత్రాపి భవాదృశీం త్వత్సదృశీం-ప్రజా-మాశాసానః - ఆశిషామైహికపురుషార్థానాం-స్వర్గాపవర్గయో శ్చ-ఈశ్వరం ప్రదాతారం భగవన్తం షాడ్గుణ్యపూర్ణం-త్వాం-ప్రజాయామేవ పురుషార్థ ఇతి ప్రత్యయో యస్య స-ఉపధావ తి అనువర్తతే-భజతీత్యర్థః-తత్ర దృష్టాన్తః -యథాఽధనో దరిద్రః-ఫలీకరణం తుషకణాదిక-మాశాసానో-ధనదం కుబేర-

ముపధావతి-తథేతి ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఇదంచనాతిచిత్రమిత్యాహుః॥ఇహసంసారే-అనుపాసితమహచ్చరణో యోభవేత్ -ఉపాసితమహచ్చరణంజనంపినేత్యర్థః-తవా-పరాజితయాకర్మవశ్యైరనభిభూతయాఽనవసితపదవ్యాఅలక్షితమార్గయా-సత్పథతిరోధాయికయా-అలక్షితః-కోవైనకోపి - అత- స్తయాఽనావృతమతిః-కః-అతఏవ-విషయావిషంతస్య-గయో వేగః-తేనా-నావృతాప్రకృతిర్యస్యసః-కః- అత స్త్వన్మాయయామోహితస్యైవమాశంసాఘటతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁
అతిదుర్లభసమస్తపురుషార్థమూర్తే స్తవపుత్రాశంసార్థమాహ్వానం హేలనమివాత స్తత్క్షన్తుమర్హసీతివిజ్ఞాపయ స్తఆహుః॥
యదుహవావేతి॥హేఅదభ్రకర్తః-బహుకార్యనిష్పాదక- ఉదారవ్యాపారకారిన్-అవితథకర్తృసత్యసంకల్పేతివార్థః-హే దేవదేవదేవానాంబ్రహ్మాదీనామపిదేవ-హేసర్వాత్మన్-స్విష్టియజ్ఞప్రయోజనాయ-యద్యస్మా-దేవమాహూతోఽసి-తత స్తదర్థధియాం-తత్రప్రజాయామర్థధీఃపురుషార్థబుద్ధి-ర్యేషా-మతఏవ-మన్దానామజ్ఞానానాం-నోఽస్మాకం-దేవహేళనం దేవస్యతవ-హేళనమాహ్వానరూపమజ్ఞానం-తవసామ్యేన హేతునా-ప్రతిబోధుంసోఢు-మర్హసి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఇత్యేవం-నిగదేనగద్యాత్మకేనసూక్తేనాభిష్టూయమానో-భగవాన్దేవోత్తమః - వర్షధరఃభారతవర్షధారకోనాభి- స్తేనాభివాదితౌ-ఋత్విగ్భిరభివన్దితౌ-చరణౌ-యస్యసః-సదయందయాసహిత-మిదంవక్ష్యమాణంవాక్య-మాహ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అహోబత ఋషయః - అవితథగీర్భిస్సత్యవాగ్భి-ర్భవద్భి-రసులభందుర్లభం-వరంప్రత్య -హం-యాచితః ప్రార్థితో-బతేత్యాశ్చర్యే-కోసౌదుర్లభోవర

పధానతిప్రజాయామేవపురుషార్థప్రత్యయో ధనదమివాధనః ఫలీకరణమ్ ॥ ౧౨ ॥ కోవాఇహ తేఽపరాజిత యాపరాజితో మాయయాఽనవసితపదవ్యా నావృతమతిర్విషయవిషరయానావృతమతిరనుపాసితమహచ్చరణః ॥ ౧౩ ॥ యదుహవావపునరదభ్రకర్తరిహసమాహూతస్తత్రార్థధియాంమన్దానాంనస్తద్యద్దేవహేళనం దేవదేవతదర్హసిసామ్యేనసర్వాత్మన్ప్రతిబోధుమవిదుషామ్॥ ౧౪ ॥ ఇతినిగదేనాభిష్టూయమానో భగవాననిమిషఋషభోవర్షధరాభివాదితత్విగ్భిరభివన్దితచరణస్సదయమిదమాహ ॥ ౧౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ అహోబతాహమృషయోభవద్భిరవితథగీర్భిర్వరమసులభమభియాచితోయదముష్యాత్మజోమయాసదృశోభూయాదితిమమాహమేవాభిరూపః కైవల్యాదథాపిబ్రహ్మవాదోనమృషాభవితుమర్హతిమమైవహిముఖంయద్ద్విజదేవకులమిత్యాగ్నీధ్రీయేంశకలయాఽవతరిష్యామ్యాత్మతుల్యమనుపలభమానః ॥ ౧౬ ॥ ఇతినిశామయన్త్యామేరుదేవ్యాః పతిమభిధాయాన్తర్దధేభగవాన్బర్హిషితస్మిన్నేవంవిష్ణుదత్తభగవాన్పరమఋషిభిః ప్రసాదితోనాభేఃప్రియచికీర్షయాతదవరోధాయనే మేరుదేవ్యాం ధర్మాన్దర్శయితుకామోవాతరశనానాంశ్రమణానామృషీణామూర్ధ్వమన్థినాంశుక్లయాతనువాఽవతతార ॥ ౧౭ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,పఞ్చమస్కన్ధే,తృతీయోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁

స్తత్రాహ॥మయా-సదృశ-ఆత్మజో భూయాదిత్యయం-కథంతస్యవరస్యదౌర్లభ్యం - తత్రాహ-మమ- అహమేవా-భిరూపస్సదృశః-కుతః కైవల్యాత్ప్రకృతిపురుషలక్షణస్వాభావ్యాత్ "నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యతేనత్వత్సమో స్త్యభ్యధికఃకుతోన్య "ఇత్యుక్తరీత్యాప్రకృతిపురుషవిలక్షణసమాభ్యధికరహితస్యమమసదృశాన్తరాభావాన్మత్సదృశరూపోవరోఽతి దుర్లభఇత్యర్థః ॥ యద్యప్యయంవరోదుర్లభ స్తథాపి-హియస్మాత్-ద్విజదేవకులంద్విజా ఏవ-దేవాఃతపోవిద్యాదిభిర్దీప్యమానా స్తేషాం-కులం-మమైవహిముఖం "బ్రాహ్మణోఽస్యముఖమాసీ "దిత్యుక్తరీత్యాముఖం-తతః-బ్రహ్మవాదఃబ్రహ్మకులస్యమన్ముఖభూతస్య-వాదోవచః-మృషామిథ్యా-నభవితుమర్హతీ,తి- అహమేవమత్సదృశమన్యమనుపలభమానః-కలయాఅంశేన-ఆగ్నీధ్రీయేనాభిసంబన్ధి-నిక్షేత్రేమేరుదేవ్యాం-అవతరిష్యామి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఇత్యేవం-మేరుదేవ్యాం,నిశామయన్త్యాంశృణ్వత్యాం-స్వత్యాస్తత్పతింవాభిఃప్రత్య-భిధాయఉక్త్వా -భగవా-నన్తర్దధేఅన్తర్హితవాన్- హేవిష్ణుదత్తరాజన్-అస్మిన్బర్హిషియజ్ఞే-ఏవంమహర్షిభిః-ప్రసాదితఆరాధితో-భగవా-న్నాభేః -ప్రియమిష్టం-కర్తుంనిర్వర్తయితు-మిచ్ఛయా-తదవరోధాయనేనాభేర్భార్యాయాంమేరుదేవ్యాం-శుక్లయాసత్త్వప్రధానయా-తనువాతన్వా-అవతతార-కింకర్తుకామః-వాతరశనానాందిగ్వాససాం-పాషణ్డివ్యావృత్త్యర్థమాహ-శ్రమణానాంతపస్వినాం - ఋషీణాంజ్ఞానినా-మూర్ధ్వమన్థినాం నైష్ఠికబ్రహ్మచారిణాం-ధర్మా- న్దర్శయితుకామః -అయమంశావతారఃకపిలవత్తావన్మాత్రకృతఈశ్వరత్వవ్యపదేశః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁
ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధేతృతీయోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁

ఏవం నాభేశ్చరిత్రముపవర్ణితముపసంహరం స్త్రిభిరధ్యాయైర్నాభేః పుత్రస్యఋషభస్యచరిత్రముపవర్ణయతి॥అథ
హేతి॥అథహఅవతరణానన్తర-ముత్పత్త్యేవజన్మనైవ-అభివ్యజ్యమానాని-భగవల్లక్షణానిపాదతలాదిషువజ్రాఙ్కుశాదీ
ని-యస్య-సామ్యంసర్వభూతేషుసమత్వం,ఉపశమోఽన్తర్బాహ్యేన్ద్రియనియమః-వైరాగ్యంవిషయేష్వనాసక్తిః,ఐశ్వ
ర్యంసర్వభూతనియన్తృత్వం,మహావిభూతిస్సర్వసంపత్తిః - సామ్యాదిభిస్సహవర్ధమానః-అనుభావఃప్రభావో,యస్య,
తం-నిశామ్యదృష్ట్వా,ప్రకృతయోఽమాత్యాదయః , ప్రజాఃజనాః-బ్రాహ్మణదేవతాశ్చగోబలీవర్దన్యాయేనబ్రాహ్మణదేవ
తాఇత్యుక్తం,అవనీతలసమవనాయభూమణ్డలపరిపాలనాయ, అతితరాంభృశం-జగృధుఃఐచ్ఛన్ ❀॥౧॥ ❀ తస్యజాతస్య
పుత్రస్య-ఇత్థంసత్త్వప్రధానేన-వరీయసాశ్రేష్ఠేన,వర్ష్మణాదేహేన-బృహచ్ఛ్లోకేనవిపులగుణప్రథయా-ఓజసాఇన్ద్రియబలే
న, బలేనదేహబలేన - శ్రియా-సంపదా,యశసావిపులచరిత్రప్రథయా-వీర్యం పరాభిభవసామర్థ్యం,శౌర్యంరణమధ్యే
స్వగృహఇవప్రవేశసామర్థ్యం-తాభ్యాంచ - అతిశయితప్రభావత్వేనశ్రేష్ఠత్వా-దృషభఇతినామధేయం-పితానాభిశ్చ
కార ❀॥ ౨ ॥ ❀ ఋషభశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తంప్రభావాతిశయమేవసంగ్రహేణాహ॥యస్యహీతి॥యస్యఋషభస్య-వర్షే
రాజ్యే-భారతవర్షే-స్పర్ధమానఃఋషభేణవిరోధమాచర-న్నిన్ద్రఃనవవర్ష,వృష్టింనిరుద్ధవాన్,త-దిన్ద్రకర్తృకమవర్ష
ణ-మవధార్యవిజ్ఞాయ-ఇన్ద్రకృత్యంప్రహస్య-భగవాన్ - ఋషభదేవః-యోగేశ్వరః-ఆత్మీయవిచిత్రశక్త్యాస్వయమేవ-అ
జనాభంనామవర్షం-భారతవర్షస్యప్రాక్తనంనామాజనాభమితి-అవర్షత్ ❀॥౩॥ ❀ నాభిస్తు-యథాభిలషితంస్వేచ్ఛా

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౫ ॥ అథహతముత్పత్త్యైవాభివ్యజ్యమాన భగవల్లక్షణం సామ్యోపశమ వైరాగ్యైశ్వర్య
మహావిభూతిభిరనుదినమేధమానానుభావంప్రకృతయఃప్రజాబ్రాహ్మణదేవతాశ్చావనీతలసమవనాయా
తితరాంజగృధుః ॥ ౧ ॥ తస్య హవాఇత్థంవర్ష్మణావరీయసాబృహచ్ఛ్లోకేనౌజసాబలేనశ్రియాయశసావీర్య
శౌర్యాభ్యాంచపితాఋషభఇతీదంనామచకార ॥ ౨ ॥ యస్యహీన్ద్రఃస్పర్ధమానోభగవాన్వర్షేనవవర్షత
దవధార్యభగవానృషభదేవోయోగేశ్వరఃప్రహస్యాత్మయోగమాయయాస్వవర్షమజనాభంనామాభ్యవ
ర్షత్ ॥ ౩ ॥ నాభిస్తుయథాభిలషితంసుప్రజాస్త్వమవరుధ్యాతిప్రమోదభరవిహ్వలోగద్గదాక్షరయాగిరా
స్వైరంగృహీతనరలోకధర్మంభగవన్తంపురాణపురుషంమాయయావిలసితమతిర్వత్స తాతేతిసానునయ
ముపలాలయన్పరాంనిర్వృతిముపగతః ॥ ౪ ॥ విదితానురాగమాపౌరప్రకృతి ❀ జనపదంరాజానాభిరా
త్మజంసమయసేతురక్షాయామభిషిచ్యబ్రాహ్మణేష్పన్యనిధాయసహమేరుదేవ్యావిశాలాయాంప్రసన్ననిపు
ణేనతపసాసమాధియోగేననరనారాయణాఖ్యంభగవన్తంవాసుదేవముపాసీనః కాలేనతన్మహిమానమ
వాప ॥ ౫ ॥ యస్య హవావ పాణ్డవేయశ్లోకావుదాహరన్తి ॥ శ్లో ॥ కోనుతత్కర్మ రాజర్షేర్నాభేరన్వాచరే

నుసారం-సుప్రజాస్త్వం , శోభనాఃప్రజాఃయస్యసుప్రజాః “నిత్యమసిచ్ప్రజామేధయోః” రిత్యసిచ్,తస్యభావస్సుప్రజా
స్త్వందీర్ఘఆర్షః-సుపుత్రత్వ-మవరుధ్యప్రాప్య - నిరతిశయప్రమోదేన-విహ్వలఃగద్గదాక్షరయా,గిరా-మాయయాభగవ
న్మాయయా-స్వపుత్రఇతి - విలసితా-మతి,ర్యస్యసః, హేవత్సేతి-సానురాగం-పుత్ర-ముపలాలయన్,పరాం-నిర్వృతిమాన
న్ద-ముపగతః-ప్రాప్తః , కథంభూతంపుత్రం -స్వైరంస్వేచ్ఛయా-గృహీతఃనగలోకధర్మఃమనుష్యాకారో-యేన-భగవ
న్తంషాడ్గుణ్యపూర్ణం-పురాణపురుషం,పురాపినవఃపురాణః-తం,పురుషంపురుషశబ్దవాచ్యమ్ ❀॥౪॥ ❀ తతో,రాజా,నా
భి,రాపౌరప్రకృతిజనపదం-పౌరాన్,ప్రకృతీ,ర్దేశవాసినశ్చా , భివ్యాప్య,విదితోఽనురాగోయస్మిన్-జనపదఇతిపాఠే,ఆ
ర్షత్వాత్ప్రయోగస్య “నావ్యయీభావాదతోఽమిత్యమభావః” అవ్యయాదాప్సుప “ఇతిలుగభావశ్చ” ఈదృశమాత్మ
జం,సమయసేతవఃవర్ణాశ్రమమర్యాదాస్తేషాం,రక్షాయా,మభిషిచ్య , రాజ్యాభిషిక్తంకృత్వేత్యర్థః, బ్రాహ్మణానాముత్స
ఙ్గేఙ్కే,నిధాయ,విశాలాయాంబదరికాశ్రమే,మేరుదేవ్యాసహ, ప్రసన్నేనపరానుద్వేజకేన,నిపుణేనవిఘ్నానుపహతేన
తపసాసమాధియోగేన,సాఙ్గేనభక్తియోగేన,భగవన్తం , నరనారాయణాఖ్యం ,వాసుదేవ,ముపాసీనః,కాలేనప్రార
బ్ధావసానకాలేన , తస్యవాసుదేవస్య , మహిమానం , అవాప , ఆవిర్భూతగుణాష్టకోఽభూత్,ముక్తోఽభవదిత్యా
వత్ ❀॥౫॥ ❀ నాభేశ్చరిత్రంనిగమయన్తత్ప్రభావప్రతిపాదకౌశ్లోకావుదాహర్తుంతయోరార్యపరిగృహీతత్వమాహ॥
యస్యహీతి॥హేపాణ్డవేయ,యస్యనాభేఃశ్లోకౌ “లోపశ్శాకల్యస్య” ఇతిలోపేతస్యాసిద్ధత్వాత్స్వరసంధ్యభావః-ఉదా

షారన్తి,,ఆర్యాఇతి శేషః॥తావాహ॥కోన్విత్తి॥రాజర్షేర్నాభేః , తత్ప్రసిద్ధం-కర్మ-కోనుపుమాన,న్వాచరేత్,కుర్యాత్న కోఽపీత్యర్థః-యస్యనాభేశ్శుద్ధేనకర్మణా-హరిర్భగవా,నపత్యతాంపుత్రతాం,అగాత్ప్రాప్తః ॥ ౬ ॥ నాభేరన్యః,కుతో౽బ్రహ్మణ్యఃకోబ్రహ్మణ్యఇత్యర్థః-ప్రథమార్ధేతసేరార్షః - యస్యనాభే,ర్బర్హిషియజ్ఞే-మఙ్గళైర్ఋగ్భిర్ధనాదిభిః-పూజితావిప్రాః,ఓజసామన్త్రబలేన-యజ్ఞేశం-దర్శయామాసుః,ప్రదర్శితవన్తః ॥ ౭ ॥ అథ రాజ్యాభిషేకానన్తరం-భగవానృషభదేవః-స్వంవర్ష మజనాభంవర్షం , కర్మక్షేత్రంస్వర్గాపవర్గసాధనకర్మానుష్ఠానయోగ్యంస్థానం-మన్యమానః-అన్యేషాంగ్రహణాయ,ప్రదర్శితోగురుకులవాసోయేన-ఉపలబ్ధాఃవరాయైః- స్తైః - ర్గురుభి,రనుజ్ఞాతః,గృహమేధినాంగృహాశ్రమిణాం,ధర్మా,ననుశిక్షమాణఃఅనుశిక్షయితుమిత్యర్థః ,సమామ్నాతంవిహిత,ముభయవిధంప్రవృత్తినివృత్తిలక్షణం, శ్రౌతస్మార్తరూపంవా-కర్మఅభియుఞ్జన్అనుతిష్ఠన్- ఇన్ద్రేణదత్తాయాం,జయన్త్యాంభార్యాయా,మాత్మజానాం,శతం,జనయామాస ॥ ౮ ॥ యేషామాత్మజానాం,మధ్యే ,భరతోనామ,జ్యేష్ఠఃపుత్రః, శ్రేష్ఠగుణ,ఆసీత్, యేనభరతేనభరతసంబన్ధేన,ఇదంఅజనాభంవర్షం,భారతమితివ్యపదిశన్తివ్యవహరన్తి ॥ ౯ ॥ తంభరత,మనుపశ్చాత్,కుశావర్తాదయో,నవసంఖ్యాకాః,నవతిప్రధానాః,ప్రథమపుత్రదశకేభరతఃప్రధానః , ఇతరేషునవసుదశకేషుప్రత్యేకంకుశావర్తాదయఃప్రధానా - స్స్వవ్యతిరిక్తనవత్యపేక్షయాప్రధానాజ్యేష్ఠాఃకుశావర్తాదయో , నవ-భరతమనుజాతాః,తమేవానుస్యూత్యస్థితాఇతివాఽర్థః ॥ ౧౦ ॥ తత్రనవపుత్రాణాంమధ్యే,కవ్యాదయో-నవ-భాగవతధర్మప్రకాశకా-మహాభాగవతా,ఆ

త్సుమాన్ ।అపత్యతామగాద్యస్యహరిశ్శుద్ధేనకర్మణా ॥ ౬ ॥ బ్రహ్మణ్యోఽన్యః కుతోనాభేర్విప్రామఙ్గళపూజితాః। యస్యబర్హిషియజ్ఞేశందర్శయామాసురోజసా ॥ ౭ ॥ X ॥ అథభగవానృషభదేవస్స్వవర్షంకర్మక్షేత్రమనుమన్యమానఃప్రదర్శితగురుకులవాసోలబ్ధవరైర్గురుభిరనుజ్ఞాతోగృహమేధినాంధర్మాననుశిక్షమాణో జయన్త్యామిన్ద్రదత్తాయామభయలక్షణంకర్మసమామ్నాతమభియుఞ్జన్నాత్మజానామాత్మసమానానాంశతంజనయామాస ॥ ౮ ॥ యేషాంఖలుమహాయోగీభరతోజ్యేష్ఠశ్శ్రేష్ఠగుణఆసీత్ । యేనేదంవర్షంభారతమితియతఆరభ్యవ్యపదిశన్తి ॥ ౯ ॥ తమనుకుశావర్తఇలావర్తోబ్రహ్మావర్తఆర్యావర్తోమలయకేతుర్భద్రసేనఇన్ద్రస్పృగ్విదర్భః కీకటఇతినవనవతిప్రధానాః ॥ ౧౦ ॥ కవిర్హవిరన్తరిక్షఃప్రబుద్ధఃపిప్పలాయనఆవిర్హోత్రోద్రుమిళశ్చమసఃకరభాజనఇతిభాగవతధర్మదర్శనానవమహాభాగవతాస్తేషాంసుచరితంభగవన్మహిమోపబృంహితంవసుదేవనారదసంవాదముపశమాయనముపరిష్టాద్వర్ణయిష్యామః ॥ ౧౧ ॥ యవీయాంసఏకాశీతిర్జాయన్తేయాః పితురాదేశకరామహాశాలీనామహాశ్రోత్రియాయజ్ఞశీలాః కర్మవిశుద్ధాబ్రాహ్మణాబభూవుః ॥ ౧౨ ॥ భగవానృషభసంజ్ఞఆత్మతన్త్రస్స్వయంనిత్యనివృత్తానర్థపరంపరఃకేవలానన్దానుభవఈశ్వరఏవవిపరీతవత్కర్మాణ్యారభమాణఃకాలేనానుగతంధర్మమాచారేణోపశిక్షయన్నతద్విదాంసమఉపశాన్తోమైత్రఃకారుణికోధర్మార్థయశఃప్రజానన్దామృతావరోధేనగృహేషులోకాన్నియమయత్ ॥య

భూవన్- తేషాంకవ్యాదీనాం-సుచరితం-భగవన్మహిమ్నా -ఉపబృంహితంవర్ధితం,భగవన్మహిమ్నాయుక్తమిత్యర్థః,అతఏవోపశమాయనంచిత్తశాన్తిహేతుంఉపరిష్టాదేకాదశే,వసుదేవనారదసంవాదే-వక్ష్యామఃకథయిష్యామఇత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ కనీయాంసః,ఏకాశీతిసంఖ్యాకాః-జాయన్తేయాః-జయన్తీపుత్రాః -పిత్రాజ్ఞానువర్తినో-మహాశాలీనాఃగార్హస్థ్యసంపత్సమృద్ధాః-మహాశ్రోత్రియాః అధీతసాఙ్గవేదాః-యజ్ఞానుష్ఠానశీలాఃకర్మణాసదాచారేణ-విశుద్ధాః - బ్రాహ్మణా - బభూవుః ॥ ౧౨ ॥ అథఋషభసంజ్ఞో-భగవా-నాత్మతన్త్రఃస్వతంత్రః-అకర్మవశ్యః-అతఏవ-నిత్యంనివృత్తా-కర్మాయత్తా-సుఖదుఃఖాద్యనర్థపరంపరాయస్య-కేవలఃదుఃఖాసంభిన్నో-య - ఆనన్దఃస్వరూపానన్ద- స్తస్యానుభవో-యస్యసః,స్వయమీశ్వరఏవసన్ - ఇతరవత్ప్రాకృతవత్-కర్మాణ్యారభమాణఃవర్ణాశ్రమధర్మరూపాణికర్మాణికుర్వాణః,కింకుర్వన్-కాలేన-అనుగతంప్రలీనం-ధర్మ - మాచారేణతద్విదాంధర్మతదనుష్ఠానాదికముపజానతాముపశిక్షయన్-కిమర్థం-ధర్మాద్యవరోధేనధర్మాదిప్రాప్త్యై - హేత్వర్థేతృతీయా-ఫలంచాత్రహేతుః-ధర్మాదిప్రాప్తిరూపఫలాయేత్యర్థః -ప్రజానన్దః ప్రజార్థోభోగః,అమృతం,ఏవంపురుషార్థచతుష్టయసంగ్రహః,సమస్సర్వభూతసమః-ఉపశాన్తఃరాగాద్యకలుషితచిత్తః-మైత్రఃఅపకృష్టేష్వపిభూతేషుస్వసామ్యబుద్ధిః కారుణికఃపరదుఃఖాసహిష్ణుః - గృహేషుగృహాశ్రమేషు-లోకా-న్నియమయత్నియమయన్నభూదిత్యర్థః-న్యయమయదితినాపాఠః-ఆర్షత్వాదడభావోవా ॥ ౧౩ ॥ ఆచారేణోపశిక్షయన్నియమయదిత్యత్రహేతు-ర్యద్యదితి ॥ శీర్షణ్యాః శ్రేష్ఠస్తేన-యద్య,దాచరితం-తత్తదేవహియస్మా-ల్లోకోఽనువర్తతేఅనుతిష్ఠతి॥తథాచో

---

౧౩ X॥శ్లో॥పా॥న్యయమయత్.

క్తం ,, యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠస్తత్తదేవేతరో జనః । సయత్ప్రమాణం కురుతే లోకస్తదనువర్తత ,, ఇతి-లోకసంగ్రహార్థ మాచారేణోపాశిక్షయదిత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ తథా, సకలః ధర్మో యస్మిన్-త-ద్బ్రహ్మగుహ్యం వేదరహస్యం, యద్యపి, స్వేనైవ-విదితం, తథాపి, బ్రాహ్మణాన్-పృష్ట్వా, తై , ర్దర్శితమార్గేణ, సామాదిభి, రుపాయై, ర్జనతాం జనసమూహం, మనుశశాస ॥ ౧౫ ॥ ద్రవ్యాదిభి, రుపచితై, స్సర్వై ర్వ్యక్షైః, యథావిధి, శతకృత్వ, ఇయాజ ఇష్టవాన్, తత్ర, ద్రవ్యం హవిః, దేశ ,, స్సమే యజేత ,, ఇత్యుక్తో దేశః, కాలః వసన్తాదిః, వయః ,, జాతపుత్రః కృష్ణకేశోఽగ్నీనాదధీత ,, ఇత్యుక్తం వయః, శ్రద్ధా కర్తవ్యవిషయాత్వరా, వివిధ ఉద్దేశః, ఇతి కర్తవ్యతా ॥ ౧౬ ॥ భగవతా, ఋషభేణ, తస్మిన్వర్షే భారతే, పరిరక్ష్యమాణే సతి, కశ్చిన పురుషో, భర్తరి ఋషభే, అనుసవనం శశ్వత్, విజృమ్భితో, య , స్స్నేహోఽనురాగ, స్తస్యాతిశయ, మన్తరేణ-వినా అన్యం పురుషార్థ, మాత్మనస్స్వస్యావి , ద్యమాన , మన్యస్మాత్పురుషాన్తరాత్ , కదాచిదపి, కేనాపి నిమిత్తేన , నాపేక్షతే ॥ ౧౭ ॥ స భగవానృషభదేవః, కదాచి, త్సంచర, న్బ్రహ్మావర్తం, గతః, బ్రహ్మర్షి శ్రేష్ఠానాం సభాయాం, ప్రజానాం, నిశామయన్తీనాం శృణ్వతీనాం సతీనాం , ఆత్మజాన్ , అవహితాత్మనస్సమాహితచిత్తాన్, ప్రశ్రయో వినయః, ప్రణయస్స్నేహ, స్తాభ్యాం, య, త్సుఖం, తేన, యన్త్రితాన్వశీకృతా, నుపశిక్షయ, న్నితివక్ష్యమాణప్రకారేణోవాచ ॥ ౧౮ ॥

ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః. ********

ఉక్తిమేవాహ ॥ ఋషభ ఇతి ॥ తావన్ముక్త్యుపాయత్వేన భగవదుపాసనముపదేక్ష్యమాణో వైరాగ్యం వినా ఉపదిష్టోఽపి భక్తియోగో న సమ్యక్ప్రతితిష్ఠతీతి తదుత్పత్తయే కామాన్నిన్దతి ॥ నాయమిత్యర్ధేన ॥ దేహభృతాం మధ్యే, యో, నృలోకః

వ్యచ్ఛిక్షణ్యాచరితం తత్తదనువర్తతే లోకః ॥ ౧౪ ॥ యద్యపిస్వ విదితం సకలధర్మం బ్రహ్మగుహ్యం బ్రాహ్మణైర్దర్శితమార్గేణ సామాదిభిరుపాయైర్జనతామనుశశాస ॥ ౧౫ ॥ ద్రవ్య దేశకాలవయశ్శ్రద్ధర్త్విగ్వివిధోద్దేశోపచితైస్సర్వైర్వరపిక్రతుభిర్యథోపదేశం శతకృత్వ ఇయాజ ॥ ౧౬ ॥ భగవతర్షభేణ పరిరక్ష్యమాణ ఏతస్మిన్వర్షే నకశ్చనపురుషో వాఞ్ఛత్యవిద్యమానమాత్మనోఽన్యస్మాత్కథంచనకిమపి కర్హిచిదపేక్షతే భర్తర్యనుసవనవిజృమ్భితస్నేహాతిశయమన్తరేణ ॥ ౧౭ ॥ స కదాచిదటమానో భగవానృషభో బ్రహ్మావర్తగతో బ్రహ్మర్షిప్రవరసభాయాం ప్రజానాం నిశామయన్తీనామాత్మజానవహితాత్మనః ప్రశ్రయప్రణయభరసుయన్త్రితానప్యుపశిక్షయన్నితి హోవాచ ॥ ౧౮ ॥ ************************

*********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః ********

ఋషభదేవ ఉవాచ ॥ నాయం దేహో దేహభాజాం నృలోకే కష్టాన్కామానర్హతి విడ్భుజాం యే । తపో దివ్యం పుత్రకా యేన చ ర్త్త్వం శుద్ధ్యేద్యస్మాద్బ్రహ్మసౌఖ్యం త్వనన్తమ్ ॥ ౧ ॥ మహత్సేవాం ద్వారమాహుర్విముక్తేస్తమోద్వారం యోషితాం సఙ్గిసఙ్గమ్ । మహాన్తస్తే సమచిత్తాః ప్రశాన్తా విమన్యవస్సుహృదస్సాధవో యే ॥ ౨ ॥ యే

మనుష్యలోకస్తస్మిన్సత్య, యం మనుష్య దేహః, కష్టాన్కృచ్ఛ్రసంపాద్యాన్, అన్తతో దుఃఖరూపా, న్కామాన్శబ్దాదీన్ప్రతి, నార్హతి , కామాననుభవితుం నార్హతీత్యర్థః కామోపభోగార్థో నాయం నృదేహ ఇత్యర్థః-కుతః-యే కామాః-విడ్భుజామపి సూకరాదీనామపి-సన్తి, కిన్తు, హే పుత్రకాః, దివ్యం దేవస్య విష్ణోరారాధనరూపం, తపశ్చ, ర్తు, మర్హతి కిం తత్తపః, యదర్హతి, తత్రాహ, యస్మాత్తపసః , శుద్ధ్యేత్ నిరస్తసంసారో భవేత్, యేనచ, బ్రహ్మసుఖ, మపారం భవేత్, కామోపభోగాన సంసృతిః- ఏవం కామోపభోగస్సంసృతిహేతుర్భగవదుపాసనం మోక్షహేతురిత్యుక్తమ్ ॥ ౧ ॥ ఏవం భోగోపాసనయోర్బన్ధమోక్షహేతుత్వమభిధాయ తయోర్నిదానమాహ ॥ మహత్సేవామితి ॥ మహతాం సేవా మహత్సేవా, తాం-ముక్తే, ర్ద్వారం మూలకారణ, మాహుః, తథా, యోషితాం స్త్రీణాం, యే, సఙ్గిన, స్తేషాం, సఙ్గం, తమసస్సంసారస్య, ద్వార, మాహురిత్యనుషఙ్గః , కేతే మహాన్తః , యత్సేవాపి ముక్తేర్ద్వారం, తత్రాహ సార్ధేన ॥ యే, స, మచిత్తత్వాదిగుణయుక్తా స్తే, మహాన్త ఇత్యన్వయః , సమచిత్తాః సుఖదుఃఖాదిష్వవిక్రియమాణచిత్తాః , సర్వస్య బ్రహ్మాత్మకత్వజ్ఞానాత్ ప్రశాన్తాః జితబాహ్యాన్తఃకరణాః, విమన్యవః తితిక్షవః , సుహృదః సర్వభూతహితైషిణః, సాధవః పరోపకారనిరతాః-మయీశే-స్వచ్ఛరీరకే అస్మదన్తరాత్మని సర్వేశ్వరే, శాస్త్ర ప్రసృష్ట్యా స్వాత్మనో భగవదాత్మకత్వాదేవ ముక్తిః, యథాహ ప్రహ్లాదః ,, సర్వగత్వాదనన్తస్య స ఏవాహమవస్థిత ,, ఇతి , యద్వా-క్షేత్రజ్ఞశక్త్యభిభవాద్భగవదంశోద్భవా దేవముక్తిః, కృతం సౌహృదం ప్రీతి రేవార్థః , ప్రయోజనం , యేషాం తే-దేహంభరవార్తికేషు-దేహధారణవార్తైవ నధర్మ విషయా వార్తా-యేషు జనేషు తేషు-గృహేషుచ - కథం భూతేషు-జాయా కళత్రం-ఆత్మజాః పుత్రాః-రాతిర్మిత్రం-ధనం వా-తద్వత్సు-ప్రీతియుక్తానథ

వన్తి-యే- యేచ-లోకే-యావదర్థాః దేహధారణాపేక్షార్థమాత్రగ్రాహిణః - దేహనిర్వాహకాధికార్థస్పృహాశూన్యా ఇత్యర్థః ॥ ౩ ॥ కామాన్వార్థతీతియదుక్తంతదుపపాదయతి॥నూనమితి॥ప్రమత్తః ఆత్మభ్రాన్త్యా దేహపరవశః-అత ఏవ-దీనః-యద్యదిన్ద్రియప్రీతయే-కర్మ- ఆవృణోతివ్యాప్రియతే - కరోతీతియావత్ -తత్కర్మ సాధుసమీచీనం-నమన్యతే-కుతః,యతః యస్మాదిన్ద్రియప్రీత్యర్థాత్కర్మణః-అసన్నపి-అస్థిరోపి,అయంక్లేశదోదేహః, ఆసబభూవ, ప్రాప్త ఇతి-తస్మై వపునః కరణం,సాధు,నమన్యఇత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ననుదేహస్యాస్థిరత్వాత్క్రియానయమనర్థ ఇత్యాశఙ్క్యాహ॥పరాభవ ఇతి॥యావ-దాత్మనః ప్రకృతివిలక్షణస్యాత్మన- స్తత్త్వం ,యాథాత్మ్యం-యావన్నజిజ్ఞాసతేజ్ఞాతుం నేచ్ఛతి-నజానాతీత్యర్థః,తావదబోధజాతః ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞాననిమిత్తః - పరాభవః- ఆత్మస్వరూపతిరోభావః,యావచ్చపరాభవస్తావ,దిన్ద్రియప్రీతయే-క్రియాః ప్రవర్తన్తే । యావచ్చక్రియా-స్తావ,దిదంమనః,కర్మాత్మకంకర్మ-ప్రవణం,నతుజ్ఞానప్రవణం-యేనకర్మాత్మకేన,మనసా,భూయో౽పిశరీరసంబన్ధః-శరీరాణాంనశ్వరత్వే౽పిపునఃపునస్తత్సంబన్ధో౽విచ్ఛిన్నఇతి తన్నిమిత్తానర్థపరంపరాప్యవిచ్ఛిన్నేతిభావః ॥ ౫ ॥ ఏతదేవాహ॥ఏవమితి॥అవిద్యయా దేవమనుష్యాద్యసాధిక దేహవిశిష్టత్వేనాహంకారమమకారరూపయా - ఉపధీయమానేకర్మవాసనామూలయాసంసృజ్యమానేసత్యాత్మని- మనః-కర్మవశం-ప్రయుక్తేత్యాపాదయతి-పురుషమితిశేషః- అతో-యావ-ద్వాసుదేవే,మయి-ప్రీతిః ప్రీతిరూపాభక్తిర్నస్యా-త్తావద్దేహయోగేననముచ్యతే ॥ ౬ ॥ నకేవలందేహయోగమాత్రం, మపిత్వనర్థాన్తరంచేత్యాహ॥యదేతి॥స్వార్థేస్వస్య పురుషార్థభూతేస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుసంధానే - అప్రమత్తస్సన్- గుణేహాంశబ్దాదిగుణవిషయామిన్ద్రియాణాంప్రవృత్తిం-అయథా-ఆత్మనస్స్వాభావికీనభవతి- కింతు - దేహసంబన్ధప్రయుక్తేతి-విపశ్చిద్వివేకీసన్-యదా-సహ

వామయిఃశేకృతసౌహృదార్థాజనేషుదేహంభరవార్తికేషు । గృహేషుజాయాత్మజరాతిమత్సునప్రీతి యుక్తాయావదర్థాశ్చలోకే॥ ౩ ॥నూనంప్రమత్తఃకురుతేవికర్మయదిన్ద్రియప్రీతయఆవృణోతి।నసాధుమన్యేయతఆత్మనో౽యమసన్నపిక్లేశదఆసదేహః ॥ ౪॥ పరాభవస్తావదబోధజాతోయావన్నజిజ్ఞాసతఆత్మతత్త్వమ్ । యావత్క్రియాస్తావదిదంమనోవైకర్మాత్మకంయేనశరీరబన్ధః ॥ ౫ ॥ ఏవంమనఃకర్మవశంప్రయుఙ్క్తేహ్యవిద్యయా౽౽త్మన్యుపధీయమానే । ప్రీతిర్నయావన్మయివాసుదేవేనముచ్యతేదేహయోగేన తావత్ ॥ యదానపశ్యత్యయథాగుణేహాంస్వార్థేప్రమత్తస్సహసావిపశ్చిత్ । గతస్మృతిర్విన్దతితత్రతాపానాసాద్యమైథున్యమగారమజ్ఞః॥ ౭ ॥పుంసఃస్త్రియామిథునీభావమేవంతయోర్మిథోహృదయగ్రన్థిమాహుః అతోగృహక్షేత్రసుతాప్తవిత్తైర్జనస్యమోహో౽యమహంమమేతి ॥ ౮ ॥ యదామనోహృదయగ్రన్థిరస్య కర్మానుబద్ధోదృఢిమాశ్లథేత।తదాజనస్సంపరివర్తతో౽స్మాన్ముక్తఃపరంయాత్యతిహాయహేతుమ్॥ ౯ ॥హం

సా, నపశ్యతి - తదా౽సౌఘుమాన్-గతస్మృతిఃస్వాత్మపరమాత్మస్మృతిరహితః-అతఏవా,జ్ఞః, మైథున్యంమైథునసుఖప్రధానం-గృహం,ప్రాప్య-తత్ర - తాపా - న్విన్దతి-ప్రాప్నోతి-ఏతదుక్తంభవతి-అనాదికర్మవాసనయా-అహంకారమమకారరూపావిద్యా , అవిద్యయాచదేహసంబన్ధః-దేహసంబన్ధేనపునఃకర్మ- కర్మణస్తాపః-తాపానుభవేనకర్మణోవినాశే౽పితద్వాసనాయా-అనివృత్తేఃపునరవిద్యా- తతోదేహసంబన్ధద్వారాతాపానుభవ-ఇత్యేవంచక్రవత్పరివృత్తిః ॥ ౭ ॥ ఏవంరూపసంసారస్యనిదానంవాసనైవతన్నివృత్తిరేవముక్తేర్నిదానమితి ప్రతిపాదయితుం తావద్వాసనారూపమిథునీభావమూలేత్యాహ॥పుంస ఇతి॥ పుంసః - స్త్రియాసహ,యో౽యం,మిథునీభావ- స్తం-ప్రత్యేకంతయోర్హృదయగ్రన్థి,మాహుః-హృన్మనః-తద్గతాకర్మవాసనాదుర్భేదత్వాద్గ్రన్థిరిత్యుచ్యతే- మిథునీభావం , హృదయగ్రన్థి-కారణమాహురిత్యర్థః-సో౽సౌహృదయగ్రన్థిర్యంమిథునీభావమాహుస్తత్రాహ ॥ యతఃహృదయగ్రన్థేర్హేతో-ర్గృహాదిభిర్విషయభూతైరహంమమేత్యవిద్యారూపో-మహాన్మోహో, జనస్య-భవేత్ ॥ ౮ ॥ హృదయగ్రన్థిశైథిల్యమేవముక్తిహేతురిత్యాహ॥యదేతి॥ అస్యపురుషస్య - ద్రఢిమాదార్ఢ్యయుక్తః-కర్మానుబన్ధః-కర్మ అనుసృత్య-బధ్యతేసంబధ్యతఇతికర్మానుబన్ధః-కర్మణిక్రియమాణేతత్పృష్ఠభావేనప్రాప్త ఇత్యర్థః - యద్వా-కర్మా - నుబధ్యతేప్రాప్యతే,యేన -సకర్మానుబన్ధః-యస్మిన్సతినాన్తరీయకంకర్మ సకర్మానుబన్ధ ఇత్యర్థః - ఏవంభూతోమనోహృదయగ్రన్థిః-మనోరూపం-యద్ధృత్ అన్తఃకరణం,హృదయశబ్దస్యహృదయస్థానపరత్వశఙ్కానివృత్తయేమనఇత్యుక్తం - తద్గతోగ్రన్థిర్వాసనారూపః- యద్వా-హృదయగ్రన్థిశబ్దోవాసనాయాంరూఢః-మనసో-యోహృదయగ్రన్థిరితి - యదాశ్లథేతశిథిలోభవేత్ -తదా-జనః-అస్మాత్సంపరివర్తతః సంపరివర్తాత్సంసారా-న్ముక్తః- హేతుంకర్మరూపహేతు - మతిహాయపుణ్యపాపేవిధూయేత్యర్థః-పరంపరమపురుషం-యాతి ॥ ౯ ॥ ఇదానీంహృదయగ్రన్థిశైథిల్యసాధనాన్యాహచతుర్భిః॥ హంస ఇతి॥హంసే అవిద్యాదిదోషగన్ధరహితేగు

రాహితోపదేష్టరి మయి, యద్వా, మద్రూపే గురౌ, భక్త్యా గురుభక్తేః ప్రథమకారణత్వాత్, అనువృత్త్యా సేవయా, తత్పర
తయా వితృష్ణయా శబ్దాదిషు తృష్ణాభావేన - ద్వంద్వానాం శీతోష్ణాదీనాం - తితిక్షయా - సర్వత్ర ఇహాముత్ర చ - జన్తోః - వ్యస
నావగత్యా దుఃఖానుసంధానేన - జిజ్ఞాసయా హేయోపాదేయయోర్జిజ్ఞాసేచ్ఛయా, తపసా అనాశకేన తపసా - ఈహానివృ
త్త్యా వృథాకాఙ్క్షానివృత్త్యా ॥ ౧౦ ॥ మత్కర్మభిర్మదారాధనరూపైర్వర్ణాశ్రమోచితకర్మభిః భగవత్కథయా చ - అ
హమేవ దేవో యేషాం తే - భాగవతాః - తేషాం - సఙ్గాత్ మద్గుణకీర్తనాత్, నిర్వైరాదీనాం సమాహారద్వంద్వః - నిర్వైరా
దిభిః - హే పుత్రాః - దేహగేహయోః - ఆత్మాత్మీయబుద్ధేర్జిహాసయా త్యాగేన ॥ ౧౧ ॥ ఆధ్యాత్మయోగేన ప్రకృతివిలక్ష
ణాత్మయాథాత్మ్యానుభవయోగేన, వివిక్తసేవయా విశుద్ధాహారేణ - సధ్ర్యక్ సమ్యక్, ప్రాణేన్ద్రియమనసాం - జయేన స
చ్ఛ్రద్ధయా సదుపాయవిషయశ్రద్ధయా - బ్రహ్మచర్యేణ స్త్రీసఙ్గాదిరాహిత్యేన - శశ్వత్సదా, అసంప్రమాదేన కర్తవ్యస్యా
పరిత్యాగేన - వాచాం - యమేన నియమేన ॥ ౧౨ ॥ సర్వత్ర భూతేషు - మద్భావవిచక్షణేన బ్రహ్మాత్మకత్వదర్శనేన, విజ్ఞానం
శాస్త్రం - తేన - విరాజితేనోద్దీపితేన - జ్ఞానధ్యానాత్మకేన - యోగేన సమాధియోగేన చ - ధృత్యుద్యమసత్త్వయుక్తః ధైర్యప్ర
యత్నవ్యవసాయైర్యుక్తః - సత్త్వశబ్దో వ్యవసాయపరః - ఉక్తసాధనకలాపే తత్సాధ్యే చ వ్యవసాయః - తతః ప్రయత్నః - తత్ర
ధైర్యం - ఏవం - యుక్తేన సాధనజాతేన - కుశలస్సన్ - అహమాఖ్యం దేహాహంకారాఖ్యం - లిఙ్గం బన్ధహేతుం - యద్వా - అ
హంకారగోచరే దేహేఽహంకారశబ్దో లక్షణయా వర్తతే - అహంబుద్ధివిషయం లిఙ్గం దేహం - వ్యపోహేత్ - అపనుద్యాత్
ఉక్తసాధనకలాపోపచితయా భగవద్భక్త్యా హృదయగ్రన్థిశైథిల్యాపాదనద్వారా దేహసంబన్ధం వ్యపోహేదితి భా

సే గురౌ మయి భక్త్యాఽనువృత్త్యా వితృష్ణయా ద్వంద్వతితిక్షయా చ । సర్వత్ర జన్తోర్వ్యసనావగత్యా జిజ్ఞా
సయా తపసేహానివృత్త్యా ॥ ౧౦ ॥ మత్కర్మభిర్మత్కథయా చ నిత్యం మద్దేవసఙ్గాద్గుణకీర్తనాన్మే । నిర్వైర
సామ్యోపశమేన పుత్రా జిహాసయా దేహగేహాత్మబుద్ధేః ॥ ౧౧ ॥ అధ్యాత్మయోగేన వివిక్తసేవయా ప్రాణే
న్ద్రియాత్మాభిజయేన సధ్ర్యక్ । సచ్ఛ్రద్ధయా బ్రహ్మచర్యేణ శశ్వదసంప్రమాదేన యమేన వాచామ్ ॥ ౧౨ ॥ స
ర్వత్ర మద్భావవిచక్షణేన జ్ఞానేన విజ్ఞానవిరాజితేన । యోగేన ధృత్యుద్యమసత్త్వయుక్తో లిఙ్గం వ్యపోహేత్కుశ
లోఽహమాఖ్యమ్ ॥ ౧౩ ॥ కర్మాశయం హృదయగ్రన్థిబన్ధమవిద్యయాసాదితమప్రమత్తః । అనేన యోగేన య
థోపదేశం సమ్యగ్వ్యపోహ్యోపరమేత యోగాత్ ॥ ౧౪ ॥ పుత్రాంశ్చ శిష్యాంశ్చ నృపో గురుర్వా మల్లోకకా
మో మదనుగ్రహార్థః । ఇత్థం విమన్యురనుశిష్యాదతజ్జ్ఞాన్న యోజయేత్కర్మసు కర్మమూఢాన్ ॥ ౧౫ ॥ లోక
స్స్వయం శ్రేయసి నష్టదృష్టిర్యోఽర్థాన్ సమీహేత నికామకామః । అన్యోఽన్యవైరస్సుఖలేశహేతోరనన్త
దుఃఖం చ న వేద మూఢః ॥ ౧౬ ॥ కస్తం స్వయం తదభిజ్ఞో విపశ్చిదవిద్యాయామన్తరే వర్తమానమ్ । దృష్ట్వా

వః ॥ ౧౩ ॥ తదేవాహ ॥ కర్మాశయం కర్మవాసనారూపం - హృదయగ్రన్థిబన్ధం - కథంభూతం అవిద్యయా అహంకారా
దిరూపావిద్యయా - కర్మద్వారా - ఆసాదితం - అప్రమత్తః ప్రమాదరహితః - యథోపదేశం - ఉపదేశప్రకారమనతిక్రమ్య - స్థితేనా-
నేన యోగేన - సమ్యగ్వ్యపోహ్య - యోగాదుపరమేత యావత్కర్మాశయవ్యపోహం యోగోఽనుష్ఠేయ ఇత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥
ఏవం సంసారైకభేషజం యోగముపదిశ్య హితోపదేష్టాఽస్మిన్నేవ యోగే లోకో నియోజ్య ఇత్యాహ ॥ మల్లోకం మత్సా
రూప్యం - కామయమానః - మదనుగ్రహో యస్యార్థః - ప్రయోజనతయాఽభిమతః స మదనుగ్రహార్థః - పితా - పుత్రాన్ - గురుః - శిష్యా
న్ - నృపః - ప్రజాః - విమన్యుః శిక్షితస్యాకరణే కోపశూన్యః - అతజ్జ్ఞాన్ ఉక్తయోగానభిజానానాన్, ఇత్థమనుశిష్యాత్ - న
తు - కర్మమూఢాన్ - అనాదిపుణ్యాపుణ్యరూపకర్మణా - మూఢానజ్ఞాన్ - పునః కర్మసు నియోజయేత్ ॥ ౧౫ ॥ ఏతదే
వోపపాదయతి ॥ లోక ఇతి త్రిభిః ॥ లోకః - స్వయం - శ్రేయస్తత్సాధనవిషయజ్ఞానశూన్యః - తత్ర హేతుః - యో లోకః - నికామ
మతిశయేన - కామో - యస్య - తథాభూతస్సన్ - అర్థాన్ శబ్దాదివిషయానేవ - సమీహతే అనర్థావహాఽర్థసాధనకర్మాణ్యేవ
కురుతే - అతః - శ్రేయసి నష్టదృష్టిరితి భావః - అర్థానామనర్థగర్భత్వేన తత్ప్రసాధనం - శ్రేయోఽనభిజ్ఞతామూలమిత్యా
హ ॥ అన్యోన్యేతి ॥ సుఖలేశానాం శబ్దాదీనామర్థానాం, హేతోః - కర్మణః - అన్యోన్యవైరం - తతః - అనన్తదుఃఖం చ - న వేద - అ
తో - మూఢః శ్రేయసి లోకః ॥ ౧౬ ॥ ఏవం అవిద్యాయామన్తరేవ వర్తమానమజ్ఞానాన్తర్మగ్నం - కర్మమార్గ ఏవ వర్తమాన
మితి వా - తం - శ్రేయసి - నష్టదృష్టిం పురుషం - దృష్ట్వా - స్వయం - తదభిజ్ఞః శ్రేయస్తత్సాధనాభిజ్ఞః అత ఏవ - విపశ్చిత్ హేయో
పాదేయవిభాగజ్ఞః - సుహృచ్చేత్ - కః పుమాన్ - కుబుద్ధిం - తత్ర కర్మణి, ప్రయోజయేత్, శత్రుశ్చేత్కర్మణి ప్రవర్తయేది

త్యర్థః-తత్ర దృష్టాన్తః-యథా ఉత్పథేన గచ్ఛన్తం- అన్ధం - తేనైవ గచ్ఛేతి కో బ్రూయాదితి * ॥ ౧౭ ॥ * యస్తూక్తభక్తి యోగోపదేశేన సంసారాన్న మోచయేత్తస్య గురుత్వాదికమేవ నాస్తీత్యాహ ॥ గురురితి ॥ యః గుర్వాది-ర్హితాద్యుపదేష్టా ఽపి-సముపేతస్సంప్రాప్తో- మృత్యుస్సంసారో - యేన-తం పుమాంసం-యోగోపదేశేన, న మోచయేత్, స గుర్వాదిరేవ న భవతీత్యర్థః * ॥ ౧౮ ॥ * ఏవం తావన్మోక్షధర్మానుపదిశ్య భ్రాతృశుశ్రూషాలక్షణం ధర్మం స్పర్ధాదినివృత్తయే తేషాం జన్మకథనపూర్వకమాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ మమే - దం శరీరం-దుర్విభావ్యం అనిరూప్యం-ఇతరసజాతీయత్వేన విభావయితుమశక్యమిత్యర్థః-హి యస్మాత్-సత్త్వం, మే - హృదయం హృద్యం-సత్త్వప్రచురం మమేదం శరీరం-ఇతరశరీరం గజస్తమః ప్రచురమితి తత్సజాతీయత్వేన దుర్విభావ్యమిత్యర్థః- కిం తత్సత్త్వం-యద్ధృదయం మమ ఇత్యుక్తం-తత్రాహ-యత్ర సత్త్వే-ధర్మః-అగ్రకృతః-యత్ర చాధర్మః-ఆరాద్దూరా-త్పృష్ఠే కృతః - భాగవతధర్మరోచకం ప్రవృత్తిధర్మారోచకం చ య- త్తత్సత్త్వమిత్యర్థః- యత-స్సత్త్వప్రచురం మచ్ఛరీరం-అతో-మాం-ఆర్యాః, ఋషభం శ్రేష్ఠం-ప్రాహుః * ॥ ౧౯ ॥ * హృదయేన సత్త్వప్రధాన హృదయేన - ఉపలక్షితా - త్తస్మాన్మచ్ఛరీరా-జ్జాతా-భవన్త-స్సర్వే సత్త్వప్రచురాః-అత-స్సనాభం సోదరం-మహీయాంసం భవతాం పూజ్యం-అముం భరత - మక్లిష్టబుద్ధ్యా నిష్కపటభావేన-భజధ్వం-నను త్వత్పుత్రత్వాత్ త్వామేవ యుం భజేవ-

~~రాజపుత్రత్వాచ్చ ప్రజానాం పాలయ [illegible]~~

~~[illegible]~~ తత్రాహ-తదేవ - మే శుశ్రూషణం-ప్రజాపాలనం చ-భరతభజనేనైవ తద్ భయం కృతం స్యాదితి భావః * ॥ ౨౦ ॥ * ఇదానీం భాగవతాశ్చ సేవ్యా ఇతి వక్తుం తేషాం సర్వేభ్యశ్శ్రైష్ఠ్యమాహ త్రిభిః ॥ భూతేషు చేతనాచేతనేషు - విరోహన్తీతి వీరుధః-వీరుద్భ్యః స్థావరేభ్యః - యే-ఉత్తమా-స్సరీసృపాః జఙ్గమాః-

పునస్తం సఘృణః కుబుద్ధిం ప్రయోజయేదుత్పథగం యథాన్ధమ్ ॥ ౧౭ ॥ గురుర్న స స్యాత్స్వజనో న స స్యాత్పితా
న స స్యాజ్జననీ న సా స్యాత్ । దైవం న తత్స్యాన్న పతిశ్చ స స్యాన్న మోచయేద్యస్సముపేతమృత్యుమ్ ॥ ౧౮ ॥
ఇదం శరీరం మమ దుర్విభావ్యం సత్త్వం హి మే * హృదయం యత్ర ధర్మః । పృష్ఠే కృతో మే యదధర్మ ఆరాదతో
హి మామృషభం ప్రాహురార్యాః ॥ ౧౯ ॥ తస్మాద్భవన్తో హృదయేన జాతాస్సర్వే మహీయాంసమముం స
నాభమ్ । అక్లిష్టబుద్ధ్యా భరతం భజధ్వం శుశ్రూషణం మే భరణం ప్రజానామ్ ॥ ౨౦ ॥ భూతేషు వీరుద్భ్య ఉ
దుత్తమా యే సరీసృపాస్తేషు సబోధనిష్ఠాః । తతో మనుష్యాః ప్రమథాస్తతోఽపి గన్ధర్వసిద్ధా విబుధానుగా
యే ॥ ౨౧ ॥ దేవాసురేభ్యో మఘవత్ప్రధానా దక్షాదయో బ్రహ్మసుతాశ్చ తేషామ్ । భవః పరస్సోఽథ * వి
రిఞ్చవీర్యస్స మత్పరోఽహం ద్విజదేవదేవః ॥ ౨౨ ॥ న బ్రాహ్మణైస్తులయే భూతమన్యత్పశ్యామి విప్రాః కిమ
తః పరం తు । యస్మిన్నృభిః ప్రహుతం శ్రద్ధయాఽహమశ్నామి కామం న తథాఽగ్నిహోత్రే ॥ ౨౩ ॥ ధృతా త

స్తేషు , సబోధనిష్ఠాః బోధనసహితాస్థితిర్యేషాం పశ్వాదీనాం - తే - కీటాదిభ్య ఉత్తమా- స్తేభ్యో మనుష్యా- స్తేభ్యోఽపి ప్రమథా- స్తతో గన్ధర్వా- స్తతస్సిద్ధా- స్తతోఽపి విబుధానుగాః, కిన్నరాదయః- తేభ్యోఽసురా- స్తేభ్యోఽపి మఘవత్ప్రధానా ఇన్ద్రప్రభృతయో దేవాః - దేవాసురేభ్య ఇత్యత్ర సన్ధిరార్షః - తేషాం తేభ్యోఽపి-దక్షాదయో బ్రహ్మసుతాః- తేభ్యోఽపి-భవో రుద్రః-పరః శ్రేష్ఠః , స భవః - విరిఞ్చవర్యః - విరిఞ్చః బ్రహ్మా వర్యః శ్రేష్ఠో-యస్య తథాభూతః-భవస్య జనకో విరిఞ్చః భవాచ్ఛ్రేష్ఠ ఇత్యర్థః - విరిఞ్చవీర్య ఇతి పాఠే - విరిఞ్చస్య - వీర్యం శక్తిః, కారణం , యస్య - విరిఞ్చవీర్యః - తజ్జనకత్వాద్విరిఞ్చ స్తతః పర ఇత్యేవార్థః - సః విరిఞ్చః - మత్పరః - అహం పరో యస్య స తథాభూతః - అహం తు-ద్విజదేవాః- బ్రాహ్మణాః శ్రేష్ఠా ఏవ దేవా యస్య తథాభూతః- ఉత్కర్ష కాష్ఠాపన్నాత్ ద్విజదేవా ఇతి భావః * ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ * తదేవాహ ॥ నేతి ॥ హే విప్రా ఇతి తత్రత్యబ్రాహ్మణానాం సంబోధనం - బ్రాహ్మణైః-రన్యద్భూతం -న తులయే సమమేవ న పశ్యామి-అతో-బ్రాహ్మణేభ్యః పరముత్కృష్టం -భూతం-కిం పశ్యామి న కించిత్ -సమస్యైవాభావాదధికం-కుతస్త్యమిత్యర్థః ॥ తత్ర హేతూనాహ సార్ధేన ॥ యస్మిన్బ్రాహ్మణాగ్నౌ- శ్రద్ధయా-ప్రకర్షేణ హుతమన్నాదికం-కామం యథేచ్ఛం-అహ-మశ్నామి - యథా బ్రాహ్మణాన్తర్యామిత్వేనాశ్నామి న తథాఽగ్నిహోత్రే అశ్నామి అగ్నిహోత్రశబ్దః కర్మనామధేయం-అగ్నిహోత్రః-వైదిక యాగాదికర్మోపలక్షకః-తత్ర నాశ్నామీత్యర్థః * ॥ ౨౩ ॥ * కించ ॥ ధృతేతి ॥ తనూశబ్దశ్శమాదిగుణపరః-వేదపరో వా-పురాణీ-చిరన్తనీ-మే తనూర్మూర్తిర్వేదాఖ్యా -యేన బ్రాహ్మణేన-ఇహ లోకే-ధృతా-శమాదిగుణపరత్వే తు ''శమో దమః'' ఇత్యాదిస్తత్ప్రపఞ్చః - యత్ర బ్రాహ్మణే-నిరతిశయపవిత్రం-సత్త్వం-ప్రతిష్ఠితమితి శేషః-తథా-యత్ర బ్రాహ్మణే-శమాదయః ప్రతిష్ఠితాః-తత్ర - శమోఽన్తఃకరణనిగ్రహః, బాహ్యేన్ద్రియనిగ్రహో దమః-అనృతరాహిత్యం భూతహితం

౨౨ ॥ శ్లో ॥ * పా ॥ విరిఞ్చవీర్యః

చ సత్యం-అనుగ్రహః భూతానుగ్రహః-తపః అనశనాదిః - తితిక్షా ద్వన్ద్వసహిష్ణుతా-అనుభవః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవః ॥౨౪॥ *తథా నిస్పృహాశ్చ యత్రాస్తీత్యాహ॥ మత్త ఇతి। పరస్తాత్ ప్రసిద్ధాదేరపి-పరతః పరస్మాత్-స్వర్గాపవర్గయోరధిపతేః - మత్తోఽపి-ప్రార్థనీయం - యేషాం ప్రార్థ్యమానానాం-న కించిదస్తి-కించన ప్రార్థనీయం యేషాం తే అకించనాః తేషాం-మయి-భక్తిం కుర్వతాం - ఇతరేణ ఐహికపురుషార్థేన-కిము స్యాత్ న కిమపీత్యర్థః * ॥౨౫॥ *ఏవం భాగవతభక్తిం విధాయ ఇదానీం సర్వభూతానాం బ్రహ్మాత్మకత్వభావం విధత్తే॥ సర్వాణీతి॥ హే సుతాః-చరాణి, ధ్రువాణి-స్థావరాణి చ-సర్వాణి భూతాని-మద్ధిష్ణ్యతయా మచ్ఛరీరతయా-ప్రకృతిపురుషేశ్వరాణాం పరస్పరవైలక్షణ్యబుద్ధిమద్భిః-భవద్భిః పదే పదే క్షణే క్షణే-సంభావితవ్యాని సంమాననీయాని-తద్భూతసంభావనమేవ-మమార్హణం ఆరాధనమ్ * ॥౨౬॥ *మదారాధనమేవ చ నిరతిశయఫలసాధనమిత్యాహ ॥ మన ఇత్యాది ॥ మనో వచో దృశా-మన్యేషాం చ కరణానాం, మీహితస్య వ్యాపారస్య-సాక్షాత్కృతం దృష్టం-ఫలం -మత్పరిబర్హణం మదారాధనమేవ-యేన మత్పరిబర్హణేన వినా-పుమాన్-కాలపాశరూపాత్ మహావిమోహాత్-విమోక్తుం-నేశేత్ న శక్నుయాత్ -మదారాధనమేవ ముక్తిసాధనం-మదారాధనం చ సర్వభూతానాం బ్రహ్మాత్మకతయా సంభావనమేవేతి భావః * ॥౨౭॥ *స్వయమనుశిష్టాన్ హేయోపాదేయవిభాగజ్ఞానపి- ఆత్మజాన్-లోకానుశాసనార్థం - లోకస్య వివిచ్య జ్ఞాపనార్థమేవ-మనుశాస్య - స- మహాప్రభావ-స్సర్వభూతసుహృత్, భగవాన్ ఋషభోపదేశః ఋషభ ఇతి అపదేశో వ్యవహారో యస్య సః - పరమహంసాః బ్రహ్మవిదః- తేషాం ధర్మం-భక్త్యాదిరూపం-ఉప

నూరుశతీమే పురాణీ* యేనేహ సత్త్వం పరమం పవిత్రమ్ । శమో దమస్సత్య మనుగ్రహశ్చ తపస్తితిక్షాఽనుభవశ్చ యత్ర ॥౨౪॥ మత్తోఽప్యనన్తాత్పరతః పరస్తాత్స్వర్గాపవర్గాధిపతేర్న కించిత్। యేషాం కిము స్యాదితరేణ తేషామకించనానాం మయి భక్తిభాజామ్ ॥౨౫॥ సర్వాణి మద్ధిష్ణ్యతయా భవద్భిశ్చరాణి భూతాని సుతా ధ్రువాణి । సంభావితవ్యాని పదే పదే వో వివిక్తదృగ్భిస్తదు హార్హణం మే ॥౨౬॥ మనోవచోదృక్కరణేహితస్య సాక్షాత్కృతం మే పరిబర్హణం హి । వినా పుమాన్ యేన మహావిమోహాత్కృతాన్తపాశాన్న విమోక్తుమీశేత్ * ॥౨౭॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥౧॥ స ఏవమనుశాస్యాత్మజాన్స్వయమనుశిష్టానపి లోకానుశాసనార్థం మహానుభావః పరమసుహృద్భగవానృషభాపదేశ ఉపశమశీలానాముపరతకర్మణాం మహామునీనాం భక్తిజ్ఞానవైరాగ్యలక్షణం పారమహంస్యం ధర్మముపశిక్షమాణస్స్వతనయశతజ్యేష్ఠం పరమభాగవతం భగవజ్జనపరాయణం భరతం ధరణిపాలనాయాభిషిచ్య స్వయం భవన ఏవోర్వరితశరీరపరిగ్రహ ఉన్మత్త ఇవ గగనపరిధానః ప్రకీర్ణకేశ ఆత్మన్యారోపితాహవనీయో బ్రహ్మావర్తాత్ప్రవవ్రాజ ॥౨౮॥ జడాన్ధబధిరమూకపిశాచోన్మాదకవదవధూతవేషోఽభిభాష్యమాణోఽపి జనానాం గృహీతమౌనవ్రతస్తూష్ణీం బభూవ ॥౨౯॥ తత్ర తత్ర పురగ్రామాకరఖేటఖర్వటవాటశిబిరవ్రజఘోషసార్థగిరివనాశ్రమాదిష్వనుపథమవనిచరాపశదైః పరి

శిక్షయిష్యన్, స్వగతం - భూమణ్డలపాలనాయ - అభిషిచ్య - బ్రహ్మావర్తాత్స్వదేశాత్-ప్రవవ్రాజేత్యన్వయః - కేషాముపశిక్షయిష్యన్ - మునీనాం శుభాశ్రయమననశీలానాం - కథంభూతానాం-ఉపరతకర్మణాం నివృత్తప్రవృత్తికర్మణాం-ఉపశమశీలానాం బాహ్యాన్తఃకరణనియమనశీలానాం-కథంభూతం భరతం-స్వస్య-తనయానాం పుత్రాణాం-శతే జ్యేష్ఠం-భగవజ్జనా భాగవతా - స్త ఏవ-పరాయణా భజనీయా-యస్య-త, మత ఏవ, పరమభాగవతం భాగవతశ్రేష్ఠం-భగవద్భక్తైర్భాగవతపర్యన్తత్వ ఏవ పూర్తైః- స్వయం కథంభూతః ప్రవవ్రాజ-గృహ ఏవ- ఉర్వరితః అవశిష్టః శరీరమాత్రపరిగ్రహో-యస్య-పరిత్యక్తవస్త్రభూషణాదిదేహానుబన్ధ ఇత్యర్థః - ఉన్మత్త ఇవోపలక్షితః-గగనమేవ పరిధానం యస్య, దిగంబర ఇత్యర్థః, ప్రకీర్ణా విక్షిప్తాః, కేశాః, యేన ఆత్మన్యారోపిత-ఆహవనీయో వైదికోగ్నిః, యేన, ఉన్మత్త ఇవేత్యాదినాన శాస్త్రాతిలఙ్ఘిత్వముచ్యతే, కిం తు,, జనేనావమతో యోగీ యోగసిద్ధిం చ విన్దతి ,, ఇతి న్యాయేన యోగవర్ధకావమానాదిఫలకవ్రతవిశేషా ఉచ్యన్తే* ॥౨౮॥ *అభిభాష్యమాణోఽపి-జనానాం మధ్యే, జడాదివ -ద్వర్తమానః-అవధూతవేషః అవధూతస్సర్వైః పరిభావ్యో వేషో యస్య సః, గృహీతం మౌనం వ్రతం యేన తూష్ణీం బభూవ-తదారభ్య నాభాషతేత్యర్థః * ॥౨౯॥ *తత్ర తత్ర పురాదిషు, అనుపథం మార్గే మార్గే-అవనిచరాపశదైః దుర్జనైః-తర్జనాదిభిః - పరిభూయమానః-మక్షికాభిః-వనగజ ఇవ, త, దవిగణయన్నేవ- ఏకచర ఏకాకీ సన్-పృథ్వీం పరితో బభ్రామేత్యన్వయః ॥ తత్ర-పురం పట్టణం-గ్రామో వృత్తిరహితః-ఆకరః ఖనిః-ఖేటః కృషీవలగ్రామః, ఖర్వటః నిషాదాదిగ్రామః-వాటః పుష్పాదివాటికా-శిబిరం సేనాయా ఆవాసస్థానం-వ్రజో గవాం,

స్థానం - ఘోషో గోపాలానామావాసస్థానం సార్థో యాత్రికజనసంఘాతః ఆశ్రమః ఋషీణామావాసస్థానం - తర్జనం భయజనకవ్యాపారః - తాడనం ప్రహారః - మేహనముపరిమూత్రణం - నిష్ఠీవనం థూత్కృత్య శ్లేష్మప్రక్షేపణం - గ్రావ్ణాం పాషాణానాం - శకృతో మలస్య - రజసశ్చ - ప్రక్షేపః - పూతివాతోఽపానవాయుః - దురుక్తం శాపః - ఏతైః - అవిగణనేదృష్టాన్తః - మక్షికాభిరివ వనగజ ఇతి - తత్ర హేతుః - అసత్సంస్థానే - అసతస్సతతపరిణామినోఽచిద్ద్రవ్యస్య - పరిణామరూపే సన్నివేశే - దేహోపలక్షణే దేహాకారే - సదపదేశే దేహాత్మభ్రాన్తినతామాత్మతత్త్వవ్యపదేశవిషయే - శరీర ఇత్యర్థః - ఉభయానుభవః - స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవః - తత్స్వరూపేణ - స్వమహిమ్న్యవస్థానేన - స్వస్య స్వాత్మనో, మహిమా స్వభావః - తస్మిన్నవస్థానేన - ఉభయానుభవరూపత్వమేవ హ్యాత్మనస్స్వస్వభావేనావస్థితిరిత్యేవముక్తం - స్వమహిమావస్థానేన హేతునా - దేహే తదనుబన్ధిని చ - అనారోపితః అహంమమాభిమానో యేన - తస్య భావస్తత్త్వం - తస్మాత్ - దేహోపలక్షణస్వాత్మతరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవరూపస్వభావస్థిత్యా నిరస్తదేహాత్మాభిమానత్వాదిత్యర్థః - అత ఏవ, అఖణ్డితమనాః, సర్వాత్మబ్రహ్మసాక్షాత్కారైకైకోపమలర్యస్య ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ అతిసుకుమారాణాం, కరచరణాద్యవయవానాం, విశిష్టో - న్యాసస్సన్నివేశో, యస్య సః - తథా ప్రకృత్యైవ, సున్దరః - స్వభావసిద్ధో హాసః, తేన సున్దరం ముఖం యస్య, నవనళినవదాచరన్తీ - శిశిరతారే తాపహారిణీ - కనీనికే - యయోస్తే, అరుణే, ఆయతే - నయనే - తాభ్యాం, రుచిరః - తథా, సదృశాః అన్యూనాధికాః సుభగాస్సున్దరాశ్చ, కపోలాదయో, యస్య, తథా - విగూఢస్మితం, యద్వదనం - తస్య, మహో

ధూయమానో మక్షికాభిరివ వనగజః - తర్జనతాడనమేహనష్ఠీవనగ్రావశకృద్రజఃప్రక్షేపణపూతివాతదురుక్తైస్తదవిగణయన్నేవాసత్సంస్థాన ఏతస్మిన్దేహోపలక్షణే సదపదేశే, ఉభయానుభవస్వరూపేణ స్వమహిమావస్థానేనానారోపితాహంమమాభిమానత్వాదవిఖణ్డితమనాః, పృథివీమేకచరః పరిబభ్రామ ॥ ౩౦ ॥ అతిసుకుమారకరచరణోరస్స్థలవిపులబాహ్వంసగళవదనాద్యవయవవిన్యాసః ప్రకృతిసున్దరః స్వభావహాససున్దరముఖో నవనళినదళాయమానశిశిరతారారుణాయతనయనరుచిరస్సదృశసుభగకపోలకర్ణకణ్ఠనాసో విగూఢస్మితవదనమహోత్సవేన పురవనితానాం మనసి కుసుమశరాసనముపదధానః పరాగవలమ్బమానజటిలకుటిలాలకకపిశకేశభూరిభారోఽవధూతమలినేన నిజశరీరేణ గ్రహగృహీత ఇవాదృశ్యత ॥ ౩౧ ॥ యర్హి వావ స భగవాన్ లోకమిమం యోగస్యాద్ధా ప్రతీపమివాచక్షాణస్తత్ప్రతిక్రియాకర్మ బీభత్సితమితి వ్రతమాజగరమాస్థితశ్శయాన ఏవాశ్నాతి పిబతి ఖాదత్యవమేహతి హదతి స్మ చేష్టమాన ఉచ్చరిత ఆదిగ్ధోద్దేశః ॥ ౩౨ ॥ తస్య హ యః పురీషసురభిసౌగన్ధ్యవాయుస్తం దేశం దశయోజనం సమన్తాత్సురభిం చకార ॥ ౩౩ ॥ ఏవం గోమృగకాకచర్యయా వ్రజంస్తిష్ఠన్నాసీనశ్శయానః కాకమృగగోచరితః పిబతి ఖాదత్యవమేహతి స్మ ॥ ౩౪ ॥ ఇతి నానాయోగచర్యా

త్సవేన విభ్రమేణ, పురాఙ్గనానాం, మనసి, కుసుమశరం కామమ్, ఉపదధానః ఉద్దీపయన్, ఏవంభూతోఽపి - పరాక్పరతః - అవలమ్బమానాశ్చ తే, కుటిలాశ్చ, కపిశాశ్చ, కేశాః, తేషాం, భూరిభారో, యస్య, అవధూతం మలినం - యన్నిజశరీరం, తేన, గ్రహగృహీత ఇవ గ్రహగ్రస్త ఇవ, దృశ్యతే - జనైరితి శేషః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ యర్హి యదా, స భగవాన్ ఋషభః - లోకం జనం, యోగస్యాద్ధా సాక్షాత్ప్రతీపం విరోధమాచరన్తం, మాచక్షాణః - పశ్యన్బభూవ - తస్య - ప్రతికూలం ప్రతిక్రియాకరణం చ - బీభత్సితం నిన్దితమిత్యాచక్షాణః - ప్రతిక్రియాకరణస్య లోకానర్థావహత్వాదితి భావః - తదా - ఆజగరం వ్రతం - ఏకత్ర స్థిత్వా ప్రారబ్ధోపభోగరూపం వ్రతమాశ్రితస్సన్ - శయాన ఏవాశ్నాతి - ఖాదతి - అశనం భోజనం - ధానాదిచర్వణం ఖాదనం, అవమేహతి మూత్రయతి, హదతే పురీషముత్సృజతి - ఉచ్చరితమన్నమలం - ఉచ్చరితే పురీషే - చేష్టమానో విలుఠన్ - తేనైవ - ఆదిగ్ధా అవలిప్తా - ఉద్దేశాః దేహప్రదేశాః - యస్య సః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ బీభత్సితమిత్యాశఙ్క్యాహ ॥ తస్యేతి ॥ పురీషస్య, సురభిణా గన్ధేన - సౌగన్ధ్యం యస్య - స వాయుః, సమన్తాద్దశయోజనం, సురభీచకార - పురీషస్య సౌగన్ధ్యోక్తిర్యోగప్రభావాతిశయజ్ఞాపనార్థా ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ ఏవం - గవాదిచర్యయా - పానాది - కరోతి స్మ, తదేవాహ ॥ వ్రజన్నిత్యాదినా, కాకమృగగవామివాన్యదపి చరితం వృత్తిర్యస్య ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ ఇతి ఇత్థం - నానాయోగచర్యాచరణః - యోగిభిరేవం కర్తవ్యమితి ప్రదర్శనాయ నానావిధయోగచరితాని కుర్వాణః, కైవల్యాధిపతిః మోక్షాధిపతిః - పరమాత్మదృష్ట్యేదమపి శేషణం - భగవానృషభః - ఆత్మని స్వాత్మశరీరకే - తథా - సర్వేషాం భూతానామాత్మభూతే చ - భగవతి వాసుదేవే - పరమాత్మదృష్ట్యా వేదం - వాసుదేవ ఆత్మని స్వస్మిన్నితి - అవ్యవధానానన్తర్గోదరభావేన - వ్యవధీయతేఽనేనేతి వ్యవధానం తిరోధాయకం కర్మ - అవ్యవధానేన తిరోధాయకాభావే

ననిమిత్తేన-యః-అనన్తరోదరభావః, తేన- అన్తరంభేదః - ఉచ్ఛబ్దోఽప్యర్థః-అరశబ్దోఽల్పేవర్తతే, ఈషదపిభేదఇత్యర్థః-తతోనఞ్సమాసః స్వరూపతిరోధాయకాభావాదభ్యన్తరభూతరాగాదిభేదవిరహేణ, అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుభేదజ్ఞానస్యకించిన్మాత్రస్యాప్యభావేనేతియావత్ - ఆత్మనఃస్వస్య, సిద్ధాః-సమస్తార్థా-స్తైః-పరిపూర్ణః-అతఏవ-యదృచ్ఛయా అనిచ్ఛయాఽపి యోగప్రభావాదేవానుషఙ్గికతయాప్రాప్తాన్యపి-వైహాయసాదీనియోగైశ్వర్యాణి-హేనృప-హృదయే నమనసా, నాభ్యనన్దత్, మనోజవోమనసఇవదేహస్యవేగః, దూరదర్శనందూరస్థవస్తుగ్రహణం-వైహాయసాదీనాంసంసృతినిమిత్తత్వేనముక్తివిరోధిత్వాత్తానినపరిగృహీతవానిత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధేపఞ్చమోఽధ్యాయః ॥

యదుక్తంముక్తివిరోధిత్వాద్వైహాయసాదీనియోగైశ్వర్యాణినాభ్యనన్దదితి-తత్రపృచ్ఛతిరాజా ॥ నేతి ॥ హేభగవన్, ఆత్మారామాణాం-యోగేన, సమీరితముద్దీపితం -జ్ఞానం- తేన-యోగరూపవాయుసహకృతబ్రహ్మసాక్షాత్కారరూపజ్ఞానాగ్నినా-భర్జితానిదగ్ధాని-కర్మణాం, బీజానివాసనారూపాణి, యేషాం- హేతుర్గర్భమిదం - జ్ఞానయోగాభ్యాంనిర్దగ్ధాశేషకర్మబీజత్వాదిత్యర్థః ॥ యదృచ్ఛయోపగతాన్యైశ్వర్యాణివైహాసాదీనిపునఃక్లేశదానిసంసృతినిమిత్తానిభవితుంనార్హన్తీతికిమితినాభ్యనన్దదితిప్రశ్నార్థః ॥ ౧ ॥ ఉత్తరయతి ॥ సత్యముక్తమితి ॥ యోగైశ్వర్యాసక్తినిమిత్తజ్ఞానయోగరక్షణసంభావనయా, అనభినన్దనేఽఙ్గీకారఃపునస్సంసృతినిమిత్తానినభవన్తీత్యతోనఙ్గీకారః, సౌభర్యాదీనామైశ్వర్యస్యసంసృతినిమిత్తత్వదర్శనాత్-యదుక్తంపునఃక్లేశదానినభవన్తీతి-తన్న- అపితుయోగరక్షణద్వారాభవన్త్యేవేత్యాహ ॥ కిం

చరణోభగవాన్కైవల్యపతిరృషభోఽవిరతపరమానన్దానుభవఆత్మనిసర్వేషాంభూతానామాత్మభూతే భగవతివాసుదేవఆత్మనోఽవ్యవధానానన్తరోదరభావేనసిద్ధసమస్తార్థపరిపూర్ణోయోగైశ్వర్యాణివైహాయసమనోజవాన్తర్ధానపరకాయప్రవేశదూరగ్రహణశ్రవణాదీనియదృచ్ఛయోపగతాన్యపినాఞ్జసానృప హృదయేనాభ్యనన్దత్ ॥ ౩౫ ॥ ****************************
************ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః ************

రాజోవాచ ॥ ౫ ॥ ననూనంభగవన్నాత్మారామాణాంయోగసమీరితజ్ఞానానలావభర్జితకర్మబీజానామైశ్వర్యాణిపునఃక్లేశదానిభవితుమర్హన్తి ॥ ౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ సత్యముక్తంకింత్విహవాఏకేమనసోవిస్రమ్భమనవస్థానస్యశఠకిరాతఇవనసంగచ్ఛన్తే ॥ ౨ ॥ తథాచోక్తం ॥ నకుర్యాత్కర్హిచిత్సఖ్యంమనసిహ్యనవస్థితే । యద్విస్రమ్భాచ్చిరాచ్చీర్ణంచస్కన్దతపఐశ్వరమ్ ॥ ౩ ॥ నిత్యందదాతికామస్యచ్ఛిద్రంతమనుయేఽరయః । యోగినఃకృతమైత్రస్యపత్యుర్జాయేవపుంశ్చలీ ॥ ౪ ॥ కామోమన్యుర్మదోలోభశ్శోకమోహభయాదయః । కర్మబన్ధశ్చయన్మూలస్స్వీకుర్యాత్కోనుతద్బుధః ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ అథైవమఖిలలోకపాలలలామోఽపివిలక్షణైర్జడవదవధూ

త్వేతి ॥ ఇహాహివాఏకే, నుహేమనసఃవశీకృతమనసః, పురుషాఃకిల-అనవస్థానస్యఅనవస్థితస్యఅతిచఞ్చలస్య, మనసః, అద్ధాసాక్షాత్, విస్రమ్భం విశ్వాసం, నసంగచ్ఛన్తేనప్రాప్నువన్తినకుర్వన్తిమనోనవిశ్వసన్తీతియావత్, జితమనస్కానామపిభోగాసక్త్యామనఃపారవశ్యేసత్యనవస్థితంమనస్తానపివఞ్చయిత్వాఽఽత్మాధీనంసత్సంసారయేదితిభావః ॥ తత్రదృష్టాన్తః-శఠకిరాతఇవేతి-యథా, శఠః-కిరాతోవాగురికః, స్వస్మిన్విశ్వాసపర్యన్తంమృగాధీనఇవస్థిత్వావఞ్చయంస్తాన్హన్తితద్వత్ ॥ ౨ ॥ అత్రాభియుక్తోక్తిముదాహరతి ॥ తథాచోక్తమితి ॥ మనసి, అనవస్థితేసతి, కదాచిదపికస్మింశ్చిదపి, జితమనస్కోఽపి, మనస్స్వాధీనంమనఃకమనర్థమాపాదయేదితిబుద్ధ్యాసఙ్గం-నకుర్యాత్-యస్య-మనసివిస్రమ్భాద్విశ్వాసాత్-చిరకాలసంభృతమపిఐశ్వర్యంఈశ్వరస్యాపివిష్ణోస్సంబన్ధి-తపఃఉపాసనాత్మకంజ్ఞానమయంతపః-చస్కన్దక్షరేత్ ॥ ౩ ॥ సఙ్గాత్కామావసరప్రదానే, సఙ్గాత్సంజాయతేకామఃకామాత్క్రోధోఽభిజాయతే, ఇత్యుక్తరీత్యాకామప్రభావేనక్రోధాదయః ప్రాదుష్ష్యరిత్యాహుః ॥ నిత్యమితి ॥ యో-మనసికృతవిశ్వాసోయోగీ-కామస్యచ్ఛిద్రంయోగమూలమైశ్వర్యం-దదాతిఆదదాతి-తంకామ-మనుసృత్య-జాయమానా-యే - అరయశ్శత్రువదనర్థకారిణఃక్రోధాదయ-స్తేషాం-మనసికృతమైత్రస్య-తస్యయోగినో-మన-శ్ఛిద్రందదాతి-యథాకృతవిశ్వాసస్యపత్యుః - పుంశ్చలీజాయా-జారాణామవకాశందత్వాపతింఘాతయతితద్వతి ॥ ౪ ॥ అరీన్కథయనుపసంహరతి ॥ కామఇతి ॥ కర్మరూపోబన్ధశ్చ-యన్మూలోయోగైశ్వర్యభోగాసక్తిమూలః-అతః-కోనుపుమాన్-బుధస్సన్-తత్కామాదిమూలం-స్వీకుర్యాత్- అజ్ఞశ్చేత్స్వీకుర్యాదిత్యర్థః ॥ ౫ ॥ ప్రాసఙ్గికంసమాప్యప్రకృతమాహ ॥ అథేతి ॥ అఖిలానాంలోకపాలానాం-లలామోమణ్డనభూతోఽపివిలక్షణైరనేకప్రకారైః-జ

డవదజ్ఞవత్ - ఉపలక్షితః-అవధూతవేషాదిభిర్నవిలక్షితో భగవత్ప్రభావో యస్మిన్-యోగినాం-సాంపరాయవిధిం దేహత్యాగప్రకారం-అనుశిక్షయన్-స్వశరీరంత్యక్తుమిచ్ఛుః - అవ్యవధానం అజ్ఞానాతిరోహిత-మాత్మానం ప్రత్యగాత్మానం-ఆత్మని పరమాత్మని-అనర్థాన్తరభావేన అర్థాన్తరం స్వతన్త్రం వస్తు - తస్యభావ- స్తతో నఞ్సమాసః-పరమాత్మపృథక్సిద్ధత్వేనాన్వీక్షమాణస్సాక్షాత్కుర్వాణః - అతఏవ- ఉపరతానువృత్తిః,ఉపరతానివృత్తా అనువృత్తిః-దేహే ఆత్మీయత్వాభిమానానువృత్తిర్యస్య - ఉపరరామ-దేహస్థితేరితి శేషః-దేహస్థితేరుపరతోఽభూదిత్యర్థః -యద్వా-ఉపరతానువృత్తిః నివృత్తప్రారబ్ధకర్మానువృత్తిః-ఉపరరామ-దేహాదితి శేషః-దేహంత్యక్తవానిత్యర్థః ॥ ౬ ॥ త్యాగప్రకారమేవాహ-గద్యద్వయేన॥ఏవంముక్తలిఙ్గస్య - మనసాత్యక్తశరీరాభిమానస్య -తస్యభగవతఃఋషభస్య-దేహః విచచారేత్యన్వయః-దేహో విచచారేత్యుక్తిర్దేహధారణానాదరద్యోతనార్థా-అన్యథాసుషుప్తమూర్ఛితదేహస్యేవసంచారానుపపత్తేః-కథంభూతో విచచార-యోగమాయాయాః భగవన్మాయాయాః-వాసనయా-మాయయా స్తీర్ణత్వేఽపి తద్వాసనమాత్రానువృత్త్యాయః-అభిమానాభాసః దేహే ఆత్మీయత్వాభిమానాభాస-స్తేన దేహాభిమానాభాసమాత్రమేవాస్య-నతుతత్త్వతో దేహాభిమానోఽస్తీతి జ్ఞాపనాయాభాసపదం ప్రయుక్తం - ఇమాంజగతీం,చఙ్క్రమమాణస్సంచరన్-ఏకదాకర్హిచిత్-కొఙ్కణదేశాన్యదృచ్ఛయా-గతః-కుటకాచలస్యసమీపవనే-ఆస్యేవక్త్రే-కృతః నిక్షిప్తః-అశ్మైవకబలో-యేన-ఉన్మాదఇవలక్ష్యమాణః-ముక్తాః విక్షిప్తాః-మూర్ధజాశ్శిరోరుహా-యస్య-అసంవీతఏవనగ్నఏవ ॥ ౭ ॥ అథానన్తరం-సమీరవేగేన-విధూతానాంకమ్పితానాం-వేణూనాం-విఘర్షణేన సంఘర్షణేన-జాతో-యః- ఉగ్రో-దవాగ్నిః-స్తద్వనంకుటకాచలోపవనం

తవేషభాషాచరితైరవిలక్షితభగవత్ప్రభావో యోగినాంసాంపరాయవిధిమనుశిక్షయన్ స్వకళేబరంజిహాసురాత్మన్యాత్మానమవ్యవధానమనర్థాన్తరభావేనాన్వీక్షమాణ ఉపరతానువృత్తిరుపరరామ ॥ ౬ ॥ తస్యహవా ఏవముక్తలిఙ్గస్య భగవతఋషభస్య యోగమాయావాసనయా దేహ ఇమాంజగతీమభిమానాభాసేన చఙ్క్రమమాణ ఏకదాతుకొఙ్కణవఙ్కటకుటకాన్దక్షిణకర్ణాటకాన్దేశాన్యదృచ్ఛయోపగతః కుటకాచలోపవనే-ఆస్యకృతాశ్మకబళ ఉన్మాదఇవముక్తమూర్ధజోఽసంవీతఏవవిచచార ॥ ౭ ॥ అథసమీరవేగధూతవేణువివిఘర్షణజాతోగ్రదావానలస్తద్వనంలెలిహానస్సహతేనదదాహ ॥ ౮ ॥ తస్యకిలాచరితముపాకర్ణ్య కోఙ్కవఙ్కటానాంరాజాఽర్హన్నామోపశిక్ష్యమాణః కలావధర్మఉత్కృష్యమాణే భవితవ్యేనవిమోహితస్స్వధర్మపథమకుతోభయమపహాయకుపథపాఖణ్డమసమఞ్జసంనిజమనీషయామన్దస్సంప్రవర్తయిష్యతే ॥ ౯ ॥ యేనహవావకలౌమనుజాపశదాదేవమాయావిమోహితాః స్వవిధినియోగశౌచచారిత్రవిహీనాదేవహేళనాన్యపవ్రతానినిజేచ్ఛయాగృహ్ణానాఅస్నానానాచమనాశౌచకేశోల్లుఞ్చనాదీనికలినాఽధర్మబహులేనోపహతధియోబ్రహ్మబ్రాహ్మణయజ్ఞపురుషలోకవిదూషకాః ప్రాయేణభవిష్యన్తి ॥ ౧౦ ॥ తే

లెలిహానః-దహన్ - తేనసహఋషభస్యదేహేనసహ-దదాహ-దాహస్యసాహిత్యమత్రవివక్షితమ్ ॥ ౮ ॥ తస్యఋషభస్యాశ్రమాతీతంచతురాశ్రమధర్మానతీత్యవర్తమానం - అనుచరితంచరిత్రం-కుటకాచలోపదేశవాసిభ్య -ఆకర్ణ్య-అర్హన్నితినామయస్య - సరాజా-విమోహితః - ఋషభస్యగోమృగాజగరాదివ్రతాచరణస్యాప్రియత్వమజానన్-నైష్ఠికధర్మాతిలఙ్ఘిత్వబుద్ధింకృత్వా - అకుతోభయం-నాస్తికుతోఽపిభయంయస్మాత్తమకుతోభయం-స్వధర్మపథ-మపహాయ-స్వయమార్గభంవ్రతముపశిక్షమాణః ఉపశిక్ష్యకుపథశ్చాసౌపాషణ్డశ్చ- త-మసమఞ్జస-ముపధర్మంప్రతి-మనుజాన్నిజమనీషయా-మన్దోఽజ్ఞస్సన్ - అర్హతాఖ్యగ్రన్థనిబన్ధనేన-సంప్రవర్తయిష్యతి-కథమేతస్యప్రేరణయామనుజాః ప్రవర్తన్తఇత్యత్రోక్తం - కలావధర్మఉత్కృష్యమాణే భవితవ్యేనేతి-భవితవ్యేనప్రాణినాంపూర్వసంచితపాపమూలకేనాజ్ఞానేన-కలౌయుగే-అధర్మే - ఉత్కృష్యమాణేఉత్కర్షంప్రాప్తేసతి-కలావధర్మప్రచురేసతీత్యర్థః-యుగానుసారేణమనుజానామధర్మబుద్ధిర్భూయస్త్వాదార్హతేప్రవృత్తిరితిభావః ॥ ౯ ॥ మనుజేష్వపశదానికృష్టాః-పూర్వమేవ-దేవమాయయా-విమోహితాః-యేనఆర్హతేనోపదేశేన-నితరాం-మోహితాస్సన్తః స్వవిధినాస్వస్వవర్ణాశ్రమానురూపధర్మవిధినా-ప్రాప్తో-యో-నియోగో నియమః-యస్మిన్ శౌచచారిత్రే - తేన-శౌచచారిత్రేతిసమాహారద్వంద్వః - ఇతరేతరయోగేతునియోగోయయో-స్తాభ్యాం-విహీనాః-తత్రశౌచంస్నానాదిజన్యో దేహవిశుద్ధిః, చారిత్రంసన్ధ్యోపాసనాదిః, దేవావజ్ఞారూపాణ్యస్నానాదీని-కువ్రతాని-నిజేచ్ఛయా,గృహ్ణానాఃకుర్వాణాః-అధర్మప్రచురేణకలినా-అపహతాః అభిభూతాః-ధియఃవివేకాః-యేషాం తే-బ్రహ్మాదివిదూషకాః-ప్రాయశో-భవిష్యన్తి-అస్నానంస్నానాభావః-అనాచమనంఆచమనాభావః-అశౌచంశౌచాభావః-కేశోల్లుఞ్ఛనంకేశోత్పాటనం-బ్రహ్మవేదః-యజ్ఞపురుషో భగవాన్-లోకాః భాగవతాః ॥ ౧౦ ॥ తత్ఫలంచాన్ధంత

మః ప్రాప్స్యన్తీత్యాహ॥ తే చేతి॥ అర్వాక్తనయా అవేదమూలయా, అతఏవాన్ధపరంపరయా నిర్మూలయా, స్మృత్యాచారాణామపి వేదమూలత్వేనైవ ప్రామాణ్యాదితి భావః, నిజదేహయాత్రయా స్వేచ్ఛాకృతప్రవృత్త్యా, నిజలోకయాత్రయేతి పాఠేఽప్యయమేవార్థః, లోకశబ్దో దేహపరః, తయైవార్థాత్ తత్స్మృత్త్యైవ, ఆశ్వస్తాః తదుక్తేషూపధర్మేషు కృతవిశ్వాసాః, అన్ధే తమసి నరకవిశేషే, స్వయమేవ స్వాత్మనైవ రిపుణా ప్రపతిష్యన్తి పతన్తీత్యర్థః ✻ ॥ ౧౧ ॥ ✻ నను తర్హి భగవతస్తథైణకిమర్థమేవమనుష్ఠితం తత్రాహ॥ అయమితి॥ రజసా, ఉపప్లుతానాం వ్యాప్తానాం-రజః ప్రచురాణాం, కైవల్యస్య మోక్షమార్గస్య, యోగచర్యాభేదస్య, శిక్షణార్థోఽయమవతారః- తదర్థమేవం కృతమితి భావః, ఆర్షభప్రభావప్రతిపాదకాన్ శ్లోకానుదాహర్తుమాహ॥ తస్యేతి॥ తస్య ఋషభస్య అనుగుణాన్ గుణాననుసృత్య ప్రవృత్తాన్, గుణప్రతిప్రతిపాదకాన్ శ్లోకాన్-ఉదాహరన్తి పరస్పరార్యా ఇతి శేషః ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ కేత ఇత్యత్రాహ॥ అహో ఇతి॥ సప్త-సముద్రాః-అస్యాం సన్తీతి సప్తసముద్రవతీ, తస్యాః భువః-ద్వీపేషు మధ్యే, ఉత్కృష్టో, జమ్బూద్వీప- స్తస్యాపి-వర్షేషు వనసుమధ్యే-ఏతద్భారతం వర్షం - అధి అధికం-పుణ్యం-యస్య-తత్తథాభూతం - అహో ఇత్యాశ్చర్యే, కుతః-యత్రత్యాః భారతవర్షస్థాః జనాః-మురారేర్భగవతః-ఋషభాద్యవతారయుక్తాని కర్మాణి, భద్రాణి నిశ్శ్రేయససాధనాని గాయన్తి ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ అహో-ప్రియవ్రతః ప్రియవ్రతసంబన్ధీ-వంశః-యశసా కీర్త్యా-అవదాతః విశుద్ధః, విశుద్ధవిపులకీర్తిసంపన్నః - యత్ర ప్రియవ్రతవంశే-పురాణః పురుషో భగవాన్, ఋషభరూపేణ కృతావతారో, బభూవ-స చావతీర్ణ- ఆద్యః పురుషః, యతః అకర్మహేతుం-న విద్యతే కర్మసాధనతయా యస్య, తదకర్మ మోక్షస్తస్య, హేతుం ధర్మం, చచార ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ అస్య ఋషభస్య, కాష్ఠాం నిష్ఠాం, లేశమపి

చైవ హ్యర్వాక్తనయా నిజలోకయాత్రయాఽన్ధపరంపరయాఽఽశ్వస్తాస్తమస్యన్ధే స్వయమేవ ప్రపతిష్యన్తి ॥ ౧౧ ॥ అయమవతారో రజసోపప్లుతకైవల్యోపశిక్షణార్థః ॥ తస్యానుగుణాన్ శ్లోకాన్ గాయన్తి ॥ ౧౨ ॥ అహో భువస్సప్తసముద్రవత్యా ద్వీపేషు వర్షేష్వధిపుణ్యమేతత్ । గాయన్తి యత్రత్య జనా మురారేః కర్మాణి భద్రాణ్యవతారవన్తి ॥ ౧౩ ॥ అహో ను వంశో యశసాఽవదాతః ప్రైయవ్రతో యత్ర పుమాన్ పురాణః । కృతావతారః పురుషస్స ఆద్యశ్చచార ధర్మం యదకర్మహేతుం ॥ ౧౪ ॥ కో న్వస్య కాష్ఠామపరోఽనుగచ్ఛేన్మనోరథేనాప్యభవస్య యోగీ । యో యోగమాయాస్స్పృహయత్యుదస్తా హ్యసత్తయా యేన కృతప్రయత్నాః ॥ ౧౫ ॥ గ॥ ఇతి హ స్మ సకలవేదలోకదేవబ్రాహ్మణగవాం పరమగురోర్భగవత ఋషభాఖ్యస్య విశుద్ధాచరితమీరితం పుంసాం సమస్తదుశ్చరితాభిహరణం పరమమఙ్గలాయతనమిదమనుశ్రద్ధయోపచితయాఽనుశృణోత్యాశ్రావయతి వావహితో భగవతి తస్మిన్ వాసుదేవ ఏకాన్తతో భక్తిరనయోరపి సమనువర్తతే ॥ ౧౬ ॥ యస్యామేవ కవయ ఆత్మానమవిరతం వివిధవృజినసంసారపరితాపోపతప్యమానమనుసవనం స్నాపయన్తస్తయైవ నిర్వృత్యా హ్యపరయా హ్యాపవర్గికమాత్యన్తికం పరమపురుషార్థమపి స్వయమాసాదితం నో ఏవాద్రియన్తే

వా, అపరో యోగీ, మనోరథేనాపి-న త్వనుష్ఠానేన-కో న్వనుగచ్ఛేత్ అనువర్తేత-న కోఽప్యనువర్తితుం శక్నుయాదిత్యర్థః- కుతః, యో యోగీ, యేన ఋషభేణ, యోగమాయాః మనోజవాదయః, కృతప్రయత్నాస్సేవితుముద్యతా అపి, అసత్తయా హేయతయా, అనాదృతా, స్తాం స్పృహయతి హి ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻ ఋషభచరితశ్రవణశ్రావణాదిఫలమాహ॥ ఇతీతి॥ ఇత్థంభూతం, హ స్మ ప్రసిద్ధ్యాశ్చర్యద్యోతకౌ నిపాతౌ, సకలలోకాదీనాం పరమగురోః, లోకదేవబ్రాహ్మణానాం హితోపదేష్టృత్వాద్గురుః, వేదవైదికమార్గప్రవర్తకత్వాత్ వేదస్య గురుః, గవామపి పూజ్యత్వోపదేష్టృత్వాద్గురుః, ఋషభాఖ్యస్య, భగవతః, విశుద్ధా చరితే, యు, దీరితం కథితం, సమస్తదుశ్చరితమభితో హరతీతి తథా, పరమమఙ్గలానామాయతనం ఆశ్రయ, మిద, మనుయథాక్రమ, ముపచితయా ప్రవృద్ధయా, శ్రద్ధయా, అనుసవనం సర్వదా, యః పుమాననుశృణోత్యా, శ్రావయత్య, నుస్మరతి-అనయోః శ్రోతృశ్రావయిత్రోః-భగవతి వాసుదేవే, ఏకాన్తతః-ఏకాన్తా అవ్యభిచరితా భక్తిః, స్సమనువర్తతే భవతీత్యర్థః ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ కింభక్త్యా సాధ్యమిత్యత్ర భగవదనుభవరూపాయాః భక్తేర్నిరతిశయపురుషార్థతామాహ॥ యస్యామితి॥ యస్యాం భగవదనుభవసుధారసరూపాయాం భక్తౌ, కవయః వివేకినః, వివిధాని, వృజనాని పాపాని, యస్మిన్, తస్మిన్ సంసారే, యే-పరితాపాః క్లేశాః - తై, రుపతప్యమానం క్లిశ్యమాన-మాత్మానం, అనుసవనం - స్నాపయన్తః-భగవదనుభవేన వృజినమూలాని దుఃఖాన్యపనుదన్త ఇత్యర్థః-తయైవ భగవదనుభవజనితయా, నిర్వృత్యా ఆనన్దేన - పరమపురుషార్థలక్షణమపి-స్వయం ప్రాప్తమపి ఆపవర్గికం అపవర్గరూపం-ఆ-త్యన్తికమత్యన్తం నైవాద్రియన్తే, అనాదరహేతుః - భగవదీయత్వేన-పరితస్సమాప్తాః సమ్యక్ప్రాప్తాః-సర్వే

రుషార్థా-యైస్తే ❁ ॥౧౭॥ ❁ భక్తేరతిదౌర్లభ్యం సనిదర్శనమాహ॥ రాజన్నితి॥ హేరాజన్-భవతాం పాణ్డవానాం యదూ
నాంచ-ముకున్దో భగవాన్-పతిః పాలకః - గురుర్హితోపదేష్టా దైవముపాస్యః-ప్రియస్సుహృ-త్కులస్య పతిర్నియన్తా, కిం
బహునా-క్వచన కదాచిద్దూత్యాదిషు - వః పాణ్డవానాం - కింకరోఽప్యాజ్ఞానువర్తీ, అస్తునామైవం, తథాపి, అఙ్గ హేరా
జన్-అన్యేషాం నిత్యం భజతామపి, ముక్తిం దదాతి న తు భక్తియోగమితి భక్తేర్దుర్లభత్వోక్తిః ❁ ॥౧౮॥ ❁ ఋషభచరితము
పసంహరం స్తం నమస్కరోతి॥ నిత్యేతి॥ నిత్యమనుభూతం, య - న్నిజం బ్రహ్మాత్మకం స్వస్వరూపం-స ఏవ లాభ - స్తేన-నివృ
త్తాతృష్ణా పురుషార్థాన్తరేషు యస్య-ఏవంభూతో-యః - అతద్రచనయా అశ్రేయసాం పాపకర్మణాం రచనయా-శ్రేయసి పి
షయె-చిరం సుప్తా బుద్ధిర్యస్య, తస్య, లోకస్య కరుణయా - అభయమాత్మస్వరూప, మాఖ్యాత్ వ్యాఖ్యాతవాన్-తస్మై ఋష
భరూపాయ పరమపురుషాయ నమః ❁ ॥౧౯॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చ
మస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవ, మృషభచరితముపవర్ణితం - ఇదానీం తత్పుత్రస్య భరతస్య చరిత్రముపవర్ణయతీత్యష్టభిరధ్యాయైః॥ మహాభా
గవతో, భరతో-యదా - భగవతా ఋషభేణా - వనీతలపరిపాలనాయ-సంచిన్తితః సన్నియుక్తస్తదా-తదనుశాసనపరః
భూతలానుశాసనపరః-విశ్వరూపస్య దుహితరం-పఞ్చజనీం నామ-ఉపయేమె వివాహితవాన్ ❁ ॥౧॥ ❁ తస్యాము హవా
పఞ్చజన్యాం హ-ఆత్మనః స్వస్య, కార్త్స్న్యేనానురూపాన్, పఞ్చాత్మజాన్-సుమత్యాదీనుత్పాదయామాస॥ యథా-

---

భగవదీయత్వేనైవ పరితస్సమాప్తసర్వార్థాః ॥౧౭॥ శ్లో॥ రాజన్పతిర్గురురలం భవతాం యదూనాం దైవం
ప్రియః కులపతిః క్వచ కింకరోవః । అస్త్వేవమఙ్గ భగవాన్భజతాం ముకున్దో ముక్తిం దదాతి కర్హిచిన్న తు భక్తి
యోగమ్ ॥ ౧౮॥ నిత్యానుభూతనిజలాభనివృత్తతృష్ణః శ్రేయస్యతద్రచనయా చిరసుప్తబుద్ధేః । లోకస్య
యః కరుణయాఽభయమాత్మలోకమాఖ్యాన్నమో భగవతే ఋషభాయ తస్మై ॥ ౧౯ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౧॥ భరతస్తు మహాభాగవతో యదా భగవతాఽవనీతలపరిపాలనాయ సంచిన్తితస్తదనుశాస
నపరః పఞ్చజనీం విశ్వరూపదుహితరముపయేమె ॥ ౧ ॥ తస్యాము హవా ఆత్మజాన్ కార్త్స్న్యేనానురూపా
నాత్మనః పఞ్చ జనయామాస భూతాదిరివ భూతసూక్ష్మాణి సుమతిం రాష్ట్రభృతం సుదర్శనమావరణం ధూ
మ్రకేతుమితి ॥ ౨ ॥ అజనాభం నామైతద్వర్షం భారతమితి యత ఆరభ్య వ్యపదిశన్తి ॥ ౩॥ స బహువిన్మహీపతిః
పితృపితామహవదురువత్సలతయా స్వే స్వే కర్మణి వర్తమానాః ప్రజాస్స్వధర్మమనువర్తమానః పర్యపాల
యత్ ॥ ౪ ॥ ఈజే చ భగవన్తం యజ్ఞక్రతుభిరుచ్చావచైశ్శ్రద్ధయాఽగ్నిహోత్రదర్శపూర్ణమాసచాతుర్మా
స్యపశుసోమానాం ప్రకృతివికృతిభిః ॥ ౫ ॥ అనుసవనం చాతుర్హోత్రవిధినా సంప్రచరత్సు నానాయాగేషు విర

భూతాదిస్తామసాహంకారో, భూతసూక్ష్మాణి శబ్దస్పర్శాదీనీతి సారూప్యే సంతతివృద్ధౌ చ దృష్టాన్తః ❁ ॥౨॥ ❁ పూర్వమజ
నాభాఖ్యమేతద్వర్షం యతో యద్భరతాధిపత్యాదారభ్య భారతం సముదాహరన్తి వ్యపదిశన్తి ❁ ॥౩॥ ❁ స భరతో, బహు
విత్ బహుజ్ఞః - మహీపతిః - పితృపితామహాదివత్ - అతితరాం వాత్సల్యేన-స్వస్వవర్ణాశ్రమోచితే కర్మణి, వర్తమానాః-
ప్రజాః-స్వయమపి-స్వధర్మమనువర్తమానః-పర్యపాలయత్ ❁ ॥౪॥ ❁ ఈజే చేత్యాది ప్రకృతివికృతిభిరిత్యన్తమేకం వాక్యం
ఉచ్చావచైర్నానారూపైః, యజ్ఞక్రతుభిః - యజ్ఞో యజనం, దేవతాం ప్రతి ద్రవ్యత్యాగాత్మకైః-క్రతుభి, ర్యజ్ఞపురుషం
భగవన్త, మీజె ఇష్టవాన్ - క్రతూనేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ అగ్నిహోత్రాదీనాం ప్రకృతివికృతిభిరితి - యత్ర పూర్ణమఙ్గజా
తముపదిష్టం సేష్టిః ప్రకృతిః, యథా ఆగ్నేయేష్టిః । యయాఽన్యతోఽతిక్తమఙ్గజాతముపజీవ్యతే సా వికృతిః-యథా సౌర్యే
ష్టిః ❁ ॥౫॥ ❁ యజనప్రకారమేవాహ ॥ అనుసవనం ప్రాతరాదిసవనత్రయె, చాతుర్హోత్రవిధినా, చాతుర్హోత్రం చతుర్భి
ర్హోతృభిః క్రియమాణం యజ్ఞాదికర్మ, తద్విధ్యనుగుణమిత్యర్థః - పిరచితాః అఙ్గ క్రియా యేషు తేషు, నానాయోగేషు, సంప్ర
చరత్సు ప్రవర్తమానేషు సత్సు యత్తత్, యాగేషు ధర్మాఖ్యం యాగసాధ్యం ధర్మ ఇతి వ్యపదిశ్యమానం-అపూర్వాపరపర్యా
యం, క్రియాఫలం, త, ద్భగవతి వాసుదేవ ఏవ - భావయమానః భగవదనుగ్రహరూపమితి మన్వానః, క్షుణధ్వంసినో యాగా
దేః కాలాన్తరభావిస్వర్గాదిఫలసాధనత్వానుపపత్త్యా తాన్త్రికైర్యదభ్యుపేతం యాగశక్త్యాత్మకమపూర్వం యాగజ
న్యం ఫలసాధనమితి తదపోద్య, ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభిః । తదేవాగ్నిస్తద్వా
యు,, రిత్యాద్యుక్తరీత్యా ఇన్ద్రాది దేవతాన్తర్యామితయాఽవస్థితస్య భగవతోఽనుగ్రహ ఏవాపూర్వస్థానీయ ఇతి భావయ

మానఇత్యర్థః - తదేవవిశదయన్ భగవన్తం విశినష్టి - సర్వదేవతాలిఙ్గానాం - సర్వాసాముద్దేశ్యత్వేన శ్రుతానాం దేవతానాం, లిఙ్గాని స్మారకాణి చిహ్నాని యేషు - తేషాం మన్త్రాణాం, మర్థనియామకతయా - అర్థోఽభిధేయ ఇన్ద్రాది, స్తస్య - నియామకతయా అన్తః ప్రవిశ్య ధారకత్వేన నియన్తృతయా ప్రయోజననిర్వాహకతయా - సాక్షాత్కర్తరి ద్రష్టరి "మన్త్రకృతో వృణీత" ఇతివదయం నిర్దేశః - యద్వా, కర్తరి ఫలోత్పాదయితరి - కర్మణః ఫలసాధనత్వానుపపత్త్యాఽపి నాపూర్వం కల్ప్యం। కింతు, "రాత్రిసత్త్రప్రతిష్ఠాఫలవత్" "తృప్త ఏవైనమిన్ద్రః ప్రజయా పశుభిస్తర్పయతీ"తి "వాయుర్వై క్షేపిష్ఠా దేవతే"త్యాద్యర్థవాదైః ఫలప్రదతయా అవగతాగ్నీన్ద్రాదిదేవతాయాః "తదేవాగ్నిస్తద్వాయు"రిత్యుక్తరీత్యాఽన్తర్యామితయాఽవగతబ్రహ్మణ ఏవ ఫలప్రదత్వమిత్యాస్థేయం ॥ ఏతదేవాహ యజ్ఞపురుషే యజ్ఞోద్దేశ్యేన్ద్రాదిపురుషరూపే, పరబ్రహ్మణి - పరదేవతాయాం - మితి। ఏవం భావనమేవాత్మనో, నైపుణ్యం కౌశలం, తేన - మృదితాః నిరస్తాః - కషాయాః కర్మవాసనాః - రాగాదయో వా - యస్య, అధ్వర్యుభిరితి బహువచనం నానాకర్మాభిప్రాయేణ - హవిస్సు చరుపురోడాశాజ్యాదిషు - గృహ్యమాణేషు, హోమార్థమితి శేషః, యజమానః, స్వయం, యజ్ఞైరాభ్యన్తైరారాధ్యన్త ఇతి యజ్ఞభాజో - యే, దేవా ఇన్ద్రాదయ, స్తాన్ - పురుషస్య పరమపురుషస్యావయవేషు, అభ్యధ్యాయత్ "యస్యాగ్నిరాస్యం ద్యౌర్మూర్ధా ఖం నాభిశ్చరణౌ క్షితిః। సూర్యశ్చక్షుర్దిశః శ్రోత్రం లోకపాలా భుజేష్వాస"న్నిత్యాదిభగవదైశ్వర్యప్రతిపాదకశాస్త్రానుసారేణానుసంహితవానిత్యర్థః ॥ ౬ ॥ ఏవం భగవదారాధనరూపకర్మయోగాద్యనుగృహీతో భక్తియోగోఽస్య జాయతేత్యాహ ॥ ఏవముక్తవిధకర్మవిశుద్ధ్యా - శుద్ధాన్తఃకరణస్య - తస్య భరతస్య, భగవతి, ఉచ్చైస్తరామతితరాం, మేధమానో వర్ధమానో - రయ

చితాఙ్గక్రియేష్వపూర్వం యత్తత్క్రియాఫలం ధర్మాఖ్యం పరే బ్రహ్మణి యజ్ఞపురుషే సర్వదేవతాలిఙ్గానాం మన్త్రాణామర్థనియామకతయా సాక్షాత్కర్తరి పరదేవతాయాం భగవతి వాసుదేవ ఏవ భావయమాన ఆత్మనైపుణ్యమృదితకషాయో హవిస్ష్వధ్వర్యుభిర్గృహ్యమాణేషు స యజమానో యజ్ఞభాజో దేవాంస్తాన్ పురుషావయవేష్వభ్యధ్యాయత్ ॥ ౬ ॥ ఏవం కర్మవిశుద్ధ్యా విశుద్ధసత్త్వస్యాన్తర్హృదయాకాశశరీరే బ్రహ్మణి భగవతి వాసుదేవే మహాపురుషరూపోపలక్షణే శ్రీవత్సకౌస్తుభవనమాలారిదరగదాదిభిరుపలక్షితే నిజపురుషహృల్లిఖితేనాత్మని పురుషరూపేణ విరోచమాన ఉచ్చైస్తరాం భక్తిరనుదినమేధమానరయాఽజాయత ॥ ౭ ॥ ఏవం వర్షాయుతసహస్రపర్యన్తావసితకర్మనిర్వాణావసరోఽధిభుజ్యమానం స్వతనయేభ్యో రిక్థం పితృపైతామహం యథాదాయం విభజ్య స్వయం సకలసంపన్నికేతాత్స్వనికేతాత్పులహాశ్రమం ప్రవవ్రాజ ॥ ౮ ॥ యత్ర హ వావ భగవాన్హరిరద్యాపి తత్రత్యానాం నిజజనానాం వాత్సల్యేన సన్నిధాప్యత ఇచ్ఛారూపేణ ॥ ౯ ॥ యత్రాశ్రమపదాన్యుభయతో నాభిభిర్దృషచ్చక్రైశ్చక్రనదీ నామ సరిత్ప్రవరా సర్వతః పవిత్రీక

ఉత్కర్షో - యస్యాస్సా, భక్తిరజాయతేత్యన్వయః, భగవన్తం విశినష్టి - అన్తశ్శరీరాన్తః, స్థితం, యద్ధృదయం పుణ్డరీకాకారం, తస్మిన్, య ఆకాశః దహరః - సశరీరంరూపం, యస్య - హృదయపుణ్డరీకాన్తర్వర్తిదహరాకాశరూపే, దహరాకాశస్య పరమాత్మత్వాత్, యద్వా, హృదయాకాశస్య శరీరే - శిలాపుత్రకస్య శరీరమితివదయం నిర్దేశః, యద్వాఽత్ర హృదయాకాశశబ్దో హృదయాన్తర్వర్తిభూతాకాశపరః - స, శరీరం, యస్య, తస్మిన్నితి, హృదయే ఆకాశతే ప్రకాశత ఇతి హృదయాకాశో జీవః, స, శరీరం యస్యేతి వా, బ్రహ్మణి స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతి - భగవతి షాడ్గుణ్యపూర్ణే, వాసుదేవే సర్వాన్తరాత్మతయా దీవ్యమానే, మహాపురుషరూపముపలక్షణమాకారో, యస్య, తస్మిన్, శ్రీవత్సాదిభిరుపలక్షితే, అరిశ్చక్రం, దరశ్శఙ్ఖః, అసిః ఖడ్గః, నిజపురుషాణాం భక్తానాం, హృది లిఖితే లిఖితవత్ నిశ్చలతమ ఇత్యర్థః, స్థితేనోక్తపురుషరూపేణ, స్వాత్మని స్వమనసి - విరోచమానే ॥ ౭ ॥ ఏవముక్తయా వృత్త్యా, వర్షాణామయుతాని - తేషాం సహస్రాణి - తేషామన్తే తత్పర్యన్తే కాలే, అవసితో నిశ్చితః - కర్మనిర్వాణావసరః రాజ్యభోగాదృష్టసమాప్తిసమయో యేన సః - అధికృత్య భుజ్యమానం - పితామహాదిపరంపరయాఽఽగతం - రిక్థం ధనం, స్వతనయేభ్యో, యథావిభాగం, విభజ్య, స్వయం, సకలానాం సంపదాం - నికేతాదాశ్రయాత్, స్వనికేతాత్స్వగృహాత్ - పులహాశ్రమం సాలగ్రామక్షేత్రం ప్రతి - ప్రవవ్రాజ జగామ ॥ ౮ ॥ కోఽసౌ పులహాశ్రమః యం ప్రవవ్రాజేత్యత్రాహ ॥ గద్యద్వయేన ॥ యత్ర హ పులహాశ్రమే - భగవాన్హరిః - అధునాఽపి - నిజజనానాం వాత్సల్యేన నిజజనవిషయకవాత్సల్యేన, స్వేచ్ఛాపరిగృహీతరూపేణ, సన్నిధాప్యతే సన్నిహితో భవతీత్యర్థః ॥ ౯ ॥ యత్ర, ఆశ్రమస్థానాని, ఉభయతః ఉపర్యధశ్చ, నాభిర్యేషాం తైర్దృషచ్చక్రైశ్శిలామధ్యగైశ్చక్రైశ్చిహ్నిత

భూతైశ్చక్రనద్యాఖ్యా-సరితాం-ప్రవరా-శ్రేష్ఠా-సర్వతః-పవిత్రీకరోతి.॥౧౦॥.తస్మిన్పులహాశ్రమోపవనే,ఏకలః అసహాయః,నానావిధైః,కుసుమాదిభిః-కన్దాదిరూపై,రుపహారైః నైవేద్యైశ్చ-భగవత,ఆరాధనం-సమీహమానః కుర్వాణః,వివిక్తః విశుద్ధాహారః-ఉపరతో నివృత్తో విషయేష్వభిలాషో యస్య సః-అతఏవ, ఉపభృతః సమృద్ధ, ఉపశమః బాహ్యాన్తఃకరణనిగ్రహో-యస్య సః-నిర్వృతిం ప్రీతిరూపాం-పరాం భక్తి-మవాప* ॥౧౧॥ *ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి॥గద్యద్వయేన॥ఏవం-తయోక్తవిధయా, అవిచ్ఛిన్నపరమపురుషపరిచర్యయా,సర్వాన్తరాత్మని-భగవతి,నిరతిశయకీర్త్యా-ప్రవర్ధమానో,యోఽనురాగః ప్రేమా-తస్య, భరేణ ఉత్కర్షేణ, యద్ద్రుతం ద్రవీభూతం-హృదయం, తేన-శైథిల్యమనుద్యమో,యస్య,ప్రహర్షవేగేనానన్దాతిశయేనాత్మని దేహే, ఉద్భిద్యమానం - రోమపులకకులం రోమాఞ్చబృన్దం-యస్య సమాసాన్తః కకారః-ఔత్కణ్ఠ్యా-త్ప్రవృత్తేన, ప్రణయానన్దబాష్పేణ, నిరుద్ధోఽవలోకో-యయో స్తే-నయనే,యస్య సః, అభిరేమే,ఏవం వర్తమానస్తామపి క్రియమాణాం భగవత్సపర్యాం న సస్మార - తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి - నిజరమణస్య నిరతిశయప్రీతివిషయస్య-భగవతో-యే, అరుణచరణారవిన్దే- తయో-రనుధ్యానేనో-పచితస్సమృద్ధః-యో-భక్తియోగః కృత్స్నశుభాశ్రయవిషయః - తేన, పరిప్లుతస్సర్వతో వ్యాప్తః, పరమాహ్లాదః పరమానన్దో,యస్మిన్స-గమ్భీరో హృదయహ్రద- స్తస్మిన్నవగాఢా నిమగ్నా,ధిషణా బుద్ధిః, యస్య సః * ॥౧౨॥ *ఏవం ధృతాని భగవద్వ్రతాని,యేన సః,ఏణ్యా హరిణ్యాశ్చర్మ ఐణేయం,తదేవ వాసః, తేన,అనుసవనం కాలత్రయే, అభిషేకేణ స్నానేన-ఆర్ద్రైః, కపిశాశ్చ,కుటిలాశ్చ,యా-జటా, స్తాసాం-సమూహేన-విరోచమానః,సూ,ర్యమణ్డలే- ఉజ్జిహానే ఉద్గచ్ఛతి సతి స్వయముపతిష్ఠన్-సూర్యమణ్డలస్థం-హిరణ్మయం,,య ఏషోఽన్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యతే హిరణ్యశ్మశ్రుర్హిరణ్యకేశ ఆప్రణఖాత్సర్వ ఏవ సువర్ణ స్తస్య యథాక

రోతి ॥ ౧౦ ॥ తస్మిన్ వావ కిల స ఏకలః పులహాశ్రమోపవనే వివిధకుసుమకిసలయతులసికామ్బుభిః కన్దమూలఫలోపహారైశ్చ సమీహమానో భగవత ఆరాధనం వివిక్త ఉపరతవిషయాభిలాష ఉపభృతోపశమః పరాం నిర్వృతిమవాప ॥ ౧౧ ॥ తయేత్థమవిరతపురుషపరిచర్యయా భగవతి ప్రవర్ధమానానురాగభరద్రుతహృదయశైథిల్యః ప్రహర్షవేగేనాత్మన్యుద్భిద్యమానరోమపులకకులక ఔత్కణ్ఠ్యప్రవృత్తప్రణయబాష్పనిరుద్ధావలోకనయన ఏవం నిజరమణారుణచరణారవిన్దానుధ్యానపరిచితభక్తియోగపరిప్లుతపరమాహ్లాదగమ్భీరహృదయహ్రదావగాఢధిషణస్తామపి క్రియమాణాం భగవత్సపర్యాం న సస్మార ॥ ౧౨ ॥ ఏవం ధృతభగవద్వ్రత ఐణేయవాససానుసవనాభిషేకార్ద్రకపిశకుటిలజటాకలాపేన చ విరోచమానస్సూర్యర్చా భగవన్తం హిరణ్మయం పురుషముజ్జిహానే సూర్యమణ్డలేఽభ్యుపతిష్ఠన్నేతదు హోవాచ ॥ ౧౩ ॥ ప ॥ ,,పరోరజస్సవితు

ప్యాసం పుణ్డరీకమేవమక్షిణీ ,, ఇత్యన్తరాదిత్యవిద్యోక్తం భగవన్తం , సూర్యర్చా సూర్యాన్తర్వర్తిభగవత్ప్రకాశికయా ఋచా,వక్ష్యమాణయా,యజన్ భజన్ , ఋగుక్తప్రకారం ధ్యాయన్నిత్యర్థః,ఏతద్వృగాత్మకం వాక్యమువాచ హ *॥౧౩॥* ఋచముదాహరతి॥పరోరజ ఇతి ॥ సవితుః సర్వలోకస్య ప్రసవనాదుత్పాదనాత్సవితా,,సర్వలోకప్రసవనాత్సవితా స తు కీర్త్యత,,ఇతి స్మృతేః॥యద్వా ,, షూ ప్రేరణే ,, ప్రచోదయితా-సవితా చాత్ర విష్ణురేవ,,విష్ణోర్నామసహస్రం మే-ఇత్యుపక్రమ్య సవితా రవిలోచన ,, ఇతి సవితృశబ్దస్య భగవన్నామతయా పఠితత్వాత్-తస్య సవితుః , దేవస్య విష్ణో- ర్భర్గస్తేజో మయం రూపం, ఇమః ప్రాప్నుమః ,, ఇణ్ గతౌ ,,విత్యస్మాల్లట్యుత్తమపురుషబహువచనే రూపమేతత్,శరణం గచ్ఛామ ఇత్యర్థః, ధ్యాయామ ఇతి వా , భర్గో విశినష్టి - పరోరజః రజసః పరం,లోకవిలక్షణం-లోకపరోఽత్ర రజశ్శబ్దః,,లోకా రజాంస్యుచ్యన్తే,,ఇతి యాస్కోక్తేః - యద్వా , రజః ప్రకృతిమణ్డలం , తతః పరం ,,క్షయన్తమస్య రజసః పరాకే, ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తా,,దితి శ్రుతేః ॥ రజసః ప్రకృతిమణ్డలా-త్పరాకే పరస్తాత్-క్షయన్తం నివాసవన్తమిత్యర్థః, జాతవేదః-జాతం సతతమావిర్భూతం , వేదం జ్ఞానం-యస్య తత్, నిత్యాసంకుచితజ్ఞానమిత్యర్థః-అత్ర సవితృదేవభర్గపదైర్గాయత్రీప్రత్యభిజ్ఞా భవతి,తత్రాపి, యథోక్త ఏవార్థః -దేవస్య భర్గ ఇమ ఇతి నిర్దేశశ్శిలాపుత్రకస్య శరీరమితివద్ద్రష్టవ్యః,కీదృశోఽసౌ దేవః యస్య భర్గ ఇమస్తత్రాహ ॥ మనసా సంకల్పరూపజ్ఞానేనైవ-యః,ఇదం చిదచిదాత్మకం జగ,జ్జజాన ససర్జ, యశ్చ-అదః స్వసృష్టం అచిదాత్మకం జగత్ - స్వరేతసా, స్వస్య రేతశ్శక్తిః స్వరేతః, స్వశరీరభూతేన జీవేన, ఆవిశ్య అనుప్రవిశ్య, యద్వా ఇదం చిదచిదాత్మకం జగ , త్స్వతేజసా ఆత్మీయసంకల్పరూపజ్ఞానేన , ప్రవిశ్య పూర్వం జీవాన్తః ప్రవిష్టోఽపి పునః కరణకళేబరప్రేరణానుకూలవ్యాపారాయాత్మీయసంకల్పరూపజ్ఞానేనానుప్రవిశ్యేత్యర్థః , హంసం జీవం , చష్టే పశ్యతి, హంసం విశినష్టి, గృధ్రాణం శబ్దాదివిషయానాకాఙ్క్షన్తం , నృషద్రిఙ్గిరాం , నృషత్ సీదతి అవసాదయతి క్లేశయతి స

సారయతీతి నృషత్ బుద్ధి, స్తస్యాః - రిజ్గిః రిజ్గణం వృత్తిః ,, రిగిగతా ,, విత్ ధాతుః - బుద్ధివృత్తిరిత్యర్థః - తయా - రాః ఆదదాతి కర్మఫలాని భుఙ్క్త ఇతి నృషద్రిఙ్గీ రాః , ఛాన్దసత్వాచ్ఛందసీతి పూర్వరూపత్వాభావే సవర్ణదీర్ఘః - నృషద్రిఙ్గీ రంహం సమాచష్ట ఇతి పదైః ,, తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి ,, ఇతి శ్రుతిః ప్రత్యభిజ్ఞాతా భవతి - తత్రాపి య ధోక్త ఏవార్థః ॥ ౧౪ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః . ***************************************

సభరత - ఏకదా కర్హిచిత్ - మహానద్యాం చక్రనద్యాం - కృతః - అభిషేకః స్నానం - నైయమికం నియతం - అవశ్యం ఆవశ్యకం - నిత్యనైమిత్తికం చ - యేన సః - బ్రహ్మాక్షరం ప్రణవం - జపన్ - ఉదకాన్తే నద్యాస్తీరే - ముహూర్తత్రయం - ఉపవిష్టవాన్ ॥ ౧ ॥ హే రాజన్ - తత్ర తీరే - తదా భరతావస్థానసమయే - హరిణీ ఏణీ - పిపాసయా - జలాభ్యాశం జలసమీపం ప్రపత్యైకైవాసహాయైవ , జగామ - తయా హరిణ్యా - ఉదకే - నితరాం పీయమానే సతి - అవిదూరే సమీప ఏవ - నదతో ధ్వనిం కుర్వతో - మృగపతేస్సింహస్య - లోకభయంకర - ఉన్నాదో ధ్వని - రుదపద్యత హరిణ్యా శ్రుతో భవదిత్యర్థః ॥ ౨ ॥ తమున్నాద - ముపశ్రుత్యాకర్ణ్య - సా - మృగస్య వధూర్హరిణీ ప్రకృత్యా స్వభావేనైవ - విక్లబా వ్యాకులా - సుతరాం - హరిభయస్య సింహభయస్య - భినివేశేన - వ్యగ్రం వ్యాకులం - హృదయం - యస్యాస్సా - అత ఏవ - పారిప్లవదృష్టిశ్చఞ్చలదృష్టి - రత ఏవ - చకితనిరీ

ర్జాతవేదో దేవస్య భర్గో మనసేదం జజాన। స్వరేతసాఽదః పునరావిశ్య చష్టే హంసం గృధ్రాణం నృషద్రిఙ్గిరామిన్ ,, ఇతి ॥ ౧౪ ॥ ***************************************

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, సప్తమోఽధ్యాయః. ************

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౫ ॥ ఏకదా తు మహానద్యాం కృతాభిషేకనైయమికావశ్యకో బ్రహ్మాక్షరమభిగృణానో ముహూర్తత్రయముదకాన్త ఉపవివేశ ॥ ౧ ॥ తత్ర తదా రాజన్ హరిణీ పిపాసయా జలాశయాభ్యాశమేకైవోపజగామ తయా పేపీయమాన ఉదకే తావదేవావిదూరేణ నదతో మృగపతేరున్నాదో లోకభయంకర ఉదపద్యత ॥ ౨ ॥ తముపశ్రుత్య సా మృగవధూః ప్రకృతివిక్లబా చకితనిరీక్షణా సుతరామపి హరిభయాభినివేశవ్యగ్రహృదయా పారిప్లవదృష్టిరగతతృష్ణా భయాత్సహసైవోచ్చక్రామ ॥ ౩ ॥ తస్యా ఉత్పతన్త్యా అన్తర్వత్న్యా ఉరుభయావగలితో యోనినిర్గతో గర్భస్స్రోతసి నిపపాత ॥ ౪ ॥ తత్ప్రసవోత్సర్పణభయఖేదాతురా స్వగణేన వియుజ్యమానా కస్యాంచిద్దర్యాం కృష్ణసారసతీ నిపపాతాథ చ మమార ॥ ౫ ॥ తం త్వేణకుణకం కృపణం స్రోతసానూహ్యమానమభివీక్ష్యాపవిద్ధం బన్ధుమివానుకమ్పయా రాజర్షిర్భరత ఆదాయ మృతమాతరం నిజమాశ్రమపదమనయత్ ॥ ౬ ॥ తస్య హ వా ఏణకుణక ఉచ్చైరేతస్మిన్ కృతనిజాభిమానస్యాహరహస్తత్పోషణపాలనప్రీణనలాలనానుధ్యానేనాత్మనియమాస్సహయమాః పురుషపరిచర్యాదయ ఏకైకశః కతిపయేనాహర్గణేన వియుజ్యమానాః కిల సర్వ ఏవోదవసన్ ॥ ౭ ॥ అహో బతాయం హరిణకుణకః కృపణ ఈ

క్షణా ప్రతిహతనిరీక్షణా - అగతా అనపగతా - తృష్ణా పిపాసా - యస్యాస్సా తథాభూతైవ - సహసా ఆశు, ఉచ్చక్రామ నదీముల్లఙ్ఘితవతీ ॥ ౩ ॥ ఉత్పతన్త్యా అన్తర్వత్న్యాః పూర్ణగర్భిణ్యా - స్తస్యాః హరిణ్యాః - గర్భః - ఉరుభయేన సింహభయేన - అపగలితః స్వస్థానాత్ప్రచ్యుతో - యోనేర్నిర్గతః - స్రోతసి ప్రవాహే - నిపపాత ॥ ౪ ॥ తత్ప్రసవో గర్భపాతః ఉత్సర్పణముల్లఙ్ఘనం, భయం చేత్యేతై - ర్యః ఖేద - స్తేన ఆతురా పీడితా - స్వయూథేన వియుక్తా - కృష్ణసారసతీ కృష్ణమృగవధూః - కస్యాంచిద్దర్యాం గిరిగుహాయాం - నిపపాత - అథ నిపతనానన్తరం - మమార మృతవతీ చ ॥ ౫ ॥ తం స్రోతసా ప్రవాహేణో - హ్యమాన - మేణకుణకం ఏణస్యాపత్యం - అభివీక్ష్య - రాజర్షిర్భరతః - మృతా మాతా యస్య తం - మృతమాతరం బన్ధుభిః - పిత్రాదిభిరపవిద్ధం పరిత్యక్త - మిత్యనుకమ్పయా - ఆదాయ హస్తేగృహీత్వా - స్వాశ్రమస్థాన - మనయత్ ప్రాపితవాన్ ॥ ౬ ॥ తస్మిన్నేణశిశౌ - కృతః నిజాభిమానః ఆత్మీయత్వాభిమానో - యేన తస్య భరతస్య - అహరహ - స్తస్యైణశిశోః - పోషణాద్యనుధ్యానేన - తత్ర పోషణమాహారేణ - పాలనం వ్యాఘ్రాదిభ్యో రక్షణం - ప్రీణనం కణ్డూయనాదినా - లాలనం కరస్పర్శచుమ్బనాదినా ఏతైర్యదనుధ్యానమాశక్తి - స్తేనా న్తరాయేణ - భగవత్పరిచర్యాదయః , ఆత్మనియమాశ్శౌచాచారాదయ - స్సహయమాః అహింసాదిభిస్సహితా - స్సర్వ ఏవ ధర్మాః - ప్రత్యహమేకైకశో - వియుజ్యమానాస్సన్తః - కతిపయేనాహర్గణేన - ఉదవసన్ ఉత్సన్నా బభూవుః ॥ ౭ ॥ తదాశక్తిం ప్రపఞ్చయతి॥ అహో ఇత్యాదినా॥ ఇతి కృతానుషఙ్గ ఇత్యేతత్పర్యన్తేన॥

అయంహరిణకుణకః, ఈశ్వరరథచరణః కాలచక్రం-తస్య పరిభ్రమణవేగేన-స్వగణాదిభ్యో వివర్జితః, అతఏవ-కృపణో దీనో-మాంశరణ-మాసాదితః ప్రాప్తశ్చ - మామేవ-మాతాపితారావితి బుద్ధ్యా - ఉపేయాయ ప్రాప్తః, యౌథికాన్ సంఘాతినః-నోపేయాయ-మామేవ-గోపయానం గోప్తార-మధికమన్వానః-మత్తోఽన్యం, కంచన గోప్తారం-న వేద-మయ్యేవా-తివిస్రబ్ధా అతితరాం విశ్వాసయుక్తా-మతి-ర్యస్య సః - అతః కారణాదేవం మత్పరాయణస్య మదేకశరణస్య -హరిణకుణకస్య, పోషణాదికం - ఏతన్నిమిత్తం మమ స్వార్థో నశ్యతీత్యసూయారహితేన-మయాఽవశ్యమనుష్ఠేయం-హి యస్మాత్, శరణ్యోపేక్షా శరణాగతానాదరః, విదుషాం దోషః ప్రత్యవాయకరః, యద్వా శరణం గన్తవ్యాః శరణ్యాః రక్షకత్వేన విశ్వసనీయా-స్తేషా-ముపేక్షా శరణాగతవిషయే అనాదరః, విదుషాం దోషః ॥ ౮ ॥ అతఏవ హ్యా-ర్యాస్సాధవః-పరోపకారశీలాః-ఉపశమస్వభావాః-కృపణేషు, సుహృదః సౌహార్దవన్తః, ఏవంవిధేఽర్థే శరణాగతరక్షణార్థం, స్వార్థాన్ స్వప్రయోజనాని, గురుతరానపి, ఉపేక్షన్తే, గురుతరాణ్యపి స్వప్రయోజనాన్యనాదృత్యైవంవిధశరణాగతరక్షణం కుర్వన్తి నూనమ్ ॥ ౯ ॥ ఇత్యేవం-కృతానుషఙ్గః, కృతః అనుషఙ్గః ఆసక్తి-ర్యేన సః, భరతః, ఆసనాద్యవస్థాసు తత్ర, సనముపవేశనం, అటనం సంచరణం, అశనం భోజనం కన్దమూలాదీనాం, మృగాపత్యేన సహ, యః స్నేహ-స్తేన, అనుబద్ధం హృదయం యేన-తథాభూత ఆసీత్ ॥ ౧౦ ॥ స్నేహానుబన్ధమేవాహ॥ కుశకుసుమేత్యాదినా॥ స్వదయితీత్యన్తేన॥ కుశాదీన్యాహరిష్యమాణః-యది మృగేణ వినాగమిష్యామి తర్హ్యేనం వృకాదయో భక్షయేయురితి బుద్ధ్యా - వృకాదిభ్యో భయమాశఙ్కమానః-సాలావృకా అర

శ్వరరథచరణపరిభ్రమణరయేణ స్వగణసుహృద్బన్ధుభ్యః పరివర్జితః శరణం చ మోపసాదితో మామేవ మాతాపితరౌ భ్రాతృజ్ఞాతీన్ యౌథికాంశ్చైవోపేయాయ మామేవ గోపయానమధిగమ్య నాన్యం కంచన వేద మయ్యతివిస్రబ్ధశ్చాత ఏవ మయా మత్పరాయణస్య పోషణపాలనప్రీణనలాలనమనసూయునాఽనుష్ఠేయం శరణ్యోపేక్షాదోషవిదుషామ్ ॥ ౮ ॥ నూనం హ్యార్యాస్సాధవ ఉపశమశీలాః కృపణసుహృద ఏవంవిధార్థే స్వార్థానపి గురుతరానుపేక్షన్తే ॥ ౯ ॥ ఇతి కృతానుషఙ్గ ఆసనశయనాటనస్నానాశనాదిషు సహ మృగజహునా స్నేహానుబద్ధహృదయ ఆసీత్ ॥ ౧౦ ॥ కుశకుసుమసమిత్పలాశఫలమూలోదకాన్యాహరిష్యమాణో వృకసాలావృకాదిభ్యో భయమాశంసమానస్సహ హరిణకుణకేన వనం సమావిశతి పథి పథి చ ముగ్ధభావేన యత్ర విషక్తమతిరతిశయప్రణయభరహృదయః కార్పణ్యాత్స్కన్ధేనోద్వహత్యేవమురస్యుత్సఙ్గే చాధాయోపలాలయన్ముదం పరమామవాప ॥ ౧౧ ॥ క్రియాయాం నిర్వర్త్యమానాయామన్తరాలేఽప్యుత్థాయోత్థాయ యదైనమభిచక్షీత తర్హి వావ వర్షపతిః ప్రకృతిస్థేన మనసా తస్మా ఆశిష ఆశాస్తే స్వస్తి స్తాద్వత్స తే సర్వత ఇతి ॥ ౧౨ ॥ అన్యదా తు భృశముద్విగ్నమనా నష్టద్రవిణ ఇవ కృపణస్సకరుణమతితర్షేణ హరిణకుణకవిరహవిహ్వలహృదయసన్తాపస్తమేవానుశోచన్కిల కశ్మలం మహదభిలమ్భిత ఇతి హోవాచ ॥ ౧౩ ॥ అపి బత స వై కృపణ ఏణబాలకో మృతహరిణీసుతోఽహో మమానార్యస్య శఠకిరాతమతేరకృతసుకృతస్య కృతవిస్రమ్భ ఆత్మప్రత్యయేన తద

ణ్యాశ్వానః-హరిణకుణకేన సహైవ-వనం ప్రవిశతి-పథిపథి చ-ముగ్ధభావేన సౌకుమార్యేణ-మాధ్యేన వా, యత్ర యస్యాం నేవి షక్తమతిః ఆసక్తమతి ర్విషణ్ణమతి ర్వా, గన్తుమసమర్థో భవతి-నేచ్ఛతి వా-మృగ, స్తదా-తం ప్రణయభరః స్నేహస్యోత్కర్షో యస్మిన్, తద్ధృదయం-యస్య, తథాభూతో భరతః-కార్పణ్యాన్మృగవిశ్లేషజదుఃఖాసహిష్ణుస్వరూపాద్దైన్యా-త్స్కన్ధేన ఉద్వహతి స్కన్ధయోరారోప్య గచ్ఛతి, ఏవమాసనసమయే ఉత్సఙ్గే శయనసమయే ఉరసి చా-ధాయ-పరమాం ముదం-అవాప్తవాన్ ॥ ౧౧ ॥ క్రియాయాం నిత్యనైమిత్తికాదిక్రియాయాం-నిర్వర్త్యమానాయాం క్రియమాణాయాం సత్యాం, అన్తరాలే మధ్యే-క్షణేక్షణే-ఉత్థాయోత్థాయ-యదై - నం మృగ-మభిచక్షీత పశ్యతి-తర్హి వావ తదా హి, స వర్షపతి ర్భరతః ప్రకృతిస్థేన స్వస్థేన మనసా-తస్మై మృగాయ-ఆశిషః ఆశాస్తే-ఆశీరాశాసనమేవాహ॥ స్వస్తీతి॥ హే వత్స-తే తుభ్యం-సర్వతః సర్వత్ర దేశే కాలే చ-స్వస్తి స్యాదిత్యాశాస్తే ॥ ౧౨ ॥ అన్యదా తు మృగస్యాదర్శనే తు-సకరుణం యథా భవతి తథా-ఏవమనుశోచ-న్నితి వక్ష్యమాణప్రకారేణ-హోవాచేత్యన్వయః-కథంభూతోఽనుశోచన్-నష్టధన ఇవ-నితరాం భీతమనాః - అతితర్షేణౌత్సుక్యేన-హరిణకుణకసేవావిరహేణ-విహ్వలే-హృదయే-సన్తాపో యస్య సః-మహత్కశ్మలం-మోహం - అభిలమ్భితః ప్రాపితస్సన్ ॥ ౧౩ ॥ అపీతి సంభావనాయాం-బతేత్యనుకమ్పాయాం-అహో ఇతి ఖేదే-మృతాయాః హరిణ్యాః-సుతః-అతఏవ-కృపణః-ఏణబాలకః-శఠకిరాతయోరివ-వఞ్చనపరా క్రూరా-మతి-ర్యస్య - అకృతసుకృతస్య నిర్భాగ్యస్య-అనార్యస్య - మమ-తచ్ఛాఠ్యాద్యాదిక-మవిగణయన్-కృతవిస్రమ్భో యేన-తథాభూత ఏవ-ఆత్మప్రత్యయేన స్వబుద్ధ్యైవ-సుజనవ

వా-గమిష్యత్యపిఆగచ్ఛేత్కిమ్ ❀ ॥౧౪॥ ❀ క్షేమేణ-వృకాదిభిరనుపహతంతత్ర హేతుః, దైవేనభగవతా-గుప్తంరక్షితం,మ
దాశ్రమస్య -సమీపవనే-శష్పాణికోమలతృణానిచరన్తంభక్షయన్త-మపిద్రక్ష్యామి ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ వృక-స్సాలావృకోవా-
నైకచరోయూథచరోవరాహాదిఃఏకచరఃఅసహాయచరోవ్యాఘ్రాదిర్వా,అపెనభక్షయతి ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ సకలలోకానాం
క్షేమోయస్మాత్సఉదయో-యస్య-త్రయీవేద-ఆత్మాస్వరూపం-యస్య ,ససూర్యో - భగవాన్-నిమ్లోచతిఅస్తంగచ్ఛతికి
ల-అద్యాపి మమ-మృగవధ్వా - న్యాసఃనిక్షేపభూతఃనాగచ్ఛతి ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ హరిణఏవరాజకుమారః-హరిణరాజస్యకు
మారోవా-ఆగత్య-మమా-పిస్వి-త్సుఖయిష్యతీ-త్యన్వయః ॥ కింకుర్వ - న్వివిధైరుపచారైః - దర్శనీయైర్మృగదారకవినో
దైః-స్వీయానాం-నః-అసంతోషంఖేద-మపనుదన్ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ సంభవతిచైతదిత్యాహ ॥ క్ష్వేళికాయాంస్వేనసహక్రీడా
యాం-మృషా-యస్సమాధి, స్తేనా-మీలితేదృశౌయేనతం-మాం-ప్రేమసంరమ్భేణప్రణయకోపేన-పృషత్ జలబిన్దుస్తద్వ,ద
పరుషేణమృదునా-విషాణాగ్రేణ-చకితచకితంపునఃపునఃప్రతిహతంయథాతథా-లుఠతిసంఘట్టయతి ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ఆసాది
తంహవిర్యస్మిన్ బర్హిషి దర్భే - దూషితేదన్తాకర్షణాదినాచాపలేనదూషితేసతి-మయాఽధిక్షిప్తస్సన్-భీతస్త్రస్తఃణమేవ-
ఉపరతరాసఃనివృత్తక్రీడః-అవహితఃనిశ్చలీకృతఃకరణానామిన్ద్రియాణాంకలాపో-యేన-ఏవంభూతః - ఋషికుమారవ-
దాస్తే ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ ఇతిబహుధాప్రలపన్త్యుత్థాయబహిర్నిర్గతస్సన్ఖురాఘాతభూభాగోపలమ్భసంభ్రాన్తహృదయఆ
హ॥కింవేతి॥అరేఅహో-తపస్విన్యాసంభావ్యమానయా-అనయాక్షిత్యా - కింతప-ఆచరితం-యద్యస్మా-దియంక్షితిః,సవిన

విగణయన్ సుజనఇవకిమాగమిష్యతి ॥ ౧౪॥అపిక్షేమేణాస్మిన్నాశ్రమోపవనేశష్పాణిచరన్తం దేవగుప్తం
ద్రక్ష్యామి ॥ ౧౫ ॥ అపినవృకస్సాలావృకోఽన్యతమోవానైకచరఏకచరోవాభక్షయతి ॥ ౧౬ ॥నిమ్లోచతి
హభగవాన్సకలజగత్క్షేమోదయస్త్రయ్యాత్మాఽద్యాపినమమమృగవధూన్యాస ఆగచ్ఛతి ॥ ౧౭ ॥ అపిస్వి
దకృతసుకృతమాగత్యమాంసుఖయిష్యతిహరిణరాజకుమారోవివిధరుచిరదర్శనీయనిజమృగదారకవినోదై
రసంతోషంస్వానామపనుదన్ ॥ ౧౮ ॥ క్ష్వేళికాయాంమాంమృషాసమాధ్యామిలితదృశంప్రేమసంరమ్భేణ
చకితచకితఆగత్యపృషదపరుషవిషాణాగ్రేలుఠతి ॥ ౧౯ ॥ ఆసాదితహవిషిబర్హిషిదూషితేమయోపాలబ్ధోభీత
భీతస్సపద్యుపరతరాసఋషికుమారవదవహితకరణకలాపఆస్తే ॥ ౨౦ ॥ కింవాఅరేఆచరితంతపస్తపస్వి
న్యాఽనయాయదియమవనిస్సవినయకృష్ణసారతనయతనుతరసుభగశివతమఖరఖురపదపఙ్క్తిభిర్ద్రవిణవిధు
రాతురస్యకృపణస్య మమద్రవిణపదవీంసూచయన్త్యాత్మానంసర్వతఃకృతకౌతుకంద్విజానాంస్వర్గాపవర్గ
కామానాందేవయజనంకరోతి ॥ ౨౧ ॥ అపిస్విదసౌభగవానుడుపతిరేవంమృగపతిభయాన్మృతమాతరం
మృగబాలకంస్వాశ్రమపరిభ్రష్టమనుకమ్పయాకృపణజనవత్సలఃపరిపాతి ॥ ౨౨ ॥ కింవాఽఽత్మజవిశ్లేషణ
జ్వరదవదహనశిఖాభిరుపతప్యమానహృదయస్థలనళినీకంమాముపసృతమృగీతనయంశిశిరశాన్తానురా
గగుణితనిజవదనసలిలామృతమయగభస్తిభిస్స్వదయతీతివా ॥ ౨౩ ॥ ఏవమఘటమానమనోరథాకులహృద

యస్య,కృష్ణసారతనయస్య-తనుతరా-స్సుభగాశ్చ -శివతరాశ్చ,ఖరాశ్చకఠినాశ్చ-ఖురా-యేషు-తేషాంపాదానాంతత్ర
తత్రాఙ్కితానాం-పఙ్క్తిభిర్ద్రవిణంమృగ-స్తేన-రహితస్య-తఏవా-తురస్యదుఃఖితస్య,మమ-ద్రవిణమార్గం,సూచయన్తీ
సతీ,స్వాత్మానంచ,తాభిఃపఙ్క్తిభిఃకృతకౌతుకంకృతమణ్డనం,స్వర్గాపవర్గకామానాం,ద్విజానాం,యజ్ఞభూమిం,కరోతి॥
యస్మిన్దేశేమృగఃకృష్ణఃతస్మిన్ధర్మాన్నిబోధతే,,తిస్మృతేః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ ఉదితేచన్ద్రే,తస్మిన్మృగందృష్ట్వాస్వమృగత్వంసం
భావయన్నాహ॥అపిస్విదితి॥సింహభయాన్మృతామాతాయస్యతం,మదీయంమదాశ్రమాద్భ్రష్ట,మేనం,మృగశాబకం,
కృపణజనవత్సలోఽ,సౌభగవాన్,ఉడుపతిశ్చన్ద్రః, కృపయా,అపిస్విత్, పరిపాతిరక్షతి ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ చన్ద్రరశ్మిస్ప
ర్శసుఖంప్రాప్యాహ॥కింవేతిసంభావనాయాం, ఆత్మజవిశ్లేషేణమృగవిశ్లేషేణ,యో,జ్వరస్తాపః-సఏవదవదహనస్తస్య,
జ్వాలాభి,రుపతప్యమానా,హృదయరూపాస్థలనళినీ-యస్య , జలస్థంపద్మంతాపంసోఢుమలమితిస్థలగ్రహణం -ఉపస్సృ
తోఅనుగతోమృగీతనయోయేన-తంమాం-చన్ద్రః-స్వదయతివిశ్రాన్తింగమయతి-కైః-శిశిరంచతచ్ఛాన్తంచ-మయ్యను
రాగేణగుణితంచావర్తితంచ-పునఃపునః -స్రవ-ద్వదనసలిలం-తదేవామృతమయగభస్తయ-స్తైః -ల్లోకేహామన్త్రవాదినో
వదనసలిలైస్తాపంశమయన్తీతిప్రసిద్ధం-ఉపసృతమృగీతనయఇతిపాఠే-మనోరథాన్తరమేతత్ - ఉపసృతఃప్రాప్తో-మృగీత
నయః-కింవాస్వదయిష్యతీతి-శేషంసమానమ్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ ఇతిఉక్తరీత్యా-ఏవంశబ్దోఽనుక్తమనోరథాన్తరద్యోతకః-ఉ
క్తాఅనుక్తాశ్చ-అఘటమానా-యేమనోరథా- స్తై-రాకులంహృదయంయస్య - సభరతః-మృగదారకాభాసేనమృగదారక
వ్యాజేన-ప్రారబ్ధకర్మణా- అన్తరాయభూతేన-యోగారమ్భణతఃజ్ఞానయోగారమ్భాత్ -స్వయోగతపసఃస్వవర్ణాశ్రమో

చితకర్మ యోగరూపాత్తపసః-భగవదారాధనలక్షణాత్-భగవద్భక్తిరూపాచ్చతపసః - విభ్రంశితః విభ్రష్టోఽభూత్-
ప్రారబ్ధకర్మత్వేహేతుః-కథమితరథేతి-ఇతరథాప్రారబ్ధకర్మమూలత్వాభావే-మృగదారకాసక్తిః జాత్యన్తరే - ఏణకుణ
కే-సాక్షాత్స్వపుత్రఇవకథమాసఙ్గస్స్యాత్-నిశ్శ్రేయసప్రతిపక్షతయాముక్తివిరోధితయా-పూర్వం-పరిత్యక్తాః-దుస్త్యజాః-
హృదయాభిజాతాఔరసాయేనతస్యైవ-పునరేవంవిధేనాన్తరాయేణ-విహతోయోగారమ్భోయస్య-తస్యరాజర్షేర్భ
రతస్య-మృగార్భకస్య-పోషణాదినిమిత్తేనానుషఙ్గేణ-ఆత్మాన-మవిగణయతః- ప్రమత్తస్య-తావదేవ-కరాళరభసః తీవ్రవే
గః-కాలః మృత్యుకాలః-దురతిక్రమః అనతిక్రమణీయః-మూషకబిలం ప్రత్య-హిస్సర్పఇవా-పద్యతప్రాప్తః * ॥ ౨౬ ॥ * సభరత-
స్తదానీమపిమరణసమయేఽపి,స్వపార్శ్వవర్తినం-మృగ-మాత్మజమివ-అనుశోచన్తం-అభివీక్షమాణః-ఆత్మీయాభిమానేన
పశ్యన్-మృగఏవా-సక్తమనాః-ఇమందేహం-మృగేణసహ-విసృజ్య-కళేబర-మనుఅనుస్మృత్య - అనమృతాఅవినష్టా-పూర్వజ
న్మానుస్మృతి-ర్యస్యతథాభూతః-ఇతరవత్ప్రాకృతఇవ-మృగశరీర-మవాప ,,యంయంవాపిస్మరన్భావంత్యజత్యన్తేకళేబ
రమ్।తన్తమేవేతికౌన్తేయసదాతద్భావభావిత ,,ఇత్యుక్తరీత్యామృగమనుస్మరన్ మృగత్వమేవాపేత్యర్థః * ॥ ౨౭ ॥ *
తత్రమృగజన్మన్యపి - ఆత్మనః- మృగత్వనిమిత్తం - పూర్వభవభగవదారాధనానుష్ఠానప్రభావేన-మృగాసఙ్గ ఏవే-త్యను
స్మృత్య-నితరామనుతప్యమాన-ఆహ * ॥ ౨౮ ॥ * అహో ఇతి ॥ ఆత్మవతాంజ్ఞానినా-మనుపథాత్ మార్గానుసరణా-ద

యో మృగదారకాభాసేన స్వారబ్ధకర్మణా యోగారమ్భణతో విభ్రంశితస్స యోగతాపసో భగవదారాధన
లక్షణాచ్చ కథమితరథా జాత్యన్తర ఏణకుణక ఆసఙ్గస్సాక్షాన్నిశ్శ్రేయస ప్రతిపక్షతయా ప్రాక్పరిత్యక్తదు
స్త్యజహృదయాభిజాతస్య తస్యైవమన్తరాయవిహతయోగారమ్భణస్య రాజర్షేర్భరతస్య తావన్మృగా
ర్భకపోషణపాలనప్రీణనలాలనానుషఙ్గేణావిగణయత ఆత్మానమహిరివాఖుబిలం దురతిక్రమః కాలః కరాళ
రభస ఆపద్యత ॥ ౨౬ ॥ తదానీమపి పార్శ్వవర్తినమాత్మజమివానుశోచన్తం తమభివీక్షమాణో మృగఏవాభి
నివేశితమనా విసృజ్య లోకమిమం సహ మృగేణ కళేబరం మృతమన్వమృతపూర్వ జన్మానుస్మృతిరితరవన్మృగశ
రీరమవాప ॥ ౨౭ ॥ తత్రాపి హవా ఆత్మనో మృగత్వకారణం భగవదారాధనసమీహానుభావేనానుస్మృత్యా
భృశమనుతప్యమాన ఆహ ॥ ౨౮ ॥ అహో కష్టం భ్రష్టోఽహమాత్మవతామనుపథాద్యద్విముక్తసమస్తస
ఙ్గస్య వివిక్తపుణ్యారణ్యశరణస్యాత్మవత ఆత్మని సర్వేషామాత్మనాం భగవతి వాసుదేవే తదనుశ్రవణమన
నసఙ్కీర్తనారాధనానుస్మరణాభియోగేనాశూన్య సకలయామేన కాలేన సమావేశితం సమాహితం కా
ర్త్స్న్యేన మనస్తత్పునర్మమాబుధస్యారాన్మృగసుతమను పరిసుస్రావ ॥ ౨౯ ॥ ఇత్యేవం నిగూఢనిర్వేదో విసృ
జ్య మృగీం మాతరం పునర్భగవతః క్షేత్రముపశమశీలమునిగణదయితం సాలగ్రామం పులస్త్య పులహాశ్రమం
కాలఞ్జరాత్ప్రత్యాజగామ ॥ ౩౦ ॥ తస్మిన్నపి కాలం ప్రతీక్షమాణస్సఙ్గాచ్చ భృశముద్విగ్న ఆత్మసహచ
రశ్శుష్కపర్ణతృణవీరుధా వర్తమానో మృగత్వనిమిత్తావసానమేవ గణయన్మృగశరీరం తీర్థోదకక్లిన్నముత్స
సర్జ ॥ ౩౧ ॥ ****************************

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, అష్టమోఽధ్యాయః. **********

హంభ్రష్టః-అహోకష్టమతిఖేదః ప్రాప్తః॥ భ్రంశమేవాహ॥ యద్యస్మా-త్త్యక్తాస్సమస్తాదేహతదనుబన్ధి - సఙ్గాయేన-వివి
క్తంనిర్జనం-పుణ్యారణ్యం-తదేవ-శరణంగృహం-యస్య - ఆత్మవతః జితేన్ద్రియస్య - మమ-సర్వేషాంభూతానాం-అన్త
రాత్మభూతే-భగవతివాసుదేవే తస్యభగవతః - అనుశ్రవణాద్యభినివేశేన- అశూన్యా-స్సకలాః,యామాః-యస్మిన్-తేన
కాలేన-సమ్య - గావేశితం-కార్త్స్న్యేనసర్వవిషయేభ్యస్సమాహితంప్రత్యాహృతం-యన్మన- స్తదేవ-పునరధునా-రా
న్మృగాసఙ్గా -దబుధస్యమమ-మృగసుతమనుసృత్య - పరితః కార్త్స్న్యేన-యోగాత్సుస్రావ భ్రంశితమ్ * ॥ ౨౯ ॥ * ఇ
త్యేవం-నిగూఢః అనావిష్కృతో నిర్వేదో యేనసః-మాతరం-మృగీంహారిణీం-విసృజ్య - ఉపశమశీలానాం-మునిగణానాం-ద
యితంప్రియం-భగవదభివ్యక్తిస్థానం-సాలగ్రామాఖ్యం - పులహాశ్రమంప్రతి-కాలఞ్జరాఖ్యాత్స్వోత్పత్తిస్థానాత్పర్వతా-
దాజగామ * ॥ ౩౦ ॥ * తస్మిన్పులహాశ్రమే-ఆత్మైవసహచరస్సహాయోయస్యసః - ఏకాకీసన్-అల్పంకాలంమృగదేహావ
సానకాలం - ప్రతీక్షమాణః-సఙ్గాత్కస్మింశ్చిదపిసఙ్గా - న్నితరాంభీతః శుష్కపర్ణాదినాఆహారేణ-వర్తమానః కాలంగణ
యన్-ఆత్మనో మృగత్వనిమిత్తస్యప్రారబ్ధస్య- వసానమేవ-గణయన్-తీర్థోదకే-క్లిన్నం-ఆర్ద్రం - అర్ధోదకస్థితం-మృగ
శరీర - ముత్సర్జతత్యాజ * ॥ ౩౧ ॥ * ఇతి భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమ
స్కన్ధేఅష్టమోఽధ్యాయః ****************************

ఏవమారబ్ధభగవద్భక్తియోగస్యాపి భరతస్య ప్రారబ్ధకర్మాయత్తమృగాసక్త్యా మృగత్వాపత్తిం ప్రారబ్ధకర్మావసానం మృగత్వనివృత్తిం చాభిధాయ ఇదానీం,, నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి ప్రత్యవాయో న విద్యతే। స్వల్పమప్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే మహతో భయాత్,, ఇతి,, నహి కల్యాణకృత్కశ్చిద్దుర్గతిం తాత గచ్ఛతి। ప్రాప్య పుణ్యకృతాన్ లోకానుషిత్వా శాశ్వతీస్సమాః ॥ శుచీనాం శ్రీమతాం గేహే యోగభ్రష్టోఽభిజాయతే। అథవా యోగినామేవ కులే భవతి ధీమతాం,, మితి చోక్తరీత్యా తస్య విశిష్టకులప్రసూతిం దేహాదిష్వనాదరం తతో ముక్తిం చాభిధత్తే ॥ అథేత్యాదినా॥ అథ మృగశరీరత్యాగానన్తరం ఆఙ్గిరసస్య-యవీయస్యాం కనిష్ఠాయాం-భార్యాయాం-యన్మిథునం స్త్రీపుంసయుగ్మం-సమజాయత-తత్ర మిథునే-యస్తు పుమాన్-తం-పరమభాగవతం-రాజర్షిప్రవరం- ఉత్సృష్టం మృగశరీరం యేన తం-భరతం-చరమశరీరేణ విప్రత్వం గతమాహురిత్యన్వయః-అఙ్గిరసం విశినష్టి ॥ ద్విజశ్రేష్ఠస్య ఆఙ్గిరసగోత్రోద్భవానాం మధ్యే ప్రవరస్య - శమాదియుక్తస్య-తత్ర శమదమావన్తర్బాహ్యేన్ద్రియనిగ్రహౌ-తపోఽనశనాదిః-స్వాధ్యాయాధ్యాపనం వేదాధ్యాపనం-త్యాగో దానం-సన్తోషో దైవాల్లబ్ధేన-తితిక్షా ద్వన్ద్వసహిష్ణుతా-ప్రశ్రయో వినయః-విద్యా శాస్త్రజన్యజ్ఞానం - అనసూయా పరేషాం దోషానావిష్కరణం ఆత్మజ్ఞానం జ్ఞానయోగః -ఆనన్దో బ్రహ్మానన్దానుభవరూపో భక్తియోగః - ఆత్మనా స్వేన సదృశాః శ్రుతాదయో గుణాః యేషాం తే-శ్రుతం వేదార్థశ్రవణం-నవ-సోదర్యాః సమానోదరాః-అఙ్గజా ఆత్మజాః బభూవుః జ్యేష్ఠాయాం భార్యాయామితి శేషః *॥౧॥౨॥* తత్రాపి విప్రజన్మన్యపి-స్వజనసఙ్గాదాత్మనః-ప్రతిఘాతం భ్రంశ-మాశఙ్కమానః-తత్ర హేతుః-భగవదనుగ్రహేణైవానుస్మృతా-స్వీయా-పూర్వజన్మనామావళిః పరంపరా-యేన సః - ఆత్మాన-మున్మత్తాదిరూపేణ-లోకస్య-దర్శయామాస-

---

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ కస్యచిద్ద్విజవరస్యాఙ్గిరసప్రవరస్య శమదమతపస్స్వాధ్యాయాధ్యయనాధ్యాపనసంతోషతితిక్షాప్రశ్రయత్యాగవిద్యాఽనసూయాత్మజ్ఞానానన్దయుక్తస్యాత్మసదృశశ్రుతశీలాచారరూపౌదార్యగుణా నవ సోదర్యా అఙ్గజా బభూవుర్మిథునం చ యవీయస్యాం భార్యాయామ్ ॥ ౧ ॥ యస్తు తత్ర పుమాంస్తం పరమభాగవతం రాజర్షిప్రవరం భరతముత్సృష్టమృగశరీరం చరమశరీరేణ విప్రత్వం గతమాహుః ॥ ౨ ॥ తత్రాపి స్వజనసఙ్గాచ్చ భృశముద్విజమానో భగవతః కర్మబన్ధవిధ్వంసనశ్రవణస్మరణగుణవివరణచరణారవిన్దయుగళం మనసా విదధాన ఆత్మనః ప్రతిఘాతమాశఙ్కమానో భగవదనుగ్రహేణానుస్మృతస్వపూర్వజన్మావళిరాత్మానమున్మత్తజడాన్ధబధిరస్వరూపేణ దర్శయామాస లోకస్య ॥ ౩ ॥ తస్యాపి హ వా ఆత్మజస్య విప్రః పుత్రస్నేహానుబన్ధమనా ఆసమావర్తనాత్సంస్కారాన్యథోపదిశం విదధాన ఉపనీతస్య చ పునశ్శౌచాచమనాదీన్కర్మనియమాననభిప్రేతానపి సమశిక్షయదనుశిష్టేన హి భావ్యం పితుః పుత్రేణేతి ॥ ౪ ॥ స చాపి తదు హ పితృసన్నిధావేవాసధ్రీచీనమివ స్మ కరోతి ఛన్దాంస్యధ్యాపయిష్యన్ సహ వ్యాహృతిభిస్సప్రణవశిరస్త్రిపదీం సావిత్రీం గ్రైష్మవాసన్తికాన్మాసానధీయానమప్యసమవేతరూపం గ్రాహయామాస ॥ ౫ ॥ ఏ

కింకుర్వన్-కర్మబన్ధవిధ్వంసనం శ్రవణం స్మరణం గుణానాం వివరణం కథనం చ యస్య తత్-కర్మబన్ధవిధ్వంసనసమర్థశ్రవణాదియుక్తమిత్యర్థః-ఏవంవిధం-భగవతశ్చరణారవిన్దం-మనసా-విదధానః విశేషేణ ధారయన్ *॥౩॥* స విప్రః ఆఙ్గిరసః-తస్య జడాదివేషస్య పుత్రస్య-పుత్రస్నేహేనానుబద్ధమాసక్తం మనః యస్య-తథాభూతస్సన్-సమావర్తనం స్నాతకం-తత్పర్యన్తాన్సంస్కారాన్ గర్భాధానాదీన్ యథావిధి-కుర్వాణః-ఉపనీతస్య తస్య - అనభిప్రేతాన్ పూర్వవాసనయాఽవగతత్వాచ్ఛిక్షణీయత్వేనానభిప్రేతానపి శౌచాచమనాదీన్-కర్మనియమాన్ -నిత్యనైమిత్తికాదిభేదేన నియతాన్-సమశిక్షయత్-శిక్షాయాం హేతుమాహ॥ అనుశిష్టేనేతి-పితుస్సకాశాదనుశిష్టేన వివిచ్య జ్ఞాపితేనైవ, పుత్రేణ-భావితవ్యమితి బుద్ధ్యేత్యర్థః *॥౪॥* సోఽపి చ-పితుశ్శిక్షానిర్బన్ధనివృత్తయే- తత్సన్నిధావేవా - సధ్రీచీనమసమీచీనమివ - కరోతి, ఛన్దాంస్య-ధ్యాపయిష్యన్ ,, శ్రావణ్యాం ప్రోష్ఠపద్యాం వా ఉపాకృత్య యథావధి। యుక్తశ్ఛన్దాంస్యధీయీత మాసాన్విప్రోఽర్ధపఞ్చమాన్,, నిత్యుక్తరీత్యా వేదానధ్యాపయిష్యన్-తావదాదౌ-వ్యాహృతిభిస్సహ -ప్రణవశిరస్సహితాం-త్రిపదీం సావిత్రీం గాయత్రీం, వ్యాహృతయో భూరాదయః-ప్రణవ ఓంకారః శిరః ఓమాపో జ్యోతిరిత్యాది ॥ ఏవంభూతాం సావిత్రీం-గ్రైష్మవాసన్తికాంశ్చతురో మాసానధీయానమపి అధ్యయనం కుర్వాణమపి-పుత్రం - అసమవేతరూపం స్వరానుపూర్వ్యాదియుక్తం న భవతి యథా తథా - గ్రాహయామాస-తావతా కాలేనాపి-స్వరానుపూర్వ్యాదియుక్తవ్యాహృత్యాదిసహితా గాయత్రీ తస్య దృఢా నాభూదిత్యర్థః *॥౫॥* ఏవం స్వాత్మజే ఆత్మని,, ఆత్మా వై పుత్రనామాసీ,, దితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా-పుత్రరూపే ఆత్మని-అనురాగేణ, వశీకృతం ఆసక్తం-చిత్తం-యేన సః-శౌచాదీని, బ్రాహ్మణస్య సావధి బ్రహ్మచర్యవతః-యాని కర్మాణి-ఉపకుర్వాణో గురుశుశ్రూషాది

నా వేదాధ్యయనాదికుర్వాణో బ్రహ్మచారీ-శౌచంస్నానాదిజన్యాశుద్ధిః-వ్రతానికాణ్డవ్రతాదీని తాన్యపి, నభియుక్తాన్యపి, అవిస్మృతవేదస్యతస్యాధ్యయనానపేక్షత్వాదధ్యయనాఙ్గానికర్మాణ్యనుపయుక్తానీత్యర్థః-సమ్యగనుశిష్టేనపుత్రేణ-భావ్యమిత్యసదాగ్రహః దురభిమానవాన్-పుత్రమనుశాస్యాఽపిశిక్షిత్వాఽపి - అనధిగతః మనోరథః పుత్రవైదుష్యరూపోయేనసః-తావదేవ, అప్రమత్తేన-కాలేనమృత్యునా-స్వయం-గృహే-ప్రమత్తస్సన్-నుపసంహృతః మృతఇత్యర్థః ॥ ౬ ॥ అథ-ఉపసంహృత్యనంతరం-యవీయసీకనిష్ఠా-ద్విజసతీద్విజభార్యా-స్వగర్భజాతం-మిథునం -సపత్న్యై-ఉపసమీపే -నిధాయసపత్న్యధీనంకృత్వా-స్వయ-మనుసంస్థయా-అనుమరణప్రక్రియయా-పతిలోక-మగాత్ ప్రాప్తవతీ ॥ ౭ ॥ పితర్యు-పరతేమృతేసతి-భ్రాతరోనవ-ఎనం, విప్రం-జడమతిరితిబుద్ధ్యా - అనుశాసనరూపాన్నిర్బన్ధాన్న్యవృత్సన్తనివర్తితుమైచ్ఛన్-శిక్షాంనాకుర్వన్నిత్యర్థః ॥ జడమతిరితీత్యత్ర హేతుంవదన్ విశినష్టి ॥ అతత్ప్రభావవిదః తస్యభ్రాతుః ప్రభావమజానన్తః- తత్రాపి హేతుః, త్రయ్యామేవవిద్యాయాంకర్మావబోధకకేవలవేదవిద్యాయామేవ-పర్యవసితమతయః - న-బ్రహ్మవిద్యాయాంవేదాన్తవిద్యాయాం-పర్యవసితమతయః ॥ ౮ ॥ యదా-సజడవిప్రః, ద్విపాత్పశుభిః-హేఉన్మత్త-జడ-బధిరే-త్యభిభాష్యమాణః - తదా - తదనురూపాణిఉన్మత్తాద్యనురూపాణి - ఉన్మాదజాడ్యబాధిర్యాదిసూచకాని-వచాంస్యా-భాషతే-స్వయంనిర్వ్యాపారోఽపి పరేచ్ఛయా - కార్యమాణః- కర్మాణి - కరోతి-మూల్యమన్తరేణబలాత్కర్మకార్యతేసావిష్టిః-వేతనంభృతిః-విష్ట్యాదిభి - ర్యదృచ్ఛయాదైవాద్వా - పసాదితంప్రాప్తం-తదప్య-ల్పం-బహువా-మృష్టం-కదన్నంవా-అభ్యవ

వంస్వాత్మజఆత్మన్యనురాగావేశితచిత్తశ్శౌచాచమనాధ్యయనవ్రతనియమగుర్వనలశుశ్రూషణాదీన్యాపకుర్వాణస్యకర్మాణ్యనభియుక్తాన్యపిసమనుశిష్టేనభావ్యమిత్యసదాగ్రహఃపుత్రమనుశాస్యపితాస్వయంతావదనధిగతమనోరథఃకాలేనాప్రమత్తేనస్వయంగృహఏవప్రమత్తఉపసంహృతః ॥ ౬ ॥ అథయవీయసీద్విజసతీస్వగర్భజాతంమిథునంసపత్న్యాఉపనిధాయస్వయమనుసంస్థయాపతిలోకమగాత్ ॥ ౭ ॥ పితర్యుపరతేభ్రాతరఏనమతత్ప్రభావవిదస్త్రయ్యాం విద్యాయామేవపర్యవసితమతయోనపరవిద్యాయాంజడమతిరితిభ్రాతురనుశాసననిర్బన్ధాన్న్యవృత్సన్త ॥ ౮ ॥ సచప్రాకృతైర్ద్విపదపశుభిరున్మత్తజడబధిరేత్యభిభాష్యమాణోయదాతదనురూపాణి ప్రభాషతేకర్మాణిచకార్యమాణఃపరేచ్ఛయాకరోతివిష్టితోవేతనతోవాయాచ్ఞయావాయదృచ్ఛయావోపపాదితమల్పం బహుమృష్టంకదన్నంవాఽభ్యవహరతిపరంనేన్ద్రియప్రీతినిమిత్తంనిత్యనివృత్తనిమిత్తస్వసిద్ధవిశుద్ధానుభవానన్దస్వాత్మలాభాధిగమస్సుఖదుఃఖయోర్ద్వంద్వనిమిత్తయోరసంభావితదేహాభిమానః ॥ ౯ ॥ శీతోష్ణవాతవర్షేషువృషఇవానావృతాఙ్గః పీనస్సంహననాఙ్గః స్థణ్డిలసంవేశనానున్మర్దనామజ్జనరజసామహామణిరివానభివ్యక్తబ్రహ్మవర్చసః కుపటావృతకటిరుపవీతేనోరుమషిణాద్విజాతిరితిబ్రహ్మబన్ధురితిసంజ్ఞయాతదజ్ఞజనావమతోవిచచార ॥ ౧౦ ॥ యదాతుపరతఆహారంకర్మవేత

హరతిభక్షయతి - పరం కేవలం - ప్రారబ్ధోపభోగోపయుక్తదేహధారణార్థం -భుఙ్క్తే-నత్విన్ద్రియ ప్రీతయే-తత్ర హేతుంవదన్విశినష్టి ॥ నిత్యేతి ॥ నివృత్తాని - నిమిత్తానిసుఖదుఃఖనిమిత్తానిపుణ్యాపుణ్యకర్మాణ్యాత్మస్వరూపతిరోధాయకాని-యస్మాత్స-ఏవంవిధో-య - స్స్వసిద్ధవిశుద్ధానుభవానన్దస్స్వాత్మానిత్యసిద్ధరాగాదిరహితజ్ఞానానన్దస్వరూపఆత్మా-తస్య-అధిగమః యాథాత్మ్యజ్ఞానంస-నిత్యో, యస్య, ద్వంద్వానిశీతోష్ణాదీని-నిమిత్తానికారణాని, యయో - స్తయోస్సుఖదుఃఖయోరసంభావితదేహాభిమానః ద్వంద్వనిమిత్తసుఖదుఃఖాదిప్రయుక్తదేహాత్మాభిమానసంభావనామాత్రరహితఇత్యర్థః ॥ ౯ ॥ అతఏవ - శీతాతపాదిషు, వృషభఇవబలీవర్దఇవా - నావృతంఅనాచ్ఛన్నం-అఙ్గం-యస్యసః-పీనః పరిపుష్టసర్వావయవః- సంహననానికఠినాన్యఙ్గాని, యస్య, స్థణ్డిలసంవేశనంభూశయనం- అనున్మర్దనంతైలేనాఙ్గమర్దనాభావః-అమజ్జనంమలాపనయనార్థస్నానాభావః - ఏభి-ర్య - ద్రజశ్శరీరమాలిన్యం- తేన-అనభివ్యక్తమప్రకటం-బ్రహ్మవర్చసంబ్రహ్మతేజో-యస్య-యథా-మహామణి - ర్బాహ్యమలేనా - నభివ్యక్తతేజాభవతి-కుత్సితేనపటేనావృతాకటిర్యస్య, ఉరుమషిణాప్రభూతమలేన-ఉపవీతేనో, పలక్షణేన-ద్విజాతి-రిత్యాదిసంజ్ఞయావాచకశబ్దేన-వ్యవహ్రియమాణః, అతదజ్ఞజనైర్యోగీశ్వరచర్యానభిజ్ఞైరజ్ఞై- రవమతః నిన్దితస్సన్-విచచార ॥ ౧౦ ॥ యదాతు-వేతనాద్భృతేః, పరేభ్యః, ఆహార-మీహమానః ఇచ్ఛన్భవతి-వేతనమితిపాఠే - ఆహారమిత్యస్యానన్తరం-లబ్ధుమితశేషః - ఆహారమన్నాదికం-లబ్ధుం-వేతనం-ఈహమానః కుర్వాణో, భవతి- తదా - ఆహారప్రలోభనేన - స్వభ్రాతృభిః-కేదారకర్మణిశాలిక్షేత్రకర్దమవిలోడనాద్యాసియు

క్తే- స్తదపి కేదారకర్మాపి-కరోతి-కిన్త్వ- త్రకర్తుమస్యప్రతిషేధే క్షేత్రం సమం భవేత్-ఇతఉద్ధరణేవిషమం స్యా-దితి-నవేగ-వైషమ్యమేవదర్శయతి - న్యూనమధికమితి - భ్రాతృభి-ర్దత్తా-న్కణాదీ-నప్యమృతవ,ద్భక్షయతి,కణాశ్చూర్ణతణ్డులాః,పిణ్యాక స్తైలయన్త్రోద్ధృతంతిలపిష్టం - ఫలీకరణంతుషః - కుల్మాషాఃకులుత్థాః-దుష్టామాషావా-స్థాలీపురీషం పాత్రలగ్నం దగ్ధాన్నమ్ ❁ ॥౧౧॥ ❁ఏవంతస్యదేహానాదరమభిధాయాథ,,కృతకృత్యాఃప్రతీక్ష న్తేమృత్యుంప్రియమివాతిథి,,మిత్యుక్త గీత్యానుసరణోద్యోగేప్యసంభ్రమంవక్తుంతస్యాశ్చర్యతమత్వమావిష్కుర్వన్నాహ ॥ అథేతి ॥ హేవిష్ణు రాత.భరతస్యే-దంవక్ష్యమాణమద్భుతంకర్మ -శృణు- కశ్చి-ద్వృషల్యాశ్శూద్రాయాఃపతిః-వృషలపతిరితిపాఠే-వృషలానాంచోరాణాం-పతిః-పుత్రకామః-భద్రకాళ్యై, పశుంపురుషపశుం, మాలభత-పుత్రశ్చేన్మమభవితాభవత్యైపురుషపశుమాలప్స్యఇతి కృతసంకల్పోఽభూత్ ❁ ॥౧౨॥ ❁తస్యై-వంకృతసంకల్పస్యే-ష్టసిద్ధ్యనన్తరం,దైవాల్లబ్ధం పశుమానయతేత్యుక్తా, స్తదనుచరాశ్శూద్రాః - దైవాద్విముక్తస్యలభ్యస్య-పశోః-పదవీంప్రతి,పరితోధావన్తఃఅన్వేషమాణాః-తమసా, వ్యాప్తాయాం-నిశిరాత్రౌ, అర్ధరాత్రసమయే - అనధిగతఃఅలబ్ధఃపశుర్యైస్తే-ఆకస్మికోదైవనిర్మితో , విధిఃప్రకార-స్తేన-వీరాసనేనఊర్ధ్వావస్థానేన - కేదారా-న్మృగాదిభ్యః, సంరక్షమాణం,గోబలీవర్దన్యాయేనవరాహశబ్దప్రయోగః-ఆఙ్గిరసప్రవరస్య,సుతం,అపశ్యన్దృష్టవన్తః ❁ ॥౧౩॥ ❁అథ,ఏవమాఙ్గిరససుత,మనవద్యానినిర్దుష్టానిలక్షణానిఅఙ్గాని

నతఈహమానస్స్వభ్రాతృభిరపికేదారకర్మణినిరూపితస్తదపకరోతికింతునసమంవిషమంన్యూనమధికమితివేదకణపిణ్యాకఫలీకరణకుల్మాషస్థాలీపురీషాదీనప్యమృతవదభ్యవహరతి॥ ౧౧ ॥ అథేదంశృణువిష్ణురాతకశ్చిద్వృషలీపతి†ర్భద్రకాళ్యైపురుషపశుమాలభతాపత్యకామః ॥ ౧౨ ॥ తస్యహదైవముక్తస్యపశోఃపదవీంతదనుచరాఃపరిధావన్తోనిశినిశీథసమయేతమసావృతాయామనధిగతపశవఆకస్మికేనవిధినాకేదారాన్వీరాసనేనమృగవరాహాదిభ్యోఽభిరక్షమాణమాఙ్గిరసప్రవరసుతమపశ్యన్॥ ౧౩ ॥అథతఏనమనవద్యలక్షణమవమృశ్యభర్తుఃకర్మనిష్పత్తింమన్యమానాబద్ధ్వారశనయాచణ్డికాగృహముపనిన్యుర్ముదావికసితవదనాః ॥౧౪॥ అథపణయస్తంస్వవిధినాఽభిషిచ్యాహతేనవాససాఽఽచ్ఛాద్యభూషణానులేపనస్రక్తిలకాదిభిరుపస్కృతంభుక్తవన్తంధూపదీపమాల్యలాజకిసలయాఙ్కురఫలోపహారోపేతయావైశససంస్థయామహతాగీతస్తుతిమృదఙ్గపణవఘోషేణచతంపురుషపశుంభద్రకాళ్యాఃపురతఉపవేశయామాసుః॥ ౧౫ ॥ అథవృషలరాజపణిః పురుషపశోరసృగాసవేనదేవీంభద్రకాళీంయక్ష్యమాణస్తదభిమన్త్రితమసిమతికరాళంనిశితముపాదదే ॥ ౧౬॥ఇతితేషాంవృషలానాంరజస్తమఃప్రకృతీనాంధనమదరజఉత్సిక్తమనసాంభగవత్కలావీరకులంకదర్థీకృత్యోత్పథేనస్వైరంవిహరతాంహింసావిహారాణాంకర్మాతిదారుణంయద్బ్రహ్మభూతస్యసాక్షాద్బ్రహ్మర్షిసుతస్యనిర్వైరస్యసర్వభూతసుహృదస్సూనాయామప్యననుమతస్యాలమ్భనంతదుపలభ్యబ్రహ్మతేజసాతిదుర్విషహేణదన్దహ్యమానేనవపుషాసహసోచ్చచాలసైవదేవీభద్రకాళీ ॥

యస్య,పఙ్గుత్వకాణత్వాదిరహితంఅవమృశ్య జ్ఞాత్వా,భర్తుః ,కర్మణఃపురుషపశ్వాలమ్భకర్మణః,నిష్పత్తిం,మన్యమానాః-రశనయారజ్జ్వాబద్ధ్వా , ముదావికసితానివదనానియేషాంతే,చణ్డికాయాఃభద్రకాళ్యాః ,మన్దిరంప్రత్యు,పనిన్యుః నీతవన్తః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁అథ,పణయశ్చోరా, స్తమాఙ్గిరససుతం,స్వవిధినావిశసనవిధినా-అభిషిచ్యస్నాపయిత్వా,అహతేనమూతనేన ,వాససావస్త్రేణా-చ్ఛాద్య,భూషణాదిభి,రుపస్కృతంఅలం,కృతం,భుక్తవన్తం,ధూపాదిభిరుపేతయాయుక్తయా - వైశససంస్థయాహింసావిధానేన , మహతా, స్తుత్యాదిఘోషేణచ,పురుషఏవపశు- స్తం,భద్రకాళ్యాః, అగ్రే,ఉపవేశయామాసుః ❁ ॥౧౫ ॥ ❁అథ,వృషలరాజస్య,పణిఃపురోహితత్వేనవర్తమానశ్చోరః,పురుషపశోరసృక్ర,క్తమేవా,సవంమద్యం, తేన,భద్రకాళీం , యక్ష్యమాణస్తర్పయిష్యమాణః,తదభిమన్త్రితంభద్రకాళీమన్త్రాభిమ, న్త్రిత, మతిభయంకరం-తీక్ష్ణ ధార-మసింఖడ్గ-ముపాదదేగృహీతవాన్ ❁ ॥౧౬ ॥ ❁ఇతీత్థం-తేషాంవృషలానాంరజస్తమఃప్రచురాణాం-ధనమదఏవరజ- స్తేనోత్సిక్తమమర్యాదం - మనో, యేషాం,భగవత్కలయాయుక్తం,వీరాణాంబ్రాహ్మణానాం,కులం,కదర్థీకృత్యతుచ్ఛీకృత్య - ఉత్పథేదుర్మార్గ-యథేచ్ఛం,విహరతాం,హింసైవవిహారోయేషాం,య-దతిదారుణంఆలంభనరూపం-కర్మ- త,దుపలభ్య,సైవభద్రకాళీ-బ్రహ్మభూతస్యబ్రహ్మసామ్యమాపన్నమానస్య, బ్రహ్మర్షేరాఙ్గిరసస్య , సుత, స్తస్య , సూనాయాంహింసాయాంమప్యననుమతస్య,దుర్విషహేణసోఢుమశక్యేన,బ్రహ్మతేజసా,య,దతితరాం-దహ్యమానం-వపు, స్తేనహేతునా,సహసా,ఆశు,ఉచ్చచాలప్రతిమాంత్యక్త్వాబహిర్నిర్గతాఽభూత్ ❁॥౧౭॥ ❁

అమర్షో ఽపరాధాసహనం - రోషశ్చ వపుషో దాహః - తయోః - ఆవేశస్య - రభసేన వేగేన - విలసితో విజృమ్భితో, భ్రుకుటీలక్షణో - విటపశ్శాఖా - కుటిలా - దంష్ట్రాశ్చ - అరుణే ఈక్షణే చ - తేషామాటోపస్సమ్భ్రమః - తేనాతిభయఙ్కరం - వదనం - యస్యాః - ఇదం జగద్ధన్తుకామేవ హన్తుముద్యతేవ - అట్టహాసం సనాదం హాసం - విముఞ్చతీ - తతః స్థానాదుత్పత్య - వృక్ణాని ఛిన్నాని - శీర్షాణి శిరాంసి - యేషాం - తేషాం - మతిగర్వితానాం, పాపిష్ఠానాం కణ్ఠాత్ప్రస్రుత - మత్యుష్ణ - మసృగాసవం రుధిరరూపం మద్యం - పరివారేణ సహ - నిపీయ - అత్యన్తరుధిరపానజమదేన - విహ్వలా పరవశా - స్వపార్షదగణైస్సహోచ్చైస్తరాం - జగౌ గానం కృతవతీ - ననర్త చ - శిరాంస్యేవ కన్దుకాని - తేషాం - క్రీడయా - విజహార విహారం కృతవతీ చ ॥ ౧౮ ॥ నను భద్రకాళ్యారాధనమేవ కథం విపరీతఫలం - తత్రాహ ॥ ఏవమేవేతి ॥ మహత్స్వభిచారరూపః హింసారూపో ఽతిక్రమో ఽపరాధః కార్త్స్న్యేనాత్మన్యేవాభిచరితౄణామేవ - ఫలతి ఖలు ॥ ౧౯ ॥ నన్వసమ్భావితమేవేదం - యన్మరణావ్యాకులత్వం మారకేషు క్రోధాభావశ్చ తత్రాహ ॥ నవేతి ॥ హే విష్ణుదత్త - భాగవతపరమహంసానాం - భాగవతాశ్చ తే పరమహంసాస్తేషామేవం విధానాం - స్వశిరశ్ఛేదే - ఆపతితే ప్రాప్తే ఽపి - యదసమ్భ్రమః యో ఽసమ్భ్రమ ఇత్యేతన్న మహదద్భుతమతీవాశ్చర్యం న భవతి - పరమహంసశబ్దో విరక్తపరః - ఆఙ్గిరససుతస్య చతుర్థాశ్రమప్రవేశాభావాత్ ॥ సమ్భ్రమహేతుం వదన్విశినష్టి ॥ ముక్తస్త్యక్తః - దేహాదిష్వాత్మభావ ఆత్మాభిమానరూపస్సుదృఢో హృదయగ్రన్థిర్యైస్సర్వేషు సత్త్వేషు భూతేషు - సుహృత్త్వాత్సౌహార్దయుక్త - ఆత్మా మనః - యేషాం, అత ఏవ - నిర్వైరాణాం దేహాత్మాభిమానాభావాద్వైరా

భృశమమర్షరోషావేశరభసవిలసితభ్రుకుటీవిటపకుటిలదంష్ట్రారుణేక్షణాటోపాతిభయానకవదనా హన్తుకామేవేదం మహాట్టహాసమతిసంరమ్భేణ విముఞ్చన్తీ తత ఉత్పత్య పాపీయసామతిదుష్టానాం తేనైవాసినా వివృక్ణశీర్ష్ణాం గళాత్ప్రస్రవన్తమసృగాసవమత్యుష్ణం సహ గణేన నిపీయాతిపానమదవిహ్వలోచ్చైస్తరాం స్వపార్షదైస్సహ జగౌ ననర్త విజహార చ శిరఃకన్దుకలీలయా ॥ ౧౮ ॥ ఏవమేవ ఖలు మహదభిచారాతిక్రమః కార్త్స్న్యేనాత్మనే ఫలతి ॥ ౧౯ ॥ న వా ఏతద్విష్ణుదత్త మహదద్భుతం యదసమ్భ్రమస్స్వశిరశ్ఛేద ఆపతితే ఽపి విముక్తదేహాద్యాత్మభావసుదృఢహృదయగ్రన్థీనాం సర్వసత్త్వసుహృదాత్మనాం నిర్వైరాణాం సాక్షాద్భగవతా ఽనిమిషారివరాయుధేనాప్రమత్తేన తైస్తైర్భావైరభిరక్ష్యమాణానాం తత్పాదమూలమకుతశ్చిద్భయముపసృతానాం భాగవతపరమహంసానామ్ ॥ ౨౦ ॥ ****************

**********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, నవమో ఽధ్యాయః**********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౧ ॥ అథ సిన్ధుసౌవీరపతే రహూగణస్య వ్రజత ఇక్షుమత్యాస్తటే తత్కులపతినా శిబికావాహపురుషాన్వేషణసమయే దైవేనోపసాదితస్స ద్విజవర ఉపలబ్ధ ఏష పీవా యువా సంహననాఙ్గో గోఖరవద్ధురం వోఢుమలమితి పూర్వవిష్టిగృహీతైస్సహ గృహీతః ప్రసభమతదర్హ ఉవాహ శిబికాం స మహానుభావః ॥ ౧ ॥ య

భావాచ్చావ్యాకులత్వాద్వ్యభావ ఇతి భావః - దేహాత్మాభిమానాదిమత్త్వే ఽపి న తేషాం మరణభయమస్తీత్యాహ ॥ సాక్షాద్భగవతా ఽభిరక్ష్యమాణానాం - కేన - అనిమిషః కాలః - స ఏవారిశ్చక్రం - తేన, వరాయుధేన - అప్రమత్తేన - తైస్తైర్భావైశ్చ - భద్రకాళీమారకప్రభృతిష్వపి స్వైరాత్మకత్వభావైశ్చ ॥ ౨౦ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే నవమో ఽధ్యాయః. ****************************

ఏవం మృత్యుభయే ప్యసమ్భ్రమమభిధాయాథ పరావరజ్ఞానవత్త్వాం ప్రపఞ్చయితుమాహ ॥ అథేతి ॥ సిన్ధుసౌవీరదేశయో, రాజ్ఞః - రహూగణాఖ్యస్య - కపిలమునిం ప్రష్టుం తత్త్వమితి శేషః - తత్త్వజిజ్ఞాసోః - వ్రజతో గచ్ఛతస్సతః - ఇక్షుమత్యా నద్యాః - తీరే - శిబికాయా ఆన్దోళికాయాః - యే - వాహకా వోఢారః - తేషామన్వేషణసమయే - తేషాం వాహకానాం - కులస్య - పత్యా నాథేన స ఆఙ్గిరససుతో - ద్విజశ్రేష్ఠో - దైవాదుపసాదితో లబ్ధః - పీవా పుష్టావయవః - యువా - సంహననాఙ్గః సుదృఢాఙ్గప్రత్యఙ్గసన్ధి - రేష - గౌరివ - ఖర ఇవ చ - ధురం భారం - వోఢుమలం సమర్థ ఇతి - ధియా - పూర్వం యే విష్ట్యా బలాద్గృహీతాః - తైః - ప్రసభం - గృహీతస్సన్ - అతదర్హో ఽపి - స మహానుభావః - శిబికామువాహ ఊఢవాన్ ॥ ౧ ॥ యదా హి శిబికావహనసమయే - ద్విజవరస్య - ఇషుమాత్రప్రదేశావలోకస్యానుపశ్చాద్యా గతిః - కుటిలా తస్యాః - హేతుభూతాయాః - పురుషాణాం గతిః - సమ్యగాహితా ఏకరూపా నాభూత్ - ఇషుమాత్రప్రదేశగత్యవలోకనానన్తరం ద్విజస్య స్థిరప్రతికూలగతేనిమిత్తవైషమ్యయుక్తా పురుషగతిరభూదిత్యర్థః - తదా - విషమగతాం - విషమముహ్యమానాం - స్వశిబికా-

ముపధార్య దృష్ట్వా - రహూగణః - అధివహతః వాహకాన్ పురుషాన్ - ఆహ ఉవాచ॥ ఉక్తిమేవాహ॥ అహో ఇతి॥ అహో వోఢారః హే వాహకాః - సాను సన్న్యగభిక్రమత పాదవిక్షేపాన్ కురుత - కిమితి కిమర్థం - యానం శిబికాం - విషమం యథా తథా - ఉహ్యత ఇతి ॥౨॥ అథ ఏవముక్త్యనన్తరం - తే వోఢారః - సోపాలమ్భం సాక్షేపం - ఈశ్వరస్య భర్తుః రహూగణస్య - వచః - ఆకర్ణ్య - ఉపాయేషు సామభేదాదిషు - యః - తురీయశ్చతుర్థ ఉపాయో దణ్డః - తస్మాచ్ఛఙ్కితమనసః అస్మాన్ దణ్డయేదితి బుద్ధ్యేత్యర్థః - తం యానస్య విషమగతిహేతుం ద్విజం - విజ్ఞాపయాం బభూవుః - విజ్ఞప్తిమేవాహ॥ నేత్యాదినా పారయామ ఇత్యన్తేన॥ హే నరదేవ - వయం - న ప్రమత్తాః - కింతు - భవన్నియమానువర్తినః - సాధ్వేవ సమ్యగేవ - వహామః - అయం పురుషోఽధునైవ - నియుక్తోఽపి - అస్మాభిస్సహ - ద్రుతం - నైవ గచ్ఛతి - అతో - వయమనేన సహ - వోఢుం - న పారయామః న సమర్థా ఇతి ॥ ౩॥ ఇతి - కృపణానాం - వచో - నిశమ్య - సంసర్గనిమిత్త - ఏకస్యాపి దోష - స్సర్వేషామపి భవితుమర్హతీనూనమితి - నిశ్చిత్య - రహూగణ ఆహేత్యన్వయః - కథంభూతః - ఉపాసితా వృద్ధా యేన - సోఽపి - స్వభావేన - బలాత్పరవశః కృతః - రజోగుణవ్యాప్తచిత్తః - అతఏవ - ఈషత్కుపితమనాస్సన్ - కథంభూతం ప్రత్యాహ - స్పష్టం బ్రహ్మతేజో యస్మిన్ - రజసా భస్మనా - ఆవృతం ఛన్నం, జాతవేదసమగ్నిమివ స్థితమ్ ॥౪॥ ఉక్తిమేవాహ॥ అహో ఇత్యాదినా సంఘట్టిన ఇత్యన్తేన॥ అహో భ్రాతరితి సంబోధనమాక్షేపాభిప్రాయం - వ్యక్తం నిశ్చితం, ఉరు అధికం, పరిశ్రాన్తోఽసీత్యాదీని విపరీతార్థకాని షడ్వాక్యాని - ఏక ఏవోహ్వావాన్ ప్రాపితవాన్ - తత్రాపి, సుచిరం, జరసా వృద్ధత్వేన చ, ఉపద్రుతః దౌర్బల్యం ప్రాప్తో - భవాన్, అపరే త్వ

దాహీద్విజవరస్యైషుమాత్రావలోకానుగతేర్న సమాహితా పురుషగతిస్తదా విషమగతాం శిబికాం రహూగణ ఉపధార్య పురుషానధివహత ఆహ హే వోఢారస్సాధ్వభిక్రమత కిమితి విషమముహ్యతే యానమితి ॥ ౨ ॥
అథ త ఈశ్వరవచస్సోపాలమ్భముపాకర్ణ్యోపాయాత్తురీయాచ్ఛఙ్కితమనసస్తం విజ్ఞాపయాం బభూవుః॥ న వయం నరదేవ ప్రమత్తా భవన్నియమానుపథాస్సాధ్వేవ వహామః అయమధునైవ ప్రయుక్తోఽపి న ద్రుతం వ్రజతి నానేన సహ వోఢుమిహ వయం పారయామ ఇతి ॥ ౩॥ సాంసర్గికో దోష ఏవ నూనమేకస్యాపి సర్వేషాం సంసర్గిణాం భవితుమర్హతీతి నిశమ్య కృపణవచో రాజా రహూగణ ఉపాసితవృద్ధోఽపి నిసర్గేణ బలాత్కృత ఈషదుత్థితమన్యురవిస్పష్టబ్రహ్మతేజసం జాతవేదసమివ రజసాఽఽవృతమతిరాహ॥
అహో కష్టం భ్రాతర్వ్యక్తమురు పరిశ్రాన్తోఽసి దీర్ఘమధ్వానమేక ఏవ సుచిరమూఢ్వా నాతిపీవా నాతి సంహననాఙ్గో జరసా చోపద్రుతో భవాన్ సఖే నో ఏవాపర ఏతే సంఘట్టిన ఇతి బహు విప్రలబ్ధోఽప్యవిద్యావిరచితద్రవ్యగుణకర్మాశయస్వచరమకళేబరేఽవస్తుని సంస్థానవిశేషేఽహం మమేత్యనారోపితమిథ్యాప్రత్యయో బ్రహ్మభూతస్తూష్ణీం పూర్వవచ్ఛిబికామువాహ॥ ౫ ॥ అథ పునస్స్వశిబికాయాం విషమగతాయాం ప్రకుపిత ఉవాచ రహూగణః కిమిదమరే త్వం జీవన్మృతో మాం కదర్థీకృత్య భర్తృశాసనమతిచరసి ప్రమత్తస్య చ తే కరోమి చికిత్సాం దణ్డపాణిరివ జనతాయా యథా ప్రకృతిం స్వాం భజిష్యస ఇతి॥ ౬॥ ఏవం బహ్వబద్ధమభిభా

ద్వ్యతిరిక్తా, ఏతే సంఘట్టినస్సహవాహకాః, నో ఏవ, దీర్ఘాధ్వగమనాదికమకృత్వైవ సుఖినస్తిష్ఠన్తి, ఇత్యేవం, బహు, విప్రలబ్ధోఽధిక్షిప్తోఽపి - బ్రాహ్మణః, తూష్ణీం, పూర్వవదువాహ, తత్ర హేతుం వదన్ విశినష్టి - అవిద్యయా - అహంకారమమకారరూపయా, కర్మసంజ్ఞయా వా - హేతుభూతయా - విరచితాని పరిణతాని, ద్రవ్యాణి పఞ్చభూతాని, గుణాః శబ్దాదయః, జ్ఞానేన్ద్రియవిషయాః, కర్మ వాగాదికర్మేన్ద్రియవిషయా అభిజల్పాదయః, గుణకర్మశబ్దౌ తదిన్ద్రియాణామప్యుపలక్షణే, ఆశయోఽన్తఃకరణం, వాసనా వా, యస్మిన్, అవస్తుని, వస్త్వేకరూపేణేతి వస్తు, తతోఽన్యస్మిన్, సతతవికారిణీత్యర్థః, అవయవవిన్యాసవిశేషరూపే, స్వచరమకళేబరే, తదనుబన్ధినిచ, అనారోపితః, అహం మమేత్యేవంరూపో మిథ్యాప్రత్యయో జ్ఞానం, యేన, అవహామర్త్యశరీరే అహం ప్రత్యయః రజతాదిప్రత్యయవన్మిథ్యేతి మిథ్యాప్రత్యయ ఇత్యుక్తం, బ్రహ్మభూతః బ్రహ్మసాధర్మ్యమాపత్స్యమానః, తస్య బ్రహ్మభావస్య సాంనిధ్యాత్సిద్ధవన్నిర్దేశః ॥ ౫ ॥ అథ పునః, స్వశిబికాయాం, విషమం, నీయమానాయాం సత్యాం, రహూగణః, ప్రకుపితః పూర్వమీషత్కుపిత ఆహ, ఇదానీం తు ప్రకుపిత ఆహ॥ ప్రకుపితస్యైవోక్తిమాహ॥ కిమిత్యాదినా భజిష్యసీత్యన్తేన, ఇదం కిమిత్యాజ్ఞాతిలఙ్ఘిత్వం దర్శయతి॥ అరే, త్వం భవాన్, జీవన్నపి మృతప్రాయః, మాం, కదర్థీకృత్య తుచ్ఛీకృత్య, భర్తుర్మమ, శాసనం, మతిచరసి అతిక్రమ్య వర్తసే, అతః, ప్రమత్తస్య, తే, చికిత్సాం దణ్డం, కరోమి, దణ్డపాణిర్యమ ఇవ, జనసమూహస్య యథా, త్వం, స్వాం ప్రకృతిం భజిష్యసి సమీచీనం కరిష్యసి, తథా, చికిత్సాం కరోమీతి ॥౬॥ ఏవం, బహ్వాధికం - అబద్ధమనన్వితమభిభాషమాణం - నరాణాం దేవోఽహమిత్యభిమానవన్తం - తమసా, అనువిద్ధనసం

ణితేన-రజసా-రజోగుణకార్యేణ క్రోధేన, తమసా-తేన, మదేనస్వమోహేన-తిరస్కృతాశేషభగవత్ప్రియనికేతం-భగవత్ప్రియనికేతశబ్దో భాగవతపరః, భగవతః ప్రియనికేతనత్వాత్-తిరస్కృతా అశేషా భగవత్ప్రియనికేతా యేన-ఏతత్తిరస్కారేణ సర్వేఽపి భాగవతాస్తిరస్కృతప్రాయా ఏవేత్యభిప్రాయేణాశేషపదం ప్రయుక్తం-యద్వా-తిరస్కృతః అశేషస్సంపూర్ణః-భగవతః ప్రియ ఆశ్రయో యేనేతి వా-పణ్డితమాత్మానం మన్యమానం-యోగేశ్వరాణాం చర్యాం జడాదివదాచరణం-తస్యాం-నాత్యన్తం -వ్యుత్పన్నా పరిచితా-మతి-ర్యస్యతం-రహూగణం-సర్వభూతసుహృదాత్మా కృతాగస్యపి సౌహార్దయుక్తమనాః- బ్రహ్మభూతో-భగవాన్ జగదుత్పత్త్యాదిజ్ఞానవాన్ ‹‹ ఉత్పత్తిం ప్రళయం చైవ భూతానామాగతిం గతిమ్। వేత్తి విద్యామవిద్యాం చ స వాచ్యో భగవానితి›› ఉక్తః -స, బ్రాహ్మణః-విగతస్మయోఽపి విగతాశ్చర్యోఽపి స్మయమానో హసన్నివ-అనేన, సుప్రసన్నతా ద్యోత్యతే-ఇదం వక్ష్యమాణ, మాహ *॥౭॥* తత్ర యదుక్తం వక్రోక్త్యా త్వమురు పరిశ్రాన్తో దీర్ఘమధ్వానమేక ఏవ ఊఢ్వానిత్యాది॥ తత్రోత్తరమాహ॥ త్వయేతి॥ యత్త్వయోక్తం-తద్వ్యక్తం స్పష్టం-అవిప్రలబ్ధం లోకదృష్ట్యా సత్యం , త్వద్వచసాం విపరీతార్థపరత్వేన దీర్ఘమార్గాగమనాపరిశ్రమస్థౌల్యయావ్వనాద్యభిప్రాయకత్వేన త్వద్వచో లోకదృష్ట్యా సత్యమేవ-తథాప్యన్యగతానాం తేషామన్యత్రారోపేణ ప్రవృత్తత్వాత్పరమార్థదృష్ట్యా అసత్యమేవేతి భావః-తదేతద్వ్యనక్తి॥ భర్తురితి॥ భర్తురిత్యాదిషు నఞోఽనుషఙ్గేణాన్వయః-యది యదా-భర్తుర్వోఢుర్భారః-తత్ప్రియుక్తశ్రమశ్చ-స్యాత్, స న-మే-స్యాత్-మమ భరణాభావాత్ -యది గన్తురధిగమ్యం గన్తవ్యాభూమి-స్స్యాత్-స-న-మే-అధ్వా స్యాత్ సాక్షాద్గమనస్య మయ్యభావాత్ పీవా పీన ఇతి-వాదో-రాశౌ భూతసంఘాతే దేహే-స్యాత్-న మే స్యాదితి-విదుషాం ~~ఆత్మయాథాత్మ్యవిదాం ప్రవాద ఇత్యర్థః *॥౮॥* న మ ఇత్యుక్తం ప్రపఞ్చయతి॥ స్థౌల్యమితి॥ వ్యాధయః శరీరోద్భవా రోగాః-~~

షమాణం నరదేవాభిమానినం రజసా తమసాఽనువిద్ధేన మదేన తిరస్కృతాశేషభగవత్ప్రియనికేతం పణ్డితమానినం స భగవాన్ బ్రాహ్మణో బ్రహ్మభూతస్సర్వభూతసుహృదాత్మా యోగేశ్వరచర్యాయాం నాతివ్యుత్పన్నమతిం స్మయమాన ఇవ విగతస్మయ ఇదమాహ॥ ౭ ॥ శ్లో॥ త్వయోదితం వ్యక్తమవిప్రలబ్ధం భర్తుస్స మే స్యాద్యది వీర భారః। గన్తుర్యది స్యాదధిగమ్యమధ్వా పీవేతి రాశౌ న విదాం ప్రవాదః ॥ ౮ ॥ స్థౌల్యం కార్శ్యం వ్యాధయ ఆధయశ్చ క్షుత్తృడ్భయం కలిరిచ్ఛా జరా చ। *నిద్రా రతిర్మన్యురహం మదశ్చ దేహేన జాతస్య హి మే న సన్తి ॥ ౯ ॥ జీవన్మృతత్వం నియమేన రాజన్నాద్యన్తవద్వికృతస్య దృష్టమ్ । స్వస్వామిభావో ధ్రువ ఈడ్య యత్ర తర్హ్యుచ్యతేఽసౌ విధికృత్యయోగః ॥ ౧౦॥ విశేషబుద్ధేర్వివరం మనాక్చ పశ్యామి యన్న వ్యవహారతోఽన్యత్। క ఈశ్వరస్తత్ర కిమీశితవ్యమథాపి రాజన్ కరవామ కిం తే॥ ౧౧ ॥ ఉన్మత్తమూకాన్ధజడ*వత్స్వసంస్థాం

ఆధయః మనః పీడాః, భయం ఆగామిదుఃఖదర్శనజం జ్ఞానం-కలిః కలహః, ఇచ్ఛా కామః-దమ్భో వఞ్చనం-రతిర్విషయాసక్తిః-మన్యుః క్రోధః-అహమహంకారః అనాత్మన్యాత్మాభిమానహేతుః-మదః మోహః-ఏతే చాహ్యాకారాః , అన్తరాకారాశ్చ-సర్వే-దేహేన సహ-జాతస్యాపి-మమ, స్వతో న సన్తీత్యర్థః - ఏతే దేహ ఏవ-న జాతస్య అజాతస్యోత్పత్త్యాదిరహితస్య-మే-న సన్తీత్యర్థః ॥ ౯ ॥ యదుక్తం జీవన్మృత ఇతి తత్రాహ॥ జీవన్మృతత్వమితి॥ జీవత్త్వం శ్వాసవత్త్వం-మృతత్వం త్యక్తపూర్వావస్థత్వం-చైతన్యశూన్యత్వం వా , ఏతదుభయం-హే రాజన్-య-దాద్యన్తవ-దుత్పత్తివినాశవ- త్తస్య-వికృతస్య దేహస్య-దృష్టం-న త్వాత్మన ఇత్యర్థః -యదుక్తం భర్తృశాసనమతిచరసీతి తత్స్వస్వామిభావం ప్రతిక్షిపతి-స్వస్వామిభావో-యత్ర, ధ్రువః నియతః ఈడ్య హే రాజన్, తత్ర నియతస్వస్వామిభావవత్సు పురుషేషు-విధికృత్యయోగః విధిర్నియోగః శాసనమితి యావత్, కృత్యం కర్మ చ-తయో,ర్యోగో-ధ్రువ-ఉచ్యతే ఉచితో భవతి-ఉచ సమవాయ ఇతి ధాతుః-యయోః జీవేశయోస్స్వస్వామిభావసంబన్ధో నియత- స్తయోరేవ నియమేన ప్రయోజ్యప్రయోజకభావః-త్వం చ న నియమేన భర్తా-కాలభేదేన యదితు తవ రాజ్యభ్రంశో మమ రాజ్యం స్యాత్తదా విపర్యయసంభవాత్- అతో న తవ ప్రశాసితృత్వం స్వతోఽస్తి-అత-స్స్వస్వస్వామిత్వబుద్ధిర్భ్రాన్తిరిత్యర్థః *॥౧౦॥* త్వం భృత్యః అహం స్వామీతి జాతివైషమ్యబుద్ధేః-వివరమవకాశం-మనాగీషదపి-వ్యవహారతః ఉక్తిమాత్రా, దన్యత్-యత్ర-న పశ్యామి-తత్రైవం సతి-క - ఈశ్వరః-కి-మీశితవ్యం-న త్వమీశ్వరో నాహమీశితవ్యః-యద్యప్యయమర్థస్తవానిష్టః-అథాఽపి-కిం కుర్మః-అర్థస్థితిరన్యథాకర్తుమశక్యేత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ యదుక్తం ప్రమత్తస్య చ తే చికిత్సాం కరోమీతి తస్యోత్తరమాహ॥ ఉన్మత్తేతి॥ తస్మిన్ బ్రహ్మాత్మకే స్వాత్మని-సంస్థా నిష్ఠా ‹‹ బ్రహ్మసంస్థోఽమృతత్వమేతి›› ఇతి శ్రుతౌ సంస్థాశబ్దస్య నిష్ఠాపరత్వప్రయోగాత్ -నిష్ఠా చోపాసనాయా అవిచ్ఛేదః - స్వసంస్థాం -ప్రాప్తస్య, ఉన్మత్తాదీననుకుర్వతః తర్జనతాడనాదిపరిభవార్థినో మమ , హే వీర-చికిత్సితేన దణ్డేన-శిక్షితేన వా, కియాన్, అర్థః -త్వత్కృతం

క్రియాహం కౌడిబం నాశిష్టం స్యాదిత్యర్థః-యది పునరహం స్వసంస్థాం గతః కిం తత్రాహ నష్టస్సంసారస్తథాఽపి-స్పష్టస్య
క్రియా తస్య-మమ శిక్షాదికం-పిష్టపేషవత్-వ్యర్థమేవ-జ్ఞానరహితే మాదృశే సంసారిజనే యత్స్వయం చికిత్సితం దణ్డాదికర్మ
తం-తత్-ప్రత్యుత పిష్టపేష నిష్ఫలః-పూర్వమేవ సంసారవ్యసనాతురత్వాదిత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ అనువాదపరిభాషయా అనువాదరూపా
పరిభాషణపూర్వకం, ఏతావత్-ప్రత్యుదీర్య ప్రతివచనం కృత్వా, ఉపశమః అక్రోధః తద్వాన్ శీలం-యస్య-ఉపరతం నిర్వృత్తం-
అనాత్మనో దేహాన్తరస్య నిమిత్తం యేన-విద్యమానం తద్దేహాన్తరసంబన్ధాపాదకపూర్వార్జితకర్మసంచితానన్యపగతి
ప్రారబ్ధమాదికబుద్ధిపూర్వక దేవభిన్నపుణ్యాపుణ్యరూపపాపః - ఆరబ్ధం అర్థ్యం గతప్రారబ్ధరూపమపి-కర్మ పుణ్యాపుణ్యరూ
పం-ఉపభోగేనానుభవేన-అపనయన్-స-మునివరః-తద్వైవపూర్వవద్రాజయానమప్యువాహ ॥ ౧౩ ॥ హే పాణ్డవే
య, స చాపి సిన్ధుసౌవీరపతిః-రహూగణోఽపి సమ్యక్ శ్రద్ధాన్తర్మైకతత్త్వజిజ్ఞాసాయామధికృతః ప్రాప్తోఽధికారో
భావో యేన, అధికారః ప్రస్తావః ప్రారబ్ధ ఇతి యావత్-తత్త్వజిజ్ఞాసాయాం కృతారంభ ఇత్యర్థః - అజ్ఞానవిమోచనం-బ
హుయోగగ్రన్థసమ్మతం-బహువిధాధ్యాత్మశాస్త్రసమ్మతం చ-ద్విజవచః-శ్రుత్వా-విగతో నరాణాం దేవోఽధిరాజ ఇ
తి స్మయో గర్వో, యస్య సః, శిబికాయాః - త్వరయాఽవరుహ్య, తత్పాదమూలముపగతః ద్విజపాదమూలం ప్రతి గతః-
క్షమాపయన్, స్వకృతమాగః, మువాచ ॥ ౧౪ ॥ ద్విజానాం మధ్యే, కతమః నిగూఢః అనభివ్యక్తబ్రహ్మవర్చసః చరసి, నా
నాం ద్విజ ఇతి చేన్న, యత, సూత్రం తదనుచితం, బిభర్షి-అత, స్త్వం, అవధూతః సర్వైః పరిభావ్యవేషో-జ్ఞాననిష్ఠః కస్య పితుర్ని

గతః స్విమే వీరచికిత్సితేన । అర్థః కియాన్ భవతా శిక్షితేన స్తబ్ధప్రమత్తస్య చ పిష్టపేషః ॥ ౧౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥
॥ ఏతావదనువాదపరిభాషయా ప్రత్యుదీర్య మునివర్య ఉపశమశీల ఉపరతానాత్మనిమిత్త ఉపభోగేన కర్మా
రబ్ధం వ్యపనయన్ రాజయానమపి తథోవాహ ॥ ౧౩ ॥ స చాపి పాణ్డవేయ సిన్ధుసౌవీరపతిస్తత్త్వజిజ్ఞాసాయాం
సమ్యక్ శ్రద్ధయాఽధికృతాధికారస్తద్ధృదయగ్రన్థివిమోచనం ద్విజవచ ఆశ్రుత్య బహుయోగగ్రన్థసమ్మ
తం త్వరయాఽవరుహ్య శిరసా పాదమూలముపసృతః క్షమాపయన్ విగతనృపదేవస్మయ ఉవాచ ॥ ౧౪ ॥ రా
హూగణ ఉవాచ ॥ శ్లో ॥ కస్త్వం నిగూఢశ్చరసి ద్విజానాం బిభర్షి సూత్రం కతమోఽవధూతః । కస్యాసి కుత్రత్య
ఇహాపి కస్మాత్ క్షేమాయ నశ్చేదసి నోత శుక్లః ॥ ౧౫ ॥ నాహం విశఙ్కే సురరాజవజ్రాన్న త్ర్యక్షశూలా
న్న యమస్య దణ్డాత్ । నాగ్న్యర్కసోమానిలవిత్తపాస్త్రాచ్ఛఙ్కే భృశం బ్రహ్మకులావమానాత్ ॥ ౧౬ ॥ త
ద్బ్రూహ్యసఙ్గో జడవన్నిగూఢవిజ్ఞానవీర్యో విచరస్యపారః । వచాంసి యోగగ్రథితాని సాధో న నః క్షమన్తే
మనసాఽపి భేత్తుమ్ ॥ ౧౭ ॥ అహం చ యోగేశ్వరమాత్మతత్త్వవిదాం మునీనాం కపిలం గురుం వై । ప్రష్టుం ప్రవృ
త్తః కిమిహారణం తత్ సాక్షాద్ధరిం జ్ఞానకలావతీర్ణమ్ ॥ ౧౮ ॥ స వై భగవాన్ లోకనిరీక్షణార్థమవ్యక్తలిఙ్గో విచ
రత్యపి స్విత్ । యోగేశ్వరాణాం గతిమన్ధబుద్ధిః కథం విచక్షీత గృహానుబన్ధః ॥ ౧౯ ॥ దృష్టః శ్రమః కర్మత ఆత్మనో

గోత్రాత్, అసి, పుత్ర ఇత్యర్థో వా - అసి-కుత్రత్యః కుత్ర భవః - ఇహాపి-కస్మాద్ధేతోః, ప్రాప్తః-నోఽస్మాకం-క్షేమాయ చేత్ ప్రాప్త
స్తర్హి కిముత శుక్లః-కపిలో మునిర్వా భవసి కిం, ఉతేతి వితర్కే ॥ ౧౫ ॥ కిమనయా చిన్తయా శిబికాం తావద్వహామీతి శఙ్కమా
హ ॥ నాహమితి ॥ సురరాజవజ్రాద్, అహం, న విశఙ్కే న బిభేమి, తథా, రుద్రస్య, త్రిశూలాత్, యమస్య దణ్డాదపి-తథా, అగ్న్యర్క
సోమానిలవిత్తపాస్త్రాదపి-తత్ర విత్తపః - కుబేరః-కిన్తు-బ్రహ్మకులావమానాన్నితరాం శఙ్కే ॥ ౧౬ ॥ తత తస్మాత్ప్రశ్నాన
ను త్తరం-బ్రూహి - అసఙ్గో నిస్పృహః-నిగూఢం నిహితం, విజ్ఞానరూపం, వీర్యం ప్రభావో-యేన - అపారః దుర్విభావ్య
ప్రభావః-జడవద్విచరసి-తవ, వచాంసి తు-యోగగ్రథితాని యోగశాస్త్రేణ సందర్భితాని- తత్ర హేతుః-హే సాధో-నో
ఽస్మాకం-మనసాఽపి సూక్ష్మదృష్ట్యా-త్వద్వచో, భేత్తుమభిప్రాయతోఽవగన్తుం -నక్షమం నశక్యమ్ ॥ ౧౭ ॥ స్వస్య జ్ఞానాప్ర
వృత్తాం దర్శయతి ॥ అహం చేతి ॥ తత్త్వవిదాం చిదచిదీశ్వరతత్త్వవిదాం-మునీనాం మధ్యే-ప్రవరం-గురుం హితోపదేష్టారం -
జ్ఞానకలయా నిత్యాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానశక్త్యంశేన-అవతీర్ణం- సాక్షాద్ధరిం యోగేశ్వరం, కపిలం మునిం ప్రతి, ఇహ సంసారే,
శరణం ఏకం, తత్, కిమితి, ప్రష్టుం, మహారాజ, ప్రవృత్తః ॥ ౧౮ ॥ లోకనిరీక్షణార్థం -స ఏవ కపిలో, భగవాన్, కిం
కిం స్విదేవం, కథం భూతః-అవ్యక్తలిఙ్గః అస్పష్టవేషః, గృహాసక్తో, మాదృశోఽన్ధబుద్ధి, ర్యోగేశ్వరాణాం, గతిం కథం-వివ
క్షితస్యాత్, విద్యాదిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ ఏవం తత్స్వరూపం పృష్ట్వా తదుక్తోత్తరాణ్యాక్షిపతి ॥ తత్ర యదుక్తం మమ శ్రమో
నాస్తీతి-తత్రాహ ॥ దేహాన్యత్వేఽపి దేహయోగాదాత్మనో మమ కర్మతః యుద్ధాదికర్మణా శ్రమో దృష్టః, అతో, మమ స్పష్టో
త్తరం, భర్తుః భారస్య భర్తుః అధ్వనశ్చ గన్తుర్భవతోఽపి శ్రమం, మనుమన్యే అనుమినోమి, భవతా ప్రాప్తో నభవితవ్యం భవత్య

త్వాద్గన్తృత్వాచ్చ, యథాయుద్ధాదికర్తాఽహమిత్యనుమినోమీత్యర్థః॥ సన్విదం లౌకికవ్యవహారమాత్రం-నతుసత్యం తత్రాహ-॥యథేతి॥అసతాఘటాదినా-ఉదకాహరణాద్యభావదర్శనాత్, సతాతుతద్దర్శనాచ్చ-వ్యవహారమార్గః ప్రపఞ్చః-సమూలః ప్రమాణమూలక ఏవేష్టః-అత్రాయం ప్రయోగః-ప్రపఞ్చస్సత్యః -అర్థక్రియాకారిత్వాత్-యఃపునరసత్యః-నాసావర్థక్రియాకారీ-యథాశుక్తిరజతాదీతి ❁॥ ౨౦ ॥ ❁ఆత్మనఃస్వతోదుఃఖాద్యభావేఽపిదేహసంసర్గాత్తత్సంభవతీత్యభిప్రాయేణాహ॥స్థాలీత్యాది॥స్థాల్యాదిగతాదగ్నితాపాత్తన్మధ్యవర్తినశ్శిశిరస్యపయసోఽభితాపస్తస్యతాపాత్తణ్డులగర్భవిక్లిత్తిర్భవతి॥తత్తస్మాద్దృష్టాన్తదర్శనాద్దేహాదీనాం-సన్నికర్షాదనురోధాత్సన్నికృష్టస్యావర్జనీయత్వాత్-తన్నిమిత్తాత్పురుషస్య-సంసృతిస్సుఖదుఃఖాద్యనుభూతిర్భవతీత్యర్థః॥ అసవఃప్రాణాః -ఆశయోఽవాసనా-అన్తఃకరణంవా-తథాహి-నిదాఘాదినాదేహేతప్తేఇన్ద్రియాణాంతాపః-తతఃప్రాణస్య-తతోమనసస్తతఆత్మనఇతి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ఏవంచసతిదణ్డపతనాదికమపిసఫలమిత్యాహ ॥ శాస్తేతి ॥ యదాఽహంకర్మవశాన్నృపతిస్తదా-ప్రజానాముత్పథవర్తినీనాం-శాస్తా, సన్మార్గవర్తినీనాంతుగోప్తా-ననుపూర్వమేవవ్యసనాతురం దణ్డయత్ పిష్టంపినష్టీత్యుక్తమితిచేత్తత్రాహ ॥ యఃఅచ్యుతస్యభగవతః-స్వవర్ణాశ్రమధర్మేణకింకరఆరాధకః - భగవదారాధనరూపం-స్వస్వవర్ణాశ్రమప్రయుక్తంనిగ్రహానుగ్రహాదికం-కుర్వన్-పిష్టం-నపినష్టినైష్ఫల్యంనప్రాప్నోతి-యత్స్వవర్ణాశ్రమోచితం-కర్మ, ఈహమానఃకుర్వాణః-అఘౌఘంష్వాపరాశింవిజహాతిపిధునోతి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁తస్మాదేవంమమజిజ్ఞాసుత్వాత్-హేఆర్తబన్ధో-నరదేవోఽహమిత్యభిమానజమదేన-అనాదృతసజ్జనస్య-మేమహ్యాం-మైత్రీందృశంస్నేహప్రయుక్తాందృష్టిం-కృషీష్టకురు-యయాదృశా-సదవధ్యానంసతామవజ్ఞానరూపమంహఃపాపం-తరేతరిష్యామి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ననుమమావజ్ఞాకృతవికారాభావాత్కుతఃపా

వైభర్తుర్గ* స్తర్భవతశ్చానుమన్యే । యథాఽసతోదానయనాద్యభావాత్స మూలఇష్టోవ్యవహారమార్గః॥ స్థాల్యగ్నితాపాత్పయసోఽభితాపస్తత్తాపతస్తణ్డులగర్భరన్ధిః। దేహేన్ద్రియాస్వాశయసన్నికర్షాత్తత్సంసృతిఃపురుషస్యానురోధాత్ ॥ ౨౧ ॥శాస్తాఽభిగోప్తానృపతఃప్రజానాంయఃకింకరోనైవపినష్టిపిష్టమ్ । స్వధర్మమారాధనమచ్యుతస్యయదీహమానోవిజహాత్యఘౌఘమ్ ॥ ౨౨ ॥ తన్మేభవాన్నరదేవాభిమానమదేనతుచ్ఛీకృతసత్తమస్య । కృషీష్టమైత్రీందృశమార్తబన్ధోయయాతరేసదవధ్యానమంహః॥౨౩ ॥ నవిక్రియావిశ్వసుహృత్సఖస్యసామ్యేనవీతాభిమతేస్తవాస్తి । మహద్విమానాత్స్వకృతాద్ధిమాదృఙ్నఙ్క్ష్యత్యదూరాదపిశూలపాణిః ॥ ౨౪ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁

బ్రాహ్మణఉవాచ॥ అకోవిదఃకోవిదవాదవాదాన్వదస్యథోనాతివిదాంవరిష్ఠః । నసూరయోహివ్యవహార

మంతత్రాహ॥నేతి ॥విశ్వసుహృదీశ్వరస్తస్యసఖావిశ్వసుహృత్సఖః "ద్వాసుపర్ణాసయుజాసఖాయా," ఇతిశ్రుతేః తస్య-సామ్యేనసర్వస్యబ్రహ్మాత్మకత్వభావేన-వీతానిరస్తా - అభిమతిఃదేహాత్మాభిమతిః-స్వతన్త్రస్వత్వాభిమతిశ్చయస్య-తవ-యద్యపిమత్కృతాదవజ్ఞానాద్వికారోనాస్తి॥తథాపి-మహతాం-విమానాత్-స్వకృతాన్మాదృశోజన్తుః-శూలపాణిరివాతిసమర్థోఽపి - అదూరాత్ క్షిప్రం-నఙ్క్ష్యతిస్థావరతామేష్యతి-స్థావరత్వప్రాప్తిరేవహిజీవస్యవినాశోనామ-తత్రనితరాంచైతన్యానభివ్యక్తేః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే దశమోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవందేహగతానాంపరిశ్రమగమనస్థాల్యాదీనాంసత్యానామేవదేహాత్మభ్రాన్త్యా ఆత్మనిప్రతీయమానానామపివస్తుతఆత్మస్వభావేనిరాక్షేపేమయాఽభిహితేసత్యయంప్రపఞ్చమిథ్యాత్వంమయాభిహితమితిభ్రామ్యన్ఘటాదీనామివతేషాంసుఖదుఃఖాద్యర్థక్రియాకారిత్వేనసత్యతాముపపాదయన్నకుశలః - అసత్యత్వేఽభిహితేసత్యత్వోపపాదనంయుక్తిమత్ - అన్యగతానామన్యత్రప్రతీతేర్భ్రమరూపత్వేకథితేతేషాంసత్యత్వోపపాదనవైయర్థ్యాత్-తథాదేహసంబన్ధాదాత్మనితేషాంప్రతీతిర్నవస్తుతఇత్యుక్తే-పునర్దేహాదిసంబన్ధాదాత్మనిపరిశ్రమాదిప్రయుక్తసుఖదుఃఖాదిప్రతీతిరితివదన్నయంననిపుణః-ఉక్తస్యైవపునరాక్షేపత్వేనోక్తేః-తథాజీవానాంమిథఃస్వస్వామిభావస్యౌపాధికత్వేకథితేపునస్తస్యస్వాభావికత్వాభిమానేనస్వస్యదణ్డనేతృత్వంసాధయన్నప్రవీణఇత్యభిప్రయన్నాహబ్రాహ్మణః॥అకోవిదఇతి॥అకోవిదఃప్రకృతివివిక్తాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరహితఏవత్వం - కోవిదవాదవాదాన్కోవిదవాక్యతుల్యాన్వాదాన్-వాక్యానివదసి - అథోఽతోఽత్యన్తంశ్రేష్ఠోనభవసి-కుతః-హియస్మాత్-ఏతంవ్యవహారందేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానప్రయుక్తంవీనత్వయుపత్వదూరగన్తృత్వాదివ్యవహారమాత్మవిషయందేహానాంపరస్పరంస్వస్వామిభావాదివ్యవహారం -

అన్యచ్చ సర్వం సూరయస్తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యవిదః-తత్త్వావమర్శేన తత్త్వవిచారమూలకం-న సమామనన్తి న సమ్యగ్వదన్తి-న పరమార్థత్వేన గృహ్ణన్తీత్యర్థః-సహామనన్తీతి పాఠే-తత్త్వవిచారేణ సహ న వదన్తి కింత్వవిచారితసుందరం వదన్తి, సూరయో న సమామనన్తీత్యనేన నిరన్తరమధ్యాత్మశాస్త్రపరిశీలనవతామాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞాననిష్ఠానామస్మిన్ దేహాత్మభ్రాన్త్యాదిమూలే వ్యవహారే అపారమార్థ్యజ్ఞానం - తద్విపరీతానాం - తస్మిన్పారమార్థ్యాభిమానశ్చేతి సూచితమ్*॥౧॥*తత్ర తేషాం తదభిమానే హేతుస్తత్త్వత్రయస్వరూపస్వభావప్రతిపాదకవేదాన్తశాస్త్రార్థాపరిశీలనమేవేతి వక్తుం తావద్వేదాన్తశాస్త్రప్రస్తుతయే పూర్వభాగస్యాతత్త్వావేదకత్వమాహ॥తథైవేతి॥హే రాజన్-ఉరవో బహవః-గార్హమేధాః గృహమేధిసంబన్ధినో, వితానాః యజ్ఞాదికర్మవిస్తారాః తద్విషయయా విద్యయా- ఉరు భృశం-విజృమ్భితేషు విలసితేషు-వేదవాదేషు-ప్రాయేణేత్యనేన-ఈశ్వరారాధనత్వేన కర్మ కుర్వతాం క్వచిదేవేత్యుక్తం-వేదపూర్వభాగేషు-తత్త్వవాదః-శుద్ధో నిర్ణయాత్మకః అత ఏవ-సాధుః-ప్రాయేణ-న చకాస్తి న ప్రకాశతే-వేదరూపేషు-వాదేషు ఉక్తేషు- దేహాతిరిక్తస్య ఫలభోక్తృత్వమాత్రం జ్ఞాయతే-న తు స్వరూపం శోధ్యత ఇత్యర్థః - యద్వా - తత్త్వస్య వాదః ఉక్తిర్యస్మిన్స తత్త్వవాదస్తత్త్వవాదీత్యర్థః, ఏవం వేదవాదేష్విత్యత్రాపి వేదశబ్దస్తత్పూర్వభాగపరః-పూర్వభాగతదర్థవాదిషు ఉత్తరభాగతదర్థవాదీ న సమ్యక్ప్రకాశత ఇత్యర్థః, కర్మస్వేవ రుచిమతాం జ్ఞానే రుచిం నోత్పాదయితుం శక్నుయాదితి భావః ॥౨॥ శ్రుతవేదాన్తస్యాప్యవిరక్తస్య న తైస్తత్త్వావబోధ ఇత్యాహ॥ నేతి ॥స్వప్నే స్వాప్నపదార్థే-నిరుక్త్యా వ్యాఖ్యానేన-స్వప్నసుఖస్యాల్పాస్థిరత్వావగమేన -అన్యదపి గృహమేధిన ఐహికాముష్మికాదిసుఖం-యస్య, హేయత్వేనానుమితం, న స్యాత్తస్య సాంసారికదుఃఖవిరక్తివిరహాత్తత్రసంసక్తస్య, సాక్షాద్యథావత్, తత్త్వజ్ఞానాయ-వరీయసీః వరీయస్యః గరీయస్యః, వాచః వేదాన్తవాచః-సమ్యఙ్నసన్ వేదాన్తైర్న తత్త్వావబోధ ఇత్యర్థః-స్వప్నదృష్టాన్తేన గృహమేధిసౌఖ్యస్య హేయత్వానుమానం తత్త్వావబోధకారణం తుచ్ఛసుఖాసక్తిమూలకమిత్యుక్తం-అనేన-గృహమేధిసౌఖ్యస్య హేయత్వాధ్యవసాయే తత్త్వజ్ఞానోదయ ఇతి ఫలితమ్॥ * ॥౩॥ * తత్ర గుణత్రయోపరాగేణ కుశలాకుశలకర్మోపాదనద్వారోచ్చావచదేహసంబన్ధమాపాదయన్మన ఏవాల్పాస్థిరసుఖాసక్తిజననద్వారా తత్త్వజ్ఞానప్రతిబన్ధకం సత్సంసృతికారణం-తదేవ చ గుణత్రయాకలుషితం సత్ జ్ఞానజననద్వారా ముక్తిహేతుశ్చేత్యాహ ॥ యావదితి సార్ధైః పఞ్చభిః ॥ యావ-దస్య పురుషస్య-మనః-రజ ఆదిభిరనువిద్ధం ఉపరక్తం - భవతి - తావ-న్నిరఙ్కుశం సత్-తత్తద్గుణానుసారేణ-చేతోభిః జ్ఞానేన్ద్రియవ్యాపారైః ఆకూతిభిః కర్మేన్ద్రియవ్యాపారైశ్చ-హేతుభూతై-రుభయేన్ద్రియకర్మభిః పుణ్యాపుణ్యరూపైః, కుశల, ముత్కృష్ట మితరం నిహీనం వా, దేహ-మాతనోతి సంపాదయతి *॥౪॥ * ఏతదేవ ప్రతిపాదయతి॥స ఇతి॥పుంస్త్వమాత్మశబ్దవిశేషణత్వేన, తన్మన ఇత్యర్థః, సవాసనాత్మా వాసనాధీనస్వరూపః - విషయోపరక్తః, గుణైస్సత్త్వాదిభిః ప్రవాహః ప్రవృత్తిర్యస్య స గుణప్రవాహః అత ఏవ వికృతః - షోడశాత్మా పఞ్చభూతైకాదశేన్ద్రియరూపషోడశద్రవ్యేష్వాత్మా ప్రధానః అత ఏవ వికృతః, నామభిర్వాచకశబ్దైస్సహ - రూపభేదం దేవమనుష్యత్వాద్యవయవసంస్థానరూపాకారభేదం - బిభ్ర-ద్దేవమనుష్యాదికమాత్మనో బహిష్ఠం అన్తర్గతం రాగాదికం చ-వయునైః సంకల్పవికల్పాత్మకైః జ్ఞానైః-ఆతనోతి-ఆత్మానం దేవోఽహం మనుష్యోఽహమిచ్ఛామి ద్వేష్మీత్యేవం రూపబుద్ధిభిశ్చోపాధ్యాకారయుక్తం కరోతీత్యర్థః - యద్వా, వయునైః సంకల్పవికల్పాత్మకప్రవృత్తిభేదైః - రూపభేదం అనేకరూపతాం బిభ్ర-త్సవాసనాత్మా-అన్తర్గతం రాగాదికం -బహిర్గతం దేవాదిరూపం చ-నామభిస్సహ- తనోతి - అత్రపురైస్తనోతీత్యపి పాఠో దృశ్యతే-తదాఽయమర్థః-పురుషస్య మనో-యావ-ద్రజ ఆదిభిరనువిద్ధం స-న్నిరఙ్కుశం యథా భవతి తథా - జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియై - ర్గుణానుసారేణ- పుణ్యాపుణ్యరూపవ్యాపారమాపాదయతి, తావ-దయం స్వతోఽవికృతోఽపి పురుషః -సవాసనాత్మా వాసనాధీనస్వరూపాన్తఃకరణయుక్తః-అత ఏవ, వాస

మేతం తత్త్వావమర్శేన †సమామనన్తి ॥ ౧ ॥ తథైవ రాజన్నురుగార్హమేధవితానవిద్యోరువిజృమ్భితేషు। న వేదవాదేషు హి తత్త్వవాదః ప్రాయేణ శుద్ధో ను చకాస్తి సాధుః ॥ ౨ ॥ న తస్య తత్త్వగ్రహణాయ సాక్షాద్వరీయసీ*రపి వాచస్సమాసన్ । స్వప్నే నిరుక్త్యా గృహమేధిసౌఖ్యం న యస్య హేయానుమితం స్వయం స్యాత్ ॥ యావన్మనో రజసా పూరుషస్య సత్త్వేన వా తమసా వానురుద్ధమ్ । చేతోభిరాకూతిభిరాతనోతి నిరఙ్కుశం కుశలం చేతరం వా ॥ ౪ ॥ సవాసనాత్మా విషయోపరక్తో గుణప్రవాహో వికృతః *షోడశాత్మా । బిభ్రత్పృథఙ్నా

౧॥శ్లో॥పా † సహామనన్తి.

వాసనాత్మైవ యతస్తతః విషయోపరక్తః - గుణప్రవాహః గుణైః ప్రవాహః ప్రవృత్తిర్యస్య - గుణానుసారప్రవృత్తిమానిత్యర్థః - వికృతః - షోడశాత్మా ఏకాదశేన్ద్రియాణి పఞ్చమహాభూతాని ఏవం షోడశపదార్థానామాత్మా సారకస్స ఏవ లిఙ్గశరీరం సూక్ష్మదేహ ఇత్యర్థః - నామభిః సహ - దేవమనుష్యాదిరూపభేదం బిభ్రత్ పృథక్ నిమిత్తైః - పునః - అన్తర్గతం రాగద్వేషాదికం - బహిష్ఠం బాహ్యం - గుణానుసారేణ - పురైః శరీరైః - తనోతి - దీర్ఘాభావ ఆర్షః ॥ ౫ ॥ తదనురూపం - ఫలం చ ప్రాప్నోతీత్యాహ ॥ దుఃఖమితి ॥ ఏవంవిధం మాయాకల్పితం సంసృతిచక్రం - తస్మిన్ కూటవత్ ప్రవర్తకః - మాయయా - వర్తమానః - స మాయారచితాన్తరాత్మా స్వదేహినం - ఆలిఙ్గ్య - తమవినాభావేనైవ - అన్తఃకరణోపాధిరూపతయా - స్వదేహినం - ఫలమానయతి - యస్మాత్ - కాలేన - ప్రాప్తం - ఫలం - సుఖం దుఃఖం వ్యతిరిక్తం - మోహం - అఙ్గీకరోతీత్యర్థః ॥ ౬ ॥ యావదేవం - తావాన్ - తత్పర్యన్తమేవ - అయం - స్థూలసూక్ష్మో వ్యవహారః - వ్యవహారస్య స్థూలత్వం సూక్ష్మత్వం చ వ్యవహ్రియమాణాకారస్థూలత్వసూక్ష్మత్వకృతం - దేవోఽహం మనుష్యోఽహం స్థూలోఽహం కృశోఽహమిత్యాదిబాహ్యాకారవిషయః స్థూలః - ఇచ్ఛామి ద్వేష్మి సుఖ్యహం దుఃఖ్యహమిత్యాద్యన్తరాకారవిషయస్సూక్ష్మః - సదాఽఽవిః క్షేత్రజ్ఞసాక్ష్యో భవతి సర్వదా జీవస్య తథా భవతి - కర్మణా సంకోచరూపతిరోధానే సత్యపి తిరోధానాత్ సదావిరిత్యుక్తం - సదా - యః - క్షేత్రజ్ఞో జీవః - తద్విషయో వ్యవహారో దేహాత్మాభిమానాత్ ॥ ౭ ॥

భిరూపభేదమన్తర్బహిష్ఠం చ పురైస్తనోతి ॥ ౫ ॥ దుఃఖం సుఖం వ్యతిరిక్తం చ తీవ్రం కాలోపపన్నం ఫలమా
వ్యనక్తి । ఆలిఙ్గ్య మాయారచితాన్తరాత్మా స్వదేహినం సంసృతిచక్రకూటః ॥ ౬ ॥ తావానయం వ్యవహా
రస్సదాఽఽవిః క్షేత్రజ్ఞసాక్ష్యో భవతి స్థూలసూక్ష్మః ॥ ౭ ॥ తస్మాన్మనో లిఙ్గమదో వదన్తి గుణాగుణత్వస్య పరా
వరస్య । గుణానురక్తం వ్యసనాయ జన్తోః క్షేమాయ నైర్గుణ్యమథో మనస్స్యాత్ ॥ ౮ ॥ యథా ప్రదీపో ఘృతవ
ర్తిమశ్నన్ శిఖాస్సధూమా భజతి హ్యన్యదా స్వమ్ । పదం తథా గుణకర్మానుబద్ధం వృత్తీర్మనశ్శ్రయతేఽ
న్యత్ర తత్త్వమ్ ॥ ౯ ॥ ఏకాదశాసన్మనసస్తు వృత్తయ ఆకూతయః పఞ్చ ధియోఽభిమానః । మాత్రాణి కర్మా

హారస్య మనస ఏవ బన్ధమోక్షకారణత్వం సదృష్టాన్తమాహ ॥ తస్మాదితి ద్వాభ్యామ్ ॥ తస్మాన్మనసో గుణానురక్తాత్ సంసృతిచక్రప్రాప్తేః - తదనురక్తాచ్చ తత్త్వజ్ఞానోదయాత్ - గుణాగుణత్వస్య గుణాగుణత్వయోః - గుణత్రయసహితత్వతద్రహితత్వయోః - సంసారమోక్షయోరిత్యర్థః । గుణావసనే లిఙ్గం ఇతి లిఙ్గం హేతుం - అదః ఏతన్మనః - వదన్తి - తథా - పరావరస్య దేవాదిస్థానగాన్తపరావరభావస్య మన ఏవ - లిఙ్గం - వదన్తి - యద్వా - పరావరశబ్దాభ్యాముత్కృష్టాపకృష్టయోః గుణాగుణత్వవిశేషణం - అవరం నికృష్టం - యద్గుణసహితత్వం - పరముత్కృష్టం - యద్గుణరాహిత్యం - తయోర్లిఙ్గం మన ఇత్యన్వయః ॥ తద్వివృణోతి ॥ గుణానురక్తమితి ॥ గుణశబ్దస్త్రిగుణపరః - త్రిగుణానురక్తం - మనః - జన్తోః - వ్యసనాయ సంసారాయ - నైర్గుణ్యం తు - అత ఏవ మనః - క్షేమాయ సుఖాయ - ముక్తయే స్యాదిత్యర్థః - నిర్గతం గుణాన్నిర్గుణం - తదేవ నైర్గుణ్యం - చాతుర్వర్ణ్యాదేరాకృతిగణత్వాత్ స్వార్థే ష్యఞ్ - మనసో మలినత్వే విమలత్వే చ దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ ఘృతేన వర్తిం ఘృతావసిక్తాం వర్తిం - అశ్నన్ వ్యాప్నువన్ - సధూమాం - శిఖాం - భజతే - అన్యదా ఘృతానవసిక్తవర్తిగతః - స్వం - పదం రూపం ధూమానావిలం - భజతే - తథా గుణకర్మానుబద్ధం గుణానుసారిభిః పుణ్యాపుణ్యకర్మభిః - కలుషితం - మనః - ప్రదీపస్థానీయం - శిఖాస్థానీయా ధూమతుల్యా వృత్తీః - భజతే - అన్యత్ర గుణత్రయేణాకాలుష్యే సతి - తత్త్వం స్వస్వభావం సత్త్వప్రచురతాం ప్రశ్రయతే ప్రాప్నోతి । యద్వా తత్త్వం శ్రయతే తత్త్వావభాసస్తదా స్యాదిత్యర్థః ॥ ౯ ॥ గుణకలుషస్య మనసో వృత్తీః ప్రపఞ్చయతి ॥ ఏకాదశేత్యాదినా ॥ మనసః - ఏకాదశ వృత్తయః - ఆసన్ - తాః కా ఇత్యత్రాహ ॥ ఆకూతయః కర్మేన్ద్రియాణాం వ్యాపారవిషయాః పఞ్చ క్రియాకారాః ధియః జ్ఞానేన్ద్రియద్వారేణ పఞ్చ వృత్తయో జ్ఞానాకారాః - ఏతా దశ సద్వారకాః - అహం మమేత్యభిమానరూపా వృత్తిర్ద్వారరహితైకా సంభూయైకాదశ - హే వీర - తాసాం వృత్తీనాం - భూమీర్విషయాః - మాత్రాణి పఞ్చ కర్మాణి పఞ్చ పురమిత్యేకమితి సంభూయైతా దశ - ఏవ వదన్తి తత్త్వవిదః

౫ ॥ శ్లో ౫ పా ॥ వహతనోతి.

త్రిమాత్రాణిగన్ధాదీని - జ్ఞానాకారాణాంవృత్తీనాంవిషయాః - కర్మాణితువిసర్గాదీనిక్రియారూపాణాం పురంత్వభిమాన రూపాయా-ఇతివివేకః-పురమత్రశరీరం-తస్యాహంమమాభిమానవిషయత్వాత్ ❁ ॥౧౦॥ ❁జ్ఞానకర్మేన్ద్రియవ్యాపార విషయమాత్రాణికర్మాణిచప్రపఞ్చయతి ॥ గన్ధేతి॥గన్ధఃఘ్రాణేన్ద్రియవృత్తివిషయః-రూపంచక్షురిన్ద్రియవృత్తివిషయః-స్పర్శస్త్వగిన్ద్రియవిషయః - రసోరసనేన్ద్రియవిషయః - శ్రవశ్శబ్దఃశ్రోత్రేన్ద్రియవిషయః- ఏవం పాయూపస్థ పాదవాక్పాణివృత్తీనాంక్రమేణవిసర్గాదయఃపఞ్చవిషయాః -తత్రవిసర్గః పురీషోత్సర్గః,రతిస్సంభోగః-ఆర్తిర్గమనం-అభిజల్పోభాషణం-శిల్పఃఆదానాదిః -గన్ధాదయః - పఞ్చజ్ఞానేన్ద్రియద్వారామనోవృత్తీనామేవవిషయాః-తథావిసర్గాదయఃకర్మేన్ద్రియద్వారామనోవృత్తీనామేవపఞ్చానాంపఞ్చవిషయాఇతివివేకః - పురస్యాభిమానవిషయత్వప్రకారమాహ॥ ఏకాదశమితి॥ స్వీకరణం - మమేదంశిరఃమమాయంహస్తఇత్యాద్యభిమానేనస్వీకరణం-స్వీకార్యంశరీరమభిమానస్యవిషయః-తమేకాదశంవదన్తి - అయమర్థః - శరీరమభిమానస్యనజ్ఞేయతయా-గన్ధాదివద్విషయః-నాపికార్యతయావిసర్గాదివత్-కింతు మమేతిస్వశేషతయాస్వీకార్యత్వేనవిషయఇతివివేకినామేవశరీరమభిమానవిషయఇతితదభిప్రాయేణస్వీకరణంమమాభిమానస్య విషయత్వేనోక్తం - అవివేకినాంతుశరీరమహమభిమానవిషయఇతితదభిప్రాయేణాహ ॥ శయ్యామహంద్వాదశమేకమాహురితి-యేకేచిత్-అహంఅహంకారః - అనాత్మన్యాత్మతాదాత్మ్యాభిమానరూపస్తం - ద్వాదశీంవృత్తిం-తస్యాంవిషయభూతాం-శయ్యాంశరీరంద్వాదశంవిషయంచాహురిత్యర్థః-జీవోయతఃస్వస్వరూపవ్యామోహేనశరీరేశేతేవసతీతిశరీరం-శయ్యాశబ్దేనోచ్యతే-నను-గన్ధాదీనాంతద్విషయజ్ఞానానాంచవృత్తిరూపాణాంభేదాద్విషయవిషయిభావఉపపన్నః - విసర్గాదీనామేవకర్మేన్ద్రియవృత్తిత్వాత్తేషామేవపునస్తద్విషయత్వమనుపపన్నమితిచేన్న - విసర్గాదీనాంక్రియాత్మకత్వాత్క్రియాయాశ్చఫలవ్యాపారభేదేనద్వైవిధ్యాత్ -తత్రవ్యాపారాంశస్యవృత్తిత్వంఫలాం-శస్య

ణిపురంచతాసాంవదన్తిచైకాదశవీరభూమీః ॥ ౧౦ ॥ గన్ధాకృతిస్పర్శరసశ్రవాంసివిసర్గరత్యార్త్యభిజల్పశిల్పాః।ఏకాదశంస్వీకరణంమమేతిశయ్యామహంద్వాదశమేకఆహుః ॥ ౧౧ ॥ ద్రవ్యస్వభావాశయకర్మకాలైరేకాదశామీమనసోవికారాః।❁సహస్రశశ్శతశఃకోటిశశ్చక్షేత్రజ్ఞతోనమిథోనస్వతస్స్యుః ॥ ౧౨ ॥ క్షేత్రజ్ఞఏతామనసోవిభూతీర్జీవస్య ❁మాయారచితాశ్చనిత్యాః । ఆవిర్హితాఃక్వాపితిరోహితాశ్చశుద్ధోవిచ

విషయత్వమితిభేదాత్ -తథాహ్యుత్సర్గోహత్యాగో - విశ్లేషస్తద్విషయస్తదనుకూలోవ్యాపారోవృత్తిః-ఏవంరత్యాదిష్వపిబోధ్యమ్ ❁ ॥౧౧॥ ❁ఉక్తానామేకాదశానాంవృత్తీనామవాన్తరభేదైరానన్త్యమాహ॥ద్రవ్యేతి॥ద్రవ్యంపృథివ్యాదిభూతపఞ్చకం- తేషామసాధారణోగుణఃస్వభావః-తేషాంపరిణామస్వభావోవా-తేషాంవిచిత్రపరిణామహేతుర్వా-ఆశయోవాసనా-కర్మాణిపుణ్యాపాపాని- ఏతైః -పూర్వోక్తాఏకాదశవృత్తిరూపా-మనసో-వికారాః-ప్రథమంశతశస్తతస్సహస్రశఃతతఃకోటిశశ్చ - స్యుః - నైతేవికారాఃకేవలస్యమనసః-కింతుక్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితస్యైవభవన్తీత్యాహ॥ క్షేత్రజ్ఞత ఇతి ॥ క్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితస్యమనసోభవన్తీత్యర్థః - క్షేత్రజ్ఞమనసోరపిపరస్పరాధిష్ఠితయోర్నభవన్తి- కింతు-క్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితమనసఏవేత్యాహ॥ నమిథఇతి ॥ తత్రాపినస్వతోభవన్తికింతు కర్మతఇత్యాహ॥నస్వతఇతి॥కర్మాధీనాఇతిభావః క్షేత్రజ్ఞశబ్దోఽత్రజీవపరః - తస్యైవమనోఽధిష్ఠాతృత్వాత్ - సంకోచవికాసవద్ధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయత్వాచ్చ,యద్యప్యత్రప్రకరణే క్షేత్రజ్ఞశబ్దోనారాయణ వాసుదేవభగవదాదిపదసామానాధికరణ్యేన ప్రయుజ్యమానఃపరమాత్మపరోఽవగమ్యతే క్షేత్రంజానాతీత్యవయవార్థసౌకర్యంచతత్రైవ-తథాప్యత్రజీవపరఆశ్రయణీయఃఉక్తయుక్తేః,, క్షేత్రజ్ఞఏతామనసోవిభూతీః క్షేత్రజ్ఞఆత్మాపురుషః పురాణ ,, ఇత్యత్రతుపరమాత్మపరః,యద్వా, అత్రాపిక్షేత్రజ్ఞశబ్దఃపరమాత్మపరఏవ-తస్యసర్గోపాదానతయాచిదుపాదానత్వాచ్చేతనద్వారాతద్ధర్మభూతజ్ఞానసంకోచవికాసాశ్రయత్వాజ్జీవద్వారామనోఽధిష్ఠాతృత్వసంభవాచ్చ ,, అధిష్ఠానంతథాకర్తాకరణంచపృథగ్విధమ్।వివిధాశ్చపృథక్చేష్టాదైవంచైవాత్రపఞ్చమ,,మితి,ప్రయోజకతయాదైవస్యపరమాత్మనోఽపిసర్వత్రాన్వయస్మరణాచ్చ ❁ ॥౧౨॥ ❁తదేవంమనసోగుణత్రయానురాగాననురాగాభ్యాంబన్ధకత్వమోచకత్వే - గుణోపరక్తస్యమనసఃక్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితస్యవృత్తయశ్చాభిహితాః-ఏవమచిత్తత్త్వంనిరూపితం ॥ ఇదానీంచేతనతత్త్వంనిరూపయిష్యన్తావత్ప్రధానభూతంపరమాత్మతత్త్వంశోధయతి॥ క్షేత్రజ్ఞఇత్యాదిభిస్త్రిభిః ॥ అత్రక్షేత్రజ్ఞశబ్దోనజీవపరః-కింతుపరమాత్మపరః-జీవస్యేతిపృథఙ్నిర్దేశాత్-అశుద్ధక

౧౩శ్లో ❁ పా॥ మాయారచితస్యనిత్యాః.

ర్మకర్తుః-తత్ఫలభోక్తుశ్చ-జీవస్య-మనసః- జీవాధిష్ఠితస్య మనసః-మాయారచితాః ప్రకృతిమూలాః- ఏతాః ఉక్తాః-విభూతీ
ర్వృత్తివిస్తారాన్- నిత్యాః ప్రవాహతో నిత్యాః, క్వచిజ్జాగ్రదవస్థాయామావిర్భూతాః-క్వాపి సుషుప్తౌ-తిరోభూతాశ్చ-
క్షేత్రజ్ఞః పరమాత్మా-శుద్ధః స్వాత్మగతసుఖదుఃఖాదిరూపమాలిన్యరహిత ఏవ - విచష్టే పశ్యతి-తథా చ శ్రుతిః ,, తయోర
న్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీతి ,, ఇతి మాయారచితస్యేతి పాఠే-మనసో విశేషణం -ప్రకృతిపరిణామరూ
పస్య మనస ఇతి ॥౧౩॥ ఏవం కర్మకర్తృతత్ఫలభోక్తృజీవసాక్షితయా తదభోగేన స్వయం ప్రకాశమానతయా చ వర్త
మానః-పరమాత్మేత్యుక్తం భవతి-పునః - ప్రకృతిపురుషయోరసంభావితధర్మవిశేషైస్తం విశినష్టి॥ క్షేత్రజ్ఞ ఇతి॥ అనేనా
చేతనవ్యావృత్తిః జీవవ్యావృత్తిశ్చ - న హి జీవః క్షేత్రం యాదృగ్యత్స్వరూపం తథా జానాతి-కిం తు మమేదమితి సామాన్యా
కారేణ- ఆత్మా ప్రకృతిపురుషయోరన్తః - ప్రవిశ్య నియన్తృత్వేన ధారకః - పురాణః పురుషః జగదాదికారణతయా వర్తమా
నః పురుషః - సాక్షాత్స్వప్రకాశస్వరూపః - స్వయంజ్యోతిష్ట్వం జీవేఽతిప్రసక్తమితి తద్వ్యావాసాయ సాక్షాదిత్యుక్తం-
సాక్షాదపరోక్షం - స్వయంజ్యోతిః - న హి జీవస్వరూపం చ న ఆవిర్భూతోఽపి వ్యక్తం బద్ధావస్థాయామపరోక్షత్వేనావభాసతే-
ముక్తావస్థాయామపి తదవభాసస్య పరమాత్మప్రసాదాయత్తత్వాన్న నిరుపాధికసాక్షాత్స్వయంజ్యోతిష్ట్వం తస్యైవాలాభి
ప్రేక్షితత్వాత్-నిత్యసిద్ధానామపి తథాత్వస్య పరమాత్మనో నిత్యేచ్ఛాయత్తత్వేన నిరుపాధికత్వాభావాత్ - అజః స్వరూప
తః స్వభావతో వా ఉత్పత్త్యాదివికారరహితః - అనేన స్వరూపస్వభావాభ్యాముత్పత్తిమతోః ప్రకృతిపురుషయోర్వ్యావృ
త్తిః - జీవస్యాపి జ్ఞానవికాసరూపస్వభావోత్పత్తేస్సత్త్వాత్-పరేషాం బ్రహ్మాదీనామపి- ఈశ్వరః- దేవతావిశేషనిశ్చయః
యోక్తం నారాయణో భగవాన్వాసుదేవ ఇతి-నారం జీవసమూహ- స్తస్య-యనం ప్రాప్యం ప్రాపక ఆధారశ్చేత్య-యం
నారాయణశబ్దో యోగరూఢిభ్యాం విష్ణావేవాసాధారణః - అత్ర నిర్వచనాని పూర్వమేవోపన్యస్తాని - ఏవం వాసుదేవశబ్దో
ఽపి ,, వసన్తి యత్ర భూతాని భూతాత్మన్యఖిలాత్మని ,, ఇతి తైర్వినియతస్సర్వతే భగవచ్ఛబ్దోఽపి-భగవత్పరాశరాదిభిః ,,

షైహ్యావిశుద్ధకర్తుః ॥ ౧౩ ॥ క్షేత్రజ్ఞ ఆత్మా పురుషః పురాణః సాక్షాత్స్వయంజ్యోతిరజః పరేశః । నారాయ
ణో భగవాన్వాసుదేవః స్వమాయయాఽఽత్మన్యవధీయమానః ॥౧౪॥ యథాఽనిలః స్థావరజఙ్గమానామా
త్మస్వరూపేణ నివిష్ట ఈష్టే । ఏవం పరో భగవాన్వాసుదేవః క్షేత్రజ్ఞ ఆత్మేదమనుప్రవిష్టః ॥ ౧౫ ॥ న యావదే
తాం తనుభృన్నరేన్ద్ర విధూయ మాయాం వయునోదయేన । విముక్తసఙ్గో జితషట్సపత్నో వేదాత్మతత్త్వం
భ్రమతీహ తావత్ ॥ ౧౬ ॥ న యావదేతన్మన ఆత్మలిఙ్గం సంసారతాపావపనం జనస్య । యచ్ఛోకమోహామ

సంభర్త్రా చ తథా భర్తే ,, త్యాదిభిరక్షరశస్సముదాయరూపేణ చ తైర్వినియతస్సర్వతః - స్వాత్మతయా సర్వవ్యాపక
శ్చేత్యర్థమదర్శనమత ఆహ॥ స్వమాయయా స్వాధీనమాయయా- ఆత్మని జీవే- ఆర్షత్వాత్సప్తమ్యా లుక్ ,, పరమేవ్యోమన్ ,,
ఇతివత్ వ్యవధీయమానః తిరోధీయమానః- ప్రకృతివశగైర్ద్రష్టుమశక్య ఇత్యర్థః ॥౧౪॥ న ప్రకృతిపరవశైర్ద్రష్టృత్వ
మాత్రేణ సర్వవ్యాపకత్వభఙ్గః - కిం తు వాయువదదృశ్య ఏవ సర్వవ్యాపకతయా నియమయతీత్యాహ॥ యథేతి॥ యథా-అని
లో వాయు-రాత్మస్వరూపేణ స్వేన రూపేణ -చరాచరభూతానామన్తః ప్రవిష్టః ఈష్టే ప్రేరయతి- ఏవం - క్షేత్రజ్ఞః పర
మాత్మా-భగవాన్వాసుదేవోఽపి-ఇదం జగచ్చేతనాచేతనాత్మకమన్తర్నియన్తృతయా ప్రవిష్టః - భగవతో నియమనం వ్యా
ప్తిద్వారా ప్రేరకతయా చేత్యనిలదృష్టాన్తతస్సిద్ధమ్ ॥౧౫॥ ఏవం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం పరమాత్మరూపముపదిశ్య
తదుపాసనయా తత్సాక్షాత్కారాపన్నజ్ఞానపర్యన్తం సంసారో న నివర్తత ఇత్యాహ ॥ నేతి॥ హే నరేన్ద్ర-తనుభృద్దేహీ-
వయునోదయేన జ్ఞానోదయేన-యావ-దేతాం-మాయామహంమమాభిమానరూపాం-విధూయ నిరస్య - విముక్తస్సఙ్గో దే
హగేహాదిషు యేన-జితాః షట్సపత్నాః శత్రవో మనసా సహ షడిన్ద్రియరూపాః యేన, తథాభూతస్సన్-ఆత్మనః పరమా
త్మన- స్తత్త్వం యాథాత్మ్యం-న వేద-తావ-దిహ సంసారే-భ్రమతి ॥౧౬॥ కదాఽయం తనుభృదాత్మతత్త్వం వేదే
త్యత్రాహ॥ నేతి॥ య,దిదం-జనస్య - సంసారతాపానామాధ్యాత్మికాదీనా-మావపనం క్షేత్రం- ఆత్మనో జీవస్య-లిఙ్గం
ప్రాగుక్తరీత్యా సంసృతిముక్త్యోః కారణం-మనో-యావ-చ్ఛోకాదికం -మమతాం చ-న విధత్తే-తదా- వేద-యద్వా-యా
వచ్ఛోకాదికం విధత్తే తావన్న వేదేత్యన్వయః-తత్ర - మోహః-ప్రమాదః-ఆమయో రోగః-వైరానుబన్ధః వైరపూర్వకాను
స్మరణం -శోకాదీనాం సమాహారద్వన్ద్వః , యద్వా-శోకాదిరూపమనుబన్ధం ,, అనుబధ్యతే పృష్ఠతస్సంబధ్యత ఇత్యనుబ
న్ధః-అగ్రతో న మతాం-తత్పృష్ఠభాగేన శోకాదికం చ-యావన్న విధత్త ఇత్యర్థః-కదేదం మనశ్శోకాద్యవిధాయకమితి చేత్-
యదా గుణానుపరక్తం-కదా చ గుణానుపరక్తమితి చే ,, దాహారశుద్ధౌ సత్త్వశుద్ధి ,,రిత్యాద్యుక్తసాత్త్వికాహారసత్క్రియ

యాదిభిస్సత్త్వప్రచురమిత్యన్యదేతత్ ॥ ౧౭ ॥ తస్మా-దేనమన్తఃకరణరూపం-భ్రాతృవ్యం సహజశత్రుం-ఉపేక్షయా-అనిగ్రహేణ-అత్యన్త-మేధితం సంవృద్ధం - అతఏవ, అదభ్రం అనల్పం వీర్యం సంసారయితృత్వరూపం యస్య-అవ్యలీకమప్రియకారిణం-తత్ర హేతుః-ఆత్మమోషం ఆత్మాపహారిణం -త్వమప్రమత్తః - గురోర్హరేః గురురేవ హరి స్తస్య-చరణోపాసనమేవాస్త్రం యస్య-తథాభూతస్సన్-జహి ఘాతయ-సదాచార్యసేవాదిప్రణాడ్యా స్వవశీకుర్విత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవం బన్ధమోక్షకారణే పరమాత్మస్వరూపే చోపదిష్టే దేహాత్మనోరన్యోన్యస్య భేదం జిజ్ఞాసుః ప్రణత్యా తద్భక్త్యభినన్దనేన చ తం ప్రసాదయన్ పృచ్ఛతి రహూగణః ॥ కారణవిగ్రహాయ, కారణస్య పరమాత్మనో, విగ్రహాయ శరీరభూతాయ, యద్వా మాదృశలోకరక్షణకారణేన విగ్రహో దేహో యస్య తస్మై "ఆచార్యదేవో భవ-దేవమివాచార్యముపాసీత, ఆచార్యం మాం విజానీయా" దితి శాస్త్రార్థానుసన్ధానకృతేశ్వరభావేనైవముక్తం, స్వరూపానుసన్ధానేన, తుచ్ఛీకృతో నిరస్తో, విగ్రహో విరోధః కృతాపరాధేష్వపి మాదృశేషు, యస్య, అవధూతః సర్వైః పరిభావ్యవేషః, ద్విజబన్ధోర్లిఙ్గేన వేషేణ, నిగూఢో, నిత్యానుభవః నిత్యస్య పరమాత్మనోఽనుభవో, యేన, తతోఽవధూతశబ్దేన కర్మధారయః, ఏవంభూతాయ, తుభ్యం, నమః ॥ ౧ ॥ జ్వరరూప, ఆమయో రోగ, స్తేనా, ర్తస్య పీడితస్య, యథా, సత్ విశుద్ధ, మగదమౌషధం, యథా వా నిదాఘేన గ్రీష్మతాపేన-తప్తస్య-హిమామ్భః-పీడానివర్తకం తాపనివర్తకం చ-తథా-హే బ్రహ్మన్-కుత్సితో-యో-దేహః-తస్మి-న్మానః ఆత్మాభిమానః-స ఏవాహిస్సర్ప - స్తేన-విశేషేణ దష్టా-దృష్టిః వివేకలక్షణా-యస్య-తస్య మమ-తే తవ-వచః-అ

యరాగలోభవైరానుబన్ధం మనుతాం విధత్తే ॥ ౧౭ ॥ భ్రాతృవ్యమేనం తదదభ్రవీర్యముపేక్షయాఽధ్యేధితమప్రమత్తః । గురోర్హరేశ్చరణోపాసనాస్త్రో జహి వ్యలీకం స్వయమాత్మమోషమ్ ॥ ౧౮ ॥ ❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ఏకాదశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋
రహూగణ ఉవాచ ॥ నమో నమః కారణవిగ్రహాయ స్వరూపతుచ్ఛీకృతవిగ్రహాయ । నమోఽవధూత ద్విజబన్ధులిఙ్గనిగూఢనిత్యానుభవాయ తుభ్యమ్ ॥ ౧ ॥ జ్వరామయార్తస్య యథాఽగదం సన్నిదాఘతప్తస్య యథా హిమామ్భః । కుదేహమానాహివిదష్టదృష్టేర్బ్రహ్మన్వచస్తేఽమృతమౌషధం మే ॥ ౨ ॥ తస్మాద్భవన్తం మమ సంశయార్థం ప్రక్ష్యామి పశ్చాదధునా సుబోధమ్ । అధ్యాత్మయోగగ్రథితం తవోక్తమాఖ్యాహి కౌతూహలచేతసో మే ॥ ౩ ॥ యదాహ యోగేశ్వర దృశ్యమానం క్రియాఫలం సద్వ్యవహారమూలమ్ । న హ్యఞ్జసా తత్త్వవిమర్శనాయ భవానముష్మిన్భ్రమతే మనో మే ॥ ౪ ॥ బ్రాహ్మణ ఉవాచ ॥ అయం జనో నామ చలన్పృథివ్యాం యః పార్థివః పార్థివ కస్య హేతోః । తస్యాపి చాఙ్ఘ్ర్యోరధి గుల్ఫజఙ్ఘాజానూరుమధ్యోరశిరోధరాంసాః

వృతతుల్య-మౌషధమ్ ॥ ౨ ॥ తస్మా-ద్భవన్తం ప్రతి-మమ-సంశయార్థం సంశయనివృత్త్యర్థం - అర్థశబ్దోఽత్ర నివృత్తివాచీ మశకార్థో ధూమ ఇతివత్-పశ్చా-త్ప్రక్ష్యామి అధునా తు య-త్తవ త్వయా-ఉక్తం - తథా-అధ్యాత్మయోగేన గ్రథిత-ముతో-దుర్బోధం-సుబోధం యథా స్యా త్తథా కౌతూహలచేతసః - కౌతూహ-లశబ్ద స్తద్యుక్తపరః - కౌతూహలయుక్తం చేతో యస్య - తస్య, మే మహ్య - మాఖ్యాహి కథయ ॥ ౩ ॥ తత్ర తదుర్బోధత్వమనువదతి ॥ యదాహేతి ॥ హే యోగేశ్వర-భవాన్-ప్రత్యక్షాదిభిర్దృశ్యమానం-య-త్క్రియాఫలం స్వేదశమాదికం-సద్వ్యవహారమూలం అబాధితవ్యవహారహేతుకం ఉపరి చోపరిష్టాత్ అసీత్యబాధితవ్యవహారస్య మూలం న హి భవతీతి-య-ద్భవా-నాహ - అముష్మిన్ అత్ర-మే మనః, అఞ్జసా సుఖేన-తత్త్వవిమర్శనాయ భ్రమతే భ్రామ్యతి క్లిశ్యతి ॥ ౪ ॥ తత్ర క్రియాఫలస్యాబాధితవ్యవహారమూలత్వం భవతు-న హి స్థౌల్యకార్శ్యాదివ్యవహారస్య స్వరూపేణాసత్యత్వముక్తం - దేహవిషయస్య తస్యాబాధితత్వాత్-కిం త్వాత్మని యద్భవతా పరిశ్రాన్తోఽసి నాతిపీవా శాస్త్రాఽధిగోప్తా న పతిరితి వ్యవహృతం-తద్బాధితమిత్యుక్తే-న చ మదీయో
[illegible]

స్యాపి పృథివీవికారస్యాఙ్ఘ్రీ పాదయోః-ఉపర్యుపరి-గుల్ఫాదయః- ఉరస్సన్ధిర్లోకార్థః-శిరోధరా గ్రీవా అంసౌ స్కన్ధౌ ॥ ౫ ॥ అంసేచ-దారుమయీ-శిబికా-తస్యాంచ.సౌవీరాణాం-రాజేతి-వ్యపదేశః అపదిశ్యత ఇత్యపదేశః వ్యవహర్తవ్యః - అస్తి-సౌవీరరాజేతి వ్యపదేశో వ్యవహారో యస్య సహాంసస్థితః ఆస్తే ఇత్యర్థః-యస్మిన్ సౌవీరరాజ ఇతి వ్యపదేశే-భవాన్ స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ తతోఽత్యన్తవిలక్షణోఽపి భవాన్-నిరూఢః ప్రాదుర్భూతః ఆత్మాభిమానః-సిన్ధుషు దేశేషు-రాజాఽస్మీతి దుర్మదేనాన్ధస్సన్, అనేనాత్మని రాజత్వబుద్ధిర్భ్రాన్తిరిత్యుక్తమ్ ॥ ౬ ॥ అత్యన్తం కష్టేన వాహనాదిజనితదుఃఖేన-దీనా-నత ఏవ, శోచ్యాన్, ఇమాన్, విష్ట్యా బలాత్, నిగృహ్ణన్, నిరనుగ్రహః-నిష్కృపో, వర్తసే, అనేనాత్మని రాజత్వబుద్ధిప్రయుక్తనిగ్రహాదికర్తృత్వస్య చ స్వరూపప్రయుక్తత్వబుద్ధిర్భ్రాన్తిరిత్యుక్తం - జనస్య, గోప్తా రక్షకోఽస్మీతి, వికత్థమానస్త్వం, వృద్ధసభాసు దేహాత్మవివేకిషు-న శోభసే, యతో-ధృష్టః దేహాత్మభ్రాన్త్యా ఉద్వృత్తః ॥ ౭ ॥ అస్థిరేషు స్థిరత్వబుద్ధిశ్చ భ్రాన్తిరితి దర్శయితుమస్థిరత్వమాహ ॥ యదేతి ॥ చరాచరాత్మకస్య దేహజాతస్య-ప్రభవముత్పత్తిం-నిష్ఠాం నాశంచ-క్షితావేవ, విదామ, క్షితిశబ్దో బ్రహ్మాణ్డపరః "స భూమిం విశ్వతో వృత్వా" ఇతి ప్రయోగాత్, ఉత్పత్తివినాశౌ క్షితావేవ పశ్యామః, అస్థిరత్వం పశ్యామ ఇతి భావః-తత్తస్మాదస్థిరత్వాత్ -నామతః దేహాత్మభ్రాన్తిమూలాత్ త్వదుక్తిమాత్రా-దన్యత్, సత్క్రియయా-బాధితవ్యవహారేణా-ఽనుమేయం, వ్యవహారస్యాత్మని రాజత్వాదివ్యవహారస్య, స్థౌల్యాదివ్యవహారస్య చ-మూలం, నిరూప్యతాం-తన్న కించిదస్తి, ఉక్తత్రివిధభ్రాన్తిమూలత్వాదిత్యర్థః ॥ ౮ ॥ క్షితావేవోత్పత్తివినాశౌ చరాచరస్య విదామేత్యనేన క్షితేస్తు నిత్యత్వం ప్రతీతం, తన్నిరాసయన్నాహ ॥ ఏవమితి ॥ అసన్నిధానం-అసతామనిత్యానాం కార్యాణాం-నిధానం లయస్థానం, యత్, క్షితిశబ్దవృత్తం క్షితిశబ్దస్య వృత్తం వృత్తిర్యస్మిన్, క్షితిశబ్ద-

సాః ॥ ౫ ॥ అంసేచదార్వీ శిబికాచయస్యాం సౌవీరరాజేత్యపదేశ ఆస్తే। యస్మిన్భవాన్రూఢనిజాభిమానో రాజాఽస్మి సిన్ధుష్వితి దుర్మదాన్ధః ॥ ౬ ॥ శోచ్యానిమాంస్త్వమధికష్టదీనాన్విష్ట్యానిగృహ్ణన్నిరనుగ్రహోఽసి। జనస్య గోప్తాఽస్మి వికత్థమానో న శోభసే వృద్ధసభాసు ధృష్టః ॥ ౭ ॥ యదా క్షితావేవ చరాచరస్య విదామ నిష్ఠాం ప్రభవంచ నిత్యమ్। తన్నామతోఽన్యద్వ్యవహారమూలం నిరూప్యతాం సత్క్రియయాఽనుమేయమ్ ॥ ౮ ॥ ఏవం నిరుక్తం క్షితిశబ్దవృత్తమసన్నిధానం పరమాణవో యే। అవిద్యయా మనసా కల్పితాస్తే యేషాం సమూహేన కృతో విశేషః ॥ ౯ ॥ ఏవం కృశం స్థూలమణుర్బృహద్యదసచ్చ సజ్జీవమజీవమన్యత్। ద్రవ్యస్వభావాశయకాలనామ్నా బుద్ధ్యాఽజయాఽవేహి కృతం ద్వితీయమ్ ॥ ౧౦ ॥ జ్ఞానం విశుద్ధం పరమార్థమేక

వాచ్యం-తదప్యేవం-అనిత్యం నిరుక్తం దర్శితం, యత్ర దేహాద్యుత్పత్తిస్సా క్షితిరప్యనిత్యేత్యర్థః-భూమేరనిత్యత్వజ్ఞాపనాయ తదారమ్భకావయవవిభాగమవయవానాం చానిత్యత్వమాహ ॥ పరమాణవ ఇతి ॥ యే, పరమాణవః భూతసూక్ష్మాణి, యేషాం పరమాణూనాం, సమూహేన, విశేషః కృతః భూమణ్డలం కృతం-తే పరమాణవః-మనసా, అధిష్ఠాతుః ఈశ్వరస్య సంకల్పేన అవిద్యయా ప్రకృత్యా, కల్పితాః - ఈశ్వరాధిష్ఠితప్రకృతిపరిణామరూపత్వాదనిత్యా ఏవేతి భావః-యద్వా - యే పరమాణవోఽనిత్యాః-తే, మనసా అవిద్యయా, కల్పితాః శరీరాకారేణ సంహతాః - త ఏవ, అహం మమేత్యవిద్యయా ఆత్మత్వేన కల్పితా ఇత్యర్థః - వేదాన్తార్థోపబృంహణపరేఽస్మిన్ ప్రబన్ధే పరమాణుకారణవాదాయోగాద్వైశేషికాదిభిస్తేషామవిద్యాకల్పితత్వానభ్యుపగమాచ్చ యథోక్త ఏవార్థః - అసన్నిధానాదిత్యపి పాఠో దృశ్యతే-తత్ర, అసత్సు అనిత్యేషు స్వకారణభూతేషు భూతసూక్ష్మేషు-నిధానాల్లయాత్, క్షితిశబ్దవృత్తమప్యనిత్యమిత్యర్థః ॥ ౯ ॥ శరీరస్యాత్మనోఽన్యత్వం నిగమయన్ స్థౌల్యాదికం తద్గతమేవేత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం కార్శ్యాదిగుణయుక్తం-సదసదాత్మకం కార్యకారణాత్మకం-ఉత్కృష్టాపకృష్టాత్మకం వా-సజీవనిర్జీవభేదభిన్నం - చరాచరాత్మకం, ద్వితీయం ఆత్మనో భిన్నం, శరీరం ద్రవ్యాదినామ్నా, అజయా ప్రకృత్యా-కృతమితి, బుద్ధ్యా నిపుణయా, అవేహి-తత్ర, ద్రవ్యం పృథివ్యాదిపఞ్చభూతజాతం, స్వభావః, తేషాం పరిణామస్వభావః, ఆశయోఽన్తఃకరణం-వాసనా వా, కాలస్సత్త్వాదిగుణక్షోభకః-ద్రవ్యాదీనాం ప్రకృతిప్రపఞ్చత్వాద్ద్రవ్యాదినామ్నేత్యుక్తమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఏవం దేహస్యానాత్మత్వముక్తం, అథాత్మస్వరూపం శోధయతి ॥ జ్ఞానమితి ॥ జ్ఞానమితి జడాత్మవాదవ్యుదాసః, విశుద్ధం స్వతః కర్మసమ్బన్ధరహితం, రాగాదిదోషరహితం వా, పరమార్థం పురుషార్థభూతం, ఏకం సర్వత్ర జ్ఞానైకాకారం - అనన్తరం న బహిః, అన్తర్బహిః ప్రదేశభేదరహితం-నిరవయవత్వాత్ - బ్రహ్మ గుణతో వ్యాపకం,

౯ పా॥ అసన్నిధానాత్పరమాణవో యే

సత్యం నిత్యం - ప్రత్యక్ స్వస్మై భాసమానం ప్రశాన్తం, అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యూర్మిషట్క-రహితం, సాంఖ్యమతవ్యావృత్త్యర్థం బ్రహ్మాత్మకత్వం సామానాధికరణ్యేనాహ - భగవచ్ఛబ్దసంజ్ఞం వాసుదేవమితి, భగవచ్ఛబ్ద స్సంజ్ఞా యస్య సః భగవచ్ఛబ్దసంజ్ఞః “ తత్ర పూజ్యపదార్థోక్తిపరిభాషాసమన్వితః । శబ్దోఽయం నోపచారేణ హ్యన్యత్ర హ్యుపచారత ” ఇత్యుక్తరీత్యా భగవచ్ఛబ్దో యత్ర వాసుదేవే ముఖ్యవృత్త, స్తం, వాసుదేవం వాసుదేవాత్మకం, వదన్తి కవయః ఆత్మయాథాత్మ్యవిదో వదన్తి - అత్ర విశుద్ధం పరమార్థమిత్యాదివిశేషణై రచేతనశరీరవ్యావృత్తిః - వాసుదేవాత్మకత్వకథనేన తత్పూజ్యత్వపాల్యత్వనియామ్యత్వధార్యత్వశేషత్వాదిధర్మై స్తదాక్షిప్తై స్తతో వైలక్షణ్యం సూచితమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఏవంభూత ప్రకృతివిలక్షణస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం కథం లభ్యేతేత్యపేక్షాయాం - నోపాయాన్తరైః - కింతు మహత్సేవా భగవద్గుణానుశ్రవణాదిప్రణాడ్యైవేత్యాహ ద్వాభ్యాం ॥ హే రహూగణ - ఏతత్ - స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం, మహతాం భాగవతానాం, పాదరజస్సేవాం వినా, తపఆదిభిః, స్వమనీషాపూర్వకైః, న యాతి న ప్రాప్నోతి ॥ తత్ర, తపః కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిః - అనశనాదిర్వా - ఇజ్యా వైదికం కర్మ - నిర్వపణం సత్పాత్రనిక్షేపరూపం దానం, గృహం గృహస్థధర్మః - ఛన్దో వేదాభ్యాసః - ఏభి స్తపఆదిభిః - తథా ఉపాసితైః జలాదిభిశ్చ - న యాతీత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ కథం మహత్సేవయా తద్యాతీత్యత్రాహ ॥ యత్రేతి - యేషు మహత్సు - గ్రామ్యకథానాం విఘాతో యస్మాత్ సః - ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతో - గుణానువాదః - ప్రస్తూయతే - ప్రస్తూయతాం గుణానువాదః - ప్రకృతే కిమాయాతం - తత్రాహ - అనుదినం - నిషేవ్యమాణో - గుణానువాదః - వాసుదేవే - సతీం - మతిం - ముముక్షో - ర్యచ్ఛతి - స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిషయం జ్ఞానం సంపాదయతీత్య

మనన్తరం త్వబహిర్బ్రహ్మ సత్యమ్ । ప్రత్యక్ప్రశాన్తం భగవచ్ఛబ్దసంజ్ఞం యద్వాసుదేవం కవయో వదన్తి ।
రహూగణైతత్తపసా న యాతి న చేజ్యయా నిర్వపణాద్గృహాద్వా । న ఛన్దసా నైవ జలాగ్నిసూర్యై ర్వినా
మహత్పాదరజోఽభిషేకమ్ ॥ ౧౨ ॥ యత్రోత్తమశ్లోకగుణానువాదః ప్రస్తూయతే గ్రామ్యకథావిఘాతః । నిషే
వ్యమాణోఽనుదినం ముముక్షోర్మతిం సతీం యచ్ఛతి వాసుదేవే ॥ ౧౩ ॥ అహం పురా భరతో నామ రాజా విము
క్తదృష్టశ్రుతసఙ్గబన్ధః । ఆరాధనం భగవత ఈహమానో మృగోఽభవం మృగసఙ్గాద్ధతార్థః ॥ ౧౪ ॥ సా
మాం స్మృతిర్మృగదేహేఽపి వీర కృష్ణార్చనప్రభవా నో జహాతి । అథో అహం జనసఙ్గాదసఙ్గో విశఙ్కమా
నోఽవివృతశ్చరామి ॥ ౧౫ ॥ తస్మాన్నరోఽసఙ్గసుసఙ్గజాతజ్ఞానాసినైవేహ వివృక్ణమోహః । హరిం తదీహాకథ
నశ్రుతాభ్యాం లబ్ధస్మృతిర్యాత్యతిపారమధ్వనః ॥ ౧౬ ॥ ********************

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ద్వాదశోఽధ్యాయః ************

బ్రాహ్మణ ఉవాచ ॥ దురత్యయేఽధ్వన్యజయా నివేశితో రజస్తమస్సత్త్వవిభక్తకర్మదృక్ । స ఏష సార్థోఽర్థప

ర్థః ॥ ౧౩ ॥ ఏవం గృహమేధిసౌఖ్యవైరాగ్యస్యాజ్ఞానహేతుత్వమభిధాయ విషయసఙ్గస్య జ్ఞానభ్రంశకరత్వం స్వదృష్టాన్తేనైవ వదన్ “ కస్త్వం నిగూఢ ” ఇత్యాదిప్రశ్నస్యోత్తరమాహ ॥ అహమితి ద్వాభ్యాం ॥ పురా పూర్వస్మిన్ జన్మని, అహం భరతో, నామ ప్రసిద్ధః - రాజా - అభూవం - తత్ర, విశేషేణ త్యక్తః దృష్టైః ఐహికసుఖైః శ్రుతైః ఆముష్మికైః స్వర్గాదిభిశ్చ సఙ్గరూపో బన్ధో యేన - తథాభూతస్సన్ - భగవతః - ఆరాధనం - కుర్వాణః - తత్ర - మృగసఙ్గాత్, హతః విహతః - ఆరాధనలక్షణోఽర్థో యస్య - తథాభూతః - మృగోఽభవం మృగజన్మ ప్రాప్తోఽభూవమ్ ॥ ౧౪ ॥ హే వీర - కృష్ణార్చనప్రభవా భగవదారాధనజా - సా భగవద్విషయా స్మృతి - ర్మృగదేహేఽపి - మాం - న జహాతి నాత్యాక్షీత్ - కృష్ణార్చనప్రభావవిషయకో విస్మయః అహో ఇతి - అధునా - జనసఙ్గాత్ - ద్విశఙ్కమానః - అత ఏవ - అసఙ్గః - అవివృతః అప్రకటః - గృహాద్యప్రవిష్ట - శ్చరామి ॥ ౧౫ ॥ తస్మాత్ సఙ్గస్య బన్ధకత్వాత్ - నరః - అసఙ్గేషు జ్ఞానిషు - సఙ్గేన - జాతో - యః - జ్ఞానరూపోఽసిః ఖడ్గః - తేన - విశేషేణ వృక్ణః ఛిన్నః - సఙ్గః దేహతదనుబన్ధిషు యేన - తథాభూతస్సన్ - అధ్వనః సంసారాటవ్యధ్వనః - అతిః అత్యన్తం - పారం అవధిం, హరిం భగవన్తం, తదీహాకథనశ్రుతాభ్యాం భగవచ్చేష్టితకథనశ్రవణాభ్యాం - కథనశ్రవణప్రణాడ్యేత్యర్థః - లబ్ధా స్మృతిః భగవద్విషయా - యస్య సః - యాతి ప్రాప్నోతి ॥ ౧౬ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః. ********************

ఏవం తత్త్వం నిరూపితమప్యవిరక్తస్య న ప్రతిష్ఠితం భవతీతి వైరాగ్యోదయాయ సంసారాధ్వానం లోకప్రసిద్ధదుర్గాధ్వత్వేన సంసారమటవిత్వేన చ రూపయతి ॥ దురత్యయ ఇతి త్రయోదశేనాధ్యాయేన బ్రాహ్మణః ॥ దురత్యయే దురతిక్రమే - అధ్వని

కర్మమార్గే,అజయా-ప్రకృత్యా,నివేశితః-రజస్తమస్సత్త్వైః, ర్విభక్తాని-కర్మాణి కార్యతయా పశ్యతీతి తథా-శుభాశుభమిశ్ర
రూపకర్మణి దృష్టిమానిత్యర్థః, స ఏవ సార్థో జీవసమూహః, అర్థపరః స్వర్గాదిపురుషార్థతయాసక్తః, భవాటవీం యాతి కర్మఫ
లం జన్మ ప్రాప్నోతీత్యర్థః, శర్మ సుఖం, న విన్దతి న లభతే-యథా వణిక్సార్థోఽర్థార్జనాయ గచ్ఛన్నటవీం యాతి తద్వత్ ॥౧॥
యద్యప్యస్యాధ్యాయస్య వ్యాఖ్యానరూప ఉత్తరాధ్యాయః ప్రవృత్తస్తథాపి సుఖప్రతిపత్తయే కించిద్వ్యాఖ్యాయతే-హే
నరదేవ-యస్యాం భవాటవ్యాం - షడిన్ద్రియనామానః-దస్యవః ముష్టజన్తవశ్చోరాః, కుత్సితస్సార్థానభిజ్ఞః, నాయకః బు
ద్ధిరూపో నేతా, యస్య తం, సార్థం జీవసమూహం విలుమ్పన్తి జీవస్య భగవదారాధనరూపధనం ముష్ణన్తీత్యర్థః - యత్ర భ
వాటవ్యాం - గోమాయవః సృగాలతుల్యాః దారాపత్యాదయః - ప్రమత్తమనవహితం - సార్థకం - స్వార్థికః కః - త్వం మే భర్తా
ఽసి పితాఽసీత్యేవం ప్రవిశ్య హరన్తి - యథా - ఉరణం మేషం వృకాః - హరన్తి - తద్వత్ "యోఽన్యథా సన్తమాత్మానమన్య
థా ప్రతిపద్యతే" ఇత్యుక్తరీత్యా ఆత్మస్వరూపవిస్మారకాహంమమాభిమానజననద్వారా ఆత్మానమపహరన్తీత్య
ర్థః ❀ ॥౨॥ ❀ వీరుధో లతాః, తృణాని గుల్మాని చ తైః, గహ్వరే, అదభ్రకర్మబీజవత్ఫలప్రరోహక్షేత్రభూతే గృహాశ్రమ ఇ
త్యర్థః-కఠోరైస్తీవ్రైః, దంశైర్మక్షికావిశేషైర్మశకైశ్చ, యథా కశ్చిద్వనే ఉపద్రుతో భవతి, తథా-దంశాదిసదృశైః,
రాజభటాదిభిరుపద్రుతో భవతీత్యర్థః ॥ క్వచిద్గన్ధర్వపురవదస్థిరం - మనుష్యశరీరం స్థిరవత్పశ్యతి-గన్ధర్వాణాం హి పురం
న విద్యతే-తద్వద్దేహస్యాపి నిత్యత్వమవిద్యమానమపి పశ్యతీత్యర్థః - క్వాపి క్వాపి-ఆశురయః అతివేగో-య-ఉల్ముకాకారో-
గ్రహః పిశాచ-స్తత్తుల్యం సువర్ణ, ముపాదేయత్వేన ప్రపశ్యతీత్యర్థః, అసుహాగోల్ముకగ్రహమిత్యపి పాఠో దృశ్యతే, త
త్రిపాఠే హగోల్కా-ముఖపిశాచతుల్యం పరకీయం సువర్ణముపాదేయత్వేన పశ్యతీత్యర్థః, పిశాచగతోల్కా-జ్వలనం ప్ర
కాశార్థం జిఘృక్షన్యథా పిశాచహతో భవతి, ఏవం దుర్జనసమ్బన్ధిసువర్ణం స్వోపకారకత్వబుద్ధ్యా జిఘృక్షన్ దుర్జనైరుపహ

రః పరిభ్రమన్ భవాటవీం యాతి న శర్మ విన్దతి ॥౧॥ యస్యామిమే షణ్ణరదేవ దస్యవః సార్థం విలుమ్పన్తి కునా
యకం బలాత్ । గోమాయవో యత్ర హరన్తి సార్థికం ప్రమత్తమావిశ్య యథోరణం వృకాః ॥౨॥ ప్రభూతవీ
రుత్తృణగుల్మగహ్వరే కఠోరదంశైర్మశకైరుపద్రుతః । క్వచిత్తు గన్ధర్వపురం ప్రపశ్యతి క్వచిత్క్వచిచ్చాశు
రయోల్ముకగ్రహమ్ ॥౩॥ పిపాసతో†యద్రవిణాత్మబుద్ధిరితస్తతో ధావతి భో అటవ్యామ్ । క్వచిచ్చ వాత్యో
త్థితపాంసుధూమ్రా దిశో న జానాతి రజస్వలాక్షః ॥౪॥ అదృశ్యఝిల్లీస్వనకర్ణశూల ఉలూకవాగ్భిర్వ్యథితా
న్తరాత్మా । అపుణ్యవృక్షాన్ శ్రయతే క్షుధార్దితో మరీచితోయాన్యభిధావతి క్వచిత్ ॥౫॥ క్వచిద్వితో

తో భవతీత్యర్థః ❀ ॥౩॥ ❀ పిపాసతోయద్రవిణాత్మబుద్ధిః పిపాసావిషయం తోయం పిపాసతోయం-మృగతృష్ణికా-పిపా
సాశబ్దస్య "ఙ్యాపోస్సంజ్ఞాఛన్దసోః" ఇతి హ్రస్వః, పిపాసావిషయతోయతుల్యం-ద్రవిణం విత్తం, తస్మిన్-నాత్మబు
ద్ధిః స్వబుద్ధిర్యస్య తథాభూతః-క్వచిత్ "నివాసతోయద్రవిణాత్మబుద్ధిః" ఇతి పాఠః-తత్ర నివాసాదిష్వాత్మస్వభావో యస్యా-
స్సా బుద్ధిర్యస్యేత్యర్థః - అటవ్యాం -ఇతస్తతో-ధావత్ భ్రమతి-భో హే రాజన్-వాత్యా చక్రవాతః-తత్తుల్యా నారీ వాత్యా-
వాత్యాయాం ప్రమదాయాం-ఉత్థితో-రాగాదిదోషః పాంసు-స్తేన-ధూమ్రాః ఆవిలాః - దిశః ధర్మమర్యాదాః-రజస్వలే ర
జోవ్యాప్తే అక్షిణీ-యస్య సః రజోగుణోపహతజ్ఞానస్సన్-న జానాతి - యథా చక్రవాతోత్థితధూళివ్యాప్తనేత్రః ప్రాచ్యాది
దిగ్భాగాన్న జానాతి తద్వదిత్యర్థః ❀ ॥౪॥ ❀ క్వచిదదృశ్యానాం-ఝిల్లీనాం భృఙ్గారికాసంజ్ఞానాం కీటవిశేషాణాం-స్వ
నేన ధ్వనినా-కర్ణయోః-శూలా వ్యథా యస్య సః, పరోక్షమప్రియభాషిరిపువాక్యశ్రవణజనితకర్ణవ్యథాయుక్తో భవతి, యథా
ఽటవ్యాం ప్రవిష్టోఽదృశ్యఝిల్లీస్వనవ్యథితకర్ణ ఇత్యర్థః, తథా - ఉలూకానాం ప్రత్యక్షమప్రియభాషిణాం ఘూకసదృశా
నాం రాజభటాదీనాం-వాగ్భిర్వ్యథితః, అన్తరాత్మా మనో-యస్య తథాభూతః-క్వచిద్భవతి-యథాఽరణ్యే ఉలూకవాగ్భి
ర్వ్యథితహృదయో భీతహృదయో భవతీత్యర్థః, క్వచిత్-క్షుధా అశనాయయా - అర్దితః పీడితః-అపుణ్యవృక్షాన్ విషవృక్ష
సదృశాన్ - అనుపకారకాన్ ప్రతిగ్రాహ్యధనాన్ పాపిష్ఠాన్ జనాన్ శ్రయతే ఆశ్రయతి-క్వచిన్మరీచితోయాని మరీచికాజల
సదృశసుఖాభాసాన్ విషయాననుధావతి భోగ్యబుద్ధ్యా అన్వేషయతి - అభోగ్యం హేయం విషయమనుధావతీత్యర్థః ❀ ॥౫॥ ❀
క్వచిద్వితోయాః జలరహితాః - సరితః నదీః - అభియాతి-యథా వితోయాః సరితస్సమ్పతితస్య గాత్రభఙ్గాత్సద్యో దుఃఖం భ
వతి న తూదకలాభః -తద్వదిహ చ పరత్ర చ దుఃఖదాన్ నిష్ఫలాన్ పాషణ్డాశ్రమానభియాతి ఆశ్రయతే-క్వచిన్నిరన్నః - ప
రస్పరం - దాయాదేభ్యోఽన్నాదికం, లషతే వాఞ్ఛతి - పుత్రః పితృధనమిచ్ఛన్ పుత్రార్థమిచ్ఛతి పితా నిరన్నకత్వేత్య

౪ ॥ శ్లో ॥ పా † నివాసతోయ.

ర్థః, క్వచి-ద్దావం దావాగ్నితుల్యం గృహం - అభిమతవిషయశూన్యం దుఃఖదం ఆసాద్య ప్రాప్య, ప్రవిష్టః-అగ్నితప్తః, శోకాతురో-భవతి-క్వచ, యక్షైః యక్షవత్ప్రాణహర్తృభిః శక్త్యైః రాజభిః హృతాసుః హృతప్రాణతుల్యధనః, నిర్విద్యతే ఖిద్యతి ❁॥ ౬ ॥ ❁ తథా-శూరైః రాజభటాదిభిః-హృతం-స్వం ధనం-యస్య సః-క్వచిద్దుఃఖితచిత్తో భవతి, శోచన్, క్వచ-శోచన్విముహ్యన్, కశ్మలం మూర్ఛాం -యాతి-క్వచిచ్చ, గన్ధర్వపురమివాస్థిరం బన్ధువర్గం - ప్రవిష్టః, నిర్వృతవత్సుఖితవత్ ముహూర్తం, మోదతే ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ క్వచి-న్నగారురుక్షుః పర్వతవద్దురారోహయజ్ఞాదికలాపం విధిత్సుః, కణ్టకైః, శర్కరాభిః సూక్ష్మపాషాణైశ్చ, దుఃఖితచరణో యథా పర్వత మారోఢుం న శక్తస్తథా కణ్టకాదితుల్యైర్విఘ్నైరభిభూతస్సన్ - మహత్కర్మా, రోఢుం కర్తుం, అశక్తస్సన్ - విమనా ఇవాస్తే ఆభాస్వరత్వేనావతిష్ఠతే క్వచిచ్చ -క్షుత్తృష్ణే, అభ్యన్తరవహ్నినా జాఠరాగ్నినా, అర్దితః పీడితః - జనాయ కళత్రాదీన్ప్రతి, క్రుధ్యతి-యతో ఽయం కౌటుమ్బికః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ క్వచి-దయం జనః, అజగరాహినా అజగరాఖ్యసర్పతుల్యయా నిద్రయా-నిగీర్ణో గ్రస్తః-కిఞ్చిదపి-నావైతి న వేత్తి-యథా-విపినే అరణ్యే - అపవిద్ధస్త్యక్తశ్శవ ఇవ - క్వచి, ద్దన్దశూకైః సర్పతుల్యైః-ర్హింస్రైర్దుర్జనైః-దష్టః పీడితః-అన్ధో లుప్తవివేకః, అన్ధకూపే మోహే-శరీరదుఃఖే వా-పతితః-తమస్రే దుఃఖే శేతే ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ కదాచిత్-క్షుద్రరసాన్ అల్పసుఖజనకాన్-పరదారధనాదిరూపాన్, విచిన్వన్ అన్వేషయన్ - తన్మక్షికాభిస్తద్విషయాభిమానిభిః-యోషాస్వామ్యాదిభిః, వ్యథితస్తాడితః-విమానో ఽవజ్ఞాతో-భవతి-కథంచిత్తత్రాతిక్లేశేన-ప్రతిలబ్ధమానః ప్రాప్తపరదారాదిర్భవతి తదా,

యాస్వితరో ఽభియాతి పరస్పరం చాలషతే * నిరన్నః । ఆసాద్య దావం క్వచిదగ్నితప్తో నిర్విద్యతే క్వ చ * యక్షైర్హృతాసుః ॥ ౬ ॥ శూరైర్హృతస్వః క్వ చ * నిర్విణ్ణచేతాః శోచన్విముహ్యన్నుపయాతి కశ్మలమ్ । క్వచిచ్చ గన్ధర్వపురం ప్రవిష్టః ప్రమోదతే నిర్వృతవన్ముహూర్తమ్ ॥ ౭ ॥ చరన్క్వచిత్కణ్టకశర్కరాఙ్ఘ్రిర్నగారురుక్షుర్విమనా ఇవాస్తే । పదే పదేఽభ్యన్తరవహ్నినాఽర్దితః * కౌటుమ్బికః క్రుధ్యతి వై జనాయ ॥ ౮ ॥ క్వచిన్నిగీర్ణోఽజగరాహినా జనో * నావైతి కిఞ్చిద్విపినేఽపవిద్ధః । దష్టః స్మ శేతే క్వ చ దన్దశూకైరన్ధోఽన్ధకూపే పతితస్తమిస్రే ॥ ౯ ॥ కర్హి స్మ చిత్క్షుద్రరసాన్విచిన్వంస్తన్మక్షికాభిర్వ్యథితో విమానః । తత్రాతికృచ్ఛ్రాత్ప్రతిలబ్ధమానో బలాద్విలుమ్పన్త్యథ తం తతోఽన్యే ॥ ౧౦ ॥ క్వచిచ్చ శీతాతపవర్షవాతప్రతిక్రియాం కర్తుమనీశ ఆస్తే । క్వచిన్మిథో * విపణన్యచ్చ కిఞ్చిద్విద్వేషమృచ్ఛత్యథవిత్తశాఠ్యాత్ ॥ ౧౧ ॥ క్వచిత్క్వచిత్క్షీణధనస్తు తస్మిన్ శయ్యాసనస్థానవిహారహీనః । యావత్పరాదప్రతిలబ్ధకామః పారక్యదృష్టిర్లభతేఽవమానమ్ ॥ ౧౨ ॥ అన్యోన్యవిత్తవ్యతిషఙ్గవృద్ధవైరానుబన్ధో వివద * న్మిథశ్చ । అధ్వన్యముష్మిన్నురుకృచ్ఛ్రవిత్తబాధోపసర్గైర్విహరన్విపన్నః ॥ ౧౩ ॥ తాంస్తాన్విపన్నాన్స హి తత్ర తత్ర విహాయ జాతం పరిగృహ్య సార్థః । ఆవర్తతేఽద్యాపి న కశ్చిదత్ర వీరాధ్వనః పారముపైతి యోగమ్ ॥ ౧౪ ॥ మనస్వినో నిర్జితదిగ్గజేన్ద్రా మమేతి స

తం వఞ్చయిత్వా, బలాద్, అన్యే, తాన్ క్షుద్రరసా-నపహరన్తి, ఏవం తేభ్యోఽప్యన్యేఽపహరన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ క్వచిచ్చ, శీతాదీనాం-ప్రతిక్రియాం - కర్తుం-శీతాదినివారకవస్త్రగృహాదికం సంపాదయితు-మసమర్థ, స్తైర్దుఃఖిత-ఆస్తే, క్వచి-న్మిథః- యత్కిఞ్చిదత్యల్పమపి-విపణన్ క్రయవిక్రయాదిభిర్వ్యవహరన్, వాణిజ్యం కుర్వన్నిత్యర్థః-విత్తశాఠ్యాద్ధనవాఞ్ఛయా, విద్వేషం ప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తస్మిన్సంసారాధ్వని-క్వచిత్క్వచిత్, క్షీణం ధనం యస్య సః, అత ఏవ, శయ్యాదిభిర్విహీనః రహితో భవతి, శేతేఽస్యామితి శయ్యా పర్యఙ్కాది - ఆస్యతేఽస్మిన్నిత్యాసనం కమ్బలాది-స్థీయతేఽస్మిన్నితి స్థానం గృహాది-విహరన్త్యనేనేతి విహారో యానాది-యావత్ యదా-పరస్మా - దప్రాప్తకామః-తదా పరకీయమేవ వస్తుని దృష్టిరభిలాషో యస్య సః-అవమాన మవజ్ఞాం-లభతే ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవమన్యోన్యం విత్తవ్యతిషఙ్గేణ విత్తవ్యత్యాసేన-వృద్ధః వైరానుబన్ధో యస్య సః - మిథః వివదన్-వివాదం కుర్వన్-వివహన్ మిథశ్చేత్యపి పాఠః - తదా భాషాబద్ధవిత్తనియమవ్యత్యాసేన వివృద్ధవైరానుబన్ధః వైరావిష్టచిత్తః - పరస్పరం - వివాహం కుర్వన్-అస్మిన్నురత్యయేఽధ్వని-ఉరుభిః-కృచ్ఛ్రైః క్లేశైః-విత్తబాధైరుపసర్గైశ్చ ద్వేషాదిభిర్విపన్నః మృతప్రాయో భవతి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ దురత్యయత్వమధ్వనో దర్శయతి ॥ తాంస్తాన్విపన్నాన్ మృతాన్ స్వపిత్రాదీన్, తత్ర విహాయ-జాతం సార్థం పుత్రాదికం - పరిగృహ్య-అద్యాప్యావర్తతే భ్రామ్యతి- హే వీర-అధ్వనః పారం నిస్తరణోపాయభూతం యోగం-కశ్చిదపి నోపైతి-అత్ర సార్థే-కశ్చిదపి సన్నోఽపి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తదేవాహ, మనస్వినశ్శూరాః - నిర్జితా దిగ్గజేన్ద్రా యైస్తే-మమేయం భూర్మమేయం భూరిత్యభిమాననిమిత్తభూతాయాం-భువి-బద్ధం

౧౩ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ వివహన్మిథశ్చ

వైరం యైస్తైః మృధే యుద్ధే - కేవలం - శయీరన్ ప్రాణాంస్త్యక్తవన్తః - నతు తద్వ్రజన్తి ప్రాప్నువన్తి - కింతత్ యస్మిన్ వ్రజన్తి మునయస్స్వన- స్తత్రాహ ॥ న్యస్తదణ్డః త్యక్తహూతదణ్డః - త్యక్తభూతవైరశ్చ, యోగీ - యద్విష్ణోః పదం - యాతి - తన్న వ్రజన్తి ॥ ౧౫ ॥ సింహావలోకనన్యాయేన పునర్భవాటవిమేవానువర్ణయతి ॥ ప్రసజ్జతీతి ॥ ప్రసజ్జతి ఆసక్తిం కరోతి క్వచిత్ కృశః - లతానాం భుజాః శాఖాః, స్తాంవా ఆశ్రితః - లతాతుల్యాః కామినీభుజోపధానః ఇత్యర్థః - తదాశ్రయాః కామినీలతాశ్రయాః - మ అన్య

లాభస్తీర్భవతీతి-నైవాద్భుతం, కుతః యస్యతేన, మోహమూర్తికాత్ మహామూర్తమాత్రభవాత్ సమాగమమాత్రాత్, మే.దుస్తసర్కాణబద్ధమూలో-ఽవివేకః, అపహతః వినష్టోఽభవత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ జ్ఞానినః కేనరూపేణచరన్తీత్యజ్ఞానాత్సర్వాన్నమస్కరోతి॥ నమ ఇతి॥ మహద్భ్యోనమః-తత్రాపి-శిశురూపేభ్యస్తేభ్యోనమః-కేచిద్యువానస్త్వేవమ్భూతా-స్తేభ్యోఽపినమః - ఆవటుభ్యః వటుపర్యన్తేభ్యః - వటుర్మాణవకః వటువత్స్వమాహాత్మ్యేనాపిష్కారణశీలపర్యన్తేభ్య ఇత్యర్థః-జ్ఞానినోహిస్వమాహాత్మ్యేనాపిష్కారేణతిష్ఠన్తి " తస్మాద్బ్రాహ్మణః పాణ్డిత్యం నిర్విద్యబాల్యేనతిష్ఠాసే " దిత్యశ్రుతేః - పాణ్డిత్యంజ్ఞానతిష్ఠాం - నిర్విద్య లబ్ధ్వా, బాల్యేనతిష్ఠేదిత్యర్థః-యే - త్వాదృశాబ్రాహ్మణా - అవధూతవేషాః - గాంభూమిం - చరన్తి-తేభ్యస్స కాశాత్ - రాజ్ఞాంమాదృశానాంకృతాగసాం - శివమస్తుమహతాం నిగ్రహోమాభూత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ సంవాద ముపసంహరతి బాదరాయణిః ॥ ఉత్తరామాతః ఉత్తరామాతాయస్య సః ఉత్తరామాతా పరీక్షిత్తస్యేదంసమ్బోధనముత్తరామాతరితి, అవిగణయతే - నవిగణయత్యవిగణయన్-తస్మై అవిగణయతే - అవమానంకుర్వాణాయాపి-సిన్ధుసౌవీరపతయేరహూగణాయ - అవిగణితః పరిచ్ఛేత్తుమశక్యః పరమానుభావఃప్రభావో యస్య-సవై-బ్రహ్మర్షిసుతః - పరమకారుణికత్వేనహేతునా - ఆత్మన-స్తత్త్వం ప్రకృతివిలక్షణత్వబ్రహ్మాత్మకత్వవిశుద్ధజ్ఞానానన్దత్వప్రత్యక్త్వప్రశాన్తత్వాదియాథాత్మ్య, ముపదిశ్య-సకరుణంసస్నేహంయథాతథా-రహూగణేనా - భివన్దితౌ చరణౌ పాదౌ యస్య, పూర్ణసముద్ర ఇవ-నిభృతాశ్శాన్తాః-కరణానిఇన్ద్రియాణి-ఊర్మయః అశనాయాదయః-ఆశయో-ఽన్తఃకరణం-వాసనావా-యస్యసః-ఇమాం-ధరణీంభూమింవిచచార ❁ ॥ ౨౪ ॥ సౌవీరపతిఃరహూ

ర్తికాద్యస్యసమాగమాచ్ఛమేదుస్తర్కమూలోఽపహతోఽవివేకః ❁ ॥ ౨౨ ॥ నమో మహద్భ్యోఽస్తునమశ్శిశుభ్యో నమో యువభ్యో నమ ఆవటుభ్యః । యే బ్రాహ్మణా గామవధూతలిఙ్గాశ్చరన్తి తేభ్యశ్శివమస్తు రాజ్ఞామ్॥ ౨౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ గ॥ ఇత్యేవముత్తరామాతస్స వై బ్రహ్మర్షిసుతస్సిన్ధుపతయ ఆత్మతత్త్వమవిగణయతేఽవిగణితపరమానుభావః పరమకారుణికతయోపదిశ్య రహూగణేన సకరుణమభివన్దితచరణః పూర్ణార్ణవ ఇవ నిభృతకరణోర్మ్యాశయో ధరణీమిమాం విచచార ॥ ౨౪ ॥ సౌవీరపతిరపి సుజనసమవగతపరమాత్మతత్త్వ ఆత్మన్యవిద్యారోపితాం దేహాత్మాభిమతిం విససర్జ ఏవం హి నృప భగవదాశ్రితాశ్రితానుభావః॥ విష్ణురాత ఉవాచ॥ గ॥ యో హ వా ఇహ బహువిదా మహాభాగవత త్వయాఽభిహితః పారోక్ష్యేణ వచసా జీవలోకస్య భవాధ్వా స హ్యార్యమనీషయా కల్పితవిషయో నాఞ్జసాఽవ్యుత్పన్నలోకసమధిగమ్యః అథ తదేవైతద్దురవగమం సమవేతానుకల్పేన నిర్దిశ్యతామితి ॥ ౨౫ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, త్రయోదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁

స హోవాచ య ఏష దేహాత్మమానినాం సత్త్వాదిగుణవిశేషవికల్పితకుశలాకుశలమిశ్రవినిర్మితవివిధదేహావలి

గణోఽపి సుజనాద్బ్రాహ్మణసుతాత్-సమ్యగవగతం-పరమాత్మనస్తత్త్వం యాథాత్మ్యం-యేన-తథాభూతస్సన్ - తదానీమేవా- త్మని-అవిద్యయా అజ్ఞానేనా-రోపితాం, దేహాత్మాభిమతిం-విససర్జ- హే నృప-భగవదాశ్రితా భాగవతా-స్తానాశ్రితాః భగవద్దాసానుదాసా- స్తేషాం-ప్రభావః - ఏవంవిధో హి ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఏవంతత్సంవాదముపవర్ణితే-వణిక్సార్థాధ్వాదిరూపేణప్రవృత్తానాంపరోక్షరూపాణాముక్తీనామాశయజిజ్ఞాసయాఽఽహ రాజా ॥ య ఇతి॥ హే మహాభాగవత, బహువిదా త్వయా-యో-జీవలోకస్య, భవాధ్వా, పారోక్ష్యరూపేణా - భిహిత-స్సః-హి యస్మాత్-ఆర్యాణాం వివేకినాం-మనీషయైవ-దస్యుస్థానీయానీన్ద్రియాణి-గోమాయుస్థానీయాన్యపత్యాదీని-త్యేవంకల్పితపదార్థవాన్- అతోఽఞ్జసా సుఖేన-వ్యుత్పన్నాః వివేకినో లోకా- స్తైస్సమధిగమ్యః - నత్వవ్యుత్పన్నమాదృశసమధిగమ్యః-అథ తస్మా-ద్దురధిగమం దుఃఖేనాప్యవగన్తుమశక్యం - ఏతత్పరోక్షరూపముక్తిజాతం-సమవేతానుకల్పేన ప్రకృతోపయుక్తార్థసమవేతశబ్దప్రయోగేణ నిర్దిశ్యతాం వ్యాఖ్యాయతాం-శబ్దార్థయోరపృథక్సిద్ధత్వాభిప్రాయేణ సమవేతశబ్దప్రయుక్తః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవముక్తో బాదరాయణిస్సమవేతానుకల్పేన నిర్దిశన్ తావద్దురత్యయ ఇతి శ్లోకం వ్యాచష్టే॥ య ఇతి ॥ య ఏష జీవలోకః ఈశ్వరస్య భగవతో విష్ణో-ర్వశవర్తిన్యా అధీనయా - మాయయా- దుర్గాధ్వవత్ -అసుగమే - సంసారాధ్వని కర్మమార్గే-ఆపతితః-మాయాయాః స్వకార్యద్వారేణ సంసారమార్గపాతహేతుత్వమాహ॥ దేహాత్మాభిమానినాం - సత్త్వరజస్తమోభి

ర్గుణైః-కల్పితానికారితాని-విభక్తానిసాత్త్వికరాజసతామసభేదభిన్నాని - యాని - కుశలానిసుఖసాధనానిసాత్త్వికాని,అకుశలానిదుఃఖసాధనానిరాజసాని-మిశ్రాణిప్రమాదాలస్య సాధనానిరజస్తమోమూలానికర్మాణి-తై - ర్వినిర్మితాభిఃఆపాదితాభిః-వివిధదేహావళిభిః ‘‘ఊర్ధ్వంగచ్ఛన్తిసత్త్వస్థామధ్యేతిష్ఠన్తిరాజసాః ॥ జఘన్యగుణవృత్తిస్థాఅధోగచ్ఛన్తితామసాః,, ॥‘‘ అత్యన్తితికేనసత్త్వేనదివందేవాఃప్రపేదిరే॥ధరాంరజస్స్వభావేన,, త్యాద్యుక్తరీత్యా నియతదేశవృత్తిదేవమనుష్యాసురాదిదేహప్రవృత్తిభిః-యా-వియోగసంయోగౌదేహవియోగతత్సంయోగౌ - ఆదిశబ్దేనబాల్యయౌవనస్థావిరాదిభావసఙ్గ్రహః - ఏతద్రూపోఽనాదిసంసార - స్తదనుభవస్య-ద్వారభూతేన-షడిన్ద్రియవర్గేణ-స-తస్మిన్దుర్గాధ్వవదసుగమేసంసారాధ్వనికర్మమార్గే-ఆపతితః-యథా-వణిజాం-సార్థఃసమూహోఽర్థార్జనపరః-తథా-స్వదేహనిష్పాదితానాం పూర్వోక్తానాంకర్మణాం - ఫలద్వారేణానుభవోయస్య - విఫలాశ్చ - బహుళప్రతియోగాఃబహువిఘ్నాప్రహతా - ఈహాశ్చేష్టా-యస్యసః-శ్మశానవ-దమఙ్గళరూపాయాం- సంసారాటవ్యాం-గతోఽద్యాపితస్యాంసంసారాటవ్యాం,యే-తాపాః-తేషాం-శమనీం-నాశనీం-హరిరేవగురుఃతస్యహరిగుర్వోర్వా,చరణారవిన్దే,యే-మధుకరాభ్రమరతుల్యాభక్తాస్తేషా-మనుపదవీంతైరనుష్ఠితంభక్తిమార్గం,నావరున్ధనాప్నోతి ❁ ॥౧॥ ❁ యస్యామిత్యాదిశ్లోకంవ్యాచష్టేయస్యామిహా వేతి॥ యస్యాంసంసారాటవ్యాం , యే,ష,డిన్ద్రియనామాన,ఏతే,కర్మణా,దస్యవఏవ,దస్యువ్యాపారేణదస్యుత్వేన పూర్వంహాపితాఇత్యర్థః, ఇన్ద్రియనామానఇత్యనేనకేవలంనామభేదఏవ,కర్మణాతుదస్యవఏవేత్యుక్తం,దస్యూనామిన్ద్రియాణాంచధనాపహారిత్వరూపంకర్మతుల్యమితిదృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావేనదర్శయతి॥ యథేతి॥ అస్యపురుషస్య,అనవహితాత్మనః-సార్థస్యవణిగాదే-ర్ధనం - బహుకృచ్ఛ్రేణఅతిదుఃఖేనా-ర్జితం-ధర్మౌపయికంధర్మోపయోగార్హం-ధనస్య

భిర్వియోగసంయోగాద్యనాదిసంసారానుభవస్య ద్వారభూతేనషడిన్ద్రియవర్గేణతస్మిన్దుర్గాధ్వవదసుగమేఽధ్వన్యాపతిత ఈశ్వరస్యభగవతోవిష్ణోర్వశవర్తిన్యామాయయాజీవలోకోఽయంయథావణిక్సార్థోఽర్థపరస్స్వదేహనిష్పాదితకర్మానుభవశ్శ్మశానవదశివతమాయాంసంసారాటవ్యాం గతోనాద్యాపివిఫలబహుళప్రతియోగేహస్తత్తాపోపశమనీంహరిగురుచరణారవిన్దమధుకరానుపదవీమవరున్ధే ॥౧॥ యస్యాముహవాఏతేష-డిన్ద్రియనామానఃకర్మణాదస్యవఏవతేయథాపురుషస్యయత్కిఞ్చిద్ధనంధర్మౌపయికంబహుకృచ్ఛ్రాధిగతంయత్సాక్షాత్పరమపురుషారాధనలక్షణోయోఽసౌధర్మస్తంతుసాంపరాయికముదాహరన్తితద్ధర్మ్యంధనందర్శనస్పర్శనశ్రవణాస్వాదనావఘ్రాణసంకల్పవ్యవసాయగృహగ్రామ్యోపభోగేనకునాథస్యాజితాత్మనోయథాసార్థస్యవిలుమ్పన్తి॥౨॥ అథచయత్రకౌటుమ్బికాస్యదారాపత్యాదయోనామ్నాకర్మణావృకసృగాలాఏవానిచ్ఛతఃకదర్యస్యకుటుమ్బినఉరణవత్సంరక్ష్యమాణంమిషతోఽపహరన్తి॥ ౩ ॥య

ధర్మఏవోపయోగస్యఫలోనతుకామఇత్యభిప్రాయేణధర్మౌపయికమిత్యుక్తం-తథాచోక్తంప్రథమే‘‘ధర్మస్యహ్యాపవర్గ్యస్యనార్థోఽర్థాయప్రకల్పతే । అర్థస్యధర్మైకాన్తస్యకామోలాభాయహిస్మృత,,ఇతి॥ఏవంవిధం,యత్కిఞ్చిద్ధనం,యథా,దస్యవఃచోరాః,అపహరన్తి-ఏవ-మస్యపురుషస్య-భగవదారాధనరూపో- యో-ధర్మః-తంసాంపరాయికంపరలోకహితంధనమిత్యు-దాహరన్తి,త-ద్ధర్మ్యం-ధర్మాత్ వర్ణాశ్రమాదిధర్మాదనపేతంధర్మ్యం-వర్ణాశ్రమధర్మయుక్తమిత్యర్థః-ధనంభగవదారాధనాత్మకంధన - మిన్ద్రియాణ్యపిదర్శనాదిభిఃపఞ్చభిఃజ్ఞానేన్ద్రియవృత్తిభిః-సంకల్పవ్యవసాయాభ్యామన్తఃకరణవృత్తిభ్యాంచే-త్యేతై -ర్గృహసౌఖ్య-గ్రామ్యస్సాంసారిక-ఉపభోగ- స్తేన-కునాథస్యకుబుద్ధే,రతఏవాజితాత్మనఃఅజితేన్ద్రియస్యా,స్యపురుషస్యసంబన్ధి-విలుమ్పన్తిఅపహరన్తి ❁॥౨॥ ❁ గోమాయవోయత్రేత్యేతద్వ్యాచష్టే॥అథచేత్యర్థాన్తరన్యాసే-నామ్నా - దారాపత్యాదయః - కర్మణాతువృకాఃసృగాలాశ్చేత్యర్థః-వృకసృగాలసాధర్మ్యమేవాహ॥అనిచ్ఛతఇతి॥కుటుమ్బినఃగృహాశ్రమిణః-కదర్యస్యాతిలుబ్ధస్య-అనిచ్ఛతోఽపి-ఆత్మాపహారమితిశేషః-బలాదితిభావః-మిషతః-పశ్యతస్సతః-సంరక్ష్యమాణ- మురణమివ-హరన్తి-తంస్వశేషత్వేనకుర్వన్త స్తత్స్వరూపంభగవచ్ఛేషతైకరూపమపహరన్తీత్యర్థః ❁॥౩॥ ❁ ప్రథూతవీరుత్తృణగుల్మగహ్వరఇత్యేతద్వ్యాఖ్యాతుంతావద్గృహాశ్రమస్యప్రసిద్ధక్షేత్రతుల్యతామాహ॥యథాహీతి॥ అనువత్సరంప్రతివర్షం - కృష్యమాణంవృక్షచ్ఛేదదాహపూర్వకంకర్షణేనసంస్కృతమపి-క్షేత్రం-అదగ్ధబీజంనదగ్ధానిబీజానిద్రుమమూలానియస్మింస్తత్తథాభూతంసత్-పున- రావపనకాలేబీజావాపకాలే-యథా-గుల్మాదిభి-ర్గహ్వరమేవభవతి, ఏవంగృహాశ్రమరూపంకర్మక్షేత్రమపి - ప్రసిద్ధక్షేత్రతుల్యం-కుతః-హియస్మాత్-యస్మిన్గృహాశ్రమే - కర్మాణినోత్సీదన్తినమూలతోనశ్యన్తి - కుతః - యద్యస్మా-దయ-మావసథంగృహం-కామకరణ్డఃకామ

నాంకరణ్డః- యథా - కర్పూరభాజనే కర్పూరక్షయే౽పిపరిమళో న హీయతే-ఏవమత్ర కర్మనాశే౽పితద్వాసనానామక్షీణ
త్వాత్తాసాం పేటికేత్యర్థః-తత్రైవంభూతే కర్మక్షేత్రే గృహాశ్రమే - పతితః దంశమశకతుల్యైః-రపశబ్దైర్గీర్భి -
రుపద్రుతఇతిశేషః-శలభాదిభి-రుపరుధ్యమానః-పీడ్యమానః - బహిః ప్రాణఃధనధాన్యాదిరూపో - యస్య-శలభాదిభిరప
హృతసస్యధాన్యధనవాన్భవతీత్యర్థః- ప్రాణవత్ప్రియత్వాద్బాహ్యత్వాచ్చ ధనస్య బహిఃప్రాణ ఇత్యుక్తం..క్వచిచ్చగన్ధ
ర్వపుర,,మిత్యుత్తరార్ధంవ్యాచష్టే-క్వచిదస్మిన్సంసారాధ్వని-పరివర్తమానః భ్రామ్యన్నవిద్యాదిభి-ర్యా-దుపరక్తం-తేనమ
నసాతత్రావిద్యాఅహంమమాభిమానః, కామః-విషయాభిలాషః - కర్మ పుణ్యాపుణ్యకర్మ వాసనానరలోకంస్వ శరీరంపు
త్రాదిశరీరంచ-గన్ధర్వనగరవ-దనుపపన్నార్థంఅనుపపన్నఃఅర్థఃనిత్యత్వరూపంవస్తుయస్యతం - మిథ్యాదృష్టిఃఅనిత్యేనిత్య
త్వజ్ఞానరూపభ్రమయుక్తః-ఉపపన్నార్థంనిత్యం పశ్యతీత్యర్థః-ప్రపశ్యతీతిప్రశబ్దసూచితమర్థాన్తరమాహ - తత్ర చేతి-త
త్రచగన్ధర్వపురే-క్వచి-దాతపోదకంమృగతృష్ణాజలం-తత్తుల్యాన్విషయాన్-పానాదిషు-లోలుపఃఆసక్తస్సన్నుపధావతి
అన్వేషయతి-చతుర్థపాదంవ్యాచష్టే క్వచిచ్చేతి-క్వచిచ్చా, శేషాణాందోషాణాం , నిషదనంస్థానం,పురీషవిశేషమగ్నేర్వి
ష్ఠాం,తస్యపురుషస్యేవలోహితోవర్ణోయస్యరజోగుణస్య, తేన-నిర్మితా-పురుషవిషయా-మతి-ర్యస్యసః,సువర్ణ-ముపాదా
తుమిచ్ఛతి-సువర్ణస్యాగ్నేఃపురీషత్వంచవితలవర్ణనగద్యే,,చిత్రభానుర్మాతరిశ్వ నాసమిధ్యమానఓజసాపిబతితన్నిష్ఠ్యూతం
హాటకాఖ్యంసువర్ణ,,మితివక్ష్యతి,తత్రదృష్టాన్తః, అగ్నికామేన-కాతరఃపరవశః , ఉల్ముకసదృశంపిశాచమివేతి,శీతాతు

ధాహ్యనువత్సరంకృష్యమాణమప్యదగ్ధబీజంక్షేత్రంపునరేవావపనకాలేగుల్మతృణవీరుద్భిర్గహ్వరమివభ
వత్యేవమేవగృహాశ్రమఃకర్మక్షేత్రంయస్మిన్నహికర్మాణ్యుత్సీదన్తియదయం కామకరణ్డఏషఆవసథః తత్రగ
తోదంశమశకసమాపశదైర్మనుజైశ్శలభశకున్తతస్కరమూషకాదిభిరుపరుధ్యమానబహిఃప్రాణఃక్వచి
త్పరివర్తమానో౽స్మిన్నధ్వన్యవిద్యాకామకర్మభిరుపరక్తమనసా౽నుపపన్నార్థంనరలోకంగన్ధర్వనగరో
పమముపపన్నమితిమిథ్యాదృష్టిరనుపశ్యతిక్వ చిదాతపోదకనిభాన్విషయానుపధావతి - పానభోజనవ్యవా
యాదివ్యసనలోలుపఃక్వచిచ్చాశేషదోషనిషదనంపురీషవిశేషంతద్వర్ణగుణనిర్మితమతిస్సువర్ణముపాదిత్సత్య
గ్నికామకాతరఇవోల్ముకపిశాచమ్ ॥ ౪ ॥ అథకదాచిన్నివాసపానీయద్రవిణాద్యనేకాత్మోపజీవ్యాభినివేశ
ఏతస్యాంసంసారాటవ్యామితస్తతఃపరిధావతి ॥ ౫ ॥ క్వచిచ్చవాత్యౌపమ్యయాప్రమదయా౽౽రోహమా
రోపితస్తత్కాలరజసా ✿ రజన్యాంభూతఇవసాధుమర్యాదారజస్వలాక్షోదిగ్దేవతాఅతిరజస్వలమతి
ర్నవిజానాతి ॥ ౬ ॥ క్వచిత్సకృదవగతవిషయవైతథ్యఃస్వయంపరాభిధ్యానేనవిభ్రంశితస్మృతిస్తయైవమ
రీచితోయప్రాయాంస్తానేవాభిధావతి ॥ ౭ ॥ క్వచిదులూకఝిల్లీస్వనవదతిపరుషరభసాటోపంప్రత్యక్షం

గోహ్యరణ్యే౽గ్నిమివజాజ్వల్యమానంతతస్తతోధావన్తముల్ముకపిశాచమగ్నిబుద్ధ్యా౽నుధావతి-నతుతంప్రాప్నోతి-క
థంచిత్ప్రాప్తశ్చేత్తర్హి తేనభర్జితస్సన్మ్రియతే, ఏవంసువర్ణమనుధావన్నపీత్యర్థః ✿ ॥ ౪ ॥ ✿నివాసతోయేత్యాదివ్యా
చష్టే॥అథేతి॥నివాసాదిష్వనేకేష్వాత్మనఉపజీవ్యేష్వభినివేశోయస్యతథాభూతః,ఇతస్తతో౽స్యాంసంసారాటవ్యాం,ప
రిధావతి ✿ ॥ ౫ ॥ ✿క్వచిచ్చ,వాత్యేతిత్యాదివ్యాచష్టే క్వచిచ్చేతి ॥ వాత్యోపమయాచక్రవాతతుల్యయా , ప్రమద
యాస్త్రియా , యథావాత్యాంరజఃప్రక్షేపేణాన్ధీకరోత్యేవంరజోగుణోత్కర్షకత్వేనాజ్ఞతామాపాదయస్త్రీ,తత్తుల్యా
ప్రమదేతిభావః,ఆరోహమఙ్కం,మారోపితః-తస్మిన్కాలే-య-ద్రజోరాగః- తేన-కథంభూతేన - రజనిభూతేనరాత్రివద
ప్రకాశకేన-జ్ఞానావరణేనేత్యర్థః-రజనిభూతఇవేత్యపిపాఠః-తత్ర- తమోమయఇవేత్యర్థః-దీర్ఘపాఠే -రజన్యాంరాత్రౌ,
భూతాఇవేత్యర్థః-అతిరజస్వలమతిఃఅతివరజసాచ్ఛన్నమతిః-అతఏవాసాధుమర్యాదః,అతో, రజోవ్యాప్తచక్షురివ,దిక్షు
స్థితాః,మర్యాదాతిక్రమసాక్షిభూతా-దేవతా - నజానాతి ✿ ॥ ౬ ॥ అనుపాదేయమేవోపాదేయతయాగృహ్ణాతీతిప్రక్ర
మసాజాత్యాదుత్తరశ్లోకచతుర్థపాదంవ్యాచష్టే క్వచిత్సకృదితి॥కదాచిత్సకృదవగతంవిషయేషుశబ్దాదిషు,వైతథ్యంవైయ
ర్థ్యంపురుషార్థశూన్యత్వం-యేనతథాభూతో౽పి-పరాభిధ్యానేనదేహచిన్తయాపి భ్రంశితస్మృతిః-విభ్రంశితాస్మృ
తిరాత్మవిషయా-యస్య-తయైవవిభ్రంశితస్మృత్యా - మరీచితోయప్రాయాన్మరీచితోయతుల్యాన్ - స్వయమపురుషార్థ
రూపత్వే౽పితత్త్వేనావభాసమానాంస్తానేవవిషయా-నభిధావతి ✿ ॥ ౭ ॥ ✿పూర్వార్ధంవ్యాచష్టే॥ క్వచిదులూకేతి॥

✿౬॥పా॥రజనిభూతేన॥పా॥రజనిభూతఇవ.

ఉలూకఝిల్లోకః ఘూకకీటకవిశేషయోర్ధ్వనివ దతిపరుషో - రభసఉత్సాహ - స్తేన ఆటోపస్సంభ్రమో - యస్యాభవత్యోః పరిపూర్ణానాం - రాజకులస్యచ - నిర్భర్త్సితేనా - త్యన్తం వ్యధితం కర్ణమూలం - హృదయంచ - యస్య తథాభూతః - ఆస్తే - తత్ర ప్రత్యక్షాప్రియవాక్యముల్లూకస్థానీయం రాజకులం - పరోక్షాప్రియకృద్ఝిల్లీస్థానీయం రిపుకులం వివక్షితమ్ ॥ ౮ ॥ తృతీయపాదం వ్యాచష్టే ॥ స ఇతి ॥ యదా - అదుగ్ధపూర్వసుకృతః అపూర్ణపూర్వసుకృతః - సుకృతహీన ఇత్యర్థః - తదా - కారస్కరో విషతిన్దుకః - తత్ప్రముఖా - యే అపుణ్యద్రుమా - స్తథావిధా లతాశ్చ - విషోదపానాని విషకూపాశ్చ - తత్తుల్యాన్ - ఉభయార్థశూన్యద్రవిణాన్, దృష్టాదృష్టప్రయోజనశూన్యాని ద్రవిణాని ధనాని యేషాం తాన్ - యేషాం ద్రవిణం కీర్త్యర్థమదృష్టార్థం చ న భవతి తైః ఉభయార్థశూన్యద్రవిణాః - అత ఏవ జీవన్మృతాన్ - స్వయంజీవన్నపి మ్రియమాణో మృతప్రాయః జీవన్మృతః ఉపధావతి ॥ ౯ ॥ క్వచిద్వితీయాస్వరితఇత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ ఏకదేతి ॥ కదాచిదసతాం వేదదేవబ్రాహ్మణవిదూషకానాం, ప్రసఙ్గాత్సఙ్గాన్నికృతావజ్ఞే తామతర్యస్యసః వ్యుదకస్రోతస్స్ఖలనవత్ నిరుదకనదీగర్తపతనవత్ - యథా నిర్జలనదీగర్తే పతితస్యన పిపాసాశామకజలలాభః ప్రత్యుత శిరస్స్ఫుటనం చ సద్యో భవతి పశ్చాద్దపతేద్వదనాఽనువర్తతే - ఏవం ఉభయత ఇహ పరలోకే చ - దుఃఖదం - పాషణ్డం పాషణ్డాచారం - అభిధావతి ప్రాప్నోతి స్వీకరోతి, యద్వా, పాషణ్డకులం ప్రాప్నోతీ తత్ర జాయత ఇత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ పరస్పరం చాలపతే నిరన్న ఇత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ యదా త్వితి ॥ యదా తు పరపీడయా - అన్నః అన్నం - ఆత్మనే స్వస్మై - నోపనమతి నోపతిష్ఠతే - పరపీడయాప్యన్నం న లభత ఇత్యర్థః - తదా పితృపుత్రబర్హిష్మతాన్ పితృపుత్రాదీనాం బర్హిః కుశః - తద్వతః పితృపుత్రాదీనాం కుశాదితృణమాత్రమపి యేషు పశ్యతి తాన్ భక్షయతీత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ ఆసాద్య దావమిత్యేత

పరోక్షం వారిపురాజకులనిర్భర్త్సితేనాతివ్యధితకర్ణమూలహృదయః ॥ ౮ ॥ స యదా ఽ దుగ్ధపూర్వసుకృత స్తదా కారస్కరకాకతుణ్డాద్యపుణ్యద్రుమలతావిషోదపానవదుభయార్థశూన్యద్రవిణాన్ జీవన్మృతాన్స్వయంజీవన్మ్రియమాణ ఉపధావతి ॥ ౯ ॥ ఏకదాఽసత్ప్రసఙ్గాన్నికృతమతిర్వ్యుదకస్రోతస్స్ఖలనవదుభయతోఽపి దుఃఖదం పాషణ్డమభిధావతి ॥ ౧౦ ॥ యదా తు పరబాధయాన్ధ ఆత్మనే నోపనమతి తదాహి పితృపుత్రబర్హిష్మతః [పిత్రాన్పుత్రాన్వా ఖలు] భక్షయతి ॥ ౧౧ ॥ క్వచిదాసాద్య గృహం దావవత్ప్రియార్థవిధురమసుఖోదర్కం శోకాగ్నినా దహ్యమానో భృశం నిర్వేదముపగచ్ఛతి ॥ ౧౨ ॥ క్వచిత్కాలవిషమితరాజకులరక్షసాఽపహృతప్రియతమధనాసుర్మృతక ఇవ విగతజీవలక్షణ ఆస్తే ॥ ౧౩ ॥ కదాచిన్మనోరథోపగతపితృపితామహాద్యసత్సదితి స్వప్ననిర్వృతిలక్షణమనుభవతి ॥ ౧౪ ॥ క్వచిద్గృహాశ్రమకర్మచోదనాతిభరగిరిమారురుక్ష

ద్వ్యాచష్టే ॥ క్వచిదితి ॥ కదాచి - ద్దావాగ్నితుల్యం - ప్రియార్థవిధురం భోగ్యపదార్థరహితం, అసుఖోదర్కం దుఃఖపరంపరాయుక్తం - గృహం ప్రాప్య, శోకాగ్నినా ఇష్టాలాభానిష్టానివృత్తిజనితదుఃఖేన - భృశం, దహ్యమానః పీడ్యమానో నిర్వేదం - అహో మయా సుకృతమకృతమతో దుర్భగోఽమన్దభాగ్యోఽహమిత్యేవం రూప - ముపగచ్ఛతి ॥ ౧౨ ॥ క్వచ యత్నైర్హృతాసురిత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ క్వచిదితి ॥ క్వచిత్కాలేన - విషమితం ప్రతికూలతాం ప్రాప్తం - యద్రాజకులం, తదేవ రక్ష - స్తేనా, పహృతాః - ప్రియతమధనరూపాః, అసవః ప్రాణా, యస్య, విగతాని జీవలక్షణాని హర్షాదీని యస్య - అత ఏవ, మృతకశ్శవ ఇవాస్తే అవతిష్ఠతే ॥ ౧౩ ॥ అన్యైర్వనశూరైర్హృతస్వ ఇత్యుత్తరశ్లోకపూర్వార్ధం వ్యాఖ్యాతప్రాయమిత్యభిప్రేత్య తదుత్తరార్ధం వ్యాచష్టే ॥ కదాచిదితి ॥ క్వచి - దసత్ కాలాన్తరానవస్థాయిత్వేన పురుషాన్తరాననుభావ్యత్వేన చాసత్ - స్వప్నద్రష్ట్రైకానుభావ్యం తత్కాలమాత్రావసాయి చేతియావత్ - మనోరథేన మనోవ్యాపారేణ సంకల్పవికల్పాత్మకేన - ఉపగతం ప్రాప్తం - స్వప్నద్రష్ట్రైకర్మానుసారిసంకల్పవికల్పాత్మకమనోరథానుసారి - భగవతస్సృష్ట్యా ప్రాప్తమిత్యర్థః ఈదృశం - పితృపుత్రాది - సదితి - మన్వాన ఇతి శేషః కాలాన్తరావస్థాయిపురుషాన్తరానుభావ్య జాగ్రద్వస్తుతుల్యమిత్యర్థః - స్వప్ననిర్వృతిం స్వప్నపితృపుత్రాదిసుఖం క్షణమాత్ర - మనుభవతి - స్వాప్నస్య గన్ధర్వనగరతుల్యత్వం చ తద్వృత్తకాలమాత్రావస్థాయిత్వేనాన్యాననుభావ్యత్వేన చాత్ర వివక్షితం - గన్ధర్వా హి క్వచిన్నియతం చిరం న వసన్తి - క్వచిత్క్షణమవస్థితవన్తో ఽపి నపరైర్జ్ఞాయన్తే - తత్తేషాం నివాసస్థానాపరపర్యాయం నగరం నకాలాన్తరావస్థాయీతరపురుషానుభావ్యం చేతి వదన్తి ॥ ౧౪ ॥ చలం క్వచిదిత్యస్య పూర్వార్ధం వ్యాచష్టే ॥ క్వచిదితి ॥ కదాచి - ద్గృహాశ్రమే - యాః - కర్మణాం - చోదనాః విధయ - స్తాసా - మతిభరో విస్తార - స్స ఏవ గిరి - స్త - మారురుక్షమాణః ఆరోఢుమిచ్ఛన్ తదన్తం గన్తుమిచ్ఛన్ బహువిత్తశరీరాయాససాధ్యయజ్ఞాదికర్మాణ్యారభ్య యావత్సమాప్తి కర్తుకామ - స్తదనన్తరా - లౌకికైర్లౌకికభయై - ర్వ్యసనైర్దుఃఖై, రన్తరా

యర్హి ఆత్మైః పుత్రవిత్తపత్న్యాదిభిః- కర్శితమనాః పీడితచిత్తః కణ్టకశర్కరాక్షేత్రం-ప్రవిశన్నివ-పర్వతమారురుక్షన్మధ్యే మధ్యే కణ్టకైశ్శర్కరాభిస్సూక్ష్మపాషాణైశ్చాకీర్ణం క్షేత్రం ప్రవిష్ట ఇవ సీదతి ఖిద్యతి * ॥ ౧౫ ॥ ఉత్తరార్ధం వ్యాచష్టే ॥ క్వచిచ్చేతి ॥ కదాచి, ద్దుస్సహేన సోఢుమశక్యేన-కాయాభ్యన్తరవహ్నినా- శరీరమధ్యవర్తిజాఠరాగ్నినా-గృహీతసారః గృహీతబలః-కార్శ్యం ప్రాప్తః-స్వకుటుమ్బాయ భార్యాద్యై-క్రుధ్యతి * ॥ ౧౬ ॥ * క్వచిన్నిగీర్ణ ఇత్యస్య పూర్వార్ధం వ్యాచష్టే స ఏవేతి ॥ స ఏవ ఏవం సంసారాధ్వని భ్రామ్యమాణ ఏవ-యద్వా - కుటుమ్బాయ క్రుధ్యన్నేవ-నిద్రైవాజగర- స్తేన గృహీతః అన్ధే తమసి-అన్ధయతీత్యన్ధం స్వపరాప్రకాశకం-యత్తమః అజ్ఞానం తస్మిన్-మగ్నః-శూన్యారణ్యే నిర్జనేఽరణ్య ఇవ, శేతే - అన్యత్-కిఞ్చిదపి, న వేద-కిం త్వహమిత్యేతావన్మాత్రమవభాసతే- న తు బ్రాహ్మణత్వాదిబాహ్యాకారం జానాతి - తత్కాలికమస్య దేహం లక్షయతి-అపవిద్ధశ్శవః దూరతః పరిహృతశ్శవ ఇవేతి * ॥ ౧౭ ॥ * తస్యైవోత్తరార్ధం వ్యాచష్టే ॥ కదాచిదితి ॥ క్వచి, దుర్జనా ఏవ దన్దశూకాస్సర్పా దయో దంశనస్వభావా, స్తైః, భగ్నో, మానో గర్వ, స్స ఏవ, దంష్ట్రా-పరపీడాకరత్వాత్, భగ్నమానదంష్ట్రో యస్య, అత ఏవా, లబ్ధో నిద్రాయాః క్షణో యేన, వ్యథితం దుఃఖితం-యద్ధృదయం, తేన క్షీయమాణం సంకోచ్యమానం విజ్ఞానం యస్య సః, అన్ధవ, దన్ధకూపే మహతి దుఃఖే పతతీత్యర్థః * ॥ ౧౮ ॥ * కర్హి స్మ చిత్క్షుద్రరసానితి శ్లోకం వ్యాచష్టే ॥ కర్హి చిత్త్వేతి ॥ కామో విషయోపభోగ, స్తేన-యే మధులవాస్సుఖలవా, స్తాన్విచిన్వన్ అన్వేషయ-న్యదా-పరదారా-న్పరద్రవిణాని చ-అవరున్ధానః స్వీకర్తుమారభమాణః, రాజ్ఞా, స్వామిభిః పరైర్వా, నిహతో భవతి తదా. అ

మాణో * లౌకికవ్యసనకర్శితమనాః కణ్టకశర్కరాక్షేత్రం ప్రవిశన్నివ సీదతి ॥ ౧౫ ॥ క్వచిచ్చ దుస్సహేన కాయాభ్యన్తరవహ్నినా గృహీతసారస్స్వకుటుమ్బాయ క్రుధ్యతి ॥ ౧౬ ॥ స ఏవ పునర్నిద్రాజగరగృహీతోఽన్ధే తమసి మగ్నశ్శూన్యారణ్య ఇవ శేతే నాన్యత్కిఞ్చన వేద శవ ఇవాపవిద్ధః ॥ ౧౭ ॥ కదాచిద్భగ్నమానదంష్ట్రో దుర్జనదన్దశూకైరలబ్ధనిద్రాక్షణో వ్యథితహృదయేనానుక్షీయమాణవిజ్ఞానోఽన్ధకూపేఽన్ధవత్పతతి ॥ ౧౮ ॥ కర్హి చిత్త్వ కామమధులవాన్విచిన్వన్యదా పరదారపరద్రవ్యాణ్యవరున్ధానో రాజ్ఞా స్వామిభిర్వా నిహతః పతత్యపారే నిరయే ॥ ౧౯ ॥ అథ చ తస్మాదుభయథాపి హి కర్మాఽస్మిన్నాత్మనస్సంసారావపనముదాహరన్తి ॥ ముక్తస్తతో యది బన్ధాద్దేవదత్త ఉపాచ్ఛినత్తి తస్మాదపి విష్ణుమిత్ర ఇత్యనవస్థితిః ॥ ౨౧ ॥ క్వచిచ్చ శీతాతపవాతాద్యనేకాధిదైవికభౌతికాత్మీయానాం దశానాం ప్రతినివారణేఽకల్పో దురన్తచిన్తయా విషణ్ణ ఆస్తే ॥ క్వచిన్మిథోఽన్యేభ్యో వా కాకిణికామాత్రమప్యపహరన్ యత్కిఞ్చిద్వా విద్వేషమేతి విత్తశాఠ్యాత్ ॥ ౨౩ ॥ క్వచిత్క్వచిత్క్షీణధనశ్శయ్యాసనాద్యుపభోగవిహీనో యావదప్రతిలబ్ధమనోరథస్తావత్పరస్వాదానే వ్యవసితమతిస్తతోఽవమానాదీని లభతే ॥ ౨౪ ॥ ఏవం విత్తవ్యతిషఙ్గవివృద్ధవైరానుబన్ధోఽపి పూర్వవాసన

పారే-నిరయే నరకప్రాయే కారాగృహే నిపతతి-రాజాదిభిర్నిహతః కారాగృహాదిబద్ధో భవతీత్యర్థః * ॥ ౧౯ ॥ * ముక్తస్తతో బన్ధాదిత్యుక్తైః ప్రసఙ్గాత్ప్రవృత్తస్య కర్మణస్సంసారహేతుత్వం స్ఫుటయతి ॥ అథ చేతి ॥ యస్మాదేవం-తస్మా-దథానన్తరమేవ, ఉభయథా ఇహ చ పరత్ర చ, అస్మిన్ప్రవృత్తిమార్గే, సంసారస్య, వపనం జన్మక్షేత్రం-కర్మోదాహరన్తి * ॥ ౨౦ ॥ * తతః ప్రతికృత్యాప్రతిలబ్ధమాన ఇత్యేతావద్వ్యాచష్టే ॥ యది బన్ధాన్ముక్తో భవతి-తర్హి, తతస్సకాశా, ద్దేవదత్తః అన్యః-ఉపాచ్ఛినత్తి హరతి, తస్మాదపి, విష్ణుమిత్రో, ఽన్యో, హరతీత్యనవస్థితిః, న త్వసౌ భోక్తుం లభత ఇత్యర్థః * ॥ ౨౧ ॥ * క్వచిచ్చ శీతాతప ఇత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ క్వచిచ్చేతి ॥ శీతాదయో, ఽనేకా-యా, దైవికానాం భౌతికానాం ఆత్మనాం చ దశా దుఃఖావస్థాః ఆధిదైవికాదిభౌతికాధ్యాత్మికాస్తాపా ఇత్యర్థః-తాసాం దశానాం, ప్రతినివారణాయ ప్రతిక్రియాయై-అకల్పోఽసమర్థః, ప్రతిక్రియాం కర్తుమసమర్థః, అత ఏవ విషణ్ణో దుఃఖితః, అపారచిన్తాయుక్త ఆస్తే * ॥ ౨౨ ॥ * క్వచిన్మిథ ఇత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ కదాచి, త్పరస్పరం-యత్కిఞ్చిద్ధనం-వ్యవహరన్-అన్యేభ్యస్సకాశా - త్కాకిణికామాత్రం వింశతికపర్దమాత్రం-తతోఽపి న్యూనం వా-యత్కిఞ్చిదపహరన్-విత్తశాఠ్యేన ధనలోభేన-విద్వేషం, ప్రాప్నోతి * ॥ ౨౩ * క్వచిత్క్వచిత్క్షీణధన ఇత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ క్వచి-త్క్షీణం ధనం యస్య, అత ఏవ-శయ్యాసనం నివాసాదిభిరుపభోగోపకరణై, ర్విహీనః రహితః-ఉపభోగశబ్దో భోగ్యోపలక్షకః - క్వచిత్ - య ఏవంవిధో భవతి-తదా-యావత్, అప్రతిలబ్ధమనోరథః అప్రాప్తసమీహితః-తావ-త్పరస్వాదానే అన్యదీయధనగ్రహణే-వ్యవసితమతిః-కేనాపి పరవఞ్చనోపాయేన తదీయం ధనం గ్రహీతవ్యమితి నిశ్చయయుక్తః-తతః-పరధనాదిగ్రహణోద్యోగాత్- అవమానాదీని-ప్రాప్నోతి * ॥ ౨౪ ॥ * అన్యోన్య

వి_న్తేతివ్యాచష్టే॥ఏవమితి॥ఏవంపరస్పరంవి_త్తస్యభాషాబద్ధస్యధనస్య - వ్యతిషఙ్గేణవ్యత్యాసేననిబద్ధంరూఢమూలంయ-స్యై_వరంతదనుబన్ధో௨ప్రియకారిత్వాదిరూపశ్చ-యస్యఏవంభూతో௨పి-పూర్వవాసనయాసాజాత్యాభిమానప్రయుక్తయాపూర్వవాసనయా-మిథః,ఉద్వహతఃవివాహంకుర్వాణాక్తానేనవైరవిషయానేవో- ద్వహతివైరవిషయైరేవసహసాజాత్యాభిమానేనవివాహాదిక్రియయాసంబధ్నాతీత్యర్థః, ॥ ౨౫ ॥ ఏతస్మిన్ సంసారాధ్వన్యే - వముక్తవిధైర్నానావిధైఃక్లేశైఃఉపసర్గై ,ర్వక్ష్యమాణైస్సుఖదుఃఖరాగద్వేషాదిభిశ్చ - వితతేపిస్తృతే,అనన్తక్లేశోపసర్గయుక్తఇత్యర్థః-ఆపన్నఃఆపదంప్రాప్తః,తత్ర,యోయో,విపన్నఃవిపత్తింప్రాప్తః, మృతఇతియావత్,తంతంవిపన్నంపిత్రాదిరూపం,విసృజ్య-జాతంజాతంపుత్రాదిరూపముపాదాయఆత్మీయాభిమతింకృత్వా-పునర్జాతవిపత్తౌ- శోచన్ - తేన-ముహ్యన్-ఖిద్యన్-ప్రరుదన్-తత్ర-శోకోమానసీవ్యథా- ఖేదోవాచికిదైన్యోక్తిరూపః , ప్రరోదః కాయికీఅశ్రువిమోచనాదిరూపః-జాతాత్పునరన్యస్యజననేతు-సంహృష్యన్-హాసాదిభిరుచ్చైర్ధ్వనింకుర్వన్-బిభ్యన్జాతాదీనామాగామిదుఃఖసంభావనానిమిత్తప్రతికూలజ్ఞానయుక్తః-కదాచి,జ్జాతాదీనాంగుణాన్గాయన్ - ముహ్యమానఃఖేదమోదాభ్యాంమోహంప్రాప్తః ఏషజీవసమూహఃఆరబ్ధఃఉపక్రాన్తయోగః-సాధునాకర్మణావర్జితః-నహ్యమానఇతిపాఠేబధ్యమానః-అద్యాపి-ఇతఃఅస్మాత్సంసారాధ్వనస్సకాశాత్ - తదధ్వనఃపారంసంసారాధ్వనఃపారంప్రతి-నైవావర్తతేనాయాతినప్రాప్నోతీత్యర్థః,కింతదధ్వనఃపారం-యత్ప్రతినావర్తతే, తత్రాహ ॥-యదిదంయోగానుశాసనంనామయోగానుశాసనమితిప్రసిద్ధం,తత్సంసారాధ్వనఃపార-ముపదిశన్తి-తత్త్వవిదఇతిశేషః - యోగస్యాధ్యాత్మయోగకర్మయోగానుగృహీతభగవద్భక్తియోగ

యామిథఉద్వహతఉద్వహతి ॥ ౨౫ ॥ ఏతస్మిన్ సంసారాధ్వనినానాక్లేశోపసర్గవితతఆపన్నోవిపన్నోయస్తముహావావేతరస్తత్రతత్రవిసృజ్య జాతంజాతముపాదాయశోచన్ముహ్యన్బిభ్యద్వివదన్సంహృష్యన్బిభ్యన్*గాయన్ముహ్యమానస్సాధువర్జితో నైవావర్తతే௨ద్యాపియతఆరబ్ధఏషనరలోకసార్థస్తమధ్వనఃపారముపదిశతియదిదంయోగానుశాసనం నామ ॥ ౨౬ ॥ నవాఏతదవరున్ధతేయచ్ఛంతమంన్యస్తదణ్డామునయఉపశాన్తాత్మానస్సనుపగచ్ఛన్త్యపిదిగిభజయినోరాజర్షయోనైవతద్వ్రజన్తికింతుపరంమృధేశయీరన్నమైవేయమిత్యస్యామేవకృతవైరానుబన్ధాయాంవిసృజ్యస్వయముపసంహృతాః ॥ ౨౭ ॥ అధ్వన్యముష్మిన్నిమఉపసర్గాస్తథాసుఖదుఃఖరాగద్వేషభయాభిమానప్రమోదమోదశోకమోహమాత్సర్యేర్ష్యావమానక్షుత్పిపాసా௨௨ధివ్యాధిజన్మజరామరణాదయః ॥ ౨౮ ॥ క్వాపిదేవమాయయాస్త్రియాభుజలతోపగూఢఃప్రస్కన్నవివేకవిజ్ఞానస్తద్విహారగృహారమ్భాకులహృదయస్తదాశ్రయావసక్తసుతదుహితృకళత్రాభాషితావలోకవిచేష్టితాపహృతహృదయఆత్మానమజితాత్మా௨పారేన్ధేతమసిప్రహిణోతి ॥ ౨౯ ॥ కదాచిదీశ్వర

స్య-నుశాసనంవివిచ్యజ్ఞానం-శిక్షణంవాతదనుష్ఠానమితియావత్,తదేవసంసారాధ్వనఃపారమిత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ నవస్వినోన్నిజితేతిశ్లోకంవ్యాచష్టే॥నవాఇతి॥ఉపశమఏవశీలంయేషాం, ఉపరతఃనిగృహీతఃఆత్మామనఃయైస్తే , మునయోమననశీలాః,న్యస్తదణ్డాఃనివృత్తభూతద్రోహాః - సర్వభూతసుహృదస్సన్తఇత్యర్థః,యచ్ఛంతమంనిరతిశయసుఖరూపపరమాత్మప్రాప్త్యుపాయం,యోగానుశాసన , ముపతిష్ఠన్తిప్రాప్నువన్తి,తచ్ఛంతమం,నిర్జితదిగ్గజేన్ద్రా అపి,మనస్వినఃఅనిర్జితాన్తఃకరణాఃరాజర్షయో-నైవావరున్ధతేనప్రాప్నువన్తినైవచవ్రజన్తి-ఉపాయానుష్ఠానపూర్వకముపేయంనయాన్తి,కింతుఇయంపృథివీమమేత్యభిమానేన - కృతవైరానుబన్ధాఃమృధేయుద్ధే-శయీరన్ కేయంమమాభిమానవిషయభూతా -తత్రాహయాంపృథివీం-విసృజ్య,స్వయముపసంహృతాఃమృతాఃసన్తీత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ సింహావలోకితన్యాయేనబాధోపసర్గైరిత్యత్రాభిప్రేతముపసర్గశబ్దార్థమాహ ॥ అధ్వనీతి ॥ అస్మిన్నధ్వనిసంసారాధ్వని, ఇమేసుఖాదయఃఉపసర్గాఇత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ ప్రసజ్జతీత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ క్వాపీతి॥స్త్రీవేషయా-దేవమాయయాభగవన్మాయయాకర్త్ర్యా, భుజలతాభ్యాం,ముపగూఢఃఆలిఙ్గితః,ప్రస్కన్నముపగతం,వివేకాత్మకవిజ్ఞానం,యస్య,యద్వా , వివేకోదేహవిలక్షణాత్మవివేకఃవిజ్ఞానంభగవదుపాసనాత్మకం,తద్రహితః-తస్యాఃస్త్రియాః , విహారగృహంక్రీడాగృహం - తదారమ్భే,ఆకులంహృదయంయస్య-తస్మిన్నాశ్రయేవనితావిహారగృహే, ఆసక్తాఃప్రసక్తాఃసుతాదయ,స్తేషాం-భాషితాదిభి-రపహృతంహృదయంయస్య-అతఏవాజితేన్ద్రియః,అన్ధేతమసిదుఃఖేనరకే,ఆత్మానం,ప్రహిణోతిప్రక్షిపతి ॥ ౨౯ ॥ ఏవంపూర్వా

---

౨౬ ॥ శ్లో ॥ పా * గాయన్ముహ్యమానః

ర్థం వ్యాఖ్యాతమ్॥ ఉత్తరార్ధం వ్యాచష్టే॥ కదాచిదితి॥ పరమాణురాదిః, ద్విపరార్ధోఽపవర్గోఽన్తస్స ఏవ ఉపలక్షణం యస్య
కాలోపలక్షణాదితి పాఠే తు- పరమాణ్వాదిపరార్ధాపవర్గరూపం, య-త్కాలస్యోపలక్షణం, ఉపలక్ష్యత ఇత్యుపలక్షణం
స్వరూపం, తస్మాదిత్యర్థః- రంహసా శీఘ్రేణ- పరివర్తితేన పరిభ్రమణేన- వయసా బాల్యాదిక్రమేణ, బ్రహ్మాణమభివ్యాప్య, తృ
ణస్తమ్బాన్తభూతానాం, కాల్యమానానాం లవాదిరూపేణ గణ్యమానానాయుషామిత్యర్థః మిషతాం ప్రమత్తానాం అనిమి
షతః అప్రమత్తాదివా-హరతః- ఆయురితి ద్వితీయాన్తస్య శేషః, అనిమిషతః అకాల్యమానా- ద్విష్ణోశ్చక్రాత్- విత్రస్తహృ
దయః మరణమాశఙ్కమాన ఇతి యావత్- అమరత్వాయ- పాషణ్డదేవతాసాంకేత్యేన- ఆభిముఖ్యేన ధత్తే- కిం కృత్వా- కా
లచక్రం- నిజం స్వీయమాయుధం యస్య, తమేవ, సాక్షాద్భగవన్తం, యజ్ఞపురుష- మనాదృత్య- పాషణ్డదేవతాః కథంభూ
తాః- కఙ్కగృధ్రబకప్రాయాః- విశ్వసతోఽపి వఞ్చయన్తీః- ఆర్యాణాం వైదికానాం సమయాత్ సిద్ధాన్తా- త్పరిహృతాః బహి
ష్కృతాః- సాంకేత్యేనేత్యనేన పాషణ్డదేవతారాధనం పాషణ్డసంకేతనిబన్ధనం- నతు వైధమిత్యుక్తమ్ ॥ ౩౦ ॥ తై
రుపవఞ్చిత ఇత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ యదాత్వితి॥ ఆత్మా వఞ్చితో యై- స్తైరుపవఞ్చితస్సన్- బ్రహ్మకులం- ప్రవిష్ట- స్తేషాం బ్రాహ్మ
ణానాం- శీలమితి ప్రతీకోపాదానం- తద్వ్యాచష్టే॥ ఉపనయనాదీత్యారాధనమేవేత్యన్తేన- అరోచయన్ అనభిమన్యమానః-
ఉపైతి, వానరాణాం నిత్యస్య వ్యాఖ్యానం శూద్రకులం భజత ఇతి- తదుపపాదయతి- నిగమోక్తే- ఆచారే, అపరిశుద్ధితః స్వస్యాశు
ద్ధ్యభావాత్- యస్య శూద్రస్య- కేవలం మిథునీభావః- కుటుమ్బభరణం చేత్యేవం కేవలగ్రామ్యసుఖమేవ, నాదృష్టం- యథా

స్య భగవతో విష్ణోశ్చక్రాత్పరమాణ్వాదిద్విపరార్ధాపవర్గకాలోపలక్షణాత్పరివర్తితేన వయసా రంహసా హ
రత ఆబ్రహ్మతృణస్తమ్బాదీనాం భూతానాం కాల్యమానానామనిమిషతో మిషతాం విత్రస్తహృదయస్తమేవే
శ్వరం కాలచక్రం నిజాయుధం సాక్షాద్భగవన్తం యజ్ఞపురుషమనాదృత్య పాషణ్డదేవతాః కఙ్కగృధ్రబక
ప్రాయా ఆర్యసమయపరిహృతాః సాంకేత్యేనాభిధత్తే॥ ౩౦ ॥ యదా తు పాషణ్డైరాత్మవఞ్చితైరుపవఞ్చి
తో బ్రహ్మకులం సమావసంస్తేషాం శీలముపనయనాది శ్రౌతస్మార్తకర్మానుష్ఠానేన భగవతో యజ్ఞపురు
షస్యారాధనమేవ తదరోచయన్ శూద్రకులం భజతే నిగమాచారేఽశుద్ధితో యస్య మిథునీభావః కుటుమ్బభర
ణం చ యథా వానరజాతేః॥ ౩౧ ॥ తత్రాపి నిరవరోధస్స్వైరేణ విహరన్నతికృపణబుద్ధిరన్యోన్యముఖనిరీక్ష
ణాదినా గ్రామ్యకర్మణైవ విస్మృతకాలావధిః॥ ౩౨ ॥ క్వచిద్ద్రుమవదైహికార్థేషు గృహేషు రంస్యన్ యథా వా
నరస్సుతదారవత్సలో వ్యవాయక్షణః॥ ౩౩ ॥ ఏవమధ్వన్యవరున్ధానో మృత్యుగజభయాత్తమసి గిరికన్దరప్రా
యే పతన్ కర్మవల్లీమవలమ్బ్య తత ఆపదః కథంచిన్నరకాద్విముక్తః పునరప్యేవం సంసారాధ్వని వర్తమానో
నరలోకసార్థముపయాతి ఏవముపరిగతోఽపి॥ ౩౪ ॥ తస్యేదముపగాయన్తి॥ శ్లో॥ ఆర్షభస్యేహ రాజర్షేర్మ

వానరజాతేరితి తత్ర దృష్టాన్తః ॥ ౩౧ ॥ తత్రాపి నిరవరోధస్స్వైరేణేత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ తత్రాపీతి॥ శూద్రకులేఽపి- నిరవరోధః ప్రతి
బన్ధరహితః- స్వైరేణ స్వేచ్ఛయా యుక్తదేశకాలప్రతీక్షానుత్తరేణ- క్రీడన్- అతికృపణః అత్యన్తం విషయాతురా బుద్ధి
ర్యస్య- యోషిత్పురుషయోః- పరస్పరముఖనిరీక్షణాదిరూపేణ గ్రామ్యకర్మణైవ- విస్మృతః- కాలావధిః ఆయుషోఽవసా
నం- యస్య సః- ఆస్తే ॥ ౩౨ ॥ ద్రుమేషు రంస్యన్నిత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ క్వచిదితి॥ కృష్యాదిఫలమైహికసుఖప్రయోజ
నకేషు- గృహేషు- ద్రుమాః కేవలమిహైవోపయుజ్యన్తే న పరత్రేతి భావః- యద్వా- ద్రుమవత్ ద్రుమ ఇవ- యథా- వానర-
స్సుతదారవత్సలః, మైథునమేవ- క్షణ ఉత్సవో, యస్య- తథాభూతో భవతి- ఏవమయమపి కేవలమైహికార్థేషు గృహేషు-
రంస్యన్- సుతాదివత్సలో- వ్యవాయక్షణః స్వబన్ధనే పాశభూతో భవతీత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ క్వచిత్ప్రమాదాదిత్యేతద్వ్యాచష్టే॥
ఏవమితి॥ సంసారాధ్వని, సుఖదుఃఖాద్య- వరున్ధానః అనుభవన్మృత్యురేవ గజ- స్తస్మాత్- భయాద్గిరికందరతుల్యే- తమసి
ఘోరే గాఢ్యాపది- పతన్- తతః- పునః- జీవనహేతుభూతాం- కర్మరూపాం వల్లీం- అవలమ్బ్య- తత ఆపదః రోగాద్యుపద్రవరూ
పాన్నరకాత్- కథంచిత్- ప్రయాసేన- విముక్తః- పునరప్యేవముక్తరీత్యా- సంసారాధ్వని- వర్తమానో- నరలోకసార్థం నర
శరీరజీవసమూహముపయాతీతి- ఏవముపరిగతోఽపి లోకాన్తరేషు విద్యమానో దేవాదిజీవసమూహోఽపి సంసారాధ్వ
ని- అటతీత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ ఏవం పాపోక్త్యా రూపమపభూతవచో వ్యాఖ్యాయ తన్మాహాత్మ్యప్రతిపాదకాన్ శ్లోకానవతార
యతి॥ తస్యేతి॥ తస్య- ఇదం- మాహాత్మ్యం- ఆర్షభస్య ఋషభపుత్రస్య- మహాత్మనో మహానుభావస్య రాజర్షే, ర్వర్త్మానుగం,

మనసా౽పి, అనుసర్తుం, అన్యో నృపః, నార్హతి, యథా గరుడస్య గతిం, మక్షికేత్యర్థః ॥ ౪౨ ॥ తత్ర హేతుమాహ॥ యఆర్షభో రాజర్షిః, హృదిస్పృశః మనోజ్ఞాన్, అతఏవ-దుస్త్యజాన్ దుఃఖేనాపి త్యక్తుమశక్యాన్, పుత్రాన్-సుహృదాన్ రాజ్యాదీన్ యదా వైరాగ్యం - యువైవ సన్, మలవత్ విష్ఠామివ-జహౌ అత్యాక్షీత్, త్యాగహేతుః-ఉత్తమశ్లోకలాలసః ఉత్తమశ్లోకే భగవతి, లాలసః-లమ్పటః ఆసక్తచిత్త ఇతి యావత్ ॥ ౪౩ ॥ న కేవలమత్యాక్షీదేవ, అపితు నైచ్ఛదపీత్యాహ॥ య ఇతి॥ యో నృపః ఆర్షభః - దుస్త్యజాన్, క్షిత్యాదీన్-తత్ర, క్షితిర్భారతం వర్షం - సుతాః పుత్రాః - అర్థః ధనం, దారాః స్త్రియః-ఇమాన్ సురవరైరిన్ద్రాదిభిశ్చ-ప్రార్థ్యాం-శ్రియం సంపదం, కథంభూతాం, సదయావలోకాం సదయః దయాయుక్తో౽వలోకో రాజ్ఞో యస్యాం తాం-రాజ్ఞో దయాయుక్తో౽వలోకో మయి ప్రసరత్వితి ప్రార్థయమానామితి భావః నైచ్ఛత్ క్షిత్యాదిషు రాగమపి నాకరోదిత్యర్థః- నైతచ్చిత్రం, కింతు యుక్తం చైతదిత్యాహ॥ తదుచితమితి ॥ కుతః, యతో-మధుద్విష, స్సేవాయాం-మనురక్తమనసాం -మహతాం, అభవో మోక్షో౽పి - ఫల్గురల్పః - భగవత్సేవాపేక్షయా మోక్షో౽ప్యల్ప ఇత్యర్థః ॥ ౪౪ ॥ తస్య మధుద్విట్సేవానురాగాతిశయమేవాహ ॥ యజ్ఞాయేతి॥ యజ్ఞాయ సర్వయజ్ఞానాం భోక్త్రే, ప్రభవే చ, ధర్మపతయే అవతారైర్వర్ణాశ్రమధర్మాణాం గోప్త్రే - విధినైపుణాయ ధర్మానువర్తినాం రక్షాపిధానైపుణాయ నైపుణ్యయుక్తాయ-సాంఖ్యమాత్మానాత్మవివేకాత్మకో౽ధ్యాత్మయోగః-స ఏవ-శిరః శిరోవత్ప్రధానాఙ్గం- యస్య తస్మై, యోగాయ వివేకాదిసాధనసప్తకానుగృహీతభక్తియోగగమ్యాయ-యోగశబ్దస్తద్గమ్యే ఔపచారికః - ప్రకృతీశ్వరాయ మాయానియన్త్రే-నారం జీవసమూహః-అయనం ఆశ్రయో-యస్య తస్మై-అనేన చిదచిచ్ఛరీరకత్వముక్తం, హరయే ఆశ్రితబన్ధ

నసా౽పి మహాత్మనః। నానువర్త్మార్హతి నృపో మక్షికేవ గరుత్మతః॥ ౪౨॥ యో దుస్త్యజాన్దారసుతాన్సుహృద్రాజ్యం హృదిస్పృశః। జహౌ యువైవ మలవదుత్తమశ్లోకలాలసః ॥ ౪౩ ॥ యో దుస్త్యజాన్క్షితిసుతస్వజనార్థదారాన్ప్రార్థ్యాం శ్రియం సురవరైస్సదయావలోకామ్ । నైచ్ఛన్నృపస్తదుచితం మహతాం మధుద్విట్సేవానురక్తమనసామభవో౽పి ఫల్గుః ॥ ౪౪॥ యజ్ఞాయ ధర్మపతయే విధినైపుణాయ యోగాయ సాంఖ్యశిరసే ప్రకృతీశ్వరాయ। నారాయణాయ హరయే నమ ఇత్యుదారం హాస్యన్మృగత్వమపి యస్సముదాజహార॥ ౪౫॥ ఇదం భాగవతసభాజితావదాతగుణకర్మణో రాజర్షేర్భరతస్యానుచరితం స్వస్త్యయనమాయుష్యం ధన్యం యశస్యం స్వర్గ్యమాపవర్గ్యం చానుశృణోత్యాఖ్యాస్యత్యభినన్దతి చ సర్వా హ్యేవాత్మన ఆశిష ఆశాస్తే న కాంచన పరత ఇతి॥ ౪౬॥ ******************************

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, చతుర్దశో౽ధ్యాయః *********

శ్రీశుక ఉవాచ॥ ౧॥ భరతస్యాత్మజస్సుమతిర్నామాభిహితో యము హ వావ కేచిత్పాషణ్డిన ఋషభపదవీమను

హరాయ-నమ ఇత్యు - దారం భృశ-ముదాజహార ఉదాహృతవాన్-కింకర్తుమిచ్ఛన్ మృగత్వం హరిణశరీరమపి-హాస్యన్ హాతుమిచ్ఛన్, అత్ర మృగత్వం హాస్యన్ సముదాజహారేతి హానోదాహరణయోర్యౌగపద్యం ప్రతీయతే-తథాపి మృగజన్మనో వైకల్యదశాయాం సముదాహరణమత్ర వివక్షితం- అన్యథా చరమదశాయాముక్తనామగ్రహణేత ద్దేహావసానేముక్తేరస్మిన్ప్రబన్ధే బహుషు స్థలేషూక్తత్వేన పూర్వాపరగ్రన్థవిరోధాపత్తేః- ఉదాహరణం చాత్ర అవ్యక్తోచ్చారణం వివక్షితం మృగజన్మనస్తస్య వ్యక్తోచ్చారణాసంభవాత్ అన్యథా సాఙ్గభక్తియోగోపసంహారాపత్త్యా జన్మాన్తర విలమ్బాయోగాపత్తేః ॥ ౪౫ ॥ ఏతద్భరతచరితశ్రవణ శ్రావణాదిఫలమాహ॥ య ఇదమితి॥ భాగవతైః, స్సభాజితాస్సంస్తుతాః, అవదాతాః విశుద్ధాః, గుణాః అక్రోధాదయః - కర్మాణి భూతహితాచరణాదిరూపాణి చ-యస్య, తస్య రాజర్షేర్భరతస్యానుచరితం, యశస్కరం, స్వస్త్యయనం మఙ్గళావహం-ఆయుష్కరం-ధన్యం ధనప్రాపకం, స్వర్గ్యం స్వర్గసాధనం, అపవర్గ్యం ముక్తిసాధనం చ-యో౽నుశృణోతి, ఆఖ్యాస్యతి కథయతి, అభినన్దయతి అనుమోదయతే చ-స, ఆత్మనః, స్వత ఏవ-సర్వా హ్యాశిషః సమీహితాని, ఆశాస్తే ప్రాప్నోతి-నతు కాంచిదప్యాశిషః పరస్మాదపేక్షత ఇత్యర్థః, చరిత్రస్య స్వస్త్యయనకరత్వాదికం చ న స్వరూపేణ అపితు శ్రవణాదివిషయత్వేనేతి ఖ్యాపనాయానుశృణోత్యాఖ్యాస్యతీత్యుక్తం, న కేవలం స్వస్త్యయనాదికమేవాస్య ఫలమపి త్వనుక్తమన్యత్సర్వమపీత్యభిప్రాయేణోక్తం సర్వా హ్యేవాశిష ఆత్మన ఆశాస్త ఇత్యాదీతి ॥ ౪౬ ॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే చతుర్దశో౽ధ్యాయః *****

ఏవం భరతచరిత్రముపవర్ణ్య తత్సంతతిముపవర్ణయతి॥ శ్రీశుకః॥ భరతస్య-సుమతిర్నామా, భిహితః వ్యవహృతః-యం

సుమతిం ఋషభస్య పదవీం యోగచర్యారూపాం - అనువర్తమానం - అవలోక్య, కేచిత్ పాషణ్డినోఽనార్యాః, పాపీయస్యా స్వమనీషయా, అవేదసమామ్నాతాం అవైదోక్తాం, బౌద్ధదేవతామితియావత్, కల్పయిష్యన్తి బుద్ధ ఏవ సాక్షాత్సుమతిరూపేణావతీర్ణ ఇతి కుమనీషయా పశ్యన్తీత్యర్థః, తస్మాత్సుమతేర్వృద్ధసేనాఖ్యాయాం భార్యాయాం, దేవతాజిన్నామ పుత్రః ఉత్పన్నః ఆసుర్యాం దేవతాజిద్భార్యాయాం, తత్తనయః దేవతాజిత్పుత్రః - దేవద్యుమ్నో నామ, ఉద్బభూవ, తతో దేవద్యుమ్నాత్, తద్భార్యాయాం ధేనుమత్యాం - పరమేష్ఠీ నామ - సుతో - జాతః - తస్య పరమేష్ఠినః - తద్భార్యాయాం సువర్చలాయాం - ప్రతీహాఖ్యః, పుత్ర - ఉపజాతః, యః ప్రతీహః బహుభ్య - ఆత్మవిద్యాం, ఆఖ్యాయ ఉపదిశ్య - ఆఖ్యానేనైవ స్వయం సంశుద్ధః నిర్మలాన్తఃకరణః - పరమపురుష - మనుసస్మార ఉపాసాంచక్రే - అనుస్మృతిరత్ర ప్రత్యక్షతాపన్నముపాసనం వివక్షితమ్ ❁ ||౧||౨|| ❁ ప్రతీహాత్సువర్చలాయాం జాతాః - ప్రతిహర్త్రాదయః - ప్రతిహర్తా ప్రస్తోతా ఉద్గాతేతి చ త్రయోఽపి - ఇజ్యాకోవిదాః యజ్ఞనిపుణాః - సూనవః పుత్రా, ఆసన్ తత్ర, ప్రతిహర్తుః - స్తుత్యాం భార్యాయాం - అజభూమానౌ అజో భూమేతి చ ద్వౌ పుత్రౌ అజనిషాతాం ఉదభూతామ్ ❁||౩|| ❁ భూమ్నః అజానుజాత్ - ఋషికుల్యాయాం భార్యాయాం, ఉద్గీథాఖ్యః పుత్రః, తత ఉద్గీథాత్ - దేవకుల్యాయాం భార్యాయాం, ప్రస్తావాఖ్యః పుత్రః, ప్రస్తావాత్ - ద్వికుత్సాయాం భార్యాయాం, విభుర్నామ - హృదయజః పుత్ర - ఆసీత్ ❁||౪|| ❁ విభోః, రత్యాం భార్యాయాం, పృథుషేణాఖ్యః పుత్రః - తస్మాత్పృథుషేణాత్ - ఆకూత్యాం భార్యాయాం - నక్తో నామ, జజ్ఞే జాతః ❁ ||౫|| ❁ నక్తాత్ - గయో నామ - కృతిపుత్రః కృతౌ నక్తస్య భార్యాయాం పు

వర్తమానమనార్యా అవేదసమామ్నాతాం దేవతాం స్వమనీషయా పాపీయస్యా కలౌ కల్పయిష్యన్తి ||౧|| తస్మాద్వృద్ధసేనాయాం దేవతాజిన్నామ పుత్రోఽభవదథాసుర్యాం తత్తనయో దేవద్యుమ్నస్తతో ధేనుమత్యాం సుతః పరమేష్ఠీ తస్య సువర్చలాయాం ప్రతీహ ఉపజాతో య ఆత్మవిద్యామాఖ్యాయ స్వయం సంశుద్ధో మహాపురుషమనుసస్మార ||౨|| ప్రతీహాత్సువర్చలాయాం ప్రతిహర్త్రాదయస్త్రయ ఆసన్నిజ్యాకోవిదాః సూనవః ప్రతిహర్తుః స్తుత్యామజభూమానావజనిషాతామ్ ||౩|| భూమ్న ఋషికుల్యాయాముద్గీథస్తతః ప్రస్తావో దేవకుల్యాయాం ప్రస్తావాద్వికుత్సాయాం హృదయజ ఆసీద్విభుః ||౪|| విభో రత్యాం చ పృథుషేణస్తస్మాన్నక్త ఆకూత్యాం జజ్ఞే ||౫|| నక్తాత్కృతిపుత్రో గయో నామ రాజర్షిప్రవర ఉదారశ్రవా అజాయత సాక్షాద్భగవతో విష్ణోర్జగద్రిరక్షిషయా గృహీతసత్త్వస్య కలాఽఽత్మవత్త్వాదిలక్షణేన మహాపురుషతాం ప్రాప్తః ||౬|| స వై స్వధర్మేణ ప్రజాపాలనప్రీణనోపలాలనానుశాసనలక్షణేనేజ్యాదినా చ భగవతి బ్రహ్మణి పరావరే మహాపురుషే సర్వాత్మనాఽర్పితపరమార్థలక్షణేన బ్రహ్మవిచ్చరణానుసేవయోపపాదితభగవద్భక్తియోగేన చాభీక్ష్ణశః పరిభావితవిశుద్ధమతిరుపరతానాత్మ్య ఆత్మని స్వయముపలభ్యమానబ్రహ్మాత్మానుభవోఽపి నిరభిమా

త్రిః - ఆసీదిత్యర్థః - గయం విశినష్టి - రాజర్షీణాం మధ్యే - శ్రేష్ఠః - ఉదారశ్రవాః విపులకీర్తిః - జగతో - రిరక్షిషయా రక్షితుమిచ్ఛయా గృహీతసత్త్వస్య ఉపాత్తశుద్ధసత్త్వమూర్తేః - భగవతో విష్ణోః - కలా అంశభూతస్సన్ - ఆత్మవత్త్వం ప్రశస్తమనస్కత్వం - తత్ప్రభృతినా - లక్షణేన గుణేన - లక్ష్యతేఽనేనేతి లక్షణం ధర్మః - మహాపురుషత్వం ప్రాప్తః ❁ ||౬|| ❁ మహాపురుషత్వమేవాహ ||సవా ఇతి|| స వై, గయః - ప్రజాపరిపాలనాదిరూపేణ - స్వధర్మేణ స్వవర్ణధర్మేణ - తత్ర - పాలనం భయాత్ పోషణమన్నపానాదినా - ప్రీణనమర్థితప్రదానేన, ఉపలాలనం సుతవత్ శ్లాఘనం - అనుశాసనం దుర్మార్గాన్నివారణం - తథా - ఇజ్యాదినా పఞ్చమహాయజ్ఞాదినా, స్వాశ్రమధర్మేణ చ - ఇజ్యాశబ్దః పఞ్చమహాయజ్ఞపరః - ఆదిశబ్దో వివేకవిమోకాదీనాముపసంగ్రాహకః, చశబ్ద ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగసముచ్చాయకః - ఇజ్యాదికం స్వాశ్రమధర్మం విశినష్టి || భగవతి బ్రహ్మణి పరావరే మహాపురుషే సర్వాత్మనా - సమర్పితపరమార్థలక్షణేనేతి, భగవతి బ్రహ్మణీతి భగవద్బ్రహ్మశబ్దయోరేకవిషయత్వముక్తం - భగవత్త్వం పరావరే హేతుః - పరే బ్రహ్మాదయోఽవరే అవమా యస్మాత్సః, పరావరః - తస్మిన్ " యథా క్రతురస్మిన్ల్లోకే పురుషో భవతి తథేతః ప్రేత్య భవతి ", ఇతి తత్క్రతున్యాయేనోపాసితుర్మహాపురుషత్వాపాదకం భగవదసాధారణముపాస్యం మహాపురుషత్వముక్తం మహాపురుష ఇతి, సర్వాత్మనా సర్వప్రకారేణ కరణత్రయేణ, అర్పితం సమర్పితం పరమార్థలక్షణం యజ్ఞఫలస్వరూపం - యస్మిన్ తేన అనభిసంహితఫలేనేత్యర్థః, పరమార్థోఽభిలషితోఽర్థః - ఫలమితియావత్, తల్లక్ష్యతే యేన స తేన - అర్పితః పరమార్థలక్షణస్స యజ్ఞో యస్యేతి మమేదం కర్మ న భవతీతి పరిత్యక్తసఙ్గేనేతి వాఽర్థః - యద్వా, పరమార్థలక్షణం జీవాత్మస్వరూపం, అర్పితం పరమార్థలక్షణం జీవాత్మస్వరూపం కర్తృత్వాద్యభిమానం యస్యేతి పరిత్యక్తకర్తృత్వ

ర్థః, అథ వేదం నైజ్యాదినేత్యస్య విశేషణ-మపి తు బ్రహ్మవిచ్చరణానుసేవయాఽఽపాదితభగవద్భక్తియోగేనేత్యస్య -తత్రా యమర్థః-అర్పితపరమార్థలక్షణేన ,,ఓమిత్యాత్మానం యుఞ్జీతే,, త్యుక్తవిధాత్మసమర్పణరూపశరణాగతిరూపాఙ్గవిశిష్టే నేతి ,,తమేవ శరణం గచ్ఛ సర్వభావేన భారత॥ మామేకం శరణం వ్రజ ,, ఇతి భక్త్యఙ్గతయా శరణాగతేః కర్తవ్యతాభిధానా త్, బ్రహ్మవిచ్చరణానుసేవయాపాదితభగవద్భక్తియోగేనేత్యనేన భగవద్భక్తియోగోత్పత్తిస్సత్సేవాయత్తేత్యుక్తం, బ్రహ్మవిచ్చరణానుసేవయేత్యనేన ,,దేవమివాచార్యముపాసీత, ఆచార్యవాన్ పురుషో వేద, తద్విజ్ఞానార్థం స గురుమేవాభి గచ్ఛే,, దిత్యాదిశ్రుతివిహితాచార్యసమ్బన్ధోఽస్యాభిహితః, బ్రహ్మవిదిత్యనేన ఆచార్యలక్షణయుక్తగురుసమాశ్రయణమ స్యసూచ్యతే - స్వధర్మేణేత్యాదినా జ్ఞానకర్మయోగానుగృహీతేన న్యాసయోగాఙ్గకేన భక్తియోగేనేత్యుక్తం భవతి-ఉక్తవి ధేన భగవద్భక్తియోగేన, అభీక్ష్ణశః పునః పునః, పరిభావితా విశోధితా- అత ఏవ - విశుద్ధా మతిర్యస్య-అత ఏవ, ఉపరతం అ నాత్మస్వం దేహాత్మభ్రమో-యస్య, నివృత్తదేహాత్మభ్రమ ఇత్యర్థః - అనాత్మసు మాత్మేతరచ్ఛరీరమనాత్మా-ఏవంభూతే స్వా త్మని-ఉపలభ్యమాన-మన్తరాత్మతయా-య-త్వాత్మేతి క్రియమాణం, బ్రహ్మ. తదేవా - త్మా పరమాత్మా తస్యానుభవో యస్య, యద్వా, స్వాన్తరాత్మభూతం బ్రహ్మైవ పరమాత్మా, తస్యానుభవ ఉపలభ్యతే యేన-స తథోక్తః ,, య ఆత్మని తిష్ఠ న్,, ఇతి ప్రకారేణ జీవాత్మన్యవస్థితం పరమాత్మానముపలబ్ధవానిత్యర్థః-ఏవంభూతోఽపి నిరభిమాన ఏవ దేహాత్మభ్రమస్వ తన్త్రాత్మభ్రమరహిత ఏవ, ఇమాం భూమిం, అజూగుపత్ అరక్షత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ గయస్య మాహాత్మ్యప్రతిపాదికాం గాథా మవతారయతి॥ తస్యేతి॥ హే పాణ్డవేయ, పురావిదః పౌర్వకాలికవృత్తాన్తాభిజ్ఞాః-తస్య గయస్య, మాం - మాహాత్మ్యసూచి కాం, గాథాం, ముపగాయన్తి ❁ ॥౮॥ ❁ గాథామేవాహ గయమితి పఞ్చభిః-గయం నృపం కః-పుమాన్-కర్మభిః-ప్రయాతి తత్స

నఏవావనిమజూగుపత్ ॥ ౭ ॥ తస్యేమాం గాథాం పాణ్డవేయ పురావిద ఉపగాయన్తి ॥ ౮ ॥ శ్లో ॥ గయం నృపః
కః ప్రతియాతి కర్మభిర్యజ్వాఽభిమానీ బహువి*ద్ధర్మగోప్తా । సమాగతశ్రీస్సదసస్పతిస్సతాం సత్సేవకోఽ
న్యో భగవత్కలామృతే॥౯॥ యమభ్యషిఞ్చన్పరయా ముదా సతీస్సత్యాశిషో దక్ష*కన్యాస్సరిద్భిః । యస్య
ప్రజానాం దుదుహే ధరాఽఽశిషో నిరాశిషో గుణవత్సస్నుతోధాః ॥౧౦॥ ఛన్దాంస్యకామస్య చ యస్య కా
మాన్ *దుదుహు*రాజహ్రురథో బలిం నృపాః । *ప్రత్యఞ్చితా యుధి ధర్మేణ విప్రా యదాఽఽశిషాం షష్ఠ
మంశం పరేత్య ॥౧౧॥ యస్యాధ్వరే భగవా*నధ్వరాత్మా మఘోని మాద్యత్యురుసోమపీథే । శ్రద్ధావిశుద్ధాచలభ
క్తియోగసమర్పితేజ్యాఫలమాజహార ॥౧౨॥ యత్ప్రీణనాద్బర్హిషి దేవతిర్యఙ్మనుష్యవీరుత్తృణమావిరిఞ్చాత్ ।

జాతీయకర్మభిః కోఽపి పుమాననుకర్తుం శక్నోతీత్యర్థః-తత్కృతం కర్మ పునరన్యైః కర్తుం న ప్రభవతీతి యావత్ తత్ర హేతుం వ దన్ ప్రతియానాశక్యధర్మవత్తామాహ॥ యజ్వా యావచ్ఛ్రుతివిహితయజ్ఞానుష్ఠాతా అభితో మానీ సమ్మానాస్పదః-బహుజ్ఞః వర్ణాశ్రమధర్మాణాం గోప్తా సమాగతా సంప్రాప్తా శ్రీస్సంపత్-యేన యమితి వా-సతాం సదసస్సభాయాః పతిః-సతాం సేవ కశ్చ, అన్యో భగవత్కలాం గయం ఋతే వినా, కః-గయముత యజ్వత్వాదిగుణాశ్రయః కోఽపి నాస్తీత్యర్థః, యద్వా-యజ్వత్వాది గుణవిశిష్టోఽపి-భగవత్కలామృతే, గయం, కోఽన్యః ప్రతియాతీత్యన్వయః, అస్మిన్పక్షే, భగవత్కలాత్వమేవ ప్రతియానా శక్యే ధర్మః ❁ ॥౯॥ ❁ సతీస్సత్యాః, సత్యాః ఆశిషో, యాసాం తాః, దక్షకన్యాః శ్రద్ధామైత్రీదయాకీర్తిశ్రీస్మృతిమేధాధృతితి తిక్షాక్షమాద్యాః-స్వరుగ్భిః స్వతేజోభిః, యమభ్యషిఞ్చన్, శ్రేష్ఠమకుర్వన్, యస్య గయస్య, నిరాశిషః నిష్కామస్య, ప్రజా నాం-ఆశిషః కామాన్-ధరా భూమిః దుదుహే దుగ్ధవతీ-కథంభూతా సతీ-తస్య, గుణా ఏవ వత్సః, తేన, స్నుతం ప్రస్రవ-దూ ధో-యస్యాః, యచ్ఛబ్దేన తం గయం కః ప్రతియాతీతి సమ్బన్ధః ❁ ॥౧౦॥ ❁ ఛన్దాంసి వేదాః, ఛన్దః ప్రోక్తకర్మాణి చ, అకామస్య యస్య గయస్య-కామాన్-దుదుహుః, నృపాః, యుధి యుద్ధే, ప్రత్యఞ్చితాః బాణైః ప్రతిపూజితాః, బలిం, మాజహ్రురర్పయా మాసుః ॥ తథా, ధర్మేణ ధర్మపరిపాలనేన, దక్షిణాదిభిశ్చ, ప్రత్యఞ్చితాః విప్రాః - పరేత్య లోకాన్తరే, ఆశిషాం ధర్మఫలా నాం, షష్ఠం, అంశం, ఆజహ్రుః ,,పుణ్యాత్ షడ్భాగమాదత్తే రాజా న్యాయేన పాలయ,, న్నితి స్మృతేః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ యస్య గ యస్యాధ్వరే యజ్ఞే-గయకర్తృకే యజ్ఞ ఇత్యర్థః - మఘోని ఇన్ద్రే-ఉరుః సోమపీథః యస్య-తస్మిన్ బహుసోమపానే, అత ఏ వ-మాద్యతి మదం ప్రాప్నువతి సతి-ఉరుసోమపీథ ఇత్యధ్వరస్యాపి విశేషణం వా-అధ్వరాత్మా యజ్ఞశరీరకః, భగవాన్, శ్రద్ధయా విశుద్ధో నిష్కపటో - యోఽచలోఽన్తరాయానుపహతో, భక్తియోగః, తేన-సమర్పితం, విద్యాఫలం -ఆజహార భక్తి యోగాపాదితం ప్రీతిరూపమిజ్యాఫలం అగ్రహణమివ ప్రత్యక్షతస్స్వీకృతవానిత్యర్థః ❁ ॥౧౨॥ ❁ తదేవ ప్రపఞ్చయతి॥ బర్హిషి

యజ్ఞే-యస్యభగవతః-ప్రీణనాత్ - ఆచతుర్ముఖం - దేవాది-సద్యః-ప్రియేత-ప్రీతంభవేత్-దేవాదీనాంద్వయంద్వైవాక్యం-కుతః - హియస్మాత్-స - విశ్వజీవః విశ్వంజీవయతీతివిశ్వజీవఃవిశ్వస్యప్రాణభూతః-ఏవంభూతోభగవాన్-స్వయం ప్రీతఃతస్మిన్నిరతిశయప్రీతివిశిష్టః-గయస్య-ప్రీతి-మగాత్ ప్రాప్తః-గయస్యప్రీతివిషయోఽభూదిత్యర్థః,అదాదితిపాఠే,స్వయంగయవిషయకనిరతిశయప్రీతియుక్తోభగవాంస్తస్యాపిస్వవిషయాంప్రీతిం ప్రీత్యాత్మికాంబుద్ధిం - మదాదిత్యర్థః,ప్రియోహిజ్ఞానినోఽత్యర్థ మహంసచమమప్రియః। దదామిబుద్ధియోగంతం యేనమాముపయాన్తితే॥ అదాన్మే జ్ఞానమైశ్వర్యంస్వస్మిన్భావంచకేశవ,,ఇత్యాదివచనజాతార్థోఽత్రానుసంధేయః ॥౧౩॥ ॥ఏవంగయస్యమహాపురుషతాముపపాద్యప్రస్తుతాంసంతతిమాహ॥గయాదితి॥గయా-జ్జయన్త్యాంభార్యాయాం-చిత్రరథాదయ-స్త్రయఃపుత్రా-ఉద్బభూవుః ॥౧౪॥ తేషాంమధ్యే - చిత్రరథః - ఊర్ణాయాంభార్యాయాం-సమ్రాడాఖ్యఃపుత్రోఽజనిష్ట ఉత్పన్నః - తతస్సమ్రాజః-ఉత్కలాయాంభార్యాయాం-మరీచిః-మరీచే-ర్బిన్దుమత్యాం-బిన్దుమాన్నామపుత్ర-ఉత్పన్నః ॥౧౫॥ ॥తస్మాద్బిన్దుమత-స్సరఘాయాంభార్యాయాం-మధుర్నామాత్మజోఽభవత్-మధో-స్సుమనసిభార్యాయాం-వీరవ్రతఃపుత్రోజాతః ॥ ౧౬ ॥ ॥తతోవీరవ్రతా-త్ప్రభోధాయాంభార్యాయాం - మధుప్రమధునామానౌ-జజ్ఞాతేజాతౌ-తత్ర-మధో-స్సత్యాయాంభార్యాయాం-భౌవనఃపుత్రోఽభూత్ ॥ ౧౭ ॥ ॥తతోభౌవనా-ద్దూషణాయాంభార్యాయాం-త్వష్టానామపుత్రోజాతః-తతః త్వష్టు-ర్విరోచనాయాంభార్యాయాం-విరజోఽజాయత ॥ ౧౮ ॥ ॥విరజస్యవిరజాత్-విషూచ్యాంభార్యాయాం-శత

ప్రియేతసద్యస్సహవిశ్వజీవఃప్రీతస్స్వయం†ప్రీతిమగాద్గయస్య॥౧౩॥గ॥గయాజ్జయన్త్యాంచిత్రరథస్సువతిరవరోధనఇతిత్రయఃపుత్రాబభూవుః॥ ౧౪ ॥చిత్రరథాదూర్ణాయాంసమ్రాడజనిష్టతతఉత్కలాయాంమరీచిర్మరీచేర్బిన్దుమత్యాంబిన్దుమానుదజాయత॥ ౧౫ ॥ తస్మాత్సరఘాయాంమధుర్నామాభవన్మధోస్సుమనసివీరవ్రతః॥౧౬॥ తతఃప్రభోధాయాంమధుప్రమధూజజ్ఞాతే-మధోస్సత్యాయాంభౌవనః॥౧౭॥తతోదూషణాయాంత్వష్టాఽజనిష్ట,త్వష్టుర్విరోచనాయాంవిరజః॥ ౧౮ ॥ తస్యశతజిత్ప్రవరంపుత్రశతంకన్యాచవిషూచ్యాంకిలజాతమ్॥ ౧౯ ॥ తత్రాయంశ్లోకః॥ ప్రైయవ్రతంవంశమిమంవిరజశ్చరమోద్భవః।అకరోదత్యలంకీర్త్యావిష్ణుస్సురగణంయథా॥౨౦ ॥***
****************ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే,పఞ్చమస్కన్ధే,పఞ్చదశోఽధ్యాయః****************
రాజోవాచ॥గ॥ఉక్తస్త్వయాభూమణ్డలాయామవిశేషోయావదాదిత్యస్తపతియత్ర చాసౌజ్యోతిషాంగణైశ్చన్ద్రమావాసహదృశ్యతేయత్రైతస్యాస్సప్తద్వీపవిశేషవికల్పస్త్వయాభగవన్ఖలుసూచితః॥౧॥ఏతదేవాఖిలమహంమానతోలక్షణతశ్చసర్వంవిజిజ్ఞాసామి॥౨ ॥భగవతోగుణమయేస్థూలరూపఆవేశితంమనోహ్య

జి-త్ప్రవరో ముఖ్యో-యస్య,తత్పుత్రాణాంశతం-జాతం-కన్యాచజాతా-కిల ప్రసిద్ధే ॥౧౯॥ ॥ప్రియవ్రతసంతానముపసంహరతి॥తత్రేతి॥ప్రైయవ్రతసంతానవిషయేఽయంశ్లోకఃపఠ్యతఇతిశేషః॥చరమోద్భవః చరమస్యపుత్రశతస్యశతజిదాదేః- ఉద్భవఃఉద్భవత్యస్మాదిత్యుద్భవః-జనకఃవిరజః,ఇమముక్తంప్రైయవ్రతం,వంశ-కీర్త్యా,అలమకరోత్ అలంకృతవాన్-యథావిష్ణురుపేన్ద్రః,సురగణమిన్ద్రాదిదేవతావర్గమితి ॥ ౨౦ ॥ ॥ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం,పఞ్చమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః.************************

ఏవంప్రియవ్రతసంతానతచ్చరితో రాజాప్రియవ్రతస్యచరితేసంగ్రహేణాభిహితాయాద్వీపాదికల్పనాయావిశేషంకథాన్తేఉక్తానువాదపూర్వకంపరిపృచ్ఛతి॥ ఉక్తఇతి॥భూమణ్డలస్యాయామవిశేషఃదైర్ఘ్యవిశేషఃవైశాలతేతియావత్-ఉక్తః-కింపర్యన్తఉక్తస్తదాహ॥ యావదాదిత్యస్తపతి యత్రచాసౌనక్షత్రగణైస్సహచన్ద్రమావాదృశ్యతే - కియత్పర్యన్తమాదిత్యస్తపతిచన్ద్రమావాదృశ్యతే- తత్రాహ॥యత్రభూమణ్డలవిస్తారే-ఏతస్యాభువ-స్సప్తద్వీపాజమ్బ్వాదీనాం-యేవిశేషాఃనామమానలక్షణాదయ- స్తేషాం-వికల్పఃభేదః-హేభగవన్-త్వయా-సూచితఃసంగ్రహేణోక్తః ॥ ౧ ॥ ॥ఏతదేవభూమణ్డలమఖిలం-మానతో-లక్షణత-శ్చకారాన్నామతశ్చాహం,సర్వం-విస్తరతోజిజ్ఞాసామిజ్ఞాతుమిచ్ఛామి ॥౨॥ ॥కింతజ్జిజ్ఞాసయేత్యత్రాహ॥భగవతఇతి॥గుణమయేసత్త్వాదిగుణపరిణామరూపే-భగవత - స్థూలరూపేఆవేశితం - మనః-హియస్మాత్-అగుణేసత్త్వాదిగుణరహితేఅప్రాకృతఇతియావత్-సూక్ష్మతమే

శ్లో॥౧౩॥పా॥†ప్రీతిమదాద్గయస్య

అఙ్గుష్ఠపరిమితే-శుద్ధసత్త్వమయేరూపే - తథాఽఽత్మజ్యోతిషిస్వయంప్రకాశే - పరమాత్మస్వరూపే-బ్రహ్మభగవద్వాసుదేవాదిశబ్దవాచ్యేచ - ఆవేశితుంఆసఞ్జయితుం-క్షమమలం-భవేత్ అతోజిజ్ఞాసామితస్తోమమజిజ్ఞాసుత్వాత్-హేగురోఏతద్భూమణ్డలం-మానలక్షణాదిభి-రనువర్ణితు-మర్హసి ⁂॥౩॥⁂ఇత్యాపృష్టోబాదరాయణిస్తావద్భగవద్విభూతేరనన్తత్వాత్తాదాత్మ్యేనవాఙ్మనసావిషయతాంవదన్ మానాదిభిర్భూమణ్డలవర్ణనం ప్రతిజానీతే॥ నవాఇతి ॥ హేమహారాజభగవతో -యా -మాయాగుణానాంవిభూతిః -సత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మానన్తబ్రహ్మాణ్డాత్మికాలీలావిభూ - తిస్తస్యాః -స్థానవిశేషాణాంవిభూత్యన్తర్గతలోకానామిత్యర్థః-కాష్ఠాంఅన్తం - నామరూపతఃనామరూపాభ్యాంమనసా-వచసావా-అధిగన్తుంజ్ఞాతుం-వక్తుంచ-విబుధాయుష్యేణాపిపురుషః-నాలంనప్రభుః-విభూతేఃస్థానవిశేషాణాంచానన్త్యాదితిభావః తస్మాత్తాదాత్మ్యేనవాఙ్మనసావిషయత్వాత్ - ప్రాధాన్యేన - భూగోళస్యవిశేష-మవాన్తరభేదం-నామమానలక్షణై-ర్వ్యాఖ్యాస్యామఃప్రకథయిష్యామః⁂॥౪॥ ⁂యోవాఇతి॥ప్రసిద్ధోఽయంద్వీపోజమ్బూద్వీపః -కువలయంభూవలయం-తదేవకమలం-తస్య- కోశాస్సప్తద్వీపాః - తేష్వ-భ్యన్తరఃఅన్తర్వర్తీ-కోశఃప్రథమోజమ్బూద్వీపఇత్యర్థః-నియుతయోజనవిశాలఃలక్షయోజనవిస్తీర్ణః - సమవర్తులఃసమోవర్తులశ్చ - వర్తులత్వేనకోణాభావాత్సర్వతస్సమపరిమాణఇత్యర్థః, యథాపుష్కరస్య - పత్రంపలాశం-సమవర్తులం-తథేతి-యస్మిన్జమ్బూద్వీపే-నవ-వర్షాణి- ప్రత్యేకం-నవయోజనసహస్రమాయామంయేషాంతాని-ఆయామోఽత్రవిస్తారః-తత్సన్నివేశశ్చాన్యత్రోక్తః॥ ధనుర్వత్సంస్థితేజ్ఞేయేద్వేవర్షేదక్షిణో

గుణేఽపిసూక్ష్మతమఆత్మజ్యోతిషిపరే బ్రహ్మణిభగవతివాసుదేవాఖ్యేక్షమమావేశితుం - తదుహైవైతద్గురోఽర్హస్యనువర్ణితుమితి॥ ౩ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥నవై మహారాజభగవతోమాయాగుణవిభూతేఃస్థానవిశేషాణాంనామరూపతఃకాష్ఠాంమనసావచసావాఽధిగన్తుమలంవిబుధాయుష్యేణాపిపురుషస్తస్మాత్ప్రాధాన్యేనైవభూగోళవిశేషంనామరూపలక్షణతోవ్యాఖ్యాస్యామః ॥౪ ॥ యోవాఅయంద్వీపఃకువలయకమలకోశాభ్యన్తరఃకోశోనియుతయోజనవిశాలస్సమవర్తులోయథాపుష్కరపత్రంయస్మిన్నవవర్షాణినవయోజనసహస్రాయామాన్యష్టభిర్మర్యాదాగిరిభిస్సువిభక్తానిభవన్తి॥ ౫ ॥ తేషాంమధ్యఇలావృతంనామాభ్యన్తరంవర్షంయస్యనాభ్యామవస్థితస్సర్వతస్సౌవర్ణఃకులగిరిరాజోమేరుర్ద్వీపాయామసమున్నాహఃకర్ణికాభూతఃకువలయకమలస్యమూర్ధనిద్వాత్రింశత్సహస్రయోజనవితతోమూలే⁂షోడశసహస్రయోజనస్తావతాన్తర్భూమ్యాంప్రవిష్టః॥౬॥ఉత్తరోత్తరేణేలావృతంనీలశ్శ్వేతశ్శృఙ్గవానితిత్రయోరమ్యకహిరణ్మయకురూణాంత్రయాణాంవర్షాణాంమర్యాదాగిరయఃప్రాగాయతాఉభయతఃక్షారోదావధయోద్విసహస్రపృథవఏకైకశఃపూర్వస్మాత్పూర్వస్మాదుత్తరోత్తరోదశాంశాదధికాంశేనదైర్ఘ్యఏవహ్రసన్తి ॥ ౭ ॥ ఏవం

త్తరే। దీర్ఘాణితత్రచత్వారిచతురశ్రమిలావృతమ్,ఇత్యాదినా,అష్టభి-స్సీమపర్వతైర్నీలశ్వేతశృఙ్గవన్నిషధహేమకూటహిమాలయమాల్యవద్గన్ధమాదనాఖ్యై-స్సుష్ఠువిభక్తానిఅసంకీర్ణాని-భవన్తివర్తన్తే⁂॥౫॥⁂తేషాంనవానాంవర్షాణాం-మధ్యే ఇలావృతంనామ-వర్షం,అభ్యన్తరంఅన్తర్వ్యవస్థితఇత్యర్థః - యస్యజమ్బూద్వీపస్యఇలావృతవర్షస్యవా-నాభ్యాంమధ్యే-అవస్థిత-స్సౌవర్ణఃసువర్ణమయః,కులగిరీణాంరాజామేరుః-ద్వీపస్యజమ్బ్వాఖ్యస్య -ఆయామోలక్షయోజనప్రమాణ-స్తావత్సమున్నాహఃఉచ్ఛ్రాయోయస్యతథాభూతః-కువలయంభూమణ్డలమేవ-కమలంతస్య - కర్ణికాభూతఇవస్థితః-తస్యమేరో-ర్మూర్ధాఉపరిభాగః ద్వాత్రింశద్యోజనసహస్రవిస్తీర్ణః - మూలే-షోడశసహస్రాణాంయోజనానియస్యసః,సుమేరురితివిశేష్యానుషఙ్గః,యోజనమితినపుంసకపాఠే-తస్యమేరోర్మూలే-షోడశసహస్రాణాంయోజనానాంసమాహారఃషోడశసహస్రయోజనం-పరిమాణంవేదితవ్యమిత్యర్థః- పాత్రాదిత్వాత్స్త్రీత్వాభావః-తావతాషోడశసహస్రమానేన,భూమ్యామన్తఃప్రవిష్టః-ఏవంలక్షయోజనోన్నాహస్సుమేరురితిఫలితమ్⁂॥౬॥ ⁂ఉత్తరోత్తరేణేలావృతమిలావృతవర్షస్యోత్తరోత్తరం-క్రమేణ-నీలశ్వేతశృఙ్గవత్సంజ్ఞకాః- రమ్యకాదీనాంత్రయాణాంవర్షాణాంమర్యాదాగిరయస్సీమపర్వతాః,ప్రాగాయతాఃపూర్వతోదీర్ఘాః - ఉభయతఃపూర్వపశ్చిమయోః-క్షారోదఃలవణసముద్రఏవాఽవధిర్యేషాంతే-లవణోదధిపర్యన్తాఇత్యర్థః-ద్విసహస్రయోజనవిస్తీర్ణాః-దశాంశాదధికోయోఽంశ , స్తేన,దైర్ఘ్యఏవహ్రసన్తి , నతూచ్చత్వపృథుత్వయోః-నీలాదిషుత్రిషుపూర్వపూర్వాపేక్షయాఉత్తరోత్తరస్యదైర్ఘ్యందశాంశాదధికాంశేనన్యూనమిత్యర్థః - ద్వీపస్యమణ్డలాకారత్వాదితిభావః⁂॥౭॥ ⁂ఏవందక్షిణేనేలావృతంఇలావృతస్యదక్షిణతః-నిషధాదయ, స్త్రయఃపర్వతాః,క్రమేణ

౬॥ శ్లో॥ పా ⁂ షోడశసహస్రయోజనంతావతా

నీలాదిభిస్సమపరిమాణాః,అయుతయోజన-ముత్సేధ-ఉచ్ఛ్రాయో-యేషాంతే- అయుతంచోత్సేధోనీలాదీనామపిద్రష్టవ్యః,నీ
లాదిపృథుత్వంచైషామేవద్రష్టవ్యం,హరివర్షాదీనాంత్రయాణాం-యథాసంఖ్యం,మర్యాదాగిరయః ❋॥ ౮ ॥ ❋తథే-లా
వృతమపరేణఇలావృతస్య,పరేణపశ్చాత్,పూర్వేణపురస్తాచ్చ-మాల్యవద్గన్ధమాదనం- అపరేణమాల్యవాన్-పూర్వేణగ
న్ధమాదన-ఇత్యేతౌపర్వతౌ,క్రమేణానీలనిషధాయతౌ , ఉత్తరతోనీలపర్యన్తం, దక్షిణతోనిషధపర్యన్తంచ -దీర్ఘౌ,నీల
నిషధపర్యన్తోత్తరదక్షిణాగ్రావిత్యర్థః- తావేవ-ద్విసహస్రపృథూ- కేతుమాలభద్రాశ్వయోర్వర్షయోః-సీమానంమర్యా
దాం-విదధతఃకురుతః-నన్వేవంసతిపూర్వాపరరేఖాయాం ఇలావృతవేష్టితోమేరుర్మధ్యేతతః,పూర్వాపరతోగిరిద్వయంవ
ర్షద్వయంచ-నాతఃకించిదస్తి-దక్షిణోత్తరరేఖాయాంచతథైవేలావృతవేష్టితోమేరుర్మధ్యే-ఉభయతస్త్రీణిత్రీణివర్షాణి,గిరి
యశ్చషట్,తత్కథంసర్వతోలక్షప్రమాణత్వంజమ్బూద్వీపస్య - ఉచ్యతే-మేరోఃషోడశసహస్రాణసర్వతఃస్థితత్వాదిలా
వృతస్యాష్టాదశ- అన్యేషాం షణ్ణాంవర్షాణాంచతుఃపఞ్చాశత్,గిరీణాం ద్వాదశే-త్యేవందక్షిణోత్తరరేఖాయాంతావల్ల
క్షం,పూర్వాపరరేఖాయామపిసమేరోరిలావృతస్యచతుస్త్రింశత్ , గిర్యోశ్చత్వారి - శేషాణిద్విషష్టిసహస్రాణీత్యేవంల
క్షం,సర్వతస్సితత్వాదిలావృతస్యాష్టాదశ-పూర్వాపరవర్షయోరాసముద్రందైర్ఘ్యంద్రష్టవ్యమతోతోనవిరోధః ❋॥౯॥❋
మన్దరాదయశ్చచత్వారోగిరయః-ప్రాగాదిక్రమేణ-మేరోశ్చతుర్దిశ,మవష్టమ్భగిరయఃమేఖలాఇవ , అవష్టభ్నన్తిప్రతిబధ్న
న్తీత్యవష్టమ్భాస్తేచతేగిరయశ్చ, తే,ఉపక్లృప్తాఃవిన్యస్తాః-కథంభూతాః, అయుతయోజనప్రమాణౌవిస్తారోచ్ఛ్రాయౌయే

దక్షిణేనేలావృతంనిషధోహేమకూటోహిమాలయఇతిప్రాగాయతాః, యథానీల-దయోఽయుతయోజనో
త్సేధాహరివర్షకింపురుషవర్షభారతవర్షాణాంయథాసంఖ్యమ్॥ ॥ తథైవేలావృతమపరేణపూర్వేణచమా
ల్యవద్గన్ధమాదనావానీలనిషధాయతౌద్విసహస్రపృథూకేతుమాలభద్రాశ్వయోస్సీమానంవిదధాతే॥ ౯ ॥
మన్దరోమేరుమన్దరస్సుపార్శ్వఃకుముదఇత్యయుతయోజనవిస్తారోన్నాహామేరోశ్చతుర్దిశమవష్టమ్భగిరయ
ఉపక్లృప్తాః ॥ ౧౦ ॥ చతుర్ష్వేతేషుచూతజమ్బూకదమ్బన్యగ్రోధాశ్చత్వారఃపాదపప్రవరాఃపర్వతకేత
వఇవాధిసహస్రయోజనోన్నాహాస్తావద్విటపవితతయః ॥ ౧౧ ॥శతయోజనపరిణాహాహ్రదాశ్చత్వారః
పయోమధ్విక్షురసమృష్టజలాయదుపస్పర్శినఉపదేవగణాయోగైశ్వర్యాణిస్వాభావికానిభరతర్షభధార
యన్తి॥ ౧౨ ॥ దేవోద్యానానిభవన్తిచత్వారినన్దనంచైత్రరథంవైభ్రాజకంవిశ్వతోభద్రమితియేష్వమరప
రివృఢాస్సహసురలలనాలలామయూథపతయఉపదేవగణైరుపగీయమానమహిమానఃకిలవిహరన్తి॥ ౧౩॥
మన్దరోత్సఙ్గఏకాదశశతయోజనోత్తుఙ్గదేవచూతశిరసోగిరిశిఖరస్థూలానిఫలాన్యమృతకల్పానిఫలన్తి॥౧౪ ॥
తేషాంవిశీర్యమాణానామతిమధురసురభిసుగన్ధబహులారుణరసోదేనారుణోదానామనదీమన్దరగిరివరశి
ఖరాన్నిపతన్తీపూర్వేణేలావృతముపప్లావయతి-యదుపజోషణాద్భవాన్యాఅనుచరీణాంపుణ్యజనవధూ

షాంతథాభూతాః ❋॥౧౦॥❋ చతుర్ష్వేతేషుమన్దరాదిషు,క్రమేణ,ఆమ్రజమ్బూకదమ్బన్యగ్రోధా-శ్చత్వారః-పాదపశ్రే
ష్ఠాః,పర్వతానాం, కేతవఇవధ్వజాఇవ-అధిసహస్రమేకాదశశతాన్య-న్నాహా,యేషాంతావత్ప్రమాణానాం-విటపా
నాంశాఖానాం-వితతిర్యేషాం,శతయోజనం,పరిణాహోవిస్తారో-యేషాంతేఉపక్లృప్తాఇత్యనుషఙ్గః ❋॥౧౧॥❋ తథా,చ
త్వారోహ్రదాశ్చ,క్రమేణ-క్షీరమధ్విక్షురసశుద్ధజలాత్మకాస్సన్తి॥ తానేవవిశినష్టి ॥యదుపస్పర్శినో-యేషాంహ్రదానా
ముపస్పర్శినఃస్నానపానాదిభిస్సేవినః-ఉపదేవగణాఃగన్ధర్వగణాః - స్వాభావికానిజన్మతస్సిద్ధాని-యోగైశ్వర్యాణిఅణి
మాదీని, హేభరతర్షభరాజన్-ధారయన్తి ❋ ॥౧౨॥ ❋తథాదేవోద్యానానిచచత్వారిభవన్తిసన్తి, తాన్యాహ-నన్దనమి
త్యాదినా॥ తాన్విశినష్టి॥యేష్వితి॥యేషుదేవోద్యానేషు॥సురలలనానాంసురస్త్రీణాం , లలామభూషణం-తద్వత్స్థితాః-సు
రవనితాశ్రేష్ఠాఇత్యర్థః-తాసాంయూథస్యపతయఃఅమరశ్రేష్ఠాః-సహసంభూయ - ఉపదేవగణైః-ఉపగీయమానఃమహి
మాయేషాం తే,విహరన్తి-దేవానాంక్రీడాస్థానానీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋మన్దరేతి॥మన్దరశిఖరస్య-ఉత్సఙ్గప్రదేశే, ఏకా
దశశతయోజన-ముత్తుఙ్గఉన్నతో,యో-దేవచూత- స్తస్య,శిరసస్సకాశా,ద్గిరిశిఖరవత్,స్థూలానిఫలాని ॥ ఫలప్రమాణము
క్తంవాయుపురాణే,,అరత్నీనాంశతాన్యష్టావేకషష్ట్యధికానిచ-ఫలప్రమాణమాఖ్యాతమృషిభిస్తత్త్వదర్శిభి,,రితి-అమృత
కల్పానిఅమృతతుల్యాని-ఫలన్తిఫలానిఫలన్తీతిగార్గచ్ఛవత్కృదర్థపిశేషణత్వాత్ ధాత్వర్థస్యావివక్షాబోధ్యా ❋॥౧౪॥❋
తేషాంఫలానాం-విశీర్యమాణానాం-అధఃపాతేనవిభిద్యమానానాం - అతిమధురశ్చాసౌస్వతస్సురభిస్సుగన్ధశ్చఅన్యేషాం

గన్ధైరధివాసితః బహుళశ్చారుణశ్చ, రసః సఏవోదకం- తేన- అరుణోదానామ అరుణోదేతి ప్రసిద్ధా - నదీ - మన్దరశిఖరాన్నిపతన్తీ- అధోఽధః స్యన్దమానా- పూర్వేణైలావృతం ఇలావృతవర్షస్య పూర్వప్రదేశం- ఉపప్లావయతి సిఞ్చతి, ఆత్మానముపస్యన్దయతీత్యర్థః॥ అరుణోదాం నదీం విశినష్టి॥ యదుపజోషణాదితి - యస్యా అరుణోదాయాః, ఉపజోషణాత్ రసపానాత్ భవాన్యా- అనుచరీణాం పుణ్యజనానాం యాతుధానానాం యా- వధ్వస్తాసాం - అవయవసంస్పర్శనేనయ- స్సుగన్ధిస్సురభి- ర్వాయుః సమన్తాత్ సర్వతో దిశం- దశయోజన, మనువాసయతి సురభీకరోతి ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ ఏవం జమ్బూఫలానాం మేరుమన్దరోత్సఙ్గనిరూఢజమ్బూఫలానాం- అత్యుచ్చైః మన్దరాద్యో- నిపాతః, తేన- విశీర్ణానాం భిన్నానాం - అనస్థిప్రాయాణాం అతిసూక్ష్మబీజానాం, ఇభకాయనిభానాం గజశరీరనిభానాం - రసేన - జమ్బూనదీతి ప్రసిద్ధా, మేరుమన్దరస్య- శిఖరా- దయుతయోజనోచ్ఛ్రాయా, ద్భూతలే- నిపతతి ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ దక్షిణేనైలావృతం ఇలావృతస్య దక్షిణభాగం - యావదిలావృతం, ఆత్మాన- ముపస్యన్దయతి॥ ఇలావృతస్య దక్షిణభాగం వ్యాప్య వహతీత్యర్థః- యావదిలావృతముపస్యన్దయతి- తావత్పర్యన్తముభయోరపి, రోధసోస్తటయో- ర్యా, మృత్తికా- సా తద్రసేన తస్యాః రసేన, అనువిధ్యమానా సంయుజ్యమానా, వాయ్వర్క- సంయోగకృతో- యో విపాకః పరిణామ, స్తేన- జామ్బూనదం నామ సువర్ణం, అమరలోకానా- మాభరణోపయోగి భవతి॥ ఏతదేవాహ॥ యద్ధ వా తత్సువర్ణం, విబుధాదయో, యువతిభిః స్త్రీభిస్సహ- మకుటాద్యాభరణరూపేణ- ధారయన్తి ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ యస్త్వితి॥ సుపార్శ్వస్య పర్వతస్య, యః పార్శ్వః పశ్చిమో భాగః, తత్ర- నిరూఢో - మహాకదమ్బః తస్య - కోటరేభ్యో- వినిస్సృతాః- పఞ్చాయామపరిణాహాః - సకరయోర్బాహ్వోః తిర్యగన్తరం తదన్తప్రాయామః- పఞ్చ యామః పరిణాహః స్థౌల్యం- యాసాం తాః, పఞ్చ- మధుధారాః- సుపార్శ్వశిఖరాత్, పతన్త్యః- అపరేణైలావృతమిలావృతస్య పశ్చిమం భాగం ప్రతి - ఆత్మాన- మనుమోదయన్తి సురభీకుర్వన్తి, స్యన్దన్త ఇత్యర్థః॥ ధారా విశినష్టి॥ యాస్త్వితి॥ ఉపయుఞ్జానానాం ధారా ఉపభుఞ్జానానాం జనానాం, యో, ముఖనిర్వాసితో ముఖగన్ధేన, నిర్వాసితః నితరాం సురభీకృతః, వాయు - స్స మన్తా - చ్ఛతయోజనం, సురభీకరోతి, నిరతిశయ సౌరభ్య యుక్తా ధారా ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ ఏవం కుముదపర్వతే - నిరూఢో, య, శ్శతవలిశ, ఇతి ప్రసిద్ధో వట, స్తస్య, స్కన్ధేభ్యో, వినిర్గతాః, పయోదధిమధుగుడాన్నాద్యమ్బరశయ్యాసనాభరణాని ఆదీని యేషాం తే, పయ ఆదీని పేయాని, గుడాన్నాదీని భక్ష్యాణి - అమ్బరాణి ధార్యాణి, శయ్యాసనాదీని భోగస్థానాని, ఆభరణాని చ దుహన్తీతి కామదుఘాః, సర్వే నదాః, కుముదస్య పర్వతస్యాగ్రాత్, పతన్తః, త - ముత్తరేణైలావృతమిలావృతస్యోత్తరం భాగం, ఉపజోషయన్తి ప్రీణన్తి- ఇలావృతస్యోత్తరభాగస్థాన్ లోకాన్సుఖయన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ ఏతదేవాహ॥ యానితి॥ ఉపజోషమాణానాం సేవమానానాం, ప్రజానాం, వళ్యాదయస్తాపవిశేషా న భవన్తి, కిన్తు- యావజ్జీవం, నిరతిశయసుఖమేవ భవతి- వళి స్త్వగ్గతో వికారః, పలితం కేశగతః- క్లమః శ్రమః, ఆమయో రోగః- ఉపసర్గాస్సుఖదుఃఖరాగద్వేషభయాభిమానప్రమాదోన్మాదశోకమోహలోభమదమాత్సర్యేర్ష్యాదయః ప్రాగుక్తాః॥ కురఙ్గేతి॥ కురఙ్గాదయః పర్వతాః - కువలయకమలకర్ణికాభూతస్య మేరో, ర్మూలదేశే, కేసరభూతా ఇవ, పరిత, ఉపక్లృప్తాః విన్యస్తాః - ధాత్రేతి శేషః- తథా- మేరుం పూర్వేణ మేరోః పురస్తాత్ - మేరుమూలా

నామవయవస్పర్శసుగన్ధిర్వాతో దశయోజనం సమన్తాదనువాసయతి ॥ ౧౫ ॥ ఏవం జమ్బూఫలానామత్యుచ్చనిపాతవిశీర్ణానామనస్థిప్రాయాణామిభకాయనిభానాం రసేన జమ్బూనదీ మేరుమన్దరశిఖరాదయుతయోజనాదవనీతలే నిపతతి ॥ ౧౬ ॥ దక్షిణేనాత్మానం యావదిలావృతముపస్యన్దయతి తావదుభయోరపి రోధసోర్యా మృత్తికా తద్రసేనానువిధ్యమానా చ వాయ్వర్కసంయోగవిపాకేన సదాఽమరలోకాభరణం జామ్బూనదం నామ సువర్ణం భవతి యదు హ వావ విబుధాదయస్సహ యువతిభిర్ముకుటకటకకటిసూత్రాద్యాభరణరూపేణ ఖలు ధారయన్తి ॥ ౧౭ ॥ యస్తు మహాకదమ్బస్సుపార్శ్వనిరూఢస్తస్య కోటరేభ్యో వినిస్సృతాః పఞ్చాయామపరిణాహాః పఞ్చ మధుధారాస్సుపార్శ్వశిఖరాత్పతన్త్యోఽపరేణాత్మానమిలావృతమనుమోదయన్తి, యా హ్యుపయుఞ్జానానాం ముఖనిర్వాసితో వాయుస్సమన్తాచ్ఛతయోజనమనువాసయతి ॥ ౧౮ ॥ ఏవం కుముదనిరూఢో యశ్శతవల్శో నామ వటస్తస్య స్కన్ధేభ్యో నీచీనాః పయోదధిమధుఘృతగుడాన్నాద్యమ్బరశయ్యాసనాభరణాదయస్సర్వ ఏవ కామదుఘా నదాః కుముదాగ్రాత్పతన్తస్తముత్తరేణైలావృతముపజోషయన్తి ॥ ౧౯ ॥ యానుపజోషమాణానాం కదాచిదపి ప్రజానాం వలిపలితక్లమస్వేదదౌర్గన్ధ్యజరామరణామ

ద్యోజనసహస్రం త్యక్త్వా-జఠరదేవకూటౌ పర్వతౌ - అష్టాదశయోజనసహస్రదీర్ఘౌ-ద్విసహస్రయోజనం-పృథూత్తుఙ్గౌ చ-భవతః - ఏవం మేరోరపరభాగే - పవనపారియాత్రౌ-జఠరదేవకూటాభ్యాం తుల్యాయామపృథుతుఙ్గౌ-భవతః-తథా-మేరోర్దక్షిణతః- కైలాసకరవీరౌ - ప్రాగాయతౌ-పూర్వతోదీర్ఘౌ-ఏవ-ముత్తరతః-త్రిశృఙ్గమకరౌ-భవతః-వరైః-భిః పరిస్తృతోఽగ్నిరివ-అష్టభిరేతైర్జఠరాదిభిః-కాఞ్చనగిరిర్మేరుః -పరితశ్చకాస్తీత్యేతత్ ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ మేరోర్మూర్ధ్ని ఉపరిభాగే- మధ్యతః మధ్యప్రదేశే - ఉపక్లృప్తాం-భగవత-ఆత్మయోనేశ్చతుర్ముఖస్య-పురీ-మయుతయోజనవిస్తారాం-సమచతురశ్రాం -శాతకౌమ్భీతి ప్రసిద్ధాం-వదన్తి- తాం శాతకౌమ్భీం-పురీ-మనుసృత్య-మేరోః-పరితోఽష్టసు దిక్షు-యథాదిశం పూర్వాదిదిశమనతిక్రమ్య - ప్తానామిన్ద్రాదీనాం- లోకపాలానా-మష్టౌ-పురః-అమరావతీతేజోవతీసంయమనీకృష్ణాఙ్గనాశ్రద్ధావతీగన్ధవతీమహోదయాయశోవతీసంజ్ఞాః -తురీయమానేన అయుతస్య తురీయభాగేన-సార్ధద్విసహస్రప్రమాణేన ఉపక్లృప్తాః సార్ధద్విసహస్రవిశాలా ఉపక్లృప్తా ఇత్యర్థః ❋॥౨౧॥❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే షోడశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవం జమ్బూద్వీపపర్వతవర్ష తత్పరిమాణాదికమభిధాయాథ గఙ్గాగమనకథనపూర్వకమిలావృతాదివర్షేషు రుద్రా

యాపమృత్యుశీతోష్ణవైవర్ణ్యోపసర్గాదయస్తాపవిశేషా న భవన్తి యావజ్జీవం సుఖం నిరతిశయమేవ కురఙ్గ
కురరకుసుమ్భవైకఙ్కత్రికూటశిశిరపతఙ్గరుచకనిషధసినీవాసకపిలశఙ్ఖవైడూర్యజారుధిహంసఋషభ
నాగకాలఞ్జననారదాదయో మేరోః కర్ణికాయా ఇవ కేసరభూతా మూలదేశే పరిత ఉపక్లృప్తాః జఠర
దేవకూటౌ మేరుం పూర్వేణాష్టాదశయోజనసహస్రముదగాయతౌ ద్విసహస్రపృథుతుఙ్గౌ భవతః ఏవమ
పరేణ పవనపారియాత్రౌ దక్షిణేన కైలాసకరవీరౌ ప్రాగాయతౌ- ఏవముత్తరతస్త్రిశృఙ్గమకరావిత్యష్ట
భిరేతైః పరిస్తృతోఽగ్నిరివ పరితశ్చకాస్తి కాఞ్చనగిరిః ॥ ౨౦ ॥ మేరోర్మూర్ధని భగవత ఆత్మయోనేర్మధ్యత ఉ
పక్లృప్తాం పురీమయుతయోజనసాహస్రీం సమచతురశ్రాం శాతకౌమ్భీం వదన్తి తామనుపరితోఽష్టలోక
పాలానాం యథాదిశం యథారూపం తురీయమానేన పురోఽష్టావుపక్లృప్తాః ॥ ౨౧ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౧ ॥ తత్ర హ భగవతః సాక్షాద్యజ్ఞలిఙ్గస్య విష్ణోర్విక్రమతో వామపాదాఙ్గుష్ఠనఖనిర్భిన్నోర్ధ్వాణ్డక
టాహవివరేణాన్తఃప్రవిష్టా యా బాహ్యజలధారా తచ్చరణపఙ్కజావనేజనారుణకిఞ్జల్కోపరఞ్జి
తాఖిలజగదఘమలాపహోపస్పర్శనామలా సాక్షాద్భగవత్పదీత్యనుపలక్షితవచోఽభిధీయమానాఽతిమ
హతా కాలేన యుగసహస్రోపలక్షణేన దివో మూర్ధన్యవతతార ॥ ౧ ॥ యత్తద్విష్ణుపదమాహుః ॥ ౨ ॥ యత్ర హ
వావ వీరవ్రత ఔత్తానపాదిః పరమభాగవతోఽస్మత్కులదేవతాచరణారవిన్దోదకమితి యామనుసవనమ
ర్ధమానభగవద్భక్తియోగేన దృఢం క్లిద్యమానాన్తర్హృదయ ఔత్కణ్ఠ్యవివశామీలితలోచనయుగలకుట్మల

కీనాం సంకర్షణాదిభగవన్మూర్త్యుపాసనాప్రకారముపద్వీపవిన్యాసం చాహ త్రిభిరధ్యాయైః ॥ తత్ర భగవత ఇతి ॥ యజ్ఞలిఙ్గస్య యజ్ఞమూర్తేః- తత్ర, భగవతో విష్ణోర్వామనరూపస్య-విక్రమత, స్త్రీఁల్లోకీం, పాదత్రయేణ క్రమమాణస్య సతః-తస్య-వామపాదాఙ్గుష్ఠనఖేన, నిర్భిన్నః- మూర్ధ్వముపరిభాగో, యస్య, తస్యాణ్డకటాహస్య, వివరేణ రన్ధ్రేణా- న్తః ప్రవిష్టా, యా, బాహ్యజలధారా, సా, అతిమహతా కాలేన-దివో మూర్ధన్యవతతారేత్యన్వయః ॥ జలధారాం విశినష్టి ॥ తస్య త్రివిక్రమస్య-య - చ్చరణపఙ్కజం, తస్యావనేజనేన క్షాళనేన-అరుణం, కుఙ్కుమం ,తదేవ కిఞ్జల్కా- స్తై-రుపరఞ్జితా-అత ఏవా-ఖిలస్య జగతో, ఽఘం పాపమేవ మలం, తదపహం తన్నివర్తకం- ఉపస్పర్శనం ఆచమనీయం-జలం- యస్యాస్సా-తత్ర హేతు-రమలా స్వభావతో దురితనిరసనక్షమా-యద్వా - అఖిలజగదఘమలాపహోపస్పర్శనాస్య- మలా తన్మలసఙ్గశూన్యా-సాక్షాద్భగవత్పదీయ- దనుపలక్షితం-జాహ్నవీభాగీరథీత్యాద్యుపలక్షణాన్తరరహితం-వచో నామధేయం - తేనా-భిధీయమానా-భూస్పర్శనాత్పూర్వం జాహ్నవీత్యాదినామాన్తరరహితా-తదా కేవలం భగవత్పదీతి నామధేయేనాభిధీయమానేత్యర్థః ❋॥౧॥❋ కోఽసౌ దివో మూర్ధా-యత్రావతీర్ణా-తత్రాహ ॥ యత్తదితి ॥ య-ద్విష్ణుపద-మాహు- స్తత్రేత్యర్థః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ కిం తద్విష్ణుపదం తత్రాహ ॥ యత్రేతి ॥ ధ్రువమణ్డలమిత్యర్థః-యత్ర దివో మూర్ధని-వీరవ్రతః దృఢసఙ్కల్పః-భాగవతశ్రేష్ఠ-ఔత్తానపాదిర్ధ్రువః-అస్మత్కులదేవతాయా భగవత - శ్చరణారవిన్దోదకమితి హేతోః-పరమాదరేణ-యాం ధారాం-అను

సంధ్యం-శిరసా-అద్యాపి-బిభర్తీత్యన్వయః - యద్వా-అనుసవనం ప్రతిక్షణం-వర్ధమానో-యో-భగవద్భక్తియోగః-తేన-దృఢమత్యన్తం క్లిద్యమానం ప్రీయమాణం-అన్తఃకరణం - యస్య-అత ఏవ-ఔత్కణ్ఠ్యేన-వివశ, మామీలితం చ-యల్లోచనయుగళం-తదేవ-కుట్మలే-తాభ్యాం-విగళిత-మమలం-బాష్పం -తస్య-కలయా సహ-అభివ్యజ్యమానం-రోమపులకానాం-కులం-యస్య-తథాభూతస్సన్నిత్యర్థః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ అత-స్సప్తఋషయ-స్తస్యాః గఙ్గాయాః-ప్రభావాభిజ్ఞాస్సన్తో-నోఽస్మాకం తపస-స్సిద్ధిః ఫలం-ఇయం విష్ణుపదీ సైవ- ఏతావతి-ఇతోఽధికా నాస్తీత్యేవం-మన్వానా-అద్యాపి-సబహుమానం-జటా ఏవ మకుటాని-తై-రుద్వహన్తీత్యన్వయః - తత్ర దృష్టాన్తః- ముముక్షవో ముక్తిమివాగతామితి-తత్ర హేతుః-సర్వాన్తరాత్మని-భగవతి వాసుదేవే-అవిచ్ఛిన్నభక్తియోగలాభేనైవ - ఉపేక్షితాః అనాదృతాః- అన్యే-పురుషార్థా అర్థకామాదయః-ఆత్మగతిః కైవల్యం చ - యైస్త ఇతి సప్తర్షి విశేషణమ్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ తతోఽనేకసహస్రకోటీనాం-విమానానా-మనీకైస్సంకులై- స్సంకులేన-దేవయానేన ఆకాశమార్గేణా-వతరన్తీ అథః ప్రస్రవన్తీ - ఇన్దుమణ్డలం-ఆవార్య ఆప్లావ్య- మేరుమూర్ధ్నిస్థి బ్రహ్మసదనే-నిపతతి ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ తత్ర-చతుర్ధా-విభజ్యమానా-సీతాదిసంజ్ఞా-శ్చతస్రో ధారా-భూత్వా-సీతాదినామభి-రభిధీయమానా - చతుర్దిశం-నదనదీపతిం సముద్రమేవా-భినివిశతి సముద్రే ప్రవిశతి - అభినివిశశ్చేత్యాధారస్య కర్మసంజ్ఞాయాం ద్వితీయా ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ నామాన్యాహ॥ సీతేతి॥ తత్ర-చతసృణాం ధారాణాం మధ్యే, సీతా ప్రాచీనా ధారా-బ్రహ్మసదనా-

---

విగళితామలబాష్పకలయాఽభివ్యజ్యమానరోమపులకకులకోఽధునాపి పరమాదరేణ శిరసా బిభర్తి॥ ౩॥ తతస్సప్తర్షయస్తత్ప్రభావాభిజ్ఞా ఇయం ననుతపస ఆత్యన్తికీ సిద్ధిరేతావతీ భగవతి సర్వాత్మని వాసుదేవేఽనవరతభక్తియోగలాభేనైవోపేక్షితాఽన్యపురుషార్థాత్మగతయో ముక్తిమివాగతాం ముముక్షవ ఇవ సబహుమానమద్యాపి జటాజూటైరుద్వహన్తి ॥ ౪ ॥ తతోఽనేకసహస్రకోటివిమానానీకసంకులదేవయానేనావతరన్తీన్దుమణ్డలమావార్య బ్రహ్మసదనే నిపతతి॥ ౫॥ తత్ర చతుర్ధా భిద్యమానా చతుర్భిర్నామభిశ్చతుర్దిశమభిస్యన్దన్తీ నదనదీపతిమేవాభినివిశతి ❀ సీతాలకనన్దా చక్షుర్భద్రేతి॥ ౬ ॥ సీతా తు బ్రహ్మసదనాత్కేసరాచలాదిగిరిశిఖరేభ్యః కుముదకురురాదిశిఖరాణ్యతీత్యాధోఽధః ప్రస్రవన్తీ గన్ధమాదనమూర్ధసు పతిత్వాఽన్తరేణ భద్రాశ్వవర్షం ప్రాచ్యాం దిశి క్షారసముద్రమభిప్రవిశతి॥ ౭॥ ఏవం మాల్యవచ్ఛికరాన్నిష్పతన్తీ తతోఽనుపహతవేగా కేతుమాలమభితశ్చక్షుః ప్రతీచ్యాం దిశి సరిత్పతిమభిప్రవిశతి ॥ ౮॥ భద్రా చోత్తరతో మేరుశిఖరాన్నిష్పతన్తీ సాగిరిశిఖరాద్గిరిశిఖరమతిహాయ శృఙ్గవతః శృఙ్గాదవస్యన్దమానా మానసోత్తరాంస్తు కురూనభిత ఉదీచ్యాం దిశి లవణార్ణవమభిప్రవిశతి॥ ౯ ॥ తథైవాలకనన్దా దక్షిణేన బ్రహ్మసదనాద్బహూని గిరికూటాన్యతిక్రమ్య హేమకూటహైమకూటాన్యతిరభసతరరంహసా లుఠన్తి భారతమభివర్షం కర్మక్షేత్రం దక్షిణస్యాం దిశి జలధిమనుప్రవిశతి ॥ ౧౦ ॥ అన్యే చ నదా నద్యశ్చ వర్షే వర్షే సన్తి బహుశో మేర్వాదిగిరిదుహితరశ్శతసహస్రశః॥ ౧౧॥ అత్రాపి జ

త్కేసరాదిశిఖరేభ్యః - కేసరాచలానాం మేరుసమానోచ్ఛ్రాయత్వాత్ప్రథమం తేషామాదిశిఖరేషు ముఖ్యశృఙ్గేషు పతతి-తత - స్తేభ్యోఽధోఽధః ప్రస్రవన్తీ-గన్ధమాదనస్య మూర్ధ్ని ఉపరిభాగే-పతిత్వా - అన్తరేణ భద్రాశ్వవర్షం భద్రాశ్వవర్షస్య మధ్యే చ స్యన్దమానా - ప్రాచ్యాం దిశి - క్షారసముద్రే - ప్రవిశతి॥ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ తథా - చక్షుస్సంజ్ఞా ప్రతీచీ ధారా, మాల్యవచ్ఛిఖరే, నిపత్య - తతోఽధః స్రవన్తీ - అనుపహతః అప్రతిహతో వేగో యస్యాస్సా - కేతుమాలం వర్షం - అభితో - వ్యాప్య కేతుమాలస్య మధ్యే స్రవన్తీ - త్యర్థః- ప్రతీచ్యాం దిశి - సరితాం పతిం సముద్రం - ప్రవిశతి - ఆధారస్యైవ కర్మత్వవివక్షయాఽత్ర ద్వితీయా, ఏవముత్తరత్రాపి, అభినివిశశ్చేత్యత్రోపసర్గసంఘాతపూర్వత్వస్యైవ వివక్షితత్వాత్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ తథా చ, భద్రాసంజ్ఞా ధారా-ఉత్తరతో మేరుశిఖరాన్నిపతన్తీ- గిరిశిఖరాత్కుముదశిఖరా-దుచ్ఛలితా ఊర్ధ్వం గచ్ఛన్తీ-నీలశిఖరం-తత ఉచ్ఛలితా- శ్వేతపర్వతస్య శిఖర-మపహాయ అస్పృష్ట్వైవ శృఙ్గవతః పర్వతస్య - శృఙ్గే - పతిత్వా - తతోఽధస్స్యన్దమానా-ఉత్తరాన్ కురూ-నభితో-వ్యాప్య ఉదీచ్యాం దిశి-లవణార్ణవం ప్రవిశతి ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ తథైవా-లకనన్దా సంజ్ఞా ధారా- మేరో- బ్రహ్మసదనాత్ దక్షిణతః-స్రవన్తీ-బహూని శిఖరాణ్య-తిక్రమ్య మధ్యస్థపర్వతశిఖరాణ్యస్పృష్ట్వైవ- హేమకూట హైమకూటాని హేమకూటహిమవత్పర్వతయోః శృఙ్గాణి - అతిరభసతరరంహసా అస్ఖలితవేగేన-లుఠన్తీ భిన్దన్తీ-భారతం వర్ష -మభివ్యాప్య-దక్షిణస్యాం దిశి-సముద్ర-మనుప్రవిశతి ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ అన్యే చ-నదా-నద్యశ్చ-అన్యే చ అన్యాశ్చ అన్యే “ పుమాన్ స్త్రియా ” ఇత్యేకశేషః- మేర్వాదిగిరీణాం-దుహితర- స్తత్ప్రసూతాః-వర్షే వర్షే-శతశస్సన్తి ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ అత్ర జమ్బూద్వీపేఽపి-భారతం వర్షమేవ-కర్మక్షేత్రం-కర్మణాం సుఖదుఃఖనిమిత్తానాం పుణ్యా

పుణ్యరూపకర్మణాం-క్షేత్రం-అనుష్ఠానస్థానం-వ్యపదిశన్తీత్యుత్తరేణాన్వయః - అన్యానితు-అష్టౌవర్షాణితు-స్వర్గిణాంపుణ్యకర్మణాం-పుణ్యశేషస్యభుక్తావశిష్టస్య-పుణ్యకర్మణాం - ఉపభోగస్థానాని-అతఏవ-భౌమస్వర్గాణీతి-వ్యపదిశన్తి-నతుతానిపుణ్యాపుణ్యకర్మక్షేత్రాణీత్యర్థః-నన్వత్రకేవలేష్టాపూర్తదత్తకారిణాంధూమాదినాపితృయాణేనపథాచన్ద్రమసంగతానాంతత్రసుఖానుభవక్షీణపుణ్యకర్మణాంపునరత్రాగమనంశ్రుతం ,, యావత్సంపాతముషిత్వాఽథైతమేవాధ్వానంపునర్నివర్తన్త ,, ఇతి సంపతన్త్యనేనస్వర్గంలోకమితిసమ్పాతఃకర్మోచ్యతే - శ్రుత్యన్తరంచ ,, ప్రాప్యాన్తంకర్మణస్తస్య-యత్కిఞ్చేహకరోత్యయమ్। తస్మాల్లోకాత్పునరేత్యస్మైలోకాయకర్మణ ,, ఇతి, పునఃపుణ్యాపుణ్యకర్మానుష్ఠానాయేత్యర్థః తత్కథంపుణ్యశేషావస్థానం-కథంతరాం తేషాంతద్భోగస్థానత్వం, ఉచ్యతే-తావదవశ్యంభోగావశిష్టానామభుక్తఫలానామకృతప్రాయశ్చిత్తానాంకర్మణాంసద్భావోవక్తవ్యః - అన్యథేహకర్మనిమిత్తస్యజన్మనోఽసంభవాత్పునరవరోహణానుపపత్తేః॥ తథాచశ్రూయతే ,, రమణీయచరణారమణీయాంయోనిమాపద్యేరన్ బ్రాహ్మణయోనింక్షత్రియయోనింవైశ్యయోనింవే ,, తి, స్మృతిరపి ,, వర్ణాఆశ్రమాశ్చస్వకర్మనిష్ఠాః ప్రేత్యకర్మఫలమనుభూయతతోఽతిశేషేణవిశిష్టదేశజాతికులరూపాయుశ్శ్రుతవృత్తసుఖమేధసోజన్మప్రతిపద్యన్త ,, ఇతి, ఏవంచభుక్తావశిష్టేనపుణ్యేనకర్మణాఽతిశయితవిశిష్టభోగార్థంతద్దేశేషూత్పత్తిస్సంభవతీతి ॥౧౨॥ తాన్యష్టౌవర్షాణివర్ణయతి ॥ యేష్వితియత్రహేతిచగద్యద్వయేన ॥ యేష్వష్టసువర్షేషు-పురుషాణాం - త్రేతాయుగసమఃకాలోవర్తతే-సుఖోత్కర్షాత్త్రేతాయుగసామ్యముక్తం-కృతయుగేహిసర్వేధ్యాననిష్ఠాః , ద్వాపరాదౌతుదుఃఖబహులాః-కథంభూతానాందేవతుల్యానాం-నాగాయుతబలానాం-పురుషా

ప్యాహుర్భౌమే - భారతమేవవర్షంకర్మక్షేత్రమన్యాన్యష్టవర్షాణిస్వర్గిణాంపుణ్యశేషోపభోగస్థానానిభౌమస్వర్గపదానివ్యపదిశన్తి ॥ ౧౨ ॥ యేషుపురుషాణామయుతపురుషాయుర్వర్షాణాం దేవకల్పానాంనాగాయుతబలానాం వజ్రసంహననబలవయోమోదప్రముదితమహాసౌరతమిథునవ్యవాయాపవర్గైకవర్షాయుర్ధృతైకగర్భకళత్రాణాం త్రేతాయుగసమఃకాలోవర్తతే ॥ ౧౩ ॥ యత్రహదేవపతయస్స్వైస్స్వైర్గణనాయకైర్విహితమహార్హణాస్సర్వర్తుకుసుమస్తబకఫలకిసలయశ్రియానామ్యమానవిటపలతావిటపిభిరుపశుమ్భమానరుచిరకాననాశ్రమాయతనవరగిరిద్రోణీషుతథాచామలజలాశయేషువికచవివిధనవవనరుహామోదముదితరాజహంసజలకుక్కుటకారణ్డవసారసచక్రవాకాదిభిర్మధుకరనికరాకృతిభిరుపకూజితేషుజలక్రీడాదిభిర్విచిత్రవినోదైస్సులలితసురసున్దరీణాం కామకలిలవిలాసహాసావలోకాకృష్టమనోదృష్టయస్స్వైరంకిలవిహరన్తి ॥ ౧౪ ॥ నవస్వపివర్షేషుభగవాన్నారాయణోమహాపురుషేణసేవ్యమానఃపు

ణాం - అయుతంపురుషమానేనఆయుర్వర్షాణియేషాం-వజ్రదృఢం-సంహననంశరీరం-యస్మిన్-బలవయోమోదాః-తైః-ప్రముదితాని-యానిమహాన్తి సౌరతాని-యేషాంతానిమిథునాని-తేషాంవ్యవాయాపవర్గేసంభోగావసానే - ఏకవర్షావశిష్టేఆయుషి-ధృతఏకోగర్భోయైస్తాదృశానికళత్రాణియేషాం-తేషామ్ ॥౧౩॥ యత్రవర్షేషు-దేవపతయఃదేవశ్రేష్ఠాః-స్వైస్స్వైః-సేవకగణానాంనాయకైః - విహితమహార్హణాఃకృతమహోపచారాస్సన్తఃస్వైరంవిహరన్తీత్యన్వయః-ఏతేషుస్థానేషు-సర్వేష్వృతుషు-కుసుమస్తబకాదీనాం - శ్రియాసమృద్ధ్యా-అత్యన్తంనమ్యమానాఃప్రహ్వీభూతాః-విటపాఃశాఖా-లతాశ్చ-యేషాంతైః - విటపిభిర్వృక్షైః-ఉపశోభమానాని-రుచిరాణి-కాననాని-యేషు, తేష్వాశ్రమాయతనేషుగిరిద్రోణీషుచగిర్యన్తరాళభూమిషుచ-తథా , అమలేషు-జలాశయేషుచ-వికచాని-వివిధాని-నవాని-వనరుహాణినీరజాని-తేషా-మామోదేన - ప్రముదితైః , రాజహంసాదిభిః-మధుకరనికరాణాంచా-కృతిభిఃజాతివిశేషైః-ఉపకూజితేషుసత్సు-తేషుజలక్రీడాయాం-యే-వివిధా-వినోదాః-తైః - సులలితానాం-సురసున్దరీణాంసురస్త్రీణాం కామేన-కలిలైః-తైః-విలాసాదిభిః-ఆకృష్టం, మనో-దృష్టిశ్చ-ఏషాంతే, ఏవంభూతావిహరన్తీత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ ఇలావృతాదిషునవస్వపివర్షేషు-భగవాన్నారాయణః-మహాపురుషేణతత్తద్వర్షపతినా-సేవ్యమానః-పురుషాణాంతత్తద్వర్షస్థపురుషాణాం-తదనుగ్రహాయవక్ష్యమాణానుగ్రహాయ-పురుషాననుగ్రహీతుం - ఆత్మతత్త్వవ్యూహేన-ఆత్మనావిగతఃఊహస్తర్కఃవ్యూహః-ఆత్మతత్త్వస్యజీవతత్త్వస్య - వ్యూహోయస్మిన్, తేన-జీవైర్లోకదృష్టవస్తుసజాతీయత్వేనచిన్తయితుమశక్యేనాత్మనేత్యర్థః-యద్వా-ఆత్మనఃస్వాత్మన, స్తత్వం-తస్యభావస్తత్త్వంకల్యాణగుణాః-తేషాం-వ్యూహాఃసమూహాః-యస్య-తేనాత్మనాసమగ్రకల్యాణగుణవిశిష్టేనాత్మనేత్యర్థః-నత్వాత్మతత్త్వవ్యూహేనసంకర్షణాదిరూపేణేత్యర్థః-హరివర్షాదిషు

పాస్యానాం నరహర్యాదిరూపాణాం విభవత్వేన వ్యూహత్వాభావాన్న వస్తు పివ రైషిప్యిత్యనేన సహ విరోధాపత్తేః - సంనిధీయతే - సంనిహితో భవతీత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ తత్ర ఇలావృతాదిషు క్రమేణోపాస్యమానం యూపం తదుపాసకం చాహ ॥ ఇలావృత ఇత్యాదినా ॥ ఇలావృత ఏవ హి, భగవాన్ - భవో రుద్రః - ఏక ఏవ - పుమాన్ - వసతి - నాపరః పురుషస్తత్ర నివసతి - తత్ర హేతుః - భవాన్యాః - శాపరూపం - యన్నిమిత్తం స్త్రీత్వనిమిత్తం తత్ - జానాతీతి తథా - భవాన్యాశ్శాపనిమిత్తజ్ఞో - పరః పురుషస్తత్ర ప్రవిశతి యది శాపమజానన్నపి తత్ర ప్రవిశతి - తర్హి స్త్రీత్వమాప్నోతీత్యాహ ॥ యత్ప్రవిష్టస్య యత్ర ఇలావృతే ప్రవిష్టస్య - స్త్రీభావ - ఆపద్యతే - త - త్తత్ర ప్రవిష్టస్య స్త్రీత్వనిమిత్తం శాపరూపం - పశ్చాన్నవమే స్కన్ధే - వక్ష్యామ ఇత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ తత్ర - భవానిరుచారిణీ, నాథా స్వామినీ ఈశ్వరీ - యేషాం తైః స్త్రీణా - మర్బుదసహస్రైః - ఉపరుధ్యమానః సేవ్యమానః - భవో రుద్రః - భవానీనాథ ఇతి పృథక్పదం భవవిశేషణం వా - నేన భవానీసాహిత్యం వివక్షితం - ఆత్మనః స్వస్య - ప్రకృతిం కారణభూతాం - చతుర్మూర్తేర్వాసుదేవాదిరూపేణావస్థితస్య - భగవతో - మహాపురుషస్య పరమపురుషస్య, సంకర్షణసంజ్ఞాం - తురీయాం చతుర్థీం - మూర్తిం రూపమిత్యర్థః - వాసుదేవప్రద్యుమ్నానిరుద్ధసంకర్షణక్రమవివక్షయా తురీయామిత్యుక్తం - క్రమానాదరణాత్ - తామసీం తమసోఽధిష్ఠాత్రీం - తమశ్శబ్దేనాత్ర ప్రధానం వివక్షితం ,, తమ ఆసీత్తమసా గూఢమగ్రే ప్రకేతం, అవ్యక్తమక్షరే లీయతే అక్షరం తమసి లీయత,, ఇతి శ్రుతిప్రయోగాత్ - జ్ఞానావరణత్వాచ్చ తమసోఽనియన్త్రీమిత్యర్థః - ఆత్మని చిత్తే - సమాధిరేవ - రూపమాకారో - యస్య - తేన, ఉపాయేనేతి శేషః - సన్నిధాప్య సాక్షాత్కృత్య - ఏతద్వక్ష్యమాణం - మన్త్రాత్మకం వాక్య - మనుగృణన్ జపన్, ఉపధావతి స్తౌతి - భజ ఇత్యాదిభిరిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ జప్యం మన్త్రమాహ ॥ ఓం నమ ఇతి ॥ ఓమితి బ్రహ్మణో నిర్దేశః ,, ఓం తత్సదితి నిర్దేశో బ్రహ్మణస్త్రివిధస్స్మృత,, ఇతి వచనాత్ ॥ స్వవ్యతిరిక్తం చిదచిదాత్మకం సర్వం జగత్ - నిత్యవిభూతిం చ - స్వశేషతయా స్వభావేనైవ స్వీకృతవత ఇత్యర్థః ॥ భగవత ఇత్యనేన పూర్ణషాడ్గు

రుషాణాం పదసు గ్రహోయాత్మతత్త్వ వ్యూహేనాత్మనాఽప్యపి సన్నిధీయతే ॥ ౧౫ ॥ ఇలావృతే తు భగవాన్భవ ఏక ఏవ పుమాన్న హ్యన్యస్తత్రాపరః ప్రవిశతి భవాన్యాశ్శాపనిమిత్తజ్ఞో యత్ప్రవిశ్యైకశ్చన స్త్రీ నాచర స్త్రీస్వభావం గతస్తత్ పశ్చాద్వక్ష్యామః ॥ ౧౬ ॥ భవానీనాథ స్త్రీగణార్బుదసహస్రైరవరుధ్యమానో భగవతశ్చతుర్మూర్తేర్మహాపురుషస్య తురీయాం తామసీం మూర్తిం ప్రకృతిమాత్మనస్సంకర్షణసంజ్ఞామాత్మసమాధిరూపేణ సంనిధాప్యైతదభిగృణన్ భవ ఉపధావతి ॥ ౧౭ ॥ శంకర ఉవాచ ॥ ఓం నమో భగవతే మహాపురుషాయ వాసుదేవాయ సర్వగుణసంఖ్యానాయానన్తాయావ్యక్తాయ నమ ఇతి ॥ ౧౮ ॥ శ్లో ॥ భజే భ

ణ్యం వివక్షితం - మహాపురుషాయేత్యనేన నిఖిలజగదుదయవిభవలయలీలత్వమభిప్రేతం - మహాపురుషశబ్దస్య ,, వేదాహమేతం పురుషం మహాన్తం ,, మితి పురుషసూక్తార్థప్రత్యభిజ్ఞాపకత్వాత్ - తత్ర చ ,, తస్మాద్విరాడజాయత,, ఇత్యాదినా కృత్స్నజగత్కారణత్వప్రతిపాదనాత్ ,, అద్భ్యస్సంభూత ఇత్యనువాకో హ్యత్ర ప్రత్యభిజ్ఞాయతే ,, తత్రాపి మహాపురుషశబ్దశ్రవణాత్ ,, అద్భ్యస్సంభూత ,, ఇత్యనువాకస్య ,, హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్ర ,, ఇత్యనేన స్పష్టశ్చైనసహ ,, అద్భ్యస్సంభూతో హిరణ్యగర్భ ఇత్యష్టౌ ,, వితి ఏకవాక్యత్వప్రతిపాదనాత్ హిరణ్యగర్భాదికారణత్వప్రతిపాదనన్యాయానుకారిణామపి వైదికవాక్యానాం మహాపురుషపరత్వమవగతం , సర్వగుణానాం, చేతనాచేతనయోరసంభావితానాం జగత్కారణత్వోపయికానాం ఆశ్రయణసౌకర్యాపాదకానాం ఆశ్రితకార్యాపాదకానాం సర్వజ్ఞత్వ సర్వశక్తిత్వ వాత్సల్య సౌశీల్య సౌలభ్య జ్ఞాన శక్తి పూర్తి ప్రాప్త్యాదీనాం - సంఖ్యా సంకథనం ,శ్రుతిగణేన - యస్మి న్ - తస్మై - అనేన ,, సర్వే వేదా యత్పదమామనన్తీ ,, తి - శ్రుత్యర్థో వివక్షితః , సర్వగుణసంఖ్యానం చ నపరిచ్ఛిన్నత్వేన క్రియతే , అపి త్వానన్త్యేన , స్వరూపతో గుణతశ్చానన్త్య - మిత్యభిప్రాయేణానన్తాయేత్యుక్తం - అనేన ఉపాస్యత్వ ప్రాప్యత్వాదికం వివక్షితం - ఏవంభూతస్తత్ప్రాప్త్యుపాయస్తదుపాసనం తచ్చ రణవరణం వా , నాన్య ఇతి పురుషసూక్తార్థప్రత్యభిజ్ఞానాచ్చైవ స్మారితః తత్ర తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి నాన్యః పన్థా ,, ఇతి వేదనాతిరిక్తోపాయాన్తర నిషేధాత్ - తదేవ శబ్దతో వ్యఞ్జయన్నాహ ॥ అవ్యక్తాయేతి ॥ వ్యక్తైరిన్ద్రియాదిభిర్నవ్యజ్యతే న గృహ్యత ఇత్యవ్యక్తః ,, న చక్షుషా గృహ్యతే నాపి వాచా,, ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽత్రానుసంధేయః ॥ ఏవంభూతాయ నమః నతిః - నమస్కారోఽత్ర తత్పూర్వకోపాసనోపలక్షకః - తదేవ నమః ప్రదక్షిణోపాయ ఇత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ తత్స్తుతిరూపాన్ శ్లోకానాహ ॥ భజ ఇత్యాదినా ॥ ఈశ్వరం త్వాం భజ ఇత్యన్వయః ॥ తం విశినష్టి ॥ భజన్త్యారణ పాదపఙ్కజం, భజన్యం భజనీయం ఉపాస్యం - అరణం ప్రాప్యం, పాదపఙ్కజం, యస్య, అనీయ

రఈకారలోప ఆర్షః-భజస్వేతిపృథక్పదం సంబుధ్యన్తవా ॥ యద్వా॥ భజనం కుర్వాణో భజనః - భజనశబ్దాద్భావసాధనా త్తత్కరోతీతిణ్యన్తాత్కర్తరి లోపాత్కర్తరి క్విప్ , తాన్ వ్యతీతి పాతి ప్రాప్నోతి తేషాం సన్నిహితం భవతీతి భజన్య మితివ్యుత్పా ద్యతే-భజన్నభజనేనా నైకర్మణ్యుపపదే ఆతోఽనుపసర్గేకః-టిలోపస్య స్థానివత్త్వాన్నలోపః-కృత్స్నస్య సమగ్రస్యైశ్వర్యా దిషట్కస్య-పరం కేవలం, పరాయణమాశ్రయం-భక్తేషు, అలం అత్యర్థం-భావితం ప్రకటితం, భూతభావనం- భూతాని భావయన్తీతి త్వాద్యన్తేయేన-తద్భూతభావనం, నిఖిలభూతకారణం, స్వస్వరూపం, యేనేత్యర్థః-యద్వా, భూతభావనం భూతానాం అభ్యుదయహేతుం - భక్తేషు భవాపహం - భక్తానాం భవనాశనమిత్యర్థః భవభావనం సంసారస్య ప్రవర్తకం, స్వసంకల్పాయత్తజీవసంబన్ధిబన్ధమోక్షమిత్యర్థః ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ ఏవముపాస్యత్వప్రాప్యత్వషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వాభ్యు దయహేతుత్వబన్ధమోక్షకారణత్వాదిభిర్ధర్మైశ్చిదచిద్వైలక్షణ్యముక్తం- తదేవవైధర్మ్యదృష్టాన్తేన విశదయతి ॥ నయ స్యేతి ॥ యస్య, నిరీక్షతః సర్వం స్వతః పశ్యతః, ఈశ ఇతి షష్ఠ్యన్తం-ఈశ్వరస్యేత్యర్థః-దృష్టిః జ్ఞానం , మాయాగుణచిత్తవృ త్తిభిః ప్రకృతిగుణకార్యరాగద్వేషాదిచిత్తవృత్తిభిః, అణ్వప్యల్పమపి - నాజ్యతే నానువిధ్యతే-అజితమన్యు రంహసాం అజి తక్రోధవేగానాం, నః అస్మాకం- యథేతి వైధర్మ్యదృష్టాన్తః, ఈశ ఇతి పాఠే , ఈశ్ ఈశనం నియమనం తస్మై నిరీక్షత ఇత్య న్వయః-తమేవంభూతం-భగవన్తం ఆత్మనః ఇన్ద్రియాణి దేహాన్వా, తదుపలక్షితసంసారం-జిగీషుః జేతుమిచ్ఛుః - కోనాను పుమాన్, నానుమన్యేత నాద్రియేత ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ రాగద్వేషాదిభిశ్చిత్తవృత్తిభిర్దృష్టిర్నాజ్యత ఇత్యుక్తం-తత్కథం తాను సత్త్వేన ప్రతీయమానస్య రాగాద్యననురాగ ఇత్యాశఙ్క్యాహ ॥ అసద్దృశ ఇతి॥ అసద్దృశః అపరమార్థదృష్టేః-అసతి దేహే

జన్యాగణపాదపఙ్కజం భగస్య కృత్స్నస్య పరం పరాయణమ్ । భక్తేష్వలంభావితభూతభావనం భవాప హం త్వాం భవభావమీశ్వరమ్ ॥ ౧౯ ॥ నయస్య మాయాగుణచిత్తవృత్తిభిర్నిరీక్షతో హ్యణ్వపి దృష్టిరజ్యతే ✻ ఈశో యథా నోఽజితమన్యురంహసాం కస్తం న మన్యేత జిగీషురాత్మనః ॥ ౨౦ ॥ అసద్దృశో యః ప్రతిభాతి మాయయా క్షీబేవ మధ్వాసవతామ్రలోచనః । ననాగవధ్వోఽర్హణ ఈశిరే హ్రియా యత్పాదయోః స్పర్శ నధర్షితేన్ద్రియాః ॥ ౨౧ ॥ యమాహురస్య స్థితిజన్మసంయమం త్రిభిర్విహీనం యమనన్తమృషయః । న వేద సి ద్ధార్థమివ క్వచిత్ స్థితం భూమణ్డలం మూర్ధసహస్రధామసు ॥ ౨౨ ॥ యస్యాద్య ఆసీద్గుణవిగ్రహో మహాన్వి

దృష్టిః గాత్రాభిమానో యస్యేతి వా-తస్య జనస్య - మాయయా అవిద్యయా అజ్ఞానేన, మధ్వాసవః మాదక ఆసవో మద్యం- తేన మధ్వాసవాభ్యాం వా, తామ్రే అరక్తే లోచనే యస్య, తథాభూతో, యః క్షీబః మత్తః, స ఇవ , ప్రతిభాతి, యో భవాన్ క్షీబేవే త్యత్ర సన్ధిరార్షః, పరమార్థతస్తు , శుద్ధసత్త్వతయా అప్రాకృతస్వేచ్ఛోపాత్తాకర్మవశ్య కల్యాణవిగ్రహ ఇత్యర్థః- అత ఏవ నాగవధ్వః నాగానాం స్త్రియః నాగకన్యకాః, యస్య తవ, పాదయోః, స్పర్శనేన-ధర్షితం వ్యాకులితం, ఇన్ద్రియం మనో, యా సాం తాః , కామపరవశా వయం రాగాదిప్రతిభటశుద్ధసత్త్వమూర్తేః పాదౌ కథం స్పృష్టం ప్రభవామ ఇతి ధర్షితేన్ద్రియా స్సత్యః, అర్హణం పూజాం నేశిరే న సమర్థా బభూవుః, నిశ్శఙ్కం కర్తుమితి శేషః , ఏవంభూతం కో న మన్యేతేతి పూర్వేణాన్వ యః ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ పునరైశ్వర్యమేవ వ్యఞ్జయన్నాహ॥ యమితి॥ అస్య చిదచిన్మిశ్రస్య జగతః , స్థితిజన్మసంయమం స్థిత్యుత్ప త్తిసంహారకారణం - ఋషయో వేదాన్తాః , య , మాహు , ఋషయ ఇతి దీర్ఘ ఆర్షః- కారణత్వేఽపి , త్రిభిర్గుణై స్సత్త్వాదిభి - ర్విహీనం తైర్గుణైరపరవశం , అనన్తం స్వరూపతః స్వభావతశ్చ దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛిన్నం, మాహుః ‹‹ సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయం - అస్థూలమనణ్వహ్రస్వం , సత్యం జ్ఞానమనన్తం, ›› ఇత్యాదయశ్శ్రుతయో ఽత్ర ఋషిశబ్దవివక్షితాః - అనన్తత్వమేవాహ ॥ యో - మూర్ధభూతాని, సహస్రసం ఖ్యాకాని , ధామాని ఫణరూపాణి , తేషు మధ్యే - క్వచి - త్సిద్ధార్థమివ సర్షపమివస్థితం - భూమణ్డలం - న వేద సజానాతి భారత్వేన నానుసన్ధత్తే-యచ్ఛబ్దానాంకస్త్వం న మన్యేతేతి పూర్వేణాన్వయః ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ యస్యేతి॥ అపాదా నస్య సంబన్ధమాత్రవివక్షయా షష్ఠీ యస్మాన్మహాన్ శరీరేషు మహత్తత్త్వాభిమానీ , విజ్ఞానధిష్ణ్యః జగత్సృష్ట్యాద్యుపయుక్త జ్ఞానాశ్రయః , గుణవిగ్రహః రజః ప్రచుర విగ్రహః ఆద్యః రుద్రాద్యపేక్షయా ఆదౌ భవః- భగవాన్-అజో బ్రహ్మా-ఆసీత్ యత్సం

౨౦॥ శ్లో॥ ✻ పా॥ ఈశే.

భవః యస్మాద్బ్రహ్మణస్సకాశాత్సంభవోఽహం రుద్రః, కిమర్థం - త్రివృతా త్రివిధాహంకారేణ, అస్య చ నేనవసలితి జత్ఫలస్యైవ హేతుత్వవివక్షయా తృతీయా దేవాదిదేహేషు త్రివిధాహంకారప్రవృత్త్యర్థం, జాతోఽహమిత్యర్థః-స్వతేజసా స్వస్య సంకర్షణమూర్తేస్తేజసా - స్వదత్తేనాహంకారప్రవర్తనోపయుక్తేన జ్ఞానేన-వైకారికం సాత్త్వికం తామసం భూతాదిం-ఐన్ద్రియం, రాజసం-సృజే దేవాదిదేహేషు త్రివిధాఽహంకారం ప్రవర్తయామీత్యర్థః ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ ఏతఇతి॥ మహాన్ మహత్తత్త్వం - అహం అహంకారః తస్త్రివిధాభేదమాహ ॥ వైకృతతామసైన్ద్రియాః-సాత్త్వికోఽహంకారో వైకృతః తామసో భూతాదిః, ఐన్ద్రియో రాజసః-సర్వే బ్రహ్మాదయో వయం, యస్య మహాత్మనో భగవతః-వశే, సూత్రైరజ్జ్వాం, యన్త్రితాః బద్ధాః, శకున్తాః పక్షిణ ఇవ స్థితాస్సన్తః-యస్య భగవతోఽనుగ్రహాత్, ఇదం బ్రహ్మాణ్డం-సదన్తర్వర్తివస్తుజాతం చ సమష్టివ్యష్ట్యాత్మకం-యథాయథం-సృజామః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ ఏవం సర్వజగత్కారణస్య సత్యజ్ఞానానన్తస్య సర్వాన్తరాత్మత్వాన్యాధిపతిత్వాదిగుణవిశిష్టం స్తుత్వా "ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః-సంసారమోక్షస్థితిబన్ధహేతుః" ఇతి సంసారమోక్షహేతుత్వేన స్తువన్నమస్కరోతి ॥ యన్నిర్మితామితి ॥ యేన భగవతా-నిర్మితాం, కర్మపర్వణీం కర్మాఖ్యగ్రన్థిమతీం, మాయాం ప్రకృతిం, అయం, గుణసర్గేణ గుణపరిణామాత్మకదేహేన్ద్రియాదిసమ్బన్ధేన, మోహితః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరహితోఽబ్రహ్మాత్మకత్వస్వతన్త్రాత్మత్వాదిభ్రమయుక్తో జనో జననమరణాదిసాంసారికధర్మభాగ్జీవః-న వేద మాయాస్వరూపమేవ న వేద, కిం తన్నిస్తరణోపాయం న వేదేతి వక్తవ్యమిత్యాహ, నిస్తారణయోగం మాయానిస్తరణోపాయం, అఞ్జసా సుఖేన - న వేద-తస్మై, తద్విలయోదయాత్మనే, తద్విలయః ప్రకృతిసమ్బన్ధవిలయః-తదుదయః ప్రకృతిసమ్బన్ధః తదుభయాపాదనోపయుక్త, ఆత్మా జ్ఞానం, యస్య, తస్మై నమ ఇతి ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యా-

---

జ్ఞానధిష్ణ్యో భగవానజః కిల । యత్సంభవోఽహం త్రివృతా స్వతేజసా వైకారికం తామసమైన్ద్రియం సృజే ॥ ౨౩ ॥ ఏతే వయం యస్య వశే మహాత్మనః స్థితాః శకున్తా ఇవ సూత్రయన్త్రితాః । మహానహం వైకృతతామసైన్ద్రియాః సృజామ సర్వే యదనుగ్రహాదిదమ్ ॥ ౨౪ ॥ యన్నిర్మితాం కర్హ్యపి కర్మపర్వణీం మాయాం జనోఽయం గుణసర్గమోహితః । న వేద నిస్తారణయోగమఞ్జసా తస్మై నమస్తే విలయోదయాత్మనే ॥ ౨౫ ॥ ✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, సప్తదశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౫ ॥ తథా చ భద్రశ్రవా నామ ధర్మసుతస్తత్కులపతయః పురుషా భద్రాశ్వవర్షే సాక్షాద్భగవతో వాసుదేవస్య ప్రియాం తనుం ధర్మమయీం హయశీర్షాభిధానాం పరమేణ సమాధినా సన్నిధాప్యేదమభిగృణన్త ఉపధావన్తి ॥ ౧ ॥ భద్రశ్రవస ఊచుః ॥ ఓం నమో భగవతే ధర్మాయాత్మవిశోధనాయ నమ ఇ

యాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే సప్తదశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఏవమిలావృతే ఉపాస్యం రూపముపాసకముపాసనాప్రకారం చాభిధాయ-అథ భద్రాశ్వవర్షాదిషు తాన్యాహాధ్యాయద్వయేన ॥ తథా చేతి ॥ భద్రశ్రవా నామ ధర్మసుతో - భద్రాశ్వవర్షాధిపతిః-తస్య-కులపతయః కులశ్రేష్ఠాః సేవకముఖ్యాః ఉపాసకముఖ్యాశ్చ -భద్రశ్రవసః పురుషాః - భద్రాశ్వవర్షే మేరోః పూర్వస్మిన్-సాక్షాద్భగవతో-వాసుదేవస్య సాక్షాచ్ఛబ్దః, "యత్సాక్షాదపరోక్షాద్బ్రహ్మ" ఇత్యాదౌ బ్రహ్మశబ్దస్యేవ భగవచ్ఛబ్దస్యౌపచారికత్వేన ప్రవృత్తినిమిత్తవత్త్వసూచనార్థః - ప్రియామితి వాస్తవకథనం, న తు రామకృష్ణాదితనుభ్యోఽస్యాం హయశీర్షాభిధానాయాం ప్రీత్యతిశయద్యోతనార్థం-ధర్మమయీం యజ్ఞోపాసనాదిధర్మావేదకవేదప్రచురామిత్యర్థః, ఈదృశం ధర్మమయత్వం రామాదిష్వప్యవిశిష్టం తథాపి ప్రాధాన్యేన ప్రస్తవేదాహరణతదుపదేశాదిత్వాదస్యాస్తన్వాః ధర్మమయీమిత్యుక్తం - హయగ్రీవాఖ్యాం తనుం - పరమేణ సాక్షాత్కారపర్యన్తకాష్ఠాంగతేన - సమాధినా-సన్నిధాప్య సాక్షాత్కృత్య- ఇదం వక్ష్యమాణమన్త్రవచః, అభిగృణన్తో జపన్తః-ఉపధావన్తి వక్ష్యమాణశ్లోకైః స్తువన్తి ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ ఓంకారార్థః పూర్వవద్-భగవచ్ఛబ్దార్థశ్చ-ధర్మాయేతి పూర్వోత్తరభాగాత్మకవేదాదిప్రమేయో ధర్మః, తత్ర పూర్వభాగస్యారాధ్యస్వరూపారాధనప్రకారావేదకత్వేన ఆరాధ్యతాత్పర్యకత్వాత్ "యే చ వేదవిదో విప్రా యే చాధ్యాత్మవిదో జనాః। తే వదన్తి మహాత్మానం కృష్ణం ధర్మం సనాతనమ్" ఇత్యుక్తేః భగవత ఏవ పూర్వభాగప్రమేయత్వం-ఉత్తరభాగప్రమేయత్వం తు స్పష్టమేవేతి ధర్మాయేత్యస్య పూర్వోత్తరభాగప్రమేయాయేత్యర్థః, ఆత్మవిశోధనాయ-ఆత్మా అన్తఃకరణం-జీవో వా విశోధ్యతే యేన స ఆత్మవిశోధనస్తస్మై యత్ప్రసాదాద్ అన్తఃకరణం జీవో వా-విశుద్ధిం రజస్తమోభ్యామనభిభవరూపాం, ప్రకృతిసమ్బన్ధరాహిత్యద్వారా బ్రహ్మప్రాప్తి

రూపాం ముక్తించ-ప్రాప్నోతి, సతథోచ్యతే-అత్రధర్మాయేత్యనేనప్రాపకత్వాపరపర్యాయముపాయత్వముచ్యతే,ఆత్మవిశోధనాయేత్యనేనప్రాప్యత్వముక్తం, భగవచ్ఛబ్దేనతదుభయోపయుక్తగుణవత్త్వం వివక్షితమ్ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ స్తుతిరూపాన్ శ్లోకానాహ॥అహోఇతి॥ తావద్భగవన్మాయాయాదురత్యయత్వద్యోతనాయవిస్మయమానాఆహుః-ఘ్నన్తం మృత్యుం, పితాౘసిద్దృష్టా న్తైనా- యంజనో-మిషక్ ఉన్మిషన్పశ్యన్నపి-నపశ్యతి- నాత్మనోనుసంధత్త - ఇత్యేత-ద్భగవద్విచేష్టితంభగవన్మాయావైభవరూపం,మేతచ్చ-అహోవిచిత్రంవిస్మయనీయం- అహోవిచిత్రమితినిపాతసంఘాతఆశ్చర్యద్యోతకః-కథంభూతోనపశ్యతిపుత్రం,పితరంచ-మృతం, నిర్హృత్యదగ్ధ్వా-స్వయంతదుపార్జితైః-ర్జిజీవిషుఃజీవితుమిచ్ఛుః-కిమర్థం-అసత్ శబ్దాదివిషయసుఖంసేవితుం-కింకుర్వన్, యర్హియదా-వికర్మవిరుద్ధంకర్మపాపంధ్యాయన్ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ నన్వవిద్వాన్నపశ్యతికిమత్రచిత్రమత్రాహ॥వదన్తీతి॥ కవయఃఅధీతవేదాన్తవిద్యాః, విశ్వంజగత్,నశ్వరం-కేవలం-వదన్తినత్వనుసందధతే,నన్వాత్మయాథాత్మ్యవిదోఽనుసందధతఏవతత్రాహుః॥ అధ్యాత్మవిదఃఅధీతవేదాన్తవిద్యాః.విపశ్చితఃఉపాసితస్వాత్మపరమాత్మానః,యద్యపీదంవిశ్వంనశ్వరంపశ్యన్తి - తథాపిహేఅజతవ-మాయయాముహ్యన్తిమోహంప్రాప్నువన్తి,విపశ్చితామపిపుత్రమరణాదినిమిత్తశోకదర్శనాదితిభావః-అత-ఇదంకృత్యం భగవద్విచేష్టితం, సువిస్మయంవిస్మయనీయం-ఈదృశమోహనివృత్తయేకేవలంత్వాంప్రపత్స్యామఇత్యాహుః - అజంజన్మమరణాదిసాంసారికధర్మప్రతిభటం-త్వాం,నతోస్మి-కర్తరిక్తః-నమస్కృతవానస్మి-ప్రత్యేకాభిప్రాయమేకవచనమ్ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ నచుకియదేతచ్చిత్రంయజ్జీవమోహానానుకూలమాయాప్రేరణమితితతో- ప్యేతద్విచిత్రతరమకర్తుర్మమవిశ్వసృష్ట్యాదికర్తృత్వానుస్తితచ్చాబన్ధకంచేత్యత్రాహ॥విశ్వోద్భవేతి॥అకర్తుః,,చాతుర్వర్ణ్యంమయాసృష్టంగుణకర్మవిభాగశః। తస్యకర్తారమపిమాంవిద్ధ్యకర్తారమవ్యయ,, మిత్యుక్తరీత్యాచాతుర్వర్ణ్యచాతురాశ్రమ్యాదివ్యవస్థయాఽవస్థితవిచిత్రజగత్సృష్ట్యా

తి॥౨॥శ్లో॥ అహోవిచిత్రంభగవద్విచేష్టితంఘ్నన్తంజనోయంహిమిషన్నపశ్యతి। ధ్యాయన్నసద్యర్హివికర్మసేవితుంనిర్హృత్యపుత్రంపితరంజిజీవిషుః॥౩॥వదన్తివిశ్వంకవయస్మనశ్వరంపశ్యన్తిచాధ్యాత్మవిదోవిపశ్చితః।అథాపిముహ్యన్తితవాజమాయయాసువిస్మయంకృత్యమజంనతోఽస్మితమ్॥౪॥విశ్వోద్భవస్థాననిరోధకర్మతేహ్యకర్తురఙ్గీకృతమప్య ❋ పావృతః।యుక్తంనచిత్రంత్వయికార్యకారణేసర్వాత్మని ❋ వ్యతిరిక్తే

దికర్తృత్వేఽపితత్తత్కర్మాయత్తదేవాదివైచిత్ర్యకర్తు-స్తైతవకర్తరిషష్ఠీయం-త్వయేత్యర్థః - విశ్వస్యజగతః - ఉద్భవస్థాననిరోధకర్మ-సృష్టిస్థితిప్రళయరూపంకర్మ- అఙ్గీకృతంస్వీకృతమితి,య - త్త-ద్యుక్తమేవనతుత్వయిచిత్రం-జీవస్యైవనబన్ధకమిత్యభిప్రాయఃకుతః-యత-స్త్వ-మపావృతః - కదాచిదపిపుణ్యపాపాఖ్యకర్మణాజ్ఞానసంకోచరహితః-జీవానాంతు,,అనృతేనహిప్రత్యూఢాః- తేషాంసత్యానాంసతామనృతమపిధాన,, మితికర్మాఖ్యావిద్యయాజ్ఞానసంకోచరూపావరణసద్భావాదవిద్యావృత్తైర్జ్ఞానైరనుష్ఠితానాంపూర్వపూర్వవాసనానురూపాణాంకర్మణాంసుఖదుఃఖాదిజననద్వారాబన్ధకత్వంయుక్తం - తవతునిరస్తనిఖిలదోషస్యసార్వజ్ఞ్యాదిగుణవిశిష్టస్యజగదుదయవిభవలయలీలస్య నవిశ్వసృష్ట్యాదికర్మ బన్ధకమిత్యభిప్రాయః-అపావృత్ అపగతావరణః - అవిద్యాకృతావరణప్రతిభట- స్తస్యఅపావృతస్తవేతిషష్ఠ్యన్తత్వేనవావ్యాఖ్యేయం - అపావృతమితిపాఠే-విశ్వోద్భవాదికర్మాఙ్గీకృతమప్యపావృతం- అనావారకం-తిరోధానద్వారానబన్ధకమితియుక్తంజీవస్యైవేత్యర్థః- ఆవరణద్వారావైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిహేయాపాదకంనేతివేత్యర్థః-కుతోమమవిశ్వోద్భవాదికర్మానావారకం-తత్రాహ॥కార్యకారణేకార్యకారణరూపే-స్థూలసూక్ష్మావస్థచిదచిద్వస్తుశరీరకత్వేనతద్రూపఇత్యర్థః-కార్యకారణరూపత్వంచనతాదాత్మ్యనిబన్ధనంకింతు, ఆత్మాదేవోజాతఇత్యాదివత్తదన్తరాత్మత్వప్రయుక్తమిత్యాశయేనసర్వాత్మనీత్యుక్తం,ఎవంభూతేఽపి-వస్తుతః, నహికర్తృత్వమాత్రేణకర్మణోబన్ధకత్వంఅపితుకర్మాయత్తకర్తృత్వేన - అన్యథాముక్తానామపిజక్షణాదికర్తృత్వస్యబన్ధకత్వాపత్తేః - వ్యతిరిక్తేసాక్షాత్కార్యత్వకారణత్వోభయావస్థాన్వయరహితే,త్వయి - వస్తుతఃప్రకృతిపురుషాభ్యాంవివిక్తస్వరూపతః-అయంభావః- యద్యపివిశ్వసృష్ట్యాదికర్తృత్వేనవిశ్వోపాదానత్వేనచవిశ్వగతవికారాశ్రయత్వాద్విశ్వోద్భవాదికర్మతవబన్ధకమితిసంభావ్యతే-తథాపి,విశ్వోద్భవాదికర్మణోలీలారూపత్వేనకర్మాయత్తత్వాభావాత్స్వరూపాన్యథాభావస్వభావాన్యథాభావరూపవికారాశ్రయప్రకృతిపురుషశరీరస్యైవకార్యకారణోభయావస్థాశ్రయత్వాత్సద్వారకావస్థాశ్రయత్వేఽ

పిసాక్షాదవస్థాశ్రయత్వాభావాచ్చనవిశ్వోద్భవాదికర్మబన్ధకం, యథాజీవస్యశరీరాధిష్ఠాతృత్వమాత్రేణశరీరగతకౌమారయౌవనాద్యనాశ్రయత్వమితి ॥౫॥ ఏవంవివిధవిచిత్రశక్తిమత్త్వేనభగవన్తం స్తుత్వా, అథైతదవతారప్రయోజనమావిష్కుర్వన్నోనమస్కుర్వన్తి॥ వేదానితి ॥ యుగాన్తే - కస్మింశ్చిద్దైనందినప్రళయే- తమసా దైత్యరూపేణ-తిరస్కృతాన్ అపనీతాన్- వేదాన్-నృతురఙ్గవిగ్రహః, నాచతురఙ్గశ్చనృతురఙ్గో-విగ్రహోయస్యసః-నృతురఙ్గవిగ్రహః-హయశిరోమూర్తి-ర్యోభవాన్-అభియాచతే-కవయేచతుర్ముఖాయ - ప్రత్యాదదే ప్రత్యర్పితవాన్-తస్మై- తే- అవితథేహితాయ అమోఘచేష్టాయ-నమః ॥౬॥ అథహరివర్షే మేరోర్దక్షిణేఉపాస్యోపాసకోపాసనాప్రకారానాహ॥ హరివర్షే చేతి॥ నరహరిరూపేణ నృసింహరూపేణా-స్తే సన్నిహితో భవతి - తన్నృసింహరూపాపరిగ్రహనిమిత్తం ముత్తరత్రసప్తమస్కన్ధే-వక్ష్యామః ॥౭॥ తత్ప్రియతమం రూపం-ప్రహ్లాద - స్తద్వర్షపురుషైస్సహ-అవ్యవధానానన్యభక్తియోగేన-అవ్యవధానః అవిచ్ఛిన్నః విఘ్నానుపహతః - అనన్యః - నవిద్యతే అన్యత్ఫలంయస్యసోఽనన్యః-ప్రయోజనాన్తరరహితః- తేన-భక్తియోగేన-ఉపాస్తే ఆరాధయతీత్యర్థః॥ ప్రహ్లాదంవిశినష్టి-మహాపురుషోభగవాన్-తస్య-యేగుణా- స్తేషాం-భాజనం ఆశ్రయః-భగవద్గుణసమానగుణక ఇత్యర్థః-మహాభాగవతో భాగవతశ్రేష్ఠః-దైత్యానాందానవానాంచ-యత్కులం-తత్పవిత్రీక్రియతే అనేనేతి-దైత్యదానవకులతీర్థీకరణం - ఏవంభూతం-శీలం-ఆచరితం, శీలరూప ఆచారోయస్య-యద్వా, ఉక్తవిధంశీలంసద్వృత్తిః శౌచాచమనసంధ్యాదిరూపా - ఆచరితం ఆచారో యజ్ఞదానహోమాదిరూపశ్చ, యస్య ఇదంవక్ష్యమాణం-ఉదాహరన్తి జపన్తి ॥౮॥ ఇదమానిర్దిష్టమేవాహ॥ ఓమితి॥ ఓం భగవచ్ఛబ్దార్థౌపూర్వవత్- తేజసామపి తేజసే

చవస్తుతః ॥ ౫ ॥ వేదాన్యుగాన్తే తమసాతిరస్కృతాన్రసాతలాద్యోనృతురఙ్గవిగ్రహః ।ప్రత్యాదదేవైకవయేఽభియాచతే తస్మైనమస్తేఽవితథేహితాయ॥౬॥ హరివర్షే చాపి భగవాన్నరహరిరూపేణాస్తే। తద్రూపగ్రహణనిమిత్తముత్తరత్రాభిధాస్యామః॥ ౭ ॥ గ॥ తద్దయితంరూపంమహాపురుషగుణభాజనంమహాభాగవతోదైత్యదానవకులతీర్థీకరణశీలాచరితః ప్రహ్లాదోఽవ్యవధానానన్యభక్తియోగేనసహతద్వర్షపురుషైరుపాస్తే॥౮॥ ఇదంచోదాహరన్తి॥ ఓంనమోభగవతే నరసింహాయనమస్తేజస్తేజసే ఆవిరావిర్భవ, వజ్రనఖవజ్రదంష్ట్ర-కర్మాశయాన్రన్ధయరన్ధయతమోగ్రస తమోగ్రస ఓం స్వాహా। అభయమభయమాత్మని భూయిష్ఠా ఇతి ॥ ౯ ॥ శ్లో॥ స్వస్త్యస్తు విశ్వస్య ఖలః ప్రసీదతాం * ధ్యాయన్తు భూతాని శివం మిథో ధియా। మనశ్చ భద్రం భజతాదధోక్షజే ఆవేశ్యతాం నో మతిరప్యహైతుకీ ॥ ౧౦ ॥ మాఽగారదారాత్మజవిత్తబన్ధుషు * సఙ్గో యది స్యాద్భగవత్ప్రియేషు నః। యః ప్రా

ణః తేజోన్తరైరప్రకాశ్యాయ-సర్వతేజసాంప్రకాశకాయచేత్యర్థః॥ తథాచశ్రుతిః॥ నతత్ర సూర్యోభాతి నచన్ద్రతారకం నేమావిద్యుతోభాన్తికుతోఽయమగ్నిః। తమేవభాన్తమనుభాతిసర్వం తస్య భాసాసర్వమిదంవిభాతి,, ఇతికఠవల్లీష్వామ్నాయతే, ఇయమేవచాథర్వణేపరంబ్రహ్మాధికృత్యశ్రూయతే - అతోఽత్రపరబ్రహ్మత్వంవివక్షితం-ఆవిరావిర్భవ-ఆవిర్భావః సాన్నిధ్యద్యోతకః-తస్యఆభీక్ష్ణ్యే ద్విర్వచనం- పునఃపునఃప్రకటీభవేత్యర్థః॥ వజ్రవదప్రతిహతనఖదంష్ట్ర-సంబోధనం-కర్మాశయాన్ కర్మవాసనాః-రన్ధయరన్ధయ- నిర్దహ-నిత్యేద్విర్వచనం - యే, భూయిష్ఠాః బహులా - స్తాన్కర్మాశయానిత్యాశయవిశేషణం యత్తదధ్యాహారేణేతిబోధ్యం - ఆత్మనేమహ్యం - అభయంభయప్రతిభటం యథాతథా - ఆవిర్భవేతిశేషః - యద్వా - భూయిష్ఠాఇతివిభక్తిప్రతిరూపకమవ్యయం భూయోఽర్థకం - భూయః - అభయమావిర్భవేత్యర్థః - అథవా - అభయం యథాతథా - భూయిష్ఠాః, భూయాంసోఽభయబహులావయం భవేమేత్యర్థః ॥ ౯ ॥ శ్లోకానాహ॥ స్వస్తీతి॥ విశ్వస్యజగతః-స్వస్తిమఙ్గళం-భూయాత్, నను విశ్వస్య స్వస్తిప్రార్థనే ఖలస్యాపిభవేత్ తస్య సాధుపీడాం వినానస్యాత్ - అన్యోన్యమఙ్గళంధ్యాయతాం భూతానామన్యోన్యఘాతంవినాన భవేదిత్యాశఙ్క్యాహ॥ ఖలః ప్రసీదతాం-ఖలోదుర్మతిః- ప్రసన్నోభవతు-క్రౌర్యం పరిత్యజ్యసుమతిర్భవత్విత్యర్థః, భూతాని, మిథః పరస్పరం- కేవలంశివమేవ-ధ్యాయన్తు - తేషాంభూతానాం, మనశ్చ-భద్రముపశమాదికం, భజతు, నః అస్మాకం, మతిః - అపిశబ్దాద్భూతానాంచమతిః - అహైతుకీఫలాభిసంధిరహితాసతీ, అధోక్షజే భగవతి, ఆవేశ్యతాం ప్రవేశితాభవతు, భగవత్ప్రవణీభవత్విత్యర్థః ॥ ౧౦॥ మేతి ॥ నః అస్మాకం, సఙ్గః ఆసక్తిః క్వాపి, మా, నస్యాత్, యదిక్వాపికథంచిత్స్యాత్- తర్హి-అగారాదిషునస్యాత్ కింతు -భగవత్ప్రియేషుభాగవతేష్వేవ- స్యాత్-తత్రాగారాణిగృహాః, భవత్స్వ

గారాదిష్వపి సఙ్గస్తత్ర కో దోష ఇత్యాశఙ్క్య — యాం భగవత్ప్రియసఙ్గాగారాదిసఙ్గయోర్గుణదోషావాహ ॥ యః పుమాన్ - ఆత్మవాన్ - భగవత్ప్రియసఙ్గేన - సమాహితమనాః - ప్రాణవృత్త్యా ప్రాణధారణమాత్రోపయుక్తవస్తుపరిగ్రహేణ - పరితుష్టః - యథా సిధ్యతి - భగవత్కథాశ్రవణానురాగోపసత్త్యాదిప్రీణాద్యా - అదూరాదాశు - ముక్తో భవతి - న తథా - ఇన్ద్రియప్రియః ఇన్ద్రియపోషణప్రియః శబ్దాదివిషయప్రవణచిత్తస్సిధ్యతీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ పునస్సత్సఙ్గతేస్సిద్ధిహేతుత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యత్సఙ్గేతి ॥ యేషాం భగవత్ప్రియాణాం జ్ఞానినాం - సఙ్గేనైవ, లబ్ధం ప్రాప్తం - నిజవీర్యవైభవం మచ్చిత్తస్య భగవద్ధ్యానసామర్థ్యం, భగవత్ప్రియసఙ్గేనైవ మయా లబ్ధమిత్యర్థః - తథాహి - తీర్థం గఙ్గాదితీర్థవత్పవిత్రరూపం భగవద్యశః - ముహుః - స్పృశతాం సేవమానానాం - మానసం శ్రుతిభిః శ్రోత్రేన్ద్రియైః - అన్తః ప్రవిష్టః, అజో భగవాన్, అఙ్గజం ఆన్తరజం - మలం - హరతి ॥ నిర్మలం చ మనస్తద్ధ్యానసమర్థమితి భావః, అత ఈదృశం - ముకున్దస్య విక్రమం యశః కో వై పుమాన్ - న సేవేత - ముకున్దవిక్రమసేవా చ భగవత్ప్రియసఙ్గాయత్తేతి తత్సఙ్గతిరేవ ప్రార్థ్యత ఇతి భావః, యద్వా - యేషాం భగవత్ప్రియాణాం - సఙ్గాల్లబ్ధం ప్రాప్తం - నిజవీర్యవైభవం - నిజశబ్దో భగవత్పరః - భగవద్వీర్యవైభవం - ముహుః - సంస్పృశతాం పుంసాం శ్రుతిభిః శ్రోత్రేన్ద్రియవ్యాపారైః శ్రవణాదిభిః - అన్తః ప్రవిష్టః - అజో భగవాన్ - మానసం మనస్సమ్బన్ధి - మలం - హరతి - తత్ర దృష్టాన్తః - యథా భగవచ్చరణామ్బుజజాతం గఙ్గాతీర్థం - సంస్పృశతాం - అఙ్గజం శారీరం మలం - హరతీతి - శేషం పూర్వవత్ ॥ అథవా ॥ యత్సఙ్గలబ్ధం - నిజవీర్యవైభవం - నిజో ఽసాధారణః - వీర్యవైభవః ప్రభావాతిశయో - యస్య, తథాభూతం ముకున్దస్య విక్రమం - ముహుః స్పృశతాం శ్రుతిభిః అన్తర్గతో ఽజో - మానసం మలం - హరతి - యథా తత్పాదామ్బుజజం తీర్థం అఙ్గజమ్మలమితి వా యోజనా - అత్ర న సేవేతేత్యత్ర తం ముకున్దవిక్రమమిత్యధ్యాహారః - తస్య సంస్పృశతామిత్యనేనాన్వితత్వాత్ - ఆవృత్తిర్వా - ముకున్దవిక్రమమిత్యస్యాద్యయోజనాయాం తు తీర్థపదస్య గౌణ్యా వృత్త్యా భగవద్యశసి వృత్తిః - అఙ్గశబ్దస్య మనఃపరత్వం చ - ద్వితీయయోజనాయాం తు న కోఽపి దోషః - ఏవం సత్సఙ్గతేర్భగవద్యశశ్శ్రవణస్య తతో మనో నైర్మ

ణవృత్త్యా పరితుష్ట ఆత్మవాన్ సిధ్యత్యదూరాన్న తథేన్ద్రియప్రియః ॥ ౧౧ ॥ యత్సఙ్గలబ్ధం నిజవీర్యవైభవం తీర్థం ముహుస్సంస్పృశతాం హి మానసమ్ । హరత్యజోఽన్తః శ్రుతిభిర్గతోఽఙ్గజం కో వై న సేవేత ముకున్దవిక్రమమ్ ॥ ౧౨ ॥ యస్యాస్తి భక్తిర్భగవత్యకిఞ్చనా సర్వైర్గుణైస్తత్ర సమాసతే సురాః । హరావభక్తస్య కుతో మహద్గుణా మనోరథేనాసతి ధావతో బహిః ॥ ౧౩ ॥ హరిర్హి సాక్షాద్భగవాన్ శరీరిణామాత్మా ఝషాణామివ తోయమీప్సితమ్ । హిత్వా ❋ మహాంస్తం యది సజ్జతే గృహే తదా మహత్త్వం వయసా ❋ దమ్పతీనామ్ ॥ ౧౪ ॥ తస్మా

ల్యం తతస్తస్య భగవద్ధ్యానసామర్థ్యం, తతశ్చ భగవదుపాసనా - తతోఽపి చ సిద్ధిరితి ప్రణాడీ దర్శితా భవతి ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ ఇదానీం భగవద్భక్తిం ప్రశంసతి ॥ యస్యేతి ॥ అకిఞ్చనా - నాస్తి కిఞ్చన యస్యాస్సా అకిఞ్చనా, కిఞ్చిదప్యైహికమాముష్మికం చ ఫలమనవలమ్బమానా - భగవతి - భక్తిః, యస్య పుంసః, అస్తి, తత్ర భగవద్భక్తే సత్త్యాం, సురాః ఇన్ద్రాదయః, సర్వైర్గుణైర్ధర్మాదిభిశ్శమదమాదిభిశ్చ సహ, సమ్యగాసతే తమేవానువర్తన్త ఇత్యర్థః - ఏవం భక్తస్య సద్గుణాశ్రయత్వముక్త్వాఽభక్తస్య తదభావమాహ ॥ హరావితి ॥ హరౌ భగవతి - అభక్తస్య, అత ఏవ, అసతి శబ్దాదౌ - మనోరథేన - బహిర్ధావతః, ఇచ్ఛాతః మహద్గుణాః - మహతాం భగవద్భక్తానాం, యే, గుణా ఉక్తాః, తే, కుతః కస్మాద్ధేతోః, భవేయుః, అతోఽభక్తస్య న మహద్గుణాశ్రయత్వమిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ నను విషయాసక్తోఽపి కశ్చిల్లోకే మహానేవ దృశ్యతే - అత ఆహ ॥ హరిరితి ॥ యథా - ఝషాణాం మీనానాం, ఈప్సితం - తోయం జలమేవ - ఆత్మా ధారకం, తేన వినా జీవనాభావాత్ - తథా - శరీరిణాం జీవానాం - సాక్షాద్భగవానేవ - ఆత్మా ధారకః - తథా చ శ్రుతిః ''కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాద్యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యాత్'' ఇతి - నిరతిశయానన్దరూప ఆకాశః సర్వప్రకాశకః పరమాత్మా యది న స్యాత్ నోపాసితః స్యాత్ - కో వా ఽన్యాత్ ఐహికాముష్మికసుఖసమ్పాదనేన జీవేత్ - కో వా ప్రాణ్యాత్ ఆపవర్గికసుఖసమ్పాదనేనోజ్జీవేదితి శ్రుత్యర్థః - తథా చ స్మరతి భగవాన్వాల్మీకిః ''న చ సీతా త్వయా హీనా న చాహమపి రాఘవ । ముహూర్తమపి జీవావో జలాన్మత్స్యావివోద్ధృతౌ'' ఇతి, హి యస్మాదేవం - తస్మాత్, తం భగవన్తం, మహాన్ విషయోపహతపశ్వన్నాదిసమృద్ధోఽపి, హిత్వా, యది - గృహే - సజ్జతే ఆసక్తో భవతి - మహాన్తమితి పాఠే మహాపురుషం భగవన్తం విహాయేత్యర్థః - తదా - దమ్పతీనాం - వయసా - మహత్త్వం - న తు జ్ఞానాదిభిరిత్యర్థః - మిథునీభూతానాం యో వయఆదిభిర్నిర్వృత్తః క్షణికోఽనన్తో నిరతిశయదుఃఖహేతుస్సుఖలేశస్తత్కృతమేవ తేషాం మాహాత్మ్యం - న తు నిత్యనిరతిశయానన్దసాధకస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవకృతమితి భావః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్

---

౧౩ ❋ పా ॥ హిత్వా మహాన్తమ్.

భగవద్భక్తేర్నిరతిశయసుఖహేతుత్వాత్-విషయాసక్తేనిరతిశయదుఃఖహేతుత్వాచ్చ-రజఆదీనాంమూలం-సంసృతిచక్రవాళంసంసారపరివృత్తిహేతుంగృహం.సంసృతిర్జన్మమరణాదిరూపా-తస్యా, శ్చక్రవాళంమణ్డలమవిచ్ఛేదోయస్మాత్తద్గృహం-హిత్వేత్యర్థఃనృసింహస్య, పాదం-భజతాం-కుతో-భయందుఃఖం-నకుతోఽపిభయమిత్యర్థః, తత్రరజఃకామఃవిషయాభిలాషరూపః రాగఃక్రోధఃవిషయానుభవవిరోధివిషయః, విషాదఃవిషయవిహతినిమిత్తశ్శోకః, మానఃఅహఙ్కారఃమహాజనావమానహేతుః, మన్యుస్తజ్జన్యఃక్రోధః, స్పృహాపరదారధనాదిష్వీప్సా-భయం ఆగామిదుఃఖహేతుదర్శనజంజ్ఞాన-తజ్జందైన్యంమనసోఽవసాదఃఆధిస్తత్కృతామనఃపీడా ॥ ౧౫ ॥ అథకేతుమాలేవర్షే ఉపాస్యోపాసకాదీనాహ॥ కేతుమాలేఽపీతి॥ భగవాన్కామదేవరూపేణప్రద్యుమ్నరూపేణా, స్తఇతిశేషః, కిమర్థం-లక్ష్మ్యాఃప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా-కించ-ప్రజాపతేస్సంవత్సరస్య "సంవత్సరోవై ప్రజాపతి" రితిశ్రుతేః-తస్య-దుహితరోరాత్ర్యభిమానిన్యోదేవతాః-పుత్రాఃఅహరభిమానినోదేవాః కేతుమాలవర్షాధిపతయః, తాసాంతేషాంచ-పురుషాయుషాహోరాత్రపరిసంఖ్యానానాం-పురుషస్యాయుఃపురుషాయుషం "అచతురవిచతురే" త్యాదినానిపతనాత్సమాసాన్తోఽచ్ప్రత్యయః-పురుషాయుషంవర్షశతం-అహోరాత్రంఅహోరాత్రస్థానీయం-పరిసంఖ్యానంగణనం-యేషాం, తేతథోక్తాః అహశ్చరాత్రిశ్చాహోరాత్రం "అహస్సర్వైకదేశసంఖ్యాతపుణ్యాచ్చరాత్రే" రితిసమాసాన్తోఽచ్ప్రత్యయఃషట్త్రింశత్సహస్రాణామిత్యర్థః-తేషాంప్రియచికీర్షయాచ-యాసాంప్రజాపతేర్దుహితౄణాంరాత్ర్యభిమానిదేవతానాం-కథంభూతానాం-మహాపురుషస్యభగవతః-మహాస్త్రస్యచక్రరాజస్య-తేజసా-ఉద్వేజితంభీతం-మనో-యాసాం-తాసాం-గర్భాఃసంవత్సరాన్తేగర్భాధానాదారభ్యతత్సంవత్సరాన్తేవిధ్వస్తాఃవిస్రస్తాః-అతఏవ-వ్యసవఃవిగతప్రాణాస్సన్తః-నిపతన్తి ॥ ౧౬ ॥

ద్రజోరాగవిషాదమన్యుమానస్పృహాభయదైన్యాధిమూలమ్ । హిత్వాగృహంసంసృతిచక్రవాళంనృసింహపాదంభజతాంకుతోభయమ్ ॥ ౧౫ ॥ కేతుమాలేభగవాన్కామదేవస్వరూపేణలక్ష్మ్యాఃప్రియచికీర్షయాప్రజాపతేర్దుహితౄణాంపుత్రాణాంచతద్వర్షపతీనాం పురుషాయుషాహోరాత్రపరిసంఖ్యానానాంయాసాంగర్భామహాపురుషమహాస్త్రతేజసోద్వేజితమనసాంవిధ్వస్తావ్యసవస్సంవత్సరాన్తేనిపతన్తి ॥ అతీవసులలితగతివిలాసలసితరుచిరహాసలేశావలోకలీలయాకించిదుత్తమ్భితసున్దరభ్రూమణ్డలసుభగవదనారవిన్దశ్రియారమాంరమయన్నాత్మేన్ద్రియాణిరమయతే ॥ ౧౭ ॥ తద్భగవతోమాయామయంరూపంపరమసమాధియోగేనరమాదేవీసంవత్సరస్య రాత్రిషుప్రజాపతేర్దుహితృభిరుపేతాఽహస్సుచతద్భర్తృభిరుపాస్తేఇదంచోదాహరన్తి ॥ ౧౮ ॥ ఓంహ్రాం, హ్రీంహ్రూం-ఓన్నమోభగవతేహృషీకేశాయసర్వగుణవిశే

తత్రచ-రమాంలక్ష్మీం-రమయన్-స్వీయానీన్ద్రియాణిరమయతేకేనసాధనేనరమయన్-తదాహ-అతీవసులలితయాసున్దర్యా-గత్యా-యోవిలాస-స్తేనవిలసితో-రుచిరో-హాసలేశోమన్దస్మితం-తత్సహితోఽవలోకఏవలీలా-తయా-కించిదుత్తమ్భితంఉత్క్షిప్తం-సున్దరంయ-ద్భ్రూమణ్డలం-తేన-సుభగం-వదనారవిన్దం-తస్య-శ్రియా ॥ ౧౭ ॥ భగవత-స్తన్మాయామయంమాయాప్రచురం-ఆత్మీయసంకల్పేనపరిగృహీతమిత్యర్థః-జ్ఞానపర్యాయోఽత్రమాయాశబ్దః-రమాలక్ష్మీః-దేవీ-దేవస్యభగవతస్సంబన్ధినీ "పుంయోగాదాఖ్యాయా" మితిఙీష్-సంవత్సరస్య-రాత్రిషు-ప్రజాపతేర్దుహితృభిఃరాత్ర్యభిమానినీభిర్దేవతాభి-రుపేతాసతీ-సంవత్సరస్యాహస్సుతు-తద్భర్తృభిఃరాత్ర్యభిమానిదేవతాభర్తృభిఃదివాభిమానిభిర్దైవైః-ఉపేతా-పరమేణ-సమాధియోగేన-ఉపాస్తే ॥ ఇదంవక్ష్యమాణంమన్త్రవాక్యంచో-దాహరన్తిజపన్తి-బహువచనంసంవత్సరదుహితృతద్భర్తృభిప్రాయకమ్ ॥ ౧౮ ॥ జప్యంమన్త్రమాహ ॥ ఓమితి ॥ ఓంభగవచ్ఛబ్దార్థాః పూర్వవత్-హృషీకాణాంఇన్ద్రియాణాం-ఈశాయనియన్త్రే-సర్వైఃప్రకృతిపురుషయోరసంభావనీయైః-గుణవిశేషైః-సత్యజ్ఞానాదిభిఃగాంభీర్యాదిభిః "సర్వకర్మాసర్వకామస్సర్వగన్ధస్సర్వరస" ఇతిశ్రుతప్రసిద్ధైర్వివక్షితఃఆశ్రయత్వేన-వక్తుంప్రతిపాదయితు-మిష్టః-ఆత్మాస్వరూపం-యస్యతస్మై-సర్వకల్యాణగుణాశ్రయత్వేనవేదాన్తైఃప్రతిపాద్యమానాయేత్యర్థఃసర్వత్రాధికరణాద్గోఽత్రానుసంధేయః-ఆకూతీనాంక్రియాణాం-చిత్తీనాంజ్ఞానానాం-చేతసాంసంకల్పాధ్యవసాయాదీనాం-కర్మేన్ద్రియజ్ఞానేన్ద్రియమనోవ్యాపారాణాంవిశేషఃపృథివీ-బహువచనమాకాశాద్యభిప్రాయకం-పృథివీప్రభృతిపఞ్చమహాభూతానాంచా-ధిపతయేనియన్త్రే-ఇదంచాధిపత్యంనసత్యపిపృథగ్భావేభృత్యనిరూపితనియన్తృభావస్యరాజ్ఞఇవ-అపితు, ఆత్మత్వప్రయుక్తమితిద్యోతయితుంశరీరాత్మభావనిబన్ధనం-సామానాధికరణ్యమాహ ॥ షో

డశకలాయేతి॥ షోడశకలాః పఞ్చభూతాని మనస్సహితాన్యేకాదశేన్ద్రియాణి చ, తత్స్వరూపాయ తచ్ఛరీరకత్వేనావస్థితాయేత్యర్థః- షోడశ- పఞ్చభూతాన్యేకాదశేన్ద్రియాణి చ- కలాః అంశాః మూర్తయో యస్యేతి బహువ్రీహిర్వా- జగత్కారణత్వమాహ॥ ఛన్దోమయాయ- ఛన్దఃప్రచురాయ ,, తస్య హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద ,, ఇతి శ్రుత్యర్థోఽత్ర వివక్షితః- ఏవం సమష్టితత్త్వశరీరకమభిధాయ వ్యష్టితత్త్వాత్మకత్వమాహ॥ అన్నమయాయ అన్నమయశబ్దోఽత్ర వ్యష్ట్యవస్థతత్త్వసంఘాతాత్మకదేహపరః, తద్రూపాయ వ్యష్టిశరీరకాయేత్యర్థః- ఏవం వ్యష్టిసమష్ట్యాత్మకతత్త్వాన్తరాత్మత్వమభిధాయ జీవాన్తరాత్మత్వమపి సామానాధికరణ్యేనాభిధత్తే॥ అమృతమయాయేతి- అమృతశబ్దోఽత్ర జీవవాచీ పరమాత్మపర్యన్తః, అమృతశరీరకాయేత్యర్థః- ఉక్తానుక్తకాలాద్యన్తరాత్మత్వాభిప్రాయేణాహ॥ సర్వమయాయేతి॥ సర్వాత్మకాయేత్యర్థః, కింబహునా, తత్తద్వస్తుగతశక్తిరూపస్త్వమేవేత్యాహ॥ సహసే- మనస్సామర్థ్యరూపాయ- ఓజసే ఇన్ద్రియశక్తిరూపాయ బలాయ దేహశక్తిరూపాయ- సహఆదిశబ్దైస్తు తత్తాదాత్మ్యవ్యపదేశః, కాన్తాయ నిరతిశయప్రీతివిషయాయ- కామాయ స్వీయేషు నిరతిశయప్రీతివిశిష్టాయ, తే తుభ్యం- ఉభయత్ర పురస్తాత్పృష్ఠతశ్చ- నమః భూయాత్ ॥ ౧౯ ॥ ఏవమిమం మన్త్రముదాహరన్తీ పత్నీ లక్ష్మీః పతిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తపోషణాద్యపేక్షితస్త్వమేవేత్యాహ॥ స్త్రియ ఇతి॥ స్వతః- హృషీకాణామ్ ఇన్ద్రియాణామ్ అధీశ్వరమ్ అధిపతిం స్వతశ్శబ్దేనాధిపత్యస్య నిరుపాధికత్వం వ్యజ్యతే, ఏవంభూతం- త్వాం, వ్రతైః, ఆరాధ్య లోకే, స్త్రియః- అన్యం, పతిం, ఆశాసతే కామయన్తే- తే చాశాస్యమానాః పతయః- తాసాం కామయమానానాం స్త్రీణాం, ప్రియం ప్రీతివిషయం, అపత్యం ఆత్మజం ధనాన్యాయూంషి చ న పరిపాన్తి న రక్షన్తి- పాతుమసమర్థత్వాదితి భావః, తత్ర హేతుః- యతః- అస్వతన్త్రాః కర్మవశ్యాః, తేషాం పతిత్వం హి కర్మాయత్తం న హి కర్మపరవశాః కర్మనిస్తరణే సమర్థా ఇతి భావః, ఏవం చ- నిరుపాధికరక్షకత్వస్యైవ పతిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తత్వాత్తేప

షవివక్షితాత్మన ఆకూతీనాం చిత్తీనాం చేతసాం విశేషాణాం చాధిపతయే షోడశకలాయ ఛన్దోమయాయాన్నమయాయామృతమయాయ- సర్వమయాయ- సహసే ఓజసే- బలాయ- కాన్తాయ- కామాయ నమస్తే ఉభయత్ర భూయాదితి॥ ౧౯ ॥ శ్లో॥ స్త్రియో వ్రతైస్త్వాం హృషీకేశ్వరం స్వతో హ్యారాధ్య లోకే పతిమాశాసతేఽన్యమ్। తాసాం న తే వై పరిపాన్త్యపత్యం ప్రియం ధనాయూంషి యతోఽస్వతన్త్రాః ॥ ౨౦ ॥ స వై పతిః స్యాదకుతోభయః స్వయం సమన్తతః పాతి భయాతురం జనమ్। స ఏక ఏవేతరథా మిథో భయం నైవాత్మలాభాదధి మన్యతే పరమ్ ॥ ౨౧ ॥ యా తస్య తే పాదసరోరుహార్హణం న కామయేత్సాఽఖిలకామలమ్పటా। తదేవ రాసీప్సిత

తయా ఏవ న భవన్తీత్యభిప్రాయః ॥ ౨౦ ॥ ఏవమన్యత్ర పతిశబ్దోఽముఖ్యవృత్త ఇత్యుక్తం- భగవతి తు ముఖ్యవృత్త ఇత్యాహ॥ స వా ఇతి॥ సః మన్త్రోక్తగుణసమ్పన్నః, భవాన్- పతిః స్యాత్- వై శబ్దోఽవధారణే- భవానేవ పతిరిత్యర్థః॥ తథా చ శ్రుతిః ,, ఏష సర్వేశ్వర ఏష భూతాధిపతిరేష భూతపాలః। న తస్య కశ్చిత్పతిరస్తి లోకే ,, ఇతి చ సూత్రం చైతద్విషయకం ,, అనన్యాధిపతి ,, రితి- కుతో మమ నిరుపాధికం పతిత్వం తత్రాహ॥ అకుతోభయః నాస్తి కుతోభయం యస్య సః- అకుతోభయః- అకర్మవశ్యత్వేన కర్మకృతపారతన్త్ర్యాభావాన్నిరుపాధికం రక్షకత్వం త్వయ్యేవేతి భావః- అత ఏవ- భయాతురం జనం- సమన్తతః- పాతి- సర్వేభ్యోఽపి భయేభ్యస్త్రాయతే- స చ నిరుపాధికః పతిర్భవానేక ఏవ- ఇతరథా ఈశ్వరద్విత్వే మణ్డలేశ్వరాణామివ- మిథః అన్యోన్యం- భయం- స్యాత్- యతో భవానేక ఏవ పతిః, అత ఏవ- భవాన్, ఆత్మలాభాత్ పరమన్యదధి అధికం- నైవ మన్యతే- ఆత్మనో లాభః పరమాత్మైకశేషత్వజ్ఞానం- తస్మిన్నేవ హి సత్యాత్మనః సత్తా- ఇతరథాఽసత్వప్రియతైవ- తన్మాత్రమేవ చేతనసంరక్షణే భవానపేక్షతే- న తు తతోఽన్యదిత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి॥ యేతి॥ అఖిలేషు కామేషు పత్యపత్యధనాయురాదిషు లమ్పటా ఆసక్తా సతీ- యా స్త్రీ- తస్య ఉక్తవిధస్య- తే తవ- పాదసరోరుహయోః- అర్హణం ఆరాధనం, న కామయేత్ న కుర్యాత్- తస్యాః, తదేవేప్సితం పత్యపత్యాదికం, క్షుద్రం ఫలమర్చితః- త్వం రాసి దదాసి ,, రా ఆదానే ,, ఇతి ధాతుః- కథంభూతస్త్వం, ఈప్సితః ప్రీతివిషయః- పురుషార్థరూపః- సర్వవిధపురుషార్థరూపం త్వాం అపురుషార్థరూపం మత్వా త్వత్తోఽన్యం యం కంచిత్పురుషార్థం త్వత్తః ప్రార్థయతే, తస్యాస్తమేవ పురుషార్థాభాసం దదాసి- న తు స్వాత్మానమిత్యభిప్రాయః- యతస్త్వత్తోఽన్యదపురుషార్థరూపం, అత ఏవ- భగ్నా యాచ్ఞా యాచితార్థో యస్యాః, తథాభూతా సతీ- హే భగవన్- ప్రతప్యతే దుఃఖినీ భవతి- న తు లబ్ధాత్మాఽహమివ నితరాం సుఖ్యతీత్యభిప్రాయః- ఈప్సితార్చితమితి పాఠాన్తరం, ఇష్టత్వేన పూజితం ప్రకృష్టమీప్సితమితి యావత్- తుచ్ఛపురుషార్థరూపమపి

నిరతిశయ పురుషార్థత్వేన మన్యమానం పత్యపత్యాద్యన్యతమ సాంసారికమేవ ఫలం రాసీత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ నను లక్ష్మీర్హి లోకే పురుషార్థత్వేన ప్రసిద్ధా న త్వహమతః కథమేతదుచ్యతే ॥ తత్రాహ ॥ మత్ప్రాప్తయ ఇతి ॥ ఐన్ద్రియమేశబ్దాదౌ-ధీ, ర్యేషాం-తేతథాభూతాః-కణ్ఠేకాలవదలుక్సమాసః-అజో బ్రహ్మా, ఈశో రుద్రః-సురా ఇన్ద్రాదయః సురాశ్చ, తే, యద్యపి, మత్ప్రాప్తయే మాం ప్రాప్తుం - భవత్పాదపరాయణాదృతే భవత్పాదారవిన్దశరణవరణం వినా-అన్య- దుగ్రం తప - స్తప్యన్తే - పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః-తపః కుర్వన్తీత్యర్థః-తథాపి-మాం-నవిన్దన్తి న ప్రాప్నువన్తి, కుతః-హే అజిత, యతో ఽహం -త్వద్ధృదయా-తవ-హృత్ హృదయం-అయా ప్రాప్తా-త్వద్ధృద్గతాహం-త్వదపృథక్సిద్ధత్వేన మమ త్వదన్తర్గతత్వేనైవ పురుషార్థరూపత్వం - న తు పృథగిత్యర్థః-యద్వా-నిరతిశయపురుషార్థరూపస్త్వం హృదయః హృద్గతో యస్యాః, సా తథాభూతా ఽహం - త్వమేవ హృదయం యస్యాస్సేతి నిరతిశయపురుషార్థరూపస్య తవ నిత్యం మద్ధృద్గతత్వేనాహమపి పురుషార్థరూపా భవాని - న తు స్వత ఇత్యర్థః-అతో, యే భవత్పాదారవిన్దపరాయణాస్తానేవాహమనువర్త ఇత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఇదానీం తత్కృపాం ప్రార్థయతే ॥ స త్వమితి ॥ యః సర్వపురుషార్థరూప-స్స-త్వం-హే అచ్యుత-వన్దితం సర్వపురుషార్థదత్వేన స్తుతం, తత్, కరామ్బుజం-మమాపి శిరసి-నిధేహి-కథంభూతం-య- త్సాత్వతాం ఏకాన్తినాం-శీర్ష్ణి త్వత్ త్వయా - అధాయి కృపయా నిహితం-మత్పూర్ణకృపావిషయాత్వమపూర్వం కిమిదం ప్రార్థయసే- తత్రాహ ॥ హే వరేణ్య - మాయయా - మాయా, ప్రధానం, మాయారూపేణ శ్రీవత్సేన సహ మాం-లక్ష్మ చిహ్నం వక్షసి బిభర్షి చిహ్నరూపేణ బిభర్షి , శ్రీవత్సస్య ప్రధానాత్మకత్వం ,, శ్రీవత్సస్థానమపరమనన్తేనస

❁ మీప్సితో ఽర్చితో యద్భగ్నయాచ్ఞా భగవన్ప్రతప్యతే ॥ ౨౨ ॥ మత్ప్రాప్తయే ఽజేశసురాదయః ప్రభో తప్యన్త ఉగ్రం తప ఐన్ద్రియే ధియః । ఋతే భవత్పాదపరాయణాన్న మాం విన్దన్త్యహం త్వద్ధృదయా యతో ఽజిత ॥ ౨౩ ॥ స త్వం మమాప్యచ్యుత శీర్ష్ణి వన్దితం కరామ్బుజం యత్త్వదధాయి సాత్వతామ్ । బిభర్షి మాం లక్ష్మ వరేణ్య మాయయా క ఈశ్వరస్యేహితమూహితుం విభుః ॥ ౨౪ ॥ గ ॥ రమ్యకే ఽపి భగవతః ప్రియతమం మాత్స్యమవతారరూపం తదవర్ష పురుషస్య మనోః ప్రాక్ప్రదర్శితమిదానీమపి మహతా భక్తియోగేనారాధయతీదం చోదాహరతి ,, ఓం నమో భగవతే ముఖ్యతమాయ నమస్సత్త్వాయ ప్రాణాయౌజసే సహసే బలాయ మహామత్స్యాయ నమ ఇతి ॥ ౨౫ ॥ ప ॥ అన్తర్బహిశ్చాఖిలలోకపాలకైరదృష్టరూపో విచరస్యురుస్వనః । స ఈశ్వరస్త్వం య ఇ

మాశ్రితమ్ ॥ ప్రధానం బుద్ధిరప్యాస్తే గదారూపేణ మాధవ ,, మితి భగవతా పరాశరేణోక్తం - మాయయేతి దృష్టాన్తార్థం , యథా శ్రీవత్సం తవ లక్ష్మ - తథాఽహమపి లక్ష్మ - అతస్సాత్త్వతి స్వవనమయి కృపాఽస్తితవేత్యభిప్రాయః ,, ప్రియో హి జ్ఞానినో ఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః । జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మత ,, మిత్యుక్తం భగవదభిప్రాయమాలోచ్య శీర్ష్ణి సాత్వతాం యదధాయీత్యుక్తం, అత్ర కారణం న కో ఽపి వేత్తుం ప్రభురిత్యాహ ॥ ఈశ్వరస్య తవ ఈహితం చేష్టితం అభిప్రేతం వా- ఊహితుం తర్కయితుం-కో వా - ప్రభుస్సమర్థః-న కో ఽపీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఏవం కేతుమాలేడుపాస్యోపాసకాదికముక్తం , అథ రమ్యకే తదాహ ॥ రమ్యక ఇతి ॥ ప్రాక్ యుగాన్తసమయే- మనోః-రమ్యకవర్షాధిపతేః-ప్రదర్శితం య-న్మాత్స్యం రూపం, భగవతః ప్రియతమం - తదేవ రూపం - స ఏవ మనుః-రమ్యకే వర్షే-ఇదానీమపి-మహతా అవిచ్ఛిన్నేన-భక్తియోగేన- ఆరాధయ- న్నాస్తే -సత్త్వాయ శుద్ధసత్త్వమూర్తయే - ముఖ్యభవః ముఖ్యః - తస్మై ప్రథమావతారాయేత్యర్థః - ప్రాణాయ జీవయిత్రే ప్రాణవ్యష్టి సమష్టిరాత్మనే వా ఓజసే - ఇన్ద్రియశక్త్యధిష్ఠాత్రే - సహసే మనశ్శక్త్యధిష్ఠాత్రే - బలాయ శరీరశక్త్యధిష్ఠాత్రే - తత్తదవతారాసాధారణా గుణాః సర్వతోప్యుపాసనార్థం మన్త్రే ప్రోక్తాః, ఏవంభూతాయ- మహతే దృష్టవిసజాతీయాయ , మత్స్యాయ-నమః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కృత్స్నం చిదచిదాత్మకజగన్నియన్తృత్వరక్షకత్వవిశిష్టం స్తువన్తి ॥ అన్తర్బహిరితి ॥ లోకపాలై , రన్తర్బహిశ్చ , అదృష్టం రూపం యస్య , ఉరుః అధికం స్వనో వేదాత్మకో నాదో-యస్య తథాభూతః-త్వం, ఈశ్వర ఏవ - కో ఽసావీశ్వర ఇత్యత్రాహ ॥ యః-ఇదం చిదచిదాత్మకం కృత్స్నం జగత్ విధినిషేధాలఙ్ఘనభూతేన బ్రాహ్మణాదినామ్నా వశే - అనయత్ నీతవాన్ - నయనం చాత్ర నియమనపూర్వకం ర

---

౨౨ ॥ శ్లో ॥ పా ❁ ఈప్సితార్చితం

త్మనం-యథా, దారుమయీం దారుణోవికారభూతాం, స్త్రియం స్త్రీప్రతికృతిం, నరః, స్వవశీకృత్యనాటయతి, తథేతి, అనేనకృత్స్నజగన్నేతృత్వకథనేనకారణత్వముక్తం కారణత్వనియన్తృత్వయోరేకగతత్వాత్ ,, ఏషసర్వభూతాన్తరాత్మాఽపహతపాప్మాదివ్యో దేవఏకోనారాయణ ,, ఇతిశ్రవణాత్ - సర్వ భూతాన్తరాత్మేత్యనేననేతృత్వం - ఏక ఇత్యనేనకారణత్వంచోక్తం ,,ఏకోహవై నారాయణఆసీ,,దిత్యనేనసంవాదాత్ * ॥ ౨౬ ॥ *ఇదంచజగన్నేతృత్వాదికమనితరసాధారణమిత్యాహ॥యమితి ॥ మత్సరజ్వరంమత్సరఃఐశ్వర్యాసహిష్ణుత్వం - సఏవజ్వరః -తం -హిత్వాఽపి, పృథక్-స్వమేత్యసంభూయాపివా, యతన్తోఽపి, లోకపాలాః , యంప్రపఞ్చం, పాతుంరక్షితుం, నశేకుఃనప్రభవః-ప్రపఞ్చంవిశినష్టి॥యత్, ద్విపదాదిరూపంచరిష్ణు, స్థాస్నుపర్వతాదిరూపం స్థావరజాతంచ-అత్రప్రపఞ్చేదృశ్యతే* ॥౨౭॥ *త్వంతురక్షితవానిత్యాహ॥భవానితి॥ ఊర్మిమాలినిఉచ్ఛ్రితతరఙ్గపఙ్క్తియుక్తేయుగాన్తార్ణవేకస్మింశ్చిద్దైనందినప్రళయార్ణవే ,ఓషధీనాంవీరుధాం-గుల్మానాంచ-నిధిం ఆశ్రయభూతా-మిమాంక్షోణీం, మయామనునాసహ, ధృత్వేతిశేషః- యోభవాన్-ఓజసావిక్రమతేవిరచతి, యద్వాపాతుమిత్యస్యానుషఙ్గః-క్షోణీం-పాతుం - క్రమతేఉత్సహతఇత్యర్థః-యతః- అజస్త్వం-యద్వా, హేఉరుక్రమ, తేజఓజసా-తేజోరూపేణసఙ్కల్పరూపజ్ఞానాత్మకేనఓజసాబలేన, నతుసాధనాన్తరేణ. ఇమాంక్షోణీం-రక్షితవానిత్యధ్యాహారః, క్షోణీముహాసౌషధివీరుధామితిపాఠేతు, నాస్తిక్రియాపదాధ్యాహారః - ఉవాహధృతవానిత్యర్థః-తస్మైజగత్ప్రాణగణాత్మనే-తుభ్యం , నమఃజగత్ప్రాణగణఃప్రతిశరీరంప్రాణవ్యష్టిగణః, తదన్తరా

దంవశేనయన్నామ్నాయథాదారుమయీంనరస్త్రియమ్॥౨౬ ॥యంలోకపాలాఃకిలమత్సరజ్వరంహిత్వా
యతన్తోఽ*పిపృథక్సమేత్యచ । పాతుంనశేకుర్ద్విపదశ్చతుష్పదస్సరీసృపంస్థాస్నుయదత్రదృశ్యతే ॥ ౨౭ ॥
భవాన్యుగాన్తార్ణవఊర్మిమాలిని * క్షోణీమిమామోషధివీరుధాంనిధిమ్ । మయాసహోరుక్రమతేఽజఓజ
సాతస్మైజగత్ప్రాణగణాత్మనేనమః॥౨౮ ॥ గ॥హిరణ్మయేతుభగవాన్నివసతికూర్మతనుంబిభ్రాణస్తస్య
తత్ప్రియతమాంతనుమర్యమాసహతద్వర్షపురుషైఃపితృగణాధిపతిరుపధావతి - మన్త్రమిమంచానుజప
తి॥ఓంనమోభగవతే - అకూపారాయ - సర్వసత్వగుణవిశేషణాయ-నోపలక్షితస్థానాయనమోవర్ష్మణేన
మోభూమ్నేనమోఽవస్థానాయనమస్తఇతి॥౨౯॥శ్లో ॥ యద్రూపమేతన్నిజమాయయాఽర్పిత*మర్థస్వరూ

త్మనఇత్యర్థః , జగత్ప్రాణగుణాత్మనఇతిపాఠేతు-జగత్ప్రాణనిరూపణస్వభావాయేత్యర్థః * ॥ ౨౮ ॥ *అథహిరణ్మయవర్షేఉపాస్యాదికమాహ॥హిరణ్మయఇతి॥భగవాన్, కూర్మరూపంబిభ్రాణో, హిరణ్మయేవర్షే, నివసతి।తస్యభగవతః-తాంప్రియతమాంకూర్మతనుం-పితృగణానామధిపతిః- అర్యమా-తద్వర్షస్థైఃపురుషైస్సహ-ఉపధావతి - అనువర్తతేఉపాస్తఇత్యర్థః-శేషంపూర్వవత్-అకూపారాయకూర్మరూపాయ, కుత్సితాఃస్వల్పాఃఆపోయస్మిన్తత్కూపం,,ఊదనో,,రిత్యత్రఊదితియోగవిభాగాదపఊత్వం - త-దారాత్స్వీకరోతీతికూపారః, సనభవతీత్యకూపారః-సర్వేసత్వాఃజన్తవః-గుణాస్తద్గతాహేయాఃకల్యాణాశ్చ - జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యాదయః- తే- విశేషణానిసద్వారకాణ్యద్వారకాణిచప్రకారభూతాని-యస్యతస్మై -తత్ర-సర్వసత్వానాంకల్యాణగుణానాంచసాక్షాద్విశేషణత్వం - సత్వగతగుణానాంతుసత్వద్వారావిశేషణత్వమితివివేకః-అనుపలక్షితస్థానాయఅన్తస్సముద్రేమన్దరమూలేస్థితాయేత్యర్థః - అవర్ష్మణేప్రాకృతదేహరహితాయ-వర్ష్మణఇతిచ్ఛేదేఅప్రాకృతదివ్యదేహాయ-వర్ష్మశబ్దోదేహపర్యన్తవృత్తిః-వర్ష్మణేశ్రేష్ఠాయేతివా-గరీయసేవా-గరియస్త్వంచకాలానవచ్ఛిన్నత్వం - భూమ్నేమహిమవతే-అవస్థానాయఆధారభూతాయ -అధికరణేల్యుట్-గుణభేదాభిప్రాయానమఃపదావృత్తిః* ॥ ౨౯ ॥ *విశ్వరూపత్వానన్తత్వాదిగుణవిశిష్టంస్తౌతి॥యద్రూపమితి॥ఏతజ్జగత్, యస్య, రూపంశరీరం, తస్మై, తే, వ్యవసాయరూపిణే, నమఇత్యన్వయః -వ్యవసాయరూపిణేసమ్యగ్జ్ఞానప్రవర్తకాయేత్యర్థః- యద్వావ్యవసాయోఽత్రనిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నంజ్ఞానం-తదేవ-రూపంఆకారః-తదస్యాస్తీతితథా , తస్మై , నమస్తేవ్యపదేశరూపిణఇతిపాఠాన్తరం-తత్రవ్యపదిశ్యతఇతివ్యపదేశః-వాగ్వ్యవహారార్హఃదేవమనుష్యాదినామరూపాత్మకఃప్రపఞ్చ-

౨౮॥శ్లో॥ పా * క్షోణీముహాసౌషధివీరుధామ్. + ॥పా॥గుణాత్మనేనమః.

స్వపివరూపం-తదస్యాస్తీతి తథా, నచయద్రూపమేతదిత్యనేన పౌనరుక్త్యం, వ్యపదేశరూపిణ ఇత్యస్యైవోపపాదకత్వాచ్ఛ్లోకశేషస్య, అవ్యపదేశరూపిణ ఇతివాచ్ఛేదః, అవ్యపదేశం చేతనాచేతనసజాతీయత్వేనవ్యపదేష్టుమశక్యం, రూపం-తదస్యాస్తీతి తథా-తస్మై ఏతచ్ఛబ్దనిర్దిష్టం జగద్విశినష్టి॥ నిజమాయయాఽర్పితం ప్రకృత్యానిర్వర్తితం-అర్థస్వరూపం భోగ్యత్వేన ప్రతీయమానం, బహురూపరూపితం జాతిగుణాదినిరూప్యం-ఏవంవిధం జగద్యస్య రూపం యస్య చ-సంఖ్యాపరిచ్ఛేదో, నాస్తి కుతః అయథోపలమ్భనాత్ యథావత్సాకల్యేన ఉపలమ్భాభావాత్-యస్యేత్యనేన జగద్వ్యాపరామృశ్యతే, యస్య జగతః-సంఖ్యాప్రకాశో, నాస్తి కుతః-అయథోపలమ్భనాత్, అయథావదుపలమ్భనాత్, అబ్రహ్మాత్మకత్వేనోపలమ్భనాత్, యద్యపి, జగత్ప్రతీయత ఏవ - తథాప్యవిదుషామబ్రహ్మాత్మకత్వేన తత్ప్రతీతిరసతీత్యభిప్రాయేసంఖ్యానయస్యాస్తీత్యుక్తం, యద్వా, యస్య జగతః - సంఖ్యాపరిచ్ఛేదో, నాస్తి, కుతః-అయథోపలమ్భనాత్, సాకల్యేనోపలమ్భాభావాత్,, కోటిశోహ్యణ్డరాశయః,, ఇతి-జగతోఽప్యానన్త్యాదితిభావః-యద్వా-యస్య జగతః- అయథోపలమ్భనాత్-అయథార్థత్వేనోపలమ్భనాత్-మయ్యర్పితత్వార్థస్వరూపత్వబహురూపరూపితత్వభగవచ్ఛరీరత్వాదివ్యతిరేకేణోపలమ్భాత్ - సంఖ్యాప్రకాశో-నాస్తి-జగత ఉక్తాకారవిపరీతాకారోపలమ్భో భ్రమరూప ఇత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ ఏవం విశ్వరూపత్వమనన్తత్వం చోక్తం-యతో విశ్వరూపస్త్వం, అత ఏవ ద్యౌఃఖమాదిశబ్దైర్భవానేవాభిధీయత ఇత్యాహ. జరాయుజమితి॥ హే దేవ-చరాచరభేదేన ద్వివిధం-పునర్జరాయుజాదిపదవాన్తరభేదేన చతుర్విధమేతజ్జగత్-తవ-విభూతిభేదం విభూతివిశేషరూపం-శరీరవిశేషరూపమిత్యర్థః - అత ఏవ-ద్యౌఃఖమిత్యాద్యేవమభిధేయ- స్త్వం - ఏక ఏవ-ద్య్వాదిశబ్దైరభిధీయమానస్త్వమేవేత్యర్థః ,, అనేన జీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్, సచ్చత్యచ్చాభవ,, దితిశ్రుత్యుక్తవిధయా నామరూపతద్వ్యద్ధీనాం పరమాత్మపర్యన్తత్వసిద్ధేః- ద్య్వాదీనాం పరమాత్మశరీరత్వాచ్ఛరీరవాచినాం శ

పం బహురూపరూపితమ్। సంఖ్యా న యస్యాస్త్యయథోపలమ్భనాత్తస్మై నమస్తేఽవ్యపదేశరూపిణే॥ ౩౦॥ జరాయుజం స్వేదజమణ్డజోద్భిజ్జం చరాచరం దేవవిభూతిభూతమ్। ద్యౌః ఖం క్షితిః శైలసరిత్సముద్రద్వీపగ్రహర్క్షేత్యభిధేయ ఏకః॥ ౩౧॥ యస్మిన్నసంఖ్యేయవిశేషనామరూపాకృతౌ కవిభిః కల్పితేయమ్। సంఖ్యా య

బ్దానాం శరీరిపర్యన్తాభిధానస్య గవాదిశుక్లాదిజాతిగుణాదిశబ్దానాం వ్యక్తిగుణ్యాదిపర్యన్తాభిధానవదాకృత్యధికరణన్యాయసిద్ధత్వాచ్చ ద్యౌఃఖమిత్యేవంరూపేణత్వమేవ వాచ్యో బోధ్యశ్చేత్యభిప్రాయః - ఏవమనన్తవివిధవిచిత్రవిభూతిత్వముక్తమ్ ॥ ౩౧ ॥ నను సంఖ్యా న యస్యాస్తీత్యానన్త్యముక్తం తదయుక్తం-పృథివ్యాదితత్త్వానాం చతుర్వింశత్యాదిసంఖ్యావచ్ఛిన్నత్వాదత ఆహ ॥ యస్మిన్నితి॥ అసంఖ్యేయాని అనన్తత్వాత్పరిచ్ఛేత్తుమశక్యాని, విశేషాణి విలక్షణాని, దేవాదినామాని-రూపాణి చ ఆకృతయశ్చ, యస్య రూపశబ్దేన పృథివ్యాదిద్రవ్యం వివక్షితం-తత్సంఘాతగతసంస్థానమాకృతిశబ్దేన-తద్వాచకశబ్దో నామశబ్దేన వివక్షితః-అసంఖ్యేయా విశేషా యేషామితి పూర్వత్ర బహువ్రీహిః, తాని నామాని రూపాణ్యాకృతయశ్చ యస్యేతి వా, ఏతాదృశే ప్రకృతిపురుషకాలశరీరకే, అసంఖ్యేయవైభవే-త్వయి, ఇయం చతుర్వింశతిః పంచవింశతిరిత్యాదిరూపా-సంఖ్యా, కవిభిః కపిలాదిభిః-పృథివ్యాదితత్త్వయాథాత్మ్యవిద్భిః, కల్పితా మన్దబుద్ధీనాం సుఖగ్రహణాయ సంకలయ్య సంగృహ్య ప్రదర్శితా-వస్తుతః పృథివ్యాదీనామచేతనతత్త్వానామనన్తావాన్తరభేదానాం చేతనానాం చ పరమాత్మనశ్చానన్త్యాదసంఖ్యేయత్వమేవేతి భావః ఏవం పరికల్పితా సంఖ్యా- యయా-తత్త్వదృశా యద్విషయయా తాత్త్వికా బుద్ధ్యా-అనన్తవైభవత్వద్యాథాత్మ్యబుద్ధ్యా, అపనీయతే అపనుద్యతే- అసంఖ్యాతవిభూతిత్వాత్-తస్మై, సాంఖ్యనిదర్శనాయ-సంఖ్యాబుద్ధిర్వ్యవసాయాత్మికా ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవిషయా సైవ సాఙ్ఖ్యం, నితరాం దృశ్యతేఽనేనేతి నిదర్శనం-సాంఖ్యం, నిదర్శనం యస్య సాఙ్ఖ్యజ్ఞానగమ్యాయేత్యర్థః, నను భగవద్విభూతిభూతస్య జగత ఆనన్త్యే కథం భగవత్స్వరూపస్యానన్త్యం-ప్రకృతిపురుషాదినిరూప్యం హి తస్యానన్త్యం ప్రకృతిపురుషయోరనన్తత్వ ఏవ తద్ఘటతే నాన్యథా, అతోఽచ్యతే, దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదరహితత్వరూపం హి తావదానన్త్యం-తదేతత్త్రివిధమానన్త్యం పరమాత్మనిసుస్థం-ఇదమత్రాస్త్యత్ర నాస్తీదమిదానీమస్తి నాస్తీతి దేశకాలపరిచ్ఛేదయోరభావాత్, ఇదమిదం భవతి న భవతీతి వస్తుపరిచ్ఛేదస్యాపి సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యాభావరూపస్యాభావాత్, బ్రహ్మణస్సర్వాత్మకత్వేన సర్వవస్తుసమానాధికృతత్వవ్యపదేశవిషయత్వాత్-జీవా

నాంత్వణుపరిమాణత్వేఽపి తేషామానన్త్యాత్ ధర్మభూతజ్ఞానస్య సంసారదశాయాం కర్మణా సంకుచితత్వేఽపి-వస్తుతస్త
దభావాన్ముక్తిదశాయాం ‘‘సచానన్త్యాయకల్పత,, ఇత్యానన్త్యశ్రవణాత్-బ్రహ్మణోఽచేతనాన్తరాత్మత్వస్య జీవద్వార
కతయా ‘‘అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య ,, ఇతి, శ్రవణాత్, జీవస్వరూపస్యనిత్యత్వాచ్చ, తేషామప్యానన్త్యం దేశతః కాల
తశ్చాస్త్యేవ - అచేతనస్యాపి కారణావస్థాయాం నిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నత్వేఽపి కార్యావస్థాయామానన్త్యము స్త్యే
వ - తర్హి ప్రకృతిపురుషాపేక్షయా పరమాత్మన ఆనన్త్యే కోపి శేషఇతిచేత్ - ఇయాంస్తు విశేషః-యత్కార్యావస్థాయాం
కారణావస్థాయాంచ స్వరూపేణగుణైశ్చానన్త్యం - ఇతరయోస్తు దేశతః కాలతశ్చధర్మకృతం కార్యకృతం ముక్త్యవస్థ
కార్యావస్థయోరితి-నను, బ్రహ్మణస్స్వరూపస్య సర్వాత్మకత్వేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యాత్మకవస్త్వపరిచ్ఛేదసత్త్వే
ఽపికథంతద్గుణానాంవస్త్వపరిచ్ఛేద ఇతిచేత్, ఏవంతర్హ్యేవంవస్త్వపరిచ్ఛేదః - యద్గుణైరనికర్షః - తద్యథా-దశవర్ణ
స్వర్ణాపేక్షయా నవవర్ణస్వర్ణస్య పవిత్రతోజ్జ్వలత్వగురుత్వాదిభిర్గుణైర్నికర్షస్తదపేక్షయాచకలధౌతస్య - ఏవంగుణై
ర్నికర్షాభావోవస్త్వపరిచ్ఛేదో బోధ్యః ॥ ౩౨ ॥ అధోత్తరేషుకురుషూపాస్యాదికమాహ ॥ ఉత్తరేష్వితి ॥ కృతంధృతం-వరా
హరూపం-యేన-తాదృశో-భగవాన్-షాడ్గుణ్యపూర్ణః - యజ్ఞపురుషః యజ్ఞశరీరకస్తదారాధ్యస్తత్ఫలదశ్చ - ఆస్తే-తం
తువరాహరూపంభగవన్తం-ఏషాభూదేవీ-కురుభిః కురువర్షస్థైః పురుషైస్సహ - స్ఖలితభక్తియోగేన-అవిచ్ఛిన్నభక్తియో
గేన, ఉపధావతి అనువర్తతే-భక్తియోగేనారాధయతీత్యర్థః-ఇమాంవక్ష్యమాణాం-పరమాం శ్రేష్ఠా-ముపనిషదం-ఆవర్త
యతిజపతి ॥ ఓంభగవచ్ఛబ్దార్థాపూర్వవత్-మన్త్రతత్త్వలిఙ్గాయమన్త్రతత్త్వంమన్త్రప్రతిపాద్యంవస్తు-తదేవ-లిఙ్గం
శరీరం-యద్వా - మన్త్రతత్త్వంస్వస్వరూపస్య - లిఙ్గంజ్ఞాపకంయస్య-మన్త్రతత్త్వమన్త్రతత్ప్రతిపాద్యే-తే-లిఙ్గేశ

యాతత్త్వదృశాఽపనీయతే ॥ తస్మైనమస్సాంఖ్యనిదర్శనాయ ॥ ౩౨ ॥ చూ ॥ ఉత్తరేషుకురుషుభగవాన్యజ్ఞపు
రుషః కృతవరాహరూపఆస్తేతంతుదేవీహ్యేషాభూస్సహకురుభిరస్ఖలితభక్తియోగేనోపధావతీమాంచ
పరమాముపనిషదమావర్తయతి ॥ ఓంనమోభగవతేమన్త్రతత్త్వలిఙ్గాయయజ్ఞక్రతవేమహాధ్వరావయ
వాయమహాపురుషాయనమః-కర్మశుక్లాయ - త్రియుగాయారుణాయనమస్తఇతి ॥ ౩౩ ॥ శ్లో ॥ యస్యస్వరూ
పంకవయోవిపశ్చితోగుణేషుదారుష్వివజాతవేదసమ్। మథ్నన్తిమథ్నామనసాదిదృక్షవోగూఢంక్రియార్థైర్న

రీరేజ్ఞాపకేయస్యేతివా-యద్వా - మన్త్రగతానితత్త్వానిఇన్ద్రాద్యర్థస్వరూపాణి-తానిలిఙ్గానిశరీరాణియస్య - తస్మై-య
జ్ఞక్రతవే, అసోమకాయాగాయజ్ఞాః - ససోమాస్తుక్రతవః-తదుభయాయ-తదన్తరాత్మత్వాత్తదారాధ్యత్వాత్తత్ఫలద
త్వాచ్చతత్తాదాత్మ్యంవివక్షితం-మహాన్తోఽధ్వరాః అవయవభూతాయస్య - యద్వా -అధ్వరస్యఅవయవాః స్రుక్స్రువే
డాదయః-మహాన్తః - అధ్వరావయవాః-యస్య - స్రుగాదయః తుణ్డాదిరూపేయస్త్వఖిరనసంధేయా-యస్య - తస్మాఇత్య
ర్థః-తథాచోక్తంతృతీయే ‘‘ స్రుక్తుణ్డఆసీత్స్రువఈశనాసయో ,, రిత్యాదినా-మహాపురుషాయ ‘‘ వేదాహమేతంపురు
షంమహాన్తం-ఆదిత్యవర్ణంతమసః పరస్తా,, దిత-పురుషసూక్తప్రతిపాద్యజగత్కారణత్వాద్యనన్తకల్యాణమహాగుణవిశి
ష్టాయ-పురుషాయసర్వాన్తరాత్మనే-కర్మశుక్లాయకర్మణాశుక్లాయ విశుద్ధాయవిశుద్ధకర్మణే-సంసృతిప్రతిభటకర్మణఇతి
యావత్, నతుకర్మరహితాయేత్యర్థః ‘‘ సర్వకర్మాసర్వకామః సర్వగన్ధసర్వరస,, ఇతిదేవమనుష్యాదిసజాతీయవిజాతీయా
బన్ధకసర్వకర్మాశ్రయత్వశ్రవణాత్ ‘‘ నిష్క్రియంనిష్కల,, మిత్యనేనతుబన్ధకకర్మానాశ్రయత్వముచ్యతే - త్రియుగాయ-క
ర్మశుక్లాయాపి త్రియుగాయషాడ్గుణ్యపూర్ణాయ-త్రీణియుగానిజ్ఞానశక్త్యాదీనాంయస్యతస్మై- యద్యపిభగవతఇత్యనేనాపి
షాడ్గుణ్యపూర్ణతోక్తా - తథాపికర్మశుక్లాయేత్యనేనక్రియాశ్రయత్వకథనప్రసక్తంజీవస్యేవాజ్ఞత్వాదికంవారయితుంత్రి
యుగాయేత్యుక్తమతోనపౌనరుక్త్యం, అరుణాయ అరుణవర్ణాయ- శ్వేతవరాహరూపత్వేఽపిచక్షుషోరరుణవర్ణత్వాత్త
దభిప్రాయేణారుణాయేత్యుక్తమ్ ॥ ౩౩ ॥ సర్వాన్తరాత్మత్వముముక్షూపాస్యత్వాదికమనుసంధానోనమస్క
రోతి ॥ యస్యేతి ॥ కవయః ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవిదః - యస్య-విపశ్చితస్సర్వజ్ఞస్యతవ-వివిధంపశ్యచ్చిత్ విప
శ్చిత్-పృషోదరాదిత్వాద్యచ్ఛబ్దస్యస్థానేచకారాదేశః ‘‘ సోఽశ్నుతేసర్వాన్కామాన్సహబ్రహ్మణావిపశ్చితే,, తివిపశ్చి

చ్ఛబ్దో బ్రహ్మణి ప్రయుక్తః-రూపం ‟సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మే„తి-లక్షణలక్షితం, గుణేషు, గుణపరిణామరూపేషు దేవాదిశరీరేన్ద్రియసంసృష్టేషుభూతేషు - క్రియార్థైర్గూఢం క్రియార్థైః కర్మఫలైః-గూఢంజీవసమ్బన్ధిక్రియాఫలైస్తైస్తైరాంగూఢం ‟తందుర్దర్శంగూఢమనుప్రవిష్టంగుహాహితంగహ్వరేష్ఠంపురాణ„మితిజీవానాంకర్మభిః పరమాత్మస్వరూపస్యతిరోహితత్వశ్రవణాత్-దిదృక్షవః-ద్రష్టుంసాక్షాత్కర్తుమిచ్ఛవః-దారుషు-జాతవేదసమగ్నిమివ-మథ్నావివేకసాధనేన మనసా-మథ్నన్తివివిఞ్జతి-పఞ్చవింశతితత్త్వేభ్యః పృథక్కృత్యపశ్యన్తీత్యర్థః - దారుష్వివజాతవేదసమిత్యనేనదృష్టాన్తేన సర్వాన్తరాత్మత్వముక్తం, దిదృక్షవఃకవయ ఇత్యనేనోపాస్యత్వముక్తంతస్మై ఈశితాత్మనే-కర్తరిక్తః-ఈశ్వరాయ-పరమాత్మనే-నమః-ఈరితాత్మనేఇతిపాఠే-ఈరితాః ప్రేరితాః నియమితాః-ఆత్మానోజీవాః యేనతస్మా ఇత్యర్థః ‖ ౩౮ ‖ గుణశబ్దోపలక్షితచిదచిదాత్మకజగదన్తరాత్మత్వేనతస్యైవలక్ష్యముక్తం -తదేవవిశదయన్నమస్కరోతి ‖ ద్రవ్యేతి ‖ అన్తర్యభిముఖీకరణం-హేభగవన్-అతిశయాత్మబుద్ధిభిః అతిశయితాత్మపరమాత్మవిషయబుద్ధిమద్భిః పురుషైః - అన్వీక్షయా నిపుణనిరూపణేన-వస్తు-వస్తుతః-పరమార్థతః-ప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేనేతియావత్-నిరీక్షితః- ఆత్మాస్వరూపం-యస్య-నిరస్తమాయాకృతయే-నిరస్తా-మాయాకృతిః ప్రకృతికార్యం-యస్మాత్తస్మై-తే, నమోనమ ఇత్యన్వయః-కైస్సహకుత్రనిరీక్షణంతత్రాహ ‖ ద్రవ్యంభూతపఞ్చకం క్రియాహేతుర్వాగాదికర్మేన్ద్రియం-అయనంజ్ఞానేన్ద్రియం ఈయతేజ్ఞాయతేఽనేనేతిజ్ఞానసాధనత్వాచ్చక్షురాదిజ్ఞానేన్ద్రియస్య-ఏషాంసమాహారద్వన్ద్వః, ఏతత్సంఘాతరూపేశరీరే-సకర్తృభిస్సపరిష్వఙ్గైః - మాయాగుణైః ప్రకృతిగుణైస్సహ-నిరీక్షితాత్మనే- నమః దేహభూతేన్ద్రియగుణత్రయజీవాత్మభిస్సహవివిచ్యనిరీక్షితాయేత్యర్థః - అనేనపూర్వశ్లోకగుణపదందేహాద్యవస్థజీవోపలక్షకమిత్యావేదితం - అన్యథాఽస్మిన్-శ్లోకేజీవోపస్థాపకకర్తృపదాసఙ్గతిస్స్యాదేవ-ఏవంచగుణపదేనదేహమాత్రమభిప్రేత్య తేషుజీవతాదాత్మ్యేనమథ్నన్తీ

మ ఈశితాత్మనే ‖ ౩౮ ‖ ద్రవ్యక్రియాహేత్వయనేశకర్తృభిర్మాయాగుణైర్వస్తునిరీక్షితాత్మనే। అన్వీక్ష
యాఽఙ్గాతిశయాత్మబుద్ధిభిర్నిరస్తమాయాకృతయేనమోనమః ‖ ౩౯ ‖ కరోతివిశ్వస్థితిసంయమోదయం

తినభ్రమితవ్యమ్ ‖ ౩౯ ‖ నిరస్తమాయాకృతయ ఇత్యనేనమాయాకార్యదోషప్రతిభటత్వముక్తం ‖ తదుపపత్తయేమాయాయా ఈశ్వరవశ్యతామాహ ‖ కరోతీతి ‖ యోభవాన్-యస్యప్రధానస్య-గుణైస్సత్త్వాదిభిః - ప్రధానాభిప్రాయేణ యస్యేతినపుంసకనిర్దేశః-విశ్వస్యస్థితిసంయమోదయంస్థితిలయసర్గం - కరోతి-కంధభూతం-ఈప్సితం-ధర్మార్థకామమోక్షరూపపురుషార్థచతుష్టయసాధనోపయుక్తకరణకళేబరాదిప్రదానేనజీవానుగ్రహార్థత్వాజ్జగత్సృష్ట్యాదేస్తస్యేప్సితత్వంజీవార్థత్వేనేప్సితమితియావత్-నేప్సితంస్వార్థత్వేనానీప్సితమిత్యర్థః- తస్మాత్ - ఈక్షితుస్సఙ్కల్పరూపజ్ఞానవతః త్వత్తః-మాయాసత్త్వాదిగుణాత్మికాత్వచ్ఛరీరభూతామాయా-యథా-గ్రావ్ణోఽయస్కాన్తాత్-తదాశ్రయంతదభిముఖంసత్ - అయోలోహం-భ్రమతి-తథాభ్రమతి-త్వదాయత్తాత్వత్సఙ్కల్పానుగుణకార్యకారిణీభవతీతిభావః - యద్వా-ఈక్షితుః ‟తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయే„త్యుక్తవిధేక్షణవతః-యస్య తవ - మాయా-యస్యేతిషష్ఠీశరీరశరీరిభావసమ్బన్ధే - త్వచ్ఛరీరభూతామాయా-యద్వా - తాదర్థ్యేషష్ఠీ - దృష్టాన్తసామర్థ్యాత్ - త్వదధీనామాయాత్వదాహితశక్తిరితియావత్ - గుణైస్సత్త్వాదిభిః - విశ్వస్య-స్థిత్యాదికం-కరోతి-స్వతోఽశక్తాపిత్వదనుప్రవేశేనాహితశక్తిర్విశ్వస్య స్థిత్యాదికంకరోతీత్యర్థః - స్వతోఽశక్తాకథంత్వదనుప్రవేశమాత్రేణశక్తిమతీస్యాత్తత్రాహ ‖ యథాయోభ్రమతేతదాశ్రయంగ్రావ్ణ ఇతి - విశ్వస్థిత్యాదికర్తృత్వస్యపరమాత్మధర్మత్వేనమాయాకరోతీత్యయుక్తమితిచేత్ - ఉచ్యతేభగవదవతారరూపాణాం బ్రహ్మాదీనాం సృష్ట్యాదికర్తృత్వస్య రజఆదిమాయాగుణప్రాచుర్యప్రయుక్తత్వాన్మాయావిశ్వస్థిత్యాదికంకరోతీత్యుక్తమితి, నేప్సితమిత్యనేనవిశ్వస్థిత్యాదికంనభగవతోభోగార్థమిత్యుక్తం, ఈప్సితమిత్యనేన జీవానుగ్రహార్థంలీలార్థంచేతిసూచితం, నను విశ్వస్థిత్యాదికంనజీవానుగ్రహార్థంభవతి-కింతుగర్భజన్మజరామరణాదిదుఃఖహేతుత్వేనజీవనిగ్రహార్థమేవస్యాత్, కించాహితకరణహితాకరణాదిప్రయుక్తంవైషమ్యంనైర్ఘృణ్యంచభగవతః ప్రసజ్యేతేత్యత్రాహ ‖ నమస్తేగుణకర్మసాక్షిణ ఇతి ‖ గుణానాం మాయాగుణానాంసత్త్వాదీనాం - కర్మణాంపుణ్యపాప

౩౮ ‖ శ్లో ‖ పా ఈరితాత్మనే

రూపాణాం చ అనాదీనాం, సాక్షిణే సాక్షాద్ద్రష్ట్రే, తేన మః, జీవగుణకర్మానుసారిత్వాద్ధితాకరణాదర్శన వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదోషప్రసక్తిరితి భావః-తథా చ సూత్రం ,, వైషమ్యనైర్ఘృణ్యే న సాపేక్షత్వాత్తథా హి దర్శయతి-న కర్మావిభాగాదితి చేన్నానాదిత్వాదుపపద్యతే చాప్యుపలభ్యతే చే ,, తి-అయం భావః, భగవాన్ జగాదావస్మిన్ ప్రసంహృత చిదచిత్తత్త్వస్సర్వజ్ఞస్సర్వశక్తిః పరమకారుణికో వాప్తసమస్తకామస్స్వస్మిన్ప్రలీనమసత్కల్పం చేతనవర్గమాలోక్య స ద్వేషాం సామాన్యేన ధర్మాదిపురుషార్థసాధనస్వారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాణి ప్రదాయారాధనప్రకారావబోధివేదాఖ్యం శాస్త్రం చ ప్రదర్శ్య స్వయం జగత్సృష్ట్యాదిలీలయా స్తే-తతస్తే జీవాః కరణకళేబరాణి పరిగృహ్య ప్రాచీన కర్మవాసనానుసారేణ సాధ్వసాధుకర్మాణి కుర్వన్తస్స్వస్వకర్మానుసారేణేశ్వరాదిష్టం ఫలం భుఞ్జత ఇతి నేశ్వరస్య వైషమ్యాదిప్రసక్తిరితి ✻ ॥ ౩౮ ॥ ✻ ప్రకృతావతారచరితం వదన్నమస్కరోతి ॥ ప్రమథ్యేతి ॥ యో జగతామాదిః కారణభూతః సూకరః, క్షమాం పృథ్వీం, దంష్ట్రాగ్రే-కృత్వా నిధాయ-రసాయా రసాతలాదారభ్య-ఉదన్వతః ప్రళయార్ణవాత్, ఇభో గజ ఇవ, నిరగాత్-తతశ్చ, ప్రతివారణం ప్రతిగజతుల్యం, దైత్యం హిరణ్యాక్షం, ప్రమథ్య హత్వా, యః క్రీడన్ స్థితః-తం విభుం, ప్రణతాఽస్మి ✻ ॥ ౩౯ ॥ ✻ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

ఏవమిలావృతాదిషు సప్తసు వర్షేషూపాస్యాదికముక్తం, అథేదానీం కింపురుషభారతేచ వర్షే ఉపాస్యాదికం వదన్నేషాం మధ్యే భారతవర్షశ్రైష్ఠ్యం చాహైకోనవింశేన ॥ తత్రాదౌ కింపురుషే ఉపాస్యం భగవత్తమం తదుపాసకం జప్య

యస్యేప్సితం నేప్సితమీక్షితుర్గుణైః। మాయాం యథాఽయో భ్రమతే తదాశ్రయం గ్రావ్ణో నమస్తే గుణకర్మసాక్షిణే ॥ ౩౮ ॥ ప్రమథ్య దైత్యం ప్రతివారణం మృధే యో మాం రసాయా జగదాదిసూకరః। కృత్వాగ్రదంష్ట్రే నిరగాదుదన్వతః క్రీడన్నివేభః ప్రణతాస్మి తం విభుమ్ ॥ ౩౯ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౧ ॥ కింపురుషే వర్షే భగవన్తమాదిపురుషం లక్ష్మణాగ్రజం సీతాభిరామం రామం తచ్చరణసన్నికర్షాభిరతః పరమభాగవతో హనుమాన్ సహ కింపురుషైరవిరతభక్తిరుపాస్తే-ఆర్ష్టిషేణేన సహ గన్ధర్వైరనుపగీయమానాం పరమకల్యాణీం భగవత్కథాం సముపశృణోతి స్వయం చేదముపగాయతి ॥ ఓం నమో భగవత ఉత్తమశ్లోకాయ నమ ఆర్యలక్షణశీలవ్రతాయ-నమ ఉపశిక్షితాత్మనే- నమ ఉపాసితలోకాయ నమస్సాధువాదనికషా

యనాయ నమో బ్రహ్మణ్యదేవాయ మహాపురుషాయ మహారాజాయ నమ ఇతి ॥ ౩ ॥

మానం మన్త్రం స్తోత్రం చాహ ॥ కింపురుష ఇతి ॥ ఆదిపురుషం జగత్కారణభూతం పరమపురుషం - లక్ష్మణస్య సౌమిత్రేః అగ్రజం- సీతాయాః మైథిల్యాః - అభిరామం అనురూపం-రామం దాశరథిం రామం ,, రమన్తే యోగినోఽనన్తే సత్యానన్దే చిదాత్మని। ఇతి రామపదేనాదః పరబ్రహ్మాభిధీయత ,, ఇతి నిరుక్తరామశబ్ద పుష్కలప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయం-తస్య శ్రీరామస్య-యౌ చరణౌ- తయోః - సన్నికర్షస్సాన్నిధ్యం - భజనమితి యావత్ - తస్మిన్నభిరత ఆసక్తః-పరమభాగవతో-హనూమానాఞ్జనేయః- కింపురుషవర్షస్థైస్సహ - అవిరతా అవిచ్ఛిన్నా-భక్తిర్యస్య-తాదృశ-ఉపాస్తే-భగవతః-భర్తుః-శ్రీరామస్య-కథాం-గన్ధర్వైరుపసమీపే - గీయమానాం-ఆర్ష్టిషేణేన కింపురుషవర్షస్థపురుషశ్రేష్ఠేన సహ-సమ్యగుపశృణోతి-స్వయమిదం వక్ష్యమాణ - ముపఉపాంశు - గాయతి జపతి ॥ ఓం భగవచ్ఛబ్దార్థః పూర్వవత్ -ఉత్తమైః బ్రహ్మాదిభిః-శ్లోక్యతే స్తూయతే- ఉత్తమః నిరతిశయః శ్లోకః యశో - యస్యేతి వా-తస్మై-ఆర్యాణాం-లక్షణాని- శీలాని-వ్రతాని చ- యస్మిన్-ఉపశిక్షితః సంయతః-ఆత్మా చిత్తం- యేన - ఉపాశ్రితోఽనుసృతో-లోకో- యేన-సాధువాదః సాధుత్వప్రసిద్ధిః-తస్య-నికషాయ నికషాశ్మవన్నిర్ధారణస్థానాయ-బ్రహ్మణి బ్రహ్మకులే-సాధుః - బ్రహ్మణ్యః - తత్ర సాధురితి యత్ప్రత్యయః ,, యే చాభావకర్మణోః,, రితి, ప్రకృతిభావాట్టిలోపాభావః ,, అప్యహం జీవితం జహ్యాం త్వాం వా సీతే సలక్ష్మణామ్। న తు ప్రతిజ్ఞాం సంశ్రుత్య బ్రాహ్మణేభ్యో విశేషత ,, ఇత్యుక్తరీత్యా బ్రాహ్మణసంరక్షణబద్ధైకదీక్షత్వమేవాత్ర బ్రహ్మణ్యత్వం - స చాసౌ-దేవః స్వతేజసా దీప్యమానః-అస్పృష్టప్రాకృతదోష-స్తస్మై - యద్వా - బ్రహ్మవేదః-తత్ర సాధుస్సమ్యక్ప్రతిపాద్యః-వేదాన్తవేద్యః, స చాసౌ దేవః-తస్మై - మహాపురుషాయ పుంసూక్తప్రతిపాద్య జగత్కారణత్వోపయుక్తకల్యాణగుణవిశిష్టాయ-

పరమపురుషాయ - మహారాజాయ ,, రాజాధిరాజస్సర్వేషాంవిష్ణుర్బ్రహ్మామయోమహాన్ । ఈశ్వరన్తంవిజానీమస్సపితాసప్రజాపతి,,రిత్యుక్తమహారాజాయ- నమఃపదావృత్తిర్గుణభేదాభిప్రాయా ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ప్రకృతిపురుషవిలక్షణంపరమాత్మస్వరూపంవిశోధ్య తచ్ఛ్రీరామరూపేణావస్థితంనమస్కరోతి ॥ విశుద్ధం రాగాద్యకలుషితం-త-దనుభవైకమాత్రంజ్ఞానైకస్వరూపం-మాత్రశబ్దేనక్వచిదప్యజడస్వరూపత్వంవివక్షితం - విశుద్ధానుభవైకమేవవిశుద్ధానుభవైకమాత్రం - అనేనస్వరూపంనిర్దిశ్యతేస్వతేజసాస్వప్రకాశేన - నిత్యాసంకుచితానన్తస్వరూపవిషయకధర్మభూతజ్ఞానేనధ్వస్తాః-నిత్యంనిరస్తాః - గుణాఃరజఆదయః - తత్కృతాస్తిస్రఉత్పత్తిస్థితిమరణరూపాః-అవస్థాః-యస్య-స్వతేజసాధ్వస్తగుణత్ర్యవస్థమిత్యనేనప్రకృతిసంసృష్టచేతనవ్యావృత్తిః - సహ్యధ్వస్తగుణత్ర్యవస్థః - ప్రశాన్తం-అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యురూపోర్మిషట్కరహితానన్దస్వరూపం , యద్వా , విశుద్ధశబ్దేనైన్ద్రియికానుభవవ్యావృత్తిః - ప్రశాన్తశబ్దేననిత్యంరాగాద్యకలుషితత్వముచ్యతే - అనేనముక్తచేతనవ్యావృత్తిః-సహిబద్ధావస్థాయాంరాగాదిభిఃకలుషితః - ప్రత్యక్స్వస్మై - భాసమానం - అనేన-పరాచోఽచేతనస్యవ్యావృత్తిః-సహ్యచేతనంస్వస్మాఅవభాసతే-కింతు - పరస్మాఏవ - సుధియాసమ్యజ్ఞానేన - ఉపలమ్భనంఉపలభ్యతఇత్యుపలమ్భనం ,,దృశ్యతేత్వగ్ర్యయాబుద్ధ్యాసూక్ష్మయాసూక్ష్మదర్శిభిః । హృదామనీషామనసాఽభిక్లృప్త,,ఇతిశ్రుత్యుక్తయోగపరిశుద్ధబుద్ధ్యోపలభ్యమానఇత్యర్థః - అనేనోపాస్యత్వముక్తం - అనేనైవజగత్కారణత్వమప్యుపలక్షితం ,, కశ్చధ్యేయఃకారణంతుధ్యేయః,,ఇతిధ్యేయత్వకారణత్వయోరేకనిష్ఠత్వశ్రవణాత్ - యదికారణం - తర్హికారణత్వస్య భావ్యవస్థావిశేషవతఃప్రాగవస్థాయోగిత్వరూపత్వాద్దేవాదినామరూపాశ్రయత్వంస్యాత్ -తతశ్చ,,సత్యంజ్ఞానమనన్తం - నిష్క్రియంనిష్కల,,మిత్యాదినిర్వికారత్వశ్రవణవిరోధ-స్తత్రాహ॥అనామరూపమితి॥ నవిద్యేతేస్వమాత్రనిష్ఠేదేవాదినామరూపే-యస్య,ప్రకృతిపురుషవిశిష్టస్యై

యనమోబ్రహ్మణ్యదేవాయ-మహాపురుషాయ-మహారాజాయనమఇతి॥౧॥శ్లో॥యత్తద్విశుద్ధానుభవైకమాత్రంస్వతేజసాధ్వస్తగుణత్ర్యవస్థమ్ । ప్రత్యక్ప్రశాన్తంసుధియోపలమ్భనంహ్యనామరూపం ❀నృహరింప్రపద్యే॥౨॥మర్త్యావతారస్త్విహమర్త్యశిక్షణంరక్షోవధాయైవనకేవలంవిభోః ।కుతోఽన్యథాస్యా

వకారణత్వాద్దేవాదినామరూపయోస్స్వవిశేషణీభూతప్రకృతిపురుషగతత్వాత్తద్ద్వారాసనామరూపత్వేపిసాక్షాదనామరూపమిత్యర్థః-ఏవంభూతం,య,ద్వేదాన్తేషుప్రసిద్ధం,తత్ , పరబ్రహ్మస్వరూపం,నృహరింపురుషశ్రేష్ఠం,పురుషోత్తమమితియావత్ -ఏవంచ,,ద్వావిమౌపురుషౌలోకేక్షరశ్చ ,, త్యారభ్య,,ఉత్తమఃపురుషస్త్వన్యఃపరమాత్మేత్యుదాహృత ,, ఇతిభగవద్గీతోక్తనిత్యముక్తబద్ధత్రివిధచేతనవ్యావృత్తస్వరూపంవివక్షితం-తత్రహికూటస్థశబ్దేనముక్తోనిత్యసిద్ధశ్చచేతనఉచ్యతే - ఉభయోరపిప్రాకృతవికారరాహిత్యేనాక్షరకూటస్థశబ్దవాచ్యత్వాత్ - యద్యపిప్రశాన్తశబ్దేనముక్తవ్యావృత్తిః - తథాపినిత్యసిద్ధవ్యావృత్తయేనృహరిమిత్యుక్తంనిరహమితిపాఠేతు - అనామరూపత్వేనిరహంత్వంహేతుః- అహమహమర్థాన్నిర్గతంనిరహం - అహంశబ్దేనాహంకారఃప్రకృతిపరిణామవిశేషోజీవశ్చోచ్యతే-ఆత్మనోఽప్యహమర్థత్వాత్-తతశ్చ-నిరహంప్రకృతిపురుషగతవికారాతీతం -హియత-స్తస్మాదనామరూపమితియోజనాబోధ్యా-ఏవంభూతం-ప్రపద్యేఉపాయోపేయభావేనాధ్యవస్యామీత్యర్థః❀ ॥౨॥ ❀నన్వస్తుపరస్యబ్రహ్మణోఽనామరూపత్వం-శ్రీరామస్యత్వనామరూపత్వమిత్యయుక్తం-తస్యమనుష్యనామరూపభాక్త్వాదత్రాహ ॥ మర్త్యావతారస్త్వితి॥విభోఃపరస్యైవబ్రహ్మణః-ఇహలోకే-శ్రీరామరూపేణ-మర్త్యావతారఃమనుష్యావతారః,అవతారోనామాజహత్స్వస్వభావస్యైవరూపాన్తరపరిగ్రహః , ఏవంచపరబ్రహ్మైవాజహత్స్వస్వభావంమనుష్యసజాతీయంరూపంపరిగృహీతవదితిభావః -కిమవతారప్రయోజనం-తత్రాహ॥ మర్త్యశిక్షణం మర్త్యానాంసంసారదోషజ్ఞాపనేనధర్మసంస్థాపనంసాధుపరిత్రాణంచప్రయోజనమితిభావః-నను-మర్త్యశిక్షణంనావతారప్రయోజనం,కింతు-రావణాదిరక్షోవధఏవేత్యత్రాహ॥రక్షోవధాయైవనకేవలమితి-విభోర్మర్త్యావతారోనకేవలంరక్షోవధార్థమేవ-అపితు-మర్త్యశిక్షణమేవతస్యప్రధానంప్రయోజనమిత్యర్థః-తథాచోక్తంభగవతా ,, పరిత్రాణాయసాధూనాంవినాశాయచదుష్కృతాం।ధర్మసంస్థాపనార్థాయసం

౨॥శ్లో॥పా❀నిరహంప్రపద్యే

భవామియుగేయుగే,, ఇతివినాశాయచేత్యత్రచశబ్దోఽన్వాచయపరః భిక్షామటగాంచానయేతివత్ దుష్కృద్వినాశనమానుషఙ్గికంప్రయోజనమిత్యర్థః - ధర్మోనామచాతుర్వర్ణ్యచాతురాశ్రమ్యవ్యవస్థయాఽవస్థితఈశ్వరారాధనరూపఃపఞ్చమహాయజ్ఞాదిః-తస్య - సంస్థాపనంసంసారదోషజ్ఞాపనేనరక్షణం-దుష్కృద్వినాశనంతుసఙ్కల్పమాత్రేణాప్యుపపద్యతే,సాధూనాంశయ్యాసనాటనభోజనాదిషుభగవతాసహవర్తమానానాం-తద్వినాక్షణమాత్రమపికల్పసహస్రంమన్వానానాం-దర్శనస్పర్శనసంభాషణాదిభిఃపరిత్రాణంసుఖీకరణం-ధర్మసంస్థాపనంచసఙ్కల్పమాత్రేణోపపద్యతఇతిభావః-యదుక్తం - మర్త్యశిక్షణార్థమేవావతారఇతి-తదస్మిన్నేవావతారేనిదర్శయతి ॥ కుతఇత్యాదినా।అన్యథాఅవతారస్యమర్త్యశిక్షణార్థత్వాభావే-ఈశ్వరస్య,, ఈశ్వరస్సర్వభూతానాంహృద్దేశేఽర్జునతిష్ఠతి-భ్రామయన్సర్వభూతానియన్త్రారూఢానిమాయయా,,ఇత్యుక్తసర్వనియన్తుః - దారాపహర్తృరావణాద్యన్తరాత్మతయాదారాపహరణాదికమపికారయితుః-స్వస్వస్మిన్నిరతిశయాపరిచ్ఛిన్నానన్దస్వరూపే- ఆత్మనిరమతఃఉక్తవిధస్వస్వరూపానుభవేననిత్యసంతుష్టస్య,విషయాసక్తివిరహితస్య-సీతాకృతానిసీతావిశ్లేషాదికృతాని - వ్యసనానిదుఃఖాని-కుతఃకస్మాద్ధేతోః - స్స్యాత్-ప్రత్యేకాభిప్రాయంస్యాదిత్యేకవచనం-కుతోఽన్యథాస్యాగమితఇతిపాఠస్తుసుగమః - సర్వనియన్తుఃసర్వాన్తరాత్మనః-స్వానుభవసంతుష్టస్య,శ్రీరామరూపేణావస్థితస్య-బ్రహ్మణఃసీతావిశ్లేషాదికృతవ్యసనానుకరణం - నిరతిశయదుఃఖావహస్సంసారఇతిలోకస్యప్రదర్శయితుమేవ-అన్యథోక్తస్యపరమాత్మనస్తస్యసీతాకృతవ్యసనానినఘటన్తఇతిభావః*॥3॥*

ఏతదేవోపపాదయతి।నవాఇతి॥సఃశ్రీరామరూపేణావస్థితఃపరమాత్మా -ఆత్మవతాంప్రశస్తమనసాం- నిర్ధూతనిఖిలసాంసారికధర్మాణాంసనకాదీనామప్యాత్మా-సుహృత్తమఃస్వాశ్రితేషునిరతిశయసౌహార్దవిశిష్టః-ఆశ్రితానాంనిరతిశయప్రీతివిషయశ్చ, భగవాఞ్జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యాదిషాడ్గుణ్యపూర్ణః-వాసుదేవః ,, సర్వత్రాసౌసమస్తంచవసత్యత్రైవవైయతః।తతస్సవాసుదేవేతివిద్వద్భిఃపరికీర్త్యత,,ఇత్యుక్తరీత్యాసర్వత్రావస్థితోఽపితద్గతదోషైరసంస్పృష్టః,సర్వం

ద్రమతస్సఆత్మన్ *సీతాకృతానివ్యసనానీ*శ్వరస్య ॥ 3 ॥ నవైసఆత్మాఽఽత్మవతాంసుహృత్తమస్సక్త

స్వధార్యత్వేనస్వశేషత్వేనచపరిగృహీతవాంశ్చ - త్రిలోక్యాంకృత్స్నేజగదన్తర్యామితేకస్మింశ్చిదపిశబ్దాదివిషయరూపేవస్తుని-నసక్తః-వైశబ్దోఽవధారణే-నసక్తఏవేత్యర్థః-యతోనాసక్తః,అతఏవ - స్త్రీకృతంస్త్రీవిశ్లేషాదికృతం-కశ్మలందుఃఖం-నాశ్నువీత-అవతారస్యమర్త్యశిక్షణార్థత్వాభావేస్త్రీకృతంకశ్మలమేవంభూతోనప్రాప్నుయాదేవ-అస్యచేత్యస్యసర్వత్రానుషఙ్గః-తథా-లక్ష్మణం-చశబ్దాత్సీతాంచ-విహాతుంత్యక్తుం,నార్హతి ,, నివాసశయ్యాసనపాదుకాంశుకోపధానవర్షాతపవారణాద్యుపయుక్తశరీరభేదైశ్శేషత్వంగతస్యభగవతోనిత్యానపాయినోఽనన్తస్యావతారరూపం ,, భవాంస్తుసహవైదేహ్యాగిరిసానుషురంస్యతే। అహంసర్వంకరిష్యామిజాగ్రతస్స్వపతశ్చతే॥ కురుష్వమామనుచరంవైధర్మ్యంనేహవిద్యతే। కృతార్థోఽహంభవిష్యామితవచార్థఃప్రకల్ప్యత ,, ఇతిసర్వావస్థోచితాశేషశేషతైకరతికృతనిత్యకింకరతాంప్రార్థయమానంశ్రీలక్ష్మణం,, నిత్యైవైషాజగన్మాతా, లక్ష్మీర్నిత్యానపాయినీ। మమనిత్యానపాయినీ-రాఘవత్వేఽభవత్సీతారుక్మిణీకృష్ణజన్మని।అన్యేష్వప్యవతారేషువిష్ణోరేషానపాయినీ ,, ఇత్యుక్తవిధాంనిత్యానపాయినీంలక్ష్మ్యవతారరూపాంభగవతీంసీతాంచమర్త్యశిక్షణమన్తరేణ,,ప్రియోహిజ్ఞానినోఽత్యర్థమహంసచమమప్రియః। మిత్రభావేనసంప్రాప్తంనత్యజేయంకథంచన॥ అభయంసర్వభూతేభ్యోదదామ్యేతద్వ్రతంమమ ,, ఇతి-వదన్భగవాన్కథంత్యక్తుమర్హతి-అతఃకేవలంమర్త్యశిక్షణార్థంసాంసారికపురుషచేష్టామనుసృతవానిత్యర్థః - సీతాలక్ష్మణత్యాగస్తుశ్రీరామాయణేఉత్తరకాణ్డేప్రసిద్ధఃతత్రాత్మవతామాత్మేత్యనేన ,, అమృతత్వస్యతునాశాస్తివిత్తేన - ఆత్మావాఅరేద్రష్టవ్యశ్శ్రోతవ్యోమన్తవ్యోనిదిధ్యాసితవ్య ,, ఇతివీతరాగోపాస్యత్వప్రతిపాదకశ్రుత్యర్థప్రత్యభిజ్ఞానాత్తస్యరాగాదిభిరకాలుష్యంసూచితం-అతఏవ-స్త్రీసంయోగవియోగకృతసుఖదుఃఖాద్యభావశ్చావేదితః-భగవానిత్యనేనషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వోక్త్యాఽవాప్తసమస్తకామత్వోక్తిలాభాత్స్త్ర్యాసఙ్గాదినిమిత్తసుఖానాదరశ్చోక్తః , సుహృత్తమఇత్యనేన,,నస్మరత్యపకారాణాంశతమప్యాత్మవత్తయా। కథంచిదుపకారేణకృతేనైకేనతుష్యతి ,, ఇత్యుక్తరీత్యాదోషానవేక్ష్యతారతమ్యమనాలోచ్యస్వాశ్రితత్వమాత్రేణాపరిత్యజతోనిరతిశయసుహృత్తమస్యమర్త్యశిక్షణమన్తరేణనిత్యానపా

యినోఽస్సీతాలక్ష్మణయోస్త్యాగోనఘటత ఇత్యుక్తం భవతి ॥ ౪ ॥ తారతమ్యమనాదృత్య యత్సాన్వాశ్రితత్వమాత్రేణ నిరతిశయప్రీతివిశిష్టత్వరూపం సుహృత్తమత్వం తదస్మిన్నేవావతారే నిదర్శయతి ॥ నేతి ॥ మహతః శరణాగతశబ్దభాజం హీనజన్మాదివిశిష్టం పాపీయాంసమపి రక్షితుం బద్ధదీక్షస్య శ్రీరామరూపేణావస్థితస్య పరస్య బ్రహ్మణః జన్మ - విప్రాదిజన్మ - న తోషహేతుః న ప్రీతిహేతుః, తథా సౌన్దర్యాన్వయనసుబుద్ధిజాతయో న తోషహేతవః, తిర్యక్ష్వపి తస్యానుగ్రహదర్శనాదితి భావః, తథాహి, తైర్యత్ వ్యక్తం తిర్యక్ష్వప్యభావస్తైర్యత్ వ్యక్తం, తైర్యుక్తత్వం, తేన - సృష్టాన్ వనౌకసో వనస్థాన్ అస్మాన్ కపీన్ అపి - లక్ష్మణాగ్రజః పూర్వోక్తవిధానస్థావతారరూపలక్ష్మణాగ్రజో, నిత్యం తత్సహచరః శ్రీరామః, సఖ్యం చకార - బతేత్యాశ్చర్యే - సఖ్య ఇతి పాఠే, సఖ్యే విషయే - న, శ్చకారేత్యర్థః, తైర్యద్విసృష్టానితి పాఠాన్తరం - తత్ర యద్యస్మాత్ - తైః జన్మసౌభగాదిభిః - విసృష్టాన్ రహితత్యక్తాన్ అస్మాన్ వనౌకసః కపీన్ - సఖ్యే - నకార - జన్మాదికృతతారతమ్యమనవేక్ష్య సంశ్రయణమాత్రేణాస్మాభిః సహ సఖ్యం కృతవాన్ - బత - అహో అస్య సుహృత్తమత్వమేవంవిధమితి నిర్వక్తుమశక్యమిత్యర్థః ॥ ౫ ॥ యత ఏవాయం నిరతిశయసుహృత్తమః అతః - తం - మనుజాకృతిం మనుష్యాకారం - శ్రీహరిం - సుకృతజ్ఞం ఉపకారాభిజ్ఞం “ మయ్యేవ జీర్ణతాం యాతు యత్త్వయోపకృతం కపే - నరః ప్రత్యుపకారార్థీ విపత్తిమభికాఙ్క్షతి ”, ఇతి, మాం ప్రత్యుక్తవిధోపకారాభిజ్ఞం - పురుషోత్తమం - రామం - సురాసురనరవానరాణాం మధ్యే - యః కశ్చిత్ సర్వాత్మనా సర్వప్రకారేణ కేనాపి తదీయతాసమ్పాదకప్రకారేణేతి యావత్ - భజేత సేవేత - కథం తస్మాత్ తేష్వైనతమనుగృహ్ణాతీత్యత ఆహ ॥ యః శ్రీరామః - ఉత్తరాన్ కోసలాన్ ఉత్తరకోసలస్థాన్ లోకాన్, తరుగుల్మలతాదీంశ్చ స్వదేశవాసిత్వమాత్రముపలభ్య - ది

త్రిలోక్యాం భగవాన్వాసుదేవః । న స్త్రీకృతం కశ్మలమశ్నువీత న లక్ష్మణం చాపి విహాతుమర్హతి ॥ ౪ ॥
న జన్మ నూనం మహతో న సౌభగం న వాఙ్న బుద్ధిర్నాకృతిస్తోషహేతుః । తైర్యద్విసృష్టానపి నో వనౌకసశ్చకార సఖ్యం బత లక్ష్మణాగ్రజః ॥ ౫ ॥ సురోఽసురో వాఽప్యథ వానరో నరః సర్వాత్మనా యస్సుకృతజ్ఞముత్తమమ్ । భజేత రామం మనుజాకృతిం హరిం య ఉత్తరాననయత్కోసలాన్దివమ్ ॥ ౬ ॥ ౯ ॥ భారతేఽపి వర్షే భగవాన్నరనారాయణాఖ్య ఆకల్పాన్తముపచితధర్మజ్ఞానవైరాగ్యైశ్వర్యోపశమోపరమాత్మోపలమ్భనమనుగ్రహాయాత్మవతామనుకమ్పయా తపోఽవ్యక్తగతిశ్చరతి ॥ ౭ ॥ తం భగవాన్నారదో వర్ణాశ్రమవతీభిర్భారతీభిః

వం - అనయత్ ప్రాపితవాన్ - న కేవలం జ్ఞానక్రియాభక్తియోగానేవాపేక్ష్యానుగృహ్ణాతి - అపితు - యత్కిఞ్చిద్వ్యాజమాత్రముపలభ్యానుగృహ్ణాత్యయం శ్రీరామ ఇతి భావః తథా చోక్తం శ్రీవత్సాఙ్కమిశ్రైః “ త్వామామనన్తి కవయః కరుణామృతాబ్ధిజ్ఞానక్రియాభజనలభ్యమలభ్యమన్యైః ॥ ఏతేషు కేన వరదోత్తరకోసలస్థాః పూర్వం సదూర్వమభజన్త హి జన్తవస్త్వామ్ ” ఇతి ॥ ౬ ॥ అథ భారతే వర్షే ఉపాస్యం భగవద్రూపం - ఉపాసకం - జప్యమానం మన్త్రం - స్తోత్రం చాహ ॥ భారతేఽపీతి ॥ భారతేఽపి వర్షే - నారాయణాఖ్యో భగవాన్ - బదరికాశ్రమే - ఆకల్పాన్తం కల్పపర్యన్తం - అవ్యక్తగతిః ఏకదర్థమేవం కరోతీతి తరైరవిజ్ఞాతచేష్టః - తపశ్చరతి - కథంభూతం - ఉపచితాః ప్రవృద్ధాః - ధర్మాదయో - యేన - తదుపచితధర్మజ్ఞానవైరాగ్యైశ్వర్యమోగోపరమం ఆత్మోపలమ్భనం - ఆత్మా ఉపలభ్యతే సాక్షాత్క్రియతే - యేన తత - దాత్మోపలమ్భనం - తతః కర్మ ధారయః - తత్ర - ధర్మః కర్మయోగః - జ్ఞానమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగః - వైరాగ్యం మనోనిగ్రహః - ఐశ్వర్యాణ్యణిమాదయః - యోగం ప్రాణజయః - ఉపరమో బాహ్యేన్ద్రియజయః - కిమర్థమేవమసావేవ తపశ్చరతీత్యత ఆహ ॥ ఆత్మవతామనుగ్రహాయ, ఆత్మవతోఽనుగ్రహీతుం - ముముక్షవ ఏవంవిధం తపః కుర్యురిత్యేవం శిక్షయా తాననుగ్రహీతుమితి యావత్ - ఆత్మవత్స్వనుగ్రహే హేతుస్య కృపైవ కారణమిత్యాశయేనాహ ॥ అనుకమ్పయేతి ॥ ౭ ॥ తం నారాయణం, భగవాన్, నారదః - వర్ణాశ్రమవతీభిః వర్ణాశ్రమధర్మానువర్తినీభిః - భారతీభిః భరతవర్షవాసినీభిః ప్రజాభిస్సహ - సాంఖ్య, మాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగః - యోగోఽసఙ్గవర్ణాశ్రమోచితపఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపః కర్మయోగః, ఆభ్యాం, భగవత్ప్రోక్తాభ్యాం భగవతా గీతాచార్యేణ ప్రోక్తాభ్యాం “ అశోచ్యానన్వశోచస్త్వమ్ ” ఇత్యారభ్య “ ఏషా తేఽభిహితా సాంఖ్యే బుద్ధిర్యోగే త్విమాం శృణు ” ఇత్యారభ్య చోక్తాభ్యాం, గీతాయామేవ వదరాదిత్యాదేవముక్తం - పరమభక్తిభావేన - పరమభ

౫ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ తైర్యద్విసృష్టానపి నో వనౌకసశ్చకార సఖ్యే బత

క్తిరూపేణ-భావేన అభిప్రాయేణ, ఉపసరతి అనువర్తతే-కర్మయోగజ్ఞానయోగానుగృహీతనిరతిశయభక్తియోగేనానువర్తత ఇత్యర్థః-కథంభూతః-భగవతోఽనుభవ ఉపవర్ణ్యతే యేన పఞ్చరాత్రేణ-తద్భగవదనుభవోపవర్ణనం-తత్పఞ్చరాత్రం-సావర్ణైర్మనోః,రుపదేక్ష్యమాణః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ మన్త్రమాహ ॥ ఓమితి॥ఓం భగవచ్ఛబ్దార్థః పూర్వవత్-పరమం నిరతిశయం-శీలం స్వభావో,యస్య • సౌశీల్యవిశిష్టాయేత్యర్థః - మహతో మన్దైస్సహ నీరన్ధ్రేణ సంశ్లేషస్వభావత్వం సౌశీల్యం, అయమాశ్రయణసౌకర్యాపాదకో గుణః - ఇదం వాత్సల్యసౌలభ్యస్వామిత్వానామప్యాశ్రయణసౌకర్యాపాదకానాముపలక్షణం - ఉపరతానాత్మ్యాయ - అనాత్మా దేహాః స్త్రియాదికం, తస్య- భావః ప్రకారః ధర్మః-అశనాయాదిషడూర్మివర్గ అనాత్మ్యం - ఉపరతం నిరస్తం-అనాత్మ్యం యస్మాద్యేన వా-తస్మై, అకించనవిత్తాయ నాస్తి కించన ప్రార్థనీయం యేషాం తే-అకించనాః, నిష్కామా ముముక్షవ - స్తేషాం-విత్తాయ నిధయే-నరనారాయణరూపేణావతీర్ణాయ-పరమహంసాయ-పరఉత్కృష్టో-మానభవతి-హంసో జీవో-యస్మాత్-పృషోదరాదిత్వాన్నాశబ్దస్య హ్రస్వః-యద్వా, హన్తి నిరస్యతి నిఖిలాన్దోషానితి హంసః-పృషోదరాదిత్వాత్సాధుః,, భవేద్వర్ణాగమాద్ధంస,, ఇత్యాద్యనుశాసనికస్మరణాత్-పరమశ్చాసౌ హంసశ్చేతి కర్మధారయః • పరమః నిరతిశయకల్యాణగుణగణః హంసో నిరస్తనిఖిలదోషః తస్మై - పరమగురవే నిరతిశయహితోపదేష్ట్రే-ఆత్మారామాయ నిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నానన్దరూపస్వాత్మానుభవపరాయ, అధిపతయే సర్వభూతానామధిపతయే,, ఏష భూతాధిపతి,, రితి శ్రవణాత్-నమస్కారాభ్యాసో గుణాభేదాభిప్రాయకః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఇదం వక్ష్యమాణశ్లోకచతుష్టయం స్తుతిరూపం-గాయతి పఠతీత్యర్థః-యద్వా-ఇదం వక్ష్యమాణగుణజాతం, గాయతి ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తావజ్జగత్కారణం చిదచిద్విలక్షణం నిరస్తనిఖిలదోషం నిస్సమాభ్యధికం సర్వజ్ఞం నమస్కరోతి ॥ కర్త్రేతి ॥ అస్య కృత్స్నస్య చిదచిదాత్మక

ప్రజాభిర్భగవత్ప్రోక్తాభ్యాం సాంఖ్యయోగాభ్యాం భగవదనుభవోపవర్ణనం సావర్ణేరుపదేక్ష్యమాణః ❁ పరమభక్తిభావేనోపసరతీదం చాభిగృణాతి॥౮॥ఓం నమో భగవత ఉపశమశీలాయోపరతానాత్మ్యాయ-నమోఽకిఞ్చనవిత్తాయ పరమహంసాయ పరమగురవ ఆత్మారామాయాధిపతయే నమో నమ ఇతి ॥ ౯ ॥ గాయతి చేదమ్ ॥ ౧౦ ॥ శ్లో॥ కర్తాఽస్య సర్గాదిషు ❁ యో న బధ్యతే న హన్యతే దేహగతోఽపి దైహికైః। ద్రష్టురఽదృశ్యస్య

స్య జగతః-సృష్ట్యాదౌ, కర్తాఽపి యో, న బధ్యతే నాభిమన్యతే,, చాతుర్వర్ణ్యం మయా సృష్టం గుణకర్మవిభాగశః। తస్య కర్తారమపి మాం విద్ధ్యకర్తారమవ్యయ,, మితి భగవదుక్తగీత్యా కృత్స్నజగత్స్రష్టారమాత్మానం తత్తద్గుణకర్మాయత్తదేవమనుజపశుపాదపతారతమ్యేన కర్తారం నానుమన్యతే - సృజ్యానాం దేవాదిపదార్థానాం దేవత్వమనుష్యత్వాదినానావిధసర్గకర్మణి సృజ్యశక్తీనామేవ గుణకర్మణాం ప్రధానకారణత్వాత్ - ఆత్మానం గుణకర్మానుగుణకర్తారం మన్యతే-నతు సాక్షాద్వైచిత్ర్యం ప్రతి హేతుం మన్యత ఇత్యర్థః-తథా దేహగతోఽపి అన్తరాత్మతయా దేవాదిదేహస్థోఽపి-దైహికైర్దేహసంబన్ధప్రయుక్తైస్సుఖదుఃఖాదిభి-ర్యో-న హన్యతే నాభిభూయతే- ఏవం ద్రష్టుర్జీవస్య-యద్దృశ్యం చేతనం ప్రధానం-తస్య గుణైః రజఆదిభి-ర్యో - న-దూష్యతే న సంకుచితజ్ఞానో భవతి-కర్తృత్వేఽపి మోహాభావాత్-దేహస్థత్వేఽపి దుఃఖాద్యభావాత్-త్రిగుణాత్మకప్రధానశరీరకత్వేఽపి గుణకృతజ్ఞానసఙ్కోచాభావాచ్చ జీవాద్వైలక్షణ్యముక్తం - ద్రష్టుః జీవస్య - గుణైస్సంసారిత్వాదిభిః దృశ్యస్య ప్రధానస్య చ -గుణైర్జాడ్యాదిభిశ్చ-న దూష్య - త ఇతి వా యోజనా - ఏవం చిదచిద్వైలక్షణ్యముక్తం - అత ఏవాసక్తో రాగాదిరహితో-వివిక్తోఽసహాయః-స్వతుల్యాధికద్వితీయవస్తురహితః-సాక్షీ సర్వస్య చేతనాచేతనాత్మకస్య జగతో ద్రష్టా చేత్యసక్తవివిక్తసాక్షీ-తస్మై - తే-నమః - కర్తాఽస్య సర్గాదిషు యో న బధ్యత ఇత్యపిపాఠః-తత్ర-అస్య జగతః-సర్గాదౌ సృష్టిస్థితిలయేషు - కర్తాఽపి - న బధ్యతే-అసక్తత్వాత్-జీవస్తు శుభాశుభకర్మసు స్వగుణానుగుణపరమాత్మాయత్తకర్తాఽపి స్వాతన్త్ర్యేణ కర్తాఽస్మీత్యభిమానేన బధ్యతే సంసారీ భవతి - పరమాత్మా తు - జగత్సర్గాదౌ నిరపేక్షకర్తాఽపి న బధ్యతే - జగద్వ్యాపారస్య లీలారూపత్వేన సుఖదుఃఖాదిఫలభోగార్థత్వాభావాత్ తత్ప్రసక్త్యభావాదితి భావః- తథా - దేహగతోఽపి దైహికైః దేహసంబన్ధప్రయుక్తైస్సుఖదుఃఖాదిభి-ర్నహన్యతే నాభిహతో భవతి-కుతః-వివిక్తత్వాత్ - నిరస్తనిఖిలదోషతయా సమస్తకల్యాణగుణాకరతయా చ జీవపర్యన్తేభ్యో దేహేన్ద్రియాదిభ్యోఽపి విలక్షణ

౧౧ ॥ పా ❁ యో న బధ్యతే

త్వాత్ విలక్షణస్వరూపావలోకనశీలత్వాదితి భావః, తథా చ శారీరకం సూత్రం "న స్థానతోఽపి పరస్యోభయలిఙ్గం సర్వత్ర హి" ఇతి, సర్వత్రావస్థానతోఽపి న పరస్య బ్రహ్మణోఽపురుషార్థగన్ధస్సంభవతి - కుతః - యతః - సర్వత్ర శ్రుతిస్మృతిషు పరం బ్రహ్మోభయలిఙ్గం ఉభయలక్షణం - నిరస్తనిఖిలదోషమనన్తకల్యాణగుణాకరమభిధీయత ఇతి తదర్థః, "అపహతపాప్మా విజరో విమృత్యుర్విశోకో విజిఘత్సోఽపిపాసస్సత్యకామస్సత్యసఙ్కల్పః" ఇత్యాదయశ్శ్రుతయః, "సమస్తకల్యాణగుణాత్మకోఽసౌ స్వశక్తిలేశాద్ధృతభూతసర్గః - పరః పరాణాం సకలా న యత్ర క్లేశాదయస్సన్తి పరావరేశే" ఇత్యాదయః స్మృతయః - అయం భావః - జీవస్య కర్మవశ్యత్వాత్తత్తత్కర్మానుగుణ్యేన తత్తద్వస్తుసమ్బన్ధోఽపురుషార్థ ఏవ స్యాత్ - పరస్య తు బ్రహ్మణస్స్వాధీనస్య సర్వబన్ధస్తద్విచిత్రనియమనరూపలీలారసాయైవ స్యాదితి - తథా చ శ్రుతిః "తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీతి" ఇతి - తథా ద్రష్టుః స్వస్వకర్మానుగుణజ్ఞానాశ్రయస్య "అనృతేన హి ప్రత్యూఢాస్సత్యానాం సతామనృతమపిధానమ్" ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా కర్మణా తిరోహితజ్ఞానస్య జీవస్య దృశ్యం కర్మానుగుణదర్శనవిషయం - యత్ప్రధానం - తస్య - గుణైః రజఆదిభిర్న దూష్యతే గుణపరవశో న భవతి - కుతః సాక్షిత్వాత్ సాక్షాద్ద్రష్టృత్వాత్ "సాక్షాద్ద్రష్టరి సంజ్ఞాయామ్" ఇతి సాక్షిశబ్దో వ్యుత్పాదితః - సాక్షిశబ్దోఽవయవవృత్త్యా సముదాయరూఢ్యా చ భగవత్యేవ ముఖ్యవృత్తిః "అవ్యయః పురుషస్సాక్షీ" ఇతి భగవన్నామసహస్రాత్ - అతస్సంజ్ఞాయామిత్యస్య న విరోధః - ద్రష్టరి తద్దృష్టాన్తార్థం యథా ద్రష్టా దృశ్యస్య గుణైర్న దూష్యతే - తథా సాక్షీ పరమాత్మా న దూష్యత ఇతి అయం భావః - జీవస్య స్వకర్మానుగుణమేవ దృశ్యదర్శనం - న తు సాక్షాత్ సాకల్యేనేతి గుణైర్దూషణం - పరమాత్మనస్తు నిరుపాధికం సాక్షాద్దృశ్యయాథాత్మ్యదర్శనమితి న

గుణైర్విదూష్యతే తస్మై నమోఽసక్తవివిక్తసాక్షిణే ॥ ౧౧ ॥ ఇదం హి యోగేశ్వర యోగనైపుణం హిరణ్యగర్భో భగవాన్ జగాద యత్ । యదన్తకాలే త్వయి నిర్గుణే మనో భక్త్యా దధీతోజ్ఝితదుష్కలేబరః ॥ ౧౨ ॥ యద్వైహికాముష్మికకామలమ్పటస్సుతేషు దారేషు ధనేషు చిన్తయన్ । శఙ్కేత విద్వాన్ కుకలేబరాత్యయాద్యస్తస్య యత్నశ్శ్రమ ఏవ కేవలమ్ ॥ ౧౩ ॥ తన్నః ప్రభో త్వం కుకలేబరార్పితాం త్వన్మాయయాఽహంమమతామధోక్షజ । భిన్ద్యామ యేనాశు వయం సుదుర్భిదాం విధేహి యోగం త్వయి నస్స్వభావజమ్ ॥ ౧౪ ॥ భారతేఽప్యస్మిన్ వర్షే సరిచ్ఛైలాస్సన్తి బహవో మలయో మఙ్గళప్రస్థో మైనాకస్త్రికూట ఋషభః కూటకః కోల్లస్సహ్యో దేవగిరిరృశ్యమూకః శ్రీశైలో వేఙ్కటో మహేన్ద్రో వారిధరో విన్ధ్యశ్శుక్తిమానృక్షగిరిః పారియాత్రో ద్రోణశ్చిత్రకూటో గోవర్ధనో రైవతకః కకుభో నీలః కాకముఖ ఇన్ద్రకీలో రామగిరిరితి చాన్యే శతశస్స

గుణవశ్యతా - కిన్తు - గుణానామేవ పరమాత్మవశ్యతేతి ఏవం భూతాయ, అసక్తవివిక్తసాక్షిణే నమ ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ ఏవం జీవపరయోర్హేయాస్పదత్వతత్ప్రత్యనీకత్వే ఉక్త్వా ఇదానీం జీవస్య హేయనిరసనోపాయో దేహాద్యనాసక్త్యా పరమాత్మనస్తవ భక్తిరేవ - సా వపురాచతుర్ముఖేన మహ్యమనుభిహితేత్యాహ ॥ ఇదం హీతి ॥ హే యోగేశ్వర - హిరణ్యగర్భః - యోగ - యన్నైపుణం కౌశలం - జగాద తత్ - ఇదమేవ - కిం తదిత్యత్రాహ ॥ ఉజ్ఝితదుష్కలేబరః ఉపేక్షితశరీరః కలేబరశబ్దస్తదనుబన్ధినామప్యుపలక్షకః - ఉపేక్షితదేహదేహానుబన్ధీ - పుమాన్ - భవాత్ప్రభృతి - అన్తకాలేఽవసానకాలపర్యన్తం - భక్త్యా ధ్యానయోగేన - త్వయి - మనో దధీత ధారయేత్ స్థిరం కుర్యాదితి యత్ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ ఏవం దేహాద్యుపేక్షయా పరమాత్మభక్తిరేవ జీవస్యానర్థపరిహారిణీత్యుక్తం - ఇదానీముక్తవిధభక్తిరహితస్య కేవలశాస్త్రాధ్యయనాదిప్రయాసో నిష్ఫల ఇత్యాహ ॥ యద్వేతి ॥ ఐహికేషు పశుపుత్రాన్నాదిషు - ఆముష్మికేషు స్వర్గాదిషు - కామేషు లమ్పటః ఆసక్తః, సుతాదిషు విషయే, చిన్తయన్ - తేషామనపాయోపాయం చిన్తయన్నిత్యర్థః - విద్వాన్ అధీతశాస్త్రోఽపి కుత్సితస్య, కలేబరస్య - అత్యయాన్మృత్యోః, శఙ్కేత బిభియాత్ - తస్య యో, యత్నః శాస్త్రాధ్యయనాదిరూపః, స - కేవలం శ్రమ ఏవ నిష్ఫల ఏవ - మరణభీతస్య శాస్త్రశ్రమో నిష్ఫల ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ యతో విదుషోఽపీయమేవ దశా, తత్తస్మాత్, హే ప్రభో, అధోక్షజ - త్వమేవ, నః, యోగం, విధేహి సంపాదయ, త్వత్ప్రసాదాదేవ నో యోగసిద్ధిరితి భావః, కీదృశం యోగం - త్వయి, స్వభావజం నిరుపాధికం - కామానుపహతమితి యావత్ - యేన యోగేన వయం, త్వన్మాయయా కుత్సితే కలేబరే, అర్పితాం అహతాం, సుదుర్భిదాం ఉపాయాన్తరైస్సర్వథా ఛేత్తుమశక్యాం, అహంమమతాం అహంకారమమకారరూపామవిద్యాం - ఆశు, భిన్ద్యామ ఛేత్స్యామ, త్వత్ప్రసాదాయత్తత్వద్భక్తియోగ ఏవానర్థనివర్తక ఇతి భావః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ ఏవం భారతవర్షే ఉపాస్యభగవద్రూపాదికము

క్తం - అథాస్మిన్నేవ వర్షే ప్రాధాన్యేన పుణ్యతమాన్ పర్వతాన్నదీశ్చాహ॥ భారతేపీతి॥ అపిశబ్దాద్వర్షాన్తరేష్వప్యనుక్తాః పర్వతానద్యశ్చ సన్తీతిసూచితం॥ సరితశ్శైలాశ్చ సరిచ్ఛైలాః-బహవ-స్సన్తి-తావచ్ఛైలానుద్దిశతి॥ మలయ ఇత్యాదినా॥ రామగిరిరిత్యన్తేన-అన్యేచబహవస్సన్తీత్యాహ॥ అన్యేచశతశస్సహస్రశశ్శైలాఇతి-సన్తీత్యనుషఙ్గః-నదీర్వక్ష్యమాణాస్తాసాముత్పత్తిస్థానం ప్రభావం చాహ॥ తేషామితి॥ తేషాం శైలానాం నితమ్బేభ్యస్తటేభ్యః-ప్రభవాస్సముద్భూతాః - నదాః ప్రాయేణ పశ్చిమాభిముఖాః-నద్యః పూర్వాభిముఖాః-అసంఖ్యాతాస్సన్తి ॥౧౫॥ ఏతాసాం నదనదీనా-మాపోజలానిభారత్యః భరతవర్షస్థాః-ప్రజాః-కర్మ-పూర్వసవర్ణదీర్ఘాభావ ఆర్షః-నామభిరేవ-పునన్తినామ-పవిత్రయన్తిహి ,, గఙ్గాగఙ్గేతియోబ్రూయాద్యోజనానాం శతైరపి । ముచ్యతే సర్వపాపేభ్యో విష్ణులోకం సగచ్ఛతీ ,, త్యాద్యభియుక్తస్మరణమత్రానుసన్ధేయం-యా ఆపోనామభిరేవపునన్తి ప్రజా-స్తాఆపః-ప్రజా-ఆత్మనాశరీరేణాపి -స్పృశన్తి, యద్వా-భారత్యః భరతవర్షస్థపుణ్యనద్యాపః-నామభిరేవ ప్రజాః పునన్తినామ-తా ఆపః ప్రజాఆత్మనాస్పృశన్తీత్యన్వయః ॥ నదీరుద్దిశతి ॥ చన్ద్రవసేత్యాదినాపిశ్వేత్యన్తేన-సిన్ధుశ్శోణశ్చనదావిత్యాహ॥ సిన్ధుశ్శోణశ్చనదావితి । కావేర్యాః పృథగుక్తత్వాన్మరుద్వృధాశబ్దో నద్యన్తరపరః-గోబలీవర్దన్యాయాత్ ॥ గఙ్గాతుపూర్వం ప్రపఞ్చితేత్యత్రానుక్తేతిబోధ్యమ్ ॥ ౧౭ ॥ అస్యభారతవర్షస్య ప్రాశస్త్యప్రతిపాదనపరానభియుక్తైర్గీతాన్ - శ్లోకానప్యనువక్ష్యన్ ప్రాశస్త్యే కారణమాహ ॥ అస్మిన్నేవేత్యాదినా-ప్రసఙ్గ ఇత్యన్తేనగద్యేన - అస్మిన్నేవభారతేవర్షే - లబ్ధం - జన్మవిప్రాదిజన్మ - యై - స్తైః పురుషైః-శుక్లలోహితకృష్ణవర్ణేనసత్వరజస్తమోగుణకల్పితకుశలాకుశలమిశ్రరూపేణ - స్వారబ్ధేనస్వకృతేన - కర్మణా - బహ్వ్యః-దివ్యాదిగత

హస్రశశ్శైలాస్తేషాంనితమ్బప్రభవానదానద్యశ్చసన్త్యసంఖ్యాతాః॥౧౫॥ ఏతాసామపోభారత్యః ప్రజానామభిరేవపునన్తినామాత్మనాచోపస్పృశన్తిచన్ద్రవసాతామ్రపర్ణ్యవటోదాకృతమాలావైహాయసీకావేరీవేణీపయస్వినీపయోదాశర్కరావర్తాతుఙ్గభద్రాకృష్ణవేణీభీమరథీగోదావరీనిర్వింధ్యాపయోష్ణీతాపీరేవాశిలాసురసానర్మదాచర్మణ్వతీసిన్ధుశ్శోణశ్చనదామహానదీవేదస్మృతిరృషికుల్యాత్రిసామాకౌశికీమన్దాకినీయమునాసరస్వతీదృషద్వతీగోమతీసరయూరోధస్వతీసుషమాశతద్రుశ్చన్ద్రభాగామరుద్వృధావితస్తావిశ్వేతిమహానద్యః॥ ౧౭ ॥ అస్మిన్నేవవర్షే పురుషైర్లబ్ధజన్మభిశ్శుక్లలోహితకృష్ణవర్ణేనస్వారబ్ధేనకర్మణాదివ్యమానుషనారకగతయోబహ్వ్యఆత్మనఆనుపూర్వ్యేణసర్వాహ్యేవసర్వేషాంవిధీయన్తే యథావర్ణవిధానమపవర్గశ్చాపిభవతి॥౧౮॥ యోఽసౌభగవతిసర్వభూతాత్మన్యనాత్మ్యేఽనిరుక్తేఽనిల

యః-తత్రశుక్లకర్మణాదివ్యగతిః - రజఃకర్మణామనుష్యలోకగతిః - తామసకర్మణానారకగతిః-తథాచగీతం ,, ఊర్ధ్వం గచ్ఛన్తిసత్వస్థామధ్యేతిష్ఠన్తిరాజసాః । జఘన్యగుణవృత్తిస్థాఅధోగచ్ఛన్తితామసా ,, ఇతి, అత్రాపిస్మృతిమేవోక్తం ,, ఆత్యన్తికేనసత్వేనదివందేవాః ప్రపేదిరే । ధరాం రజస్స్వభావేన ,, త్యాదినాపీవం దివ్యాదిగతయః - ఆత్మనఃస్వస్య - విధీయన్తే-సంపాద్యన్తే - హియస్మా, త్సర్వాఏవగతయః-కర్మానుసారేణసర్వేషాంభవన్తి-సర్వేషామవిశేషేణత్రైగుణ్యవశ్యత్వాద్గుణానాం హ్రాసోల్లాసాదిభిఃకృతానికర్మాణిదివ్యాదిగతీస్సర్వాస్సర్వేషామాపాదయన్తీత్యర్థః - ఏవమస్మిన్నేవ వర్షే-యథావర్ణవిధానంయస్యవర్ణస్యబ్రహ్మక్షత్రియాదేః - య-ద్విధానం ,, శమోదమస్తపశ్శౌచం క్షాన్తిరార్జవమేవచ । జ్ఞానంవిజ్ఞానమాస్తిక్యం బ్రాహ్మం కర్మ స్వభావజమ్॥ శౌర్యం తేజో ధృతిర్దాక్ష్యం యుద్ధేచాప్యపలాయనమ్। దానమీశ్వరభావశ్చ క్షాత్రం కర్మ స్వభావజ ,, మిత్యాదివిధానం - గుర్వనలశుశ్రూషాపఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపవిధానంచ - త-దనతిక్రమ్యయథావర్ణవిధానం - అనభిసంహితఫలస్వస్వవర్ణాశ్రమధర్మోచితానుష్ఠానానుగృహీతభక్తియోగనేత్యర్థః-అపవర్గో మోక్షశ్చ-భవతి-ఏతచ్చాత్రవర్షే మోక్షసాధనబహుధర్మానుష్ఠానసంభవాభిప్రాయేణోక్తం-నత్వన్యత్రాపవర్గసాధనధర్మానుష్ఠానాసంభవాభిప్రాయేణ ,, తదుపర్యపిబాదరాయణస్సంభవా ,, దిత్యుపరితనలోకేష్వపి బ్రహ్మవిద్యాధికారస్యభగవతాబాదరాయణేనైవసూత్రితత్వాత్- సూత్రేతదుపర్యపీతిరమ్యకాదివర్షాణామప్యుపలక్షణమ్ ॥ ౧౮ ॥ కేనయథావర్ణవిధానంకదాఽపవర్గోభవతి - కింవాస్వస్వవర్ణాశ్రమోచితోధర్మస్సాక్షాదపవర్గసాధనం- ఉతకస్యచిదనుగ్రాహకః - అనుగ్రాహకశ్చేత్కోఽసావనుగ్రాహ్యఃకథంవాఽనుగ్రాహకఃఅనుగ్రాహ్యశ్చకీదృశః - అనుగ్రాహ్యవిషయశ్చకీదృశఇత్యత్రాహ॥ యోఽసావితి ॥ యదాహ్యవిద్యాగ్రన్థిరన్ధనద్వారేణ-అవిద్యాపుణ్యపాపాత్మకం భక్తియో

గోత్పత్తివిరోధిప్రాచీనంకర్మ తద్రన్ధనద్వారేణతన్నిరసనద్వారేణ - మహాపురుషోభగవాన్ తస్మిన్ప్రసఙ్గోభవతి-తదా-యథావిధానమపవర్గశ్చభవతీత్యన్వయః ‚‚ధర్మేణపాపమపనుదతి-కషాయేకర్మభిః పక్వేతతోజ్ఞానంప్రవర్తత,, ఇతిశ్రుతిస్మృత్యుక్తరీత్యాస్వస్వవర్ణోచితానభిసంహితఫలధర్మానుష్ఠానేనావిద్యాగ్రన్థినిరసనం-తద్ద్వారేణమహాపురుషేప్రసఙ్గః ప్రకృష్టస్సఙ్గః ప్రసఙ్గః -విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితోధ్యానరూపోమనోవ్యాపారో, భవతితదాఽపవర్గో భవతీత్యర్థః-అవిద్యాశబ్దోఽత్రపుణ్యపాపాత్మకకర్మపరః -తదేవకర్మ ‚‚అవిద్యయామృత్యుంతీర్త్వావిద్యయాఽమృతమశ్నుతేఇయాజసోఽపిసుబహూన్యజ్ఞాన్జ్ఞానవ్యపాశ్రయః - బ్రహ్మవిద్యామధిష్ఠాయతర్తుంమృత్యుమవిద్యయా ,, త్యాదిషుమృత్యుశబ్దేనాభిధీయతే - అవిద్యయామృత్యుమిత్యాదావవిద్యాశబ్దేనానభిసంహితఫలంవర్ణాశ్రమోచితంకర్మోచ్యతే-అన్యథామృత్యుతరణోపాయత్వశ్రవణవిరోధాత్ - తత్రావిద్యాశబ్దస్థానీయోఽత్రయథావర్ణవిధానశబ్దః - తత్రత్యమృత్యుశబ్దస్థానీయోఽత్రావిద్యాశబ్దః-అవిద్యాశబ్దోహివిద్యేతరదవిద్యాకర్మేత్యేవంకర్మమాత్రేవర్తమానోయథోచితం క్వచిదనభిసంహితఫలంవర్ణాశ్రమోచితంవిహితంకర్మాభిదధాతి- క్వచిద్బన్ధకంకర్మేతివివేకః ॥ మహాపురుషప్రసఙ్గంవిశినష్టి॥ అనానాగతినిమిత్తః నానాగతిః స్వర్గనరకాదిగతిః తన్నిమిత్తోనభవతీత్యనానాగతినిమిత్తః-స్వర్గాదిగతినివారకః, మోక్షసాధనమితిభావః-నిమిత్తావిద్యాగ్రన్థీతిపాఠే-నానాగతినిమిత్తేతిచ్ఛేదః-స్వర్గనరకాదినానాగతినిమిత్తభూతా - యాఽవిద్యా-తద్రూపోయోగ్రన్థిః-తస్యరన్ధనద్వారేణేత్యర్థః-గ్రన్థిశబ్దేనావిద్యాయాదుర్మోచనీయత్వమభిప్రేతం, నవిద్యతే-అన్యదైహికాముష్మికరూపం, నిమిత్తంఫలంయస్య - అనన్యనిమిత్తః-నిష్కామఇత్యర్థః-సచాసౌభక్తియోగలక్షణోభక్తియోగరూపశ్చేతికర్మధారయః- ఏవంయదాహీత్యస్యోత్తరముక్తం-వర్ణాశ్రమధర్మస్యభక్తియోగానుగ్రాహకత్వంతత్ప్రకారశ్చోక్తః-అవిద్యాగ్రన్థిరన్ధనద్వారేణేత్యనేనమహాపురుషప్రసఙ్గఇత్యనేనానుగ్రాహ్యశ్చోక్తః-అనన్యనిమిత్తభక్తియోగలక్షణఇత్యనేనానుగ్రాహ్యాకారశ్చోక్తః-మహాపురుషప్రసఙ్గఇతిపాఠే, మహాపురుషాణాం, ప్రకృష్టసఙ్గోయస్య-స, భక్తియో

యనేపరమాత్మనివాసుదేవేఽనన్యనిమిత్తభక్తియోగలక్షణోఽనానాగతి * నిమిత్తోఽవిద్యాగ్రన్థిరన్ధనద్వా
రేణభవతియదాహిమహాపురుషప్రసఙ్గః ॥ ౧౯ ॥ ఏతదేవహిదేవాగాయన్తి ॥ శ్లో ॥ అహోఅమీషాంకిమ

గలక్షణఇత్యర్థః-అథానుగ్రాహ్యవిషయంమహాపురుషఇత్యనేనాభిప్రేతందర్శయతి- సర్వభూతాత్మనీత్యాదినా॥ యద్యపి సర్వభూతాత్మవాసుదేవశబ్దయోస్తుల్యార్థతా - తథాపి-దేవతావిశేషనిర్ధారయిషయావాసుదేవఇత్యుక్తం-వాసుదేవశబ్దావయవార్థప్రదర్శనాయసర్వాత్మనీత్యుక్తమిత్యతోనపౌనరుక్త్యంభక్తియోగవిషయంచిదచిద్విలక్షణత్వేనవిశినష్టి॥ అనాత్మ్యఇతి॥ఆత్మనోభావః ప్రకారః అపృథక్సిద్ధవిశేషణంశరీరమాత్మ్యం, తతోన్య, స్తస్మిన్ - సకిఞ్జీవః-నేత్యాహ-అనిరుక్తేదేవమనుష్యాదినామరూపాభ్యామనిరుక్తే, అనాత్మ్యఇత్యచేతనవ్యావృత్తిః, అనిరుక్తఇతిబద్ధజీవవ్యావృత్తిః, సతర్హికింముక్తజీవః నేత్యాహ॥అనిలయనేఆధారాన్తరానపేక్షే, అనేనముక్తజీవవ్యావృత్తిః- తేషాంహిభగవానాధారః‚‚ బ్రహ్మభూయాయకల్పతే-బ్రహ్మణోహిప్రతిష్ఠాఽహ ,, మిత్యుక్తత్వాత్ అత్రబ్రహ్మశబ్దోముక్తజీవపరః - ఔచిత్యాత్- సతర్హినిత్యసిద్ధః-నేత్యాహ ॥పరమాత్మనీతి ।అక్షరశబ్దవాచ్యాభ్యాంముక్తనిత్యసిద్ధాభ్యాంక్షరశబ్దవాచ్యాద్బద్ధచేతనాచ్చ యోఽన్యత్వేనగీతః పరమాత్మా‚‚ద్వావిమౌపురుషౌలోకేక్షరశ్చాక్షరఏవచ॥ క్షరస్సర్వాణిభూతానికూటస్థోఽక్షరఉచ్యతే॥ ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృత ,, ఇతితస్మిన్నిత్యర్థః-ఏవంవిధేభగవతిషాడ్గుణ్యపూర్ణే-నిరస్తనిఖిలదోషే-యోఽసావనన్యనిమిత్తభక్తియోగలక్షణఇత్యన్వయః * ॥ ౧౯ ॥ * ఏవంస్వర్గాపవర్గసాధనభూతబహువిధధర్మానుష్ఠానోపయుక్తప్రదేశత్వాదస్యవర్షస్యప్రాశస్త్యముక్తం- అథైతత్ప్రాశస్త్యప్రతిపాదనపరాన్శ్లోకాన్వక్ష్యన్తేషామవిగీతతాందర్శయతి॥ఏతదేవహీతి॥ ఏతత్ ఏతద్వర్షప్రాశస్త్యం, గాయన్తి, ఉపరితనలోకస్థాఅభియుక్తాఇతిశేషః॥ శ్లోకానాహ॥అహోఇత్యాదినా॥అమీషామేభిః , కర్తుస్సమ్బన్ధవివక్షయాషష్ఠీ-కిం-శోభనం-సుకృత-మకారి-అహో-అథస్విత్ కింస్వయంసాధనంవినైవ-హరిఃభగవాన్ - ప్రసన్నః, కింనిరతిశయంసుకృతమేభిఃకృతంకింవాస్వయమేవైషాంభగవాన్ప్రసన్నః-ఏవంరూపస్యధర్మస్యదుష్కరత్వాదితితర్క్యతే-కఇమేఇత్యత్రాహ ॥ యైర్జనివై-ర్భారతాజిరేభారతాఙ్గణే, భారతప్రదేశఇత్యర్థః-నృషుమనుష్యేషు - జన్మ-లబ్ధం-కథంభూతంజన్మ -ముకున్దసేవోపయికంముకున్దసేవోపయుక్తం యత్రముకున్దసేవోపయికే, నృజన్మని-నోఽస్మాకం, కేవలంస్పృహైవ-నత్వస్మాభిరత్రముకున్దసేవోపయుక్తంనృజన్మలబ్ధ

౧౯॥శ్లో॥పా * నిమిత్తావిద్యాగ్రన్థిరన్ధనద్వారేణభవతియదాహిమహాపురుషపురుషప్రసఙ్గః

మిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ ఏవంభారతాజిరస్య తత్ప్రాప్యజన్మనశ్చ ప్రాశస్త్యముక్తం, తత్ర కారణం ముకున్దసేవోపయిక్తమిత్యుక్తం-వర్షాన్తరస్థానాం లోకాన్తరస్థానాం అమనుష్యాణాంచ భగవత్సేవానుపయుక్తింవదంస్తాన్నిందతి ॥ కిమిత్యాదినా శ్లోకత్రయేణ ॥ దుఃఖేనాపి కర్తుమశక్యైః-క్రతుభిః-తపోరూపైర్వ్రతైః, తపస్సహితైర్వావ్రతైః, తపః కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిరూపం, వ్రతం ప్రాజాపత్యాదికం-దానం పాత్రేషు ద్రవ్యత్యాగాత్మకం-క్రత్వాదిభిః-స్తత్సాధ్యేన, ఫల్గునా అల్పాస్థిరఫలేన-ద్యుజయేన స్వర్గప్రాప్త్యా వా-కిం-న కించిత్ఫలం-కుతః-యత్ర స్వర్గాదౌ-శ్రీమన్నారాయణస్య-పాదపఙ్కజస్మృతి-ర్నాస్తి-ప్రత్యుతాతిశయతా-దిన్ద్రియాణా-ముత్సవాత్సుఖాత్, స్మృతిః ప్రమృష్టా ఽభూత్-అతిశయేన్ద్రియోత్సవ ఏవ భగవత్సేవావిరోధీతి భావః ॥ ౨౦ ॥ కల్పమాయుర్యేషాం-తేషాం పునర్భవం జన్మ యస్య-తస్మాత్ -స్థానజయాత్ ఉపరితనలోకప్రాప్తైః, ఆకల్పాన్తభావ్యసుఖోపరితనలోకాపేక్షయేత్యర్థః-క్షణమల్పమాయుర్యేషాం, తేషాం-భారతభూజయః భారతవర్షే ఉత్కర్షప్రాప్తిః ,,జిజయే,, జయఉత్కర్షప్రాప్తిః ఊర్ధ్వస్థానేషు సుఖోత్కర్షప్రాప్త్యపేక్షయా భారతవర్షే నృజన్మలాభరూపోత్కర్షప్రాప్తిరూపో-జయః, వరః శ్రేష్ఠ ఇత్యర్థః-భారతభూజయస్య శ్రేష్ఠ్యే హేతుమాహ ॥-అస్థిరేణ-మర్త్యేన మరణశీలేన-శరీరేణ-కృతం క్రియాజాతం-సంన్యస్య భగవతి సమర్ప్య, మనస్వినః ప్రశస్తమనసః, భగవదుపాసకాస్సన్తః-హరేః, అభయం-నవిద్యతే భయం కాలకృతం జన్మజరామరణాదినిమిత్తం-యస్మిన్-తత్పదం స్థానం శ్రీవైకుణ్ఠరూపం-సంయాన్తి-కల్పాయుషస్తు కల్పాన్తరం పునర్భవమేవ యాన్తీత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ అతో-యత్ర వైకుణ్ఠస్య భగవతః-కథారూపాః, సురాపగాః అమృతనద్యో-న సన్తి-తదాశ్రయాః భగవత్కథామృతనదీసేవనపరాః సాధవః సాధూనాం లక్షణైర్లక్షితాః-భాగవతాశ్చ-న సన్తి-యత్ర చ-మహాన్తో, నిత్యపక్షమాససంవత్సరాయనాద్యుత్సవా

కారి శోభనం ప్రసన్న ఏషాం స్విమతస్య యం హరిః । యైర్జన్మలబ్ధం నృషు భారతాజిరే ముకున్దసేవౌపయికం స్పృహా హి నః ॥ ౧౯ ॥ కిం దుష్కరైర్నః క్రతుభిస్తపోవ్రతైర్దానాదిభిర్వా ద్యుజయేన ఫల్గునా । న యత్ర నారాయణపాదపఙ్కజస్మృతిః ప్రమృష్టాఽతిశయేన్ద్రియోత్సవాత్ ॥ ౨౦ ॥ కల్పాయుషాం స్థానజయాత్పునర్భవాత్ క్షణాయుషాం భారతభూజయో వరః । క్షణేన మర్త్యేన కృతం మనస్వినస్సంన్యస్య సంయాన్త్యభయం పదం హరేః ॥ ౨౧ ॥ న యత్ర వైకుణ్ఠకథాసుధాపగా న సాధవో భాగవతాస్తదాశ్రయాః । న యత్ర యజ్ఞేశమఖా మహోత్సవాస్సురేశలోకోఽపి న యాతి సేవ్యతామ్ ॥ ౨౨ ॥ ప్రాప్తా నృజాతింత్విహ యే చ జన్తవో జ్ఞానక్రియాద్రవ్యకలాపసంభృతామ్ । న చేద్యతేరన్నపునర్భవాయ తే భూయో వనౌకా ఇవ యాన్తి బన్ధనమ్ ॥ యైః శ్రద్ధయా బర్హిషి భాగశో హవిర్నిరుప్తమిష్టం విధిమన్త్రవస్తుతః । ఏకః పృథఙ్నామభిరాహుతో ము

యేషాం తే-యజ్ఞేశమఖాః యజ్ఞేశస్య భగవతః ,,అహం హి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభురేవ చ,, ఇతి-భగవదుక్తేః ,, ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభిః,, ఇతి శ్రుతేశ్చ-తస్య, మఖాః ఆరాధనరూపా యజ్ఞాః న సన్తి-సః-సురేశస్య బ్రహ్మణో లోకోఽపి-సేవ్యతాం ప్రాప్య తాం న యాతి ప్రాప్యో న భవతీత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ ఏవమభారతవర్షతత్స్థాన్వినిన్ద్యాఽధునా భారతవర్షస్థానపి నరాన ముముక్షూన్నిన్దతి ॥ ప్రాప్తా ఇతి ॥ ఇహాస్మిన్భారతవర్షే-యే చ-జన్తవో జీవాః, నృజాతిం నృజన్మ-ప్రాప్తాః, కథం భూతాం -ద్రవ్య క్రియా జ్ఞానకలాపసంభృతాం, ద్రవ్యం భూతసూక్ష్మకం-క్రియాకర్మేన్ద్రియాణి-జ్ఞానేన్ద్రియాణి చ, ఏతేషాం-కలాపేన సఙ్ఘాతేన సంభృతాం పూర్ణాం, భగవద్గుణకీర్తనార్చనపదప్రక్రమణగుణశ్రవణవిగ్రహావలోకనసమర్పితతులస్యాఘ్రాణనోపభుక్తస్రగ్గన్ధవాసోఽలఙ్కారచర్వణోచ్ఛిష్టభోజనాదిరూపసర్వవిధభగవత్సేవోపయుక్తజ్ఞానకర్మేన్ద్రియతదాశ్రయభూతసంఘాతపూర్ణామిత్యర్థః - ఏవంవిధాం నృజాతిం ప్రాప్తా అపి యది-అపునర్భవాయ ముక్తయే-న చేద్యతేరన్ యత్నం న కుర్యుశ్చే- త్తర్హి-భూయః పునః, వనౌకా ఇవ వనే స్థితాః-శకునా ఇవ ''శకశ్శకున్తపృషతాః,, ఇతి కోశః,, ఉచ సమవాయే,, ఇత్యస్య ధాతోః కప్రత్యయే గుణః కుత్వం చ - ఓకః ,, ఉచః క,, ఇతి సూత్రేణ నిపాత్యతే-కప్రత్యయస్తు ,, ఇగుపధజ్ఞాప్రీకిరః క,, ఇత్యధికారే ,, ఘఞర్థే కవిధానం ,, మితి వచనేన, యద్యపి ఘఞ్యేవైతద్రూపసిద్ధిః-తథాప్యన్తోదాత్తార్థమిదం నిపాతనం - ఘఞి సతి ఞిత్స్వరేణాద్యుదాత్తస్స్యాత్ - దివౌకసః-జలౌకస ఇత్యేవమాదౌ తు, అసున్ప్రత్యయే ,, ఉకాదయో బహులం,, మితి వచనాత్కుత్వం ద్రష్టవ్యం-యథా శకున్తాః లుబ్ధకాన్ముక్తా అపి-పునర్యది తత్తైర్వప్రమత్తా విహరన్తి-తర్హి పునర్యథా బధ్యన్తే-తద్వత్ ॥ ౨౩ ॥ అహో భారతవాసినాం భాగ్యమిత్యాహుః ॥ యైరితి ॥ యైర్భారతవాసిభిర్నరైః, బర్హిషి యజ్ఞే శ్రద్ధయా-విధినా ప్రకారేణ - మన్త్రేణ-వస్తుతశ్చ

రుపురోడాశాదిభేదేన చ - ఇష్టం దేవతోద్దేశేన త్యక్తం, తథా - భాగశః ,, అగ్నయే త్వా జుష్టం నిర్వపామి ,, ఇత్యేవం భాగశో - నిరుప్తం చ - హవిః, అగ్నీన్ద్రాదిరూపైస్తైరేవ నామవద్భిః - పృథఙ్నామభిః అగ్నీన్ద్రాదినామభి, రాహూతః - హుత ఇతి దీర్ఘాభావ ఆర్షః - పూర్ణః స్వతోఽవాప్తసమస్తకామోఽపి - అపిజిఘ్రతో ప్రీతియావత్ - హవిర్గృహ్ణాతి అశ్నాతీత్యర్థః పూర్ణః కిమర్థం గృహ్ణాతి - తత్రాహ॥ ఆశిషాం ప్రభురితి ॥ యత - ఆశిషాం పురుషార్థానాం - ప్రభుర్దాతా - అతోయష్టౄణామాశిషః - ప్రదాతుం తత్కృతారాధనం పరిగృహ్ణాతీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఆశిషాం ప్రభురిత్యనేన ధర్మాదిచతుర్విధపురుషార్థేష్వేభిర్భగవాన్స్వారాధిత ఆరాధ్యత ఇత్యుక్తం - తత్రాపి కేవలముముక్షూన్ స్తువన్తి॥ సత్యమితి ॥ అర్థితః తత్తత్పురుషార్థేష్వేభిః ప్రార్థితస్సన్ - భగవాన్ - అర్థితం యాచితం - తం తం పురుషార్థం - దిశతి దదాతీతి సత్యం - తథాపి నైవార్థదః న పరమపురుషార్థదః - అస్థిరాల్పపురుషార్థదో న తు నిత్యనిరతిశయమోక్షరూపపురుషార్థప్రదోఽభూదిత్యర్థః - అర్వాచీనపురుషార్థదానానన్తరమప్యర్థితుర్యాచ్ఞయా అనివృత్తేరర్థితం దిశన్నపి న దత్తవానితి భావః॥ ఏతదేవాహ॥ జనః అవాప్తార్థితపురుషార్థోఽపి - యతః - పురుషార్థానన్తరం - పునరీశ్వరం ప్రత్యర్థితా యాచితా - ఏవమితరపురుషార్థేప్సూనాం నిత్యయాచకత్వాన్నిత్యదరిద్రత్వముక్తం తథా చ వక్ష్యత్యేకాదశే ,, దరిద్రో యస్త్వసన్తుష్ట ,, ఇతి అథానిచ్ఛతాం ముముక్షూణాం స్వపురుషార్థానాం మోక్షాన్తర్భావాదర్థనీయాభావాదర్థ్యత్వమాహుః - అనిచ్ఛతామకామయమానానాం, భజతాం జనానాం - ఇచ్ఛాపిధానం - ఇచ్ఛానాం పిధానమాచ్ఛాదకం - స్వకీయం - పాదపల్లవం - స్వయమేవ - విధత్తే - సమస్తపురుషార్థరూపం స్వాత్మానమేవ దదాతీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఏవం భారతే ముముక్షూన్ ప్రస్తూయాథ స్వమనీషితమాహ విష్ణుర్వన్తస్తమేవ భారతం స్తువన్తి॥ యదీతి॥ నః అస్మాకం - కృతస్య - స్విష్టస్య సమ్యగ్యజనస్య - సూక్తస్య ప్రవచనస్య, స్వర్గసుఖావశేషితం స్వర్గసుఖేనావశే

దా గృహ్ణాతి పూర్ణస్స్వయమాశిషాం ప్రభుః ॥ ౨౬ ॥ సత్యం దిశత్యర్థితమర్థితో నృణాం నైవార్థదో యత్పునరర్థితా యతః। స్వయం విధత్తే భజతామనిచ్ఛతామిచ్ఛాపిధానం నిజపాదపల్లవమ్ ॥ ౨౭ ॥ యద్యత్ర నస్స్వర్గసుఖావశేషితం స్విష్టస్య సూక్తస్య కృతస్య శోభనమ్। తేనాజనాభే స్మృతిమజ్జన్మ నస్స్యాద్వర్షే హరిర్యద్భజతాం శం తనోతి ॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ జమ్బూద్వీపస్య రాజన్నుపద్వీపానష్టావిహైక ఉపదిశన్తి సగరాత్మజైరశ్వాన్వేషణ ఇమాం మహీం పరితో నిఖనద్భిరుపకల్పితాన్॥ ౨౯ ॥ తద్యథా స్వర్ణప్రస్థశ్చన్ద్రశుక్ల ఆవర్తనో రమణకో మన్దహరిణః పాఞ్చజన్యస్సింహలో లఙ్కేతి ॥ ౩౦ ॥ ఏవం భారతోత్తమ జమ్బూద్వీపవర్షవిభాగో యథోపదేశముపవర్ణితః ॥ ౩౧ ॥ ******************************

**********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే పఞ్చమస్కన్ధే ఏకోనవింశోఽధ్యాయః**********

శ్రీశుక ఉవాచ॥ ౧॥ అతః పరం ప్లక్షాదీనాం ప్రమాణలక్షణసంస్థానతో వర్షవిభాగో యథోపదేశముపవర్ణ్యతే జమ్బూద్వీపోఽయం యావత్ప్రమాణవిస్తారస్తావతా క్షారోదధినా పరివేష్టితో యథా మేరుర్జమ్బ్వాఖ్యేన లవ

షితం అస్మాభిః కృతం యాగాదిరూపం కర్మ స్వర్గాదిసుఖం సమ్పాద్య కించిచ్ఛోభనం సుకృతముపభుక్తావశిష్టమస్తి చేదిత్యర్థః - తేనోర్వరితేన - శుభేన కర్మణా - నోఽస్మాకం - అజనాభే భారతే వర్షే - భగవద్విషయకస్మృతిమజ్జన్మ - నృజన్మ, స్యాత్ - నృజన్మన్యేవ భగవద్విషయకస్మృతిసమ్భవాత్ - సమ్భావితస్మృతిమాత్రవజ్జన్మనా కిం స్యాదిత్యత్రాహ - యతః స్మృతివశాత్, భజతాం - హరిః, శం సుఖం మోక్షరూపం సుఖం - తనోతి దదాతీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఏవం నవఖణ్డాత్మకం జమ్బూద్వీపసంస్థానం సపర్వతనదీకం సవర్ణాశ్రమధర్మవస్తుజముపవర్ణ్యాథ జమ్బూద్వీపస్యోపద్వీపానష్టావాహ ॥ జమ్బూద్వీపస్యేతి ॥ హే రాజన్ - ఏకే అభియుక్తాః - అష్టౌ - జమ్బూద్వీపస్య, ఉపద్వీపానుపదిశన్తి॥ తే తూపద్వీపాః న ప్రియవ్రతరథచరణనేమిపరిక్లృప్తాః - కిం త్వర్వాచీనా ఇత్యాహ - సగరాత్మజైః - యాగీయాశ్వాన్వేషణసమయే - ఇమాం జమ్బూద్వీపాత్మికాం - పృథ్వీం, తత్ర తత్ర నిఖనద్భిరవదారయద్భిః - ఉపకల్పితాః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తేషాముద్దేశం ప్రతిజానీతే॥ తద్యథేతి॥ స్వర్ణప్రస్థ ఇత్యాదినా ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఏవం సోపద్వీపం జమ్బూద్వీపముపవర్ణ్యోపసంహరతి ॥ హే భారతోత్తమ జమ్బూద్వీపస్య - యే - వర్షా ఇలావృతాదయస్తేషాం - విభాగో - యథోద్దేశం యథాక్రమమనువర్ణితః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ఏకోనవింశోఽధ్యాయః.******************

ఏవం జమ్బూద్వీపస్య ప్రపఞ్చముపవర్ణితః - అథ ప్లక్షాదీనాం ద్వీపానాముపవర్ణనం ప్రతిజానీతే బాదరాయణిః,

అతః పరమితి - ప్లక్షాదీనాం - యే - వర్షాః తేషాం విభాగః - ప్రమాణం పరిమాణం - లక్షణం - స్వోపవనతామాయురిన్ద్రియౌజస్సహోబలబుద్ధివిక్రమాదీనాం స్వభావతో వర్ధకత్వరూపం సంస్థానమనితరాసాధారణాకారః - ఏభిః - ఉపవర్ణ్యతే - తావత్ప్లక్షద్వీపముపవర్ణయతి జమ్బూద్వీప ఇత్యాదినా ॥ జమ్బూద్వీప ఇత్యాదిర్జమ్బ్వా వృక్షేణేత్యన్తం దృష్టాన్తార్థం - యథా జమ్బూద్వీపో, యావద్విస్తారః లక్షయోజనవిశాల - స్తావతా లక్షయోజనవిస్తీర్ణేన - క్షారోదధినా లవణసముద్రేణ - పరితో, వేష్టిత ఆవృతః - యథా చ మేరుర్ద్వీపమధ్యస్థో జమ్బ్వాఖ్యేన ద్వీపేన - పరివేష్టిత ఇత్యనుషఙ్గః - తథా, లవణోదధిరపి - తతః - లవణోదధేః - ద్విగుణవిశాలేన ద్విలక్షయోజనవిస్తీర్ణేన - ప్లక్షాఖ్యేన ద్వీపేన - పరితః అభితః - క్షిప్తః ఆవృతో - జమ్బూద్వీపస్యాత్ర తైల్యస్యానుక్త్యానాదృష్టత్వాత్ప్రసిద్ధత్వాచ్చ దృష్టాన్తరమాహ ॥ యథా, పరిఖా - బాహ్యోపవనేన - పరిక్షిప్తేతి లిఙ్గవిపరిణామేనానుషఙ్గః ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ ద్వీపమధ్యస్థః - ప్లక్షో వృక్షః - జమ్బూప్రమాణః జమ్బూవృక్షతుల్యోచ్ఛ్రాయః - ద్వీపస్య - ఆఖ్యాతిరాఖ్యానం - యత్ - ప్లక్షద్వీప ఇతి నామధేయం - తత్కరః - ఆపాదకః - హిరణ్మయః ప్రకాశబహులః - ఉత్థితః ఊర్ధ్వం స్థితః - యత్ర యస్మిన్ ప్లక్షవృక్షమూలే - సప్త - జిహ్వాః జ్వాలాః - యస్య - తాదృశోఽగ్నిరుపాస్తే తిష్ఠతి - తస్మై తస్య ద్వీపస్యాధిపతిః - అధిపతిరిత్యనేన చిరం తద్ద్వీపాధిపత్యం కృతవానితి గమ్యతే - ప్రియవ్రతస్యాత్మజ - ఆగ్నీధ్రానుజ, ఇధ్మజిహ్వః, తం ప్లక్షద్వీపం - సీమబన్ధనేన సప్తవర్షాత్మకం, విభజ్య - సప్తానాం వర్షాణాం - యాని నామాని - తాన్యేవ నామాని యేషాం - తేభ్యః - పుత్రేభ్యః - సప్త వర్షాణి - ఆకలయ్య సమర్ప్య - స్వయం - ఆత్మయోగేన భగవదుపాసనాత్మకయోగేన - ఉపరరామ ఉపరతః - సంసారాన్ముక్తోఽభవదిత్యర్థః ✻ ॥ ౨ ॥ ✻ పుత్రనామాని వర్షాణి నిర్ది-

---

ణోదధిరపి తతో విద్విగుణవిశాలేన ప్లక్షాఖ్యేన పరిక్షిప్తో యథా పరిఖా బాహ్యోపవనేన ॥ ౧ ॥ ప్లక్షో జమ్బూప్రమాణో ద్వీపాఖ్యాతికరో హిరణ్మయ ఉత్థితో యత్రాగ్నిరుపాస్తే సప్తజిహ్వస్తస్యాధిపతిః ప్రియవ్రతాత్మజ ఇధ్మజిహ్వస్తం ద్వీపం సప్తవర్షాణి విభజ్య సప్తభ్యో వర్షనామభ్య ఆత్మజేభ్య ఆకలయ్య స్వయమాత్మయోగేనోపరరామ ॥ ౨ ॥ శివం యశస్యం సుభద్రం శాన్తం క్షేమమమృతమభయమితి వర్షాణి, తేషు గిరయో నద్యశ్చ సప్తైవాభిజ్ఞాతాః మణికూటో వజ్రకూట ఇన్ద్రసేనో జ్యోతిష్మాన్ ధూమ్రవర్ణో హిరణ్యగ్రీవో మేఘమాల ఇతి సప్త సేతుశైలాః ॥ ౩ ॥ అరుణా నృమ్ణాఽఙ్గిరసీ సావిత్రీ సుప్రభాతా ఋతమ్భరా సత్యమ్భరేతి మహానద్యః - యాసాం జలోపస్పర్శనవిధూతరజస్తమసో హంసపతఙ్గోర్ధ్వాయనసత్యాఙ్గసంజ్ఞాశ్చత్వారో వర్ణాస్సహస్రాయుషో విబుధోపమసన్దర్శనప్రజననాః స్వర్గద్వారం త్రయ్యా విద్యయా భగవన్తం త్రయీమయం సూర్యమాత్మానం యజన్తే ॥ ౪ ॥ ప్రత్నస్య విష్ణో రూపం యత్సత్యస్యర్తస్య బ్రహ్మణః ॥ అమృతస్య చ మృత్యో

శతి ॥ శివమిత్యాదినా ॥ తేషు వర్షేషు, గిరయో - నద్యశ్చ - సప్త సప్తైవ, అభిజ్ఞాతాః ప్రసిద్ధాః - ఆసన్నిత్యర్థః - తావత్పర్వతాన్నామభిర్నిర్దిశతి ॥ మణికూట ఇతి మేఘమాల ఇత్యన్తేన ॥ ఏత ఏవ వర్షాణాం మర్యాదాగిరయ ఇత్యాహ ॥ సేతుశైలా ఇతి ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ నదీర్నిర్దిశతి నామభిః ॥ అరుణేత్యాదినా విశ్వమ్భరేత్యన్తేన, ఇతిశబ్దేన ఏతైరేవ నామభిస్తత్ర తత్ర శివాదివర్షేష్వవహ్రియన్త ఇతి సూచ్యతే - నదీర్విశినష్టి - మహానద్య ఇతి ॥ స్వచ్ఛత్వపవిత్రత్వవిస్తృతత్వాదిమహాగుణాశ్రయా ఇత్యర్థః - పునస్తా ఏవ నదీర్విశింషన్ తేషు ప్లక్షద్వీపవర్షేషు చతురో వర్ణాన్నామభిర్నిర్దిశన్ తేషామాయుః పరిమాణాదికం చాహ ॥ యాసామితి ॥ యాసామరుణాదినదీనాం, జలస్య, ఉపస్పర్శనేన స్నానపానాదినా, విధూతం - రజస్తమశ్చ, యేషాం - తే, చత్వారో వర్ణాః - హంసాదిసంజ్ఞాః బ్రాహ్మణాదిసంజ్ఞాస్థానీయా హంసాదిసంజ్ఞాః, సహస్రం వర్షాణి ఆయుర్యేషాం తే, తాదృశాః, విబుధోపమం సన్దర్శనం సౌన్దర్యం, ఏషాం, తాని, ప్రజననాన్యపత్యాని - యేషాం తే, ఏవమ్భూతాస్సన్తః, త్రయ్యా విద్యయా వేదవిద్యయా, వేదోక్తకర్మయోగాదిభిః - తన్మూలస్మృత్యాద్యుక్తమార్గైశ్చ, యథాయోగ్యం, త్రయీమయం ఋగ్యజురాదివేదప్రచురం - తద్ద్వారకత్వాత్తదధ్యాపయితృత్వాత్తత్ప్రతిపాద్యత్వాచ్చ తత్ప్రచుర్యం బోధ్యం, సూర్యం సూర్యశరీరకమాత్మానం పరమాత్మానం, యజన్తే ఆరాధయన్తి ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ తేషాం జప్యం మన్త్రమాహ ॥ ప్రత్నస్యేతి ॥ ప్రత్నస్య పురాతనస్య, అనాదేర్జగత్కారణస్యేతి యావత్ - సత్యస్య నిర్వికారస్య, ప్రత్నస్యేత్యనేన సమష్టిజీవవ్యావృత్తిః, తస్య సాదిత్వాత్ - సత్యస్యేత్యనేన వ్యష్టివ్యష్టిచేతనాచేతనవ్యావృత్తిః, తయోర్వికారిత్వాత్, ఋతస్య నిరతిశయసుకృతఫలస్య - ధర్మాద్యర్వాచీనసుకృతఫలప్రదస్యేత్యర్థః - ఋతస్య తదధీనత్వాదుపచారాత్తదభేదేన నిర్దేశః - ఋతశబ్దో హి సుకృతఫలపరః, ఋతం పిబ

న్తాసుకృతస్యలోకే,, ఇతిశ్రౌతప్రయోగాత్-యద్వా - ఋతశబ్దఃపుణ్యస్యకర్మణోవాచకఉపచారాదన్తరాత్మతయాఽన్త
ర్గత్వాకారయితరిప్రయుజ్యతే,పుణ్యస్యకర్మణఃకారయితురిత్యర్థః-తత్కారయితృత్వం-చశ్రుతం ,, ఏషహ్యేవసాధుకర్మకార
యతితంయమేభ్యోలోకేభ్యఉన్నినీషతే,, తే,ఋతశబ్దోహిపుణ్యస్యకర్మణోఽపివాచకః, యథా,,ఋతంపిబన్తౌసుకృతస్యలోకే,, ఋతంపిబ
న్తావితి,, ఋతంపుణ్యంకర్మప్రస్తుత్యతత్ప్రీతిసంబన్ధినోఽపుణ్యస్యకర్మణః,,ఏవమనృతాదాత్మానంజుగుప్సేదిత్యనృతశబ్దేనని
ర్దేశాత్,పుణ్యస్యకర్మణఋతశబ్దోవాచకఇత్యవగమ్యతే-తథా ,, అమృతస్యచమృత్యోశ్చేశ్వ ,, మృతమృత్యుశబ్దావపిబన్ధ
మోక్షవాచకౌ ఉపచారాత్తద్ధేతౌ ప్రయుక్తౌ , భగవతశ్చ బన్ధమోక్షహేతుత్వంచ శ్రుతం ,, సంసారమోక్షస్థితిబన్ధ
హేతుః,,రితి,,ఉతామృతత్వస్యేశానః,యదన్నేనాతిరోహతి,,రితి,ఏవంభూతస్య,బ్రహ్మణోపిష్టా-ర్య,దూరీపంశరీరభూ
తం,త,త్సూర్యంసూర్యాఖ్యంఆత్మానంజీవవిశేష-మీమహీశరణంవ్రజేమహీ, ప్రతర్దనవిద్యాన్యాయేనాత్రసూర్యాఖ్యజీ
వశరీరకపరమాత్మోపాసనముక్తమిత్యవగన్తవ్యమ్ ॥ ౫ ॥ ప్లక్షాదిషుపఞ్చసువర్షేషు- అవిశేషణసామాన్యేన,సర్వే
షాంపురుషాణాం,ఆయురాదిగుణాః,సిద్ధిః,ఔత్పత్తికీజన్మసిద్ధావర్తతే,అత్రేదమవగన్తవ్యం,మానసోత్తరగిరేర్మణ్డలా
కారత్వోక్తేరేతేషుప్లక్షాదిషుపఞ్చసుద్వీపేషువర్షాద్రయస్త్వర్ధాకారఉభయతోఽబ్ధిస్పృశఃఅన్యథాసప్తభిస్సప్తవ
ర్షాణాంవిభాగాసంభవాచ్చ- శివైష్ణవేషుపురాణేవర్షాణాంపూర్వాదిక్రమేణోక్తేశ్చేతి ॥ ౬ ॥ ఏవంప్లక్షద్వీపస్యవర్షపర్వ
తనదీకస్యవర్ణాశ్రమవత్పురుషఉపవర్ణితః-అథతద్దృష్టాన్తేనశాల్మలద్వీపమనువర్ణయతి ॥ ప్లక్షస్త్వితి ॥ యథా-ప్లక్షద్వీపః-స్వ
మానేనస్వతుల్యవిశాలేన-ఇక్షురసోదకేన-ద్విలక్షయోజనవిశాలేనా-వృతః - తథా-శాల్మలద్వీపోపిద్విగుణవిశాలఃప్లక్షద్వీ

శ్చసూర్యమాత్మానమీమహీతి ॥ ౫ ॥ ప్లక్షాదిషుపఞ్చసుపురుషాణామాయురిన్ద్రియమోజస్సహోబలంబుద్ధి
ర్విక్రమఇతిచసర్వేషామౌత్పత్తికీసిద్ధిరవిశేషేణవర్తతే ॥ ౬ ॥ ప్లక్షస్స్వసమానేనేక్షురసోదేనావృతోయ
థాతథాసద్వీపోఽపిశాల్మలోద్విగుణవిశాలస్సమానేనసురోదేనపరివేష్టితోఽభివృత్తేనయత్రహవైశాల్మ
లీప్లక్షాయామాయస్యాంవావకిలనిలయనమాహుర్భగవతశ్ఛన్దస్తుతఃపతత్త్రిరాజస్యసాద్వీపస్యహూ
తయఉపలభ్యతే ॥ ౭ ॥ తద్ద్వీపాధిపతిఃప్రియవ్రతాత్మజోయజ్ఞబాహుస్స్వసుతేభ్యస్సప్తభ్యస్తన్నామా
నిసప్తవర్షాణివ్యభజత్ - సురోచనంసౌమనస్యంరమణకందేవబర్హంపారిబర్హమాప్యాయనమభిజ్ఞాతమి
తి ॥ ౮ ॥ తేషువర్షాద్రయోనద్యశ్చసప్తైవాభిజ్ఞాతాస్స్వరసశ్శతశృఙ్గోవామదేవఃకుముదోముకున్దఃపుష్పవ
ర్షశ్శతశ్రుతిరితి,అనుమతిస్సినీవాలీసరస్వతీకుహూరజనీనన్దారాకేతి ॥ ౯ ॥ తద్వర్షపురుషాశ్శ్రుతధరవిద్యా

పాపేక్షయాద్విగుణవిశాలః-చతుర్లక్షయోజనవిశాలఇత్యర్థః-సమానేనచతుర్లక్షయోజనవిశాలేన - సురోదధినా-అభితో-
వృత్తేనవృత్తాకారేణ-పరివేష్టితఃఆవృతః - యత్రయస్మిన్-శాల్మలద్వీపే-శాల్మలీః-ప్లక్షాయామాప్లక్షసమానోచ్ఛ్రాయా
తాంవిశిన్పష్టి-యస్యాంశాల్మల్యాం-వావకిలశబ్దోనిపాతసముదాయఃప్రసిద్ధిద్యోతకః- ఛన్దస్తుతఃఛన్దోభిః,,సుపర్ణోఽసిగ
రుత్మాన్ త్రివృత్తేశిరోగాయత్రంచక్షుస్తోమఆత్మాసామతేతనూర్వామదేవ్యంబృహద్రథన్తరేపక్షౌయజ్ఞాయజ్ఞియంపు
చ్ఛంఛన్దాగ్స్యఙ్గానిధిష్ణ్యాశ్శఫాయజూగ్షినామ ,, త్యాదిభిర్మన్త్రైశ్ఛన్దోఽవయవత్వేనస్తూయతఇతిఛన్దస్తుత్-ఆర్ష
త్వాత్కర్మణిక్విప్-తస్యఛన్దసామక్షరయత్తారూపపరిమాణాత్మకానాంగాయత్ర్యాదీనాంతచ్చక్షురాద్యవయవత్వం
తేషాంతచ్చక్షురాద్యవయవదృష్ట్యోపాసననిబన్ధనమిత్యవగన్తవ్యం-యద్వా,ఛన్దఃసుపర్ణోసీత్యాదిరూపం - స్తుత్గాయ
త్ర్యాద్యవయవకత్వేనస్తావకంయస్యేత్యర్థః-ఏవంభూతస్య-పతత్త్రిరాజస్యగరుత్మతః-నిలయనంనీడం-ఆహుః-సాశాల్మలీః
ద్వీపహూతయే-హూతిర్వ్యవహారః - శాల్మలోద్వీపఇతివ్యవహారాయేత్యర్థః - ఉపలభ్యతేఉపలక్ష్యతే- దృశ్యతఇత్య
ర్థః ॥ ౭ ॥ తస్యద్వీపస్యశాల్మలస్యాధిపతిఃచిరంకృతాధిపత్యో- యజ్ఞబాహుఃప్రియవ్రతస్యాత్మజః-సప్తభ్యఃస్వసు
తేభ్యః-తన్నామానిస్వపుత్రతుల్యనామాని-సప్త-వర్షాణి-వ్యభజత్విభజ్యాదాదిత్యర్థఃపుత్రాణాంవర్షాణాంచసాధా
రణైర్నామభిర్వర్షాణినిర్దిశతి-సురోచనమిత్యాదినా ॥ ౮ ॥ తేషుసురోచనాదిషువర్షేషుశైలాఃసప్త-నద్యశ్చసప్తై
వా-భిజ్ఞాతాఃప్రసిద్ధాః,అన్యేచశైలానద్యశ్చసన్తీత్యర్థః-తావత్సప్తశైలానాహ ॥ స్వరసఇత్యాదినా॥సేతుశైలావర్యా
దాగిరయః-నదీరాహ-అనుమతిరిత్యాదినా-తద్వర్షపురుషాణాంచతుర్ధావర్ణవిభాగంవదన్తేషామారాధ్యం భగవద్రూపం,
తంజప్యం మన్త్రంచాహ ॥ తద్వర్షపురుషాఇత్యాదినా ॥ ౯ ॥ శ్రుతధరాదిశబ్దా - స్సంజ్ఞాః- నామానియే

షాం తే వేదమయం వేదప్రచురం భగవదాత్మకం సోమాఖ్యమాత్మానం జీవవిశేషం వేదేన వేదోక్తేన తన్మూలస్మృత్యాద్యుక్తేన స్వస్వవర్ణోచితధర్మేణ యజన్త ఆరాధయన్తి ॥ ౧౦ ॥ స్వగోభిః స్వకిరణైః శుక్లకృష్ణయోః పక్షయోః పితృదేవేభ్యః, అన్ధమన్నం శుక్లపక్షే దేవేభ్యః, కృష్ణే పితృభ్యశ్చాన్నం, విభజన్ - స్వగోభిశ్ఛిన్నైస్స్వశుక్లకృష్ణపక్షవిభాజకత్వాత్ వేదోచితకాలే పిత్రాదీనాం స్వధాస్వాహాపూర్వకం హవిర్దానమేవ నస్యాదితి భావః - యత ఏవ - పిత్రాదీనామస్య సాంకార్యేణాన్నస్య విభాగేన ప్రదాపయితా - అతో - నోఽస్మాకం, సర్వాసాం ప్రజానాం - రాజా చన్ద్రః, సోమః అస్త్వితి, మస్తు సుఖకరో స్త్వితియావత్ ॥ ౧౧ ॥ ఏవం శాల్మలిద్వీప ఉపవర్ణితః, అథైతద్దృష్టాన్తేన కుశద్వీపమనువర్ణయతి ॥ ఏవమితి ॥ యథా పూర్వశ్శాల్మలిః, స్తథా కుశద్వీపోఽపి, సురోదధేర్బహిః ద్విగుణః, సమానేన అష్టలక్షయోజనవిశాలేన, ఘృతోదధినా - పరివేష్టితః, స్వయమష్టలక్షయోజనవిశాలః, యస్మిన్ కుశద్వీపే - ద్వీపస్య కుశద్వీపస్య, వ్యపదేశకరః, అపరోఽగ్నిరివ - ప్రకాశబహులః, దేవేన భగవతా బ్రహ్మణా, నిర్మితః - స్వశష్పాణాం స్వావయవానాం కోమలతృణానాం - రోచిషా - దిశో - దశ - విరాజయతి ప్రకాశయతి ॥ ౧౨ ॥ తస్య కుశద్వీపస్యాధిపతిః - హిరణ్యరేతా నామ - ప్రియవ్రతస్య పుత్రః - స్వీయం ద్వీపం - సప్తభ్యః - స్వపుత్రేభ్యో - వస్వాదివర్షనామభ్యో - యథాభాగం - విభజ్య - స్వయం - తప - ఆతిష్ఠత - తపసా యుక్తోఽభూదిత్యర్థః - వర్షనామ్నస్సప్త పుత్రాన్నిర్దిశతి ॥ వస్విత్యాదినా ॥ వస్వాదీనామితరేతరయోగద్వన్ద్వః ॥ ౧౩ ॥ తేషాం వర్షేషు - తత్తన్నామసు సీమాగిరయః -

ధరవసున్ధరేషం ధరసంజ్ఞా భగవన్తం వేదమయం సోమమాత్మానం వేదేన యజన్తే ॥ ౧౦ ॥ శ్లో॥ స్వగోభిః పితృదేవేభ్యో విభజన్ శుక్లకృష్ణయోః। అన్ధః ప్రజానాం సర్వాసాం రాజాన్ధస్సోమ* అస్త్వితి ॥ ౧౧ ॥ గ॥ ఏవం సురోదాద్బహిస్తద్ద్విగుణః సమానేనావృతో ఘృతోదేన యథా పూర్వం కుశద్వీపో యస్మిన్ కుశస్తమ్బో దేవకృతస్తద్ద్వీపాఖ్యాకరో జ్వలన ఇవాపరస్స్వశష్పరోచిషా దిశో దశ విరాజయతి ॥ ౧౨ ॥ తద్ద్వీపపతిః ప్రైయవ్రతో రాజా హిరణ్యరేతా నామ స్వం ద్వీపం సప్తభ్యస్స్వసుతేభ్యో యథాభాగం విభజ్య స్వయం తప ఆతిష్ఠత వసుదాన దృఢరుచి నాభిగుప్త సత్యవ్రత విప్ర వామదేవ నామభ్యః పుత్రేభ్యః ॥ ౧౩ ॥ తేషాం వర్షేషు సీమాగిరయో నద్యశ్చాభిజ్ఞాతాస్సప్త సప్తైవ ॥ ౧౪ ॥ బభ్రుశ్చతుశ్శృఙ్గః కపిలశ్చిత్రకూటో దేవానీక ఊర్ధ్వరోమా ద్రవిణ ఇతి సేతుశైలాః - రసకుల్యా మధుకుల్యా శ్రుతవిన్దా మిత్రవిన్దా దేవగర్భా ఘృతచ్యుతా మన్త్రమాలేతి మహానద్యో యాసాం పయోభిః కుశద్వీపౌకసః కుశలకోవిదాభియుక్తకులకసంజ్ఞా భగవన్తం జాతవేదస్స్వరూపిణం కర్మకౌశలేన యజన్తే ॥ ౧౫ ॥ శ్లో॥ పరస్య బ్రహ్మణస్సాక్షాజ్జాతవేదోఽసి హవ్యవాట్। దేవానాం పురుషాఙ్గానాం యజ్ఞేన పురుషం యజేతి ॥ ౧౬ ॥ గ॥ తథా బహిః క్రౌఞ్చద్వీపో ద్విగుణస్సమానేన దధిమణ్డోదేన పరిత ఉపక్లృప్తో యథా కుశద్వీపో ఘృతోదేన యస్మిన్ క్రౌఞ్చో నామ పర్వతరాజో ద్వీపనామనిర్వ

సప్త - తథా నద్యశ్చ సప్తైవ - బహూః ॥ ౧౪ ॥ శైలాన్నిర్దిశతి ॥ వక్ర ఇత్యాదినా ॥ సేతుశైలాః సీమాపర్వతాః - నదీరాహ రసకుల్యేత్యాదినా ॥ నదీర్విశినష్టి ॥ మహానద్య ఇతి ॥ పునర్నదీరేవ విశింషన్ తద్ద్వీపస్థానాం - పురుషాణాం చతుర్ధా వర్ణవిభాగం తేషాముపాస్యం భగవద్రూపం జప్యం మన్త్రం చాహ ॥ యాసామితి ॥ యాసాం రసకుల్యాదికనదీనాం - పయోభిర్జలైః - విధూతమలాః - కుశద్వీపః - ఓకః స్థానం - యేషాం తే - కుశలకోవిదాదిసంజ్ఞాః - జాతవేదోరూపీ జాతవేదా ఏవ జాతవేదసః, ప్రజ్ఞాదిత్వాత్స్వార్థికోఽణ్ - సః అగ్నిరేవ - రూపం శరీరం - జాతవేదోరూపం - తదస్యాస్తీతి తథా - తం భగవన్తం కర్మనైపుణ్యేన యజన్త ఆరాధయన్తి ॥ ౧౫ ॥ హే జాతవేదః - త్వం - సాక్షాత్ - పరస్య బ్రహ్మణోఽసి - తదీయోఽసి - తచ్ఛరీరభూతోఽసీత్యర్థః - తథా హవ్యవాడసి హవ్యం ఇన్ద్రాదీనాం భగవదాత్మకానాం భోజ్యం - యజ్ఞీయం హవ్యం - వహతి ప్రాపయతి - ఇన్ద్రాద్యన్తర్యామిణం భగవన్తం ప్రతీతి - తథాభూతోఽసీత్యర్థః - అతో దేవానాం - పురుషస్య పరమపురుషస్య - అఙ్గానాం శరీరభూతానాం "స ఆత్మా, అఙ్గాన్యన్యా దేవతాః" ఇతి శ్రుతేరాత్మప్రతిసమ్బన్ధ్యఙ్గం శరీరమేవ ఏవంభూతానామిన్ద్రాదీనాం - సమ్బన్ధినా - యజ్ఞేన - భగవదాత్మకేన్ద్రాద్యారాధనభూతేన యజ్ఞేన - తదన్తరాత్మానం పరమపురుషం "యజ" ఆరాధయ తత్ప్రీతిం జనయ - అఙ్గేభ్యస్సమర్పితం హవిరఙ్గిని సముపైత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ ఏతద్దృష్టాన్తేన క్రౌఞ్చద్వీపమనువర్ణయతి ॥ తథేతి ॥ యథా కుశద్వీపః - ఘృతోదేన స్వసమవిశాలేన - వేష్టితః, తథా కుశద్వీపాద్బహిః - క్రౌఞ్చద్వీపోఽపి ద్విగుణః కుశద్వీపాద్ద్విగుణః - షోడశలక్షయోజనవిశాలః - స్వసమానేన షోడశలక్షయోజనవిశాలేన - ద

ధిమణ్డోదేనమథితదధితుల్యసమానోదకేనసముద్రేణ - అభితఉపక్లృప్తః పరివృతః - యస్మిన్ క్రౌఞ్చద్వీపే - ద్వీపస్యనామ, క్రౌఞ్చ ఇతిసంజ్ఞా, తన్నిర్వర్తకః - క్రౌఞ్చో నామపర్వతశ్రేష్ఠః, ఆస్తే ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ క్రౌఞ్చం పర్వతం విశినష్టి ॥ యోఽసావితి॥ యోఽసౌ క్రౌఞ్చగిరిః - పూర్వం - గుహస్యకార్తికేయస్య, ప్రహరణేనాయుధేనో-న్మథితనితమ్బః కుఞ్జశ్చ యస్య - తథాభూతః - పశ్చా - ద్దధిమణ్డోదేనాసిచ్యమానః దధిమణ్డోదేనిలీనః - పశ్చా-ద్భగవతా - వరుణేన, అభిగుప్తః అభయప్రదానేనాభిరక్షితః - నిరస్తభయో - బభూవ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తస్మిన్నపి క్రౌఞ్చద్వీపేఽపి ప్రియవ్రతాత్మజో - ఘృతపృష్ఠో నామాధిపతిః - సప్తధా - వర్షాణి - విభజ్య - తేషు పుత్రతుల్యనామసు - సప్తసు వర్షేషు - రిక్థాదాన్ దాయాదాన్ - సప్త - పుత్రాన్వర్షాణామధిపతీ - న్నివేశ్య ప్రతిష్ఠాప్య - స్వయం - పరమకల్యాణం నిరతిశయమఙ్గళరూపం యశో యస్య - తస్యాత్మభూతస్య స్వాన్తరాత్మనో భగవతః - హరేర్బద్ధహారిణ - శ్చరణారవిన్దం, జగామ భక్త్యా ప్రాప్తః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ ఘృతపృష్ఠసుతాన్సప్తాహ॥ ఆమోద ఇతి॥ తేషాం, ఆమోదాదీనాం - యాని వర్షాణి, ఆమోదాదీని తేషాం - గిరయః మర్యాదాగిరయః - సప్త - తథా - నద్యశ్చ - సప్తైవాభిజ్ఞాతాః - అన్యేచ తైతాశ్చ సన్తీతి భావః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ గిరీనాహ॥ శుక్ల ఇతి॥ నదీరాహ॥ అభయేతి॥ తాపిశం, పక్ష తద్వర్షస్థానాం చతుర్ధా వర్ణవిభాగం భజనీయం భగవద్రూపం మన్త్రం చాహ ॥ యాసామితి ॥ యాసామభయాదీ

ర్తక అస్తే॥ ౧౭ ॥ యోఽసౌ గుహప్రహరణోన్మథితనితమ్బకుఞ్జో దధిమణ్డోదేనాసిచ్యమానో భగవతా వరుణేనాభిగుప్తో విభయో బభూవ॥ ౧౮ ॥ తస్మిన్నపి ప్రైయవ్రతో ఘృతపృష్ఠో నామాధిపతిస్స్వద్వీపే వర్షాణి సప్తధా విభజ్య తేషు పుత్రనామసు సప్త రిక్థాదాన్వర్షపాన్నివేశ్య స్వయం భగవతః పరమకల్యాణయశస ఆత్మభూతస్య హరేశ్చరణారవిన్దముపజగామ॥ ౧౯ ॥ ఆమోదో మధువహో మేఘపృష్ఠస్సుధామా బుషిజ్యో లోహితార్ణో వనస్పతిరితి ఘృతపృష్ఠసుతాస్తేషాం వర్షగిరయస్సప్తసప్తైవ నద్యశ్చాభిజ్ఞాతాః॥ ౨౦ ॥ శుక్లో వర్ధమానో భోజన ఉపబర్హిణ ఆనన్దో నన్దనస్సర్వతోభద్ర ఇతి అభయా, అమృతౌఘా - ఆర్యకా తీర్థవతీ - తృప్తిరూపా - పవిత్రవతీ - శుక్లేతి - యాసామమ్భః పవిత్రమమలముపయుఞ్జానాః పురుష - బుషభ - ద్రవిణక - దేవక సంజ్ఞా వర్షపురుషా ఆపో ✽ మయం దేవమపాం పూర్ణేనాఞ్జలినా యజన్తి ॥ ౨౧ ॥ ప॥ ఆపః పురుషవీర్యాః స్థపునన్తీర్భూర్భువస్సువః। తా నః పునన్త్వమీవఘ్నీః స్పృశతా ✽ మాత్మనో భువ ఇతి ॥ ౨౨ ॥ గ॥ ఏవం పరస్తాద్దధిమణ్డోదాత్పరిత ఉపవేశితశ్శాకద్వీపో ద్వాత్రింశల్లక్షయోజనాయామస్సమానేన చ క్షీరోదేన పరివేష్టితో యస్మిన్ శాకో నామ మహీరుహః - స్వక్షేత్రవ్యపదేశకో యస్య హి మహాసురభిగన్ధస్తం ద్వీపమనువాసయతి ॥ ౨౩ ॥ తస్యాపి ప్రైయవ్రత ఏవాధిపతిర్నామ్నా మేధాతిథిస్సోఽపి విభజ్య సప్తవర్షాణి పుత్రనామాని తేషు స్వాత్మజాన్ - పురోజవ మనోజవ వేపమాన ధూమ్రానీక చిత్రరథ బహురూప విశ్వవార సంజ్ఞాన్నిధాప్యా

నాం - నిర్మలం పవిత్ర - మమ్భః అమ్బు - ఉపయుఞ్జానాః స్నానాద్యుపయుక్తం కుర్వాణాః - గుర్వాదిచతుర్వర్ణనామానః పురుషాః - ఆపోమయం అప్ఛరీరకం - దేవం భగవన్తం, పూర్ణేనా - పామఞ్జలినా జలాఞ్జలినా, ఆరాధయన్తి అర్ఘ్యాదిప్రదానేనేతి భావః ✽ ॥ ౨౧॥ ✽ హే ఆపః - యూయం, పురుషస్య భగవతో - వీర్యాశ్శక్తిరూపాః - తదపృథక్సిద్ధవిశేషణీభూతాస్తచ్ఛరీరభూతా ఇతి యావత్ - స్థ భవథ - తథా - భూర్భువస్సువః భూరాదిలోకత్రయం - పునన్త్యః పవిత్రయన్త్యః - స్థైత్యనుషఙ్గః, యత ఏవ, మత - స్స్పృశతాం, అమీవఘ్నీః పాపహరాః - ఆత్మనో భువః - పరమాత్మన ఉత్పన్నాః - తాః - యుష్మాన్ స్పృశత ఇతి శేషః - నః అస్మాన్ - పునన్తు - భవత్య ఇత్యర్థః, ఆత్మనాభవమితి పాఠే - ఆత్మనా దేహేన - స్పృశతాం - అమీవఘ్నీః యుష్మాన్ - స్పృశతాం - నః అస్మాకం - భవం జన్మ, పునన్త్విత్యర్థః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ ఏతద్దృష్టాన్తేన శాకద్వీపమనువర్ణయతి॥ ఏవమితి ॥ ఏవం, యథా క్రౌఞ్చస్తథేత్యర్థః - దధిమణ్డోదాత్పరస్తాద్బహిః - ఉపవేశితః విన్యస్తః - శాకద్వీపః - ద్వాత్రింశల్లక్షయోజనవిశాలః - సమానేన ద్వాత్రింశల్లక్షయోజనవిశాలేన - క్షీరోదధినా, పరివేష్టితః, యస్మిన్, శాకద్వీపే, శాకాఖ్యో మహీరుహః - స్వద్వీపస్య - నామ్నో, నిర్వర్తకః - ఆస్త ఇతి శేషః - తం విశినష్టి, యస్య శాకస్య వృక్షస్య, మహాసురభిగన్ధః నిరతిశయసుగన్ధః, తం - కృత్స్నం, శాకద్వీపం - అనువాసయతి సురభీకరోతి ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ తస్యాపి శాకద్వీపస్యాప్యధిపతిః, మేధాతిథిర్నామ, ప్రియవ్రతాత్మజ ఏవ సోఽపి - పుత్రతుల్యనామాని - వర్షాణి విభజ్య, తేషు వర్షేష్వాత్మజాన్, పురో

॥ ౨౨ ॥ పా॥ ✽ ఆత్మనాభవమితి

జవాదిసంజ్ఞాన్, అధిపతీన్, నిధాప్య, ప్రతిష్ఠాప్య, స్వయం, మనన్తే అపరిభిన్నానన్దస్వరూపే, భగవత్యా, వేశితా నిహితా, మతి, ర్యేన, తాదృశ, స్తపోవనం తపసోయోగ్యం వనం, ప్రవివేశ, తపసాశుద్ధోభూదిత్యర్థః॥ తేషుపురోజవాదిషువర్షేషు సప్తసు-సీమాపర్వతాః-సప్త-తథా-నద్యశ్చ, సప్తైవాసన్ ❀ ॥౨౪॥ ❀ పర్వతాన్నదీశ్చాహ॥ ఈశానఉరుశృఙ్గః అనఘే త్యాభ్యాం గద్యాభ్యామ్ ❀ ॥౨౫॥౨౬॥ ❀ తద్వర్షస్థాః పురుషాః, ఋతవ్రతాదిచతుర్వర్ణాత్మకాః-వాయ్వాత్మకం వాయుశరీరకం, భగవన్తం - పరమసమాధినా నిరతిశయధ్యానయోగేన యజన్తే ఆరాధయన్తి-కథంభూతాస్సన్తః-ప్రాణాయామైః, ఆ-సమన్తా-ద్విధూతం నిరస్తం, రజ, స్తమశ్చ, యేషాం, తాదృశాస్సన్తః ❀ ॥౨౭॥ ❀ యోవాయుశరీరకః పరమాత్మా-అన్తఃప్రవిశ్య ముఖ్యప్రాణరూపేణాన్తః ప్రవిష్టస్సన్-ఆత్మనస్స్వస్య-చిహ్నభూతాభిః, పఞ్చభిః ప్రాణాపానాదిభిర్వృత్తిభిః "యః ప్రాణేన ప్రాణితి యోఽపానేనాపానితి" త్యాదిశ్రుతేః, భూతాని-బిభర్తి-స-సాక్షాదీశ్వరో, ఽన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా-నః అస్మాన్, పాతు - యస్య ప్రాణశరీరకస్య భగవతః-వశే-ఇదం జగ-ద్వర్తతే-భగవతో వాయుశరీరకత్వాదన్తర్యామీశ్వరసామానాధికరణ్యమ్ ❀॥౨౮॥❀ అథపుష్కరద్వీపమనువర్ణయతి ॥ ఏవమితి॥ క్షీరోదధేః-పరస్తా-త్పుష్కరద్వీపః-తతశ్శాకద్వీపాత్-ద్విగుణాయామః ద్విగుణవిశాలః-చతుష్షష్టిలక్షయోజనవిశాలః, సమన్తతఉపకల్పితః-ఈశ్వరేణేతి శేషః-యద్వా, ప్రియవ్రతరథచరణనేమినేతి శేషః, స్వమానవిశాలేన చతుష్షష్టిలక్షయోజనవిశాలః సమన్తతఉపకల్పితః-

---

ధిపతీన్స్వయం భగవత్యనన్తఆవేశితమతిస్తపోవనం ప్రవివేశ - తేషువర్షమర్యాదాగిరయోనద్యశ్చసప్తసప్తైవాసన్ ॥౨౪॥ ఈశానఉరుశృఙ్గో బలభద్రశ్శతకేసరస్సహస్రస్రోతా దేవపాలో మహానసఇతి ॥౨౫॥ అనఘా-ఆయుర్దా-ఉభయస్పృష్టి-రపరాజితా-పఞ్చపదీ-సహస్రస్రుతిర్నిజధృతిరితి ॥౨౬॥ తద్వర్షపురుషా ఋతవ్రతసత్యవ్రతదానవ్రతానువ్రతనామానో భగవన్తం వాయ్వాత్మకం ప్రాణాయామవిధూతరజస్తమసః పరమసమాధినా యజన్తే ॥౨౭॥ శ్లో॥ అన్తః ప్రవిశ్య భూతాని యో బిభర్త్యాత్మకేతుభిః। అన్తర్యామీశ్వరస్సాక్షాత్పాతు నో యద్వశే ❀ ఇదమ్ ॥౨౮॥ ౫ ॥ ఏవమేవ క్షీరోదాత్పరతః పుష్కరద్వీపస్తతో ద్విగుణాయామస్సమన్తత ఉపకల్పితస్సమానేన స్వాదూదకసముద్రేణ బహిరావృతో యస్మిన్బృహత్పుష్కరం జ్వలనశిఖామలకనకపత్రాయుతాయుతం భగవతః కమలాసనస్యాధ్యాసనం పరికల్పితమ్ ॥౨౯॥ తద్ద్వీపమధ్యే మానసోత్తరనామైక ఏవార్వాచీనపరాచీనయోర్వర్షయోర్మర్యాదాచలోఽయుతయోజనోచ్ఛ్రాయాయామో యత్ర చతసృషు దిక్షు చత్వారి పురాణి లోకపాలానామిన్ద్రాదీనాం యదుపరిష్టాత్సూర్యరథస్య మేరుం పరిక్రమస్సంవత్సరాత్మకం చక్రం దేవానామహోరాత్రాభ్యాం చక్రవత్పరిభ్రమతి ॥౩౦॥ తద్ద్వీపస్యాధిపతిః ప్రైయవ్రతో వీతిహోత్రో నామైతస్యాత్మజౌ రమణకధాతకనామానౌ వర్షపతీ నియుజ్య స్వయం ❀ పూర్వజ

ఈశ్వరేణేతి శేషః-యద్వా-ప్రియవ్రతరథచరణనేమినేతి శేషః స్వమానయా విశాలేన చతుష్షష్టిలక్షయోజనవిశాలేన శుద్ధోదకసముద్రేణ, సమన్తతః, బహి-రుపకల్పితః, పరివృతః-తస్మిన్పుష్కరద్వీపే-బృహద్విపులం-పుష్కరం కమలం, జ్వలనశిఖా వ-దమలానాం, కనకపత్రాణాం అయుతానాం-అయుతాని, యస్యతత్ - భగవతః-కమలాసనస్యచతుర్ముఖస్యాధ్యాసనం, పరికల్పితం, తత్కర్ణికామధ్యగతత్వేనతద్వర్షస్థాశ్చచతుర్ముఖముపాసతఇత్యర్థః ❀ ॥౨౯॥ ❀ అస్మిన్ద్వీపే-మర్యాదాగిరిర్మానసోత్తరఏకఏవేత్యాహ॥ తద్ద్వీపమధ్యఇతి॥ పుష్కరద్వీపమధ్యే, ఏకఏవ, మానసోత్తరాఖ్యోఽయుతయోజనాన్యుచ్ఛ్రాయఔన్నత్యం, ఆయామో విస్తారో-యస్యసః, అర్వాచీనపరాచీనయోరన్తర్వర్తిబహిర్వర్తినో-ర్వర్షయో, ర్మర్యాదాగిరిః, యత్రమానసోత్తరేగిరౌ-చతసృషుదిక్షు ఇన్ద్రాదీనాం తేషాం- ఇన్ద్రాగ్నియమవరుణకుబేరాణాం-లోకపాలానాం, పురాణి-సన్తి, యస్య మానసోత్తరగిరే, రుపరిస్థితేన్ద్రాదిలోకపాలపురీణాముపరి, మేరుం, పరిక్రమతః పరితో భ్రమతః సూర్యరథస్య-యచ్చక్రం సంవత్సరాత్మకం, త-ద్దేవానా - మహోరాత్రాభ్యాం ఉత్తరాయణదక్షిణాయనాభ్యాం స్వావయవాభ్యాం-చక్రవల్లౌకికరథచక్రవత్పరిభ్రమతి ❀ ॥౩౦॥ ❀ తస్య పుష్కరద్వీపస్యా, ధిపతిః, వీతిహోత్రాఖ్యః, ప్రియవ్రతాత్మజఏవ, తస్యవీతిహోత్రస్యాత్మజౌపుత్రౌ, రమణకధాతకాఖ్యౌ రమణకధాతకయోర్వర్షయోః పతీ-నియుజ్య అధిపతీకృత్వేత్యర్థః-అయం వీతిహోత్రః, పూర్వజవన్మేధాతిథివ, ద్భగవదారాధనరూపకర్మశీలఏవా, స్మై

ఆసీదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తత్పుష్కరద్వీపవర్షపురుషాః, బ్రహ్మరూపిణం చతుర్ముఖశరీరకం - భగవన్తం, సకర్మకేణ క
ర్మయోగవిశిష్టేన-కర్మణా మనోవ్యాపారరూపేణ భగవదుపాసనయోగేన, కర్మశబ్దో హి మనోవ్యాపారరూపోపాసన
యోగేఽపి వర్తతే,, ప్రకాశాదివచ్చావైశేష్యం ప్రకాశశ్చ కర్మణ్యభ్యాసా,, దితి సూత్రప్రయోగాత్, ప్రకాశాదివత్ జ్ఞాన
నన్దాదిస్వరూపవన్మూర్తామూర్తప్రపఞ్చవిశిష్టతాయామపి బ్రహ్మగుణత్వావైశేష్యం ప్రతీయతే,, తద్ధైతత్పశ్యన్నృషి
ర్వామదేవః ప్రతిపేదేఽహం మనురభవం సూర్యశ్చే,, త్యాది బ్రహ్మస్వరూపభూతప్రకాశానన్దాదివచ్చ తేషాం వాసుదే
వాదీనాం-సంరాధనాత్మకే కర్మణి అభ్యాసాదుపలభ్యతే - తద్వచ్చాభ్యస్తసంరాధనానాం తేషాం మూర్తామూర్తాదినా
విశిష్టత్వమప్యవిశేషేణ ప్రతీయత ఇతి తదర్థః-తథా,, వాచికైః పక్షిమృగతాం మానసైరన్త్యజాతితాం॥ శరీరజైః కర్మదో
షైర్యాతి స్థావరతాం నర,, ఇతి భగవతా మనునాఽపి మానసైః కర్మదోషైరితి మనోవ్యాపారే కర్మశబ్దః ప్రయుక్తః
అకర్మణే కర్మణేతి పాఠే-అకర్మణే కర్మబన్ధనిరాసాయ-కర్మణా స్వస్వవర్ణోచితకర్మణేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ భేదేన వర్ణాశ్ర
మాదిభేదేన-ఉపలక్షితో-జనః-యద్బ్రహ్మణః పరస్య-లిఙ్గం శరీరభూతం-యద్వా-బ్రహ్మ వేదః, తదేవ, లిఙ్గం జ్ఞాపకం -
యస్య-తద్బ్రహ్మలిఙ్గం- వేదావబోధ్యం - కర్మమయం జగత్సృష్ట్యాత్మకకర్మప్రచురం-అవిక్షేత్రజ్ఞత్వాద్బ్రహ్మ పరమా
త్మనో లిఙ్గం శరీరం అర్చయేత్ ఆరాధయేత్-కథం అద్వైతమితి క్రియావిశేషణం - దేవమనుష్యాదికార్యవర్గం ప్రతి బ్రహ్మణ
స్సమష్టిరూపత్వాత్ కార్యకారణయోరభేదాధ్యవసాయాదద్వైతం యథా భవతి తథా- అర్చయేదిత్యర్థః-యచ్చతుర్ముఖ
రూపం కేవలవేదావబోధ్యం వ్యష్టిసృష్ట్యాత్మకకర్మప్రచురం బ్రహ్మణః పరస్య శరీరభూతమద్వైతం యథా తథార్చయే
దితి యావత్, తథైకాన్తమిత్యపి క్రియావిశేషణం, ఏకాన్తమవ్యభిచరితం యథా తథార్చయేదితి, తస్మై భగవతే హిరణ్య

వద్భగవతే కర్మశీలాయ ఆస్తే ॥ ౩౧ ॥ తద్వర్షపురుషా భగవన్తం బ్రహ్మరూపిణం సకర్మకేణ కర్మణాఽఽరాధ
యన్తి ॥ ౩౨ ॥ ఇదం చోదాహరన్తి ॥ ప ॥ యత్తత్కర్మమయం లిఙ్గం బ్రహ్మలిఙ్గం జనోఽర్చతి। భేదేనైకాన్తమ
ద్వైతం తస్మై భగవతే నమ ఇతి ॥ ౩౩ ॥ ఋషిరువాచ ॥ ౫ ॥ తతః పరస్తాల్లోకాలోక నామాఽచలో లోకా
లోకయోరన్తరాళే పరిత ఉపక్షిప్తః ॥ ౩౪ ॥ యావన్మానసోత్తరమేర్వోరన్తరం తావతీ భూమిః-కాఞ్చన్యా
దర్శతలోపమా-యస్యాం నిహితః - పదార్థో న కథంచిత్పునః ప్రత్యుపలభ్యతే-తస్మాత్సర్వసత్త్వపరిహృతా
ఽఽసీత్ ॥ ౩౫ ॥ లోకాలోక ఇతి సమాఖ్యా యదనేనాచలేన లోకాలోకయోరన్తర్వర్తినావ్యవస్థాప్యత ఇతి

గర్భాయ తే-నమః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ఏవం శుద్ధోదధిపర్యన్తం సప్తద్వీపాత్మకం భూమణ్డలమనువర్ణ్యాథ తతః పరమనువర్ణయతి॥ త
తః పరస్తాదిత్యాదినా॥ తతః శుద్ధోదాత్పరస్తాద్బహిః-లోకాలోకాఖ్యః-పర్వతః- అస్తీతి శేషః తస్య లోకాలోక ఇతి నామ్ని
నిమిత్తమాహ॥ యతః లోకాలోకయోః-అన్తరాళే మధ్యే ఉపకల్పితః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ నను, కోఽసావలోకః, యదన్తరాళస్థ
త్వమేతస్మిన్నామ్ని నిమిత్తం తతః పరస్తాదిత్యుక్తం-తదేవ కియతాఽన్తరేణేత్యపేక్షాయాం తదన్తర్వర్తినీం భూమిమాహ॥
యావదితి॥ మానసోత్తరమేర్వోః, రన్తరా మధ్యే, యావతీ, భూమిః, రాస్తే, మేరోర్మధ్యాదారభ్య మానసోత్తరపర్యన్తం
సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనపరిమితా భూమిరాస్తే, తావతీ భూమిశ్శుద్ధోదాత్పరతోఽస్తీత్యర్థః-తతోఽన్యా
మేకోనచత్వారింశల్లక్షోత్తరాష్టకోటియోజనపరిమితాం భూమిమాహ॥ కాఞ్చనీతి॥ కాఞ్చనీ స్వర్ణమయీ, ఆదర్శతలోప
మా దర్పణోదరతుల్యా, నిర్జనా భూమిర్లోకాలోకశుద్ధోదధ్యోరన్తరాళే వర్తత ఇత్యర్థః, తామేవ విశినష్టి॥ యస్యామితి॥ య
స్యాం లోకాలోకాన్తర్వర్తిన్యాం, సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనాత్మికాయాశ్శుద్ధోదాద్బాహ్యాయా భూమేః ప
రస్తాద్విద్యమానాయామేకోనచత్వారింశల్లక్షోత్తరాష్టకోటిపరిమితాయాం భూమ్యాం, నిహితః, కశ్చిత్పదార్థః-పునర్నో
లభ్యతే-దర్పణోదరతుల్యత్వాత్తస్యా ఇతి భావః-నహి దర్పణోదరే నిహితో మాషాదిస్తిష్ఠతి, అథ లోకాలోకాద్బాహ్యమా
హ॥ తస్మాదితి॥ తస్మాత్ లోకాలోకపర్వతాద్బహిః-స్సర్వైః, సత్త్వైర్జన్తుభిః- పరిహృతా రహితా, ఆసీత్ - భూమిరిత్య
నుషఙ్గః-అతోఽలోకా భూమిరాస్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఇదమేవ హి పర్వతస్య లోకాలోకసమాఖ్యాయాం నిమిత్తమిత్యాహ॥
లోకేత్యాదినా॥ స్వపర్యన్తాయా అన్తర్భూమ్యా లోకశబ్దవాచ్యత్వాచ్చోభయోరన్తరాళవర్తినాఽనేన పర్వతేన స్వనిష్ఠాన్త
రాళవర్తిత్వేన ధర్మేణ హేతునా స్వస్మిన్ లోకాలోక ఇతి సమాఖ్యా వ్యవస్థాప్యతే వ్యవస్థితసమాఖ్యోఽయం పర్వతో భవతీత్యర్థః
పర్వతం విశినష్టి॥ స ఇతి॥ సః లోకాలోకః-భూరాదిలోకత్రయమన్తరం అన్తర్గతం యస్య, తస్మిన్ స్వపయ ఈశ్వరేణ పరితోవృత్తా

కారేణవిహితఇత్యర్థః - గర్భస్థలోకత్రయత్వేనలోకాలోకయోర్మర్యాదాత్వేనచేశ్వరేణాయమచలోవిహితఇత్యర్థః- ఏతదేవప్రపఞ్చయతి॥యస్మాదితి॥సూర్యప్రభృతీనాం, ధ్రువపర్యన్తానాం-జ్యోతిర్గణానాంగభస్తయోమరీచయః-త్రీన్లోకాన్ భూరాదీన్-అర్వాచీనానధస్తాన్ - ఆవితన్వానాస్సమన్తాత్ప్రకాశయన్తో- యస్మాల్లోకాలోకపర్వతరూపాత్ప్రతిబన్ధాత్-కదాచిదపి-పరాచీనాఃపరతోవ్యాప్తాఃపర్వతాద్బహిఃప్రకాశమానాభవితుం-నోత్సహన్తేనశక్నువన్తి॥ ౩౬ ॥ తావదున్నహనమాన్నత్యం-తదనురూప-ఆయామోవిస్తారశ్చ-యస్యసః-ధ్రువాదప్యున్నతత్వాత్ గర్భస్థత్రిలోకీకత్వాచ్చలోకాలోకయోర్మర్యాదారూపఇత్యర్థః - పర్వతాద్బహిస్సూర్యాదిప్రకాశావ్యాప్త్యుక్త్యా - లోకఆలోక - స్తద్వాన్లోకః- ఆలోకరహితోఽలోకఇతిచలోకాలోకశబ్దస్యాఽఽప్రవృత్తినిమిత్తముక్తంభవతి-తావదున్నహనాయామఇత్యుక్తమౌన్నత్యంకియద్యోజనపరిమితమిత్యపేక్షాయాంతద్వక్తుంతస్యకృత్స్నభూమణ్డలపరిమితికథనాపేక్షత్వాత్తావత్తత్పరిమాణమాహ ॥ ఏతావానితి॥ లోకస్యకృత్స్నభూమణ్డలస్య-విన్యాసఃసంస్థానం-మానాదిభి- రేతావానితిపఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితఇతి-కవిభిర్భూమణ్డలయాథాత్మ్యవిద్భి-శ్చిన్తితఃసమ్యక్ జ్ఞాతః॥ ౩౭ ॥ పర్వతస్యౌన్నత్యపరిమితిమాహ॥సతు॥పఞ్చాశత్కోటియోజనవిస్తృతస్యభూగోళస్య - య - స్తురీయోభాగస్సార్ధద్వాదశకోటియోజనాత్మకః-తత్పరిమితౌన్నత్యవాన్-తదనుగుణాయామశ్చేత్యర్థః-తస్యలోకాలోకస్యగిరే-రుపరిష్టాత్- చతసృష్వాశాసుపూర్వాదిషుదిక్షు-అఖిలజగద్గురుణా-ఆత్మయోనినాబ్రహ్మణా- ఋషభాదిసంజ్ఞా-శ్చత్వారో-ద్విరదపతయఃగజశ్రేష్ఠాః-యే-నివేశితా-స్తే-సకలలోకానాం-స్థితిహేతవఃక్షేమహేతవః,ఆసతే॥ ౩౮ ॥ తేషాంద్విరదపతీనాం-స్వాంశభూతానామిన్ద్రాదిలోకపాలా

సలోకత్రయాన్తేపరితఈశ్వరేణవిహితః - యస్మాత్సూర్యాదీనాంధ్రువాపవర్గాణాంజ్యోతిర్గణానాంగభస్తయోఽర్వాచీనాంస్త్రీన్లోకానావితన్వానానకదాచిత్పరాచీనాభవితుముత్సహన్తే॥ ౩౬ ॥ తావదున్నహనాయామః,ఏతావానేవలోకవిన్యాసోమానలక్షణసంస్థాభిశ్చిన్తితఃకవిభిః ॥ ౩౭ ॥ సతుపఞ్చాశత్కోటిగుణితస్యభూగోళస్యతురీయభాగోయంలోకాలోకాచలః-తదుపరిష్టాచ్చతసృష్వాశాస్వాత్మయోనినాఽఖిలజగద్గురుణాధినివేశితాయేద్విరదపతయఋషభః పుష్కరచూడోవామనోఽపరాజితఇతిసకలలోకస్థితిహేతవః ॥ ౩౮ ॥ తేషాంస్వవిభూతీనాంమహేన్ద్రాదీనాంలోకపాలానాంవివిధవీర్యోపబృంహణాయభగవాన్పరమపురుషోమహావిభూతి____ర్యాత్మనోవిశుద్ధసత్వధర్మజ్ఞానమహావైరా

నాంచ-నానావిధసామర్థ్యాభివృద్ధయే-సకలలోకస్వస్తయేచ-భగవాం- స్తస్మిన్పర్వతే- ఆస్తఇత్యన్వయః-కథంభూతః-పరమఃసర్వోత్కృష్టః-నిరతిశయకల్యాణగుణాశ్రయః-పురుషః-విభూతిద్వయాధిపతిః-సర్వాన్తరాత్మా-ఆత్మనఃస్వస్య,యద్విశుద్ధంసత్వం - త - ద్ధారయమాణఃశుద్ధసత్వమయకర్మవశ్యదివ్యమఙ్గళవిగ్రహంబిభ్రాణఇత్యర్థః-కథంభూతంశుద్ధసత్వం - ధర్మాదయఉపలక్షణానిదర్శనసాధనానియస్యతత్- ద్ధర్మాద్యుపలక్షణం-తత్రధర్మోవర్ణాశ్రమోచితః,జ్ఞానంప్రకృతవివిక్తాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగః - వైరాగ్యమన్తర్బాహ్యేన్ద్రియనియమః - ఐశ్వర్యాదయఃఅష్టౌసిద్ధయఃఅణిమాదయోయోగసిద్ధయః - ఏభిరుపలక్ష్యతే - కర్మయోగజ్ఞానయోగానుగృహీతేనాణిమాద్యష్టైశ్వర్యసిద్ధిపర్యన్తేనోపాసనేనోపలక్ష్యమిత్యర్థః - స్వపార్షదశ్రేష్ఠైర్విష్వక్సేనప్రభృతిభిః - పరివృతఃస్వకీయై-శ్శ్రేష్ఠై - శ్చక్రాదిభిరాయుధై -రుపశోభితాః-దోషః- భుజాఃదణ్డాకారా - స్తై, రుపలక్షిత- స్తస్మిన్లోకాలోకే-గిరివరే-సర్వత్ర-సకలజగతాం-స్వస్తయే,ఆస్తఇత్యర్థః॥ కియన్తంకాలమాస్తఇత్యత్రాహ ॥ ఆకల్పమితి॥ ఏషభగవా-నాత్మమాయయా-విరచితో-వివిధోలోక, స్తస్యయాత్రాజీవనం - తస్యా - గోపీథాయరక్షణాయచా,కల్ప-మేవంభూతంవేషంలీలయాప్రాప్త ఆస్తఇత్యర్థః-ఏవంజమ్బూద్వీపాదీనాంపరిమాణకథనేనశుద్ధోదధిపర్యన్తస్యభూమణ్డలస్యమేర్వోర్మూలస్యమధ్యావారభ్యాభితశ్శుద్ధోదధిపర్యన్తమృజుగమనేపఞ్చాశత్సహస్రాధికత్రిపఞ్చాశల్లక్షోత్తరకోటిద్వయయోజనాత్మకంపరిమాణముక్తంభవతి॥ తథాచోక్తమన్యత్రాపి ,, కోటిద్వయంత్రిపఞ్చాశల్లక్షాణిచతతఃపరమ్ । పఞ్చాశచ్చసహస్రాణిసప్తద్వీపాస్ససాగరాః॥తతోహేమమయీభూమిర్దశకోట్యోవరాననే । దేవానాంక్రీడనార్థాయలోకాలోకస్తతఃపర ,, ఇతి,ఏవంశుద్ధోదధేర్బాహ్యాయాఃకాఞ్చనభూమిగర్భభూతాయాఃపరిమాణమపియావన్మానసోత్తరమేర్వోరన్తరాతావతీభూమిరిత్యనేనసార్ధ

సప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనాత్మకముక్తం-యద్యప్యాదర్శభూమేర్విశిష్యపరిమాణంనోక్తం , తథాఽపికృత్స్నభూమణ్డలస్య పఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితత్వోక్తేస్తత్రసప్తద్వీపసప్తసాగరాత్మకస్య పరిమాణోక్తేరలోకస్యలోకసమానపరిమాణస్యవక్ష్యమాణత్వాచ్చ “తతోహేమమయీభూమిర్దశకోట్య” ఇతి-వచనాన్తరానురోధాచ్చపరిశేషాదేకోనచత్వారింశల్లక్షోత్తరాష్టకోటియోజనాత్మకంపరిమాణంవేదితవ్యం - హేమభూమేర్దశకోటియోజనపరిమితత్వకథనంపూర్వోక్తసార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనసంఖ్యయాపూర్వోక్తభూమ్యాసహకించిదూనమస్తీత్యభిప్రాయేణేతిద్రష్టవ్యమ్ ॥ ౩౯ ॥ ఏవంలోకాలోకపర్యన్తస్యలోకస్యమేరోరారభ్యసార్ధద్వాదశకోటియోజనపరిమాణముక్తం-అథాలోకపరిమాణమాహ॥ అథేతి - అథనను హేరాజన్,ఏతేన - లోకాలోకాన్తర్వర్తినఃపరిమాణకథనేనలోకాలోకా-ద్బహిః,బాహ్యోదేశ, స్తస్యాలోకస్య, పరిమాణమపి -వ్యాఖ్యాతం,అలోకోఽపిలోకేనతుల్యపరిమాణః-సార్ధద్వాదశకోటియోజనపరిమాణఇత్యర్థః , అత్రేదమవగన్తవ్యం , పఞ్చాశత్కోటియోజనాత్మకేభూమణ్డలే,మేరుర్మధ్యేవర్తతే- తస్మాదారభ్యచతుర్షుదిక్ష్వణ్డభిత్తిపర్యన్తమృజుగమనేపఞ్చవింశతికోటియోజనానిభవన్తి - దక్షిణతోఽణ్డభిత్తిమారభ్యోత్తరభిత్తిపర్యన్తమృజుగమనేతుపఞ్చాశత్కోటియోజనానిభవన్తి , ఏవంపశ్చిమతఆరభ్యపూర్వభిత్తిపర్యన్తగమనేఽపీతిద్రష్టవ్యం , తత్రమేరోరారభ్యాణ్డభిత్తిపర్యన్తేపఞ్చవింశతికోటియోజనాత్మకేభూభాగేజమ్బూద్వీపభాగఃపఞ్చాశత్సహస్రయోజనాత్మకః - తతోలవణోదధ్యాదయస్సముద్రాఃప్లక్షాదయోద్వీపాశ్చయథోక్తయోజనపరిమాణాఏవ - ఏవంపఞ్చాశత్సహస్రోత్తరత్రిపఞ్చాశల్లక్షాధికకోటిద్వయయోజనపరిమితాసప్తసాగరసప్తద్వీపాత్మికాభూమిః - శుద్ధోదధేర్బాహ్యభూమిస్సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనపరిమితా - తతోబాహ్యాఆదర్శభూమిరేకోనచత్వారింశల్లక్షోత్తరాష్టకోటియోజనపరిమితా - సంకలయ్యగణనాయాంసార్ధద్వాదశకోటియోజనానిభవ

ద్యైశ్వర్యాద్యష్టమహాసిద్ధ్యుపలక్షణంవిష్వక్సేనాదిభిస్స్వపార్షదప్రవరైఃపరివారితోనిజవరాయుధో
పశోభితైర్దోర్దణ్డైస్సన్ధారయమాణస్తస్మిన్గిరివరేసమన్తాత్సకలలోకస్వస్తయఆస్తఆకల్పమేషభగవా
నాత్మమాయావిరచితవివిధలోకయాత్రాగోపీథాయ॥ ౩౯ ॥ అథయోఽన్తర్విస్తారఏతేనహ్యలోకపరిమా

న్తి-తతోలోకాలోకాత్పరాఅలోకభూమిస్సార్ధద్వాదశకోటియోజనపరిమితేతి॥ తత్రనలౌకికానాంసంచారఇత్యాహ॥ తతఃపరస్తాదితి॥ తతోలోకాలోకాద్బహిః - విశుద్ధాంయోగప్రభావసిద్ధాం-యోగీశ్వరాణామేవ-గతింసంచారం-ఉదాహరన్తి-కథయన్తీత్యర్థః , వస్తుతస్త్వత్రశుద్ధోదధేఃపరస్తాత్కాఞ్చనభూమ్యతిరిక్తాభూమిర్నప్రతీయతఏవ - కింతుకాఞ్చన్యాఏవభూమేర్మేరుమానసోత్తరమధ్యస్థభూపరిమాణంగమ్యతే - అతఏవహివైష్ణవేపురాణే“ స్వాదూదకస్యపరతోదృశ్యతేలోకసంస్థితిః ॥ ద్విగుణాకాఞ్చనీభూమిస్సర్వజన్తువివర్జితే” తికాఞ్చనభూమిరేవోక్తా-అతఏవహి“తతఃకాఞ్చనభూమిస్తుదశకోట్యోవరాననే”ఇతివచనాన్తరమప్యుపపన్నం ॥ తత్రాయమర్థః॥అథాలోకపరిమాణమాహ॥అథేతి ॥ అథనను - యోఽన్తర్విస్తారఃలోకాలోకపర్వతాన్తర్వర్తినోభూమణ్డలస్యవిస్తారః- కథితఇతిశేషః-ఏతేనఅన్తర్వర్తినఃపరిమాణకథనేనా-లోకస్యలోకాలోకపర్వతాద్బాహ్యవర్తినోఽపి - పరిమాణం-వ్యాఖ్యాతంకథితప్రాయం-పఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితేభూమణ్డలేలోకాలోకాన్తర్వర్తినోవిస్తారేకథితేఅవశిష్టమలోకస్య పరిమాణమితికథితప్రాయమేవేత్యర్థః ॥ అత్రేదమవగన్తవ్యం ॥పఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితంభూమణ్డలంమేరోర్మూలస్యమధ్యాదా-రభ్యాభితశ్చతుర్ధాఽణ్డగోళపర్యన్తంవిభజనీయం - ఏవంవిభక్తాశ్చత్వారోభాగాఅల్పమూలావిపులాగ్రభాగాస్త్రికోణాకారంయథామేరోరారభ్యాలవణోదధివిభక్తాభాగాః - తత్రైకైకస్మిన్భాగేమేరోరారభ్యాణ్డభిత్తిపర్యన్తమృజుగమనేపఞ్చవింశతికోటియోజనానిభవన్తితేషామేవభాగానామాద్యన్తభాగయోస్సమీకరణేనగణనాయాంసార్ధద్వాదశకోటియోజనానిభవన్తి - యథాచమేరోరారభ్యాలవణోదధిపర్యన్తేషుచతుర్షుభాగేషుమేరోరారభ్యఋజుగమనేపఞ్చాశత్సహస్రయోజనాని - సమీకారేణగణనాయాంతుపఞ్చవింశతిసహస్రయోజనాని - ఏవంవిధేషుచతుర్షుభాగేష్వేకైకస్మిన్భాగేమేరోర్మూలాదారభ్యఋజుగమనేనశుద్ధోదధిపర్యన్తఃపఞ్చాశత్సహస్రాధికత్రిపఞ్చాశల్లక్షోత్తరకోటిద్వయయోజనాత్మకః-శుద్ధోదాదారభ్యలోకాలోకపర్యన్తస్సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనపరిమితః - లోకాలోకాదారభ్యాణ్డభిత్తిపర్యన్తోఽలోకభాగఏకోనచత్వారింశల్లక్షాధికాష్టకోటియోజనపరిమితః , మిలిత్వాసార్ధద్వాదశకోటియోజనఏకైకో

భాగో భవతి - చతుర్ణాం భాగానాం మేలనేనాణ్డభిత్తేస్తత్క్షణతఆరభ్యోత్తరభిత్తిపర్యన్తమృజుగమనే పఞ్చాశత్కోటియోజనాని భవన్తి, ఏవం పాశ్చాత్యాదణ్డభిత్తిమారభ్య పూర్వభిత్తిపర్యన్తగమనేఽపి తద్బోధ్యం, భాగానాం సమీకారేణ గణనాయాం త్వన్యదేవ పరిమాణం భవతి॥ అయమప్యపరోఽపి శేషః॥ సార్ధద్వాదశకోట్యాస్మకేఽప్యేకైకస్మిన్ భాగే యోఽయం శుద్ధోదధిపర్యన్తః పఞ్చాశత్సహస్రాధికత్రిపఞ్చాశల్లక్షోత్తరకోటిద్వయయోజనపరిమిత ఏకైకో భాగస్తస్మిన్నపి భాగే మేరోర్మూలాదారభ్యర్జుగమనేన లవణోదధిపర్యన్తో జమ్బూద్వీపభాగః పఞ్చాశత్సహస్రయోజనపరిమితః - తతో లవణోదధిభాగోఽప్యృజుగమనేన లక్షయోజనపరిమితః - తతః ప్లక్షద్వీపో ద్విలక్షయోజనాత్మకః - తత ఇక్షురససముద్రోఽపి ద్విలక్షయోజనాత్మకః - ఏవం తతశ్శాల్మలాదయో ద్వీపాస్సురోదాదయశ్చ సముద్రాశ్చతుర్లక్షాదిరూపా యథోక్తపరిమాణా ఏవ వేదితవ్యాః - ఏవం శుద్ధోదధిపర్యన్తం సంకలయ్య గణనాయాం పఞ్చాశత్సహస్రాధికత్రిపఞ్చాశల్లక్షోత్తరకోటిద్వయయోజనాత్మికోక్తసంఖ్యా సంపన్నా భవతి॥ తతః కాఞ్చనీభూమిస్సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనపరిమితా ,,ద్విగుణా కాఞ్చనీభూమి ,, రితి తు విష్ణుపురాణవచనం - పూర్వోక్తశుద్ధోదధిపర్యన్తయా భూమ్యా సహ మిలితాసతీ షణ్ణవతిలక్షసంఖ్యా సద్విగుణేత్యేతత్తాత్పర్యకం ,,దశకోట్య,, ఇతి వచనాన్తరం తు లోకాలోకాదారభ్య పునర్లోకాలోకపర్యన్తమృజుగమనే చతుర్దశలక్షోత్తరదశకోటియోజనపరిమితా భూమిర్భవతీత్యేతదభిప్రాయకం॥ ద్విగుణత్వదశకోటిత్వకథనం న్యూనాధికభాగావనాదృత్యేత్యతో న విరోధ ఇతి॥ తతో లోకాలోకాచలస్తతోఽన్ధకారభూమిస్సా చ పారిశేష్యాదవశిష్టకోటియోజనపరిమితా - ఏవం చ మేరోరారభ్య పఞ్చవింశతికోటియోజనాని భవన్తీతి ద్రష్టవ్యమ్ ॥ ౪౦ ॥ ॥ ఏవం మేరుం మధ్యస్థమవధీకృత్య భూమణ్డలస్య పరిమాణముక్తం - అథ బ్రహ్మాణ్డస్య కియత్పరిమాణం - కం వాఽవధీకృత్య పరిమాతవ్యమిత్యపేక్షాయామాహ॥ అణ్డమధ్యగత ఇతి॥ అణ్డమధ్యగతః అణ్డమధ్యే స్థితస్సూర్యః, యథా భూమణ్డలస్య మధ్యే మేరుః స్థిత ఇత్యర్థః-

ణం చ వ్యాఖ్యాతం, యద్బహిర్లోకాలోకాచలాత్తతః పరస్తాద్యోగేశ్వరగతిం విశుద్ధాముదాహరన్తి॥ ౪౦॥ శ్లో॥ అణ్డమధ్యగతస్సూర్యో ద్యావాభూమ్యోర్యదన్తరమ్ । సూర్యాణ్డగోళయోర్మధ్యే కోట్యస్స్యుః పఞ్చవింశతిః ॥ ౪౧ ॥ మృతేఽణ్డ ఏష ఏతస్మిన్ యదభూత్తతో మార్తణ్డ ఉచ్యతే। హిరణ్యగర్భ ఇతి యద్ధిరణ్యాణ్డసముద్భవః ॥ ౪౨ ॥ సూర్యేణ హి విభజ్యన్తే దిశః ఖం ద్యౌర్మహీ భిదా స్వర్గాపవర్గనరకరసౌకాంసి చ సర్వశః ॥ ౪౩ ॥ దేవతిర్యఙ్మనుష్యాణాం సరీసృపసవీరుధామ్। సర్వజీవనికాయానాం సూర్య ఆత్మా దృగీశ్వరః ॥ ౪౪ ॥ **************** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, వింశోఽధ్యాయః. ********
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏతావానేవ భూవలయస్య సన్నివేశః - ప్రమాణలక్షణతో వ్యాఖ్యాతః - ఏతేన హి దివో మణ్డ

లం తన్మధ్యం - యత్ర స్థితస్సూర్యస్తత్రాహ॥ ద్యావాభూమ్యోర్యదన్తరమితి ॥ ద్యావాభూమ్యోరూర్ధ్వాధఃకపాలయోర్యదన్తరం మధ్యస్థానమిత్యర్థః - అనేన సూర్యమవధీకృత్యాణ్డస్య పరిమాణం కార్యమిత్యుక్తం భవతి , సూర్యాణ్డగోళయోస్సూర్యాణ్డభిత్త్యోర్మధ్యే, పఞ్చవింశతిః కోట్యస్స్యురిత్యర్థః - సూర్యమవధీకృత్యాణ్డభిత్తిపర్యన్తమూర్ధ్వమధస్తాత్పార్శ్వతశ్చ పఞ్చవింశతికోటియోజనాని భవన్తీత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ ॥ అణ్డప్రసఙ్గాత్సూర్యస్య తత్సంబన్ధాదేవ మార్తణ్డహిరణ్యగర్భాదినామవత్త్వమిత్యాహ॥ మృతేఽణ్డ ఇతి॥ మృతేన స్వరే - ఏతస్మిన్నణ్డే యతః స్థితః - తత - స్సూర్యో, మార్తణ్డ ఉచ్యతే, మృతం చ తదణ్డం మృతణ్డం - మృతణ్డే భవో మార్తణ్డః - శకన్ధ్వాదిత్వాత్పరరూపే మార్తణ్డ ఇతి సాధుః - యద్యస్మాద్ధిరణ్యే హిరణ్మయే - సముద్భవో యస్య - స బ్రహ్మా హిరణ్యగర్భ ఇత్యుచ్యతే - హిరణ్యస్యాణ్డస్య గర్భభూతత్వాద్ధిరణ్యగర్భ ఇత్యుచ్యత ఇత్యర్థః - యద్వా॥ హిరణ్యగర్భ ఇతి సూర్యస్యైవ కస్యచిద్వ్యపదేశనిర్వాహార్థమేవముక్తమ్ ॥ ౪౨ ॥ ॥ యదుక్తమణ్డపరిమాణే సూర్యస్యావధిత్వం తదేవ న కేవలం - కింతు దిగాదివిభాగేఽప్యవధిత్వం సూర్యస్యాస్తీత్యాహ॥ సూర్యేణేతి॥ దిశః పూర్వాదయః - ఖమన్తరిక్షం - ద్యౌః స్వర్లోకః - మహీ భూమిః, భిదా అన్యోఽపి విభాగః - స్వర్గాపవర్గౌ భోగమోక్షదశౌ - నరకాః - రసౌకాంసి అతలాదీని చ, సర్వశః కృత్స్నశః - సూర్యేణైవ విభజ్యన్త ఇత్యర్థః ॥ ౪౩ ॥ ॥ న కేవలం దిగాదివిభాజక ఏవ సూర్యః - కింతు దేవాదీనాం చక్షురిన్ద్రియాధిష్ఠాతా చేత్యాహ॥ దేవేతి ॥ ఆత్మా భగవదాత్మకస్సూర్యః - దేవాదీనాం - సర్వేషాం - జీవనికాయానాం జీవసమూహానాం - దృగీశ్వరః దృగధిష్ఠాతా - అగానాం స్థావరాణాం - వీరుధాం చ చక్షురిన్ద్రియస్యానభివ్యక్తస్య సద్భావాత్తచ్చక్షురిన్ద్రియాధిష్ఠాతృత్వమప్యుక్తమ్ ॥ ౪౪ ॥ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే వింశోఽధ్యాయః. ********************

ఏవం కృత్స్నస్య భూమణ్డలస్య సన్నివేశం తత్పరిమాణం చాభిధాయాథ దివో మణ్డలపరిమాణం సూర్యగతిం చ వివ

త్పూర్వవక్ష్యమాణస్యోక్తసాపేక్షత్వాదుక్తమనువదతి ॥ ఏతావానేవేతి భూమణ్డలస్య-సన్నివేశస్సంస్థానం(ప్రమాణాదిభి, రేతావానేవపఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితఏవ-వ్యాఖ్యాతః - ఏవకారేణోక్తాధికపరిమాణవ్యావృత్తిః-వక్ష్యమాణమవ తారయతి॥ఏతేనేతి॥ఏతేనభూమణ్డలపరిమాణేన - దివోమణ్డలస్యాపి-మానంపరిమాణం-తద్విదఃదివోమణ్డలమానవిదః-ఉ పదిశన్తిభూమణ్డలేనతుల్యపరిమాణమేవదివోమణ్డలమపిపఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితమిత్యుపదిశన్తీత్యర్థః- కథమ న్యస్యపరిమాణకథనేనాన్యస్యాపిపరిమాణంజ్ఞాతుంశక్యమిత్యపేక్షాయాందృష్టాన్తమాహ ॥ యథాద్విదళయోర్నిష్పా వాదీనామితి-నిష్పావోగోధూమాదిధాన్యానిచూర్ణయితుంశిల్పిభిర్నిర్మితోద్విదళాత్మకఃపాషాణవిశేషః-బాహ్యదళద్వయ విశిష్టోధాన్యవిశేషోవా-నిష్పూయన్తేశూర్పాదిభిరితినిష్పావః,,నిరభ్యోఃపూల్వోః,,రితిఘఞ్, నిష్పావప్రభృతీనాంద్వయో ర్దళయోర్మధ్యేఅధస్స్థితస్యదళస్యపరిమాణేకథితేఉపరితనదళమపితత్తుల్యపరిమాణమితికథితంభవతి, తథేత్యర్థః-అస్తుది వోమణ్డలమపిభూమణ్డలేనతుల్యపరిమాణం- కింతద్భూమణ్డలద్యుమణ్డలయోర్మధ్యే - యత్రస్థితంసూర్యమవధీకృత్యప రిచ్ఛేదఃకార్యఇత్యుక్తం-తత్రాహ॥తయోరితి॥ తయోర్భూమణ్డలద్యుమణ్డలయోరన్తరేణమధ్యే-అన్తరిక్షంఅన్తరిక్షలోక ముపదిశన్తీత్యనుషఙ్గః-కథంభూతం-తదుభయసన్ధితం - తాభ్యాంభూమణ్డలద్యుమణ్డలాభ్యాం-ఉభయతఃఅధఃఊర్ధ్వం చ-సన్ధితంసంలగ్నం-సన్దష్టమిత్యర్థః యస్యాన్తరిక్షస్య-మధ్యగతఃమధ్యేస్థితో-భగవాన్- తపతాంపతిఃతాపంకుర్వతామ గ్న్యాదీనాంమధ్యే-పతిఃశ్రేష్ఠః-తపనస్సూర్యః-ఆతపేన- త్రిలోకీంభూర్భువస్సువరాత్మికాం - ప్రతపతిఆత్మనస్స్వస్య భాసాత్రిలోకీ-మవభాసయతిప్రకాశయతిచ ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ కిమయంసూర్యఏకత్రస్థితఏవత్రిలోకీంప్రతపత్యవభాసయతిచ- ఉతాటన్నేవ - యద్యటన్నేవతర్హిసదైకరూపేణాటతిఉతకదాచిత్త్వరయాకదాచిచ్ఛనైఃకదాచిత్సమం - కింవోర్ధ్వమే వాటతి-ఉతాధః-ఆహోస్విదుభయతః- కేషుస్థానేష్వటతి -కథంవాతద్గతికృతోభవత్యహోరాత్రపరిమాణవిభాగ-ఇత్యా

లమానంతద్విదఉపదిశన్తి - యథాద్విదళయోర్నిష్పావాదీనాంతదన్తరేణాన్తరిక్షంతదుభయసంధితంయ
స్మిన్మధ్యగతోభగవాంస్తపతాంపతిస్తపనఆతపేనత్రిలోకీం ప్రతపత్యవభాసయత్యాత్మభాసా॥౧॥ సఏ
ష ఉదగయనదక్షిణాయనవైషువతసంజ్ఞాభిరారోహణావరోహణాభ్యాంమన్దశీఘ్రసమానాభిర్గతిభి
రారోహణావరోహణసమవస్థానేషుయథాసవనమభిపద్యమానోమకరాదిషురాశిష్వహోరాత్రాణిదీ
ర్ఘహ్రస్వసమానానివిధత్తే ॥ ౨ ॥ యదామేషతులయోర్వర్తతేతదాఽహోరాత్రాణిసమానిభవ

న్త్యపేక్షాయామాహ॥సఏషఇతి॥ సఏషఃఅన్తరిక్షమధ్యగతస్సూర్యః-ఉదగయనాదిసంజ్ఞాభి-ర్మాన్ద్యాదిగతిభిః,ఆరోహణా దిస్థానేషు-యథాకాలమారోహణాదికమభిపద్యమానః, మకరాదిరాశిషువర్తమానః , అహాని-రాత్రీశ్చ-హ్రస్వదీర్ఘస మానాని-విధత్తేకురుతే,,త్ర్యశీతిమణ్డలశతంకాష్ఠయోరన్తరంద్వయోః । ఆరోహణావరోహాభ్యాంభానోరబ్దేనయాగ తి ,, రితిశ్రీవైష్ణవపురాణోక్తరీత్యాఽశేషగ్రహనక్షత్రాశ్రయేఅన్తర్మధ్యబహిర్వలయత్రయాకారేత్ర్యశీతిశతమణ్డ లాకారరేఖామయేఅర్వాక్ప్రసక్తదక్షిణావర్తకుణ్డలీభూతసర్పాకారేభగవదాత్మకేశింశుమారాఖ్యేకాలచక్రే, ఉ దీరితాన్యారోహణావరోహణసమవస్థానేష్వన్తర్వలయబాహ్యవలయమధ్యవలయేషూదగయనాదిసంజ్ఞాభిర్మాన్ద్యా దిగతిభిః - యథాసవనమీశ్వరాదిష్టంకాల - మనతిక్రమ్యాభిపద్యమానఃప్రాప్తస్సన్ - మకరాదిషుశింశుమార స్థమకరాద్యాకారరేఖామయమణ్డలేషు - నక్షత్రాభిముఖతయా - చరన్ , అహోరాత్రాదీని , హ్రస్వాని, దీర్ఘాణిసమానాని చ , కురుతే ॥ తత్రబహిర్వలయాదన్తర్వలయగమనమారోహణం , తదేవోదగయనం - ఆరోహేచచిరగతిః , మా ర్గస్యరాశీకృతభూయస్త్వాత్-అన్తర్వలయాద్బహిర్వలయగమనమవరోహణం,తదేవదక్షిణాయనం,అవరోహేచద్రుత గతిః-మార్గస్యరాశీకృతాల్పీయస్త్వాత్ - సమవస్థానశబ్దనిర్దిష్టేమధ్యమవలయేగమనంసమవస్థితిః - తదేవవైషువతం- తత్రసమగతిః-మార్గస్యరాశీకృతసామ్యాత్ - ఆరోహణాదికంచధ్రువేణరథయుగాక్షకోటినిబద్ధవాయుపాశద్వయస్యా కర్షణప్రసారణసమగ్రహణైర్భవతి ॥ తథాచోక్తం ,, ఆకృష్యేతేయథాహ్యేతౌధ్రువేణసమధిష్ఠితౌ-తథాఽభ్యన్తర తస్సూర్యోభ్రమతేమణ్డలానితు ॥ ధ్రువేణముచ్యమానేనపునారశ్మియుగేనతు। తథైవబాహ్యతస్సూర్యోభ్రమతేమణ్డలా నిచే,,తి - ఆరోహణేచిరగతిత్వాద్దినవృద్ధీ రాత్రిర్హ్రస్వశ్చభవతి - అవరోహేద్రుతగతేరహ్నోహ్రాసోరాత్రివృద్ధిశ్చ- సమవస్థితౌఅహోరాత్రస్యసామ్యమితిభేదః ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ ఏతదేవప్రతిపిపాదయిషుస్తావత్కాసురాశిషుచరన్నహోరా త్రస్యసామ్యాధిక్యంవిధత్తఇత్యపేక్షాయామాహ ॥ యదావృషభాదిష్వితి ॥ వృషభఆదిర్యాసాం - తాసు-వృషభమిథున

కర్కటకసింహకన్యాసు రాశిషు పఞ్చసు - యదా - చరతి - తదా - అహాన్యేవ - వర్ధన్తే - నతు రాత్రయ ఇత్యర్థః, యద్యపి వృషభమిథునయోరేవాహ్నాం వృద్ధిః - కర్కటకాదిషు హ్రాసః - తథాపి రాత్ర్యపేక్షయా అధికత్వాద్వర్ధన్త ఇత్యుక్తమ్॥ హ్రసతి చేతి॥ మాసి మాసి - రాత్రిష్వేకైకా ఘటికా, హ్రసతి, అహస్సు, ఏకైకా ఘటికా - వర్ధతే చేత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ యదా వృశ్చికధనుర్మకరకుమ్భమీనరాశిషు పఞ్చసు - వర్తతే చరతి, తదాఽహోరాత్రాణి విపర్యయాణి - రాత్రయో వర్ధన్తే - అహాని హ్రసన్తీత్యర్థః॥ పూర్వవద్దినాపేక్షయాఽత్ర హ్రాసో బోధ్యః॥ అత్రాప్యేకైకా ఘటికా రాత్రిషు వర్ధతే - అహస్సు హ్రసతీత్యవగన్తవ్యం - ఇదం చ స్థూలదృష్ట్యోక్తం, వృద్ధిహ్రాసయోః ప్రతిమాసం వైషమ్యాత్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ అథ తాత్త్వికం వృద్ధిహ్రాసకాలమాహ॥ యావదితి॥ దక్షిణాయనపర్యన్తమహాని వర్ధన్తే, రాత్రయో హ్రసన్తి, తతః, ఉత్తరాయణపర్యన్తం త్వ-హాని, హ్రసన్తి, రాత్రయో వర్ధన్త ఇత్యర్థః, ఏతదేవ ప్రపఞ్చితం శ్రీవైష్ణవే పురాణే ‘‘ అయనస్యోత్తరస్యాదౌ మకరం యాతి భాస్కరః। తతః కుమ్భం చ మీనం చ రాశే రాశ్యన్తరం ద్విజ॥ త్రిష్వేతేష్వథ భుక్తేషు తతో వైషువతీం గతిమ్। ప్రయాతి సవితా కుర్వన్నహోరాత్రం తతస్సమమ్॥ తతో రాత్రిః క్షయం యాతి వర్ధతేఽనుదినం దినమ్। తతశ్చ మిథునస్యాన్తే పరాం కాష్ఠాముపాగతః॥ రాశిం కర్కటకం ప్రాప్య కురుతే దక్షిణాయనమ్। కులాలచక్రపర్యన్తో యథా శీఘ్రం ప్రవర్తతే। అతివేగితయా కాలం వాయువేగగతశ్చరన్॥ తస్మాత్ప్రకృష్టాం భూమిం తు కాలేనాల్పేన గచ్ఛతి। సూర్యో ద్వాదశభిశ్శైఘ్ర్యాన్ముహూర్తైర్దక్షిణాయనే॥ త్రయోదశార్ధమృక్షాణామహ్నా యచ్చరతే*ద్విజ। ముహూర్తైస్తావదృక్షాణి నక్తమష్టాదశై*శ్చరన్॥ కులాలచక్రమధ్యస్థో యథా మన్దం ప్రసర్పతి। తథోదగయనే సూర్యస్సర్పతే*మన్దవిక్రమః॥ తస్మాద్దీర్ఘేణ కాలేన భూమిమల్పాం తు గచ్ఛతి। అష్టాదశముహూర్తం తు*ఉత్తరాయణపశ్చిమమ్। అహో భవతి తత్రాపి చరతే*మన్దవిక్రమః।

న్తి॥ ౩ ॥ యదా వృషభాదిషు పఞ్చసు రాశిషు చరతి తదాఽహాన్యేవ వర్ధన్తే హ్రసతి చ మాసి మాస్యేకైకా ఘటికా రాత్రిషు యదా వృశ్చికాదిషు పఞ్చసు వర్తతే-తదాఽహోరాత్రాణి విపర్యయాణి భవన్తి ॥ ౪ ॥ యావద్దక్షిణాయనమహాని వర్ధన్తే యావదుదగయనం రాత్రయః। ఏవం నవకోటయ ఏకపఞ్చాశల్లక్షాణి చ యోజనానాం మానసోత్తరగిరిం పరివర్తమానస్యోపదిశన్తి ॥ ౫ ॥ తస్మిన్నైన్ద్రీం పురీం పూర్వస్మాన్మేరోర్దేవధానీం నామ దక్షిణతో యామ్యాం సంయమనీం నామ - పశ్చాద్వారుణీం నిమ్లోచనీం నామోత్తరతస్సౌమ్యాం విభావరీం నామ ॥ ౬ ॥ తాసూదయమధ్యాహ్నాస్తమయనిశీథానీతి భూతానాం ప్రవృత్తినివృత్తి

త్రయోదశార్ధమహ్నా వై ఋక్షాణాం చరతే*రవిః॥ ముహూర్తైస్తావదృక్షాణి రాత్రౌ ద్వాదశభిశ్చరన్। అతో మన్దతరం నాభ్యాం చక్రం భ్రమతి వై యథా॥ కులాలచక్రనాభిస్తు యథా తత్రైవ వర్తతే। ధ్రువస్తథా హి మైత్రేయ తత్రైవ పరివర్తతే॥ ఉభయోః కాష్ఠయోర్మధ్యే భ్రమతే మణ్డలాని తు। దివా నక్తం చ సూర్యస్య మన్దా శీఘ్రా చ వై గతిః॥ ఏకప్రమాణమేవైష మార్గం యాతి దివాకరః। అహోరాత్రేణ యో భుఙ్క్తే సమస్తా రాశయో ద్విజ॥ షడేవ రాశీన్యో భుఙ్క్తే రాత్రావన్యాంశ్చ షడ్దివా। రాశిప్రమాణజనితా దీర్ఘహ్రస్వాత్మతా తతః॥ తథా నిశాయాం రాశీనాం ప్రమాణైర్లఘుదీర్ఘతా। దినాన్తే దీర్ఘహ్రస్వత్వం తద్భాగేనైవ జాయతే॥ ఉత్తరే ప్రక్రమే శీఘ్రా నిశి మన్దా గతిర్దివా। దక్షిణేత్వయనే సైవ విపరీతా వివస్వతః,, ఇతి, యదా మేషతులయోర్వర్తతే తదాఽహోరాత్రాణి సమానాని భవన్తీత్యనేనోత్తరాయణే మేషమాసే సామ్యమహోరాత్రస్య, దక్షిణాయనే తులామాసే సామ్యమిత్యుక్తమ్॥ తదేవ వైష్ణవేప్యుక్తం ‘‘ తులామేషగతే భానౌ సమం రాత్రిదినం తు తత్,, ఇతి, ఏవం సూర్యస్య మన్దాదిగతిభిరహోరాత్రపరిమాణవిభాగ ఉక్తః - అథాఽహోరాత్రవిభాగతత్పరిమాణవిభాగాద్యర్థం - మానసోత్తరే మేరుం పరిభ్రమతా సూర్యేణ కతి యోజనాని పరిభ్రాన్తాని భవన్తీత్యపేక్షాయామాహ ॥ ఏవమితి॥ ఏవం మన్దాదిగతిభిర్మానసోత్తరగిరిం పరివర్తమానస్య మానసోత్తరే మేరుం పరివర్తమానస్య, యోజనానాం తేన పరిభ్రామ్యమాణానాం యోజనానాం నవకోటయః, ఏకపఞ్చాశల్లక్షాణి చేత్యుపదిశన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ అథోదయాస్తమయాదిస్వరూపం వివక్షుస్తదుపోద్ఘాతం ప్రపఞ్చయతి ॥ తస్మిన్నిత్యాదినా ॥ విభావరీం నామేత్యన్తేన-తస్మిన్మానసోత్తరే-మేరోః పూర్వతః ఐన్ద్రీం దేవధానాఖ్యాం పురీ-ముపదిశన్తీత్యనుషఙ్గః, ఏవముత్తరత్రాపి యోజ్యమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అథోదయాదికమాహ॥ తాస్విత్యాదినా॥ తాసు దేవధాన్యాదిషు చతసృషు పురీషు, మేరోశ్చతుర్దిశం, కాలవిశేషైరేవ-సూతానాం భూమణ్డల

స్థానాం - ప్రవృత్తినివృత్తినిమిత్తానివ్యాపారతదభావనిమిత్తాని - ఉదయాస్తమయౌ - నయన్తి - తత్రోదయాస్తమయాస్తానిప్రవృత్తినిమిత్తాని - నిశీథాదీనినివృత్తినిమిత్తాని, తత్సాధూతానాంసు స్తుత్యావితివివేకః - ఆదిశబ్దేనపూర్వోత్తరారాత్రేర్భాగావివక్షితౌ - మేరోశ్చతుర్దిశమిత్యస్యాయమభిప్రాయః - యానిమేరోర్దక్షిణభూతాని - తేషామైన్ద్రీమారభ్యపూర్వానయోదిశఃతత్ర మేణోదయాదయశ్చ త్వన్తోభవన్తి - యానిపశ్చిమతః తేషాంయామ్యామారభ్య - యాన్యుత్తరతః తేషాంవారుణీమారభ్య - యేపూర్వతః తేషాంసౌమ్యామారభ్యేతి ॥ మేరోస్స్థితానాంతునోదయాదికమస్తీత్యాహ ॥ తత్రత్యానామితి ॥ తత్రత్యానాంమేరౌస్థితానాం - ఆదిత్యః - దివసమధ్యగతఏవ - సదాపదధానఃవ్యాపారయం, స్తపతిప్రకాశతే - కించ, సర్వేషాం ద్వీపవర్షాణాంమేరుముత్తరంకరోతీత్యాహ ॥ సవ్యేనేతి ॥ ఆదిత్యంపశ్యతాంసవ్యేనస్థితం - మహామేరు - మాదిత్యః - స్వదక్షిణభాగస్థితంకరోతీత్యర్థః। యత్రయఃపశ్యత్యాదిత్యం సైవతత్రప్రాచీ - తస్యచవామతోమేరుస్తిష్ఠతీతిభావః - సమయవిశేషైరిత్యస్యాయమభిప్రాయః ,, ఉదయాస్తమనేచైవసర్వకాలంతుసంముఖే। దిశాస్వశేషాసుతథామైత్రేయవిదిశాసు చ ॥ యైర్యత్రదృశ్యతేభాస్వాన్స తేషాముదయస్స్మృతః ॥ తిరోభావంచయత్రైతి తత్రైవాస్తమనంరవేః ॥ నైవాస్తమననం రవేస్స్యాన్నోదయస్సర్వదాతతః ॥ ఉదయాస్తమనాఖ్యంహిదర్శనాదర్శనంరవేః ॥ శక్రాదీనాంపురేతిష్ఠన్స్పృశత్యేషపురత్రయ ,, మితిశ్రీవైష్ణవపురాణోక్తరీత్యాదక్షిణావగ్రప్రవాహాఖ్యవాయునాభ్రమమాణజ్యోతిశ్చక్రగతివశాదతిదూరతో భూసంలగ్నస్యైవకాలవిశేషేదర్శనముదయః - ఆకాశమారూఢస్యైవదర్శనంమధ్యాహ్నః - భూమింప్రవిష్టస్యేవదర్శనమస్తమయః - తతోఽతిదూరగమనేనిశీథ - ఇతికాలవిశేషకృతాపిర్భావాదికమేవోదయాదికమితిఏవం ,, అద్భ్యోవాఏష ప్రాతరుదేతిఆపస్సాయంప్రవిశతి ,, తిశ్రుతవ్యవహారోఽపిసముద్రతిరస్థదృష్టికృతః , మానసోత్తరేభ్రమతస్సూర్యస్యాప్సుప్రవేశాసంభవాత్ ॥ ౭ ॥ యథోక్తస్యోదయాస్తమయాదేర్దేశనియమందర్శయతి ॥ యత్రోదేతీత్యాదినా ॥ యః

నిమిత్తాని - సమయవిశేషేణమేరోశ్చతుర్దిశంతత్రత్యానాందివసమధ్యగతఏవసదావిదధానఆదిత్యస్తపతిస వ్యేనాచలంచలన్దక్షిణేనకరోతి ॥ ౭ ॥ యత్రోదేతితస్యహిసమానసూత్రనిపాతేనిమ్లోచతి, యత్రక్వచన స్యన్దేనాభితపతితస్యహ్యేషసమానసూత్రనిపాతేప్రస్వాపయతి, తత్రగతంనపశ్యన్తియేతమనుపశ్యేరన్ ॥ ౮ ॥ యదాహ్యైన్ద్ర్యాః పుర్యాః ప్రచలతిపఞ్చదశభిర్ఘటికాభిర్యామ్యాంసపాదకోటిద్వయంయోజనానాంసార్ధద్వాదశలక్షాణిసాధికానిచోపయాతి - ఏవంతతోవారుణీంసౌమ్యామైన్ద్రీంచపునః ॥ ౯ ॥ తథాఽన్యేచగ్రహాస్సోమాదయోనక్షత్రైస్సహజ్యోతిశ్చక్రేసమభ్యుద్యన్తిసహవాఽభినిమ్లోచన్తి ॥ ౧౦ ॥ ఏవం

త్రైన్ద్ర్యాదౌపురేఉదేతఉదయంప్రాప్నోతి - దృష్టోభవతీతియావత్ - తస్యఉదయస్థానస్య - సమానసూత్రనిపాతేవారుణ్యాం - నిమ్లోచతిఅస్తమేతి - అదర్శనంప్రాప్నోతీత్యర్థః - యత్రహియామ్యాదౌపురే - స్యన్దేనాభితపతిస్వేదోద్గమేనాభితపతిమధ్యాహ్నస్థితోభవతీతియావత్ - ఏషభగవాన్సూర్యః ॥ తస్య - సమానసూత్రనిపాతేఅన్యూనాధిక - దేశే - సౌమ్యాదౌపురే, స్థితఃప్రస్వాపయతి - యామ్యాదిస్థితానామర్ధరాత్రంకరోతీత్యర్థః - యేయామ్యాదిశిస్థితాః - అస్తంగతంసూర్యమనుపశ్యేరన్, తే - తత్రగతంసౌమ్యాదిగ్గతం - నపశ్యన్తి - ఏవంయామ్యాదిపురీషూదయాదినియమోద్రష్టవ్యః ॥ ౮ ॥ ఏవముదయాదిదేశనియమఉక్తః - అథైన్ద్ర్యాదిపుర్యాయామ్యాదిపురీంప్రతికియతాకాలేనకతియోజనానిగచ్ఛతీత్యపేక్షాయామాహ ॥ యదేతి ॥ యదా - ఐన్ద్ర్యాఃపుర్యాః - ప్రచలతినిష్క్రాన్తోభవతి - తదాపఞ్చఘటికాత్మకేనకాలేన - యోజనానాం - సార్ధద్వాదశలక్షాణిసాధికానిపఞ్చవింశతిసహస్రాధికాని - సపాదకోటిద్వయంపఞ్చవింశతిలక్షాధిక - కోటిద్వయంచ - అతిక్రమ్యేతిశేషః। యామ్యాంపురీముపయాతి, ఏవం - తతో - యామ్యాయాః ప్రచలతి - ఏవముక్తకాలేనోక్తయోజనానివారుణీంపురీంగచ్ఛతి ఏవముత్తరత్రాపియోజ్యమ్ ॥ ౯ ॥ ఏవంసూర్యస్యోదయాస్తమయాదిస్వరూపంతద్దేశనియమం కాలపరిమాణంయోజనపరిమాణంచాభిధాయాథసోమాదీనాంగ్రహాణామభ్యుదయాదికమాహ ॥ తథేతి ॥ జ్యోతిశ్చక్రేణ తారాగణేనసహ - వర్తమానాఃఅన్యే, సోమాదయోగ్రహాఅపి , నక్షత్రైఃఅశ్విన్యాదిభిస్సహ - తథాసూర్యవదిన్ద్రాదిపురీషు - గగనంప్రత్యభ్యుద్యన్తిఉద్గచ్ఛన్తిఉదయంప్రాప్నువన్తి, అభినిమ్లోచన్తిఅస్తంప్రాప్నువన్తీత్యర్థః , యద్యపివస్తుతస్సూర్యస్యాపినక్షత్రైస్సహైవోదయాస్తమయౌ - తథాఽపితత్సాహిత్యాదర్శనాత్సోమాదీనామేవతత్సాహిత్యముక్తమ్ ॥ ౧౦ ॥ పఞ్చదశఘటికాభిస్సపాదకోటిద్వయంసాధికానిసార్ధద్వాదశలక్షాణిచయోజనానిగచ్ఛతీత్యుక్తం, తత్రైకేనముహూర్తేనకతియోజనానిగచ్ఛతీత్యపేక్షాయామాహ ॥ ఏవమితి ॥ త్రయీమయఇత్యుపాసనార్థముక్తం - వేద

రూపేణోపాస్యస్సౌరోరథః - ఏకేనముహూర్తేన, అష్టశతాధికచతుస్త్రింశల్లక్షయోజనాని- చతసృషు దేవధాన్యాది షు-పరిభ్రమతే కోఽసౌ సౌరోరథ స్తత్రాహ ॥యస్యేతి ॥ యస్యసౌరస్యరథస్య,ఏకం-చక్రం-సంవత్సరాత్మకం-సమామ నన్తిఉపాసతే-చక్రంవిశినష్టి - ద్వాదశారం , ద్వాదశమాసాఅరాయస్య-షడృతవోనేమయోయస్య-త్రీణిచాతుర్మాస్యా నినాభయోయస్య - ఇదముపాసనార్థమేవోక్తం - మాసాద్యారాదిరూపేణసంవత్సరరూపేణచోపాస్యమానమిత్య ర్థః ✽॥౧౧॥ ✽సౌరోరథఃపరివర్తతఇత్యుక్తం -సకింనిరవలమ్బఏవభ్రమతీత్యత్రరథంవిశినష్టి॥యస్యేతి॥అక్షశబ్దోఽత్ర-ఉ పచారాత్తద్యాయాంధురివర్తతే- ఏవంద్వితీయోఽక్షఇత్యత్రాపి-యస్యరథస్యాక్షో-మేరోర్మూర్ధని,కృతమూలఃవాయు నాబద్ధమూలః - యశ్చరథోమానసోత్తరే- కృతేతరభాగఃమానసోత్తరగిరాలక్షాగ్రోపరి-వాయుబద్ధభూమా-కృతేతర భాగః-వాయునానిబద్ధేతరభాగః -అన్యథానియుతార్ధమాత్రోచ్ఛ్రాయత్వాన్మానసోత్తరగిరేర్మేరోశ్చతురశీతిసహస్రో చ్ఛ్రాయత్వాదక్షస్యసామ్యానుపపత్తేః , కోఽసావితరభాగఃయోమానసోత్తరేకృత స్తత్రాహ॥ యత్రేతి॥యత్రఇతరభా గే-ప్రోతంసత్-రవిరథస్యచక్రం-తైలయన్త్రవత్,మానసోత్తరగిరౌ-పరితోభ్రమతి ✽ ॥౧౨॥ ✽తస్మిన్నక్షేచక్రప్రో తే,కృతమూలఃనిబద్ధపూర్వభాగః - ద్వితీయోఽక్షః - ప్రథమోఽక్షోమేరుమానసోత్తరాయతస్సార్ధసప్తలక్షోత్తరసా ర్ధకోటియోజనప్రమాణః, తస్య, తురీయమానేనసార్ధసప్తత్రింశత్సహస్రాధికైకోనచత్వారింశల్లక్షయోజనమానే న - సమ్మితఃపరిమితః - ధ్రువేకృతఃవాయుపాశేనబద్ధఉపరిభాగోయస్యతథాభూతః- తంనిదర్శయతి-తైలయన్త్రాక్షవ దితి ✽ ॥౧౩॥ ✽రథనీడాదేఃపరిమాణమాహ॥ నీడోరథినఉపవేశస్థానం,సః-షట్త్రింశల్లక్షయోజనాయామః-తురీయ

ముహూర్తేనచతుస్త్రింశల్లక్షయోజనాన్యష్టశతాధికానిసౌరోరథస్త్రయీమయశ్చతసృషుపరివర్తతే పురీషు , యస్యైకంచక్రంద్వాదశారంషణ్నేమిత్రిణాభిసంవత్సరాత్మకంసమామనన్తి ॥ ౧౧ ॥ యస్యాక్షోమేరోర్మూర్ధనికృతోమానసోత్తరేకృతేతరభాగోయత్రప్రోతంరవిరథచక్రంతైలయన్త్రచక్రవన్మానసోత్తరగిరౌపరిభ్రమతి ॥౧౨॥తస్మిన్నక్షేకృతమూలోద్వితీయోఽక్షస్తుర్యమానేనసంమితస్తైలయన్త్రాక్షవద్ధ్రువేకృతోపరిభాగః॥౧౩॥రథనీడస్తుషట్త్రింశల్లక్షయోజనాయతస్తత్తురీయభాగవిశాలస్తథావాన్రవిరథయుగోయత్రహయాశ్ఛన్దోనామానస్సప్తారుణయోజితావహన్తిదేవమాదిత్యంపురస్తాత్సవితురరుణఃపశ్చాచ్చనియుక్తస్సౌత్యేకర్మణికిలాస్తే॥౧౪॥తథావాలఖిల్యాఋషయోఽఙ్గుష్ఠపర్వమాత్రాష్షష్టిసహస్రాణిపురతస్సూర్యంసూక్తవాకాయనియుక్తాస్సంస్తువన్తి॥ ౧౫ ॥ తథాఽన్యేచఋషయోగన్ధర్వా

భాగవిశాలఃనవలక్షయోజనవిశాలః - రవిరథయుగోఽపి-తావాన్షట్త్రింశల్లక్షయోజనాయామ-స్తురీయభాగవిశాలః- యుగంవిశినష్టి-యత్రయుగే-అరుణేనసూతేన - యోజితాః-సప్త - హయాఃఅశ్వాః-గాయత్ర్యాదిఛన్దోనామానః-దేవ మాదిత్యం - వహన్తిగన్తవ్యదేశంప్రాపయన్తి - అశ్వానాంనామానిశ్రీవైష్ణవేపురాణేఉక్తాని । హయాశ్చసప్తఛన్దాం సితేషాంనామానిమేశ్శృణు ॥ గాయత్రీచబృహత్యుష్ణిగ్జగతీత్రిష్టుబేవచ ,, అనుష్టుప్పఙ్క్తిరిత్యుక్తాశ్ఛన్దాంసిహరయోరవేః,, ఇతి,నన్వ ,, కోఽశ్వోవహతిసప్తనామే ,, తి-శ్రుతివిరోధఇతిచేదుచ్యతే,ఏకఇత్యనైకరూప్యముచ్యతే,అశ్వఇతిజాత్యభి ప్రాయఏకత్వనిర్దేశః ,, ఏకోవ్రీహిస్సుసంపన్నః ,, ఇత్యాదివత్-సప్తనామేత్యనేనగాయత్ర్యాదిసప్తనామానఇత్యు చ్యతే-తథాచైకరూపాగాయత్ర్యాదిసప్తనామానోఽశ్వావహన్తీతిశ్రుత్యర్థః , ఉపబృంహణానుసారాదేవ హిశ్రుత్యర్థనిర్ణయఇతి-తేషాంగాయత్ర్యాదినామకత్వంతద్దృష్ట్యోపాసనార్థముక్తం - అరుణయోజితాదేవంవహన్తీ త్యుక్తం,కుత్రస్థితోఽశ్వాన్యోజయతీత్యత్రాహ ॥ పురస్తాదితి-సవితుః-పురస్తాత్పురతః,స్థితోఽరుణః-సౌత్యేఅశ్వయో జనారూపే-కర్మణ్యాస్తఇత్యర్థః - పురస్తాత్స్థితోఽపికింసవితురభిముఖతోవర్తతే॥ నేత్యాహ॥పశ్చాచ్చనియుక్తఇతి॥ పురస్తాత్స్థితోఽపిప్రత్యఙ్ముఖఆస్తే-యద్వాయతస్సూర్యస్యపురస్తాత్తస్యైవపశ్చిమత్వాత్పశ్చాదిత్యుక్తమ్ ✽ ॥౧౪॥ ✽ వాలఖిల్యాఖ్యాఋషయోఽపి - షష్టిసహస్రసంఖ్యాకాః - అఙ్గుష్ఠపర్వప్రమితాః - సూర్యస్య , పురతో , రథే కాః-సూక్తవాకాయ-వాకఉక్తిః-సూక్తరూపోవాకస్సూక్తవాకః-సుభాషితరూపోక్తయేసంస్తుతయఇతియావత్- నియుక్తాఃఆదిష్టాస్సన్తః-సూర్యం - సంస్తువన్తి ✽ ॥౧౫॥ ✽తథా,అన్యేఋష్యాదయస్సప్తగణాఏకైకశశ్చతుర్దశచ తుర్దశద్వంద్వశో-మాసిమాసి - పృథక్కర్మభిః - ఆదిత్యముపాసతఇత్యన్వయః-తత్రగ్రామణ్యోయక్షాః-కథంభూతమా

త్మానం-సర్వేషాం ధృతధిష్ఠాతృత్వాదాత్మానం - భగవదాత్మకత్వాద్వా ఆత్మానం-నానానామానం నానాభేదభిన్నానామానం-కథం భూతాః పృథఙ్నామానః పరస్పరవిలక్షణనామానః, పృథక్కర్మాణి శ్రీమతి వైష్ణవే ప్రపఞ్చితాని,, స్తువన్తి తం వై మునయో గన్ధర్వైః గీయతే పురః। నృత్యన్త్యప్సరసోయాన్తి తస్య చాను నిశాచరాః ॥ వహన్తి పన్నగా యక్షైః క్రియతేఽభీషుసంగ్రహః। వాలఖిల్యాస్తథైవైనం పరివార్య సహాసత,, ఇత్యాదినా-యస్య హ్యత్ర మాసి మాసి చతుర్దశ చతుర్దశోపాసత ఇతి ప్రతీయతే, శ్రీమతి వైష్ణవే తు సప్త సప్తేతి-తథాహ ,, సతదాఽధిష్ఠితో దేవై రాదిత్యో మునిభిస్తదా। గన్ధర్వాప్సరసోభిశ్చ గ్రామణీసర్పరాక్షసైః॥ ధాతా క్రతుస్థలీ చైవ పులస్త్యో వాసుకిస్తథా। రథకృద్గ్రామణీశ్చేతి తుమ్బురుశ్చైవ సప్తమః॥ ఏతే వసన్తి వై చైత్రే మధుమాసే సదైవ హి। మైత్రేయస్యన్దనే భానోస్సప్త మాసాధికారిణః॥ అర్యమా పులహశ్చైవ రథౌజాః పుఞ్జికస్తథా। ప్రహేతిః కచ్ఛనీరశ్చ నారదశ్చ రథేరవేః॥ మాధవే నివసన్త్యేతే శుక్రసంజ్ఞే నిబోధ మే॥ మిత్రోఽత్రిస్తక్షకశ్చైవ పౌరుషేయోఽథ మేనకా॥ హాహా రథః స్వనశ్చైవ మైత్రేయ తే వసన్తి వై,, ఇత్యాది॥ తథాప్యేకైకస్మిన్మాసాధికారిణి గణే ప్రధానభూతాస్సప్త వైష్ణవే కథితా ఇత్యతో న విరోధః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ పూర్వం మానసోత్తరం పరివర్తమానస్య లక్షోత్తరసార్ధనవకోటియోజనాని భవన్తీత్యుక్తం- తత్ర క్రియతా కాలేన కతి యోజనాని గచ్ఛతీత్యతోఽనుక్తమేవ ముహూర్తేన చతుస్త్రింశల్లక్షయోజనాన్యష్టశతాధికానీతి, ఇదానీం క్షణేన కతి యోజనాని గచ్ఛతీత్యత్రాహ ॥ లక్షేతి॥ నవకోట్యేకపఞ్చాశల్లక్షయోజనపరిమితం సూర్యేణ పరిభ్రామ్యమాణం భూమణ్డలం, తస్య భూవలయస్య క్రోశద్వయాధిక ద్విసహస్రయోజనాని, స సూర్యః క్షణేన కాలేన, భుఙ్క్తే గచ్ఛతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ఏకవింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ప్సరసో నాగా గ్రామణ్యో యాతుధానా దేవా ఇత్యేకైకశో గణాస్సప్త చతుర్దశ మాసి మాసి భగవన్తం సూర్యమాత్మానం నానానామానః పృథఙ్నామానః పృథక్కర్మభిర్ద్వన్ద్వశ ఉపాసతే ॥ ౧౬ ॥ లక్షోత్తరసార్ధనవకోటియోజనపరిమణ్డలం భూవలయం యస్య క్షణేన గవ్యూత్యుత్తరద్విసాహస్రయోజనాని స భుఙ్క్తే ॥ ౧౭ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ఏకవింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

రాజోవాచ॥ యదేతద్భగవత ఆదిత్యస్య మేరుం ధ్రువం చ ప్రదక్షిణేన పరిక్రామతో రాశీనామభిముఖం ప్రచలితం చాప్రదక్షిణం భగవతోప వర్ణితమముష్య వయం కథమనుమిమీమహీతి॥ ౧॥ స హోవాచ యథా కులాలచక్రేణ భ్రమతా సహ భ్రమతాం తదాశ్రయాణాం పిపీలికాదీనాం గతిరన్యైవ ప్రదేశాన్తరేష్వప్యుపలభ్యమానత్వాదేవం నక్షత్రరాశిభిరుపలక్షితేన కాలచక్రేణ ధ్రువం మేరుం చ ప్రదక్షిణేన పరిధావతా సహ పరిధావమానానాం తదాశ్రయాణాం సూర్యాదీనాం గ్రహాణాం గతిరన్యైవ నక్షత్రాన్తరే రాశ్యన్తరే చోపలభ్యమానత్వాత్ ॥ ౨॥ స ఏ

పూర్వం సూర్యో నక్షత్రాభిముఖం మకరాదిషు రాశిషు చరతీత్యుక్తం-తథా మేరుం ధ్రువం చ పరివర్తత ఇతి చోక్తం తదిదం గతిద్వయం యుగపదేకస్యాఘటమానముక్తానువాదపూర్వకం పృచ్ఛతి రాజా ॥ యదేతదితి॥ యదేతదిత్యాదిన ఉపవర్ణితమిత్యన్తేనోక్తస్యానువాదః- అముష్యేత్యాదినా ప్రశ్నః, భగవతా త్వయా-యదేత-దుపవర్ణితం-కిం తత్, మేరుం ధ్రువం చ, ప్రదక్షిణేన-పరిభ్రమతో-భగవత ఆదిత్యస్య, పునః, రాశీనామభిముఖం నక్షత్రాభిముఖతయా రాశిషు ప్రచలనమిత్యేతద్ద్వయం విరుద్ధ-మముష్య సూర్యస్య-కథమనుమిమీమహే కథముపపన్నం భవతీతి విపిత్సామహే ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఏవమాపృష్టో భగవాన్బాదరాయణిరాహేత్యాహ సూతః॥ స హోవాచేతి॥ శుకోక్తిమాహ ॥ యథేత్యాది రాశ్యన్తరే చోపలభ్యమానత్వాదిత్యన్తేన, విరుద్ధమప్యేకస్య గతిద్వయముపపన్నమితి సదృష్టాన్తమాహ॥ యథేతి॥ భ్రమతా-కులాలచక్రేణ సహ, భ్రమతాం, కులాలచక్రాశ్రయాణాం పిపీలికాదీనాం-యథా-గతి-రన్యైవ-దృశ్యతే-దృష్టాన్తేఽపి కథం - తత్రాహ ప్రదేశాన్తరే చక్రస్యైవ ప్రదేశాన్తరే ఉపలభ్యమానత్వాత్ - పిపీలికాదీనామిత్యనుషఙ్గః-యది గతిరనన్యా, తర్హి ప్రదేశాన్తరేణోపలభ్యేరన్, అత ఉపలమ్భాద్గతిరన్యైవేత్యర్థః-ఏవం దృష్టాన్తే ప్రదర్శితం గతిద్వయం దార్ష్టాన్తికే సాధయతి॥ ఏవమితి॥ ఏవం తథా-నక్షత్రైః రాశిభిశ్చో- పలక్షితేన - నిరాశ్రయాణాం నక్షత్రాదీనామవస్థానాసంభవాత్తదాశ్రయః కాల చక్రమనుమీయత ఇత్యభిప్రాయేణోపలక్షితేనేత్యుక్తం, మేరుం ధ్రువం చ-ప్రదక్షిణేన, పరిభ్రమతా -కాలచక్రేణ శింశుమారేణ సహ-పరిభ్రమతాం తదాశ్రయాణాం కాలచక్రాశ్రయాణాం సూర్యాదీనాం, గ్రహాణాం- నక్షత్రాభిముఖతయా-షు, గతి-రన్యా-ఉపపద్యత ఏవ కుతః, నక్షత్రాన్తరే రాశ్యన్తరే చోపలభ్యమానత్వాదిత్యన్వయః ॥ ౨ ॥ ❁ ఏవం ప్రశ్నస్యోత్తరమభిధాయాథ సూర్యరూపేణావస్థితస్య భగవతస్తద్వర్ణాశ్రమధర్మారాధ్యత్వం స్వగత్యా సంవత్సరాయనఋతు

సపక్షదివానక్తాదిరూపేణ కాలవిభాజకత్వం చాహ ॥ స ఇతి ॥ భగవానాదిపురుషః జగత్కారణభూతో నారాయణ ఏవ - స సూర్యస్తన్మూర్తిః పరిస్థితః "అథ య ఏషోఽన్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యత" ఇతి - సూర్యస్య భగవదాత్మకత్వశ్రవణాచ్ఛరీరాత్మభావనిబన్ధనం స ఏష నారాయణ ఇతి సామానాధికరణ్యం - ఏవ - మాదిత్యరూపో భగవాన్నారాయణో - లోకానాం - స్వస్తయే - త్రయీమయం - తత్కాలనియమేన - కర్మణాం - విశుద్ధేః స్వారాధ్యస్య, నిమిత్తం సాద్గుణ్యార్థ - మాత్మానం ద్వాదశధా - విభజ్య - వసన్తాదిషు, షట్సు ఋతుషు - యథోపజోషం యథాకర్మభోగ - మృతుగణాన్ శీతాతపవాతవర్షాదీన్ విదధాతి కరోతీత్యన్వయః - తత్ర ద్వాదశధా విభాగో నామాదిత్యాఖ్యక్షేత్రజ్ఞే ప్రతిమాసమృతుగణవిధానోపయుక్తసంకల్పరూపజ్ఞానేనానుప్రవేశః "మాసి మాసి రవిర్యో యస్తత్ర తత్ర హి సా పరా । త్రయీమయీ విష్ణుశక్తిరవస్థానం కరోతి వై ॥ విష్ణుశక్తిరవస్థానం సదాఽఽదిత్యే కరోతి సా । న కేవలం రవేశ్శక్తిర్వైష్ణవీ సా త్రయీమయీ ॥ ఏవం సా సాత్త్వికీ శక్తిర్వైష్ణవీ యా త్రయీమయీ । అతస్స త్రిగుణోపేతం భాస్వన్తమధితిష్ఠతి ॥ తయా చాధిష్ఠితస్సోఽతిజాజ్వలీతి స్వరశ్మిభిః । తమస్సమస్తజగతాం నాశం నయతి చాఖిలం" మితి వైష్ణవపురాణోక్తేః - త్రయీమయత్వం నామ ప్రాచుర్యేణ త్రయ్యాస్తుత్యత్వం - తదపి చోక్తం తత్రైవ "ఋచస్తపన్తి పూర్వాహ్ణే మధ్యాహ్నే చ యజూంషి చ - బృహద్రథన్తరాదీని సామాన్యహ్నః క్షయే రవేః ॥ అఙ్గమేషా త్రయీ విష్ణోరృగ్యజుస్సామసంజ్ఞితే" ఇతి - కదం మాతో విదధాతి - వేదేన, తదజ్ఞైః కవిభిశ్చ - జిజ్ఞాస్యమానః వేదైర్గోప్యమానః, కవిభిరుపాస్యమాన ఇత్యర్థః ॥ ౩ ॥ ఏతదేవోపపాదయతి ॥ తమేతమాదిత్యరూపేణావస్థితం భగవన్త - మిహ లోకే - పురుషాః - వర్ణాశ్రమాచారానువర్తినః - త్రయ్యా విద్యయా - శ్రద్ధయా - యజన్తః - త్రయ్యా యజనమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ ఉచ్చావచైః కర్మభిరామ్నాతైర్యోగవితానైశ్చేతి ॥ ఉచ్చావచైర్నానావిధైః, ఆమ్నాతైః - వైదికైః కర్మ

స ఏష భగవానాదిపురుష ఏవ సాక్షాన్నారాయణో లోకానాం స్వస్తయ ఆత్మానం త్రయీమయం కర్మవిశుద్ధినిమిత్తం కవిభిరపి వేదేన జిజ్ఞాస్యమానో ద్వాదశధా విభజ్య షట్సు వసన్తాదిషు ఋతుషు యథోపజోషమృతుగణాన్ విదధాతి ॥ ౩ ॥ తమేనమిహ పురుషాస్త్రయ్యా విద్యయా వర్ణాశ్రమాచారానుపథా ఉచ్చావచైః కర్మభిరామ్నాతైర్యోగవితానైశ్చ శ్రద్ధయా యజన్తోఽఞ్జసా శ్రేయస్సమధిగచ్ఛన్తి ॥ ౪ ॥ అథ స ఏష ఆత్మా లోకానాం ద్యావాపృథివ్యోరన్తరేణ నభోవలయస్య కాలచక్రగతో ద్వాదశ మాసాన్ భుఙ్క్తే రాశిసంజ్ఞాన్ సంవత్సరావయవాన్ మాసః పక్షద్వయం దివా నక్తం చేతి వదన్తి ॥ ౫ ॥ యావతా కాలేన షష్ఠమంశం భుఞ్జీత స వా ఋతురిత్యుపదిశన్తి సంవత్సరావయవః - అథ యావతాఽర్ధేన నభోవీథ్యాం ప్రచరతి తం కాలమయనమాచక్షతే ॥ ౬ ॥ అథ చ యావన్నభోమణ్డలం సహ ద్యావాపృథివ్యోర్మణ్డలాభ్యాం కార్త్స్న్యేన సహ భుఞ్జీత

భిః యజ్ఞాదిభిః - యోగవితానైః ఉపాసనవిస్తరైశ్చ - ఆమ్నాతైరితి పూర్వోత్తరాభ్యాం సంబధ్యతే - వైదికైరుపాసనైశ్చేత్యర్థః - యజన్తః ఆరాధయన్తః - అఞ్జసా సుఖేన, ఆశు వా, శ్రేయః స్వర్గమోక్షాదిరూపం - సమ్యక్ప్రాప్నువన్తి ॥ ౪ ॥ అథ స ఏష - లోకానా - మన్తరాత్మా - ఏష భగవానా - దిత్యరూపేణావస్థితో - ద్యావాపృథివ్యోర్మధ్యే, యన్నభోవలయమన్తరిక్షం, తస్య మధ్యే - యః కాలచక్రం శింశుమారం, తద్గతః - కాలచక్రస్థమేషాదిరాశిషు, నక్షత్రాభిముఖం చరన్నిత్యర్థః - ద్వాదశ మాసాన్భుఙ్క్తే - సంవత్సరావయవాన్మాసాఖ్యాన్ ద్వాదశ - భుఙ్క్తే అనుభవతి - మకరాదిషు రాశిషు ద్వాదశస్వాదిత్యచరితేషు సత్సు ద్వాదశ మాసా భవన్తీత్యర్థః, యానేవాదిత్యో ద్వాదశ సంవత్సరావయవాన్ భుఙ్క్తే తానేవ రాశిసంజ్ఞాన్ మేషాదిరాశిసంచారనిమిత్తా మాసాదిసంజ్ఞా యేషాం తాన్, సంవత్సరావయవాన్ మాసాదీన్మానభేదేన వదన్తి - తత్ర చాన్ద్రమానేన మాసః పక్షద్వయమితి వదన్తి, తేషామేవ చిత్రానక్షత్రయుక్తపౌర్ణమాసీయుక్తత్వాచ్చైత్రాదిసంజ్ఞా భవన్తి - సౌరేణ మానేన సపాదమహానక్షత్రద్వయమితి వదన్తి, పిత్ర్యేణ మానేన దివా నక్తమహోరాత్రమితి వదన్తీత్యర్థః ॥ ౫ ॥ ఏతద్ద్వాదశభాగాత్మకస్య సంవత్సరస్య, యావతా భాగేన మాసద్వయాత్మకేన షష్ఠమంశం రాశిద్వయం, భుఞ్జీత చరేత్, ఆదిత్య ఇతి కర్తృపదమధ్యాహార్యం - స వై తావాన్కాలః, ఋతురిత్యుచ్యతే - స చ సంవత్సరస్య షష్ఠోఽంశ ఇత్యర్థః - అథ సంవత్సరస్య, యావతా షణ్మాసాత్మకేనార్ధేన కాలేన, నభోవీథ్యాం కాలచక్రస్థ రాశిషట్కే, ప్రచలతి - తం కాలమయన - మాచక్షతే - యావతా కాలేన మకరాదిరాశిషట్కం సంచరితం భవతి - తావన్తం కాలమయనమాచక్షత ఇత్యర్థః ॥ ౬ ॥ అథ - ద్యావాపృథివ్యో - ర్మణ్డలాభ్యాం సహ - సంధితమితి శేషః - యావన్నభోమణ్డలం ద్వాదశరాశ్యాత్మకం, కార్త్స్న్యేన - యావతా కాలేన అయనద్వయాత్మకేన - భుఞ్జీత - ద్వాదశరాశ్యాత్మకం కృత్స్నం నభోమణ్డలం, భానోర్నాన్ద్య—

కాలేన-సంచరితం భవతీతం కాలం, సంవత్సరం-పరివత్సరం, ఇడావత్సర-మిద్వత్సర-మనువత్సర, మితి సమామనన్తీత్యర్థః॥ అత్రేదమవధేయం॥ యదా శుక్ల ప్రతిపది సంక్రాన్తిర్భవతి తదా సౌరచాన్ద్రమానయోర్యుగపదుపక్రమో భవతి స సంవత్సరః, సౌరమానవర్షే వర్ధిష్ణుమానవర్ధనే చాన్ద్రమానేన షట్ప్రాప్తిః సంవత్సరోత్తీ ద్వాదశ దినవ్యవధానాదుభయోర్యుగపత్ప్రారమ్భో భవతి - ఏవం పఞ్చ వర్షాణి గచ్ఛన్తి, తన్మధ్యే ద్వావధిమాసౌ భవతః, తతః పునష్షష్ఠస్సంవత్సరో భవతి, తదేవమవాన్తరభేదేన సంవత్సరాదిపఞ్చకం క్రమేణ సమామనన్తీతి ॥ ౭ ॥ ఏవం సూర్యగతిభేదస్తత్కృతః కాలవిభాగశ్చోక్తః, అథ సోమర్క్ష శుక్రాదీనాం స్థానాని తద్గతిభేదాన్ తత్కృత శుభాశుభాదికార్యం చాహ ॥ ఏవమిత్యాదినాయావదధ్యాయం ॥ అర్కగభస్తిభ్యో మణ్డలరూపేభ్యః, లక్షయోజనత, ఉపరిష్టాత్, ఉపలభ్యమానః, ద్రుతతరగమనః, అత ఏవ, అగ్రంచరతీత్యగ్రచారీ సన్, అర్కస్య, యా, సంవత్సరభుక్తిః, సంవత్సరేణ ద్వాదశరాశిసంచారాత్మికా భుక్తిః, తాం-పక్షాభ్యామేవ-భుఙ్క్తే కరోతి, ఏవమర్కస్య, యా-మాసభుక్తిః, స్తాం, సపాదర్క్షాభ్యాం పాదాధికాభ్యాం ద్వాభ్యాం నక్షత్రాభ్యాం, సపాదనక్షత్రద్వయాభిముఖగమనేనైవ సార్ధసప్తోత్తరషష్టి ముహూర్తాత్మక కాలేనేతి యావత్ - పక్షభుక్తిం - దినేనైవ త్రింశన్ముహూర్తాత్మక కాలేనైవ-కరోతీత్యర్థః ॥ ౮ ॥ అథ హే రాజన్, ఆపూర్యమాణాభిః శుక్ల పక్షే, అపక్షీయమాణాభిః కృష్ణ పక్షే-కలాభిః, విభక్తాభ్యాం, పూర్వపక్షాపరపక్షాభ్యాం శుక్ల కృష్ణ పక్షాభ్యాం పితౄణాం, మహోరాత్రాణి అహోరాత్రాత్మకమేకం దినం, కుర్వాణః, సర్వేషాం జీవసమూహానాం, ప్రాణః ప్రాణాప్యాయనకరః, అత ఏవ-

---

తం కాలం సంవత్సరం పరివత్సరమిడావత్సరమనువత్సరమిద్వత్సరమితి భానోర్మాన్ద్యశైఘ్ర్యసామ్యగతిభిస్సమామనన్తి ॥ ౭ ॥ ఏవం చన్ద్రమా అర్కగభస్తిభ్య ఉపరిష్టాల్లక్షయోజనాదుపలభ్యమానోఽర్కస్య సంవత్సరభుక్తిం పక్షాభ్యాం మాసభుక్తిం సపాదర్క్షాభ్యాం దినేనైవ పక్షభుక్తిమగ్రచారీ ద్రుతతరగమనో భుఙ్క్తే ॥ ౮ ॥ అథ చాపూర్యమాణాభిరపక్షీయమాణాభిశ్చ కలాభిః పితౄణామహోరాత్రాణి పూర్వపక్షాపరపక్షాభ్యాం వితన్వానస్సర్వజీవనివహప్రాణో జీవశ్చైకమేకం నక్షత్రం త్రింశతా ముహూర్తైర్భుఙ్క్తే ॥ ౯ ॥ య ఏష షోడశకలః పురుషో భగవాన్మనోమయోఽన్నమయోఽమృతమయో దేవపితృమనుష్యభూతపశుపక్షిసరీసృపవీరుధాం ప్రాణాప్యాయనశీలత్వాత్సర్వమయ ఇతి వర్ణయన్తి ॥ ౧౦ ॥ తత ఉపరిష్టాత్త్రిలక్షయోజనతో నక్షత్రాణి మేరుం దక్షిణేనైవ కాలాయన ఈశ్వరయోజితాని సహాభిజితాఽష్టావింశతిః ॥ ౧౧ ॥ తత ఉపరిష్టాదుశనా ద్విలక్షయోజనత ఉపలభ్యతే పురతః పశ్చాత్సహైవార్కస్య శైఘ్ర్యమాన్ద్యసామ్యాభిర్గతిభిరర్కవచ్చరతి లోకానాం నిత్యదాఽనుకూల ఏవ ప్రాయేణ వర్షయంశ్చారేణానుమీయతే స వృష్టివిష్టమ్భగ్రహోపశమనః-ఉశనసా బుధోఽపి వ్యాఖ్యాతః ॥ ౧౨ ॥ తత ఉపరిష్టాద్ద్విలక్షయోజనతో బుధస్సోమసుత ఉపల

జీవః జీవయతీతి జీవః జీవనహేతుః, ఏవం భూత, ఏకమేకం నక్షత్రం, త్రింశతా-ముహూర్తైః, భుఙ్క్తే ॥ ౯ ॥ షోడశకలాః యస్య సః, ఏష పురుషశ్చన్ద్రశరీరకో భగవా-న్మనోమయః - మానసాధిదేవతాత్వాత్-అన్నమయః ఓషధీశత్వాత్-అమృతమయః సర్వప్రాణిజీవనహేతుత్వాత్- దేవానాం -యే ప్రాణా, స్తేషా-మాప్యాయనస్వభావత్వాత్సర్వమయ ఇతి వర్ణయన్తి, తత్స్వరూపజ్ఞా ఇతి శేషః ॥ ౧౦ ॥ తతశ్చన్ద్రమణ్డలస్యోపరిష్టా-త్త్రిలక్షయోజనతః-అభిజితా సహాష్టావింశతి, ర్నక్షత్రాణి-కాలాయనే కాలచక్రే, ఈశ్వరేణాన్తరాత్మభూతేన - చోదితాని ప్రేరితాని-మేరుం-ప్రదక్షిణేనైవ నతు తేషాం సూర్యాదివత్పృథగన్యా గతిరస్తీత్యర్థః - ఉత్తరాషాఢా శ్రవణసన్ధావభిజన్నక్షత్రం ఫలవిశేషేణ పృథక్కల్పితం-తేన సహాష్టావింశతిర్నక్షత్రాణి భవన్తి॥ తథా చ శ్రుతిః ‹‹అభిజిన్నామ నక్షత్రముపరిష్టాదషాఢానా,, మితి ॥ ౧౧ ॥ తతో నక్షత్రమణ్డలా, ద్ద్విలక్షయోజనత-ఉపరి ఉశనా శుక్ర - ఉపలభ్యతే-స చా-ర్కస్య-పురతః పశ్చాత్-పురతస్సూర్యేణ భోజ్యమానం నక్షత్రం - పశ్చాద్భుఙ్క్తే, సహైవ భుజ్యమానేతు నక్షత్రే-శైఘ్ర్యాదిగతిభి - రర్కవ-చ్చరతి-స చ లోకానాం, సదాఽనుకూల ఏవ వర్తతే - యస్య శుక్రస్య-చారేణ క్రమస్థనక్షత్రవ్యతిక్రమేణ, ప్రాయశో, వర్షం వృష్టిరనుమీయతే అత-స్స, వృష్టివిష్టమ్భగ్రహోపశమనః, వృష్టేర్విష్టమ్భః స్తమ్భనం, యస్మాద్గ్రహా, త్తముపశమయతీతి తథా-ఉశనసా శుక్రగతిప్రకారకథనేన-బుధోఽపి బుధగతిరపి - వ్యాఖ్యాతేత్యర్థః-సూర్యస్య పురతః పశ్చాత్సహైవ వాచరతీతి వ్యాఖ్యాత ఇతి భావః ॥ ౧౨ ॥ కించిద్విశేషమాహ ॥ తత ఇత్యాదినా ॥ తతశ్శుక్రమణ్డలా-ద్ద్విలక్షయోజనత-ఉపరి సోమస్య సుతో ~~[illegible]~~నః-లోకానాం-ప్రాయేణాశుభకృత్ దుఃఖకృత్ - అశుభకృత్త్వమేవాహ ॥ యదాఽర్కాద్వ్యతిరిచ్య

ణైరర్కేణ సహ న చరతి - తత్ర తదా - అతివాతః, అభ్రప్రాయం మేఘప్రాచుర్యం - అనావృష్టిరిత్యాదిరూపం - భయం - మాశంసతే సూచయతి ॥ ౧౩ ॥ తతో బుధమణ్డలాత్ - ద్విలక్షయోజనత ఉపరిష్టాత్ - అఙ్గారక - ఉపలభ్యమానః - ఏకైకం రాశిం పక్షత్రయేణ సార్ధమాసేన - భుఙ్క్తే యది వక్రేణాభివర్తతే - త్రిభిస్త్రిభిః పక్షైః దినవక్రస్థస్సన్ తర్హి - ద్వాదశ రాశీన్ - క్రమేణోపభుఙ్క్త ఇతి పూర్వేణాన్వయః - అయం ప్రాయేణాశుభగ్రహోఽఘశంసో దుఃఖసూచకోఽపీత్యర్థః - యద్వా - ప్రాయేణాశుభగ్రహోఽపి - యది వక్రేణాభివర్తతే త్రిభిస్త్రిభిః పక్షైః - తదాఽనుకూల ఇతి శేషః - యది వక్రేణ వర్తతే - తదాఽఘశంసోఽపీత్యన్వయః ॥ ౧౪ ॥ తతోఽఙ్గారకమణ్డలాత్ - ద్విలక్షయోజనానామన్తరం ఉపరిభాగం గతో, భగవాన్ బృహస్పతిః - ఏకైకస్మిన్ రాశౌ - పరివత్సరం - ప్రచరతి - సోఽపి - యది - నవక్రస్స్యాత్, తర్హి, బ్రాహ్మణకులస్య - ప్రాయశోఽనుకూలః ॥ ౧౫ ॥ తతో బృహస్పతిమణ్డలాద్యోజనానాం - లక్షద్వయాదుపరి - శనైశ్చరః - ప్రతీయమాన ఉపలభ్యమానః - ఏకైకస్మిన్ రాశౌ - త్రింశత్త్రింశన్మాసాన్ - విలమ్బమానః శనైశ్శనైర్గచ్ఛన్ సర్వానేవ ద్వాదశ రాశీన్ - అనుపర్యేతి క్రమేణ సంచరతి - తావద్భిరనువత్సరైః ద్వాదశ జన్మాదిరాశ్యవస్థానసహచరితత్రింశత్త్రింశన్మాసానాం గణనావశాత్ సంపన్నైరనువత్సరైః - ప్రాయశః - సర్వేషామశుభకారక ఇత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ తతశ్శనైశ్చరమణ్డలాదుత్తరస్మాదు

భ్యమానః ప్రాయేణాశుభకృద్యదాఽర్కమతిరిచ్య వర్తేత తర్హ్యతివాతాభ్రప్రాయానావృష్ట్యాదిభయమాశంసతే ॥ ౧౩ ॥ తత ఊర్ధ్వమఙ్గారకోఽపి యోజనలక్షద్వితయ ఉపలభ్యమానస్త్రిభిస్త్రిభిః పక్షైరేకైకశో రాశీన్ ద్వాదశ చానుభుఙ్క్తే యది న వక్రేణాభివర్తతే ప్రాయేణాశుభగ్రహోఽఘశంసః ॥ ౧౪ ॥ తత ఉపరిష్టాద్ద్విలక్షయోజనాన్తరతో బృహస్పతిరేకైకస్మిన్ రాశౌ పరివత్సరం ప్రచరతి యది న వక్రస్స్యాత్ప్రాయేణానుకూలో బ్రాహ్మణకులస్య ॥ ౧౫ ॥ తత ఉపరిష్టాద్యోజనలక్షద్వయాత్ప్రతీయమానశ్శనైశ్చర ఏకైకస్మిన్ రాశౌ త్రింశన్మాసాన్ విలమ్బమానస్సర్వానేవానుపర్యేతి తావద్భిరనువత్సరైః ప్రాయేణ హి సర్వేషామశాన్తికరః ॥ ౧౬ ॥ తత ఉత్తరస్మాదృషయ ఏకాదశలక్షయోజనాన్తర ఉపలభ్యన్తే య ఏవ లోకానాం శమనుభావయన్తో భగవతో విష్ణోర్యత్పరమం పదం ప్రదక్షిణం ప్రక్రమన్తి ॥ ౧౭ ॥ **************

********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ద్వావింశోఽధ్యాయః ********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ తస్మాత్పరతస్త్రయోదశలక్షయోజనాన్తరతో యత్తద్విష్ణోః పరమం పదమభివదన్తి యత్ర హ మహాభాగవతో ధ్రువ ఔత్తానపాదిరగ్నినేన్ద్రేణ ప్రజాపతినా కశ్యపేన ధర్మేణ చ సమకాలయుగ్భిస్సబహుమానం దక్షిణతః క్రియమాణ ఇదానీమపి కల్పజీవినామాజీవ్య ఉపాస్తే తస్యేహానుభావ ఉపవర్ణితః ॥ ౧ ॥ స హి సర్వేషాం జ్యోతిర్గణానాం గ్రహనక్షత్రాదీనామనిమిషేణావ్యక్తరంహసా భగవతా కాలేన భ్రామ్యమాణానాం స్థాణురివావష్టమ్భ ఈశ్వరేణ విహితశ్శశ్వదవభాసతే - యథా మేఢిస్తమ్భే

పరిష్టాత్. ఏకాదశలక్షయోజనానామన్తరే అన్తరదేశే - సప్తఋషయ - ఉపలభ్యన్తే - కే తే, యే ఋషయః - లోకానాం, శం సుఖమేవ, అనుభావయన్తః సంపాదయన్తో, విష్ణోః, యత్, పదం స్థానం - పరమముత్కృష్టం, ధ్రువమణ్డలం, తత్, ప్రదక్షిణం యథా తథా, పరిక్రమన్తి పరిభ్రమన్తి ॥ ౧౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ద్వావింశోఽధ్యాయః. ****************************

ఏవం సూర్యాదీనాం గతివిశేషాస్తత్స్థానవిశేషాః కార్యవిశేషాశ్చోక్తాః - అథ ధ్రువస్య స్థానం వ్యాపారం చాహ ॥ అథేతి ॥ తస్మాదృషిమణ్డలాత్ పరతః, త్రయోదశలక్షయోజనానాం - పరస్తాద్, యత్ తత్ ప్రసిద్ధం, విష్ణోః పదం - పరమం - ఆమనన్తి, విష్ణోరభివ్యక్తిస్థానత్వాత్ పరమం పదమిత్యుక్తం - కిం తత్ పరమం పదం - తత్రాహ ॥ యత్రేతి ॥ యత్ర పరమే పదే, మహాభాగవతో ధ్రువ ఔత్తానపాదిః - అగ్న్యాదిభిస్సబహుమానం - ప్రదక్షిణతః క్రియమాణ ఉపాస్తే తిష్ఠతి ॥ తస్య ధ్రువస్య - అనుభావః ప్రభావ, ఉపవర్ణితః - చతుర్థ ఇతి శేషః ॥ ౧ ॥ స హి ధ్రువః - భగవదాత్మకేన - అనభివ్యక్తవేగేన - కాలచక్రేణ - భ్రామ్యమాణానాం, తారాగణానాం - గ్రహాణాం సూర్యాదీనాం - అశ్విన్యాదినక్షత్రాణాం చ - సర్వేషాం - స్థాణురివ నిశ్చలోఽవష్టమ్భః అవలమ్బః - ఈశ్వరేణావష్టమ్భత్వేన - విహితః స్థాపితః - శశ్వత్ సదా ఏకత్రైవాఽవభాసతే స్థాణురివావష్టమ్భ ఇత్యేతదేవోపపాదయతి ॥ యథా మేఢిస్తమ్భే త్రిభిస్త్రిగుణితైః - స్వపనైస్సూత్రైః - స్వం యోజితాః బద్ధాః - ధాన్యాక్రమణపశవో

ఽవర్ద్ధాః, మేధిస్తమ్భమవలమ్బ్యైవ - యథాస్థానంస్వస్వస్థానమనతిక్రమ్య, మణ్డలానిపాదవిక్షేపస్థానాని-చరన్తి - ఏవం నక్షత్రగణాస్సూర్యాదయోగ్రహాశ్చ- ఏతస్మిన్ కాలచక్రే - అన్తర్బహిర్యోగేనఆయోజితాః- కేచిదన్తర్యోజితాః-కేచిద్బహిర్యోజితాస్సన్తః-ధ్రువమవలమ్బ్యైవ, వాయునావాయుపాశేన - ఉదీర్యమాణాఃధార్యమాణాః,ఆకల్పాన్తం,పరితఃభ్రమన్తికర్మవశాద్వాయుపాశవశ్యత్వాద్ధ్రువావలమ్బత్వాచ్చనపినపతన్తీతిభావః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏతదేవదృష్టాన్తేనస్పష్టయతి॥నభసీతి॥ యథా-మేఘాః, శ్యేనాదయః పక్షిణశ్చ-వాయుపాశవశాః - కర్మసారథయఃకర్మావలమ్బాః,నభసి-పరివర్తన్తే-నతుభువిపతన్తి,ఏవంజ్యోతిర్గణాఅపి- ప్రకృతిపురుషయోర్య - స్సంయోగస్సంబన్ధఃకర్మాయత్తః-తేనా,నుగృహీతాఃనక్షత్రాదిరూపతాంప్రాప్తాః - జీవాఏవ-కర్మాయత్తప్రకృతిసంబన్ధవశాన్నక్షత్రాదిశరీరభాజఇత్యర్థః- అతఏవ-కర్మ,నిమిత్తం,యాసాంతా,గతయో,యేషామితితథా - కేవలనభస్సంచారాపాదకకర్మాయత్తనభోమాత్రగతయోభువినపతన్తి , కర్మణాంతత్పరిణామానాంచవైచిత్ర్యాదగ్నేరూర్ధ్వజ్వలనవద్వాయోస్తిర్యగ్గతివన్నభసిభ్రమణంభువ్యపతనంచోపపద్యతఇతిభావః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఏవంజ్యోతిర్గణానాంకర్మాయత్తోనభస్సంచారఉక్తః - అథసర్వాధారస్యభగవతఏవశింశుమారాకారేణావస్థితత్వాత్తదాశ్రయాణాంపతనశఙ్కావనాస్తీత్యభిప్రయన్ , జ్యోతిర్గణస్యశింశుమారాశ్రయత్వంయోగినాముపాసనేనసంవాదయతి॥కేచిదితి॥ శింశుమారసంస్థానస్యశింశుమారశరీరకస్య-భగవతోవాసుదేవస్యకృత్స్నచిదచిదాత్మకజగద్ధారకస్య , యోగధారణాయాంవాసుదేవవిషయకమనస్సమాధిరూపధారణాయా-మేతత్-జ్యోతిరనీకంజ్యోతిర్జాలం-కేచిద్వదభాగాః-యోగినోవా-అనువర్ణయన్తి-జ్యోతిరనీకాశ్రయంశింశుమారంభగవదాత్మకముపాస్యంబోధయన్తి,జ్యోతిరనీకాశ్రయంశింశుమారయోగధారణాయాంవిషయీకుర్వన్తీతివా

న్యాక్రమణపశవస్సంయోజితాస్త్రిభిస్సవనైర్యథాస్థానంమణ్డలమాచరన్త్యేవంభగణ - గ్రహాదయఏతస్మిన్నన్తర్బహిర్యోగినఃకాలచక్రఆయోజితాధ్రువమేవావలమ్బ్య వాయునోదీర్యమాణాఆకల్పాన్తంపరిక్రమన్తి॥౨ ॥నభసియథామేఘాశ్శ్యేనాదయోవాయువశాత్కర్మసారథయఃపరివర్తన్తఏవంజ్యోతిర్గణాఃప్రకృతిపురుషసంయోగానుగృహీతాః కర్మనిర్మితగతయోభువినపతన్తి॥౩ ॥కేచనైతజ్జ్యోతిరనీకంశింశుమారసంస్థానస్యభగవతోవాసుదేవస్య యోగధారణాయామనువర్ణయన్తి - యస్యపుచ్ఛాగ్రేఽవాక్శిరసఃకుణ్డలీభూతదేహస్యధ్రువఉపకల్పితస్తస్యలాఙ్గూలేప్రజాపతిరగ్నిరిన్ద్రోధర్మఇతి - పుచ్ఛమూలేధాతావిధాతాచ - కట్యాంసప్తర్షయః ॥ ౪ ॥ తస్యదక్షిణావర్తకుణ్డలీభూతశరీరస్యయాన్యుదగయనానిదక్షిణపార్శ్వేనక్షత్రాణ్యుపకల్పయన్తి - దక్షిణాయనానితుసవ్యే -యథాశింశుమారస్యకుణ్డలాభోగసన్నివేశస్యపార్శ్వయోరుభయోరప్యవయవాస్సమసంఖ్యాభవన్తి-పృష్ఠేత్వజవీథిరాకాశగఙ్గాచోదరతః॥౫ ॥పునర్వసుపుష్యౌ

ఽర్ధః-ఏతదేవప్రపఞ్చయతి॥యస్యేత్యాదినా ॥ యస్యభగవదాత్మకస్య - కుణ్డలీభూతదేహస్యసర్పవత్కుణ్డలీభూతోవలయీభూతోదేహోయస్య,అర్వాగధస్తాచ్ఛిరోయస్య,అనేనోర్ధ్వపుచ్ఛస్యేత్యవగమ్యతే,తస్యశింశుమారస్య-పుచ్ఛాగ్రేధ్రువ-ఉపకల్పితః,ఉపాసితః, యోగిభిరితిశేషః , శింశుమారావయవేషుయత్రయస్యయస్యావస్థానంతదాశ్రయత్వేనతస్యతస్యావయవస్యోపాసనం కృతం కైశ్చిత్తథైవాధునాఽపికర్తవ్యం తేషామవస్థితిస్తత్రతత్రైవక్ష్యమాణత్వాత్ప్రతిపాద్యతే - పుచ్ఛాగ్రేధ్రువోవ్యవస్థితః , తథాచశ్రీమతివైష్ణవేపురాణే ,, ఉత్తానపాదపుత్రస్తుతమారాధ్యజగత్పతిమ్ । సతారాశింశుమారస్యధ్రువఃపుచ్ఛేవ్యవస్థిత ,, ఇతి - తస్య శింశుమారస్య , లాఙ్గూలేపుచ్ఛాగ్రాదధోభాగే- ప్రాజాపత్యాదయశ్చత్వారోవ్యవస్థితాః , అతఃప్రాజాపత్యాద్యాశ్రయత్వేనలాఙ్గూలోపాసనం కర్తవ్యమిత్యర్థః , ఏవముత్తరత్రాపిద్రష్టవ్యం , పుచ్ఛస్యమూలే - ధాతావిధాతాచో - పకల్పితఇత్యనుషఙ్గః -కట్యాం,సప్తఋషయఃఇత్యత్రాపి , ప్రజాపత్యాదయశ్చైవంవ్యవస్థితాః,లాఙ్గూలేప్రజాపతిః,ప్రజాపతేరధస్తాదగ్నిః,తతోఽధస్తాదిన్ద్రః- స్తతోప్యధోధర్మ ఇతి ❁॥౪॥ ❁ తస్యదక్షిణావర్తకుణ్డలీభూతశరీరస్యశింశుమారస్య-దక్షిణపార్శ్వే-యాన్యుదయననక్షత్రాణిఅభిజిదాదీనిపునర్వస్వన్తాని - తానిచతుర్దశ- ఉపకల్పయన్తిఉపాసతేయానిదక్షిణాయననక్షత్రాణిపుష్యాదీన్యుత్తరాషాఢాన్తానిచతుర్దశ,తాని,వామపార్శ్వే , ఉపకల్పయన్తి - తదేవస్థానవిశేషేణవిభజ్యదర్శయితుందక్షిణేతరపార్శ్వయోరవయవసామ్యంతావదాహ॥యథేతి॥ కుణ్డలాకారసర్పాకారసన్నివేశస్యశింశుమారస్యోభయోరపిపార్శ్వయో,ర్యథావ-దవయవా - స్సమసంఖ్యాభవన్తి - తస్యపృష్ఠేత్వజవీథిః-అజవీథిర్నామ-సూర్యస్యదక్షిణాయనాఖ్యాశీఘ్రగతిమార్గవిశేషః,ఉదరే-ఆకాశగఙ్గా-ఉపకల్పితా ❁ ॥౫ ॥ ❁ స్థానవిశేషేణోభయనక్షత్రాణాంవిభాగమాహ॥పున

ర్వస్విత్యాదినా॥ పునర్వసురుదగయనాన్తం నక్షత్రం-పుష్యో దక్షిణాయనస్యాద్యః-తావుభౌ-క్రమేణ దక్షిణవామయోః శ్రో ణ్యోరుపకల్ప్యౌ, ఆర్ద్రేత్యాది॥ యుఞ్జీత అనుసందధీత॥ అత్ర - ఉత్తరాయణనక్షత్రేష్వభిజిదాదిషు పునర్వస్వన్తేషు పునర్వ స్వగ్రాభిజిచ్ఛ్రవణధనిష్ఠాః దక్షిణశ్రోణిపాదనాసికాలోచనకర్ణస్థానేషు న్యస్యాః - మృగశీర్షారోహిణీకృత్తికాభరణ్య శ్వినీరేవత్యుత్తరాభాద్రపూర్వాభాద్రాఖ్యా అష్టౌ నక్షత్రాణి దక్షిణపార్శ్వేఽవగన్తవ్యాః - శతభిషగ్దక్షిణస్కన్ధే - దక్షి ణాయననక్షత్రేషు పుష్యప్రభృత్యుత్తరాషాఢాన్తేషు పుష్యాశ్లేషోత్తరాషాఢాపూర్వాషాఢామూలాఖ్యాని పఞ్చ నక్షత్రా ణి వామశ్రోణిపాదనాసికాలోచనకర్ణస్థానేషు యోజ్యాని, మఘాదీన్యనూరాధాన్తాని క్రమేణాష్టౌ నక్షత్రాణి వామపా ర్శ్వే యోజ్యాని, జ్యేష్ఠాఖ్యం వామస్కన్ధే యోజ్యమ్ ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ హనుః కపోలప్రాన్తదేశః-అగస్త్యయమావపి నక్షత్రరూ పేణ వర్తేతే ఇత్యభిప్రాయః - బృహస్పతిః, కకుది గళపృష్ఠే, కేతవ ఇతి బహువచనం కేత్వాకారనక్షత్రాన్తరాణాం సద్భా వాభిప్రాయేణ ప్రయుక్తం-అవశిష్టం స్పష్టమ్ ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ ఏవం ప్రతినియతస్థానగ్రహనక్షత్రతారామయం శింశుమారచ క్రముపాసితవ్యమిత్యాహ॥ ఏతదితి॥ ఏతదు హైవ ఏతద్ధి, సర్వదేవతామయం-భగవతో విష్ణోః రూపం శరీరం-శింశుమార చక్రం అహరహః- సంధ్యాయాం, ప్రయతస్సమాహితచిత్తో, వాగ్యతో మౌనీ సన్-నిరీక్షమాణః-ఉపతిష్ఠేత-వక్ష్యమాణ మన్త్రేణ స్తువీత-మన్త్రమాహ॥ నమ ఇతి॥ జ్యోతిషాం లోకాయ - కాలాయనాయ కాలస్యాశ్రయభూతాయ-కాలచక్రస్య

దక్షిణవామయోః శ్రోణ్యోరార్ద్రాశ్లేషే చ దక్షిణవామయోః పాదయోరభిజిదుత్తరాషాఢే దక్షిణవామయో ర్నాసికయోర్యథాసంఖ్యం శ్రవణపూర్వాషాఢే దక్షిణవామయోర్లోచనయోర్ధనిష్ఠామూలం చ దక్షిణ వామయోః కర్ణయోర్మఘాదీన్యష్టౌ నక్షత్రాణి దక్షిణాయనాని వామపార్శ్వవంక్రిషు యుఞ్జీత తథైవ మృగశీర్షాదీన్యుదగయనాని దక్షిణపార్శ్వవంక్రిషు ప్రాతిలోమ్యేన ప్రయుఞ్జీత శతభిషజ్యేష్ఠే స్కన్ధయో ర్దక్షిణవామయోర్న్యసేత్ ॥ ౬ ॥ ఉత్తరహనావగస్త్యోఽధరహనౌ యమో ముఖేషు చాఙ్గారకః శనైశ్చర ఉపస్థే - బృహస్పతిః కకుది - వక్షస్యాదిత్యో హృదయే నారాయణో మనసి చన్ద్రో నాభ్యాముశ నా స్తనయోరశ్వినౌ బుధః ప్రాణాపానయో రాహుర్గళే - కేతవస్సర్వాఙ్గేషు రోమసు సర్వే తారాగ ణాః ॥ ౭ ॥ ఏతదు హైవ భగవతో విష్ణోస్సర్వదేవతామయం రూపమహరహస్సంధ్యాయాం ప్రయతో వాగ్య తో నిరీక్షమాణ ఉపతిష్ఠేత - నమో జ్యోతిర్లోకాయ కాలాయనాయానిమిషాం పతయే-మహాపురుషాయాభిధీ మహీతి ॥ ౮ ॥ శ్లో॥ గ్రహర్క్షతారామయమాధిదైవతం పాపాపహం మన్త్రకృతాం త్రికాలమ్। నమస్యతస్స్మ రతో వా త్రికాలే నశ్యేత ❋ తత్కాలజమాశు పాపమ్ ॥ ౯ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, త్రయోవింశోఽధ్యాయః. ❋❋❋ ❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ॥ ౧ ॥ అధస్తాత్సవితుర్యోజనాయుతే స్వర్భానుర్నక్షత్రవచ్చరతీత్యేకే - యోఽసావమరత్వం గ్ర హత్వం చాలభత - భగవదనుకమ్పయా స్వయమసురాపశదస్సైంహికేయో హ్యతదర్హస్తస్య తావజ్జ

రూపాయవా-అనిమిషాం బ్రహ్మాదీనామపి- పతయే, తేషామపి కాలవశ్యత్వాత్, మహాపురుషాయ పరమపురుషాత్మకాయ నమః, అభిధీమహి, ఉక్తరూపం మహాపురుషం ధ్యాయామ ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ ఏతచ్ఛింశుమారాకృతేర్భగవతోఽనుసన్ధాన నమస్కారాదౌ ఫలమాహ॥ గ్రహర్క్షేతి॥ గ్రహనక్షత్రతారామయం, ఆధిదైవికం అధిదైవం వర్తమానం, దేవేభ్య ఉత్కృ ష్టమిత్యర్థః-హరేః రూపం శింశుమారం, త్రికాలం, నమస్యతః నమస్కుర్వతః, స్మరతో వా-తథా, త్రికాలం, మన్త్రకృతాం ఉక్తమన్త్రం జపతాం వా-తత్కాలజం, పాపం- ఆశు శీఘ్రం, నశ్యేత నష్టం భవేదిత్యర్థః-తత్కాలజమిత్యనేన తత్తద్భూ తభవిష్యద్వర్తమానకాలజం వివక్షితమ్ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ప ఞ్చమస్కన్ధే త్రయోవింశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవం సూర్యాదారభ్య ధ్రువపర్యన్తం దివో మణ్డలసన్నివేశమనువర్ణ్యాథ సూర్యాదధస్తాత్స్వర్భానుమణ్డలమనువ ర్ణయతి॥ అధస్తాదిత్యాదినా॥ సూర్యస్యాధస్తాత్ - యోజనానామయుతే స్వర్భానుః రాహుః-నక్షత్రవచ్చరతి, ఇత్యేకే- వదన్తి తం విశినష్టి, యోఽసావితి-యోఽసౌ స్వర్భానుః-భగవత్కృపయా-అమరత్వం, గ్రహత్వం చ-అలభత లేభే - కేవలం భగ వత్కృపైవ తస్యామరత్వాదౌ హేతుః, న తు తస్య తద్యోగ్యతాఽస్తీత్యాహ॥ హీయత ఇతి, సైంహికేయః సింహికాయాః పుత్రో రాహుః, అసురాధమః-అత ఏవామరత్వాద్యనర్హః-కిం తస్య భగవత్కృపావిషయత్వాపాదకం కర్మేత్యత్రాప ❋

తస్యేతి॥ తస్య రాహోః - గ్రహనక్షత్రాణి చ, ఉపరిష్టాదష్టమస్కన్ధే వక్ష్యామ ఇత్యర్థః - తత్రైవ తత్స్ఫుటీభవిష్యతీతి రాత్రావ సర ఇతి భావః ॥ ౧ ॥ రాహుప్రసఙ్గాదుపరాగస్వరూపం వక్తుమాహ ॥ యదద ఇతి ॥ ప్రతపత - స్తరణేస్సూర్యస్య - యదదః - యత్తత్ప్రసిద్ధం మణ్డలం తద్విస్తారతో - యోజనాయుతం అయుతయోజనవిస్తృత - మాచక్షతే, తతస్సూర్యమణ్డలాదుపరితనం, సోమమణ్డలం, ద్వాదశసహస్రయోజనవిస్తృతం - సూర్యమణ్డలా - దధస్తనం, రాహోర్మణ్డలం తు - త్రయోదశసహస్రయోజనవిస్తృతం - అత - స్సూర్యసోమమణ్డలాభ్యాం స్వర్భానోర్మణ్డలస్య విపులత్వాత్కదాచిత్సూర్యసోమమణ్డలాచ్ఛాదకత్వం సంభవతీతి భావః - యస్స్వర్భానుః - తద్వ్యవధానకృత్, అమృతపానదశాయాం తయోస్సూర్యాచన్ద్రమసోర్మధ్యప్రవేశేన వ్యవధానం కరోతీతి తథా, అత ఏవ - తాభ్యాం సూచితత్వాద్వైర - మనుబధ్నాతీతి బిభర్తీతి - తథా - కదాచిత్పర్వణి, సూర్యాచన్ద్రమసావభిధావతి తాభ్యాం కలహాయాభిముఖం గచ్ఛతీత్యర్థః, తదభిధావనం, నిశమ్య దృష్ట్వా, ఉభయత్రాపి ఉభయోరపి - రక్షణాయ - భగవతా పరమపురుషేణ - భాగవతం భగవత్సంబన్ధి - సుదర్శనాఖ్యమస్త్రం - ప్రయుక్తం భవతి - తత్సుదర్శనమస్త్రం - తేజసా దుర్విషహం దుఃఖేనాపి సోఢుమశక్యం - ముహుర్ముహుః పరిభ్రమమాణం ప్రతి, ముహూర్త - మభిముఖతయాఽవస్థితో - రాహు - రుద్విజమానః భయమాపన్నశ్చకితహృదయశ్చఞ్చలచిత్తః - ఆరాదేవ దూరాదేవ - నివర్తతే తదేవో - పరాగం గ్రహణ - మితి - జనా వదన్తి - అభిధావనదశాయాం యత్స్వమణ్డలేన సూర్యాచన్ద్రమసోర్మణ్డలాచ్ఛాదనం - తదేవ గ్రహణమితి ఉపరాగస్వరూపాభిజ్ఞా జనా వదన్తీత్యర్థః - తత్ర ఋజువక్రస్థితిభ్యామర్ధగ్రాససర్వగ్రాసౌ న తు వస్తుతో గ్రాసోఽస్తి దూరాన్తరత్వాత్ ॥ ౨ ॥ తత - స్స్వర్భానో - రధస్తాత్ - తావన్మాత్ర ఏ

న్యకర్మాణి చోపరిష్టాద్వక్ష్యామః ॥ ౧ ॥ యదదస్తరణేర్మణ్డలం ప్రతపతి, తద్విస్తరతో యోజనాయుతమాచక్షతే - ద్వాదశసహస్రం సోమస్య త్రయోదశసహస్రం రాహోః - యః - పర్వణి తద్వ్యవధానకృత్ వైరానుబన్ధస్సూర్యాచన్ద్రమసావభిధావతి - తన్నిశామ్యోభయత్రాపి భగవతా రక్షణాయ ప్రయుక్తం సుదర్శనం నామ భాగవతం తత్తేజసా దుర్విషహం చక్రం ముహుః పరివర్తమానమభ్యవస్థితో ముహూర్తముద్విజమానశ్చకితహృదయ ఆరాదేవ నివర్తతే - తదుపరాగ ఇతి వదతి లోకః ॥ ౨ ॥ తతోఽధస్తాత్సిద్ధచారణవిద్యాధరాణాం సదనాని తన్మాత్ర ఏవ - తతోఽధస్తాద్యక్షపిశాచప్రేతభూతగణానాం విహారాజిరమన్తరిక్షం యావద్వాయుః ప్రవాతి, యావన్మేఘా ఉపలభ్యన్తే ॥ ౩ ॥ తతోఽధస్తాచ్ఛతయోజనాన్తరేణేయం పృథివీ - యావద్ధంసభాసశ్యేనసుపర్ణాదయః పతత్రిప్రవరా ఉత్పతన్తి ॥ ౪ ॥ ఉపవర్ణితం భూమేర్యథాసన్నివేశావస్థానం - అవనేరప్యధస్తాత్సప్త భూవివరాః - ఏకైకశో యోజనాయుతాన్తరోచ్ఛ్రితాయామవిస్తారేణ తారతమ్యేన చోపక్లృప్తాః అతలం వితలం సుతలం, రసాతలం - తలాతలం మహాతలం పాతాలమితి ॥ ౫ ॥ ఏతేషు హి బిలస్వర్గే

వాయుతయోజనాన్తర ఏవ - సిద్ధాదీనాం - సదనాని స్థానాని - తతోఽధస్తాత్ సిద్ధాదిసదనేభ్యోఽధస్తాత్ - యక్షాదీనాం విహారాజిరం విహారస్థానం - అన్తరిక్షం - గ్రహహీనం - వర్తతే - తస్యావధిమాహ ॥ యావద్వాయుః - ప్రధావతి భృశం ధావతి తస్యాప్యవధిమాహ - యావ - న్మేఘా ఉపలభ్యన్త ఇతి ॥ ౩ ॥ తతో యక్షాదీనాం విహారాజిరాదన్తరిక్షాదధస్తా - చ్ఛతయోజనాన్తరేణే - యం - పృథివీ భూలోకో - వర్తతే - పృథివ్యా ఉపరి భూలోకస్యావధిమాహ ॥ యావదితి ॥ యావ - ద్ధంసాదయః - పక్షిశ్రేష్ఠాః బలిన - ఉత్పతన్తి ఉద్గచ్ఛన్తి - తావద్భూలోక ఇత్యర్థః ॥ ౪ ॥ భూమణ్డలం తు స ప్రపఞ్చ ముపవర్ణితం పురస్తాదిత్యాహ ॥ ఉపవర్ణితమితి ॥ యథా, భూమేస్సంనివేశేన అవయవవిన్యాసేనావస్థానం - త - ద్యథావ - దుపవర్ణితం - ఏవం ధ్రువమణ్డలాదారభ్య భూపర్యన్తో లోకసన్నివేశ ఉక్తః - అథ భూమేరధస్తనానాం లోకానాం సంనివేశమాహ ॥ అవనేరపీత్యాదినా - ఉత్తరాధ్యాయాన్తేన ॥ అవనేర్భూలోకా - దధస్తా - త్సప్త భూవివరాః భూమ్యామేవ వివరా - స్సన్తి - తేచైకైకశః - యోజనానా - మయుతం - తేనా - న్తరామధ్యే - ప్రత్యేక - ముచ్ఛ్రితం - భావే క్తః ఉచ్ఛ్రాయః ఔన్నత్యం, యోజనాయుతాన్తరోచ్ఛ్రితం - అయామో దైర్ఘ్యం - విస్తారశ్చ, అయుతయోజనపరిమితః, తేషాం సమాహారద్వంద్వః, తేన, యోజనాయుతాన్తరోచ్ఛ్రితాయామవిస్తారేణ ఉపకల్పితాః, వివరాణా, మూర్ధ్వ భూమయో యోజనాయుతోచ్ఛ్రితాః తథా బిలానామాయామో విస్తారశ్చాయుతయోజనపరిమిత ఇత్యర్థః - తారతమ్యేన భోగతారతమ్యేన చోపక్లృప్తాః, భూలోకాద్యపేక్షయా వివరేషు భోగాధిక్యమస్తీత్యర్థః వివరాణి సప్త నిర్దిశతి, అతలమిత్యాదినా ॥ ౫ ॥ తారతమ్యేనేత్యేతదేవ సప్తవివరసాధారణ్యేన దర్శయతి ॥ ఏతేష్విత్యాదినా ॥ అథాతల ఇత్యతః

ప్రోక్తనేన గ్రన్థేన॥ ఏతేషు హి బిలస్వర్గేషు దైత్యాదయో నివసన్తీత్యన్వయః, కథంభూతేషు, స్వర్గాదప్యధికః, కామభోగశ్చ ఐశ్వర్యానన్దః-ఐశ్వర్యప్రయుక్తసన్తోషశ్చ, భూతిస్సమృద్ధిశ్చ, విభూతిరీశితవ్యవర్గశ్చ, అధికశబ్దస్యనిత్య సాపేక్షత్వాత్స మాసః, అభిస్సుసమృద్ధానిభవనాని అగారాణి, ఉద్యానాదీని క్రీడాస్థానాని, విహారస్థానానిచ, యేషు-తత్ర-క్రీడాశీలనం-విహారః స్త్రీసమ్భోగః-కథంభూతాః - నిత్యప్రముదితాః-అనురక్తాః, కళత్రాదయో-యేషాం, తత్రానుచరాః భృత్యాః గృహపతయః గృహపాలకాః, ఈశ్వరాదపి, నప్రతిహతః కామో యేషాం - మాయయా వినోదో యేషాం తథా భూతాః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ కించ, హేమహారాజ ఏషు బిలస్వర్గేషు - మాయావినా అసురేణ -మయేన, నిర్మితాః, పురః పురాణి-చకాసన్తీత్యన్వయః - కథంభూతః - నానావిధా - యే -మణిప్రవరా - స్తేషాం - ప్రవేకాముఖ్యా - సె-రింగ

త్యేతే, వయోఽవస్థాశ్చ-దివ్యైరౌషధైః రసాయనపానైః - దివ్యైరశనస్నానాదిభిశ్చ - నభవన్తి ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తథా, తేషాం బిలస్థానాం-కల్యాణానాం నిర్దుఃఖానాం - కస్మాదపి- మృత్యుః, రన్యస్మాద్ ప్రభవతి నసమర్థో భవతి-తాన్మారయితుం నసమర్థో భవతీత్యర్థః -భవతితిపాఠే-మృత్యుర్మరణం-కుతశ్చిదపి- తేషాం నాస్తీత్యర్థః-తర్హ్యమరా స్తైకిం, తత్రాహ॥ వినేతి॥ చక్రాపదేశాచ్చక్రసంజ్ఞా-ద్భగవత్తైజస అస్త్రరూపా-ద్వినాసుదర్శనాస్త్రాద్వినా-అన్యస్మా-న్నమృత్యు, స్తస్మాత్తవ స్త్యేవేత్యర్థః-తదేవాహ॥ యస్మిన్ సుదర్శనాస్త్రే- వివరేషు-ప్రవిష్టే సతి-అసురవధూనాం పుంసవనాని గర్భాః-ప్రాయేణ, చక్రభయా-త్ప్రస్రవన్తి-పూర్ణాశ్చేత్పతన్తి చేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవం సామాన్యతో వివరాననువర్ణ్యాథపి శేషేణ వివర్ణయిషు స్తావదతలం వివరమనువర్ణయతి ॥ అథేతి ॥ అతలాఖ్యే వివరే-మయస్య పుత్రో-బలో నామ-నివసతి-తం విశినష్టి, యేనేతి-యేన బలేనైవ హి-సృష్టాః, షణ్ణవతి సంఖ్యాకా మాయా-స్తాసాం మాయానాం మధ్యే - కాశ్చన మాయాః-అద్యాపి-కేచిన్మాయావినో-ధారయన్తి-యస్య బలస్య-జృమ్భమాణస్య సతః - ముఖాత్ - త్రయః-స్త్రీణాం గణాః, ఉత్పచూవుః-గణానేవాహ॥ స్వైరిణ్యః-కామిన్యః, పుంశ్చల్య ఇతి-సవర్ణరతాః స్వైరిణ్యః , కామిన్యస్త్వసవర్ణైరపి రతాః-తత్రాపి అతిచఞ్చలాః పుంశ్చల్యః-త్రివిధా స్తా విశినష్టి ॥ యావై ఇతి యా-వై-స్వైరిణ్యాదయః స్త్రియః, బిలాయనం వివరస్థానం, ప్రవిష్టం-పురుషం, హాటకాఖ్యేన-రసేన రసాయనేన, సాధయిత్వా స్వవశీకృత్య-బలాయనమితి పాఠే - త్రత్రప్రవిష్టం పురుషం, రసేన బలాయనం సాధ

ధయో వలిపలితజరాదయశ్చ - దేహవైవర్ణ్యదౌర్గన్ధ్యస్వేదక్లమాగ్లానిరితి వయోవస్థాశ్చ భవన్తి ॥ ౧౦ ॥ న హి తేషాం కల్యాణానాం ప్రభవతి కుతశ్చన మృత్యుర్వినా భగవత్తేజసశ్చక్రాపదేశాత్ ❁- యస్మిన్ప్రవిష్టే సురవధూనాం ప్రాయః పుంసవనాని భయాదేవ స్రవన్తి పతన్తి చ ॥ ౧౧ ॥ అథాతలే మయపుత్రో బలో నామాసురో నివసతి-యేన హ వా ఇహ సృష్టాః షణ్ణవతిర్మాయాః కాశ్చనాద్యాపి మాయావినో ధారయన్తి - యస్య చ జృమ్భమాణస్య ముఖతస్త్రయః స్త్రీగణా ఉదపద్యన్త-తాః స్వైరిణ్యః కామిన్యః పుంశ్చల్య ఇతి-యా వై †బిలాయనం ప్రవిష్టం పురుషం రసేన హాటకాఖ్యేన సాధయిత్వా స్వవిలాసావలోకనానురాగస్మితసల్లాపోపగూహనాదిభిః స్వైరం కిల రమయన్తి ॥ ౧౨ ॥ యస్మిన్నుపయుక్తే పురుష ఈశ్వరో ఽహం సిద్ధో ఽహమిత్యయుతమహాగజబలమాత్మానమభిమన్యమానః కత్థతే మదాన్ధ ఇవ ॥ ౧౩ ॥ తతో ఽధస్తాద్వితలే హరో భగవాన్ హాటకేశ్వరః స్వపార్షదభూతగణావృతః ప్రజాపతిసర్గోపబృంహణాయ భవాన్యా సహ మిథునీభూయా ఽఽస్తే , యతః ప్రవృత్తా సరిత్ప్రవరా హాటకీ నామ భవయోర్వీర్యేణ , యత్ర చిత్రభానుర్మాతరిశ్వనా సమిధ్యమాన ఓజసా ఽపిబత్ ❁ తన్నిష్ఠ్యూతం హాటకాఖ్యం సువర్ణం భూషణేనాసురేన్ద్రావరోధేషు పురుషాః సహ పురుషీభిర్ధారయ

యిత్వా సంభోగసమర్థం కృత్వా -స్వైః అసాధారణైః-విలాసై - స్తత్పూర్వకో యో ఽవలోకః- అనురాగయుక్తం, యత్స్మితం-సల్లాపో రహో భాషణం-ఉపగూహనమాలిఙ్గనం-ఏవమాదిభిః- స్వైరం యథేచ్ఛం, రమయన్తి కిల ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ హాటకాఖ్యం రసం విశినష్టి ॥ యస్మిన్నితి ॥ యస్మిన్ రసే - ఉపయుక్తే సేవితే సతి-ఉపయోక్తా-పురుష-ఆత్మాన-మయుతమహాదిగ్గజబలం-మన్యమానః-మదాన్ధ ఇవాహమీశ్వరః, సిద్ధో ఽహ, మితి కత్థతే శ్లాఘతే ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఏవమతలాఖ్యో వివర ఉపవర్ణితః॥ అథ వితలం వర్ణయతి ॥ తత ఇతి ॥ తతో ఽతలాదధస్తా-ద్వితలే వివరే-భగవాన్-హరో రుద్రః-హాటకేశ్వరః-స్వపార్షదైః- భూతగణైః ప్రమథగణైః-పరివృతః-ప్రజాపతిసర్గః బ్రహ్మణా ఆదిష్టస్సర్గ, స్తస్య-ఉపబృంహణాయ వర్ధనాయ-భవాన్యా సహ మిథునీ-భూయ-ఆస్తే-యదుక్తం హాటకేశ్వర ఇతి నామ తస్మిన్నిమిత్తం స్పష్టయతి ॥ యత ఇతి ॥ భవానీభవయో-ర్మిథునీభూతయో-ర్వీర్యేణ-హాటకిన్యాఖ్యా-సరిత్ప్రవరా-యతః-ప్రవృత్తా-తస్మాద్భవో-హాటకస్య సువర్ణస్య-ఈశ్వర-ఉత్పాదకత్వా, దితి, హాటకేశ్వర ఇత్యుచ్యత ఇతి భావః - నను హాటకిన్యాఖ్య సరిత్ప్రవరాయా స్తత్ప్రభవత్వేపి న హాటకస్య తత్ప్రభవత్వం-తత్రాహ-యత్రేతి-యత్ర హాటకిన్యాం-సరిత్ప్రవరాయాం-చిత్రభానురగ్ని -ర్మాతరిశ్వనా వాయునా-సమిధ్యమానః సమ్యగ్దీప్యమానః-ఓజసా స్వబలేన - అపిబత, హాటకినీం పీతవాన్- తేనాగ్నినా-నిష్ఠ్యూతం పూత్కృత్యత్యక్తం-హాటకాఖ్యం సువర్ణ, మభవత్-తత్సువర్ణం- అసురేన్ద్రాణాం వివరవాసినా-మవరోధేషు-అన్తఃపురేషు-పురుషాః-పురుషీభిః స్త్రీభిస్సహ-భూషణేన ఆభరణేన -ధారయన్తి భూషణాని కారయిత్వా ధారయన్తీత్యర్థః - హాటకీన్యా అన్తతో హాటకాఖ్యసువర్ణరూపేణ

౧౨॥ శ్లో॥ పా॥ †బలాయనం ప్రవిష్టం.

పరిణామాత్తత్ప్రభవః-భవో౽పిహేతు కేశ్వరఇతిభావః ✲ ॥ ౧౪ ॥ ✲అథసుతలంవర్ణయతి॥ తతఇతి ॥తతో౽వితలాదధస్తాత్,
త్సుతలేవివరే,పురుశ్రవాఃవిపులకీర్తిః - పుణ్యశ్లోకఃస్మరతాంపుణ్యాపాదకయశస్సమ్పన్నః - మహాభాగవతోభాగవతా
గ్రగణ్యః-విరోచనస్యాత్మజోబలి-రధునాఽప్యాస్తఇత్యన్వయః ॥ కథంభూతః-మహేన్ద్రస్యప్రియం-కర్తుమిచ్ఛతా-ప్ర
థమ,మదితేస్సకాశా-ద్భూత్వా-వటువామనరూపేణ-లబ్ధఃకాయోదేహోయేన - తేనభగవతా - ప్రథమం-పరాక్షిప్తమ
పహృతంలోకత్రయంయస్య-తథాభూతః - పున-ర్భగవతో౽నుకమ్పయైవ-సుతలేవివరే-ప్రవేశితః,ఇన్ద్రాదీనామపి-దుర్ల
భయా-సుసమృద్ధయాశ్రియాసంపదా,జుష్టస్సేవితః - భయరహిత-స్తమేవభగవన్తంస్వధర్మేణస్వోచితధర్మేణఆరాధ
యన్ ✲ ॥ ౧౫ ॥ ✲ఏతత్సర్వసంపత్సమృద్ధంబిలాధిపత్యంభూదానఫలమితినమన్తవ్యమిత్యాహ॥నోఏవైతదితి॥యద్బిల
నిలయేవివరస్థానే-ఐశ్వర్యం-తదేత-ద్భూమిదానస్య - సాక్షాత్కారఃఫలం-నభవత్యేవ-కుతఇత్యపేక్షాయామేవంభూత
స్యదానస్య సాక్షాదపవర్గహేతుత్వా దిత్యాశయేనభూమిదానంవిశినష్టి - భగవత్పాడ్గుణ్యపూర్ణే - అశేషభూతజాతా
నాం-యే-జీవభూతాఃప్రత్యగాత్మాన - స్తేషామప్యా - త్మభూతేపరమాత్మని,అన్తఃప్రవిశ్యధారకే-వాసుదేవే-తీర్థతమే
పావనతమే,పాత్రే, ఉపపన్నేసమీపంప్రాప్తేసతి తస్మిన్-పరయానిరవధికయాశ్రద్ధయాకర్తవ్యవిషయయాత్వరయా-
సమాహితం-మనశ్చిత్తం,యేన-తేనబలినా-సంప్రతిపాదితస్యకృతస్య-సాక్షాదపవర్గసాధనభూతస్య ✲ ॥ ౧౬ ॥ ✲భ
గవన్తీర్థతమత్వమేవోపపాదయతి ॥ యస్యేతి ॥ యస్యహిభగవతో-నామ-సకృదపి-వివశో౽పి-క్షుతపతనస్ఖలనాదిదశా
స్వ-భిగృణ-న్పురుషః-కర్మరూపంబన్ధం, మఞ్జసాసుఖేన - విధునోతినిరస్యతి-సకృత్స్మరణమాత్రేణాపిసమస్తవృజిననిరస

న్తి॥ ౧౪ ॥ తతో౽ధస్తాత్సుతలే - పురుశ్రవాఃపుణ్యశ్లోకోమహాభాగవతోవిరోచనాత్మజోబలిర్భగవతామ
హేన్ద్రస్యప్రియంచికీర్షమాణేనాదితేర్లబ్ధకాయో భూత్వావటువామనరూపేణపరాక్షిప్తలోకత్రయో
భగవదనుకమ్పయైవపునః ప్రవేశితః-ఇన్ద్రాదిష్వవిద్యమానయాసుసమృద్ధయాశ్రియా౽భిజుష్టస్స్వధర్మేణా
రాధయంస్తమేవభగవన్తమపగతసాధ్వసఆస్తే౽ధునా౽పి ॥ ౧౫ ॥ నోఏవైతత్సాక్షాత్కారోభూమి
దానస్య - యత్తద్భగవత్యధో౽శేషజీవనికాయానాంజీవభూతాత్మభూతేపరమాత్మనివాసుదేవే
తీర్థతమేపాత్రఉపపన్నేపరయాశ్రద్ధయా సమాహితమనసాసంప్రతిపాదితస్య సాక్షాదపవర్గద్వారస్య
యద్బిలనిలయైశ్వర్యమ్॥౧౬॥ యస్యహవావక్షుతపతనప్రస్ఖలనాదిషువివశస్సకృన్నామాభిగృణన్పురుషఃక
ర్మబన్ధనమఞ్జసావిధునోతి-యస్యహైవ ✲ ప్రతిబాధనంత్విహముముక్షవో౽న్యథైవోపలభన్తే - తద్భాగ
వతానాంసర్వేషామాత్మన్యాత్మదఆత్మతమేచ॥ ౧౭ ॥ నైవభగవాన్నూనమముష్యానుజగ్రాహ-యదుత
పునరాత్మానుస్మృతిమోషణంమాయామయంభోగైశ్వర్యమేవాతనుతేతి ॥ ౧౮ ॥ యత్తద్భగవతా౽నధిగ

సనక్షమనామవతోభగవతస్తీర్థతమత్వంకైముత్యన్యాయసిద్ధమితిభావః ॥ కర్మబన్ధంవిశినష్టి॥ యస్యహవావాఇతి॥యస్యహి
కర్మబన్ధస్య,ప్రతిబాధనంనిరసనోపాయ - మిహ-ముముక్షవో,౽న్యథాకర్మయోగజ్ఞానయోగాదిరూపేణ-ఉపలభన్తేజా
నన్తి-తత్కర్మబన్ధనం - ధునోతీతిపూర్వేణాన్వయః ॥ ప్రతిసాధనమితిపాఠే॥ ప్రతిక్షేపసాధనంనిరసనోపాయమిత్యేవా
ర్థః ॥ యథాకర్మయోగాదికంభగవద్భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధకప్రాచీనకర్మబన్ధనిరసనద్వారాభక్తియోగానుగ్రాహ
కత్వేనభక్తియోగద్వారాకృత్స్నపూర్వోత్తరాఘనివర్తక-మేవంనామస్మరణమపీత్యతాభిప్రేతోర్థః॥ అన్యథాభక్తియో
గానర్థక్యాపత్తేరిత్యవగన్తవ్యం - ఏవంతీర్థతమే - సర్వేషామాత్మని , భాగవతానామాత్మదఆత్మపర్యన్తవదాన్యే,ఆ
త్మతమేనిరతిశయప్రియతమే , భగవతి , పిహితేయుక్తస్య,లోకత్రయస్య-న, బిలనిలయైశ్వర్యంఫల-మితిపూర్వేణైవాన్వ
యః ✲ ॥ ౧౭ ॥ ✲నను-యద్యేతద్దానమపవర్గద్వారం-యదివాబలిర్మహాభాగవతః-యదివాభగవానాత్మద-స్తర్హ్యస్యా
పవర్గమేవప్రదాయకింనానుజగ్రాహేత్యపేక్షాయామభ్యుపగతప్రారబ్ధస్యవిద్యయా౽వినాశ్యస్యావశ్యానుభావ్యత్వా
దేనమపవర్గదానేన-నతదైవానుజగ్రాహ-కింత్వభ్యుపగతప్రారబ్ధఫలతయాబిలనిలయైశ్వర్యమేవాదాదిత్యాహ ॥ న
వాఇతి॥భగవా,నముష్యబలే,ర్నానుజగ్రాహ , తదైవానుగ్రహంనకృతవాన్,ఉతఅపతు,య-దాత్మానుస్మృతిమోషణం
స్వవిషయస్మృతివిఘాతుకం,స్వమాయయా , విలసితం,భోగరూప,మైశ్వర్యం,భోగనిమిత్తంవా,ఐశ్వర్యంబిలనిలయైై
శ్వర్యం,తదేవా,తనుతతేనే,దత్తవానిత్యర్థః ✲ ॥ ౧౮ ॥ ✲మహాభాగవతఇత్యనేనభగవద్దాస్యేతరానభిలాషిత్వంవివక్షి

౧౭॥శ్లో॥ పా ✲ప్రతిసాధనం.

తం, తత్తస్యతదుక్త్యైవస్పష్టయితుమాహ॥ యత్తదితి॥ యత్తత్ప్రసిద్ధ,మితివక్ష్యమాణ,మనాచేత్యన్వయః, కథంభూతః, అనధిగతఃఅలబ్ధః, అన్యైఃయాచ్ఞాతరః, ఉపాయో-యేన-తేన-భగవతా-బలేర్యాగవతత్వాద్దణ్డనానర్హత్వాదుపాయాన్తరాభావాదనధిగతాన్యోపాయేనేత్యుక్తం, ఎవంభూతేన, భగవతా, యాచ్ఞావ్యాజేనా, పహృతం-స్వశరీరమాత్రావశేషితం, ఉర్వరితస్వశరీరమాత్రం, యల్లోకత్రయం, త-ద్యస్య, తథాభూతః, స్వవ్యతిరిక్తభగవదపహృతలోకత్రయఇత్యర్థః, వరుణపాశైశ్చ, ప్రతిబద్ధః, ప్రతిశ్రుతార్థన్యూనతాయాంవరుణపాశైఃప్రబద్ధఇత్యర్థః, గిరిదర్యాం, మపవిద్ధః ప్రక్షిప్తోఽపిసన్ ॥ ౧౯ ॥ ఉక్తిమేవాహ॥ నేతి॥ బతేతిఖేదే, భగవాన్, స్విద్వానస్య, సావిన్ద్రఃపురుషార్థేషు, నూనం, ననిష్ణాతఃనకుశలః, పురుషార్థేషుతారతమ్యానభిజ్ఞ ఇత్యర్థః-యస్యైకాన్తేబృహస్పతిః, స్సచివస్సహాయో, మన్త్రీయఆలోచనాయ, వృత-స్సోఽపిపురుషార్థేషు, నూనం, ననిష్ణాతఃఅనిష్ణాతత్వమేవాహ॥ తమితి॥ యత, స్తంరపురుషార్థరూపం, భగవన్తం, మతిహాయవిహాయ, తద్దాస్యమయాచిత్వేత్యర్థః, తంమన్త్రప్రదంబృహస్పతిమతిహాయేతివా, ఉపేన్ద్రేణఇన్ద్రానుజరూపేణశ్రీవామనేన, ద్వారభూతేనేన్ద్రఏవా, త్మానంమా, మాత్మనస్స్వస్య, ఆశిషఃలోకత్రయరూపాఆశిషఃఅయాచతయాచితవాన్, నత్వేతస్యభగవతో, దాస్యం, నయాచత-తస్మిన్ప్రసన్నేతద్దాస్యమేవయాచితవ్యంనత్వితరదల్పమిత్యాహ॥ అతిగభీరరయస్యనిరతిశయగభీరవేగస్య, కాలస్య, వశ్యం, మిదం-మన్వన్తరపరివృతంమన్వన్తరపర్యన్తవర్తి, లోకత్రయంలోకత్రయాధిపత్యం, కియత్, అత్యల్పమేతదిత్యర్థః, అత, స్తన్నయాచితవ్యమితిభావః-అతఇన్ద్రఃపురుషార్థేషుననిష్ణాతః ॥ ౨౦ ॥ అస్మత్పితామహస్తుప్రహ్లాదఎకఎవపురుషార్థేషునిష్ణాతఇత్యాహ॥ యస్యేతి॥ అస్మత్పితామహః, ప్రహ్లాదో, యస్యభగవతోఽనుదాస్యం దాసానుదాసత్వమేవ, వవ్రేవృతవానిత్యర్థః, నతు-స్వపిత్ర్యంస్వపితుర్హిరణ్యకశిపోస్సం

తాన్యోపాయేనయాచ్ఞాచ్ఛలేనాపహృత స్వశరీరావశేషిత లోకత్రయోవరుణపాశైశ్చసంప్రతిముక్తోగిరిదర్యాం చాపవిద్ధఇతిహోవాచ ॥ ౧౯ ॥ ననూనంబతాయంభగవానర్థేషునిష్ణాతోయోఽసావిన్ద్రోయస్యసచివోమన్త్రాయవృతఎకాన్తతోబృహస్పతిస్తమతిహాయస్వయముపేన్ద్రేణాత్మానమయాచతాత్మనఆశిషోనోఏవైతద్దాస్యమతిగభీరరయస్యకాలస్యమన్వన్తరపరివృత్తంకియల్లోకత్రయమిదమ్ ॥ ౨౦ ॥ యస్యానుదాస్యమేవాస్మత్పితామహఃకిలవవ్రేనతుస్వపిత్ర్యంయదుతాకుతోభయంపదందీయమానం భగవతోపరతేస్వపితరి ॥ ౨౧ ॥ తస్యమహానుభావస్యానుపథమమృజితకషాయఃకోవాఽస్మద్విధఃపరిహీణభగవదనుగ్రహఉపజిగమిషతీతి॥ ౨౨॥ తస్యానుచరితముపరిష్టాద్విస్తరిష్యతేయస్యభగవాన్స్వయమఖిలజగద్గురుర్నారాయణోద్వారిగదాపాణిరవతిష్ఠతేనిజజనానుకమ్పితహృదయోయేనాఙ్గుష్ఠేనపదాదశకన్ధరోయోజనాయు

బద్ధైశ్వర్యం, అవరణహేతుంతస్యాభిప్రాయంప్రకాశయతి॥ యదుతేతి॥ భగవతానృహరిణా-స్వపితరిహిరణ్యకశిపావుపరతేహతేసతి, భగవతా-దీయమానమపి-స్వపిత్ర్యం, నవవ్రే, కుతః, యద్యస్మాత్, త, త్పరిమితమితిపరిమితత్వాత్పిత్ర్యం, నవవ్రే, ఉతఅపితు, అకుతోభయంపదం, వవ్రే-స్వయందేహావసానేముక్తింయాచితవానిత్యర్థః, భగవతఃపరమితిపారే-భగవతోఽన్యదితి-పిత్ర్యం, నవవ్రఇత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ మత్కీకేవగరుత్మతోగతింకోవాతస్యప్రహ్లాదస్యపన్థానమనుసర్తుంశక్నోతీత్యాహ॥ తస్యేతి॥ కోవా, అమృదితః, అనుపహతః, కషాయఃకర్మబన్ధో, యేన-పరిహీణఃఅప్రస్తుతః, భగవదనుగ్రహో-యస్య, తథావిధోఽస్మద్విధోఽస్మాదృశః, పుమాన్, తస్యమహానుభావస్యప్రహ్లాదస్యానుపథంపన్థానం, ఉపజిగమిషతిఉపగన్తుమిచ్ఛతి ॥ ౨౨ ॥ నన్వేవంభూతశ్చేద్బలిస్తర్హితస్యైవచరితంవిస్తరేణకథ్యతాం-తత్రాహ॥ తస్యేతి॥ తస్యబలే-రనుచరితంఉపరిష్టాదష్టమే-వి స్తరిష్యతేవిస్తరేణకథయిష్యతఇత్యర్థః, కాన్త్యేవ్యవ్యతత్ప్రభావఃకేనాపివర్ణయితుంనశక్యఇత్యభిప్రాయేణపునస్తమేవవిశినష్టి॥ యస్యేతి ॥ యస్యబలే-ర్ద్వారి-భగవాన్, అవతిష్ఠతేకథంభూతః, స్వయ-మఖిలజగతాం, గురుః, అనేనద్వారపాలకత్వానర్హతాసూచ్యతే, నారాయణఃసర్వశేషీ, అనేనాపితదేవసూచ్యతే, ఎవంభూతోఽప్యాశ్రితవాత్సల్యవివశో, గదాపాణిస్సన్గదాపాణింతంభగవన్తంవిశినష్టి॥ యేతి॥ యేనగదాపాణినా, బలేర్ద్వారస్థేన, భగవతాకర్త్రా, అఙ్గుష్ఠేనపదాపాదావయవేనాఙ్గుష్ఠేన, దిగ్విజయసమయే, స్వసమీపమాగతో, దశకన్ధరోరావణాసురః, యోజనాయుతానామయుతం, ఉచ్చాటితఃఉచ్చాటనంప్రాపితః, దిగ్విజయంకుర్వన్రావణఃకదాచిద్బలేర్ద్వారిపిశన్, ద్వారస్థేనగదాభృతాభగవతాబహుదూరతఃక్షిప్తఇతిశ్రీరామాయణా

౨౧॥ శ్లో॥ పా॥ భగవతఃపరమితిభగవతోపరతే.

ప్రసిద్ధమ్ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ ఏవం సుతలమనువర్ణ్యాథ తలాతలం వర్ణయతి ॥ తత ఇతి ॥ తతస్సుతలాదధస్తాత్ తలాతలే వివరే - మయాఖ్యో, దానవేన్ద్రః, మహీయతే - తలాతలస్థైః పూజ్యమాన్యత ఇత్యర్థః, కథంభూతః - ప్రథమం - త్రిపురాధిపతిర్భగవతా త్రిలోక్యాః - శం సుఖం కర్తుమిచ్ఛతా భగవతా పురారిణా రుద్రేణ - నిర్దగ్ధం పురత్రయం, యస్య సః తస్య పురారేః, ప్రసాదాల్లబ్ధం - పదం తత్తలాతలాఖ్యం వివరం - యస్య సః - మాయావినామాచార్యో మాయాతన్త్రోపదేష్టా - మహాదేవేన రుద్రేణ, పరిరక్షితః - విగతం - సుదర్శనాద్భయం - యస్య, తథాభూతస్సన్ - సుదర్శనభక్తిముతా మహాదేవేన పరిరక్షితత్వాద్విగతసుదర్శనభయ ఇత్యుక్తమ్ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ అథ మహాతలమనువర్ణయతి ॥ తత ఇతి ॥ తతస్తలాతలాదధస్తాన్మహాతలే వివరే - నైకశిరసాం - న - ఏకమేవ - శిరో, యేషాం తేషామనేకశిరసామిత్యర్థః - కాద్రవేయాణాం కద్రూ అపత్యభూతానాం సర్పాణాం - గణః - క్రోధవశసంజ్ఞకోఽస్తి - గణే కాంశ్చిత్ ప్రధానాన్నిర్దిశన్ తాన్విశినష్టి - కుహకేత్యాదినా, కుహకాదయః ప్రధానా ముఖ్యా యేషాం తే - మహాభోగవన్తః దీర్ఘకాయాః - మహాపురుషస్య భగవతో - వాహనభూతాత్ - పక్షిరాజాన్ముఖ్యాధిపతేర్గరుత్మతో, ఽనవరతం నిరంతరముద్విజమానాః బిభ్యతః - స్వకళత్రాదిరూపకుటుమ్బాసక్త్యా, ప్రమత్తాస్సన్తః - క్వచిద్విహరన్తి ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ అథ రసాతలమనువర్ణయతి ॥ తతో మహాతలాదధస్తాద్రసాతలే వివరే - దైతేయదానవాః దైతేయా దానవాశ్చ, దితిపుత్రా దనోః పుత్రాశ్చ - పణయ ఇతి ప్రసిద్ధాః - తే చ - నివాతకవచాః, కాలకేయాః హిరణ్యపురవాసిన - ఇతి త్రివిధాః, విబుధానాం దేవానాం - ప్రత్యనీకాః ప్రతిపక్షిణః - ఉత్పత్త్యైవ మహాబలశాలినః - మహాన్తశ్చ తే, సాహ

తాయుత్తం దిగ్విజయడుచ్చాటతః ॥ ౨౩ ॥ తతోఽధస్తాత్తలాతలే మయో నామ దానవేన్ద్రస్త్రిపురాధిపతిర్భగవతా త్రిపురారిణా త్రిలోక్యాశ్శం చికీర్షుణా నిర్దగ్ధపురత్రయస్తత్ప్రసాదాల్లబ్ధపదో మాయావినామాచార్యో మహాదేవేన పరిరక్షితో విగతసుదర్శనభయో మహీయతే ॥ ౨౪ ॥ తతోఽధస్తాన్మహాతలే కాద్రవేయాణాం నైకశిరసాం క్రోధవశానాం గణః కుహక-తక్షక-కాళియ-సుషేణాది ప్రధానా మహాభోగవన్తః పతత్త్రిరాజాధిపతేః పురుషోత్తమవాహాదనవరతముద్విజమానాః స్వకళత్రాపత్యసుహృత్కుటుమ్బసఙ్గేన క్వచిత్ప్రమత్తా విహరన్తి ॥ ౨౫ ॥ తతోఽధస్తాద్రసాతలే దైతేయా దానవాః పణయో నామ నివాతకవచాః కాలకేయా హిరణ్యపురనివాసిన ఇతి విబుధప్రత్యనీకా ఉత్పత్త్యా మహౌజసో మహాసాహసినో భగవతస్సకలలోకానుభావస్య హరేరేవ తేజసా ప్రతిహతబలావలేపా బిలేశయా ఇవ నివసన్తి యే వై సరమయేన్ద్రదూత్యా వాగ్భిర్మన్త్రవర్ణాభిరిన్ద్రాద్బిభ్యతి ॥ ౨౬ ॥ తతోఽధస్తాత్పాతాళే నాగలోకపతయో వాసుకిప్రముఖాశ్శఙ్ఖకుళిక-మహాశఙ్ఖ-శ్వేత-ధనంజయ-ధృతరాష్ట్ర-శఙ్ఖచూడ-కమ్బళాశ్వతర-దేవదత్తాదయో మహాభోగినో మహామర్షా నివసన్తి యేషాముహ వై పఞ్చసప్తదశశతసహస్రశీర్షాణాం ఫణాసు విరచితా మహామణయో రోచిష్ణవః పాతాళవివరతిమిరనికరం స్వతేజసా విధమన్తి ॥ ౨౭ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, చతుర్వింశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽

సికాస్సహసా దర్పేణ చరన్తీతి సాహసికాస్తథాభూతాస్సన్తః, సర్వేషు లోకేషు - అనుభావః ప్రభావో యస్య - తస్య - భగవతో హరేః - తేజసైవ సుదర్శనాస్త్రేణ, ప్రతిహతః - బలావలేపః బలనిమిత్తో గర్వో, యేషాం, తాదృశాః - బిలేశయా ఇవ సర్పా ఇవ - వసన్తి - య ఇతి, యే - వై - పణయః - ఇన్ద్రదూత్యా సరమయా - దేవశున్యా - ప్రయుక్తాభిర్మన్త్రవర్ణరూపాభిర్వాగ్భి - రిన్ద్రాద్బిభ్యతి భయం ప్రాప్నువన్తి ॥ ఏవం హి వైదికమాఖ్యానం ॥ పణిభిరసురైర్నిగూఢా గా అన్వేష్టుం సరమాం దేవశునీమిన్ద్రేణ ప్రహితాం సన్ధిమిచ్ఛవః, పణయః ప్రాహుః కిమిచ్ఛన్తీం సరమే ఇత్యాది సా చ సన్ధిమనిచ్ఛన్తీన్ద్రస్తుతిపూర్వకం తాన్ప్రతి ధర్షణమాహ "హతా ఇన్ద్రేణ పణయశ్శయధ్వ" మిత్యాది - తే చ తచ్ఛ్రుత్వా బిభ్యతీతి ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ అథ పాతాళమనువర్ణయతి ॥ తతో రసాతలాదధస్తాత్పాతాళే వివరే - నాగలోకానాం సర్పరూపాణాం జనానాం పతయో - వాసుకిః - ప్రముఖః ప్రధానం - యేషాం - తే - శఙ్ఖాదయో - మహాభోగినః మహాఫణినః - మహాన్ - అమర్షః క్రోధో - యేషాం తథాభూతా - నివసన్తి - యేషాముహ వై యేషాం హి - పఞ్చాదిసంఖ్యాని - శీర్షాణి - యేషాం - శీర్షామితి వక్తవ్యే శీర్ష్ణామిత్యార్షం - తేషాం సర్పాణాం - ఫణానాం ఫణాసు - ఆధారస్య సంబన్ధమాత్రవివక్షయా షష్ఠీ - విరచితాః కృతాః - యే - మహామణయో - రోచిష్ణవస్సదా ప్రకాశనశీలా - స్తే - స్వరోచిషా, పాతాళవివరసంబన్ధి - తమో జాలం, విధమన్తి అపనుదన్తి ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే చతుర్వింశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఏవం పాతాళాన్తాన్ స్వబివరాననువర్ణ్యాథ పాతాళపర్యన్తస్య భూమణ్డలస్య ధారకం రసాయామూలే స్థితమనన్తమనువర్ణయతి పఞ్చవింశేన॥ తస్య పాతాళస్య, మూలదేశే అధస్తాత్ - త్రింశద్యోజనసహస్రాన్తరే-ఆస్తే-కా సౌ-యా చాస్తే తత్రాహ॥ యా వా ఇతి ॥ అనన్త ఇతి-సమాఖ్యా తా ప్రసిద్ధా-అనన్తసంజ్ఞికేత్యర్థః - తామసీ తామసాహంకారాధిష్ఠాత్రీ, యా భగవతః, కలా అంశరూపా-సా, అనన్త ఇత్యర్థః-సైవ సఙ్కర్షణ ఇత్యుచ్యత ఇత్యాహ॥ ప్రమాతార ఇతి॥ సాత్వతీయాస్సంకర్షణ ప్రోక్తసాత్వతాఖ్యపఞ్చరాత్రనిష్ఠాః - ప్రమాతారః ఉక్తభగవత్కలాయాథాత్మ్యవిదస్తం, మనన్తం-సఙ్కర్షణ ఇత్యాచక్షతే, కిమిదం సఙ్కర్షణ నామాశ్వకర్ణాదివత్కేవలరూఢం, కిం వా పఙ్కజాదివద్యోగరూఢమిత్యపేక్షాయాం యోగరూఢమిత్యాహ॥ ద్రష్టృదృశ్యయోరితి॥ యతోఽయ-మనన్తః-ద్రష్టృదృశ్యయోః జ్ఞాతృజ్ఞేయయోః-స్సన్నికర్షణం-సన్నికృష్యతే విషయా క్రియతేఽతీన్ద్రియార్థోఽనేనేతి సన్నికర్షణం అతీన్ద్రియార్థవిషయకజ్ఞానసాధనం, స్వయం యథా అతీన్ద్రియార్థవిషయకజ్ఞానవానేవ, మితరేషామప్యతీన్ద్రియార్థవిషయకజ్ఞానాపాదక ఇత్యర్థః, యత, ఏవ-మనన్తస్తతస్తమనన్తమిత్యాచక్షత ఇత్యన్వయః, సఙ్కర్షణత్వమేవస్పష్టయతి ॥ అహమిత్యభిమానలక్షణ ఇతి॥ అహమితి ప్రతీయమానోఽతీన్ద్రియో జీవ, స్తద్విషయకో - యోఽభిమానః అహమితి ప్రతీత, స్తస్య లక్షణః, లక్ష్యతేఽనేనేతి లక్షణః కారణం, హేతురితి యావత్, జీవవర్గాభిమానిదేవతాత్వాత్తేషామహమితి బుద్ధివృత్తిహేతురిత్యర్థః ॥౧॥ ఏవమనన్తశబ్దోఽపి తస్మిన్యోగరూఢ ఇత్యాహ ॥ యస్యేదమితి ॥ యచ్ఛబ్దానాం స ఏష భగవాననన్త ఇత్యుత్తరేణాన్వయః, యస్య భగవత, స్సహస్రశిరసః అనన్తమూర్తే, రేకస్మిన్నేవ - శిరసి ధ్రియమాణం ధార్యమాణం, ఇదం-కృత్స్నం భూమణ్డలం, సిద్ధార్థ ఇవ శ్వేతసర్షప ఇవ-లక్ష్యతే దృశ్యతే-అతోఽపరిచ్ఛిన్నత్వాదనన్త ఇత్యుచ్యత ఇతి భావః ॥౨॥ యదుక్తం తామసీతి తామసాహంకారాధిష్ఠాతృత్వం, తద్విశదయతి॥ యస్యాహ వేతి ॥ కాలేన ద్విపరార్ధావసానరూపకాలేన, ఇదం, కృత్స్నం జగ-త్సంజిహీర్షతస్సంహర్తుమిచ్ఛతః -యస్య సంకర్షణస్య, అమర్షేణ క్రోధేన-విరచితే కుటిలీకృతే, భ్రువస్త్ర్యభ్రమవా, తయో-రన్తరేణ మధ్యే, సంకర్షణాఖ్యః, ఏకాదశానాం, వ్యూహః గణః, ఏకాదశరుద్రసముదాయరూపః, రుద్రః రుద్రగణః, కథంభూతః, త్ర్యక్షః త్రీణి అక్షీణి యస్య త్ర్యక్షః - త్రిస్రః శిఖా యస్య, తాదృశం శూలం, ఉత్తమ్భయన్ ఊర్ధ్వం దధ, దుదతిష్ఠత్ ఉద్బభూవ.

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౧ ॥ తస్య మూలదేశే త్రింశద్యోజనసహస్రాన్తర ఆస్తే - యా వై కలా భగవతస్తామసీ సమాఖ్యాతాఽనన్త ఇతి ప్రమాతారస్సాత్వతీయాస్తం ద్రష్టృదృశ్యయోస్సంనికర్షణాదహమితి చాభిమానలక్షణాత్సంకర్షణ ఇత్యాచక్షతే॥౧॥ యస్యేదం క్షితిమణ్డలం భగవతోఽనన్తమూర్తేస్సహస్రశిరస ఏకస్మిన్నేవ శీర్షణి ధ్రియమాణం సిద్ధార్థ ఇవ లక్ష్యతే॥౨॥ యస్య హ వా ఇదం కాలేనోపసంజిహీర్షతోఽమర్షవిరచితరుచిరభ్రమద్భ్రువోరన్తరేణ సాంకర్షణో నామ రుద్ర ఏకాదశవ్యూహస్త్ర్యక్షస్త్రిశిఖం శూలముత్తమ్భయన్నుదతిష్ఠత్॥౩॥ యస్యాఙ్ఘ్రికమలయుగళారుణవిశదనఖమణిషణ్డమణ్డలేష్వహిపతయస్సహ సాత్వతర్షభైరేకాన్తభక్తియోగేనావనమన్తస్స్వవదనాని పరిస్ఫురత్కుణ్డలప్రభామణ్డలమణ్డితగణ్డస్థలాన్యతిమనోహరాణి ప్రముదితమనసః ఖలు విలోకయన్తి॥౪॥ యస్యైవ హి నాగరాజకుమార్య ఆశిష ఆశాసానాశ్చార్వఙ్గవలయవిలసితవిశదవిపులధవళసుభగరుచిరభుజరజతస్తమ్భేష్వగరుచన్దనకుఙ్కుమపఙ్కానులేపేనావలిమ్పమానాస్తదభిమర్శనోన్మథితహృదయమకరధ్వజావేశరుచిరలలితస్మితాస్తదనురాగమదముదితమదవిఘూ

లితంచ-యస్మిన్ తత్, త-ద్వాసాం, తాదృశ్యస్సత్యః, తస్యసఙ్కర్షణస్య, అనురాగమదముదితమదవిఘూర్ణితారుణకరుణావలోకనయనవదనారవిన్దం సవ్రీడంయథాతథా, విలోకయన్తి, స్వాస్ర్తైతేషు, అనురాగేణ-మదేనస్వానుభవజనితేనచ- ముదితంచతత్, మదేనఘూర్ణితేప్రచలితేచ, ఈషదరుణే, కరుణావలోకనయనే, యస్మిన్-తత్, ద్వదనారవిన్దమితితస్యార్థః॥౫॥ సఉక్తవిధ, ఏషసఙ్కర్షణాఖ్యో- ఽనన్తస్త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితః, అనన్తకల్యాణగుణార్ణవః, జగత్కారణభూతో, దేవః, స్వతేజసా, దీప్యమానః, ఉపసంహృతః- అమర్షరోషయోర్జగత్సంహారవిషయయోరసహనక్రోధయోర్వేగో, యేనతథాభూతః-లోకానాం, స్వస్తయేసుఖాయ, ఆస్తే॥౬॥ పునఃకథంభూతః- సురాదీనాం-గణై-ర్ధ్యాయమానః, అనవరతం, మదేనస్వానుభవజనితేనమదేన-ముదిత-స్సన్ఞా-వికృతవిహ్వలలోచనః- వికృతేఘూర్ణితే - విహ్వలేపరవశే ఇవస్థితే, లోచనే, యస్యసః, సులలితేనసున్దరేణభావగర్భేణ- స్మితేన, ముఖరితామృతేనవచనామృతేన, స్వపార్షదాన్విబుధయూథానాంపతీంశ్చ- ప్యాయయమానః హర్షయన్-అపరిమ్లానః అక్షీణః-రాగోరక్తిమా, యస్యా- స్తస్యాః-నవతులసికాయాః నూతనకృష్ణతులస్యాః - ఆమోదః - మధురూపఆసవశ్చ - తయోస్సమాహార - స్తేన -మాద్యతాం-మధుకరాణాం - వ్రాతా - స్తేషాం - మధురగీతేన - శ్రీ, ర్యస్యాస్తాం - స్వామసాధారణీం - వైజయన్త్యాఖ్యాం వనమాలాం-దధదితిశేషః - బిభర్తీత్యనేనాన్వయః - నీలేవాససీయస్య, ఏకమేవకుణ్డలంయస్య - హలస్య - కకుదిప్రస్థే-కృతఃన్యస్తః-సుభగస్సుకుమారశ్చ - సున్దరశ్చ - భుజో - యేన, ఏవంభూతో-భగవాన్సఙ్కర్షణః-మహేన్ద్రః మహేన్ద్రసంబన్ధీ-వారణేన్ద్రఇవఐరావతఇవ, శుభ్రః-ఉదారాః-లీలాః విలాసాః- యస్యసః-కాఞ్చనీంస్వర్ణమయీం-కక్ష్యాంవరత్రాం-

ర్ణితారుణకరుణావలోకనయనవదనారవిన్దంసవ్రీడంకిలవిలోకయన్తి॥౫॥ సఏషభగవాననన్తోఽనన్తగుణార్ణవఆదిదేవఉపసంహృతామర్షరోషవేగోలోకానాంస్వస్తయఆస్తే॥౬॥ ధ్యాయమానస్సురాసురోరగసిద్ధగన్ధర్వవిద్యాధర మునిగణైరనవరతమదముదితవికృతవిహ్వలలోచనస్సులలితభావస్మితముఖరితామృతేనాప్యా * యమానస్స్వపార్షదవిబుధయూథపతీనపరిమ్లానరాగనవతులసికామోదమధ్వాసవేన మాద్యన్మధుకరవ్రాతమధురగీతశ్రియంవైజయన్తీంస్వాం వనమాలాంనీలవాసా ఏకకుణ్డలోహలకకుదికృతసుభగసున్దరభుజోభగవాన్మహేన్ద్రోవారణేన్ద్రఇవకాఞ్చనీంకక్ష్యాముదారలీలోబిభర్తి॥౭॥ యఏషఏవమనుశ్రుతోఽభిధ్యాయమానోముముక్షూణామనాదికాలకర్మవాసనాగ్రథితమవిద్యామయంహృదయగ్రన్థింసత్త్వరజస్తమోమయమన్తర్హృదయంగతఆశునిర్భినత్తితస్యానుభావనిమంభగవాన్స్వాయంభువోనారదస్సహతుమ్బురుణాసభాయాంబ్రహ్మణస్సంశ్లోకయామాస॥౮॥ శ్లో॥ ఉత్పత్తిస్థితిలయహేత

బిభర్తి, కక్ష్యేభవాకక్ష్యా, వరత్రాఖ్యాచర్మమయీపట్టికా, నధ్రీవధ్రీవరత్రాస్స్యాదిత్యమరకోశోక్తాము ధ్యస్యజానోర్వశ్చవష్టమ్భార్థాయోగపట్టికాఖ్యా, తాంస్వర్ణమయీంబిభర్తీత్యర్థః॥౭॥ ఏవంసఙ్కర్షణఉపవర్ణితః-ఇదానీముక్తవిధఉపాస్యమానఉపాసకానామన్తర్హృదయగతఃప్రకృతిసంబన్ధంనిరస్యతీత్యాహ॥ యఏషఇతి॥ యఏషభగవాననన్త-ఏవ- మనుశ్రుతఃఉక్తవిధత్వేనగురుముఖాచ్ఛ్రుతః - అభిధ్యాయమానః ‘‘శ్రోతవ్యోమన్తవ్యోనిదిధ్యాసితవ్య,, ఇతిశ్రుత్యర్థోఽత్రప్రత్యభిజ్ఞాపితః - అతః- సామర్థ్యాచ్ఛ్రవణానన్తరం మతఇతిలభ్యతే-ముముక్షూణా-మనాదికాలప్రవృత్తాభిః-కర్మవాసనాభి-ర్గ్రథితంసందర్భితం-అవిద్యామయం-దేహాత్మభ్రాన్తిస్వతన్త్రాత్మభ్రాన్తిరూపాత్మజ్ఞానమయం-గ్రన్థింగ్రన్థివద్దుర్మోచం - సత్త్వరజస్తమోమయంసత్త్వాదిగుణప్రచురం-గుణత్రయసంబన్ధప్రయుక్తానాదికాలప్రవృత్తకర్మవాసనావిద్యాగ్రన్థిరూపంసంసారమిత్యర్థః-ధ్యానేన - ముముక్షూణా - మన్తర్హృదయే-సంనిహిత-ఆశునిర్భినత్తినితరాంనిరస్యతీత్యర్థః - తస్యభగవతస్సఙ్కర్షణస్య-ఇమముక్త - మనుభావంప్రభావం-తుమ్బురుణాసహ -స్వాయంభువఃపుత్రో-నారదో-బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య-సభాయాం-సంశ్లోకయామాసవర్ణయామాస॥౮॥ ప్రథమంతద్వర్ణనేస్వస్యానధికారద్యోతనాయతత్స్వరూపస్యదుర్జ్ఞేయత్వమభిప్రేత్యకారణత్వేనతదుపలక్షయతి॥ ఉత్పత్తీతి॥ అస్యజగతః - ఉత్పత్త్యాదిహేతుభూతాస్సత్త్వాద్యాఃప్రకృతిగుణాఃసత్త్వరజస్తమోగుణాః - క్రమోఽత్రావివక్షితః - రజస్సత్త్వతమోగుణాః-క్రమేణ - జగదుత్పత్త్యాదిహేతుభూతాః - యస్యభగవత-ఈక్షయాసిసృక్షయా-కల్యాఃసృష్ట్యాదిసమర్థాః-ఆసన్బభూవుః - గుణత్రయాత్మికాప్రకృతిస్స్వయంమహదాదికార్యవర్గహేతుభూతాఽపిస్వయమసమర్థాసతీ-యస్యసిసృక్షారూపేక్షయా-సృష్ట్యాదిసమర్థా, ఽభూదిత్యర్థః, అనేనజగన్నిమిత్తకారణత్వముక్తం ‘‘తదైక్షతబహుస్యాం,, మితిశ్రుత

స్యకర్తృత్వస్యా౽త్ర ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ - నిమిత్తకారణత్వం చాహ - స్వశరీరభూతప్రకృతిపురుషకాలానాం స్వకార్యాకారేణ పరిణామోపయుక్తప్రవర్తనాశ్రయత్వం యథా కులాలాదేస్స్వాధిష్ఠితమృత్పిణ్డాదేః ఘటాదిరూపపరిణామోపయుక్తప్రవర్తనాశ్రయత్వం - అథోపాదానకారణత్వే లక్షయన్ ॥ యద్రూపమితి ॥ ఆత్మన్ ఆత్మని స్వస్మిన్ - ఏకం దేవాదినామరూపాద్యభావాదవిభాగేన స్థితం - ధ్రువం నిత్యం "ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపి" ఇతి గీతేః - కారణావస్థాయామేవం భూతం - యద్రూపం ప్రకృతిపురుషాత్మకం శరీరం - తత్సిసృక్షానన్తరం - ఆత్మని - నానాకృతం దేవాదినామరూపవిభాగవిభక్తం కృతం - అధాత్ ధృతవాన్ - తస్య భగవతో - వర్త్మ స్వరూపం - లోకవిలక్షణం - కథము హ - కథం హి - వేద - మాదృశ ఇతి శేషః - పూర్వమాత్మన్యవిభాగేన స్థితమాత్మని నానాకృతం రూపమధాదిత్యనేన - ఏకత్వనానాత్వే ఆత్మపర్యన్తే ఇతి విజ్ఞాయతే - ఇదమేవ హి తస్యోపాదానత్వం - యత్ప్రకృతిపురుషగతదేవాదివిభాగస్య స్వశరీరభూతప్రకృతిపురుషద్వారా ఆత్మపర్యన్తత్వమితి, యద్వా, పూర్వమేకత్వే నాత్మని స్థితం పశ్చాన్నానాకృతమాత్మన్యధాదిత్యన్వయః - ధారణం చాత్ర అన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన - ఇయమేవ హి పరమాత్మనః కారణతా కార్యతా చ - యదవిభక్తనామరూపప్రకృతిపురుషనియమనం విభక్తనామరూపావస్థప్రకృతిపురుషనియమనం చేతి ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ యద్యప్యేవం దుర్జ్ఞేయం స్వరూపం - తథాపి - భక్తానుజిఘృక్షయైవం - సాఙ్కర్షణం రూపం ధృతవానితి కతిపయధర్మైర్వర్ణయితుం శక్యమిత్యాహ ॥ మూర్తిమితి ॥ యత్ర యస్మిన్ భగవతి - ఇదం పరిదృశ్యమానం - సదసచ్చిదచిదాత్మకం - జగత్ - విభాతి - స భగవాన్ - నః అస్మాకం - కృపయా అస్మాసు కృపయేత్యర్థః - సంశుద్ధం రజస్తమోభ్యామమిశ్రితం - యచ్ఛుద్ధం సత్త్వం - తన్మూర్తిం - బభార - దివ్యమఙ్గలవిగ్రహరూపేణ ధృతవానిత్యర్థః - భక్తానాం నో౽నుగ్రహాయైవ నిరతిశయకృపయా - మూర్తిమిమాం - బభారేతి భావః - కథమేవం జ్ఞాయత ఇత్య

వో౽స్య కల్పాస్సత్త్వాద్యాః ప్రకృతిగుణా యదీక్షయా౽౽సన్ । యద్రూపం ❁ ధ్రువమకృతం యదేకమా
త్మన్నానా౽ధాత్కథము హ వేద తస్య వర్త్మ ॥ ౯ ॥ మూర్తిం నః పురుకృపయా బభార సత్త్వం సంశుద్ధం సదస
దిదం విభాతి యత్ర । యల్లీలాం మృగపతిరాదదే౽నవద్యామాదాతుం స్వజనమనాంస్యుదారవీర్యః ॥ ౧౦ ॥ య
న్నామ శ్రుతమనుకీర్తయేదకస్మాదార్తో వా యది పతితః ప్రలమ్భనాద్వా । హన్త్యంహస్సపది నృణామశేష
మన్యం కం శేషాద్భగవత ఆశ్రయేన్ముముక్షుః ॥ ౧౧ ॥ మూర్ధన్యర్పితమణువత్సహస్రమూర్ధ్నో భూగోళం

త ఆహ ॥ యదితి ॥ యద్యస్మాత్ - మృగపతిః సింహ ఇవోదారవీర్యః, యద్వా, మృగ్యన్తే అన్విష్యన్త ఇతి మృగాః బ్రహ్మాదయో దేవాః - తేషామపి పతిః "తం దైవతానాం పరమం చ దైవతం పతిం పతీనాం పరమం పరస్తాత్" ఇతి శ్రుతేః, బ్రహ్మాదీనామప్యన్వేషణీయ ఇతి భావః - అనేన పరత్వం సూచ్యతే - ఉదారవీర్యః జగత్కర్తృత్వాదిమహాసామర్థ్యయుక్తం - ఏవం భూతో౽పి స్వజనానామస్మాకం - మనాంస్యాదాతుం - గ్రహీతుం - స్వవశీకర్తుమితి యావత్ - అనవద్యామకర్మనిమిత్తాం - లీలాం, అహిపతిసాత్వతర్షభనాగరాజకుమార్యాదిసుఖారాధ్యత్వసాత్వతతన్త్రప్రణయనభూమణ్డలభరణాదిరూపాం లీలాం, మాదదే పరిగృహీతవాన్ - తస్మాల్లోకానామనుగ్రహాయైవ మూర్తిం బభారేతి జ్ఞాయత ఇత్యర్థః - సాత్వతతన్త్రప్రణేతృత్వం శ్రీమన్మహాభారతే౽భిహితం "సాత్వతం విధిమాస్థాయ గీతస్సఙ్కర్షణేన యః - అస్మాత్ప్రవక్ష్యతే ధర్మాన్మనుస్స్వాయంభువస్తు" ఇతి - లీలామాదదత ఇత్యనేన సౌలభ్యం సూచ్యతే, అనేనైవ తద్వర్ణనే మాదృశానామధికార ఇతి తాత్పర్యమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవం పరత్వసౌలభ్యయోగస్సమాశ్రయణీయతాహేతురుక్తః, అథ నామప్రభావపర్యాలోచనయా౽పి స ఏవ సమాశ్రయణీయ ఇత్యాహ ॥ యన్నామేతి ॥ ఆర్తః రోగాదిపీడితః - పతితః మహాపాతక్యపి - యస్య భగవతో౽నన్తస్య - నామ - యద్యనుకీర్తయేత్ , అకస్మాద్వా - ప్రలమ్భనాద్వా పరిహాసాద్వా, యస్య, నామ యది శ్రుతం వా స్యాత్, ఆర్తేన - పతితేన వా - తర్హి స ఏవ పతితాదిః - స్వపాతిత్యాదిభిర్విముక్తః - ఇతరేషామపి - పరమాత్మానం స్మరతాం - నృణామశేషమంహో దురితం - హన్తి, అతః, ముముక్షుః, పరమ్పరయాప్యశేషదురితనిరసనక్షమనామధేయాచ్ఛేషాదన్యం, కం, సమాశ్రయేత్ , తమేవాశ్రయేదిత్యర్థః, శేషయతి దురితేభ్యో౽వశేషయతి స్వాశ్రితమితి శేష ఇతి నామనిర్వచనమత్రాభిప్రేతమ్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ "ఇషుక్షయాన్నివర్తన్తే నాన్తరిక్షక్షితిక్షయాత్ । మతిక్షయాన్నివర్తన్తే న గోవిన్దగుణక్షయాత్" ఇత్యుక్తరీత్యా, అనన్తకల్యాణగుణరాశేరనన్తస్య సాకల్యేన కల్యాణగుణాన్వర్ణయితుం కః ప్రభురిత్యాహ ॥ మూర్ధనీతి ॥ గిరిభిః పర్వతైస్సహితా, స్సరితః,

౯ ॥ శ్లో ॥ పా ❁ యద్రూపం, ధ్రువం, అకృతం, ఇతిచ్ఛేదః.

సముద్రాద్రిసత్త్వాః జన్తవః, యస్మిన్, తత్, భూమణ్డలం, యస్య సహస్రశిరసోఽనన్తస్య, మూర్ధన్యణువత్, అర్పితం, తస్య
భూమ్నా పరిచ్ఛిన్నస్య, ఆనన్త్యాదేవ, తత్త్వైరియత్తయాఽవిదితః - విక్రమః ప్రభావో, యస్య, తస్యానన్తస్య, వీర్యాణి క
ల్యాణగుణరూపాణి-సహస్రజిహ్వోఽపి-కో వా, గణయేత్-ఏతావన్తీతి గణయేత్-న కోఽపీతి భావః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ కిమిదం
భూమణ్డలం కర్మవశాద్బిభర్తి నేత్యాహ ॥ ఏవమితి॥ ఏవం ప్రభావః ఉక్తవిధాపరిచ్ఛిన్నప్రభావః-అత ఏవా-నన్తః అనన్తప
దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయః-దురన్తం అపారం - వీర్యం బలం, యస్య, ఉరవో-గుణాః, తేషామనుభావాః ప్రభావా
శ్చ-యస్య-స భగవాన్-సఙ్కర్షణః- ఆత్మతన్త్రః స్వతన్త్రః-అకర్మవశ్యః-ఏక ఏవ సన్, లీలయా, స్థితయే అవస్థానాయ పా
లనాయేతి యావత్-క్ష్మాం పృథ్వీం, బిభర్తి ❁ ॥౧౩॥ ❁ ఉక్తిముపసంహరతి॥ ఏతా ఇతి॥ కామాన్, కామయమానైః, నృభి-
రుపగన్తవ్యాః ప్రాప్యాః, తత్తత్కర్మానుసారేణేశ్వరేణ సృష్టాః గతయః ఫలరూపా లోకాః-ఇహ బ్రహ్మాణ్డే-ఏతా ఏవ ఏతా
వత్య ఏవ - తాశ్చ, యథోపదేశం సంప్రదాయాగతోపదేశమనతిక్రమ్య, అనువర్ణితాః॥ ఏవముక్తిముపసంహృత్య రాజ్ఞః
ప్రశ్నావసరప్రదానాయోక్తా గతయో నృభిర్ధర్మైః, ప్రాప్యా ఇతి వదన్నుక్తిం పునరుపసంహరతి॥ ఏతావత్య ఇతి, హే రా
జన్, పుంసః సంసారిణః, ప్రవృత్తిరూపస్య సకామస్య, ధర్మస్య, విపాకగతయః ఫలరూపా గతయః, నానావిధాః, విసదృశాః
సుఖదుఃఖతారతమ్యేన వ్యవస్థితాః ఏతావత్య ఏవ-తాశ్చ యథాప్రశ్నం, వ్యాఖ్యాతాః వర్ణితాః, మయేతి శేషః ❁॥౧౪॥ ❁
ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే పఞ్చవింశోఽధ్యాయః. ****************
ప్రవృత్తిలక్షణస్య ధర్మస్య విపాకగతయ ఇత్యనేనాసాం గతీనాం పుణ్యేన ప్రాప్యత్వోక్త్యా కేవలాపుణ్యగమ్యా అ
న్యే లోకాస్సన్తి నరకా ఇతి సూచితం తానేవ పిపృచ్ఛిషుస్తావదుక్తమేష్వపి లోకేషు సుఖదుఃఖయోర్న్యూనాధికభావ

సగిరిసరిత్సముద్రసత్త్వమ్। ఆనన్త్యాదనిమితవిక్రమస్య భూమ్నః కో వీర్యాణ్యధిగణయేత్సహస్రజిహ్వః॥౧౨॥
ఏవం ప్రభావో భగవాననన్తో దురన్తవీర్యోరుగుణానుభావః। మూలే రసాయాః స్థిత ఆత్మతన్త్రో యో లీల
యా క్ష్మాం స్థితయే బిభర్తి ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ౫ ॥ ఏతా హ్యేవేహ నృభిరుపగన్తవ్యా గతయో యథాకర్మ
వినిర్మితా యథోపదేశమనువర్ణితాః కామాన్కామయమానైః ఏతావతీర్హి రాజన్పుంసః ప్రవృత్తిలక్షణ
స్య ధర్మస్య విపాకగతయ ఉచ్చావచా విసదృశా యథాప్రశ్నం వ్యాచఖ్యే కిమన్యత్కథయామీతి॥౧౪॥ **
********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, పఞ్చవింశోఽధ్యాయః. ********
రాజోవాచ ॥ మహర్ష ఏతద్వైచిత్ర్యం లోకస్య కథమితి ॥ ౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ౫ ॥ త్రిగుణ

లక్షణం వైచిత్ర్యం ఉచ్చావచా విసదృశా, ఇతి తత్ర కారణం పృచ్ఛతి రాజా॥ మహర్ష ఇతి॥ హే మహర్షే త్వయా, యద్వైచి
త్ర్యం సుఖదుఃఖయోర్న్యూనాధికభావలక్షణం, ఏషు లోకేషు, జీవలోకస్య, వ్యవస్థితముక్తం, తద్వైచిత్ర్యం, కథముప
పద్యతే, కో వా తత్ర వైచిత్ర్యే హేతుః, ఏకరూపేణానుష్ఠితేన ప్రవృత్త్యాఖ్యేన ధర్మేణ భూరాదిలోకాన్ప్రాప్తేషు కే
షాంచిత్సుఖమేవ-కేషాంచిద్దుఃఖమేవ, అన్యేషాం తు మిశ్ర-మిత్యేతద్వైచిత్ర్యే, కిం కారణమితి ప్రశ్నాశయః ❁॥౧ ॥ ❁ స
ర్వేషాం భూరాదిలోకప్రాపకధర్మస్య సమానత్వేఽపి కర్తృవైచిత్ర్యాచ్ఛ్రద్ధావైచిత్ర్యాచ్చ సుఖాదిఫలవైచిత్ర్య
మిత్యుత్తరమాహ॥ త్రిగుణత్వాదితి ॥ కర్తుర్జీవస్య, త్రిగుణత్వాత్సత్త్వాదిగుణత్రయయుక్తత్వాత్, శ్రద్ధయా సత్త్వాదిగుణ
భేదభిన్నయా త్రివిధయా శ్రద్ధయా, కర్మణాం ధర్మాణాం, గతయః ఫలాని-పృథగ్విధాః - సర్వాః, శ్రద్ధాదితారతమ్యనిమిత్త
తారతమ్యేనైవ భవన్తి-అత్రేదమవగన్తవ్యం, న పదన్తి పృథివ్యాం వా దివి దేవేషు వా పునః। సత్త్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తం య
దేభిస్స్యాత్త్రిభిర్గుణైః, ఇత్యుక్తరీత్యా సర్వేషాం గుణత్రయయోగే గుణానాం హ్రాసోల్లాసాదిరూపేణ పరిణామే చావిశిష్టే
సతి ప్రాచీనకర్మవాసనానుగుణగుణత్రయపరిణామవశాత్సాత్త్వికాదిభేదేన-ధర్మస్య కర్తారో-బుద్ధయః - శ్రద్ధా-స్తన్నిమి
త్తాని కర్మాణి చ-త్రిధా భిద్యన్తే-తథా గీతం భగవతా॥ ముక్తసఙ్గోఽనహంవాదీ ధృత్యుత్సాహసమన్వితః। సిద్ధ్యసిద్ధ్యోర్నిర్వి
కారః కర్తా సాత్త్విక ఉచ్యతే॥ రాగీ కర్మఫలప్రేప్సుర్లుబ్ధో హింసాత్మకోఽశుచిః। హర్షశోకాన్వితః కర్తా రాజసః పరికీర్తితః ॥ అ
యుక్తః ప్రాకృతః స్తబ్ధః శఠో నైష్కృతికోఽలసః। విషాదీ దీర్ఘసూత్రీ చ కర్తా తామస ఉచ్యతే॥ ప్రవృత్తిం చ నివృత్తిం చ కార్యాకా
ర్యే భయాభయే। బన్ధం మోక్షం చ యా వేత్తి బుద్ధిస్సా పార్థ సాత్త్వికీ॥ యయా ధర్మమధర్మం చ కార్యం చాకార్యమేవ చ। అయథా
వత్ప్రజానాతి బుద్ధిస్సా పార్థ రాజసీ ॥ అధర్మం ధర్మమితి యా మన్యతే తమసావృతా ॥ సర్వార్థాన్విపరీతాంశ్చ బుద్ధిస్సా పా
ర్థ తామసీ। త్రివిధా భవతి శ్రద్ధా దేహినాం సా స్వభావజా ॥ సాత్త్వికీ రాజసీ చైవ తామసీ చేతి తాం శృణ్వితి, ఆరభ్య, య

జన్తే సాత్త్వికా దేవాన్ యక్షరక్షాంసి రాజసాః । ప్రేతాన్ భూతగణాంశ్చాన్యే యజన్తే తామసా జనాః ,, ఇతి శ్రద్ధయాస్త్రైవిధ్యముక్తం - సాత్త్వికాః సాత్త్విక్యా శ్రద్ధయా యుక్తాః ,, నియతం సఙ్గరహితమరాగద్వేషతః కృతమ్ । అఫలప్రేప్సునా కర్మ యత్తత్సాత్త్వికముచ్యతే ॥ యత్తు కామేప్సునా కర్మ సాహంకారేణ వా పునః । క్రియతే బహులాయాసం తద్రాజసముదాహృతమ్ ॥ అనుబన్ధం క్షయం హింసామనపేక్ష్య చ పౌరుషమ్ । మోహాదారభ్యతే కర్మ యత్తత్తామసముచ్యత ,, ఇతి ॥ ఏవం స్థితే యస్సాత్త్వికః కర్తా సాత్త్వికీభ్యాం బుద్ధిశ్రద్ధాభ్యాం ధర్మాననుతిష్ఠతి - సోఽనన్తసుఖం మోక్షాఖ్యం తారతమ్యరహితం ప్రాప్నోతి, యశ్చ రాజసో రాజసీభ్యాం బుద్ధిశ్రద్ధాభ్యాం ధర్మాననుతిష్ఠతే, స భూరాదిలోకాననుప్రాప్య పరిమితం సుఖం ప్రాప్నోతి, తత్రాపి శ్రద్ధాతారతమ్యకృతం సుఖతారతమ్యమేవ భవతి - యస్తు తామసస్స ఇమాన్ లోకాన్ప్రాప్యాపి కేవలదుఃఖమేవ ప్రాప్నోతి - భూరాదిలోకప్రాపకః ప్రవృత్త్యాఖ్యో ధర్మస్తు రాజసతామసయోః కర్త్రోస్సమాన ఇతి ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏవం ధర్మస్య కర్త్రాదితారతమ్యనిమిత్తం ఫలతారతమ్యముక్తం - అథాధర్మస్యాపి దుఃఖరూపఫలతారతమ్యం ధర్మదృష్టాన్తేనాహ ॥ తథేతి ॥ యథా - ధర్మస్య శ్రద్ధాదితారతమ్యనిమిత్తం సుఖరూపఫలతారతమ్యం - తథా - ప్రతిషిద్ధలక్షణస్య ప్రతిషిద్ధరూపస్యా - ధర్మస్య, కర్తుః - శ్రద్ధాయాః అధర్మనిమిత్తభూతాయాః కేవలతామస్యాశ్శ్రద్ధాయాః - వైసాదృశ్యాత్తారతమ్యాత్కర్మఫలం దుఃఖం - విసదృశం తరతమం భవతి - శ్రద్ధావైసాదృశ్యే కారణం వదన్ కర్మఫలవైసాదృశ్యమేవోపపాదయతి ॥ అనాద్యపీత్యేతి ॥ అవిద్యాకామశబ్దః ఫలకామనాపరః, కర్మశబ్దస్తద్వాసనాపరః - ఫలకామనాయ, అజ్ఞానఫలత్వాత్, యద్వా, యాగాదిరవిద్యా, తత్ప్రయుక్తాని - యాని కామ్యకర్మాణి ఫలకామనాపూర్వకమనుష్ఠితాని పాపాని - వాసనారూపేణావస్థితాని - తేషాం వైసాదృశ్యాదిత్యనుషఙ్గః - తేషాం నానాత్వేనావస్థితత్వాచ్ఛ్రద్ధావైసాదృశ్యం - తతః - స్వతయోగత

త్వాత్కర్తుశ్శ్రద్ధాయాః కర్మగతయః పృథగ్విధాస్సర్వా ఏవ సర్వస్య తారతమ్యేన భవన్తి ॥ ౨ ॥ తథేదానీం ప్రతిషిద్ధలక్షణస్యాధర్మస్య కర్తుశ్శ్రద్ధాయా వైసాదృశ్యాత్కర్మఫలం విసదృశం భవతి - అనాద్యవిద్యాకామానాం తత్పరిణామలక్షణాస్సృతయస్సహస్రశః ప్రవృత్తాస్తాః ప్రాచుర్యేణానువర్ణయిష్యామః ॥ ౩ ॥ రాజోవాచ ॥ నరకా నామ భగవన్ కిం దేశవిశేషా అథవా బహిస్త్రిలోక్యా ఆహోస్విదన్తరాళ ఇతి ॥ ౪ ॥ ఋషిరువాచ ॥ అన్తరాళ ఏవ త్రిజగత్యాస్తు దిశి దక్షిణస్యామధస్తాద్భూమేరుపరిష్టాదణ్డజలాశయస్య ॥ ౫ ॥ యస్యామగ్నిష్వాత్తాదయః పితృగణాస్స్వానాం * గోత్రాణాం పరమేణ సమాధినా సత్యా ఏవాశిష ఆశాసానా నివసన్తి ॥ యత్ర హ భగవాన్ పితృరాజో వైవస్వతస్స్వవిషయం ప్రాపితేషు స్వపురుషైర్జన్తుషు సంపరేతేషు యథాక

యః - ఫలరూపాణి దుఃఖాని యియావత్ - తత్పరిణామలక్షణాః అవిద్యాకామకర్మపరిపాకస్వరూపాః - సహస్రశః అనన్త్యేన - అవాన్తరతారతమ్యేన చ - ప్రవృత్తాః అనన్తాస్సన్తీత్యర్థః - ఏవముక్తేఽపి - తత్రానన్త్యేన ప్రవృత్తాస్సృతయః - తదనుభవస్థానాని చ - సాకల్యేన వర్ణనీయా - నీతి రాజ్ఞః ప్రశ్నోన్ముఖ్యమాలోచ్య కేవలతమోగుణమూలకానాద్యజ్ఞానప్రయుక్తకానకర్మరూపాణాం పాపానామవాన్తరభేదేనానన్త్యాత్ఫలరూపాణాం దుఃఖాత్మకానాం గతీనామానన్త్యాత్తదనుభవస్థానాన్యపి బహూని సన్తీతి తేషాం సాకల్యేన వర్ణయితుమశక్యత్వాత్తత్ర ప్రధానదుఃఖరూపా గతీస్తత్స్థానాని చ కానిచిద్వర్ణయిష్యామీత్యాహ ॥ తాస్తాః ప్రాచుర్యేణ వర్ణయిష్యామ ఇతి ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఏవముక్తే రాజా కార్త్స్న్యేన తద్వర్ణనప్రశ్నం విహాయాధర్మఫలభూతదుఃఖానుభవస్థానాని నరకాఖ్యాని కిం భూమేరేవ దేశవిశేషాః - ఉత - త్రిలోక్యా బహిర్వర్తన్తే, ఉతాన్తరాళే - కయోశ్చిల్లోకయోరన్తరాళే - వర్తన్త ఇతి పృచ్ఛతి ॥ నరకా ఇతి ॥ హే భగవన్ - త్రిలోక్యా బహిః బ్రహ్మాణ్డాద్బహిరావరణేషు వేత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ బ్రహ్మాణ్డ ఏవ వర్తన్త ఇత్యాహ ॥ అన్తరాళ ఏవేతి ॥ త్రిజగత్యాః బ్రహ్మాణ్డస్యాన్తరాళ ఏవ గర్భ ఏవ - తత్రాపి కస్యాం - దిశి దక్షిణస్యాం - తత్రాపి క్వ, భూమేరధస్తాత్ - అణ్డజలాదుపరి వర్తన్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తాం దక్షిణాం దిశం విశినష్టి ॥ యస్యామిత్యాదినా గద్యద్వయేన ॥ యస్యాం దిశి దక్షిణస్యా - మగ్నిష్వాత్తాదయః - పితౄణాం గణాః - పరమేణ - సమాధినా ధ్యానయోగేన - స్వానాం గోత్రాణాం - సత్యాః, ఆశిషః, ఆశాసానాః కుర్వాణాః - ప్రాకం పచతీతి వని న్యాసః - నివసన్తి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ యత్ర హ యస్యాం హి దిశి - పితృరాజః పితౄణామధిపతి, ర్వైవస్వతో యమః - సంపరేతేషు మృతేషు స్వపురుషైర్దూతైః - స్వవిషయం స్వస్య దేశం - ప్రాపితేషు - జన్తుషు జీవేషు - అనుల్లఙ్ఘితమనతిక్రాన్తం - భగవతో నారాయణస్య - శాసనం - యేన - తథాభూతస్సన్ - సగణః స్వకీయదూతగణసహితః - యథాకర్మావద్యం - అవద్యం - జుగుప్సితం కర్మ వక్తుమవద్యం - బహుళ గ్రహణాద్విశేష్యస్య పూర్వనిపాతః - యథా - కర్మా

వద్య-మితిపదత్రయంవా- అవద్యం వెదశాస్త్రజుగుప్సితం - కర్మ ప్రతిషిద్ధం హింసాదికర్మ యథా-జన్తుభిర్నిర్వృత్తాదినాయ
థాకృతం-తదనుసారేణైవ-దోషంప్రతి-దమం దణ్డం - ధారయతికారయతి - జుగుప్సితకర్మరూపదోషానుసారేణైవదణ్డ
ణ్డయతీత్యర్థః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ తత్రనరకాః కతీత్యపేక్షాయామేకైనరకానేకవింశతింగణయన్తీత్యాహ॥తత్రేతి॥ కేతఇత్యపేక్షా
యాం - తాన్నామరూపలక్షణైః క్రమేణగణయామీత్యాహ ॥ అథేతి ॥ హేరాజన్- తాన్నరకాన్-నామాదిభిః-అనుక్రమి
ష్యామః తత్రనామానివాచకాశ్శబ్దాః- రూపాణిపరస్పరవిలక్షణదుఃఖజనకత్వాకారాః - లక్షణానిచిహ్నాని-తత్తద్ధింసా
దికర్మాణియానిప్రాణినిర్బన్ధాదీని - తాదృశనిర్బన్ధాదిరూపచిహ్నాని. ఏభిరనుక్రమిష్యామఃఏభిస్సహక్రమేణతుభ్యంవర్ణ యి
ష్యామఇత్యర్థః - తానక్రమేణగణనయాదర్శయతి ॥ తామిస్రమిత్యాదినా॥తత్రవజ్రకణ్టకశాల్మలిరేకోనరకః-తథాఅవీ
చిరిత్యేకః-ఏవమేకవింశతిర్భవన్తి ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ కేచిదిత్యత్రరుచిభేజన్త్వన్యేషాంసద్భావస్తానేవనిర్దిశతి॥కించేత్యాదినా॥
ఏతేసప్త - పూర్వోక్తైస్తామిస్రాదిభిస్సహ - ష్టావింశతిర్భవన్తి - ఏతేనరకాః - వివిధయాతనాభూమయః - దుఃఖాను
భవభూమయః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ తానేవైకైకశస్తదనుభవనిమిత్తానిపాపానిచవర్ణయతి-యస్త్వితిహేత్యాదినా-యోజన్తుః-
ఇహలోకే,పరస్య-పిత్రాదీన్వ్య - పహరతి-సహ-యమదూతైః-రతిభయంకరైః, కాలపాశేనయమపాశేన-బద్ధో,బలాత్తా
మిస్రాఖ్యే,నరకే,నిపాత్యతే, తామిస్రంవిశినష్టి,అనశనేతి , తమిస్రప్రాయేతమఃప్రచురే,యత్రతామిస్రే-నిపాత్యమా
నః, జన్తుఃఅనశనాపానయష్టిప్రహరణభర్త్సనాదిభిః - యాతనాభిః - యాత్యమానఃపీడ్యమానః,కశ్మలందుఃఖ-మాసా

ద్యావద్యమేవానుల్లఙ్ఘితభగవచ్ఛాసనస్సగణోదమంధారయతి॥ ౭ ॥ తత్ర హైకేనరకానేకవింశతింప్రా
హురథతాం స్తేరాజన్నామరూపలక్షణతోఽనుక్రమిష్యామస్తామిస్రోఽన్ధతామిస్రోరౌరవోమహారౌరవః
కుమ్భీపాకఃకాలసూత్రమసిపత్రవనంసూకరముఖమన్ధకూపః క్రిమిభోజనస్సందంశస్తప్తసూర్మిర్వజ్రకణ్టక
శాల్మలిర్వైతరణీపూయోదః ప్రాణరోధోవిశసనంలాలాభక్షస్సారమేయాదనమవీచిమానయఃపానమితి॥
కించక్షారకర్దమోరక్షోగణభోజనశ్శూలప్రోతోదన్దశూకోఽవటనిరోధనఃపర్యావర్తనస్సూచీముఖమిత్య
ష్టావింశతినరకావివిధయాతనాభూమయః॥ ౯ ॥ యస్త్విహవైపరవిత్తాపత్యకళత్రాణ్యపహరతిసహికాలపా
శబద్ధోయమపురుషైరతిభయానకైస్తామిస్రేనరకేబలాన్నిపాత్యతేఽనశనాద్రిపాతనలగుడతాడనసంత
ర్జనాదిభిర్యాతనాభిర్యాత్యమానోజన్తుర్యత్రకశ్మలమాసాదితఏకదైవమూర్ఛాముపయాతితమిస్రప్రా
యే॥ ౧౦ ॥ఏవమేవాన్ధతామిస్రేయస్తువఞ్చయిత్వాపురుషందారాదీనుపయుఙ్క్తే-యత్రశరీరీనిపాత్యమానో
యాతనావస్థోవేదనయానష్టస్మృతిర్నష్టదృష్టిశ్చ భవతియథావనస్పతిర్వృశ్చ్యమానమూలస్తస్మాద
న్ధతామిస్రంతముపదిశన్తి॥ ౧౧ ॥యస్త్విహవాఏతదహమితిమమేదమితిభూతద్రోహేణకేవలంస్వకుటుమ్బ

దితఃప్రాప్తః.ఏకదైవతదైవ,మూర్ఛాం,ప్రాప్నోతి, తమిస్రప్రాయఇత్యనేనైషాంతామిస్రాదినామానియోగరూఢానీ
నీతిజ్ఞాపితమ్ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ ఏవమితి॥ యథాతామిస్రేదుఃఖానుభవః,ఏవమన్ధతామిస్రేఽపీత్యర్థః, తదనుభవనిమిత్తంపాప
మాహ॥యస్త్వితి॥యస్తుజన్తుః,పురుషంపతిం, వఞ్చయిత్వా,తద్దారాదీన్ఆదిశబ్దాద్విత్తాపత్యాదీనిచ,ఉపయుఙ్క్తేఽస్యో
పయుక్తాన్కరుతే,తస్యైవమేవేతిపూర్వేణాన్వయః , తర్హితామిస్రాదన్ధతామిస్రేకోవిశేషఇత్యపేక్షాయాంతామిస్రా
త్తంవిశినష్టి॥యత్రేతి ॥ యత్రాన్ధతామిస్రే , శరీరీదేహీ,వినిపాత్యమానః,యాతనాభి, స్తీవ్రాభిః,పీడ్యమానః-తీవ్రవేద
నయా-నష్టామతిర్యస్య-నష్టాదృష్టిశ్చయస్య - తాదృశో - భవతి-వృశ్చ్యమానంఛిద్యమానంమూలంయస్య-తాదృశో-వన
స్పతి-ర్యథాభవతి-తథాపతతీతిదృష్టాన్తః-అస్మాత్కారణాత్తమన్ధతామిస్రమిత్యుపదిశన్తీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ రౌరవా
నుభవనిమిత్తంపాపంతంచవర్ణయతి॥యస్త్విహవేతి॥ యస్తుశరీరీ-ఇహలోకే-ఏతచ్ఛరీర-మహ-మేతదపత్యకళత్రాదికం
మమేత్యేవంరూపాభ్యా-మహంకారమమకారాభ్యాం , కేవలం , భూతద్రోహేణైవ,స్వకుటుమ్బమేవా-నుదినం,పుష్ణా
తి,సఃఇహలోకే , తత్,స్వకుటుమ్బం , విహాయ,స్వయమేకఏవ, తేనపూర్వాచరితేన,అశుభేనపాపేన,రౌరవాఖ్యేనరకే,
నిపతతి-అమునాతేననిపతితేన-పూర్వ-మిహలోకే- యేచజన్తవో - యథాయేనైవప్రకారేణ-విహింసితా- స్తఏవజన్త
వః,రురవఃరురుసంజ్ఞకాజన్తవో,భూత్వా-తేనైవప్రకారేణ-పరత్రరౌరవేనరకే- యాతనామపగతం-తమేవ - హింస
న్తియతస్తత్రగతంరురవోహింసన్తి-అత- స్తంనరకం-రౌరవమిత్యాహురిత్యర్థః - కేతేరురవః - యత్రగతంహింసన్తీ
త్యత్రాహ॥రురురితి॥ సర్పాదప్య - తిక్రూరస్య - భూరిశృఙ్గాఖ్యస్య-సత్వస్యజన్తోః - రురురితి,వ్యపదేశోవ్యవహారఇత్య

ర్థః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ మహారౌరవమనువర్ణయతి ॥ ఏవమేవేతి ॥ యథా రౌరవే నిపతితం-రురవో హింసన్తి-తథా- మహారౌరవేఽపీత్యర్థః-ప్రథమాన్తపాఠేతు - రౌరవసదృశ ఏవ మహారౌరవ ఇత్యర్థః -సాదృశ్యంచ, రురుభిర్హింసనేన-ఇయాంస్తు తతో విశేష ఇత్యాహ ॥ యత్రేతి ॥ యత్ర మహారౌరవే, నిపతితం - పురుషం దేహినం క్రవ్యం నిపతితస్య మాంసమదన్తీతి క్రవ్యాదాస్తథాభూతాస్సన్తో-రురవః, క్రవ్యేణ-ఖాదయన్తి నిపతితపురుషేణ తదీయం మాంసం భక్షయన్తీత్యర్థః-తం క్రవ్యేణేతి విభక్త్యోర్వ్యత్యయ ఆర్షః-అన్యథా "ఆదిఖాదోర్నః" ఇత్యనౌకర్తృకర్మత్వనిషేధాత్తేనేతి తృతీయా క్రవ్యమితి ద్వితీయా చ స్యాత్-క్రవ్యేణ నిమిత్తేన తం ఖాదయన్తీత్యర్థస్త్వసఙ్గతః-క్రవ్యాదా ఇత్యనేన పౌనరుక్త్యాత్, యద్వా-క్రవ్యాదాః క్రవ్యాదనస్వభావాః-అత ఏవ-క్రవ్యేణ-ఫలస్యైవ హేతుత్వవివక్షయా తృతీయా- క్రవ్యార్థం-తం- ఖాదయన్తి, ఖదేర్హింసావృత్తేః పరణాన్ణిచ్-ఖదిరత్ర దంశనపరః-ఖాదయన్తి తం దంశన్తీత్యర్థః - పూర్వోక్తనిర్వాహస్తూచితః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ అథ కుమ్భీపాకం తదనుభవనిమిత్తం పాపం చ వర్ణయతి ॥ యః కేవలమితి, యః కేవలం-దేహంభరః , శరీరపోషమాత్రపరః-యశ్చ-ఇహ లోకే-ఉగ్రః క్రూరః-పశూన్, పక్షిణో వా ప్రాణభృతః సజీవాన్-ఉపరన్ధయతి పచతి-తం-అపకరుణం నిష్కృపం - పురుషాదైః రాక్షసైరపి-విగర్హితం-అముత్ర-కుమ్భీపాకే నరకే- యమానుచరా- స్తప్తతైలే-ఉపరన్ధయన్తి పచన్తి-తప్తతైలకుమ్భ్యాం పచ్యన్తే యత్ర స కుమ్భీపాక ఇత్యవయవార్థోఽత్ర వివక్షితః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ అథ కాలసూత్రాఖ్యనరకానుభవనిమిత్తం దురితం-తం చ-వర్ణయతి ॥ యస్త్విహేతి ॥ యస్త్విహ-లోకే పితృహన్తా-బ్రాహ్మణహన్తా చ-స, కాలసూత్రాఖ్యనరకే - అయుతం యోజనాని-పరితో మణ్డలం-యస్య-తస్మిన్, తామ్రపికారేఖలేఖలవత్సమదేశే , ఖలో నామ ధాన్యాని నిస్తుషీకర్తుం కృ

మేవానుదినం పుష్ణాతి, స తదిహ విహాయ స్వయమేవ తదశుభేన రౌరవే నిపతతి ॥ యే చేహ యథైవామునా విహింసితా జన్తవః పరత్ర యమయాతనాముపగతం త ఏవ రురవో భూత్వా తథా తమేవ విహింసన్తి తస్మాద్రౌరవమిత్యాహుః-రురురితి సర్పాదతిక్రూరసత్త్వస్యాపదేశః ॥ ౧౨ ॥ ఏవమేవ మహారౌరవో యత్ర నిపతితం పురుషం క్రవ్యాదా రురవస్తం క్రవ్యేణ ఖాదయన్తి ॥ ౧౩ ॥ యః కేవలం దేహంభరో యస్త్విహ వా ఉగ్రః పశూన్పక్షిణో వా ప్రాణభృత ఉపరన్ధయతి తమపకరుణం పురుషాదైరపి విగర్హితమముత్ర యమానుచరాః కుమ్భీపాకే తప్తతైల ఉపరన్ధయన్తి ॥ ౧౪ ॥ యస్త్విహ మాతృపితృబ్రహ్మధ్రుక్స కాలసూత్రసంజ్ఞకే నరకేఽయుతయోజనపరిమణ్డలే తామ్రమయే ఖల ఉపర్యధస్తాదగ్న్యర్కాభ్యామభితప్యమానేఽభినివేశితః క్షుత్పిపాసాభ్యాం దహ్యమానాన్తర్బహిశ్శరీర ఆస్తే శేతేఽవతిష్ఠతే పరిధావతి యాచతే చ యావన్తి పశురోమాణి తావద్వర్షసహస్రాణి ॥ ౧౫ ॥ యస్త్విహ వై నిజవేదపథాదనాపద్యపగతః పాషణ్డం చోపగతస్తమసిపత్రవనం ప్రవేశ్య కశయా ప్రహరన్తి-తత్ర హ తావాసాదితస్తతస్తతో ధావమాన ఉభయతో ధారైస్తాలవనాసిపత్రైశ్ఛిద్య

తః కృతమోఘావిశేషః-ఉపర్యధస్తాత్-అగ్న్యర్కాభ్యాం అధస్తాదగ్నినా, ఉపరి అర్కేణ చ - అభిత- స్తప్యమానే అభినివేశితః పరితః పాతితః-క్షుత్పిపాసాభ్యాం, అన్తర్బహిశ్చ-దహ్యమానం శరీరం యస్య-దహ్యమానశబ్దస్యార్షః-పూర్వనిపాతః యద్వా, శరీరాద్బహిః బహిశ్శరీరం "అపపరిబహిరఞ్చవః పఞ్చమ్యా" ఇతి-సమాసే బహిశ్శబ్దస్యోపసర్జనత్వాత్పూర్వనిపాతః , అత ఏవ సమాసవిధానాత్ జ్ఞాపకాద్బహిశ్శబ్దయోగే సంబన్ధసామాన్యే షష్ఠీ భవతి-శరీరసంబన్ధిబహిః ప్రదేశ ఇత్యర్థః-అన్తశ్శబ్దేన సన్నిధానాచ్ఛరీరాన్తః ప్రదేశ ఏవోచ్యతే- దహ్యమానం అన్తః శరీరాన్తః ప్రదేశః బహిశ్శరీరం చ- యస్యేత్యర్థః ॥ ఏవంభూత-స్తామ్రమయే-ఖలకే-ఉపవేశనాదీని, కరోతి-యాఞ్చా చాత్ర హాహతోఽహం మాం పాలయేతి ప్రార్థనా, ఏవం-యావన్తి, పశోః రోమాణి, తావత్సంఖ్యాని-వర్షాణాం సహస్రాణి, ఆస్తే ॥ ఏవంభూయాన్దుఃఖానుభవకాలస్సూత్రితో జ్ఞాయతే యస్మిన్ స కాలసూత్రః, ఇత్యవయవార్థోఽత్రాభిప్రేతః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ అథాసిపత్రవనాఖ్యం నరకం తత్ప్రాప్తినిమిత్తం దురితం చ, వర్ణయతి ॥ యస్త్విహ వా ఇతి ॥ యస్తు దేహీ- నిజవేదపథాత్ స్వవర్ణాశ్రమోచితాద్వేదవిహితాద్ధర్మాత్-అనాపది, అపగతః అతిక్రాన్తః-ఆపదత్ర దేశకాలవైపరీత్యప్రయుక్తా రోగాదినిమిత్తా చాశక్తిః, అనాపద్యపగత ఇత్యనేనాపది స్వధర్మత్యాగో న దోషావహ ఇతి సూచితం, పాషణ్డం అవైదికమసన్మార్గం చ- కేవలం స్వమనీషయా కల్పితం అత ఏవ, కుపథం కుత్సితం మార్గం-ఆభాసధర్మ-ముపగత, స్తం దేహినమసిపత్రవనాఖ్యం నరకం - ప్రవేశ్య ప్రవిష్టం కృత్వా కశయా-ప్రహరన్తి యమభటా ఇతి శేషః కశా హి నామాశ్వాదీంస్తాడయితుం నిర్మితో దణ్డాకారో రజ్జువిశేషః , ఏవం - కశయా, తాడితః, తత్ర తత్రాసిపత్రవనే, ఆసాదితః, తతో, ధావమానః తీవ్రదణ్డనమసహమానో ద్రుతతరం గచ్ఛన్ - ఉభ

యతోధారైః పార్శ్వద్వయే౽పి ధారాయుక్తైః, ఖడ్గస్య త్వేకస్మిన్నేవ పార్శ్వే ధారా, ఏభిస్తూభయతోధారైరిత్యర్థః, తాళీవనస్యాసిపత్రైః ఖడ్గసదృశైః పత్రైః, ఛిద్యమానాని-సర్వాణ్యఙ్గాని యస్య- తాదృశః - హాహాకారపూర్వకం-హతో౽స్మీతి వదన్-పరమయా-తీవ్రయా-వేదనయా-పదేపదే-మూర్ఛాం సంప్రాప్తో-నిపతతి-ఏవం స్వధర్మహా స్వధర్మత్యాగీ-పాషణ్డానుగతం పాషణ్డగర్హాభాసానుగుణం-ఫలం దుఃఖ-మనుభవతి-అసిసదృశాని పత్రాణి యేషాం- తేషాం వృక్షాణాం వనమసిపత్రవన-మిత్యవయవార్థః ❀ ॥ ౧౬॥ ❀ అథ సూకరముఖాఖ్యం నరకం తత్ప్రాప్తినిమిత్తం పాపం చానువర్ణయతి॥ యస్త్విహ రాజేతి॥ ఇహలోకే-రాజా వా-రాజపురుషో వా-యః కశ్చి - దదణ్డ్యే దణ్డనానర్హే-దణ్డనం దణ్డం, ప్రణయతి కారయతి - దణ్డ్యే౽పి బ్రాహ్మణే-శరీరదణ్డనం వా కారయతి ,, వపనం ద్రవిణాదానం గృహాన్నిర్యాపణం తథా । ఏష హి బ్రహ్మబన్ధూనాం వధో నాన్యస్తు దైహిక ,, ఇత్యుక్తరీత్యా , అవధ్యే౽పి బ్రాహ్మణే-దేహదణ్డనానర్హే-యః-శ్శారీరం దణ్డం-కారయతీత్యర్థః - స పాపీయాన్, సూకరముఖే నరకే-నిపతతి , తత్ర నరకే, అతిశితైః - సూకరస్యేవ ముఖం యేషాం తై-ర్జన్తుభిః, నితరాం, పీడ్యమానా అవయవా యస్య - తాదృశః, యథా , ఇహ నగజేన , ఇక్షుదణ్డః-పీడ్యతే-తద్వత్-ఆర్తస్వరేణ స్వనయన్, రుదన్ మూర్ఛితః , కశ్మలం మోహ, ముపగతో భవతి, యథా పూర్వమిహ అదృష్టదోషాః దోషరహితా- స్తేనో, పరుద్ధాః పీడితాస్సన్తః , కశ్మల, ముపాగతా, స్తద్వత్ , అవయవార్థస్తుసువ్యక్తః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ అథాన్ధకూపం తత్ప్రాప్తినిమిత్తం పాపం చ వర్ణయతి-యస్త్విహ వా ఇతి - యస్తు దేహీ-ఇహలోకే - ఈశ్వరేణోపకల్పితా, మనుష్యైరక్తపానాదిరూపా-వృత్తి , ర్యేషాం- అవిదితా, పరస్య వ్యథా, యైః - అవివేకిభి, స్తేషాం అజ్ఞాతపరకృతదుఃఖానాం వా-భూతానామ

మానసర్వాఙ్గో హాహతో౽స్మీతి పరమయా వేదనయా మూర్ఛితః పదేపదే నిపతతి-స్వధర్మహా పాషణ్డానుగతం ఫలం భుఙ్క్తే॥౧౬॥ యస్త్విహ వై రాజా రాజపురుషో వా౽దణ్డ్యే దణ్డం ప్రణయతి-బ్రాహ్మణే వా శరీరదణ్డం స పాపీయాన్నరకే౽ముత్ర సూకరముఖే నిపతతి-తత్రాతిబలైర్వినిష్పిష్యమాణావయవో యథైవేహేక్షుదణ్డ ఆర్తస్వరేణ స్వనయన్క్వచిన్మూర్ఛితః కశ్మలముపగతో యథైవేహాదృష్టదోషా ఉపరుద్ధాః ॥ ౧౭ ॥ యస్త్విహ సర్వభూతానామీశ్వరోపకల్పితవృత్తీనామవివిక్తపరవ్యథానాం స్వయం పురుషోపకల్పితవృత్తిర్వివిక్తపరవ్యథో వ్యథామాచరతి - స చాముత్రాన్ధకూపే తదభిద్రోహేణ నిపతతి తత్ర హాసౌ తైర్జన్తుభిః పశుమృగపక్షిభిస్సరీసృపైర్మశకయూకమత్కుణమక్షికాదిభిర్యే కే చాభిద్రుగ్ధాస్తైస్సర్వతో౽భిద్రుహ్యమాణస్తమసి విహతనిద్రానిర్వృతిరలబ్ధావస్థానః పరిక్రామతి యథా కుశరీరే జీవః ॥ ౧౮ ॥ యస్త్విహ వా అసంవిభజ్యాశ్నాతి యత్కిఞ్చనోపనతమనిర్మితపఞ్చయజ్ఞో వాయసైస్సంస్తుతస్స పరత్ర క్రిమిభోజనే నరకాధమే నిపతతి- త

త్కుణమశకాదీనాం-వ్యథా-మాచరతి కరోతి-కథంభూతః-స్వయం-పురుషోపకల్పితవృత్తిః - పురుషేణ పరమపురుషేణ ఉపకల్పితా-వర్ణాశ్రమాదివిభాగేన-విధినిషేధపూర్వకం కల్పితా-వృత్తి-ర్యస్య- వివిక్తా వివిచ్య జ్ఞాతా-పరస్య వ్యథా, యేన-వివేకీ సన్నిత్యర్థః - స - ఏవంవిధో, భూతధ్రుక్-తదభిద్రోహేణ భూతద్రోహనిమిత్తేన-అన్ధకూపాఖ్యే నరకే-నిపతతి, తత్రాన్ధకూపే-హేతిఖేదే-అసౌ-పతితః , తైస్తైః పూర్వం హింసితైః జన్తుభిః - కాంశ్చిత్తాన్దర్శయతి-పశ్విత్యాదినా॥ తేషామానన్త్యాత్సంగృహ్యాహ ॥ యే కే చాభిద్రుగ్ధాస్తైరితి-యే యే జన్తవో౽భిద్రుగ్ధాః హింసితా , స్తైస్సర్వైః -పశ్వాదిరూపతామాపన్నై-స్సర్వతో౽భిద్రుహ్యమాణః- అత ఏవ-విహతా విగతా-నిద్రానిర్వృతిః నిద్రాసుఖం-యస్య నలబ్దం- అవస్థానం - యేన-తథాభూత- స్తమస్యన్ధకారే-పరిక్రామతి పరిభ్రమతి-తత్ర దృష్టాన్తః ॥ అథేతి ॥ కుశరీరే వ్యాధ్యాద్యుపహతే సంచారాసమర్థే శరీరే జీవో-యథా అలబ్ధనిద్రః ఖిద్యతి-తథేత్యర్థః - అన్ధకారావృతః కూపో౽న్ధకూప ఇత్యవయవార్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ అథ క్రిమిభోజనం తత్ప్రాప్తిహేతుపాపఞ్చ వర్ణయతి॥ యస్త్విహ వా అసంవిభజ్యేతి, యస్తు దేహీ, ఇహలోకే యత్కిఞ్చిద్భక్ష్యాదికం - దైవాదుపనతం ప్రాప్త, మప్యన్న-మసంవిభజ్యాతిథిభ్యో౽ప్రదాయేత్యర్థః, అశ్నాతి స్వయం భుఙ్క్తే , యశ్చానిర్మితపఞ్చయజ్ఞః అననుష్ఠితపఞ్చమహాయజ్ఞః - స వాయసైస్సంస్తుతః వాయసైస్సమత్వేన వర్ణితః- పరత్ర పరలోకే - క్రిమిభోజనాఖ్యే నరకాధమే, నిపతతి-తత్ర శతసహస్రయోజనపరిమితే, క్రిమికుణ్డే , స్వయమపి-క్రిమిభూతః, క్రిమిభిరేవ భక్ష్యమాణః- క్రిమిభోజనః క్రిమీనేవ భుఞ్జానః , యావత్ యావన్తి యోజనాని-తత్క్రిమికుణ్డం - తావన్తి వర్షాణి, ఆత్మానం యాతయతే దుఃఖయతి-కథంభూతం-, అప్రత్తా ప్రహుతాదః, ప్రత్తం దత్త్వావశిష్టం , ప్రహుతం యజ్ఞావశి

ష్టం,ప్రవృత్తంచప్రవహుతంచప్రవృత్తప్రవహుతే-నప్రవృత్తప్రవహుతేఅప్రవృత్తప్రవహుతే-తేఅత్తీత్యప్రవృత్తప్రవహుతాదః , ఏవంభూతోఽహమిత్యకృతః,కృతకనిర్వేశతః పరితాపోమేన,తమాత్మానమ్ ❁ ॥ ౧౯॥ ❁ అథసందంశాఖ్యం నరకంపాపంచవర్ణయతి॥ యస్త్విహవై స్తేయేనేతి ॥ ఇహ-యో-దేహీ, స్తేయేనచౌర్యేణ,బలాద్వా-అనాపది,బ్రాహ్మణస్యా-న్యస్యవా-హిరణ్యరత్నాదీన్య,పహరతి-తందేహినం-పరత్ర-సందంశాఖ్యేనరకే-హేరాజన్-యమభటాః - అగ్నివర్ణైస్సంతాపేనాగ్నివర్ణతామాపన్నైఃఅయస్మయైర్లోహమయై-స్సందంశైఃసందంశంత్యేభిరితిసందంశా-స్తైః , ఛేదనసాధనైశ్శూలైః,గ్నిష్కుష్ణన్తి ఛిన్దన్తి , సందంశైస్సందంశన్తియత్రససందంశఇత్యన్వయవాక్యార్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అథతప్తసూర్మింతత్ప్రాప్తిహేతుందురితంచానువర్ణయతి ॥ యస్త్విహవాఅగమ్యామితి ॥ యస్తుదేహీ,స్వయం , పురుషస్స , నన్వగమ్యామనుపేయాం , స్త్రియ-మభిగచ్ఛతి-స్వయం,యోషిత్ స్త్రీసతీ-అగమ్యముపేతుమయోగ్యం - పురుషంవో-పగచ్ఛతి,తందేహిన-మముత్ర-తప్తసూర్మ్యాఖ్యేనరకే-కశయా-తాడయన్తః , లోహమయ్యా-తిగ్మయాతప్తయా-సూర్మ్యాస్థూణా , సైవస్త్రీరూపేణపురుషరూపేణచోత్కీర్ణా,సూర్మ్యాప్రతిమయా,పురుషంపాపినం , ఆలిఙ్గయన్తి,స్త్రియంపాపినీంపురుషరూపయాసూర్మ్యా,ఆలిఙ్గయన్తి,తప్తాసూర్మిర్యస్మిన్సతప్తసూర్మిరిత్యన్వయవాక్యార్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అథవజ్రకణ్టకశాల్మలిమాహ ॥ యస్త్విహవై సర్వాభిగమఇతి ॥ సర్వాభిగమఃలోభాదసేవ్యసేవీ- పశ్వాద్యుపగన్తేతికేచిద్వ్యాచక్షతే,తంసర్వాభిగమ-మముత్ర,నిర

త్రశతసహస్రయోజనేక్రిమికుణ్డేక్రిమిభూతస్స్వయం క్రిమిభిరేవభక్ష్యమాణః క్రిమిభోజనోయావత్తదప్రత్తాప్రహుతాదోఽకృతనిర్వేశమాత్మానంయాతయతే ॥ ౧౯ ॥ యస్త్విహవైస్తేయేనబలాద్వా హిరణ్యరత్నాదీనిబ్రాహ్మణస్యవాపహరత్యన్యస్యవాఽనాపదిపురుషస్తమముత్రరాజన్యమపురుషాఅయస్మయైరగ్నిపిణ్డైస్సందంశైస్త్వచినిష్కుషన్తి ॥ ౨౦ ॥ యస్త్విహవాఅగమ్యాంస్త్రియమగమ్యంపురుషం వాయోషిదభిగచ్ఛతితావముత్రకశయాతాడయన్తస్తిగ్మయాసూర్మ్యాలోహమయ్యాపురుషమాలిఙ్గయన్తిస్త్రియంచపురుషరూపయాసూర్మ్యా ॥ ౨౧ ॥ యస్త్విహవై సర్వాభిగమస్తమముత్రనిరయేవర్తమానం వజ్రకణ్టకశాల్మలీమారోప్యనిష్కర్షన్తి ౨౨ ॥ యేత్విహవారాజన్యా రాజపురుషావాఅపాషణ్డాన్ధర్మసేతూన్భిన్దన్తి-తేసంపరేత్య వైతరణ్యాంనిపతన్తిభిన్నమర్యాదాస్తస్యాం నిరయపరిఖాభూతాయాం నద్యాంయాదోగణైరితస్తతోభక్ష్యమాణాఆత్మనానవియుజ్యమానాశ్చాసుభిరుహ్యమానాస్స్వాఘేనకర్మవిపాకమనుస్మరన్తోవిణ్మూత్రపూయశోణితకేశనఖాస్థిమేదోమాంసవసావాహిన్యాముపతప్యన్తే ॥ ౨౩ ॥ యేత్విహవైవృషలీపతయోనష్టశౌచాచారనియమాస్త్యక్తలజ్జాఃపశుచర్యాంచరన్తి-తేచాపిప్రేత్యపూయ

యేవజ్రకణ్టకశాల్మలిసంజ్ఞికే , వర్తమానంపతితం , వజ్రమయానికణ్టకానియస్యతం , శాల్మలింవృక్ష-మారోప్యఆరోహ్య,నిష్కర్షన్తినిష్కర్షన్తీ,త్యర్థః,వజ్రకణ్టకశ్శాల్మలిర్యస్మిన్సఇత్యన్వయవాక్యార్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ వైతరణీంవర్ణయతి॥ యేత్విహరాజన్యాఇతి॥ రాజన్యాఃక్షత్రియాః-తేషాంపురుషావా,అపాషణ్డావైదికాః-ధర్మసేతూన్ధర్మమర్యాదాః-భిన్దన్తినాశయన్తి-కథంభూతాః-భిన్నమర్యాదాఃఅతిక్రాన్తధర్మమర్యాదాః-తే-రాజన్యాదయః,యస్యాంవైతరణ్యాం-నిరయస్యనరకస్య-పరిఖాయాం,నద్యాం,యాదసాం,గణైః,ఇతస్తతోభక్ష్యమాణాఅపి - ఆత్మనాదేహేన,నవియుజ్యమానాఃఅవిముచ్యమానాః-అత్యక్తదేహాఇత్యర్థఃతత్రహేతుః - అసుభిఃప్రాణై , రుహ్యమానాఃకర్మణఃకర్తృత్వవివక్షాయాంతత్రతృతీయా-ధృతప్రాణాఇత్యర్థః , తత్రాపిహేతుః,స్వాఘేనేతి స్వకీయదురితేనేత్యర్థః- కర్మపాకంస్వకీయపాపకర్మఫలమిద-మిత్యేవం,స్మరన్త , ఉపతప్యన్తేక్లిశ్యన్తినదీంవిశినష్టి॥విణ్మూత్రేతి ॥ పూయందుర్గన్ధి,విణ్మూత్రరూపంపూయం,విడాదీనాంవాహాఃప్రవాహాః ,సోఽస్యామస్తీతితథా,తస్యాంనదీరూపఏవాయంనరకఇత్యన్వయవాక్యార్థాభేదః ❁ ॥ ౨౩॥ ❁ అథపూయోదమనువర్ణయతి ॥ యేత్విహేతి ॥ యేదేహినోఽత్రవృషలీపతయః,బ్రాహ్మణాదయస్సన్తశ్శూద్రాయాఃపతయో-నష్టాఃత్యక్తాశ్శౌచాదయోయైస్తే , తత్రశౌచంస్నానపర్యన్తంసత్కర్మ, ఆచారస్సంధ్యోపాసనాదినియమఃభక్ష్యాభక్ష్యేవినియమః , అతఏవ-త్యక్తాలజ్జాయైస్తే , పశుచర్యాంస్వేచ్ఛాచారం-చరన్తికుర్వన్తి-పాకంపచతీతివన్నిర్దేశః - తేఽపిప్రేత్యమృత్వా,విడాదిభిఃపూర్ణే- అర్ణవవస్విస్తరే,హ్రదే-నిపతన్తి, తదేవవిడాదికమేవా-తిహేయ-మశ్నన్తిఅదన్తి

ఘ్రాయమాణకం యస్మిన్నిత్యన్వయవార్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అథ ప్రాణనిరోధం సపాపం వర్ణయతి ॥ యే త్విహ వై శ్వగర్దభపతయ ఇతి ॥ శునాం గర్దభానాం చ - పతయః పాలకాః, బ్రాహ్మణాః - మృగయైవ విహారో యేషాం తే, అతీర్థే, మృగాన్నిఘ్నన్తి అతీర్థేషు లోకరక్షార్థత్వాభావాత్ప్రాణివధో దోషావహః, తీర్థేషు తు ప్రాణిసంహారాయ కృతో దుష్టసత్త్వవధో న దోషాయ భవతి-యత, స్తస్మాదతీర్థ ఇత్యుక్తం, తానపి శ్వగర్దభపతీనపి, సమ్పరేతాన్మృతాన్ వైశసనే ప్రాప్తాన్ లక్ష్యభూతాన్ లక్షీకృత్యేత్యర్థః, ఇషుభిర్బాణైః, యమభటాః-విధ్యన్తి తాడయన్తి, విధ్యన్తీత్యనేన ప్రాణనిరోధనిమిత్తా వ్యథాఽభిప్రేతా, అతోఽస్య నరకస్య ప్రాణనిరోధ ఇతి సంజ్ఞా, ప్రాణానాం నిరోధో యస్మిన్నిత్యన్వయవార్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ అథ సపాపం విశసనం వర్ణయతి ॥ యస్త్విహ వై దామ్భికా ఇతి ॥ ఇహ లోకే - యే వై దేహినః - దామ్భికాః లోకవఞ్చకాః, దమ్భయజ్ఞేషు వయమపి యజ్ఞానుష్ఠానపరా ఇతి లోకాన్ప్రలోభ ఇతుమారబ్ధేషు దమ్భార్థయజ్ఞేషు, పశూన్-విశసన్తి, హింసన్తి, తాన్ దామ్భికాన్, అముష్మిన్, వైశసనాఖ్యే నరకే, నిపతితాన్, నిరయపతయః-యమపురుషాః, యాతయిత్వా-దుఃఖయిత్వా విశసన్తి హింసన్తి, విశసన్తి యస్మిన్స విశసః విశస ఏవ వైశస ఇత్యన్వయవార్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ సపాపం లాలాభక్షమనువర్ణయతి ॥ యస్త్విహ వై సవర్ణామితి ॥ ఇహ లోకే - యో వై ద్విజః, కామేన మోహితః - స్వవర్ణాం, భార్యాం, రేతః స్వ రేతః - పాయయతి పానం కారయతి - తం ద్విజం - పాపకృతం పాపకారిణం - రేతఃకుల్యాయాం - పాతయిత్వా, రేతః - పాయయన్తి - యమపురుషాః లాలా రేతః

ధన్యః) జ్యేతస్మై భక్షం ప్రయచ్ఛన్నసో ను ,, మితి - స్తైభిసః ఫలాని - దధసిదధిష్ణ - తేషాం విప్రాదీనాం - నిరయం
యంప్రాపితానాం-ఉరసి-పదా పాదేన- ఆక్రమ్య ద్రవమాణం అత్యన్తతాపేన ద్రవీభూతం-కార్ష్ణాయసం అయోవిశేషం,
తేషా-మాస్యేముఖేనిషిఞ్చన్తి-అయసః పానంయస్మిన్నిత్యవయవార్థః ॥ ౩౦ ॥ అథక్షౌరకర్దమం సపాపమాహ॥య
స్త్విహవాఆత్మ సంభావనేనేతి॥యో, వై, దేహీ , ఇహలోకే-స్వయం-జన్మాదిభిః-అధమఃనికృష్టః, ఆత్మనః స్వస్య, సంభా
వనేన-జన్మాదిమతః-అతఏవ,వరీయసః శ్రేష్ఠాన్-నబహుమన్యేత - కింత్వవమన్యేతేత్యర్థః - స-పూర్వం మృతప్రాయఏవ-మృ
త్వా,క్షౌరకర్దమేనరకే,అవాక్ఛిరాః అధశ్శిరాః - నిపతితః - అపారయాతనాః-అశ్నుతే అనుభవతి,క్షౌరఃకర్దమోయస్మి
న్నిత్యవయవార్థః ॥ ౩౧ ॥ అథరక్షోగణభోజనమాహ॥యేత్విహవై పురుషాఇతి॥యేచేహపురుషాః-పురుషస్యమేధే
నహింసయా - భద్రకాళ్యాదిదేవతాః - యజేరన్ , యాశ్చస్త్రియఃఅశాస్త్రీయాన్ అశాస్త్రవిహితాన్నృపశూన్నరరూ
పాన్పశూన్-ఘాతయన్తి-తాంశ్చ తాశ్చ తాంశ్చ తాన్ -పుమాన్స్త్రియేత్యేకశేషః-తాంశ్చపురుషాన్-తాశ్చస్త్రీరిత్యర్థః,
యే-నృపశవ, స్తై , ర్నిహతాః , స్తేసర్వే , యమసదనేరక్షోగణాభూత్వా,యాతయన్తోదుఃఖయన్తః-సౌనికాఇవ-సూనా
నామపశూనాంవధస్థానం-తత్రభవాస్సౌనికాః ,,వ్యజ్యువ్రాహ్మణబుక్ప్రథమాధ్వరపురశ్చరణనామాఖ్యాతాత్ఠక్,,
ఇతివ్యాప్త్యా ఠక్-స్వధితినాశస్త్రేణ - విదార్య,అసృగ్రక్తం-పిబన్తి-యథేహతేపురుషాహృష్యమాణాః*స్సన్తః పూర్వమ

మాణం కాలాయసం నిషిఞ్చన్తి ॥ ౩౦॥ యస్త్విహ వా ఆత్మసంభావనేన స్వయమధమో జన్మవిద్యాచారవ
ర్ణాశ్రమతో వరీయసో న బహుమన్యేత స మృత ఏవ మృత్వా క్షారకర్దమే నిరయేఽవాక్ఛిరా నిపతితో దురన్తా యా
తనా హ్యశ్నుతే ॥ ౩౧ ॥ యే త్విహ వై పురుషాః పురుషమేధేన యజన్తే యాశ్చ స్త్రియో నృపశూన్ ఖాదన్తి తాంశ్చ తే
పశవ ఇవ నిహతా యమసదనే యాతయన్తో రక్షోగణాః సౌనికా ఇవ స్వధితినావదార్యాసృక్పిబన్తి నృత్యన్తి
హసన్తి గాయన్తి చ హృష్యమాణా యథేహ పురుషాదాః ॥ ౩౨ ॥ యే త్విహ వా అనాగసోఽరణ్యే గ్రా
మే వా వైశ్రమ్భకైరుపవిశ్రమ్భయ్య జిజీవిషూన్ శూలసూత్రాదిషు ప్రోతాన్ క్రీడనతయా యాతయన్తి తేఽపి చ
ప్రేత్య యమయాతనాసు శూలసూత్రాదిషు ప్రోతాత్మానః క్షుత్తృడ్భ్యాం చాభిహతాః కఙ్కవటాదిభి
శ్చేతస్తతస్తిగ్మతుణ్డైరాహన్యమానా ఆత్మశమలం స్మరన్తి ॥ ౩౩ ॥ యే త్విహ వై భూతాన్యుద్వేజయన్తి నరా ఉ
ల్బణస్వభావా యథా దన్దశూకాస్తేఽపి ప్రేత్య నరకే దన్దశూకాఖ్యే నిపతన్తి యత్ర నృప దన్దశూకాః పఞ్చము
ఖాః సప్తముఖా ఉపసృత్య గ్రసన్తి యథా బిలేశయాన్ ॥ ౩౪ ॥ యే త్విహ వై బాలానన్ధానాకాణాన్ బలహీనా
న్యన్యాని వాఽవటకుసూలగుహ్యాదిషు భూతాని నిరున్ధన్తి - తథాముత్ర తేష్వేవోపవేశ్య సగరేణ వహ్నినా ధూ

న్నృత్యన్,జగుశ్చ,తద్వన్నృత్యన్తి-గాయన్తి-రక్షోగణానామసృగ్భోజనంయస్మిన్నిత్యవయవార్థః ॥ ౩౨॥ అథశూల
ప్రోతంతత్ప్రాప్తిహేతుంపాపంచవర్ణయతి ॥ యేత్విహవాఅనాగసఇతి ॥ ఇహగ్రామే-అరణ్యేవా,అనాగసో-నిరపరా
ధాన్,జీవితుమిచ్ఛూన్-జన్తూన్-యేవై, దేహినో , వైశ్రమ్భకైర్విశ్వాసోపాయై,రుపవిశ్రమ్భయ్య,విశ్వాస్య,శూలసూ
త్రాదిషు-ప్రోతాన్సంలగ్నాన్కృత్వేత్యర్థః-క్రీడనయా-క్రీడార్థం -యాతయన్తి,దుఃఖయన్తి- తేఽపిచ-యమయాతనాః,ప్రే
త్య,సూత్రశూలాదిషు-ప్రోతాస్సంలగ్నాః- ఆత్మానో దేహాఃయేషాం తే-క్షుత్పిపాసాభ్యాంపీడితాశ్చ-తిగ్మతుణ్డైః సూచీము
ఖవత్తీక్ష్ణానితుణ్డానిముఖానియేషాం తైః-కాకాదిభి-రితస్తతో-హన్యమానాః-ఆత్మశమలంస్వీయంపాపం-అహోఏవం
విధమిత్యేవం-స్మరన్తి-శూలేశూలాదౌప్రోతాయస్మిన్నితిశూలప్రోతమిత్యవయవార్థః ॥ ౩౩॥ అథదన్దశూకంసపా
పమాహ॥యేత్విహవై భూతానీతి ॥ యేచేహనరాః-అత్యుల్బణస్వభావాఃఅత్యుగ్రస్వభావాః-యథాదన్దశూకాఃసర్పా-
స్తద్వత్-భూతాని ఉద్వేజయన్తిభీషయన్తి-తేఽపి , ప్రేత్య,దన్దశూకాఖ్యేనరకే,నిపతన్తి,తమేవదన్దశూకం విశినష్టి-య
త్రేతి హేనృప- యత్రదన్దశూకే - దన్దశూకాస్సర్పాః , పఞ్చముఖాని-సప్తచముఖాని, యేషాం తే, తాదృశాః-ఉపసృత్యస
~త్య , గ్రసన్తి - యథాబిలేశయాన్మూషకాన్ - గ్రసన్తి,తద్వత్-దన్దశూకాఅస్మిన్సన్తీతిదన్దశూకఇత్యవయవార్థః-అ
ర్శఆదేరాకృతిగణత్వాన్మత్వర్థీయోఽచ్ప్రత్యయః ॥ ౩౪ ॥ అథసపాపమవటంవర్ణయతి॥యేత్విహవాబాలానితి॥ఇ
హ-యేదేహినో - బాలాన్ - అన్ధాన్కాణాన్అన్యాన్వా - బలహీనాని-భూతానిఅవటాదిషు,అవటోగర్తః,యథానిరున్ధ
న్తి,తథా,సంపరేతాన్,తాన్ , అన్యత్రఅవటనిరోధాఖ్యేనరకే, తేష్వేవావటాదిష్వేవ,ఉపవేశ్య,సగరేణవిషయుక్తేన,వ

హ్నినా, ఘూమేనవహ్నిసంబన్ధినాధూమేన, నిరున్ధన్తి, అవటేనిరోధోయస్మిన్నిత్యవటనిరోధః, నిరుధ్యతేఽస్మిన్నితినిరోధః, అవటోనిరోధోయస్మిన్నితివాఽవయవార్థః ❀॥ ౩౫ ॥ ❀అక్షిపర్యావర్తమాహ॥యస్త్వహవాఅతిథీనితి॥యశ్చ, ఇహలోకే, దేహీ, స్వయంగృహస్వామీసన్, అతిథీన్ జ్ఞాతపూర్వాన్, అభ్యాగతాన్ అజ్ఞాతపూర్వాన్, అసకృత్, ఉపగతమన్యుః సంజాతక్రోధః-దగ్ధుమిచ్ఛురివ-పాపేనతిరశ్చీనేన-చక్షుషా-నిరీక్షతే-తస్యచపాపదృష్టేః-ప్రేతస్య-నిరయేఅక్షిపర్యావర్తనాఖ్యే, అక్షిణీనేత్రే-వజ్రంతుణ్డంయేషాంతే-కాకాదయః-ప్రసహ్యబలాత్-ఉత్పాటయన్తి-అక్ష్ణోఃపర్యావర్తనముత్పాటనంయస్మిన్నిత్యవయవార్థః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀అథసూచీముఖంసపాపమాహ॥ యస్త్విహవాఆఢ్యాభిమతిరితి॥యశ్చేహలోకే-ఆఢ్యాభిమతిఃఆఢ్యోఽహమిత్య-భిమతిరభిమానోయస్య-ధనగర్వవానిత్యర్థః-అహంకృతఃశ్రేష్ఠోఽహమితి❀మానీ-తిర్యక్ప్రేక్షణంయస్య-సర్వతఃగుర్వాదేరపి-శఙ్కీ-ధనంచోరయిష్యతీతిశఙ్కమానః-వ్యయఃవినియోగేనార్థక్షయః-వినాశస్సమూలతఃక్షయః-తద్విషయయా-చిన్తయా-పరిశుష్యమాణం-హృదయం, వదనంచ-యస్య-అతఏవ-నిర్వృతిం సుఖం-అనవగతఃఅప్రాప్తః-గ్రహఃపిశాచఇవ-అర్థంవిత్తం-మభితోరక్షతి-సచాపి-ప్రేత్య-తస్యార్థస్య-ఉత్పాదనాదిభిశ్శమలంపాపం-గృహ్ణాతీతి-తథా-ఉత్పాదనంప్రథమతోమూలద్రవ్యసంపాదనం-ఉత్కర్షణంతస్యపశ్చాద్వృద్ధ్యాదినావర్ధనం-రక్షణంపాలనం-ఏతత్ప్రయుక్తశమలగ్రహఇత్యర్థః॥సూచీముఖాఖ్యేనరకే-నిపతతి-సూచీముఖంవిశినష్టి॥యత్రహవేతి॥ తం-విత్తగ్రహంధనపిశాచం-అతఏవ-పురుషాకృతింపాపం-ధర్మరాజస్యయమస్య-పురుషాః-తన్తువాయకా

మేనిరున్దన్తి ॥ ౩౫ ॥ యస్త్విహవా అతిథీనభ్యాగతాన్గృహమాగతాన్వాగృహపతిరసకృదుపగతమన్యుర్దిధక్షురివపాపేనచక్షుషానిరీక్షతే, తస్యచాపినిరయేపాపదృష్టేరక్షిణీవజ్రతుణ్డాగృధ్రకఙ్కకాకబకాదయఃప్రసహ్యోరుబలాదుత్పాటయన్తి ॥ ౩౬ ॥ యస్త్విహవాఆఢ్యాభిమతిరహంకృతిస్తిర్యక్ప్రేక్షణస్సర్వతశ్శఙ్కీ-తహృదయోవ్యయనాశచిన్తయాపరిశుష్యమాణహృదయవదనోనిర్వృతిమనవగతోగ్రహఇవార్థమభిరక్షతిసచాపిప్రేత్యోత్పాదనోత్కర్షణసంరక్షణశమలగ్రహస్సూచీముఖేనరకేనిపతతి-యత్రహవిత్తగ్రహంపాపపురుషంధర్మరాజపురుషాస్తన్తువాయాఇవసర్వతోఽఙ్గేషుసూత్రైఃపరివయన్తి॥ ౩౭ ॥ ఏవంవిధానరకాయమాలయేసన్తిసహస్రశస్తేషుసర్వేషుచసర్వఏవాధర్మవర్తినోయేకేచిదిహోదితాఅనుదితాశ్చావనీపతేపర్యాయేణవిశన్తితథైవధర్మానువర్తినఇతరత్రేహతుపునర్భవఉభయశేషాభ్యాంనివిశన్తి❀॥౩౮॥ నివృత్తిలక్షణమార్గఆదావేవవ్యాఖ్యాతః-ఏతావానేవాణ్డకోశోయశ్చతుర్దశధాపురాణేషువికల్పితఉద్గీయ

ఇవసూత్రయుక్తయాసూచ్యావస్త్రాదివేధకారిణఇవ-సర్వేష్వఙ్గేషు-సూత్రైః-పరివయన్తి-సూత్రప్రోతాంస్తస్యావయవాన్కుర్వన్తీత్యర్థః ❀॥ ౩౭ ॥ ❀ఇదంనరకవర్ణనంపాపవర్ణనంచదిఙ్మాత్రమిత్యాహ॥ఏవంవిధాఇతి॥ఏవంవిధాఉక్తవిధాః-నరకాః-శ్శతశస్సహస్రశో-యమాలయే-సన్తి-తేషునరకేషు-సర్వఏవాధర్మవర్తినః-అత్రానుక్త-బహువిధాధర్మపరాః-యేచేహ-దితాఃఉక్తాః-అధర్మవర్తినః-ఉక్తేషునరకేషు-నిపతేయుస్తేఽపి-పర్యాయేణ-తథైవ-విశన్తి-యథోక్తేషునరకేషువిశన్తి-తథా-తేష్వపివిశన్తీత్యర్థః-యద్వా-తథైవేత్యుత్తరాన్వయి-యథా-అధర్మానువర్తినోనరకేషువిశన్తి-ఏవంధర్మానువర్తినస్స్వర్గాదౌవిశన్తీత్యాహ ॥ తథైవేతి ॥ ఇతరత్రస్వర్గాదౌ॥ ఇహకేపివిశన్తీత్యత్రాహ॥ఇహత్వితి॥ పునర్భవే-పునఃపునర్భవోజన్మ-యస్మింస్తస్మిన్నిహమర్త్యలోకాదౌ, ఉభయశేషాభ్యాంధర్మాధర్మశేషాభ్యాం, భుక్తావశిష్టాభ్యామిత్యర్థః-నివిశన్తి❀జాయన్తఇత్యర్థః ❀॥ ౩౮ ॥ ❀ఏవంప్రవృత్తిధర్మవర్తినాంమార్గఃకథితః-అథనివృత్తిధర్మవర్తినఃక్వవిశన్తీత్యత్రాహ॥నివృత్తిలక్షణఇతి॥నివృత్తిధర్మప్రాప్యోమార్గః-ఆదావేవద్వితీయస్కన్ధఏవ,,వైశ్వానరంయాతి,, ఇత్యారభ్యకథితఇత్యర్థః-ఏవంనరకేష్వణ్డకోశాత్మకత్రైలోక్యన్తర్భూతత్వేనైవోపవర్ణితేషు-తర్హి-మహర్జనాదిభువనానిక్వసన్తీతిరాజ్ఞఃప్రశ్నోదయోగమస్వీత్యాహ ॥ ఏతావానితి॥అణ్డకోశఏతావానేవఉక్తవిధత్రైలోక్యాత్మకఏవేత్యర్థః-తర్హి, చతుర్దశభువనాత్మకత్వేనవ్యవహారఃపౌరాణికఃకథమితిశఙ్కాంనిరాకుర్వన్నణ్డకోశంవిశినష్టి, ఇతి, యోఽణ్డకోశఃత్రైలోక్యాత్మకః, పురాణేషు, చతుర్దశధాచతుర్దశభువనాత్మకత్వేన, వికల్పితఃవిభావితః, ఉద్గీయతే, అతలాదీనిభువనానిభూలోకే, మహరాదీనిదివోమణ్డలేఽన్తర్భావ్యాన్తరిక్షమణ్డలేనసహత్రైలోక్యాత్మకోఽణ్డకో

శోఽత్రాపి యవర్ణితః, అవాన్తరభేదా మహారౌరవాదయ ఇత్యర్థః ॥ ౩౯ ॥ ఏతదణ్డకోశ వర్ణనశ్రవణపఠనాదిఫలమాహ ॥ యత్త్విది ॥ మహాపురుషస్య, భగవతో-నారాయణస్య-యత్-స్థవిష్ఠం-స్థూలతమం-రూప-మాత్మమాయాగుణమయం ప్రకృతిగుణప్రచురం-అనువర్ణితం-త-దాదృతో-యః-తద్వర్ణనరూపమిమం ప్రబన్ధం-ఆదరణపూర్వకం-యః- పఠతి-యశ్చ - శృణోతి-శ్రావయతి వా, సోఽయమేవ, పరమాత్మనః-ఉపగేయం ఉపనిషద్గమ్యం-అణిష్ఠం సూక్ష్మం సర్వత్రవ్యాపనస్వభావం, దివ్యమఙ్గళవిగ్రహవిశిష్టం దివ్యాత్మస్వరూపమపి, శ్రద్ధాభక్తిభ్యాం-విశుద్ధా, బుద్ధి, ర్యస్య, తథాభూతస్సన్, వేద, స్థూలరూపజ్ఞానం సూక్ష్మరూపజ్ఞానఫలకమితి స్థూలరూపజ్ఞానసంపాదకమేతత్ప్రబన్ధపఠనాదికం పరంపరయా సూక్ష్మరూపవిషయకజ్ఞానఫలకమిత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥ స్థూలరూపజ్ఞానస్య సూక్ష్మరూపజ్ఞానసాధనత్వమేవాహ ॥ శ్రుత్వేతి ॥ భగవత-స్స్థూలసూక్ష్మే-ఉభే అపి, రూపే, యథావ-చ్ఛ్రుత్వా, గురుముఖాత్-ప్రథమం స్థూలరూపేనిర్జిత, మాత్మానం చిత్తం, శనైః, సూక్ష్మే-ధియా-ఉక్తవిధదివ్యాత్మస్వరూపవిషయకజ్ఞానాత్మకధియా, ఉక్తవిధదివ్యాత్మస్వరూపే, నయేదిత్యర్థః ॥ ఏవం సతి ప్రపఞ్చస్యాపి భగవద్రూపేణానుసంహితత్వాత్ క్వచిదపి వ్యాప్రియమాణం చిత్తం భగవత్యేవ విశేష్యభూతే వ్యవస్థితం భవతీతి-తస్య తత్సాధనత్వమితి భావః ॥ ౪౧ ॥ కిం తద్భగవతస్స్థూలం రూపం యత్ జ్ఞేయత్వేనోచ్యత ఇత్యపేక్షాయాం తద్వదన్నుక్తముపసంహరతి ॥ భూద్వీపేతి ॥ భువ, స్తదవాన్తరభేదానాం

తే ॥ ౩౯ ॥ యత్తద్భగవతో నారాయణస్య సాక్షాన్మహాపురుషస్య స్థవిష్ఠం రూపమాత్మమాయాగుణమయమనువర్ణితమాదృతః పఠతి శృణోతి శ్రావయతి స ఏవాయం భగవతః పరమాత్మన ఉపగేయం హ్యణిష్ఠమపి శ్రద్ధాభక్తివిశుద్ధబుద్ధిర్వేద ॥ ౪౦ ॥ శ్రుత్వా యథా స్థూలసూక్ష్మరూపే భగవతో హ్యతిః స్థూలే నిర్జితమాత్మానం శనైస్సూక్ష్మే ధియా నయేత్ ॥ ౪౧ ॥ శ్లో॥ భూద్వీపవర్షసరిదద్రినభస్సముద్రపాతాళదిఙ్నరకభాగణలోకసంస్థా। గీతా మయా తవ నృపాద్భుతమీశ్వరస్య స్థూలం వపుస్సకలజీవనికాయధామ ॥ ౪౨ ॥ ********
*******ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం సంహితాయాం, ********
*********పఞ్చమస్కన్ధే - షడ్వింశోఽధ్యాయః శ్రీకృష్ణ పరబ్రహ్మణే నమః*********

ద్వీపవర్షాణాం, భూయిష్ఠానాం సరితాం నదనదీనా, మద్రీణాం - తథా-నభసోఽన్తరిక్షస్య, సముద్రాణాం, పాతాళపర్యన్తానాం భూవివరాణాం-దిశాం, నరకాణాం, భాగణలోకస్య నక్షత్రగణలోకస్య, ద్యుమణ్డలస్య చ, భశబ్దస్య దీర్ఘ ఆర్షః, సంస్థాః విన్యాసవిశేషాః, హే నృప, మయా, తవ తుభ్యం, గీతాః కథితాః, ఏతదేవ భ్వాదిభగణలోకపర్యన్తం జగత్సకలజీవసమూహస్య, ధామ ఆశ్రయభూతస్య, భగవతః, అద్భుతం విచిత్రం, స్థూలం, వపుశ్శరీరమ్ ॥ ౪౨ ॥ *****

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయః పారావార రాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సుతేన తచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగత శ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవార్య విదుషా విరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే షడ్వింశోఽధ్యాయః. పఞ్చమస్కన్ధ వ్యాఖ్యా సమాప్తా శ్రీకృష్ణ పరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయ నమః

సమాప్తశ్చాయం స్కన్ధః శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు.

*****హరిః ఓం తత్సత్ .*****

శ్రీ శుభమస్తు.

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

షష్ఠస్కన్ధవ్యాఖ్యానప్రారమ్భః.

ఏవంనానావిధనరకేషుతత్ప్రాప్తిహేతుషుచావాన్తరభేదేషుపాపేషుచోపవర్ణితేషుతన్నిష్కృత్యుపాయంపిపృచ్ఛిషుస్తావదుక్తమనువదతి॥నివృత్తిమార్గఇత్యాదిభిఃపఞ్చభిః॥భగవతాత్వయా-ఆదౌద్వితీయే-నివృత్తిమార్గః -యథావ-త్కథితః-నివృత్తిర్నివృత్తిధర్మః - మోక్షధర్మఇత్యర్థః యావత్ -తస్యకామాదినివృత్తిపూర్వకత్వాత్తేనప్రాప్యోమార్గఃనివృత్తిమార్గఃముక్తః-ముక్తస్వరూపతదుపాయాదికంసర్వం ,, గృహాత్ప్రవ్రజితోధీరఃపుణ్యతీర్థజలాప్లుత ,, ఇత్యాదినాకథితమిత్యర్థః॥కోఽసౌనివృత్తిమార్గఇత్యత్రాహ॥ క్రమయోగేతి ॥క్రమఃస్వవర్ణాశ్రమోచితపఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపకర్మయోగానుష్ఠానక్రమః - ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగోభగవద్భక్తియోగశ్చతన్త్రేణయోగశబ్దేనవివక్షితౌ-క్రమయోగాభ్యాముపలబ్ధేనజ్ఞానకర్మయోగాభ్యామనుగృహీతేనభక్తియోగేనో-పలబ్ధేనప్రాప్తేన - బ్రహ్మణాహేతునా - అసంసృతిర్ముక్తిరితి - యత్ -ఏషనివృత్తిమార్గఇత్యర్థః-బ్రహ్మణఇతిషష్ఠ్యన్తపాఠేతు - బ్రహ్మణః -క్రమయోగోపలబ్ధేనజ్ఞానకర్మయోగాభ్యాముపలబ్ధేన-భక్తియోగేనేతిశేషః - కేచిదత్ర-క్రమయోగోఽర్చిరాదిప్రాప్తి-స్తేన-ఉపలబ్ధో - బ్రహ్మాచతుర్ముఖ-స్తేనసహ-అసంసృతిర్మోక్షోభవతి ,, బ్రహ్మణాసహతేసర్వేసంప్రాప్తేప్రతిసంచరే । పరస్యాన్తేకృతాత్మానఃప్రవిశన్తిపరంపద,,మి

రాజోవాచ ॥ నివృత్తిమార్గఃకథితఆదౌభగవతాయథా।క్రమయోగోపలబ్ధేనబ్రహ్మణాయదసంసృతిః॥౧ ॥
ప్రవృత్తిలక్షణశ్చైవత్రైగుణ్యవిషయోమునే ! యోఽసావలీనప్రకృతేర్గుణసర్గఃపునఃపునః ॥ ౨ ॥అధర్మల
క్షణానానానరకాశ్చానువర్ణితాః।మన్వన్తరశ్చవ్యాఖ్యాతఆద్యస్స్వాయంభువోయతః॥౩॥ ప్రియవ్రతో

తివచనాదిత్యాచక్షతే ॥తన్న ,, తస్యతావదేవచిరంయావన్నవిమోక్ష్యేఽథసంపత్స్యే ,, ఇతిశరీరపాతావధిమాత్రవిలమ్బశ్రవణవిరోధాపత్తేః ,, బ్రహ్మణాసహతేసర్వే ,, ఇతివచనస్య ,, తేబ్రహ్మలోకేతుపరాన్తకాలేపరామృతాత్పరిముచ్యన్తిసర్వే ,, ఇతిశ్రుతేశ్చ - పుణ్యవిశేషవశాచ్చతుర్ముఖలోకప్రాప్తజీవవిషయత్వాత్ -పుణ్యవశాచ్చతుర్ముఖలోకంప్రాప్యతత్రనిర్వృత్తోపాసనాఃబ్రహ్మణాసహముచ్యన్తఇతితదర్థః॥ ౧ ॥ తథా- హేమునే- త్రైగుణ్యవిషయః-ప్రవృత్తిలక్షణశ్చ-మార్గః,కథితః-కాపిలే, త్రైగుణ్యవిషయఃత్రైగుణ్యయుక్తపురుషాధికారః - ప్రవృత్త్యాసుఖదుఃఖాదిసాధనధర్మేణలక్ష్యతేప్రాప్యతఇతిప్రవృత్తిలక్షణః- లక్ష్యతేఽనేనేతిలక్షణం-ప్రవృత్తిర్లక్షణంయస్యేతివా-కోసౌప్రవృత్తిలక్షణోమార్గ-స్తత్రాహ ॥ అలీనప్రకృతేరవినష్టప్రకృతిసంబన్ధస్య - యోఽసౌపునఃపున-ర్గుణసర్గః-సృజ్యతేఽనేనేతిసర్గః-గుణాఃగుణత్రయం-సర్గో,యస్య,సగుణసర్గః , పునఃపునస్సుఖదుఃఖభోగార్థగుణకార్యరూపదేహసంబన్ధఇత్యర్థః, దేహోహికర్మఫలభూతసుఖదుఃఖాదిభోగాయపుణ్యాపుణ్యాత్మకప్రవృత్త్యాఖ్యకర్మణాప్రాప్యతే -కర్మహిదేహసంబన్ధోపాదానద్వారాసుఖదుఃఖాదిసాధనం-నసాక్షాత్ -అతోగుణసర్గఃప్రవృత్తిలక్షణోమార్గోభవతి ॥ ౨ ॥ అధర్మః,కారణతయాలక్షణం-యేషాం, తే-నానావిధాః,నరకాశ్చ -నువర్ణితాః,తథా-స్వాయంభువఃస్వాయంభువసంబన్ధీ,ఆద్యో,మన్వన్తరశ్చవ్యాఖ్యాతః ॥ ౩ ॥ కోఽసౌస్వాయంభువః-యత్సంబన్ధిమన్వన్తరోవ్యాఖ్యాత, స్తత్రాహ॥యతః,ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌ-యతఃస్వాయంభువమనోః-ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌ-వంశస్సంతతిః - అపత్యభూతావితియావత్ -తథా - తచ్చరితానిప్రియవ్రతోత్తానపాదయోశ్చరితానిచ - వ్యాఖ్యాతానీత్యర్థః -తథా-ద్వీపాదీన్-భూమణ్డలస్యసంస్థానం-జ్యోతిషాంసూర్యాదీనాం-వివరాణామతలాదీనాం-సంస్థానంచభాగాదిభిర్వ్యాఖ్యాతవానసీతిశేషః - భాగోఽవాన్తరవిభాగః-లక్షణమసాధారణాకారః-మానంపరిమాణం-కింబహునా - యథేదంభగవానసృజత్ యాదృగ్విధమిదంజగద్భగవానసృజ-త్తథైవవ్యాఖ్యాతమిత్యర్థః - ఏవముక్తానువాదఃక్రమానాదరేణకృత - స్తత్రాయంక్రమఉద్ధోవివక్షితః - ప్రవృత్తిలక్షణోధర్మః ,, మన్వన్తరశ్చవ్యాఖ్యాతఆద్యస్స్వాయంభువోయత,,ఇతిచతృతీయస్కన్ధార్థానువాదకంఅధర్మలక్షణాఇ

తిపూర్వార్థం-ప్రియవ్రతోత్తానపాదావిత్యాదిచచతుర్థస్కన్ధపఞ్చమస్కన్ధార్థానువాదకమితి * ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ * ఏవము
క్తమనూద్యాథపూర్వస్కన్ధాన్తేఽనువర్ణితంనరకనిస్తరణోపాయంపృచ్ఛతి॥అధునైవేతి॥హేమహాభాగ-భాగోవివేకా
త్మకోబుద్ధివిశేషః - వివేకేనహిహేయముపాదేయంచవిభజ్యతే -భజ్యతేవిభజ్యతేనేనేతిభాగః - కరణేఘఞ్-మహాన్భా
గోయస్యసఃమహాభాగః,నానావిధాః,ఉగ్రాః తీవ్రాః,యాతనాః,యేషుతాన్,నరకాన్,నరః , అధునైవ ,ఆశు,యథైవనై
యాత్ యేనసాధనేననప్రాప్నుయాత్,తత్సాధనం,మేమహ్యం ,వ్యాఖ్యాతుమర్హసి * ॥ ౬ ॥ * ఏవమాపృష్టోభగవా
న్బాదరాయణిస్తావదకృతనిష్కృతిభిరవశ్యం స్వదురితానుసారేణనరకాఃప్రాప్యన్త ఏవేతివదన్నవశ్యం దురితప్రతీకా
రేయతితవ్యమిత్యాహ॥నచేదితిద్వాభ్యాం॥మనఉక్తిపాణిభిఃమనోవాక్కాయైః,కృతస్య-ఽంహసఃపాపస్య - అపచితిం
ప్రాయశ్చిత్తాదిభిఃక్షయం-యదా-ఇహైవలోకే-యదినకుర్యాత్-తదా-సవై అకృతనిష్కృతిః-దేహీ - ప్రేత్యమృత్వా ధ్రు
వంనూనం-నరకాన్-ఉపైతిప్రాప్నోతి-నరకాన్విశినష్టి ॥ భవతఃతుభ్యం-మేమయా-యేనరకాః తిగ్మాః తీవ్రాః-యాతనాః-యే
షు-తాదృశాఃకీర్తితాఃకథితాః * ॥ ౭ ॥ * తస్మాదకృతనిష్కృతేర్నరకప్రాప్తేర్దుర్నివారత్వాత్-తుప్రైవమృత్యోర్మరణాత్పూర్వ
మేవ-మవిపద్యతావిపత్తిమగచ్ఛతా-పటుతరేణేత్యర్థః-ఆత్మనాదేహేన - ఇహైవలోకే-పాపస్య-నిష్కృతౌ-ఆశు-య
తేత-కింకృత్వా-దోషస్యపాపస్య - గురులాఘవం భావప్రధానోనిర్దేశః - గౌరవలాఘవే-దృష్ట్వా-యథాయోగ్యం-ప్రా
యశ్చిత్తే-యతేతేత్యర్థః ,తత్రదృష్టాన్తః -యథా-రుజాంరోగాణాం-నిదానజ్ఞో - భిషక్-రోగానుసారేణ-చికిత్సితంప్రతీ
కారం-కుర్యాత్ * ॥ ౮ ॥ * ఏవంప్రతిపదోక్తంప్రాయశ్చిత్తమేవోపాయఇత్యుక్తం - విషయపరవశస్యనరస్యపునఃపునః
పాపాచరణశీలత్వాత్తేషామానన్త్యాత్ప్రాయశ్చిత్తానుష్ఠానాసంభవాత్తత్సంభవేపిపునర్దురితసంభావనయాఽకృత

త్తానపాదావంశస్తచ్చరితానిచ । ద్వీపవర్షసముద్రాద్రినద్యుద్యానవనస్పతీన్ ॥ ౪ ॥ ధరామణ్డలసంస్థానం
భాగలక్షణమానతః।జ్యోతిషాంవివరాణాంచయథేదమసృజద్విభుః ॥ ౫ ॥ అధునైవమహాభాగయథైవనర
కాన్నరః ।నానోగ్రయాతనాన్నేయాత్తన్మేవ్యాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౬ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ నచేదిహైవాపచితిం
యథాంఽహసఃకృతస్యకుర్యాన్మనఉక్తిపాణిభిః। ధ్రువంసవైప్రేత్య*నరకానుపైతియేకీర్తితామేభవత*
స్తిగ్మయాతనాః ॥ ౭ ॥తస్మాత్పురైవాశ్విహపాపనిష్కృతౌయతేతమృత్యోరవిపద్యతా*ఽఽత్మనా।దో
షస్యదృష్ట్వాగురులాఘవంయథాభిషక్చికిత్సేతరుజాంనిదానవిత్ ॥ ౮ ॥ రాజోవాచ॥దృష్టశ్రుతాభ్యాంయ
త్పాపం జానన్నప్యాత్మనోఽహితమ్ । కరోతిభూయోవివశఃప్రాయశ్చిత్తమథోకథమ్ ॥ ౯ ॥ క్వచి
న్నివర్తతేఽభద్రాత్క్వచిచ్చరతితత్పునః । ప్రాయశ్చిత్తమథోఽ*పార్థంమన్యేకుఞ్జరశౌచ
వత్ ॥ ౧౦ ॥శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ కర్మణాకర్మనిర్హారోనహ్యాత్యన్తికఇష్యతే।అవిద్వదధికారిత్వాత్ప్రా

ప్రాయశ్చిత్తాన్నేదంప్రశ్నస్యోత్తరమితివదన్నుపాయాన్తరంపృచ్ఛతిరాజా ॥ దృష్టశ్రుతాభ్యామితిద్వాభ్యాం ॥ యదా
త్మాత్-దృష్టశ్రుతాభ్యాం ప్రత్యక్షేణశిష్టగర్హాదినా-శాస్త్రశ్రవణేనచా - త్మనఃస్వస్య - అహితంఅనిష్టసాధన-మితి-జాన
న్నపి-పునః-వివశఃవిషయపరవశః పాపం-కరోతి-అథో అతః - ప్రాయశ్చిత్తం -కథంకథంస్యవస్థితం-తద్దురితశోధకంక
థంభవేదిత్యర్థః * ॥ ౯ ॥ * అభద్రాత్ పాపాత్-క్వచి-న్నివర్తతే-విషయపరవశః-క్వచిదభద్రంపునశ్చరతికరోతి-అథో
అతః కృతమపిప్రాయశ్చిత్తం - మపార్థంవ్యర్థం-కుఞ్జరశౌచవత్-యథాకుఞ్జరోగజః-స్నాతః-పునః-స్వశిరసి-ధూళిం-ప్ర
క్షిపతీతి-తస్య-శౌచంస్నానం-వ్యర్థం - తద్వత్-కృతమపి-ప్రాయశ్చిత్తం -వ్యర్థంమన్యే-అత-ఉపాయాన్తరమేవకథయి
తవ్యమితిభావః * ॥ ౧౦ ॥ * ఏవముక్తేనిరవశేషతయాదురితనివర్తకంవివక్షుస్తావత్ప్రాయశ్చిత్తమపికతిపయదురితనివ
ర్తకత్వేనాధికారిభేదేనవ్యవస్థితమన్యథాప్రాయశ్చిత్తవిధాయకమన్వాదిస్మృతివైయర్థ్యంస్యాదిత్యాహభగవాన్శ్రీశు
కః॥కర్మణేతి ॥ కర్మణాప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాఖ్యేనకర్మణా-కర్మణఃపాపకర్మణో-నిర్హారఃఅపనోదః । ఆత్యన్తికఃపు
నఃపాపసంబన్ధరహితో-నేష్యతే-యతోఽద్గైశమేవదురితనివర్తకంప్రాయశ్చిత్తం - నతుజ్ఞానవదుత్తరాఘస్యాశ్లేష
కరంనవాపూర్వాఘస్యాపిసాకల్యేనవినాశకమితిభావః - తర్హిప్రాయశ్చిత్తవిధివైయర్థ్య - మతఆహ॥అవిద్వదధికారి
త్వాత్ అవిదుషఃఅపరమాత్మోపాసకస్య-అహంకారమమకారరాగద్వేషాదిమతః - ప్రాయశ్చిత్తేఅధికారిత్వాత్-విదుష
ఉత్తరపూర్వాఘయోరశ్లేషవినాశకరస్యవేదనస్యైవసత్త్వాన్న తత్పాపనివృత్తయేప్రాయశ్చిత్తాపేక్షేతియద్యపితద్విధి
వైయర్థ్యం-తథాప్యవిదుషస్తాత్కాలికరోగోపశామకౌషధాదివత్కతిపయదురితనిరశనాయప్రాయశ్చిత్తమపేక్షితమి
తినతద్విధివైయర్థ్యమితిభావః॥ఏతదేవోచ్యతేప్రాయశ్చిత్తవిమర్శనమితి॥విమృశ్యతఇతివిమర్శనం,,కృత్యల్యుటోబహుళ,,
మితిబహుళవచనాత్కర్మణిల్యుట్,పాపవిశేషనివర్తకత్వేనప్రాయశ్చిత్తవిశేషోవిమృశ్యతే-నకార్త్స్న్యేనేత్యర్థః-యా

ద్వా-విమృశ్య తేవివిచ్య తేపృథక్కృత్యనివర్త్యతేఽనేనపాపమితికరణేల్యుట్ ✻ ॥౧౧॥ ✻ఏవంప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాస్యధికారిభేదేనకతిపయదురితనిరసనక్షమాణి-వేదనంతుని:శేషతోదురితనివర్తనద్వారానరకపరిహారకమిత్యుక్తం, తర్హితాదృశంవేదనంకైరుపాయైర్నిష్పద్యత ఇత్యపేక్షాయాంతన్నిష్పత్తిప్రతిబన్ధకనిరసనోపాయైస్సయమైస్తన్నిష్పద్యత ఏవేతిసదృష్టాన్తమాహ ॥ నాశ్నత ఇతి॥ పథ్యమేవా-న్నం-మశ్నతః,పురుషాన్-వ్యాధయోరోగా- నాభిభవన్తినబాధన్తేహే, హేరాజన్ , ఏవంతథా -నియమకృన్నియమాంస్తథావిధనియమకారీ - పుమాన్,శనైః - క్షేమాయమఖాసంభిన్ననిరతిశయసుఖాయ , కల్పతేక్షమతేనుక్తోభవతీత్యర్థః, ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻శనైరిత్యనేనేయంప్రణాడ్యతాభిప్రేతా - తావత్తపఆదిభిర్నియమైర్వేదనోత్పత్తిప్రతిబన్ధకదురితనివృత్తిః- తతోవేదనస్యనిష్పత్తి , స్తతోబ్రహ్మప్రాప్తిప్రతిబన్ధకపూర్వోత్తరాఘవినాశాశ్లేషౌ - తతోబ్రహ్మప్రాప్తి , స్తతఃక్షేమఇతి ॥నియమాన్దర్శయంస్తేషాంవేదనోత్పత్తిప్రతిబన్ధకదురితనివర్తకత్వమాహ ॥ తపసేతిద్వాభ్యామ్ ॥ తపసాఅనశనాదినా,,తపసాఽనాశకేనే,,తి,శ్రుతేః - అనాశకేనేత్యత్యశననిషేధః,నతుసుతరామశననిషేధః - తథాసతిదేహధారణాసంభవేనోపాసనాఽనిష్పాదాత్-తథాచోక్తంభగవతా,,యుక్తాహారవిహారస్యే,,తి - బ్రహ్మచర్యేణఋత్వితరకాలికస్త్రీసఙ్గాదిరాహిత్యేన-శమేనాన్తరిన్ద్రియనిగ్రహేణ-దమేనబాహ్యేన్ద్రియనిగ్రహేణ-త్యాగేనసత్పాత్రదానేన-సత్యశౌచాభ్యాం - సత్యంభూతహితకారిత్వ - మనృతావదనంచ-శౌచంసదాచారః-యమైఃకామానభిష్వఙ్గైః - నియమైః - వర్ణాశ్రమధర్మైః-పఞ్చమహాయజ్ఞైః-ఏభి,ర్ధీరాఃశీతోష్ణసుఖదుఃఖాదిద్వంద్వసహనశీలాః, ధర్మజ్ఞాఃనిరతిశయసుఖసాధనోపాసనాత్మకధర్మప్రతిపాదకశాస్త్రజన్యజ్ఞానవన్తః,శ్రద్ధయాస్వకీచిన్తితవిషయకత్వరయా,యుక్తాస్సన్తః, దేహవాగ్బుద్ధిజంకరణత్రయజం,మహదప్య - ఘంవేదనోత్పత్తిప్రతిబన్ధకంఅనలోవహ్ని - ర్వేణుగుల్మమివ-క్షిపన్తిఅపనుదన్తి ✻ ॥ ౧౩॥౧౪ ॥ ✻ఏవంతపఆదిభిర్వేదనోత్పత్తిప్రతిబన్ధకేఽఘేనిరస్తేతతఉత్పన్నయావేదనయాబ్రహ్మప్రాప్తిప్రతిబన్ధకమఘంనిరస్యన్తీత్యాహ ॥ కేచిదితి॥,,మనుష్యాణాంసహస్రేషుకశ్చిద్యతతిసిద్ధయ,,ఇత్యుక్తరీత్యోక్తవిధాధికారిణాందుర్లభత్వాభిప్రాయేణకేచిదిత్యుక్తం, యేకేచి- ద్వాసుదేవః-పరమయనంప్రాప్యంప్రాప్తిసాధనమాధారశ్చయేషాం -తాదృశాస్సన్తః,తపఆదిభి-ర్నిష్పన్నయా-కేవలయాభక్త్యోపాసనాత్మకవేదనయా - కార్త్స్న్యేనా , ఘంవాసుదేవప్రాప్తిప్రతిబన్ధకం - భాస్కరస్సూర్యో - నీహారంతుహినమివ - ధున్వన్తినిరస్యన్తి , కేవలయేత్యనేనభక్తేరుత్పత్తావేవతపఆద్యపేక్షా - తపఆదిభిరుత్పన్నాభక్తిః - కేవలైవపాపంక్షపయతీత్యభిప్రేతమ్ ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻కార్త్స్న్యేనధున్వన్తీత్యేతదేవప్రతిపాదయతి॥ నేతి॥ హేరాజన్-అఘవాన్పాపీ-తపఆదిభిః-కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిభిఃప్రాయశ్చిత్తై- స్తథా - నపూయేతనశుద్ధ్యేత్ - కథం-యథా,కృష్ణేభగవత్యర్పితః, సమర్పితః-ప్రాణఃజీవాత్మా - యేన, తాదృశః,,ఓమిత్యాత్మానంయుఞ్జీతే,,తి, శ్రుత్యుక్తరీత్యాభగవచ్చరణారవిన్దయోస్సంన్యస్తాత్మస్వాపహపస్సన్నిత్యర్థః , తత్పూరుషాణాంభాగవతానాం, నిషేవయా-యథాపూయేత-తథా ॥కృష్ణార్పితప్రాణఃకార్త్స్న్యేనాఘంధున్వన్పూయేత , అఘవాన్తపఆదిభిస్తునకార్త్స్న్యేనపూయేతేత్యర్థః ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ఉక్తంనిశ్శేషదురితక్షపణమథభగవద్భక్తియోగంప్రశంసన్తి॥సధ్రీచీనఇతి॥ లోకేశ్రేయస్సాధనత్వేనవిచార్యమాణేఉపాయసముదాయే-అయంభగవద్భక్తిరూపః-పన్థాఃఉపాయ-స్సధ్రీచీనఃసమీచీనః కృతః-హియతః-అకుతోభయఃకుతశ్చిదపిభయరహిత్, క్షేమఃఆనన్దః , మోక్షాత్మకో-భవతి-అతఏవ-శోభనాచారాః-సాధవోనారాయణపరాయణాస్సన్తో,యత్రభగవద్భక్త్యాత్మకే-పథి-వర్తన్తఇతిశేషః-అత్ర,,వాసుదేవపరాయణాః-నారాయణపరాయణా,,ఇత్యనయోర్మధ్యపఠితేన,,కృష్ణార్పితప్రాణ,,ఇత్యనేనాత్మభరసమర్పణపూర్వకంభగవత్యేవోపాయోపేయభావానుసంధానమేవవాసుదేవనారాయణపరాయణత్వమితిసూచ్యతే , ఏవంచన్యాసయోగోఽపినిరతిశయక్షేమంకరఇతిసూచితం , సచస్వతోవాభక్త్యఙ్గతయావేత్యన్యత్ ✻ ॥౧౭ ॥ ✻ఏవంనానావిధానన్తదుస్సహనరకప్రాప్తినిమిత్తదురితనిస్తరణోపాయోభగవద్భక్తియోగఏవేత్యభిధాయా-థప్రాయశ్చిత్తాన్యపిభగవత్పరాఙ్ముఖంనపునన్తీత్యాహ॥ప్రాయశ్చిత్తాన్యపీతి ॥ చీర్ణాన్యనుష్ఠితాని-ప్రాయశ్చిత్తాని నారాయణపరాఙ్ముఖం-కదాచిదపినారాయణమస్మరన్తంనపునన్తినపవిత్రయన్తి- యథా-సురయాపూర్ణం,భాణ్డంఆప

గుశ్చిత్తవిమర్శనమ్॥౧౧॥నాశ్నతఃపథ్యమేవాన్నంవ్యాధయోఽభిభవన్తిహి।ఏవంనియమకృద్రాజన్ శనైః
క్షేమాయకల్పతే ॥౧౨॥ తపసాబ్రహ్మచర్యేణశమేనచదమేనచ।త్యాగేనసత్యశౌచాభ్యాంయమేననియమేన
చ॥౧౩॥దేహవాగ్బుద్ధిజంధీరాధర్మజ్ఞాశ్శ్రద్ధయాన్వితాః।క్షిపన్త్యఘంమహదపివేణుగుల్మమివానలః॥౧౪॥
కేచిత్కేవలయాభక్త్యావాసుదేవపరాయణాః।అఘంధున్వన్తికార్త్స్న్యేననీహారమివభాస్కరః ॥౧౫॥న
తథాహ్యఘవాన్రాజన్పూయేతతపఆదిభిః।యథాకృష్ణార్పితప్రాణస్తత్పూరుషనిషేవయా॥ ౧౬ ॥సధ్రీచీ
నోహ్యయంలోకేపన్థాఃక్షేమోఽకుతోభయః।సుశీలాస్సాధవోయత్రనారాయణపరాయణాః॥౧౭॥ప్రాయ

గాఙ్గజ్ఞాద్యాః తద్వత్-నారాయణస్మరణగర్భాణ్యేవ ప్రాయశ్చిత్తాని చీర్ణాని పునన్తి న కేవలానీతి భావః ✻॥౧౮॥ ✻ ఏవ“మధునైవ మహాభాగ యథైవ నరకాన్నర,, ఇతి ప్రశ్నస్య పరిహార ఉక్తో భవతీత్యాహ॥ సకృదితి॥ యైర్నరైః- రిహలోకే-తస్య భగవతో-గుణేషు-రాగి ఆసక్తం-మనః, కృష్ణపదారవిన్దయోః, సకృ,న్నివేశితం- తేనరాః, యమం-పాశధారిణో యమభటాంశ్చ-స్వప్నే౽పి, న పశ్య న్తి-కుతః-హి యస్మాత్ - తే-చీర్ణనిష్కృతాః-నిష్కృతిర్నిష్కృతం భావే క్తః-చీర్ణం కృతం-నిష్కృతం-సకృత్కృష్ణపదారవిన్దయోర్మనోనివేశనరూపం, యై-స్తాదృశాః-సకృన్నివేశితమిత్యనేనాయమర్థో౽భిప్రేతః-నిష్పన్న భగవద్భక్తియోగానాం నిరయప్రాప్తినిమిత్తసమస్తవృజినవిధూననేన నిత్యనిరతిశయానన్దరూపభగవత్ప్రాప్తిరితి కిము వక్తవ్యం, యత- స్తద్గుణశ్రవణనామస్మరణాద్యన్యతమేనాపి మనసస్తచ్చరణనివేశరూపో భక్తియోగారమ్భ ఏవ సుతరాం యమవశ్యతాపరిహారక ఇతి ॥ తథాచోక్తం భగవతా“ నేహాభిక్రమనాశో౽స్తి ప్రత్యవాయో న విద్యతే । స్వల్పమప్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే మహతో భయాత్ ॥ నహి కల్యాణకృత్కశ్చిద్దుర్గతిం తాత గచ్ఛతి,, త్యాది చ ✻ ॥౧౯॥ ✻ అథ భక్తియోగారమ్భస్యాపి కైముత్యన్యాయేన దురితనివర్తకతాం శైర్మక్ష్య పాయతాం చ వక్తుమన్యాపదేశేనాపి స్మృతస్య భగవన్నామ్నో భక్తియోగారమ్భవిరోధిదురితనివర్తకత్వే దృష్టాన్తతయేతిహాసం ప్రస్తోష్యన్ ప్రతిజానీతే ॥ అత్రైవేతి ॥ ఆస్తాం తావన్నిష్పన్నభక్తియోగస్యారబ్ధభక్తియోగస్య వా, న,యమవశ్యతేతి - అన్యాపదేశేనాపి నామోచ్చారణస్య యమవశ్యతాపరిహారకత్వం భక్తియోగారమ్భకారణత్వం చేత్య, త్రైవ-పురాతన-మితిహాస-ముదాహరన్తి దృష్టాన్తత్వేన కథయన్తి॥ ఇతిహాసం విశినష్టి ॥ దూతానామితి ॥ విష్ణుయమయో-ర్యే,దూతా, స్తేషాం సంవాదరూపమితిహాసం-మే-కథయతో-మ

యశ్చిత్తాని చీర్ణాని నారాయణపరాఙ్ముఖైః। న నిష్పునన్తి రాజేన్ద్ర సురాభాణ్డమివాపగాః ॥౧౮॥ సకృన్మనః కృష్ణపదారవిన్దయోర్నివేశితం తద్గుణరాగి యైరిహ । న తే యమం పాశభృతశ్చ తద్భటాన్ స్వప్నే౽పి పశ్యన్తి హి చీర్ణనిష్కృతాః ॥౧౯॥ అత్రైవోదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్। దూతానాం విష్ణుయమయో

✻ అజామిళోపాఖ్యానమ్ ✻

స్సంవాదం తు నిబోధ మే ॥౨౦॥ కన్యాకుబ్జే ద్విజః కశ్చిద్దాసీపతిరజామిళః। నామ్నా నష్టసదాచారో దాస్యాస్సంసర్గదూషితః ॥౨౧॥ బన్ద్యక్షైః కైతవైశ్చౌర్యైర్గర్హితాం వృత్తిమాశ్రితః। బిభ్రత్కుటుమ్బమశుచిర్యాతయామాస దేహినః ॥౨౨॥ ఏవం నివసతస్తస్య లాలయా✻నస్య తత్సుతాన్। కాలో౽భ్యయాన్మహారాజ✻న్నష్టాశీత్యా౽౽యుషస్సమాః ॥౨౩॥ తస్య ప్రవయసః పుత్రా దశ తేషాం తు యో౽వమః। బాలో నారాయణో నామ్నా పిత్రోశ్చ దయితో భృశమ్॥౨౪॥ స బద్ధహృదయస్తస్మిన్నర్భకే కలభాషిణి। నిరీక్షమాణస్తల్లీలాం ముముదే జరఠో భృశమ్ ॥౨౫॥ భుఞ్జానః ప్రపిబన్ ఖాదన్ బాలకం స్నేహయన్త్రితః। భోజయన్ పాయయన్మూ

త్రో-నిబోధ శృణు ॥౨౦॥ ప్రతిజ్ఞాతమితిహాసమాహ॥ కన్యాకుబ్జ ఇత్యాదినా ॥ కన్యాకుబ్జాఖ్యే,జనపదే,కశ్చి, న్నామ్నా, అజామిళ ఇతి-ప్రసిద్ధో-ద్విజః-దాస్యాశ్శూద్రాయాః, పతి-రాసీదితి శేషః-సచ-నష్ట-స్సమాచారః స్వవర్ణాశ్రమధర్మో - యస్య తాదృశః-తత్ర హేతుః- దాస్యా-స్సంసర్గేణ-దూషితః పతితః ✻॥౨౧॥ ✻ గర్హితామాక్షైర్గర్హితాం -వృత్తి-మాశ్రితో, బన్ద్యక్షైః భాషాబన్ధనపూర్వకాణి ద్యూతాని బన్ద్యక్షాః - తైః-కైతవై-శ్చౌర్యై-శ్చౌర్యైశ్చ ,కుటుమ్బం-బిభ్రత్ -నిత్యమశుచిః, యదా బన్ద్యక్షాదిభిః-కుటుమ్బస్యానిర్వాహః - తదా -దేహినః ప్రాణినో , యాతయామాస పశుపక్షిమృగాదీన్ హింసితవానిత్యర్థః ✻ ॥౨౨॥ ✻ ఏవం నివసతో జీవత - స్తస్యాః దాస్యాః-సుతాన్ స్వోత్పాదితాన్ - లాలయా✻నస్య లాలనం-కుర్వతః, హే మహారాజన్-సమాసా న్తవిధేరనిత్యత్వా“ద్రాజాహ,, రితి టజభావః - కాలః-అభ్య యాత్ అతిక్రాన్తః-కియాన్కాలో౽తిక్రాన్త స్తత్రాహ॥ అష్టాశీతిపరిమితాః-ఆయుషస్సంబన్ధిన్య-స్సమాస్సంవత్సరాః ✻ ॥౨౩॥ ✻ తస్య,ప్రవయసః వార్ధకయుక్తస్య-దశ-పుత్రాః-స్థితా, స్తేషాం మధ్యే-యో౽వమః కనీయాన్- బాల ఏవ స్థిత-స్సచ, నామ్నా-నారాయణ ఇతి ప్రసిద్ధః-ప్రవయసః పుత్రోత్పత్తికథనమపి పాపాతిశయజ్ఞాపనార్థం “ తస్యాం చైవ ప్రసూతస్య నిష్కృతిర్నవిధీయత,, ఇతి స్మరణాత్, స నారాయణాఖ్యః, పిత్రోః మాతాపిత్రోః, భృశం నితరాం, దయితః ప్రియః ✻ ॥౨౪॥ ✻ స ద్విజః, తస్మిన్, అర్భకే నారాయణనామ్ని , కలభాషిణి అవ్యక్తమధురభాషిణి, బద్ధహృదయః ఆసక్తచిత్తః, తస్యార్భకస్య లీలాం చేష్టాం, నిరీక్షమాణః, జరఠః జీర్ణః, భృశం ముముదే హృష్టవాన్ ✻॥౨౫॥ ✻ స్వయం భుఞ్జానో-బాలకమపి-తత్స్నేహపరవశో, భోజయన్-స్వయం పిబన్, తమపి-పాయయన్, మూఢో౽జ్ఞస్స-న్నాగతం ప్రాప్తం -మృత్యుం-వేన ద ✻॥౨౬॥ ✻ ఏవం-వర్తమానస్స ద్విజః, మృత్యుకాలే, ఉపస్థితే సత్యజ్ఞో-నారాయణాఖ్యే, పుత్ర ఏవ , మతిం చకార మతిమాసక్తామకరో

దిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ సోఽజామిళః-త్రీన్ పురుషాన్-దృష్ట్వా-ఆకులేన్ద్రియః వ్యాకులచిత్తః-దూరేక్రీడాసక్తం-నారాయణాహ్వయం, పుత్రం -ప్లావితేన ప్లుతత్వం నీతేన - ప్లుతీకృతేనేతియావత్ - స్వరేణోచ్చైః - రాజుహావ నారాయణేత్యాహూతవాన్ - కథంభూతాన్ పురుషాన్ - పాశాహస్తేషు యేషాం - భృశదారుణాన్ అత్యుగ్రరూపాన్ - వక్రాణి కుటిలాని-తుణ్డాని ముఖాని, యేషాం-ఊర్ధ్వముఖాని రోమాణి యేషాం-తాన్ - ఆత్మానం, యమాలయం ప్రతి-నేతు-మాగతాన్ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ✽ మ్రియమాణస్య మర్తుముద్యతస్య-ముఖేన-యద్ధరేః కీర్తనం-నామ, హరిః కీర్త్యతే యేనతద్ధరికీర్తనమితి నామవిశేషణం-త-న్నిశమ్య శ్రుత్వా - హే మహారాజ, భర్తుః భగవతః-పార్షదాః-సహసా త్వరయా-అభ్యపతన్ ఆజగ్ముః ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ తేఽభిపతితా విష్ణుదూతాః- ఓజసా బలాత్కారేణ-దాసీపతి-మజామిళం-అన్తర్హృదయా-ద్వికర్షతః-యమప్రేష్యాన్-వారయామాసుః ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ ఏవం నిషేధితాస్తే వైవస్వతస్య యమస్య పురస్సరా భృత్యా ఊచుః ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ క ఇతి ॥ ధర్మరాజస్య యమస్య, శాసనం ఆజ్ఞాం-ప్రతిషేద్ధారో-యూయం, కే, కస్య వా సబన్ధినః, కస్మాల్లోకాదాగతాః, అస్య, కస్మాద్గుణలేశాద్ధేతోః, ధర్మరాజస్య-శాసనం, నిషేధథ-యూయం-కిం-దేవాః, ఉత-ఉపదేవాః గన్ధర్వాః, అథవా-సిద్ధశ్రేష్ఠాః ✽ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ✽ ఏవం పృష్ట్వా పునస్తాన్ వర్ణయన్తో యమశాసనప్రతిషేధప్రయోజనం పృచ్ఛన్తి ॥ సర్వ ఇతి త్రిభిః ॥ సర్వే, యూయం-పద్మపలాశ ఇవ అక్షిణీ యేషాం-పీతం, కౌశేయం క్రిమికోశోత్థం, వాసో వస్త్రం-యేషాం-

---

థోన వేదాగత మన్తకమ్ ॥ ౨౬ ॥ స ఏవం వర్తమానోఽజ్ఞో మృత్యుకాల ఉపస్థితే । మతించకార తనయే బాలే నారాయణాహ్వయే ॥ ౨౭ ॥ స పాశహస్తాంస్త్రీన్ దృష్ట్వా పురుషానతిదారుణాన్ । వక్రతుణ్డానూర్ధ్వరోమ్ణ ఆత్మానం నేతుమాగతాన్ ॥ ౨౮ ॥ దూరే క్రీడనకాసక్తం పుత్రం నారాయణాహ్వయమ్ । ప్లావితేన స్వరేణోచ్చై రాజుహావాకులేన్ద్రియః ॥ ౨౯ ॥ నిశమ్య మ్రియమాణస్య ముఖతో హరికీర్తనమ్ । భర్తుర్నామ మహారాజ పార్షదాస్సహసాఽపతన్ ॥ ౩౦ ॥ వికర్షతోఽన్తర్హృదయాద్దాసీపతిమజామిళమ్ । యమదూతాన్ విష్ణుదూతా వారయామాసురోజసా ॥ ౩౧ ॥ ఊచుర్నిషేధితాస్తాం స్తే వైవస్వతపురస్సరాః । కే యూయం ప్రతిషేద్ధారో ధర్మరాజస్య శాసనమ్ ॥ ౩౨ ॥ కస్య వా కుత ఆయాతాః కస్మాదస్య నిషేధథ । కిం దేవా ఉపదేవా వా యూయం కిం సిద్ధసత్తమాః ॥ ౩౩ ॥ సర్వే పద్మపలాశాక్షాః పీతకౌశేయవాససః । కిరీటినః కుణ్డలినో లసత్పుష్కరమాలినః ॥ ౩౪ ॥ సర్వే చ నూత్నవయసస్సర్వే చారుచతుర్భుజాః । ధనుర్నిషఙ్గాసిగదాశఙ్ఖచక్రామ్బుజశ్రియః ॥ దిశో వితిమిరాలోకాః కుర్వన్తస్స్వేన రోచిషా । కిమర్థం ధర్మరాజస్య కింకరాన్నో నిషేధథ ॥ ౩౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తా యమదూతైస్తే వాసుదేవోక్తకారిణః । తాన్ప్రత్యూచుః ప్రహస్యేదం మేఘనిర్హ్రాదయా గిరా ॥ ౩౭ ॥ విష్ణుదూతా ఊచుః ॥ యూయం వై ధర్మరాజస్య యది నిర్దేశకారిణః । బ్రూత ధర్మస్య నస్తత్త్వం య

శ్రీవిష్ణుదూతయమదూతయోస్సంవాదఘట్టః

చ్చాధర్మస్య లక్షణమ్ ॥ ౩౮ ॥ కథంస్విద్ధ్రియతే దణ్డః కించాస్య స్థానమీప్సితమ్ । దణ్డ్యాః కింకారిణస్సర్వే ఆహో

కిరీటాన్యేషాం సన్తీతి తథా - కుణ్డలే యేషాం స్త ఇతి తథా, లసన్త్యః పుష్కరమాలాః కమలమాలా ఏషాం సన్తీతి తథా సర్వే-యూయం - నూత్నం నవం - వయః-యేషాం తే- చారవస్సున్దరా-శ్చత్వారో-భుజా-యేషాం-ధనురాదీనాం-శ్రీశ్శోభా, యేషాం-ధనురాదిధరా ఇత్యర్థః, తత్ర నిషఙ్గ ఇషుధిః-అసిః ఖడ్గః, అమ్బుజం కమలం, స్వేన, రోచిషా, దిశో, వితిమిరాలోకాః, విగతం-తిమిరం తమః, యస్మాత్స వితిమిరః, స, ఆలోకః ప్రకాశో, యాసాం, తాదృశీః కుర్వన్త ఇత్యర్థః, ధర్మరాజస్య కింకరాన్, నోఽస్మాన్, కిమర్థం నిషేధథ కస్మై ప్రయోజనాయ నిషేధథేత్యర్థః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ✽ ఏవముక్తా విష్ణుపార్షదా ఆహురిత్యాహ మునిః ॥ ఇత్యుక్తా ఇతి ॥ ఇతీత్థం, యమదూతైః, ఉక్తాః, తే - వాసుదేవోక్తకారిణః వాసుదేవాజ్ఞాకారిణః పార్షదాః, ప్రహస్య, తాన్యమదూతాన్ప్రతి, దం వక్ష్యమాణం-గర్జితవద్గమ్భీరయా, గిరా వాణ్యా, ఊచుః ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ ఉక్తిమేవాహ ॥ యూయమితి ॥ ధర్మరాజస్యేతి హేతుగర్భం, ధర్మ ఏవ యమరూపేణావస్థిత ఇత్యర్థః, తస్య, యది, యూయం, నిర్దేశకారిణశ్శాసనకారిణః, తర్హి, యూయమపి, ధర్మాధర్మస్వరూపజ్ఞా భవేయుః, అతో, ధర్మస్య, తత్త్వం యాథాత్మ్యం, య-దధర్మస్య - లక్షణం స్వరూపం, తచ్చ, నోఽస్మభ్యం-బ్రూత, యద్వా-ధర్మస్యా-ధర్మస్య చ-తత్త్వం లక్షణం ప్రమాణం చేత్యన్వయః ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ తత్ర దణ్డనస్య ప్రకారవిషయాదికం పృచ్ఛన్తి ॥ కథంస్విదితి ॥ దణ్డః-కథంస్విత్ ధ్రియతే కేన ప్రకారేణ క్రియతే అస్య దణ్డస్య-స్థానం విషయః, కిం స్థానమేవ వికల్పయన్తి ॥ దణ్డ్యా ఇతి ॥ కారిణః కర్మిణః, సర్వేనరాః-దణ్డ్యాః-

ఆహోస్విత్ కారిణాం నృణాం మధ్యే కతిచిదేవ ॥ ౩౯ ॥ ఏవముక్తా యమదూతా ఆహుః ॥ వేదప్రణిహిత ఇతి॥ వేదేన ప్రణిహితః కర్తవ్యత్వేన బోధితో, ధర్మః, అధర్మస్తు, తద్విపర్యయః అకర్తవ్యత్వేన బోధితః, అనేన, వేద ఏవాయం ధర్మోఽయమధర్మ ఇత్యత్ర ప్రమాణమితి లక్షణముక్తం, వేదప్రణిహితతద్విపర్యయావేవ ధర్మాధర్మయోః స్వరూపమితి చోక్తం - నను - వేదస్యాపి పౌరుషేయత్వాత్ పురుషస్య చ భ్రమవిప్రలమ్భాదిదోషసమ్భవాత్ కథం వేదస్య ధర్మప్రమాపకత్వమిత్యత ఆహ ॥ వేదో నారాయణ ఇతి ॥ సాక్షాన్నారాయణాదేవ వేదః ప్రసూతః న పౌరుషేయత్వాశఙ్కేతి భావః, కారణవాచినో నారాయణశబ్దస్య కార్యకారణయోరభేదాత్ కార్యభూతే వేదే వృత్తిః - నారాయణాద్వేదస్యావిర్భావోఽలభ్యతే «తస్య హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద» ఇతి, «ఋచస్సామాని జజ్ఞిరే । ఛన్దాంసి జజ్ఞిరే తస్మాత్ యజుస్తస్మాదజాయత» ఇతి చ - కార్యత్వప్రయుక్తానిత్యత్వశఙ్కాం వారయతి॥ స్వయంభూరితి॥ స్వయమిత్యాత్మనేత్యర్థేఽవ్యయం, స్వయమాత్మనైవావికృతరూపేణైవావిప్లుతపూర్వానుపూర్వ్యైవ ప్రాదుర్భవతీతి స్వయంభూః, ఇతి, శుశ్రుమ యమాదిభ్య ఇతి శేషః ॥ ౪౦ ॥ కోఽసౌ నారాయణః యతః ప్రాదుర్భూతో వేదః తత్రాహ॥ యేనేతి॥ యేన స్వధామ్ని స్వస్వరూపే, అన్తః ప్రవిశ్య ధారకే, అమీ, భావాః వేదదేవతామనుష్యాదయః పదార్థాః, రజఆదిగుణత్రయప్రచురాః గుణనామక్రియారూపైః, యథాయథం యథాకర్మ, విభావ్యన్తే వ్యజ్యన్తే, స నారాయణ ఇత్యర్థః, తత్ర, గుణాః శాన్తిక్షమాశౌర్యాదయః - నామాని వేదో దేవో మనుష్యః బ్రాహ్మణ ఇత్యాది - క్రియా అర్థప్రత్యాయనాదయః - రూపాణి శబ్దాత్మకతార్థాత్మకత్వాదీని ॥ ౪౧ ॥ భవతు ధర్మే వేదః ప్రమాణం - వేదప్రణిహితో ధర్మః వేదశ్చ నారాయణాదుద్భూతో నారాయణస్త్వదృశ్యః - తథాపి ప్రతిక్షణం సంసారిభిరనుష్ఠితౌ ధర్మాధర్మావనన్తౌ కథం జ్ఞాయేతే ఇత్యత్రాహ॥ సూర్య ఇతి ॥ ఖమాకాశః - అహశ్చ రాత్రిశ్చ అహనీ - ద్వివచననిర్దేశసామర్థ్యాద్రాత్రిర్వివక్షితా - కముదకం - కుః పృథ్వీ, స్వయం సాక్షి

స్వితః కతిచిన్నృణామ్ ॥ ౩౯ ॥ యమదూతా ఊచుః॥ వేదప్రణిహితో ధర్మో హ్యధర్మస్తద్విపర్యయః। వేదో నారాయణః సాక్షాత్స్వయంభూరితి శుశ్రుమ ॥ ౪౦ ॥ యేన స్వధామ్న్యమీ భావా రజస్సత్త్వతమోమయాః। గుణనామక్రియారూపైర్విభావ్యన్తే యథాతథమ్ ॥ ౪౧ ॥ సూర్యోఽగ్నిః ఖం మరుద్గావస్సోమస్సన్ధ్యాఽహనీ దిశః। కం కుః కాలస్స్వయం ధర్మ ఇతి హ్యేతే హ్యస్య సాక్షిణః॥ ౪౨ ॥ ఏతైరధర్మో విజ్ఞాతః స్థానం దణ్డస్య యుజ్యతే। సర్వే కర్మానురోధేన దణ్డమర్హన్తి కారిణః॥ ౪౩ ॥ సమ్భవన్తి హి భద్రాణి విపరీతాని చానఘ। కారిణాం గుణసఙ్గోఽస్తి దేహవాన్నహ్యకర్మకృత్ ॥ ౪౪ ॥ యేన యావాన్యథాధర్మో హ్యధర్మో వా సమీహితః। స ఏవ తత్ఫలం భుఙ్క్తే తథా

ధర్మశ్చ - ఖాదయస్తదధిదేవతాః, సూర్యాగ్నిసోమాశ్చ - తే చతుర్దశ - దేహ్యస్య, దేహస్య కర్మదేహ్యం - ప్రాణాదిత్వాత్ కర్మణి ష్యఞ్ - బుద్ధీన్ద్రియమనః ప్రాణాత్మకేన దేహేన క్రియమాణస్య, కర్మణః, సాక్షిణః సాక్షాద్ద్రష్టారః, సూర్యాదిముఖేన హ్యధర్మో జ్ఞాయత ఇత్యర్థః ॥ ౪౨ ॥ ఏతైరేవాధర్మోఽపి జ్ఞాస్యత ఇత్యాహుః ॥ ఏతైరధర్మో విజ్ఞాత ఇతి ॥ ఏతైః, జ్ఞాపితోఽధార్మికో దణ్డస్య విషయ ఇత్యాహుః, స్థానం దణ్డస్య యుజ్యత ఇతి దణ్డ్యః - కిం కారిణస్సర్వే ఇత్యస్యోత్తరమాహుః॥ సర్వ ఇతి ॥ సర్వే, కారిణః కర్మిణ ఏవ, అతస్తే సర్వే, క్రమానురోధేన దణ్డం ప్రత్యర్హన్తి - ధర్మమనుతిష్ఠతామపి విషయపరవశత్వాదధర్మోఽవర్జనీయః అధర్మఫలానుభవదశాయాం చ తే దణ్డమర్హన్తీత్యభిప్రాయేణ సర్వే క్రమానురోధేన దణ్డమర్హన్తీత్యుక్తమ్ ॥ ౪౩ ॥ ఏతదేవ ప్రతిపాదయన్తి ॥ సమ్భవన్తి హీతి ॥ హే అనఘః, భద్రాణి పుణ్యాని విపరీతాన్యపుణ్యాని చ - సమ్భవన్తి - భద్రాణి కుర్వతామభద్రాణ్యప్యవర్జనీయతయాఽఽపతన్తీత్యర్థః - కుతః - యతస్తేషాం కారిణాం, గుణేషు శబ్దాదివిషయేషు సఙ్గ ఆసక్తిః, రస్తి, విషయపరవశత్వాత్తేషామభద్రాణ్యపి సమ్భవన్తీత్యభిప్రాయః - ధర్మాధర్మపరిహారేణ తూష్ణీం వర్తమానా, న దణ్డమర్హేయుస్తత్రాహుః «దేహవాన్నహ్యకర్మకృత్», న హి దేహవానకర్మకృదస్తీత్యర్థః - స్వరూపతః కర్మపరిహారేణావస్థాతుం న కోఽపి దేహీ ప్రభురితి సర్వోఽపి దేహీ నః కారిత్వాత్ పర్యాయేణ దణ్డమర్హన్తీతి భావః ॥ ౪౪ ॥ కథం స్విద్ధ్రియతే దణ్డ ఇత్యస్యోత్తరమాహుః॥ యేనేతి॥ యేన గుణత్రయసంసృష్టేన జీవేన కర్త్రా - స్వస్వగుణోన్మేషానుసారేణ, ధర్మోఽధర్మో వా, యావాన్, దేహసమీహా, తః దేహేన బుద్ధీన్ద్రియమనః ప్రాణసంఘాతరూపేణ దేహేన కరణేన, సమీహితః, సః కర్తా - తావదేవ తత్ఫలం స్వర్గనరకాదిరూపం ధర్మాధర్మఫలమముత్ర, భుఙ్క్తే, న ధార్మికో నరకం - న వా అధార్మికః స్వర్గం, నాప్యల్పపాపాన్మహద్దుఃఖం - నాప్యల్పధర్మాన్మహత్సుఖం భుఙ్క్త ఇత్యర్థః, ధర్మోఽయథేతి ప్రష్టాన్ ప్రత్యాహుః తత్రాయమర్థః, యథాధర్మో యావాన్ దేహసమీహితః తా

వదేవతత్ఫలంసుఖమముత్రభుఙ్క్తే ఏవమధర్మోఽపి యావాన్ తావదేవ తత్ఫలం దణ్డరూపం భుఙ్క్త ఇతి ❁ ॥౪౫॥ ❁ న కేవలం పరత్రైవ కర్మానుసారేణ తత్తత్ఫలభోగః, అపిత్విహాపి లోకే ప్రాచీనకర్మానుసారేణైవ ఫలభోగ ఉపలబ్ధ, స్తద్వత్పరలోకేఽప్యనుమీయత ఇత్యాహ ॥ యథేతి ॥ హే దేవప్రవరాః - ఇహలోకే, భూతేషు-గుణవైచిత్ర్యాత్ సత్త్వాదిగుణోన్మేషనిమిత్తప్రాచీనసాత్త్వికాదికర్మవైచిత్ర్యాత్-త్రైవిధ్యం సుఖిత్వదుఃఖిత్వమూఢత్వరూపం త్రైవిధ్యం-ఉపలభ్యతే గుణవైచిత్ర్యనిమిత్తమిదం త్రైవిధ్యమితి సర్వజనీనం జ్ఞాయతే-తథా-న్యత్ర పరలోకేఽపి గుణవైచిత్ర్యాత్-త్రైవిధ్య-మనుమీయత ఇత్యర్థః - ఏవంభూతభవిష్యద్వర్తమానకాలత్రయగోచరేషు కర్మానుసారేణైవ ఫలభోగః - కర్మ చ ధర్మాధర్మమిశ్రరూపం, తచ్చ సత్త్వాదిగుణోన్మేషనిమిత్తమితి చోక్తమ్ ❁ ॥౪౬॥ ❁ ఇదానీం ధర్మాదిరూపం కర్మ సత్త్వాదిగుణోన్మేషనిమిత్తమితి కథం జ్ఞాయత ఇత్యపేక్షాయాం కార్యేణ కారణమనుమీయత ఇతి సదృష్టాన్తమాహ ॥ వర్తమాన ఇతి ॥ యథా-వర్తమానః కాలః సుఖదుఃఖాద్యనుభవసహచరితః కాలః - అనయోర్ధర్మాధర్మయోః-గుణా నిమిత్తభూతాస్సత్త్వాదయ - స్తేషాం-సుఖదుఃఖమోహరూపైః కార్యై - రభిజ్ఞాపకః -యథా వర్తమానకాలికాః ధర్మాదినిమిత్తాస్సుఖదుఃఖమోహాః స్వనిమిత్తభూతానాం ధర్మాదీనాం సత్త్వాదిగుణోన్మేషమూలత్వం జ్ఞాపయన్తీత్యర్థః -ఏవం-ఏతద్వర్తమానకాలికం దుఃఖాదిత్రయం-జన్మాన్యయోరన్యజన్మనోః - బహువచనాద్విశేషణస్య పరనిపాతః-పూర్వాపరజన్మనోర్ధర్మాధర్మయోర్నిదర్శనం - తయోస్సత్త్వాదిగుణోన్మేషమూలత్వాభిజ్ఞాపకమిత్యర్థః - సత్త్వాదయో హి ధర్మాదిరూపకర్మోపాదానద్వారా తత్ఫలత్వేన సుఖదుఃఖాదీన్ జనయన్తీని సాతౌత్ - అతః -సుఖాదీనాం సత్త్వాదికార్యత్వాత్తాదృశభూతైస్తైః స్వనిమిత్తభూతధర్మాదీనాం సత్త్వాదిమూలత్వమనుమీయతే కార్యేణ కారణానుమానాదితి భావః " యేన యావాన్ యథాధర్మ " ఇతి కర్తైవ స్వానురూపసుఖదుఃఖాదికారణమిత్యుక్తమ్ ❁ ॥౪౭॥ ❁ తస్య క్షణికత్వాత్కథం కాలాన్తరే సుఖాదినిమిత్తత్వమిత్యత ఆహ ॥ మనసైవేతి ॥ పురే దేహే-దేవః స్వతేజసా దీప్యమానః-న తు జీవవత్కర్మణా సంకుచితజ్ఞాన ఇత్యర్థః-జీవాన్తరాత్మ

తావదముత్ర వై ॥౪౫॥ యథేహ దేవప్రవరాస్త్రైవిధ్యముపలభ్యతే । భూతేషు గుణవైచిత్ర్యాత్తథాఽన్యత్రానుమీయతే ॥౪౬॥ వర్తమానోఽన్యయోః కాలో గుణాభిజ్ఞాపకో యథా । ఏవం జన్మాన్యయోరేతద్ధర్మాధర్మనిదర్శనమ్ ॥౪౭॥ మనసైవ పురే దేవః పూర్వరూపం విపశ్యతి । అనుమీమాంసతే పూర్వం మనసా భగవానజః ॥౪౮॥ యథాజ్ఞస్తమసా యుక్త ఉపాస్తే వ్యక్తమేవ హి । న వేద పూర్వమపరం నష్టజన్మస్మృతిస్తథా ॥ ప

తయాఽవస్థితః పరమాత్మా - మనసైవ నిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నధర్మభూతజ్ఞానేనైవ-పూర్వరూపం - ప్రాక్తనజన్మసంబన్ధిపుణ్యపాపాదిరూపం-విపశ్యతి -పుణ్యపాపాదిరూపదర్శనేన చికీర్షితానుగ్రహనిగ్రహవాన్ భవతీతి భావః-తథా-అజో భగవాన్ మనసా-పూర్వమను-ప్రాచీనం కర్మానుసృత్యైవ-మీమాంసతే తత్ఫలదానాదిప్రకారం చిన్తయతి-కర్మణః క్షణికత్వేఽపి నిమిత్తానుగ్రహనిగ్రహవాన్ పరమాత్మా తదనుసారేణ సుఖదుఃఖాదిఫలదో భవతీతి భావః ❁ ॥౪౮॥ ❁ యది కర్మనిమిత్తనిగ్రహానుగ్రహ - స్తదనురోధీ ఫలదః పరమాత్మా, తర్హ్యయం జీవః పరమాత్మానుగ్రహోపాదకం శుభమేవ కర్మాచరన్ సుఖమేవ కిం నాశ్నుత ఇత్యత్రాహ ॥ యథేతి ॥ తమసా యుక్తః అన్ధకారేణాభిభూతః, అత ఏవా-జ్ఞః-యథా వ్యక్తం శరీరమేవ-ఉపాస్తే చిన్తయతి-న తు-పూర్వం పురః స్థితం- అపరం పృష్ఠతః స్థితం చ-న వేద-నిద్రయా యుక్తం స్వప్నేఽభివ్యక్తం-దేహాద్యుపాస్తే-న తు జాగ్రద్దేహాది వేదేతి వాఽర్థః-తథా-జీవోఽపి-తమసా అజ్ఞానేన-యుక్తః-దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానయుక్త ఇత్యర్థః-అత ఏవా-జ్ఞః-కర్మణా సంకుచితజ్ఞానః-వ్యక్తం - వర్తమానం దేహం-ఉపాస్తే అనుసన్ధత్తే-న తు-పూర్వం ప్రాక్తనం అపరం భవిష్యచ్చ - శరీరం న వేద-తత్ర హేతుః -నష్టజన్మస్మృతిః-నష్టా-జన్మస్మృతిః పూర్వాపరజన్మస్మృతి-ర్యస్య - పూర్వాపరజన్మవిషయకస్మృత్యభావాత్కేవలవర్తమానదేహాత్మాభిమానశీలత్వాచ్చ తత్పరవశోఽజ్ఞో జీవః ప్రకృతిదేహసుఖోచితమేవ కర్మ కరోతి న తు పరమాత్మప్రసాదోపాదకం శుభం కర్మేతి భావః ❁ ॥౪౯॥ ❁ ఏవం జీవానామనాద్యవిద్యాకర్మవాసనాదిభిస్తిరోహితస్వస్వరూపాణాం సత్త్వాదిగుణత్రయసంసృష్టానాం స్వస్వగుణోన్మేషనిమిత్తధర్మాధర్మమిశ్రరూపేణ కర్మణా సుఖదుఃఖమిశ్రరూపఫలానుభవాయ దేవతిర్యఙ్మనుష్యరూపేణ సంసరతాం ధర్మాదినిమిత్తేశ్వరానుగ్రహహేతుకసుఖాద్యనుభవ ఉక్తః - అథైషాం సంసరణప్రకారం తద్ధేతుం చ ప్రపఞ్చయన్ స్తన్నిస్తరణోపాయమాహ ॥ పఞ్చభిః కురుత ఇత్యాదిభిస్సప్తభిః ॥ పఞ్చభిః కర్మేన్ద్రియైః వాగాదిభిః-స్వార్థాన్ ఉపాదానగత్యాదీన్ పఞ్చ - కురుతే- అథ నను-పఞ్చభిః జ్ఞానేన్ద్రియైః శ్రోత్రాదిభిః-పఞ్చశబ్దాదీన్-వేద-కేన కరోతి వేద చ షోడశేన-భూతపఞ్చకదశేన్ద్రియాపేక్షయా షోడశం మన - స్తేన-మనస్సంయుక్తైః పఞ్చభిః కురుతే పఞ్చభిర్వేద చేత్యర్థః-కథంభూతః-స్వ

యంజీవఏకఏవ-శరీరవదనేకద్రవ్యసంఘాతరూపత్వాభావాత్ - ఏక ఇత్యుక్తమితిజీవనానాత్వమత్రనిషిధ్యతఇతినభ్రమితవ్యం-సప్తదశఃఉక్తషోడశతత్త్వాపేక్షయాసప్తదశః-త్రీన్సుఖదుఃఖమోహాన్-భుఙ్క్తేఅనుభవతీత్యర్థః ॥ ౫౦ ॥ తదేతత్-షోడశకలం-షోడశకలాః అవయవాః-యస్య- తత్ - షోడశకలం-షోడశతత్త్వాత్మకం-శక్తిత్రయంశక్తీనాంత్రయంయస్మిన్నితివ్యధికరణపదోబహువ్రీహిః- ప్రకాశక్రియావరణశక్తిమత్-సత్త్వాదిగుణత్రయాత్మకం-అవిద్యాకర్మవాసనారూపశక్తిత్రయాశ్రయంవా-మహత్-కార్యదశాయాంస్థూలాకారం-లిఙ్గంసూక్ష్మశరీరం - పుంసిజీవే-హర్షశోకభయార్తిదామనుసంసృతింగర్భజన్మాద్యవస్థాపరివృత్తిరూపాం - ధత్తే ఆపాదయతి-షోడశకలాత్మకలిఙ్గసంబన్ధనిమిత్తోజీవస్యసంసారఇతిభావః ॥ ౫౧ ॥ ఏవంలిఙ్గేసంసృతింపుంస్యాదధతిసత్య-యందేహీ - అజ్ఞఃదేహాత్మాభిమానవాన్-అతఏవాజితషడ్వర్గఃఅజితషడిన్ద్రియకార్యః - నేచ్ఛన్ననిచ్ఛన్నపి,బలాదిత్యర్థః -కర్మాణిధర్మాధర్మమిశ్రరూపాణి-కార్యతే-శక్తిత్రయాత్మకేనలిఙ్గేనేతిశేషః , ఏవంకృతేన - కర్మణా-కోశకారఇవా,త్మానంస్వస్వరూప-మాచ్ఛాద్యతిరోధాప్య - ముహ్యతి-దేహఏవాహమితిమోహంప్రాప్నోతి - కోశకారఃకీటవిశేషః-సయథాతన్తున్కరణ్డరూపేణసృష్ట్వాస్వనిర్గమోపాయంనజానాతి-తద్వదితిదృష్టాన్తార్థః ॥ ౫౨ ॥ నేచ్ఛన్కర్మాణికార్యతఇత్యేతదేవప్రతిపాదయతి॥నహీతి॥కచ్చిద్దేహీ-జాతుకదాచిదప్యకర్మకృత్-తిష్ఠతి , అన్తతస్తృణచ్ఛేదాదికంవాకుర్వన్నేవతిష్ఠతీతిభావః-స్వాభావికైరనాదిసిద్ధైర్గుణైస్సత్త్వాదిభి-ర్బలా-త్కర్మాణి-కార్యతఏవేత్యర్థః ॥ ౫౩ ॥ ఏవ,మవ్యక్తం , సంసరతాజీవేనావ్యక్తం అనభిజ్ఞాతం-నిమిత్తంసంసృతినిమిత్తమవర్జనీయతయాకృతంకర్మ,లబ్ధ్వా,కర్మవాసనాశ్రయంసదిత్యర్థః -లిఙ్గమితికర్తృపదమధ్యాహార్యం,వ్యక్తావ్యక్తం స్థూలసూక్ష్మరూపం,భవతి - ఉత్పత్తిదశాయాందేహరూపేణ స్థూలాకారంమరణదశాయాంసూక్ష్మాకారం

ష్వభిఃకురుతేస్వార్థాన్పఞ్చవేదార్థపఞ్చభిః । ఏకస్తుషోడశేనత్రీన్భుఙ్క్తేసప్తదశస్స్వయమ్ ॥ ౫౦ ॥ తదేతత్షోడకలంలిఙ్గంశక్తిత్రయంమహత్ । ధత్తేఽనుసంసృతింపుంసిహర్షశోకభయార్తిదామ్ ॥ ౫౧ ॥ దేహ్యజ్ఞోఽజితషడ్వర్గోనేచ్ఛన్కర్మాణికార్యతే । కోశకారఇవాత్మానంకర్మణాఽఽచ్ఛాద్యముహ్యతి ॥ ౫౨ ॥ నహికశ్చిత్క్షణమపిజాతుతిష్ఠత్యకర్మకృత్ । కార్యతేహ్యవశఃకర్మగుణైస్స్వాభావికైర్బలాత్ ॥ ౫౩ ॥ లబ్ధ్వానిమిత్తమవ్యక్తంవ్యక్తావ్యక్తంభవత్యుత। యథాయోనియథాబీజంస్వభావేనబలీయసా ॥ ౫౪ ॥ ఏషప్రకృతిసఙ్గేనపురుషస్యవిపర్యయః । అసత్సఏవనచిరాదీశసఙ్గాద్విలీయతే ॥ ౫౫ ॥ అయంహిశ్రుతసంపన్నశ్శీలవృత్తగుణాశ్రయః।ధృతవ్రతోమృదుర్దాన్తస్సత్యవాన్మన్త్రవిచ్ఛుచిః ॥౫౬॥గుర్వగ్న్యతిథివృద్ధానాంశుశ్రూ

చభవతీత్యర్థః-యద్వా-అవ్యక్తం-మూలప్రకృతిరూపంప్రధానం-కర్తృ,తత్ -నిమిత్తంజన్మమరణనిమిత్తం-కర్మ,లబ్ధ్వా అవలమ్బ్య,వ్యక్తావ్యక్తం భవతి-కదాచిత్షోడశకలాత్మకత్వేనావ్యక్తం-కదాచిద్దేవాదిదేహాకారేణవ్యక్తంచభవతి - ఏకస్యప్రధానస్యస్థూలావస్థాఉత్పత్తి , స్తస్యైవపునస్సూక్ష్మావస్థామరణ-మితిహజన్మమరణయాథాత్మ్యవిదఆచక్షతే -తథాచోక్తంభగవతా ,, అవ్యక్తాదీనిభూతానివ్యక్తమధ్యానిభారత । అవ్యక్తనిధనాన్యేవే,,తి-యద్వా-కర్మానుసారేణైవపిపీలికాదిరూపాస్సూక్ష్మాఃగజాదిరూపాఃస్థూలాశ్చదేహాభవన్తీత్యర్థః-తద్వ్యక్తమపియథాయోనియథాబీజమేవేత్యాహుః ॥ యథాయోనీతి ॥యథాయోనిపశ్వాదియోన్యనతిక్రమేణ-యథాబీజంకర్మానుసారేణ-యద్వా-యథాయోనిమాతృసదృశం,యథాబీజంపితృసదృశంచ-బలీయసా-స్వభావేనసాత్వికాదికర్మవాసనారూపస్వభావేన-భవతీత్యర్థః ॥౫౪॥ ప్రపఞ్చితంసంసరణప్రకారంతద్ధేతుంచోపసంహరతి ॥ ఏషఇతి ॥ పురుషస్యజీవస్య- ప్రకృతిసఙ్గేన-యో-విపర్యయస్సంసార-స్సఏషః-ఏవంవిధః-అథసంసరణనిస్తరణోపాయమాహుః - అసదితి ॥ అసదసమీచీనః-సఏవవిపర్యయఏవ-యద్వా,అస-దపురుషార్థరూపః-ప్రకృతికార్యరూపోవా-పరమార్థతోజీవేఽవిద్యమానోవా,విపర్యయస్యప్రకృతిసఙ్గప్రయుక్తత్వస్యానుపదమేవోక్తత్వాత్-ఈశసఙ్గాదీశ్వరభక్త్యా,నచిరాదాశు-విలీయతే-విలీనోభవతి-నివర్తతఇత్యర్థః ॥ ౫౫ ॥ ఏవంప్రశ్నాన్పరిహృత్యప్రకృతస్యాజామిళస్య -దణ్డ్యత్వజ్ఞాపనాయతద్వృత్తంప్రపఞ్చయతి॥అయంహీత్యాదినాయావదధ్యాయం ॥ అయంఅజామిళస్తావ-చ్ఛ్రుతసంపన్నఃవేదశాస్త్రాధ్యయనసంపన్నఃశీలంసుస్వభావః - వృత్తంసదాచారః-గుణాఃశాన్త్యాదయః-ఏషామాశ్రయః - ధృతంవ్రతం స్త్రీసఙ్గరాహిత్యాత్మకబ్రహ్మచర్యరూపం-యేన-మృదుఃకోమలహృదయః-దాన్తః జితబాహ్యేన్ద్రియః-సత్యవాగ్హితవాదీ - మన్త్రవిత్సావిత్ర్యాదిమన్త్రోపాసకః-శుచిస్సదాపవిత్రః ॥ ౫౬ ॥ గుర్వాదీనాంశుశ్రూషుస్సేవకః ,అనహంకృతః ఉక్తగుణకృతాహంకారరహితః-సర్వభూతానాంసు

హృష్టప్రియకారీ - సాధుః పరకార్యసాధకః - మితవాక్ - యథోచితవాక్, అనసూయకః గుణేషు దోషానావిష్కారకః ॥ ౫౭ ॥ ఏవంభూతోఽసౌ ద్విజః - కదాచి - త్పితుర్నిర్దేశం పిత్రా ఆదిష్టం ప్రయోజనం కరోతీతి తథా - వనం ప్రతి గతః - తతో వనా - త్ఫలాదీ - నాదాయావృత్తః ॥ ౫౮ ॥ పునర్గచ్ఛన్ - తత్రైవ నైభుజిష్యయా, దాస్యా సహ - వర్తమానం - కంచి - త్కామినం - శూద్రం - దృష్టవాన్, కథంభూతయా - దాస్యా - మైరేయం మధు - పైష్టీం సురాం పీత్వా, మదేన మైరేయమధు, మదేన, ఆఘూర్ణితే భ్రమన్తీ నేత్రే యస్యా - స్తయా ॥ ౫౯ ॥ మత్తయా - అతఏవ - విశ్లథనీవ్యా విశ్లథన్తీ స్రంసమానా, నీవీ ధృతవస్త్రగ్రన్థి - ర్యస్యా - స్తయా - కథంభూతం శూద్రం - వ్యపేతం సత్పథాదపేతం - బాహీకమిత్యర్థః - అతఏవ - నిరపత్రపం నిర్లజ్జం - ఏవంభూత - మనయో - క్తవిధయా - భుజిష్యయా సహ, అన్తికే సమీప ఏవ, క్రీడాదికం - కుర్వన్తం - శూద్రమ్ ॥ ౬౦ ॥
కామేన - గర్వితేన - తేన శూద్రేణ కర్త్రా - బాహునా భుజేన - పరిరబ్ధాం ఆలింగితాం - తాం దాసీం చ దృష్ట్వా - హృచ్ఛయః - మనసిజస్య - వశం - జగామ ప్రాప - కథంభూతః - సహసా బలాత్ - దైవేన స్వకీయదురదృష్టేన - విమోహితః ॥ ౬౧ ॥ యావత్సత్త్వం యావద్బలం - యథాశ్రుతం గురుముఖాచ్ఛ్రుతం మనోనిగ్రహప్రకారమనతిక్రమ్య - ఆత్మనాపి వివేకేన - ఆత్మానం మనః - స్తమ్భయన్నియమయన్నపి - మదనవేపితం - మనః - సమాధాతుం నియన్తుం - న శశాక నాశక్నోత్ ॥ ౬౨ ॥ సా దాసీ - నిమిత్తం - యస్య - సః - స్మర ఏవ - వ్యాజగ్రహః కపటపిశాచః - తేన - గ్రస్తః గృహీతః - అతఏవ - విచేతనః విగతపూర్వస్మృతిః - తాం

షడ్భిరహంకృతిః । సర్వభూతసుహృచ్ఛాన్తో ధుర్మితవాగనసూయకః ॥ ౫౭ ॥ ఏకదాఽసౌ వనం యాతః పితృసన్దేశకృద్ద్విజః । ఆదాయ తత ఆవృత్తః ఫలపుష్పసమిత్కుశాన్ ॥ ౫౮ ॥ దదర్శ కామినం కంచిచ్ఛూద్రం సహ భుజిష్యయా । పీత్వా తు మధు మైరేయం మదాఘూర్ణితనేత్రయా ॥ ౫౯ ॥ మత్తయా విశ్లథన్నీవ్యా వ్యపేతం నిరపత్రపమ్ । క్రీడన్తమనుగాయన్తం హసన్తమనయాఽన్తికే ॥ ౬౦ ॥ దృష్ట్వా తాం కామలిప్తేన బాహునా పరిరమ్భితామ్ । జగామ హృచ్ఛయవశం సహసైవ విమోహితః ॥ ౬౧ ॥ స్తమ్భయన్నాత్మనాఽఽత్మానం యావత్సత్త్వం యథాశ్రుతమ్ । న శశాక సమాధాతుం మనో మదనవేపితమ్ ॥ ౬౨ ॥ తన్నిమిత్తస్మరవ్యాజగ్రహగ్రస్తో విచేతనః । తామేవ మనసా ధ్యాయన్ స్వధర్మాద్విరరామ హ ॥ ౬౩ ॥ తామేవ తోషయామాస పిత్ర్యేణార్థేన యావతా । గ్రామ్యైర్మనోరమైః కామైః ప్రసీదేత * యథా తథా ॥ ౬౪ ॥ విప్రాం స్వభార్యామప్రౌఢాం కులే మహతి లమ్భితామ్ । విససర్జాచిరాత్పాపః స్వైరిణ్యాపాఙ్గవిద్ధధీః ॥ ౬౫ ॥ యతస్తతశ్చోపనిన్యే న్యాయతోఽన్యాయతో ధనమ్ । బభారాస్యాః కుటుమ్బిన్యాః కుటుమ్బం మన్దధీరయమ్ ॥ ౬౬ ॥ యదసౌ శాస్త్రముల్లఙ్ఘ్య స్వైరచార్యతిగర్హితః । అవర్తత చిరం కాలమఘాయురశుచిర్మలాత్ ॥ ౬౭ ॥ తత ఏనం దణ్డపాణేః సకాశం కృతకిల్బిషమ్ । నేష్యామోఽకృతనిర్వేశం యత్ర దణ్డేన శుద్ధ్యతి ॥ ౬౮ ॥ *** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః ***************************
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం తే భగవద్దూతా యమదూతాభిభాషణమ్ । ఉపధార్యాథ తాన్ రాజన్ప్రత్యాహుర్న

దాసీమేవ - మనసా - చిన్తయన్ - స్వధర్మాత్సం - ధ్యోపాసనాదే - ర్విరరామ ధర్మం తత్యాజ - హేతి ఖేదే - అహో ఏవంభూతస్యాప్యీదృశాపాప్తిరితి ॥ ౬౩ ॥ యావతా కృత్స్నేన - పిత్ర్యేణ పితృసంబన్ధినా - అర్థేన విత్తేన - తాం దాసీమేవ - తోషయామాస - తథా - గ్రామ్యైః గ్రామేషు సాధుభిః - అభిలషితైః - కామైర్వస్త్రాభరణాదిభి - ర్యథా - ప్రీయేత - సా - తథా - తాం - తోషయామాస ॥ ౬౪ ॥ అప్రౌఢాం అరజః ప్రాదుర్భావాం, ప్రియాం సున్దరీం - మహతి కులే సత్కులే - లమ్భితాం లబ్ధాం - భార్యాం, అచిరాదాశు - విససర్జ - పాపః పాపాచారః - స్వైరిణ్యాః కర్త్ర్యా - అపాఙ్గేన కరణేన - విద్ధా వినాశితా - ధీ ర్వివేకో - యస్య ॥ ౬౫ ॥ న్యాయతోఽన్యాయతో వా - యతస్తతో - ధన - ముపనిన్యే ఆనీతవాన్ - మన్దధీ - రయమజామిళః - కుటుమ్బిన్యాః పుత్రవత్యాః - కుటుమ్బం పుత్రాదిరూపం - బభార పుపోష ॥ ౬౬ ॥ ఏవం తస్య వృత్తిమభిధాయావశ్యమస్య దణ్డం ప్రత్యర్హతాఽస్తీత్యాహుః ॥ యద్యస్మా - దసావజామిళః - శాస్త్రపథ - మతిక్రమ్య. స్వేచ్ఛాచారీ - ఆర్యైశ్శిష్టై - ర్గర్హితః - అఘాయుః పాపాభివృద్ధాయుష్కః - దాసీసఙ్గయా పా - న్మలా - న్నిత్య - మశుచిస్సన్ - చిరం కాల - మవర్తత ॥ ౬౭ ॥ తతః - కృతం, కిల్బిషం పాపం - యేన - అకృతః - నిర్వేశః నిష్కృతి, ర్యేన, తమేనం, దణ్డపాణేర్యమస్య, సకాశం ప్రతి, నేష్యామః ప్రాపయిష్యామః ॥ సకాశం విశినష్టి ॥ యత్ర, దణ్డపాణేస్సకాశే - దణ్డేన నరకానుభవరూపేణ, శుద్ధ్యతి ॥ ౬౮ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః *******************
ఏవం యమదూతైరుక్తా విష్ణుదూతా ఆహురిత్యాహ మునిః ॥ ఏవమితి ॥ హే రాజన్ - ఏవం - యమదూతై - ర్విశేషేణ భాషి

త-ముపధార్య శ్రవణేనమనసిధృత్వా-న్యాయనిపుణాః భగవద్దూతాః-స్తాన్యమదూతాన్ప్రత్యాహుః ॥౧॥ ఉక్తమేవా హ-అహోఇత్యాదినా, ‘‘సవేదపరమంగుహ్యంధర్మస్యభగవాన్యమ’’, ఇత్యనేన-అహో-కష్టంప్రాప్తం, కింతత్-ధర్మదృశాం-సభాం-మధర్మః, స్పృశతే ॥ కోఽసావధర్మస్తత్రాహుః-యత్రయమస్యసభాయాం - అపాపేష్వ-తఏవాదణ్డ్యేషుదణ్డః-యైర్భవాదృశై, ర్ధ్రియతేకార్యతే-అయమేవాధర్మ ఇతిభావః ॥౨॥ ధర్మాధర్మవిభాగేనశాస్తౄణాం వైషమ్యమనుచితమిత్యాహుః॥ ప్రజానామితి॥ యే-శాస్తారో, భవాదృశా, స్తే-సమాః వైషమ్యరహితాః-సాధవః పోషాపాకరణరూపపరకార్యసాధకాః, అతఏవ, ప్రజానాం, పితరః హితకారిణః, యదీ-దృశేషు, భవత్స్వేవ - వైషమ్యం -స్యాత్తర్హి, ప్రజాః-కం, శరణం, యాన్తి ప్రాప్నువన్తి ॥౩॥ త్వాదృశశ్శ్రేష్ఠః, కృత్స్నవిత్, యద్యత్కర్మా, చరతి, తత్తదేవకర్మ, ఇతరోఽకృత్స్నవిదపి, ఈహతే చేష్టతే, సః శ్రేయా-న్యదేవశాస్త్రం - ప్రమాణంకురుతే ప్రమాణమితిమన్యతే, తదేవ, తగో లోకో-ఽనువర్తతే, అతః - శ్రేయసాంస్వానుష్ఠానేనధర్మప్రవర్తకానాం - వేదానువర్తినామిదమదణ్డ్యదణ్డనమనుచితమిత్యర్థః ॥౪॥ కించ, సాపరాధలోకస్యదణ్డయితా యమః-నత్వపాపినామితివిశ్వాసవిషయఏవ, ప్రాకృతవద్వైషమ్యేణానపరాధినోఽపిదణ్డయితాస్యాత్తర్హి, విశ్వస్తఘాతుకతాదోషః ప్రసజ్యతే, తల్లోకపరిపాటీముఖేనాహుః॥ యస్యేతి॥ యస్యవిశ్వసనీయస్యాఙ్కే-ఉత్సఙ్గే, శిరః, ఆధాయవిన్యస్య-యో-లోకో జనః-నిర్వృతస్సుఖితః, స్వపితి, తమేవలోకం, సఏవ, భూతానాం - విశ్రమ్భణీయః కృపావాంశ్చ, కథం-ద్రోగ్ధుమర్హతీత్యన్వయః, నిర్వృతో లోకః కథంభూతః-యథా, పశుస్తద్వ-త్స్వయం-ధర్మమధర్మంవా, నవేద, కింతు, కేవలంమమాయంహితకారీత్యేవంవేదేతిభావః, లోకంకథంభూతం, న్యర్పితాత్మానం-నితరాం- అర్పితస్సమర్పిత-ఆత్మాదేహో, యేన-కృతం, మైత్రంవిశ్వాసో, ఏన, అచేతనం, నవిద్యతే, చేతః వివేకోయస్య, అకేతనమితిపాఠే-నవిద్యతేకేతనంశరణమన్యద్యస్యతమ్ ॥౫॥౬॥ నన్వస్యపాపినోదణ్డేకిమర్థమాక్రోశః క్రి

యకోవిదాః ॥౧॥ అహోకష్టంధర్మదృశామధర్మస్స్పృశతే సభామ్। యత్రాదణ్డ్యేష్వపాపేషుదణ్డో యై
ర్ధ్రియతే వృథా ॥౨॥ ప్రజానాంపితరో యేచ శాస్తారస్సాధవస్సమాః। యదిస్యాత్తేషు వైషమ్యం కంయాన్తి శ
రణం ప్రజాః ॥౩॥ యద్యదాచరతి శ్రేయానితరస్తత్తదీహతే। సయత్ప్రమాణంకురుతే లోకస్తదనువర్తతే ॥౪॥
యస్యాఙ్కే శిర ఆధాయ లోకస్స్వపితి నిర్వృతః। స్వయంధర్మమధర్మంవా నహి వేద యథా పశుః ॥౫॥ సకథం
న్యర్పితాత్మానం కృతమైత్రమచేతసమ్। విస్రమ్భణీయో భూతానాం సఘృణో ద్రోగ్ధుమర్హతి ॥౬॥ అయం
హి కృతనిర్వేశో జన్మకోట్యంహసామపి। యద్వ్యాజహార వివశో నామస్వస్త్యయనం హరేః ॥౭॥ ఏతేనైవ
హ్యఘోనోఽస్యకృతం స్యాదఘనిష్కృతమ్। యదా నారాయణాయేతి జగాద చతురక్షరమ్ ॥౮॥ స్తేనస్సు

యతే, తత్రాహుః॥ అయంహీతి॥ జన్మనాంకోటిభి, రార్జితానాం- అంహసాంపాపానాం, కృతః-నిర్వేశః-ప్రాయశ్చిత్తం-యేనతథాభూతోఽయం-కోసౌనిర్వేశ- స్తత్రాహుః-వివశః పరవశోఽపి, హరేః-స్వస్త్యయనంశుభావహం-నామ, వ్యాజహారజగాదేతి, యత్, అసావేవనిర్వేశ ఇత్యర్థః ॥౭॥ నను ‘‘నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యత’’, ఇతిన్యాసోపాసనవ్యతిరిక్తోపాయాన్తరనిషేధాత్కథంపారవశ్యకృతస్యసంకేతితనామోచ్చారణస్యాఖిలాంహోనిరసనద్వారేణముక్తిసాధనత్వమిత్యత్రాహుః ॥ ఏతేనైవేత్యాదినా యతస్తద్విషయామతిరిత్యనేన॥ యదాప్రయాణసమయే, నారాయణేత్యేతచ్చతురక్షరం, నామ, జగాదేతి, యత్, ఏతేనైవా, స్యా, ఘోనః అఘవతః అఘానాం, నిష్కృతం-కృతంస్యాత్ ॥౮॥ నకేవలం ప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాదివదన్తిమం నామస్మరణంకతిపయపాపానాంనిష్కృతం, కింతు, మహాపాతకోపపాతకసంకీర్ణాదిరూపేణబహువిధానాంసర్వేషామపీత్యాహుః ॥ స్తేనఇత్యాదినా॥ స్తేనః స్వర్ణచోరః, స్తేనాదయో, యే, మహాపాతకినః, యేచ, మిత్రస్త్ర్యాదిహన్తార ఉపపాతకినః, అపరేచ, యే, నానావిధాః పాపిన- స్తేషాంసర్వేషామప్య - ఘవతా-మిదం-అన్తిమంవిష్ణోర్నామవ్యాహరణ, మేకమేవ, సునిష్కృతముత్కృష్టంప్రాయశ్చిత్తం, యతః విష్ణోర్నామవ్యాహరణా, త్తద్విషయావిష్ణువిషయా, మతి, ర్భవతి, భగవద్విషయకమత్యుత్పత్తిప్రతిబన్ధిసకలవృజిననిరసనద్వారేణమత్యుత్పాదకంస్మరణం-తతఉత్పన్నాచమతిర్భగవత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకనిరసనద్వారాముక్తిహేతురితి ‘‘నాన్యః పన్థా’’ ఇత్యస్యనవిరోధ ఇతిభావః-నన్వేవంనామోచ్చారణేనైవముక్తిసిద్ధేరుపాసనశాస్త్రవైయర్థ్యం॥ మైవం ‘‘యంయంవాపిస్మరన్భావంత్యజత్యన్తేకళేబర’’, మిత్యుక్తన్యాయేనతత్తదన్తిమస్మరణస్యతత్తద్భావాపత్త్యాపాదకత్వాద్భగవత్స్మరణస్యభగవద్భావాపత్త్యాపాదకత్వేస్థితే భగవదన్తిమస్మరణోపాయతయా ప్రయాణపర్యన్తముపాసనంతత్తచ్ఛాస్త్రైర్విధీయతే, తదేవస్మరణంప్రాచీనసంస్కారవశాదకస్మాత్పఙ్గూపరిగఙ్గానిపతనన్యాయేనపతితంచే, త్తేనైవముక్తిః, సతిజీవనహేతావన్తిమస్మరణపర్యన్తా

౬శ్లో॥ పా॥ మైత్రమకేతనమ్.

యాభక్తైర్నామోచ్చారణమభ్యస్తం సత్ కర్మజ్ఞానయోగాదివదనుగ్రాహకం, అసతితు తాదాత్వికస్మరణస్య సాక్షాన్ముక్తిసాధనస్యాన గ్రాహకమితి నకోపి విరోధః-ననుజీవద్భిరసకృదావృత్తమపి నామ నభక్తినిర్వర్తకత్వేన దృష్టమితి చే- త్తర్హి-తైరనుష్ఠితాః కర్మయోగాదయోపి తన్నిష్పాదకత్వేన నదృష్టాః, అథ ప్రబలప్రతిబన్ధవశాద్భక్తియోగానధికారాద్వావిచ్ఛిన్నస్య తద్వదేవ నరకపరిహారకత్వం-పునర్జన్మాన్తరే భక్తియోగారమ్భాపాదకత్వంచ, తదాభక్తియోగానుగ్రాహకత్వాభావేఽపి జన్మాన్తరేషు ప్రాచీనసంస్కారవశాదారభ్యమాణభక్తియోగనిష్పాదకాః కర్మయోగాదయ ఇతి చే- త్తర్హి నామోచ్చారణమప్యేవమేవేత్యవధేయం - కర్మయోగాదీనామభిసంహితఫలానామైశ్వర్యకైవల్యాదిసాధనత్వమనభిసంహితఫలానాంతు భక్తియోగనిర్వర్తకత్వం సంయోగపృథక్త్వన్యాయేన, నామోచ్చారణస్య తు సతి జీవనహేతావసకృదావృత్తస్య భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధనిరసనేనానభిసంహితఫలకర్మాదియోగవద్భక్తియోగానుగ్రాహకత్వం, ఇయాంస్తు విశేషః - అసతిత్వన్తిమప్రత్యయజననేన స్వతన్త్ర్యా సయోగవత్సాక్షాన్ముక్తిసాధనత్వమితి - సర్వేషామప్యఘవతామిదమేకం సునిష్కృతమిత్యనేన కతిపయ- దురితనివర్తకాత్ప్రాయశ్చిత్తాత్సకలదురితనివర్తకత్వేన నామోచ్చారణస్యోత్కృష్టత్వం సూచితమ్ ❋ ॥ ౯॥౧౦ ॥ ❋తదేవ ప్రతిపాదయన్తి॥ నేతిద్వాభ్యాం॥ బ్రహ్మవాదిభిర్మన్వాదిభిః-ఉదితైరుక్తైః-వ్రతాదిభిః ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదివ్రతాదిభిః - ప్రాయశ్చిత్తైః, రఘువాన్పురుష- స్తథా, నశుద్ధ్యేత-కథం-యథా-ఉదాహృతైః, హరేర్భగవతో, నామపదైః నామరూపైః పదైః, శుద్ధ్యేత, తత్ర హేతు- స్తదుత్తమశ్లోకగుణానులమ్భకమితి, తద్ధరేర్నామపదోదాహరణం, ఉత్తమశ్లోకస్య భగవత, స్తద్గుణానాంచో, పలమ్భకం జ్ఞాపకం, ఉత్తమశ్లోకతద్గుణవిషయకమత్యుత్పాదకమిత్యర్థః, జీవద్దశాయామనభిసంహితఫలకర్మయోగాది-భక్తిరూపమత్యుత్పాదకం, అన్తిమదశా

స్తేనః సురాపో మిత్రధ్రుగ్బ్రహ్మహా గురుతల్పగః । స్త్రీరాజపితృహన్తారో యేచ పాతకినోఽపరే ॥ ౯ ॥ సర్వేషామప్యఘవతామిదమేవ సునిష్కృతమ్ । నామవ్యాహరణం విష్ణోర్యత స్తద్విషయా మతిః ॥ ౧౦ ॥ ననిష్కృతైరుదితైర్బ్రహ్మవాదిభి స్తథా విశుద్ధ్యత్యఘవాన్ వ్రతాదిభిః । యథా హరేర్నామపదైరుదాహృతై స్తదుత్తమశ్లోకగుణానులమ్భకమ్ ॥ ౧౧॥ నైకాన్తికం తద్ధి కృతేఽఘనిష్కృతే మనః పునర్ధావతి చేదసత్పథే। తత్కర్మనిర్హారమభీప్సతాం హరేర్గుణానువాదః ఖలు సత్త్వభావనః॥ ౧౨ ॥ అథైనం మాఽపనయత కృతాశేషాఘనిష్కృతమ్। యదసౌ భగవన్నామ మ్రియమాణస్సమగ్రహీత్ ॥ ౧౩ ॥ సాంకేత్యం పారిహాస్యం వా స్తోభం హేళనమేవ వా। వైకుణ్ఠనామగ్రహణమశేషాఘహరం విదుః॥౧౪ ॥ పతితస్స్ఖలితో భగ్నస్సందష్టస్తప్త ఆహతః। హరి

యాంతు సాక్షాన్ముక్తిసాధనాన్తిమస్మరణరూపమత్యుత్పాదకమితి వివేకః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋తద్బ్రహ్మవాదిభిరుక్తం, నిష్కృతం, నైకాన్తికం నాత్యన్తం శోధకం, కుతః, హియతః, నిష్కృతే, తస్మిన్, కృతేఽపి, అసత్పథే పాపమార్గే, పునర్మనో, ధావతి, చేదిత్యేవకారార్థః, నిపాతానామనేకార్థత్వాత్, ధావత్యేవేత్యర్థః-తత్తస్మాత్, తత్కర్మణాం పాపానాం, నిర్హారం ఆత్యన్తికం నాశ, మభీప్సతాం, అభిలషతాం, హరేర్గుణానువాద ఏవ-ప్రాయశ్చిత్తం, గుణాః అనూద్యన్తే యేన-స, గుణానువాదః-నామవ్యాహారః - సహి, సత్త్వభావనః సమ్యగ్జ్ఞానహేతుభూతసత్త్వవర్ధకః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋అథ హే యమదూతాః-కృతం-అశేషాఘనిష్కృతం, యేన- తమేనం - మాఽపనయత మా ప్రాపయత-యమాలయమితి శేషః-కుతః-యద్యస్మాద సావజామిళః-మ్రియమాణో, భగవతో-నామ, సమ్యగ్రగ్రహీత్ ఉచ్చచార ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋నన్వయం పుత్రేసంకేతం నారాయణేతి పదముచ్చారితవాన్- అత స్తత్పుత్రవిషయకమత్యుత్పాదనద్వారా - ఏనం సంసారయేదేవ, నతు భగవద్విషయకమత్యుత్పాదనద్వారా మోచయే - దిత్యపేక్షాయాం యదృచ్ఛయా భస్మాదిబుద్ధ్యా వాస్పృష్టస్యాగ్నేర్య దృచ్ఛయా పీతస్యౌషధస్య దాహకత్వారోగ్య జనకత్వవద్వస్తూనాం విలక్షణస్వభావత్వాత్సంకేతితస్యాసంకేతితస్య వాఽన్యాదృశో భగవన్నామ్న స్సర్వాఘనివర్తకత్వం భగవద్విషయకమత్యుత్పాదకత్వంచ స్వాభావికో ధర్మ ఇత్యాహుస్సాంకేత్యమిత్యాదినా ॥ మన్త్రోప్యుదాహృత ఇత్యన్తేన-సాంకేత్యం పుత్రాదౌ సంకేతకృతం-పారిహాస్యం ఉచ్చారణాసమర్థజనపరిహాసకృతం, స్తోభం ❋ నిరాలాపకృతం ❋ యద్వా భూతావిష్టస్యమన్త్రశక్త్యాదిభిరాలాపనం స్తోభ, స్తత్కృతమిత్యర్థః - హేళనం స్వవిరోధిజననిన్దాద్యన్తర్భూతం- యద్వా-కింవిష్ణునేతి సావజ్ఞం హేళనరూపం వా-అన్యదపి ప్రకారాన్తరమాపన్నం-వైకుణ్ఠస్య భగవతో-నామగ్రహణం-నిశ్శేషపాపహరం-విదుః, నామసామర్థ్యయాథాత్మ్యవిద ఇతి శేషః ❋॥౧౪॥ ❋తథా-పతితః ప్రా

❋ నిరాలాపకృతమితి ❋ నిరాలాపైః యథావద్వర్ణోచ్చారణాసమర్థైః కృతం-ఉచ్చారితమిత్యర్థః-యథా నారాయణేతి వక్తవ్యే నానానవేత్యుక్తిః-ఏతచ్చ శ్రీరహస్యత్రయసారప్రభావవ్యవస్థాధికారవ్యాఖ్యాసుస్పష్టమ్.

సాహాదైః-మార్గే - భగవదాజ్ఞారూపవర్ణాశ్రమధర్మాద్వా స్ఖలితః-భగ్నః భగ్నపాదాద్యవయవః-సన్దష్టః సర్పాదిభిః -తప్తో జ్వరాదినా, ఆహతో దణ్డాదినా-ఏతదన్యతమావస్థాం ప్రాప్తః-పుమాన్ - యద్యవశేనాపి-హరిరిత్యాహ-తర్హి, యాతనాః ప్రతి-నార్హతి ❀ ॥౧౫॥ ❀నను మహతః పాపస్య మహదేవ ప్రాయశ్చిత్తం న త్వల్పం నామగ్రహణం-పాపతారతమ్యేన ప్రాయశ్చిత్తతారతమ్యస్య మన్వాదిభిరుక్తత్వా - దన్యథా ప్రాయశ్చిత్తశాస్త్రవైయర్థ్యం స్యా - దిత్యత్రాకస్యచిన్న న్దాంశజాతం విరాకుర్వన్తి॥గురూణామితి॥ గురూణాం పాపానాం - గురూణి-ప్రాయశ్చిత్తాని, లఘూనాం లఘూని-మహర్షి-యథావత్-జ్ఞాత్వా, యద్యప్యుక్తాని - తథాపి-తైస్తైస్తపఆదిభిః ప్రాయశ్చిత్తైః-అఘాని, ప్రతినియతనివర్త్యాని-పూయన్తే నివర్త్యన్తే - నతు-అధర్మజం అధర్మం జనయతీత్యధర్మజం - హృదయం మనః-చిత్తశుద్ధిర్న జాయత ఇత్యర్థః, తర్హ్యధర్మస్య నిమిత్తం హృదయం కేన శుధ్యతీత్యత్రాహుః॥తదపీతి ॥ తద్ధృదయమపి-ఈశాఙ్ఘ్రిసేవయా నామానుస్మరణాదిరూపయా భగవత్సేవయా, శుధ్యతీత్యర్థః ❀ ॥౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ❀తత్తస్మాత్, జ్ఞానా-దిదం భగవన్నామ శేషాఘనివర్తకమితి జ్ఞాపనాత్-అథవా అజ్ఞానా - త్సంకేతపరిహాసాదినిమిత్తాద్వా - సంకీర్తిత-ముత్తమశ్లోకస్య నామ-పుంసః పాపినోఽఘం-దహత్యేవ నివర్తయత్యేవ-యథాఽనలోఽగ్నిః, జ్ఞానాదజ్ఞానాద్వా-స్పృష్టో దహతి ❀॥౧౮ ॥ ❀ యథా చ-వీర్యతమం వీర్యవత్తమ-మగదమౌషధం, యదృచ్ఛయాజ్ఞానాదజ్ఞానాద్వా - ఉపయుక్తం భక్షితం స- దారోగ్యం జనయతీతి శేషః-తథా-భగవన్నామాత్మకో మన్త్రోఽపి, ఆత్మగుణం నామ్నః స్వసామర్థ్య-మజానతాఽపి పురుషేణోదాహృత ఉచ్చారితః, అఘం - దహత్యేవేతి పూర్వేణాన్వయః, వస్తూనాం విలక్షణస్వభావత్వాదితి భావః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀యద్యస్మదుక్తార్థే యుష్మాకం సందేహః, తర్హి యమం పృచ్ఛతేత్యాహుః ॥ పతిమితి ॥ హే భటాః - యద్యస్మిన్నస్మదుక్తే ధర్మే-యది సంశయః, తర్హి-వో యుష్మాకం పతిం య

రిత్యవశేనాహ పుమాన్నార్హతి యాతనాః॥ ౧౫॥ గురూణాం చ లఘూనాం చ గురూణి చ లఘూని చ॥ ప్రాయశ్చి
త్తాని పాపానాం జ్ఞాత్వోక్తాని మనీషిభిః॥౧౬॥ తైస్తాన్యఘాని పూయన్తే తపోదానవ్రతాదిభిః। నాధర్మజం తద్ధృ
దయం తదపీశాఙ్ఘ్రిసేవయా॥ ౧౭॥ అజ్ఞానాదథవా జ్ఞానాదుత్తమశ్లోకనామ తత్। సంకీర్తితమఘం పుంసో దహ
త్యేధో యథాఽనలః ॥ ౧౮ ॥ యథాఽగదం వీర్యతమముపయుక్తం యదృచ్ఛయా। అజానతోఽప్యాత్మగుణం
కుర్యాన్మన్త్రోఽప్యుదాహృతః ॥ ౧౯ ॥ పతిం వః పృచ్ఛత భటా ధర్మేఽస్మిన్ యది సంశయః। స వేద పరమం గు
హ్యం ధర్మస్య భగవాన్యమః ॥౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ త ఏవం సువినిర్ణీయ ధర్మం భాగవతం నృప। తం యామ్యపా
శాన్నిర్మోచ్య విప్రం మృత్యోరమూముచన్॥౨౧ ॥ ఇతి ప్రత్యుదితా యామ్యా దూతా యాత్వా యమాన్తికమ్। య
మరాజ్ఞే ❀యథా సర్వం సమాచఖ్యురరిన్దమ॥౨౨ ॥ ద్విజః పాశాద్వినిర్ముక్తో గతభీః ప్రకృతిం గతః। వవన్దే శిరసా
విష్ణోః కింకరాన్ దర్శనోత్సవః॥౨౩॥ తం వివక్షుమభిప్రేత్య మహాపురుషకింకరాః। సహసా పశ్యతస్తస్య తత్రా

మం॥పృచ్ఛత -స తు ధర్మసూక్ష్మం జానాతీత్యాహుః॥స ఇతి॥స భగవాన్ ,,ఉత్పత్తిం ప్రలయం చైవ భూతానామాగతిం గతిమ్। వేత్తి విద్యామవిద్యాం చ స వాచ్యో భగవానితి,, ఇత్యుక్తవిధః - యమః, ధర్మస్య, గుహ్యం రహస్యం, అత ఏవ, పరమం-వేద జానాతి ❀ ॥౨౦ ॥ ❀ఏవముక్త్వా యమదూతాన్ విప్రం ముముచురిత్యాహ మునిః॥త ఇతి॥ హే నృప- తే యమభటాః-ఏవముక్తవిధం - భాగవతం భగవన్నామోచ్చారణరూపం-ధర్మం, వినిర్ణీయ నిశ్శేషదురితక్షపణసమర్థం వినిశ్చిత్య, తం విప్రం యామ్యపాశాన్నిర్మోచ్య విముక్తం కృత్వా, మృత్యో - రమూముచన్ మోచితవన్తః -మృత్యోరముమూచన్నిత్యస్యాయమభిప్రాయః- ఆయుః, క్షయకరాత్పాపాధిక్యాత్తస్య మృత్యుః-ప్రసక్త- స్తత్సమయే చ తమానేతుం యామ్యాః పురుషా ఆజగ్ముః, తస్మింశ్చాధికే పాపే అన్తిమనామోచ్చారణేనాకస్మాదపేతే తేన సమూలం వినష్టే సతి మృత్యోరపి నివృత్తిరితి, అత ఏవ ,,స ఏవం వర్తమానోఽజ్ఞో మృత్యుకాల ఉపస్థితే । మతిం చకార తనయే ,, ఇతి పూర్వగ్రన్థస్య,, ద్విజః పాశాద్వినిర్ముక్తో గతభీః ప్రకృతిం గత,, ఇత్యుత్తరగ్రన్థేన సహ న విరోధః, అన్యథా ప్రసక్తస్య మృత్యోర్నివారణాసంభవాత్పునర్జీవనకథనం భక్తియోగోపసంహారకథనం చ విరుధ్యేత ❀ ॥౨౧॥ ❀తతో యమదూతా ద్విజో విష్ణుదూతాశ్చ కిమకార్షురిత్యత్రాహ॥ఇతీతి॥ఇతీత్థం, ప్రత్యుదితాః ప్రత్యాఖ్యాతాః, యామ్యా దూతాః -యమసమీపం -యాత్వా గత్వా-యమరాజ్ఞే ❀యమరాజాయ సమాసాన్తవిధేరనిత్యత్వాన్న టచ్-ఆర్షత్వాద్వా, హే అరిన్దమ, యథా సర్వం, ఉక్తం సర్వమనతిక్రమ్య-ఆచఖ్యుః కథితవన్తః ❀ ॥౨౨॥ ❀ ద్విజో-యమపాశా-ద్వినిర్ముక్తః, గతభీః, నిర్భయః, ప్రకృతిం పూర్వావస్థాం, గతః ప్రాప్తః, పునర్జీవితవానిత్యర్థః, విష్ణోః కింకరాన్-దర్శనోత్సవో హర్షో యస్య తాదృశః శిరసా వవన్దే నమస్కృతవాన్ ❀॥౨౩॥ ❀ హే అనఘ, తం ద్విజం, వివక్షుం కించిద్వక్తుమిచ్ఛుం, అభిప్రేత్య ఆలక్ష్య మహాపురుషస్య భగవతః- కింకరాః, సహసా ఆశు, తస్య ద్విజస్య, పశ్యతస్సతః-అన్తర్దధిరే అన్తర్హితవన్తః - అస్య భగవత్ప్రాప్త్యపేక్షా జననాయాన్తర్ధానం ,, సర్వజ్ఞోఽపి హి సర్వేశస్సదా కారుణికోఽపి

సన్। సంసారతన్త్రవాహాత్త్వద్రక్షోపేక్షోఽప్రతిక్షత,, ఇతిహ్యుక్తమ్ * ॥ ౨౪ ॥ * అథతదన్తర్ధానానన్తరం-అజామిళః* యమకృష్ణయోర్దూతానాం, ధర్మాదిక, మాకర్ణ్య, భగవన్మాహాత్మ్యశ్రవణాద్భగవతి, భక్తిమానాసీదిత్యుత్తరేణాన్వయః, తత్ర, యమదూతానాం త్రైవిద్యం గుణాశ్రయం ధర్మమాకర్ణ్య, కృష్ణదూతానాం శుద్ధం భాగవతం ధర్మమాకర్ణ్యేత్యన్వయః, త్రివిద్యా వేదః, ఋగ్యజుస్సామాత్మకత్వా-త్తద్విహితం త్రైవిధ్యం, పూర్వభాగవిహితం కర్మ, గుణాశ్రయం గుణత్రయవశ్యజనాధికారం - శుద్ధం సత్త్వగుణప్రధానజనాధికారం, భాగవతం భగవత్సంబన్ధినం, భగవత్యాస్తీతి పారే, ఆసీదితిక్రియాపదాధ్యాహారః - ఆకర్ణ్యేత్యస్యాకర్ణితం మనస్యవధార్యేత్యర్థః, అన్యథాతిరోధానాత్పూర్వమేవాకర్ణితత్వాద థేత్యనేనసహవిరోధాపత్తేః - అథేత్యస్యానన్తరమిత్యర్థః - ఆత్మనస్స్వస్య-అశుభం పాపం-స్మరత, స్తస్య-మహాననుతాపః పరితాప-ఆసీత్ * ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ * తస్యతాపప్రకారమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ అహోఇతి ॥ అవిజితాత్మనః-అవిజితః-ఆత్మామనో-యేన-తస్య-మేమమ - మహత్కష్ట-మహో-అభూత్ కింతత్-వృషల్యాం శూద్రాయాం-జాయతా జాయమానేన, యేన - ఆత్మనామయా, బ్రహ్మబ్రహ్మత్వం - విప్లావితం వినాశిత, మితియత్ ,, తజ్జాయాజాయాభవతియదస్యాం జాయతేపున,, రితిశ్రుత్యర్థమభిప్రేత్యజాయతాఽఽత్మనేత్యుక్తమ్ * ॥ ౨౭ ॥ * సద్భిరార్యైర్విశేషేణగర్హితం మాం-ధిక్ ,, ఉభసర్వతసోః కార్యాధిగుపర్యాదిష్వి ,, తి - సంబన్ధసామాన్యేషష్ఠ్యపవాదికాద్ద్వితియా-ధిగతినిన్దాద్యోతకమవ్యయం, మాం మమ-ధిక్ నిన్దానిన్ద్యోఽహమిత్యర్థః, కథంభూతం మాం-దుష్కృతం దుష్టం కృతవాన్ దుష్కృత్ - తంకులక

న్తర్దధిరేఽనఘ ॥ ౨౪ ॥ అథాజామిళ ఆకర్ణ్య దూతానాం యమకృష్ణయోః। ధర్మం భాగవతం శుద్ధం త్రైవిద్యం చ గుణాశ్రయమ్ ॥ ౨౫ ॥ భక్తిమాన్భగవత్యా * శు మాహాత్మ్యశ్రవణాద్ధరేః। అనుతాపో మహానాసీత్స్మరతోఽశుభమాత్మనః ॥ ౨౬ ॥ అహో మే పరమం కష్టమభూదవిజితాత్మనః। యేన విప్లావితం బ్రహ్మ వృషల్యాం జాయతా * ఽఽత్మనా ॥ ౨౭ ॥ ధిఙ్మాం విగర్హితం సద్భిర్దుష్కృతం కులకజ్జలమ్। హిత్వా బాలాం సతీం యోఽహం సురాపామసతీమగామ్ ॥ ౨౮ ॥ వృద్ధావనాథౌ పితరౌ నాన్యబన్ధూ తపస్వినౌ। అహో మయాఽధునా త్యక్తావకృతజ్ఞేన నీచవత్ ॥ ౨౯ ॥ సోఽహం వ్యక్తం పతిష్యామి నరకే భృశదారుణే। ధర్మఘ్నాః కామినో యత్ర విన్దన్తి యమయాతనాః ॥ ౩౦ ॥ కిమిదం స్వప్న ఆహోస్విత్సాక్షాద్దృష్టమిహాద్భుతమ్। క్వ యాతా అద్య తే యే మాం వ్యకర్షన్పాశపాణయః ॥ ౩౧ ॥ అథ తే క్వ గతాః సిద్ధాశ్చత్వారశ్చారుదర్శనాః। వ్యమోచయన్నీయమానం బద్ధ్వా పాశైరధో భువః ॥ ౩౨ ॥ అథాపి మే దుర్భగస్య విబుధోత్తమదర్శనే। భవితవ్యం మఙ్గళేన యేనాత్మా మే ప్రసీదతి ॥ ౩౩ ॥ అన్యథా మ్రియమాణస్య నాశుచేర్వృషలీపతేః। వైకుణ్ఠనామగ్రహణం జిహ్వా వక్తుమిహార్హతి ॥ ౩౪ ॥ క్వ చాహం కితవః పాపో బ్రహ్మఘ్నో నిరపత్రపః। క్వ చ నారాయణేత్యేతద్భగవన్నామ మ

జ్జలం కులకలఙ్కం, కించ, సతీం విశుద్ధాం-బాలాం - యోఽహం, స్త్రియం-హిత్వా, సురాపాం-సురాం పిబతీతి సురాపా-తాం-అత ఏవా-సతీం అగాం అగచ్ఛమ్ * ॥ ౨౮ ॥ * వృద్ధౌ ప్రవయసౌ- అనాథౌ రక్షకరహితా-నవిద్యతే అన్యో బన్ధుః పుత్రాదిర్యయోస్తౌ-తపస్వినౌ తపస్సంపన్నౌ-పితరౌ మాతాపితరౌ-అకృతజ్ఞేన కృతఘ్నేన - మయా-అధునా తత్క్షణమేవ-నీచేనేవ-అహో త్యక్తౌ - స ఏవంవిధోఽహం, వ్యక్తం నూనం-నితరాం దారుణే-నరకే-పతిష్యామి-యత్ర నరకే-ధర్మఘ్నాః యమాదయః, స్సన్తి యత్ర-కామినో మాదృశాః-యమయాతనాః-విన్దన్తి లభన్తే * ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ * ఏవం తస్య పరితాపమనువర్ణ్యేదానీం తస్య విమర్శపూర్వకం ముక్తిసాధనధర్మానుష్ఠానక్రమమాహ ॥ కిమిత్యాదినా ,, బ్రహ్మణ్యానుభావాత్మనీ,, త్యన్తేన-కి-మిదం యమకృష్ణదూతాగమనతత్సంభాషణాదిదర్శనం-స్వప్నః ఆహోస్విదుత-సాక్షాజ్జాగ్రతా మయా - మహాద్భుతం- దృష్టం అద్య అధునా, తే దూతాః, క్వ, యాతాః గతాః-కే - యే-పాశపాణయస్సన్తో, మాం-వ్యకర్షన్నాకృష్టవన్తః * ॥ ౩౧ ॥ * అథ-తే-చత్వార, శ్చారుదర్శనాస్సున్దరాః-సిద్ధాః-క్వ - గతాః, కే-యే-పాశైః- ర్బద్ధ్వా- అధో భువః నరకాన్ప్రతి-నీయమానం-మాం-వ్యమోచయన్ మోచితవన్తః * ॥ ౩౨ ॥ * యద్యప్యహం మన్దభాగ్య- స్తథాపి-మే దుర్భగస్యాపి-విబుధోత్తమానాం-దర్శనే-నిమిత్తే సప్తమీ - దర్శనేన నిమిత్తేనేత్యర్థః- మఙ్గళేన భవితవ్యం-కింతన్మఙ్గళం, యేన మఙ్గళేన శుభకర్మణా-మమ-ఆత్మా మనః-పరమాత్మా వా-ప్రసీదతి * ॥ ౩౩ ॥ * అన్యథా యది మఙ్గళేన న భవితవ్యం -పుణ్యేన వినేత్యర్థః-వృషలీపతేః-రత ఏవాశుచేః - మ్రియమాణస్య మర్తుముద్యతస్య-మమ- జిహ్వా, వైకుణ్ఠస్య, నామగ్రహణం-గృహ్యతే వశీక్రియతే చిత్తమనేనేతి గ్రహణం, నామరూపం గ్రహణం వక్తుం-నార్హతి * ॥ ౩౪ ॥ * కితవో ధూర్తో-బ్రహ్మఘ్నః విప్రత్వనాశకః-బ్రహ్మ ఘ్నఇతి పా

రేత్యుక్తవేదః - నిర్లజ్జోఽహం-క్వ-మఙ్గళావహం - నారాయణేత్యేతద్భగవన్నామ - క్వ-ఈదృశస్యమమ, న్తకాలేతన్నా
మోచ్చారణంపుణ్యేనవినాకథంసంభవేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ సోఽహంసిద్ధదర్శనవైకుణ్ఠనామగ్రహణాదిసూచితధర్మ
యుక్తోఽహంయతాత్మానియమితా - చిత్తా - దయో-యేన-తథాభూతస్సన్-తథా-యతిష్యామియత్నంకరిష్యామి-కథంయ
థా-భూయఃపున, రాత్మాన -మన్ధేతమసినరకే, నమజ్జయేనకుర్యామ్ ❁ ॥౩౬॥ ❁ కింకృత్వా- అవిద్యా-దేహాత్మాభిమానాది
మూలమజ్ఞానం, కామశ్శబ్దాదివిషయాభిలాషః - కర్మ-ఏభి-ర్జాతం-తమిమం, బన్ధంగర్భజన్మాద్యవస్థాపరివృత్తిరూపంసంసా
రం-విముచ్యఅపోహ్య, కథంభూతః - సర్వేషుభూతేషు-సుహృత్-శాన్తఃనిగృహీతాన్తరిన్ద్రియః-కరుణఃసర్వభూతేషుకృ
పావాన్-ఆత్మవాన్ప్రశస్తమనస్కః, యోషిన్మయ్యా యోషిద్వ్యాజయా-భగవన్మాయయా-గ్రస్త-మాత్మానం-మోచయే-
తాంవిశినష్టి॥యమైవా-హ, మథమఃజ్ఞానశూన్యోఽహం-క్రీడామృగఇవ, విక్రీడితః ❁ ॥ ౩౭॥౩౮॥ ❁ దేహో, ఆదిశబ్దాత్తద
నుబన్ధిని-అహం-మమేతి-యా-మిథ్యార్థధీమతిః-మిథ్యాఅయథార్థా - అర్థధీఃదేహాద్యర్థవిషయాధీ-స్తద్రూపామతి - స్తాం-
అపహాయర్థదేహాద్యర్థవిషయకాహంధియోవిపరీతరూపత్వాన్మిథ్యార్థధీరిత్యుక్తం - మోహార్థధీరితిపాఠాన్తరం-తత్రాపి-
మోహాత్మికాంఅహంత్వేనదేహాదిరూపార్థధీరూపామిత్యేవార్థః, హిత్వాత్యక్త్వా, భగవతి, తత్కీర్తనాదిభిశ్శుద్ధం, మ
నోధాస్యేఆధాస్యే ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇతీత్థం- జాతఃఉత్పన్నః, సునితరాం, నిర్వేదో, యస్య, తాదృశఃసాధుషు-క్షణమాత్రస
ఙ్గేన, ముక్తం-సర్వానుబన్ధనంపుత్రాదిస్నేహో, యేనసః, గఙ్గాద్వారం, ఉపేయాయఉపగతవాన్ ❁ ॥౪౦ ॥ ❁ సోఽజా
మిళః-తస్మిన్ - దేవసదనే, దేవోభగవాన్సీదతినివసతిసన్నిహితోభవత్యస్మి-న్నితిదేవసదనం - తస్మిన్గఙ్గాద్వారేఉప

జ్ఞళమ్ ॥ ౩౫ ॥ సోఽహంతథాయతిష్యామి❁యతచిత్తేన్ద్రియానిలః।యథానభూయఆత్మానమన్ధేతమసిమ
జ్జయే ॥ ౩౬ ॥ విముచ్యతమిమంబన్ధమవిద్యాకామకర్మజమ్। సర్వభూతసుహృచ్ఛాన్తోమైత్రఃకరుణఆత్మ
వాన్ ॥ ౩౭ ॥ మోచయేగ్రస్తమాత్మానంయోషిన్మయ్యాఽఽత్మమాయయా। విక్రీడితోయయైవాహంక్రీడా
మృగఇవాధమః ॥ ౩౮ ॥ మమాహమితిదేహాదౌహిత్వా❁మిథ్యార్థధీర్మతిమ్। ధాస్యేమనోభగవతిశుద్ధం
తత్కీర్తనాదిభిః ॥ ౩౯ ॥ఇతిజాతసునిర్వేదఃక్షణసఙ్గేనసాధుషు। గఙ్గాద్వారముపేయాయముక్తసర్వానుబన్ధ
నః ॥ ౪౦॥ సతస్మిన్దేవసదనఆసీనోయోగమాశ్రితః।ప్రత్యాహృతేన్ద్రియగ్రామోయుయోజమనఆత్మని॥
తతోగుణేభ్యఆత్మానంవియుజ్యాత్మసమాధినా।యుయుజేభగవద్ధామ్నిబ్రహ్మణ్యనుభవాత్మని ॥ ౪౨ ॥ య
ర్హ్యుపారతధీస్తస్మిన్నద్రాక్షీత్పురుషాన్పురః।ఉపలభ్యోపలబ్ధాన్ప్రాగ్వవన్దేశిరసాద్విజః ॥ ౪౩ ॥ హిత్వా
కళేబరంతీర్థేగఙ్గాయాందర్శనాదను । సద్యస్స్వరూపంజగృహేభగవత్పార్శ్వవర్తినామ్ ॥ ౪౪॥సాకంవిహా
యసావిప్రోమహాపురుషకింకరైః। హైమంవిమానమారుహ్యయయౌయత్రశ్రియఃపతిః ॥ ౪౫॥ ఏవంసవిప్లా

విష్టః - యోగంభగవద్భక్తియోగం, ఆశ్రితఃఆరబ్ధవానిత్యర్థః, ప్రత్యాహృతః, విషయేభ్యఃఇన్ద్రియగ్రామఃఅన్తర్బాహ్యే
న్ద్రియసంఘో - యేన- తాదృశః, ప్రథమ-మాత్మానంప్రత్యగాత్మానం-గుణేభ్యఃగుణపరిణామేభ్యోదేహాదిభ్యః-వివిచ్య
పృథక్త్వేనానుసంధాయ- తస్మి -న్నాత్మనిప్రత్యగాత్మనిమనో-యుయుజే ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తత-ఆత్మనఃజీవాన్తర్యామిణఃప
రమాత్మన, స్సమాధినాధ్యానేన - తస్మిన్బ్రహ్మణిస్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహత్వే-నుభవాత్మనిజ్ఞానస్వరూపే, భ
గవద్ధామ్నిభగవచ్ఛబ్దవాచ్యతేజసి -యుయుజేస్థిరమకరోత్ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఏవంభగవతిస్థిరీకృతచిత్తస్సన్, యర్హియదా,
ఉపారతాశబ్దాదిభ్యోనివృత్తా - ధీ - ర్యస్య, తాదృశే - స్తస్మిన్కాలే - అగ్రే - పురుషాన్పూర్వదృష్టాన్ - భగవత్పా
ర్షదాన్- అద్రాక్షీత్-తతః - ప్రా-గుపలబ్ధాన్ప్రాప్తాన్-పున - రుపలభ్యఅభిజ్ఞాయ-ద్విజ-శ్శిరసా-వవన్దే ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁
దర్శనానన్తరం-గఙ్గాయాస్తీర్థే, కళేబరం-త్యక్త్వా - గఙ్గాయామితిపాఠే, తీర్థేగఙ్గాద్వారేక్షేత్రే - గఙ్గాయాం-త్యక్త్వే
త్యర్థః, సద్యః, భగవతః, పార్శ్వవర్తినాంపార్షదానాం, స్వరూపం-తత్సమానంరూపం-జగృహేగృహీతవాన్ ❁ ॥౪౪॥ ❁
సవిప్రో, మహాపురుషకింకరైస్సాకం, హైమం - విమాన, మారుహ్య, విహాయసాఆకాశమార్గేణ, అర్చిరాదినేత్యర్థః,
గతః, క్వ, యత్ర, శ్రియఃపతి-రాస్తేవైకుణ్ఠఇత్యర్థః, భగవత్పార్శ్వవర్తిరూపగ్రహణంమార్గక్రమేణవైకుణ్ఠగమనాన
న్తరంవేదితవ్యం, తత్రగమనస్య తత్సాయుజ్యార్థత్వాత్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ఉక్తమితిహాసముపసంహరన్భగవన్నామకీ
ర్తనాత్తద్విషయమత్యాపాదకముపాయాన్తరముత్కృష్టంనాస్తీత్యాహ॥ఏవమితిద్వాభ్యామ్॥ఏవమిత్థం, సద్విజః, విప్లా
వితఃవినాశిత-స్సర్వఃస్వసద్ధర్మశ్రమోచితః, ధర్మో, యేన, దాస్యాఃపతిః - అతఏవ-పతితఃస్వధర్మాత్ప్రచ్యుతఃగర్హ్యంనిన్ది
తం-కర్మ యస్య, తం, హతం-వ్రతం,,అయంహిశ్రుత సంపన్నశ్శీలవృత్తగుణాలయ,, ఇత్యాదినోక్తం, యస్య-అతఏవ-న

౩౯ శ్లో ❁ పా॥ మోహార్థధీః

రకే-నిపాత్యమానోఽపి, భగవన్నామ-గృహ్ణన్నుచ్చరన్-సద్యః, విముక్తోఽభూత్ ॥౪౬॥ ముముక్షూణాంసంసారబన్ధనాన్మో క్తుమిచ్ఛతాం, తస్మాత్కర్మరూపబన్ధస్య, నికృన్తనం. కృత్యతేభిద్యతేఽనేనేతికృన్తనం-అతస్తీర్థపదస్యభగవతోఽనుకీర్త నాత్పరమన్యన్నాస్తి-యద్యస్మాదనుకీర్తనాద్రజస్తమోభ్యాం - కలిలంకశ్మలం-మనః, కర్మసుసంసృతిహేతుషు, పున ర్నసజ్జతేనసక్తంభవతి, అన్యథాఽఉపాయాన్తరేణ, నచనసజ్జతేకింతుసజ్జతఏవేత్యర్థః ॥౪౭॥ అస్యేతిహాసస్యశ్రవ ణాదిఫలమాహ॥యఇతి॥పరమమతీవ-గుహ్యంగోప్యం, మఘాపహంపాపహర, మితిహాసం, యఃపుమాన్, శ్రద్ధయాయుక్తః- శృణుయాత్, యశ్చ, భక్త్యా, అనుకీర్తయేత్కథయేత్ ॥౪౮॥ సపుమాన్, నరకం, నయాతివైనప్రాప్నోత్యేవ-యమకిం కరైరీక్షితోఽపినభవతి, యద్యపిఅమఙ్గళః పాపీయానపి-మర్త్యః, శ్రవణాదికం-కుర్వన్, విష్ణులోకేశ్రీవైకుణ్ఠే-మహీయతే పూజ్యతే, భగవద్విషయకమత్యుత్పత్తిద్వారాభగవల్లోకంప్రాప్యతత్రతైర్బహుమన్యతఇత్యర్థః ॥౪౯॥ ఏవంశ్రవ ణకీర్తనాదిభక్తియోగారమ్భస్యకైముతికన్యాయేనయమవశ్యతాపరిహారకత్వంవక్తుంకథితమితిహాసమజామిళదృష్టాన్తే న, తన్న్యాయేనతద్వదనుపసంహరతి ॥ మ్రియమాణఇతి ॥ అజామిళో, మ్రియమాణః-పుత్రోపచారితంపుత్రోపచారేణా ముఖ్యయావృత్త్యాప్రయుక్తముపచారితమేవ-హరేర్నామ, గృహ్ణన్, ధామహరేఃస్థానమగాత్ప్రాప్తః-కిముత, శ్రద్ధ యా-హరేః-గుణాన్గుణప్రతిపాదకాన్నారాయణాదిశబ్దాన్-కీర్తయన్నిత్యర్థః ॥౫౦॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచ న్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేద్వితీయోఽధ్యాయః ****************************

ఏవమితిహాసముఖేనాకర్ణితభగవన్నామమాహాత్మ్యోరాజా, పతింవః పృచ్ఛతభటాధర్మేస్మిన్యదిసంశయః । స వేదప

వితసర్వధర్మోదాస్యాః పతిః పతితోగర్హ్యకర్మా । నిపాత్యమానోనిరయోహతవ్రతః సద్యోవిముక్తోభ గవన్నామగృహ్ణన్ ॥౪౬॥ నాతఃపరంకర్మనిబన్ధకృన్తనంముముక్షూణాంతీర్థపదానుకీర్తనాత్ । నయత్పునఃక ర్మసుసజ్జతేమనోరజస్తమోభ్యాంకలిలంనచాన్యథా ॥౪౭॥ యఏతంపరమంగుహ్యమితిహాసమఘాపహమ్ । శృణుయాచ్ఛ్రద్ధయాయుక్తోయశ్చభక్త్యాఽనుకీర్తయేత్ ॥౪౮॥ నవైసనరకంయాతినేక్ష్యతేయమకింకరైః । యద్యప్యమఙ్గళోమర్త్యోవిష్ణులోకేమహీయతే ॥౪౯॥ మ్రియమాణోహరేర్నామగృణన్పుత్రోపచారితమ్ । అజామిళోఽప్యగాద్ధామకిముతశ్రద్ధయాగృణన్ ॥౫౦॥ ******************************** ************ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, ద్వితీయోఽధ్యాయః. **********

రాజోవాచ॥నిశమ్యదేవస్స్వభటోపవర్ణితం॥ప్రత్యాహకింతానపిధర్మరాజః । ఏవంహతాజ్ఞోవిహతాన్మురారే ర్నైదేశికైర్యస్యవశేజనోఽయమ్ ॥౧॥ యమస్యదేవస్యనదణ్డభఙ్గః కుతశ్చనర్షేశ్రుతపూర్వఆసీత్ । ఏతన్మునేవృశ్చతిలోకసంశయంనహిత్వదన్యస్తివితిమేవినిశ్చితమ్ ॥౨॥ శ్రీబాదరాయణిరువాచ॥ భగవత్పురు షైరాజన్యామ్యాఃప్రతిహతోద్యమాః । పతింవిజ్ఞాపయామాసుర్యమంసంయమనీపతిమ్ ॥౩॥ యమదూ తాఊచుః॥కతిసన్తీహశాస్తారోజీవలోకస్యవైప్రభో । త్రైవిధ్యంకుర్వతఃకర్మఫలాభివ్యక్తిహేతవః ॥౪॥ యు

రమంగుహ్యంధర్మస్యభగవాన్యమ ,, ఇతిభగవత్పార్షదైరాఖ్యాతమత్వానాభిహితయమముఖేననామమాహాత్మ్యంప్రథ యితుంపృచ్ఛతిద్వాభ్యామ్॥ఏవమిత్థం-దేవోధర్మరాజః-స్వభటైరుపవర్ణితం-నిశమ్యాకర్ణ్య-మురారేర్భగవతో, నైదే శికైరాజ్ఞాకారిభిః కింకరైః-ర్విహతాన్నిరాకృతాన్-కింకరాన్ప్రతి-స్వయం-విహతాన్నిరాకృతాజ్ఞా, యస్య-తాదృశః- కిముక్తవాన్ ॥ధర్మరాజంవిశినష్టి॥యస్యధర్మరాజస్య - వశే - అయంజనః-యద్వశవర్తీఅయంసంసారిజనసమూహఇత్య ర్థః ॥౧॥ హేఋషే-దేవస్యయమస్య-తాదృశోదణ్డస్యభఙ్గః-కుతశ్చిదాసీదితి-నశ్రుతపూర్వఃపూర్వంనశ్రుతఇత్యర్థః- ఏతత్ఏతస్మిన్నర్థే-సర్వస్యాపిసంశయోనవర్తతఇతిశేషః - హేమునే-తమిమం-లోకస్యామాదృశస్య-సందేహం-త్వదన్యః-న హివృశ్చతినచ్ఛినత్తీతి మేమయా-సునిశ్చితమ్ ॥౨॥ ఉత్తరమాహమునిః ॥భగవత్పురుషైరితి॥ హేరాజన్-భగవతః-పురుషైః కింకరైః-ప్రతిహతః-ఉద్యమో-యేషాంతే-యామ్యాః యమభటాః-పతిమధిపతిం, సంయమిన్యాఃపుర్యాః-పతిం-యమంప్ర తి-విజ్ఞాపయామాసుః ॥౩॥ విజ్ఞప్తిప్రకారమేవాహకతీత్యాదినా ఆయయుర్వ్రతమిత్యన్తేన॥ హేప్రభో యమఇహ లోకే-త్రైవిధ్యంత్రివిధమేవత్రైవిధ్యం-స్వార్థేష్యఞ్-పుణ్యపాపతదుభయమిశ్రరూపేణత్రివిధం - కర్మ-కుర్వతో-జీవ లోకస్య-శాస్తారః-ఫలస్యసుఖాదిరూపస్య-యా-అభివ్యక్తిఃప్రాదుర్భావ-స్తస్య-హేతవః-కతిసన్తీత్యపేక్షః ॥౪॥ సన్తుబహవఃకోబాధస్తత్రాహుః ॥ యదీతి ॥ యది-బహవః-దణ్డధారిణశ్శాస్తారఃదణ్డరూపశాసనకారిణః-దణ్డనపూర్వకశి క్షాకారిణోవా-బహవ-స్స్యుస్తర్హి-మృత్యుర్దుఃఖ-మమృతంసుఖంచ-కస్య - స్యాతాం -కస్యవానస్యాతాం-నకస్యాప్యభ స్యాతామిత్యర్థః-అయంభావః-అన్యోన్యవిరోధిశాస్తృబహుత్వేసతిశాస్త్రాన్తరాపాదితస్యసుఖదుఃఖాదేశ్శాస్త్రన్తరే

ణనివారణసంభావనయాఽకస్యాప్యుభేనస్యాతాం-కింతూభయపరిహారేణోదాసీనోలోకఃస్యాదితి॥౫॥ పరస్పరావిరోధి శాస్తృబహుత్వేయద్యప్యుభేస్యాతాం,తథాపి-శాస్తృత్వమముఖ్యంస్యాదిత్యాహ॥ కింత్వితి॥ధర్మిణాంకర్మిణాం-యే శాస్తారః-తేషాంబహుత్వే-స్యాత్సుఖాదికంస్యాత్-యద్వా - అవిరోధిశాస్తృబహుత్వేసతి-కర్మిణాంబహూనాం-కర్మా నుసారేణశాస్తృభిరాపాద్యమానంసుఖాది-స్యాదేవ-కింతు-శాస్తృత్వముపచారఃతేషాంశాస్తృత్వమముఖ్యంహిస్యా- ద్యథా-మణ్డలవర్తినాంఅల్పజనపదాధిపతీనాంశాస్తృత్వంయథానముఖ్యంనిరఙ్కుశత్వాభావా-త్తద్వత్ ॥ ౬ ॥ శా స్త్వచ్ఛాసనంతునిరఙ్కుశందృష్టంఅతశ్శాస్తృబహుత్వంనఘటతఇత్యభిప్రేత్యత్వమేకఏవశాస్తాత్వచ్ఛాసనంచేదానీంహ తమిత్యాహ॥ శాస్తేతి॥దణ్డధరః-పాపినాంనృణాందణ్డంధారయతికారయతీతిదణ్డధరః - శాస్తాహితాహితయోర్విచ్య జ్ఞాపయితాశుభాశుభేపుణ్యాపుణ్యేవివిచ్యవిభజతీతిశుభాశుభవివేచనః-నద్వ్యాదిత్వాత్కర్తరిల్యుః ॥ ౭ ॥ తస్యైవం భూతస్య - తేతవ-దణ్డశ్శాసనం-లోకేక్వాప్యే-తత్పర్యన్తం-విహతో-నవర్తత-కింత్వవిహతఏవ - అధునాతు-అద్భుతరూ పై-శ్చతుర్భి-స్సిద్ధై-స్తేతవాజ్ఞా-విప్రలమ్భితావితథీకృతా ॥ ౮ ॥ కథంవిప్రలమ్భితేత్యత్రాహ॥ నీయమానమితి ॥త వాదేశాత్ - అస్మాభి-ర్యాతనాగృహంనరకంప్రతి-నీయమానం-పాతకినంతేసిద్ధాః -వ్యమోచయన్,కింకృత్వా,ప్రసహ్య బలా-త్తే-పాశాన్,ఛిత్వా ॥ ౯ ॥ తేత్వత్తః,స్తాన్సిద్ధా-న్వేదితుంతద్బలతదధిపతినామాదిప్రభావాదికంసర్వం వేదితు- మిచ్ఛామఇత్యర్థః- నోఽస్మాకం-క్షమంహితం,యది-మన్యసే-తర్హి-కథయేతిశేషః-తాన్విశంషన్తి -నారాయణేత్యేతస్మిఞ్శ బ్దే-ఽభిహితేఉచ్చారితేసతి-ద్రుతమాశు-ఆయయురాజగ్ముః॥౧౦ ॥ఏవమాపృష్టోయమస్తాన్ప్రీత్యాహేత్యాహమునిః॥ఇ

దిస్యుర్బహవోలోకేశాస్తారోదణ్డధారిణః । కస్యస్యాతాంనవాకస్యమృత్యుర్వాప్యమృతమేవవా॥ ౫ ॥కింతుశా స్తృబహుత్వేస్యాద్బహూనామిహధర్మిణామ్। శాస్తృత్వముపచారోహియథామణ్డలవర్తినామ్ ॥ ౬ ॥ అ తస్త్వమేకోభూతానాంసేశ్వరాణామధీశ్వరః।శాస్తాదణ్డధరోనౄణాంశుభాశుభవివేచనః॥ ౭ ॥తస్యతేవి హతోదణ్డోనలోకేవర్తతేఽధునా।చతుర్భిరద్భుతైస్సిద్ధైరాజ్ఞాతేవిప్రలమ్భితా॥౮॥నీయమానంతవాదేశా దస్మాభిర్యాతనాగృహాన్।వ్యమోచయన్పాతకినంఛిత్వాపాశాన్ప్రసహ్యతే ॥ ౯ ॥ తాంస్తేవేదితుమిచ్ఛా మోయదినోమన్యసేక్షమమ్ । నారాయణేత్యభిహితేమాభైరిత్యాయయుర్ద్రుతమ్ ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ఇ తిదేవస్సఆపృష్టఃప్రజాసంయమనోయమః।ప్రీతస్స్వదూతాన్ప్రత్యాహస్మరన్పాదామ్బుజంహరేః ॥ ౧౧॥ యమఉవాచ॥పరోమదన్యోజగతస్తస్థుషశ్చ హ్యోతంప్రోతంపటవద్యత్రవిశ్వమ్ । యదంశతోఽస్యస్థితిజ న్మనాశానస్యోతవద్యస్యవశేచలోకః ॥౧౨ ॥యోనామభిర్వాచిజనంనిజాయాంబధ్నాతితన్త్ర్యామివదామ భిర్గాః।యస్మైబలింతఇమేనామకర్మనిబద్ధబద్ధాశ్చకితావహన్తి ॥౧౩ ॥ అహంమహేన్ద్రోనిరృతిఃప్రచేతాస్సో

తీత్థ-మాపృష్టః -ప్రజానాం-సంయమనఃసంయమయతిశాస్తీతిసంయమనః-కర్తరిల్యుః-యమోదేవః,ప్రీతఃసుప్రశ్నేనహృ ష్టః-హరేః,పదామ్బుజం-స్మరన్స్వదూతాన్ప్రత్యాహ ॥ ౧౧ ॥ ఉక్తిమేవాహ“పరఇత్యాదినా,,నమఃపురుషాయ భూమ్నే,, ఇత్యన్తేన॥మత్,మత్తః,పరఉత్కృష్టః,అన్యోఽస్తి -నకేవలంమత్తఃపరః-కింతు-జగతఃజఙ్గమాత్-తస్థుషః స్థావరాశ్చ-చరాచరాత్మకాదాబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తా - జ్జగత,ఉత్కృష్టోఽన్యోస్తీత్యర్థః-అతోభవన్తఇవతచ్ఛాసనకా రిత్వాన్నాస్మాకంముఖ్యంప్రశాస్తృత్వమితిభావః,కోఽసౌ-యత్రయస్మి-న్నిదం-విశ్వంతన్తవఃపటఇవ-ఓతంప్రోతం - ఆ యామతోవిస్తరతశ్చస్యూతం-సర్వతోవ్యాప్తమిత్యర్థః-యస్యచాం-శతఃఅంశాదేవ-అస్యజగతః - జన్మాదయో-భవన్తిన స్యోతవత్నాసికాయాంఓతవత్ప్రోతబలీవర్దవత్-యస్య-వశే-అయంలోకః,యద్వశవర్త్యయంలోకఇత్యర్థః ॥౧౨॥ ఏవంసర్వాభ్యధికత్వసర్వవ్యాపకత్వసర్వజన్మాదికారణత్వసర్వప్రశాస్తృత్వధర్మయుక్తోభగవానన్యోఽస్తీత్యుక్తం -అ థానన్యాంశ్చభగవతోధర్మాన్ప్రపఞ్చయతి ॥ య ఇతి॥యోభగవాన్-నిజాయాంవాచివేదాత్మికాయాం-తన్త్ర్యాందామ న్యాం, నామభిః-జనం,దామభిర్గ్రన్థిమద్రజ్జుభిః-స్థూలతన్త్ర్యా , గాఃబలీవర్దానివ,బధ్నాతి,నామభిరిత్యనేనబ్రాహ్మణబ్ర హ్మచర్యాదివర్ణాశ్రమాణామనుద్దేశపూర్వకంవేదోక్తవర్ణాశ్రమధర్మావివక్షితాః , తైరీశ్వరాజ్ఞారూపాయాంతదుల్లఙ్ఘనే దణ్డనాపాదికాయాంవాచిబధ్నాతి-వాగధీనాన్కరోతీతియావత్,యస్మైచ,తఇమే,నామకర్మభి-ర్నిబద్ధాఃకృతః-బద్ధో,యే షాం-తాదృశాః,ప్రతినియతనామకర్మాణః,చకితాఃబిభ్యతః ,బలింపూజాం,వహన్తికుర్వన్తీత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ అహం యమః,ప్రచేతావరుణః,ఈశోరుద్రః,అర్కస్సూర్యః,అబ్జయోనిర్బ్రహ్మా,ఆదిత్యాఃఅదితేఃపుత్రాః,విశ్వావసుప్రభృతయ ఉపదేవతాఃవిశ్వసృజఃదక్షాదయః,అస్పృష్టం , రజ,స్తమశ్చ,యైస్సత్వప్రధానాఅపి,యస్య,ఈహితమభిప్రాయం,న

విదుః, తతః ఉక్తేభ్యోఽన్యే న విదురితి కిం వక్తవ్యం, అవేదనే హేతుః, స్పృష్టమాయయా, యైస్తే-మాయయా మోహితత్వాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అసుభృతః ప్రాణభృతః, యం, గోభిరిన్ద్రియైః, మనసా, అసుభిః ప్రాణాయామైః, హృదా చిత్తేన, గిరా వాక్కౌశలేన, యం న విచక్షతే న పశ్యతి, న జానాతీత్యర్థః, కథంభూతం, ఆత్మనాం జీవానాం, మాత్మానమన్తరాత్మానం-అన్తర్హృది-సన్తం వసన్తం, అవిచక్షణే దృష్టాన్తః - చక్షుర్యథైవాకృతయస్తతః పరమితి-యథా-ఆకృతయః రూపాణి-తతః పరం ఆకృతిభ్యో విలక్షణ-మాకృతీనాం ప్రకాశకం-చక్షురిన్ద్రియం-న విచక్షతే తద్వత్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఏవం సర్వవశిత్వ సర్వారాధ్యత్వ సర్వావిజ్ఞాతాభిప్రాయత్వ వాఙ్మనసాద్యగోచరాఽపరిచ్ఛిన్న-స్వరూపస్వభావత్వ సర్వాన్తరాత్మత్వాదయో ధర్మా ఉక్తాః-ఏభిరన్యైశ్చ కల్యాణగుణైశ్చిదచిదాత్మకజగతో విలక్షణస్య-స్వతన్త్రస్య-మాయాధిపతే-రధీశితుస్సర్వేశ్వరస్య-పరస్య- మహాత్మనో నిరతిశయప్రభావస్య-హరే-ర్మనోహరాస్సున్దరాః-దూతాః-భగవత ఇవ గుణరూపస్వభావా యేషాం తాదృశాః - ఇహలోకే-చరన్తి ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ విష్ణో-ర్భూతాని కింకరాత్మకాని భూతాని-సురైర్బ్రహ్మాదిభిః-పూజితాని-దుర్దర్శాని ఉజ్వలాని-లిఙ్గాని రూపాణి -యేషాం- తాని-మహాద్భుతాని దృష్టవిసజాతీయాని-భగవద్భక్తిమతో-జనాన్-మత్తో మృత్యోశ్చా-న్యేభ్యశ్చ సర్వేభ్యః, రక్షన్తి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తద్భక్తిమతో రక్షన్తు నామ - అయం త్వజామిళో నిరతిశయదుష్కృద్భగవద్భక్తియోగశూన్యశ్చేతి కథమేనం రక్షితవన్తస్తత్రాహ ॥ ధర్మమితి॥ సాక్షా-ద్భగవతా-ప్రణీతమభిహి

మోఽగ్నిరీశః పవనోఽర్కో-విరిఞ్చః। ఆదిత్య విశ్వే వసవోఽథ సాధ్యా మరుద్గణా రుద్రగణాశ్చ సిద్ధాః॥
అన్యే చ యే విశ్వసృజః ప్రజేశా భృగ్వాదయోఽస్పృష్టరజస్తమస్కాః । యస్యేహితం న విదుస్స్పృష్టమాయాస్సత్త్వప్రధానా అపి కిం తతోఽన్యే ॥ ౧౫ ॥ యం వై న గోభిర్మనసాఽసుభిర్వా హృదా గిరా వాఽసుభృతో విచక్షతే । ఆత్మానమన్తర్హృది సన్తమాత్మనాం చక్షుర్యథైవాకృతయస్తతః పరమ్ ॥ ౧౬ ॥ తస్యాత్మతన్త్రస్య హరేరధీశితుః పరస్య మాయాధిపతేర్మహాత్మనః । ప్రాయేణ దూతా ఇహ వై మనోహరాశ్చరన్తి తద్రూపగుణస్వభావాః ॥ ౧౭ ॥ భూతాని విష్ణోస్సురపూజితాని దుర్దర్శలిఙ్గాని మహాద్భుతాని। రక్షన్తి తద్భక్తిమతః పరేభ్యో మత్తోఽపి మర్త్యానథ సర్వతశ్చ ॥ ౧౮ ॥ ధర్మం తు సాక్షాద్భగవత్ప్రణీతం న వై విదుర్ఋషయో నాపి దేవాః । న సిద్ధముఖ్యా అసురా మనుష్యాః కుతోఽను విద్యాధరచారణాదయః ॥ ౧౯ ॥ స్వయమ్భూర్నారదశ్శమ్భుః కుమారః కపిలో మనుః । ప్రహ్లాదో జనకో భీష్మో బలిర్వైయాసకిర్వయమ్ ॥ ౨౦ ॥ ద్వాదశామీ విజానీమో ధర్మం భాగవతం భటాః । గుహ్యం విశుద్ధం దుర్బోధం యం జ్ఞాత్వాఽమృతమశ్నుతే ॥ ౨౧ ॥ ఏతావానేవ లోకేఽస్మిన్పుంసాం ధర్మః పరస్స్మృతః । భక్తియోగో భగవతి తన్నామగ్రహణాదిభిః ॥ ౨౨ ॥ నామోచ్చారణమాహాత్మ్యం హరేః పశ్యత పుత్రకాః । అజామిళోఽపి యేనైవ మృత్యుపాశాదముచ్యత ॥ ౨౩ ॥ ఏతావతాఽలమఘనిర్హరణాయ పుంసాం సంకీర్తనం భగవతో గుణకర్మనామ్నామ్। విక్రుశ్య పుత్రమఘవాన్యదజామి

తం-ధర్మం-ఋషిప్రభృతయో-న విదుః-భాగవతో ధర్మ ఈదృశ ఇతి భావః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ యది కేఽపి న విదుస్తర్హి తద్ధర్మశ్శశవిషాణవదసత్కల్పస్స్యాత్తత్రాహ ॥ స్వయమ్భూరితి ॥ వయమహం,, అస్మదోర్ద్వయోశ్చ,, తి బహువచనమేకత్వే వేదితవ్యం, స్వయమ్భూర్బ్రహ్మా-శమ్భూ రుద్రః-కుమారస్సనత్కుమారః-మనుః స్వాయమ్భువః-వైయాసకిః శ్రీశుకః -ఏతే-వయం ద్వాదశ-హే భటాః-భాగవతం-ధర్మం-జానీమః తత్ప్రభావం జానీమ ఇత్యర్థః-కథంభూతం-గుహ్యం గోప్యం-విశుద్ధం కేవలసత్త్వప్రధానాధికారం-దుర్బోధం ఇతరైర్దుర్విజ్ఞేయం-యం ధర్మం-జ్ఞాత్వా, అమృతం ముక్తిమశ్నుతే ప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ❁ కోఽసావీదృశో ధర్మః కియాన్వా-తత్రాహ ॥ ఏతావానేవేతి ॥ భగవతి-తన్నామగ్రహణాదిభిః - అనుగృహీతో-యో-భక్తియోగః-స ఏవ-పుంసాం-లోకే-పరః ఉత్కృష్టో-ధర్మః- లోకే పురుషైస్సాధ్య ఉత్కృష్టో ధర్మో భగవద్భక్తియోగ ఏవ- స చ-ఏతావానేవ-అవిచ్ఛిన్న ప్రేమపూర్వానుధ్యానపర్యన్త ఏవ,, ప్రేమపూర్వమనుధ్యానం భక్తిరిత్యభిధీయత,, ఇతి వచనార్థమభిప్రేత్య తస్య భక్తిశబ్దేనైవ లాభాదేతావానేవేత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఆస్తాం భక్తియోగప్రభావస్తావన్నామోచ్చారణప్రభావమేవ పశ్యతేత్యాహ ॥ నామేతి॥ హే పుత్రకాః-హరే-ర్నామోచ్చారణమహాత్మ్యం - పశ్యత-యేన నామోచ్చారణమహాత్మ్యేన - అజామిళోఽపి, అపిశబ్దస్తస్య సుతరాం ముక్త్యనర్హతాం సూచయతి-మృత్యుపాశాత్సంసారపాశా-దముచ్యత ముక్తోఽభూత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ అతః పుంసాం-అఘస్య నిర్హరణాయ నిశ్శేషక్షపణాయ-ఏతావతైవ-అలం, కియతా-భగవతో-గుణకర్మప్రతిపాదకనామ్నాం-సంకీర్తన, మితీయతా-కుతః, యద్యస్మా-దఘవాన్పాపస్య-జామిళో, మ్రియమాణః,

పుత్రం నారాయణేతి-విక్రుశ్య-ఆహూయ-ముక్తిం-ముక్తిమైత్-ఉపైత్, అగాదిత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ ॥ నన్వేవంవిధం నామమాహాత్మ్యాదికం స్వయంభ్వాదివదన్యేఽప్యధీతశాస్త్రాః కిం న జానీయుస్తత్రాహ॥ ప్రాయేణేతి ॥ మహాజనః శాస్త్రజ్ఞోఽప్యయం జనః-తదిదం నామమాహాత్మ్యాదికం, ప్రాయశః-న వేద, తత్ర హేతుః, దేవస్య భగవతస్సంబన్ధిన్యా, మాయయా, అలమత్యర్థం-విమోహితా మతిర్యస్య-తాదృశః, తం ప్రతిఖిద్యతి, బతేతి-కించ, మధుపుష్పితాయాం, మధుమధురం యథా భవతి తథా-పుష్పితాయాం పుష్పస్థానీయక్షుద్రస్వర్గాదిఫలప్రకాశకార్థవాదైర్మనోహరాయామిత్యర్థః- ఏవంభూతాయాం-త్రయ్యాం-జడీకృతా అభినివిష్టా-మతిర్యస్య, అత ఏవ-వైతానికే, మహత్యేవ కర్మణి, యుజ్యమానః భగవన్మాయామోహితత్వాదర్థవాదశ్రవణేన కర్మాసక్తచిత్తత్వాచ్చ-న వేదేత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ ॥ ఏవంవిదిత్వా యే భగవన్తం భజన్తి న తేషామస్మద్వశ్యతేత్యాహ॥ ఏవమితి॥ సుధియః కుశలాః-యే జనాః, ఏవం నామమాహాత్మ్యాదికం, విమృశ్య, అనన్తే త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితే-షాడ్గుణ్యపూర్ణే భగవతి, భావయోగం భక్తియోగం-విదధతే కుర్వతే ఖలు, తే, మమ దణ్డం నార్హన్తి-తేషాం పాతకాభావాదిత్యర్థః-యది కించిత్తేషాం స్యాత్పాతకం, తర్హి, తదపి పాతకం-ఉరుగాయస్య భగవతః, వాదః గుణానువాదాత్మకనామగ్రహణాదిరూపః-హన్తి క్షపయతి ॥ ౨౬ ॥ ॥ ఏవమాక్షేపస్యోత్తరమభిధాయాధునా స్వదూతాననుశాస్తి ॥ త ఇతి త్రిభిః ॥ యే జనాః, సాధవః సాధుగుణయుక్తాః-సమదృశః, సమం భగవదాత్మకత్వేన సమం సర్వం పశ్యన్తీతి తథా-భగవత్ప్రపన్నాః ఉపాయోపేయభావేన భగవన్తం శరణం గతాః-తే, దేవైః-సిద్ధైశ్చ-పరితః-గీతాః, పవిత్రాః, గాథాః-యేషాం-తాదృశాః-స్తాః-నోపసీదత న తత్సమీపం గచ్ఛతేత్యర్థః-తత్ర హేతుం వదన్ తాన్విశినష్టి ॥ హరేః- గదయా-అభితః-గుప్తాన్ రక్షి

శ్లో॥ ప్రాయేణ వేద తదిదం న మహాజనోఽయం దేవ్యా విమోహితమతిర్బత మాయయాఽలమ్। త్రయ్యాం జడీకృతమతిర్మధుపుష్పితాయాం వైతానికే మహతి కర్మణి యుజ్యమానః ॥ ౨౫ ॥ ఏవం విమృశ్య సుధియో భగవత్యనన్తే సర్వాత్మనా విదధతే ఖలు భావయోగమ్। తే మే న దణ్డమర్హన్త్యథ యద్యమీషాం స్యాత్పాతకం తదపి హన్త్యురుగాయవాదః ॥ ౨౬ ॥ తే దేవసిద్ధపరిగీతపవిత్రగాథా యే సాధవస్సమదృశో భగవత్ప్రపన్నాః। తాన్నోపసీదత హరేర్గదయాఽభిగుప్తాన్నైషాం వయం న చ వయః ప్రభవామ దణ్డే ॥ ౨౭ ॥ తానానయధ్వమసతో విముఖాన్ముకున్దపాదారవిన్దమకరన్దరసాదజస్రమ్। నిష్కించనైః పరమహంసకులైరసఙ్గైర్జుష్టాద్గృహే నిరయవర్త్మని బద్ధతృష్ణాన్ ॥ ౨౮ ॥ జిహ్వా న వక్తి భగవద్గుణనామధేయం చేతశ్చ న స్మరతి తచ్చరణారవిన్దమ్। కృష్ణాయ నో నమతి యచ్ఛిర ఏకదాపి తానానయధ్వమసతోఽకృతవిష్ణుకృత్యాన్ ॥ ౨౯ ॥ తత్క్షమ్యతాం స భగవాన్పురుషః పురాణో నారాయణస్స్వపురుషైర్యదసత్కృతం నః। స్వానామహో న విదుషాం రచితాఞ్జలీనాం క్షాన్తిర్గరీయసి నమః పురుషాయ భూమ్నే ॥ ౩౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ తస్మాత్సంకీర్తనం విష్ణోర్జగన్మఙ్గళమంహసామ్। మహతామపి కౌరవ్య విద్ధ్యైకాన్తికనిష్కృ

తాన్-అత ఏవ-ఏషాం-భయం సంసృతిభయం-నాస్తి-న చ-తేషాం-దణ్డే-వయం, ప్రభవామ సమర్థా భవేమ ॥ ౨౭ ॥ ॥ తర్హి క, ఆనేయాస్తత్రాహ॥ తానితి॥ తాన్-ఆనయధ్వం -కాన్- అజస్రం సతతం-నిష్కించనైః-పరమహంసానాం జ్ఞానినాం, కులైస్సంఘైః-అసఙ్గైః -జుష్టాత్సేవితాత్-ముకున్దస్య పాదారవిన్దయోర్మకరన్దతుల్యో, రసః-తస్మాద్విముఖాన్-అత ఏవ అసతః పాపిష్ఠాన్-నరకద్వారే గృహే-బద్ధతృష్ణాన్ కృతాభిలాషాన్ ॥ ౨౮ ॥ ॥ కించ-యేషాం జిహ్వా చేతశ్శిరాంసి-భగవన్నామధేయచరణారవిన్దవచనస్మరణనమస్కారాన్-న కుర్వన్తి-తానానయధ్వమిత్యాహ ॥ జిహ్వేతి ॥ భగవతః-గుణప్రతిపాదకం-నామధేయం-యస్య, జిహ్వా - న వక్తి, యస్య, చేతః-భగవతశ్చరణారవిన్దం, న స్మరతి-యస్య చ శిరః, సకృదపి, శ్రీకృష్ణాయ-నో నమతి న నమతి తాన్-అకృతం-విష్ణోః-కృత్యం ఆరాధనం, యైః-తాన్, అత ఏవ-అసతః-ఆనయధ్వమ్ ॥ ౨౯ ॥ ॥ ఏవం స్వదూతానాదిశ్య దూతకృతాపరాధభియా భగవన్తం క్షమాపయతి॥ తత్క్షమ్యతామితి ॥ స్వపురుషైరస్మద్భృత్యైః-యదసత్కృతం అపరాధం - తత్పురాణః పురుషో భగవాన్నారాయణః-క్షమ్యతాత్-దివాదిత్వాత్కర్తరి శ్యన్-స్వానాం స్వభక్తానా - మజ్ఞానాం కృతాఞ్జలీనాం - నోఽస్మాకం-క్షాన్తిః అస్మద్విషయా క్షాన్తిరిత్యర్థః, అస్మాకం గరీయసీ గురుతరా-బహులా, భగవతి వర్తత ఇతి భావః-అస్మై, భూమ్నే సర్వాన్తర్యామిణే-నమః "అఞ్జలిః పరమా ముద్రా క్షిప్రం దేవప్రసాదినీ", ఇత్యుక్తతత్ప్రసాదనిమిత్తాఞ్జలిబన్ధనేన నమస్కరోమీతి భావః ॥ ౩౦ ॥ ॥ ఏవం "ప్రత్యాహ కిం తాన్ విధర్మరాజ," ఇతి పృష్టాం యమోక్తిమభిధాయ తాముపసంహరిష్యమాణోఽన్తరా రాజ్ఞః ప్రశ్నస్య "యద్దైవ నరకాన్నరః। నానోగ్రయాతనాన్నేయాత్", ఇత్యస్యోత్తరం సంగమయతి మునిః ॥ తస్మాదితి త్రిభిః॥ తస్మాదితి॥ హే కౌరవ్య, తస్మాదితిహాసముఖే

ననామమాహాత్మ్యస్యశ్రుతత్వాద్యమోక్త్యాసంవాదితత్వాచ్చ-విష్ణోః-స్సంకీర్తనం-జగతో-మఙ్గళావహం-మహాతాంవిపు లానామప్యం-హసాంపాపానా-మైకాన్తికనిష్కృతంముఖ్యంప్రాయశ్చిత్తం, విద్ధిజానీహి ॥ ౩౧ ॥ వ్రతాదికం తునముఖ్యమిత్యాహ ॥ శృణ్వతామితి ॥ హరే-రుద్దామానివిపులాని-వీర్యాణియశాంసి-ముహుర్ముహుః-శృణ్వతాం-గృణ తాంకథయతాంచ - ఆత్మాచిత్తం - భగవతి-శ్రవణాదినాసుజాతయా-భక్త్యా - యథా-శుధ్యతి-వ్రతాదిభి, స్తథా-నశుధ్య తి ॥ ౩౨ ॥ కృష్ణస్యాఙ్ఘ్రిపద్మయోః-యన్మధురస, స్తం, లెఢిఆస్వాదతఇతితథా-పున-ర్వృజినావహేషుదురితా పాదకేషు-విస్పష్టేషు - ప్రకృతికార్యగతశబ్దాదిషు-నరమతేనసజ్జతే- అన్యస్తుకృష్ణాఙ్ఘ్రిపద్మమధ్వనభిజ్ఞస్తు -కామైశ్శ బ్దాదిభి-ర్హతోఽభిహతః-ఆత్మనఃస్వస్య,రజఃపాపం-ప్రమార్ష్టుముపనేతుం-కర్మప్రాయశ్చిత్తరూపం-ఈహేతకుర్యాత్॥ కర్మవిశినష్టి॥యతఃకర్మణోఽనన్తరం-పునః-రజఃపాపం-స్యాత్సంభావ్యేత ॥ ౩౩ ॥ యమోక్తిముపసంహరతి॥ఇత్థ మితి ॥ హేరాజన్-ఇత్థం - భర్త్రాయమేన-గదితం,,కర్తృకరణే,, తిసమాసః-భగవతో,మహత్త్వంమాహాత్మ్యం-సం స్మృత్యప్రత్యభిజ్ఞాయ-విష్ణుదూతోక్తరీత్యైవజ్ఞాత్వా-వస్మితాధీర్యేషాం - తే,యమకింకరాః- తేనయమశాసనేన,అచ్యు తాశ్రయజనంభగవత్ప్రపన్నజనంప్రతి-శఙ్కమానాఃతత్సమీపగమనేనాస్మాకంభర్తృదణ్డనంస్యాదితిశఙ్కమానా-స్తత ఆరభ్య,తంద్రష్టుంచబిభ్యతి ॥౩౪॥ ఉక్తస్యేతిహాసస్యప్రామాణ్యజ్ఞాపనాయతస్యాప్తప్రణీతత్వమాహ॥ఇతిహాసమి తి॥మలయేపర్వతే,ఆసీనో,భగవాన్-కుమ్భసంభవోఽగస్త్యః -హరి,మారాధయ,న్నిమం-గుహ్యం,మితిహాసం,కథయామా

తమ్ ॥ ౩౧ ॥ శృణ్వతాంగృణతాంవీర్యాణ్యుద్దామానిహరేర్ముహుః । యథాసుజాతయాభక్త్యాశుధ్యేన్నా త్మావ్రతాదిభిః ॥ ౩౨ ॥కృష్ణాఙ్ఘ్రిపద్మమధులిణ్ణపునర్విసృష్టమాయాగుణేషురమతేవృజినావహేషు।అన్య స్తుకామహతఆత్మరజఃప్రమార్ష్టుమీహేతకర్మయతఏవరజఃపునస్స్యాత్ ॥ ౩౩ ॥ ఇత్థంస్వభర్తృగదితంభ గవన్మహత్త్వంసంస్మృత్య విస్మితధియోయమకింకరాస్తే । తేచాచ్యుతాశ్రయజనంప్రతిశఙ్కమానాద్ర ష్టుంచబిభ్యతితతఃప్రభృతిస్మ రాజన్ ॥ ౩౪ ॥ ఇతిహాసమిమంగుహ్యంభగవాన్కుమ్భసంభవః।కథయామాస మలయఆసీనోహరిమర్చయన్ ॥ ౩౫ ॥ ✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲

✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,షష్ఠస్కన్ధే,తృతీయోఽధ్యాయః.✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲

రాజోవాచ ॥ దేవాసురనృణాంసర్గోనాగానాంమృగపక్షిణామ్ । సామాసికస్త్వయాప్రోక్తోయస్తుస్వా యంభువేన్తరే ॥ ౧ ॥తస్యైవవ్యాసమిచ్ఛామిజ్ఞాతుంతేభగవన్యథా।అనుసర్గంయయాశక్త్యాససర్జభగవా న్పరః॥౨॥శ్రీసూతఉవాచ॥ఇతిసంప్రశ్నమాకర్ణ్యభగవాన్బాదరాయణిః।ప్రతినన్ద్యమహాయోగీజగాదము నిసత్తమాః ॥ ౩ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥యదాప్రచేతసఃపుత్రాదశప్రాచీనబర్హిషః।అన్తస్సముద్రాదున్మగ్నాద దృశుర్గాంద్రుమైర్వృతామ్॥ ౪॥ద్రుమేభ్యఃక్రుధ్యమానా॥ స్తేతపోదీపితమన్యవః।ముఖతోవాయుమగ్నించ

సకథితవాన్॥౩౫॥॥ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేతృతీయోఽధ్యాయః॥

ఏవమాకర్ణితస్వాయంభువతత్పుత్రోత్తానపాదప్రియవ్రతతత్సంతతిచరిత్రస్తత్ప్రసఙ్గాత్పృష్టభూగోళశ్రుతత సంస్థానస్తత్ప్రసఙ్గాత్పృష్టనరకనిస్తరణోపాయః శ్రుతపరిహారశ్చ పూర్వంసంక్షేపేణశ్రుతమనుసర్గంవిస్తరేణబుభు త్సుఃపృచ్ఛతిరాజా ॥ దేవాసురేతిద్వాభ్యామ్ ॥ స్వాయంభువే-మన్వన్తరే-యస్తు,దేవాదీనాం-సర్గ-స్ససామాసికఃసంక్షి ప్త- స్త్వయా-ప్రోక్తః- సోభగవన్-న్నునే-తస్యైవసర్గస్యా - ధునా-వ్యాసంవిస్తరం- తేత్వత్తో-జ్ఞాతుమిచ్ఛామి-కోఽసౌ విస్తర-స్తత్రాహ ॥ భగవా,న్పరఃసృజ్యమానప్రకృతిపురుషవిలక్షణః, యయాశక్త్యా,యథాఽనుసర్గం-యంయంవ్యష్టి సర్గం-ససర్జఅకరోత్ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ఏవమాపృష్టోమునిరాహేత్యాహసూతః॥ఇతీతి॥హేమునిసత్తమాః,ఇత్థం-రాజ్ఞః పరీక్షిత స్తంప్రశ్న,మాకర్ణ్య,ప్రతినన్ద్యసాధుపృష్టమితిప్రతినన్ద్య,బాదరాయణి-ర్మహాయోగీ-జగాద ॥ ౩ ॥ గదితమేవాహ ॥యథేత్యాదినా ॥ తత్రభగవాన్బాదరాయణిర్విస్తరేణపృష్టమనుసర్గంవివక్షుస్తావచ్చతుర్థస్కన్ధోక్తం ప్రాచీనబర్హిషఃపుత్రాణాంచరిత్రముపోద్ఘాతత్వేనప్రస్తౌతి ॥ యతఆపూరితాన్తర్యఇత్యన్తేన ॥ ప్రచేతసః-ప్రాచీనబర్హి షో-దశ ,పుత్రాః- యదా- అన్తస్సముద్రాత్సముద్రమధ్యా ,దున్మగ్నా, స్తదా-గాంభూమిం ,దదృశుః,కథంభూతాం, ద్రుమై, ర్వృతాం , నారదోపదేశాత్ప్రాచీనబర్హిషోనివృత్త్యా - అరాజకేనతత్కృష్యాద్యభావాద్ద్రుమైర్వృతామితిభా వః ॥ ౪ ॥ తత- స్తేప్రచేతసఃపుత్రాః , ద్రుమేభ్యః,క్రుధ్యమానా- స్తపసా-దీపితఃమన్యు, ర్యే-స్తాదృశా- స్తేషాంవ్య

క్షాణాం విశక్షయాదగ్ధుమిచ్ఛయా-ముఖాత్-వాయుమగ్నించ-ససృజుః ॥ ౫ ॥ తాభ్యాంవాయ్వగ్నిభ్యాం-నితరాంద హ్యమానాన్ - తాన్ద్రుమాన్ , ఉపలభ్య దృష్ట్వా- హేకురూద్వహ, మహాన్,సోమోరాజాచన్ద్రః-మన్యుంక్రోధం,ప్రశమ యన్నివప్రశమయితుమిత్యర్థః,ఉవాచ ॥ ౬ ॥ హేమహాభాగాః-దీనేభ్యః-ద్రుమేభ్యః-ద్రోగ్ధుం-మార్హథ-కుతః యతో, యూయం- వివర్ధయిషవః లోకాన్వర్ధయితుమిచ్ఛవః - ప్రజానాంపతయశ్చ-స్మృతాః మతః-వివర్ధయిషూణాంప్రజాప తీనామిదందవనస్పతిదాహనమనుచితమితిభావః ॥ ౭ ॥ సత్యంవయంవివర్ధయిషవః ప్రజాపతయశ్చ-కింద్రుమైః ప్ర యోజనమిత్యత్రాహ॥ అహాపితి ॥ ప్రజాపతీనాంబ్రహ్మాదీనామపి-పతిర్విభుః -దహ్యమానద్రుమేష్వప్యన్తరాత్మతయా-వ్యా ప్యస్థిత- స్తథాప్య -వ్యయః అసంస్పృష్టతద్గతవికారః-భగవాన్-హరిరాదౌజగదాదికాలే-వనస్పతీనోషధీశ్చ-ససర్జ - తాన తాశ్చ విశినష్టి ॥ ఇషమూర్జమితి॥ ఊర్జంపత్న్యాఉద్దిశ్య దీయమానమన్నం, ఇషందేవానుద్దిశ్య, ఇషోర్జరూపావనస్పత్యాదయ ఇత్యర్థః - అయంభావః, దేవపితృయజ్ఞావశిష్టాన్నేన ప్రజానాంజీవనంవిహితం ,,యజ్ఞశిష్టాశినస్సన్తోముచ్యన్తే సర్వకిల్బి షైః,,రితిస్మరణాత్ ,, తేత్వఘంభుఞ్జతే పాపా యే పచన్త్యాత్మకారణా ,,దితియజ్ఞానవశిష్టాన్నభక్షణనిన్దనాచ్చ-ఏవంచదే వాద్యుపజీవ్యాన్నరూపేణపరిణమమానాన్వనస్పత్యాదీన్నద్రోగ్ధుమర్హథేతి ॥ ౮ ॥ ఏతదేవోపపాదయతి॥ అన్నమితి॥ తావ,త్పాదచారిణాంచరాణాంభూతానాం - అపాదచారిణోఽచరాః- అన్నంఅద్యాః-అచరేషుతుభూతేష్వద్యాత్తృ భావోనాస్తికింతు తేషాముపభోగ్యత్వాకారఏకఏవేతిభావః ॥ చరేషుతుఆకారద్వయమస్తీత్యాహ ॥ అహస్తేతి ॥ హస్త యుక్తానాంద్విపదాం-అహస్తాశ్చతుష్పదః - అన్నంఅదనీయాః , సామాన్యాభిప్రాయకమేకత్వంక్లీబత్వంచ-చరేషూభ యాకారకథనంవ్యతిరేకదృష్టాన్తార్థం - యథాచరేషు కేషాంచిదత్తృత్వమన్యేషామదనీయత్వం - నతథాఽచరేషు,కింత్వ దనీయత్వమేవే-తిసర్వోపభోగ్యత్వాన్నిరపరాధత్వాచ్చనతద్ద్రోహః కార్యఇతితాత్పర్యమ్ ॥ ౯ ॥ కించ-హేఅనఘాః,

ససృజుస్తద్దిధక్షయా ॥ ౫ ॥ తాభ్యాంనిర్దహ్యమానాంస్తానుపలభ్యకురూద్వహ। రాజోవాచమహాన్సోమో మన్యుంప్రశమయన్నివ॥ ౬॥ మాద్రుమేభ్యోమహాభాగాదీనేభ్యోద్రోగ్ధుమర్హథ।వివర్ధయిషవోయూయంప్ర జానాంపతయస్స్మృతాః॥ ౭॥ అహోప్రజాపతిపతిర్భగవాన్హరిరవ్యయః।వనస్పతీనోషధీశ్చససర్జోర్జమిషంవి భుః॥ ౮॥ అన్నంచరాణామచరాహ్యపాదః పాదచారిణామ్।అహస్తాహస్తయుక్తానాంద్విపదాంచచతుష్ప దః ॥ ౯ ॥ యూయంచపిత్రాన్వాదిష్టాదేవదేవేనచానఘాః।ప్రజాసర్గాయహికథంవృక్షాన్నిర్దగ్ధుమిచ్ఛథ॥౧౦॥ ఆతిష్ఠతసతాంమార్గంకోపంయచ్ఛతదీపితమ్।పిత్రాపితామహేనాపిజుష్టంవః ప్రపితామహైః॥౧౧॥ తోకా నాంపితరౌబన్ధూదృశః పక్ష్మస్త్రియాః పతిః।నృపః ప్రజానాంభిక్షూణాంగుహ్యజ్ఞానాంబుధస్సుహృత్॥ ౧౨ ॥ అన్తర్దేహేషుభూతానామాత్మాఽఽస్తేహరిరీశ్వరః।సర్వంతద్ధిష్ణ్యమీక్షధ్వమేవంవస్తోషితోహ్యసౌ॥౧౩॥ య

యూయం- పిత్రాప్రాచీనబర్హిషా, దేవదేవేనతపసాతోషితేనభగవతాచ,ప్రజాసర్గాయ-నిర్దిష్టాః-హి,యతఏవ-మతః- కథం-వృక్షా-న్నిర్దగ్ధు-మర్హథ ॥ ౧౦॥ అత-స్సతాంమార్గ,మాతిష్ఠతఆశ్రయత,కథంభూతం-వఃయుష్మాకం-పిత్రాప్ర చేతసా,తత్పిత్రా,యేచ,వః, ప్రపితామహాదయ,స్తైశ్చ,జుష్టంసేవితం-పిత్రాద్యాచరితమేవసన్మార్గమాశ్రయతేత్యర్థః- దీపితంకోపం,యచ్ఛతఉపసంహరత ॥ ౧౧ ॥ కించ-భగవతస్సర్వరక్షకస్యశరీరత్వాద్వనస్పతిషుక్రోధోఽయుక్తఇ త్యాహ॥ తోకానామితి ॥ తోకానాంబాలానాం - పితరౌమాతాపితరౌ,యథా,బన్ధూరక్షకౌ,యథా,దృశః-పక్ష్మ-బన్ధుః- యథావా, స్త్రియాః - పతి-ర్బన్ధుః - యథా,ప్రజానాం,నృపః-యథాచ,భిక్షూణాం,భిక్షేత్యధ్యాహారః-యథావా-గుహ్య జ్ఞానాంప్రయోగకుశలానాం - బుధఃమీమాంసాభిజ్ఞ- స్తథా-భగవాన్రక్షకస్సుహృచ్చ , భూతానా,మన్తర్దేహేషుహృద యేషు,ఆత్మా , ఈశ్వరః,అన్తఃప్రవిశ్యనియన్తా , హరి,రాస్తే-అత,స్సర్వంజగ-త్తస్యభగవతో, ధిష్ణ్యంస్థానం,శరీరమి త్యర్థః , ఈక్షధ్వంపశ్యత-ఏవమీక్షణే - అసౌభగవాన్,వఃయుష్మాకం-తోషితో,భవతి-యద్వా,ప్రతినియతరక్షకత్వవ్యవ స్థాముల్లఙ్ఘ్యకథంవాద్రోగ్ధుమర్హస్తీత్యాహ ॥ తోకానామితి ॥ తోకాదీనాంపిత్రాదయఇవ- ప్రజానాంచరాచరాత్మకా నాం - నృపః,బన్ధుఃరక్షకస్సుహృచ్చ,కించ,భగవచ్ఛరీరత్వాచ్చనద్రోహః కార్యఇత్యాహ॥ అన్తర్దేహేష్వితి॥ ఉక్తఏవార్థః॥ గుహ్యజ్ఞానామితిభిక్షువిశేషణంవా , గుహ్యంపరమాత్మస్వరూపాదికం-జ్ఞాతుమిచ్ఛూనాం , భిక్షూణాంసన్యాసినాం- బుధఇవతదుపదేష్టావిద్వానివేత్యర్థః-రక్షణంచసర్వతోనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణాత్మకమేవ ॥ ౧౨॥ ౧౩ ॥ కించ,క్రో ధోపశమస్యాభ్యుదయహేతుత్వాచ్చతముపసంహరతేత్యాహ ॥ యఇతి ॥ దేహే,ఆకాశా,త్సముత్పతితం,యదృచ్ఛయో త్పన్నమిత్యర్థః- యద్వా, దేహే,ఆకాశాద్ధృదయవివరా-త్సముత్పతిత,ముల్బణందుస్సహం,మన్యుంక్రోధ-మాత్మజిజ్ఞా సయాస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిచారేణ, యచ్ఛేదుపసంహరేత్ , సపుమాన్,గుణాన్సత్త్వాదీ,నతివర్తతేక్రమేణ

సంసారబన్ధాన్ముక్తో భవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అతో, దగ్ధైః, అతఏవ, దీనైః, ద్రుమైః, అలం, దీనద్రుమదాహనేనాలమిత్యర్థః, ఖిలానామవశిష్టానాం, ద్రుమాణాం-వః యుష్మాకం, శివం, అస్తు-వార్క్షీ వృక్షైః పాలితా, ఏషా, వరా సులక్షణా, కన్యా మారిషాఖ్యా, పత్నీత్వే పత్నీత్వేనేత్యర్థః, ప్రతిగృహ్యతాం, యుష్మాభిరితి శేషః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఇతీత్థ-మామన్త్ర్య సాన్త్వయిత్వా, ఆప్సరసీం అప్సరో దేహాదావిర్భూతాం, ఋషివీర్యసంభూతాం, వరారోహాం వరైః రారోఢుముద్వోఢుం యోగ్యాం, కన్యాం, తేభ్యో, దత్వా-సోమో రాజా, యయౌ గతః, తత, స్తే ప్రాచేతసాః, స్వధర్మేణ, తా, ముపయేమిరే వివాహితవన్తః, ధర్మేణేత్యనేన ‹‹అపృథగ్ధర్మశీలానాం సర్వేషాం వస్సుమధ్యమా। అపృథగ్ధర్మశీలేయం భూయాత్పత్న్యర్పితాశయా››, ఇతి, భగవతోక్తత్వాద్బహుభిరేకస్యాః పాణిగ్రహణాదోషావహ ఇతి శఙ్కా నకార్యేతి సూచితమ్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తేభ్యః ప్రాచేతసేభ్యః - తస్యామాప్సరస్యాం - హే రాజన్-దక్షః ప్రజాపతిః-ప్రాచేతసో, ఽభూత్ ఉత్పన్నః - పూర్వం బ్రహ్మణోఽఙ్గుష్ఠాజ్జాతో దక్షోఽథ రుద్రాద్రేరుచాపరాధవశాత్తం దేహం విహాయాస్యాం మారిషాయాం - ప్రాచేతసనామా, ఽజాయతేత్యర్థః - తథా చోక్తం చతుర్థే ‹‹ యస్యాం మహదవజ్ఞానాదజన్యజనయోనిజః ››, ఇతి, ప్రాచేతసం విశినష్టి॥ యస్యేతి॥ యస్య ప్రాచేతసస్య-దక్షస్య - ప్రజాసర్గేణ-త్రయోలోకా-ఆపూరితాః-ప్రాయశో లోకత్రయస్థాః ప్రజాస్తత్సంతానరూపా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ దక్షః ప్రాచేతసః-దుహితృషు-వాత్సల్యయుక్తః- రేతసా వీర్యేణ-మనసా సంకల్పేన చ-యథా-భూతాని-ససర్జ-తథా తత్సర్జనం-వదతో-మమ మత్తః-అవహితమనాః-శ్శృణు ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ పూర్వం ప్రథమం-ప్రజాపతిః ప్రాచేతసః - మనసైవ సంకల్పేనైవ-ఇమాః ప్రజా-స్ససర్జ - కాః-దేవాదీన్-తథా-నభ ఏవ స్థలం యేషాం, జలమేవౌకః స్థా

స్సముత్పతితం దేహ ఆకాశాన్మన్యుముల్బణమ్। ఆత్మజిజ్ఞాసయా యచ్ఛేత్స గుణానతిరిచ్యతే ॥ ౧౪ ॥ అలం దగ్ధైర్ద్రుమైర్దీనైః ఖిలానాం శివమస్తు వః। వార్క్షీ హ్యేషా వరా కన్యా పత్నీత్వే ప్రతిగృహ్యతామ్ ॥ ౧౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యామన్త్ర్య వరారోహాం కన్యామాప్సరసీం నృప। సోమో రాజా యయౌ దత్వా తే ధర్మేణోపయేమిరే ॥ ౧౬ ॥ తేభ్యస్తస్యామభూద్రాజన్ దక్షః ప్రాచేతసః కిల। యస్య ప్రజావిసర్గేణ లోకా ఆపూరితాస్త్రయః ॥ ౧౭ ॥ యథా ససర్జ భూతాని దక్షో దుహితృవత్సలః। రేతసా మనసా చైవ తన్మమావహితశ్శృణు ॥ మనసైవాసృజత్పూర్వం ప్రజాపతిరిమాః ప్రజాః। దేవాసురమనుష్యాదీన్నభస్స్థలజలౌకసః ॥ ౧౯ ॥ తమబృంహితమాలోక్య ప్రజాసర్గం ప్రజాపతిః। విన్ధ్యపాదానుపవ్రజ్య సోఽచరద్దుశ్చరం తపః ॥ ౨౦ ॥ తత్రాఘమర్షణం నామ తీర్థం పాపహరం పరమ్। ఉపస్పృశ్యానుసవనం తపసాతోషయద్ధరిమ్ ॥ ౨౧ ॥ అస్తౌషీద్ధంసగు

❁ దక్షకృతహంసగుహ్యాఖ్యస్తోత్రమ్ ❁

హ్యేన భగవన్తమధోక్షజమ్। తుభ్యం తదభిధాస్యామి కస్యాతుష్యద్యతో హరిః ॥ ౨౨ ॥ దక్ష ఉవాచ ॥ నమః ప

నం యేషాం, తాన్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ త, మేవం మనసా క్రియమాణం, ప్రజాసర్గం-అబృంహితమప్రవృద్ధ, మాలోక్య, స ప్రజాపతిః ప్రాచేతసః - విన్ధ్యస్య, పాదాన్, ప్రత్యన్తపర్వతాన్, ఉపవ్రజ్య ఉపగత్య - దుశ్చరమితరైః కర్తుమశక్యం-తపః, ఆచరత్ కృతవాన్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తత్ర విన్ధ్యపాదేషు, త్రికాల-మఘమర్షణాఖ్యం-పాపహరం, పుణ్యం, తీర్థ-ముపస్పృశ్య, తత్ర స్నాత్వేత్యర్థః, తపసా, హరి, మతోషయ, దారాధితవాన్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తథా భగవన్తమధోక్షజం హంసగుహ్యాఖ్యేన స్తోత్రేణాస్తౌషీత్, తమేవ స్తోత్రం తుభ్యమభిధాస్యామి ॥ స్తోత్రం విశినష్టి ॥ యతః యేన స్తోత్రేణ, హరిః, తస్య ప్రాచేతసస్య ప్రజాపతే, రతుష్యత్ తుష్టోఽభూత్, ప్రసన్నోఽభూదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ హంసగుహ్యాఖ్యం స్తోత్రముపదిశతి, నమః పరాయేత్యాదినా-స ఈశ్వరో మే కురుతాం మనోరథ, మిత్యన్తేన ప్రథమం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం సత్యసంకల్పం ప్రకృతేర్నియన్తారమపరిచ్ఛిన్నం ప్రమాణశూన్యావధిం సర్వకారణం నమస్కరోతి, పరాయ చిదచిద్విలక్షణాయ, తావచ్ఛిద్వ్యావర్తకధర్మయోగమాహ ॥ అవితథానుభూతయ ఇతి ॥ అవితథా అమోఘా- అనుభూతిస్సఙ్కల్పరూపాత్మకం జ్ఞానం - యస్య, సత్యసఙ్కల్పాయేత్యర్థః - జీవస్త్వసత్యసఙ్కల్ప ఇతి తతోఽనేనాస్య వ్యావృత్తిః-అచిద్వ్యావర్తకం ధర్మమాహ॥ గుణత్రయాభాసనిమిత్తబన్ధవే గుణత్రయాభాసస్సత్త్వాదిగుణత్రయోన్మేష- స్తస్య - నిమిత్తం కారణం ప్రకృతి - స్తస్యాః - బన్ధవే ఆశ్రయభూతాయ - ప్రకృతిశరీరకాయ తన్నియన్త్ర ఇత్యర్థః, అనేనాచితోఽస్య వ్యావృత్తిః- ఏవం పదద్వయేన చిదచిద్వ్యావృత్తిః, నన్వయం ప్రజాపతివాక్యోదిత ఆవిర్భూతసత్యసఙ్కల్పః ప్రకృతివియుక్తః కిం ముక్తో జీవః - నేత్యాహ॥ గుణతత్త్వబుద్ధిభిరదృష్టధామ్నే గుణతత్త్వబుద్ధిభిః గుణత్రయకార్యభూతపృథివ్యాదితత్త్వవిషయబుద్ధిభిః - అదృష్టమనుపలక్షితం - ధామ స్వరూపం - యస్య - ముక్తస్తు సంసారదశాయాం పృథివ్యాదిసఙ్ఘాతపరిణామభూతశరీరవిషయకబుద్ధిభిర్దృష్టోఽయం న

సుషుప్త్యోఽయమిత్యుపలక్షిత ఇతి తతోఽస్యానేనవ్యావృత్తిః-తర్హి కిం నిత్యసిద్ధః - నేత్యాహ, నివృత్తమానావధయే-నివృత్తం, మానం-యస్మాన్నివృత్తమాన, స్తాదృశోఽవధిరియత్తా - యస్య - సతథోక్తః - ప్రమాణశూన్యావధయే త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితస్వరూపాయేత్యర్థః-నిత్యసిద్ధస్తుజీవః-స్వరూపతః పరిచ్ఛిన్న ఇతి తతోఽనేనాస్యవ్యావృత్తిః-స్వయంభువేస్వయంకారణాన్తరశూన్యాయ-సర్వకారణాయేతిభావః-గుణత్రయాభాసనిమిత్తబన్ధవ ఇత్యనేన అచిదాశ్రయత్వముక్తమ్* ॥ ౨౩ ॥ * అథ చేతనబన్ధుత్వమాహ ॥ నయస్యేతి ॥ పురే దేహే, సంవసతః జీవాన్తరాత్మతయావసతః-సఖ్యుర్హితైకకారిణః-యస్యపరమాత్మనః- సఖ్యం తచ్ఛేషభావం, నావైతి-గుణినోరత్నాదే, ర్గుణ ఇవ ప్రభాదివత్ -అపృథక్సిద్ధప్రకారభూతోఽవసన్, తద్ధార్యత్వేనవసన్, సఖాత్వగతాతిశయాధానైకస్వరూపతయామిత్రం - అయం పురుషః, నావైతి నానుసంధత్త ఇత్యర్థః-తత్రహేతు, రవ్యక్తదృష్టిః - దేహగోచరజ్ఞానః- తస్మై సఖ్యే-పరమపురుషాయ-నమస్కరోమి, ‹‹ద్వాసుపర్ణా›› ఇతి శ్రుత్యర్థోఽత్రవివక్షితః* ॥ ౨౪ ॥ *నావైతీత్యేతత్ప్రపఞ్చయతి॥ దేహ ఇతి॥ దేహశ్చ-అసవః, ఇన్ద్రియాణి-ప్రాణా వా-మనసః మనోవృత్తయః-జ్ఞానేన్ద్రియాణి వా - భూతాని పృథివ్యాదీని-మాత్రాః, గన్ధాదీని-తద్గ్రాహకాణి కర్మేన్ద్రియాణి వా-ఏతాని-ఆత్మానం స్వస్వరూపం - పరం స్వేభ్యః విలక్షణం - అన్యం జీవాత్మానం-న విదుః, పుమాన్ జీవస్తు, య-త్సర్వం దేహాదికం-త-ద్వేద - దేహాదికం జానాతీత్యర్థః-ఏవం తజ్జ్ఞో దేహాద్యభిజ్ఞోఽపి -జీవః - యం సర్వజ్ఞం-దేహాదికం జీవం స్వగుణాన్ స్వాత్మానం చ జానానం - భగవన్తం, తద్గుణాంశ్చ, న వేద -త-మనన్తమపరిచ్ఛిన్న-మీడే స్తౌమి-దేహాదయో దృష్టాన్తార్థతయోపాత్తాః- యథా దేహాదయః, స్వస్వరూపం తస్మాద్విలక్షణం జీవాత్మానం చ న విదు - రేవం పుమాన్ దేహాద్యభిజ్ఞోఽపి సర్వజ్ఞం తద్గుణాంశ్చ న వేదేత్యర్థః* ॥ ౨౫ ॥ *సర్వజ్ఞమిత్యనేనాభిప్రేతం పరమాత్మనస్సర్వజ్ఞత్వం -జీవస్య పరమాత్మనా సంశ్లేషదశాయాముషితదనభిజ్ఞతాం చో- పపాదయతి ॥ యదేతి ॥ నామరూపరూపస్య దేవమనుష్యబ్రాహ్మణాదినామ

గాయావితథానుభూతయే గుణత్రయాభాసనిమిత్తబన్ధవే। అదృష్టధామ్నే గుణతత్త్వబుద్ధిభిర్నివృత్తమానాయ దధే స్వయంభువే ॥ ౨౩ ॥ నయస్యసఖ్యం పురుషో*వైతి సఖ్యుస్సఖావసన్ సంవసతః పురేఽస్మిన్। గుణో యథా*గుణినోఽవ్యక్తదృష్టే స్తస్మై మహేశాయ నమస్కరోమి ॥ ౨౪ ॥ దేహోఽసవోఽక్షా మనవో*భూతమాత్రా నాత్మానమన్యం చ విదుః పరం యత్। సర్వం పుమాన్వేద గుణాంశ్చ తద్జ్ఞో న వేద సర్వజ్ఞమనన్తమీడే ॥ యదోపరామో మనసో*నామరూపరూపస్య దృష్టస్మృతిసంప్రమోషాత్। *య ఈయతే కేవలయా స్వసంస్థయా హంసాయ తస్మై శుచిసద్మనే నమః ॥ ౨౬ ॥ మనీషిణోఽన్తర్హృది సంనివేశితం స్వశక్తిభి*ర్నవభి

రూపకస్య-మనసో - యదా-దృష్టస్మృతిసంప్రమోషాత్-దృష్టస్య-స్మృతిః స్మరణం- దృష్టస్మృతిః స్వప్నావస్థోచ్యతే-తస్యాస్సంప్రమోషాత్ నివృత్త్యా -ఉపరామస్సుషుప్తిః - తదా - యః పరమాత్మా, ఈయతే ప్రాప్యతే - జీవేన సమన్వితో భవతి, ‹‹ప్రాజ్ఞేనాత్మనా సంపరిష్వక్తో న బాహ్యం కించన వేద నాన్తరం ›› ‹‹ఏష సుప్తేషు జాగర్తి›› ఇతి శ్రుత్యర్థోఽత్రవివక్షితః - జీవస్యాప్రబోధేఽపి పరమాత్మా ప్రబుద్ధ ఇత్యర్థః- సర్వథాదుర్జ్ఞేయత్వే అనుపాస్యత్వం స్యాదితి శఙ్కాం వారయతి - కేవలయేతి ॥ య ఇత్యనుషజ్యతే॥ యశ్చ, కేవలయా రాగాదికాలుష్యరహితయా-స్వసంజ్ఞయా స్వాభావికజ్ఞానేన ఉపాసనాత్మకజ్ఞానేన ఈయతే అవగమ్యతే - ప్రాప్యతే వా-తస్మై, హంసాయ శుద్ధాయ-శుచిసద్మనే శుద్ధాన్తఃకరణసద్మనే, ఉపాసనవిశుద్ధాన్తఃకరణే సన్నిహితాయేత్యర్థః - యద్వా, కేవలయా స్వసంజ్ఞయా-హంసాయ విశుద్ధాయ- రాగాద్యకలుషితేనాపరిచ్ఛిన్నానన్దరూపస్వస్వరూపవిషయకనిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నధర్మభూతజ్ఞానేన విశుద్ధాయ అస్పృష్టచిదచిద్ధర్మాయ-శుచిసద్మనే-ఉపాసనయా పరిశుద్ధమన్తఃకరణం-సద్మ అభివ్యక్తిస్థానం-యస్య -తస్మై ఇత్యర్థః ‹‹హంసశ్శుచిష›› దితి శ్రుత్యర్థోఽత్రాభిప్రేతః* ॥ ౨౬ ॥ *శుచిసద్మన ఇత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ మనీషిణ ఇతి॥ త్రివృద్భిః త్రగుణాయాం-వృత్ వర్తనం-యత్ర-తత్ త్రివృత్-త్రికమిత్యర్థః-తద్రూపాభి-స్త్రికత్రయమాపన్నాభిరితి యావత్ -నవభిశ్శక్తిభిః ‹‹శ్రియా పుష్ట్యా గిరా కాన్త్యా కీర్త్యా తుష్ట్యేళయోర్జయా। విద్యయాఽవిద్యయా శక్త్యా మాయయా చ నిషేవిత›› మితి వక్ష్యమాణాభిశ్శక్తిభిః కార్యోపయోగ్యపృథక్సిద్ధవిశేషణరూపాభిశ్శక్తిభిస్సహ- న్తర్హృది సంనివేశితం స్వేచ్ఛయా సంనివిష్టం - గూఢం బాహ్యైః కరణైరగ్రాహ్యం, అనేన ‹‹తం దుర్దర్శం గూఢమనుప్రవిష్టం గుహాహితం గహ్వరేష్ఠం పురాణమ్। అధ్యాత్మయోగాధిగమేన దేవం మత్వా›› ఇతి శ్రుత్యర్థోఽత్రవివక్షితః - దుర్గ్రహం మనసా గ్రహీతుమశక్యం - గుహాయాం హృదయే నిహితం- గహ్వరేష్ఠే ఇత్యన్తరాత్మతయేతి తథా-యం-మనీషిణః పరమాత్మయాథాత్మ్యవివేచనకుశలాః-మనీషయా యోగపరిశుద్ధయా-ధియా-

నిష్కర్షన్తి ప్రకృతిపురుషాభ్యాం వివిచ్య పశ్యన్తీత్యర్థః - యథా - మథ్నామథనసాధనేనోత్తరారణినా - దారుణి అధస్తనారణౌ - సాఞ్చదశ్యమగ్నిం - నిష్కర్షన్తి-తద్వత్-సాఞ్చదశ్యం పఞ్చదశీయకర్మసంబన్ధినం - దర్శపూర్ణమాసానుష్ఠానం హి పఞ్చదశ్యుపక్రమమగ్న్యాధానమపేక్షితే దితో ఽగ్నిః సాఞ్చదశ్య ఇత్యుచ్యతే - యం, నిష్కర్షన్తి-సవా ఇత్యుత్తరేణాన్వయః ॥ ౨౭ ॥ ఏవముక్తవిధం పరమాత్మానం-మనైశ్వర్యైశ్చ తదసాధారణైర్ధర్మైర్విశింషన్ తదనుగ్రహం ప్రార్థయతే॥ సవా ఇతి ॥ సవై-ఉక్తవిధో భగవాన్-అశేషాస్సర్వే - విశేషా వికారా-యస్యా-స్తస్యా-మాయాయాః-నివృత్త్యా, యన్నిర్వాణసుఖం దుఃఖాసంభిన్నం మోక్షసుఖం -తస్మిన్ననుభూతిరనుభవో - యస్య - ముక్తానామనుభవవిషయ ఇత్యర్థః-య ఈదృశ-స్స ఏవ-సర్వనామా-సర్వైశ్శబ్దైర్వాచ్య ఇత్యర్థః- సర్వస్సర్వశ్శబ్దః-నామ - యస్య, ఇతి వా, "సర్వశ్శర్వశ్శివస్థాణుః" రితి నామపాఠాత్ -సర్వశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తప్రాకల్యాశ్రయ ఇత్యర్థః-సర్వనామత్వే హేతుః-స చ విశ్వరూప ఇతి, విశ్వశరీరకత్వాత్సర్వశబ్దవాచ్య ఇతి భావః-విశ్వాన్తర్గతవస్తువాచినశ్శబ్దాస్తచ్ఛరీరం తమేవాభిదధతి-శరీరవాచినాం శబ్దానాం శరీరిపర్యన్తబోధనశక్తేః - యద్వా, సర్వశబ్దస్య కృత్స్నజగద్వాచిత్వాత్తస్య చ తచ్ఛరీరత్వాత్ప్రవృత్తినిమిత్తప్రాకల్యేన తమేవాభిధత్త ఇతి భావః-నను-విశ్వరూపత్వం పరగతధర్మాసంస్పర్శనం చేతి కథమేతదుభయం, తత్రాహ - అనిరుక్తాత్మశక్తిః, వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యా - స్వాభావిక్యాశ్శక్తయో-యస్య, విచిత్రశక్తిత్వాత్తదుభయోపపత్తిరితి భావః-ఏవంభూతో-మమ-ప్రసీదతాం-మామనుగృహ్ణాత్విత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ నను-యది విశ్వం తస్య శరీరం న తు స్వరూపం తర్హి తస్య స్వరూపం కేన లక్ష్యత ఇత్యత్రాహ ॥ యద్యదితి ॥ యద్య, ద్వచసా నిరుక్తం శబ్దేనాభిహితం-జాతిగుణాదికం ప్రవృత్తినిమిత్తీకృత్య శబ్దేన బోధితం, తథా-ధియా-నిరూపితం వ్యవసితం - అక్షభిరిన్ద్రియై-ర్గృహీతం-ఉత అపి-మనసా-నిరూపితం సంకల్పితం-యద్యపి-యస్య, స్వరూపం-మాభూత్ న భవతి-కింతు శరీరమేవేతి భావః-వచ ఆదిభిర్నిరుక్తాదేస్తత్స్వరూపత్వాభావే హేతుః-గుణరూపహేత్త్వితి-గుణరూపాః సత్త్వాదిగుణాత్మకా-హేతవో-యస్య-త - ద్గుణరూపహేతు-సత్త్వాది

శ్చ త్రివృద్భిః। వహ్నిం యథా దారుణి సాఞ్చదశ్యం మనీషయా నిష్కర్షన్తి హ గూఢమ్ ॥ ౨౭ ॥ స వై మమాశేషవిశేషమాయానిషేధనిర్వాణసుఖానుభూతిః। స సర్వనామా స చ విశ్వరూపః ప్రసీదతామనిరుక్తాత్మశక్తిః ॥ ౨౮ ॥ యద్యన్నిరుక్తం వచసా నిరూపితం ధియాఽక్షభిర్వా మనసోఽత యస్య। మా భూత్స్వరూపం గుణరూపహేతు స వై గుణాపాయవిసర్గలక్షణః ॥ ౨౯ ॥ యస్మిన్యతో యేన చ యస్య యస్మై యద్యో యథా

గుణత్రయకార్యం సత్త్వాదిగుణగతమేవ-న తు తత్స్వరూపగతోఽసాధారణాకారః-యేన తదుపలక్ష్యం పరమాత్మస్వరూపం స్యాత్-గుణరూపం హి తదితి పాఠే-హి యస్మాత్, ద్గుణరూపం గుణానామేవ రూపం-గుణరూపవర్ధితమితి పాఠాన్తరే గుణరూపైస్సత్త్వాదిగుణగతైరసాధారణాకారై - ర్వర్ధితమారబ్ధమిత్యర్థః -తథాప్య, సౌ పరమాత్మా-గుణాపాయవిసర్గలక్షణః-గుణాపాయవిసర్గో గుణకార్యభూతప్రపఞ్చస్య సంహారసర్గౌ-లక్షణం-యస్య, స తథోక్తః-అపాయవిసర్గశబ్దాభ్యాం స్థితిరపి వివక్ష్యతే-యద్యపి కార్యాత్మకం జగన్న పరమాత్మనో లక్షణం-తథాపి కార్యప్రపఞ్చగతోత్పత్తిస్థితిప్రలయకారణత్వం పరమాత్మనోఽసాధారణో ధర్మ ఇతి- తేన తత్స్వరూపముపలక్ష్యత ఇత్యర్థః - ప్రపఞ్చజన్మాదికారణత్వమపి న పరమాత్మస్వరూపస్య విశేషణతయా లక్షణం - కారణత్వస్య చిదచిద్విశిష్టబ్రహ్మనిష్ఠత్వేన విశేష్యభూతబ్రహ్మస్వరూపనిష్ఠత్వాభావాత్-కింతు-చన్ద్రాదేశ్శాఖాగ్రాదివదుపలక్షణతయా లక్షణమితి బోధ్యమ్ ॥ ౨౯ ॥ నను-దేవమనుష్యాదిశరీరనిర్వర్త్యం కర్మ - త-దాత్మభూతజీవకర్తృకం-తద్బన్ధకం చ దృష్టం-యత్సన్యస్య సుఖదుఃఖేచ్ఛాదివచ్చేతనధర్మత్వాత్-ఏవం కృత్స్నం చిదచిదాత్మకం జగత్పరమాత్మనశ్శరీరం చేత్తద్వ్యాపారో ఽప్యనేకకారకనిర్వర్త్యః పరమాత్మాశ్రయ ఏవ స్యాదిత్థం సతి స బధ్యేత-తథా చ "నిష్క్రియం నిష్కల" మిత్యాదిశ్రుతివిరోధః - కిం చైకస్య చేతనస్యైకదైకమేవ శరీరం దృష్టం - అతః కథమేకస్య పరమాత్మనో దేవమనుష్యాదీన్యనేకాని శరీరాణీతి న విశ్వరూపత్వం పరమాత్మనస్సంభవతి, యద్యసౌ కారణత్వాత్కార్యభూతవిశ్వరూపః కార్యకారణయోరభేదాదిత్యుచ్యతే-తర్హి వచ ఆదిభిర్నిరుక్తాదికం తస్య స్వరూపమేవ స్యాత్-పరిణామికారణస్యాధిష్ఠాత్రపేక్షత్వదర్శనాత్తస్యాప్యధిష్ఠాత్రపేక్షేతి, పూర్వోక్తపరత్వవిరోధ ఇత్యాద్యాశఙ్కాం నిరాకరోతి ॥ యస్మిన్నితి ॥ తావదనేకకారకనిర్వర్త్యస్య వ్యాపారస్య పరమాత్మాయత్తత్వమభ్యుపగమ్యత ఏవేతి న చోద్యం దనీయమిత్యాహ, యస్మిన్నితి పూర్వార్ధేన - తత్ర యస్మిన్నిత్యాదిభిర్విభక్తిభిరధికరణాపాదానకరణసంప్రదానకర్మకర్తృశక్తయో వివక్షితాః-యస్యేతి షష్ఠ్యా తు సంబన్ధసామాన్యం-కురుత ఇతి ప్రయోజకకర్తృశక్తిః - కార్యత ఇతి ప్ర

౨౯ శ్లో॥ పా॥ ౧ గుణరూపం హి తత్ * ౨ గుణరూపవర్ధితమ్

ప్రయోజ్యకర్తృశక్తిః, యదిత్యనేన కాలః-ఉక్తశక్తీనాం కాలోపాధికత్వాత్-యథేతిపాఠేతు,ఉక్తకారకశక్తిగతాః ప్రకారవిశేషావివక్షితాః, క్రియతే కార్యతే చేతి కృఞ్ ధాతునా తత్తత్కారకనిష్పాద్యాః క్రియా వివక్షితేతి తత్తత్కారకాశ్రయత్వకృతాః క్రియాగతవిశేషానిర్దిశ్యన్తే,యస్మిన్నిత్యాదీనాం తదిత్యుత్తరేణాన్వయః,సప్తమ్యాదివిభక్తిప్రకృతిభూతైర్యచ్ఛబ్దైస్త్వధికరణాదికారకశక్త్యాశ్రయాణి వస్తూని వివక్షితాని , కురుతే కార్యతే చేత్యత్ర లకారేణ ప్రయోజ్యప్రయోజకకర్తృశక్త్యాశ్రయం ద్రవ్యమపి వివక్షితం,లకారాణాం కృతిమత్యేవ శక్తిరిత్యన్యత్ర విస్తరః , సుప్తిఙన్తస్థలే చ ప్రకృత్యర్థవిశేష్యకశాబ్దబోధః - ఏవంచ తత్తద్వ్యాపారనిర్వర్తకాధికరణాదిశక్త్యాశ్రయాణి ద్రవ్యాణి సంబన్ధసామాన్యాశ్రయంచ తద్బ్రహ్మేత్యర్థః - శక్త్యాశ్రయవస్తూనాం పరమాత్మశరీరత్వేనాపి శేషిణత్వాత్తస్యైవ ముఖ్యత్వేనాధారశక్త్యాశ్రయత్వాత్సర్వస్య వ్యాపారస్య తదాయత్తత్వముపపన్నమితి భావః ॥ నన్వేవం కారకశక్త్యాశ్రయత్వప్రయుక్తం పరమాత్మనస్సక్రియత్వం తత్ప్రయుక్తం కార్యత్వం తత్ప్రయుక్తమనిత్యత్వం చ ప్రసజ్యేత,తథాచ ‶నిష్కలం నిష్క్రియం శాన్తం నిరవద్యం నిరఞ్జనం″ ఇత్యాదిశ్రుతవిరోధః-అత ఆహ, ప్రాక్ప్రసిద్ధమితి- హేతురితిచ- హేతుః ప్రాక్ప్రసిద్ధమిత్యనేన కార్యావస్థాయాః పూర్వం కారణత్వేనావస్థితత్వముచ్యతే - అయంభావః ‶తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్ తదనుప్రవిశ్య సచ్చ త్యచ్చాభవత్, అన్తః ప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానాగ్ం సర్వాత్మా॥ ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి,″ ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృత్యాదిప్రమాణవశాత్కార్యస్య జగతశ్చిదచిదీశ్వరాత్మకత్వమభ్యుపేత్యం , కార్యసజాతీయత్వాచ్చ కారణస్య,తదపి తత్త్రయాత్మకమేవ యుక్తిబలాత్ ‶సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ । ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపి,″ ఇత్యాదిప్రమాణబలాచ్చాభ్యుపగన్తవ్యం ,తత్ర కార్యావస్థాయాం కారణావస్థాయాంచ ‶య ఆత్మని తిష్ఠన్ యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్ యోఽక్షరమన్తరే సంచరన్ యస్యాక్షరం శరీరం యోఽవ్యక్తమన్తరే సంచరన్ యస్యావ్యక్తం శరీర″ మిత్యాదిప్రమాణబలాదాత్మత్వేన పరమాత్మనో విశేష్యత్వం , చిదచితోశ్శరీరత్వేన విశేషణత్వం చైషితవ్యం - ఏవంచ కారణత్వేనావస్థితం బ్రహ్మ సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టం కార్యావస్థాయాం స్థూలచిదచిద్విశిష్టత్వేనావస్థితమితి కారకశక్త్యాశ్రయత్వస్య తస్మిన్ శరీరభూతచిదచిద్ద్వారకత్వాత్తత్ప్రయుక్త సక్రియత్వాదికమపి తద్ద్వారకమేవేతి విశేష్యభూతే తస్మిన్నతస్య సాక్షాత్ప్రసఙ్గః - నిష్క్రియత్వాదిశ్రవణం తు విశేష్యభూత బ్రహ్మస్వరూపాభిప్రాయమితి న తద్విరోధః - కార్యావస్థకారణావస్థయోస్తస్య చిదచిచ్ఛరీరకత్వా

కురుతే కార్యతే చ । పరావరేషాం పరమం ప్రాక్ప్రసిద్ధం తద్బ్రహ్మ తద్ధేతురనన్యదేకమ్॥౩౦॥ యచ్ఛక్తయో

దేవ విశ్వరూపమప్యుపపన్నం ‶ఏషోఽణురాత్మే″ త్యాదిశ్రుతివశాజ్జీవస్యాణుపరిమాణత్వావగమాత్తస్యైకదాఽనేకశరీరాన్తః ప్రవేశాసంభవేపి ‶సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మే″త్యాదిశ్రుత్యా తత్స్వరూపస్యాపరిచ్ఛిన్నత్వావగమాత్తస్యానేకశరీరేషు జీవాన్తః ప్రవేశేన నియమనం సంభవతీత్యనేకశరీరకత్వోపపత్తిః - కార్యావస్థాయాం కారణావస్థాయాంచ చిదచిచ్ఛరీరకత్వాద్విశ్వరూపత్వమపి తస్యోపపన్నం , నను-విశ్వరూపత్వం నామ విశ్వం రూపం శరీరం యస్య తస్య భావస్తత్త్వమితి న వివక్షితం-తథా సతి ‶సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ-ఐతదాత్మ్యమిదగ్ం సర్వం - అయమాత్మా బ్రహ్మ-తత్త్వమసీ″ త్యాదిజగద్బ్రహ్మతాదాత్మ్యశ్రవణవిరోధాపత్తేః,-కింతు-విశ్వరూపత్వం నామ విశ్వానన్యత్వమేవ,ఏవం చ-నమః పరాయేత్యుపక్రాన్తపరత్వవిరోధస్తత్రాహ ॥ అనన్యదితి ॥ విశ్వానన్యదిత్యర్థః -విశ్వరూపత్వస్య విశ్వానన్యాత్మకత్వేఽపి న విరోధః-యత్ప్రాక్ప్రసిద్ధం కారణం సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టం- తదేవ కార్యావస్థాయాం స్థూలచిదచిద్విశిష్టమిత్యేకస్యైవావస్థాద్వయయోగిత్వేన కార్యావస్థకారణావస్థయోరేకద్రవ్యగతత్వేన విశ్వానన్యత్వోపపత్తేః - అనేనాసత్కార్యవాదవ్యుదాసః-తథాచ శారీరకం సూత్రం ‶తదనన్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్య″ ఇతి ఉపక్రాన్తం పరత్వం తత్ప్రయుక్తం నిస్సమాభ్యధికత్వం చ విశేష్యనిష్ఠమిత్యభిప్రాయేణ పరమం పరావరేషామితి చోక్తం , పరావరేషాం బ్రహ్మాదిజీవానామపి-పరం-కారణమాత్రస్యాధిష్ఠాత్రపేక్షత్వశఙ్కాం వారయతి ॥ ఏకమితి ॥ నిస్సమాభ్యధిమేకమేవ ప్రాక్ప్రసిద్ధమిత్యర్థః -ఇదం చైకత్వం స్వరూపనిష్ఠమితి విశేష్యాకారేణ నిమిత్తత్వం విశిష్టాకారేణోపాదానత్వమిత్యుక్తం భవతి- లోకే మృత్కులాలయోర్జడత్వాదసర్వశక్తిత్వాచ్చ తయోర్నిమిత్తోపాదానయోర్భేదః - పరమాత్మనస్తు చిదచిద్విశిష్టస్య సర్వశక్తిత్వాజ్జగదాకారేణ పరిణామస్య సర్వజ్ఞత్వాన్నిమిత్తత్వస్య చోపపత్తిరిత్యభిప్రాయః , యద్వా -తద్ధేతురిత్యనేన నిమిత్తకారణత్వముచ్యతే,ఏకమిత్యనేన ‶ఏకమేవాద్వితీయ″ మిత్యాదావివాఽవిభక్తనామరూపసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టత్వముచ్యతే ప్రపఞ్చస్యానేకకారకాత్మత్వేన బహుత్వస్య పూర్వముక్తత్వాత్తస్య చ నామరూపవిభాగనిబన్ధనత్వాత్తత్ప్రతిసంబన్ధి నామరూపవిభాగాభావనిబన్ధనైకత్వస్యైకపదగ్రాహ్యత్వౌచిత్యాత్-తథా చైకమవిభక్తనామరూపత్వేన సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టం బ్రహ్మ ప్రాక్ప్రసిద్ధమిత్యర్థః- బ్రహ్మేత్యనేన నిమిత్తత్వోపాదనత్వోపయుక్త సార్వజ్ఞ సత్యసంకల్పత్వాదిగుణానన్త్యరూప నిరతిశయబృహత్త్వముచ్యతే ॥ ౩౦ ॥ నను-విశ్వం పరమాణుకారణక-మీశ్వరస్తు నిమి

త్తమితివైశేషికాదయః-ప్రధానకారణకంపురుషాతిరిక్తేశ్వరస్స్వీకృత్యవా-పురుష స్తునిమిత్తమాత్రమితిసాంఖ్యాదయో వదన్తి, కించ-సర్వమపివస్తునిత్యమనిత్యంచభిన్నమభిన్నంచేతితథాసదసత్సదసదాత్మకంచేతివదన్తి-అతః-కథంకృత్స్నస్యజగతోబ్రహ్మైకకారణత్వంతదనన్యత్వంచోచ్యతఇత్యత్రాహ ॥ యచ్ఛక్తయఇతి ॥ వదతాంగ్రన్థనిబన్ధనేనస్వశాస్త్రముపదిశతామిత్యర్థః - వాదినాంవివాదంకుర్వతాంవైశేషికాదీనాం,యస్యపరమాత్మనః-శక్తయఃపృథివ్యాదయః-వివాదసంవాదయోఃపరస్పరవిరుద్ధావిరుద్ధయోర్వాదయో-ర్భువఃవిషయభూతాః-భవన్తిశక్తిశబ్దేనపృథివ్యాదయఉచ్యన్తే-తేషాం భగవతఃకార్యోపయోగ్యపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వాత్-తథాచభగవాన్పరాశరః ,, ఏకదేశస్థితస్యాగ్నేర్జ్యోత్స్నావిస్తారిణీ యథా । పరస్యబ్రహ్మణశ్శక్తిస్తథేదమఖిలంజగ,దితిజగదాత్మకాన్పృథివ్యాదీన్శక్తిశబ్దేనవ్యపదిష్టవాన్-నను-సర్వైరపి పృథివ్యాదిస్వరూపాభ్యుపగమాన్నతేవివాదసంవాదభువ-స్తత్రాహ ॥కుర్వన్తీతి॥యస్య-శక్తయఃపృథివ్యాదయః , ఆత్మమోహంస్వవిషయకమోహం-తేషాంవాదినాం-కుర్వన్తి-పృథివ్యాదిస్వరూపాభ్యుపగమేఽపిపరమాణుకారణకత్వప్రధానకారణకత్వనిత్యానిత్యత్వభిన్నాభిన్నత్వసదసత్త్వాదిప్రకారవిప్రతిపత్తింకుర్వన్తివిప్రతిపత్తివిషయప్రకారవత్యశ్శక్తయోభవన్తీత్యర్థః - తస్మైఅనన్తగుణాయఅసంఖ్యేయకల్యాణగుణాయ-భూమ్నేస్వరూపతోపిబృహతే-నమః-యద్యప్యేవంవాదినాంవివాదా-స్తథాపిపృథివ్యాదీనాంపరమాత్మశరీరత్వతత్కారణకత్వయోఃపృథివ్యాద్యవస్థాయాఅనిత్యత్వేఽపిద్రవ్యస్యనిత్యతాయాస్తస్యసలిలపరిణామిత్వేనాసదాత్మకత్వదేశ్చశ్రుతిస్మృత్యాదిబహుప్రమాణప్రతిపన్నత్వేనావైదికానాంకేవలంవిప్రతిపత్తిరవేతిభావః - శ్రుతయస్తు ,,యస్యాత్మాశరీరం-యస్యపృథివీశరీరం-యస్యాక్షరంశరీరం-యస్యావ్యక్తంశరీరం - ఆత్మనఆకాశస్సంభూతః-తేనేమజీవాన్వ్యసనసర్జభూమ్యాం -నాసదాసీన్నోసదాసీత్తదానీంతమఆసీ,, దిత్యాదయః-స్మృతయశ్చ,విష్ణోస్సకాశాదుద్భూతం ,,అహంకృత్స్నస్యజగతఃప్రభవఃప్రలయస్తథా। యదమ్బువైష్ణవఃకాయస్తతోవిప్రవసున్ధరా ॥ పద్మాకారాసముద్భూతాపర్వతాబ్ధ్యాదిసంయుతా । తదేతదక్షయంనిత్యంజగన్మునివరాఖిలం ॥ ప్రకృతింపురుషంచైవవిద్ధ్యనాదీఉభావపి । సద్భావఏవంభవతోమయోక్తోజ్ఞానంయథాస

వదతాంవాదినాంవైవివాదసంవాదభువోభవన్తి। కుర్వన్తితేషాంముహురాత్మమోహంతస్మైనమోఽనన్తగుణాయభూమ్నే ॥ ౩౧ ॥ అస్తీతినాస్తీతిచవస్తునిష్ఠయోరేకస్థయోర్భిన్నవిరుద్ధధర్మయోః। అపేక్షితంకిం

త్యమసత్యమన్య ,, దిత్యాదయోఽనుసంధేయాః-అనన్తగుణాయేత్యనేననిర్గుణత్వవాదోభ్రమమూలకఇతిసూచితమ్,,యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవి,,దిత్యాదిభిర్బహుశ్రుతిభిఃకల్యాణగుణాకరత్వస్యసంప్రతిపన్నత్వాత్-భూమ్న ఇత్యనేనజీవానామభూమత్వంజ్ఞాపితమ్ ॥ ౩౧ ॥ ఏవంపృథివ్యాదిస్వరూపాభ్యుపగమేఽపితత్ప్రకారవిప్రతిపత్తిరుక్తా - ఇదానీంపరమాత్మస్వరూపవిప్రతిపత్తిం వదన్వాదివిప్రతిపత్తీనాంశాస్త్రానుసారేణపరిహార్యత్వమాహ ॥ అస్తీతి ॥ ఘటపటాదివస్తునిష్ఠావస్తిత్వనాస్తిత్వధర్మౌదృష్టౌ - యోగసాంఖ్యయోర్మతయోఃతావేకస్థౌ ఈశ్వరవిషయౌచేద్విరుద్ధౌస్యాతాం - ఏవమస్తిత్వనాస్తిత్వయోర్భిన్నయోర్విరుద్ధయోర్ధర్మయోఃవ్యవహ్రియమాణయోస్సతోరపి-కించనాపేక్షితం-వేదాన్తవాక్యమపేక్షితం-అతిన్ద్రియేశ్వరవిషయకాస్తిత్వనాస్తిత్వయోఃప్రమాణజిజ్ఞాసాయామనాదినిధనావిచ్ఛిన్నసంప్రదాయాసంభావ్యమానదోషగన్ధంవేదాన్తవాక్యమేవప్రమాణమపేక్షితమిత్యర్థః-తచ్చవేదాన్తవాక్యం,, సత్యంజ్ఞాన ,, మిత్యాదితద్ద్వయంచ-సమమేకరూప-మనుకూలమానన్దరూపం-పరంసర్వవిలక్షణం-బృహదపరిచ్ఛిన్నం ,అతోవేదాన్తవాక్యరూపంప్రమాణంవిహాయకేవలాస్తిత్వనాస్తిత్వవివాదోభ్రమమూలోవ్యర్థఇతిభావః - యద్వా - అనన్తగుణాయేత్యనేనగుణానస్తీతివాదోభ్రమమూలకఇతిసూచితం-తదేవోపపాదయతి॥అస్తీతి॥ ,,యస్సర్వజ్ఞ,,ఇత్యాదిభిర్గుణజాతమస్తీత్యవగమ్యతే,,నిష్క్రియంనిష్కల,,మిత్యాదిభిర్నైర్గుణ్యం - తౌచాస్తిత్వనాస్తిత్వధర్మావుభావప్యేకవస్తునిష్ఠౌచేద్విరుద్ధౌ-తయోశ్చభిన్నాధికరణయోర్విరుద్ధయోర్ధర్మయో-ర్వస్తునిష్ఠయోరేకస్థయోస్సతో-రేకస్మిన్వస్తునితయోర్విరోధేసతీత్యర్థః-తత్రాన్యతరవ్యవస్థాపకంకించిద్బ్రహ్మస్వరూపశోధకంవేదాన్తవాక్యంప్రమాణమపేక్షితం-ఏవంయోగసాంఖ్యయోరపి సమంతుల్యం-తయోరపీశ్వరస్వరూపసద్భావాభావవాదయోర్విరోధేసత్యన్యతరవ్యవస్థాపకంకించిత్ప్రమాణమపేక్షితమిత్యర్థః-తచ్చవాక్యం,,సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మ,,త్యాదికం-తద్వాక్యప్రతిపన్నంచవస్తు-పర-మనుకూలం-బృహచ్చ-పరత్వానుకూలత్వబృహత్త్వాదిగుణయుక్తమితినిర్గుణవాదోనిరీశ్వరవాదశ్చభ్రమమూలకఇతిభావః - యోగసాంఖ్యయోరితి దృష్టాన్తార్థం,తయోర్మత్యైక్యయథానిరీశ్వరవాదస్తథాగుణాసత్త్వవాదోపి- అత్రపరశబ్దేనప్రకృతపురుషవిలక్షణవాచినాసత్యశబ్దార్థోవివక్షితః-అనుకూలశబ్దేనజ్ఞానశబ్దార్థోవ్యాఖ్యాతః -ఆనన్దరూపజ్ఞానస్యైవానుకూలత్వాత్-బృహత్త్వేచ

నాన్తశబ్దార్థః-స్వరూపేణ గుణైశ్చాపరిచ్ఛిన్నం హి బృహచ్ఛబ్దార్థః-సంకోచకప్రమాణాభావాత్ ॥ ౩౨॥ ఏవం వా దినాం ప్రతిపత్తివిషయత్వేన బ్రహ్మస్వరూపతద్గుణతచ్ఛక్తీనాం దుర్జ్ఞేయత్వముక్తం - అథైవం దుర్జ్ఞేయస్వరూపగుణశక్తిక స్యాశ్రితసులభత్వ ఇతి వదన్ తదనుగ్రహం ప్రార్థయతే॥ య ఇతి॥ యో భగవాన్-స్వపాదమూలం-భజతాం-అనుగ్రహార్థం-స్వయ మనామరూపః - కర్మకృతనామరూపరహితోఽపి-జన్మకర్మభిరవతారచేష్టితైస్సహ-నామాని దురితక్షపణక్షమాణి రామ కృష్ణాదినామాని-రూపాణి స్వేచ్ఛోపాత్తాన్యప్రాకృతాని శరీరాణి చ - భేజే ఆత్మానం దర్శయితుం పరిగృహీతవాన్-స-పర మః నిస్సమాభ్యధికో, మహ్యం-ప్రసీదతు ॥ ౩౩॥ ఏవం స్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదివ్యమఙ్గళవిగ్రహవిశిష్టో భక్తానుగ్రహా ర్థమవతీర్ణస్తైరుపలభ్యత ఇత్యుక్తం - విశ్వరూపేణాపి తైరుపలభ్యత ఇత్యాహ ॥ యః ప్రాకృతైరితి ॥ ప్రాకృతార్థగోచ రైః, జ్ఞానపథైః ఇన్ద్రియైః-యథాశయం మనోవృత్త్యనుగుణం ఇన్ద్రియాణాం మనోవృత్త్యనుగుణప్రవృత్తేః-దేహగతస్స్వ దేహభూతచిదచిద్వస్తుగతో-విభాతి ప్రకాశతే - అయమర్థః -యథా రాజశరీరే దృష్టే రాజా దృష్టో భవతి-ఏవం జగతః పర మాత్మశరీరత్వాజ్జగద్యాథాత్మ్యవిద్భిర్జగద్దర్శనే సతి పరమాత్మా దృష్టో భవతీతి ॥ జగద్విలక్షణస్యాప్యస్య విశిష్టతయా ప్ర కాశే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథాఽనిల ఇతి ॥ స్వయం పృథివీవిలక్షణో వాయుః-పార్థివం గుణ-మాశ్రితః - పార్థివపుష్పపరా గసంస్పృష్టో గన్ధవహ ఇతి ప్రకాశతే-తద్వ - జ్జగద్విలక్షణోఽపి జగచ్ఛరీరకత్వాత్తన్నామరూపభాక్తయా పరమాత్మా ఽవభాసత ఇత్యర్థః ॥ "కారిన్యవాన్యో బిభర్తి తస్మై భూమాత్మనే నమః" ఇతి హ్యుక్తమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఏవం తుభ్యముపదిష్టే నానేన హంసగుహ్యాఖ్యేన స్తోత్రేణాభిష్టుతో-భగవాన్ ప్రాచేతసస్య ప్రసన్నోఽభూదిత్యాహ మునిః ॥ ఇతీతి ॥ హే కురు

చనయోగసాంఖ్యయోస్సమం పరం * హ్యనుకూలం బృహత్తత్ ॥ ౩౨ ॥ యోఽనుగ్రహార్థం భజతాం పాద
మూలం హ్యనామరూపో భగవాననన్తః । నామాని రూపాణి చ జన్మకర్మభిర్భేజే స మహ్యం పరమః ప్రసీదతు॥
యః ప్రాకృతైర్జ్ఞానపథైర్జనానాం యథాఽశయం దేహగతో విభాతి * । యథాఽనిలః పార్థివమాశ్రితో గు
ణం స ఈశ్వరో మే కురుతాన్మనోరథమ్ ॥ ౩౪॥ ఇతి స్తవైస్సం స్తువతస్స తస్మిన్నఘమర్షణే । ప్రాదురాసీత్కు
రుశ్రేష్ఠ భగవాన్ భక్తవత్సలః ॥ ౩౫ ॥ కృతపాదస్సుపర్ణాంసే ప్రలమ్బాష్టమహాభుజః । శఙ్ఖచక్రాసిచర్మేషు
ధనుఃపాశగదాధరః ॥ ౩౬ ॥ పీతవాసా ఘనశ్యామః ప్రసన్నవదనేక్షణః । వనమాలానివీతాఙ్గో లసచ్ఛ్రీవత్స
కౌస్తుభః ॥ ౩౭ ॥ మహాకిరీటకటకస్స్ఫురన్మకరకుణ్డలః । కాఞ్చ్యఙ్గుళీయవలయనూపురాఙ్గదభూషితః॥ ౩౮॥
త్రైలోక్యమోహనం రూపం బిభ్రత్త్రిభువనేశ్వరః । వృతో నారదనన్దాద్యైః పార్షదైస్సురయూథపైః ॥
స్తూయమానోఽనుగాయద్భిస్సిద్ధగన్ధర్వచారణైః ॥ ౩౯ ॥ రూపం తన్మహదాశ్చర్యం విలక్ష్యాగతసాధ్వసః ।
ననామ దణ్డవద్భూమౌ ప్రహృష్టాత్మా ప్రజాపతిః ॥ ౪౦ ॥ న కించనోదీరయితుమశకత్తీవ్రయా ముదా । ఆపూ
రితమనోద్వారైర్హ్రదిన్య ఇవ నిర్ఝరైః ॥ ౪౧ ॥ తం తథాఽవనతం భక్తం ప్రజాకామం ప్రజాపతిమ్ । చిత్త

శ్రేష్ఠ, ఇత్థం-స్తుతో-భగవాన్-తస్మిన్నఘమర్షణే తీర్థే-సంస్తువతో-దక్షస్య, ప్రాదురాసీత్ ప్రత్యక్షోఽభూత్ తత్ర హే తుర్భక్తవత్సలః ॥ ౩౫॥ ప్రాదుర్భూతం భగవన్తం, వర్ణయతి॥ కృతపాద ఇతి॥ సుపర్ణస్య గరుత్మతోంఽసే-కృతౌ విన్యస్తౌ, పాదౌ-యేన - ప్రలమ్బా ఆజానులమ్బినః - అష్టౌ మహాభుజా యస్య - శఙ్ఖాద్యాయుధధర- స్తత్ర-అసిః ఖడ్గః-చర్మ ఖేటః ॥ ౩౬॥ పీతే వాససీ యస్య-ఘన ఇవ శ్యామః, ప్రసన్నం వదనమీక్షణే చ యస్య -వనమాలయా నివీతమఙ్గం యస్య-లసచ్ఛ్రీవత్సః కౌస్తుభశ్చ యస్య ॥ ౩౭ ॥ మహాన్తి కిరీటం కటకే-యస్య -స్ఫురన్తీ మకరాకారే కుణ్డలే యస్య-కాఞ్చ్యాదిభి-ర్భూషితః అలంకృతః-వలయమత్ర పాదభూషణం-కటకస్యోక్తత్వాత్-కాఞ్చీ మేఖలా ॥ ౩౮ ॥ త్రైలోక్యం మోహయతీతి త్రైలోక్యమోహనం-నన్ద్యాదిత్వాల్ల్యుః-శ్రీపురుషోత్తమమన్త్రోపాస్యం శ్రీపురుషోత్తమాఖ్యం తద్రూపం -బిభ్రత్-త్రిభువనస్యేశ్వరః-నారదాదిభిః-పార్షదైః-సురశ్రేష్ఠైశ్చ-పరివృతః-అనుపృష్ఠతో-గాయద్భిః-సిద్ధాదిభి-రనవ్రతః అనుస్తుతః-ఏవంవిధః-ప్రాదురాసీదితి పూర్వేణాన్వయః ॥ ౩౯॥ తన్మహ-దాశ్చర్యం-భగవతో రూపం-విలోక్య -గతసాధ్వసః వీతభయః,-ప్రజాపతిః ప్రాచేతసః-ప్రహృష్టచిత్తో-భూమౌ దణ్డవన్నమస్కృతవాన్ ॥ ౪౦॥ తీవ్రయా నిరతిశయయా-ముదా-ఆపూరితాని-మనోద్వారాణీన్ద్రియాణి-తైర్యథా - హ్రదిన్యో నద్యో-నిర్ఝరై-రాపూర్యన్తే తథా-మహానన్దాపూర్ణత్వాన్మనోద్వారాణాం తైర్యుక్తో-న కించిదపి-మనీషితం-వక్తు-మశక్నోదిత్యర్థః ॥ ౪౧॥ తథా-నిరతిశయయా-ముదా-స్వమనీషితవిజ్ఞాపనేఽప్యశక్తం - అవనతం నమ్రీభూతం - ప్రజాః కామయమానం-భక్తం - ప్రజాపతిం ప్రాచేతసం ప్రతి-సర్వేషాం-భూతానాం సత్త్వానాం చిత్తజ్ఞః అభిప్రాయజ్ఞో -భగవాన్ జనార్దన - ఇదం వక్ష్యమాణం-జగాద॥

వాచ * ॥ ౪౨ ॥ * ఉక్తిమేవాహ ॥ ప్రాచేతస ఇతి ॥ హే మహాబుద్ధిమన్ - ప్రాచేతస - భవాన్ - తపసా - సంసిద్ధః - యద్యస్మాత్ - త్వం పరయా - శ్రద్ధయా - మయి - పరముత్కృష్టం - భావం భక్తిం - గతః ప్రాప్తవాన్ * ॥ ౪౩ ॥ * హే ప్రజానాథ - తే తుభ్యం - అహం ప్రీతః - కుతః యద్యస్మాత్ - తే తవ - తపః - అస్య జగతో - బృంహణం వర్ధకం జగద్వర్ధకత్వాత్తపస - స్తేనాహం ప్రీత ఇతి భావః ॥ ఏతదేవ ప్రతిపాదయతి ॥ మమేతి ॥ మమ - అయమేవ - కామః - కోఽసౌ - యద్భూతానాం - భూతయస్సమృద్ధయో - భూయాసు - రితి - మన్మనీషి త జగద్వర్ధకత్వాత్త్వత్తపస - స్తేనాహం ప్రీత ఇత్యర్థః * ॥ ౪౪ ॥ * భూతివిస్తారప్రయత్నశ్చ తవోచిత ఏవేత్యాహ ॥ బ్రహ్మేతి ॥ బ్రహ్మా చతుర్ముఖః - భవో రుద్రః - భవన్తః ప్రజాపతయః - మనవః స్వాయంభువాదయః - విబుధేశ్వరా ఇన్ద్రాదయశ్చ - తే సర్వే - మమ - విభూతయః - అంశాః - భూతానాం - భూతిహేతవః సమృద్ధిహేతవః - పతిహేతవ ఇతి పాఠే పతయశ్చ హేతవశ్చ పతిహేతవ ఇత్యర్థః * ॥ ౪౫ ॥ * విశ్వవృద్ధికరత్వాత్త్వత్తపసాఽహం ప్రీత ఇత్యుక్తం - తదేవ స్తువన్ ప్రసఙ్గాదన్యాన్యపి లోకవృద్ధికరాణి స్తౌతి ॥ హే బ్రహ్మన్ - తపః ధ్యానం - మమ - హృదయం - విద్యా మన్త్రజపః - తనుః శరీరం - క్రియాః స్మార్తక్రియాః - ఆకృతిస్సంస్థానం - క్రతవో యజ్ఞాశ్చ - మమాఙ్గాః అవయవాః - సోమసాధ్యా యాగాః క్రతవః - చరుపురోడాశాదిసాధ్యాస్తు యజ్ఞా ఇతి భేదః - క్రతవో జ్ఞాతా ఇతి పాఠే - క్రతవో మమాఙ్గాని జ్ఞాతా ఇత్యర్థః - ధర్మః స్మార్తో దానాదిరూపః - ఆత్మా మనః - సురాః - అసవః ప్రాణాః - తప ఆదీనాం స్వహృదయాదిత్వేన రూపణం తత్తుల్యత్వార్థం - స్వస్య జగదుత్పత్తిస్థితిలయహేతుత్వాజ్జగత్కారణస్యావయవత్వేన రూపణే హి - తప ఆదీనాం స్తుతిస్సంపన్నా భవతి - యద్వా, హృదయత్వాద్యాకృత్యఙ్గాత్మాసూనాం లోకే ప్రీతివిషయత్వదర్శనాత్స్వస్య తప ఆదయో నితరాం ప్రీతివిషయా ఇతి జ్ఞాపనాయ హృదయాదిభావేన రూప్యన్తే * ॥ ౪౬ ॥ * జగతస్తపసోపబృంహితత్వమేవ వక్తుం తావజ్జగదుత్పత్తేః ప్రాక్కారణస్య వస్తునోఽవస్థానప్రకార

జ్ఞస్సర్వసత్త్వానామిదమాహ జనార్దనః ॥ ౪౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ప్రాచేతస మహాభాగ సంసిద్ధస్తపసా భవాన్ । యచ్ఛ్రద్ధయా మత్పరయా మయి భావం పరం గతః ॥ ౪౩ ॥ ప్రీతోఽహం తే ప్రజానాథ యత్తేఽస్యోద్బృంహణం తపః । మమైష కామో భూతానాం యద్భూయాసుర్విభూతయః ॥ ౪౪ ॥ బ్రహ్మా భవో భవన్తశ్చ మనవో విబుధేశ్వరాః । విభూతయో మమ హ్యేతే భూతానాం * భూతిహేతవః ॥ ౪౫ ॥ తపో మే హృదయం బ్రహ్మంస్తనుర్విద్యా క్రియాఽఽకృతిః । అఙ్గాని * క్రతవో యజ్ఞా ధర్మ ఆత్మాఽసవస్సురాః ॥ ౪౬ ॥ అహమేవాసమేవాగ్రే నాన్యత్కించాన్తరం బహిః । సంజ్ఞానమాత్రమవ్యక్తం ప్రసుప్తమివ విశ్వతః ॥ ౪౭ ॥ మయ్యనన్తగుణేనన్తే గుణతో గుణవిగ్రహః । యదాఽఽసీత్తత ఏవాద్యస్స్వయంభూస్సమభూదజః ॥ ౪౮ ॥ స వై యదా మహాదేవో మమ వీర్యోపబృంహితః । మేనే ఖిలమివాత్మానముద్యతస్సర్గకర్మణి ॥ ౪౯ ॥ అథ మేఽభిహితో దేవస్తపోఽతప్యత దారుణమ్ । స చ విశ్వసృజో యుష్మాన్ యేనాదావసృజత్ప్రభుః ॥ ౫౦ ॥ ఏషా పఞ్చజనస్యాఙ్గ దుహితా

మాహ ॥ అహమేవేతి ॥ అగ్రే సృష్టేః ప్రాక్ - అహమేవ - సం - అహమేక ఏవావిభక్తనామరూపచిదచిచ్ఛరీరకోఽవస్థిత ఇత్యర్థః ॥ తదేవోపపాదయతి ॥ అన్యదాన్తరం చిద్రూపం - బహిరచిద్రూపం చ - కించి - న్నాసీత్ - కార్యావస్థచిదచిత్త్వం కించిన్నాసీదిత్యర్థః - తదా జీవప్రకృతిస్వరూపనాశశఙ్కావ్యావృత్త్యర్థమాహ ॥ సంజ్ఞానమాత్రమితి ॥ సంజ్ఞానాతీతి సంజ్ఞానం - నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరి ల్యుః - తదేవ తన్మాత్రం - మాత్రశబ్దేన దేవమనుష్యాదినామరూపవిభాగవ్యావృత్తిః - నామరూపవిభాగరహితం జ్ఞాతృజాతం - తథా - విశ్వతః కార్త్స్న్యేన - ప్రసుప్తం ప్రలీనం - సూక్ష్మమవ్యక్తం ప్రధానం చ - ప్రసుప్తమివేతి వశబ్దేన తస్య లీనత్వేఽపి జగదాత్మనా పరిణామశక్తిస్తస్యా న విగతేతి సూచ్యతే - అనన్తకల్యాణగుణాకరే స్వరూపతోఽప్యనన్తే మయి - ఆసీదితి క్రియాపదవిపరిణామేనాన్వయః - మయి శరీరత్వేనావస్థితమాసీదిత్యర్థః - ఏవం సూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనావస్థితస్య మమ శరీరభూతా - ద్గుణతః త్రిగుణాత్మకప్రధానా - న్మహదాదిక్రమేణ - గుణవిగ్రహః త్రిగుణపరిణామరూపో బ్రహ్మాణ్డాత్మకో విగ్రహో మమ దేహః - యదాఽఽసీ - త్తదా - తతో గుణవిగ్రహాదేవ ఆద్యస్సమష్టిపురుషః స్వయంభూరయోనిజః - అజో బ్రహ్మా - ఆసీత్ * ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ * స వై, మహాదేవో బ్రహ్మా - మమ - వీర్యేణ సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన - ఉపబృంహితః వ్యాప్తః,, అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య,, ఇత్యుక్తరీత్యా సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన - మయా - వ్యాప్త ఇత్యర్థః - తదా - సర్గకర్మణి జగత్సృష్టికర్మణి - ఉద్యతోఽపి - ఖిలమసమర్థమివా - త్మానం స్వాత్మానం - మేనే, అమన్యత * ॥ ౪౯ ॥ * అథాసమర్థత్వేనాత్మనో మననానన్తరం - మే మయా, అభిహితః - తప తపేత్యభిహితః - దారుణం దుష్కరం - తపో, ఽతప్యత అకరోత్ - స చ - తప్తతపాః - విభుః బ్రహ్మా - యేన తపోబలేన - విశ్వసృజః ప్రజాపతీన్ - యుష్మాన్ దక్షాదీ - నసృజత్ - అతస్తప ఏవ విశ్వస్యోపబృంహణమిత్యభిప్రాయః * ॥ ౫౦ ॥ * సన్తతివృద్ధ్యుపాయమాహ ॥ ఏషేతి ॥ అఙ్గ హే దక్ష, పఞ్చజనస్య ప్రజాపతేః - దుహితా - అసిక్నీ నామ - సు

---

౪౫ ॥ శ్లో * పా ॥ పతిహేతవః. ౪౬ ॥ శ్లో * పా ॥ క్రతవో జ్ఞాతాః.

హితా-సైషా-హేప్రజేశ-పత్నీత్వేనభార్యాత్వే-తత్త్వేనేత్యర్థః-పరిగృహ్యతాం-త్వయేతిశేషః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ మిథునస్య-యో-వ్యవాయోరతిః-సఏవ-ధర్మో-యస్యసః-త్వం, మిథునవ్యవాయధర్మిణ్యాం-అసిక్న్యామిమంప్రజాసర్గం-భూరిశో-భావయిష్యసివర్ధయిష్యసీత్యర్థః- ఉభయోరపిమిథునవ్యవాయధర్మవిశేషణంపరస్పరానుకూల్యసూచనార్థమ్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ త్వత్తః - అధస్తాత్ప్రజాఃఅర్వాచీనాఃప్రజా - స్సర్వాః - మదీయయామాయయామత్సంకల్పేన-మిథునీభూయ-భవిష్యన్తి మిథునీభూతాభవిష్యన్తిమిథునకర్మణాఉత్పత్స్యన్తఇత్యర్థః - త్వత్తోఽధస్తాత్ప్రజాఇత్యనేనప్రాచేతసాత్పూర్వం కేవలసంకల్పాదిభిరపిప్రజాజాయన్తఇతిసూచితం-తథా- మేమహ్యం- బలిం - హరిష్యన్తియదారాధనరూపంయజ్ఞాదికర్మకరిష్యన్తీత్యర్థః, ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ ఇతీత్థ-ముక్త్వా-విశ్వస్య- భావనఉత్పాదకో-భగవాన్-హరిః-తస్యప్రాచేతసస్య-మిషతః-పశ్యతస్సతః - స్వప్నోపలబ్ధార్థఇవ - తత్రైవాన్తర్హితవాన్ - స్వప్నోపలబ్ధార్థఇవేతివిస్మయనీయత్వేవిశదదృష్టత్వేచదృష్టాన్తః-యథా,,రుక్మాభంస్వప్నధీగమ్యంవిద్యాత్తుపురుషంపర,,మితి ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేచతుర్థోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

తతఃప్రాచేతసఃకిమకరోదిత్యాహమునిః ॥ సఇతి ॥ విష్ణుమాయోపబృంహితఃభగవత్సంకల్పేనవ్యాప్త - స్స-విభూత్తః- స్తస్యాంపాఞ్చజన్యాంపఞ్చజనస్యదుహితరి-హర్యశ్వసంజ్ఞా-నయుతం-పుత్రా-నజనయత్ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తాన్వ్విశిన ష్టి॥హేనృప-సర్వే - దాక్షాయణాఃదక్షస్యపుత్రాః-అనన్తరాపత్యేఫగార్షః-అపృథగ్ధర్మశీలాః -సమానధర్మాచరణశీలాః-ప్రజాసర్గనిమిత్తే-పిత్రాప్రాచేతసేన,ప్రోక్తాఃఆదిష్టాః-ప్రతీచీందిశం-ప్రయయుః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ క్వ,సిన్ధుసముద్రయోర్యత్ర

వై ప్రజాపతేః । అసిక్నీనామపత్నీత్వేప్రజేశఃప్రతిగృహ్యతామ్ ॥ ౨౧ ॥ మిథునవ్యవా❋యధర్మస్త్వంప్ర ❋జాసర్గమిమంపునః । మిథునవ్య❋వాయధర్మిణ్యాంభూరిశోభావయిష్యసి ॥ ౨౨ ॥ త్వత్తోఽధస్తాత్ప్రజాస్సర్వామిథునీభూయమాయయా ॥ మదీయయాభవిష్యన్తిహరిష్యన్తిచమేబలిమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఇత్యుక్త్వామిషతస్తస్య భగవాన్విశ్వభావనః । స్వప్నోపలబ్ధార్థఇవతత్రైవాన్తర్దధేహరిః ॥ ౨౪ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,షష్ఠస్కన్ధే,చతుర్థోఽధ్యాయః . ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
శ్రీశుకఉవాచ॥ తస్యాంసపాఞ్చజన్యాంవైవిష్ణుమాయోఽపబృంహితః।హర్యశ్వసంజ్ఞానయుతంపుత్రానజనయద్విభుః॥౧॥ అపృథగ్ధర్మశీలాస్తేసర్వేదాక్షాయణానృప।పిత్రాప్రోక్తాఃప్రజాసర్గేప్రతీచీంప్రయయుర్దిశమ్॥౨॥తత్రనారాయణసరస్తీర్థంసిన్ధుసముద్రయోః।సంగమోయత్రసుమహన్మునిసిద్ధనిషేవితమ్॥ ౩॥ తదుపస్పర్శనాదేవవినిర్ధూతమలాశయాః।ధర్మేపారమహంస్యేచప్రోత్పన్నమతయోభవన్ ॥ ౪ ॥ తేఽపితేపఏవోగ్రంపిత్రాదేశేనయన్త్రితాః। ప్రజావివృద్ధయేయత్తాన్దేవర్షిస్తాన్దదర్శహ॥ ౫ ॥ ఉవాచచాథహర్యశ్వాఃకథంస్రక్ష్యథవైప్రజాః।అదృష్ట్వాఽన్తంభువోయూయంబాలిశాబతబాలకాః॥౬ ॥తథైకపురుషంరాష్ట్రం

సంగమ, స్తత్ర, నారాయణసరఆఖ్యం - సుమహత్పుణ్యం,అతఏవ ,మునిభిస్సిద్ధైశ్చ-నిషేవితం-తీర్థం-వర్తతే-తత్ర-యయురిత్యర్థః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ తస్యతీర్థస్య, ఉపస్పర్శనాదేవ-వినిర్ధూతమలఃనిరస్తమలః-ఆశయోఽన్తఃకరణం-యేషాం-తాదృశా-స్తే, పారమహంస్యేధర్మే-పరమహంసానాంజ్ఞానినాంకర్మ పారమహంస్యం ,తస్మిన్ధర్మేనివృత్తిధర్మే,ప్రోత్పన్నామతిర్యేషాం-తాదృశాశ్చాభవన్ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ ఏవంభూతాఅపి-పిత్రాదేశేనప్రాచేతసస్యాజ్ఞయా-యన్త్రితాఃవశీకృతాః-ఉగ్రం - తపఏవ , తేపిరేచక్రుఃపారమహంస్యధర్మపరాఅపిపిత్రాదిష్టప్రజావృద్ధివిధానోపయుక్తంతపఏవచక్రురిత్యర్థః,ఏవంప్రజాభివృద్ధయే - యత్తానాయత్తాన్, ప్రజాభివృద్ధ్యుపయుక్తయత్నంకుర్వాణానిత్యర్థః-తాన్ హర్యశ్వాన్, దేవర్షిఃనారదో,దదర్శహేతిదేవర్షిదర్శనస్యదౌర్లభ్యంద్యోతయతి ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ హర్యశ్వాన్ప్రతిఉవాచ॥ఉక్తిమేవాహ॥కథమిత్యాదినాకథంసర్గంకరిష్యథేత్యన్తేన॥ హేబాలకాః - యూయం-బాలిశాఅజ్ఞాస్సన్తః,ప్రజాః-కథం-స్రక్ష్యథ-అజ్ఞతామేవాహ ॥ అదృష్ట్వాన్తంమవఇతి ॥ భువోఽన్త-మదృష్ట్వా- కథంస్రక్ష్యథేత్యన్వయః-యద్యపిభువోజ్ఞానాదికంసృష్ట్యుపయోగీనప్రతిభాతి - తథాపినతత్సృష్ట్యుపయోగిత్వేనోచ్యతేతస్య ,, భూః క్షేత్ర,, మిత్యాదిభిస్సృష్టిప్రతిక్షేపకత్వావగమాత్- కింత్వ , దృష్ట్వాసర్గంకర్తుముద్యతాః-దృష్ట్వాతుభవన్తస్సర్గోద్యోగాన్నివృత్తాఏవభవేయురితతోచ్యతే-కథంశబ్దేనభువోఽన్తజ్ఞానాద్యభావేసర్గోద్యోగస్యాసంభావనాద్యోత్యతే - అవిజ్ఞాయకథంచిత్సర్గంకర్తుముద్యతాః-విజ్ఞాయతుసుతరాంతదుద్యోగాన్నివృత్తాభవన్తోభవేయురిత్యర్థః - భువఃపార్థివస్యదేహస్యాన్తమవసానమదృష్ట్వాఅనాలోచ్యేత్యర్థః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ ఏకఃపురుషఈశ్వరోయస్మిన్-త-ద్రాష్ట్రం-ఈశ్వరసయామ్యంజగత్-రాష్ట్రాదీనాందీపికయాన్నాసామ

విజ్ఞాయేత్యనేనాన్వయః, అదృష్టనిర్గమం అజ్ఞాతనిర్గమోపాయం - జీవాత్మస్వరూపస్యాధిష్ఠానం హృదయబిలం-బహురూపామనేకరూపాం - స్త్రియం బుద్ధిరూపాం-పుంశ్చల్యా వ్యభిచారిణ్యాశ్చ, పలాయమానబుద్ధేః పతిం తత్సంసృష్టజీవస్వరూపమ్ ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ఉభయతో వాహాం సృష్టిప్రళయకరీం నదీం మాయారూపాం - పఞ్చపఞ్చాద్భుతం పఞ్చవింశతితత్త్వాత్మకం- గృహం సజీవశరీరరూపం - చిత్రకథం చిత్రపక్షం-హంసం-బన్ధమోక్షహేతుభ్యాం పాదచాత్మకకథారూపాభ్యాం విచిత్రపక్షాభ్యాం యుక్తమీశ్వరమితి భావః - క్షౌరపవ్యం - క్షురైః, పవిభిః-వజ్రైశ్చ, నిర్మితం-తీక్ష్ణం దృఢం చేత్యర్థః-ఏవం విధం-స్వయం భ్రమణశీలం కాలచక్రమితి భావః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋విపశ్చితస్సర్వజ్ఞస్య, స్వపితురనన్తజన్మసు హితోపదేశేన రక్షకస్య శాస్త్రస్య, ఆదేశమనుశాసన-మనుకూల - మవిజ్ఞాయ-అవిద్వాంసోఽయూయం-కథంచిత్సర్గం కరిష్యథ-విజ్ఞాయ తు నయతిష్యధ్వే, ఇతి భావః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ఏవమన్యాపదేశరూపాణి దేవర్షేర్వచాంస్యాకర్ణ్య తాని హర్యశ్వాః స్వయం విమమృశురిత్యాహ మునిః ॥ తదితి॥ త-ద్దేవర్షే-ర్వచో నిశమ్యాకర్ణ్య-హర్యశ్వాః ఔత్పత్తికమనీషయా-స్వభావసిద్ధా-మనీషా విచారశక్తి-ర్యేషాం- స్తయా-బుద్ధ్యా-దేవర్షే- ర్వాచః - కూటం - కూటమయో ఘన- స్తద్వద్దుర్భేదం-వాచః కూటం ప్రచ్ఛన్నాభిప్రాయం వాక్యమిత్యర్థః-విమమృశుః విచారపూర్వకమభిప్రాయం నిశ్చితవన్తః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋కథం విమమృశురిత్యపేక్షాయాం తైర్విమృశ్య నిర్ణీతార్థానాహ ॥ భూః క్షేత్రమిత్యాదిభిర్దశభిః ॥ తావద్భూశబ్దార్థమాహ॥ భూః క్షేత్రమితి॥ జీవతి ప్రాణాన్ ధారయతీతి జీవః, స ప్రాణ, స ఏవ సంజ్ఞా యస్య తత్, సప్రాణశబ్దవాచ్యమిత్యర్థః, యద్వా, జీవః ప్రత్యగాత్మైవ- తేన సమ్యజ్ఞాయత ఇతి త,, జీవసంజ్ఞం - బాహులకాత్కర్మణి కః, జీవేన జ్ఞేయమిత్యర్థః,, ఏతద్యో వేత్తి త,, మితి శరీరస్య జీవేన జ్ఞేయత్వాగానాత్, అనాదినిబన్ధనం అనాదిపుణ్యపాపరూపకర్మనిబన్ధనం, యత్క్షేత్రం - తద్భూశబ్దార్థ ఇతి విమమృశురిత్యర్థః - అన్తశబ్దార్థం - తైర్నిర్ణీతం వదన్ సముదాయాభిప్రాయమాహ ॥ అదృష్ట్వేతి॥ తస్య భూశబ్దవివక్షితస్య క్షేత్రస్య, నిర్వాణం

బిలం చాదృష్టనిర్గమమ్ । బహురూపాం స్త్రియం చాపి పుమాంసం పుంశ్చలీపతిమ్ ॥ ౭ ॥ నదీముభయతో వాహాం
పఞ్చపఞ్చాద్భుతం గృహమ్ । క్వచిద్ధంసం చిత్రకథం క్షౌరపవ్యం స్వయం భ్రమిమ్ ॥ ౮ ॥ కథం స్వపితురాదేశా
దవిద్వాంసో విపశ్చితః అనురూపమవిజ్ఞాయ హ్యహో సర్గం కరిష్యథ ॥ ౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ తన్నిశమ్యాథ హర్య
శ్వా ఔత్పత్తికమనీషయా । వాచః కూటం తు దేవర్షేస్స్వయం విమమృశుర్ధియా ॥ ౧౦ ॥ భూః క్షేత్రం జీవసంజ్ఞం చ
యదనాదినిబన్ధనమ్ । అదృష్ట్వా తస్య నిర్వాణం కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౧ ॥ ఏక ఏవేశ్వరస్తుర్యో భగవాన్
స్వాశ్రయః పరః। తమదృష్ట్వాఽభవం పుంసః కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౨ ॥ పుమాన్నైవైతి యద్గత్వా బిలస్వ
ర్గం గతో యథా। ప్రత్యగ్ధామావిద ఇహ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౩ ॥ నానారూపాత్మనో బుద్ధిస్స్వైరిణీవ

అన్తశబ్దవివక్షితం-ప్రకృతౌ దేహస్య ప్రలయ-మదృష్ట్వా అనాలోచ్య-అసత్కర్మభిః-కిం భవేత్-జన్మజరామరణాదిమద్దేహాపాదకానాదికర్మబన్ధమనివర్తయద్భిః-ప్రత్యుత సంసృత్యాపాదకైః కర్మభిర్నకోఽపి పురుషార్థోఽస్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋తథైకపురుషం రాష్ట్రమిత్యస్య తైర్నిశ్చితమర్థమాహ ॥ ఏక ఏవేశ్వర ఇతి॥ తుర్యః జాగరాద్యవస్థాత్రయాతీతః, స్వాశ్రయః అనన్యాధారః - పరః ప్రకృతిపురుషవిలక్షణః -భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణో నిరస్తనిఖిలదోష-ఏక ఏవే-శ్వరః అన్తః ప్రవిశ్య ధారణేన నియన్తా, త-మేవం భూత- మభవం భవప్రతిభట, మదృష్ట్వా అవిదిత్వా అనుపాస్య, ఏక ఏవేశ్వర ఇత్యనేన పురుషశబ్దార్థ ఉక్తః - అనేనైవేశ్వర ప్రతిసంబన్ధిశితవ్యం జగద్రాష్ట్రమితి ఫలితం, ఈశితవ్యానామీశ్వరానువర్తనస్యైవోచితత్వాత్, ఆరాధ్యేశ్వరాననువృత్తిరూపైరీశ్వరవైముఖ్యాపాదకైః కర్మభిః కిమిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋బిలం చాదృష్టనిర్గమమిత్యస్యార్థమాహ॥ పుమానితి ॥ బిలస్వర్గం పాతాళం-గత ఇవ, పుమాన్ జీవః-యద్గత్వా యద్ధృదయబిలం ప్రాప్య, ''హృది హ్యయమాత్మా ప్రతిష్ఠిత,, ఇతి వచనాత్, నావైతి నావగచ్ఛతి-యథా బిలస్వర్గగతో నితరాం భోగాసక్తో మదాన్ధస్స్వస్వరూపాదికం నవివినక్తి తతో న నిర్గచ్ఛతి చ - తథా ప్రత్యగాత్మస్వరూపం ప్రకృతివియుక్తం యత్ర హృదయదేశే స్థితం నావగచ్ఛతి- తజ్జీవస్వరూపస్యాధిష్ఠానం హృదయం బిలం చాదృష్టనిర్గమమిత్యనేన వివక్షితమిత్యర్థః - సముదాయాభిప్రాయమాహ ॥ ప్రత్యగ్ధామ హృదయబిలస్థం, ప్రత్యక్స్వప్రకాశం - ధామ జ్యోతిః జీవాత్మస్వరూప - మవిదుషః అజానతః పుంసః - అసత్కర్మభిః దేవమనుష్యాదిశరీరహృదయబిలావస్థానాపాదకైః కర్మభిః కిం భవేత్ కిమపి శ్రేయో నాస్తి - ప్రత్యుతానర్థ ఏవేతి భావః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋బహురూపామిత్యస్యార్థమాహ॥ నానేతి॥ ఆత్మనో జీవస్య, యా-నానారూపా బహువృత్తిమతీ-స్వైరిణీవ పుంశ్చలీవ-రాగాదిభిర్గుణై-రన్వితా- బుద్ధిః సైవ బహురూపాం స్త్రియమిత్యనేనాభిప్రేతేత్యర్థః-తస్యాః - నిష్ఠామవసానం వివేకం-అగతస్యాప్రాప్తస్య - ఇహలోకే - అసత్కర్మభిః అవివేకానాపాదకైః కర్మభిః-కిం భవేత్, ప్రత్యుత సంసారరూ

ఫోఽనర్థ ఏవేతి భావః ॥ ౧౪ ॥ పుమాంసం పుంశ్చలీపతిమిత్యస్యార్థమాహ॥ తత్సఙ్గ ఇతి॥ తస్యాః-స్సఙ్గేన బుద్ధిపారవశ్యే న భ్రంశిత-మైశ్వర్యం-అకర్మవశ్యత్వం, యస్య - అత ఏవ-కుభార్యావ-త్సంసరన్తం-కుత్సితా భార్యా యస్య-తేన తుల్యం కుభార్యావత్ - భార్యాభిలషితవస్త్రాభరణాద్యార్జనాయాసదుఃఖినమివ, సంసరన్తం జన్మజరామరణాదిపరివృత్తిరూపసంసారమనుభవన్తం సంసృష్టజీవస్వరూపం, తద్గతీః బుద్ధ్యాయత్తస్వర్గనరకాదిగతీశ్చ, అబుధస్యాజానతః-అసత్కర్మభిస్స్వర్గనరకాదిగత్యాపాదకైః కర్మభిః, కింభవేత్, నకిమపి శ్రేయః-ప్రత్యుత దుఃఖమేవేతి భావః ॥ ౧౫ ॥ నదీముభయతో వాహామిత్యేతద్వివృణోతి ॥ సృష్ట్యప్యయకరీమితి॥ సృష్ట్యప్యయకరీం జన్మమరణకరీం, అనేనోభయతః ప్రవాహో దర్శితః-వేలాకూలశబ్దౌ తీరద్వయపరౌ-తయోరన్తేఽవసానే - వేగితాం సంజాతవేగాం, ఇహలోకపరలోకౌ వేలాకూలత్వేన రూపితౌ - వేగనేహలోకపరలోకప్రాప్తికరీమిత్యర్థః - ఏవంవిధాం-మాయాం - తదవిజ్ఞస్య తత్త్వేనావిజ్ఞస్య-తథాభూతామ-విజ్ఞస్యావిచారయతః - అత్ర హేతుః - మత్తస్య మాయాపరవశస్య-అసత్కర్మభిః ఇహపరలోకప్రాప్తిహేతుభిః కర్మభిః -కింభవేత్ -నకిమపి - ప్రత్యుతానన్తః స్థావరత్వాదిప్రాప్తిరూపోఽనర్థ ఏవేతి భావః ॥ ౧౬ ॥ పఞ్చపఞ్చాద్భుతం గృహమిత్యేతద్వివృణోతి॥ పఞ్చవింశతీతి ॥ పఞ్చవింశతితత్త్వానాం జీవపర్యన్తానాం - సంఘాతరూపం - యత్పురుషస్య పరమపురుషస్యా - ద్భుతం-వర్షణం శరీరం - ఆత్మని అధ్యాత్మం-పరమపురుషే-ధార్యత్వేనావస్థితం-అబుధస్యావిచారయతః - అసత్కర్మభిః దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమాపాదకైః కర్మభిః-కింభవేత్-నకిమపి-ప్రత్యుత దేహాత్మాదిభ్రమప్రయుక్తోఽనర్థ ఏవేతి భావః ॥ ౧౭ ॥ క్వచిద్ధంసం చిత్రకథమిత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ ఈశ్వరమితి॥ ఈశ్వరమిత్యనేన హంసశబ్దార్థ ఉక్తః - హన్తి దోషానితి హంసః - నిరస్తనిఖిలదోష-స్తమీశ్వరం -శాస్త్రం శాస్త్రైకవేద్యం-బన్ధమోక్షా

గుణాన్వితా। తస్మిన్స్వామగతస్యేహ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౪ ॥ తత్సఙ్గభ్రంశితైశ్వర్యం సంసరన్తం కుభార్యవత్ । తద్గతీరబుధస్యేహ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౫ ॥ సృష్ట్యప్యయకరీం మాయాం వేలాకూలాన్తవేగితామ్। మత్తస్య తదవిజ్ఞస్య కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౬ ॥ పఞ్చవింశతితత్త్వానాం పురుషోఽద్భుతదర్శనమ్। అధ్యాత్మమబుధస్యేహ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౭ ॥ ఈశ్వరం శాస్త్రముత్సృజ్య బన్ధమోక్షానుదర్శనమ్। వివిక్తం పదమజ్ఞాయ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౮ ॥ కాలచక్రం భ్రమి తీక్ష్ణం దృఢం నిష్కర్షయజ్జగత్। స్వతన్త్రమబుధస్యేహ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౯ ॥ శాస్త్రస్య పితురాదేశం యో న వేద నివర్తకమ్। కథం తదనురూపాయ గుణవిస్రమ్భ్యుపక్రమేత్ ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇతి వ్యవసితా రాజన్ హర్యశ్వా ఏకచేతసః। ప్ర

నుదర్శనం బన్ధమోక్షావనుదర్శయతి - బన్ధమోక్షహేతుప్రవృత్తినివృత్తిధర్మానుష్ఠాపనేన తౌ దర్శయతీతి తథా, కర్తరి ల్యుః-అనేన చిత్రకథశబ్దార్థ ఉక్తః-వివిక్తం పదం యస్య తం - వివిక్తస్థానవర్తినం - హృదయగుహాదేశస్థితమిత్యర్థః- అనేన క్వచిచ్ఛబ్దార్థ ఉక్తః- ఉత్సృజ్య త్యక్త్వా - అజ్ఞాయ ఉక్తవిధం తమనాలోచ్య,, ఐశ్వరం శాస్త్రం,, మితి పాఠాన్తరం-తత్ర-ఐశ్వర్యం ఈశ్వరప్రతిపాదక - మధ్యాత్మశాస్త్రం, ముత్సృజ్యానధీత్య, బన్ధమోక్షానుదర్శనం-వివిక్తపదమీశ్వరమజ్ఞాయానుపాస్యేత్యర్థః - ఐశ్వర్యమితి పాఠే తు - ఈశ్వరస్య సంబన్ధి ఐశ్వరం, ఈశ్వరావేదకం-తదేవైశ్వర్యం-స్వార్థే ష్యఞ్-ఈశ్వరస్వరూపరూపగుణప్రతిపాదకమిత్యర్థః -అత్రాపీశ్వరశబ్దేన హంసశబ్దార్థ ఉక్తః-అసత్కర్మభిః ఈశ్వరవైముఖ్యాపాదకైః కర్మభిః-కిమపి న-అపి తు ఆత్మనాశరూపోఽనర్థ ఏవేతి భావః ॥ ౧౮ ॥ క్షౌరపవ్యం స్వయం భ్రమిమిత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ కాలచక్రమితి॥ యత్సర్వ-మాబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తం, జగన్నిష్కర్షయత్ నిష్కర్షయత్ త్రోటయదిత్యర్థః - అనేన పవ్యశబ్దార్థ ఉక్తః-తీక్ష్ణం గర్భజన్మజరామరణాదినిమిత్తత్వేన దుస్సహం - అనేన క్షౌరశబ్దార్థ ఉక్తః, భ్రమత్పరివర్తమానం-స్వతన్త్రమపరవశం - కాలచక్రం-త-దబుధస్యావిచారయతః- అసత్కర్మభిః కాలవశ్యతాపాదకైర్న కిమపి-ప్రత్యుత తాపత్రయాభిహతిరేవేతి భావః ॥ ౧౯ ॥ స్వపితురాదేశం వివృణోతి॥ శాస్త్రస్యేతి॥ శాస్త్రస్య పితుః-శాస్త్రమేవ హి సర్వస్య పితా హితోపదేష్టృత్వా - త్తస్యాదేశం విధిచ్యాజ్ఞాపనరూపమనుశాసనం-నివర్తకం ప్రవృత్తిధర్మానుష్ఠాననివృత్తిజ్ఞాపకం-యః పుమాన్-న వేద-స-గుణవిస్రమ్భీ గుణమయశబ్దాదివిషయవిశ్వాసవాన్ - తదనురూపాయ ఉక్తాదేశానుకూల్యాయ, కథం-సృష్ట్యాదావుపక్రమేత్ సృష్ట్యాద్యుపక్రమస్య పిత్రాదేశప్రతికూలత్వాత్తదుపరమ ఏవ తదాదేశానుకూలః - పిత్రాదేశానువర్తీ న సృష్ట్యాదావాయతేతేతి భావః ॥ ౨౦ ॥ ఏవం వాచః కూటం విమృశ్య కిమకుర్వన్నిత్యత్రాహ॥ ఇతీతి॥ హే రాజన్ -ఇతీత్థం-వ్యవ

౧౮॥ శ్లో॥ పా ॥ ఐశ్వరం శాస్త్రం ॥ ఐశ్వర్యం శాస్త్రం.

సితాః నిశ్చయవన్తః, వ్యవసాయో వ్యవసితం, భావే క్తః - తదస్త్యేషామితి వ్యవసితాః, అర్శ ఆదిత్వాన్మత్వర్థీయోఽచ్, హర్యశ్వాః, సర్వే, ఏకచేతసః ఏకమతయః, తం నారదం, పరిక్రమ్య, అనివర్తనం నవిద్యతే నివర్తనం, నివృత్తిర్యస్మాత్తం, పన్థానం, ప్రయయుః గతవన్తః - బ్రహ్మోపాసనేన ముక్తిం ప్రాప్తురిత్యర్థః ✽॥౨౧॥✽ మునిర్నారదస్తు స్వర్బ్రహ్మణి బ్రహ్మసాన్నిధ్యాపాదకవల్లకీస్వరే - నిర్భాతః సాక్షాత్కృతో యో హృషీకేశః - తస్య పదామ్బుజే - చిత్తం, అఖణ్డమవిచ్ఛిన్నం యథా తథా, ఆవేశ్య, లోకాననుచరత్ అన్వచరత్ - అడభావ ఆర్షః ✽॥౨౨॥✽ తతః - కో దక్షః - శీలశాలినాం సుశీలానాం - పుత్రాణాం, నారదాన్నాశం, నిశమ్య సృష్ట్యుద్యోగనివృత్తిపూర్వకముక్తిమాకర్ణ్య, శోచన్ - అన్వతప్యత అదుఃఖ్యత్, సుప్రజాస్త్వం శుచాం పదమితి లోకోక్తిప్రకారః - సుప్రజాస్త్వం సత్పుత్రవత్త్వం, శోకానాం స్థానమితి హా కిం వదన్తీత్యర్థః - అత్ర ప్రజాశబ్దేన ప్రజావిపత్తిరుపలక్ష్యతే ✽॥౨౩॥✽ స దక్షో - ఽజేన బ్రహ్మణా - పరిసాన్త్వితః సమాహితః - పునః పాఞ్చజన్యాయాం - శబలాశ్వసంజ్ఞాన్, సహస్రసంఖ్యాకాన్ పుత్రా - నజనయత్ ✽॥౨౪॥✽ తేఽపి శబలాశ్వాః, పిత్రా దక్షేణ, ప్రజాసర్గనిమిత్తే - సమ్యగాదిష్టాః - ధృతం - వ్రతం పిత్రాదేశకరణరూపం - యైస్తే - నారాయణసర ఆఖ్యం తీర్థం - యయుః - యత్ర నారాయణసరసి - స్వపూర్వజాః హర్యశ్వాః - సిద్ధా బభూవుః ✽॥౨౫॥✽ తస్య నారాయణసరస్తీర్థస్య - ఉపస్పర్శనాదేవ - వినిర్ధూతం నిరస్తం - మలం - యస్య - తాదృశ ఆశయోఽన్తఃకరణం - యేషాం తే - పరమముత్కృష్టం - బ్రహ్మ ప్రణవం - జపన్త - స్తత్ర - మహత్తప - స్తేపుః చక్రుః, బ్రహ్మశబ్దో వక్ష్యమాణమన్త్రస్యాప్యుపలక్షకః - తస్య ప్రణవఘటితత్వాత్ ✽॥౨౬॥✽ మహత్తప ఏవ ప్రపఞ్చయతి॥ అబ్భక్షా ఇతి॥ అప ఏవ భక్షయన్తీత్యబ్భక్షా - స్తాదృశాః, కతిచి - న్మాసాన్, కతిచిచ్చ - మాసాన్,

---

యయుస్తం పరిక్రమ్య పన్థానమనివర్తనమ్ ॥ ౨౧॥ స్వర్బ్రహ్మణి నిర్భాతహృషీకేశపదామ్బుజే ।అఖణ్డం చిత్తమావేశ్య లోకాననుచరన్మునిః ॥ ౨౨ ॥ నాశం నిశమ్య పుత్రాణాం నారదాచ్ఛీలశాలినామ్ ।అన్వతప్యత కః శోచన్సుప్రజాస్త్వం శుచాం పదమ్॥ ౨౩॥ స భూయః పాఞ్చజన్యాయామజేన పరిసాన్త్వితః ।పుత్రానజనయద్దక్షః శబలాశ్వాన్సహస్రిణః॥ ౨౪॥ తేఽపి పిత్రా సమాదిష్టాః ప్రజాసర్గే ధృతవ్రతాః। నారాయణసరో జగ్ముర్యత్ర సిద్ధాః స్వపూర్వజాః॥ ౨౫ ॥ తదుపస్పర్శనాదేవ వినిర్ధూతమలాశయాః। జపన్తో బ్రహ్మ పరమం తేపుస్తత్ర మహత్తపః॥ ౨౬॥ అబ్భక్షాః కతిచిన్మాసాన్కతిచిద్వాయుభోజనాః। ఆరాధయన్మన్త్రమిమమభ్యసన్త ఇడస్పతిమ్ ॥ ౨౭ ॥ ఓం నమో నారాయణాయ పురుషాయ మహాత్మనే । విశుద్ధసత్త్వధిష్ణ్యాయ మహాహంసాయ ధీమహి ॥ ౨౮ ॥ ఇతి తానపి రాజేన్ద్ర ప్రజాసర్గధియో మునిః । ఉపేత్య నారదః ప్రాహ వాచః కూటాని పూర్వవత్ ॥ ౨౯ ॥ దాక్షాయణాః సంశృణుత గదతో నిగమం మమ । అన్విచ్ఛతానుపదవీం భ్రాతౄణాం భ్రాతృవత్సలాః ॥ ౩౦॥ భ్రాతౄణాం ప్రాయణం భ్రాతా యోఽనుతిష్ఠతి ధర్మవిత్। స పుణ్యబన్ధుః పురుషో మరుద్భిస్సహ మోదతే॥ ౩౧॥ ఏతావదుక్త్వా ప్రయయౌ నారదోఽమోఘదర్శనః। తేఽపి చాన్వగమన్మార్గం భ్రా

వాయుం భుఞ్జన్తీతి వాయుభోజనాః, కర్తరి ల్యుట్ - ఇమం వక్ష్యమాణం - మన్త్రమభ్యసన్తః - ఇడస్పతిం, ఈడ్యతే స్తూయతేఽనేనేతి ఇడో మన్త్రః - ఆర్షత్వాద్ధ్రస్వః - పారస్కరాదిత్వాత్సుట్ - తస్య - పతిం అధిదైవతం, భగవన్తం ఆరాధయన్ ఆరాధయామాసుః - ఆఙ్పూర్వాద్రాధయతేర్లఙ్ - అజాటోస్సవర్ణదీర్ఘః ✽॥౨౭॥✽ మన్త్రమాహ ॥ ఓమితి॥ నారస్య జీవసమూహస్య, అయనాయ ప్రాప్యాయ ప్రాపకాయాధారాయ చ - పురుషాయ హృదయకమలస్థాయ పరమాత్మనే అన్తః ప్రవిశ్య నియన్త్రే, విశుద్ధం ఉపాసనేన నిర్మలం, సత్త్వమన్తఃకరణం ధిష్ణ్యమభివ్యక్తిస్థానం, యస్య - యద్వా - విశుద్ధం రజస్తమోభ్యామననువిద్ధం, సత్త్వం, ధిష్ణ్యం స్థానం యస్య - తస్మై, పరమవ్యోమనిలయాయేతి భావః - మహాంశ్చాసౌ హంస, స్తస్మై, మహాన్ కల్యాణగుణైర్మహాన్ - హంసో నిరస్తనిఖిలదోషః, ఏవం భూతాయ - నమః - ఉక్తవిధం, ధీమహి ధ్యాయేమ ✽॥౨౮॥✽ ఇతి॥ ఇత్థం, మన్త్రం - జపతః, ప్రజాసర్గధియోఽప్యేషాం, తాన్ శబలాశ్వానపి, హే రాజేన్ద్ర - మునిర్నారదః, ఉపేత్య సమీపమేత్య, పూర్వవత్, వాచః కూటాని, అదృష్ట్వాఽన్తం భువో యూయమిత్యాదీని, ప్రాహ ఉక్తవాన్ ✽॥౨౯॥✽ పూర్వోక్తాత్కించిద్విశేషమాహ ॥ దాక్షాయణా ఇతి॥ హే దాక్షాయణాః, గదతో బ్రువతో - మమ, నిగమముపదేశం, సంశృణుత, భ్రాతౄణామగ్రజానా - మనుపదవీం మార్గానుసరణ, మన్విచ్ఛత, అనుగతా పదవీ అనుపదవీ - తామనుపదవీం ,, కుగతిప్రాదయః,, ఇతి సమాసః, యతో, యూయం, భ్రాతృషు, వత్సలాః ✽॥౩౦॥✽ భ్రాతౄణాం, ప్రాయణం ప్రకృష్టమయనమనువర్తనం, యో, భ్రాతా, ధర్మవి - దనుతిష్ఠతి కరోతి, స, పుణ్యా మేవ బన్ధుర్యస్య తాదృశో, మరుద్భిర్దేవైస్సహ, మోదతే ✽॥౩౧॥✽ అమోఘం దర్శనం యస్య - పరమార్థదర్శీ - నారదః, ఏతావదియ, దుక్త్వా - ప్రయయౌ గతః తేఽపి మారిషా ద్రా

ష్టాః - మారిషేతి పాఠే రాజ్ఞస్సంబోధనం, మారిషేతి తస్య నామాన్తరం - భ్రాతౄణామగ్రజానామేవ, మార్గం పరబ్రహ్మోపాసనరూపం - అన్వగమన్ అనుసృతవన్తః ❁॥౩౨॥❁ తత - స్తే - సధ్రీచీనం, సహాఞ్చతి గచ్ఛతీతి సధ్ర్యఙ్, ఆతివాహికైస్సహ గన్తా జీవ - స్తేన గమ్యం సధ్రీచీనం, ప్రతీచీనం, ప్రతీచా స్వస్మై భాసమానేన బ్రహ్మాత్మకస్వాత్మయాథాత్మ్యసాక్షాత్కారవతా గమ్యం ప్రతీచీనం - పరస్య పరమపురుషస్యానుపథం అనుకూలం అర్చిరాదిమార్గం - గతాః - అద్యాపి - న నివర్తన్తే న పునరావర్తన్తే ॥ ఏతం దేవయానం పన్థానమాపద్య న చ పునరావర్తన్త ఇతి శ్రుత్యర్థోఽత్ర వివక్షితః ॥ పునరనావృత్తౌ దృష్టాన్తః - పశ్చిమాయామినీరివేతి - పశ్చిమాః అతీతాః - యామినీః యామిన్యో రాత్రయః - యథా పునర్నావర్తన్తే తథేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౩॥ ❁ ఏతస్మిన్ కాలే నారదోపదేశేన శబలాశ్వానాం ముక్తిప్రాప్తకాలే - ప్రజాపతిర్దక్షః - బహూన్ - ఉత్పాతాన్ పుత్రనాశప్రయుక్తాన్ - అపశ్యత్ - తతః - పూర్వవత్ - నారదోపదేశకృతం - పుత్రాణాం నాశ - ముపాశృణోత్ ❁॥౩౪॥❁ పుత్రాణాం నివృత్తిధర్మనిష్ఠయా ముక్తిముపశ్రుత్య దక్షోఽపి ప్రియశోకవిరక్తస్స్యాదితి తదనుగ్రహార్థం దేవర్షిస్తత్పార్శ్వం గత - స్తదాఽసౌ దక్షః - దేవర్షి - ముపలభ్య - పుత్రనాశనిమిత్తా - ద్విమూర్ఛిత - ఉత్థాయ - నారదాయ - చుక్రోధ క్రుద్ధవాన్ ❁॥౩౫॥❁ క్రోధమేవాహ ॥ సాధోరివ లిఙ్గం వేషో యస్య - తేన త్వయా - నోఽస్మదీయానామర్భకాణాం, అసాధు, అకారి కృతం ॥ తదేవాహ ॥ స్వధర్మే ప్రవృత్తానాం - యస్సంన్యాసినో మార్గ - స్స ప్రదర్శితః ❁॥౩౬॥❁ నను సంన్యాసినో మార్గస్సాధురేవ మోక్షహేతుత్వా - త్సత్యం - ఋణత్రయాపనోదనం పితుర్మహాననర్థ ఏవేత్యాహ ॥ ఋణైరితి ॥ ఋణై - రముక్తానాం - నమీమాంసితాని విచారితాని కర్మాణి యైస్తేషాం - ఋణవిమోచనం - నాస్తి - తదుత్తరకాలభావిత్వాచ్చ పుత్రోత్పాదనయజ్ఞానుష్ఠాన

త్యాణామేవ ❁ మారిషాః ॥ ౩౨ ॥ సధ్రీచీనం ప్రతీచీనం పరస్యానుపథం గతాః । నాద్యాపి తే నివర్తన్తే పశ్చిమా యామినీ❁రివ ॥ ౩౩ ॥ ఏతస్మిన్ కాల ఉత్పాతాన్ బహూన్పశ్యన్ప్రజాపతిః । పూర్వవన్నారదకృతం పుత్రనాశముపాశృణోత్ ॥ ౩౪ ॥ చుక్రోధ నారదాయాథ పుత్రశోకవిమూర్ఛితః । దేవర్షిముపలభ్యాహ రోషాత్ప్రస్ఫురితాధరః ॥ ౩౫ ॥ దక్ష ఉవాచ ॥ అహో అసాధో సాధూనాం సాధులిఙ్గేన నస్త్వయా । అసాధ్వకార్యర్భకాణాం భిక్షోర్మార్గః ప్రదర్శితః ॥ ౩౬ ॥ ఋణైస్త్రిభిరముక్తానామమీమాంసితకర్మణామ్ । విఘాతశ్శ్రేయసః పాపలోకయోరుభయోః కృతః ॥ ౩౭ ॥ ఏవం త్వం నిరనుక్రోశో బాలానాం మతిభిద్ధరేః । పార్షద❁మధ్యే చరసి యశోహా నిరపత్రపః ॥ ౩౮ ॥ నను భాగవతా నిత్యం భూతానుగ్రహకాతరాః । ఋతే త్వాం సౌహృదఘ్నం వై వైరం❁కరమవైరిణామ్ ॥ ౩౯ ॥ నేత్థం పుంసో విరాగస్స్యాత్త్వయా కేవలినా మృషా । మన్యసే యద్యుపశమం స్నేహపాశనికృన్తనమ్ ॥ ౪౦ ॥ నానుభూయ న జానాతి పుమాన్విషయతీక్ష్ణతామ్ । నిర్విద్యేత స్వయం తస్మాన్న తథా భిన్నధీః పరైః ॥ ౪౧ ॥ యన్నస్త్వం ❁ కర్మసన్ధానాం సాధూనాం గృహమేధినామ్ । కృతవానసి దుర్మర్షం విప్రియం తదమర్షితమ్ ॥ ౪౨ ॥ తన్తుకృన్తన యన్నస్త్వమభద్రమచరః పునః । తస్మాల్లోకేషు తే

యోరభావేన పితృదేవఋణముక్తిశ్చ నాస్తి - అతః - హే పాప, విషయభోగత్యాగాదిహలోకే శ్రేయసోఽపి ఘాతః విషయభోగపూర్వకస్య భోగస్యాభావాన్మోక్షానధికారిత్వాత్పరలోకేఽపి శ్రేయసోఽపి ఘాతః కృత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ బాలానాం - మతిభిద్బుద్ధిదాలకః ఏవం - నిరనుక్రోశో నిర్ఘృణః - హరేర్యశోనాశకస్సన్ - తత్పార్షదానాం మధ్యే నిర్లజ్జః కథం చరసి ❁॥౩౮॥❁ నిర్లజ్జత్వమాహ ॥ నన్వితి ॥ నను హే నారద - అవైరిణాం - వైరంకరం - సౌహృదఘ్నం - త్వాం వినా - భాగవతాః - సర్వే, భూతానుగ్రహపరవశాః, త్వం తు చూత విప్రియం కుర్వన్ కథం న లజ్జస ఇతి భావః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ నను న విషయభోగాద్విరాగ ఉత్పద్యతే - కిన్తు విషయభోగస్య హేయత్వోపదేశేనైవేత్యత ఆహ ॥ నేతి ॥ యద్యపి - త్వం - విషయభోగస్య హేయత్వోపదేశేన - స్నేహపాశనికృన్తనం - విషయాశక్తిరూపస్నేహ ఏవ పాశ - స్తస్య నికృన్తనం ఛేదకం - ఉపశమం విరాగం - మన్యసే తథా - పి - మృధా మృషా - కేవలినా జ్ఞానం వినా సాధువేషేణ త్వయా - ఇత్థం మతిచాలనే కృతేఽపి - పుంసాం - విరాగో - నైవ స్యాత్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ కుతః - యతః - పుమాన్, నానుభూయ అననుభూయ, విషయాణాం, తీక్ష్ణతాం అన్తతో దుఃఖరూపతాం - న జానాతి - యథా - విషయాననుభూయ స్వయమేవ - తస్మాద్విషయా - న్నిర్విద్యేత విరజ్యేత తథా పరైర్భిన్నధీశ్చాలితధీః, న నిర్విద్యేత ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ య - త్త్వం, కర్మసన్ధానాం కర్మణ్యాసక్తచిత్తానాం - కర్తుమన్ధానామితి పాఠే - ప్రతివిప్రియం కర్తుమజానతాం, గృహస్థానాం, సాధూనా, మస్మాకం - దుర్మర్షం సోఢుమశక్యం, విప్రియం - కృతవానసి - తదప్రియం అమర్షితం, అస్మాభిరితి శేషః - నమృష్యతేస్మాభిరిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఏవం నారదాయ క్రుద్ధవాన్ దక్షః శశాప ॥ తన్త్వితి ॥ హే తన్తు

౩౨ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ మారిష. ౪౨ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ కర్తుమన్ధానామ్.

కృన్తసి సన్తానచ్ఛేదక-యస్మా-త్త్వ, మభద్రం పుత్రవినాశ-మచరః కృతవానసి ॥ చరతేర్లఙ్మధ్యమైకవచనం-సో మూఢ-తస్మా, త్త్వల్లోకేషు - భ్రమత - స్తవ-పదం స్థానం-న భవేత్, క్వచిదపి భవాన్న చిరమవతిష్ఠేత్-ఇత్యర్థం తు భ్రామ్యత్విత్యభిశాపః ❀ ॥ ౪౩॥ ❀ తం చ శాపం-సాధూనాం, సమ్మతో, నారదః, బాఢం తథైవాస్త్వితి-ప్రతిజగ్రాహ స్వీకృతవాన్, కుతః, హి యస్మా-దీశ్వరోఽపి స్వయం ప్రతికర్తుం సమర్థోఽపి-తితిక్షేత సహేతేతి-య, దేతావానేవ-సాధూనాం వాదః, సతః ప్రతిశాపప్రదానవాద ఇతి భావః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవం నారదాత్పుత్రనాశమాశఙ్కమానో దక్షః పుత్రోత్పాదనయత్నాద్విరమ్య తూష్ణీమవస్థితో బ్రహ్మణా పరిసాన్త్వితస్తతో దుహితౄరజనయదిత్యాహ మునిః ॥ తత ఇతి ॥ ప్రాచేతసో దక్షః-స్వయమ్భువా, అనునీతః అనుసాన్త్వితో, ఽసిక్న్యాం భార్యాయాం, దుహితౄః, పితృవత్సలాః, షష్టిసఙ్ఖ్యాకాః, సఞ్జనయామాస ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తాసాం మధ్యే, దశ, కన్యకాః భానులమ్బాద్యాఖ్యాః ధర్మాయ, దాత్, కాయ కశ్యపాయ, ద్విషడ్ద్వాదశ కాం చ త్రయోదశేత్యర్థః-అదితిదితిదనుకాష్ఠారిష్టాసురసేలామునిక్రోధవశాతామ్రాసురభిసరమాతిమ్యాఖ్యాః - అదాత్, ఇన్దవే సోమాయ-త్రిణవం త్రయాణాం నవానాం సమాహారస్త్రిణవం - సప్తవింశతిసఙ్ఖ్యాకాః కృత్తికారోహిణ్యాద్యాఖ్యాః నక్షత్రరూపాః అదాత్, భూతో రుద్రః భూతాఙ్గిరః కృశాశ్వేభ్యస్త్రిభ్యః, ద్వే ద్వే కన్యే, అదాత్, తత్ర తు రుద్రస్య సరూపా అన్యా చ ప్రసిద్ధేతి ద్వే భార్యే, అఙ్గి-

మూర్ధన్న భవేద్భ్రమతః పదమ్॥ ౪౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ప్రతిజగ్రాహ తం బాఢం నారదః సాధుసమ్మతః । ఏతావాన్సాధువాదో హి తితిక్షేతేశ్వరః స్వయమ్ ॥ ౪౪ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తతః ప్రాచేతసోఽసిక్న్యామనునీతస్స్వయమ్భువా । షష్టిం సఞ్జనయామాస దుహితౄః పితృవత్సలాః ॥ ౧ ॥ దశ ధర్మాయ కాయాదాద్ద్విషట్ త్రిణవ చేన్దవే । భూతాఙ్గిరఃకృశాశ్వేభ్యో ద్వే ద్వే తార్క్ష్యాయ చాపరాః ॥ ౨ ॥ నామధేయాన్యమూషాం త్వం సాపత్యానాం చ మే శృణు । యాసాం ప్రసూతిప్రసవైర్లోకా ఆపూరితాస్త్రయః ॥ ౩ ॥ భానుర్లమ్బా కకుబ్జామిర్విశ్వా సాధ్యా మరుత్వతీ । వసుర్ముహూర్తా సఙ్కల్పా ధర్మపత్న్యస్సుతాఞ్ శృణు ॥ ౪ ॥ భానోస్తు వేదఋషభ ఇన్ద్రసేనస్తతో నృప । విద్యోత ఆసీల్లమ్బాయాస్తతశ్చ స్తనయిత్నవః ॥ ౫ ॥ కకుభస్సఙ్కటస్తస్య కీకటస్తనయో యతః । భువో దుర్గాణి జామేయాస్స్వర్గో నన్దిస్తతోఽభవత్ ॥ ౬ ॥ విశ్వేదేవాస్తు విశ్వాయా అప్రజాంస్తాన్ప్రచక్షతే । సాధ్యో గణస్తు సాధ్యాయా అర్థసిద్ధిస్తు తత్సుతః ॥ ౭ ॥ మరుత్వాంశ్చ జయన్తశ్చ మరుత్వత్యా బభూవతుః । జయన్తో వాసుదేవాంశ ఉపేన్ద్ర ఇతి యం విదుః ॥ ౮ ॥ మౌహూర్తికా దేవగణా ముహూర్తాయాం చ జజ్ఞిరే । యే వై ఫలం ప్రయచ్ఛన్తి

రసస్తు స్వధా సతీ చేతి ద్వే, కృశాశ్వస్య తు అర్చిర్ధిషణా చేతి ద్వే, ఇతి వివేకః, అపరా అవశిష్టాశ్చతస్రో దుహితౄః, తార్క్ష్యాయ-తార్క్ష్యనామకకశ్చిదేవ, తస్మై, అదాదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ అమూషాం దక్షస్య దుహితౄణాం, సాపత్యానాం పుత్రపౌత్రాదిసహితానాం, నామధేయాని-మేమత్తః-శృణు ॥ తాన్యాశినష్టి ॥ యాసాం దక్షస్య కన్యకానాం, ప్రసూతిప్రసవైః పుత్రపౌత్రాదిభిః, త్రయో లోకాః, ఆపూరితాః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తావద్ధర్మస్య దశ భార్యా నిర్దిశతి ॥ భానురితి ॥ భాన్వాదయస్సఙ్కల్పాన్తా-దశ-ధర్మస్య భార్యాః, తాసాం-సుతాన్, క్రమేణ-శృణ్విత్యర్థః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ తత్రైకైకస్యాస్సన్తానం క్రమేణాహ ॥ భానోస్త్వితి ॥ భానోర్ధర్మభార్యాయాం, వేదః, ఋషభ, ఇతి, ద్వౌ పుత్రౌ, తతో ఋషభాదిన్ద్రసేనః, హే నృప, లమ్బాయాం భార్యాయాం, విద్యోతః పుత్ర ఆసీత్-తతో విద్యోతాత్, స్తనయిత్నవః, విద్యుత్స్తనయిత్నుశబ్దాత్ తదభిమాని దేవతాః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ కకుభః భార్యాయాః, కీకట స్తనయః-యతః, కీకటాత్, సఙ్కట, స్తనయోఽభవదిత్యన్వయః-జామేయాః జామ్యాః పుత్రాః, భూమేర్దుర్గాణి దుర్గాభిమానినో దేవాః, తతః జామేయేభ్యః, స్వర్గో నన్దిశ్చాభవత్ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ విశ్వాయాం ధర్మస్య భార్యాయాం-విశ్వేదేవాఖ్యాః పుత్రాః, బభూవుః-తాన్విశ్వేదేవాన్, అప్రజాన్ అపుత్రాన్, ప్రచక్షతే కథయన్తి, సాధ్యాయాం సాధ్యగణాః-బభూవుః-తత్సుతః సాధ్యగణసుతస్త్వ, ర్థసిద్ధిః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ మరుత్వత్యాం, మరుత్వాన్ జయన్తశ్చేతి-ద్వౌ తనయౌ బభూవతుః, తత్ర-జయన్తో, వాసుదేవస్య భగవతో, ఽంశభూతః, యం జయన్తముపేన్ద్ర ఇతి-విదుః-వసోర్వంశస్య భూయస్త్వాదన్తే నిర్దేశః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ ముహూర్తాయాం, మౌహూర్తికా ముహూర్తాభిమానినో దేవగణాః, ఉత్పన్నాః బభూవుః-తాన్విశినష్టి ॥ యే వై మౌహూర్తికాః, స్వస్వముహూర్తకాలజం-సుఖదుఃఖాదిరూపం ఫలం, భూతానాం దేహినాం,

ప్రియచ్ఛన్తి ॥ ౯ ॥ సంకల్పాయా-స్సంకల్పః, స్తనయోఽభూత్, కామస్తు, సంకల్పాజ్జాతః, ఇతిస్మృతః-వసోఃపుత్రా
స్త్వష్టౌవసవః తేషాం-నామాని-మేమత్తః, శృణు ॥ ౧౦ ॥ ద్రోణాదయోవిభావస్వన్తా అష్టౌవసవః, స్తత్ర-ద్రోణాదీ
నాంసంతానమాహ-క్రమేణ॥ద్రోణస్యేతి॥ద్రోణస్యా, భిమతిఃపత్నీ-తస్యాః, హర్షాదయ స్తనయాః ॥ ౧౧ ॥ ప్రాణస్య
తు-ఊర్జస్వతీభార్యా, అభూత్తస్యాః, సహశ్చ, ఆయుశ్చ, పురోజవశ్చ, పుత్రాః, ధ్రువస్యధరణిర్భార్యా, సాచ-వివిధాః,
పురఃపురాభిమానినోదేవా-నసూత ॥ ౧౨ ॥ అర్కస్యతు, భార్యా, అశనా, తస్యాఃపుత్రాస్తుతర్షాదయః, అగ్నే స్తుభా
ర్యా, వసోర్ధారా, తస్యా- స్తనయాస్తు-ద్రవిణకాదయః ॥ ౧౩ ॥ స్కన్దః కుమారస్తు, అగ్నేరేవకృత్తికాసుజాతః, పశ్చా
త్పరః-అగ్నిభూరితిచప్రసిద్ధః-యేవిశాఖాదయ, స్తే-తతఃస్కన్దా-జ్జాతాః, దోషస్యతు-భార్యాశర్వరీ-తస్యాః, పుత్రః-శింశు
మారః-సచ హరేః, కలాఅంశభూతః ॥ ౧౪ ॥ వసోర్భార్యాఆంగిరసీ-తస్యాఃపుత్రోవిశ్వకర్మా-సచకృతీపతిఃశిల్పాచా
ర్యః, తతోవిశ్వకర్మణః, చాక్షుషాఖ్యోమనురభూత్, మనోశ్చాక్షుషస్య, విశ్వేసాధ్యాస్సుతాః, బభూవుః ॥ ౧౫ ॥ విభావ
సోర్భార్యాఉషా, సాచ-వ్యుష్టంచరోచిషంచాతపంచ-పుత్రాన్, నసూతప్రసూతవతీ-అథఆతపాత్, పఞ్చ-యామఃదివసః-
అతఏవరాత్రిస్త్రియామా, ప్రదోషప్రత్యూషయోఃపూర్వోత్తరదివసావయవత్వాత్, పఞ్చ యామశబ్దస్తదభిమానిదేవప
రః, తంవిశినష్టి॥యేనపఞ్చయామేన, భూతానిప్రాణినః, కర్మసుస్వస్వవ్యాపారేషు, జాగ్రతిజాగరూకాణిభవన్తి ॥ ౧౬ ॥

భూతానాంస్వస్వకాలజమ్ ॥ ౯ ॥ సంకల్పాయాస్తుసంకల్పఃకామస్సంకల్పజస్స్మృతః। వసవోఽష్టౌవసోః
పుత్రాస్తేషాంనామానిమేశృణు ॥ ౧౦ ॥ ద్రోణఃప్రాణోధ్రువోఽర్కోఽగ్నిర్దోషోవసుర్విభావసుః । ద్రో
ణస్యాభిమతేఃపత్న్యాహర్షశోకభయాదయః ॥ ౧౧ ॥ ప్రాణస్యోర్జస్వతీభార్యా సహఆయుఃపురోజవః ।
ధ్రువస్యభార్యాధరణీహ్యసూతవివిధాఃపురః ॥ ౧౨ ॥ అర్కస్యత్వశనాభార్యాపుత్రాస్తర్షాదయస్స్మృ
తాః ।అగ్నేర్భార్యావసోర్ధారాపుత్రాద్రవిణకాదయః ॥ ౧౩ ॥ స్కన్దశ్చకృత్తికాపుత్రోయేవిశాఖాదయ
స్తతః । దోషస్యశర్వరీపుత్రశ్శింశుమారోహరేఃకలా ॥ ౧౪ ॥ వసోరాఙ్గిరసీపుత్రోవిశ్వకర్మాకృతీపతిః।త
తోమనుశ్చాక్షుషోఽభూద్విశ్వేసాధ్యామనోస్సుతాః ॥ ౧౫ ॥ విభావసోరసూతోషావ్యుష్టంరోచిషమాత
పమ్।పఞ్చయామోఽథభూతానియేనజాగ్రతికర్మసు ॥ ౧౬ ॥ సరూపాఽసూతభూతస్యభార్యారుద్రాం
శ్చకోటిశః ।రైవతోఽజోభవోభీమోవామఉగ్రోవృషాకపిః ॥ ౧౭ ॥ అజైకపాదహిర్బుధ్న్యోబహురూ
పోమహానితి । రుద్రపారిషదాశ్చాన్యేఘోరాఃప్రేతవినాయకాః ॥ ౧౮ ॥ ప్రజాపతేరఙ్గిరసస్స్వధాపత్నీపి
తౄనథ।అథర్వాఙ్గిరసంవేదంపుత్రత్వేచాకరోత్సతీ ॥ ౧౯ ॥ కృశాశ్వోఽర్చిషిభార్యాయాంధూమ్రకేశమజీ
జనత్ ।ధీషణాయాంవేదశిరందేవలంవయునంమనుమ్ ॥ ౨౦ ॥తార్క్ష్యస్యవినతాకద్రూఃపతఙ్గీయామినీతిచ
పతఙ్గ్యసూతపతగాన్యామినీశలభానథ ॥ ౨౧ ॥సుపర్ణాఽసూతగరుడంసాక్షాద్యజ్ఞేశవాహనమ్ । సూర్య
సూతమనూరుంచకద్రూర్నాగాననేకశః ॥ ౨౨ ॥ కృత్తికాదీనినక్షత్రాణీన్దోఃపత్న్యశ్చభారత। దక్షశాపా

ఏవంధర్మభార్యాసంతానమభిధాయాథకశ్యపసోమయోస్సంతానంభూయస్త్వాత్పశ్చాద్వక్ష్యమాణోభూతస్యతావత్సం
తానమాహ॥సరూపేతి॥భూతస్యశంభోః, భార్యా, సరూపా, సాచ-రుద్రాన్, కోటిశః , అసూతతత్రప్రధానానేకాదశ
రుద్రాన్గణనాయకానాహ ॥ రైవతఇతి ॥ యద్వా, రైవతాదిరూపైరేకాదశధాభిన్నస్యరుద్రస్య, పారిషదాః, ఘోరరూ
పాః, ప్రేతాదిరూపేణానేకవిధాః, అన్యే, అన్యస్యాంభార్యాయాంబభూవురిత్యన్వయః ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ అథాఙ్గిరసస్సం
తానమాహ॥ప్రజాపతేరితి॥అఙ్గిరసఃప్రజాపతేః, పత్నీస్వధాసతీచ-తత్ర-స్వధా, పితౄన్-సతీతు, అథర్వాఙ్గిరసంనామ,
వేదంవేదాభిమానినంపురుషం-పుత్రత్వేనాకరోత్ ॥ ౧౯ ॥ అథకృశాశ్వస్యసంతానమాహ-కృశాశ్వః, అర్చిషిభార్యా
యాం - ధూమ్రకేశంపుత్ర-మజీజనత్, ధీషణాయాంపత్న్యాంతువేదశిరసంచదేవలంచవయునంచమనుంచేతిపుత్రాన్, నజీజ
నత్ ॥ ౨౦ ॥ తార్క్ష్యస్యసంతానమాహ॥తార్క్ష్యస్య-వినతాద్యాశ్చతస్రోభార్యాః, తత్ర-పతఙ్గీ-పతగాన్ పక్షిణః-అసూ
త, యామినీతు, శలభాన్, నసూత ॥ ౨౧ ॥ సుపర్ణేతివినతాయాఏవనామాన్తరం-సాతు-సాక్షాద్యజ్ఞేశస్యవిష్ణోర్వాహభూ
తంగరుడం, సూర్యస్యసూతమనూరుమరుణంచ-అసూత-కద్రూస్త్వనేకశో-నాగాన్సర్పానసూత ॥ ౨౨ ॥ అథసోమ
స్యపత్నీరాహ॥ఇన్దోస్సోమస్య, పత్న్యస్తు, కృత్తికాదీనినక్షత్రాణిసప్తవింశతిః-హేభారత-సచఇన్దుః, దక్షశాపాత్, రో
హిణ్యామేవప్రేమాతిశయేనాన్యాసూపేక్షారూపాన్నిమిత్తాద్దక్షస్యశాపా , ద్యక్ష్మగ్రహేణరాజయక్ష్మరోగేణ - పీడిత
స్సన్, తాసుకృత్తికాదిష్వనపత్యోఽభూత్ తందక్షం, పునఃప్రసాద్యప్రసన్నంకృత్వా, కేవలంకలాఏవలేభే, నత్వపత్యా

ని-కథంభూతాః, క్షయేకృష్ణపక్షే, అర్దితాః ఖణ్డితాః, క్షయైరర్దితా ఇతిపాఠే, క్షయేసతిపునరేధితాః వర్ధితాః * ॥ ౨౩ ॥ * అథ
లోకమాతౄణాం కశ్యపపత్నీనాం, లోకస్య శంసుఖం కరోతీతి తథా, తానినామాని-శృణు లోకానాం మాతృత్వే హే
తుః-ఇదంజగత్, యత్ప్రసూతం యాభిః కశ్యపపత్నీభిః ప్రసూతమ్ * ॥ ౨౪ ॥ * తాని ర్దిశతి-అదితిరితి * ॥ ౨౫ ॥ * అల్పత్వేసు గ
మత్వాద్వ్యుత్క్రమేణ తాసాం వంశావాహ ॥ తిమేరితి ॥ తిమేః కశ్యపస్య భార్యాయాః-యాదోగణాః, ఆసన్-సరమాయా
స్సుతాః-శ్వాపదాః-శ్వానః వ్యాఘ్రమార్జారాదయశ్చాసన్ సురభేః పుత్రాస్తు - మహిషాశ్చ గావశ్చ - అన్యేద్విశఫాశ్చా-
సన్ * ॥ ౨౬ ॥ * హేనృప-తామ్రాయాస్తు పుత్రాః-శ్యేనాః-గృధ్రాః -ఆదిశబ్దేన శ్యేనాదిసదృశాబలినః పక్షిణోఽపి వక్షితాః ము
నేస్సుతాస్త్వప్సరసాంగణాః-హేరాజన్-క్రోధవశాయాః ఆత్మజాస్తు-దన్దశూకాదయః దంశనస్వభావాదయః సర్పా ఆ
సన్ * ॥ ౨౭ ॥ * ఇలాయాః-సర్వేభూరుహాః ఆత్మజాః-సౌరసాః సురసాయా అపత్యాని-సర్వేయాతుధానాః-అరిష్టాయా
స్త్వాత్మజాః గన్ధర్వాః-కాష్ఠాయాస్తు ద్విశఫేతరాఏకశఫా అశ్వగర్దభాదయః * ॥ ౨౮ ॥ * దనోస్సుతాస్త్వేకషష్టిస్తే
షాం మధ్యే-ప్రాధానికానష్టాదశపుత్రాన్-శృణు * ॥ ౨౯ ॥ * ద్విమూర్ధాచ, శమ్బరశ్చ-అరిష్టశ్చ-హయగ్రీవశ్చ-విభావసు
శ్చ-అయోముఖశ్చ-శఙ్కుశిరాశ్చ-స్వర్భానుశ్చ-కపిలశ్చ - రుణశ్చ-పులోమాచ-వృషపర్వాచ-ఏకచక్రశ్చ-సుతాపనశ్చ-

తోఽనపత్యస్తాసుయక్ష్మగ్రహార్దితః। పునఃప్రసాద్య తం సోమః కలా లేభే క్షయేఽర్దితాః ॥ ౨౩ ॥ శృణునామాని
మాతౄణాం లోకానాం శంకరాణిచ । అథకాశ్యపపత్నీనాం యత్ప్రసూతమిదం జగత్ ॥ ౨౪ ॥ అదితిర్దితిః *
ర్దనుః కాష్ఠా * అరిష్టా సురసా త్విళా। మునిః క్రోధవశా తామ్రా సురభిస్సరమా తిమిః ॥ ౨౫ ॥ తిమేర్యాదోగ
ణా ఆసన్ శ్వాపదాస్సరమాసుతాః । సురభేర్మహిషా గావో యేచాన్యే ద్విశఫా నృప ॥ ౨౬ ॥ తామ్రాయా
శ్శ్యేనగృధ్రాద్యా మునేరప్సరసాంగణాః । దన్దశూకాదయస్సర్పా రాజన్ క్రోధవశాత్మజాః ॥ ౨౭ ॥ ఇలా
యా భూరుహాస్సర్వే యాతుధానాశ్చ సౌరసాః। అరిష్టాయాంచ గన్ధర్వాః కాష్ఠాయాం ద్విశఫేతరాః ॥ ౨౮ ॥
సుతా దనోరేకషష్టిస్తేషాం ప్రాధానికాన్ శృణు ॥ ౨౯ ॥ ద్విమూర్ధా శమ్బరోఽరిష్టో హయగ్రీవో విభావసుః।
అయోముఖశ్శఙ్కుశిరాస్స్వర్భానుః కపిలోఽరుణః ॥ ౩౦ ॥ పులోమా వృషపర్వా చ హ్యేకచక్రస్సుతాపనః।
ధూమ్రకేశో విరూపాక్షో విప్రచిత్తిశ్చ దుర్జయః ॥ ౩౧ ॥ స్వర్భానోస్సుప్రభాం కన్యాముवाह నముచిః కిల।
వృషపర్వణ * స్తుశర్మిష్ఠాం యయాతిర్నాహుషో బలీ ॥ ౩౨ ॥ వైశ్వానరసుతాయాశ్చ చతస్రశ్చారుదర్శ
నాః। ఉపదానవీ హయశిరా పులోమా కాలకా తథా ॥ ౩౩ ॥ ఉప * దానవీం హిరణ్యాక్షః క్రతుర్హయశిరాం నృ
ప । పులోమాం కాలకాం చైవ వైశ్వానరసుతే తు కః । ఉపయేమేఽస్మ భగవాన్ కాశ్యపో బ్రహ్మచోదితః ॥ ౩౪ ॥
పౌలోమాః కాలకేయాశ్చ దానవా యుద్ధశాలినః। తయోః షష్టిసహస్రాణి యజ్ఞఘ్నాంస్తే పితుః పితా ॥ జఘా
న స్వర్గతో రాజన్నేక ఇన్ద్రప్రియంకరః ॥ ౩౫ ॥ విప్రచిత్తిస్సింహికాయాం శతం చైకమజీజనత్ । రాహుజ్యే
ష్ఠం కేతుశతం గ్రహత్వం య ఉపాగతః ॥ ౩౬ ॥ అథాతశ్శ్రూయతాం వంశో యోఽదితేరనుపూర్వశః। యత్ర

ధూమ్రకేశశ్చ-విరూపాక్షశ్చ-విప్రచిత్తిశ్చ-దుర్జయశ్చైతే అష్టాదశ * ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ * ఏషాం మధ్యే-స్వర్భానోః-నముచిః-
కన్యాం దుహితరం - సుప్రభా-ముద్వాహ ఉపయేమే-స్వర్భానురతాన్యోఽదనుజః - నతు రాహుస్తస్యోత్పత్తేః వక్ష్యమాణ
త్వాత్-వృషపర్వణస్తు కన్యాం-శర్మిష్ఠాం-నాహుషో నహుషాత్మజో-బలవాన్ యయాతీ రాజా-ఉవాహ * ॥ ౩౨ ॥ * వై
శ్వానరో వసోః - పుత్ర-స్తస్య సుతా-శ్చతస్ర- శ్చారుదర్శనాస్సౌన్దర్యశాలిన్యః- ఉపదానవీ హయశిరా పులోమా. కాలకా
శ్చ్యాః * ॥ ౩౩ ॥ * తాసాం మధ్యే-ఉపదానవీం-హిరణ్యాక్షః-ఉదవహత్-హయశిరాంతు-క్రతుః ప్రజాపతిః-ద్వే-వైశ్వాన
రస్యసుతే పులోమా కాలకాఖ్యేతు-కః కశ్యపః-ఉపయేమే, దానవీపరిణయనే హేతుర్బ్రహ్మణో చోదితఇతి * ॥ ౩౪ ॥ * త
యోః పులోమా కాలకయోః, షష్టిసహస్రాణి పౌలోమా- స్తేషామేవ నివాతకవచాఇతి నామాన్తరం-తథా కాలకేయాఖ్యా
శ్చ-యుద్ధశాలినో-దానవాజాతాః-తాంశ్చ -దానవాన్యజ్ఞఘ్నాన్- తేతవ-పితుః పితా అర్జునః-కదాచి-దేకస్స్వర్లోకం గత-
ఇన్ద్రప్రియంకరో భూత్వా, జఘాన హతవాన్ * ॥ ౩౫ ॥ * విప్రచిత్తిస్సింహికాయాం భార్యాయాం-శతం చైకం ఏకశతం-
దానవా- నజీజనత్-తత్రైకశతమధ్యే-రాహుర్జ్యేష్ఠః-ఇతరేశతంతు, కేతవః, రాహుజ్యేష్ఠమితిపాఠే రాహుర్జ్యేష్ఠోయ
స్యతత్-కేతుశతమిత్యర్థః - కోఽసౌ రాహుర్యం జ్యేష్ఠమజీజనత్తత్రాహ ॥ యోగ్రహత్వ-ముపాగతః-ప్రాప్తః, స్వ
యం దానవాధమోఽపి భగవదనుగ్రహవశాద్గ్రహత్వముపాగత ఇత్యుక్తం భవతి * ॥ ౩౬ ॥ * అథతిష్యాదీనాం వం *

గ్రహణానన్తరం - అపస్మారాంశస్య ప్రాబల్యాత్ - అదితే-ర్వంశ - శ్రూయతాం - మయాకథ్యమానమితి శేషః-దితే ర్వంశస్త్వష్టాదశేఽధ్యాయే వక్ష్యతే-అదితేర్వంశం కీర్తయతి - యత్రవంశే - విభు-ర్నారాయణో దేవ-స్స్వాంశేనా-వతరత్ ✽॥౩౭॥ ✽వివస్వానితి ద్వాదశా-దితేః పుత్రాః-తత్ర-ఉరుక్రమో భగవాన్, సాక్షాదవతీర్ణః ✽॥౩౮॥ ✽తత్ర-వివస్వతః - భార్యా-సంజ్ఞాఖ్యా - శ్రాద్ధదేవం-మనుం-యమం చేతి-మిథునం చ-యమయమీరూపం చ-మిథున-మసూయత అసూత ✽॥౩౯॥ ✽హే మహాభాగ-సైవసంజ్ఞైవ-బడబా-భూత్వా-భువివర్తమానా, నాసత్యావశ్వినౌ, సుషువే-తథా-ఛాయా-భూత్వా-శనై-శ్చరం సావర్ణ్యాఖ్యం, మనుం శేషం చ-లేభే సుషువ ఇత్యర్థః-తథా-తపతీం తపత్యాఖ్యాం కన్యాం చ-లేభే-యాకన్యా-సంవరణం-పతిం-లేభే ✽॥౪౦॥ ✽అథార్యమ్ణో వంశమాహ॥ అర్యమ్ణః పత్నీ, మాతృకాఖ్యా-తయోరర్యమమాతృకయోః - కర్తరిషష్ఠీ-తాభ్యామిత్యర్థః-చర్షణయః కర్మశీలాః, జనాః-కృతా ఉత్పాదితాః॥ కేతే చర్షణయ- స్తత్రాహ॥యత్రేతి॥యత్రయేషు - మానుషీజాతి- ర్బ్రహ్మణా, ఉపకల్పితా, మానుషజాత్యాశ్రయాహి సదా వ్యాపారిణో భవన్తీతి-అతస్తే చర్షణయః-కృషికారిణాదిక ఇతి ప్రత్యయః ✽॥౪౧॥ ✽పూషాత్వ-నపత్యః అపుత్రః-పూర్వం-భగ్నదన్తః-పిష్టాదః పిష్టభుగభవత్ - భగ్నదన్తత్వే హేతుం వదం స్తం విశినష్టి-యోఽసౌ పూషా-దక్షాయ-కుపితం-రుద్రం-వివృతద్విజః ప్రకటితదన్తస్సన్, జహాస ప్రహసితవాన్-చతుర్థే చైతద్వృత్తాన్తోఽభివ్యక్తః ✽॥౪౨॥ ✽త్వష్టు-ర్దైత్యానా-మనుజా-రచనానామ-కన్యకా-భార్యా-తయో స్త్వష్టృరచనయో-స్సన్నివేశాత్సమావేశా-ద్విశ్వరూపో, వీర్యవాన్జజ్ఞే జాతః ✽॥౪౩॥ ✽తం విశ్వ

నారాయణో దేవస్స్వాంశేనావతరద్విభుః ॥ ౩౭ ॥ వివస్వానర్యమాపూషాత్వష్టాఽథసవితాభగః। ధాతా విధాతావరుణోమిత్రశ్శక్రఉరుక్రమః ॥ ౩౮ ॥ వివస్వతశ్శ్రాద్ధదేవం సంజ్ఞాఽసూయత వై మనుమ్ । మిథునం చ మహాభాగ యమం దేవం యమీం తథా ॥ ౩౯ ॥ సైవ భూత్వాఽథ బడబా నాసత్యౌ సుషువే భువి । ఛాయా శనైశ్చరం లేభే సావర్ణ్యం చ మనుం తతః॥ కన్యాం చ తపతీం యా వై వవ్రే సంవరణం పతిమ్ ॥ ౪౦ ॥ అర్యమ్ణో మాతృకా పత్నీ తయోశ్చర్షణయస్సుతాః। యత్ర వై మానుషీ జాతిర్బ్రహ్మణా చోపకల్పితా ॥ ౪౧ ॥ పూషాఽనపత్యః పిష్టాదో భగ్నదన్తోఽభవత్పురా । యోఽసౌ దక్షాయ కుపితం జహాస వివృతద్విజః ॥ ౪౨ ॥ త్వష్టుర్దైత్యానుజా భార్యా రచనా నామ కన్యకా। సంనివేశస్తయోర్జజ్ఞే విశ్వరూపశ్చ వీర్యవాన్ ॥ ౪౩ ॥ తం వవ్రిరే సురగణాస్స్వస్రీయం ద్విషతామపి । విమతేన పరిత్యక్తా గురుణాఽఙ్గిరసేన యత్ ॥ ౪౪ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽✽ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽

రాజోవాచ ॥ కస్య హేతోః పరిత్యక్తా ఆచార్యేణాత్మనస్సురాః । ఏతదాచక్ష్వ భగవన్ శిష్యాణామక్రమం గురౌ ॥ ౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇన్ద్రస్త్రిభువనైశ్వర్యమదోల్లఙ్ఘితసత్పథః। మరుద్భిర్వసుభీ రుద్రైరాదిత్యైరృభి

రూపం - ద్విషతాం దైత్యానాం స్వస్రీయం భాగినేయమపి - దేవాః-యద్యదా-విమతేనావజ్ఞాతేన అఙ్గిరసః పుత్రేణ-గురుణా బృహస్పతినా-పరిత్యక్తాః-తదా-వవ్రిరే వృతవన్తః పురోహితం కృతవన్త ఇత్యర్థః ✽॥౪౪॥ ✽ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

దేవా విమతేన గురుణా పరిత్యక్తా విశ్వరూపం వవ్రిరే ఇత్యుక్తం-తదేవ సప్రపఞ్చం బుభుత్సుః పృచ్ఛతి రాజా॥ కస్యేతి॥ కస్మాద్ధేతో-రాచార్యేణ గురుణా- ఆత్మనశ్శిష్యా-స్సురాః-పరిత్యక్తాః- హే భగవన్ముని-ఏత-దాచక్ష్వ కథయ-తథా శిష్యాణాం-గురౌ విషయే, అక్రమమపరాధం చ-ఆచక్ష్వ ✽॥౧॥ ✽ఏవమాపృష్టో మునిర్వక్తుముపచక్రమతే॥ ఇన్ద్ర ఇతి॥ ఇన్ద్రో యదా-సంప్రాప్తం- వాచస్పతిం - నాభ్యనన్దత్ నాదృతవాన్-తదా-ఆఙ్గిరసస్తతో నిర్గత్య-తూష్ణీం, స్వగృహమాయయౌ, వితి శిష్టానామన్వయః॥ అనాదరహేతుం సూచయితుమిన్ద్రం విశినష్టి॥ త్రిభువనైశ్వర్యమదేనో-ల్లఙ్ఘితః-సతాం పన్థా, యేన-హే నృప-మరుద్గణాదిభిః - పరిశ్రితః పరివృతః॥ బ్రహ్మవాదిభిః వేదాన్వదద్భిః-మునిభిస్సిద్ధాదిభిశ్చ-యథాయథం-నిషేవ్యమాణః స్తూయమానః- లలితం యథా తథా - ఉపగీయమానశ్చ, భగవానిన్ద్రః-ఆస్థానం సభా-తస్మిన్, అధ్యాసనం సింహాసనం-త-దాస్థితః అధిష్ఠితః- హే భారత-చన్ద్రమణ్డలవ, చ్చారుణా సున్దరేణ పాణ్డురేణ శ్వేతేనా-తపత్రేణ ఛత్రేణ-తథా-పారమేష్ఠ్యైర్మహారాజలిఙ్గైశ్చామరాదిభిర్యుక్తః- అర్ధాసనయా ఆసనస్యార్ధే స్థితయా-పౌలోమ్యా శచ్యా సహ-నితరాం విరోచమాన-స్స ఇన్ద్రో యదా-దేవానా, మాత్మనస్స్వస్య చ-పరమం పూజ్యమాచార్యం - సురాసురవన్దితం-మునిశ్రేష్ఠం బృహస్పతిం, సంప్రాప్తం-ప్రత్యుత్థానాదిభి, ర్నాభ్యనన్దత✽నాదృతవాన్ న చ చాలచ-కింతు-సభాగతం పశ్యన్నపి, ఆసన ఏవ స్థితస్తు

ష్ణీమ్ ❀ ॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥ ❀ తదా-కవిర్విద్వాన్ప్రభుస్సమర్థః-ఆఙ్గిరసో బృహస్పతిః-శ్రీమదేన-యామిక్రియాం-తాం, విద్వాన్జానన్-తూష్ణీం-స్వగృహం ప్రతి, యయౌ ❀ ॥౯॥ ❀ తర్హ్యేవ-ఇన్ద్రః ఆత్మనః స్వస్య గురుహేళనం ప్రతిబుధ్యానుస్మృత్య-ఆత్మనా స్వేనైవ-ఆత్మానం స్వాత్మానం-సదసి. గర్హయామాస ❀ ॥౧౦॥ ❀ గర్హాప్రకారమాహ॥అహోఇతి॥ అహోబత అహో మహత్కష్టం ప్రాప్తం - అసాధు-కర్మ-మయా కృతం వై, యస్మాద్దల్పబుద్ధినా అల్పమతినా, ఐశ్వర్యమత్తేన మయా-సదసి-గురుః, కాత్కృతః తిరస్కృతః ❀ ॥౧౧॥ ❀ పణ్డితో విద్వాన్నిత్యానిత్యవివేకసంపన్నశ్చేదిత్యర్థః, కోవా పుమాన్-త్రిపిష్టపపతేః, త్రీన్లోకాన్పాతీతి త్రిపిష్టపం-తస్య - పతేస్సత్యలోకాధిపతేరపి-లక్ష్మీం, గృహ్ణీయాత్ అభికాఙ్క్షేత్, కింతు-తుచ్ఛం మన్యేతేత్యర్థః- విబుధానాం సాత్త్వికానాం దేవానామీశ్వరోఽప్యహం-ఆసురం భావం తమోభావం, మోహమితియావత్, నీతః ప్రాపితః ❀ ॥౧౨॥ ❀ నను సింహాసనస్థో రాజా ప్రత్యుత్థానాదికం న కుర్యాదితి వదన్తి వృద్ధాః, తత్రాహ ద్వాభ్యామ్॥ పారమేష్ఠ్యం ధిషణం - పరమేష్ఠీ మహారాజ-స్తత్సంబన్ధ్యాసనం ధిషణం-త-దధితిష్ఠన్, కంచన ప్రతి నోత్తిష్ఠేదితి-యే, బ్రూయు-స్తే, పరం కేవలం-ధర్మం-న విదుః ❀ ॥౧౩॥ ❀ కించ-తేషాం, కుపథదేష్టౄణాం కుమార్గోపదేష్టౄణాం, అత ఏవా-ధస్తమసి నరకే-పతతాం - వచః-యే జనాః - శ్రద్దధు, స్తే అశ్మప్లవాః బృహత్పాషాణయుక్తప్లవా రూఢా ఇవ, మ

భిర్నృప॥౨॥ విశ్వైర్దేవైశ్చ సాధ్యైశ్చ నాసత్యాభ్యాం పరిశ్రితః। సిద్ధచారణగన్ధర్వైర్మునిభిర్బ్రహ్మవాదిభిః ॥౩॥ విద్యాధరాప్సరోభిశ్చ కిన్నరైః పతగోరగైః। నిషేవ్యమాణో భగవాన్స్తూయమానశ్చ భారత॥౪॥ ఉపగీయమానో లలితమాస్థానాధ్యాసనాశ్రితః। పాణ్డురేణాతపత్రేణ చన్ద్రమణ్డలచారుణా॥ ౫ ॥యుక్తశ్చాన్యైః పారమేష్ఠ్యైశ్చామరవ్యజనాదిభిః। విరాజమానః పౌలోమ్యా సహార్ధాసనయా భృశమ్॥౬ ॥స యదా పరమాచార్యం దేవానామాత్మనశ్చ హ। నాభ్యనన్దత ❀ సంప్రాప్తం ప్రత్యుత్థానాసనాదిభిః ॥ ౭॥ వాచస్పతిం మునివరం సురాసురనమస్కృతమ్। నోచ్చచాలాసనాదిన్ద్రః పశ్యన్నపి సభాగతమ్॥౮ ॥తతో నిర్గత్య సహసా కవిరాఙ్గిరసః ప్రభుః । ఆయయౌ స్వగృహం తూష్ణీం విద్వాన్శ్రీమదవిక్రియామ్ ॥ ౯ ॥ తర్హ్యేవ ప్రతిబుధ్యేన్ద్రో గురుహేళనమాత్మనః । గర్హయామాస సదసి స్వయమాత్మానమాత్మనా ॥౧౦॥ అహో బత మయాసాధు కృతం వై దభ్రబుద్ధినా। యన్మయైశ్వర్యమత్తేన గురుస్సదసి కాత్కృతః ॥ ౧౧ ॥ కో గృధ్యేత్పణ్డితో లక్ష్మీం త్రివిష్టపపతేరపి । యయాఽహమాసురం భావం నీతోఽద్య విబుధేశ్వరః ॥ ౧౨ ॥ యే పారమేష్ఠ్యం ధిషణమధితిష్ఠన్న కంచన । ప్రత్యుత్తిష్ఠేదితి బ్రూయుర్ధర్మం తే న విదుః పరమ్ ॥౧౩ ॥ తేషాం కుపథదేష్టౄణాం పతతాం తమసి హ్యధః। యే శ్రద్దధ్యుర్వచస్తే వై మజ్జన్త్యశ్మప్లవా ఇవ ॥ ౧౪ ॥ అథాహమమరాచార్యమగాధధిషణం ద్విజమ్ । ప్రసాదయిష్యే నిశ్శాఠ్యశ్శీర్ష్ణా ❀ తచ్చరణం స్పృశన్ ॥ ౧౫ ॥ ఏవం చిన్తయతస్తస్య మఘోనో భగవాన్గృహాత్ । బృహస్పతిర్గతోఽదృష్టాం గతిమధ్యాత్మమాయయా ॥ ౧౬ ॥ గురోర్నాధిగతస్సంజ్ఞాం పరీక్షన్భగవాన్స్వరాట్ । ధ్యాయన్ధియా సురైర్యుక్తశ్శర్మ నాలభతాత్మనః ॥ ౧౭ ॥తచ్ఛ్రుత్వైవాసురాస్సర్వ ఆశ్రిత్యౌశనసం మతమ్ । దేవాన్ప్రత్యుద్యమం చక్రుర్దుర్మదా ఆతతాయినః ॥ ౧౮ ॥ తైర్విసృష్టేషుభిస్తీక్ష్ణైర్నిర్భిన్నాఙ్గోరుబాహవః । బ్రహ్మాణం శరణం జగ్ముస్సహేన్ద్రా నతకంధరాః ॥ ౧౯ ॥ తాంస్త

జ్జన్తి అధో యాన్తి ❀ ॥౧౪॥ ❀ అథ అతః-అహం-అమరాణామాచార్యం-అగాధధిషణం బుద్ధిర్యస్య తం-మత్కృతాపరాధమగణయన్తం - ద్విజం వాక్పతిం , ప్రసాదయిష్యే ప్రార్థయే, కథంభూతః-నిర్గతశాఠ్యస్సన్, తస్య గురోః, చరణం శీర్ష్ణా శిరసా, స్పృశన్ ❀ ॥౧౫॥ ❀ ఏవం-తస్య-మఘోనః ఇన్ద్రస్య-చిన్తయతస్సతః-భగవాన్ బృహస్పతిః-అధ్యాత్మమాయయా యోగప్రభావేన-గృహాద్-అదృష్టాం గతిం గతః అదృశ్యోఽభూదిత్యర్థః ❀ ॥౧౬॥ ❀ తతో-భగవాన్, స్వరాడిన్ద్రః- గురోస్సంజ్ఞాం గమనోపాయం-పరీక్ష్య విచార్యాపి-నాధిగతః న ప్రాప్తః - ధియా ధ్యాయన్ దర్శనోపాయం చిన్తయన్, సుచాశోకేన, యుక్తః-ఆత్మనః స్వస్య, శర్మ సుఖం-నాలభత న ప్రాప ❀ ॥౧౭॥ ❀ తదిన్ద్రస్య గుర్వపరాధప్రయుక్తక్లేశచిన్తాదికం-శ్రుత్వా, తదైవ- ఔశనసం మతం ఉశనసా ఆమన్త్రితమాశ్రిత్య, సర్వే, అసురా దుర్మదా అనివార్యమదాః, ఆతతాయినః జిఘాంసవః-దేవాన్ప్రతి, ఉద్యమం యుద్ధోద్యోగం-చక్రుః ❀ ॥౧౮॥ ❀ తైరసురైః, విసృష్టైః ప్రయుక్తైః- తీక్ష్ణైః, ఇషుభిః-నిర్భిన్నాన్యఙ్గాని ఉత్తమాఙ్గాని శిరాంసి , ఊరవో, బాహవశ్చ-యేషాం తే ఇన్ద్రసహితా-దేవాః-నమ్రశిరసో-బ్రహ్మాణం శరణం యయుః ❀ ॥౧౯॥ ❀ అభ్యర్దితాన్పీడితాన్-దేవాన్-తదా-వీక్ష్య-భగవానాత్మభూః పరమాత్మజః-అజో బ్రహ్మా, స

నయా-అధికయా-కృపయా-యుక్త-స్త్వాక్-సాంత్వయన్నువాచ*॥౨౦॥ *ఉక్తిమేవాహ॥అహోఇత్యాదినా-క్షమిష్యధ్వము
రాస్యకర్మైత్య నైన॥ హేసురశ్రేష్ఠాః-అహోబతమహత్కష్టంవఃప్రాప్తం , మహదభద్రం-అసాధు-యుష్మాభిః-కృతం-
కింతత్,యత్-దృప్రిష్ఠంఅతిశయేనబ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నంబ్రహ్మిష్ఠం , బ్రాహ్మణం-దాన్తంజితేన్ద్రియం, ఐశ్వర్యాన్మ
దాత్-నాభ్యనన్దతనాభినన్దితవన్తః*॥౨౧॥ *హేసురాః-వైభ్యఃశత్రుభ్యః-వః-పరాభవఇతియత్-అయం,తస్యానయ
స్యాన్యాయ్యస్య-సంబన్ధిఫలరూప-ఆసీత్-కథం-భూతానాంవఃప్రక్షీణేభ్యఃఐశ్వర్యరహితేభ్యః,సపత్నేభ్యస్సమృద్ధానాం
సంపన్నానామ్ *॥౨౨॥ *గురితిరస్కారస్తథాఽవావేవాంచయోఽచయుకారణమిత్యసురదృష్టాన్తేనాహ॥మఘవన్నితి॥
హేమఘవన్-ద్విషతశ్శత్రూన్ - నసురాన్-గుర్వతిక్రమాద్ధేతోః-ప్రక్షీణాన్,సంప్రతితు-కావ్యంశుక్రం,భక్తితః-ఆరాధ్య,ఉ
పచితాన్సమృద్ధాన్-పశ్య*॥౨౩॥ *గుర్వారాధనాద్యస్మాకంబాధస్తఇతికింవక్తవ్యం-యతోమద్భ్రానమపిగృహ్ణీయురితి

ర్తిః, సర్వభూతాని చ, ఆత్మనో మూర్తిః ఆత్మతుల్యత్వేన ద్రష్టవ్యానీత్యర్థః - యద్వా, పరమాత్మమూర్తిః ॥ ౩౦॥౩౧ ॥ తస్మాదితి -
తాత - త్వం పితౄణాం - ఆర్తానాం పీడితానామస్మాకం - శత్రుభ్యః పరాభవరూపామార్తిం, తపసా తపః ప్రభావేన -
అపనయన్ , అస్మాకం , సందేశం, కర్తుమర్హసి యోగ్యో భవసి ॥ ౩౨ ॥ సందేశమేవాహుః॥ వృణీమహ ఇతి॥ బ్రహ్మి
ష్ఠం జ్ఞానినం, తత్రాపి, బ్రాహ్మణం, అత ఏవ , సర్వేషామస్మాకం గురుం - త్వా, ముపాధ్యాయం, వృణీమహే, యథా యేన ప్రకా
రేణ, అఞ్జసా సుఖేనైవ - తవ - తేజసా - సపత్నాన్ శత్రూన్ - విజేష్యామః - తథాఽనుగృహాణేతి శేషః ॥ ౩౩ ॥ నను పాధ్యా
యత్వేకనిష్ఠస్య మమాఙ్ఘ్ర్యభివాదనం కథం కరిష్యథ, తత్తు గర్హితం - తత్రాహుః ॥ న గర్హయన్తీతి॥ స్వార్థేషు స్వప్రయోజనని
మిత్తం, యవిష్ఠాఙ్ఘ్ర్యభివాదనం - న గర్హయన్తి - హే బ్రహ్మన్ - ఛన్దోభ్యోఽన్యత్రైవ వేదాధ్యయనాదన్యత్రైవ కర్మణి, వ
యః - జ్యేష్ఠత్వకారణం ఛన్దోభ్యశ్చ మన్త్రేభ్యోఽన్యత్ర, వయో, జ్యైష్ఠ్యస్య కారణం, న తు మన్త్రేషు, అతోఽస్మభ్యం మన్త్ర
దాతృత్వేన త్వమేవ జ్యేష్ఠో భవసీతి వాఽర్థః , యద్వా, ఛన్దోభ్యోఽన్యత్ర వేదాన్విహాయ, వయ ఏవ - జ్యైష్ఠ్యస్య కారణం న
భవతి, కిం తు, వేదా ఏవ ముఖ్యం కారణం, తత్సామ్యే తు వయః, అతో వేదజ్ఞత్వాత్ త్వ - మేవ జ్యేష్ఠ ఇత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ ఏవ
ముక్తో విశ్వరూపో దేవాననువాచేత్యాహ మునిః॥ అభ్యర్థిత ఇతి॥ ఏవం, సురగణైః - పౌరోహిత్యం పురోహితస్య కర్మ ప్రతి, ప్రా
ర్థితః - స - మహాతపాః - విశ్వరూపః - ప్రహసన్ - శ్లక్ష్ణయా మృద్వ్యా - గిరా - తాన్ - దేవా - నాహ ॥ ౩౫ ॥ విగర్హితమితి॥ ధ
ర్మశీలై - ర్విగర్హితం తావత్ - ధర్మశీలాః పౌరోహిత్యం విగర్హయన్తీత్యర్థః - కిం చ - తత్పౌరోహిత్యం - బ్రహ్మవర్చసస్య - వ్యయ
కరం - ఆర్షత్వాత్ ‘‘బ్రహ్మహస్తిభ్యాం వర్చస’’ ఇతి సమాసాన్తాభావః - ఏవం పౌరోహిత్యస్య నిన్దితత్వం స్వధర్మనాశకత్వం

ణో మూర్తిః పితా మూర్తిః ప్రజాపతేః। భ్రాతా మరుత్పతేర్మూర్తిర్మాతా సాక్షాత్క్షితేస్తనుః॥ ౩౦ ॥ దయా
యా భగినీ మూర్తిర్ధర్మస్యాత్మాఽతిథిస్స్వయమ్ । అగ్నేరభ్యాగతో మూర్తిస్సర్వభూతాని చాత్మనః॥౩౧॥ త
స్మాత్పితౄణామార్తానామార్తిం పరపరాభవమ్। తపసాఽపనయంస్తాత సందేశం కర్తుమర్హసి॥ ౩౨ ॥ వృణీ
మహే త్వోపాధ్యాయం బ్రహ్మిష్ఠం బ్రాహ్మణం గురుమ్। యథాఞ్జసా విజేష్యామస్సపత్నాంస్తవ తేజసా॥ ౩౩॥
న గర్హయన్తి హ్యర్థేషు యవిష్ఠాఙ్ఘ్ర్యభివాదనమ్ । ఛన్దోభ్యోఽన్యత్ర న బ్రహ్మన్వయో జ్యైష్ఠ్యస్య కారణమ్ ॥
శ్రీశుక ఉవాచ॥ అభ్యర్థితస్సురగణైః పౌరోహిత్యే మహాతపాః ॥ స విశ్వరూపస్తానాహ ప్రహసన్ శ్లక్ష్ణయా
గిరా॥ ౩౫ ॥ విశ్వరూప ఉవాచ॥ విగర్హితం ధర్మశీలైర్బ్రహ్మవర్చ ఉపవ్యయమ్। కథం ను మద్విధో నాథా లోకే
శైరభియాచితః॥ ప్రత్యాఖ్యాస్యతి తచ్ఛిష్యస్స ఏవ స్వార్థ ఉచ్యతే॥ ౩౬ ॥ అకించనానాం హి ధనం శిలోఞ్ఛనం తే
నేహ నిర్వర్తిత సాధుసత్క్రియః । కథం విగర్హ్యం ను కరోమ్యధీశ్వరాః పౌరోధసం హృష్యతి యేన దుర్మతిః॥
అథాపి న ప్రతిబ్రూయాం గురుభిః ప్రార్థితం తు యత్ । భవతాం ప్రార్థితం సర్వం ధర్మైః ప్రాణై - శ్చ సాధ
యే ॥ ౩౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ తేభ్య ఏవం ప్రతిశ్రుత్య విశ్వరూపో మహాతపాః॥ పౌరోహిత్యం వృతం చక్రే పరమేణ

చాభిధాయాధునా తదప్రత్యాఖ్యేయం చేత్యాహ ॥ కథమితి॥ లోకేశైర్యుష్మాభి - రభియాచితో - మద్విధః పితృసేవకః - కథం ను -
త - త్ప్రత్యాఖ్యాస్యతి నామ - న ప్రత్యాఖ్యాస్యత్యేవేత్యర్థః - మద్విధ ఇత్యనేనాభిప్రేతం విశదయతి॥ తచ్ఛిష్య ఇతి ॥ తేషాం - శి
ష్యశ్శిక్షణార్హః - శిష్యోఽపి ప్రత్యాచష్టాం - తత్రాహ॥ స ఏవ ప్రత్యాఖ్యానాభావ ఏవ హి - శిష్యస్య - స్వార్థ, ఉచ్యతే - మద్విధో
నాథ ఇత్యపి పాఠః , అత్ర - నాథో యాచితః - నాథత్వేన రక్షకత్వేన యాచితః - స ఏవ స్వార్థ ఇతి - లోకేశైశ్శిష్యో నియోజ్య ఇతి
యత్ - స ఏవ - స్వార్థః పరమో లాభ ఇత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ నను పౌరోహిత్యే ధనలాభాత్స్వధర్మస్సిధ్యేత్ - అన్యథా నిర్ధనస్య
కుతో ధర్మః - అత ఏవ - తేన లోకో హృష్యతీత్యత్రాహ ॥ అకించనానామితి॥ అకించనానాం నిష్కామానాం - శిలోఞ్ఛనం ‘‘ఉ
ఞ్ఛః కణశ ఆదానం కణిశాద్యర్జనం శిలం’’, ఏతదన్యతరవృత్తిసంపాద్యమేవ హి ధనం - తేనైవ ఉక్తాన్యతరేణైవ, నిర్వర్తితా
నిష్పాదితా - సత్క్రియా పఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపా క్రియా - యైః - స్తాదృశా భవన్తి - అతో - హే అధీశ్వరాః - విగర్హితం - పౌరో
హిత్య - మహం - కథం ను కరోమి - యేన పౌరోహిత్యేన - దుర్మతిరజ్ఞః - హృష్యతి - పౌరోహిత్యం దుర్మతేస్తోష హేతుః - అకించన
స్య శిలోఞ్ఛనమేవేతి భావః ॥ ౩౭ ॥ తథాపి పౌరోహిత్యస్య గర్హితత్వేఽపి - న ప్రతిబ్రూయాం న ప్రత్యాచక్షే - యద్యస్మా
ద్గురుభిః పితృభిర్యుష్మాభిః - ప్రార్థితం కియదితి పాఠే - కియదేతత్ప్రార్థితం - ఇతోఽధికమపి కరిష్యామీతి భావః - అతో భవతాం -
సర్వం - ప్రార్థితం - ధర్మైస్తప ఆదిభిః ప్రాణైశ్చ - సాధయే ప్రాణపర్యన్తం యథాసామర్థ్యం సాధయ ఇత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥
ఏవముక్తైర్దైవైర్వృతః - పౌరోహిత్యమకరోద్విశ్వరూప ఇత్యాహ మునిః॥ తేభ్య ఇతి॥ ఇత్థం - తేభ్యో దేవేభ్యః - ప్రతిశ్రుత్య ప్ర

౩౬ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ మద్విధో నాథః. ౩౮ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ ప్రార్థితం కియత్

తిజ్ఞాయ-మహాతపాః విశ్వరూపః-దేవైః-వృతః-పౌరోహిత్యం-సావధానేనచిత్తేన-చక్రే కృతవాన్ ॥ ౩౯ ॥ పౌరోహిత్యకర్మ ఏవాహ ॥ సురద్విషామితి ॥ ఔశనస్యా-ఉశనసస్సంబన్ధిన్యా-విద్యయా గుప్తాం రక్షితామపి-సురద్విషాం-శ్రియం -వైష్ణవ్యా నారాయణవర్మాత్మికయా-మన్త్రవిద్యయా - ఆచ్ఛిద్య తేభ్య ఆకృష్య - విభుర్విశ్వరూపః-మహేన్ద్రాయ-ప్రాదాత్ ॥ ౪౦ ॥ వైష్ణవ్యా విద్యయా ఆచ్ఛిద్యాదాదిత్యేతదేవ విశదయతి ॥ యయేతి ॥ సహస్రాక్షః ఇన్ద్రః-యయా-వైష్ణవ్యా విద్యయా గుప్తో రక్షితః - అతఏవ-విభుస్సమృద్ధో భూత్వా - అసురచమూః రాక్షససేనాః-జఘ్నే హతవాన్-తాం విద్యాం, ముదారధీర్విపులమతిః-ర్విశ్వరూపో-మహేన్ద్రాయ ప్రాహ ॥ విశ్వరూపోపదిష్టవైష్ణవవిద్యాభిరక్షితశ్శక్రశ్శత్రూన్నిహత్య శ్రియం లబ్ధవానిత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః. ****************************

వైష్ణవీం విద్యాం జిజ్ఞాసుః పృచ్ఛతి రాజా ॥ యయేతి ॥ సహస్రాక్షో-యయా వైష్ణవ్యా విద్యయా-గుప్తః-వాహనైస్సహితాన్-రిపూణాం సైనికాన్-క్రీడన్నివ-వినిర్జిత్య-త్రిలోక్యాస్సంబన్ధినీం-శ్రియం-బుభుజే అనుబభూవ ॥ ౧ ॥ తన్నారాయణాత్మకం నారాయణరూపం-మన్త్రదేవతయోరభేదాధ్యవసాయేన నారాయణాత్మకమిత్యుక్తం-యద్వా-నారాయణ ఆత్మా ప్రతిపాద్యో యస్య-అర్థో హి మన్త్రస్యాత్మా-మమ మహ్యం - హే భగవన్-ఆఖ్యాహి ఉపదిశ-యథా యేన వర్మణా జాతేన-ఆతతాయినో జిఘాంసూన్ శత్రూన్-మృధే యుద్ధే-అజయదిన్ద్రః ॥ ౨ ॥ ఏవముక్తో మునిర్వర్మోపదేష్టుముపచక్రమే ॥ వృత ఇతి ॥ త్వాష్ట్రో విశ్వరూపః-పురోహితత్వేన దేవైః వృతః - అనుపృచ్ఛతే-ఇన్ద్రాయ-యన్నారాయణాఖ్యం వర్మ నా

సమాధినా ॥ ౩౯ ॥ సురద్విషాం శ్రియం గుప్తామౌశనస్యాఽపి విద్యయా । ఆచ్ఛిద్యాదాన్మహేన్ద్రాయ వైష్ణవ్యా విద్యయా విభుః ॥ ౪౦ ॥ యయా గుప్తస్సహస్రాక్షో జిగ్యేఽసురచమూర్విభుః । తాం ప్రాహ స మహేన్ద్రాయ విశ్వరూప ఉదారధీః ॥ ౪౧ ॥ ****************************

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, సప్తమోఽధ్యాయః. **********

రాజోవాచ ॥ యయా గుప్తస్సహస్రాక్షస్సవాహాన్ రిపుసైనికాన్ । క్రీడన్నివ వినిర్జిత్య త్రిలోక్యా బుభుజే శ్రియమ్ ॥ ౧ ॥ భగవంస్తన్మమాచక్ష్వ వర్మ నారాయణాత్మకమ్ । యథాఽఽతతాయినశ్శత్రూన్యేన గుప్తోఽజయన్మృధే ॥ ౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ వృతః పురోహితస్త్వాష్ట్రో మహేన్ద్రాయానుపృచ్ఛతే । నారాయణాఖ్యం వర్మాహ తదిహైకమనాశ్శృణు ॥ ౩ ॥ విశ్వరూప ఉవాచ ॥ ధౌతాఙ్ఘ్రిపాణిరాచమ్య సపవిత్ర ఉదఙ్ముఖః । కృతస్వాఙ్గకరన్యాసో మన్త్రాభ్యాం వాగ్యతశ్శుచిః ॥ ౪ ॥ నారాయణమయం వర్మ సంనహ్యేద్భయ ఆగతే । దైవభూతాత్మకర్మభ్యో నారాయణమయః పుమాన్ ॥ ౫ ॥ పాదయోర్జానునోరూర్వోరుదరే హృద్యథోరసి । ముఖే శిరస్యానుపూర్వ్యాదోం

రాయణవర్మాఖ్యం మన్త్రం-ఆహ-ఉపదిదేశ-తద్వర్మ-ఏకమనాః సమాహితచిత్తః- త్వం-శృణు-ఉపదిశామీతి శేషః ॥ ౩ ॥ ఉపదేక్ష్యమాణమన్త్రజపస్యాఙ్గభూతశౌచన్యాసకథనపూర్వకం-విశ్వరూపో దిష్టక్రమేణ మన్త్రముపదిశతి ॥ ధౌతేతి ॥ శుచిః కృతస్నానాదికః ధౌతాఙ్ఘ్రిపాణిః - ప్రక్షాళితపాదపాణిః-పుమాన్-సదర్భపవిత్రకర-ఉదఙ్ముఖ-ఉపవిశ్య, ఆచమ్య, వాగ్యతః నియమితవాక్-మన్త్రాభ్యాం నారాయణాష్టాక్షరవాసుదేవద్వాదశాక్షరాభ్యాం మన్త్రాభ్యాం - కృతః స్వాఙ్గన్యాసః కరన్యాసశ్చ యేన తాదృశః-మన్త్రాభ్యామితి విష్ణుషడక్షరస్యాప్యుపలక్షణం-తన్న్యాసస్యాపి వక్ష్యమాణత్వాత్-దైవభూతాత్మనాం-కర్మభ్యః-ఆధిదైవికాధిభౌతికాధ్యాత్మికేభ్యో, భయే-ఆగతేసతి-స్వయం, నారాయణధ్యానప్రచురః, నారాయణమయం నారాయణప్రతిపాదనప్రచురం, యద్వా, నారాయణాదుపదేశక్రమేణాగతం నారాయణమయం “తత ఆగత” ఇత్యధికారే “మయట్చ” ఇతి మయట్ వర్మ కవచం, వర్మవద్రక్షకత్వాద్వర్మేత్యుక్తం, సంనహ్యేత్ బధ్నీయాత్-జపేదిత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ కృతస్వాఙ్గకరన్యాస ఇత్యుక్తాఙ్గన్యాసకరన్యాసావాహ ॥ పాదయోరితి ॥ యద్యప్యత్ర ఋషిచ్ఛన్దోదైవతబీజాని నోక్తాని-తథాప్యస్య వర్మణో నారాయణమన్త్రత్వాదష్టాక్షరసంబన్ధీన్యేవ తాన్యాహ్యానీతి సంప్రదాయః -ఓమిత్యాదిర్యోఽయం నారాయణాష్టాక్షరమన్త్రః- తస్యోం, కారాదీన్యష్టాక్షరాణి, క్రమేణ-పాదద్వయజానుద్వయోరుద్వయోదరహృదయోరోముఖశిరస్సు -అష్టసు స్థానేషు-సబిన్దుకాని ప్రణవసంపుటితాని-నమోఽన్తాని-విన్యసేత్-అథాపి వా యద్వా, విపర్యయం-న్యసేత్-శిరః ప్రభృతిపాదాన్తేష్వష్టసు స్థానేషు - క్రమేణ ఓంకారాదీన్యష్టౌ న్యసేదిత్యర్థః- యద్వా- అథాపి వేతి నిపాతసముదాయః పునరర్థకః -ప్రథమం యకారాదీన్యష్టావక్షరాణి పాదాదిశిరః పర్యన్తేషు స్థానేషు

సంహారక్రమేణవిన్యస్య - పునశ్శిరః ప్రభృతిషుపాదాన్తేష్వోంకారాదీన్ సృష్టిక్రమేణవిన్యసేదిత్యర్థః ॥ ఏవమఙ్గన్యాసం విధాయతతఃకరన్యాసంద్వాదశాక్షరవిద్యయాకుర్యాత్ ॥ ద్వాదశాక్షరస్యచతుర్థస్కన్ధేఉక్తత్వాదత్రాపిష్టాక్షరవత్స్వరూపానుక్తిః ॥౬॥౭॥ కథంకుర్యాత్కరన్యాసమిత్యత్రాహ॥ ప్రణవాదీతి॥ప్రణవాదియకారాన్తానిద్వాదశాక్షరాణి-హస్తయోః-రఙ్గుళీషుతర్జన్యాదిషుచతుర్షుచతుర్షు - అఙ్గుష్ఠయోర్ద్వయోర్ద్వయోఃపర్వణోశ్చ, న్యసేదిత్యర్థః-తదిత్థం-ఓం ఓంనమఃతర్జన్యాదక్షిణాఙ్గుష్ఠప్రథమపర్వణిఓంనంనమఃతదఙ్గుష్ఠాన్త్యపర్వణి -ఓంమోంనమఃతదఙ్గుష్ఠేన-తత్తర్జనీమధ్యమపర్వణిమన్త్రాక్షరమాద్యం-తయోపర్వణోస్తుప్రణవనమః-పదే-ఏవముత్తరత్రాపిద్రష్టవ్యం,ఓంభంనమఃమధ్యమాఙ్గుళౌ-ఓంగంనమః-అనామికాఙ్గుళౌ-ఓంవంనమఃకనిష్ఠికాఙ్గుళౌ- ఓంతేంనమఃవామాఙ్గుష్ఠాద్యపర్వణితత్తర్జన్యా,ఓంవాం తదన్త్యపర్వణి-ఓంసుంనమఃతత్తర్జన్యాంతదఙ్గుష్ఠేన-ఓందేంనమఃతన్మధ్యమాయాం-ఓంవాంనమఃతదనామికాయాం-ఓంయంనమఃతత్కనిష్ఠికాయామితి ॥౮॥ అథవిష్ణుషడక్షరన్యాసమాహ॥న్యసేదితి॥ప్రత్యేకంవర్ణన్యాసకథనేనైవమన్త్రస్వరూపమప్యుక్తప్రాయమితిపృథక్తదనుక్తం షకారణకారయోర్విశ్లేషేణషడక్షరాణి- ప్రణవాదీనినకారాన్తాని తానిహృన్మూర్ధభ్రూమధ్యశిఖానేత్రసర్వసంధిస్థానేషుషట్సువిన్యస్యేత్ ॥౯॥ తతోఽవశిష్టంమకారంసవిసర్గంఫడంతం,ఓంనమఃఫడితికృత్వా-సర్వదిక్షుప్రాగాద్యష్టసుదిక్షు -ఊర్ధ్వాధరయోశ్చవినిర్దిశేత్ తర్జన్యఙ్గుష్ఠయోశ్ఛోటికయాదిక్షున్యసేదిత్యర్థః,ఏవంవిధేన్యాసేకృతేసతి-బుధోమన్త్రజాపకః-మన్త్రమూర్తిర్మన్త్రాభివ్యక్తియోగ్యదేహోభవతీత్యర్థః-యద్వామన్త్రాశ్రయమూర్తిర్భవేత్-ఉక్తమన్త్రత్రయభావితాన్యాదృశమూర్తిర్భవేదితివార్థః ॥౧౦॥ ఏవంకృతస్వాఙ్గకరన్యాసఃపరమాత్మానంధ్యాయన్మన్త్రమావర్తయేదిత్యాహ॥ఇత్యాత్మానమితి॥పరమాత్మానంధ్యాయేత్-కథం-

కారాదీనివిన్యసేత్ ॥౬॥ ఓంనమోనారాయణాయేతివిపర్యయమథాపివా । కరన్యాసంతతఃకుర్యాద్ద్వాదశాక్షరవిద్యయా ॥౭॥ ప్రణవాదియకారాన్తమఙ్గుళ్యఙ్గుష్ఠపర్వసు।న్యసేద్ధృదయఓంకారంవికారమనుమూర్ధని ॥౮॥ షకారంతుభ్రువోర్మధ్యేణకారంశిఖయాన్యసేత్ ।వేకారంనేత్రయోర్యుఞ్జ్యాన్నకారంసర్వసంధిషు ॥౯॥ మకారమస్త్రముద్దిశ్యమన్త్రమూర్తిర్భవేద్బుధః । సవిసర్గంఫడన్తంతుసర్వదిక్షువినిర్దిశేత్ ॥౧౦॥ఇత్యాత్మానంపరంధ్యాయేద్ధ్యేయంషట్ఛక్తిభిర్యుతమ్ । విద్యాతేజస్తపోమూర్తిమిమంమన్త్రముదాహరేత్ ॥౧౧॥ ఓం॥హరిర్విదధ్యాన్మమసర్వరక్షాంన్యస్తాఙ్ఘ్రిపద్మఃపతగేన్ద్రపృష్ఠే ।దరారిచర్మాసిగదేషుచాపపాశాన్దధానోఽష్టగుణోఽష్టబాహుః ॥౧౨॥ జలేషుమాంరక్షతుమత్స్యమూర్తిర్యాదోగణై

భూతం-ధ్యేయంధ్యాతుంయోగ్యం-యాదృశవిగ్రహవిశిష్టస్యధ్యానేనమనఃప్రసన్నంభవేత్తాదృశమిత్యర్థః-షట్ఛక్తిభిఃజ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజఆత్మికాభిః - శక్తిభిరపృథక్సిద్ధప్రకారభూతాభిఃకార్యోపయోగినీభి-ర్యుతం-యావత్స్వసత్తంయుక్తం-ఏవంవిధంపరమాత్మానం-ధ్యాత్వా-ఇమంవక్ష్యమాణం-నారాయణవర్మాఖ్యం -మన్త్రముదాహరేత్ పఠేత్-మన్త్రంవిశినష్టి॥విద్యాతేజస్తపోమూర్తిమితి॥విద్యాజ్ఞానం-తేజఃప్రభావః-తపస్సత్కర్మ -విద్యాదీనాం-మూర్తిరాశ్రయః-విద్యాదయో-మూర్తిశ్శరీరం-యస్యేతివాఽర్థః -సర్వజ్ఞానానాంతేజసాంతపసాంచైతన్మన్త్రాయత్తత్వాత్సర్వజ్ఞానాదిసంతతిరూపోఽయంమన్త్రఇత్యర్థః ॥౧౧॥ వర్మాహ॥ఓమితి॥“ప్రవత్యనోంకృత”మితిన్యాయేనమన్త్రాదావోంకారః-ప్రథమంశరణాగతగజేన్ద్రరక్షణాయావతీర్ణంహర్యవతారరూపంనారాయణంగజేన్ద్రవత్పీడితస్వరక్షణాయప్రార్థయతే॥హరిరితి॥హరత్యాశ్రితానామార్తిమితిహరిః-మను-సర్వతో-రక్షాం-విదధ్యాత్కుర్యాత్ -మన్త్రవిషస్వజాపకపురుషగతంప్రార్థయిత్రుత్వంస్వస్మిన్నారోప్యప్రార్థయతే-కథంభూతః-పతగేన్ద్రస్యగరుత్మతః - పృష్ఠే-న్యస్తే-అఙ్ఘ్రిపద్మే అఙ్ఘ్రీపద్మేఇవఅఙ్ఘ్రీపద్మే,యేనసః-దరః-శంఖః-అరిశ్చక్రం-చర్మఖేటః - అసిఃఖడ్గః-దరాదీ-న్దధానఃబిభ్రత్-అష్టౌబాహవోయస్యఅష్టబాహుః - అష్టౌగుణాఅణిమాదయోయస్య - నిత్యావిర్భూతనిరుపాధికాపహతపాప్మత్వాద్యష్టగుణకోవా ॥౧౨॥ ఏవంసామాన్యతోరక్షావిధానంప్రార్థ్యాథజలస్థలాదిప్రదేశభేదేనరక్షణోపయుక్తమత్స్యాదిమూర్తిధరంశ్రీమన్నారాయణంప్రార్థయతే ॥ జలేష్వితి॥యాదసాంగణాఏవవరుణస్యపాశ-స్తస్మా- జ్జలచరదుష్కృత్ప్రతిభటః మత్స్యమూర్తిర్భగవాన్-జలే-మాం-రక్షతు- స్థలేషునిర్జలప్రదేశేషు మాయావటువామనః-స్వసంకల్పోపాత్తవటువామనరూపః స్థలజదుష్కృతాం-శాస్తా-మా-మవ్యాత్రక్షతు-ఖేఅన్తరిక్షే-త్రివిక్రమః - త్రయోవిక్రమాఃపాదవిన్యాసాఃలోకత్రయసంగ్రాహకాయస్య - అతఏవ-విశ్వరూపఃకృత్స్నవిశ్వవ్యాప్తరూపః-ఖసంచరిష్ణుదుష్కృతాంశాస్తా -అవతురక్ష

తు ॥ ౧౩ ॥ *అటవీ అరణ్యం - ఆజిముఖం యుద్ధోపక్రమశ్చ - ఆది - ర్యేషాం - తేషు - దుర్గేషు సంకటస్థానేషు - ప్రభుస్సమర్థో, ఽసురసేనానాయకానామరిర్నృసింహః, స్వభటప్రతిభటనిరసనశీలః - పాయాత్ రక్షతు నృసింహం విశినష్టి - యస్య నృసింహస్య - మహాన్తమట్టహాసం విముఞ్చతస్సతః - దిశో - వినేదుః ప్రతిధ్వనిం చక్రుః - గర్భాశ్చ - న్యపతన్ స్రంసుః* ॥ ౧౪ ॥ *అసౌ ప్రసిద్ధో - వరాహమూర్తి - ర్మార్గే - అభిముఖాగతదుర్వృత్తహిరణ్యాక్షస్యహన్తా - మా - మధ్వని - రక్షతు - కథంభూతః యజ్ఞకల్పః యజ్ఞైః కల్ప్యత ఇతి తథా - యజ్ఞావయవత్వేనోపాస్యః - స్వదంష్ట్రయా కరణేన - ఉన్నీతధరః ఉన్నీతా ఉద్ధృతా - ధరా భూమి - ర్యేన - అద్రికూటేషు పర్వతశిఖరేషు - రామో జామదగ్న్యః - అద్రికూటస్థదుర్వృత్తానాం హన్తా రక్షత్విత్యనుషఙ్గః - విప్రవాసే పరదేశగమనదశాయాం సలక్ష్మణో - భరతాగ్రజో దాశరథీ - రామః - దేశాన్తరస్థరావణాదీనాం హన్తా అవ్యాత్ * ॥ ౧౫ ॥ * ఉగ్రధర్మాదభిచారాదే - రఖిలాత్ప్రమాదా - న్నారాయణః - అభిచారాదినిరసనక్షమనానువాక్యమూర్తిపుత్రః - పాతు - హాసాద్గర్వా - న్నరః గర్వప్రతిభటః - మూర్తిపుత్రః - పాతు - దత్తో దత్తాత్రేయః - యోగవిరోధినిరసనక్షమః - అయోగాద్యోగవిరోధివర్గాత్ - పాతు - అథ - ప్రార్థనాన్తరారమ్భద్యోతకం - యోగనాథః యోగేశ్వరో - గణానాం సిద్ధగణానాం - ఈశః - కపిలః - జ్ఞానప్రధానేన కర్మబన్ధనిరాసకః - కర్మబన్ధాద్దురితకర్మబన్ధా - త్పాయాత్ అవ్యాత్ - గణయన్తీతి గణాః - ప్రకృతిమహదాదితత్త్వానాం యాథాత్మ్యవివేచనేన గణయితార - స్తే సాంఖ్యా - స్తేషాం - ఈశ - ఇత్యర్థః* ॥ ౧౬ ॥ *కామదేవాత్ మదనాత్ - సనత్కుమారో ఽస్పృష్టకామః - అవతు - పథి - దేవహేళనాత్ - దేవానాం - హేళనం పరిహాస - స్తస్మాత్ - హ-

భ్యో వరుణస్య పాశాత్ । స్థలేషు మాయావటువామనో ఽవ్యాత్త్రివిక్రమః ఖే ఽవతు విశ్వరూపః ॥ ౧౩ ॥ దు-
ర్గేష్వటవ్యాజిముఖాదిషు ప్రభుః పాయాన్నృసింహో ఽసురయూథపారిః । విముఞ్చతో యస్య మహాట్టహాసం
దిశో వినేదుర్న్యపతంశ్చ గర్భాః ॥ ౧౪ ॥ రక్షత్వసౌ మా ఽధ్వని యజ్ఞకల్పస్స్వదంష్ట్రయోన్నీతధరో వరా-
హః । రామో ఽద్రికూటేష్వథ విప్రవాసే సలక్ష్మణో ఽవ్యాద్భరతాగ్రజో మామ్ ॥ ౧౫ ॥ మాముగ్రధర్మాదఖిలా-
త్ప్రమాదాన్నారాయణః పాతు నరశ్చ హాసాత్ । దత్తస్త్వయోగాదథ యోగనాథః పాయాద్గణేశః కపిలః
కర్మబన్ధాత్ ॥ ౧౬ ॥ సనత్కుమారో ఽవతు కామదేవాద్ధయ*శీర్షో మాం పథి దేవహేళనాత్ । దేవర్షివర్యః
పురుషార్చనాన్తరాత్కూర్మో హరిర్మాం నిరయాదశేషాత్ ॥ ౧౭ ॥ ధన్వన్తరిర్భగవాన్పాత్వపథ్యాద్ద్వన్ద్వా-
ద్భయాదృషభో నిర్జితాత్మా । యజ్ఞశ్చ లోకాదవత*తత్కృతాన్తాద్బలో గణాత్క్రోధవశాదహీన్ద్రః ॥
ద్వైపాయనో భగవానప్రబోధాద్బుద్ధశ్చ పాషణ్డగణాత్ప్రమాదాత్ । కల్కిః కలేః కాలమలాత్ప్రపాతు
ధర్మావనాయోరుకృతావతారః ॥ ౧౯ ॥ మాం కేశవో గదయా ప్రాతరవ్యాద్గోవిన్ద ఆసఙ్గవమాత్తవేణుః ।

యశీర్షః హయశిరాః - వేదాపహరణాదినా చతుర్ముఖాది దేవహేళనం కుర్వతాం మధుకైటభాదీనాం హన్తా మా - మవతు - పురుషస్య భగవతో - ఽర్చనమారాధనం - తస్యా - న్తరాద్విచ్ఛేదా - ద్దేవర్షివర్యః నారదః - అవిచ్ఛిన్నభగవదారాధనపరః - పాతు - అశేషా - న్నిరయాన్నరకా - త్కూర్మో - హరిః - ఆశ్రితార్తిహా - అధస్తాన్మగ్నానాముద్ధారకః* ॥ ౧౭ ॥ *అపథ్యాత్ - ధన్వంతరిః భిషక్ఛ్రేష్ఠః - పాతు ద్వన్ద్వాచ్ఛీతోష్ణాదేః - ఋషభః - నిర్జితః - ఆత్మా మనః - యేన - జితాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియః - శీతోష్ణాదిష్వనాకృ - ష్టస్సహిష్ణుః - పాతు లోకా జ్జనాపవాదాత్ - యజ్ఞః విష్ణుః "యజ్ఞో వై విష్ణుః" రితి శ్రుతేః - సర్వజనాన్తరాత్మా - పాతు - ఉత అపిచ - తత్కృతాన్తాత్ ఽతేన జనేన కృతో ఽన్త ఉపఘాత - స్తస్మా - ద్బలో బలభద్రః - దుర్జనకృతోపఘాతహా - పాతు సఃకృతాన్తాదితి పాఠే తు కృతాన్తాన్మృత్యో - ర్బలభద్రో మృత్యుహానః పాత్విత్యర్థః - క్రోధవశాత్సర్పాణాం గణాత్ - అహీన్ద్రః శేషః - పాతు* ॥ ౧౮ ॥ *అప్రబోధాదజ్ఞానా - ద్భగవాన్ ద్వైపాయనో - జ్ఞానదః - పాతు - అత్ర నరదత్తసనత్కుమారదేవర్షిబలాహీన్ద్రద్వైపాయనా అంశావతారాః - జామదగ్న్యకపిలధన్వన్తరిఋషభాస్త్వావేశావతారాః - ఇతరే పూర్ణాః - జీవవిశేషే ఆవిర్భావ ఆవేశః - కైశ్చిద్గుణైస్స్వాత్ దావిర్భావో ఽంశః - ప్రమాదాన్మోహజనకాత్పాషణ్డానాం గణాద్బుద్ధః - జగన్మోహపాషణ్డగణహా - కాలమలభూతా - త్కలేః - కల్కిః కాలమలకలిహా - ప్రపాతు - కల్కిం విశినష్టి - ధర్మావనాయ ధర్మరక్షణాయ - ఉరుః మహాన్ - కృతః అవతారో - యేన* ॥ ౧౯ ॥ *అథ ప్రాతరాదికాలేషు కేశవాదిమూర్తిభ్యో రక్షాం ప్రార్థయతే ॥ మామితి ॥ కేశవః - గదయా యుక్తః - ప్రాత - ర్మా - మవ్యాత్ - ఆత్తః ధృతః - వేణు, ర్యేనసః - గోవిన్దః ఆసఙ్గవం సఙ్గవకాలమభివ్యాప్య - సఙ్గవ ఉదయానన్తరకాలః - ఉదాత్తా ఉద్ధృతా - శక్తిః ఆయుధవిశేషో - యేన -

౧౮శ్లో॥ *పా॥ సఃకృతాన్తాత్

స నారాయణః-ప్రాహ్ణే-పూర్వాహ్ణే-అసి హస్తః చక్రరాజ-స్స-పాణౌ యస్య సః-విష్ణుః, మధ్యన్దినే-పాతు ॥ ౨౦ ॥ ఉగ్రధన్వా యస్య సః-మధుహా మధుసూదనః-స్వతేజసా, దీప్యమానః, అపరాహ్ణే త్రీణి-ధామాని తేజాంసి-అభివ్యక్తిస్థానాని-యస్య ,,గాముగిన్వచాప్రస్మణచైవ త్రీణి తేజాంసి నస్పృశే ,, ఇత్యుక్తత్రీణి తేజాంస్యత్ర వివక్షితాని-యద్వా -యోగిహృదయక్షీరాబ్ధిరూపాణి త్రీణి - ధామాని స్థానాని - యస్య-స మాధవః - సాయంకాలే-మా -మవతు, దోషే ప్రదోషే-హృషీకేశః-అర్ధరాత్రపర్యన్తకాలే-నిశీథే చ - ఏకః -పద్మనాభః అవతు ॥ ౨౧ ॥ అపరరాత్రే-శ్రీవత్సచిహ్నః-ఈశః లక్ష్మీః, తస్యా ఈశః, శ్రీధరః-పాతు-ప్రత్యూషే, అసిధరః ఖడ్గధరో-జనార్దనః-పాతు -అనుసన్ధ్యం ప్రతిసన్ధ్యం-దామోదరః-పాతు-ప్రభాతే, భగవాన్, కాలశరీరకో-విశ్వనియన్తా పాతు-అత్ర కేశవాదిద్వాదశమూర్తీనాం మధ్యే-వామనత్రివిక్రమయో, స్తయోరనయోర్వామనోఽవ్యాత్ త్రివిక్రమః ఖేవ త్ర్త్వి - తిరక్షకత్వేన ప్రార్థితత్వాత్తయోరత్రానుక్తిః - నారాయణమూర్తేరుక్తత్వేఽప్యాయుధవిశేషవిశిష్టస్యాత్ర రక్షితృత్వం ప్రార్థ్యత ఇతి న పౌనరుక్త్యం - క్రమస్త్వవివక్షితః - ప్రాతః ప్రత్యూషప్రభాతశబ్దా భూతభవిష్యద్వర్తమానదినావయవపరాః కాలపరాః ॥ ౨౨ ॥ అథ భగవతోఽస్త్రాణ్యరిష్టనిరాసకత్వేన ప్రార్థయతే॥ చక్రమిత్యాదినా॥ యుగాన్తాశనివ-త్తిగ్మా తీక్ష్ణా, నేమి-ర్యస్య-త-చ్చక్రం- భగవతా ప్రయుక్తం స-దరీణాం సైన్యం - దన్దగ్ధి-తీక్ష్ణమేన దహతి -అరిసైన్యదాహకత్వం తస్య స్వభావ ఏవేతి న తత్ప్రార్థనీయమితి ప్రథమపురుషనిర్దేశః-దహనే దృష్టాన్తః-వాయుసఖో హుతాశోఽగ్నిః-కక్షం శుష్కం-తృణం యథేతి ॥ ౨౩ ॥ అశనివత్ స్పర్శో

నారాయణః ప్రాహ్ణ ఉదాత్తశక్తిర్మధ్యందినే విష్ణురరీన్ద్రపాణిః ॥ ౨౦ ॥ దేవోఽపరాహ్ణే మధుహోగ్రధన్వా సాయం త్రిధామాఽవతు మాధవో మామ్। దోషే హృషీకేశ ఉతార్ధరాత్రే నిశీథ ఏకోఽవతు పద్మనాభః ॥ శ్రీవత్సధామాఽపరరాత్ర ఈశః ప్రత్యూష ఈశోఽసిధరో జనార్దనః। దామోదరోఽవ్యాదనుసన్ధ్యం ప్రభాతే విశ్వేశ్వరో భగవాన్ కాలమూర్తిః ॥ ౨౨ ॥ చక్రం యుగాన్తానలతిగ్మనేమి భ్రమత్సమన్తాద్భగవత్ప్రయుక్తమ్। దన్దగ్ధి దన్దగ్ధ్యరిసైన్యమాశు కక్షం యథా వాతసఖో హుతాశః ॥ ౨౩ ॥ గదేఽశనిస్పర్శనవిస్ఫులిఙ్గే నిష్పిణ్ఢి నిష్పిణ్ఢ్యజితప్రియాఽసి। కూష్మాణ్డవైనాయకయక్షరక్షోభూతగ్రహాంశ్చూర్ణయ చూర్ణయారీన్ ॥ ౨౪ ॥ త్వం యాతుధానప్రమథప్రేతమాతృపిశాచవిప్రగ్రహఘోరదృష్టీన్। దరేన్ద్ర విద్రావయ కృష్ణపూరితో భీమస్వనోఽరేర్హృదయాని కమ్పయన్ ॥ ౨౫ ॥ త్వం తిగ్మధారాసివరారిసైన్యమీశప్రయుక్తో మమ ఛిన్ధి ఛిన్ధి। చక్షూంషి చర్మన్ శతచన్ద్ర ఛాదయ ద్విషామఘోనాం హర పాపచక్షుషామ్ ॥ ౨౬ ॥ యన్నో భయం గ్రహేభ్యోఽభూత్ కేతుభ్యో నృభ్య ఏవ చ। సరీసృపేభ్యో దంష్ట్రిభ్యో భూతేభ్యోఽఘేభ్య ఏవ చ ॥ ౨౭ ॥ సర్వాణ్యేతాని భగవన్నామరూపాస్త్రకీర్తనాత్। ప్రయాన్తు సంక్షయం సద్యో యే నః శ్రేయఃప్రతీపకాః ॥ ౨౮ ॥ గ

యేషాం, తే-విస్ఫులిఙ్గాః - యస్యాః, తత్సమ్బోధనం- హే గదే-త్వ - మజితస్య భగవతః-ప్రియాఽసి-అహం చ తస్య దాసః - అతః కూష్మాణ్డాదీన్ నిష్పిణ్ఢి నిష్పిణ్ఢి -అభీక్ష్ణే ద్విర్వచనమతిశీఘ్రత్వద్యోతనాయ-వీప్సాయాం వా - పునః - పునః నితరాం పేషయేత్యర్థః, తథా-అరీన్ శత్రూన్-పునః-పునశ్చూర్ణయ ॥ ౨౪ ॥ హే దరేన్ద్ర శఙ్ఖశ్రేష్ఠ పాఞ్చజన్య-త్వం-కృష్ణేన భగవతా-పూరితః - భీమః భయంకరః-స్వనో ధ్వని-ర్యస్య - తాదృశః అరేః-హృదయాని-కమ్పయన్ యాతుధానాన్ యాతుధానాదయో గ్రహవిశేషాః-యేఽన్యే చ ఘోరదర్శనాః, తాన్, విద్రావయ పలాయితాన్ కురు ॥ ౨౫ ॥ తీక్ష్ణా ధారా యస్య, సో తిగ్మధార- హే అసివర ఖడ్గశ్రేష్ఠ - త్వ-మీశేన భగవతా, ప్రయుక్తః-మమ, అరిసైన్యం, ఛిన్ధి ఛిన్ధి శతం చన్ద్రాః చన్ద్రాకారా మణ్డలా, యస్మిన్ , హే శతచన్ద్ర-చర్మన్-ఖేట అఘవతాం ద్విషాం - చక్షూంషి, ఛాదయ, పాపం చక్షుషాముగ్రదృష్టీనాం-చక్షూంషి-హర ॥ ౨౬ ॥ గ్రహేభ్యో, యద్యద్భయం-నోఽస్మాక-మభూత్, తాని సర్వాణి భయాని-భగవతో-నామాన్యేవ నామరూపాణ్యస్త్రాణి, తేషాం-కీర్తనాత్ -యద్వా, కీర్తనం స్మరణస్యాప్యుపలక్షణం, భగవతో, నామ్నాం కీర్తనాత్, రూపాణాం దివ్యమూర్తీనామస్త్రాణాం చ స్మరణాత్ , సంక్షయం నాశం , సద్య ఏవ-యాన్తు ప్రాప్నువన్తు-తత్ర కేతవో ధూమకేత్వాదయః , నరః శ్చోరాదయః-సరీసృపాస్సర్పణస్వభావా దంష్ట్రిణః సర్పాదయః, అఘాని పాపస్వభావాని భూతాని, తథా, యేఽన్యే, శ్రేయసః ఇష్టస్య, ప్రతీపకాః విఘాతకా, స్తేఽపి, సంక్షయం, యాన్తు ॥ ౨౭॥౨౮ ॥ స్తోత్రాణి బృహద్రథంతరసామాదీని-తైః స్తూయతే స్తోత్రాణి వయవకత్వేన స్తూయత ఇతి తథా - ఛన్దోమయః ఛన్దః ప్రచురః- ప్రభుస్సమర్థో, భగవాన్, గరుడః - స్తోభస్తోత్రచ్ఛన్దోమయ ఇతి పాఠే, స్తోభాని గీతిపూరకాక్షరాణి, తద్వ్యక్తానియాని స్తోత్రాణి-ఛన్దాం

స్తోభాదినిగీత్యాధారభూతాని చ్ఛన్దాంసి, తత్ప్రచుర స్తదవయవకత్వప్రాచుర్యేణానుసన్ధేయ ఇత్యర్థః - అశేషకృ
చ్ఛ్రేభ్యః అశేషాపద్భ్యః, రక్షతు, స్వనామభిః, విష్వక్సేనో, రక్షతు ॥ ౨౯ ॥ హరేః, నామాని, రూపాణిచ, యానాని
వాహనానిచ, ఆయుధానిచ-తథా, పార్షదప్రవరాః, భూషణానిచ, మమ, బుధ్యాదీ-న్పాన్తు ॥ ౩౦ ॥ ఏవం భగవన్నామ
రూపాస్త్రభూషణపార్షదాదీనిష్టప్రాపకత్వేనానిష్టనివర్తకత్వేన చ సంప్రార్థ్య తన్నామరూపాదివత్తద్విభూత్యాదివ
చ్చ తద్విషయకప్రార్థనాయాస్సత్యత్వం ప్రతిజానీతే-యథాహీతి త్రిభిః ॥ యథాచ, యత్, సదసత్ చిదచిదాత్మకం, జగత్-
వస్తుతో, భగవానేవ భగవదాత్మకమేవ- అత్రతు నవిప్రపత్తిః ,, యస్య పృథివీ శరీరం యస్యాత్మా శరీరం తదనుప్రవిశ్య సచ్చ
త్యచ్చాభవత్ ,, ఇత్యాది శ్రుతేరితి భావః - తథా - అనేన సత్యేన సత్యమహత్త్వేన అబాధితేన దృష్టాన్తేన-తద్విషయకప్రార్థనయా-నో
ఽస్మాకం-ఉపద్రవా ఆపదః- నాశం - యాన్తు - తస్య తదాత్మకత్వవత్తద్విషయకప్రార్థనాపనమిథ్యా భవితుమర్హతీతి భా
వః ॥ ౩౧ ॥ యథాచ-భగవాన్-ఐకాత్మ్యభావేన కృత్స్నచిదచిదాత్మకజగదేకాన్తరాత్మత్వకృతప్రభావేన-వికల్పరహి
తః ప్రాకృతదేవమనుష్యాదినామరూపాత్మకభేదరహితః - స్వమాయయా స్వసంకల్పరూపజ్ఞానేన-స్వయమాత్మనైవ స్వే
చ్ఛయా-నతు జీవవత్కర్మణేత్యర్థః - భూషణాదీన్-ధత్తే బిభర్తి-అత్ర లిఙ్గాని దివ్యవిగ్రహాః, ఆఖ్యాః రామకృష్ణాదీని నామాని-
యథా-భూషణాదీని సత్యాన్యేవ బిభర్తి - తథా - స్వవిషయామపి ప్రార్థనాం సత్యాం కృత్వా- తేనైవ సత్యమానేన-సత్య
భూతేన - మీయతే ప్రమీయతే అనేనేతి మానం దృష్టాన్తః- తేన-సర్వస్వరూపేణ అస్త్రపార్షదాదిస్వరూపేణ-సర్వదా సర్వే
షు కాలేషు-సర్వత్ర సర్వేషు దేశేషు-సదా సర్వావస్థాసు చ-పాతు ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ఏవం ప్రార్థనాయాస్సత్యతాం ప్రతిజ్ఞా

రుడో భగవాన్స్తోత్రస్తోభచ్ఛన్దోమయః ప్రభుః । రక్షత్వశేషకృచ్ఛ్రేభ్యో విష్వక్సేనస్స్వనామభిః ॥ ౨౯ ॥ స
ర్వాపద్భ్యో హరేర్నామరూపయానాయుధానినః । బుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణాన్పాన్తు పార్షదభూషణాః ॥
యథాహి భగవానేవ వస్తుతస్సదసచ్చయత్ । సత్యేనానేన నస్సర్వే యాన్తు నాశముపద్రవాః ॥ ౩౧ ॥ యథైకా
త్మ్యానుభావానాం వికల్పరహితస్స్వయమ్ । భూషణాయుధలిఙ్గాఖ్యా ధత్తే శక్తీస్స్వమాయయా ॥ ౩౨ ॥ తేనై
వ సత్యమానేన సర్వజ్ఞో భగవాన్హరిః । పాతు సర్వైస్స్వరూపైర్నస్సదా సర్వత్ర సర్వగః ॥ ౩౩ ॥ విదిక్షు దిక్షూర్ధ్వ
మధస్సమన్తాదన్తర్బహిర్భగవాన్నారసింహః । ప్రహాపయన్లోకభయం స్వనేన స్వతేజసా గ్రస్తసమస్తతే
జాః ॥ ౩౪ ॥ శ్రీవిశ్వరూప ఉవాచ ॥ మఘవన్నిదమాఖ్యాతం వర్మ నారాయణాత్మకమ్ । విజేష్యస్యఞ్జసా యేన దం
శితోఽసురయూథపాన్ ॥ ౩౫ ॥ ఏతద్ధారయమాణస్తు యం యం పశ్యతి చక్షుషా । పదా వా సంస్పృశేత్సద్యస్సా
ధ్వసాత్స విముచ్యతే ॥ ౩౬ ॥ న కుతశ్చిద్భయం తస్య విద్యాం ధారయతో భవేత్ । రాజదస్యుగ్రహాదిభ్యో వ్యాధ్యా
దిభ్యశ్చ కర్హిచిత్ ॥ ౩౭ ॥ ఇమాం విద్యాం పురా కశ్చిత్కౌశికో ధారయన్ద్విజః । యోగధారణయా స్వాఙ్గం
జహౌ స మరుధన్వని ॥ ౩౮ ॥ తస్యోపరి విమానేన గన్ధర్వపతిరేకదా । యయౌ చిత్రరథస్స్త్రీభిర్వృతో యత్ర ద్విజ

యపునస్సింహావలోకనన్యాయేన శ్రీనృసింహం త్రాతారం ప్రార్థయతే ॥ విదిక్ష్వితి ॥ విదిక్షు ఆగ్నేయాదిషు దిక్షు-ఐన్ద్ర్యాది
షు-ఊర్ధ్వాయా-మధశ్చ దిశి-శరీరస్యా,, న్తర్బహిశ్చ - భగవాన్ - నారసింహః పాత్విత్యనుషఙ్గః-తం విశినష్టి ॥ స్వనేన మహాట్ట
హాసేన ధ్వనినా-లోకస్య స్వభక్తలోకస్య- భయం - ప్రహాపయన్ అపనుదన్-స్వతేజసా గ్రస్తాని ఆచ్ఛాదితాని-సమస్తాని-తే
జాంసి సూర్యాది తేజాంసి-యేన సః ,, నతత్ర సూర్యో భాతి న చన్ద్రతారకం ,, మిత్యాది శ్రుత్యర్థోఽనేనాభిప్రేతః ॥ ౩౪ ॥ ఏవ
మిన్ద్రాయేదం నారాయణవర్మోపదిశ్య - ఏతన్మన్త్రప్రభావేన శత్రూన్విజేష్యసీతి వదన్నన్యమపి తత్ప్రభావమాహ విశ్వ
రూప ఇత్యాహ ॥ మఘవన్నితి ॥ హే మఘవన్-ఇదం-నారాయణాత్మకం-వర్మ - తుభ్య- మాఖ్యాతం-యేన నారాయణవర్మణా-
దంశితః కవచితః, సుఖేనైవ-అసురయూథపాన్-విజేష్యసి విజేష్యసే ॥ ౩౫ ॥ ఏతద్వర్మ-ధారయమాణః అనుసన్దధత్ పు
మాన్-యం యం భీతం-చక్షుషా- పశ్యతి- పదా వా-సంస్పృశేత్, సభీత-స్సాధ్వసాద్భయా-ద్విముచ్యతే ॥ ౩౬ ॥ విద్యాం
నారాయణవర్మరూపమన్త్రవిద్యాం-ధారయతః పుంసః-కుతశ్చిదపి కర్హిచిదపి - రాజాదిభ్యో- వ్యాధ్యాదిభ్యశ్చ-భయం-
నవిద్యతే ॥ ౩౭ ॥ ఏతద్విద్యాప్రభావసూచకం కంచిదితిహాసమాహ ॥ ఇమామితి ॥ పూర్వస్మిన్కాలే-కశ్చి-త్కౌశికః కౌశి
కగోత్రజో-ద్విజః-ఇమాం విద్యా,మధారయత్-సచ- యోగధారణయా ,, స్వపార్ష్ణినాపీడ్యగుద ,, మిత్యాదినా ద్వితీయ
స్కన్ధోక్తయా-స్వశరీరం, మరుధన్వని నిరుదకే దేశే జహౌ తత్యాజ ॥ ౩౮ ॥ తస్యత్యక్తస్య దేహస్య-ఉపరిష్టా-చ్చిత్రరథా
ఖ్యః-కశ్చి - ద్గన్ధర్వాణాంపతిః ,, వృతః పరివృతః-విమానేన, కదాచి-ద్యయౌ-యత్ర-ద్విజస్య, క్షయో దేహత్యాగః, తత్ర-చి

౨౯ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ భగవాన్ స్తోభస్తోత్రచ్ఛన్దోమయః.

త్రిరథో-విమానసహితో-గగనా-దవాక్ఛిరా-స్సద్యో-న్యపతత్ * ॥ ౩౯ ॥ * స,పున-రుత్థాయ-వాలఖిల్యస్యఋషేర్వచ
నా-త్కాలేశకస్యా-స్థిన్యా వాయశల్యానిగృహీత్వా, ప్రాచీసరస్వత్యాంనద్యాంప్రాస్యప్రక్షిప్య,స్నాత్వా-విస్మితఃఅహో
ఎతద్విద్యాప్రభావఈదృశఇతివిస్మితః-స్వం-ధామస్థాన-మన్వగాదితి * ॥ ౪౦ ॥ * ఎవంవిధానేకప్రభావశాలినోవర్మణ
శ్శ్రవణధారణాభ్యాంసకుతశ్చిద్భయంభవతి - ఇష్టప్రాప్తిశ్చభవతీత్యాహద్వాభ్యాంమునిః ॥ యఃపుమా-నిదంవర్మ-కా
లేభయాగమనకాలే-శృణుయా- ద్యశ్చ - ఆదృతః-క ర్తరి క్తః-ఆదరయుక్తో-ధారయతివా-తం,సర్వాణి-భూతానికూశ్మాణ్డా
దీనినపశ్యన్తి-స- సర్వతో,భయా,న్ముచ్యతే * ॥ ౪౧ ॥ * శతక్రతురిన్ద్రో,విశ్వరూపా,దేతాంవిద్యా,మధిగతఃప్రాప్త
స్స-మృధేయుద్ధే-అసురాన్దానవా-న్విజిత్యనిర్జిత్య-త్రైలోక్యలక్ష్మీం-బుభుజేఅనుబభూవ * ॥ ౪౨ ॥ * ఇతిశ్రీభాగవత
చన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేఅష్టమోఽధ్యాయః ***************

ఎవందేవైఃపురోహితత్వేనవృతస్తత్ప్రియంకుర్వన్నపివిశ్వరూపోఽసురపక్షపాతం,, యదిక్షమిష్యధ్వముతాస్య
కర్మ,,తి,బ్రహ్మణాసూచితమకరోదితివక్తుముపక్రమతేమునిః॥తస్యేతి॥తస్యవిశ్వరూపస్య-హేభారత-త్రీణిశిరాంస్యా-సన్
బభూవుః,తత్రైకంశిర-స్సోమపీథంసోమపీథాఖ్యం-సోమస్యపీథఃపానంయస్య-సోమంపిబతివా-సోమపీథమిత్యన్వర్థంనా
మ,తథా-సురాపీథ-మన్యచ్ఛిరః,అన్నమత్తీత్యన్నాద - మితితృతీయంశిర - ఇతిశుశ్రుమ-వేదేఇతిశేషః-తథాచశ్రుతిః,,విశ్వ
రూపోవైత్వాష్ట్రఃపురోహితోదేవానామాసీత్స్వస్రీయోసురాణాం ,తస్యత్రీణిశీర్షాణ్యాసన్త్సోమపానగ్ంసురాపాన

మన్నాద,,మితి*॥౧॥ *సవిశ్వరూపో-బర్హిషి-యజ్ఞే-ప్రత్యక్షంప్రకటంయథాభవతితథా-సవినయం-దేవేభ్యో-హవిర్భా
గ-మిన్ద్రాయేదమగ్నయఇద,మితి,ఉచ్చై-రవదత్,తస్యహేతుః,యస్యవిశ్వరూపస్య,పితరో,దేవాః *॥౨॥ * సవిశ్వరూ
పఎవ-అసురాన్ప్రతి-పరోక్షంయథాభవతితథా-భాగం-దదౌ-తదేవాహ ॥ దేవా-న్యజమానోఽసౌవిశ్వరూపః-మాతృ
ప్రియుక్తో-యు-స్నేహో-మాతులేషు-తద్వశంగతఃఅసురాన్ప్రతి-భాగం-అవహత్ప్రాపయత్ *॥౩॥ *త,ద్విశ్వరూప
స్యదేవవఞ్చనాత్మకం-అళీకంకపటంకర్మ-ఆలక్ష్యజ్ఞాత్వా- సురేశ్వరఇన్ద్ర, స్తరసాఆశు భీతః-తస్యవిశ్వరూపస్య-శీర్షాణి
శిరాంసి-అచ్ఛినత్-చిచ్ఛేద *॥౪॥ *తస్యయ-త్సోమపీథాఖ్యం-ఛిన్నం-శిర- స్త - త్కపింజలఃపక్షివిశేష-ఆసీత్-సురాపీ
థాఖ్యంతు కలవిఙ్కాఖ్యఃపక్షి-ఆసీత్,య-దన్నాదాఖ్యంశిరః,త-త్తిత్తిరిఃపక్షి-ఆసీత్ *॥౫॥ *యదపియఃప్యీ-శ్వరః,బ్ర
హ్మహత్యాంవారయితుంసమర్థోఽపి - బ్రహత్యాంతద్రూపంమూర్తిభూతంపాప-మఞ్జలినా,జగ్రాహ-సహరిః ఇన్ద్రః,సం
వత్సరపర్యన్తం , హేబ్రహ్మహన్నితిసంబోధయతాంభూతానాంజనానాంమధ్యేఆత్మనోవిశుద్ధయేభూతాక్రోశనివృత్త
యే,భూతాశంసావిశుద్ధయఇతి-పాఠాన్తరంతత్రాప్యయమేవార్థః , భూమ్యాదిభ్య, స్తత్పాపం,చతుర్ధా,వ్యభజత్-చ
తుర్ధావిభజ్యభూమ్యాదిషుచతుర్ష్వేకంభాగంనిహితవానిత్యర్థః * ॥ ౬ ॥ *తత్ర-బ్రహ్మహత్యాయా,స్తురీయంభాగంచ
తుర్థంభాగం , భూమిఃఖాతపూరవరేణజగ్రాహ-ఖాతస్యగర్తస్య,పూరఃపూరణంతేనవరేణ,యదిమేఖాతస్యాత్తర్హి
స్వతఎవతస్యపూరణంభవత్విత్యేవంరూపేణ-వరగ్రహణపూర్వకంజగ్రాహేత్యర్థః - భూమ్యా,య-ద్బ్రహ్మహత్యాయా
రూపం-త-దిరిణంఊషరం,ఊషరరూపేణదృశ్యతఇత్యర్థః *॥౭॥ *తథా-బ్రహ్మహత్యాయాశ్చతుర్థమంశం,ద్రుమా, శ్ఛేద

ఉయః।గగనాన్న్యపతత్సద్యస్సవిమానోహ్యవాక్ఛిరాః ॥ ౩౯ ॥ సవాలఖిల్యవచనాదస్థీన్యాదాయవిస్మితః।
ప్రాస్యప్రాచీసరస్వత్యాంస్నాత్వాధామస్వ మన్వగాత్ ॥ ౪౦ ॥ యఇదంశృణుయాత్కాలేయోధారయ
తిచాదృతః । తంనపశ్యన్తిభూతానిముచ్యతేసర్వతోభయాత్ ॥౪౧॥శ్రీశుకఉవాచ॥ ఎతాంవిద్యామధిగతో
విశ్వరూపాచ్ఛతక్రతుః । త్రైలోక్యలక్ష్మీంబుభుజేవినిర్జిత్యమృధేఽసురాన్ ॥ ౪౨ ॥ **********
ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే , షష్ఠస్కన్ధే,నారాయణవర్మోపదేశోనామాష్టమోఽధ్యాయః
శ్రీశుకఉవాచ ॥ తస్యాసన్విశ్వరూపస్యత్రీణిశీర్షాణిభారత ! సోమపీథంసురాపీథమన్నాదమితిశుశ్రుమ॥ ౧ ॥
సవైబర్హిషిదేవేభ్యోభాగంప్రత్యక్షముచ్చకైః।అవదద్యస్యపితరోదేవాస్సప్రశ్రయంనృప ॥ ౨ ॥ సఏవహి
దదౌభాగంపరోక్షమసురాన్ప్రతి।యజమానోఽవహద్భాగంమాతృస్నేహవశానుగః ॥ ౩ ॥ తద్దేవహేళ
నంతస్యకర్మాళీకంసురేశ్వరః।ఆలక్ష్యతరసాభీతస్తచ్ఛీర్షాణ్యచ్ఛినద్రుషా ॥ ౪ ॥ సోమపీథంతుయత్తస్య శిర
ఆసీత్కపింజలః । కలవిఙ్కస్సురాపీథమన్నాదంయత్సతిత్తిరిః ॥ ౫ ॥ బ్రహ్మహత్యామఞ్జలినాజగ్రాహయ
దపీశ్వరః । సంవత్సరాన్తేతదఘం+భూతానాంసవిశుద్ధయే॥ భూమ్యమ్బుద్రుమయోషిద్భ్యశ్చతుర్ధావ్యభ
జద్ధరిః ॥ ౬ ॥ భూమిస్తురీయంజగ్రాహఖాతపూరవరేణవై । ఇరిణంబ్రహ్మహత్యాయారూపంభూమౌప్ర
దృశ్యతే ॥ ౭ ॥ తుర్యంఛేదవిరోహేణవరేణజగృహుర్ద్రుమాః। తేషాంనిర్యాసరూపేణబ్రహ్మహత్యాప్ర

౬ ॥ శ్లో + పా ॥ భూతాశంసావిశుద్ధయే.

రోహణవరేణ-జగృహుః-ఛిన్నప్రదేశస్య పునః ప్రరోహరూపేణ వరేణేత్యర్థః, తే ద్రుమేషు-నిర్యాసరూపేణాద్యాపి-బ్రహ్మహత్యా ప్రదృశ్యతే ॥౮॥ స్త్రియో యోషితః-శశ్వత్కామవరేణ ఆప్రసవాద్భోగయోగ్యత్వవరేణ, అంహసః బ్రహ్మహత్యాయాః-తురీయం భాగం-జగృహుః-తాసు స్త్రీషు-అంహః పాపం-మాసి మాసి-రజోరూపేణ-ప్రదృశ్యతే ॥౯॥ అతః-అప్పు ఉదకాని-ద్రవభూయోవరేణ ద్రవాధిక్యరూపేణ వరేణ-హత్యాయాః-తురీయం-మలం పాపం-జగృహుః, తాస్వప్సు-తద్ధరేన్నిరస్య, కిల్బిషం-బుద్బుదఫేనాభ్యాం బుద్బుదఫేనరూపేణ-దృష్టం దృశ్యత ఇత్యర్థః ॥౧౦॥ తతః-త్వష్టా-ఇన్ద్రేణ-హతః పుత్రో యస్య-తాదృశః-ఇన్ద్రాయ-శత్రవే, జుహావ ఇన్ద్రాయేతి తాదర్థ్యే చతుర్థీ-తదర్థశ్చాత్ర తన్నివృత్తిః-అర్థశబ్దస్య నివృత్తేరపి వాచకత్వాత్-యథా మశకార్థో ధూమః మశకేభ్యో ధూమ ఇతి ॥ ఇన్ద్రనాశార్థమజుహోదిత్యర్థః-హుతస్త్వేవం ప్రార్థితవానిత్యాహ॥ ఇన్ద్రశత్రో ఇతి॥ హే ఇన్ద్రస్య శత్రో-మాచిరమాశు-వివర్ధస్వ-విద్విషమిన్ద్రం-జహి వినాశయేతి ॥౧౧॥ అథ హోమానన్తరం-అన్వాహార్యపచనాద్దక్షిణాగ్నేః-ఘోరదర్శనో, ఽసురః-ఉత్థితః ఉదితః-తం విశినష్టి-యం, లోకానాం-యుగాన్తసమయే ప్రళయసమయే-కృతాన్తో మృత్యురివ, స్థితః ॥౧౨॥ తమసురం-దినే దినే ప్రతిదినమిషుమాత్రమిషుప్రమాణం-విష్వక్సర్వతో-వివర్ధమానం-దగ్ధస్యాఙ్గారో, యః, శైలః పర్వతః, తత్ప్రతీకాశం తదుపమం-సన్ధ్యాభ్రాణామనీకస్య సమూహస్యేవ-వర్చో యస్య ॥౧౩॥ తప్తతామ్రవచ్ఛిఖా అగ్రభాగా-యేషాం-తాదృశాని శ్మశ్రూణి యస్య, మధ్యాహ్నే-యోఽర్కః సూర్యః-తద్వదుగ్రే-లోచనే, యస్య, దేదీప్యమానా, త్రిస్రశ్శిఖా-యస్మిన్-తస్మిన్ శూలే-రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ, తదన్తర్వర్తిపదార్థజాతమిత్యర్థః, ఆరోప్య-నృత్యన్తం ఉన్నదన్తం ఉచ్చైశ్శబ్దవన్తం, పదా పా

దృశ్యతే ॥౮॥ శశ్వత్కామవరేణాంహస్తురీయం జగృహుస్స్త్రియః। రజోరూపేణ తాస్వంహో మాసి
మాసి ప్రదృశ్యతే ॥౯॥ ద్రవ్యభూయోవరేణాపస్తురీయం జగృహుర్మలమ్। తాసు బుద్బుదఫేనాభ్యాం దృ
ష్టం తద్ధరతి కిల్బిషమ్ ॥౧౦॥ హతపుత్రస్తతస్త్వష్టా జుహావేన్ద్రాయ శత్రవే। ఇన్ద్రశత్రో వివర్ధస్వ మాచిరం
జహి విద్విషమ్ ॥౧౧॥ అథాన్వాహార్యపచనాదుత్థితో ఘోరదర్శనః। కృతాన్త ఇవ లోకానాం యుగాన్తస
మయే యథా ॥౧౨॥ విష్వగ్వివర్ధమానం తమిషుమాత్రం దినే దినే। దగ్ధశైలప్రతీకాశం సన్ధ్యాభ్రానీకవర్చ
సమ్ ॥౧౩॥ తప్తతామ్రశిఖాశ్మశ్రుం మధ్యాహ్నార్కోగ్రలోచనమ్। దేదీప్యమానే త్రిశిఖే శూల ఆరోప్య రో
దసీ ॥౧౪॥ నృత్యన్తమున్నదన్తం చ చాలయన్తం పదా మహీమ్। దరీగమ్భీరవక్త్రేణ పిబతా చ నభస్తలమ్॥
లిహతా జిహ్వయర్క్షాణి గ్రసతా భువనత్రయమ్। మహతా రౌద్రదంష్ట్రేణ జృమ్భమాణం ముహుర్ముహుః॥ విత్ర
స్తా దుద్రువుర్లోకా వీక్ష్య సర్వే దిశో దశ ॥౧౬॥ యేనావృతా ఇమే లోకాస్తపసా త్వాష్ట్రమూర్తినా। స వై వృ
త్ర ఇతి ప్రోక్తః పాపః పరమదారుణః ॥౧౭॥ తం నిజఘ్నురభిద్రుత్య సగణా విబుధర్షభాః। స్వైస్స్వైర్దివ్యా
స్త్రశస్త్రౌఘైస్సోఽగ్రసత్తాని కృత్స్నశః ॥౧౮॥ తతస్తే విస్మితాస్సర్వే విషణ్ణా గ్రస్తతేజసః। ప్రత్యఞ్చ
మాదిపురుషముపతస్థుస్సమాహితాః ॥౧౯॥ దేవా ఊచుః ॥ వాయ్వమ్బరాగ్న్యప్క్షితయస్త్రిలోకా బ్ర

దేవ-మహీం-చాలయన్తం కమ్పయన్తం, దరీవత్ పర్వతద్రోణీవ, గమ్భీరేణ వక్త్రేణ-కథంభూతేన నభస్తలం పిబతేవ స్థితేన కిం చ-జిహ్వయా, ఋక్షాణి నక్షత్రాణి - లిహతా ఆస్వాదనం కుర్వతా-భువనత్రయం, గ్రసతా-రౌద్రా భయంకరా దంష్ట్రా యస్మిన్, మహతా విపులేన, ఏవంభూతేన వక్త్రేణ-ముహుర్ముహుర్జృమ్భమాణం-వీక్ష్య, విశేషేణ త్రస్తా భీతాః-సర్వే లోకాః-దశ-దిశః-ప్రదుద్రువుః ॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥ త్వాష్ట్రీ మూర్తిర్యస్య-తేన త్వాష్ట్రరూపేణ, మూర్తిభూతేన, తపసా త్వష్టుస్తపసా, యేన- ఇమే లోకా-వృతాః ఆవృతాః తేన, లోకావరణరూపప్రవృత్తినిమిత్తేన, వృత్ర ఇతి-ప్రోక్తః - వృత్రశబ్దవాచ్యస్సోఽభూదిత్యర్థః ॥ తథా చ శ్రుతిః "స ఇమాన్లోకానవృణోత్తద్వృత్రస్య వృత్రత్వ"మితి, వృత్రస్య వృత్రశబ్దాభిధేయస్య వృత్రత్వం వృత్రశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం తల్లోకావరణమేవేత్యర్థః - స చ - పాపః ధర్మప్రతిపక్షః - లోకపాలవిరోధిత్వా - త్పరమదారుణః దుస్సహః ॥౧౭॥ తం వృత్రం, అభిద్రుత్య అభిముఖమాగత్య, సగణాస్సైన్యాః - విబుధర్షభా ఇన్ద్రాదయః-స్వైస్స్వైః, దివ్యానామస్త్రాణాం - శస్త్రాణాం చ - ఓఘైస్సంఘైః, నిజఘ్నుః ప్రజఘ్నుః-తాని దివ్యాస్త్రాదీని, స వృత్రోఽగ్రసీత్ ॥౧౮॥ తతః, తే దేవాః, విస్మితాః అహో ఏతస్య దుర్జయత్వమితి విస్మితాః-గ్రస్తం వృత్రేణాపహృతం, తేజో, యేషాం తే - అత ఏవ, విషణ్ణాః ఖిన్నాః - ప్రత్యఞ్చం ప్రత్యగాత్మశరీరకం-ప్రత్యగ్దిగ్గతం వా, "ప్రతీచ్యాం దిశ్యావిరభూ" దితి తత్రైవావిర్భావస్య వక్ష్యమాణత్వాత్-ఆదిపురుషం జగత్కారణభూతం పరమాత్మానం-సమాహితచిత్తాస్సన్తః, ఉపతస్థుః తుష్టువుః - త్రిభువనస్య తేన వ్యాప్తత్వాదన్యత్రగమనాభావాత్తత్రైవస్థిత్వా స్వాన్తరాత్మానం తుష్టువురితి భావః ॥౧౯॥ ఉపస్థితిమేవాహ॥ వాయ్విత్యాదినా॥ తథా "భీషాస్మాద్వాతః ప

వర్తతే, ఏతస్య వా అక్షరస్య ప్రశాసనే గార్గి ద్యావాపృథివ్యౌ విధృతే తిష్ఠతః, ఏతస్య వా అక్షరస్య ప్రశాసనే గార్గి ప్రాచ్యోఽన్యా నద్యస్స్యన్దన్తే,, ఇత్యాదిశ్రుత్యుక్తరీత్యా సర్వస్య ప్రశాసితుః పరమాత్మనశ్శాసనానువర్తినామాత్మనాం తదనన్యశరణత్వం వదన్తస్తువన్తి॥ వాయ్వితి॥ వాయుశ్చాగ్నిశ్చాఽఽపశ్చ క్షితిశ్చ తా, స్తథా-త్రిలోకాలోకత్రయాన్తర్గతాః, బ్రహ్మాదయశ్చతుర్ముఖప్రభృతయో-యేచ-తేసర్వే, వయం, ఉద్విజన్తః బిభ్యతస్సన్తో, యస్మై పరమపురుషాయ, బలిం తచ్ఛాసనానురూపమారాధనం - వహామప్రాపయామకుర్మ 'అసౌ ప్రసిద్ధోఽన్తకో మృత్యురపి, యస్మాద్బిభేతి-తస్మాత్పరమపురుషా - దన్యః-కః-అరణం శరణం రక్షకోఽస్మాకమ్ * ॥ ౨౦ ॥ * అథ శరణ్యత్వోపయికగుణపూర్ణత్వాత్తస్యైవ శరణ్యత్వం-తదితరస్యాశరణ్యత్వం చ వదన్తశ్శరణం యయుః ॥ అవిస్మితమితి॥ అవిస్మితం - స్వమహిమ్నః స్వాభావికత్వాద్విస్మయరహితం-పరిపూర్ణకామం అవాప్తసమస్తకామం - లభ్యత ఇతి లాభః స్వాభావికేనైవ లాభేన స్వానుభవానన్దేన-ఉపలక్షితం-సమం రాగాదిరహితం-ప్రశాన్తమూర్మిషట్కరహితం - ఏతే హి శరణ్యత్వోపయుక్తా గుణాః, ఏతేన సోపాధికమహిమ్నోఽపరిపూర్ణ సమస్తకామస్యోపాధికానన్దయుక్తస్య రాగద్వేషాదిప్రాకృతగుణయుక్తస్యోర్మిషట్కపీడితస్య శరణాగతతుల్యత్వేనాశరణ్యత్వం సూచితం - న హి శృఙ్ఖలితస్తాదృశమన్యం శరణం వ్రజతి-ఏవమీశ్వరం, శరణ్యం-త్వాం-వినా, పరమన్యం, క్షుద్రం దేవం-యో బాలిశోఽజ్ఞః సన్నుపసర్పతి అనువర్తతే, సః-శ్వలాఙ్గూలేన ప్లవమానస్య శునః పుచ్ఛేన సాధనేన, సిన్ధుం, మతితితర్తి అతీవ తరితుమిచ్ఛతి-శ్వలాఙ్గూలేన సిన్ధుం తితీర్షురివ నేష్టం ప్రాప్నోతి-ప్రత్యుత నిహతో భవతీత్యర్థః *॥ ౨౧ ॥* యథా మనుచతుర్ముఖాదయశ్శరణ్యమాపద్భ్యస్త్రాతారం భక్తవత్సలం భగవన్తమాశ్రిత్యైవాపదోఽత్యవర్తన్త తథా వయమపి తమేవాపన్నివృత్తయే శరణం వ్రజామ ఇత్యాహుః॥ యస్యేతి ద్వాభ్యాం ॥ యస్యమహామత్స్యస్యోరుశృఙ్గే మహాశృఙ్గే,

---

పశ్మదయో యేవయముద్విజన్తః * । వహామ యస్మై బలిమన్తకోఽసౌ బిభేతి యస్మాదరణం తతో నః ॥ ౨౦ ॥ అవిస్మితం తం పరిపూర్ణకామం స్వేనైవ లాభేన సమం ప్రశాన్తమ్ । వినోపసర్పత్యపరం హి బాలిశః * శ్వలాఙ్గు * లేనాతితితర్తి సిన్ధుమ్ ॥ ౨౧ ॥ యస్యోరుశృఙ్గే జగతీం స్వనావం మనుర్యథాఽఽబధ్య తతార దుర్గమ్ । స ఏవ నస్త్వాష్ట్రభయాద్దురన్తాత్ త్రాతాఽఽశ్రితాన్వారిచరోఽపి నూనమ్ ॥ ౨౨ ॥ పురా స్వయంభూరపి సంయమాంభస్యుదీర్ణవాతోర్మిరవైః కరాళే । ఏకోఽరవిన్దాత్పతితస్తతార తస్మాద్భయాద్యేన స నోఽస్తు పారః ॥ ౨౩ ॥ య ఏక ఈశో నిజమాయయా నస్ససర్జ యేనానుసృజామ విశ్వమ్ । * వయం న యస్యాపి పురస్సమీహతః పశ్యామ లిఙ్గం పృథగీశమానినః ॥ ౨౪ ॥ యో నస్సపత్నైర్భృశమర్ద్యమానాన్దేవర్షితిర్యఙ్నృషు నిత్య ఏవ । కృతావతారస్తనుభిస్స్వమాయయా కృత్వాఽఽత్మసాత్పాతి యుగే యుగే చ ॥ ౨౫ ॥ తమేవ దేవా వయమాత్మదైవతం పరం

జగతీం పృథ్వీమేవ, స్వాం నావ, మాబధ్య బద్ధ్వా, మనుస్సత్యవ్రతాఖ్యో-దుర్గం సంకటం, తతార. అష్టమస్కన్ధేఽయమితిహాసః స్ఫుటీభవిష్యతి-స ఏవ, వారిచరో మత్స్యమూర్తిర్భగవాన్, ఆశ్రితాన్ శరణం గతానస్మానపి, దురన్తాదపారాత్, త్వాష్ట్రస్య వృత్రస్య-భయా-న్నూనం-త్రాతా రక్షితా-భవిష్యతి-అతః-స్తమేవ శరణం వ్రజామ ఇతి భావః * ॥ ౨౨ ॥ * తథా-పురా జగదాదౌ-స్వయంభూర్బ్రహ్మాఽపి-సంయమామ్భసి ప్రళయసమ్బన్ధిని జలే-కథంభూతే - ఉదీర్ణః ప్రచణ్డః-యో, వాతః పవనః-స్తేన-యే-ఊర్మయః తరఙ్గా-స్తేషాం, రవైః-కర్ణశబ్దైః-భయఙ్కరే-అరవిన్దాన్నాభికమలా-త్పతితః పతితప్రాయః, ఏకః అసహాయో-యేన భగవతా సాధనభూతేన-తస్మాద్భయా-త్తతార-స ఏవ-నోఽస్మాకం-పారః-పారయతీతి పారః పాలకోఽస్తు * ॥ ౨౩ ॥ * కిఞ్చ-వయం భగవతా సృష్టాః పాలితాశ్చ-స ఇదానీమస్మానుపేక్షిష్యతేఽతస్తమేవ శరణం వ్రజామ ఇత్యాహుః॥ య ఏక ఇతి త్రిభిః ॥ ఏకోఽద్వితీయః-స్వసమాభ్యధికకారణాన్తరానపేక్షో-నిజయా యయా ఆత్మీయసంకల్పరూపజ్ఞానేన-యః పరమపురుషో-నోఽస్మాన్-ససర్జ-యేన భగవతాఽనుగృహీతాస్సన్తో, వయం విశ్వం వ్యష్టివర్గం-సృజామః యచ్ఛబ్దానాం-తమేవేతి తృతీయేనాన్వయః యస్య చ-పురః హృదయగుహాయాం-సమీహతః అన్తరాత్మతయా నియచ్ఛతో-లిఙ్గం దివ్యవిగ్రహం, న పశ్యామః-తత్ర హేతుః-పృథగీశమానినః, యతః పృథగీశ్వరా ఇత్యభిమానినో, వయమ్ * ॥ ౨౪ ॥ * యశ్చ, సపత్నైశ్శత్రుభిః, భృశం నితరా-మర్ద్యమానాన్ పీడితా-న్నోఽస్మాన్-పాతి అరక్షత్ కథంభూతః-నిత్య ఏవ సదా-అస్మాన్-ఆత్మసాత్కృత్వా స్వకీయత్వేన మన్యమానోఽస్మద్రక్షణాయ-యుగేయుగే ప్రతియుగం- స్వమాయయా-స్వకీయసంకల్పరూపజ్ఞానేనైవ-న తు కర్మణేతి భావః-తనుభిః-ఉపేన్ద్రపరశురామమత్స్యకూర్మవరాహరామకృష్ణాదితనుభిః, దేవాదిషు కృతావతారః ధృతావతారస్సన్ * ॥ ౨౫ ॥ * తమేవ భక్తవత్సలం-ఆత్మ నామస్మాకం-దైవతం-ప్రధానం పురుషం కారణావస్థచిదచిచ్ఛరీరకం-విశ్వం కార్యావస్థచిదచిచ్ఛరీరకం -అన్యం చిదచిద్విలక్షణం-పరముత్కృష్టం-అత ఏవ-శరణ్యం శర

గృహీతా ఇతి శరణ్యాః - త్వం - సర్వే-వయం దేవాః-శ్శరణం వ్రజామ-రక్షకత్వేనాధ్యవస్యామః-ఏతావ దేవాస్మత్కృత్యమితి భావః-శత్రురణ్యాకృత్యం ప్రకాశయన్తః శరణాగత్యఙ్గమాత్మనాం మహావిశ్వాసం దర్శయన్తి॥ స్వానామితి ॥ స్వీయత్వేన పరిగృహీతానాం-నోఽస్మాకం-శం సుఖం-శత్రునిరసనద్వారకం-నూనం-ధాస్యతి-స తు మహాత్మా కృతస్వభక్తరక్షాదీక్షః - ఏవం రక్షిష్యతీతి విశ్వాసః ప్రపత్త్యఙ్గభూతో దర్శితః-స నోఽస్తు పార ఇత్యనేన గోప్తృత్వవరణం- ఆత్మదైవతం ప్రధానం పురుషం-విశ్వం శరణం వ్రజామేత్యనేన చిదచిచ్ఛరీరత్వకథనాచ్ఛరీరస్య శరీరిశేషత్వైకస్వరూపత్వాదాత్మనః పరమాత్మైకశేషత్వానుసంధానరూపాత్మనిక్షేపః-న పశ్యామ లిఙ్గం - స పతత్రైర్భృశమర్ద్యమానానీత్యనేన చ జ్ఞానశక్తిబలాద్యభావరూపమాత్మనాం కార్పణ్యమపి ప్రదర్శితం-తం వినోపసర్పత్యపరం హి బాలిశ ఇత్యనేనోపాయాన్తరనిష్ఠత్వాదిరూపప్రాతికూల్యవర్జనం ప్రదర్శితం-కృత్స్నచిదచిచ్ఛరీరకత్వకథనేనైవ ‹‹చరాచరాణి భూతాని సర్వాణి భగవద్వపుః-అతస్తదానుకూల్యం మే ›› ఇత్యుక్తరీత్యా భగవచ్ఛరీరభూతసర్వభూతానుకూల్యమప్యాత్మనాం ప్రదర్శితం-న చ సర్వభూతానుకూల్యస్యాభిప్రేతత్వే శత్రునిరసనప్రార్థనానుపపత్తిః -అస్యాః ప్రపత్తేర్మోక్షార్థత్వాభావాత్-తస్యా ఏవ హి సర్వభూతానుకూల్యరూపమఙ్గమపేక్షితం -అస్యాస్తు శత్రునిరసనార్థత్వాత్తద్వ్యతిరిక్తభూతానుకూల్యసంకల్పమాత్రమేవాపేక్షితమిత్యుత్ప్రేక్ష్యన్తి విచక్షణాః ॥౨౭॥ ఏవం సురైః ప్రపద్యమానో భగవానావిరభూదిత్యాహ మునిః॥ ఇతీతి ॥ హే మహారాజ-ఇత్థం -సురాణాముపతిష్ఠతాం ప్రపదనపూర్వకం స్తువతాం సతాం-శఙ్ఖచక్రగదాధరో భగవాన్ - ప్రతీచ్యాం ప్రత్యగాత్మసంబన్ధిన్యాం-దిశి హృదయే ‹‹హృది హ్యయమాత్మా ప్రతిష్ఠితః›› ఇతి శ్రుతేః-ప్రథమం హృద్యావిరభూత్-తతః పురత ఆవిరభూదిత్యర్థః-యద్వా ప్రతీచ్యాం పశ్చిమాయాం దిశీత్యర్థః దేవానాం పృష్ఠత ఇతి యావత్ ॥ ౨౮ ॥ తం ఆవిర్భూతం భగవన్తం-శ్రీవత్సకౌస్తుభౌ వినా ఆత్మనా సహ తుల్యైః శ్రీవత్సకౌస్తుభమాత్రరహితైరిత్యర్థః తయోః ప్రధానపురుషతత్త్వాభిమాని

ప్రధానం పురుషం విశ్వమన్యమ్। వ్రజామ సర్వే శరణం శరణ్యం స్వానాం స నో ధాస్యతి శం మహాత్మా ॥౨౭॥
శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇతి తేషాం మహారాజ సురాణాముపతిష్ఠతామ్ । ప్రతీచ్యాం దిశ్యభూదావిః శఙ్ఖచక్రగదాధరః ॥ ౨౮ ॥ ఆత్మతుల్యైః షోడశభిర్వినా శ్రీవత్సకౌస్తుభౌ । పర్యుపాసితమున్నిద్రశరదమ్బురుహేక్షణమ్॥
దృష్ట్వా తమవనౌ సర్వ ఈక్షణాహ్లాదవిక్లవాః। దణ్డవత్పతితా రాజఞ్ఛనైరుత్థాయ తుష్టువుః ॥ ౨౯ ॥ దేవా ఊచుః॥ నమస్తే యజ్ఞవీర్యాయ వయసే ఉత తే నమః॥ నమస్త ఆత్తచక్రాయ నమస్తే పురుహూతయే॥౩౦॥ యత్తే గతీనాం తిసృణామీశితుః పరమం పదమ్। నార్వాచీనో విసర్గస్య ధాతర్వేదితుమర్హతి ॥ ౩౧ ॥ ౧ ॥ ఓం నమ

త్వాఙ్జీవేనాధార్యత్వాదితి భావః ॥ షోడశభిస్సునన్దాదిభిః-పర్యుపాసితం-యద్వా భగవానావిరభూచ్ఛఙ్ఖచక్రగదాధరస్తమావిర్భూతం ప్రతీచ్యాం దిశి పృష్ఠతః, శ్రీవత్సకౌస్తుభమాత్రరహితైరాత్మతుల్యైః షోడశభిః పర్యుపాసిత-మిత్యన్వయః, ఉన్నిద్రే వికసితే, శరదమ్బురుహే ఇవ-ఈక్షణే నేత్రే-యస్య తం దృష్ట్వా-ఈక్షణేన య ఆహ్లాదః-తేన విక్లవాః ఈషత్పరవశాః-సర్వే దేవాః-అవనౌ భూమౌ-దణ్డవత్పతితాః ప్రణేముః- హే రాజన్-శనైరుత్థాయ-తుష్టువుః ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ స్తుతిమేవాహ॥ నమస్త ఇత్యాదినా॥ తావత్సర్వస్య స్రష్టారమాయుః-ప్రదం త్రాతారం ప్రణతరక్షావిలమ్బాసహిష్ణుం నామమాత్రస్మరణనిరస్తమహాభయం స్వర్గాపవర్గాదిప్రదం వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వభావం నమస్కుర్వన్తః స్తువన్తి ॥ నమస్త ఇత్యాదిద్వాభ్యాం॥ యజ్ఞః-వీర్యం సృష్టిహేతుస్సామర్థ్యం యస్య ‹‹యజ్ఞాద్భవతి పర్జన్యః›› ఇత్యుక్తప్రకారేణ యజ్ఞముఖేన ప్రజాః సృజత ఇత్యర్థః-యద్వా వీర్యశబ్దోఽర్శఆద్యజన్తః , యజ్ఞో వీర్యవాన్ యస్మాత్ , యదారాధనరూపత్వే యజ్ఞస్య సారవత్త్వాత్ అనన్తస్థిరఫలసాధనతా భవతీత్యర్థః - అన్యథా అల్పాస్థిరఫలసాధనతేతి భావః-వయసే స్వారాధనభూతయజ్ఞాద్యనుష్ఠానోపయుక్తాయుః ప్రదాయ - ఉత తే యజ్ఞాదిఫలదానేనానిష్టనివారణేన చ రక్షాకరాయ- ఆత్తచక్రాయ ప్రణతరక్షణవిలమ్బాసహనేన సదాధృతసుదర్శనాయ-పురుహూతయే స్మరణమాత్రనిరస్తమహాభయోదారనామ్నే -నమః పదావృత్తిర్గాఢాభిప్రాయా ॥౩౦॥ తిసృణాం స్వర్గాపవర్గనరకాణాం-మీశితుర్నిర్వాహకస్య దాతుః- తే తవ-పరమం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణముత్కృష్టం-పదం స్వరూపం-విసర్గస్యార్వాచీనః సృష్టేః పాశ్చాత్యః - కార్యభూతః-త్వత్సృష్టస్త్వదాహితజ్ఞానశక్తిర్మాదృశః పుమాన్- హే ధాతః-వేదితుం జ్ఞాతుం-నార్హతి ॥ ౩౧ ॥ అథ పురుహూతయ ఇత్యనేనాభిప్రేతైర్భగవదసాధారణైర్నామభిస్తం - సంబోధయన్తో - నార్వాచీనోఽర్హతి వేదితుమిత్యుక్తదుర్జ్ఞేయత్వనిమిత్తానాశ్రయణీయత్వశఙ్కాం యోగపరిశుద్ధమనోగ్రాహ్యత్వకథనేన నిరాకుర్వన్తో యజ్ఞవీర్యాయేత్యనేనోక్తజగద్వ్యాపారస్య [illegible]

దివ్యాపారవైజాత్యం లీలారూపతాంచాభిదధతః కారణాన్తరానపేక్షసృష్ట్యాద్యపయుక్తగుణయోగిత్వంచవదన్తస్తువన్తి॥ ఓంనమ ఇత్యాదినా - పాసిహరసిచేత్యన్తేనగద్యేన। ఓమిత్యసాధారణంభగవతోబ్రహ్మణోనామ,,ఓంతత్సదితినిర్దేశో బ్రహ్మణస్త్రివిధఃస్మృత,,ఇతిభగవద్గీతేః - తథాభగవన్నారాయణాదయశ్శబ్దా అపిభగవన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణ - నారాయణ - నారంజీవసమూహాస్తేషా - మయనం - ప్రాప్యఃప్రాపకఆధారశ్చ - తస్యసంబోధనం - నారాయణశబ్దశ్చయోగరూఢిభ్యాం విష్ణ్వసాధారణః - నచకేవలయోగేనరుద్రాదిపరత్వముపశఙ్కితుంయుక్తం - రూఢ్యభావేన,,పూర్వపదాత్సంజ్ఞాయామగ,,ఇతిణత్వాభావప్రసఙ్గాత్ - నచవిష్ణుపరత్వాఙ్గీకారేణసంజ్ఞాపరత్వాభావాత్తద్వన్మతేపినణత్వమితివాచ్యం - భృఙ్గో సంజ్ఞాయామితిసూత్రభాష్యే ,, యదేతత్సంజ్ఞయావిధీయతేతత్రనసంజ్ఞాయామభిధేయాయామిత్యర్థః - కింతర్హి - తత్తత్కార్యవిశిష్టేనచేత్సంజ్ఞాగమ్యతఇత్యర్థః ,, ఇత్యుక్తం అతఏవహి - రఘునాథరామానుజాదిశబ్దేషుణత్వం - నహితత్ర కృతణత్వేనసంజ్ఞావగతిః,కింతర్హ్యకృతణత్వేన,,కించానాదివిషయుక్తసంజ్ఞాస్థలేతుయథాపిషయుక్తానామేవసాధుత్వ,,మితిరఘునాథాదౌణత్వాభావః - అణ్వపరిమాణసంజ్ఞాభూతగవ్యూతిశబ్దేచనవలోపః - అన్యథాసంజ్ఞాత్వభఙ్గాపత్తేరిత్యన్యత్రవిస్తరః వాసుదేవసర్వభూతాధారఆదిపురుషజగత్కారణపురుష - మహాపురుషపురుషోత్తమ - మహానుభావఅచిన్త్యప్రభావ,పరమమఙ్గళస్వయంమఙ్గళరూప - పరమకల్యాణఅన్యేషాంమఙ్గళావహ - పరమకారుణికస్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖాసహిష్ణో - కేవలజగదాధార ఇతరానపేక్షజగదాధార - స్వసమానరహితలోకనాథ - సర్వేషాంబ్రహ్మాదీనామపీశ్వరనియన్తః - లక్ష్మీనాథశ్రియఃపతే - పరమహంసాః - జ్ఞానినః,పరివ్రాజకాఃసంన్యాసధర్మనిష్ఠాః - జ్ఞానయోగకర్మయోగనిష్ఠాఇత్యర్థః - తైః,పరమేణఉత్కృష్టేన - ఆత్మసమాధియోగేనపరమాత్మవిషయకధ్యానయోగేన,పరిభావితసందీపిత,అతఏవ,పరిస్ఫుటఃప్రత్యక్షతాపన్నో,యః,పారమహంస్యధర్మోభగవద్భక్తియోగరూపోధర్మః, తేనఉద్ఘాటితంనిష్కాలితం - తమఃకవాటం ,తమః అనాద్యవిద్యాత్మకమజ్ఞానం - తదేవకవాటంపరమాత్మదర్శనవిరోధి . యస్య , తద్ద్వారంపరమాత్మదర్శనసాధనం - చిత్తం - యస్మిన్ - తస్మిన్,న్నాత్మలోకే , ఆత్మైవలోకః,లోకనీయఇతిలోకః - పరమాత్మాపృథక్సిద్ధత్వేనజీవస్యాపిలోకనీయత్వాత్ - తస్మిన్నాత్మలోకే - అపావృతఃఆవరణరహితః - ఉపలబ్ధఇత్యర్థః - కథమపావృతః - స్వయముత్థః స్వయమాత్మనైవోత్థః - నిత్యోదితోయో నిజసుఖానుభవఃనిజానన్దరూపో - ఽనుభవోజ్ఞానం - తద్రూపఃనిత్యనిరుపాధికావిర్భూతాఽపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దానుభవరూపత్వేనాపావృతఇత్యర్థః॥ ఏవంభూతోఽసిభవాన్ - ఏవంభూతస్యతవ,విహారయోగః లీలారూపోయోగః - జగద్వ్యాపారరూపోయోగః జగతస్తత్సంకల్పమాత్రనిష్పాద్యత్వజ్ఞాపనాయసమాధిరూపసంకల్పపర్యాయయోగపదంప్రయుక్తం , జగద్వ్యాపారస్యాకర్తృతాయత్తకేవలలీలారూపత్వఖ్యాపనాయవిహారపదం - సఏషవిహారయోగో - దురవబోధఇవలోకదృష్టమృత్కులాలాదివ్యాపారజాతీయత్వేనబోద్ధుమశక్యఇవ - వర్తతే - ఇవశబ్దేనసర్వజ్ఞస్యసర్వశక్తేస్తవోపపన్నఏవేతిసూచ్యతే - దురవబోధత్వమేవవిశదయన్తి॥ యస్త్వం - ఇదంవిశ్వ,మశరణంఅనపేక్షితస్వవ్యతిరిక్తాశ్రయం - సృజసి,కులాలాదేర్ఘటాదీన్ సృజతస్తద్భూతలాదిరూపఃకశ్చిదాధారోఽపేక్షితఇతిభావః - త్వంతు - స్వస్మిన్నేవాధారభూతేసృజసీతిభావః - కించ - స్రష్టాత్వం - అనపేక్షితాస్మత్సమవాయసహాయఃఅస్మదాదిసహకారిసముదాయనిరపేక్షః - కులాలాదిస్తుసహకారిసమవాయసాపేక్షఇతిభావః - కించాగుణఃగుణత్రయరహితః - కులాలాదిస్తుసత్త్వాదిగుణయుక్తఇతిభావః॥ నను విశిష్టస్యకారణత్వాఙ్గీకారాత్కథంకులాలాదివైలక్షణ్యాపాదకమగుణత్వముచ్యతఇతిచేన్న,విశిష్టస్యోపాదానత్వాభ్యుపగమేఽపిప్రకృతిపురుషాభ్యాముత్కృష్టస్యవిశేష్యస్యబ్రహ్మణోనిమిత్తత్వాభ్యుపగమాద్విశేష్యాంశేచసత్త్వాదిగుణత్రయాభావాన్నైర్గుణ్యంకులాలాదివైలక్షణ్యాపాదనమేవ - ఏవంకులాలాదినిమిత్తకారణవైలక్షణ్యముక్తం - అథమృదాద్యుపాదానవైలక్షణ్యమాహుః॥ ఆత్మనైవావిక్రియమాణేనసగుణమితి॥,,తదాత్మానగ్గ్స్వయమకురుతే,,తిశ్రుత్యర్థోఽత్రాభిప్రేతఃఆత్మనేత్యనేనస్వయంశబ్దార్థఉక్తః - సగుణమిత్యనేనాత్మానమిత్యస్యార్థః - గుణశబ్దశ్చాత్రాపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచీ - తథాచాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతచిదచిద్విశిష్టమాత్మానం - స్వేనైవ - సృజసి - పాసిరక్షసి - హరసిచసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టమాత్మానమేవస్థూలచిదచిద్విశిష్టావస్థవిశ్వాకారేణపరిణమయసీత్యర్థః॥ నిర్వికారశ్రుతివిరోధపరి

స్తే॥ అస్తుభగవన్నారాయణవాసుదేవాదిపురుషమహాపురుషమహానుభావపరమమఙ్గళపరమకల్యాణపరమకారుణికకేవలజగదాధారలోకైకనాథసర్వేశ్వరలక్ష్మీనాథపరమహంసపరివ్రాజకైః పరమేణాత్మసమాధియోగేనపరిభావితపరిస్ఫుటపారమహంస్యధర్మేణోద్ఘాటితతమఃకవాటద్వారచిత్తేఽపావృతఆత్మలోకేస్వయముత్థనిజసుఖానుభవోభవాన్ దురవబోధఏవతవవిహారయోగో యదశరణమిదంజగదనపే

హారాయాత్మానం విశింషన్తి॥ అవిక్రియమాణేనేతి॥ వికారాణాం విశేషణభూతచిదచిద్గతత్వాదవిక్రియమాణేనైవాత్మనాస్సృజసీత్యర్థః - మృత్పిణ్డాదికం తు స్వభిన్నేన కులాలాదినా ఘటాదిరూపేణ సృజ్యత ఇతి తతోఽస్య వైలక్షణ్యసిద్ధిః - ఆత్మనైవాత్మా సంసృజసీత్యనేన విశిష్టత్వపి శేష్యత్వాకారాభ్యాముపాదానత్వం నిమిత్తత్వం చైకస్యైవోక్తం భవతి - అవిక్రియమాణ ఇతి సప్తమ్యన్తపాఠే స్వస్మిన్ విశేష్యభూతే అవిక్రియమాణే స్వరూపస్వభావాభ్యాం అవిక్రియమాణే సత్యేవ విశిష్టమాత్మానం స్వేనైవ సృజసీత్యర్థః - నన్వేకస్యైవ పదార్థస్య నిమిత్తత్వముపాదానత్వం న పరస్పరవిరుద్ధమితి చేన్న - ఏకస్యోభయవిధకారణత్వప్రతిక్షేపకైరపి క్వచిత్క్వచిదేకస్మిన్నేవ తదుభయవిధకారణత్వాభ్యుపగమాత్ - యథా స్వజ్ఞానచికీర్షాప్రయత్నాదికం శాస్త్రాభ్యాసాదిభిస్స్వయమేవ కరోతి జీవస్తేన తత్ర కర్తృత్వాన్నిమిత్తకారణం భవతి - తథాపి చ, స్వయమేవ సమవాయికారణం భవతి స్వజ్ఞానాదీనామితి - కార్యం యత్ర సమవైతి తత్సమవాయికారణమితి సమవాయికారణలక్షణస్య స్పష్టోపలమ్భాత్, కించేశ్వరోఽపి సర్వవ్యాప్తస్య స్వస్య సర్వైరపి పరమాణ్వాదిభిస్సంయోగం స్వయమేవ సృజతి సర్వకార్యహేతుత్వాత్ - తథా చ తత్ర కర్తృత్వేన నిమిత్తకారణం భవతి - సమవాయికారణత్వమపి త్వ్రీతి తస్య దృశ్యతే - పరమాణ్వాదిసంయోగస్యేశ్వరసంయోగాపేక్షత్వాత్, తేన యథా కర్తృత్వం సమవాయికారణత్వం చేశ్వరనిష్ఠమేవ భవన్ముతే భవతి - తథాఽస్మత్సిద్ధాన్తే నిమిత్తత్వముపాదానత్వం చైకవస్తునిష్ఠమితి - నన్వేవమపి న విశిష్టస్యోపాదానత్వం క్వాపి దృష్టమితి చేన్న, ఊర్ణనాభిప్రభృతీనామేవ దృష్టాన్తత్వాత్ - నహ్యూర్ణనాభదేహస్యైవావస్థాప్రాప్తిః నాపి కేవలాత్మని, అపి తు దేహవిశిష్టాత్మనీతి లోకోఽపలమ్భః - శ్రుతిశ్చ ,,యథోర్ణనాభిస్సృజతే గృహ్ణతే చ,, ఇత్యూర్ణనాభిం దృష్టాన్తత్వేన దర్శయతి * ॥౩౨॥ *

నను సత్యమీశ్వరస్య సృష్ట్యాదికర్తృత్వముక్తం - స కిం కర్మనిష్ఠచేతనో యథా కుశలాకుశలమిశ్రకర్మాణి కృత్వా తత్ఫలాని సుఖదుఃఖమోహాత్మకాని భుఙ్క్తే తథా సృష్ట్యాదికర్మాణి గుణత్రయప్రయుక్తాని కృత్వా తత్ఫలాని భుఙ్క్తే - కిం వా జ్ఞాననిష్ఠచేతనవదుదాసీన ఏవాస్తే - నాద్యః భోక్తృత్వేన సంసారిత్వాపాతాత్ - న ద్వితీయః - ఉదాసీనస్య కర్తృత్వానుపపత్తేః - అథోదాసీనత్వం క

> క్షితాస్తత్సమవాయసహాయ * ఆత్మనైవావిక్రియమాణేన సగుణమగుణస్స్వయం సృజసి పాసి హరసి॥౩౨॥
> అథ తత్ర భవాన్ కిం దేవదత్తవదిహ గుణవిసర్గపతితః పారతన్త్ర్యేణ స్వకృతకుశలాకుశలఫలముపాదదాతి।
> ఆహోస్విదాత్మారామ ఉపశమశీలస్సమఞ్జసదర్శన ఉదాస్త ఇతి హ వావ న విదామః ॥ ౩౩ ॥ నహి విరోధ ఉభ

ర్తృత్వం చోచ్యత ఇతి చేన్న॥ పరస్పరవిరుద్ధత్వాదనయోరిత్యాశఙ్క్యాహ॥ అథ తత్రేత్యాదినా - ఉదాస్త ఇత్యన్తేన గద్యేన॥ అథ నను - తత్ర జగత్సృష్ట్యాదికర్తృత్వే సతి - హే భగవన్ - కింశబ్ద ఆక్షేపద్యోతకః - ఆహోస్విచ్ఛబ్దశ్చ - ప్రశ్నస్వరూపపరమపి వాక్యద్వయమాక్షేపగర్భం - కిం - భవాన్ - దేవదత్తవత్కర్మనిష్ఠసంసారిజీవవత్ - ఇహ గుణవిసర్గే త్రిగుణకార్యరూపే ప్రపఞ్చే - పతితః స్వాతన్త్ర్యేణ కర్తృత్వేన హేతునా - స్వేన కృతాని - కుశలాకుశలాని సాత్త్వికరాజసాదీని కర్మాణి తేషాం - ఫలం - ఉపాదదాతి స్వీకరోతి - భుఙ్క్త ఇతి యావత్ - ఆహోస్విత్ కిం వా - ఆత్మారామ ఇవ ఆత్మయాథాత్మ్యానుభవనిష్ఠ ఇవ - ఉపశమస్వభావః నిమిత్తాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియవ్యాపారః - అత ఏవ - సమఞ్జసదర్శనః అబాధితతత్త్వవస్తుయాథాత్మ్యజ్ఞాన ఉదాస్త ఇతి - పరిహారం ప్రతిజానీతే - ఇతి హ వావ న విదామ ఇతి॥ ఇత్థం - ఇహ త్వయీశ్వరే న విదామః న జానీమః - కర్మనిష్ఠచేతనతుల్యతాం జ్ఞాననిష్ఠచేతనతుల్యతాం చ న విదామ ఇత్యర్థః కింతూదాసీనత్వం కర్తృత్వం చోభయమపి త్వయి విదామ ఇతి భావః *॥౩౩॥*

నను పరస్పరవిరుద్ధముభయమేకస్మిన్ కథముపపద్యత ఇత్యత్రాహుః॥ నహి విరోధ ఇతి॥ నహి విరోధః - అపి తూభయం భవతి సంభవతి - కర్మభావనయా బ్రహ్మభావనయా చాన్వితానాం సర్వేషాం చేతనానామన్తరాత్మభూతే తద్విలక్షణవివిధవిచిత్రశక్తిమతి త్వయి సర్వం చ విరుద్ధమిత్యభిప్రాయః అవిరోధాపాదకగుణజాతేన తం విశింషన్తో వాదివిప్రతిపత్త్యవిషయతాం చ వదన్తోఽవిరోధముపపాదయన్తి॥ భగవతీత్యాదినా ॥ భగవతీత్యాదిభిస్సప్తమ్యన్తైః పదైః కర్మబ్రహ్మాఖ్యభావనాన్వితచేతనేభ్యో వైలక్షణ్యముచ్యతే - భగవతి పూర్ణషాడ్గుణ్యే - అపరిగణితా అసంఖ్యాతా - గుణానాం కల్యాణగుణానాం గణా - యస్య - ఈశ్వరే భావనాద్వయాన్వితచేతనానామన్తరాత్మని అనవగాహ్యం కర్మాదిభావనాన్వితచేతనసజాతీయత్వేన దుర్బోధం మాహాత్మ్యం - యస్య అర్వాచీనాః ఇదానీన్తనాః - వికల్పస్సంశయః - తస్మాల్లోకో వితర్కః ఏవం వా ఏవం వేతి వితర్కః - తత్ర - యో - విచారః కిం యుక్తమితి విచారః - తదన్యతరపక్షసాధకా - యే - ప్రమాణాభాసాః ప్రమాణవదాభాసమానాః - స్తన్మూలకం - యద్బాధితతర్కాత్మకం శాస్త్రం - తదభ్యాసేన - కలిలం దూషితం - మనః కరణం - తేనాధికరోతీత్యధికరణాః నన్వాని

త్వాత్కర్తరిత్యుక్తేః-ప్రకృతమాహుః-త్వన్న ఇత్యాదినా-స-దురవగ్రహో మహాగ్రహః-యేషాం తేషాం వాదినాం-వివాదా
నవసరేపి వాదావిషయభూతేఽపరతాం-పరస్తాత్-పరస్తాత్ - మాయాయాః ప్రకృతేరపి-యస్మిన్ ప్రళయదశాయాము
పసంహృతకార్యవర్గే - అతఏవ-కేవలే ఏకరూపే-మాయాం ప్రతి-స్వయమన్తర్ధాయ తిరోధాయ స్థితే కోఽర్థో-దుర్ఘటఇ
వభవతి-కర్తృత్వకారకత్వసాక్షిత్వానుమన్తృత్వఫలిత్వఫలప్రదత్వోదాసీనత్వాదిరూపః కోఽప్యర్థో న దుర్ఘట ఇత్య
ర్థః-కుతః-స్వరూపద్వయాభావాత్-స్వరూపే ద్వయస్య విరుద్ధాకారద్వయస్య-భావాత్-కర్తృత్వోదాసీనత్వ - యోః-
పరమాత్మస్వరూపే విరోధాభావాదిత్యర్థః - అయంభావః-తావజ్జగత్సృష్ట్యాదివ్యాపారేషు-స్వాతన్త్ర్య-రూపం -
కర్తృత్వం -ప్రయోజ్యకర్తుర్జీవస్య-కారకత్వం త్వప్రేరకత్వరూపం ప్రయోజకకర్తృత్వం చేశ్వరస్యోపపన్నం,నచ
కర్తృత్వసమనియతభోక్తృత్వాపత్తిః , తాదృశకర్తృత్వస్యాకర్మాయత్తత్వాత్ , తత్ప్రశాసిత్రన్తరాభావాచ్చ,సర్వస్య
శాసితురీశ్వరస్యేశ్వరాన్తరాభావేనానిష్టకర్తురభావాత్-నచస్వానిష్టాపాదకం కర్మ స్వయమేవకరోతీతి వక్తుం యుక్తం -
ఉద్భ్రాన్తత్వాపాతాత్ - తథాలోకే యథా సర్వాఙ్కురాణాం సాధారణకారణం సలిలం , విశేషకారణం బీజం -
దృష్టమేవం సర్వవ్యాపికార్యేషు సమానత్వాదుదాసీనః - నను ఉదాసీనత్వం నామ న సాధారణకారణత్వం, అపితు కర్తృ
త్వాకర్తృత్వోభయపరిహారేణావస్థాతృత్వ - మితిచేన్న-జగద్విషయకోదాసీనత్వానభ్యుపగమాత్,తత్ర కర్తృత్వమేవ
హి సాక్షాదభ్యుపగతమస్మాభిః,తర్హి యద్విషయకముదాసీనత్వమీశ్వరేఽభ్యుపగతమితిచే, దుచ్యతే-సాక్షాత్సుఖదుఃఖాది
సాధనభూతపుణ్యాపుణ్యకర్మస్వకర్తృత్వేన తత్కర్తృత్వపరిహారాత్తేష్వేవ కర్మసు ప్రాచీనవాసనానుసారేణ జీవప్రే
రకత్వేనాకర్తృత్వపరిహారాచ్చ తద్విషయకముదాసీనత్వమితి , ఏవం సర్వావస్థాయాం సర్వస్యద్రష్టృత్వాత్సాక్షీ,కర్మసు
ప్రవృత్తస్య జీవస్యోత్తరోత్తరం ప్రవర్తకత్వాదనుమన్తా- సర్వస్వామిత్వేన సమాశ్రితసంరక్షణరూపఫలస్యాపి స్వఫలత్వా

యంభవతి భగవత్యపరిగణితగుణగణ ఈశ్వరేఽనవగాహ్యమాహాత్మ్యేఽర్వాచీనవికల్పవితర్కవిచారప్ర
మాణాభాసకుతర్కశాస్త్రకలిలాన్తఃకరణాధికరణదురవగ్రహవాదినాం వివాదానవసర ఉపరతసమస్త
మాయామయే కేవల ఏవాత్మమాయామన్తర్ధాయ కోన్వర్థో దుర్ఘట ఇవ భవతి। స్వరూపద్వయాభావాత్సమ
విషమమతీనాం మతమనుసరసి యథా రజ్జుఖణ్డస్సర్పధియామ్ ॥ ౩౪॥ స ఏవ హి పునస్సర్వవస్తుని వస్తుస్వరూప
స్సర్వేశ్వరస్సకలజగత్కారణకారణభూతస్సర్వప్రత్యగాత్మత్వా ❀ త్సర్వగుణాభాసోపలక్షిత ఏక ఏవ పర్యవ
శేషితః ॥ ౩౫ ॥ అథహ వావ-తవ మహిమామృతరససముద్రవిప్రుషా సకృల్లీఢయా స్వమనసి నిష్యన్దమానాని ర
న్తరసుఖేన విస్మారితదృష్టశ్రుతవిషయసుఖలేశాభాసాః పరమభాగవతా ఏకాన్తినో భగవతి సర్వభూతప్రి

త్ఫల్యుపలక్షత ఉపపత్తే,, రితిన్యాయేన ఫలప్రద ఇతి,జీవస్తు క్లేశకర్మాదిహేయాకరత్వాత్కర్మవశ్యత్వాన్మాయామోహి
తత్వాదవిద్యయా తిరోహితస్వభావత్వాచ్చ కుశలాకుశలఫలముపాదత్త ఇతి ॥ నను,వివాదానవసరశ్చేదహమీశ్వరః, తర్హి
కథం వివాదానాముదయస్తత్రాహుః॥ సమేతి॥ సమా - విషమాచ,మతి-ర్యేషాం తేషాం-మతమభిప్రాయ-మనుసరసి,వాది
విప్రతిపత్తేరప్రతిషిద్ధత్వాత్తూష్ణీం భవసీత్యర్థః,అప్రతిషేధే దృష్టాన్తమాహుః॥ యథేతి॥ యథా-సర్పాదిధియాం సర్పాదిభ్రా
న్తిమతాం-మతం,రజ్జుఖణ్డోఽనుసరతి-న ప్రతిషేధతే - ఏవం-త్వంచాపి-నానావిధవాదివిప్రతిపత్తిసాక్షీ తూష్ణీమాస్స ఇ
త్యర్థః ❀ ॥ ౩౪॥ ❀ ఏవం జగత్సృష్టృత్వరూపనిమిత్తకారణత్వే జీవవత్సంసారిత్వాదిశఙ్కా పరిహృతా-అథోపాదాన
కారణత్వే స్వరూపవికారాశ్రయత్వశఙ్కాం పరిహరన్తి॥ స ఏవేతి॥ యోఽయం నిమిత్తకారణభూత,స్స ఏవ,త్వం,సకల
జగదుపాదానకారణభూతోఽపి-సర్వవస్తుషు దేవాదిపదార్థేషు , స్థితోఽపి-వస్తుస్వరూపః నిర్వికారస్వరూపః॥యథో
క్తం,యత్తు కాలాన్తరేణాపి నాన్యసంజ్ఞాముపైతి వై। పరిణామాదిసంభూతాం తద్వస్తు నృప తచ్చ కి,,మితి-కుతః-సర్వప్ర
త్యగాత్మత్వాత్ సర్వప్రత్యగాత్మాన శ్శరీరం యస్య , తస్య భావస్తత్త్వం,తస్మాత్,అచేతనవిశిష్టసర్వజీవశరీరకత్వాచ్ఛరీ
రభూతచిదచిద్గతత్వాద్వికారాణాం న స్వరూపే ప్రసఙ్గ ఇతి భావః॥ అతఏవ-సర్వగుణాభాసః - సర్వైశ్చిదచిత్కాలాది
భిరపృథక్సిద్ధవిశేషణై, రవభాసత ఇతి సర్వగుణావభాసః, సాక్షాదవస్థాశ్రయచేతనాచేతనవిశిష్టత్వేనోపలక్షిత ఇతి భా
వః - సమస్తపారేగుణైస్సత్త్వాదిభిరవభాసన్త ఇతి గుణావభాసాః గుణకార్యదేహేన్ద్రియాదయః , తైరుపలక్షితః తద్వి
శిష్టత్వేనోపలక్షిత ఇత్యర్థః, అత- స్త్వమేక ఏవ,పర్యవశేషితః-ఏక ఏవ సమాభ్యధికరహితః పర్యవశేషితః,ఏవంవిధో నాన్య
ఇతి నిర్ణీత ఇతి భావః ❀॥ ౩౫॥ ❀ యత ఏవం భవాననితరసాధారణోదారమహాతిరోధాయకపరిశుద్ధమనోగ్రాహ్యానిత్యానిరుపా
ధికాపరిచ్ఛిన్ననిజానన్దానుభవరూపో జగత్సృష్టిస్థితిసంహృతిలీలస్సర్వజ్ఞస్సత్యసఙ్కల్పత్వాద్యపరిమితగుణసాగరోఽని

౩౫ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ సర్వగుణావభాసోపలక్షితః.

తదసాధారణవివిధవిచిత్రశక్తిరశేషచిదచిచ్ఛరీరకస్సర్వేశ్వరస్సర్వసమోఽత ఏవ, త్వచ్చరణారవిన్దమధురసాస్వాదనశీలాస్త్వామవిస్మరన్తోఽనన్తస్థిరఫలరూపముక్తింప్రాప్నువన్తీత్యాహుః - అథేత్యాదినాపర్యావర్తత ఇత్యన్తేన॥ అథహావావనను భగవన్-అతఏవహీతివాఽర్థః - హే మధుమథన, పరమభాగవతా ఏకాన్తినోఽనన్యప్రయోజనాః త్వత్పాదామ్బుజసేవాం-కథముహావా-విసృజన్తి, త్యజన్తియే-హీయస్మా-త్తేస్వార్థకుశలాః పురుషార్థనిష్కర్ష కుశలాః-అతః-కథంభూతాః-ఆత్మాత్వమేవ, ప్రియతిస్సుహృచ్చ, యేషాం, సాధవః-సాధ్నువన్తిప రేషామిష్టమితిసాధవః, రాగాదిరహితాశ్చ-తత్ర హేతుః-తవ-మహిమ్నైవఅమృతరససముద్ర, స్తస్య, విప్రుషా- బిన్దుమాత్రేణకథంభూతయాసకృదవలీఢయా-ఆస్వాదితయా-స్వమనసి-నిష్యన్దమానమతిశయేనస్రవత్, నిరన్తరంసన్తతం-సుఖం, తేనవిస్మారితాః- దృష్టాఃఐహికాః, శ్రుతాఆముష్మికాశ్చ, విషయాస్సుఖలేశాభాసా-యేషాంతే-సర్వభూతానాం - ప్రియేసుహృదిచ, సర్వాన్తరాత్మని-భగవతి-త్వయి-నిర్వృతం సుఖితం-మనో-యేషాంతేచరణామ్బుజసేవాంవిశింషన్తి-యత్రత్వచ్చరణామ్బుజసేవాయాం-ముక్తిపర్యన్తాయాంసత్యాం పునరయం-సంసారో-నపర్యావర్తతేనపరివృత్తింప్రాప్నోతి-నివర్తతఇత్యర్థః ॥౩౬॥ ఏవమభిష్టూయాథప్రస్తుతం విజ్ఞాపయన్తి॥ త్రిభువనేత్యాదినా॥ హే త్రిభువనాత్మభవన-త్రిభువనస్యాత్మా అన్తః-ప్రవిశ్యనియన్తా-భవనమాశ్రయశ్చ-తస్యసంబోధనంఏవమగ్రేఽపి, త్రయోవిక్రమాయస్య-సర్వాన్తరాత్మనస్తవావిదితమన్తరంనాస్తి-త్రివిక్రమస్యతవాసాధ్యమపినాస్తీతిభావః హే త్రినయన-త్రయశ్చన్ద్రసూర్యాగ్నయోనయనానియస్య - బాహ్యమప్యవిదితం, నాస్తీతిభావః, త్రయాణాంలోకానాం-మనోహరోఽనుభావోయస్య - అస్మదభిలషితమపితవకర్తవ్యమేవేతిభావః. ఏవంసంబోధ్యవిజ్ఞాపయన్తి॥ యద్యపి-దితిజా - దనుజాశ్చ, తవైవ-విభూతయోఽత- స్తేషాం - వధోపాయచిన్తన, మనుచితం-తథాపితేషా.

యసుహృది సర్వాత్మని నితరాం నిర్వృతమనసః - కథముహావా ఏతే మధుమథన పునస్స్వార్థకుశలా హ్యాత్మప్రియసుహృదస్సాధవస్త్వచ్చరణామ్బుజానుసేవాం విసృజన్తి న యత్ర పునరయం సంసారః పర్యావర్తతే॥
త్రిభువనాత్మభవన త్రివిక్రమ త్రినయన త్రిలోకమనోహరానుభావ తవైవ విభూతయో దితిజదనుజమనుజాదయశ్చాపి తేషామనుపక్రమసమయోఽయమితి స్వాత్మమాయయా సురనరమృగమిశ్రితజలచరాకృతిభిర్యథాపరాధం దణ్డం దణ్డధర దధర్థ ఏవమేనమపి భగవన్ జహి త్వాష్ట్రముత యద్యుపమన్యసే॥ ౩౭ ॥ అస్మాకం తావకానాం తత తవ చరణనళినయుగళధ్యానానుబద్ధహృదయనిగళానాం స్వలిఙ్గవివరణేనాత్మసాత్కృతానామనుకమ్పానురఞ్జితసానురాగవిశదరుచిరశిశిరస్మితావలోకేన విగళితమధురముఖరసామృతకలయా చాన్తస్తాపమనఘార్హసి శమయితుమ్॥ ౩౮ ॥ అథ భగవంస్తవాస్మాభిరఖిలజగదుత్పత్తిస్థితిలయనిమిత్తాయమానదివ్యమాయావినోదస్య సకలజీవనికాయానామన్తర్హృదయేషు బహిరపి చ బ్రహ్మప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ ప్రధానరూపేణ చ దేశకాలదేహావస్థానవిశేషానన్తర్లఙ్ఘ్యతదుపాదానోపాలమ్భకతయాఽనుభవతస్సర్వ

మనుపక్రమోఽయమితి అభ్యుద-యకాలోఽయంనభవతీతి - మత్వా - పూర్వం-యథాస్వాత్మమాయయా-ఆత్మసఙ్కల్పేనైవ-ఉపాత్తాభిః- సురాదిసంమిశ్రితైః-జలచరాకృతిభి-స్సురాద్యవతారైర్మత్స్యకూర్మాద్యవతారైశ్చేత్యర్థః-తత్రసురాకృతిరుపేన్ద్రావతారః - నరాకృతీరామకృష్ణాదిః, మృగాకృతిర్వరాహాదిః-యథాపరాధమపరాధానుసారేణ-దణ్డంవిగోధినిరసనరూపం-దధర్థ - కృతవానసి, ఏవం, హే భగవన్, ఏనం, త్వాష్ట్రం వృత్రమపి, జహి, యద్యుపమన్యసేహన్తుం యదీచ్ఛసి ॥౩౭॥ ఏవంప్రస్తుతంవిజ్ఞాప్యస్వానుగ్రాహకంతద్వాక్యంశ్రోతుకామాస్తంప్రార్థయన్తే॥అస్మాకమితి॥ హే తతరక్షక, పితామహేతివార్థః - తావకానాంత్వదీయానాం-తత్ర హేతుః, స్వలిఙ్గ వివరణేనఆత్మీయవిగ్రహప్రకాశనేన, ఆత్మసాత్కృతానాంఆత్మీయత్వేనపరిగృహీతానాం, తవ-చరణయుగళధ్యానేనైవ-అనుబద్ధంవశీకృతం-హృదయం, తదేవ, నిగళో, యేషాం, తేషాం, నః-అనుకమ్పాఅస్మద్విషయాకృపా, తయా, అనురఞ్జితంసానురాగంచ, తద్విశదం, రుచిరంచ-స్మితం, తత్సహితేనావలోకనేన, తథా - అనుకమ్పయైవ, విగళితో-మధురో, ముఖరసః ప్రియవాక్-సైవామృతకలా, తయాచ -అన్తస్తాపం - శమయితుమర్హసి ॥ ౩౮ ॥ అపారమహిమశాలినస్తవాభిర్విజ్ఞాప్యమేతత్కియదిత్యాహుః॥అథేత్యాదినాహిరణ్యరేతసఇత్యన్తేన॥ అథనను- హే భగవన్, అస్మాభి-ర్విజ్ఞాపనీయ- స్తవ-క్రియా-నర్థః ప్రయోజనంస్యాత్- తత్రదృష్టాన్తః - విస్ఫులిఙ్గాదిభిరివహిరణ్యరేతసఇతి-విస్ఫులిఙ్గాదిభిరివాగ్నేః కార్యభూతై-ర్హిరణ్యరేతసః కారణభూతస్యాగ్నేరివ, త్వత్కార్యభూతైరస్మాభిః-విజ్ఞాపనీయః-కారణభూతస్య-తవ-క్రియానర్థ ఇత్యర్థః-కార్యకారణభావమాత్రపరోఽయందృష్టాన్తః, ఉభయోరప్యచేతనత్వేవిజ్ఞప్తితదవధృత్యోరసమ్భవాత్ - యద్వా, అగ్నేర్విస్ఫులిఙ్గాది

భిః క్రియమాణః ప్రకాశకకియాన్-తథాస్మాభిః విజ్ఞాప్యోఽర్థ స్తవకియానిత్యర్థః, యద్వా ఽస్మాభిః కథంభూతైరిత్యత్ర దృష్టా న్తః-యథాపస్ఫులిఙ్గా అగ్న్యాయత్తసత్తాసిత్యాదిచ న్త- స్తథాత్వదాయత్తసత్తాదిమద్భిరితి ॥ కథంభూతస్య తవ- అఖిల జగతా - ముత్పత్తిస్థితిలయేషు-నిమిత్తాయమానాని క్రియమాణా-యా,దివ్యా-మాయా-సైవ,వినోదః పరికరో-యస్య సక లజీవసమూహానా-మన్తర్యామిరూపేణ,బ్రహ్మ ప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ- ప్రత్యక్ జీవః - ఆత్మాశరీరం-యస్య-తత్స్వరూపేణ,బ్ర హ్మశబ్దవాచ్యేనజీవశరీరకత్వేనస్వరూపేణేత్యర్థః -బన్ధః - ప్రధానం ప్రకృతిః-రూపం,యస్య-ప్రధానశరీరకత్వేన,,య స్యాత్మాశరీరం-యస్య పృథివీశరీర,, మిత్యాదిశ్రుతేః, దేశకాలదేహావస్థానవిశేషా,ననుల్లఙ్ఘ్య అనతిక్రమ్య,అనుభవతః వ్యాప్త స్య- యద్వా-తేషాముపాదానోపలమ్భకతయా అనుభవత ఇత్యన్వయః - తేషాం దేశకాలదేహాదీనా,ముపాదానం స్వీకా రః - ఏతస్మిన్దేశే కాలే దేహే ఏతత్సుఖదుఃఖాదికముపాదేయమిత్యేవంరూపముపాదానం-తస్యో- పలమ్భకతయా అభిజ్ఞా పకతయా నిదానేనసహ-సర్వజ్ఞానజనకతయా,అనుభవతః వ్యాప్తవత ఇత్యర్థః- సర్వప్రత్యయసాక్షిణః-సర్వజీవానాంచి త్తవృత్తిసాక్షిణః,ఆకాశశరీరస్య , ఆకాశో దహరాకాశః-స ఏవ-శరీరం మూర్తిర్యస్య-ఆసమన్తాత్ప్రకాశతే ప్రకాశయ తి వా ఆకాశః-స్వప్రకాశం, సర్వస్య ప్రకాశక,మపరిచ్ఛిన్నం జ్ఞానం - తదేవ-శరీరం ఆకారో-యస్యేతి వా-సాక్షాత్పరబ్ర హ్మణః ముఖ్యవృత్త్యా పరబ్రహ్మశబ్దవాచ్యస్య- పరమాత్మనః లోకత్రయమన్తః ప్రవిశ్య ధారకస్య-యత ఏవం వయమగ్నేర్విస్ఫు లిఙ్గా ఇవ త్వదాయత్తసత్తాదిమన్తః - అత ఏవా-స్మాకం-తదుపకల్పయ తత్కార్య ముపకల్పయ సమ్పాదయ-కింతత్ యత్కా మేన యత్ప్రయోజనకామేన-వయ,ముపసాదితాః - నను దితిజదనుజానామపి మదాయత్తసత్తాదిమత్త్వావిశేషేణ స్వ కార్యం సాధయథేత్యుచ్యత ఇత్యాశఙ్కాం నిరాకుర్వన్తస్స్వాత్మనో విశింషన్తి పరమగురో - ర్భవతః తవ-చరణావేవ శత పలాశేషు శేశయే-తయో-శ్ఛాయా-ముపసృతానామాశ్రితానాం - ప్రపన్నానామితి భావః కథంభూతాం-విబిధైర్వృజి

ప్రత్యయసాక్షిణ ఆకాశశరీరస్య సాక్షాత్పరబ్రహ్మణః పరమాత్మనః ॥ యాని హార్థవిశేషో విజ్ఞాపనీయస్స్వాద్వి స్ఫులిఙ్గాదిభిరివ హిరణ్యరేతసః - అత ఏవ స్వయం తదుపకల్పయాస్మాకం భగవతః పరమగురో స్తవ చరణశత పలాశచ్ఛాయాం వివిధవృజినసంసారపరిశ్రమోఽపశమనీముపసృతానాం వయం యత్కామేనోపసాది తాః ॥ ౩౯ ॥ శ్లోకః॥ అథో ఈశ జహి త్వాష్ట్రం గ్రసన్తం భువనత్రయమ్ । గ్రస్తాని యేన నః కృష్ణ తేజాంస్యస్త్రాయుధాని చ ॥ ౪౦ ॥ హంసాయ దహ్రనిలయాయ నిరీక్షకాయ కృష్ణాయ మృష్టయశసే నిరుపక్రమాయ । సత్సంగ్రహాయ భవపాన్థనిజాశ్రయాయ శశ్వద్గరిష్ఠగతయే హరయే నమస్తే ॥ ౪౧॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ అథైవమీడి తో రాజన్సాదరం త్రిదశైర్హరిః । స్వముపస్థానమాకర్ణ్య ప్రాహ తానభినన్దితః ॥ ౪౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ ప్రీ తోఽహం వస్సురశ్రేష్ఠా మదుపస్థానవిద్యయా । ఆత్మైశ్వర్యస్మృతిః పుంసాం భక్తిశ్చైవ యయా మయి ॥ కిం

నైః పాపై-ర్య-స్సంసారపరిశ్రమ- స్తస్య-ఉపశమనీం ఉపశమయన్త్యనయేత్యుపశమనీతామ్ ॥ ౩౯ ॥ తదుపకల్ప యేత్యేతదేవ విశదయన్తి॥ హే ఈశ - అథో అతః,భువనత్రయం-గ్రసన్తం, త్వాష్ట్రం-జహి-యేన త్వాష్ట్రేణ- హే కృష్ణ , నోఽస్మాకం-తేజాంస్య-స్త్రాణ్య-యుధాని చ-గ్రస్తాని ॥ ౪౦ ॥ తద్వధాయ పునః ప్రణమన్తి॥ హంసాయేతి॥ హంసాయ నిరస్తనిఖిలదోషాయ - ప్రణతార్తిహన్త్రే వా-దహ్రం హృదయపుణ్డరీకం-తదేవ-నిలయం-యస్య తస్మై- అస్మదీయ దుఃఖాభి జ్ఞాయేతి భావః-నిరీక్షకాయ చిత్తవృత్తిసాక్షిణే-నకాపట్యేనాస్మాభిర్విజ్ఞాపితమితి భావః-కృష్ణాయ భారాపహరణేన భూమే స్సుఖకరాయ-మృష్టయశసే విశుద్ధకీర్తయే-ప్రపన్నార్తిహరణేన నతవాపకీర్తి - రపి తు-నిష్కళఙ్కా- కీర్తిరేవేతి భావః-నిరుప క్రమాయ-నిర్గతః ఉపక్రమ అస్మదుద్యోగో యస్మాత్తస్మై- త్వత్ప్రవృత్తివ్యతిరేకేణ నాస్మాకముద్యోగోఽస్తీతి భావః సతాం స్వశాసనానువర్తినాం-సంగ్రహాయ స్వీయత్వేనానుగ్రాహకాయ-భవపాన్థాస్సంసారాధ్వగా - స్తేషాం-నిజాశ్రమాయ స్వగృహభూతాయ - యథా,,పాన్థస్స్వ శరణం యథే,, త్యుక్తరీత్యా స్వగృహం ప్రాప్య సుఖ్యతి,తథా-భవపాన్థానాం నిజాశ్రయాయ-న కేవలమైహికసుఖదాయ - అపి త్వాముష్మికసుఖదాయ చేతి భావః-శశ్వత్సదా-గరిష్ఠా-గతిః ఫలం-తదూ పాయ-నిరతిశయపురుషార్థరూపాయ-హరయే-తుభ్యం-నమః ॥ ౪౧ ॥ ఏవం దేవైస్సంస్తుతో విజ్ఞాపితశ్చ భగవాను వాచేత్యాహ మునిః ॥ హే రాజన్-త్రిదశైర్దేవైః , సాదర-మేవ-మీడితః స్తుతః-భగవాన్- స్వం స్వకీయ-ముపస్థానం స్తోత్ర- మాకర్ణ్య-అభినన్దిత-స్తాన్ప్రత్యాహ॥ ॥ ౪౨ ॥ ఉక్తిమేవాహ॥ ప్రీతమిత్యాదినా॥ యావదధ్యాయపరిసమాప్తి॥ హే సు రశ్రేష్ఠాః - మదుపస్థానవిద్యయా స్తుత్యాత్మికయా విద్యయా-అహం-వో యుష్మభ్యం- ప్రీతః విద్యాం విశినష్టి-యయాఽము యాయయానయా విద్యయా-పుంసాం తావ-న్మమ భక్తిః - తత ఆత్మైశ్వర్యస్మృతిః - దేహాతిరిక్తాత్మనోఽపహతపాప్మత్వా దిగుణాష్టకరూపాత్మైశ్వర్యస్మృతిశ్చ-భవతి ॥ ౪౩ ॥ యద్యపి-మయి ప్రీతే సతి, హే విబుధర్షభాః-కిం-దురాపం దుర్ల

ప్యంకేమస్తి-సర్వమపివాఞ్ఛిత-సులభమేవేతిభావః - తథాపి-మయ్యేకాన్తమతి - రనన్యప్రయోజనవిషయామతిర్యస్య-అత ఏవ-త-త్త్వవిత్, మత్తోఽన్యత్-కించిదపి,నవాఞ్ఛతి-మాంప్రసాద్యప్రతిపక్షజయకామనాయాయుష్మద్విధోమన్దబుద్ధయ ఇతిభావః *॥౪౪॥ *ఏతదేవోపపాదయతి॥నేతి॥గుణేషుశబ్దాదివిషయేషువస్తుదృక్ పురుషార్థదృష్టి-రతఏవ-కృపణఃఇన్ద్రియవశ్యః-పుమా-నాత్మనః-స్వస్య, శ్రేయోనిరతిశయపురుషార్థం-నవేద-ఏవం-తాఞ్శబ్దాదీన్-ఇచ్ఛతఃపుంసః,తాఞ్శబ్దాదీన్, ఈశోఽపినిరతిశయపురుషార్థప్రదానసమర్థోఽపి-యఃపుమాన్-యచ్ఛేద్దద్యాద్యది - సోఽపితాదృశఏవకృపణఃకృపణేన శ్రేయోఽభిజ్ఞేన - క్షుద్రపురుషార్థేప్రార్థితేఽపిస్వయం పరమపురుషార్థప్రదానసమర్థోఽపిక్షుద్రఫలం ప్రయచ్ఛన్కృపణఏవేతిభావః *॥౪౫ ॥ *ఏతదేవదృష్టాన్తముఖేనవిశదయతి॥నిశ్శ్రేయసంనిరతిశయపురుషార్థంతత్సాధనంచ-విద్వాన్-స్వయ-మవిజ్ఞాయ- పరమపురుషార్థతత్సాధనజ్ఞానరహితాయకేవలకర్మాసక్తిదుఃఖితాయ,కర్మైవకుర్వితి,నవక్తినబోధయతి-తథాఽపి-భిషక్ఛ్రేష్ఠః-వాఞ్ఛతఃకామయమానస్యాపి-రోగిణః-అపథ్యం-నరాతినదదాతి *॥౪౬॥ *యద్యప్యేవంపరిపాటి,స్తథాపి-హేమఘవన్-ఇన్ద్ర-ఋషిసత్తమం-దధ్యఞ్చంప్రతి , యాతగచ్ఛత-వోయుష్మాకం ,భద్రంఅభిలషితం,భవిష్యతి-కథమిత్యత్రాహ ॥ విద్యాదిప్రభావేనప్రవర్గ్యకర్మణాత్వదపేక్షితార్థదానశీలం , గాత్రంశరీరం-యాచతయాచధ్వం-విలమ్బంమాకురుత *॥౪౭॥ *దధీచోగాత్రస్యసారవత్త్వమేవాహ॥సవాఇతి॥అత్రైషాప్రసిద్ధాకథాఽవగన్తవ్యా-అథర్వణోదధ్యఙ్నామఋషిఃకశ్చిత్ప్రవర్గ్యాఖ్యధర్మవిద్యా బ్రహ్మవిద్యాభ్యాంసమర్థోఽభూత్ తంచవిద్యా ప్రభావశాలినంనిశమ్యాశ్వినౌవిద్యాజిఘృక్షయాతముపేత్యోచతుః- నౌవిద్యాముపదిశేతి - తేనదధీచాఽధునాకర్మణ్యాసక్తోఽహంపశ్చాదుపదేక్ష్యామీత్యుక్తావశ్వినౌయయతుః - తతఇన్ద్రఆగత్యనకస్మైచిదపీమాంవిద్యాముపదిశ- యద్యుపదిశేస్తవశిరశ్ఛేత్స్యామీత్యుక్త్వాయయౌ- తతఃపునరశ్వినావాగత్యోచతురుపదిశేతి సతాభ్యామిన్ద్రోక్తముక్తవాన్,తతోఽపిపూర్వమేవత

దురాపం మయి ప్రీతే తథాఽపి విబుధర్షభాః । మయ్యేకాన్తమతిర్నాన్యం మత్తో వాఞ్ఛతి తత్త్వవిత్ ॥౪౪॥
న వేద కృపణః శ్రేయ ఆత్మనో గుణవస్తుదృక్ । తస్య తానిచ్ఛతో యచ్ఛేద్యది సోఽపి తథా విధః ॥ ౪౫॥ స్వయం
నిఃశ్రేయసం విద్వాన్న వక్త్యజ్ఞాయ కర్మ హి । న రాతి రోగిణోఽపథ్యం వాఞ్ఛతోఽపి భిషక్తమః ॥ ౪౬ ॥మఘ
వన్యాత భద్రం వో దధ్యఞ్చమృషిసత్తమమ్ । విద్యావ్రతతపస్సారం గాత్రం యాచత మాచిరమ్ ॥ ౪౭ ॥ స వా
అధిగతో దధ్యఙ్ఙశ్విభ్యాం *బ్రహ్మ నిష్కలమ్ । యద్వా అశ్వశిరో నామ తయోరమరతాం వ్యధాత్ ॥ ౪౮॥ ద
ధ్యఙ్ఙాథర్వణస్త్వష్ట్రే వర్మాభేద్యం మదాత్మకమ్ । విశ్వరూపాయ యత్ప్రాదాత్ త్వష్టా యత్త్వమధాస్త

వశిరశ్ఛిత్త్వాఅశ్వశిరస్సంధాస్యావః- అతోనౌఉపదిశేతి,సతథైవతాభ్యామభిసంహితేనాశ్వశిరసావిద్యాముపాదిశదితి- తథాచోక్తం,,దధ్యఙ్ఙాథర్వణోదక్షఃప్రవర్గ్యబ్రహ్మవిద్యయోః। ఇతిజ్ఞాత్వాఽశ్వినౌదేవాగత్వాతమిదమూచతుః॥బ్రహ్మవిద్యాంప్రవర్గ్యం-చవేదత్వంసాంప్రతంద్విజ। తదావాభ్యాంప్రవక్తవ్యమాగతౌత్వాంతదర్థినౌ॥ దధ్యఙ్ఙపితదాప్రాహతౌపశ్చాత్తద్బ్రవీమ్యహం।కర్మణ్యవస్థితోఽద్యాహమధునానతుసాంప్రతం॥తచ్ఛ్రుత్వాశ్వౌతథేత్యుక్త్వాజగ్మతుస్స్వాలయంకిల।ఏతస్మిన్నన్తరేశక్రోవిద్యాతిశయమాత్మనః॥ అసహంస్త్వరితోగత్వాదధ్యఞ్చమిదమబ్రవీత్।ప్రవర్గ్యంబ్రహ్మవిద్యాంనకస్మైచిద్వక్తుమర్హసి ॥ శిరశ్ఛిన్ద్యాంయదిబ్రూయారాగలోభాదినాతవ! తథాబహుతిథేకాలేనాసత్యావుపజగ్మతుః॥ ఊచతుశ్చాప్యథర్వాణంబ్రూహిపూర్వోక్తమావయోః॥ఇన్ద్రేణాహంనిషిద్ధోఽస్మీత్యాహతౌద్విజసత్తమః॥యదివక్ష్యేశిరశ్ఛిన్ద్యాదిన్ద్రోమేనాత్రసంశయః।పూర్వమేవశిరశ్ఛిత్త్వాతర్హ్యశ్వశిరసంతవ॥సంధాస్యావస్త్వమధునాబ్రూహితేనప్రవర్గ్యకం।తచ్చేచ్ఛిన్ద్యాచ్ఛినత్త్యాశుస్వకీయంశిరసంతతః॥ సంధాయదక్షిణాంచైవదాస్యావఇతిహోచతుః॥ఏవముక్తోఽథదధ్యఙ్ఙుక్తయోస్తదుభయంజగౌ॥ప్రవర్గ్యబ్రహ్మవిద్యాభ్యాంసతథాపీర్యవాన్యత ,, ఇతి, సవాఅధిగతఇత్యాదినాఏషాకథాసూచ్యతే,తత్రాయమర్థః- సదధ్యఙ్ఙృషిసత్తమః-నిష్కలంవిశుద్ధం-బ్రహ్మ-అధిగతఃయథావజ్జ్ఞాతవాన్-నిష్కృతమితిపాఠేతు-నితరాంకృతమనుష్ఠితంప్రవర్గ్యంచ॥ అధిగతః-యద్వా,అవశ్యంవక్ష్యామీత్యశ్విభ్యాంప్రతిజ్ఞాతమిత్యర్థః,తదేవనిష్కృతంబ్రహ్మవిశినష్టి,యద్వా,అశ్వశిరోనామేతి- అశ్వశిరసాప్రోక్తత్వాదశ్వశిరఇతి-యత్ప్రసిద్ధం-బ్రహ్మేత్యర్థః , అశ్విభ్యామిత్యత్రతతోఽదాదిత్యనుషఙ్గః,తతో,ఽశ్విభ్యా-మశ్వశిరో-బ్రహ్మ-ప్రవర్గ్యంచా-దాత్ ఉపదిదేశ-ఉపదిశ్య-తయో-రమరతాంమరణరాహిత్యం-వ్యధాత్ అకరోత్ * ॥౪౮ ॥ *తథాఽథర్వణోదధ్యఙ్-మదాత్మకంమద్దేవతాకం-అతఏవా- భేద్యం - వర్మనారాయణవర్మ -త్వేనాధిగతం-త్వష్ట్రే-ఽదాత్-అనేనచతద్గాత్రస్యసారవత్త్వంతస్యాపి

౪౮ ॥ శ్లో * పా ॥ బ్రహ్మనిష్కృతమ్.

క్షిప్రమేవత్వం జహిష్యసి ॥ కిం తద్వక్తవ్యం - యత్ - త్వష్టా స్వపుత్రాయ విశ్వరూపాయాదాత్ యత్ - త్వం, తతః విశ్వరూపాత్ అధ్యాహృతవానసి ॥ ౫౨ ॥ ఏవం దధీచో గాత్రస్య సారవత్త్వమభిధాయావశ్యం యాచితో గాత్రం స్వీయం దధ్యఙ్ దాస్యతీత్యాహ । ధర్మజ్ఞ ఇత్యాదివిశేషణతారతమ్యరూపధర్మజ్ఞః - దధ్యఙ్ - యాచితస్సన్ - యుష్మభ్యమవశ్యం - అఙ్గాని - దాస్యతి ॥ దత్తేషు తైః కిం తైరస్మాభిః కార్యం - తత్రాహ ॥ తతఇతి ॥ తైః దధీచోఽఙ్గైః - విశ్వకర్మణా - వినిర్మిత - ఆయుధశ్రేష్ఠో - భవిష్యతి - యేనాయుధశ్రేష్ఠేన - మత్తేజసా - ఉపబృంహితః ఆహితశక్తిః - ఇన్ద్రో - వృత్రస్య శిరో హర్తా - భవిష్యతి ॥ ౫౦ ॥ తస్మిన్ స్వపుత్రే - నిహతే సతి - యూయం - తేజాంసి - అస్త్రాణి చ - యుధాని చ - పూర్వవత్, భూయః - ప్రాప్స్యథ - త్రిభువనగ్రాసీ స ఏవాస్మాన్ హన్యాదితి శఙ్కాకులచిత్తాన్ ప్రాహ - మత్పరాంశ్చ - న కేఽపి - బాధితుం క్షమిష్యన్తే - అతో యుష్మాకం భద్రమేవ భవిష్యతి ॥ ౫౧ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే నవమోఽధ్యాయః ******

ఏవమాదిశ్య భగవాన్ తత్రధావిత్యాహ మునిః ॥ ఇన్ద్రమితి ॥ ఏవమిత్థం - ఇన్ద్రం - సమాదిశ్య ఆజ్ఞాప్య - విశ్వస్య - సుఖకరో - భగవాన్ - అనిమేషాణాం దేవానాం - పశ్యతాం సతాం, తత్రైవా - న్తరధీయత అన్తర్హితవాన్ ॥ ౧ ॥ హే భారత భగవదుక్తప్రకారేణ దేవైరభియాచితః - దధ్యఙ్ ఆథర్వణః అథర్వణః పుత్రః మునిః పరబ్రహ్మమననశీలః - మహాన్ „కృతకృత్యాన్ ప్రీతిక్షస్తైర్మృత్యుం ప్రేయమివాతిథిం„ మిత్యుక్తవిధగుణసంపన్నః - అత ఏవ - మోదమానః హృష్టచిత్తః - ప్రహసన్నివ పరిహాసం కుర్వన్నివ - ఇదం వక్ష్యమాణ - మువాచ ॥ ౨ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ అపీత్యాదివిష్ణవ ఇత్యన్తేన ॥ తావత్తేషాం వివక్షితం శ్రో

తః ॥ ౫౯ ॥ యుష్మభ్యం యాచితోఽశ్విభ్యాం ధర్మజ్ఞోఽఙ్గాని దాస్యతి । తతస్తైరాయుధశ్రేష్ఠో విశ్వకర్మవినిర్మితః ॥ యేన వృత్రశిరో హర్తా మత్తేజ ఉపబృంహితః ॥ ౬౦ ॥ తస్మిన్ వినిహతే యూయం తేజోఽస్త్రాయుధసమ్పదః । భూయః ప్రాప్స్యథ భద్రం వో న హింసన్తి చ మత్పరాన్ ॥ ౬౧ ॥ ******************
****************** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, నవమోఽధ్యాయః. **********
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇన్ద్రమేవం సమాదిశ్య భగవాన్ విశ్వభావనః । పశ్యతామనిమేషాణాం తత్రైవాన్తరధీయత ॥ తథాఽభియాచితో దేవైర్ఋషిరాథర్వణో మహాన్ । మోదమాన ఉవాచేదం ప్రహసన్నివ భారత ॥ ౨ ॥ అపి వృన్దారకా యూయం న జానీథ శరీరిణామ్ । సంస్థాయాం యస్త్వభిద్రోహో దుస్సహశ్చేతనాపహః ॥ ౩ ॥ జిజీవిషూణాం జీవానామాత్మా ప్రేష్ఠ ఇహేప్సితః । క ఉత్సహేత తం దాతుం భిక్షమాణాయ విష్ణవే ॥ ౪ ॥ దేవా ఊచుః ॥ కిన్ను తద్దుస్త్యజం బ్రహ్మన్ పుంసాం భూతానుకమ్పినామ్ । భవద్విధానాం మహతాం పుణ్యశ్లోకేడ్యకర్మణామ్ ॥ నూనం స్వార్థపరో లోకో న వేద పరసంకటమ్ । యది వేద న యాచేత నేతి నాహ యదీశ్వరః ॥ ౬ ॥ ఋషిరువాచ ॥ ధర్మం వః శ్రోతుకామేన యూయం మే ప్రత్యుదాహృతాః । ఏష వః ప్రియమాత్మానం త్యజన్తం సంత్యజామ్యహమ్ ॥ ౭ ॥ యోఽధ్రువేణాత్మనా నాథా న ధర్మం న యశః పుమాన్ । ఈహేత భూతదయయా స శోచ్యః స్థా

ణుకామః ప్రత్యాచఖ్యాసురివాహ దధ్యఙ్ - అపీతి ॥ హే బృన్దారకాః - శరీరిణాం - సంస్థాయాం అన్తకాలే - యో - దుస్సహః సోఢుమశక్యః - చేతనాపహశ్చైతన్యహరః - అభిద్రోహః క్లేశః - స్తం - అపి కిం - న జానీథ ॥ ౩ ॥ ఇహ లోకే - జీవితుమిచ్ఛూనాం జీవానాం - ఆత్మా దేహః - ప్రేష్ఠః ప్రియతమః - అత ఏవ - ఈప్సితః - ఇష్టః - తం ప్రేష్ఠం దేహం - భిక్షమాణాయ - విష్ణవేఽపి - దాతుం - కో వా - ఉత్సహేత ఉత్సాహం కుర్యాత్ - న కోఽపీత్యర్థః - విష్ణవ ఇత్యనేన „భాగతస్సాయం విష్ణు„ రితి ప్రకారేణ విష్ణురూపాయ యాచమానాయేత్యర్థ ఉక్తః ॥ ౪ ॥ ఏవముక్తా దేవాస్తమూచుః ॥ కిన్విత్తి ॥ హే బ్రహ్మన్ - పుణ్యశ్లోకైః - ఈడ్యాని కర్మాణి చరిత్రాణి - యేషాం - పుణ్యశ్లోకేతి సంబుద్ధ్యన్తం వా - అత ఏవ - మహతాం, భూతాన్యనుకమ్పయన్తీతి తథా, తేషాం భూతానుకమ్పాశీలానాం, భవాదృశానాం పుంసాం - కిన్ను తద్దుస్త్యజం ఆత్మపర్యన్తదాతౄణాం నకిమపి దుస్త్యజమస్తీతి భావః ॥ ౫ ॥ యదుక్తమభిద్రోహం కిం న జానీథేతి ॥ తత్రాహుః ॥ నూనమితి ॥ స్వార్థపరః స్వప్రయోజనాసక్తః పుమాన్ - పరస్య - సంకటం - నూనం - న వేద - యది పరసంకటం - వేద - తర్హి - న యాచేతైవ - యది యాచ్యమాన - ఈశ్వరః దానసమర్థస్తర్హి నేతి ॥ న దాస్యామీతి నాహ ॥ న బ్రూతే అతో యథా తవ సంకటం వయం స్వార్థపరాః న జానీమః తథా ప్రత్యాచక్షాణస్త్వమప్యస్మత్సంకటం న జానాతీతి భావః ॥ ౬ ॥ ఏవముక్తో దధ్యఙ్ స్వాభిప్రాయమాహ ॥ ధర్మమితి ॥ వో యుష్మాకం - ధర్మం - శ్రోతుకామేన, మయా, ప్రకృతం, ప్రత్యుదాహృతాః ప్రత్యాఖ్యాతాః, ఆత్మానం మాం, త్యజన్తం ప్రారబ్ధభఙ్గాత్స్వయమేవ త్యజన్తమేతం, వః యుష్మాకం, ప్రియం, దేహం, మహం, సంత్యజామి, సద్యః గహం కారాపోహేన, త్యజామి ॥ ౭ ॥ హే నాథాః, యః పుమాన్, అధ్రువేణాస్థిరేణ, ఆత్మనా దేహేన, ధర్మం, యశో వా భూతదయయా, నేహేత న సాధయేత్, స

కృపణాన్, స్థావరైరపి, శోచ్యాః, స్థావరా అపి హి స్వవినాశేనాపి పరైరుపయుజ్యన్తే, అతోఽనుపకారకస్తేభ్యోఽపి నికృష్ట ఇత్యభిప్రాయః ॥౮॥ అవ్యయోఽక్షయిష్ణుః, ధర్మః, పుణ్యశ్లోకైః, ఏతావానేవ, ఉపాసితః ఉపార్జితః, కియాన్, భూతానాం, శోకేన శోచతి, హర్షేణ, హృష్యతి, యః, ఆత్మా స్వయమితి యః, ఏతావానేవ ॥౯॥ మర్త్యైః కర్తృభిః, పారక్యైః శ్వసృగాలాదిభక్ష్యైః, క్షణభఙ్గురైః అస్థిరైః, అస్వార్థైరాత్మోపయోగశూన్యైః, స్వజ్ఞాతివిగ్రహైః, స్వకీయైర్జ్ఞాతిభిర్విగ్రహైర్దేహైశ్చ సాధనైః, నోపకుర్యాదితి యత్, దేత, దహో కష్టం, అహో దైన్యం ॥౧౦॥ ఏవం కృతనిశ్చయో దేహం తత్యాజ దధ్యఙ్ఙిత్యాహ మునిః॥ ఏవమితి॥ ఏవమిత్థం, కృతవ్యవసితః కృతవ్యవసాయః, ఆథర్వణో దధ్యఙ్, పరబ్రహ్మణి, ఆత్మానం ప్రత్యగాత్మానం, సన్నయన్ సమర్పయన్, తనుం దేహం, జహౌ తత్యాజ ॥౧౧॥ కథంభూతస్తత్యాజ, యతాని యతాని, అక్షాణీన్ద్రియాణి, యేన, శోభనం విషయేభ్యః ప్రత్యాహృతం, మనో, బుద్ధిశ్చ, యస్య, తత్త్వం ప్రత్యగాత్మశరీరకపరబ్రహ్మయాథాత్మ్యం పశ్యతీతి తత్త్వదృక్, ధ్వస్తాని, బన్ధనాని పుణ్యపాపాత్మకాని ॥ యస్మాత్, పరమం, ‘‘స్వపార్ష్ణినాఽఽపీడ్య’’ ఇత్యాదినా ద్వితీయస్కన్ధోక్తం దేహోత్క్రమణయోగ, మాశ్రితః, జహావితి పూర్వేణాన్వయః, తతో, గతం, దేహం-న బుబుధే ॥౧౨॥ అథ, మునేర్దధీచోఽస్థిభిః శక్త్యైర్విశ్వకర్మణా, వినిర్మితం, వజ్రమాయుధ, ముద్యమ్య ఉద్ధృత్య-భగవతస్తేజసా, అన్వితః,

వరైరప ॥౮॥ ఏతావానవ్యయో ధర్మః పుణ్యశ్లోకైరుపాసితః । యో భూతశోకహర్షాభ్యామాత్మా శోచతి హృష్యతి ॥౯॥ అహో దైన్యమహో కష్టం పారక్యైః క్షణభఙ్గురైః । యన్నోపకుర్యాదస్వార్థైర్మర్త్యైః స్వజ్ఞాతివిగ్రహైః ॥౧౦॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం కృతవ్యవసితో దధ్యఙ్ఙాథర్వణస్తనుమ్ । పరే భగవతి బ్రహ్మణ్యాత్మానం సన్నయన్ జహౌ ॥౧౧॥ యతాక్షాసుమనోబుద్ధిస్తత్త్వదృగ్ధ్వస్తబన్ధనః । ఆస్థితః పరమం యోగం న దేహం బుబుధే గతమ్ ॥౧౨॥ అథేన్ద్రో వజ్రముద్యమ్య నిర్మితం విశ్వకర్మణా । మునేరస్థిభిరుత్సిక్తో భగవత్తేజసాన్వితః ॥౧౩॥ వృతో దేవగణైః సర్వైర్గజేన్ద్రోపర్యశోభత । స్తూయమానో మునిగణైస్త్రైలోక్యం హర్షయన్నివ ॥౧౪॥ వృత్రమభ్యద్రవచ్ఛత్రుమసురానీకయూథపైః । పర్యస్తమోజసా రాజన్ క్రుద్ధో రుద్ర ఇవాన్తకః ॥౧౫॥ తతః సురాణామసురై రణః పరమదారుణః । త్రేతాముఖే నర్మదాయామభవత్ప్రథమే యుగే ॥౧౬॥ రుద్రైర్వసుభిరాదిత్యైరశ్విభ్యాం పితృవహ్నిభిః । మరుద్భిరృభుభిస్సాధ్యైర్విశ్వేదేవైర్మరుత్పతిమ్ ॥౧౭॥ దృష్ట్వా వజ్రధరం శక్రం రోచమానం స్వయా శ్రియా । నామృష్యన్నసురా రాజన్మృధే వృత్రపురస్సరాః ॥౧౮॥ నముచిశ్శమ్బరోఽనర్వా ద్విమూర్ధా వృషభోఽమ్బరః । హయగ్రీవశ్శఙ్కుశిరా విప్రచిత్తిరయోముఖః ॥౧౯॥ పులోమా వృషపర్వా చ ప్రహేతిర్హేతిరుత్కటః । ధూమ్రకేశో విరూపాక్షః కపిలోఽథ విభావసుః ॥ దైతేయా దానవా యక్షా రక్షాంసి చ సహస్రశః ॥౨౦॥ ఇల్వలః పల్వలశ్చైవ దన్దశూకో వృషధ్వజః । కాలనాభమహానాభౌ భూతసన్తాపనో వృకః ॥౨౧॥ సుమాలిమాలిప్రముఖాః కార్తస్వ

అత ఏవ, ఉత్సిక్తః ఊర్జితః ఇన్ద్రః, సర్వైః, దేవగణైః, పరివృతో, గజేన్ద్రస్యైరావతస్య, ఉపరి, పర్యశోభత, తతో, మునిగణైః, స్తూయమానో, లోకత్రయం, హర్షయన్నివ, శతో రహతత్వాద్ధర్షయన్నివేతీవశబ్దః ప్రయుక్తః-అసురసైన్యానాం, నాయకైః పర్యస్తం పరివేష్టితం, శత్రుం వృత్రం, అభ్యద్రవత్ అభిముఖముగాత్, యథా, ప్రళయకాలే, క్రుద్ధో, రుద్రః, అన్తగం ప్రతి, అన్తమవసానం గచ్ఛతీత్యన్తగః ప్రపఞ్చస్తం ప్రతి, అన్తక ఇతి పాఠే అన్తం కరోతీత్యన్తకః, ‘‘అన్యేభ్యోఽపి దృశ్యతే’’ ఇతి డః, జగద్వినాశకృదిత్యర్థః, అన్తకమితి ద్వితీయాన్తపాఠే తు, అన్తకం మృత్యుం ప్రతీవేత్యభూతోపమేయమ్ ॥౧౩॥ ౧౪ ॥౧౫॥ తతోఽసురైస్సహ, సురాణాం, పరమదారుణః-రణః సఙ్గ్రామోఽభూత్, కదా క్వ, తత్రాహ, ప్రథమే చతుర్యుగే, త్రేతాముఖే త్రేతాయుగారమ్భే, ప్రథమేఽన్తర ఇతి పాఠే, ప్రథమే కృతత్రేతయోరన్తరాళకాలే, ప్రథమమన్వన్తరే వా, నర్మదాయాం నద్యాం - హే రాజన్, మృధే యుద్ధే, రుద్రాదిభిః పరివృతం, వజ్రాయుధధరం, స్వయా శ్రియా రోచమానం, మరుత్పతిమిన్ద్రం దృష్ట్వా, వృత్రప్రభృతయో, ఽసురా, నామృష్యన్ నాసహన్త ॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥ నముచ్యాదయస్తథా-సుమాలిమాలిప్రభృతయశ్చ, సర్వే, కార్తస్వరపరిచ్ఛదాః, సువర్ణమయాః పరిచ్ఛదాః పరికరా యేషాం తే, మృత్యోరపి, దురాసదం దుష్ప్రాపం, ఇన్ద్రసేనాగ్రం, ఇన్ద్రసేనాయా అగ్రం, పురోభాగం ప్రతిషిధ్య అవరుధ్య, ఆసంభ్రాన్తాః అపరవశాస్సన్తః, దుర్మదాః, సింహనాదేన, అభ్యద్రవన్, గదాదిభిః, శస్త్రైశ్చ, విబుధర్షభాన్ సురాన్, స

౧౫॥ శ్లో ॥ పా॥ రుద్రఇవాన్తకః రుద్రఇవాన్తకమ్.

ర్వతో, ఽవాకిరన్, తత్ర శతఘ్నీ చతుర్హస్తా లోహకణ్టకసంయుక్తా ✲ ॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥ ✲ పుఙ్ఖో మూలదేశః, ఏకస్య పుఙ్ఖమను తత్సంలగ్నోఽపరస్య పుఙ్ఖో యథా భవతి తథా, సమన్తాత్పతితైః, శరజాలైః, సంఛన్నాః - తే దేవాః, నాదృశ్యన్త, యథా, నభోఘనైః నభస్థైర్మేఘైః, ఆచ్ఛన్నాని - జ్యోతీంషి, త్యనేన తేషాం తదప్రాప్తిస్సూచితా ✲ ॥ ౨౫ ॥ ✲ తామేవాహ నత ఇతి - తే - శస్త్రాణామస్త్రాణాం చ యాని వర్షాణి - తేషామోఘాస్సంఘాః, సురసైనికాన్ - నాసేదుః న ప్రాపుః - కిం తు - లఘుహస్తైః హస్తలాఘవశాలిభిః - దేవైః - సహస్రధా - సిద్ధపథే ఆకాశే - ఛిన్నా - బభూవుః ✲ ॥ ౨౬ ॥ ✲ అథ, క్షీణాః ఛిన్నాః - అస్త్రశస్త్రాణాం - ఓఘా యేషాం - తే - దానవాః - గిరిశృఙ్గైః - ద్రుమైః - ఉపలైః పాషాణైః - సురాణాం - బలమభ్యవర్షన్ - తాన్ గిరిశృఙ్గాదీన్ పూర్వవత్ - దేవాశ్చిచ్ఛిదుః ఛిన్నవన్తః ✲ ॥ ౨౭ ॥ ✲ అథ వృత్రో నాథో యేషాం తే - అసురాస్సర్వే - స్వశస్త్రాస్త్రాణాం - పూగైస్సంఘైః - అక్షతాన్ అతాడితాన్ - అత ఏవ - స్వస్తిమతః సుఖినః - తథా - ద్రుమైః - దృషద్భిః పాషాణైః - ర్వివిధైః - అద్రీణాం శృఙ్గైశ్చ - అక్షతాన్ - ఇన్ద్రసైనికాన్ - నిశామ్య దృష్ట్వా, సర్వే - సురాః - తత్రసుః భీతాః ✲ ॥ ౨౮ ॥ ✲ దేవగణేషు - దైత్యైః - యే - కృతాః - ప్రయాసాః - తే సర్వే - విమోఘా వ్యర్థా - అభవన్ - తత్ర హేతుం వదన్ దేవగణాన్ విశినష్టి - కృష్ణానుకూలేష్వితి ॥ కృష్ణ అనుకూలో యేషాం - తేషు - తత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ క్షుద్రైః - ప్రయుక్తాః - రుశతీః రుశతో

రపరిచ్ఛదాః । ప్రతిషిధ్యేన్ద్రసేనాగ్రం వృత్రో వ్యరపి దురాసదమ్ ॥ ౨౨ ॥ అభ్యద్రవన్నసంభ్రాన్తాస్సింహనాదేన దుర్మదాః । గదాభిః పరిఘైర్బాణైః ప్రాసముద్గరతోమరైః ॥ ౨౩ ॥ శూలైః పరశ్వధైః ఖడ్గైశ్శతఘ్నీభిర్భుశుణ్డిభిః । సర్వతోఽవాకిరన్ శస్త్రైరస్త్రైశ్చ విబుధర్షభాన్ ॥ ౨౪ ॥ న తేఽదృశ్యన్త సంఛన్నాశ్శరజాలైస్సమన్తతః । పుఙ్ఖానుపుఙ్ఖపతితైర్జ్యోతీంషీవ నభోఘనైః ॥ ౨౫ ॥ న తే శస్త్రాస్త్రవర్షౌఘా హ్యాసేదుస్సురసైనికాన్ । ఛిన్నాస్సిద్ధపథే దేవైర్లఘుహస్తైస్సహస్రధా ॥ ౨౬ ॥ అథ క్షీణాస్త్రశస్త్రౌఘా గిరిశృఙ్గద్రుమోపలైః । అభ్యవర్షన్సురబలం చిచ్ఛిదుస్తాంశ్చ పూర్వవత్ ॥ ౨౭ ॥ తానక్షతాన్ స్వస్తిమతో నిశామ్య శస్త్రాస్త్రపూగైరథ వృత్రనాథాః । ద్రుమైర్దృషద్భిర్వివిధాద్రిశృఙ్గైరధాక్షిపంస్తత్రసురిన్ద్రసైనికాన్ ॥ ౨౮ ॥ సర్వే ప్రయాసా అభవన్విమోఘాః కృతాః కృతా దేవగణేషు దైత్యైః । కృష్ణానుకూలేషు యథా మహత్సు క్షుద్రైః ప్రయుక్తా రుశతీ రూక్షవాచః ॥ ౨౯ ॥ తే స్వప్రయాసం వితథం నిరీక్ష్య హరావభక్తా హతయుద్ధదర్పాః । పలాయనాయాజిముఖే విసృజ్య పతిం మనస్తే దధురాత్తసారాః ॥ ౩౦ ॥ వృత్రోఽసురాంస్తాననుగాన్మనస్వీ ప్రధావతః ప్రేక్ష్య బభాష ఏతత్ । పలాయితం ప్రేక్ష్య బలం చ భగ్నం భయేన తీవ్రేణ విహస్య ధీరః ॥ ౩౧ ॥ కాలోపపన్నాం రుచిరాం మనస్వినామువాచ వాచం పురుషప్రవీరః । హే విప్రచిత్తే నముచే పులోమన్ మయా✲ నర్వన్ శమ్బర మే శృణుధ్వమ్ ॥ ౩౨ ॥ జాతస్య మృత్యుర్ధ్రువ ఏవ సర్వతః ప్రతిక్రియా యస్య న చేహ క్ల్ప్తా । లోకో యశ

ఽకల్యాణ్యః - రూక్షాః పరుషాః, వాచో, యథా, మహత్సు విమోఘాః మహతాం క్షోభకాః - న భవన్తి తథేతి ✲ ॥ ౨౯ ॥ ✲ హరౌ భగవతి - అభక్తాః - అత ఏవ - ఆత్తః సురైర్గృహీతః - సారో బలం - యేషాం - అత ఏవ - హతః - యుద్ధదర్పో గర్వో - యేషాం - తే అసురాః - వితథం వ్యర్థం - స్వప్రయాసం - నిరీక్ష్య - అధునాఽస్మాకం సర్వే ప్రయాసా వ్యర్థా ఏవేత్యాలోచ్య - తే అతిప్రసిద్ధా అపి - దైత్యాః, ఏవం తే ఇత్యస్యాపౌనరుక్త్యం - ఆజిముఖే యుద్ధారమ్భే - పతిం వృత్రం విసృజ్య - పలాయనాయ - మనో దధుశ్చక్రుః ✲ ॥ ౩౦ ॥ ✲ అథ - ధీరో - వృత్రః - ప్రధావతః తీవ్రేణ రయేణ పలాయమానాన్ - తాన్ - అనుగాన్ భృత్యాన్ - ప్రేక్ష్య - తథా - కించిద్భగ్న - మవశిష్టం పలాయితం బలం చ - ప్రేక్ష్య - విహస్య - వక్ష్యమాణం - బభాషే ✲ ॥ ౩౧ ॥ ✲ ఏతద్భాషణమిత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ ప్రవీరః మనస్వీ ప్రశస్తమనస్కః - పురుషో వృత్రః - కాలోచితాం - మనస్వినాం - రుచిరాం చ - వాచ - ఉక్తిమేవాహ - హే విప్రచిత్తే ఇత్యాదినాఽఽధ్యాయపరిసమాప్తి ॥ హే మయ - హే అనర్వన్ - మే - వాచం - శృణుధ్వమ్ ✲ ॥ ౩౨ ॥ ✲ సర్వతః సర్వస్య - జాతస్య - జన్తో - రేవ మృత్యుః, ధ్రువః నిశ్చితః - మృత్యుం విశినష్టి ॥ యస్య మృత్యో - రిహ లోకే - ప్రతిక్రియా ప్రతీకారః - న క్ల్ప్తా నాస్తి - కించ - శత్రుభ్యో మృత్యుభయనిమిత్తాత్పలాయనాదయశస్కరాత్పరలోకహానికరాత్ తేభ్యో మృత్యురేవ స్వర్గసమ్పాదకః - కీర్తికరశ్చ శ్రేయాన్ సంగ్రామే శత్రుభ్యో మృత్యుస్స్వర్గదశ్చ - అత స్తమేవ వివృణోతీత్యాహ ॥ లోక ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ అథ హే - దానవాః - తత - స్సంగ్రామే - మృత్యో - ర్యది - లోకః పరస్వర్గః - యశశ్చ - స్యా - త్తర్హి - అముం మృత్యుం -

యుక్తం ప్రాప్తం-కో నామ న వృణీత-కిం తు వృణుయాదేవ ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ దురాపౌ దుర్లభౌ-ద్వౌ-మృత్యూ-ఇహ లోకే-సమ్మ
తౌ శాస్త్రసమ్మతౌ-కౌ తౌ-తావ, జితాసుః జితాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియప్రాణో-యోగాసక్తః - బ్రహ్మసంధారణయా బ్రహ్మ
విషయకధారణాయోగేన-కళేబరం-విజహ్యాత్ త్యజేదితి యత్-స ఏకః-తథా-వీరశయ్యే రణభూమౌ - అనివృత్తోఽపరాఙ్ము
ఖః-కళేబరం-జహ్యాదితి యత్-సోఽపరో మృత్యుః -శాస్త్రసమ్మతః " ద్వావిమౌ పురుషౌ లోకే సూర్యమణ్డలభేదినౌ। పరివ్రా
డ్యోగయుక్తశ్చ రణే చాభిముఖో హత," ఇతి స్మృతేః ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవత
వ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే దశమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

ఏవం వృత్రేణ ప్రతిబోధితానపి పలాయమానానసురాన్వీక్ష్య స వృత్రస్తాన్ నివార్య యుయుత్సురిన్ద్రం ప్రత్యువాచే
త్యాహ మునిః ॥ త ఇతి ॥ ఏవం-హే నృప-పత్యుః వృత్రస్య-ధర్మ్యం ధర్మాదనపేతం-వచః-శంసతః కథయతస్సతోఽపి-భీతాః-అ
త ఏవ-పలాయనాసక్తాః - అత ఏవ-చేతసః అతిభయేన యుద్ధాఽనాసక్తచిత్తాః- తే అసురాః-నైవాగృహ్ణన్ పత్యుర్వచో నా
భ్యనన్దన్ ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ తతోఽసురర్షభో వృత్రః-కాలోఽనుకూలో యేషాం తైః-త్రిదశైర్దేవైః-విశీర్యమాణాం విశేషేణ పీడ్య
మానాం-అత ఏవా-నాథవత్-కాల్యమానాం విద్రావ్యమాణా-మాసురీం-పృతనాం సేనామ్ ✻ ॥ ౨ ॥ ✻ దృష్ట్వా-అమర్షితో
ఽసహమానః సంక్రుద్ధః నితరాం క్రుద్ధః హే రాజన్-పృతనా-మోజసా స్వబలేన-నివార్య నిర్భర్త్స్య చే-దం వక్ష్యమాణం-వ

శ్చాథ తతో యది స్యాల్లోకానాం మృత్యుం న వృణీత యుక్తమ్ ॥ ౩౩ ॥ ద్వౌ సమ్మతావిహ మృత్యూ ✻ దురాపౌ
యద్బ్రహ్మసన్ధారణయా జితాసుః। కళేబరం యోగరతో విజహ్యాద్యదగ్రణీర్వీరశయేఽనివృత్తః ॥ ౩౪ ॥ ✻✻✻
✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ త ఏవం శంసతో ధర్మ్యం వచః పత్యురచేతసః। నైవాగృహ్ణన్భయత్రస్తాః పలాయనపరా నృ
ప ॥ ౧ ॥ విశీర్యమాణాం పృతనామాసురీమసురర్షభః। కాలానుకూలైస్త్రిదశైః కాల్యమానామనాథవత్ ॥
దృష్ట్వాతప్యత సంక్రుద్ధ ఇన్ద్రశత్రురమర్షితః। తాన్నివార్యౌజసా రాజన్నిర్భర్త్స్యేదమువాచ హ ॥ ౩ ॥ కిం వ
✻ ఉచ్చరితైర్మాతుర్ధావద్భిః పృష్ఠతో హతైః। న హి భీతవధః శ్లాఘ్యో న స్వర్గ్యః శూరమానినామ్ ॥ ౪ ॥ యది
వః ప్రధనే శ్రద్ధా సారం వా క్షుల్లకా హృది। అగ్రే తిష్ఠత మాత్రం మే న చేద్గ్రామ్యసుఖే స్పృహా ॥ ౫ ॥ ఏవం సురగ
ణాన్క్రుద్ధో భీషయన్వపుషా రిపూన్। వ్యనదత్సుమహాప్రాణో యేన లోకా విచేతసః ॥ ౬ ॥ తేన దేవగణాస్స
ర్వే వృత్రవిస్ఫోటనేన వై। నిపేతుర్మూర్ఛితా భూమౌ యథైవాశనినా హతాః ॥ ౭ ॥ మమర్ద పద్భ్యాం సురసై
న్యమాతురం నిమీలితాక్షం రణరఙ్గదుర్మదః। గాం కమ్పయన్నుద్యతశూల ఓజసా నాలం వనం యూథపతిర్యథో
న్మదః ॥ ౮ ॥ విలోక్య తం వజ్రధరోఽత్యమర్షితః స్వశత్రవేఽభిద్రవతే మహాగదామ్। చిక్షేప తామాపతతీం
సుదుస్సహాం జగ్రాహ వామేన కరేణ లీలయా ॥ ౯ ॥ స ఇన్ద్రశత్రుః కుపితో భృశం తయా మహేన్ద్రవాహం గ

వాన్ప్రత్యు-వాచ ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ తదేవాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ మాతుస్స్వస్వజనన్యాః-ఉచ్చరితైః పురీషప్రాయైః-అసురైః-ప్రధమా
న్తపారే-దేవానాం సంబోధనం-ధావద్భిః పలాయమానైరపి-పృష్ఠతో-హతైర్హన్యమానై-రసురైః కిం ప్రయోజనం-నత
ద్వధేన యశో న స్వర్గశ్చేతి భావః-తదేవాహ ॥ న హీతి ॥ భీతస్య-వధః శూరమాత్మానం మన్యమానానాం-న హి శ్లాఘ్యః-నాపి-
స్వర్గ్యః స్వర్గహేతుశ్చ ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ అతో-హే క్షుల్లకాః-అల్పాః-వో యుష్మాకం-హృది-ప్రధనే యుద్ధే-శ్రద్ధా-సారం బలం వా
యద్యస్తి-విషయభోగేచ్ఛా -న చేత్-తర్హి-మాత్రం క్షణమాత్రం-మమాగ్రే తిష్ఠత ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ ఏవం, క్రుద్ధో-వృత్రస్సురగ
ణాన్ రిపూన్ వపుషా దేహేన-భీషయన్-మహాన్-ప్రాణో బలం-యస్య-తాదృశః-వ్యనదత్ ॥ నాదం విశినష్టి ॥ యేన నాదేన
లోకా జనాః-విచేతసః మూర్ఛితా-బభూవుః ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ తేన, వృత్రస్య-విస్ఫోటనేన నాదేన-సర్వే-దేవగణా-మూర్ఛితాస్స
న్తో-భూమౌ-నిపేతుః పతితవన్తః-యథా-అశనినా-హతా-జనా నిపతన్తి తద్వత్ ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ ఆతురం మూర్ఛితం - అత ఏ
వ-నిమీలితాక్షం-సురసైన్యం-ఓజసా బలేన-పద్భ్యాం - మమర్ద మర్దితవాన్-యథా- ఉన్మదో-యూథపతిర్గజ-స్తాలం తా
లానాం సంబన్ధి-వనం-మర్దయతి-కథంభూతో మమర్ద - రణరఙ్గే-దుర్నివారో మదో యస్య - ఉద్యతం శూలం యేన తస్మాం పృ
థ్వీం-కమ్పయన్ ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ ఏవం-మర్దయన్తం-వృత్రం-విలోక్య-వజ్రధర ఇన్ద్రోఽత్య-మర్షితోఽభిముఖం ద్రవతే ఆగ
చ్ఛతే-శత్రవే-మహతీం గదాం-చిక్షేప ప్రయుక్తవాన్-స చ వృత్ర - స్తా-మాపతన్తీం - దుఃఖేనాపి సోఢుమశక్యాం గదాం-
వామేన-కరేణ హస్తేన-లీలయా-జగ్రాహ ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ తయా చ గృహీతయా-గదయా-భృశం నితరాం-క్రుద్ధః-ఇన్ద్రశత్రు

౪ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ ఉచ్చరితా మాతుః

ర్వృత్రః-ఉన్నదన్ అతీవనదన్ - ఉరవో-విక్రమాః పాదవిన్యాసా - యస్య-తాదృశో-మహేన్ద్రవాహమైరావతం-జఘానకమువయవం ॥ తత్రాపి ॥ కుమ్భస్థలం-మృధేయుద్ధే తస్యవృత్రస్య-కర్మ తద్గదయాతద్వాహనతాడనరూపంకర్మ -సర్వే విస్ఫార,స్సమ,పూజయన్ బహ్వమన్యన్త ॥ ౧౦ ॥ ఏవ-మైరావతో-వృత్రస్య-గదయా-అతీవ-విద్ధస్తాడితో-వజ్రాయుధాహతోఽద్రిరివ-విఘూర్ణితో భ్రామ్యమాణః-భిన్నంముఖంయస్యసః-నితరామార్తః-అసృగ్రక్తం-ముఞ్చన్-సహేన్ద్రస్సప్తధనుః-ప్రమాణ-మపాసరత్-పశ్చాదగచ్ఛత్ ॥ ౧౧ ॥ సవృత్రో-మహాత్మాయుద్ధధర్మాభిజ్ఞః-అతఏవ-సన్నవాహాయ-సన్నః అవసన్నః దుఃఖితో-వాహో-యస్యతస్మై-దుఃఖితచిత్తాయేన్ద్రాయ-పునర్గదాం -నప్రాయుఙ్క్త-తత-ఇన్ద్రః-అమృతస్రావి-స్వకరాభిమర్శేన-వీతావ్యథాయస్య-తథాత్వేనకృతో-వాహో-యస్య-తథాభూతో-ఽభితస్థౌ-క్షతవాహ ఇతిపాఠే-పూర్వంక్షతోవృత్రేణతాడితో-యో-వాహోగజః-యేన - ఇన్ద్రేణ -అమృతస్యన్దికరాభిమర్శేన-వీతవ్యథఃగతవ్యథః-అమృతస్యన్దికరాభిమర్శవీతవ్యథః క్షతవాహోయస్యేత్యర్థః-అభితస్థౌ , అభిముఖంస్థితః ॥ ౧౨ ॥ హేనృపేన్ద్రస-వృత్రః-ఆహవకామ్యయాయుద్ధేచ్ఛయా-అవస్థితం-వజ్రంఆయుధంయస్య-భ్రాతృహణంభ్రాతరంవిశ్వరూపంహతవన్తం-రిపుమిన్ద్రం - విలోక్య -తస్యఇన్ద్రస్య-కర్మభ్రాతృహననరూపంనృశంసంక్రూర,మంహఃపాపం,శోకేన,స్మరన్,పశ్చాన్మోహేన,హసన్,జగాద ॥ ౧౩ ॥ గదితమేవాహయావదధ్యాయపరిసమాప్తి॥ దిష్ట్యేతి॥ యోభవాన్ రిపుర్దిష్ట్యాదైవవశాన్మమాగ్రతస్సమవస్థితః కథంభూతః , బ్రహ్మహాబ్రాహ్మణంహతవాన్,తత్రాపి-స్వగురుంమమచభ్రా

దయోగ్రవిక్రమః । జఘానకుమ్భస్థలమున్నదన్మృధేతత్కర్మసర్వేసమపూజయన్నృప ॥ ౧౦ ॥ ఐరావతోవృత్రగదాభిమృష్టోవిఘూర్ణితోఽద్రిః కులిశాహతో యథా ॥ అపాసరద్భిన్నముఖస్సహేన్ద్రో ముఞ్చన్నసృక్సప్తధనుర్భృశార్తః ॥ ౧౧ ॥ నసన్నవాహాయవిషణ్ణచేతసే ప్రాయుఙ్క్తభూయస్సగదాంమహాత్మా । ఇన్ద్రోఽమృతస్యన్దికరాభిమర్శ వీతవ్యథిక్షతవాహోఽభితస్థే ॥ ౧౨ ॥ సతంనృపేన్ద్రాహవకామ్యయారిపుం వజ్రాయుధంభ్రాతృహణంవిలోక్య । స్మరంశ్చతత్కర్మనృశంసమంహశ్శోకేనమోహేనహసన్ జగాద ॥ వృత్రఉవాచ॥ దిష్ట్యాభవాన్మేసమవస్థితోరిపుర్యోబ్రహ్మహా గురుహాభ్రాతృహాచ । దిష్ట్యాఽనృణోఽద్యాహమసత్తమత్వయామచ్ఛూలనిర్భిన్నదృషద్ధృదాచిరాత్ ॥ ౧౪ ॥ యోనోఽగ్రజస్యాత్మవిదోద్విజాతేర్గురోరపాపస్యచదీక్షితస్య । విస్రభ్యఖడ్గేనశిరాంస్యవృశ్చత్పశోరివాఽకరుణస్స్వర్గకామః ॥ ౧౫ ॥ శ్రీహ్రీదయాకీర్తిభిరుజ్ఝితంత్వాంస్వకర్మణా పురుషాదైశ్చగర్హ్యమ్ । కృచ్ఛ్రేణమచ్ఛూలవిభిన్నదేహమస్పృష్టవహ్నింసమదన్తిగృధ్రాః ॥ ౧౬ ॥ అన్యేచయేత్వాఽనృశంసమజ్ఞాయఉద్యతాస్త్రాః ప్రహరన్తిమహ్యమ్ । తైర్భూతనాథాన్సగణాన్నిశాతత్రిశూలనిర్భిన్నగలైర్యజామి ॥ ౧౭ ॥ అథోహరేమేకులిశేనవీరహర్తాప్రమథ్యైవశిరోయదిత్వమ్ । తత్రానృణోభూతబలింవిధాయమనస్వినాంపాదరజఃప్రపత్స్యే ॥ ౧౮ ॥ సురేన్ద్రకస్మాన్న

తరం,హేఅసత్తమ,మచ్ఛూలేన,నిర్భిన్నం ,దృషత్తుల్యం,హృదయం,యస్యతే,నత్వయానిమిత్తభూతేన,అద్యాచిరాత్,మమభ్రాతు,రనృణోఽహం,దిష్ట్యా,భవిష్యామి ॥ ౧౪ ॥ కరుణారహితః,యోభవాన్నోఽస్మాక-మగ్రజస్య,ద్విజాతేః-తత్రాపి,బ్రహ్మవిదః-గురో,రపాపస్య,పునర్దీక్షితస్యయజ్ఞే యదీక్షాయామవస్థితస్య,విస్రభ్య ,శిరాంసి-ఖడ్గేన - అవృశ్చత్ చిచ్ఛేద-యథాస్వర్గకామోయాజ్ఞికః-పశోశ్శిరశ్ఛినత్తి - తద్వత్, ద్విజాతిత్వాదీనివిశేషణాన్యవధ్యత్వసూచకాని ॥ ౧౫ ॥ అతో-హ్రియాలజ్జయా-శ్రియాసమ్పదా-ధియా-కీర్తిభిర్యశోభిశ్చ-ఉజ్ఝితంపరిత్యక్తం-నికృష్టేన-స్వకర్మణా గురుహననకర్మణా-పురుషాదైః పిశాచైరపి-గర్హ్యంనిన్ద్యం-త్వా,మద్య-మచ్ఛూలేన-విభిన్నః దేహోయస్య-అస్పృష్టః వహ్నిర్యం-అదగ్ధదేహమిత్యర్థః-గృధ్రా,స్సమ్యగదన్తిఅత్స్యన్తి,వర్తమానసామీప్యేవర్తమానవద్వా,,తిలట్ ॥ ౧౬ ॥ అపిఅపిచ-నృశంసం , త్వా - మనుసృత్య--యేదేవా- అజ్ఞామూఢాస్సన్తః-ఇహయుద్ధే,ఉద్ధృతాస్త్రాః-మహ్యం-యదిప్రహరన్తితర్హి-తైః -నిశాతేనతీక్ష్ణేన - త్రిశూలేన-నిర్భిన్నా-గళాఃకణ్ఠా-యేషాన్తైః-స్సగణాన్-భూతనాథాన్-యజామియక్ష్యామి ॥ ౧౭ ॥ ఏవంస్వపౌరుషానురూపముక్త్వాఽథయుద్ధేస్వం దేహంజిహాసుర్మాంజహీతీన్ద్రంప్రార్థయతే॥ అథవా-హేహరే ఇన్ద్ర హేవీర-భవానేవ,ఇహయుద్ధే -కులిశే-నవజ్రేణ-యది,మమ-శిరో,హర్తాహరిష్యతితత్రతథాసతి,మద్దేహేన-భూతేభ్యో-బలింవిధాయ, అనృణఃవిముక్తకర్మబన్ధస్సన్,మనస్వినాం,పాదరజః,ప్రపత్స్యే-పాదరజస్సహచరితం,మార్గంప్రపత్స్యే,జ్ఞానినాంగతింప్రాప్స్యామీత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ హేసురేశ,అగ్రతః,స్థితే-వైరిణి,మయి,అమో

౧౨॥ శ్లో ॥ పా॥ వీతవ్యథః క్షతవాహో.

ఘం అప్రతిహతం, వజ్రం, కస్మాత్ తైతో -న్నహనోఽషి న ముఞ్చసి, వప్రయుఙ్క్ష ఇత్యర్థః-గదావన్నిష్ఫలో భవిష్యతీత్యాశఙ్క్య-యాన ప్రహాణో మిత్యత్రాహ ॥ గదేవ గదావత్-కృపణార్థా, కృపణపురుషా, దర్థః ప్రయోజనం, యస్యాస్సా-యాచ్ఞేవ చ-వజ్రో నిష్ఫల-స్స్యాత్ -అతో-మా సంశయిష్ఠాః సంశయం మా కురు-కిన్తు ప్రహాణ్విత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁అనిష్ఫలత్వే హేతుం వదన్ తం ప్రోత్సాహయతి ॥ నన్వితి ॥ నను శక్ర హే ఇన్ద్ర, తవ-వజ్రః-హరేర్భగవత-స్తేజసా-దధీచో మునేః-తపసా చ-తేజితః తీక్ష్ణీకృతః-అతః కారణాత్, తేనైవ వజ్రేణ - విష్ణునా-యన్త్రిత ఆదిష్టో-మా-శత్రుం -జహి మారయ-హరిర్భగవాన్ యతో యస్మిన్ పక్షే-తతః తస్మిన్ పక్షే-శ్రీః రాజ్యసమ్పత్ -విజయః-గుణాః ప్రభుత్వాదయో గుణాశ్చ-భవన్తి ❁ ॥౨౦ ॥ ❁నన్వాసురీం యోనిమాపన్నామూఢా జన్మని జన్మని । మామప్రాప్యైవ కౌన్తేయ యతో యాన్త్యధమాం గతిమ్, ఇత్యుక్తరీత్యా నరకోదర్క-స్వమరణార్థం కిం మాం ప్రార్థయసే తత్రాహ ॥ అహమితి ॥ అహ - మాసురోఽపి న నరకం యాస్యామి-కిన్త్వ-స్మద్దైవతం గురుశ్చ సఙ్కర్షణో భగవాన్, యథా, ఆహ ఉపదిదేశ, తచ్చరణారవిన్దే -మనో, నిశ్చలం, నిధేయమితి-తథా, తచ్చరణారవిన్దే, మనో, నిధాయ, తవ వజ్రస్య-వేగేన, లులితః ఛిన్నః, గ్రామ్యేషు విషయేషు, రాగరూపః పాశో, యస్య, దేహలవనద్వారా గ్రామ్యపాశోఽపి లులితో భవతీతి భావః, అపవిద్ధ స్త్యక్తః, లోకః స్వర్గాదిలోకో-యేన తాదృశః, మునేర్గతిం మునీనాం గతిం మోక్షం-యామి యాస్యామి- ఆసురోఽప్యహం భగవత్సఙ్కర్షణోపదిష్టతత్త్వో ముక్తిమేవ యాస్యామి-న త్వర్వాచీనలోకానితి భావః యథాహ సఙ్కర్షణ ఇత్యనేన వృత్రస్సఙ్కర్షణోపదిష్టతత్త్వ ఇత్యవగమ్యతే ❁ ॥౨౧ ॥ ❁కిఞ్చ-భగవాన-నన్యభావేనాత్మానం భజతాం స్వీయామేవ గతిం నూనం దాస్యతి న త్వర్వాచీనామిత్యాహ ॥ పుంసామితి సార్ధేన ॥ ఏకాన్తధియాం ప్రయోజనాన్తరరహితమతీనాం - అనన్యప్రయోజనానామిత్యర్థః- స్వకానాం స్వభక్తానాం-పుంసాం-అస్మ

హనోఽషి వజ్రం పురతః స్థితం తే వైరిణి మయ్యమోఘమ్ । మా సంశయిష్ఠా న గదేవ వజ్రం స్యాన్నిష్ఫలం కృపణార్థేవ యాచ్ఞా ॥౧౯॥ నన్వేష వజ్రస్తవ శక్ర తేజసా హరేర్దధీచేస్తపసా చ తేజితః । తేనైవ శత్రుం జహి విష్ణుయన్త్రితో యతో హరిర్విజయః శ్రీర్గుణాస్తతః ॥౨౦॥ అహం సమాధాయ మనో యథాఽఽహ సఙ్కర్షణస్తచ్చరణారవిన్దే । త్వద్వజ్రరంహోలులితగ్రామ్యపాశో గతిం మునేర్యామ్యపవిద్ధలోకః ॥౨౧॥ పుంసాం కిలైకాన్తధియాం స్వకానాం యాః సమ్పదో దివి భూమౌ రసాయామ్ । న రాతి యద్ద్వేష ఉద్వేగ ఆధిర్మదః కలిర్వ్యసనం సమ్ప్రయాసః ॥౨౨॥ త్రైవర్గికాయాసవిఘాతమస్మత్పతిర్విధత్తే పురుషస్య శక్ర । తతోఽనుమేయో భగవత్ప్రసాదో యో దుర్లభోఽకిఞ్చనగోచరోఽన్యైః ॥౨౩॥ అహం హరే తవ పాదైకమూలదాసానుదాసో భవితాస్మి భూయః । మనస్స్మరేతాసుపతేర్గుణాంస్తే గృణీత వాక్కర్మ కరోతు కాయః ॥౨౪ ॥ న నాకపృష్ఠం న

త్పతిః - భగవాన్ సఙ్కర్షణః-దివి-భూమౌ-రసాయాం అతలాదిలోకే చ, యాః, సమ్పదో విభవాః, స్తాః-న దదాతి-కుతః-యత-స్తాసు సమ్పత్సు, ఉద్వే, గో వినాశభయం-తత్ప్రయుక్త, ఆధిర్మనఃపీడా మదః విషయభోగనిమిత్తో మద స్తత్త్వజ్ఞానోదయప్రతిబన్ధకః-కలిః విషయభోగవిరోధిభిస్సహ కలహః, వ్యసనమభిమతవిషయాలాభనిమిత్తం దుఃఖం, ప్రయాసః క్షుద్రసుఖాయ ప్రకృష్టో యత్నశ్చైవ భవన్తి, తర్హి స్వకానాం కిం విధత్త ఇత్యత్రాహ ॥ త్రైవర్గికేతి ॥ హే శక్ర, త్రైవర్గికో ధర్మార్థకామవిషయో-య, ఆయాస, స్తస్య, విఘాతం, విధత్తే, అల్పాస్థిరత్రివర్గకర్మాయాసపరిహారేణానన్తస్థిరఫలరూపముక్తిం దాస్యతీత్యర్థః, నను ప్రసన్నో భగవానస్మాకమపి స్వకానాం త్రైవర్గికాయాసమేవ విధత్తే, నేత్యాహ ॥ తత ఇతి ॥ యో భగవత్ప్రసాదో, యతః, అకిఞ్చనగోచరః నిష్కామస్వభక్తివిషయః, అకిఞ్చనానామేవ నితరాం భగవాన్ ప్రసన్నో భవతీత్యర్థః-తతోఽన్యైర్విషయభోగపరాయణై స్తదర్థమేవ భజద్భిర్భవాదృశై స్స భగవత్ప్రసాదోఽనుమేయః -అభిలషితార్థవిషయకత్వేనానుమేయః - యద్వా, యోఽకిఞ్చనగోచరో భగవత్ప్రసాద, స్సోఽన్యైర్భవాదృశై - స్తతః అనన్యప్రయోజనభజనా, దనుమేయః, వయమప్యనన్యప్రయోజనా య విభజేమ, తర్హ్యకిఞ్చనగోచరో భగవత్ప్రసాదోఽస్మద్విషయకో భవిష్యతీత్యేవం భవాదృశై రనుమేయ ఏవ న తు సిద్ధః- ఇదానీం విషయభోగపరాయణత్వాదితి భావః-తథైవ హ్యుక్తం భగవతా,, మయ్యేకాన్తమతిర్నాన్యం మత్తో వాఞ్ఛతి తత్త్వవిద్,, త్యాది నేతి చేతి భావః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩॥ ❁అథ మనసాఽనుసంహితం వజ్రాగ్రే దృష్టం తదనుప్రవిష్టం భగవన్తమభిముఖీకృత్యాహ ॥ అహమితి ॥ హే హరే భగవన్, తవ-పాదావేవ, ఏకం మూల-మాశ్రయో-యేషాం, తేషాం దాసానాం - అనుదాసోఽహం భూయో-భవితాస్మి, మదీయం మనో, ఽసుపతేః మత్ప్రాణనాథస్య తవ-గుణానేవానుస్మరతు- వాగపి - తానేవ గుణాన్- గృణాతు కీర్తయతు-కాయో దేహ- స్త్వదారాధనరూపం కర్మ -కరోతు ❁ ॥౨౪ ॥ ❁నను కిం మద్దాస్యేన తుభ్యం మహదైశ్వర్యమైహికమాముష్మికం చ దాస్యామీత్యత్ర-త్వద్దాస్యం వినాఽన్యం న కాఙ్క్షామీత్యాహ ॥ నేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ నాకపృష్ఠం వైకుణ్ఠం-న కాఙ్క్షే తథా-పారమేష్ఠ్యం చతుర్ముఖైశ్వర్యం-న సార్వ

భౌమం కృత్స్నభూమ్యాధిపత్యం - రసాధిపత్యం పాతాళాదిలోకాధిపత్యం - యోగసిద్ధీః అణిమాదీః, అపునర్భవం కైవల్యం చ - న హి - సమఞ్జస నిఖిలసౌభాగ్యనిధే - త్వాం, విరహయ్య పృథక్కృత్య, వినైవ త్వత్కైఙ్కర్యం కాఙ్క్షే నవాఞ్ఛామి ॥ ౨౫ ॥ కిన్తు - హే అరవిన్దాక్ష, అజాతపక్షాః ఖగాః పక్షిశాబకాః, మాతరమివ - క్షుధా, ఆర్తాః పీడితాః, వత్సతరాః స్తన్యమివ - వ్యుషితం విప్రోషితం దూరదేశగతం - ప్రియం, విషణ్ణా దుఃఖితా - ప్రియేవ - మన - స్త్వాం - దిదృక్షతే ద్రష్టుమిచ్ఛతే ॥ ౨౬ ॥ అతఏవ మనుగృహాణేత్యాహ ॥ మమేతి ॥ ఉత్తమశ్లోకస్య తవ - జనేషు దాసేష్వేవ - మమ, సఖ్యం, భూయాత్, త్వన్మాయయా, ఆత్మాదిష్వాసక్తచిత్తస్య, స్వకర్మభిః, సంసారచక్రే భ్రమతో - మమ, పునః, తేష్వాత్మాదిష్వాసక్తిర్నభూయాత్ - ఏవమనుగృహాణేతి భావః - ఆత్మా దేహః ॥ ౨౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః ॥

ఏవమభిలషితభగవదేకదాస్యో, నిరయోపమాభిమానవిషయైశ్వర్యకైవల్యో జిహాసితస్వకళేబరో వృత్రో యుయుధ ఇత్యాహ మునిః ॥ ఏవమితి ॥ హే నృప - స్వకళేబరం, హాతుమిచ్ఛుః, అతఏవ, ఆజౌ యుద్ధే, విజయాత్, మృత్యుమేవ, వరం శ్రేష్ఠం - మన్యమానః, శూలం, గృహీత్వా, సురేన్ద్రమిన్ద్రం ప్రతి, అభ్యపతత్, అభిముఖమగాత్, యథా, మహాపురుషం భగవన్తం ప్రతి, అప్సు ప్రళయోదకే, కైటభాఖ్యోఽసుర, స్తద్వత్ ॥ ౧ ॥ తతః, అసురేన్ద్రో, వీరో వృత్రః, ప్రళయకాలవహ్నివ,

చ పారమేష్ఠ్యం న సార్వభౌమం న రసాధిపత్యం । న యోగసిద్ధీరపునర్భవం వా సమఞ్జస త్వా విరహయ్య కాఙ్క్షే ॥ ౨౫ ॥ అజాతపక్షా ఇవ మాతరం ఖగాః స్తన్యం యథా వత్సతరాః క్షుధార్తాః । ప్రియం ప్రియేవ వ్యుషితం విషణ్ణా మనోఽరవిన్దాక్ష దిదృక్షతే త్వామ్ ॥ ౨౬ ॥ మమోత్తమశ్లోకజనేషు సఖ్యం సంసారచక్రే భ్రమతః స్వకర్మభిః । త్వన్మాయయాఽఽత్మాత్మజదారగేహేష్వాసక్తచిత్తస్య న నాథ భూయాత్ ॥ ౨౭ ॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే షష్ఠస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః ॥

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం జిహాసుర్నృప దేహమాజౌ మృత్యుం వరం విజయాన్మన్యమానః । శూలం ప్రగృహ్యాభ్యపతత్సురేన్ద్రం యథా మహాపురుషం కైటభోఽప్సు ॥ ౧ ॥ తతో యుగాన్తాగ్నికఠోరజిహ్వమావిధ్య శూలం తరసాఽసురేన్ద్రః । క్షిప్త్వా మహేన్ద్రాయ వినద్య వీరో హతోఽసి పాపేతి రుషా జగాద ॥ ౨ ॥ ఖ ఆపతత్తద్విచలద్గ్రహోల్కవన్నిరీక్ష్య దుష్ప్రేక్ష్యమజాతవిక్లబః । వజ్రేణ వజ్రీ శతపర్వణాఽచ్ఛినద్భుజం చ తస్యోరగరాజభోగమ్ ॥ ౩ ॥ ఛిన్నైకబాహుః పరిఘేణ వృత్రస్సంరబ్ధ ఆసాద్య గృహీతవజ్రమ్ । హనౌ తతాడేన్ద్రమథామరేభం వజ్రం చ హస్తాన్న్యపతన్మఘోనః ॥ ౪ ॥ వృత్రస్య కర్మాతిమహాద్భుతం తత్సురాసురాశ్చారణసిద్ధసంఘాః । అపూజయంస్తత్పురుహూతసంకటం నిరీక్ష్య హా హేతి చచుక్రుశుర్భృశమ్ ॥ ౫ ॥ ఇన్ద్రో న వజ్రం జగృహే విలజ్జితశ్చ్యుతం స్వహస్తాదరిసన్నిధౌ పునః । తమాహ వృత్రో హర ఆత్తవజ్రో జహి స్వశత్రుం న విషాదకాలః ॥ ౬ ॥ యుయుత్సతాం కుత్రచిదాతతాయినాం జయస్సదైకత్ర న వై పరాత్మనామ్ । వినైకముత్పత్తి

త్కఠోరా దుస్సహా, జిహ్వా శిఖా, యస్య, తచ్ఛూలమావిధ్య భ్రామయిత్వా, క్రోధేన, మహేన్ద్రాయ క్షిప్త్వా, వినద్య సింహనాదం కృత్వా హే పాప హతోఽసీతి జగాద ॥ ౨ ॥ తతో, వజ్రీ ఇన్ద్రః, ఖే ఆకాశే, ఆపతత్ ఆగచ్ఛత్, విచలత్ పరిభ్రమచ్చ, గ్రహోల్కావ, ద్దుష్ప్రేక్షం దుర్నిరీక్షం చ, యచ్ఛూలం, గ్రహశ్చ ఉల్కా చ - ఇతి ద్వన్ద్వాద్వతిః - గ్రహాస్సూర్యాః - ఉల్కా - అఙ్గారాః - తచ్ఛూలం, తథా, తస్య వృత్రస్య - ఉరగరాజభోగం వాసుకిదేహాకారం - భుజం చ అజాతవిక్లబః అనుదితాధైర్యస్సన్, శతం పర్వాణి యస్య, తేన వజ్రేణ - అచ్ఛినత్ - అద్భుతం యథా భవతి తథేతి క్రియావిశేషణం - శూలవిశేషణం భుజవిశేషణం వా ॥ ౩ ॥ తతో - వృత్రః - ఛిన్నః - ఏకః బాహుః యస్య - అతఏవ - సంరబ్ధః నితరాం క్రుద్ధః - గృహీతవజ్రమిన్ద్రమాసాద్య - పరిఘేణ ఆయుధవిశేషేణ - తతాడ - అథ - అమరేభం ఐరావతం చ - తతాడ - ఏవం తాడితస్య మఘోన - ఇన్ద్రస్య, హస్తాద్, వజ్రాయుధం - న్యపతత్ విగళితమభూత్ ॥ ౪ ॥ తత్ - వృత్రస్య - మహాదద్భుతం చ - కర్మ నిరీక్ష్య - సర్వే సురాదయః అపూజయన్ - అహో ఏతస్య పరాక్రమ ఇతి బహ్వమన్యన్త - తథా, పురుహూతస్యేన్ద్రస్య - సంకటం - నిరీక్ష్య - భృశం - హా హేతి విచుక్రుశుః - భృశమితి సంకటవిశేషణం వా ॥ ౫ ॥ తత ఇన్ద్రః - స్వహస్తాత్ - శత్రుసన్నిధౌ - చ్యుతం, వజ్రాయుధం - అతఏవ - లజ్జితః పునర్నజగృహే న గృహీతవాన్ - తమగృహీతవజ్రమిన్ద్రం - వృత్ర, ఆహ బభాషే ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ హర ఇత్యాదినా ॥ అముష్య పరాజయ ఇత్యత్రైన । హే హరే ఇన్ద్ర - పున, ర్గృహీతవజ్రస్త్వం, స్వశత్రుం మాం - జహి, అయం - విషాదకాలశ్శోకకాలో, న భవతి ॥ ౬ ॥ నను పరాజయేన లజ్జితోఽహం యోద్ధుం నోత్సహే ॥ తత్రాహ ॥ యుయుత్సతామితి ॥ ఆతతాయినాం జి

భూం సతాం, యుయుత్సతాం యోద్ధుమిచ్ఛూనాం పుంసాం, సదా, సర్వత్ర చ, జయో - న వై న భవతి - కింతు కుత్రచిదేవ కస్మింశ్చిద్దేశే కాల ఏవ - జయో భవతీత్యర్థః - తత్ర హేతుం వదన్ పుంసో విశినష్టి। పరాత్మనామితి। పరః పరమపురుషః - ఆత్మా అన్తః ప్రవిశ్య తత్తత్కర్మానుసారేణ నియన్తా - ఏషాం కర్మవశ్యత్వాత్పరమపురుషనియామ్యత్వాచ్చ తత్తద్దేశకాలకర్మానురూపసుఖదుఃఖాదిఫలానుభవాయ జయాపజయావీశ్వరకారితావితి న తత్ర లజ్జాశోకౌ కర్తవ్యావితి భావః - సర్వస్య నియన్తురకర్మవశ్యస్య పరమపురుషస్య తు సర్వత్ర సర్వదా జయ ఏవ భవతీత్యాహ ॥ వినేతి॥ ఏకం పరమపురుషం వినాఽన్యేషాం పుంసాం సర్వత్ర సర్వదా జయ ఏవ - న భవతి - పరమపురుషస్య తు భవతీత్యన్వయః - తత్ర హేతుం వదంస్తం విశినష్టి॥ జగదుత్పత్తిస్థితిలయానామీశ్వరం కర్తారం - తదుపయుక్తో గుణ ఉచ్యతే - సర్వజ్ఞమితి - అనేకకర్మసంకుచితజ్ఞానజీవవ్యావృత్తిః - అనేనాకర్మవశ్యత్వమప్యుక్తం భవతి - తత్ర జీవకర్మానుసారేణోత్పత్త్యాదికర్తృత్వేఽపి రహాదకర్మవశ్యత్వాచ్చ తస్య దేశకాలనిమిత్తకర్మాయత్తకర్తృన్తరత్రయుక్తజయాపజయౌ న స్తః - కింతు - సర్వత్ర సర్వదా జయ ఏవేతి భావః - యది జగదుత్పత్త్యాదికకర్తా పరమపురుషస్తర్హి కిముపాదానకారణం జగతస్తత్రాహ॥ ఆద్యమితి॥ ఆదౌ భవమాద్యం - కారణత్వేనావస్థితం - ఉపాదానకారణమపి స ఏవేతి భావః - లోకే పటాద్యుపాదానకారణస్య తన్త్వాదేరపి కారణాన్తరదర్శనాత్కారణస్యాపి తస్య కారణాన్తరం సంభావ్యేతేత్యాశఙ్కాం నిరాకుర్వన్విశినష్టి॥ సనాతనమితి॥ నిత్యమిత్యర్థః - కార్యం హ్యనిత్యం, స తు నిత్యః - కారణాన్తరరహిత ఇత్యర్థః ❁॥ ౭॥ ❁ తస్యాకర్మవశ్యత్వేన యత్స్వాతన్త్ర్యముక్తం తద్దృష్టాన్తోదాహరణముఖేన ప్రపఞ్చయతి॥ లోకా ఇతి॥ సపాలాః పాలకైః బ్రహ్మాదిభిః సహితాః - సర్వే లోకాః, వివశాః పరమపురుషవశం గతాః, యస్య పరమపురుషస్య, వశే, వశ ఇచ్ఛా, "వశ కాన్తౌ" ఇతి ధాతుపాఠాత్, వశే ఇచ్ఛాయాం నిమిత్తభూతాయాం - శ్వసన్తి, స్వతన్త్రతదిచ్ఛానిమిత్తజీవనా ఇత్యర్థః॥ తథా చ శ్రుతిః "కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాద్యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యాత్" ఇతి - యథా - సిచా పాశేన బద్ధాః, ద్విజాః పక్షిణః - బన్ధయితుర్వశే శ్వసన్తి - తద్వత్ - స ఏవ - కాలః కాలరూపః, ఈశ్వరః, ఇహ, జయాఽపజయాదిషు, కారణం,

లయస్థితీశ్వరం సర్వజ్ఞమాద్యం పురుషం సనాతనమ్ ॥ ౭ ॥ లోకాస్సపాలా యస్యేమే శ్వసన్తి వివశా వశే। ద్విజా ఇవ సిచా బద్ధాస్స కాల ఇహ కారణమ్ ॥ ౮ ॥ ఓజస్సహో బలం ప్రాణమమృతం మృత్యుమేవ చ। తమజ్ఞాయ జనో హేతుమాత్మానం మన్యతే జడమ్ ॥ ౯ ॥ యథా దారుమయీ నారీ యథా యన్త్రమయో మృగః। ఏవం భూతాని మఘవన్నీశతన్త్రాణి విద్ధి భోః ॥ ౧౦ ॥ పురుషః ప్రకృతిర్వ్యక్తమాత్మా భూతేన్ద్రియాశయాః। శక్నువన్త్యస్య సర్గాదౌ న వినా యదనుగ్రహమ్ ॥ ౧౧ ॥ అవిద్వానేవమాత్మానం మన్యతేఽనీశమీశ్వరమ్ । భూతైస్సృజ

హేతుభూతః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ న కేవలం జయాపజయయోరేవ హేతుః - అపి త్వోజ ఆదీనామపి నిర్వాహక ఇత్యాహ ॥ ఓజ ఇ
తి॥ ఓజః [illegible] - సహో వేగః - బలం ధారణాసామర్థ్యం - ప్రాణో జీవనం - అమృతం మోక్షః - మృత్యుం [illegible]

తఏవా-నీశ్వర-మాత్మానం, అవిద్యావనజానన్ , ఈశ్వరం-మన్యతే-స్వాత్మానమీశ్వరం మన్యతేజన ఇతి శేషః,,పురుషః ప్రకృతిర్వ్యక్త,,మితి వ్యష్టిసృష్ట్యాదౌపరతః పురుషస్యప్రయోజకత్వం, ప్రకృత్యాదీనాం తత్తద్వ్యాపారం ప్రతిప్రయోజ్యకర్తృత్వంచోక్తం-తదేవప్రపఞ్చయతి॥భూతై రిత్యర్ధేన॥స్వయమాత్మా ప్రయోజకకర్తా స్వేనేత్యర్థః-భూతైః పృథివ్యాదిభిస్స్వానుగృహీతైః - భూతగ్రహణం ప్రకృత్యాదీనామప్యుపలక్షణం- ప్రకృత్యాదిభిస్స్వానుప్రవేశాహితశక్తిభి-ర్భూతాని దేవమనుష్యాదివ్యష్టిభూతాని-సృజతి తథా-తై రేవభూతై - ర్భూతాని-గ్రసతేచ-వ్యష్టిసృష్టేస్సద్వారకత్వకథనేనసమష్టిరద్వారికేతిసూచితం,,అనేనజీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరోది,,తి,శ్రుత్యర్థోఽత్రానుసంధేయః॥౧౨॥

అస్త్వేవం-తథాపి-పరాజితోఽహంపునరాత్మనోనజయంసంభావయామీత్యత్రాహ॥ ఆయురితి॥ హియస్మా-దీశ్వరాయత్తాస్వస్వకర్మానుగుణదేవమనుష్యాదిసృష్టి స్తస్మా - దాయురాదయోఽపితదాయత్తా - నియతదేశకాలపరిణామకర్మానుగుణాః-పురుషస్య-యాఆశిషః- స్తాస్సర్వాః - తత్కాలేఽఉచితకాలే-త త్తత్కర్మఫలానుభవదశాయామిత్యర్థః, భవన్త్యేవ, తత్రదృష్టాన్తః॥యథేతి॥యథా, అనిచ్ఛోః-మరణదారిద్ర్యాదికమనిచ్ఛతోపిపుంసః-తద్విపర్యయాః ఆయురాదివిపర్యయాః-మరణదారిద్ర్యాపకీర్తిప్రభృతయో-భవన్తి, తథాఆయురాదయోఽపీత్యర్థః - తత్రాయుర్జీవనం, శ్రీస్సంపత్, ఐశ్వర్యం ప్రభుత్వం, యద్వా, ఐశ్వర్యంసంపత్-శ్రీః తేజః-భగవత్సహాయస్యతవాధునాఆయురాదయోభవేయురేవేతిభావః ॥౧౩॥ యతఏవసర్వమీశ్వరాయత్తంకర్మానుగుణంచ, అతఏవ-నవిక్రియేతవివేకీత్యాహ॥తస్మాదితి॥యస్మాత్సర్వమాయురాదికమీశ్వరాయత్తంకర్మానుగుణంవిపర్యయవద్భవతి-తస్మా-ద్వివేకీ - కీర్త్యకీర్త్యోః-జయాపజయయో- స్తథా-మరణజీవనయోశ్చనిమిత్తయో-ర్యౌ, సుఖదుఃఖే, తాభ్యాం, కీర్త్యాదినిమిత్తసుఖాదినా, వికారంనప్రాప్నుయాదిత్యర్థః॥౧౪॥ కించ, భగవదుక్తరీత్యామదుక్తరీత్యాచయుక్తైరేవనిరతిశయపురుషార్థత్వా దనభిసంహితఫలసఙ్గకర్తృకస్యయుద్ధాదికర్మ

తిభూతాని గ్రసతేతాని తైస్స్వయమ్ ॥౧౨॥ఆయుశ్శ్రీః కీర్తిరైశ్వర్యమాశిషః పురుషస్యయాః। భవన్త్యేవహి తత్కాలేయథాఽనిచ్ఛోర్విపర్యయాః॥౧౩॥తస్మాదకీర్తియశసోర్జయాపజయయోరపి। సమస్స్యాత్సుఖదుఃఖాభ్యాం మృత్యుజీవితయోరపి॥౧౪॥సత్త్వంరజస్తమఇతి ప్రకృతేర్నాత్మనో గుణాః। తత్రసాక్షిణమాత్మానంయోవేదసనబధ్యతే॥౧౫॥పశ్యమాంనిర్జితంశత్రువృక్ణాయుధభుజంమృధే। ఘటమానంయథాశక్తితవప్రాణజిహీర్షయా॥ ౧౬॥ ప్రాణగ్లహోఽయంసమరఇష్వక్షోవాహనాసనః। అత్రనజ్ఞాయతేఽముష్యజయోఽముష్యపరాజయః ॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ఇన్ద్రోవృత్రవచశ్శ్రుత్వాగతాళీకమపూజయత్। గృహీతవజ్రః ప్రహసంస్తమాహవిగతస్మయః ॥ ౧౮ ॥ ఇన్ద్రఉవాచ॥అహోదానవసిద్ధోఽసియస్యతేమతిరీదృశీ। భక్తస్సర్వాత్మ

ణఃఆయురాద్యానుషఙ్గికఫలప్రాపణద్వారా తత్సాధనత్వాచ్ఛోక్తవిధయుద్ధకర్మకుర్వన్ దేహావసానేముక్తోఽపిభవతీత్యాహ ॥ సత్త్వమితి ॥ సత్త్వాదయో-నా - త్మనోజీవస్య-గుణాఃకిన్తు-ప్రకృతేరేవగుణాఇతినిర్వివాదం-తత్ర-సత్త్వాదిగుణపరిణామరూపేదేహే - స్థిత-మాత్మానం-యఃపుమాన్-సాక్షిణంద్రష్టారం-మన్యతే-తత్కర్తృత్వం-దేహగతంమత్వా- ఆత్మానం - కర్తారంమన్యతఇత్యర్థః - సతునబధ్యతే-కింతు-సంసారబన్ధాన్ముక్తోభవతీతిభావః ॥ ౧౫॥ అస్మిన్నర్థేమామేవదృష్టాన్తభూతంపశ్యేత్యాహ ॥ పశ్యేతి॥ హేశత్రు-మృధేయుద్ధే-వృక్ణంఛిన్నం-ఆయుధం-త్రిశూలం-భుజశ్చ- యస్యతం, నిర్జితంపరాజితమపి-పున- స్తవ-ప్రాణాన్హర్తుమిచ్ఛయా, యథాశక్తి - ఘటమానంయతమానం, యుయుత్సుంమాం, పశ్య॥౧౬॥ యదిమామనుజయోభవేత్తర్హియోత్స్యమీత్యాశఙ్కమానంప్రవదన్ సమరంద్యూతత్వేనరూపయతి॥ప్రాణగ్లహఇతి॥ గృహ్యతఇతిగ్లహఃజితేనగృహ్యమాణఃపణః ప్రాణఏవగ్లహోయస్మిన్-వాహనానిహస్త్యశ్వరథాదీన్యేవ, అసనాని, అస్యన్తేక్షిప్యన్తేఇతస్తతశ్చాల్యన్తఇత్యసనానిఫలకాయస్మిన్, ఇషవశ్శరాఏవ, అక్షాఃదేవనాక్షా,యస్మిన్, సోఽయం, ద్యూతసదృశస్సంగ్రామః, అత్రద్యూతతుల్యేసంగ్రామే, కస్యజయః, కస్యవాపరాజయః, ఇతినజ్ఞాయతే, ద్యూతఇవజయపరాజయౌతావదుర్జ్ఞేయావిత్యర్థః, ఇత్థంతులోకదృష్ట్యోక్తం, మయానూనంభగవత్సహాయస్యతవజయఏవనిశ్చితఇతిభావః॥౧౭॥ ఏవంతత్త్వకథనేనయుద్ధాయప్రోత్సాహితఉపాత్తవజ్రశ్శక్రస్తమబభాష ఇత్యాహ మునిః॥ఇన్ద్రఇతి॥గతాళీకంనిష్కపటం, వృత్రస్య, వచ, ఆకర్ణ్య, అపూజయత్ బహ్వమన్యత, స్వీకృతవజ్రాయుధశ్శక్రో, విగతస్మయః, జ్ఞానినామియంరీతిరిత్యాశ్చర్యరహితః-ప్రహసన్, సావధానంస్వవచస్సమాకర్ణయేతి ప్రహసంస్తంవృత్రమువాచ॥౧౮॥ఉక్తిమేవాహ, అహోఇత్యాదినా॥ జ్ఞాతకోదణ్డో రైరిత్యన్తేన॥ హేదానవ, త్వం, సిద్ధోఽసికృతకృత్యోఽసి, సిద్ధోఽహమితికథంత్వయాజ్ఞాతస్తత్రాహ ॥ యస్య, తేతవ, ఈదృశీ, మతి, ర్వర్తతే, కించ, సిద్ధత్వోపాదికాఽనన్యాప్త

గవద్భక్తిరేవ సాధనతయా స్తీత్యాహ॥ భక్త ఇతి॥ త్వం, సర్వాత్మనా ఉపాయోపేయాదిభావేన, జగదీశ్వరమన్తరాత్మాన, మతఏవ, సుహృదం, పరదైవతమాశ్రయం, భగవన్తం, భక్తః, ఆస్థత్వాత్-స్థిరభక్తః, సేవితవాన్ ॥ ౧౯ ॥ కించ, జనాన్మోహయతీతి తథా, తాం, వైష్ణవీం, మాయాం, భవా, నతార్షీత్, కుతః, యద్యస్మాత్, భవాన్, ఆసురంభావం తామసత్వం, విహాయ మహాపురుషతాం శ్రేష్ఠపురుషతాం-సత్త్వోత్తరపురుషతామితియావత్-గతః ప్రాప్తవాన్ ॥ ౨౦ ॥ కించేదమహదాశ్చర్యం ఖలు-కింతత్-యద్రజఃప్రకృతేః రాజసస్వభావస్య, తవ-సర్వాత్మని-షాడ్గుణ్యపూర్ణే-వాసుదేవే-నిశ్చయమతి, రవస్థితేతియత్ ॥ ౨౧ ॥ అతఏవ నతవైశ్వర్యకైవల్యాదిషు మతిరిత్యాహ॥ యస్యేతి॥ నిశ్రేయసేశ్వరే మోక్షాధిపతౌ, ఆశ్రితానాం సంసృతిబన్ధహారిణి-భగవతి-యస్యపుంసో భక్తిః-తస్య, అమృతాంభోధౌ బ్రహ్మానన్దసముద్రే-విక్రీడతః విహరతః పుంసః-క్షుద్రైస్తుచ్ఛైః-ఖాతకోదకైః గర్తోదకతుల్యైః, స్వైశ్వర్యకైవల్యాదిసుఖైః-కిం, తానితస్యతుచ్ఛానీతిభావః ॥ ౨౨ ॥ ఏవం పరస్పరం బ్రువాణావపీన్ద్రవృత్రౌ యుయుధాతే ఇత్యాహ మునిః॥ ఇతీతి॥ ఇతీత్థం, ధర్మజిజ్ఞాసయా భగవద్ధర్మవిచారేణ-తత్త్వాపూర్వమిత్యర్థః - బ్రువాణౌ భాషణౌ-యుధాం యోద్ధౄణాం-పతీ ముఖ్యౌ- అపారవీర్యౌ-ఇన్ద్రవృత్రౌ-హేనృప-యుయుధాతే యుద్ధం కృతవన్తౌ ॥ ౨౩ ॥ తదేవాహ॥ ఆవిధ్యేతి॥ అరిన్దమో వృత్రః-కార్ష్ణాయ-సంకృష్ణలోహమయం, ఘోరం, పరిఘం-వామహస్తేన-విధ్య భ్రామయిత్వా-ఇన్ద్రాయ-ప్రాహిణోత్ ప్రచిక్షేప-హేమారిష శ్రేష్ఠరాజన్ ॥ ౨౪ ॥ సదేవః ఇన్ద్రస్తు-వృత్రస్య-పరిఘం, కరభోపమం దిగ్గజశుణ్డాతుల్యం- కరం వా మహస్తం చ-యుగపదేవ-శతపర్వణా వజ్రే

నాఽఽత్మానం సుహృదం హరిమీశ్వరమ్ ॥ ౧౯ ॥ భవానతార్షీన్మాయాం వై వైష్ణవీం జనమోహినీమ్। యద్విహాయాసురం భావం మహాపురుషతాం గతః ॥ ౨౦ ॥ ఖల్విదం మహదాశ్చర్యం యద్రజఃప్రకృతేస్తవ। వాసుదేవే భగవతి సత్త్వాత్మని దృఢా మతిః ॥ ౨౧ ॥ యస్య భక్తిర్భగవతి హరౌ నిశ్శ్రేయసేశ్వరే। విక్రీడతోఽమృతాంభోధౌ కింక్షుద్రైః ఖాతకోదకైః ॥ ౨౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇతి బ్రువాణావన్యోన్యం ధర్మజిజ్ఞాసయా నృప। యుయుధాతే మహావీర్యావిన్ద్రవృత్రౌ యుధాం పతీ ॥ ౨౩ ॥ ఆవిధ్య పరిఘం వృత్రః కార్ష్ణాయసమరిన్దమః। ఇన్ద్రాయ ప్రాహిణోద్ఘోరం వామహస్తేన మారిష ॥ ౨౪ ॥ స తు వృత్రస్య పరిఘం కరం చ కరభోపమమ్। చిచ్ఛేద యుగపద్దేవో వజ్రేణ శతపర్వణా ॥ ౨౫ ॥ దోర్భ్యాముత్కృత్తమూలాభ్యాం బభౌ రక్తస్రవోఽసురః। ఛిన్నపక్షో యథా గోత్రః ఖాద్భ్రష్టో వజ్రిణా హతః ॥ ౨౬ ॥ కృత్వాధరాం హనుం భూమౌ దైత్యో దివ్యుత్తరాం హనుమ్। నభోగమ్భీరవక్త్రేణ లేలిహోల్బణజిహ్వయా ॥ ౨౭ ॥ దంష్ట్రాభిః కాలకల్పాభిర్గ్రసన్నివ జగత్త్రయమ్। అతిమాత్రమహాకాయ ఆక్షిపంస్తరసా గిరీన్ ॥ ౨౮ ॥ గిరిరాట్పాదచారీవ పద్భ్యాం నిర్దరయన్మహీమ్। జగ్రాస స సమాసాద్య వజ్రిణం సహవాహనమ్॥ మహాప్రాణో మహావీర్యో మహాసర్ప ఇవ ద్విపమ్ ॥ ౨౯ ॥ వృత్రగ్రస్తం సమాలక్ష్య సప్రజాపతయస్సురాః। హా కష్టమితి నిర్విణ్ణాశ్చుక్రుశుస్సమహర్షయః ॥ ౩౦ ॥ నిగీర్ణోఽప్యసురేన్ద్రేణ న మమారోదరం గతః। మహాపురుషసన్నద్ధో యోగమాయాబలేన చ ॥ ౩౧ ॥ భిత్త్వా వజ్రేణ తత్కుక్షిం నిష్క్ర

ణ-చిచ్ఛేద భిన్నవాన్ ॥ ౨౫ ॥ ఉత్కృత్తం ఛిన్నం-మూలం-యయోః-తాభ్యాం-బాహుభ్యాం-రక్తం స్రవతీతి రక్తస్రవః, అసురో వృత్రః-బభౌ రరాజ-యథా గోత్రో గిరిః-వజ్రిణా ఇన్ద్రేణ-ఛిన్నౌ పక్షౌ యస్య తాదృశః-ఖాదాకాశాత్-భ్రష్టో గళితః-హతస్సన్-భాతి తద్వత్ ॥ ౨౬ ॥ సదైత్యో వృత్రః-అధరాం హనుం-భూమౌ-ఉత్తరాం హనుం-దివి-కృత్వా నిధాయ-నభోవద్గమ్భీరేణ-వక్త్రేణ లేలిహస్సర్పః, పునఃపునరతిశయేన వా లేఢీతి లేలిహః-యఙ్లుగన్తాత్పచాద్యచ్ తద్వ-దుల్బణయా ఉగ్రయా-జిహ్వయా-సవాహనమైరావతసహితం, వజ్రిణం ఇన్ద్రం-మాసాద్య ప్రాప్య జగ్రాస నిగీర్ణవాన్ ॥ కథంభూతస్సన్, కాలకల్పాభిర్మృత్యుతుల్యాభి-ర్దంష్ట్రాభి, ర్జగత్త్రయం - గ్రసన్నివ-అతిమాత్రోఽత్యుచ్ఛ్రితో, మహాన్ దేహో యస్య-అతఏవ తరసా బలేన, గిరీన్, ఆక్షిపన్, ఇతస్తతశ్చాలయన్-పాదచారీ, పర్వతరాడివ, పద్భ్యాం-మహీం, నిర్దరయన్ చూర్ణయన్, పద్భ్యాం గిరీనాక్షిపన్మహీం నిర్దయం స్యైతివా ఽన్వయః-మహాప్రాణో మహాబలః-మహావీర్యః మహాప్రభావః, సర్పో-ద్విపమివ గజమివ, జగ్రాసేతి దృష్టాన్తోఽభూతః ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ వృత్రేణ -గ్రస్తం-తమిన్ద్ర-మాలక్ష్య దృష్ట్వా - బ్రహ్మాదిభి, ర్మహర్షిభిశ్చ - సహితాస్సర్వే-సురాః అద్యేన్ద్రస్య కష్టం ప్రాప్తమితి, నిర్విణ్ణాశ్చిన్తాక్రాన్తాః-చుక్రుశుః ॥ ౩౦ ॥ అసురేన్ద్రేణ, నిగీర్ణోఽపీన్ద్ర-నమమార నమృతః-కింతూ, దరం ప్రవిష్టో-మహాపురుషేణ భగవతా, సన్నద్ధో రక్షితః-మహాపురుషేణ నారాయణకవచాత్మకేన - సన్నద్ధో దంశితో వా-భగవన్మాయాబలేన యోగమాయాబలోపబృంహితేనేత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ వజ్రేణ, తస్య-కుక్షిం-భిత్త్వా, విభుః బలభిత్ ఇన్ద్రః, కుక్షే-ర్వినిష్క్రమ్య, ఓజసా బలేన,

గిరేస్సః, శృఙ్గమివ, శత్రోర్వృత్రస్య, శిరః, ఉచ్చకర్త చిచ్ఛేద ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ అతిపీవరాం వృత్రస్య కన్ధరాం కియతా కాలేన చిచ్ఛేదేత్యత్రాహ ॥ వజ్రస్త్వితి ॥ ఆశువేగః తీక్ష్ణధారో, వజ్రో వజ్రాయుధం- తస్య వృత్రస్య, కన్ధరం కణ్ఠం, పరం స్త్వమార్షం- సమన్తాత్ కన్ధరాయాస్సమన్తాత్- పరివర్తమానః, కృన్తన్ ఛిన్దన్ - వార్త్రఘ్నహత్యే వృత్రహత్యాసంబన్ధిని- జ్యోతిషామయనే సంవత్సరే యోఽహ్నాం షష్ట్యుత్తరత్రిశతసంఖ్యాకానాం -గణస్తేన- తావతా కాలేనేత్యర్థః, న్యపాతయత్ -శిరో భూమౌ న్యపాతయదిత్యర్థః, జ్యోతిషాం సూర్యాదీనా-మయనం దక్షిణోత్తరగతిః, తదాత్మకే సంవత్సర ఇత్యర్థః, వార్త్రఘ్నహత్య ఇత్యనేన కార్త్స్న్యేన సంవత్సరసంబన్ధిత్వం వృత్రహత్యాయాస్సూచితమ్ ❁॥ ౩౩ ॥❁ తదా వృత్రశిరశ్ఛేదనానన్తరం, ఖేదివి- దేవదున్దుభయో- దధ్వనుః- మహర్షీణాం సంఘైస్సహితాః - గన్ధర్వాస్సిద్ధాశ్చ, వార్త్రఘ్నలిఙ్గైః వృత్రహన్తుర్వీర్యప్రకాశకైః, మన్త్రైః, తమిన్ద్రం, అభిష్టువానాః అభిస్తువన్తః, ముదా హర్షేణ, కుసుమైః, అభ్యవర్షన్ ❁॥ ౩౪ ॥❁ హే అరిన్దమ, వృత్రస్య, దేహాన్నిర్గత- మాత్మజ్యోతిః జ్యోతీరూపః స్వప్రకాశరూప ఆత్మా, సర్వలోకానాం, పశ్యతాం సతాం -అలోకం ప్రాకృతలోకవిలక్షణం శ్రీవైకుణ్ఠం, సమపద్యత- స్వం లోకమితి పాఠే, ముక్తానాం స్వతః ప్రాప్తం స్థానమిత్యర్థః ❁॥ ౩౫ ॥❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవం వృత్రవధేన సర్వే నివృత్తాః స్వస్వస్థానాని జగ్మురిత్యాహ మునిః ॥ వృత్ర ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే భూరిద ఏవం- వృత్రే హతే సతి- శక్రం వినా సర్వే- లోకపాలైస్సహితాః- లోకాః- సద్య ఏవ- విజ్వరా విగతాధయః - అత ఏవ- నిర్వృతాని సుఖితాని-

---

మ్యబలభిద్విభుః। ఉచ్చకర్త శిరశ్శత్రోర్గిరేశ్శృఙ్గమివౌజసా ॥ ౩౨ ॥ వజ్రస్తు తత్కన్ధరమాశువేగః కృన్తన్ సమన్తాత్పరివర్తమానః। న్యపాతయత్తావదహర్గణేన యో జ్యోతిషామయనే వార్త్రహత్యే ॥ ౩౩ ॥ తదా చ ఖేదున్దుభయో వినేదుర్గన్ధర్వసిద్ధాస్సమహర్షిసంఘాః। వార్త్రఘ్నలిఙ్గైస్తమభిష్టువానా మన్త్రైర్ముదా కుసుమైరభ్యవర్షన్ ॥ ౩౪ ॥ వృత్రస్య దేహాన్నిష్క్రాన్తమాత్మజ్యోతిరరిన్దమ। పశ్యతాం సర్వలోకానామలోకం సమపద్యత ॥ ౩౫ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, ద్వాదశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ వృత్రే హతే త్రయో లోకా వినా శక్రేణ భూరిద। సపాలా హ్యభవన్సద్యో విజ్వరా నిర్వృతేన్ద్రియాః ॥ ౧ ॥ దేవర్షిపితృభూతాని దైత్యా దేవానుగాస్స్వయమ్। ప్రతిజగ్ముస్స్వధిష్ణ్యాని బ్రహ్మేశేన్ద్రాదయస్స్వయమ్ ॥ ౨ ॥ రాజోవాచ ॥ ఇన్ద్రస్యానిర్వృతేర్హేతుం శ్రోతుమిచ్ఛామ్యహం మునే। యేనాసన్సుఖినో దేవా హరేర్దుఃఖం కుతోఽభవత్ ॥ ౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ వృత్రవిక్రమసంవిగ్నాస్సర్వే దేవాస్సహర్షిభిః। తద్వధాయార్థయన్నిన్ద్రం నైచ్ఛద్భీతో బృహద్వధాత్ ॥ ౪ ॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ ॥ స్త్రీభూజలద్రుమైరేనో విశ్వరూపవధోద్భవమ్। విభక్తమనుగృహ్ణద్భిర్వృత్రహత్యాం క్వ మార్జ్మ్యహమ్ ॥ ౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఋషయస్తదుపా

న్ద్రియాణి అన్తర్బాహ్యేన్ద్రియాణి- యేషాం- తాదృశాః- అభవన్ బభూవుః ❁॥ ౧ ॥❁ తతో దేవాశ్చ- ఋషయశ్చ- పితరశ్చ భూతాని చ- తథా- దైత్యాః- దేవాశ్చ- తదనుగాశ్చ తథా, బ్రహ్మా చతుర్ముఖశ్చ - ఈశో రుద్రశ్చ, ఇన్ద్రశ్చ, ఆదిశబ్దాదన్యే చ- స్వస్వస్థానాని ప్రతి- స్వయం జగ్ముః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ యదుక్తం- యచ్ఛక్రేణ వినా సర్వే లోకా విజ్వరా నిర్వృతేన్ద్రియా అభవన్నితి తత్రేన్ద్రస్యానిర్వృతౌ దేవానాం నిర్వృతౌ చ కారణం పృచ్ఛతి రాజా ॥ ఇన్ద్రస్యేతి ॥ హే మహామునే- ఇన్ద్రస్య- నిర్వృతౌ- హేతుం కారణం- శ్రోతు- మిచ్ఛామి, వృత్రవధ ఏవేతి చేత్- తర్హి తేనైవ దేవానామప్యనిర్వృతిర్భవేత్ - ఇదం తు కుతః- దేవానాం నిర్వృతిరిన్ద్రస్య దుఃఖమితి పృచ్ఛతి ॥ యేనేతి ॥ యేన వృత్రవధరూపేణ హేతునా- దేవా, స్సుఖిన ఆసన్, తస్మాదేవ హేతోః, ఇన్ద్రేణాపి- సుఖినా, భవితవ్యం, కుతః కస్మాద్ధేతోః- హరేరిన్ద్రస్య- దుఃఖ- మభవదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఏవం పృష్టో మునిరిన్ద్రస్యానిర్వృతౌ దేవానాం నిర్వృతౌ చ హేతుం వక్తుం తావద్వృత్రవధోద్యోగకాలికం దేవానాం వృత్తాన్తమాహ ॥ వృత్రేతి ॥ వృత్రస్య పరాక్రమేణ- భీతాః, సర్వే దేవాః- ఋషిభిస్సహ- వృత్రవధార్థ- మిన్ద్ర- మార్థయన్ ప్రార్థయన్త- పరస్మైపదమార్షం- ఏవం ప్రార్థితోఽపీన్ద్రో - బృహద్వధాద్బ్రహ్మవధా- త్పూర్వం కృతాద్విశ్వరూపవధాత్- కరిష్యమాణవృత్రవధాద్వా- భీతస్సన్, నైచ్ఛత్ ❁॥ ౪ ॥❁ ఏతదిన్ద్రోక్తిముఖేన విశదయన్ ॥ స్త్రీతి ॥ విశ్వరూపవధోద్భవ- మేనః పాపం, మా, మనుగృహ్ణద్భిః స్త్రీభూమిజలద్రుమైశ్చతుర్భి- ర్విభక్తం విభజ్య గృహీతం- అధునా- వృత్రహత్యాం, క్వకుత్ర, మార్జ్మి సంశోధయేయం, వృత్రహత్యోద్భవం పాపం క్వావస్థాప్యాహం శుద్ధో భవేయం, న క్వాపి- అతస్తం న హన్యామిత్యర్థః ❁॥ ౫ ॥❁ ఏవమిన్ద్రేణోక్తా ఋ

షయస్తం ప్రత్యూచురిత్యాహ మునిః॥ తదిన్ద్రస్యవచ, ఉపాకర్ణ్య, ఋషయో, మహేన్ద్రం ప్రతి-దం వక్ష్యమాణం వాక్యం, అబ్రువన్, ఋషీణామ్ ఉక్తిమేవాహ॥ యాజయిష్యామ ఇత్యాదినా, ఖలనిగ్రహేణేత్యన్తేన॥ హయమేధేన అశ్వమేధాఖ్యేన యాగేనకరణేన-త్వయాకర్త్రా, వయం, యాజయిష్యామః భగవన్తమితి శేషః - త్వం, మాస్మభైః భయం మాస్మ కార్షీః-తే తవ, భద్రమేవ, భవిష్యతి ॥౭॥ అశ్వమేధమాత్రేణ మత్పాపం కథం నివర్త్స్యత ఇతి శఙ్కమానం ప్రత్యాహుః॥ యహమేధేనేతి॥ పరమాత్మానం లోకత్రయమన్తః ప్రవిశ్య భర్తారమీశ్వరం సర్వస్య ప్రశాసితారం-స్వతేజసా దీప్యమానం, పరమపురుషం నారాయణం-హయమేధేన, ఇష్ట్వా ఆరాధ్య, కృత్స్నజగద్వధనిమిత్తాదపి, పాపాన్మోక్ష్యసే, కిముతవృత్రవధనిమిత్తాత్పాపాన్మోక్ష్యస ఇతీత్యర్థః॥ నామ్నోఽస్య యావతీశక్తిః పాపనిర్హరణే హరేః॥ తావత్కర్తుం నశక్నోతి పాతకం పాతకీజన,, ఇత్యుక్తరీత్యా స్మరణమాత్రమహాపాపనివర్తనశీలత్వాదినిరూపమహామహిమశాల్యనన్తనామ్నో భగవతస్తాదృశారాధనేన ధర్మప్రతిపక్షవృత్రవధమాత్రనిమిత్తం పాపం ననివర్తతే కిమిత్యభిప్రాయేణ పురుషం పరమాత్మానమిత్యాద్యనేకనామ్నాముపాదానమ్ ॥౭॥ ఏతదేవ విశదమాహుః॥ బ్రహ్మహేతి ద్వాభ్యాం॥ యస్య భగవతో, నామ్నః కీర్తనాదేవ-బ్రహ్మహన్తా ద్విజః, పితృహా, గోహా, మాతృహా, ఆచార్యహా, అఘవాన్, శ్వాదః శ్వపాకః-పుల్కసః పాపజాతిః ॥౮॥ తం మహానుభావమనన్తనామానం భగవన్తం, అస్మాభిరనుష్ఠితేన అనుష్ఠాపితేన, అశ్వమేధాఖ్యేన మహాయాగేన అస్మద్వాక్యమాత్రవిస్రమ్భయుక్తః, త్వం, బ్రాహ్మణశ్శరీరభూతం, చరాచరాత్మకం జగత్, హత్వాఽపి-పాపేన, నలిప్యసే-కింఖలనిగ్రహేణ, ఖలస్యదురాత్మనో వృత్రస్య, నిగ్రహేణ వధప్రయుక్తేన పాపేన, లిప్యసే కిం-నలిప్యస ఏవేత్యర్థః ॥౯॥ ఏవం విప్రైస్సంచోదితశ్శక్రస్తతో

కర్ణ్యను హెన్ద్ర మిదమబ్రువన్। యాజయిష్యామ భద్రం తే హయమేధేన మాస్మభైః ॥౭॥ హయమేధేన పురుషం పరమాత్మానమీశ్వరమ్। ఇష్ట్వా నారాయణం దేవం మోక్ష్యసేఽపి జగద్వధాత్ ॥౭॥ బ్రహ్మహా పితృహా గోఘ్నో మాతృహాఽఽచార్యహాఽఘవాన్। శ్వాదః పుల్కసకో వాఽపి శుద్ధ్యేరన్యస్య కీర్తనాత్ ॥౮॥ తమశ్వమేధేన మహామఖేన శ్రద్ధాన్వితోఽస్మాభిరనుష్ఠితేన। హత్వాఽపి సబ్రహ్మచరాచరం త్వం నలిప్యసే కిం ఖలనిగ్రహేణ ॥౯॥ ఏవం సంచోదితో విప్రైర్మరుత్వానహనద్రిపుమ్। బ్రహ్మహత్యా హతే తస్మిన్నాససాద వృషాకపిమ్ ॥౧౦॥ తయేన్ద్రస్స్మాసహత్తాపం నిర్వృతిర్నాఽముమావిశత్। హ్రీమన్తం వాచ్యతాం ప్రాప్తం సుఖయన్త్యపి నో గుణాః ॥౧౧॥ తాం దదర్శానుధావన్తీం చణ్డాలీమివ రూపిణీమ్। జరయా వేపమానాఙ్గీం యక్ష్మగ్రస్తామసృక్పటామ్ ॥౧౨॥ వికీర్య పలితాన్కేశాంస్తిష్ఠతిష్ఠేతి భాషిణీమ్। మీనగన్ధ్యసుగన్ధేన కుర్వతీం మార్గదూషణమ్ ॥౧౩॥ తతో గత్వా దిశస్సర్వాస్సహస్రాక్షో విశాంపతే। ప్రాగుదీచీం దిశం తూర్ణం ప్రవిష్టః ప్రాప్య మానసమ్ ॥౧౪॥ స ఆవసత్పుష్కరనాళతన్తూనలబ్ధభాగో యదిహాగ్నిదూతః। వర్షాణి సాహస్రమల

వృత్రం జఘాన, స చ తద్వధనిమిత్తేన పాపేన దుఃఖితశ్చాభూదిత్యాహ మునిః॥ ఏవమితి॥ ఏవం విప్రైః ఋషిభిస్సంచోదితః ప్రేరితః, సంబోధిత ఇతి పాఠే, సమ్యగ్బోధితో-మరుత్వానిన్ద్రో, రిపుం వృత్రం, అహనత్ హతవాన్ తస్మిన్వృత్రే, హతే సతి, బ్రహ్మహత్యా, వృత్రస్య బ్రాహ్మణత్వాత్ బ్రహ్మహత్యేత్యుక్తం, వృషాకపిమిన్ద్రం, ఆససాద, అన్వవర్తత ॥౧౦॥ తయా దేవాదిభిః కారితయా బ్రహ్మహత్యయా, స్వైత్యవధారణే, ఇన్ద్ర ఏవ, తాపమసహత, నాన్యః, అముమిన్ద్రం, నిర్వృతిస్సుఖం, నావిశత్, ఇన్ద్రస్సుఖీ నాభూత్, కింతు, దుఃఖమేవ ప్రాపేత్యర్థః, నను ధైర్యాదిగుణయుక్తస్య కుతో ననిర్వృతిస్తత్రాహ॥ హ్రీమన్తం లజ్జావన్తం, వాచ్యతాం నిన్ద్యతాం, ప్రాప్తం, గుణా ధైర్యాదయో, నసుఖయన్తి హి, హి శబ్దేన లోకపరిపాటిః ప్రదర్శ్యతే ॥౧౧॥ ఏవమిన్ద్రస్యానిర్వృతికారణమభిధాయ అథ తత్పాపనిస్తారప్రకారం వక్ష్యమాణస్తత్పాపనిమిత్తదుఃఖానుభవప్రకారమాహ॥ తామితి॥ తతస్తాం హత్యాం, ఇన్ద్రో, దదర్శ, కథంభూతాం, అనుసృత్య పృష్ఠతో, ధావన్తీం, చణ్డాలీమివ తద్వదవస్థితాం, రూపిణీం మూర్తిభూతాం, జరయా-వేపమానాని కమ్పమానాని-శిరఃపాణ్యాద్యఙ్గాని, యస్యాస్తాం, యక్ష్మగ్రస్తాం క్షయరోగవ్యాప్తాం-రక్తసటామ్ ॥౧౨॥ పలితాన్, కేశాన్, వికీర్య, క్వగచ్ఛసి, తిష్ఠతిష్ఠేతి, భాషమాణాం, మీనస్య మత్స్యస్యేవ, గన్ధో, యస్య, స మీనగన్ధిః, స చాసావసుశ్చ ప్రాణవాయుః, తస్య గన్ధేన-మార్గదూషణం, కుర్వతీమ్ ॥౧౩॥ తతః సహస్రాక్ష ఇన్ద్రః, నభః-సర్వా దిశశ్చ, గతః, భ్రమన్ క్వాపి విశ్రాన్తిమలభమాన ఇత్యర్థః, ప్రాగుదీచీం ఐశానీం, దిశం ప్రాప్య, తత్రాపి, మానసం సరః, ప్రవిష్టః ॥౧౪॥ స ఇన్ద్రః, పుష్కరనాళతన్తూన్ మానససరోవరస్థపుష్కరనాళస్య తన్తూనా-వసత్-సూక్ష్మరూపేణ తన్తూనాశ్రితో వా సేత్యర్థః,

౧౦॥ శ్లో॥ పా॥ సంబోధితో విప్రైః.

కథంభూతః, అలబ్ధః, భాగో యజ్ఞియభాగో, యేన, తాదృశః, కుతః, యద్యస్మాత్స్వయ-మగ్నిదూతః, అగ్నిర్దేవదూతః హవిర్భాగప్రాపకో యస్య తాదృశః, స్వదూతస్యాగ్నేర్హవిర్భాగప్రాపకస్య జలే ప్రవేశాభావాదలబ్ధభాగ ఇత్యర్థః, అన్తః పద్మనాళస్యాన్తః, అలక్షితః బ్రహ్మహత్యయా అలక్షితః అదృష్టః, బ్రహ్మవధనిమిత్తాత్పాపాన్మోక్షం మోక్షోపాయం, సంచిన్తయన్-సహస్రం-వర్షాణి, అవసదిత్యన్వయః ॥౧౪॥ యావదిన్ద్రః పద్మనాళతన్తూనావసత్, తావన్నహుషో రాజా, విద్యాతపోయోగైః, ర్మహాన్, అనుభావః ఇన్ద్రాధిపత్యప్రాపకం సామర్థ్యం, యస్య -తాదృశస్త్రిణాకం స్వర్గం, శశాస-ఇన్ద్రలోకాధిపత్యం కృతవానిత్యర్థః, అకం దుఃఖం న విద్యతే యస్మిన్ స నాకః భోగదేశః, భూమిపాతాళాన్తరిక్షభేదేన త్రివిధాస్సుఖానుభవదేశాః-తత్ర, తృతీయో నాకః స్వర్లోకః-తర్హి తస్మిన్ సతి కథమిన్ద్రస్య పునః స్వర్గప్రాప్తిస్తత్రాహ, స నహుషః, సంపదైశ్వర్యాభ్యాం భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధీన్ద్రాధిపత్యాభ్యాం, యో మదః, తేన-అన్ధా వివేకశూన్యా, బుద్ధిర్మతిర్యస్య-తాదృశః, ఇన్ద్రపత్న్యా శచ్యా హేతుభూతయా, తిరశ్చాం గతిం-సర్పయోనిం, నీతః ప్రాపితః-అత్రేదమాఖ్యానమవగన్తవ్యం, స్వర్లోకాధిపత్యం కుర్వన్నహుషః కదాచిదిన్ద్రాణీమువాచ, ఇన్ద్రస్త్వాపదహమతస్త్వం మాం భజేతి । తతస్తయాఽవేదితవృత్తాన్తో బృహస్పతిస్తామువాచ - ఇన్ద్రవదృషివాహ్యశిబికామారుహ్యాస్మద్గృహానాగచ్ఛసి చేత్త్వాం భజిష్యామీతి బ్రూహీతి తతో సా బ్రహ్మశాపాత్పతిష్యతీతి। తతస్సా తథైవోవాచ-తతస్స నహుషోఽగస్త్యాదిఋషీన్ బలాదానీయ స్వశిబికాం వాహయామాస-స తదా శీఘ్రం సర్ప సర్పేత్యగస్త్యం పదా పస్పర్శ - తేన సర్పో భవేతి శప్తో మహాసర్పోఽజగరోఽభూదితి ॥౧౫॥ తతః, ఇన్ద్రః-స్వర్గం-గతః ప్రాప్తః, కథంభూతః, బ్రహ్మగిరా బ్రాహ్మణవాక్యేన, ఉపహూతస్సన్, ఋతంభరః సత్యస్య భర్తా శ్రీమన్నారాయణః-తస్య, ధ్యానేన-నివారితం - అఘం బ్రహ్మహత్యారూపం-యస్య, తాదృశః, త

క్షితోఽబ్దసహస్రం చిన్తయన్నాత్మవధాద్విమోక్షమ్ ॥ ౧౪ ॥ తావత్త్రిణాకం నహుషశ్శశాస విద్యాతపోయోగబలానుభావః । స సమ్పదైశ్వర్యమదాన్ధబుద్ధిర్నీతస్తిరశ్చాం గతిమిన్ద్రపత్న్యా ॥౧౫॥ తతో గతో బ్రహ్మగిరోపహూత ఋతంభరధ్యాననివారితాఘః । పాపస్తు దిగ్దేవతయా హతౌజాస్తం నాభ్యభూదవితం విష్ణుపత్న్యా ॥ ౧౬ ॥ తం బ్రహ్మఋషయోఽభ్యేత్య హయమేధేన భారత। యథావద్దీక్షయాంచక్రుః పురుషారాధనేన హ ॥ ౧౭ ॥ అథేజ్యమానే పురుషే సర్వదేవమయాత్మని। అశ్వమేధే మహేన్ద్రేణ వితతే బ్రహ్మవాదిభిః ॥ ౧౮॥ స వై త్వాష్ట్రవధో భూయానపి పాపః పరంతప। నీతస్తేనైవ శూన్యాయ నీహారమివ భానునా ॥ ౨౦ ॥ స వాజిమేధేన యథోదితేన వితాయమానేన మరీచిమిశ్రైః। ఇష్ట్వాఽధియజ్ఞం పురుషం పురాణమిన్ద్రో మహానాస విధూతపాపః ॥౨౧॥ ఇదం మహాఖ్యానమశేషపాప్మనాం ప్రక్షాళనం తీర్థపదానుకీర్తనమ్। భక్త్యుచ్ఛ్రయం

మాగచ్ఛన్తం-దిగ్దేవతయా ప్రాగుదక్స్థితమానససరోవరస్థపద్మస్థయా దేవతయా-విష్ణుపత్న్యా శ్రీమహాలక్ష్మ్యా-అవితం రక్షితం-పద్మతన్తుమవసన్తమిన్ద్రం - అతఏవ-హత-మోజో బలం-యస్య - తాదృశః-పాపో నాభ్యభూత్-పద్మస్థా లక్ష్మీర్భగవద్ధ్యానపరత్వాదిన్ద్రం పాపాద్రరక్షేత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ అథ హత్యాన్తస్తారప్రకారమాహ ॥ తమిత్యాదినా స విధూతపాప ఇత్యన్తేన॥ తమాగతమిన్ద్రం - ఋషయో - ఽభ్యేత్యాగత్య - హే భారత, పురుషారాధనేన పరమపురుషారాధనరూపేణ-హయమేధేన-యథావిధి-దీక్షయాంచక్రుః, హయమేధం కర్తుం దీక్షితం కృతవన్త ఇత్యర్థః - హేతి హర్షే ఖేదే చ- అహో ఇన్ద్రస్యైవంవిధోఽనర్థ ఇతి ॥౧౭॥ అథ, బ్రహ్మవాదిభిః వేదవాదిభిః-ఋషిభిః ఆర్త్విజ్యం గతైః, ర్వితతే విస్తృతే యథావత్క్రియమాణే, అశ్వమేధే, ఇన్ద్రేణ యజమానేన సర్వదేవతానామన్తరాత్మభూతే-సర్వస్య ప్రశాసితరి-పరమపురుషే-ఇజ్యమానే ఆరాధ్యమానే సతి ॥ ౧౮ ॥ భూయానపి-స త్వాష్ట్రవధః-వృత్రవధనిమిత్తః - పాపః హే పరన్తప - తేనైవాశ్వమేధేన - శూన్యాయ నీతః ప్రాపితః - శూన్యతాం ప్రాప్త ఇత్యర్థః - యథా-భానునా సూర్యేణ - నీహారశ్శూన్యతాం ప్రాప్యతే తద్వత్ ॥ ౨౦ ॥ మరీచిమిశ్రైర్మరీచిసహితైః, ఋత్విగ్భిరిత్యర్థః, వితాయమానేనానుష్ఠీయమానేన-యథోక్తేన, హయమేధేన, అధియజ్ఞం యజ్ఞేషు ప్రధానతయా వర్తమానం, పురాణం పురుషమిష్ట్వా ఆరాధ్య, స వై ఇన్ద్రః, విధూతం నిరస్తం, వృత్రహత్యారూపం పాపం-యేన తాదృశః-మహాన్నిష్ప్రతి, పశుః అవాప్తరాజ్యసంపచ్చాసీత్ ॥ ౨౧ ॥ ఉక్తం వృత్రవధాఖ్యానపఠనశ్రవణాదిఫలం వదంస్తద్విశినష్టి ॥ ఇదమితి ॥ మహేన్ద్రస్య-మోక్షః బ్రహ్మవధనిమిత్తాత్పాపాన్మోక్షప్రతిపాదనం యస్మిన్-తం-మరుత్వతః ఇన్ద్రస్య - విశేషేణ జయస్తత్ప్రతిపాదనం యస్మిన్, తదిదం - మహాఖ్యానం-గుణవత్తరం-తదేవాహ-అశేషాణాం పాపానాం, ప్రక్షాళనం శోధకం-నివర్తకం-తత్ర హేతుః, తీర్థపదస్యానుకీర్తనం యస్మిన్ తాదృశం - కిం చ భక్త్యుచ్ఛ్రయం భగవద్భక్తేరుచ్ఛ్రయోఽభివృద్ధిర్యస్మాత్తథా

భూతం-తత్ర హేతుః-భక్తజనానాం భగవద్భక్తజనానామనువర్ణనం యస్మిన్-తత్ ॥౨౨॥ కించ ఇన్ద్రియం ఇన్ద్రస్య లిఙ్గమిన్ద్రియం- ఇన్ద్రః ప్రత్యగాత్మా - తస్య లిఙ్గం జ్ఞాపకం-తద్యాథాత్మ్యప్రతిపాదనయుక్తత్వాదస్యేతి భావః-యద్వా ఇన్ద్రస్యేదమిన్ద్రియం ,,ఇన్ద్రియమిన్ద్రలిఙ్గ ,, మితి సూత్రే ఇతికరణాదర్థాన్తరేఽపి తన్నిపాతనాభ్యుపగమాత్, యద్వా-ఇన్ద్రియశబ్దస్తత్ఫలసమ్పాదకే ఉపచారాద్వర్తతే, ఇన్ద్రియవృద్ధికరమిత్యర్థః -యద్వా, ఇన్ద్రః పరమేశ్వరః ,,ఇది పరమైశ్వర్యే,, ఇతి ధాతుపాఠాత్ - తేన జుష్టం ప్రీతివిషయత్వేన పరిగృహీతం-శ్రవణాదిద్వారా భగవత్ప్రీత్యాపాదకమిత్యర్థః-ధన్యం ధనప్రాప్తిసాధనం-యశస్కరం-నిఖిలానామఘానాం మోచనం యస్మాత్తథా- అశేషపాప్మనాం ప్రక్షాళనమిత్యనేన పాపవినాశకత్వముక్తం-అఖిలాఘమోచనమిత్యనేన తు పాపాశ్లేషకరత్వముక్తమిత్యతో న పౌనరుక్త్యం-స్వస్త్యయనం మఙ్గళావహం, తథా-ఆయుష్కరం-సర్వాణ్యేతాని ఫలాన్యస్యాఖ్యానస్య శ్రవణపఠనాదినా భవన్తి-న స్వరూపేణేత్యతో ఽవశ్యం ముక్తిఫలార్థిభిరేతదాఖ్యానపఠనాదికం కార్యమిత్యుక్తం పఠేయురిత్యర్థేన-యత ఇదముక్తఫలం - అథో అతః-బుధాస్సదా-పఠేయుః-పర్వణి పర్వణి ప్రతిపర్వం శృణ్వన్తు, శృణుయురిత్యర్థః ॥౨౩॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః.

,,అహం సమాధాయ మనో యథాఽఽహ సంకర్షణస్తచ్చరణారవిన్దే ,, ఇత్యనేన వృత్రవాక్యేన తస్య సంకర్షణోపదేశావగతస్వాత్మపరమాత్మాదియాథాత్మ్యవత్త్వముక్తం-తదవిస్తరేణ శుశ్రూషుః పృచ్ఛతి రాజా॥ రజ ఇత్యాదినా॥ హే బ్రహ్మన్-రజశ్చ తమశ్చ స్వభావో యస్య- అత ఏవ-పాప్మనః పాపకారిణః ఆసురత్వాదితి భావః-భగవతి నారాయణే, దృఢా

భక్తజనానువర్ణనం మహేన్ద్రమోక్షం విజయం మరుత్వతః ॥౨౨॥ పఠేయురాఖ్యానమిదం సదా బుధాశ్శృణ్వన్త్యథో పర్వణి పర్వణీన్ద్రియమ్ । ధన్యం యశస్యం నిఖిలాఘమోచనం రిపుంజయం స్వస్త్యయనం తథాయుషమ్॥౨౩॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే-మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, త్రయోదశోఽధ్యాయః.

రాజోవాచ ॥ రజస్తమస్స్వభావస్య బ్రహ్మన్వృత్రస్య పాప్మనః॥ నారాయణే భగవతి కథమాసీద్దృఢా మతిః॥౧॥ దేవానాం శుద్ధసత్త్వానామృషీణామమలాత్మనామ్। భక్తిర్ముకున్దచరణే న ప్రాయేణోపజాయతే ॥౨॥ రజోభిస్సమసంఖ్యాతాః పార్థివైరిహ జన్తవః। తేషాం యే కేచనేహన్తే శ్రేయో వై మనుజాదయః ॥ ౩ ॥ ప్రాయో ముముక్షవస్తేషాం కేచనైవ ద్విజోత్తమ। ముముక్షూణాం సహస్రేషు కశ్చిన్ముచ్యేత సిధ్యతి॥ ౪ ॥ ముక్తానామపి సిద్ధానాం నారాయణపరాయణః। సుదుర్లభః ప్రశాన్తాత్మా కోటిష్వపి మహామునే ॥౫॥ వృత్రస్తు స క

నిశ్చలా-సిద్ధిపర్యన్తా-మతిః-భక్తిః హే మహామునే- కథ-మాసీత్ -సదుపదేశేఽప్యాసురస్వభావస్య సిద్ధిపర్యన్తా భగవద్భక్తిర్దుర్లభేతి భావః ॥౧॥ భక్తేర్దుర్లభ్యమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ శుద్ధసత్త్వానాం కేవలసత్త్వప్రచురాణాం- దేవానాం-తాదృశాం-అమలచిత్తానాం - ఋషీణామేవ- ప్రాయశో-ముకున్దచరణే-భక్తిర్న జాయతే- తేషామపి దుర్లభా కథమస్య సంజాతేతి భావః ॥౨॥ ,,మనుష్యాణాం సహస్రేషు కశ్చిద్యతతి సిద్ధయే। యతతామపి సిద్ధానాం కశ్చిన్మాం వేత్తి తత్త్వత,, ఇత్యుక్తరీత్యా- తావ-త్పృథివ్యాః - రజోభిః రేణుభిస్సహ-సమసంఖ్యాకా-జన్తవః-తద్వత్ససంఖ్యాకా జన్తవః- తేషాం జన్తూనాం-యే కేచన-మనుష్యాదయ ఏవ-శాస్త్రార్థధర్మాధికారిణః తావన్మనుష్యాదిజన్మ దుర్లభమితి భావః ॥౩॥ తేషామపి-కేచి-త్ప్రాయశ-స్త్రివర్గరూపశ్శ్రేయః ప్రవణా-ముక్తయే-న యతన్తే- తావన్ముముక్షుత్వమేవ దుర్లభమితి భావః-ద్వైవాన్ముముక్షతాం తేషాం చిత్సహస్రేషు-కశ్చి-న్ముచ్యేత రాగాదిదోషై ర్ముచ్యేత-సిధ్యతి లబ్ధయోగో భవతి ॥౪॥ ముక్తానామపి సిద్ధానాం కోటిష్వపి। హే మహామునే-నారాయణపరాయణః-ప్రశాన్తాత్మా రాగాద్యకలుషితచిత్త-స్సుతరాం-దుర్లభః ॥౫॥ ప్రశ్నార్థముపసంహరన్ తస్యోత్తరదానాయ మునిం ప్రేరయతి॥ వృత్రస్త్వితి ద్వాభ్యామ్ ॥ తుశబ్దేనోక్తవిపరీతమసత్త్వప్రధానత్వం చ ద్యోత్యతే-రజస్తమః ప్రచురో-వృత్రః - సర్వలోకోపతాపనః సర్వలోకదుఃఖకారీ - అత ఏవ-పాపః-ఇత్థముక్తప్రకారేణ-కృష్ణే భగవతి-దృఢామతిర్యస్య తాదృశః-కథమాసీత్ -కథం వా - ఉల్బణేదుస్సహే, గాత్ర్యేశబ్దాదివిషయే-దృఢమతిర్నాసీదితి యత్, అస్మిన్ అర్థే , నః అస్మాకం-భూయాన్సంశయో-వర్తతే-భో హే మహామునే-సంశయం పిశినష్టి॥ హి యస్మాత్సంయత్, శ్రోతుం ఉత్తరం శ్రోతుం-కౌతూహల-మస్మాకమస్తి- నన్విన్ద్రభయాద్వృత్రః కృష్ణం శరణం గత ఇత్యత్రాహ ॥ యః పౌరుషేణేత్యర్ధేన ॥ యో వృత్రః -పౌరుషేణ - సహస్రాక్షమిన్ద్ర-మతోషయత్, న తస్యేన్ద్రాద్భయమస్తీతి భా

సః ॥౬॥౭॥ ఏవం రాజ్ఞా పృష్టో మునిరుత్తరమాహేత్యాహ సూతః॥ పరీక్షిత ఇతి॥ అథ రాజ్ఞః ప్రశ్నానన్తరం-అథ నను హే శౌనకాదయ ఇతి వాఽర్థః-పరీక్షితః -సమీచీనం ప్రశ్నం-ఆకర్ణ్య-ప్రతినన్ద్య అహో సాధు పృష్టమిత్యభినన్ద్య-కథంభూతస్య, శ్రద్దధానస్య ఉత్తరశ్రవణవిషయకత్వరాయుక్తస్య-ఉత్తరేవిస్రమ్భయుక్తస్య వా-ఇదం వక్ష్యమాణమబ్రవీత్ ॥౮॥ తదేవాహ, శృణుష్వేత్యాదినాఽధ్యాయత్రయేణ ॥ తావద్వృత్రస్య భగవద్భక్తిస్తజ్జన్మనాలబ్ధా-కింతు పూర్వజన్మనైవేతి వక్తుం తావత్తస్య పూర్వజన్మవృత్తాన్తం వక్ష్యన్ తచ్ఛ్రవణాయ రాజానమాజ్ఞాపయతి ॥ శృణుష్వేతి॥ హే రాజన్, ఇదం వక్ష్యమాణమితిహాసం -అవహితస్సమాహితచిత్తో-యథా - యథావచ్ఛృణు-కథంభూతం-ద్వైపాయనాదస్మత్పితుస్సకాశా-న్నారదాద్దేవలాచ్చ-శ్రుతం-మయేతి శేషః - యథా ద్వైపాయనాదిభ్యశ్శ్రుతం-తథా కథయతో మత్తశ్శృణ్విత్యన్వయః- శ్రుతం ద్వైపాయనాదిత్యాదినాఽస్యేతిహాసస్యాప్తప్రణీతత్వసూచనాత్కేవలాస్మద్బుద్ధిపరికల్పితత్వశఙ్కామూలకోఽస్మిన్నానాదరః కార్య ఇత్యుక్తం భవతి ॥౯॥ ఇతిహాసమాహ ॥ ఆసీదితి॥ హే నృప, ఇహ శూరసేనేషు జనపదేషు సార్వభౌమో నృపః-స, పూర్వస్మిన్ జన్మని-చిత్రకేతురితి ప్రసిద్ధ-స్సార్వభౌమః - కృత్స్నభూమేరధిపతిశ్శూరసేనేషు జనపదేష్వాసీత్॥ తం విశినష్టి॥ యస్య చిత్రకేతో, రియం మహీ, కామధుక్ ,కామ్యన్త ఇతి కామాః ఇష్టార్థాస్తాన్-దోగ్ధి ప్రపూరయతీతి తథా, ఆసీత్ ॥౧౦॥ తస్య చిత్రకేతో, ర్భార్యాసహస్రాణాం దశసహస్రాణి అభవన్, కోటిసంఖ్యాకా భార్యా అభవన్నిత్యర్థః-స చ నృపశ్చిత్రకేతుః-సాన్తానికః సన్తానార్థ్యపి-తాసు భార్యాసు, సన్తతిం - న లేభే, న ప్రాప్తవాన్, యద్వా, సాన్తానికోఽపి స్వయం సన్తానార్హోఽపి, పుత్రోత్పాదనశక్తిమానపి, తాసు-సన్తతిం-న లేభే-సర్వాస్తా వన్ధ్యా ఏవ దైవయోగాదిత్యర్థః

ధం పాపస్సర్వలోకోపతాపనః। ఇత్థం దృఢమతిః కృష్ణ ఆసీన్నాగ్ర్యుల్బణే ॥౬॥ అత్ర నస్సంశయో భూయాన్ శ్రోతుం కౌతూహలం ప్రభో। యః పౌరుషేణ సమరే సహస్రాక్షమతోషయత్ ॥౭॥ శ్రీసూత ఉవాచ॥ పరీక్షితోఽథ సంప్రశ్నం భగవాన్బాదరాయణిః। నిశమ్య శ్రద్దధానస్య ప్రతినన్ద్య వచోఽబ్రవీత్ ॥౮॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ శృణుష్వావహితో రాజన్నితిహాసమిమం యథా। శ్రుతం ద్వైపాయనముఖాన్నారదాద్దేవలాదపి ॥౯॥ ఆసీద్రాజా సార్వభౌమశ్శూరసేనేషు వై నృప। చిత్రకేతురితి ఖ్యాతో యస్యాసీత్కామధుఙ్మహీ॥౧౦॥ తస్య భార్యాసహస్రాణాం సహస్రాణి దశాభవన్। సాన్తానికశ్చాపి నృపో న లేభే తాసు సన్తతిమ్ ॥౧౧॥ రూపౌదార్యవయోజన్మవిద్యైశ్వర్యశ్రియాదిభిః। సమ్పన్నస్య గుణైస్సర్వైశ్చిన్తా వన్ధ్యాపతేరభూత్॥౧౨॥ న తస్య సమ్పదస్సర్వా మహిష్యో వామలోచనాః। సార్వభౌమస్య భూశ్చేయమభవన్ ప్రీతిహేతవః॥౧౩॥ తస్యైకదా తు భవనమఙ్గిరా భగవానృషిః। లోకాననుచరన్ సిద్ధ ఉపాగచ్ఛద్యదృచ్ఛయా॥ ౧౪ ॥ తం పూజయిత్వా విధివత్ప్రత్యుత్థానార్హణాదిభిః। కృతాతిథ్యముపాసీదత్సుఖాసీనం సమాహితః ॥ ౧౫ ॥ మహర్షిస్తముపాసీనం ప్రశ్రయావనతం క్షితౌ। ప్రతిపూజ్య మహారాజం సమాభాష్యేదమబ్రవీత్ ॥౧౬॥ అఙ్గిరా ఉ

హితా ఇతి భావః ॥౧౧॥ రూపేతి॥ రూపాదిభి-స్సర్వైర్గుణైర్ధర్మై-స్సమ్పన్నస్య యుక్తస్యాపి-తస్య-వన్ధ్యానాం సన్తానరహితానాం భార్యాణాం-పత్యు -రత ఏవ చిన్తా - పుత్రలాభప్రయుక్తా - అభూత్ -తత్ర-రూపం లావణ్యం-ఔదార్యం సత్పాత్రే ద్రవ్యవినియోగశీలత్వం-వయో యౌవనం, జన్మ సత్కులప్రసూతత్వం-విద్యా శాస్త్రజన్యం జ్ఞానం-ఐశ్వర్యం సార్వభౌమత్వం-శ్రీః కోశస్య భోగోపకరణాది సమ్పత్ ఏతైశ్చిన్తారహిత ప్రీతిహేతవః-అథాప్యపుత్రత్వమేకం సదా చిన్తాహేతురాసీదితి భావః ॥౧౨॥ తదేవాహ ॥ నేతి॥ తస్య అపుత్రత్వప్రయుక్తచిన్తాక్రాన్తస్య, సార్వభౌమస్య చిత్రకేతో-స్సర్వా-స్సంపదః-వామలోచనాస్సున్దరలోచనాః-లోచనగ్రహణమన్యేషామప్యవయవానాముపలక్షణం-మహిష్యశ్చ, ఇయం-కృత్స్నభూమిశ్చ-ప్రీతిహేతవో-నాభవన్ ॥౧౩॥ ఏవం సర్వసంపత్సు ప్రీతిరహితస్య కేవలం పుత్రార్థమేవ చిన్తయత-స్తస్య చిత్రకేతో-ర్భవనం గృహం ప్రతి, భగవానఙ్గిరాః-ఋషిః-సిద్ధః జ్ఞానకాష్ఠాం ప్రాప్తః అత ఏవ-యదృచ్ఛయా స్వేచ్ఛయా-లోకాననుచరన్-కదాచిత్, ఉపాగతః ॥౧౪॥ తమాగతమంగిరసం-యథావిధి ప్రత్యుత్థానార్ఘ్యపాద్యాదిభి-స్సంపూజ్య - ఆతిథ్యం కృత్వా భోజయిత్వా- సుఖాసనోపవిష్టమఙ్గిరస-ముపాసీదత్-తస్య సమీప ఉపవిష్టవాన్-కథంభూతస్సన్-సమాహితస్సంయతచిత్తస్సన్ ॥౧౫॥ ఉపాసీనముపవిష్టం-క్షితౌ-ప్రశ్రయేణ వినయేన-అవనతం నమ్రం తం చిత్రకేతుం - ప్రతిపూజ్య అహో తవ వినయాదిసమ్పత్తిరితి బహు సంమాన్య- సమాభాష్య సంభాషణాభిముఖం కృత్వా-ఇదం వక్ష్యమాణమబ్రవీ-దఙ్గిరాః ॥౧౬॥ తదేవాహ॥ అపీతి॥ అపిశబ్దః కుశలప్రశ్నద్యోతకః- తే తవ-అనామయం ఆరోగ్యమపి-ఆరోగ్యమస్తి కిమితి ప్రశ్నః - ఆత్మనాం స్వసంబన్ధినీనాం ప్రకృతీనాం స్వామ్యమాత్యసుహృత్కోశరాష్ట్రదుర్గబలాత్మకానాం

సప్తానామపి–స్వస్తీనను ❁॥౧౬॥ ❁సర్వస్మిన్ సతి కిం విశేషేణ ప్రకృతీనాం స్వస్తి పృచ్ఛసీత్యత్రాహ॥ యథేతి॥ సప్తభిః ప్రకృతిభిః మహదహఙ్కారతన్మాత్రై–ర్యథా–పుమాన్ జీవః–గుప్తః రక్షితో భవతి–ప్రకృత్యాయత్తసుఖీ భవతి–తథా–రాజాఽపి–స్వామ్యాదిషు సప్తసు–ప్రతిష్ఠాప్యాత్మానం సన్నిధాయ–ఆత్మానం ప్రకృత్యధీనం కృత్వేత్యర్థః శ్రేయస్సుఖం–ప్రాప్నుయాత్–రాజ్యభారం ప్రకృతిషు నిధాయ నిర్భరస్సుఖాన్యనుభూయాదిత్యర్థః– అతః ప్రకృతీనామేవ తావత్స్వస్తి పృచ్ఛామీతి భావః❁॥౧౮॥ ❁ఏవం రాజ్ఞశ్శ్రేయః ప్రకృత్యధీనమిత్యుక్తం–అథ ప్రకృతీనాం శ్రేయో రాజాధీనమిత్యాహ॥ రాజ్ఞేతి॥ హే నరదేవ–తథా–ప్రకృతయోఽపి–రాజ్ఞా హేతునా–హితాధయః–హితమిష్టం–ఆధిశబ్దాదనిష్టపరిహారశ్చ–యేషాం–తాదృశా భవన్తి–ఆహితాధయ ఇతి పాఠే–ఆసమన్తాద్ధృతా–ఆధయః–యేషాం–నిరస్తమనోదుఃఖా భవన్తీత్యర్థః ❁॥౧౯॥ ❁ఏవం రాజ్ఞః ప్రకృతీనాం చాన్యోన్యశ్రేయఃప్రాపకత్వముక్తం – నను యది రాజ్ఞశ్శ్రేయః ప్రకృత్యధీనం–తర్హి రాజ్ఞస్స్వాతన్త్ర్యభఙ్గ – స్తత్రాహ॥ అపీతి॥ యస్య రాజ్ఞో – దారాః భార్యాః–ప్రజాః–అమాత్యాః కర్మసహాయాః–శ్రేణ్యస్తామ్బూలికాదయః–మన్త్రిణః మన్త్రేషు సహాయభూతాః – మిత్రాణి–పౌరాః పురవాసినః–జానపదా దేశాన్తరాధిపతయో–భూపాః–ఆత్మజాశ్చ–వశవర్తినః వశంగతాః–స ఏవ ప్రకృతిష్వాత్మానం నిధాయ శ్రేయ ఆప్నుయాదిత్యర్థః❁॥౨౦॥ ❁కస్యైతే వశవర్తినస్స్యు స్తత్రాహ॥ యస్యేతి॥ యస్య రాజ్ఞః–ఆత్మా మనః – అనువశః వశంగతః–న తు విషయపరః–స్యాత్–జితేన్ద్రియస్యేతి భావః–తస్యైవ–వశంగతాః–సర్వే ఇమే పూర్వోక్తా దారాదయః–పాలకైస్సహితాః–సర్వే లోకాశ్చ–అతన్ద్రితా జాగరూకాస్సన్తో–బలిం–హరన్తి–యద్వా –యస్యాత్మా అనువశ–స్తస్యైవ–సర్వే ఇమే దారాదయో–వశంగతాః–యస్యేమే దారాదయో వశంగ

వాచ॥ అపి తేఽనామయం స్వస్తి ప్రకృతీనాం తథాఽఽత్మనః॥౧౬॥ యథా ప్రకృతిభిర్గుప్తః పుమాన్ రాజా చ సప్తభిః। ఆత్మానం ప్రకృతిష్వద్ధా నిధాయ శ్రేయ ఆప్నుయాత్॥౧౭॥ రాజ్ఞా తథా ప్రకృతయో ❁నరదేవహితాధయః॥౧౯॥ అపి దారాః ప్రజామాత్యమిత్రశ్రేణ్యోఽథ మన్త్రిణః। పౌరా జానపదా భూపా ఆత్మజా వశవర్తినః॥౨౦॥ యస్యాత్మాఽనువశశ్చేత్స్యాత్సర్వే తద్వశగా ఇమే। లోకాస్సపాలా యచ్ఛన్తి సర్వే బలిమతన్ద్రితాః॥౨౧॥ ఆత్మనః ప్రీయతే నాత్మా పరతస్స్వత ఏవ వా। లక్షయేఽలబ్ధకామం త్వాం చిన్తయా శబలం ముఖమ్॥ ఏవం వికల్పితో రాజన్ విదుషా మునినాఽపి సః। ప్రశ్రయావనతోఽభ్యాహ ప్రజాకామ స్తతో మునిమ్॥౨౩॥ చిత్రకేతురువాచ॥ భగవన్ కిం న విదితం తపోజ్ఞానసమాధిభిః। యోగినాం ధ్వస్తపాపానాం బహిరన్తశ్శరీరిషు॥౨౪॥ తథాఽపి పృచ్ఛతో బ్రూయాం బ్రహ్మన్నాత్మని చిన్తితమ్। భవతో విదుషశ్చాపి చోదిత స్త్వదనుజ్ఞయా॥౨౫॥ లోకపాలైరపి ప్రార్థ్యాః సామ్రాజ్యైశ్వర్యసమ్పదః। న నన్దయన్త్యప్రజం ❁మాం క్షుత్తృట్కామమివాప

తా–స్తస్యైవ సర్వే లోకాస్సపాలా బలిం హరన్తీతి వాఽన్వయః– ఉపాయనసమర్పణద్వారా సేవన్త ఇత్యర్థః❁॥౨౧॥ ❁త్వదుక్తరీత్యా జితేన్ద్రియస్య మమ సర్వం వశే వర్తత ఇతి చే–త్తర్హ్యసన్తోష స్తవ కుత ఇత్యాహ॥ ఆత్మన ఇతి॥ ఆత్మనః స్వస్య–తవ–ఆత్మా మనః–న ప్రీయతే న తుష్యతి–త–త్కిం పరతో వా–స్వతో వా హేతోః–కథమసన్తోషో జ్ఞాయత ఇత్యత్రాహ॥ అలబ్ధకామం అప్రాప్తాభిలషితం–త్వాం, లక్షయే అనుపశ్యామి–తత్కుతః–యతః–శ్చిన్తయా తవ–ముఖం–శబలం వివర్ణం–ఆహ్లాదరహితముపలక్ష్యతే❁॥౨౨॥ ❁ఏవమఙ్గిరసా పృష్టశ్చిత్రకేతుః స్వమనీషితం విజ్ఞాపితవానిత్యాహ మునిః॥ ఏవమితి॥ విదుషాఽపి చిత్రకేతోరభిప్రేతం జానతాఽపి–మునినా–ఏవ–మిత్థం–వికల్పితః స్వతః పరతో వా తవాసన్తోష ఇత్యేవం వికల్పపూర్వకం పృష్టః–చిత్రకేతుః–ప్రజాకామః పుత్రం కామయమానః, తావ,త్ప్రశ్రయేణ వినయేన–నమ్రః, మునిమఙ్గిరసమాహ ❁॥౨౩॥ ❁తదేవాహ॥ భగవన్నిత్యాదినా తద్విధేహి న ఇత్యన్తేన॥ హే భగవన్–తపోజ్ఞానసమాధిభిః కర్మయోగజ్ఞానయోగభగవద్భక్తియోగైః–ధ్వస్తం నిరస్తం–పాపం జ్ఞానావారకం పుణ్యపాపాత్మకం కర్మ–యైః–తేషాం భవాదృశానాం యోగినాం, దేహిష్వ–న్తర్బహిశ్చ–విదితం–కిం న్వస్తి–శరీరిణామన్తర్బాహ్యగతం చ సర్వం భవద్భిర్విదితమేవేత్యర్థః❁॥౨౪॥ ❁తథాపి సర్వస్య జ్ఞాతత్వేఽపి, హే బ్రహ్మన్ – ఆత్మని మదన్తఃకరణే–చిన్తితమర్థం–పృచ్ఛత స్తవ బ్రూయాం కథయామి–కథం భూతః–విదుషా చాపి మదభిప్రేతం జానతాఽపి, భగవతా–చోదితః – అభిప్రేతకథనాయ ప్రేరితః ,త్వదనుజ్ఞయా బ్రూయాం యద్యనుజ్ఞాపయసి తర్హి బ్రూయామితి స్వస్య వినయాదిసమ్పత్తిస్సూచితా❁॥౨౫॥ ❁తావత్స్వస్య పుత్రాలాభప్రయుక్తాయాశ్చిన్తాయా నితరామనివృత్తిహేతుత్వం వదంశ్చిన్తితమాహ॥ లోకపాలైరితి॥ లోకపాలైరపి ప్రార్థ్యాః తేషామపి దుర్లభా ఇతి భావః–సామ్రాజ్యం సార్వభౌమత్వం–తద్రూపం యదైశ్వర్యం –తత్ప్రయుక్తాః–సమ్పదః భోగ్యభోగోపకరణాదిసమ్పా

౧౯॥ శ్లో ❁ పా॥ నరదేవాహితాధయః

ద్దయః - అప్రజమపుత్రం - మాం - ననన్దయన్తి - నసుఖయన్తి - యథా - క్షుత్తృడ్భ్యా - మన్నపానాదికం కామయమాన - మితరే స్రక్చన్దనవనితాదయో - నసుఖయన్తి - తద్వత్ ॥ ౨౬ ॥ తత్తస్మాత్ - హే మహాభాగ - పూర్వైః పితృపితామహాదిభిస్సహ - మయా - గతం - ప్రాప్తం - దుస్తరం - తమో నరకం - యథా - ప్రజయా పుత్రేణ హేతునా - యథా - తరేమ తథా విధేహి - తథా అనుగృహాణేత్యర్థః ॥ "అపుత్రస్య గతిర్నాస్తి" "కిం వదన్తి నః సుకృత్య పూర్వైస్సహ గతం తమ" ఇత్యుక్తం "ప్రజయా పితృభ్యః" ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా ప్రజాయా అభావే పితృఋణానివృత్తేరప్రజస్య తమః ప్రాప్తింసిద్ధవత్కృత్వా గతమిత్యుక్తమ్ ॥ ౨౭ ॥ ఏవముక్తోఽఙ్గిరాస్తమనుగృహ్ణన్పుత్రకామేష్ట్యా యాజయిత్వా యజ్ఞోచ్ఛిష్టం మహిష్యై ప్రదాప్య యయావిత్యాహ మునిః ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థం - చిత్రకేతునా - అభ్యర్థితో యాచిత - స్సభగవాన్ - బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య - సుతో - ఽఙ్గిరాః - కృపాలు - ర తఏవ - త్వాష్ట్రం త్వష్టృదేవతాకం - చరుం - శ్రపయిత్వా పాచయిత్వా - తేన చరుణా - త్వష్టార - మయజత్ అయాజయత్ - స్వయమార్త్విజ్యకరణేనేష్టవానిత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ తతో - హే భారత - రాజ్ఞశ్చిత్రకేతోః - భార్యాణాం మధ్యే యా - జ్యేష్ఠా - శ్రేష్ఠా చ - నామ్నా - కృతద్యుతిరితి ప్రసిద్ధా - భార్యా - తస్యై - యజ్ఞోచ్ఛిష్టం యజ్ఞశిష్టం - హవిః - విప్రోఽఙ్గిరాః - అదాత్ దత్తవాన్ ॥ ౨౯ ॥ అథ నృపతిం చిత్రకేతు - మాహ ఉవాచ ॥ తదేవాహ ॥ హే రాజన్ చిత్రకేతో - తవ - పుత్రో భవితా జనిష్యతే - కథంభూతః - తుభ్యం - హర్షశోకప్రదః - జన్మనా హర్షం - మరణేన శోకం - ప్రదదాతీతి తథా - ఇత్యేవ - ముక్త్వా - బ్రహ్మణస్సుతోఽఙ్గిరాః - యయౌ గతః ॥ ౩౦ ॥ తత - స్సా - కృతద్యుతిశ్చిత్రకేతోర్భార్యా, తస్య యజ్ఞావశిష్టస్య - ప్రాశనాద్భక్షణాద్దేవ-

రే ॥ ౨౬ ॥ తన్నః పాహి మహాభాగ పూర్వైస్సహ గతం తమః । యథా తరేమ దుస్తారం ప్రజయా తద్విధేహి నః ॥ ౨౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యర్థితస్స భగవాన్కృపాలుర్బ్రహ్మణస్సుతః । శ్రపయిత్వా చరుం త్వాష్ట్రం త్వష్టారమయజద్విభుః ॥ ౨౮ ॥ జ్యేష్ఠా శ్రేష్ఠా చ యా రాజ్ఞో మహిషీణాం చ భారత । నామ్నా కృతద్యుతిస్తస్యై యజ్ఞోచ్ఛిష్టమదాద్విభుః ॥ ౨౯ ॥ అథాహ నృపతిం రాజన్భవితైకస్తవాత్మజః । హర్షశోకప్రదస్తుభ్యమితి బ్రహ్మసుతో యయౌ ॥ ౩౦ ॥ సాఽపి తత్ప్రాశనాదేవ చిత్రకేతోరధారయత్ । గర్భం కృతద్యుతిర్దేవీ కృత్తికాఽగ్నేరివాత్మజమ్ ॥ ౩౧ ॥ తస్యా అనుదినం గర్భశ్శుక్లపక్ష ఇవోడురాట్ । వవృధే శూరసేనేశతేజసా శనకైర్నృప ॥ ౩౨ ॥ అథ కాల ఉపావృత్తే కుమారస్సమజాయత । శృణ్వతాం శూరసేనానాం జనయన్ పరమాం ముదమ్ ॥ ౩౩ ॥ హృష్టో రాజా కుమారస్య స్నాతశ్శుచిరలంకృతః । వాచయిత్వాఽఽశిషో విప్రైః కారయామాస జాతకమ్ ॥ ౩౪ ॥ తేభ్యో హిరణ్యం రజతం వాసాంస్యాభరణాని చ । గ్రామాన్గజాన్హయాన్ప్రాదాద్ధేనూనామ

యథాఽతిప్రీతిః-తథా-తదేషు దారేషు-ప్రీతి-ర్నాసీత్ ॥౩౯॥ తత, స్తాసా, త్సపత్న్యః-ఆత్మసు-రాజ్ఞో-ఽనాదరేణ-అన
పత్యేనఅపుత్రత్వనిమిత్తేన-దుఃఖేనచ-ప్రత్రవత్యాం సపత్న్యాం కృతద్యుతౌ-అభ్యసూయయా-ఆత్మానం-నిన్దయన్త్యః-ప
ర్యతప్యన్ పరితప్తాబభూవుః ॥౪౦॥ గర్హాపూర్వకపరితాపం తాసాం దర్శయతి ॥ధిగితిద్వాభ్యామ్॥ అప్రజామపుత్రవతీం-
అతఏవ-పాపాం-మాదృశీం-స్త్రియం-ధిక్ మాదృశీః స్త్రీః నిన్ద్యత్యర్థః - నిన్ద్యత్వే హేతూన్వదన్త్యః స్త్రియం విశింషన్తి-ప
త్యుశ్చ గృహసమ్మతాం గృహేసమ్మతా ఇష్టా గృహసమ్మతా।-తథానభవతీత్యగృహసమ్మతా-పత్యుర్గృహేఅసమ్మతామి
త్యర్థః, కించ-సుప్రజాభిశ్శోభనాపత్యవతీభిః-స్వపత్నీభిః-దాసీమివ-తిరస్కృతాం తుచ్ఛీకృతామ్ ॥౪౧॥ కించ, దాస్య
పేక్షయాఽప్యపుత్రవతీ నారీ నిన్ద్యేత్యాత్మనో గర్హయన్తి॥ దాసీనామితి॥ దాసీనాం-కోను-సన్తాపః-నకోఽపి-సన్తాపోఽస్తీ-త
త్ర హేతుః-పరిచర్యయా సేవయా-స్వామినస్సకాశా-దభీక్ష్ణం పునఃపున-ర్లబ్ధః -కామఇష్టార్థో-యాభి-స్తాసాం-స్వామినః ప
రిచర్యయాలబ్ధకామానామితివాఽన్వయః-అతోఽవయం దాస్యాః దాసీవద్దుర్భగాః ॥౪౨॥ ఏవం, సపత్న్యాః కృతద్యు
తేః - పుత్రసంపదా-నితరాం-దహ్యమానచిత్తానాం-రాజ్ఞోనసమ్మతావృత్తిర్జీవనం యాసాం తాసాం-బలవాన్విద్వేషోఽ
భూత్ ॥౪౩॥ తతో, నృపతిం చిత్రకేతుం-దుర్మర్షా అసహమానాః-తద్విద్వేషేణ-నష్టవివేకాః-క్రూరచిత్తాః-స్త్రియః-
కుమారాయ-గరం విషం-దదుః ॥ ౪౪ ॥ సపత్నీనాం-మహా-దఘం గరదానరూప-మజానతీ-కృతద్యుతిః-కేవలం కుమా
రం-నిరీక్ష్యసుప్తఏవేతి మత్వా, గృహే-వ్యచరత్ సంచచార ॥౪౫॥ కుమారం, సుచిరతరం-సుప్త-ముపధార్య విజ్ఞాయ-మ

యతోఽన్వహమ్ ॥ ౩౯ ॥ తాః పర్యతప్యన్నాత్మానం గర్హయన్త్యోఽభ్యసూయయా। అనపత్యేన దుఃఖేన రా
జ్ఞోఽనాదరణేన చ ॥ ౪౦ ॥ ధిగప్రజాం స్త్రియం పాపాం పత్యుశ్చాగృహసమ్మతామ్। సుప్రజాభిస్సపత్నీభిర్దా
సీమివ తిరస్కృతామ్ ॥ ౪౧ ॥ దాసీనాం కోను సన్తాపస్స్వామినః పరిచర్యయా। అభీక్ష్ణం లబ్ధకామానాం దా
స్యా దాసీవదుర్భగాః ॥ ౪౨ ॥ ఏవం సందహ్యమానానాం సపత్న్యాః పుత్రసంపదా। రాజ్ఞోఽసమ్మతవృత్తీ
నాం విద్వేషో బలవానభూత్ ॥ ౪౩ ॥ విద్వేషనష్టమతయ స్స్త్రియో దారుణచేతసః। గరం దదుః కుమారా
య దుర్మర్షా నృపతిం ప్రతి ॥ ౪౪ ॥ కృతద్యుతిరజానన్తీ సపత్నీనామఘం మహత్। సుప్త ఏవేతి సంచిన్త్య నిరీ
క్ష్య వ్యచరద్గృహే ॥ ౪౫ ॥ శయానం సుచిరం బాలముపధార్య మనీషిణీ। పుత్రమానయ మే భద్ర ఇతి ధాత్రీమచో
దయత్ ॥ ౪౬ ॥ సా శయానముపవ్రజ్య దృష్ట్వా చోత్తారలోచనమ్। ప్రాణేన్ద్రియాత్మభిస్త్యక్తం హతా
ఽస్మీత్యపతద్భువి ॥ ౪౭ ॥ తస్యాస్తదాకర్ణ్య భృశాతురం స్వనం ఘ్నన్త్యాః కరాభ్యామురఉచ్చకైరపి। ప్రవి
శ్య రాజ్ఞీ త్వరయాఽఽత్మజాన్తికం దదర్శ బాలం సహసా మృతం సుతమ్ ॥ ౪౮ ॥ పపాత భూమౌ పరివృద్ధయా
శుచా ముమోహ విభ్రష్టశిరోరుహామ్బరా॥ ౪౯ ॥ తతో నృపాన్తఃపురవర్తినో జనా నరాశ్చ నార్యశ్చ నిశమ్య రో
దనమ్। ఆగత్య తుల్యవ్యసనాస్సుదుఃఖితాస్తాశ్చ వ్యళీకం రురుదుః కృతాగసః ॥౫౦॥ శ్రుత్వా మృతం పుత్రమలక్షి

నీషిణీ పుత్రలాలనావిషయబుద్ధిమతీ-కృతద్యుతిః-హేభద్రే - మే - పుత్ర-మానయేతి - ధాత్రీం స్తన్యదాయినీం - అచోద
యత్ ॥ ౪౬ ॥ సా ధాత్రీ-సముపవ్రజ్య కుమారసమీపం గత్వా-ఉత్తారే ఉద్గతే తారకే కనీనికే-యయో-స్తే లోచనే-యస్య-
తాదృశం-ప్రాణై రిన్ద్రియై, రాత్మనా జీవేనచ-త్యక్తం-దృష్ట్వా-హాహతాఽస్మీతి-క్రోశన్తీ-భువి-అపతత్ ॥౪౭॥ క
రాభ్యాముచ్చై-రతితరా-మురో-ఘ్నన్త్యాస్తాడయన్త్యా-స్తస్యాధాత్ర్యాః-నితరా-మాతురం దుఃఖయుక్తం-స్వరమాక
ర్ణ్య-రాజ్ఞీ కృతద్యుతి-స్త్వరయా-ఆత్మజస్యా-న్తికం, ప్రవిశ్య-సహసా సర్వథా-మృతమేవ-బాలం-సుతం-దదర్శ ॥౪౮॥
తతః, భూమౌ, పపాత-తథా - పరివృద్ధయా ఏధమానయా, శుచా-ముమోహ విచిత్తాఽభూత్, మోహమేవదర్శయితుం
తాం విశినష్టి, విభ్రష్టశిరోరుహామ్బరా-విభ్రష్టాః, శ్శిరోరుహాః కేశాః, అమ్బరేచ-యస్యాస్సా ॥ ౪౯ ॥ తతః-నృపస్య,
అన్తఃపురవాసినో-జనాః హేనృపేతి సంబోధనం వా జనా నేవాహ॥ నరానార్యశ్చేతి ॥ నరానార్యశ్చ, సర్వేజనా-రోదనమాక
ర్ణ్య, కుమారసమీప, మాగత్య, రాజ్ఞ్యాసహ, తుల్యా, దుఃఖా, స్సుదుఃఖితా, బభూవుః తథా, కృతాగసః గరదానేనకృతాప
రాధాఅపి, తాస్సపత్న్యః స్సమాగత్య-వ్యళీకం నిష్కపటమివ-యద్వా సకపటం యథాతథా-మిథ్యావా, రురుదుః ॥౫౦॥
సలక్షితః మృత్యోర్హేతు, ర్యస్యతం, మృతం, సుతం శ్రుత్వా, పుత్రే, భృశం-స్నేహానుబన్ధేన అనుబద్ధస్నేహేన హేతునా, ఏధి
తయా వర్ధితయా, శుచాశోకేన - అతీవ, పీడితః. అతఏవ, వినష్టదృష్టిః వినష్టాదృష్టిర్యస్య - అతఏవ-క్వచి-త్ప్రపతన్-క్వ
చిచ్చ-స్ఖలన్-క్వచిద్విమూర్ఛితః, సరాజరాజశ్చిత్రకేతుః - అనుసృత్యగచ్ఛద్భిః -ప్రకృతిభిరమాత్యాదిభి-ర్ద్విజైశ్చ-పరివృ

తః ॥౫౧॥ మృతస్య-బాలస్య, పాదమూలే-పపాత-కథంభూతః-విభ్రష్టాః-శిరోరుహాః-అమ్బరేచ-యస్య దీర్ఘం యథా తథా-శ్వసన్ శ్వాసంముఞ్చన్-బాష్పకలాభిః అశ్రుబిన్దుభిః - ఉపరోధతః సంభృతత్వేన నిరుద్ధః కణ్ఠో యస్య-తాదృశః-భాషితుం కించిదపివక్తుం-నశశాక నాశక్నోత్ ॥౫౨॥ తదా, ఉరుశుచా మహతాశోకేన, అర్పితం వ్యాప్తం, పతిం, తథా, ఏకమేవ సంతతిరూపం, మృతం, జనస్య, రాజ్ఞః, ప్రకృతేరమాత్యాదేశ్చ, హృద్రుజం మనఃపీడాం, దధానా పుష్ణన్తీ, సతీ కృతద్యుతిః, రాజ్ఞీతిపాఠే, సతీ రాజ్ఞీ, జనస్య, ప్రకృతేశ్చ, హృద్రుజం దధానా సతీ చిత్రధా విలలాప ॥౫౩॥ చిత్రధా విలాపమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ స్తనద్వయమిత్యాదినా॥ కలాగిరస్తఇత్యన్తేన॥ తత్కుఙ్కుమగన్ధేన కుఙ్కుమమిశ్రహరిచన్దనేన-మణ్డితం భూషితం స్తనద్వయం అఞ్జనయుక్తైః-బాష్పబిన్దుభిః - అశ్రుబిన్దుభిః-నిషిఞ్చతీ - విగళన్తీ-స్రక్-యేభ్యః-తాన్-కేశాన్-వికీర్య-కురరీవ-పుత్రం ప్రతి-సుస్వరం చిత్రం చ యథా-తథా-శుశోచ ॥౫౪॥ హే విధాతః-త్వం, మహో-బాలిశః మూర్ఖః, నిష్ప్రజ్ఞో వా-కుతః యస్త్వం, ఆత్మసృష్టేః స్వకర్తృకసృష్టేః-పిత్రాదిక్రమనిబద్ధాయాః - అప్రతిరూపమననురూపం-ఈహసే చేష్టసే-తదేవాహ, పరేషాం కాలజాతే పిత్రాదౌ-అనుజీవతి సతి - అపరస్య పశ్చాత్కాలజాతస్య పుత్రాదేః - స్యా-మృతిర్మరణ-మితి-తదేతత్-అప్రతిరూపమిత్యర్థః - విపర్యయశ్చేత్ యద్యుక్తవిపర్యయ ఏవ స్యాత్, పుత్రాదౌ జీవతి పుత్రాదేరేవ మృతస్స్యాదిత్యర్థః, తర్హి త్వం ధ్రువం నూనం-పరస్స గోప్తృకృష్టో భవేః -నియమేన తదభావాత్త్వం బాలిశ ఏవేతి భావః॥ యద్వా॥ నను సృష్టిస్తు పిత్రాదిక్రమేణైవ-మృతిస్త్వనియతేతి -చేత్తర్హి -త్వం - ధ్రువం నూనం-పరోఽసి ప్రకృష్టోఽసీత్యర్థ

తాన్తకంపి నష్టదృష్టిః ప్రపతన్ స్ఖలన్ పథి । స్నేహానుబన్ధైధితయా శుచా నృపో విమూర్ఛితోఽనుప్రకృతిర్ద్విజై
ర్వృతః ॥౫౧॥ పపాత బాలస్య స పాదమూలే మృతస్య విభ్రష్టశిరోరుహామ్బరః । దీర్ఘం శ్వసన్బాష్పకలోపరోధ
తో నిరుద్ధకణ్ఠో న శశాక భాషితుమ్ ॥౫౨॥ పతిం నిరీక్ష్యోరుశుచాఽర్పితం తదా మృతం చ బాలం సుతమేకసన్తతిమ్ ।
జనస్య రాజ్ఞః ప్రకృతేశ్చ హృద్రుజం సతీ దధానా విలలాప నైకధా ॥౫౩॥ కృతద్యుతిరువాచ॥ స్తనద్వయం
కుఙ్కుమగన్ధమణ్డితం నిషిఞ్చతీ సాఞ్జనబాష్పబిన్దుభిః । వికీర్య కేశాన్విగళత్స్రజస్సుతం శుశోచ చిత్రం కురరీవ సు
స్వరమ్ ॥౫౪॥ అహో విధాతస్త్వమతీవ బాలిశో యస్త్వాత్మసృష్ట్యప్రతిరూపమీహసే । పరేఽనుజీవత్య
పరస్య యా మృతిర్విపర్యయశ్చేత్త్వమసి †ధ్రువః పరః ॥౫౫॥ న హి క్రమశ్చేదిహ మృత్యుజన్మనోః శరీరిణామ
స్తు తదాత్మకర్మభిః । యస్స్నేహపాశో నిజసర్గవృద్ధయే స్వయం కృతస్తే తమిమం వివృశ్చసి ॥౫౬॥ త్వం న తా
త నార్హసి మాం కృపణామనాథాం త్యక్తుం విచక్ష్వ పితరం తవ శోకతప్తమ్ । అఞ్జస్తరేమ భవతాఽప్రజదు
స్తరం యద్ధ్వాన్తం న యహ్యకరుణేన యమేన దూరమ్ ॥౫౭॥ ఉత్తిష్ఠ తాత త ఇమే శిశవో వయస్యాస్త్వామా
హ్వయన్తి నృపనన్దన సంవిహర్తుమ్ । సుప్తశ్చిరం హ్యశనయా చ భవాన్పరీతో భుఙ్క్ష్వ స్తనం పిబ శుచో హర న

శ్లేషః, ధ్రువ ఇతి-ప్రథమాన్తపాఠే తు-త్వం-నిత్య-శ్శత్రు-రసీత్యర్థః ॥౫౫॥ నను తత్కర్మానుసారేణోత్పత్తిమరణేస్తః న చాత్ర క్రమోఽస్తి, న వా మమాత్రాపరాధోఽస్తీత్యత్రాహ॥ నహీతి॥ ఇహ ప్రకృతిమణ్డలే-శరీరిణాం-మృత్యుజన్మనోః ఉత్పత్తిమరణయోః-క్రమో-నాస్తి చేత్, పశ్చాజ్జాతే పుత్రే జీవత్యేవ పితా పూర్వం జాతో మ్రియత ఇత్యేవం విధః క్రమో నాస్తి చేదిత్యర్థః, ఉత్పత్తిక్రమేణైవ మృతిక్రమో నాస్తి చేత్యర్థః-జన్మగ్రహణం దృష్టాన్తార్థం-యథా-జన్మని క్రమోఽస్తి, తథా-మృతౌ క్రమో నాస్తి చేదితి-తర్హ్యాత్మకర్మభిః స్వస్వకర్మభిరేవ, తత్తదుత్పత్తిమృత్యాదికం-సర్వ, మస్తు, కిమీశ్వరేణ త్వయా కృత్యమస్తి, కర్మానుసారేణ ఫలప్రాపకోఽహమితి చేత్తత్రాహ ॥ య ఇతి॥ నిజసర్గవృద్ధయే, తే త్వయా, యః, స్నేహపాశః పుత్రాదిషు స్నేహరూపః పాశః-కృత- స్తమిమం, స్వయమేవ, వివృశ్చసి-ఆర్షత్వాత్ప్రార్థనాయాం లట్-ఛిన్ధీత్యర్థః ॥౫౬॥ ఏవం దైవం ప్రత్యాక్రుశ్యాథ మృతం బాలం, ప్రతి విలలాప॥ త్వమితి॥ హే తాత పుత్ర. మా, మనాథా, మేతద్దుఃఖసాగరాద్రక్షకరహితాం-దీనాం దుఃఖితాం, త్యక్తుం, త్వం నార్హసి, తవ-శోకేన తప్తం-పితరం, విచక్ష్వ పశ్య-యద్యస్మాత్త్వత్కర్తృకాదవలోకనాత్-అప్రజదుస్తరం అనపత్యత్వప్రయుక్తాదపి క్లేశాద్దుస్తరం-అప్రజస్త్వక్లేశస్తు యథాకథంచిత్సోఢుం శక్యః - అయం తు నితరాం సోఢుమశక్య ఇతి భావః-ధ్వాన్తం శోకం, తరేమ-యది న పశ్యసి - తర్హ్య-కరుణేన నిష్కృపేణ-యమేన కరణభూతేన-మామపి-దూరం-నయ, మామపి యమసమీపం నయేత్యర్థః ॥౫౭॥ హే తాత, ఉత్తిష్ఠ, ఇమే వయస్యాః, త్వత్సమానవయసః, శిశవో బాలాః, హే నృపనన్దన-త్వయా సహ-సంవిహర్తుం - త్వా, మాహ్వయన్తి, కించ, త్వం-చిరం సుప్తః, అశన

౫౩॥శ్లో॥ పా॥ రాజ్ఞీ ప్రకృతేశ్చ.   ౫౫॥శ్లో॥ †పా॥ ధ్రువః పరః.

యాతుధానాపకీర్తోవ్యాప్తః, అతః, స్తన్యం, పిబ, స్వకానాం, నోఽస్మాకం, శుచో, హర అపనుద ❋ ॥ ౫౮ ॥ ❋ హేతనూజ, పుత్రక, తేతవ, ఆననాబ్జం ముఖకమల-మహం-నదదృశేనదృష్టవతీ-కథంభూతం, ముగ్ధం సున్దరం, స్మితం-యస్మిన్-మృదితవీక్షణం, మృదితేచలత్పక్ష్మణీ-నేత్రే-యస్మిన్, తాదృశం-అతఏవ, హతమఙ్గళా, అహమిదానీమపి, తవ, కలాః మధురాః, గిరః, నశృణోమి నాశ్రౌషం, తర్హి, కిమ్, పునరన్వయం, పునరాగమనరహిత, మన్యలోకం లోకాన్తరం ప్రతి, అఘృణేన నిష్కృపేణ, దైవేన, నీతో గతోఽసి, కింవేతి ❋ ॥ ౫౯ ॥ ❋ ఏవం దంపత్యోరన్యేషుచభృశం శోకావిష్టేషు స నారదః పునరఙ్గిరా స్తత్రాగియయావిత్యాహ మునిః ॥ విలపన్త్యా ఇతి ॥ మృతం బాలం ప్రతి, చిత్రవిలాపనైః, ప్రలపన్త్యాస్సత్యాశ్చిత్రకేతురపి, నితరాం, శోకేన-తప్తో, ఽతఏవ, ముక్తః ఉచ్చైస్స్వరయుక్తకణ్ఠో-రురోదహేతి ❋ ॥ ౬౦ ॥ ❋ తయోర్దంపత్యో-రేవం విలపతోస్సతోః-తదనువ్రతాః, సర్వే, నరా, నార్యశ్చ, రురుదుః ఇతరత్సర్వజనజాత-మచేతనప్రాయ-మాసీత్-చిత్రిత ప్రతిమా ఇవ బభూవురిత్యర్థః ❋ ॥ ౬౧ ॥ ❋ ఏవం-కశ్మలం మహద్దుఃఖ-మాపన్నం, మతఏవ, నష్టసంజ్ఞం వివేకరహిత-మనాయకం తతోఽప్యపదేష్టృరహితం-సముదాయం, జ్ఞాత్వా, శ్రీనారదేనసహితో-దేవర్షిరఙ్గిరాః-ఆజగామ అగతవాన్ ❋ ॥ ౬౨ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే, చతుర్దశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవం తత్రాగతావఙ్గిరో నారదౌ శోకాపనయనాయ తమూచతురిత్యాహ మునిః ॥ ఊచతురితి ॥ మృతకోపాన్తే శవసమీపే-పతితం-మృతకోపమం శవసదృశం-తత్ర హేతుః శోకేనాభిభూతం-తిరస్కృత వివేకం-రాజానం చిత్రకేతుం, సదుక్తిభిః ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవేదినీభిరుక్తిభి-ర్బోధయన్తావివేకముత్పాదయన్తౌ, ఊచతుః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ సదుక్తిభిర్బోధ

స్వకానామ్ ॥ ౫౮ ॥ నాహం తనూజ దదృశే హతమఙ్గళా తే ముగ్ధస్మితం ముదితవీక్షణమాననాబ్జమ్। కిం వా గతోఽస్యపునరన్వయమన్యలోకం నీతోఽఘృణేన న శృణోమి కలా గిరస్తే ॥ ౫౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ విలపన్త్యా మృతం పుత్రమితి చిత్రవిలాపనైః। చిత్రకేతుర్భృశం తప్తో ముక్తకణ్ఠో రురోద హ ॥ ౬౦ ॥ తయోర్విలపతోస్సర్వే దంపత్యోస్తదనువ్రతాః। రురుదుస్స్మ నరా నార్యస్సర్వమాసీదచేతనమ్ ॥ ౬౧ ॥ ఏవం కశ్మలమాపన్నం నష్టసంజ్ఞమనాయకమ్। జ్ఞాత్వాఽఙ్గిరా నామ హర్షిరాజగామ సనారదః ॥ ౬౨ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఊచతుర్మృతకోపాన్తే పతితం మృతకోపమమ్। శోకాభిభూతం రాజానం బోధయన్తౌ సదుక్తిభిః ॥ ౧ ॥ కోఽయం స్యాత్తవ రాజేన్ద్ర భవాన్యమనుశోచతి। త్వం చాస్య కతమస్సృష్టౌ పురేదానీమతః పరమ్ ॥ ౨ ॥ యథా ప్రయాన్తి సంయాన్తి స్రోతోవేగేన వాలుకాః। సంయుజ్యన్తే వియుజ్యన్తే తథా కాలేన దేహినః ॥ ౩ ॥ యథా ధానాసు వై ధానా భవన్తి న భవన్తి చ। ఏవం భూతేషు భూతాని చోదితానీశమాయయా ॥

న్ప్రకారమేవాహ ॥ క ఇత్యాదినా వస్తునికల్పిత, ఇత్యన్తేన ॥ తావజ్జీవానాం పరస్పరం నిరుపాధికసంబన్ధాభావాదౌపాధికసంబన్ధప్రయుక్తశోకమోహభయాదేర్నిమిత్తసంబన్ధస్యైవనివృత్తేర్న శోకహేతురస్తీత్యూచతుః ॥ కోఽయమితి ॥ హే రాజేన్ద్ర-యం ప్రతి-భవా-ననుశోచతి-సోఽయం - ప్రవాహరూపాయాం సృష్టౌ పురాభూతకాలే-ఇదానీం వర్తమానకాలే-ఇతః పరం భవిష్యత్కాలేవా - తవ-కః, స్యాత్ - త్వమప్య-స్యశోచ్యమానస్య -కతమః యది జీవాత్మానం ప్రతిశోచసి-తర్హి-శోచ్యస్యజీవస్య తవచకస్సంబన్ధః-కాలత్రయేఽపి నానేన తవ సంబన్ధ ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ దేహద్వారకపితృపుత్రసంబన్ధేనానుశోచామీత్యతో బ్రూతామిత్యతోఽచతుర్యథేతి ॥ స్రోతోవేగేన ప్రవాహవేగేన-యథా-వాలుకాస్సికతాః-కదాచి- త్సంయాన్తిసంయుక్తాభవన్తి, కదాచిచ్చ, ప్రయాన్తి ప్రయుక్తాశ్చభవన్తి, తథా-కాలేననిమిత్తేన-దేహినోఽపి, అన్యైర్దేహిభిస్సహ-సంయుజ్యన్తే వియుజ్యన్తేచ, దేహినాం పరస్పరకాలకర్మాయత్తదేహద్వారకసంబన్ధస్యౌపాధికత్వాదుపాధివిలయే తత్ప్రయుక్తసంబన్ధస్యాపి విలయాద్విలీనసంబన్ధప్రయుక్తశ్శోకో న కార్య ఇతి భావః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ నను, పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధో న కేవలమాత్మగతః - నాపి దేహమాత్రగతః అపితు, విశిష్టగతః - అతో విశిష్టం ప్రత్యేవాహం విశిష్టరూపశ్శోచామీతి చేత్, దేవమపి న శోకః కార్య - ఇత్యాహతుః ॥ యథేతి ॥ యథా, ధానాసు బీజేషు - జాతిగుణాదివిశేషణవిశిష్టేషు - తాదృశ్యోధానాః బీజాన్తరాణి, ఈశ్వరసంకల్పేన, భవన్తి ఉత్పద్యన్తే, అపాదానస్యైవాధికరణత్వవివక్షయా సప్తమీ - న భవన్తి నశ్యన్తిచ, తథా-భూతేభ్యః-భూతాన్తరాణ్యపీశ్వరమాయయా - ఉత్పద్యన్తే, నశ్యన్తిచ, అప్రాణిభ్యోఽప్రాణినామివ ప్రాణిభ్యః ప్రాణినాముత్పత్తేర్మృతేశ్చేశ్వరసఙ్కల్పాయత్తత్వాత్తద్వత్ప్రాణిభిరపీశ్వరమాయావైభవమనుసంధధద్భిస్తూష్ణీమేవ స్థేయం న తు శోకః కార్యః ॥ కించ ॥ విశిష్టేపి శేష్యాంశస్యజీవస్యగతత్వాచ్చనశోకః కార్య ఇతి భావః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋

ననుగచ్ఛతుపశేష్యాంశోజీవ - సాక్షాత్సంబన్ధాపాదకమవస్థితం దేహం ప్రత్యనుశోచామీత్యత్రాహతుః ॥ వయంచేతి ॥ వయం-త్వం చాన్యే ఇమే, చరాచరాశ్చ, సర్వే, తుల్యకాలాః వర్తమానకాలికాః, యథా, జన్మమృత్యోః-ప్రాక్, పశ్చాచ్చ-నసన్తి, జన్మనః ప్రాక్ప్రాసన్, మృత్యోః పశ్చాన్న భవిష్యన్తి, భో హే రాజన్, అధునా, అపి నష్ట్వైవ మేవ నాస్తి, వినశ్వరణాయారబ్ధమిమం దేహమప్యసన్తం పశ్యేత్యర్థః ॥ ౫ ॥ యదీశ్వరో మాయయా భూతైర్భూతాని భవన్తి-నభవన్తి, తర్హి తస్య స్వాతన్త్ర్యరూపమీశ్వరత్వమేవ నశ్యాత్-తజ్జీవవిశేషాపేక్షయా సుఖదుఃఖప్రదత్వేన వైషమ్యనైర్ఘృణ్యప్రసఙ్గాత్తయోశ్చకర్మవశ్యజీవధర్మత్వాజ్జీవవత్కర్మవశ్యత్వప్రసఙ్గాదిత్యతో ఽప్యాహతుః ॥ భూతైర్భూతానీతి ॥ భూతేశః సమష్టివ్యష్ట్యాత్మనా ఽవస్థితానాం సర్వేషాం భూతానామీశః అన్తః ప్రవిశ్య తత్తజ్జీవకర్మానుసారేణ ప్రశాసితా-ఆత్మనా స్వేన-సృష్టైః, అతఏవ, అస్వతన్త్రైః, సృజతీత్యనేన తస్య స్రష్టుస్సకలేతరవిలక్షణత్వం సర్వార్థశక్తియుక్తత్వం చోక్తం ॥ అజఇత్యనేన కర్మఫలానుభవాయ తదాయత్తోత్పత్త్యాదిరాహిత్యోక్త్యా అవాప్తసమస్తకామత్వమప్యుక్తం భవతి, నన్వేవం భూతస్సృజతు, అథాపి, జగత్సృష్ట్యాదేః కేనచిత్ప్రయోజనేన భవితవ్యం, నిష్ప్రయోజనస్య ప్రవృత్త్యసంభవాత్, తత్ర బుద్ధిపూర్వకారిణామారమ్భో హి ద్వివిధం ప్రయోజనం, స్వార్థః, పరార్థో వా, నహి పరస్య బ్రహ్మణస్స్వభావత ఏవావాప్తసమస్తకామస్య జగత్సర్గేణ కించన ప్రయోజనమనవాప్తమవాప్యతే ॥ నాపి పరార్థః ॥ అవాప్తసమస్తకామస్య పరార్థతా హి పరానుగ్రహేణ భవతి, నచేదృశ గర్భజన్మజరామరణనరకాదినానావిధానన్తదుఃఖబహుళం జగత్కరుణావాన్ సృజతి, ఇత్యాశఙ్కమానం ప్రత్యాహతుః ॥ నిరపేక్షోఽపి బాలవదితి ॥ ప్రయోజననిరపేక్షోఽపి, బాలవత్సృజతీత్యర్థః దృష్టాన్తస్వారస్యేన జగత్సృష్ట్యాదేస్తల్లీలైకప్రయోజనత్వముక్తం నిరపేక్షోఽపీత్యనేన లీలావ్యతిరిక్తప్రయోజనాన్తరనిరపేక్షత్వం చోక్తం ॥ అతో ఽనాప్తకామత్వభఙ్గః ॥ నాపి ప్రవృత్త్యసంభవః, కేవలలీలైకప్రయోజనానాం కన్దుకాద్యారమ్భాణాం బాలమహారాజాదిషు దర్శనాత్ - నన్వేవమపీశ్వరస్య దేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరాత్మనోత్కృష్టమధ్యమాపకృష్టసృష్ట్యా పక్షపాతః ప్రసజ్యేత - అతిఘోరదుఃఖయోగకరణాన్నైర్ఘృణ్యం చావర్జనీయమితి శఙ్కమానం ప్రత్యుక్తం ॥ భూతేశ ఇతి ॥ అయంభావః,

---

వయంచ త్వం చ యే చేమే తుల్యకాలాశ్చరాచరాః । జన్మమృత్యోర్యథా పశ్చాత్ప్రాఙ్నైవమధునా ఽపి భోః ॥ ౫ ॥ భూతైర్భూతాని భూతేశస్సృజత్యవతి హన్త్యజః । ఆత్మసృష్టైరస్వతన్త్రైరనపేక్షోఽపి బాలవత్ ॥ ౬ ॥ దేహేన దేహినో రాజన్దేహాద్దేహోఽభిజాయతే । బీజాదేవ యథా బీజం దేహ్యర్థ ఇవ శాశ్వతః ॥ ౭ ॥

ఏవం స్రష్టురపి న వైషమ్యాదిదోషప్రసక్తిః - సర్వభూతానాం తత్తత్కర్మానుసారేణ నియన్తృత్వాత్ - విషమసృష్టేస్సుఖదుఃఖాదేశ్చ దేవాదిక్షేత్రజ్ఞకర్మసాపేక్షత్వాదితి భావః ॥ తథా చ శ్రుతిః “సాధుకారీ సాధుర్భవతి పాపకారీ పాపో భవతి పుణ్యః పుణ్యేన కర్మణా భవతి పాపః పాపేన కర్మణా” ఇతి ॥ తథా చోక్తం భగవతా పరాశరేణాపి దేవాదివైచిత్ర్యే హేతుస్సృజ్యానాం క్షేత్రజ్ఞానాం ప్రాచీనకర్మశక్తిరేవేతి ॥ “నిమిత్తమాత్రమేవాసౌ సృజ్యానాం సర్గకర్మణి, ప్రధానకారణీభూతా యతో వై సృజ్యశక్తయః - నిమిత్తమాత్రం ముక్త్వైవ నాన్యత్కించిదపేక్షతే, నీయతే తపతాం శ్రేష్ఠ స్వశక్త్యా వస్తు వస్తుతాం” ఇతి ॥ స్వశక్త్యా స్వకర్మణైవ వస్తు క్షేత్రజ్ఞవస్తు-వస్తుతాం దేవాదివస్తుతాం-ప్రాప్యత-ఇత్యర్థః ॥ ౬ ॥ కించ-దేహస్య జన్మమరణాదిస్వభావత్వాదపురుషార్థస్వరూపత్వాచ్చాత్మనస్తద్విపరీతస్వభావత్వాచ్చ న దేహసంబన్ధప్రయుక్తశోకః కార్య ఇత్యాహతుః ॥ దేహేతి ॥ హే రాజన్, దేహినో జీవస్య - దేహః, దేహేన పితృశరీరేణ, దేహాన్మాతృశరీరాదభిజాయతే - యథా - బీజాదేవ భూమ్యాదిసహితాద్బీజాన్తరం, జాయతే, తద్వత్ “దిహ ఉపచయే” ఇతి ధాతుపాఠాదుపచయార్థకాద్దిహధాతోర్నిష్పన్నో దేహశబ్ద ఉపచయాపచయాదిషడ్భావవికారవద్వాచకః ప్రయుక్తస్తస్యాతత్స్వభావ్యసూచనాయ - ఏవంచాగ్నేరౌష్ణ్యం ప్రతీవ జలస్య శైత్యం ప్రతీవ దేహస్య మృతిం ప్రతి శోకో ముధేతి భావః, ఆత్మనో దేహవిపరీతాకారత్వముక్తం దేహ్యర్థ ఇవ శాశ్వత ఇతి-దేహీ జీవః - శాశ్వతః నిత్యస్సతతైకరూపశ్చ, అతఏవార్థః పురుషార్థరూపః, ఆనన్దరూపః- ఆనన్దో హి పురుషార్థః - ఇవశబ్ద ఏవకారార్థః-నిపాతానామనేకార్థత్వాత్, పురుషార్థరూప ఏవేత్యర్థః-నిత్యత్వసతతైకరూపత్వానన్దరూపత్వాదిస్వభావాత్మానుదర్శనం విహాయ తద్విపరీతం దేహం ప్రత్యనుశోకో వ్యర్థ ఇతి భావః ॥ ౭ ॥ దేహినో దేహో జాయతే-దేహ్యర్థ ఇవ శాశ్వత, ఇతి చ నిత్యసంబన్ధార్థకమత్వర్థే ఽనిప్రత్యయాన్తేన జీవో నిర్దిష్టః -తత్ర - యద్యనన్తదుఃఖాకరదేహసంబన్ధో జీవస్య నిత్యశ్చేదపురుషార్థనిత్యసంబన్ధినో ఽస్య పురుషార్థరూపతైవ స్యాన్నతు పురుషార్థరూపత్వమితి శఙ్కాం నిరాకుర్వన్తావాహతుః ॥ దేహేతి ॥ పురా-యో ఽయమవివేకః అనాదిసిద్ధో దేహాత్మభ్రమస్స్వతన్త్రాత్మభ్రమరూపః పరమార్థకర్మమూలకస్తేన- కృతో, దేహ-దేహివిభాగః-నస్వరూపా

పతిః, అయం దేహః అయం దేహీ, ఇతి విభాగరహితే, ఆత్మని-దేవమనుష్యాదిదేహం ప్రతిసంబన్ధ్యయమాత్మా-తదాత్మప్రతి
సంబన్ధ్యయం దేహ ఇతి విభాగః - కేవలదేహాత్మాభిభ్రమమూలకస్సంజాత ఇత్యర్థః- యథా-అవస్తుని-రజతత్వజాత్యాశ్ర
యరజతవ్యక్తిభిన్నే శుక్త్యాదివస్తుని - ఇదం రజతమితి రజతత్వతదాశ్రయవ్యక్త్యోర్విభాగః పరమార్థసాదృశ్యాదిదోషమూ
లకేన భ్రమేణ కల్పితః, తద్వత్, యద్యపి దృష్టాన్తే రజతత్వతదాశ్రయరూపజాతివ్యక్త్యుభయభిన్నే శుక్త్యాదౌ జాతివ్యక్తివి
భాగః కల్పితః, స చ విభాగః ప్రతీతిమాత్రవిషయో న తు ప్రమితివిషయః - అత ఏవ నేదం రజతమితి తత్ర బాధప్రవృత్తిః, దార్ష్టా
న్తికే తు దేహం ప్రత్యాశ్రయభూత ఏవాత్మరూపే వస్తుని దేహదేహివిభాగః - స చ ప్రమితివిషయశ్చ - అత ఏవ హి-తత్ర నా
యం దేహః నాయం దేహీతి పశ్చాత్ బాధనాదర్శనం చేతి దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికయోర్వైషమ్యం, తథాప్యుభయత్ర జాతివ్య
క్తివిభాగదేహదేహివిభాగయోర్భ్రమమూలకత్వస్య భ్రమకారణయోస్సాదృశ్యకర్మణోః పారమార్థికత్వస్య చ సామ్యా
ద్దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావ ఉత్పన్నః- న హి దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావే సర్వసాధర్మ్యమపేక్షితం, అన్యథా తయోస్తాదాత్మ్యా
పత్త్యా దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావస్యైవ క్వాప్యసంగతత్వాపత్తేః అవివేకకృత ఇత్యనేన- అవివేకం ప్రతి నిమిత్తభూతే పుణ్యా
పాపాత్మకే కర్మణి పరమాత్మోపాసనేన నిశ్శేషం నిరస్తే సతి తన్నిమిత్తదేహాత్మభ్రమాదేరపి నివృత్త్యా పురుషార్థాసంబన్ధ్యా
త్మస్వరూపమనుభూతం భవతీతి సూచితం, యథా దృష్టాన్తే సాదృశ్యస్య దోషత్వనిశ్చయేన నివృత్తే భ్రమే జాతివ్యక్తివి
భాగానర్హశుక్త్యాదియాథాత్మ్యమనుభూతం భవతి - తద్వత్, దేహీతి స ప్రత్యయో న నిత్యయోగే-అపి తు, సంబన్ధమాత్ర ఇతి
భావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఏవమృషిభ్యాం బోధితశ్చిత్రకేతుర్జాతవివేకస్తావువాచేత్యాహ మునిః ॥ ఏవమితి ॥ ద్విజయోరఙ్గిరోనారద

హదేహవిభాగోఽయమవివేకకృతః పురా। జాతివ్యక్తివిభాగోఽయం యథా వస్తుని కల్పితః ॥ ౮ ॥ శ్రీశుక
ఉవాచ ॥ ఏవమాశ్వాసితో రాజా చిత్రకేతుర్ద్విజోక్తిభిః। ప్రమృజ్య పాణినా వక్త్రమాధిమ్లానమభాషత ॥ ౯ ॥
చిత్రకేతురువాచ ॥ కౌ యువాం జ్ఞానసంపన్నౌ మహిష్ఠౌ చ మహీయసామ్ । అవధూతేన వేషేణ గూఢావిహ
సమాగతౌ ॥ ౧౦ ॥ చరన్తి హ్యవనౌ కామం బ్రాహ్మణా భగవత్ప్రియాః। మాదృశాం గ్రామ్యబుద్ధీనాం బోధా
యోన్మత్తలిఙ్గినః ॥ ౧౧ ॥ కుమారో నారద ఋభురఙ్గిరా దేవలోఽసితః। అపాన్తరతమో వ్యాసో మార్కణ్డే
యోఽథ గౌతమః ॥ ౧౨ ॥ వసిష్ఠో భగవాన్ రామః కపిలో బాదరాయణిః। దుర్వాసా యాజ్ఞవల్క్యశ్చ జాతుక
ర్ణస్తథాఽరుణిః ॥ ౧౩ ॥ రోమశశ్చ్యవనో దత్త ఆసురిస్స పతఞ్జలిః । పరాశరోఽథ మైత్రేయో భరద్వాజ
శ్చ వారుణిః ❁ మునిర్వేదశిరా బోధ్యో మునిః పఞ్చశిఖస్తథా ॥ ౧౪ ॥ హిరణ్యనాభః కౌసల్యశ్శ్రుతదేవ ఋత
ధ్వజః । ఏతేఽపరే చ సిద్ధేశాశ్చరన్తి జ్ఞానహేతవః ॥ ౧౫ ॥ తస్మాద్యువాం గ్రామ్యపశోర్మమ మూఢధియః ప్ర

యోరుక్తిభిరేవ-మాశ్వాసితః పరిసాన్త్వితో, రాజా చిత్రకేతుః-ఆధినా పుత్రశోకేన, మ్లానం గ్లానం, వక్త్రం-పాణినా-ప
రిమృజ్య విశోధ్య, అభాషత ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ కావిత్యాదినా జ్ఞానదీపః-ప్రత్యర్ప్యతామిత్యన్తేన ॥ తావదస్పష్టవేషౌ తౌ
యువాం కావితి పృచ్ఛతి-కావితి ॥ జ్ఞానసంపన్నౌ - అత ఏవ-పూజ్యానామపి పూజ్యౌ, యువాం-తావత్-కౌ, పశ్యన్నపి కిం పృ
చ్ఛసీత్యత ఆహ, అవధూతేన క్షుద్రేణ, వేషేణ-గూఢౌ తిరోధాపితస్వవేషౌ, ఇహ, సమాగతౌ, యువాం, అన్యథా క్షుద్ర
స్యేదృశీ జ్ఞానసంపత్తిర్దుర్లభేతి భావః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ "విష్ణోర్భూతాని లోకానామనుగ్రహాయ చరన్తిహి", ఇత్యుక్తరీత్యా లోకా
నుగ్రహాయైవమేవావధూతవేషా జ్ఞానినశ్చరన్తీత్యాహ ॥ చరన్తీతి ॥ బ్రాహ్మణా భగవద్భక్తాః-ఉన్మత్తస్యేవ లిఙ్గం యేషాం,
తాదృశాస్సన్తో, గ్రామ్యబుద్ధీనాం విషయసక్తానాం సంసారిణాం -మాదృశానాం, బోధాయ జ్ఞానోత్పాదనాయ, అవనౌ
భూమౌ-కామం యథేచ్ఛం-చరన్తి, హి యస్మాత్, భగవత్ప్రియా ఉన్మత్తలిఙ్గిన ఏవ-మాదృశాం, బోధాయ, చరన్తి అతో,
యువాం-కావితి వాఽన్వయః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ బ్రాహ్మణాన్ భగవత్ప్రియానున్మత్తలిఙ్గినశ్చరత ఏవ దర్శయతి ॥ కుమార ఇత్యా
దినా ॥ కుమారః సనత్కుమారః, రామో భార్గవః-దత్తో దత్తాత్రేయః-సః-ప్రసిద్ధః-పతఞ్జలిర్మహాముని-ర్భరద్వాజః-ముని-
రువక్ష్యః-వేదశిరోచర్థ్య ఇత్యత్ర సన్ధిరార్షః-వేదశిరా బోధ్య ఇతి పాఠే। బోధస్య గోత్రాపత్యం బౌధ్య ఆఙ్గీరసః, "కపిబోధా
దాఙ్గీరసే", ఇతి యఞ్ ఏతే కుమారాదయస్తథాఽపరే చ, జ్ఞానమేవ సంపద్యేషాం తే సిద్ధేశాశ్చరన్తి ॥ ౧౨-౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ❁
యువాం యా కాచిద్భావితం తావత్ యద్యస్మా-ద్యువాం ప్రభూ-మాదృశస్య బోధోత్పాదనే దక్షౌ-తస్మాద్యువాభ్యాం-
మమ-జ్ఞానమేవ దీపస్స- ప్రవర్త్యతాం దీయతామిత్యర్థః - కథంభూతస్య-అన్ధే తమసి అజ్ఞానరూపే-మగ్నస్య-అత ఏవ-మూఢ

౧౪ ॥ శ్లో ॥ ❁ పా ॥ మునిర్వేదశిరోచర్థ్యః

ధియః-అతఏవ-గ్రామ్యపశోః-గ్రామేభవః గ్రామ్యః సచాసౌ-పశుశ్చ, తస్య ॥ ౧౬ ॥ ఏవముభావపి స్పష్టాత్-తత్ర తావద ఙ్గిరా ఆత్మనో స్వాగమనప్రయోజనం చ వదన్ చిత్రకేతోర్వైరాగ్యముత్పాదయతి। అహం త ఇత్యాదినోపశమయూపి శ్లోక్య స్తైన॥ హే నృప, పూర్వం - పుత్రం కామయమానస్య-తేన, పుత్రదో-యోఽఙ్గిరా-స్సోఽహ-మస్మి ఏష ద్వితీయస్త్వయం-సాక్షాత్, స్వబ్రహ్మణస్సుతో-భగవా- న్నారదఋషిః ॥ ౧౭ ॥ కిమర్థమాగతావిత్యత్రాహ॥ ఇత్థమితి॥ పుత్రశోకేన-త్థం-దుస్తరే తమస్యజ్ఞానే-మగ్నం-అతదర్హం శోకానర్హం, మహాపురుషగోచరం ఉత్కృష్టపురుషైరనుగ్రాహ్యం, త్వా, మనుస్మృత్య ప్రత్యభిజ్ఞాయ, భవతో, ఽనుగ్రహాయ భవన్తమనుగ్రహీతు-మిహ- ఆవాం ప్రాప్తౌ- హే ప్రభో-బ్రహ్మణ్యః, బ్రహ్మణి బ్రహ్మకులే సాధుస్స బ్రహ్మణ్యః-తత్రాపి భగవద్భక్తస్త్వాదృశః-అవసీదితుం దుఃఖితుం-నార్హతి ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ యథా పూర్వమాగత-స్తథా-త్వద్గృహం ప్రత్యా-గతోఽహం-తే తుభ్యం-పరం జ్ఞానం, దదామి-భగవద్భక్త ఇత్యత్రాదికర్మణి క్తః-ఆరబ్ధభగవద్భక్తియోగః-భక్తియోగారమ్భభూతాయాస్సత్సంగతేః కృతత్వాదితి భావః - తర్హి-పూర్వం, మేవ జ్ఞానం కిం న దదాస్తత్రాహ॥ జ్ఞాత్వేతి॥ అన్యాభినివేశం పుత్రాభిలాషం-జ్ఞాత్వా, తే తుభ్యం - పుత్రమేవా-హం-దదాద త్తవానాసమ్ ॥ ౨౦ ॥ ననుమాన్యాభినివేశే సత్యపి తస్య దుఃఖోదర్కతాం జ్ఞాపయిత్వా జ్ఞానమేవ కిం న దత్తవానిత్యపేక్షాయామభిలషితపుత్రప్రదానపూర్వకేణ దత్తమపి జ్ఞానం న సుప్రతిష్ఠితం భవతి- పుత్రోత్పత్తివిపత్తిభ్యా-మనుభూతసుఖదుఃఖస్య తద్దృష్టాన్తేనేతరేషామపి వైషయికసుఖానాం సుఖోదర్కతామనుమన్యమానస్య సంజాతవైరాగ్యస్య తు దత్తం జ్ఞానం సుప్రతిష్ఠితం భవతీత్యాలోచ్య న దత్తవానస్మీత్యభిప్రాయతః పుత్రదృష్టాన్తేనేతరమాయుష్యన్తత్వదుఃఖహేతుతాం నిదర్శయతి ॥ అధునేతి॥ యథైవ, భవతా-పుత్రిణాం-తాపో-ఽధునా-అనుభూయతే-ఏవం-దారాదయోఽపి - సర్వే- హే శూరసేనేశ-శోకమోహభయార్తిదాస్సన్త ఏవానుభవిష్యన్తే-భవతైవ, భవతేవ ఇతి పాఠే- అధునా-భవతేవ త్వయేవ-సర్వేషామేవ-పుత్రిణాం, తాపోఽ

భూ। అన్ధే తమసి మగ్నస్య జ్ఞానదీప ఉదీర్యతామ్ ॥ ౧౬ ॥ అఙ్గిరా ఉవాచ ॥ అహం తే పుత్రకామస్య పుత్రదోఽస్మ్యఙ్గిరా నృప। ఏష బ్రహ్మసుతస్సాక్షాన్నారదో భగవానృషిః ॥ ౧౭ ॥ ఇత్థం త్వాం పుత్రశోకేన మగ్నం తమసి దుస్తరే। అతదర్హమనుస్మృత్య మహాపురుషగోచరమ్ ॥ ౧౮ ॥ అనుగ్రహాయ భవతః ప్రాప్తావావామిహ ప్రభో। బ్రహ్మణ్యో భగవద్భక్తో నావసీదితుమర్హతి ॥ ౧౯ ॥ తదైవ తే పరం జ్ఞానం దదామి గృహమాగతః। జ్ఞాత్వాఽన్యాభినివేశం తే పుత్రమేవ దదావహమ్ ॥ ౨౦ ॥ అధునా పుత్రిణాం తాపో భవతైవానుభూయతే। ఏవం దారా గృహా రాయో వివిధైశ్వర్యసంపదః। శబ్దాదయశ్చ విషయాశ్చలా రాజ్యవిభూతయః ॥ ౨౧ ॥ మహీ రా

నుభూయతే-సర్వైరపి పుత్రిభిస్తాపోఽనుభూయత ఇత్యర్థః-యథా పుత్రశ్శోకమోహాదిప్రదః తథా దారాదయోఽపీత్యన్వయః-తత్ర, రామాపిహారవనాని-వివిధా ఐశ్వర్యసంపదః ప్రశస్తభృత్యప్రయుక్తభోగోపకరణాదిసమృద్ధయః ॥ ౨౧ ॥ తథా, హే రాజన్, భోగాశ్శబ్దాదయో విషయాశ్చ-విభూతయోఽణిమాదయః మహీ-రాజ్యం-రాజ్ఞః కర్మ భావో వా రాజ్యం స్వామిత్వం మహ్యా రాజ్యం మహీరాజ్యం సార్వభౌమత్వమిత్యర్థః - బలం చతురఙ్గయుక్తం- కోశో ధనం-సర్వే చైతే-గన్ధర్వనగరప్రఖ్యాః - గన్ధర్వనగరేణ తుల్యం ప్రఖ్యాయన్తే ప్రసిధ్యన్త ఇతి తథా-గన్ధర్వనగరోపమత్వేన ప్రసిద్ధాః -గన్ధర్వాణాం హానగరమావాసస్థానం న నియతం తద్వదేతేఽప్యనియతాశ్చఞ్చలా అనిత్యా ఇతి యావత్ ప్రసిద్ధం దృష్టాన్తాన్తరమాహ ॥ స్వప్నమాయామనోరథా ఇతి ॥ స్వప్నే-యే-మాయా మనోరథాః -మాయాశబ్ద ఆశ్చర్యవాచీ ఆశ్చర్యరూపా మనోరథాః - సంకల్పవికల్పాత్మకమనోవిషయాః- దేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేక-శిరశ్ఛేదనాదయః- తేఽనాశ్చర్యభూతా ఏవ, తత్తత్పురుషానుభావ్యత్వేనాల్పకాలానుభావ్యపుణ్యపాపాత్మకకర్మఫలత్వేన చేశ్వరసృష్టానాం జాగ్రదవస్థానుభావ్యపదార్థేభ్యో విలక్షణత్వాత్, స్వప్నమాయామనోరథవదనిత్యా ఇత్యర్థః- ఇయాంస్తు విశేషః-స్వప్నమాయామనోరథాస్తు తత్కాలమాత్రావస్థాయినః -ఏతే తు తదపేక్షయా కించిచ్చిరకాలావస్థాయిన ఇతి - అనిత్యత్వం తత్తజ్జీవకర్మానుసారేణేశ్వరసృష్టత్వం-మనః ప్రభవత్వం సుఖమాత్రహేతుత్వం చో, భయత్రాప్యవిశిష్టం ॥ తదేవాహ ॥ దృశ్యమానా ఇతి॥ అర్థేన పరమపురుషార్థేన నిరతిశయానన్దేన-వినా, దృశ్యమానాః, నదృశ్యన్తే కాలాన్తరేష్వపి న దృశ్యన్తే - జాగ్రత్స్వప్నావస్థాద్వయానుభావ్యాః పదార్థాః-మనోభవాశ్చ నను స్వాప్నపదార్థా మనోభవా ఇతి తు యుక్తం, తేషాం యథాఽస్య స్వప్నద్రష్టుః కర్మానుసారేణ, మనస్సంకల్పవికల్పౌ కరోతి, తదనుసారేణేశ్వర సృష్టత్వేన మనోనిమిత్తకత్వాత్ జాగ్రదవస్థానుభావ్యానాం తు పుత్రదారాదీనాం కథం మనః ప్రభవత్వం తత్రాహ ॥ కర్మభిరితి ॥ కర్మభిరనాదివాసనారూపైః కర్మభిః-అర్థాన్-మనసా ధ్యాయతః పుంస-స్తాన-తత్కర్మాణి-మనసాఽభవన్ , అనాదికర్మవాసనావాసితమనస్సంయుక్తైరిన్ద్రియైర్విషయాన్ధ్యాయంస్తా

వతః కర్మాణి కరోతీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తత - స్తత్కర్మఫలానుభవాయ, అస్య దేహినః ద్రవ్యజ్ఞానక్రియాత్మకః, ద్రవ్యం భూతపఞ్చకం - జ్ఞానాని జ్ఞానేన్ద్రియాణి, క్రియాః కర్మేన్ద్రియాణి - ఏతదాత్మకః ఏతత్సంఘాతరూపః అయం దేహః అస్య దేహినః వివిధక్లేశరూపసంతాపం కరోతీతి తథా, క్లేశసంతాపశబ్దౌ వైషయికసుఖదుఃఖపరౌ వా, వైషయికసుఖస్యాపి తతః క్లేశాత్మకత్వాత్, తాం కరోతీతి వివిధక్లేశసన్తాపకృదు, దాహృతః ప్రోక్త ఇతి కథిత ఇత్యర్థః ప్రథమమనాదివాసనావాసితేన మనసా విషయచిన్తనాత్ తయా చ విషయలాభోపయుక్తాని పుణ్యపాపాత్మకాని కర్మాణి, కర్మభ్యః క్లేశసంతాపకృద్దేహః, తేన చ పూర్వజన్మకృతకర్మఫలశబ్దాదివిషయమనుభవతః పునర్విషయచిన్తనా, పునస్తయా కర్మాణీత్యేవమియం పరివృత్తిర్వాసనావాసితమనోమూలికేతి సర్వే మనః ప్రభవా ఇతి భావః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తస్మాత్పుత్రదారాదీనాం సర్వేషాం స్వాప్నకల్పత్వాత్ - స్వస్థేన విక్షేపరహితేన మనసా - ఆత్మనః ప్రత్యగాత్మనో - గతిం స్వరూపం - విమృశ్య బుద్ధీన్ద్రియమనః ప్రాణాదిభిన్నత్వేన జ్ఞానానన్దాదిస్వరూపస్వభావత్వేన పరమాత్మశరీరత్వేన చ విమృశ్య - ద్వైతే ఉక్తవిధప్రత్యగాత్మగత దేవమనుష్యాదిభేదభిన్నే - ఽస్థిరే శరీరే - ధ్రువార్థవిస్రమ్భం - ధ్రువార్థ ఆత్మా - తద్విస్రమ్భం ఆత్మాభిమానం - త్యజ - ఉపశమం వైరాగ్యం - ఆవిశ విరక్తో భవే - త్యర్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ ఏవమఙ్గిరసోత్పాదితవివేకాయ చిత్రకేతవే భగవాన్నారదో మన్త్రవిద్యాముపదిదిక్షుస్తావత్తత్ప్రభావమాహ ॥ ఏతామితి ॥ ఏతాముపదేక్ష్యమాణాం - మన్త్రోపనిషదం మన్త్రరూపా - ముపనిషదం - ప్రయతస్సమాహితచిత్త - స్త్వం - మమ - ఉపదేశ్యతో మత్తః - ప్రతిచ్ఛ స్వీకురు - యాం మన్త్రోపనిషదం - ధారయమాణో -

జ్యం బలం కోశో భృత్యామాత్యసుహృజ్జనాః । సర్వేఽపి శూరసేనేమే శోకమోహభయప్రదాః ॥ ౨౨ ॥ గన్ధర్వనగరప్రఖ్యాస్స్వప్నమాయామనోరథాః । దృశ్యమానా వినాఽర్థేన న దృశ్యన్తే మనోభవాః । కర్మభిర్ధ్యాయతస్తావత్కర్మాణి మనసాఽభవన్ ॥ ౨౩ ॥ అయం హి దేహినో దేహో ద్రవ్యజ్ఞానక్రియాత్మకః । దేహినో వివిధక్లేశసన్తాపకృదుదాహృతః ॥ ౨౪ ॥ తస్మాత్స్వస్థేన మనసా విమృశ్య గతిమాత్మనః । ద్వైతే ధ్రువార్థవిస్రమ్భం త్యజోపశమమావిశ ॥ ౨౫ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ ఏతాం మన్త్రోపనిషదం ప్రతీచ్ఛ ప్రయతో మమ । యాం ధారయన్ సప్తరాత్రాద్ద్రష్టా సంకర్షణం ప్రభుమ్ ॥ ౨౬ ॥ యత్పాదమూలముపసృత్య నరేన్ద్ర పూర్వే శర్వాదయో భ్రమమిమం ద్వితయం విసృజ్య । సద్యస్తదీయమతులానధికం మహత్త్వం ప్రాపుర్భవానపి పరం న చిరాదుపైతి ॥ ౨౭ ॥ ❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ దేవఋషీ రాజన్ సంపరేతం నృపాత్మజమ్ । దర్శయిత్వేతి హోవాచ జ్ఞాతీనామనుశోచతామ్ ॥ ౧ ॥ నారద ఉవాచ ॥ జీవాత్మన్ పశ్య భద్రం తే మాతరం పితరం చ తే । సుహృదో ❀ బాన్ధవాస్తప్తాః శుచా త్వత్కృతయా భృశమ్ ॥ ౨ ॥ కలేబరం స్వమావిశ్య శేషమాయుస్సుహృద్వృతః । భుఙ్క్ష్వ భోగాన్పితృప్ర

భవాన్ - సప్తరాత్రాదూర్ధ్వం - భగవన్తం - సఙ్కర్షణం - ద్రష్టా ద్రక్ష్యతి ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ సఙ్కర్షణం విశినష్టి - తస్య తత్సాక్షాత్కారఫలమాహ ॥ యత్పాదమూలమితి ॥ హే నరేన్ద్ర - యస్య భగవతస్సఙ్కర్షణస్య - పాదమూల - ముపసృత్య ఆశ్రిత్య - పూర్వే రుద్రాదయః - ద్వితయం - ద్వావవయవౌ యస్య ద్వితయం - ద్విదలాత్మకం - భ్రమం అబ్రహ్మాత్మకత్వస్వతన్త్రాత్మకత్వరూపదలద్వయాత్మకం భ్రమం - విసృజ్య అతులానధికం - నిస్సమాభ్యధికం - తదీయం సఙ్కర్షణసంబన్ధి మహ - త్త్వం - మాహాత్మ్యం - ప్రాపు - స్తథా - భవానప్య - చిరాదాశు - పరం మాహాత్మ్య - ముపైతి ఉపైష్యతి ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే పఞ్చదశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవముపదేక్ష్యమాణమన్త్రోపనిషద్గ్రహణే తస్య రుచిముత్పాద్యాఙ్గిరసోపదిష్టేషు వైరాగ్యాపాదకేష్వర్థేషు చిత్రకేతుప్రభృతీనాం విస్రమ్భద్యోతనాయ మృతకే పునర్జీవం స్వయోగమహిమ్నాఽఽవేశ్య తన్ముఖేనాఙ్గిరసోపదిష్టానర్థాన్ వివదద్భగవాన్నారద ఇత్యాహ మునిః ॥ అథేతి ॥ హే రాజన్ - స దేవర్షిర్నారదః - సంపరేతం మృతం - నృపాత్మజ - మనుశోచతాం - జ్ఞాతీనాం చిత్రకేతుప్రభృతీనాం - దర్శయిత్వా యోగప్రభావేనావిష్టజీవం ప్రదర్శ్య - ఇతి వక్ష్యమాణ - మువాచ - సోఽత్యాశ్చర్యే - అతో భగవతో నారదస్య ప్రభావో యన్మృతమపి పునరజీవయదితి ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ ॥ జీవాత్మన్నితి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే జీవాత్మన్ - భద్రం ప్రవిష్టశరీరస్య - తే తవ - మాతరం - పితరం - సుహృదో - బాన్ధవాంశ్చ - త్వన్నిమిత్తయా - శుచా - భృశం - తప్తాన్ - పశ్య - బాన్ధవాస్తప్తా ఇతి ప్రథమాన్తపాఠే - మాతరం పితరం చ పశ్య - బాన్ధవాస్సుహృదశ్చ - త్వత్కృతయా - శుచా - భృశం తప్తా - అత - స్తానపి - పశ్యే - త్యన్వయః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ శేషమవశిష్ట - మాయుర్జీవనం - యస్య తత్, కలేబరం -

౨ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ బాన్ధవాస్తప్తాశ్శుచా

షమావిశ్య - అపమృత్యునామృతత్వాచ్ఛేషమాయురిత్యుక్తం - సుహృద్భిః-పరివృత- స్త్వం-నృపాసన మధితిష్ఠన్-పితృప్రత్తాన్ పిత్రాదత్తాన్ - భోగాన్ - భుఙ్క్ష్వ ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ భుఙ్క్ష్వేత్యుక్తో జీవస్తత్కళేబరమావిశ్యావదత్ ,, కస్మిన్ జన్మనీత్యాదినా , పరావరదృగీశ్వర ,, ఇత్యన్తేన ॥ తావత్పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధస్యానియతత్వమాహ॥ కస్మిన్నితి॥ దేవతిర్యఙ్మనుష్యయోనిషు - కర్మభిః పుణ్యపాపరూపై- ర్భ్రామ్యమాణస్య జాయమానస్య - అతఏవ - తత్రతత్ర తత్తత్పురుషవిశేషాన్ప్రతి తత్తన్నిరూపితబన్ధ్వాదిభావం ప్రాప్తస్య - మహ్యం మమ విభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః - అమీ చిత్రకేత్వాదయః- కస్మిన్ జన్మని పితరః- మాతరశ్చ- భవన్-నసర్వేషుజన్మస్వభవన్ - కింత్వేతస్మిన్నేవ- అతః పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధోఽనియత ఇతి భావః- యద్వా-, కస్మిన్ జన్మని-అమీ- పితరో- మాతరశ్చ - భవన్ ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ నను, సర్వేష్వపి జన్మస్వభవన్నిత్యత్రాహ॥ బన్ధ్వితి॥ సర్వేజీవాః, సర్వేషాం జీవానాం - క్రమశః జన్మపరంపరాభిః - మిథః- అన్యోన్యం-బన్ధ్వాదయో- భవన్తీత్యన్వయః , తత్ర-బన్ధవో వివాహాదిభిస్సంబన్ధినః - జ్ఞాతయస్సపిణ్డాః - అరయో ఘాతుకాః మిత్రాణి రక్షకాః- మధ్యస్థాః ఉభయవ్యతిరిక్తాః - విద్విషో ద్రవ్యాదినిమిత్తేన ద్వేషిణః - ఉదాసీనాస్తద్వ్యతిరిక్తా , ఇతి భేదః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ కర్మభిర్భ్రామ్యమాణత్వే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ యథా , పణ్యాని క్రయాద్యర్హాణి - హైమాదీని హేమవికారరూపాదీని కటకాఙ్గుళీయకాదీని వస్తూని, కర్తృషు వ్యవహర్తృషు నరేషు, ఇతస్తతః , పర్యటన్తి, ఏవం, జీవా అపి, దేవతిర్యఙ్మనుష్యయోనిషు- భ్రమన్తి ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ ఏకస్మిన్నపి జన్మని సంబన్ధస్యానియతత్వం సదృష్టాన్తమాహ ॥ నిత్య- స్యేతి ద్వాభ్యామ్॥ నిత్యస్యావిప్లుతస్య- జీవత ఇతి యావత్ - తస్య పశ్వాదేరర్థస్య, అనిత్యః అనియతః సంబన్ధో, నృషు దృష్టః, విక్రయాదినా పూర్వస్వామిసంబన్ధస్య నివృత్తేరుత్తరస్వామిసంబన్ధదర్శనాదేకస్మిన్నపి జన్మని సంబన్ధోఽనియత ఇతి భావః ॥ తదేవోపపాదయతి॥ యావదితి॥ యస్య పుంసో- యేన పశ్వాదినా- యావ- త్సంబన్ధః క్రయాదిసంబన్ధో, ఽస్తి - తస్య , మమత్వం స్వామిత్వాదిసంబన్ధ , స్తావదేవ, హీత్యనే

త్రాసనధితిష్ఠన్నృపాసనమ్ ॥ ౩ ॥ జీవ ఉవాచ॥ కస్మిన్ జన్మన్యమీ మహ్యం పితరో మాతరోఽభవన్ । కర్మభిర్భ్రామ్యమాణస్య దేవతిర్యఙ్నృయోనిషు ॥ ౪ ॥ బన్ధుజ్ఞాత్యరిమధ్యస్థమిత్రోదాసీనవిద్విషః । సర్వ ఏవ హి సర్వేషాం భవన్తి క్రమశో మిథః ॥ ౫ ॥ యథా పణ్యాని వస్తూని హేమాదీని తతస్తతః । పర్యటన్తి నరేష్వేవం జీవో యోనిషు కర్తృషు ॥ ౬ ॥ నిత్యస్యార్థస్య సంబన్ధో హ్యనిత్యో దృశ్యతే నృషు । యావదస్య హి సంబన్ధో మమత్వం తావదేవ హి ॥ ౭ ॥ ఏవం యోనిగతో జీవస్స నిత్యో నిరహంకృతిః । యావద్యత్రోపలభ్యేత తావత్స్వత్వం హి తస్య తత్ ॥ ఏష నిత్యోఽవ్యయస్సూక్ష్మ ఏష సర్వాశ్రయస్స్వదృక్ । ఆత్మమాయాగుణైర్విశ్వమాత్మానం సృజతి ప్రభుః ॥ ౮ ॥

నలోకప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ ఏవం దృష్టాన్తేనోపపాదితమర్థం దార్ష్టాన్తికే దర్శయతి॥ సః ప్రసిద్ధో, నిరహంకృతిః స్వస్తత్రో దేహాత్మాభిమానరహితోఽపి- జీవః - కర్మణా యోనిగతః దేవాదిశరీరేష్వనుప్రవిష్టస్స , న్యత్ర దేవాదిశరీరే నిత్యః అపరిత్యక్తదేహో- యావ- దుపలభ్యతే- తావదేవ తస్య స్వత్వం , స్వీయత్వం తావదేవ హి- తస్య, పిత్రాదయస్స్వీయా భవన్తి॥ తావదేవ తస్యైతరైః పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధ ఇతి యావత్, తత్తస్మాత్తత్రోపలభ్యమానత్వాదిత్యర్థః, యద్వా- యత్ర శరీరే- యావ- దుపలభ్యేత- తస్య శరీరస్య- తావన్తం కాలం- జీవాత్మానం ప్రతి- స్వత్వం- తత్తస్మాత్తత్రోపలభ్యమానత్వాదిత్యర్థః- అనుపలమ్భే తు ఆత్మనిరూపితస్వత్వస్యైవ శరీరే అభావాచ్ఛరీరనిరూపిత పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధో దూరాదపేత ఇతి భావః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ తర్హి కీదృశం తస్య స్వరూపం- యత్స్వరూపగతో న భవత్యనియతః పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధ - ఇత్యత్రాహ॥ ఏష ఇతి॥ ఏష జీవో- నిత్యః ఆద్యన్తరహితః- కుతః- అవ్యయః నాశరహితః- తత్కుతః - సూక్ష్మః వినాశకైరవ్యాప్యః, నిరతిశయసూక్ష్మత్వాత్ - వినాశకా హి జలాగ్నివిషజలశస్త్రాదయో వినాశ్యం వ్యాప్య వినాశయన్తి- అస్య తు నిరతిశయసూక్ష్మతయా సర్వాన్తః ప్రవేశనస్వభావత్వేనావ్యాప్యత్వాదవ్యయః- ఏకః జ్ఞానాకారః ,, ఏకో వ్రీహీణాం సమ్పన్న ,, ఇతివజ్జాత్యభిప్రాయకత్వకథనం- నతు జీవస్వరూపైకత్వాభిప్రాయకం- తత్స్వరూపనానాత్వస్య బహుప్రమాణప్రతిపన్నత్వాత్ , సర్వాశ్రయః, సర్వేషాం బుద్ధీన్ద్రియమనః ప్రాణాదీనా, మాశ్రయో ధారకః, స్వమాత్మానం పశ్యతీతి స్వదృక్, ప్రత్యగ్రూపః- యద్వా స్వేనైవ దృశ్యత ఇతి స్వదృక్- స్వయం ప్రకాశః - అస్త్వేవం తస్య స్వరూపం- కిమయం స్వానర్థావహం దేవమనుష్యాదిశరీరం స్వయమేవ సృష్ట్వా తత్ర ప్రవిష్టోఽనర్థమనుభవతి- ఉత స్వకీయకర్మణా సృష్టే ప్రవిష్టోఽనుభవతీత్యత్రాహ ॥ ఆత్మేతి॥ నస్వాఽనర్థావహం శరీరం స్వయం సృజతి- నాపి కేవలం కర్మ - అపితు- పరః పరమపురుషః - ఆత్మనః స్వస్య- యా మాయా తస్యాః- గుణైస్సత్త్వాదిభి- రాత్మానం ప్రత్యగాత్మానం - విశ్వం దేవతిర్యఙ్మనుష్యాదివిశ్వాకారం- సృజతి ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ నను- యోఽసౌ పరః పురుషః- యదికశ్చిత్సిధ్యతి - తర్హి - సోఽపీదృశ దేవాదివిషమసృష్టిం గర్భజన్మజరామరణాద్యనన్తదుఃఖగ

త్వాంతర్వర్గ వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాయుక్తస్సంసృష్టజీవాన్నాతిరిచ్యేత-తత్రాహ ॥ నహీతి ॥ అస్య పరమపురుషస్య-కశ్చి-ద
పి ప్రీతివిషయః-కశ్చి - చ్చా-ప్రియః-స్వీయః-పరకీయో వా-నాస్తి-కింతు-సర్వేషు సమదృష్టిరితి భావః॥ తర్హి కథం విషమసృ
జతీత్యత ఆహ ॥ ఏక ఇతి ॥ గుణదోషయోః పుణ్యపాపయోః-కర్తౄణాం జీవానాం సర్వబుద్ధివృత్తీనా-మేక ఏవ సర్వ-ద్రష్టా-
భవతి-తస్య సామాన్యేన స్రష్టృత్వేఽపి దేవాదివైషమ్యం తత్తజ్జీవసంబన్ధిపుణ్యపాపమూలకత్వాన్న తస్య వైషమ్యాదిదో
షప్రసక్తిరితి భావః - సర్వధియాం ద్రష్టేత్యనేన - తస్య సర్వజ్ఞత్వం పుణ్యపాపకర్తృత్వం తత్ఫలభోక్తృత్వం చాభిప్రే
తమ్ ॥ ౧౦ ॥ తదేవాహ ॥ నాదత్త ఇతి ॥ ఆత్మా పరమపురుషో-గుణదోషౌ-నాదత్తే న స్వీకరోతి-గుణదోషకర్తృత్వమా
త్మని నమన్యతే-అత ఏవ క్రియాఫలమ్ సుఖదుఃఖాదికం-నాదత్తే - కింతు ఉదాసీనవదాసీనః ఉదాసీనవజ్జీవాన్తరాత్మతయా స్థి
తః-వత్కరణేనాత్యన్తోదాసీనత్వమపి నాస్తీత్యావేదితం-గుణదోషయోస్తస్య ప్రయోజకకర్తృత్వాత్-సాక్షాత్కర్తృ
త్వాభావాదుదాసీనత్వం - తత్తత్పూర్వపూర్వకర్మవాసనానుసారేణ ప్రయోజయితృత్వాచ్చానుదాసీనత్వమపి-విషయ
భేదాదుభయోరేకస్మిన్నవిరోధ ఇతి భావః ॥ నను, జీవస్యాపి న గుణదోషయోస్సాక్షాత్కర్తృత్వం-తస్య నిష్క్రియత్వాత్-
దేహస్యైవ సాక్షాత్కర్తృత్వాత్-కింతు దేహేన్ద్రియాదినియమనరూపమేవ తస్య కర్తృత్వం -ఏవంచ ప్రయోజయితృ
త్వం జీవపరయోరుభయోరప్యవిశిష్టమితి కథమన్యతరస్య క్రియాఫలోపాదానమన్యతరస్య నేతి విభాగ- స్తత్రాహ ॥ పరావ
రదృగీశ్వర ఇతి ॥ స్వయమీశ్వరో జీవప్రభృతిదేహేన్ద్రియమనఃప్రాణపర్యన్తానాం నియన్తా సర్వ పరావరదృక్ పరం ప్రకృతి
పురుషాభ్యాం విలక్షణం స్వస్వరూపం-అవరం జీవస్వరూపం ప్రకృతిస్వరూపంచ - ఏతత్త్రితయం యథావత్పశ్యతీతి పరా
వరదృక్ - జీవస్తు కర్మణా తిరోహితస్వభావః ప్రకృతిమేవాత్మానం మత్వా తద్గతం కర్తృత్వం సాక్షాత్స్వస్మిన్ మనుత ఇతి స క్రి
యాఫలభోక్తా భవతి-పరమాత్మా తు నిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నానుభూత్యా స్వపరయాథాత్మ్యవిత్త్వాద్దేహాత్మభ్రమా

నహ్యస్యాస్తి ప్రియః కశ్చిన్నాప్రియస్స్వః పరోఽపి వా। ఏకస్సర్వధియాం ద్రష్టా కర్తౄణాం గుణదోషయోః॥
నాదత్త ఆత్మా హి గుణం న దోషం న క్రియాఫలమ్ । ఉదాసీనవదాసీనః పరావరదృగీశ్వరః ॥ ౧౧ ॥ ఇత్యుదీర్యగ
తో జీవో జ్ఞాతయస్తస్య తే తదా। విస్మితా ముముచుశ్శోకం ఛిత్త్వాఽఽత్మస్నేహశృఙ్ఖలామ్ ॥ ౧౨ ॥ నిర్హృత్య
జ్ఞాతయో జ్ఞాతేర్దేహం కృత్వోచితాః క్రియాః। తత్యజుర్దుస్తరం స్నేహం శోకమోహభయార్తిదమ్ ॥ ౧౩ ॥ బా
లఘ్న్యో వ్రీడితాస్తత్ర బాలహత్యాహతప్రభాః । బాలహత్యావ్రతం చేరుర్బ్రాహ్మణైర్యన్నిరూపితమ్ ॥
యమునాయాం మహారాజ స్మరన్త్యో ద్విజభాషితమ్ ॥ ౧౪ ॥ స ఇత్థం ప్రతిబుద్ధాత్మా చిత్రకేతుర్ద్విజోక్తిభిః ।
గృహాన్ధకూపాన్నిష్క్రాన్తస్సరఃపఙ్కాదివ ద్విపః ॥ ౧౫ ॥ కాళిన్ద్యాం విధివత్స్నాత్వా కృతపుణ్యజలక్రి

భావేన క్రియాఫలభోక్తేతి భావః॥ నహీత్యాదిశ్లోకద్వయం జీవపరతయాఽపి వర్ణయితుం శక్యం ॥ తథాహి॥ పూర్వప్రస్తుతం జీ
వస్వరూపమేవ విశోధయతి॥ నహీతి॥ అస్య జీవస్య-స్వతః-ప్రియాప్రియా-న భవతః అపితు- కర్మకృతావిత్యర్థః - తథా-స్వప
రవిభాగోఽపి న - ఏకః ఏకరూపః జ్ఞానైకాకారః-దేవగతవికారైరస్పృష్టత్వేన సదైకరూప ఇతి వా-గుణదోషయోః-కర్తౄ
ణాం హేతుభూతానాం-సర్వధియాం-ద్రష్టా ఆశ్రయః-నాదత్త ఇతి-వివేకజ్ఞానవానాత్మా గుణదోషాన్స్వయం నాభిమన్యత ఇ
త్యర్థః-ఈశ్వర-దేహాదినియమనపరః-పరావరదృక్ స్వస్వరూపప్రకృతిస్వరూపయోర్ద్రష్టేత్యుక్తవానావిష్టో జీవః ॥ ౧౧ ॥
తత ఉపరితనం వృత్తాన్తమాహ మునిః॥ ఇతీతి॥ ఇత్థముదీర్య ఉక్త్వా-పున-ర్జీవః-కళేబరా-ద్వినిష్క్రమ్య-గతః - తతః - తస్య
మృతస్య-యే జ్ఞాతయ-స్తే-తదా-విస్మితాస్సన్తః- ఆత్మనాం స్వేషాం యః-పుత్రాదివిషయకః స్నేహ-స్స ఏవ శృఙ్ఖలా-తాం ఛి
త్త్వా అపోహ్య-శోకం-ముముచుః ॥ ౧౨ ॥ తతో, జ్ఞాతయః-తం శవ-మగ్నౌ -నిర్హృత్య దగ్ధ్వా-ఉచితాః, మృతోద్దేశేన కర్త
వ్యాః క్రియాః-కృత్వా-శోకమోహాదిప్రదం-దుస్త్యజం- స్నేహం అనురాగం-తత్యజుః ॥ ౧౩ ॥ తతో బాలఘ్న్యః-యాః
గరళదానేన బాలం హతవత్యః-తాస్సర్వాః-ద్విజేనాఙ్గిరసా-భాషితం, స్మరన్త్యః -వ్రీడితాః లజ్జితాః-బాలహత్యయా-హ
తప్రభాయాస్సాంతాః, యత్, బాలహత్యావ్రతం బాలహత్యాపనోదకం వ్రతం-బ్రాహ్మణై - ర్నిరూపితం కర్తవ్యత్వేన వో
దితం-తద్యమునాయాం-హే మహారాజ-చేరుః అనుష్ఠితవత్యః ॥ ౧౪ ॥ తత, స చిత్రకేతుః, ఇత్థం-ద్విజోక్తిభిః అఙ్గిర
స ఉక్తిభిః-జీవేన వాదితాభిః, నారదోక్తిభిశ్చ - ప్రతిబుద్ధః ఉదితః-ఆత్మవివేకో-యస్య-తాదృశః, సరసః-పఙ్కా, ద్గజ ఇవ-
గృహమేవ అన్ధకూపః-తస్మాత్-వినిష్క్రాన్తః నిర్గతః ॥ ౧౫ ॥ కాళిన్ద్యాం యమునాయాం-విధ్యుక్తప్రకారేణ-స్నా
త్వా-కృతాః - పుణ్యాః జలక్రియాః పితృతర్పణాదయో, యేన-తాదృశః-మౌనేన పరమాత్మస్వరూపసంశీలనేన, హేత్వర్థే
తృతీయా, మౌనార్థం , సంయతప్రాణః నియమితాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియః , ఇతరైస్సంభాషణరాహిత్యరూపేణ మౌనేన

హా, బ్రహ్మపుత్రం శ్రీనారదం, మనస్వినం, దృష్టవానిత్యనుషంగః ॥ ౧౬ ॥ * తతః తస్మై, ప్రపన్నాయ యథావిధిగురూపసత్తిం కృత్వా స్థితాయ, భక్తాయ గురుభక్తియుక్తాయ, ప్రయతాత్మనే శ్రవణోపయుక్తప్రయతమనస్కాయ, భగవాన్, నారదః, ప్రీతః శిష్యలక్షణైర్హర్షితః, ఏతాం వక్ష్యమాణాం, విద్యాం నవోపనిషదం, ఉవాచ, ఉపదిదేశ * ॥ ౧౭ ॥ * నారదేనోపదిష్టాం విద్యామేవాహ ॥ నమస్త ఇత్యాదినా పరమేష్ఠినమస్త ఇత్యన్తేన ॥ తావత్సకలేతరవిలక్షణం పరమాత్మానం విశోధ్య ప్రణమతి ॥ వాసుదేవాదిచతుర్వ్యూహాత్మనావస్థితాయ, తే తుభ్యం-భగవతే-నమః-ఏవంభూతం త్వాం ధీమహి ధ్యాయేమహి ॥ ౧౮ ॥ * విజ్ఞానమాత్రాయ క్వచిదపి జాడ్యరహితాయ-నిరతిశయానన్దస్వరూపాయ - ఆత్మారామాయ ఆత్మన్యేవ రమమాణాయ-సుఖాన్తరనిరపేక్షాయేత్యర్థః -శాన్తాయ రాగాదిరహితాయ-నివృత్తద్వైతదృష్టయే - దృష్టిరుదయః - నివృత్తా-ద్వైతసృష్టిః జాత్యాదికల్పనా - యస్య తస్మై-జాత్యాదికల్పనారహితాయేత్యర్థః - నివృత్తద్వైతదృష్టయ ఇతి పాఠే - నివృత్తా-ద్వైతదృష్టిః స్థూలత్వాణుత్వాదిభేదదర్శనం-యస్మిన్ తథా చ శ్రూయతే ‘‘అస్థూలమనణ్వహ్రస్వమదీర్ఘమగోత్రమచక్షుః శ్రోత్రం తదపాణిపాదం’’ మిత్యాది * ॥ ౧౯ ॥ * స్వాత్మానన్దానుభవేనైవ-న్యస్తాః-నిరస్తాః, ఊర్మయః అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామరణరూపా షడూర్మయో-యస్య - హృషీకాణామిన్ద్రియాణాం తదధిపతేశ్చ ఈశాయ నియన్త్రే -కరణాధిపాయేత్యర్థః-మహతే స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే-వివిధవిచిత్రానన్తశక్తయే-తుభ్యం-నమః * ॥ ౨౦ ॥ * మనసా సహ-వచసి-ఉపరతే నివృత్తే సతి-అవధేరభావాద్వాఙ్మనసయోర్నివృత్తయోస్సతోః - యః - ప్రాప్యః అపరిచ్ఛిన్నతయాఽనుసన్ధేయః-అత ఏవ- ఏకః నిస్సమాభ్యధికః-ప్రాప్యేత్యవిభక్తికపాఠే-అప్రాప్యేతిచ్ఛేదః-మనసా సహ-ప్రాప్త్యావధిం వచస్యుపరతే సతి-యః అపరిచ్ఛిన్నానన్ద ఇతి శేషః, వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యాపరిచ్ఛిన్నానన్దరూప ఇత్యర్థః-చిన్మాత్రః

యః ॥ మానేన సంయతప్రాణో బ్రహ్మపుత్రావవన్దత ॥ ౧౬ ॥ అథ తస్మై ప్రపన్నాయ భక్తాయ ప్రయతాత్మనే । భగవాన్నారదః ప్రీతో విద్యామేతామువాచ హ ॥ ౧౭ ॥ నమస్తుభ్యం భగవతే వాసుదేవాయ ధీమహి । ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయ నమస్సంకర్షణాయ చ ॥ ౧౮ ॥ నమో విజ్ఞానమాత్రాయ పరమానన్దమూర్తయే । ఆత్మారామాయ శాన్తాయ నివృత్త * ద్వైతసృష్టయే ॥ ౧౯ ॥ ఆత్మానన్దానుభూత్యైవ న్యస్తశక్త్యూర్మయే నమః । హృషీకేశాయ మహతే నమస్తేఽనన్తశక్తయే ॥ ౨౦ ॥ * వచస్యుపరతేఽప్రాప్య య ఏకో మనసా సహ । అనామరూపశ్చిన్మాత్రః సోఽవ్యాన్నస్సదసత్పరః ॥ ౨౧ ॥ యస్మిన్నిదం యతశ్చేదం తిష్ఠత్యప్యేతి జాయతే । మృన్మయేష్వి

జ్ఞానైకాకారః-అత ఏవ-ఏకః-నిస్సమాభ్యధికః-కర్మకృతనామరూపరహితః-సదసత్పరః చేతనాచేతనాభ్యాం విలక్షణః-సః అస్మాన్-రక్షతు - అత్ర ప్రతిపదముపనిషదర్థా అభిప్రేతాః ॥ విజ్ఞానమాత్రాయ పరమానన్దమూర్తయ ఇత్యనేన ‘‘ విజ్ఞానమానన్దం బ్రహ్మ’’ ఇతి శ్రుత్యర్థః, ఆత్మారామాయేత్యనేన ‘‘ సర్వైశ్వర్యసంపన్నః శంభురాకాశమధ్యగః’’ ఇతి నివృత్తద్వైతదృష్టయ ఇత్యనేన - అనామరూపేత్యనేన చ ‘‘ అస్థూలమనణ్వ’’ ఇతి ॥ ఆత్మానన్దేత్యాదినా ‘‘ యోఽశనాయాపిపాసే శోకమోహౌ జరాం మృత్యుమత్యేతి ’’ హృషీకేశాయేత్యనేన ‘‘ స కారణం కరణాధిపాధిపః ’’ ఇతి-మహత ఇత్యనేన ‘‘ సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ ’’ ఇతి-అనన్తశక్తయ ఇత్యనేన ‘‘ పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ ’’ ఇతి-వచస్యుపరత ఇత్యాదినా ‘‘ యతో వాచో నివర్తన్తే అప్రాప్య మనసా సహ ఆనన్దం బ్రహ్మణః ’’ ఇతి-ఏక ఇత్యనేన ‘‘ న తస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే-న తత్సమశ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యతే ’’ ఇతి-సదసత్పర ఇత్యనేన ‘‘ భోక్తా భోగ్యం ప్రేరితారం చ మత్వా క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏకః - యోఽవ్యక్తమన్తరే సంచరన్ యస్యావ్యక్తం శరీరం యోఽక్షరమన్తరే సంచరన్ యస్యాక్షరం శరీరం’’ మితి శ్రుత్యర్థా అభిప్రేతాః * ॥ ౨౧ ॥ * ఏవం సకలేతరవిలక్షణమౌపనిషదం బ్రహ్మ విశోధ్య ప్రణమ్య-తతః స్వానిష్టనివృత్తిం ప్రార్థ్య - అథ తదేవ బ్రహ్మ జగజ్జన్మాదికారణత్వేనోపలక్ష్య ప్రణమతి ॥ యస్మిన్నితి ॥ సదసత్పర ఇత్యస్యోదాహృతశ్రుత్యర్థప్రత్యభిజ్ఞాపకతయా ఉక్తవిధస్వరూపస్య పరస్య బ్రహ్మణః చిదచిచ్ఛరీరకత్వం ప్రత్యభిజ్ఞాపితోపనిషద్భిరేవ ప్రతిపన్నమిత్యభిప్రేత్య చిదచిద్విశిష్టస్య జగత్కారణత్వలక్షణముచ్యతే, ఇదం స్థూలచిదచిదాత్మకం జగత్ యతః సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టాత్ బ్రహ్మణో, జాయతే, యస్మిన్, న్యప్యేతి లీయతే, యస్మిన్ ఉక్తవిధబ్రహ్మస్వరూప, రూపే, తిష్ఠతి ఆధేయతయా వర్తతే ‘‘ బ్రహ్మ వనం బ్రహ్మ స వృక్ష ఆసీద్యతో ద్యావాపృథివీ నిష్టతక్షుః ’’ ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా

---

౧౯ ॥ శ్లో * పా ॥ ద్వైతదృష్టయే.　　౨౧ ॥ శ్లో * పా ॥ వచస్యుపరతేఽప్రాప్య.

ఆధారోఽపి బ్రహ్మైవేతిభావః ॥ తత్రదృష్టాన్తః ॥ మృన్మయేష్వివమృజ్జాతిరితి, మృజ్జాతిశబ్దోమృజ్జాతీయపరః, యథా, మృన్మయేషుమృజ్జాతీయఘటశరావాదికారణభూతేషుమృద్వికారరూపమృత్పిణ్డేషు - మృజ్జాతీయోఘటాది - ర్జాయతే-అపాదానస్యాధికరణత్వవివక్షయాసప్తమీ -మృన్మయేభ్యోయథామృజ్జాతిర్జాయతఇత్యర్థః - యద్వా-మృన్మయేష్వితినిమిత్తసప్తమీ-నిమిత్తమత్రోపాదానకారణం-తథాచమృన్మయేభ్యోమృత్పిణ్డేభ్యఉపాదానభూతేభ్యః, మృజ్జాతీయోఘటాది-ర్జాయతఇత్యర్థః - అథవామృన్మయేష్వితి - పదమేవమృద్వికారఘటాదిపరం-మృజ్జాతిర్మృత్పిణ్డః - మృన్మయేషుఘటాదిషు-కారణతయాఅనుస్యూతః - అథవా - యస్మిన్నధిష్ఠితిత్యత్రోపదృష్టాన్తః-మృన్మయేషుఘటాదిషుమృజ్జాతిర్మృత్త్వమధితిష్ఠతిఅపృథక్సిద్ధప్రకారతయావర్తతే-తద్వ-దిదం-విశ్వంచిదాచిదాత్మకం - అపృథక్సిద్ధప్రకారతయాయస్మిన్వర్తతేతస్మైబ్రహ్మణే-నమః - అత్రాపి ‚‚ యతోవాఇమానిభూతానిజాయన్తే ,, ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ ఏవంప్రతిపదమౌపనిషదార్థప్రత్యభిజ్ఞాపనేనోపనిషదేకగమ్యం పరంబ్రహ్మేతిసూచితం-తదేవదృఢీకర్తుం తదితరప్రమాణావిషయత్వం వదన్ప్రణమతి ॥ యమితి ॥ ‚‚ అన్తర్బహిశ్చతత్సర్వంవ్యాప్యనారాయణస్థిత,, ఇత్యుక్తరీత్యాకృత్స్నంజగ-దన్తర్బహిశ్చ-వితతంవ్యాప్యస్థితమపి-వ్యోమవద్వ్యోమశరీరకం ‚‚ఆకాశశరీరంబ్రహ్మ,, ఇతిశ్రుతేః-యం-మనోబుద్ధీన్ద్రియాసవో-నస్పృశన్తినవిదుః - తత్రకర్త్రేన్ద్రియాణి-అసవఃప్రాణాశ్చ - క్రియాశక్తిప్రధానా-నస్పృశన్తినవిషయీకుర్వన్తి-మనశ్చబుద్ధిశ్చ - చక్షురాదీనిజ్ఞానేన్ద్రియాణిచ-యంనవిదురిత్యన్వయః - బుద్ధీన్ద్రియాద్యవిషయత్వేనతన్మూలకప్రత్యక్షాదిప్రమాణావిషయమితిభావః - అతీన్ద్రియత్వే హేతుర్వ్యోమేతి - వ్యోమశరీరకత్వేనతదన్తఃప్రవేశయోగ్యతయాతతోఽపిసూక్ష్మత్వాదిన్ద్రియావిషమితిభావః-తద్బ్రహ్మత్వా-మహం-నతోఽస్మి ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ కించ ॥ మనఆదయస్తదాహితజ్ఞానక్రియాదిశక్తిమత్త్వేనతంనవిషయీకుర్వన్తీతిసదృష్టాన్తమాహ ॥ దేహేతి ॥ అమీదేహేన్ద్రియాదయః - యదంశవి

వన్మృజ్జాతిస్తస్మైతేబ్రహ్మణేనమః ॥ ౨౨ ॥ యంనస్పృశన్తినవిదుర్మనోబుద్ధీన్ద్రియాసవః । అన్తర్బహిశ్చవితతంవ్యోమతత్త్వంనతోఽస్మ్యహమ్ ॥ ౨౩ ॥ దేహేన్ద్రియప్రాణమనోధియోఽమీయదంశవిద్ధాః ప్రచరన్తికర్మసు ॥ నైవాన్యథాలోహమివప్రతప్తంస్థానేషుతద్ద్రష్ట్రపదేశమేతి ॥ ౨౪ ॥ గద్య ॥ ఓంనమోభగవతేమహాపురుషాయ-మహానుభావాయ - మహావిభూతిపతయేసకలసాత్వతపరిబృఢనికరకరకమలకుట్మలోపలాలితచరణారవిన్దయుగళ-పరమ-పరమేష్ఠిన్నమస్తే ॥ ౨౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ భక్తాయేతాంప్రపన్నాయవిద్యామాదిశ్యనారదః । యయావఙ్గిరసాసాకంధామస్వాయంభువంప్రభో ॥ ౨౬ ॥ చిత్రకేతుస్తుతాంవిద్యాం

ద్ధాః-యస్య ‚‚ పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతేస్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ ,, ఇత్యుక్తజ్ఞానక్రియాదిశక్తిమతోబ్రహ్మణోఽంశేనజ్ఞానక్రియాదిశక్తిలేశేన,అనువిద్ధాఃవ్యాప్తాః-కర్మసుస్వస్వవ్యాపారేషు - ప్రచరన్తిప్రవర్తన్తే-అన్యథాయదంశేనాననువిద్ధాస్తు-నప్రచరన్తి - తేషామచేతనపరిణామరూపత్వేనవస్తుతోజ్ఞానశక్తివిరహాదితిభావః - తత్రదృష్టాన్తః - లోహమివప్రతప్తమితి - యథాప్రతప్తంలోహందహతి - దాహకశక్తినాగ్నినానువిద్ధమేవలోహమితరద్దహత్యగ్నినాఽనదహతి - అగ్నినాననువిద్ధం త్వితరదపినదహతి-తద్వత్పరమాత్మాహితజ్ఞానక్రియాశక్త్యాదేహేన్ద్రియాదయస్స్వస్వవిషయేషు - ప్రచరన్తి - నపరమాత్మని- అనాహితశక్తయస్తుస్వస్వకర్మస్వపినప్రచరన్తీత్యర్థఃనన్విన్ద్రియాణిస్వతోజ్ఞానశక్తివిరహత్త్వంమావిషయీకుర్వన్తు-జీవస్తుస్వభావతోజ్ఞానశక్తిమత్త్వాత్తంవిద్యాదిత్యత్రాహ ॥ స్థానేషుతద్ద్రష్ట్రపదేశమేతీతి ॥ తత్తేన-జీవోఽపి-ద్రష్ట్రపదేశమేతి-ద్రష్టృత్వవ్యపదేశంగచ్ఛతి - ఈశ్వరసఙ్కల్పాదేవజీవస్యజ్ఞానవికాసఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ భగవతేపూర్ణషాడ్గుణ్యాయ-మహాపురుషాయపురుషసూక్తప్రతిపాద్యమహాపురుషాయ-అతఏవ-మహానుభావాయ-మహావిభూత్యోర్నిత్యలీలావిభూత్యో -రధిపతయే-తుభ్యం , నమః - సకలాః-యే-సాత్వతపరిబృఢాః-భాగవతశ్రేష్ఠాః-తేషాం-కరకమలానాం-కుట్మలైర్ముకులైః -రుపలాలితం-చరణారవిన్దయుగంయస్య-తస్యసంబోధనం-పరమేనిస్సమాభ్యధిక,పరమేష్ఠిన్పరమస్థానేస్థిత-తేతుభ్యం-నమః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ హేప్రభోరాజన్-భక్తాయ-ప్రపన్నాయచిత్రకేతవే,ఏవమేతాంవిద్యాం - ఉపదిశ్య - అఙ్గిరసాసహ-నారదః-స్వాయంభువంధామసత్యలోకం-యయౌ-పూర్వం-నారదేనసహాఙ్గిరాఆజగామేతిప్రాధాన్యేనోక్తః - చిత్రకేతోఃపుత్రదత్వేనతస్యప్రథమం వైరాగ్యజననద్వారాఽపకారకత్వాత్ - ఇహనారదోఽఙ్గిరసాసాకంయయావితినారదఃప్రాధాన్యేననిర్దిష్టః -విద్యోపదేశేనతస్యమహోపకారకత్వాత్ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ఏవ,ముపదిష్టవిద్య-శ్చిత్రకేతు-స్తాం-నారదేన-భాషితాంఉపదిష్టాం-విద్యాం-యథావిధి-సుసమా

హితచిత్తో - ఽబ్భక్షయన్ - సప్తాహం - ధారయామాస జజాప ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ తతస్స ప్తరాత్రాన్తే - ధార్యమాణయా - విద్యయా - తత్ప్రభావేనేత్యర్థః - నృపః చిత్రకేతుః - అవిభక్తిపాఠే - హేనృప - విద్యాధరాణామాధిపత్యం చ - లేభే చశబ్దోఽన్వాచయపరః - అనుషఙ్గికం విద్యాధరాధిపత్యం ఫలం లబ్ధవానిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ ప్రధానం ఫలమాహ ॥ తత ఇతి ॥ తతః - కతిపయైః - రహోభిః, విద్యయా, ఇద్ధేన దీప్తేన - మనసా గతి - ర్యస్య, విద్యాప్రభావేన యథేష్టగతిరిత్యర్థః - దేవదేవస్య శేషస్య సఙ్కర్షణస్య - చరణసమీపం - జగామ - పాతాళలోకాధస్సాత్స్థితసంకర్షణసమీపం గతవానిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ సఙ్కర్షణం వర్ణయన్ తం దదర్శేత్యాహ ॥ మృణాళేతి ॥ మృణాళవత్పద్మతన్తువ, ద్గౌరం శుభ్రం - సితివాససం నీలామ్బరం - స్ఫురన్తి కిరీటాదీని యస్య, కటిత్రం కటిసూత్రం - ప్రసన్నాని వక్త్రాణి యస్య - అరుణాని లోచనాని యస్య - తం - సిద్ధేశ్వరాణాం సమూహై - ర్వృతం పరివేష్టితం - ప్రభుం సఙ్కర్షణం దదర్శ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తత, స్తస్య సఙ్కర్షణస్య - దర్శనేన - ధ్వస్తం - కిల్బిషం - యస్య, అతఏవ - స్వచ్ఛమన్తఃకరణం యస్య - అతఏవ - ప్రవృద్ధయా - భక్త్యా - ప్రణయాశ్రుభి రానన్దబాష్పైః - లోచనయో - ర్యస్య - ప్రహృష్టాన్యుదఞ్చితాని - రోమాణి చ - యస్య - తాదృశః - ఆదిపూరుషం పురాణపురుషం సఙ్కర్షణం, అభ్యయాత్ అభిముఖం జగామ, అనమత్ ప్రణతవాన్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ తత - శ్చిత్రకేతుః, ఉత్తమశ్లోకస్య సఙ్కర్షణస్య, పదాబ్జవిష్టరం పాదపీఠం, ప్రేమాశ్రులేశై రానన్దబాష్పకణైః, ముహుర్ముహు - రుపసేచయన్ - ప్రేమోదేన ప్రేమ్ణా, ఉపరుద్ధః, అఖిలానాం, వర్ణానాం, అక్షరాణాం నిర్గమముచ్చారణం - యస్య - అతఏవ - తం భగవన్తం - ప్రసమీడితుం -

---

యథా నారదభాషితామ్ । ధారయామాస సప్తాహమబ్భక్షస్సుసమాహితః ॥ ౨౭ ॥ తతశ్చ సప్తరాత్రాన్తే విద్యయా ధార్యమాణయా । విద్యాధరపతిత్వం చ ❀ లేభేఽప్రతిహతం నృపః ॥ ౨౮ ॥ తతః కతిపయాహోభిర్విద్యయేద్ధమనోగతిః । జగామ దేవదేవస్య శేషస్య చరణాన్తికమ్ ॥ ౨౯ ॥ మృణాళగౌరం సితివాససం స్ఫురత్కిరీటకేయూరకటిత్రకఙ్కణమ్ । ప్రసన్నవక్త్రారుణలోచనం వృతం దదర్శ సిద్ధేశ్వరమణ్డలైః ప్రభుమ్ ॥ ౩౦ ॥ తద్దర్శనధ్వస్తసమస్తకిల్బిషస్స్వచ్ఛామలాన్తఃకరణోఽభ్యయాన్మునిః । ప్రవృద్ధభక్త్యా ప్రణయాశ్రులోచనః ప్రహృష్టరోమానమదాదిపూరుషమ్ ॥ ౩౧ ॥ స ఉత్తమశ్లోకపదాబ్జవిష్టరం ప్రేమాశ్రులేశైరుపసేచయన్ముహుః । ప్రేమోపరుద్ధాఖిలవర్ణనిర్గమో నాశకత్తం ప్రసమీడితుం చిరమ్ ॥ ౩౨ ॥ తతస్సమాధాయ మనో మనీషయా బభాష ఏతత్ప్రతిలబ్ధవాగసౌ । నియమ్య సర్వేన్ద్రియబాహ్యవర్తనం జగద్గురుం సాత్వతశాస్త్రవిగ్రహమ్ ॥ ౩౩ ॥ చిత్రకేతురువాచ ॥ అజిత జితస్సమమతిభిస్సాధుభిర్భవాన్ జితాత్మభిర్భగవన్! విజితాస్తేఽపి చ భజతామకామాత్మనాం య ఆత్మదోఽతికరుణః ॥ ౩౪ ॥ తవ విభవః ఖలు భగవన్ జగదుత్పత్తిస్థితిలయాదీ

స్తోతుం చిరం - నైవాశకత్ నాశక్నోత్ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ తతో - మనీషయా బుద్ధ్యా, మన - స్సమాధాయ స్వవశీకృత్య - ప్రతిలబ్ధావాక్, ఏష - అసౌ చిత్రకేతుః, ప్రతిలబ్ధవాగసౌ ఇతి పాఠాన్తరం తత్ర ప్రతిలబ్ధవాగమృతః, సర్వేన్ద్రియాణాం - బాహ్యవర్తనం బాహ్యవ్యాపారం - నియమ్య ఆత్మాభిముఖ్యేనేత్యర్థః - సాత్వతశాస్త్రం - పఞ్చరాత్రశాస్త్రం, తత్ప్రతిపాద్యో - విగ్రహో యస్య తం జగద్గురుం సాత్వతతన్త్రోపదేష్టారం సఙ్కర్షణం ప్రతి, ఏతద్వక్ష్యమాణం - బభాషే - వక్ష్యమాణాం స్తుతిమకరోదిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తామేవాహ ॥ అజితేత్యాదినా సహస్రమూర్ధ్న ఇత్యన్తేన ॥ తావదాశ్రయణసౌకర్యాపాదకసౌలభ్యవాత్సల్యమహౌదార్యగుణవిశిష్టం స్తౌతి ॥ అజితేతి ॥ హే అజిత ఇతరైః స్వాధీనం కర్తుమశక్య - హే దుర్గ్రహేత్యర్థః - తథాఽపి సాధుభి - ర్జితః - భవాన్ - సులభ ఇత్యర్థః - కథంభూతైః, విజితః - ఆత్మా మనో - యైః - సమమతిభిః - కృత్స్నం జగద్బ్రహ్మాత్మకత్వేన పశ్యద్భిః, కథమేతత్సాధుభిర్విజితోఽహమితి, తత్రాహ - యో భవాన్ - భజతామకామాత్మనాం అనన్యప్రయోజనేన భజతా - మాత్మదః స్వ స్యాత్మదాతేత్యర్థః - ఏవం సౌలభ్యముక్తం - ఆత్మద ఇత్యనేన మహౌదార్యం చ, అథవా - త్సల్యమాహ ॥ భవతా త్వయా - తే సాధవో - విజితాః - కుతః, యత - స్త్వం, అతికరుణః ఆశ్రితవాత్సల్యవిశేషవత్వ స్త్వవాత్సల్యేన త్వయా సాధవో వశీకృతా ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ నను పరత్వే సత్యుక్తం గుణత్రయమాశ్రయణసౌకర్యాపాదకం, అన్యథాత్మణస్యేవ సౌలభ్యం, దరిద్రస్యేవౌదార్యం పిత్రాదేరివ కారుణ్యం, మకించిత్కరం స్యాదిత్యతో పరత్వవిశిష్టం స్తౌతి ॥ తవేతి ॥ హే భగవన్, జగతః, ఉత్పత్తిస్థితిలయాదీని, ఆదిశబ్దేన మహానన్దరూప మోక్షో నష్టియమనాదిర్వా తవ, విభవః ఐశ్వర్యం, అతస్త్వత్తః పరో నాస్తీత్యర్థః - ఏవం పరత్వం, తత ఏవ నిరుపాధికస్వామిత్వం చోక్తం, నను - జగదుత్ప

---

౨౮ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ లేభేఽప్రతిహతం నృప.

త్యాదీన్ బ్రహ్మరుద్రాదీనాం విభవో న నమిత్యత్రాహ ॥ విశ్వసృజ ఇతి ॥ విశ్వసృజో బ్రహ్మాదయః తవాంశాంశాః అగ్నేర్విస్ఫులిఙ్గా ఇవ త్వదంశాంశభూతత్వాన్న తేషాం విభవో జగదుత్పత్త్యాదిరిత్యర్థః - త్వత్సంయోగేన తే జగదుత్పత్త్యాదికర్తార ఇతి భావః - నను - తేఽపి - వయం విశ్వస్య సృష్ట్యాదికర్తార ఇతి స్పర్ధన్తే తత్రాహ ॥ తత్రేతి ॥ తత్ర తేషాం త్వదంశాంశత్వే సతి, తావన్మాత్రే - తే - వయమపి పృథగీశ్వరా ఇత్యభిమానేన - తద్గతమీశిత్వం పరమపురుషాయత్తమిత్యజ్ఞాత్వా - ముధా వ్యర్థం, స్పర్ధన్తే - తేషాం స్పర్ధామాత్రమవశిష్యతే, నత్వీశత్వం సిధ్యతీతి భావః ❋ ॥౩౫॥ ❋ జగదుత్పత్త్యాదేస్తదేకవిభవత్వం దృష్టాన్తాన్తరముఖేన విశదయన్ స్తౌతి ॥ పరమాణ్వితి ॥ పరమాణుపరమమహతోః అల్పీయసో విపులస్య చ వస్తునః - యాన్యాద్యన్తాన్తరాణి సృష్టిసంహారస్థిత్యవస్థా ఇత్యర్థః - తేషు వర్తత ఇతి తథా - అన్తరాత్మతయా వ్యాప్య స్థితః - త్రయవిధురః - ఆద్యన్తమధ్యరహితః - త్వమేవ - కార్యస్య వస్తునః కారణతయా యదాదావవతిష్ఠతే - అన్తే చ యదవశిష్యతే, తద్విభవత్వమేవ హి కార్యస్య వస్తునో దృష్టం యథా మృత్సువర్ణాత్మకఘటకటకాదావితి దృష్టాన్తోఽభిప్రేతః ॥ ఏవం సమష్టివ్యష్ట్యాత్మకస్య కృత్స్నస్య కార్యజాతస్యాదౌ కారణత్వేనావస్థానాదన్తే చావశేషాత్ త్వద్విభవ ఏవ జగదుత్పత్త్యాదిః - న తు మధ్యస్థచతుర్ముఖాదేరితి భావః - కార్యం వస్తు, మధ్యస్థస్య విభవో నేతి కిం వక్తవ్యమిత్యాహ ॥ ఆదావితి ॥ సత్త్వానాం కార్యత్వేనావస్థితానాం పదార్థానాం - ఆదౌ - అన్తే చ - యద్ధ్రువం స్థిరం - ఆదౌ కార్యత్వేనావస్థితం - అన్తే చావశిష్టమిత్యర్థః, అన్తరాలేఽపి తదేవ - అన్తరాలావస్థా తద్విభవ ఏవ - ఆద్యన్తయోర్యదస్తి తస్య మధ్యస్థవిభవకత్వం కిం పునర్న్యాయసిద్ధమితి భావః - ఏవం కాలత్రయవర్తిత్వమేవేతి భావః - అనేన కాలతోఽపరిచ్ఛిన్నత్వముక్తం - అథ సర్వదా సర్వత్రాన్తరాత్మతయా వ్యాప్య స్థితికథనేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యరూపవస్తుపరిచ్ఛేదోఽప్యుక్తః - సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యమేవ హి వస్తుపరిచ్ఛేదః - యద్వా - స్వాపేక్షయోత్కృష్టగుణవస్త్వన్తరరాహిత్యం వస్తుపరిచ్ఛేదః - స హి జగత్కారణత్వతదుపయుక్తసార్వజ్ఞ-

ని। విశ్వసృజస్తేఽంశాంశాస్తత్ర ముధా స్పర్ధన్తే పృథగభిమత్యా ॥ ౩౫ ॥ పరమాణుపరమమహతోస్త్వమాద్యన్తాన్తరవర్తీ త్రయవిధురః। ఆదావన్తేఽపి చ సత్త్వానాం యద్ధ్రువం తదేవాన్తరాలేఽపి ॥ ౩౬ ॥ క్షిత్యాదిభిరేష కిలావృతస్సప్తభిర్దశగుణోత్తరైరణ్డకోశః। యత్ర పతత్యణుకల్పస్సహాణ్డకోటికోటిభిస్తదనన్తః ॥ ౩౭ ॥ విషయతృషో నరపశవో య ఉపాసతే విభూతీర్న పరం త్వామ్। తేషామాశిష ఈశ తదను వినశ్యన్తి యథా రాజకులమ్ ॥ ౩౮ ॥ కామధియస్త్వయి రచితా న పరమ రోహన్తి యథా కరమ్భబీజాని। జ్ఞానాత్మన్యగుణమయే

సత్యసఙ్కల్పత్వాద్యాకృష్టగుణజాతస్య కథనేనాభిహితప్రాయ ఏవ ❋ ॥౩౬॥ ❋ ఏవం ద్వివిధపరిచ్ఛేదరాహిత్యముక్తం, అథ దేశపరిచ్ఛేదరహితత్వం వదన్ త్రివిధపరిచ్ఛేదరాహిత్యమేవ త్వయ్యనన్తశబ్దస్య ప్రవృత్తినిమిత్తమిత్యాహ ॥ క్షిత్యాదిభిరితి ॥ పూర్వస్మాత్ పూర్వస్మాద్దశగుణ - ముత్తరైరధికైః - క్షిత్యాదిభిః - పృథివ్యబగ్నివాయ్వాకాశాహఙ్కారమహద్భిస్సప్తభి - రావృతః - ఏషః పరిదృశ్యమానోఽణ్డకోశః - ఈదృశైరణ్డకోటిభి - స్సహ సహితో - యత - స్త్వం - తతోఽనన్తః విభూత్యానన్త్యాదనన్తత్వాత్త్వమనన్తశబ్దవాచ్య ఇత్యర్థః - ఏతమణ్డకోశం విశినష్టి ॥ యత్రైతస్మిన్నణ్డకోశే - అణుకల్పః - జీవః - పతతి సంసరతి - యద్వా, యస్మాదీదృశైరణ్డకోటిభిస్సహ - ఏషోఽణ్డకోశః యత్ర యస్మింస్త్వయి - అణుకల్పః, పతతి పరిభ్రమతి - తత స్త్వమనన్తః - సర్వస్య చేతనాచేతనాత్మకాణ్డకోశరూపదేశస్య త్వద్వ్యాప్యత్వాత్ - ఇదమత్ర నాస్తీత్యేవంరూపదేశపరిచ్ఛేదరహితస్త్వమితి దేశాపరిచ్ఛేద ఉక్తః ఏతత్త్రివిధపరిచ్ఛేదరాహిత్యమపి పరత్వాపాదకమ్ ❋ ॥౩౭॥ ❋ ఏవంతస్య సమాశ్రయణీయోపయుక్తగుణవస్తుత్వాద్దేవతాన్తరస్య తదభావం వదంస్తమేవ స్తౌతి ॥ విషయతృష ఇతి - యే - విషయేషు శబ్దాదిషు - తృట్ తృష్ణా అభిలాషో - యేషాం తే - ఫలకామా నరా ఏవ పశవః, తే - విభూతీః - త్వద్విభూతిభూతానిన్ద్రాదీ - నుపాసతే - న తు - పరం సర్వోత్కృష్టం, విభూతిపతి - ముపాసతే, హే ఈశ - తేషాం - విషయతృష్ణాం విభూతీరుపాసీనానాం - ఆశిషః - త్వద్విభూతిభిర్దత్తా అర్వాచీనాః స్వర్గాదిఫలరూపాః పురుషార్థాః - తదను విభూతివినాశమను - నశ్యన్తి యథా రాజకులం యథా రాజకులవినాశమను తత్సేవకానామాశిషో నశ్యన్తి - తద్వత్ ఉక్తం చ త్వయైవ "యో యో యాం యాం తనుం భక్తః" ఇత్యారభ్య "లభతే చ తతః కామాన్ మయైవ విహితాన్ హి తాన్ అన్తవత్తు ఫలం తేషాం తద్భవత్యల్పమేధసామ్" ఇతి - త్వన్నైనేతి భావః - త్వద్విభూతీనాం పరత్వాదిగుణపూర్త్యభావాదితి తాత్పర్యమ్ ❋ ॥౩౮॥ ❋ త్వదేకప్రయోజనత్వేన కృతాస్తవ సేవాస్తు నిరతిశయానిత్యఫలజనకత్వాన్న నశ్యన్తీత్యాహ ॥ కామధియ ఇతి ॥ త్వయి విషయభూతే - రచితాః కృతాః - యాః - కామధియః త్వదేకప్రయోజనాః త్వద్విషయా ఉపాసనాః - హే పరమ - పునర్న రోహన్తి న బన్ధాయ భవన్తి, నిత్యనిరతిశయత్వ

దనుభవరూపానర్థాపాదకా ఏవ భవన్తి - న పునర్జన్మమరణాదిరూపబన్ధాయ భవన్తీత్యర్థః - పునరర్థో హేతుదృష్టాన్తః - యథా కరమ్భ బీజానీతి - యథా - భర్జితబీజాని - పున - ర్నారోహన్తి - నాఙ్కురీభవన్తి తద్వత్ - పునర్జన్మహేతుం వదన్ - తం విశినష్టి ॥ జ్ఞానాత్మన్యగుణమయ ఇతి - గుణమయస్సత్త్వాదిప్రకృతిగుణవికారః, స న విద్యతే యస్య - సోఽగుణమయ - స్తథాభూతే - నిత్యాసంకుచితాఽపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానస్వరూపే త్వయి - గుణమూలకకర్మావశ్యత్వాతన్మూలకసంకుచితజ్ఞానత్వాకర్మసాధ్యమోక్షాధిపత్వప్రణతజనానిష్టపరిహారకత్వతదిష్టప్రాపణసమర్థత్వాదిగుణయుక్తత్వాత్త్వయిరచితాః కామధియో న పునరనర్థరూపబన్ధాయ భవన్తి - దేవతాన్తరాణాం తూక్తవిపరీతగుణత్వాత్తేషు రచితాః స్వర్గాదికామధియో నశ్యన్తీతి భావః ॥ తదేవాహ ॥ గుణగణతోఽస్య ద్వన్ద్వజాలానీతి - అస్య విరిఞ్చిప్రభృత్యకిఞ్చనపర్యన్తస్య జీవవర్గస్య - గుణానాం సత్త్వాదిప్రకృతిగుణానాం - యే - గణా వికారరూపాస్సంఘా - స్తేభ్యః గుణగణతః - ద్వన్ద్వజాలాని సుఖదుఃఖాదీని ద్వన్ద్వజాలాని - భవన్తి ఉపాస్య దేవతాన్తరస్యాప్యుపాసకవత్కర్మవశ్యత్వాదియుక్తత్వాత్తస్మై వాశ్శృఙ్ఖలితస్య పుంసస్తాదృశసేవావదనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణక్షమా న భవతీతి భావః ॥ ఏవం జ్ఞానశక్త్యాద్యాశ్రితకార్యాపాదకగుణపూర్తిరప్యుక్తా ॥ ౩౯ ॥ ఏవం సమాశ్రయణీయత్వోపయుక్తపరత్వాదిగుణపూర్ణత్వేన దేవతాన్తరేభ్యో వైలక్షణ్యం తస్యైవ సమాశ్రయణీయత్వం చోక్తం - అనయత ఏవ భవానితరేభ్యః పరః అత ఏవ త్వదారాధనాత్మకస్త్వదభిహితో ధర్మస్తదనుష్ఠాతారశ్చేతరదేవతారాధనరూపధర్మతదనుష్ఠాతృభ్యో విలక్షణా ఇత్యాహ ॥ జితమితి త్రిభిః ॥ అజిత - అజితశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయ, భవతా, యథా జితం సర్వం స్వవశీకృత్య తస్మాత్పరత్వేనావస్థితం, ఏతదేవ అజితశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమిత్యపి సూచితం - తథా - ధర్మేణేతి శేషః, త్వదారాధనభూతధర్మేణాపి - జితమిత్యర్థః, సోఽపి సర్వోత్కృష్ట ఇత్యర్థః, కోఽసౌ ధర్మః, తత్రాహ ॥ యం - భాగవతం - భగవతస్తవారాధనరూప - మనవద్యం నిర్దుష్టం, ధర్మం, భవా - నాహ పఞ్చరాత్రగీతాదిముఖేనోక్తవాన్ యం చ ధర్మం నిష్కించనా అనన్యప్రయోజనాః - ఆత్మారామాః బ్రహ్మగుణానుభవపరాః, యే - మునయః, అపవర్గాయ - ముక్తయే, ఉపాసతే, అ

గుణగణతోఽస్య భవన్తి ద్వన్ద్వజాలాని ॥ ౩౯ ॥ జితమజిత తథా భవతా యదాహ భాగవతం ధర్మమనవద్యమ్ ।
నిష్కించనా యే మునయ ఆత్మారామా యముపాసతేఽపవర్గాయ ॥ ౪౦ ॥ విషమమతిర్న యత్ర నృణాం త్వమహమితి మమ తవేతి చ యోఽన్యత్ర । విషమధియా రచితో యస్స హ్యవిశుద్ధః క్షయిష్ణురధర్మబహులః ॥ ౪౧ ॥ కః క్షేమో

నుతిష్ఠన్తి ॥ ౪౦ ॥ యత్ర చ ధర్మే - త్వం - అహం - తవ - మమేతి చ - యా - నృణా - మన్యత్ర అన్యస్మిన్ ధర్మే - విషమా మతిః అహంకారమమకారరూపా - సా - నాస్తి - స ఇత్యర్థః - సర్వజ్ఞేన భ్రమవిప్రలిప్సాదిదోషరహితేన పరమకారుణికేన భవతాఽభిహితత్వాదహంకారమమకారప్రయుక్తహింసాదిగర్భత్వాభావాత్సర్వస్య బ్రహ్మాత్మకత్వానుసంధానగర్భత్వాన్నిరతిశయానన్దహేతుత్వాత్త్వదారాధనరూపో ధర్మస్సర్వోత్కృష్ట - స్తథా తదనుష్ఠాతారోఽపి శబ్దాదివిషయసుఖార్థదమ్భమాత్సర్యహింసాదిస్వభావత్వాభావాత్సర్వభూతసుహృత్త్వాదిగుణయుక్తత్వాచ్చోత్కృష్టాః ఇతరధర్మతదనుష్ఠాతారస్తూక్తవిపరీతా ఇతి భావః ॥ తదేవాహ ॥ విషమధియేతి ॥ అహం మమేత్యాద్యహంమమాభిమానేన రచితో యో దేవతాన్తరారాధనరూపస్స హ్యవిశుద్ధః - రాగద్వేషాదిగర్భత్వాదధర్మప్రచురః శత్రుమరణాదికామనాగర్భత్వాత్ క్షయిష్ణురస్థిరఫలశ్చ ॥ ౪౧ ॥ విషమధియా రచితం ధర్మమేవ నిన్దతి ॥ క ఇతి ॥ స్వపరద్రుహః - స్వం కర్తారం పరం చ ద్రుహ్యతీతి స్వపరధ్రుక్, అత్యన్తశరీరాయాసకారిత్వాదనన్తసంసృతిరూపానర్థహేతుత్వాచ్చ స్వధ్రుక్ । శత్రుహింసాదికామనాగర్భత్వాత్పరధ్రుక్ - తేన ధర్మేణ దేవతాన్తరారాధనరూపేణ - నిజపరయోః - కః క్షేమః - కిం దుఃఖం - న కించిదపీత్యర్థః - పరగ్రహణం దృష్టాన్తార్థం - యథా అభిచారాదికర్మణాముష్మాదోర్న క్షేమ - స్తథా తత్కర్తురపీత్యర్థః - అస్తు వా కర్తుస్తాదాత్వికః కశ్చిత్క్షేమ - స్తథాపి స క్రియా - నర్థః పురుషార్థః - అతితుచ్ఛ ఇత్యర్థః - క్షయిష్ణుత్వాదితి భావః - ఏవం పురుషార్థహేతుర్న భవతీత్యుక్తం - ప్రత్యుతానర్థహేతుశ్చేత్యాహ ॥ స్వద్రోహాదితి ॥ స్వద్రోహాత్స్వస్యైవాహితకరణాద్ధేతో - స్తవేశ్వరస్య - కోపః సంగ్రహః - స్స్యాత్ - అయం స్వస్యైవాహితమాచరతి - కిముత పరస్యేత్యతోఽయమతీవ నిగ్రాహ్య ఇత్యేవం తవ కోపస్స్యాత్ ,, ఆత్మసంభావితాః స్తబ్ధా ధనమానమదాన్వితాః । యజన్తే నామయజ్ఞైస్తే దమ్భేనావిధిపూర్వకమ్ ॥ అహంకారం బలం దర్పం కామం క్రోధం చ సంశ్రితాః । మామాత్మపరదేహేషు ప్రద్విషన్తోఽభ్యసూయకాః ॥ తానహం ద్విషతః క్రూరాన్ సంసారేషు నరాధమాన్ । క్షిపామ్యజస్రమశుభానాసురీష్వేవ యోనిషు ,, ఇత్యాదినా ప్రతిజ్ఞాతో నిగ్రహస్స్యాదితి భా

వః-తవకోపస్స్యాన్నవా-అవశ్యం-పరసంపీడయాపరస్యద్రోహార్థతో-రధర్మ, స్తథా, స్యాదేవ-స్వకృతేనధర్మేణపరస్య యాదృశీపీడాభవేత్తాదృశపీడాహేతురధర్మోఽపిస్యాత్ప్రుషితధర్మమనుస్యాదిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ఏవంధర్మాన్తరస్యన కేవలపురుషార్థహేతుత్వం-ప్రత్యుతానర్థహేతుత్వంచేత్యుక్తం త్వదారాధనరూపధర్మస్య తు- అనిష్టపరిహారేష్టప్రాప్తిహేతుత్వమవ్యభిచరితమిత్యాహ ॥ నవ్యభిచరతీతి ॥ తవ ‘‘సత్యకామస్సత్యసఙ్కల్ప’’ ఇతిశ్రుత్యుక్తసత్యసఙ్కల్పస్యతవ- ఈక్షా, ‘‘యేతుసర్వాణికర్మాణిమయిసంన్యస్యతత్పరాః ॥ అనన్యేనైవయోగేనమాంధ్యాయన్తఉపాసతే। తేషామహంసముద్ధర్తామృత్యుసంసారసాగరాత్, భవామినచిరాత్పార్థమయ్యావేశితచేతసామ్’’ ఇతికృతస్సంకల్పఇత్యర్థః- నవ్యభిచరతిఅయథార్థానభవతి- యయాహేతుభూతయా- ఈక్షయా-భాగవతస్తవసంబన్ధీత్వదారాధనరూపోధర్మోఽభిహితఃప్రోక్తః-పఞ్చరాత్రాదిముఖేనేతిశేషః- భాగవతధర్మాభిధానేఉక్తవిధేఈక్షైవహేతుః-అన్యథాత్వద్ధర్మానభిజ్ఞతయాకేవలవిషయాసక్తేసతిసర్వస్మిఁల్లోకేసముద్ధర్త్రభావాదీక్షానిర్విషయాస్యాదితిభావః - ఏవంచేక్షాయాస్సత్యత్వాత్తద్విషయత్వాపాదకభాగవతధర్మోఽప్యనిష్టపరిహారేష్టప్రాప్తిహేతుత్వంనవ్యభిచరతీతితాత్పర్యం- యతఏవ-మతఏవఆర్యాఃత్వదీక్షాభిజ్ఞాస్తద్విషయత్వాపాదికయాచరాచరాత్మకభూతసమూహేష్వపృథగ్ధియాత్వదాత్మకత్వబుద్ధ్యా- అమృతత్వాయముక్తయే-ఉపాసతే-ధర్మమితివిభక్తిపరిణామేనానుషఙ్గః-అనుతిష్ఠన్తీత్యర్థః-త్వామితివాశేషః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ ఏవంసమాశ్రయణోపయుక్తసమాశ్రితకార్యాపాదకగుణపూర్తికథనముఖేనతదారాధనరూపధర్మస్యైవనిరతిశయశ్రేయస్సాధనత్వముక్తంఇదానీంస్వస్యకృతార్థతామావిష్కర్తుం- తద్దర్శనస్యకృతార్థతాపాదకత్వంకైముత్యన్యాయేనాహ ॥ నహీతి ॥ హేభగవన్, నృణాం-భవద్దర్శనా- దఖిలపాపక్షయో-భవతీతీ,దనుఘటితంనహి-కింతుయుక్తమేవకుతః-

నిజపరయోఃశ్రియానర్థస్స్వపరద్రుహాధర్మేణ। స్వద్రోహాత్తవకోపః పరపీడనయాచతథాఽధర్మః ॥ ౪౨ ॥ న వ్యభిచరతితవేక్షాయయాహ్యభిహితోభాగవతోధర్మః। స్థిరచరసత్త్వకదమ్బేష్వపృథగ్ధియాయముపాసతే త్వార్యాః ॥ ౪౩ ॥ నహిభగవన్నఘటితమిదంత్వద్దర్శనాన్నృణామఖిలపాపక్షయః। యన్నామసకృచ్ఛ్రవణాత్పుల్కసోఽపివిముచ్యతేసంసారాత్ ॥ ౪౪ ॥ అథభగవన్వయమధునాత్వదవలోకపరిమృష్టాశయమలాః। సురఋషిణాయదుదితంతావకేనకథమన్యథాభవతి ॥ ౪౫ ॥ విదితమనన్తసమస్తంతవజగదాత్మనోజనైరిహాచరితమ్। విజ్ఞాప్యంపరమగురోఃకియదిహసవితురివఖద్యోతైః ॥ ౪౬ ॥ నమస్తుభ్యంభగవతేసక

యన్నామ్నో-నామ్నస్తవనామ్న-స్సకృదేవశ్రవణాదేవ-పుల్కసోఽపినిహీనజాతిరపి-సంసారబన్ధాద్విముచ్యతే-నామశ్రవణస్యైవేదృశంమాహాత్మ్యం-కింపునస్సాక్షాత్త్వద్దర్శనస్యేతిభావః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀అథాచార్యకృతంమహోపకారంస్మరన్స్వస్యకృతార్థతామాహ ॥ అథేతి ॥ అథభగవన్ హేభగవన్-అధునా-తవ-అవలోకనేన-పరిమృష్టానిరస్తా-ఆశయేచిత్తే-మలాః-యేషాం-తాదృశా-వయం-కృతార్థాజాతాఇతిభావః-యస్మాత్తావకేన,‘‘ప్రియోహిజ్ఞానినోఽత్యర్థమహంసచమమప్రియః,’’ ఇతి,త్వదుక్తరీత్యాతవనిరతిశయప్రియేణ-సురఋషిణాశ్రీనారదేన-ఉదితం-త్వద్దర్శనేనమమకృతార్థత్వేనిమిత్తంమన్త్రరూపంవచోగదితం-తత- ఏవమధునాజాతం-అన్యథామహోపకర్తృసదాచార్యానుగ్రహేణ-కథంభవతి-ఏవంవిధఃపరమోఽభ్యుదయస్తదనర్హస్యమమకథంభవేదిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀కథంభవేదిత్యనేనఈదృశాభ్యుదయానర్హత్వంస్వస్యసూచితంతచ్చభవతాసర్వజ్ఞేనసర్వంవిదితమేవకింమయావిజ్ఞాప్యమధునాఽవశిష్యతఇత్యాహ ॥ విదితమితి ॥ హేఅనన్త-ఇహలోకే-జనైర్యద్యదాచరితంతత్-త్సమస్తజగదాత్మనః-కృత్స్నజగదన్తర్యామితయాసర్వేషాంబుద్ధివృత్తీర్యుగపత్సాక్షాత్కుర్వతస్తవ- విదితమేవ-తతో-మాదృశైః,ర్విజ్ఞాప్యం, పరమగురోస్తవ-కియత్-యథాసవితుఃఖద్యోతైః-యద్వా- అనన్తకల్యాణగుణాకరస్యతవగుణైకదేశమపిస్తోతుమహమసమర్థ ఇతిత్వయావిదితమేవేత్యాహ ॥ విదితమితి ॥ హేఅనన్తత్రివిధపరిచ్ఛేదరహిత - ఇహలోకే-జనైర్జననమరణభాగ్భిస్త్వదాహితజ్ఞానశక్తిభిర్మాదృశైః-ర్యద్యదాచరితం - అన్తర్బాహ్యేన్ద్రియైర్వ్యాపృతం-తత్సర్వం-జగదన్తరాత్మనస్సర్వజ్ఞస్యతవ-విదితమేవ-పరిచ్ఛిన్నచతైర్మమవాఙ్మనశ్చానన్తస్వరూపస్యసర్వజ్ఞస్యతవగుణవర్ణనేయావద్గచ్ఛతి - త-త్త్వయావిదితమేవేత్యర్థః-అతః-పరమగురోర్జ్ఞానప్రదానాంనారదాదీనామపిజ్ఞానదస్య-తవ - ఇహ, మయావిజ్ఞాప్యం-కియత్-మయాకర్తవ్యంగుణస్తవనంతవకియత్-అత్యల్పమిత్యర్థః-యథా-సవితుర్లోకత్రయప్రకాశకస్య-ఖద్యోతైఃకృతంద్యోతనమత్యల్పం-తద్వత్ ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ఏవం

స్వస్య తత్త్వతావనధికారమావిష్కృత్య కాంశ్చిత్తద్గుణాననుస్మరన్ కేవలం నమస్కరోతి ॥ నమ ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ భగవతే షాడ్గుణ్యపరిపూర్ణాయ నిరస్తనిఖిలదోషాయ - సకలస్య - జగతః స్థితిలయయోః - ఇదముత్పత్తేరప్యుపలక్షణం - ఉత్పత్తిస్థితిలయానాం - ఈశాయ కర్త్రే కుయోగినాం కర్తరి షష్ఠీ కుయోగిభిః - భిదా బ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుదృష్ట్యా - దురవసితా జ్ఞాతుమశక్యా - ఆత్మనో - గతిః స్వరూపం - స్వభావశ్చ - యస్య - జ్ఞాతుమశక్యస్వరూపస్వభావాయేత్యర్థః, పరమహంసాయాత్యన్తపరిశుద్ధాయ, తుభ్యం, నమః ॥౪౭॥ శ్వసన్తం ,, బహుస్యామితి సఙ్కల్పతో వ్యాక్రియమాణం, యం, త్వా, అను - విశ్వసృజః బ్రహ్మాదయః శ్వసన్తి ప్రాణన్తి, త్వదాయత్తస్వసత్తాలాభేన వ్యాక్రియన్త ఇత్యర్థః - చేకితానం సర్వం పశ్యన్తం - యం - చిత్తయః చిత్తవృత్తయః - అను ఉచ్చకన్తి ప్రసరన్తి, జ్ఞానమపి త్వదధీనమిత్యర్థః - యస్య తవ - మూర్ధ్ని, కృత్స్నం భూమణ్డలం సర్షపవదాచరతి, తస్మై - సహస్రశిరసే - భగవతే - తుభ్యం - నమః ॥౪౮॥ ఇత్థం - స్తుతో - భగవాననన్తః - ప్రీతస్సన్ - హే కురూద్వహ - తం - విద్యాధరాణాం పతిం, చిత్రకేతుమభాషత ॥౪౯॥ తదేవాహ ॥ యదితి ॥ త్వాదినా - నారదాఙ్గిరోభ్యాం, తే తుభ్యం, యత్, వ్యాహృతముక్తం, తత్ - మదనుశాసనం ప్రకృతిపురుషేశ్వరస్వరూపవిషయకం వివిచ్య జ్ఞాపనరూపం వచః, మమైవ - మత్సంబన్ధ్యేవ, అన్తరాత్మభూతమత్సఙ్కల్పాదేవ తాభ్యాం తే వ్యాహృతం ,, ఈశ్వరస్య చ సౌహార్దం యదృచ్ఛా సుకృతం తథా । విష్ణోః కటాక్షమద్వేష ఆనుకూల్యం చ సాత్త్వికైః ॥ సంభాషణం షడేతాని హ్యాచార్యప్రాప్తిహేతవ ,, ఇత్యుక్తరీత్యా మదనుగ్రహమన్తరేణ సదాచార్యప్రాప్తేర్దుర్లభత్వాదితి భావః - అతో - హే రాజన్ - తయా నారదోపదిష్టయా - మన్త్రవిద్యయా - మమ - దర్శనాచ్చ, సంసిద్ధోఽసి ॥౫౦॥ నను - మహ్యముపదిశతమితి న తౌ ప్రతి త్వముక్తవాన్ - అతః కథం తద్వ్యాహృతం త్వదనుశాసనమేవేతి జానీయాం - కిం చ తయోరేవ వచోఽహమశృణవం, న తు తవేత్యత్రాహ - అహమితి ॥ తావ - త్సర్వాణి - భూతాని - అహమేవ - సర్వాణ్యపి భూ

లజగత్స్థితిలయోదయేశాయ। దురవసితాత్మగతయే కుయోగినాం భిదా పరమహంసాయ ॥ ౪౭ ॥ యం వై శ్వసన్తమను విశ్వసృజశ్శ్వసన్తి యం చేకితానమను చిత్తయ ఉచ్చకన్తి । భూమణ్డలం సర్షపాయతి యస్య మూర్ధ్ని తస్మై నమో భగవతేఽస్తు సహస్రమూర్ధ్నే ॥ ౪౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సంస్తుతో భగవానేవమనన్తస్తమభాషత। విద్యాధరపతిం ప్రీతశ్చిత్రకేతుం కురూద్వహ ॥౪౯॥ శ్రీభగవానువాచ॥ యన్నారదాఙ్గిరోభ్యాం తే వ్యాహృతం మేఽనుశాసనమ్। సంసిద్ధోఽసి తయా రాజన్విద్యయా దర్శనాచ్చ మే॥౫౦॥ అహం వై సర్వభూతాని

తాని మదభిన్నాన్యేవ - కిముత ,, ఆచార్యం మాం విజానీయాత్ ,, జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమ్ ,, ఇత్యుక్తాత్మాభిమానవిషయావఙ్గిరో నారదౌ మదభిన్నావితి భావః - అతస్తద్వ్యాహృతం మదనుశాసనమేవేతి తాత్పర్యం, నను, సర్వభూతాన్యహమేవేత్యుక్తోఽభేదః కిం మృదాత్మకో ఘట ఇతివత్స్వరూపాభేదరూప, స్తథాత్వే సర్వవికారాశ్రయత్వాపత్తి- స్తత్రాహ - భూతాత్మా సర్వభూతానామన్తరాత్మా - ఆత్మా దేవో జాత ఇత్యాదివచ్ఛరీరాత్మభావప్రయుక్తస్స సర్వభూతైస్సహ మమాభేదః వికారాణాం శరీరగతానాం జీవే బాల్యాదీనామివ న మయి ప్రసక్తిరితి తాత్పర్యం - శరీరాత్మభావసంబన్ధనిబన్ధనోఽభేదవ్యపదేశో బహుశో దృష్టః - బ్రాహ్మణోఽహం కృశోఽహం స్థూలోఽహమిత్యాదిః - న చేదం రజతమితివద్బాధితోఽయం వ్యపదేశః - నీలో ఘట ఇత్యాద్యభేదవ్యపదేశస్యాపి బాధ్యత్వాపత్తేః, అథ జాతిగుణాదీనాం వ్యక్తిగుణ్యపృథక్సిద్ధప్రకారతయా తద్బుద్ధితచ్ఛబ్దయోర్వ్యక్తిగుణిపర్యన్తత్వాన్న బాధ - స్తర్హి శరీరస్యాప్యాత్మాపృథక్సిద్ధప్రకారత్వేన తద్బుద్ధితచ్ఛబ్దయోరపి తత్పర్యన్తత్వాదయమప్యబాధిత ఏవ - నను జాత్యాదేర్వ్యక్త్యాదీన్ప్రత్యపృథక్సిద్ధప్రకారత్వం ప్రత్యక్షగమ్యం జాతివ్యక్త్యోరుభయోః ప్రత్యక్షవిషయత్వాత్ - ఆత్మనస్తు తదవిషయత్వాత్కథం శరీరస్యాత్మాపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వమితి చేత్ - మా - స్తు జాతివ్యక్త్యోరివ శరీరాత్మనోరేకప్రమాణవిషయత్వం - అథాప్యాత్మాపృథక్సిద్ధప్రకారత్వం శరీరస్యాక్షతమేవ - న హ్యభిన్నసామగ్రీవేద్యత్వమాత్రేణ తద్వ్యవహర్తుం శక్యం, అన్యథా చక్షుర్ఘ్రాణేన్ద్రియవేద్యయోః పృథివీగన్ధయోరపి నియతప్రకారప్రకారిభావానుపపత్తేరిత్యన్యత్ర విస్తరః, న కేవలం శరీరాత్మభావసంబన్ధనిబన్ధన ఏవ భూతైర్మమాభేదః, అపి తు కార్యకారణభావసంబన్ధనిబన్ధనశ్చేత్యాహ ॥ భూతభావన ఇతి ॥ భూతాని చిదచిదాత్మకాని దేవమనుష్యాదీని భావయత్యుత్పాదయతీతి స్వస్మాదేవోపాదానభూతాదితి భూతభావనః - కార్యకారణయోరభేదస్త్వారమ్భణాధికరణాదిభాష్యే బహుధోపపత్తిభిర్నిరూపితః - యదా శఙ్కితం తయోరేవ వచోఽశృణవం న తు తవేతి - తత్రాహ ॥ శబ్దేతి ॥ శబ్దాత్మకం యచ్ఛబ్దబ్రహ్మ, పరం శబ్దేన వాచ్యమర్థాత్మకం చ యద్బ్రహ్మ, ఇమే బ్రహ్మణీ, మమ శాశ్వతీ తనూ యావత్సత్తమపృథక్సిద్ధే, మమ శరీ

రభూతే ఇత్యర్థః, స్వస్మిన్నుక్త్యనుకృతో ర్బ్రహ్మశబ్దః శబ్దార్థాత్మకయోః ప్రపఞ్చదశయోః స్వశరీరత్వాదుపచరితః, పరబ్రహ్మణ స్స్వతనుత్వకథనం దృష్టాన్తార్థం, యథా పరబ్రహ్మో న్తర్గతనారదాగ్ని రసోర్న చ్ఛరీరత్వం, ఏవం శబ్దబ్రహ్మో న్తర్గతతద్వాచ్యో ఽపిమ త్తనుత్వమిత్యర్థః, యద్యపి స్వస్య సర్వభూతాత్మకత్వకథనేనైవ సర్వభూతవచసాం స్వవచ స్త్వమపి కథితప్రా యం, తథా ఽపి నామరూపయోరుభయోరపి స్వశరీరత్వజ్ఞాపనాయ పృథగుక్తమిత్యవగన్తవ్యమ్ ❋ ॥ ౫౧ ॥ ❋ నను సర్వే షాం భూతశబ్దవాచ్యానాం దేవాదిశరీరాణామాత్మా జీవస్స ఏవ కిం భవాన్నేత్యాహ ॥ లోక ఇతి ॥ లోకే పరిదృశ్యమానాచి త్ప్రపఞ్చే, దేవాదిశరీరరూపే, వితతం వ్యాప్తం, అన్తః ప్రవిశ్య ధారకతయా వ్యాప్తం, ప్రత్యగాత్మానం, ద్వితీయాన్తానాం పశ్యేత్యధ్యాహృతేనాన్వయః తథా, ఆత్మని ప్రత్యగాత్మని, సంతతం ప్రోతం ధార్యత్వేనావస్థితం లోకం చ, ఏతదుభయం, మయా పరమాత్మనా - అన్తః ప్రవిశ్య భర్త్రా - వ్యాప్తం, ఉక్త, ముభయం - మయి కృతం చ, మదాధేయం కృతమిత్యర్థః, లో కే వితతమాత్మానమిత్యనేనాచే - తనే జీవస్య వ్యాప్తిరుక్తా - లోకం చాత్మనీత్యనేనాచేతనస్య జీవధార్యత్వముక్తం - ఉభయ మిత్యనేనాచేతనచేతనయోరీశ్వరధార్యత్వం వ్యాప్యత్వ, మీశ్వరస్య స్వస్య ధారకత్వం వ్యాపకత్వం చోక్తం - అతో నాహం జీవః - భూతాత్మేత్యత్ర భూతశబ్దో ఽచేతనవిశిష్టచేతనపర ఇతి భావః - ఆత్మానమిత్యేకవచనం జాత్యభిప్రాయకం - యద్వా - ఏకామేవ జీవవ్యక్తిముపాదాయ క్రమప్రాప్తేషు దేవాదిశరీరేషు వ్యాప్తిరుచ్యతే - అతో ఽత్ర జీవైక్యవాదభ్రమో న కర్త వ్యః ❋ ॥ ౫౨ ॥ ❋ నను కథమేతద్విమర్శనీయం - సర్వాణ్యచేతనాని ప్రత్యగాత్మభిర్వ్యాప్తాని - ఉభయం తు త్వయా వ్యాప్త - మి త్యపేక్షాయాం బుద్ధినైపుణ్యే నేతసదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేత్యాదిభిశ్చతుర్భిః ॥ తావజ్జీవస్వరూపవిమర్శనాయ దృష్టాన్తం శిక్షయతి - యథేతి ॥ యథా - సుషుప్తః స్వప్నద్రష్టా పురుషః, సుషుప్త ఇతి న సుషుప్త్యవస్థో జీవ ఉచ్యతే - స్వప్న ఉత్థిత ఇ త్యనన్తరోక్తత్వాత్, సుషుప్తౌ విశ్వదర్శనానుపపత్తేశ్చ - స్వప్నే స్వప్నావస్థాయా - మేకస్మిన్నేవ స్వప్న ద్రష్టర్యాత్మని

భూతాత్మా భూతభావనః । శబ్దబ్రహ్మ పరబ్రహ్మ మమోభే శాశ్వతీ తనూ ॥ ౫౧ ॥ లోకే వితతమాత్మానం లో
కం వాఽఽత్మని సంతతమ్ । ఉభయం చ మయా వ్యాప్తం మయి చైవోభయం కృతమ్ ॥ ౫౨ ॥ యథా ప్రసుప్తః పు
రుషో విశ్వం చాత్మని పశ్యతి । ఆత్మానమేకదేశస్థం మన్యతే స్వప్న ఉత్థితః ॥ ౫౩ ॥ ఏవం జాగరణాదీని జీవస్థానా
ని చాత్మనః । మాయామాత్రాణి విజ్ఞాయ తద్ద్రష్టారం పరం స్మరేత్ ॥ ౫౪ ॥ యేన ప్రసుప్తః పురుషస్స్వాపం

విశ్వం, పశ్యతి - గజస్కన్ధారోహణదేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేకశిరశ్ఛేదాద్యర్థం సర్వం శరీరజాతం పశ్యతి - ప్రకృత్యుపా ధికం పశ్యతీత్యర్థః - దృష్టాన్తే మాయామాత్రాణీతి వక్ష్యమాణత్వాత్ - ఉత్థితో జాగ్రదవస్థాం ప్రాప్తస్తు - ఆత్మానమేకదేశ స్థం - క్వచిదపవరకాదిశయానశరీరమాత్రవర్తినం మన్యతే స్వప్నావస్థా - న స్వప్నద్రష్టృస్వరూపప్రయుక్తా - అపి తు - స్వప్నజాగ్రదవస్థాద్వయాన్వితప్రకృత్యుపాధికస్వప్నద్రష్ట్రి కజీవకర్మానుగుణమీశ్వరసృష్టగజాదిపదార్థా ఽనుప్రవేశపూర్వకతత్తద్దర్శనరూపేతి దృష్టాన్తే వివక్షితో ఽర్థః ❋ ॥ ౫౩ ॥ ❋ ఇమమర్థం దార్ష్టాన్తికే దర్శయతి ॥ ఏవమి తి ॥ ఏవం స్వప్నావస్థావత్ - జాగరణాదీని చ జీవస్థానాని - ఏకస్య జీవస్య స్థానాన్యవస్థానాని అవస్థా ఇత్యర్థః - స్వప్నావస్థావజ్జా గరాద్యవస్థా నాత్మస్వరూపప్రయుక్తః - అపి తు ప్రకృత్యుపాధికః - స్వరూపప్రయుక్తత్వే తస్య సర్వావస్థానుగతత్వే న తత్ప్రయుక్తాః పూర్వపూర్వావస్థా ఉత్తరోత్తరావస్థాసూపలభేత - న చ ప్రకృత్యవస్థతద్ద్రష్టృభేద ఉపపాదయితుం శక్యః - కర్మానుస్మృతిశబ్దవిధ్యనుపపత్తేః - కర్మ తావత్స్వప్నేష్వైన పూర్వకృతం పుణ్యపాపరూపం తత్త్వజ్ఞానాత్ప్రాక్తేనై వ భోక్తవ్యం - అనుస్మృతిరపి - య ఏవాహం సుప్తస్స ఏవ ప్రతిబుద్ధో ఽస్మీతి - శబ్దః శ్రుతిరపి - సుప్తం ప్రబుద్ధం స ఏవేతి దర్శ యతి ॥ త ఇహ వ్యాఘ్రో వా సింహో వా వృకో వా వరాహో వా కీటో వా పతఙ్గో వా దంశో వా మశకో వా యద్యద్భవన్తి త దాభవన్తీతి - విధయశ్చ మోక్షార్థాస్సుప్తస్య పునరనుత్థితావనర్థకాస్స్యుః ॥ అస్త్వేవం స్వప్నావస్థావజ్జాగరాదయో న జీవస్వరూపప్రయుక్తా - అపి తు ప్రకృత్యుపాధికా - ఇతి - తథాపి జీవస్వరూపవిమర్శనే కే మాయా తం - తత్రాహ ॥ ఆత్మన ఇతి ॥ జాగరాదీన్యవస్థానాని - ఆత్మనో మాయామాత్రాణి పరమాత్మసంబన్ధిప్రకృత్యుపాధికాని - న స్వరూపప్రయుక్తానీ - తి జ్ఞా త్వా - ఆత్మనో మాయామాత్రాణీత్యనేన జీవస్య స్వప్నావస్థా పరమాత్మాయత్తేతి దర్శితం - తద్ద్రష్టారం తత్తదవస్థాసా క్షిణం పరం ప్రకృతేర్విలక్షణం జీవాత్మానం స్మరేత్ - అచేతనస్య తత్తదవస్థాద్రష్టృత్వానుపపత్తేః - కర్మానుస్మృత్యాద్యను పపత్తేశ్చ - ఏకైకం శరీరమేకైకజీవేన వ్యాప్యం తత్స్వరూపం చ తత్తదవస్థాద్రష్టృత్వే పూర్వపూర్వావస్థానుస్మర్తృ త్వాహంప్రత్యయగోచరత్వాదిభిర్ధర్మైర్నిపుణతరవివేకేనావగన్తవ్యమితి భావః ❋ ॥ ౫౪ ॥ ❋ ఏవం పరమాత్మస్వరూపవి

మర్శనప్రకారమాహ ॥ యేనేతి ॥ యేన హేతుభూతేన పరమాత్మనా-ప్రసుప్తః సుషుప్త్యవస్థాం ప్రాప్తః-పురుషో జీవః-జీవస్య సుషుప్తౌ పరమాత్మనో హేతుత్వాద్యేనేతి హేత్వర్థకతృతీయానిర్దేశః-తథాహి ,, స్వప్నాన్తం మే సోమ్య విజానీహి ,, ఇత్యుపక్రమ్య ,, యత్రైతత్పురుషస్స్వపితి నామ సతా సోమ్య తదా సంపన్నో భవతి స్వమపీతో భవతి తస్మాదేనం స్వపితీత్యాచక్షతే స్వం హ్యపీతో భవతి ,, ఇతి ఛాన్దోగ్యే శ్రుతం-స్వప్నాన్తం సుషుప్తిః-సతా బ్రహ్మణా సంపన్నో భవతి జీవః-సతా సాకం సంపత్తిర్నామ శరీరేన్ద్రియాధిష్ఠాతృత్వాది వ్యాపారాన్తరరాహిత్యేన బ్రహ్మణి స్థితిమాత్రం , సైవ సుషుప్తిః, స్వం స్వశరీరకం పరమాత్మానం ప్రతి-అపీతో భవతి లీనో భవతి-ఉక్తవిధా సంపత్తిరేవ చ లయః కారణ ఏవ హి కార్యస్య లయః-ఏవం సుషుప్త్యాధారత్వాత్తత్కారణత్వాచ్చ యేనేతి తద్ధేతుత్వేన నిర్దిష్టః-ఏవం యేన-సుప్తః పురుషః , ఆత్మనస్స్వస్య , స్వాపం వేద అనుభవతీత్యర్థః-తథా-సుఖం చ వేద-సుఖమహమస్వాప్సమితి పరామర్శానుగుణం సుఖం చ యత్సంపత్తికృతం వేద-తం-నిర్గుణం హేయగుణరహితం-బ్రహ్మశబ్దవాచ్యం పరమాత్మానం మామవేహి జానీహీత్యర్థః-సుషుప్త్యాధారత్వతత్కారణత్వసౌషుప్తికసుఖహేతుత్వాదిభిర్ధర్మైః పరమాత్మస్వరూపం విమర్శనీయమితి భావః-నిర్గుణమితి సుఖవిశేషణం వా , నిర్గుణం ప్రబోధసమయేఽనుసంధీయమానస్యాత్మనో యావర్ణాశ్రమాదివిశిష్టతా తాదృశగుణరహిత-మాప్రబోధాదహమిత్యేకాకారేణ ప్రతీయమానం-సుఖరూపమాత్మానం-తమోగుణాభిభవాత్ప్రాగర్థానుభవాభావాచ్చావివిక్తస్ఫుటప్రభాసం-వేదేత్యర్థః-సుప్తోత్థితస్య పరామర్శానుగుణమేవ హి సౌషుప్తికం సుఖం వర్ణనీయం-తత్పరామర్శశ్చైవం పిధః-సుఖమహమస్వాప్సం నాహం కించిదవేదిషమితి ॥ తత్రాహమస్వాప్సమిత్యనేనాహమర్థస్యాత్మనోఽనువృత్తిర్దర్శితా , సుఖమిత్యనేన తస్య సుఖరూపతా-నాహం కించిదవేదిషమిత్యనేన తస్య బాహ్యాబ్రాహ్మణత్వాద్వ్యాకారవైధుర్యం చ దర్శితం-ఏవంవిధం తత్సుఖమితి విశిష్య పరామర్శాభావాచ్చాస్ఫుటత్వం చ ॥ ౫౫ ॥ ఏవం సుషుప్తౌ పరమాత్మస్వరూపవిమర్శనప్రకారకథనముఖేన జీవస్వరూపముభయమిత్యాదినా విమృశన్ననూద్య-బ్రహ్మ తత్పరమిత్యనేన బ్ర

వేదాత్మనస్తదా। సుఖం చ నిర్గుణం బ్రహ్మ తమాత్మానమవేహి మామ్ ॥ ౫౫ ॥ ఉభయం స్మరతః పుంసః ప్రస్వాపప్రతిబోధయోః। అన్వేతి వ్యతిరిచ్యేత తజ్జ్ఞానం బ్రహ్మ తత్పరమ్ ॥ ౫౬ ॥ యద్యేతద్విస్మృతం పుంసో మద్భావం భిన్నమాత్మనః। తతస్సంసార ఏతస్య దేహాద్దేహో మృతేర్మృతిః ॥ ౫౭ ॥ లబ్ధ్వేహ మానుషీం యోనిం జ్ఞానవి

హ్మాత్మకత్వం పిదధాతి-ఉభయమితి ॥ ఉభయం ప్రస్వాపం ప్రతిబోధం చేత్యుభయం , స్మరతః-పుంసో దేహినో-యత్-జ్ఞానం , ప్రస్వాపప్రతిబోధయోరన్వేతి, వ్యతిరిచ్యేత, తత్తదవస్థాశ్రయేణానువర్తతే-తదుపాధివిగమే తత్తదవస్థాభిర్వ్యతిరిక్తశ్చ స్యాత్-తత్తదవస్థానాశ్రయం స్యాత్-యద్వా ఉత్తరోత్తరావస్థాసు పూర్వపూర్వావస్థావ్యతిరిక్తం స్యాత్, తత్తస్మాత్పరిశుద్ధజ్ఞానస్వరూపో జీవా , త్పరం విలక్షణం, తదాత్మభూతం , బ్రహ్మేత్యర్థః-యద్వా-ఉభయమిత్యాది దృష్టాన్తార్థం-యథా-య, జ్జీవస్వరూపాత్మకం జ్ఞానం సర్వావస్థానువర్తి , తద్ద్రష్టృ, ఉత్తరోత్తరావస్థాసు పూర్వపూర్వావస్థావ్యతిరిక్తం చ, తథా, తస్మాత్పరం విలక్షణం సర్వావస్థాసు జీవస్వరూపనియన్తృతయాఽనువృత్తం-ద్రష్టృ , తత్తదవస్థాసంబన్ధిసుఖదుఃఖాద్యనన్వయితయా వ్యతిరిక్తం చ బ్రహ్మేత్యర్థః , యథా సర్వావస్థానువర్తిత్వ ద్రష్టృత్వజ్ఞానానన్దాదిస్వరూపత్వస్వభావస్తత్తదవస్థానన్వయిత్వాహంప్రత్యయగోచరత్వాదిభిర్ధర్మైః జీవస్వరూపం విశోధ్యం , తథా బ్రహ్మశరీరత్వేనాపి తద్విశోధ్యమిత్యభిప్రాయః, ఏవం బ్రహ్మశరీరత్వేన తదాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తికత్వరూపపారతన్త్ర్యమప్యనుసన్ధేయమిత్యుక్తమ్ ॥ ౫౬ ॥ ఏవమననుసంధానేఽనర్థమాహ ॥ యదీతి ॥ యద్యేతత్పుంసో దేహిన-ఆత్మనస్స్వస్య-మద్భావం, భావః ప్రకారః-శరీరత్వమాత్మత్వం-మత్ప్రకారత్వం , విస్మృతం స-ద్భిన్నం భా, వప్రధానో భిన్నశబ్దః-భిన్నత్వం పృథక్సిద్ధత్వరూపస్వతన్త్రం స్యాదిత్యర్థః-భిన్నత్వేనానుసంహితం స్యాదితి భావః, తతో హేతోరస్య జీవస్య సంసారో భవతి॥ సంసారస్వరూపమాహ॥ దేహాద్దేహః జన్మానన్తరం-మృతేరనన్తరం పునర్మృతిశ్చేతి ॥ ౫౭ ॥ ఏవం బ్రహ్మాత్మకత్వాననుసంధానేఽనర్థస్సంసృతిరూప ఉక్తః , అయం చ మనుష్యజన్మనైవ పరిహార్యో నతు తిర్యగాదిజన్మనేత్యాహ ॥ లబ్ధ్వేతి ॥ ఏష జీవః, జ్ఞానం శాస్త్రజన్యం, విజ్ఞానం వివేకాదిసాధనసప్తకజముపాసనాత్మకం -తయోస్సంభవో, యస్యాస్తాం , మానుషీం యోనిం లబ్ధ్వా మనుష్యజన్మ ప్రాప్యాపీత్యర్థః-ఆత్మానం ఉక్తవిధమాత్మస్వరూపం-యో-న బుధ్యేత-స పుమాన్-క్వచిదపి-క్షేమం-నాప్నుయాత్-తిర్యగాదియోనిషు జ్ఞానవిజ్ఞానయోగ్యతైవ నాస్తి-తద్యోగ్యాం దుర్లభాం మానుషీం యోనిం ప్రాప్యాపి బ్రహ్మాత్మకమాత్మానం స్వశరీరకం బ్రహ్మ వా యో నోపాసీత , స పునస్సంసరేదేవేతి భా

షః ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ మానుషీంయోనింలబ్ధవతోఽపివిషయాసక్తస్యకథంజ్ఞానాదికంప్రతిష్ఠితంభవేత్-తత్రాహ॥స్మృత్వేతి॥ ఈహాయాంవిషయసుఖార్థాయాంచేష్టాయాంప్రవృత్తిధర్మే - పరిక్లేశమత్యన్తశరీరాయాసాదిరూపం-తతఃఈహాతః - ఫలవిపర్యయంఫలవిపర్యాసం-సుఖార్థచేష్టాతోదుఃఖప్రాప్తించ - స్మృత్వాసదృష్టాన్తమాలోచ్య , అనీహాయాంనివృత్తిధర్మే,అభయం అల్పత్వాస్థిరత్వదుఃఖోదర్కత్వాదినిమిత్తభయరహితమమృతత్వంచ - పశ్యన్-మునిఃస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యమననశీలః , స్తతఈహాతః-శనైః,స్విరమేత్ ॥ ఉక్తవిధాలోచనేనశనైర్వైరాగ్యముత్పాదయేదిత్యర్థః-తతోజ్ఞానవిజ్ఞానేప్రతిష్ఠితేభవతఇతిభావః ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ ఈహాయాంపరిక్లేశఫలవిపర్యయావేవస్పష్టయతి॥ సుఖాయేతి ॥సుఖాయతత్ప్రాప్తయే-దుఃఖనివృత్తయేచ ,క్రియాఃతదుపయుక్తాన్వ్యాపారాన్,దంపతీ-యద్యపి-కుర్వాతే-తథాఽపితత స్తాభ్యఃక్రియాభ్యః, దుఃఖస్యానివృత్తిః,సుఖస్యాప్రాప్తిశ్చ-దుఃఖస్యనివృత్తిస్సుఖస్యప్రాప్తిశ్చ,నభవతి -ప్రత్యుతవిపరీతమేవభవతీతిభావః ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ అనీహాయామభయంస్పష్టయతి॥ ఏవమితి ॥విజ్ఞాభిమానినాంవయమీహాయాంకుశలాఇత్యభిమానవతాంనృణా-మీహాయా-మేవముక్తప్రకారేణ-విపర్యయం-బుద్ధ్వాఆలోచ్య , స్థానత్రయవిలక్షణాంజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యతీతాం-కేవలవిషయాసక్తైఃదుర్జ్ఞేయా-మాత్మనఃప్రత్యగాత్మనో-గతింబ్రహ్మాత్మత్వాద్యాకారంబుద్ధ్వా ❁॥౬౧॥❁ దృష్టశ్రుతాభిఃఐహికాముష్మికీభిః-మాత్రాభిఃవిషయసుఖలేశైః - స్వేనతేజసాస్వవివేకబలేన-నిర్ముక్తః - మాత్రాసుజాతవిరాగఇత్యర్థః , జ్ఞానవిజ్ఞానాభ్యాంపూర్వోక్తాభ్యాం , సంతుష్టః - జ్ఞానసహకృతభగవదనుభవరూపవిజ్ఞానమాత్రే

జ్ఞానసంభవామ్ । ఆత్మానంయోనబుధ్యేతనక్వచిత్క్షేమమాప్నుయాత్ ॥ ౫౮ ॥ స్మృత్వేహాయాంపరిక్లేశంతతఃఫలవిపర్యయమ్ । అభయంచాప్యనీహాయాంసఙ్కల్పాద్విరమేత్కవిః ॥ ౫౯ ॥ సుఖాయదుఃఖమోక్షాయకుర్వాతేదంపతీక్రియాః । తతోనివృత్తిరప్రాప్తిర్దుఃఖస్యచసుఖస్యచ ।౬౦ ॥ఏవంవిపర్యయంబుద్ధ్వానృణాంవిజ్ఞాభిమానినామ్ । ఆత్మనశ్చగతింసూక్ష్మాంస్థానత్రయవిలక్షణామ్ ॥ ౬౧ ॥ దృష్టశ్రుతాభిర్మాత్రాభిర్నిర్ముక్తస్స్వేనతేజసా । జ్ఞానవిజ్ఞానసంతుష్టోమద్భక్తఃపురుషోభవేత్ ॥ ౬౨ ॥ఏతావానేవమనుజైర్యోగనైపుణబుద్ధిభిః ।స్వార్థస్సర్వాత్మనాజ్ఞేయోయత్పరాత్మైకదర్శనమ్ ॥ ౬౩ ॥ త్వమేతచ్ఛ్రద్ధయారాజన్నప్రమత్తోవచోమమ।జ్ఞానవిజ్ఞాన ❁ సంపన్నంధారయన్నాశుసిద్ధ్యసి ॥ ౬౪ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఆశ్వాస్యభగవానిత్థంచిత్రకేతుంజగద్గురుః । పశ్యతస్తస్యవిశ్వాత్మాతతశ్చాన్తర్దధేహరిః ॥ ౬౫ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

సంతుష్టః - మద్భక్తఃమమనిరతిశయప్రియః-పురుషోభవేత్ - ఏవంచాభయంతస్యబ్రహ్మాత్మకత్వమనుసందధతఃకరస్థమితిభావః ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ తదేవాహ॥ఏతావానితి॥యోగనైపుణ్యంయస్యాస్సాబుద్ధిర్యేషాం - తైః,మనుజైః-సర్వాత్మనా సర్వప్రకారేణ,జ్ఞేయః-స్వార్థఃఅనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణసమర్థంపురుషేణప్రార్థనీయంవస్తు , ఏతావానేవ , ఏషఏవేత్యర్థః , స్వార్థవతిః-యద్వా,ఏతావానేవ, ఏతత్పరిమితఏవ-కోసౌ-తత్రాహ॥యత్పరాత్మైక్యదర్శనమితి॥పరస్యపరమాత్మనః, ఆత్మనఃస్వస్యచ,ఐక్యదర్శనంఅపృథక్సిద్ధసంబన్ధదర్శన-మితియ-దేతావానేవేత్యర్థః,యద్వా,పరాత్మనఃపరమాత్మనః,ఐక్యదర్శనం-ఏకత్వేనప్రకారిత్వేనైకేనైవాకారేణదర్శనం-యద్వా - పరస్యపరమాత్మనః-ఆత్మనఃస్వస్యచ-ఐక్యదర్శనం -పరమాత్మనఃప్రకారిత్వేనైకేనాకారేణస్వస్యచతత్ప్రకారత్వరూపేణైకేనాకారేణదర్శనం-పరమాత్మైక్యదర్శనమితియ-దేతావానిత్యర్థః ❁ ॥౬౩ ॥ ❁ ఏవంపరాత్మైక్యద్రష్టాచేత్త్వమప్యాశుముక్తోభవిష్యసీత్యాహ॥త్వమితి॥ హేరాజన్చిత్రకేతో-త్వ-మప్రమత్తస్సమాహితచిత్త-శ్శ్రద్ధయా,జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నం,సంపత్తిఃసంపన్నం,భావేక్తః,జ్ఞానవిజ్ఞానయోస్సంపత్తిర్యస్మాత్-త-న్మమ-వచః-ధారయన్స్వనిష్ఠంకుర్వన్ - జ్ఞానవిజ్ఞానసంపాదకంమదుక్తార్థమనుతిష్ఠన్నిత్యర్థః - బ్రహ్మాత్మకత్వానుసంధానేనజ్ఞానవిజ్ఞానేప్రతిష్ఠితేభవతఇతిభావః , జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నఇతిప్రథమాంతపాఠేస్పష్టోఽర్థః , ఆశు-సిధ్యసిముక్తోభవిష్యసి ❁ ॥ ౬౪ ॥ ❁ ఏవముపదిశ్యభగవానన్తర్దధావిత్యాహమునిః ॥ ఆశ్వాస్యేతి ॥ విశ్వాత్మా , జగద్గురుః-భగవాన్-హరిస్సంకర్షణఃచిత్రకేతుం , ఇత్థం - మాశ్వాస్యనారదాఙ్గిరఉక్తిసంవాదితస్వవచసావిశ్వాస్య , చిత్రకేతోః-పశ్యతస్సతః,తత్రైవపాతాళాదధస్తాత్కస్యాంచిద్దిశి , అన్తర్హితవాన్ ❁ ॥ ౬౫ ॥ ❁ ఇతిశ్రీ

౬౪॥శ్లో ❁ పా॥సంపన్నః

భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే షోడశోఽధ్యాయః ***********

తత ఉపరితనం చిత్రకేతోర్వృత్తాన్తమాహ మునిః ॥ యత ఇతి ॥ యతో యస్యాం దిశి-సఙ్కర్షణో-ఽన్తర్హితవాన్-తస్యై దిశే-నమః-కృత్వా-స విద్యాధరః విద్యాధరత్వం ప్రాప్తః - విద్యాధరైరితి పాఠే తైస్సహ-చిత్రకేతుః గగనచారీ భూత్వా తత్ర తత్ర చచార ॥౧॥ తదేవాహ॥ మహాయోగీ భగవాన్-స చిత్రకేతుః అవ్యాహతం బలం యేషాం-తానీన్ద్రియాణి యస్య తాదృశో-లక్షవర్షాణాం-లక్షం బహుకాలమిత్యర్థః-మునిభి-స్సిద్ధై, శ్చారణైశ్చ-స్తూయమానః ॥౨॥ నానావిధాః, స్వసఙ్కల్పానుసారిణ్యః - సిద్ధయః భోగ్యభోగోపకరణాదిసిద్ధయో-యాసు-కులాచలేన్ద్రస్య మేరోర్వా దే-ద్రోణీషు-విద్యాధరస్త్రీభి-రీశ్వరం హరిం-గాపయన్ గానం కారయన్-రేమే ॥౩॥ స చిత్రకేతు-రేకదా కదాచి-ద్విష్ణుదత్తేన యథాసఙ్కల్పం భగవతా దత్తేన-భాస్వతా ప్రకాశమానేన-విమానేన-తత్ర తత్ర-గచ్ఛన్ సఞ్చరమాణః-సిద్ధై - ర్యోగిభిశ్చ-పరివృతం గిరీశం రుద్రం దదృశే ॥౪॥ కథంభూతం - అఙ్కే-ఉత్సఙ్గే-కృతాం నిధాపితాం-దేవీమమ్బికాం-బాహునా-ఆలిఙ్గ్య మునీనాం-సంసది సభాయాం స్థితం-తతో, దేవ్యాం-శృణ్వత్యాం సత్యా-మువాచ-జహాస చ హసితవాంశ్చ ॥౫॥ తదేవాహ ఏష ఇతి త్రిభిః॥ ఏష రుద్రః-సాక్షా-ల్లోకానాం-గురుః హితోపదేష్టా-కిం చ శరీరిణాం-ధర్మం - వక్తా-ముఖ్యః ప్రధానః-స్వయమీదృశస్సన్-సభాయాం-భార్యయా సహ-మిథునీభూయాస్తే ॥౬॥ కిం చ-జటాః బిభర్తీతి తథా-తీవ్రముగ్రం నితా

***********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః***********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ యతశ్చాన్తర్హితోఽనన్తస్తస్యై కృత్వా దిశే నమః । విద్యాధరశ్చిత్రకేతుశ్చచార గగనేచరః ॥ ౧ ॥ స లక్షం లక్షవర్షాణామవ్యాహతబలేన్ద్రియః । స్తూయమానో మహాయోగీ మునిభిస్సిద్ధచారణైః ॥ ౨ ॥ కులాచలేన్ద్రద్రోణీషు నానాసఙ్కల్పసిద్ధిషు । రేమే విద్యాధరస్త్రీభిర్గాపయన్హరిమీశ్వరమ్ ॥ ౩ ॥ ఏకదా స్వవిమానేన విష్ణుదత్తేన భాస్వతా । గిరీశం దదృశే గచ్ఛన్పరీతం సిద్ధచారణైః ॥ ౪ ॥ ఆలిఙ్గ్యాఙ్కీకృతాం దేవీం బాహునా మునిసంసది । ఉవాచ దేవ్యాం శృణ్వత్యాం జహాసోచ్చైస్తదన్తికే ॥ ౫ ॥ చిత్రకేతురువాచ॥ ఏష లోకగురుస్సాక్షాద్ధర్మం వక్తా శరీరిణామ్ । ఆస్తే ముఖ్యస్సభాయాం వై మిథునీభూయ భార్యయా ॥ ౬ ॥ జటాధరస్తీవ్రతపా బ్రహ్మవాదిసతాం పతిః । అఙ్కీకృత్య స్త్రియం చాస్తే గతహ్రీః ప్రాకృతో యథా ॥ ౭ ॥ ప్రాయశః ప్రాకృతాశ్చాపి స్త్రియం రహసి బిభ్రతి । అయం మహావ్రతధరో బిభర్తి సదసి స్త్రియమ్ ॥ ౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ భగవానపి తచ్ఛ్రుత్వా ప్రహస్యాగాధధీర్నృప । తూష్ణీం బభూవ సదసి సభ్యాశ్చ తదనువ్రతాః ॥ ౯ ॥ ఇత్యతద్వీర్యవిదుషి బ్రువాణే బ్రహ్మ శోభనమ్ । రుషాఽఽహ దేవీ ధృష్టాయ నిర్జితాత్మాభిమానినే ॥ ౧౦ ॥ పార్వత్యువాచ ॥ అయం కిమధునా లోకే శాస్తా దణ్డధరః ప్రభుః । అస్మద్విధానాం దుష్టానాం నిర్లజ్జానాం చ విప్రకృత్ ॥ ౧౧ ॥ న వేద ధర్మం కిల పద్మయోనిర్న బ్రహ్మపుత్రా భృగునారదాద్యాః । న వై కుమారః కపిలో మునిశ్చ

న్తం వా-తపో-యస్య - బ్రహ్మవాదీ బ్రహ్మజ్ఞానోపదేష్టా - అథ చ-సభాయాః-పతిః ప్రధానః-ఏవంభూతోఽపి-లజ్జాహీనః అఙ్కే-స్త్రియం-కృత్వా నిధాప్యా-స్తే ఉపవిష్టవాన్-యథా-ప్రాకృతః అత్యన్తమూఢ-స్తద్వత్ ॥ ౭ ॥ కిం చ ప్రాకృతా అపి-బహుశో-రహస్యేవ-స్త్రియ-మఙ్కే-బిభ్రతి నిధాపయన్తి-అయం తు-మహావ్రతధరోఽపి సదసి సభాయామేవ-స్త్రియ-మఙ్కే-బిభర్తి-అయం మహాన్ వ్యత్యాస ఇతి భావః ॥౮॥ తతః-తచ్చిత్రకేతోర్వచ-శ్శ్రుత్వాఽపి-భగవాన్ రుద్రః-అగాధా గమ్భీరా ధీర్యస్య-తాదృశః - అత ఏవ-ప్రహస్య-తూష్ణీం బభూవ- హే నృప-తథా-తం రుద్రమనువ్రతా-స్తదనువ్రతాస్సభ్యాశ్చ-తూష్ణీం బభూవుః ॥౯॥ అతద్వీర్యవిదుషి-న తస్య రుద్రస్య వీర్యం ప్రభావం,, తేజీయసాం న దోషాయే,, త్యుక్తన్యాయేన తేజో విశేషం విద్వాన్-తస్మిన్, అతద్వీర్యవిదుషి, చిత్రకేతౌ-ఇత్థం -బ్రహ్మ బ్రహ్మాత్మకం-శోభనం శివం ప్రతి-బ్రువాణే సతి-దేవీ అమ్బికా-నిర్జితాత్మాభిమానినే జితేన్ద్రియత్వాభిమానవతే అత ఏవ - ధృష్టాయ చిత్రకేతవే-రుషా-క్రోధేనోవాచ ॥౧౦॥ తదేవాహ ॥ అయమిత్యాదినా-కర్తాపుత్రకక్షేపమిత్యన్తేన-తావత్తముపాలభతే-అయమితి ద్వాభ్యాం॥ అయ - మధునా - కిమర్థమాగత ఇతి శేషః॥ అహో అస్మాకం దణ్డయితుమధునాఽయమాగత ఇత్యుపాలమ్భః -తదేవాహ॥ అస్మాకం నిర్లజ్జానాం-అస్మద్విధానాం - దుష్టానాం - అయం-శాస్తా హితాహితయోర్వివిచ్య జ్ఞాపకః-శాసనాతివర్తిత్వే-దణ్డధరః దణ్డయితా - ప్రభుర్దణ్డనే సమర్థశ్చ-అత ఏవ విప్రకృత్ దమనకారీ ॥౧౧॥ అహో పద్మయోన్యాదయో-ధర్మం-న విదన్తి యత-స్తే అలివర్తినం మర్యాదాతివర్తినం-హరం రుద్రం - నో నిషేధన్తి న నిషేధన్తి అయం త్వధునా నిషేధతీత్యుపా

లబ్ధః-తత్ర-పద్మయోనిః బ్రహ్మా-కుమారః సనత్కుమారః-మనుః స్వాయంభువః ॥ ౧౨ ॥ తమేవముపలభ్యావశ్యమయం నిగ్రాహ్య ఇత్యాహ ॥ యేషామితి వ్యాఖ్యాన్ ॥ తావత్ప్రతిపాద్య దృష్ట్వా రుద్రం విశినష్టి ॥ యేషాం పద్మయోన్యాదీనాం-అనుధ్యేయం ధ్యాతుం యోగ్యం పదాబ్జయుగ్మం - యస్య- జగద్గురుం జగద్ధితోపదేష్టారం స్వయం-సాక్షాన్మఙ్గళానామపి మఙ్గళం-ఈదృశం హరం-సూరీన్ ఋషీంశ్చ అయం-క్షత్రియాధమః-పరిభూయ-యద్యస్మాత్-ప్రశాస్తి-తత్తస్మాత్-అయం-దుష్టో దురాత్మా-దణ్డ్య ఏవ-సూరీన్ పరిభూయ జగద్గురుం గిరిశం ప్రశాస్తీతి వాఽన్వయః ॥ ౧౩ ॥ నను భగవద్భక్తోఽయం న దణ్డ్య ఇత్యత్రాహ - సాధుభిః - పరిషేవితం కృతం -య-ద్వైకుణ్ఠస్య భగవతః-పాదమూలస్యోపసర్పణమనుసరణం-సేవేతి యావత్-తత్ప్రతి- అయం క్షత్రబన్ధు-ర్నార్హతి యతోఽయం-సంభావితాత్మా అహమధిక ఇత్యభిమానీ-అత ఏవ-స్తబ్ధః నిశ్చల ఇవ స్థితః ॥ ౧౪ ॥ ఏవం దణ్డ్యతామభిధాయాథ శపతి ॥ అత ఇతి ॥ అతః భగవత్సేవానర్హత్వాత్-హే దుర్మతే-త్వం - ఆసురీం పాపీయసీం-యోనిం - యాహి, హే పుత్ర, యథా, భూయో-మహతాం-కిల్బిషం అపకారం న కర్తా న కరిష్యసి-తథా యాహి ॥ ౧౫ ॥ హే భారత, ఏవమిత్థం, శప్తః స చిత్రకేతు-ర్విమానా-దవరుహ్య-సతీమమ్బికాం-నమ్రేణ-మూర్ధ్నా-ప్రసాదయామాస-ప్రసన్నామకరోత్ ॥ ౧౬ ॥ తదేవాహ ప్రతిగృహ్ణామీత్యాదినా ॥ మమ తత్క్షమ్యతాం సతీత్యన్తేన ॥ తావత్త్వేవమమరోషేణాస్తీతి సూచయన్ శాపం స్వీకరోమీత్యాహ, ప్రతిగృహ్ణామీతి- హే అమ్బికే- తే త్వయా-దత్తం-శాపమాత్మనోఽఞ్జలినా - ప్రతిగృహ్ణామి - అఞ్జలిబన్ధపూర్వకం స్వీకరోమి-మయి ను మహాననుగ్రహస్త్వయా కృతో న తు నిగ్రహ ఇతి భావః-తదేవ స్పష్టయతి ॥ దేవైరితి ॥ దేవై-ర్మర్త్యాయ యత్ప్రోక్తం-నిగ్రహరూపమనుగ్రహరూపం వా-తత్సర్వం-మే తైరేవ ప్రోక్తం, కుతః-హే యస్మాత్- తత్ దేవైః ప్రోక్తం-తస్య నిగ్రాహ్యస్యానుగ్రాహ్యస్య వా-జన్తోః-పూర్వదిష్టం

మేనో నిషేధన్త్యతివర్తినం హరమ్ ॥ ౧౨ ॥ యేషామనుధ్యేయపదాబ్జయుగ్మం జగద్గురుం మఙ్గళమఙ్గళం స్వయమ్ । యః క్షత్రబన్ధుః పరిభూయ సూరీన్ ప్రశాస్తి ధృష్టస్తదయం హి దణ్డ్యః ॥ ౧౩ ॥ నాయమర్హతి వైకుణ్ఠపాదమూలోపసర్పణమ్ । సంభావితమతిః స్తబ్ధః సాధుభిః పరిషేవితమ్ ॥ ౧౪ ॥ అతః పాపీయసీం యోనిమాసురీం యాహి దుర్మతే । యథేహ భూయో మహతాం న కర్తా పుత్ర కిల్బిషమ్ ॥ ౧౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం శప్తశ్చిత్రకేతుర్విమానాదవరుహ్య సః । ప్రసాదయామాస సతీం మూర్ధ్నా నమ్రేణ భారత ॥ ౧౬ ॥ చిత్రకేతురువాచ ॥ ప్రతిగృహ్ణామి తే శాపమాత్మనోఽఞ్జలినాఽమ్బికే । దేవైర్మర్త్యాయ యత్ప్రోక్తం పూర్వదిష్టం హి తస్య తత్ ॥ ౧౭ ॥ సంసారచక్ర ఏతస్మిన్ జన్తురజ్ఞానమోహితః । భ్రామ్యన్ సుఖం చ దుఃఖం చ భుఙ్క్తే సర్వస్య సర్వదా ॥ ౧౮ ॥ నైవాత్మా న పరశ్చాపి కర్తా స్యాత్ సుఖదుఃఖయోః । కర్తారం మన్యతే ప్రాజ్ఞ ఆత్మానం పరమేవ చ ॥ ౧౯ ॥ గుణప్రవాహ

ప్రాచీనకర్మప్రయుక్తం - మోక్షవిరోధిప్రాచీనకర్మతైర్వం భ్రామ్యతో నితరాం ముముక్షోర్మమాశు తద్విరోధిప్రాచీనకర్మఫలరూపత్వాచ్ఛాపానుభవేన నిశ్శేషనిరస్తకర్మబన్ధస్య భగవత్ప్రాప్త్యా నిత్యనిరతిశయానన్దరూపమహాభ్యుదయలాభాత్త్వయాఽనుగ్రహ ఏవ కృత ఇతి భావః ॥ ౧౭ ॥ ఏతదేవ స్ఫుటయితుం తావజ్జన్తూనాం కర్మభిర్భ్రమణమాహ ॥ సంసారచక్ర ఇతి ॥ ఏతస్మిన్-చక్రవత్పరివృత్తిశీలే-గర్భజన్మజరామరణాదిరూపే సంసారే-అజ్ఞానేన జ్ఞానేతరేణానాదిపుణ్యపాపాత్మకేన కర్మణా - మోహితః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరహితః-కేవలదేహాత్మాభిమానీ, జన్తుః-భ్రామ్యన్-పునః పునః, పూర్వపూర్వవాసనానురూపాణ్యుత్తరోత్తరసుఖదుఃఖాదిహేతుభూతాని కర్మాణి - కుర్వన్ - తత్ఫలం సుఖం దుఃఖం చ-భుఙ్క్తే-ఏతన్న కేవలమస్మాకమేవ జన్తూనాం - కిన్తు తవాపీ, త్యాశయేనాహ ॥ సర్వస్య సర్వదేతి ॥ సర్వస్య అన్యస్య మమ తవ చ-సర్వదా యావన్ముక్తి, ఏతత్సమానమితి భావః, అన్యథా మత్కృతహేళనాత్త్వానాదికర్మప్రయుక్త-దేహాత్మాభిమానమూలకః క్రోధ ఏవ న స్యాదితి తాత్పర్యమ్ ॥ ౧౮ ॥ యత ఏవ సత్కారన్యక్కారగసుఖదుఃఖాదికం సర్వమనాదికర్మనిమిత్త-మత ఏవ-త్వత్తిరస్కర్తుర్మమ, మాం శపన్త్యాస్తవ చ, న దోష ఇత్యాహ ॥ నైవేతి ॥ సుఖదుఃఖయోః కర్తా కారకః, సుఖదుఃఖోత్పాదక ఇత్యర్థః - ఆత్మా స్వయం, పరోఽన్యశ్చ, న స్యాన్న భవతీత్యర్థః, కిన్తు, తయోః కర్మైవ నిమిత్తమితి భావః, కర్మణః క్షణికత్వాజ్జడత్వాచ్చ కథం తత్కాలాన్తరభావిసుఖదుఃఖనిమిత్తం, తత్రాహ ॥ కర్తారమితి ॥ ప్రాజ్ఞః పుణ్యపాపయాథాత్మ్యవిత్, పరమాత్మానం పరమపురుషమేవ, సుఖదుఃఖయోః - కర్తారం, మన్యతే, అయం భావః, పుణ్యపాపే హి పరమాత్మనో నిగ్రహానుగ్రహరూపే, తత్ర శ్రుతిస్మృత్యాద్యాత్మకశాస్త్రార్థానువర్తిన్యనుగ్రహః పరమపురుషస్య, స ఏవ హి పుణ్యం నామ, అననువర్తిని తు నిగ్రహః స ఏవ హి పాపం, ఏవం చ పరమపురుష ఏవ స్వశాస్త్రార్థానువృత్త్యననువృత్తినిమిత్తానుగ్రహనిగ్రహరూపపుణ్యపాపఫలభూతయోస్సుఖదుఃఖయోః కర్తేతి ॥ ౧౯ ॥ ఏవం వైషయికసుఖదుఃఖయోస్తి

పురుషార్థత్వాపురుషార్థత్వాభ్యుపగమేనకర్మానుసారేణేశ్వరస్సర్వకర్తేత్యుక్తం, ఇదానీంవైషయికసుఖంవిషమిశ్రక్షీరవదన్తతోదుఃఖహేతుత్వాదపురుషార్థరూపమేవేత్యాహ॥ గుణేతి॥ గుణానాంప్రకృతేర్గుణానాంసత్త్వరజస్తమసాం, ప్రవాహరూపేపరిణామరూపే, ఏతస్మిన్ప్రకృతిమణ్డలే, జన్తూనాం, కఃశాపః, కోఽనుగ్రహః, ఉభయోరైవలక్షణ్యాదేవదుర్వచమితిభావః। నను, నదుర్వచంతయోఃస్వరూపం, స్వర్గహేతురనుగ్రహోనరకహేతుశ్శాపఇతిసువచమేవేత్యత్రాహ॥ కఃస్వర్గోనరకఃకోవేతి॥ స్వర్గనరకయోరపిస్వరూపందుర్వచమేవేతిభావః, ననుస్వర్గస్సుఖం, దుఃఖంనరక, ఇతిసువచమిత్యత్రాహ॥ కింసుఖందుఃఖమేవచేతి॥ తదప్యవ్యవస్థితమిత్యర్థః-స్వర్గస్యసుఖరూపత్వేతస్యదుఃఖగర్భత్వంనస్యాత్-నరకస్యదుఃఖరూపత్వేవాతస్యసుఖగర్భతానస్యాత్ - స్వర్గోఽప్యన్తతోదుఃఖహేతుర్నరకోఽప్యన్తతఃకించిత్సుఖహేతుర్దృష్టః - అతఉభయోరుభయగర్భత్వాన్నపరస్పరస్యవ్యవస్థితిరితిభావః - శాపనరకదుఃఖానిదృష్టాన్తార్థతయోపాత్తాని-యథాతేషుపురుషార్థత్వంతద్ధేతుత్వంచనాస్తి-తథాఽనుగ్రహస్వర్గసుఖేష్వపీత్యర్థః ॥౨౦॥ నన్వేవంసుఖదుఃఖభాఞ్జిభూతానికిమకస్మాత్స్వయమేవోత్పద్యన్తే-నేత్యాహ॥ ఏకఇతి॥ భగవాన్నిరస్తనిఖిలదోషఃషాడ్గుణ్యపూర్ణఃపరమపురుషః-ఆత్మనస్స్వస్య-మాయయా-స్వయమేకఃనిస్సమాభ్యధికఃస్వసమాభ్యధికకర్త్రన్తరోపకరణాన్తరనిరపేక్షఏవ-భూతానిదేవమనుష్యాదీని-చిదచిదాత్మకాని - ఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తాని-సృజతి-నతుతాన్యకస్మాదుత్పద్యన్తఇతిభావః-తర్హి, కులాలాదివత్కర్మాయత్తదేహీభగవా - న్నేత్యాహ॥ నిష్కలఃకర్మాయత్తపాణిపాదాద్యవయవాత్మకదేహరహితః-తస్యవైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిదోషపరిహారాయభూతానివిశినష్టి - యేషామితి॥ యేషాంభూతానాంస్వస్వకర్మానుగుణబన్ధమోక్షాదికంభవతి- తానిసృజతీత్యన్వయః-బన్ధంమోక్షమితిద్వితీయాన్తపాఠే - యేషాంభూతానాం-తత్తత్కర్మానుసారేణబన్ధాదికంచసృజతి - సఏవతానిభూతాన్యపిసృజతి- తతోఽస్యనవైషమ్యాదిదోషఇత్యర్థః, ఏషామిత్యేతచ్ఛబ్దపా

ఏతస్మిన్కశ్శాపఃకోన్వనుగ్రహః। కస్స్వర్గోనరకఃకోవాకింసుఖందుఃఖమేవవా ॥ ౨౦ ॥ ఏకస్సృజతిభూతానిభగవానాత్మమాయయా । *యేషాంబన్ధశ్చమోక్షశ్చ సుఖందుఃఖంచనిష్కలః ॥ ౨౧ ॥ నకస్యకశ్చిద్దయితో †నప్రతీపోనజ్ఞాతిబన్ధుర్నపరోనచస్వః । సమస్యసర్వత్రనిరఞ్జనస్యసుఖేనరాగఃకుతఏవరోషః ॥ ౨౨ ॥ తథాఽపితచ్ఛక్తివిసర్గఏషాంసుఖాయదుఃఖాయహితాహితాయ । *బన్ధాయమోక్షాయచమృత్యుజన్మనోశ్శ

రేబన్ధమిత్యాదీనాంచద్వితీయాన్తపాఠేతు - సృష్టానామేతేషాంభూతానాంతత్తత్కర్మానుసారేణబన్ధాదికమపిసృజతీత్యర్థః ॥౨౧॥ ఏవంబన్ధాదికందేవమనుష్యాదివైచిత్ర్యంచతత్తజ్జీవకర్మానుసారేణతేషాంతేషామీశ్వరకృతమౌపాధికంనస్వరూపప్రయుక్తమిత్యుక్తం - కీదృశంతర్హిజీవస్యస్వరూపం-కుతస్తస్యకర్మ-యతోదేవాదివైచిత్ర్యంబన్ధాదికంచే-త్యపేక్షాయామాహ॥ నకస్యేతి॥ వస్తుతః-కస్యాపిజీవస్య-కశ్చిదపి-దయితాదిర్నాస్తి-కుతః-సర్వత్రదేవాదిశరీరేషు -సమస్యసమత్వేనావస్థితస్య-జ్ఞానైకాకారతయాజ్ఞానానన్దస్వరూపత్వేనచావస్థితస్యేత్యర్థః-పరస్పరతారతమ్యేహిప్రియాప్రియాదివిభాగః -సర్వేషామాత్మనామేకరూపత్వాన్నస్వరూపకృతః-ప్రియాప్రియాదివిభాగఇతిభావః-నను-దేవాదిరూపేణవైచిత్ర్యాత్కథంసమత్వంతత్రాహ॥ నిరఞ్జనస్యేతి॥ అఞ్జనంరూపాన్తరాపత్తిః- తద్రహితస్య-దేవాదివైచిత్ర్యస్యప్రకృతిగతత్వాజ్జీవస్వరూపగతత్వాభావాత్ససర్వత్రసమఇతిభావః - యతఏవసమోనిరఞ్జనశ్చ-తతఏవ - తస్యవైషయికేసుఖేన-రాగఃనాసక్తిః - సుఖైకతానస్వరూపత్వేన-వైషయికసుఖలేశే-నతస్యరాగఇతిభావః-యతఏవ-సుఖేన-తస్యరాగః-కుతస్తరాంతస్యవైషయికసుఖలాభప్రతిబన్ధకవిషయోరోషస్స్యాదిత్యర్థః - తత్ర-దయితఃప్రీతివిషయః-అనుకూలఇతియావత్-ప్రతీపఃప్రతికూలః-జ్ఞాతిస్సపిణ్డః-బన్ధుర్వైవాహికాదిసంబన్ధవాన్-పరఃఅన్యదీయః-స్వఃస్వకీయః ॥౨౨॥ ఏవంప్రకృతివిలక్షణంస్వాభావికంజీవస్వరూపముక్తం - అథైవంభూతస్యదేవాదివైచిత్ర్యంబన్ధాదికంచోపపాదయతి॥ తథాపీతి॥ యద్యప్యేవంభూతాజీవా- స్తథాప్యే - షాం - శరీరిణాంజీవానాం-తచ్ఛక్తివిసర్గఏవ-తస్యతజ్జీవసంబన్ధినఃకర్మణో-యా-శక్తిర్వాసనారూపాశక్తి - స్తస్యా-విసర్గఃసృష్టిః-ఉత్తరోత్తరకర్మైవ-సుఖాదిరూపసంసృతయే-మోక్షాయచ-అవకల్పతేసమర్థంభవతి - తన్నిమిత్తమిత్యర్థః ॥ అయంభావః ॥ స్వభావతఃపూర్వోక్తవిధానామపిబీజాఙ్కురన్యాయేనానాదికర్మవాసనామాత్రావశేషితానాంకల్పాన్తేపరమాత్మన్యుపసంహృతానాంపునఃకల్పాదౌపరమకారుణికేనేశ్వరేణస్వారాధనేనైతేనిస్తరేయురిత్యనుజిఘృక్షుణాప్రదత్తకరణకళేబరధర్మార్థకామమోక్షరూపపురుషార్థచతుష్టయ

౨౧ ॥ శ్లో * పా॥ యేషాంబన్ధంచమోక్షంచ   † ఏషాంబన్ధంచమోక్షంచ

తత్సాధనావబోధివేదాఖ్యశాస్త్రాత్ క్రమాద్యనాదివాసనయా "అన్నం భోజ్యం మనుష్యాణాం - శ్వపచానాం విట్ప్రాణాహా
రా", ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా ఈహమానానాం పుణ్యపాపకర్మోపనిపాతతత్ఫలానుభవపునస్తదర్థకర్మోపనిపాతతత్ఫలానుభ
వాదిపరంపరయా సర్వముపపన్నమితి - తత్ర - హితాహితాయ సుఖదుఃఖహేతుభూతధర్మాధర్మాయ - మృత్యుజన్మనోః జ
న్మమరణాభ్యామిత్యర్థః - తాదర్థ్యస్య సంబన్ధసామాన్యత్వేనవివక్షయా షష్ఠీప్రయుక్తా మోక్షాయచ - తచ్ఛక్తివిసర్గ ఏవా
వకల్పత ఇత్యనేన భగవత్ప్రసాదహేతుః కశ్చిద్యాదృచ్ఛికానుషఙ్గికప్రాసఙ్గికాద్యన్యతమః పుణ్యకర్మవిశేష ఏవ మోక్షో
పాయోపసంహారహేతురితి సూచితమ్ ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ ఏవం చ స్తుతస్థితిమభిధాయ త్వచ్ఛాపోఽనుగ్రహ ఏవేతి వదన్ స్వాపరా
ధం ప్రతిక్షమాపయతి॥ అత ఇతి॥ అతః ఏవం స్తుస్థితేరేవం విధత్వాత్ - హే భామిని - శాపనిర్హరణాయ - త్వాం - న ప్రసాద
యే న ప్రార్థయే - కింతు - హే సతి - మమ మయా - యదుక్తమసాధు యథాతథా - మన్యసే - తత్ క్షమ్యతామితి - త్వాం - ప్రసాద
యే ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ ఇతీత్థం - గిరిజాం పార్వతీం - ప్రసాద్య ప్రసన్నాం కృత్వా - చిత్రకేతుః - హే అరిందమ - స్మయతోః - ఆశ్చా
ర్యం ప్రాప్తయోః - తయోః భవభవాన్యోః - పశ్యతోస్సతోః - విమానేన గమనసాధనేన - జగామ ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ తతః, చిత్ర
కేతోర్గమనానన్తరం, రుద్రాణీమమ్బికాం ప్రతి, రుద్ర - ఇదం వక్ష్యమాణం దేవర్షిప్రభృతీనాం - స్వపార్షదానాం చ - శృ
ణ్వతాం - అబ్రవీత్ ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻ తదేవాహ॥ దృష్టవతీత్యాదినా సమదర్శినిష్విత్యన్తేన ॥ హే సుశ్రోణి - అద్భుతకర్మణః వివి
ధవిచిత్రస్వాభావికక్రియాశక్తేః - హరేర్భగవతో - భృత్యవర్గాణాం మాహాత్మ్యం దృష్టవతీ - అసి కథంభూతానాం నిస్పృ
హాణాం - వైషయికం సుఖమనిచ్ఛూనాం - మహాత్మనాం - అపకర్తృష్వప్యుపకర్తృత్వబుద్ధీనాం సుఖదుఃఖయోస్సమబు
ద్ధీనాం చేత్యర్థః ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ ఏతద్దృష్టాన్తేనాన్యానపి భగవద్భక్తానీదృశానేవాహేత్యాహ॥ నారాయణపరా ఇతి॥ సర్వే-

---

దీరిణాం సంసృతయేఽవకల్పతే॥ ౨౩ ॥ అతః ప్రసాదయే న త్వాం శాపమోక్షాయ భామిని ✻। యన్మన్యసే హ్య
సాధూక్తం మమ తత్ క్షమ్యతామితి ॥ ౨౪ ॥ శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ ఇతి ప్రసాద్య గిరిశౌ చిత్రకేతురరిందమ। జ
గామ స్వవిమానేన పశ్యతోస్స్మయతో ✻ స్తయోః ॥ ౨౫ ॥ తతస్స భగవాన్ రుద్రో రుద్రాణీమిదమబ్రవీత్ ।
దేవర్షిదైత్యసిద్ధానాం పార్షదానాం చ శృణ్వతామ్ ॥ ౨౬ ॥ శ్రీరుద్ర ఉవాచ॥ దృష్టవత్యసి సుశ్రోణి హరేరద్భు
తకర్మణః। మాహాత్మ్యం భృత్యభృత్యానాం నిస్పృహాణాం మహాత్మనామ్ ॥ ౨౭ ॥ నారాయణపరాస్స
ర్వే న కుతశ్చన బిభ్యతి। స్వర్గాపవర్గనరకేష్వపి తుల్యార్థదర్శినః ॥ ౨౮ ॥ దేహినాం దేహసంయోగాద్ద్వన్ద్వా
నీశ్వరలీలయా। సుఖం దుఃఖం మృతిర్జన్మ శాపోఽనుగ్రహ ఏవ చ ॥ ౨౯ ॥ అవివేకకృతః పుంసో హ్యర్థభేద ఇవాత్మ

నారాయణ ఏవ పరః పరతత్త్వం యేషాం తే - కుతశ్చన అర్వాచీనస్య నిగ్రహాదే - ర్న బిభ్యతి భయం న కుర్వన్తి, కుతః - యత,
స్తే, స్వర్గాదిష్వపి, తుల్యార్థదర్శినః తుల్యప్రయోజనదర్శినః విషమార్థదర్శనమేవ భయహేతురితి భావః, అపవర్గో
ఽత్ర కైవల్యం, మోక్షస్య భగవదనుభవరూపత్వేన తేషాం తస్య స్వర్గాదితుల్యత్వకథనానుపపత్తేః, యద్వా, అపవర్గో
ముక్తిరేవ, భగవద్దాస్యమన్తరేణ తేషాం న ప్రయోజనం, కింపునస్స్వర్గాదిస్తేషాం న ప్రయోజనమితి సూచనార్థం వా అపవ
ర్గశబ్దః, ప్రయుక్తః, స్వర్గస్యాపి నరకతుల్యతాఖ్యాపనాయ నరకశబ్దః, యథా నరకస్తథా స్వర్గోపీత్యర్థః॥ తథా చోక్తమ్॥
"ఏతే వై నిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మన", ఇతి "వాసుదేవే మనో యస్య జపహోమార్చనాదిషు॥ తస్యాన్తరాయో మై
త్రేయ దేవేన్ద్రత్వాదికం ఫలం", మితి చ, స్వర్గాదిషు తుల్యార్థదర్శిన ఇత్యనేన విషమదర్శనం భయహేతురితి సూచితమ్ ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻
తత్ర సమదర్శననిమిత్తం వక్తుం తావద్విషమదర్శననిమిత్తమాహ ॥ దేహినామితి ద్వాభ్యామ్ ॥ తావ, ద్దేహినాం జీవానాం
ఈశ్వరలీలయా హేతుభూతయా, ఈశ్వరస్య లీలాత్మికయా జగత్సృష్ట్యా, యో, దేహసంబన్ధః, తస్మాదేవ సుఖ
దుఃఖాదీని, ద్వన్ద్వాని, భవన్తి, న తు స్వరూపత, ఇతి నిర్వివాదం, దేహసంయోగమాత్ర ఏవేశ్వరలీలా హేతుభూతా, న తు,
ద్వన్ద్వేషు వా - దేహవైచిత్ర్యే వా - హేతు - రితి తాత్పర్యమ్ ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻ తర్హి తత్ర కో హేతుస్తత్రాహ॥ అవివేకకృత ఇతి॥
ఆత్మని జ్ఞానైకాకారే జీవే, అర్థభేద, ఇవ దేవమనుష్యత్వాదిభేద ఇవ, గుణదోషవికల్పః, గుణాః సుఖజన్మానుగ్రహాః, దోషాః
దుఃఖమృతిశాపాః, ఏషాం, వికల్పః భేదః, అవివేకకృతః, అనాదికర్మనిమిత్తో, యో, దేహాత్మభ్రాన్తిస్వతన్త్రాత్మభ్రాన్తిరూ
పో, ఽవివేక, స్తేన కృతః తన్నిమిత్త ఇత్యర్థః, అర్థభేదస్యావివేకకృతత్వసిద్ధవత్కారేణ సదృష్టాన్తితః, ఉభయమప్యవివేక
కృతమితి తాత్పర్యం - అత ఏవార్థభేదస్యావివేకకృతత్వం దేహాత్మభ్రాన్తిమతాం పురుషాణాం ప్రసిద్ధమితి తస్య దృష్టాన్త
త్వమస్వరసమిత్యభిప్రేత్య తత్ప్రసిద్ధం దృష్టాన్తరమాహ॥ భిదేవ స్వప్నకల్పితేతి ॥ యథా - స్వప్నకల్పితా భిదా భేదః - అ

వివేకకృత- స్తథా-గుణదోషవికల్పోఽప్యవివేకకృత ఇత్యర్థః-యథాఽపవరకాదిషు శయానస్య-ఏకస్య - పురుషస్య స్వప్నద్రష్టుః-స్వస్మిన్-వస్తుతోఽవిద్యమాన ఏవ గజసన్దర్శనారోహణదేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేకశిరశ్ఛేదనాద్యర్థా దేహాభిమానస్తన్మాత్రానుభావ్యః తత్కాలమాత్రావసాయీ చ తత్తత్కర్మనిమిత్తదేహాత్మభ్రాన్త్యనుగుణమీశ్వరకల్పితోఽవివేకకృత - స్తథా జాగ్రదవస్థానుభావ్యసుఖదుఃఖాదిద్వన్ద్వజాలాని దేవాదివైచిత్ర్యం చ తత్తత్కర్మతన్మూలకదేహాత్మాభిమానాద్యనుగుణమీశ్వరకృతాన్యప్యవివేకమూలకాన్యేవేతి భావః ॥ ౩౦ ॥ ఏవం భయనిమిత్తే విషమదర్శనే అవివేక ఏవ హేతురిత్యుక్తం అథ నారాయణపరాయణానామీదృశావివేకాభావాత్క్వచిత్కదాచిదుపజాతస్యాప్యవివేకస్య పునః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యావమర్శనేతదపోహాత్తన్మూలకం విషమదర్శనం తన్మూలకం భయం చ నాస్తీత్యాహ ॥ వాసుదేవ ఇతి ॥ జ్ఞానం శాస్త్రజన్యం ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యావమర్శనరూపం-తత్ప్రయుక్తం - వైరాగ్యం శబ్దాదివిషయేష్వనాసక్తిరూపం - ఏతదుభయమేవ-వీర్యం బలం - యేషాం-తేషాం - వాసుదేవే - భగవతి నిరతిశయానన్దరూపే-భక్తిముద్వహతాం కుర్వతాం-నృణాం కుతశ్చిదపి హేతోః- వ్యపాశ్రయః - వ్యపగతః ఆశ్రయః యస్మాత్ తద్వ్యపాశ్రయం యస్మాద్విషమదర్శనాత్, దాశ్రయః ఆశ్రీయమాణః పరమాత్మా వ్యపగతో భవతి విస్మృతో భవతి తాదృశం విషమదర్శనం నాస్తీత్యర్థః - నిరన్తరం ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యావలోకనతత్ప్రయుక్తవైరాగ్యబలవిస్మృతదేహతదనుబన్ధితద్ధర్మాణాం నిరతిశయానన్దరూపభగవద్భక్తినిర్వృతానామపి వేకాభావాత్క్వచిత్కదాచిదాపతితస్యాప్యవ్యక్తపిభజ్ఞానవైరాగ్యబలేన తన్నిరసనశీలత్వాచ్చ తేషాం విషమదర్శనమేవ నాస్తి - కుతస్తన్నిమిత్తం భయమితి భావః ॥ ౩౧ ॥ ఏవం స్వభార్యాయై నారాయణపరాయణానాం మాహాత్మ్యమజానత్యై తత్ప్రదర్శితం రుద్రేణ - అతః శ్రీస్వభావత్వాత్సర్వేశ్వరే సర్వకారణేత్వయి త్వద్భక్తేషు వాత్సల్యాత్సౌజన్యాద్వా యాప్య నారాయణస్య తద్భక్తానాం వాసముద్రావిప్రీడివకియదేతన్మాహాత్మ్యమిత్యాశఙ్కమానాం ప్రత్యాహ ॥ నాహమితి ॥ అహం రు

ని । గుణదోషవికల్పశ్చ భిదేవ స్వప్నకల్పితా ॥ ౩౦ ॥ వాసుదేవే భగవతి భక్తిముద్వహతాం నృణామ్ । జ్ఞానవైరాగ్యవీర్యాణాం న కుతశ్చిద్వ్యపాశ్రయమ్ ॥ ౩౧ ॥ నాహం విరిఞ్చో న కుమారనారదౌ న బ్రహ్మపుత్రా మునయః సురేశాః । విదామ యస్యేహితమంశకాంశకా న తత్స్వరూపం పృథగీశమానినః ॥ ౩౨ ॥ న హ్యస్యాస్తి ప్రియః కశ్చిన్నాప్రియః స్వః పరోఽపి వా । ఆత్మత్వాత్సర్వభూతానాం సర్వభూతప్రియో హరిః ॥ ౩౩ ॥ తస్య

ద్రః - అస్మదాదయో-యస్య నారాయణస్య - ఈహితం-భావే క్తః - ఈహాం చేష్టాం - తత్స్వరూపం చ-న విదామః న జానీమః-ఈహాత్ర జగద్వ్యాపారరూపా చేష్టా-అజ్ఞానే హేతుః - అంశాంశకాః-తదాహితతజ్జ్ఞానశక్తిలేశయుక్తాః-తస్మాత్తేనైవ, వయమపి-పృథగీశ్వరా ఇత్యభిమానయుక్తాః - అనేన స్వస్మిన్ సర్వేశ్వరత్వశఙ్కా-నివారితా - ఈహితం న విదామేత్యనేన కారణత్వశఙ్కాఽపి-సృష్ట్యాదివ్యాపారస్య తత్కర్తృకత్వకథనాత్ -స్వరూపం న విదామేత్యనేన తత్స్వరూపస్యానన్తమహిమశాలిత్వమపరిచ్ఛిన్నత్వం చోక్తం - తత్ర విరిఞ్చో బ్రహ్మా, కుమారస్సనత్కుమారః - బ్రహ్మపుత్రా మరీచ్యాదయో మునయః-తద్వ్యతిరిక్తా అన్యే మునయః సురేశా ఇన్ద్రాదయః ॥ ౩౨ ॥ ఉక్తలక్షణస్య సర్వేశ్వరస్య సర్వకారణభూతస్య స్వస్య ప్రాకృతస్యైవాశ్రితేష్వేవ విశేషోక్తవిధమహాత్మ్యాపాదకః కిమయం పక్షపాత ఇత్యత్రాహ ॥ నహీతి ॥ అస్య నారాయణస్య-తీవ-ప్రియాదిః-కశ్చి-న్నాస్తి - తత్ర హేతుః - ఆత్మత్వాత్సర్వభూతానాం -బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తానాం చిదచిదాత్మకానాం భూతానా-మాత్మత్వాదన్తరాత్మత్వాత్ - న హ్యాత్మన ఏకం శరీరం ప్రియమేకమప్రియం భవతీతి భావః యత ఏవాత్మా సర్వభూతానా-మత-స్తేషా, మాశ్రయః, ధారకః అన్తః ప్రవిశ్య భర్తేత్యర్థః - సర్వభూతాశ్రయ ఇత్యనేన శరీరాణాం సర్వభూతానామాత్మభూతః పరమాత్మానువర్తనం యుక్తమేవేతి సూచితం - న హి శరీరమాత్మానమననువృత్యావతిష్ఠతే-శరీరస్యాత్మానువర్తనస్వభావత్వాత్-హరిరిత్యనేన స్వానువర్త్యార్తిహరత్వం సూచితం - ఏవం చ యే స్వాభావికం జీవపరమాత్మనోశ్శరీరాత్మభావం జానన్తస్తమనువర్తన్తే-తేషు తస్యానుగ్రహ-ఇతరేషు తదభావ-ఇతి తాత్పర్యం-అత-ఏవ న తస్య వైషమ్యమిత్యపి సూచితం-న హ్యననువర్తిష్వననుగ్రహమాత్రేణ తస్య వైషమ్యం - హ్యాశ్రితాభీష్టదస్య సురద్రుమస్యాప్యనాశ్రితాభీష్టాప్రదానమాత్రేణ తస్య వైషమ్యమాపాదయితుం శక్యమ్ ॥ ౩౩ ॥ యత ఏవాయమాత్మా భూతానామాశ్రితానామభీష్టప్రదోఽపి విషమస్తస్మాదేవ చిత్రకేతుః సదహామపి తమేవోపాస ఇత్యాహ ॥ తస్యేతి ॥ యథా-మహాభాగః వివేకీ-సర్వత్ర సమదృక్-శాన్తః - చిత్రకేతుః తస్య నారాయణస్యానుగః భృత్యః భక్తః -అత ఏవ-ప్రియః నిరతిశయప్రీతివిషయః-తే

ధాఽహమప్యచ్యుతస్య ప్రియః-తన్నిమిత్తభక్తిమాంశ్చ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తస్మాన్నారాయణప్రియమహాత్మ్యేనవిస్మయఃకార్య ఇత్యవదన్నుపసంహరతి ॥ తస్మాదితి ॥ యస్మాన్నారాయణస్తద్భక్తాశ్చాస్మదాదిభ్యోవిలక్షణప్రభావాః-తస్మా-న్మహాపురుషస్యభగవతః-భక్తేషు-మహాత్మసుప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యావమర్శనప్రవణచిత్తేషు-అతఏవ-సమదర్శిషు-శాన్తేషు-విరక్తేషు-పురుషేషు-నవిస్మయఃకార్యః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ భగవతఃశివస్య -ఇత్థంఏవం - అభిభాషితంవచః-శ్రుత్వా-గౌరీదేవి-గతవిస్మయాపిస్మయరహితా-శాన్తధీః క్రోధరహితాచబభూవ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తతోభాగవతశ్చిత్రకేతుః-గౌర్యాః-ప్రతిశప్తుం ప్రతిశాపంకర్తుం - అలంతమఃసమర్థోఽపి-తస్యాశ్శాపం-మూర్ధ్నాసంజగృహేశిరసాఉవాహ-సాధూనాంలక్షణమేతావదేవహి-అపకర్తృష్వప్యపకర్తృత్వబుద్ధిమత్త్వమేవహిసాధూనాంలక్షణమిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ యత్పృష్టంరాజ్ఞా వృత్రస్యాసురస్వభావస్య,,నారాయణేభగవతికథమాసీద్దృఢామతి,,రితి,తస్యోత్తరంసంగమయతి ॥ జజ్ఞ ఇతి ॥ యోఽయముక్తవిధచిత్రకేతుః-సఏవ-త్వష్టు-స్సకాశా-ద్దక్షిణాగ్నే-జజ్ఞే జాతః-సఏవ- ఆసురీంయోనింఆసురంభావ-మాశ్రితః-వృత్రఇత్య-భితః-విఖ్యాతఃప్రసిద్ధః-స,పూర్వజన్మసిద్ధభగవద్భక్త్యాఅస్మిన్నపిజన్మనిజ్ఞానవిజ్ఞానాభ్యాంయుక్తః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఏవంత్వత్ప్రశ్నస్యోత్తరముక్తమిత్యాహ ॥ ఏతదితి ॥ యత్త్వ-మసురజాతేర్వృత్రస్య-భగవతి-స్మృతేఃభక్తేః-కారణం, పరిపృచ్ఛసిపర్యపృచ్ఛఃతస్యోత్తర-మేతత్సర్వం-సప్రపఞ్చం, తేతుభ్యం-మయాఆఖ్యాతంకథితమ్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ అస్యచి

చాయంమహాభాగశ్చిత్రకేతుఃప్రియానుగః । సర్వత్రసమదృక్శాన్తోహ్యహంచైవాచ్యుతప్రియః ॥ ౩౪ ॥ తస్మాన్నవిస్మయఃకార్యఃపురుషేషుమహాత్మసు। మహాపురుషభక్తేషుశాన్తేషుసమదర్శిషు ॥ ౩౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ ఇతిశ్రుత్వాభగవతశ్శివస్యోమాఽభిభాషితమ్।బభూవశాన్తధీరాజన్దేవీవిగతవిస్మయా ॥ ౩౬ ॥ ఇతిభాగవతోదేవ్యాఃప్రతిశప్తుమలంతమః । మూర్ధ్నాసంజగృహేశాపమేతావత్సాధులక్షణమ్ ॥ ౩౭ ॥ జజ్ఞేత్వష్టుర్దక్షిణాగ్నౌదానవీంయోనిమాశ్రితః।వృత్రఇత్యభివిఖ్యాతోజ్ఞానవిజ్ఞానసంయుతః ॥ ౩౮ ॥ ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతంయన్మాంత్వంపరిపృచ్ఛసి।వృత్రస్యాసురజాతేశ్చకారణంభగవత్స్మృతేః ॥ ౩౯ ॥ ఇతిహాసమిమంపుణ్యంచిత్రకేతోర్మహాత్మనః ।మాహాత్మ్యంవిష్ణుభక్తానాంశ్రుత్వాబన్ధాద్విముచ్యతే ॥ ౪౦ ॥ యఇమంప్రాతరుత్థాయశ్రద్ధావాన్వాగ్యతఃపఠేత్।ఇతిహాసంహరింస్మృత్వా సయాతిపరమాంగతిమ్ ॥ ౪౧ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే,సప్తదశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ పృశ్నిస్తుపత్నీసవితుస్సావిత్రీంవ్యాహృతిత్రయమ్ ।అగ్నిహోత్రంపశుంసోమంచాతుర్మాస్యాన్మహామఖాన్ ॥ ౧ ॥ సిద్ధిర్భగస్యభార్యాఙ్గమహిమానంవిభుంప్రభుమ్ । ఆశిషంచవరారోహాంకన్యాంప్రాసూతసువ్రతామ్ ॥ ౨ ॥ ధాతుఃకుహూస్సినీవాలీరాకాచానుమతిస్తథా । సాయందర్శమథప్రాతఃపూర్ణమాసమనుక్రమాత్ ॥ ౩ ॥ అగ్నీన్పురీష్యానాధత్తక్రియాయాంసమనన్తరః ॥ ౪ ॥చర్షణీవరుణ

త్రికేత్వితిహాసస్యశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ ఇతిహాసమితి ॥ మహాత్మనశ్చిత్రకేతోస్సంబన్ధినం-పుణ్య-మిమమితిహాసం-విష్ణుభక్తానాంమాహాత్మ్యసూచకంశ్రుత్వా-బన్ధాత్సంసారబన్ధా-ద్విముచ్యతే-ముక్తోభవేత్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ యఃపుమాన్-ప్రాతరుత్థాయ-శ్రద్ధావాన్-వాగ్యతఃనియమితవాక్-హరింస్మృత్వా - ఏతమితిహాసం-పఠే-త్స-పరమాంగతింసర్వోత్కృష్టం భగవత్సాయుజ్యం , ప్రాప్నుయాత్ -శ్రవణపఠనాభ్యాంశనైఃపరినిష్పన్నభక్తియోగోముక్తోభవతీతిభావః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁
ఇతిశ్రీభాగవతనన్దిచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధేసప్తదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవందాక్షాయణ్యాఃకస్యపస్యభార్యాయాఅదితేర్వంశముపక్రమ్యవివస్వదర్యమపూష్ణాంతత్పుత్రాణాంవంశమభిధాయతతస్త్వష్టుర్వంశస్తదనప్రయుక్తంచాభిహితం॥అథసవిత్రాదీనాంవంశముపక్రమతేమునిః॥ పృశ్నిరిత్యాదినా॥ సవితుఃపత్నీ - పృశ్నిః - సావిత్ర్యాద్యభిమానిదేవతాఃప్రాసూతేత్యుత్తరస్యానుషఙ్గః పశుంపశుయాగంతదభిమానిదేవతామపిశేషమితి, ఏవముత్తరత్రాపి-మహామఖాన్పఞ్చమహాయజ్ఞాన్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ఏవం-భగస్యభార్యా,సిద్ధిరితిప్రసిద్ధా-అఙ్గాదీన్చతురః-పుత్రాన్,సువ్రతాంసుశీలాం,వరారోహామత్యన్తసున్దరీ-మాశీర్నామ్నీం-కన్యాంచప్రాసూత ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ధాతుఃపత్న్యః,కుహూప్రభృతయశ్చతస్రః-అనుక్రమా,త్సాయాదీన్-చతురః-పుత్రాన్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తథా, ధాతు,స్సమనన్తరోవిధాతా-క్రియాయాంపత్న్యా-మగ్నీ,న్పురీష్యసంజ్ఞకాన్,ఇష్టకచితాగ్నీ,నాధత్తజనయామాస ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ వరుణస్య-చర్షణీతిప్రసిద్ధా,భార్యా,ఆసీత్,భృగుః,పూర్వంబ్రహ్మణఃపుత్రోయస్యాంచర్షణ్యాం,పున,ర్జాతఃతథా-వరుణ

సైవ పుత్రో - వాల్మీకిర్మహాయోగీ, వల్మీకా - దభవత్, ఏతౌ వరుణస్యాసాధారణౌ పుత్రౌ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ తథా రేవత్యాం భార్యాయాం మిత్రస్యోత్సర్గాదయోఽసాధారణాస్సుతాః ఉభయోస్సాధారణౌ సుతావగస్త్యవసిష్ఠావృషీ, కథమేకైకస్యోభయసుతత్వం తత్రాహ॥ రేత ఇతి ॥ కదాచి, న్మిత్రావరుణౌ, ఉర్వశ్యా అప్సరస, స్సన్నిధౌ, ద్రుతం స్ఖలితం, రేతః, కుమ్భే ఘటే, సిషిచతుః సిక్తవన్తౌ, తత్ర కుమ్భే వసిష్ఠాగస్త్యౌ జాతావితి భావః రేవత్యామిత్యర్థం వ్యాఖ్యాతప్రాయం, వ్యధాత్ జనయామాసేత్యర్థః హే తాత, ప్రభుః, ఇన్ద్రశ్శక్రః పౌలోమ్యాం శచ్యాం పత్న్యాం, జయన్తం ఋషభం, తృతీయం మీఢుషం ఇతి, త్రీన్ పుత్రాన్ జనయదితి నోఽస్మాభిః శ్రుతమ్ ❀ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ❀ తథా ఉరుక్రమస్య త్రిభిః పాదక్రమైర్లోకత్రయమాక్రాన్తవతో, మాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పేన, వామనరూపేణావతీర్ణస్య కీర్త్యాఖ్యాయాం, భార్యాయాం, బృహచ్ఛ్లోకః పుత్ర, ఆసీత్, తస్య బృహచ్ఛ్లోకస్య, సౌభగాదయః పుత్రా, ఆసన్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ కాశ్యపస్య కశ్యపపుత్రస్య, మహాత్మన, ఉరుక్రమస్య, తాని ప్రసిద్ధాని, కర్మాణి పదత్రయేణ లోకత్రయయాచ్ఞాదీని - గుణాః స్వభక్తవిషయకానుగ్రహాదయః సర్వశక్త్యాదయశ్చ - వీర్యాణి - ఉత్కృష్టగుణైరన్యేభ్య ఉత్కర్షో హి వీర్యం - తద్రూపాణి వీర్యాణి చ - పశ్చాదష్టమస్కన్ధే - వక్ష్యామహే - తథా - అదిత్యాం - యథా యేన ప్రకారేణ - అవతతార అవతీర్ణవాన్ - తం చ ప్రకారం - తత్రైవ వక్ష్యామహ ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ ఏవం శాకల్యేనాదితేర్వంశమనుక్రమ్య - అథ దితేర్వంశస్యానుక్రమం ప్రతిజానీతే ॥ అథేతి ॥ కాశ్యపాదీనాం వివస్వదాదీనామాదితేయానాం - దాయాదాన్ సపిణ్డాన్ శత్రూన్వా - దైతేయాన్ దితేః పుత్రాన్ - తే తుభ్యం, కీర్తయామి - కథయామి - తద్వంశే భాగవ

స్యాసీద్యస్యాం జాతో భృగుః పునః । వాల్మీకిశ్చ మహాయోగీ వల్మీకాదభవత్కిల ॥ ౫ ॥ అగస్త్యశ్చ వసిష్ఠశ్చ మి
త్రావరుణయోరృషీ । రేతస్సిషిచతుః కుమ్భే ఉర్వశ్యాస్సన్నిధౌ ద్రుతమ్ ॥ ౬ ॥ రేవత్యాం మిత్ర ఉత్సర్గమ
రిష్టం పిప్పలం వ్యధాత్ । పౌలోమ్యామిన్ద్ర ఆధత్త త్రీన్ పుత్రానితి నశ్శ్రుతమ్ ॥ జయన్తమృషభం తాత తృ
తీయం మీఢుషం విభుః ॥ ౭ ॥ ఉరుక్రమస్య దేవస్య మాయావామనరూపిణః । కీర్త్యాం పత్న్యాం బృహచ్ఛ్లోకా
స్తస్యాసన్ సౌభగాదయః ॥ ౮ ॥ తత్కర్మగుణవీర్యాణి కాశ్యపస్య మహాత్మనః । పశ్చాద్వక్ష్యామహేఽదిత్యాం
యథైవావతతార హ ॥ ౯ ॥ అథ కాశ్యపదాయాదాన్ దైతేయాన్ కీర్తయామి తే । యత్ర భాగవతః శ్రీమాన్
ప్రహ్లాదో బలిరేవ చ ॥ ౧౦ ॥ దితేర్ద్వావేవ దాయాదౌ దైత్యదానవవన్దితౌ । హిరణ్యకశిపుర్నామ హిరణ్యాక్ష
శ్చ కీర్తితౌ ॥ ౧౧ ॥ హిరణ్యకశిపోర్భార్యా కయాధుర్నామ దానవీ । జమ్భస్య తనయా దత్తా సుషువే చతురస్సు
తాన్ ॥ ౧౨ ॥ ప్రహ్లాదం ప్రాగనుహ్లాదం సంహ్లాదం హ్లాదమేవ చ । తత్స్వసా సింహికా నామ రాహుం విప్రచి
తోఽగ్రహీత్ ॥ ౧౩ ॥ శిరోఽహరద్యస్య హరిశ్చక్రేణ పిబతోఽమృతమ్ । సంహ్లాదస్య మతిర్భార్యాఽసూత ప
ఞ్చజనం తతః ॥ ౧౪ ॥ హ్లాదస్య ధమనీ భార్యాఽసూత వాతాపిమిల్వలమ్ । యోఽగస్త్యాయ త్వతిథయే పేచే
వాతాపిమిల్వలః ॥ ౧౫ ॥ అనుహ్లాదస్య సూర్మ్యాయాం బాష్కలో మహిషస్తథా । విరోచనస్తు ప్రాహ్లాదిర్

తానామ భావాన్ స్తుతచ్ఛ్రవణం మమాపేక్షితమితి రాజ్ఞోఽభిప్రాయమాలోచ్యాహ ॥ యత్రేతి ॥ యత్ర దితేర్వంశే, శ్రీమాన్ భగవతాతుల్యం కల్యాణగుణసంయుక్తో - మహాభాగవతః, ప్రహ్లాదో - బలిశ్చ - బభూవతుః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ తర్హి కథమిత్యత్రాహ ॥ దితేరితి ॥ దితేః - ర్ద్వావేవ, దాయాదౌ కాశ్యపానాం దేవానాం శత్రూ, మరుతామదాయాదత్వస్య వక్ష్యమాణత్వాద్ద్వావేవేత్యుక్తం, పుత్రౌ దైతేయైస్తత్పుత్రపౌత్రాదిభి, ర్దానవైశ్చ, వన్దితౌ - బభూవతుః - తౌ చ హిరణ్యకశిపు, ర్హిరణ్యాక్షశ్చేతి కీర్తితౌ ప్రఖ్యాతౌ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ తత్ర - హిరణ్యకశిపోర్భార్యా - జమ్భస్య దుహితా - దానవీ దనువంశోద్భవా - కయాధురితి ప్రసిద్ధా, సా - కయాధుః ప్రహ్లాదాదీన్ - చతురః - సుతాన్, సుషువే ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ ప్రాక్ ప్రథమం - ప్రహ్లాదం - తతః క్రమేణానుహ్లాదసంహ్లాదహ్లాదాన్ - సుషువ ఇత్యర్థః ॥ తత్స్వసా - తేషాం ప్రహ్లాదాదీనాం చతుర్ణాం, స్వసా భగినీ - సింహికేతి ప్రసిద్ధా, బభూవ - సా - విప్రచితః విప్రచిత్తేః - భర్తుర్దానవాత్సకాశాద్రాహుం, పుత్రం, అగ్రహీత్ సుషువ ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ రాహుం విశినష్టి ॥ శిర ఇతి ॥ యస్య రాహో - రమృతం పిబతః - శిర, శ్చక్రేణ హరి - శ్చిచ్ఛేద - సంహ్లాదస్య - హిరణ్యకశిపోస్సుతస్య - మతిర్నామ - భార్యా - పఞ్చజనాఖ్యం సుతం - అసూత సుషువే ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తథా - హ్లాదస్య - భార్యా ధమనీతి ప్రసిద్ధా - వాతాపిమిల్వలం చా - సూత - ఇల్వలం విశినష్టి ॥ య ఇతి ॥ అతిథయే ఆతిథ్యార్థం నిమన్త్రితాయాతిథయే, అగస్త్యాయ - ఇల్వలో మేషరూపం వాతాపిం, పేచే పపాచ, తమిల్వలమిత్యన్వయః - వాతాపిమిల్వల ఇతి ప్రథమాన్తపాఠస్తు సుగమః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ తథా - అనుహ్లాదస్య - సూర్మ్యాయాం - భార్యాయాం, బాష్కలో - మహిష - ఇతి - ద్వౌ పుత్రౌ - బభూవతుః - ధృత్యాం ప్రహ్లాదస్య

భార్యాయాం, విరోచనః ప్రహ్లాదిః ప్రహ్లాదస్యాపత్యం పుమాన్-బభూవ-తస్య విరోచనస్య, పుత్రో-బలిః-అభవత్ * ॥ ౧౬ ॥ * తతో-బలేః-అశనాయాం భార్యాయాం-బాణో జ్యేష్ఠో యస్య తత్-పుత్రాణాం శత-మభవత్-తస్య ప్రహ్లాదస్య బలేర్వా - అనుభావః ప్రభావః, సుశ్లోక్యః అతీవవర్ణనీయః-స-పశ్చాద్దేవస్త్రమేఽష్టమేవా, అభిధాస్యత ఇత్యేకకథ ఇష్యతే * ॥ ౧౭ ॥ * బాణస్తు, రుద్ర-మారాధ్య-తత్ప్రభుత్యాద్ గణ-ముఖ్యతాం-లేభే-తదేవవ్యఞ్జయన్ బాణం విశినష్టి ॥ యస్య బాణస్య, పార్శ్వే, అద్యాపి-పురపాలక-స్స భగవాన్ గిరిశ, ఆస్తే * ॥ ౧౮ ॥ * అన్యానపి దితేః పుత్రానాహ॥ మరుతశ్చేతి॥ చకారో హిరణ్యకశిపుహిరణ్యాక్షయోస్సముచ్చయార్థః - మరుతో మరుద్గణాః, చత్వారింశన్నవాధికాః ఏకోనపఞ్చాశత్సంఖ్యాకాః-దితేః పుత్రా ఏవ-తే సర్వే మరుతః - అప్రజాః అపుత్రా - ఆసన్-తే చేన్ద్రేణ, సాత్మతాం సమానరూపతాం-దేవత్వమితి యావత్, నీతాః ప్రాపితాః, అతో, న దేవానాం దాయాదా ఇతి భావః * ॥ ౧౯ ॥ * ఏతదేవ శుశ్రూషుః పృచ్ఛతి రాజా-కథమితి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే గురో మునే-తే మరుతః-కథ-మాత్పత్తికం జన్మసిద్ధ - మాసురం భావమపోహ్య త్యక్త్వా -ఇన్ద్రేణ-సాత్మ్యం దేవత్వం-ప్రాపితాః దేవత్వప్రాప్త్యా, తైర్మరుద్భిః -కిం-తస్యేన్ద్రస్య-సాధుహితం-కృతం * ॥ ౨౦ ॥ * న కేవలమిదమహమేవ శుశ్రూషురపితు-హే బ్రహ్మన్-ఇమే ఋషయోఽపి-పరిజ్ఞానాయ వేదితుం శ్రద్దధతే శ్రద్ధాం కుర్వన్తి-అతో-హే భగవన్-నోఽస్మభ్యం-వ్యాఖ్యాతుం కథయితు-మర్హసి * ॥ ౨౧ ॥ * ఏవమాపృష్టో మునిః ప్రశ్నమభినన్దన్ యథావదాచఖ్యావిత్యాహ సూతః॥ తదితి॥ బాదరాయణస్యాపత్యం పుమాన్-విష్ణురాతః శ్రీశుకః - అల్పం మితాక్షర-మర్థవత్ ఆశయగర్భం-తస్య రాజ్ఞ-స్తద్వచః-

త్యాం తస్యాభవద్బలిః ॥ ౧౬ ॥ బాణజ్యేష్ఠం పుత్రశతమశనాయాం తతోఽభవత్ । తస్యానుభావస్సుశ్లోక్యః పశ్చాద్దేవాభిధాస్యతే ॥ ౧౭ ॥ బాణ ఆరాధ్య గిరిశం లేభే తద్గణముఖ్యతామ్ । యత్పార్శ్వే భగవానాస్తే హ్యద్యాపి పురపాలకః ॥ ౧౮ ॥ మరుతశ్చ దితేః పుత్రాశ్చత్వారింశన్నవాధికాః । త ఆసన్నప్రజాస్సర్వే నీతా ఇన్ద్రేణ సాత్మతామ్ ॥ ౧౯ ॥ రాజోవాచ ॥ కథం త ఆసురం భావమపాస్యౌత్పత్తికం గురో । ఇన్ద్రేణ ప్రాపితాస్సాత్మ్యం కిం తత్సాధుకృతం హి తైః ॥ ౨౦ ॥ ఇమే శ్రద్దధతే బ్రహ్మన్నృషయోఽపి మయా సహ । పరిజ్ఞానాయ భగవంస్తన్నో వ్యాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౨౧ ॥ సూత ఉవాచ ॥ తద్విష్ణురాతస్య స బాదరాయణిర్వచో నిశమ్యాదృతమల్పమర్థవత్ । సభాజయన్ సన్నిభృతేన చేతసా జగాద సత్రాయణ సర్వదర్శనః ॥ ౨౨ ॥ శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ హతపుత్రా దితిశ్శక్రపార్ష్ణిగ్రాహేణ విష్ణునా । మన్యునా శోకదీప్తేన జ్వలన్తీ పర్యచిన్తయత్ ॥ ౨౩ ॥ దితిరువాచ ॥ కదా ను భ్రాతృహన్తారమిన్ద్రియారామముల్బణమ్ । అక్లిన్నహృదయం పాపం ఘాతయిత్వా స్వపే సుఖమ్ ॥ ౨౪ ॥ క్రిమివిడ్భస్మసంజ్ఞాఽఽసీద్యస్యేశాభిహితస్య వా । భూతధ్రుక్తత్కృతే స్వార్థం కిం వేద నిరయో యతః ॥ ౨౫ ॥ ఆశాసానస్య తస్యేదం ధ్రువమున్నద్ధచేతసః । మదశోషక ఇన్ద్రస్య భూయా యేనసు

ఆదృతం సాదరం యథా భవతి తథా - నిశమ్య - నిభృతేన చేతసా పూర్ణేనాన్తఃకరణేన-తం రాజానం-సంభావయన్ సమ్మానయన్ సర్వజ్ఞో మునిః-హే సత్రాయణ-సత్రం బ్రహ్మసత్రం - అయనం ఆశ్రయో యస్య-స సత్రాయణః బ్రహ్మసత్రేణ దీక్షిత ఇత్యర్థః-తస్య సంబోధనం-హే శౌనక-జగాద * ॥ ౨౨ ॥ * తదేవాహ॥ హతపుత్రేతి॥ శక్రపార్ష్ణిగ్రాహేణ-శక్రమిన్ద్రం పార్ష్ణిం పక్షం - స్వీయత్వేన-గ్రాహిణా గృహీతవతా-విష్ణునా-హతౌ-పుత్రౌ హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపూ-యస్యాస్సా-దితిః-అత ఏవ-శోకేన-దీప్తో-యో మన్యుః క్రోధ-స్తేన-జ్వలన్తీ పరితపన్తీ-పర్యచిన్తయత్ పరితశ్చిన్తామకరోత్ * ॥ ౨౩ ॥ * చిన్తామేవ వర్ణయతి॥ కదేతి॥ భ్రాతరౌ హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపూ - హన్తారం విష్ణుద్వారా హన్తారం-తత్ర హేతుః-ఇన్ద్రియారామం కేవలవైషయిక సుఖాసక్తం-ఉల్బణం క్రూరం-అక్లిన్నహృదయం అనార్ద్రచిత్తం - అత ఏవ-పాపం పాపాత్మాన-మిన్ద్రం-ఘాతయిత్వా-కథ-మహం-సుఖం యథా తథా-స్వపే సంజాతనిద్రా భవేయమ్ * ॥ ౨౪ ॥ * నను సర్వోఽపి లోకః స్వసుఖాయ పరస్యాహితమాచరతి, కిమనేనాక్రోశేన-తత్రాహ ॥ క్రిమీతి ॥ ఇశాభిహితస్య " ఈశ్వరోఽహమహం భోగీ " త్యుక్తరీత్యా స్వస్యైవేశత్వేనాభిహితస్య - ఈశం మన్యమానస్యాపి-యస్య పుంసః-మరణానన్తరం-దేహస్య-దాహాభావే-క్రిమిరితి-తత్సమయే శ్వాదిభిర్భక్షితస్య-విడితి-దగ్ధస్య తు-భస్మేతి-సంజ్ఞా ఆసీత్-తత్కృతే తాదృశదేహసుఖార్థం - భూతధ్రుక్ భూతహింసాకారీ-స-కిం స్వార్థం రుపాపుర్థం-వేద-న వేదైవేత్యర్థః- కుతః-యతో భూతద్రోహాద్ధేతో-స్తస్యా-న్తతో-నిరయో నరక ఏవ-అతో భూత-ద్రుక్ స్వార్థమపి-న జానాత్యేవేతి భావః * ॥ ౨౫ ॥ * ఇదం శరీరమేవ-ఆశాసానస్యాత్మానమన్యమానస్య-ఉన్నద్ధముచ్ఛృఙ్ఖలం-చేతో-యస్య-తస్యేన్ద్రస్య-యో మదః-తస్య - శోషకృత్-పుత్రో - మమ-యేన కారణేన ధ్రువం

నూనం-భూయాత్ ॥౨౬॥ హే రాజన్-ఇత్థం-భావేనాభిప్రాయేణ-సాదితిః-భర్తుః కశ్యపస్య-శుశ్రూషాదిభి-రసకృత్ప్రియం హితం ఆచచారాచరితవతీత్యర్థః-తత్ర, శుశ్రూషా సేవా-పరిచర్యేతియావత్-అనురాగః స్నేహః-ప్రశ్రయః వినయః-దమఇన్ద్రియనిగ్రహః ॥ ౨౭ ॥ భావజ్ఞా-దితిః -వల్గుభాషితైః మధురాలాపైః-సస్మితైః మన్దహాససహితైః-అపాఙ్గవీక్షణైః-కశ్యపస్య-మనో-జగ్రాహ స్వవశీకృతవతీ బభూవ ॥ ౨౮ ॥ కథం జితేన్ద్రియస్య తస్య విదుషః స్త్రీవశ్యతా, తత్రాహ॥ఏవమితి॥ విద్వానపి-విదగ్ధయా పురుషవఞ్చననైపుణ్యయుక్తయా-స్త్రియా దిత్యా-జడీభూతః మోహం ప్రాపితో-ఽతఏవ-వివశః పరవశః బాఢమిత్యాహ సంభోగార్థమఙ్గీకృతవానిత్యర్థః -యోషితి స్వయం కామయమానాయాం స్త్రియాం పురుషస్య -త-ద్బాఢమితివచో-నచిత్రం-హీతి లోకరీతిప్రదర్శనమ్ ॥౨౯॥ ప్రజాపతిః కశ్యపః-ఆదౌ ప్రథమం-భూతాని, స్త్రీపుంసరూపాణి భూతాని - ఏకాన్తభూతాని ఏకాన్తరూపాణి- ఏకాన్తాన్యేకదేశ ఇవాపి భాగేనలక్ష్యమాణాని ఏకాన్తభూతాని-విలోక్య పరస్పరమేకశరీరవన్మిళితానిభవన్తీత్యాలోచ్యేత్యర్థః-స్వయమపి -స్త్రియం-స్వదేహస్యార్ధం అర్ధాంశం-చక్రే మిథునీభూతో బభూవేత్యర్థః-ఏవంకరణే హేతుం వదన్ సామాన్యతః స్త్రియం విశినష్టి॥యయా స్త్రియా-పుంసాం-మతిర్హృతా భవతీతి లోకరీత్యుక్తిః ॥౩౦॥ భగవాన్ కశ్యపః-స్త్రియా దిత్యా-ఏవం-సంభోగేన-శుశ్రూషితః పరిచరితః అతఏవ-నితరాం, ప్రీతః-అభినన్ద్య తస్యాః సంభోగకౌశలమభినన్ద్య, ప్రహస్య, దితిం ప్రతి, ఇదం వక్ష్యమాణ-మాహ ॥ ౩౧ ॥ తదేవాహ॥వరమితి॥ హే వామోరు, హే అనిన్దితే-వరం అభీష్టం , వరయ కామయస్వ, భర్తరి-స్త్రియాః-నితరాం, ప్రీతే సతి-ఇ

తోఽపి మే ॥ ౨౬ ॥ ఇత్థం భావేన సా భర్తురాచచారాసకృత్ప్రియమ్ । శుశ్రూషయాఽనురాగేణ ప్రశ్రయేణ దమేన చ ॥ ౨౭ ॥ భక్త్యా పరమయా రాజన్మనోజ్ఞైర్వల్గుభాషితైః । మనో జగ్రాహ భావజ్ఞా సస్మితాపాఙ్గవీక్షణైః ॥ ౨౮ ॥ ఏవం స్త్రియా జడీభూతో విద్వానపి విదగ్ధయా । బాఢమిత్యాహ వివశో న తచ్చిత్రం హి యోషితి ॥ ౨౯ ॥ విలోక్యైకాన్తభూతాని భూతాన్యాదౌ ప్రజాపతిః । స్త్రియం చక్రే స్వదేహార్ధం యయా పుంసాం మతిర్హృతా ॥ ౩౦ ॥ ఏవం శుశ్రూషితస్తాత భగవాన్ కాశ్యపస్స్త్రియా । ప్రహస్య పరమప్రీతో దితిమాహాభినన్ద్య చ ॥ ౩౧ ॥ వరం వరయ వామోరు ప్రీతస్తేఽహమనిన్దితే । స్త్రియా భర్తరి సుప్రీతే కః కామ ఇహ చాగమః ॥ ౩౨ ॥ పతిరేవ హి నారీణాం దైవతం పరమం స్మృతమ్ । మానసస్సర్వభూతానాం వాసుదేవశ్శ్రియః పతిః ॥ ౩౩ ॥ స ఏవ దేవతాలిఙ్గైర్నామరూపవికల్పితైః । ఇజ్యతే భగవాన్ పుమ్భిస్స్త్రీభిశ్చ పతిరూపధృక్ ॥ తస్మాత్పతివ్రతా నార్యశ్శ్రేయస్కామాస్సుమధ్యమే । యజన్త్యనన్యభావేన పతిమాత్మానమీశ్వరమ్ ॥ ౩౫ ॥ సోఽహం త్వయాఽర్చితో భద్రే ఈదృగ్భావేన భక్తితః । కం తే సంపాదయే కామమసతీనాం సుదుర్లభమ్ ॥ ౩౬ ॥ దితిరువాచ ॥ వరదో యది మే బ్రహ్మన్పుత్రమిన్ద్రహణం వృణే । అమర్త్యర్ద్ధహతపుత్రాఽహం యేన మే ఘాతితౌ

హలోకే-చకారాత్పరత్ర చ లోకే - అగమః అప్రాప్యః , కామః-కోవాన కోఽపి నాస్తీత్యర్థః , స్త్రియా-అప్రాప్య ఇతి వాఽన్వయః ॥౩౨॥ నను కర్మవశ్యేఽనీశ్వరే భర్తరి ప్రీతే సతి కథం సర్వత్ర సర్వకామసౌలభ్యం, తత్రాహ॥పతిరేవేతి॥నారీణాం-పతిరేవహి-సఙ్గోత్కృష్టం, దైవతం-అతః-పరమదైవప్రీణనేన-సర్వకామసౌలభ్యమితి భావః , నను ,,తం దేవతానాం పరమం చ దైవతం,, మితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా శ్రియఃపతిర్హి పరమం దైవతం-నభర్తా, తత్రాహ ॥మానస ఇతి॥యః, సర్వభూతానాం, మానసః మనసస్సాక్షీ, వాసుదేవస్సర్వాన్తరాత్మా, శ్రియఃపతిః ॥ ౩౩ ॥ సఏవ భగవాన్-నామరూపాభ్యాం, వికల్పితైర్విభిన్నైః, దేవతాలిఙ్గైః ఇన్ద్రాదిదేవతారూపైశ్శరీరైః, ఇజ్యతే, ఇదం దృష్టాన్తార్థం ,,తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్తత్సూర్య,, ఇత్యాదిశ్రుత్యుక్తరీత్యా పుమ్భిర్యష్టృభిః - అగ్న్యాదిశరీరైర్ద్వారభూతైర్యథా తదన్తరాత్మా భగవా-నిజ్యతే యాగాదిభిరారాధ్యతే, తథా, స్త్రీభిరపి-పతిరూపధృక్ పతిశరీరకః-పరమాత్మైవ-నానోపచారైస్తోష్య ఇత్యర్థః , భగవతి తుష్టే సతి-సర్వేకామాస్సులభా ఇతి భావః ॥ ౩౪ ॥ యత ఏవం-తస్మాత్ హే సుమధ్యమే- శ్రేయస్కామాః-పతివ్రతా-నార్యః-అనన్యభావేన అనన్యార్హశేషత్వేన-ఈశ్వరాత్మకం-పతిమేవా-రాధయన్తి ॥౩౫॥ హే భద్రే, యతోఽహం, మీదృగ్భావేనానన్యభావేన భక్తితశ్చ-త్వయాఽర్చితః-తత్తస్మా-త్తేతవ-కామం -ఇష్టం-సంపాదయే సిద్ధవత్కృత్యోక్తిః-కథంభూతం - అసతీనామపతివ్రతానాం-సుతరాం దుర్లభం లబ్ధుమశక్యమ్ ॥౩౬॥ ఏవం వరాయ భర్త్రా చోదితాఽఽహ దితిః ॥వరద ఇతి॥ హే బ్రహ్మన్-మమ-యది-త్వం-వరదః వరం దద్యాః తర్హి, అమర్త్యర్ద్ధైర్హతౌ పుత్రౌ యస్యాస్సా, అహం-ఇన్ద్రస్య హన్తారం,

పుత్రం-వృణే-యేనేన్ద్రః-ప్రయోజకేన-భగవతా-ప్రయోజ్యకర్త్రా-మే-సుతౌ-మారితౌ ❀॥ ౩౭ ॥❀ ఏవంతస్యాదితేః-వచో-నిశమ్య-విప్రః-కశ్యపః-విమనాః-ఖిన్నః-పర్యతప్యత-పరితాపమేవాహ॥ అహోఇతి॥ అద్య - మహాన్-అధర్మః - మమ-ప్రాప్తః-అహోఇతిఖేదే ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ అహో, అస్మాదధర్మాత్-అహం-నరకే-ధ్రువం నూనం-పతిష్యే, కథంభూతః, ఇన్ద్రియారామః-అతఏవ-యోషిన్మయ్యా-యోషిద్రూపయా-భగవన్మాయయా-గృహీతం చేతో యస్య, అతఏవ-కృపణః-దీనః ❀॥ ౩౯ ॥ ❀ స్వభావం స్త్రీస్వభావమనువర్తమానాయాః - యోషితః, కోఽతిక్రమః-కశ్చిద్దోషః, అపితు, మామేవ-స్వార్థమప్యజానన్తం, ధిక్, అహమేవ, స్వార్థమప్యజానన్నిన్ద్య ఇత్యర్థః - కుతః-యద్యస్మాదహం-లాలితానీన్ద్రియాణి యేన, తాదృశః ❀॥ ౪౦ ॥❀ స్త్రీణాం- స్వభావం - ప్రకాశయన్-పరితప్యతే శరదితి-అహో, స్త్రీణాం, వక్త్రం ముఖం -శరచ్చన్ద్రతుల్యం-తథా-వచశ్చ-శ్రవణయోః-శ్రోత్రయోః-అమృతతుల్యం - హృదయం తు-క్షురస్య ధారాసదృశం అత, స్త్రీణాం-చేష్టితం-కో వేద వ కోఽపీత్యర్థః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ నహి, స్త్రీణాం, అఞ్జసా సమ్యక్- కశ్చిదపి పుమాన్ ప్రియోఽస్తి-తత్ర హేతుః-స్వాశిషాత్మనాం-స్వాశిషి స్వాపేక్షితఫలే అర్థే-ఆత్మా చిత్తం, యాసాం, తాసాం స్వాశిషాత్మత్వాదిత్యర్థః-అతఏవార్థే-స్వాపేక్షితార్థనిమిత్తం-పతిం-పుత్రం-భ్రాతరం వా, ఘ్నన్తి ఘాతయన్తి ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ ఇదం మహత్సంకటమిత్యాహ॥ దదామీతి॥ య, త్వప్రతిశ్రుతం ప్రతిజ్ఞారూపం మమవచః -నమృషాభవేత్ - మిథ్యాభవితుం నార్హతి - వచసోఽనృతత్వభయేన దాస్యామి చేదిన్ద్రో

సుతౌ ॥ ౩౭ ॥ నిశమ్య తద్వచో విప్రో విమనాః పర్యతప్యత। అహో అధర్మః సుమహానద్య మే సముపస్థితః ॥౩౮॥
అహో అర్థేన్ద్రియారామో యోషిన్మయ్యేహ మాయయా। గృహీతచేతాః కృపణః పతిష్యే నరకే ధ్రువమ్॥
కోఽతిక్రమోఽనువర్తన్త్యాః స్వభావమిహ యోషితః। ధిఙ్మాం బతాబుధం స్వార్థే యదహం లాలితేన్ద్రియః ॥ ౪౦ ॥ శరత్పద్మోత్సవం వక్త్రం వచశ్చ శ్రవణామృతమ్। హృదయం క్షురధారాభం స్త్రీణాం కో వేద చేష్టితమ్ ॥ ౪౧ ॥ న హి కశ్చిత్ప్రియః స్త్రీణామఞ్జసా స్వాశిషాత్మనామ్। పతిం పుత్రం భ్రాతరం వా ఘ్నన్త్యర్థే ఘాతయన్తి చ ॥ ౪౨ ॥ ప్రతిశ్రుతం దదామీతి వచస్తన్న మృషా భవేత్ ।వధం నార్హతి చేన్ద్రోఽపి తత్రేదముపకల్పతే॥ ౪౩॥ ఇతి సంచిన్త్య భగవాన్మారీచః కురునన్దన। ఉవాచ కించిత్కుపిత ఆత్మానం చ విగర్హయన్॥ ౪౪॥
కశ్యప ఉవాచ॥ పుత్రస్తు భవితా భద్రే ఇన్ద్రహా దేవబాన్ధవః ।సంవత్సరం వ్రతమిదం యద్యఞ్జో ధారయిష్యసి॥
దితిరువాచ॥ ధారయిష్యే వ్రతం బ్రహ్మన్బ్రూహి కార్యాణి యాని మే। యాని చేహ వ్రతఘ్నాని న వ్రతం ఘ్నన్తి యాన్యుత ॥ ౪౬ ॥ కశ్యప ఉవాచ ॥ న హింస్యాద్భూతజాతాని న శపేన్నానృతం వదేత్ । న ఛిన్ద్యాన్నఖరోమాణి న స్పృశేద్యదమఙ్గళమ్ ॥ ౪౭ ॥ నాప్సు స్నాయాన్న కుప్యేత న సంభాషేత దుర్జనైః। న వసీతాధౌతవాసః స్రజం న విధృతాం క్వచిత్ ॥ ౪౮ ॥ నోచ్ఛిష్టం చణ్డికాన్నం చ సామిషం వృషలాహృతమ్। భుఞ్జీతోదక్యయా

ఽప్యహన్యేత, ఇన్ద్రోఽపి వధం నార్హతి, అతఇదం మహత్సంకటమితిభావః - తత్రఏతస్మిన్సంకటే, ఇదం మయావక్ష్యమాణం-ఏతత్సంకటనివృత్తయే, ఉపకల్పతే యోగ్యం భవతి ❀॥౪౩॥ ❀ హేకురునన్దన, భగవాన్-మారీచః కశ్యపః, ఇతీత్థం, సంచిన్త్య ఆలోచ్య-కించిత్, కుపితః-ఆత్మానం-మనసైవ, గర్హయన్ ఉవాచ ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ తదేవాహ॥ పుత్రఇతి॥ హేభద్రే, ఇదం మయోచ్యమానం - వ్రతం, అఞ్జస్సమ్యక్-సంవత్సరపర్యన్తం, యది, త్వం-ధారయిష్యసి కరిష్యసి-తర్హి, ఇన్ద్రస్య హన్తా-పుత్రః, తవ, భవిష్యతి, నోచేత్, దేవానాం-బాన్ధవో భవిష్యతీతి ❀॥౪౫॥ ❀ తద్వచః శ్రుత్వాఽఽహ దితిః॥ ధారయిష్య ఇతి॥ హే బ్రహ్మన్-వ్రత-మహం, ధారయిష్యే - మే కార్యాణి మయాకర్తవ్యాని-యాని-ప్రవృత్తినివృత్తిరూపాణి-కర్మాణి-యాని చ కర్మాణి-వ్రతం న ఘ్నన్తి న మారయన్తి-వ్రతఘ్నాని న భవన్తి-వ్రతఘ్నాని నివృత్తిరూపాణి చ, మే బ్రూహి ❀॥౪౬॥ ❀ ఏవముక్తస్తావద్వ్రతాఙ్గభూతాని వృత్తిరూపాణ్యుపదిశన్నాహ కశ్యపః॥ న హింస్యాదితి॥ భూతజాతాని భూతసమూహాన్ న హింస్యాత్ న హన్యాత్-తథా-కథంచన- న శపేత్-నాక్రోశేత్ - అనృతమసత్యం-న వదేత్-యదమఙ్గళం కేశకలాపాస్థితుష భస్మాది-తత్, న స్పృశేత్ ❀ ॥౪౭॥ ❀ అప్సు జలేషు, ప్రవిశ్య-న స్నాయాత్, కస్మైచిదపి న కుప్యేత్, దుర్జనైః న సంభాషేత, అధౌతమక్షాళితం వాసః-వస్త్రం, న వసీత నాచ్ఛాదయేత్ - విధృతాం చ-పూర్వం-విధృతాం-త్యక్తాం, స్రజం చ-పునర్న ధారయేత్ ❀॥౪౮॥ ❀ భోజనే పఞ్చ నిషిద్ధాన్యాహ॥ ఉచ్ఛిష్టం, చణ్డికాన్నం భద్రకాళ్యై నివేదితం-సామిషం పిపీలికాదిదూషితం -వృషలాహృతం శూద్రేణానీతం - ఉదక్యయా రజస్వలయా-దృష్టం చాన్నం-న భుఞ్జీత-అఞ్జలినా-అపః జలం-

నపిబేత్ ✽ ॥ ౪౯ ॥ ✽ ఉచ్ఛిష్టా చేత్, అస్పృష్టసలిలా, నభవేత్, కింతు - జలంస్పృశేదిత్యర్థః-సంధ్యయోః ప్రాతస్సాయం సంధ్యయోః-ముక్తాః-మూర్ధజాః కేశాః- యయా - తాదృశీ-తథా-అనర్చితా అనలంకృతా చ, నభవేత్, న, సంయతా, వా గ్యయా సా-నభవేత్-అసంవీతా అప్రావృతా-బహిః- నచరేత్ ✽ ॥ ౫౦ ॥ ✽ అధౌతౌ పాదౌ యయా సా-అప్రయతా అసం- మాహితచిత్తా-నశయీత-తథా-ఆర్ద్రౌ పాదౌ యస్యాః-, ఉదక్ - ఉదగ్భాగే శిరో యస్యాః-అపరాః పశ్చిమశిరాశ్చ, నశయీ త-తథా-అన్యైస్సహ-నగ్నా వివసనా చ-తథా-సంధ్యయోరపి, నశయీత ✽ ॥ ౫౧ ॥ ✽ ధౌతం వాసో యస్యాస్సా, నిత్యం సదా, శుచిః, సర్వైః, మంగళైః హరిద్రాచందనాదిభిర్మంగళద్రవ్యైః, సంయుతా, ప్రాతరాశాత్ ప్రాతర్భోజనాత్ప్రా గేవ, గాః, విప్రాన్, శ్రియం మహాలక్ష్మీం, మచ్యుతం చ-పూజయేత్ ✽ ॥ ౫౨ ॥ ✽ తథా, వీరవతీః, పుత్రవతీర్జీవద్భర్తృకాశ్చ, నారీః, స్రగాదిభిః, రర్చయేత్, బలిరుపాయనం, మండనమలంకారః, తథా, పతిం చార్చ్య సంపూజ్య, ఉపసమీపే, తిష్ఠేత తం పతిం, కోష్ఠగతం, ధ్యాయేత్, స్వపతిమేవ స్వోదరగతం, ధ్యాయేత్ ✽ ॥ ౫౩ ॥ ✽ ఏతదంగకలాపేనయుక్తం, పుంసవ నాఖ్యమిదం, సాంవత్సరం సంవత్సరపర్యన్తం కార్యం వ్రతం - అవిప్లుతమవికలం యథా తథా, ధారయిష్యసి చేత్, ఇన్ద్ర స్యహన్తా-పుత్ర, స్తవ-భవిష్యతి ✽ ॥ ౫౪ ॥ ✽ ఇత్యేవముక్తా, దితిః హే రాజన్, బాఢమిత్యంగీకృత్య, అథ, మహామనాః వ్రతాసక్తమనాస్సతీ, కశ్యపాద్గర్భం-దధార-తథా, అంజస్సమ్యగ్వ్రతం చ-దధార ✽ ॥ ౫౫ ॥ ✽ తత, ఇన్ద్రః, కవిర్విద్వాన్,

దృష్టం పిబేన్నాఞ్జలినా త్వపః ॥ ౪౯ ॥ నోచ్ఛిష్టాఽస్పృష్టసలిలా సంధ్యయోర్ముక్తమూర్ధజా । అనర్చితాఽసం యతవాఙ్నాసంవీతా బహిశ్చరేత్ ॥ ౫౦ ॥ నాధౌతపాదాఽప్రయతా నార్ద్రపాదా ఉదక్ఛిరాః । శయీత నాపరాఙ్నాన్యైర్న నగ్నా న చ సంధ్యయోః ॥ ౫౧ ॥ ధౌతవాసాశ్శుచిర్నిత్యం సర్వమఙ్గళసంయుతా । పూజ యేత్ప్రాతరాశాత్ప్రాగ్గోవిప్రాన్ శ్రియమచ్యుతమ్ ॥ ౫౨ ॥ స్త్రియో వీరవతీశ్చార్చేత్స్రగ్గన్ధబలిమణ్డనైః । పతిం చార్చ్యోపతిష్ఠేత ధ్యాయేత్కోష్ఠగతం చ తమ్ ॥ ౫౩ ॥ సంవత్సరం పుంసవనం వ్రతమేతదవిప్లుతమ్ । ధా రయిష్యసి చేత్తుభ్యం శక్రహా భవితా సుతః ॥ ౫౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ బాఢమిత్యభ్యుపేత్యాథ దితీ రాజన్మహా మనాః । కశ్యపాద్గర్భమాధత్త వ్రతం చాఞ్జో దధార సా ॥ ౫౫ ॥ మాతృష్వసురభిప్రాయమిన్ద్ర ఆజ్ఞాయ మా నద । శుశ్రూషణేనాశ్రమస్థాం దితిం పర్యచరత్కవిః ॥ ౫౬ ॥ నిత్యం వనాత్సుమనసః ఫలమూలసమిత్కుశాన్ । పత్రాఙ్కురమృదోఽపశ్చ కాలే కాల ఉపాహరత్ ॥ ౫౭ ॥ ఏవం తస్యా వ్రతస్థాయా వ్రతచ్ఛిద్రం హరిర్నృ ప । ప్రేప్సుః పర్యచరజ్జిహ్మో మృగహేవ మృగాకృతిః ॥ ౫౮ ॥ నాధ్యగచ్ఛద్వ్రతచ్ఛిద్రం తత్పరోఽపి మహీప తే । చిన్తాం తీవ్రాం గతశ్శక్రః కేన మే స్యాచ్ఛివం త్వితి ॥ ౫౯ ॥ ఏకదా సా తు సంధ్యాయామ్ ఉచ్ఛిష్టా వ్రతకర్శి తా । అస్పృష్టవార్యధౌతాఙ్ఘ్రిస్సుష్వాప విధిమోహితా ॥ ౬౦ ॥ లబ్ధ్వా తదన్తరం శక్రో నిద్రాపహృతచేత సః । దితేః ప్రవిష్ట ఉదరం యోగేశో యోగమాయయా ॥ ౬౧ ॥ చకర్త సప్తధా గర్భం వజ్రేణ కనకప్రభమ్ ।

అతఏవ, మాతృభగిన్యాః దితేః, రభిప్రాయం, జ్ఞాత్వా, హే మానద, ఆశ్రమస్థాం వ్రతస్థాం, కశ్యపస్యాశ్రమస్థాం వా, దితిం- శుశ్రూషణేన, పర్యచరత్ ✽ ॥ ౫౬ ॥ ✽ తదేవాహ-నిత్యమహరహః, సుమనసః పుష్పాణి, ఫలాని చ, మూలాని చ, సమిధశ్చ, కుశాశ్చ, తాన్-పత్రాణి కిసలయాని చ దూర్వాంకురాశ్చ, మృదః మృత్తికాశ్చ ఆపశ్చ, తాః, కాలే కాలే, ఉచితకాలేషు, ఉపాహరత్ ఆనీయ సమర్పితవాన్ ✽ ॥ ౫౭ ॥ ✽ ఏవం తస్యాం దితౌ, వ్రతస్థాయాం సత్యాం హే నృప, హరిరిన్ద్రః, వ్రతస్య, ఛి ద్రం వైకల్యం, ప్రేప్సుః కామయమానః, అతఏవ, జిహ్మః కుటిలచిత్తః-పర్యచరత్ యథా మృగస్యేవాకృతిర్యస్య సః-మృగా ణాం హన్తా-మృగాననువర్తతే తథా ✽ ॥ ౫౮ ॥ ✽ హే మహీపతే, తత్పరః వ్రతచ్ఛిద్రపర్యాలోచనపరోఽపి-వ్రతచ్ఛిద్రం- నాధ్యగచ్ఛత్ నాపశ్యత్, అథ, కేన హేతునా, మమ శివం భద్రం, స్యాదితి, తీవ్రాం చిన్తాం నితాన్తాం చిన్తాం ప్రాప్తః ✽ ॥ ౫౯ ॥ ✽ ఏకదా సా దితిః-వ్రతకర్శితా, అతఏవ, శక్త్యా, నస్పృష్టం, వారిజలం-యయా, సా, అధౌతౌ అప్రక్షాళితౌ, అఙ్ఘ్రీ యయా సా, తాదృశీ, అతఏవ, ఉచ్ఛిష్టా, సంధ్యాయాం సాయంకాలే, విధినా దైవేన, మోహితా సతీ సుష్వాప ✽ ॥ ౬౦ ॥ ✽ తదన న్తరం వ్రతచ్ఛిద్రం, లబ్ధ్వా శక్రో నిద్రయా, అపహృతం, చేతో, యస్యాః, స్తస్యాః-దితేరుదరం ప్రవిష్టః-కథం, పరకాయ ప్రవేశసామర్థ్యం తస్యేత్యత్రాహ ॥ యోగేశః పరకాయప్రవేశాదిసామర్థ్యాపాదకయోగయుక్తః- అతఏవ, యోగమా యయా విచిత్రయోగసామర్థ్యేన, ఉదరం ప్రవిష్ట ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౬౧ ॥ ✽ ఉదరే ప్రవిష్టః, శక్రో, వజ్రేణాయుధేన, కన కప్రభం-గర్భం, సప్తధా చిచ్ఛేద, రుదన్తమేకైకం, గర్భస్యభాగం, మారోదీ-రితి, వదన్ తాన్ఖణ్డాన్ పునస్సప్తధా-

ఏకైకం - చిచ్ఛేద - యతో మారోదీరితి తాన్ చిచ్ఛేద అతఏవ నిమిత్తాన్మరుచ్ఛబ్దస్య తేషు ప్రవృత్తిః ఆర్షత్వాన్మాశబ్దస్య హ్రస్వః రుదేర్భావే క్విప్ మానవిద్యతే ఇన్ద్రవాక్యాత్ రుత్ రోదనం యేషాం, తే మరుతః ❀ ॥ ౬౨ ॥ ❀ సౌన్యప, తే ఛిద్యమానాః సర్వే, గర్భస్య భాగాః తస్మై వప్రవిభక్తపాణిపాదాద్యవయవాః ప్రాఞ్జలయస్సన్తః, తమిన్ద్రం, ఊచుః॥ తదేవాహ॥ కిమితి॥ హే ఇన్ద్ర తవ, భ్రాతరో - మరుతః మరుత్సంజ్ఞా - నః అస్మాన్ - కిమర్థం - జిఘాంససి ❀ ॥ ౬౩ ॥ ❀ ఇత్యేవం, తైరుక్తః - కౌశికశ్శక్రో యది, యూయం, మహ్యం మమ, భ్రాతర, స్థ, మా భైష్ట భయం మా కురుతే, త్యాహ, తత, ఆత్మనః స్వస్య, పార్షదాన్ పార్షదత్వం ప్రాప్తాన్, న నన్యభావాన్ అనన్యస్వామిత్వాభిప్రాయకాన్, మరుతాంగణాన్, నాహేతిపూర్వేణాన్వయః ❀॥౬౪॥ ❀ తతో, దితేర్గర్భః - కులిశేన వజ్రేణ, బహుధా - ఛిన్నోఽపి, శ్రీనివాసస్య భగవతో - ఽనుకమ్పయా - అనుకమ్పాపూర్వకానుగ్రహవిశేషేణ - నమమార న మృతః యథా - భవాన్ పరీక్షిత్ అశ్వత్థామ్నోఽస్త్రేణ దగ్ధదేహోఽపి - భగవతా రక్షితస్తద్వత్ ❀॥౬౫॥ ❀ అస్మిన్నర్థే ఉపపత్తిమాహ॥ సకృదితి। పుమాన్ - సకృదప్యాదిపురుషం భగవన్తమిష్ట్వా ఆరాధ్య - తన్మాహాత్మ్యేన - శనైః - స్వాత్మతాం సమానరూపతాం - యాతి - కింపునరసకృదిష్ట్వేతి భావః - యతః కించిదూనం - సంవత్సరమేవం దిత్యా ఆరాధితః ఇన్ద్రేణ సహ జుషతే సేవత ఇతి సజూః - ఇన్ద్రేణ సహావర్తమాన ఇత్యర్థః - హరిర్భగవానుపేన్ద్రః - అభ్యయాత్ ఆగత్య గర్భస్య ఖణ్డానజీవయదిత్యర్థః - తతస్తే పఞ్చాశత్ ఏకోనపఞ్చాశత్ అన్యథా,, మరుతే

రుదన్తం సప్తధైకైకం మారోదీరితి తాన్ పునః॥ ౬౨ ॥ తే తమూచుశ్ఛిద్యమానాస్సర్వే ప్రాఞ్జలయో నృప।
భ్రాతరో మరుతస్తేఽద్య కిం న్న ఇన్ద్ర జిఘాంససి ॥ ౬౩ ॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ ॥ మా భైష్ట భ్రాతరో మహ్యం యూయ
యమిత్యాహ కౌశికః । అనన్యభావాన్పార్షదానాత్మనో మరుతాం గణాన్ ॥ ౬౪ ॥ నమమార దితేర్గర్భశ్శ్రీ
నివాసానుకమ్పయా । బహుధా కులిశక్షుణ్ణో ద్రౌణ్యస్త్రేణ యథా భవాన్ ॥ ౬౫ ॥ సకృదిష్ట్వాఽఽదిపురుషం పు
రుషో యాతి సాత్మతామ్ । సంవత్సరం కించిదూనమభ్యయాద్ధరిరర్చితః ॥ ౬౬ ॥ సజూరిన్ద్రేణ పఞ్చాశద్దేవా
స్తే మరుతోఽభవన్ । వ్యపోహ్య మాతృదోషం తే హరిణా సోమపాః కృతాః ॥ ౬౭ ॥ దితిరుత్థాయ దదృశే కు
మారాననలప్రభాన్ । ఇన్ద్రేణ సహితాన్ దేవీ పర్యతుష్యదనిన్దితా ॥ ౬౮ ॥ అథేన్ద్రమాహ తాతాహమా
దిత్యానాం భయావహమ్ । అపత్యమిచ్ఛన్త్యచరం వ్రతమేతత్సుదుష్కరమ్ ॥ ౬౯ ॥ ఏకస్సంకల్పితః పుత్రస్స
ప్తసప్తాభవన్కథమ్ । యది తే విదితం పుత్ర సత్యం కథయ మా మృషా ॥ ౭౦ ॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ॥ అమ్బ తేఽహం
వ్యవసితమవధార్యాగతోఽన్తికమ్ । లబ్ధాన్తరోఽచ్ఛిదం గర్భమర్థబుద్ధిర్నధర్మవిత్ ॥ ౭౧ ॥ ❀ కృత్తో మే సప్త
ధా గర్భ ఆసన్సప్త కుమారకాః । తేఽపి చైకైకశో వృక్ణాస్సప్తధా నాపి మమ్రిరే ॥ ౭౨ ॥ అతస్తత్పరమాశ్చ

శ్చదితేః పుత్రాశ్చత్వారింశన్నవాధికాః । చకర్త సప్తధా గర్భం పునరేకైకం సప్తధా చకర్తే,, తి పూర్వోక్తసంఖ్యాపి గోధా పతేః మరుతో మరుత్సంజ్ఞకాః మాతృదోషం ఆసురత్వాపదేశం, త్యక్త్వా - దేవా, అభవన్, తే చ, హరిణా ఇన్ద్రేణ - భగవతా వా, సోమపాః సోమం పిబన్తీతి తథా - యజ్ఞీయభాగార్హాః, కృతా ఇత్యర్థః ❀॥౬౬॥౬౭॥ ❀ తతో, దితిః, రుత్థాయ కుమారాన్, నగ్నితుల్యప్రకాశాన్ - నిన్ద్రేణ - సహితాన్, దదృశే, దృష్ట్వా - దేవీ దితిః - అనిన్దితా వస్తుతస్సుస్వభావా - పర్యతుష్యత్ ❀॥౬౮॥ ❀ అథానన్తరమిన్ద్రమువాచ॥ తదేవాహ॥ హే తాత ఇన్ద్ర - ఆదిత్యానాం అదితేరపత్యానాం యుష్మాకం - భయోత్పాదకమేకమపత్యమహమిచ్ఛన్తీ - సుదుష్కరమేతత్పుంసవనం - వ్రతమచరం - ఆచరితవత్యస్మి ❀ ॥ ౬౯ ॥ ❀ మయా త్వేకః పుత్రస్సంకల్పితః - కథం - సప్తసప్త ఏకోనపఞ్చాశదభవన్, హే పుత్ర - ఏతద్యది తవ - విదితం - తర్హి - సత్యం కథయ - మృషా మిథ్యా - మా కథయ ❀ ॥ ౭౦ ॥ ❀ ఏవముక్తశ్శక్రస్తామాహ॥ హే అమ్బ - తే తవ - వ్యవసితం అభిప్రేతముపధార్య జ్ఞాత్వా - అహం - తవాన్తికం సమీపం - గతః ప్రాప్తః - లబ్ధమన్తరం వ్రతచ్ఛిద్రం - యేన - తాదృశోఽహం గర్భమచ్ఛినం ఛిన్నవానస్మి యతో - ఽహం - అర్థైవైషయికపురుషార్థ ఏవ - బుద్ధిర్యస్య - నధర్మవిత్ ❀॥౭౧॥ ❀ యతోఽహమీదృశస్తతో మే మయా - తావత్సప్తధా - గర్భః - కృత్తః ఛిన్నః - కృత ఇతి పాఠే వజ్రేణేతి శేషః - ఏవం - సప్తధా కృత్తో గర్భస్తావత్సప్తకుమారా - ఆసన్ - తేఽపి - పునరేకైకశో - వృక్ణాశ్ఛిన్నాస్సప్తధా - బభూవుః, నాపి మమ్రిరే న మృతాశ్చ ❀ ॥ ౭౨ ॥ ❀ తతో నన్తర, మిదం, మహ - దాశ్చర్యం - విలోక్య మయా - నిశ్చితం॥ నిశ్చితమేవాహ॥ మహాపురుషస్య భగవతః, పూజాయాః, కార్ద్యాను

౭౨ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ కృతో మే

షఙ్గికీ సిద్ధిః-కార్యం పూజకాభిలషితం ప్రయోజనం-త, దానుషఙ్గికమప్రధానం ఫలం-యస్యాస్సా శకట ఉపసజ్జనత్వేఽపి జీవాత్మనః సిద్ధిర్ముక్తి-ర్భవతీతి - అసమాప్తాయా అపి మహాపురుషపూజాయాః పూజకాభిలషితప్రయోజనావహత్వమధునా ఉపలోక్యాముక్త్యర్థ-త్వేనాపి కృతాయాస్తత్పూజాయాః - పరిపూర్ణాయాః ముక్తిరేవ- ప్రధానం ఫలం పూజకాభిలషితమ్, త్వానుషఙ్గికమితి మయా నిశ్చితమిత్యర్థః- యద్వా-మహాపురుషస్య, పూజాయాస్సకామపూజాయాః-సిద్ధిః పరిసమాప్తిరేవ, కార్యానుషఙ్గికీ కార్యేణ ప్రయోజనేనానుషజ్యతే అనుబధ్యతే పూజకాభిలషితప్రయోజనావహా భవతి, నత్వపరిపూర్ణా-సా తు విపరీతఫలదైవేతి మయా నిశ్చితమిత్యర్థః ❀॥ ౨౩॥ ❀ అత ఏవ-యే- పురుషాః-నిరాశిషో నిష్కామాః-భగవత ఆరాధనం-కుర్వాణాః-పరం మోక్షమపి-నేచ్ఛన్తి - త ఏవ-స్వార్థస్య స్వస్య నిరతిశయపురుషార్థే, కుశలాః, స్వస్య నిరతిశయపురుషార్థప్రసాధనకుశలాః-స్మృతాః ❀॥ ౨౪॥ ❀ ఏవమనభిసంహితఫలం భగవదారాధనం, ప్రస్తుత్యాభిసంహితఫలం నిన్దతి॥ ఆరాధ్యేతి॥ ఆత్మప్రదం నిరతిశయపురుషార్థరూపమాత్మానం -ప్రదదాతీతి తథా-త, మాత్మానం నిరతిశయప్రియ-మీశ్వరం, దేవం భగవన్తమారాధ్య, బుధో వివేకీ చేత్-కః పుమాన్-గుణస్పర్శం శబ్దాదివిషయానుభవం-కః పుమాన్, వృణీత కామయేత॥ గుణస్పర్శం విశినష్టి॥ స్యాన్నరకేఽపి యదితి॥ యద్గుణస్పర్శనం, నరకేఽపి, స్యాత్సంభవేత్ ❀ ॥ ౨౫॥ ❀ స్వాపరాధక్షమార్థం తాం ప్రార్థయతే॥ తదిదమితి॥ హే మహీయసి పూజ్యే, బాలిశస్య మూర్ఖస్య, మమ, తదిదం గర్భచ్ఛేదనాదిరూపం, దౌర్జన్యం దుర్జనస్య కర్మ, హే మాతః, త్వం, క్షన్తుం, మర్హసి, మాతుర సహ్యోఽపరాధో నాస్తీత్యభిప్రాయేణ మాతరితి సంబోధనం, దిష్ట్యా దైవాన్మృతోఽపి, తవ గర్భః, పున, రుత్థితో జీవితః ❀॥ ౨౬॥ ❀ ఏవ, ముక్తయా, విశుద్ధభావేన నిష్కపటభా

ర్యం వీక్ష్యాధ్యవసితం మయా। మహాపురుషపూజాయాస్సిద్ధిః కార్యానుషఙ్గికీ ॥ ౨౩ ॥ ఆరాధనం భగవత ఈహమానా నిరాశిషః। యే తు నేచ్ఛన్త్యపి పరం తే స్వార్థకుశలాస్స్మృతాః ॥ ౨౪ ॥ ఆరాధ్యాత్మప్రదం దేవం స్వాత్మానం జగదీశ్వరమ్। కో వృణీత గుణస్పర్శం బుధస్స్యాన్నరకేఽపి యత్ ॥ ౨౫ ॥ తదిదం మమ దౌర్జన్యం బాలిశస్య మహీయసి। క్షన్తుమర్హసి మాతస్త్వం దిష్ట్యా గర్భో మమోత్థితః ॥ ౨౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇన్ద్రస్తయాఽభ్యనుజ్ఞాతశ్శుద్ధభావేన తుష్టయా। మరుద్భిస్సహ తాం నత్వా జగామ త్రిదివం విభుః ॥ ౨౭ ॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి। మఙ్గళం మరుతాం జన్మ కిం భూయః కథయామి తే ॥ ౨౮ ॥❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, అష్టాదశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀

రాజోవాచ॥ వ్రతం పుంసవనం బ్రహ్మన్భవతా యదుదీరితమ్। తస్య వేదితుమిచ్ఛామి యేన విష్ణుః ప్రసీదతి॥
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ శుక్లే మార్గశిరే పక్షే యోషిద్భర్తురనుజ్ఞయా। ఆరభేత వ్రతమిదం సార్వకామికమాదితః ॥
నిశమ్య మరుతాం జన్మ బ్రాహ్మణానను మన్త్ర్య చ। స్నాత్వా శుక్లదతీ శుక్లే వసీతాలఙ్కృతామ్బరే॥ పూజయేత్ప్రాతరాశాత్ప్రాగ్భగవన్తం శ్రియా సహ ॥ ౩ ॥ అలం తే నిరపేక్షాయ పూర్ణకామ నమోఽస్తు తే। మహావి

వేన, తుష్టయా, తయా దిత్యా, అభ్యనుజ్ఞాతః, తాం, నత్వా, మరుద్భిస్సహ-ప్రభురిన్ద్రః, త్రిదివం, స్వర్గం, జగామ ❀॥ ౨౭॥ ❀ ఏవం, యత్పృష్టం, కథం, త ఆసురం, భావ, మిత్యాదినా, తస్యోత్తరముక్తమిత్యాహ॥ ఏవమితి॥ యన్మరుతాం జన్మ, త్వం, మాం-పరిపృచ్ఛసి పర్యపృచ్ఛః, తచ్ఛ్రుణ్వతాం, మఙ్గళావహం, సర్వం, సప్రపఞ్చం యథా తథా, తే తుభ్యం, మయా-ఆఖ్యాతం-భూయః-కిం-కథయామి, యది కించిచ్ఛ్రోతుమిష్టమస్తి, తర్హి తత్కథయామీతి ప్రశ్నప్రోత్సాహః ❀॥ ౨౮॥ ❀

ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀

కిం భూయః కథయామీతి ప్రశ్నార్థం చోదితః పృచ్ఛతి రాజా ॥ వ్రతమితి॥ హే బ్రహ్మన్, భవతా, య, దుదీరితం పుంసవనాఖ్యం వ్రతం, తస్య పుంసవనస్య, ప్రపఞ్చమితి శేషః, జ్ఞాతుమిచ్ఛామి, యేన పుంసవనేన, తచ్ఛ్రవణేన వా భగవాన్, ప్రసీదతి ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ ఏవం పృష్టస్సప్రపఞ్చం వ్రతమాహ మునిః॥ శుక్ల ఇత్యాదినా॥ మార్గశిరే మాసి-శుక్లే పక్షే-కస్యాంచిచ్ఛుభతిథౌ-భర్తు-రనుజ్ఞయా-యోషి-దిదం వక్ష్యమాణం-సార్వకామికమభిలషితసర్వపురుషార్థసాధనం-పుంసవనాఖ్యం, వ్రతమాదిత ఆరభేత ❀॥ ౨॥ ❀ తత్ర, ఆదితః ప్రథమం, మరుతాం, జన్మ ఉత్పత్తిం-శ్రుత్వా-బ్రాహ్మణాననుమన్త్ర్య అనుజ్ఞాప్య-తైరనుజ్ఞాతేత్యర్థః-స్నాత్వా, శుక్లాః దన్తాః యస్యాస్సా, ధౌతదన్తేత్యర్థః, అహతేనూతనే-శుక్లే చ, అమ్బరే వసిత్వా, ప్రాతర్భోజనాత్ప్రాగేవ-భగవన్తం శ్రీమహాలక్ష్మ్యా సహ సలక్ష్మీకం-పూజయేత్ ❀॥ ౩ ॥ ❀ తావన్మనుసారేణ మన్త్రైర్నామమన్త్రైః॥ తే తుభ్యం, అలం పర్యాప్తమేవ, న కించిదన్యైః కృత్యమస్తి, తత్ర హేతుః, హే పూర్ణకామ అవాప్తసమస్తకామ, అత ఏవ, నిరపేక్షాయ, తే తుభ్యం, నమః ॥ పూర్ణకామత్వమేవ విశదయన్ తం విశినష్టి॥ మహావిభూతిర్నిత్యలీలావిభూతిస్తత్పతే

యే, అతఏవ, సకలాస్సిద్ధయః అభిలషితఫలాని, యస్మాత్తస్మై * ॥ ౪ ॥ * హే ఈశ, యథా యత, స్త్వం, కృపాదిభిః, స్సర్వైర్గుణగణైః, ర్జుష్టః యుక్తః, తత, స్త్వం, భగవాన్, ప్రభుః, రసి, తత్ర, కృపా స్వార్థాన పేక్ష పరదుఃఖనిరాచికీర్షా, భూతిరైశ్వర్యం, తేజః పరాభిభవనసామర్థ్యం, మహిమా లోకోత్తరప్రభావః, ఓజో బలం, సర్వైరిత్యనేనాన్యే సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదయో గుణా అభిప్రేతాః * ॥ ౫ ॥ * హే విష్ణుపత్ని-హే మహామాయే-మహాశ్చర్యశక్తియుక్తే-లక్షణైరనయతిలక్షణే మహాపురుషచిహ్నభూతే ఇత్యర్థః - తథా మహాపురుషస్య ప్రియే - హే ధామే సర్వసంపదాశ్రయ-భూతే-హే లోకానాం మా-తః-తే తుభ్యం-నమః * ॥ ౬ ॥ * పూజామన్త్రమాహ ॥ ఓం నమ ఇతి ॥ భగవతే పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ, నిరస్తనిఖిలదోషాయ-మహాపురుషాయ-పురుషసూక్తప్రతిపాద్యమాహాత్మ్యయుక్తాయ-మహానుభావాయ లోకవిలక్షణప్రభావాయ మహావిభూతేర్మహాలక్ష్మ్యాః-పత్యే - విభూతిభిస్సహ-సపార్షదాయేత్యర్థః - తుభ్యం-బలిం అర్ఘ్యాదిక-ముపహరామి సమర్పయామీతి * ॥ ౭ ॥ * అనేన-మన్త్రేణా-హరహ-ర్విష్ణో-రావాహనాద్యుపచారా-నుపాహరేత్-తతో ప్రస్పర్శనమాచమనం, ఉపహారో నైవేద్యం హవిః - ఆదిశబ్దేన తామ్బూలనీరాజనాదికం వివక్షితమ్ * ॥ ౮ ॥ * శేషం భగవతే నివేదితం-హవి-రనలే-ద్వాదశా-హుతీ-రుహుయాత్ * ॥ ౯ ॥ * తత్ర మన్త్రమాహ ॥ ఓం నమ ఇతి * ॥ ౧౦ ॥ * యది-సర్వసంపదః-ఇచ్ఛేత్తా-మయేతచ్చే-దేవం-శ్రియం లక్ష్మీం-విష్ణుం చా-శిషాం - ప్రభవా- ప్రభవన్త్యాభ్యామితి ప్రభవౌ, ఉభౌ-భక్త్యా-సమ్యక్-పూజయేత్ భక్త్యా ప్రహ్వేణ నమ్రేణ శిరసేతి శేషః * ॥ ౧౧ ॥ * చేతసా చ-దణ్డవ-ద్భూమౌ-ప్రణమేత్-తతో మన్త్ర ,, మోన ఎమో

భూతిపతయే నమస్సంకల్పసిద్ధయే ॥ ౪ ॥ యథా త్వం కృపయా భూత్యా తేజసా మహిమౌజసా। జుష్ట ఈశ గుణైస్సర్వైస్తతోఽసి భగవాన్ప్రభుః ॥ ౫ ॥ విష్ణుపత్ని మహామాయే మహాపురుషలక్షణే। ప్రియధామే మహాభాగే లోకమాతర్నమోఽస్తు తే॥ ౬ ॥ మన్త్రః॥ ఓం నమో భగవతే మహాపురుషాయ మహానుభావాయ మహావిభూతిపతయే సహ విభూతిభిర్బలిముపహరామీతి ॥ ౭ ॥ అనేనాహరహర్మన్త్రేణ విష్ణోరావాహనాసనార్ఘ్యపాద్యాచమనీయస్నానవాసఉపవీతభూషణగన్ధపుష్పధూపదీపోపహారాద్యుపచారాంశ్చ సమాహితోపహరేత్ ॥ ౮ ॥ హవిశ్శేషం చ జుహుయాదనలే ద్వాదశాహుతీః॥ ౯ ॥ మన్త్రః॥ ఓం నమో భగవతే, మహాపురుషాయ, మహావిభూతయే స్వాహేతి॥ ౧౦ ॥ శ్రియం విష్ణుం చ వరదావాశిషాం ప్రభవావుభౌ। భక్త్యా సంపూజయేన్నిత్యం యదీచ్ఛేత్సర్వసంపదః॥ ౧౧ ॥ ప్రణమేద్దణ్డవద్భూమౌ భక్తిప్రహ్వేణ చేతసా। దశవారం జపేన్మన్త్రం తతస్స్తోత్రముదీరయేత్॥ ౧౨ ॥ యువాం హి విశ్వస్య విభూ జగతః కారణం పరం। ఇయం హి ప్రకృతిస్సూక్ష్మా మాయాశక్తిర్దురత్యయా॥ ౧౩ ॥ తస్యా అధీశ్వరస్సాక్షాత్త్వమేవ పురుషోత్తమ। త్వం సర్వయజ్ఞ ఇజ్యేయం క్రియేయం ఫలభుగ్భవాన్ ॥ ౧౪ ॥ గుణవ్యక్తిరియం దేవీ వ్యఞ్జకః ఫలభుగ్భవాన్ । త్వం హి సర్వశరీర్యాత్మా శ్రీ

భగవతే మహానుభావాయ మహావిభూతిపతయే ,, ఇతి మన్త్రం, దశవారం జపేత్-తతో-వక్ష్యమాణం-స్తోత్ర-ముదీరయేత్ పఠేత్ * ॥ ౧౨ ॥ * తమేవాహ ॥ యువామితి ॥ యువాం-విశ్వస్య-విభూ విభుశ్చ విభ్వీ చ విభూ ,, పుమాన్ స్త్రియా ,, ఇత్యేకశేషః-జగతాం-పరం-కారణం-స్వయం కారణాన్తరరహిత కారణభూతావిత్యర్థః - ఇయం లక్ష్మీః - ప్రకృతిః ,, స్త్రీనామ్నీ లక్ష్మీస్త్రైతేయే ,, త్యుక్తప్రకారేణ, ప్రకృత్యాది స్త్రీనామకపదార్థవిభూతిమత్త్వాత్ప్రకృతిరిత్యుచ్యతే, ప్రకృతిపురుషాదిపదార్థానాం స్త్రీపుంసాత్మకానాం తయోర్విభూతిత్వవర్ణనాత్మకోఽయం స్తోత్రః -విభూతిభూతాం ప్రకృతిం విశినష్టి॥ సూక్ష్మా కారణావస్థాయాం నిరతిశయ సూక్ష్మా -దురవబోధస్వరూపా వా-మాయా-ఆశ్చర్యరూపా, శక్తిః కార్యోపయుక్తా భగవదపృథక్సిద్ధ విశేషణభూతా-దురత్యయా భగవత్ప్రపన్నైరనతిలఙ్ఘ్యా, కథం భగవద్విభూతిభూతాయాః ప్రకృతేర్లక్ష్మీవిభూతిత్వమితి న శఙ్కనీయం-కృత్స్నస్య కార్యకారణాత్మకస్య జగత ఉభయోరపి విశేషణత్వాత్ * ॥ ౧౩ ॥ * తస్యాః ప్రకృతే-రధీశ్వర- స్త్వమేవ-హే పురుషోత్తమ-త్వమేవ-సర్వయజ్ఞః - ఇజ్యా త్వి-యం-లక్ష్మీః, తత్ర యజ్ఞః ప్రధానయాగః-ఇజ్యా త్వఙ్గభూతా దీక్షణీయేష్ట్యాదికా-తథా-స్మార్తీ, క్రియా చ-ఇయం లక్ష్మీరేవ-తాచాత్మ్య మత్ర తత్ఫలప్రదాతృత్వేన తదారాధ్యత్వేన చ తద్విభూతిత్వ ప్రయుక్తం ॥ తదేవాహ ॥ ఫలభుగితి॥ త్వ-మియం లక్ష్మీశ్చ, యజ్ఞియం-యత్ఫలం చరుపురోడాశాదికం-తద్భుక్తి ఇతి తథా-యద్వా, క్రియేయం లక్ష్మీః, ఫలభుక్ క్రియాఫలభోక్తా తు త్వమితి వా - ఉన్వయః, క్రియాఫలత్వేన విభూతిః కర్తా తు త్వద్విభూతిరిత్యర్థః * ॥ ౧౪ ॥ * యథా గుణవ్యక్తి-రియం దేవీ లక్ష్మీః - యా, సర్వత్ర స్తు గతా గుణా

శ్యశక్తిః-స్వా-శ్రీస్త్వం - తద్విభూతిరిత్యర్థః - భోగ్యస్య భోగోపకరణత్వాదినా నానాసర్వవస్తుగతానామభివ్యఞ్జకస్తు భవాన్-త్వద్విభూతిరిత్యర్థః - తథా-గుణభుక్-భవాన్-భుక్తిః స్వయం జేషిత్యపి భోక్త్యం, త్వం-సర్వశరీరిణః- ఆత్మా శరీరం-యస్య - తాదృశః-సర్వశరీరిణో జీవాః స్త్వద్విభూతిభూతాః - శ్రీర్లక్ష్మీః-సర్వేన్ద్రియబుద్ధిరూపా తద్విభూతిమతీత్యర్థః-తథా-నామరూపే-భగవతీలక్ష్మీః - ప్రత్యయః నామరూపవిషయః ప్రకాశః - అపాశ్రయః ఆధారః-నామరూపయోర్న్యోన్యభావా-త్వమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏవంతావత్తుష్ట్వా తయోరుక్తపరస్పరవైశిష్ట్యపత్న్యా ప్రార్థనాయా అపిసత్యత్వం ప్రార్థ్యతే ॥ యథేతి ॥ యువాం-యథా - త్రిలోకస్య-వరదౌ-పరమేష్ఠినౌ చ-యథేదమసత్యం నభవతీతి భావః- హేఉత్తమశ్లోక తథా-మమా-శిషః స్తద్విషయప్రార్థనా-సత్యాః-సన్తు ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ శ్రియాలక్ష్మ్యా, సహ-సహితం-శ్రీనివాసం-వరప్రదమిత్థం-అభిష్టూయ-తత - ఆవాహితభగవత్సకాశా-దుపహరణావశిష్టం పూజాద్రవ్యం - నిస్సార్య అపనీయ-భగవతే-ఆచమనం సమర్ప్య-సమ్యక్పున-రర్చయేత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తతః-పునః-స్తోత్రేణ స్తువానా -స్తోత్రం కుర్వాణా-భక్తికృతప్రహ్వభావేన-చేతసా-యజ్ఞోచ్ఛిష్టం -ఆఘ్రాయ పునరపి-హరి-మర్చయేత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ మహాపురుషచేతసా-ఈశ్వరబుద్ధ్యా-పరయా-భక్త్యా, తైస్తైః - ప్రియై - ర్వస్తుభిశ్చ - పతిముపనమేత్ భజేత్ -పతిరపి భార్యాయాం-స్వయం - ప్రేమశీలస్సన్-పత్న్యాః, కర్మాణి-సర్వాణి-బిభృయాత్ పోషయేత్-ఉక్తధర్మానుకూలో భవేత్యర్థః-ఏవమన్యోన్యానుకూల్యే కారణమాహ-॥ కృతమితి ॥ దమ్పత్యో - రన్యతరేణాపి-కృతంకర్మ-ఉభయోరపి-ఫలదం-భవతి యత- స్తతో అన్యోన్యానుకూల్యేన భావ్యమితి

స్తుసర్వేన్ద్రియాశ్రయా। నామరూపే భగవతి ప్రత్యయ స్త్వమపాశ్రయః ॥ ౧౫ ॥ యథా యువాం త్రిలోకస్య వరదౌ పరమేష్ఠినౌ। తథేమా ఉత్తమశ్లోక సన్తు సత్యా మహాశిషః ॥ ౧౬ ॥ ఇత్యభిష్టూయ వరదం శ్రీనివాసం సహ శ్రియా। తన్నిస్సార్యోపహరణం దత్త్వాఽఽచమనమర్చయేత్ ॥ ౧౭ ॥ తత స్తువానా స్తోత్రేణ భక్తిప్రహ్వేణ చేతసా। యజ్ఞోచ్ఛిష్టమవఘ్రాయ పునరభ్యర్చయేద్ధరిమ్ ॥ ౧౮ ॥ పతించ పరయా భక్త్యా మహాపురుషచేతసా। ప్రియైస్తైస్తైరుపనమేత్ప్రేమశీలస్స్వయం పతిః ॥ ౧౯ ॥ బిభృయాత్సర్వకర్మాణి పత్న్యా ఉచ్చావచాని చ। కృతమేకతరేణాపి దంపత్యోరుభయోరపి ॥ ౨౦ ॥ పత్న్యాం కుర్యాదనర్హాయాం పతిరేవ సమాహితః। విష్ణువ్రతమిదం బిభ్రన్న విహన్యాత్కథంచన ॥ ౨౧ ॥ విప్రాన్ స్త్రియో వీరవతీ స్స్రగ్గన్ధబలిమణ్డనైః। అర్చేదహరహర్భక్త్యా దేవం నియమమాస్థితః ॥ ౨౨ ॥ ఉద్వాస్య దేవం స్వే ధామ్ని తన్నివేదితమగ్రతః। అద్యాదాత్మవిశుద్ధ్యర్థం సర్వకామాప్తయే తథా ॥ ౨౩ ॥ ఏతేన పూజావిధినా మాసాన్ద్వాదశ హాయనమ్। నీత్వా చోపరమేత్సాధ్వీ కార్తికే చరమేఽహని ॥ ౨౪ ॥ శ్వోభూతేఽప ఉపస్పృశ్య కృష్ణమభ్యర్చ్య పూర్వవత్। పయశ్శృతేన జుహుయాచ్చరుణా సహ సర్పిషా ॥ ౨౫ ॥ పాకయజ్ఞవిధానేన ద్వాదశైవాహుతీః పతిః। బ్రాహ్మణాన్భోజయేద్భక్త్యా సాధ్వస్తే ద్వాదశాత్మవిత్ ॥ ౨౬ ॥ తేభ్యో దత్త్వా తిలాన్ రాజన్ స్నేదహాత్రీన్ గుడా

భావః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అతఏవ-పత్న్యా-మనర్హాయాం అశక్తాయాం పత్న్యాం-పతిరేవ-తద్వ్రతం-సమాహితచిత్తస్సన్-కుర్యాత్ - పత్న్యశక్తా చేత్కర్తుం భర్తా కుర్యాదిత్యర్థః, విష్ణో-రిదం వ్రతం -బిభ్రత్ - కేనాపి హేతునా-నవిహన్యాత్ అన్తరితం న కుర్యాత్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ విప్రాన్-వీరవతీః పుత్రవతీః - జీవద్భర్తృకాశ్చ-స్త్రియః - స్రగాదిభి-రహరహ-రేవం-వ్రతమాస్థితః, పుమా-నభ్యర్చయేత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తతో, దేవం భగవన్తం స్వేధామ్ని స్వస్థానే - హృదాదావిత్యర్థః-ఉద్వాస్య - అగ్రతః - తస్మై భగవతే - నివేదితం - హవిః - ఆత్మనో - విశుద్ధ్యర్థం -సర్వకామాప్త్యర్థంచ-అద్యాదశ్నీయాత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ అనేనఉక్తేన-పూజావిధానేన- ద్వాదశ-మాసాన్ -హాయనం వత్సరం-నీత్వా, కార్తికమాసి, చరమే-అహని - ఉపచరేత్ - వ్రతోద్యాపనాఙ్గముపచారం కుర్యాత్-ద్వాదశ మాసానిత్యుక్తే కదాచిత్తన్మధ్యే మలమాసే సతి తేన సహ ద్వాదశసంఖ్యాయాం సత్యాం శుద్ధస్యైకస్య త్యాగస్స్యాత్ -హాయనమిత్యుక్తే తన్మధ్యపాతిన స్తస్యాపి పరిగ్రహస్స్యాత్-తదుభయం వారయితుం ద్వాదశమాసాన్ సంవత్సరమిత్యుభయోర్గ్రహణమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఉపచారమేవాహ ॥ శ్వోభూత ఇతి ॥ శ్వోభూతే ప్రాతః-రపఉపస్పృశ్య స్నాత్వా - పూర్వవద్భగవన్త -మభ్యర్చ్య, పయస్శృతేన-పయసి క్షీరే-పక్వేన-చరుణా "శృతం పాక" ఇతి నిపాతితశ్శృతశబ్దః, సహసర్పిషా సర్పిస్సహితేన-పాకయజ్ఞవిధినా-ద్వాదశైవా-హుతీః-పతి -ర్జుహుయాత్-తతో-ద్వాదశ-బ్రాహ్మణాన్-సాధ్వస్తే సమీచీనాస్తే ఇతి గత్వా భోజయేత్-ఆత్మవిత్-బ్రాహ్మణాన్ పరమాత్మరూపత్వేన పశ్యన్నిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యః, పూర్ణోదకపా

తైః స్వహితాన్, గుడాన్వితాన్, తిలాన్ లాజాంశ్చ - దద్యాత్, ద్విజైః, స్వమీరితాః ప్రయుక్తాః, ఆశిష-శ్శిరసా-ధారయన్-తేభ్యః, ప్రణమ్య, తత - స్తదనుజ్ఞయా, స్వయం-భుఞ్జీత-తతో-బన్ధుభిస్సహ-ఆచార్య, మగ్రతః పురః-కృత్వా-ఉపవిశ్య ॥౨౭॥౨౮॥ సుప్రజస్త్వసౌభగత్వసలక్షణం-చరోర్హవిషశ్శేషం-పత్న్యై, దద్యాత్ ॥ ౨౯ ॥ ఏవంసవిస్తరం వ్రతముపవర్ణ్య తదనుష్ఠానఫలమాహ ॥ ఏతదితి ॥ ఏత, ద్విభోః పరమాత్మనః. వ్రతం, యథావిధి, కృత్వా, పుమాన్, ఇహలోకే-అభీప్సితార్థం -లభతే- స్త్రీస్తు, తద్వ్రత, మనుష్ఠాయ, సౌభాగ్యసంపత్పుత్రపతిదీర్ఘజీవనకీర్తిగృహాన్, లభతే ॥ ౩౦ ॥ అవీరా-అలబ్ధభర్తృకా, కన్యాతు. ఏతద్వ్రత, మాస్థాయ-సమగ్రాణి, లక్షణాని, యస్యతం, పతిం, విన్దేత లభేత, యద్వా, అవీరా విధవా తు, హతం కిల్బిషం యస్యాః, స్తాం గతిం సద్గతిం - లభతే, మృతా - ప్రజా పుత్రో యస్యాస్సా, జీవన్సుతో యస్యాః, సా, భవేత్, తథా, సుదుర్భగా సౌభాగ్యరహితా, సుభగా, భవేత్, విరూపా, అగ్ర్యం శ్రేష్ఠం, రూపం, విన్దేత, యః పుమా, నామయావీ రోగీ సన్, ఏతద్వ్రతం-కృత్వా, విరుజః నానావిధరోగా, ద్విముచ్యతే, ఇన్ద్రియకల్యదేహం పటుతరేన్ద్రియదేహం, విన్దేత, ఏవ, మేతద్వ్రతకల్ప, మభ్యుదయికే కర్మణి, పఠ, న్యో, వర్తతే, తస్య, పితౄణాం, దేవానాం చా, నన్తతృప్తి, ర్భవతి, తే చ పితరో, దేవాశ్చ, తస్మై వరతే, సర్వా, న్కామా, న్ప్రయచ్ఛన్తి, పితృదైవతయోర్హోమయో,

స్వితాన్ । ఆశిషశ్శిరసాఽఽదాయ ద్విజైః ప్రీతైస్సమీరితాః ॥ ౨౭ ॥ ప్రణమ్య శిరసా భక్త్యా భుఞ్జీత తదనుజ్ఞయా । ఆచార్యమగ్రతః కృత్వా వాగ్యతస్సహ బన్ధుభిః ॥ ౨౮ ॥ దద్యాత్పత్న్యై చరోశ్శేషం సుప్రజస్త్వం చ సౌభగమ్ ॥ ౨౯ ॥ ఏతచ్చరిత్వా విధివద్వ్రతం విభోరభీప్సితార్థం లభతే పుమానిహ । స్త్రీ చైతదాస్థాయ లభేత సౌభగం శ్రియం ప్రజాం జీవపతిం యశో గృహాన్ ॥ ౩౦ ॥ కన్యా చ విన్దేత సమస్తలక్షణం పతిం త్వవీరా హతకిల్బిషాం గతిమ్ । మృతప్రజా జీవసుతా ధనేశ్వరీ సుదుర్భగా సుభగా రూపమగ్ర్యమ్ ॥ ౩౧ ॥ విన్దేద్విరూపా విరుజో విముచ్యతే య ఆమయావీన్ద్రియకల్యదేహమ్ । ఏతత్పఠన్నభ్యుదయే చ కర్మణ్యనన్తతృప్తిః పితృదేవతానామ్ ॥ ౩౨ ॥ హృష్టాః ప్రయచ్ఛన్తి సమస్తకామాన్ హోమావసానే హుతభుక్ శ్రీహరిశ్చ । రాజన్మహన్మరుతాం జన్మ పుణ్యం దితేర్వ్రతం చాభిహితం మహత్తే ॥ ౩౩ ॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టాదశసాహస్రికాయాం సంహితాయాం పారమహంస్యాం వైయాసిక్యాం షష్ఠస్కన్ధే ఏకోనవింశోఽధ్యాయః.

రవసానే, సాక్షా, ద్ధరిః శ్రీశ్చ, హుతభు, గ్భవేత్, తావపి ప్రసన్నౌ భవేతామిత్యర్థః ॥ ఉక్తిముపసంహరతి ॥ రాజన్నితి ॥ హే రాజన్, మరుతాం, మహ, త్పుణ్యం, జన్మ, తథా, మహ, త్పుణ్యం, దితే, ర్వ్రతం చ, తే తుభ్యం, మయా, ఽభిహితమ్ ॥ ౩౩ ॥

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సుతేన తచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవాత్స్య వీరరాఘవార్యవిదుషా విరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం, షష్ఠస్కన్ధే, ఏకోనవింశోఽధ్యాయః.

షష్ఠస్కన్ధవ్యాఖ్యా సమాప్తా. శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయ నమో నమః.

సమాప్తశ్చాయం స్కన్ధః. శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు.

హరిః ఓం తత్సత్.

శ్రీశుభమస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

సప్తమస్కన్ధవ్యాఖ్యానప్రారమ్భః.

పూర్వస్మిన్ స్కన్ధే ఽష్టాదశే ఽధ్యాయే,, హతపుత్రాదితిశ్శక్రపార్ష్ణిగ్రాహేణ విష్ణునే,, తి విష్ణోర్దేవపక్షపాతిత్వముక్తం, తత్ర సర్వాన్తరాత్మనస్సర్వభూతసుహృదో నిరతిశయప్రియరూపస్యావాప్తకామస్య నిరస్తనిఖిలదోషస్య పరమకారుణికస్య భగవతః కథం ప్రాకృతవద్వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదికమితి పృచ్ఛతి రాజా॥ సమ ఇత్యాదినా త్రిభిః॥ యద్యపి తత్తజ్జీవకర్మగుణానుగుణ్యేనాన్తరాత్మతయా నియన్తుర్వైషమ్యాదిదోషప్రసక్తిరితి తత్ర తత్ర బహువారముక్తమితి న శఙ్కావకాశః - తథాపి తత్ర తత్ర ప్రసఙ్గాదుక్తమేవ తద్ద్రఢయితుం - కిం గుణానాం కర్మణాం చ ప్రత్యేకం సుఖదుఃఖాదినిమిత్తత్వ - ముత సముచ్చితానా - మథవా కర్మణామేవ నిమిత్తత్వం గుణానాం తు తద్ధేతుత్వ - ముత గుణానామేవ తన్నిమిత్తత్వం - కర్మణాం తు గుణోపచయాపచయాదినిమిత్తత్వ - మిత్యాదిశఙ్కా - పరిహారాన్ శ్రోతుం చ ప్రశ్నః॥ సమ ఇతి॥ హే బ్రహ్మన్, భగవాన్ పూర్ణషాడ్గుణ్యః నిరస్తనిఖిలదోషశ్చ - అనేనావాప్తకామత్వం సూచితం - తత ఏవ, స్వప్రయోజననిరపేక్షత్వం చ - సమః నిరస్తనిఖిలదోషత్వాదేవ ద్వేష్యప్రియవిభాగరహితః - స హి రాగద్వేషాదిమూలకః - తదభావాత్సమ ఇతి భావః - కించ - సర్వభూతానాం దేవాదీనామసురాదీనాం

సమః ప్రియస్సుహృద్బ్రహ్మన్భూతానాం భగవాన్స్వయమ్। ఇన్ద్రస్యార్థే కథం దైత్యానవధీద్విషమో యథా॥ ౧ ॥ నహ్యస్యార్థస్సురగణైస్సాక్షాన్నిశ్శ్రేయసాత్మనః। నైవాసురేభ్యో విద్వేషో నోద్వేగశ్చాగుణస్య హి॥ ౨ ॥ ఇతి నస్సుమహాభాగ నారాయణగుణాన్ప్రతి। సంశయస్సుమహాన్జాతస్తం భవాంశ్ఛేత్తుమర్హతి॥ ౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సాధు పృష్టం మహాభాగ హరేశ్చరితమద్భుతమ్। యద్భాగవతమాహాత్మ్యం భగవద్భక్తివర్ధనమ్॥ ౪ ॥ గీయతే పరమం పుణ్యమృషిభిర్నారదాదిభిః। నత్వా కృష్ణాయ మునయే కథయిష్యే హరేః కథామ్॥ ౫ ॥ ని

చ - సుహృత్ హితైషీ - ఆత్మత్వాదితి భావః - న హ్యాత్మనః కించిచ్ఛరీరం హితమన్యదహితం, ఆత్మత్వాదేవ చ నిరతిశయప్రియః, ఏవంభూత - స్స్వయం సాక్షాదేవ, ఇన్ద్రస్య, క్షైత్రప్రయోజనాయ - కథం - దైత్యాన, వధీద్గతవాన్, యథా విషమః రాగద్వేషాదిప్రాకృతగుణయుక్తః, తద్వత్ ॥ ౧ ॥ సాక్షాన్నిశ్శ్రేయసాత్మనః పురుషార్థస్వరూపస్య - నిరతిశయానన్దరూపస్యేత్యర్థః, అస్య భగవత, స్సురగణైరిన్ద్రాదిభిః - న హ్యర్థః తదనుగృహీతైరిన్ద్రాదిభిస్సాధ్యః కశ్చిత్పురుషార్థో న తస్యాస్తి, స్వయమేవ సాక్షాన్నిశ్శ్రేయసాత్మత్వాదిత్యర్థః - తథా - అసురేభ్య - ఉద్వేగో భయం - తేషు ద్వేషశ్చ - నాస్త్యేవ - తత్ర హేతుం వదన్ తం విశినష్టి॥ అగుణస్యేతి॥ హేయస్సా - దగుణస్య సత్త్వాదిగుణతన్మూలకరాగద్వేషభయరహితస్య ॥ ౨ ॥ ఇతీత్థం - హే మహాభాగ, నారాయణస్య, గుణాన్ప్రతి గుణవిషయకో - మహాన్సంశయో - జాతః వర్తతే - తద్గుణాస్తు సమత్వాదయః - చేష్టా తు గుణాననుగుణేత్యతస్సంశయాత్మకం జ్ఞానం - ఛేత్తుమపోహితుం, భవానేవా - ర్హతి ॥ ౩ ॥ ఏవమాపృష్టో మునిస్తావద్రాజ్ఞః ప్రశ్నమభినన్దతి॥ సాధ్వితి॥ హే మహారాజ అద్భుతం ప్రాకృతచేష్టాసజాతీయత్వేన చిన్తయితుమశక్యం - హరే - శ్చరితం ప్రతి - సాధు - పృష్టం - హరిచరిత్రవిషయకసంశయోద్ఘాటనరూపత్వాత్ప్రశ్నస్సాధీయానిత్యర్థః ॥ సాధుత్వమేవ ప్రశ్నస్య స్పష్టయితుం చరితం విశినష్టి॥ యదితి॥ యద్ధరేశ్చరితం - భాగవతానాం మాహాత్మ్యం - యస్మిం - స్తాదృశం - అస్త్వేవం తతః కిం - తత్రాహ॥ భగవద్భక్తిం వర్ధయతీతి భగవద్భక్తివర్ధనం - భగవద్భక్తైర్వర్ధనం సమృద్ధిర్యస్మాదితి వా - భాగవతమాహాత్మ్యేన భగవద్భక్తివర్ధకేన యుక్తత్వాద్భగవచ్చరిత్రస్య తద్విషయకః ప్రశ్నస్సాధురితి భావః ॥ ౪ ॥ అత - స్త - త్పరమం పుణ్యం అతీవ పుణ్యతమం - చరిత్రం - నారదాదిభి - ఋషిభి - ర్గీయతే॥ యతస్త్వత్ప్రశ్నస్సాధు - స్తతో ఽహం - కృష్ణాయ వ్యాసాయ - మునయే - నత్వా - హరేః, కథాం - కథయిష్యే - హరిగుణవిషయకసంశయరూపత్వాత్త్వత్ప్రశ్నస్య తద్గుణవర్ణనరూపకథాకథనేనైవోత్తరయామీత్యభిప్రాయేణ కథాం కథయిష్యత ఇత్యుక్తమ్ ॥ ౫ ॥ ఏవం కథాకథనం ప్రతిజ్ఞాయాథ సత్త్వాదిగుణోద్భవాభిభవాదినా దేవాదీనాం జయపరాజయౌ

సత్త్వాదిగుణాశ్చ తత్తజ్జీవకర్మాయత్తోద్భవాభిభవాః ప్రసిద్ధాః॥ "కర్మవశ్యా గుణా హ్యేతే సత్త్వాద్యాః పృథివీపతే", ఇత్యాదిభిః అతః సర్వాన్తరాత్మతయాఽవస్థాయ తత్తద్భోక్తృకర్మానుగుణం గుణాన్ప్రేరయత ఈశ్వరస్య న వైషమ్యాదికమితి పరిహరతి॥ నిర్గుణోఽపీతి॥ నిర్గుణః హేయగుణరహితః, రాగద్వేషాదిరహిత ఇత్యర్థః, అవ్యక్తః ప్రమాణాన్తరాణామగోచరః అనేన ప్రత్యక్షాదిప్రమాణగోచరరాగద్వేషాదిహేయగుణయుక్తప్రాకృతవైలక్షణ్యముక్తం, అత ఏవ, హ్యజః కర్మాయత్తోత్పత్త్యాదిరహితః భగవాన్ పూర్ణషాడ్గుణ్యః ప్రకృతేః పరః, "భూమిరాపోఽనలో వాయుః అపరేయమితస్త్వన్యామ్", ఇత్యుక్తచిదచిదాత్మకప్రకృతిద్వయాద్విలక్షణః, అనేనైవంవిధస్య వైషమ్యాద్యనర్హతా సూచ్యతే॥ యద్యప్యేవంవిధః, తథాఽపి స్వమాయాగుణమావిశ్య, స్వాంశభూతాం గుణవిశిష్టాం ప్రకృతిమావిశ్యేత్యర్థః, ఆవేశశ్చాత్ర ప్రేరణపర్యన్తః, "అన్తః ప్రవిష్టః శాస్తా జనానామ్", ఇతి శ్రుతేః॥ ఈరయతీతి వక్ష్యమాణత్వాచ్చ బాధ్యబాధకతాం గతః బాధ్యబాధకదేవాసురవర్గయోరన్తరాత్మతయా తచ్ఛరీరకత్వేనావస్థిత ఇత్యర్థః గుణకర్మానుగుణనైర్ఘృణ్యశరీరభూతదేవాసురవర్గగతో బాధ్యబాధకభావః స్వప్రకృతిద్వయవిలక్షణతదాత్మభూతపరమాత్మగతః, యథా దేహాదిగతావస్థా నాత్మగతాస్తథేతి భావః॥ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయితుం తావద్గుణానాం ప్రకృతేరేవ సమ్బన్ధిత్వం తేషాం తత్తజ్జీవకర్మానుసారేణ పరిణామస్వభావత్వం చాహ॥ సత్త్వమితి॥ సత్త్వాదయః ప్రకృతేరేవ గుణాః న త్వాత్మనః పరమాత్మనః పరమాత్మశరీరభూతప్రకృతిస్వరూపగతాః న తు పరమాత్మస్వరూపగతా ఇత్యర్థః తేషాం సత్త్వాదీనాం సర్వేషాం హ్రాసః అభిభవః, ఉల్లాస ఉద్భవశ్చ, యుగపన్న భవతి కిం తు, తత్తత్కర్మపరిపాకకాలానుగుణం కదాచిత్కస్యచిద్ధ్రాసః కదాచిదుల్లాసశ్చ భవతీత్యర్థః॥ ౭ ॥ తతః కథం వైషమ్యపరిహార ఇత్యత ఆహ॥ జయకాల ఇతి॥ సత్త్వస్య, జయకాలే ఉత్కర్షకాలే, కర్మాయత్తసత్త్వగుణోపచయకాల ఇత్యర్థః దేవానృషీంశ్చ అభజత్ తదనుగ్రాహకో భవతి, రజసః, జయకాల ఇత్యనుషఙ్గః అసురానభజత్, తమసో జయకాలే తు, యక్షాన్, రక్షాంసి, తత్కాలానుగుణం తత్తత్కర్మవిపాకకాలానుగుణోఽభజత్॥ అయమ్భావః॥ "గుణప్రవాహపతితో భూతవర్గోఽపి యాత్యయమ్। కర్మవశ్యా గుణా హ్యేతే సత్త్వాద్యాః పృథివీపతే", ఇతి భగవత్పరాశరవచనాత్ సత్త్వాదిగుణానాం తత్తజ్జీవ

ర్గుణోఽపి హ్యజోఽవ్యక్తో భగవాన్ప్రకృతేః పరః। స్వమాయాగుణమావిశ్య బాధ్యబాధకతాం గతః ॥ ౬ ॥
సత్త్వం రజస్తమ ఇతి ప్రకృతేర్నాత్మనో గుణాః। న తేషాం యుగపద్రాజన్హ్రాస ఉల్లాస ఏవ వా ॥ ౭ ॥ జయ
కాలే తు సత్త్వస్య దేవర్షీన్రజసోఽసురాన్। తమసో యక్షరక్షాంసి తత్కాలానుగుణోఽభజత్ ॥ ౮ ॥ జ్యోతిరాది

కర్మవిపాకకాలానుగుణహ్రాసోల్లాసరూపపరిణామస్వభావత్వం సిద్ధం "అత్యన్తిక్తేన సత్త్వేన దివం దేవాః ప్రపేదిరే। ధరాం రజస్స్వభావేన", ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా దేవాదీనాం స్వస్వకర్మాయత్తసత్త్వాదిగుణప్రాచుర్యం చ సిద్ధం సత్త్వాదిగుణానాముల్లాసస్సుఖదుఃఖమోహాద్యాపాదక ఇతి భగవతా గీతం "జ్ఞానం యదా తదా విద్యాద్వివృద్ధం సత్త్వమిత్యుత। లోభః ప్రవృత్తిరారమ్భః కర్మణామశమస్స్పృహా॥ రజస్యేతాని జాయన్తే వివృద్ధే పురుషర్షభ। అప్రకాశోఽప్రవృత్తిశ్చ ప్రమాదో మోహ ఏవ చ॥ తమస్యేతాని జాయన్తే వివృద్ధే పురుషర్షభే", ఇతి, ఈశ్వరస్య తు సర్వాన్తరాత్మత్వం బహుప్రమాణప్రతిపన్నం॥ ఏవం సత్యేతదుక్తం భవతి॥ సర్వాన్తరాత్మతయాఽవస్థిత ఈశ్వరస్సర్వదా కస్యచిదేవ విజయం కస్యచిత్సర్వదా పరాజయం చ న ప్రతిదిశతి అపి తు తత్తద్దేవాదికర్మపరిపాకకాలానుగుణసత్త్వాదిగుణోద్భవకాలేషు దేవాదీనాం విజయం ప్రతిదిశతి, అన్యేషాం తు పరాజయం, సత్త్వాద్యుద్భవాభిభవయోశ్చ కర్మాధీనత్వాత్తదనురూపప్రవృత్తేరీశ్వరస్య న వైషమ్యమితి, నను కర్మపరిపాకకాలానుగుణోల్లాససుఖకరసత్త్వోపచయదశాయాం తద్గుణప్రచురాణాం దేవాదీనాం జయమావహతీతి యుక్తం, ఇదం త్వయుక్తం, రజస్తమసోరుపచయదశాయామసురయక్షాదీన్ భజత ఇతి, తదుపచయస్య దుఃఖమోహాదిఫలకత్వేన పరాజయాద్యావహత్వాత్, ఉచ్యతే, రజస్తమసోరుల్లాసకాలే అసురాదీన్ భజతీత్యస్య తేషాం జయమావహతీతి నార్థః, అపి తు రజస్తమ ఉల్లాసఫలభూతదుఃఖమోహాదినిమిత్తపరాజయాదికమావహతీతి, ఏవం చ, యద్దైవాసురాదీనామపి స్వకర్మవిశేషపరిపాకానుగుణం సత్త్వోల్లాసస్తదా జయం ప్రదిశతి, అన్యదా తు పరాజయం, ఏవం దేవాదీనామపి కర్మవిశేషపరిపాకానుగుణసత్త్వోద్రేకదశాయాం జయం తేషామేవ పునః కర్మవిశేషపరిపాకానుగుణరజస్తమసోరుల్లాసే సతి దుఃఖాదికరం పరాజయాదికమితి॥ ఇయాంస్తు విశేషః॥ దేవాదీనాం పుణ్యకర్మణాం సత్త్వప్రచురత్వాత్ప్రాయశస్సత్త్వోల్లాసాత్ప్రాయశో విజయః కాదాచిత్కః పరాజయః అసురాదీనాం త్వపుణ్యేన రజస్తమఃప్రచురత్వాత్తయోరేవ ప్రాయశ ఉల్లాసాత్ప్రాయశః పరాజయః కాదాచిత్కో విజయ ఇతి॥ ౮ ॥ "స్వమాయాగుణమావిశ్య బాధ్యబాధకతాం గతః", ఇత్యనేన తత్తద్బాధ్యబాధకేషు దేవాసురాదివర్గేష్వీశ్వరస్యానుప్రవేశ ఉక్తః కథమనుప్రవిష్టోఽపి జ్ఞాయత ఇత్యపేక్షాయాం తత్తదనుప్రవేశే అనుప్రవిష్టస్య వివిచ్య ద్రష్టుమశక్యత్వే సమ్యగుపాయేన వివేచ

మయత్వేవ-దృష్టాన్తమాహ ॥ జ్యోతిరాదిరివేతి ॥ కాష్ఠాదిషు-జ్యోతిః-ప్రభృతి వస్తువత్-అనుప్రవిష్టోఽపి-ఆభాతి తద్గతదోషాస్పృష్టః ప్రకాశతే,, అపకృష్టేభ్యోఽభిభాకసేతి ,, తిస్రశ్రుతేరితి హా వ-స-భూతాత్మా-స్థాణుసంఘాతాదివ-దేహేన్ద్రియభోక్తృవర్గరూపసంఘాతాత్, న వివిచ్యతే-ప్రకృతిపురుషేశ్వరతత్త్వయాథాత్మ్యవిత్-ప్రకృతిపురుషాభ్యాం విలక్షణత్వేన న జ్ఞాయత ఇత్యర్థః-కవయస్తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యవిదస్తు, ఆత్మస్థం జీవాత్మని స్థితం ,, య ఆత్మని తిష్ఠ, న్నాత్మనోఽన్తరో ,, న్నితి శ్రుతేః- ఆత్మానం పరమాత్మానం-మథిత్వా వివేకపూర్వకం తద్భక్తియోగవత్త్వేనేత్యర్థః- అన్తతః-అనేకజన్మావసానే-విదన్తి సాక్షాత్కుర్వన్తి-స్వమాయాగుణమావిశ్యేత్యనేన ప్రేరణపర్యన్తానుప్రవేశోఽభిసంహితః ॥ ౯ ॥ తదేవ గుణప్రేరకత్వం వివృణోతి ॥ యదా సిసృక్షురితి ॥ ఏషః పరః పురుషో భగవాన్, యదా, స్వమాయయా సత్కల్పరూపజ్ఞానేన-ప్రకృత్యా వా, ఆత్మనో జీవస్య - జాత్యభిప్రాయకమేకవచనం ఆత్మనామిత్యర్థః-పురః శరీరాణి సిసృక్షుః స్రష్టుమిచ్ఛుః, తదా-రజస్సృజతి ప్రేరయతీత్యర్థః-తమ ఈరయతీత్యత్రైకార్థ్యాత్-యదా-సృష్ట్యనన్తరం-విచిత్రాసు-పూర్వోక్తదేహేషు-రిరంసు-రన్తుమిచ్ఛుః-రక్షితుమిత్యర్థః-తదా-సత్త్వం, సృజతి-యదా చేశ్వరః-శయిష్యమాణః-ఉపసంజిహీర్షుస్తదా, అసౌ పరమపురుషస్తమ ఈరయతి ॥ ౧౦ ॥ అథ-తత్కాలానుగుణో భజతీతి సూచితం-కాలప్రేరకత్వం వివృణోతి ॥ కాలమితి ॥ హే నరదేవ-ఈశః పరమాత్మా-చరన్తం ప్రవర్తమానం - ఆశ్రయం స్వవ్యాప్యతయా శరీరభూతం , కాలం సృజతి నిమేషకాష్ఠాద్యవస్థం కరోతి-ఏవం-కాలం సృష్ట్వా ప్రధానపురుషాభ్యాం చిదచిత్సమష్టిభ్యాం సత్యకృత్, సత్ చిద్వ్యష్టిః-త్యత్ అచిద్వ్యష్టిః-తదుభయం కరోతీతి తథా , సత్త్యచ్ఛబ్దయోశ్చ దచిద్వ్యష్ట్యోః ప్రయోగః ''తదనుప్రవిశ్య, సచ్చ త్యచ్చాభవ,, దిత్యాదిశ్రుతౌ ప్రసిద్ధః, తథా సత్యశబ్దయోస్తత్పరత్వే శ్రుతిః ''అథయద్దేవేభ్యః ప్రాణేభ్యశ్చ తత్సత్-అథయద్దేవాః ప్రాణాశ్చ తత్త్యం తదేకయా వాచా సమభివ్యాహ్రియతే సత్యమితి ,, తి-దేవాః దేవాధిష్ఠితానీన్ద్రియాణి తేభ్యః పరః తేత్సం స్పృష్టశ్చేతన-స్సత్-దేవాద్యచిద్వ్యష్టిస్త్యం - తదేతదుభయం సత్యమిత్యేకయా వాచా ఏకశబ్దేన-సమభివ్యాహ్రియ

తివాభాతి సంఘాతాన్న వివిచ్యతే । విదన్త్యాత్మానమాత్మస్థం మథిత్వా కవయోఽన్తతః ॥ ౯ ॥ యదా సిసృక్షుః పుర ఆత్మనః పరో రజస్సృజత్యేష పృథక్స్వమాయయా । సత్త్వం విచిత్రాసు రిరంసురీశ్వరశ్శయిష్యమాణస్తమ ఈరయత్యసౌ ॥ ౧౦ ॥ కాలం చరన్తం సృజతీశ ఆశ్రయం ప్రధానపుంభ్యాం నరదేవ సత్యకృత్ ॥ ౧౧ ॥ య ఏష రాజన్నపి కాల ఈశితా సత్త్వం సురానీకమివైధయత్యతః । తత్ప్రత్యనీకానసురాన్సురప్రియో రజస్తమస్కాన్ప్రమిణోత్యురుశ్రవాః ॥ ౧౨ ॥ అత్రైవోదాహృతః పూర్వమితిహాసస్సురర్షిణా । ప్రీత్యా మహాక్రతౌ రాజన్పృచ్ఛతేఽజాతశత్రవే ॥ ౧౩ ॥ దృష్ట్వా మహాద్భుతం రాజా రాజసూయే మహాక్రతౌ । వాసుదేవే భగవతి సాయుజ్యం చేదిభూభుజః ॥ ౧౪ ॥ తత్రాసీనం సురఋషిం రాజా పాణ్డుసుతః క్రతౌ । పప్రచ్ఛ విస్మితమనా మునీనాం శృణ్వతామ్ ॥ ౧౫ ॥ యుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ అహో అత్యద్భుతం హ్యేతద్దుర్లభైకాన్తినామపి । వాసుదేవే పరే తత్త్వే

నేత్యోచ్యత ఇతి తదర్థః ॥ ౧౧ ॥ ఏవమీశ్వరస్య తత్తజ్జీవకర్మపరిపాకానుగుణకాలప్రేరకత్వముక్తం-తచ్చాత్మత్త్వేన తదనుప్రవేశపూర్వకమితి చ - ఈశ్వరాధీనః కాలో దేవాదీనాం తత్తత్కర్మపరిపాకానుగుణసత్త్వాదిగుణవృద్ధిహేతురితి వదన్ సర్వాన్తరాత్మతయా దేవాదికర్మానుగుణం గుణాన్ప్రేరయతో నేశ్వరస్య వైషమ్యమిత్యుత్తరముపసంహరతి ॥ య ఏష ఇతి హే రాజన్-అతః కర్మానుగుణ్యేనేశ్వరస్య గుణకాలప్రేరకత్వాత్-య ఏష గుణప్రేరకః కాలః కాలశరీరకస్తత్ప్రేరకశ్చ, ఈశితా ఈశ్వరః-స సత్త్వం, కర్మపరిపాకానుగుణకాలకృతోన్మేషసత్త్వగుణప్రచురం-సురానీకమివ సురానీకమేవ ॥ ఇవశబ్దోఽవధారణే ॥ వర్ధయతి-తస్యైవ జయమావహతీత్యర్థః-తత్ప్రవృద్ధసత్త్వప్రతిపక్షవశపూర్వకత్వాత్ , సురాణాం ప్రియస్సన్-తత్ప్రత్యనీకాన్ సురానీకప్రతిపక్షరూపాన్-రజస్తమః ప్రచురాన్- ప్రమిణోతి వినాశయతి- ఉరుశ్రవాః విపులకీర్తిః-అసురానీకవినాశనేన వైషమ్యాదిసమ్భావనయా నాపకీర్తిమానీశ్వరః-కింతు విపులతమకీర్తిమానేవేత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ ఏవమంసర్వభూతసుహృదస్య సమస్యేశ్వరస్య దేవాసురాదిజయాపజయహేతుత్వే కర్మానుగుణ్యాద్వైషమ్యాభావ ఉక్తః ॥ ఇదానీం తస్య సర్వభూతసుహృత్త్వ ఇతిహాసం దర్శయతి ॥ అత్రైవేతి ॥ అత్రైవ-అస్య సర్వభూతసుహృత్త్వ ఏవ-హే రాజన్-మహాక్రతౌ-రాజసూయే-ప్రీత్యా ఆదరేణ-పృచ్ఛతే - అజాతశత్రవే యుధిష్ఠిరాయ-సురర్షిణా నారదేన-ఇతిహాస ఉదాహృతః ॥ ౧౩ ॥ ప్రశ్నం నిమిత్తం చ వివృణోతి ॥ దృష్ట్వేతి ॥ రాజసూయాఖ్యే - మహాక్రతౌ-చేదిభూభుజః శిశుపాలస్య-భగవత్యాచ్ఛిన్నశిరసః-వాసుదేవే భగవతి శ్రీకృష్ణే-సాయుజ్యం సంశ్లేషం-మహాద్భుతం -దృష్ట్వా-విస్మితచిత్తః పాణ్డుసుతో రాజా యుధిష్ఠిరః-తత్ర-క్రతౌ క్రతుసభాయామాసీనముపవిష్టం-సురర్షిం శ్రీనారదం మునీనాం-శృణ్వతాం సతామ్ ఇదం వక్ష్యమాణం ప్రపచ్ఛ పృష్టవాన్ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ తదేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదినా ॥ అహో-ఏతదత్యద్భుతం అద్భుతత్వే

హేతుః-ఏకాన్తినామనన్యప్రయోజనేనభగవన్తంభజతామపి - దుర్లభం-కింతత్ -పరతత్త్వంప్రకృతిపురుషవిలక్షణేశ్వరతత్త్వరూపే వాసుదేవే శ్రీకృష్ణే-విద్విషశ్చైద్యస్య-ప్రాప్తి-రిత్యేతత్-హే మునే నారద ॥ ౧౬ ॥ ఏతత్సర్వే-వయం-వేదితుమిచ్ఛామః-కేనాపిభావేనభగవన్తంస్మరతాంతత్ప్రాప్తిర్భవత్యేవకిమత్రచిత్రం-తత్రాహ॥ భగవన్నిన్దయేతి॥ వేనః పృథోఃపితా-భగవన్నిన్దయైవనిన్దామాత్రేణ హేతునా-తమసినరకే-ద్విజైఃఋషిభిః-పాతితః ॥ ౧౭ ॥ దమఘోషసుతశ్చైద్యస్తు-కలభాషణాద్బాల్యమధురభాషణా-దారభ్యబాల్యాదారభ్యేత్యర్థః-సంప్రతిఏతత్కాలపర్యన్తం -గోవిన్దే శ్రీకృష్ణే-అమర్షీ క్రోధీ-అతోఽయంనితరాంపాపాత్మా-తథాదన్తవక్త్రోఽపదురాత్మా ॥ ౧౮ ॥ అనయోః-పరబ్రహ్మభూతం-నిర్వికారం-శ్రీకృష్ణ -మసకృచ్ఛపతోర్నిశుపాలదన్తవక్త్రయోర్జిహ్వాయాం-శ్విత్రః శ్వేతకుష్ఠరోగోవాఽపి-నజాతః-నాప్యతా-వన్ధంతమోనరకమపి-వివిశతుః-కింతుభగవన్తమేవవివిశతుః ॥ ౧౯ ॥ అత-స్సర్వలోకానాం-పశ్యతాం సతాం-దురవగ్రాహ్య ధామనిదురవగమజ్యోతిర్మయస్వరూపే-భగవతి అఞ్జసాఅనాయాసేనతత్ప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానమన్తరేణేత్యర్థః-కథంలయమీయతుఃభగవత్సాయుజ్యంకథంప్రాపతురిత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ ఇతిత్థంవాయునా-దీపశిఖేవ-బుద్ధిశ్చాభ్రామ్యత-హేభగవ-న్నేతస్మిన్నద్భుతే-ఇతో-ఽత్ర-కారణం-బ్రూహి ॥ ౨౧ ॥ ఇత్థమాపృష్టోనారదఃప్రాహేత్యాహ మునిః॥ రాజ్ఞ ఇతి॥ రాజ్ఞో యుధిష్ఠిరస్య తత్ప్రశ్నరూపంవచశ్శ్రుత్వా-భగవానృషిర్నారద-స్తుష్టస్సమీచీనప్రశ్నేన హృష్టః-స్సదసస్సభాయాః-శ్శృణ్వత్యాస్సత్యాః-స్తంయుధిష్ఠిర-మాభాష్యస్వవచశ్శ్రవణాభిముఖంకృత్వా , కథాంప్రశ్నపరిహారరూపాంకథాంప్రాహ ॥ ౨౨ ॥ తామేవాహ॥నిన్దనమిత్యాదినాదశభిరధ్యాయైః॥అస్యప్రశ్నస్యముఖ్యముత్తరంవక్తుంతావత్సంసారిచేతనానామివేశ్వరస్య దేహాత్మాభిమానప్రయుక్తస్తుతినిన్దాద్యభిమానిత్వంనాస్తీతిచైద్యస్యముక్తింవదాపితికంచిత్పరిహారమాహ ॥నిన్దనేతి॥ హేరాజన్-నిన్దనందోషకథనంస్తవోగుణకథనంసత్కారశ్చన్దనలేపాదిః-స్య

ప్రాప్తిశ్చైద్యస్యవిద్విషః॥ ౧౬॥ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామస్సర్వఏవవయంమునే।భగవన్నిన్దయావేనోద్విజైస్తమసిపాతితః॥౧౭॥దమఘోషసుతఃపాపఆరభ్యకలభాషణాత్।సంప్రత్యమర్షీగోవిన్దేదన్తవక్త్రశ్చదుర్మతిః॥శపతోరసకృద్విష్ణుంయద్బ్రహ్మపరమవ్యయమ్।శ్విత్రోనజాతోజిహ్వాయాంనాన్ధంవివిశతుస్తమః॥౧౯॥కథంతస్మిన్భగవతిదురవగ్రాహ్యధామ్ని।పశ్యతాంసర్వలోకానాంలయమీయతురఞ్జసా॥౨౦॥ఇతిభ్రామ్యతిమేబుద్ధిర్దీపార్చిరివవాయునా॥బ్రూహ్యేతదద్భుతతమంభగవన్హ్యత్రకారణమ్॥౨౧॥శ్రీశుకఉవాచ॥రాజ్ఞస్తద్వచఆకర్ణ్యనారదోభగవానృషిః।తుష్టఃప్రాహతమాభాష్యశృణ్వత్యాస్సదసఃకథాః॥౨౨॥నారదఉవాచ॥నిన్దనస్తవసత్కారన్యక్కారార్థంకలేబరమ్।ప్రధానపరయోరాజన్నవివేకేనకల్పితమ్॥౨౩॥హింసాతదభిమానేనదణ్డపారుష్యయోర్యథా।వైషమ్యమిహభూతానాంమమాహమితిపార్థివ॥౨౪॥యన్నిబద్ధోఽభిమానోఽ

న్యక్కారఃపాంసుక్షేపణాదిఃఏషా-మర్థోవిష-యః-కలేబరం-ప్రధానశబ్దోదేహపరః ప్రధానవచనః-పరశబ్దోదేహాత్పరజీవవచనః-తయోరవివేకేనపరస్పరవిలక్షణత్వవిషయకజ్ఞానాభావేన, దేహాత్మాభిమానేనేత్యావత్ -తేనావివేకేనహేతునా-కల్పితం , కలేబరస్యనిన్దనాదివిషయత్వ మవివేకకృతం-నతుస్వతఃజడత్వాత్ నహికాష్ఠంచన్దనలేపాదిరూపసత్కారాదికంమన్యతఇతితావన్నిర్వివాదమిత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ ఏవంస్థితే-హేపార్థివ-యథా , ఇహసంసారే-భూతానాందేహాత్మాభిమానినాందేవమనుష్యాదీనాం-మమాహమితివైషమ్యం మమాయంనిన్దానిన్దితోఽహమిత్యభిమానరూపవైషమ్యం తదభిమానేనమమాయంనిన్దేత్యభిమానేనదణ్డపారుష్యయోర్నిమిత్తయోర్హింసాచ-స్యాత్-దణ్డస్తాడనం-పారుష్యం నిన్దనం-పరేణదణ్డపారుష్యయోఃకృతయోస్సతోః-తత్ప్రయుక్తోమమాయంనిన్దానిన్దితోఽహంమమాయందణ్డోదణ్డితోఽహమిత్యేవంరూపోనానావిధోఽభిమాన-స్తత్ప్రయుక్తం పరేషునిన్దాదికారిషుహింసాచరణంచ-యథా-లోకానాం-దృశ్యతే , తథానయస్యేత్యుత్తరేణాన్వయః - దేహవిషయమపిదణ్డపారుష్యాదికంపరకృతందేహాత్మాభిమానేనాత్మగతంమత్వా తదభిమానేనపరేషుహింసాస్యాదిత్యనేనయథాహింసాకారిషుదణ్డపారుష్యాదికందేహగతమేవసదాత్మగతందేహాత్మనోరవివేకేనసదాత్మగతంమన్యతే , తథాహింస్యమానేష్వపిహింసా -దేహగతైవసదాత్మగతాదేహాత్మాభిమానాత్తుహింసితోఽహమిత్యభిమానఇతిసూచితమ్ ॥ ౨౪ ॥ తదేవస్పష్టమాహ ॥ యన్నిబద్ధ ఇతి॥ అయ-మభిమానః - దణ్డితానాంనిన్దితానాంచలోకానాంయథాదణ్డితోఽహంనిన్దితోఽహమిత్యాద్యభిమానః - యన్నిబన్ధనః యద్ధేతుకః - దేహహేతుక ఇత్యర్థః - దేహాత్మాభిమానస్యదేహహేతుకత్వాద్దేహాత్మాభిమానహేతుకోదణ్డితోఽహమిత్యాద్యభిమానోఽపిదేహహేతుకఏవేత్యభిప్రాయేణయన్నిబద్ధోఽభిమానోఽయమిత్యుక్తం ఏవం - తద్వధాత్ హన్యమానేషు తస్య దేహస్య వధాదేవ ప్రాణినాందేహాత్మాభిమానినాం - వధః -

దేహాదిభిరపరథో - నర్త్యాశ్మగతా - దేహాత్మాభిమానాత్ తు హతో ఽహమిత్యభిమాన ఇత్యర్థః - ఏవం సంసారిణాం నిన్దాదికం సర్వం దేహాత్మాభిమానకృతమిత్యుక్తం - అతో భగవత్యపి నిన్దాదికృతవైషమ్యం కేవలమ్ యథా - సంసారిణాం దేహాత్మాభిమానాదన్యస్తావత్కోఽసి తతో ఽహమిత్యాద్యభిమానశ్చ - యన్నిబద్ధస్య - ప్రాణినః స్యాత్ - అభిమానప్రయుక్తా - పరేషు హింసా కేన హేతునా ఽనకల్ప్యత ఇత్యన్వయః - అభిమానాభావే హేతు - కేవలాత్మనః కేవలస్యేతి - అఖిలస్య జగత ఆత్మత్వాదభిమానో నాస్తీత్యర్థః - స్వాత్మత్వే ఽహతస్య జీవవదభిమానస్యాభావః తత్రాహ॥ కేవలస్యేతి ॥ నిరస్తనిఖిలదోషత్వాదిత్యర్థః॥ అస్మిన్ మతే హి ప్రత్యుత్తర - ఇతి స్తుత్యుక్తేరిత్యాది జీవానామివ దేహాద్యధ్యాసాత్మకకర్మమూలకో దేహాత్మాభిమానః - తస్య తు పరమపురుషస్య సర్వస్వరాత్మనో నిరస్తనిఖిలకర్మవశ్యత్వాదిదోషత్వాదభిమానాభావ ఇతి భావః - నన్విత్థం ఽహమిత్యాద్యభిమాన ఏవ నాస్తి - కథం న తత్ప్రయుక్తం పరేషు నిన్దాదికరణం చాస్తీత్యాహ॥ హింసా కేనాస్య కల్ప్యత ఇతి ॥ అస్యాభిమానాద్ప్రయుక్తాభిమానరహితస్య - హింసాన్యకర్తృకా - కేన హేతునా - కల్ప్యతే - హింసాహేతోరభిమానస్యాభావాద్దేవన్తరస్యాదర్శనాత్ స్వాభావ్యేవేత్యర్థః॥ నను కథముచ్యతే ఽభిమాన తత్ప్రయుక్తా హింసా వనాస్తీతి - యతో ఽస్య వాదినిషుఘు మేవ నిన్దకం చైద్యం హతవానిత్యాశఙ్క్యాం నిరాకుర్వన్ హ్యస్వరం పిశునష్టి॥ పరస్య దమకర్తురితి॥ పరస్య నిన్దకాదేర్దమకర్తుశ్శిక్షాకర్తుః - పరస్య హితార్థమేవ దణ్డం కుర్వత ఇత్యర్థః - శత్రుయాపరస్మైహితాచరణం చ చైద్యస్య నిన్దానామానుకీర్తయోర్నిరన్తరిహాస్యనిరతిశయపురుషార్థస్వరూపస్వప్రాప్తేః ఇదానీమేవాస్మదాదిభిరపరోక్షం దృష్టమితి భావః - ఏవం దేహాత్మాభిమానాభావాత్పరమపురుషస్య సంసారిణామివ స్తుతినిన్దాద్యభిమానిత్వరాహిత్యముక్తం ఏవం చ నిరభిమానిత్వాచ్చైద్యస్య ముక్తిం దదాతీతి కశ్చిత్పరిహారః ❀॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ❀ నన్వేవం భగవన్నిన్దానుకస్యాపి పాపం న స్యాత్ న చ నిన్దాప్రయుక్తాభిమానరహితనిన్దయా నితరాం పాపిత్వప్రసఙ్గ ఇతి వాచ్యం - తాదృశస్యాపి చైద్యస్య పరమపురుషప్రాప్తిదర్శనేన నిరభిమానినో నిన్దాయా అపాపరూపత్వాత్ అన్యథా తాదృశేన రిపుణా ఏవ ముక్తిప్రతిబన్ధాపాదనమితి తస్య ముక్త్యసంభవాత్ - కిం చైవం భగవత్ప్రణ్త్రిషు పుణ్యం న పనః స్యాత్ - తథా చ - సర్వశాస్త్రార్థవిరోధప్రసఙ్గః॥ కిం చ॥ మామాత్మపరదేహేషు ప్రద్విషన్తో ఽభ్యసూ

యన్నిబద్ధో ఽభిమానో ఽయం తద్వధాత్ప్రాణినాం వధః । తథా న యస్య కైవల్యాదభిమానో ఽఖిలాత్మనః॥ ౨౫ ॥ పరస్య దమకర్తుర్హి
హింసా కేనాస్య కల్ప్యతే ॥ ౨౬ ॥ తస్మాద్వైరానుబన్ధేన నిర్వైరేణ భయేన వా । స్నేహాత్కామేన వా యు
ఞ్జ్యాత్ కథంచిన్నేక్షతే పృథక్ ॥ ౨౭ ॥ యథా వైరానుబన్ధేన మర్త్యస్తన్మయతామియాత్ । న తథా భక్తియోగే

యకాః॥ తానహం ద్విషతః క్రూరాన్ సంసారేషు నరాధమాన్॥ క్షిపామ్యజస్రమశుభానాసురీష్వేవ యోనిష్వి,, తి భగవద్వచనవిరోధశ్చ స్యాత్ - భగవతః స్తుతినిన్దాభిమానిత్వాభావకథనాద్వేనచైద్యయోర్వైషమ్యం చ న సిధ్యతి - అతో వేనచైద్యవైషమ్యప్రశ్నస్యైకీనుత్తరమిత్యాశఙ్క్య యాం సాక్షాత్పరిహారమాహ తస్మాదితి ॥ నిన్దాదిభాక్సంసారితుల్యత్వదోషప్రసఙ్గనివారణార్థం సంసారిచేతనానామివ దేహస్తుతినిన్దాద్యభిమానిత్వం భగవతో నాస్తీతి తద్వైలక్షణ్యమాత్రముక్తం ,, నిన్దనస్తవసత్కారే,, త్యాదిభిః శ్లోకైః ఇతో వక్ష్యమాణ ఏవ సాక్షాత్పరిహారో వేదితవ్యః , తస్మాదీశ్వరస్యైవం పథస్వభావత్వాత్ - వైరానుబన్ధనిర్వైరభయస్నేహకామానాం పఞ్చానామన్యతమేన కేనచిద్యుఞ్జ్యాత్ భగవతి మనో యుఞ్జీతేత్యర్థః॥ యథా భక్త్యేశ్వరే మన ఆవేశ్యే,, త్యుత్తరగ్రన్థైకార్థ్యాత్ - వైరానుబన్ధో వైరాపిచ్ఛేదః - నిర్వైరేణేతి వైరాభావో వివక్షితః అపి తు , భక్తిర్వివక్షితా ఉత్తరగ్రన్థపరిగణితహేతుషు పఞ్చసు భక్తేరుక్తత్వాత్ స్నేహస్సౌహార్దం బాన్ధదారభక్త్య తత్సర్వమనుచిచ్ఛిన్నవైరేణ భగవతి మనో యుఞ్జతశ్చైద్యస్య భగవత్ప్రాప్తిః - వేనస్య తూక్తానామన్యతమేనాఽభగవత్యయుక్తమనసో న ముక్తిః - ప్రత్యుత నిరయప్రాప్తిరితి వైషమ్యమితి భావః - మనోయోజనస్య కాష్ఠామాహ॥ కథంచిన్నేక్షతే పృథగితి॥ పృథక్ భగవతో ఽన్యద్వస్తు - కించిదపి - కేనాపి ప్రకారేణ - నేక్షతే నవిషయీకరోతి చేన్నస్తథా - తద్వ్యక్తి - విజాతీయప్రత్యయానన్తరాన్యవహితతైలధారావత్ చిన్తయేదిత్యర్థః ❀॥ ౨౭ । ❀వస్తుతః ప్రీతిపూర్వకానుధ్యానాత్మకభక్తియోగాదపి - వైరానుబన్ధానుధ్యానమేవ శ్రేయ ఇతి మయా నిశ్చితమిత్యాహ॥ యథేతి ॥ మర్త్యః సంసారిజీవః - భగవతి - యథా - వైరానుబన్ధేన - ఆశు - తన్మయతాం - ఇయాత్ ప్రాప్నుయాత్ - తథా - భక్తియోగేనాపి - నేయాత్ - ఇతి - మే - మయా - మతిర్బుద్ధిః - నిశ్చితా - మమ మైవం బుద్ధిర్నిశ్చయ ఇత్యర్థః - తన్మయతాం తచ్చిన్తనప్రచురతామిత్యర్థః - వికారావయవార్థాసంభవాత్ప్రాచుర్యమేవ మయడర్థః - పూర్వపూర్వచిన్తనాదుత్తరోత్తరచిన్తనస్య ప్రాచుర్యం - తచ్చ ప్రత్యయాన్తరాన్యవహితత్వరూపం - యద్వా - తన్మయతాం తద్ధర్మప్రాచుర్యం ప్రాప్నుయాది

త్యర్థః-ముక్తానాం ప్రాచుర్యేణ భగవద్భక్తసామ్య శ్రవణాత్ ॥ ౨౬ ॥ యథా వైరానుబన్ధయోగశ్శ్రేయాన్-నైవం భయయోగోఽపి భక్తియోగాచ్ఛ్రేయానితి వదన్ వైరానుబన్ధభయయోగయోర్భగవద్విషయకయోస్తాదాత్మ్యాపత్తిహేతౌ దృష్టాన్తమాహ ॥ కీట ఇతి ॥ పేశస్కృతా భ్రమరేణ-కుడ్యాయాం-రుద్ధః-కీటో-యథా-తమేవ పేశస్కృతం సంరమ్భభయయోగేన వైరానుబన్ధభయయోగాభ్యాం-అనుస్మరన్-తత్స్వరూపతాం పేశకృత్సామ్యం - విన్దతే-తథా సంరమ్భభయయోగినో-భగవత్స్వరూపతాం విన్దత ఇత్యర్థః - తస్యైవ స్వరూపం యస్య తత్స్వరూపః-తస్య భావస్తత్స్వరూపతా-తాం-తుల్యరూపతాం-న త్వైక్యమిత్యర్థః ॥ నహి పేశస్కృతా రుద్ధః కీటస్తేనైకీభవతి-ఉభయోరప్యుపలభ్యమానత్వాత్ అతస్సామ్యమేవ దృష్టాన్తాత్సిధ్యతి ॥ ౨౮ ॥ ఉక్తార్థం దార్ష్టాన్తికే దర్శయతి ॥ ఏవం కృష్ణ ఇతి ॥ భగవతి పూర్ణషాడ్గుణ్యే -మాయా-యా మనుజే స్వసఙ్కల్పాత్తమనుజాకృతౌ-సాక్షాదీశ్వరే- శ్రీకృష్ణే విషయే-వైరేణానుచిన్తయా వైరపూర్వకానుధ్యానేన-పూతపాప్మానస్సన్తస్తైరాదిదోషాః-తం కృష్ణ-మాపుః ప్రాపుః-పూతపాప్మాన ఇత్యస్యాయమభిప్రాయః- యద్యపి . యమే వైషమ్యఘృణే తేనలభ్యస్తస్యైవ ఫలత్వాత్ పిస్యుస్తేన నాంస్వా -మితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా నిరతిశయప్రీతిరూపాయా అవిచ్ఛిన్నస్మృతిసన్తతిరూపాయా భగవద్భక్తేరేవ తత్ప్రాప్తిహేతుత్వం -తథా చోక్తం భగవతా-పురుషస్స పరః పార్థ భక్త్యా లభ్యస్త్వనన్యయా । భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య * అహమేవంవిధోఽర్జున ॥ జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ తత్త్వేన ప్రవేష్టుం చ పరన్తప ॥ తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకమ్ । దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మాముపయాన్తి తే-ఇతి ॥ శ్రుతిశ్చ-తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి-నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యత-ఇత్యాదికా-భక్తిశ్చ ప్రీతిపూర్వకమవిచ్ఛిన్నమనుధ్యానం-ప్రీతిపూర్వమనుధ్యానం భక్తిరిత్యభిధీయత- ఇతి భక్తిలక్షణాత్-సంరమ్భభయయోగయోస్తు ప్రీతిరూపత్వాభావాత్ప్రీత్యుతతద్విపరీతరూపత్వాచ్చ న భగవత్ప్రాప్తిహేతుత్వం తథాప్యత్ర న్తసంరమ్భభయకృతభావనా

న త్వేతి మే నిశ్చితా మతిః ॥ ౨౭ ॥ కీటః పేశస్కృతా రుద్ధః కుడ్యాయాం * తమనుస్మరన్ । సంరమ్భభయయోగేన విన్దతే తత్స్వరూపతామ్ ॥ ౨౮ ॥ ఏవం కృష్ణే భగవతి మాయామనుజ ఈశ్వరే । వైరేణ పూతపాప్మానస్తమాపురనుచిన్తయా ॥ ౩౦ ॥ కామాద్ద్వేషాద్భయాత్స్నేహాద్యథా భక్త్యేశ్వరే మనః । ఆవేశ్య తదఘం హిత్వా బహవస్తద్గతిం గతాః ॥ ౩౦ ॥ గోప్యః కామాద్భయాత్కంసో ద్వేషాచ్చైద్యాదయో నృపాః । సమ్బన్ధాద్వృష్ణయస్స్నేహాద్యూయం భక్త్యా వయం నృప ॥ ౩౧ ॥ కతమోఽపి న వేనస్స్యాత్పఞ్చానాం పురుషం ప్రతి । తస్మాత్కేనాప్యు

ప్రకర్షేణస్య హేతుభూతసంరమ్భభయయోరపి విస్మరణాభావనాయాశ్చ నిరతిశయానన్దావహశుభాశ్రయవిషయత్వేన ప్రీతిరూపాపన్నత్వాత్తస్యా అపి భగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వమితి - ఏవం చ - యేషాం భావనాప్రకర్షేణస్య హేతుభూతవైరాదివిస్మరణాభావో వేనాదీనాం తేషాం భగవన్నిన్దాదిప్రయుక్తభగవద్విషయకభావనాప్రకర్షాభావేన తన్మూలకనిన్దాదిదోషాపిస్మృతేర్భగవత్ప్రాప్త్యభావః - ప్రత్యుత తన్నిన్దాదిదోషేణ నిరయప్రాప్తిశ్చేతి వేనచైద్యయోర్వైషమ్యముక్తం భవతి, అత ఏవ-న స్తుతినిన్దయోః పుణ్యాపుణ్యత్వప్రతిపాదకశాస్త్రార్థవిరోధోఽపి-భావనాప్రకర్షేణాపి స్మృతవైరాదిదోషవత్పురుషవిషయత్వాత్పుణ్యాపుణ్యప్రతిపాదకశాస్త్రాణామ్ ॥ ౩౦ ॥ ఏవముక్తార్థం దార్ష్టాన్తికే నిదర్శ్య-ఏవం కైశ్చిల్లబ్ధమిత్యాహ ॥ కామాదితి ॥ యథా-భక్తియోగేన-ఈశ్వరే-మన-ఆవేశ్య-భాగవతో గతిం జగ్ముస్తథా-కామాదిభిరపి తస్మిన్-మన-ఆవేశ్య -తదఘం మనస ఆవేశననిమిత్తం కామాదిరూపమఘం-హిత్వా - అత్యన్తభావనాప్రకర్షేణ కామాదికం విస్మృత్యేత్యర్థః-బహవ- స్తద్గతిం, ప్రాప్తాః ॥ ౩౧ ॥ ఏతదేవోదాహరణవిశేషేష దర్శయతి ॥ గోప్య ఇతి భగవతి-కామా-ద్గోప్య- స్తద్గతిం గతా ఇత్యనుషఙ్గః - భయా-త్కంస- స్తద్గతిం గత-ఇతి విభక్తివిపరిణామః - యద్వా -గోప్యాదయస్స్వ ప్రతినియతకామాదిభిరుపాయైస్తద్గతిం గతా ఇతి యోగపద్యానాన్వయః -సమ్బన్ధాద్వృష్ణయస్స్నేహాద్యూయమితి-వృష్ణయో యూయం చ దేహసమ్బన్ధకృతస్నేహాదిత్యర్థః - అన్యథా పఞ్చప్రకారాన్తర్భావాయోగాత్-భక్త్యా - వయం నారదాదయః - తత్ర స్నేహస్తుల్యసన్నికృష్టవిషయః ప్రేమా-భక్తిరుత్కృష్టవిషయేతి భేదః ॥ ౩౨ ॥ ఏవముక్తేనార్థేన సిద్ధం వైనచైద్యయోర్వైషమ్యమాహ ॥ కతమోఽపీతి ॥ ఉక్తానాం పఞ్చానాం కాముకద్వేషిభీతస్నేహవద్భక్తరూపాణాం పఞ్చానాం మధ్యే - వేనస్త్వీశ్వరం పరమపురుషం ప్రతి - కోఽపి న భవతి కాముకాద్యన్యతమో న భవతి - అతస్తన్నిన్దయా నిరయప్రాప్తిరితి భావః - తస్మా - దుక్తానాం పఞ్చానాం మధ్యే కేనాప్యన్యతమేనోపాయేన - భగవతి శ్రీకృష్ణే - మనో - నివేశయేత్ - నివేశితే చ మనసి మనో నివేశననిమిత్తం కామాదికమపి విస్మృత్య తం ప్రాప్నోతీతి భావః - అత ఏవ హి - శ్రీవిష్ణుపురాణే ,, అపగతదోషానుబన్ధో భగవన్తముపాప ,, ఇత్యుక్తం - నను - సంరమ్భభయయోగాదీనామపి భక్తియోగవద్భగవ

త్ప్రాప్తిసాధనత్వే యథా "అసకృచ్ఛిన్నభగవద్భక్తియోగః పునర్జన్మాన్తరే, ప్రాగ్వ్యాఖ్యాసనకోన్తరమే" ఇత్యాదిభగవదుక్తరీత్యా - పూర్వవ్యాఖ్యాసేనోపసంహృతసమ్పూర్ణభగవద్భక్తియోగో భగవన్తం ప్రాప్నోతి - ఏవమారబ్ధవిచ్ఛిన్నసంరమ్భభయాదియోగోఽపి జన్మాన్తరే పూర్వవ్యాఖ్యాసేన పరిపూర్ణతమ్యోగో భగవన్తం ప్రాప్నుయాత్. న చైవం యుక్తం అన్యథా విష్ణుద్వేషిణాం సర్వేషామపి ముక్తిప్రసఙ్గః - ఏవం చ "యః పుత్రే ఽతిరం ద్వేష్టి తః విద్యాదస్య రేతసమ్। యో విష్ణుం సతతం ద్వేష్టి తం విద్యాదన్త్యరేతస" మిత్యాదివిష్ణుదూషకనిన్దావచనానామనవకాశప్రసఙ్గః। ఉచ్యతే॥ సంరమ్భభయాదీనాం తస్మిన్నేవ జన్మని స్వవిషయస్మారకభావనాప్రకర్షావహానామేవ ముక్తిహేతుత్వం న తు విచ్ఛిన్నానాం జన్మాన్తరసమ్బన్ధినామపి ప్రత్యుత తేషాం నిరయహేతుత్వమేవ - భక్తియోగస్య తు విచ్ఛిన్నస్యాపి పునర్జన్మాన్తరే భావనాప్రకర్షావహనద్వారా ముక్తిసాధనత్వమితి - న చాత్ర మానాభావః ధర్మిగ్రాహకమానస్యసత్త్వాత్ "పార్థ నైవేహ నాముత్ర వినాశస్తస్య విద్యత" ఇత్యారభ్య "తత్ర తం బుద్ధిసంయోగం లభతే పౌర్వదైహికమ్। యతతే చ తతో భూయస్సంసిద్ధౌ కురునన్దన॥ పూర్వాభ్యాసేన తేనైవ హ్రియతే హ్యవశోఽపి స" ఇత్యన్తేన భగవతైవారబ్ధస్యాపి భక్తియోగస్య పునః కాలాన్తరే ఫలసాధనత్వస్యోక్తత్వాత్ - న త్వేవం సంరమ్భభయాదీనాం సకృదారబ్ధానాం పునర్జన్మాన్తరే భగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వప్రతిపాదకం కిఞ్చిద్వచనం పశ్యామః ప్రత్యుత "యో విష్ణు" మిత్యాదినిన్దావచనాన్యేవ సన్తి - యది భగవన్నిన్దాకారిణామపి సర్వేషాం ద్వేషాదివిస్మారకభావనాప్రకర్షస్స్యాత్తర్హి స్యాదేవ తేషాం ముక్తిరితి న కోఽపి విరోధః ※॥ ౩౩ ॥ ※ ఏవం సంరమ్భయోగాదీనామపి భగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వం చైద్యదన్తవక్త్రయోరన్యముక్తావిస్మయః। "కార్య" ఇత్యభిధాయ న కేవలం తయోర్భగవద్విషయకభావనాప్రకర్షైతద్విషయకసంరమ్భ ఏవ హేతుః - అపి తు పూర్వసిద్ధం భగవదానుకూల్యం చేతి వక్తుమితిహాసం ప్రస్తుతోత్తమః ప్రశ్నావసరప్రదానాయ తయోస్తావద్విష్ణుపార్షదత్వం విప్రశాపాద్భ్రంశం చాహ ॥ మాతృష్వసేయ ఇతి ॥ మాతుః - స్వసా భగినీ - తస్యా అపత్యం పుమాన్

పాయేన మనః కృష్ణే నివేశయేత్॥ ౩౩ ॥ మాతృష్వసేయో వశ్చైద్యో దన్తవక్త్రశ్చ పాణ్డవ। పార్షదప్రవరౌ విష్ణోర్విప్రశాపాత్పదచ్యుతౌ॥ ౩౪ ॥ యుధిష్ఠిర ఉవాచ॥ కీదృశః కస్య వా శాపో హరిదాసాభిమర్శనః। అశ్రద్ధేయ ఇవాభాతి హరేరేకాన్తినాం భవః॥ ౩౫ ॥ దేహేన్ద్రియాసుహీనానాం వైకుణ్ఠపురవాసినామ్। దేహసమ్బన్ధసమ్బద్ధమేతదాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౩౬ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ॥ ఏకదా బ్రహ్మణః పుత్రా విష్ణులోకం యదృచ్ఛయా। సనన్దనా

మాతృష్వసేయః - హే పాణ్డవ యుధిష్ఠిర - యో - భవతో - మాతృష్వసేయః - చైద్యో దన్తవక్త్రశ్చ - ద్వావిమౌ - పూర్వం - విష్ణోః పార్షదప్రవరౌ - ద్వారస్థితౌ - విప్రశాపాద్ధేతోః - పదాత్స్వస్థానాచ్చ్యుతౌ భ్రష్టౌ - ఏవం చ - తయోః పాశ్చాత్త్యద్వేషాతిశయాత్ప్రాప్తిర్నాత్యన్తభగవదానుకూల్యాచ్చ శాపాన్తే భావనాప్రకర్షసిద్ధ్యా ముక్తిరితి భావః - అణ్డాన్తర్వర్తిన్యుపేన్ద్రాదివిష్ణులోకే కస్మింశ్చిత్ "తమపశ్యత్ బాదరాయణస్సమ్భవాత్" ఇతి న్యాయేనోపేన్ద్రాద్యుపాసనయా తద్ద్వారపత్వాధికారం గతౌ కౌచిజ్జీవాస్థితౌ - పశ్చాద్విప్రశాపాత్పదచ్యుతావితి నారదస్యాశయః ※॥ ౩౪ ॥ ※ ఇమమాశయమజానన్నేవం ప్రశ్నవసరే దత్తే పృచ్ఛతి యుధిష్ఠిరః॥ కీదృశ ఇతి॥ కీదృశశ్శాప ఇతి - శాపాకారప్రశ్నః - కస్య వేతి తత్కర్తృప్రశ్నః - తస్య విశేషణం హరిదాసాభిమర్శన ఇతి - హరిదాసానభిమృశతి పరాభవతీతి హరిదాసాభిమర్శః - తస్య - అనేన తస్యానౌచిత్యం సూచితం - హరేరేకాన్తభక్తానాం - భవో జన్మ అశ్రద్ధేయ ఇవ అనాదర్తవ్య ఇవాభాతి ప్రతీయతే॥ అయం భావః॥ "ఏతం దేవయానం పన్థానమాపద్య న చ పునరావర్తతే న చ పునరావర్తత" ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా ముక్తానామేవ పునరావృత్తిర్నిషిధ్యతే - కిం పునర్నిత్యసిద్ధానాం భగవత్పార్షదానాం భగవద్ధ్యానాద్భ్రంశాభావ ఇహ జన్మాభావశ్చేతి - అత ఇదం భగవత్పార్షదయోస్తత్పదాద్భ్రష్టయోరుచ్యమానమిహ జన్మానాదర్తవ్యం - తజ్జన్మప్రతిపాదకం వాక్యం "జరన్నవౌ కమ్బళపాదుకాభ్యా" మిత్యాదిజరద్గవాదివాక్యవదసఙ్గతార్థమితి ※॥ ౩౫ ॥ ※ తయోర్జన్మాసమ్భవమేవ విస్పష్టం పృచ్ఛతి॥ దేహేతి॥ కర్మాయత్తప్రాకృతదేహేన్ద్రియప్రాణరహితానాం - వైకుణ్ఠపురవాసినాం - నిత్యసిద్ధానామిత్యర్థః - అనేన పూర్వముక్తం సంభావితప్రాకృతదేహేన్ద్రియప్రాణసమ్బన్ధానామిత్యుక్తం - ఏవంవిధానాం - దేహసమ్బన్ధః ప్రాకృతదేహసమ్బన్ధః - స్తదనుబన్ధిరాగద్వేషాదిసమ్బన్ధశ్చ - తయోస్సమాహారః - తదేతద్ఘటమానం - మహ్యం - మాఖ్యాతుం కథయితుమర్హసి ※॥ ౩౬॥ ※ ఏవమాపృష్టో భగవాన్నారదః ప్రశ్నస్యోత్తరరూపమితిహాసం వక్తుముపక్రమతే॥ ఏకదేత్యాదినా॥ బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య - పుత్రాః - సనన్దనాదయః - ఆదిశబ్దేన సనకసనత్కుమారసనత్సుజాతా వివక్షితాః - ఏతే - భువనత్రయం - సఞ్చరన్తః - కదాచిద్యదృచ్ఛయా విష్ణులోకం - జగ్ముః యయుః అయం విష్ణులోకః బ్రహ్మాణ్డాన్తర్గతవిష్ణులోకవిషయో - న తు ముక్తప్రాప్యపరమపదవిషయః "నైవ ... ణ్డాః కల్పితాః యేన లోకాలోకనమస్కృత" ఇతి వక్ష్యమాణత్వాత్ - ముక్తప్రాప్యే అర్చిరాదిమార్గేణైవ గన్తవ్యే పరమవ్యోమ్ని

యోగినామపి సనకాదీనాం గమనాసమ్భవాన్నిత్యసిద్ధానామిహోత్పత్త్యసమ్భవాచ్చ ॥౩౭॥ సనన్దనాదీన్ స్వశంసన్నాహ ॥ పఞ్చేతి ॥ పఞ్చషడ్వాయనా యావత్సరా యేషాం తే - అర్భా అర్భకాః - స్తదాభాస్తద్వదవస్థితాః - స్తాన్ - ఆభశబ్దాభిప్రేతం వివృణోతి - పూర్వేషాం రుద్రాదీనామపి - పూర్వం జాతాన్ - దిగ్వాససః దిగమ్బరాన్ - ఏవంభూతాం - స్తాన్ - సనన్దనాదీన్ - శిశూన్ శిశుత్వేనాలక్ష్య - విష్ణోః - ద్వాస్స్థౌ ద్వారిస్థితౌ ద్వారపౌ - ప్రత్యషేధతాం న్యవారయతామ్ ॥౩౮॥ తాభ్యాం ప్రతిషిద్ధాః - స్తే - కుపితాస్సన్త, ఏవం వక్ష్యమాణరీత్యా - అశపన్ ॥ శాపప్రకారమేవాహ ॥ యువామిత్యాదినా ॥ రాగద్వేషాదిరహితే - భగవతః - పాదమూలే - వాసం కర్తుం - యువాం - నార్హథః - అప్రాకృతం భగవత్పాదారవిన్దమూలమాశ్రిత్య స్థాతుం ప్రాకృతరాగద్వేషాదియుక్తౌ యువాం నార్హథ ఇత్యర్థః - కిన్తు - బాలిశౌ మూర్ఖౌ - యువాం - అతో - భగవత్సన్నిధానాత్ శీఘ్రం - పాపిష్ఠాం రాగద్వేషాదిబహులాం - ఆసురీం యోనిం - యాతం ప్రాప్నుతమ్ ॥౩౯॥ ఇతి ఇత్థం - శప్తౌ - పార్షదౌ - స్వస్థానాత్ పతన్తౌ - కృపాలుభిః - తైస్సనకాదిభిః - ప్రోక్తౌ - తదేవాహ ॥ పునరితి ॥ పునః - వాం యువయోః - త్రిభిర్జన్మభిః - లోకాయ పునరేతల్లోకప్రాప్త్యై - కల్పతాం - శాపమోక్ష ఇతి శేషః - తావతా కాలేన శాపస్సమాప్యతామిత్యర్థః ॥౪౦॥ తావేవ పార్షదౌ - విప్రైః - శప్తౌ - ఇహ లోకే, దితేః పుత్రౌ - జజ్ఞాతే జాతౌ బభూవతుః - తత్ర - హిరణ్యకశిపుః - జ్యేష్ఠః - తతో - హిరణ్యాక్షః - తస్యానుజః ॥౪౧॥ తత్ర - జ్యేష్ఠో హిరణ్యకశిపుః - నృసింహరూపిణా భగవతా - హతః - హిరణ్యాక్షస్తు - ధరోద్ధారే భూమ్యుద్ధారే నిమిత్తే - సౌకరం వారాహం - వపుః - బిభ్రతా - భగవతా - హతః ॥౪౨॥ హిరణ్యకశిపువృత్తాన్తప్రశ్నస్యావతరణాయ తద్వృత్తాన్తం సఙ్గ్రహేణాహ ॥ హిరణ్యకశిపురితి ॥ సః - కేశవస్య భగవతః, నిరతిశయప్రియం - ప్రహ్లాదం పుత్రం జిఘాంసుః హన్తుమిచ్ఛుః - పుత్రమరణనిమిత్తం - నానావిధాః - యాతనాః - అక

దయో జగ్ముశ్చరన్తో భువనత్రయమ్ ॥ ౩౭ ॥ పఞ్చషడ్ఢాయనార్భాభాః పూర్వేషామపి పూర్వజాః । దిగ్వాససః
శిశూన్మత్వా ద్వాస్స్థౌ తాన్ ప్రత్యషేధతామ్ ॥ ౩౮ ॥ అశపన్ కుపితా ఏవం యువాం వాసం న చార్హథః । రజస్త
మోభ్యాం రహితే పాదమూలే మధుద్విషః । పాపిష్ఠామాసురీం యోనిం బాలిశౌ యాతమాశ్వతః ॥ ౩౯ ॥ ఇతి శప్తౌ
స్వభవనాత్పతన్తౌ తైః కృపాలుభిః । ప్రోక్తౌ పునర్జన్మభిర్వాం త్రిభిర్లోకాయ కల్పతామ్ ॥ ౪౦ ॥ జజ్ఞాతే తౌ దితేః పు
త్రౌ దైత్యదానవవన్దితౌ । హిరణ్యకశిపుర్జ్యేష్ఠో హిరణ్యాక్షోఽనుజస్తతః ॥ ౪౧ ॥ హతో హిరణ్యకశిపుర్హరిణా సిం
హరూపిణా । హిరణ్యాక్షో ధరోద్ధారే బిభ్రతా సౌకరం వపుః ॥ ౪౨ ॥ హిరణ్యకశిపుః పుత్రం ప్రహ్లాదం కేశవప్రి
యమ్ । జిఘాంసురకరోన్నానా యాతనా మృత్యుహేతవే ॥ ౪౩ ॥ తం సర్వభూతాత్మభూతం ప్రశాన్తం సమదర్శ
నమ్ । భగవత్తేజసా స్పృష్టం నాశక్నోద్ధన్తుముద్యమైః ॥ ౪౪ ॥ తతస్తౌ రాక్షసౌ జాతౌ కైకస్యాం విశ్రవస్సుతౌ । రా
వణః కుమ్భకర్ణశ్చ సర్వలోకోపతాపినౌ ॥ ౪౫ ॥ తత్రాపి రాఘవో భూత్వా న్యహనచ్ఛాపముక్తయే । రామవీర్యం

రోత్ ॥ ౪౩ ॥ యాతనాః కుర్వాణోఽపి హిరణ్యకశిపుః - తం పుత్రం హన్తుముద్యమైః సర్వోపాయైరపి నాశక్నోత్ ॥ తత్ర హేతుం వదన్ తం విశినష్టి ॥ భగవతః తేజసా - స్పృష్టం వ్యాప్తం - తత్ర హేతుః - ప్రశాన్తం అశనాయాపిపాసాదిరహితం - ప్రశాన్తత్వేవ భగవత్తేజస్స్పర్శ ఇతి భావః - యద్వా - అత ఏవ ప్రశాన్తం - తత్ర హేతుః - సమదర్శనం - సుఖదుఃఖాదిషు ద్వన్ద్వేషు సమదృష్టిం - యస్సమస్స ఏవ హి శాన్త ఇతి భావః - యద్వా - అత ఏవ - సమదర్శనం, సర్వభూతానామాత్మా ఈశ్వరస్తద్భూతం తత్ప్రకారతయా తదాత్మతామాపన్నం ,, శాస్త్రదృష్ట్యా తూపదేశో వామదేవవత్ ,, ఇత్యుక్తరీత్యా - యథా ,, వామదేవస్తద్ధైతత్పశ్యన్నృషిర్వామదేవః ప్రతిపేదే అహం మనురభవం సూర్యశ్చాహం కక్షీవానృషిరస్మి విప్రః ,, ఇతి సర్వభూతాన్తరాత్మానం భగవన్తం స్వశరీరకం ధీసాత్కృత్య సర్వప్రకారతయా స ఏవావస్థిత ఇతి ప్రకారభేదేఽపి ప్రకార్యైక్యాత్తద్భిదపర్యాయేణ వామదేవో మన్వాదిభిస్సహాత్మనోఽభేదమనుసంహితవాన్ - ఏవం, ప్రహ్లాదోఽపి ,, అహం హరిస్సర్వమిదం జనార్దన ,, ఇతి ప్రకార్యైక్యాద్విశిష్టవస్త్వైకదేశత్వాత్స్వస్మిన్ స్వనిష్ఠత్వభావమాలక్ష్యాహమేవ సర్వభూతాన్తరాత్మా భగవానిత్యనుసంహితవానిత్యాశయేన తస్య విశేషణం సర్వభూతాత్మభూతమిత్యుక్తం ॥ ౪౪ ॥ తతః, తావేవ - హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపూ, ద్వితీయే జన్మని, కైకస్యాం - భార్యాయాం - విశ్రవస్సుతౌ జాతౌ - తత్ర - జ్యేష్ఠో - రావణోఽనుజస్తు కుమ్భకర్ణః - తావుభౌ - సర్వాన్ లోకానుపతాపయతః ఖేదయత ఇతి సర్వలోకోపతాపినౌ ॥ ౪౫ ॥ తత్రాపి, జన్మని - భగవాన్, రాఘవః శ్రీరామో - భూత్వా, శాపముక్తయే తయోశ్శాపోత్తరణాయ - న్యహనత్ - అనేన హతకారిత్వం భగవతస్సూచితం - కోఽసౌ రాఘవః కీదృశం తస్య వీర్యం - కథం వా హతవాన్ - నిత్యత్రాహ ॥ రామవీర్యమితి ॥ వీర్యగ్రహణం తజ్జన్మాదీనామప్యుపలక్షణం - తదవతారతద్వీ

గ్యాదికం సర్వం, హే ప్రభో-మార్కణ్డేయముఖాచ్ఛ్రోష్యసి-అతో-నాత్ర-తన్మయా-వితన్యత ఇతి భావః ✱ ॥ ౪౫ ॥ ✱ తావేవ రావణకుమ్భకర్ణావేవ-అధునా-తృతీయజన్మని-తవ-మాతృష్వస్రాత్మజౌ-క్షత్రియౌ శిశుపాలదన్తవక్త్రౌ-జాతౌ అసునా-శాపేన-నిర్ముక్తౌ-శ్రీకృష్ణస్య చక్రేణ-హతం అంహః పాపమూలకం శరీరం యయోస్తౌ ✱ ॥ ౪౬ ॥ ✱ వైరానుబన్ధేన-తీవ్రముత్కృష్టం యద్ధ్యానం భగవద్విషయకం-తేనా-చ్యుతస్య భగవతః-సాత్మతాం ఆత్మనో భావః ప్రకారః ఆత్మతా సమానాత్మతా సాత్మతా-తాం సాధర్మ్యమిత్యర్థః-నీతౌ ప్రాపితౌ-పున-ర్విష్ణుపార్షదౌ-భూత్వా-హరేః పార్శ్వం-జగ్మతుః ✱ ॥ ౪౭ ॥ ✱ యదుక్తం ,, హిరణ్యకశిపుః పుత్రం ప్రహ్లాదం కేశవప్రియమ్। జిఘాంసు,, రిత్యాదినా ప్రహ్లాదస్య కేశవప్రియత్వం పితుర్హిరణ్యకశిపోః-ప్రహ్లాదమరణోద్యోగపర్యన్తో ద్వేషశ్చేతి-తద్విస్తరేణ బుభుత్సుః పృచ్ఛతి యుధిష్ఠిరః॥ విద్వేష ఇతి ॥ దయితే నితరాం ప్రీతివిషయే-తత్రాపి-మహాత్మని సద్గుణాశ్రయే-హిరణ్యకశిపో-ర్విద్వేషః-కథమాసీత్ కేన హేతునా ఆసీదిత్యర్థః యదేతత్-యా చ-యేన కారణేన ప్రహ్లాదస్యాచ్యుతాత్మతా-అచ్యుతే భగవతి ఆత్మా మతిర్యస్య సోఽచ్యుతాత్మా-తస్య భావ అచ్యుతాత్మతా-తాం చ-హే భగవన్-మే మహ్యం బ్రూహి ✱ ॥ ౪౮ ॥ ✱ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః ✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱

ఏవం తయోః కేశవాత్మత్వేఽపి ద్వేషవిస్తరబుభుత్సునా పృష్టో భగవాన్నారద ఆహ॥ భ్రాతరీతి॥ ఏవం- దేవపక్షపాతినా-

---

శ్రోష్యసి త్వం మార్కణ్డేయముఖాత్ప్రభో॥ ౪౫ ॥ తావత్ర క్షత్రియౌ జాతౌ మాతృష్వస్రాత్మజౌ తవ। అధునా శాపనిర్ముక్తౌ కృష్ణచక్రహతాంహసౌ ॥ ౪౬ ॥ వైరానుబన్ధతీవ్రేణ ధ్యానేనాచ్యుతసాత్మతామ్। నీతౌ పునర్హరేః పార్శ్వం జగ్మతుర్విష్ణుపార్షదౌ ॥ ౪౭ ॥ యుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ విద్వేషో దయితే పుత్రే కథమాసీన్మహాత్మని । బ్రూహి మే భగవన్యేన ప్రహ్లాదస్యాచ్యుతాత్మతా ॥ ౪౮ ॥ ✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱ ✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, ప్రథమోఽధ్యాయః ✱✱✱✱✱✱✱✱✱

శ్రీనారద ఉవాచ॥ భ్రాతర్యేవం వినిహతే హరిణా క్రోడమూర్తినా। హిరణ్యకశిపూ రాజన్ పర్యతప్యద్రుషా శుచా॥ ౧ ॥ ఆహ చేదం రుషా పూర్ణస్సందష్టదశనచ్ఛదః। కోపోజ్జ్వలద్భ్యాం చక్షుర్భ్యాం నిరీక్షన్ ధూమ్రమమ్బరమ్॥ ౨ ॥ కరాళదంష్ట్రోగ్రదృష్ట్యా దుష్ప్రేక్ష్యభ్రుకుటీముఖః। శూలముద్యమ్య సదసి దానవానిదమబ్రవీత్ ॥ ౩ ॥ భో భో దానవదైతేయా ద్విమూర్ధంస్త్ర్యక్ష శమ్బర। శతబాహో హయగ్రీవ నముచే పాక ఇల్వల॥ ౪ ॥ విప్రచిత్తే మమ వచః పులోమన్ శకునాదయః । శృణుతానన్తరం సర్వే క్రియతామాశు మా చిరమ్ ॥ ౫ ॥ సపత్నైర్ఘాతితః క్షుద్రైర్భ్రాతా మే దయితస్సుహృత్। పార్ష్ణిగ్రాహేణ హరిణా సమేనాప్యుపధావనైః॥ ౬ ॥ తస్య

క్రోడమూర్తినా వరాహరూపిణా-భగవతా-భ్రాతరి హిరణ్యాక్షే-వినిహతే సతి-హే రాజన్ రుషా-శుచా శోకేన చ-పర్యతప్యత్ ✱ ॥ ౧ ॥ ✱ ఇదం వక్ష్యమాణ-మువాచ చ-కథంభూత ఆహ ॥ తత్రాహ-రుషా-పూర్ణః-అతఏవ-సన్దష్టః-దశనచ్ఛదః అధరోష్ఠో యేన-కోపేన-ఉదతిశయేన-జ్వలద్భ్యాం-చక్షుర్భ్యాం - ధూమ్రం-అమ్బరమాకాశం-కోపాగ్నిధూమేనైవ ధూమ్రమమ్బరం-నిరీక్షమాణః ✱ ॥ ౨ ॥ ✱ కరాళదంష్ట్రాభిర్భయంకరదంష్ట్రాభి-ర్యుక్తయో-గ్రదృష్ట్యా దుష్ప్రేక్షం దుర్నిరీక్షం భ్రుకుటీయుక్తం-ముఖం-యస్య-సదసి సభాయాం-శూల-ముద్యమ్యోద్ధృత్య-దానవాన్ప్రతి,ద,మువాచ ✱ ॥ ౩ ॥ ✱ తదేవాహ॥ భో భో ఇతి॥ సామాన్యేన తావత్సంబోధనం భో భో దానవా దైతేయాశ్చేతి - విశేషతస్సంబోధనం ద్విమూర్ధన్నిత్యాదినా ॥ సర్వే యూయం-ప్రథమం,మమ వచః-శృణుత,తచ్ఛ్రవణసమనన్తరమేవ,మదుక్తం,ఆశు-యుష్మాభిః,క్రియతాం-చిరం విలమ్బం మా కురుత ✱ ॥ ౪ ౫ ॥ ✱ కిం తత్తత్రాహ॥ సపత్నైరితి॥ సమేన దేవాసురవర్గయోస్సమేనాపి-ఉపధావనైరనువర్తనైః-పార్ష్ణిగ్రాహేణ పృష్ఠపోషకేన-దేవానాం సహాయభూతేనేత్యర్థః -హరిణా ప్రయోజ్యకర్త్రా-మత్సపత్నైః ప్రయోజకకర్తృభిః-క్షుద్రైరల్పబలైః-దేవైః ప్రియ-స్సుహృచ్చ మే-భ్రాతా హిరణ్యాక్షో-ఘాతితః ✱ ॥ ౬ ॥ ✱ తస్యేతి॥ కథంభూతస్య-స్వతేజస్సర్వత్ర తైజోమయవిగ్రహస్యాపి-మాయయా వనౌకసః మాయయోపాత్తవరాహరూపస్య-అతఏవ-స్వక్తః స్వభావో యేన తస్య- దేవతారూపత్యాగాదితి భావః - భజన్తం స్వమనువర్తమానం భజమానస్యానువర్తమానస్య-బాలిశస్య అస్థిరాత్మనః అవ్యవస్థితచిత్తస్య- ఏవంభూతస్య- హరేర్మమ- శూలేన-భిన్నగ్రీవాయస్య- తస్య భూరిణా-రుధిరేణ రుధిరప్రియం-అమాభ్రాతరం - గతవ్యథోఽహం - యావ-త్తర్పయిష్యే - తావ-ద్యూయం - భువం-యాతేత్యన్వ

యః ॥ ౭ ॥ ❀ నను దేవైస్తద్విషః కారితోఽత స్తైః కిం న హన్యన్త ఇత్యత ఆహ ॥ తస్మిన్నితి ॥ అస్మాక-మహితే శత్రౌ-దేవానాం మూలే ఆశ్రయే-తస్మిన్విష్ణౌ-నష్టే సతి-యథా-వనస్పతౌ-ఛిన్నం మూలం యస్య-తస్మిన్ సతి-శాఖా-శ్శుష్యన్తి-తద్వ-ద్విష్ణురేవ ప్రాణో జీవనహేతు-ర్యేషాం తే - దివౌకసో దేవా-స్స్వయమేవ-నశ్యన్తి-అత-స్తన్నాశాయ న పృథగ్యత్నః కార్య ఇతి భావః ॥ ౯ ॥ ❀ యావత్త్వయిష్యే-తావ - ద్యూయం-బ్రహ్మక్షత్రకులాభ్యాం - సమేధితాం-బ్రహ్మక్షత్రబహులామిత్యర్థః-భువం పృథ్వీం-యాత-గత్వా కిం కర్తవ్యం తత్రాహ ॥ సూదయధ్వమితి ॥ తప ఆదీనాం చ స్వైవ తతోవత్యర్థియఇనః-తప ఆదిభిర్యుక్తాన్-సూదయధ్వం ఘాతయత ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ నను తైః కిమపరాద్ధం తత్రాహ ॥ విష్ణురితి ॥ ద్విజానాం-క్రియా మూలో-యో-యజ్ఞ-స్స ఏవ-ధర్మ-స్తన్మయస్తదాత్మకః-పుమాన్-విష్ణుః-ద్విజక్రియామూల ఇత్యభిసన్ధత్వే-ద్విజానాం-క్రియాస్తాభిర్మూలం-యస్య-ప్రీత యజ్ఞరూపధర్మమయశ్చేత్యర్థః-పుమాన్ ప్రీతస్మాత్తద్ధర్మశరీరక ఇత్యర్థః-తథా-దేవర్షిపితృభూతానాం-ధర్మః దేవాద్యుద్దేశ్యకో-యో-ధర్మ-స్తస్య చ పరాయణం పరమ ఆశ్రయః నిర్వాహకః - దేవాద్యుద్దేశ్యకో యో ధర్మ-స్తదాశ్రయ ఇత్యర్థః-ద్విజేషు తత్కర్తృకయజ్ఞాదికర్మసు చ వినాశితేషు శరీరకః నాశే సప్తమ్యపి నాశితో భవతి-తద్వినాశే చాశ్రయవినాశాదాశ్రితే ధర్మే వినష్టే సతి యజ్ఞభాగ్యశ్చరుపురోడాశాదిహవిర్భాగాదిరూపజీవికాయా అభావాద్దేవాదయోఽపి స్వయమేవ వినష్టా భవన్తీతి భావః ॥ ౧౧ ॥ ❀ తస్మా-ద్యత్ర యత్ర దేశే-బ్రాహ్మణాదయో-వర్తన్తే-తం తం, జనపదం దేశం-యాత గచ్ఛత-సన్దీపయత దహత-వృశ్చత లునీత ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ ఇతిత్థం భర్తుర్హిరణ్యకశిపో-ర్నిదేశమాజ్ఞాం-ఆదృతా ఆదరయుక్తాః-శిరసా-ఆదాయ స్వీకృత్య - కదనప్రియాః-కదనం హింసా తదోహా- స్తద్దుఃఖం వా-తదేవ ప్రియం యేషాం తే-దానవా-దైతేయా

త్యక్తస్వభావస్య ఘృణేర్మాయావనౌకసః । భజన్తం భజమానస్య బాలస్యేవాస్థిరాత్మనః ॥ ౭ ॥ మచ్ఛూలభిన్న
గ్రీవస్య భూరిణా రుధిరేణ వై । రుధిరప్రియం తర్పయిష్యే భ్రాతరం మే గతవ్యథః ॥ ౮ ॥ తస్మిన్కూటేఽహితే నష్టే
కృత్తమూలే వనస్పతౌ । విటపా ఇవ శుష్యన్తి విష్ణుప్రాణా దివౌకసః ॥ ౯ ॥ తావద్యాత భువం యూయం బ్రహ్మ
క్షత్రసమేధితామ్ । సూదయధ్వం తపోయజ్ఞస్వాధ్యాయవ్రతదానినః ॥ ౧౦ ॥ విష్ణుర్ద్విజక్రియా ❀ మూలో యజ్ఞో
ధర్మమయః పుమాన్ । దేవర్షిపితృభూతానాం ధర్మస్య చ పరాయణమ్ ॥ ౧౧ ॥ యత్ర యత్ర ద్విజా గావో వేదా వ
ర్ణాశ్రమక్రియాః । తం తం జనపదం యాత సన్దీపయత వృశ్చత ॥ ౧౨ ॥ ఇతి తే భర్తృనిర్దేశమాదాయ శిరసాఽఽదృ
తాః । తథా ప్రజానాం కదనం విదధుః కదనప్రియాః ॥ ౧౩ ॥ పురగ్రామవ్రజోద్యానక్షేత్రారామాశ్రమాక
రాన్ । ఖేటఖర్వటఘోషాంశ్చ దదహుః పట్టణాని చ ॥ ౧౪ ॥ కేచిత్ఖనిత్రైర్బిభిదుస్సేతుప్రాకారగోపురాన్ । ఆ
జీవ్యాంశ్చిచ్ఛిదుర్వృక్షాన్కేచిత్పరశుపాణయః ॥ ప్రాదహన్ శరణాన్యన్యే ప్రజా ❀ జజ్వలురుల్ముకైః ॥ ౧౫ ॥ ఏ
వం విప్రకృతే లోకే దైత్యేన్ద్రానుచరైర్ముహుః । దివం దేవాః పరిత్యజ్య భువి చేరురలక్షితాః ॥ ౧౬ ॥ హిరణ్యకశి
పుర్భ్రాతుస్సమ్పరేతస్య దుఃఖితః । కృత్వా కటోదకాదీని భ్రాతృపుత్రానసాన్త్వయత్ ॥ ౧౭ ॥ శకునిం శమ్బ

శ్చ-ప్రజానాం-కదనం-చక్రుః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ కదనక్రియామేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ పురేతి ॥ తత్ర-పురం హట్టాదిమత్-గ్రామ స్తద్రహితః-వ్రజో గవాం వాసః -ఉద్యానం కృత్రిమం వనం- క్షేత్రం వ్రీహ్యాదేః -ఆరామః అకృత్రిమం వనం ఆశ్రమం ఋషీణాం స్థానం-ఆకరో రత్నానాం వాసః-ఖేటః కర్షకగ్రామః -ఖర్వటః గిరిద్రోణ్యాశ్రయో గ్రామః -ఘోషః ఆభీరాణాం వసః-పట్టణం రాజధానీ-ఏతాని-కేచి-ద్దదహుః అగ్నిప్రక్షేపేణ దగ్ధవన్తః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ కేచి-త్ఖనిత్రైః ఖననసాధనై - స్సేతూన్-ప్రాకారాన్ గోపురాంశ్చ-బిభిదుః - తత్ర సేతవో జలబన్ధనార్థనిర్మితా స్తటాకాదయః - కేచిచ్చ -పరశుః పాణౌ యేషాం తే-ఆజీవ్యానుపజీవ్యాన్ ఫలినశ్చూతాదివృక్షాన్-చిచ్ఛిదుః -అన్యేచ-శరణాని గృహాన్-ప్రాదహన్ ప్రదగ్ధవన్తః-కేచిచ్చోల్ముకైస్సాఙ్గారకాష్ఠైః ప్రజాః జ్వాలన్ జజ్వలుః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ ఏవం-దైత్యేన్ద్రస్య హిరణ్యకశిపో రనుచరై-ర్ముహుర్ముహు, ర్లోకే విప్రకృతే ఉపద్రుతే సతి - సర్వే , దేవాః - దివం - పరిత్యజ్య, అసురై , రలక్షితా , స్తత్ర తత్ర భువి ప్రదేశే , విచేరుర్జగ్ముః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తతో , దుఃఖితో , హిరణ్యకశిపు , స్సమ్పరేతస్య మృతస్య భ్రాతుః కటోదకాదీని, ప్రేతోద్దేశేన కరేణ హస్తేన దేయం సతిలాంజలం కటోదకం , తత్ప్రభృతీని , ప్రేతోద్దేశేన కర్తవ్యాని, కృత్వా, భ్రాతుర్హిరణ్యాక్షస్య పుత్రా - నసాన్త్వయత్ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ భ్రాతుః పుత్రాన్నిర్దిశతి ॥ శకునిమితి ॥ తథా , దేశకాలాభిజ్ఞో ఽసురేశ్వరః హిరణ్యకశిపు , స్తేషాం శకున్యాదీనాం, మాతరం , రుషద్భానుం - స్వమాతరం-దితిం చ, శ్లక్ష్ణయా సూనృతయా

౧౧ శ్లో ॥ ❀ పా ॥ మూలో యజ్ఞ

నిష్ఫలయోర్వా-గిరా-ఇదంవక్ష్యమాణ-మాహ ॥ ౧౮ ॥ ॥ తదేవాహ॥అమ్బామ్బేత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి॥అమ్బామ్బేతి హే వధ్వః-హే వధూః పుత్రాః-పితరం-చిరంజీవత్వేన-మర్హథ-శోచితుం-యోగ్యా న-శ్లాఘ్య-శూరాణాం-సదృశ-శ్లాఘ్యః ప్రశస్తః-ఈప్సితః ప్రశస్త త్వేనాభిమత ఇత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ ॥ భూతానామత్ర సహవాసః కథం, స్వభావః కేన వా వస్తుసిద్ధిరేవేత్యత్రాహ॥భూతానా మి॥ఇహ సంసారే భూతానాం-సంవాసః సహవాసః-ప్రపాయాం-ప్రపా పానీయశాలా-తస్యాం- యథా-పాన్థానాం సహవాసస్తథా-స్థిరం-తద్వ - దేహా భూతానామపీత్యర్థః-అస్థిరత్వే హేతుం వదన్ భూతాని విశినష్టి-స్వకర్మభిర్హేతుభిః, దైవేన తత్తజ్జీవకర్మానుగుణం ప్రవృత్తేనే శ్వరేణేత్యర్థః-ఏకత్ర, నీతానాం సంయోజితానాం-పున-రన్యత్ర-ఉన్నీతానాం వియోజితానామ్ ॥ ౨౧ ॥ ॥ నను-జీవతా మేవ సంయోగవియోగౌ ప్రపాదిషు దృష్టౌ - కథం పునరజీవతోఽస్య వరదస్య తత్ర తత్ర సంయోగవియోగావిత్యత్రాహ ॥ని త్య ఇతి ॥ దేహస్యాస్థిరత్వేఽప్యాత్మనః స్థిరత్వాత్ తత్తత్కర్మానుగుణ తత్తచ్ఛరీరత్యాగోపాదానాభ్యాం తైస్తైస్సంయోగవియో గావుపపన్నావితి భావః-తదేతదుపపాద్యతే-ఆత్మా, నిత్యః, తత్ర హేతుః - అవ్యయః వినాశాద్యసంస్పర్శరహితః-తత్కుతః-శు ద్ధః ప్రకృతిపరిణామానాశ్రయస్వరూపః-ప్రకృతిపరిణామో హి ప్రకృతిగతః॥తత్కుతః॥పరః దేహాద్విలక్షణః ॥తత్కుతః॥ సర్వవిత్ దేహేన్ద్రియమనః ప్రాణాదీనాం విత్ - అజడత్వేన దేహాద్విలక్షణ ఇతి భావః - కథమేకదేశస్థస్సర్వం వేత్తీ-త్యత్రా హ॥సర్వగః-స్వధర్మభూతజ్ఞానద్వారా కృత్స్నదేహాదివ్యాపకేతి భావః -స్వత ఏవం భూతోఽప్యసావాత్మా, మాయయా స్వస మ్బన్ధినిచిత్ర పుణ్యపాపాత్మకకర్మణా-గుణాన్ సత్త్వాదీన్-విసృజన్ కర్మానురూపం భుఞ్జన్నిత్యర్థః-ఆత్మనస్స్వస్య-కర్మ ఫలభోగార్థమిత శేషః- లిఙ్గం శరీరం-ధత్తే బిభర్తి - గుణాన్ భోక్తృకర్మానుగుణత్వాత్కర్మణస్స్వాత్మనః కర్తృత్వాద్గుణవి

రంధ్రాన్వితం భూతసంతాపనం స్యకన్। కాలనాథం మహానాథం పరిక్రమం మహోర్జితమ్॥ ౧౯॥ తస్మాత్ తరం రు
వచ్ఛ్వం దితించ జననీం గిరా । శ్లక్ష్ణయా దేశకాలజ్ఞ ఇదమాహ సురేశ్వరః ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ॥అమ్బా
మ్బ హే వధూః పుత్రాః పితరం మాఽర్హథ శోచితుమ్ । పరోక్షముఖే శ్లాఘ్యశ్శూరాణాం సహ ఈప్సితే ॥ ౨౦ ॥ భూ
తానామిహ సంవాసః ప్రపాయామివ సువ్రతే । దైవేనైకత్ర నీతానామున్నీతానాం స్వకర్మభిః ॥ ౨౧ ॥ నిత్య
ఆత్మాఽవ్యయశ్శుద్ధస్సర్వగస్సర్వవిత్పరః । ధత్తేఽసావాత్మనో లిఙ్గం మాయయా విసృజన్ గుణాన్ ॥ ౨౨ ॥ యథా
ఽమ్భసా ప్రచలతా తరవోఽపి చలా ఇవ । చక్షుషా భ్రామ్యమాణేన దృశ్యతే చలతీవ భూః ॥ ౨౩ ॥ ఏవం గుణైర్భ్రా

సర్గేఽపి కర్తృత్వముక్తం - గుణాన్విసృజన్నితి - ఉక్తవిధోఽప్యనాదిపుణ్యపాపాత్మకకర్మ ఫలభోగాయ తదనుగుణపరి ణామసత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మకలదేహం బిభర్తీత్యర్థః - తథాచ-తస్య తత్ర తత్ర కర్మాయత్తదేహసంబన్ధాత్తత్ప్రియ క్తావేకస్మిన్ సంయోగవియోగౌ సమ్భవత ఇతి భావః ॥ ౨౨ ॥ ॥ నను-చాయమాత్మా దేహాద్విలక్షణః - కింతు-స ఏవ-య తో దేవోఽహం మనుష్యోఽహమితి దేహాద్యభేదేన ప్రతీయతే-తత్రాహ॥ యథేతి ॥దేవోఽహమితి ప్రతీతిర్భ్రాన్తిరూ పా-నప్రమితిరూపేతి భావః॥ తదేవోపపాదయతి। యథేతి ॥యథా, ప్రచలతా, అమ్భసా ఉదకేనోపాధినా, తరవో వృక్షా అపి-చలా ఇవ కమ్పమానా ఇవ - దృశ్యన్తే, యథా చ - భ్రామ్యమాణేన, చక్షుషా-భూమిరపి-చలతీవ దృశ్యతే-యథా తరు భూమ్యాదిచలన ప్రతీతిర్భ్రాన్తిరూపేత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ ॥ ఏవం తథా- మోహదర్శి-గుణైః సత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మకైర్దే హేన్ద్రియాదిభిస్సహ-మనసి-భ్రామ్యమాణే వ్యాపృతవతి - యద్వా-గుణైశ్శబ్దాదిభిర్విషయైర్హేతుభిః- స్తదర్థమిత్యర్థః, మన సి భ్రామ్యమాణే దేహం పవయిత్వా స్వేతి సతి-పుమాన్ జీవః -స్వయం, అవికలోఽపి నిర్వికారోఽపి-దేహాభిన్నోఽపీత్యర్థః తత్సామ్యతాం దేహతుల్యతాం-యాతి-దేవోఽహం మనుష్యోఽహమితి దేహరూపేణాత్మానం ప్రత్యేతీత్యర్థః-తత్సామ్యం యాతీ త్యుక్త్వా తత్సామ్యతాం యాతీతి వదతోఽయమభిప్రాయః - దేవోఽహం మనుష్యోఽహమితి దేహాకారేణ మాత్మానం మన్య మానస్యాపి కదాచిత్తద్వ్యతిరేకప్రతిపత్తిరస్త్యేవేతి॥ తదేవ విశదయతి ॥అలిఙ్గో లిఙ్గవానివ ॥లిఙ్గాచ్ఛరీరాదన్యః-అలిఙ్గ ఆ త్మా-లిఙ్గవానివా-త్మానం- ప్రత్యేతి-మమేదం శరీరమిత్యేవం రూపేణ లిఙ్గప్రతిసమ్బన్ధీవాత్మానం ప్రత్యేతీత్యర్థః-మమేదం శరీ రమితి శరీరాద్వ్యతిరిక్తత్వేనాత్మనః ప్రతీతావపి దేహాత్మభ్రాన్తిమతాం తత్ప్రతీతేరస్ఫుటత్వద్యోతనాయ లిఙ్గవానివేతీవశ బ్దః ప్రయుక్తః ॥ అయం భావః ॥ యద్యాత్మనో దేహాకారత్వేన ప్రతీతిః ప్రమితిరూపా స్యాత్, తర్హి తద్భిన్నత్వేన ప్రతీతిర్భ్రా న్తిరూపా స్యాత్- తచ్చాయుక్తం - శరీరప్రతిభాసదశాయాం తదప్రతీతిదశాయాం చ సుషుప్త్యాదావహమర్థస్యాత్మనోఽవ

వృత్తత్వేన ప్రతీయమానత్వాదితి ॥ ౨౪ ॥ ఏవం దేహాదివిలక్షణస్య నిత్యస్యాత్మనః కర్మపరిపాకానుగుణసత్త్వాదిగుణ
విశేషమయరూపదేహసమ్బన్ధస్తదనుధ్యాననిమిత్తస్తదభిన్నత్వప్రత్యయశ్చ భ్రమరూప ఇత్యుక్తమ్॥ అథ యథా దేహసమ్బన్ధ
స్తదనుధ్యాననిమిత్తతదభేదభ్రమశ్చ యథా కర్మమూలకః ఏవం సుఖదుఃఖాదికమపి సర్వం కర్మమూలకమేవేత్యాహ ॥ ఏష ఇ
తి అలిఙ్గే లిఙ్గాదన్యస్మిన్, శరీరాద్భిన్నే ఆత్మని లిఙ్గభావనా దేహత్వేనానుధ్యానం దేవోఽహమిత్యాదిదేహాభేదప్రతీతి
రిత్యేష ఆత్మనో విపర్యయః అన్యథాప్రతీతిః - కర్మసంసృతిః కర్మకృతసంసారః - ఏవం ప్రియాప్రియైరిష్టానిష్టవస్తుభిర్యో
గో వియోగశ్చ సుఖదుఃఖే ఇత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ సమ్భవః ఉత్పత్తిః - వినాశో మరణం - నానావిధః శోకః అవివేకః చిదచిదీశ్వ
రయాథాత్మ్యావివేచనం - చిన్తా - విషయానుధ్యానం వివేకస్య - స్మృతిః క్వచిదాప్తోపదేశాదినా జాతస్యాపి వివేకస్యాననుస
న్ధానం చేత్యేష సర్వోఽపి కర్మసంసృతిరేవ కర్మకృతసంసారరూప ఏవ స్మృతః ॥ ౨౬ ॥ అత్ర శోకనిమిత్తమస్తి
నాపి యః శోకః స స్వస్యార్థ ఏవేత్యస్మిన్నర్థే, ఇతిహాసమప్యుదాహరన్తీత్యవిదః ॥ ఇతిహాసం విశినష్టి ॥ పురాతనం - నత్వాధుని
కకపోలపరికల్పితం - యమస్య ప్రేతబన్ధూనాం చ సంవాదరూపం తమితిహాసం నిబోధత మత్తః శృణుత ॥ ౨౭ ॥ ఇతి
హాసమేవాహ ॥ ఉశీనరేష్వితి ॥ ఉశీనరేషు దేశేషు - సుయజ్ఞ ఇతి ప్రసిద్ధః కశ్చిద్రాజా బభూవ - స చ సపత్నైః శత్రుభిర్యుద్ధే
హతః - తం నిహతం జ్ఞాతయః స్వపిణ్డా ఉపాసత పరివృత్యోపవివిశుః ॥ ౨౮ ॥ కథంభూతం - విశీర్ణం రత్నమయం కవచం
యస్య - విభ్రష్టాన్యాభరణాని స్రక్చ యస్మాత్ శరైర్నిశితైర్భిన్నం హృదయం యస్య - అసృజా రుధిరేణ - ఆవిలం వ్యా

వ్యమానే మనస్యవికలః పుమాన్। యాతి తత్సామ్యతాం భద్రే హ్యలిఙ్గో లిఙ్గవానివ ॥ ౨౪ ॥ ఏష ఆత్మవిపర్యా
సో హ్యలిఙ్గే లిఙ్గభావనా। ఏష ప్రియాప్రియైర్యోగో వియోగః కర్మసంసృతిః ॥ ౨౫ ॥ సమ్భవశ్చ వినాశశ్చ శోక
శ్చ వివిధః స్మృతః। అవివేకశ్చ చిన్తా చ వివేకాస్మృతిరేవ చ ॥ ౨౬ ॥ అత్రాప్యుదాహరన్తీమమితిహాసం పురా
తనమ్। యమస్య ప్రేతబన్ధూనాం సంవాదం తం నిబోధత ॥ ౨౭ ॥ ఉశీనరేష్వభూద్రాజా సుయజ్ఞ ఇతి విశ్రుతః। స
పత్నైర్నిహతో యుద్ధే జ్ఞాతయస్తముపాసత ॥ ౨౮ ॥ విశీర్ణరత్నకవచం విభ్రష్టాభరణస్రజమ్। శరనిర్భిన్న
హృదయం శయానమసృగావిలమ్ ॥ ౨౯ ॥ ప్రకీర్ణకేశం ధ్వస్తాక్షం రభసా దష్టదచ్ఛదమ్। రజఃకుణ్ఠముఖామ్భోజం
ఛిన్నాయుధభుజం మృధే ॥ ౩౦ ॥ ఉశీనరేన్ద్రం విధినా తథా కృతం పతిం మహిష్యః ప్రసమీక్ష్య దుఃఖితాః। హతా
స్మ నాథేతి కరైరురో భృశం ఘ్నన్త్యో ముహుస్తత్పదయోరుపాపతన్ ॥ ౩౧ ॥ రుదత్య ఉచ్చైర్దయితాఙ్ఘ్రి
పఙ్కజం సిఞ్చన్త్య అస్రైః కుచకుఙ్కుమారుణైః। విస్రస్తకేశాభరణాః శుచం నృణాం సృజన్త్య ఆక్రన్దన
యా విలేపిరే ॥ ౩౨ ॥ అహో విధాత్రాకరుణేన నః ప్రభో భవాన్ప్రణీతో దృగగోచరాం దశామ్। ఉశీనరాణా
మసి వృత్తిదః పురా కృతోఽధునా యేన శుచాం వివర్ధనః ॥ ౩౩ ॥ త్వయా కృతజ్ఞేన వయం మహీపతే కథం వినా స్యా
మ సుహృత్తమేన తే। తత్రానుయానం తవ వీర పాదయోః శుశ్రూషతీనాం దిశ యత్ర యాస్యసి ॥ ౩౪ ॥ ఏవం వి

లమ్ ॥ ౨౯ ॥ ప్రకీర్ణాః కేశా యస్య - ధ్వస్తే నిశ్చలే అక్షిణీ యస్య - సంరమ్భేణ క్రోధేన - దష్టో దచ్ఛదో దన్తచ్ఛదః ఓష్ఠో - యేన - రజ
సా కుణ్ఠం ఆవృతం ముఖామ్భోజం యస్య మృధే యుద్ధే ఛిన్నమాయుధం భుజశ్చ యస్య ॥ ౩౦ ॥ విధినా దైవేన ఏవం కృత
ముక్తదశాం ప్రాపితమ్ - ఉశీనరేన్ద్రం పతిం భర్తారం ప్రసమీక్ష్య - పత్న్యః - అతీవ దుఃఖితాః - హే నాథ వయం హతా
స్మ ఇతి వదన్త్యః - కరైః పాణిభిః భృశం నితరాం ఉరో ముహుర్ముహుర్ఘ్నన్త్యః - తస్య భర్తుః పదయోః చరణయోః ఉ
పాపతన్ సమీపే సమన్తాదపతన్ ॥ ౩౧ ॥ తత ఉచ్చైస్స్వరేణ రుదన్త్యః - కుచకుఙ్కుమేనారుణైః - కుచయోః వి
ద్యమానత్వాత్ తతః ప్రస్రవద్భిరితి భావః - అస్రైః శోకజలబిన్దుభిః దయితస్య పత్యుః అఙ్ఘ్రిపఙ్కజం సిఞ్చన్త్యః, విభ్రష్టాః కేశా ఆభ
రణాని చ యాసాం - తాః నృణామపి శుచం - సృజన్త్య ఉత్పాదయన్త్యః ఆక్రన్దనయా రోదనేన సహ విలేపిరే వి
లాపం చక్రుః ॥ ౩౨ ॥ విలాపమేవాహ ॥ అహో ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ నః అస్మాకం - ప్రభో హే భర్తః - అకరుణేన నిష్కృపేణ -
విధాత్రా బ్రహ్మణా - దృగగోచరాం దశాం - భవాన్ నీతః గమితః, నః దృశామగోచరాం దశాం ప్రణీత ఇతి వాన్వయః -
యేన విధాత్రా - పురా ఉశీనరాణాం ఉశీనరదేశోద్భవానాం, జనానాం, వృత్తిదః జీవనదః, కృతో భవాన్ - అధునా, తేనైవ
విధాత్రా, శుచాం, వివర్ధనః, కృతోఽసి ॥ ౩౩ ॥ హే మహీపతే, సుహృత్తమేన, కృతజ్ఞేన చ త్వయా, వినా, తే తవ సమ్బన్ధి
న్యో, వయం, కథం స్యామ కథం జీవేమేత్యర్థః - అతస్త్వం, యత్ర, యాస్యసి - తత్రైవ - హే వీర, తవ, పాదయోః, శుశ్రూషతీ
నాం సేవాం కర్తుమిచ్ఛన్తీనామస్మాకమనుయానం సహాగమనం, దిశ దేహి ॥ ౩౪ ॥ ఏవం మృతం పతిం పరిగృహ్యావి
ముఞ్చన్తీనాం, నిర్హారం దాహార్థం నయనమనిచ్ఛతీనాం సతీనాం - అర్కః సూర్యోఽస్తం అస్తాచలం ప్రతి సంన్యవర్తత సన్ని

క్రుష్టో బభూవ ॥ ౩౫ ॥ ప్రేతస్య మృతస్య, బన్ధూనాం - పరిదేవితం రోదనం - మాశ్రుత్య శ్రుత్వా - భగవా-న్యమః - స్వయమేవ - బాలకో - భూత్వా, తత్రాక్రన్దనస్థానే - సముపాగతః - తా, న్యాహ ॥ ౩౬ ॥ ఇదవాహ ॥ అహో ఇతి ॥ అహో ఇత్యాశ్చర్యే, కింతత్ - యద్వయసా - వృద్ధాః, అధికానామపి, లోకవిధిం జన్మమరణాదిలోకపరిపాకం - పశ్యతామ, ప్యమీషాం, ప్రేతబన్ధూనాం - విమోహః, ఇత్యేతత్ - విమోహమేవాహ ॥ యత్ర భువి - సమ్భవః ఉత్పత్తిః, తత్రైవ గతం - పునస్తత్రైవ లీనం - మనుష్యం ప్రతి, స్వయం - సధర్మాణః మృతేన తుల్యం జన్మమరణాదిభాజోఽపి - ముధా - శోచన్తి ॥ ౩౭ ॥ న్యూనవయస్కా అపి - వయమేవా - హో - ధన్యాః శ్రేష్ఠాః, కుతః - యతః - పితృభ్యాం మాతాపితృభ్యాం, త్యక్తా అపి - వయం, న విచిన్తయామః చిన్తాం న కుర్మః - అబలా దుర్బలా అపి - బాలా అపి వా, వృకాదిభి, ర్న భక్ష్యమాణా - వయం, తత్ర హేతుః - యో హి, గర్భే, రక్షతి - జన్మనః పశ్చాదపి - స ఏవ హీశ్వరో - రక్షితా రక్షిష్యతి ॥ ౩౮ ॥ కోఽసౌ రక్షితా - తత్రాహ ॥ య ఇతి ॥ య ఈశ్వర, స్స్వేచ్ఛయైవ - న తు కర్మణా, ఇదం - కృత్స్నం, జగత్ - సృజతి - తర్హి - సోఽప్యస్మదాదివత్కిం జన్మమరణాదిభాక్ - నేత్యాహ ॥ అవ్యయః అపక్షయాదివికారరహితః - కర్మాయత్తప్రాకృతదేహరహిత ఇత్యర్థః, యశ్చ, స్వేన సృష్టం, జగ, ద్రక్షతి - యశ్చ, స్వేన రక్షితం - పున - రవలుమ్పతే సంహరతి, తర్హ్యేవంవిధ ఈశ్వరః కర్మవశ్య ఇవేత్థం కిమర్థం కరోతీ, త్యత్రాహ, హే అబలాః తస్యైవం జగదుత్పత్త్యాదికర్తుః, ఈశితురీశ్వరస్య, అన్తరాత్మతయావస్థితస్య, చరాచరాత్మక - మిదం జగ - త్క్రీడనం క్రీడాపరికరం - జగదుత్పత్త్యాదేస్తస్య క్రీడారూప ఇతి భావః ॥ అత ఏవ - నిగ్రహసఙ్గ్రహయోర్నిగ్రహానుగ్రహయోః, ప్రభుస్సమర్థః ॥ ౩౯ ॥ ప్రభుత్వమేవాన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం దర్శయతి ॥ పథీతి ॥ యథా - పథి - చ్యుతం పరిత్యక్తమపి - దిష్టేన దైవేనేశ్వ

పతీనాం వై పరిగృహ్య మృతం పతిమ్ । అనిచ్ఛతీనాం నిర్హారమర్కోఽస్తం సంన్యవర్తత ॥ ౩౫ ॥ తత్ర హ ప్రేతబ
న్ధూనామాశ్రుత్య పరిదేవనమ్ । ఆహ తాన్బాలకో భూత్వా యమస్స్వయముపాగతః ॥ ౩౬ ॥ యమ ఉవాచ ॥ అ
హో అమీషాం వయసాఽధికానాం విపశ్యతాం లోకగతిం విమోహః । యత్రోద్భవస్తత్ర గతం మనుష్యం స్వ
యం సధర్మా అపి శోచన్త్యపార్థమ్ ॥ ౩౭ ॥ అహో వయం ధన్యతమా యదత్ర త్యక్తాః పితృభ్యాం న విచిన్తయా
మః । అభక్ష్యమాణా అబలా వృకాదిభిస్స రక్షితా రక్షతి యో హి గర్భే ॥ ౩౮ ॥ య ఇచ్ఛయేశస్సృజతీదమవ్యయో
య ఏవ రక్షత్యవలుమ్పతే చ యః । తస్యాబలాః క్రీడనమాహురీశితుశ్చరాచరం నిగ్రహసంగ్రహే ప్రభుః ॥ ౩౯ ॥
పథిచ్యుతం తిష్ఠతి దిష్టరక్షితం గృహే స్థితం తద్విహతం వినశ్యతి । జీవత్యనాథోఽపి తదీక్షితో వనే గృహేఽపి గుప్తో
ఽస్య హతో న జీవతి ॥ ౪౦ ॥ భూతాని తైస్తైర్నిజయోనికర్మభిర్భవన్తి కాలే న భవన్తి సర్వశః । న తత్ర హాత్మా ప్రకృ
తావపి స్థితస్తస్యా గుణైరన్యతమో నిబధ్యతే ॥ ౪౧ ॥ ఇదం శరీరం పురుషస్య మోహజం యథా పృథగ్భౌతికమీయ

రేణ - రక్షితమనుగృహీతం స - తిష్ఠతి పునర్లబ్ధం భవతీత్యర్థః - గృహే, స్థితమపి - తేన దిష్టేన - విహతం స - ద్వినశ్యతి, ఏవ - మరణ్యే, అనాథః రక్షకాన్తరరహితోఽపి - తేన దిష్టేన, ఈక్షితః జీవతి - తత్సజాతీయేన జీవతి - గృహే - గుప్తోఽపి, అస్య హతః అనేనోపేక్షితః - న జీవతి - కింతు వినశ్యతి ॥ ౪౦ ॥ కింతర్హ్యయమీశ్వరో విషమః - నేత్యాహ ॥ భూతానీతి ॥ సర్వాణి - భూతాని దేవమనుష్యాదీని, తైస్తై - ర్నిజయోనికర్మభిః స్వస్వజాతిప్రాప్తినిమిత్తకర్మభిః, కాలే నిజయోనికర్మపరిపాకకాలే - భవన్తి, పున, స్తత్కర్మక్షయే - న భవన్తి, దేవమనుష్యాదిభూతానాం భావాభావౌ తత్తత్కర్మానుగుణప్రవృత్తేశ్వరాయత్తావితి న తస్య వైషమ్యమితి భావః, నను మాస్తు వైషమ్యం తస్య అపి త్వన్తరాత్మతయావస్థితస్స్వనర్థరూపసంసారం స్వయమేవాపాదయన్ కిమయమజ్ఞః నేత్యాహ ॥ నేతి ॥ తత్ర ప్రకృతౌ దేవాదిశరీరే, జీవాన్తరాత్మతయా, స్థితోఽప్యాత్మా పరమాత్మా, న బధ్యతే న సంసరతీత్యర్థః, హేతి విస్మయే దేహస్థితస్యాప్యేకస్య న బన్ధః, అన్యతరస్య తు బన్ధ, ఇతి విస్మయః, ఇతరస్య బన్ధమేవాహ - తస్యాః ప్రకృతేః - గుణైః దేవోఽహం స్థూలోఽహమిత్యాదిరూపప్రతీతివిషయైర్దేహగతదేవత్వాదిభిః, దేహాత్మభ్రమాదినేత్యర్థః, అన్యతమః దేహస్థయోర్ద్వయోరన్యతమో జీవః - నిబధ్యతే నిబద్ధో భవతి, సంసరతీత్యర్థః, యద్వా, గుణైశ్శబ్దాదిభిర్విషయైర్హేతుభిః - తద్భోగేన హేతునా - నిబధ్యత ఇత్యర్థః, తద్భోగ ఏవ హి తస్య సంసృతౌ కారణమితి భావః ॥ తథా చ శ్రుతిః ,, తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీతి ,, ఇతి ॥ ౪౧ ॥ ఏవం సర్వభూతానాముత్పత్తిలయాదేస్తత్తత్కర్మానుగుణప్రవృత్తేశ్వరాయత్తత్వాన్న శోకః కార్య ఇత్యభిధాయ, దానీం దేహస్య వినాశిస్వభావత్వాదాత్మనస్తు తద్విపరీతరూపత్వాదుభావపి న శోకవిషయావితి వక్తుం తావద్దేహాత్మనోః పరస్పరవైలక్షణ్యమాహ ॥ ఇదమితి ద్వాభ్యాం ॥ ఇదం పరిదృశ్యమానం - రాజాదిశరీరం, పురుషస్య జీవస్య, మోహజం అవిద్యాసఞ్చితకర్మకృతం, పురుషస్య మోహజమిదం శరీరమితి వ్యతిరేకనిర్దేశేన దేహాత్మనోః పరస్పరభేదో దర్శితః, తత్ర దేహస్యానాత్మత్వం దృష్టాన్తే

నాహ॥ యథేతి ॥ యథా - గృహం - గృహిణః - పృథక్ భిన్నం, తథా - భౌతికం భూతసఙ్ఘాతపరిణామరూపమిదం శరీరమపి పృథక్ శరీరిణో భిన్నమేవ - ఈయతే అవగమ్యత ఇత్యర్థః - యథా గృహస్య గృహిస్వరూపత్వమత్యన్తాసమ్భావితం - తద్వద్దేహస్య దేహిస్వరూపత్వమితి దృష్టాన్తాభిప్రాయః, ఏవం - గృహదృష్టాన్తేన జీవాద్దేహస్య భేద ఉక్తః తేనైవ దృష్టాన్తేన దేహస్య వినాశిస్వభావత్వం చాహ॥ తథేతి॥ యథా - మృత్తృణకాష్ఠాదివికారాత్మకం గృహం కాలేన వినశ్యతి, తథా, ఔదకైః, పార్థివైః, తైజసైశ్చ - ఇదం వాయువియదాకాశీయయోరప్యుపలక్షణం - ఉదకాదీనామంశైః - కాలేన తత్తద్దేవాదిజాతిప్రాప్తినిమిత్తకర్మపరిపాకకాలేనేత్యర్థః, జాతో - జనో దేహః, జన్మనః పశ్చాదపి వికృతః బాల్యయౌవనస్థావిరత్వాదిభిరవస్థాభిర్వికారం ప్రాప్తః, పునస్తారమ్భకకర్మవినాశకాలే వినశ్యతి ॥ ౪౨ ॥ అథాత్మనో దేహాద్భేదం సదృష్టాన్తమాహ॥ యథేతి ॥ యథా, అనలోఽగ్నిః, దారుషు, స్థితో - భిన్న ఈయతే దారుగతహ్రస్వత్వదీర్ఘత్వకుటిలత్వాదిధర్మరహితస్తేభ్యో భిన్న ఏవ దృశ్యతే, యథా చ, దేహగతోఽప్యనిలస్తతః పృథగేవ దృశ్యతే - యథా చ - నభః, సర్వగతం సర్వత్రవ్యాప్తమపి - న సజ్జతే సర్వగతధర్మైర్న సంబధ్నాతి, తథా, సర్వగుణాశ్రయః సత్త్వాదిసర్వగుణపరిణామరూపదేహేన్ద్రియాద్యాశ్రయోఽపి పుమాన్ జీవః, పరః గుణేభ్యః పరః - దేహాద్భిన్న ఇత్యర్థః, దేహగతజన్మజరామరణాదిభిరవికృతస్తస్మాద్విలక్షణత్వేనావతిష్ఠత ఇత్యర్థః, అవిభాగేనావస్థితస్యాపి తద్గతధర్మాస్పర్శే ఆద్యం నిదర్శనం - విజాతీయస్యాపి సహావస్థానే ద్వితీయం, తృతీయం తు - తదవస్థానేఽపి పునస్తద్గతధర్మాస్పర్శే, ఇతి భేదః ॥ ౪౩ ॥ ఏవం దేహాత్మనోః పరస్పరవిలక్షణస్వరూపయోరభిహితయోరప్యతీవ దేహాత్మభ్రాన్త్యాఽనుశోచతాం శోకమపనేతుం కశ్శోకవిషయ ఇత్యాక్షిప్య ప్రతిక్షిపతి॥ సుయజ్ఞ ఇతి ॥ హే మూఢాః - భవత్పక్షే - యం, అనుశోచథ - సోఽయం, సుయజ్ఞః, శేతే, యుష్మాభిః శోచ్యస్సుయజ్ఞః, శేతే వివృత ఏవ కిమర్థం శోక ఇతి భావః, నను స్వపక్షే శయాన ఏవ హి సుయజ్ఞ ఇతి శఙ్కార్థః, తత్ప్రతిక్షిపతి॥ యః శ్రోతేతి ॥ యః, శ్రోతా భవ

తే గృహమ్। తథౌదకైః పార్థివైస్తైజసైర్జనః కాలేన జాతో వికృతో వినశ్యతి॥ ౪౨॥ యథాఽనలో దారుషు భిన్న ఈయతే యథాఽనిలో దేహగతః పృథక్ స్థితః। యథా నభస్సర్వగతం న సజ్జతే తథా పుమాన్ సర్వగుణాశ్రయః పరః॥ ౪౩ ॥ సుయజ్ఞో నన్వయం శేతే మూఢా యమనుశోచథ। యః శ్రోతా యోఽనువక్తేహ స న దృశ్యేత కర్హిచిత్॥ ౪౪ ॥ న శ్రోతా నానువక్తాఽయం ముఖ్యోఽప్యత్ర మహానసుః। యస్త్విహేన్ద్రియవానాత్మా స చాన్యః ప్రాణదేహయోః॥ ౪౫॥ భూతేన్ద్రియమనోలిఙ్గాన్ దేహానుచ్చావచాన్విభుః। భజత్యుత్సృజతి హ్యన్యస్తచ్చాపి స్వేన తేజసా॥ ౪౬ ॥ తావల్లిఙ్గాన్వితో హ్యాత్మా యావత్కర్మనిబన్ధనమ్। తతో విపర్యయః క్లేశో మాయాయోగోఽనువర్తతే॥ ౪౭ ॥ వితథాభినివేశోఽయం యద్గుణేష్వర్థదృగ్వచః। యథా మనోరథస్స్వప్నస్సర్వమైన్ద్రియకం

ద్విలాపశ్రవణక్షమః, యశ్చ, అనువక్తా ప్రతివచనక్షమశ్చ, స - ఇహ, కర్హిచిదపి చిరం సుసూక్ష్మం నిరీక్ష్యమాణోఽపి న దృశ్యతే - శయానో దేహ ఏవ సుయజ్ఞశ్చేద్భవద్విలపితం కిమితి న శృణోతి న ప్రతివక్తీత్యర్థః ॥ ౪౪ ॥ ముఖ్యప్రాణోఽపి శ్రవణప్రతివచనక్షమో న స్యాత్, కింపునర్దేహో న క్షమ ఇతీత్యాహ ॥ న శ్రోతేతి ॥ ముఖ్యోఽప్యసుః ప్రాణో వా - న శ్రోతా న భవద్విలపితస్య శ్రోతా, నాప్యనువక్తా, కింపునర్దేహ ఇత్యర్థః, నను శ్రోతారం ప్రతివక్తారం ప్రత్యేవానుశోచామ ఇత్యత్రాహ ॥ యస్త్వితి ॥ యస్త్విన్ద్రియవాన్ శ్రవణప్రతివచనాదిసాధనశ్రోత్రవాగాదీన్ద్రియయుక్తః - స ఆత్మా, ఇహ శరీరే, ప్రాణదేహాభ్యాం, అన్య ఏవ, ఆసీత్ - స తు తత్ - తేభ్యో దేహేభ్యోఽన్య ఏవ సన్ - స్వేన - తేజసా జ్ఞానేన - ఉపలక్షితః, భూతైః పృథివ్యాదిభిః - ఇన్ద్రియైర్జ్ఞానకర్మేన్ద్రియైః - మనసా చ లిఙ్గ్యన్తే లక్ష్యన్త ఇతి తథా - తాన్ - ఉచ్చావచాన్ ఉత్కృష్టాపకృష్టాన్ - దేహాన్ భజతి బిభర్తి - ఉత్సృజతి త్యజతి చ - అపి హీత్యనుభవం ప్రమాణయతి - ఇన్ద్రియవానాత్మా దేహత్యాగతదుపాదానశీలశ్చ యాసమిమం దేహం త్యక్త్వా గత ఇతి సోఽపీదానీం న శోచ్య ఇతి భావః ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ నన్వస్మాకముపభోగ్యమిమం దేహమన్తరేణాపి హేతుం త్యక్త్వా గత ఇత్యనుశోచామస్తత్రాహ ॥ తావదితి ॥ యావన్నిబన్ధనం దేహసమ్బన్ధకారణం - కర్మ పుణ్యాపుణ్యాత్మకం కర్మ - వర్తతే - తావ, ల్లిఙ్గాన్వితో - దేహాన్వితో - భవత్యాత్మా, తత ఏవ దేహాన్వయాదేవ హేతోః - విపర్యయః దేహాత్మభ్రాన్తి - స్తతః క్లేశ - ఇత్యేవంరూపో మాయాయోగః ప్రకృతిసమ్బన్ధరూపసంసృతి - రనువర్తతే॥ అయం భావః ॥ సతి దేహసమ్బన్ధనిమిత్తే కర్మణి దేహాన్వయః - తస్మింశ్చ సతి మమాయం పుత్రః అహమస్య భార్యేత్యాద్యాత్మకో దేహాత్మభ్రమః - తస్మింశ్చ సతి క్లేశః - తత్ర నిదానస్య కర్మణ ఏవ నివృత్తత్వాత్తస్యాత్మనః పునశ్శయానదేహసమ్బన్ధస్యైవాభావాన్నైతు కోఽప్యర్థశ్శోకః - దేహసమ్బన్ధావహకర్మనివృత్తిరేవ చ దేహాత్యాగే హేతురితి ॥ ౪౭ ॥ దేహస్యోపభోగ్యత్వం ప్రతిక్షిపతి ॥ వితథేతి ॥ అయమభినివేశోఽభిమానో - వితథో

స్వార్థః - దేహాదేరపురుషార్థరూపత్వాదితి భావః - కో౽సావభివేశః ఉచ్యతే - గుణేషు సత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మకేషు దేహాదిషు - తదుపభోగ్యేషు కర్మాదిషు చ - అర్థదృగ్వాచి ప్రయోజనత్వదర్శనవచనే ఇత్యర్థః, దేహాదిరూపభోగ్యత్వజ్ఞానం తస్య వ్యవహారశ్చేత్యభిమానోఽస్య నశ్యతి - వైతథ్యమేవ దృష్టాన్తముఖేనోపపాదయతి యథేతి ॥ యథా - మనోరథః మనోరథరూపః - స్వప్నశ్చ స్వప్నద్రష్టృకర్తృకః యథా మనోవృత్తిరూపసంకల్పవిశేషాత్మకస్వప్నానుగుణతయా స్వరసృష్టపదార్థః - మృషా అనిత్యః స్వప్నకాలమాత్రావస్థాయీ, తథా - సర్వ ఐన్ద్రియకం చాపి ఇన్ద్రియవిషయం శబ్దాదికమపి, మృషా అనిత్యః - అనిత్యత్వాదపురుషార్థః, స్వప్నద్రష్టృకాలభావ్యతత్కాలమాత్రావస్థాయిపదార్థసృష్టినిమిత్తకర్మానుగుణపరమేశ్వరసృష్టం స్వాప్నం పదార్థం ప్రతిబుద్ధజాగ్రదవస్థాభావ్యసమైన్ద్రియగమ్యభోక్తృదృష్టసమానకాలికపదార్థం ప్రత్యుపభోగ్యత్వాద్యభిమానోఽపార్థః - అనిత్యత్వాదపురుషార్థరూపత్వాదితి భావః, మృషాశబ్దస్యానిత్యత్వవాచిత్వం "మృషానిత్యమనిత్యం చ" ఇత్యనన్తరగ్రన్థాదవగమ్యతే, "అవాశీ పరమార్థశ్చ ప్రోక్తశ్చైవ ..." ఇతి పరాశరవచనాచ్చ పరమార్థానాత్యాదిశబ్దానామనాశిపరత్వమవగమ్యతే ❋ ॥౪౮॥ ❋ ఏవం దేహాత్మనోరుభయోరప్యశోకవిషయత్వముక్తం సహేతుకముపసంహరతి ॥ అథేతి ॥ అథ - హే అబలాః - నిత్యమాత్మానమనిత్యం దేహం ప్రత్యపి - తద్విదః దేహాత్మయాథాత్మ్యవిదో న శోచన్తి కుతః - ఇతరేభ్యో హేత్వన్తరః - యస్మాత్ - స్వభావః వస్తునః స్వాభావికో ధర్మః - శోచతామపి శోచద్భిరప్యన్యథాకర్తుం - న శక్యతే నహ్యాత్మనః స్వాభావికం నిత్యత్వమపనీయానిత్యత్వం కేనచిద్వాప్యుపాయేనాపాదయితుం శక్యం - న వా దేహస్యానిత్యత్వమపనుద్య నిత్యత్వం - నహ్యపహ్నరాత్మోపాయేన నైత్యమాపాదయితుం శక్యమితి భావః ❋ ॥౪౯॥ ❋ యదుక్తం "స్వయం సధన్యా అపశోచన్తి" ఇతి, తత్ర దృష్టాన్తతయేతిహాసం ప్రస్తౌతి ॥ లుబ్ధక ఇతి ॥ కశ్చిల్లుబ్ధకో వ్యాధః పక్షిణామన్తకః మృ

మృషా ॥ ౪౮ ॥ అథ నిత్యమనిత్యం వా నానుశోచన్తి తద్విదః। నాన్యథా శక్యతే కర్తుం స్వభావః శోచతామపి॥
లుబ్ధకో విపినే కశ్చిత్పక్షిణాం నిర్మితోఽన్తకః। వితత్య జాలం విదధే తత్ర తత్ర ప్రలోభనమ్॥౫౦॥ కులిఙ్గమిథునం త
త్ర విచరత్సమదృశ్యత। తయోః కులిఙ్గీ సహసా లుబ్ధకేన ప్రలోభితా॥౫౧॥ సాఽసజ్జత సిచస్తన్త్ర్యాం మహిషీం కాల
యన్త్రితామ్। కులిఙ్గస్తాం తథాఽఽపన్నాం నిరీక్ష్య భృశదుఃఖితః। స్నేహాదకల్పః కృపణః కృపణాం పర్యదేవ
యత్॥౫౨॥ అహో అకరుణో దేవః స్త్రియాకరుణయా విభుః। కృపణం మాఽనుశోచన్త్యా దీనయా కిం కరిష్యతి॥
కామం నయతు మాం దేవః కిమర్ధేనాత్మనో హి మే। దీనేన జీవతా దుఃఖమనేన విధురాయుషా॥౫౪॥ కథం త్వజాతప
క్షాంస్తాన్మాతృహీనాన్ బిభర్మ్యహమ్। మన్దభాగ్యాః ప్రతీక్షన్తే నీడే మే మాతరం ప్రజాః॥౫౫॥ ఏవం కులిఙ్గం విలప
న్తమారాత్ప్రియావియోగాతురమశ్రుకణ్ఠమ్। స ఏవ తం శాకునికః శరేణ వివ్యాధ కాలప్రహితో విలీనః॥౫౬॥ ఏవం

త్యః - నిర్మితః - ఈశ్వరేణ మృత్యుత్వేన నిర్మితః అత ఏవ - స - తత్ర తత్ర - జాలం - వితత్య - పక్షిణాం - ప్రలోభనం వఞ్చనం - విదధే కృతవాన్ ❋ ॥౫౦॥ ❋ ఏవం లుబ్ధకే ప్రలోభయతి సతి - తత్ర సమీపే - కులిఙ్గయోః పక్షిణోః, మిథునం ద్వన్ద్వం, సంచరత్ సత్ - లుబ్ధకేనాదృశ్యత - తయోః స్త్రీపుంసయోర్మధ్యే - కులిఙ్గీ స్త్రీ సహసా వఞ్చనోపాయేన లుబ్ధకేన - ప్రలోభితా - బభూవ ❋ ॥౫౧॥ ❋ సా ప్రలోభితా కులిఙ్గీ, సిచస్తన్త్ర్యాం జాలసూత్రే - అసజ్జత లగ్నా౽భూత్ - అథ తత - స్తాం - తథాపన్నాం ఆపదం ప్రాప్తాం, కివాం - కర్మానుగుణేన కాలేన యన్త్రితాం - సిచస్తన్త్ర్యామాసక్తాం, మహిషీం భార్యాం కులిఙ్గీం - నిరీక్ష్య, కులిఙ్గః పుమాన్, స్నేహా - దతీవ దుఃఖితః - అకల్పః విమోచనే౽దక్షః - అత ఏవ - కేవలం - స్వయముపాయ - తురః దీనస్సన్ పర్యదేవయత్ పరితప్తో బభూవ ❋ ॥౫౨॥ ❋ తదేవాహ ॥ అహో ఇతి ॥ అహో దేవో, ఽకరుణః - నిర్ఘృణః - అకరుణత్వమేవావిష్కరోతి ॥ స్త్రియా అకరుణమేతిచ్ఛేదః - అకరుణయా సర్వతోఽనుకమ్పయా - స్త్రియా మమ భార్యయా - నితరాం - కృపణం దీనం - మాం ప్రత్య - నుశోచన్త్యా - దీనయా - కులిఙ్గ్యా - విభుర్దేవః - కిం కరిష్యతి - నకిమపి తస్య ప్రయోజనం, కింతు, మయ్యకారుణ్యే న మాం వియోజ్య స్త్రియం నీతవానితి భావః ❋ ॥౫౩॥ ❋ యతో - మయ్య - కరుణో - దేవ - స్తతో మామపి - కామం యథేష్టం - నయతు - ఆత్మనోఽర్ధేన - మమ - కిం ప్రయోజనం - ఏతస్మిన్నర్ధే ఽర్ధభార్యాఖ్యం నష్టమవశిష్టేనార్ధేన న కిమపి ప్రయోజనమస్తీత్యర్థః - అర్ధం వశిష్టం దీనేన కృపణేన, దుఃఖం యథా భవతి తథా - జీవతా ప్రాణాన్ ధారయతా - విధురాయుషా - విధురం భార్యా రహితమాయుర్యస్య - తేన భార్యాశూన్యజీవితయుక్తేనేత్యర్థః ❋ ॥౫౪॥ ❋ కించ - అజాతాః పక్షా యేషాం తాన్ - మాతృహీనాన్ రహితాన్, శాబకాన్ - కథమహం బిభర్మి పుష్ణామి - కించ - మేమమ, ప్రజాః - నీడే - మాతరం ప్రతీక్షన్తే ❋ ॥౫౫॥ ❋ ఏవం - ప్రియాయా - వియోగేనా - తురం దుఃఖితం - అత ఏవ - విశేషేణ విలపన్తం - అశ్రుకణ్ఠమశ్రుపూర్ణకణ్ఠం - తం కులిఙ్గం - స ఏవ - శాకునికః శకునీన్ హన్తీతి శాకునికః లుబ్ధకః ఆరాత్సమీపే - లీన స్తిరోహితస్సన్ - కాలేన కర్మానుగుణేన - ప్రహితః ప్రేరిత - శ్శరేణ - వివ్యాధ తాడితవాన్ ❋ ॥౫౬॥ ❋ ఏవమితిహాసం ప్రస్తుత్య ప్రకృతోప

యోగిత్వేనోపసంహరతి ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం యథా కులిఙ్గస్తథా - యూయమపి - ఆత్మాపాయం స్వమృత్యుం, అపశ్యన్తః అనాలోచయన్తః - అతఏవ అబుద్ధయః - వివేకశూన్యాః, వర్షశతైరపి - శోచన్త్యః - ఏనం పతిం - న ప్రాప్స్యథ ॥౫౭॥ ఏవం ప్రేతబన్ధూనాం సంవాదరూపమితిహాసం ప్రస్తుతోపసంహరతి ద్వాభ్యాం ॥ బాల ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ ఏవమిత్థం - బాలః - ప్రవదతి సతి - సర్వే - జ్ఞాతయస్సుయజ్ఞస్య సపత్న్యః - విస్మితం చేతో యేషాం తే - అయథోత్థితం అపురుషార్థత్వేనా ప్రతీతం - కిన్తు - పురుషార్థత్వేన విపరీతరూపేణ ప్రతీతం - సర్వం - దేహాదికం - మనిత్యం అస్థిరం - అపురుషార్థరూపం - మేనిరే నిశ్చితవన్త ఇత్యర్థః ॥౫౮॥ యమస్తు - తదుక్తం - ముపాఖ్యాయ కథయిత్వా, తత్రైవాన్తర్దధే, తతో - జ్ఞాతయః - సుయజ్ఞస్య - యత్ - కర్తవ్యం సామ్పరాయికం మృతోద్దేశేన కర్తవ్యం కర్మ - తత్ - చక్రుః ॥౫౯॥ ఏవమితిహాసముపసంహృత్య తత్ఫలితార్థముపదిశన్నుపసంహరతి ॥ అత ఇతి ॥ యతో - దేహాత్మనో రేవంవిధస్స్వభావః అతః, హిరణ్యాక్షాదిరూపం, పరమన్యం, మాత్మానం స్వం ప్రతి వా, యూయం, మాశోచత, అహో మాం విహాయ స గతః త్వం విహాయ మాం కథం జీవామీత్యేవం స్వం పరం ప్రతి వా మాశోచతేత్యర్థః - స్వః పర ఇత్యభినివేశోఽభిమానో - యస్మాత్, తేనా - జ్ఞానేన అనాద్యజ్ఞానమూలకేన కర్మణా, వినా, దేహినాం, కః పరః, కో వా ఆత్మా, కశ్చ స్వీయః, పారక్యో వా, స్వపరవిభాగః స్వీయపరకీయవిభాగశ్చ, సర్వోఽప్యనాద్యవిద్యామూలకకర్మాయత్తదేహసమ్బన్ధప్రయుక్తదేహాత్మాభిమానప్రయుక్త ఔపాధికః ఆత్మనాం తు కేనాపి ప్రకారేణ స్వాభావిక సమ్బన్ధశ్శోకహేతుర్న విద్యతే, అతో మాశోచతేత్యభిప్రాయః ॥౬౦॥ ఉపరితనం దైత్యస్య వృత్తాన్తం వక్తుం తావత్తద్వాక్యముపసంహరన్ దితేరవస్థితిప్రకారమాహ భగవా

యూయమపశ్యన్త్య ఆత్మాపాయమబుద్ధయః। నైనం ప్రాప్స్యథ శోచన్త్యః పతిం వర్షశతైరపి॥౫౭॥ హిరణ్యకశిపురువాచ॥ బాల ఏవం ప్రవదతి సర్వే విస్మితచేతసః। జ్ఞాతయో మేనిరే సర్వమనిత్యమయథోత్థితమ్॥౫౮॥ యమ ఏతదుపాఖ్యాయ తత్రైవాన్తరధీయత॥ జ్ఞాతయోఽపి సుయజ్ఞస్య చక్రుర్యత్సామ్పరాయికమ్ ॥౫౯॥ అత శ్శోచత మా యూయం పరం నాత్మానమేవ వా। క ఆత్మా కః పరో వాత్ర స్వీయః పారక్య ఏవ వా॥ స్వపరాభినివేశేన వినాజ్ఞానేన దేహినామ్॥ ౬౦ ॥ నారద ఉవాచ॥ ఇతి దైత్యపతేర్వాక్యం దితిరాకర్ణ్య సస్నుషా। పుత్రశోకం క్షణాత్త్యక్త్వా తత్త్వే చిత్తమధారయత్॥౬౧॥ ****************************

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, ద్వితీయోఽధ్యాయః ************

నారద ఉవాచ॥ హిరణ్యకశిపూ రాజన్నజేయమజరామరమ్ । ఆత్మానమప్రతిద్వన్ద్వమేకరాజం వ్యధిత్సత॥ ౧ ॥ స తేపే మన్దరద్రోణ్యాం తపః పరమదారుణమ్। ఊర్ధ్వబాహుర్నభోదృష్టిః పాదాఙ్గుష్ఠాశ్రితావనిః॥౨॥ జటాదీధితిభీ రేజే సంవర్తార్క ఇవాంశుభిః। తస్మింస్తపస్తప్యమానే దేవాః స్థానాని భేజిరే॥ ౩ ॥ తస్యయూర్ధ్నస్సముద్భూతస్సధూమోఽగ్నిస్తపోమయః। తిర్యగూర్ధ్వమధోలోకానతపద్విష్వగీరితః ॥౪॥ చుక్షుభుర్నద్యుదన్వ

న్నారదః ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థం - దైత్యపతేర్హిరణ్యకశిపోః, ర్వాక్యం - మాకర్ణ్య, స్నుషయా పుత్రస్య భార్యయా, సహితా, దితిః, క్షణమాత్రేణ, పుత్రశోకం, త్యక్త్వా, తత్త్వే దేహాత్మయాథాత్మ్యే - చిత్తమధారయత్ తత్త్వచిన్తనపరా బభూవేత్యర్థః ॥౬౧॥

ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః ************

ఏవం తత్త్వోపదేశేన దిత్యాదీనాం శోకం పరివృతవతో దైత్యస్యోపరితనం వృత్తాన్తమాహ భగవాన్నారదః ॥ హిరణ్యకశిపురిత్యాదినా ॥ హే రాజన్ యుధిష్ఠిర - హిరణ్యకశిపు, రాత్మానం, వ్యధిత్సత విధాతుమైచ్ఛత్, కథంభూతం, అజేయం ఇతరైర్జేతుమశక్యం, జరామరణరహితం, అప్రతిద్వన్ద్వం ప్రతిపక్షరహితం, ఏకరాజం, ఏకః స్వయమేవ రాజా ఏకరాజః, తం - ఏవంభూతమాత్మానం సాధయితుమైచ్ఛదిత్యర్థః, యేన సాధనేన స్వయముక్తవిధో భవేత్తాదృశం సాధనం కర్తుమైచ్ఛదితి యావత్ ॥౧॥ తత్సాధనానుష్ఠానప్రకారమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ స ఇతి ॥ స దైత్యః - మన్దరగిరేః - ద్రోణ్యాం - అత్యుగ్రం - తపః - తేపే కృతవాన్ ॥ కథంభూతస్సన్ - ఊర్ధ్వబాహుర్యస్య - నభసి దృష్టిర్యస్య - పాదాఙ్గుష్ఠేనాశ్రితా - అవనిర్భూమి - ర్యేన ॥౨॥ ఏవం తపః కుర్వన్ - దైత్యః - జటానాం - దీధితిభిః కాన్తిభిః - అంశుభిరశ్మిభి - స్సంవర్తకః ప్రళయకాలిక - స్సూర్య ఇవ - రేజే రరాజ తస్మిన్, దైత్యే ఏవం తపః కుర్వతి - సతి - యే దేవాః - పూర్వం రాక్షసైరలక్షితాస్సన్తో - భువి - చేరు - స్తే, స్థానాని స్వస్థానాని - భేజిరే ప్రాపుః, ప్రతిపక్షస్యాసురస్య తపస్స్థితత్వాదుపద్రవాభావాత్స్వస్థానాని భేజిర ఇతి భావః ॥౩॥ తస్య దైత్యస్య మూర్ధ్నస్సకాశాత్, సముద్భూతః నిష్క్రాన్తస్త - పోమయః, తపస ఆగత స్తపోమయః తత ఆగత ఇత్యర్థే మయట్, తపఃకార్యభూత ఇత్యర్థః ధూమేన సహితోఽగ్నిః - ప్రవృద్ధ - స్తిర్యగూర్ధ్వ - మధశ్చ, సర్వతో లోకానతపత్ ॥౪॥ నద్యః, ఉదన్వన్తస్సముద్రాశ్చ, చుక్షుభుః - ద్వీపైర

ద్రిభిశ్చ సహితా, భూమి, శ్చచాల, గ్రహైస్సహితాః - తారా నక్షత్రాణి, నిపేతుః, దశదిశోజజ్వ లు శ్చ ॥ ౫ ॥ తేనతపోఽగ్నినా-తప్తా-దేవాదివం- త్యక్త్వా,సత్యలోకం-యయుః,ధాత్రే బ్రహ్మణే,విజ్ఞాపయామాసుః॥వి జ్ఞప్తిమేవాహ ॥ హేదేవదేవ దేవానామిన్ద్రాదీనామపిదేవ, హేజగత్పతే, దైత్యేన్ద్రస్య,తపసా,తప్తా,వయం,దివిద్యులో కే,స్థాతుం,నశక్నుమః ॥ ౬ ॥ హేభూమన్,యది,త్వం,లోకానాం, క్షేమం,మన్యసే,తర్హి హేఅభిభో హేసర్వాభిభ వక్షమ,తవ,బలిహారాఃఉపహారాగ్రహాః,పూజాకారిణోవా,సర్వే , లోకాః, యావ,న్నసఙ్క్ష్యన్తి నాశంనయాస్యన్తి తావదేవతతఃపూర్వమేవ,తస్యదైత్యేన్ద్రతపోగ్నే,రుపశమం,విధేహికురు ॥ ౭ ॥ దైత్యస్యగూఢాభిసన్ధిం బ్రహ్మాణ స్తస్మిన్ద్వేషముత్పాదయితుంవిజ్ఞాపయన్తి ॥ తస్యేతిదుశ్చరమితరైః కర్తుమశక్యం , తపశ్చరతఃకుర్వతః , తస్యదైత్య స్య,యంకలసఙ్కల్పఃయద్యపి-సర్వజ్ఞస్య , తవా,విదితం,కింనుకిమపినాస్తి , తథాఽప్యస్మన్నివేదితం,శ్రూయతాం,త్వ యేతిశేషః ॥ ౮ ॥ కోఽసౌసఙ్కల్ప, స్తత్రాహ॥సృష్ట్వేతి॥సర్వధిష్ణ్యేభ్యఇన్ద్రాదిస్థానేభ్యః-పరమేష్ఠానేతిష్ఠతీతిపరమే ష్ఠీబ్రహ్మ,తపోయోగ, యస్సమాధిస్తస్మా, త్తేన,చరాచరాత్మక,మిదం,కృత్స్నం,జగ,త్సృష్ట్వా, య,న్నిజాసనం,సర్వో త్కృష్టంసత్యలోక,మధ్యాస్తే॥ ౯ ॥ తదాసన,మహం,ఆత్మనోమమ,వర్ధమానేన,తపోయోగసమాధినాసాధయిష్యే- ఇతి-నను,బ్రహ్మణాదీర్ఘాయుషాతపస్తప్త్వాతత్సాధితం,అస్యాఃకథంతత్సాధ్యమే- త్తత్రాహ , కాలాత్మనోశ్చనిత్యత్వాది తి,యద్యప్యాయురల్పం,తథాఽపికాలస్యా,త్మనశ్చ,నిత్యత్వా,త్పునర్జన్మభిస్సాధయిష్యఇత్యభిసన్ధిరిత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ అభిసన్ధ్యన్తరమాహ॥అన్యథేతి॥తపోబలేన-అహ-మిదం,జగదన్యథాఅసరోత్తరం,అయథాపూర్వం-దేవాసురాదివ్యత్య

న్తస్సాద్రిద్వీపాచచాలభూః।నిపేతుస్సగ్రహాస్తారాజజ్వలుశ్చదిశోదశ॥ ౫ ॥ తేనతప్తాదివంత్యక్త్వాబ్రహ్మలో కంయయుస్సురాః । ధాత్రేవిజ్ఞాపయామాసుర్దేవదేవజగత్పతే ॥ దైత్యేన్ద్రతపసాతప్తాదివిస్థాతుంనశక్ను మః॥ ౬ ॥ తస్యచోపశమంభూమన్విధేహియదిమన్యసే।లోకానయావన్నఙ్క్ష్యన్తిబలిహారాస్తవాభిభో॥ ౭ ॥ తస్యాయంకిలసఙ్కల్పశ్చరతోదుశ్చరంతపః । శ్రూయతాంకింన్వవిదితంతవాథాపినివేద్యతే ॥ ౮ ॥ సృష్ట్వా చరాచరమిదంతపోయోగసమాధినా । అధ్యాస్తేసర్వధిష్ణ్యేభ్యఃపరమేష్ఠీనిజాసనమ్॥ ౯ ॥ తదహంవర్ధమా నేనతపోయోగసమాధినా।కాలాత్మనోశ్చనిత్యత్వాత్సాధయిష్యేతథాఽత్మనః॥ ౧౦ ॥అన్యథేదంవిధాస్యే హమయథాపూర్వమోజసా । కిమన్యైఃకాలనిర్ధూతైఃకల్పాన్తేవైష్ణవాదిభిః॥ ౧౧ ॥ఇతిశుశ్రుమనిర్బన్ధంత పఃపరమమాస్థితః।విధత్స్వానన్తరంయుక్తంస్వయంత్రిభువనేశ్వర॥ ౧౨ ॥ తవాసనంద్విజగవాంపారమే ష్ఠ్యంజగత్పతే । భవాయశ్రేయసేభూత్యైక్షేమాయవిజయాయచ ॥ ౧౩ ॥ ఇతివిజ్ఞాపితోదేవైర్భగవానా త్మభూర్నృప।పరితోభృగుదక్షాద్యైర్యయౌదైత్యేశ్వరాశ్రమమ్॥ ౧౪ ॥నదదర్శప్రతిచ్ఛన్నంవల్మీకతృణకీ చకైః।పిపీలికాభిరాచీర్ణమేదస్త్వఙ్మాంసశోణితమ్॥తపన్తంతపసాలోకాన్యథాభ్రాపిహితంరవిమ్।విలక్ష్య విస్మితఃప్రాహహసంస్తంహంసవాహనః॥ ౧౬ ॥బ్రహ్మోవాచ॥ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠభద్రంతేతపస్సిద్ధోఽసికాశ్య

యంచ-కరిష్యే-కల్పాన్తైః కల్పావధిభి-రతఏవ-కాలేన-నిర్ధూతైర్వినాశ్యై , ర్వైష్ణవాదిభిఃపదైఃవైకుణ్ఠాదిభిః,కింప్రయోజ నంనకిమపిప్రయోజనమితిఅనేన“సర్వార్థాన్విపరీతాంశ్చబుద్ధిస్సాపార్థతామసీ„ త్యుక్తరీత్యాస్థాయినోవైష్ణవపదస్యా స్థిరత్వంసత్యాదిలోకానాంస్థిరత్వంచాభిసంహితవతోదైత్యస్యకేవలతామసబుద్ధిమత్త్వమావేదితమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఇతి త్థం,త్వత్పదాపహారణే-తస్య - నిర్బన్ధ మభిసన్ధిరూపం-శుశ్రుమ-తదర్థమేవ-పరమం-తప- ఆస్థితః - అతో, హేత్రిభువనేశ్వ ర-అత్రకర్తవ్యం-యుక్తం-త-దనన్తరమాశ్వేవ-స్వయమేవ-విధత్స్వవిధేహి ॥ ౧౨ ॥ హేజగత్పతే-తవేదం, పారమే ష్ఠ్యంసర్వోత్కృష్టం ఆసనంస్థానం-ద్విజానాం-గవాంచ-భవాద్యర్థం , తవస్థానభ్రంశేద్విజగవాంనభవాదికమస్తీతిభా వః॥తత్ర-భవఃఅలభ్యలాభః-క్షేమంలబ్ధపాలనం-శ్రేయోధర్మాదిపురుషార్థః-భూతిరైశ్వర్యంవిజయఉత్కర్షః ॥ ౧౩ ॥ ఇత్థం-దేవై-ర్విజ్ఞాపితో , భగవా-నాత్మభూఃపరమాత్మనోజాతోబ్రహ్మాభృగుదక్షాదిభిః-పరివృతో - దైత్యేశ్వరస్యా-శ్ర మం ప్రతియయౌ ॥ ౧౪ ॥ వల్మీకై - స్తృణైః-కీచకైర్వేణుభిశ్చ-ప్రతిచ్ఛన్నం-తం దైత్యం - ప్రథమం-హంసవాహనోబ్ర హ్మా-నదదర్శతతశ్చ-పశ్చా -త్కథంచి-ద్విలక్ష్య - విస్మితః-హసన్-తం-ప్రాహే-తిద్వయోరన్వయః- కథంభూతంవిలక్ష్య-పి పీలికాదిభి,రాచీర్ణ - మాసమన్తాద్భక్షితం-మేదశ్చత్వక్చమాంసంచశోణితంచయస్య - తపసాతపోఽగ్నినా-లోకాన్-తప న్తం,కమివవిలక్ష్య-అభ్రైః-పిహితంచ్ఛన్నం-రవిం యథాసూర్యమివ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ఉక్తిమేవాహ॥ఉత్తిష్ఠేతి॥ హేకా శ్యప-ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ తేతవ-భద్రంకుశలంఅభీష్టమితియావత్-భవిష్యతి-యత-స్త్వం- తపస్సిద్ధః-తపసాసిద్ధఃఫలపర్యన్తతప

స్సంపన్నః- అతఏవచవరద స్త్వదభీష్టదోఽహ-మనుప్రాప్తః,అతఈప్సితఇష్టోఽర్థో-వ్రియతాంయాచ్యతామ్ ❀॥ ౧౭ ॥❀ తేతవై-తత్-హృత్సారంధైర్య-మహ-దద్భుతం ,మద్రాక్షందృష్టవానస్మి-హియస్మా-ద్దంశై,ర్భక్షితోదేహోయస్య,తస్య-ప్రాణాః-అస్థిషు-శేరతేఅస్థీనిభక్షయన్తస్తిష్ఠన్తీత్యర్థః ❀॥ ౧౮ ॥ ❀పూర్వర్షయోభృగ్వాదయోఽపి-నైవంవిధా- స్తపశ్చక్రుః-అపరేఅర్వాచీనా-నకరిష్యన్తీతికింపునర్వక్తవ్యం - కోవై-పుమాన్,దేవమానేన,శతం,సమాఃవర్షాణి, నిరమ్బుత్యక్తోదకంయథాభవతితథా-ప్రాణాన్,ధారయేత్,నకోఽపీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀హేదితినన్దన , మనస్విభిర్యోగిభిరపి,దుష్కరేణ,తేనానేన,వ్యవసాయేనైవ,తావ,జ్జితోఽహం , తపోనిష్ఠేనభవతాతు,సుతరాంజితః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀యతోఽహం,జిత, స్తత, స్తేతుభ్యం హేఅసురశ్రేష్ఠ సర్వా- ఆశిషఃఇష్టార్థాన్-దదామి-మర్త్యస్య-తవ - అమర్త్యస్యమమ-దర్శనమఫలసాధనంనభవతి-కింతుసఫలమేవేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ఇతీత్థ-ముక్త్వా-ఆదిదేవో - బ్రహ్మా-అమోఘరాధసాఅమోఘప్రభావేన-దివ్యేన-కమణ్డలుజలేన-పిపీలికైర్భక్షిత-మఙ్గం-యస్య-తం-దైత్య-మౌక్షత్ప్రోక్షితవాన్ ❀॥ ౨౨ ॥ ❀తతఃప్రోక్షణానన్తరం-కీచకాచ్ఛన్నవల్మీకా,దేహసఃకాష్ఠనిచయా-ద్విభావసురగ్ని-రివ-ఉత్థితః,కథంభూతః , సహసాప్రాణబలేన ఓజసాఇన్ద్రియబలేనబలేనదేహబలేనచా-న్వితః - సర్వైరవయవైః పాణిపాదాదిభిః-సమ్పన్నోయుక్తః-వజ్రవ-త్సంహననంఅఙ్గదార్ఢ్యం -యస్యయువాయౌవనయుక్తశ్చ,తప్తస్యహేమ్న ఇవాభాయస్య-తప్తసువర్ణతుల్యకాన్తిః - ఏవంవిధ-ఉత్థాయ-అమ్బరే-హంసవాహన-మధిష్ఠితం దేవంబ్రహ్మాణం-నిరీక్ష్య-సదైత్యః-తస్యబ్రహ్మణో-దర్శనేన-మహా - నుత్సవస్సన్తోషో-యస్య-తాదృశః-శిరసా-భూమౌ-ననామ ❀॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ❀తత,ఉత్థాయ-ప్రాఞ్జలిర్బద్ధాఞ్జలిః-ప్రహ్వఃన

ప । వరదోఽహమనుప్రాప్తోవ్రియతామీప్సితోవరః ॥ ౧౭ ॥ అద్రాక్షమహమేతన్తేహృత్సారంమహదద్భుతమ్।దంశభక్షితదేహస్యప్రాణాహ్యస్థిషుశేరతే॥ ౧౮ ॥ నైతత్పూర్వర్షయశ్చక్రుర్నకరిష్యన్తిచాపరే। నిరమ్బుర్ధారయేత్ప్రాణాన్కోవైదివ్యసమాశ్శతమ్ ॥ ౧౯ ॥ వ్యవసాయేనతేనైవదుష్కరేణమనస్వినామ్।తపోనిష్ఠేనభవతాజితోఽహందితినన్దన ॥ ౨౦ ॥ తతస్తఆశిషస్సర్వాదదామ్యసురపుఙ్గవ । మర్త్యస్యతేహ్యమర్త్యస్యదర్శనంనాఫలంమమ ॥ ౨౧ ॥ నారదఉవాచ ॥ ఇత్యుక్త్వాఽఽదిభవోదేవోభక్షితాఙ్గంపిపీలికైః। కమణ్డలుజలేనౌక్షద్దివ్యేనామోఘరాధసా ॥ ౨౨ ॥ తతఃకీచకవాల్మీకాత్సహఓజోబలాన్వితః । సర్వావయవసమ్పన్నోవజ్రసంహననోయువా॥౨౩॥ ఉత్థితస్తప్తహేమాభోవిభావసురివైధసః।సనిరీక్ష్యామ్బరేదేవంహంసవాహముపస్థితమ్ ॥ ౨౪ ॥ ననామశిరసాభూమౌతద్దర్శనమహోత్సవః॥ ౨౫ ॥ఉత్థాయప్రాఞ్జలిఃప్రహ్వఃప్రేక్షమాణోదృశావిభుమ్ । హర్షాశ్రుపులకోద్భేదోగిరాగద్గదయాఽగృణాత్ ॥ ౨౬ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ॥కల్పాన్తేకాలసృష్టేనయోఽన్ధేనతమసావృతమ్।అభివ్యనగ్జగదిదంస్వయంజ్యోతిస్స్వరోచిషా॥౨౭॥ ఆత్మనాత్రివృతాచేదంసృజత్యవతిలుమ్పతి।రజస్సత్త్వతమోధామ్నేపరాయమహతేనమః॥ ౨౮ ॥ నమఆద్యాయబీజాయజ్ఞానవిజ్ఞానమూర్తయే।ప్రాణేన్ద్రియమనోబుద్ధివికారైర్వ్యక్తిమీయుషే॥ ౨౯ ॥త్వమీశిషేజగ

మ్రః-దృశాచక్షుషా-విభుంబ్రహ్మాణం-నిరీక్షమాణః-హర్షేణా-శ్రూణి-పులకోద్భేదోరోమోద్గమశ్చ - యస్య-తాదృశో-గద్గదయా,గిరా-అగృణాత్అస్తౌషీత్ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀తదేవాహ॥ కల్పాన్తఇత్యాదినానవభిః,తామసత్వాద్బ్రహ్మాణమేవసర్వకారణంసర్వేశ్వరంమత్వాస్తౌతి-యద్వా-పరమేశ్వరధర్మారోపేణస్తుతిః ॥ కల్పాన్తఇతి ॥ కల్పాన్తేదైనందినకల్పాన్తే-కాలేననిమిత్తేన-సృష్టేనా-న్ధేన-తమసా, ఆవృత-మిదంజగత్-పున-ర్యః,స్వయంజ్యోతిస్స్వప్రకాశరూపః- స్వరోచిషా-అభివ్యనక్అభివ్యక్తమకరోత్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀యశ్చ,త్రివృతాసృష్ట్యాదిశక్తిత్రయవతా-ఆత్మనాస్వేనైవ-ఇదం-జగ-త్సృజతి - అవతిరక్షతి-లుమ్పతిసంహరతిచ - తస్మైరజఆదిగుణత్రయస్యాశ్రయాయ- సర్వోత్కృష్టాయ - మహతేభూరిగుణాయ-తేతుభ్యం,నమః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀యతఏవమతఏవ,ఆద్యాయబీజాయకారణకారణాయ,జ్ఞానవిజ్ఞానమూర్తయేశాస్త్రవివేకోత్థజ్ఞానగమ్యమూర్తయే , ప్రాణైరిన్ద్రియై-రుభయేన్ద్రియై,ర్మనసా - బుద్ధ్యా - వికారైఃపృథివ్యాదిభూతైశ్చవ్యక్తింకార్యరూపతాం - ఈయుషేప్రాప్తవతే-తుభ్యం- నమః ❀॥ ౨౯ ॥ ❀ఏవంకార్యకారణయారూపేణావస్థితత్వముక్తం ॥ అథాన్తరాత్మత్వమాహ ॥ త్వమితి-జగతోజఙ్గమస్య - తస్థుషఃస్థావరస్యచ-త్వమేవ-ఈశిషే॥ అన్తరాత్మతయానియమనధారకత్వమాహ ॥ప్రాణేనముఖ్యేనముఖ్యప్రాణేనో - పలక్షిత- స్త్వమేవ - ముఖ్యప్రాణనిర్వాహకస్త్వమేవేత్యర్థః-అతఏవ , ప్రజాపతిఃప్రజానాంపతిః - యతఏవమతఃపర్యన్తసర్వేన్ద్రియధారకముఖ్యప్రాణనిర్వాహక , స్తతఏవచిత్తస్య -చిత్తైర్బుద్ధే - ర్మనస, ఇన్ద్రియాణాంచ - పతిర్నిర్వాహకః-నకేవలంఘటాదేర్భూతలాదివద్ధారకః , కింతుమహా

భూతానాం పృథివ్యాదీనాం - గుణానాం శబ్దాదిగుణగ్రాహకాణాం - ఇన్ద్రియాణాం - ఆశయస్యాన్తః కరణస్య చేశః అన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా, అన్తః ప్రవిశ్య సర్వస్య ధారక ఇత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ అన్తరాత్మత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ సప్తతన్తూన్ - సప్తవిధాంస్తన్తూన్ - తన్యన్తే విస్తార్యన్త ఇతి తన్తవః - వైదికాః క్రియాః ॥ పశుసోమేష్టిసత్రాగ్నిహోత్రహోమేష్టకచిదర్శపూర్ణమాసరూపేణ సప్తవిధాంస్తన్తూన్ - యద్వా - సప్తభిః స్తూయన్త ఇతి తథా - తాన్ - అధ్వర్యుహోతృప్రస్తోతృప్రతిహర్త్రుద్గాతృబ్రహ్మయజమానైః సప్తభిర్వితన్యన్త ఇతి వా సప్తతన్తవః - తాన్ - సప్తసంస్థా వా - వితనోషి అన్తరాత్మతయా ప్రవర్తయసి - కయా - త్రయ్యా వేదత్రయేణ - కథంభూతయా - చతుర్హోత్రకవిద్యయా చతుర్హోత్రాదిసంజ్ఞకమన్త్రవిద్యాయుక్తయా - అనేన యజ్ఞాదికర్మప్రవర్తకత్వమన్తరాత్మతయోక్తం - అథోపాసనాత్మకజ్ఞానప్రవర్తకత్వమాహ - ఆత్మవతాం ప్రశస్తమనసాం - యోగినామిత్యర్థః - త్వమేక ఏవాన్తరాత్మతయా యోగప్రవర్తక ఇతి భావః - త్వమేవ సత్యాదివాక్యప్రతిపాద్యస్వరూప ఇత్యాహ - అనాదిరనన్తపారశ్చేతి - అనాదిః కాలతః పరిచ్ఛేదరహితః అనన్తపారః, అన్తో దేశతః పరిచ్ఛేదః - పారో వస్తుతః - పరిచ్ఛేదః, తదుభయం యస్య నాస్తి సోఽనన్తపారః, అనేనానన్తశబ్దార్థ ఉక్తః, కవిః సర్వజ్ఞః - అనేన జ్ఞానశబ్దార్థ ఉక్తః - అన్తరాత్మా అన్తర్వ్యాప్య వ్యాప్యగతవికారాస్పర్శేన నియన్తా త్వమేవ - అనేన సత్యశబ్దార్థ ఉక్తః ॥ ౩౧ ॥ అథ కాలాన్తరాత్మతయా తన్నియన్తృత్వమాహ ॥ త్వమేవేతి ॥ త్వమేవ, అనిమిషః - కాలః కాలశరీరకః, తన్నియన్తా, అత ఏవ లవాద్యైః కాలావయవైః - త్వమేవ - జనానామాయుః జీవనం - క్షిణోషి క్షపయసి - త్వమేవ కూటస్థః నిర్వికారః - ఆత్మా పరమాత్మా - పరమేష్ఠీ నిరతిశయస్థానవర్తీ - అజః కర్మాయత్తజన్మాదిశూన్యః, "మహానజ ఆత్మా" ఇతి శ్రుత్యర్థోఽత్రాభిసంహితః - కృత్స్నస్య - జీవలోకస్య - జీవః జీవయితా ఆత్మా - త్వమేవ, "కో హ్యేవాన్యాత్కః

తస్తస్థుషశ్చ * ప్రాణేన ముఖ్యేన పతిః ప్రజానామ్। చిత్తస్య చిత్తేర్మనఇన్ద్రియాణాం పతిర్మహాన్ భూతగుణాశయేశః ॥ ౩౦ ॥ త్వం సప్తతన్తూన్ వితనోషి తన్వా త్రయ్యా చతుర్హోత్రకవిద్యయా చ। త్వమేక ఆత్మాఽఽత్మవతామనాదిరనన్తపారః కవిరన్తరాత్మా ॥ ౩౧ ॥ త్వమేవ కాలోఽనిమిషో జనానామాయుర్లవాద్యవయవైః క్షిణోషి। కూటస్థ ఆత్మా పరమేష్ఠ్యజో మహాంస్త్వం జీవలోకస్య చ జీవ ఆత్మా ॥ ౩౨ ॥ త్వత్తః పరం నాపరమప్యనేజదేజచ్చ కించిద్వ్యతిరిక్తమస్తి। విద్యాః కలాస్తే తనవశ్చ సర్వా హిరణ్యగర్భోఽసి బృహత్త్రిపృష్ఠః ॥ ౩౩ ॥ వ్యక్తం విభో స్థూలమిదం శరీరం యేనేన్ద్రియప్రాణమనోగుణాంస్త్వమ్। భుఙ్క్షే స్థితో ధామని పారమేష్ఠ్యే హ్యవ్యక్త ఆత్మా పురుషః పురాణః ॥ ౩౪ ॥ అనన్తావ్యక్తరూపేణ యేనేదమఖిలం తతమ్। చిదచిచ్ఛక్తియుక్తాయ తస్మై భగవతే నమః ॥ ౩౫ ॥
యది దాస్యస్యభిమతాన్ వరాన్మే వరదోత్తమ। భూతేభ్యస్త్వద్విసృష్టేభ్యో మృత్యుర్మా భూన్మమ ప్రభో ॥ ౩౬ ॥

ప్రాణ్యాత్" ఇతి శ్రుత్యర్థోఽత్రాభిసంహితః ॥ ౩౨ ॥ కిం బహునా - యత్కించిత్ - ఏజచ్చరం, అనేజత్ స్థావరం చ త్వత్తః, పరముత్కృష్టం అపరం తుల్యం చ నాస్తి, వ్యతిరిక్తం - అత్వదాత్మకం చ - నాస్తి - త్వత్తోఽపకృష్టం త్వదాత్మకం చ సర్వం చరాచరాత్మకం జగదిత్యర్థః, ఏవం సర్వస్య తదాత్మకత్వముక్తం, అథ నామ్నా తదాత్మకత్వమాహ ॥ విద్యాః వేదాః - కలాః ఉపవేదాదయః, సర్వాః శబ్దాత్మికాః - తే తవ - తనవః శరీరభూతాః - హిరణ్యగర్భోఽసి హిరణ్మయాణ్డకం బ్రహ్మాణ్డం గర్భో యస్య - తథాభూతోఽసి, "హిరణ్యగర్భః సమవర్తతాగ్రే" ఇత్యాద్యుక్తప్రతిపాద్యస్వరూపోఽసీత్యర్థః - స్వరూపేణ గుణైశ్చ బృహత్ - త్రయాణాం లోకానాముపరి పృష్ఠః - పరమవ్యోమనిలయ ఇత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ యదుక్తం - కృత్స్నస్య తచ్ఛరీరత్వం తస్య సర్వాన్తరాత్మత్వం చ ఉపసంహరన్నమస్కరోతి ॥ వ్యక్తమితి ద్వాభ్యామ్ ॥ విభో దేవ - స్థూలం చిదచిదాత్మకమిదం జగత్, తవ వ్యక్తం శరీరం స్థూలశరీరమిత్యర్థః - తర్హి కిం సూక్ష్మం శరీరం ॥ తత్రాహ ॥ అవ్యక్తః ప్రాకృతైరిన్ద్రియైరగమ్యః - ఆత్మా సర్వాన్తరాత్మా - జగత్కారణపురుషః - ఏవంవిధః - త్వం, యేన శరీరేణ చతుర్ముఖశరీరేణ - పారమేష్ఠ్యే స్థానే - స్థితః - ఇన్ద్రియాదీనాం - గుణాన్ విషయాన్ శబ్దాదీన్ - భుఙ్క్షే - తత్సూక్ష్మమితి శేషః - యేన శరీరేణ జీవానామిన్ద్రియాదీన్ ప్రవర్త్య తద్వ్యాపారాన్ లీలారసత్వేన భుఙ్క్షే అనుభవసి తత్సూక్ష్మం శరీరమిత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ అనన్తం త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితమతీన్ద్రియం - యత్ స్వరూపం - తదనన్తావ్యక్తరూపం - యేనానన్తావ్యక్తరూపేణ - ఇదం - అఖిలం - జగత్ - అన్తరాత్మతయా - తతం వ్యాప్తం - తస్మై - చిదచిచ్ఛక్తిభ్యాం కార్యోపయుక్తాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతాభ్యాం చేతనాచేతనాభ్యాం - యుక్తాయ - తచ్ఛరీరకాయేత్యర్థః - భగవతే పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ - తుభ్యం నమః ॥ ౩౫ ॥ ఏవం పరమాత్మత్వాభిమానేన తద్ధర్మాగ్నేపణావాప్తతద్గుణయుక్తత్వేన పరమాత్మావతారరూపం బ్రహ్మాణం స్తుత్వాఽథ వరాన్ వృణుతే ॥ యదీతి ॥ హే వరదశ్రేష్ఠ - యది - మమ - అభిమతాన్ - వరాన్ - దాస్యసి, తర్హి తావ, త్వయా, సృష్టేభ్యో భూ

తేభ్యస్సకాశాన్మమ, మృత్యుర్మరణం - మాభూత్ - ఏవమనుగృహాణేతి షష్ఠ్యర్థే చతుర్థీ ఇత్యేవంభూతత్వాభిమానేనత్వ ద్వత్సృష్టేభ్య ఇత్యుక్తమ్ ॥ ౩౬ ॥ తథా, అన్తః గృహాదీనామన్త, స్తేభ్యో బహిః, దివా అహ్ని - నక్తం రాత్రౌ - అన్యస్మాత్త్వత్సృష్టవ్యతిరిక్తాత్త్వత్తోఽపి-ఆయుధైరపి-భూమావప్స్వాకాశే-మృగైర్నరైశ్చ ॥ ౩౭ ॥ వ్యసుభిరప్రాణిభిరసుమద్భిః ప్రాణిభిశ్చ-సురైరసురైర్మహోరగైశ్చ, మృత్యుస్మా భూత్, అయమేకో వరః, వరాన్తరంచ యాచతే, అప్రతీతి, యుద్ధే, అప్రతిద్వన్ద్వతామప్రతిపక్షతాం-అయం ద్వితీయః, దేహినాం ప్రజానాం, ఐకపత్యమేకాధిపతిత్వం-అయం తృతీయో వరః ॥ ౩౮ ॥ తథా, ఆత్మనో మమ, సర్వేషాం, లోకపాలానామిన్ద్రాదీనాం, మహిమా నం మాహాత్మ్యం, అయం చతుర్థః-కించ -తపసా యోగేన చ ప్రభావో యేషాం, తేషాం, యోగినాం, యా, న రిక్ష్యతి నశ్యతి, అణిమాద్యైశ్వర్యం, తదపి, దేహీతి శేషః ॥ ౩౯ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే తృతీయోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవం దైత్యేన వృతాన్వరానదాద్బ్రహ్మేత్యాహ భగవాన్నారదః ॥ ఏవమితి ॥ ఏవమిత్థం-వృతో యాచిత, శ్శతధృతి ర్బ్రహ్మా - హిరణ్యకశిపో, స్తపసా-తోషితః, తస్య-దుర్లభాన్వరా-న్ప్రాదాత్ ॥ ౧ ॥ దత్త్వైవ హ స బ్రహ్మా ॥ హే తాత మమ మత్తః-యా-న్వరా, న్వృణీషే, తే, మే, వరాః, పుంసో, యద్యపి దుర్లభా స్తథాఽపి దుర్లభానపి తాన్వరాన్, అఙ్గ హిరణ్యకశిపో-

నాన్తర్బహిర్దివా నక్తమన్యస్మాదపి చాయుధైః ॥ న భూమౌ నామ్బరే మృత్యుర్న నరైర్న మృగైరపి ॥ ౩౭ ॥ వ్యసుభిర్వాఽసుమద్భిర్వా సురాసురమహోరగైః ॥ అప్రతిద్వన్ద్వతాం యుద్ధే ఐకపత్యం చ దేహినామ్ ॥ ౩౮ ॥ సర్వేషాం లోకపాలానాం మహిమానం తథాఽఽత్మనః ॥ తపోయోగప్రభావాణాం యన్న రిష్యతి కర్హిచిత్ ॥ ౩౯ ॥

❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, తృతీయోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీనారద ఉవాచ ॥ ఏవం వృతశ్శతధృతిర్హిరణ్యకశిపోరథ ॥ ప్రాదాత్తత్తపసా ప్రీతో వరాం స్తస్య సుదుర్లభాన్ ॥ ౧ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ తాతేమే దుర్లభాః పుంసాం యాన్వృణీషే వరాన్మమ । తథాఽపి వితరామ్యఙ్గ వరాన్యద్యపి దుర్లభాన్ ॥ ౨ ॥ తతో జగామ భగవానమోఘానుగ్రహో విభుః ॥ పూజితోఽసురవర్యేణ స్తూయమానః ప్రజేశ్వరైః ॥ ౩ ॥ ఏవం లబ్ధవరో దైత్యో బిభ్రద్ధేమమయం వపుః ॥ భగవత్యకరోద్ద్వేషం భ్రాతుర్వధమనుస్మరన్ ॥ ౪ ॥ స విజిత్య దిశస్సర్వా లోకాంశ్చ త్రీన్మహాసురః ॥ దేవాసురమనుష్యేన్ద్రాన్గన్ధర్వగరుడోరగాన్ ॥ ౫ ॥ సిద్ధచారణవిద్యాధ్రానృషీన్పితృపతీన్మనూన్ ॥ యక్షరక్షః పిశాచేశాన్ప్రేతభూతపతీనపి ॥ ౬ ॥ సర్వసత్త్వపతీన్జిత్వా వశమానీయ విశ్వజిత్ ॥ జహార లోకపాలానాం స్థానాని సహ తేజసా ॥ ౭ ॥ దేవోద్యానశ్రియా జుష్టమధ్యాస్తే స్మ త్రివిష్టపమ్ ॥ మహేన్ద్రభవనం సాక్షాన్నిర్మితం విశ్వకర్మణా ॥ త్రైలోక్యలక్ష్మ్యాయతనమధ్యువాసాఖిలర్ద్ధిమత్ ॥ ౮ ॥ యత్ర విద్రుమసోపానా మహామరకతా భువః ॥ యత్ర స్ఫాటికకుడ్యాని వైదూర్యస్తమ్భపఙ్క్తయః ॥ ౯ ॥ యత్ర చిత్రవితానాని పద్మరాగాసనాని చ ॥ పయః ఫేననిభాశ్శయ్యా ముక్తాదామపరిచ్ఛదాః ॥ ౧౦ ॥ కూజద్భిర్నూపురైర్దేవ్యశ్శబ్ద-

తుభ్యం వితరామి, వర్తమానసామీప్యే లట్, దత్తవానస్మీత్యర్థః ॥ ౨ ॥ ఏవముక్త్వా, అమోఘస్సత్యోఽనుగ్రహో, యస్య స విభు, ర్భగవాన్బ్రహ్మా, అసురవర్యేణ, పూజితః, ప్రజేశ్వరైర్భృగుదక్షాదిభిః, స్తూయమానః, స్వస్థానం జగామ ॥ ౩ ॥ ఏవం, లబ్ధవరో యేన-స దైత్యః, హిరణ్యవత్ప్రకాశబహుళం, వపుం-బిభ్రాణో, భ్రాతుర్హిరణ్యాక్షస్య, వధం, భగవత్కృతం స్మరన్-భాగవతద్వేషసహితం-భగవతి-ద్వేష-మకరోత్ ॥ ౪ ॥ తదేవ ప్రపఞ్చయితుముపోద్ఘాతమాహ ॥ స ఇత్యాదినా ॥ స మహాసురో హిరణ్యకశిపు-స్త్రీన్లోకాన్-సర్వా-దిశశ్చ-విజిత్య-తథా-దేవాదీన్ - సర్వసత్త్వపతీన్సర్వభూతాధ్యక్షాంశ్చ-జిత్వా-వశమానీయ-విశ్వజిత్-బభూవ-లోకపాలానాం-తేజసా సహ- స్థానాని - జహార - అపహృతవాన్, దేవోద్యానం-జహారేత్యనుషఙ్గః, శ్రియా సర్వసమృద్ధ్యా-జుష్టం యుక్తం - త్రివిష్టపం స్వర్గ-మధ్యాస్తే స్మ అధిష్ఠితవాన్-విశ్వకర్మణా-నిర్మితం-త్రైలోక్యలక్ష్మ్యా, ఆయతనం ఆశ్రయం, భోగ్యభోగోపకరణాదిసర్వసమృద్ధిమ-న్మహేన్ద్రస్య-భవనం, సాక్షా-దధ్యువాస అధ్యుషితవాన్ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ మహేన్ద్రభవనం విశినష్టి ॥ యత్ర భవనే - విద్రుమమయాని సోపానాని యాసు తాః ॥ భువః స్థలాని- వేదికాదీని-మహామరకతాః ఇన్ద్రనీలమయ్యః- యత్ర భవనే- స్ఫటికమయాని - కుడ్యాని భిత్తయః - యత్ర - వైదూర్యమణిమయస్తమ్భపఙ్క్తయః ॥ ౯ ॥ యత్ర చ- చిత్రవితానాని పద్మరాగరత్నమయాన్యా- సనాని చ - పయః ఫేననిభాః దుగ్ధఫేనవన్మృదులాః శుభ్రాశ్చ - శయ్యాః - ముక్తాదామాని - పరిచ్ఛదాః పరికరా -యాసాం తాః ॥ ౧౦ ॥ యత్ర చ - దేవ్యః దేవానాం సమ్బన్ధిన్యః - సుదత్యః స్త్రియః కూజద్భిర్ధ్వనద్భిః నూపురైః - తత్ర తత్ర - శబ్దయన్త్యః శబ్దం కుర్వత్యః - రత్నస్థలేషు- సున్దరం - స్వ యం - ముఖం - పశ్య

స్తే ॥ ౧౧ ॥ తస్మిన్నైన్ద్రం భవనే - మహేన్ద్రస్య - భవనే - అధివసన్ - అపారబలః - మహామనాః అవ్యాహతసఙ్కల్పః - అత ఏవ - నిర్జితసకలలోకోఽసుర - స్వయ - మేక ఏవ రాజా - ఊర్జితమధికం - చణ్డం తాపకం - శాసనం - యస్య - అత ఏవ, ప్రతాపితైః, సురాదిభిః ప్రణమ్య, వన్ద్య ఙ్ఘ్రియుగస్య - పాదయుగో - రేమే ॥ ౧౨ ॥ అఙ్గ హే యుధిష్ఠిర - ఉరుగన్ధినా ఉగ్రగన్ధేన - మధునా సురయా - మత్తం - అత ఏవ - వివృత్తే విఘూర్ణితే - తామ్రే - అక్షిణీ - యస్య - తపోయోగస్య బలస్య దేహబలస్య - ఓజస ఇన్ద్రియబలస్య చ - పదమాశ్రయం - తం దైత్యం - త్రిభిర్వినా బ్రహ్మవిష్ణుశైవైర్వినా అన్యేసర్వే - ఉపాయనం పూజాద్రవ్యం - పాణిషు యేషాం - ముపాసత ఉపాసితవన్తః ॥ ౧౩ ॥ ఉపాసనప్రకారమేవాహ ॥ జగురితి చతుర్భిః ॥ ఓజసా స్వబలేన, మహేన్ద్రస్యాసనం - అధితిష్ఠన్తం, తం దైత్యం - విశ్వావసు తుమ్బురు ప్రభృతయశ్చ - జగుః గానం చక్రుః తన్నారదజనకాదయః - గన్ధర్వాః - సిద్ధా, ఋషయశ్చ - విద్యాధరా - అప్సరసశ్చ - ముహుర్ముహు - రస్తువన్ హే పాణ్డవ ॥ ౧౪ ॥ స ఏవ వర్ణాశ్రమిభిః - వర్ణైః ఆశ్రమిభిశ్చ - భూరిదక్షిణైర్బహుదక్షిణాయుక్తైః, క్రతుభి - ముహుర్ముహు - రిజ్యమాన ఆరాధ్యమానః - స్వబలేన - హవిర్భాగానగ్రహీత్ ॥ ౧౫ ॥ తస్యాసురస్య సప్తద్వీపవతీ - యా - సప్తద్వీపయుక్తా, పృథివీ, అకృష్టపచ్యా కర్షణేన వినా ఫలవతీ - భూతా - ద్యౌస్స్వర్గో మాననీ దేవతా - యథాకామం యథేష్టం, దోగ్ధ్రీ స్తాద్వాంఛాపూరయితలతథా, అభూత్ - తథా - నభః అన్తరిక్షం - నానాశ్చర్యమయం పవి ఫలవిచిత్రవస్తుప్రదమ - భూత్ ॥ ౧౬ ॥ రత్నాకరాస్సముద్రా, స్తత్పత్న్యో నద్యశ్చ - ఊర్మిభిస్తరఙ్గైః - రత్నసమూహాన్ - సూహూః ప్రాపయామాసుః - రత్నాకరానేవాహ, క్షారేతి - సీధుసురా - క్షౌద్రం మధుక్షీరసహ - అమృతం శుద్ధం క్షీరాదిమయాన్యుదకాని యేషాం

యన్త్య ఇతస్తతః। రత్నస్థలీషు పశ్యన్తి సుదతీస్సున్దరం ముఖమ్॥౧౧॥తస్మిన్మహేన్ద్రభవనే మహాబలో మహామనా నిర్జితలోక ఏకరాట్। రేమేఽభివన్ద్యాఙ్ఘ్రియుగస్సురాదిభిః ప్రతాపితైరూర్జితచణ్డశాసనః॥౧౨॥తమఙ్గ మత్తం మధునోరుగన్ధినా వివృత్తతామ్రాక్షమశేషధిష్ణ్యపాః। ఉపాసతోపాయనపాణిభిర్వినా త్రిభిస్తపోయోగబలౌజసాం పదమ్॥౧౩॥జగుర్మహేన్ద్రాసనమోజసా స్థితం విశ్వావసుస్తుమ్బురురస్మదాదయః। గన్ధర్వసిద్ధా ఋషయోఽస్తువన్ముహుర్విద్యాధరాశ్చాప్సరసశ్చ పాణ్డవ॥౧౪॥స ఏవ వర్ణాశ్రమిభిః క్రతుభిర్భూరిదక్షిణైః। ఇజ్యమానో హవిర్భాగానగ్రహీత్స్వేన తేజసా॥౧౫॥అకృష్టపచ్యా తస్యాసీత్సప్తద్వీపవతీ మహీ। తథా కామదుఘా ద్యౌశ్చ నానాశ్చర్యపదం నభః॥౧౬॥రత్నాకరాశ్చ రత్నౌఘాంస్తత్పత్న్యశ్చోహురూర్మిభిః। క్షారసీధుఘృతక్షౌద్రదధిక్షీరామృతోదకాః॥౧౭॥శైలా ద్రోణీభిరాక్రీడాన్ సర్వర్తుషు గుణాన్ ద్రుమాః। దధార లోకపాలానామేక ఏవ పృథగ్గుణాన్॥౧౮॥స ఇత్థం నిర్జితకకుబేకరాడ్విషయాన్ప్రియాన్। యథోపజోషం భుఞ్జానో నాతృప్యదజితేన్ద్రియః॥౧౯॥ఏవమైశ్వర్యమత్తస్య దృప్తస్యోచ్ఛాస్త్రవర్తినః। కాలో మహాన్వ్యతీయాయ బ్రహ్మశాపముపేయుషః॥ ౨౦ ॥తస్యోగ్రదణ్డసంవిగ్నాస్సర్వే లోకాస్సపాలకాః। అన్యత్రాలబ్ధశరణాశ్శరణం

తే - క్రమస్తస్యైవ పక్షిలః ॥ ౧౭ ॥ శైలాః పర్వతాః - జాత్యేకవచనం - ద్రోణీభిః కన్దరైః, ద్రుమాన్ - దధార - కథం భూతాన్ - సర్వర్తుషు వసన్తాదిషు షట్సు - స్వే స్వే - గుణాః ఫలపుష్పాదయో - యేషాం తాన్ - ఆక్రీడాన్ క్రీడాస్థానోపయుక్తాన్ - సర్వర్తుషు సర్వాన్ స్వగుణాన్ ఫలపుష్పాదీన్ దధారేత్యర్థః - తదేవ స్పష్టయతి, లోకపాలానాం - తదాధిపత్యవేలాయామిత్యర్థః - ఏకో ద్రుమః - వసన్తాదికాలనియమేన - పృథగ్గుణాన్ ఫలపుష్పాదీన్ - దధార - అస్య తు ఆధిపత్యే అనియతకాలం సర్వాన్ గుణాన్ దధారేత్యర్థః, యద్వా - అయమసుర ఏక ఏవ - సర్వేషాం - లోకానాం - పృథగ్గుణాన్ప్రతినియతాన్ - గుణాన్ - దధార సర్వేషామాధిపత్యమేక ఏవ చకారేత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ ఇత్థం, నిర్జితాః - కకుభో దిశో - యేన - స దైత్యః, ఏక ఏవ రాజా సన్, యథోపజోషం యథాప్రీతి, ప్రియాన్, విషయాన్ విషయాన్, అనుభవన్నపి, నాతృప్యత్ నతృప్తవాన్ - యతోఽయ, మజితేన్ద్రియః ॥ ౧౯ ॥ ఇత్థ, మైశ్వర్యేణ, మత్తస్య, అత ఏవ దృప్తస్య - అత ఏవ చో - చ్ఛాస్త్రవర్తినః వైదికమార్గానువర్తినః - ఉత్పథగామిన ఇత్యర్థః - బ్రహ్మశాపం సనకాదీనాం శాప - ముపేయుషః ప్రాప్తవతః - మహాన్ కాలో బహువర్షాత్మకః కాలః - వ్యతీయాయ అతిక్రాన్తోఽభూత్ - బ్రహ్మశాపముపేయుష ఇత్యనేన తజ్జన్మవసానకాలః ప్రాప్త ఇతి సూచ్యతే ॥ ౨౦ ॥ ఇతి నిరన్తరం తస్మిన్నిమిత్తం తావదాహ ॥ తస్యేతి ॥ తస్య దైత్యస్య - ఉగ్రదణ్డేన ఉగ్రశాసనేన - సంవిగ్నాః భీతాః - సపాలకాః - సర్వే - లోకా - అన్యత్ర - అలబ్ధం - శరణం నివాసస్థానం - యైః - తే - అచ్యుతం భగవన్తం - శరణం - యయుః ప్రాప్తాః - అన్యత్రాలబ్ధశరణా ఇత్యస్య అనన్యరక్షకా ఇతి వాఽర్థః - పూర్వం దైత్యతపః పీడితాస్తత్సమయే చతుర్ముఖం బ్రహ్మాణం శరణముపగమ్య వరప్రదానేన స్వానిష్టమేవ చక్రుః - పునరేతదనిష్టపరిహారో బ్రహ్మణాఽపి కర్తుమశక్య ఇత్యాలోచ్యానన్యశరణా భగవన్తమేవ

శరణం యయురిత్యర్థః ❁ ॥౨౧॥ ❁ శరణవరణప్రకారమేవాహ ॥ తస్యా ఇతి ॥ తస్యై కాష్ఠాయై-దిశే-నమః-కాష్ఠాం వి శింషన్తి, యత్రేతి, యత్ర యస్యాం కాష్ఠాయామీశ్వరస్సర్వనియన్తా - హరిరాశ్రితార్తిహరో భగవా-నాస్తే- శాన్తాః రా గాదిరహితాః - అత ఏవ-శుద్ధాన్తఃకరణాః-సంన్యాసినో న్యాసవిద్యానిష్ఠాః - యత్ యాం చ కాష్ఠాం-గత్వా ప్రాప్య-న నివ ర్తన్తే పునరావర్తన్తే - న పునస్సంసరన్తి-తస్యై కాష్ఠాయై-నమ ఇతి - యస్యాం దిశి ప్రణతార్తిహరో భగవానాస్తే తద్ది గధీనోఽస్మద్రక్షణోపాయ ఇత్యధ్యవసాయపూర్వకం భగవన్తం శరణం యయుః - కాష్ఠాయై నమ ఇతి దిక్ఛరణవరణకథనే న దేవానామపి భగవత్స్వరూపం దుర్గ్రహమితి సూచితమ్ ❁ ॥౨౨॥ ❁ ఇత్థం-తే దేవా-స్సంయతాత్మానస్స్వవశభగవా న్నిక్షిప్యతీతి విస్రమ్భయుక్త - మనసః-సమాహితధియః, యద్వా, సంయతాత్మాన ఇతి బాహ్యేన్ద్రియజయ ఉక్తః, సమా హితధియ ఇత్యనేనాన్తరిన్ద్రియజయః-వాయుభోజనా ఇత్యనేన ప్రాణజయః - వినిద్రా ఇత్యనేన కాయజయః-ఏవంవిధాః- హృషీకేశం-ఉపతస్థుః- తుష్టువుః-వక్ష్యమాణం మన్త్రం జేపురిత్యర్థః ❁ ॥౨౩॥ ❁ భగవతే షాడ్గుణ్యపూర్ణాయ-పురుషాయ సర్వాన్తరాత్మనే - మహాత్మనే మహానుకమ్పాయుక్త, ఆత్మానుభవో-యస్య-తస్మై - విశుద్ధః-అనుభవో జ్ఞానం-ఆనన్దస్సు ఖం-తయోస్సన్దోహః-పూర- స్తద్రూపాయ-యతః యత్పదాశ్రయణా-దాశ్రితానా-మభయం-తస్మై నమః ❁ ॥౨౪॥ ❁ తేషాం దేవానా-మేవముపతిష్ఠతాం-వాణీ-ఆవిరభూత్-తైశ్శ్రుతేత్యర్థః - కథంభూతా-అరూపా అదృష్టవక్తృకా మేఘ నిస్వనా మేఘఘోషతుల్యా - కకుభో దిశః-నాదయన్తీ ప్రతిధ్వనయన్తీ - సాధూనా - మభయఙ్కరా ❁ ॥౨౫॥ ❁ వాణీమేవాహ ॥ మా భైష్టేతి ॥ హే విబుధశ్రేష్ఠాః యూయం - మా భైష్ట భయం మా కురుత - వః యుష్మాకం సర్వేషాం - భద్రం సుఖమేవా - స్తు - హి యస్మాత్-మమ-దర్శనం కటాక్షః- భూతానాం - శ్రేయస - ఉపపత్తయే ప్రాప్తయే-భవ తి ❁ ॥౨౬॥ ❁ దైతేయాధమస్య-తస్య హిరణ్యకశిపో-ర్య-ద్దౌరాత్మ్యం, తత్, మయా, జ్ఞాతం విదితమేవ-తస్య దైత్యస్య, శా

యయురచ్యుతమ్॥౨౧॥తస్యై నమోఽస్తు కాష్ఠాయై యత్రాత్మా హరిరీశ్వరః। యద్గత్వా న నివర్తన్తే శాన్తాస్సం
న్యాసినోఽమలాః॥ ౨౨ ॥ఇతి తే సంయతాత్మానస్సమాహితధియోఽమలాః। ఉపతస్థుర్హృషీకేశం వినిద్రా వా
యుభోజనాః॥౨౩॥ఓం॥నమో భగవతే తస్మై పురుషాయ మహాత్మనే। విశుద్ధానుభవానన్దసన్దోహాయ యతోఽ
భయమ్॥౨౪॥ తేషామావిరభూద్వాణీ హ్యరూపా మేఘనిస్వనా। సన్నాదయన్తీ కకుభస్సాధూనామభయఙ్క
రా॥ ౨౫ ॥ మా భైష్ట విబుధశ్రేష్ఠాస్సర్వేషాం భద్రమస్తు వః। మద్దర్శనం హి భూతానాం సర్వశ్రేయోపపత్త
యే॥౨౬॥జ్ఞాతమేతస్య దౌరాత్మ్యం దైతేయాపసదస్య యత్। తస్య శాన్తిం కరిష్యామి కాలం తావత్ప్రతీక్ష్యతామ్॥
యదా దేవేషు వేదేషు గోషు విప్రేషు సాధుషు। ధర్మే మయి చ విద్వేషస్స వా ఆశు వినశ్యతి ॥ ౨౮ ॥ నిర్వైరాయ ప్ర
శాన్తాయ స్వసుతాయ మహాత్మనే। ప్రహ్లాదాయ యదా ద్రుహ్యేద్ధనిష్యేఽపి వరోర్జితమ్ ॥ ౨౯ ॥ ఇత్యుక్తా లోక
గురుణా తం ప్రణమ్య దివౌకసః। న్యవర్తన్త గతోద్వేగా మేనిరే చాసురం హతమ్॥ ౩౦ ॥తస్య దైత్యపతేః పుత్రా
శ్చత్వారః పరమాద్భుతాః। ప్రహ్లాదోఽభూన్మహాంస్తేషాం గుణైర్మహదుపాసకః॥౩౧॥బ్రహ్మణ్యశ్శీలసంప

న్తిం వధం-కరిష్యామి-కాలం తద్వధోచితకాలం-తావత్ప్రతీక్ష్యతాం-కించిత్కాలవిలమ్బం సహధ్వమిత్యర్థః ❁ ॥౨౭॥ ❁ కోఽసౌ తద్వధోచితకాలస్తత్రాహ ॥ యదేతి ॥ యస్మిన్కాలే-దేవాదిషు, తస్య, నితరాం, ద్వేషః, తదా, స, ఆశు, వినశ్య తి ❁ ॥౨౮॥ ❁ నను దేవాదిషు విద్వేషేఽపి న తస్య నాశః-బ్రహ్మవరేణోర్జితత్వాదిత్యత్రాహ ॥ నిర్వైరేతి ॥ యదా, ప్ర హ్లాదాయ, ద్రుహ్యేత్, తదా-వరై -రూర్జితమపి, హనిష్యే హనిష్యామి-కథంభూతాయ, మదాత్మనే-అహమేవాత్మా యస్య, స మదాత్మా ❁ యద్వా - మయ్యాత్మా మతిర్యస్య స మదాత్మా-తస్మై నిర్వైరాయ సర్వభూతసుహృదే - ప్రశాన్తాయ రాగా దిరహితాయ, స్వస్యాత్మజాయ, నిరతిశయప్రియభక్తవిషయే యదా ద్రోహం కరిష్యతి తదా, అవశ్యం హనిష్యామి, మ ద్భక్తవిషయాపరాధస్య మమ నితరామసహ్యత్వాదితి భావః ❁ ॥౨౯॥ ❁ ఇత్థం, లోకగురుణా భగవతా, ఉక్తాః, దివౌ కసో దేవాః, తం భగవన్తం, ప్రణమ్య, గతోద్వేగాః, గత ఉద్వేగో భయం యేషాం, తాదృశాస్సన్తో, న్యవర్తన్త, భగ వదుపదిష్టేరీతి శేషః అసురం, హతప్రాయం చ, మేనిరే అమన్యన్త ❁ ॥౩౦॥ ❁ తస్య పూర్వమేవ విప్రశాపముపేయుషః, ఉచితకాలే హనిష్యామీత్యేవంవిధభగవత్సఙ్కల్పవిషయస్య, దైత్యపతేర్హిరణ్యకశిపోః, పరమాద్భుతాః, చత్వారః, పుత్రాః ప్రహ్లాదానుహ్లాదసంహ్లాదహ్లాదాఖ్యాః, తేషాం మధ్యే, ప్రహ్లాదో - గుణైరక్రోధాదిభి - ర్మహాన్ శ్రేష్ఠోఽభూత్- మాహాత్మ్యావహగుణైస్తం విశినష్టి ॥ మహదుపాసక ఇత్యాదినా ॥ మహతాం భాగవతానా - ముపాసకః భాగవత భక్తిపర్యన్తభగవద్భక్తినిష్ఠః - ఇయమేవ హి భగవద్భక్తేః పరా కాష్ఠేతి భావః ❁ ॥౩౧॥ ❁ బ్రహ్మణ్యః-బ్రహ్మణి బ్రా

ణ్యః బహుశాస్త్రసంస్కారయుక్తః బ్రహ్మణ్యః, శీలం, సుస్వభావః, సత్యసన్ధః ప్రతిజ్ఞాతార్థపాలకః. శీలేన సుస్వభావస
మ్పన్నత్వేన — యుక్తః — సత్యసన్ధః — జితేన్ద్రియః — ప్రియో — యశ్చాసౌ సుహృత్ — తమః, సర్వభూతానాం,
ఆత్మవాత్సల్యకారీత్వాత్, ఏకః అద్వితీయః — ప్రియతమస్సుహృత్తమశ్చ ప్రియసుహృత్తమః — ఆత్మా — యథా ప్రి
యతమస్సర్వేషాం తథైవేత్యర్థః — తస్య సదసత్కర్మణో నిమిత్తత్వేన ప్రియసుహృత్తమత్వేనైవోక్తిః ॥ ౩౨ ॥ దాసవదితి
సన్నతావార్యాణామఙ్ఘ్రీ యేన, ఆర్యాణాం మహతాం, అఙ్ఘ్రియో, యేన — పితృవత్ — దీనేషు — వాత్సల్యయుక్తః — భ్రాతృవత్, సదృ
శేషు స్నేహః, స్నిగ్ధః అనురాగయుక్తః, గురుషు ఈశ్వర ఇవ — భావనా దృష్టిః — యస్య, విద్యాదిభిః ఆఢ్యః — అపి, మా
నేన స్తమ్భేన చ వర్జితః, తత్ర విద్యా, విజ్ఞానం, తత్ర, రూపం, సౌన్దర్యం, జన్మ కులీనత్వం — ఆఢ్యః సమృద్ధః — విద్యా
దిభిరాఢ్యోఽపి మానాదివిముక్తః ॥ ౩౩ ॥ వ్యసనేషు దుఃఖహేతుషు, నోద్విగ్నం అవిభ్రాన్తం చిత్తం యస్య,
దృష్టేషు ఐహికేషు — శ్రుతేషు ఆముష్మికేషు — స్వర్గాదిషు — గుణేషు విషయేషు, అవస్తుదృక్ అనిత్యత్వబుద్ధియుక్తః అ
త ఏవ — తేషు — నిఃస్పృహః సదా, దాన్తాః వశీకృతాః — ఇన్ద్రియాదయో — యస్య, ప్రశాన్తాః కామా యస్య,
రహిత ఆసురః స్వభావో యేన సః, అసురేషు జాతోఽపి అసురస్వభావరహితః ప్రశాన్తకామ ఇత్యనేనైవ నిఃస్పృహత్వసిద్ధేః పున
రుక్తిః, అసురోఽపి రహితాసుర ఇత్యర్థః ప్రశంసార్థం పునరభిధానం ॥ ౩౪ ॥ హే రాజన్, యస్మిన్ ప్రహ్లాదే
మహద్గుణాః — ఉక్తా అన్యే చ, కవిభిః ముహుర్ముహుః, మహద్భిః భగవతి తథా, గృహ్యన్తే నైవ ముహ్యన్తే ఇత్య
ర్థః — మహాగుణాః ఇయన్త ఇతి న శక్యన్తే, అద్యాపి అనుమీయన్తే, అన్వేతి, మహాత్మ్యం ప్రహ్లాదస్య గు
ణా ఇత్యర్థః, నిత్యత్వేన పౌనరుక్త్యం నాస్తి, మహతాం గుణా ఇవ, తే గుణాః, అధునాఽద్యాపి నాపిధీయన్తే, న తిరో
హితా భవన్తి — న విస్మృతా భవన్తీత్యర్థః యథా, భగవతి, ఈశ్వరే, గుణాః, పునః పునః కవిభిః, గృహ్యన్తే — నాపిధీయన్తే.

బ్రహ్మణ్యః శీలసమ్పన్నః సత్యసన్ధో జితేన్ద్రియః । ఆత్మవత్సర్వభూతానామేకః ప్రియసుహృత్తమః ॥ ౩౨ ॥ దాసవత్సన్నతార్యాఙ్
ఘ్రిః పితృవద్దీనవత్సలః । భ్రాతృవత్సదృశే స్నిగ్ధో గురుష్వీశ్వరభావనః । విద్యార్థరూపజన్మాఢ్యో మానస్తమ్భవి
వర్జితః ॥ ౩౩ ॥ నోద్విగ్నచిత్తో వ్యసనేషు నిఃస్పృహః శ్రుతేషు దృష్టేషు గుణేష్వవస్తుదృక్ । దాన్తేన్ద్రియప్రాణశ
రీరధీః సదా ప్రశాన్తకామో రహితాసురోఽసురః ॥ ౩౪ ॥ యస్మిన్మహద్గుణా రాజన్గృహ్యన్తే కవిభిర్ముహుః । న
తేఽధునా పిధీయన్తే యథా భగవతీశ్వరే ॥ ౩౫ ॥ యం సాధుగాథాసదసి రిపవోఽపి సురా నృప । ప్రతిమానం ప్ర
కుర్వన్తి కిముతాన్యే భవాదృశాః ॥ ౩౬ ॥ గుణైరలమసఙ్ఖ్యేయైర్మాహాత్మ్యం తస్య సూచ్యతే । వాసుదేవే భగ
వతి యస్య నైసర్గికీ రతిః ॥ ౩౭ ॥ న్యస్తక్రీడనకో బాలో జడవత్తన్మనస్తయా । కృష్ణగ్రహగృహీతాత్మా న వేద జగ
దీదృశమ్ ॥ ౩౮ ॥ ఆసీనః పర్యటన్నశ్నఞ్ఛయానః ప్రపిబన్బ్రువన్ । నానుసన్ధత్త ఏతాని గోవిన్దపరిరమ్భితః ॥ ౩౯ ॥ క్వ
చిద్రుదతి వైకుణ్ఠచిన్తాశబలచేతనః । క్వచిద్ధసతి తచ్చిన్తాహ్లాద ఉద్గాయతి క్వచిత్ ॥ ౪౦ ॥ నదతి క్వచిదుత్కణ్ఠో

ష్వపి ॥ ౩౫ ॥ హే నృప, సాధుగాథాసదసి సాధుకథాప్రసఙ్గవత్యాం సభాయాం, రిపవస్సురా అపి — యం ప్రహ్లా
దం, ప్రతిమానం సాధనత్వేన దృష్టాన్తం, కుర్వన్తి — కిముత, భవాదృశాః, అన్యే — పరిమానం కుర్వన్తీతి ॥ ౩౬ ॥ తస్య,
అసఙ్ఖ్యేయైః, గుణైః — తస్య, మాహాత్మ్యం సూచ్యతే, న, పరన్తు నైసర్గికరత్యా ఇతి భావః, అలమి
తి పాఠే, అధికం తస్య మాహాత్మ్యం సూచ్యతే — తదాహ వాసుదేవ ఇతి । యద్వా నైవ మాహాత్మ్యం సూచ్యతే స్వైరేవ తస్య
మాహాత్మ్యమిత్యర్థః ఇత్యర్థః — అపార మాహాత్మ్య హేతుం వదన్ ప్రశంసతి ॥ వాసుదేవేతి । యస్య ప్రహ్లాదస్య, వాసుదేవే, భ
గవతి, నైసర్గికీ స్వాభావికీ ఉత్పత్తిసిద్ధా రతిః — స్వభావతో వాసుదేవరతానాం వాసుదేవ స్యైవానన్తం మాహాత్మ్యమి
త్యాహ ॥ ౩౭ ॥ నైసర్గికత్వం దర్శయతి ॥ న్యస్తేత్యాదినా షడ్భిః, బాల ఏవ బాల్యాత్ప్రభృతి న్యస్తాః త్యక్తాః తన్మనస్తయా త
దాసక్తమనస్కతయా క్రీడనకాని, న్యస్తక్రీడనకః — కృష్ణ ఏవ గ్రహః, గ్రహ ఇవ, తేన గృహీత — ఆ
త్మా మనో, యస్య, గ్రహగృహీత ఇవ మన ఇత్యర్థః జడ ఇవ, జగత్, ఈదృశం, న వేద, బాహ్యవస్తు విషయకం జ్ఞానం నా
సీదిత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి ఆసీన ఇతి ఆసనాద్యవస్థాస్వపి ఏతాని దేహాద్యాసనాదీని, నానుసన్ధత్తే నాను
సంహితవాన్, తత్ర హేతుః, యతః, గోవిన్దేన భగవతా, పరిరమ్భితః స్వం — గోవిన్దానుసన్ధానమాత్రత్వేన తత్పరిరమ్భవి
స్మృతదేహధర్మః ॥ ౩౯ ॥ క్వచిద్గోవిన్దానుసన్ధానవిచ్ఛేదదశాయాం రుదతి గోవిన్దవిరహాద్వ్యాకులః ఇత్యనుసన్ధానాన్
గోవిన్దచిన్తయా, శబలా వ్యామిశ్రా క్షుభితా, చేతనా బుద్ధిర్యస్య, తాదృశః క్వచిద్ధసతి క్వచిత్, తచ్చిన్తయా, ఆహ్లాదో,
యస్య, తాదృశ, ఉచ్చైః, గాయతి, గోవిన్దగుణానితి శేషః ॥ ౪౦ ॥ క్వచిత్, తచ్చిన్తాహ్లాదవశ, నదతి ధ్వనతి క్వచిత్, ఉత్కం

౩౭ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ గుణైరలమసఙ్ఖ్యేయైః

త్కణ్ఠోపరివ్యాప్తహర్షః - విగతలజ్జో, నృత్యతి ఉత్కణ్ఠో ముక్తకణ్ఠస్సన్, ధ్యానేతివాక్యచిచ్ఛేద ధ్యానయా భగవదను స్మృత్యా, యుక్తః, తన్మయః తదాత్మకః - స్వాత్మానం తదపృథక్సిద్ధత్వేన పశ్యన్నపి - తదపి తదనుసన్ధానేనాపి స్మృత్యా, తద్రూపతాప్రత్యభిమానేన, అనుచకార అనుకరోతి భగవానివ చేష్టత ఇత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ క్వచిచ్చ, సంస్పర్శేన అవిచ్ఛిన్నానుధ్యానేన - నిర్వృతస్సుఖితః, అస్పన్దః - స్థిరో, యః, ప్రణయః స్నేహః, స్తేన - యు, ఆనన్ద - స్తేన - యు, త్సలిలం - తేన, ఆమీలితే ఈ షన్మీలితే - ఈక్షణే, యస్య, ఉత్పులకః ఉదఞ్చితరోమా తూష్ణీం - మాస్తే ॥ ౪౨ ॥ సః ప్రహ్లాదః - అకించనసఙ్గో నిరుపాధిక స్నేహస్తేన - లబ్ధయా, ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతః, పాదారవిన్దయోః, నిషేవయా, ముహుర్ముహుః, రాత్మనః స్వస్య పరాం నిర్వృతిమానన్దనం - వితన్వన్ - మన ఇతి ... పృథక్పదం, యద్వా, తత ఏవ సవిశేషణస్యాపి సమాసః, విష యాసఙ్గేన, దీనస్య - మనసః - శమం శాన్తిం రాగాద్యభావం, వ్యధాచ్చక్రే - దుస్సఙ్గదీనస్యేతి విశేషణం లోకపరిపాటిక్స తం న తు తస్య కదాచిదపి విషయసక్తమభూన్మనః ॥ ౪౩ ॥ హే రాజన్ - తస్మిన్నేవం భూతే - మహాభాగవతే భాగవత శ్రేష్ఠే - మహావివేకిని - మహాత్మని ఉక్తవిధమాహాత్మ్యే - తత్పుత్రే ప్రహ్లాదే, హిరణ్యకశిపురఘం ద్రోహం, చకరోత్ ॥ ౪౪ ॥ ఏవంవిధస్య ద్రోహానర్హత్వాశఙ్కయా పృచ్ఛతి యుధిష్ఠిరః ॥ దేవర్ష ఇతి ॥ హే దేవర్షే - ఏతత్ - వేదితుం జ్ఞాతుమిచ్ఛామః - తత్ - హే సువ్రత - శుద్ధాయ నిరపరాధాయ - సాధవే - తత్పుత్రాయ, స్వాత్మజాయ అనేన ద్రోహానర్హవిషయత్వముక్తం - పితేత్యనేన ద్రోగ్ధృత్వానర్హత్వం - అఘం ద్రోహం, యద్ధాచ్చక్రే - ఇత్యేతత్ ॥ ౪౫ ॥ ఉక్తవిశేషణలబ్ధార్థమేవ విశదయతి ॥ పుత్రానితి ॥ ప్రతికూలేషు, పుత్రేషు - విషయభూతేషు, పుత్రవత్సలాః - పితరః - శిక్షార్థం - కేవల, ముపాలభన్తే ఆక్షిపన్తి అపరేయథా శ

విలజ్జో నృత్యతి క్వచిత్ । క్వచిత్తద్భావనాయుక్తస్తన్మయోఽనుచకార హ ॥ ౪౧ ॥ క్వచిదుత్పులకస్తూష్ణీమాస్తే సంస్పర్శనిర్వృతః । అస్పన్దప్రణయానన్దసలిలామీలితేక్షణః ॥ ౪౨ ॥ స ఉత్తమశ్లోకపదారవిన్దయోర్నిషేవ యాఽకించనసఙ్గలబ్ధయా । తన్వన్పరాం నిర్వృతిమాత్మనో ముహుర్దుస్సఙ్గదీనస్య మనశ్శమం వ్యధాత్ ॥ ౪౩ ॥ తస్మిన్మహాభాగవతే మహాభాగే మహాత్మని । హిరణ్యకశిపూ రాజన్నకరోదఘమాత్మజే ॥ ౪౪ ॥ యుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ దేవర్ష ఏతదిచ్ఛామో వేదితుం తవ సువ్రత । యదాత్మజాయ శుద్ధాయ పితాఽధాత్సాధవే హ్యఘమ్ ॥ ౪౫ ॥ పుత్రాన్విప్రతికూలాంస్స్వాన్పితరః పుత్రవత్సలాః । ఉపాలభన్తే శిక్షార్థం నైవాఘమపరే యథా ॥ కిము తానువశాన్సాధూంస్తాదృశాన్గురుదేవతాన్ ॥ ౪౬ ॥ ఏతత్కౌతూహలం బ్రహ్మన్నస్మాకం విధమ ప్రభో । పితుః పుత్రాయ యద్ద్వేషో మరణాయ ప్రయోజితః ॥ ౪౭ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః ॥ ❋❋❋❋❋❋❋

నారద ఉవాచ ॥ పౌరోహిత్యాయ భగవాన్వృతః కావ్యః కిలాసురైః । షణ్డామర్కౌ సుతౌ తస్య దైత్యరాజగృహాన్తికే ॥ ౧ ॥ తౌ రాజ్ఞా ప్రాపితం బాలం ప్రహ్లాదం నయకోవిదమ్ । పాఠయామాసతుః పాఠ్యానన్యాంశ్చాసురబాలకాన్ ॥ ౨ ॥ యత్తత్ర గురుణా ప్రోక్తం శుశ్రువేఽనుపపాఠ చ । న సాధు మనసా మేనే స్వపరాసద్గ్రహాశ్రయమ్ ॥

త్రవ ఇవా - ఘం ద్రోహం - నైవ కుర్వన్తి - ప్రతికూలానపి పుత్రాన్కేవలం శిక్షార్థముపాలభన్తే న తేభ్యో ద్రుహ్యన్తి - కిం త్వ నువశాననుకూలాన్ - సాధూన్, గురుః పత్తైవ దైవతం యేషాం, తాననుపాలభన్తే న తు తేభ్యో ద్రుహ్యన్తీతి ॥ ౪౬ ॥ అతో హే బ్రహ్మన్, అస్మాకమేతత్కౌతూహలం ఏతత్ప్రశ్నకౌతూహలం విధమ అపనయ - హే ప్రభో - పుత్రాయ - యః - పితు - ర్ద్వేష - స్స - మరణాయ పితుర్మరణాయ - ప్రయోజితః ప్రయోజకోఽభూదితి యత్ - ఏతత్ప్రశ్నకౌతూహలమిత్యన్వయః, పితుః పుత్రవిషయకద్వేషస్స్వస్యైవ మరణప్రయోజకః కథమభూదిత్యేవంవిధప్రశ్నవిషయకౌతూహలం విధమేత్యర్థః ॥ ౪౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః ॥

ఏవమాపృష్టో ద్వేషనిమిత్తస్తద్వక్తుం తావదుపోద్ఘాతమాహ భగవాన్నారదః, పౌరోహిత్యాయేత్యాదినా ॥ భగవాన్కావ్యశ్శుక్రః - పౌరోహిత్యాయ పురోహితకర్మకర్తుమసురైర్దైత్యైః - ర్వృతః, కిలేతి ప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి ॥ తస్య కావ్యస్య, సుతౌ షణ్డామర్కాఖ్యౌ దైత్యరాజస్య హిరణ్యకశిపోః, గృహసమీపే - ఆస్తామితి శేషః ॥ ౧ ॥ తౌ చ షణ్డామర్కౌ దైత్యరాజేన ప్రాపితం నీతిశాస్త్రప్రవచనార్థం ప్రాపితం - ప్రహ్లాదం, అన్యాంశ్చ - సురబాలకాంశ్చ - పాఠ్యాన్దణ్డనీత్యాదీన్ - పాఠ యామాసతుః పరం సంకారితవన్తౌ - నయకోవిదమితి క్రియావిశేషణం - యథా నయకోవిదో నీతిశాస్త్రనిపుణో భవతి తథా పాఠయామాసతురిత్యర్థః ॥ ౨ ॥ తత్రైవం స్థితే - ప్రహ్లాదో, య, ద్గురుణా - ప్రోక్తం - తచ్ఛుశ్రువే శ్రుతవాన్ - అనుపపాఠ చ - పఠితవాంశ్చ, తత్ప్రోక్తం, మనసా - సాధు యథా తథా న మేనే తత్ర హేతుం వదన్ ప్రోక్తం విశినష్టి ॥ స్వపరాసద్గ్రహాశ్రయమ్ - అయం - స్వః స్వకీయో మిత్రం - అయం తు - పరశ్శత్రు - రిత్యేవంరూపో - యోఽసద్గ్రహో వృథాగ్రహరూపోఽభిమాన - స్తస్యా

శ్రియం హేతుభూతామ్ ॥ ౩ ॥ ఏవం స్థితే - హే పాణ్డవ - కదాచిత్ - అసురరాట్ - పుత్రం ప్రహ్లాదమ్ - అఙ్కమారోప్య ఉత్సఙ్గే నిధాయ - హే వత్స హే పుత్ర - భవాన్ - ఆచార్యేభ్యః శ్రుతేషు మధ్యే - యత్ - సాధు మన్యతే - తత్ కథ్యతామిత్యేవం పప్రచ్ఛ ॥ ౪ ॥ ఏవం పృష్ట ఆహ ప్రహ్లాదః తత్సాధ్వితి ॥ హే అసురవర్య - అసద్గ్రహాత్ దేహాత్మాభిమానస్వత్వాత్మాభిమానత స్తాలకైత్ర్యాదివిషయాభినివేశాదిరూపాసద్గ్రహాత్, సదా - సముద్విగ్నధియాం భీతానాం, ధీః - యేషాం - తేషాం - దేహినాం క్షిత దేహధారిణామ్ - ఆత్మపాతం - పతత్యనేనేతి పాతం - ఆత్మనః అధఃపతనహేతుం - అన్ధకూపతుల్యం - గృహం త్యక్త్వా వనమరణ్యం - ప్రవిష్టః - హరిం - మాం శ్రితబన్ధహరం భగవన్తమాశ్రయేత - ఇతి - యత్ తదేవ - సాధు మన్యే ఇతి - హిత్వా ఆత్మపాతమిత్యనేన హేయసంక్షేపః - హరిమాశ్రయేతేత్యనేన ఉపాదేయతత్త్వతదనుష్ఠానసంక్షేపః - వనం గత ఇతి వివిక్తదేశోపలక్షణమ్ ॥ ౫ ॥ ఏవముక్తో దైత్యరాజః కిమాహేత్యత్రాహ నారదః శ్రుత్వేతి ॥ పరపక్షసమాహితాః - పరపక్షనిష్ఠాః - సమాహితాః పరినిష్ఠితాః, పుత్రస్య - గిరః - శ్రుత్వా - దైత్యో - జహాస హాసపూర్వమువాచేత్యర్థః ॥ తదేవాహ ॥ బాలానాం - బుద్ధిః - పరబుద్ధిభిః - పరస్మిన్ శత్రౌ విష్ణౌ - బుద్ధిః - యేషాం - తైః, భిద్యతే అన్యథా క్రియతే - విపరీతా క్రియత ఇత్యర్థః ॥ ౬ ॥ నూనం, గురుగేహే - ప్రతిచ్ఛన్నైః - విష్ణుపక్షైః - ద్విజాతిభిర్బ్రాహ్మణైః - అయం - బాలో - భిద్యతే విపరీతబుద్ధిః క్రియతే - అతోఽస్య బాలస్య - బుద్ధిః, యథా - న భిద్యేత - తథా - సమ్యగ్విధార్యతాం పరిచార్యతామితి ॥ ౭ ॥ తతో, దైత్యయాజకాః దైత్యపురోహితాః స్వగృహం ప్రతి - దైత్యభటైః - ఆనీతం ప్రాపితం - ప్రహ్లాదం - ఆహూయ ప్రశస్య ప్రస్తుత్య - సామోక్తిభిః, శ్లక్ష్ణయా మృద్వ్యా - ఉక్త్యా చ - సమ్యక్, అపృచ్ఛన్ ॥ ౮ ॥ ప్రశ్నమేవాహ వత్సేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే వత్స ప్రహ్లాద - తే తవ - భద్రం - మఙ్గళమస్తు - న త్వాం తాడయామ ఇతి భావః, సత్యం యథార్థం, కథయ - మృషా, మా కథయ, కం కథయేత్యత్రాహ ॥ బాలానితి ॥ బాలాన్, అతి

ఏకదాఽసురరాట్పుత్రమఙ్కమారోప్య పాణ్డవ। పప్రచ్ఛ కథ్యతాం వత్స మన్యతే సాధు యద్భవాన్॥ ౪ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ॥ తత్సాధు మన్యేఽసురవర్య దేహినాం సదా సముద్విగ్నధియామసద్గ్రహాత్। హిత్వాఽఽత్మపాతం గృహమన్ధకూపం వనం గతో యద్ధరిమాశ్రయేత॥ ౫ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ॥ శ్రుత్వా పుత్రగిరో దైత్యః పరపక్షసమాహితాః। జహాస బుద్ధిర్బాలానాం భిద్యతే పరబుద్ధిభిః॥ ౬ ॥ సమ్యగ్విధార్యతాం బాలో గురుగేహే ద్విజాతిభిః। విష్ణుపక్షైః ప్రతిచ్ఛన్నైర్న భిద్యేతాస్య ధీర్యథా॥ ౭ ॥ గృహమానీతమాహూయ ప్రహ్లాదం దైత్యయాజకాః। ప్రశస్య శ్లక్ష్ణయా వాచా సమపృచ్ఛన్త సామభిః॥ ౮ ॥ వత్స ప్రహ్లాద భద్రం తే సత్యం కథయ మా మృషా। బాలానతి కుతస్తుభ్యమేష బుద్ధివిపర్యయః॥ ౯ ॥ బుద్ధిభేదః పరకృత ఉతాహో తే స్వతోఽభవత్। భణ్యతాం శ్రోతుకామానాం గురూణాం కులనన్దన ॥ ౧౦ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ॥ పరః స్వశ్చేత్యసద్గ్రాహః పుంసాం యన్మాయయా కృతః। విమోహితధియాం దృష్టస్తస్మై భగవతే నమః॥ ౧౧ ॥ స యదాఽనువ్రతః పుంసాం పశుబుద్ధిర్విభిద్యతే। అన్య ఏష తథాఽ

అతిక్రమ్య, సర్వాన్ బాలాన్ విహాయ, తుభ్యం త్వయ్యేవ ఏష బుద్ధివిపర్యాసః, కుతో హేతోః, అభూదితి ॥ ౯ ॥ కిమయం బుద్ధివిపర్యాసః, పరైః విష్ణుపక్షపాతిభిః, కృతః, ఉతాహో ఆహోస్విత్, స్వత ఏవ, తవ, భవత్, హే దైత్యకులనన్దన, త్వద్గురూణాం, శ్రోతుకామానామ్, అస్మాకం, భణ్యతాం కథ్యతామితి ॥ ౧౦ ॥ ఏవముక్త ఆహ ప్రహ్లాదః ॥ పర ఇత్యాదినా చతుర్భిః ॥ యత్పృష్టం, బుద్ధిభేదః పరకృతః ఉత స్వాభావిక, ఇతి తత్ర, తమిమం స్వపరవిభాగం దేహాత్మాభిమానరూపాజ్ఞానమూలకం భగవన్మాయామోహితానామితి నిశ్చిత్య తావద్దేహాత్మాభిమానాదిరూపమోహనిమిత్తవిచిత్రమాయాశక్తియుక్తం భగవన్తం నమస్కరోతి ॥ పర ఇతి ॥ యస్యేశ్వరస్య, మాయయా హేతునా, స్వః పరశ్చేత్యసద్గ్రాహః, ఇదం మిత్రమయమమిత్రోఽయం దేవో మనుష్యో బ్రాహ్మణ, ఇత్యాదిదేహాత్మభ్రమః కృతస్సమ్పాదితః - విమోహితధియాం భగవన్మాయయా విమోహితా ధీర్యేషాం, తేషాం భవతామేవ - దృష్టో - న మమేతి భావః - తస్మై - పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ - నమః - విమోహితధియామిత్యనేన, దైవీ హ్యేషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయా, ఇతి భగవదుక్తరీత్యా భగవత్ప్రపన్నానాం భగవన్మాయాకృతసద్గ్రాహో నేతి తత్ప్రపన్నస్య మమ నేతి సూచితమ్ ॥ ౧౧ ॥ తదేవస్యేశ్వరస్య మాయయా సద్గ్రాహం కృతమ్ ॥ స ఇతి ॥ స భగవాన్ - యదా - పుంభిః - అనువ్రతః, ఆశ్రితః - తదా - పుంసాం - పశుబుద్ధిః పశుష్వివ బుద్ధిః - దేహాత్మాభిమానరూపా బుద్ధిః - విభిద్యతే నశ్యతి - కా సా పశుబుద్ధిః, - యా, అన్య ఏషః - అన్యోఽహం - మిథ్యైవం రూపా - సర్వశరీరేషు జ్ఞానైకాకారతయా పరమాత్మశరీరతయా చావస్థితానామాత్మనోఽవిస్మరతాం, స్వః పర ఇత్యేవం రూపా - భేదగతా అనాత్మ

భూతదేవాసురమనుష్యాదిశరీరగతా-అతఏవ-సతీదుష్టా - అనర్థావహా - సైషా - పశుబుద్ధిరిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ ఏవం స్వపరవిభాగహేతుభూతదేహాత్మభ్రమాదేర్భగవన్మాయాహేతుకత్వకథనేనతద్వరణాత్తన్నివృత్తికథనేనచభగవతఏవాజ్ఞానప్రదత్వంతన్నివర్తకత్వంచోక్తం - అథజ్ఞానప్రదాతృత్వమపితస్యైవేత్యాహ ॥సఇతి॥ సఏషఆత్మాప్రకృతఃపరమాత్మా - స్వపరేత్యబుద్ధిః - స్వఃపరఇతిబుద్ధిరహితఃసర్వాన్తరాత్మతయాసర్వత్రసమత్వాదిత్యర్థః-దురన్వయంపురుషాన్తరేష్వఘటమాన-మనుక్రమణంవ్యాపారో-యస్య - తాదృశో - నిరూప్యతే-అన్యైరశక్యంసర్వంసర్వశక్తిర్లీలయాకరోతీత్యర్థః-యస్య-వర్త్మని-మార్గే-యత్స్వరూపవిమర్శనే-వేదవాదినో - బ్రహ్మాదయోఽపి - ముహ్యన్తిసఏషఏవ-మమ , మతిం , భినత్తి - స్వపరేత్యబుద్ధిరిత్యనేనదేవాసురాదివిభాగమన్తరేణసర్వేషాంజ్ఞానప్రదత్వముక్తం-దురన్వయానుక్రమణఇత్యనేనసర్వశక్తిత్వంవైషమ్యనైర్ఘృణ్యరాహిత్యంచోక్తం - యద్వర్త్మని బ్రహ్మాదయోఽపి , ముహ్యన్తీత్యనేనతత్ప్రసాదాదేవబ్రహ్మాదీనామపిజ్ఞానోదయోఽన్యథాకేవలంతేషామపిమోహఏవేత్యుక్తం - స్వపరేత్యబుద్ధిభిరితిపాఠాన్తరం -తత్ర - స్వఃపరఇతినవిద్యతేబుద్ధిర్యేషాంతైః - స్వపరవిభాగాత్మకావివేకరహితైరిత్యర్థః - తాదృశైఃదురన్వయానుక్రమణఃఅసితరసాధారణవ్యాపారో - నిరూప్యతేజ్ఞాయతఇత్యర్థః - తత్ప్రసాదాన్నివృత్తదేహాత్మాభిమానాదిభిఃజ్ఞానాజ్ఞానాదిప్రదత్వేనపరమాత్మాజ్ఞాయతఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ ఏవంజ్ఞానప్రదత్వముక్తం -అథతస్యైవతత్ప్రదానేనస్వస్యప్రవర్తకత్వమాహ॥యథేతి॥ఆకర్షసన్నిధౌఅయస్కాన్తసన్నిధౌ - అయోలోహం - స్వయమేవ-య

~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~

న్యోఽహమితిభేదగతాసతీ॥౧౨॥ సఏషఆత్మా ❋ స్వపరేత్యబుద్ధిర్దురన్వయానుక్రమణోనిరూప్యతే। ముహ్యన్తి
యద్వర్త్మని వేదవాదినోబ్రహ్మాదయో హ్యేషభినత్తిమేమతిమ్॥౧౩॥ యథాభ్రామ్యత్యయోబ్రహ్మన్స్వయమాక
ర్షసన్నిధౌ। తథామేభిద్యతేచేతశ్చక్రపాణేర్యదృచ్ఛయా॥౧౪॥ నారదఉవాచ ॥ఏతావద్బ్రాహ్మణాయోక్త్వావి
రరామమహామతిః। తంసన్నిర్భర్త్స్యకుపితస్సుదీనోరాజసేవకమ్॥ ౧౫ ॥ఆనీయతామరేవేత్రమస్మాకమయశ
స్కరః।కులాఙ్గారస్యదుర్బుద్ధే † శ్చతుర్థోస్యోదితోదమః॥ ౧౬ ॥ దైతేయచన్దనవనేజాతోఽయంకణ్టకద్రు
మః।యన్మూలోన్మూలపరశోర్విష్ణోర్నాలాయితోఽర్భకః॥ ౧౭ ॥ఇతితంవివిధోపాయైర్భీషయంస్తర్జనాదిభిః।
ప్రహ్లాదంగ్రాహయామాసత్రివర్గస్యోపపాదనమ్॥౧౮॥ తతఏనంగురుర్జ్ఞాత్వాజ్ఞాతజ్ఞేయచతుష్టయమ్।దైత్యే
న్ద్రందర్శయామాసమాతృమృష్టమలఙ్కృతమ్॥ ౧౯ ॥ప్రణమన్తంపదోర్బాలంప్రతినన్ద్యాశిషాఽసురః।పరి

~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~

థా-భ్రామ్యతి-తథామమ-చేతోఽపి-చక్రపాణేః,సన్నిధౌ - యదృచ్ఛయాహేత్వన్తరనిరపేక్షం - భిద్యతే-తత్ప్రసాదాయత్తతత్సన్నిధ్యా దేవమమైవంవిధాబుద్ధివృత్తిరభూదిత్యర్థః - అనేన॥ బుద్ధిభేదఃపరకృతఉతాహోస్వతోఽభవ,,దితిప్రశ్నస్యోత్తరముక్తంభవతి ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ బ్రాహ్మణాన్దైత్యయాజకాన్ప్రత్యే-తావదేవో-క్త్వా-మహామతిఃస్వప్రహ్లాదో- విరరామతూష్ణీంబభూవ॥తతో-దీనఃఉపాయాన్తరేణతంస్వవశీకర్తుమశక్త-స్తం-గురు - ర్నిర్భర్త్స్యకుపితస్సన్-రాజసేవక-మువాచేతిశేషః ❋ ॥౧౫॥ ❋ తదేవాహ॥ఆనీయతామితిద్వాభ్యామ్॥అరేరాజభట-వేత్ర-మానీయతాం-వేత్రంప్రహరణసాధనయష్టివిశేషః - అస్మాకమయశః అపకీర్తిం - కరోతీత్యయశస్కరః - తస్యఅతఏవకులస్యదైత్యకులస్యాఙ్గారవ-న్నాశకః-తస్యదుర్బుద్ధే-రితఃపరం-దమశ్శిక్షణోపాయ - శ్చతుర్థఏవ -స్యాత్-దణ్డఏవోపాయఃకర్తవ్యోనసామాదిరిత్యర్థః-చతుర్థోఽస్యోదితోదమఇతిపాఠేఉదితశ్శాస్త్రప్రోక్త - శ్చతుర్థోదణ్డోపాయఏవ - అస్యదమఃదమనసాధనమిత్యర్థః ❋ ॥౧౬॥ ❋ కులనాశకత్వంవ్యనక్తి - దైతేయాఏవచన్దనద్రుమా-స్తేషాం - వనే-అయం-కణ్టకద్రుమతుల్యో-జాతః॥యన్మూలేతి॥ యేషాందైతేయచన్దనవనానాం - యానిమూలాని-తేషా-మున్మూలనేచ్ఛేదనే-పరశోఃపరశుస్థానీయస్య-విష్ణో- రయ-మర్భకో - నాలాయితఃనాలవదాచరితవాన్ - యథాపరశోశ్ఛేదకత్వేకర్బురాదిద్రుమనిర్మితోదణ్డస్సహకారీ-తంవినాఛేదనాసమ్భవాత్-తథాఽయంవిష్ణోర్దైత్యమూలస్యఛేత్తుస్సహకారీజాతఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ ఇతీత్థం-వదన్-తర్జనాదిభి-ర్నానోపాయైర్భీషయన్ - తంప్రహ్లాదం- త్రివర్గస్యోపపాదనంధర్మార్థకామప్రతిపాదకంశాస్త్రం,గ్రాహయామాస ❋ ॥౧౮॥ ❋ తతో-గురు-రేనంప్రహ్లాదం , జ్ఞాతం , జ్ఞేయానాముపాయానాంసామాదీనాం , చతుష్టయం, యస్య , తాదృశం , జ్ఞాత్వా ఆలక్ష్య , మాత్రా , మృష్టంఉద్వర్తస్నాపితంఅలఙ్కృతంచ,ప్రహ్లాదం,దైత్యేన్ద్రంప్రతి , దర్శయామాస, పితృసన్నిధింప్రాపయామాసేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ తతఃపాదయోః , ప్రణమన్తం

౧౩ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ స్వపరేత్యబుద్ధిభిః. ౧౬ ॥ శ్లో † పా॥చతుర్థోఽస్యోదితో.

ఽమునస్కన్త్వం, ఆకృష్యాఽఽరోప్యాఙ్కం, ప్రతిసన్ద్య, పునః పీడనాద్యనన్తరం, బాహుభ్యాం భుజాభ్యాం, పుత్రస్య, శిరః, పరిష్వజ్య, పరమాం, నిర్వృతిమాపన్నః, ప్రాప్తవాన్ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ❀ హేయుధిష్ఠిర, ఉత్సఙ్గే నిధాయ-మూర్ధన్యాఘ్రాయ చ అశ్రుకలామ్బుభిః హృష్టాశ్రుజలబిన్దుభిః-ఆసిఞ్చన్-వికసద్వక్త్రం-యస్య-తాదృశ-ఇదం వక్ష్యమాణ-మాహ ॥ తదేవాహ॥ ప్రహ్లాదేతి ॥ హే ఆయుష్మన్-ప్రహ్లాద భవానేతావతా, కాలేన, గురోస్సకాశాద్య-దశిక్షత్ అధీతవానిత్యర్థః - తస్మధ్యే కించిదుత్తమం, స్వధీతం సమ్యగావృత్త్యా గృహీతం-హే తాత ప్రహ్లాద-అనూచ్యతాం సమ్యక్ప్రఖ్యతామ్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ యదుక్తముత్తమమధీతమధ్యేఽనూచ్యతామితి, తత్రోత్తరమాహ ॥ శ్రవణమితి । యదుక్తం పూర్వం ‚‚ వనం గతో యద్ధరిమాశ్రయేత ’’ ఇతి తదేవాశ్రయణం వివృణోతి, శ్రవణమితి, పుంసాం, శ్రవణాదీని-నవ, లక్షణాని, యస్యాస్సా, భక్తిశ్చేత్-నవలక్షణభక్తియోగప్రతిపాదకం శాస్త్రమధీతం చేత్, తదేవ, స్వధీత, ముత్తమం-మన్యే, నత్వసురాచార్యగురోస్సకాశాదధీతం, తత్తు గురుభిరధ్యాపితమితి భావః, స్వధీతప్రశ్నోత్తరస్య గమనముత్తమమధీతమితి - శ్రవణమిత్యాదితుపూర్వోక్తాశ్రయణవివరణపరం భగవత్యద్ధా క్రియతే చేదధీతవిద్యాప్రతిపాద్యా నవలక్షణా భక్తిర్నిష్కపటభావేన భగవతి క్రియత ఇతి యత్-కృతాఽపి భక్తిర్విష్ణావర్పితేతి యచ్చ, తదేతముత్తమం మన్యే న కేవలం నవలక్షణభక్తిప్రతిపాదకశాస్త్రాధ్యయనమాత్రమేవోత్తమ-మపితు తదర్థానుష్ఠానమనుష్ఠితస్యేశ్వరే సమర్పణం చేత్యపి, ఉత్తమం-మన్యే కేవలాధ్యయనమాత్రస్య వ్యర్థత్వాదితి భావః - అర్పితా విష్ణావిత్యనేన భక్తేరనన్యప్రయోజనత్వేన కర్తవ్యతోక్తా తత్ర, విష్ణోః శ్రవణం తత్స్వరూపరూపగుణవిభూతిశ్రవణం-కీర్తనం నామోచ్చారణాద్యాత్మకం-స్మరణం స్వరూపాదివిషయకమేవ పాదసేవార్చనవన్దనదాస్యసఖ్యానిభృతతదీయపర్యన్తాభివన్దనం నమస్కారః, పాదసేవనం పాదయోస్సవనం - తచ్చార్చావిగ్రహతదీయపాదయోశ్చేతి వేదితవ్యం - పరవ్యూహవిభవాదేరతీన్ద్రియత్వేన తత్పాదపీడనాసమ్భవాత్-యద్వా - భగవద్విషయమానసికం-తదీయవిష్ణు

ష్వజ్యచిరం-బాహుభ్యాం పరమాం ప్రాపనిర్వృతిమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఆరోప్యాఙ్కమవఘ్రాయ మూర్ధన్యశ్రుకలామ్బుభిః । ఆసిఞ్చన్వికసద్వక్త్రమిదమాహ యుధిష్ఠిర ॥ ౨౧ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ ॥ ప్రహ్లాదానూచ్యతాం తాత స్వధీతం కించిదుత్తమమ్ । కాలేనైతావతాఽఽయుష్మన్యదశిక్షద్గురోర్భవాన్ ॥ ౨౨ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ శ్రవణం కీర్తనం విష్ణోస్స్మరణం పాదసేవనమ్ । అర్చనం వన్దనం దాస్యం సఖ్యమాత్మనివేదనమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఇతి పుంసాఽర్పితా విష్ణౌ భక్తిశ్చేన్నవలక్షణా । క్రియేత భగవత్యద్ధా తన్మన్యేఽధీతముత్తమమ్ ॥ ౨౪ ॥ నారద ఉవాచ ॥ నిశమ్యైతత్సుతవచో హిరణ్యకశిపుస్తదా । గురుపుత్రమువాచేదం రుషా ప్రస్ఫురితాధరః ॥ ౨౫ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ ॥ బ్రహ్మబన్ధో కిమేతత్తే విపక్షం శ్రయతాఽసతా । అసారం గ్రాహితో బాలో మామనాదృత్య దుర్మతే ॥ ౨౬ ॥ సన్తి హ్యసాధవో లోకే

యేతు కాయికం వివక్షితం - ఆత్మనివేదనం ‚‚ ఓమిత్యాత్మానం యుఞ్జీత ’’ ఇత్యుక్తరీత్యా శేషత్వానుసన్ధానం-యద్వా భక్తిర్నామ ధ్యానోపాసనాదిశబ్దవాచ్యా హరిహరిధ్యానసాధేయాతిశయా ఆప్రయాణాదనువర్తమానా వివేకాదిసాధనసప్తకానుగృహీతా తైలధారావదవిచ్ఛిన్నస్మృతిసన్తానాత్మికా ప్రీత్యాత్మికా ప్రత్యక్షతాపన్నా ధ్రువానుస్మృతిః, నతు శ్రవణాదిరూపేణ నవలక్షణా, తథాప్యుక్తవిధాయి-భక్తేరేవ కర్మజ్ఞానయోగాదివచ్ఛ్రవణాదీనాఽప్యపి లక్ష్యేన నిర్వర్తకాన్యుచ్యన్తే-యద్వా - నవలక్షణా, లక్ష్యతే ఏభిరితి లక్షణాని-చిహ్నాని జ్ఞాపకాని-భక్తియోగపరిపాకావస్థాజ్ఞాపకానీతియావత్ - ఉక్తవిధభక్తియోగనిష్ఠేనరాగత ఏవ శ్రవణాదీని క్రియన్తే-లోకే హి యద్వస్తువిషయా ప్రీతిస్తద్విషయశ్రవణాదీని స్వత ఏవ ప్రాప్తానీతి తత్ర యత్నో న విధేయః - అతః, శ్రవణాదీని ప్రీత్యాత్మకభక్తియోగకారితావస్థావిశేషం హి పాణితన్త్రవృత్తిసూచకానీతి తాత్పర్యం - ఏవం ప్రీతికారితశ్రవణాదిపర్యన్తభక్తియోగానిష్ఠానమేవ ‚‚ వనం గతో యద్ధరిమాశ్రయేత ’’ ఇత్యుక్తమాశ్రయణమిత్యుక్తం భవతి ❀ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ❀ ఏతదేవం విధం, సుతస్య, వచో-నిశమ్య శ్రుత్వా, తదా-హిరణ్యకశిపుః రుషా, ప్రస్ఫురితః కమ్పమానః, అధరోష్ఠో, యస్య, తాదృశః, ఇదం వక్ష్యమాణం- గురుపుత్రం-ప్రత్యువాచ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ బ్రహ్మబన్ధో ఇతి ॥ హే బ్రహ్మబన్ధో బ్రాహ్మణాభాస-కిమేతత్, త్వయా-కృతమితి శేషః, అనుచితమేతత్కృతమిత్యర్థః, కిం తత్-యన్మామనాదృత్య, విపక్షం శత్రుపక్షం, మా శ్రయతా, అత ఏవ, అసతా, మహ్యమహితకారిణా-త్వయా- హే దుర్మతే, అసారం, గ్రాహితో, బాల ఇత్యేతత్ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ మిత్రత్వేన వర్తమానస్యాపి తవ విరోధాచరణం నాసమ్భావితమిత్యాహ ॥ సన్తీతి ॥ దుష్టం, మైత్రం మిత్రత్వం, యేషాం తే, అత ఏవ, అసాధవశ్ఛద్మవేషిణః కపటవేషధారిణో-భవాదృశా అపి హి లోకే, సన్తి, తేషాం, మఘం ద్రోహాః, కాలే ఉచితకాలే - ప్రకటో-భవతి, రోగ ఇవ పాతకినామివ-యథా ‚‚ బ్రహ్మహా క్షయరోగీస్యాత్సురాపశ్శ్యావదన్తకః । స్వర్ణహారీ తు కునఖీ దుశ్చర్మా గురుతల్పగః ’’ ఇతి స్మృ

త్యుక్తః పాతకినాం రోగః-ఉచితకాలే-ఉదేతి-తథా, తేషాం, మఘం ద్రోహాదిక, ముచితకాలే- ఉదేతీత్యర్థః * ॥ ౨౭ ॥ *ఏవముపాలబ్ధ ఆహ గురుపుత్రః ॥ నేతి॥ నమయా పాఠితం-నాపిపరేణ-కింతు- కేవల-మేషతవపుత్ర ఏవ-వదత్యేవం -హేఇన్ద్రశత్రో- ఇన్ద్రశత్రో స్తవబ్రాహ్మణేష్వాగ్రహో ఽనుచితో ఽపిష యత్త్వాదితిభావః - ననునపరప్రణీతం చేత్కుతోఽస్యాభూదియంమతి॥ స్తత్రాహ ॥ నైసర్గకీతి , హేరాజన్, అస్యత్వత్పుత్రస్య, యం - మతి-ర్నైసర్గికీ స్వాభావికీ, నతుపరైరుత్పాదితా, అతో-మన్యుం క్రోధం-నియచ్ఛ ఉపసంహర నోఽస్మభ్యం, కత్ కుత్సితం-దుఃఖమిత్యర్థః-మాస్మాదాః న దేహీత్యర్థః-మాజ్యోగెష్వడార్షః-కదనాత్మనాం న ఇతి-పాఠాన్తరం, తత్రకదనాత్మనాం దీనాత్మనాం- నః-మన్యుం మద్విషయం క్రోధం-నియచ్ఛేత్యర్థః * ॥ ౨౮ ॥ *ఇత్థం గురుణా ప్రత్యుక్తో దైత్యస్సుతం ప్రహ్లాదమాహేత్యాహ నారదః ॥గురుణేతి॥ తదేవాహ ॥ నచేదితి॥ హే అభద్ర-ఇయం, బుద్ధిః-గురుముఖీ గురూపదేశజా, నచే, త్తవ - కుతో హేతో, స్తవా, సతీ దుష్టా-మతిరభూత్ *॥౨౯॥ *ఏవముక్త ఆహ ప్రహ్లాదః॥మతిరితి॥ యత్పృష్టం, కుత స్తవేయం మతిరితి, తత్ర, మహతామనుగ్రహ ఏవేదృశమతిహేతురితివక్తుం తావన్మహద్భిరననుగ్రహీతానాం భవాదృశామీదృశీమతిర్దుర్లభేత్యాహ॥ మతిరితి ॥ గార్హస్థ్యరతానాం-స్వతః-పరతో వా, మిథః అన్యోన్యస్మాద్వా- కృష్ణే-మతిర్భక్త్యాత్మికా, నాభిపద్యేత నసంపద్యేత, తత్రహేతుం వదన్గృహవ్రతాన్విశినష్టి॥ అదాన్తగోభిః - అదాన్తైః అజితై-ర్గోభిరిన్ద్రియైర్హేతుభి, స్తమిస్రం నిరయరూపం సంసారం-పునఃపునః, పిశితాం - చర్వితమనుభుక్తం - తస్యైవ పునశ్చర్వణముపభోగో, యేషాం, పూర్వపూర్వైర్భుక్తమేవ విషయం భుఞ్జానానాం, పూర్వైర్వ్యర్భుక్తానేవ వనితాదీన్విషయాన్పునరపరే ద్యుర్భుఞ్జానానామితివా - ఏవంవిషయాసక్తచిత్తానాం త్వాదృశాం కృష్ణే మతిర్దుర్లభేత్యుక్తమ్ * ॥ ౩౦ ॥ *మాస్తు కృష్ణే మతి, స్స్వశ్రేయోఽపిస్వయం న జానన్తీత్యాహ॥ నేతి॥ స్వార్థశ్చగ

దుర్మైత్రాశ్ఛద్మవేషిణః। తేషాముదేత్యఘం కాలే రోగః పాతకినామివ॥౨౭॥గురుపుత్రఉవాచ॥నమత్ప్రణీతం నపరప్రణీతం సుతో వదత్యేష తవేన్ద్రశత్రో। నైసర్గికీయం మతిరస్య రాజన్నియచ్ఛ మన్యుం *క*దదాస్మ మా నః॥
నారదఉవాచ॥గురుణైవం ప్రతిప్రోక్తో భూయ ఆహాసురస్సుతమ్ । నచేద్గురుముఖీయం తే కుతోభద్రాసతీ మతిః॥౨౯॥ప్రహ్లాదఉవాచ॥మతిర్న కృష్ణే పరతస్స్వతో వా మిథోఽభిపద్యేత గృహవ్రతానామ్।అదాన్తగోభిర్విశతాం తమిస్రం పునః పునశ్చర్వితచర్వణానామ్॥౩౦॥న తే విదుస్స్వార్థగతిం హి విష్ణుం దురాశయా యే బహిరర్థమానినః*।అన్ధా యథాఽన్ధైరుపనీయమానా వాచీశతన్త్ర్యామురుదామ్నిబద్ధాః॥౩౧॥నైషాం మతిస్తావదురుక్రమాఙ్ఘ్రిం స్పృశత్యనర్థాపగమో యదర్థః।మహీయసాం పాదరజోఽభిషేకం నిష్కిఞ్చనానాం నవృణీత యావత్ ॥ ౩౨ ॥ ఇత్యుక్త్వోపరతం పుత్రం హిరణ్యకశిపూ రుషా । అన్ధీకృతాత్మా స్వోత్సఙ్గా†న్నిరస్యస మహీతలే ॥ ౩౩ ॥ ఆహామర్ష రుషాఽఽవిష్టః కషాయీభూతలోచనః । వధ్యతామాశ్వయం వధ్యో నిస్సారయత నైరృ

తిశ్చ స్వార్థగతి, స్తం- స్వస్యపురుషార్థభూతం తదుపాయభూతం-చవిష్ణుం , తే గృహవ్రతా, నవిదుః, తత్రహేతుం వదంస్తాన్విశినష్టి॥బహిరర్థమానినః, బహిః శబ్దాదివిషయేషు-అర్థమానినః పురుషార్థాభిమానినః-అత- స్తే-అన్ధై, రుపనీయమానా అన్ధా యథా, పన్థానం-నవిదుః కింతు, శ్వభ్రేపతన్తి-తథా, తేఽపీ, శ్వరస్య-తన్త్ర్యాం వేదలక్షణాయాం స్థూలరజ్వా-మురుధామ్ని వర్ణాశ్రమధర్మాదిరూపనానావిధకర్మసూత్రై, బద్ధా-భవన్తి - వేదోక్తకేవలకామ్యకర్మణ్యాసక్తైః ప్రలోభితా స్తత్రైవాసక్తాః పునఃపునస్సంసరన్తో దుఃఖమేవ ప్రాప్నువన్తి , నతు నిరతిశయానన్దరూపపరమపురుషార్థలక్షణం భగవన్తం ప్రాప్నువన్తీతి భావః*॥ ౩౧ ॥*తదేవవ్యనక్తి॥నైషామితి॥ఏషామ ముక్తవిధానాం విషయాసక్తచిత్తానాం-మతిర్బుద్ధిః, ఉరుక్రమస్య నిరతిశయమహిమశాలినో భగవతః , నిరతిశయపురుషార్థరూప- మఙ్ఘ్రిం నస్పృశతి-నవిషయీకరోతి॥తదఙ్ఘ్రిస్పర్శనం విశినష్టి॥యదర్థః, యస్య ఉరుక్రమాఙ్ఘ్రిస్పర్శనస్యా-ర్థః ప్రయోజనం ఫలం-అనర్థాపగమః దుఃఖనిరాసరూపః-కియత్పర్యన్తం న-స్పృశతి-తత్రాహ ॥ యావ, న్నిష్కిఞ్చనానామనన్యప్రయోజనానాం - మహీయసాం మహాభాగవతానాం-పాదరజస్సేవాం-నవృణీత నస్వీకుర్యాత్ - మహత్సేవాం నకుర్యా, త్తావన్న స్పృశతీత్యర్థః, మమ మాతృగర్భావస్థానదశాయామేవ మహీయసశ్శ్రీనారదస్యానుగ్రహాదియం బుద్ధిరురుక్రమాఙ్ఘ్రివిషయాఽభూదితి గూఢోఽభిప్రాయః*॥ ౩౨ ॥*ఇతీత్థ -ముక్త్వా, ఉపరతం తూష్ణీమాసీనం, పుత్రం-రుషా క్రోధేన , అన్ధీకృతః, ఆత్మా వివేకో-యస్య , సహిరణ్యకశిపుః-స్వస్య, ఉత్సఙ్గా, న్మహీతలే-నిరస్య పాతయిత్వా-ఆహ చేత్యుత్తరేణాన్వయః-నిరస్యతి ఇతి పాఠే న్యపాతయదిత్యర్థః*॥ ౩౩ ॥*అమర్షః అసహనం, తత్సహితయా రుషా, ఆవిష్టో వ్యాప్తః , అతఏవ-కషాయీభూతే ఆతామ్రే, లోచనే-యస్యసః , ఆహచ ఉక్తవాంశ్చ, త

౨౮॥శ్లో* పా॥కదనాత్మనాం నః. ౩౩॥శ్లో † పా॥నిరస్యతి.

తేవాహ॥ వధ్యతామితి ॥ హేనైరృతాః, ఇత, ఏనం-నిస్సారయత బహిర్గమయత, అయం-బాలో-వధ్యోవధార్హః, అతః - ఆశువధ్యతాంహన్యతామ్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ వధ్యత్వే హేతుః-యతో, ఽయం-మేమమ, భ్రాతుః-హన్తా, కుతః - యోఽయ-మధమః, బాలః స్వాన్ స్వకీయాన్ - సుహృదో, అస్మాన్ హిత్వా, పితృవ్యస్యహన్తుర్విష్ణోః, పాదౌ చరణౌ - దాసవ - దర్చతి, తత్పక్షపాతీత్యర్థః, అత-స్స ఏవాయమిత్యన్వయః, హిత్వా సూన్ సుహృద ఇతిపాఠే, అయం-మే, భ్రాతృహా, కుతః, యత్ యస్మాదధమోఽయం సుహృదః ప్రియానసూన్ ప్రాణాన్ - హిత్వా-విష్ణవే సమర్ప్య-దాసవ-త్పాదా-వర్చతి - అతోఽయ మేవ ప్రహ్లాదో మే భ్రాతృహేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ మద్దృష్టాన్తేన, విష్ణోరప్య, సౌ, వసమఞ్జసోఽననుకూలః-సాధు-కరిష్యతి కిం నున కరిష్యత్యేవ - అవ్యవస్థితచిత్తత్వాదితి భావః, యతోఽసౌ-పఞ్చహాయనః పఞ్చవర్షవయస్క ఏవ సన్, దుస్త్యజం త్యక్తుమశక్యం, పిత్రోః మాతాపిత్రోః-సౌహృద-మహాదత్యాక్షీత్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ నను-తవాయం పుత్రః తత్కథం వధ్యః, తత్రాహ॥ పరోఽపీతి పరోఽపి శత్రుపక్షప్రభవోఽపి-యథా- ఔషధం, తథా-హితకృద్ధితకారి చేత్, తర్హి సోఽపత్యం పుత్ర ఏవ - దేహాజ్జాతోఽప్యామయవద్రోగవ-దహితః దుఃఖకృచ్చేత్, తర్హ్యా, మయవ-త్పరిత్యాజ్యః - ఆస్తాం మమతాస్పదస్య కథా-హేయస్మా, దన్య, దఙ్గం కరచరణాదికమపి-సర్పదంశ వ్రణాదిదూషితం స-దాత్మనో, ఽహితం దుఃఖకృచ్చేత్, తర్హి, తదఙ్గం, ఛిన్ద్యాదేవ, యస్య దుష్టాఙ్గస్య, విసర్జనాత్పరిహారా-చ్ఛేషమవశిష్ట, మఙ్గం, సుఖం-జీవతి ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ అతోఽయం, సుహృల్లిఙ్గధరః పుత్రవేషధారీ, శత్రుః, యథా, దుష్ట, మిన్ద్రియం, మునేశ్శత్రుః - తద్వద్వధ్యమానః, సర్వైర్గరళాదిమిశ్రితసంభోజనాదిభిరుపాయై, ర్హన్తవ్యః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఏవం, భర్త్రా, దైత్యేన్ద్రేణ, సమాదిష్టా, స్తే, నైరృతా, శ్శూలపాణయ- స్తిగ్మా స్తీక్ష్ణాః దంష్ట్రా, యేషాం, కరాళాన్యా, స్యాని, యేషాం, తామ్రాణి-శ్మశ్రూణి-శిరోరుహాణిచ, యేషాం-తాదృశాః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁-

---

తాః ॥౩౪ ॥ అయం మే భ్రాతృహా సూనం ❁ హిత్వా స్వాన్సుహృదోఽధమః। పితృవ్యహన్తుర్యః పాదౌ విష్ణోర్దాసవదర్చతి॥౩౫॥ విష్ణోర్వా సాధ్వసౌ కిం ను కరిష్యత్యసమఞ్జసః। దుస్త్యజం సౌహృదం పిత్రోరహాద్యః పఞ్చహాయనః॥౩౬॥ పరోఽప్యపత్యం హితకృద్యథౌషధం స్వదేహజోఽప్యామయవత్సుతోఽహితః। ఛిన్ద్యాత్తదఙ్గం యదుతాత్మనోఽహితం శేషం సుఖం జీవతి యద్విసర్జనాత్॥ ౩౭ ॥ సర్వైరుపాయైర్హన్తవ్యస్సమ్భోజ్యశయనాసనైః। సుహృల్లిఙ్గధరశ్శత్రుర్మునేర్దుష్టమివేన్ద్రియమ్॥౩౮॥ నైరృతాస్తే సమాదిష్టా భర్త్రా వై శూలపాణయః। తిగ్మదంష్ట్రాః కరాళాస్యాస్తామ్రశ్మశ్రుశిరోరుహాః॥ ౩౯ ॥ నదన్తో భైరవాన్నాదాంశ్ఛిన్ధి భిన్ధీతివాదినః। ఆసీనమహనన్ శూలైః ప్రహ్లాదం సర్వమర్మసు॥ ౪౦ ॥ పరే బ్రహ్మణ్యనిర్దేశ్యే భగవత్యఖిలాత్మని। యుక్తాత్మన్యఫలా ఆసన్నపుణ్యస్యేవ సత్క్రియాః॥౪౧॥ ప్రయాసేఽపహతే తస్మిన్దైత్యేన్ద్రః పరిశఙ్కితః। చకార తద్వధోపాయాన్నిర్బన్ధేన యుధిష్ఠిర॥౪౨॥ దిగ్గజైర్దన్దశూకేన్ద్రైరభిచారావపాతనైః। మాయాభిస్సన్నిరోధైశ్చ గరదా

భైరవాన్ భయఙ్కరాన్, నాదా, న్నదన్తః కుర్వన్తః, ఛిన్ధి భిన్ధీతి చ-వదన్తః, ఆసీనముపవిష్టం, ప్రహ్లాదం, సర్వేషు, మర్మస్థానేషు, శూలై, రహనన్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ అనిర్దేశ్యే చేతనాచేతనసజాతీయత్వేన నిర్దేష్టుమశక్యే, అఖిలాత్మని హన్తృహన్తవ్యాద్యన్తరాత్మని, పూర్ణషాడ్గుణ్యే, పరే బ్రహ్మణి, యుక్తః సహితః, ఆత్మా మనో-యస్య - తస్మిన్ప్రహ్లాదే, నైరృతైః, కృతాశ్శూలఘాతాదయో మరణోపాయా-అఫలా వ్యర్థాః-బభూవుః- మరణహేతవో దుఃఖహేతవశ్చ న బభూవురిత్యర్థః - యథా అపుణ్యస్య పాపరతస్య -కృతా అపి, సత్క్రియాస్సన్ధ్యోపాసనాదయో, ఽఫలా, స్తద్వత్ - వైఫల్యహేతుగర్భం విశేషణం అఖిలాత్మని యుక్తాత్మనీతి॥ అయం భావః ॥ కర్మాయత్తదేహసమ్బన్ధప్రయుక్తసుఖదుఃఖభోక్తృత్వ తదనుగుణపుణ్యపాపకర్తృత్వానుగుణం జీవపర్యన్తదేహేన్ద్రియాదిప్రేరణరూపమఖిలాత్మత్వమత్ర వివక్షితం - తత్ర-హన్తృ హన్త్రన్తరాత్మతయా హన్తవ్య సుఖజననానుగుణవ్యాపారానుగుణం నియమయన్నపి పునర్హన్తవ్యస్య హన్తృవ్యాపారజన్య దుఃఖాననుభవానుగుణతయా నియమయతీతి- కథమేకస్యైవం విధం పరస్పరవిరుద్ధం నియమనమిత్యాశఙ్కా నిరాచికీర్షయా నిర్దేశ్య ఇత్యుక్తం - లోకవిలక్షణవివిధవిచిత్రశక్తేరీదృశం నియన్తృత్వముపపన్నమిత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ఏవం శూలఘాతాదిరూపమరణోద్యోగరూపే - ప్రయాసే, అపహతే వ్యర్థే సతి, దైత్యేన్ద్రో హిరణ్యకశిపుః - పరిశఙ్కితః కిమహో అయం శూలఘాతాదిభిరపి నాహన్యత కిమస్మాదేవ మమ మృత్యుర్భవిష్యతీత్యాశఙ్కితః, హే యుధిష్ఠిర-నిర్బన్ధేన, తస్య ప్రహ్లాదస్య, వధోపాయాన్, చక్రే ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ వివిధోపాయానేవ ప్రపఞ్చయన్ తైరప్యహతత్వమాహ॥ దిగ్గజైరితి॥ దిగ్గజాక్రమణైః-దన్దశూకేన్ద్రైః సర్పశ్రేష్ఠదంశనైః-అభిచారైః మారణహోమై, రవపాతనైర్గిరిశృఙ్గేభ్యోఽధః పాతనైః, మాయాభిః కస్మాదశనిపాతనా

---

౩౫ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ హిత్వాఽసూన్ సుహృదః.

భిః, సన్నిరోధైః నవరన్ధ్రపిధానైః, గరదానై ర్విషప్రయోగై, రభోజనై రుపవాసైః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ హిమాదిషు పాతనైః, పర్వతాక్రమణైః పర్వతానాం తదుపరి నిక్షేపైః, ఏవంవిధై, రుపాయై, రసురైః ప్రయోజ్యకర్తృభిః - యదా - సుతం - హన్తుం - న శశాక నాశకో న్నైత్ - తదా - తత్కర్తుం తద్ధననం కర్తుం నాభ్యపద్యత ఉపాయాన్తరం న లేభ ఇత్యర్థః, ప్రత్యుత దీర్ఘతమాం చిన్తాం - ప్రాప్తః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ చిన్తామేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ ఏష ఇతి ॥ ఏష బాలో - మే మయా - బహ్వసాధు యథా భవతి తథా - ఉక్తః - తథా - వధోపాయాశ్చ - నిర్మితాః కారితాః - అసద్ధర్మై రభిచారాదిభిః - తైస్తైర్ద్రోహైః శూలఘాతాదిభిశ్చ - ముక్తః అవిహతః - స్వేనైవ - తేజసా మాహాత్మ్యేన ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ఉక్తోపాయేభ్యో - విదూర ఏవ - వర్తమానః, బాలోఽప్యయ - మజడా నిపుణా - ధీ - ర్యస్య - తాదృశః, మే మమ - అనార్యం ద్రోహం - న స్మరతి - శునశ్శేప ఇవ యథా శునశ్శేపాఖ్యః పితృభ్యాం హరిశ్చన్ద్రాయ విక్రీతస్సన్ తయోరపకారం విస్మరన్ తద్విపక్షం విశ్వామిత్రమాశ్రిత్య గోత్రాన్తరమాపన్న - స్తద్వత్, యద్వా - స్వభావాపరిత్యాగే దృష్టాన్తః - శున - శ్శేపః పుచ్ఛమివేతి - ప్రభు ర్జితేన్ద్రియః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ అప్రమేయః అపరిమేయః - అనుభావో యస్య - న - కుతశ్చి - ద్భయం - యస్య, అత ఏవ, అమరః మరణరహితః - ఏతస్య - విరోధేన హేతునా - నూనం - మమైవ - మృత్యు - ర్భవితా భవిష్యతి - న వా భవితా - ఏతద్విరోధేన మమ మృత్యుర్భావే హేత్వన్తరేణైవ భవిష్యతీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ ఇతీత్థం - తచ్చిన్తయా పుత్రవిషయక చిన్తయా, మ్లానశ్రియం నిస్తేజస్కం, కిఞ్చి, దధః కృతముఖం - హిరణ్యకశిపు, మౌశనసౌ ఉశనసః పుత్రౌ - చణ్డామర్కౌ, వివిక్తే నిర్జనే దేశే, ఇతి వక్ష్యమాణ ప్రకారేణోచతుః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ జితమితి ॥ తవ - భ్రూవి

నై రభోజనైః ॥ ౪౩ ॥ హిమవాయ్వగ్నిసలిలైః పర్వతాక్రమణైరపి । న శశాక యదా హన్తుమపాపమసురస్సుతమ్ ॥ చిన్తాం దీర్ఘతమాం ప్రాప్తస్తత్కర్తుం నాభ్యపద్యత ॥ ౪౪ ॥ ఏష మే బహ్వసాధూక్తో వధోపాయాశ్చ నిర్మితాః । తైస్తైర్ద్రోహైరసద్ధర్మైర్ముక్తస్స్వేనైవ తేజసా ॥ ౪౫ ॥ వర్తమానోఽవిదూరే వై బాలోఽప్యజడధీరయమ్ । న విస్మరతి మేఽనార్యం శునశ్శేప ఇవ ప్రభుః ॥ ౪౬ ॥ అప్రమేయానుభావోఽయమకుతశ్చిద్భయోఽమరః । నూనమేతద్విరోధేన మృత్యుర్మే భవితా న వా ॥ ౪౭ ॥ ఇతి తచ్చిన్తయా కిఞ్చిన్మ్లానశ్రియమధోముఖమ్ । చణ్డామర్కావౌశనసౌ వివిక్త ఇతి హోచతుః ॥ ౪౮ ॥ జితం త్వయైకేన జగత్త్రయం భ్రువోర్విజృమ్భణత్రస్తసమస్తధిష్ణ్యపమ్ । న తస్య చిన్త్యం తవ నాథ చక్ష్మహే న వై శిశూనాం గుణదోషయోః పదమ్ ॥ ౪౯ ॥ ఇమం తు పాశైర్వరుణస్య బద్ధ్వా నిధేహి భీతో న పలాయతే యథా । బుద్ధిశ్చ పుంసో వయసాఽఽర్యసేవయా యావద్గురుర్భార్గవ ఆగమిష్యతి ॥ ౫౦ ॥ తథేతి గురుపుత్రోక్తమనుజ్ఞాయేదమబ్రవీత్ । ధర్మో హ్యస్యోపదేష్టవ్యో రాజ్ఞాం యో గృహమేధినామ్ ॥ ధర్మమర్థం చ కామం చ నితరాం చానుపూర్వశః । ప్రహ్లాదాయోచతూ రాజన్ ప్రశ్రితావనతాయ చ ॥ ౫౨ ॥ యథా త్రివర్గం గురుభిరాత్మనే ఉపశిక్షితమ్ । న సాధు మేనే తచ్ఛిక్షాం ద్వన్ద్వారామోపవర్ణితామ్ ॥ ౫౩ ॥ యదాఽఽ

ర్విజృమ్భణేన చలనమాత్రేణ, త్రస్తాః భీతాః - సర్వే, ధిష్ణ్యపాః లోకపాలాః - యస్మిన్ - తత్, జగత్త్రయం - త్వయైవ - ఏకేనాసహాయేన - జితం, ఏవంభూతస్య, తవ - హే నాథ ప్రభో - చిన్త్యం చిన్తనీయం - న చక్ష్మహే న పశ్యామః, శిశూనాం - వృత్తమితి షః తద్గుణదోషయోః - పదం విషయో - న వై న భవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ అత, ఇమం - బాలం - యావ, ద్గురు - ర్భగవా - న్భార్గవ - ఆగమిష్యతి - తావ - ద్వరుణస్య, పాశై, ర్బద్ధ్వా, నిధేహి కురు - భీతోఽయం, యథా, న పలాయతే - తథా, బద్ధ్వా నిధేహీత్యర్థః, తః కిం, తత్రాహతుః, వయసా - ఆర్యాణాం సేవయా చ - పుంసో - బుద్ధి - ర్భవిష్యతి ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ ఏవం - గురుపుత్రోక్తం, తథే నుజ్ఞాయాఙ్గీకృత్య - దైత్యేన్ద్ర, ఇదం వక్ష్యమాణ - మబ్రవీత్ - తదేవాహ ॥ ధర్మ ఇతి ॥ అస్య బాలస్య, ధర్మః, ఉపదేష్టవ్యః, క తే - యో - రాజ్ఞాం, యశ్చ, గృహస్థానాం - తే ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ ఏవముక్తౌ గురుపుత్రౌ తథైవోపదిదిశతురిత్యాహ దేవర్షిః ॥ ధర్మమితి ॥ ధర్మార్థకామస్వరూపాన్ - సాధనాని తరామత్యన్త - మనుపూర్వశః - హే రాజన్ - ప్రశ్రయేణ వినయేన, అవనతాయ నమ్రాయ, ప్రహ్లాదాయ, చతురుపదిదిశతుః ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ త - ద్యథావ - త్త్రివర్గ - మాత్మనే స్వస్మై, ఉపశిక్షితమపి - సాధు - న మేనే నామన్యత, తచ్ఛిక్షాం చ - కుతః - ద్వన్ద్వై రాగద్వేషాదిభి, ర్విషయైశ్చా, రమణం - యేషాం, తై, రుపవర్ణితామ్ ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ కించ - యదా, ఆచార్యః, గార్హస్థ్యధర్మేషు - పరావృత్తః పరోక్షం ప్రవృత్తః, వ్యాసఙ్గాన్తరపర ఇత్యర్థః - తదా - కృతశ ర్లబ్ధావకాశై - ర్వయస్యైః సవయస్కై, ర్బాలై, స్తత్రోపహూతః, స ప్రహ్లాదః, మహా - న్సుధీ, ర్గిరా వాక్ - శ్లక్ష్ణయా, వాచా - తాన్బాలకాన్, ప్రత్యాహ్వాయ సమ్బోధ్య, కృపయా - ప్రహసన్నివ, తన్నిష్ఠాం జ్ఞానమార్గనిష్ఠాం ఉవా

చ ॥౫౪॥౫౫॥ తేతు, బాలకాః, స్వ్యే-తద్గౌరవాత్ తద్వచనగౌరవాత్- త్యక్తాః, క్రీడాపరిచ్ఛదాః క్రీడోపకరణాని-యైః-
స్తథాభూతాః, అదూషితధియః-ఏవం భూతాః-నమూషితాధియేషాం తే-సారాజేన్ద్ర, తస్మిన్నేవ, ప్రహ్లాదే-న్యస్తం-హృదయం-
మన, ఈక్షణంచ, యైః, సైః, తం ప్రహ్లాదమేవ, పర్యుపాసత శుశ్రూషవః పరివేష్ట్య్యోపవివిశురిత్యర్థః - తాన్పర్యుపాసీనాన్,
కారుణ్యామైత్రయుక్తో, మహాభాగవతో, అసురః ప్రహ్లాద, ఆహ ॥౫౬॥౫౭॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీ
భాగవతవ్యాఖ్యాయాం వీరరాఘవీయాయాం సప్తమస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః. ******************

ఏవం దైత్యకుమారైః పర్యుపాసితో మహాభాగవతః ప్రహ్లాదస్తేభ్యః కరుణయా ఽనన్తస్థిరఫలరూపబ్రహ్మానన్దానుభవ
సాధనభాగవతధర్మానుపదిదిక్షురుపదేక్ష్యమాణధర్మప్రతిష్ఠాపనాయతద్ధేతువైరాగ్యజననాయచ వైషయికసుఖానామ
ల్పాస్థిరత్వం దుఃఖగర్భత్వమతఏవ హేయత్వమయత్న లభ్యత్వం చవివక్షుస్తావన్మనుష్యజన్మన ఏవ భాగవతధర్మాచరణార్హ
త్వం తత్రాపి స్థిరత్వేన బాల్యాత్ప్రభృత్యేవ తద్ధర్మానుష్ఠానస్య కర్తవ్యత్వం చాహ ॥ కౌమారఇతి ॥ ఇహ మనుష్యజన్మన్యేవ-
ప్రాజ్ఞః హేయోపాదేయవిభాగాభిజ్ఞః పుమాన్-కౌమారే బాల్యఏవ-తత్ప్రభృతీత్యర్థః-భాగవతాన్ భగవతస్సన్నిధినః
భగవత్ప్రాప్తిసాధనాన్-ధర్మానేవ-చరేత్ - భగవచ్ఛబ్దేన తేషాం నిష్ఫలత్వశఙ్కా-ప్రయుక్తాననుష్ఠేయత్వశఙ్కా-వ్యుద
స్యతే-తథాహి, శుద్ధేమహావిభూత్యాఖ్యేపరే బ్రహ్మణిశబ్ద్యతే ॥ మైత్రేయ భగవచ్ఛబ్దస్సర్వకారణకారణే ॥ సమ్భర్తేతి తథా
భర్తా భకారోఽర్థద్వయాన్వితః- నేతాగమయితా స్రష్టాగకారార్థస్తథాముసే ॥ ఐశ్వర్యస్యసమగ్రస్యవీర్యస్యయశసశ్శ్రి
యః ॥ జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవషణ్ణాం భగ ఇతీరణా ॥ వసన్తియత్రభూతాని భూతాత్మన్యఖిలాత్మని ॥ సచభూతేష్వశేషేషు వ
కారార్థస్తతోఽవ్యయః ॥ జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజాంస్యశేషతః ॥ భగవచ్ఛబ్దవాచ్యాని వినాహేయైర్గుణాదిభిః, ఇత్యాదినా
శ్రీమత్పరాశరోక్తప్రత్యక్షర సముదాయస్సర్వచనావగతాస్సమ్భర్తృత్వభర్తృత్వనేతృత్వగమయితృత్వస్రష్టృత్వసర్వ
శరీరకత్వసర్వభూతాన్తరాత్మత్వనిరస్తనిఖిలదోషత్వషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వాదయోఽర్థా అత్ర వివక్షితాః- తత్ర సంభరణంస్వా

చార్యైః పరావృత్తో గృహమేధీ యకర్మసు। వయస్యైర్బాలకైస్తత్ర సోపహూతః కృతక్షణైః ॥౫౪॥ అథ తాన్
శ్లక్ష్ణయా వాచా ప్రత్యాహూయ మహాన్ సుధీః। ఉవాచ విద్వాంస్తన్నిష్ఠాం కృపయా ప్రహసన్నివ ॥౫౫॥ తేతు త
ద్గౌరవాత్సర్వే త్యక్తక్రీడాపరిచ్ఛదాః। బాలా అదూషితధియో ద్వన్ద్వారామేరితేహితైః ॥౫౬॥ పర్యుపాసత రా
జేన్ద్ర తన్న్యస్తహృదయేక్షణాః। తానాహ కరుణో మైత్రో మహాభాగవతోఽసురః ॥ ౫౭ ॥ **********
********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః. *******
ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ కౌమార ఆచరేత్ప్రాజ్ఞో ధర్మాన్భాగవతానిహ। దుర్లభం మానుషం జన్మ తదప్యధ్రువమర్థ

మోపకరణసంవిధానం-తచ్చ ప్రకృతిపురుషకాలానాం కార్యోత్పత్తియోగ్యతాపాదనరూపం భర్తృత్వం నిరుపాధికస్వా
మిత్వం-నేతృత్వం గమయితృరూపం స్థితికర్తృత్వం గమయితృత్వం సఙ్గమయితృత్వరూపం సంహర్తృత్వం-స్రష్టృత్వము
ద్గమయితృత్వరూపం సృష్టికర్తృత్వం యశోగుణవత్త్వాత్ప్రథా-శ్రీర్గో భగ్యసమ్పత్, వైరాగ్యం విరక్తిః-సాచ పరిపూర్ణత్వాదనా
తరగూపా ఏవం చానుష్ఠితైర్ధర్మైః ప్రాప్యస్య భగవత ఏవం విధత్వాత్తత్ప్రాప్తేశ్చ నిశ్శ్రేయసరూపత్వాత్తత్ప్రాప్తిసా
ధనభూతా ధర్మాః పరమపురుషార్థార్థిభిరవశ్యమనుష్ఠేయాస్తేచ బాల్యారభ్యైవ కర్తవ్యా ఇత్యర్థః - ఇహేత్యనేన - మను
ష్యజన్మన ఏవ భగవద్ధర్మాచరణోపయుక్తత్వమన్యస్యతు తదననుగుణత్వం చాభిప్రేతం - తత్రాపి పుంస్త్వోపరి పరామృష్నైవేహశ
బ్దసన్నికృతిభూతేనేదం శబ్దేనాధునా వర్తమాన మనుష్యజన్మన్యేవ భగవద్ధర్మకర్తవ్యతాఽభిప్రేతా, నత్వన్యస్మిన్నపి మనుష్య
జన్మని తేషాం కర్తుం శక్యత్వాత్కిం విశేషేణాధునికఏవ తజ్జన్మని కర్తవ్యతోచ్యత ఇత్యత ఆహ ॥ దుర్లభం మానుషం జన్మే
తి వివిధ విచిత్ర పుణ్యపాపాత్మకకర్మభిర్దేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరాదిరూపేణ సంసరతో జీవస్య నియమేన ప్రతిజన్మ మానుషం
జన్మైవేతి విశ్వాసహేతోరభావాద్దుర్లభం మానుషం జన్మసుకృతపరిపాకవిశేషలబ్ధమితి తత్రైవ భగవద్ధర్మానాచరే
దితి భావః - నను కిం విశేషేణ కౌమార ఏవాచరేదిత్యుచ్యతే, యథేష్టం విషయభోగాననన్తరం చతుర్థవయసి తేషాం కర్తుం
శక్యత్వాదిత్యత ఆహ ॥ తదప్యధ్రువమితి, చతుర్థవయః పర్యన్తజీవనహేతోర్విశ్వసనీయస్యాభావాత్కౌమారా
త్ప్రభృత్యేవాచరేదితి భావః, నను చిరకాలసాధ్యా భగవద్ధర్మాః కథమస్థిరేణ మానుషజన్మనా నిర్వర్త్యన్తే - కథం త
త్రాంనిశ్శ్రేయసప్రాప్తిరత ఆహ ॥ అర్థదమితి ॥ యద్యప్యధ్రువం, తథాప్యర్థదమిత్యర్థః ॥ అయం భావః ॥ యద్యప్యధ్రువం త
థాఽపి చిరకాలజీవననిమిత్తైకర్మణ్యారబ్ధభగవద్ధర్మవిరోధికర్మాభావేచసతి ॥ యథావత్ఫలపర్యన్తభగవద్ధర్మోపసం
హారద్వారా నిశ్శ్రేయసరూపనిరతిశయపురుషార్థదం-చిరజీవనహేత్వభావేవా ఆరబ్ధభగవద్ధర్మవిరోధికర్మసద్భావే

ఽపివా „ నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి - నహికల్యాణకృత్కశ్చిద్దుర్గతింతాతగచ్ఛతి „ త్యాదిభగవదుక్తరీత్యా జన్మా
న్తరేయథావద్భగవద్ధర్మోపసంహారద్వారానిశ్శ్రేయసరూపార్థదంభవతీతి ॥ అత్ర „ సర్వం వాక్యంసావధారణ „
మితిన్యాయేనాబ్భక్షో వాయుభక్ష ఇత్యాదివత్కౌమార ఏవ భాగవతాన్ ధర్మానేవఇహైవేత్యవధారణమభిప్రే
తమ్ ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ తత్ర భాగవతానేవ ధర్మానాచరేదిత్యవధారణం తావదుపపాదయతి ॥ యథాహీతి ॥ హే
తౌ,యథాహీత్యర్థః:యథాశబ్దో యోగ్యతాద్యోతకః:ఇహమనుష్యజన్మని, విష్ణోఃపరమపురుషస్య, పాదయోః, రుపసర్ప
ణంభజనం-యథా,యోగ్యం-తదేవయుక్తమిత్యర్థః-కుతః-యద్యస్మాత్ - ఏషపరమపురుష-స్సర్వభూతానా-మాత్మా ఈశ్వ
రః-అన్తఃప్రవిశ్యప్రశాసనపూర్వకంభర్తా- శరీరస్యాత్మావనుర్తనంయుక్తమితిభావః - నన్వాత్మాప్యపురుషార్థరూపత్వా
న్నానువర్తనీయోఽతఆహ,ప్రియఇతి॥ప్రియఇష్టతమః-నిరతిశయానన్దరూపఇత్యర్థః- ఆనన్దఏవహీష్టస్సఏవహీపురుషార్థరూ
పఇతిభావః-నన్వేవంభూతోఽపినిష్కృపత్వాదనువర్తమానాన్నప్రత్యాయయేత్తత్రాహ॥సుహృదితి॥ „ఏషహ్యేవసాధుక
ర్మకారయతితంయమేభ్యోలోకేభ్యఉన్నినీషతే„ ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యాస్వానువృత్త్యపక్రమమాత్రేణావిర్భూతపరమకారుణ్యా
యుక్తఉత్తరోత్తరంస్వానువృత్తిప్రవర్తనారూపహితకారీత్యర్థః ✻॥౨ ॥ ✻ విష్ణోఃపాదోపసర్పణమేవయుక్తమిత్యనేన
వైషయికసుఖసాధనయత్నోఽనయుక్తఇత్యుక్తంతదేవసహేతుకంసదృష్టాన్తంచోపపాదయన్నిహైవేత్యవధారణముప
పాదయతి॥సుఖమితి॥ హేదైత్యాః-దేహినాం-దేహయోగేన దేహసమ్బన్ధమాత్రేణ-ఐన్ద్రియకం- సుఖంసర్వత్రపశ్వాది
జన్మస్వపిఆధునికయత్నమన్తరేణాపదైవాత్ప్రాచీనకర్మణై , వలభ్యతె,తత్రదృష్టాన్తోయథాసుఖమితి॥ అసుఖందుఃఖంయ
థా,యత్నమన్తరేణాపి,దైవాదేవ,లభ్యతె॥తథావైషయికంసుఖమపీత్యర్థః- సర్వత్రలభ్యతఇత్యనేనవైషయికసుఖలా
భస్సర్వజన్మసాధారణః,భగవద్ధర్మలాభస్తుమనుష్యజన్మాసాధారణఇత్యుక్తంభవతి ✻ ౩॥ ✻ యతోవైషయికంసుఖంస
ర్వజన్మసాధారణంతచ్చదైవాదేవసులభ,ముసుఖవ-త్తస్మా-త్ప్రయాసోవైషయికసుఖార్థప్రయాసో -నకర్తవ్యః- ఎవమవి

దమ్ ॥ ౧ ॥ యథాహిపురుషస్యేహవిష్ణోఃపాదోపసర్పణమ్। యదేషసర్వభూతానాంప్రియఆత్మేశ్వరస్సు
హృత్ ॥౨॥సుఖమైన్ద్రియికందైత్యాదేహయోగేనదేహినామ్।సర్వత్రలభ్యతేదైవాద్యథాదుఃఖమయత్నతః॥
తత్ప్రయాసోనకర్తవ్యోయతఆయుర్వ్యయఃపరమ్।నతథావిన్దతేక్షేమంముకున్దచరణామ్బుజమ్॥ ౪ ॥ తతో
యతేతకుశలఃక్షేమాయభవమాశ్రితః।శరీరంపౌరుషంయావన్నవిపద్యేతపుష్కలమ్॥ ౫ ॥ పుంసోవర్షశతం
హ్యాయుస్తదర్ధమజితాత్మనః।నిష్ఫలంయదసౌరాత్ర్యాంశేతేఽన్ధంప్రాపితస్తమః॥౬॥ ముగ్ధస్యబాల్యేకై

జ్ఞానతాకృతోఽపిప్రయాసః- కేవలమాయుర్వ్యయకరఇత్యాహ ॥ యతఇతి ॥యతోవైషయికసుఖార్థాత్ప్రయాసా-త్పరం
కేవల,మాయుఃక్షయఏవ,నాన్యత్కిఞ్చిదస్తిప్రయోజనమిత్యర్థః ,ననుజన్మాన్తరేపునరైన్ద్రియికసుఖలాభాయకర్తవ్యఏ
వయత్నస్తత్రాహ॥నతథేతి ॥ యద్యపికృతోఽపితదర్థప్రయాసోజన్మాన్తరీయవైషయికసుఖసాధన - స్తథాఽపి,తథాత
ద్వత్,క్షేమం , నప్రాప్నోతి-కథం-యథా,ముకున్దచరణామ్బుజం,భజన్నితిశేషః -యథాభగవచ్చరణామ్బుజంభజన్సమా
న్నిశ్శేషదుఃఖనివృత్తిపూర్వకంనిత్యనిరుపాధికనిరతిశయాపరిచ్ఛిన్నబ్రహ్మానన్దానుభవరూపంక్షేమంప్రాప్నోతి- తథావై
షయికసుఖార్థంయతమానస్తాదృశంక్షేమంనవిన్దతే - కింతుదుఃఖమిశ్రానిత్యసోపాధికాత్యల్పమిదానీమనుభూయమానస
జాతీయంప్రాప్నోతీత్యర్థః ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ తతఃకారణాత్ భవమనర్థావహంసంసార,మాశ్రితః-పుమాన్,కుశలఃహేయోపా
దేయవిభాగకుశలస్సన్ , క్షేమాయైవోక్తవిధక్షేమార్థమేవ , యతేత, కౌమారఏవేత్యుక్తమవధారణంప్రతిపాదయితుమంత
దవతారయతి॥శరీరమితి॥పౌరుషంపురుషస్యజీవస్యస్వస్యసమ్బన్ధి,శరీరం,యావ-త్పుష్కలంపటుతర- మస్తి,నతువిపద్యే
తవిపన్నంనభవతి,తావదేవ,క్షేమాయయతేతేతిపూర్వేణాన్వయః:బాల్యాదారభ్యైవయతేతేతిభావః ✻॥౫ ॥ ✻ ఏతదే
వప్రతిపాదయన్విషయాసక్తస్యకేవలంవృథాఽఽయుర్వ్యయమాహ ॥పుంసఇతి॥పుంసోమనుష్యస్య,తావ-ద్వర్షశతంహ్యా
యుర్జీవనయోగ్యకాలశ్శతవర్షపరిమితః-తస్యశతవర్షపరిమితస్యా-యుషో,ఽర్ధంపఞ్చాశద్వర్షాత్మక-మజితేన్ద్రియస్య,నిష్ఫ
లమేవయాతీత్యుత్తరేణాన్వయః-నైష్ఫల్యేనయానేహేతుంవదన్పూర్వాంసంవిశినష్టి ॥యదితి ॥ యద్యస్మా,దసావజితాత్మా
పుమాన్రాత్ర్యా-మన్ధంతమఃనిద్రాత్మకం-ప్రాపిత-స్తూష్ణీం- శేతే- జితేన్ద్రియఃకౌమారఏవా - రబ్ధభక్తియోగరూపభగ
వద్ధర్మస్తురాత్ర్యామపిమధ్యమంయామద్వయంనిద్రార్థముపయోజ్య పూర్వోత్తరయోర్యామయోరనియతకాలంభ
గవద్ధర్మమాచరతీతిభావః ✻॥౬॥ ✻ ఏవంబాల్యే,ముగ్ధస్యమూఢస్య,దశ- వర్షాణి,కౌమారే , క్రీడతో-దశవర్షాణీ,త్యేవం,
వింశతి,ర్వర్షాణాం , యాతి,జితేన్ద్రియఃకుశలస్తుతస్యామపివింశత్యాంభగవద్ధర్మమనుతిష్ఠతీతిభావః - ఏవముత్తరత్రా
ప్యూహ్యం-జరయాగ్రస్తః-దేహో-యస్య - అతఏవ - అకల్పస్యఅసమర్థస్య - స్వాధీనదేహస్య-వర్షాణాం-వింశతి-ర్యా

తిబాల్యాత్ప్రభృత్యారబ్ధభగవద్ధర్మస్తు తదభ్యాసశిక్షిత దేహత్వాత్తస్యామపి వింశత్యాం - తమనుతిష్ఠతీతి భావః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవముహూర్ధ్వగాత్మకార్ధాయుషశ్చత్వారింశద్వర్షాగతాః - శేషమవశిష్టం - దశవర్షాత్మకమాయుః - దురాపూరేణ దుఃఖైస్సన్మన్తాదాపూర్యమాణేన - కామేన - తదనుబన్ధినా - బలీయసా - మోహేన - చకారాత్క్రోధేనచ - గృహేషు గృహధర్మేషు - సక్తస్య - అత ఏవ - ప్రమత్తస్య స్వహితమజానతో, ఽపయాతి, జితేన్ద్రియస్తు కుశలః - కామాద్యుపశమనేన తస్మిన్నపి దశవర్షాత్మకే వయసి భగవద్ధర్మమనుతిష్ఠతీతి భావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఏవమజితేన్ద్రియస్య వైషయికసుఖరతస్యాయుషో నైష్ఫల్యం - మారబ్ధభక్తియోగస్య కుశలస్య జితేన్ద్రియస్య తు నిశ్శ్రేయససాధనభగవద్ధర్మప్రసాధనోపయుక్తత్వేన సాఫల్యం - భాగవతధర్మాణామేవ నిరతిశయశ్రేయస్సాధనత్వం - తేషాంచ వర్తమానమనుష్యజన్మన్యేవానుష్ఠేయత్వంచోక్తం - అథ వైరాగ్యమన్తరేణోపదిష్టోఽపి భాగవతధర్మః ప్రతిష్ఠితో న భవతీతి వైరాగ్యేణ తావదేషాం భవితవ్యం - తచ్చ సత్సఙ్గతిమన్తరేణ న సేత్స్యతీతి తయా భవితవ్యం - సా చ విషయాసక్తచిత్తజనసఙ్గపరిహారమన్తరేణ దుర్లభేత్యభిప్రేత్య తత్పరిహారశ్చ గృహవిత్తకళత్రాపత్యాదిష్వనురక్తచిత్తస్య యద్యప్యశక్యః - స్తథాప్యపాయేన వివేకాత్మనా దుస్సఙ్గః పరిహార్య - ఇతి వక్తుం తావద్గృహాదిష్వనురాగస్య దుస్త్యజత్వమనర్థావహత్వం చాహ॥ కో గృహేష్విత్యాదినా॥ తావద్గృహానురాగస్య దుస్త్యజత్వమాహ ॥ కఇతి॥ గృహేష్వ, సక్తం మమేదం గృహమిత్యభిమానయుక్తం - దృఢైర్దుర్మోచైః స్నేహ ఏవ పాశాః - స్తైః - బద్ధ - మాత్మానం - విమోచితుమజితేన్ద్రియశ్చ - కః పుమాన్ - ఉత్సహేత కోఽప్యాత్మానం న కుర్యాదిత్యర్థః - జితేన్ద్రియస్తూత్సహేతైవేతి భావః - అనేన "హిత్వాఽఽత్మపాతం గృహమన్ధకూపమ్" ఇతి పూర్వముక్తగృహాభినివేశత్యాగ ఏవ భగవదాశ్రయణే ప్రథమం కారణమిత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తదభినివేశత్యాగశ్చవి

శ్లో॥ క్రీడతోఽయాన్తి వింశతిః। జరయా గ్రస్తదేహస్య యాత్యకల్పస్య వింశతిః॥ ౭ ॥ దురాపూరేణ కామేన మోహేన చ బలీయసా। శేషం గృహేషు సక్తస్య ప్రమత్తస్యాపయాతి హి॥ ౮ ॥ కో గృహేషు పుమాన్ సక్తమాత్మానమజితేన్ద్రియః। స్నేహపాశైర్దృఢైర్బద్ధముత్సహేత విమోచితుమ్॥ ౯ ॥ కో న్వర్థతృష్ణాం విసృజేత్ప్రాణేభ్యోఽపి గరీయసీమ్। యం క్రీణాత్యసుభిః ప్రేష్ఠైస్తస్కరస్సేవకో వణిక్॥ ౧౦ ॥ కథం ప్రియాయా అనుకమ్పితాయాస్సఙ్గం రహస్యం రుచిరాంశ్చ మన్త్రాన్। సుహృత్సు తత్స్నేహసితశ్శిశూనాం కలాక్షరాణామనురక్తచిత్తః ॥ ౧౧ ॥ పుత్రాన్స్మరంస్తా దుహితౄర్హృదయ్యా భ్రాతౄన్స్వసౄర్వా పితరౌ చ దీనౌ। గృహాన్మనోజ్ఞోరుపరిచ్ఛదాంశ్చ వృత్తీశ్చ కుల్యాః పశుభృత్యవర్గాన్॥ ౧౨ ॥ త్యజేత కోశస్కృదివేహమానః కర్మాణి లోభాదవితృప్తకామః। ఔపస్థ్యజైహ్వ్యం బహుమన్యమానః కథం విరజ్యేత దురన్తమోహః॥ ౧౩ ॥ కుటుమ్బపోషాయ వియన్నిజాయు

త్తకళత్రాపత్యాద్యనురాగత్యాగపూర్వకః - సోఽప్యజితేన్ద్రియస్య దుశ్శక ఇత్యాహ॥ కోన్వితి॥ అర్థతృష్ణాం విత్తస్పృహామజితేన్ద్రియశ్చేత్ - కః పుమాన్ - విసృజేత్ త్యజేత్ - దుస్త్యజత్వే హేతుం వదన్ తాం విశినష్టి ॥ ప్రాణేభ్యోఽపి గరీయసీమితి॥ ప్రాణస్పృహాపేక్షయా - గరీయసీం దృఢతరామిత్యర్థః - ప్రాణేభ్యో గరీయస్త్వమేవ దృష్టాన్తముఖేన దర్శయన్నర్థం విశినష్టి॥ యమితి॥ యమర్థం - మసుభిః ప్రాణైః - తస్కరశ్చోరః - సేవక ఆయుధోపజీవీ - వణిక్ నావికశ్చ - క్రీణాతి - ప్రాణహానిమఙ్గీకృత్యాపి తస్కరాదిర్యమర్థం సాధయతి - తస్మిన్నర్థే తృష్ణాం కో ను విసృజేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ కించ, అనుకమ్పితాయాః దయాయుక్తాయాః ప్రియాయాః - రహసి భవం - సఙ్గం - రుచిరాన్మనోజ్ఞాన్ - హితాలాపాంశ్చ - సుహృత్సు చ - సఙ్గం - స్మరన్ - కథం - ప్రియాసఙ్గాదీన్ - త్యజేతేతి తృతీయేనాన్వయః - కథంభూతః - తత్స్నేహసితః - తేషాం ప్రియాదీనాం - స్నేహేన సితః బద్ధః - కలాని మధురాణ్యక్షరాణి - యేషాం - తేషాం - శిశూనాంచ - సఙ్గమిత్యనుషజ్యతే - సఙ్గం - తేష్వనురక్తం చిత్తం యస్య సః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ పుత్రాన్, హృదయ్యాః హృదయంగమాః - దుహితౄః - శ్వశురగృహస్థితాః - తథా - భ్రాతౄన్ - స్వసౄర్భగినీశ్చ - దీనౌ - మాతాపితరౌ చ - ఉరవః బహవః - పరిచ్ఛదాః భోగోపకరణాని - యేషు - తాన్ - మనోజ్ఞాన్ గృహాంశ్చ - కుల్యాః కులక్రమాగతాః - వృత్తీః జీవికాశ్చ - పశూన్ భృత్యవర్గాంశ్చ - కథం - త్యజేత - కథం తరాం - విరజ్యేత విరక్తస్స్యాత్ * ॥ ౧౨ ॥ * కథంభూతః - కోశస్కృదివ కోశకారికీటఇవ - కర్మాణీహమానః - యథా - కోశస్కృద్గృహం కోశాత్మకం కుర్వన్నాత్మనో నిర్గమాయ ద్వారమపి నావశేషయతి - తథా - స్వబన్ధకాని కర్మాణి కుర్వాణ ఇత్యర్థః - అవితృప్తః కామో యస్య - తాదృశః - ఔపస్థం - జైహ్వ్యం చ - సుఖం - బహు అధికం - మన్యమానః - అతో - దురన్తో మోహో యస్య ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ దురన్తమోహం దర్శయన్ విశినష్టి॥ కుటుమ్బపోషణాయ - వియత్ క్షీయమాణం - నిజాయుః పరిచ్ఛిన్నమాయుర్యస్య - తాదృశో

విశేషేణ-హితమనుకూల-మర్థం-పరమపురుషార్థం-నవేద-విహతమితిపాఠే- విహతమపిస్వాభిప్రేతమర్థం - నవేదదృష్టాన్తత్వేననానుసన్ధత్తే-సర్వత్రదేశేకాలేచ-తాపత్రయేణ-దుఃఖిత-ఆత్మామనో - యస్య-తాదృశోనస్సిర్విద్యతేసంసృతౌహేయత్వబుద్ధింనకరోతి-యత-స్స్వకుటుమ్బే-రామోరతిర్యస్య ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ప్రత్యుతాకార్యంకరోతీత్యాహ॥విత్తేష్వితి॥ పరద్రవ్యాపహారిణో-యోదోషః - ప్రేత్యమరణానన్తరంనరకలక్షణః - ఇహచలోకే-దణ్డరూపశ్చ-తం-విద్వాన్జానన్నపి-విత్తేషు-నిత్య-మభినివిష్టం-చేతో-యస్య-అజితేన్ద్రియఃఅశాన్తకామః-కుటుమ్బీచసన్-తత్పరస్యవిత్తం-హరతి ❁ ॥౧౫॥ ❁ ఏవంకోగృహేష్విత్యాదిభిస్సప్తభిశ్శ్లోకైఃగృహాదిష్వనురాగోదుస్త్యజఇత్యుక్తం-అథతస్యానర్థావహత్వమాహ॥విద్వానపీతి॥ హేదనుజాః,ఇత్థం -విద్వానపిఉక్తవిధంసంసారంజానన్నపి-కుటుమ్బం-పుష్ణన్బిభ్రత్-యః-స్వలోకాయఆత్మయాథాత్మ్యదర్శనాయ- నకల్పతేనసమర్థోభవతి - ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవమర్శనపరోనభవతి, కింత్విదంస్వీయమిదంపరకీయ-మిత్యేవం,విభిన్నో-భావో- యస్య = సర్వస్యపరమాత్మశేషతామజానన్నిత్యర్థః,యథావద్విమూఢ,స్స,తమోనరకమేవ-ప్రపద్యేత॥ యద్వా ॥ తత్త్వవిదపికుటుమ్బభరణాసక్తోదేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాభిమానయుక్తోమూఢవన్నరకమేవప్రపద్యతే-నముక్తిం-కింపునఃకేవలమూఢఇత్యాహ॥విద్వానపీతి॥విద్వానపి ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవిదపి-యః,పునః -స్వీయపారక్యవిభిన్నభావః,ఇత్థం,కుటుమ్బం -పుష్ణ-న్భవతి,స , స్వలోకాయపరమపదప్రాప్తయేనకల్పతే-కింతు,నితరాంమూఢవత్తమఏవ- ప్రపద్యేత,విదుషఏవేయంగతిః ,కింపునరవిదుషఇతిభావః - యథావిమూఢఇతిదృష్టాన్తవశాత్కింపునర్న్యాయోఽత్రద్యోత్యతే ❁ ॥౧౬॥ ❁ ఏవంగృహాద్యాసక్తేర్దుస్త్యజత్వమనర్థావహత్వంచోక్తం , అథోక్తముపసంహరన్దుస్త్యజగృహాద్యనురాగత్యాగనిమిత్తమసత్సఙ్గంపరిత్యజ్యసత్సఙ్గాదిప్రణాడ్యాభగవన్తమాశ్రయేతేత్యాహ॥యతఇతి॥యతః,కశ్చిదపి , పుమాన్ , గృహాద్యభినివిష్టశ్చేదాత్మానం-క్వచిదపికాలే,కుత్రచిదపి

స్వబుధ్యేఽర్థం ❁ విహితంప్రమత్తః।సర్వత్రతాపత్రయదుఃఖితాత్మానిర్విద్యతేనస్వకుటుమ్బరామః ॥౧౪॥
విత్తేషునిత్యాభినివిష్టచేతావిద్వాంశ్చదోషంపరవిత్తహర్తుః।ప్రేత్యేహచాథాప్యజితేన్ద్రియస్తదశాన్తకామోహరతేకుటుమ్బీ॥౧౫॥విద్వానపీత్థం దనుజాఃకుటుమ్బంపుష్ణన్స్వలోకాయనకల్పతేవై। యస్స్వీయపారక్యవిభిన్నభావస్తమఃప్రపద్యేతయథావిమూఢః॥౧౬॥యతోనకశ్చిత్క్వచకుత్రవిద్వాన్దీనస్స్వమాత్మానమలంసమర్థః।విమోచి❁తుంవామదృశాం † విహారక్రీడామృగోయన్నిగళోవిసర్గః ॥ ౧౭ ॥ తతోవిదూరాత్పరిహృత్యదైత్యాదైత్యేషుసఙ్గంవిషయాత్మకేషు । ఉపేతనారాయణమాదిదేవంసముక్తసఙ్గైరిషితోఽపవర్గః॥

దేశే,మోచితుంమోచయితుం,అసమర్థ-స్తతఇత్యుత్తరేణాన్వయః- అసామర్థ్యేహేతుః-అలమత్యర్థం ,దీనఃవిషయలమ్పటఃఅతః,వామాదృశోయాసాం- తాసాం,,విహారే -క్రీడామృగఃక్రీడార్థంసంవర్ధితశాఖామృగాదితుల్యః-విహారమితిపృథక్పదపాఠే-విహారస్థానమాత్మానమిత్యన్వయః - వామదృశాంవిహారక్రీడామృగత్వంవిశినష్టి ॥ యన్నిగళోవిసర్గఇతి ॥యత్ యస్మా-ద్వామదృశాంక్రీడామృగత్వాద్ధేతో-ర్నిగళరూపో ,విసర్గస్సంసారబన్ధో,భవతి - అయమితివాచ్ఛేదః -యత్క్రీడామృగఇత్యేత-దయమేవనిగళరూపస్సంసారఇత్యర్థః - యదితిచ్ఛేదపక్షేయచ్ఛబ్దేనవామదృశాంవాపరామర్శః-యత్ యాసు-నిగళశ్శృఙ్ఖలరూపో-విసర్గఃపుత్రాదిరూపస్సర్గ ఇత్యర్థః - అవిసర్గఇతివాచ్ఛేదః - యత్ యస్మాత్క్రీడామృగత్వా-దవిసర్గః,అవిమోచ్యో,నిగళశ్శృఙ్ఖలతుల్య,స్సంసారబన్ధో-భవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తతఇతి॥తతః- యతోగృహాదిష్వాసక్తఆత్మానంమోచితుమసమర్థః-తతఃవిషయేషుశబ్దాదిష్వేవా,త్మానో,యేషాం, తేష్వ,సత్సు,దైత్యేషు,సఙ్గం,దూరా,త్పరిహృత్యా,దిదేవంజగదుదయస్థితిలయకారిణం,స్వతేజసాదీప్యమానం ,నారాయణం -జీవానాం - ప్రాప్యంప్రాపకమాధారంచభగవన్తం,ముపేతసత్సఙ్గాదిప్రణాడ్యాశరణంవ్రజత-యద్యప్యత్రసత్సఙ్గశ్శ్రేయస్సాధనత్వేనకణ్ఠోక్త్యానాస్తి-తథాఽపిస్వస్యసత్సఙ్గతేరేవహేతోర్జ్ఞానోదయస్యస్వేనైవవక్ష్యమాణత్వాత్స్వసఙ్గత్యైవతైస్సత్సఙ్గతైః ,కృతప్రాయత్వాచ్చతదనుక్తావపిసాఽభిప్రేతైవ , ఏవంగృహాద్యాసక్తస్యదుస్త్యజత్వోక్త్యావహత్వాదికథనేనైవతేషాంవైరాగ్యముదేష్యతీతివైరాగ్యమపిస్వమ్పాదనీయమితిశబ్దతోనోక్తం , స్వస్యైవజ్ఞానోపదేష్టృత్వాదాచార్యత్వేనావస్థితత్వాద్గుర్వభిగమనమపిహశబ్దతఃకర్తవ్యత్వేననోక్తం,కింతుశ్రీశప్రపదనమాత్రమేవకురుతేతిశబ్దేనోక్తం - ధర్మాన్భాగవతానితిభగవచ్ఛబ్దేనాభిప్రేతంనిష్ఫలత్వశఙ్కావ్యుదాసంవ్యనక్తి ॥ సఇతి॥సఉపేయోనారాయణః,అపవర్గఃపరమపుమర్థలక్షణాపవర్గహేతుత్వేన-ముక్త-స్సఙ్గోదేహాతదనుబన్ధిషు-యై -స్తై-రిషితఇష్టః -సఏవముక్తసఙ్గానామిష్టోఽపవర్గఃఫలరూపఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁

---

౧౪ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ విహితంప్రమత్తః ౧౭ ॥ శ్లో † పా ॥ విహారం

ఏతదేవ ప్రతిపాదయితుం - తావత్తత్సమాశ్రయణస్య దుశ్శకత్వశఙ్కాం నిరాహ ॥ నహీతి ॥ హే అసురాత్మజాః - అచ్యుతం సకృదాశ్రయణాదేవాశ్రితాన్న చ్యావయతీత్యచ్యుతః - తం - ప్రీణతః - పుంసః - బహ్వాయాసః - న హి - విద్యతే - దేవతాన్తరప్రీత్యుత్పాదకసాధనానుష్ఠానవద్భగవత్ప్రీత్యుత్పాదకతద్ధర్మానుష్ఠానే - నాయాసో విద్యత ఇత్యర్థః, అనాయాసే హేతుః ॥ ఆత్మత్వాదితి ॥ సర్వభూతానామాత్మత్వాత్స్వతస్సిద్ధత్వాత్సులభత్వాత్ సర్వత ఇతి సార్వవిభక్తికష్షష్ఠ్యర్థే తసిః ఇహ లోకే సర్వతస్సర్వేషాం దేవాసురాదిస్త్రీపుంసవర్ణాశ్రమాదివిభాగమన్తరేణ సర్వేషాం సిద్ధత్వాదిత్యర్థః, అయమభిప్రాయః, న హి సులభస్య తృణలోష్టాదేరన్వేషణాయ విదూరగమనాదిరూపః ప్రయాసోఽపేక్షితః - సర్వత్ర సర్వేషాం సులభత్వాత్ - ఏవం సర్వేషామాత్మత్వేన సర్వత్ర సులభస్య ప్రీణనే - నాతీవాయాస ఇతి - యద్వా - సిద్ధత్వాదిత్యస్య స్వర్గాదివన్న సాధ్యః పురుషార్థః అపి తు - సిద్ధరూపః - సాధ్యపురుషార్థసాధనే హి యాగాద్యనుష్ఠానరూపప్రయాసబాహుల్యం - సిద్ధస్య తు తల్లాభోపయుక్తప్రీణనోపాయతత్సమాశ్రయణమాత్రమపేక్షితమిత్యర్థః - యద్వా - ఆత్మత్వాదిత్యనాయాసే పృథగ్ఘేతుః - ఆత్మా హి స్వశరీరే నిరతిశయప్రీతియుక్తస్తద్రక్షణశీలశ్చ లోకే దృష్టః - ఏవం సర్వేషాం జీవానాం - పరమాత్మానం ప్రతి శరీరత్వాత్తద్విషయకప్రీతేస్తస్య స్వతస్సిద్ధాయా అపి విపులాపరాధైరనభివ్యక్తాయాస్తదభివ్యక్త్యావహం కించిదానుకూల్యాదికమాత్రమపేక్షితమితి భావః - సిద్ధత్వాదితి తత్రైవాన్యో హేతుః - న హి సిద్ధస్య హిరణ్యనిధేస్తత్పరిజ్ఞానమన్తరేణ తల్లాభోపయుక్తోఽన్యః ప్రయాసోఽపేక్షితః - ఏవం పరమాత్మనోఽపి నిరతిశయపురుషార్థరూపస్య హృదయే సిద్ధత్వాత్తల్లాభోపయుక్తస్స్వామిత్వశేషిత్వాదితద్యాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకతత్సమాశ్రయణమాత్రేణ తస్య సమాశ్రితవిషయకప్రీతిరుదేష్యతీతి - నాతీవాయాసో విద్యత ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ ఆత్మత్వాత్సర్వభూతానామిత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ పరావరేష్వితి ॥ బ్రహ్మా చతుర్ముఖః - అన్తః - యేషాం స్థావరా ఆదిర్యేషాం - తేషు - పరావరేషూచ్చావచేషు, భూతేషు చరాచరాత్మకదేహభాక్షు చేతనేష్విత్యర్థః - తథా - భౌతికేషు పృథివ్యాదిభూతపరిణామరూపేష్వచేతనేషు ఘటపటాదిషు - మహత్సు పృథివ్యాదిమహాభూతేషు - గుణానాం సత్త్వాదీనాం, సామ్యం - యస్మిన్ - తస్మిన్ ప్రధానే - మూలప్రకృతావపీత్యర్థః - గుణవ్యతికరే గుణవైషమ్యవతి మ

నహ్యచ్యుతం ప్రీణయతో బహ్వాయాసోఽసురాత్మజాః । ఆత్మత్వాత్సర్వభూతానాం సిద్ధత్వాదిహ సర్వతః ॥ ౧౯ ॥ పరావరేషు భూతేషు బ్రహ్మాన్తస్థావరాదిషు । భౌతికేషు వికారేషు భూతేష్వథ మహత్సు చ ॥ ౨౦ ॥ గుణేషు గుణసామ్యే చ గుణవ్యతికరే తథా । ఏక ఏవ పరో హ్యాత్మా భగవానీశ్వరోఽవ్యయః ॥ ౨౧ ॥ ప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ దృశ్యరూపేణ చ స్వయమ్ । వ్యాప్యవ్యాపకనిర్దేశ్యో హ్యనిర్దేశ్యోఽవికల్పితః ॥ ౨౨ ॥ కేవలానుభవానన్ద

హదహఙ్కారాదౌ చ ✽ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ✽ ప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ - ప్రత్యగాత్మా జీవః - స్వం స్వాసాధారణం - రూపం శరీరం - యస్య - తేన ప్రత్యగాత్మశరీరకత్వేనేత్యర్థః - దృశ్యమచేతనం - రూపం - యస్య - తేన - అచేతనశరీరకత్వేన చేత్యర్థః - ఏకః స్వసమానరహిత ఏవ పర ఆత్మా పరమాత్మా - అన్తః ప్రవిశ్య భర్తా - అవ్యయః అస్పృష్టశరీరగతవికారః - నిరస్తనిఖిలదోషః షాడ్గుణ్యపూర్ణః ఈశ్వరో జీవకర్మానుగుణం నియన్తా - వ్యాప్యవ్యాపకనిర్దేశ్యః వ్యాప్యేషు వ్యాపకతయా నిర్దేష్టవ్యః - అవికల్పితః జాతిగుణాదిరహితః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ కేవలోఽనుభవః దుఃఖాప్రతిభటం జ్ఞానం - ఆనన్ద ఆనన్దరూపం - తదేవ - స్వరూపం - యస్య - సః - పరమేశ్వరః - స్వవ్యతిరిక్తేశ్వరాన్తరరహితః - గుణసర్గయా సంసారిణాం మోహాదిగుణాన్ సృజతీతి తథా - తయా - మాయయా - అన్తర్హితైశ్వర్యః సంసారిణామప్రకాశమానమహిమా - ఈయతే గమ్యతే - సదాచార్యోపదేశేన జ్ఞాయత ఇత్యర్థః - ఉక్తవిధతద్యాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకం తత్సమాశ్రయణమాత్రమేవ తత్ప్రాప్తినిమిత్తప్రీతిహేతురుపాయ ఇతి భావః - అత్ర - అవికల్పితః కేవలానుభవానన్దస్వరూప ఇతి పదద్వయేన ,,అస్థూలమనణ్వహ్రస్వం - సత్యం జ్ఞానమనన్తం - విజ్ఞానమానన్దమితి శ్రుత్యర్థప్రత్యభిజ్ఞాపనేన ప్రాప్యం బ్రహ్మస్వరూపముక్తం - అవశిష్టైరేక ఏవేత్యాదిభిః ప్రథమాన్తపదైః ప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ - దృశ్యరూపేణ చే,,తి పదద్వయేన చ ప్రాప్యస్య గుణా ఉక్తాః ,,పరావరేషు భూతేషు - ప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ చే,,త్యనేన జీవస్య తచ్ఛేషత్వాపరపర్యాయతచ్ఛరీరత్వకథనేన ప్రాప్తృస్వరూపముక్తం ,,గుణసర్గయా మాయయాన్తర్హితైశ్వర్య,, ఇత్యనేన బ్రహ్మాత్మకత్వస్వతన్త్రత్వాదిరూపమోహాదిప్రాకృతగుణ ఏవ ప్రాప్తివిరోధీతి కథనేన విరోధిస్వరూపముక్తం - తత్ప్రాప్తిఫలం తు తచ్చరణకైఙ్కర్యాదిరూపం ,,సారం జుషాం చరణయోః,, రితి వక్ష్యతి - ఏవమర్థపఞ్చకముపదిష్టం భవతి - పూర్వం ,,ముపేత నారాయణ,, మితి తత్సమాశ్రయణం కర్తవ్యత్వేనాభిహితం - తస్య దుష్కరత్వశఙ్కాపరిహారప్రసక్త్యా తత్సమాశ్రయణోపయుక్తార్థపఞ్చకజ్ఞానం సదాచార్యోపదేశాత్సమ్పాద్యమిత్యుక్తం ఏవమర్థపఞ్చకజ్ఞానపూర్వకతత్సమాశ్రయణమాత్రమేవ తత్ప్రసాదజననద్వారా తత్ప్రాప్తిహేతురిత్యభిప్రేతం, తత్సమాశ్ర

యణంచ తద్భక్తిప్రపత్త్యన్యతరాత్మకమధికారిభేదేన వ్యవస్థితమితి తాత్పర్యమ్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ యదుక్తం "నహ్యచ్యుతం ప్రీణయతో బహ్వాయాస" ఇతి తదుపసంహరన్ తత్ప్రీతినిమిత్తతత్సన్తోషజనకం హేత్వన్తరమాహ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్-యస్మాత్సర్వాన్తరాత్మత్వాదిప్రాప్యబ్రహ్మస్వరూపాదిజ్ఞానపూర్వకతత్సమాశ్రయణమాత్రమేవ తత్ప్రాప్త్యుపహతత్ప్రీతిహేతుస్తస్మాత్-ద్యాయు, మాసురంభావంభూతద్రోహశీలత్వాదిరూపం-ఉన్ముచ్యసమూలం త్యక్త్వా, పరమాత్మశరీరేషు సర్వేషు భూతేషు యథోచితం-దయాం-సౌహృదంచ కురుత-యయా దయయా-అధోఽక్షజో భగవాం, స్తుష్యతి తాదృశీం భూతేషు దయాం కురుతేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తుష్యత్యధోఽక్షజః తతః కిమత ఆహ ॥ తుష్ట ఇతి ॥ తత్ర తస్మిన్-ఆద్యే జగతాం కారణభూతే-అనన్తే భగవతి-తుష్టే సతి-అలభ్యం-కిం కిము స్తి-తస్మింస్తుష్టే సత్యభిలషితం సర్వం సులభమేవేత్యర్థః-యద్యపి సులభం-తథాఽపి నిరతిశయపురుషార్థరూపతచ్చరణారవిన్దానుభవరూపమమృతమనుభవద్భిరస్మాదృశైర్ధర్మైశ్వర్యకామకైవల్యాదికమమృతం పిబద్భిరూషరోదకమివ నేష్యత ఇత్యభిప్రాయన్నాహ ॥ కిం త్రైరితి-నోఽస్మాకం-గుణవ్యతికరాత్కర్మానుగుణసత్త్వాదిగుణపరిణామాదేవ-స్వసిద్ధా అయత్నతస్సిద్ధా-యే-ధర్మాదయః ధర్మార్థకామా, సైః-కిం నకిమపి ప్రయోజనమిత్యర్థః-కాఙ్క్షితేనాభిలషితేనా-గుణేన గుణత్రయరహితేన-కైవల్యేన మోక్షేణవా, కిం, సోఽపి న పురుషార్థ ఇత్యర్థః, నః కథంభూతానాం భగవచ్చరణయోస్సారమనుభవాత్మకమమృతసారం-జుషతాం సేవమానానాం-ఉపగాయతాం తద్గుణాన్ స్తువతాం-మనసా తచ్చరణారవిన్దానుభవామృతమనుభవతాం-వాక్శ్రవణాభ్యాం తద్గుణానుభవామృతంచానుభవతాం-అస్మాకం-ధర్మాదయ ఊషరోదకప్రాయా ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ నను త్వదుక్తమేతత్సర్వం జానన్తోఽప్యస్మద్గురవస్త్రివర్గమేవ పురుషార్థత్వేనోపదిదిశుః-త్వం తు త్రివర్గమనాదృత్య భగవచ్చరణారవిన్దాశ్రయణమేవ సారతమం మన్యసే, కంచ గుర్వనుశిక్షితాన్వీక్షిక్యాదిశాస్త్రేషు నత్వదుక్తధర్మః కర్తవ్యత్వేనోపలభ్యతే-అతః కింతద్ధ

స్వరూపః పరమేశ్వరః। మాయయాఽన్తర్హితైశ్వర్య ఈయతే గుణసర్గయా॥ ౨౩ ॥ తస్మాత్సర్వేషు భూతేషు దయాంకురుత సౌహృదమ్। భావమాసురమున్ముచ్య యయా తుష్యత్యధోఽక్షజః॥ ౨౪ ॥ తుష్టే చ తత్ర కిమలభ్యమనన్త ఆద్యే కిం తైర్గుణవ్యతికరాదిహ యే స్వసిద్ధాః। ధర్మాదయః కిమగుణేన చ కాఙ్క్షితేన సారం జుషాం చరణయోరుపగాయతాం నః॥ ౨౫ ॥ ధర్మార్థకామ ఇతి యోఽభిహితస్త్రివర్గ ఈక్షా త్రయీ నయదమౌ వివిధా చ వార్తా। మన్యే తదేతదఖిలం నిగమస్య సత్యం స్వాత్మార్పణం స్వసుహృదః పరమస్య పుంసః॥ ౨౬ ॥ జ్ఞానం తదేతదమలం దురవాపమాహ నారాయణో నరసఖః కిల నారదాయ। ఏకాన్తినాం భగవతస్తదకించనానాం పాదారవిన్దరజ

ర్మప్రమాపకం-తత్రాహ ॥ ధర్మేతి ॥ ధర్మాదీనాం సమాహారద్వన్ద్వః-పుంస్త్వమార్షం ధర్మోఽర్థః కామశ్చేతి-యః-త్రివర్గోఽభిహితః-అస్మదాచార్యైర్భార్గవాదిభిరితి శేషః-యః, త్రివర్గః పురుషార్థత్వేనాచార్యైరుక్త ఇత్యర్థః-యచ్చ తత్ప్రతిపాదికేక్షాదిరూపా విద్యా చ-తదేతత్సర్వ-మహం మన్యే-తత్ర, ఈక్షా ఆన్వీక్షికీసంజ్ఞా తర్కవిద్యా-త్రయీ వేదపూర్వభాగః-నయదమౌ దణ్డనీతిప్రతిపాదకశాస్త్రే-వివిధా వార్తా కృష్యాద్యాజీవికాజ్ఞానజనకం శాస్త్రం, ఏతత్సర్వ-మహం-మన్యే జానామ్యేవ-కింతు-యత్స్వసుహృదః-పరమస్య పుంసః-నిరుపాధికసుహృదే పరమపురుషాయేత్యర్థః-సమ్ప్రదానస్యైవ శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ-స్వాత్మార్పణం భగవతి స్వాత్మసమర్పణం-తదేత-న్నిగమస్య వేదోత్తరభాగస్య-ప్రమేయమితి శేషః, ఉపనిషద్భాగస్య ప్రతిపాద్యం-సత్యం నిత్యం-అక్షయిష్ణుపురుషార్థసాధనం-మన్య ఇత్యర్థః-అస్మద్గురుభిర్జ్ఞాతమప్యహం జానామి-నిత్యనిరతిశయపురుషార్థసాధనం భగవత్యాత్మసమర్పణం వేదాన్తప్రతిపాద్యం త్వధికం జానామీత్యర్థః-గురవస్తు నైతజ్జానన్తీత్యభిప్రాయః-ఆపాతతో జానన్తో వా మహదనుగ్రహాభావాన్నానుష్ఠానోపయోగితయా నిస్సంశయం న జానన్తీతి తాత్పర్యం నిగమస్యేత్యనేనాస్మదుక్తార్థే వేదాన్తభాగః ప్రమాణమిత్యుక్తం-సచ "ఓమిత్యాత్మానం యుఞ్జీత-ముముక్షుర్వై శరణమహం ప్రపద్యే" ఇత్యాదిరూపః-స్వాత్మార్పణమిత్యనేన చ "ఉపేత నారాయణం-హరిమాశ్రయేతే" త్యాద్యుక్తమాశ్రయణమాత్మసమర్పణరూపమితి వివృతం-భగవతి స్వాత్మసమర్పణం నామ స్వాత్మనో భగవచ్ఛేషత్వైకస్వభావత్వానుసన్ధానపూర్వకం భగవతి స్వాత్మరక్షాభరసమర్పణరూపం, ఏవం నారాయణోపాయనం నామ తచ్చరణాగతిరిత్యుక్తం భవతి-సమనన్తరాధ్యాయే తదుపాయనస్య తద్భక్త్యాత్మకత్వం వక్ష్యతి-ఏవంచ యథాధికారం భక్తిప్రపత్త్యన్యతరాత్మకం భగవత్సమాశ్రయణం కర్తవ్యమితి తాత్పర్యమ్ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ నను గురుభిరజ్ఞాతమిదమన్తరేణాపి సదుపదేశం కథం త్వం జ్ఞాతవానిత్యాశఙ్కాయాం భగవతో నారదస్యానుగ్రహాదేవేతి వక్తుం తస్య సామ్ప్రదాయికత్వమాహ ॥ జ్ఞానమితి ॥ త-దేత-ద్దురవాపం దుర్లభం-జ్ఞానం-నరస్య సఖా భగవాన్నారాయణో-బదరికాశ్రమవాసీ-నారదాయాహ, ఉపదిష్ట

వాక్ - నను-యత్ర నారదశ్శ్రోతా నారాయణోవక్తా తస్మిన్నాదృశానాం కథమధికార ఇతిశఙ్కాం-నిరాహ ॥ ఏకాన్తినామి
తి॥ ఏకాన్తినామకించనానామనన్యప్రయోజనానాం-భగవతః-పాదారవిన్దరజసా- ఆప్లుతానాం స్నాతానాం-దేహినాం-
భగవత్యేవాసక్తానాం సర్వేషామపి-తత్ జ్ఞానం-స్యాదేవ, నతూత్తమానామేవేతినియమః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ అతఏవ, మయాఽ
పి నారదాచ్ఛ్రుతమిత్యాహ॥ శ్రుతమితి॥ విజ్ఞానేన వివేకాదిజన్యేన-సంయుతం-జ్ఞానం శాస్త్రోత్థం - విశుద్ధం భాగవతధర్మ
రూపం, భగవద్యాథాత్మ్యవేదినో-నారదాచ్ఛ్రుతం-శ్రవణేన జ్ఞాతం, భగవతో నారదస్య వచసాం శ్రవణాన్మమ జ్ఞానవి
జ్ఞానసమ్పత్తిరభూదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ తత్ర విస్మితాః పృచ్ఛన్తి దైత్యకుమారాః॥ ప్రహ్లాదేతి॥ హే ప్రహ్లాద-త్వం -వయంచా
ప్య-తాభ్యాం గురుపుత్రాభ్యాం, ఋతేవినా అన్యం-గురుం-నవిద్మహే॥ ఏతదాగమనాత్పూర్వమేవాహం నారదపార్శ్వం
గత ఇత్యత్రాహుః-బాలానామపి శిశూనామపి సతా-మస్మాకమేతావేవ-ఈశ్వరౌ నియన్తారౌ- అతస్తవాన్యత్ర గమనం న సమ్భ
వతి ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ నారద ఏవాత్రాగత ఇత్యపి న సమ్భవతీత్యాహుః॥ బాలస్యేతి ॥ అన్తఃపురస్థస్య-బాలస్య-తవ-మహతో నార
దస్య-సఙ్గో దురన్వయో దుర్ఘటః-సౌమ్య-నోఽస్మాకం- సంశయం ఛిన్ధి అపనుద - విశ్రమ్భ కారణం విశ్వాస హేతు-స్స్యాచ్చేత్
అసమ్భావితత్వేనాస్మాభిరవిశ్వసనీయో నారదసఙ్గమ ఉక్తః - తత్ర యద్యస్మద్విశ్వాస హేతురస్తి- చేత్తదుపపాదనపూర్వ
కం తత్సఙ్గతివిషయం సంశయం ఛిన్ధీత్యర్థః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యా
యాం సప్తమస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

సాప్లుతదేహినాం స్యాత్ ॥ ౨౭ ॥ శ్రుతమేతన్మయా పూర్వం జ్ఞానం విజ్ఞానసంయుతమ్। ధర్మం భాగవతం శుద్ధం నా
రదాద్దేవదర్శనాత్ ॥ ౨౮ ॥ దైత్యపుత్రా ఊచుః ॥ ప్రహ్లాద త్వం వయంచాపి నర్తేఽన్యం విద్మహే గురుమ్। ఏతా
భ్యాం గురుపుత్రాభ్యాం బాలానామపి హీశ్వరౌ ॥ ౨౯ ॥ బాలస్యాన్తఃపురస్థస్య మహత్సఙ్గో దురన్వయః। ఛిన్ధి న
స్సంశయం సౌమ్య స్యాచ్చేద్విస్రమ్భకారణమ్ ॥ ౩౦ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀
శ్రీనారద ఉవాచ॥ ఏవం దైత్యసుతైః పృష్టో మహాభాగవతోఽసురః। ఉవాచ స్మయమానస్తాన్ స్మరన్మదనుభా
షితమ్ ॥ ౧ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ పితరి ప్రస్థితేఽస్మాకం తపసే మన్దరాచలమ్। యుద్ధోద్యమం తదాచక్రుర్విబుధా దా
నవాన్ప్రతి ॥ ౨ ॥ పిపీలికైరహిరివ దిష్ట్యా లోకోపతాపనః। పాపేన పాపోఽభక్షీతి వాదినో వాసవాదయః ॥ ౩ ॥
తేషామతిబలోద్యోగం నిశామ్యాసురయూథపాః। వధ్యమానాస్సురైర్భీతా దుద్రువుస్సర్వతో దిశమ్ ॥ ౪ ॥ కళ
త్రపుత్రవిత్తాప్తాన్ గృహాన్పశుపరిచ్ఛదాన్। నావేక్షమాణాస్త్వరితాస్సర్వే ప్రాణపరీప్సవః ॥ ౫ ॥ వ్యలుమ్పన్రా
జశిబిరమమరా జయకాఙ్క్షిణః। ఇన్ద్రస్తు రాజమహిషీం మాతరం మమ చాగ్రహీత్ ॥ ౬ ॥ నీయమానాం భయోద్వి
గ్నాం క్రన్దన్తీం కురరీమివ। యదృచ్ఛయాఽఽగతస్తత్ర దేవర్షిర్దదృశే పథి ॥ ౭ ॥ ప్రాహ చైనాం సురపతే నేతుం
నార్హస్యనాగసమ్। ముఞ్చ ముఞ్చ మహాభాగ సతీం పరపరిగ్రహామ్ ॥ ౮ ॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ॥ ఆస్తేఽస్యా జఠరే వీర్య

దైత్యకుమారైరేవం పృష్టః ప్రహ్లాదస్తత్సఙ్గతిహేతుముపపాదయన్ తత్పూర్వం యయా ధాత్ర్యోపదేశపూర్వకం స
పరికరం భగవద్భక్తియోగముపదిష్టవానిత్యాహ భగవాన్నారదః ॥ ఏవమితి॥ ఏవమిత్థం, దైత్యసుతైః, పృష్టో, భాగవతో
త్తమః ప్రహ్లాద-స్తాన్ దైత్యసుతాన్ప్రతి, స్మయమానః-మయా నారదేనా-నుభాషితం-స్మర-న్నువాచ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తదేవా
హ॥ పితరీత్యాదినా ॥ అస్మాకం-పితరి హిరణ్యకశిపౌ తపసే తపః కర్తుం - మన్దరాచలం ప్రతి-ప్రస్థితే ప్రయాతే సతి, ఇన్ద్రాద
యో విబుధా దేవా-దానవాన్ప్రతి-యుద్ధోద్యమం చక్రుః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ కథంభూతాస్సన్తః, లోకోపతాపనః లోకానాం దుః
ఖకారీ పాపః పాపాత్మా స్వపాపేనైవ-దైవా-త్పిపీలికై-రహిస్సర్ప ఇవ అభక్షి భక్షిత-ఇతి వాదినో వదన్తస్సన్తః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀
తేషాం వాసవాదీనాం - బలోద్యోగం బలప్రయుక్తయుద్ధోద్యోగం, నిశామ్య దృష్ట్వా-సురైర్వధ్యమానాః అతఏవ- భీతా
స్సన్తో-ఽసురయూథపా-స్సర్వే, త్వరితాస్సర్వతో దిశం-దుద్రువుః-పలాయితవన్తః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ కథంభూతాః-కళత్రాదీన్
నావేక్షమాణాః తేషు త్యక్తస్పృహా ఇత్యర్థః, తత్ర హేతుః - ప్రాణపరీప్సవః ప్రాణమాత్రపరిత్రాణేచ్ఛవః - తత్ర పరిచ్ఛ
దా భోగోపకరణాని ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ జయకాఙ్క్షిణో-ఽమరా దేవాః-రాజ్ఞో హిరణ్యకశిపోః-శిబిరం గృహం-వ్యలుమ్పన్-సర్వస్వా
పహారేణ నాశితవన్తః, ఇన్ద్రస్తు, రాజ్ఞో హిరణ్యకశిపో-ర్భార్యాం-మమ-మాతరమగ్రహీత్ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ తాంచేన్ద్రేణ నీ
యమానా-మతఏవ-భయేనోద్విగ్నాం కమ్పితాం కురరీమివ, క్రన్దన్తీం రుదన్తీం, దేవర్షిర్నారదో - యదృచ్ఛయాఽఽగతః,
పథి దదర్శ, ప్రాహచ॥ తదేవాహ॥ హే సురపతే అనాగసం నిరపరాధామేనాం, నేతుం నార్హసి-అతో- హే మహాభాగ, త్వ
మన్యేన, పరిగృహీతాం పరదారానిత్యర్థః, ముఞ్చముఞ్చ ❀ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❀ ఇత్యుక్త ఆహేన్ద్రః॥ ఆస్త ఇతి॥ అస్యాః, జఠరే వీ

అసహ్యమస్మాభిస్సోఢుమశక్యం, సురద్విషో హిరణ్యకశిపోః , వీర్యం , గర్భరూపేణవర్ధమాన, మాస్తే, అతో౽నయా, ప్ర
సవపర్యన్తం, మాస్యతాంమత్సమీపే స్థీయతాం , తతశ్చ, అర్థస్య, పదవీంమార్గం, గతస్సన్, మోక్ష్యే, జాతంపుత్రంహత్వా
ఏనాంత్యజామీత్యర్థః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ ఏవముక్తో దేవర్షిరాహ॥ సో౽యమితి ॥ సో౽యంగర్భస్థశ్శిశుః, త్వయాహన్తుం, సంస్థాం
మరణంనప్రాప్స్యతే, తత్రహేతుంవదం స్తమిమంవిశినష్టి ॥ నిష్కిల్బిషఃమరణనిమిత్తప్రాచీనకిల్బిషరహితః , తత్కుతః,
మహాభాగవతః, భగవద్భక్త్యైవధనస్యేతిభావః, మహాగుణైః, శ్రేష్ఠః , అనన్తస్యభగవతో౽నుచరః , బలీమహా
బలసమ్పన్నః , యద్యపిగర్భస్థదశాయాంస్వానుగ్రహాత్పూర్వంనభాగవతత్వాదయోధర్మా, స్తథాపి, సమనన్తరమేవస్వే
నానుగ్రహీష్యమాణస్య , పునర్జన్మకాలే “జాయమానంహిపురుషంయంపశ్యే ,, దిత్యుక్తరీత్యాభగవతేక్షిష్యమాణస్యో
క్తధర్మాన్వయఇత్యభిప్రాయేణనిష్కిల్బిష ఇత్యాదీనివిశేషణాన్యుక్తాని , నన్వస్మిన్నుక్తాం ప్రతిస్వోపదేశేసతితద్గర్భస్థ
స్యోక్తధర్మసమ్పత్తిః, తస్యతద్ధర్మసమ్పత్త్యాహితద్ధేతుకస్తత్త్యాగ , ఇతీతరేతరాశ్రయత్వమితి , కథందేవర్షిణైవముక్తమి
తిచే, న్నైవంగర్భస్థంనితరామీశ్వరకటాక్షవిషయ , మతఏవ “ఈశ్వరస్యచసౌహార్దంయదృచ్ఛాసుకృతంతథా । విష్ణోఃక
టాక్షః అద్వేషఆనుకూల్యంచసాత్త్వికైః । సంభాషణంషడేతానిహ్యాచార్యప్రాప్తిహేతవ,, ఇత్యుక్తహేతుషట్కసమ్ప
న్నం, దైవజ్ఞో దేవర్షిర్గాలక్ష్యత్వమేతస్యామనుముచ్యమానాయామప్యహముక్తధర్మయుక్తంనూనంకరవాణి , అతో౽యం
త్వయాసంస్థాంనప్రాప్స్యతీత్యుక్తవానితినేతరేతరాశ్రయః ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ ఇతీత్థం, ముక్త, ఇన్ద్రోదేవర్షేర్నారదస్య, వచో
మానయన్నాదరవాదమ్యోపగచ్ఛన్, తాంరాజమహిషీం-విహాయ, అనన్తస్యభగవతః , ప్రియో, యో౽హంతస్యమమ, భక్త్యై
ఏతాంమన్మాతరంపరిక్రమ్యప్రదక్షిణీకృత్య, దివంప్రతి, యయౌ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ తతః-ఋషిర్నారదః, మమమాతరంస్వాశ్రమం

మవిషహ్యం సురద్విషః । ఆస్యతాం ప్రసవో యావన్మోక్ష్యే౽ర్థపదవీం గతః ॥ ౯ ॥ నారద ఉవాచ ॥ సో౽యం నిష్కి-
ల్బిషస్సాక్షాన్మహాభాగవతో మహాన్ । నత్వయా ప్రాప్స్యతే సంస్థామనన్తానుచరో బలీ ॥ ౧౦ ॥ ఇత్యుక్తస్తాం విహా
యేన్ద్రో దేవర్షేర్మానయన్వచః । అనన్తప్రియభక్త్యైనాం పరిక్రమ్య దివం యయౌ ॥ ౧౧ ॥ తతో మే మాతరమృషి
స్సముపానీయ నిజాశ్రమమ్ । ఆశ్వాస్యేహోష్యతాం వత్సే యావత్తే భర్తురాగమః ॥ ౧౨ ॥ తథేత్యవాత్సీద్దేవర్షేర
న్తికే సా౽ప్యకుతోభయా । యావద్దైత్యపతిర్ఘోరాత్తపసో న న్యవర్తత ॥ ౧౩ ॥ ఋషిం పర్యచరత్తత్ర భక్త్యా పర
మయా సతీ । అన్తర్వత్నీ స్వగర్భస్య క్షేమాయేచ్ఛాప్రసూతయే ॥ ౧౪ ॥ ఋషిః కారుణికస్తస్యాః ప్రాదాదుభ
యమీశ్వరః । ధర్మస్య తత్త్వం జ్ఞానం చ మామప్యుద్దిశ్య నిర్మలమ్ ॥ ౧౫ ॥ తత్తు కాలస్య దీర్ఘత్వాత్స్త్రీత్వాన్మా
తుస్తిరోదధే । ఋషిణా౽నుగృహీతం మాం నాధునా౽ప్యజహాత్స్మృతిః ॥ ౧౬ ॥ భవతామపి భూయాన్మే యది

ప్రాప్య, సమ్యగనాయాసేనో, న్నీయగమయిత్వా, ఆశ్వాస్యసాన్త్వయిత్వా హేవత్సే, బాలే-తవ-భర్తు, ర్యావ, దాగమ-స్తా
వత్పర్యన్తంత్వయా, ఇహఅస్మిన్, మదాశ్రమేఉష్యతాంస్థీయతా , మిత్యువాచేతిశేషః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ తతస్తథేత్యఙ్గీకృత్య
సా-మన్మాతాదేవర్షేః, అన్తికేసమీపే, నాస్తికుతో౽పిభయంయస్యాః, స్తాదృశీఅవాత్సీత్ ఉషితవతీ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ దైత్యపతి
ర్ఘోరా, త్తపసో, యావన్నన్యవర్తత, తావత్సతీమన్మాతా, అన్తర్వత్నీగర్భిణీ, స్వగర్భస్య, క్షేమాయ, ఇచ్ఛయా, భర్త్రా
గమనానన్తరంప్రసూతయేచ, పరయా, భక్త్యా, ఋషింనారదంపర్యచరత్ శుశ్రూషితవతీ ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ ఈశ్వరస్సమ
ర్థః ఋషిః, తస్యాఃపరిచరన్త్యాః మన్మాతుర్మామప్యుద్దిశ్య, నిర్మలంధర్మస్య, తత్త్వంజ్ఞానంచే, త్యుభయం , ప్రాదాత్ ధర్మోభ
గవద్భక్తియోగలక్షణ , స్తస్య, తత్త్వంయాథాత్మ్యంతదఙ్గభూతంజ్ఞానందేహవివిక్తప్రత్యగాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానంచప్రా,
దాత్ ఉపదిష్టవానిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ తద్దశాయాముపదిష్టం-తదుభయంమమ , మాతుఃస్త్రీత్వాత్ కాలస్యదీర్ఘత్వాచ్చ, తి
రోదధేవిస్మృతమభూదిత్యర్థః-ఋషిణాభగవతానారదేనా - నుగ్రహీతంమాంతుసాస్మృతిఃతదుపదేశజనితంస్మృత్యా
త్మకంజ్ఞానం అధునా౽పినాజహాత్ - నత్యాజ ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ తదేవం “ప్రహ్లాదత్వ ,, మిత్యాదినాయద్దైత్యకుమారైఃపృ
ష్టంతస్యోత్తరముక్తం - అథైతత్సంప్రదాయాగతధర్మస్వరూపజ్ఞానజిఘృక్షావన్తస్తేచేద్భవతాంమదనుగ్రహేణతదుభ
యసంపత్స్యతఇత్యాహ ॥ భవతామపీతి ॥ యది, భవన్తో-మద్వచః , శ్రద్దధతేమదుక్తార్థగ్రహణతద్దృఢీకారవిషయేత్వ
రాయుక్తాశ్చేత్ - భవతామపి , తదుభయంభూయాత్, శ్రద్ధానన్తరేణోపదిష్టమపితత్త్వం - నప్రతిష్ఠితంభవతీత్యా
హ ॥ వైశారదీతి ॥ వైశారదీనిపుణతరా, ధీస్తత్త్వవిషయాబుద్ధిః , స్త్రీణాం-బాలానాంచశ్రద్ధాతఏవ, భూయాత్ . నతుతాం
వినేత్యర్థః-తత్రదృష్టాన్తః ॥ మేయథేతి ॥ యథా - శ్రద్ధావతోమమవైశారదీబుద్ధిరభూత్ శ్రద్ధారహితాయాంమన్మాతుర్నా

భూత్ ఏవంసర్వేషాంబాలానాంస్త్రీణాంచశ్రద్ధాత ఏవజ్ఞానం - ప్రతిష్ఠితం - భవత్యే స్యధామన్మాతురివాప్రతిష్ఠితమిత్యర్థః ❋॥ ౧౭ ॥ ❋తదేవంతేషాంశ్రద్ధాముత్పాద్యశ్రద్ధాయుక్తాన్ శుశ్రూషూన్దైత్యకుమారానాలక్ష్యతేభ్యోభగవద్భక్తియోగముపదిదిక్షుస్తావత్తదఙ్గభూత ప్రకృతివియుక్తాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగముపదిశతి ॥ జన్మాద్యా ఇత్యాదినా॥ తావజ్జీవాత్మస్వరూపం, దేహాద్విలక్షణం, వివక్షుర్దేహధర్మా నాహ ॥జన్మాద్యాఇతి ॥ ఈశ్వరీగుణపరిణామోపాదనసమర్థా, మూర్తిరాకారో, యస్య, తేన, కాలేననిమిత్తభూతేన ,,జాయతేఅస్తివర్ధతేవిపరిణమతేఅపక్షీయతేనశ్యతి,, త్యేవం - రూపా - ఇమేషడ్భావవికారాః - దృష్టాఃప్రత్యక్షముపలభ్యమానాః-దేహస్యైవ - ధర్మాః-నాత్మనః - యథావృక్షే - సత్యేవఫలానాంజన్మాదయోదృశ్యన్తే - నవృక్షస్య - తద్వదాత్మన్యేకరూపత్వేనైవావస్థితేఽస్య దేహస్యదృష్టా ఇత్యర్థః ॥ ఆత్మవ్యతిరిక్తస్యస్థిరస్యైకరూపస్యవస్తునోఽభావాత్కథంచిత్ప్రదర్శనార్థవస్థిరష్షడ్భావవికారవానపివృక్ష ఆత్మస్థానీయత్వేనప్రదర్శితః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ తదేవందేహధర్మైస్తద్విలక్షణ్యాత్మనోదేహాద్భేదోదర్శితః, అథస్వధర్మైరేవాత్మనోదేహాద్భేదమాహ ॥ ఆత్మేతి ॥ ఆత్మేతివిశేష్యనిర్దేశః - ఆత్మాప్రత్యగాత్మా-నిత్యః-ఉత్పత్తివినాశరహితః-అవ్యయఃఅపక్షయరహితః-అవిక్రియఃఅవశిష్టభావత్రయరహితః -యద్యపి,,దృష్టాదేహస్యనాత్మన,, ఇత్యనేనైవషడ్భావవికారరాహిత్యముక్తం - తథాఽపి-ఫలానామివవృక్షస్యేతిదృష్టాన్తబలాద్యథాఫలగతోత్పత్త్యాద్యనాశ్రయస్యాపివృక్షస్యస్వగతోత్పత్త్యాద్యాశ్రయత్వ,మేవందేహగతోత్పత్త్యాద్యాశ్రయత్వాభావేపిస్వగతోత్పత్త్యాద్యన్తరాశ్రయత్వంప్రసక్తంతదనేననిషిధ్యతే-ఏవంచస్వతోఽన్యతోవాషడ్భావవికారరహితఇతిఫలితం, శుద్ధఃప్రాకృతరాగాదిగుణైరకలుషితస్వరూపఃఏకఃజ్ఞానైకాకారతయాసర్వేషుదేహేష్వేకరూపః,,ఏకోబ్రహ్మ,,రితివజ్జాత్యభిప్రాయకఏకత్వవ్యపదేశఃనతువ్యక్త్యైకత్వాభిప్రాయకః, ఆత్మవ్యక్తిబహుత్వస్యబహుప్రమాణప్రతిపన్నత్వాత్ - క్షేత్రంశరీరంజానాతీతితథా

శ్రద్దధతేవచః। వైశారదీధీశ్రద్ధాతఃస్త్రీబాలానాంచమేయథా ॥ ౧౭ ॥ జన్మాద్యాష్షడిమేభావాఃదృష్టాదేహస్యనాత్మనః।ఫలానామివవృక్షస్యకాలేనేశ్వరమూర్తినా॥౧౮॥ఆత్మానిత్యోఽవ్యయశ్శుద్ధఏకఃక్షేత్రజ్ఞఆశ్రయః।అవిక్రియస్స్వదృగ్ఘేతుర్వ్యాపకోఽసఙ్గ్యనావృతః॥౧౯॥ఏతైర్ద్వాదశభిర్విద్వానాత్మనోలక్షణైఃపరైః।అహంమమేత్యసద్భావందేహాదౌమోహజంత్యజేత్॥ ౨౦ ॥ స్వర్ణంయథాగ్రావసుహేమకారఃక్షేత్రేషుయోగైస్తదభిజ్ఞఆప్నుయాత్। క్షేత్రేషుదేహేషుతథాఽఽత్మయోగైరధ్యాత్మవిద్బ్రహ్మగతింలభేత॥౨౧॥ అష్టౌప్రకృతయఃప్రోక్తాస్త్రయఏవహితద్గుణాః।వికారాష్షోడశాచార్యైఃపుమానేకస్సమన్వయాత్ ॥ ౨౨ ॥

మమేదంశరీరమితిజానన్నిత్యర్థఃఅనేనజ్ఞానాశ్రయత్వముక్తంస్వదృక్స్వంపశ్యతీతిస్వదృక్ - స్వస్మైభాసమానఃఅనేనజ్ఞానస్వరూపత్వముక్తంఆశ్రయఃదేహేన్ద్రియాదీనామాధారః, హేతుఃదేహేన్ద్రియాణాంవ్యాపారహేతుః - వ్యాపకః ధర్మభూతజ్ఞానేనవ్యాపకః-స్వరూపస్యాణుత్వాత్ అసఙ్గీజీవాన్తరేణాసంబన్ధరహితః - అనావృతఃస్వరూపస్వభావతిరోధానరహితః-ఇదంముక్త్యవస్థంస్వాభావికంజీవాత్మస్వరూపం,యద్వా ,అనావృతఃస్వరూపతిరోధానరహితః -బద్ధదశాయామపిధర్మభూతజ్ఞానస్యైవకర్మణాతిరోహితత్వాత్-దేహస్త్వనిత్యః వ్యయవానశుద్ధోదేవమనుష్యాదిరూపేణనానాపిణ్డజ్ఞానానాశ్రయోఽన్యేషాంయావత్ప్రత్తమనాశ్రయఃపిరాగహేతుఃవ్యాప్యః పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధవాన్సంకోచధాకృతభావః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋అస్త్వేవందేహాత్మనోఃపరస్పరవైధర్మ్యం-తతఃకిం-మతఆహ॥ఏతైరితి॥విద్వాన్ ఇత్థందేహాత్మనోర్యాథాత్మ్యవిత్-ఏతైరుక్తైర్ద్వాదశభిః - ఆత్మనోలక్షణైః - పరైఃదేహాదుత్కృష్టత్వాపాదకైః-దేహాదౌ-ఆవిశబ్దేనదేహానుబన్ధిపుత్రాదిసంగ్రహః - అహంమమేత్యసదభిమానం-మోహజమజ్ఞానజం-త్యజేత్-దేహాత్మాభిమానాదికంత్యక్త్వోక్తలక్షణలక్షితాత్మస్వరూపావలోకనపరోభవేదితిభావః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋తతోఽపి-కిమతఆహ॥స్వర్ణమితి ॥యథా-హేమకారః-స్తదభిజ్ఞః-హేమప్రకృతీనాంగ్రావ్ణా-మభిజ్ఞః - ప్రథమం-క్షేత్రేషుహేమగ్రావ్ణాముత్పత్తిభూమిషుయోగైరన్వేషణాదిభిరుపాయై-రాప్నుయాత్-గ్రావ్ణఇతి శేషః ,విభక్తివిపరిణామేనానుషజ్గ్రావా-పశ్చా-ద్దహనాదిభిరుపాయై-ర్గ్రావసు-హేమ-ఆప్నుయాత్ -ఏవం-దేహరూపేషుక్షేత్రేషు, ఆత్మయోగైర్దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యవివేచనసాధనైరుపాయైః - ఆత్మవిత్ ఉక్తవిధాత్మయాథాత్మ్యదర్శీ - పశ్చాద్బ్రహ్మణఃస్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహతఃపురుషోత్తమస్య-గతిమవగతింతద్యాథాత్మ్యజ్ఞానంలభేతప్రాప్నుయాత్ - యథావస్థితతత్సాక్షాత్కారంలభేతేత్యావత్ ❋॥౨౧॥❋ ఏవంజ్ఞానయోగస్యభగవత్సాక్షాత్కారావహభక్తియోగాఙ్గత్వముక్తం,,ఏతైర్ద్వాదశభి,,రిత్యాదినోక్తాసద్భావత్యాగప్రకారం ,,క్షేత్రేషుదేహేషుతథాత్మయోగై,, రిత్యుక్తమేవదేహవిలక్షణాత్మస్వరూపవిమర్శనంచసప్రకారంప్రప

ష్వ్యయః॥ అష్టావిత్యాదిభిః పంచభిః, తావదష్టౌ ప్రకృతయః ‘‘భూమిరాపోఽనలో వాయుః ఖం మనో బుద్ధిరేవ చ॥ అహంకార ఇతీయం మే భిన్నా ప్రకృతిరష్టధే’’త్యుక్తరీత్యోక్తా అష్టౌ ప్రకృతయః - అత్ర భూమ్యాదిశబ్దైర్గన్ధాదితన్మాత్రసహితాని పృథివ్యాదీన్యుచ్యన్తే బుద్ధిశబ్దేన మహత్తత్త్వం త్రయస్సత్త్వాదయః - తద్గుణా ఏవ ప్రకృతిగుణా ఏవ - న త్వాత్మనో గుణాః - షోడశ - వికారా వికృతయః - తే చ కర్మజ్ఞానోభయేన్ద్రియాణి దశ - పఞ్చ ప్రాణాః - బుద్ధిశ్చిత్తం వా - ఏకం, సంభూయ షోడశ - ఆచార్యైః గీతాచార్యాదిభిః - ప్రోక్తాః - పుమానేకః ఏకస్మిన్ శరీర ఏకః పుమాన్ జీవః - ప్రోక్తః - కుతః - సమన్వయాత్ - ఏవమేవ హి ప్రతిశరీరం నియమేన సుఖదుఃఖప్రతిసంధానజీవేశ్వరబద్ధముక్తశిష్యాచార్యజ్ఞాత్రాదివ్యవస్థాయాః సమన్వయాదుపపత్తేరితి భావః - సర్వశరీరేషు జీవైకత్వే ఉక్తవిధావ్యవస్థాదుర్ఘటా స్యాదితి భావః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ దేహస్తు - సర్వసంఘాతః ప్రకృతివికృతిసంఘాతాత్మకః - స చ - జగజ్జఙ్గమ - స్తస్థుస్స్థావరశ్చే - తి ద్వివిధః - ఏవం వస్తుస్థితిరితి భావః - అస్త్వేవం ప్రస్తుతస్యాత్మవివేచనస్య కిమాయాతం - తత్రాహ ॥ అత్రైవేతి ॥ అత్రైవ దేహ ఏవ - పురుషః ప్రత్యగాత్మా మృగ్యః వివేచనీయః - కథం కిం కుర్వన్ - నేతి నేతీతి - ఇతిశబ్దః ప్రత్యక్షదృష్టప్రకారద్యోతకః - ఇతి నేతి ఏవంవిధో న భవతి గన్ధవాన్న భవతి రసవాన్న భవతి రూపవాన్న భవతీత్యేవం ప్రకారేణేత్యర్థః - అతత్ ఆత్మవ్యతిరిక్తం - యద్యత్పృథివ్యాదివస్తు - త - త్త్యజన్ - తస్మిన్నాత్మబుద్ధిమకుర్వన్ - తద్విలక్షణ ఆత్మాఽన్వేషణీయ ఇత్యర్థః - అనేన ‘‘అహం మమేతి సద్భావం దేహాదౌ మోహజం త్యజే’’దిత్యుక్తం వివృతం భవతి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ‘‘తథాత్మయోగవిద్’’ రిత్యుక్తానాత్మయోగాన్ వివృణ్వన్ - తైర్మృగ్య ఇత్యాహ॥ అన్వయేతి॥ అన్వయవ్యతిరేకేణ అన్వయేన వ్యతిరేకేణ చ - అహం జానామి ఇచ్ఛామి ద్వేష్మీత్యేవం బుద్ధీచ్ఛాదీనాం జ్ఞానరూపాణాం జ్ఞాతర్యహమర్థ ఏవాన్వయేన వ్యతిరేకేణ మమ శిరః పాణిః పాద ఇతి సర్వావయవేభ్యో వ్యతిరేకప్రతీత్యా చ - త్యేవం యాపేణ వివేకేన అనాత్మనో విభాగేన - ఉశతా నిర్మలేనా - త్మనా - అహమిమమేతి - ప్రతీయమానేనాత్మనా, అహం ప్రతీత్యా చేత్యర్థః - సర్గస్థానసమామ్నాయైః సర్గస్థిత్యాదిపరవేదాన్తవాక్యార్థానుసన్ధానై - రేతైరుపాయై - ర్దేహాదిభ్యః పరమాత్మానం - విమృశద్భి - రసత్వ-

దేహస్తు సర్వసఙ్ఘాతో జగత్తస్థురితి ద్విధా। అత్రైవ మృగ్యః పురుషో నేతి నేతీత్యతత్త్యజన్॥ ౨౩॥ అన్వయవ్యతిరేకేణ వివేకేనోశతాఽఽత్మనా। సర్గస్థానసమామ్నాయైర్విమృశద్భిరసత్వరైః॥ ౨౪॥ బుద్ధేర్జాగరణం స్వప్నస్సుషుప్తిరితి వృత్తయః। తా యేనైవానుభూయన్తే సోఽధ్యక్షః పురుషః పరః॥ ౨౫॥ ఏభిస్త్రివర్ణైః పర్యస్తైర్బుద్ధిభేదైః క్రియోద్భవైః। స్వరూపమాత్మనో బుధ్యేద్గన్ధైర్వాయుమివాన్వయాత్॥ ౨౬॥ ఏతద్ద్వారో హి సంసారో గు

రైరవ్యగ్రచిత్తైః పుమ్భి - రాత్మా మృగ్య ఇతి పూర్వేణాన్వయః - సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజా ఇత్యాదిసర్గస్థానాదిసమామ్నాయార్థానుసన్ధానైరిత్యుక్తేభ్యోఽన్యేప్యాత్మవిమర్శనోపాయాః పరమాత్మశేషత్వతచ్ఛరీరత్వాదయోఽవగన్తవ్యా ఇత్యభిప్రాయేణ సర్గస్థానసమామ్నాయైరిత్యుక్తం ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అన్యానపి తద్విమర్శనోపాయాన్వదన్ తైః ప్రత్యగాత్మస్వరూపం దేహాదివిలక్షణమవగచ్ఛేదిత్యాహ॥ బుద్ధేరితి॥ జాగరణం - స్వప్న - స్సుషుప్తి - రిత్యే - తాస్తిస్రో - బుద్ధేర్వృత్తయః వ్యాపారాః - తా - వృత్తయో, యేనైవా, నుభూయన్తే స ఏవ, పరః దేహేన్ద్రియబుద్ధ్యాదిభ్యోఽన్యః, అధ్యక్షః దేహాదీనాం ద్రష్టా, ధారకో వా - పురుషః ప్రత్యగాత్మా - జాగరణం నామ బాహ్యేన్ద్రియవ్యాపారానువిద్ధా బుద్ధివృత్తిః, స్వప్నః తదననువిద్ధా, సుషుప్తిః బుద్ధివృత్త్యుపరమః తదుపరమోఽపి తత్సంబన్ధ్యేవేతి బుద్ధేర్వృత్తయ ఇత్యుక్తం ఏతద్వృత్తిత్రయజ్ఞానాశ్రయత్వేన యః ప్రతీయతే స ప్రత్యగాత్మేతి భావః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఏతదేవ సదృష్టాన్తం విశదయన్నన్వయాదిభిరుపాయైరాత్మస్వరూపం బుధ్యేదిత్యాహ ॥ ఏభిరితి ॥ ఏభిస్త్రివర్ణైస్త్రిపీఠై - స్సత్త్వాదిగుణత్రయమూలకైర్వా - పర్యస్తైరస్థిరైః - క్రియోద్భవైః పుణ్యపాపాత్మకకర్మనిమిత్తైః - బుద్ధిభేదైః జాగరాదిభిస్త్రిభి - రుపలక్షిత - మాత్మన - స్స్వరూపం - విద్యాత్ - యథా - గన్ధైః కుసుమాదిగతైః ఉపలక్షితం - తదాశ్రయం వాయుం బుధ్యతి - తద్వత్ కుతః - అన్వయాత్, జాగరణాద్యవస్థాత్రయ అన్వయాత్ అనువృత్తేః, యథా పవనాత్మకకర్మణా తత్తత్పుష్పజాదికుసుమాదిగతం గన్ధమానీయ - తదాశ్రయతయా తదన్వితం ప్రవహన్తం వాయుం తతః పృథగ్భూతముపలక్ష్యతే, పార్థివకుసుమాదిగతస్య గన్ధస్య న వాయురాశ్రయః - తదన్వయాచ్చ వాయోస్తదాశ్రయత్వ, మత ఏవ - తదన్వయాపాయే కేవలస్పర్శగుణస్య వాయోరుపలబ్ధిః తతః గన్ధాత్పృథగేవ వాయుస్స్వాభావికస్పర్శగుణ ఇతి తం యథోపలక్షతే - తథా - బుద్ధిభేదా న స్వాభావత ఆత్మగతాః, తేషాం స్వాభావికత్వే అన్యతమబుద్ధిభేదఽన్యతమమస్యోపలమ్భప్రసఙ్గః - కింతు కర్మాయత్తబుద్ధిసంబన్ధప్రయుక్తతద్వృత్త్యన్వయాత్తదనుభవోపలమ్భః, స్వాభావతస్స్వాత్మా తద్వృత్త్యనన్విత ఏవ, తతః పృథగ్భూత ఇత్యేవం తం బుధ్యేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తదేవం దేహాదావసద్భావత్యాగప్రకా-

రో దేహవిలక్షణత్వేనాత్మవిమర్శనప్రకారశ్చోక్తః ॥ అథైవంభూతస్య ప్రత్యగాత్మనః కుతస్తద్దేహాదిసంబన్ధరూపస్సంసారః - యస్మిన్నసద్రూప ఇత్యాశఙ్కాయాం త్రివర్ణైః క్రియోద్భవైరితి పరిహారస్సూచితః - తమేవ విశదయితుం స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానమూలక దేహాత్మభ్రమాదిరూపానాది మోహనిమిత్తగుణకర్మసంబన్ధప్రయుక్తస్సంసారస్తత ఏవాత్మస్వరూపప్రయుక్తత్వాభావాదపురుషార్థోఽప్యౌపాధికత్వాద్యావదుపాధిబుద్ధిసంబన్ధద్వారాఽనువర్తత ఇత్యాహ ॥ ఏతద్ద్వార ఇతి ॥ ఏష బుద్ధిసంబన్ధ ఏవ - ద్వారం - యస్య, స సంసారః, స్వప్న ఇవ అల్పాస్థిరత్వాత్స్వప్నతుల్యః, అత ఏవ - అపార్థః అపురుషార్థోఽపి పుంసః ప్రత్యగాత్మనః - ఆర్ప్యతే ప్రాప్యతే, కర్తుః పుంస శ్శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ - పుంసా సంసారః ప్రాప్యత ఇత్యర్థః - బుద్ధిసంబన్ధహేతుం వదన్ సంసారం విశినష్టి ॥ అజ్ఞానమూల ఇతి ॥ అజ్ఞానం, మూలం కారణం యస్య, అజ్ఞానమూలః - స్వపరయాథాత్మ్యాజ్ఞానమూలక బుద్ధీన్ద్రియసంబన్ధనిమిత్తో దేహతదనుబన్ధిసంబన్ధరూపస్సంసార ఇత్యర్థః కథముక్తవిధస్యాత్మనోఽజ్ఞానసంబన్ధ ఇతి శఙ్కాం నిరాకుర్వన్ సంసారమేవ విశినష్టి ॥ గుణకర్మనిబన్ధన ఇతి ॥ గుణకర్మాధీనః సత్త్వాదిగుణపరిణామానుగుణకర్మపరిపాకాధీన ఇత్యర్థః ॥ అయంభావః ॥ స్వభావతస్సర్వప్రత్యగాత్మనః "ఆత్మా నిత్యోఽవ్యయః" ఇత్యాద్యుక్తవిధా అప్యనాదికర్మణా సతత్వ ప్రకృతిగుణసంస్పృష్టాః - అత్ర తత్తత్కర్మపరిపాకవశాద్గుణపరిణామః, తతస్స్వపరయాథాత్మ్యాజ్ఞానం, తతో గుణకర్మానురూపం పరమాత్మసృష్టబుద్ధీన్ద్రియసంబన్ధ - స్తతో దేహతదనుబన్ధిసంబన్ధరూపస్సంసారః, స్తతో దేహాత్మాభిమానః, స్తతః పునః కర్మ - అతః పునర్గుణపరిణామాది, రిత్యేవం పరివృత్తిర్యావత్కర్మోపాధ్యనువర్తత ఇతి ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ యతోఽయముక్తవిధస్యాప్యాత్మనో దేహాత్మభ్రమాదిరూపాజ్ఞానమూలకకర్మనిమిత్తస్సంసారః, స్తస్మాద్భవద్భిః, కర్మనిర్హరణోపాయోఽనుష్ఠేయ ఇత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్సంసారస్యాజ్ఞానమూలగుణకర్మాయత్తత్వాత్ - త్రిగుణాత్మనాం సత్త్వాదిగుణత్రయపరిణామహేతూ

ణకర్మనిబన్ధనః। అజ్ఞానమూలోఽపార్థోఽపి పుంసస్స్వప్న ఇవార్ప్యతే ॥ ౨౭ ॥ తస్మాద్భవద్భిః కర్తవ్యః కర్మణాం త్రిగుణాత్మనామ్। బీజనిర్హరణం యోగః ప్రవాహోపరమో ధియః ॥ ౨౮ ॥ తత్రోపాయసహస్రాణామయం భగవతోదితః। యదీశ్వరే భగవతి యథా యైరఞ్జసా రతిః ॥ ౨౯ ॥ గురుశుశ్రూషయా భక్త్యా సర్వలాభార్పణేన చ। సఙ్గేన సాధుభక్తానామీశ్వరారాధనేన చ ॥ ౩౦ ॥ శ్రద్ధయా తత్కథాయాం చ కీర్తనైర్గుణకర్మణామ్। తత్పాదామ్బురుహధ్యానాత్తల్లిఙ్గేక్షార్హణాదిభిః ॥ ౩౧ ॥ హరిస్సర్వేషు భూతేషు భగవానాస్త ఈశ్వరః। ఇతి భూతాని మనసా కామైస్తైస్సాధు మానయేత్ ॥ ౩౨ ॥ ఏవం నిర్జితషడ్వర్గైః క్రియతే భక్తిరీశ్వరే। వాసుదేవే భగవతి యయా సం

ణాం - కర్మణాం - యత్ - బీజం మూలం - దేహాత్మభ్రమాదిరూపం తస్య - నిర్హరణం నిర్హరణోపాయాత్మకో యోగో - వక్ష్యమాణః - స చ - ధియః ప్రవాహః శబ్దాదివిషయకం జ్ఞానం - తస్యోపరతిరూపో భవద్భిః కర్తవ్యః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ వక్ష్యమాణభగవద్భక్తియోగస్యైవ బీజనిర్హరణోత్తమోపాయత్వమాహ ॥ తత్రేతి ॥ తత్ర అవశ్యం బీజనిర్హరణోపాయే కర్తవ్యే సత్యుపాయసహస్రాణాం మధ్యే - అయమేవోత్తమ ఉపాయః - కథితో - భగవతా - కోఽసౌ - యైస్సాధనైర్భగవతీశ్వరే - గతరసానాగః ప్రీతిః - రఞ్జసా సుఖేన - యథా స్యాదిత్యేషః - స్వసాధనైరనుగృహీతా భగవతి రతిరిత్యేష ఏవోత్తమ ఉపాయ ఇతి "నాహం వేదైర్న తపసా న దానేన చ చేజ్యయా - భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య అహమేవంవిధోఽర్జున", ఇతి "న మే భక్తః ప్రణశ్యతి" ఇత్యాదినా తత్ర తత్ర భగవతా ప్రోక్త ఇత్యర్థః - రతిరిత్యనేన నిరతిశయప్రీతిరూపాపన్నా భక్తిరుచ్యతే - తస్యా ఏవ సాక్షాద్భగవత్ప్రాప్తిహేతుత్వం సంసృతినివర్తకత్వం చ ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ సా చ కైస్సాధనైర్నిష్పద్యత ఇత్యపేక్షాయాం సాధనాని వదంస్తైరుపకృతేన ధ్యానయోగేన నిష్పద్యత ఇత్యాహ గుర్విత్యాదినా చతుర్భిః ॥ గురుశుశ్రూషయా గురూణాం పరిచర్యయా - గురుభ్యస్తత్త్వశ్రవణేచ్ఛయా వా - భక్త్యా గురూణాం భక్త్యా ఉపాసనేన - సర్వేషాం గుర్వపేక్షితానాం మధ్యే - లాభః - లభ్యత ఇతి లాభః - స్వస్య సులభం యత్ - తస్య సమర్పణేన యథాశక్తి తదపేక్షితసమర్పణేనేత్యర్థః - సాధు యథా భవతి తథా భగవద్భక్తానాం - సఙ్గేన - సాధవస్సాధులక్షణలక్షితాః - తేషాం - భక్తానాం సఙ్గేన వా - ఈశ్వరారాధనేన అర్చావిగ్రహారాధనేన - హృదయకమలస్థస్య మానసోపచారైరారాధనేన వా - అర్హణాదిభిరిత్యర్చారాధనస్య వక్ష్యమాణత్వాత్ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ తత్కథాయాం - శ్రద్ధయా శ్రవణాసక్త్యా - ఈశ్వరస్య గుణానాం చ కీర్తనైః - తస్యేశ్వరస్య - పదామ్బురుహయోః - ధ్యానాత్ తల్లిఙ్గస్యార్చావిగ్రహస్య - ఈక్షణార్హణాదిభిః దర్శనపూజాదిభిః - ఆదిశబ్దేన ప్రణామపరిక్రమాదిసఙ్గ్రహః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ కిఞ్చ, భగవానీశ్వరః - సర్వభూతేషు - అన్తరాత్మతయా వర్తతే - అతః - సర్వాణి భూతాని - భగవదాత్మకాని - ఇతి బుద్ధ్వా - యథాశక్తి - యథాయోగ్యం - తత్తద్భూతాన్యపేక్షితైః కామైః - సాధు మానయేత్ - సమ్మానయేదిత్యనేన చ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋

త్యేతైస్సాధనైః-క్షిణ్ణైః - షణ్ణాం కామక్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యాణాం-వర్గైః-భగవతీ - శ్వరే-భక్తిః-క్రియతే. కర్తవ్యేత్యర్థః - భక్తిరహరహర్ధ్యానం - ఏవమహరహః క్రియమాణయా ధ్యానాత్మికయా భక్త్యా ప్రీత్యాత్మికాం ప్రకృష్టాం భావనాం లభత ఇత్యాహ ॥ వాసుదేవ ఇతి ॥ యయా అహరహః క్రియమాణయా గురుశుశ్రూషాదిసాధనానుగృహీతయా అనుధ్యానాత్మికయా ఉత్తరోత్తరసాక్షాత్కారేచ్ఛాత్మకపరభక్త్యపరపర్యాయయా - వాసుదేవే భగవతి - రతిం పరమభక్త్యపరపర్యాయభూతాం నిరన్తరానుబుభూషాత్మికాం ప్రీతిరూపాం-లభత ఇత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ ఏవంవిధభక్తియోగనిష్పత్తిలిఙ్గాని వదన్ తేన పరినిష్పన్నేన భగవద్భక్తియోగేన పరమాత్మానం ప్రాప్నోతీత్యాహ ॥ నిశమ్యేతి త్రిభిః ॥ యదా-భగవతో-గుణాన్ - నతుల్యాననితరసాధారణాన్ - తథా - లీలాతనుభిః స్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదివ్యావతారతనుభీ రామకృష్ణాదిభిః - కృతాని-కర్మాణి చేష్టితానిచ-నిశమ్య శ్రుత్వా - అతిహర్షేణ-ఉద్గతా ఉదఞ్చితాః - పులకా రోమాణి-అశ్రూణ్యానన్దబాష్పబిన్దవశ్చ - తైర్గద్గదం యథా భవత్యేవం-ప్రోత్కణ్ఠోన్ముక్తకణ్ఠః - ఉద్గాయత్యుచ్చైర్గాయతి- రౌతి ధ్వనతి-నృత్యతి ॥ ౩౪ ॥ సర్వదాచ-గ్రహగ్రస్త ఇవ-హసతి-క్వచిదాక్రన్దతే రోదతి-క్వచిచ్చ-ధ్యాయతి-క్వచిచ్చ-జనం భగవదాత్మకం వన్దతే నమస్కరోతి - క్వచిచ్చ - పునఃపునః-శ్వసన్ శ్వాసం ముఞ్చన్ గతత్రపో నిర్లజ్జః- హే నారాయణ, జగత్పతే-హరే-ఇతీత్థం-వక్తి వదతి-తదేతత్త్యక్తరేణాన్వయః-ఇయమేవ భక్తియోగస్య నిష్పత్త్యనన్తరస్థితభావః ॥ ౩౫ ॥ తదా-ఏవం పరినిష్పన్నభక్తియోగావస్థాయాం - పుమాన్ భక్తియోగనిష్ఠః - మహీయసా సర్వోత్తమేన- భక్తియోగరూపేణోపాయేన ప్రాగర్థానసానే-ముక్తం-సమస్తం బన్ధనం భగవత్ప్రాప్తివిరోధిపూర్వోత్తరపుణ్యపాపాత్మకాఘరూపం- యస్య తాదృశః-నిర్దగ్ధః నితరాం దగ్ధః - బీజానుశయః సంసృతిమూలభూతకర్మవాసనాత్మకో-యస్య-తస్య - భగవతో- భావః ప్రకారః ఆకృతిరిత్యర్థః-తస్య భావో భావనా - అనుధ్యానం- తేనానుకృతః- ఆశయోఽన్తఃకరణం-ఆకృతిర్విగ్రహశ్చ-యస్య-భగవతా సమానరూప ఇత్యర్థః-అధోక్షజం భగవన్తం-ఉపైతి ప్రాప్నోతి ॥ ౩౬ ॥ ఉపైతు తతః కిం, మత ఆహ ॥ అధో

లభతే రతిమ్ ॥ ౩౩ ॥ నిశమ్య కర్మాణి గుణానతుల్యాన్వీర్యాణి లీలాతనుభిః కృతాని। యదాఽతిహర్షోత్పులకాశ్రుగద్గదం ప్రోత్కణ్ఠ ఉద్గాయతి రౌతి నృత్యతి ॥ ౩౪ ॥ యదా గ్రహగ్రస్త ఇవ క్వచిద్ధసత్యాక్రన్దతే ధ్యాయతి వన్దతే జనమ్। ముహుశ్శ్వసన్వక్తి హరే జగత్పతే నారాయణేత్యాత్మరతిర్గతత్రపః ॥ ౩౫ ॥ తదా పుమాన్ముక్తసమస్తబన్ధనస్తద్భావభావానుకృతాశయాకృతిః। నిర్దగ్ధబీజానుశయో మహీయసా భక్తిప్రయోగేణ సమేత్యధోక్షజమ్ ॥ అధోక్షజాలమ్భమిహాశుభాత్మనశ్శరీరిణస్సంసృతిచక్రశాతనమ్। తద్బ్రహ్మనిర్వాణసుఖం విదుర్బుధాస్తతో భజధ్వం హృదయే హృదీశ్వరమ్ ॥ ౩౭ ॥ కోఽతిప్రయాసోఽసురబాలకా హరేరుపాసనే స్వే హృది ఛిద్రవ

క్షజేతి ॥ ఇహలోకే- అశుభాత్మనః తాపత్రయదుఃఖితమనసశ్శరీరిణః-సంసృతిచక్రం చక్రవత్పరివర్తమానా అనిష్టరూపా సంసృతిః- తస్యాః - శాతనం నివర్తకం - అధోక్షజస్య-ఆలమ్భః స్పర్శః, ప్రాప్తిరితి యావత్-ఏవం భగవత్ప్రాప్తేరనిష్టనివర్తకత్వముక్తం - అథేష్టప్రాపకత్వమాహ ॥ తదధోక్షజాలమ్భనమేవ-బ్రహ్మనిర్వాణసుఖం- బ్రహ్మసంబన్ధి-యన్నిర్వాణం-నిర్వాణో మోక్షః - తద్దశాయామనుభూయమానమిత్యర్థః - తత్సుఖం-యస్మిన్-తాదృశం-యద్వా-నిర్వాణం నిరతిశయానన్దః - బ్రహ్మరూపం-యన్నిర్వాణం-తస్య - సుఖమనుభవరూపం, యస్మిన్-తాదృశం-బుధా బ్రహ్మవిదో-విదుః, యతోఽనిష్టనివర్తనేష్టప్రాపణక్షమభగవత్ప్రాప్తిసాధనభూతస్తద్భక్తియోగః, స్తతః, యూయం, హృదయే హృద్గతే,, అయుగతో,, హృదయస్థానగతే జీవ ఇత్యర్థః,, హృది హ్యయమాత్మే,, తి, శ్రుతేః-తస్మిన్, ఈశ్వరం నియన్తృతయాఽవస్థితం-హృది హృదయపుణ్డరీకే, భగవన్తం, భజధ్వం అనేన,, తమాత్మస్థం యేఽనుపశ్యన్తి ధీరాస్తేషాం సుఖం శాశ్వతం నేతరేషా,, మితి శ్రుత్యర్థః ప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే ॥ ౩౭ ॥ ఏవం నిరతిశయానన్తస్థిరఫలభగవత్ప్రాప్తిసాధనతద్ధర్మానుష్ఠానస్య దుష్కరత్వాశఙ్కానిరాసం,, నహ్యచ్యుతం ప్రీణయతో బహ్వాయాస,, ఇత్యుపక్రమ్య తద్ధర్మ తదనుష్ఠానప్రకారకథనేన తదాశఙ్కాం నిరస్యాథైవమస్మిన్సుకరే భగవద్ధర్మానుష్ఠానే - నకోఽపి ప్రయాస ఇత్యుపసంహరన్ వైరాగ్యజననాయ స్వర్గస్వారాజ్యాద్యర్వాచీనపురుషార్థస్య సాతిశయాల్పాస్థిరత్వం వక్తుం తావద్దృష్టాన్తతయా వైషయికస్యైహలౌకికసుఖస్య తుచ్ఛతామాహ ॥ క ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ హే అసురబాలకాః- స్వే స్వకీయే-హృదయపుణ్డరీకే- ఛిద్రవదాకాశవత్ - సతః వర్తమానస్య-సత్యస్య-సత్యకామత్వాదినిత్యావిర్భూతగుణాష్టకాశ్రయస్యాత్మనః పరమాత్మనః-అశేషదేహినాం, సామాన్యతః సాధారణతయా, సఖ్యుః,, ద్వా సుపర్ణా,, ఇత్యాదిశ్రుత్యుక్తసఖ్యయుక్తస్య హరేరుపాసనేన, కోవా, అతీవ - ప్రయాసః-నకోఽపీత్యర్థః-విషయాణాం శబ్దాదీనా-ముపపాదనైరర్జనైః కిం నకిమపి - తేఽతితుచ్ఛా ఇతి భావః -ఛిద్రవత్సత ఇత్యనేన,, యావాన్వా అయమాకాశస్తావానేషోఽన్తర్హృదయ ఆకాశ ,, ఇతి దహరవిద్యోదితభూతాకాశదృష్టాన్తోఽభిమతః, తత్ర

హిభూతాకాశస్య వాగ్నివాయుసూర్యాచన్ద్రమోవిద్యున్నక్షత్రాదికృత్స్నజగదాధారత్వం హృదయపుణ్డరీకస్థస్య దహరాకాశస్య ప్రతిపాదితం “ఉభావగ్నిశ్చవాయుశ్చ సూర్యాచన్ద్రమసౌ విద్యున్నక్షత్రాణి యచ్చాస్యేహాస్తి యచ్చ నాస్తి సర్వం, తదస్మిన్ సమాహిత” మితి, ఏవం హృదయపుణ్డరీకే దహరాకాశరూపేణ వర్తమానస్యాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకయుక్తస్య హరేరుపాసనం సుఖకమిత్యభిప్రాయః ॥ ౩౮ ॥ “కిం విషయోపపాదనై”రిత్యనేన సూచితం విషయాణామల్పాస్థిరత్వముపపాదయతి ॥ రాయ ఇతి ॥ రాయః ధనాని - సుతాదయ ఇత్యాదిశబ్దేన అన్యే పిత్రాదయో దేహానుబన్ధినో వివక్షితాః, మహీ క్షేత్రం, ఆజీవికారూపం విషయో వా, కుఞ్జరా గజాః, తేషాం కోశః శాలా - ధనకోశస్య రాయ ఇత్యనేనోక్తత్వాత్, భూతయః భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధయః, సర్వే చైతే, అర్థకామాః కామ్యమానా అర్థాః క్షణేనాల్పకాలేన, క్షణభఙ్గుర - మాయురవస్థానం - యేషాం తే - అత ఏవ, చఞ్చలా అస్థిరాః - మర్త్యస్య మరణశీలస్య పుంసః - కియత్ - ప్రియం సుఖం - కుర్వన్తి జనయన్తి, న కియదపి, సాతిశయమస్థిరమల్పమేవ సుఖం జనయన్తి, న తు నిరతిశయమనన్తం స్థిరం చేత్యర్థః ॥ ౩౯ ॥ అథ తద్దృష్టాన్తేన స్వర్గాదేరపి సాతిశయాల్పాస్థిరత్వమాహ ॥ ఏవం హీతి ॥ యథా, రైప్రభృతిజన్యాని సుఖాని తుచ్ఛాని, ఏవం, క్రతుభిర్యాగాదికర్మభిః - కృతాః సంచితాః - అమీ స్వర్గాదయో లోకా అపి, క్షయిష్ణవః నశ్వరాః, సాతిశయాః, న నిర్మలా అనిర్మలా దుఃఖమిశ్రాశ్చేత్యర్థః ॥ అత్ర “తద్యథేహ కర్మచితో లోకః క్షీయత ఏవమేవాముత్ర పుణ్యచితో లోకః క్షీయతే, ప్లవా హ్యేతే అదృఢా యజ్ఞరూపాః, పరీక్ష్య లోకాన్ కర్మచితా” నిత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽభిహితః - యత ఏవం - తస్మాత్, అదృష్టశ్రుతదూషణం న విద్యతే దృష్టం శ్రుతం వా దూషణం యస్య శ్రుతిస్మృతిభ్యామదూషితం కిం తు ప్రశస్తమిత్యర్థః, తం భక్త్యేవోపాయేన లభ్యం, పరం పరమపురుషం - ఆత్మలబ్ధయే - భజత, ఆత్మలబ్ధయే, ఆత్మలాభాయ ఆత్మనః స్వత్వాయేత్యర్థః ॥ అన్యథా సంసరత ఆత్మనోఽనన్తతః స్థావరత్వాదిప్రాప్త్యా అసత్ప్రాయత్వే

త్వతః । సత్యాత్మనస్సఖ్యురశేషదేహినాం సామాన్యతః కిం విషయోపపాదనైః ॥ ౩౮ ॥ రాయః కళత్రం పశవస్సుతాదయో గృహా మహీ కుఞ్జరకోశభూతయః । సర్వేఽర్థకామాః క్షణభఙ్గురాయుషః కుర్వన్తి మర్త్యస్య కియత్ప్రియం చలాః ॥ ౩౯ ॥ ఏవం హి లోకాః క్రతుభిః కృతా అమీ క్షయిష్ణవస్సాతిశయా న నిర్మలాః । తస్మాదదృష్టశ్రుతదూషణం పరం భక్త్యైకయేశం భజతాత్మలబ్ధయే ॥ ౪౦ ॥ యదర్థ ఇహ కర్మాణి విద్వన్మాన్యసకృన్నరః । కరోత్యతో విపర్యాసమమోఘం విన్దతే ఫలమ్ । స చాప్నోతీహయా దుఃఖమనీహాయాం సుఖావృతః ॥ ౪౧ ॥ కామాన్ కామయతే కామ్యైర్యదర్థమిహ పూరుషః । స వై దేహస్తు పారక్యో భఙ్గురో యాత్యుపైతి చ ॥ ౪౨ ॥ కిము వ్యవహితాపత్యదారాగారధనాదయః । రాజ్యకోశబలామాత్యభృత్యాప్తా మమతాస్పదాః ॥ ౪౩ ॥ కిమేతైరాత్మనస్తుచ్ఛైః

వస్త్వాదితి భావః ॥ ౪౦ ॥ కిం చ, వైషయికసుఖలిప్సయా కుర్వన్నప్సితం న ప్రాప్నోతి, కిం తు తద్విపరీతం దుఃఖమేవ, తస్మాత్ పరిత్యజ్య భగవన్తమేవ భజతేత్యాహ ॥ యదర్థ ఇతి ॥ విద్వన్మానీ నరః విద్వాంసమాత్మానం మన్యత ఇతి విద్వన్మానీ, కేవలకర్మమీమాంసోపచితబుద్ధిరిత్యర్థః, యదర్థం యద్వైషయికసుఖార్థం ఇహలోకే - అసకృత్ వారం వారం, కర్మాణి యాగాదీని - కరోతి - సః, తతోఽభిలషితసుఖాద్విపరీతం ఫలం దుఃఖాత్మకమమోఘమవశ్యం - విన్దతే ప్రాప్నోతి ॥ తదేవ దర్శయతి స చేతి ॥ యః - పుమాన్, అనీహాయాం నిమిత్తభూతాయాం, వైషయికసుఖార్థవ్యాపారారమ్భాత్ప్రాక్ నిర్వ్యాపారాద్దశాయాం సుఖావృతః సుఖేన వ్యాప్త - ఆసీత్, స ఏవ, ఈహయా ఆరబ్ధేన వ్యాపారేణ హేతునా, దుఃఖమాప్నోతి, స్వర్గాదిసుఖార్థయాగాదివ్యాపారేణ దుఃఖమేవాప్నోతీత్యర్థః, భగవత్ప్రాప్త్యర్థభక్తియోగానుష్ఠానేన త్వనుష్ఠానదశాయామపి నిరతిశయానన్దభగవదనుభవరూపం - సుఖమేవ ప్రాప్నోతి ॥ అనన్తరం తు నిత్యనిరతిశయబ్రహ్మానన్దమగ్నో భవతి, స్వర్గాద్యర్థయాగాదికం కుర్వాణస్తు జీవద్దశాయాం - విత్తాద్యార్జనే తదనుష్ఠాన ప్రయాసరూపం దుఃఖం, అనన్తరం తు సాతిశయాల్పాస్థిరఫలరూపం స్వర్గాదికం, తస్మిన్నపి పుణ్యక్షయే తు నరక మితి వైషమ్యమభిప్రేతమ్ ॥ ౪౧ ॥ కిం చేహ లోకే, పురుషః, యదర్థం యస్య దేహస్య ప్రయోజనాయ, కామాన్, కామ్యన్త ఇతి కామాః, కర్మణి షు తాన్ శబ్దాదీన్ కామ్యైః, కరణేషు, కామ్యోత్పత్తిసాధనైః, కామయతే ఇచ్ఛతి, స ఏవ తు దేహః - పారక్యః శ్వసృగాలాదిభక్ష్యః భఙ్గురో నశ్వరః, ఉపైతి కదాచిద్దేహినమాలిఙ్గతి, కదాచిచ్చ, యాతి జహాతీత్యర్థః ॥ ౪౨ ॥ దేహస్యైవేయమవస్థా - కిం పునర్దేహానుబన్ధినాం దారాదీనామిత్యాహ ॥ కిమితి ॥ దేహేనైవ సాక్షాదాత్మనః సంబన్ధః - దారాదిభిస్తు దేహద్వారేతి వ్యవహితా ఇత్యుక్తం - వ్యవహితాః - యే దారాదయః - ఆగారం మన్దిరం - ఆదిశబ్దేన పశుపుత్రాదయః - కోశో వస్త్రాదిపేటికా, బలం చతురఙ్గయుక్తం - భృత్యాః పరిచారకాః ఏతే సర్వే - మమతాస్పదాః మమేత్యభిమానవిషయాః - ఉపయన్త్యపయన్తి చేతి కిము వక్తవ్యమిత్యర్థః ॥ ౪౩ ॥ నను న దేహార్థో విషయార్థవ్యాపారః, కిం త్వాత్మార్థ ఇతి చేత్ - తత్రాహ నిత్యాత్మన

న్దసుఖరూపస్యాత్మనస్సముద్రస్య ప్రభుడివకీమేతదైషయికం సుఖమిత్యాహ ॥ కిమితి ॥ నిత్యానన్దః స ఏవ రసః స ఏవోదకం తస్యాశ్రయస్యాత్మనః ఏతైః దేహేన సాకం నశ్వరైః అత ఏవ తుచ్ఛైః అల్పైః అస్థిరైః అతో ఽనర్థైః పురుషార్థత్వాభాసైః అర్థసంకాశైః పురుషార్థాభాసైః కామైః కిం ప్రయోజనం తదనుభవజనితం సుఖమతితుచ్ఛమిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ కించాత్యాయాసేనార్జితమప్యైషయికం సుఖమనుభూయమానదుఃఖాపేక్షయాఽల్పమేవ తదనుభవావసరాభావాదిత్యాహ ॥ నిరూప్యతామితి ॥ హే అసురాః ఇహ సంసారే, కర్మభిః ప్రాచీనైః క్లిశ్యమానస్య దుఃఖ్యతః దేహభృతో నిషేకాదిష్వవస్థాసు స్త్రీసంభోగాద్యవస్థాసు స్వార్థః ఉత్పన్న ఆనన్దః కియాన్ తన్నిరూప్యతాం, దుఃఖాపేక్షయా సుఖమల్పమితి భావః యద్వా నిషేకాదిష్వవస్థాసు పితృరేతో ద్వారా మాతృయోనిప్రవేశప్రభృతిషు, శ్మశానాన్తాసు తాస్వవస్థాసు, ప్రాచీనైః కర్మభిః క్లిశ్యమానస్య, అనేన దుఃఖప్రాచుర్యముక్తం ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ నను నిషేకాద్యవస్థాయాః కర్మనిమిత్తత్వాన్నిషేకకర్మక్షయే ప్రభూతం సుఖం స్యాదిత్యాశఙ్కాం నిరాకర్తుమన్తరేణ పరమాత్మోపాసనం కదాచిదపి కర్మ న నివర్తత ఇత్యాహ ॥ కర్మాణీతి ॥ దేహీ, ఆత్మానువర్తినా దేహేన, తావత్, కర్మాణి దేహాన్తరారమ్భకాణి పుణ్యపాపాత్మకాని కర్మాణి, కురుతే, తైశ్చారబ్ధైః కర్మభిర్నిమిత్తభూతైః, దేహం, తనుతే బిభర్తి తేన పునః కర్మాణి, తైశ్చ పునర్దేహమిత్యేవం బీజాఙ్కురతుల్యా పరివృత్తిర్న నివర్తత ఇతి న కదాచిదపి నిశ్శేషకర్మక్షయ ఇతి భావః ఉభయం తు దేహం కర్మాణి, కర్మభిర్దేహ ఇత్యేతదుభయమపి వివేకతః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానాదేవ హేతోః భవతీతి ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ ఏవం వైరాగ్యోదయాయైహికాముష్మికసుఖస్యాల్పాస్థిరత్వాది దుఃఖమిశ్రత్వానర్థావహత్వాదికమభిధాయ ఈశ్వరం భజతాం యద్యపి సర్వే పురుషార్థాస్సులభాస్తథాప్యనన్యప్రయోజనత్వేనైవ తద్భజనం శ్రేయ ఇత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాద్దేహకర్మణోః పరివృత్తిరూపసంసారస్య కదాప్యనిర్మోక్షాదైషయికసుఖస్యాల్పత్వాదస్థిరత్వాద్దుఃఖమిశ్రత్వాద్దుఃఖోదర్కత్వాచ్చ, తన్నివృత్తయే, నిశ్శఙ్కం సదా, హరిం ఆశ్రితానాం సంసృతేర్బన్ధహరం ఈశ్వరః అసహాయాన్ నిష్కామత్వేన, భజత, హరిం వి

స్సహ దేహేన నశ్వరైః । అనర్థైరర్థసంకాశైర్నిత్యానన్దరసోదధేః ॥ ౪౪ ॥ నిరూప్యతామిహ స్వార్థః కియాన్దే
హం ❋ భృతోఽసురాః । నిషేకాదిష్వవస్థాసు క్లిశ్యమానస్య కర్మభిః ॥ ౪౫ ॥ కర్మాణ్యారభతే దేహీ దేహేనాత్మా
నువర్తినా । కర్మభిస్తనుతే దేహముభయం త్వవివేకతః ॥ ౪౬ ॥ తస్మాదర్థాశ్చ కామాశ్చ ధర్మాశ్చ యదపాశ్రయాః । భ
జతానీహయాఽఽత్మానమనీహం హరిమీశ్వరమ్ ॥ ౪౭ ॥ సర్వేషామపి భూతానాం హరిరాత్మేశ్వరః ప్రియః ।
భూతైర్మహద్భిస్స్వకృతైః కృతానాం బీజసంజ్ఞితః ॥ ౪౮ ॥ దేవోఽసురో మనుష్యో వా యక్షో గన్ధర్వ ఏవ వా ।
భజన్ముకున్దచరణం స్వస్తిమాన్స్యాద్యథా వయమ్ ॥ ౪౯ ॥ నాలం ద్విజత్వం దేవత్వమృషిత్వం వాసురాత్మజాః ।

శినష్టి, ధర్మశ్చార్థశ్చ, కామశ్చ యదపాశ్రయాః యస్త్రివర్గస్యాపి దాతా, తమిత్యర్థః తథా చ శ్రుతిః ,,ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభిః,, రితి ,,కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యా,,దితి చ ,,య ఆత్మదా బలదా య ఏకో బహూనాం విదధాతి కామాన్,, ఇతి చ, అర్థాదయో యదపాశ్రయాస్తం హరిమనీహయా భజతేత్యనేన సమస్తపురుషార్థదోఽప్యనీహయా భజతామనర్థహేతుం సంసృతిబన్ధం హరతి ఈహయా భజతాం త్వీప్సితమాత్రమేవ దదాతీతి సూచితమ్ ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ అథ దైత్యకుమారాణామాత్మనాం భగవద్భజనేఽనధికారశఙ్కాం నిరాకుర్వన్ననీహయా భజతామేవానిష్టనివృత్తిరిష్టప్రాప్తిశ్చేత్యస్పష్టమాహ ॥ సర్వేషామితి ॥ స్వకృతైః స్వసృష్టైః మహద్భిర్భూతైః పృథివ్యాదిభిః కృతానాం సృష్టానాం భూతానాం దేవాదీనాం సర్వేషాం భగవాన్ బీజసంజ్ఞితః ఆదికారణభూతః, ఆత్మా, అత ఏవ నిరతిశయప్రియః ఈశ్వరః అన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా తావద్భగవాన్ సర్వేషాం సాధారణ ఇతి భావః ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ అతో దేవాదిజాతివిభాగమన్తరేణ, యః కశ్చిన్ముకున్దచరణం, భజన్, స్వస్తిమాన్ నివృత్తానిష్టః ప్రాప్తేష్టశ్చ, స్యాదేవ, యథా వయమితి, వయమసురా అపి, భగవన్తం భజన్తః స్వస్తిమన్తో ఽభూమ, తథేతరేఽపీత్యర్థః, యథా వయమితి దృష్టాన్తస్వారస్యాత్ భగవతస్సర్వభూతసాధారణ్యప్రతిపాదనస్వారస్యాచ్చ నిరుపాధికోక్తవిధాత్మత్వాదిసంబన్ధజ్ఞానపూర్వకమనన్యప్రయోజనేన భజన్తస్స్వస్తిమన్తో భవేయురన్యథా తు సమీహితమాత్రవన్త ఇతి సూచితం ॥ తథా చ శ్రుతిః ,,నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యత,, ఇత్యాదికా ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋ తదేవోపపాదయతి ॥ నాలమితి ॥ హే అసురాః ద్విజత్వాదయో, ముకున్దస్య, ప్రీణనాయ ప్రీతిజననాయ నాలం న ప్రభవః కిం త్వమలయా అనన్యప్రయోజనయా, భక్త్యైవ హరిః ప్రీయతే అన్యదుపాయాన్తరం తు విడమ్బనం నటనమాత్రం, ద్విజత్వమితి వర్ణాధిక్యోపలక్షకం, దేవత్వమితి జాత్యాధిక్యస్య ఋషిత్వమిత్యతీన్ద్రియద్రష్టృత్వాదిరూపజ్ఞానాధిక్యోపలక్షకం బహుజ్ఞతేతి తు శాస్త్రజన్యజ్ఞానాధిక్యస్య వృత్తం పిత్రాదిప

గంపరాగతాసద్వృత్తిః - దానంపాత్రేవిత్తత్యాగః తపఃకృచ్ఛ్రాది - ఇజ్యాయాగః - శౌచంస్నానాదికృతంశుచిత్వం - వ్రతానిప్రాజాపత్యాదీని - యతోభక్త్యైవభగవాన్ ప్రీయతే నోపాయాన్తరేణా - తో - హేదానవాః - యూయం - మాశ్రితసంసారబన్ధహారిణి - సర్వేషాంభూతానామన్తరాత్మని - భగవతీశ్వరే - భక్తిం - మనన్యప్రయోజనాం - కురుతకథంభూతాః సర్వత్రా - త్మౌ - పమ్యేనస్వాత్మతుల్యత్వదృష్ట్యా - స్వస్మిన్నివేశ్వరశరీరభూతేషుసర్వేషుదయయోపలక్షితా - భగవతిభక్తింకురుతేత్యర్థః ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ కిమేవంభజన్తః కేఽపిముక్తాబభూవురిత్యపేక్షాయాంపాపజాతయోఽపి కేనచిద్భగవత్సంబన్ధవిశేషేణముక్తాః - కింపునరేవంభజన్తోముచ్యన్తఇతివక్తవ్యమిత్యాశయేనాహ ॥ రక్షాంసీతి ॥ రక్షాంసిబకకేశ్యాదయః - స్త్రియః పూతనాదయః - వ్రజౌకసోనన్దాదయః - శూద్రాశ్చాణూరాదయః - ఖగాః జటాయుప్రభృతయః - మృగాః మాయామృగాదయః - ఏవంవిధాః - పాపజీవాఅప్య - చ్యుతతాంభగవత్సాధర్మ్యం - గతాః ప్రాప్తాః - సన్తి - హీతిప్రసిద్ధౌ - త్రికాలజ్ఞత్వాద్భగవతాప్రహ్లాదేనైవముక్తమ్ ॥ ౫౩ ॥ అధ్యాయద్వయోక్తార్థంనిష్కృష్యోపసంహరతి ॥ ఏతావానితి ॥ అస్మిన్లోకే - పుంసాం - పరఉత్కృష్టః, స్వార్థః పురుషార్థః - ఏతావానేవ, కియాన్, యద్గోవిన్దే, భగవత్యే - కాన్తభక్తిరనన్యప్రయోజనాభక్తిః - యచ్చ - సర్వేషుభూతేషు - తదీక్షణంగోవిన్దేక్షణం - భగవదాత్మకత్వదర్శనమిత్యే - తావానేవ, నిరతిశయపురుషార్థసాధనభూతఇత్యర్థః ॥ ౫౪ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధేసప్తమోఽధ్యాయః.

ప్రీణనాయముకున్దస్యనవృత్తంనబహుజ్ఞతా ॥ ౫౦ ॥ నదానంనతపోనేజ్యానశౌచంనవ్రతానిచ । ప్రీయతేఽమలయాభక్త్యాహరిరన్యద్విడమ్బనమ్ ॥ ౫౧ ॥ తతోహరౌభగవతిభక్తింకురుతదానవాః । ఆత్మౌపమ్యేనసర్వత్రసర్వభూతాత్మనీశ్వరే ॥ ౫౨ ॥ రక్షాంసియక్షాదైతేయాః స్త్రియశ్శూద్రావ్రజౌకసః । ఖగామృగాః పాపజీవాస్సన్తిహ్యచ్యుతతాంగతాః ॥ ౫౩ ॥ ఏతావానేవలోకస్మిన్ పుంసస్స్వార్థపరస్స్మృతః । ఏకాన్తభక్తిర్గోవిన్దేయత్సర్వత్రతదీక్షణమ్ ॥ ౫౪ ॥

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, దైత్యానుశాసనంనామసప్తమోఽధ్యాయః.

నారదఉవాచ ॥ అథదైత్యసుతాస్సర్వేశ్రుత్వాతదనువర్ణితమ్ । జగృహుర్నిరవద్యత్వాన్నైవగుర్వనుశిక్షితమ్ ॥ ౧ ॥ అథాచార్యసుతస్తేషాంబుద్ధిమేకాన్తసంస్థితామ్ । ఆలక్ష్యభీతస్త్వరితోరాజ్ఞఆవేదయద్యథా ॥ ౨ ॥ శ్రుత్వాతదప్రియందైత్యోగురుణోక్తంసుతానయమ్ । కోపావేశచలద్గాత్రఃపుత్రంహన్తుంమనోదధే ॥ ౩ ॥ క్షిప్త్వాపరుషయావాచాప్రహ్లాదమతదర్హణమ్ । ఆహేక్షమాణఃపాపేనతిరశ్చీనేనచక్షుషా ॥ ౪ ॥ ప్రశ్రయావనతందాన్తంబద్ధాఞ్జలిమవస్థితమ్ । సర్పఃపదాహతఇవశ్వసన్ప్రకృతిదారుణః ॥ ౫ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ ॥ హేదుర్వినీతమన్దాత్మన్ కులచ్ఛేదకరాధమ । స్తబ్ధంమచ్ఛాసనోద్వృత్తంనేష్యేత్వాఽద్యయమక్షయమ్ ॥ ౬ ॥ క్రు

ఏవంభగవతాప్రహ్లాదేనోపదిష్టతత్త్వత్రయయాథాత్మ్యహేయోపాదేయభగవద్ధర్మతదనుష్ఠానోద్యోగాన్ దైత్యకుమారానాలక్ష్యాచార్యసుతోదైత్యేన్ద్రాయన్యవేదయదిత్యాహదేవర్షిః ॥ అథేతి ॥ అథభగవద్ధర్మోపదేశానన్తరం - తేనప్రహ్లాదేనా - నువర్ణిత - మాకర్ణ్యనిర్దుష్టత్వా - త్ప్రహ్లాదోక్తం - జగృహుః - దైత్యకుమారాః - నతు - గుర్వనుశిక్షితంఅసురోపాధ్యాయానుశిక్షితం - జగృహుః ॥ ౧ ॥ అథ - తేషాందైత్యపుత్రాణాం - ఏకాన్తసంస్థితామవ్యభిచారేణభగవద్ధర్మవిషయాం - బుద్ధి - మాలక్ష్యలిఙ్గైర్జ్ఞాత్వా - భీత - స్త్వరితః సంజాతత్వరః - యథావ - ద్రాజ్ఞేహిరణ్యకశిపవే - ఆవేదయత్ విజ్ఞాపితవాన్ ॥ ౨ ॥ తతోదైత్యోహిరణ్యకశిపుః, గురుణో - క్తం - సుతస్యా - నయమనీతింస్వమార్గాననువర్తనం - అతఏవా - ప్రియం - త - చ్ఛ్రుత్వా - కోపావేశేనక్రోధవ్యాప్త్యా - చలత్కమ్పమానం - గాత్రంశరీరం - యస్య - తాదృశః - పుత్రంప్రహ్లాదం - హన్తుం - మనోరథం - కృతవాన్ ॥ ౩ ॥ కఠోరయా - గిరా - అతదర్హణంతిరస్కారానర్హం - ప్రహ్లాదం - తిరస్కృత్య - క్రోధేన - తిరశ్చీనేనవక్రేణ - చక్షుషా - ఈక్షమాణ - ఆహఉవాచ ॥ ౪ ॥ కథంభూతం - వినయేన - నితరాంనమ్రం - దాన్తం తిరస్కారాదిభిరసంజాతక్రోధం - బద్ధా - ఞ్జలి - ర్యేనతం - సమ్య - గుపసమీపే - స్థితంకథంభూతః - పాదేనా - హతస్తాడితః - సర్పఇవ - శ్వసన్ శ్వాసంముఞ్చన్ - స్వభావేనైవక్రూరః ॥ ౫ ॥ ఉక్తిమేవాహ హేదుర్వినీతేతిద్వాభ్యాం ॥ హేదుర్వినీత, హేమన్దాత్మన్ అల్పబుద్ధే - మదాజ్ఞాతిలఙ్ఘినం - త్వా - మధునా - యమాలయం - నేష్యామి ॥ ౬ ॥ యస్య - మే - క్రుద్ధస్యసపాలాః - త్రయోలోకాః - కమ్పన్తే - తస్య - మే - శాసనం - అభీతవత్ భయరహితవత్ - మత్తోభయరహితఃకోపినా స్త్రీత్య

భిప్రాయేణ వతిః ప్రయుక్తః -అత్యగాః అతివర్తసే॥ ఏవమతివర్తనే-భవాన్-కింబలః-కో-బలం-యస్య-తాదృశః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ ఏవముక్త ఆహ భగవాన్ప్రహ్లాదః ॥ న కేవలమితి చతుర్భిః ॥ తావద్యదుక్తం కింబల ఇతి-తత్రోత్తరమాహ ద్వాభ్యాం॥ హే రాజన్-స-న కేవలం-మమైవ - బలం-కింతు-భవతోఽన్యేషాంచ-బలినాం - బలం కోఽసౌ-యేన-బ్రహ్మాదయశ్చతుర్ముఖప్రభృతయః - ఉచ్చావచాశ్చరాచరాత్మకాః-సర్వే-లోకాః-వశం స్వవశం-ప్రణీతాః ప్రాపితాః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ కోఽసౌ తస్యానామ కథయేత్యత్రాహ ॥ స ఇతి ॥ స, సర్వేషాం బలాధాయక-ఈశ్వరః-ఉరుక్రమః- ఉరవః లోకత్రయసంగ్రాహకాః-క్రమాః పాదవిక్షేపాః-యస్య సః -త్రివిక్రమ ఇత్యర్థః ,, సర్వం హస్తిపదే మగ్నం ,, మితి న్యాయేన పాదత్రయేణైవ లోకత్రయాక్రమణరూపమహామహిమశాలిన స్తస్య సన్నిధాత్వద్బలం కియదేతదిత్యభిప్రాయః - న కేవలమురుక్రమ సర్వేషాం బలాధాయక ఏవ-కింత్వసౌ - ఓజ ఆదీనాం ఆత్మా ఆశ్రయో ధారక ఇతి యావత్ - ఓజః ఇన్ద్రియశక్తిః-సహః మనోబలం-సత్వం ధైర్యం-బలం దేహబలం-ఇన్ద్రియాణిచ తేషామప్యాశ్రయ ఇత్యర్థః - కించ, స ఏవోరుక్రమః - పరమః నిస్సమాభ్యధికః-స్వశక్తిభిః స్వాంశభూతాభిః ప్రకృతిపురుషకాలాత్మికాభిశ్శక్తిభిః . కృత్స్నం - విశ్వం-సృజతి-అవతి రక్షతి - అత్తి సంహరతి చ-స్వయం-గుణత్రయేశః-సత్వాదీనాం త్రయాణాం గుణానా-మీశో నియన్తా-అగుణవశ్యః అకర్మవశ్యశ్చేతి భావః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ నను శత్రురసౌ కథం మమాపి బలం స్యా-దత ఆహ ॥ జహీతి ॥ త్వ- మిమ-మాత్మనః స్వస్యా - సురం-భావం-జహి త్యజ-సమం మిత్రామిత్రానుసన్ధానరహితం యథా భవతి తథా - మనో-ధత్స్వ ధారయ - తథా మనశ్శిక్షయేత్యర్థః - ఏవం చేత్తేఽపి-విద్విషో-న సన్తి- కించ ,, ఆత్మైవ హ్యాత్మనో బన్ధురాత్మైవ రిపురాత్మన ,, ఇత్యుక్తరీత్యాఽఽత్మైవ రిపుః-న తదన్యః కోఽపి రిపురస్తీత్యాహ ॥ ఋత ఇతి ॥ అజితాదవిధేయా-దత ఏవ-ఉత్పథే దుర్విషయే -స్థితాద్వర్తమానా-దాత్మనోఽన్తఃకరణా-దృతే-

ద్రస్య యస్య కమ్పన్తే త్రయో లోకాస్సహేశ్వరాః। తస్య మేఽభీతవన్మూఢ శాసనం కిం బలోఽత్యగాః॥ ౭ ॥ ప్రహ్లాద
ఉవాచ॥ న కేవలం మే భవతశ్చ రాజన్ స వై బలం * బలినాం చాపరేషామ్। పరేఽవరేఽమీ స్థిరజఙ్గమా యే బ్రహ్లాద
యో యేన వశం ప్రణీతాః ॥ ౮ ॥ స ఈశ్వరః కాల ఉరుక్రమోఽసావోజస్సహస్సత్వబలేన్ద్రియాత్మా। స ఏవ వి
శ్వం పరమస్స్వశక్తిభి * స్సృజత్యవత్యత్తి గుణత్రయేశః॥ ౯ ॥ జహ్యాసురం భావమిమం త్వమాత్మనస్సమం మనో
ధత్స్వ న సన్తి విద్విషః। ఋతేఽజితాదాత్మన ఉత్పథస్థితాత్తద్ధి హ్యనన్తస్య మహత్సమర్హణమ్॥ ౧౦ ॥ దస్యూన్పు
రాషణ్ణవిజిత్య లుమ్పతో మన్యన్త ఏకే స్వజితా దిశో దశ। జితాత్మనో జ్ఞస్య సమస్య దేహినాం సాధోస్స్వమోహ
ప్రభవాః కుతః పరే॥ ౧౧ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ॥ వ్యక్తం త్వం మర్తుకామోఽసి యోఽతిమాత్రం వికత్థసే। ము
మూర్షూణాం చ మన్దాత్మన్ననుస్స్యుర్విక్లవా గిరః॥ ౧౨ ॥ యస్త్వయా మన్దభాగ్యోక్తో మదన్యో జగదీశ్వరః। క్వాసౌ
యది స సర్వత్ర కస్మాత్స్తమ్భే న దృశ్యతే॥ ౧౩ ॥ సోఽహం వికత్థమానస్య శిరః కాయాద్ధరామి తే। గోపాయేత *
హరిస్త్వాద్య యస్తే శరణమీప్సితమ్॥ ౧౪ ॥ ఏవం దురుక్తైర్ముహురర్దయన్రుషా సుతం మహాభాగవతం మహాసురః।

న సన్తి విద్విష ఇతి పూర్వేణాన్వయః- తద్ధి మనసస్సామ్యమేవ హి - అనన్తస్య త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితస్య - పరమాత్మనః సమ్యగర్హణం సమ్యగారాధనమ్ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ కించ సర్వదిశాం జయినోఽప్యజితేన్ద్రియస్య భవాదృశస్య కేవలం జయశాలిత్వాభిమానమాత్రమేవ-న వస్తుతో జయిత్వమస్తీత్యాహ ॥ దస్యూనితి ॥ పురా తావ- ల్లుమ్పతః ఆత్మనోఽపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకరూపమైశ్వర్యమపహరతః - షడిన్ద్రియరూపా-న్దస్యూన్దుష్టజన్తుతుల్యాన్ - శత్రూ-న్షవిజిత్య అజిత్వా - ఏకే త్వాదృశాః-దశ-దిశః - స్వజితాః స్వేన జితా - ఇతి-మన్యన్తే - అభిమానమాత్రమేతదిత్యర్థః - జితాత్మనో జితేన్ద్రియస్య తు-జ్ఞస్య స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవేదినః - దేహినాం - సమస్య - సర్వాణి భూతాని పరమాత్మశరీరత్వేన సమం పశ్యతః-సాధోః -స్వమోహప్రభవాః దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమనిమిత్తాః - పరే శత్రవః-కుతో-భవన్తి- న సన్త్యేవేతి భావః ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ ఏవముక్తవన్తమాహ హిరణ్యకశిపుః॥ వ్యక్తమితి ॥ హే అల్పబుద్ధే-త్వం, వ్యక్తం నూనం-మర్తుకామోఽసి మర్తుమిచ్ఛసి-యః- త్వ-మత్యన్తం-వికత్థసే-అధైర్యం వికత్థనం తవ నస్యాదితి భావః॥ హి తథా హి ॥ ముమూర్షతాం మర్తుమిచ్ఛతాం-విక్లవా అనన్వితా-వాచో-న నస్యుః భవేయురేవ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ హే మన్దభాగ్య, య- స్త్వయా-మత్తోఽన్యః-జగత-ఈశ్వర-ఉక్తః-అసౌ-క్వాస్తే-యది స భవదభిమతో జగదీశ్వరస్సర్వత్రాన్తరాత్మతయా వర్తతే- తర్హి కస్మాద్ధేతోః - స్తమ్భేరోవర్తిని-న దృశ్యతే ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ సోఽహం సర్వేషామీశ్వరోఽహ-మేవం-వికత్థమానస్య- తే తవ-కాయా-చ్ఛిరో-హరామి ఛినద్మీత్యర్థః, యో హరి, స్తవ, శరణం రక్షకః , ఈప్సితః, సోఽధునా, త్వాం, గోపాయేత, స రక్షితా చేదధునా త్వాం రక్షిష్యతి, అన్యథా తు తదేవమిథ్యేతి భావః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ ఏవమిత్థం, రుషా-దురుక్తైర్ముహురర్దయన్ముహుః, మహాభాగవతం, సుతం ప్రహ్లాద, మర్దయన్ , మహాసురో హిరణ్యకశిపుః, ఖడ్గం , ప్రగృహ్య, వరాసనాత్సింహాసనా, దుత్పతిత ఉత్థితః, అత్యన్తం

బలంయస్య, తేన, స్వముష్టినా, స్తమ్భంబభఞ్జతతాడ ॥ ౧౫ ॥ తత్రైవభఞ్జనానన్తరమేవ-తస్మిన్ స్తమ్భే-అతిభీషణో నినదోధ్వనిఃబభూవ, నినదంవిశినష్టి ॥ యేననినదేన - అణ్డకటాహం బ్రహ్మాణ్డకటాహ - మస్ఫుటద్భిన్నమభూత్ ॥ అఙ్గహేయుధిష్ఠిర - యంచనినదం - శ్రుత్వా - స్వస్థానగతా - అజాదయోబ్రహ్మాదయః-స్వధిష్ణ్యానాం - వ్యయంనాశం-మేనిరే ప్రలయకాలమమన్యన్తేత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ ఓజసాబలేన -పుత్రవధేప్సుః-తదర్థం - విక్రమన్ పరాక్రమంకుర్వన్-సదైత్యేన్ద్రః-యంనిర్హ్రాదంనినద-మపూర్వంకదాప్యశ్రుత-మతఏవా-ద్భుతం-నిశమ్య తస్యనినాదస్య - పదమాశ్రయ-మన్తస్సభాయాంసభాన్తర్యేవదదర్శ-యేననినాదేన - సురారియూథపాదానవశ్రేష్ఠా-విశేషేణత్రసుః ॥ ౧౭ ॥ తదా-భగవా-న్నిజభృత్యస్యప్రహ్లాదాదేః-భాషితం-కృత్స్నజగదన్తరాత్మతాదిభాషణం - సర్వేషుచరాచరాత్మకేషుభూతేష్వాత్మనఃస్వస్య-వ్యాప్తించ-సత్యంయథాభవతితథా, కర్తుమత్యద్భుతం-రూప-ముద్వహన్ బిభ్రత్, సభాయాం-యః స్తమ్భఃతస్మిన్నదృశ్యతదృష్టోబభూవ, కథంభూతంరూపం - నమృగం - నాపిమానుషంరూపం, అపితూ, భయమిశ్రమిత్యర్థః॥నిజభృత్యభాషితమిత్యత్రబహువచనాన్తేననిజభృత్యశబ్దేనసమాసః - తదయమర్థః - యత్తావత్ప్రహ్లాదస్యనిజభృత్యస్యభాషితం"భూతికేష్వథభావేషుభూతేష్వథమహత్సుచ॥భగవానాస్త"ఇతి, త - త్సత్యంకర్తుం, తథాఽత్యద్భుతం-దైత్యఘాతక-మతిఘోరం-రూప-ముద్వహన్నితి॥తథా - నిజభృత్యైస్సనకాదిభిః - యద్భాషితంత్రిభిర్జన్మభిశ్శాపమోక్షోభవతీతి-త-త్సత్యంకర్తుం-తథా, బ్రహ్మసృష్టా-వదృష్ట, మశ్రుతంచా-త్యద్భుతం-రూప, ముద్వహన్, సభాయాంమధ్యేఽదృశ్యత, తత్రిత్యమర్థం, నిజభృత్యేనహిరణ్యకశిపునా, బ్రహ్మాణంప్రతి - యద్భాషితం"భూతేభ్యస్త్వద్విసృష్టేభ్యో మృత్యుర్మాభూన్మమప్రభో"ఇతితథా"నాన్తర్బహిః"రితి"నరైర్నమృగైరి"తిచ-బ్రహ్మణానిజభృత్యేన-య-ద్భా

ఖడ్గంప్రగృహ్యోత్పతితోవరాసనాత్స్తమ్భంబభఞ్జాతిబలస్స్వముష్టినా॥౧౫॥తదైవతస్మిన్నినదోఽతిభీషణోబభూవయేనాణ్డకటాహమస్ఫుటత్।యంవైస్వధిష్ణ్యోపగతంత్వజాదయశ్శ్రుత్వాస్వధిష్ణ్యాప్యయమఙ్గమేనిరే॥
సవిక్రమన్పుత్రవధేప్సురోజసానిశమ్యనిర్హ్రాదమపూర్వమద్భుతమ్। అన్తస్సభాయాంనదదర్శతత్పదంవితత్రసుర్యేనసురారియూథపాః॥౧౭॥ సత్యంవిధాతుంనిజభృత్యభాషితంవ్యాప్తించభూతేష్వఖిలేషుచాత్మనః।అదృశ్యతాత్యద్భుతరూపముద్వహన్ స్తమ్భేసభాయాంనమృగంనమానుషమ్॥౧౮॥ససత్త్వమేనంపరితోవిపశ్యన్ స్తమ్భస్యమధ్యాదనునిర్జిహానమ్।నాయంమృగోనాపినరోవిచిత్రమహోకిమేతన్నృమృగేన్ద్రరూపమ్॥
మీమాంసమానస్యసముత్థితోఽగ్రతోనృసింహరూపస్తదలంభయానకమ్॥౧౯॥ ప్రతప్తచామీకరచణ్డలోచనంస్ఫురత్సటాకేసరజృమ్భితాననమ్।కరాలదంష్ట్రంకరవాలచఞ్చలక్షురాన్తజిహ్వంభ్రుకుటీముఖోల్బణమ్॥
స్తబ్ధోర్ధ్వకర్ణంగిరికన్దరాద్భుతవ్యాత్తాస్యనాసంహనుభేదభీషణమ్।దివంస్పృశత్కాయమదీర్ఘపీవరగ్రీవోరువక్షఃస్థలమల్పమధ్యమ్॥ ౨౧ ॥ చన్ద్రాంశుగౌరైశ్ఛురితంతనూరుహైర్విష్వగ్భుజానీకశతంనఖాయుధమ్।దు

షితం-తథాస్త్వితి-త-త్సర్వం - సత్యంకర్తుం-నచతద్బ్రహ్మసృష్టంరూపం-నచనరోవామృగోవా-నచసభాగృహస్యాన్తః-నచప్రాఙ్గణవద్బహిః- ఏవంతాభ్యాంభాషితం-సత్యంకర్తుం, యచ్చహిరణ్యకశిపునాభాషితం"నూనమేతద్విరోధేనమృత్యుర్మేభవితే"తి-తథా"అహతశ్చిద్భయోఽమర"ఇతి-యచ్చనారదేనస్వభృత్యేనేన్ద్రంప్రతి-భాషితం"అయంమహాన్సంస్థానప్రాప్స్యత"ఇతి"అనన్తానుచర"ఇత్యనేనస్వస్యభక్తపక్షపాతిత్వంచయద్భాషితం, తచ్చ - సత్యంకర్తుమదృశ్యత-చకారా-న్నిజభాషితంచ-యత్"కౌన్తేయప్రతిజానీహినమేభక్తఃప్రణశ్యతి॥ తేషామహంసముద్ధర్తే"తి-తచ్చ - సత్యంకర్తుం-అదృశ్యతేతి ॥ ౧౮ ॥ సదైత్యేన్ద్రః-ఏవం-ధ్వనింశ్రుత్వా- తదాసత్త్వంప్రాణివిశేషం, సర్వతో, విలోకయన్, స్తమ్భస్య-మధ్యాన్నిర్గచ్ఛన్తంనాయంమృగఃనాపినరః - కింతునృమృగేన్ద్రయోరుభయోరపిరూపమహోకిమేత, దితి, మీమాంసితవానితిశేషః॥తస్యైవ-మలంభయానకం-త - న్నృసింహరూపం, మీమాంసమానస్య, దైత్యేన్ద్రస్యాగ్రతః-సన్నృసింహరూపో-హరిః సముత్థితః ॥ ౧౯ ॥ భయానకత్వమేవదర్శయన్ తద్రూపమనువర్ణయతి త్రిభిః॥ప్రతప్తేతి॥ప్రతప్తం, చామీకరం, తద్వ, త్పిశఙ్గేచణ్డేఉగ్రే, లోచనేయస్మిన్, స్ఫురన్త్యస్సటాఃజటాః, కేసరాః-స్కన్ధలోమానిచ-తైఃజృమ్భితం, సాటోపమాననంముఖం - యస్మిన్, కరాళాఉగ్రాదంష్ట్రా, యస్మిన్, కరవాలఃఖడ్గస్తద్వ-చ్చఞ్చలాక్షురాన్తవ- త్తీక్ష్ణాచ- జిహ్వా, యస్మిన్, భృకుటీయుక్తేన - ముఖేనోల్బణమ్ ॥ ౨౦ ॥ స్తబ్ధౌఉదఞ్చితౌ-ఊర్ధ్వౌ, కర్ణౌయస్మిన్, గిరికన్దరవ-దద్భుతం - ప్రసృతమాస్యం, నాసేచ-యస్మిన్, హనూకపోలప్రాన్తౌ-తయోర్భేదనవిదారణేనభీషణం, దివం-స్పృశన్-కాయో-యస్మిన్-అహ్రస్వః - అదీర్ఘాహ్రస్వా-పీవరాస్థూలాచ-గ్రీవా-ఉరువిశాలం - వక్షస్స్థలంచ, యస్మిన్అల్పంమధ్యంయస్మిన్ ॥ ౨౧ ॥ చన్ద్రాంశువద్గౌరైఃతనూరుహైఃలోమభి-శ్ఛురితంవ్యా

స్తం-విష్వక్చః సర్వతః ప్రసృతాః-భుజా-స్తేషా,మనీకా నిస్తోమాః తేషాం - శతాని , యస్మిన్-భుజా ఏవా, నీకం సేనా
తచ్ఛతం యస్మిన్నితి వానఖా ఏవా,యుధాని , యస్మిన్ - దురాసదం ప్రాప్తుమశక్యం , సర్వాణి-నిజాని-చక్రాదీని-ఇతరా
ణి వజ్రాదీని-తాన్యేవా-యుధప్రవేకాని శస్త్రశ్రేష్ఠాని-తైః, విద్రావితాః , దైత్యా-దానవాశ్చ , యేన-త-ద్రూపం , మీ
మాంసమానస్యా గ్రతస్సముత్థితమితి పూర్వేణాన్వయః * ॥ ౨౨ ॥ * తథా౽పి ర్వాఛ్వే ప్రయోజనవిమర్శనపూర్వకం
తేనసహ దైత్యస్య యుద్ధమాహ స ప్తభిః ॥ ప్రాయేణేతి ॥ ప్రాయేణ-మహామాయా వినా , హరిణా-మేమమ అయమేవం
భూతో-వధః వధోపాయ,శ్చిన్తితః, తథా౽ప్య-నేనసముద్యమేన కిం-నకించిత్స్యాత్, ఇత్యేవం, బ్రువన్ , గదైవాయుధం
యస్య-స దైత్య ఏవ, కుఞ్జరో గజః, నదన్, నృసింహం ప్రత్య,భ్యపతత్ అభిముఖమాగతవాన్ * ॥ ౨౩॥ * తదా-సో౽సురః-
నృసింహస్యా,జసి దీప్తా-పతితస్సన్-అలక్షితః అదృష్టో౽భూత్, యథా౽గ్నౌ , పతితః-పతఙ్గమః శలభ, స్తద్వత్ సత్త్వధా
మని శుద్ధసత్త్వాశ్రయే, హరౌ-పతితస్య తమోమయస్య, దైత్యస్యా-దర్శనం - య-త్త-ద్విచిత్రం - నభవతి ॥ తత్ర హేతుః-
యోహరిః పురాసృష్ట్యాదౌ -ప్రలయకాలికం తమ-స్స్వతేజసా-అపిబత్ * ॥ ౨౪ ॥ * తతో-మహాసురో-౽భిపత్య అభిము
ఖమాగత్య-రుషా-ఉరువేగయా భ్రామ్యమాణయా- గదయా - నృసింహమభ్యహనత్ తాడితుముద్యుక్త ఇత్యర్థః॥ సగదము
గ్రహీదిత్యుత్తరస్యారస్యాత్ ॥ విక్రమన్తం కథంచిత్ప్రహర్తుముద్యతవన్తం, తం-దైత్యేన్ద్రం -గదాధరో నృసింహః-సగ
ద-మగ్రహీత్-యథా-తార్క్ష్యసుతో గరుత్మాన్ మహాసర్పం-తద్వత్ * ॥ ౨౫ ॥ * స-గృహీతో-౽సుర- స్తదా విక్రీడత స్తస్య

రాసదం సర్వనిజేతరాయుధప్రవేకవిద్రావితదైత్యదానవమ్॥ ౨౨ ॥ ప్రాయేణ మే౽యం హరిణోరుమాయి
నా వధస్స్మృతో౽నేనసముద్యమేన కిమ్। ఏవం స్తువం స్త్వభ్యపతద్గదాయుధో నదన్నృసింహం ప్రతి దైత్యకుఞ్జ
రః॥ ౨౩ ॥ అలక్షితో౽గ్నౌ పతితః పతఙ్గమో యథా నృసింహౌజసి సో౽సుర స్తదా। నతద్విచిత్రం ఖలు సత్త్వధా
మని స్వతేజసా యో ను పురా౽పిబ త్తమః॥ ౨౪॥ తతో౽భిపత్యాభ్యహనన్మహాసురో రుషా నృసింహం గదయో
రువేగయా। తం విక్రమ న్తం సగదం గదాధరో మహోరగం తార్క్ష్యసుతో యథా౽గ్రహీత్॥ ౨౫॥ సత్యస్య హ
స్తోద్గలిత స్తదా౽సురో విక్రీడతో యద్వదహిర్గరుత్మతః। అసాధ్వమన్యన్త హృతౌకసో౽మరా ఘనచ్ఛదా భార
తసర్వధిష్ణ్యపాః ॥ ౨౬ ॥ తం మన్యమానో నిజవీర్యశఙ్కితం యద్ధస్తముక్తో నృహరిం మహాసురః। పున స్తమా
సజ్జత ఖడ్గచర్మణీ ప్రగృహ్య వేగేన జితశ్రమో మృధే॥ ౨౭ ॥ తం శ్యేనవేగం శతచన్ద్రవర్త్మభిశ్చర న్తమచ్ఛిద్రముప
ర్యధో హరిః। కృత్వా౽ట్టహాసం * ఖరనిస్వనోల్బణో నిమీలితాక్షం జగృహే మహాజవః ॥ ౨౮ ॥ విష్వక్స్ఫుర
న్తం గ్రహణాతురం హరిర్వ్యాళో యథా౽౽ఖుం కులిశాక్షతత్వచమ్। ద్వార్యూర * ఆపాత్య దదార లీలయా

నృసింహస్య హస్తా-దుద్గళితః-విసృష్టః - యద్వత్ యథా-విక్రీడతో-గరుత్మతః - అహి-ర్గళితో -భవతి-తద్వత్-భగవత స్త
త్క్రీడనం తద్విసర్జనరూపమజానన్తో - లోకపాలా - స్సర్వే-ఇన్ద్రాదయః సురాః - హృతం దైత్యేన్ద్రేణాపహృతం-ఓ
కః-స్థానం-యేషాం తే-అతఏవ - తద్భయేన-ఘనచ్ఛన్నాస్సన్తః - అసాధ్వమన్యన్త అహో భగవతో౽ప్యయం బలీయాన
నైనైతస్య కిం స్యాదిత్యేవమమన్యన్తేత్యర్థః * ॥ ౨౬ ॥ * యస్య-హస్తా-త్స్వయం ముక్తస్సన్-నృహరిం స్వవీర్యా-చ్ఛఙ్కి
తం-మన్యమానో అతఏవ-మహామనాః - అహమేవ బలీయానిత్యభిమానయుక్తో౽సురః - మృధే యుద్ధే-జితక్లమః శ్రమరహి
తః-ఖడ్గచర్మణీ ఖడ్గఖేటే-ప్రగృహ్య-పునః-తం నృసింహం ఆసజ్జత అభ్యపతత్ * ॥ ౨౭ ॥ * శ్యేనస్యేవ వేగో యస్య-శతచన్ద్ర
వర్త్మభిః-శతచన్ద్రశ్చర్మ తస్య-వర్త్మభిః -ఖడ్గచర్మమార్గై - రచ్ఛిద్రం యథా భవత్యేవ - ముపర్యధశ్చ-చరన్తం, దైత్యం-హరి,
రట్టహాసం-కృత్వా-ఖరేణ కఠినేన,నిస్వనేన ధ్వనినా - ఉల్బణో భీషణః, మహాజవః, నిమీలితే అట్టహాసఖరనిస్వనాభ్యాం నిమీలి
తే, అక్షిణీ, యస్య, తం-జగ్రాహ॥ ఖరనిస్వనోల్బణమితి ద్వితీయాన్తపాఠే తు - ఖరేణ నిస్వనేన మహాశబ్దేన, ఉల్బణం భయం
కరం-అట్టహాసం, కృత్వా, తద్భయేన హరేస్తేజసా చ -నిమీలితాక్ష-మగ్రహీదిత్యర్థః, * ॥ ౨౮ ॥ * తతో, విష్వక్సర్వతః-
స్ఫురన్తం సర్వావయవాన్ప్రచారయన్తమిత్యర్థః , గ్రహణేన హేతునా , ఆతురం వివశమిన్ద్రేణసహ యుద్ధే, తత్ప్రయు
క్తేన కులిశేన, అక్షతా-త్వగపి యస్య, తం, దైత్యం, ద్వారి సభాయా నాన్తర్బహిః , ఊరావాఙ్కే , నిపాత్య, నభూమా-న
చాప్సురే, నఖైః , నతు వ్యసుభిరసుమద్భిర్వా , ఏవం దివానక్తం విహాయ సంధ్యాయామితి ద్రష్టవ్యం, లీలయా క్రీడయా, ద
దార విదారితవాన్, తత్ర గ్రహణే దృష్టాన్తః , యథా, వ్యాళః సర్పః , అఖుం మూషకమితి, విదారణే దృష్టాన్తః , మహావిష,మ

౨౮ ॥ శ్లో * పా ॥ ఖరనిస్వనోల్బణమ్.

హిం సర్పం, గరుడ ఇవేతి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఏవం దైత్యేన్ద్రవధముక్త్వా తద్దశావస్థితం నృసింహమనువర్ణయన్ దైత్యేన్ద్రభృత్యవధమాహ ద్వాభ్యాం, సంరమ్భేణేతి ॥ సంరమ్భేణ క్రోధేన, దుష్ప్రేక్షే, కరాళే లోచనే, యస్య, వ్యాత్తం వికాసితం యత్, ఆననం వక్త్రం, తత్పర్యన్తం, స్వజిహ్వయా, విలిహన్ సన్, అసృజోరక్తస్య, లవైః బిన్దుభిః అక్తాః సిక్తాః అత ఏవారుణాః, కేసరాః, ఆననం చ, యస్య సః, ఆన్త్రమాలాధరః, క ఇవ, ద్విపహత్యయా గజవధేన, హరిః సింహో యథా ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఏవం భూతో, నఖాఙ్కురైః, ఉత్పాటితం హృదయసరోజం యస్య, తద్దైత్యశరీరం విసృజ్య, తస్య దైత్యేన్ద్రస్య, అనుచరాన్ కథంభూతాన్, వరాణ్యాయుధాని, యేషాం, తమను, పన్థాః అనువృత్తిర్యేషాం, తాన్ - దోర్దణ్డానాం భుజదణ్డానాం, యూథాని, యస్య సః, నఖా ఏవ, శస్త్రపాణయః, తైః, సమన్తాత్ సహస్రశో, న్యహనత్ హతవాన్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ దైత్యవధే వ్యగ్రస్య నృహరేరాటోపమాహ ద్వాభ్యాం ॥ సటాభిః, అవధూతాః ప్రకమ్పితాః, జలదా మేఘాః, పరాపతన్ వ్యశీర్యన్త తస్య నృహరేః, దృష్ట్యా, విముష్టమపహృతం, రోచిః, యేషాం, తాదృశాః, గ్రహాః సూర్యాదయోఽభూవన్ శ్వాసేన, హతాః పీడితాః, అమ్భోధయః సముద్రాః, చుక్షుభుః, సంచేలుః - నిర్హ్రాదేన, భీతాః, దిగిభా దిగ్గజాః - ముదం హర్షం, జహుస్తత్యజుః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ సటాభిః ఉత్క్షిప్తాని, విమానాని తైః, సంకులా వ్యాప్తా ద్యౌః - ప్రోత్సర్పత ఇతస్తతశ్చలితేవాభూత్ నృ

నఖైర్యథాఽహిం గరుడో మహావిషమ్ ॥ ౨౯ ॥ సంరమ్భదుష్ప్రేక్షకరాళలోచనో వ్యాత్తాననాన్తం విలిహన్ స్వజిహ్వయా। అసృగ్లవాక్తారుణకేసరాననో యథాన్త్రమాలీ ద్విపహత్యయా హరిః ॥ ౩౦ ॥ నఖాఙ్కురోత్పాటితహృత్సరోరుహం విసృజ్య తస్యానుచరాన్ వరాయుధాన్। అహన్ సమస్తాన్నఖశస్త్రపాణిభిర్దోర్దణ్డయూథోఽనుపథాన్ సహస్రశః ॥ ౩౧ ॥ సటావధూతా జలదాః పరాపతన్ గ్రహాశ్చ తద్దృష్టివిముష్టరోచిషః। అమ్భోధయః శ్వాసహతా విచుక్షుభుర్నిర్హ్రాదభీతా దిగిభా విచుక్రుశుః ॥ ౩౨ ॥ ద్యౌస్తత్సటోత్క్షిప్తవిమానసంకులా ప్రోత్సర్పత క్ష్మా చ పదాతిపీడితా। శైలాః సముత్పేతురముష్య రంహసా తత్తేజసా ఖం కకుభో న రేజిరే ॥ ౩౩ ॥ తతస్సభాయాముపవిష్టముత్తమే నృపాసనే సంభృతతేజసం విభుమ్। అలక్షితద్వైరథమత్యమర్షణం ప్రచణ్డవక్త్రం న బభాజ కశ్చన ॥ ౩౪ ॥ నిశామ్య లోకత్రయమస్తకజ్వరం తమాదిదైత్యం హరిణా హతం మృధే। ప్రహర్షవేగోత్కలితాననా ముహుః ప్రసూనవర్షైర్వవృషుస్సురస్త్రియః ॥ ౩౫ ॥ తదా విమానావలిభిర్నభస్తలం దిదృక్షతాం సంకులమాస నాకినామ్। సురానకా దున్దుభయోఽథ జఘ్నిరే గన్ధర్వముఖ్యా ననృతుర్జగుస్స్త్రియః ॥ ౩౬ ॥ తత్రోపవ్రజ్య విబుధా బ్రహ్మేన్ద్రగిరిశాదయః। ఋషయః పితరస్సిద్ధా విద్యాధరమహోరగాః ॥ ౩౭ ॥ మనవః ప్రజానాం పతయో గన్ధర్వాప్సరచారణాః। యక్షాః కింపురుషాస్తాత వేతాళాస్సహకిన్నరాః ॥ ౩౮ ॥ విష్ణుపార్షదాస్సర్వే సునన్దకుముదాదయః। మూర్ధ్ని బద్ధాఞ్జలిపుటా ఆసీనం తీవ్రతేజసమ్ ॥ ఈడిరే నరశార్దూలం నాతిదూరచరాః పృథక్ ॥ ౩౯ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ నతోఽస్మ్యనన్తాయ దురన్తశక్తయే విచిత్రవీర్యాయ పవిత్రకర్మణే।

హరేః, పద్భ్యాం, అతీవ, పీడితా, క్ష్మా భూమి, రభూత్ అత ఏవ, తస్య - సహ్యేన - రంహసా వేగేన, బలేన వా శైలాస్సముత్పేతుః, ఉత్ప్లుత్య పతితవన్తః, తస్య నృహరేః, తేజసా - ఖమాకాశం, కకుభో దిశశ్చ - న రేజిరే ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తతోఽహమేవ సర్వేశ్వర ఇతి లోకస్య ప్రదర్శయితుం - సభాయాం - ఉత్తమే, నృపాసనే, ఉపవిష్టం - సంభృతం సంపూర్ణం - తేజో, యస్య అలక్షితః - నలక్షితః, ద్వైరథః ప్రతియోద్ధా, యేన, ప్రచణ్డముగ్రం, వక్త్రం - యస్య, తం, విభుం నృసింహం, కశ్చన కోఽపి - న బభాజ నాసేవత, కోఽపి సమీపం గన్తుం నాశక్నోదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ లోకత్రయస్య, మస్తకజ్వరం శిరోవ్యథావదుస్సహం - తం, మాదిదైత్యం హిరణ్యకశిపుం - హరిణా నృసింహేన, యుద్ధే, హతం - నిశామ్య దృష్ట్వా - ప్రహర్షవేగేన - ఉత్కలితాని వికసితాని, ఆననాని, యాసాం తాః - సురాణాం - స్త్రియః - పుష్పవర్షైః, పునః పునః, నృహరిం, వవృషుః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తదా - దిదృక్షతాం ద్రష్టుమిచ్ఛతాం, దర్శనార్థమాగతానామిత్యర్థః - నాకినాం దేవానాం - విమానపఙ్క్తిభిః, నభస్తలం, సంబాధం బభూవ, సురాణాం, మానకాః పటహాః, తైర్దున్దుభయో జఘ్నిరే తాడితాః, గన్ధర్వశ్రేష్ఠాః, ననృతుః - స్త్రియః, అప్సరసః, జగుః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తత్ర ఉపవ్రజ్య కించిత్సమీపమాగత్య - బ్రహ్మరుద్రప్రభృతయో, దేవాదయః, హే తాత - మూర్ధసు, బద్ధాన్యఞ్జలిపుటాని, యైస్తే ఆసీనముపవిష్టం, తీవ్రం దుస్సహం, తేజో, యస్య తం, శ్రీనృసింహం, నాతిదూరవర్తినః పృథగేకైకశః, ఈడిరే తుష్టువుః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తావదపారవివిధవిచిత్రశక్తివీర్యమకర్మాయత్తజగద్వ్యాపారం జగత్కారణం స్తువన్నమస్కరోతి బ్రహ్మా ॥ నతోఽస్మీతి ॥ అనన్తాయ స్వరూపత స్త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితాయ, దురన్తశ

క్తయే అపారశక్తయే, అచిన్త్యశక్తయే వా శక్తిస్స్వేతరసర్వసామర్థ్యనిర్వాహకా,, జగత్ప్రకృతిభావో మేయస్సా శక్తిరితీరి తే,, త్యాదిషూక్తా॥ యద్వా॥ యదసైర్యరశక్తత్వాదఘటితమివ విభాతి తద్ఘటనసామర్థ్యరూపా- యత స్త్వ- ముక్తవిధ దురన్తశ క్తిః, రత ఏవ- నుద్వరేణ సర్వథా అఘటితమగణం దైత్యం హతవానసీతి భావః - యత- స్త్వ , మనన్తో, ఽతఏవా- చేతనస్త స్మ్యేఽప్యావిర్భూతోఽసీత్యభిప్రాయః ॥ అనన్తపదేన హి- సర్వవ్యాపిత్వాద్దేశపరిచ్ఛేదరాహిత్యం - సర్వకాలవర్తిత్వా త్కాలపరిచ్ఛేదరాహిత్యం - సాక్షాత్పరంపరయా సర్వప్రకారకత్వేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వా ద్వస్తుపరి చ్ఛేదరాహిత్యం - యేన కేనాపి ప్రాశస్త్యేన సర్వస్మాదుత్కృష్టైః కైశ్చిద్వస్తుభిరధికీకృతత్వాభావరూపం వా వస్తుపరి చ్ఛేదరాహిత్యం - వివక్షితం- నన్వస్త్వేవం స్వరూపం కృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలస్య తవ కీయదేతద్దైత్యహననమిత్యభి ప్రాయం స్తావజ్జగత్కారణత్వప్రయుక్తం వికారం నిరాహ ॥ విచిత్రవీర్యాయేతి । వీర్యం నామ సర్వోపాదానత్వే సర్వధా రణే సర్వనియమనే వికారరహితత్వం - యథోక్తం ,, వికారవిరహో వీర్యం ప్రకృతిత్వేఽపి మే సదే,, త్యాది, విచిత్రశబ్దే నైవంవిధస్య వీర్యస్యానితరసాధారణ్య ముచ్యతే, పవిత్రకర్మణే అకర్మాయత్తజగద్వ్యాపారాయ - త్వద్వ్యాపారం శ్రు ణ్వతాం దురితనివర్తనక్షమవ్యాపారాయేతి వా, గుణైః - సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదిభిః - జగన్నిమిత్తత్వ తదుపాదాన త్వోపయుక్తైః, స్వనియామ్యసత్త్వాదిప్రాకృతగుణైర్వా ‹ కృత్స్నస్య విశ్వస్య , సర్గాదీన్ స్వలీలయైవ, నతు కర్మణా- సం దధతే- అవ్యయాత్మనే ఏవమప్యవ్యయః వికారరహితః - ఆత్మా స్వభావో - యస్య - స్వభావతోఽపి వికారరహితాయేత్య ర్థః స్వరూపతో వికారరాహిత్యస్యోక్తత్వాత్ ॥ ౪౦ ॥ ॥ యద్బ్రహ్మణోభిప్రేతం కృత్స్నజగత్సర్గాదికర్తృత్వ స్తవకీయ మేతదితి- తదేవ విశదయన్ వాత్సల్యయుక్తం స్తౌతి రుద్రః ॥ కోపకాల ఇతి ॥ తవ - కోపకాలో, యుగాన్తః ద్విపరార్ధావసా నం - తే కోపకాల ఇత్యనేన మదన్తర్యామితయా మన్ముఖేన సంహర్తా త్వమేవేత్యుక్తం భవతి ॥ అయం తు కోపావిషయః

విశ్వస్య సర్గస్థితిసంయమాన్ గుణైస్స్వలీలయా సందధతేఽవ్యయాత్మనే॥౪౦॥ రుద్ర ఉవాచ॥ కోపకాలో యుగా
న్తస్తే హతోఽయమసురోఽల్పకః। తత్సుతం పాహ్యుపసృతం భక్తం తే భక్తవత్సల॥౪౧॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ॥ ప్రత్యా
నీతాః పరమ భవతా త్రాయతా నః స్వభాగా ॥ దైత్యాక్రాన్తం హృదయకమలం త్వద్గృహం ప్రత్యబోధి।
కాలగ్రస్తం కియదిదమహో నాథ శుశ్రూషతాం ॥ తే ముక్తిస్తేషాం న హి బహుమతా నారసింహాపరైః కిమ్॥
ఋషయ ఊచుః॥ త్వం నస్తపః పరమమాత్థ యదాత్మతేజో యేనేదమాది † పురుషా ॥ త్మగతం ససర్జ। తద్విప్రలు

ప్త్యాహ॥ అయ- మల్పకోఽల్పబలో- హతః - అతః - కోపనివృత్త్యా - హే భక్తవత్సల- తవ- భక్తం- తత్సుతం దైత్యేన్ద్రస్య సుతం ఉపసృతం త్వత్సమీపమాగమిష్యన్తం పాహి ॥ ౪౧॥ ఇంద్ర స్తుస్వదుఃఖమావేదయన్ సర్వరక్షకం సర్వాన్తరా త్మానం సమస్తపురుషార్థదం స్తౌతి॥ ప్రత్యానీతా ఇతి ॥ హే పరమ సర్వోత్కృష్ట , నోఽస్మాన్ త్రాయతా త్రాత్రా- భవ తా- దైత్యేనా- క్రాన్తాః ప్రసహ్య గృహీతాః - స్వభాగాః - స్వకీయా యజ్ఞీయభాగాః- అస్మదాదిముఖేన త్వమేవ భోక్తేత్య భిప్రాయేణ స్వశబ్దః- ప్రయుక్తః - ప్రత్యాహృతాః ॥ దైత్యాక్రాన్తమితి ద్వితీయాన్తపాఠే తు- దైత్యభయాకులమితి హృ దయవిశేషణం- ఏవం దైత్యవధేన, స్వభాగప్రత్యానయనేన చ - త్వద్గృహం త్వదావాసభూత, మత ఏవామల- మస్మాకం, హృదయం, ప్రత్యబోధి- భయేన పూర్వం ముకుళితం - మిదానీం తదపాకరణేన వికాసితం - భవతేత్యనుషఙ్గః॥ త్వాం- సేవ మానానామస్మాకం- త్వత్తో, లౌకికపురుషార్థప్రాప్తిః, రిత్యేతత్కియదిత్యాహ ॥ హే నాథ స్వామిన్, తే, శుశ్రూషతాం ప రిచర్యాపరాణా- మిదం- లౌకికం పురుషార్థజాతం కాలేన నశ్యమానం , కియత్ - యత్కించిదేతదిత్యర్థః॥ తదేవాహ॥ తే షాం త్వాం పరిచరతాం , ముక్తిరపి - న బహుమతా - త్వత్సేవాసుఖాసక్తానాం ముక్తిరపి న పరమం ప్రయోజనం- అతో- హే నారసింహ అపరైరర్వాచీనైః పురుషార్థైః- కిం న కిమపి తేషామతితుచ్ఛమర్వాచీనపురుషార్థజాతమితి భావః ॥ ౪౨॥ ॥

ఋషయస్తు సర్వగురుం సాధుపరిత్రాతారం దుష్కృద్వినాశకం తుష్టువుః ॥ త్వమితి ॥ పరమముత్కృష్టం - తపస్త్వద్ధ్యా నరూపం- నోఽస్మాకం, త్వ, మాత్థ ఉపదిష్టవానసి , తపో విశినష్టి , య, త్తపః ఆత్మనస్తవ తేజః ప్రకాశకం , అస్మాకం త్వ త్స్వరూపావేదకమిత్యర్థః- యేన చ తపసా, ఆదిపురుషశ్చతుర్ముఖః , ఇదం జగదాత్మగతం , పరమాత్మనా త్వయా, గతం అన్తరాత్మతయా వ్యాప్తం, ససర్జ ఆదిపురుషాత్మగతమిత్యత్ర,, గూఢోత్మా న ప్రకాశత ,, ఇతివత్సంధిరార్షః , ఆదిపురు షాత్మేతి పాఠే , ఆదిపురుషేతి లుప్తప్రథమాన్తం పృథక్పదం యద్వా , హే ఆదిపురుషేతి సంబోధనం ససర్జ , బ్రహ్మేతి శే షః, తత్తపో, ఽమునా దైత్యేన, విప్రలుప్తం విశేషేణ ప్రలోపిత , మాసీ, త్తదేవా , ధునా హే శరణ్య , శరణమర్హతీతి శర

ణ్యాః, తథాభూత - హే పాలక రక్షోగృహీతవపుషా, సాధుపరిత్రాణార్థం, గృహీతేన నృసింహవపుషా, పునః, అస్వమం స్థాః అనుజ్ఞాపితవాన్, పునస్త్వపః కురుతేతి నోఽనుజ్ఞాపితవానిత్యర్థః ॥ ౪౩ ॥ పితరస్తు స్వదుఃఖమావేదయన్తోఽఖిలధర్మగోప్తారం హితకారిణం స్తువన్తో నమస్కుర్వన్తి, శ్రాద్ధానీతి, అస్మాకం, తనూజైః పుత్రాదిభిరస్మదుద్దేశేన దత్తాని, శ్రాద్ధాని శ్రాద్ధసంబన్ధీని పిణ్డాని, యో దైత్యః, ప్రసభం బలాత్, స్వయమధిబుభుజే అనుభూతవాన్, తథా, తీర్థసమయే పుణ్యతీర్థస్నానసమయే, అస్మత్తనూజైః, యః, దత్తం తిలోదకం - తదప్యపిబత్, తస్య దైత్యస్య, ఉదరాత్, శ్రాద్ధాని, తిలామ్బు చ, యః, పునః, ఆర్చ్ఛత్ ఆహృత్య అస్మాకం దత్తవాన్, కథంభూతాత్ నఖైః, విదారితా, వపా, యస్య, తస్మాత్, వపావిదారణస్య తద్గతపిణ్డోద్ధరణమేవ ఫలమితి భావః, తస్మై, సమస్తధర్మాణాం, గోప్త్రే, రక్షిత్రే, నృహరయే నమః ॥ ౪౪ ॥ సిద్ధా అపి స్వకీయయోగగత్యపహారకదైత్యోన్మథద్వారా స్వయోగగత్యాధాయకం పరమసుహృదం వర్ణయన్తో నేముః ॥ య ఇతి ॥ యః, అసాధుః దురాత్మా, దైత్యః, నోఽస్మాకం యోగసిద్ధాం గతిమణిమాదిరూపాం - స్వయోగతపోబలేన, అహార్షీత్ అపహృతవాన్, తం, నానాదర్పం నానా అనేకాః, దర్పాః, యస్య తం, నఖైః, విదారితవాన్ తస్మై, తుభ్యం హే నృసింహ వయం, ప్రణమామః ॥ ౪౫ ॥ విద్యాధరా అపి తేనాపహృతవిద్యాప్రత్యాదానేన హితకారిణం స్తువన్తో నమన్తి ॥ విద్యామితి ॥ ధారణయా మనోధారణయా - అనురాద్ధాం సంసిద్ధాం, విద్యామస్మత్సంబన్ధినీమన్తర్ధానాదిలక్షణాం - యః, అజ్ఞః మూఢః బలవీర్యాభ్యాం - గర్వితః - న్యషేధత్ - బలం దేహబలం - వీర్యం పరాభిభవసామర్థ్యం - స దైత్యః, యేన - సంఖ్యే యుద్ధే - పశువద్ధతః - తం - త్వాం - మాయానృసింహమాత్మీయసంకల్పోపాత్తనృసింహతనుం - నిత్యం, ప్రణతాః - స్మ - కర్త

త్తమమునాఽద్య శరణ్యపాలరక్షోగృహీతవపుషా పునరస్వమంస్థాః ॥ ౪౩ ॥ పితర ఊచుః ॥ శ్రాద్ధాని నోఽధిబుభుజే ప్రసభం తనూజైర్దత్తాని తీర్థసమయేఽప్యపిబత్తిలామ్బు । తస్యోదరాన్నఖవిదీర్ణవపాద్య ఆర్చ్ఛత్తస్మై నమో నృహరయేఽఖిలధర్మగోప్త్రే ॥ ౪౪ ॥ సిద్ధా ఊచుః ॥ యో నో గతిం యోగసిద్ధామసాధురహార్షీద్యోగతపోబలేన । నానాదర్పం తం నఖైర్విదదార తస్మై తుభ్యం ప్రణతాః స్మో నృసింహ ॥ ౪౫ ॥ విద్యాధరా ఊచుః ॥ విద్యాం పృథగ్ధారణయాఽనురాద్ధాం న్యషేధదజ్ఞో బలవీర్యదృప్తః । స యేన సంఖ్యే పశువద్ధతస్తం మాయానృసింహం ప్రణతాః స్మ నిత్యమ్ ॥ ౪౬ ॥ నాగా ఊచుః ॥ యేన పాపేన రత్నాని స్త్రీరత్నాని హృతాని నః । తద్వక్షఃపాటనేనాసాం దత్తానన్ద నమోఽస్తు తే ॥ ౪౭ ॥ మనవ ఊచుః ॥ మనవో వయం తవ నిదేశకారిణో దితిజేన దేవ పరిభూతసేతవః । భవతా ఖలః స ఉపసంహృతః ప్రభో కరవామ తే కిమనుశాధి కింకరాన్ ॥ ౪౮ ॥ ప్రజాపతయ ఊచుః ॥ ప్రజేశా వయం తే పరేశాభిసృష్టా న యేన ప్రజా వై సృజామో నిషిద్ధాః । స ఏష త్వయా భిన్నవక్షా ను శేతే జగన్మఙ్గలం సత్త్వమూర్తేఽవతారః ॥ ౪౯ ॥ గన్ధర్వా ఊచుః ॥ వయం విభో తే నటనాట్యగాయకా యేనాత్మసాద్వీర్యబలౌజసా కృతాః ।

రి క్తః - నమస్కృతవన్తః స్మ ఇత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥ ఏవం తదపహృతరత్నప్రత్యాదానేనానన్దకరం స్తువన్తో నేముర్నాగాః ॥ యేనేతి ॥ యేన - పాపాత్మనా - నోఽస్మాకం - రత్నాని - స్త్రీరత్నాని నాగకన్యకారూపాణి చ - అపహృతాని - తస్య - వక్షోవిదారణేన - ఆసాం స్త్రీణాం - దత్త ఆనన్దో యేన - తస్య సంబోధనం - తే తుభ్యం - నమోఽస్తు ॥ ౪౭ ॥ తదాజ్ఞాపరిపాలనరూపకైంకర్యవిరోధినిరసనేన కైంకర్యాధాపనరూపహితకారిణం స్తువన్తస్తదేవ ప్రార్థయన్తే మనవః ॥ మనవ ఇతి ॥ వయం - తవ - నిదేశకారిణః కైంకర్యకారిణో - మనవ ఇతి ప్రసిద్ధాః - తే - వయమ్ - ఏతావన్తం కాలం - యేన దితిజేన - పరిభూతాః పరిహాపితాః - సేతవః స్వకృతా వర్ణాశ్రమమర్యాదా - యేషాం - తాదృశాః - బభూవిమ, అమునా, ఖలో, దితిజః, త్వయా - ఉపసంహృతో హతః - హే ప్రభో - నివృత్తకైంకర్యవిరోధినో, వయం - కిం కైంకర్యం, తే తుభ్యం - కరవామ - తథా - కింకరాన్ - నోఽస్మాననుశాధి విజ్ఞాపయస్వేత్యర్థః ॥ ౪౮ ॥ సద్వారకతద్వ్యాపారరూపజగత్సర్గాత్మకాస్మద్వ్యాపారరూపవిరోధినిరసన తదధికారాధాయకం సర్వేషాం శుభాధాయకమూర్తిం తుష్టువుః ప్రజాపతయః ॥ ప్రజేశా ఇతి హే పరేశ, పరేషాం బ్రహ్మాదీనామపీశ, తే త్వయా, అభిసృష్టాః సృష్టిసర్గార్థం త్వయా సృష్టాః - ప్రజేశాః ప్రజాపతయః ప్రసిద్ధాః, తే, వయమ్ - ఏతత్పర్యన్తం, యేన దైత్యేన - నిషిద్ధాః సన్తః, ప్రజాః, న వై సృజామః న సృష్టవన్తః, స ఏష, దైత్యః - త్వయా - భిన్నం విదీర్ణం - వక్షో యస్య - తాదృశో, ఽనుశేతే - అతః పరం ప్రజాస్స్రక్ష్యామ ఇతి హృష్టాస్త ఆహుః - హే సత్త్వమూర్తే అప్రాకృతశుద్ధసత్త్వవిగ్రహ, తే తవ, అవతారో - జగన్మఙ్గలం జగతో మఙ్గలావహః ॥ ౪౯ ॥ తన్మహోల్లాసార్థనాట్యాదికైంకర్యవిరోధినిరసనేన తదాధాయకం సుహృదం తుష్టువుర్గన్ధర్వాః ॥ వయమితి ॥ హే ప్రభో - తే తవ, నటనాట్యగాయకాః, నటా నర్తకాః, నాట్యకర్మణి - గాయకాశ్చ, వయం, యేనైతావత్పర్యన్తం ఆత్మసాత్కృతాః స్వాధీనాః కృ

తాః-కథంభూతేన-వీర్యంశౌర్యం - బలంశక్తిః-స్తాభ్యాం, ఓజః ప్రభావః-యస్య - తాదృశేన-సఏష-దైత్యో - భవతా-ఇమాం-దశాంమరణమిత్యర్థః - నీతఃప్రాపితః- ఏతదాహ ॥ ఉత్పథస్థః-కుశలాయ క్షేమాయకల్పతేకింక్షేమయుక్తోభవతికింన కల్పతఏవేత్యర్థః ❊ ॥౫౦॥ ❊తత్పాదపఙ్కజపరిచర్యావిరోధినిరసనేనపునస్తదారాధాయకంహితకరంతుష్టువుశ్చారణాః॥ హరేఇతి ॥ హరేఆశ్రితార్తిహరభవాపవర్గంఐహికాముష్మికసుఖహేతుం - తవాఙ్ఘ్రిపఙ్కజ-మాశ్రితాః - పరిచరన్తో వయ-మనేననిషిద్ధాఇతిశేషః - సఏషోఽసురః-సాధూనాం - హృచ్ఛయః హృదయరోగరూపః,త్వయా,సమాపితః ఉపసంహృతోహతఇత్యర్థః ❊ ॥౫౧॥ ❊స్వదుఃఖమావేదయన్తస్తన్నివర్తకంసుఖాధాయకంవర్ణయన్తియక్షాః॥ వయమితి॥మనోజ్ఞైః - కర్మభిః-వయం,తవ,నుచరశ్రేష్ఠాః, తే,వయ,మిహైవ, తావద్దితి-జేన - వాహకత్వంయానాదివాహకత్వం,భారవాహకత్వంవా,ప్రాపితాః, హేనరహరే - తేనదితిజేన,కృతం,తవ-నతజనానాంభక్తజనానాం , పరితాపంజానతా, త్వయా,పఞ్చవింశః దైత్యేన్ద్రాఖ్యోజీవః - పఞ్చతాంమృత్యుముపనీతఃప్రాపితః॥ విజ్ఞానఘనఏవైతేభ్యోభూతేభ్యస్సముత్థాయతాన్యేవానువినశ్యతి,, తివత్-పఞ్చ - వింశస్యశరీరద్వారకాపఞ్చతాప్రాప్తిరత్రవివక్షితా - పఞ్చవింశేతిపాఠే, హేజీవశరీరకేసంబోధనం - సతుజనపరితాపమితిపాఠేమేనదితిసుతేన , వాహకత్వం , నీతాఃసతుపఞ్చవింశఇత్యన్వయః ❊ ॥౫౨॥ ❊స్వనైచ్యానుసంధానపూర్వకమనితరసాధారణప్రభావంతుష్టువుఃకింపురుషాః॥వయమితి॥ వయం,కంపురుషాఃకుత్సితాఃపురుషా- స్త్వంతు,మహాపురుషః - అనితరసాధారణగుణపూర్ణః-ఈశ్వరస్సర్వాన్తరాత్మాచ-అయంమహాన్దైత్యోహతస్త్వయైతికింనవర్ణ్యతఇత్యాశఙ్క్యాకియదేతదిత్యాహుః , అయమితి , కాపురుషః ఈషత్పురుషః,అ

సఏషనీతోభవతాదశామిమాంకిముత్పథస్థఃకుశలాయకల్పతే ॥౫౦॥ చారణా ఊచుః ॥ హరేతవాఙ్ఘ్రిపఙ్కజం భవాపవర్గమాశ్రితాః।వయంసమాపతస్త్వయాసఏషసాధుహృచ్ఛయః॥౫౧॥ యక్షా ఊచుః ॥ వయమనుచరముఖ్యాః కర్మభిస్తేమనోజ్ఞైస్తఇహదితిసుతేన ప్రాపితావాహకత్వమ్ ❊ । నతజనపరితాపంతత్కృతంజానతాతేనరహర ఉపనీతః † పఞ్చతాంపఞ్చవింశః॥౫౨॥ కింపురుషా ఊచుః॥వయంకింపురుషాస్త్వం తుమహాపురుష ఈశ్వరః । అయంకాపురుషోనష్టోధిక్కృతస్సాధుభిర్యదా॥౫౩॥ వైతాళికా ఊచుః ॥ సభాసుసత్రేషుతవామలంయశోగీత్వాసపర్యాంమహతీంలభామహే । యస్తాన్వ్యనైషీద్వశమేషదుర్జనోదిష్ట్యా హతస్తేభగవన్యథాఽఽమయః॥౫౪॥ కిన్నరా ఊచుః ॥ వయమీశకిన్నరగణాస్తవానుగాదితిజేనవిష్టిమమునాఽనుకారితాః।భవతాహరేసవృజినోఽవసాదితోనరసింహనాథవిభవాయనోభవ॥౫౫॥ శ్రీవిష్ణుపార్షదా ఊచుః॥ అద్యైతద్ధరినరరూపమద్భుతంతేదృష్టంనశ్శరణదసర్వలోకశర్మ। సోఽయంతేవిధికర ఈశవిప్రశప్తస్తస్యేదంనిధనమనుగ్రహాయవిద్మః ॥౫౬॥ ❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊

❊❊❊❊❊❊❊ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే ,అష్టమోఽధ్యాయః. ❊❊❊❊❊❊❊❊

స్మదపేక్షయాబలీయాన్త్వత్తోధమఇతిభావః॥ ఈషదర్థేవిభాషాపురుషే॥ఇతిసూత్రేణకుశబ్దస్యకాదేశః - యదాసాధుభి-ర్ధిక్కృతఃతిరస్కృతస్తదైవ-నష్టోనష్టప్రాయఃఅతఃకియదేతత్తవేతిభావః❊॥౫౩॥❊అస్మత్సంమానావహత్వద్గుణగానవిరోధినిరసనేనత్వమేవవయంబహుమతాఇత్యాహుర్వైతాళికాః॥ సభాస్వితి ॥తవ-అమలం,యశః,సభాసు,సత్రేషుచ,గీత్వావయంమహతీం,సపర్యాంపూజాం,లభామహే, తాన్ - నస్మాన్యో‘దుర్జనోదైత్యః , స్వవశంఅనైషీత్ ,సఏష,దుర్జనః, హేభగవన్, స్త్వయా,హతః,ఏతత్,దిష్ట్యాభద్రంజాతందిష్ట్యా- దైవేనత్వయేతివాఽన్వయః,యథాఆమయఃయథాశిరోవ్యథాదిరూపోరోగః,పీడాకారకః,తద్వ,దయ,మాసీత్హతేతిశేషః ❊॥౫౪॥ ❊స్వదుఃఖమావేదయన్తస్సర్వసుఖాధాయకంలోకార్తిహరంతుష్టువుఃకిన్నరాః ॥ వయమితి ॥ హేఈశ-వయం-కిన్నరగణాఇతిప్రసిద్ధా- స్తవా-నుగాఅనుచరాః-తే, వయమేతావ-దమునా-దితిజేన-విష్టిమనుకారితాః - మూల్యరహితంకర్మవిష్టి-స్తా-మనునిరన్తరం-కారితాః - హరేఅనుచరార్తిహరస-వృజినఃపాపాత్మా - దైత్యో-భవతా-ఉపసాదితఃఉపసంహృతః- హేనరసింహహేనాథ-నోఽస్మాకం,విభవాయసుఖసమృద్ధయే-త్వంభవ ❊ ॥౫౫॥ ❊స్వామిన్నదృష్టపూర్వంరూపంద్విషతామప్యనుగ్రాహకంధృతవానసీత్యాహుర్విష్ణుపార్షదాః॥ అద్యేతి ॥ నోఽస్మాకంభక్తానాం- హేశరణదఆశ్రయప్రద-నిరతిశయపురుషార్థసాధనభూతోపాయప్రదేతివాసర్వేషాం - లోకానాం-శర్మసుఖావహ-మేత-దద్భుతం- రూపమద్యైవ-దృష్టం-నతుపూర్వం - హేఈశస్వామిన్సోఽయం-దైత్య - స్తవ-విధికరఃనిదేశకారీకింకర- స్సచ-విప్రైస్సనకాదిభిః-శప్తః-మద్యకైంకర్యవిరోధోజాతఇతిభావః ॥ తస్యదైత్యస్యేదం-నిధనం-త్వత్కృత- మనుగ్రహాయపునఃకైంకర్యలాభరూపతదనుగ్రహార్థమేవేతి-వయం - జానీమః ❊॥౫౬॥ ❊ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధేఅష్టమోఽధ్యాయః.❊❊❊

౫౨ ॥ శ్లో ❊ పా ॥ సతుజనపరితాపం † పా ॥ పఞ్చతాంపఞ్చవింశ.

ఏవం ప్రత్యేకం బ్రహ్మాదిభిస్సంస్తుతమప్య - శాన్తసంరమ్భ మితరైర్దురాసదం దుష్ప్రాపం భగవన్తం-ముపైతుం సమీపం గన్తుం, నాశక్నువన్ సముద్ధానబభూవుః ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ కింపున-రతిశయప్రియా, సాప్రసిద్ధా - శ్రీర్లక్ష్మీరపి-దేవైః బ్రహ్మాదిభిః-ప్రేషితా-సమీపం-ఏహీతి-ప్రార్థితాఽపి-అద్భుతం మహాన్నృసింహరూపం-దృష్ట్వా-పూర్వమదృష్టమశ్రుతం చ యత్తదదృష్టాశ్రుతపూర్వం-తస్య భావస్తత్త్వం, తస్మాద్ధేతోః శఙ్కితా సతీ-నోపేయాయ నసమీపమగాత్ ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ ఏవం స్థితే, బ్రహ్మాచతుర్ముఖో, అన్తికే సమీపేఽవస్థితం, ప్రహ్లాదం-ప్రేషయామాస, ప్రేషణప్రకారమేవాహ ॥ తాతేతి ॥ హే తాత, హే వత్స, స్వపిత్రే-కుపితం క్రుద్ధం, ప్రభుం భగవన్తం-ప్రశమయ ప్రసన్నం కురు, ఉపేహి సమీపం గచ్ఛేతి ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ హే రాజన్ యుధిష్ఠిర-తథేత్య, భ్యుపగమ్య, భాగవతశ్రేష్ఠోఽర్భకః ప్రహ్లాదః శనకైః, స్సమీప-మేత్య ప్రాప్య, బద్ధాఞ్జలిః-కాయేన, భువి-దణ్డవన్నామ నమస్కృతవాన్ ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ తత-స్స్వస్య, పాదయోః-మూలే, పతితం-త-మర్భకం ప్రహ్లాదం, విలోక్య, దేవః నృసింహః, కృపయా-పరిప్లుతో వ్యాప్తః-త, ముత్థాప్య, తస్య ప్రహ్లాదస్య-శిరసి, స్వకరామ్బుజ-మదధాన్నిహితవాన్, కథంభూతం, కాలవ్యాళస్సర్పస్తస్మాద్విత్రస్తా భీతా-ధి-ర్యేషాం-తేషాం - కృత - మభయం అభయప్రదానం-యేన-తాదృశం సంసృతిభీరూణాం కృతాభయప్రదానమిత్యర్థః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ స ప్రహ్లాదస్తస్య భగవతః కరస్య-స్పర్శేన - ధుతం నిరస్తం-నిఖిల-మశుభం-యస్య-తాదృశ-స్సద్య ఏవా-భివ్యక్తా ప్రత్యక్షతా- పరాత్మా - తయో - ర్దర్శనం యాథాత్మ్యసాక్షాత్కారాత్మకం - యస్య - పూర్వం ప్రత్యక్షతాపన్నరూప భగవద్విషయజ్ఞానయుక్త- స్తత్కరస్పర్శేనతు,, జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ తత్త్వేనే,, త్యుక్తవిధ పరమాత్మ దర్శనయుక్త ఇత్యర్థః॥ అత ఏవ- నిర్వృతః సుఖితః - అత ఏవ- హృష్యత్తనురుదశ్రుతరో

శ్రీనారద ఉవాచ॥ ఏవం సురాదయస్సర్వే బ్రహ్మరుద్రపురస్సరాః। నోపైతుమశకన్మన్యుసంరమ్భం సుదురాసదమ్ ॥ ౧ ॥ సాక్షాచ్ఛ్రీః ప్రేషితా దేవైర్దృష్ట్వా తన్మహదద్భుతమ్। అదృష్టాశ్రుతపూర్వత్వాత్సా నోపేయాయ శఙ్కితా ॥ ౨ ॥ ప్రహ్లాదం ప్రేషయామాస బ్రహ్మాఽవస్థితమన్తికే। తాత ప్రశమయోపేహి స్వపిత్రే కుపితం ప్రభుమ్॥ ౩ ॥ తథేతి శనకై రాజన్ మహాభాగవతోఽర్భకః। ఉపేత్య భువి కాయేన ననామ విధృతాఞ్జలిః॥ ౪ ॥ స్వపాదమూలే పతితం తమర్భకం విలోక్య దేవః కృపయా పరిప్లుతః। ఉత్థాప్య తచ్ఛీర్ష్ణ్యదధాత్కరామ్బుజం కాలాహివిత్రస్తధియాం కృతాభయమ్॥ ౫ ॥ స తత్కరస్పర్శధుతాఖిలాశుభస్సపద్యభివ్యక్తపరాత్మదర్శనః। తత్పాదపద్మం హృది నిర్వృతో దధౌ హృష్యత్తనుః క్లిన్నహృదశ్రులోచనః॥ ౬ ॥ అస్తౌషీద్ధరిమేకాగ్రమనసా సుసమాహితః। ప్రేమగద్గదయా వాచా తన్న్యస్తహృదయేక్షణః॥ ౭ ॥ శ్రీప్రహ్లాద ఉవాచ॥ బ్రహ్మాదయస్సురగణా మునయోఽథ సిద్ధాః సత్త్వైకతానమతయో వచసాం ప్రవాహైః। నారాధితుం పురుగుణైరధునాఽపి పూర్ణాః కిం తోష్టుమర్హతి స మే హరిరుగ్రజాతేః॥ ౮ ॥ మన్యే ధనాభిజనరూపతపశ్శ్రుతౌజస్తేజః ప్రభావబలపౌరుషబుద్ధియోగాః

మయ ఉక్తతనుః, క్లిన్నం ప్రేమార్ద్రం-హృదయస్య-అశ్రూణ్యానన్దజాని. లోచనయో - ర్యస్య - తాదృశ, స్తస్య, భగవతః పాదాబ్జం, హృది దధౌ ధృతవాన్ నిరతిశయపురుషార్థత్వేనానుసంహితవాన్ ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ తతః ప్రేమగద్గదయా, వాచా-ఏకాగ్రమనసా భగవదేకవిషయేణ మనసా-హరి-మస్తౌషీచ్చ-కథంభూతః - సుసమాహితః - సుసమాధిమేవాహ॥ తస్మిన్న్యస్తం-హృదయం-ఈక్షణం-చ - యేనేతి,, హృదా మనీషా మనసాఽభిక్లృప్త,, ఇతివచ్చిత్తబుద్ధివృత్తీనామేకవిషయత్వాభిప్రాయేణైకాగ్రమనసా తన్న్యస్తహృదయేక్షణ ఇతి చోక్తమ్ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ స్తుతిమేవాహ॥ బ్రహ్మాదయ ఇత్యాదిద్విచత్వారింశచ్ఛ్లోకైః॥ తావద్భగవత్స్తుతావాత్మనోఽనధికారమాశఙ్కతే॥ బ్రహ్మాదయ ఇతి॥ చతుర్ముఖప్రభృతయో దేవ_ గణాః సత్త్వైకతానమతయః-సత్త్వస్యైకతానామ్ముఖ్యాశ్రయభూతా- మతి - ర్యేషాం-తే, కేవలసత్త్వప్రధానమతయః-అనేన ,, తత్ర సత్త్వం నిర్మలత్వాత్ప్రకాశకమనామయ ,, మిత్యుక్తరీత్యా అతిస్నిగ్ధయాథార్థ్యదర్శనయోగ్యత్వం సూచితం- ఏవంవిధా అపి మునయ - స్సిద్ధాశ్చ-స్వవచసాం - ప్రవాహైస్స్తోస్యమానైస్తథా-వక్ష్యమాణై -ర్బహుభి-ర్గుణైరపి-యం-మారాధితుం స్తుత్యాదిరూపారాధనద్వారా యస్య తోషముత్పాదయితుం - అధునాఽపి - నపూర్ణాః న పర్యాప్తాః, న సమర్థా ఇత్యర్థః-స-హరిః-ఉగ్రా ఆసురీ-జాతి-ర్యస్య, తస్య- మే - అనేన వక్ష్యమాణగుణరాహిత్యముక్తం - ఈదృశస్య-మే కిం కథం-తోష్టుం తోషం ప్రాప్తు - మర్హతి - వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావా విపులబుద్ధిభిర్బ్రహ్మాదిభిరపి స్తోతుమశక్యాః కథమల్పబుద్ధేరాసురస్వభావస్య స్తుత్యా కథం తుష్యాదిత్యర్థః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ ఏవమనధికారమాశఙ్క్య పునరధికారం సంభావయితుం తావద్భగవతో జాతిగుణవృత్తాది తారతమ్యానాదరణభక్త్యైకతోష్యత్వమాహ ॥ మన్య ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ ధనాదయః-పరమపురుషస్యా-రాధనాయ సంతోషనిమిత్తారాధనాయ - నభవన్తీతి- మన్యే కిం తు-భక్తిరేవ భవతీతి మన్య ఇత్యర్థః -కుత్ర-

౮॥ శ్లో॥ ✽ పా॥ గతైకతానగతయో

హీయస్మాద్భగవాన్ గజయూథపాయ ధనాదివిరహితాయ గజేన్ద్రాయ - భక్త్యైవ-తుతోష-తత్ర-ధనం విత్తం-అభిజన స్సత్కులే జన్మ-రూపం సౌన్దర్యం తపః స్వధర్మః - కృచ్ఛ్రాదిరూపం వా- శ్రుతం పాణ్డిత్యం- ఓజ ఇన్ద్రియబలం - తేజః కాయకాన్తిః ప్రభావః-ప్రతాపః - బలం శారీరం పౌరుషం ఉద్యమః-బుద్ధిః ప్రజ్ఞా-యోగః ప్రాణజయః ॥ ౯ ॥ ఏవం ధనాద్యభావేఽపి కేవలభక్తేరేవ భగవత్తోషహేతుత్వం నిదర్శితం - యతో భక్తేరేవ భగవత్తోషహేతుత్వం - అత ఏవేతరగుణసంపత్త్యపేక్షయా భగవద్భక్తిసంపత్తిరేవ శ్రేయసీత్యాహ॥ విప్రాదితి॥ ద్విషడ్గుణాః ద్వాదశగుణాః- తే చ ,, ధర్మశ్చ సత్యం చ దమస్తపశ్చ అమాత్సర్యం హ్రీస్తితిక్షాఽనసూయా - దానం చ యజ్ఞశ్చ ధృతిశ్శమశ్చ వ్రతాని వై ద్వాదశ బ్రాహ్మణస్య,, ఇతి సనత్సుజాతేనోక్తాః-ఏతైః-యుక్తాత్-అరవిన్దనాభస్య - పాదారవిన్దే-విముఖాత్-బ్రాహ్మణాత్-శ్వపచం శ్వపాకం-వరిష్ఠం శ్రేష్ఠం-మన్యే-శ్వపచం విశినష్టి ॥ తదర్పితేత్యాదినా ॥ తస్మిన్నరవిన్దనాభే అర్పితాస్సమర్పితాః-మన ఆదయో - యేన తం-తత్ర ఈహితం కర్మ-తస్యైశ్వర్యైతతో విప్రస్యావమత్వే చ హేతూ ఆహ॥ స ఏవం భూతః-శ్వపచః-కులం స్వకులమపి, పునాతి-భూరిః-మానో గర్వో ద్విషడ్గుణప్రయుక్తో-యస్య- స తు విప్రః - న తు - ఆత్మానమపి-న పునాతీత్యర్థః-యద్వా ఉక్తా ఏవ గుణా భగవద్భక్త్యనుగ్రాహకాః- భక్తిశ్చ వేదాన్తవిహితబ్రహ్మోపాసనాత్మికా - తత్ర చాధికారస్త్రైవర్ణికస్యైవ-న తు శూద్రస్య- ఏతచ్చ శారీరకాపశూద్రాధికరణన్యాయసిద్ధం , ఏవం చ - సుతరాం శ్వపాకస్యాధికారో న సంభవతీత్యుక్తగుణయుక్తాద్ద్విజాద్భక్తియుక్తశ్వపాకస్య పరత్వవర్ణనమనుచితం -తథాఽత్ర ప్రకరణే భక్తిశబ్దేన ప్రపత్తిశ్శబ్ద్యతే - ప్రపత్తౌ చ సర్వేషామధికారో బహుప్రమాణప్రతిపన్నః - అత ఏవ హి,, దైతేయా యక్షరక్షాంసి స్త్రియశ్శూద్రా వ్రజౌకసః । ఖగా మృగాః - పాపజీవాస్సన్తి హ్యచ్యుతతాం గతాః,, ఇతి స్త్రీశూద్రాణామపి భగవతి భక్త్యా తత్సాధర్మ్యాపత్తిరుక్తోపపన్నా భవతి ,, వనం గతో యద్ధరిమాత్రమేతదుపేత నారాయణమాదిదేవమ్ । మన్యేత దేతదఖిలం పరమస్య పుంసస్సన్త్యాగ్రణం స్వసుహృదః పరమస్య పుంస ,, ఇతి ప్రపత్తిరపి కర్తవ్యత్వేన పూర్వముక్తా చేత్యతో న విరోధః - ఉపపాదితం చైతత్పురస్తాత్ - మన ఆదీనాం భగవతి సమర్పణం నామ తచ్ఛేషత్వేన తచ్ఛాయత్తసత్తాదిమత్త్వే

నారాధనాయ హి భవన్తి పరస్య పుంసో భక్త్యా తుతోష భగవాన్ గజయూథపాయ॥౯॥ విప్రాద్ద్విషడ్గుణయుతాదరవిన్దనాభపాదారవిన్దవిముఖాచ్ఛ్వపచం వరిష్ఠమ్ । మన్యే తదర్పితమనోవచనేహితార్థప్రాణః పునాతి స కులం న తు భూరిమానః॥౧౦॥ నైవాత్మనః ప్రభురయం నిజలాభపూర్ణో మానం * జనాదవిదుషః కరుణో వృణీతే।

న చానుసంధానరూపాధ్యవసాయాత్మకం జ్ఞానం - ప్రాణశబ్దః - ప్రాణాశయప్రత్యగాత్మస్వరూపస్యాప్యుపలక్షకః-ఏవం చాత్మాత్మీయాదిసమర్పణేన భగవతి న్యస్తరక్షాభరశ్శ్వపాకోఽపి భగవత్తోషకత్వాదుక్తవిధాద్విప్రాచ్ఛ్రేయానితి భావః॥ తదుక్తం భగవతా ,, అపి చేత్సుదురాచారో భజతే మామనన్యభాక్ । సాధురేవ స మన్తవ్యస్సమ్యగ్వ్యవసితో హి సః,, ఇతి ,,ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థః,, మిత్యాది చ - అపి పాపేష్వభిరతా మద్భక్తాః పాణ్డునన్దన । ముచ్యన్తే పాతకైస్సర్వైః పద్మపత్రమివామ్భసేతి చ * ॥ ౧౦ ॥ * నను పరిపూర్ణస్య భగవతో జాతిగుణవృత్తాదినిహీనశ్వపాకసమర్పితమన ఆదిభిః కిం ప్రయోజనం - కథం వా తత స్తస్య తోషః - కథం చైతదేవం విధోఽపి మామనన్యభావేన భజస్వితరాం మత్ప్రియతమ ఇతి భగవతోక్త-మిత్యత్రాహ॥ నైవేతి ॥ ప్రభురీశ్వరో నిజలాభపూర్ణః నిజేన స్వాభావికేన - లాభేన సమస్తకామావాప్త్యా, పూర్ణః-అత ఏవ మానం స్వారాధనరూపం కర్మ-నైవ జగాద- ఆత్మన ఇత్యపకృష్యతే-ఆత్మనే ఆత్మార్థం - స్వప్రయోజనాయ న జగాదేత్యర్థః-కిం తు- కరుణో - వృణీతే- కరుణః కరుణావాన్ ,, గుణవచనేభ్యో మతుపో లుగ్వక్తవ్య,, ఇతి లుప్తమతుబన్తం పదం,, లుక్తద్ధితలుకి,, ఇతి టాపో లుక్ హేతుగర్భమిదం-దయాళుత్వాద్విదుషో వృణీతే ప్రబుద్ధజనాత్ స్వారాధనవిధానే నాఙ్గీకరోతీత్యర్థః - కరుణయాఽఽరాధకోజ్జీవనార్థమేవారాధనం స్వీకరోతీత్యర్థః ॥ తదేవ విశదయతి॥ యద్యదారాధనం-భగవతే-జనో- విదధీత కరోతి తచ్చాత్మనే స్వార్థమేవ భవతి,, యం స్తువన్ స్తవ్యతామేతి వన్దమానశ్చ వన్ద్యతాం,, మితి న్యాయాద్భగవత్పూజనేన స్వయమపి పూజ్యో భవతీత్యర్థః - కథమన్యస్య పూజయాఽన్యస్య పూజ్యతేత్యపేక్షాయాం తదధీనసత్తాదిమతో వస్తునస్తత్సత్కారేణ తత్సామ్యావాప్తౌ దృష్టాన్తమాహ ॥ యథా ముఖశ్రీః ప్రతిముఖస్యేతి॥ యథా సౌదల్కారాదిజన్యా ముఖస్య శోభా తదధీనస్య ఛాయారూపముఖస్య భవతి - ఏవం భగవతః , పూజ్యతా తదారాధకానాం భవతీత్యర్థః ,, తద్యథా మాతా తరుణవత్సం వత్సే వా పూతరం ఛాయాసత్త్వమనుగచ్ఛేత్తథా ప్రకార ,, ఇతి శ్రుతిరపి జీవస్య ఛాయావదీశ్వరపారతన్త్ర్యమవగమయతి, జనాదవిదుష ఇతి పాఠే - అవిదుషః కించిజ్జ్ఞాదపి , జనాత్, మానం - ఆత్మార్థం-

౧౧ ॥ శ్లో * పా ॥ జనాదవిదుషః

సవృణీతఇత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ ఏవంభగవతోభక్త్యేకతోష్యత్వం, తత్తోషస్యచభక్తోర్జీవనార్థత్వంచోక్తం, తదేవంస్వస్యోగ్రజాతేరపితద్భక్తస్యతత్తోషకస్తుతావధికారస్సం, భావితః - యతఏవంభూతోఽహమతో - యథామతిస్తోష్యామీత్యాహ॥తస్మాదితి॥యస్మాద్భగవాన్ -భక్త్యేకతోష్యః-తస్మాన్నీచోఽప్యహం-తద్భక్తియుక్తోఽహమతఏవ - విగతవిక్లబగతశఙ్కస్సన్, సర్వాత్మనాకరణత్రయైక్యేన-ఈశ్వరస్యభగవతః, మహః, మహిమానం - యథామతి, గృణామిస్తౌమికిమీశ్వరస్తుత్యా, ప్రయోజనమితిశఙ్కాం, నిరాకుర్వన్, తన్మహ్యనువర్ణనం, విశినష్టి ॥ యేనేశ్వరానువర్ణనేన, అనువర్ణితేనేతి - భావేక్తః - అజయా ప్రకృత్యా- గుణవిసర్గం - గుణకార్యం - శరీర - మనుప్రవిష్టః, పుమాన్-పూయేతశుద్ధ్యేత్- స్తుత్యానతస్యకోఽప్యతిశయః- కింతు స్తువతఏవాత్మవిశుద్ధిరూపోఽతిశయఇతిభావః ॥ ౧౨ ॥ ఏవమాత్మనస్స్తుతావనధికారంపరిహృత్య తత్స్తుతిం ప్రతిజ్ఞాయతంతుష్టూషుస్తావత్కోపోపశమంప్రార్థయతే॥ సర్వేహీతిద్వాభ్యాం॥హేఈశ, వయమివ, యథావయంతవకింకరాః. తథా, అమీ, సర్వే-బ్రహ్మాదయోఽపి, సత్త్వధామ్నస్తవ, విధికరాః కింకరాఏవ, అస్త్వేవం, తతః - కిమతఆహ, ఉద్విజనస్త్వత్తోపాద్బిభ్యతో, వర్తన్తే, అతో, మన్యుం యచ్ఛేత్యుత్తరేణాన్వయః॥సత్త్వధామ్న ఇత్యనేనశుద్ధసత్త్వైకతానస్యతవకోపస్స్వాభావికోనభవతి, కింతులోకరక్షణేఽధికృతస్యతవతద్రక్షణరూపక్రీడార్థమాహితఇత్యభిప్రేతం ॥ తదేవవ్యనక్తి॥ క్షేమాయేతి॥ అస్యజగతః, క్షేమాయలబ్ధపరిరక్షణాయభూతయే యోగాయాలబ్ధలాభాయ-ఆత్మసుఖాయబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మానన్దానుభవజసుఖాయచ, భగవతస్తవ, రుచిరైస్సున్దరైరవతారైర్నృసింహాద్యవతారైః-విక్రీడితం-భావేక్తః, వివిధాక్రీడేత్యర్థః, ఇయందుష్కృద్విషయక్రోధాదిరూపాతవక్రీడాలోకక్షేమాద్యర్థమిత్యర్థః॥ ఏవంవిధక్రీడయాహిదుష్కృద్వినాశద్వారాస్థితపరిపాలనమపూర్వశ్రేయఃప్రాప్తిః, శ్రవణాదినాక్రీడామనుభవతోలోకస్యనిశ్శేషబన్ధకకర్మక్షయరూపమోక్షద్వారాఽఽత్మసుఖానుభూతిశ్చ, భ

యద్యజ్జనోభగవతేవిదధీతమానంతచ్చాత్మనేప్రతిముఖస్యయథాముఖశ్రీః॥౧౧॥ తస్మాదహంవిగతవిక్లబఈ
శ్వరస్యసర్వాత్మనామహిగృణామియథామనీషమ్। నీచోఽజయాగుణవిసర్గమనుప్రవిష్టఃపూయేతయేనహి
పుమాననువర్ణితేన॥౧౨॥సర్వేహ్యమీవిధికరాస్తవసత్త్వధామ్నోబ్రహ్మాదయోవయమివేశనచోద్విజన్తః। క్షే
మాయభూతయఉతాత్మసుఖాయచాస్యవిక్రీడితంభగవతోరుచిరావతారైః॥ ౧౩ ॥తద్యచ్ఛమన్యుమసురశ్చ
హతస్త్వయాఽద్యమోదేతసాధురపివృశ్చికసర్పహత్యా।లోకాశ్చనిర్వృతిమితాఃప్రతియన్తిసర్వేరూపం
నృసింహవిభయాయజనాస్స్మరన్తి॥౧౪॥ నాహంబిభేమ్యజితతేఽతిభయానకాస్యజిహ్వార్కనేత్రభ్రుకుటీర
భసోగ్రదంష్ట్రాత్।ఆన్త్రస్రజఃక్షతజకేసరశఙ్కుకర్ణనిర్హ్రాదభీతదిగిభాదరిభిన్నఖాగ్రాత్॥ ౧౫ ॥త్రస్తోఽస్మ్య
హంకృపణవత్సలదుస్సహోగ్రసంసారచక్రకదనాద్గ్రసతాంప్రణీతః। బద్ధస్స్వకర్మభిరుశత్తమతేఽఙ్ఘ్రి

వేదిత్యేతదర్థంతవవిక్రీడితమితిభావః ॥ ౧౩ ॥ యతస్తవవిక్రీడితంలోకస్యక్షేమాద్యర్థం, తత్తస్మాద్ధేతోః, నృసింహమన్యుం, యచ్ఛఉపసంహరఇతఃపరంనమన్యునాప్రయోజనమస్తీత్యాహ॥అధునా, అసురోనత్విత-త్వయా-హతః-లోకాః-నిర్వృతింసుఖమితాఃప్రాప్తాశ్చననులోకానిర్వృతింయాన్తునామ - లోకాన్తర్గతసాధుజనస్తుమత్కృతామిమాంభూతహింసాంనానుమోదేత-అతఆహ ॥ సాధురపిలోకః, లోకోపద్రవకారివృశ్చికసర్పాదిహత్యా - మోదేత-వృశ్చికాదితుల్యాస్యదుష్పితుర్హత్యాసాధుజనోఽపిమోదేతైవేత్యర్థః-హతిశబ్దః క్తిన్నన్తః-సర్వే - బ్రహ్మాదయో, నిర్భయాః, ప్రతియాన్తుస్వస్థానానిప్రతిగచ్ఛన్తుఇతఃపర-మిదంత్వద్రూపం, జనా, అభయాయ-స్మరన్తి ॥ ౧౪ ॥ నను బ్రహ్మాదయ ఉద్విజన్త ఇతివిశేషేణబ్రహ్మాదీనామేవక్రోధయుక్తాన్మదుగ్రరూపాద్భయంబ్రూషే-త్వంతునబిభేషికిం-మిత్యత్రాహ॥ నాహమితి ॥ హే అజిత-తేతవ- - అస్మాత్-రూపాదితివిశేష్యాధ్యాహారః - అహం-నబిభేమి-కథంభూతాత్- ఆస్యంచ-జిహ్వాచ-అర్కసదృశే-నేత్రేచ-భ్రుకుటీనాం-రభసఆటోపశ్చ - ఉగ్రా-దంష్ట్రాశ్చ-ఏతాన్య, తిభయానకాని, యస్మిన్-ఆన్త్రమయ్యః-స్రజో, యస్మి-క్షతజారుణారాక్తాః-కేసరాయస్మిన్, తత్క్షతజకేసరం - శఙ్కువ-దున్నతౌ, స్తబ్ధౌ-కర్ణౌ-యస్మిన్-తచ్ఛఙ్కుకర్ణం-ద్వయోర్బహువ్రీహ్యోఃకర్మధారయః క్షతజకేసరశఙ్కుకర్ణం-నిర్హ్రాదేన, భీతా-దిగిభాదిగ్గజా - యస్మాత్తత్, పూర్వేణపునఃకర్మధారయః, క్షతజకేసరశఙ్కుకర్ణనిర్హ్రాదభీతదిగిభం, తస్మాత్, అరీన్భిన్నస్తీత్యరిభిన్ని తాని-నఖాగ్రాణి-యస్మి - న్నేవంభూతాద్రూపాదహం-నబిభేమీత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ తర్హికుతోబిభేషీత్యాశఙ్కాయామితోబిభేమీత్యాహ॥త్రస్తోఽస్మీతి॥హేకృపణవత్సల - దుస్సహం, యద-దుగ్రం-సంసారచక్రకదనం-తస్మాదహం-త్రస్తోభీతోఽస్మి, కథంభూతోఽహం, గ్రసతాంప్రణీతః, గ్రసతామితికర్తరిషష్ఠీ -గ్రసద్భిః, స్వచ్ఛేషభూతంమత్స్వరూపంతిరోధాపయద్భిః - దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానమమకారాదిభిఃతత్రసంసారే, ప్రణీతః-తన్మూలభూతైఃకర్మభిశ్చ, బద్ధోనిగళితః - హేఉశత్తమకమనీ

ఘృతమ, ఉక్తవిధం, మాం, ప్రీతః-మద్విషయకనిరతిశయప్రీతియుక్తః-త్వం, తేతవ, అఙ్ఘ్రిమూలం ప్రతి, కథంభూతం, అపవర్గశరణమపవర్గోపాయభూతం, కదాను, హ్వయసే కదా మాం త్వదఙ్ఘ్రిమూలం ప్రాపయిష్యసి, తావన్మమానువర్తతే భయమితి భావః * ॥ ౧౬ ॥ *ననుభయంచేత్తద్దుఃఖదర్శనజం కిం తత్సంసారచక్రే దుఃఖమిత్యపేక్షాయాం తద్దర్శయన్నాత్మానం విశినష్టి ॥ తస్మాదిత్యర్ధేన ॥ యేన కర్మణా అహం బద్ధః-తస్మాత్కర్మణో నిమిత్తాత్, ప్రియైః-అప్రియైశ్చ, విషయైః, స్వధాసంఖ్యం, వియోగసంయోగౌ, తాభ్యాం, జన్మ ఉత్పత్తిర్యస్య తేన, శోకాగ్నినా, సకలయోనిషు, దహ్యమానోఽహం-అతీవ దుఃఖితోఽహమిత్యర్థః - భ్రమామీత్యన్వయః, తర్హి దుఃఖనిమిత్తకర్మనివృత్త్యుపాయమనుతిష్ఠేత్యపేక్షాయామన్తరేణ భవద్దాస్యమన్యన్నిశ్శేషదుఃఖనివృత్త్యుపాయభూతం నాస్త్యేవ, కథంచిత్సదపదుఃఖాత్మకమేవేత్యాహ ॥ దుఃఖౌషధమితి ॥ యత్, దుఃఖస్య, ఔషధం ప్రతీకారాత్మకం, తదపి, దుఃఖం దుఃఖాత్మకమిత్యర్థః, దుఃఖస్య ప్రతీకారోహి దుఃఖనిమిత్తదురితనిరసనేన భవతి, నిశ్శేషదురితనివర్తకం చన కించిదన్యదస్తి, ప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాదికం న నిశ్శేషనివర్తకం-ప్రత్యుత దుఃఖాత్మకం చేత్యర్థః - అతో, హే భూమన్, అతద్ధితాయతజ్జనహితాయ న భవతి, అతద్ధియాఽహమితి పాఠే అహం దేహాత్మాభిమానేన, భ్రమామి, అత, స్తవ, దాస్యయోగం, దిశ, తవ నిత్యదాస్యసంబన్ధం దేహి, వదేతి పాఠే, ఉపదిశ, నిత్యప్రబుద్ధత్వద్దాస్యసంబన్ధవాన్ యథా భవేయం-తథా మమానుగృహాణేత్యర్థః * ॥ ౧౭ ॥ *ఏవం క్లేశోపశమః ప్రార్థితః-భగవద్దాస్యమేవ దుఃఖౌషధమితి చోక్తం,, పూర్వం యేత ఏనః హి పుమాననువర్ణితేనే,, తి భగవద్వర్ణనమాత్మవిశుద్ధిలక్షణమిత్యుక్తం అథ త్వదనుగ్రహేణ ప్రబుద్ధనిత్యభవద్దాస్యసంబన్ధోఽహం యథా మామితి త్వాం స్తువన్ దుఃఖనిమిత్తకర్మభిర్విముక్తస్సర్వాణి దుఃఖాని యథా తరేయం, తథాఽనుగ్రహాణేత్యాహ ॥ సోఽహం త్వదనుగ్రహేణ ప్రబుద్ధనిత్యభవద్దాస్యసంబన్ధోఽహం, సుహృదో హితైషిణః - ప్రియస్య, మమ నిరతిశయప్రీతివిషయస్య- పరదేవతాయాః, స్తవ-బ్రహ్మాదిభిర్గీతాః లీలారూపవ్యాపారవిషయాః- కథాః, అనుగృణన్, గుణవిప్రయుక్తః సత్త్వాదిగుణమూలకకర్మబన్ధైః రాగాదిభిర్వా విముక్తః-

మూలం ప్రీతోఽపవర్గశరణం హ్వయసే కదాను ॥ ౧౬ ॥ యస్మాత్ప్రియాప్రియవియోగసంయోగజన్మశోకాగ్నినా సకలయోనిషు దహ్యమానః । దుఃఖౌషధం తదపి దుఃఖమతద్ధితాయ భూమన్భ్రమామి † దిశ మే తవ దాస్యయోగమ్ ॥ ౧౭ ॥ సోఽహం ప్రియస్య సుహృదః పరదేవతాయా లీలాకథాస్తవ నృసింహ విరిఞ్చిగీతాః । అఞ్జస్తితర్మ్యనుగృణన్గుణవిప్రయుక్తో దుర్గాణి తే పదయుగాలయహంససఙ్గః ॥ ౧౮ ॥ బాలస్య నేహ శరణం పితరౌ నృసింహ నార్తస్య చాగదముదన్వతి మజ్జతో నౌః । తప్తస్య తత్ప్రతివిధిర్య ఇహాఞ్జసేష్టస్తావద్విభో తనుభృతాం త్వదుపేక్షితానామ్ ॥ ౧౯ ॥ యస్మిన్యతో యర్హి యేన చ యస్య యస్మాద్యస్మై యథా యదుత యస్త్వ

తే తవ-పదయుగళమేవ-ఆలయం - ఆశ్రయో యేషాం, తే-భక్తా - స్త ఏవ, హంసాః- తైస్సఙ్గో యస్య-తాదృశః-అఞ్జస్తితర్మి సుఖేనాతితరామి, తథాఽనుగృహాణేత్యభిప్రాయః-అత్రాయం క్రమః- తావత్త్వదనుగ్రహేణ సత్సఙ్గః-తతో భగవద్గుణవర్ణనం-తతో విరాగ-స్తతస్త్వద్భక్త్యా దుఃఖనిమిత్తకర్మక్షయద్వారా సంసృతేస్తరణమితి * ॥ ౧౮ ॥ *ఏతత్సర్వం త్వదనుగ్రహేణైవ భావ్యం- నతూపాయాన్తరేణేతి కైముత్యన్యాయేన వక్తుం తావత్త్వదుపేక్షితానాం న దుఃఖప్రతిక్రియాఽస్తీత్యాహ ॥ బాలస్యేతి ॥ హే నరసింహ ఇహ లోకే-బాలస్య, త్వదుపేక్షితస్య, పితరౌ మాతాపితరౌ న శరణం న రక్షకౌ-ఏవ-మార్తస్య రోగపీడితస్య, త్వదుపేక్షితస్యాగదమౌషధం న శరణం-తథా-ఉదన్వతి సముద్రే-మజ్జత-స్త్వదుపేక్షితస్య నౌః-నౌకా శరణం -పిత్రాదిషు సత్స్వపి బాలాదీనాం వినాశదర్శనాదితి భావః - అతో-హే విభో-నృసింహ ఇహ లోకే-తప్తస్య దుఃఖితస్య-తత్ప్రతివిధిస్తాపప్రతికారో-యః, తావత్ప్రసిద్ధః - స త్వదుపేక్షితానాం, తనుభృతాం, కిమఞ్జసేష్టః-అపితు నేష్ట ఏవ-బాలాదిదుఃఖోపశమన ఏవ పిత్రాదియోనప్రభవః, కింపునర్నిశ్శేషదుఃఖోపశమనే, న ప్రభవ ఇతి, అత, స్త్వదనుగ్రహేణైవ నిశ్శేషం దుఃఖాత్మకసంసృతినివృత్తిరితి సంసృతచక్రాదుత్తారకస్త్వమేవేతి భావః * ॥ ౧౯ ॥ *యత స్త్వమేవం భూతోఽతస్సంసృతిచక్రపతితం త్వత్ప్రపన్నం మాముత్తారయేత వి జ్ఞాపయిష్యన్ త్వత్ప్రపత్తిమన్తరేణ న కోఽప్యాత్మానం తారయితుం ప్రభురితి వక్తుం తావదాచార్యాదిముఖేన కారితముపిత్వచ్చరణవరణం త్వత్సాఙ్గితమేవ - యత స్తత్తత్క్రియాశ్రయకర్త్రాదికారకషట్కసంబన్ధిశగీరక త్వనచత్వమేవావస్థిత ఇత్యాహ ॥ యస్మిన్నితి ॥ యస్మిన్నిత్యధికరణకారకనిర్దేశః - యత ఇతి హేతుత్వశక్త్యాశ్రయం నిర్దిశ్యతే- యర్హీత్యనేన కాలః - యేనేతి కరణత్వశక్త్యాశ్రయం-యస్యేతి సంబన్ధి - యస్మాదిత్యపాదానత్వశక్త్యాశ్రయం - యస్మై ఇతి సంప్రదానత్వశక్త్యాశ్రయం, యథేత్యనేనోక్తాధికరణాదిగతః

౧౭ ॥ శ్లో * పా ॥ అతద్ధియాఽహం † వదమే తవ.

ప్రకారః యదితి కర్మత్వశక్త్యాశ్రయం - ఉతఅపిచ-య ఇత్యనేన ప్రయోజకకర్తా - సంచోదిత ఇత్యనేన ప్రయోజ్యకర్తా-తావేవా, పరః పరశ్చ - యద్వా-పరఉత్కృష్టః-అపరోఽవమః, భావః పదార్థః- సప్రకారకారకషట్కరూపస్సంబన్ధిరూపః కాలరూపశ్చ - యోయః పదార్థః, పృథక్స్వభావః, ప్రవిభక్తస్స్వభావో యస్య - స పృథక్స్వభావః-కర్తృకర్మద్వారా తన్నిష్ఠక్రియాశ్రయత్వమధికరణత్వం - ద్రవ్యగుణక్రియాన్యతమనిరూపితత్వే తత్కారణత్వే చ సతి సవ్యాపారనిర్వ్యాపారనిష్ఠత్వం హేతుత్వం - ధాతూపాత్తవ్యాపారజన్యఫలావ్యవహితపూర్వవ్యాపారాశ్రయత్వం కరణత్వం-సంబన్ధసామాన్యాశ్రయత్వం సంబన్ధిత్వం - ప్రకృతధాతూపాత్తవ్యాపారానాపన్నత్వే సతి తజ్జన్యవిభాగాశ్రయత్వముపాదానత్వం-దానస్య కర్మణా క్రియయా వా సంబధ్యమానత్వం సంప్రదానత్వం - ధాతూపాత్తవ్యాపారవ్యధికరణతజ్జన్యఫలాశ్రయత్వం కర్మత్వం-ప్రకృతధాతూపాత్తవ్యాపారానుకూలవ్యాపారాశ్రయత్వం ప్రయోజకత్వం ధాతూపాత్తవ్యాపారాశ్రయత్వం కర్తృత్వ-మిత్యేవం సప్తవిభక్త్యర్థానాం ప్రవిభక్తస్స్వభావః, కాలస్య త్వాత్మవ్యతిరిక్తపరిచ్ఛేదకత్వం స్వభావః, ఏవం, పృథక్స్వభావః ఉచ్చావచరూపః, కరోతి ఉత్పాదయతి, వికరోతి వినాశయతి, ఉత్పాదనాశ్రయో వినాశనాశ్రయో వా భవతి, తదఖిలం కారకషట్కాదిరూపం వస్తు- భవతః - స్వాభావికం-రూపం శరీరమిత్యర్థః - ఏవం చ సర్వభావాన్తరాత్మతయా తచ్ఛరీరకతయాఽవస్థితస్య తవైవ-సర్వే నిగ్రహానుగ్రహాదయాస్సద్వారకా వ్యాపారా ఇతి భావః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ అథ త్వత్ప్రసాదనన్తరేణ కః పుమానతితరేత్సంసారచక్రమిత్యాహ ॥ మాయేతి ॥ త్వదన్యస్త్వత్సమాశ్రయణవిముఖః- కః పుమాన్, సంసారచక్ర-మతితరేత్ - నకోఽపీత్యర్థః సంసారం చక్రం చక్రవత్పరివర్తమానం సంసారం - చక్రశబ్దేన తత్ర పతితస్య దృఢతరావలమ్బనమన్తరేణ యథా తతో నిష్క్రమణం సంభవతి, తథా సంసారే పతితస్యాలమ్బనభూతం భగవన్తమన్తరేణ న తస్మాదతితరణం సంభవతీత్యభిప్రేతం-సంసారచక్రత్వేన రూపయన్ తం విశినష్టి, యత్ యస్మిన్మనసి నాభిరూపే-పుంసః పరమపురుషస్య, అజయా భగవన్మాయయా హేతుభూతయా, అర్పితాః, షోడశ, జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియవ్యాపారా దశ, ప్రాణాపానాదయాపాః పఞ్చప్రాణవృత్తయః - మనోవృత్తిశ్చ -ఇతి షోడశ, ఏత ఏవ, అరాణి-యస్య, తత్ -తత్త్ జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియవ్యాపారాణాం మనోవ్యాపారానువిద్ధత్వస్వాభావ్యాత్తద్వ్యాపారపూర్వకత్వాచ్చ తదాయత్త

పరః పరో వా । భావః కరోతి వికరోతి పృథక్స్వభావస్సంచోదితస్తదఖిలం భవతస్స్వరూపమ్ ॥ ౨౦ ॥ మాయామనస్సృజతి కర్మమయం బలీయః కాలేన చోదితగుణానుమతేన పుంసః। ఛన్దోమయం యదజయాఽర్పితషోడశారం సంసారచక్రమజకోఽతితరేత్త్వదన్యః ॥ ౨౧ ॥ సత్త్వం హి నిత్యవిజితాత్మ గుణస్వధామ్నా కాలోప

త్వేన తదర్పితత్వం - మనోవృత్తేస్తు సాక్షాన్మనస ఏవాశ్రయత్వాత్తదర్పితత్వం, యద్యపి మనః పర్యన్తానామిన్ద్రియాణాం ప్రాణాయత్తస్థితిత్వేన ప్రాణవ్యాపారపూర్వకత్వేన చ ప్రాణవృత్తీనాం సాక్షాత్పరంపరయా వా న మనఆశ్రయః, తథాఽపి, మనోవ్యాపారాభావదశాయాం విద్యమానాఽపి ప్రాణవృత్తిరజ్ఞాతా, అతఏవ, సత్సోమ్యేతి, తద్వృత్తిసత్తాజ్ఞానస్యా మనోవ్యాపారపూర్వకత్వాత్తస్యాస్తదర్పితత్వమవగన్తవ్యం, యద్వా-అజయా హేతుభూతయా, అర్పితాః, షోడశ, ఏకాదశేన్ద్రియాణి, పఞ్చభూతాని, ఇతి-షోడశవికారా ఏవ, అరాణి, యస్య -యదేతత్సంసృతిచక్రమిత్యన్వయః-సంసారస్య సర్వేన్ద్రియవ్యాపారపూర్వకత్వాత్తద్వృత్తమవగన్తవ్యం, అస్మిన్పక్షే నాభిత్వేన న కించిదపి రూపితం, యద్వా అజయా నాభిరూపయా హేతుభూతయా చ, అర్పితాః, షోడశ - ఏకాదశేన్ద్రియపఞ్చభూతాత్మకాన్య, రాణి-యస్యేత్యర్థః, సంసారచక్రస్యార్పితషోడశారత్వే అజాయా హేతుత్వముక్తం -సా కిం సాక్షాదేవ హేతురన్నేత్యాహ ॥ మాయేతి ॥ మనస్సృష్టిద్వారా హేతురితి భావః, కిం తర్హి తస్యాస్సహకారికారణమత ఆహ ॥ కాలేనేతి ॥ కాలేన సహ, మాయా, మనస్సృజతి, కాలసహకృతా ప్రకృతిర్మనస్సృజతీత్యర్థః - కాలోఽపి న స్వరూపేణ ప్రకృతేర్మనస్సర్గే సహకారీ, అపి తు-గుణక్షోభద్వారేతి వదన్ కాలం విశినష్టి-చోదితగుణానుమతేనేతి, చోదితాః కాలేన క్షుభితా - సత్త్వాదయో, గుణాః, తైరనుమతేన సహకృతేన, స్వచోదితగుణత్రయసచివేన కాలేన సహకృతా, భగవతో మాయా- మనస్సృజతి, సంసారచక్రస్య దుస్తరత్వం భగవదాభిముఖ్యే తు సుతరత్వం చావిష్కర్తుం మనో విశినష్టి ॥ కర్మమయమితి ॥ త్రిగుణాత్మకప్రకృతిపరిణామరూపత్వేన స్వయమపి త్రిగుణాత్మకత్వాద్రజోమయతయా పుణ్యపాపరూపకర్మవిషయప్రవృత్తిప్రచురం, బలీయః అనతివర్త్యదోషం ఛన్దోమయం సత్త్వమయం నాచ్ఛాస్త్రీయగతిసాధనప్రచురం- ఇచ్ఛామయమిత్యర్థస్త్వసుపపన్నః- ఛన్దశ్శబ్ద ఇచ్ఛావాచీ, న తు ఛన్దశ్శబ్దః - అనేన సత్త్వప్రాచుర్యే సతి భగవదాభిముఖ్యేన సంసృతిచక్రం సుతరమిత్యభిప్రేతం - ఏవంభూతం మనస్సృజతీత్యన్వయః, తదేవం మనోపోహాత్సంసారానతివృత్తిస్త్వత్సమాశ్రయణవిముఖస్యేత్యుక్తం భవతి - త్వదన్యః కస్సంసారచక్రమతితరేదిత్యనేన త్వదనన్యస్త్వతితరేదేవేతి సూచితమ్ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ తదేవాపిష్కుర్వన్ త్వదనన్యం :

మాం సంసారచక్రాన్నిర్గమయేతి ప్రార్థయతే॥ సత్వం హీతి॥ యః, స్వమాయయా మనస్సర్గద్వారా సంసృతిచక్రే జీవలోకం పాతయతి, సః, త్వ- మజయా స్వకీయయా మాయయా - షోడశారే-చక్రే సంసారాత్మకే-విసృష్ట-మతఏవ-నితరాం పీడ్యమాన-మధునా-త్వాం-ప్రపన్నం, మాం-హేవిభో, అపకర్ష సంసృతిచక్రాద్బహిర్గమయ ,, య ఏవ బన్ధకస్స ఏవ మోచక ,, ఇతి న్యాయేన త్వమేవ తతో నిర్గమయితుం సమర్థ ఇతి భావః - సామర్థ్యమేవ దర్శయన్ తం విశినష్టి॥ నిత్యేత్యాదినా॥ ఆత్మగుణాః స్వశరీరభూతప్రకృతిగుణాః-నిత్యం, విజితా-ఆత్మగుణా, యేన , నిత్యాస్పృష్టదేహధర్మేణ , స్వధామ్నా స్వస్వరూపేణైవ యద్వా-విజితాత్మగుణో. యః-స్వఆత్మా-తస్య- ధామ్నా ప్రకాశేనైవ, వశీకృతవిసృజ్యవిసర్గశక్తిః , వివిధం సృజ్యాః విసృజ్యాః జీవా, స్తేషాం-విసర్గే-శక్తి-ర్యస్యాః-సా ప్రకృతి-స్సా-వశీకృతా- యేన, స తథోక్తః - కాలశరీరకశ్చ, వశీకృతసంసృతినిమిత్తప్రకృతిత్వాన్మోచయితుం త్వమేవ ప్రభురితి భావః - నిత్యవిజితాత్మేత్యాదినా విసృజ్య జీవవర్గాద్బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తాద్వైలక్షణ్యముక్తం, అతస్సంసారిజీవవర్గేన కోఽపి తన్మోచనదక్షః-నహి స్వయం కారాగృహబద్ధోఽన్యం తాదృశం మోచయితుం ప్రభురిత్యుక్తం భవతి ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ నను త్వం బాలస్స న్నేవ కిం సంసారాన్నిర్విద్యసే - భుఙ్క్ష్వ భోగా, నిత్య త్రాహ॥ దృష్టా ఇతి త్రిభిః॥ హే విభో-అయం సంసారిజనో-యా, నిచ్ఛతి కామయతే , అఖిలధిష్ణ్యపానామిన్ద్రాదీనా, మాయు రాదయః-మయా, వివిచ్య, దృష్టాః-శ్రియః భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధయః -విభవ, స్త్రిలోకాధిపత్యరూపమైశ్వర్యం, ఆయురాదయో దృష్టా ఇతి కాకాక్షివత్ తుచ్ఛత్వముక్తం, తదేవాహ॥ యే ఇతి॥ యే - అస్మత్పితుః-కోపహాసవికృతభ్రూభఙ్గమాత్రేణ-విలులితాః ధ్వస్తాః, సచ మత్పితా-త్వయా నిరస్తః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ యస్మాదాయురాదయో మత్పితృదృష్టాన్తేన తుచ్ఛత్వేన దృష్టా, స్తస్మా, త్తనుభృతాం దేహినా , మమూః ఆయురాదిరూపాః - ఆశిషః-జ్ఞః తత్పరిపాకం విద్వాన్ , అజ్ఞ ఇతిచ్ఛేద, అజ్ఞస్సన్నహ, మైన్ద్రియమ్మిన్ద్రియైరనుభావ్యం , అన్యదపి సుఖం-ఆవిరిఞ్చాద్బ్రహ్మణోఽనుభావ్యమభివ్యాప్యాపి-త

శీకృతవిసృజ్యవిసర్గశక్తిః। చక్రే విసృష్ట మజయేశ్వ రషోడశారే నిష్పీడ్యమాన ముపకర్ష విభో ప్రపన్నమ్॥ ౨౨॥
దృష్టా మయా దివి విభోఽఖిలధిష్ణ్యపానామాయుః శ్రియో విభవ ఇచ్ఛతి యాం జనోఽయమ్ । యేఽస్మత్పితుః కుపితహాసవిజృమ్భితభ్రూవిస్ఫూర్జితేన లులితాస్స తు తే నిరస్తః ॥ ౨౩ ॥ తస్మాదమూస్తనుభృతామహమాశిషోజ్ఞ ఆయుశ్శ్రియం విభవమైన్ద్రియమావిరిఞ్చాత్ । నేచ్ఛామి తే విలులితానురువిక్రమేణ కాలాత్మనోపనయ మాం నిజభృత్యపార్శ్వమ్ ॥ ౨౪ ॥ కుత్రాశిషశ్శ్రుతిసుఖా మృగతృష్ణరూపాః క్వేదం కళేబరమశేషరుజాం విరోహః । నిర్విద్యతే న తు జనో యదపీతి విద్వాన్ కామానలం మధులవైశ్శమయన్దురాపైః॥ ౨౫ ॥ క్వాహం రజఃప్రభవ ఈశ తమోఽధికేస్మిన్ జాతస్సురేతరకులే క్వ తవానుకమ్పా । న బ్రహ్మణో న తు భవస్య న వై రమాయా యన్మేఽర్పితశ్శిరసి పద్మకరః ప్రసాదః॥ ౨౬ ॥ నైషా పరావరమతిర్భవతో నను స్యాజ్జన్తోర్యథాఽఽత్మ

థా- కాలాత్మనా కాలరూపేణ - ఉరువిక్రమేణ విపులపరాక్రమేణ-విపులపాదవిక్షేపేణ వా-విలులితాన్ విధ్వస్తాన్ ఏతా నీన పినేచ్ఛామి - అతో నిజభృత్యానాం పార్షదానాం-పార్శ్వం సమీపమేవ-మాం-ప్రాపయ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ కించ, శ్రుతిః శ్రవణం-తదేవ సుఖం యాసు-తాః - అతఏవ-మృగతృష్ణరూపాః మరీచికావదవస్థితాః- ఆశిషః కుత్ర-పురుషార్థాభాసా ఆశిషః క్వేత్యర్థః॥ అశేషాణాం, రుజాం రోగాణాం - విరోహ ఉద్భవస్థానం-క్వేదం - దం-కళేబరం-దుర్ఘటమేతదితి భావః- ఏవం చేత్సర్వోఽపి జనః కిమితి సంసారాన్న నిర్విద్యతే, తత్రాహ॥ నిర్విద్యత ఇతి ॥ యద్వైషయికం సుఖమితి, ఇత్థం మృగతృష్ణికాతుల్యం, విద్వాన్ జానన్నపి- న నిర్విద్యతే - విద్వానపీత్యపిశబ్దేనావిదుషో నితరాం నిర్వేదాభావస్సూచితః , విదుషోఽప్యనిర్వేదే హేతుం వదన్ విద్వాంసం విశినష్టి ॥ దురాపైర్దుఃఖేనాపి లబ్ధుమశక్యైర్మధులవైర్వైషయికసుఖలేశైః, కామ ఏవా-నలః-త, ముపశమయన్ విషయాసక్తస్సన్, విద్వానపి, న నిర్విద్యత ఇత్యర్థః ॥ విషయాసక్తస్య నిర్వేదోఽప్యవకాశో నాస్తీతి భావః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ ఏవం త్వత్ప్రాప్తయే తదనుగ్రహం సంప్రార్థ్య స్వశిరసి దుర్లభేన తత్కరపల్లవనిధానేనాత్మనః కృతార్థతామావిష్కరోతి॥ క్వాహమితి॥ హే ఈశ , తమోఽధికే తమః ప్రచురే - రజః ప్రభవే రజస ఉత్పత్తిస్థానే, రజస్తమః కార్యకామక్రోధలోభాదిమోహప్రచురే, సురేతరకులే అసురకులే, జాతోఽహం, క్వ చ తవానుకమ్పా, దుర్ఘటమేతదిత్యర్థః॥ కిం తదిత్యత్రాహ॥ బ్రహ్మాదీనాం శిరసి-యో-నైవా , ర్పిత, స్తేషామపి దుర్లభ ఇతి భావః ॥ స, ప్రసాదః ప్రసాదసూచకః, పద్మవ, త్తాపహరః, కరః-మమ, శిరస్య, ర్పిత , ఇతియ-దేతద్దుర్ఘటమితి భావః - అతోఽహమలభ్యలాభేన కృతార్థోఽస్మీతి తాత్పర్యమ్ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ నైతావతా తవ వైషమ్యాదిదోషప్రసఙ్గ ఇత్యాహ॥ నైషేతి॥ యథా యా, జన్తోః ప్రాకృతస్య, పరావరమతిరుత్కృష్టాపకృష్టబుద్ధిర్విషమబుద్ధిరితి యావత్-నైషా బుద్ధిః-భవతో, నైవ స్యాన్నను , తదభావే హేతుం వదన్ తం విశినష్టి ॥ ❀ గతి-ఆత్మసుహృదః-ఆత్మనోఽన్తరాత్మనః-సుహృదో హితైషిణశ్చ - ఆత్మన ఇత్యనేన జగతశ్శ్రీ

రత్వమవగమ్యతే-నహికస్మింశ్చిచ్ఛరీరే ఆత్మనః ప్రీతిరన్యస్మిన్న ప్రీతిరితిభావః, సర్వస్యాపిజగతస్స్వాభావికస్సుహృదసి ఇతివాఽర్థః, తర్హిసర్వేష్వేకరూపోమత్ప్రసాదః కింనస్యా-త్తత్రాహ ॥ యద్యప్యేవంభూతస్త్వం, తథాఽపి-వైషమ్యరహితస్యాపితే తవ-సంసేవయా, ప్రసాదో, భవతి, తత్రసేవానురూపంతత్తదపేక్షానుసారేణ, ధర్మాదిపురుషార్థానా, ముదయో, భవతి, అపేక్షాఽనురూపఫలదత్వేదృష్టాన్తః-సురతరోరివేతి ॥ యథా, సురతరోః-కల్పద్రుమస్యతత్తత్సేవకాపేక్షానుసారేణఫలప్రదత్వం, నచతావతాతస్యవైషమ్యం, తద్వత్, నపరాపరత్వం సర్వేష్వేకరూపప్రసాదాభావే-పరాపరత్వంవైషమ్యంనకారణమిత్యర్థః ॥౨౭॥ ఏవమాత్మనస్తత్ప్రసాదేనకృతార్థతామావిష్కృత్యాధనకేవలమధునైవత్వత్ప్రసాదవిషయోఽహంజాతః-కింతుయదామాతృగర్భస్థంమామనుజిఘృక్షతాత్వయాసంబోధితేనసురర్షిణాఽనుగృహీతస్తదైవత్వదనుగ్రహవిషయ ఆసమతోజన్మనఆరభ్యత్వయాఽనుగృహీతోఽహంతద్భృత్యపార్శ్వంనవిసృజామీత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ హేభగవన్, యః, సురర్షిణానారదేన, ఆత్మసాత్కృత్వా, ఆత్మాధీనంకృత్వా, తదధీనవచనేచ్ఛతి, సాత్రిపర్యయః, పూర్వంవిషయపరవశత్వేనతదధీనంమాంస్వాధీనంకృత్వేత్యర్థః ॥ యద్వా, అభివిభోసంపదాచే, తిసాతిః-అభివిధిశ్చకించిదన్యథాత్వం-పూర్వంభవత్ప్రతికూల్యేనస్థితంమాంకించిత్త్వదనుకూలంకృత్వేత్యర్థః-గృహీతస్త-త్వత్ప్రియోపదేశేనానుగృహీత-స్సోఽహ-మిదానీం-తవ-భృత్యసేవాందాసానుదాస్యం-కథంనువిసృజేనకథంచిదపీత్యజ్యామీత్యర్థః-కథంభూతోఽనుగృహీతోఽస్మి-ప్రభవస్సంసారఏవా-హికూపః సర్పజుష్టః కూప-స్తస్మిన్-కామాభికామం-కామ్యన్తఇతికామాః-విషయాశ్శబ్దాదయ-స్తా-న్కా-మయమానం-నిపతిత-మనుఅనుసృత్య-తత్ప్రసఙ్గాత్-తత్రనిపతితజనస్య యః-ప్రకృష్టస్సఙ్గః-తస్మాద్ధేతోః-ప్రపతన్నహంవిషయాసక్తచిత్తజనసఙ్గాత్ప్రభవాహికూపేపతన్నహమిత్యర్థః ॥౨౮॥ యోనారదముఖేనమయికృతస్సఏవపరమోఽనుగ్రహః-నచేదమతితుచ్ఛంమత్ప్రాణరక్షాదిరూపం-నచేదంత్వయామదనుగ్రహార్థంకృతం-కింత్వన్యార్థమిత్యాహ ॥ మత్ప్రాణరక్షణమితి ॥ హేఅనన్త-యదేతన్మత్ప్రాణరక్షణం-మత్పితుర్వధశ్చేతి-తదుభయం-స్వభృత్యఋషివాక్యం-ఋతంసత్యం-విధాతుంకర్తుం-కృతమితిమన్యే స్వభృత్యఋ

సుహృదో జగతస్తథాఽపి। సంసేవయా సురతరోరివ తే ప్రసాదస్సేవానురూపముదయో న పరావరత్వమ్॥

ఏవం జనం నిపతితం ప్రభవాహికూపే కామాభికామమను యః ప్రపతన్ ప్రసఙ్గాత్। కృత్వాఽఽత్మసాత్సురర్షిణా భగవన్ గృహీతస్సోఽహం కథం ను విసృజే తవ భృత్యసేవామ్॥౨౮॥ మత్ప్రాణరక్షణమనన్త పితుర్వధశ్చ మన్యే స్వభృత్యఋషివాక్యమృతం విధాతుమ్। ఖడ్గం ప్రగృహ్య యదవోచదసద్విధిత్సుస్త్వామీశ్వరో మదపరోఽవతు కం హరామి॥౨౯॥ ఏకస్త్వమేవ జగదేతదముష్య యత్త్వమాద్యన్తయోః పృథగవస్యసి మధ్య

షివాక్యమిత్యత్ర "నిజభృత్యభాషిత" మిత్యత్రైవాగ్రేద్రష్టవ్యః-కించ-య-దస్మత్పితా-విధిత్సు-రసద్వధమితి శేషః-మాం-జిఘాంసుః-ఖడ్గం-ప్రగృహ్య-మత్తోఽన్యశ్చేదీశ్వరస్త్వదన్యోఽస్తి-తర్హి-స-త్వా-మిదానీం-అవతురక్షతు-తవ-కంశిరః-హరామి-ఇతి-య-దవోచదుక్తవాన్-తదీశ్వరాన్తరరాహిత్యవచః-అసదసత్యంచ-విధాతుం-మత్ప్రాణరక్షాదికం కృతమిత్యర్థః ॥౨౯॥ ఏవంకోపోపశమనప్రార్థనానుప్రసక్తంస్వాభిప్రేతంతద్దాస్యయోగం సంప్రార్థ్య ఇదానీంకృత్స్నచిదచిదాత్మకజగదన్తరాత్మానంతచ్ఛరీరకంతదుత్పత్తిస్థితిలయకారణంతదనన్యంస్తౌతి ॥ ఏక ఇతి ॥ ఏతత్సందృశ్యమానంచిదచిదాత్మకం-కృత్స్నం-జగ-దేకః-త్వమేవ-ఏతదిత్యనేనవిభక్తనామరూపంచిదచిదాత్మకంజగన్నిర్దిశ్యతస్యత్వంశబ్దవాచ్యబ్రహ్మణోఽనన్యత్వంసాధ్యతే "తదనన్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్యః" ఇత్యత్రయథా-ఏకఇత్యనేనావిభక్తనామరూపచిదచిచ్ఛరీరకత్వంకారణావస్థావస్థితముచ్యతే-యథా "ఏకమేవాద్వితీయ" మిత్యత్రైకశబ్దేన-తత్రహివక్ష్యమాణనామరూపవిభాగనిబన్ధనబహుత్వప్రతిసంబన్ధ్యైక్యం హ్యేకశబ్దార్థః-అత్రాప్యేతచ్ఛబ్దేనప్రసిద్ధపరామర్శినాయదభిప్రేతంనామరూపవిభాగప్రయుక్తంబహుత్వం-ప్రతిసంబన్ధ్యైకత్వంతద్విభాగాభావనిబన్ధనముచ్యతే-తదయమర్థః-యథాకారణావస్థాయాంఘటశరావాదినామరూపవిభాగరహితఏకత్వేనావస్థితోమృత్పిణ్డః పశ్చాద్ఘటాదిరూపేణపరిణమన్నామరూపవిభాగవిభక్తస్తేభ్యోఽనన్యఏవ-ఏవంత్వమపికారణావస్థాయాంనామరూపవిభాగానర్హచిదచిచ్ఛరీరకతయైకత్వేనావస్థితోదేవాదినామరూపవిభాగార్హస్థూలచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనపరిణమన్ స్తతోఽభిన్న ఇతికార్యకారణయోరనన్యత్వాత్తత్ర కృత్స్నస్యజగదనన్యత్వం-కార్యత్వకారణత్వయోస్సర్వత్రద్రవ్యస్యావస్థావిశేషరూపత్వేనసర్వావస్థస్యైకస్యద్రవ్యమేకమేవేతిభావః-తదేవసహేతుకముపపాదయతి-యత్ యస్మాత్-త్వ-మముష్యజగతః-ఆద్యన్తయోఃభవస్థయోః, పృథ-గవస్యసి-ఆత్మానమితిశేషః-పృథక్ మధ్యావస్థారహిత-మాత్మానం-అవస్యసి పర్యవసితంకరోషి-జగతఆదావుత్పత్తేః పూర్వం-తస్యాన్తే ప్రలయేచా-త్మానం పర్యవశేషయసి, తతో-మధ్యే మధ్యావస్థాయాంచ-త్వమేవ ॥ తథా

హ॥ కటకమకుటాదికారణతయాకటకాద్యవస్థాతఃపూర్వ మవస్థితస్సువర్ణపిణ్డఃకటకాద్యవస్థాయాః పర్యవశేషితోమధ్య తఃకటకాద్యవస్థాయా స్తదవస్థావతో ద్రవ్యాన్నభిద్యతే- తద్వదితిభావః॥ ఏవంజగతో ఽభిన్నత్వోపపాదనేనజగదుపాదానత్వంముక్తమ్, అథతన్నిమిత్తకారణత్వంవదన్నుపాదానత్వప్రయుక్తవికారిత్వాదిదోషపరిహారంసూచయన్కార్యావస్థాయాంనానాత్వేనావస్థానంచాహ॥సృష్ట్వేతి॥ గుణవ్యతికరంసత్త్వాదిప్రాకృతగుణపరిణామాత్మకమిదంజగ, న్నిజమాయయాఆత్మీయసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన-సృష్ట్వా, త-త్సృష్టం-జగ-దనుప్రవిష్టఃఅన్తరాత్మతయాఽనుప్రవిష్టః“తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశత్,, ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యా తావత్స్వానుప్రవేశేనైవసృష్టం చిదచిదాత్మకంపునస్సంరక్షణోపయుక్తసఙ్కల్పరూపజ్ఞానద్వారా ఽన్తరాత్మతయా ఽనుప్రవిష్టః తైస్స్వశరీరభూతైశ్చిదచిదాత్మకైర్దేవాదిభిశ్శరీరైః, నానేవభిన్నఇవ-అవసితఃప్రతీతః,అతో, దేవమనుష్యాదిభేదభిన్నంజగత్త్వమేవేతిభావః,సృష్ట్వానుప్రవిష్టఇతిసృష్ట్యనుప్రవేశయోరేకకర్తృకత్వకథనేనజగన్నిమిత్తకారణత్వం, తశ్చనిసర్గృష్టవిశేష్యాంశభూతస్వరూపస్యైవేతిచఫలితం, యేనాకారేణానుప్రవేశస్తేనైవాకారేణ స్రష్టృత్వమపి-ఏవంచవిశిష్టాకారేణానుప్రవేశస్తేనైవాకారేణస్రష్టత్వమపి, ఏవంచవిశిష్టాకారేణానుప్రవేశస్తేనైవాకారేణస్రష్టృత్వంహిక్త్వాప్రత్యయస్వారస్యాదవగమ్యతే, అనుప్రవేశశ్చవిశేష్యాకారేణేతితేనైవాకారేణస్రష్టృత్వమపి- ఏవంచవిశిష్టాకారేణోపాదానత్వం విశేష్యాకారేణతు నిమిత్తకారణత్వమిత్యుక్తంభవతి- అతఏవచేదంసృష్ట్వేతీదంశబ్దనిర్దిష్టం సృష్టంప్రతికర్మభూతంజగచ్చిదచిదుభయాత్మకమేవసాక్షాదుత్పత్త్యాద్యవస్థాశ్రయమిత్యవగమ్యతే- అనుప్రవిష్టఇత్యనేనతత్తదవస్థానిగృహీతతయా ఽన్తరాత్మతయా అనుప్రవేశకథనేన స్వవిశేషణీభూతచిదచిద్ద్వారాతద్గతోత్పత్త్యాద్యవస్థాశ్రయత్వమవగమ్యతే- అనుప్రవిష్టఇత్యనేనాత్మత్వకథనేనసాక్షాద్దేహగతవికారాస్పర్శశ్చోక్తః- అతఏవోపాదానత్వప్రయుక్తవికారిత్వాదిదోషశ్చపరిహృతః -జగతశ్శరీరత్వకథనేనశరీరశబ్దబుద్ధీనామాకృత్యధికరణేనయేనాత్మపర్యన్తత్వలాభో ఽవితస్యజగదనన్యత్వేహేతురిత్యుక్తంభవత్ * ॥ ౩౦ ॥ * నన్వుత్పత్త్యాదయశ్చతుర్ముఖాదికమేవేశ్వరంమన్యమానాః కృత్స్నంజగత్తత్కారణకంతదనన్యమభ్యుదగత- త్వంతుమదేకకారణకంమదభిన్నంచజగన్మన్యసే- తదేతద్విరుద్ధమిత్యాశఙ్కాయాందేహాత్మబుద్ధివర్జీ

తశ్చ। సృష్ట్వాగుణవ్యతికరంనిజమాయయేదంనానేవతైరవసితస్తదనుప్రవిష్టః॥ ౩౦ ॥ త్వంవాఇదంసదస
దీశభవాంస్తతోఽన్యోమాయాయదాత్మపరబుద్ధిరియంహ్యపార్థా। యద్యస్యజన్మనిధనంస్థితిరీక్షణంచత

వేశ్వరబుద్ధేర్భ్రాన్తిరూపతాంవదన్నుక్తమేవకార్యకారణయోరనన్యత్వందృష్టాన్తముఖేనదర్శయతి॥ త్వమితి॥ హే ఈశ - సదసదాత్మకంచిదచిదాత్మకం- జగ- త్త్వమేవచిదచిదాత్మకజగత్కారణభూతస్తదనన్యశ్చేశ్వరస్త్వమేవేతి-ఆత్మనిజీవాత్మని- పరబుద్ధిఃపరఈశ్వరఇతిబుద్ధిర - పార్థాఅర్థశూన్యా - మాయాఅవిద్యాకార్యభూతాఅజ్ఞానమూలాభ్రాన్తిరూపేతియావత్ - దేహాత్మవాదవర్జీవేశ్వరవాదోభ్రమమూలఇత్యర్థః॥యత్ యతఏవం -తత స్తస్మా - జ్జీవా-దన్యఏవ-భవానీశ్వరః - కర్మవశ్యస్యజీవస్యైవంవిధజగన్నిమిత్తోపాదానకారణత్వాసంభవాన్ముక్తస్యజగద్వ్యాపారవర్జనాచ్చేతిభావః॥అత-శ్చిదచిదాత్మకం - జగత్త్వమేవ - ననుమత్కారణకత్వమాత్రేణకథంమదనన్యంజగత్తత్రాహ॥ యదితి॥ జన్మఉత్పత్తిః-నిధనంనాశః-స్థితిఃపాలనం - ఈక్షణంప్రకాశః - జన్మాదిశబ్దైస్తద్ధేతుర్లక్ష్యతే - యస్యోత్పత్తిస్థితివినాశప్రకాశానాం-య-ద్ధేతుభూతం-తద్దైవతదేవ-తత్కార్యం, స్వోపాదానకారణాదవ్యతిరిక్తం - యద్వా-యత్ యతః-యస్య-జన్మాదయః-త - త్తదేవ-తత్రదృష్టాన్తద్వయమాహ॥ వసుకాలవదుష్టితర్వోరితి॥ వసుశబ్దోవసుమతింపృథివీంలక్షయతి-యథాభానుశబ్దోభానుమన్తంప్రతిపాదయతి-తద్వత్ - ఉష్టిఃప్రభాతకాలః-తరుర్వృక్షః-తయోర్జన్మాదిహేతుభూతకాలవత్ - వసుమతీవదితివ్యుత్క్రమేణాన్వయః - యథాప్రభాతాదికాలావయవాస్స్వోపాదానభూతమహాకాలాదనతిరిక్తాః - యథాచవృక్షఃపృథివ్యాఅనతిరిక్తః -తద్వదిత్యర్థః-ఖలుకాలవదుష్టితర్వోరితిపాఠేసత్యేవంయోజనా-ఈశ్వరో జగదుపాదానం-నిమిత్తంచ, అత-స్తద్ద్వంద్వేదృష్టాన్తః-కాలః - ప్రభాతాదికాలావయవానాంకాలత్త్వముపాదానం-వృక్షాదీనాంతునిమిత్తం - యథాప్రభాతాదిఃకాలావ్యతిరిక్తః - యథావృక్షశ్చాభూదస్తిభవిష్యతీతికాలావినాభూతః - ప్రతీయతే-తద్వ-న్నిమిత్తోపాదానభూతేశ్వరాజ్జగదవ్యతిరిక్తమిత్యర్థః॥ అష్టితర్వో-రితిపాఠాన్తరం-తత్రైవంవ్యాచక్షతే-అష్టిర్బీజం-కారణం-తరుఃకార్యం - తయో-ర్యథావసుకాలాత్మకత్వం॥ అయమర్థః॥కాలశబ్దేననీలత్వాదిసాధారణగుణయోగాత్పృథివీలక్ష్యతే-వసుశబ్దేనవస్తుమాత్రంభూతసూక్ష్మం- తత్రతరోర్యథాపృథ్వీమయబీజపరిణామాత్మకత్వేనతతోఽభేదః - తస్యచయథాభూతసూక్ష్మాత్మకత్వం ఏవంసర్వస్యజగతఃపరమకారణభూతపరమాత్మాత్మకత్వమే

వేతి ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ ఏవంజగతస్తదనన్యత్వంతదేకేశ్వరత్వంతదేకకారణత్వంచోక్తం-అథచతుర్ముఖస్యతత్కార్యత్వంత దాహితసృష్ట్యుపయుక్తజ్ఞానశక్త్యాదిమత్త్వంచవివక్షుస్తావ - ద్యదుక్తం విశ్వస్యాద్యన్తయోఃపృథగవస్థానం - తత్రా న్తైఃపృథగవస్థితప్రకారమాహ॥న్యస్యేతి ॥ ఇదంపరిదృశ్యమానంచిదచిదాత్మకంజగ-దాత్మని-న్యస్యోపసంహృత్య శేషేశ యానోఽసి- శేషాత్మనేతిపాఠే - శేషస్యకారణాత్మనా ఽవశిష్టస్యచిదచిద్గ్రివ్యస్యాన్తరాత్మనాస్వరూపేణా-త్మనిస్వ స్మిన్నేవావస్థితఇత్యన్వయః ॥ కథంభూతః,స్వతఃనిరుపాధికం- నిజసుఖస్యా-నుభవో-యస్య - తఏవ-నిరీహఃనిష్క్రియః యోగేననిజసుఖానుభవరూపయోగేన - మీలితదృక్నివృత్తసంకల్పరూపజ్ఞానః-మీలితదృశేతిపాఠే - మీలితదృశాయోగేన... నివృత్తసంకల్పరూపజ్ఞానావస్థేనయోగేన - విశిష్టఇతిశేషః-మీలితదృగిత్యనేనప్రసక్తంనిద్రాప్రసఙ్గంనిరాహ ॥ వితనిద్ర ఇతి ॥ ఆధారాన్తరనైరపేక్ష్యమాహ॥ఆత్మనిస్థితఇతి,కథంభూతే,తుర్యే జాగ్రదాద్యవస్థాత్రయాతీతే-ప్రథమాన్తపాఠేఽపిదృశ్యేతేతత్రాప్యుక్తఏవార్థః॥తమస్సూస్త్మేవస్థాప్రకృతిః,,అక్షరంతమసిలీయతే-ఆసీదిదంతమోభూతం,, మిత్రశ్రుతేస్త స్త్రప్రయోగాత్-తమ-స్తద్గుణాన్ సత్త్వాదీంశ్చ-నయుఙ్క్షే-నసంబధ్నాసి-ప్రకృతితద్గుణాస్పృష్టోభవసీత్యర్థః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ ఏవముపసంహృతజగతఃకారణతయా ఽవస్థితాజ్జగత ఉత్పత్తిప్రకారంమధ్యేతస్తదనన్యత్వప్రదర్శనాయాహ ॥ తస్యైవే తి ॥ తస్యోక్తవిధమవస్థితస్య,తవ,నాభేః-వపుస్స్వచ్ఛరీరభూతం-జగదాకారం-మహాబ్జ - మభూదుద్భభూవ-కథంభూత స్యతవ-నిజకాలశక్త్యాస్వాంశభూతయాకాలాఖ్యయాశక్త్యా - సంచోదితాఃక్షుభితగుణాః - ప్రకృతిరేవ-ధర్మః అపృథక్సి ద్ధవిశేషణం-యస్య - తస్య,అంభస్యనన్తశయనాదితల్పభ్యోపపఞ్చమీ - శేషపర్యఙ్కాదుత్థాయ,విరమన్ - సమాధిఃజగ ద్వ్యాపారవైముఖ్యేనావస్థానరూపో-యస్య -సిసృక్షురితిఫలితోర్థః - ఏవంభూతస్యతవ-నాభేః, స్వచ్ఛరీరభూతం,జగ దాత్మకం-ఆత్మనిత్వయి,నిగూఢంసూక్ష్మావస్థాపన్నం- మహాబ్జంస్వకణికాత్స్వబీజా-ద్వటవ-దభూదిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋

ద్వైతందేవ ❋ వసుకాలవదుష్టితరోర్వా॥ ౩౧ ॥ న్యస్యేదమాత్మనిజగద్విలయామ్బుమధ్యే † శేషేత్వతోనిజ సుఖానుభవోనిరీహః । యోగేనమీలిత❋దృగాత్మనివీతనిద్రస్తుర్యేస్థితోనతుతమోనగుణాంశ్చయుఙ్క్షే ॥౩౨॥ తస్యైవతేవపురిదంనిజకాలశక్త్యా సంచోదితప్రకృతిధర్మిణ ఆత్మగూఢమ్ । అమ్భస్యనన్తశయనాద్విరమ త్సమాధేర్నాభేరభూత్స్వకణికా❋ద్వటవన్మహాబ్జమ్॥౩౩॥ తత్సంభవఃకవిరతోఽన్యదపశ్యమాన❋స్త్వాం బీజమాత్మనితతంస్వబహిర్విచిన్త్య । నావిన్దదబ్దశతమప్సునిమజ్జమానో❋ జాతేఙ్కురేకథముహోపలభేతబీ జమ్॥ ౩౪ ॥సత్వాత్మయోనిరతివిస్మితఆశ్రితోఽబ్జంకాలేనతీవ్రతపసాపరిశుద్ధభావః। త్వామాత్మనీశభువిగ న్ధమివాతి × సూక్ష్మంభూతేన్ద్రియాశయమయేవితతందదర్శ॥ ౩౫ ॥ఏవంసహస్రవదనాఙ్ఘ్రిశిరఃకరోరునా

తత్సంభవస్తన్మహాబ్జసంభవః-కవిర్బ్రహ్మా - అతఃపద్మా-దన్య - దపశ్యమానః-స్వాత్మన్యన్తరాత్మతయా-తతంవ్యాప్తం- బీజంపద్మస్యకారణభూతం-త్వాం-స్వస్మా-ద్బహిః-తథా అబ్దశతంవర్షశత-మప్సు-నిమజ్జమనో - విచిన్వన్నన్వేషయ-న్నా విన్దతనోపలబ్ధవాన్-అహో-తథాహి-అఙ్కురే-జాతే-బీజం,కథముపలభేతనోపలభేతై వేత్యర్థః ॥ యథాఽఙ్కురేజాతే సతితతఃపృథక్స్థితం బీజంనోపలభతేలోక - స్తథామత్కార్యభూతంజగదాత్మకంపద్మం మదభిన్నమితిదర్శయితుం భవా న్బహుధావిచిన్వతాఽపిబ్రహ్మణానోపలబ్ధ ఇతిభావః ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ తతోభగవదుపాసనయాస్వస్మిన్నేవదృష్టవానిత్యా హ ॥ సత్వితి॥ సతువిచిన్వ- న్నాత్మయోనిర్బ్రహ్మా-అతివిస్మితఃఅబ్దశతపర్యన్తాన్వేషణేనాప్యనుపలమ్భప్రయుక్తవిస్మ య యుక్తః-పరావృత్యా-బ్జ-మాశ్రితస్సన్-తీవ్రేణ- తపసాధ్యానేన-పరిశుద్ధభావఃపరిశుద్ధమనాః - నిరస్తత్వద్దర్శనవిరోధిక ర్మా- హే ఈశ-త్వా-మాత్మన్యేవ-వితతంవ్యాప్తం-దదర్శ - కథం-భూతం-భువి-గన్ధమివా-తిసూక్ష్మం - స్వాత్మనఃపృథగ్వి భాగానర్హంఅతిసూక్ష్మభూతేతిసమస్తపాఠే- భువి-గన్ధమివ-ఆత్మని-వితతం-దదర్శ , భువిగన్ధమివేత్యవస్థానమాత్రేదృ ష్టాన్తః -అతిసూక్ష్మాణివిభాగానర్హాణి-కారణాత్మతామాపన్నానిభూతాన్యాకాశాదీని - ఇన్ద్రియాణ్యా-శ్రయోఽన్తః కరణంచ-తన్మయంతత్ప్రచురం-ఏవంభూతం-తావద్దదర్శ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ తత-స్సహస్రమపరిమితాని-యానివదనాదీని-తైః రాఢ్యంసమృద్ధం- అతఏవ,మాయామయంఆశ్చర్యరూపం - సదుపలక్షణసన్నివేశం-సతాసత్త్వేన-నిత్యత్వేనో - పలక్ష ణీయః - సన్నివేశఃవదనాద్యవయవస్థానం-యస్య - తం-సతాసూక్ష్మరూపేణసతా , ప్రపఞ్చేనో-పలక్షితః -సన్నివేశోవ దనాదివిన్యాసో-యస్యత-మితివా , ఏవంభూతం-మహాపురుషం-దృష్ట్వా - విరిఞ్చోబ్రహ్మా - ముదంహర్ష - మాపప్రాప్త

౩౧॥శ్లో ❋ పా॥ఖలుకాలవదుష్టితరోర్వా॥ వసుకాలవదష్టితరోర్వా. ౩౨॥శ్లో † పా॥ శేషాత్మనా❋దృశాఽఽత్మని.
౩౫ ॥ శ్లో × పా ॥ సూక్ష్మభూతేన్ద్రియా.

వాన్ ॥ ౩౬ ॥ తదా చ తం భవాననుగృహీతవానిత్యాహ ॥ తస్మా ఇతి ॥ తస్మై తీవ్రతపసా పరిశుద్ధభావయోక్తవిధం-త్వాం-దృష్టవతే, విరిఞ్చాయ, భవాన్ - హయశిర స్తనుతాం హయగ్రీవరూపం, బిభ్రత్, శ్రుతిగణాన్ సృష్ట్యుపాయవేదకాన్ దేవగణాన్, ఆనీయ-సమర్పితవాన్ కిం కృత్వా-రజ స్తమశ్చ - రజ స్తమోరూపౌ, వేదద్రుహౌ వేదాపహారిణౌ, అతిబలౌ-మధుకైటభాఖ్యౌ, అసురౌ, హత్వా, సమర్పితవాన్, యతస్సమర్పితవాన్, అత ఏవ, తవ, ప్రియతమాం తనుం హయశిర స్తనుం-సత్త్వం శుద్ధసత్త్వాత్మికాం, మామనన్తి ధర్మస్థాపనాయోపాత్తాం తనుం శుద్ధసత్త్వమయీం ఆమనన్తి జానన్తి అవతారయాథాత్మ్యవిద ఇతి శేషః ॥ ౩౭ ॥ ఏవం జగత ఉత్పత్తిప్రకార ఉక్తః ॥ అథ రక్షాప్రకారమాహ ॥ ఇత్థమితి ॥ ఉచితకాలేషు, తైస్తైః-స్వేచ్ఛోపాత్తైః - శుద్ధసత్త్వమయైః నృతిర్యగృషిదేవఝషావతారైః రామకృష్ణవరాహపరశురామోపేన్ద్రమత్స్యావతారైః - అవతారాన్తరాణామపీదముపలక్షణం-లోకాన్, విభావయసి పాలయసి ॥ జగద్విరోధినో రావణాదీన్-హంసి చ, హే మహాపురుష, యుగానువృత్తం కృతాదియుగేష్వనువృత్తం-ధర్మం వర్ణాశ్రమమర్యాదాదిరూపం జగత్ప్రతీపనిరసనేన, పాసి పాలయసి ॥ యత-స్త్వం, కలౌ యుగే-ఛన్నః, అభవః ఆసీః - అథ తత, స్త్రియుగశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయోఽసి-కృతత్రేతాద్వాపరేష్వవతారముఖేనావిర్భావాత్త్రియుగ ఇత్యభిధీయత ఇత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ ఏవం నిఖిలజగదుదయవిభవలయైకకారణం తదన్తరాత్మానం తచ్ఛరీరకం సంస్తుత్య యథావత్స్వరూపరూపాదివిమర్శనే మనసో నాసమర్థమితి వదన్ కించిత్ప్రార్థయతే ॥ నైతదితి ॥ హే వికుణ్ఠనాథ-దురితైర్దుష్టం, మత ఏవ, అసాధువృత్తి, కామాతురం విషయప్రవణం-హర్షేణాభిమతవిషయలాభే హర్షేణ, తద్విపరీతవిషయలాభే తు ఈషణయా పుత్రదారధనేషణయా చార్తం, మదీయం, మన, స్తవకథాస్వేవ, న సమ్యక్ప్రీయతే నాసక్తం భవతీత్యర్థః ॥ తస్మిన్మనస్యేవం, స్థితే సతి-దీనః విషయపారవశ్యేన

సాఙ్ఖ్యకర్ణనయనాభరణాయుధాఢ్యమ్ । మాయామయం సదుపలక్షణసన్నివేశం దృష్ట్వా మహాపురుషమాప
ముదం విరిఞ్చః ॥ ౩౬ ॥ తస్మై భవాన్ హయశిర స్తనుతాం చ బిభ్రద్వేదద్రుహావతిబలౌ మధుకైటభాఖ్యౌ । హ
త్వాఽనయచ్ఛ్రుతిగణాం స్తు రజ స్తమశ్చ సత్త్వం తవ ప్రియతమాం తనుమామనన్తి ॥ ౩౭ ॥ ఇత్థం నృతిర్యగృషి
దేవఝషావతారైర్లోకాన్విభావయసి హంసి జగత్ప్రతీపాన్ । ధర్మం మహాపురుష పాసి యుగానువృత్తం ఛ
న్నః కలౌ యదభవస్త్రియుగోస్యథత్వమ్ ॥ ౩౮ ॥ నైతన్మన స్తవ కథాసు వికుణ్ఠనాథ సంప్రీయతే దురితదుష్టమ
సాధు తీవ్రమ్ । కామాతురం హర్షశోకభయైషణార్తం తస్మిన్కథం తవ గతిం విమృశామి దీనః ॥ ౩౯ ॥ జిహ్వై
కతోఽచ్యుత వికర్షతి మాఽవితృప్తా శిశ్నోఽన్యత స్త్వగుదరం శ్రవణం కుతశ్చిత్ । ఘ్రాణోఽన్యతశ్చపలదృక్క్వ
చ కర్మశక్తిర్బహ్వ్యస్సపత్న్య ఇవ గేహపతిం లునన్తి ॥ ౪౦ ॥ ఏవం స్వకర్మపతితం భవవైతరణ్యామన్యోన్యజ
న్మమరణాశనభీతభీతమ్ । పశ్యఞ్జనం స్వపరవిగ్రహవైరమైత్రం హన్తేతి పారచర పీపృహి మూఢమద్య ॥ ౪౧ ॥
కో న్వత్ర తేఽఖిలగురో భగవన్ప్రయాస ఉత్తారణేఽస్య భవసంభవలోపహేతోః । మూఢేషు వై మహదనుగ్ర

దుఃఖితోఽహం, తవ, గతిం యాథాత్మ్యం-కథం, విమృశామి ॥ ౩౯ ॥ న కేవలం మన ఏవమసైవం భూతం, కింత్విన్ద్రియాన్తరాణ్యపీత్యాహ ॥ జిహ్వేతి ॥ హే అచ్యుత, జిహ్వా, మా అవితృప్తా అతృప్తా సతీ, ఏకతో మధురాదిరసాన్-ప్రతి, మాం, వికర్షతి, తథా, శిశ్నోఽప్యతృప్తః, త్వగాదయశ్చక్షుతశ్చిద్వికర్షన్తి - తత్తద్విషయభోగాయ కర్షన్తి, చపలదృక్చంచలా దృష్టిః-క్వచాభిమతరూపదర్శనాయ-వికర్షతి - ఉదరశబ్దః ప్రాణోపలక్షకః-తథా-కర్మశక్తిః క్రియాశక్తిః పాణిపాదాదిరపి వికర్షతి క్వచిత్ - గేహపతిం గృహస్థం-బహ్వ్యః-సపత్న్య ఇవ-దేహపతిం-మిన్ద్రియాణి-లునన్తి, వికర్షన్తీత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥ న కేవలమహమేవేదృశీం దశాం ప్రాప్తః, కింతు-మదీయజనోఽప్యేవమేవ క్లిశ్యతి అతస్సర్వం మదీయం జనం సంసారాన్మోచయేతి ప్రార్థయతే ॥ ఏవమితి ॥ భవ ఏవ, వైతరణీ దుఃఖప్రదాయమలోకనదీ-తస్యాం, స్వకర్మభిః పుణ్యపాపాత్మకైః-పతితం-మన్యోన్యం - యాని మరణాదీని - శత్రూణాం పుత్రాదిజన్మనా స్వస్య భయం - స్వస్య పుత్రాదిజన్మనాపరేషాం, శత్రుభ్యః స్వస్య భయం - స్వస్మాచ్ఛత్రూణామేవం - పరైః స్వద్రవ్యభక్షణేన స్వస్య భయం, స్వేన పరద్రవ్యభక్షణే స్వస్మాత్తేషామితి యథాసంభవమూహ్యం - తేభ్యో జన్మమరణాశనేభ్యో, భీతభీతం. భీతాదపి భీతం, స్వేషాం-పరేషాం చ, విగ్రహేషు దేహేషు-యథాయథం, వైరం, మైత్రీం చ-యస్య, తమేవ - మద్యాపి-మూఢమజ్ఞం జనం, పశ్యన్ - హే పారచర - భవవైతరణీపారే చరతీతి తథా- తస్య సంబోధనం, అతిపిపృహి "పౄ పాలనపూరణయోః" ఇతి ధాతుః, అతీవ పాలయేత్యర్థః, యద్వా, అతిపిపృహి హన్తేతి అహో కష్టమిత్యనుకమ్ప్య భవవైతరణ్యా అతిపారయ- పారం నయ, సంసారాన్మోచయేత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ న ను త్వదీయసర్వజనోత్తారణే మమ మహాన్ప్రయాసో భవేన్నేత్యాహ ॥ కో న్వితి ॥ హే అఖిలానాం గురో హితోపదేష్టః, హే భగవన్ జ్ఞానశక్త్యాదిషాడ్గుణ్యపూర్ణ, అత్రాస్మిన్మదీయజనస్యోత్తారణే-తవ, కో ను, ప్ర

యాసః-నకోఽపీత్యర్థః, ప్రయాసాభావే హేతుంవదన్ భగవన్తంవిశినష్టి, అస్యకృత్స్నస్యచిదచిదాత్మకప్రపఞ్చస్య, భవసంభవలోపహేతోఃఉత్పత్తిస్థితిలయకారణస్య, కృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలస్యమదీయజనోత్తారణే - నకోఽపిప్రయాసఇతిభావః, యుక్తంచైతత్తవేత్యాహ॥ మూఢేష్వజ్ఞేషు-విశేషేణ, మహతాం, మనుగ్రహో-భవతీతి, నను మత్సేవామన్తరేణాహంనాతిపారయామ్యన్యథాసర్వముక్తిప్రసఙ్గస్తత్రాహ, హేఆర్తబన్ధో కింతేనఆర్తబన్ధుస్త్వమితియు, త్తైవాస్మాకంకిం-త్వత్సేవయాస్యా, త్తవార్తబన్ధుత్వనిర్వాహార్థంత్వత్సేవాయామశక్తావయమార్తాఅనుకమ్ప్యాఇతిభావః, సర్వముక్తిప్రసఙ్గంనిరాకుర్వన్నాత్మానోవిశినష్టి, తేతవ, యే, ప్రియాఃభక్తజనాః, స్తాః, నను సేవతాం, త్వద్దాసానుదాస్యం కుర్వతామస్మాకమిత్యర్థః, తావన్మాత్రముపేక్ష్య మజ్జనోత్తారణోపపత్తేర్న సర్వముక్తిప్రసఙ్గశ్చేతిభావః, మామనుగృహీతవతాత్వయామదీయజనస్య భవద్దాసానుదాస్యమపిసంపాద్యమితి తాత్పర్యమ్ * ॥ ౪౨ ॥ * ఇదమేవమయాప్రార్థనీయమిత్యభిప్రాయన్నాహంభవవైతరణ్యా బిభేమి, కింతు, తస్యాం పతిష్యతోమజ్జనానవలోక్య దుఃఖ్యామీత్యాహ ॥ నైవేతి ॥ హేపరమ, దురతిక్రమణీయో, భవస్సంసారః, సఏవ వైతరణీ, తతో, నైవాహం - ముద్విజేబిభేమి, ఉద్వేగాభావే హేతుంవదన్నాత్మానంవిశినష్టి, త్వద్వీర్యేతి॥ త్వద్వీర్యగాయనంత్వద్వీర్యసూచకగుణనామానుగాయనమేవ, మహ-దమృతం, తస్మిన్, మగ్నం, చిత్తంయస్య, సోఽహం, అతో, న-మదర్థంశోచే - కింతువిశేషేణమూఢాన్, మదీయాన్ప్రతి-శోచేతదర్థంశోచఇత్యర్థః-తత్ర హేతుంవదంస్తాన్విశినష్టి, తత స్త్వద్వీర్యగానా-ద్విముఖం-చేతో, యేషాంఇన్ద్రియార్థాః శబ్దాదయోవిషయాః, స్తేషాం, మాయాసుఖాయతదనుభవజప్రాకృతసుఖాయ-తదర్థం-భరంకుటుమ్బాదిభారం-ఉద్వహన్తీతితథా-తాన్ * ॥ ౪౩ ॥ * ననుయథాశ్రీనారదస్యానుగ్రహాత్త్వం ముముక్షుస్తథాత్వదీయా అపిమహతామనుగ్రహాన్ముముక్షవశ్చేత్తాన్మోక్షయిష్యామ్యత స్త్వమేవముక్తిమిచ్ఛేత్యత్రాహ ॥ ప్రాయేణేతి ॥ హేదేవ-ప్రాయశో-మునయ- ఆత్మనామేవ-ముక్తిం-కామయమానా-విజనేనిర్జనే- అర

హఆర్తబన్ధోకింతేనతేప్రియజనాననుసేవతాం * నః॥ ౪౨ ॥ నైవోద్విజేపరమ హే భవవైతరణ్యాస్త్వద్వీర్యగా*యనమహామృతమగ్నచిత్తః॥ శోచే*తతోవిముఖచేతసఇన్ద్రియార్థమాయాసుఖాయభరముద్వహతోవిమూఢాన్॥ ౪౩ ॥ ప్రాయేణదేవమునయస్స్వవిముక్తికామామౌనంచరన్తివిజనేనపరార్థనిష్ఠాః। నైతాన్విహాయకృపణాన్విముముక్షఏకోనాన్యంత్వదస్యశరణంభ్రమతోనుపశ్యే*॥ ౪౪ ॥ యన్మైథునాదిగృహమేధిసుఖంహితుచ్ఛంకణ్డూయనేనకరయోరివదుఃఖదుఃఖమ్। తృప్యన్తినేహకృపణాబహుదుఃఖభాజఃకణ్డూతివన్మనసిజంవిషహేతధీరః॥ ౪౫॥ మౌనవ్రతశ్రుతతపోఽధ్యయనస్వధర్మవ్యాఖ్యారహోజపసమాధయఆపవ

ణ్యావిదేశే-మౌనంశుభాశ్రయసంశీలనం - కుర్వన్తి-నతు-పదార్థనిష్ఠాః-అన్యేషాంప్రయోజనేనిష్ఠాయేషాంతే - భవన్తి, అత - స్తదనుగ్రహోమదీయజనస్యదుర్లభఇతిభావః - తతఏతాన్-కృపణాన్ - విహాయ - అహం - మేకో - నముముక్షే -న సంసృతిబన్ధంమోక్తుమిచ్ఛామి - తర్హ్యన్యంకిమపిప్రార్థయమామేవకిమితినిర్బధ్నాసీతిచేత్తత్రాహ ॥ భ్రమతస్సంసృతౌభ్రామ్యతో-ఽస్యజనస్య-త్వత్ త్వత్తః-అన్యం-శరణంరక్షకం-రక్షణోపాయభూతంచ-నానుపశ్యామి *॥ ౪౪ ॥ * ననుత్వదీయజనానదైన్యంప్రాప్తాః-కింతువిషయానుభవేనదృప్తాఏవ - అతస్తేషాందైన్యాపాదనేనత్వంకిమితీత్థంప్రార్థయసే, తత్రాహ॥ యదితి॥ యన్మైథునాదికం-గృహమేధినోగృహస్థస్య, సుఖం-త, త్కరయోఃపామ్నాదూషితయోర్హస్తయోః, కణ్డూయనేనసంఘర్షణేనేవతజ్జన్యదుఃఖవద్దుఃఖదుఃఖంఅతీవదుఃఖాత్మకం - దుఃఖాదుపరిదుఃఖందుఃఖోదర్కమితివాఽర్థః, అతఏవ-తుచ్ఛం - తర్హితస్యదుఃఖత్వాదేవతతోనిర్విద్యముముక్షేయుస్తత్రాహ॥ కృపణాఃకామినః-బహుదుఃఖభాజోఽపి-ఇహగృహమేధిసుఖేనతృప్యన్తి - అలమితినమన్యన్తే, కణ్డూతివత్కామస్యదుస్సహత్వాత్, అతస్తేస్వానర్థమేవనజానన్తీతిభావః, నను కేచిత్కణ్డూతిమపిసహన్తేకామంచేత్యత్రాహ॥ సత్యం - ధీరశ్చేత్త్వదనుగ్రహాజ్జితేన్ద్రియశ్చే-న్మనసిజంకామం, సహేత-నత్వజితేన్ద్రియఇతిభావః * ॥ ౪౫ ॥ * తర్హికైశ్చిన్మౌనాదిభిరుపాయైరిన్ద్రియాణిజయద్భిరపవర్గస్సాధ్యః, తత్రాహ॥ మౌనేతి॥ హేపురుషపరమపురుష, మౌనాదయ, అపవర్గ్యాఃజితేన్ద్రియాణామపవర్గోపాయాఏవేతి, సత్యమేవఅజితేన్ద్రియాణాం-వార్తాః - జీవనోపాయాః, భవన్తినత్వపవర్గోపాయాభవన్తిసతీన్ద్రియజయేమౌనాదయఅపవర్గ్యాః, నతుతస్మిన్నసతి- భవదనుగ్రహాచ్చపిషయువైతృష్ణ్యేనభవితవ్యమితిభావః॥ అపవర్గార్థతయాఽనుష్ఠితాఅపిమౌనాదయోఽజితేన్ద్రియాణాంవార్తాఏవ - నత్వపవర్గ్యాః, కింపునర్దామ్భార్థంకృతాఆపవర్గ్యానభవన్తీత్యాహ॥ ఉతేతిదామ్భికానాంమౌనాదయేవార్తాఅపిభవన్తీత్యుతనవా, కింపునరాపవర్గ్యానభవన్తీతి, దామ్భికానాందామ్భికత్వేప్రకటేసతిజీవనహేతవోఽపినభవన్తీత్యుతనవాశబ్దార్థః-తత్ర - మౌనంవాఙ్నియమః - వ్రతమనశనాదిరూపం-

శ్రుతమధ్యయనం-తపః కృచ్ఛ్రాది- అధ్యయనమధ్యయనజం పాణ్డిత్యం-స్వధర్మః స్వవర్ణాశ్రమోచితో ధర్మః -వ్యాఖ్యా అధ్యాపనం-రహః నిర్జనదేశవాసః -జపః మన్త్రజపః - సమాధిః ధ్యానం - మనసః జంపషహోతధీరఇతిన్ద్రియజయమూలకః కామజయఇత్యుక్తం - తథా , అజితేన్ద్రియాణాం . వార్తాభవన్తీత్యనేనజితేన్ద్రియాణాం-త్వాపవర్గ్యాభవన్తీతిసూచితమ్ ※ ॥౪౬॥ ※ తర్హీన్ద్రియజయః కథంస్యాదిత్యపేక్షాయాం సర్వాత్మకనిరతిశయానన్దరూపబ్రహ్మోపాసననిష్ఠస్యార్థాదేవేన్ద్రియజయస్స్యాదిత్యవక్ష్యంతావత్తదుపాసనాప్రకారం వివక్షుశ్చేతనాచేతనయోః పరమాత్మశరీరత్వమాహ॥ రూపేఇతి॥ఇమే-సదసతీ చిదచిద్రూపే, బీజాఙ్కురావివస్థితే, అరూపకస్యకర్మాధీనదేహరహితస్య , తవ , వేదసృష్టే వేదబోధితే, రూపే శరీరే ,,యఆత్మని తిష్ఠన్నాత్మనోన్తరోయమాత్మా న వేద యస్యాత్మా శరీరం , యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్ పృథివ్యా అన్తరోయం పృథివీ న వేద యస్య పృథివీ శరీరం , యస్యాక్షరం శరీరం - యస్యావ్యక్తం శరీరం,, మిత్యాదివేదబోధితే తవ శరీర ఇత్యర్థః -బీజాఙ్కురావిత్యనేన , కదాచిత్కారణావస్థయా కదాచిత్కార్యావస్థయా చోభయథాఽవస్థితే ఉభేఅపి చిదచిద్రూపే తవ శరీరభూతే ఇత్యుక్తం భవతి,అరూపకస్య రూపే ఇత్యనేన , తచ్ఛరీరకత్వం న తవ కర్మాద్యుపాధిప్రయుక్తం- అపితు నిరుపాధికమిత్యుక్తం,యతఉభయావస్థావస్థితయోశ్చిదచితోస్త్వచ్ఛరీరత్వం- మతఏవ , న చాన్యత్ - అన్యదత్వదాత్మకం-కించిదపి,వస్తు,నాస్తి , ఏవ,ముభయత్ర త్వచ్ఛరీరభూతయోశ్చిదచితో - స్త్వాం,యోగేన ఉపాసనాత్మకేన,యుక్తాస్సన్తో-మునయో, విచక్షతే పశ్యన్తి, వహ్నిమివ దారుషు యథా దారుషు మథనాద్యుపాయేన వహ్నిం విచక్షతే,తద్వత్ అన్యతో యోగాదన్యత ఉపాయాన్తరాన్న స్యాత్ , సాక్షాత్కారఇతి శేషః - ఉపాయాన్తరేణ సాక్షాత్కారో న స్యాదిత్యర్థః ※ ॥౪౭॥ ※ న చాన్యదిత్యనేనాన్యత్త్వదాత్మకం నాస్తీత్యుక్తం ,నాన్యతస్స్యాదిత్యనేనోపాయాన్తరాదృశ్యత్వం చ - తదేతదుభయం ప్రపఞ్చయన్ సర్వాత్మకబ్రహ్మసాక్షాత్కారాదేవనిశ్శేషమిన్ద్రియజయఇత్యాహ ॥ త్వమితి ద్వా

ర్గ్యాః। ప్రాయః పరం పురుష తే త్వజితేన్ద్రియాణాం వార్తా భవన్త్యుత న వాఽత్ర తు దామ్భికానామ్॥ ౪౬ ॥ రూపే ఇమే సదసతీ తవ వేదసృష్టే బీజాఙ్కురావివ న చాన్యదరూపకస్య । యుక్తాస్సమక్షముభయత్ర విచక్షతే త్వాం యోగేన వహ్నిమివ దారుషు నాన్యతస్స్యాత్॥ ౪౭ ॥ త్వం వాయురగ్నిరవనిర్వియదమ్బు మాత్రాః ప్రాణేన్ద్రియాణి హృదయం ※ చిదనుగ్రహం చ । సర్వం త్వమేవ సగుణో విగుణశ్చ భూమన్నాన్యత్త్వదస్త్యపి మనోవచసా నిరుక్తమ్॥ ౪౮ ॥ నైతే గుణా న గుణినో మహదాదయో యే సర్వే మనఃప్రభృతయస్సహదేవమర్త్యాః। ఆద్యన్తవన్త ఉరుగాయ విదన్తి హి త్వామేవం విమృశ్య సుధియో విరమన్తి శబ్దాత్ ॥ ౪౯ ॥ తత్తే మహత్తమ నమస్స్తుతికర్మపూజాః కర్మ స్మృతిశ్చరణయోశ్శ్రవణం కథాయామ్ । సంసేవయా త్వయి వినేతి షడఙ్గయా కింభ

భ్యామ్, తావత్సర్వాత్మకత్వం ప్రపఞ్చయతి॥త్వమితి॥త్వమేవ - వాయ్వాదిరూపేణావస్థితః - తచ్ఛరీరకత్వేనావస్థితఇత్యర్థః-పూర్వం ,,తవరూపే ,, ఇతివ్యతిరేకనిర్దేశాదత్రాభేదనిర్దేశాచ్చేదం తాదాత్మ్యం శరీరాత్మభావనిబన్ధనమిత్యవగమ్యతే,తత్ర,మాత్రాః-శబ్దాదయస్తన్మాత్రాః - ప్రాణాశ్చేన్ద్రియాణి , హృదయం మనః - చిదనుగ్రహం జ్ఞానోత్పత్త్యనుగ్రాహకం,హృదయవిశేషణం,చిదనుగ్రహశ్చేతి పాఠే - జ్ఞానోత్పత్త్యనుగ్రాహకో మహాన్బుద్ధితత్త్వాత్మక ఉచ్యతే,కిం బహునా,సగుణః-సత్త్వాదిగుణప్రయుక్తః,ప్రకృతిపరిణామాత్మకస్సర్వః పదార్థః-విగుణః - సత్త్వాదిగుణరహితః - తదపరిణామాత్మకో జీవవర్గశ్చ-మనశ్చ-వచశ్చ తయోస్సమాహారః-మనోవచ,,స్తేన,నిరుక్తం విషయీకృతం - తదేతత్సర్వం, త్వమేవ త్వచ్ఛరీరభూతమేవ ※ ॥ ౪౮ ॥ ※ నైతఇతి॥గుణాస్సత్త్వాదయః - గుణినః ప్రాకృతగుణపరిణామాత్మకా మహదాదయః-ఆదిశబ్దేనాహంకారతన్మాత్రాకాశాదిభూతాని వివక్షితాని - సహ దేవమర్త్యైః దేవమర్త్యాదిభిస్సహితాః-మనః ప్రభృతయశ్చ,కరణాని,కరణేనశ్చ యే-ఇత్యర్థః తఏతే,సర్వే , త్వాం న విదన్తి , గుణినోఽపి న విదన్తీతి ప్రత్యేకాన్వయాభిప్రాయేణ నఞ్ద్వయోపాదానం - సకరణాస్సర్వే దేవమనుష్యాదయస్స్వాన్తరాత్మతయావసన్తమపి న త్వాముపాయాన్తరేణ విదన్తి,తత్ర హేతుం వదన్ తాన్విశినష్టి ॥ ఆద్యన్తవన్తఇతి ॥ కర్మాయత్తోత్పత్తివినాశినః , కర్మణా సంకుచితజ్ఞానత్వాన్న విదన్తీతి భావః-మునయస్సర్వాన్తరాత్మభూతత్వత్స్వరూపమననశీలాస్తు- హే ఉరుగాయ , త్వామేవ సర్వాత్మకబ్రహ్మానుసంధానరూపయోగేన త్వత్సాక్షాత్కారవిరోధికర్మనిరసనేన , విమృశ్య విమర్శనపూర్వకం సాక్షాత్కృత్య శబ్దాత్ శబ్దాదివిషయాద్విరమన్తి- ఏవమేవ హి నిశ్శేషమిన్ద్రియజయ ఇతి భావః ※ ॥ ౪౯ ॥ ※ ఏవముపాసనాత్మకభక్త్యైకవేద్యత్వం , నిరతిశయానన్దరూపత్వత్స్వరూపవిషయకభక్తియోగగతస్యార్థాదేవ శబ్దాదివిషయేభ్యో విరామశ్చోక్తః-

౪౮ ॥ శ్లో ※ పా ॥ చిదనుగ్రహశ్చ.

సాభక్తిర్వర్త్యమానషడఙ్గసేవయావినాదుర్లభేతివదన్నుపసంహరతి ॥ తదితి ॥ హేహరే-తవ, నమస్స్తుతికర్మ - నమస్క్రియానమస్కారః - స్తుతిక్రియాచ-పూజా అర్ఘ్యపాద్యాదినివేదనాత్మికా-కర్మ పరిచర్యాత్మకం - యద్వా - ప్రథమకర్మశబ్దేనపాదసేవనాదిపరిచర్యాత్మకంకర్మోచ్యతేపూజాకర్మపూజాత్మకంకర్మ-చరణయోః - స్మృతిఃస్మరణం - కథాయాం విషయభూతాయాం శ్రవణంకథావిషయకశ్రవణంచేతి-త్థం-షడఙ్గయా-సేవయా-వినా-పరమహంసానాం-ప్రాప్యా-త్వయి-భక్తిం - జనో-లభేతకిం-తయైవలభేతేత్యర్థః ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀ తదేవంప్రహ్లాదేనసంస్తుతోభగవాన్నృసింహస్తమువాచేత్యాహదేవర్షిః ॥ ఏతావదితి ॥ భక్తేనప్రహ్లాదేనభక్త్యాఏతావదేతావన్మాత్రం-వర్ణితా-గుణాయస్య- ఏతావచ్ఛబ్దేనగుణానామానన్త్యం సూచయతి - నిర్గుణః హేయగుణరహితః - శ్రీనృసింహః యతమన్యురుపసంహృతక్రోధః- ప్రీతః స్తుత్యాహృష్టః"సమహాత్మా సుదుర్లభ"ఇత్యుక్తరీత్యాదుర్లభస్వభక్తలాభేనవాప్రీతః, ప్రణతం-తం-ప్రహ్లాదమభాషతోవాచ ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀ తదేవాహ॥ప్రహ్లాదేతిత్రిభిః ॥ హే ప్రహ్లాద-వత్స-తే-భద్రంఅనిష్టనివృత్తిరిష్టప్రాప్తిశ్చ,భవేత్,కుతః- హేఅసురోత్తమ-యతో-ఽహం-తే-ప్రీతఃప్రీతింప్రాపితః - అభిలషితం - వరం - వృణీష్వ వరయ,అహం -నృణామర్థినాం - కామపూరః - కామ్యన్తఇతికామాఃధర్మాదయస్తాన్పూరయతిదదాతీతితథా-అహ-మస్మి ❀॥౫౨॥ ❀ హేఆయుష్మన్,మా-మప్రీణతఃప్రీతమకుర్వతః, పుంసో-దుర్లభంహిమమ - దర్శనం-మాం-దృష్ట్వా,జన్తుర్దేహీ,పునరాత్మానం,తప్తుమపూర్ణకామత్వేనశోచితుం-నార్హతి ❀॥ ౫౩ ॥ ❀ అథఅతః-ధీరాఃజితేన్ద్రియః-శ్రేయఃకామయమానాః-మహాభాగాఃవివేకినః,సాధవః-సర్వాసా-మాశిషాంపురుషార్థానాం,పతిందాతారం, మాం-సర్వభావేనకరణత్రయైక్యేక-ప్రీణన్తితోషయన్తి ❀ ॥౫౪ ॥ ❀ఏవంవరాయచోదితోఽపనైచ్ఛదసురోత్తమఇత్యాహనారదః॥ఏవమి

క్తింజనఃపరమహంసగతౌలభేత॥ ౫౦ ॥శ్రీనారదఉవాచ ॥ ఏతావద్వర్ణితగుణోభక్త్యాభక్తేననిర్గుణః। ప్రహ్లాదంప్రణతంప్రీతోయతమన్యురభాషత ॥ ౫౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ వత్సప్రహ్లాదభద్రంతేప్రీతోఽహంతేఽసురోత్తమ।వరంవృణీష్వాభిమతంకామపూరోఽస్మ్యహంనృణామ్॥ ౫౨ ॥ మామప్రీణతఆయుష్మన్దర్శనందుర్లభంహిమే।దృష్ట్వామాంనపునర్జన్తురాత్మానంతప్తుమర్హతి॥ ౫౩ ॥ప్రీణ❀న్త్యథమాంధీరాస్సర్వభావేనసాధవః । శ్రేయస్కామామహాభాగాస్సర్వాసామాశిషాంపతిమ్ ॥ ౫౪ ॥ ఏవంప్రలోభ్యమానోఽపివరైర్లోకప్రలోభనైః । ఏకాన్తిత్వాద్భగవతిసైచ్ఛత్తానసురోత్తమః॥ ౫౫ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, నవమోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీనారదఉవాచ ॥ భక్తియోగస్యతత్సర్వమన్తరాయతయాఽర్భకః।మన్యమానోహృషీకేశంస్మయమానఉవాచహ॥ ౧ ॥శ్రీప్రహ్లాదఉవాచ ॥మామాంప్రలోభయోత్పత్త్యాసక్తంకామేషుతైర్వరైః।తత్సఙ్గభీతోనిర్విణ్ణోముముక్షుస్త్వాముపాశ్రితః॥ ౨ ॥ భృత్యలక్షణజిజ్ఞాసుర్భక్తం ❀ కామేషుచోదయన్।భవాన్సంసారబీజ

షు॥లోకానాంవిషయాతురాణాం,ప్రలోభనైః-విమోహనైర్వరైః-ఏవమిత్థం, ప్రలోభ్యమానోఽప్య-సురోత్తమః ప్రహ్లాదః,ఏకాన్తభక్తత్వాదనన్యప్రయోజనభగవద్భక్తియుక్తత్వాత్తాన్ధర్మాదీన్వరాన్-నైచ్ఛత్ నైవైష ❀ ॥౫౫॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధేనవమోఽధ్యాయః❀❀❀❀❀❀❀❀

అనిచ్ఛాయాంహేతుంవదన్తంపిశిన్షన్భగవన్తమువాచేత్యాహనారదః ॥ భక్తియోగస్యేతి ॥తే-ద్భగవతాచోదితం -ధర్మాదివరజాతం -సర్వ- మనన్యప్రయోజనభక్తియోగస్యా- న్తరాయతయావిఘ్నరూపతయా, మన్యమానః,స్మయమానఃఅహోమదభిప్రాయజ్ఞోమదన్తరాత్మాసన్మామేవంప్రలోభయతీతిస్మయమానః - హృషీకేశంభగవన్తమువాచ ❀॥౧ ॥ ❀తదేవాహ॥ మేత్యాదినాదశభిః॥ఉత్పత్త్యాస్వభావేనైవ,కామేషు-సక్తం,ఆసక్తమితివాచ్ఛేదః, ఉత్పత్తిప్రభృతికామేష్వాసక్తం,మాంతైఃకామరూపైః-వరైః-ర్మాలోభయప్రలుబ్ధంమాకార్షీః -యతోఽహం-తత్సఙ్గేనకామాసక్త్యా,అనర్థావహయా, భీత- స్తత్రకామేషు, నిర్విణ్ణః-సంసృతిబన్ధాన్మోక్తుమిచ్ఛుః - త్వా, ముపాశ్రితః - శరణంగతః ❀ ॥౨ ॥ ❀వరంవృణీష్వాభిమతమితివరాయచోదయతస్తవచోదనద్వారాయాచమానాయమహ్యంనవరప్రదానేఽభిప్రాయః-కింతు,భృత్యస్యమమమనఃపరీక్షాయామిత్యాహ॥భృత్యేతి॥కామేషు-భృత్యం-మాం - చోదయన్,భవాన్,భృత్యస్యానన్యప్రయోజనత్వరూపంలక్షణం, జిజ్ఞాసుస్సర్వజ్ఞోఽపి, భవాన్-మన్ముఖేనమన్మనఃపరిజిజ్ఞాసురేవ,భృత్యం-మాం-మన్మనఃపరీక్షార్థమేవమాంభృత్యంకామేషుభవాంశ్చోదితవానిత్యర్థః- అచోదయదితిపారస్యగమః - అన్యథాకారుణ్యాజలధేర్హితోపదేష్టుర్భక్తానుగ్రాహకస్యానర్థావహేషుకామేషుభృత్యంప్రతివరయాచ్ఞాయైచోదనానఘటతఇత్యా

---

౩ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ కామేష్వచోదయత్.

హ॥ అన్యథా ఏవం చోదయతస్తవ భృత్యలక్షణజిజ్ఞాసుత్వాభావే-తవ-కరుణాత్మనః-కారుణ్యమూర్తే, రఖిలలోకహితోపదేష్టుః-అహితరూపేషు దుఃఖరూపగర్భజన్మజరామరణాదిరూపసంసారస్య, బీజభూతేషు, హృదయగ్రన్థిషు హృదయే గ్రన్థివద్దుర్మోచేషు-నఘటతే-చోదనేతి శేషః, అతో భృత్యలక్షణజిజ్ఞాసుస్సన్నేవ కామేషు మామచోదయదిత్యర్థః- అత్ర ఘటతే కరుణాత్మన ఇత్యస్యానన్తరం క్వచిత్ ''నష్టదృష్టేస్తమస్యన్ధే త్వమేకః -పారదర్శన,, ఇతి పఠ్యతే తత్రాయమర్థః - ఇతోఽపి న కామేషు చోదనా భవతో ఘటత ఇత్యాహ॥ నష్టదృష్టేరితి॥ అన్ధే తమసి సంసారాత్మకే నరకే, నష్టదృష్టేః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరహితస్య, పుంసః-అన్ధతమసతరణోపాయానభిజ్ఞస్య వా, పుంసః- త్వమేవ, ఏకః - పారదర్శనః-అన్ధతమసపారభూతమాత్మానం దర్శయతీతి తాదృశః-యత ఏవం భూతస్త్వం-తత- స్తవ, నఘటత ఇతి ॥ ౩ ॥ నన్వాశిషః-కామయమానోఽపి భృత్యో మమ దృశ్యత ఏవేత్యత ఆహ॥ య ఇతి॥ తే త్వత్తః-నిరతిశయపురుషార్థస్వరూపాత్, ద్యః పుమాన్ - నాశిషః-కామాన్-నాశాస్తే, త్వత్సేవాపూర్వకం ప్రార్థయతే-సః-తవ-నభృత్యః-నభృత్యలక్షణలక్షితః-కిన్తర్హి, సతు, వణిక్ వణిక్తుల్యః యథా వణిగ్వ్యాపత్స్వప్రయోజనమన్యమనువర్తతే తద్వత్సోపాధికానువృత్తిమానిత్యర్థః - ఏవం భృత్యాః కించిత్ప్రయోజనమపేక్ష్యతస్మై కామాన్ దదతస్స్వామిత్వమపి నిరుపాధికం నాస్తీత్యాహ॥ ఆశాసాన ఇతి ॥ ఆత్మనస్స్వస్య స్వామిని, ఆశిషః కామాన్-నాశాసానః కామయమానః - నవై భృత్యః భృత్యో న భవతి - ఇదం దృష్టాన్తార్థం, అస్యార్థస్య పూర్వముక్తత్వాత్-యథాఽయం భృత్యో న భవతీత్యర్థః-తథా-భృత్యాత్ - స్వామ్యం స్వామినః ప్రయోజనం స్వామ్యం, తత్, ఇచ్ఛన్ కామయమానో, యో, భృత్యాయ-ఆశిషో- రాతి దదాతి-సనైవ స్వామీ, స్వామిశబ్దవాచ్య ఏవ న భవతి, నిత్యం నిరుపాధికం స్వామ్యమస్యాస్తీతి స్వామీతి నిత్యయోగార్థమత్వర్థీయేన ప్రత్యయాన్తస్వామిశబ్దవాచ్య ఏవ న భవతి, తస్య సోపాధికస్వామిత్వాదితి భావః-అత్ర రాతి చాశిష ఇత్యస్యానన్తరం ''సవై స్వామీ సవై భృత్యో గుణలుబ్ధౌ న కాముకౌ,, ఇతి క్వచిత్పఠ్యతే, తత్రా-

షు హృదయగ్రన్థిషు ప్రభో ॥ నాన్యథా తేఽఖిలగురో ఘటేత కరుణాత్మనః ॥ [నష్టదృష్టేస్తమస్యన్ధే త్వమేకః పారదర్శనః] ॥ ౩ ॥ యస్త ఆశిష ఆశాస్తే న స భృత్యస్స వై వణిక్। ఆశాసానో న వై భృత్యస్స్వామిన్యాశిష ఆత్మనః ॥ న స్వామీ భృత్యతస్స్వామ్యమిచ్ఛన్యో రాతి చాశిషః । [సవై స్వామీ స వై భృత్యో గుణలుబ్ధౌ న కాముకౌ] ॥ ౪ ॥ అహం త్వకామస్త్వద్భక్తస్త్వం చ స్వామ్యనపాశ్రయః। నాన్యథేహావయోరర్థో రాజసేవకయోరివ॥ ౫ ॥ యది రాసీశ మే కామాన్ వరాంస్త్వం వరదర్షభ। కామానాం హృద్యసంరోహం భవతస్తు వరం వృణే॥ ౬ ॥ ఇన్ద్రియాణి మనః ప్రాణా ఆత్మా ధర్మో ధృతిర్మతిః । హ్రీశ్శ్రీస్తేజస్స్మృతిస్సత్యం యస్య నశ్యన్తి జన్మ

యమర్థః-కౌ తర్హి స్వామిభృత్యావిత్యత ఆహ॥ సవా ఇతి ॥ యౌ గుణలుబ్ధౌ పరస్పరానురాగజనకసద్గుణమాత్రమోహితౌ-నకాముకౌ పరస్పరం ప్రయోజనాన్తరమనపేక్షమాణావనువర్తేతే, స ఏవ భృత్యస్స ఏవ స్వామీతి ॥ ౪ ॥ ఆవయోస్తు స్వస్వామిభావస్స్వాభావిక ఇత్యాహ॥ అహమితి ॥ అహం తు- కీదృశో వా భవతు లోకే భృత్యః అహం త్వకామోఽనన్యప్రయోజనస్త్వద్భక్త ఇతి శబ్దార్థః-త్వ-మనపాశ్రయః, స్వామీ - తిత్వద్భక్తోఽహమకామోఽనన్యప్రయోజనః ''స్వత్వమాత్మని సంజాతం స్వామిత్వం బ్రహ్మణి స్థితమ్ । నాన్యథా లక్షణం తేషాం బన్ధే మోక్షే తథైవ చ ,, ఇత్యుక్తరీత్యా ప్రబుద్ధనిత్యనిరుపాధికత్వద్దాసోఽహం - త్వం నిరుపాధికస్వామిత్యధ్యవసాయపూర్వకం నిత్యం స్వస్య స్వామ్యానువర్తనం స్వస్య స్వరూపానుబన్ధీత్యధ్యవసాయేన పరిహృతాన్యప్రయోజనస్త్వద్భక్తోఽస్మీత్యర్థః - అతోఽన్యాదృక్ప్రకారాన్తరేణ, నయో ఇహ స్వస్వామిభావే, అర్థః-ప్రయోజనం, నాస్తి, రాజసేవకయోరివేతి వ్యతిరేకదృష్టాన్తః - యథా రాజసేవకయోః ప్రయోజనాన్తరమూలకస్స్వస్వామిభావస్తథా, నావయోరితి, తదేతత్సర్వం సర్వజ్ఞస్త్వం జానాస్యేవేతి భావః ॥ ౫ ॥ అహో సర్వజ్ఞస్యాపి కిమేతద్వరయాచ్ఞాయై చోదయతస్సత్యసఙ్కల్పస్య మమ వచసః ప్రత్యాఖ్యానం తవ శోభత ఇతి భగవదభిప్రాయమభిప్రయన్ యది భవతో మహ్యం వరప్రదానేఽభిలాషస్తర్హీదం వరయేత్యాహ ॥ యదీతి ॥ హే ఈశ, వరదశ్రేష్ఠ త్వం యది, మే మహ్యం, కామానిష్టాన్, వరాన్, రాసి దాస్యసి-తర్హి, భవతస్త్వత్తోఽహం, మద్ధృదయే - కామానాం కామాఙ్కురాణాం, మసంరోహమనుత్పత్తిరూపం-వరం - వృణే, ధర్మాదిపురుషార్థేచ్ఛానుదయరూపం వరం యాచ ఇత్యర్థః ॥ ౬ ॥ నను కామోత్పత్త్యాం సత్యాం కో దోష స్తత్రాహ॥ ఇన్ద్రియాణీతి॥ యస్య, హృదయే-సంజాతకామాఙ్కురస్య కామాన్ కామయమానస్య-ఇన్ద్రియాదీని, జన్మనా జన్మపరంపరయా, నశ్యన్తి కామినోఽన్తతః స్థావరత్వప్రాప్త్యా పిన్ద్రియమనః ప్రాణాత్మాన ఏవాసత్ప్రాయా భవన్తి, కింపునర్ధర్మాదయ ఇతి భావః - నహితోఽన్యః కశ్చిదనర్థో విద్యత ఇతి తాత్పర్యం, తత్రాత్మా ప్రత్యగాత్మా - ధర్మో వర్ణాశ్రమానుగుణో భగవదారాధనరూపః ధృతిర్ధైర్యమిన్ద్రియజయః, ద్యాం ద్యా

ష్ణుతా వా, మతిస్స్వాత్మపరమాత్మవిషయా, హ్రీరనుచితకృత్యవిషయా లజ్జా, శ్రీర్జ్ఞానసంపత్తిః ఐశ్వర్యం వా, తేజః అన్యానపేక్షతా, స్మృతిర్హేయోపాదేయానుసన్ధానాత్మికా, సత్యం భూతహితత్వం సత్యవచనం వా ॥ ౭ ॥ నిష్కామస్తు త్వాం భజన్ త్వత్సాధర్మ్యమాప్నోతీత్యాహ ॥ విముఞ్చతీతి ॥ యదా, మానవో మనుష్యః - స్వహృది, స్థితాన్, కామాన్ విముఞ్చతి - అనన్యప్రయోజనేన త్వాం భజతీతి భావః, హే పుణ్డరీకాక్ష, తర్హి, తదా, సః, మానవః, భగవత్త్వాయ, భగవతో భావః భగవత్త్వం, తస్మై, కల్పతే అపహతపాప్మత్వాదిధర్మావిర్భావాయ కల్పతే, ఆవిర్భూతగుణాష్టకత్వేన భగవతా సమానధర్మా ముక్తో భవతీతి యావత్ ॥ ౮ ॥ మమ హృది కామానుదయరూపాద్వరాదన్యం సర్వథా మా దా ఇతి ప్రార్థనాభిప్రాయేణ భగవన్తం నమస్కరోతి ॥ ఓమితి ॥ భగవతే పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ, పురుషాయ సర్వాత్మనే, మహాత్మనే కేవలం భక్తానుగ్రహైకస్వభావాయ, హరయే ఆశ్రితార్తిహరాయ, అద్భుతసింహాయ ద్విజసాధుపరిత్రాణార్థముపాత్తనృసింహరూపాయ, బ్రహ్మణే స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే - పరమాత్మనే లోకత్రయస్యాన్తః ప్రవేశేన భర్త్రే - ప్రణవప్రతిపాద్యాయ, తుభ్యం, నమః ॥ ౯ ॥ ఏవం ప్రత్యాఖ్యాతవరయాచ్ఞం ప్రహ్లాదమాహ భగవాన్ ॥ నైకాన్తిన ఇతి చతుర్భిః ॥ భవద్విధాస్త్వద్విధాః - మయి - ఏకాన్తినః ఏకాన్తభక్తా అనన్యప్రయోజనేన భజన్తః - మే మత్తః - జాతు కదాచిదపి - ఇహ - అముత్ర చ - లోకే - ఆశిషః కామాన్ - నాశాసతే యద్యపి న ప్రార్థయన్తే - తథాప్యే - తత్ మన్వన్తరపర్యన్తం - మత్ప్రీతయే - అత్ర - లోకే - దైత్యేశ్వరాణాం - అధిపో భూత్వేతి శేషః - భోగాన్ - భుఙ్క్ష్వ ॥ ౧౦ ॥ తర్హి బద్ధస్స్యామిత్యత్రాహ ॥ కథా ఇతి ॥ ప్రియః మమ నిరతిశయప్రియస్త్వం మదీయాః - కథాః - జుషమాణః సేవమానః - ప్రియా ఇతి పాఠే కథా విశేషణం - మత్కథాః శృణ్వం, స్త్వం - న బద్ధస్స్యా ఇతి భావః ॥ నన్వనిచ్ఛన్తమపి బలాత్కామేషు కిమర్థం యోజయసీత్యత ఆహ ॥ ఆత్మని - సర్వేషు భూతేషు చాన్తరాత్మతయా - సన్తమధియజ్ఞం యజ్ఞాధిపతి-

నా ॥ ౭ ॥ విముఞ్చతి యదా కామాన్ మానవో మనసి స్థితాన్ । తర్హ్యేవ పుణ్డరీకాక్ష భగవత్త్వాయ కల్పతే ॥ ౮ ॥ ఓం నమో భగవతే తుభ్యం పురుషాయ మహాత్మనే । హరయేఽద్భుతసింహాయ బ్రహ్మణే పరమాత్మనే ॥ ౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ నైకాన్తినో మే మయి జాత్విహాశిషః ఆశాసతేఽముత్ర చ యే భవద్విధాః । తథాఽపి మన్వన్తరమేతదత్ర దైత్యేశ్వరాణామనుభుఙ్క్ష్వ భోగాన్ ॥ ౧౦ ॥ కథా మదీయా జుషమాణః ప్రియస్త్వమావేశ్య మామాత్మని సన్తమేకమ్ । సర్వేషు భూతేష్వధియజ్ఞమీశం యజస్వ యోగేన చ కర్మ హిన్వన్ ॥ ౧౧ ॥ భోగేన పుణ్యం కుశలేన పాపం కలేబరం కాలజవేన హిత్వా । కీర్తిం విశుద్ధాం సురలోకగీతాం వితాయ మామేష్యసి ముక్తబన్ధః ॥ ౧౨ ॥ య ఏతత్ కీర్తయేన్మహ్యం త్వయా గీతమిదం నరః । త్వాం చ మాం చ స్మరన్ కాలే కర్మబన్ధాద్వి

మీశ్వరం, మాం భక్తియోగేన - యజస్వ ఆరాధయస్వ, కిం కుర్వన్, మత్ప్రీతివిరోధి - పుణ్యపాపాత్మకం - కర్మ, హిన్వన్నపనుదన్, ముముక్షోరప్యనభ్యుపగతే మత్ప్రీతివిరోధి ప్రారబ్ధఫలస్య సుఖదుఃఖాత్మకస్యావశ్యమనుభావ్యత్వాదనిచ్ఛన్తమపి త్వాం కామేషు యోజయామీతి భావః ॥ ౧౧ ॥ ఏతదేవ వ్యనక్తి ॥ భోగేనేతి ॥ పుణ్యం అభ్యుపగతప్రారబ్ధపుణ్యకర్మ - తత్ఫలభోగేన హిత్వా త్యక్త్వాఽపనుద్య, పాపమభ్యుపగతప్రారబ్ధాఖ్యం పాపం కర్మ, కుశలేన భోగేన, హిత్వా, భోగకౌశలేన హిత్వేత్యర్థః - పాపఫలభోగస్య దుఃఖరూపత్వాన్మనోవికారస్స్యాదితి యథా మనో న విక్రియతే తథా భోగకౌశలేనేత్యర్థః " దుఃఖేష్వనుద్విగ్నమనాః, సమదుఃఖసుఖం ధీర " మిత్యాద్యుక్తరీత్యా అనుద్వేగసమత్వాదిభోగకౌశలేనేతి యావత్ ॥ కుశలేన పుణ్యేన యజ్ఞాదికర్మణా పాపమభ్యుపగతప్రారబ్ధమపుణ్యం కర్మ హిత్వేతి నార్థః - అశుభైకఫలానాశ్యస్య పుణ్యకర్మణా నివృత్త్యనుపపత్తేః, న చాత్ర పాపశబ్దస్సంచితానభ్యుపగతాదిపాపపరః, తస్య భక్తియోగేనైవ నివృత్తేః, న చ భక్తియోగప్రతిబన్ధకపాపపరః, పరిపూర్ణభక్తియోగనిష్ఠత్వాత్ప్రహ్లాదస్య తన్నివృత్తేః పూర్వమేవ జాతత్వాత్, తస్మాద్యథోక్త ఏవార్థః - కాలజవేన కాలవేగేన - కలేబరం, హిత్వా, కాలవేగేననిమిత్తేన అనుభూతప్రారబ్ధావసానే కలేబరం హిత్వేత్యర్థః ॥ సురలోకేఽపి - గీయమానాం, స్వీయాం, కీర్తిం - వితాయ విస్తీర్య, ముక్తబన్ధః మద్భక్తియోగేన వినష్టాశ్లిష్టపూర్వోత్తరాఘరూప మత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకో - మా - మేష్యసి ప్రాప్స్యసి ॥ ౧౨ ॥ కించ యః పుమాన్ - త్వాం చ - మాం చ, స్మరన్, య - దిదం - మహ్యం, త్వయా - గీతం మత్స్తుత్యాత్మకం స్తోత్రం - కీర్తయేత్ సోఽపి పుమాన్, కాలే ప్రారబ్ధానుభవావసానకాలే, కర్మబన్ధాత్ మత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకాత్పుణ్యపాపాత్మకకర్మరూపాద్బన్ధా - ద్విముచ్యతే, త్వద్గీతకీర్తనస-

౧౧ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ ప్రియాస్త్వం-

జాతమద్భక్తిరోగనిరస్తమత్ప్రాప్తిబన్ధకకర్మబన్ధాద్విముక్తో భవతీత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ ఈశ్వరాజ్ఞయా ప్రాప్తదైత్యాధిపత్యస్స్వపితుర్నిష్కృతిం ప్రార్థయతే త్రిభిః ప్రహ్లాదః ॥ వరమితి ॥ హే మహేశ్వర, వరదానాం బ్రహ్మాదీనామపీశ్వర, అత్రైవ, అహం, మే, తవ, వరం, వృణే, కిం తత్, యత్, మే, పితా, ఈశ్వరస్య తవ సంబన్ధి తేజః ప్రభావ - మవిద్వానజానన్ - సర్వలోకహితోపదేష్టారం - ప్రభుం - త్వాం - మనిన్దత్ నిన్దితవాన్ - కథంభూతః - త్వం భ్రాతృహేతి మృషాదృష్టిః - దురభిమానయుక్తః - అత ఏవ - వృద్ధామర్షాశయః - ప్రవృద్ధో - యోఽమర్షః క్రోధః - తద్యుక్త - ఆశయోఽన్తఃకరణం - యస్య - తాదృశః - ఇద్ధేతి పాఠేఽప్యయమేవార్థః - విద్ధేతి పాఠే - విద్ధో వ్యథితః - స చాసావమర్షయుక్తాన్తఃకరణశ్చేత్యర్థః ॥ ఏవంభూత - స్త్వాం - సర్వలోకహితకరం ప్రభుమనిన్ద - దితి యత్ - యచ్చ అపి ద్భక్తే - మయి - అఘవాన్ ద్రోహాత్ ద్రోహం కృతవానితి - తస్మాత్ - దుస్తరాద్ - అఘాత్ పాపాన్ - మే - పితా - పూయేత విశుధ్యేత - ఏతద్వరం వరయే - ఇత్యన్వయః ॥ యద్యపి - తే తవాపాఙ్గేన - సందృష్టో - ఽత ఏవ - పూత ఏవ మమ పితా, తథాపి - హే కృపణవత్సల - కార్పణ్యేన ప్రార్థయ ఇత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ఏవం ప్రార్థిత ఆహ భగవాన్ ॥ త్రిస్సప్తభిరితి షడ్భిః ॥ న కేవలం తవ పితైవ పూతః - అపి తు - హే అనఘ సప్తభిః పితృభిస్సహ - తవ - పితా, త్రిః పూతః పూత ఇతి త్రివారమనుగృహ్ణామీత్యర్థః - త్రిసప్తభిరితి పాఠే - ఏకవింశతిపర్యన్తైః పితృభిస్సహ పూత ఇత్యర్థః - కుతః, య - ద్యస్మాత్ - హే సాధో కులపావనో - భవాన్ - గృహే - జాతః - యద్యపి హిరణ్యకశిపోః పితరః కశ్యపో మరీచిర్బ్రహ్మా చేతి త్రయ ఏవ - తథాఽపి - ప్రాక్కల్పగతపిత్రాద్యభిప్రాయేణ త్రిసప్తభిరిత్యుక్తం, మద్భక్తస్య తవ జననాదేవేదం త్వత్కులం పూతమిత్యభిప్రాయః ॥ ౧౭ ॥ ఏతదేవ స్వభక్తప్రభావప్రదర్శనముఖేనాహ ॥ యత్రేతి ॥ సమదర్శినః కృత్స్నం జగద్బ్ర

ముచ్యతే ॥ ౧౩ ॥ వరం వరయ ఏతత్తే వరదేశాన్మహేశ్వర । యదనిన్దత్పితా మే త్వామవిద్వాంస్తేజ ఐశ్వరమ్ ॥ ౧౪ ॥
❋ వృద్ధామర్షాశయస్సాక్షాత్సర్వలోకగురుం ప్రభుమ్ । భ్రాతృహేతి మృషాదృష్టిస్త్వద్భక్తే మయి చాఘవాన్ ॥ ౧౫ ॥ తస్మాత్పితా మే పూయేత దురన్తాద్దుస్తరాదఘాత్ । పూతఽస్తేపాఙ్గసందృష్టస్తదా కృపణవత్సల ॥ ౧౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ † త్రిస్సప్తభిః పితా పూతః పితృభిస్సహ తేఽనఘ । యత్సాధోఽస్య గృహే జాతో భవాన్వై కులపావనః ॥ ౧౭ ॥ యత్ర యత్ర చ మద్భక్తాః ప్రశాన్తాస్సమదర్శినః । సాధవస్సముదాచారాస్తే పూయన్తేఽపి కీకటాః ॥ ౧౮ ॥ భవన్తి పురుషా లోకే మద్భక్తాస్త్వామనువ్రతాః । భవాన్మే ఖలు భక్తానాం సర్వేషాం ప్రతిరూపధృక్ ॥ ౧౯ ॥ సర్వాత్మనా న హింసన్తి భూతగ్రామేషు కించన । ఉచ్చావచేషు దైత్యేన్ద్ర మద్భావవిగతస్పృహాః ॥ ౨౦ ॥ కురు త్వం ప్రేతకార్యాణి పితుః పూతస్య సర్వశః । మదఙ్గస్పర్శనేనాఙ్గ లోకాన్ × యాస్యతి సుప్రజాః ॥ ౨౧ ॥ పిత్ర్యం చ స్థానమాతిష్ఠ యథోక్తం బ్రహ్మవాదిభిః । మయ్యావేశ్య మనస్తాత కురు కర్మాణి మత్పరః ॥ ౨౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ప్రహ్లాదోఽపి తథా చక్రే పితుర్యత్సాంపరాయికమ్ । యథాఽఽహ భగవా

హ్మాత్మకత్వేన పశ్యన్తః - ప్రశాన్తా జితేన్ద్రియాః - సమ్యగుత్తమ - ఆచారో - యేషాం తే - సాధవః పరోపకారశీలాః, మద్భక్తాః, యత్ర యత్ర దేశే - సన్తి తే - కీకటా అపి కీకటకల్పా మ్లేచ్ఛదేశా అపిశబ్దాత్తత్ప్రభవా అపి - పూయన్తే శుద్ధా భవన్తి ॥ ౧౮ ॥ నను త్వద్భక్తానామయం ప్రభావ ఇతి న చిత్రం - నాహం తు తాదృశ ఇతి చేత్తత్రాహ ॥ సర్వాత్మనేతి ద్వాభ్యాం ॥ హే దైత్యేన్ద్ర లోకే - యే - మద్భక్తాః - పురుషాః - తే త్వాం, మద్భక్తశ్రేష్ఠ - మనువ్రతా అనువర్తమానా - భవన్తి - త్వం యథా మద్భక్తశ్రేష్ఠస్తథా వయమపి భగవద్భక్తా భవేమేతి త్వత్పదవీమనువర్తమానా మద్భక్తా భవన్తి - అత - స్సర్వేషాం భక్తానాం - భవాన్ - ప్రతిరూపధృక్ దృష్టాన్తభూతః - అతస్త్వం భాగవతోత్తమోత్తమ ఇతి భావః ॥ ౧౯ ॥ తదనువృత్తిప్రకారమేవాహ ॥ ఉత్కృష్టేష్వ - పకృష్టేషు చ - భూతగ్రామేషు దేవమనుష్యాదిభూతసంఘేషు - సర్వాత్మనా కరణత్రయేణ - కించిదపి - న హింసన్తి మద్భావేన మద్భక్త్యా - విగతా - స్పృహా యేషాం, మత్సామ్యాపత్తినిస్పృహా ఇతి వా తాదృశాశ్చ భవన్తి - త్వద్దృష్టాన్తేనైవాత్మానం శిక్షయన్తీత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ అతస్సర్వథా పూతస్య విశుద్ధస్య - తవ - పితుః, ప్రేతకార్యాణి దాహాదికర్మాణి - కురు, అఙ్గ హే ప్రహ్లాద - శోభనా ప్రజా పుత్రస్త్వద్రూపో, యస్య సః, త్వత్పితా - మదఙ్గస్పర్శనేన మచ్ఛరీరసంస్పర్శనేన హేతునా, లోకాన్ పుణ్యలోకాన్ - యాస్యతి ప్రాప్స్యతి - పశ్యతీతి పాఠే ద్రక్ష్యతీత్యర్థః - వర్తమానసామీప్యే భవిష్యతి లట్ ॥ ౨౧ ॥ పిత్ర్యం పితృసంబన్ధి పిత్రాఽధిష్ఠితం - మహేన్ద్రభవనం విహాయ, పిత్ర్యం దానవాధిపత్యస్థానమధితిష్ఠేత్యర్థః ॥ హే తాత - మయి, మన, ఆవేశ్య, బ్రహ్మవాదిభి - రుక్తమనతిక్రమ్య - కర్మాణి మదారాధనరూపాణి, మత్పరః అహమేవ - పరస్తేషాం కర్మణాం ఫలం యస్య, తాదృశః కురు ॥ ౨౨ ॥ ఏవముక్తః ప్రహ్లాదో యథోక్తమకరోదిత్యాహ నారదః ॥

౧౫ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ ఇద్ధామర్షా, విద్ధామర్షా. ౧౭ ॥ శ్లో † పా ॥ త్రిసప్తభిః. ౨౧ ॥ శ్లో × పా ॥ లోకాన్పశ్యతి.

ప్రహ్లాదోఽపీతి ॥ హేరాజన్ యుధిష్ఠిర, యథాభగవానాహ, తథైవ, ప్రహ్లాదః, పితు-ర్యత్సాంపరాయికం ప్రేతోద్దేశేనకర్తవ్యం, తత్సర్వం, చక్రే, తతో, ద్విజోత్తమైః, రభిషిక్తశ్చ బభూవ దానవాదీనామాధిపత్యేఽభిషిక్తోబభూవేత్యర్థః ✵॥ ౨౩ ॥ ✵తతః, ప్రసాదాభిముఖం సుందరం ముఖంయస్య, తం, నరహరిం నృసింహరూపం, హరిమాశ్రితార్తిహరం, భగవన్తం దృష్ట్వా, బ్రహ్మచతుర్ముఖః దేవాదిభిః, పరివృతః పవిత్రాభిర్వాగ్భిః, స్తుత్వా, వాచాం భగవద్గుణవిషయకత్వేన లోకపావనకరత్వాత్పవిత్రాభిరిత్యుక్తం ప్రాహఉవాచ ✵॥ ౨౪ ॥ ✵తదేవాహ॥ దేవేతి॥చతుర్భిః॥ హేదేవదేవ దేవానామపి దేవ, ననుత్వమిన్ద్రాదిదేవానామపదేవో నాహం, తత్రాహ॥ హేఅఖిలాధ్యక్ష, ననుసో-ఽపత్వమేవతత్రాహ॥ హేభూతభావన, భూతానిభావయత్యుత్పాదయతీతితథా, ననుసోఽపిత్వమేవ, హేపూర్వజ-మమాపపూర్వం కారణత్వేనావస్థిత, లోకానాంసంతాపనకరోఽతఏవ, పాపో, ఽయ, మసురో, దిష్ట్యాదైవాత్తేత్వయా, నిహతః దిష్ట్యాహతఇతి తద్వధస్యదుష్కరత్వం సూచితం ✵ ॥ ౨౫ ॥ ✵తదేవావిష్కుర్వన్నసురంవిశినష్టి॥ యోఽసావితి ॥ యోఽసావసురః, నుత్తః, లబ్ధోవరో యేనతాదృశః, మమసృష్టిభిః మయాసృష్టైః-ర్భూతైః, నవధ్యః హన్తుమశక్యః, తపోయోగఏవ, బలం, తేనోన్నద్ధః గర్విత, స్సమస్తనిగమాన్ శాస్త్రీయధర్మాన్ అహన్ వినాశితవాన్, సతుత్వయా వినాశితః, ఏతద్దిష్ట్యాజాతమితి భావః ✵ ॥ ౨౬ ॥ ✵అస్యాసురస్య-తనయో, మహాభాగవతో-ఽర్భకః ప్రహ్లాద-స్త్వయా, మృత్యో-స్సకాశా-ద్విమోచితఇతి-సచ, త్వా-మతివక్ర్యాధాపిష్టం-సమ్యగితః ప్రాప్తో-ఽధునేతి చైతదపి-దిష్ట్యాజాతమిత్యర్థః ✵ ॥ ౨౭ ॥ ✵హేభగ

రాజన్నభిషిక్తోద్విజోత్తమైః॥ ౨౩॥ప్రసాదసుముఖం దృష్ట్వా బ్రహ్మానరహరిం హరిమ్। స్తుత్వా వాగ్భిః పవిత్రాభిః ప్రాహ దేవాదిభిర్వృతః॥ ౨౪ ॥బ్రహ్మోవాచ॥దేవదేవాఖిలాధ్యక్ష భూతభావనపూర్వజ। దిష్ట్యా తేనిహతః పాపో లోకసంతాపనోఽసురః॥ ౨౫ ॥యోఽసౌ లబ్ధవరో మత్తో నవధ్యో మమసృష్టిభిః। తపోయోగబలోన్నద్ధస్సమస్తనిగమానహన్॥ ౨౬ ॥దిష్ట్యాఽస్యతనయస్సాధుర్మహాభాగవతోఽర్భకః। త్వయావిమోచితో మృత్యోర్దిష్ట్యాత్వాం సమితోఽధునా॥ ౨౭ ॥ఏతద్వపుస్తే భగవన్ ధ్యాయతః ప్రయతాత్మనః। సర్వతో గోప్తృ సంత్రాసాన్మృత్యోరపి జిఘాంసతః॥ ౨౮ ॥శ్రీభగవానువాచ॥నైవం వరోఽసురాణాం తే ప్రదేయః పద్మసంభవ। వరః క్రూరనిసర్గాణామహీనామమృతం యథా॥ ౨౯ ॥శ్రీనారదఉవాచ॥ఇత్యుక్త్వా భగవాన్రాజంస్తతశ్చాన్తర్దధే హరిః। అదృశ్యస్సర్వభూతానాం పూజితః పరమేష్ఠినా॥ ౩౦ ॥తతస్సంపూజ్య శిరసా వవన్దే పరమేష్ఠినమ్। భవం ప్రజాపతిం దేవాన్ ప్రహ్లాదో భగవత్కలాః॥ ౩౧ ॥తతః కావ్యాదిభిస్సార్ధం మునిభిః కమలాసనః। దైత్యానాం దానవానాంచ ప్రహ్లాదమకరోత్పతిమ్॥ ౩౨ ॥ప్రతినన్ద్య తతో దేవాః ప్రయుజ్య పరమాశిషః। స్వధామాని యయూ రాజన్ బ్రహ్మాద్యాః ప్రతిపూజితాః॥ ౩౩ ॥ఏవంతౌ పార్షదౌ విష్ణోః పుత్రత్వం ప్రాపితౌ దితేః।

వన్-తవై-త-ద్వపుః నృసింహరూపం-ధ్యాయతః-ప్రయతాత్మనః సమాహితమనసః-పుంసః-సర్వత-స్సంత్రాసాద్భయా-ద్గోప్తృ రక్షకం-జిఘాంసతః హన్తుమిచ్ఛతో-మృత్యోరపి సకాశా-ద్గోప్తృ-ఏతచ్చ ప్రహ్లాదదృష్టాన్తేనాస్మాభిరనుమితమితి భావః ✵ ॥ ౨౮ ॥ ✵ఏవమభిహితస్తమాహ శ్రీభగవాన్॥ నైతి ॥ హేపద్మసంభవ-ఇతః ప్రభృత్యే-వంవిధో-వరో-ఽసురాణాం-తేత్వయా-నప్రదేయః, క్రూరో-నిసర్గః స్వభావో-యేషాం-తేషా-మహీనాం సర్పాణా, మమృతం క్షీరం-యథా-క్షీరప్రదానేనతద్వర్ధనంయథాలోకోపద్రవకారి-తద్వ-దిదం తేషాంవరప్రదానమిత్యర్థః ✵॥ ౨౯ ॥ ✵ఏవం బ్రహ్మాణమనుజ్ఞాప్యభగవానన్తర్దధఇత్యాహ దేవర్షిః ॥ హేరాజన్-ఇతిత్థ, ముక్త్వా, బ్రహ్మణా-పూజితో-భగవాన్-హరి, స్తత్రైవ-సర్వభూతానాం-పశ్యతాం-అదృశ్యః-దర్శనావిషయోభవతీతితథా, అన్తర్హితోఽభూత్ ✵ ॥ ౩౦ ॥ ✵తతః, ప్రహ్లాదః, పరమేష్ఠినం బ్రహ్మాణం-భవం రుద్రం, ప్రజాపతీన్ మరీచ్యాదీన్-దేవేన్ద్రాదీంశ్చ-భగవత్కలాః భగవదంశభూతాన్-సంపూజ్య-శిరసా-వవన్దేనసామ ✵ ॥౩౧॥ ✵తతో-బ్రహ్మా-కావ్యాదిభిః-మునిభి ✵, స్సహసహితః, ప్రహ్లాదం, దైత్యానాం-దానవానాం చ-పతి-మకరోత్ ✵ ॥ ౩౨ ॥ ✵ హేరాజన్-తతో బ్రహ్మాదయః-సర్వే-దేవాః, ప్రహ్లాదం, ప్రతినన్ద్యఅహోత్వత్పరిభావోఽనితరసాధారణఇత్యభినన్ద్య, పరమా, ఆశిషః-ప్రయుజ్య, ప్రహ్లాదేన, ప్రతిపూజితాః-స్వధామాని స్వకీయస్థానాని-యయుః ✵ ॥ ౩౩ ॥ ✵తదేవం శిశుపాలదన్తవక్త్రయోర్భగవన్తం ద్విషతోః కథంముక్తిరితి యుధిష్ఠిర ప్రశ్నస్యతత్పూర్వజన్మకథనాదిముఖేనోక్తముత్తరముపసంహరతి ॥ ఏవమితిస ప్తభిః ॥ విష్ణోః-పార్షదౌ స్థితౌ-విప్రశాపేనసనకాదీనాం శాపేన-దితేః-పుత్రత్వం, ఏవం, ప్రాపితౌ, వైరభావేనహేతునా-స్వహృది-స్థితేన-హరిణా నృసింహరూపం బిభ్రతా-హ

త్వా ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ పునః, కుంభకర్ణరావణాఖ్యౌ, రాక్షసౌ-బభూవతుః-తౌచ-రాఘవస్య దాశరథేః-విక్రమైరభిహతావితి శేషః-రామస్య సాయకైః, నిర్భిన్నం హృదయం యయోః-తౌ, యుధి యుద్ధే, శయానౌ-తచ్చిత్తౌ-తస్మిన్ శ్రీరామ ఏవ చిత్తం యయోస్తౌ, యథా, ప్రాక్తనజన్మని-తద్వత్, దేహం-జహతుః తత్యజుః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తావేవ, ఇహ-శిశుపాలకరూషజౌ-కరూషజో దంతవక్త్రః, శిశుపాలదంతవక్త్రరూపేణ జాతౌ-పునః హరిణా-హతౌ, వైరానుబంధేన హేతునా-తేతవ-పశ్యతస్సతః-సమీయతుః సాయుజ్యం ప్రాపతుః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ న కేవలం శిశుపాలకరూషజావేవ సమీయతుః-అపి త్వన్యేఽపి రాజానః-కృష్ణవైరిణః-తే-సర్వేఽపి, యత్, ఏనః పాపం-పూర్వకృతం, తత్-జహుః తత్యజుః, తదాత్మానః కృష్ణాత్మానశ్చ-భవన్, యథా-పేశస్కృతః, చింత్యమానాద్ధేతోః, కీటః-తదాత్మా భవతి, తద్వత్, తదాత్మానః తత్తుల్యస్వభావాః, అభవన్నిత్యర్థః॥ ఆత్మశబ్దస్స్వభావవాచీ, తస్యైవ ఆత్మా స్వభావో యేషాం త ఇత్యుపమానబహువ్రీహిః, అన్యథా, దృష్టాంతవైఘట్యాత్-నహి కీటః పేశస్కృతా ఐక్యం యాతి-కింతు, తత్సమానాకారో భవతి-అత ఏవ హ్యానంతరగ్రంథే సామ్యం యయురిత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ యథా, అభిధా అనన్యయా-భక్త్యా, భగవతః-సామ్యం-యాంతి, తద్భక్తాః-తథా, చైద్యాదయోఽపి-నృపాః-తస్య భగవతః-చింతయా సంరంభపూర్వకచింతయా, హరేః-సామ్యం-యయుః-హే నృప, త్వం-మాం, యత్, పృష్టవాన్, కిం తత్-ద్విషతామపి, దమఘోషసుతాదీనాం, హరేః, సామ్య-మిత్యేతత్-సర్వం, తే తుభ్యం, మయా, ఆఖ్యాతం కథితమ్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ❁ తదేవం ప్రశ్నస్యోత్తరముపసంహృత్య తదేతదాఖ్యానం విశింషన్ తచ్ఛ్రవణాదిఫలమాహ॥

హృది స్థితేన హరిణా వైరభావేన తౌ హతౌ॥ ౩౪ ॥ పునశ్చ విప్రశాపేన రాక్షసౌ తౌ బభూవతుః। కుంభకర్ణదశ
గ్రీవౌ హతౌ తౌ రామవిక్రమైః॥ ౩౫ ॥ శయానౌ యుధి నిర్భిన్నహృదయౌ రామసాయకైః। తచ్చిత్తౌ జహతుర్దే
హం యథా ప్రాక్తనజన్మని॥ ౩౬ ॥ తావిహాథ పునర్జాతౌ శిశుపాలకరూషజౌ। హతౌ వైరానుబంధేన పశ్యతస్తే
సమీయతుః॥ ౩౭ ॥ ఏనః పూర్వం కృతం యత్తద్రాజానః కృష్ణవైరిణః। జహుస్త్వంతే తదాత్మానః కీటః పేశస్కృ
తో యథా ॥ ౩౮ ॥ యథా భగవతో భక్త్యా పరయా చాభిధా తథా। నృపాశ్చైద్యాదయస్సామ్యం హరేస్త
చ్చింతయా యయుః॥ ౩౯ ॥ ఆఖ్యాతం సర్వమేతత్తే యన్మాం త్వం నృప పృష్టవాన్। దమఘోషసుతాదీనాం హరే
స్సామ్యమపి ద్విషామ్॥ ౪౦ ॥ ఏషా బ్రహ్మణ్యదేవస్య కృష్ణస్య చ మహాత్మనః। అవతారకథా పుణ్యా వధో యత్రా
దిదైత్యయోః॥ ౪౧ ॥ ప్రహ్లాదస్యానుచరితం మహాభాగవతస్య చ। భక్తిర్జ్ఞానం విరక్తిశ్చ యాథాత్మ్యం చాస్య వై
హరేః ॥ ౪౨ ॥ సర్గస్థిత్యప్యయేశస్య గుణకర్మానువర్ణితమ్। పరావరేషాం స్థానానాం కాలేన వ్యత్యయో మ
హాన్ ॥ ౪౩ ॥ ధర్మో భాగవతానాం చ భగవాన్యేన గమ్యతే। ఆఖ్యానేఽస్మిన్సమాఖ్యాతమాధ్యాత్మికమశేషతః॥
య ఏతత్పుణ్యమాఖ్యానం విష్ణోర్వీర్యోపబృంహితమ్। కీర్తయేచ్ఛ్రద్ధయా శ్రుత్వా కర్మపాశైర్విముచ్యతే॥ ౪౫ ॥
ఏతద్య ఆదిపురుషస్య మృగేంద్రలీలాం దైత్యేంద్రయూథపవధం ప్రయతః పఠేత ❁ । దైత్యాత్మజస్య చ సతాం ప్ర

ఏషేత్యాదిభిష్షడ్భిః॥ బ్రహ్మణ్యే బ్రహ్మకులే సాధుగుప్తిర్బ్రహ్మణ్యః-సచాసౌ-దేవః-తస్య-లోకత్రయస్యాంతః ప్రవిశ్య బిభర్తీతి-కృష్ణస్య-యం, అవతారకథా, పుణ్యా పుణ్యావహా-యత్ర కథాయాం, మాదిదైత్యయోః హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిప్వోః వధః-ప్రతిపాద్యతే ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తథా-యత్ర మహాభాగవతస్య-ప్రహ్లాదస్య చరిత్రం, భక్తిః-జ్ఞానం విరక్తిశ్చ-భక్తిశబ్దేన భక్తియోగానుష్ఠానప్రకారో వివక్షితః-విరక్తిశబ్దేన తదుత్పత్తిప్రకారః-జ్ఞానశబ్దేనాత్మయాథాత్మ్యవివేచనపూర్వకతదనుసంధానప్రకారః-ఏతత్సర్వం-యత్ర కథాయాం-ప్రతిపాద్యత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తథా-జగత్సర్గస్థితిలయకారణస్య హరేః-యాథాత్మ్యం-తత్త్వవర్ణనం-తస్య-గుణానాం, కర్మణాంచ-వర్ణనం, పరావరేషాం దేవాసురాదీనాం-యాని-స్థానాని-తేషాం-కాలేన నిమిత్తేన మహాన్, వ్యత్యయోపి పర్యాసశ్చ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ భగవాన్-యేన-గమ్యతే-స-భాగవతానాం-ధర్మశ్చ-యచ్చాధ్యాత్మికమాత్మానమధికృత్య వర్తమానః వస్తుచేతి, తదేత-త్సర్వ-మస్మిన్నాఖ్యానే, సమ్య-గాఖ్యాతమ్ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ యః పుమాన్-ఏతత్ విష్ణోః-వీర్యేణ పరాక్రమాదిగుణజాతేనోపబృంహితం తత్ప్రతిపాదనేన విస్తీర్ణ-మత ఏవ-పుణ్యమాఖ్యానం, శ్రద్ధయా-శ్రుత్వా-కీర్తయేత్-స పుమాన్-కర్మపాశైః పుణ్యపాపాత్మకైః కర్మభిరేవ పాశైః-విముచ్యతే ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ కించ-యః పుమాన్, ఆదిపురుషస్య-మృగేంద్రస్య సింహస్యేవ-యా-లీలా దైత్యేంద్రయూథపవధాత్మికా-ప్రతిపాద్యా-యస్మిన్-తదేత-దాఖ్యానం-ప్రయతస్సమాహితచిత్త-స్సతాం ప్రవరస్య-దైత్యాత్మజస్య ప్రహ్లాదస్య-పుణ్యం-ప్రభావం-శ్రుత్వా-పఠేత్ పఠేత్-సోఽకుతోభయం కుతశ్చిద్భయరహితం లోకం వైకుంఠలోక-మేతి-పూర్వం కర్మపాశైః ప్రముచ్యత ఇత్యుక్తం-అత్రాకుతోభయం లోకమేతీత్యుక్తం, కర్మపాశవిమోచనద్వారా అకుతోభయం

లోకమేతీత్యర్థః-అతోఽత్ర న పౌనరుక్త్యమ్ ※ ॥ ౪౬ ॥ ※అహో ప్రహ్లాదస్య భాగ్యం-యేన దృష్టో భగవాన్ వయం తు మన్దభాగ్యా, ఇతి విషీదన్తం యుధిష్ఠిరమాహ ॥ యూయమితి త్రిభిః ॥ నృలోకే యూయం, బత భూరిభాగాః-అహో బహుభాగ్యవన్తః-తదేవ వ్యఞ్జయంస్తాన్ విశినష్టి యేషాం, యుష్మాకం-గృహాన్-లోకం-పునానా-మునయో-ఽభియన్తి సర్వతస్సమాయాన్తి-తేతుక-తః, మనుష్యలిఙ్గం మనుష్యస్యేవ లిఙ్గం శరీరం యస్య-తత్, పరం బ్రహ్మ శ్రీకృష్ణరూపం, గూఢం ప్రచ్ఛన్నం-సత్ యేషాం-యుష్మాకం-గృహే-నావసతీ, తి హేతోస్సమాయాన్తి ※ ॥ ౪౭ ॥ ※ననుశ్రీకృష్ణోఽస్మాకం మాతులేయః కథం పరం బ్రహ్మేత్యుచ్యతే, తత్రాహ ॥ స వా ఇతి ॥ సోఽయం శ్రీకృష్ణో బ్రహ్మైవ, కిం తద్బ్రహ్మ, యదభిన్నః శ్రీకృష్ణః, యన్మహద్భిః-విమృగ్యమన్వేషణీయం, కేవలం ధ్యేయమిత్యర్థః-కేవల నిర్దుఃఖసుఖాత్మకజ్ఞానరూపం-ఏవంభూతబ్రహ్మాభిన్నః శ్రీకృష్ణః, వో యుష్మాకం-న కేవలం-మాతులేయః, అపితు ప్రియః, సుహృచ్చ-ఆత్మా అన్తరాత్మా-అర్హణీయః పూజ్యః-విధికృన్నియోగకారీ-గురుర్హితోపదేష్టా చ-ఏవమనేకధా యుష్మాకం తత్సమ్బన్ధినాం భాగ్యం కియదితి వక్తవ్యమితి భావః ※ ॥ ౪౮ ॥ ※ మహద్విమృగ్యమిత్యనేన మహతామపి తత్స్వరూపం యథావదనవగమమిత్యుక్తం-ప్రియస్సుహృద్వా ఇత్యనేన-తన్మహద్విమృగ్యం బ్రహ్మ స్వయమేవ యుష్మాకం ప్రసన్నమితి చ-తన్మహద్విమృగ్యత్వమేవ ప్రపఞ్చయన్ తత్ప్రసాదం ప్రార్థయతే॥ నేతి ॥ యస్య భగవతో-రూపం-భవపద్మజాదిభిః-ధియా స్వమనీషయా-వస్తుతయా యాథాత్మ్యేన-నోపవర్ణితం-ఉపవర్ణితం విషయీకృతం న భవతి-వాఙ్మనసాగోచరస్వరూపస్వభావత్వాత్తైరేతావదిత్యుపవర్ణితుమశక్యమిత్యర్థః-కిన్తు-కేవలం, మౌనేన శుభాశ్రయసంశీలనరూపేణ-భక్త్యోపాసనాత్మికయా ప్రీతిరూపయా-ఉపశమనేన్ద్రియజయాదినా చ-పూజిత ఆరాధితః-స సాత్వతాం యోగేశ్వరాణాం-పతిర్భగవాన్, మే మహ్యం-ప్రసీద

పరస్య పుణ్యం శ్రుత్వాఽనుభావమచ్యుతో భయమేతి లోకమ్॥ ౪౬ ॥ యూయం నృలోకే బత భూరిభాగా లోకం పునానా మునయోఽభియన్తి ॥ యేషాం గృహానావసతీతి సాక్షాద్గూఢం పరం బ్రహ్మ మనుష్యలిఙ్గమ్ ॥ ౪౭ ॥ స వా అయం బ్రహ్మ మహద్విమృగ్యం కైవల్యనిర్వాణసుఖానుభూతిః । ప్రియస్సుహృద్వః ఖలు మాతులేయ ఆత్మాఽర్హణీయో విధికృద్గురుశ్చ॥ ౪౮ ॥ న యస్య సాక్షాద్భవపద్మజాదిభీ రూపం ధియా వస్తుతయోపవర్ణితమ్। మౌనేన భక్త్యోపశమేన పూజితః ప్రసీదతామేష స సాత్వతాం పతిః ॥ ౪౯ ॥ స ఏష భగవాన్ రాజన్ వ్యతనోద్విహతం యశః।పురా రుద్రస్య దేవస్య మయేనానన్తమాయినా॥ ౫౦ ॥ రాజోవాచ ॥ కస్మిన్కర్మణి దేవస్య మయోఽహన్ జగదీశితుః।యథా చోపచితా కీర్తిః కృష్ణేనానేన కథ్యతామ్॥ ౫౧ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ నిర్జితా అసురా దేవైర్యుధ్యనేనోపబృంహితైః। మాయినాం పరమాచార్యం మయం శరణమాయయుః॥ ౫౨ ॥ స నిర్మాయ పురస్తిస్రో హైమీరౌప్యాయసీర్విభుః। దుర్లక్ష్యాపాయసంయోగా దుర్వితర్క్యపరిచ్ఛదాః॥ ౫౩ ॥ తాభిస్తేఽసుర

తాం ప్రసన్నో భవతు ※ ॥ ౪౯ ॥ ※ఏవం సంప్రార్థ్య శ్రీకృష్ణస్య మనుష్యలిఙ్గస్య పరబ్రహ్మత్వసూచకమితిహాసం ప్రస్తోష్యన్ తత్ప్రశ్నావసరప్రదానాయ శ్రీకృష్ణం విశినష్టి ॥ స ఏష ఇతి ॥ హే రాజన్ స ఏష, భగవాన్ జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యాదిగుణయుక్తః-శ్రీకృష్ణః-పురా-అనన్తమాయినా, అనన్తా బహ్వ్యో మాయా యస్య, తేన, మయేన నిమిత్తభూతేన, రుద్రస్య, దేవస్య, యద్విహతం యశః, తద్వ్యతనోత్, అనేన రుద్రాదీనామపి యశ ఆదిగుణబృహత్త్వాధాయకత్వకథనేన స్వయం బృహత ఇతరేషాం తదాధాయకత్వయోగాత్సామర్థ్యాత్ స్యాపితల్లాభేన చ పరబ్రహ్మత్వం సూచితమ్ ※ ॥ ౫౦ ॥ ※తదేవం లబ్ధప్రశ్నావసరో యుధిష్ఠిరో విహతయశ ఉపచయప్రకారం బుభుత్సుః పృచ్ఛతి॥ కస్మిన్నితి॥ జగదీశితుః-భగవదాయత్తజగదీశితృత్వస్య "విలోక్య భగ్నసంకల్పం విమనస్కం వృషధ్వజ" మిత్యాదినా భగవదాయత్తసామర్థ్యస్య వక్ష్యమాణత్వాత్, దేవస్య రుద్రస్య-కీర్తిః-కస్మిన్కర్మణి-అనేన శ్రీకృష్ణేన కర్త్రా, మయేన నిమిత్తేనోపచితా వర్ధితా, తత్కథ్యతామ్ ※ ॥ ౫౧ ॥ ※ఇతి పృష్ట ఆహ దేవర్షిః॥ నిర్జితా ఇత్యాదినా॥ అనేన రుద్రేణోపబృంహితైః రాహితబలైః, దేవైః, నిర్జితా-అసురాః-మాయినాం, పరమాచార్యమాచార్యాణామప్యాచార్యం, మయం-శరణం-జగ్ముః ※ ॥ ౫౨ ॥ ※తతః, సః, విభుస్సమర్థో, మయః-హేమ్నో వికృతిః హైమీ, రూప్యస్య రజతస్య రౌప్యా ఆయసో లోహస్యాయసీ, త్రయాణామితరేతరయోగద్వన్ద్వః-తాః-తిస్రః-పురో-నిర్మాయ, అసురేభ్యో దదావితి శేషః, పురో విశినష్టి॥ దుర్లక్షః దర్శనావిషయః ఉపాయః, సంయోగశ్చ-యాసాం-తాః-ఇమాః పురోఽత్రాగతా ఇతో గతాశ్చేతి జనైర్లక్షితా ఇత్యర్థః-తథా-దుర్వితర్క్యాః స్వాన్యజనీనసాధారణ్యేన తర్కితుమశక్యాః-పరిచ్ఛదాః ఉపకరణాని యాసాం-తాః ※ ॥ ౫౩ ॥ ※తాభిర్విమానరూపాభిరపేక్షితదేశగమనక్షమాభిః పురీభిః-సురసేనాన్యః ఆసురసేనానాయకాః హే

నృప. అలక్షితాః, దైవైరదృశ్యమానాః- పూర్వవైరం స్మరన్తః సేశ్వరాన్ సపాలాన్ త్రీన్ లోకాన్ నాశయాంచక్రుః నాశయితుమారబ్ధవన్త ఇత్యర్థః ॥ ౫౪ ॥ తతః- తే, సేశ్వరాః ఇన్ద్రాదిలోకపాలైస్సహితాః- లోకాః జనాః- ఈశ్వరం రుద్రముపాసాద్య ప్రాప్య- ఆనతాస్సన్త ఊచుః ॥ తదేవాహ ॥ హే విభో, త్రీణి పురాణ్యాలయాః- స్థానాని- యేషాం తైర్వినష్టాన్- తావకాన్ త్వదీయాన్, నస్మాన్, హే దేవ- త్రాహి పాలయేతి ॥ ౫౫ ॥ అథ తద్విజ్ఞాపనానన్తరం- తాన్ సురాన్- మా భైష్ట భయం మా కార్ష్టేత్యనుగృహ్య, భగవాన్, విభూ రుద్రః- ధనుషి, శరం బాణం- సంధాయ, అస్త్రం పాశుపతం- తస్మిన్ సంయోజ్యేతి శేషః- పురేషు, వ్యముఞ్చత ॥ ౫౬ ॥ తతశ్శరాద్, యథా సూర్యమణ్డలాన్మయూఖసన్దోహాః రశ్మిసమూహాః, తథా- అగ్నివర్ణా, ఇషవో బాణాః- ఉత్పేతుః, యతో యేభ్య ఇషుభ్యః- పురో నాదృశ్యన్త, ఇషుభిః ప్రచ్ఛన్నా బభూవురిత్యర్థః ॥ ౫౭ ॥ తైరిషుభిః- స్పృష్టాస్తాడితాః త్రీణి, పురాణ్యోకాంసి స్థానాని, యేషాం, తే అసురాః- సర్వే- వ్యసవః- విగతాః, అసవః ప్రాణాః, యేషాం తాదృశాస్సన్తో, నిపేతుః, పతితవన్తః- తాన్, వ్యసూన్- అసురాన్, ఆనీయ- మహాయోగీ- మయః- కూపరసే స్వయం వినిర్మితకూపగతే రసే మృతసంజీవన ఇతి- అక్షిపత్ పాతయత్ ॥ ౫౮ ॥ తే చ సిద్ధామృతరసేన- స్పృష్టాః- అసురాః- వజ్రసారా వజ్రవద్దృఢాఙ్గాః- మహౌజసో మహాబలాస్సన్తః- మేఘదళనాః మేఘచ్ఛేదాః- విద్యుద్రూపాః- వహ్నయ ఇవ- ఉత్తస్థుః ఉత్థితవన్తః ॥ ౫౯ ॥ తదా- భగ్నస్సంకల్పో యస్య- తథైవ విమనస్కం దుఃఖితమనస్కం- వృషధ్వజం రుద్రం, విలోక్య- అయం, భగవాన్- శ్రీకృష్ణరూపో- విష్ణుః- తత్ర త్రిసిద్ధామృతరసవినాశే- ఉపాయం, మకల్ప

సేనాన్యో లోకాంస్త్రీన్ సేశ్వరాన్నృప। స్మరన్తో నాశయాంచక్రుః పూర్వవైరమలక్షితాః ॥ ౫౪ ॥ తతస్తే సేశ్వరా లోకా ఉపాసాద్యోచురీశ్వరమ్। త్రాహి నస్తావకాన్దేవ వినష్టాంస్త్రిపురాలయైః ॥ ౫౫ ॥ అథానుగృహ్య భగవాన్ మా భైష్టేతి సురాన్విభుః। శరం ధనుషి సంధాయ పురేష్వస్త్రం వ్యముఞ్చత ॥ ౫౬ ॥ తతోఽగ్నివర్ణా ఇషవ ఉత్పేతుస్సూర్యమణ్డలాత్। యథా మయూఖసన్దోహా నాదృశ్యన్త పురో యతః ॥ ౫౭ ॥ తైస్స్పృష్టా వ్యసవస్సర్వే నిపేతుస్స్మ పురౌకసః। తానానీయ మహాయోగీ మయః కూపరసేఽక్షిపత్ ॥ ౫౮ ॥ సిద్ధామృతరసస్పృష్టా వజ్రసారా మహౌజసః। ఉత్తస్థుర్మేఘదళనా వైద్యుతా ఇవ వహ్నయః ॥ ౫౯ ॥ విలోక్య భగ్నసంకల్పం విమనస్కం వృషధ్వజమ్। తదాఽయం భగవాన్విష్ణుస్తత్రోపాయమకల్పయత్ ॥ ౬౦ ॥ వత్స ఆసీత్తదా బ్రహ్మా స్వయం విష్ణురయం హి గౌః। ప్రవిశ్య త్రిపురం కాలే రసకూపామృతం పపౌ ॥ ౬౧ ॥ తేఽసురా హ్యపి పశ్యన్తో న న్యషేధన్విమోహితాః। తద్విజ్ఞాయ మహాయోగీ రసపాలానిదం జగౌ ॥ స్మయన్విశోకశ్శోకార్తాన్స్మరన్ దైవగతిం చ తామ్ ॥ ౬౨ ॥ దేవోఽసురో నరః కో వా నేశ్వరోఽస్తీహ కశ్చన। ఆత్మనోఽన్యస్య వా దిష్టం దైవేనాపోహితుం ద్వయోః ॥ ౬౩ ॥ అథాసౌ శక్తిభిస్స్వాభిశ్శంభోః ప్రాధనికం వ్యధాత్। ధర్మజ్ఞానవిరక్త్యృద్ధి

యత్ ॥ ౬౦ ॥ తదేవాహ ॥ వత్స ఇతి ॥ అయం శ్రీకృష్ణరూపో విష్ణుః- స్వయం- గౌః ధేను- రాసీత్- బ్రహ్మా చతుర్ముఖో- వత్స ఆసీత్, తతో- గోరూపో, ఽయం విష్ణుః, సవత్సః, త్రిపురం- త్రయాణాం పురాణాం సమాహార- స్తత్- ప్రవిశ్య, కాలే మధ్యాహ్నే, రసకూపామృతం రసరూపం కూపగతమమృతం పపౌ అపిబత్ ॥ ౬౧ ॥ తే అసురాః- పిబన్తీం- గాం, పశ్యన్తోఽపి, భగవన్మాయయా విమోహితాః- న న్యషేధన్ తన్న న్యవారయన్ ॥ తత్పానం, జ్ఞాత్వా, మహాయోగీ మయః- రసం కూపామృతరసం పాలయన్తీతి తథా, తానసురాన్, శోకార్తాన్- తాం, దైవగతిం స్మరన్, అత ఏవ, విగతశోకః- స్వయం- స్మయన్, ఇదం వక్ష్యమాణం, జగాద ఉవాచ ॥ ౬౨ ॥ తదేవాహ ॥ దేవ ఇతి ॥ ఆత్మనో, అన్యస్య వా, ద్వయోరపి- దైవేనేశ్వరేణ, దిష్టముపకల్పితం - సుఖం దుఃఖం వా- అపోహితుం, మిహ లోకే దేవాద్యన్యతమో యః కశ్చిన్నేశ్వరః న ప్రభుర్న సమర్థః ॥ ౬౩ ॥ అథ నిశ్శేషం కూపామృతరసపానానన్తరం- అసౌ శ్రీకృష్ణః, ధర్మాదిభిః- స్వాభిశ్శక్తిభిః, శంభోః రుద్రస్య, ప్రాధనికం, ప్రధనం సంగ్రామస్తత్సాధనం, యుద్ధ రథసూతాదిరూపం, తద్వ్యధాత్ క్రమేణ ధర్మాదిస్వశక్తిరేవ గాధాదిరూపేణాకరోదిత్యర్థః, స్వశక్త్యాహితశక్తిమకరోదితి యావత్ ॥ తత్ర శక్తిర్నామ స్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతకార్యోపయుక్తా- సా చ ధర్మాదిరూపేణ బహువిధా, తత్ర ధర్మశక్తిర్నామ సాధుపరిత్రాణసామర్థ్యాత్మికా, జ్ఞానశక్తిరిహ ,, యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్, సర్వదర్శీ స్వాధీనోఽనాదిస్సర్వేశ్వరః సర్వదృ ,, గిత్యాదిభ్యోఽవగతా సర్వసాక్షాత్కారసామర్థ్యాత్మికా ॥ తథా చోక్తం శ్రీమన్నాథమునిభిః ,, యో వేత్తి యుగపత్సర్వం ప్రత్యక్షేణ సదా స్వతః ,, ఇతి, విరక్తిర్నామ ,, సర్వమిదమభ్యాత్తోఽవాక్యనాదర ,, ఇతి శ్రుత్యవగతా - అవాప్తసమస్తకామత్వేఽపి తదనాదరేణావస్థానసామర్థ్యాత్మికా, ఋద్ధిర్నామైశ్వర్యం ,, ఏష సర్వేశ్వరః కృష్ణ ,, ఇత్యాదిప్రమాణావగతం సర్వాన్తరాత్మత్వేన తన్నియన్తృత్వసామర్థ్యం, త

పోనామ ,, సతపోఽ తప్యత సతపస్తప్త్వా ఇదగ్ం సర్వమసృజత ,, ఇత్యాద్యవగతా జగద్రక్షణోపయుక్తసఙ్కల్పరూపజ్ఞానాత్మికా - విద్యానాను , సత్యకామస్సత్యసఙ్కల్ప ,, ఇత్యాద్యవగతా సత్యసఙ్కల్పాత్మికా, సత్యసఙ్కల్పత్వంచ, స్వావతారాద్యపూర్వభోగ్యాన్తరసృష్ట్వా జగద్వ్యాపాదాదిషు చామోఘసఙ్కల్పత్వం, క్రియానామ , ఘటితఘటనాత్మికా ,, స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ ,, ఇత్యాద్యవగతా, ఆదిశబ్దేన బలవీర్య తేజ ఆదయః - తత్ర - బలం శ్రమప్రసఙ్గరహితం సర్వధారణసామర్థ్యం ,, ఏష సేతుర్విధరణ ,, ఇత్యాదిభ్యోవగతం - వీర్యం నామ సర్వధారణేఽపి వికారరహితత్వం - తేజః అస్వాధీనసహకార్యనపేక్షత్వం॥ రథమితి॥ వాహాన్ అశ్వాన్ వర్మ కవచం, ఆదిశబ్దేన ప్రగ్రహాదికం గృహ్యతే * ॥ ౬౪ ॥ * భగవద్ధర్మశక్త్యాత్మకం - రథ, మారుహ్య, సన్నద్ధః కవచిత, ఈశ్వరో రుద్రః , శరం - ధనుశ్చ, పాదదే స్వీకృతవాన్, తతో, ధనుషి, శరం - సంధాయ, అభిజితి ముహూర్తే అభిజిన్నామకే ముహూర్తే - భగవతశ్శ్రీకృష్ణస్య, తేజసా ఉక్తవిధేన - యుక్త - స్త్రిపురం - దదాహ బాణప్రయోగద్వారేణ దగ్ధవాన్ హే నృప * ॥ ౬౫ ॥ * తదా - దివి, దున్దుభయో, నేదుః దధ్వనుః, విమానశతాని - సంకులాని యేషాం - తే, దేవేశాదయః - జయేతి - వదన్త ఇతి శేషః - ఉత్కర్షేణ వర్షన్త ఇతి వదన్తః - కుసుమోత్కరైః కుసుమవర్షైః, శంభుమవాకిరన్ అవర్షన్ - అప్సరసాం - గణాః - జగుః - ననృతుశ్చ * ॥ ౬౬ ॥ * హే నృప - ఏవమిత్థం - తిస్రః - పురః పురీః - దగ్ధ్వా - పురహా, భగవాన్ - రుద్రః - బ్రహ్మాదిభిః - స్తూయమానః - స్వస్థానం - ప్రత్యపద్యత ప్రాప్తవాన్ * ॥ ౬౭ ॥ * శ్రీకృష్ణస్య పరబ్రహ్మాభిన్నత్వసూచకప్రభావప్రతిపాదన ముపసంహరన్ ప్రశ్నాన్తరావసరం ప్రయచ్ఛతి ॥ ఏవమితి ॥ ఆత్మనః - స్వస్య - మాయయా సంకల్పేన, నతు కర్మణేతి భావః, నృలోకం, విడమ్బమానస్యానుకుర్వతః - ఇతర సజాతీయచేష్టాం కుర్వత ఇత్యర్థః - హరేరాశ్రితార్తిహరస్య - లోకస్యహితోపదేష్టు , రస్య శ్రీకృష్ణస్య - ఋషిభిరస్మదాదిభిః - గీతాన్య - వంవి

పావిద్యాక్రియాదిభిః। రథం సూతం ధ్వజం వాహాన్ ధనుర్వర్మ శరాదియత్ ॥ ౬౪ ॥ సన్నద్ధో రథమాస్థాయ శరం ధనురుపాదదే। శరం ధనుషి సంధాయ ముహూర్తేఽభిజితీశ్వరః ॥ దదాహ తేజసాయుక్తో హరోఽథ త్రిపురం నృప॥ ౬౫ ॥ దివి దున్దుభయో నేదుర్విమానశతసంకులాః। దేవర్షిపితృసిద్ధేశా జయేతి కుసుమోత్కరైః॥ అవాకిరన్జగుర్హృష్టా ననృతుశ్చాప్సరోగణాః॥ ౬౬ ॥ ఏవం దగ్ధ్వా పురస్తిస్రో భగవాన్పురహా నృప। బ్రహ్మాదిభిస్స్తూయమానస్స్వధామ ప్రత్యపద్యత॥ ౬౭ ॥ ఏవంవిధాన్యస్య హరేస్స్వమాయయా విడమ్బమానస్య నృలోకమాత్మనః। వీర్యాణి గీతాన్యృషిభిర్జగద్గురోర్లోకాన్పునానాన్యపరం వదామి కిమ్ ॥ ౬౮ ॥ ****************
**** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే త్రిపురవిజయో నామ దశమోఽధ్యాయః. ****
శ్రీశుక ఉవాచ॥ శ్రుత్వేహితం సాధుసభాసభాజితం * మహత్తమాగ్రణ్య ఉరుక్రమాత్మనః। యుధిష్ఠిరో దైత్యపతేర్ముదాయుతః పప్రచ్ఛ భూయస్తనయం స్వయంభువః ॥ ౧ ॥ శ్రీయుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ భగవన్ శ్రోతుమిచ్ఛామి నృణాం ధర్మం సనాతనమ్। వర్ణాశ్రమాచారయుతం యత్పుమాన్ విన్దతే పరమ్॥ ౨ ॥ భవాన్ప్రజాపతే

ధాని, వీర్యాణి - లోకం, పునానాని - బహూని - సన్తీతి శేషః సాకల్యేన కేనాపి వక్తుం నశక్యానీతి భావః - అతోఽన్యత్కించిత్త్వయా ప్రష్టవ్యమస్తిచేత్ కథయామేత్యర్థః *॥ ౬౮ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్దే త్రిపురవిజయో నామ దశమోఽధ్యాయః ******************************

తదేవం శ్రుత ప్రహ్లాదచరితోఽ ,, పరం వదామికి ,, మితి ప్రశ్నాయ చోదితో యుధిష్ఠిరో వర్ణాశ్రమాదిధర్మాన్ తత్ర తత్ర భగవద్భక్తియోగాఙ్గత్వేనోక్తాన్ బుభుత్సుర్దేవర్షిం పప్రచ్ఛేత్యాహ భగవాన్ బాదరాయణిః ॥ శ్రుత్వేతి॥ ఉరువిక్రమే, భగవత్యా - త్మామనో, యస్య, తస్య, దైత్యపతేః ప్రహ్లాదస్య , సాధుసభాభిః - సభాజితమనుసేవిత - మీహితం చరిత్రం, శ్రుత్వా - ముదాహర్షేణా - న్వితో యుక్తో, యుధిష్ఠిరః, పునర్మహత్తమానా , మగ్రణ్యం ప్రథమతో గణ్యం , స్వయంభువస్తనయం నారదం, పప్రచ్ఛ ,, సాధుసభాసభాజితం మహత్తమాగ్రణ్య ఉరుక్రమాత్మన ,, ఇతి పాఠాన్తరం - తత్ర - మహత్తమానా - మగ్రణ్యః ముఖ్యః, ఉరుక్రమే భగవత్యా - త్మా మనో - యస్య - దైత్యపతేః ప్రహ్లాదస్య - హితం - సాధూనాం - సభాయాం - సభాజితం, సత్కృతం - శ్రుత్వేత్యర్థః *॥ ౧ ॥ * ప్రశ్నమేవాహ॥ భగవన్నితి॥ హే భగవ, న్నహం, వర్ణానాం బ్రాహ్మణాదీనా - మాశ్రమాణాం బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమనిష్ఠానాం చా - చారైర్యుతం, నృణాం - సనాతనం అనాదిపరంపరాగతం ధర్మం, శ్రోతు - మిచ్ఛామి, తచ్ఛ్రవణేచ్ఛాయాం హేతుం వదన్ తం విశినష్టి ॥ యద్యస్మాద్ధర్మా ,త్పరం పరమపురుషం, విన్దతే భక్తియోగనిష్పత్తిద్వారా ప్రాప్నోతీత్యర్థః * ॥ ౨ ॥ * నన్వేతద్ధర్మవిదో బహవస్సన్త్యతస్తం ప్రతి నాహం ప్రష్టవ్య, స్తత్రాహ॥ భవానితి॥ త్వమివా - న్యో, ధర్మగుహ్యం , నవిదు - రత, స్త్వమేవ బ్రూహీతి భావః - తదేవ వ్యఞ్జయన్ విశినష్టి॥ ప్రజా

నాం పత్యుః పరమేష్ఠినః సాక్షాద్భవాన్-ఆత్మజః పుత్రః - సర్వోఽపి ధర్మః పరమేష్ఠిముఖోపదిష్ట ఇతి తతో గృహీతధర్మరహస్య స్త్వమేవ తద్వక్తుం సమర్థ ఇతి భావః॥ నను పరమేష్ఠినస్సుతా అపి బహవస్సన్తీత్యత ఆహ ॥ హే బ్రహ్మన్, సుతానాం మధ్యే భవాన్, పరమేష్ఠినః-సమ్మతస్సుతః, నితరాం ప్రీతివిషయస్సుతః, అతో ధర్మరహస్యం తేన తుభ్యముపదిష్టం భవేదితి భావః॥ నను పదిష్టధర్మరహస్యోఽప్యహం తద్విస్మృతవానస్మీత్యత ఆహ ॥ తప ఆదిభిరుపాయైః, నారాయణపరాః-నారాయణః-పర ఉత్కృష్ట ఉపాస్యో, యేషాం, తాదృశాః-విప్రాః, యాయం, ధర్మగుహ్యం, విదుః-భగవద్భక్త్యఙ్గత్వేన వర్ణాశ్రమాదిధర్మమనుతిష్ఠతాం యుష్మాకం న తద్విషయా విస్మృతిరితి భావః ॥ జానన్తో, వయం రహస్యత్వాదేవ న కథయామ ఇతి చేత్తత్రాహ ॥ కరుణా ఇతి ॥ కరుణాః కరుణావన్తః-కారుణ్యవతాం మమ ధర్మరహస్యాజ్ఞానప్రయుక్తదుఃఖస్య నిరాచికీర్షా యుక్తైవేతి భావః- సాధవస్స్వార్థనిరపేక్షపరోపకారశీలాః. ఏవంభూతాః త్వద్విధా ఏవ-నత్వపరే సన్తీత్యర్థః ❋॥౩॥౪॥❋

ఏవమాపృష్టో ధర్మాన్ భగవాన్నారదస్తాన్ వక్ష్యన్ స్వస్య సాక్షాత్తదుపదేష్టారం శ్రీమన్నారాయణం నమస్కుర్వన్ ప్రతిజ్ఞాయుతం విశినష్టి॥ నత్వేతి ద్వాభ్యాం॥ అజాయ కర్మోత్పత్తిరహితాయ, భగవతే, నారాయణాయ - లోకానాం, యో, ధర్మస్తస్య, హేతవే కారణాయ, ప్రవర్తకాయ, నత్వా, నారాయణముఖాచ్ఛ్రుతం, సనాతనం, ధర్మ-మహం వక్ష్యే ❋॥౫॥❋

ఏవం ప్రతిజ్ఞాం కృత్వా తన్ముఖాదాత్మనశ్శ్రవణసంభావయన్ తం విశినష్టి ॥ య ఇతి ॥ యో భగవానాత్మనోంఽశభూతేన, నరేణ సహ, దాక్షాయణ్యాం దక్షదుహితరి, మూర్త్యాం ధర్మతో మూర్త్యాం భర్తుర్ధర్మాత్, అవతీర్య - లోకానాం, స్వస్తయే, బదరికాశ్రమే-అద్యాప్యాస్తే ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ తావద్వక్ష్యమాణే తేషు ధర్మేషు ప్రమాణమాహ॥ ధర్మమూలమితి॥ ధర్మస్య, మూలం ప్రమాణం, ధర్మప్రమాపకో భగవానేవేత్యర్థః ॥ నను - భగవతః ప్రత్యక్షాదిప్రమాణాన్తరయోగ్యత్వాత్ కథం తస్య ధర్మప్రమాపకత్వమితి శఙ్కాం నిరాకుర్వన్ తం విశినష్టి ॥ సర్వవేదమయః ఋగ్యజుస్సామాది సర్వవేదప్రచురః న సాక్షాద్ధర్మే భగవాన్

సాక్షాదాత్మజః పరమేష్ఠినః। సుతానాం సమ్మతో బ్రహ్మం స్తపోయోగసమాధిభిః॥ ౩॥ నారాయణపరా విప్రా
ధర్మం గుహ్యం పరం విదుః। కరుణాస్సాధవశ్శాన్తా స్త్వద్విధా న తథాపరే॥ ౪॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ నత్వా భగ
వతేఽజాయ లోకానాం ధర్మహేతవే। వక్ష్యే సనాతనం ధర్మం నారాయణముఖాచ్ఛ్రుతమ్॥ ౫ ॥ యోఽవతీ
ర్యాత్మనోంఽశేన దాక్షాయణ్యాం తు ధర్మతః। లోకానాం స్వస్తయేఽధ్యాస్తే తపో బదరికాశ్రమే॥ ౬॥ ధర్మ
మూలం హి భగవాన్ సర్వవేదమయో హరిః। స్మృతిశ్చ తద్విదాం రాజన్ యేన చాత్మా ప్రసీదతి॥ ౭ ॥ సత్యం దయా
తపశ్శౌచం తితిక్షేక్షా శమో దమః। అహింసా బ్రహ్మచర్యం చ త్యాగస్స్వాధ్యాయ ఆర్జవమ్॥ ౮ ॥ సంతోషస్స
మదృక్సేవా గ్రామ్యేహోపరమశ్శనైః। నృణాం విపర్యయేహేక్షా మౌనమాత్మవిమర్శనమ్॥ ౯ ॥ అన్నాద్యా

ప్రమాణం, యపి తు - సాక్షాత్ప్రమాణభూతాః సర్వవేదా అపి ప్రకారద్వారేతి భావః ॥ తదాపి ప్రకారకత్వం చ తస్య శ్రూయతే,, అస్య హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద,, ఇత్యాది, కించ, హే రాజన్, తద్విదాం వేదవిదాం-స్మృతిశ్చ- ధర్మమూలమిత్యర్థః ॥ తద్విదామిత్యనేన, స్మృతీనాం స్వమూలభూతశ్రుత్యనుమాపనద్వారా ధర్మప్రమాపకత్వమితి సూచితం, తద్విదాం-స్మృతయ ఇత్యనేనాతద్వేదనమూలకశాక్యాదిస్మృతివ్యావృత్తిః, స్మృతశ్చేతి చశబ్దేన శిష్టాచారసంగ్రహః॥ తదుక్తం మనునా ,, వేదోఽఖిలో ధర్మమూలం స్మృతిశీలే చ తద్విదామ్ , ఆచారశ్చైవ సాధూనామాత్మనస్తుష్టిరేవ చే,,తి , యాజ్ఞవల్క్యేన చ ,,శ్రుతిస్స్మృతిస్సదాచారస్స్వస్య చ ప్రియమాత్మనః, సమ్యక్సంకల్పజః కామో ధర్మమూలమిదం స్మృత,,మితి-ధర్మం విశినష్టి॥ యేన ధర్మేణ స్వారాధనభూతేనా - త్మా పరమాత్మా, ప్రసీదతి-పరమాత్మప్రసాదహేతుత్వాదవశ్యం తచ్ఛ్రవణాదికం కర్తవ్యమితి భావః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ ఏవం ధర్మప్రమాణాన్యభిధాయ తావన్నృణాం యే సాధారణధర్మాస్తానాహ॥ సత్యమిత్యాదిభిః పంచభిః ॥ సత్యం భూతహితత్వం దయా స్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖాసహిష్ణుత్వం, తపః అనశనాదిరూపం , శౌచం స్నానాదిజం శుచిత్వం తితిక్షా శీతోష్ణాదిద్వంద్వసహిష్ణుతా - ఈక్షా హేయోపాదేయాదివివేకః- శమోఽన్తరిన్ద్రియజయః - దమో బాహ్యేన్ద్రియజయః - అహింసా కరణత్రయేణాపి పరపీడానివృత్తిః- బ్రహ్మచర్యమనుచితకాలేషు స్త్రీసఙ్గరాహిత్యం - త్యాగో లోభరాహిత్యం స్వాధ్యాయో యథోచితమన్త్రజపః- ఆర్జవం మనోవాక్కాయానామైకరూప్యమ్ ❋॥ ౮ ॥ ❋ సంతోషః దైవాల్లబ్ధేనాలంబుద్ధిః , సమదృక్సేవా సమదృశాం మహతాం సేవా- గ్రామ్యేహాభ్యః- ప్రవృత్తికర్మభ్యః, ఉపరమో నివృత్తిః, నృణాం -విపర్యయే హేక్షా నిష్ఫలచేష్టానిరూపణం- మౌనం మితభాషణం ఆత్మవిమర్శనం- దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యపరిశీలనమ్ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ భూతేభ్యో, యథాయోగ్యం, మన్నాద్యమన్నం-తదాదే-స్సంవిభాగః విభజ్య ప్రదానం- తేషు భూతేష్వా - త్మదేవతాబుద్ధిః ఆత్మేతి దేవతేతి చ బుద్ధిః - ఆత్మనః స్వస్య, దేవతా దైవతం పరమాత్మా, తద్బుద్ధిః బ్రహ్మాత్మకత్వబుద్ధిరితి వా, స్వాత్మతుల్యతాబుద్ధిర్దేవతాబుద్ధిశ్చేతి వా - హే పాణ్డవ-భూతా

నాంమధ్యే, నృషుతు-సుతరామతీవా,త్మదేవతాబుద్ధిః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ మహతాంగతేశ్శరణ్యస్య - భగవతః, శ్రవణంగుణ శ్రవణం, కీర్తనంగుణప్రతిపాదకనామాదికీర్తనం - స్మరణంస్వరూపరూపగుణవిభూతిస్మరణం - సేవాపాదపీడనాది రూపా-ఇజ్యాఅర్ఘ్యపాద్యాదినివేదనారూపా- అవనతిర్నమస్కృతిః - ప్రహ్వీభావోవా , సఖ్యంసర్వాత్మనాఆనుకూల్యం , ఆత్మసమర్పణంస్వాత్మనస్తదనుబన్ధినశ్చతదాయత్తసత్తాదిమత్త్వానుసంధానంచే , త్యయం - త్రింశల్లక్షణవాన్ సర్వేషాంనృణాం - సాధారణః , పరఉత్కృష్టో - ధర్మ - ఉదాహృతః ప్రదర్శితః - యేనధర్మేణ , సర్వాన్తరాత్మా, భగవాంస్తుష్యతి, సోఽయం - త్రింశల్లక్షణవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవంనృణాంసాధారణంధర్మమభిధాయాధనరవిశేషా - ణాం - బ్రాహ్మణాదీనాం - వర్ణానాం క్రమాణామావశ్యకాన్ - ధర్మాన్వివక్షుస్తావత్త్రైవర్ణికసాధారణ్యేనద్విజత్వం - లక్షణమాహ ॥ సంస్కారాఇతి ॥ యత్ యత్ర , సంస్కారాగర్భాధానాదయః - షోడశ అవిచ్ఛిన్నాః , స, ద్విజః - ననుశూద్రస్యాపితదవిచ్ఛేదేద్విజత్వంస్యా, త్తత్రాహ॥ అజోబ్రహ్మా , య - మేవంసంస్కారయుక్తం, జగాద-శ్రుతిస్మృతిముఖేన, స , ద్విజః, శూద్రంతునమన్త్రవత్సంస్కారయుక్తంజగాద, నచోపనయనవన్తం , అతోనాసౌద్విజః, తథాచస్మృతిః ‹‹ వివాహమాత్రంసంస్కారంశూద్రోఽపిలభతాంసదా, నకేనచిత్సముస్సృజచ్ఛన్దసాతంప్రజాపతి ‹‹రితి ॥ శ్రుతిశ్చ॥ ‹‹ గాయత్ర్యాబ్రాహ్మణమసృజత్త్రిష్టుభారాజన్యంజగత్యావైశ్యంనకేనచిచ్ఛూద్ర ,, మితిఅతోవివాహవ్యతిరిక్తసంస్కారస్యాభావాదుపనయనస్యనిషేధాన్నతస్యద్విజత్వమితివ్యాచక్షతే ॥ వస్తుతస్తు॥ ద్విజత్వాదికమదృష్టవిశేషసంబన్ధరూపం-నజాతిరూపం, నబ్రాహ్మణాదేర్బ్రాహ్మణ్యాదిషూత్పత్తిమాత్రరూపం - కేవలసంస్కారమాత్రవత్త్వంవా, అన్యథాఆదికాలేబ్రహ్మణోముఖబాహూరుప్రభవానాంపశ్చాద్విశ్వామిత్రప్రభృతీనాం చబ్రాహ్మణ్యాద్యభావప్రసఙ్గాత్, సంతానవిశేషప్రసూతత్వాదికంచతాదృగదృష్టవిశేషవత్త్వసూచకం - సంతానవిశేషోత్పత్తేస్తన్మూలకసంస్కారాదేశ్చప్రకృష్టాదృష్టకార్యత్వాత్ , అలౌకికప్రకర్షవిశేషకారణత్వాచ్చ, ఏవంచ ‹‹ కార్యేణ

దేస్సంవిభాగోభూతేభ్యశ్చయథార్హతః। తేష్వాత్మదేవతాబుద్ధిస్సుతరాంనృషుపాణ్డవ ॥ ౧౦ ॥ శ్రవణంకీర్తనంచాస్యస్మరణంమహతాంగతేః। సేవేజ్యాఽవనతిర్దాస్యంసఖ్యమాత్మసమర్పణమ్॥ ౧౧॥ నృణామయం పరోధర్మఃసర్వేషాంసముదాహృతః। త్రింశల్లక్షణవాన్ సాక్షాత్సర్వాత్మాయేనతుష్యతి॥ ౧౨ ॥ సంస్కారా యదవిచ్ఛిన్నాస్సద్విజోఽజోజగాదయమ్। ఇజ్యాధ్యయనదానానివిహితానిద్విజన్మనామ్ ॥ జన్మకర్మావదాతానాంక్రియాశ్చాశ్రమచోదితాః॥ ౧౩ ॥ విప్రస్యాధ్యాపనాదీనిషడన్యస్యాప్రతిగ్రహః । రాజ్ఞోవృత్తిఃప్ర

కారణానుమాన ,, మితిన్యాయేనయత్రకార్యభూతాస్సంస్కారాఅవిచ్ఛిన్నాఃపిత్రాదిపరంపరయాఽవిచ్ఛిన్నాదృష్టాత్సద్విజఇత్యర్థః - సంతానవిశేషప్రభవత్వతన్మూలకసంస్కారాదిమత్త్వానుమితాదృష్టసంబన్ధవిశేషవాన్ ద్విజ ఇతియావత్ , సంస్కారశ్చ బ్రాహ్మణాదేర్బ్రాహ్మణ్యాదిషుప్రసూతస్యైవకర్తవ్యత్వేనప్రజాపతినా ‹‹ అష్టవర్షంబ్రాహ్మణముపనయీత,, ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృత్యాదిముఖేనప్రగదితాః-తథాచ-యత్సంతానవిశేషప్రభవంసంస్కార- మజో - జగాద-తత్సంతానప్రభవత్వానుమితాదృష్టవిశేషసంబన్ధవాన్ ద్విజఇతిఫలితోఽర్థః ॥ త్రైవర్ణికానామావశ్యకాన్ ధర్మానాహ॥ ఇజ్యేతి ॥ జన్మనాకులేన-కర్మణాచా-వదాతానాంశుద్ధానాం-ద్విజన్మనాంత్రైవర్ణికానాం-ఇజ్యాదీని-స్వాశ్రమచోదితాః బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమేషువిహితాఃక్రియాఃచేష్టితాని - ఏషామకరణేప్రత్యవాయఇతిభావః - తుర్యాశ్రమిణామనగ్నిత్వేనేజ్యాయాఅభావాత్తదభిప్రాయేణస్వాశ్రమచోదితాఃక్రియాఇత్యుక్తం-సాగ్నిత్వేఇజ్యాదీనిత్రీణిస్వాశ్రమచోదితాః క్రియాశ్చేత్యేతానివిహితాని - అనగ్నిత్వేత్వాశ్రమచోదితాఃక్రియావిహితా ఇత్యర్థః - అనాశ్రమిణాంవిధురాదీనాంతుపూర్వోక్తస్త్రింశల్లక్షణవాన్ ధర్మ ఇతిభావః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఏవంత్రైవర్ణికానామావశ్యకాన్ ధర్మానభిధాయతత్రవిప్రస్యజీవికాధర్మానాహ ॥ విప్రస్యాధ్యాపనాదీనీతి ॥ ఆదిశబ్దేనయాజనప్రతిగ్రహౌవివక్షితౌయాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహాః - జీవికాధర్మాః-ఇజ్యాధ్యయనదానాదీనిత్వావశ్యకాధర్మాఇత్యర్థః- ఏవంసంభూయవిప్రస్యషడ్ధర్మాః॥ తథాచోక్తంమనునా ‹‹ షణ్ణాంతుకర్మణామస్యత్రీణికర్మాణిజీవికా । యాజనాధ్యాపనేచైవవిశుద్ధాచ్చప్రతిగ్రహః ,, ఇతి , అథక్షత్రియస్యజీవికాధర్మానాహ ॥ అన్యస్యాప్రతిగ్రహఇతి ॥ అత్ర, అన్యస్యక్షత్రియస్య-అప్రతిగ్రహఇతిప్రతిగ్రహాతిరిక్తంయాజనమధ్యాపనంచానుజానాతి-వక్ష్యతిచానన్తరమేవ ‹‹ బిభృతేరాజన్య ,, మితి, శ్రూయతేచాశ్వపతికైకయప్రభృతీనాంక్షత్రియాణాముపదేష్టృత్వాది-ప్రజాపాలనేఽధికృతస్యక్షత్రియస్యవృత్త్యన్తరమాహ॥ రాజ్ఞఇతికేచిద్వ్యాచక్షతే-తచ్చిన్త్యం ‹‹ ప్రభుత్వాదార్త్విజ్యంసర్వవర్ణానాంస్యా ,, దితిద్వాదశాధ్యాయాన్త్యాధికరణేక్షత్రియాదేర్యాజనాధ్యాపనయోఃప్రతిషిద్ధత్వాత్ - తత్రహిదర్శపూర్ణమాసజ్యోతిష్టోమాదిషుకిం త్రిభిరపిద్విజాతిభిరార్త్విజ్యంకారయితవ్యముత బ్రాహ్మణైరేవేతిసంశయ్యోత

త్రైవర్ణికయోఽప్యార్త్విజ్యమర్హన్తీతి విద్వత్త్వాత్ - వరణం పునః పురుషార్థ - మతః కర్మవైగుణ్యం నాస్తి - కిఞ్చ - యాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహా బ్రాహ్మణస్యైవ వృత్త్యుపాయాః ఇతి నియమః పురుషార్థతయా స్మర్యతే న క్రత్వర్థతయా - తేన క్షత్రియవైశ్యావార్త్విజ్యం కుర్వన్తౌ నియమాతిక్రమాత్ ప్రత్యవాయమంశ్వ ధర్మాత్ ప్రచ్యవేయాతాం - న క్రతోః కదాచిద్గుణహానిః - తస్మాత్ త్రిభిరప్యార్త్విజ్యం కారయితవ్యమితి పూర్వపక్షం ప్రాప్య - ద్విజోత్తమానామార్త్విజ్యం - న తు క్షత్రియవైశ్యయోః - బ్రాహ్మణా ఆర్త్విజ్య నియమః క్రత్వర్థేనాపి హి స్మృతః ॥ యజ్ఞం వ్యాఖ్యాస్యామ ఇత్యుపక్రమ్య బ్రాహ్మణానామార్త్విజ్యమితి యజ్ఞసూత్రకారాః క్రత్వర్థేన స్మరన్తీతి స్పష్టమేతత్ - తథా చ భగవద్రామాయణేఽపి ‚‚ క్షత్రియో యాజకో యస్య చణ్డాలస్య విశేషతః - కథం సదసి భోక్తారో హవిస్తస్య సురర్షయః ,, ఇతి సురా దేవతాః ఋషయశ్చ, ఋత్విగ్భూతాః, ఇతి దేవతా హవిర్భాగనిరాకరణాత్ క్రతువైగుణ్యమేవ దర్శితం ‚‚ రాజయాజకయాజ్యస్య వినశ్యతి యథా హవి ,, రితి బ్రాహ్మణార్త్విజ్యే హవిర్వినాశస్మృతః - లిఙ్గాని చ దర్శితాని ‚‚ బ్రాహ్మణానామిదం హవి ,, రిత్యేవమాదీని - తస్మాద్బ్రాహ్మణానామేవార్త్విజ్యం సిద్ధమితి రాద్ధాన్తితం - తస్మాన్న రాజన్యవైశ్యయోర్యాజనాధ్యాపనాధికారః - అశ్వపతికైకయప్రభృతీనాం యద్విద్యాన్తే హూపదేష్టృత్వమవగతం న తదధ్యాపనరూపం - కిన్తు సూతాదీనామివ బ్రహ్మస్వరూప తదుపాసనాద్యుపదేష్టృత్వరూపం - అధ్యాపనం నామ స్వోచ్చారణానూచ్చారణాయ శిష్యోద్దేశేన భాగద్వయాత్మక వేదరాశేస్సాఙ్గస్య స్వరవర్ణాద్యనపభ్రంశపూర్వకముచ్చారణం - తస్మాదప్రతిగ్రాహ ఇత్యస్యాయమర్థః - ప్రతిగ్రహగ్రహణం యాజనాధ్యాపనయోరప్యుపలక్షణం - యే - బ్రాహ్మణానాం యాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహరూపా వార్తారూపా ధర్మాః - న తే రాజన్యాదేర్జీవికా ధర్మా ఇతి - కా తర్హి రాజన్యాదేర్వృత్తిరిత్యత్రాహ ॥ రాజ్ఞ ఇతి ॥ తత్ర - రాజన్యో ద్వివిధః - ప్రజాపాలనాధికృతస్తదనధికృతశ్చేతి - తావ - దాద్యస్య వృత్తిరనేనోచ్యతే - ద్వితీయస్య తు ఋతామృతాభ్యామిత్యనేన వక్ష్యతి ॥ ప్రజాగోప్తుః ప్రజాపాలనాధికృతస్య సతో రాజన్యస్య - అవిప్రాత్ విప్రేతరాత్ - కరాదిభిర్వృత్తిః - స్వామిగ్రాహ్యో భాగః కరః - తదాదిభిః - ఆదిశబ్దేన దణ్డశుల్కాదికం వివక్షితం - వాశబ్దేన ప్రజాపాలనానధికృతస్య తు వృత్త్యన్తరమేవేతి సూచయతి ※ ॥ ౧౪ ॥ ※ అథ

జాగోప్తురవిప్రాద్వా కరాదిభిః ॥ ౧౪ ॥ వైశ్యస్తు వార్తావృత్తిస్స్యాన్నిత్యం బ్రహ్మకులానుగః । శూద్రస్య ద్విజశుశ్రూషా వృత్తిశ్చ స్వామినో భవేత్ ॥ ౧౫ ॥ వార్తా విచిత్రా శాలీనం యాయావర్యం శిలోఞ్ఛనమ్ । విప్రవృత్తిశ్చతుర్ధేయం శ్రేయసీ చోత్తరోత్తరా ॥ ౧౬ ॥ జఘన్యో నోత్తమాం వృత్తిమనాపది భజేన్నరః । ఋతే రాజ

వైశ్యస్యాహ ॥ వైశ్యస్త్వితి ॥ నిత్యం - బ్రహ్మకులం విప్రకుల - మనుగచ్ఛత్యనువర్తత ఇత్య - నుగః తాదృశస్సన్ వార్తా కృషివాణిజ్యాదిలక్షణా - వృత్తి - ర్యస్య స - భవేత్ - అథ శూద్రస్యావశ్యకం ధర్మం వృత్తిరూపం చాహ ॥ శూద్రస్యేతి ॥ తత్ర - ద్విజశుశ్రూషా - శూద్రస్యా - వశ్యకో - ధర్మః స్వామినో - వృత్తిశ్చ - భవేత్ - స్వామిదత్తేనాన్నాదినా జీవనం భవేదిత్యర్థః ※ ॥ ౧౫ ॥ ※ ఏవం చతుర్ణాం వర్ణానామావశ్యకాన్ జీవికారూపాంశ్చ ధర్మానభిధాయాథ తేషామేవోక్తవృత్త్యలాభే వృత్త్యన్తరాణి వివక్షుస్తావద్బ్రాహ్మణస్య ముఖ్యానుకల్పభేదేన వృత్త్యన్తరాణ్యాహ ॥ వార్తేతి ॥ విచిత్రా వార్తా కృషిగోరక్షాదిరూపా - శాలీనం ధార్ష్ట్యం వినైవ ప్రాప్త - మయాచితమిత్యర్థః ‚‚ శాలీనకౌపీనే అధృష్టాకార్యయో ,, రితి నిపాతితశ్శాలీనశబ్దః - ఇదం ద్వితీయం - యాయావర్యం , యాయావరః ప్రవాసీ - తస్య కర్మ యాయావర్యం , ప్రవాసాదినా యాచ్ఞాపూర్వకమర్జనం తృతీయం - శిలోఞ్ఛనం ‚‚ ఉఞ్ఛః కణశ ఆదానం కణిశాద్యర్జనం శిలం ,, తదుభయమేకీకృత్య చతుర్థేయం విప్రస్య వృత్తిరిత్యుక్తం , ఆసాం చతసృణాం వృత్తీనాం - పూర్వపూర్వాపేక్షయోత్తరోత్తరా , శ్రేయసీ జ్యాయసీ , ఉత్తమేతి యావత్ , యద్యపి పూర్వం ‚‚ విప్రస్యాధ్యయనాదీని షడన్యస్యాప్రతిగ్రహ ,, ఇతి విప్రస్య ప్రతిగ్రహవృత్తేః కథితత్వాదత్ర శాలీనం యాయావర్యమితి చ న కథనీయం , తథాపి స ఏవ ప్రతిగ్రహో యాచ్ఞాపూర్వకస్తదపూర్వకశ్చేతి ద్వివిధ ఇతి వక్తుం శాలీనం యాయావర్యం చేత్యుక్తమ్ ※ ॥ ౧౬ ॥ ※ ఏవం విప్రస్య యాజనాద్యలాభే వార్తాదిరూపా వృత్తిస్తత్ర వృత్తీనాముత్తరోత్తరముత్తమత్వం చోక్తం ॥ అథోత్తరోత్తరవర్ణస్య స్వస్వవృత్త్యలాభరూపాపది పూర్వపూర్వవర్ణస్యోత్తరోత్తరస్యావావృత్త్యాశ్రయణం వక్తుం తావదనాపది తదాశ్రయణం నిషేధతి ॥ జఘన్య ఇతి ॥ జఘన్యవర్ణో - నరః - అనాపది స్వవృత్త్యలాభరూపాపదభావే - ఉత్తమాం పూర్వపూర్వవర్ణసమ్బన్ధినీం - వృత్తిం - న భజేన్నాశ్రయేత్ - ఆపత్సు తు, రాజన్యం వినా రాజన్యవ్యతిరిక్తానాం సర్వేషామపి - యథాలాభం - సర్వా అపి వృత్తయః ఆశ్రయణీయాః - భవన్తి , సర్వేషాం సర్వశ ఇత్యేతావత్యుక్తే రాజన్యస్య ప్రజాపాలనప్రయుక్తకరాదానరూపస్వవృత్త్యలాభరూపాపది యాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహాది పూర్వవర్ణవృత్త్యాశ్రయణం వార్తాశుశ్రూషయోరుత్తరవర్ణవృత్త్యోశ్చాశ్రయణం ప్రసక్తం - మృతే రాజన్యమితి నిషిధ్య

తే ||౧౭|| అథ విప్రరాజన్యయోస్స్వస్వవృత్త్యలాభరూపాపద్యుపాదేయాం వృత్తిం నిష్కృష్య దర్శయన్నుత్తరోత్తరవర్ణసేవారూపాం వృత్తిం ప్రతిషేధతి || ఋతామృతాభ్యామితి || ఋతాద్యన్యతమేన - జీవేత - శ్వవృత్త్యా తు - కథంచన - న జీవేత, సర్వథా శ్వవృత్తిం నాశ్రయేదిత్యర్థః ||౧౮|| ఋతాదిపదార్థానాహ || ఋతమిత్యాదినా సార్ధేన || స్పష్టోఽర్థః ||౧౯|| న కథంచనేతి వ్యాచష్టే || వర్జయేదితి || విప్రో - రాజన్యశ్చ తాం - నీచసేవాం - స్వోత్తరవర్ణసేవాం - జుగుప్సితాం నిన్దితాం, పరివర్జయేత్ జుగుప్సితత్వమేవ వదన్ విప్రరాజన్యావపి శినష్టి సర్వవేదమయ ఇతి || ప్రాచుర్యే మయట్, పూజ్యయోః పూజకసేవా నిన్దితేతి భావః ||౨౦|| అథ వర్ణానామభివ్యఞ్జకాన్ ధర్మానాహ || శమ ఇతి చతుర్భిః శమాదిపదానామర్థాస్త్రింశల్లక్షణధర్మవ్యాఖ్యాయాముక్తాః, తత్ర క్షాన్తిరక్రోధః - అచ్యుతాత్మత్వమచ్యుతప్రవణచిత్తత్వం - శమాదికం బ్రహ్మలక్షణం బ్రాహ్మణకులాభివ్యఞ్జకమిత్యర్థః ||౨౧|| శౌర్యమితి || శౌర్యాదిక్షత్త్రలక్షణం క్షత్త్రియత్వాభివ్యఞ్జకం - తత్ర, శౌర్యం స్వగృహ ఇవ యుద్ధప్రవేశసామర్థ్యం, వీర్యం పరైరనభిభావ్యత్వం, ధృతిః ధైర్యం ఆపద్యదుఃఖిత్వం, తేజః పరాభిభవనసామర్థ్యం, త్యాగః లోభరాహిత్యం దానశీలతా, ఆత్మజయో దేహజయః, దేహధర్మైరనభిభావ్యత్వం, క్షమా సహిష్ణుతా, బ్రహ్మణ్యతా బ్రహ్మకులానువృత్తిః ప్రసాదః అనుగ్రహః, రక్షా ప్రజాపాలనమ్ ||౨౨|| ఏవం దేవాదిభక్త్యాదికం వైశ్యలక్షణమ్, తత్ర, దేవగుర్వచ్యుతే భక్తిః దేవాశ్చ గురవశ్చ ఆర్యా జ్ఞానవృద్ధాశ్చ

న్యమాపత్సు సర్వేషామపి సర్వశః ||౧౭|| ఋతామృతాభ్యాం జీవేత మృతేన ప్రమృతేన వా | సత్యానృతాభ్యాం జీవేత న శ్వవృత్త్యా కథంచన ||౧౮|| ఋతముఞ్ఛశిలం ప్రోక్తమమృతం యదయాచితమ్ | మృతం తు నిత్యయాచ్ఞా స్యాత్ ప్రమృతం కర్షణం స్మృతమ్ || సత్యానృతం తు వాణిజ్యం శ్వవృత్తిర్నీచసేవనమ్ ||౧౯|| వర్జయేత్తాం సదా విప్రో రాజన్యశ్చ జుగుప్సితామ్ | సర్వవేదమయో విప్రస్సర్వదేవమయో నృపః ||౨౦|| శమో దమస్తపశ్శౌచం సన్తోషః క్షాన్తిరార్జవమ్ | జ్ఞానం దయాఽచ్యుతాత్మత్వం సత్యం చ బ్రహ్మలక్షణమ్ ||౨౧|| శౌర్యం వీర్యం ధృతిస్తేజస్త్యాగ ఆత్మజయః క్షమా | బ్రహ్మణ్యతా ప్రసాదశ్చ రక్షా చ క్షత్త్రలక్షణమ్ ||౨౨|| దేవగుర్వచ్యుతే భక్తిస్త్రివర్గపరిపోషణమ్ | ఆస్తిక్యముద్యమో నిత్యం నైపుణ్యం వైశ్యలక్షణమ్ ||౨౩|| శూద్రస్య సన్నతిశ్శౌచం సేవా స్వామిన్యమాయయా | అమన్త్రయజ్ఞో హ్యస్తేయం సత్యం గోవిప్రరక్షణమ్ ||౨౪|| స్త్రీణాం తు పతిదేవానాం తచ్ఛుశ్రూషాఽనుకూలతా | తద్బన్ధుష్వనువృత్తిశ్చ నిత్యం తద్వ్రతధారణమ్ ||౨౫|| సమ్మార్జనోపలేపాభ్యాం గృహమణ్డనవర్తనైః | స్వయం చ మణ్డితా నిత్యం పరిమృష్టపరిచ్ఛదా ||౨౬|| కామైరుచ్చావచైస్సాధ్వీ ప్రశ్రయేణ దమేన చ | వాక్యైస్సత్యైః ప్రియైః ప్రేమ్ణా కాలే కాలే భజేత్పతిమ్ ||౨౭|| సన్తుష్టాఽలోలుపా దక్షా ధర్మజ్ఞా ప్రియసత్యవాక్ | అప్రమత్తా శుచిస్స్నిగ్ధా పతిం త్వపతితం భజేత్ ||౨౮||

గావశ్చ ఏషాం, భక్తిః, త్రివర్గేణ ధర్మాదిపురుషార్థత్రయేణ, పరితోషణం పరితుష్టిః, అస్తి పరలోక ఇతి మతిర్యస్య స ఆస్తికః, తస్య భావ ఆస్తిక్యం, నిత్యముద్యమః అర్థార్జనప్రయత్నః, తత్ర నైపుణ్యమ్ ||౨౩|| శూద్రస్య సన్నత్యాదికం లక్షణమిత్యనుషఙ్గః, సన్నతిః పూర్వవర్ణవిషయే నమ్రతా - శౌచం స్నానాదిజం - స్వస్వామిన్యమాయయా నిష్కపటభావేన, సేవా - అమన్త్రయజ్ఞః - నమస్కారేణైవ చ యజ్ఞానుష్ఠానం - తథా చ యాజ్ఞవల్క్యః, "నమస్కారేణ మన్త్రేణ పఞ్చ యజ్ఞాన్న హాపయే", దితి, అస్తేయమచౌర్యం - సత్యమనృతావదనం - గవాం విప్రాణాం చ రక్షణమ్ ||౨౪|| అథ స్త్రీణాం ధర్మానాహ || స్త్రీణామితి || పతిరేవ - దేవో దైవతం, యాసాం - తాసాం - స్త్రీణాం, తస్య పత్యుః, శుశ్రూషా పరిచర్యా - తదనుకూలతా చ - తస్య పత్యుర్బన్ధుషు పితృభ్రాత్రాదిష్వనువృత్తిః - తస్య తు యద్వ్రతం - పత్యర్థం యో నియమః, తస్య - ధారణ - మేతచ్చతుష్టయం - పతిదేవతానాం పతివ్రతానాం - స్త్రీణాం లక్షణం ధర్మశ్చేత్యర్థః - ||౨౫|| కించ, సమ్మార్జనోపలేపాభ్యాం - గృహస్యేతి శేషః - గృహసమ్మార్జనాదిభిః - పతిం భజేదిత్యుత్తరేణాన్వయః - సేకః జలవిక్షేపః - మణ్డనం పుష్పైరలంకారః - వర్తనం నిత్యం స్వగృహ ఏవావస్థానం - ఏతైః, కథంభూతా, స్వయం - మణ్డితా అలంకృతా - పరిమృష్టాః విశోధితాః - పరిచ్ఛదాః పాత్రవస్త్రభూషణాదయో - యయా - తాదృశీ ||౨౬|| ఉచ్చావచైర్నానావిధైః - పత్యురపేక్షితైః - కామైః - ప్రశ్రయేణ వినయేన - దమేనోపశాన్త్యా, సత్యైః - ప్రియైశ్చ - వాక్యైః - ప్రేమ్ణా చ - కాలే కాలే ఉచితకాలేషు ||౨౭|| సన్తుష్టా - యథాలాభేన, తావన్మాత్రభోగేఽప్యలోలుపా, దక్షా అనలసా - ధర్మజ్ఞా భర్తృశుశ్రూషణమేవ పరం ధర్మం జానాతీతి తథోక్తా - ప్రియా సత్యా చ వాగ్యస్యాస్సా, వాక్యైస్సత్యైరితి పతివిష

మే సత్యవాక్యముక్తం - ప్రియసత్యవాగిత్యనేన తదితరవిషయమపీత్యతో న పౌనరుక్త్యం - సర్వత్రాప్య - ప్రమత్తా అవహితా, శుచిః పరిశుద్ధా - స్నిగ్ధా అనురక్తా, అపతితం మహాపాతకరహితం - పతిం - భజేత్ - తుశబ్దేన పతితం తు న భజేదితి సూచితం యదాహ యాజ్ఞవల్క్యః "ఆశుద్ధేస్సంప్రతీక్ష్యో హి మహాపాతకదూషిత" ఇతి ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఏవంవిధస్య భర్తృభజనస్య ఫలమాహ ॥ యేతి ॥ శ్రీర్లక్ష్మీః - హరిమివ, యా స్త్రీ, హరిభావేన - తత్పరా - సపతిరేవ - పరో దైవతం - యస్యాస్సా, పతిం - భజేత్ సా - హర్యాత్మనా హరిరూపేణ, హరిసమానరూపేణ, పత్యా సహ - శ్రీః - హరిణా సహేవ - హరేః - లోకే - మోదతే - శనైః - పత్యా సహ ముక్తా భవేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అథ సఙ్కరజాతీనాం వృత్తిమాహ ॥ వృత్తిరితి ॥ సఙ్కరజాతయః ప్రతిలోమజా అనులోమజాశ్చేతి ద్వివిధాః - తత్రోత్తరవర్ణాత్పూర్వపూర్వవర్ణాయాం స్త్రియాం జాతాః ప్రతిలోమజాః - పూర్వవర్ణాదుత్తరవర్ణాయాం జాతాస్త్వనులోమజాః - తేషాం - తత్తత్కులకృతా కులపరంపరాప్రాప్తైవ - వృత్తిర్భవేత్ - కులక్రమాగతమపి చౌర్యహింసాదికం నిషేధన్ తాన్విశినష్టి ॥ అచౌరాణామపాపానాం చేతి ॥ తత్ర ప్రదర్శనార్థం కాంశ్చిత్ప్రతిలోమజవిశేషానాహ ॥ అన్త్యజాశ్చాన్తేవసాయినశ్చ - తేషాం సఙ్కరజాతీనామిత్యన్వయః - తత్ర "రజకశ్చర్మకారశ్చ నటో బురుడ ఏవ చ - కైవర్తమేదభిల్లాశ్చ సప్తైతే" అన్త్యజాస్స్మృతాః ॥ అన్తేవసాయినస్తు చణ్డాలపుల్కసమాతఙ్గాదయః । తేషాం పరంపరాప్రాప్తైవ స్త్రీనిర్ణేజనాదివృత్తిరిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ "శ్రేయాన్ స్వధర్మో విగుణః పరధర్మాత్స్వనుష్ఠితాత్" ఇతి భగవదుక్తమర్థమాహ ॥ ప్రాయ ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే రాజన్ - నృణాం బ్రహ్మక్షత్రాదిరూపేణావస్థితానాం సర్వేషామపి - ప్రాయశః - స్వభావవిహితః సాత్త్వికాదిస్వభావానుసారేణ విహితః - యద్వా, భావః ప్రకారః వర్ణాశ్రమాదిరూపః - స్వస్వవర్ణాశ్రమోద్దేశేన విహిత ఇత్యర్థః - ఇజ్యాధ్యయనాదిరూపః, స ఏవ ధర్మః - ఇహ లోకే - ప్రేత్యాముత్ర చ లోకే, శర్మకృత్సుకృతకృత్, వేదదృగ్భిర్మన్వాదిభిః, స్మృతః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఏవం వృత్తిరపి ప్రాతిస్విక్యేజ్యాయసీతి వదన్నేవం వర్తమానస్య ఫలమాహ ॥ వృత్త్యేతి ॥ స్వాభావకృతయా వర్ణాశ్రమాదిప్రయుక్తయా - వృత్త్యా అధ్యాపనాదిరూపయా జీవికయా - స్వకర్మణీజ్యాదిరూపే, వర్తమానః స్వస్వకర్మానుతిష్ఠన్ - స్వభావజం సాత్త్వికాదిస్వభావప్రయుక్తం - ప్రాకృతసత్త్వాదిగుణవశ్యతాప్రయుక్తం బన్ధకం పుణ్యపాపాత్మకం కర్మ హిత్వా "ధర్మేణ పాపమపనుదతి, అవిద్యయా మృత్యుం తీర్త్వా" ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽత్రాభిసంహితః - శనైః - నిర్గుణతాం సత్త్వాదిగుణరాహిత్యం, ప్రకృతిసంబన్ధరాహిత్యం, ముక్తిమితి యావత్, ఇయాత్ప్రాప్నుయాదితి, శనైరిత్యస్య భగవదుపాసననిర్వృత్తిద్వారా ప్రాప్నుయాదిత్యాశయః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ నను స్వభావకృతయా వృత్త్యా స్వకర్మణి వర్తమానస్య పునః కామక్రోధాదివర్ధకబన్ధకకర్మసంభావనయా కథం నైర్గుణ్యప్రాప్తిరితి శఙ్కాం నిరాకర్తుం గృహస్థస్య జ్ఞానవైరాగ్యవతశ్శాస్త్రావిరుద్ధాన్నపానాదిసేవయా రాగవర్ధకత్వాభావే తావద్దృష్టాన్తమాహ ॥ ఉప్యమానమితి ॥ యథా - ముహుర్ముహుః - ఉప్యమానం, క్షేత్రం, నిర్వీర్యతాం అసారతాం, ప్రాప్నుయాత్, పునః - సూత్యై సస్యప్రభవాయ - న కల్పతే న సమర్థం, అత ఏవోప్తం, బీజం చ, నశ్యతి ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తథా - కామానాం - ఆశయమాశ్రయః, చిత్తం, పునః పునః - కామానామతీవ సేవయా, విరజ్యేత, నాగ్నివదితి, ఘృతబిన్దుభిరగ్నిరివ, న వర్ధత ఇత్యర్థః, యద్వా, యథా ప్రజ్వలితోఽగ్నిః ఘృతబిన్దుభిర్న శామ్యతి, కింతు, మహతా ఘృతపూరేణ, తథా, కామబిన్దుభిర్న శామ్యతి, మహద్భిః కామైరిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ శమాదిభిరేవ బ్రాహ్మణాదివ్యవహారో ముఖ్యో న జాతిమాత్రాదిత్యాహ ॥ యస్యేతి ॥ యస్య పుంసో, యల్లక్షణం, వర్ణాభివ్యఞ్జకః, ప్రోక్తం "శమో దమస్తపశ్శౌచ" మిత్యాదినా తత్, యద్యన్యత్రాపి వర్ణాన్తరేఽపి దృశ్యేత, తర్హి, తద్వర్ణాన్తరం, తేనైవ లక్షణనిమిత్తేనైవ, వర్ణేన, నిర్ది

యా పతిం హరిభావేన భజేచ్ఛ్రీరివ తత్పరా । హర్యాత్మనా హరేర్లోకే పత్యా శ్రీరివ మోదతే ॥ ౨౯ ॥ వృత్తిస్సంకరజాతీనాం తత్తత్కులకృతా భవేత్ । అచౌరాణామపాపానామన్త్యజాన్తేవసాయినామ్ ॥ ౩౦ ॥ ప్రాయస్స్వభావవిహితో నృణాం ధర్మో యుగే యుగే । వేదదృగ్భిస్స్మృతో రాజన్ప్రేత్య చేహ చ శర్మకృత్ ॥ వృత్త్యా స్వభావకృతయా వర్తమానస్స్వకర్మకృత్ । హిత్వా స్వభావజం కర్మ శనైర్నిర్గుణతామియాత్ ॥ ౩౨ ॥ ఉప్యమానం ముహుః క్షేత్రం స్వయం నిర్వీర్యతామియాత్ । న కల్పతే పునస్సూత్యా ఉప్తం బీజం చ నశ్యతి ॥ ౩౩ ॥ ఏవం కామాశయం చిత్తం కామానామతిసేవయా । విరజ్యేత యథా రాజన్నాగ్నివత్కామబిన్దుభిః ॥ ౩౪ ॥ య

శేత్ న జాతినిమిత్తేనేత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః ॥ ***************************************

తదేవం చాతుర్వర్ణ్యాదిధర్మానభిధాయాథ చాతురాశ్రమ్యధర్మాన్వివక్షుస్తావద్బ్రహ్మచర్యాశ్రమధర్మానాహ ॥ బ్రహ్మచారీతి ॥ బ్రహ్మచర్యం ద్వివిధమ్, ఉపకుర్వాణం నైష్ఠికం చేతి, తత్ర గార్హస్థ్యాదివన్నైష్ఠికమప్యుపకుర్వాణపూర్వకమేవేతి తదన్వయితుం తావదుపకుర్వాణబ్రహ్మచర్యధర్మా ఉచ్యన్తే, యో, గురుకులే, వసన్, సః బ్రహ్మచారీ, ఉపకుర్వాణబ్రహ్మచారీత్యర్థః, కథంభూతో వసన్, దాన్తః ఉపశాన్తః, దాసవన్నీచః స్వనైచ్యమనుసన్దధత్, గురోర్హితమాచరన్, గురౌ, సుదృఢం, సౌహార్దం, యస్య సః ॥ ౧ ॥ కిం చ, సాయం, ప్రాతశ్చ, గురుమగ్నిం, అర్కం సూర్యం, సురోత్తమం భగవన్తం చ - ఉపాసీత, ఉభే సన్ధ్యే సాయంప్రాతస్సన్ధ్యే, యతవాక్ మౌనీ - సమాహితచిత్తో బ్రహ్మ గాయత్రీం జపన్ - గుర్వాదీనుపాసీతేత్యన్వయః ॥ ౨ ॥ ఆహూతశ్చేత్ సుయన్త్రితస్సమాహితో, గురోః, ఛన్దాంసి వేదాన్ - అధీయీత, నిత్యమధ్యయనోపక్రమసమాప్త్యోః గురోః - చరణౌ - శిరసా - నమేత్ ॥ ౩ ॥ యథావిహితం, మేఖలాదీన్ బిభృయాత్ - జటాధారణం తు కేశప్రసాధనాభావమాత్రం - దర్భపవిత్రం - పాణౌ - యస్య సః ॥ ౪ ॥ సాయంప్రాతశ్చ - భైక్షం భిక్షాకర్మ - చరేత్ కుర్యాత్ - తచ్చ భిక్షయా - లబ్ధమన్నం - గురవే, నివేదయేత్ - గురోః, పురతో నిదధ్యాత్, తతో, యది గురుణాఽభ్యనుజ్ఞాతశ్చేత్, తత్, అన్నం - భుఞ్జీత - నో చేత్ కదాచి-

యస్య యల్లక్షణం ప్రోక్తం పుంసో వర్ణాభివ్యఞ్జకమ్ । యదన్యత్రాపి దృశ్యేత తత్తేనైవ వినిర్దిశేత్ ॥ ౩౫ ॥ ****

*** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే సప్తమస్కన్ధే సదాచారనిర్ణయో నామైకాదశోఽధ్యాయః ॥ ***

శ్రీనారద ఉవాచ ॥ బ్రహ్మచారీ గురుకులే వసన్ దాన్తో గురోర్హితమ్ । ఆచరన్ దాసవన్నీచో గురౌ సుదృఢసౌహృదః ॥ ౧ ॥ సాయం ప్రాతరుపాసీత గుర్వగ్న్యర్కసురోత్తమాన్ । సన్ధ్యే ఉభే చ యతవాగ్జపన్ బ్రహ్మ సమాహితః ॥ ౨ ॥ ఛన్దాంస్యధీయీత గురోరాహూతశ్చేత్సుయన్త్రితః । ఉపక్రమేఽవసానే చ చరణౌ శిరసా నమేత్ ॥ ౩ ॥ మేఖలాజినవాసాంసి జటాదణ్డకమణ్డలూన్ । బిభృయాదుపవీతం చ దర్భపాణిర్యథోదితమ్ ॥ ౪ ॥ సాయం ప్రాతశ్చరేద్భైక్షం గురవే తన్నివేదయేత్ । భుఞ్జీత యద్యనుజ్ఞాతో నో చేదుపవసేత్క్వచిత్ ॥ ౫ ॥ సుశీలో మితభుగ్దక్షః శ్రద్దధానో జితేన్ద్రియః । యావదర్థం వ్యవహరేత్ స్త్రీషు స్త్రీనిర్జితేషు చ ॥ ౬ ॥ వర్జయేత్ప్రమదాగాథామగృహస్థో బృహద్వ్రతః । ఇన్ద్రియాణి ప్రమాథీని హరన్త్యపి యతేర్మనః ॥ ౭ ॥ కేశప్రసాధనోన్మర్దస్నపనాభ్యఞ్జనాదికమ్ । గురుస్త్రీభిర్యువతిభిః కారయేన్నాత్మనో యువా ॥ ౮ ॥ నన్వగ్నిః ప్రమదా నామ ఘృతకుమ్భసమః పుమాన్ । సుతామపి రహో జహ్యాదన్యదా యావదర్థకృత్ ॥ ౯ ॥ కల్పయిత్వాత్మనా యావదాభాసమిదమీశ్వ

దుపవసేత్ - కదాచిదిత్యనేన తన్మనః పరీక్షాయై కదాచిద్గురురాజ్ఞాపయేదితి సూచ్యతే ॥ ౫ ॥ మితం భుఙ్క్త ఇతి మితభుక్, సుశీలస్సుస్వభావస్సదాచారో వా - దక్షోఽనలసః - శ్రద్దధానః - గురూపదిష్టార్థేషు విశ్వాసయుక్తః - జితాని ఇన్ద్రియాణి యేన - స్త్రీషు - స్త్రీభిర్నిర్జితా - యే - స్త్రీవశ్యాః - తేషు చ - యావదర్థం యావత్ప్రయోజనం - వ్యవహరేత్ నాధికం, తాభిస్తైశ్చ సంభాషేతేత్యర్థః ॥ ౬ ॥ ప్రమదాగాథాం స్త్రీవిషయాం వార్తాం - వర్జయేత్ - యతః - స్వయమగృహస్థో - బృహద్వ్రతః, బ్రహ్మచర్యవాన్ స్త్రీసఙ్గాదిరహితః - నను తద్గాథామాత్రేణ కో దోష స్తత్రాహ ॥ ఇన్ద్రియాణి - ప్రమాథీని బలవన్తి, అతః సంయతచిత్తస్యాపి మనః, ప్రమదాగాథాశ్రవణకథనాదినా స్వవశం కుర్వన్తి అతస్తాం పరివర్జయేత్ ॥ ౭ ॥ గురుస్త్రీభిః గురుపత్నీభిః అన్యాభిశ్చ, యువతిభిః స్త్రీభిః కేశప్రసాధనాదికం న కారయేత్ ॥ ౮ ॥ కుత స్తన్మాత్రకరణే దోష స్తత్రాహ ॥ నన్వితి ॥ అగ్నిః అగ్నిసదృశీ - యథా చాతీవాగ్నిసహచరితం ఘృతకుమ్భం క్షరతి - తథా పుమానపి ప్రమదాసాహచర్యాత్ స్ఖలేదిత్యర్థః, అతః - సుతామపి - పుమాన్, రహః ఏకాన్తే జహ్యాత్ త్యజేత్, అన్యదా కేశప్రసాధనాదివ్యతిరిక్తావసరే అనేకాన్తావసరే వా యావత్ తదుక్తమర్థం ప్రయోజనం తన్మాత్రం - కరోతీతి తాదృశో భవేత్ ॥ ౯ ॥ ఏవం బ్రహ్మచారిణో ధర్మానభిధాయ, యదుక్తం 'సుశీలో మితభుక్' ఇత్యాది - తద్యతిగృహస్థయోరపి బ్రహ్మోపాసననిష్ఠయోరతిదేక్ష్యన్ తావద్యావచ్ఛరీరావసానమేవం ధర్మా అనుష్ఠేయా ఇత్యాహ ॥ కల్పయిత్వేతి ॥ ఈశ్వరో భగవాన్, యావదిదమాత్మనా - ఆభాసం దృశ్యం, శరీరం, కల్పయేత్ ప్రవృత్తిసమర్థం కరోతి - తావత్ - ద్వైతం దేవత్వమనుష్యత్వబ్రాహ్మణత్వాద్యభిమానరూపం ద్వైతభేదజ్ఞానం, అనువర్తత ఇతి శేషః - అనువర్తతాం తతః కిమత ఆహ - అస్య పుం-

౧౦ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ కల్పయిత్వా ॥

సః, తతోఽధ్యాసాద్విపర్యయః ఉత్తరోత్తరవిపర్యయః, దేహాత్మభ్రమః పురుషార్థవిపర్యయోవా-భవతి - తస్మాద్ద్వైతానువృత్తిస్వధర్మేభ్యో, నవిరమేత్, కల్పయిత్వేతి పాఠాన్తరం-తత్ర - యావ-దిదమాభాసంశరీరం-తావదీశ్వరః-ప్రభుః-స్వధర్మానుష్ఠానశక్తస్సన్, ఆత్మనః స్వస్య-ద్వైతంమనుష్యత్వబ్రాహ్మణత్వాదిభేదం, కల్పయిత్వా, స్థితఇతి శేషః, దేహాత్మాభిమానయుక్తఇత్యర్థః అతఏవతావ-న్నవిరమే-త్స్వధర్మాదితిశేషః, దేహాత్మాభిమానయుక్తఇత్యర్థః-అతఏవతావ-న్నవిరమే-త్స్వధర్మాదితిశేషః, విరామేబాధకమాహ॥ హియస్మాదధ్యాసాద్విరామాద్వా-అస్య, విపర్యయ ఉత్తరోత్తరదేహాత్మభ్రమః-యద్వా, యావ-దిదం-శరీర-మనువర్తతే-తావ-దిదం - ద్వైతంమనుష్యత్వాదికం-మాత్మనః, ఆభాసమాత్రం-కల్పయిత్వా-ద్వైతందేహాకారోనత్వాత్మాకారఇతికల్పయిత్వా - దేహవిలక్షణమాత్మానమనుసంధాయేత్యర్థః- ఈశ్వరఃకర్తుంసమర్థో-నవిరమే, త్స్వధర్మాదిత్యర్థః * ॥ ౧౦ ॥ * ఉక్తంయతిగృహస్థయోరప్యతిదిశతి॥ఏతదితి॥ ఏతత్సుశీలఇత్యాదినోక్తం, సర్వం, వ్రతస్థస్యబ్రహ్మోపాసనరూపవ్రతస్థస్య-యతేస్తుర్యాశ్రమిణః- అపిశబ్దాద్గృహస్థస్యాపి, సమామ్నాతం-తత్రగృహస్థస్యకంచిద్విశేషమాహ ॥ గురువృత్తిరితి ॥ గుర్వీవృత్తిఃగురువృత్తిః - స్త్రీసఙ్గరాహిత్యరూపబ్రహ్మచర్యవృత్తిః- గృహస్థస్యతువికల్పేన-కదాచిద్భవే - త్కదాచిన్నస్యాత్-కదానభవేదిత్యపేక్షాయాంతుకాలంనిర్దిశన్ వికల్పే హేతుంచవదన్ గృహస్థంవిశినష్టి॥ఋతుగామినఇతి॥ఋతుగామిత్వాద్గురువృత్తివికల్పఇతిభావః- ఋతుకాలేషుగురువృత్తిర్నాస్తీతిచభావః-అస్యాపృత్తేర్ధర్మాన్తరత్వాభిప్రాయేణగుర్వీతివిశేషణముపాత్తమ్ * ॥౧౧ ॥ * కించ-యే, ధృతవ్రతా-గృహస్థా- స్తే-అఞ్జనాదీం- స్త్యజేయుః-అఞ్జనాద్యమిహాన్తానాంద్వంద్వైక్యం -తత్రాఞ్జనంశరీరస్యతైలాద్యఞ్జనం-అభ్యఞ్జనం-శిరసఃఅభ్యఞ్జనంఅవశిష్టదేహస్యఉన్మర్ద ఉద్వర్తః- స్త్ర్యవలేఖ్యాకుడ్యాదిషుస్త్రీప్రతికృతిలేఖనం, ఆమిషంమాంసం-మధుమద్యం-ఇదంక్రియాద్యభిప్రాయకం-స్రక్చ-గన్ధలేపశ్చ-అలంకారశ్చ-తాన్ * ॥౧౨॥ * ఏవం

రః। ద్వైతం తావన్నవిరమేత్తతోహ్యస్యవిపర్యయః॥ ౧౦ ॥ఏతత్సర్వం వ్రతస్థస్యసమామ్నాతంయతేరపి।
గురువృత్తిర్వికల్పేనగృహస్థస్యర్తుగామినః॥ ౧౧ ॥ అఞ్జనాభ్యఞ్జనోన్మర్దస్త్ర్యవలేఖ్యామిషంమధు।స్రగ్గన్ధ
లేపాలంకారాం స్త్యజేయుర్యేధృతవ్రతాః॥ ౧౨ ॥ఉషిత్వైవంగురుకులేద్విజోఽధీత్యావబుధ్యచ।త్రయీం
సాఙ్గోపనిషదంయావదర్థంయథాబలమ్॥ ౧౩ ॥దత్వావరమనుజ్ఞాతోగురోఃకామంయదీశ్వరః।గృహంవనం
వాప్రవిశేత్ప్రవ్రజేత్తత్రవావసేత్॥ ౧౪ ॥అగ్నౌగురావాత్మనిచసర్వభూతేష్వధోక్షజమ్। భూతైస్స్వ
ధామభిఃపశ్యేదప్రవిష్టంప్రవిష్టవత్॥ ౧౫ ॥ఏవంవిధోబ్రహ్మచారీవానప్రస్థోయతిర్గృహీ।చరన్విదితవిజ్ఞానః

బ్రహ్మచర్యాశ్రమధర్మానభిధాయాథాశ్రమాన్తరధర్మాన్వివక్షుస్తావదాశ్రమాన్తరాణాముక్తవిధబ్రహ్మచర్యాశ్రమపూర్వకత్వమాహ॥ఉషిత్వేతిద్వాభ్యాం॥ద్విజస్త్రైవర్ణికః-ఏవమిత్థం- గురుకులే-ఉషిత్వా- సాఙ్గోపనిషదంసాఙ్గసశిరస్కాం త్రయీం-యథాబుద్ధిబలంయావత్స్వాపేక్షితం, మధీత్య - వబుధ్యతదర్థంజ్ఞాత్వా - అవబుధ్యేతిపాఠస్తూచితః ‹‹ వేదమధీత్యాభిసమావృత్యకుటుమ్బేశుచౌదేశే ›› ఇతిశ్రుత్యర్థస్యాత్రప్రత్యభిజ్ఞానాత్-అవబుధ్యసమావర్తనంకృత్వా * ॥ ౧౩ ॥ * యదీశ్వరశ్శక్తశ్చ-తర్హిగురోః-కామమపేక్షితం - వరం-దత్వా-గురుణా - అభ్యనుజ్ఞాతః-గృహం-వనంవా- ప్రవిశేత్-గృహస్థాశ్రమంసంన్యాసాశ్రమంవాస్వీకుర్యాదిత్యర్థః, వనశబ్దశ్శుచిదేశోపలక్షకః - కుటుమ్బేశుచౌదేశఇతి శ్రుత్యనురోధాత్ నతువానప్రస్థాశ్రమోపలక్షకః, బ్రహ్మచర్యానన్తరంతత్పరిగ్రహానుపపత్తేః- సహిగార్హస్థ్యానన్తరభావి ‹‹ బ్రహ్మచర్యంసమాప్యగృహీభవేద్గృహాద్వనీభూత్వాప్రవ్రజేద్యదివేతరథాబ్రహ్మచర్యాదేవప్రవ్రజేత్గృహాద్వావనాద్వా ›› తిజాబాలశ్రుతేః, గార్హస్థ్యానన్తరంప్రవ్రజేత్ ప్రవ్రజనమత్రసంన్యాసాశ్రమపరిగ్రహోవానప్రస్థాశ్రమపరిగ్రహశ్చేత్యుభయమువిధంవివక్షితం - యథేష్టంసన్యసేద్వనంవాప్రతిష్ఠేతేత్యర్థః - తత్రవావసేత్, తత్రశబ్దేనబ్రహ్మచర్యం గార్హస్థ్యంచవివక్షితం, బ్రహ్మచర్యఏవవానిష్ఠితోభవేత్, గృహంప్రవిశ్యతత్రైవవాస్థితోభవేదిత్యర్థః * ॥ ౧౪ ॥ * ఏవంయథేష్టంపరిగృహీతానాంసర్వాశ్రమాణామనుగతంధర్మంతత్ఫలంచాహద్వాభ్యాం ॥ అగ్నావితితుర్యాశ్రమవ్యతిరిక్తాశ్రమాభిప్రాయకం-తస్యానగ్నిత్వాత్ - గురౌ-వగ్నౌ - వాత్మనిస్వస్మి-న్సర్వభూతేషువాన్తఃప్రవిశ్యనియమనపూర్వకంధారకతయాస్థితమితి శేషః-స్థిత-మధోక్షజంభగవన్తం - పశ్యేత్ - అధోక్షజో-ధామఆధారో, యేషాం-తైః - భూతైః-అప్రవిష్టంపశ్యేత్వ్యాప్యవస్తుగతదోషాసంస్పృష్టంపశ్యేత్ - ప్రవిష్టవచ్చపశ్యేత్ -అన్తర్బహిశ్చవ్యాప్యస్థితత్వాదితిభావః * ॥ ౧౫ ॥ * ఏవంవిధధర్మీ-బ్రహ్మచర్యాద్యన్యతమ-శ్చరన్ స్వాశ్రమధర్మాననుతిష్ఠన్-విదితం-విజ్ఞానంవిజ్ఞేయంస్వాత్మ

పరమాత్మనః యాథాత్మ్యం - యేన-తాదృశః పరంబ్రహ్మ - అధిగచ్ఛతి ప్రాప్నోతి ॥ ౧౬ ॥ వానప్రస్థధర్మాన్వ క్తుం ప్రతిజానీతే ॥ వానప్రస్థస్యేతి ॥ మునీనాం-సమ్మతాన్-వానప్రస్థస్య - నియమాన్ ధర్మాన్వక్ష్యామి-నియమాన్ విశినష్టి యాన్ నియమాన్ - ఇహలోకే-అనుతిష్ఠన్, ముని-రఞ్జసా - ఋషీణాంలోకం మహర్లోకం - ప్రాప్యం భగవల్లోకం-వా - గచ్ఛేత్ ॥ ౧౭ ॥ నియమానాహ ॥ నేతి ॥ కృష్టపచ్యం కృష్యాద్యుపాయైర్నిష్పన్నం శాల్యన్నాదికం-నాశ్నీయాత్ -వనస్థ ఇతి శేషః - అకృష్టపచ్యమపి ఫలమూలాదికం - అకాలతః పాకకాలాత్పూర్వమేవ పరిపాకావస్థాయాః పూర్వమేవ-తథా - అగ్నిపక్వ-మామం చ-నాశ్నీయాత్ -ఉతాపి తు-అర్క-పక్వం సూర్యకిరణపక్వం-ఫలాదికమేవా-హరేదశ్నీయాత్ ॥ ౧౮ ॥ ఏవం వార్తోధర్మ ఉక్తః ॥ అథావశ్యకాన్నియమానాహ ॥ వన్యైరితి ॥ వన్యైర్నీవారాదిభిః-చరుపురోడాశాన్-కాలచోదితాన్ నిత్యాన్-నిర్వపేత్ - నీవారాదినిష్పన్నైరేవ చరుపురోడాశైర్యథోదితధర్మాన్కుర్యాదిత్యర్థః - నవేన వేనూతనేనూతనే-అన్నాద్యే-అన్నే - లబ్ధే పురాణం పూర్వసంచితమన్నాద్యం-పరిత్యజేత్ ॥ ౧౯ ॥ అగ్న్యర్థమగ్నీనాం రక్షణార్థమేవ-ఉటజం పర్ణశాలాత్మకం-శరణం స్వగృహం కుర్యాత్ - అథవా -అద్రికన్దరం పర్వతగుహాం వా - శ్రయేత-స్వయం తు-హిమం చ వాయుశ్చాగ్నిశ్చ వర్షం చ సూర్యాతపశ్చ - తాన్ సహత ఇతి హిమవాయ్వగ్నివర్షార్కాతపసాట ॥ ౨౦ ॥ జటా అస్యసన్తీతి తాదృశః - కేశాదీన్-దేహమలం చ- అఘమర్షణేన ధారయన్ కమణ్డల్వాదీంశ్చ-దధత్ - అగ్నిపరిచ్ఛదాః స్రుక్స్రువాద్యుపకరణాని ॥ ౨౧ ॥ కృచ్ఛ్రతః క్లేశాద్యథా, బుద్ధిః - న విపద్యేత న నశ్యేత్ -తథా-ద్వాదశా-బ్దాన సంవత్సరా-నష్టౌ వా చతురో వా-ద్వౌ వాఽబ్దౌ-ఏకం వాఽబ్దం చరే-న్నియమానిత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ యదా ద్వాదశాబ్దాద్యనన్తరం-వ్యాధ్యాదిభి-రుత-జరయా వా, స్వక్రియాయాం స్వకీయధర్మాచరణే , ఆన్వీక్షిక్యామాత్మవిచారరూపాయాం, విద్యాయాం

పరంబ్రహ్మాధిగచ్ఛతి ॥ ౧౬ ॥ వనస్థస్య తు వక్ష్యామో నియమాన్మునిసమ్మతాన్ । యానాతిష్ఠన్మునిర్గచ్ఛేదృషిలోకమిహాఞ్జసా ॥ ౧౭ ॥ న కృష్టపచ్యమశ్నీయాదకృష్టం వాప్యకాలతః । అగ్నిపక్వమథామం వాప్యర్కపక్వముతాహరేత్ ॥ ౧౮ ॥ వన్యైశ్చరుపురోడాశాన్నిర్వపేత్కాలచోదితాన్ । లబ్ధే నవే నవేఽన్నాద్యే పురాణం తు పరిత్యజేత్ ॥ ౧౯ ॥ అగ్న్యర్థమేవ శరణముటజం వాఽద్రికన్దరమ్ । శ్రయేత హిమవాయ్వగ్నివర్షార్కాతపషాట్స్వయమ్ ॥ ౨౦ ॥ కేశరోమనఖశ్మశ్రుమలాని జటిలో దధత్ । కమణ్డల్వజినే దణ్డవల్కలాదిపరిచ్ఛదాన్ ॥ ౨౧ ॥ చరేద్వనే ద్వాదశాబ్దానష్టౌ వా చతురో మునిః । ద్వావేకం వా యథా బుద్ధిర్న విపద్యేత కృచ్ఛ్రతః ॥ ౨౨ ॥ యదాఽకల్పః క్రియాయాం చ వ్యాధిభిర్జరయాఽథ వా । ఆన్వీక్షిక్యాం చ విద్యాయాం కుర్యాదనశనాదికమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఆత్మన్యగ్నీన్సమారోప్య సంన్యస్యాహం మమాత్మతామ్ । కారణేషు న్యసేత్సమ్యక్సంఘాతం తు యథార్హతః ॥ ౨౪ ॥ ఖే ఖాని వాయౌ నిశ్వాసాంస్తేజస్సూష్మాణమాత్మవాన్ । అప్స్వసృక్శ్లేష్మపూయాని క్షితౌ శేషం యథోద్భవమ్ ॥ ౨౫ ॥ వాచమగ్నౌ సవక్తవ్యామిన్ద్రే శిల్పం కరావపి । పాదౌ చ గత్యా వయసి రత్యోపస్థం ప్రజాపతౌ ॥ ౨౬ ॥ మృత్యౌ పా

తురీయాశ్రమధర్మే చా , శక్త-స్తదా , అనశనాదికం - ఆదిశబ్దేనాగ్న్యారోపణాదికం వక్ష్యమాణం వివక్షితం, తత్ కుర్యాత్ ॥ ౨౩ ॥ తదేవాహ ॥ ఆత్మనీతి ॥ అగ్నీ, నాత్మని-సమారోప్య, అహంకారమమకారౌ, సంన్యస్య త్యక్త్వా, యథాయోగ్యం, స్వస్వకారణే, సంఘాతం భూతసంఘాతరూపం శరీరేన్ద్రియజాతాదికం, సమ్యక్ , న్యసేత్-లీనమనుసందధీత ॥ ౨౪ ॥ తదేవ సవిస్తరమాహ ॥ ఖ ఇత్యాదినా ॥ ఖే ఆకాశే-ఖాని శరీరగతచ్ఛిద్రాణి, ప్రలీనాని-భావయేత్ , శ్వాసాన్ దేహగతానుచ్ఛ్వాసాదీన్ప్రాణాన్ , వాయౌ, తథా, ఊష్మాణం-తేజసి న్యసేత్ - ఆత్మవాన్ ధీమాన్ అసృక్ రుధిరం చ, శ్లేష్మ చ-పూయం మూత్రాదికం చే, త్యేతాన్య-ప్సు, శేషమస్థిమాంసాదికం కఠినాంశం-క్షితౌ, విత్యేవం, యథోద్భవం యథాభూత ఉత్పన్నం, తథా తదనతిక్రమేణ-స్వకారణేషు , ప్రలీనాన్యను - సందధీత ॥ ౨౫ ॥ ఏవంభూతసంఘాతాత్మకశరీరావయవానాం యథోద్భవం స్వస్వకారణేలయానుసంధానముక్తం అథ సవ్యాపారాణాం వాగాదీన్ద్రియాణాం స్వాధిదైవతేషు లయానుసంధానప్రకారమాహ ॥ వాచమితి ॥ యద్యప్యధిదైవతేభ్యో నేన్ద్రియాణాముత్పత్తిరితి తత్ర తేషాం లయానుసంధానకథనమసంగతం , తథాపి తేషాం తత్ప్రవర్తకత్వేన ప్రాధాన్యాత్తైస్తావత్సంశ్లేషానుసంధానం తేషామపి

స్వకారణేలయానుసంధానాయ కథ్యతే-చ వక్తవ్యముక్తిః - భావేతవ్యాః, సవక్తవ్యాం సోక్తికాం, వాచం వాగిన్ద్రియం, మగ్నావధిదైవతే, వినిర్దిశేదిత్యుత్తరేణాన్వయః , కరౌ, శిల్పమాదానాదిరూపం వ్యాపారం చ , ఇన్ద్రే తదధిదైవతే గత్యా సహ, పాదౌ, వయసి కాలాత్మకే విష్ణౌ-రత్యా సహోపస్థమిన్ద్రియం, ప్రజాపతావధిదైవతే ॥ ౨౬ ॥ సోత్సర్గం పురుషోత్సర్గాదివ్యాపారసహిత-మపానం పాయుమిన్ద్రియం, మృత్యావధిదైవతే, యథాస్థానం యద్యస్యాధిదైవతరూపం స్థానం

తదనతిక్రమేణ-నిర్దిశేత్సంశ్లిష్టమనుసందధీత, ఏవంకర్మేన్ద్రియాణాంతదధిదైవతైస్సంశ్లేషానుసంధానక్రమఉక్తః - అథశ్రోత్రాదిజ్ఞానేన్ద్రియాణామాహ ॥ దిక్ష్వితి ॥ శ్రోత్రమిన్ద్రియం-నాదేనశబ్దేనవిషయభూతేనసహ-దిక్షు అధిదైవతాసు-త్వచమిన్ద్రియం-స్పర్శేనవిషయేణసహ-ధ్యాత్మనివాయావధిదైవతే ॥ ౨౭ ॥ హేరాజన్, చక్షుషేన్ద్రియేణసహ-రూపాణితద్విషయభూతాని-జ్యోతిషిసూర్యే - అధిదైవతే - అభినివేశయేదభినివిష్టంసంశ్లిష్టంభావయేత్-జిహ్వాంరసనేన్ద్రియం, అప్సురసేషువిషయభూతేషుఅప్శబ్దోరసోపలక్షకః, ప్రచేతసావరుణేనాధిదైవతేనసహ-భినివేశయేదిత్యనుషఙ్గః, త్రయాణాంసంశ్లేషమాత్రవివక్షయాప్రచేతసేత్యప్రధానేతృతీయా, ఘ్రాణమైర్గన్ధైర్విషయైస్సహ, ఘ్రాణమిన్ద్రియం, క్షితౌక్షితిశబ్దోపలక్షితయోరశ్వినోః-న్యసేత్ ॥ ౨౮ ॥ మనోరథైర్వ్యాపారైస్సహ-మనఇన్ద్రియం-చన్ద్రేఅధిదైవతే-బోధ్యైర్విషయైస్సహ, బుద్ధింపరేశ్రేష్ఠే- కవౌచతుర్ముఖే, అధ్యాత్మనాఆత్మనిదేహేవర్తమానేనాహంకారేణసహ-తత్కర్మాణిదేహాత్మాభిమానరూపాణి - అహంకారాధిదైవతైరుద్రే-న్యసేత్ - అహంకారకర్మాణ్యేవదర్శయతి-యత్ యస్మాదహంకారాదహంమమతాక్రియాః - దేహేఅహంబుద్ధిః, దేహానుబన్ధిషుమమకారః తన్మూలాఃక్రియాఃప్రవృత్తయశ్చభవన్తి ॥ ౨౯ ॥ చిత్తంచిత్తావస్థమన్తఃకరణం, సత్త్వేనసత్త్వగుణకార్యభూతస్వచ్ఛత్వప్రకాశత్వాదిరూపచిత్తవృత్త్యాసహ, క్షేత్రజ్ఞేఅధిదైవతే - న్యసేత్- తతో, వైకారికంసాత్త్వికాహంకారం, గుణైస్స్వకార్యభూతైరిన్ద్రియైస్సహ, పరేతత్కారణేమహత్తత్త్వే, న్యసేత్, ఏవంవైకారికాహంకారస్యమహతిలయానుసంధానముక్తం పూర్వంఖానీత్యాదినాతత్త్వకార్యప్రలయానుసంధానముక్తమ్ ॥ ౩౦ ॥ అథతైస్సహకారణభూతస్యతా

యంచసోత్సర్గంయథాస్థానంవినిర్దిశేత్। దిక్షుశ్రోత్రంచనాదేనస్పర్శేనాధ్యాత్మనిత్వచమ్॥ ౨౭ ॥ రూపాణిచక్షుషారాజన్జ్యోతిష్యభినివేశయేత్। అప్సుప్రచేతసాజిహ్వాంఘ్రేయైర్ఘ్రాణంక్షితౌన్యసేత్॥ ౨౮ ॥ మనోమనోరథైశ్చన్ద్రేబుద్ధింబోధ్యైఃకవౌపరే। కర్మాణ్యధ్యాత్మనారుద్రేయదహంమమతాక్రియాః॥ ౨౯ ॥ సత్త్వేనచిత్తంక్షేత్రజ్ఞేగుణైర్వైకారికంపరే॥ ౩౦ ॥ అప్సుక్షితిమపోజ్యోతిష్యదోవాయౌనభస్యముమ్। కూటస్థేతచ్చమహతితదవ్యక్తేఽక్షరేతుతత్ ॥ ౩౧ ॥ ఇత్యక్షరతయాఽఽత్మానంచిన్మాత్రమవశేషితమ్। జ్ఞాత్వాఽద్వయోఽథవిరమేద్దగ్ధయోనిర్యథాఽనలః ॥ ౩౨ ॥ ****************************

********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, ద్వాదశోఽధ్యాయః. *********

శ్రీనారదఉవాచ॥ కల్పస్త్వేవంపరివ్రజ్యదేహమాత్రావశేషితః। గ్రామైకరాత్రవిధినానిరపేక్షశ్చరేన్మహీమ్॥ బిభృయాద్యద్యసౌవాసఃకౌపీనాచ్ఛాదనంపరమ్। త్యక్తంనలిఙ్గదణ్డాదేరన్యత్కించిదనాపది॥ ౨ ॥ ఏకఏవచ

మసాహంకారస్యమహతిలయానుసంధానప్రకారమాహ ॥ అప్స్వితి ॥ తావ, క్షితి-మప్సు, అపో, జ్యోతిషి అదోజ్యోతి-ర్వాయౌ, అముంవాయుం, నభస్యాకాశే, తచ్చకూటస్థేతానుసాహంకారే, తంచ, మహతిమహత్తత్త్వేతన్మహత్తత్త్వమవ్యక్తేచిత్సమష్టిసంసృష్టేఅచిత్సమష్ట్యాత్మకేప్రధానే, తచ్చ, అక్షరేపరమాత్మాత్మకేజీవేన్యసేత్ ॥ ౩౧ ॥ ఏవ-మవశేషితంప్రత్యగాత్మానం-అక్షరతయాపరమాత్మాత్మకత్వస్వాభావికస్వరూపతయా, జ్ఞాత్వా, అద్వయఃఆత్మనిజాతిగుణాద్యభిమానరహితః, విరమేత్, దగ్ధయోనిర్దగ్ధకాష్ఠో, అనలోఽగ్నిర్యథావిరమతితద్వ-ద్ధర్మానుష్ఠానేఽశక్తో వానప్రస్థఏవమనుసందధానోదేహత్యాగాయానశనవ్రతంకుర్యాదిత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధేద్వాదశోఽధ్యాయః ****************************

ఏవంస్వధర్మానుష్ఠానేతుర్యాశ్రమధర్మే చాశక్తస్యవానప్రస్థస్యైవమనుసంధానపూర్వకానశనవ్రతేనదేహత్యాగఉక్తః, అథతచ్ఛక్తస్యతుర్యాశ్రమపరిగ్రహంవదన్తద్ధర్మానాహత్రయోదశేన ॥ కల్ప ఇతి ॥ ఆశ్రమాన్తరధర్మాననుష్ఠాతుంసమర్థశ్చే, దేవ-మనుసందధ-త్పరివ్రజ్య సంన్యస్య, దేహమాత్రేణావశేషితః దేహాతిరిక్తంతదనుబన్ధిసర్వంపరిత్యజ్యేత్యర్థః-గ్రామైకరాత్రవిధినాఏకైకస్మిన్గ్రామేఏకైకరాత్రనయనవిధినా-నిరపేక్షో, మహీంచరేత్ ॥ ౧ ॥ యద్యసౌపరివ్రాట్, త్యక్తం దేహాద్వ్యతిరిక్తం, కించిద్బిభృయాచ్చే, త్తర్హికౌపీనం-ఆచ్ఛాద్యతేయేన-తచ్చవాసః-పరంకేవలం-బిభృయాత్, దణ్డకమణ్డలుభ్యా,మన్య,త్కించిదప్య, నాపది నబిభృయాత్-దణ్డపాత్రగ్రహణముపవీతకటిసూత్రాదేరప్యావశ్యకస్యోపలక్షణం, అనాపదీత్య నేనశీతాద్యసహిష్ణుత్వరూపాపదితుకించిత్తన్నివారకంవాసోఽన్తరాదికమపిబిభృయాదితిసూచితమ్ ॥ ౨ ॥ అనపాశ్రయః పరిత్యక్తనియతనివాసదేశః, ఏకోఽసహాయః భిక్షుఃభిక్షాన్నోపజీ

వి, ఆత్మారామశ్చరేత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ సర్వేతి ॥ సర్వభూతేషు తరతమేషు, సుహృత్, భగవదాత్మకత్వానుసంధానేన నితరామనుకూలః, శాన్తః క్రోధరహితః, నారాయణః పరాయణం ప్రాప్యం ప్రాపకమాధారశ్చేత్యధ్యవసాయయుక్తః, సదసతః చిదచిద్వ్యాప్యం పరేపిలక్షణే, అతఏవ, వ్యయే స్వరూపతః స్వభావతశ్చ వికారరహితే, ఆత్మని పరమాత్మన్యదః ఇదం, విశ్వం, పశ్యేత్ తదాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తిమత్త్వేన తచ్ఛరీరత్వేన చ పశ్యేదిత్యర్థః, తథా, పరం బ్రహ్మ, ఆత్మానం పరమాత్మానం, సదసన్మయే చిదచిదాత్మకే సర్వత్ర, జగతి, నియన్తృతయా ఆత్మతయా చ స్థితం, పశ్యేత్, ఏవం వాసుదేవశబ్దార్థానుసంధానముక్తమ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ సుప్తేతి ॥ సుప్తప్రబోధయోస్సంధౌ సాయం ప్రాతరిత్యర్థః-యద్వా - తయోస్సంధిర్మధ్యమావస్థా - స్వప్నావస్థాయామిత్యర్థః - తదానీం శయానదేహాదాత్మనోఽవ్యతిరేకస్స్వగ్రాహః - పరమాత్మనోఽపి చిత్రసృష్టియోగశ్చ ,, నతత్ర రథా న రథయోగా న పన్థానో భవన్త్యథ రథాన్ రథయోగాన్ పథస్సృజతే ,, ఇతిహి శ్రూయతే ఏవం చ - సుప్తప్రబోధయోస్సంధౌ స్వప్నావస్థాయాం - ఆత్మదృక్ దేహవిలక్షణప్రత్యగాత్మస్వరూపవిమర్శనపరః - ఆత్మనః పరమాత్మనో, గతిం విచిత్రపథరథయోగాదిస్రష్టృత్వాదిప్రకారం - పశ్యేదనుసందధీత - తథా, బన్ధం మోక్షం చ - మాయామాత్రం - నవస్తుత, ఇతి పశ్యేత్-బన్ధాదికమీశ్వరసంకల్పరూపజ్ఞానాధీనం - నత్వాత్మస్వరూపప్రయుక్తమితి పశ్యేదిత్యర్థః - మాయాశబ్దశ్చ జ్ఞానపర్యాయః ,, మాయా వయునం జ్ఞాన ,, మితి నైఘణ్టుకాః - బన్ధమోక్షయోశ్చ పరమాత్మసఙ్కల్పాధీనత్వం సూచితం ,, పరాభిధ్యానాత్తు తిరోహితం తతో హ్యస్య బన్ధవిపర్యయౌ ,, ఇతి, బన్ధమోక్షయోః ప్రకృత్యన్వయవ్యతిరేకరూపత్వాచ్చ మాయామాత్రత్వం ॥ ననుకథం మోక్షస్య స్వరూపప్రయుక్తత్వాభావః - బన్ధప్రతియోగిత్వాదితి బ్రూమః నహ్యబన్ధస్య మోక్షసంభవః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ధ్రువం నిశ్చితం - మత్యు - మధ్రువమస్థిరం -జీవితం చ - నాభినన్దేత్-మృత్యుమితి దృష్టాన్తార్థం వా - ❁

రేద్భిక్షురాత్మారామోఽనపాశ్రయః ॥ ౩ ॥ సర్వభూతసుహృచ్ఛాన్తో నారాయణపరాయణః । పశ్యేదాత్మ
న్యదో విశ్వం పరే సదసతోఽవ్యయే ॥ ఆత్మానం చ పరం బ్రహ్మ సర్వత్ర సదసన్మయే ॥ ౪ ॥ సుప్తప్రబోధయోస్సం
ధావాత్మనో గతిమాత్మదృక్ । పశ్యన్ బన్ధం చ మోక్షం చ మాయామాత్రం న వస్తుతః ॥ ౫ ॥ నాభినన్దేద్ధ్రువం మృ
త్యుమధ్రువం వాస్య జీవితమ్ । కాలం పరం ప్రతీక్షేత భూతానాం ప్రభవాప్యయమ్ ॥ ౬ ॥ నాసచ్ఛాస్త్రేషు సజ్జేత
నోపజీవేత *జీవికామ్ ॥ వాదివాదాం స్త్యజేత్తర్కాన్ పక్షం కంచిన్న సంశ్రయేత్ ॥ ౭ ॥ న శిష్యాననుబధ్నీత గ్ర
న్థాన్నైవాభ్యసేద్బహూన్ । న వ్యాఖ్యాముపయుఞ్జీత నారమ్భానారభేత్క్వచిత్ ॥ ౮ ॥ న యతేరాశ్రమః
ప్రాయో ధర్మహేతుర్మహాత్మనః । శాన్తస్య సమచిత్తస్య బిభృయాదుత వా త్యజేత్ ॥ ౯ ॥ అవ్యక్తలిఙ్గోఽవ్యక్తా

ర్థా మృత్యుం నాభినన్దతి- తథా, ధ్రువం - జీవితమపి నాభినన్దేదితి-పరం కేవలం తు-భూతానాం - ప్రభవాప్యయౌ యస్మాత్తే-ముత్పత్తిప్రలయహేతుం - కాలమేవ - ప్రతీక్షేత-కాలగతిమేవాలోచయేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అసచ్ఛాస్త్రేషు-అనధ్యాత్మశాస్త్రేషు-నసజ్జేత నసక్తో భవేత్-జీవికాం జీవనోపాయభూతాం వృత్తిం - నోపజీవేత్ అతివాదాన్ జల్పవితణ్డాదినిష్ఠాన్-తర్కాన్ - త్యజేత్-కమపి పక్షమాగ్రహేణ నాశ్రయేత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ శిష్యాన్-నానుబధ్నీత-విత్తలోభాభావాదితి భావః - బహూన్ గ్రన్థాన్-నైవాభ్యసేత్ న పఠేత్ -వ్యాఖ్యాం - నోపయుఞ్జీత న పారయేదిత్యర్థః - చిత్తస్యాన్యపరత్వప్రసఙ్గాదితి భావః - ఆరమ్భాన్ మఠాపత్యాద్యారమ్భాన్ - క్వచిదపి-నారభేన్న కుర్యాత్ - నిగ్రహానుగ్రహాదివైషమ్యప్రసఙ్గాదితి భావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ శాన్తస్య-సమచిత్తస్య-మహాత్మనో-యతే-రాశ్రమః -ప్రాయో-నధర్మహేతుః - అపితు-జ్ఞానప్రయోజనకః - అతో-ధర్మం-బిభృయాద్వా-త్యజేద్వా- భరణత్యాగౌ వ్యవస్థితవికల్పౌ -జ్ఞానహీనస్సంన్యాసాశ్రమనిష్ఠః ధర్మం ప్రయోజనత్వేన బిభృయాత్-జ్ఞానవాంస్తు ధర్మాఖ్యం ఫలం త్యజేదిత్యర్థః-యద్వా-ఉపవాసాదిదేహక్లేశకరరూపధర్మశ్శరీరదౌర్బల్యముఖేన యోగవిఘాతుకో న చేత్తం బిభృయాద్విఘాతుకశ్చేత్తం త్యజేదిత్యర్థః - యద్వా-నను శిష్యానుబన్ధనగ్రన్థాభ్యాసవ్యాఖ్యోపయోజనాదిభిః కశ్చిద్ధర్మ ఏవార్జితస్స్యాదితి కిమర్థం తే నిషిధ్యన్త ఇత్యత్రాహ ॥ నేతి ॥ యది యతేరాశ్రమో ధర్మార్థస్స్యాత్తర్హి కర్తవ్యాస్స్యుశ్శిష్యానుబన్ధనాదయః-సతు ప్రాయశో న ధర్మహేతుః- యత్యాశ్రమస్య ధర్మహేతుత్వాభావే హేతుం వదన్ తం విశినష్టి ॥ శాన్తస్య సమచిత్తస్యేతి ॥ శాన్తస్య జితేన్ద్రియస్య ధర్మసాధ్యైహికాముష్మికశబ్దాదివిషయభోగేచ్ఛారహితస్య - సమచిత్తస్య అధర్మస్యేవ ధర్మస్యాపి స్వఫలజననద్వారా ముక్తిప్రతిబన్ధకత్వజ్ఞానవత్త్వేన ధర్మాధర్మయోస్సమచిత్తస్య-ప్రాయ ఇత్యనేన క్వచిద్యత్యాశ్రమస్యాపి ధర్మహేతుత్వమస్త్యేవేతి సూచితం-అతో -యది యతిర్ధర్మప్రయోజనకయత్యాశ్రమనిష్ఠశ్చేచ్ఛిష్యానుబన్ధనాదీన్బిభృయాద్ధర్మహేతుత్వాభావే త్యజేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ నను,

శిష్యానుబన్ధనాద్యభావేస్వస్య జ్ఞానిత్వాదిమాహాత్మ్యంన ప్రకాశితం స్యాదిత్యత ఆహ ॥ అవ్యక్తలిఙ్గ ఇతి ॥ అవ్యక్తలిఙ్గోఽస్ఫుటచిహ్నః, స్వమాహాత్మ్యమనావిష్కుర్వన్ - వర్తేత - యతిరితిభావః - తథాచశారీరకంసూత్రం,, అనావిష్కుర్వన్నన్వయా,, దితి, శ్రుతిశ్చ,, తస్మాద్బ్రాహ్మణః పాణ్డిత్యంనిర్విద్యబాల్యేనతిష్ఠాసే,, దితి, బాలస్యకర్మస్వమాహాత్మ్యానావిష్కారరూపంబాల్యం, తేనతిష్ఠాసేదిత్యర్థః, జ్ఞానిత్వాద్యనావిష్కారాభిప్రాయేణదృష్టాన్తయతి - ఉన్మత్తబాలవదితి - ఉన్మత్తవద్బాలవచ్చ - కించాన్యక్తార్థః పరైరపిదితప్రయోజనః - మునిరాలమ్బసంశీలనశీలశ్చ, వర్తేత - ఆలమ్బసంశీలనంశుభాశ్రయపరిశీలనం - ఏతదేవ,, బాల్యంచపాణ్డిత్యంచనిర్విద్యాథముని,, రితి, మునిశబ్దేనవిహితం, తద్విషయకంచేదంసూత్రం,, సహకార్యన్తరవిధిః పక్షేణతృతీయంతద్వతోవిధ్యాదివ,, దితి, నత్వత్రబాలవదితిదృష్టాన్తేనబాలస్యయత్కర్మకామచారాదికంతదభిప్రేతం ,, నావిరతో దుశ్చరితాన్నాశాన్తోనాసమాహితః । నాశాన్తమానసోవాఽపి ప్రజ్ఞానేనైనమాప్నుయా,, దితి, దుశ్చరితస్యపరినిష్పన్నసాధనవిరోధిత్వశ్రవణాత్ - మనీష్యున్మత్తబాలవదితిపాఠాన్తరం - తత్ర - మనీష్యున్మత్తాదివచ్చరేదితియథోక్తఏవార్థః - కవిర్విద్వానపి - సునిపుణంభాషితుంసమర్థోఽపిస్వమాత్మానం - మూకవన్మూకమివ - నృణాం - దృష్ట్యా, దర్శయేత్, యథోన్మత్తాదిరూపంమన్యేరంస్తథావర్తేత, స్వదృష్ట్యేతిపాఠే - స్వదృష్ట్యాదేహావిలక్షణస్వాత్మదృష్ట్యేత్యర్థః ※ ॥౧౦॥ ※ ఆజగరవ్రతస్యసంన్యాసాశ్రమానపేక్షితత్వేఽపియదృచ్ఛయోపనతసంతోషస్యమోక్షవిరోధిప్రవృత్త్యుపరతేః - జ్ఞానానావిష్కారస్యచతదపేక్షితత్వాత్తదవగమాయతదితిహాసం ప్రస్తౌతి ॥ అత్రాపీతి ॥ అత్రస్వమాహాత్మ్యానావిష్కారాదివాజ్ఞానినోఽవస్థానే, ఇతిహాసమపి - దృష్టాన్తత్వేనోదాహరన్తి - దర్శయన్తి ఇతిహాసం విశినష్టి - పురాతనం - నత్వస్మత్కపోలకల్పితం - ప్రహ్లాదస్య, ఆజగరస్యఅజగరవ్రతస్థస్యమునేశ్చ - సంవాదరూ

స్వార్థో ※ మునిరున్మత్తబాలవత్ । కవిర్మూకవదాత్మానం †సద్దృష్ట్యాదర్శయేన్నృణామ్ ॥ ౧౦ ॥ అత్రాప్యుదాహరన్తీమమితిహాసంపురాతనమ్ । ప్రహ్లాదస్యచసంవాదంమునేరాజగరస్యచ ॥ ౧౧ ॥ తంశయానంధరోపస్థే కావేర్యాంసహ్యసానుని । రజస్వలైస్తనూదేశైర్నిగూఢామలతేజసమ్ ॥ ౧౨ ॥ దదర్శలోకాన్విచరన్లోకతత్త్వవివిత్సయా । వృతోఽమాత్యైః కతిపయైః ప్రహ్లాదోభగవత్ప్రియః ॥ ౧౩ ॥ కర్మణాఽఽకృతిభిర్వాచా లిఙ్గైర్వర్ణాశ్రమాదిభిః । నవిదన్తిజనాయంవైసోఽసావితినవేతిచ ॥ ౧౪ ॥ తంనత్వాఽభ్యర్చ్యవిధివత్పాదయోశ్శిరసాస్పృశన్ । వివిత్సురిదమప్రాక్షీన్మహాభాగవతోఽసురః ॥ ౧౫ ॥ ప్రహ్లాదఉవాచ ॥ బిభర్షికాయంపీవానంసోద్యమోభోగవాన్యథా । విత్తంచైవోద్యమవతాంభోగోవిత్తవతామిహ ॥ ౧౬ ॥ భోగినాంఖలుదేహోఽయంపీవాభవతినాన్యథా ॥౧౭॥ నతేశయానస్యనిరుద్యమస్యబ్రహ్మన్నుహార్థోయతఏవభోగః । అభోగినోఽయంతవవిప్రదేహఃపీవాయతస్తద్వదనఃక్షమంచేత్ ॥ ౧౮ ॥ కవిఃకల్పోనిపుణదృక్చిత్రప్రియ

పమ్ ※॥౧౧॥ ※ తమజగరవ్రతస్థం, సహ్యపర్వతస్య - సానుని - కావేర్యాంకావేరీతటే - ధరో - పస్థేభూపృష్ఠే, శయానం - రజస్వలైః ధూళిధూసరైః - స్తనూదేశైః దేహావయవైః - నిగూఢంప్రచ్ఛన్నం - అమలం - తేజోదేహకాన్తిర్యస్యతమ్ ※॥౧౨॥ ※ ప్రహ్లాదో, దదర్శకథం - భూతః - భగవత్ప్రియః - కతిపయైరమాత్యైః - పరివృతో, లోకానాం - తత్త్వస్యవివిత్సయా - వేత్తుమిచ్ఛయా, చరన్ ※॥౧౩॥ ※ కర్మాదిభి - ర్యం, సోఽసౌ - భవతి - నభవతివే, త్యేవంజనా - నవిదుః ※॥౧౪॥ ※ తం - పాదయోః - శ్శిరసా - స్పృశన్నత్వా - విధివ - దభ్యర్చ్య వేత్తుమిచ్ఛు - ర్మహాభాగవతః - ప్రహ్లాదః - ఇదంవక్ష్యమాణ - మప్రాక్షీత్పృష్టవాన్ ※॥౧౫॥ ※ తదేవాహ ॥ బిభర్షీత్యాదినా ॥ ఉద్యమసహితః భోగవాన్ దేహపోషణశీలో - యథా - తద్వ - త్త్వం - పీవానం - కాయం దేహం - బిభర్షి ఉద్యమంవినైవమమభోగోఽస్తీత్యత్రాహ ॥ ఇహలోకే, తావ - దుద్యమవతామేవ - విత్తం - విత్తవతామేవ - భోగః, త్వంతు, నిరుద్యమః కుతస్తవవిత్తం - కుతస్తరాంభోగ ఇతిభావః ※ ॥ ౧౬ ॥ ※ అన్తరేణాపి భోగంమమదేహః పీవేత్యత్రాహ ॥ భోగినామేవ - దేహః - పీవా - భవతి - భోగంవినైవపీవాభవతి - అన్యథాతు - కృశోభవతి - తత్తథమన్తరేణాపిభోగం దేహపుష్టిరితిభావః ※॥౧౭॥ ※ హేబ్రహ్మన్, శయానస్య - తవ - నిరుద్యమస్యనిర్వ్యాపారస్య, తవ ...ర్థః నూనంవిత్తం నాస్తిహి, నుఇతినిశ్చయే, హఇతిప్రసిద్ధౌ, తవార్థోనాస్తీతిప్రసిద్ధమేవేత్యర్థః - యతోవిత్తాదేవహేతో, ర్భోగాః - దేహపోషణాదయో - భవన్తి - అతో - భోగరహితస్య, తవ - దేహో, హేవిప్ర, యతోహేతోః, పీవా, అభవత్, తత్కారణం - నోఽస్మాకం, క్షమంచేద్వక్తుంయోగ్యంచే, ద్వద ※ ॥ ౧౮ ॥ ※ కించత్వంకవిర్విద్వాన్, కల్యః, దక్షః, నిపుణదృక్ సూక్ష్మదృక్, చిత్రాః, ప్రియాః లోకరఞ్జనాః - కథాః, యస్య, స, ఏవంభూతోఽపి, లోకస్య, కర్మవ్యాపారం, ద్ర

౧౦॥ శ్లో॥ పా ※ మనీష్యున్మత్త † స్వదృష్ట్యా

ర్వతస్సతః, తద్వీక్షితాఽపి, సమఉదాసీనస్సన్, తూష్ణీం, శేషే శయానోఽసి-తత్కారణంచవదేతిభావః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ ఇత్థం, దైత్యపతినా ప్రహ్లాదేన, పృష్టస్సన్, మహాముని:, తస్య ప్రహ్లాదస్య వాగేవామృతం, తేన, యన్త్రితశ్చోదితః, స్మయమాన, స్త, మభ్యాహ అభిముఖముక్తవాన్ ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ తదేవాహ వేదేతియావదధ్యాయసమాప్తి॥ హేఅసురశ్రేష్ఠ ఇదం-కించితత్, నృణాంమీహాపరమయోః ప్రవృత్తినివృత్త్యోః-పదానికారణానీ, తియత్తదిదం - భవా - నధ్యాత్మచక్షుషా సర్వలోకమనోఽభిప్రాయవిషయకజ్ఞానేన-వేదజానాత్యేవ, కుతః -యత- స్త్వ, మార్యాణామతీన్ద్రియార్థదర్శినాం-సమ్మతః అగ్రేసరః ✽ ॥ ౨౧॥ ✽ కించ-భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణః-స్వతేజసా-దీప్యమానో, నారాయణోఽనన్యప్రయోజనయా-భక్త్యా-తుష్టో-యస్య త్వాదృశస్య-సదా, హృద్గతస్సన్-అర్కవత్సూర్యవత్, ధ్వాన్తమజ్ఞానరూపమన్ధకారం, ధునోతి నిరస్యతి, నిశ్శేషనిరస్తాజ్ఞానానాం సర్వజ్ఞానాం భవాదృశాం కిమవిదితమస్తీతిభావః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ యద్యప్యేవ, మథాఽపి హే రాజన్, యథాశ్రుతం తవప్రశ్నం ప్రతిబ్రూమహే, ప్రశ్నానాముత్తరాణి వదామ ఇత్యర్థః, యథాశ్రుతమిత్యాద్యత్యపరిహారాయోక్తం, ఆత్మనః స్వస్య శుద్ధి-మిచ్ఛతాపుంసాఽవశ్యం, త్వం-సంభాషణీయో, హి ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ లోకః కస్మిన్సు ప్రవర్తతే-త్వం తు నివృత్తస్సన్ కం శేష, ఇతి యత్పృష్టం, తత్రతావదుత్తరమాహ॥ తృష్ణయేతిచతుర్భిః - అహం- తావ, దహో ర్యర్థచిత్తైరపకామైః, రపూరయాపూరయితుమశక్యయా - భవవాహిన్యాజన్మపరంపరాకారిణ్యాతృష్ణయావిషయేచ్ఛయా, కర్మాణిపుణ్యపాపాత్మకాని, కార్యమాణః కర్మసు ప్రవర్త్యమానః, పూర్వం, నానాయోనిషు, యాజలః ప్రయోజితః ప్రవేశితః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ తైరేవకర్మభిః, భ్రమన్, యదృచ్ఛయాదైవా, దిమం లోకం మనుష్యజన్మ, ప్రాపితః, లోకం విశినష్టి, స్వర్గమోక్షయో, స్తిరశ్చాం తిర్యక్త్వానాం పునరస్య మనుష్యత్వస్య చ ప్రాప్తే, ర్ద్వారం కారణం, ధర్మేణ స్వర్గస్య

కథస్సమః। లోకస్య కుర్వతః కర్మ శేషే తద్వీక్షితాఽపివా ॥ ౧౯ ॥ నారద ఉవాచ ॥ స ఇత్థం దైత్యపతినా పరిపృష్టో మహామునిః। స్మయమానస్తమభ్యాహ తద్వాగమృతయన్త్రితః ॥ ౨౦ ॥ బ్రాహ్మణ ఉవాచ ॥ వేదేదమసురశ్రేష్ఠ భవాన్నన్వార్యసమ్మతః। ఈహోపరమయోర్నౄణాం పదాన్యధ్యాత్మచక్షుసా ॥ ౨౧ ॥ యస్య నారాయణో దేవో భగవాన్ హృద్గతస్సదా। భక్త్యా కేవలయా తుష్టో ధునోతి ధ్వాన్తమర్కవత్ ॥ ౨౨ ॥ అథాఽపి బ్రూమహే ప్రశ్నాం స్తవ రాజన్ యథాశ్రుతమ్। సంభాషణీయో హి భవానాత్మనశ్శుద్ధిమిచ్ఛతా ॥ ౨౩ ॥ తృష్ణయా భవవాహిన్యా యోగ్యైః కామైరపూరయా। కర్మాణి కార్యమాణోఽహం నానాయోనిషు యోజితః ॥ యదృచ్ఛయా లోకమిమం ప్రాపితః కర్మభిర్భ్రమన్। స్వర్గాపవర్గయోర్ద్వారం తిరశ్చాం పునరస్య చ ॥ ౨౫ ॥ అత్రాపి దంపతీనాం చ సుఖాయాన్యాపనుత్తయే। కర్మాణి కుర్వతాం దృష్ట్వా నివృత్తోఽస్మి విపర్యయమ్ ॥ ౨౬ ॥ సుఖమస్యాత్మనో రూపం సర్వేహోపరతిస్తనుః। మనస్సంస్పర్శజాన్ దృష్ట్వా భోగాన్ స్వప్స్యామి సంవిశన్ ॥ ౨౭ ॥ ఇత్యేతదాత్మనస్స్వార్థం సన్తం విస్మృత్య వై పుమాన్। విచిత్రామసతి ద్వైతే ఘోరామాప్నో

ద్వారం - జ్ఞానసంపాదనేన త్వపవర్గస్య అధర్మేణ తిర్యక్త్వస్య, పూర్వసజాతీయసుకృతాచరణేన తు పునర్మనుష్యత్వస్య చ-కారణమిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ అత్రాప్యస్మిన్నపి మనుష్యజన్మని, స్వర్గాపవర్గదేఽపి, దంపతీనాం-య, న్మైథునాది సుఖం, తదర్థ, మన్యాపనుత్తయే దుఃఖనివృత్తయే చ-కర్మాణి - కుర్వతాం - లోకానాం, విపర్యయం సుఖార్థం కృతేభ్యో దుఃఖప్రాప్తిరూపం విపర్యయం, దృష్ట్వా, నివృత్తోఽస్మి ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ నను ప్రవృత్త్యా కదాచిదపి సుఖం స్యాదపి-కిం నివృత్త్యా స్యా, దిత్యత్రాహ॥ సుఖమితి॥ సుఖ-మస్యా, త్మనః ప్రత్యగాత్మనో-రూపం స్వరూపమేవ-అతో, న తదర్థం యత్నః కార్య ఇతి భావః-తర్హి స్వతస్సుఖరూప ఆత్మా లత్త్వేన కిం నోపలభ్యత ఇతి శఙ్కాం నిరాకరోతి-సర్వాసా - మీహానాం దేహగతవ్యాపారాణా-ముపరమః అభావో-ఽస్యాత్మనః - తను రాకారః-నిషిద్ధక్రియం సుఖమేవ తేస్య తనురిత్యర్థః - కార్త్స్న్యేన హోపరమపూర్వకం తద్యాథాత్మ్యవిమర్శనేన సుఖరూపతయోపలభ్యత ఇతి భావః - యత ఏవ -మతో-భోగాన్ శబ్దాదివిషయభోగాన్-మనస, స్సంస్పర్శజాన్ మనోరథమాత్రజా-నశాశ్వతాన్-దృష్ట్వా, సంవిశన్నాత్మయాథాత్మ్యావలోకనే ప్రవిష్టోఽహం-ప్రారబ్ధానుభవే ప్రవిష్టో వా-స్వప్స్యామి శయానోఽస్మి ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ తర్హి సర్వోఽపి లోక స్త్వమివ సుఖరూపమాత్మానం కిం నోపలప్స్యత ఇతి శఙ్కాం నిరాకర్తుం స్వాభావికసుఖరూపాత్మస్వరూపావిమర్శనమూలకదేహాత్మభ్రమేణ న శేతే-కింతు సంసరతీత్యాహ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్యేత-దాత్మనః-సుఖాత్మకం-రూపం, స్వార్థం స్వస్య పురుషార్థరూపం-స్వత ఏవ సన్తం విస్మృత్య - స్వత ఏవ సన్తమాత్మనస్సుఖరూపస్వరూపాత్మకం స్వపురుషార్థం విస్మృత్యేత్యర్థః పుమాన్ దేహే- అసతి స్వత ఆత్మన్యవిద్యమానేఽపి - ద్వైతే దేవమనుష్యాదిభేదే-దేవోఽహం మనుష్యోఽహమిత్యభిమానరూపే-ద్వైతే

ఖదేనిమిత్తే-దైవతేనేత్యర్థః - విచిత్రాం గర్భజన్మజరామరణాదిరూపా-మతఏవ,ఘోరాంభయంకరాం-సంసృతిమాప్నోతి * ॥ ౨౮ ॥ * ఏతదేవదృష్టాన్తముఖేనాహ॥జలమితి॥జలం,తదుద్భవైఃతృణశైవాలాదిభి,శ్ఛన్నం,హిత్వా,అజ్ఞోయథా,జలకామ్యయా, మృగతృష్ణాంజలవత్ప్రతీయమానా-ముపధావే - త్తథా,స్వతస్సుఖరూప,మాత్మన, స్స్వరూపం,విస్మృత్యా-న్యత్రవైషయికసుఖేష్వ-ర్థదృక్పురుషార్థదృష్టిః - ధావతిలోకః - స్వతఆత్మనోఽన్యత్రదేహాదౌపురుషార్థదృగ్వా * ॥ ౨౯ ॥ * విపర్యయందృష్ట్వానివృత్తోఽస్మీత్యేతదేవవివృణోతి ॥ దేహాదిభిరితిపఞ్చభిః ॥ దైవతన్త్రైః కర్మాయత్తైః, దేహేన్ద్రియాదిభి,రాత్మనస్స్వస్య - సుఖందుఃఖనివృత్తించేహాతఃఇచ్ఛతః -అనీశస్యకర్మవశ్యస్యపుంసః-కర్తరిషష్ఠీ-ఇచ్ఛతా,కృతాఃకృతాఃపునఃపునరారబ్ధాః-క్రియాః-మోఘాఃవ్యర్థాః,నసుఖజనకానామపిదుఃఖనివర్తకాశ్చదృష్టాఇతిభావః * ॥౩౦॥ * కథంచిత్క్రియాణామమోఘత్వేఽపితజ్జన్యం సుఖమనుభూయమానదుఃఖేభ్యోఽల్పమిత్యాహ ॥ ఆధ్యాత్మికాదిభిః॥ ఆదిశబ్దేనాధిదైవికాధిభౌతికే,గ్రాహ్యే-తైఃదుఃఖైః,కర్హిచిత్ కదాచిదపి ,అవిముక్తస్య,మర్త్యస్యమరణశీలస్యకృచ్ఛ్రోపనీతైర్దుఃఖేనార్జితైః -విత్తైః, తన్నిమిత్తైఃకామైశ్చకింకియత్సుఖం,క్రియేత * ॥ ౩౧ ॥ * నసుధనార్జనేహిదుఃఖం,లబ్ధధనానాంతుసుఖమేవేత్యత్రాహ॥ పశ్యామీతి ॥ధనినాంలబ్ధధనానామపి,క్లేశం,పశ్యామి,క్లేశేహేతుంవదన్ ధనినోవిశినష్టి,లుబ్ధానామలబ్ధధనలిప్సయాలబ్ధధనవ్యయభయేనచ క్లిశ్యతామితిభావః, అజితాత్మనామజితేన్ద్రియాణాం,కామానామపర్యాప్త్యాచక్లిశ్యతామితిభావః , భయా,దలబ్ధనిద్రా-ణా-మేషాం-చోరాదయోధనమపహరేయురితిభయాద్వినిద్రాణామిత్యర్థః - ఇతోఽపిక్లేశఇతిభావః-భయేహేతుంవదన్ విశినష్టి, సర్వతస్సర్వేభ్యోఽప్య, తీవవిశఙ్కినాంఅపహరేయురితిశఙ్కాంకుర్వతామ్ * ॥ ౩౨ ॥ * ఏతదేవవివృణోతి॥రాజతఇతి॥రాజాదిభ్యః-పశుతః,పక్షితః,పశుభ్యో

తిసంసృతిమ్ ॥ ౨౮ ॥జలంతదుద్భవైశ్ఛన్నంహిత్వాఽజ్ఞోజలకామ్యయా । మృగతృష్ణాముపాధావేత్తథాన్యత్రార్థదృక్స్వతః ॥ ౨౯॥దేహాదిభిర్దైవతన్త్రైరాత్మనస్సుఖమీహతః।దుఃఖాత్యయంచానీశస్యక్రియామోఘాఃకృతాఃకృతాః ॥ ౩౦ ॥ ఆధ్యాత్మికాదిభిర్దుఃఖైరవిముక్తస్యకర్హిచిత్। మర్త్యస్యకృచ్ఛ్రోపనతైరర్థైఃకామైఃక్రియేతకిమ్ ॥ ౩౧ ॥పశ్యామిధనినాంక్లేశంలుబ్ధానామజితాత్మనామ్ । భయాదలబ్ధనిద్రాణాంసర్వతోఽతివిశఙ్కినామ్ ॥ ౩౨॥ రాజతశ్చోరతశ్శత్రోస్స్వజనాత్పశుపక్షితః । అర్థిభ్యఃకాలతస్స్వస్మాన్నిత్యంప్రాణార్థవద్భయమ్ ॥ ౩౩ ॥శోకమోహభయక్రోధరాగక్లైబ్యశ్రమాదయః । యన్మూలాస్స్యుర్నృణాంజహ్యాత్స్పృహాంప్రాణార్థయోర్బుధః ॥ ౩౪ ॥మధుకారమహాసర్పౌలోకేఽస్మిన్ద్వౌగురూత్తమౌ।వైరాగ్యంపరితోషంచప్రాప్తాయచ్ఛిక్షయావయమ్ ॥ ౩౫ ॥ విరాగస్సర్వకామేభ్యశ్శిక్షితోమేమధువ్రతాత్ ।కృచ్ఛ్రాప్తంమధువద్విత్తంహత్వాప్యన్యోహరేత్పతిమ్ ॥ ౩౬ ॥ అనీహఃపరితుష్టాత్మాయదృచ్ఛోపనతాదహమ్ । నోచేచ్ఛయేబహ్వహానిమహాహిరివసత్త్వవాన్ ॥ ౩౭॥క్వచిదల్పంక్వచిద్భూరిభుఞ్జేఽన్నంస్వాద్వస్వా

గవాశ్వాదిభ్యః పశుభ్యః , సస్యాదిభక్షణార్థంప్రవృత్తేభ్యః,కాలతః-స్వస్మాత్ దానభోగయోఃప్రవృత్తాత్స్వస్మాచ్చ-ప్రాణస్తత్తుల్యమర్థంచైషామస్తీతితథా, తేషాం నిత్యం,భయ,మనువర్తతే * ॥ ౩౩ ॥ * నకేవలంభయమేవ - అపితు,శోకమోహభయాదయః-సర్వేయన్మూలాఃయౌప్రాణార్థావేవ-మూలం- ఏషాం-తే-నృణాం-స్యుఃభవేయుః,తస్మా,ద్బుధః హేయోపాదేయవివేకవాన్,తయోఃప్రాణార్థయోః,స్పృహాంజహ్యాత్త్యజేత్ * ॥౩౪॥ * యదుపదేశాత్త్వమీదృశనివృత్తిధర్మమాశ్రితోఽసీత్యత్రాహ ॥ మధుకారేతి ॥ అస్మిన్లోకే-నౌ-అస్మాకం-గురుశ్రేష్ఠౌ-మధూకారమహాసర్పౌ మధుమక్షికాఅజగరావేవేదృశధర్మశిక్షకౌ-తదేవాహ - యయోర్మధుకారమహాసర్పయోః-శ్శిక్షయావృత్తిపర్యాలోచనయా,వయం , వైరాగ్యం-పరితోషందైవాలబ్ధాత్సంతోషంచ-ప్రాప్తాః-తత్రమధుకారాద్వైరాగ్యం,మహాసర్పాత్పరితోషంచ-ప్రాప్తాఇత్యర్థః * ॥ ౩౫ ॥ * ఏతదుభయంవివృణోతి॥విరాగఇతిద్వాభ్యాం ॥ తావత్సర్వేభ్యఃకామేభ్యోవిరాగో,మయా,మధువ్రతాన్మధుమక్షికాతఃశిక్షితః, తచ్ఛిక్షయామమవైరాగ్యోదయఇత్యర్థః-కింతచ్ఛిక్షితం,తదాహ-యథా,మధువ్రతై-రితస్తతఃపుష్పేభ్య , ఆనీయ-క్వచిన్నివేశితం-మధు-తత్స్వామినోమధువ్రతాన్,హత్వాఽన్యోహరతి-తథా-మధువద్దుఃఖేనార్జితంధన-మన్యః,పతింధనస్యపతిం-హత్వా , హరే,దిత్యేతన్మధువ్రతాచ్ఛిక్షితమిత్యర్థః * ॥ ౩౬ ॥ * అజగరాచ్ఛిక్షితమాహ॥అనీహఇతి॥మహాహిరివా-హ-మనీహఃనిర్వ్యాపారః - యదృచ్ఛోపనతాద్దైవాల్లబ్ధాన్నాదేః , పరితుష్టాత్మాసంతుష్టచిత్తః , నోచేద్యదృచ్ఛోపనతంనచే-త్సత్త్వవాన్ధైర్యవాన్బహూన్యహాని-శయేశయానోఽస్మి * ॥ ౩౭ ॥ * పీనత్వేహేతుత్వేనయదృచ్ఛయాప్రాప్తాత్పరితోషంప్రపఞ్చయతి ॥ క్వచిదల్పమితిషడ్భిః ॥ క్వచిత్కదాచి-దల్పం - కదాచిచ్చ,

భూరిబహు-క్వచిచ్చ, సాధు-క్వచిచ్చ, అసాధ్వసమీచీనమప్యన్నం-క్వచిచ్చ, గుణవద్రసవత్-కదాచిన్నిర్గుణం, కదాచిచ్ఛ్రద్ధయాఽఽనీతం-కదాచి-న్నిన్దాపూర్వకమానీతం వాఽన్నాదికం-భుఙ్క్తే అద్మి - కదాచి, ద్దివా-నక్తంచ - యదృచ్ఛయాప్రాప్తం, భుఞ్జే ❋ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ❋ ఏవం-వస్త్రమపి-దుకూలాద్యన్యతమ-మన్యద్వా, దైవాల్లబ్ధం, వసే ఆచ్ఛాదయామి-పరిదధే చ-చీరం-జీర్ణవస్త్రంచ, ఏవం-దిష్టభుక్ప్రారబ్ధభు-క్సంతుష్టచిత్తశ్చాహమ్ ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ క్వచి ద్భూపృష్ఠ ఏవ-క్వచిచ్చ, తృణాదిషు-శయే-క్వచిచ్చ ప్రాసాదోపరి పర్యఙ్కే-తత్రాపి కశిపౌ వా-తస్యదౌర్లభ్యే శయ్యాం-నిరాహ-పరేచ్ఛయేతి, ఇదముత్తరత్రాప్యనుషఞ్జనీయమ్ ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ స్నాతమనులిప్తంచ న్న నేనచాఙ్గం, యస్య, శోభనం-వాసోవస్త్రం, యస్య, సః, స్రగ్భి, రలంకృతః-రథాదిభిర్యానై, శ్చరేసంచరే-క్వచిచ్చ, దిగ్వాసా దిగమ్బరో, గ్రహవ-చ్చరే-హే విభో ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ నచమానావమానాదికర్తృషు మమవైషమ్యమిత్యాహ ॥ నేతి ॥ స్వభావత ఏవ-విషమబుద్ధీనం స్తుతినిన్దయోః కర్తారం, నస్తౌమి-ననిన్దేచ-కింతు-తేషాం జనానాం-సర్వేషాం, శ్రేయః ధర్మాదిరూపం, ఉత అపిచ-మహాత్మని భగవత్యైక్యం, కాత్మ్యమేకచిత్తత్వంచా-శాసే ప్రార్థయే ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ ఇత్థమస్యస్వాప్యవస్థితావుపాయమాహ ॥ వికల్పమితి ॥ వికల్పం జాతిరూపాదివికల్పం, చిత్తే మనోవ్యాపారే-జుహుయాత్ప్రవిలీనం భావయేత్-తచ్చిత్తే- మర్థవిభ్రమే దేహాత్మభ్రమహేతౌ మనసి-మనశ్చ, వైకారికే సాత్త్వికాహంకారే-తంచ వైకారికం - మాయాయాం మూలప్రకృతౌ జుహుయాత్-సర్వత్ర హోమో నామలయానుసంధానరూపః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ తాంచమాయా-మాత్మానుభూతౌ - జుహుయాత్-తత స్సత్యం స్వాత్మశరీరకం పరమా-

భువా । క్వచిద్భూరిగుణోపేతం గుణహీనముత క్వచిత్ ॥ ౩౮ ॥ శ్రద్ధయోపహృతం క్వాపి కదాచిన్మానవర్జితమ్ । భుఞ్జే భుక్త్వాఽథ కస్మింశ్చిద్దివా నక్తం యదృచ్ఛయా ॥ ౩౯ ॥ క్షౌమం దుకూలమజినం చీరం వల్కలమేవ వా । వసేఽన్యదపి సంప్రాప్తం దిష్టభుక్తుష్టధీరహమ్ ॥ ౪౦ ॥ క్వచిచ్ఛయే ధరోపస్థే తృణపర్ణాశ్మభస్మసు । క్వచిత్ప్రాసాదపర్యఙ్కే కశిపౌ వా పరేచ్ఛయా ॥ ౪౧ ॥ క్వచిత్స్నాతోఽనులిప్తాఙ్గః సువాసాః స్రగ్వ్యలంకృతః । రథేభాశ్వైశ్చరే క్వాపి దిగ్వాసా గ్రహవద్విభో ॥ ౪౨ ॥ నాహం నిన్దే న చ స్తౌమి స్వభావవిషమం జనమ్ । ఏతేషాం శ్రేయ ఆశాసే ఉతైకాత్మ్యం మహాత్మని ॥ ౪౩ ॥ వికల్పం జుహుయాచ్చిత్తౌ తం మనస్యర్థవిభ్రమే । మనో వైకారికే హుత్వా తం మాయాయాం జుహోత్యను ॥ ౪౪ ॥ ఆత్మానుభూతౌ తాం మాయాం జుహుయాత్సత్యదృఙ్మునిః । తతో నిరీహో విరమేత్స్వానుభూత్యాత్మని స్థితః ॥ ౪౫ ॥ స్వాత్మవృత్తం మయేత్థం తే సుగుప్తమపి వర్ణితమ్ । వ్యపేతం లోకశాస్త్రాభ్యాం భవాన్ హి భగవత్ప్రియః ॥ ౪౬ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ ధర్మం పారమహంస్యం వై మునేః శ్రుత్వాసురేశ్వరః । పూజయిత్వా తతః ప్రీత ఆమన్త్ర్య ప్రయయౌ గృహమ్ ॥ ౪౭ ॥ ❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, త్రయోదశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋

యుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ గృహస్థ ఏతాం పదవీం విధినా యేన చాఞ్జసా । యాయాద్దేవఋషే బ్రూహి మాదృశో గృహమూఢధీః ॥ ౧ ॥ నారద ఉవాచ ॥ సాధు పృష్టం మహారాజ లోకానాం స్వనుగృహ్ణతా । ఏతత్తుభ్యం ప్రవక్ష్యామి

త్మానం పశ్యతీతి సత్యదృక్-మునిస్తన్మననశీలః, నిరీహో నిశ్చేష్టః- స్వానుభూత్యాత్మని పరమాత్మాత్మకే పరిశుద్ధజీవస్వరూపే, స్థితః తదనుసంధానపరః-విరమేత్ప్రారబ్ధావసానే కళేబరాద్విరమేత్ ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ ఉక్తం స్వవృత్తముపసంహరతి ॥ స్వాత్మవృత్తమితి ॥ ఇత్థం-మయా-గుప్తమపి, స్వాత్మనో మమ, వృత్తం, మన్దదృష్ట్యా, లోకశాస్త్రాభ్యాం-వ్యపేతం-నతు తత్త్వదృష్ట్యా-వ్యపేతం బహిర్భూతం, తే తుభ్యం, ముపవర్ణితం-హి యస్మాద్భవాన్, భగవత్ప్రియోఽతో-గుప్తమపి వృత్తముపవర్ణితమిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ ఏవం-మునినోపవర్ణితం - పారమహంస్యం తుర్యాశ్రమనిష్ఠానామనుగుణం, శ్రుత్వా, అసురేశ్వరః ప్రహ్లాదః - తం ప్రీతస్సన్-పూజయిత్వా ఆమన్త్ర్యానుజ్ఞాప్య, స్వగృహం ప్రతి-యయౌ ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవమాశ్రుతాశ్రమత్రయధర్మో గృహస్థాశ్రమధర్మాన్ బుభుత్సుః పృచ్ఛతి యుధిష్ఠిరః ॥ గృహస్థ ఇతి ॥ హే దేవఋషే, గృహేష్వేవ మూఢా ధీర్యస్య, గృహాసక్తచిత్తో- మాదృశో గృహస్థాశ్రమస్థః, పుమాన్, యేన విధినా, ఏతాం పదవీం తుర్యాశ్రమిగమ్యాం పదవీం, ముక్తిమిత్యర్థః-యాయాత్ప్రాప్నుయా-త్తం-విధిం-బ్రూహి ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ ఏవమాపృష్టగార్హస్థ్యధర్మో దేవర్షిః ప్రశ్నమభినన్దన్ తాన్ధర్మాన్వక్తుం ప్రతిజానీతే ॥ సాధ్వితి ॥ హే మహారాజ, జానతాఽపి - త్వయా-లోకానాం-యథాతథా- అనుగృహ్ణతా - సాధు-పృష్టం-ఏతత్త్వత్పృష్టం గార్హస్థ్యవ్రత-మహం - తుభ్యం-ప్రవక్ష్యామి-యతః కర్మణా మయా వక్ష్యమాణాద్గార్హస్థ్యధర్మా- త్కర్మణాం ముక్తిప్రతిబన్ధకానాం పుణ్యపాపాత్మకానాం, నిరాసద్వారా,

నైష్కర్మ్యం జ్ఞానయోగలాభో - భవేత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏవం ప్రతిజ్ఞాయ గార్హస్థ్యధర్మానాహ ॥ గృహేష్విత్యాదినాఽఽయావదధ్యాయసమాప్తి॥ యద్యపి ప్రథమమాశ్రమధర్మకథనానన్తరమేవైతదాశ్రమధర్మవర్ణనం యుక్తం - క్రమప్రాప్తత్వాత్ - తథాఽపి గార్హస్థ్యధర్మాణాం బాహుల్యాన్మహతా ప్రబన్ధేన వర్ణనీయత్వాదాశ్రమాన్తరధర్మవర్ణనానన్తరం తే కథ్యన్తే - క్రమానాదరాద్వా - అత్ర కేచిద్వదన్తి - మోక్షాన్తరఙ్గత్వేన ప్రథమం వనస్థయతిధర్మానభిధాయ పశ్చాద్గృహస్థధర్మానభిదధాతీతి - తన్మన్దం ,, అతస్త్వితరజ్జ్యాయో లిఙ్గాచ్చ ,, ఇతి శారీరకన్యాయేన బ్రహ్మవిద్యానుగ్రాహకాల్పధర్మాశ్రమాన్తరాపేక్షయా తదనుగ్రాహకబహుధర్మకగార్హస్థ్యస్యైవాన్తరఙ్గత్వాదితి 'యథోక్త ఏవాశయః - హే రాజన్ - గృహేష్వవస్థితః గృహస్థాశ్రమస్థః - గృహోచితా ఆశ్రమానుగుణాః - క్రియాః కర్మాణి సన్ధ్యోపాసనపఞ్చమహాయజ్ఞాదీన్యావశ్యకాని - సాక్షా - ద్వాసుదేవార్పణం యథా భవతి తథా - కుర్వన్ - ఫలసఙ్గకర్తృత్వత్యాగపూర్వకం కుర్వన్ - మహామునీనుపాసిత భగవద్గుణమననశీలాన్మహాభాగవతానుపాసీత ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ కథం భూతః - తేభ్యో - భగవతః, అవతారకథామృత - మభీక్ష్ణం పునః పున - ర్యథాకాలమావశ్యకధర్మానుష్ఠానావశేషితం కాల - ముపశాన్తజనైస్సహాతః - శ్రద్ధాపూర్వకం - శృణ్వన్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏవం - సతాం - సఙ్గా - ద్దేహదారపుత్రాదిషు - శనకై - స్సఙ్గం - విముఞ్చేత - తేష్వహం మమతాద్యభిమానం త్యజేత్ - ఏవం - ముచ్యమానేషూక్తాభిమానవిషయేషు - సత్సు - దేహాదిషు, స్వప్నవదుత్థితః, యథా స్వప్నే తద్విషయే పుత్రాదౌ తస్మాదుత్థితస్తత్కాలమాత్రానుభావ్యతాం మన్యతే, తథా, దేహే చ, గేహే చ, చశబ్దాద్దారాదిషు చ, పణ్డితః అస్థిరత్వపురుషార్థజ్ఞానవాన్, తత్ర దేహాదౌ, స్వయం విరక్తోఽపి, రక్తవదాసక్తవ, ద్యావదర్థం ప్రాణధారణాపేక్షితమర్థ, ముపాసీనః స్వీకుర్వన్, నృలోకే నరశరీరే, నరతాం, న్యసేదనుసన్దధీత, నరత్వాదికం దేహగతం పశ్యేత్, నత్వా

నైష్కర్మ్యం కర్మణో యతః ॥ ౨ ॥ గృహేష్వవస్థితో రాజన్ క్రియాః కుర్వన్గృహోచితాః। వాసుదేవార్పణం సాక్షాదుపాసీత మహామునీన్ ॥ ౩ ॥ శృణ్వన్భగవతోఽభీక్ష్ణమవతారకథామృతమ్। శ్రద్ధధానో యథాకాలముపశాన్తజనావృతః ॥ ౪ ॥ సత్సఙ్గాచ్ఛనకైస్సఙ్గమాత్మజాయాత్మజాదిషు। విముఞ్చేన్ముచ్యమానేషు స్వయం స్వప్నవదుత్థితః ॥ ౫ ॥ యావదర్థముపాసీనో దేహే గేహే చ పణ్డితః। విరక్తో రక్తవత్తత్ర నృలోకే నరతాం న్యసేత్ ॥ ౬ ॥ జ్ఞాతయః పితరౌ పుత్రా భ్రాతరస్సుహృదః పరే। యద్వదన్తి యదిచ్ఛన్తి చానుమోదేత నిర్మమః ॥ ౭ ॥ దివ్యం భౌమం చాన్తరిక్షం విత్తమచ్యుతనిర్మితమ్। తత్సర్వముపయుఞ్జాన ఏతత్కుర్యాత్స్వతో బుధః ॥ ౮ ॥ యావద్భ్రియేత జఠరం తావత్స్వత్వం హి దేహినామ్। అధికం యోఽభిమన్యేత స స్తేనో దణ్డమర్హతి ॥ ౯ ॥ మృగోష్ట్రఖరమర్కాఖుసరీసృప్విమక్షికాః। ఆత్మనః పుత్రవత్పశ్యేత్తైరేషామన్తరం కియత్ ॥ ౧౦ ॥ త్రివర్గం నా

త్మన్యనుసన్దధీతేత్యర్థః ❁ ॥ ౫।౬ ॥ ❁ జ్ఞాత్యాదయ, స్తేభ్యోఽన్యే చ, యద్వదన్తి యచ్చేచ్ఛన్తి, తత్త - త్స్వయం, నిర్మమః మమకారరహితో, మోదేత అనుమోదేత ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ యావదర్థపరిగ్రహ ఇత్యేతదేవ వివృణోతి ॥ యద్య, ద్భగవతా, నిర్మితం ప్రాపితం, దివ్యాదిభేదభిన్నం విత్తం - తత్ర - దివ్యం విత్తం వృష్ట్యాదిభిర్జాతం ధాన్యాది - భౌమం భూమ్యాం జాతం సువర్ణాదిరూపం - అన్తరిక్షమకస్మాదేవ ప్రాప్తం - యద్వా - దివ్యం విత్తం స్వర్గలోకాది - అన్తరిక్షం వర్షం, భౌమం తృణాది - తద్యత్సర్వ - ముపయుఞ్జానో వినియుఞ్జానః - అబుధః అవివేకీ చే - త్స్వతః స్వత్వేన - కుర్యాత్ - అబుధశ్చేత్తదేతత్సర్వం స్వత్వేనాభిమన్యేతేత్యర్థః, యద్వా, బుధ ఇత్యేవ చ్ఛేదః వివేకీ, తత్సర్వ - ముపయుఞ్జానః - ఏతద్యథోపయుక్తం, స్వతః కుర్యాత్ స్వత్వేన స్వీకుర్యాత్ - దేహధారణమాత్రోపయుక్తమేవ స్వీకుర్యాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ అధికం న స్వీకుర్యాదిత్యభిప్రాయన్న తస్మిన్ స్వత్వాభిమానం కుర్యాదిత్యాహ ॥ యావదితి ॥ యస్మా - ద్యావ - జ్జఠరముదరం - భ్రియేత పూర్యేత - తావదేవ - స్వత్వం - దేహినాం - ఉదరభరణోపయుక్తమేవ హి విత్తే దేహినాం స్వత్వాభిమాన ఇత్యర్థః - యోఽధికమపి - స్వత్వేనా - భిమన్యేత - స పుమాన్, స్తేనః చోర ఏవ - యత ఏవం - తతో, దణ్డమేవార్హతి - ఇహ దణ్డాభావేఽప్యముత్ర దణ్డమర్హత్యేవ, యద్వా సంసృతిరూపం దణ్డమర్హతీతి భావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ యతోఽధికే స్వత్వాభిమానో దణ్డహేతు, రత ఏవ, తద్భక్షణే ప్రవృత్తాన్, మృగోష్ట్రాదీ - నాత్మనః స్వస్య - పుత్రవత్పశ్యేత్ పుత్రానివ మన్యేత, న తు నిగృహ్ణీయాదిత్యర్థః, తథాహ, తైః పుత్రైస్సహై, షాం మృగాదీనాం, కియదన్తరం, న కించిదప్యన్తరమస్తి, న కించిదపి తారతమ్యమస్తీత్యర్థః, తత్ర, మృగాశ్శునకమార్జారాదయః మర్కో - మర్కటః, ఆఖుర్మూషకః, సరీసృపా అన్యే సర్పణస్వభావా జన్తవః, విమక్షికాః, విశబ్దః పాదపూరణార్థః, విశిష్టమక్షికా ఇతి వా ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ వివృతమర్థముపసంహరతి ॥ త్రివర్గేతి ॥ స్వయం గృహస్థోఽపి, అనేన తదుపయుక్తవర్గత్రయనిష్ఠతా

సూచ్యతే, అతికృచ్ఛ్రేణాతిప్రయాసేన, త్రివర్గం ధర్మార్థకామాన్ న భజేత న సేవేత, దైవాత్ప్రాప్తైరేవ తుష్యేదిత్యర్థః॰
తదేవాహ, యావత్, దైవేన, దేశకాలానుగుణ్యేన, ప్రాపితం, తదేవ, యథోపయుక్తం, భజేత్ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ ధర్మాన్తరమా
హ॥ ఆశ్వేతి॥ ఆశ్వాఘాన్తేతి ఆశ్వాఘాన్తాః పాపాత్మానశ్చ, అన్తావసాయినశ్చణ్డాలాదయశ్చ, తాన్, అభివ్యాప్య, తేభ్యః-యథోచితం, కామాన్
సంవిభజేత్, యథాశక్తి తదపేక్షితానన్నాదీన్ దద్యాదిత్యర్థః - సఙ్గమాత్మజాయాసుతాదిషు విముఞ్చేదిత్యుక్తం, జాయా
సఙ్గత్యాగముపపాదయతి॥ అపీతి॥ ఆత్మనః స్వస్య, దారాన్ భార్యామేకామపి, జహ్యాత్ తస్యాం స్వత్వాభిమానం త్యజే
దిత్యర్థః, ఏతదేవ వక్తుం తావత్తస్యా దుస్త్యజత్వమాహ ॥ యత ఇతి॥ యస్యాం భార్యాయాం - నృణాం, స్వత్వగ్రహః మమై
వేయమిత్యాగ్రహః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ యదర్థే యద్భార్యార్థం స్వకీయాన్, ప్రాణాన్, పితరం, గురుం వా, హన్యాత్, ఏవం
దుస్త్యజా భార్యేత్యుక్తం, ఏవంభూతాయాం, తస్యాం, స్త్రియాం భార్యాయాం-స్వత్వం జహ్యాత్ స్వత్వాభిమానం న
కుర్యాదిత్యర్థః-యః పుమాన్-ఏవం జహ్యాత్-తేన పుంసా-అజితః కైరప్యజితః పరమాత్మా-జితో భవతి ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ కథమేవం
తస్యాం స్వత్వాభిమానస్త్యక్తుం శక్యః -తత్త్వవిచారణేత్యాహ॥ క్రిమీతి॥ క్రిమివిడ్భస్మసు-నిష్ఠాపర్యవసాన-మన్తో యస్య-
తదిదం కళేబరం-క్వ-తదీయా దేహార్థా-రతిః-ర్యస్యాః-సా-భార్యా-క్వ -నభశ్ఛదః ఆకాశస్యాపిచ్ఛాదయితా-ఆకాశతుల్యా-
నిర్లేప ఇత్యర్థః-ఈదృశ ఆత్మా క్వ, ఏవం-తత్త్వవిచారేణ జహ్యాదిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ యావదర్థపరిగ్రహ ఇతి దైవాల్లబ్ధస్య
విప్రాణమాత్రోపయుక్తాన్నాదిపరిగ్రహ ఉక్తః, ఇదానీం తైరపి యజ్ఞావశిష్టైరేవాత్మనో వృత్తిం కల్పయేదిత్యాహ ॥ సి
ద్ధైరితి॥ సిద్ధైః దైవాల్లబ్ధైః యజ్ఞావశిష్టైః పఞ్చమహాయజ్ఞాదిభిరవశేషితైః రేవార్థైః అన్నాదిభి -రాత్మనస్స్వస్య-వృత్తిం ప్రాణ

తికృచ్ఛ్రేణ భజేత గృహమేధ్యపి। యథా దేశం యథా కాలం యావద్దైవోపపాదితమ్ ॥ ౧౧॥ ఆశ్వాఘాన్తావసా
యిభ్యః కామాన్ సంవిభజేద్యథా। అప్యేకామాత్మనో దారాన్నృణాం స్వత్వగ్రహో యతః ॥ ౧౨ ॥ జహ్యా
ద్యదర్థే స్వాన్ప్రాణాన్ హన్యాద్వా పితరం గురుమ్ । తస్యాం స్వత్వం స్త్రియాం జహ్యాద్యస్తయా హ్యజితో జి
తః ॥ ౧౩ ॥ క్రిమివిడ్భస్మనిష్ఠాన్తం క్వేదం తుచ్ఛం కళేబరమ్। క్వ తదీయరతిర్భార్యా క్వాయమాత్మా నభశ్ఛదః॥
సిద్ధైర్యజ్ఞావశిష్టార్థైః కల్పయేద్వృత్తిమాత్మనః। శేషే స్వత్వం త్యజన్ప్రాజ్ఞః పదవీం మహతామియాత్ ॥౧౫॥
దేవానృషీన్నృభూతాని పితౄనాత్మానమన్వహమ్। స్వవృత్త్యాగతవిత్తేన యజేత పురుషం పృథక్ ॥ ౧౬॥
యర్హ్యాత్మనోఽధికారస్స్యాత్సర్వాస్స్యుర్యజ్ఞసంపదః। వైతానికేన విధినా హ్యగ్నిహోత్రాదినా యజేత్॥
నహ్యగ్నిముఖతోఽయం వై భగవాన్ సర్వయజ్ఞభుక్ । ఇజ్యేత హవిషా రాజన్ యథా విప్రముఖే హుతైః॥ ౧౮॥
తస్మాద్బ్రాహ్మణదేవేషు మర్త్యాదిషు యథార్హతః । తైస్తైః కామైర్యజస్వైనం క్షేత్రజ్ఞం ✽ బ్రాహ్మణాన
నమ్ ॥ ౧౯ ॥ కుర్యాదపరపక్షీయం మాసి ప్రౌష్ఠపదే ద్విజః। శ్రాద్ధం పిత్రోర్యథావిత్తం తద్బన్ధూనాం చ విత్త

ధారణరూపాం, కల్పయేత్ - శేషే యజ్ఞాద్యనుపయుక్తే స్వవృత్త్యనుపయుక్తే చ, దైవాల్లబ్ధేఽర్థే, స్వత్వాభిమానం, త్య
జేత్, ప్రాజ్ఞః ఏవంవిధజ్ఞానవాన్-మహతాం పదవీం మహద్భిర్గమ్యాం ముక్తిరూపాం పదవీం-ప్రాప్నుయాత్ ✽ ॥౧౫॥ ✽
ఏతద్వివృణ్వన్నాహ ॥ దేవానితి॥ దేవాన్-ఋషీన్, నౄన్ మనుష్యాన్, భూతాని-పితౄంశ్చ మహాయజ్ఞదేవతాః, ఆత్మానం చ, స్వవృత్త్యా
యాజనాధ్యాపనాదిపూర్వోక్తవృత్త్యా - ఆగతేనార్జితేన, విత్తేనాన్వహమహరహః పృథక్పురుష దేవాద్యన్తరాత్మానం ప
రమపురుషం, యజేత ఏకమేవ పరమపురుషం దేవాదిశరీరభేదేనాన్తరాత్మత్వేనావస్థితమారాధయేదిత్యర్థః ✽ ॥౧౬॥ ✽
కించ, యర్హి యదా, ఆత్మనస్స్వస్య, అధికారః, అర్థీ సమర్థో విద్వాంశ్చేత్యుక్తోఽధికారస్స్యాత్, తదా సర్వా యజ్ఞసం
పద, స్స్యురేవ, యథాధికారం సర్వే యజ్ఞాః కర్తవ్యా ఏవేత్యర్థః, వితానో యజ్ఞః గృహ్య శ్రౌతకల్పసూత్రాదిరూపః. తదు
క్తేన, విధినా - అగ్నిహోత్రాదికర్మణా, పరమపురుషం, యజేత ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ అగ్నిముఖారాధనాద్విప్రముఖా
రాధనమతీవ భగవతస్తోషకృదిత్యాహ॥ నహీతి॥ హే రాజన్, విప్రముఖే, హుతై -రన్నాదిభిర్యథా, అయం, సర్వయజ్ఞభు-
గ్భగవాన్, ఇజ్యేతారాధ్యేత, న తథాఽగ్నిముఖతో హవిషాఽఽరాధ్యేత ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తస్మాద్బ్రాహ్మణేషు చ. యథాశక్తి-
యథాయోగ్యం చ, తైస్తైః, కామైరన్నాదిభిః, బ్రాహ్మణాననం బ్రాహ్మణా ఏవ, న సంముఖం-యస్య, తమేనం - క్షేత్రజ్ఞం
పరమాత్మానం దేవాద్యవస్థజీవశరీరకం వా-యజస్వ ఆరాధయ-బ్రాహ్మణానన్విత్యపాఠే-బ్రాహ్మణేషు యజనానన్తరమన్యే
షు మర్త్యాదిషు - యజస్వేత్యర్థః-యుధిష్ఠిరస్య గృహస్థత్వాత్తవాప్యేవమారాధనమవశ్యం కర్తవ్యమిత్యభిప్రాయేణ యజ
స్వేతి మధ్యమపురుషప్రయోగః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ కించ ప్రోష్ఠపదే భాద్రపదే, మాసి-ద్విజస్త్రైవర్ణికః, ధనవాంశ్చేద్యథావిత్తం

విత్తానుసారేణ-పిత్రోర్భ్రాత్రాపిత్రోః- స్తద్బన్ధూనాంచ - అపరపక్షీయంకృష్ణపక్షీయం- శ్రాద్ధంమహాలయాఖ్యం-కుర్యాత్ ❋॥౨౦॥ ❋కించాయనాదిషుకాలేషు , పిత్రోః,శ్రాద్ధం,కుర్యా-దిత్యన్వయః ,తత్ర ,యనంకర్కటకసంక్రాన్తిర్మకరసంక్రాన్తిశ్చ, మేషతులేవిషువసంజ్ఞికే-తథాచవృద్ధవసిష్ఠః,,ఝషకర్కటసంక్రాన్తీద్వేతూదగ్దక్షిణాయనే-విషువేతు తులామేషే గోలమధ్యేతతోపరా,,ఇతి,కుహూర్నష్టేన్దుకలా-చన్ద్రాదిత్యయోరుపరాగో గ్రహః❋॥౨౧॥❋శుక్లపక్షేతృతీయాయాంఅక్షతృతీయాయామిత్యర్థః-కార్తికేమాసిశుక్లపక్షే-నవమ్యాం-హేమన్తేశిశిరేచఋతౌ-చతసృష్వష్టకాసుమార్గశీర్షాదిమాసచతుష్టయకృష్ణాష్టమీషు❋॥౨౨॥❋మాఘేమాసి,సితసప్తమ్యాంశుక్లసప్తమ్యాం-మఘానక్షత్రపౌర్ణమాస్యోస్సంయోగకాలేచ-సంపూర్ణచన్ద్రాపౌర్ణమాసీరాకా, కలాహీనచన్ద్రాపౌర్ణమాసీఅనుమతీ - తాభ్యాం-యుక్తాని-యాని-మాసర్క్షాణిమాసనామప్రవృత్తినిమిత్తానినక్షత్రాణి-తదుపలక్షితేషుచకాలేషు❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋యదా - ద్వాదశ్యా -మనూరాధా,శ్రవణ-ముత్తరాఫల్గునీ-ఉత్తరాషాఢా,ఉత్తరాభాద్రేతి , తిస్ర-ఉత్తరా,వా-స్యుః,ఆసుఉత్తరాసూక్తాసుతిసృషు ఏకాదశీవా - యదా - స్యా- త్తదాచ - జన్మర్క్షశ్రోణయోగయుక్ జన్మనక్షత్రస్యశ్రవణనక్షత్రస్యవాయోగేనయుక్తఃకాలః- తేవాచ-యోగగ్రహణంసంబన్ధబాహుల్యజ్ఞాపనాయ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋నకేవలంశ్రాద్ధస్యైవైతేకాలాః-కింతుధర్మమాత్రస్యేత్యాహ॥తఏతఇతిద్వాభ్యాం॥తఏతేఅయనాదయః - నృణాం - శ్రేయసఃశ్రేయస్సాధనధర్మానుష్ఠానస్య , యోగ్యాః,శ్రేయోవర్ధయన్తీతితథా , తాదృశాఃకాలాః,తస్మాత్సర్వాత్మనాకరణత్రయైక్యేన , ఏషుకాలేషు , శ్రేయఃశ్రేయస్సాధనం

వాన్ ॥ ౨౦॥అయనేవిషువేకుర్యాద్వ్యతీపాతేదినక్షయే।చన్ద్రాదిత్యోపరాగేచద్వాదశ్యాంశ్రవణేఽపిచ॥ తృతీయాయాంశుక్లపక్షేనవమ్యామథకార్తికే।చతసృష్వప్యష్టకాసుహేమన్తేశిశిరేతథా ॥ ౨౨ ॥మాఘేచసితసప్తమ్యాంమఘారాకాసమాగమే । రాకయాచానుమత్యావామాసర్క్షాణియుతాన్యపి॥ ౨౩ ॥ద్వాదశ్యామనూరాధాస్యాచ్ఛ్రవణస్తిస్రఉత్తరాః॥తిసృష్వేకాదశీవాఽఽసుజన్మర్క్షశ్రోణయోగయుక్॥౨౪॥ తఏతేశ్రేయసఃకాలానృణాంశ్రేయోవివర్ధనాః । కుర్యాత్సర్వాత్మనైతేషుశ్రేయోఽమోఘంతదాయుషః॥ ఏషుస్నానంజపోహోమస్తపోదేవద్విజార్చనమ్। పితృదేవనృభూతేభ్యోయద్దత్తంతద్ధ్యనశ్వరమ్ ॥౨౬ ॥ సంస్కారకాలోజాయాయాఅపత్యస్యాత్మనస్తథా।ప్రేతసంస్థామృతాహశ్చకర్మణ్యభ్యుదయేనృప॥౨౭॥ అథదేశాన్ప్రవక్ష్యామిధర్మాదిశ్రేయఆవహాన్ । సవైపుణ్యతమోదేశస్సత్పాత్రంయత్రలభ్యతే ॥ ౨౮ ॥ బిమ్బంభగవతోయత్రసర్వమేతచ్చరాచరమ్ । యత్రహిబ్రాహ్మణకులంతపోవిద్యాదయాన్వితమ్॥ యత్రయత్రహరేరర్చాసదేశశ్శ్రేయసాంపదమ్ ॥ ౨౯ ॥ యత్రగఙ్గాదయోనద్యఃపురాణేషుచవిశ్రుతాః। సరాంసిపుష్కరాదీనిక్షేత్రాణ్యర్హాశ్రితాన్యుత ॥ ౩౦ ॥ కురుక్షేత్రంగయశిరఃప్రయాగఃపులహాశ్రమః । నైమిశంఫా

వక్ష్యమాణంస్నానాదిక-మనుతిష్ఠేత్,తదేవహ్య-యుషః-అమోఘమమోఘత్వంసాఫల్యమిత్యర్థః❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ఏషుకాలేషు-కృతం , య-జ్జపాదికం , యచ్చ , పిత్రాద్యుద్దేశేనదత్తం,భావేక్తః,దానంచ , తద్ధి, అనశ్వరమక్షయ్యఫలసాధనమ్❋ ॥౨౬ ॥ ❋కించ,హేనృప-జాయాపత్యాత్మనాం-సంస్కారకాలే-తత్ర,జాయాయాస్సంస్కారఃపుంసవనాదిః- అపత్యస్యసంస్కారోజాతకర్మాదిః , ఆత్మనస్స్వస్య ,సంస్కారోయజ్ఞదీక్షాదిః , ఏతేషాం-కాలేషు,యదా-ప్రేతస్య, సంస్థాదహనాదికర్మ,మృతాహశ్చ,తదా, అన్యస్మిన్అభ్యుదయార్థేకర్మణి , కృతం,స్నానాదిక-మనశ్వర,మితిపూర్వేణాన్వయః❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ఏవంశ్రేయస్కరాఃకాలాఉక్తాః-అథదేశాన్వక్తుంప్రతిజానీతే॥అథేతి॥కర్మాదిశ్రేయస,ఆవహానాధాయకాన్-దేశాన్ప్రవక్ష్యామి , తావదయంముఖ్యోదేశఃశ్రేయస్కరఇత్యాహ ॥ సఇతి॥యత్రదేశే-సత్పాత్రం-లభ్యతే❋ ॥౨౮ ॥❋యత్రయస్మిన్-సర్వ,మేత-చ్చరాచర-మాధేయతయానియామ్యతయాచా- స్తి-తస్యభగవతో,బిమ్బం,యత్రచదేశే,వర్తతే॥ యత్రచదేశే , తపోవిద్యాదయాభి,ర్యుక్తం,బ్రాహ్మణకులం వర్తతే-యత్రయత్రదేశే,హరేర్భగవతోఽర్చాపూజా,ప్రవర్తతే , స, సర్వోఽపిదేశః , పుణ్యతమః - శ్రేయసాంపదంశ్రేయస్సాధనధర్మానుష్ఠానయోగ్యం స్థానమ్❋ ॥౨౯ ॥ ❋కించ-యత్రయేషుదేశేషు-పురాణేషుప్రసిద్ధా.గఙ్గాదయోనద్యః,సన్తి-తథాపుష్కరప్రభృతీనిసరాంసిచ-సన్తిఉతకించ-యానిచార్హాశ్రితానిమహాత్మభిరధిష్ఠితాని-క్షేత్రాణి❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋తాన్యేవప్రదర్శయతి॥కురుక్షేత్రమితి॥ యద్వా - కురుక్షేత్రాదివ్యతిరిక్తక్షేత్రాభిప్రాయేణోక్తమర్హాశ్రితానీతి-గయస్యాసురస్య-శిర- స్తత్పతనస్థానం,గయేత్యర్థః-ప్రయాగఃగఙ్గాయమునయోస్సంగమస్థానం - పులహాశ్రమఃసాలగ్రామక్షేత్రం-ఫల్గునీనదీగయాయామేవ - తత్రా

నంఫాల్గునం-సేతూ రామసేతుః-ప్రభాసః ప్రత్యక్సరస్వతీసంగమస్థానం-కుశస్థలీ ద్వారవతీ ॥ ౩౧ ॥ పమ్పా పమ్పా
తటం-బిన్దుసరః కర్దమాశ్రమః-నారాయణాశ్రమో బదరికాశ్రమః - నన్దా అలకనన్దాతటం - సీతారామయోరాశ్రమశ్చిత్ర
కూటాదిః-ఏతత్ప్రభృతయః ॥ ౩౨ ॥ తథా- హే రాజన్, మహేన్ద్రమలయాదయః సర్వే కులగిరయశ్చ-తథా యే హ
రేరర్చా స్థిరా పూజాప్రతిమా వా తయా-ఆశ్రితాః అధిష్ఠితాః, స్త ఏతే - సర్వే, పుణ్యతమాః, దేశాః బిమ్బం భగవతో యత్రే
తి సాలగ్రామశిలాద్యర్చనదేశ ఉక్తః, అత్ర తు వేంకటాద్రిస్థానాదీన్యుచ్యన్త ఇత్యపౌనరుక్త్యమ్ ॥ ౩౩ ॥ శ్రేయస్కా
మః పుమానభీక్ష్ణశః పునః పునః, ఏతాన్, దేశాన్, నితరాం, సేవేత-పుంసాం - యత్ఫలసాధనత్వే-యో-ధర్మ-ఉదితో విహి
తః-స-ఏషు దేశేషు-కృతస్సహస్రగుణమధికస్య ఫలస్యోదయో యస్మాత్-తాదృశో-భవేత్ ॥ ౩౪ ॥ ఏవం దేశకాలావుక్త్వా
అథ పాత్రమాహ ॥ పాత్రం త్విత్యాదినా ॥ హే ఉర్వీశ, పాత్రవిత్తమైః సత్పాత్రయాథాత్మ్యవిద్భిః కవిభిః, హరిః, ఏక ఏవ,
పాత్రం -నిరుక్తం - హరిరేక ఏవ సత్పాత్రమితి నిర్ణీతమిత్యర్థః, పాత్రం పూజ్యం సమర్హణయం వస్తు-హరిం విశినష్టి-ఏత
చ్చరాచరాత్మకం జగత్ యన్మయం యద్ధర్మప్రచురం, అనేన తత్సమర్హణేన సర్వే సమర్హితా భవన్తీతి సూచితమ్ ॥ ౩౫ ॥
హరేరేవ పాత్రత్వం, యతో రాజసూయేఽధునా త్వయైవ దృష్టమిత్యాహ ॥ దేవష్వత్త్వ ॥ హే రాజన్ - దేవేషు - ఋషి
షు, అర్హత్సు అపి-యోగాదిసిద్ధేషు - బ్రహ్మాదిషు సనకాదిష్వపి - సత్సు, తత్ర త్వదీయ రాజసూయే - యద్యస్మాత్-ద
చ్యుత ఏవ, అగ్రపూజాయాం-పాత్రతయా, మతః జ్ఞాతః ॥ ౩౬ ॥ హరేస్సమర్హణేన సర్వేషాం సమర్హణం కృతప్రాయమి
త్యాహ ॥ జీవేతి ॥ జీవరాశిభిః - రాకీర్ణో వ్యాప్తః, బ్రహ్మాణ్డకోశ ఏవ - ద్రుమః, మహాన్, అఙ్ఘ్రిపః వృక్షః, తస్య, మూలత్వాత్ కా
రణత్వాత్ అచ్యుతస్య, ఇజ్యా ఆరాధనం, సర్వేషాం జీవాత్మనాం తర్పణం తృప్తికరం, యథా 'అఙ్ఘ్రిపస్య మూలేఽర్పితం

ల్గునం సేతుః ప్రభాసోఽథ కుశస్థలీ ॥ ౩౧ ॥ వారాణసీ మధుపురీ పమ్పా బిన్దుసరస్తథా । నారాయణాశ్రమో న
న్దా సీతారామాశ్రమాదయః ॥ ౩౨ ॥ సర్వే కులాచలా రాజన్ మహేన్ద్రమలయాదయః । ఏతే పుణ్యతమా దేశా
హరేరర్చాశ్రితాశ్చ యే ॥ ౩౩ ॥ ఏతాన్దేశాన్నిషేవేత శ్రేయస్కామో హ్యభీక్ష్ణశః । ధర్మో హ్యత్రేహితః పుంసాం
సహస్రాధిఫలోదయః ॥ ౩౪ ॥ పాత్రం త్వత్ర నిరుక్తం వై కవిభిః పాత్రవిత్తమైః । హరిరేవైక ఉర్వీశ యన్మయం
సచరాచరమ్ ॥ ౩౫ ॥ దేవర్ష్యర్హత్సు సత్స్వత్ర బ్రహ్మబ్రహ్మాత్మజాదిషు । రాజన్యదగ్రపూజాయాం మతః పాత్రత
యాఽచ్యుతః ॥ ౩౬ ॥ జీవరాశిభిరాకీర్ణ అణ్డకోశాఙ్ఘ్రిపో మహాన్ । తన్మూలత్వాదచ్యుతేజ్యా సర్వజీవాత్మతర్ప
ణమ్ ॥ ౩౭ ॥ పురాణ్యనేన సృష్టాని నృతిర్యగృషిదేవతాః । శేతే జీవేన రూపేణ పురేషు పురుషో హ్యసౌ ॥ ౩౮ ॥
తేష్వేషు భగవాన్ రాజంస్తారతమ్యేన వర్తతే । తస్మాత్పాత్రం హి పురుషో యావానాత్మా యథేయతే ॥ ౩౯ ॥ దృ

జలం తచ్ఛాఖోపశాఖానాం వృద్ధికరం, తథా ' బ్రహ్మాణ్డకోశమూలభూతేఽచ్యుతే కృతే కృతమర్హణమణ్డాన్తర్గతేషు సర్వే
షు కృతప్రాయమేవేత్యర్థః, అతస్స ఏవోత్తమం పాత్రమితి భావః, ఇతరత్రాపి తద్దృష్ట్యైవార్హణం కార్యమితి చ ॥ ౩౭ ॥
ఏతదేవ పురుషనామనిరుక్త్యా ద్రఢయతి ॥ పురాణీతి ॥ మనుష్యతిర్యగృషిదేవతారూపాణి పురాణి శరీరాత్మకాన్య - నేన
భగవతా, సృష్టాని, సృష్టేషు చ పురేషు యతో భగవాన్, జీవనరూపేణ జీవాఖ్యేన శరీరేణ "యస్యాత్మా శరీరం" ఇ
తి శ్రుతేః శేతే, అతోఽసౌ పురుషః పురుషశబ్దపుష్కలప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయః, పురే శేత ఇతి పురుషః, శకారస్య షకారః
అకారస్యోకారశ్చ వ్యత్యయాత్ "అన్యేష్వపి దృశ్యత" ఇతి డశ్చ, జీవనరూపేణేత్యనేన కేవలం సర్వకారణత్వాద్దేవత
దర్హణం తత్కార్యపర్యన్తపర్యవసన్నం, అపి తు తత్తదన్తరాత్మతయా తత్తద్రూపేణావస్థితత్వాచ్చేత్యుక్తమ్ ॥ ౩౮ ॥
ఇతోఽపి పురుషశబ్దవాచ్యః స్వసమర్హణేనాన్యేషాం తదాధాయకశ్చేత్యాహ ॥ తేష్వితి ॥ హే రాజన్, తిర్యగాదిభ్య
స్తేషు పురుషేషు, తారతమ్యేన స్వకీయజ్ఞానశక్త్యాదిగుణావిర్భావతారతమ్యేన, వర్తతే-భగవాన్-తతోఽసౌ-పురుషః పురు
అధికం పురుషేషు శేత ఇతి పురుషః, యత ఏవంభూతః, అతస్తద్దృష్ట్యైవార్హణమర్హణీయేషు సర్వేషు పురుషేషు విధేయమి
తి భావః - యతో దేవమనుష్యాదిపురేష్వన్తర్యామితయా జీవశరీరకతయా చ భగవాన్వర్తతే-యతశ్చ సర్వే పురుషా దేవాద
యో భగవచ్ఛరీరభూతాః, తేన తరతమం వ్యాప్తాశ్చ, తస్మాత్, దాత్మా పరమాత్మా పురుషః పరమపురుషో యావాన్ యావద్గు
ణావిర్భావవాన్-యథా యత్ర యత్ర, ఈయతే ప్రతీయతే-తత్ర, పాత్రం, యత్ర యత్రాధికం భగవతో జ్ఞానశక్త్యాదిగు
ణావిర్భావ, స్తత్తదుత్తమం పాత్రం, న్యూనావిర్భావవత్త్వనుత్తమమితి భావః, తదేవం భగవత ఏవోత్తమపాత్రత్వ
మితరేషామపి తదాత్మకత్వేనైవార్హణీయత్వం, తదపి తదావిర్భావానుసారేణావ్యవస్థితమితి చోక్తమ్ ॥ ౩౯ ॥
నను భగవతస్తదాత్మకానాం పురుషాణామేవార్హణీయత్వే వస్మృతికారాదిభిరారాధనీయత్వే విహితా హరిప్రతికృతిపూ

జితానఫలదాస్స్యాదితిచేద్బ్రాహ్మణానాంవ్యక్తిర్దైవతేత్యాహ ॥ దృష్ట్వేతి ద్వాభ్యాం ॥ మిథోఽవజ్ఞానంతిరస్కారః-తస్మిన్, స్వాత్మబుద్ధిర్యేషాం-తేషాంభావం-దృష్ట్వా, హేనృప-హరేః, క్రియాయైపూజార్థం, మూర్త్యర్చాప్రతిమా-కవిభిః-త్రేతాదిషు-యుగేషు, కృతాపూజ్యత్వేనవిహితా, త్రేతాదిష్విత్యనేనప్రాయశఃకృతేసర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనమేవవిహితమితిచసూచితమ్ ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ తత, స్తతోఽర్చాయాంపూజార్థప్రతిమాయాం-కేచి, ద్ధరింశ్రద్ధాయశ్రద్ధాపూర్వక-ముపాసతే, ఏవముపాస్తాఆరాధితాప్య, ర్చా, పురుషద్విషాంభగవదాత్మకాన్ పురుషాన్ ద్విషన్తీతిపురుషద్విష, స్తేషాం-నార్థదా నపురుషార్థదాభవతి-పురుషాన్ బహుమన్యమానానామేవార్చారాధనంఫలవదిత్యర్థః ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ యదుక్తం ,,తస్మాత్పాత్రంహిపురుషోయావానాత్మాయథేయత,,ఇతి-తద్వివృణోతి ॥ పురుషేష్వితి ॥ హేరాజేన్ద్ర - పురుషేష్వపి, బ్రాహ్మణం-సుపాత్రం, విదుః, సుపాత్రయాథాత్మ్యవిదఃసుపాత్రత్వేహేతుంవదన్ విశినష్టి, ఇదంబ్రాహ్మణాత్మకంపాత్రం, తపసాఅనశనేన, విద్యయాఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకభగవదుపాసనరూపవిద్యయా, తుష్ట్యాదైవాల్లబ్ధసంతోషేణచ, ఇదం, స్వధర్మశమదమాదీనాముపలక్షణం - ఏభిర్గుణైఃహరేస్తనుం-ధత్తేబిభర్తి-వశబ్దఃపాదపూరణార్థః-ఏవకారార్థో వాహరేరేవతనుంధత్తఇత్యర్థః ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ ఏతదేవకైముత్యన్యాయేనద్రఢయతి ॥ నన్వస్యేతి ॥ ననుహేరాజన్, త్రిలోకీం - పాదరజసా-పునతఃపవిత్రీకుర్వతః- జగదన్తరాత్మనఃశ్రీకృష్ణస్యాపి, బ్రాహ్మణామహద్దైవతం-కిముతాన్యేషామస్మద్విధానాంబ్రాహ్మణాదైవతమిత్యర్థః ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధేచతుర్దశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ష్ట్వాతేషాంమిథోనృణామవజ్ఞానాత్మతాంనృప। త్రేతాదిషుహరేరర్చాక్రియాయైకవిభిఃకృతా॥ ౪౦ ॥ తతోఽర్చాయాంహరింకేచిచ్ఛ్రద్ధాయచసపర్యయా।ఉపాసతఉపాస్తాపినార్థదాపురుషద్విషామ్॥ ౪౧ ॥ పురుషేష్వపిరాజేన్ద్రసుపాత్రంబ్రాహ్మణంవిదుః । తపసావిద్యయాతుష్ట్యాధత్తేవేదంహరేస్తనుమ్॥ ౪౨ ॥ నన్వస్యబ్రాహ్మణారాజన్ కృష్ణస్యజగదాత్మనః।పునతఃపాదరజసాత్రిలోకీందైవతంమహత్॥ ౪౩ ॥ ✽✽✽✽ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, చతుర్దశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీనారదఉవాచ ॥ కర్మనిష్ఠాద్విజాఃకేచిత్తపోనిష్ఠానృపాపరే ।స్వాధ్యాయేఽన్యేప్రవచనేకేచనజ్ఞానయోగయోః॥ ౧ ॥ జ్ఞాననిష్ఠాయదేయానికవ్యాన్యానన్త్యమిచ్ఛతా।దైవేచతదభావేస్యాదితరేభ్యోయథార్హతః॥ ౨ ॥ ద్వౌదైవేపితృకార్యేత్రీనేకైకముభయత్రవా । భోజయేత్సుసమృద్ధోఽపిశ్రాద్ధేకుర్యాన్నవిస్తరమ్॥ ౩ ॥ దేశకాలోచితశ్రద్ధాద్రవ్యపాత్రార్హణానిచ।సమ్యగ్భవన్తినైతానివిస్తరాత్స్వజనార్పణాత్ ॥ ౪ ॥ దేశేకాలేచ

తపసావిద్యయేత్యాదినాబ్రాహ్మణేష్వపితపఆదిగుణతారతమ్యేనపాత్రత్వంతారతమ్యేనవ్యవస్థితమితిసూచితమ్-తదేవవివృణ్వన్ సుపాత్రాయైవశ్రాద్ధాదిష్వన్నాదికందద్యాదితివదన్నన్యానపి శ్రాద్ధీయనియమానాహదేవర్షిః ॥ కర్మనిష్ఠాఇత్యాదినా॥ హేనృప కేచిత్-ద్విజాస్త్రైవర్ణికాఃకర్మనిష్ఠాఃస్వవర్ణాశ్రమోచితకర్మనిష్ఠాః - కేచిచ్చ- అనశనాదితపోనిష్ఠాః-కేచి-త్స్వాధ్యాయే-ప్రవచనేఅధ్యాపనేచ-పరినిష్ఠితాః-కేచిచ్చ -జ్ఞానయోగయోరుభయోరపిపరినిష్ఠితాఇతిశేషః-జ్ఞానమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకంభగవదుపాసనాత్మకం - యోగోఽనభిసంహితఫలకర్మయోగః ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ తత్ర-జ్ఞాననిష్ఠాయజ్ఞానకర్మయోగానుగృహీతభగవదుపాసనాత్మక జ్ఞానయోగనిష్ఠాయ- పితౄనుద్దిశ్యదేయానికవ్యాని-శ్రాద్ధీయాన్నాదీని-ఆనన్త్యమపరిమితంఫలంమోక్షరూపంఫల-మిచ్ఛతా - పుంసా-దేయాని-తథా-దైవేచకర్మణి-హవ్యాన్యపిజ్ఞాననిష్ఠాయైవదేయాని-తదభావేజ్ఞాననిష్ఠస్యాలాభే - ఇతరేభ్యఃకర్మనిష్ఠాదిభ్యోఽపి-యథాయోగ్యంజ్ఞానాదితారతమ్యేన-దేయాని ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ దైవేవిశ్వేదేవస్థానే-ద్వౌబ్రాహ్మణౌ-పితృకార్యేపితృప్రయోజనేపిత్రర్థమితియావత్-త్రీన్ బ్రాహ్మణాన్-ఉభయత్రద్వయోరపిస్థానయో-రేకైకం బ్రాహ్మణంభోజయేత్-సుసమృద్ధోధనాఢ్యోఽపి - ఏవంబ్రాహ్మణాన్ భోజయేత్-నతుశ్రాద్ధేవిస్తరంకుర్యాత్ ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ శ్రాద్ధేవిస్తరాద్దోషమాహ ॥ దేశేతి ॥ దేశకాలపాత్రాణియథోక్తాన్యేవ-ఉచితా-శ్రద్ధావిశ్వాసః - కర్తవ్యవిషయాత్వరావా - అర్హణంపూజాసాధనం-తాన్యేతాని-సమీచీనాన్యపి -స్వజనార్పణాద్విస్తరా-చ్చసమ్యగ్భవన్తి-విగుణానిస్యురిత్యర్థః - నను-కుతోవిస్తరఃప్రాప్తఃయేననిషిధ్యతఇతిశఙ్కాంవారయితుంస్వజనార్పణాదిత్యుక్తం - స్వజనానామర్పణాత్ దౌహిత్రోనిమన్త్రితశ్చేత్తత్పుత్రాదయఃకథంవర్జ్యా ఇత్యేవం ప్రాప్తాద్విస్తరాదిత్యర్థః ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ శ్రాద్ధేవిష్ణ్వర్థమపిబ్రాహ్మణంభోజయేదిత్యాహ ॥ దేశఇతి ॥ దేశేపూర్వోక్తే-కాలేచాపరపక్షాదిరూపేమృతాహాదిరూపేచకాలే- ప్రాప్తేకర్తవ్యత్వేనప్రాప్తేశ్రాద్ధేపాత్రేసత్పాత్రే - విధివచ్ఛ్రద్ధ

యాన్యస్తం - మున్యన్నమారణ్యవ్రీహ్యాదిజముప్యన్నం - హరిదైవతంవిష్ణుదైవత్యం- తస్మైనివేదితంతదుద్దేశేనచదత్తమన్నం-కామధుక్ కామద-మక్షయఫలదంముక్తిసాధనంచేత్యర్థః ॥౫॥ సర్వాశ్రమసాధారణాన్ కాంశ్చిద్ధర్మానాహ॥దేవర్షీతి॥దేవాదిభ్య-ఆత్మనే-స్వజనాయబన్ధుజనాయచా-న్నం-విభజేద్విభజ్యదద్యాత్ - తద్దేవాదికంసర్వంప్రాణిజాతం-పురుషాత్మకంభగవదాత్మకం-పశ్యేత్ ॥ ౬ ॥ ఆమిషంమాంసం-శ్రాద్ధపిత్రాద్యుద్దేశేననదద్యాత్-ఇదంచప్రియాభిప్రాయకం-ధర్మయాథాత్మ్యవి-త్స్వయమప్యా - మిషం-నాద్యాత్ నాశ్నీయాత్ - యథా-మున్యన్నైరపి-పరాఉత్కృష్టా-పిత్రాదీనాం-ప్రీతి స్స్యా-త్తథాపశుహింసయా-నస్యాత్ ॥ ౭ ॥ కించ,సద్ధర్మ - మిచ్ఛతాం-నృణా-మేతాదృశఏవ-పరఉత్కృష్టో-ధర్మః - కోఽసౌ-యో-భూతేషు-మనోవాక్కాయజస్య-దణ్డస్య -న్యాసస్త్యాగః-కరణత్రయేణభూతద్రోహాభావఏవనృణాంపరోధర్మ ఇత్యర్థః - ఏతాదృశోఽన్యఃపరోధర్మోనాస్తీతిభావః-నదద్యాదామిషమిత్యనేనపశుమృగాదిహింసాగర్భమాంసాదిద్రవ్యకశ్రాద్ధాదేరపిమున్యన్నేనాపికృతం శ్రాద్ధాదికం నితరాంపిత్రాదీనాం ప్రీతికృదిత్యుక్తం నైతాదృశఇత్యనేనభూతహితమేవోత్కృష్టధర్మ ఇతి ॥ ౮ ॥ యతఏవకేచిజ్జ్ఞాననిష్ఠాహింసాగర్భద్రవ్యయజ్ఞాన్ జహతిజ్ఞానయజ్ఞనిష్ఠాశ్చభవన్తీత్యాహ ॥ ఏకఇతి ॥యజ్ఞవిత్తమాఃయజ్ఞయాథాత్మ్యవిదఃఅనీహానిష్కామాః - కేచిజ్జ్ఞానినఃపూర్వోక్తోత్కృష్టధర్మజ్ఞానవన్తః - కర్మమయాన్యజ్ఞాన్ పశుపురోడాశాదిద్రవ్యకాన్ యజ్ఞాన్ - జ్ఞానదీపితే-ఆత్మసంయమనే-జుహ్వతి - జ్ఞానేనపరమాత్మోపాసనాత్మకేన - దీపితేప్రజ్వలితే,ఆత్మనో,మనసస్సంయమనోనియమః,తస్మిన్నగ్నావిత్యర్థః , తత్ర,జుహ్వతి “తస్యైవంవిదుషోయజ్ఞస్యాత్మాయజమానశ్శ్రద్ధాపత్నీశరీరమిధ్మమురోవేదిర్లోమానిబర్హిః” రిత్యాదిపురుషవిద్యోక్తవిధయా - క్రియామయాన్యజ్ఞాన్ హిత్వాజ్ఞానమయాన్యజ్ఞాననుతిష్ఠన్తీత్యర్థః ॥ ౯ ॥ ఏ

సంప్రాప్తేమున్యన్నంహరిదైవతమ్॥శ్రద్ధయావిధివత్పాత్రేన్యస్తంకామధుగక్షయమ్॥౫॥దేవర్షిపితృభూతేభ్యఆత్మనేస్వజనాయచ । అన్నంసంవిభజన్పశ్యేత్సర్వంతత్పురుషాత్మకమ్ ॥ ౬ ॥ నదద్యాదామిషంశ్రాద్ధే నచాద్యాద్ధర్మతత్త్వవిత్ । మున్యన్నైస్స్యాత్పరాప్రీతిర్యథానపశుహింసయా ॥ ౭ ॥నైతాదృశఃపరోధర్మోనృణాంసద్ధర్మమిచ్ఛతామ్ ।న్యాసోదణ్డస్యభూతేషుమనోవాక్కాయజస్యయః ॥ ౮ ॥ ఏకేకర్మమయాన్యజ్ఞాన్ జ్ఞానినోయజ్ఞవిత్తమాః ॥ ఆత్మసంయమనేఽనీహాజుహ్వతిజ్ఞానదీపితే ॥ ౯ ॥ ద్రవ్యయజ్ఞైర్యక్ష్యమాణాన్ దృష్ట్వాభూతానిబిభ్యతి । ఏషమాఽకరుణోహన్యాదతజ్జ్ఞోహ్యసుతృబ్ధ్రువమ్ ॥ ౧౦ ॥ తస్మాద్దైవోపపన్నేనమున్యన్నేనాపిధర్మవిత్ । సంతుష్టోఽహరహఃకుర్యాన్నిత్యనైమిత్తికాఃక్రియాః ॥ ౧౧ ॥విధర్మఃపరధర్మ

వంజుహ్వతామయంభావఇత్యాహ॥ద్రవ్యయజ్ఞైరితి॥ద్రవ్యయజ్ఞైఃపశుపురోడాశాదిద్రవ్యకయజ్ఞైః-యక్ష్యమాణం-దృష్ట్వా-భూతానిపశ్వాదీని-ఏషయక్ష్యమాణో-నిర్ఘృణో,ఽజ్ఞశ్చ - అసుతృప్ అస్మాకమసుభిస్తృప్యతీతితాదృశః-మాంధ్రువంనూనం-హన్యాదితి-బిభ్యతీ-త్యాశయేన- ద్రవ్యయజ్ఞాన్-హిత్వా , జ్ఞానయజ్ఞాననుతిష్ఠన్తీత్యర్థః॥ ౧౦॥తస్మా,త్పూర్వోక్తభూతసుహృత్త్వరూపోత్కృష్టధర్మవిత్పుమాన్,దైవా - దుపనతేన,మున్యన్నేనా పి-నతుమాంసాదినా,అహరహః-నిత్యనైమిత్తికాశ్చ , క్రియా-స్సంతుష్టఃకుర్యాత్ యద్యప్యత్ర“మున్యన్నైస్స్యాత్పరాప్రీతిస్తథానపశుహింసయే,,త్యనేనద్రవ్యయజ్ఞైర్యక్ష్యమాణమిత్యనేనచమాంసశ్రాద్ధాగ్నీషోమీయాదికర్మణాంహింసాగర్భత్వేనపాపమిశ్రత్వంప్రతీయతే,తచ్చా “శుద్ధమితిచేన్నశబ్దా ,, దితిశారీరకాధికరణన్యాయవిరుద్ధం ,తత్రహ్యగ్నీషోమీయాదికర్మణాంపశుహింసాదిరూపమిశ్రత్వేనాశుద్ధయుక్తత్వంపరిచోద్య , నైతద్యుక్తం ,కుత,శ్శబ్దాత్ అగ్నీషోమీయాదేస్సంజ్ఞపనస్యస్వర్గలోకప్రాప్తిహేతుతయాహింసాత్వాభావశబ్దాత్ పశోర్హి సంజ్ఞపననిమిత్తాంస్వర్గలోకప్రాప్తింవదన్తంశబ్దమామనన్తి“హిరణ్యశరీరఊర్ధ్వంస్వర్గలోకమేతీ,,త్యాదికం- అతిశయితాభ్యుదయసాధనభూతోవ్యాపారోఽల్పదుఃఖోఽపినహింసా,ప్రత్యుతరక్షణమేవతథాచమన్త్రవర్ణః“నవాఉవేతన్మ్రియసేనరిష్యసిదేవాగ్ంఇదేషిపథిభిస్సుగేభిః।యత్రయన్తిసుకృతోనాపిదుష్కృత స్తత్రత్వాదేవస్సవితాదధాత్వి,,తిచికిత్సితంచతాదాత్వికాల్పదుఃఖకారిణమపిరక్షకమేవవదన్తి,పూజయన్తిచతజ్జ్ఞాఇతిహింసాత్వాభావస్సిద్ధాన్తితః,తథాప్యత్రహింసార్భత్వమాత్రేపశ్వాదిహింసాయాశ్చసర్వభూతసుహృదాంజ్ఞానినామననురూపత్వేచతాత్పర్యం - నతు,యాగీయహింసాయాఃపాపత్వేఽపి - అతఏవకేవలంభూతానిబిభ్యతీత్యేతావదేవోక్తం,నతుతద్ధింసాయాఃపాపత్వమపీ,త్యతోనశారీరకన్యాయవిరోధః ॥౧౧॥ తదేవంప్రాతిస్వికాన్ సాధారణా

శ్చవర్ణాశ్రమధర్మానభిధాయాథ తేషాం ధర్మాభాసేభ్యో వివిక్తత్వజ్ఞాపనాయ తాన్ సంగృహ్య ధర్మ యన్ తేషాం త్యాజ్యత్వమాహ ॥ విధర్మ ఇతి ॥ విధర్మాదయః పఞ్చ తే ధర్మాభాసాః-అధర్మస్య వృక్షరూపస్య, శాఖాః శాఖాభూతాః-తత, స్తాన్-ధర్మయాథాత్మ్యవిద ధర్మవత్త్యజేత్ *॥౧౨॥* ధర్మాదీన్ పఞ్చ వ్యాచష్టే ॥ ధర్మబాధ ఇతి ॥ ధర్మబుద్ధ్యాఽపి యస్మిన్ క్రియమాణే స్వధర్మబాధస్స్యాత్, స విధర్మ ఇత్యర్థః, అన్యస్య క్షత్రియాదశ్చోదితో ధర్మః స బ్రాహ్మణాదేః-పరమధర్మః-ఉపధర్మ ఇతి పాషణ్డః వేదవిరుద్ధాగమోక్తః-దమ్భో వా పరవఞ్చనార్థో వా-ఉపధర్మ ఇత్యర్థః, ఛలం వ్యాచష్టే శబ్దభిచ్ఛల ఇతి, శబ్దస్య ప్రమాపకస్య, భిదన్యథావ్యాఖ్యానం-యస్మిన్-యద్వా -ద్వాదశావరాన్ భోజయేదిత్యుక్తే ద్వాదశసంఖ్యాతేభ్యోఽవరాన్ ఏకాదశ దశ వేత్యాది-శబ్దభ్రృదితి పాఠే ధర్మశబ్దమాత్రం బిభర్తీతి తథా - యథా గాం దద్యాదిత్యుక్తే మరిష్యన్త్యా గోర్దానం-ఆభాసం వ్యాచష్టే ॥ స్వేచ్ఛయేతి ॥ పుంభి-స్స్వేచ్ఛయా, పృథక్చతుర్భ్యః ఆశ్రమేభ్యః పృథక్కల్పిత, ఆశ్రమోఽవధూతాదిః *॥౧౩॥* స్వధర్మానుష్ఠానాన న్తరముపి ధర్మభూయస్త్వార్థమపి పరధర్మో నానుష్ఠేయోఽనుపయోగాదిత్యాహ ॥ స్వభావేతి ॥ స్వభావవిహితః బ్రాహ్మణాదిస్వభావానుగుణ్యేన అభిహిత ఇజ్యాదిరూపః - స ఏవా-స్య, ఉపశాన్తయే మనఃప్రశాన్తయే-కల్పతే - అతో-న పరధర్మస్యోపయోగ ఇత్యర్థః *॥౧౪॥* ఏవం భగవదుపాసనాఙ్గభూతాః వర్ణాశ్రమధర్మా ఉక్తాః, అథ ప్రధానభూతభగవదుపాసనాత్మకాష్టాఙ్గయుక్తభక్తియోగానుష్ఠానప్రకారం వక్ష్యంస్తావ త్తద్విరోధినాం కామక్రోధలోభభయశోకమోహదమ్భతాపత్రయనిద్రాదీనాం జయోపాయానాహ ॥ ధర్మార్థమపీత్యాదినా - పూర్తమిష్టం తథాసత, ఇత్యనేన-తత్ర తావదసంతోషస్య లోభాత్మకస్యానర్థావహత్వం తన్నిమిత్తాయా ధనలిప్సాయాస్త్యాజ్యత్వం చ వక్తుం దైవాదుపనతేనైవ ద్రవ్యేణ స్వధర్మం దేహధారణం చ కుర్యాన్నతు తదర్థం ధనం కామయేతేత్యాహ ॥ ధర్మార్థ

విధర్మః పరధర్మశ్చాభాస ఉపమాచ్ఛలః । అధర్మశాఖాః పఞ్చేమా ధర్మజ్ఞోఽధర్మవత్త్యజేత్ ॥ ౧౨ ॥ ధర్మబాధో విధర్మస్స్యాత్పరధర్మోఽన్యచోదితః । ఉపధర్మస్తు పాషణ్డో దమ్భో వా * శబ్దభిచ్ఛలః ॥ ౧౩ ॥ యస్స్వేచ్ఛయా కృతః పుంభిరాభాసో హ్యాశ్రమః పృథక్ । స్వభావవిహితో ధర్మః కల్పతేఽస్యోపశాన్తయే ॥ ౧౪ ॥ ధర్మార్థమపి నేహేత యాత్రార్థం వాధనో ధనమ్ । అనీహానీహమానస్య మహాహేరివ వృత్తిదా ॥ ౧౫ ॥ సంతుష్టస్య నిరీహస్య స్వాత్మారామస్య యత్సుఖమ్ । కుతస్తత్కామలోభేన ధావతోఽర్థేహయా దిశః ॥ ౧౬ ॥ సదా సంతుష్టమనసస్సర్వాశ్శివమయా * దిశః । శర్కరాకణ్టకాదిభ్యో యథోపానత్పదశ్శివమ్ ॥ ౧౭ ॥ సంతుష్టః కేన వా రాజన్న వర్తేతాపి వారిణా । ఔపస్థజైహ్వ్యకార్పణ్యాద్గృహపాలాయతే జనః ॥ ౧౮ ॥ అసంతుష్టస్య విప్రస్య తేజో విద్యా తపో యశః । స్రవన్తీన్ద్రియలౌల్యేన జ్ఞానం చైవావకీర్యతే ॥ ౧౯ ॥ కామస్యాన్తం హి * క్షుత్తృ

మపీతి ॥ అధనో నిర్ధనః పుమాన్-స్వధర్మార్థమపి వా-ధనం విత్తం, నేహేత న కామయేత-యాత్రార్థమపి-నేహేతేత్యేతత్ప్రపఞ్చయతి ॥ అనీహేతి సార్ధేన శ్లోకేన ॥ మహాహేరివా, నీహమానస్య, యాత్రార్థధనార్థం చేష్టామకుర్వతః-దైవోపనతేన ప్రాణాన్ధారయమాణస్యేత్యర్థః అనీహా అకామనైవ-వృత్తిదా జీవనావహా- దైవాదుపనతేన జీవతోఽకామయమానస్యాకామనైవ నితరాం సుఖజననద్వారా వృత్తిదేతి భావః *॥౧౫॥* తదేవాహ ॥ సంతుష్టస్యేతి ॥ నిరీహస్య, సంతుష్టస్య దైవాల్లబ్ధేన సంతుష్టస్య, స్వాత్మారామస్య, స్వస్యాత్మా అన్తరాత్మా పరమపురుష-స్తస్మిన్-రమమాణస్య -స్వశరీరకబ్రహ్మానన్దానుభవపరస్య, యత్సుఖం-తత్కామలోభేన-కామ్యన్త ఇతి కామాశ్శబ్దాదయో విషయా, స్తేషు-లోభేన సఙ్గేన నిమిత్తేన, అర్థేహయాథ నేచ్ఛయా-కామలోభనిమిత్తకధనేచ్ఛయా, సర్వా- దిశః ప్రతి-ధావతో భ్రామ్యమాణస్య పుంసః - కుతో హేతో-ర్భవతి - అనీహయా యత్సుఖం తదీహయా నాస్తీత్యర్థః *॥౧౬॥* ఏవం దైవోపనతయా యాత్రయాఽర్థేచ్ఛాయాస్త్యాజ్యత్వముక్తం, అథాసంతోషస్య దుఃఖహేతుత్వం వక్తుం తావత్సంతోషస్య సుఖహేతుత్వమాహ ॥ సదేతి ॥ సదా-సంతుష్టం దైవాదుపనతేనైవ సంతుష్టం, మనో-యస్య-తస్య పుంసః-సర్వా దిశః-సుఖమయాః, యత్ర క్వాపి గతస్య సుఖమేవేత్యర్థః, యథా, ఉపానహౌ పాదరక్షే-పాదయోః-యస్య, స ఉపానత్పద్, తస్య ఉపానత్పదః-శర్కరాదిభ్యోఽపి-శివం సుఖమేవ తద్వత్ *॥౧౭॥* హే రాజ, న్సంతుష్టశ్చే, త్కోఽనుపుమా-న్వారిణాఽపి-న వర్తేత-సంతుష్టశ్చేద్వారిణాఽపి, యాత్రాం విధాయ సుఖ్యతీత్యర్థః, అసంతుష్టశ్చే- జ్జనః ఔపస్థజైహ్వ్యకార్పణ్యాత్ ఉపస్థజిహ్వాసుఖార్థదైన్యాన్నిమిత్తా, ద్గృహపాలాయతే, గృహపాలశ్శ్వా, తద్వదాచరతి *॥౧౮॥* కించా, సంతుష్టస్య, బ్రాహ్మణస్య, తేజ ఆదయస్స్రవన్తి, తేజో బ్రహ్మవర్చసం - విద్యా శాస్త్రజన్యం జ్ఞానం, తపః అనశనాదిరూపం, యశః ప్రథా-తథే-న్ద్రియలౌల్యేన ఇన్ద్రియార్థాసక్త్యా - జ్ఞానం వివేకాదిజన్య, మవకీర్యతే చ విక్షిప్యతే చ అపగచ్ఛతీత్యర్థః *॥౧౯॥* కించ, కామక్రోధాద

౧౩ ॥ శ్లో * పా ॥ శబ్దభృ.

యస్మానవధికాఽలోభస్తు సంతోషాత్మకోనిరవధికఇత్యాహ ॥ కామస్యేతి ॥ జనఃకామక్రోధలోభవాన్ జనః-తుష్ట్వ్ర ఙ్యాభ్యాంనివృత్తాభ్యామితిశేషఃనివృత్తాభ్యాంతుత్తృష్ణాభ్యాంనిమిత్తభూతాభ్యాం , కామస్యాన్తం,యాతి ॥ అన్నోదకాదినాక్షుత్పిపాసాదౌనివృత్తేసత్యన్నాదివ్యతిరిక్తకామాన్తరాభావాత్కామస్యాన్తంగచ్ఛతీతిభావః , తథా , క్రోధస్యాప్యన్తం - తత్ఫలోదయాత్ ,తస్యక్రోధస్య , యఃఫలంపరపీడాదిరూపం , తస్యోదయానివృత్తేర్హేతోః-ర్యాతి-లోభస్యాన్తంతు , భువో , దిశో , జిత్వా , భుక్త్వాపి , నైవయాతి * ॥ ౨౦ ॥ * అతఏవ-హేరాజన్-బహవః - పణ్డితాఃశాస్త్రజన్యజ్ఞానవన్తః , బహుజ్ఞాఃబహువిధలౌకికవైదికన్యాయాభిజ్ఞాః - అతఏవ - సంశయాన్ఛిన్దన్తీతితథా-అతఏవ , సదసస్సభాయాః , పతయోఽప్యేకేజనాః , అసంతోషాద్ధేతో , రధోనరకే - పతన్తి * ॥ ౨౧ ॥ * ఏవమసంతోషస్యానర్థావహత్వముక్తం , అథకామాదీనాంజయోపాయానాహ॥ అసంకల్పాదితిచతుర్భిః , అసంకల్పాద్భోగార్హతాబుద్ధివర్జనాత్-కామంశబ్దాదివిషయస్పృహాం-జయేత్ - క్రోధంతు-కామవివర్జనా , జయేదిత్యనుషఙ్గః , క్రోధఃకామానుభవవిరోధివిషయకోఽమర్షః , లోభంత్వసంతోషాత్మక - మర్థానర్థేక్షయా , అర్థేధనేఅనర్థేక్షయాఅనర్థహేతుత్వదర్శనేన-భయంతు,తత్త్వావమర్శనాత్ చిదచిదీశ్వరయాథాత్మ్యానుసంధానాత్ * ॥ ౨౨ ॥ * ఆన్వీక్షిక్యా జాతస్యవినాశోధ్రువఇతిపర్యాలోచనయా,శోకమోహౌ,దమ్భంతు - మహతామదామ్భికానాంజ్ఞానినా , ముపాసనయాసేవయా-యోగాన్తరాయాన్ యోగస్యాన్తరాయభూతాన్ , లోకవార్తాదీంస్తు ,మౌనేన-భూతహింసాం-కాయాద్యనీహయాస్వదేహాదిషునిస్స్పృహయా * ॥ ౨౩ ॥ * భూతజందుఃఖమాధిభౌతికందుఃఖం-కృపయాయేభ్యోభూతేభ్యః స్వస్యదుఃఖంతేష్వేవకృపయా , దైవమాధిదైవికందుఃఖం , సమాధినాఇదంప్రాప్తమేవకేమస్మాభిర్విధేయమిత్యేవం

ఙ్యాభ్యాంక్రోధస్యాన్తంఫలోదయాత్ । జనోయాతినలోభస్య జిత్వాభుక్త్వాదిశోభువః ॥ ౨౦ ॥ పణ్డితాబహవోరాజన్ బహుజ్ఞాస్సంశయచ్ఛిదః । సదసస్పతయోఽప్యేకేహ్యసంతోషాత్పతన్త్యధః ॥ ౨౧ ॥ అసంకల్పాజ్జయేత్కామంక్రోధంకామవివర్జనాత్ । అర్థేఽనర్థేక్షయాలోభంభయంతత్త్వావమర్శనాత్ ॥ ౨౨ ॥ ఆన్వీక్షిక్యాశోకమోహౌదమ్భంమహదుపాశ్రయాత్ । యోగాన్తరాయాన్మౌనేనహింసాంకాయాద్యనీహయా ॥ ౨౩ ॥ కృపయాభూతజందుఃఖందైవంజహ్యాత్సమాధినా । ఆత్మజంయోగవీర్యేణనిద్రాంసత్వనిషేవయా ॥ ౨౪ ॥ రజస్తమశ్చసత్వేనసత్వంచోపశమేనచ । ఏతత్సర్వంగురౌభక్త్యాపురుషోహ్యఞ్జసాజయేత్ ॥ ౨౫ ॥ యస్యసాక్షాద్భగవతిజ్ఞానదీపప్రదేగురౌ । మర్త్యాసద్ధీశ్శ్రుతంతస్యసర్వంకుఞ్జరశౌచవత్ ॥ ఏషవైభగవాన్సాక్షాత్ప్రధానపురుషేశ్వరః । యోగేశ్వరైర్విమృగ్యాఙ్ఘ్రిర్లోకోయంమన్యతేనరమ్ ॥ ౨౬ ॥ ష

మనస్సమాధానేన-ఆత్మజందేహజమాధ్యాత్మికందుఃఖం , యోగవీర్యేణయోగబలేనప్రాణాయామాదినా-నిద్రాం-సత్వనిషేవయాసాత్త్వికాహారసేవనేనజహ్యాత్ * ॥ ౨౪ ॥ * రజ-స్తమశ్చ-సత్వేనసాత్త్వికాహారాద్యుపజాతసత్వగుణవృద్ధ్యా,సత్వమన్తఃకరణం,ఉపశమేనహర్షాజననముఖేన-ఏత-దుక్తంకామాదిరూపంసర్వం , పురుషో, గురౌ,భక్త్యాతు అఞ్జసాసుఖేనైవ-జయేత్ * ॥ ౨౫ ॥ * గురుభక్త్యభావేసర్వంకామాదిజయాత్మకంవ్యర్థమిత్యాహ॥యస్యేతి॥ సాక్షాద్భగవతి,,ఆచార్యంమాంవిజానీయా,,దిత్యుక్తరీత్యాభగవదభిన్నతేనదర్శనీయే - జ్ఞానమేవదీప,స్తత్ప్రదేమహోపకర్తరి-గురౌ,యస్యపుంసో-మర్త్యబుద్ధిఃసోఽపిమాదృశఏవకశ్చిన్మర్త్యఇతిబుద్ధి-స్తస్య,శ్రుతంఅధ్యయనం-సర్వంకామాదిజయాదికంచ-కుఞ్జరశౌచతుల్యం,యథాకుఞ్జరస్యస్నానంపునర్ధూళీప్రక్షేపేణకృతమప్యకృతవ-త్తద్వదిత్యర్థః * ॥ ౨౬ ॥ * గురోర్భగవత్త్వంశ్రీకృష్ణదృష్టాన్తేనాహ॥ఏషఇతి ॥ ఏషశ్రీకృష్ణః - సాక్షాత్ప్రకృతిపురుషయోరీశ్వరోఽతఏవ - యోగేశ్వరైరస్మదాదిభి-ర్విమృగ్యాన్వేష్యా,వఙ్ఘ్రీపాదౌ,యస్య , స-భగవానేవ- నాత్రసందేహః - ఏవంభూతమపి - యంశ్రీకృష్ణం-నరంమన్యతే-తత్స్వరూపానభి- జ్ఞోలోకస్తథా - గురుయాథాత్మ్యానభిజ్ఞస్తంనరంమన్యతే - తద్యాథాత్మ్యవిత్తుసాక్షాద్భగవన్తమేవమన్యతఇత్యర్థః * ॥ ౨౭ ॥ * ఏవంగురుభక్త్యభావేసర్వంవిఫలమిత్యుక్తం , అథావశ్యకానాంసర్వేషాంవర్ణాశ్రమధర్మాణామిన్ద్రియజయార్థత్వంతదభావేతద్వైయర్థ్యమిన్ద్రియపర్యన్తానామపితేషాంభగవదుపాసనాత్మకయోగనిష్పాదకత్వఏవసాఫల్యమన్యథావైఫల్యంచాహ ॥ షడ్వర్గేతి ॥ సర్వా , నియమచోదనాః , వర్ణాశ్రమానుగుణావశ్యకధర్మనియమవిధయః-చోదనాశబ్దేనచోద్యముపలక్ష్యతే , చోదితాధర్మాఇత్యర్థః - యద్వా - నియమస్యచోదనాయేషుతే - ధర్మాఃషడ్వర్గఃమనఃపర్యన్తషడిన్ద్రియవర్గఃతస్య - సంయమోనియమ - స్తదేకాన్తాస్తదేకప్రయోజనాఇత్యర్థః - అన్యథా - తేషాంవైఫల్యమేవేతిభావః -తదన్తాఃషడ్వ

గ్గనియమపర్యన్తా అపి - యది - యోగాన్యోగావయవాన్ ధారణాధ్యానసమాధీన్ - నావహేయుః నసాధయేయుః - తర్హి కేవలం, శ్రమావహా ఏవ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఏవమావశ్యకధర్మాణామిన్ద్రియజయద్వారా యోగావహత్వ ఏవ సాఫల్యమన్యథా కేవలశ్రమఫలకత్వం చోక్త్వా - మధ్యవృత్తిధర్మాణామపి యోగప్రయోజనకత్వాభావే వైయర్థ్యం ప్రత్యుతానర్థావహత్వం తైస్సహావశ్యకానామపి వైయర్థ్యం చాహ ॥ యదేతి ॥ వార్తాదయో హ్యర్థాః - వృత్తేర్జీవనస్యైవ వార్తాః - అర్థాః యాజనాదయః యదా యోగస్యార్థం - న బిభ్రతి - యోగానుష్ఠానైకప్రయోజనం జీవనం - న బిభ్రతి న పుష్ణన్తి న కుర్వన్తి, తదా అనర్థాయ నైరర్థక్యాయ - భవేయుః - అసదర్థస్య యదూపానర్థాయ భవేయురితి వా - తథాసతః తథావర్తమానస్య - వార్తానర్థా - న్యోగైకప్రయోజనమాత్రోపయుక్తా - న కుర్వతః పురుషస్య - పూర్తం స్మార్తం కర్మ - ఇష్టం యాగాదికం వైదికం కర్మ చ - అనర్థక్యాయ భవేతామ్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అథేన్ద్రియజయపర్యన్తస్వవర్ణాశ్రమధర్మ కామాదిజయనిష్ఠస్య భగవద్భక్తియోగానుష్ఠానప్రకారమాహ ॥ య ఇత్యాదినా ॥ యః పుమాన్ - చిత్తస్య - విజయే - యత్తః ఆయత్తో - దక్షః స్యాత్ - స్యాన్నిస్సఙ్గః త్యక్తకళత్రపుత్రాదిసఙ్గః - అపరిగ్రహః శరీరమాత్రావశేషితః, భిక్షుస్తుర్యాశ్రమీ భూయాత్ - భిక్షుర్భూత్వా చ - ఏకోఽసహాయః, వివిక్తశరణః నిర్జనదేశేఽవస్థితః - భైక్షం భిక్షయాలబ్ధం - మితం చా - శనమన్నం - యస్య - భైక్షం మితం చాశ్నాతీతి వా, కర్తరి ల్యుః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ శుచౌ పరిశుద్ధే - సమే అనిమ్నోన్నతే చ - దేశే - హే రాజన్, ఆత్మనః స్వస్యాసనం, చేలాజినకుశోత్తరమిత్యుక్తవిధ - మాస్థాప్య స్థిరం చాంచల్యరహితం, సుఖం చ యథా భవతి తథా - తస్మిన్నాసనే, ఆసీత ఉపవిశేత్ - ఋజ్వఙ్గః - ఋజు అవక్రం - అఙ్గం, యస్య - ఋజుకాయస్సన్ - ఓమితి అనుసందధదితి శేషః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ పూరకకుమ్భకరేచకైః - ప్రాణాపానౌ వాయూ సమ్యక్ - నిరున్ధ్యాత్ - అపానేన ప్రాణాభిభవో రేచకః - ప్రాణేనాపానాభిభవః పూరకః - ఉభయోస్సమానః కు

ఙ్వర్గ సంయమైకాన్తాస్సర్వా నియమచోదనాః । తదన్తా యది నో యోగానావహేయుశ్శ్రమావహాః ॥ ౨౮ ॥ యదా వార్తాదయో హ్యర్థా యోగస్యార్థం న బిభ్రతి । అనర్థాయ భవేయుస్తే పూర్తమిష్టం తథాసతః ॥ ౨౯ ॥ యశ్చిత్తవిజయే యత్తస్స్యాన్నిస్సఙ్గోఽపరిగ్రహః । ఏకో వివిక్తశరణో భిక్షుర్భైక్షమితాశనః ॥ ౩౦ ॥ దేశే సమే శుచౌ రాజన్సంస్థాప్యాసనమాత్మనః । స్థిరం సుఖం సమం తస్మిన్నాసీతర్జ్వఙ్గ ఓమితి ॥ ౩౧ ॥ ప్రాణాపానౌ సన్నిరుధ్యాత్పూరకుమ్భకరేచకైః । యావన్మనస్త్యజేత్కామాన్స్వనాసాగ్రనిరీక్షణః ॥ ౩౨ ॥ యతో యతో నిస్సరతి మనః కామాహతం భ్రమత్ । తతస్తత ఉపాహృత్య హృది రున్ధ్యాచ్ఛనైర్బుధః ॥ ౩౩ ॥ ఏవమభ్యసతశ్చిత్తం కాలేనాల్పీయసా యతేః । అనిశం తస్య నిర్వాణం యాత్యనిన్ధనవహ్నివత్ ॥ ౩౪ ॥ కామాదిభిరనావిద్ధం ప్రశాన్తాఖిలవృత్తి యత్ । చిత్తం బ్రహ్మసుఖస్పృష్టం నైవోత్తిష్ఠేత కర్హిచిత్ ॥ ౩౫ ॥ యః ప్రవ్రజ్య గృ

మ్భకః, యావత్, మనః, కామాన్ శబ్దాదివిషయాన్, త్యజేత్ నానుసందధీత, తావత్ - స్వస్య - నాసాయాః, అగ్రం నిరీక్షత ఇతి నిరీక్షణః - కర్తరి ల్యుః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ కామైశ్శబ్దాదివిషయధ్యానైః - హతం విక్షిప్తం, సత్ - మనో, భ్రమత్ - యతో యతః యం యం విషయం - నిస్సరతి విషయీకరోతి - తతస్తతో విషయాత్ - తన్మనః, ఉపాహృత్య ప్రత్యాహృత్య, బుధస్తత్ప్రత్యాహారవిత్ - హృది హృదయస్థే, శుభాశ్రయే, శనైః, నిరున్ధ్యాత్ శుభాశ్రయచిన్తాప్రవణం కుర్యాత్, అత్ర నియమోఽర్థసిద్ధః - చిత్తవిజయ ఇతి యమ ఉక్తః, స్థిరం సుఖమాసీతేత్యాసనం - ప్రాణాపానావిత్యాదినా ప్రాణాయామః - యావన్మన ఇత్యాదినా తతస్తత ఉపాహృత్యేత్యన్తేన ప్రత్యాహారః - నిరున్ధ్యాచ్ఛనైర్బుధ ఇత్యనేన ధ్యానధారణే ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ అథ సమాధిమాహ ॥ ఏవమితి ద్వాభ్యామ్ ॥ ఏవం, మునిః మహారాజ, స్వర్గ్యదావా, అభ్యసతః, తస్య యతేః, చిత్తం, అల్పీయసైవ, కాలేన, నిర్వాణం యాతి, బహిర్వృత్తివినాశం యాతి, అనిన్ధనవహ్నివత్, యథా - నిరిన్ధనః జ్వాలాధూమాదిరహితో దాహ్యరహితోఽఙ్గారరూపేణావశేషితోఽగ్నిః, తద్వద్బహిర్వృత్తివినాశం యాతీత్యర్థః ॥ న తు విక్షిప్తం భవతీత్యాహ ॥ కామాదిభిరితి ॥ యత్ యస్మాత్, కామాదిభిశ్శబ్దాదివిషయానుధ్యానాదిభిః - అనావిద్ధమసంక్రాన్తం, ప్రశాన్తా అపగతాః, అఖిలా వృత్తయో వ్యాపారాత్మకా - యస్య, తాదృశం - చిత్తమభూ - త్తస్మాత్, తచ్చిత్తం, బ్రహ్మసుఖస్పృష్టం బ్రహ్మానుభవసుఖావిద్ధం సత్ - కర్హిచిదపి, నైవోత్తిష్ఠేత శుభాశ్రయాన్న ప్రచ్యుతం భవతి, అయమేవ సమాధిః యద్బ్రహ్మానుభవమగ్నచిత్తతేతి ❁ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఏవమష్టాఙ్గయుక్తభగవద్భక్తియోగనిష్ఠం తత్ఫలత్వేన త్రివర్గం కామయమానం యతిం నిన్దతి ॥ య ఇతి ॥ త్రివర్గస్య ధర్మార్థకామరూపస్య, వపనాత్ క్షేత్రభూతాత్, గృహాత్, ప్రవ్రజ్య, పునః యః పుమాన్ తాన్ ధర్మాదీన్, సేవేత - స వై, భిక్షుః, నిరపత్రపో నిర్లజ్జో, వాన్తాశీ ఛర్దితాన్నభక్షీ - ఉద్గీర్ణాన్నభక్ష - యితృతుల్య ఇత్యర్థః ॥ యద్వా, ప్రవ్రజ్యా హి పునర్భోగాసక్తం

యతిం నిన్దతి॥ య ఇతి॥ ॥ ౩౬ ॥ న చేదమఘటితం దృష్టత్వాదిత్యాహ॥ యైరితి॥ యైః పరివ్రాడ్భిః, పూర్వం, స్వదేహః, వాత్మా-స్మృతః ఆత్మత్వేన న నిశ్చితః, కింత్వాత్మనః వ్యతిరిక్తో-మర్త్యః మరణశీలః, విట్క్రిమిభస్మసాచ్చ అన్తతః క్రిమ్యాద్యవస్థామాపత్స్యమానః-శ్చిన్తితః - త ఏవ, పునః- స్తమేనం దేహమేవాత్మసాత్కృత్వా ఆత్మాభిన్నం మత్వా - శ్లాఘయన్తి హి- కేచిదసత్తమాః-పరివ్రాజ ఇత్యర్థః- ॥ ౩౭ ॥ భోగాసక్త్యా యతిం నిన్దాప్రసఙ్గాత్తేన సహాశ్రమాన్తరస్థానపి స్వధర్మాదిత్యాగినో నిన్దతి॥ గృహస్థస్యేతి॥ క్రియాత్యాగః - స్వవర్ణాశ్రమోచితక్రియాత్యాగః వటోః బ్రహ్మచారిణః, వ్రతత్యాగః గురుకులవాసాది వ్రతత్యాగః-తపస్వినో వానప్రస్థస్య - గ్రామసేవా పునర్గ్రామవాసః - భిక్షోః సన్న్యాసినః ఇన్ద్రియలోలతా॥ ఏతే ఆశ్రమాపశదాః - యేషాం గృహస్థాదీనాం చతుర్ణాం క్రియాత్యాగాదయః - త ఏతే ఆశ్రమేష్వాశ్రమస్థేష్వపశదా నికృష్టా ఇత్యర్థః- ఏతే హి ఆశ్రమాః - న్విడమ్బయన్త్యనుకుర్వన్తీత్యాశ్రమవిడమ్బినః-విడమ్బనమాత్రమేవైషాం-న త్వాశ్రమసిద్ధిరిత్యర్థః-అతః-స్తాన్ భగవన్మాయయా - విమూఢాన్ - అనేన నిత్యనిరతిశయానన్దరూపపరమాత్మప్రాప్తిసాధనభూతతదుపాసనతదఙ్గధర్మానుష్ఠానోపయుక్తమనుష్యజన్మవర్ణాశ్రమాదిరూపాం సామగ్రీం లబ్ధ్వాఽపి యే స్వధర్మాదిత్యాగినస్తే నూనం దైవమాయామోహితా ఇత్యుక్తం భవతి - అనుకమ్పయా అహో ఇమే ఉచ్ఛపతితాః, కిం విధేయమిత్యేవమనుకమ్పాపూర్వకచిన్తయా-తాన్-న్వనువర్తేతేత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ స్వాత్మపరమాత్మతత్త్వజ్ఞస్య బ్రహ్మానుభవసుఖతృప్తస్య తు యతేరిన్ద్రియలౌల్యమేవాసమ్భావితం - తస్య దేవమాయయా మోహాభావాదిత్యాహ॥ ఆత్మానమితి॥ పరం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం-ఆత్మానం-యద్వా, ఆత్మానం-పరం పరమపురుషం చ-విజానీయాచ్చేత్, తజ్జ్ఞానేన నిర్ధూతవాసనః -కస్య-కామాయ-ష్టసమ్పత్తమేలమ్పటః -కి-మిచ్ఛన్ - దేహం-పుష్ణాతి, దేహపోషణేన స్వాత్మనః పరమపురుషస్య చ నేష్టం సమ్పద్యతే-అతస్తత్త్యజత్యేవేత్యర్థః॥ యద్వా ॥ ఇచ్ఛన్ శబ్దాదివిషయాన్ కామయమానః-కస్య స్వపరయోరన్యతరస్య కస్య-కామాయేష్టా

హాత్పూర్వం త్రివర్గావపనాత్పునః। యది సేవేత తాన్భిక్షుః స వాన్తాశ్యనపత్రపః ॥ ౩౬ ॥ యైః స్వదేహః స్మృతో నాత్మా మర్త్యో విట్క్రిమిభస్మసాత్ । త ఏనమాత్మసాత్కృత్వా శ్లాఘయన్తి హ్యసత్తమాః ॥ ౩౭ ॥ గృహస్థస్య క్రియాత్యాగో వ్రతత్యాగో వటోరపి । తపస్వినో గ్రామసేవా భిక్షోరిన్ద్రియలోలతా ॥ ౩౮ ॥ ఆశ్రమాపశదా హ్యేతే ఖల్వాశ్రమవిడమ్బనాః। దేవమాయావిమూఢాంస్తానుపేక్షేతానుకమ్పయా ॥ ౩౯ ॥ ఆత్మానం చేద్విజానీయాత్పరం జ్ఞానధుతాశయః। కిమిచ్ఛన్కస్య వా హేతోర్దేహం పుష్ణాతి లమ్పటః ॥ ౪౦ ॥ ఆహుః శరీరం రథమిన్ద్రియాణి హయానభీషూన్మన ఇన్ద్రియేశమ్ । వర్త్మాని మాత్రా ధిషణాం చ సూతం సత్త్వం బృహద్బన్ధురమీశసృష్టమ్ ॥ ౪౧ ॥ అక్షం దశప్రాణమధర్మధర్మౌ చక్రేఽభిమానం రథినం చ జీవమ్ । ధనుర్హి తస్య ప్రణ

ర్థం - దేహం పుష్ణాతి కం న పుష్ణాత్యేవేత్యర్థః - కస్య కామాయేత్యనేన దేహపోషణం న స్వాత్మనో నాపి పరమాత్మనశ్చ సుఖాధాయకం - తయోస్స్వత ఏవ నిరతిశయసుఖరూపత్వాదితి సూచ్యతే - నిరతిశయానన్దపరమాత్మోపాసనాత్మకతదనుభవతృప్తో నిహీనదేహపోషణజసుఖార్థం న యతతే ఏవ కిం తు పరమాత్మప్రాప్త్యే ఏవ యతత ఇతి సూచితమ్ ॥ ౪౦ ॥ దేవమాయావిమూఢా నిత్యానేన పరమానన్దరూపపరమాత్మప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానోపయుక్తశరీరేన్ద్రియాదిసామగ్రీం లబ్ధ్వాఽపి యే న యతన్తే తే దేవమాయావిమూఢా ఇతి చోక్తం, న కేవలం మయైవ శరీరేన్ద్రియాదేః పరమాత్మప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానోపయుక్తసామగ్రీత్వముచ్యతే, అపి తూపనిషద్వాక్యాన్యపి- ఆత్మానం రథినం విద్ధి శరీరం రథమేవ చ। బుద్ధిం తు సారథిం విద్ధి మనః ప్రగ్రహమేవ చ ॥ ఇన్ద్రియాణి హయానాహుర్విషయాంస్తేషు గోచరాన్ । సోఽధ్వనః పారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమం పదమ్,, మిత్యాదీని సంసారాధ్వనః పారం వైష్ణవం పదం ప్రేప్సన్తమాత్మానం రథిత్వేన తచ్ఛరీరాదీని రథరథాఙ్గత్వేన రూపయిత్వా-తదాహురిత్యాహ ॥ ఆహురితి॥ శరీరాదీన్రథాదిభావేన రూపయన్తస్తేషాం పరమాత్మప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానోపయుక్తసామగ్రీత్వమభీష్టదేశప్రేప్సోర్విజిగీషోశ్చ ప్రసిద్ధరథాదీనాం సాధనత్వమివాహుర్వేదాన్తా ఇత్యర్థః, శరీరం రథం రథస్థానీయం - ఇన్ద్రియాణి - హయానశ్వాన్, ఇన్ద్రియాణామశ్వస్థానీయానాం, ఈశం ముఖ్యం - మనః-అభీషూన్ రశ్మీన్ -రజ్జూరితి యావత్ - మాత్రాః శబ్దాదీ - న్వర్త్మాని మార్గస్థానీయాన్ - ధిషణాం బుద్ధిం - సూతం సారథిం - సత్త్వం బలం - బృహద్బృహత్ - బన్ధురం - దేహాదీనాం బన్ధనం ఈశసృష్టమితి యథాయోగ్యం విభక్తివిపరిణామేన శరీరాదీనాం విశేషణం - ఈశేన పరమాత్మనా - సృష్ట - మీశసృష్టమ్ ॥ ౪౧ ॥ దశానాం-ప్రాణానాం సమాహారో దశప్రాణం, ప్రాణాదిపఞ్చకనాగకూర్మకృకరదేవదత్తధనఞ్జయాఖ్యోపప్రాణపఞ్చకాత్మక, మక్షమక్షస్థానీయం, అధర్మధర్మౌ పుణ్యపాపే, చక్రే, పుణ్యపాపాత్మకయోః కర్మణోర్వేవరథత్వరూపితశరీరప్రవృత్తిహే

తుత్వాత్తదాయత్తత్వే నచచక్రిత్వే నరూపణం, అభిమానినం దేహాభిమానినం జీవం, రథినమాహుః, తస్య రథినః, ప్రణవమోఙ్కారం, ధనుః, పరన్త్విఆహుః శరీరంతుజీవం, పరంపరమాత్మానంతు, లక్ష్యం, పరన్తి ,, ప్రణవో ధనుశ్శరోహ్యాత్మా బ్రహ్మతల్లక్ష్యముచ్యతే - అప్రమత్తేనవేద్ధవ్యంశరవత్తన్మయోభవే ,, దితిహ్యన్యత్రాప్యుక్తం, విప్రకృష్టయోశ్శరలక్ష్యయోరివజీవపరయోస్సంబన్ధజ్ఞాపనహేతుత్వాత్ ప్రణవోధనురుక్తం - రథిత్వేనరూపిత ఎవజీవశ్శరత్వేనాపిరూప్యతే ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ జేతవ్యానాహ॥ రాగఇతి॥ రాగశ్శబ్దాదివిషయాసక్తిః - ద్వేషస్తద్విరోధివిషయాఽప్రీతిః లోభోఽసన్తోషః, మోహః కార్యాకార్యావివేకః, భయమాగామిదుఃఖదర్శనజంప్రతికూలజ్ఞానం, మదోగర్వః - మానో బహుమానః, అవమానస్తిరస్కారః - అసూయాగుణేషుసత్స్వపిదోషావిష్కారః, మాయావఞ్చనం, హింసాభూతద్రోహః, మత్సరః పరకృతద్రోహచిన్తా ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ రజఃక్రోధః - సచామర్షః, ప్రమాదోఽనవధానతా - ఎవమాదయః ఏతత్ప్రభృతయశ్శత్రవో జేతవ్యాః - స్తఎతేరజస్తమఃప్రకృతయః - క్వచిత్సత్త్వప్రకృతయశ్చ - రజస్తమసీ - ప్రకృతికారణే - యేషాం - సత్త్వం - ప్రకృతిః కారణం - యేషాంత - ఇతిబహువ్రీహిః - రజస్తమసోరన్యతరమిశ్రసత్త్వప్రకృతయఇత్యర్థః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ తదేవంశరీరేన్ద్రియమనోవిషయబుద్ధిబలప్రాణధర్మాధర్మ జీవాః రథరథాఙ్గాదిరథ్యాదిభావేనపరమాత్మప్రాప్త్యుపాయసాధనానుష్ఠానోపయుక్తత్వజ్ఞాపనాయరూపితాః - ప్రణవజీవేశాస్తుజీవతరయోస్సంబన్ధజ్ఞానజనకత్వపరమాత్మైకశేషత్వప్రాప్యత్వజ్ఞాపనాయధనుశ్శరలక్ష్యభావేనరూపితాః - హేయత్వజ్ఞాపనాయరాగాదయశ్శత్రుత్వేరూపితాః - అథయస్యైతేరథాదయోవశేతిష్ఠన్తిసఏవాధ్వనః పారం వైష్ణవంపదవాప్నోతీతి ,, సోధ్వనః పారమాప్నోతితద్విష్ణోః పరమంపదమ్,, మితిశ్రుతేరర్థమభిప్రయన్ యావచ్ఛరీరం సమీహితసాధనేదక్షం స్వవశంచ తావదేవ - జ్ఞానాసినాజితరాగాదిశత్రుర్ముక్తిసాధనమనుతిష్ఠన్ శరీరాదిషు నిస్పృహోభవేదిత్యాహ ॥ యావదితి ॥ నృకాయ రథం నరశరీర రూ

వంపరన్త్వీశ్వరంతుజీవంపరమేవలక్ష్యమ్ ॥ ౪౨ ॥ రాగోద్వేషశ్చలోభశ్చశోకమోహౌభయంమదః। మానోఽవమానోఽసూయాచమాయాహింసాచమత్సరః॥ ౪౩ ॥ రజఃప్రమాదఃక్షున్నిద్రాశత్రవస్త్వేవమాదయః। రజస్తమఃప్రకృతయస్సత్త్వప్రకృతయఃక్వచిత్ ॥ ౪౪ ॥ యావన్నృకాయరథమాత్మవశోపకల్ప్యం ధత్తేగరిష్ఠచరణార్చనయానిశాతమ్ । జ్ఞానాసిమచ్యుతబలోదధదస్తశత్రుస్స్వారాజ్యతుష్టఉపశాన్తఇదంవిజహ్యాత్ ॥ నోచేత్ప్రమత్తమసదిన్ద్రియవాజిసూతానీత్వోత్పథంవిషయదస్యుషునిక్షిపన్తి । తేదస్యవస్సహయసూతమముంతమోన్ధేసంసారకూపఉరుమృత్యుభయేక్షిపన్తి॥ ౪౬ ॥ ప్రవృత్తంచనివృత్తంచద్వివిధంకర్మవైదికమ్। ఆ

వంరథం - యావ - దాత్మవశోపక్లిప్తం స్వాధీనతయా ఉపక్లిప్తం యథాభవతితథా - ధత్తే - తావదేవ - గరిష్ఠానాం మహతాం - చరణార్చనయా - లబ్ధం - నిశాతం - జ్ఞానరూపం - ఖడ్గందధద్బిభ్రాణః - అస్తానిరస్తాః - శత్రవోరాగాదయో - యేన - అచ్యుతః ఆశ్రితానచ్యావయతీత్యచ్యుతో - భగవానేవ - బలం యస్య - తాదృశః - ఉపశాన్తః రాగాద్యకలుషితచిత్తః, స్వారాజ్యతుష్టః స్వరాడకర్మవశ్యః, తస్యభావస్స్వారాజ్యం - ముక్తైశ్వర్యం - తేనతుష్టః - అవశ్యమచ్యుతస్స్వారాజ్యందాస్యతీతిసంతుష్టః - ఇదంనృకాయరథాదికం - విజహ్యాత్ ఉపేక్షేత, తేషు స్పృహారహితోభవేదిత్యర్థః, ఇదమితిసాంసారికఫలంవావివక్షితమ్ ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ యద్యుక్తవిధోనస్యాత్తదాతస్యానర్థమాహ॥ నోచేదితి॥ నోచేదుక్తవిధోనచేత్తదా, ప్రమత్తమిమందేహినం, అసంతోబహిర్ముఖాః - ఇన్ద్రియవాజినఃఇన్ద్రియాణ్యేవాశ్వాః, సూతోబుద్ధిశ్చతే - ఉత్పథంప్రవృత్తిమార్గం - నీత్వా - విషయరూపేషు - దస్యుషు - విక్షిపన్తి - తేవిషయాఖ్యాదస్యవః హయైస్సూతేనచసహవర్తమాన - మముంప్రమత్తందేహిన - ముర్వధికం - మృత్యుభయం - యస్మిన్ - అన్ధేతమసి అన్ధతామిస్రనరకతుల్యేసంసారకూపే - క్షిపన్తి ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ తదేవంవర్ణాశ్రమధర్మాన్, తదనుగ్రాహ్యాంభక్తియోగం - శరీరేన్ద్రియాదీనాంతదనుష్ఠానోపయుక్తత్వం - తైరనుష్ఠితేనవర్ణాశ్రమధర్మానుగృహీతేనభక్తియోగేనస్వారాజ్యప్రాప్తిం - సాంసారికఫలలిప్సయాఽనుష్ఠితానాంతుధర్మాణాంసంసృతిరూపానర్థావహత్వంచా - భిధాయా, థతేషామేవధర్మాణామిష్టాపూర్తభేదేనద్వైవిధ్యం - సాంసారికఫలసాధనత్వేనకృతానాంప్రవృత్తకర్మాఖ్యత్వం - తస్యాపునరావృత్తిహేతుత్వం - ఉపాసనానుగ్రాహకతయాకృతానాంతునివృత్తికర్మాఖ్యత్వం - తస్యాపునరావృత్తిహేతుత్వంచాహ ॥ ప్రవృత్తమితి ॥ వైదికంవేదవిహితంకర్మప్రవృత్తం - నివృత్తమితిద్వివిధం - తత్ర - ప్రవృత్తేనకర్మణా - ఆవర్తతేఫలానుభవాయలోకాన్తరంప్రాప్యతత్రతదనుభూయావశిష్టేనకర్మణాతతఃపునరిహావర్తతే - నివృత్తేనత్వ - మృతమశ్నుతేతత్ఫలరూ

పమమృతం ముక్తిం ప్రాప్య తతః పునర్నావర్తతే ॥ ౪౭ ॥ ప్రవృత్తనివృత్తభేదభిన్నస్య వైదికస్యైవ కర్మణ స్తత్స్వ రూపమిష్టసంజ్ఞకత్వం వక్తుం తద్విశింషన్ తదవాన్తరభేదాన్ దర్శయతి ॥ హింస్రం ద్రవ్యమయమితి ॥ అగ్నిహోత్రనామధేయ కం కర్మ - ఆది - ర్యస్య - త - దగ్నిహోత్రాది - ఆదిశబ్దగ్రాహ్యాన్ దర్శయతి ॥ దర్శశ్చేతి ॥ దర్శాదయశ్శబ్దాః కర్మనామధేయాని - పశుః పశుయాగః - సుతస్సోమయాగః - హుతం వైశ్వదేవం - ప్రహుతం బలిహరణం తదేతత్సర్వం - వైదికం కర్మ - ఇష్టాఖ్యం - యద్వైతదేవకర్మ హింస్రం ద్రవ్యమయం హింసావిషయద్రవ్యప్రచురం - హింస్రమితి పాఠే - పశ్వాదిహింసాగర్భం పురో డాశాదిద్రవ్యప్రచురం చ, కామ్యం స్వర్గాదికామార్థం, మశాన్తిదం పునర్గోక్తరాగాద్యనివృత్తిదం స్యాత్ - తదా - ప్రవృత్తా ఖ్యం - అకామ్యం శాన్తిదం స్యాత్ - తదా నివృత్తాఖ్యమిత్యర్థః - అథ పూర్తసంజ్ఞకం కర్మాహ ॥ పూర్తమితి ॥ దేవాలయాదిని ర్మాణరూపం కర్మ పూర్తం - ఆజీవ్యమాజీవికా ॥ ౪౮ ॥ ౪౯ ॥ తత్ర ప్రవృత్తధర్మపరాయణస్య త్రైవర్ణికస్య తత్ఫలా నుభవాయ లోకాన్తరారోహణమార్గం ఫలానుభవావసానే తతః పునరవరోహణమార్గమేవం సఞ్చరతో భూతసూక్ష్మ పరిష్వక్తత్వం చాహ ద్రవ్యేత్యాదినా సార్ధద్వయేన - నిషేకాదిశ్మశానాన్తైః గర్భాధానాదిశ్మశానాన్తైః - సంస్కారై - స్సంస్కృతో - ద్విజస్త్రైవర్ణికః - ఇష్టాపూర్తదత్తకారీ - దేహత్యాగానన్తరం - ద్రవ్యసూక్ష్మవిపాకః, ద్రవ్యాణాం - పృథి వ్యాదిభూతానాం - సూక్ష్మవిపాకాః సూక్ష్మావస్థాః - యస్య - సూక్ష్మావస్థపృథివ్యాదిభూతయుక్తః - భూతసూక్ష్మపరిష్వక్త ఇతి యావత్ - హేమ్నే పృథివీపతే - ధూమాదయశ్శబ్దాస్తదభిమానిదేవతాపరాః - తత్ర, అపక్షయః అపరపక్షః - అయనం దక్షిణం దక్షిణాయనం - సోమశ్చన్ద్రః - ఇతి శబ్దః ప్రత్యేకమన్వేతి - ధూమ ఇతి రాత్రిరితి - తాన్, ఏకైకశః - ఆనుపూర్వ్యేణ - భూ త్వా భూత్వా, భూః ప్రాప్తావాత్మనేపదీతి భవతిరత్ర ప్రాప్త్యర్థకః - ప్రాప్య ప్రాప్యేత్యర్థః, ధూమాదిక్రమేణ చన్ద్రం ప్రాప్య తత్ర, అమృతమయశరీరయుక్త ఇష్టాదికర్మఫలమనుభూయ తతః దర్శః దర్శస్య చన్ద్రకలాక్షయహేతుత్వాదినాద ర్శశబ్దేన చన్ద్రం ప్రాప్తస్యామృతమయశరీరనాశో లక్ష్యతే, వినష్టామృతమయశరీర ఇత్యర్థః, చన్ద్రమసః స్థానాత్ ప్రా

వర్తతే ప్రవృత్తేన నివృత్తేనాశ్నుతేఽమృతమ్ ॥ ౪౭ ॥ హింస్రం ద్రవ్యమయం కామ్యమగ్నిహోత్రాద్యశాన్తి దమ్ । దర్శశ్చ పూర్ణమాసశ్చ చాతుర్మాస్యం పశుస్సుతః ॥ ౪౮ ॥ ఏతదిష్టం ప్రవృత్తాఖ్యం హుతం ప్రహుతమే వ చ । పూర్తం సురాలయారామకూపాజీవ్యాదిలక్షణమ్ ॥ ౪౯ ॥ ద్రవ్యసూక్ష్మవిపాకశ్చ ధూమో రాత్రిరప

మోషధ్యాదీన్ ప్రాప్య - ఇహలోకే - జాయతే - ఏతచ్చ పిత్ర్యయాణం పునర్భవహేతురిత్యర్థః - యద్వా - చన్ద్రపర్యన్తం పిత్ర్య యాణం తతో రేతఃపర్యన్తం పునర్భవయానమిత్యర్థః - తత్ర - దక్షిణాయనసోమయోర్మధ్యే పితృలోక ఆకాశశ్చ ద్రష్టవ్యః - ఓషధేః పూర్వం క్రమేణాకాశవాయుధూమాభ్రమేఘవర్షాణి ద్రష్టవ్యాని - తత్రారోహణం ధూమరాత్ర్యపరపక్షదక్షి ణాయనషణ్మాసపితృలోకాకాశచన్ద్రక్రమేణ - అవరోహణం తు చన్ద్రమసః స్థానాదాకాశవాయుధూమాభ్రమేఘవ ర్షౌషధీవీరుదన్యతరాన్నరేతఃక్రమేణేత్యర్థః - తథా చ శ్రూయతే ఛాన్దోగ్యే ,, అథ య ఇమే గ్రామ ఇష్టాపూర్తే దత్తమిత్యు పాసతే తే ధూమమభిసమ్భవన్తి ధూమాద్రాత్రిం రాత్రేరపరపక్షమపరపక్షాద్యాన్ షడ్దక్షిణైతి మాసాంస్తాన్నైతే సం వత్సరమభిప్రాప్నువన్తి మాసేభ్యః పితృలోకం పితృలోకాదాకాశమాకాశాచ్చన్ద్రమసమేష సోమో రాజా తద్దేవానా మన్నం తం దేవా భక్షయన్తి తస్మిన్యావత్సంపాతముషిత్వా థైతమేవాధ్వానం పునర్నివర్తన్తే యథైతమాకాశమాకా శాద్వాయుం వాయుర్భూత్వా ధూమో భవతి ధూమో భూత్వాఽభ్రం భవత్యభ్రం భూత్వా మేఘో భవతి మేఘో భూత్వా ప్రవర్షతి త ఇహ వ్రీహియవా ఓషధివనస్పతయస్తిలమాషా జాయన్తేఽతో వై ఖలు దుర్నిష్ప్రపతరం యో యో హ్యన్నమ త్తి యో రేతస్సిఞ్చతి తద్భూయ ఏవ భవతి తద్య ఇహ రమణీయచరణా అభ్యాశో హ యత్తే రమణీయాం యోనిమాప ద్యేరన్ బ్రాహ్మణయోనిం వా క్షత్రియయోనిం వా వైశ్యయోనిం వా చణ్డాలయోనిం వా అథ య ఇహ కపూయచరణా అభ్యాశో హ యత్తే కపూయాం యోనిమాపద్యేరన్ శ్వయోనిం వా సూకరయోనిం వా చణ్డాలయోనిం వే,, తి - తత్రారోహణదశాయాం ధూమాద్యభిమానిదేవతాగమనమేవ ధూమాదిభావః, అవరోహణే త్వాకాశవాయుధూమాభ్రమేఘవర్షేషు తద్భావో నామ తత్సంసర్గకృతతత్సాదృశ్యాపత్తిరేవ ,, తత్స్వాభావ్యాపత్తిరుపపత్తే ,, రితి శారీరకన్యాయాత్ - వ్రీహ్యాదిభావో నామ జీవాన్తరాధిష్ఠితవ్రీహ్యాదిసంశ్లేషమాత్రం ,, అన్యాధిష్ఠితేషు పూర్వవదభిలాపా ,, దితి న్యాయాత్ - ఏవం వాఽన్వయః ॥

౪౮ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ హింస్రం ద్రవ్యమయం.

ద్రవ్యసూక్ష్మ విపాక ఇతి ॥ ద్రవ్యసూక్ష్మ విపాకాదయ ఇత్యేతేసోనుపర్యన్తాః పితృయాణం - దర్శాదయో రేతఃపర్యన్తాః పునర్భవః-గర్భాధానాదిశ్మశానాన్తైస్సంస్కృత ఇష్టాదికారీ అనుపూర్వ్యాత్క్రమేణ భూత్వా భూత్వా రాత్ర్యాదీన్ ప్రాప్య ప్రాప్య పునరిహ జాయత ఇతి ❀ ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ ❀ అథాపునర్భవం దేవయానం వక్తుం తేన జిగమిషోర్నివృత్తధర్మనిష్ఠస్య తావత్కృత్యమనుసన్ధానమాహ ॥ ఇన్ద్రియేష్వితి ద్వాభ్యాం ॥ జ్ఞానదీపేషు జ్ఞానదీపకేషు చక్షురాదిష్విన్ద్రియేషు-క్రియాయజ్ఞాన్ కర్మేన్ద్రియవ్యాపారాన్-జుహ్వతి-దేవయానేన జిగమిష ఇవ ఇతి శేషః, చక్షురాదిభిః జ్ఞానేన్ద్రియైః - పాణిపాదాదికర్మేన్ద్రియాణి-నియచ్ఛేయురిత్యర్థః - ఇన్ద్రియాణి చక్షురాదీని జ్ఞానేన్ద్రియాణి-సఙ్కల్పాదిరూపోర్మిమతి-మనసి-జుహ్వతి-మనసా తాని నియచ్ఛేయురిత్యర్థః - వైకారికం సత్త్వోత్తరం-వాచి-శాస్త్రాత్మికాయాం, మనః - మనస ఉచ్ఛాస్త్రప్రవృత్తిం నిరున్ధ్యురిత్యర్థః ❀ ॥ ౫౩ ॥ ❀ వాచం-వర్ణసమామ్నాయే-పఞ్చాశదక్షరాత్మికామనుసందధీరన్-వర్ణసమామ్నాయ-మోఙ్కారే-అన్తర్గతం విద్యుః - తమోఙ్కారం-బిన్దునాదే చతుర్థ్యాం మాత్రాయాం-బిన్దునాదశ్చ ప్రాణే ప్రాణసహచారిణి మకారవాచ్యే జీవే-వాచకత్వేనాన్తర్భావయేయుః ❀ ॥ ౫౪ ॥ ❀ అముం జీవం-మహతి మహోదాత్మని పరబ్రహ్మణి, సమర్పయేయురితి ముముక్షోరనుసన్ధానప్రకార ఉక్తః, అథ తస్య గతిహేతుభూతమర్చిరాదిమార్గమంశతో దర్శయతి ॥ అగ్నిస్సూర్య ఇతి ॥ అగ్న్యాదిశబ్దాస్తదభిమానదేవతాపరాః- అత్ర న క్రమవివక్షా శ్రౌతక్రమవిరోధాత్-నను సూర్యోఽగ్నేరనన్తరం శివసాదిభ్యః పూర్వం శ్రూయతే,, తద్య ఇత్థం విదుర్యే చేమేఽరణ్యే శ్రద్ధాం తప ఇత్యుపాసతే తేఽర్చిషమభిసమ్భవన్త్యర్చిషోఽహరహ్న ఆపూర్యమాణపక్షమాపూర్యమాణపక్షాద్యాన్ షడుదఙ్ఙేతి మాసాం స్తాన్మాసేభ్యస్సంవత్సరం సంవత్సరాదాదిత్యమాదిత్యాచ్చన్ద్రమసం చన్ద్రమసో విద్యుతం తత్పురుషోఽమానవస్స ఏనాన్బ్రహ్మ గమయత్యేష దేవయానః పన్థాః,, ఇతి - అత్ర సంవత్సరాదనన్తరం వాయుం విద్యుతోఽనన్తరం వరుణేన్ద్రౌ చ జానీయాత్-కౌషీతకి

క్షయః । అయనం దక్షిణం సోమో దర్శ ఓషధివీరుధః ॥ ౫౦ ॥ అన్నం రేత ఇతి క్ష్మేశ పితృయాణం పునర్భవః । ఏకైకశ్యేనానుపూర్వ్యద్భూత్వా భూత్వేహ జాయతే ॥ ౫౧ ॥ నిషేకాదిశ్మశానాన్తైస్సంస్కారైస్సంస్కృతో ద్విజః ॥ ౫౨ ॥ ఇన్ద్రియేషు స్వకర్మాణి జ్ఞానదీపేషు జుహ్వతి । ఇన్ద్రియాణి మనస్యూర్మౌ వాచి వైకారికం మనః ॥ ౫౩ ॥ వాచం వర్ణసమామ్నాయే తమోఙ్కారే స్వరం న్యసేత్ । ఓఙ్కారం బిన్దునాదే తు తత్తు ప్రాణే మహత్యముమ్ ॥ ౫౪ ॥ అగ్నిస్సూర్యో దివా ప్రాహ్ణశ్శుక్లో రాకోత్తరం స్వరాట్ । విశ్వోఽథ తైజసః ప్రాజ్ఞస్తుర్య ఆత్మా సమన్వయాత్ ॥ ౫౫ ॥ దేవయానమిదం ప్రాహుర్భూత్వా భూత్వాఽనుపూర్వశః । ఆత్మయా

బ్రాహ్మణే ,, ఏవం దేవయానం పన్థానమాపద్యాగ్నిలోకమాగచ్ఛతి స వాయులోకం స వరుణలోకం స ఆదిత్యలోకం స ఇన్ద్రలోకం స ప్రజాపతిలోకం,, మితి శ్రవణాత్-స్వరాడతా, మానవః ప్రజాపతిర్వా - అయం చ సకలశ్రుత్యవిరోధేన నిర్ణీతః క్రమో వరదగురుభిరభిహితః ,, అగ్నిరహస్సితపక్షానుదగయనాబ్దమరుదర్కేన్దూన్ । అపి వైద్యుతవరుణేన్ద్రప్రజాపతీనాతివాహికానాహు,, రితి-పూర్వాహ్ణో రాకాచానధీతశాఖాన్తరేష్వవమన్తవ్యా-ఉత్తరం-ఉత్తరాయణం-ఏవం ముక్తప్రాప్యభగవల్లోకమార్గో దర్శితః, తత్ర ప్రాప్యస్య భగవతశ్చతుర్వ్యూహవిశిష్టతామాహ ॥ విశ్వ ఇతి ॥ యథా సర్వజ్ఞసంహితాయామ్,, సృష్టిస్థిత్యన్తకారిణ్యశ్శక్తయస్తిస్ర ఈరితాః,, ఇత్యుపక్రమ్య,, అకారశక్తిర్విశ్వాఖ్యా-ఉకారాఖ్యా తు తైజసీ, మకారశక్తిః ప్రాజ్ఞాఖ్యా తాసాం రూపం పునశ్శృణ్వి,, త్యాది జాగ్రదాద్యవస్థాన్వయాదికముక్త్వా,, ఏతాస్తిస్రో దశాస్తిస్రశ్శక్తీస్సమ్ప్రీణయన్తితాః । అనిరుద్ధాదిరూపాస్తాస్తుర్యశ్శక్తిర్వివిచిన్తయేత్ ॥ అర్ధమాత్రాఽధియాదివ్యాఽప్రకాశార్థప్రకాశికా । వాసుదేవమయీం శక్తిం విద్ధి తామనుసంస్కృతా,, మిత్యుక్తం - అతస్సృష్ట్యధిష్ఠాతా జాగ్రదవస్థానిర్వాహకోఽనిరుద్ధో విశ్వః - స్థిత్యధిష్ఠాతా స్వప్ననిర్వాహకః ప్రద్యుమ్నస్తైజసః - సంస్కృతిశక్త్యధిష్ఠాతా సుషుప్తినిర్వాహకస్సఙ్కర్షణః ప్రాజ్ఞః - ఏతే చాకారోకారమకారవాచ్యాః సర్వకారణభూతస్సర్వశక్తిర్మోక్షప్రదః ప్రణవార్ధమాత్రావాచ్యో వాసుదేవస్తుర్యః - చతుర్థమాత్రాసహితప్రణవస్య పూర్వమనుసంధేయతయా ప్రకృతత్వాదేవం తస్యార్థః ఫలదశాయాం ప్రాప్యతయోక్తః, ఇదం ప్రదర్శనార్థముక్తం, పరవ్యూహవిభవాదిసర్వావస్థావిశిష్టో భగవాన్ముక్తప్రాప్య ఇత్యర్థః - సమన్వయాత్ సర్వేషాం వ్యూహాదీనాం ప్రాప్యాన్తర్భావాదిత్యర్థః ❀ ॥ ౫౫ ॥ ❀ ఇదం-దేవయానం, ప్రాహు-ర్వేదాన్తా ఇతి శేషః, ఆత్మయాజీ జీవపరమాత్మోపాసకః, అనుపూర్వశః క్రమేణార్చిరాదీన్ ప్రాప్య, ఉపశాన్తః నిశ్శేషనివృత్తః-ఆత్మా ప్రకృతి-ర్యస్య-తాదృశః-ఆత్మని పరమాత్మని, స్థితః ఆధేయతయా స్థితః, ఆత్మన్యావిర్భూతాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకయుక్తే బ్రహ్మాత్మకే స్వస్వరూపే స్థితః ఉక్తవిధ బ్రహ్మాశేషత్వేనాత్మానమనుభవన్ నిత్యర్థః-పు

న-స్తతో - ననివర్తతేఏవం దేవయానపథగోభూత్వా ననివర్తతే, జన్మమరణాదికంతద్ధేతుభూతపునరావృత్తించన ప్రాప్నోతీత్యర్థః ॥ ౫౬ ॥ ॥ ,,నైతేసృతీపార్థజానన్యోగీముహ్యతికశ్చన। తస్మాత్సర్వేషుకాలేషుయోగయుక్తోభవార్జునే,, ఇ-భగవదుక్తమార్గద్వయచిన్తాఫలమాహ ॥ యఏతేఇతి ॥ యఃపుమాన్ముముక్షుః-వేదనిర్మితేవేదబోధితే, ఏతే-పితృదేవానా-మయనేవర్త్మనీ-దేవయానపితృయానే-శాస్త్రాత్మకేనచక్షుషా-వేద-సోఽపిపుమాన్-నముహ్యతి,జనస్థోఽపీతిపాఠే-దేహస్థోఽపీత్యర్థః - స్వానుష్ఠేయభగవద్భక్తియోగేనమోహంనప్రాప్నోతీత్యర్థః ॥ ౫౭ ॥ ॥ అథప్రాప్యతయాప్రకృతస్యభగవతస్సర్వాత్మకత్వమాహ ॥ ఆదావితి ॥ ఆదౌసృష్ట్యాదా-వన్తేప్రలయేచ - మధ్యస్థానాంజనానా-మన్తః,బహిశ్చ-సన్వర్తమానః-కించ - యః - త్పరాపరంఉత్కృష్టాపకృష్టంవా - తతోఽత్కృష్టమాహ -జ్ఞానంజ్ఞానాత్మకంజీవస్వరూపం,జ్ఞేయమచిద్వస్తు-పరం - వచోనామ - వాచ్యంరూపం - నామరూపాత్మకం - చిదచిదాత్మకంసర్వంవస్త్విత్యర్థః,తమోమూలప్రకృతిః-జ్యోతిస్సమష్టిజీవశ్చ, త్వేతత్సర్వం, సాక్షాదయమేవపరమాత్మైవ,పరమాత్మాత్మకమేవేత్యర్థః ॥ ౫౮ ॥ ॥ ఏవంసర్వాత్మకత్వమభిధాయతస్యైవప్రాప్యస్యబ్రహ్మణోనిరతిశయపురుషార్థత్వజ్ఞాపనాయప్రాకృతదేహస్యతదనుభావ్యశబ్దాదివిషయాణాంచాపురుషార్థత్వమాహ ॥ అబాధితోఽపీతి ॥ ఆభాసోదృశ్యోదేహః,సః,అబాధితోఽవినష్టోఽపిఅనువర్తమానోఽపి, అవస్తుతయాఅపురుషార్థతయా, స్మృతః, ఏవం, శబ్దాద్యర్థరూపేణవికల్పితః, ఐన్ద్రియకవస్తుజాతమప్య,వస్తుఅపురుషార్థం- యద్వా, అహఙ్కారగోచరంశరీరంయథాఅనిత్యంహేయం,తథామమకారగోచరశ్శబ్దాదిరప్యపురుషార్థఃనస్థిరః, తస్యానిత్యపురుషార్థతయాదుర్ఘటత్వాదిత్యర్థః, యద్వా, ఆభాసఃస్వప్నదేహస్స, తదానీమనివృత్తోఽపిప్రబోధవేలాయాం, మవస్తుతయాఽనాత్మతయా,స్మృతః, జాత్యాదివికల్పితజాగ్ర

ద్యపశాన్తాత్మాహ్యత్మస్థోనసివర్తతే ॥ ౫౬ ॥ యఏతేపితృదేవానామయనేవేదనిర్మితే। శాస్త్రేణచక్షుషావేద పుమాన్సోఽపినముహ్యతి ॥ ౫౭ ॥ ఆదావన్తేజనానాంయోబహిరన్తఃపరాపరమ్। జ్ఞానంజ్ఞేయంవచోవాచ్యంతమోజ్యోతిశ్చయస్స్వయమ్ ॥ ౫౮ ॥ అబాధితోఽపిహ్యాభాసోయథాఽవస్తుతయాస్మృతః। దుర్ఘటత్వాదైన్ద్రియకంతద్వదర్థవికల్పితమ్ ॥ ౫౯ ॥ క్షిత్యాదీనామిహార్థానాంఛాయానకతమాఽపిహి। నసఙ్ఘాతోవికారోఽపినపృథఙ్నాన్వితోమృషా ॥ ౬౦ ॥ ధాతవోఽవయవిత్వాచ్చతన్మాత్రావయవైర్వినా। నస్యుర్హ్యసత్యవయవిన్యసన్నవయవోఽన్తతః ॥ ౬౧ ॥ స్యాత్సాదృశ్యభ్రమస్తావద్వికల్పేసతివస్తునః। జా

చ్ఛరీరమపి,తద్వ,దనాత్మా,ఆత్మధర్మాణాంనిత్యత్వాదీనాంతత్రదుర్ఘటత్వాదిత్యర్థః ॥ ౫౯ ॥ ॥ శరీరస్యసర్వత్రసర్వకాలేసర్వస్మిన్నపిప్యాత్మనావినాస్థిత్యభావాచ్ఛరీరమప్యాత్మాస్యాదితిశఙ్కానిరాసార్థమాహ ॥ క్షిత్యాదీనామపి ॥ క్షిత్యాదీనాంపృథివ్యాదిపరిణామరూపాణాంవృక్షాణాం,ఛాయాసఙ్ఘాతాదిష్వర్థేషు, నకతమాఽపి, సఙ్ఘాతవికారపృథగ్భూతతయాయావద్ద్రవ్యభావిషునకశ్చిదపీత్యర్థః ॥ తదేవవివృణోతి ॥ నసఙ్ఘాతఇతి ॥ వృక్షసఙ్ఘాతోనచ్ఛాయా,నాపివృక్షవికారః, నాపివృక్షాత్పృథక్వృక్షంహిత్వాస్థాతుంనయోగ్యః, నాన్వితః, నావినాభూతఃయావద్వృక్షసత్తాకంనాన్వితోఽపి, అర్థాభిప్రాయఃపుల్లిఙ్గనిర్దేశః, మృషాఅనిత్యా, ఏవంశరీరమప్యాత్మనావినాస్థిత్యభావాత్తత్ప్రతిచ్ఛాయాసదృశం, నచాత్మసఙ్ఘాతశ్శరీరం, నచాత్మవికారః, నచాత్మానంహిత్వాతిష్ఠతి, నయావదాత్మభావిఅనిత్యత్వాత్, అతోనాత్మశరీరమిత్యర్థః ॥ ౬౦ ॥ ॥ శరీరస్యానిత్యత్వాదాత్మప్రతిపత్త్యర్థంతత్తుల్యన్యాయేషుపృథివ్యాదిష్వనిత్యత్వముపపాదయతి ॥ ధాతవఇతి ॥ పృథివ్యాదయోధాతవః, అవయవిత్వాత్సఙ్ఘాతరూపత్వాత్, తన్మాత్రావయవైర్వినా, నస్యుః, అవయవవినాశేసఙ్ఘాతోనశ్యతీత్యర్థః, సఙ్ఘాతరూపత్వమేవప్రతిపాదయతి ॥ అసతీతి ॥ యతోఽవయవసఙ్ఘాతరూపోఽవయవీ, అతఏవా, వయవిన్యసతివినష్టే, అన్తతోఽవయవోఽసన్నేవ, అవయవిన్యనుపలభ్యమానేఅవయవాఏవధాతవోనహ్యుపలభ్యన్తే, ఏవమవయవిత్వాదనిత్యంశరీరంనిత్యాత్మానభవతీత్యర్థః ॥ ౬౧ ॥ ॥ తర్హిస్థూలోఽహమితిప్రతీతిఃకథమిత్యపేక్షాయాంభ్రాన్తిరిత్యాహ ॥ స్యాత్సాదృశ్యమితి ॥ తత్రసంసర్గనిమిత్తాభ్రాన్తిరితిప్రతిపత్త్యర్థంసాదృశ్యనిమిత్తత్వంప్రతిక్షిపతి ॥ స్యాదితి ॥ ద్వయోరప్యర్థయోః,జ్ఞానాదిగుణవికల్పేసతి,కస్యచిద్వస్తునఃకేనచిత్సాదృశ్యంభ్రమమభేదనిమిత్తంస్యాత్, దేహాత్మనోస్తుసమానజాతిగుణాద్యభావాత్సాదృశ్యమనుపపన్నంఉష్ణంజలమితివత్సంసర్గభ్రమఇత్యర్థసిద్ధం, ఏవమాత్మవిషయకజ్ఞానాభావేఽపిజానామినజ్ఞానామీతివిభాగప్రతిపత్తాదృష్టా

౫౬ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ జనస్థోఽపి.

న్తమాహ॥జాగ్రత్స్వప్నావితి॥కశ్చిత్సుప్తివేలాయామేవసుప్తం ప్రబుద్ధం చాత్మానంపశ్యతి, యదాప్రబుధ్యతే తదాస్వప్న దృష్టప్రబోధోనవాస్తవ ఇతిబుధ్యతే, ఏవమనాత్మవిదాం సంసారిణాంకదాచిదహంజ్ఞానామీతిజ్ఞానంనిషేధశ్చాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానానను వృత్తావేవభవత ఇతివిధినిషేధతా॥విధినిషేధాస్వప్నదృష్టస్వాపప్రబోధతుల్యావిత్యర్థః ॥ ౬౨ ॥ ॥సంసారిణామాత్మజ్ఞానాభావాద్బాహ్యార్థవిషయజ్ఞానమప్యజ్ఞానతుల్యమిత్యుక్తంభవతి, యథా ,, తజ్జ్ఞానమజ్ఞానమతోఽన్యదుక్తం,,మితి , శాస్త్రవిరుద్ధార్థవిషయజ్ఞానభ్రాన్తిరియంజ్ఞానినాంనాస్తీత్యాహ ॥ భావాద్వైతమితి॥యద్వా,ఏవందేహవిలక్షణాత్మజ్ఞానినామపియావత్స్థూలోఽహంబ్రాహ్మణోఽహమితిదేహాత్మభ్రమానువృత్తిః ప్రయాణంతావద్విధినిషేధాత్మకశాస్త్రవశ్యతేత్యాహ ॥ జాగ్రత్స్వప్నావితి ॥ యథాస్వప్నేజాగ్రత్స్వప్నౌస్వాప్నజాగ్రత్స్వప్నావస్థే- స్వాప్నపర్యన్తావేవప్రబుద్ధస్యతుతావుభౌనివర్తేతే , ఏవంయావద్దేహాత్మభ్రమానువృత్తి- స్తావద్విధినిషేధతా,స్థూలోఽహంబ్రాహ్మణోఽహమితి ప్రతీతేదేహాత్మనోరభేదభ్రమమూలకత్వేనప్రతిషిద్ధకామేవమేవసర్వమద్వైతంభ్రమవిషయ , ముతకంచిత్ప్రమితివిషయమప్యస్తీత్యాశఙ్కాయాం , యచ్ఛాస్త్రానుమతమద్వైతంతత్ప్రమావిషయం , తస్మముముక్షోరనుసన్ధేయమేవేతివక్తుంతదనుమతం త్రివిధమద్వైతందర్శయం స్తదనుసన్ధానస్యభ్రమమూలకద్వైతత్రయనిరాసకత్వమాహ॥భావాద్వైతమితి ॥ యథాదేహాత్మనోర్భేదశ్శాస్త్రానుమతోఽనుసన్ధేయ - స్తథాభావాద్వైతాదిరూపంత్రివిధమద్వైత,మాత్మనస్స్వస్య,వర్తయన్,యద్వా,ఆత్మనోమనసో,వర్తయన్ , మనసిప్రతిష్ఠితంకుర్వన్ , అధ్యవస్యన్నితియావత్,ఇహ,మునిః , పరమాత్మోపాసకః , స్వానుభూత్యాదేహవిలక్షణబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మయాథాత్మ్యానుభవేన,త్రీన్స్వప్నాన్,భావాద్వైతకర్మాద్వైతద్రవ్యాద్వైతజ్ఞానానిభ్రమాత్మకాని, ధునుతేనిరస్యతి ॥౬౩॥ ॥భావాద్వైతాదిస్వరూపంవివృణ్వన్ త్రివిధభ్రాన్తినిరాసంశ్లోకత్రయేణవివృణోతి॥కార్యకారణేతి॥ తతోఽపాదానస్యకార్యస్యచా వ్యత్వప

గ్రత్స్వప్నౌయథాస్వప్నేతథావిధినిషేధతా॥౬౨॥భావాద్వైతంక్రియాద్వైతంద్రవ్యాద్వైతంత
థాఽఽత్మనః।వర్తయన్స్వానుభూత్యేహత్రీన్స్వప్నాన్ధునుతేమునిః ॥౬౩॥ కార్యకారణవస్త్వైక్యదర్శనం
తన్తువత్।అవస్తుత్వాద్వికల్పస్యభావాద్వైతంతదుచ్యతే ॥౬౪॥ యద్బ్రహ్మణిపరేసాక్షాత్సర్వకర్మసమ
ర్పణమ్।మనోవాక్తనుభిఃపార్థక్రియాద్వైతంతదుచ్యతే ॥ ౬౫ ॥ ఆత్మజాయాసుతాదీనామన్యేషామపిదేహి
నామ్।యత్స్వార్థకామయోరైక్యంద్రవ్యాద్వైతంతదుచ్యతే॥ ౬౬ ॥ యద్యస్యవానిషిద్ధంస్యాద్యేనయత్ర

గోభావాద్వైతవిషయశ్లోకః,య,త్కార్యకారణయోర్వస్తునో,రైక్యదర్శనం,త,ద్భావాద్వైతం-కార్యకారణయోరైక్యేపటతన్తువదితిదృష్టాన్తః , యథాతన్తూనామేవవ్యతిషఙ్గవిశేషభాజాంనామరూపాత్మకావస్థాన్తరాపత్త్యాపటావస్థత్వమితిపటస్యతేభ్యోఽనన్యత్వం,తద్వత్కృత్స్నంజగచ్చిదచిదీశ్వరాత్మకంసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టాద్బ్రహ్మణోఽనన్యదిత్యేతద్భావాద్వైతం-భావయోః , కార్యకారణవస్తునోరద్వైతంభావాద్వైతం, అవస్తుత్వాద్వికల్పస్యేత్యనేనభావద్వైతంనిరస్యతి - వికల్పస్యఉపాదానాతిరిక్తద్రవ్యకల్పనరూపజ్ఞానస్యా - వస్తుత్వాద్వస్తుశూన్యత్వాన్నభావయోః ద్వైతం,కిన్త్వద్వైతమేవేత్యర్థః, ఏవమసత్కార్యవాదభ్రమోనిరస్తః ॥౬౪ ॥ ॥క్రియాద్వైతంవివృణోతి॥యదితి॥హేపార్థ,సాక్షాత్పరబ్రహ్మణి-యత్కరణత్రయేణ-సర్వకర్మణాం-సమర్పణం , త,త్క్రియాణామద్వైతం-భగవదారాధనత్వేనసర్వకర్మణామేకఫలావచ్ఛేదః,క్రియాద్వైతం,అనేనకర్మణామీశ్వరప్రీతిమనపేక్ష్యస్వాతన్త్ర్యేణఫలవత్త్వభ్రమోనిరస్తః॥౬౫॥ ॥ద్రవ్యాద్వైతంవివృణోతి॥ఆత్మేతి॥అర్థశబ్దోధనపరః,కామశబ్దః-కామ్యస్రక్చన్దనాదిభోగ్యవస్తువిషయః-సచభోగోపకరణభోగస్థానాదిప్రదర్శనార్థః -య-దర్థకామయో , రాత్మజాయాదిసర్వదేహినా,మైక్యం, త-ద్ద్రవ్యాద్వైతం,విత్తగృహక్షేత్రపాత్రస్రక్చన్దనాదీనామాత్మజాయాద్యనేకభోక్తృవర్గసాధారణత్వంద్రవ్యాద్వైతమిత్యర్థః,ఏతేనగృహాదీనాంస్వాసాధారణత్వభ్రమోనిరస్తః,యద్వా,ద్రవ్యయోశ్చిదచిద్ద్రవ్యయో-రద్వైతం, ద్రవ్యాద్వైతం-తత్ర-చిదచిదద్వైతందర్శయతి ॥ ఆత్మజాయేతి ॥ ఆత్మాదీనాం,సర్వదేహినాంజీవానాం,జ్ఞానైకాకారత్వేనైకరూపేణదర్శనంచిదద్వైతంప్రకారాద్వైతం , అర్థకామాదీనాంసర్వేషామచిత్పరిణామరూపత్వేనదర్శనమచిదద్వైతం , ఏవంప్రతిశరీరంజీవానామన్యాకారభ్రమఃఅర్థకామాదీనామచిదన్యపరిణామరూపత్వభ్రమశ్చ నిరస్తః , జ్ఞానాద్వైతమితిపాఠేఽప్యేవంవిధదర్శనంజ్ఞానాద్వైతమిత్యర్థః ॥ ౬౬ ॥ ॥నకేవలంత్రివిధమేవాద్వైతమనుసన్ధేయ,మపిత్వన్యదపిశాస్త్రానుమతంచేత్తదపీత్యాహ॥యదితి ॥ హేనృప, యేనజాన్తేన-యస్యపుంసః , యస్యవస్తునః-యతోయస్మా

ద్వస్తునస్సకాశాద్వద్వైతం, చునిషిద్ధం -క్రియా, సుమతం-సద్భుమాన్- తేనాద్వైతేన-అనుసన్ధీయమానేనేతి శేషః-తదను సన్ధానపూర్వకమేవ-కర్మాణి-కర్తవ్యాని, హితకుర్యాత్-అన్యై, శ్శాస్త్రనిషిద్ధైస్తు, నకుర్యాత్-యతో-ఽయ-మనాపద్యన పిద్యతేఆపత్సం సారోయత- స్తస్యాం జ్ఞాననిష్ఠాయాం,వర్తమానః-యథా ‚‚వాచారమ్భణంవికారోనామధేయం-వ్యవసాయాత్మికాబుద్ధిరేకేహకురునన్దనే ,,త్యాదిశాస్త్రేణ , ॥ భావాద్వైతాదికంప్రతిపాద్యతే-తథాప్రకారాద్వైతప్రకార్యద్వైతగురుదైవతాద్వైతాదికమపిశాస్త్రైః ప్రతిపాద్యతఇతితదప్యుపాదేయమేవేత్యభిప్రాయేణాయంశ్లోకః -ప్రవృత్తః,తత్రప్రకార్యద్వైతంనామబ్రహ్మాద్వైతం ‚‚ సర్వంఖల్విదం,, మిత్యాదిబ్రహ్మప్రకరణేషుసామానాధికరణ్యేనబ్రహ్మాద్వైతప్రతిపాదనాత్,సామానాధికరణ్యస్యచప్రకారభేదవిశిష్టైకవస్తుపరత్వాచ్చ,ప్రకారైక్యపరత్వాచ్చబ్రహ్మాద్వైతమేవప్రకార్యద్వైతం ‚‚నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానాం ,, మిత్యాదిశ్రుతిభిర్జీవస్వరూపాభేదప్రతిపాదనేనస్వరూపేణభేదానుపపత్తేఃబద్ధముక్తాదివ్యవస్థానుపపత్తేస్సుఖాదివ్యవస్థానుపపత్తేశ్చ - క్వచిజ్జీవైకత్వప్రతిపాదనం ప్రకారైక్యాభిప్రాయకమేవేతితదద్వైతమేవప్రకారాద్వైతం ,, ఆచార్యంమాంవిజానీయాత్ , ఆచార్యదేవోభవ,ఆచార్యస్సహరిస్సాక్షాచ్చరరూపీనసంశయ ,, ఇత్యాదిభిర్గురుదైవతాదీనామప్యద్వైతంప్రతిపాద్యతఏవ ॥ ౬౭ ॥ యత్పృష్టం ‚‚గృహస్థ ఏతాంపదవీంవిధినాయేనచాఞ్జసా-యాయాద్దేవఋషేబ్రూహిమాదృశోగృహమూఢధీ, రితి- తస్యోత్తరముక్తముపసంహరతి॥ఏతైరితి॥ హేరాజన్- వేదోక్తైరితివేదశబ్దస్తన్మూలకస్మృతిపురాణాదీనామపిప్రదర్శనార్థః - వేదాదిభి - రుక్తైః కర్తవ్యత్వేనోక్తైః - ఏతైర్భావాద్వైతానుసన్ధానాదిభి- రన్యైర్దేహాత్మజీవేశ్వరాదిభేదానుసన్ధానైః-స్వస్వవర్ణా

యతోఽన్వయ । స తేనైవ హితకర్మాణి నరో నాన్యైరనాపది ॥ ౬౭ ॥ ఏతైరన్యైశ్చ వేదోక్తైర్వర్తమానస్స్వకర్మభిః । గృహేఽప్యస్య గతింయాయాద్రాజంస్తద్భక్తిభాఙ్నరః ॥ ౬౮ ॥ యథాహియూయంనృపదేవదుస్త్యజాదాపద్గణాదుత్తరతాఽఽత్మనః ప్రభోః । యత్పాదపఙ్కేరుహసేవయాభవానహార్షీన్నిర్జితదిగ్గజః క్రతూన్ ॥ ౬౯ ॥ అహంపురాఽభవంకశ్చిద్గన్ధర్వ ఉపబర్హణః । నామ్నాఽతీతేమహాకల్పే గన్ధర్వాణాం సుసమ్మతః ॥ ౭౦ ॥ రూపపేశలమాధుర్యసౌగన్ధ్యప్రియదర్శనః । స్త్రీణాంప్రియతమోనిత్యంమత్తశ్చపురలమ్పటః ॥ ౭౧ ॥ ఏకదాదేవసత్రేతుగన్ధర్వాప్సరసాంగణాః । ఉపహూతావిశ్వసృగ్భిర్హరిగాథోపగాయనే ॥ ౭౨ ॥ అగాయంతద్విదిత్వాఽహంస్త్రీభిఃపరివృతోగతః । జ్ఞాత్వావిశ్వసృజస్తన్మే హేలనంశేపురోజసా ॥ ౭౩ ॥

శ్రమోచితకర్మభిశ్చ- తస్యభగవతో , భక్తిభాక్ భక్తింకుర్వన్ - గృహేఽపి-జనః గృహస్థోఽపిజనః అస్యశ్రీకృష్ణస్యగతిం-ఉపాయాన్-ముక్తింప్రాప్నుయాదిత్యర్థః ॥ ౬౮ ॥ ,,మాదృశోగృహమూఢధీ,, రిత్యనేనాభిప్రేతాంస్వస్యముక్తిదౌర్లభ్యశఙ్కాంకిమ్పునర్మహ్యమేననిరాకరిష్యమాణస్తావచ్ఛ్రీకృష్ణసేవయైవతరిష్యసీత్యాహ॥ యథేతి ॥ హేనృపదేవ-యథా-ప్రభోస్సర్వశక్తే-రాత్మనోఽన్తరాత్మనః-శ్రీకృష్ణాదేవహేతోః,యూయం,దుస్త్యజా -దాపదాంగణాత్-ఉత్తరత అడభావః అన్తాదేశాభావ ఆత్మనేపదంచార్షాణి॥ఉదతరత ఉత్తీర్ణాః - యథాచ- భవాన్-యస్యశ్రీకృష్ణస్య-పాదపఙ్కజయోః-సేవయా హేతుభూతయా,నిర్జితాః దిగ్గజాః దిక్పాలకాః , యేన - తాదృశస్సన్-మహర్షిభిస్సహక్రతూన్,నకార్షీదితిశేషః,తథా-తస్యైవసేవయా మోక్ష్యసఇత్యధ్యాహారః ॥ ౬౯ ॥ లబ్ధతదీయసేవామాత్రేణ హేతునామాదృశానాంముక్తిస్సమ్భవేత్కింపునస్సాక్షాల్లబ్ధతత్సేవానాంతాదృశానామితిప్రతిపాదనార్థంస్వస్యపూర్వజన్మవృత్తాన్తమాహ ॥ అహమితి॥ అతీతేబ్రహ్మకల్పే-పూర్వజన్మన్యహం, నామ్నా-ఉపబర్హణఇతిప్రసిద్ధః - కశ్చిద్గన్ధర్వః , అభూవం,ఆత్మానంవిశినష్టి-గన్ధర్వాణాం-సుసమ్మతః ॥ ౭౦ ॥ రూపాదిభిః,ప్రియదర్శనః ప్రియం యథాభవతితథాదృశ్యతఇతితథా,రూపంసౌన్దర్యం , పేశలంసౌకుమార్యందృష్టిచిత్తాపహారిత్వేనరసావహత్వం , సౌగన్ధ్యంస్రక్చన్దనాదిగన్ధవత్త్వంరూపాదిభిః, ప్రియందర్శనంయస్యేతివా,స్త్రీణాం-నిత్యంసదా-ప్రియతమః, మత్తః - ఉరుఅధికం , లమ్పటః విషయలాలసః,ఏవంభూతోఽహంస్థితః ॥౭౧ ॥ తస్మిన్కదా-దేవసత్రేహరిగుణానుభవాత్మకేబ్రహ్మసత్రే-విశ్వసృగ్భిః,ప్రజాపతిభిః,హరికథాగాయనేనిమిత్తే,తదర్థం,మప్సరసాంగణాః,ఉపహూతాః ॥ ౭౨ ॥ తదాఅహమపి,తద్గన్ధర్వాహ్వానంజానన్,స్త్రీభిః, పరివృతో, గాయన్హారీతరగాథాః గాయన్- తత్రగతః , అగాయన్నితిపాఠే,అగాయన్నేవగతఇత్యర్థః,త-న్మే మమ-హేలనమపరాధంజ్ఞాత్వా,విశ్వసృజః-ఓజసాతపోబలేన-శేపుః, ॥ ౭౩ ॥ శాపమేవాహ॥యాహీతి ॥స్పష్టం,హేల

నం యేన-సత్వం -నష్టాశ్రీర్గన్ధర్వశోభా యస్య స తాదృశః, ఆశు - శూద్రత్వం-యాహి- శూద్రయోనిం ప్రాప్నుహీతి, తావ- త్తదా అహం, దాస్యాం శూద్ర్యాం-జజ్ఞే జాతః, తత్రాపి శూద్రజన్మన్యపి- బ్రహ్మవాదినాం- శుశ్రూషయా-అనుషఙ్గేణ తత్సఙ్గేన చ హేతునా-అస్మిన్, కల్పే-బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య-పుత్రతాం -ప్రాప్తః ❀ ॥ ౭౪ ॥ ❀ అధ్యాయద్వయోక్తార్థ ముపసంహరన్ తచ్ఛ్రవణ తదనుష్ఠానఫలమాహ ॥ధర్మ ఇతి॥ తేతుభ్యం- గృహమేధీయో-ధర్మోవర్ణితః, పాపనాశనః, యేన గృహమేధీ యేన ధర్మేణ శ్రుతేనానుతిష్ఠితేన చ-గృహస్థః, న్యాసినాం భగవతి సంన్యస్తాత్మనాం-పదవీం ముక్తిరూపా, మియాత్ప్రాప్నుయాత్ ❀ ॥ ౭౫ ॥ ❀ త్వం తు కృతార్థ ఏవేతి హర్షేణ పూర్వశ్లోకానేవ పునః పఠతి॥ యూయమితి॥ శ్లోకాః, పురస్తాదేవ వ్యాఖ్యాతాః కైవల్యనిర్వాణసుఖానుభూతిః-నిర్దోషనిర్దుఃఖసుఖరూపవిజ్ఞానమయః - విధికృన్నియోగకారీ॥ వస్తుతయా ఇదంతయా ❀ ॥ ౭౬ ॥ ౭౭ ॥ ౭౮ ॥ ❀ స్కన్ధాదావుపక్రాన్తం "మత్తే ప్రోదాహృతః-పూర్వమితిహాసస్సురర్షిణే,, ఇతి నారదయుధిష్ఠిరసంవాదముపసంహరతి భగవాన్ శుకః ॥ ఇతీతి॥ ఇతీత్థం-దేవర్షిణా,ప్రోక్తం-నిశామ్యాకర్ణ్య-భరతర్షభో యుధిష్ఠిర-స్సుప్రీతః, కృష్ణం శ్రవణవేలాయాం పార్శ్వస్థితం, చశబ్దాద్దేవర్షిం చ-ప్రేమ్ణా,విహ్వలః,పూజయామాస ❀ ॥ ౭౯ ॥ ❀ తతః-పూజితో, దేవర్షిః,కృష్ణ పార్థౌ,ఉపామన్త్ర్య అనుజ్ఞాప్య, తాభ్యామనుజ్ఞాతః,ప్రయయౌ,పార్థో యుధిష్ఠిరః-శ్రీకృష్ణం-పరబ్రహ్మేత్యభిన్నం-శ్రుత్వా,పరమవిస్మితః నిరతిశయాశ్చర్యయుక్తో-బభూవ ❀ ॥ ౮౦ ॥ ❀ యత్పృష్టం

యాహి త్వం శూద్రతామాశు నష్టశ్రీః కృతహేళనః । తావద్దాస్యామహం జజ్ఞే తత్రాపి బ్రహ్మవాదినామ్। శుశ్రూషయానుషఙ్గేణ ప్రాప్తోఽహం బ్రహ్మపుత్రతామ్ ॥ ౭౪ ॥ ధర్మస్తే గృహమేధీయో వర్ణితః పాపనాశనః। గృహస్థో యేన పదవీమఞ్జసా న్యాసినామియాత్ ॥ ౭౫ ॥ యూయం నృలోకే బత భూరిభాగా లోకం పునానా మునయోఽభియాన్తి। యేషాం గృహానావసతీతి సాక్షాద్గూఢం పరం బ్రహ్మ మనుష్యలిఙ్గమ్ ॥ ౭౬ ॥ స వా అయం బ్రహ్మ మహద్విమృగ్యం కైవల్యనిర్వాణసుఖానుభూతిః । ప్రియస్సుహృద్వః ఖలు మాతులేయ ఆత్మాఽర్హణీయో విధికృద్గురుశ్చ ॥ ౭౭ ॥ న యస్య సాక్షాద్భవపద్మజాదిభీ రూపం ధియా వస్తుతయోపవర్ణితమ్। మౌనేన భక్త్యోపశమేన పూజితః ప్రసీదతామేష స సాత్వతాం పతిః ॥ ౭౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి దేవర్షిణా ప్రోక్తం నిశమ్య భరతర్షభః। పూజయామాస సుప్రీతః కృష్ణం చ ప్రేమవిహ్వలః ॥ ౭౯ ॥ కృష్ణపార్థావుపామన్త్ర్య పూజితః ప్రయయౌ మునిః। శ్రుత్వా కృష్ణం పరం బ్రహ్మ పార్థః పరమవిస్మితః ॥ ౮౦ ॥ ఇతి దాక్షాయణీనాం తే పృథగ్వంశాః ప్రకీర్తితాః। దేవాసురమనుష్యాద్యా లోకా యత్ర చరాచరాః ॥ ౮౧ ॥ ******************

******* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం సంహితాయాం *******

********** సప్తమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః. శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు. **********

షష్ఠస్య తృతీయాధ్యాయాదౌ "దేవాసురనృణాం సర్గో నాగానాం మృగపక్షిణాం,,మిత్యాదినా-తస్యోత్తరం తతః ప్రభృత్యేతావత్పర్యన్తేనోక్తముత్తరప్రశ్నాన్తరావసరప్రదానాయోపసంహరతి॥ ఇతీతి॥ ఇతీత్థం, దాక్షాయణీయానాం దిత్యాదీనాం-వంశాః- పృథక్ తత్తత్పరంపరానుపూర్వ్యా, ప్రకీర్తితాః, యత్ర వంశేషు-దేవాదయ-శ్చరాచరాత్మకాః, జాతా ఇతి శేషః, యద్యపి దాక్షాయణీవంశవర్ణనోపసంహారష్షష్ఠాన్త ఏవ కర్తవ్యస్తత్రైవ సమాప్తేః, తథాపి తద్వంశాన్తర్భూత దితిజప్రసఙ్గానుప్రసక్తశఙ్కాపరిహారః తదనుప్రసక్తవర్ణనాత్మకత్వాదస్య స్కన్ధస్యైతదన్త ఏవ దాక్షాయణీవంశవర్ణనముపసంహృతమిత్యవగన్తవ్యమ్ ❀ ॥ ౮౧ ॥ ******************************

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సుతేన తచ్చరణకమల
పరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవాత్స్య
వీరరాఘవార్యవిదుషా విరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవత
వ్యాఖ్యాయాం, సప్తమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః. *************
సప్తమస్కన్ధవ్యాఖ్యాసమాప్తా. శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయ నమో నమః
*** సమాప్తశ్చాయం స్కన్ధః శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు. ***
********** హరిః ఓం తత్సత్ **********

శ్రీశుభమస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

అష్టమస్కన్ధవ్యాఖ్యాప్రారమ్భః.

తృతీయే " స్వాయంభువస్యచమనోర్వంశఃపరమసమ్మతః „ ఇతిపృష్టం-తద్వంశకథనం ప్రక్రమ్యతావత్తత్రతద్దుహితుర్దేవహూత్యావంశఃకథితః - చతుర్థేత్వాకూతిదేవహూత్యోస్తద్దుహిత్రోర్దేవహూతిదుహిత్రాణాంవంశమభిధాయాథస్వాయంభువపుత్రవంశముపక్రమ్యతావదుత్తానపదస్యసన్తతింసావశేషామభిధాయాన్తరాగర్భిణీన్యాయేనప్రసక్తాత్ప్రియవ్రతస్యవంశఃపఞ్చమేకథితః. షష్ఠేతుపునఃప్రసక్తానుప్రసక్తకథనాన్తరముత్తానపదఏవవంశోఽవశిష్టఃకథితః - సప్తమేతుతదనుప్రసక్తముక్తం - తదేవంస్వాయంభువమనువంశకథనవ్యాజేనబహుధాభగవతోజన్మకర్మగుణాదిషూపవర్ణితేషుపునస్తానేవశుశ్రూషుస్తుల్యన్యాయాదన్యేష్వపిమనువంశేషుకథ్యమానేషుహరేర్జన్మాదికథనమర్థాత్ప్రసక్తమేవభవిష్యతీత్యాలోచ్యప్రాధాన్యేనాన్యాన్మనూన్సవంశాన్పృచ్ఛతిరాజా ॥ స్వాయంభువస్యేతిత్రిభిః॥తత్రోక్తమనువదతి - పాదత్రయేణ

రాజోవాచ ॥ స్వాయంభువస్యేహ ❁ గురోవంశోఽయంవిస్తరాచ్ఛ్రుతః । యత్రధర్మాశ్చవివిధాశ్చాతుర్వ
ర్ణ్యాశ్రితాశ్శుభాః ॥ యత్రవిశ్వసృజాంసర్గోమనూనన్యాన్వదస్వనః ॥ ౧ ॥ యత్రయత్రహరేర్జన్మకర్మాణిచమ
హీయసః।గృణన్తికవయోబ్రహ్మంస్తానినోవదశృణ్వతామ్॥ ౨ ॥సర్వమన్వన్తరేబ్రహ్మన్భగవాన్విశ్వభావనః।
కృతవాన్కురుతేకర్తాహ్యతీతేఽనాగతేద్యవా॥ ౩ ॥బ్రహ్మరాతఉవాచ॥మనవోఽస్మిన్వ్యతీతాష్షట్కల్పేస్వా
యంభువాదయః। ఆద్యస్తుకథితోయత్రదేవాదీనాంచసంభవః॥ ౪ ॥ఆకూత్యాందేవహూత్యాంచదుహిత్రో
స్తస్యవైమనోః । మూర్తిభ్యాంపుత్రతాంప్రాప్తోభగవాన్సమహేశ్వరః ॥ ౫ ॥ శ్రుతంత్వయాభగవతఃకపిల
స్యానువర్ణితమ్ । ఆఖ్యాస్యేభగవాన్యజ్ఞోయచ్చకారకురూద్వహ॥ ౬ ॥విరక్తఃకామభోగేషుశతరూపాపతిర్వి

హేగురో.గురోరితపాఠేగురోస్తవ-త్వత్తః-ఇహవృత్తేగ్రన్థే-స్వాయంభువస్యమనోః-ర్వంశో-విస్తరాత్-శ్రుతః.వంశంవిశినష్టి-యత్రవంశే.విశ్వసృజాంమరీచ్యాదీనాం.మనుకన్యాసుపుత్రపౌత్రాదిరూపస్సర్గః-అథ-నఃఅస్మభ్యం-అన్యాన్మనూన్ - వదస్వ.సచరిత్రాన్సవంశాన్కథయేత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ యత్రయత్రమన్వన్తరే. మహీయసఃనిస్సమాభ్యధికస్య-హరేః-జన్మాన్యవతారరూపాణి - కర్మాణిచేష్టితానిచ-కవయోవిద్వాంసః-గాయన్తి - తాన్యపి-చరిత్రాణి-శృణ్వతాంశ్రోతుంప్రవృత్తానాంనఃఅస్మాకం-వదకథయ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ హేబ్రహ్మన్.యస్మిన్-మన్వన్తరే- మనోరన్తరమవస్థానదశాతస్మిన్-విశ్వభావనః విశ్వపాలకో-భగవాన్.కృతవాన్.యస్మిన్నతీతే-యత్కృతవాన్. యస్మిన్ననాగతే - యత్కర్తాకరిష్యతి - యస్మిన్నద్యవర్తమానేయత్కరోతి-తద్వదేత్యన్వయః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఏవమాపృష్ట ఆహమునిః॥మనవఇతి॥అస్మిన్కల్పే- స్వాయంభువాదయ-ష్షణ్మనవో-వ్యతీతా-తత్రాద్యఃస్వాయంభువోమనుః-తుభ్యం - కథితఃసచరిత్రస్సవంశశ్చకథితః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తస్యస్వాయంభువస్యమనోః . ర్దుహిత్రోః-రాకూత్యాం,దేవహూత్యాంచభగవాన్ - మహేశ్వరస్సర్వేశ్వరో - మూర్తిభ్యాంకపిలాఖ్యయజ్ఞాఖ్యమూర్తిభ్యాం-పుత్రత్వంప్రాప్తః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తత్ర,భగవతఃకపిలస్యా-నువర్ణితంతృతీయస్కన్ధ ఇతి శేషః-అనువర్ణితంచరిత్రం-త్వయా-శ్రుతమేవ-అధునా- యజ్ఞాఖ్యో-భగవాన్ - య-చ్చకార - త-చ్చేష్టితం.హేకురూద్వహ-ఆఖ్యాస్యేకథయిష్యామి-యద్యపిమన్వన్తరాన్తరకథనమేవప్రతిజ్ఞాతవ్యం-తేషామేవప్రాధాన్యేనపృష్టత్వాత్ - తథాపి-భావజ్ఞోమునిర్భగవద్గుణకర్మజన్మాదిశుశ్రూషమేవాపృష్టమిత్యాలోచ్యాద్యమన్వన్తరస్థస్యయజ్ఞాఖ్యస్య భగవతశ్చరిత్రస్యాకథితత్వాత్తదేవకథయితుంప్రతిజానీతే- అర్థాత్తత్కథనేమన్వన్తరాన్తరకథనమపిప్రసక్తమేవభవిష్యతీతిమునేరభిప్రాయః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తత్రయజ్ఞస్యభగవతశ్చరిత్రంవివక్షుస్తదుపోద్ఘాతతయాస్వాయంభువస్యమనోర్వృత్తాన్తమాహ॥విరక్తఇత్యాదినా॥యద్యపికపిలోఽపితన్మన్వన్తరావతారరూపఏవ-తథాపి-తస్య జగత్పాలనానధికృతత్వాత్కేవలంజ్ఞానయోగప్రవర్తనాధికృత

౧ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ గురోర్వంశః.

త్వాత్తచ్చరిత్రస్య కథితత్వప్రదర్శనాచ్చ యజ్ఞో యచ్చ కారతదాఖ్యా స్వ ఇత్యుక్తం శతరూపాయాః పతిర్భర్తా విభుస్స్వాయంభువో మనుః కామ్యన్త ఇతి కామాః శబ్దాదయో విషయాస్తైః తేషాం భోగేషు విరక్తః రాజ్యం విసృజ్య తపసే తపః కర్తుం సభార్యో వనమావిశత్ ☸ ॥ ౭ ॥ ☸ సునన్దాయాం సునన్దాతీరే పదైకేనైవ భువం స్పృశన్ వర్షశతం ఘోరం దుశ్చరం తపస్తప్యమానః కుర్వాణో హే భారత ఇదం వక్ష్యమాణమన్వాహ జజాప ☸ ॥ ౮ ॥ ☸ తజ్జపితాం మన్త్రోపనిషదమేవాహ ॥ యేనేతి ॥ విశ్వం జగద్యేన పరమాత్మనా చేతయతే ప్రవృత్తిక్షమం భవతి సత్తాస్థితిప్రవృత్తిమద్భవతీత్యర్థః యం పరమాత్మానం విశ్వం కర్తృ న చేతయతే తత్ర ఉభయత్ర హేతుమాహ ॥ య ఇతి ॥ అస్మిన్ లోకే శయానే సతి స్వాత్మ పరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానాభావేన మాయాపారవశ్యేన దేహాత్మభ్రమాదినా చ శయానతుల్యే సతి యో జాగర్తి సర్వం యుగపత్సాక్షాత్కరోతి అయం లోకస్తం పరమాత్మానం న వేద, స తు పరమాత్మా లోకం వేద అత్ర విశ్వశబ్దో జీవవర్గపరః, అచేతనవర్గస్య పరమాత్మనాపి చేతనీకర్తుమశక్యత్వాత్తస్యజ్ఞాతృత్వప్రసక్త్యభావేన నాయం వేదేతి నిషేధాయోగాచ్చ యథా అచేతనం న వేద తద్వచ్చేతనోఽపి న తం వేదేతి దృష్టాన్తాభిప్రాయేణ చిదచిదాత్మకజగత్పరో వా ఏవం చ యేన చేతయతే విశ్వమిత్యనేన కృత్స్నం జగత్తదాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తిమదిత్యుక్తం భవతి యతో యదధీనసత్తాదిమజ్జగదత ఏవ యం న చేతయతే నతం స్వాయత్తసత్తాదిమన్తం కరోతీతి విశ్వం చేతయతే న యమిత్యస్యార్థః పరమాత్మనశ్చేతయితృత్వే విశ్వస్య తదభావే చ నిత్యం ప్రకృత్య పారవశ్యేన యుగపత్సర్వసాక్షాత్కర్తృత్వం హేతుతయోచ్యతే యో జాగర్తి శయానేఽస్మిన్నిత్యనేన యతో జాగర్త్యత ఏవ నతం శయానో వేద కిన్తు జాగ్రత్స ఏవ తద్విశ్వం వేదేత్యర్థః ॥ యేన చేతయత ఇత్యస్య శ్లోకస్యార్థానేకచిత్పుస్తకేషు "వాసుదేవో వసత్యేష సర్వదేహేష్వనన్యదృక్ యేనాయం తపతే విశ్వం విశ్వవీర్యం యతస్తపః" ఇతి శ్లోకః పఠ్యతే, తత్రాయమర్థః అనన్యదృక్ అనన్యాపేక్షః యుగపత్సర్వసాక్షాత్కర్తా సర్వేషు చిదచిదాత్మకేషు దేహేషు వసతి యతస్తత ఏవ వాసుదేవః వాసుదేవశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయః తతోఽనన్యదృగి

భుః । విసృజ్య రాజ్యం తపసే సభార్యో వనమావిశత్ ॥ ౭ ॥ సునన్దాయాం వర్షశతం పదైకేన భువం స్పృశన్ । తప్యమానస్తపో ఘోరమిదమన్వాహ భారత ॥ ౮ ॥ మనురువాచ ॥ ☸ యేన చేతయతే విశ్వం విశ్వం చేతయతే న యమ్ । యో జాగర్తి శయానేఽస్మిన్నాయం తం వేద వేద సః ॥ ౯ ॥ ☸ ఆత్మావాస్యమిదం సర్వం యత్కిఞ్చిజ్జగత్యాం జగత్ । తేన త్యక్తేన భుఞ్జీథా మా గృధః కస్యస్విద్ధనమ్ ॥ ౧౦ ॥ యం న పశ్యతి పశ్యన్తం చక్షుర్యస్య న రిష్యతి । తం భూ

త్యనేన దేవశబ్దార్థ ఉక్తః అనన్యాపేక్షస్వతేజసా దీప్యమానత్వం హి దేవశబ్దార్థః వసత్యేష సర్వదేహేష్విత్యనేన వాసుశబ్దార్థ ఉక్తః ఇదమధికరణవ్యుత్పత్తేరప్యుపలక్షణం వసతీతి వాసుః వసత్యస్మిన్నితి వా వాసుః ఇతి ద్వేధా వ్యుత్పత్తేస్తత్ర తత్ర ప్రదర్శితత్వాత్ అనన్యదర్శనం విశినష్టి ॥ యేనానన్యదర్శనేన అయం వాసుదేవో విశ్వం తపతే పర్యాలోచయతి విశ్వస్య సృష్టిస్థిత్యాదికమాలోచయతీత్యర్థః యత ఏవంభూతమనన్యదర్శనం తతస్తపః విశ్వపర్యాలోచనాత్మకత్వమాపన్నమనన్యదర్శనం విశ్వవీర్యం కృత్స్నస్య చిదచిదాత్మకవిశ్వస్య కారణభూతమితి యేన చేతయత ఇత్యనేన అన్తః ప్రవిశ్య నియన్తృత్వరూపప్రయోజయితృత్వం సూచితమ్ ☸ ॥ ౯ ॥ ☸ తదేవ వ్యఞ్జయన్ లోకం శిక్షయమాణం "ఈశావాస్యమిదం సర్వ" మితి మన్త్రమేవ శ్లోకరూపేణ పఠతి ॥ ఆత్మావాస్యమితి ॥ ఈశశబ్దస్థానే ఆత్మశబ్దపాఠ ఏవ విశేషః జగత్యాం యజ్జగత్ చేతనాచేతనాత్మకం సర్వమిదం వస్తు ఆత్మనా పరమాత్మనా అన్తః ప్రవిశ్య నియమనపూర్వకం భర్త్రా ఆవాస్యం అధిష్ఠేయం యతస్సర్వమాత్మావాస్యమతస్తేన పరమాత్మనా త్యక్తైఽనధిష్ఠితైః అబ్రహ్మాత్మకైస్స్వతన్త్రైర్వస్తుభిః న భుఞ్జీథాః నానుభవేః అబ్రహ్మాత్మకం స్వతన్త్రం వస్తు నమన్యస్వేత్యర్థః కర్మణ ఏవానుభోగవిషయత్వవివక్షయా త్యక్తైరితి సప్తమీప్రయుక్తా మా గృధః తచ్ఛేషభూతం సర్వం దేహతదనుబన్ధ్యాదికం స్వాత్మశేషత్వేన మా కాఙ్క్షీరిత్యర్థః కృత్స్నస్య తచ్ఛేషత్వమేవ కాక్వా దర్శయతి ॥ కస్యస్విద్ధనమితి ॥ కృత్స్నమాత్మాత్మీయాదికం కస్యస్విద్ధనం కస్యాపి స్వం కిన్తు తస్యైవేతి భావః ☸ ॥ ౧౦ ॥ ☸ యో జాగర్తీతి సర్వసాక్షాత్కర్తృత్వం సూచితం తదేవ వ్యఞ్జయన్ తమేవ భజనీయం భజత హే లోకా ఇత్యాహ ॥ యమితి ॥ యస్య చక్షుర్జ్ఞానం న రిష్యతి న క్షయమేష్యతి జీవస్యేవ న సఙ్కోచం యాస్యతీత్యర్థః అత ఏవ నిత్యమసఙ్కుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానేన యుగపత్సర్వం పశ్యన్తం సాక్షాత్కుర్వన్తం యం న పశ్యతి కర్మణా సఙ్కుచితజ్ఞానో లోకో న సాక్షాత్కరోతి తం సర్వజ్ఞం ఇష్టప్రాపణానిష్టనివర్తనక్షమం దేవం స్వతేజసా దీప్యమానం భూతానాం నిలయమాశ్రయం ధారకం సుపర్ణం "ద్వా సుపర్ణా స

౯॥ శ్లో ☸ పా॥ వాసుదేవో వసత్యేష సర్వదేహేష్వనన్యదృక్ । యేనాయం తపతే విశ్వం విశ్వవీర్యం యతస్తపః ॥౯॥ ☸

యుజా సఖాయా సమానం వృక్షం పరిషస్వజాతే ,, ఇతి సుపర్ణత్వేన రూపితం - అనేన జీవావినాభావేన తదన్తరాత్మతయా తద్ధృత
కారితయా చావస్థితమితి లభ్యతే - ఉపధావత భజత ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ తేనత్యక్తేన భుఞ్జీథా ఇతి సర్వస్య తదాత్మకత్వేన తద్వ్యతిరిక్తం
స్వనిష్ఠం వస్తు నాస్తీత్యుక్తం - అథ సర్వస్య తత్కారణకత్వాచ్చ న తదన్యదిత్యాహ ॥ నేతి ॥ తస్య సర్వకారణత్వం వక్తుం తస్యా
పి కారణాన్తరశఙ్కాం వ్యుదస్యతి ॥ నయస్యాద్యన్తౌ మధ్యం చేతి ॥ కార్యమేవ వస్త్వాద్యన్తాదిమధ్యవత్ - స్వయమాద్యాదివిర
హాత్సర్వకారణమిత్యర్థః - కారణత్వం చ నిమిత్తత్వరూపముపాదానత్వరూపం చోభయముపాభిప్రేతం - తత్ర నిమిత్తత్వప్రయు
క్తం వైషమ్యం పరిహరతి ॥ స్వః పరశ్చ యస్య నాస్తీతి ॥ దేవమనుష్యాదివైచిత్ర్యస్య తత్తజ్జీవకర్మమూలకత్వాన్న తస్యాను
గ్రాహ్యా నిగ్రాహ్యాశ్చ స్వతో ఽస్తీతి భావః ‹‹ అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య ,, ఇత్యాదిశ్రుత్యవగతం సృష్టేరనుప్రవేశపూర్వ
కత్వం సూచయన్ జీవానుప్రవేశయోగ్యతామాహ ॥ యస్య, నాన్తరం , బహిరితి తిలేషు తైలస్యేవ వేద్యామగ్నేరివ న వ్యవసితా
వ్యాప్తిః, కింతు బహిరన్తస్సాధారణ్యేన యస్య జీవాదిషు వ్యాప్తిరిత్యర్థః , యస్మాదేవంభూతాత్పరమాత్మనః - విశ్వస్య, అమూ
ని ఆద్యన్తమధ్యాని సృష్టిలయరక్షణాని - భవన్తి యస్మాదితి హేత్వర్థే పఞ్చమీ - యతో హేతుభూతాదుపాదానాద్విశ్వస్యా-
దిః - యతో యస్మిన్ హేతుభూతేఽధికరణే విశ్వస్య - లయః - యతో యేన హేతుభూతేన కర్త్రా - విశ్వస్య రక్షణం భవతీత్యర్థః,
యత్ యత ఏవం విశ్వోపాదానభూతాత్ - తస్మాద్విశ్వమపి - తదేవ తదనన్యదేవ, జగదాకారేణ పరిణతస్స ఏవావతిష్ఠత ఇతి - తతో
ఽనన్యదేవ జగదిత్యర్థః - ఉపాదానత్వప్రయుక్తం వికారిత్వం పరిహరతి ॥ ఋతమితి - ఋతం సత్యం , స్వరూపతస్స్వభావత
శ్చ వికారరహితమిత్యర్థః - వికారాణాం స్వశరీరభూతచిదచిద్ద్వారకత్వాత్స్వతో నిర్వికారమేవ - కారణత్వోపయుక్త సర్వ
జ్ఞత్వ సర్వశక్తిత్వాదిగుణయోగమాహ - మహదితి - గుణైర్మహత్ నిరతిశయబృహదిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ శ్లోకచతుష్టయప్రతిపాది
తవిశేషణసామర్థ్యలబ్ధగుణవిశేషైస్సంభూయ విశినష్టి - స ఇతి - సః, శ్లోకచతుష్టయగతయచ్ఛబ్దైర్నిర్దిష్టస్య ప్రతినిర్దేశపర స్తచ్ఛ
బ్దః - విశ్వం, కాయశ్శరీరం - యస్య , విశ్వకాయః - అత ఏవ - పురుభిర్దేవమనుష్యాదినామభిశ్శరీరవాచిభిరాత్మపర్యన్తబోధకై

తన్నిలయం దేవం సువర్ణముపధావత ॥ ౧౧ ॥ న యస్యాద్యన్తౌ మధ్యం చ స్వః పరో నాన్తరం బహిః । విశ్వస్యామూని
యద్యస్మాద్విశ్వం చ తదృతం మహత్ ॥ ౧౨ ॥ స విశ్వకాయః పురుహూత ఈశస్సర్వస్య గోప్తా హ్యజరః పురాణః ।
ధత్తేఽస్య జన్మాద్యజయాఽఽత్మశక్త్యా తాం విద్యయోదస్య నిరీహ ఆస్తే ॥ ౧౩ ॥ అథాగ్రే ఋషయః కర్మాణీహ
న్తేఽకర్మహేతవే । ఈహమానో ఽపి పురుషః ప్రాయోఽనీహాం ప్రపద్యతే ॥ ౧౪ ॥ ఈహతే భగవానీశో న హి తత్ర

ష్టూయతే అభిధీయత ఇతి పురుహూతః - సత్యః, నిర్వికారః - విశ్వకాయోఽపి విశ్వగతవికారైరస్పృష్ట ఇత్యర్థః - ఈశస్సర్వావస్థ
చేతనాచేతనయోర్నియన్తా , స్వయంజ్యోతిస్స్వప్రకాశః , అనన్యాపేక్షప్రకాశ ఇత్యర్థః - అజః జీవవత్కర్మాయత్తోత్పత్తి
రహితః , పురాణః జగత్కారణభూతః - పురాఽపి నవో వా , అస్య విశ్వస్య , జన్మాదిక , మాత్మనస్స్వస్య , శక్త్యా
అంశభూతయా అజయా ప్రకృత్యా , కరోతి , తాం చ , జాం విద్యయా నిత్యావిర్భూతాపరిచ్ఛిన్నస్వయా
థాత్మ్యవిషయకజ్ఞానేన - ఉదస్య పరిహృత్య - తదపరవశో భూత్వా , నిరీహః జీవవదీహారహితః - స్వానన్దానుభవపూ
ర్త్యాఽవాప్తసమస్తకామోఽనాదృతకామః ‹‹ సర్వమిదమభ్యాత్తోఽవాక్యనాదర ,, ఇతి శ్రుతేః , ఆస్తే సర్వాన్తరాత్మ
తయాఽఽస్త ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ నిరీహ ఆస్త ఇత్యేతదేవ వ్యఞ్జయితుం తావజ్జీవస్య తదభావమాహ ॥ అథేతి ॥ అథ నను
అగ్రే ప్రథమం - ఋషయో జీవాః , ద్రష్టృత్వాత్ కర్మహేతవే - కర్మహేతుర్యస్య తస్మై - కర్మసాధ్యసుఖరూపఫలార్థం - కర్మాణీ
హన్తే ఫలసాధనతయా కుర్వన్తీత్యర్థః - అనేన జీవస్యాపరిపూర్ణత్వం సూచితం , కర్మానుసారిబుద్ధ్యాయత్తప్రవృత్తిమ
జ్జీవప్రేరయితృత్వాత్పరమాత్మనః ప్రథమం జీవస్యైవ ప్రవృత్తేః అగ్రే ఋషయః కర్మాణీహన్త ఇత్యుక్తం , ఏవమీహమా
నోఽపి - పురుషో జీవః - ప్రాయశో , ఽనీహాం - ప్రపద్యతే - స్వవిహితకర్మసాధ్యఫలే నిస్పృహాం ప్రాయః ప్రపద్యతే - సుఖార్థత
యా కృతైః కర్మభిర్దుఃఖప్రాప్తౌ తత్ర నిస్పృహామేవ ప్రాయశః ప్రతిపద్యత ఇత్యర్థః - సుఖార్థతయా విహితానాం కర్మణాం ప్రాయ
శో దుఃఖజనకత్వదర్శనాత్ ప్రాయోఽనీహాం ప్రపద్యత ఇత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణః - ఈశః పరమా
త్మా తు - ఈహతే జీవకర్మానుగుణమన్తరాత్మతయా యద్యపి ప్రేరయతి - తథాపి - న హి తత్ర విషజ్జతే స్వప్రేర్యజీవకర్మసాధ్యఫ
లేన రక్తో భవతి ॥ తత్ర హేతుం వదన్ తం విశినష్టి ॥ ఆత్మలాభేనేతి ॥ నిత్యం స్వానన్దానుభవలాభేనైవ - పూర్ణస్సమగ్రః - అర్థః పురుషా
ర్థో - యస్య - తాదృశః - అతో న విషజ్జన ఇత్యర్థః, న కేవలం స ఏవ న విషజ్జతే, అపి తు - తమనుయే తమనువర్తమానా యే జనాస్తే
ఽపి - నావసీదన్తి కర్మఫలే ముసక్తా న ఖిద్యన్తి - పరమాత్మన ఆత్మలాభపూర్ణార్థత్వేన కామానాసక్త్యుక్త్యా జీవస్యాపూర్ణత్వమేవ
నీహాతే హేతురిత్యుక్తం భవతి - ఈహమానోఽప్యనీహాం ప్రపద్యత ఇత్యనేన జీవస్య సుఖే స్పృహా దుఃఖే తు నిస్పృహేత్యు

క్తమ్❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ఉక్తవిశేషణసామర్థ్యలబ్ధగుణవిశేషైర్విశింషన్ శరణం వ్రజతి॥ తమితి॥ తముక్తవిధమీహమానం జీవకర్మానుగుణం ప్రేరయన్తం - నిరహఙ్కృతం అహఙ్కారరహితం - బుధం సర్వజ్ఞం నిరాశిషం నిరీహం - పూర్ణం ఆత్మలాభేనైవ పూర్ణం - అనన్యచోదితమనన్యప్రేర్యం - స్వాన్ స్వానువర్తినో భక్తజనాన్ - శిక్షయన్తం స్వసమానానాపాదయన్తం నిజవర్త్మసంస్థితం స్వస్వభావే స్థితం - ప్రభుం సర్వశక్తిం, అఖిలాన్ ధర్మాన్ భావయతి పాలయతీతి తం - అహం - ప్రపద్యే శరణం వ్రజామి❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ఇతి ఇత్థం - మన్త్రాత్మికాముపనిషదం - వ్యాహరన్తం జపన్తం - సమాహితచిత్తం, స్వాయమ్భువం మనుం - దృష్ట్వా - అసురా - యాతుధానాశ్చ - క్షుధా నిమిత్తేన - జగ్ధుమత్తుమభ్యద్రవమ్❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋తథాఽవసితాన్ మనుం హన్తుం సమున్నద్ధాన్ - తాన్ అసురాన్ యాతుధానాంశ్చ - దృష్ట్వా - సర్వగతస్సర్వాన్తరాత్మా - భగవాన్ యజ్ఞాఖ్యః - యామైః యుగపత్ప్రసూతైః స్వపుత్త్రైః - దేవైః - పరివృతః - తాన్ - హత్వా - త్రివిష్టపం స్వర్గం - అశాసత్ అపాలయత్ - స్వయమేవేన్ద్రో బభూవేత్యర్థః❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋తత్ర ప్రతిమన్వన్తరం మన్వాదయష్షడన్యేఽప్యభవన్తి - తథా హి సూతో ద్వాదశే వక్ష్యతి “ మన్వన్తరం మనుర్దేవా మనుపుత్త్రాస్సురేశ్వరః। ఋషయోంఽశావతారాశ్చ హరేష్షడ్విధముచ్యతే ,, ఇతి, తత్రాద్యస్స్వాయమ్భువో మనుః - ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌ మనుపుత్త్రౌ - తోషప్రతోషసన్తోషభద్రశాన్తీడస్పతీధ్మకవివిభుస్వహ్నసుదేవరోచనాఖ్యా ద్వాదశ యజ్ఞస్య పుత్త్రాః - ఏతత్ప్రభృతయో దేవాః - మరీచిప్రముఖాస్సప్తర్షయః - యజ్ఞో హరేరవతారః, ఇన్ద్రశ్చ స ఏవ - యద్యపి పృథగిన్ద్రాభావాత్ - షాడ్విధ్యం నాస్తి, తథాప్యత్ర మన్వన్తరే యజ్ఞో భగవానేవేన్ద్రాధిపత్యే జగద్రక్షణే చాధికృత ఇవాసీదితి తదధికారద్వ

విషజ్జతే। ఆత్మలాభేన పూర్ణార్థో నావసీదన్తి యేఽనుతమ్॥ ౧౫ ॥ తమీహమానం నిరహఙ్కృతం బుధం నిరాశిషం పూర్ణమనన్యచోదితమ్ । స్వాన్ శిక్షయన్తం నిజవర్త్మసంస్థితం ప్రభుం ప్రపద్యేఽఖిలధర్మభావనమ్॥ ౧౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి మన్త్రోపనిషదం వ్యాహరన్తం సమాహితమ్ । దృష్ట్వాఽసురా యాతుధానా జగ్ధుమభ్యద్రవన్ క్షుధా॥ ౧౭ ॥ తాంస్తథావసితాన్వీక్ష్య యజ్ఞస్సర్వగతో హరిః । యామైః పరివృతో దేవైర్హత్వాఽశాసత్త్రివిష్టపమ్॥ ౧౮ ॥ స్వారోచిషో ద్వితీయస్తు మనురగ్నేస్సుతోఽభవత్ । ద్యుమత్సుషేణరోచిష్మత్ప్రముఖాస్తస్య చాత్మజాః॥ ౧౯ ॥ తత్రేన్ద్రో రోచనస్త్వాసీద్దేవాశ్చ తుషితాదయః। ఊర్జస్తమ్భాదయస్సప్త ఋషయో బ్రహ్మవాదినః॥ ౨౦ ॥ ఋషేస్తు వేదశిరసస్తుషితా నామ పత్న్యభూత్ । తస్యాం జజ్ఞే తతో దేవో విభురిత్యభివిశ్రుతః॥ ౨౧ ॥ అష్టాశీతిసహస్రాణి మునయో యే ధృతవ్రతాః । అన్వశిక్షన్ వ్రతం తస్య కౌమారబ్రహ్మచారిణః॥ ౨౨ ॥ తృతీయ ఉత్తమో నామ ప్రియవ్రతసుతో మనుః। సవనస్సృఞ్జయో యజ్ఞహోత్రాద్యాస్తత్సుతా నృప॥ ౨౩ ॥ వసిష్ఠతనయాస్సప్త ఋషయః ప్రమదాదయః । సత్యా వేదశ్రుతా భద్రా దేవా ఇన్ద్రస్తు సత్యజిత్॥ ౨౪ ॥ ధర్మస్య సూనృతాయాం తు భగవాన్పురుషోత్తమః। సత్యసేన ఇతి ఖ్యాతో జాతస్సత్యవ్రతైస్సహ॥ ౨౫ ॥ సోఽనృతవ్రతదుశ్శీలానసతో యక్షరాక్షసాన్ । భూతద్రుహో భూతగణాంశ్చావధీత్సత్యజిత్సఖః॥ ౨౬ ॥ చతుర్థ ఉత్తమభ్రాతా మనుర్నామ్నా చ తామసః। వృషాఖ్యాతిర్నరః కేతురిత్యాద్యా దశ తత్సుతాః॥ ౨౭ ॥ సత్యకా హరయో వీరా దేవాస్త్రిశిఖ ఈశ

యమపేక్ష్య షాడ్విధ్యముపపాదనీయం - ద్వితీయాదిషు త్రిషు మన్వన్తరేషు మన్వాదికమాహ ॥ స్వారోచిష ఇతి యావద్గజేన్ద్రమోక్షప్రశ్నమ్॥ అగ్నేస్సుతస్స్వారోచిషాఖ్యో ద్వితీయో మనురభవత్ - ద్యుమదాదయస్తస్యాత్మజాః❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋తత్ర ద్వితీయే మన్వన్తరే - రోచనో - భగవతో యజ్ఞస్య పుత్త్ర ఏవేన్ద్రో, బభూవ - దేవాస్తు, తద్వ్యతిరిక్తాస్తుషితసంజ్ఞాస్తోషాదయ ఏకాదశ, ఆదిశబ్దాదన్యే చాభవన్ - ఊర్జస్తమ్భాదయః - సప్త, బ్రహ్మవాదినః - ఋషయో - బభూవ, ఏవం మన్వాదయః పఞ్చోక్తాః❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋అథావతారమాహ ॥ ఋషేస్త్వితి ॥ వేదశిరసః - ఋషేః - తుషితేతి ప్రసిద్ధా - భార్యా - బభూవ, తస్యాం తుషితాయాం - భగవాన్ - దేవైః, ప్రార్థితః, విభురితి ప్రసిద్ధో - జజ్ఞే❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋విభోర్భగవతోఽసాధారణం చరిత్రమాహ॥ అష్టాశీతీతి॥ తస్య కౌమారబ్రహ్మచారిణః తస్య విభ్వాఖ్యస్య భగవతో - వ్రతమాచార - మన్వశిక్షన్ అనుసృతవన్తః❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ప్రియవ్రతస్య సుతః, ఉత్తమాఖ్యః, తృతీయో మనుః - తస్యోత్తమస్య మనోః - సుతాః - స్సవనాదయః❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ప్రమదాదయో - వశిష్ఠస్య, సుతాః - సప్తర్షయః - సత్యాదిసంజ్ఞికాః దేవగణాః - ఇన్ద్రస్తు సత్యజిదాఖ్యః❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋అవతారమాహ ॥ ధర్మస్య, సూనృతాఖ్యాయాం భార్యాయాం - భగవాన్ - పురుషోత్తమ - స్సత్యసేనాఖ్యో, జాతః - స సత్యవ్రతాదిభిర్దేవైస్సహితః, సత్యజితః ఇన్ద్రస్య, సఖా - భూత్వా - యక్షరాక్షసా - నవధీత్ తాన్విశినష్టి ॥ అనృతమేవ వ్రతం యేషాం తే - దుష్టం శీలం యేషాం తే - తే చ తే - తా - నసతః దురాత్మనః - భూతాని ద్రుహ్యన్తీతి తథా తాన్❋ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❋చతుర్థస్తు మను - రుత్తమస్య భ్రాతా - ప్రియవ్రతసుతః - స చ - నామ్నా తామస ఇతి ప్రసిద్ధః, వృషాదయో - దశ - తస్య తామసస్య మనోః - సుతాః❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋సత్యకాదిసంజ్ఞాః దేవగ

ణాః-త్రిశిఖః ఈశ్వరః ఇన్ద్రః ॥ ౨౮ ॥ అన్యానపి శిష్టపరాక్రమాన్ సురానాహ। దేవా వైధృతయ ఇతి॥ హే నృప-విధృతేస్తనయా వైధృతయ ఇతి ప్రసిద్ధా- స్తామసమన్వన్తరే-దేవా-బభూవుః॥ తాన్విశినష్టి ॥ యైరైవ్ధృతిభి-స్స్వేన తేజసా స్వబుద్ధిబలేన-వేదా-విధృతాః-కథంభూతాః- కాలేన - నష్టాః విప్లుతాః అధ్యేతృపరంపరాద్యభావాదితి భావః- ఏవం మన్వాదయః ప్రోక్తాః ॥ ౨౯ ॥ అవతారమాహ ॥ తత్రాపీతి॥ చతుర్థేఽపి మన్వన్తరే-హరిమేధసో భర్తు-ర్హరిణ్యాం భార్యాయాం-భగవాన్-హరిరిత్యా- హృతః వ్యాహృతః-హర్యాఖ్యో-జజ్ఞే-ప్రశ్నావసరం ప్రయచ్ఛన్ తం విశినష్టి॥ యేన హరినామ్నా భగవతా-గ్రాహాన్మకరాత్ గజేన్ద్రో-మోచితః ॥ ౩౦ ॥ లబ్ధావసరః పృచ్ఛతి రాజా ॥ బాదరాయణ ఇతి ॥ హే బాదరాయణే- వయ-మేతత్-శ్రోతు-మిచ్ఛామహే - కింతత్-హర్యాఖ్యో భగవాన్-యథా-గ్రాహగ్రస్తం-గజేన్ద్రం - మమూముచత్ మోచయామాసేత్యేతత్ ॥ ౩౧ ॥ శ్రవణేచ్ఛాయాం హేతుం వదన్ పృష్టం విశినష్టి॥ తదితి॥ త-న్మయా పృష్టం, గజేన్ద్రమోక్షణరూపం హరేశ్చరిత్రం-కథాసు మధ్యే - మహత్పుణ్యం - యద్వా-తత్కథా గజేన్ద్రమోక్షణరూపా మయా పృష్టా కథా - సుమహత్పుణ్యం మహాపుణ్యావహం మహచ్ఛబ్దస్యాత్త్వాభావ ఆర్షః సామాన్యాభిప్రాయేణ ప్రతినిర్దేశేన పుంసకనిర్దేశః - ధన్యం ధనావహం కృతార్థత్వావహం వా-స్వస్త్యయనం శుభావహం-అత ఏవ- మహత్ గుణవత్తమం-పుణ్యత్వాదికం శ్రవణపఠనాదిద్వారేత్యవగన్తవ్యం-పుణ్యత్వాదౌ హేతుమాహ ॥ యత్ర యత్రేతి ॥ యాసు యాసు కథాసు- హరిరాశ్రితాఘహరో - భగవాన్-గీయతే-సాసా కథా-పుణ్యాదిగుణయుక్తా హీత్యర్థః యద్వా - యత్ర యత్ర కథా - యాం హరిర్గీయతే-సాసా పుణ్యాదిగుణయుక్తా-అతో గజేన్ద్రమోక్షకథాయామపి హరిర్గీయత ఏవేతి సాపి పుణ్యతమా-అతస్తామపి శుశ్రూషితాం కథయేత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ ఏవ

శ్వరః। జ్యోతిర్వ్యోమాదయస్సప్తఋషయస్తామసేఽన్తరే॥ ౨౮ ॥ దేవా వైధృతయో నామ విధృతేస్తనయా నృప। నష్టాః కాలేన యైర్వేదా విధృతాస్స్వేన తేజసా॥ ౨౯ ॥ తత్రాపి జజ్ఞే భగవాన్హరిణ్యాం హరిమేధసః। హరిరిత్యాహృతో యేన గజేన్ద్రో మోచితో గ్రహాత్॥ ౩౦ ॥ పరీక్షిదువాచ॥ బాదరాయణ ఏతత్తే శ్రోతుమిచ్ఛామహే వయమ్। హరిర్యథా గజపతిం గ్రాహగ్రస్తమమూముచత్॥ ౩౧ ॥ తత్కథాసు మహత్పుణ్యం ధన్యం స్వస్త్యయనం మహత్। యత్ర యత్రోత్తమశ్లోకో భగవాన్గీయతే హరిః॥ ౩౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ పరీక్షితైవం స తు బాదరాయణిః ప్రాయోపవిష్టేన కథాసు చోదితః। ఉవాచ విప్రాః ప్రతినన్ద్య పార్థివం ముదా మునీనాం సదసి స్మ శృణ్వతామ్॥ ౩౩ ॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, ప్రథమోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఆసీద్గిరివరో రాజం స్త్రికూట ఇతి విశ్రుతః। క్షీరోదేనావృతశ్శ్రీమాన్యోజనాయుతముచ్ఛ్రితః॥ ౧ ॥ తావతా విస్తృతః పర్యక్త్రిభిశ్శృఙ్గైః పయోనిధిమ్। దిశశ్ఖం రోచయన్నాస్తే రౌప్యాయసహిరణ్మయైః॥ ౨ ॥ అన్యైశ్చ కకుభస్సర్వా రత్నధాతువిచిత్రితైః। నానాద్రుమలతాగుల్మైర్నిర్ఘోషైర్నిర్ఝరామ్భసామ్॥ ౩ ॥ స చావని

మా పృష్ట గజేన్ద్రమోక్షకథో భగవాన్ బాదరాయణిస్తాం కథయామాసేత్యాహ సూతః ॥ పరీక్షితేతి ॥ హే విప్రాః-ప్రాయోపవిష్టేన-పరీక్షితా రాజ్ఞా-కథాసు హరికథాకథనే-చోదితః ప్రవర్తితః- సః బాదరాయణిః - ఏవమిత్థం - పృష్ట ఇతి శేషః-పార్థివం పరీక్షితం-ప్రతినన్ద్య అహో సాధు పృష్టమిత్యభినన్ద్య - సదసి సభాయాం మునీనాం-శృణ్వతాం సతాం - ఉవాచ-పృష్టాం కథామితి శేషః ॥ ౩౩ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః

ఉక్తిమేవాహ ఆసీదిత్యాదినాఽధ్యాయత్రయేణ॥ గ్రాహగ్రహణాక్రాన్తస్య గజేన్ద్రస్యావస్థాం వక్తుం తావత్తదావాసస్థానం త్రికూటాచలం వర్ణయతి ॥ ఆసీదితి ॥ హే రాజన్-త్రికూట ఇతి ప్రసిద్ధః-కశ్చి-ద్గిరిశ్రేష్ఠ- ఆసీత్-సచ - క్షీరసముద్రేణావృతః క్షీరాబ్ధిద్వీపస్థ ఇత్యర్థః-శ్రీమాన్-శోభావాన్-రత్నాదిసమృద్ధిమాన్వా-యోజనాయుతోన్నతః ॥ ౧ ॥ పరిత-స్తావతా యోజనాయుతేన-విస్తృతశ్చ-త్రికూటసమాఖ్యాబీజమాహ ॥ రౌప్యాయసహిరణ్మయైః-త్రిభి-శ్శృఙ్గైః ముఖ్యైః-పయోనిధిం-దిశశ్చ-రోచయ-న్నద్యాప్యాస్తే ॥ ౨ ॥ తథా-రత్నైః-ధాతుభిర్గైరికాదిభిశ్చ-విచిత్రితై-రన్యైశ్చ-శృఙ్గైః-కకుభో దిశః-రోచయ- న్నాస్త ఇతి పూర్వేణాన్వయః - నానావిధైః-ద్రుమైః-లతానాం-గుల్మైః-లతాభి-ర్గుల్మైశ్చేతి వా-నిర్ఝరామ్భసాం గిరినదీజలానాం-ఘోషైశ్చ-రోచయ-న్నాస్త ఇతి పూర్వేణైవాన్వయః ॥ ౩ ॥ స చ త్రికూటః-పయోదధేరూర్మిభిః పరితః - అవనిజ్యమానా విశోధ్యమానా - అఙ్ఘ్రయః ప్రత్యన్తపర్వతాః-యస్య - స ఇతి పాఠాన్తరం-తదా-సదా నిత్య-మవనిజ్యమానాఙ్ఘ్రిరిత్యర్థః-హరిద్భిః పలాశవర్ణైః మరకతాత్మకైః అశ్మభిః పాషాణైః-శ్యామలాం - భూమిం - కరోతీతి విభర్తీత్య

ర్థః * ॥ ౪ ॥ * క్రీడద్భిః-సిద్ధాదిభి-ర్జుష్టాః-ద్రోణయః- యస్య.కన్దర ఇతి పాఠాన్తరం - తదా-సిద్ధాదిభి-ర్జుష్టా సేవితా-కన్దరా
శిఖరమూలభూమిర్యస్యేత్యర్థః * ॥ ౫ ॥ * కిన్నరాదీనాం-సఙ్గీతసన్నాదైః-నదన్త్యః - గుహాః యస్మిన్ ప్రదేశే- త-మభిగర్జ
న్తి ప్రతిగర్జన్తి - హరయః సింహాః-కథంభూతాః-పరశఙ్కయా-సింహాన్తరాగమనశఙ్కయా నిమిత్తేన, అమర్షయా అసహనే
న-శ్లాఘినః స్వవీర్యశ్లాఘినః * ॥ ౬ ॥ * నానావిధాః-యే ఆరణ్యాః అరణ్యప్రభవాః-పశవో మహిషాదయ-స్తేషాం-వ్రాతై
స్సంఘైః-సఙ్కులాభిర్వ్యాప్తాభి-ర్ద్రోణీభిరలఙ్కృతః-కించ-చిత్రాః-ద్రుమాః- యేషు- తేషు-దేవోద్యానవనేషు - కలకణ్ఠా
మధురస్వరాః-విహఙ్గమాః, యస్మిన్ * ॥ ౭ ॥ * కించ, సరితశ్చ సరాంసి చ , తైస్స్వచ్ఛోదైర్నిర్మలోదకయుక్తైః-మణయ ఏ
వ వాలుకా-యేషు-తైః - పులినైశ్చ-దేవస్త్రీణాం-మజ్జనేన-య-ఆమోద - స్తేన సౌరభేణ-యుక్తాన్య - మ్బూని, అనిలాశ్చ-తై
శ్చ యుక్త-ఆస్తే * ॥ ౮ ॥ * "యేమాం త్వాం చ సరశ్చైవ" మిత్యాదినా గిర్యాదివర్ణనం సర్వం ధ్యేయమితి వక్ష్యతి - అతో గిరిము
పవర్ణ్యోద్యానం వర్ణయతి ॥ తస్యోక్తవిధస్య త్రికూటస్య ద్రోణ్యాం - మహాత్మనో- వరుణస్య-ఋతుమదాఖ్యం ఉద్యానవన-మస్తి-
కథంభూతం - సురయోషితాం - ఆక్రీడం క్రీడాస్థానమ్ * ॥ ౯ ॥ * నిత్యం ఫలాని - పుష్పాణి చ-యేషాం, తైః - ద్రుమైః,
పరితో ఽలఙ్కృతమ్ * ॥ ౧౦ ॥ * ద్రుమానేవ కాంశ్చిద్దర్శయతి ॥ మన్దారైరితి ॥ మన్దారాదిభిః-పరివృతః-వనప్రదేశాపేక్షయా పుల్లి

జ్యమానాఙ్ఘ్రిస్సమన్తాత్పయ ఊర్మిభిః । కరోతి శ్యామలాం భూమిం హరిన్మరకతాశ్మభిః ॥ ౪ ॥ సిద్ధచారణగన్ధర్వై
ర్విద్యాధరమహోరగైః । కిన్నరైరప్సరోభిశ్చ క్రీడద్భిర్జుష్ట * ద్రోణికః ॥ ౫ ॥ యత్ర సఙ్గీతసన్నాదైర్నదద్గుహ
మమర్షయా । అభిగర్జన్తి హరయశ్శ్లాఘినః పరశఙ్కయా ॥ ౬ ॥ నానారణ్యపశువ్రాతసఙ్కులద్రోణ్యలఙ్కృతః ।
చిత్రద్రుమసురోద్యానకలకణ్ఠవిహఙ్గమః ॥ ౭ ॥ సరిత్సరోభిరచ్ఛోదైః పులినైర్మణివాలుకైః । దేవస్త్రీమజ్జనా
మోదసౌరభామ్బ్వనిలైర్యుతః ॥ ౮ ॥ తస్య ద్రోణ్యాం భగవతో వరుణస్య మహాత్మనః । ఉద్యానమృతుమన్నామ
మాక్రీడం సురయోషితామ్ ॥ ౯ ॥ సర్వతోఽలఙ్కృతం దివ్యైర్నిత్యపుష్పఫలద్రుమైః ॥ ౧౦ ॥ మన్దారైః పారిజాతై
శ్చ పాటలాశోకచమ్పకైః । చూతైః ప్రియాలైః పనసైరామ్రైరామ్రాతకైరపి ॥ ౧౧ ॥ క్రముకైర్నారికేలైశ్చ
ఖర్జూరైర్బీజపూరకైః । మధూకైస్సాలతాలైశ్చ తమాలైరసనార్జునైః ॥ ౧౨ ॥ అరిష్టోదుమ్బరప్లక్షైర్వటైః కిం
శుకచన్దనైః । పిచుమన్దైః కోవిదారైస్సరలైస్సురదారుభిః ॥ ౧౩ ॥ ద్రాక్షేక్షురమ్భాజమ్బూభిర్బదర్యక్షాభయా
మలైః । బిల్వైః కపిత్థైర్జమ్బీరైర్వృతో భల్లాతకైరపి ॥ ౧౪ ॥ తస్మిన్సరస్సువిపులం లసత్కాఞ్చనపఙ్కజమ్ । కు
ముదోత్పలకహ్లారశతపత్రశ్రియోర్జితమ్ ॥ ౧౫ ॥ మత్తషట్పదనిర్ఘుష్టం శకున్తైః కలనిస్వనైః । హంసకారణ్డవాకీ
ర్ణం చక్రాహ్వైస్సారసైరపి ॥ ౧౬ ॥ జలకుక్కుటకోయష్టిదాత్యూహ * కులకూజితమ్ । మత్స్యకచ్ఛపసంచార
చలత్పద్మరజఃపయః ॥ ౧౭ ॥ కదమ్బవేతసనలనీపవఞ్జులకైర్వృతమ్ । కున్దైః కురవకాశోకైశ్శిరీషైః కుటజేఙ్గు
దైః ॥ ౧౮ ॥ కుబ్జకైస్స్వర్ణయూథీభిర్నాగపున్నాగజాతిభిః । మల్లికాశతపత్రైశ్చ మాధవీజాలకాదిభిః ॥ ౧౯ ॥ శోభి
తం తీరజైశ్చాన్యైర్నిత్యర్తుభిరలం ద్రుమైః ॥ ౨౦ ॥ తత్రైకదా తద్గిరికాననాశ్రయః కరేణుభిర్వారణయూథప
శ్చరన్ । సకణ్టకం కీచకవేణువేత్రవద్విశాలగుల్మం ప్రరుజన్వనస్పతీన్ ॥ ౨౧ ॥ యద్గన్ధమాత్రాద్ధరయో గజేన్ద్రా వ్యా

ఙ్గనిర్దేశః * ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ * తస్మిన్ ఉద్యానే, సరో ఽస్తి, కథంభూతం-సువిపులం విస్తృతం, లసన్తి, కాఞ్చనపద్మాని, య
స్మిన్, కుముదాదీనాం, శ్రియా, ఊర్జితం సమృద్ధమ్ * ॥ ౧౫ ॥ * మత్తైర్మధుపానమత్తైః, షట్పదైః భృఙ్గైః , కలో మధురః, స్వనో,
యేషాం తైః-శకున్తైః పక్షిభిశ్చ - నిర్ఘుష్టం ధ్వనితం - హంసైః - కారణ్డవైశ్చ - కీర్ణం సఙ్కులం - చక్రవాకైః, సారసైరప్యా
కీర్ణం-సమస్తేనాప్యాకీర్ణపదేన ప్రధానత్వాత్సాపేక్షిణాప్యన్వయః * ॥ ౧౬ ॥ * జలకుక్కుటాదీనాం, కులైః-కూజితం
కలేతి పాఠాన్తరం-తత్ర-కలం మధురం యథా భవతి తథా, కూజితం- మత్స్యానాం , కచ్ఛపానాం చ, సంచారేణ-చలతాం చలా
నాం, పద్మానాం-రజసా-యుక్తం-పయః జలం-యస్మిన్ * ॥ ౧౭ ॥ * కదమ్బాదిభిర్వృతం-కున్దాదిభి-శ్శోభితమ్ * ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ *
నిత్యం ఋతవః ఫలపుష్పాదిసంపత్తిహేతవో-యేషాం - తై-రన్యైశ్చ-తీరజైః-ద్రుమైః-అలమలఙ్కృతం - అలమత్యర్థం-శో
భితమితి వాఽన్వయః * ॥ ౨౦ ॥ * తత్రైవంస్థితే-ఏకదా, తద్గిరికాననాశ్రయః, వారణయూథపో గజేన్ద్రః-కరేణుభిః గజీభిః, చ
రన్, తృషార్దితేన స్వయూథేన , వృతః-తస్య సరోవరస్యాభ్యాశం సమీప - మగమదితి పశ్చాదన్వయః, కిం కుర్వన్, కణ్టకైస్స
హితం-కీచకవేణువేత్రవన్తం, విశాలం గుల్మం లతాదిసందర్భం వనస్పతీంశ్చ , ప్రరుజన్ ప్రభఞ్జన్ * ॥ ౨౧ ॥ * తమేవ విశిన

---

౫ ॥ శ్లో † పా ॥ కన్దరః. ౧౭ ॥ శ్లో * పా ॥ కలకూజితమ్.

ష్టి ॥ యస్యగజేన్ద్రస్య - గన్ధమాత్రాద్వాయుప్రసారమాత్రాత్-సింహప్రభృతయోమృగాః - ప్రతిపక్షిణోగజాశ్చ-భయాత్-ప్ర లాయన్తే ❊ ॥ ౨౨ ॥ ❊ అన్యే-క్షుద్రాహరిణ్యాదయోమృగాస్తు - యస్యగజేన్ద్రస్య, అనుగ్రహేణఅనుజ్ఞానేన - అభీతానిర్భ యాశ్చరన్తిచేరుః ❊ ॥ ౨౩ ॥ ❊ సగజేన్ద్రోఘర్మేణాతపేనతప్తః,మదస్రావిభిఃకరిభిః-కరేణుభిః-కలభైశ్చ,అనుద్రుతః మదస్రా విభిఃకలభైశ్చానుద్రుతఇతివా,గరిమ్ణాస్థౌల్యేన-గిరిం,ప్రకమ్పయన్-మదమశ్నన్తీతితథా-తై.రళికులై-ర్నిషేవ్యమాణః ❊ ॥ ౨౪ ॥ ❊ సరస్సంబన్ధినం-అనిలంవాయుం-పఙ్కజరేణుభిః రూషితంవ్యాప్తం-విదూరాదేవ జిఘ్రన్-మదేన-విహ్వలేచలితే-ఈక్షణే యస్య-తృషాపిపాసయా -అర్దితేనపీడితేన-స్వయూథేన-వృతః-తత్సరోవరాభ్యాశం- ద్రుతంసత్వరం-అగాత్ ❊ ॥ ౨౫ ॥ ❊ తస్మిన్సరసి-విగాహ్యప్రవేశపూర్వకంవిలోడ్య - కల్హారాదీనాం-రేణుభి - ర్వాసితంపరిమళితం-నిర్మలంజలం-స్వపుష్కరేణ తుణ్డాగ్రేణ-ఉద్ధృతం- కామంయథేష్టంపపౌఅపిబత్-అద్భిస్సరోజలై - రాత్మానం-స్నపయన్ - గతశ్రమో,బభూవ-గతక్ల మఃపపావితివాఽన్వయః ❊ ॥ ౨౬ ॥ ❊ స్వపుష్కరేణోద్ధృతైః- శీకరామ్బుభిఃజలబిన్దుభిః - దుర్మదాన్ - కలభాన్-కరిపోత కాన్-కరేణూశ్చ-యథా-గృహీగృహాసక్తస్తథా-పాయయన్-స్నపయంశ్చ- గృణన్ బృంహితంకుర్వన్ - అజమాయయా భగవన్మాయయా-య-దాగతం-కృచ్ఛ్రందుఃఖం-త-న్నాచష్టనాలోచితవాన్ ❊ ॥ ౨౭ ॥ ❊ కృచ్ఛ్రమేవదర్శయన్నాహ॥సఇతి॥

ఘ్రాదయోవ్యాళమృగాశ్చఖడ్గాః । మహోరగాశ్చాపిభయాద్ద్రవన్తిసగౌరకృష్ణాశ్శరభాశ్చమర్యః॥ ౨౨ ॥వృ కావరాహామహిషర్క్షశల్యాగోపుచ్ఛసాలావృకమర్కటాశ్చ। అన్యత్ర❊క్షుద్రాహరిణాశ్శశాదయ❊శ్చరన్త్య భీతాయదనుగ్రహేణ ॥ ౨౩ ॥ సఘర్మతప్తఃకరిభిఃకరేణుభిర్వృతోమదచ్యుత్కలభైరభిద్రుతః । గిరింగరిమ్ణాపరి తఃప్రకమ్పయన్నిషేవ్యమాణోఽళికులైర్మదాశనైః ॥ ౨౪ ॥ సరోఽనిలంపఙ్కజరేణురూషితంజిఘ్రన్విదూ రాన్మదవిహ్వలేక్షణః।వృతస్స్వయూథేనతృషార్దితేనతత్సరోవరాభ్యాశమథాగమద్ద్రుతమ్॥ ౨౫ ॥విగాహ్య తస్మిన్నమృతామ్బునిర్మలంహేమారవిన్దోత్పలరేణువాసితమ్ । పపౌనికామంనిజపుష్కరోద్ధృతంహ్యాత్మాన మద్భిస్స్నపయన్గతక్లమః॥ ౨౬ ॥స్వపుష్కరేణోద్ధృతశీకరామ్బుభిర్నిపాయయన్సంస్నపయన్యథాగృహీ। గృణ న్కరేణూఃకలభాంశ్చదుర్మదాన్నాచష్టకృచ్ఛ్రంకృపణోఽజమాయయా ॥ ౨౭ ॥ తంతత్రకశ్చిన్నృపదైవచో దితోగ్రాహోబలీయాంశ్చరణేరుషాఽగ్రహీత్ । యదృచ్ఛయైవంవ్యసనంగతోగజోయథాబలంసోఽతిబ లోవిచక్రమే ॥ ౨౮ ॥ తథాఽఽతురంయూథపతింకరేణవోవికృష్యమాణంతరసాబలీయసా । విచుక్రుశుర్దీనధి యోఽపరేగజాఃపార్ష్ణిగ్రహాస్తారయితుంనచాశకన్ ॥ ౨౯ ॥ నియుధ్యతోరేవమిభేన్ద్రనక్రయోర్వికర్షతోరన్తర తోబహిర్మిథః । సమాస్సహస్రంవ్యగమన్మహీపతేసప్రాణయోశ్చిత్రమమంసతామరాః ॥ ౩౦ ॥ తతోగజేన్ద్ర స్యమనోబలౌజసాంకాలేనదీర్ఘేణమహానభూద్వ్యయః । వికృష్యమాణస్యజలేఽవసీదతోవిపర్యయోఽభూ త్సకలంజలౌకసః ॥ ౩౧ ॥ ఇత్థంగజేన్ద్రస్సయదాఽఽపసఙ్కటంప్రాణస్యదేహీవివశోయదృచ్ఛయా । అపార యన్నాత్మవిమోక్షణేచిరందధ్యావిమాంబుద్ధిమథాభ్యపద్యత॥ ౩౨ ॥ నమామిమేజ్ఞాతయఆతురంగజాఃకుతః

హేనృప-తత్రసరసి-దైవేనప్రారబ్ధకర్మానుగుణంప్రవృత్తేనేశ్వరేణ-చోదితః - కశ్చి - ద్బలీయాన్,గ్రాహోమకరః-తంగజే న్ద్రం-చరణేపాదే-రుషాక్రోధేన, అగ్రహీత్ జగ్రాహ-యదృచ్ఛయాదైవాత్-ప్రాప్తం - వ్యసనందుఃఖం-గతఃప్రాప్తః-సః- అతిబలో,గజేన్ద్రో-యథాబలం-విచక్రమే - త్యాజయితుంపరాక్రమమకరోత్ ❊ ॥ ౨౮ ॥ ❊ తదా బలీయసా-గ్రాహేణ-త రసాబలేన వికృష్యమాణ,మతఏవ, ఆతురందుఃఖితం,గజేన్ద్రంప్రతిదీనధియః- కరేణవో,విచుక్రుశుఃరురుదుః-పార్ష్ణిగ్రహాఃపృష్ఠ తఉపోద్బలకా-అన్యే-గజాశ్చ - తారయితుందుఃఖాత్తారయితుంమోచయితుం-నచాశకన్ నాశక్నువన్ ❊ ॥ ౨౯ ॥ ❊ హే మహీపతే,ఇత్థం-గజేన్ద్రగ్రాహయోః-మిథో,ఽన్తరతో, బహిశ్చ,వికర్షతోస్సతోః,సహస్రం , సమాఃసంవత్సరాః,వ్యగమన్న తిక్రాన్తాబభూవుః,సప్రాణయోస్సమానబలయో,స్తయో-స్తద్వికర్షణరూపంకర్మ-సురాఃచిత్రంవిచిత్రం,మేనిరే ❊ ॥ ౩౦ ॥ ❊ తతస్సహస్రసమానన్తరం-దీర్ఘేణభూయసా,కాలేన-జలే,వికృష్యమాణస్య , అతఏవ, అవసీదతఃఖిద్యతః,గజేన్ద్రస్య,మనఆదీ నాం-వ్యయఃక్షయః-అభూత్,తత్రమనఉత్సాహశక్తిః,బలంశారీరం- ఓజఇన్ద్రియం-జలమోకఆశ్రయో,యస్య,తస్య,గ్రా హస్యతు-ఇదంహేతుగర్భం , సకలమనఆదికం-విపర్యయోఽభూదధికమభూదిత్యర్థః ❊ ॥ ౩౧ ॥ ❊ సగజేన్ద్రః, ఇత్థం-య దాప్రాణస్య,సఙ్కటం,ప్రాణసంశయం,ప్రాప,యత-స్సోఽపి,దేహీదేహభృత్,తదా,వివశః,ఆత్మనస్స్వస్య , మోక్షణే,అ పారయన్అసమర్థస్సన్ , చిరం , దధ్యౌ , చిన్తితవాన్, అథచిన్తానన్తర , మిమాంవక్ష్యమాణాం,బుద్ధి , మభ్యపద్యతప్రాప్త వాన్ ❊ ॥ ౩౨ ॥ ❊ తామేవాహ॥నమామీతి॥ఆతురంపీడితం,మా,మిమేజ్ఞాతయో-గజా,ఏవ,మోచితుం,నప్రభవన్తి,అహస్తు

నప్రభురేవ,కుతః-కథం,కరిణ్యాః, ప్రభవేయుః , అతో,విధాతుః,దైవస్య,పాశరూపేణ,గ్రాహేణ,వృతోఽహం,తమేవ,విధాతారఞ్,పరంకేవలం,పరముత్కృష్టమయనంశరణంరక్షణోపాయం , యామి , అధ్యవస్యామీత్యర్థః ,యత్సఙ్కల్పాన్మామయంగ్రాహఃగ్రహీతమేవశరణంవ్రజామీత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ కోఽసౌశరణ్యోవిధాతేత్యతఆహ॥యఇతి॥బలినః,అన్తంకరోతీత్యన్తకః " అన్యేష్వపిదృశ్యత ,, ఇతిడఃఅన్తకోమృత్యుః,సఏవ-ఉరగోమహాసర్పః , స్తస్మాత్ప్రచణ్డవేగాత్ దుస్సహవేగాత్, అభిధావతోఽనిమిత్తాత్ , భృశంనితరాం,భీతం - ప్రపన్నంచ,యఃకశ్చన,యోఽయమీశః, పరిపాతి,యస్యచ,భయాన్మృత్యురపి- ప్రధావతితదాదిష్టస్వవ్యాపారేప్రవర్తతేతం,అరణంశరణ , మీమహి,ప్రాప్నుయామ , యద్వా,యఃకశ్చనేశః , అవశ్యంయఃకశ్చిదీశ్వరోభవితా , కోఽసౌ , యోఽన్తకోరగాద్భీతం,ప్రపన్నం , పాతియస్యచ,భయాన్మృత్యుః,ప్రధావతి,తంశరణం,వ్రజేమేత్యర్థః,ఈశఇతిసప్తమ్యన్తపాఠోఽపిదృశ్యతే,తదా,యస్య,శేఈశనే,యఃకశ్చినాస్తి " సతస్యేశేకశ్చన,, ఇతిశ్రుతేః,యశ్చ,మృత్యుభయాద్భీతం,ప్రపన్నం,పరిపాతి,యస్యచ-భయాన్మృత్యుః,ప్రధావతి " మృత్యుర్ధావతిపఞ్చమ ఇతిశ్రుతేః,త-మరణమీమహీత్యర్థః , ఇతిబుద్ధిమభ్యపద్యతేత్యన్వయః ॥ ౩౪ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేద్వితీయోఽధ్యాయః.******

" తత్రతంబుద్ధిసంయోగంలభతేపౌర్వదైహికమ్ । యతతేచతతోభూయస్సంసిద్ధౌకురునన్దన ॥ పూర్వాభ్యాసేనతేనైవహ్రియతేహ్యవశోఽపిస ,, ఇతిభగవదుక్తరీత్యైవంకృతనిశ్చయోగజేన్ద్రః పూర్వజన్మాభ్యస్తం జజాపేత్యాహమునిః॥ ఏవమితి ॥ ఏవంనమామిత్యాదిశ్లోకద్వయోక్తరీత్యా - వ్యవసితనిశ్చితఃమనాః-మనో - హృది,సమాధాయ-హృదయస్థంకృత్వా- విషయాన్తరేభ్యఃప్రత్యాహృత్య-ప్రాగ్జన్మనీన్ద్రద్యుమ్నాఖ్యజన్మన్య-నుశిక్షితమభ్యస్తం-పరమం-జప్యంస్తోత్రంజజాప ॥ ౧ ॥ జప్యమేవాహ॥ఓంనమఇత్యాదినా॥తావ " త్కారణంతుధ్యేయ ,,ఇతిశ్రుత్యుక్తవిధయాజగత్సృష్ట్యాదికార

కరిణ్యాఃప్రభవన్తిమోక్షితుమ్ । గ్రాహేణపాశేనవిధాతురావృతో హ్యహంచతంయామిపరంపరాయణమ్ ॥
యః కశ్చనేశోబలినోఽన్తకోరగాత్ప్రచణ్డవేగాదభిధావతోభృశమ్ । భీతంప్రపన్నం పరిపాతియద్భయాన్మృత్యుఃప్రధావత్యరణంతమీమహి ॥ ౩౪ ॥ ******************************
*********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే , ద్వితీయోఽధ్యాయః **********
బాదరాయణిరువాచ॥ఏవంవ్యవసితోబుద్ధ్యాసమాధాయమనోహృది।జజాపపరమంజప్యంప్రాగ్జన్మన్యనుశిక్షితమ్॥౧॥ఓం, నమోభగవతేతస్మైయతఏతచ్చిదాత్మకమ్।పురుషాయాదిబీజాయపరేశాయాఽభిధీమహి॥౨॥ య

ణంప్రకృతిపురుషవిలక్షణంనమస్కృత్యశరణం వ్రజతి ॥ ఓమితి ॥ " ఓంతత్సదితినిర్దేశోబ్రహ్మణస్త్రివిధస్స్మృత ,, ఇత్యుక్తరీత్యా, బ్రహ్మణోనిర్దేశపరఓంకారః - బ్రహ్మణేఇత్యర్థః - ఓఙ్కారాభిప్రేతబ్రహ్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తగుణబృహత్త్వంభగవతఇత్యనేనపూర్ణషాడ్గుణ్యవాచినాస్పష్టీకృతం,ఏవంకారణత్వోపయుక్తగుణయోగఉక్తః- ఏవంవిధాయ-తస్మై , భగవతేనమః ॥ కోఽసౌభగవాన్-యంనమస్కరోషీ-త్యత్ర-తంలక్షయన్తద్ధ్యానంప్రతిజానీతే ॥ యతఃభగవతః- ఏత-చ్చిదాత్మకంచిత్సంసృష్టంఅచేతనాత్మకం-చిదచిదాత్మకమితియావత్ - యతఏవ-మతః ఆదిబీజాయపరమకారణాయ - అతఏవ-పరేషాంబ్రహ్మాదీనామపీ-శాయ-పరమపురుషాయా-భిధీమహి - అభిధ్యాయేమ , ధ్యాయతేర్లిఙ్యార్షత్వాదాత్మనేపదేవికరణాభావేసంప్రసారణేచరూపం " క్రియయాయమభిప్రైతిసోఽపిసంప్రదాన ,, మితిఛన్దేన-పత్యేశేతఇత్యాదావివధ్యానక్రియయాసంబధ్యమానత్వవివక్షయాసంప్రదానసంజ్ఞాయాంపురుషాయేతిచతుర్థీ - సత్యంపరంధీమహీత్యాదావాప్యమానత్వవివక్షయాకర్మసంజ్ఞాయాంద్వితీయా - యతఇతిహేత్వర్థేపఞ్చమీ - హేతుత్వంచాధికరణోపాదానకర్తృసాధారణం - తతశ్చయస్మిన్యతఃయేనేతివివక్షితం-తదన్వయానుగుణానిలీనజాతరక్షితాదిపదాన్యధ్యాహర్తవ్యాని ॥ ౨ ॥ తదేతత్సర్వమభిప్రేత్యవిశదయన్శరణంవ్రజతి ॥ యస్మిన్నితి ॥ ఇదంచిదచిదాత్మకంజగద్యస్మిన్ - ప్రలీనం -సృష్టేరప్యయపూర్వకత్వాల్లయాధికరణత్వసూచనాయతావద్యస్మిన్నిత్యుక్తం - యతఉపాదానభూతాత్సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టా-దేతత్స్థూలచిదచిద్విశిష్టాత్మకంజగ , జ్జాతం-యేనకర్త్రా,సృష్టంరక్షితంచ, యేనేతితృతీయేనస్రష్టృత్వంరక్షితృత్వంచోభయమపివివక్షితం,తథా-యస్మిన్నిత్యనేనసృజ్యమానచిదచిదధికరణత్వమపివివక్షితం , యతఇదమిత్యనేనజగద్బ్రహ్మణోరుపాదానోపాదేయభావ-ఉక్తః తత్కృతంతయోర్మిథోఽనన్యత్వమాహ ॥ యఇదంస్వయమితి , ఇదంసర్వం యదాత్మకమిత్యర్థః , ఉపాదానత్వప్రయుక్తంవికారిత్వంపరిహరతి , యోఽస్మాత్పరస్మాచ్చపరఇతి , అస్మాత్స్వరూపాన్యథాభావమాపద్యమానాదచే

౩౪ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ కశ్చనేశే.

తనజాతా-త్పరో విలక్షణః-యః స్వభావాన్యథాభావమాపద్యమానో జీవః, తస్మాచ్చ, పరో విలక్షణః - స్వరూపేణ స్వభావే
న చ వికారరహితః - చిదచిద్ద్వారకతత్త్వవికారాణామితి భావః - తమేవంభూతం-స్వయంభువం స్వాయత్తసత్తాదిమన్తం, న
తు జీవవదన్యాయత్తసత్తాదిమన్తమిత్యర్థః - ప్రపద్యే - యద్యప్యత్ర గత్యర్థేన పద్యతినా బుధ్యర్థేన సతా అధ్యవసాయమాత్రము
పస్థాప్యతే - తథాపి ప్రమాణానుసారాదరణం తమీమహీతి పూర్వత్ర శరణశబ్దపర్యాయస్యారణశబ్దస్య ప్రయోగాచ్చ ప్రార్థ
నాద్యన్వితరక్షాభరన్యాసం కరోమీత్యుచ్యతే తథాచోచ్యతే « అనన్యసాధ్యే స్వాభీష్టే మహావిశ్వాసపూర్వకమ్ । తదేకోపా
యతా యాచ్ఞా ప్రపత్తిశ్శరణాగతిః,, ఇతి, రక్షాప్రార్థనం తు సమనన్తరశ్లోకేష్వవతు మాం పరాత్పర ఇత్యాదిషు స్ఫుటం, ఇయం
చ గజేన్ద్రేణాపిహితా ప్రపత్తిర్ముక్త్యర్థైవ-న తు ప్రాణసంరక్షణార్థా « గజేన్ద్రో భగవత్స్పర్శాద్విముక్తోఽజ్ఞానబన్ధనాత్, ప్రా
ప్తో భగవతో రూపం పీతవాసాశ్చతుర్భుజ,, ఇతి, తత్ఫలతయా ముక్తేరేవ వక్ష్యమాణత్వాత్ * ॥ ౩ ॥ * యస్మిన్నిదమిత్యనేనాభి
ప్రేతం సృష్టిసంహారవిషయచేతనాచేతనాత్మకజగదధికరణత్వం వివృణ్వన్ సృష్ట్యాద్యుపయుక్తసార్వజ్ఞ్యాదిగుణయుక్తం
స్వరక్షాయై ప్రార్థయతే ॥ య ఇతి ॥ ఆత్మనిస్వస్మిన్నేవ-యః - క్వచిత్కదాచిత్, స్వమాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పేన-విభా
తం, ప్రకాశితం-దేవాదినామరూపవిభాగవత్త్వేన ప్రకాశితం-క్వచిచ్చ, తిరోహితం నామరూపవిభాగత్యాగేన సూక్ష్మరూప
తయా ప్రలీనమిత్యర్థః-ఇదముభయాం కార్యావస్థం కారణావస్థం చ చిదచిదాత్మకం జగత్ - అవిద్ధదృక్ నిత్యం సంకోచవికాసాది
రహితాపరిచ్ఛిన్నధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయః - సాక్షీ సర్వజ్ఞశ్చ సన్, ఈక్ష్యతే, స-ఆత్మమూలః అనన్యకారణః-పరాత్ ప్రధానా
త్పరాత్ జీవాత్, పరో విలక్షణః-మాం, అవతు-పరస్మాచ్చ పర ఇత్యుపాదానత్వప్రయుక్తవికారప్రసఙ్గపరిజిహీర్షయోక్తం - అ
త్ర తు జీవాన్తరస్యాపి స్వసదృశత్వే స్వరక్షణాసామర్థ్యసూచనాయోక్తం - అవత్వితి ప్రార్థితారక్షాఽత్ర యావదనిష్టపరిహార
పూర్వకేష్టప్రాపణరూపా-సా చ ముక్తిరేవా - బ్రహ్మవిదో గజేన్ద్రస్య కేవలప్రాణమాత్రరక్షాప్రార్థనాఽనుపపత్తేః « జిజీ
విషే నాహమిహే ,, తి « మాదృక్ప్రపన్నపశుపాశవిమోక్షణాయే,, తి స్పష్టం తదుక్తేశ్చ, అత ఏవ-సర్వజ్ఞో భగవాంస్తదభిప్రా

స్మిన్నిదం యతశ్చేదం యేనేదం య ఇదం స్వయమ్ । యోఽస్మాత్పరస్మాచ్చ పరస్తం ప్రపద్యే స్వయంభువమ్ ॥ ౩ ॥
యస్స్వాత్మనీదం స్వమాయయాఽర్పితం క్వచిద్విభాతం క్వ చ తత్తిరోహితమ్ । అవిద్ధదృక్సాక్ష్యుభయం తదీక్ష
తే స ఆత్మమూలోఽవతు మాం పరాత్పరః ॥ ౪ ॥ కాలేన పఞ్చత్వమితేషు కృత్స్నశో లోకేషు పాలేషు చ సర్వహే
తుషు । తమస్తదాఽఽసీద్గహనం గభీరం యస్తస్య పారేఽభివిరాజతే విభుః ॥ ౫ ॥ న యస్య దేవా ఋషయః పదం వి
దుర్జన్తుః పునః కోఽర్హతి గన్తుమీరితుమ్ । యథా నటస్యాకృతిభిర్విచేష్టతో * దురత్యయాఽనుక్రమణస్స మాఽ

యమాలోచ్యముక్తిమేవాదాదితి విభావనీయమ్ * ॥ ౪ ॥ * క్వచిత్తిరోహితమిదమీక్షత ఇత్యుక్తం-తజ్జగత్తిరోభూయ కాం దశామా
పద్యత-స చ తద్దశాయాం కథం భూతోఽవస్థిత ఈక్షత ఇత్యపేక్షాయాం తద్దర్శయతి ॥ కాలేనేతి ॥ కాలేన ద్విపరార్ధావసానరూపే
ణ కాలేన నిమిత్తేన-సర్వస్య జగతో-హేతుషు, సర్వేషు హేతుషు వా-పృథివ్యాదితత్త్వేషు-తత్కార్యేషు-లోకేషు-తత్పాలకేషు బ్ర
హ్మాదిషు చ-పఞ్చత్వం లయ-మితేషు ప్రాప్తేషు-సత్సు-గహనమతిసూక్ష్మత్వాద్దురవబోధం-గభీరం పరిచ్ఛేత్తుమశక్యం అణుత్వాది
నాపి పరిచ్ఛేత్తుమశక్యం నిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నత్వాదితి భావః-ఏవంవిధం తమ-ఆసీత్ « నాసదాసీన్నో సదాసీత్తదానీం తమ ఆ
సీత్ ,, ఇతి శ్రుతేస్తమశ్శబ్దో నిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నాచిద్వ్యవాచీ « అక్షరం తమసి లీయతే తమః పరే దేవ ఏకీభవతీ, తి శ్రుతేః-త
స్యైవంభూతస్య-తమసః-పారే-యోఽభివిరాజతే-పారోఽత్ర పాలనం నియమనరూపం « పృ పాలనపూరణయో,, రితి ధాత్వ
ర్థానురోధాత్-ఉక్తవిధతమో నియమనేకార్యాక్షమత్వాపాదనరూపే - స్థిత ఇతి శేషః-విరాజతే ప్రకాశతే - న తు జీవవత్సం
కుచితజ్ఞానో భవతీత్యర్థః * ॥ ౫ ॥ * క్వచిద్విభాతమీక్షత ఇత్యుక్తం - కీదృశం తస్యేక్షణమిత్యపేక్షాయాం తద్దేవమనుష్యా
ద్యవస్థజీవసంబన్ధినానావిధవిచిత్రకర్మానుగుణనియమనరూపత్వాదిత్థం తయా దురవబోధమితి వక్తుం తావత్తత్స్వరూపస్య
దుర్జ్ఞేయత్వాత్తదీక్షణ-మపి దురవబోధమేవేతి దర్శయితుం స్వరూపస్య దుర్జ్ఞేయత్వం వదన్ తం స్వరక్షాయై ప్రార్థయతే ॥ నేతి ॥
దేవాస్సత్త్వప్రచురాః « తత్ర సత్త్వం నిర్మలత్వాత్ప్రకాశకమనామయ,, మిత్యతీన్ద్రియార్థదర్శనయోగ్యత్వం సూచ్యతే ఋష
యో యోగినః - అనేనాపి, తదేవ సూచ్యతే - అత ఏవ - యస్య - పదం, పద్యత ఇతి పదం, స్వరూపం, న విదుః - అన్యోఽ
ర్వాచీనో-జన్తుః ప్రాణీ-తత్పదం-గన్తుం యథావద్బోద్ధు-మీరితుం వక్తుం చ - కః పునరర్హతి - తత్ర దృష్టాన్తః-యథా-ఆకృతిభి
ర్వేషైర్విచేష్టతో * నటస్యాయమసావితి తత్స్వరూప - మతజ్జ్ఞా-విదుస్తథేత్యర్థః ॥ స ఏవం దురవబోధస్వరూపోఽత ఏవ-దుర
త్యయానుక్రమణః దుర్గమవ్యాపారః - ఇత్థం తయా దురవబోధనియమనరూపవ్యాపారయుక్తో-మా-మవతు-యద్వా-నటస్యే

హ-కృతిభిర్దేవాదివిచిత్రశరీరైః - ర్విచేష్టితో జీవద్భావైరావిచేష్టితో యస్యేతివాఽన్వయః - ఆకృతిభిరవతారవిశేషైర్విచేష్టితో యస్యేతివాఽర్థః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ దురవగమత్వోక్తిప్రసక్తామనుపాస్యత్వశఙ్కాం నిరాచికీర్షుర్నటస్యేతిదృష్టాన్తసామర్థ్యల బ్ధం కైశ్చిత్సు బోధత్వం వదన్ తస్యైవస్వరక్షోపాయత్వమధ్యవస్యతి ॥ దిదృక్షవఇతి ॥ సుమఙ్గళం నిత్యసుఖరూపం - యస్య - స్వ రూపం దిదృక్షవస్సాక్షాత్కర్తుమిచ్ఛవః - మునయః - విముక్తసఙ్గోదారాగారాదిషుశబ్దాదివిషయేషువాయైస్తే - సుసాధవః అన్యైరపిసాధూనాంధర్మైః - ర్యుక్తాః - భూతేషుచ్యావచేష్వాత్మభూతాః ఆత్మతుల్యతాంప్రాప్తాః - స్వాత్మసమదర్శినః - సన్తో వనేఅరణ్యే, అవ్రణమచ్ఛిద్రమ్ - అలోకవ్రతం ఇతరైర్జనైః కర్తుమశక్యం వ్రతముపాసనాత్మకం - చరన్తి - ఉపాసనాత్మక వ్రతపరిశుద్ధమనసా తత్పదం సాక్షాత్కుర్వన్త్యేవేతిభావః. తథాచశ్రుతిః ‹‹ హృదామనీషామనసాఽభిక్లప్తః - దృశ్యతేత్వగ్ర్య యాబుద్ధ్యాసూక్ష్మయా సూక్ష్మదర్శిభిః,, రితి ‹‹ తం దుర్దర్శం గూఢమనుప్రవిష్టం - యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యం - నమాంసచక్షురభివీ క్షతేతం నచక్షుషాపశ్యతికశ్చనైనం,, మిత్యాద్యదృశ్యత్వశ్రుతయస్తుయోగాఽపరిశుద్ధమతిభిరగ్రాహ్యత్వంవద న్తీతిభావః. స ఏవంభూతో - మే - గతిః రక్షోపాయ ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ ఏవం దృశ్యత్వాదృశ్యత్వశ్రుతీనాంవిషయవిభాగోఽత్రాఽర్థాత్ప్రదర్శితః అథతుల్యన్యాయతయా ‹‹ అజాయమానః - నిష్కలం నిష్క్రియం - తదరూపమనామయం,, మిత్యాదిజన్మాదిప్రతిషేధపరా ణాం ‹‹ బహుధావిజాయతే, యస్యచైతత్కర్మ సవై వేదితవ్యః - సర్వకర్మా సర్వకామస్సర్వగన్ధస్సర్వరసః - హిరణ్మయఃపురు షోదృశ్యతే,, ఇత్యాదీనాం జన్మాదిప్రతిపాదనపరాణాంచ శ్రుతీనాంవిషయవిభాగందర్శయన్ స్తౌతి ॥ నేతి ॥ యద్వావి- యస్య - జన్మాదయో - నసన్తి జీవస్యేవకర్మాయత్తాస్సన్తీతిభావః తథాఽపిలోకానాం దుష్కృతాం - మప్యయోవి నాశః - సంభవః సాధూనాం - పరిత్రాణం, తయోస్సమాహారః - తస్మై తదర్థం - తానిజన్మాదీని - అనుకాలం ,, యదాయదాహిధర్మస్యగ్లానిర్భవతి,, త్యాద్యుక్తకాలేష్విత్యర్థః, స్వమాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పేన - బుచ్ఛ

వతు ॥ ౬ ॥ దిదృక్షవోయస్యపదంసుమఙ్గళంవిముక్తసఙ్గామునయస్సుసాధవః ॥ చరన్త్యలోకవ్రతమవ్రణంవనే భూతాత్మభూతాస్సుహృదస్సమేగతిః ॥ ౭ ॥ నవిద్యతేయస్యచజన్మకర్మవానానామరూపేగుణదోషఏవవా ॥ త థాఽపిలోకాప్యయసంభవాయ ❋ స్వమాయయాతాన్యనుకాలమృచ్ఛతి ॥ ౮ ॥ తస్మైనమఃపరేశాయ బ్రహ్మణేఽ నన్తశక్తయే ॥ అరూపాయోరురూపాయనమఆశ్చర్యకర్మణే ॥ ౯ ॥ నమఆత్మప్రదీపాయసాక్షిణేపరమాత్మ నే ॥ నమోగిరాంవిదూరాయమనసశ్చేతసామపి ॥ ౧౦ ॥ సత్త్వేనప్రతిలభ్యాయనైష్కర్మ్యేణవిపశ్చితా ॥ నమః కైవల్యనాథాయనిర్వాణసుఖసంవిదే ॥ ౧౧ ॥ నమశ్శాన్తాయఘోరాయగూఢాయగుణధర్మిణే ॥ నిర్విశేషాయ

తి ప్రాప్నోతి - స్వీకరోతి అకర్మాయత్తాని జన్మాదీనిస్వేచ్ఛయైవోపాదత్త ఇత్యర్థః - తత్ర దోషో వికారః - ఇ మమేవవిషయవిభాగమభిప్రేత్య వరదగురుభిరయం శ్లోకోఽభిహితః ‹‹ యద్బ్రహ్మణో గుణశరీరవికారభేదకర్మా దిగోచరవిధిప్రతిషేధవాచః ॥ అన్యోన్యభిన్నవిషయానవిరోధగన్ధమర్హన్తితన్నవిధయః ప్రతిషేధబాధ్యా ,, ఇతి - య స్తానిబుచ్ఛతిపమేగతిరితిపూర్వేణాన్వయః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ ఏవం శరణ్యత్వోపయుక్తగుణకథనపూర్వకం స్వరక్షాయైశరణముపగ మ్యార్ఘపాత్రపరివేషితబహువ్యఞ్జనోపేతాన్నాదిభోజనప్రవృత్తస్యాయేనజంగ్రువిధూతచూతాదిఫలాదాన ప్ర వృత్తస్యాయేనచపౌనరుక్త్యక్రమావనాదృత్య ఉక్తైరనుక్తైశ్చగుణైర్యథామత్యుపస్థితైశ్శరణ్యత్వోపయుక్తైః స్తువన్ప్రణ మతి ॥ తస్మాఇతి ॥ పరేషాం బ్రహ్మాదీనామపి, ఈశాయ, అనన్తాశ్శక్తయః స్పష్ట్యాదిశక్తయో - యస్య, నవిద్యతే - రూపం కర్మాయ త్తం శరీరం - యస్య - ఉరూణిబహూని - రూపాణి అకర్మాయత్తాని స్వేచ్ఛోపాత్తాన్యప్రాకృతాని - యస్య, ఆశ్చర్యం లోకవిస జాతీయత్వేనాద్భుతం కర్మ జగద్వ్యాపారాద్యాత్మకం, యస్య ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ ఆత్మనైవదీప్యత ఇత్యాత్మదీపః - తస్మై స్వయంప్ర కాశాయ, సాక్షిణే సర్వస్యయుగపత్సాక్షాద్ద్రష్ట్రే - పరమాత్మనే - లోకత్రయస్యాపిశ్రప్రకాశనేనభర్త్రే - గిరాం - మనస శ్చేతసామపి. విదూరాయ అవిషయాయ - వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావాయ - చిత్తావస్థస్యమనసః సత్త్వప్రచురత్వే నాధికార్థవిషయీకరణయోగ్యత్వసూచనాయ మనసః పృథక్చేతసామపీత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ విపశ్చితా జ్ఞానినా కర్త్రా సత్త్వే నవిశుద్ధేన అనన్యప్రయోజనేన - నైష్కర్మ్యేణ ఉపాసనాత్మకనివృత్తిధర్మేణ - ప్రతిలభ్యాయ - కైవల్యం ప్రకృతిసంబన్ధరాహి త్యం - మోక్షఇతియావత్ - తస్యాధిపతయే - నిర్వాణసుఖసంవిదే నిర్దుఃఖానన్దజ్ఞానస్వరూపాయ ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ శాన్తాయ - అ శనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యురూపషడూర్మిరహితాయ, యద్వా - సాధూనాం - శాన్తాయప్రసన్నాయ - ఘో రాయఖలానాముగ్రాయ - గూఢాయసంసారిణాంప్రచ్ఛన్నాయ - గుణధర్మిణే సత్త్వాదిగుణానామాశ్రయాయ. నిర్విశేషా

యహేయగుణరహితాయ - సత్త్వాదిగుణాశ్రయత్వేఽపి తదవశ్యాయేత్యర్థః-సామ్యాయ వైషమ్యాదిరహితాయ-జ్ఞానఘనాయక్వచిదపిజాడ్యరహితాయ ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ క్షేత్రజ్ఞశరీరకాయ-సర్వాధ్యక్షాయ-సర్వభూతాధిపతయే- సాక్షిణేసర్వస్యద్రష్ట్రే - పురుషాయాన్తఃప్రవిశ్యనియన్త్రే ఆత్మమూలాయస్వయంకారణాన్తరరహితాయ- మూలప్రకృతయేసర్వోపాదానభూతాయ ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ సర్వేషామిన్ద్రియాణాం,తద్గుణానాంశబ్దాదివిషయాణాంచ-యుగపత్సదా,ద్రష్ట్రే-సర్వప్రత్యయహేతవేసంశయవిపర్యయాదిసర్వధర్మప్రత్యయహేతవే - అసతాసతతపరిణామిన్యా - ఛాయయాఛాయావదపృథక్సిద్ధయామాయయోక్తాయసూచితాయ , జడత్వేనస్వయంప్రవృత్తిశూన్యయామాయయాప్రవర్తయితృత్వేనసూచితాయేత్యర్థః- -అక్తాయేతిపాఠాన్తరం.తదాయుక్తాయేత్యర్థః-యద్వా, గూఢాయగుణధర్మిణేనిర్విశేషాయసామ్యాయాజ్ఞానఘనాయేత్యచేతనసమష్టిశరీరకత్వముక్తం - తత్రగూఢాయతమోమయాయ- గుణధర్మిణే - సత్త్వాదిగుణానామాశ్రయాయ-నిర్విశేషాయ పృథివ్యాదివిశేషరహితాయ‹‹ మహదాద్యావిశేషాన్తా,,ఇతిప్రయోగాత్ - సామ్యాయగుణసామ్యావస్థాయ-అజ్ఞానఘనాయేతిచ్ఛేదః-జాడ్యస్వభావాయేత్యర్థః-గూఢత్వాదికంచ ‹ కారిస్యవాన్యోఽభిభర్తీ,,తి-వత్ప్రకృతిద్వారకంవిశేషణం క్షేత్రజ్ఞాయసర్వాధ్యక్షాయసాక్షిణేపురుషాయేతిసమష్టిజీవశరీరకత్వముచ్యతే - క్షేత్రజ్ఞాయ ‹‹ ఏతద్యోవేత్తిసనత్,,మిత్యుక్తవిధక్షేత్రజ్ఞాయ - సర్వాధ్యక్షాయకరణాధిపతయే- సాక్షిణేబుద్ధీన్ద్రియాదీనాంసాక్షాద్ద్రష్ట్రే,పురుషాయసర్వశరీరాన్తర్వర్తినే-ఏతాన్యపిసద్వారకాణ్యేవవిశేషణాని-సర్వేన్ద్రియగుణద్రష్ట్రేఇతిశ్లోకేతువ్యష్టిజీవశరీరకనమస్కారః,తత్ర -అసతాఅనిత్యయా- ఛాయయాఛాయావత్సానుబన్ధయా వాసనయా - అక్తాయరూషితాయ -ఉక్తాయేతిపాఠేసూచితాయ-ఆశ్రయమన్తరేణవాసనాయాఅనుపపత్త్యాతయాసూచితాయేతిభావః ॥ స్వప్రకాశాయ,ఇమాన్యపిసద్వారకాణ్యేవవిశేషణాని-ఇతరాణితు-అద్వారకాణీతివివేకః ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ అఖిలకారణాయసర్వకారకశరీరకాయ-నిష్కారణాయ- స్వయంకార

సామ్యాయనమో జ్ఞానఘనాయచ ॥ ౧౨ ॥ క్షేత్రజ్ఞాయనమస్తుభ్యంసర్వాధ్యక్షాయసాక్షిణే।పురుషాయాత్మమూలాయమూలప్రకృతయేనమః ॥ ౧౩ ॥ సర్వేన్ద్రియగుణద్రష్ట్రే సర్వప్రత్యయహేతవే।అసతా ✻ చ్ఛాయయోక్తాయసదాభాసాయ తేనమః ॥ ౧౪ ॥ నమోనమస్తేఽఖిలకారణాయనిష్కారణాయాద్భుతకారణాయ।సర్వాగమామ్నాయమహార్ణవాయనమోఽపవర్గాయపరాయణాయ ॥ ౧౫ ॥ గుణారణిచ్ఛన్నచిదూష్మపాయతత్క్షోభవిస్ఫూర్జితమానసాయ । †నైష్కర్మ్యభావాయనివర్తితాగమ ✻ స్వయంప్రకాశాయనమస్కరోమి ॥ ౧౬ ॥ మాదృక్ప్రపన్నపశుపాశవిమోక్షణాయముక్తాయభూరికరుణాయ ✻ నమోఽలయాయ।స్వాంశేనస

కాన్తరాసాధ్యాయ, అద్భుతకారణాయ , మృదాదివత్స్వరూపపరిణామరహితకారణస్వరూపాయసర్వే - ఆగమాఃపఞ్చరాత్రాదయః,ఆమ్నాయావేదాశ్చ - తేషాం - మహార్ణవాయస్రోతసామివపర్యవసానభూమయే-అపవర్గాయమోక్షహేతుభూతాయ-పరాయణాయపరమప్రాప్యాయ ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻ గుణారణిచ్ఛన్నచిదూష్మపాయ-సత్త్వాదిగుణాత్మికాప్రకృతిరేవారణి - స్తస్యాంఛన్నఃజీవసమష్టిరూపః ఊష్మాణమగ్నిం , పిబతిసంహరకాలేస్వస్మిన్నుపసంహృత్యయోనిదధాతి సతథోక్తః- తస్మైతత్క్షోభవిస్ఫూర్జితమానసాయ - మానసశబ్దోమనఃకార్యసఙ్కల్పపరః-తత్క్షోభేచిదచితోర్వ్యక్షోభకాలే సృష్టికాలే,స్ఫురితసఙ్కల్పాయ - నైష్కర్మ్యంమోక్షః-తత్ -మేనభావ్యతే,తస్మై - నివర్తితాగమస్వయంప్రకాశాయ‹‹యతోవాచోనివర్తన్త,, ఇతిప్రకారేణ - వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యజ్ఞానస్వరూపాయేత్యర్థః-నైష్కర్మ్యభావేనేతితృతీయాన్తపాఠే , నైష్కర్మ్యభావేనమోక్షలాభేన-నివర్తితః - ఆగమశ్శాస్త్రం-యైః- తేషాం-స్వయమేవప్రకాశమానాయ,ముక్తిపర్యన్తాహిశాస్త్రవశ్యతా-ముక్తానాంతునివర్తితాగమానామకర్మవశ్యానాంతత్ఫలతయాప్రకాశమానాయేత్యర్థః ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ మాదృశో-యఃప్రపన్నః,పశుశ్చ,తస్య , యః - పాశః,కర్మబన్ధ-స్తస్య- విమోక్షణం-యస్మాత్తస్మై-తంమోక్షయతీతివాసఃతస్మై-ముక్తాయస్వయంప్రకృతిపారవశ్యరహితాయ-భూరికరుణాయదయాసముద్రాయ - మనోఽలయాయమనసోఽలయఃశబ్దాదివషయేభ్యోవైముఖ్యం-యత్ప్రాప్యమ్-తస్మై-నమోఽలయాయేతిపాఠే- అలయాయేతిచ్ఛేదఃనవిద్యతే , లయోనాశో-యస్యజనాదిష్వలయ,స్తస్మై,,నమేభక్తఃప్రణశ్యతీ,,తిభగవదుక్తేః - యోగదశాయాంజీవశరీరకతయాగృహ్యమాణత్వమాహ-స్వాంశేనేతి॥ ప్రత్యక్ప్రత్యగహంబుద్ధిబోధ్యజీవవిషయఃస్వాంశేనేతిభావప్రధానోనిర్దేశః-స్వాంశేనవిశిష్టవస్త్వేకదేశత్వేనాకారేణ-సర్వయోగినాం,మనసి,ప్రతీతో-యః- ప్రత్యగహంబుద్ధిబోధ్యోజీవస్తస్య , దృక్తద్విషయకంజ్ఞానం,యస్య,తస్మై

౧౪ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ ఛాయయాక్తాయ. ౧౬ ॥ శ్లో † పా ॥ నైష్కర్మ్యభావేన. ౧౭ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ నమోఽలయాయ.

స్వాంశభూతజీవాన్తరాత్మత్వే నతద్రూపతయా ప్రతీయమానాయేత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ దేహాపుత్రమిత్రాదిషు. సక్తైర్దుః
ఖేనాపిప్రాప్తుమశక్యాయ, గుణాశ్శబ్దాదయోవిషయాః తేషుసఙ్గేన, వివర్జిత- స్తస్మై-శబ్దాదివిషయసఙ్గరహితాయ ముక్తాత్మ
భిః రాగాదినిర్ముక్తమనోభిః-స్వహృదయే, పరిభావితాయముహుర్ముహురభ్యస్తాయ-జ్ఞానస్వరూపాయ-ఈశ్వరాయసర్వని
యన్త్రే ॥ ౧౮ ॥ ధర్మాదిచతుర్విధపురుషార్థాన్, కామయమానాయంభజన్తః-ఇష్టాంస్వాభిప్రేతాంగతిం ధర్మాది
ఫలంప్రాప్నువన్త్యేవ-నతుతావదేవ.కింతు, యస్మై-రకామితాః, అన్యాఅప్యాశిషో, రాతిదదాతి,అవ్యయంఅక్షరం,దే
హంచ,రాతి-స్వదేహతుల్యదేహంచదదాతి,ముక్తించేతియావత్-సోఽదభ్రదయోఽపారకరుణః-మమ.విమోక్షణం,కరోతు
ముక్తిం,దదాతు ॥ ౧౯ ॥ మూర్ఖత్వాదహంముక్తింప్రార్థయే, ఏకాన్తినస్తుతామపనప్రార్థయన్తఇత్యాహ ॥ ఏకా
న్తినఇతి ॥ ఏకాన్తినోఽనన్యప్రయోజనాః, భగవత్ప్రపన్నాః, యస్య యస్మాత్, కంచనార్థంముక్తమపినవాఞ్ఛన్తివై-
అనిచ్ఛాయాంహేతుంవదన్ తాన్విశినష్టి- అత్యద్భుతం,సుమఙ్గళంచ, యస్య, చరిత్రం-గాయన్తః, తద్గుణానుభవానన్దసము
ద్రమగ్నాః ॥ ౨౦ ॥ తం-అక్షరంనిత్యం,పరంబ్రహ్మ,పరేషామపీశం,అవ్యక్తంచక్షురాద్యగమ్యంఆధ్యాత్మికయోగేన
భక్తియోగేనైవ,గమ్యం,అతఏవా,తీన్ద్రియం, ఇన్ద్రియావిషయం,సూక్ష్మంఅణోరప్యణీయాంసం-ఇవశబ్దేనమహతోమహీ
యాంసమితిలభ్యతే,అతిదూరంఉపాయాన్తరాగమ్యత్వాత్, యద్వా,సూక్ష్మ-మతిదూరంచ,యద్వస్తు,తదివాతీన్ద్రియం
త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితం-ఆదౌభవమాద్యం, పరిపూర్ణమన్తర్బహిశ్చవ్యాప్యవర్తమానం, అవాప్తసమస్తకామం వా,స్తౌ

ర్వ్రతనుభృన్మనసిప్రతీతప్రత్యగ్దృశేభగవతేబృహతేనమస్తే॥ ౧౭ ॥ ఆత్మాత్మజాప్తగృహవిత్తజనేషుసక్తైర్దుః
ష్ప్రాపణాయగుణసఙ్గవివర్జితాయ । ముక్తాత్మభిస్స్వహృదయేపరిభావితాయజ్ఞానాత్మనేభగవతేనమఈశ్వ
రాయ॥ ౧౮ ॥యంధర్మకామార్థవిముక్తికామాభజన్తఇష్టాంగతిమాప్నువన్తి । కించాశిషోరాత్యపిదేహమ
వ్యయంకరోతుమేఽదభ్రదయోవిమోక్షణమ్॥ ౧౯ ॥ఏకాన్తినోయస్యనకంచనార్థంవాఞ్ఛన్తియేవైభగవత్ప్ర
పన్నాః । అత్యద్భుతంతచ్చరితంసుమఙ్గళంగాయన్తఆనన్దసముద్రమగ్నాః ॥ ౨౦ ॥ తమక్షరంబ్రహ్మపరంప
రేశమవ్యక్తమాధ్యాత్మికయోగగమ్యమ్। అతీన్ద్రియంసూక్ష్మమివాతిదూరమనన్తమాద్యంపరిపూర్ణమీడే॥ ౨౧॥
యస్యబ్రహ్మాదయోదేవావేదాలోకాశ్చరాచరాః।నామరూపవిభేదేనఫల్గ్వాచకలయాకృతాః॥ ౨౨॥ యథాఽ
ర్చిషోఽగ్నేస్సవితుర్గభస్తయోనిర్యాన్తిసంయాన్త్యసకృత్స్వరోచిషః । తథాయతోఽయంగుణసంప్రవా
హోబుద్ధిర్మనఃఖానిశరీరవర్గాః॥ ౨౩ ॥సవైనదేవాసురమర్త్యతిర్యఙ్నస్త్రీనషణ్ఢోనపుమాన్నజన్తుః । నాయం
గుణఃకర్మనసన్నచాసన్నిషేధశేషోజయతాదశేషః॥ ౨౪ ॥ జిజీవిషేనాహమిహాముయాకిమన్తర్బహిశ్చావృత

మి ॥ ౨౧ ॥ చతుర్ముఖప్రభృతయో, దేవా,శ్చరాచరాత్మకాలోకాః, వేదాశ్చ,నామరూపవిభాగేన, యస్య,ఫల్గ్వా,
కలయా,కృతాః.తస్యాయుతాయుతశతైకకలాంశకాంశేవిశ్వంవిచిత్రచిదచిత్ప్రవిభాగవృత్తి,మిత్యుక్తవిధయానిర్మా
యధృతాఇత్యర్థః-యస్యేత్యస్యసవాఇత్యుపరిష్టాదన్వయః ॥ ౨౨ ॥ కథంకృతా ఇత్యపేక్షాయాందృష్టాన్తా-తతాద్యః
ప్రవాహో,ద్వితీయస్థాన న్యేదృష్టాన్తః-యథాఽగ్నేరర్చిషః, యథాచ,సవితుః,గభస్తయోమరీచయః, అసకృన్నిర్యాన్తి
ఉద్గచ్ఛన్తిసంయాన్తిపునస్తస్మిన్నేవలీయన్తే,స్వరోచిషఃస్వాంశభూతాఃరోచిషః-హేతుగర్భమిదంస్వరోచిష్టాన్నిర్యాన్తి
సంయాన్తిచేత్యర్థః-తథాబుద్ధిర్మనః.ఖానీన్ద్రియాణి, శరీరవర్గాఃదేవాదిశరీరసంఘాశ్చ, త్యయం,గుణసంప్రవాహఃగుణప
రిణామరూపః,ప్రపఞ్చః,యతో,నిర్యాతి,యత్ర,సంయాతియదంశత్వాదితిభావః ॥ ౨౩ ॥ యఏవంభూతః, సవై-న-దే
వాదీనామన్యతమోఽపిదేవత్వాదిజాతిరహితఇత్యర్థః-తథా, స్త్రీత్వాదిలిఙ్గరహితః, నజన్తుఃనాపిప్రాణీ,గుణః-కర్మ
చా,యంనభవతిగుణరహితఃకర్మరహితశ్చేత్యర్థః-అతఏవ,నసత్నజీవవర్గాన్తర్భూతః,నచాసత్, నాప్యచేతనవర్గాన్తర్భూ
తః, చిదచితోరేవజాత్యాద్యాశ్రయత్వాదితిభావః, జాత్యాదిరూపోనభవతీతివాఽర్థః కింతు,నిషేధశేషఃజాత్యాదిషు,
ఓంనమోభగవత,,ఇత్యాద్యుక్తకల్యాణగుణాశ్రయత్వేప్రతిషిద్ధేసతి-యస్తద్గుణాశ్రయతయాఽవశిష్యతే,యశ్చ, శేషఃఅ
శేషాశ్రయః,సాక్షాత్పరంపరాన్యతరసంబన్ధేనజాత్యాదీనామాశ్రయఃతత్ర,చిదచితోస్సాక్షాదాశ్రయః, జాత్యాదీనాంచి
దచిద్ద్వారేతివివేకః,సః-జయతాత్,సర్వోత్కృష్టత్వంప్రాప్నోతు,యద్వా"జిఅభిభవ,,ఇతిధాతుః - జయతాదభిభవతాత్
మమస్వప్రాప్తివిరోధివర్గంనిరస్యత్విత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ స్వాభిప్రాయమావిష్కరోతి ॥ జిజీవిషఇతి ॥ నాహంజీవితుమి
చ్ఛామి - తత్ర హేతుః,అముయా - అన్తర్బహిశ్చావృతయా అహఙ్కారమమకారాస్పదభూతయేత్యర్థఃఇభయోన్యా

గజజన్మనా - కింనకోఽపిపురుషార్థఇత్యర్థః - కింత్వా - త్మలోకావరణస్య, మోక్షణమిచ్ఛామి - లోక్యతఇతిలోకః - ఆ
త్మాఖ్య లోకస్యా - వరణ రూపాత్క - ర్మణో - మో క్షణ - మిచ్ఛా మి - యద్వా - ఆ త్మనో - లోకః ధర్మభూతజ్ఞా
నం - తస్యా - వార కాత్కర్మణో - మోక్ష - మిచ్ఛామి - యస్య - మోక్షస్య - కాలేననిమి త్తేన - నవిప్లవః నపునరా
వృత్తి - స్తం మోక్ష - మిచ్ఛామి - త్యన్వ యః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ సోఽహంఆత్మలోకా వరణస్య మోక్షణమిచ్ఛు రహం
విశ్వస్య-స్రష్టారం - విశ్వంవిశ్వశరీరకం- అవిశ్వంవిశ్వవిలక్షణం,విశ్వవేదనంసర్వవిదం,విశ్వవేదసమితిపాఠా న్తరం-తదావి-
శ్వస్య - వేదసంధనం-పురుషార్థరూపమిత్యర్థః - యద్వా-విశ్వం-వేదోధనం-శేషభూతం-యస్య-సఇత్యర్థః-విశ్వస్యా న్తః-ప్ర
విశ్యభర్తారం,కర్మాయత్తోత్పత్త్యాదిరహితం-గుణపూర్ణం - పరమప్రాప్యం - నతోఽస్మిపరమప్రాప్యం-పరంకేవలం-నతో
ఽస్మీతివా- ప్రణామమన్త్రేణతత్ప్రసాదనోపాయంనజానామీతిభావః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ యోగేనోపాసనాత్మకేన-రన్ధితానినిద
గ్ధాని - కర్మాణిదర్శనవిరోధిపుణ్యపాపాత్మకాని - యేషాంతే-యోగినః-యోగేన-విభావితేవిశోధితే,హృది - యంప్రపశ్య
న్తిసాక్షాత్కుర్వన్తి-తం-యోగేశంనతో ఽస్మి-శక్త్యాస్త్వేవంయోగవిశుద్ధమనసాసాక్షాత్కుర్వన్తి - అహంతు కేవలంనతో
స్మీతిభావః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ అసహ్యోఽప్రతిహతో-వేగోవ్యాపారో-యస్య-తచ్ఛక్తీనాంసృష్ట్యాదిశక్తీనాం - త్రయం-య
స్య-తస్మై - శక్తిత్రయాయేతిపాఠా న్తరం-తదా-అప్రతిహతాశక్తిరఘటితఘటనాత్మకా-క్రియాజగత్సృష్ట్యాదిరూపాచ-య
స్య-తస్మై - అఖిలాఃధీగుణాఃధీగతసంశయవిపర్యయాద్యవస్థాః-యస్మా - త్సతథోక్తః-తస్మై - ప్రపన్నానాం-పాలాయరక్షి
త్రే,దురన్తాఅపారంశక్తి - ర్యస్య -కదిన్ద్రియాణాంఅజితేన్ద్రియాణాం-అనవాప్యందురవగమం-వర్త్మయాథాత్మ్యం-యస్య

యేఽభయోన్య ❋ । ఇచ్ఛామికాలేననయస్యవిప్లవస్తస్యాత్మలోకావరణస్యమోక్షణమ్ ॥ ౨౫॥ సోఽహంవి
శ్వసృజంవిశ్వమవిశ్వం ❋ విశ్వవేదనమ్ । విశ్వాత్మానమజంబ్రహ్మప్రణతోఽస్మిపరంపదమ్॥ ౨౬ ॥ యోగరన్ధి
తకర్మాణోహృదియోగవిభావితే । యోగినోయంప్రపశ్యన్తియోగేశంతంనతోఽస్మ్యహమ్॥ ౨౭ ॥ నమోనమ
స్తుభ్యమసహ్యవేగ † శక్తిత్రయాయాఽఖిలధీగుణాయ ❋ । ప్రపన్నపాలాయదురన్తశక్తయేకదిన్ద్రియాణా
మనవాప్యవర్త్మనే ॥ ౨౮ ॥ నాయంవేదస్వమాత్మానంయచ్ఛక్త్యాఽహంధియాహతః । తందురత్యయమాహా
త్మ్యం × భగవన్తంనతోఽస్మ్యహమ్॥ ౨౯ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంగజేన్ద్రముపవర్ణితనిర్విశేషంబ్రహ్మాదయో
వివిధలిఙ్గభిదాభిమానాః। నైతేయదోపససృపుర్నిఖిలాత్మకత్వాత్తత్రాఖిలామరమయోహరిరావిరాసీత్ ॥ ౩౦॥
తంతద్వదార్తముపలభ్యజగన్నివాసస్స్తోత్రంనిశమ్య దివిజైస్సహసంస్తువద్భిః । ఛన్దోమయేనగరుడేనసము

తస్మై,తుభ్యం,నమోనమః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ అయంజనో-యస్య-శక్త్యామాయయాహేతుభూతయా - అహంధియాదేహాత్మా
భిమానేన-యన్మాయామూలకదేహాత్మాభిమానేన,హతంహతప్రాయం-స్వ - మాత్మానం - నవేద,తం-దురత్యయమాహా
త్మ్యం-అనతిక్రమణీయమహాత్మ్యం-భగవన్తం-మహం,నతోఽస్మి,ఇతోఽస్మీతిపాఠాన్తరం-తదా-ప్రపన్నోఽస్మి ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋
ఏవమిత్థ,ముపవర్ణితనిర్విశేషం,ఉపవర్ణితం-హేయగుణరహితభగవత్స్వరూపం-యేన-తం-యద్వా-బ్రహ్మాదిషుకస్యచిదసా
ధారణశబ్దవిశేషరహితత్వంయేనవర్ణితం-స-తథోక్త-స్తంగజేన్ద్రం -అతఏవై - తే బ్రహ్మాదయో-యదా-నోపససృపుఃనోప
జగ్ముఃకథంభూతాస్సన్తః - లిఙ్గంశరీరం - నానావిధనామరూపాభిమానవన్తః - యద్వా-లిఙ్గంచిహ్నంచతుర్ముఖత్వహంస
వాహనత్వాదిరూపం-తస్య- భిదాత్ర్యక్షత్వవృషవాహనత్వశూలపాణిత్వాదేర్వ్యావృత్తిః-తస్యా - మభిమానో-యేషాం,
తే - పరస్పరవ్యావృత్తచతుర్ముఖత్వహంసవాహనత్వత్ర్యక్షత్వ వృషవాహనత్వసహస్రాక్షత్వైరావతవాహనత్వాదిలిఙ్గా
భిమానయుక్తాః - గజేన్ద్రోపవర్ణితేషుచిహ్నేష్వస్మదసాధారణానిలిఙ్గానినకానిచిదపిసన్తీత్యభిమానయుక్తాస్సన్తఇతిఫలితో
ఽర్థః-తత్రతదా-హరిర్హర్యాఖ్యోభగవాన్ -అఖిలామరమయఃఅఖిలదేవప్రచురః " సఆత్మా,అఙ్గాన్యన్యాదేవతా ",ఇతిశ్రు
తేః-నిఖిలాత్మకత్వాత్-నిఖిలానాంగజేన్ద్రోపవర్ణితగుణానాంఆత్మకత్వాదాశ్రయత్వాద్ధేతోః - ఆవిరాసీత్ - ఆవిర్బభూ
వ ॥ స్తోత్రేబ్రహ్మవిష్ణుశివాదిశబ్దరహితేఽప్యుక్తవిశేషణానాంబ్రహ్మాదిష్వసంభవాన్నతేసమాగతాః ॥ వస్తుసామర్థ్యాత్పు
రుషోత్తమఏవవిశేషణానామన్వితత్వాత్సఏవాగతఇతిభగవతోవాస్తవాఽనవచ్ఛిన్నమాహాత్మ్యయోగోదర్శితః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋
ఆవిర్భావప్రకారమేవాహ ॥ తమితి ॥ తద్వత్తథా,ఆర్తంగ్రాహేణపీడితం-గజేన్ద్ర,ముపలభ్యజ్ఞాత్వా,దృష్ట్వా-తత్కృతంస్తో

౨౬ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ విశ్వవేదసమ్. ౨౮ ॥ శ్లో † శక్తిక్రియాయ. ౨౯ ॥ శ్లో × పా ॥ భగవన్తమితోఽస్మ్యహమ్.

త్రిం చ-నిశమ్య-శ్రుత్వా - కుతః-యతోఽయం జగన్నివాసః - జగతి కృత్స్నే అన్తరాత్మతయా వసతీతి తథా-అత, ఉపలభ్య-నిశమ్య చ-ఛన్దోమయేన - త్రివృద్గాయత్ర్యాదిఛన్దోరూపత్వేనోపాస్యమానశిరశ్చక్షురాద్యవయవత్వాచ్ఛన్దః ప్రచుర - స్తేన గరుడేన - సముహ్యమానః - అనేన శైఘ్ర్యాతిశయస్సూచితః - చక్రం సుదర్శన - మాయుధం - యస్య - తాదృశః - సంస్తువద్భిర్దైవైస్సహ-యత్ర గజేన్ద్ర, స్తత్రా-శు-అభ్యగమత్ అభిజగామ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ అన్తస్సరసి-ఉరు-బలం-యస్య, తేన-గ్రాహేణ-గృహీతః, ఆర్తః, సః గజేన్ద్రః-గరుత్మతి గరుడే స్థితమితి శేషః - ఉపాత్తం ధృతం-చక్రం, యేన-తం-హరిం-ఖే అన్తరిక్షే-దృష్ట్వా-సామ్బుజం-కరం తుణ్డముద్ధృత్య॥ కృత్తహస్తేన నో పేయాద్రాజానం దైవతం గురుమిత్యుక్తన్యాయేన గృహీతసరసిజం కరముద్ధృత్యేత్యర్థః-కృచ్ఛ్రాత్ప్రయాసాత్ - కాంచిద్గిరం-మాహ-గిరమేవ దర్శయతి-నారాయణేత్యాది ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తతః-పీడితం-గజేన్ద్రం, వీక్ష్య-అజః హరిః-కృపయా-సహసా ఆశు - అవతీర్య గరుడోఽపి మన్దగతిరితి తతోఽవరుహ్య- ఆశుత్వరయా-సగ్రాహం, గజేన్ద్రం, సరస, ఉజ్జహార ఉద్ధృత్య బహిర్నిష్కాసితవాన్, తతో, హరిణా చక్రేణ, విపాటితం ఛిన్నం, ముఖం, యస్య, తస్మాత్-గ్రాహాత్, గజేన్ద్రం ఉస్రియాణాం దేవానాం పశ్యతాం సతాం-అమూముచన్మోచయామాస ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁

ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్య వీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే తృతీయోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

తదేతి ॥ తదా గజేన్ద్రమోచనదశాయాం, బ్రహ్మరుద్రముఖ్యాః, దేవాదయః, తద్గజేన్ద్రమోక్షణరూపం, హరేః, కర్మ, అద్భుతం శంసన్తః ప్రశంసన్తః, కుసుమవర్షం, ముముచుః ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ దివ్యాః, దున్దుభయో, నేదుః, గన్ధర్వాః-ననృతుః, జగుశ్చ-ఋషిప్రభృ

హ్యమానశ్చక్రాయుధోఽభ్యగమదాశు యతో గజేన్ద్రః ॥ ౩౧ ॥ సోఽన్తస్సరస్యురుబలేన గృహీత ఆర్తో దృష్ట్వా గరుత్మతి హరిం ఖ ఉపాత్తచక్రమ్ । ఉత్క్షిప్య సామ్బుజకరం గిరమాహ కృచ్ఛ్రాన్నారాయణాఖిలగురో భగవన్నమస్తే ॥ ౩౨ ॥ తం వీక్ష్య పీడితమజస్సహసాఽవతీర్య సగ్రాహమాశు సరసః కృపయోజ్జహార । గ్రాహాద్విపాటితముఖాదరిణా గజేన్ద్రం సంపశ్యతాం హరిరమూముచదుస్రియాణామ్ ॥ ౩౩ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, గజేన్ద్రమోక్షణం నామ తృతీయోఽధ్యాయః ✻✻✻✻

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తదా దేవర్షిగన్ధర్వా బ్రహ్మేశానపురోగమాః । ముముచుః కుసుమాసారం శంసన్తః కర్మ తద్ధరేః ॥ ౧ ॥ నేదుర్దున్దుభయో దివ్యా గన్ధర్వా ననృతుర్జగుః । ఋషయశ్చారణాస్సిద్ధాస్తుష్టువుః పురుషోత్తమమ్ ॥ ౨ ॥ యోఽసౌ గ్రాహస్స వై సద్యః పరమాశ్చర్యరూపధృత్ । ముక్తో దేవలశాపేన హూహూర్గన్ధర్వసత్తమః ॥ ౩ ॥ ప్రణమ్య శిరసాఽధీశముత్తమశ్లోకమవ్యయమ్ । అగాయత యశోధామకీర్తన్యగుణసత్కథమ్ ॥ ౪ ॥ సోఽనుకమ్పిత ఈశేన పరిక్రమ్య ప్రణమ్య తమ్ । లోకస్య పశ్యతో లోకం స్వమగాన్ముక్తకిల్బిషః ॥ ౫ ॥ గజేన్ద్రో భగవత్స్పర్శాద్విముక్తోఽజ్ఞానబన్ధనాత్ । ప్రాప్తో భగవతో రూపం పీతవాసాశ్చతుర్భుజః ॥ ౬ ॥ స వై పూర్వమభూద్రాజా పాణ్డ్యో ద్రమిడసత్తమః । ఇన్ద్రద్యుమ్న ఇతి ఖ్యాతో విష్ణువ్రతపరాయణః ॥ ౭ ॥ స ఏకదారాధనకాల ఆత్మవా

తయః, పురుషోత్తమం హరిం, తుష్టువుః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ యోఽసౌ, గ్రాహః-పూర్వస్మిన్ జన్మని - హూహూర్నామ-గన్ధర్వశ్రేష్ఠః-సః, దేవలస్య-శాపేన నిమిత్తేన-గ్రాహో, జాతః స వై గ్రాహో, దేవలస్య శాపేన-ముక్తః, సద్యః, పరమాశ్చర్యరూపధృత్ ప్రాక్తనాద్భుతతమగన్ధర్వరూపధృత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఉత్తమశ్లోక-మవ్యయం, యశసో, ధామ ఆశ్రయం, అతః, కీర్తన్యాః కీర్తనీయాః, గుణాః, సత్కథాశ్చ యస్య, తం-అధీశం హరిం, శిరసా, ప్రణమ్య, అగాయతేత్యన్వయః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏవమితిహాసోత్తమేకధా, సరసి స్త్రీభిస్సహ క్రీడన్ సౌ హూహూః స్నాతుం ప్రవిష్టం దేవలం ప్రగృహ్య వికకర్ష - స చ ప్రకుపితో గ్రాహో భవేతి శశాప, స చ ప్రసాదితస్సన్నువాచ, ఏవమేవ గజేన్ద్రం గ్రహీష్యతి తతశ్చ గజేన్ద్రముద్ధరన్ హరిస్త్వామపి మోచయిష్యతీతి-ఈశేన హరిణా, గానప్రీతేన, అనుకమ్పితః అనుకమ్పావిషయీకృతః, స గన్ధర్వః, తమీశం, పరిక్రమ్య ప్రదక్షిణీకృత్య, ప్రణమ్య చ, లోకస్య బ్రహ్మాదిజనస్య, పశ్యతస్సతః, ముక్తం కిల్బిషం దేవలశాపరూపం, యస్య, తాదృశః-స్వకీయం, లోకమగాత్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ గజేన్ద్రస్తు, భగవతో హరేః, స్పర్శాద్ధేతోః-అజ్ఞానబన్ధనాత్ కర్మబన్ధనాత్, విముక్తః, భగవతో, రూపం, ప్రాప్తః, భగవత్సారూప్యం ప్రాప్తః, తదేవ దర్శయతి, పీతం పిశఙ్గం- వాసో వస్త్రం, యస్య, చత్వారో, భుజా, యస్య సః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ గజేన్ద్రస్య పూర్వజన్మవృత్తాన్తమాహ ॥ స వా ఇతి ॥ స వై-గజేన్ద్రః పూర్వస్మిన్ జన్మని-పాణ్డ్యదేశపతిః, ద్రమిడేషు శ్రేష్ఠః- ఇన్ద్రద్యుమ్నాఖ్యో, రాజా బభూవ, స చ విష్ణువ్రతపరాయణః-విష్ణువ్రతం శ్రీవిష్ణుభజనాత్మకం తదేవ, పరముత్కృష్టమయనమనుష్ఠేయం, యస్య, తాదృశ, ఆసీత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ఏవం స్థితే, జటాధర ఇతి తథా, తాపసః తపోనిష్ఠః-కులాచలే మలయాద్రౌ, ఆశ్రమ ఆశ్రయో, యస్య, తాదృశః, స ఇన్ద్రద్యుమ్నః-ఏకదా, భగవదారాధనకాలే, సమాహితచిత్తస్సన్, గృహీతం, మౌ

నాత్మకంవ్రతం-యేన-తాదృశః - ఈశ్వరంహరిం-సమర్చయామాస ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ తదా-శిష్యగణైః-పరివృతో,మహాయశాః మునిరగస్త్యః-యదృచ్ఛయా-తత్రఇన్ద్రద్యుమ్నాశ్రమే-సమాగతః.తమిన్ద్రద్యుమ్నం.తూష్ణీమవస్థితం-అకృతంఅసమర్పితం అర్ఘ్యాదికం-యేన-తం-రహసిఏకాన్తే-ఉపాసీనంఉపవిష్టం-వీక్ష్య, ఋషిఃఅగస్త్యః-చుకోప- హేతికష్టే-ఈదృశస్యాపిమహస్సిగ్రహవిషయతాబభూవేతిఖిద్యతిమునిః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ తస్మైఇన్ద్రద్యుమ్నాయ- శాప - మదాత్ . ఋషిరిత్యనుషఙ్గః-శాపమేవాహ॥అసాధురితి॥అయంఇన్ద్రద్యుమ్నః.అసాధుర్దురాత్మా-అకృతాఅశిక్షితా . బుద్ధిర్యస్య-తాదృశః - అద్యఅధునా-విప్రావమన్తా-విప్రానస్మానవమన్యతేపరిభవతీతితథా-అతోహేతో- స్తమిస్రమజ్ఞానం - విశతాంప్రాప్నోతు-యథా-గజః-స్తబ్ధమతి- స్తథైవా-యం-మజ్ఞో-భవతు-సఏవగజఏవభవత్వితిశేషః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ హేనృప-ఏవమిత్థం.శప్త్వా-భగవా-నగస్త్యః సానుగస్సశిష్యోగతఃయయౌ-తత-ఇన్ద్రద్యుమ్నో.ఽపి-రాజర్షిః-తదగస్త్యశాపాత్మకం-దిష్టంప్రారబ్ధమేవో-పధారయన్ నిశ్చిన్వన్ ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ ఆత్మనఃపరమాత్మనః-స్మృతివినాశినీంకౌఞ్జరీం-యోని - మాపన్నః ప్రాప్తః-తర్హిపశ్చాత్కథంతత్స్మృతిర్జాతా-తత్రాహ ॥గజత్వేఽప్యనుస్మృతిరితియ - త్త -ద్ధర్యర్చనానుభావేనపూర్వజన్మనిభగవదారాధనప్రభావేనాఽభూదిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ ఏవమిత్థం-గజయూథపంగజేన్ద్రం-విమోక్ష్య , పార్షదత్వంప్రాపితేన- తేనాపిగజేన్ద్రాఖ్యజీవేనాపి అపిశబ్దాత్స్వపార్షదైశ్చ-యుక్తోఽబ్జనాభోహరిః-గన్ధర్వాదిభి-రుపగీయమానంకర్మ,యస్య . గరుడ,ఆసనంవాహనం యస్యసః-అద్భుతం,స్వభవనం-అగాత్ యయౌ ❋ ॥౧౩॥ ❋ యత్పృష్టం॥బాదరాయణఏత,దిత్యాదినాతస్యోత్తరముక్తము

స్గృహీతమౌనవ్రత ఈశ్వరంహరిమ్ । జటాధరస్తాపస ఆప్లుతోఽచ్యుతంతమర్చయామాసకులాచలాశ్రమః॥౮॥
యదృచ్ఛయాతత్రమహాయశామునిస్సమాగమచ్ఛిష్యగణైః పరిశ్రితః । తంవీక్ష్యతూష్ణీమకృతార్హణాదికంరహస్యుపాసీనమృషిశ్చుకోపహ॥ ౯ ॥ తస్మాఇమంశాపమదాదసాధురయందురాత్మాఽకృతబుద్ధిరద్య। విప్రావమన్తావిశతాం❋తమిస్రంయథాగజస్స్తబ్ధమతిస్సఏవ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంశప్త్వాగతోఽగస్త్యోభగవాన్నృపసానుగః।ఇన్ద్రద్యుమ్నోఽపిరాజర్షిర్దిష్టంతదుపధారయన్॥ ౧౧ ॥ఆపన్నఃకౌఞ్జరీంయోనిమాత్మస్మృతివినాశినీమ్ । హర్యర్చనానుభావేనయద్గజత్వేఽప్యనుస్మృతిః ॥ ౧౨ ॥ ఏవంవిమోక్ష్యగజయూథపమబ్జనాభస్తేనాపిపారిషదతాంగమితేనయుక్తః । గన్ధర్వసిద్ధవిబుధైరనుగీయమానకర్మాద్భుతంస్వభవనంగరుడాసనోఽగాత్॥ ౧౩ ॥ ఏవంమహారాజతవేరితోమయాకృష్ణానుభావోగజరాజమోక్షణమ్ । స్వర్గ్యంయశస్యంకలికల్మషాపహందుస్స్వప్ననాశంకురువర్యశృణ్వతామ్ ॥ ౧౪ ॥ యథాఽనుకీర్తయన్త్యేతచ్ఛ్రేయస్కామాద్విజోత్తమాః । శుచయఃప్రాతరుత్థాయదుస్స్వప్నాద్యుపశాన్తయే॥ ౧౫ ॥ఇదమాహహరిఃప్రీతోగజేన్ద్రంకురుసత్తమ । శృణ్వతాంసర్వభూతానాంసర్వభూతమయోవిభుః॥ ౧౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ యేమాంత్వాంచసరశ్చేదంగిరికన్దరకాననమ్ । వేత్రకీచకవేణూనాంగుల్మానిసురపాదపాన్ ॥ ౧౭ ॥ శృఙ్గాణీమానిధిష్ణ్యానిబ్రహ్మణోమేశివస్యచ । క్షీరోదంమేప్రియంధామశ్వేతద్వీపంచభాస్వరమ్॥ ౧౮ ॥శ్రీవత్సంకౌస్తుభంమాలాంగదాం

పసంహరన్గజేన్ద్రమోక్షకథాశ్రవణఫలమాహ ॥ ఏతదితి ॥ హేమహారాజఏతద్గజేన్ద్రమోక్షణరూపః - కృష్ణానుభావోహరిప్రభావ , స్తవతుభ్యం , మయేరితఃకథితః , ఇదంగజరాజమోక్షణం , శృణ్వతాం , జనానాం -స్వర్గ్యంస్వర్గసాధనంయశస్కరం-కలికల్మషాపహం-కలౌయుగే-యత్కల్మషంపాపంతదపహన్తీతితథా-కలిఃకలహఃతన్నిమిత్తంపాపంహన్తీతితథాతదితివా- హేకురువర్య-దుస్స్వప్ననాశందుస్స్వప్నంనాశయతీతితథా❋॥ ౧౪ ॥❋అతః-శ్రేయస్కామాః,ద్విజాతయస్త్రైవర్ణికాఃప్రాతరుత్థాయ-శుచయశ్శుచీభూతాః,దుస్స్వప్నాద్యుపశాన్తయేఏతద్యథావ,దనుకీర్తయన్తి❋॥౧౫॥❋అనేనకీర్తితేనదుస్స్వప్నాద్యుపశాన్తిర్భవతీతికుతోజాయతఇత్యపేక్షాయాంభగవద్వచనాదేవేత్యాహ॥ఇదమితి॥ హేకురుసత్తమసర్వభూతానాం,శృణ్వతాంసతాం,సర్వభూతప్రచురో,విభుః-హరిఃప్రీతః-గజేన్ద్రంప్రతీదంవక్ష్యమాణమాహ❋॥౧౬॥❋భగవదుక్తిమేవదర్శయతి॥యఇత్యాదినావిమలాంమతిమిత్యన్తేన॥యేజనాః-త్వాం,మాంచ-ఏతత్సరోవరాదీంశ్చ- అపరరాత్రాన్తేప్రభాతే-ఉత్థాయ-స్మరన్తి- తే-అఖిలాంహసో-ముచ్యన్తఇత్యుత్తరత్రాన్వయఃగిర్యాదీనాంసమాహారద్వన్ద్వఃవేత్రాదీనామితరేతరయోగద్వన్ద్వఃతేషాం-గుల్మానిసందర్భవిశేషాత్మకాని-సురపాదపాన్మన్దారాదీన్ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ఇమాని-త్రికూటస్య-శృఙ్గాణి-ప్రసఙ్గాదన్యేషామపిప్రాతఃస్మర్తవ్యతామాహ॥ బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య,మేహరేః,శివస్యచ-ధిష్ణ్యానిస్థానాని, త్రయాణాం-త్రికూటగిరిశృఙ్గాణాం,బ్రహ్మాదిస్థానాభిప్రాయేణవాఇమానీత్యుక్తం,క్షీరోదంక్షీరసాగరం - మమ- ప్రియం- స్థానం-భాస్వరంశ్వేతద్వీపంచ ❋ ॥౧౮॥ ❋తథా,మమ-శ్రీవత్సాదీన్,తత్ర - మాలాంవనమాలాం - కౌమోదకీనామ్నీంగ

దాం-పతగానాంపక్షిణాం ఈశ్వరంసువర్ణంగరుడమ్ * ॥ ౧౯ ॥ * శేషమనన్తం,కథంభూతఙ్-మత్కలాంసూక్ష్మాం-దుష్ప్రతర్క్యామత్కలాభూతమిత్యర్థః- అహమేవాశ్రయోయస్యాస్తాం-దేవీం - శ్రియంమహాలక్ష్మీం - బ్రహ్మాణంచతుర్ముఖం-ఋషింనారదం-భవంరుద్రమ్ * ॥ ౨౦ ॥ * మమ,మత్స్యాద్యవతారైః-కృతాన్య-నన్తపుణ్యాని-శృణ్వతామితి శేషః యాని-కర్మాణిచరితాని-తానిచ- సోమంచన్ద్రం , హుతాశనమగ్నిమ్ * ॥ ౨౧ ॥ * ప్రణవమోఙ్కారం-సత్యంభూతహితరూపంధర్మం-అవ్యక్తంప్రధానం- అవ్యయంధర్మంభగవద్భక్తిలక్షణం-దాక్షాయణీఃదక్షదుహితౄః-ధర్మస్యపత్నీః - సోమకశ్యపయోరపిపత్నీః * ॥ ౨౨ ॥ * నన్దామలకనన్దాం-కాళిన్దీంయమునాం-సితవారణంఐరావతం,ధ్రువమౌత్తానపాదిం,సప్తబ్రహ్మర్షీన్,పుణ్యశ్లోకాన్ - పుణ్యేనశ్లోక్యన్తేకథ్యన్త ఇతిపుణ్యశ్లోకాః,తాన్ - ధార్మికాన్,మానవాంశ్చ - ప్రాతరుత్థాయ-యేస్మరన్తి * ॥ ౨౩ ॥ * కథంభూతాః, ప్రయతాః,సుసమాహితాశ్చనియమితాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియాః-కథంభూతానిస్మరన్తి-మమరూపాణిమచ్ఛరీరభూతాని - తేస్మర్తారో,ఽఖిలా-దంహసఃపాపాత్ ముచ్యన్తే - దుస్స్వప్నాదినిమిత్తేభ్యస్సర్వపాపేభ్యఃముచ్యన్త ఇత్యర్థః * ॥ ౨౪ ॥ * యేచజనాః-నిశాత్యయేశాపగమేప్రభాతే- ప్రతిబుధ్య-అనేనత్వత్కృతనస్తోత్రేణ-మాం,స్తువన్తి- తేషాం, ప్రాణాత్యయేప్రయాణకాలే-విమలాంమద్విషయాం-మతిం-అహం-దదామి * ॥ ౨౫ ॥ * ఇతీత్థమాదిశ్యఆజ్ఞాప్య - హృషీకేశోహరిః-జలజోత్తమంశఙ్ఖశ్రేష్ఠం , ప్రాధ్మాయధ్వనయిత్వా - బ్రహ్మాదిదేవతావర్గం - హర్షయన్,ఖగాధిపంగరుడ-మారురోహ , ఆరుహ్యస్వభవనమగాదిత్యర్థః * ॥ ౨౬ ॥ * ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేచతుర్థోఽధ్యాయః.*************

కౌమోదకీంమమ।సుదర్శనంపాఞ్చజన్యంసుపర్ణంపతగేశ్వరమ్॥౧౯॥ శేషంచమత్కలాంసూక్ష్మాంశ్రియందేవీంమదాశ్రయామ్।బ్రహ్మాణంనారదమృషింభవంప్రహ్లాదమేవచ॥ ౨౦ ॥మత్స్యకూర్మవరాహాద్యైరవతారైఃకృతానిమే। కర్మాణ్యనన్తపుణ్యానిసూర్యంసోమంహుతాశనమ్ ॥ ౨౧ ॥ ప్రణవంసత్యమవ్యక్తంగోవిప్రాన్ధర్మమవ్యయమ్ । దాక్షాయణీర్ధర్మపత్నీస్సోమకశ్యపయోరపి॥ ౨౨ ॥గఙ్గాంసరస్వతీంనన్దాంకాళిన్దీంసితవారణమ్ । ధ్రువంబ్రహ్మఋషీన్సప్తపుణ్యశ్లోకాంశ్చమానవాన్॥ ౨౩ ॥ ఉత్థాయాపరరాత్రాన్తేప్రయతాస్సుసమాహితాః।స్మరన్తిమమరూపాణిముచ్యన్తేతేఽంహసోఽఖిలాత్॥ ౨౪ ॥ యేమాంస్తువన్త్యనేనాఙ్గప్రతిబుధ్యనిశాత్యయే। తేషాంప్రాణాత్యయేచాహందదామివిపులాంమతిమ్ ॥ ౨౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యాదిశ్యహృషీకేశఃప్రాధ్మాయజలజోత్తమమ్ । హర్షయన్విబుధానీకమారురోహఖగాధిపమ్ ॥ ౨౬ ॥ *********
**********ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే,చతుర్థోఽధ్యాయః *********
శ్రీశుకఉవాచ ॥ రాజన్నుదితమేతత్తేహరేఃకర్మాఘనాశనమ్ । గజేన్ద్రమోక్షణంపుణ్యంరైవతంత్వన్తరంశృణు॥౧॥పఞ్చమోరైవతోనామమనుస్తామససోదరః।బలివిన్ధ్యాదయస్తస్యసుతా అర్జునపూర్వకాః॥౨॥విభురిన్ద్రస్సురగణారాజన్భూతదయాదయః । హిరణ్యరోమా*వేదశిరాఊర్ధ్వబాహ్వాదయోద్విజః॥ ౩ ॥పత్నీవికుణ్ఠాశుభ్రస్యవైకుణ్ఠైస్సురసత్తమైః।తయోస్స్వకలయాజజ్ఞేవైకుణ్ఠోభగవాన్స్వయమ్॥ ౪ ॥వైకుణ్ఠఃకల్పితోయేనలోకాలోకనమస్కృతః।రమయాప్రార్థ్యమానేనదేవ్యాతత్ప్రియకామ్యయా॥౫॥తస్యానుభావఃకథితోగుణా

ఏవంతామసమన్వన్తరకథనప్రసఙ్గాఽనుప్రసక్తగజేన్ద్రమోక్షోపవర్ణనమనువదన్ - పఞ్చమమన్వన్తరంశ్రోతుంచోదయతిమునిః॥రాజన్నితి ॥ హేరాజన్-ఏత-త్పుణ్యతమం-గజేన్ద్రమోక్షణాత్మకం-హరేఃకర్మ-అఘనాశనందురితనివర్తకం-మేమయా- తేతుభ్యం-కథితం-అథ-పఞ్చమం- రైవతంమన్వన్తరంశృణు * ॥ ౧ ॥ * తత్ర-పఞ్చమోమనుః,రైవతఇతిప్రసిద్ధః సచ,తామసస్యప్రియవ్రతాత్మజస్య,సోదరః-తస్యరైవతస్యమనోః - సుతాఃపుత్రాస్తు - బలివిన్ధ్యాదయః, తేచా-ర్జునఃపూర్వోముఖ్యోయేషాంతాదృశాః * ॥౨॥ * ఇన్ద్రస్తు-విభురితి ప్రసిద్ధః-హేరాజన్ భూతదయాదయఃభూతదయప్రభృతయః దేవాః-హిరణ్యరోమాదయ,స్సప్తర్షయః,ఏవంమన్వాదయఃపఞ్చోక్తాః*॥౩॥*అవతారమాహ॥పత్నీతి॥శుభ్రస్యభర్తు-ర్వికుణ్ఠాఖ్యా,పత్నీ-తయోఃవికుణ్ఠాచ్ఛభ్రయోః-భగవాన్-కలయాంఽశేన-వైకుణ్ఠఇతిప్రసిద్ధో,ఽన్యైశ్చవైకుణ్ఠాఖ్యైః-సురసత్తమైస్సహ-జజ్ఞే*॥౪॥*అవతీర్ణంవైకుణ్ఠాఖ్యంభగవన్తంవిశినష్టి॥వైకుణ్ఠఇతి॥దేవ్యారమయాలక్ష్మ్యా,ప్రార్థ్యమానేన-యేనవైకుణ్ఠేనభగవతా-తస్యాలక్ష్మ్యాః - ప్రియం-కర్తుమిచ్ఛయా,వైకుణ్ఠఃవైకుణ్ఠాఖ్యోలోకఃకశ్చిదణ్డాన్తర్వర్తీ-కల్పితః-సచ-లోకాలోకపర్వతస్థైః,జనైః,నమస్కృతః,లోకాలోకపర్వతోపరినిర్మితఇతిభావః*॥ ౫ ॥*తస్యవైకుణ్ఠస్యభగవతో,ఽనుభావః,సనకాదిశాపేనదైత్యతాంప్రాప్తాభ్యాంజయవిజయాభ్యాంవరాహాదిరూపేణయుద్ధాదిలక్షణఃప్రభావః - గుణాశ్చబ్రహ్మణ్య

తాదయః - పరమోదయాః మహర్ధయశ్చ - కథితాః తృతీయసప్తమస్కన్ధాదిషు కథితాః - సంగ్రహేణ కథితాః - కార్త్స్న్యేనాధునా కథయేత్యత్రాహ ॥ భూమానితి ॥ యః పుమాన్ - విష్ణోర్గుణాన్ వర్ణయన్, సాకల్యేనేతి శేషః సః భూమాన్ భూమేః పాంసవాన్ రేణూన్ విమమే గణయేత్ - భూమానాం రేణూనాం గణనవద్విష్ణోర్గుణానాం సాకల్యేన వర్ణనమశక్యమిత్యర్థః - యద్యప్యేవం వరాహావతారస్స్వాయమ్భువమన్వన్తరారమ్భకాలిక స్తృతీయస్కన్ధ ఉక్తః - జయవిజయయోస్సనకాదిశాపేన దైత్యత్వప్రాప్తిస్తు రైవతమన్వన్తర ఇతి తస్యానుభావః కథిత ఇత్యేతదసఙ్గతం - తథాపి దంష్ట్రాగ్రేణ భూమిముద్ధృత్య యావద్ధిరణ్యాక్షః సమాగమ్య స్తావత్సముద్రమపహరతి సతి వరాహేఽస్మిన్మన్వన్తరే దైత్యతాం ప్రాప్తో జయస్తేన హత ఇత్యవగన్తవ్యం - న చైవమపి తద్వధస్య వరాహావతారానుభావత్వాద్వైకుణ్ఠావతారానుభావత్వకథనమసఙ్గతమితి వాచ్యం - అవతారాణాం భిన్నత్వేఽప్యవతారిణో భగవత ఏకత్వాత్ - పార్షదయోర్దైత్యత్వప్రాప్తేర్వైకుణ్ఠావతారసమకాలికత్వాత్తద్ధననస్యాప్యేతత్సఙ్కల్ప మూలకత్వాచ్చేతి విభావనీయమ్ ॥ ౬ ॥ షష్ఠం మన్వన్తరమాహ ॥ షష్ఠస్త్వితి ॥ షష్ఠస్తు మనుః - చక్షుషః పుత్రః - చాక్షుష ఇతి ప్రసిద్ధః పూర్వాదయః - చాక్షుషస్య మనోః - రాత్మజాః ॥ ౭ ॥ ఇన్ద్రస్తు - మన్త్రద్రుమ ఇతి ప్రసిద్ధః - తత్ర మన్వన్తరే - ఆప్యాదయో - దేవగణాః - హే రాజన్ - తత్ర మన్వన్తరే - హవిష్మదాదయః - సప్తర్షయః - ఏవం మన్వాదయః షట్ ప్రోక్తాః ॥ ౮ ॥ అవతారమాహ ॥ తత్రాపీతి ॥ తత్రాపి షష్ఠే మన్వన్తరే - వైరాజస్య భర్తుః - సమ్భూత్యాఖ్యాయాం భార్యాయాం - జగతి పతిః భగవాన్ - అంశేన - అజిత ఇతి ప్రసిద్ధోఽభవత్ ॥ ౯ ॥ అవతారప్రశ్నావసరం ప్రయచ్ఛన్ అజితాఖ్యం భగవన్తం విశినష్టి ॥ పయోధిమితి ॥ యేనాజితేన పయోధిం క్షీరోదధిం - నిర్మథ్య - సురాణాం సుధా అమృతం - సాధితా - యేన చ కూర్మరూపేణ - అమ్భసి - భ్రమమాణో

శ్చ పరమోదయాః ॥ భూమాన్రేణూన్స విమమే యో విష్ణోర్వర్ణయేద్గుణాన్ ॥౬॥ షష్ఠశ్చ చక్షుషః పుత్రశ్చాక్షుషో నామ వై మనుః ॥ పూరుః పూరుషసుద్యుమ్నప్రముఖాశ్చాక్షుషాత్మజాః ॥ ౭ ॥ ఇన్ద్రో మన్త్రద్రుమస్తస్య దేవా ఆప్యాదయో గణాః ॥ మునయస్తత్ర వై రాజన్హవిష్మద్వీరకాదయః ॥ ౮ ॥ తత్రాపి దేవస్సమ్భూత్యాం వైరాజస్యాభవత్సుతః ॥ అజితో నామ భగవానంశేన జగతః పతిః ॥ ౯ ॥ పయోధిం యేన నిర్మథ్య సురాణాం సాధితా సుధా ॥ భ్రమమాణోఽమ్భసి ధృతః కూర్మరూపేణ మన్దరః ॥౧౦॥ రాజోవాచ ॥ యథా భగవతా బ్రహ్మన్మథితః క్షీరసాగరః ॥ యదర్థం వా యతశ్చాద్రిం దధారామ్బుచరాత్మనా ॥ ౧౧ ॥ యథాఽమృతం సురైః ప్రాప్తం కిం చాన్యదభవత్తతః ॥ ఏతద్భగవతః కర్మ వదస్వ పరమాద్భుతమ్ ॥౧౨॥ త్వయా సంకీర్త్యమానేన మహిమ్నా సాత్వతాం పతేః ॥ నైవ తృప్యతి మే చిత్తం సుచిరం తాపతాపితమ్ ॥ ౧౩ ॥ సూత ఉవాచ ॥ పృష్టో రాత్రేన సంపృష్టో భగవాన్బాదరాయణిః ॥ అభినన్ద్య హరేర్వీర్యమభ్యాచష్టుం ప్రచక్రమే ॥ ౧౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ యదా యుద్ధేఽసురైర్దేవా వధ్యమానాశ్శితాయుధైః ॥ గతాసవో నిపతితా నోత్తిష్ఠేరన్ స్మ పునశ్చ తే ॥ ౧౫ ॥ యదా దుర్వాససశ్శాపేన సేన్ద్రా లోకాస్త్రయో

మన్దరోఽద్రిః - పృష్ఠే ధృతః ॥ ౧౦ ॥ లబ్ధావసరః పృచ్ఛతి రాజా ॥ యథేతి త్రిభిః ॥ హే బ్రహ్మన్ - భగవతాఽజితేన - యథా క్షీరసాగరో - మథితః, యయా రీత్యా మథితః - యదర్థం యేషాం ప్రయోజనార్థం - మథితః - యతశ్చ హేతోః - అమ్బుచరాత్మనా కూర్మరూపేణాద్రిం మన్దరం - దధార ॥ ౧౧ ॥ యేన చ ప్రకారేణ - దేవైరమృతం - లబ్ధం - తతో మథనాదన్యత్, అమృతాద్వ్యతిరిక్తమపి వస్తు - కిం కిమభవత్ - ఏతత్పయోదధిమథనాత్మకం - భగవతః - కర్మాద్భుతం - వదస్వ ॥ ౧౨ ॥ స్వస్య శుశ్రూషాం వ్యనక్తి ॥ త్వయేతి ॥ త్వయా - సమ్యక్కీర్త్యమానేన సాత్వతాం పతేర్భగవతో, మహిమ్నా, మే చిత్తం - నైవ తృప్యతి - అతృప్తౌ హేతుం వదన్ చిత్తం విశినష్టి - సుచిరం బహుకాలం - తాపేనాధ్యాత్మికాదితాపత్రయేణ - తాపితం దుఃఖితమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఏవమాపృష్టో భగవాన్బాదరాయణిః ప్రశ్నమభినన్ద్య కథయామాసేత్యాహ సూతః ॥ సంపృష్ట ఇతి ॥ హే ద్విజాః - ఇత్థం - సంపృష్టో - భగవాన్ - ద్వైపాయనసుతశ్శుకః - రాజ్ఞః - ప్రశ్నమభినన్ద్య - హరేర్వీర్యం మహాత్మ్యమభ్యాచష్టుం కథయితుం - ప్రచక్రమే ఆరేభే ॥ ౧౪ ॥ యదేత్యాదినాఽష్టభిరధ్యాయైః - పయోదధినిర్మథనాత్మకం భగవతశ్చరిత్రం వక్తుం తావత్తదుపోద్ఘాతం ప్రపఞ్చయతి ద్వాభ్యామధ్యాయాభ్యాం ॥ యదా, అసురైః కర్తృభిః - శితాయుధైస్సాధనైః యుధ్యమానా - దేవాః - గతప్రాణా, నిపతితాః - బహుశః, పునరోత్తిష్ఠేరన్ నాజీవన్స్మ ॥ ౧౫ ॥ యదా చ - దుర్వాససో మునేః - శాపేన, ఇన్ద్రేణ సహితాః - త్రయో - లోకాః, నిశ్శ్రీకాః నిర్లక్ష్మీకాః నిస్సంపదోఽభవన్, దుర్వాససా హి కదాచిన్స్వర్గం గచ్ఛన్తమిన్ద్రం దృష్ట్వా స్వకణ్ఠమాలా - కృపయా తస్మై దత్తా - తేన చేన్ద్రేణ శ్రీమదేనానాదృత్య మాలా ఐరావతస్య కుమ్భే నిక్షిప్తా, స చ మత్తః పద్భ్యాం మాలాం చూర్ణీచకార - తతః కుపితో దుర్వాసాస్తం శశాప - త్రిభిః లోకైస్సహ నిశ్శ్రీకో భవేతి - తదేతదుక్తం, యదా దుర్వాససశ్శాపేనేతి ॥ తత్ర తదా - ఇజ్యాదయో యాగాదయః క్రియాః - నేశుర్న సమర్థాః - శ్రియం వర్ధయితుం నాశక్నువన్నిత్యర్థ

ధః ॥ ౧౬ ॥ తదా-సురగణాః ఇన్ద్రాదిదేవగణాః-ఏతత్త్రైలోక్యస్యనిశ్శ్రీకత్వం-పతితానాందేవానామనుత్థానంచ, ని
శామ్య-దృష్ట్వా-స్వయం-మన్త్రైః - మన్త్రయన్తోఽపిఆలోచనానికుర్వన్తోఽపి-వినిశ్చయం - సశ్రీకత్వాద్యావహోపాయ
నిశ్చయం-నాఽధ్యగచ్ఛన్నప్రాపుః ॥ ౧౭ ॥ తతోనిశ్చయాఽనధిగమనాన్తరం- మేరోః-మూర్ధని -స్థితాం-బ్రహ్మణశ్చతు
ర్ముఖస్య - సభాం-సర్వశస్సర్వే-జగ్ముః, తత్రగత్వా - సర్వే- ప్రణతాః కృతప్రణామాః-పరమేష్ఠినే బ్రహ్మణే-విజ్ఞాపయాంచ
క్రుః ॥ ౧౮ ॥ తతస్సపరమేష్ఠీ-విగతప్రభాన్ నిస్తేజస్కాన్-నిస్సత్వాన్ బలహీనాన్-ఇన్ద్రవాయ్వాదీన్ -దేవగణాన్, అమఙ్గ
ళాన్ త్రీన్ లోకాంశ్చ-విలోక్య-అసురాన్, తథా దేవగణవిలక్షణాన్ తేజోబలాదియుక్తాన్-విలోక్య, విభుర్బ్రహ్మా ॥ ౧౯ ॥
సమాహితేనైకాగ్రేణ-మనసా, పరమపురుషం, సంస్మరన్-పరమపురుషశరణవరణేనయథాపూర్వంసర్వంప్రాప్స్యామ
ఇతిహర్షేణోత్ఫుల్లంవికసితం-వదనం-యస్య, స, భగవాన్ బ్రహ్మా, హరీన్ద్రప్రముఖాన్-దేవాన్ సువాచ ॥ ౨౦ ॥ తదేవా
హ। అహమితిత్రిభిః॥ అస్మదాదయస్సర్వే, యస్య భగవతః, అవతారః సృష్ట్యధికృతోఽనిరుద్ధః-తస్యాంశః-కలాయా అంశాం
శేనజ్ఞానశక్త్యాదిగుణలేశేన-విసర్జితాః ఉత్పాదితాః-తమేవ, అవ్యయం- భగవన్తం - శరణం - వ్రజామగచ్ఛామ-యఃస్రష్టాస
ఏవాస్మాకంరక్షితా -అతస్తమేవశరణంవ్రజామ - ఇతోఽన్యోనకశ్చిదుపాయోఽస్తీతిభావః, తత్ర-అహంచతుర్ముఖః-భవో
రుద్రః-యూయందేవాః-ద్రుమాః వృక్షాః, ఘర్మజాదయః స్వేదజోద్భిజ్జాదయః ॥ ౨౧ ॥ నను తేనయథావయంసృష్టాస్త
థాఅసురాఅపి అతస్తాన్నిగృహ్యవైషమ్యాదిప్రాకృతగుణరహితఃకథమస్మాన్రక్షిష్యతీత్యాశఙ్క్యాఽనిరాహ ॥ నేతిద్వా

యో నృప। నిశ్శ్రీకాశ్చాభవంస్తత్ర నేశురిజ్యాదయః క్రియాః॥ ౧౬ ॥ నిశామ్యైతత్సురగణా మహేన్ద్రవరుణా
దయః। నాధ్యగచ్ఛన్స్వయం మన్త్రైర్మన్త్రయన్తో వినిశ్చయమ్ ॥ ౧౭ ॥ తతో బ్రహ్మసభాం జగ్ముర్మేరోర్మూర్ధ
ని సర్వశః। సర్వం విజ్ఞాపయాంచక్రుః ప్రణతాః పరమేష్ఠినే॥ ౧౮ ॥ స విలోక్యేన్ద్రవాయ్వాదీన్నిస్సత్వాన్విగతప్ర
భాన్। లోకానమఙ్గళప్రాయానసురానయథా విభుః॥ ౧౯ ॥ సమాహితేన మనసా సంస్మరన్పురుషం పరమ్। ఉ
వాచోత్ఫుల్లవదనో దేవాన్స భగవాన్పరః॥ ౨౦ ॥ అహం భవో యూయమథాసురాదయో మనుష్యతిర్యగ్ద్రుమఘ
ర్మజాదయః। యస్యావతారాంశకలావిసర్జితా వ్రజామ సర్వే శరణం తమవ్యయమ్॥ ౨౧ ॥ న యస్య వధ్యో న చ
రక్షణీయో నోపేక్షణీయాదరణీయపక్షః। తథాఽపి సర్గస్థితిసంయమార్థం ధత్తే రజస్సత్త్వతమాంసి కాలే॥ ౨౨ ॥
అయం చ తస్య స్థితిపాలనక్షణస్సత్త్వం జుషాణస్య భవాయ దేహినామ్ । తస్మాద్వ్రజామశ్శరణం జగద్గురుం స్వా
నాం స నో ధాస్యతి శం సురప్రియః॥ ౨౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ। ఇత్యాభాష్య సురాన్వేధాస్సహ దేవైరరిన్దమ। అజిత
స్య పదం లోకాజ్జగామ తమసః పరమ్॥ ౨౪ ॥ తత్రాదృష్టస్వరూపాయ శ్రుతపూర్వాయ చాభిభోః। స్తుతిమబ్రూ
త దైవీభిర్గీర్భిస్త్వవహితేన్ద్రియః॥ ౨౫ ॥ అవిక్రియం సత్యమనన్తమాద్యం గుహాశయం నిష్కలమప్రతర్క్యమ్। మనో

క్ష్యాం ॥ తత్రాగ్రేనాక్షేపః - సార్ధేనతుపరిహారః-యద్యప్యస్యవైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిప్రాకృతగుణరహితస్యవధ్యాదిపక్షో
నాస్తి-తథాపి - జగతస్సృష్ట్యాద్యర్థం-కాలే-సృష్ట్యాద్యుపయుక్తకాలే-రజస్సత్త్వతమాంసి-ధత్తేబిభర్తి-త్రిగుణోన్మేషనిమిత్త
కర్మానుగుణంప్రవర్తత ఇత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ ధత్తాంనామ-తథాపిప్రకృతేకిమాయాతం, తత్రాహ ॥ అయంచేతి। దేహినాం
భవాయసత్తాయై, స్థితయ ఇత్యర్థః-సత్త్వంజుషాణస్య, సత్త్వగుణోన్మేషనిమిత్తకర్మానుగుణంప్రవృత్తస్య, తస్యభగవతః, అ
యం, స్థితిపాలనక్షణః స్థిత్యాత్మకపాలనస్యకాలః-సత్త్వప్రధానదేవాదిపాలనకాలోఽయమితిభావః, యతఏవం, తస్మాత్, స
ర్వే, వయం-జగద్ధితకారిణం, శరణం-వ్రజామః-రక్షణోపాయత్వేనాధ్యవస్యామః, స్వానాంశరణవ్రజనమాత్రేణస్వీయత్వే
నపరిగృహీతానామస్మాకం, శంసుఖందాస్యతి, యతోఽయం, స్వతఏవ, సురాః ప్రియాయస్య, తాదృశః ॥ ౨౩ ॥ హేఅరిన్ద
మ-ఇతీత్థం, దేవాన్, ఆభాష్య, వేధాః బ్రహ్మా, దేవైస్సహ, లోకాద్యత్పరమలోకాఖ్యంతమసస్తస్మాత్తమసః, పరం, అజిత
స్య, పదంస్థానం, జగామ ॥ ౨౪ ॥ తత్రపదే, అదృష్టస్వరూపాయ 'నమాంసచక్షురభివీక్షతే తత్'మిత్యాద్యుక్తరీత్యాస్వ
స్య, దుర్దర్శనత్వంజ్ఞాపయితుం, అదృష్టంబ్రహ్మాదిభిరదృష్టం, స్వరూపం, యస్య, తస్మై, శ్రుతపూర్వాయ, శ్రుతః పూర్వం శ్రు
తపూర్వః - తస్మై - అజితాఖ్యోభగవానవతీర్ణ ఇత్యేతావన్మాత్రం బ్రహ్మాదిభిశ్శ్రుతం-నతుదృష్టఇతిభావః - ఏవంవిధాయ-త
స్మై, ప్రణమ్యేతిశేషః- స్త్వవహితేన్ద్రియః స్త్వవాయహితేన్ద్రియః-స్తోతుంసమాహితేన్ద్రియః- బ్రహ్మా-దైవీభిః ఉపనిషదర్థాను
కారిణీభిః, గీర్భిః అభిభోః, స్వయమనభిభూతఇతరానభిభవతిజయతీత్యభిభుః అజితః, తస్య-స్తుతం, భావేక్త- స్తుతిం, అబ్రూత
ఉవాచ-అకరోదిత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ స్తుతమేవాహ-అవిక్రియమిత్యాదినా ॥ తావత్ప్రకృతిపురుషవిలక్షణంతదుపనిషత్ప్ర

తిపాద్యం, పరమాత్మస్వరూపం విశోధ్య నమస్కృత్య శరణం వ్రజతి ॥ అవిక్రియమితి ద్వాభ్యాం ॥ హే దేవ - త్వాం, నమామః నమస్కుర్మః, బహువచనమిన్ద్రాదిదేవతాభిప్రాయకం - కథంభూతం వరం శ్రేష్ఠం, నిస్సమాభ్యధికం - అతఏవ - వరేణ్యం వరమిత్యనేన "నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యత" ఇతి శ్రుత్యర్థస్సూచితః - దేవవరేణ్యశబ్దాభ్యాం గాయత్ర్యర్థః, వరత్వే హేతుః - మనోగ్రయానం వచసానిరుక్తం - మనసో౽గ్రే - అవిషయత్వేన - యాతి వర్తత ఇతి తథా - వచసా - నిర్వక్తుమశక్యం - వాఙ్మనసావిషయమిత్యర్థః - సర్వం హి చేతనాచేతనాత్మకం జగత్ వాఙ్మనసయోర్విషయం - అతఏవావరం - పరమాత్మా తు - తదవిషయత్వాద్వర ఇత్యర్థః - యద్యపి పరమాత్మా౽పి యోగపరిశుద్ధమనోవిషయో వేదాన్తవాగ్విషయశ్చ - తథాపీయత్తయా తాభ్యామపి పరిచ్ఛేత్తుమశక్యో౽నన్తస్వరూపస్వభావత్వాదితి భావః ॥ వాఙ్మనసావిషయత్వే హేతురప్రతర్క్యమితి ॥ ప్రకృతిపురుషసజాతీయత్వేన తర్కితుమశక్యం - యత్ప్రతర్క్యం - తదేవ వాఙ్మనసవిషయమితి భావః - అప్రతర్క్యత్వే హేతుః నిష్కలమితి, కలా అవయవాః - నిరవయవం - కర్మాయత్తప్రాకృతశరీరరహితమిత్యర్థః - యత్సకలం - తదేవ ప్రతర్క్యమితి భావః - ఆకాశాదికమపి సకలమేవేతి తాత్పర్యం - తర్హి ద్విశః - కుత్రాస్త ఇత్యత ఆహ - గుహాశయం - అస్మదాదిహృదయగుహాయామేవ, శయం శయానం, వసన్తమిత్యర్థః - స తర్హి కిం జీవః "హృద్యయమాత్మా ప్రతిష్ఠిత" ఇతి శ్రవణాత్, నేత్యాహ - ఆద్యం ఆదౌ భవమాద్యం - హృదయావస్థితజీవానామప్యుపాదానకారణతయా౽౽దావవర్తమానం - గుహాశయత్వప్రయుక్తం పరిచ్ఛిన్నత్వం వారయత్య - నన్తమితి - ఉపాసకానుగ్రహాయాన్తరాత్మతయా నియమనాయ చ హృదయా౽వచ్ఛిన్నత్వే౽పి స్వరూపతో దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదరహితం - ఆద్యత్వప్రయుక్తం స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ ప్రకృతిపురుషయోరివ ప్రాప్తం వికారం వారయతి - అవిక్రియం సత్యమితి - అవిక్రియం ప్రకృతిరివ స్వరూపాన్యథాభావరూపవికారరహితం - సత్యం పురుష ఇవ స్వభావాన్యథాభావరహితం - సద్వారకత్వాద్వికారస్యాద్యత్వే౽పి స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ నిర్వికారమేవేతి భావః - అత్ర ప్రతిపదం "సత్యం జ్ఞానమనన్తం - నిష్క్రియం నిష్కలం శాన్తం నిరవద్యం - తం దుర్దర్శం గూఢమనుప్రవిష్టం గుహాహితం - అనేజదేకం

ఉగ్రయానం వచసా౽నిరుక్తం నమామ హే దేవవరం వరేణ్యమ్ ॥ ౨౬ ॥ విపశ్చితం ప్రాణమనోధియా ॥ త్మనామర్థేన్ద్రియాభాసమనిద్రమవ్రణమ్। ఛాయాతపౌ యత్ర న గృధ్రపక్షౌ ॥ తమక్షరం ఖం త్రియుగం వ్రజామహే ॥ ॥
అజస్య చక్రం త్వజయేర్యమాణం మనోమయం పఞ్చదశారమాశు । త్రినాభి విద్యుచ్చలమష్టనేమి యదక్షమాహుస్తమృతం ప్రపద్యే ॥ ౨౭ ॥ య ఏకవర్ణం తమసః పరం తదలోకమవ్యక్తమనన్తపారమ్ । ఆసాం చకారోప

మనసో జవీయో నైనద్దేవా ఆప్నువన్ - యద్వాచానభ్యుదిత" మిత్యాదిశ్రుత్యర్థో౽నుసన్ధేయః ॥ ॥ ౨౬ ॥ ॥ అన్యైరపి ప్రకృతిపురుషయోరసంభావితైర్గుణైర్విశింషన్ శరణం వ్రజతి ॥ విపశ్చితమితి ॥ ప్రాణాదీనాం - విపశ్చితం సాక్షాత్కర్తారం, తత్రా - త్మానో జీవాః - నహి సర్వప్రకృతివికారాన్ జీవయుగపత్సాక్షాత్కర్తృత్వమేకస్య జీవస్య సంభావితమితి భావః - అర్థాశ్శబ్దాదయో విషయా - స్తద్గ్రాహకాణి శ్రోత్రాదీనీన్ద్రియాణి చ - తేషా - మాభాసం ప్రకాశకం - జీవానామర్థేన్ద్రియప్రకాశమిత్యర్థః - అనిద్రం నిద్రాగ్రహణం జాగరాద్యవస్థాత్రయోపలక్షణం - అవస్థాత్రయరహితమిత్యర్థః - తత్ర హేతు - రవ్రణం కర్మాయత్తశరీరరహితం - తత్రాపి హేతుః - ఛాయాతపౌ అజ్ఞానం తన్మిశ్రజ్ఞానం చ - గృధ్రపక్షౌ "గృధూ అభికాంక్షాయాం, రాగాదిమత్పురుషాశ్రయా - యత్ర యస్మిన్నస్తః - తాదృశం - అక్షరం - అశ్నోతేస్సర్వప్రత్యయస్సర్వవ్యాపకం, తత్ర దృష్టాన్తః - ఖమాకాశమివ వ్యాప్తమిత్యర్థః - త్రియుగం పూర్ణషాడ్గుణ్యం - కృతాదియుగత్రయావిర్భావవన్తం వా - వ్రజామహే శరణమితి శేషః ॥ ॥ ౨౭ ॥ ॥ పునరప్యసాధారణేన ధర్మాన్తరేణ విశింషన్ శరణం వ్రజతి ॥ అజస్యేతి ॥ మనోమయం చక్రం యదక్షం - యః పరమాత్మా అక్షో - యస్య - తత్తథోక్తం - యచ్ఛబ్దస్య ప్రతినిర్దేశ్యస్తమితి - తం పరమాత్మానం, ఋతం సత్యం - ప్రపద్యే శరణం వ్రజామీత్యన్వయః - మనోవ్యాపారమూలకం సంసారరూపం చక్రం - అజస్య భగవతః - అజయా మాయయా ఈర్యమాణం ప్రవర్త్యమానం పఞ్చదశారం - దశేన్ద్రియాణి పఞ్చవృత్తిప్రాణారం - ఆశుగామి - త్రినాభి - త్రయస్సత్త్వాదయో గుణా ఏవ - నాభి - ర్యస్య తత్ - అనుకూలప్రతికూలోదాసీనవృత్త్యుపేతం వా - అష్టనేమి "భూమిరాపో౽నలో వాయుః ఖం మనో బుద్ధిరేవ చ, అహఙ్కార" ఇత్యష్టప్రకృతయ ఏవ - నేమిర్యస్య - విద్యుదివ చలం - యః పరమాత్మా - అక్షమాశ్రయో - యస్య - తత్ - యస్సఙ్కల్పమూలకమిత్యర్థః ॥ ॥ ౨౮ ॥ ॥ ఏవం బన్ధదత్వరూపాసాధారణధర్మోక్తిః - అథ ముక్తిదత్వం సూచయన్ముక్తగమ్యం లోకం విశినష్టి ॥ య ఏకమితి ॥ య, ఏకవర్ణమేకప్రకారం - కేవలం శుద్ధసత్త్వమయమిత్యర్థః - తమసః ప్రకృతిమణ్డలాత్ పరం పరస్తాద్విద్యమానం "క్షయన్తమస్య రజసః పరాకే ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తా" దితి శ్రుతేః - స్థానమత్రైవ - అలోకం సంసారిభిర్ద్రష్టుమశక్యం - అవ్యక్తం రాగాదిదోషైర్విశేషేణాక్తం న భవతీత్యవ్యక్తం - ఉపసృష్టం "యత్ర పూర్వే సాధ్యాః

ధ్యాస్సన్తిదేవాః ,, ఇత్యుక్తనిత్యసిద్ధాత్మకాస్సుపర్ణాహంసాః-స్తేషాం.సమీపంసన్నికృష్టం-తదధిష్ఠితమిత్యర్థః . అనన్తపారం నిరవధిం " త్రిపాదస్యామృతందివి ,, తిశ్రుతేః.ఏవంభూతం-పదంయః.ఆసాంచకారఉపవివేశ.అధిష్ఠితవానిత్యర్థః - యంచ-ధీరాఃయోగపథేనయోగమార్గేణ - ఉక్తవిధపదప్రాప్తయే- ఉపాసతే-యచ్ఛబ్దస్యతమిత్యుత్తరత్రాన్వయః - తమృతమితిపూర్వేణవా-ఉపసువర్ణమినిపాఠే - ఉపేత్యస్యాసాంచకారేత్యనేనసంబన్ధః - ఉపసర్గస్యవ్యవహితత్వేనప్రయోగఆర్షః-సువర్ణం సువర్ణవత్ప్రకారబహులం-పదం-యః.ఉపాసాంచకార-ఉపవిష్టవానిత్యన్వయః ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻ ఏవంముముక్షుభిరుపాస్యత్వం ముక్తప్రాప్యనిత్యవిభూత్యధిపతిత్వంచానితరసాధారణముక్తం - అనేనముక్తిదత్వమప్యనితరసాధారణంసూచితం - తదేవవ్యఞ్జయన్నమస్కరోతి ॥ నేతి ॥ కశ్చిదప్యయంజనోమత్ప్రభృతిజనో-యస్యభగవతో-మాయాం - నాతితితర్తి-నాతిక్రామతి" దైవీహ్యేషాగుణమయీమమమాయాదురత్యయా। మామేవయేప్రపద్యన్తేమాయామేతాంతరన్తితే ,, ఇతిభగవదుక్తార్థోఽత్రానుసన్ధేయః- నాతితితర్తి , కింతు-తయా-ముహ్యతి - అతఏవ-భూతేషు-సమంసహ - చరన్తంఅన్తరాత్మతయానియమయన్తం-అర్థంపరమపురుషార్థస్వరూపం- యంపరమాత్మానం-నవేదనజానాతి - యత్ప్రసాదాత్త్వతితర్తినముహ్యతివేదచేతి భావః-తం-భూతేషుసమంచరన్తమపి - నిర్జితాత్మాత్మగుణం- ఏకఆత్మశబ్దో దేహపరః అపరస్తుజీవపరః-చిదచిద్దోషాస్పృష్టమిత్యర్థః - అతఏవ-పరేషామస్మాకమపి-ఈశంనమామః ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ కశ్చిదప్యస్యమాయాంనాతితితర్తీత్యనేనాస్యదురవగమచేష్టితత్వంసూచితం - తదేవవ్యక్తీకరోతి ఇమఇతి ॥ఇమేవయందేవాఋషయశ్చ-యస్య, ప్రియయాతన్వాశరీరభూతేన-సత్వేన,సృష్టాఅపి " తత్రసత్వంనిర్మలత్వాత్ప్రకాశక ,, మిత్యుక్తవిధసత్వగుణప్రధానా అపీతిభావః - అతఏవ,బహిః,రన్తశ్చ,ఆవిఃఆవిర్భూతజ్ఞానాఅపి - యస్యభగవతో,గతించేష్టాం,సూక్ష్మాందుర్విభావ్యాం - నవిద్మహే-ఉక్తవిధావయమేవన

✻ సుపర్ణమేనముపాసతేయోగరథేనధీరాః॥ ౨౯ ॥ నయస్యకశ్చాతితితర్తిమాయాంయయాజనోముహ్యతివేదనార్థమ్।తంనిర్జితాత్మాత్మగుణంపరేశంనమామిభూతేషుసమంచరన్తమ్॥ ౩౦ ॥ఇమేవయంయత్ప్రియయైవతన్వాసత్వేనసృష్టాబహిరన్తరావిః। గతింనసూక్ష్మామృషయశ్చవిద్మహే ✻ కుతోఽసురాద్యా ఇతరప్రధానాః॥ ౩౧ ॥పాదౌమహీయంస్వకృతైవయస్యచతుర్విధోయత్రహిభూతసర్గః। సవైమహాపూరుషఆత్మతన్త్రః ప్రసీదతాంబ్రహ్మమహావిభూతిః॥ ౩౨ ॥అమ్భస్తుయద్రేతఉదారవీర్యంసిధ్యన్తిజీవన్త్యుతవర్ధమానాః। లోకాస్త్రయోఽథాఖిలలోకపాలాః ప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః ॥ ౩౩ ॥ సోమంమనోయస్యసమామనన్తిదివౌకసాంయోబలమన్ధఆయుః। ఈశోనగానాంప్రజనఃప్రజానాంప్రసీదతాంబ్రహ్మమహావిభూతిః॥ ౩౪ ॥ అగ్ని

విద్మహే,కుతః,ఇతరప్రధానాఃరజస్తమఃప్రధానాః,అసురాద్యా-జానీయుః ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ యదేకవర్ణమితినిత్యవిభూత్యధిపతిత్వముక్తం - అథలీలావిభూత్యధిపతిత్వమనితరసాధారణంవక్తుంకృత్స్నజగదన్తర్గతానాంపృథివ్యాదీనాంతదవయవత్వేనతచ్ఛరీరిత్వం తత్ప్రభవత్వంచవదత్తంపురుషసూక్తం ప్రతిపాద్యవిరాడ్రూపముభయవిభూత్యధిపతిత్వరూపమహావిభూత్యాత్మికాఽనితరసాధారణధర్మయుక్తంవారంవారమనుస్మరన్తత్ప్రసాదంప్రార్థయతే - పాదావిత్యాదిభిర్ద్వాదశభిః॥ఇయం,మహీపృథ్వీ , యస్య-స్వకృతైవ, స్వేనసృష్టైవ " పద్భ్యాంభూమి ,, రితిశ్రుతేః,పాదౌ,సమహావిభూతిర్బ్రహ్మశబ్దవాచ్యోనఃప్రసీదతామిత్యన్వయః-మహీంవిశినష్టి।యత్రమహ్యాం-చతుర్విధఃజరాయుజాణ్డజస్వేదజోద్భిజ్జరూపో,భూతసర్గో,భవతి"పుమాన్నదేవోననరోనపశుర్నచపాదప,,ఇత్యుక్తచతుర్విధోవా,సభగవాన్,ఆత్మతన్త్రఃస్వతన్త్రః .మహాపూరుషఃపరమపురుషో,వై రాజపురుషోవానోఽస్మాకం,ప్రసన్నో,భవతు✻। ౩౨ ।✻తథా,అమ్భః,యద్రేతఃయస్యకార్యభూతం,త్రయో,లోకా,లోకపాలాశ్చ,సిధ్యన్తి,యతఇతిశేషః,యస్మాదుత్పద్యన్తే,జీవన్తి,యేనేతిశేషః,వర్ధమానాః,యత్రేతిశేషః,సః,బ్రహ్మశబ్దవాచ్యో,మహావిభూతి,ర్నః,ప్రసీదతామ్✻। ౩౩ ।✻సోమంచన్ద్రమసం,యస్య,మనో,వదన్తి" చన్ద్రమామనసోజాత,, ఇత్యాదిశ్రుతయః , సోమంవిశినష్టి ॥ యస్సోమో , దివౌకసాందేవానాం , అన్ధమన్నం, అమృతకరత్వాత్ , అతఏవ,బల,మాయుశ్చ,నగానాంవృక్షాణాం , ప్రజానాంచరాణాంచ,ప్రకర్షేణజనయతివర్ధయతీతిప్రజనః, అతఏవ, తేషా,మీశో,యః,సోమః-తం-యస్య-మనో-వదన్తి , మనసోజాతంవిరాడ్రూపస్యమనస్స్థానీయంచవదన్తి - స-బ్రహ్మ - మహావిభూతి-ర్నః-ప్రసీదతాం.బలాదీనిపరమాత్మవిశేషణానివా-దేవాదీనాం-యశ్చ , బలాదిహేతు-స్స-ఈశో - బ్రహ్మ-మహావిభూతిః- ప్రసీదతామితి ✻॥ ౩౪ ॥ ✻తథా-యస్యా-గ్నిర్ము-ఖ-ముచ్యతే" ముఖాదిన్ద్రశ్చాగ్నిశ్చ ,, త్యాదిశ్రుతిభిః-యస్యముఖస్థానీయో-ముఖాజా

౨౯ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ సువర్ణమేనం.

తశ్చాగ్నిః-స-బ్రహ్మా-మహావిభూతిః - ప్రసీదతామిత్యన్వయః-యస్య-ముఖ-మగ్ని-ర్జాత- ఇతివాఽన్వయః-అగ్నింవిశినష్టి॥జాతవేదాః-జాతంస్వస్మిన్నిహితంచరుపురోడాశాదిక-మిన్ద్రాదిభ్యో,వేదయతి “ విద్‌లాభే,, ప్రాపయతీతిజాతవేదాః. క్రియాకాణ్డనిమిత్తజన్మా-క్రియాకాణ్డనిమిత్తంయజ్ఞాదిక్రియాకలాపాత్మకవేదపూర్వభాగార్థానుష్ఠాననిమిత్తం - జన్మ,యస్యసః-అన్తస్సముద్రే-సముద్రో దేహం“ తాప్యాత్మకత్వాత్తుభూయస్త్వా ,,దితిన్యాయేనజలాంశప్రచురత్వాత్- అన్తస్సముద్రేదేహమధ్యే-జాఠరరూపేణ-స్వధాతూన్-స్వాధిష్ఠితదేహస్థాన్ శుక్లశోణితాదిసప్తధాతూన్ .పచన్ పరిణమయన్ - ఏవంభూతో- ఽగ్ని,ర్యస్య-ముఖం-సప్రసీదతామ్ * ॥ ౩౫ ॥ *తథా-తరణరాదిత్యో-యస్య-చక్షు-రాసీత్ “ చక్షుస్సూర్యోఅజాయత్నే,,తిశ్రుతేః-స-నో-మహావిభూతిః-ప్రసీదతాం-తరణింవిశినష్టి- దేవయానమర్చిరాదిమార్గభూతః - త్రయీమయః-ఋగ్యజుస్సామప్రచురః-ఏష-తరణిః-బ్రహ్మణఃపరస్య- ధిష్ణ్యంస్థానం “ యఏషోఽన్తరాదిత్యేహిరణ్మయఃపురుషోదృశ్యతే ,, ఇతిశ్రుతేః-బ్రహ్మణఃఉపాసనస్థానమిత్యర్థః- ముక్తేర్ద్వారం - దేవయానత్వాత్ - అమృతంచ అమృతసాధన పుణ్యానుష్ఠానకాలజ్ఞాపకత్వాత్-మృత్యుః-ఉదయాస్తమయాభ్యామాయుర్వ్యయకరత్వాత్ - ఏవంభూత -స్తరణిః-యస్యచ-క్షుః-స-మహావిభూతిః-ప్రసీదతామ్*॥౩౬॥*తథా-యస్య-ప్రాణా,ద్వాయురభూత్“ ప్రాణాద్వాయురజాయతే ,,తిశ్రుతేః,స-మహావిభూతిః-ప్రసీదతాం-కథంభూతోవాయుః-చరాచరాణాంభూతానాం-సహఆదిజనయితా-తత్ర- సహోమనసోబలంబలందైహికం-ఓజఇన్ద్రియాణాంబలం-ప్రాణఃపఞ్చవృత్తిమాన్-యంపఞ్చవృత్తింప్రాణం- వయంబుద్ధ్యాద్యధిష్ఠాతృదేవతాః-సమ్రాజం

ర్ముఖంయస్యతుజాతవేదాజాతఃక్రియాకాణ్డనిమిత్తజన్మా।అన్తస్సముద్రేతుపచన్స్వధాతూన్ప్రసీదతాంనస్స మహావిభూతిః ॥ ౩౫ ॥ యచ్చక్షురాసీత్తరణి*ర్దేవయానంత్రయీమయోబ్రహ్మణఏషధిష్ణ్యమ్ । ద్వారంచముక్తేరమృతంచమృత్యుః ప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః ॥ ౩౬ ॥ ప్రాణాదభూద్యస్య చరాచరాణాంప్రాణస్సహో*బలమోజశ్చవాయుః।అన్వాస్మసమ్రాజమివాఽనుయంవయం * ప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః॥ శ్రోత్రాద్దిశోయస్యహృదశ్చఖానిప్రజజ్ఞిరేఖంపురుషస్యనాభ్యాః । ప్రాణేన్ద్రియాత్మాసుశరీరకేతనం * ప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః ॥౩౮॥బలాన్మహేన్ద్రస్త్రిదశాఃప్రసాదాన్మన్యోర్గిరిశ్రోహ*స్తాద్విరిఞ్చః । ఛన్దాంసి ఋభ్యస్త్వృషయో*మేఢ్రతఃకః ప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః॥ ౩౯ ॥శ్రీర్వక్షసఃపితరశ్ఛాయయాఽసన్ధర్మస్స్తనాదితరఃపృష్ఠతోఽభూత్ *।ద్యౌర్యస్యశీర్ష్ణోఽప్సరసోవిహారాత్ప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః ॥ ౪౦ ॥ విప్రోముఖాద్బ్రహ్మచయస్యగుహ్యం రాజన్యఆసీద్భుజయోర్బలంచ । ఊర్వో*ర్విడోజోఙ్ఘ్రిరవేదశూద్రౌ ప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః ॥ ౪౧ ॥ లోభోఽధరాత్ప్రీతిరుపర్యభూద్ద్యుతి * ర్నస్తఃపశవ్యస్స్పర్శే

సార్వభౌమం-భృత్యాఇవా,న్వాస్మఅనువర్తినః,సఏవంభూతో-వాయు,ర్యస్య-ప్రాణా,దభూత్-సః,ప్రసీదతామ్* ॥౩౭॥* తథా-యస్య-శ్రోత్రా-ద్దిశో-జజ్ఞిరే“దిశశ్శ్రోత్రా,,దితిపుంసూక్తేశ్రవణాత్ - ఖాని దేహగతచ్ఛిద్రాణి-హృదా-జజ్ఞిరే,హృదయాదుద్భభూవుః-పురుషస్యవైరాజస్య-నాభ్యాః-ఖమన్తరిక్షం-జజ్ఞే “ నాభ్యాఆసీదన్తరిక్షం,, మితిశ్రుతేః-ప్రాణశబ్దఃకర్మేన్ద్రియపరః-ఇన్ద్రియశబ్దోజ్ఞానేన్ద్రియపరః- ఆత్మా మనః,అసుశబ్దఃపఞ్చవృత్తిప్రాణవాయుపరః - శరీరంచే-త్యేతేషాం- కేతనమాశ్రయం-ఖం యస్య,నాభ్యా,జజ్ఞేస,ప్రసీదతామ్ * ॥ ౩౮ ॥ *యస్య-బలా-న్మహేన్ద్రో,జజ్ఞే-ప్రసాదా, త్త్రిదశా-జజ్ఞిరే-మన్యోః-క్రోధా,ద్గిరిత్రోరుద్రః-హస్తా,ద్విరిఞ్చోబ్రహ్మస్వయం-ఛన్దాంసిగాయత్ర్యాదీని“ ఛన్దాగ్ంసిజజ్ఞిరేతస్మా,,దితిశ్రుతేః-ఋషయశ్చ,ఖేభ్యఃవివరేభ్యః - జజ్ఞిరే- మేఢ్రా,త్కః-ప్రజాపతిఃమేఢ్రాధిష్ఠాతా,స-ప్రసీదతామ్ * ॥ ౩౯ ॥ *తథాయస్య,వక్షసః-శ్రీస్సంప,జ్జజ్ఞే-ఛాయయాఛాయాతః-పితర - ఆసన్, స్తనా,ద్ధర్మః-పృష్ఠత-ఇతరఃఅధర్మః,శీర్ష్ణశ్శిరసః-ద్యౌః“శీర్ష్ణోద్యౌస్సమవర్తతే,, తిశ్రుతేః,విహారా,దప్సరసఃఆసన్ , సప్రసీదతామ్ * ॥ ౪౦ ॥ *తథా , యస్య. ముఖా,ద్విప్రోవిప్రకులంగుహ్యామతీన్ద్రియార్థావబోధి-బ్రహ్మవేదశ్చ,ఆసీత్ “ బ్రాహ్మణోఽస్యముఖమాసీత్,ఋచస్సామానిజజ్ఞిర ,,ఇతిశ్రుతేః, భుజయోర్బాహుభ్యాం,రాజన్యో,బలంచా,సీత్ “ బాహూరాజన్యఃకృత ,,ఇతిశ్రుతేఃఊర్వో,ర్విట్‌వైశ్యః,ఓజఃనైపుణ్యంతస్యవృత్తిశ్చ , అఙ్ఘ్రిః అఙ్ఘ్రిజావిత్యర్థః - అవేదశూద్రౌ , అవేదఃవేదవ్యతిరిక్తాశుశ్రూషావృత్తిః,తద్వృత్తిమాన్ శూద్రశ్చ, విడఙ్ఘ్రిరభవచ్ఛూద్ర ఇతిపాఠాన్తరం సుగమం “ ఊరూతదస్యయద్వైశ్యః - పద్భ్యాగ్ంశూద్రో అజాయతే ,, తిశ్రుతిః * ॥ ౪౧ ॥ *అధరాదధరోష్ఠా,ల్లోభః , ఉపర్యుత్తరోష్ఠా-త్ప్రీతి,రభూత్,నస్తఃనాసికాతో,ద్యుతిఃకాన్తిః , పశవ్యః

౪౧ ॥ శ్లో * పా ॥ విడఙ్ఘ్రిరభవచ్ఛూద్రః.

పశూనాంహితః, కామఃస్వర్గ్యైనాభూత్, భ్రువో, ర్యమః, కాలః-పక్ష్మభవఃపక్ష్మణోజాతః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ కింబహునా, ద్రవ్యం భూతపఞ్చకం-వయః కాలం-కర్మజీవాదృష్టం . గుణాన్ సత్త్వాదీన్, విశేషం బ్రహ్మాణ్డం తదుపలక్షితం కార్యవర్గంచ, యస్య యోగమాయయా ఈక్షణాత్మకసఙ్కల్పేనవిహితాన్వదన్తి - ద్రవ్యాదికారణాత్మకం విశేషరూపకార్యాత్మకంచ సర్వంవ స్తుయత్సఙ్కల్పవిహితం, వదన్తీత్యర్థః - అతఏవ - యద్యత్స్వరూపం, దుర్విభావ్యం చేతనాచేతనసజాతీయత్వేనచిన్త యితుమశక్యం, ప్రబుధావబోధం ప్రకృష్టవిద్వదవబోధ్యం, స, మహావిభూతిః, నః, ప్రసీదతామ్ ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ ఏవంకార్యావస్థప్రపఞ్చశరీరకం వై రాజపురుషం ప్రసాద్యాథకారణావస్థం నమస్కరోతి॥ నమఇతి ॥ ఉపశాన్తశక్తయే-సర్గా ద్యనభిముఖచిదచిత్కాలాదిశక్తయే స్వరాట్ స్వతన్త్రం స్వస్వరూపం-తస్య-భావో యాథాత్మ్యం స్వారాజ్యం -తస్య, లా భేన-స్వానన్దానుభవేనేత్యర్థః- తేన- ప్రతిపూరిత - ఆత్మాస్వరూపం-యస్య-తస్మై -స్వతన్త్రానవధికానన్దస్వస్వరూపానుభవ పూర్ణత్వా త్తసమస్తకామాయేత్యర్థః-మాయయారచితేషు-గుణేషు-నసజ్జమానాయ - లీలారసవిముఖాయ-స్వభూతయే స్వాభావికైశ్వర్యాయ-తస్మై-నమోనమః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ ఏవం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం విభూతిద్వయాధిపం సర్వకారణం భగ వన్తం ప్రసాద్య నమస్కృత్య స్వాభిప్రేతం విజ్ఞాపయితుం తావత్తద్దర్శనం ప్రార్థయతే ॥ సత్వమితి ॥ ఉక్తవిధ- స్త్వ-మాత్మానం దివ్యమఙ్గళవిగ్రహం-దిదృక్షూణాం, ప్రపన్నానాం-నో-ఽస్మాకం -అస్మచ్చక్షురాదికరణగోచరం యథాభవతి తథా-సస్మితం తే-ముఖామ్బుజం-దర్శయ ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ నను “ నచక్షుషాపశ్యతి కశ్చనైన ” మిత్యుక్తవిధయా చక్షురాద్యగోచరోఽహం క థంత్వచ్చక్షురాదికరణవిషయస్స్యామిత్యత్రాహ ॥ తైస్తైరితి ॥ హేవిభో-కాలేకాలే “ యదాయదాహిధర్మస్యగ్లానిర్భవతి

నకామః । భ్రువోర్యమః పక్ష్మభవస్తు కాలః ప్రసీదతాం నస్స మహావిభూతిః ॥ ౪౨ ॥ ద్రవ్యం వయః కర్మ గుణాన్వి శేషం యద్యోగమాయావిహితాన్వదన్తి । యద్దుర్విభావ్యం ప్రబుధావబోధం ప్రసీదతాం నస్స మహావిభూ తిః ॥ ౪౩ ॥ నమోఽస్తు తస్మా ఉపశాన్తశక్తయే స్వారాజ్యలాభప్రతిపూరితాత్మనే । గుణేషు మాయారచితేషు వృత్తిభిర్నసజ్జమానాయ నభస్వదూతయే ॥ ౪౪ ॥ సత్వం నో దర్శయాత్మానమస్మత్కరణగోచరమ్ । ప్రప న్నానాం దిదృక్షూణాం సస్మితం తే ముఖామ్బుజమ్ ॥ ౪౫ ॥ తైస్తైస్స్వేచ్ఛాధృతై రూపైః కాలేకాలే స్వయం విభో । కర్మ దుర్విషహం యన్నో భగవాంస్తత్కరోతి హి ॥ ౪౬ ॥ క్లేశభూర్యల్పసారాణి కర్మాణి విఫలాని హి । దేహినాం విషయార్తానాం నతథైవార్పితం త్వయి ॥ ౪౭ ॥ నావమః కర్మకల్పోఽపి విఫలాయేశ్వరార్పితః । కల్ప తే పురుషస్యైవ స హ్యాత్మా దయితో హితః ॥ ౪౮ ॥ యథా హి స్కన్ధశాఖానాం తరోర్మూలావసేచనమ్ । ఏవ మారాధనం విష్ణోస్సర్వేషామాత్మనశ్చ హి ॥ ౪౯ ॥ నమస్తుభ్యమనన్తాయ దుర్వితర్క్యాత్మకర్మణే । నిర్గుణాయ

భారత-అభ్యుత్థానమధర్మస్య ” త్యుక్తకాలే - స్వేచ్ఛాధృతై-ర్మత్స్యకూర్మాదిరూపైః స్వకర్మణాధృతైః-రూపైరవతారైః-భ గవాన్-నః అస్మాకం-దుర్విషహం దురాసదం దుష్కరం-కర్మ, కరోతిహి - అఘటితఘటనాత్మకక్రియాశక్తే- స్తవస్వవిగ్రహద ర్శయితృత్వం న దుర్ఘటమితిభావః ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ సత్యమాత్మానం సకృత్స్తుతికర్మణాహేతునా కథం దర్శయేయ - మిత్యత్రా హ॥ క్లేశేతి॥ విషయార్తానాం అనుకూలవిషయాలాభే దుఃఖపీడితానాం - దేహినాం - క్లేశో-భూరి-ర్యేషు-అల్పస్సారస్సుఖం-యే షు-తతః-కర్మ ధారయః- తాని కర్మాణి-యథా విఫలాని-భవన్తి-తథా-త్వయ్యర్పితం-కర్మ-న-విఫలం-భవతిహి ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ కర్మకల్పోఽపి ధర్మాభాసోఽపి అవమః లౌకికవ్యాపారోఽపీ-శ్వరేత్వయ్యర్పితశ్చే-ద్విఫలాయ-నకల్పతే - నవిఫలో భవతిహి- యస్మా-త్సఏవేశ్వరః-పురుషస్యా-త్మా-అతఏవ-దయితః ప్రియః-హితశ్చ - నహ్యాత్మని దయితే హితే చార్పితం కర్మ నిష్ఫలంస్యా దిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ ఈశ్వరార్పితస్య స్వల్పస్యాపి కర్మణోఽనల్పఫలత్వమాహ ॥ యథేతి ॥ యథాహి-తరో-ర్మూలావసేచ నం మూలే జలావసేచనం-స్కన్ధానాం- శాఖానాంచ - భవతి - ఏవమాత్మనః పరమాత్మనో-విష్ణో-రారాధనం-సర్వేషాంహి సర్వపురుషార్థానాం -సాధనం - భవతీత్యర్థః ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋ స్తుతినమస్కారాదికర్మణా వినానాన్యస్తత్తోషహేతురస్తీత్యా భిప్రాయన్నాహ ॥ నమఇతి ॥ దుర్వితర్క్యాణి ఇతరసజాతీయత్వేనవిభావితుమశక్యాని-ఆత్మకర్మాణి స్వచేష్టితాని-యస్య తస్మై అనన్తాయ త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితాయ - నిర్గుణాయ హేయగుణరహితాయ - సత్త్వాదిగుణానాం-నియన్త్రే- సత్త్వస్థాయ సత్త్వ గుణోన్మేషనిమిత్తకర్మానుగుణం-అధునా-ప్రవర్తమానాయ -తుభ్యం-నమః సాంప్రతం నమస్కారఏవయుజ్యతే-ఈదృశం త్వాం ప్రసాదయితుం నమఏవయుజ్యతే-నాన్యదిత్యాయ ఇత్యర్థః-యద్వా- గుణత్రయోన్మేషనిమిత్తకర్మానుగుణం ప్రవర్తమా

నాయాపి సాంప్రతమధునా సత్త్వస్థాయేతి వాఽన్వయః ॥ ౫౦ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః ॥

ఏవం సంస్తుతో భగవానావిర్బభూవ తేష్వాహ మునిః ॥ ఏవమితి ॥ హే రాజన్ ఇత్థం సమ్యక్ స్తుతో హరిరీశ్వరో భగవాన్ సహస్రాణాం సూర్యాణాముదయే ద్యుతిరివ ద్యుతిర్యస్య సః అభూతోపమేయం తేషాం బ్రహ్మాదీనాం పురత ఇతి శేషః ఆవిర్బభూవ ॥ ౧ ॥ తేన మహసా తేజసా, ప్రతిహతాని ఈక్షణాని, యేషాం తే, సర్వే, దేవాః ఖాదీనేవ నాపశ్యన్ కుతో విభుమావిర్భూతం పశ్యేయురిత్యర్థః ॥ ౨ ॥ భగవాన్ విరిఞ్చో బ్రహ్మా శర్వేణ రుద్రేణ సహ తాం భగవతస్తనుం దృష్ట్వా తుష్టావేతి పఞ్చమేనాన్వయః తనుం విశినష్టి, నిర్మలాం ఇన్ద్రనీలవచ్ఛ్యామాం కంజగర్భవదరుణే ఈక్షణే, యస్యాః ॥ ౩ ॥ తప్తహేమవదవదాతేన విశుద్ధేన పిశఙ్గేన చ లసతా, కౌశేయవాససా, యుక్తామితి శేషః ప్రసన్నాని, చారూణి సున్దరాణి చ, సర్వాణ్యఙ్గాని, యస్యాః, సున్దరం ముఖం యస్యాః, సున్దరే భ్రువౌ, యస్యాస్తామ్ ॥ ౪ ॥ మహాన్తో, మణయో, యస్మిన్, తేన, కిరీటేన, కేయూరాభ్యాం చాలఙ్కృతాం, కర్ణాభరణే కుణ్డలే, తాభ్యాం, నితరాం, భాతౌ, యౌ, కపోలౌ, తాభ్యాం, శ్రీశ్శోభా, ముఖామ్బుజే, యస్యాః, స్తామ్ ॥ ౫ ॥ కాఞ్చీకలాపాదిభిః, శోభితాం, కౌస్తుభ, ఆభరణం, కణ్ఠే యస్యాస్తాం, లక్ష్మీం వక్షసి, బిభ్రతీం, వనమాలా అస్యామస్తీతి తథా, తామ్ ॥ ౬ ॥ మూర్తిమద్భిః పురుషాకృతిభిస్స్వకీయైస్సర్వైః, సుదర్శ

గుణేశాయ సత్త్వస్థాయ చ సాంప్రతమ్ ॥ ౫౦ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః ॥

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం స్తుతస్సురగణైర్భగవాన్ హరిరీశ్వరః। తేషామావిరభూద్రాజన్ సహస్రార్కోదయద్యుతిః ॥ ౧ ॥ తేనైవ మహసా సర్వే దేవాః ప్రతిహతేక్షణాః। నాపశ్యన్ ఖం దిశః క్షోణీమాత్మానం చ కుతో విభుమ్ ॥ ౨ ॥ విరిఞ్చో భగవాన్ దృష్ట్వా సహ శర్వేణ తాం తనుమ్। స్వచ్ఛాం మరకతశ్యామాం కంజగర్భారుణేక్షణామ్ ॥ ౩ ॥ తప్తహేమావదాతేన లసత్కౌశేయవాససా। ప్రసన్నచారుసర్వాఙ్గీం సుముఖీం సున్దరభ్రువమ్ ॥ ౪ ॥ మహామణికిరీటేన కేయూరాభ్యాం చ భూషితామ్। కర్ణాభరణనిర్భాతకపోలశ్రీముఖామ్బుజామ్ ॥ ౫ ॥ కాఞ్చీకలాపవలయహారనూపురశోభితామ్। కౌస్తుభాభరణాం లక్ష్మీం బిభ్రతీం వనమాలినీమ్ ॥ ౬ ॥ సుదర్శనాదిభిస్స్వాస్త్రైర్మూర్తిమద్భిరుపాసితామ్ ॥ తుష్టావ దేవప్రవరస్సశర్వః పురుషం పరమ్ ॥ సర్వామరగణైస్సాకం సర్వాఙ్గైరవనింగతైః ॥ ౭ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ అజాతజన్మస్థితిసంయమాయాగుణాయ నిర్వాణసుఖార్ణవాయ। అణోరణిమ్నేఽపరిగణ్యధామ్నే మహానుభావాయ నమో నమస్తే ॥ ౮ ॥ రూపం తవైతత్పురుషర్షభేజ్యం శ్రేయోఽర్థిభిర్వైదికతాన్త్రికేణ। యోగేన ధాతస్సహ నస్త్రిలోకాన్పశ్యామ్యముష్మిన్నుహ విశ్వమూర్తౌ ॥ ౯ ॥ త్వయ్యగ్ర ఆసీ-

నాదిభిరస్త్రైః, ఉపాసితాం సేవ్యమానాం. స ఉద్రో దేవప్రవరో బ్రహ్మా సర్వాఙ్గైరవనింభూమిం గతైః ప్రాప్తైః దేవైః స్సాష్టాఙ్గప్రణతైర్దేవైస్సహ పరం పురుషం తుష్టావ ॥ ౭ ॥ తావత్స్తోతుం ప్రవృత్తః కర్మాయత్తజన్మాదిరహితం నిరస్తనిఖిలదోషం జ్ఞానానన్దాదికల్యాణగుణోదధిం సర్వాన్తరాత్మానమపరిచ్ఛిన్నస్వరూపం మహాప్రభావం నమస్కరోతి ॥ అజాతేతి ॥ న జాతా, జన్మాదయః కర్మాయత్తా యస్య తత్ర హేతుః అగుణాయ సత్త్వాద్యప్రాకృతగుణవశ్యత్వప్రతిభటాయ నిర్వాణసుఖార్ణవాయ నిర్దుఃఖానన్దమహోదధయే, అణోర్జీవాదప్యణిమ్నే అన్తరాత్మతయా తదన్తః ప్రవేశయోగ్యాయ అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపాయ మహాప్రభావాయ, తుభ్యం నమో నమః ॥ ౮ ॥ అజాతజన్మస్థితిసంయమాయేత్యనేన ప్రకృతస్యాదర్శితరూపస్యాకర్మాయత్తత్వం సూచితం తదేవ రూపం విశింషన్ స్తౌతి ॥ రూపమితి ॥ హే పురుషర్షభ తవైతద్రూపం శ్రేయోఽర్థిభిః కర్తృభిః వైదికతాన్త్రికేణ వేదపఞ్చరాత్రాభ్యాముదితత్వాత్తాభ్యాం, మవబోధితేన, యోగేన సాధనేన ఇజ్యం ఆరాధనీయం. తస్మిన్ రూపే విశ్వం సాక్షాత్కృత్యాహ, హే ధాతః అముష్మిన్నుహ అస్మిన్ హి రూపే సహ త్రిలోకాన్ త్రిలోకైస్సహ నోఽస్మాన్, పశ్యామి అత్ర త్వాత్సహయోగే తృతీయాయా అభావః త్రిలోకా ఇతి కర్మధారయః ॥ దర్శనహేతుం వదన్ రూపం విశినష్టి, విశ్వమూర్తౌ విశ్వాశ్రయమూర్తౌ, విశ్వమూర్తావితి పాఠాన్తరం తదా, హే విశ్వమూర్తే ॥ ౯ ॥ విశ్వమూర్తిత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి, త్వయీతి ॥ ఇదం విశ్వమగ్రే, మధ్యే, అన్తే చ త్వయ్యేవా

౯ శ్లో పా ॥ విశ్వమూర్తే.

శ్రయభూతేఽన్తరాత్మని - ఆసీత్ అవినాభూతమాసీత్ - అతఏవ - ద్యాద్యవస్థం విశ్వం - త్వమేవ - యద్యదవస్థం యదపృథక్సిద్ధం తత్తతోఽభిన్నమితిభావః - అనేనజగదుపాదానత్వముక్తం - ఉపాదానోపాదేయయోరభేదప్రసిద్ధం దృష్టాన్తమాహ - ఘటస్యోపాదేయస్య - మృ - దుపాదానభూతాయథానతస్మాద్భిన్నా తథేత్యర్థః,ఉపాదానత్వప్రయుక్తం వికారిత్వం వారయతి ॥ పరఃపరస్మాదితి ॥ పరస్మాత్స్వరూపాన్యథాభావవదచేతనాద్యః - పరఃవిలక్షణోజీవస్తస్మాదపి-స్వభావాన్యథాభావవతః - పరఃవిలక్షణః-స్వభావతోఽపివికారరహితఇత్యర్థః-ఉపాదానత్వేఽపితస్యసద్వారకత్వాన్నిర్వికారత్వమితిభావః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ ఏవంవిశ్వోపాదానత్వాత్త్వంవిశ్వమూర్తిరిత్యుక్తం- అథవిశ్వస్యాన్తరాత్మత్వాదపిత్వంవిశ్వమూర్తిరితివక్తుం విశ్వస్యస్రష్టృత్వంతదన్తరాత్మతయాఽనుప్రవేశంచాహ ॥ త్వమితి - ఆత్మాశ్రయయాస్వాపృథక్సిద్ధయా-స్వయాస్వనియామ్యయా- మాయయా -ఇదంజగ - న్నిర్మాయసృష్ట్వా -తదనుప్రవిష్టః«తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశ,, దితిశ్రుత్యర్థోఽత్రానుసన్ధేయః-అనుప్రవిష్టమప్యనుప్రవేష్టవ్యగతదోషాస్పృష్టం «సత్యంచానృతంచసత్యమభవ,,దితిశ్రుత్యర్థయాథాత్మ్యవిదఃపశ్యన్తీత్యాహ ॥ పశ్యన్తీతి-గుణవ్యపాయేఽపిగుణానాంవ్యపాయోఽన్యథాభావః-పరిణామఇతియావత్-గుణానాంపరిణామేఽపి-త్వాంతత్రానుప్రవిష్టంత్వాం - అగుణంచేతనాచేతనగతహేయగుణరహితం-విపశ్చితః«సత్యంచానృతంచసత్యమభవ,,దిత్యాదిశాస్త్రార్థయాథాత్మ్యవిదః-మనీషిణస్తత్ప్రతిపాద్యార్థయాథాత్మ్యోపాసనపరాః-యుక్తాస్సమాహితచిత్తాః-మనసాయోగపరిశుద్ధేనమనసాసాధనేన - పశ్యన్తిసాక్షాత్కుర్వన్తి« సత్యం చే,,త్యాదిశ్రుతేరయమర్థః-పరమాత్మనశ్చిదచిత్సంభూతరూపజగదాకారపరిణామేచపరమాత్మశరీరభూతచిదంశగతాస్సర్వఏవాపురుషార్థాః-తథా - అచిదంశగతాస్సర్వేవికారాః - పరమాత్మనికార్యత్వంతదవస్థయోస్తయోర్నియన్తృత్వేనాత్మ

త్వయిమధ్యఆసీత్త్వయ్యన్తఆసీదిదమాత్మతన్త్రే । త్వమాదిరన్తోజగతోఽస్యమధ్యంఘటస్యమృత్స్నేవపరఃపరస్మాత్ ॥ ౧౦ ॥ త్వమాయయాఽఽత్మాశ్రయయాస్వయేదంనిర్మాయవిశ్వంతదనుప్రవిష్టః ❋ । పశ్యన్తియుక్తామనసామనీషిణోగుణవ్యపాయేప్యగుణంవిపశ్చితః ॥ ౧౧ ॥ యథాఽగ్నిమేధస్యమృతంచగోషుభువ్యన్నమమ్బూద్యమనేనవృత్తిమ్ । యోగైర్మనుష్యాఅధియన్తిహిత్వాంగుణేషుబుద్ధ్యాకవయోఽధియన్తి ॥ ౧౨ ॥ తంత్వావయంనాథసముజ్జిహానంసరోజనాభాతిచిరేప్సితార్థమ్ । దృష్ట్వాగతానిర్వృతిమద్యసర్వేగజాదవార్తాఇవగాఙ్గమమ్భః ॥ ౧౩ ॥ సత్వంవిధత్స్వాఖిలలోకపాలావయంయదర్థాస్తవపాదమూలమ్ । సమాగతాస్తేబహిరన్తరాత్మన్కింవాఽన్యవిజ్ఞాప్యమశేషసాక్షిణః ❋ ॥ ౧౪ ॥ అహంగిరిత్రశ్చసురాదయోయేదక్షాదయో

త్వం-పరమాత్మాచతయోస్స్వశరీరభూతయోర్నియన్తృతయాఽఽత్మభూతస్తద్గతాపురుషార్థైర్వికారైశ్చనస్పృశ్యతే-అపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దమయస్సర్వదైకరూపఏవజగత్సృష్ట్యవర్తనలీలయాఽవతిష్ఠతే - విచిత్రచిదచిద్రూపేణవిక్రియమాణమపిబ్రహ్మ, సత్యమేవాభవత్ నిరస్తనిఖిలదోషగన్ధంఅపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దమేకరూపమేవాభవదితి ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ మనసాసాధనేనపశ్యన్తీత్యత్రదృష్టాన్తాన్వదన్నుక్తమేవార్థముపపాదయతి ॥ యథేతి॥కాష్ఠాదిషు,అగ్న్యాదీన్,యథా , యోగైరుపాయై-స్తత్ర-యథా - అగ్నిం, మేధసికాష్ఠే-మథనేనోపాయేన-యథాచా-మృతంక్షీరం-గోషు, దోహనేన-యథా-భువ్యన్నం-కృష్యాద్యుపాయేన-యథావా-వృత్తింజీవనభూత-మమ్బు,జలంఉత్ఖననేనోపాయేన-పశ్యన్తి , ఉద్యమనేనేతిపాఠే,సఏవార్థః, తథా-కవయఃవిపశ్చితోమనుష్యాః-బుద్ధ్యాయోగవిశుద్ధయా,గుణేషుగుణపరిణామాత్మకేషుసచేతనేషుపదార్థేషుత్వాం ,ఆవిక్రియమేకరూపం-అధియన్తి,ఇక్ స్మరణఇతిధాతుః-విదన్తిసాక్షాత్కుర్వన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ తద్దర్శనేనాత్మనోనితరాంసుఖితత్వం-వదన్ మత్ప్రయోజనంకుర్వితిప్రార్థయతే॥తమితిద్వాభ్యామ్ ॥ హేనాథ, హేసరోజనాభ - అతిచిరాత్-ఈప్సితమర్థంపురుషార్థస్వరూపం-ఉజ్జిహానంఆవిర్భవన్తం-తముక్తవిధం- త్వాందృష్ట్వాసర్వే , వయం- నిర్వృతిమానన్దం - గతాః ప్రాప్తాః-యథా«దవార్తాః దావాగ్నిపీడితా-గజాః,గాఙ్గ-మమ్భఃజలం-ప్రాప్య-నిర్వృతింప్రాప్నువన్తి ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ తథాసత్వం,ఉక్తవిధ-స్త్వం - హేఅఖిలలోకపాల-యదర్థాఃయత్ప్రయోజనాఃయత్కామయమానాః-వయంతవ - పాదమూలం-సమాగతాశ్శరణంగతాః-తత్ప్రయోజనం - విధత్స్వకురు- యద్విధేయంతత్కథమిత్యత్రాహ - హేబహిరన్తరాత్మన్బహిరన్తశ్చ-వ్యాపిన్-అశేషసాక్షిణఃసర్వంయుగపత్సాక్షాత్కుర్వత - స్తవసర్వజ్ఞస్య-విజ్ఞాప్యం-కింవాఽస్తి-నకిమప్యస్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ యద్యాయమేవకించిత్కురుతేత్యత్రాహ॥అహమితి॥అహంబ్రహ్మా,గిరిత్రోరుద్రః-యేచ-సురాదయో-ద

౧౨శ్లో ❋ పా । అమ్బ్వాశ్ననేన.

షాదయశ్చ - ప్రజాపతయశ్చ. తే. సర్వే - వయం-అగ్నేః - కేతవోవిస్ఫులిఙ్గా ఇవ. త్వత్తః-పృథ-గ్భావితాస్సన్తః-ఆత్మనః-శంసుఖం- కింవావిద్మః - నకిఞ్చిత్ప్యాత్మసుఖసాధనంనవిద్మ ఇత్యర్థః అత- స్త్వమేవ - హేఈశ-ద్విజానాం - దేవానాంచ - మన్త్రంసుఖకారిణీమాలోచనాం-విధత్స్వ. ఇదంకురు తేత్యుపాయముపదిశేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ ఏవం స్తుతో విజ్ఞాపితశ్చ తానాహ॥ భగవానిత్యాహమునిః॥ ఏవమిత్థం- బ్రహ్మాదిభిరీడితః స్తుతో భగవాన్- తేషాంవిరిఞ్చ్యాదీనాం-తద్ధృదయమభిప్రాయం యథావ-ద్విజ్ఞాయ-మేఘనిర్హ్రాదవద్గభీరయా-గిరా బద్ధాఞ్జలయో - యై-స్సంవృతానిసియమితాని - కారకాణీ-న్ద్రియాణియైస్తాన్-విరిఞ్చ్యాదీన్-జగాద ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ సురేశ్వరో భగవాన్-స్వయ-మేకఏవ-సురాణాం - కార్యేఈశ్వరః కర్తుం సమర్థోఽపి-సముద్రోన్మథనాదిభి-ర్విహర్తుకామఃవిహర్తుమిచ్ఛు-స్తా-నాహ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ॥ హన్తేతి ॥ హన్తేతి దుర్లభస్వప్రసాదలాభప్రయుక్తమాశ్చర్యం ద్యోతయతి. హేబ్రహ్మన్ - హేశంభో- హేదేవాః- హేసురాః- అవాన్తరభేదాభిప్రాయేణసురాదేవాశ్చేతిసంబోధనద్వయం-అన్యేగన్ధర్వాదయశ్చ - సర్వే-యూయంవో, యుష్మాకంయథా- శ్రేయస్స్యా-త్తథా-మమ-భాషిత-మవహితచిత్తాస్సన్తః-శృణుత-అమరాఇతిపాఠాన్తరంతదా శ్రేయోదర్శయతి. యథా- అమరామృత్యురహితా-స్స్య-రితి ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తావద్దానవైర్దైతేయైశ్చ - సన్ధిర్విధీయతాంసఖ్యంక్రియతాం - కాలేనానుగృహీతైఃకాలవశాదనుకూలతాంప్రాప్తైః-నతేసన్ధింయాస్యన్తీతిశఙ్కా- నకార్యేతిభావః - తైరసురై - ర్వోయుష్మాకంఆత్మన

ఽగ్నేరివకేతవస్తేఃకింవావిదామేశపృథగ్విభావితాః ❀ విధత్స్వశంనోద్విజదేవమన్త్రమ్ ॥ ౧౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥
ఏవంపరిఞ్చ్యాదిభిరీడితస్తద్విజ్ఞాయతేషాంహృదయంయథైవ ❀ । జగాదజీమూతగభీరయాగిరాబద్ధాఞ్జలీన్
సంవృతసర్వకారకాన్ ॥ ౧౬ ॥ ఏకఏవేశ్వరస్తస్మిన్సురకార్యేసురేశ్వరః । విహర్తుకామస్తానాహసముద్రోన్
మథనాదిభిః॥ ౧౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ హన్తబ్రహ్మన్నహోశంభో హేదేవామమభాషితమ్ । శృణుతావహి
తాస్సర్వేశ్రేయోవస్స్యాద్యథాసురాః॥ ౧౮ ॥ యాతదానవదైతేయైస్తావత్సన్ధిర్విధీయతామ్ । కాలేనానుగృ
హీతైస్తైర్యావద్వోభవఆత్మనః॥ ౧౯ ॥ అరయోఽపిహిసన్ధేయాస్సతికార్యార్థగౌరవే। అహిమూషకవత్పశ్చా
దర్థస్యపదవీంగతైః॥ ౨౦ ॥ అమృతోత్పాదనేయత్నః క్రియతామవిలమ్బితమ్ । యస్యపీతస్యవైజన్తుర్మృత్యుగ్ర
స్తోఽమరోభవేత్ ॥ ౨౧ ॥ క్షిప్త్వాక్షీరోదధౌసర్వావీరుత్తృణలతౌషధీః । మన్థానంమన్దరంకృత్వానేత్రంకృ
త్వాచవాసుకిమ్ ॥ ౨౨ ॥ సహాయేనమయాదేవానిర్మన్థధ్వమతన్ద్రితాః । క్లేశభాజోభవిష్యన్తిదైత్యాయూయం
ఫలగ్రహాః॥ ౨౩ ॥ యూయంతదనుమోదధ్వంయదిచ్ఛన్త్యసురాస్సురాః । నసంరమ్భేణసిధ్యన్తిసర్వేఽర్థాస్సా
న్త్వయాయథా ॥ ౨౪ ॥ నభేతవ్యంకాలకూటాద్విషాజ్జలధిసంభవాత్ । లోభఃకార్యోనవోజాతురోషఃకామ

స్స్వతఏవ-యావ-ద్భవోవృద్ధి-స్స్యా-త్తావ-త్సన్ధిర్విధీయతా - మితిపూర్వేణాన్వయః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ కార్యార్థినఃసుతోఽగర్వః, ఇతిన్యాయేనారయోఽపిసన్ధేయాఏవేత్యాహ ॥ అరయోపీతి॥ కర్తవ్యప్రయోజనస్య, గౌరవేభూయస్త్వేసతి, తదర-మరయశ్శత్రవోఽపి-సన్ధేయాఏవహి - హేదేవాః- అర్థస్యప్రయోజనస్య - పదవీంసిద్ధిం-గతైఃప్రాప్తైః-పశ్చా- దహిమూషకవ-ద్వధ్యఘాతుకభావేనవర్తితవ్యమితిశేషః- యద్వా - పేటికాయాంనిరుద్ధోఽహిర్యథానిర్గమద్వారవిధానార్థమూషకేణసన్ధింవిధత్తే పశ్చాత్తమేవభక్షయతి, తథార్థస్యపదవీం ప్రవృత్తైఃప్రథమంసన్ధేయాఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తతస్తైస్సహాయత్కార్యంతదాహ ॥ అమృతోత్పాదనఇతి॥ స్పష్టోఽర్థఃఅమృతంవిశినష్టి ॥ యస్యామృతస్య-పీతస్యసతః-మృత్యుగ్రస్తోఽప్యమరోమృత్యురహితోభవేత్-యస్యపీతస్యేతిసంబన్ధమాత్రేవాషష్ఠీయేనపీతేనామృతేనమృత్యుగ్రస్తోఽమరోభవేదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ అమృతోత్పాదనయత్నంవివృణోతి-క్షిప్త్వేత్యాదినా॥ వీరుధఃగుల్మాని-తృణాని-లతాశ్చ-ఓషధయశ్చ, ఇమాస్సర్వాః- క్షీరోదధౌ-క్షిప్త్వా-మన్దరంపర్వతం - మన్థానంమన్థనదణ్డం-కృత్వా వాసుకిం-నేత్రంరజ్జుం-కృత్వా ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ మయాసహాయేన హేదేవాఃఅతన్ద్రితాః-యూయం-నిర్మన్థధ్వం ననుతేఽప్యమృతపానేనామరాస్స్యు-స్తత్రాహ॥ క్లేశభాజః-దైత్యాస్తుకేవలంక్లేశభాజో-భవిష్యన్తియూయమేవ-ఫలగ్రహాఃఅమృతపాయినో - భవిష్యథేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ బలిభిస్సహకారిభిస్సాధ్యేఽర్థేస్తదనుసరణంవినానసేత్స్యతీతిసామాదికముపదిశతి ॥ యూయమితిద్వాభ్యాం॥ హేసురాః- య.దసురా-ఇచ్ఛన్తి-తదేవ-యూయ-మనుమోదధ్వంసాన్త్వయాసాధుమార్గేణసర్వే-ఽర్థాయథా-సిధ్యన్తి - న-తథా - సంరమ్భేణక్రోధేన సిధ్యన్తి ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ జలధిసంభవాత్-కాలకూటాఖ్యాత్ విషాత్-నభేతవ్యంనోద్వేజితవ్యం-రుద్రోగ్రసిష్యతీతిభావః-తథా

వస్తుమథనాదుత్పన్నేషు-లోభః-కామః-జాతుకదాచిదపి - రోషశ్చ-నవైకార్యః ॥ ౨౫ ॥ ఇతీత్థం-దేవాన్సమాదిశ్య అజ్ఞాప్య-భగవాన్పురుషోత్తమోఽజిత - స్తేషాంబ్రహ్మాదీనాం-పశ్యతాంసతామితి శేషః- హేరాజన్-అన్తర్దధే- న్తర్హిత వాన్-యతః-స్వచ్ఛన్దగతిర్యథేచ్ఛవ్యాపారః-ఈశ్వరః ॥ ౨౬ ॥ అథభగవతోఽన్తర్ధానానన్తరం-తస్మై తిరోహితాయ భగవతే-నమస్కృత్య-పితామహోబ్రహ్మా-భవోరుద్రశ్చ-స్వంస్వం - స్థానం జగ్మతుః- సురాఇన్ద్రాదయస్తు-బలింవైరోచని ముపేయుఃఉపజగ్ముః ॥ ౨౭ ॥ అరీన్ శత్రూననప్య-సంయత్తాన్ యుద్ధాయానుద్యతాన్-దేవాన్-దృష్ట్వా-క్షోభ్యః స్తుత్యః దైత్యరాట్బలిః-జాతక్షోభాన్ సురాన్హన్తుముద్యతాన్ - స్వనాయకాన్ అసురసేనాముఖ్యాన్-న్యషేధత్న్యవారయత్- యతః-సః, సన్ధివిగ్రహయోస్సన్ధివైరయోః-కాలముచితంవేత్తీతితథా ॥ ౨౮ ॥ తేదేవాః - అసురయూథపైః-గుప్తమాసీనంపరమయా-శ్రియాసంపదా,జుష్టంయుక్తం,జితాః,అశేషాః దేవాదయోయేనతం-వైరోచనింబలిండపాగమన్ ॥ ౨౯ ॥ తతఇన్ద్రో-మహామతిః శ్లక్ష్ణయామృద్వ్యావాచా,సాన్త్వయిత్వా సామోపాయేనప్రసన్నంకృత్వా , పురుషోత్తమాద్యచ్ఛిక్షితం,తత్సర్వ,మమృతోత్పాదనప్రయత్నరూప,మకథయత్ ॥ ౩౦ ॥ తదిన్ద్రోక్తం,దైత్యస్యబలేః,రుచ్యచ , శమ్బరాదయోఽసురాధిపాః యేచత్రిపురవాసిన , స్తేషాంచారోచత ॥ ౩౧ ॥ తతో-దేవాశ్చాసురాశ్చ, తేసర్వే, సంవిదంస

శ్చవస్తుషు ॥ ౨౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతిదేవాన్సమాదిశ్యభగవాన్పురుషోత్తమః । తేషామన్తర్దధేరాజన్స్వచ్ఛన్దగతిరీశ్వరః ॥ ౨౬ ॥ అథతస్మైభగవతేనమస్కృత్యపితామహః । భవశ్చజగ్మతుస్స్వంస్వంధామోపేయుర్బలింసురాః ॥ ౨౭ ॥ దృష్ట్వాఽరీనప్యసంయత్తాఞ్జాతక్షోభాన్స్వనాయకాన్ । న్యషేధద్దైత్యరాట్ శ్లోక్యస్సన్ధివిగ్రహకాలవిత్ ॥ ౨౮ ॥ తేవైరోచనిమాసీనంగుప్తంచాసురయూథపైః । శ్రియాపరమయాజుష్టంజితాశేషముపాగమన్ ॥ ౨౯ ॥ మహేన్ద్రశ్శ్లక్ష్ణయావాచాసాన్త్వయిత్వామహామతిః । అభ్యభాషతతత్సర్వంశిక్షితంపురుషోత్తమాత్ ॥ ౩౦ ॥ తదరోచతదైత్యస్యతత్రాన్యేయేఽసురాధిపాః । శమ్బరోఽరిష్టనేమిశ్చయేచత్రిపురవాసినః ॥ ౩౧ ॥ తతోదేవాసురాఃకృత్వాసంవిదంకృతసౌహృదాః । ఉద్యమంపరమంచక్రురమృతార్థేపరస్పరమ్ ॥ ౩౨ ॥ తతస్తేమన్దరగిరిమోజసోత్పాట్యదుర్మదాః । నదన్తఉదధింనిన్యుశ్శక్తాఃపరిఘబాహవః ॥ ౩౩ ॥ దూరభారోద్వహశ్రాన్తాశ్శక్రవైరోచనాదయః । అపారయన్తస్తంవోఢుంవివశావిజహుఃపథి ॥ ౩౪ ॥ నిపతన్సగిరిస్తత్రబహూనమరదానవాన్ । చూర్ణయామాసమహతాభారేణకనకాచలః ॥ ౩౫ ॥ తాంస్తథాభగ్నమనసోభగ్నబాహూరుకన్ధరాన్ । విజ్ఞాయభగవాంస్తత్రబభూవగరుడధ్వజః ॥ ౩౬ ॥ గిరిపాతవినిష్పిష్టాన్విలోక్యామరదానవాన్ । ఈక్షయాజీవయామాసనిర్జరాన్నిర్వ్రణాన్యథా ॥ ౩౭ ॥ గిరించారోప్యగరుడేహస్తేనైకేనలీలయా । ఆరుహ్యప్రయయావబ్ధింసురాసురగణైర్వృతః ॥ ౩౮ ॥ అవరోప్యగిరింస్కన్ధాత్సుపర్ణఃపతతాంవరః । యయౌజలాన్తఉత్సృజ్యహరిణాఽనువిసర్జితః ॥ ౩౯ ॥ **************************

************ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే,అష్టమస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః. ************

మయం,సంకేతం,కృత్వా , పరస్పరం-కృతంసౌహృదంయైస్తే హేపరంతప, అమృతార్థం-పరమ్, ముద్యమంయత్నం, చక్రుః ॥ ౩౨ ॥ ఉద్యమమేవాహ ॥ తత-స్తేదేవాసురాః-దుర్మదాః-పరిఘాఇవబాహవోయేషాం తేమన్దరంగిరిమోజసాబలేనోత్పాట్య,నదన్తః-శక్త్యా-ధారణశక్త్యాక్షీరోదధిం-నిన్యుఃప్రాపయితుంప్రవృత్తాబభూవుః ॥ ౩౩ ॥ శక్రవైరోచనిప్రభృతయ,స్సర్వే,దూరం-భారోద్వహనేన,శ్రాన్తాః,అతఏవ , తంమన్దరగిరింవోఢు,మపారయన్తోఽశక్నువన్తః , వివశాః,పథిగిరిం విజహుఃతత్యజుః ॥ ౩౪ ॥ నిపతన్సవగిరిస్తత్ర,బహూ,నసురా,నమరాంశ్చ,చూర్ణయామాస,యతః,సః,గిరిః , మహతా భారేణ-కనకాచలఃమేరుతుల్యః ॥ ౩౫ ॥ తదా,తా,నసురదానవాన్ , భగ్నమనసఃభగ్నోత్సాహాన్,కాంశ్చి,ద్భగ్నా బాహవఃఊరవఃకన్ధరాశ్చయేషాంతాన్ విజ్ఞాయ,భగవాన్,గరుడధ్వజోగరుడారూఢఆవిర్బభూవ ॥ ౩౬ ॥ గిరిపాతేన వినిష్పిష్టాన్చూర్ణీకృతా,నసురాన్,దానవాంశ్చ,విలోక్య,ఈక్షయాఽమృతదృష్ట్యా,నిర్జరాన్ దేవాన్,నిర్వ్రణాన్- యథావజ్జీవయామాస - అసురాంస్తునాజీవయదితిభావః ॥ ౩౭ ॥ తతఏకైవహస్తేనలీలయా, గిరి-ముద్ధృత్య - గరుడే-ఆరోప్య-స్వయ-మప్యారుహ్య-సురాసురగణైర్వృతః - పయోదధింప్రయయౌ ॥ ౩౮ ॥ తతః-పతతాంపక్షిణాం - వరఃశ్రేష్ఠఃసుపర్ణోగరుడః-స్కన్ధా-ద్గిరి-మవరోప్య-జలాన్తేజలసమీపే-ఉత్సృజ్యనిధాయ-హరిణాఽనువిసర్జితఃప్రస్థాపితః-యయౌ అవనాత్-సుపర్ణేతత్రస్థితేవాసుకేరాగమనాసంభవాత్తదాగమనాయవిసర్జితోయయావితిభావః ॥ ౩౯ ॥ ఇతి శ్రీభాగవ

తచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః. ***

తే దేవాసురాః-ఫలభాగేన-తవాప్యమృతభాగో భవిష్యతీత్యేవం- వాసుకిం-నామ నాగం సంప్రార్థ్య-నేత్రీభూతం-తం-గిరౌ-పరివీయ పరివేష్ట్య-ముదాయుక్తాః * ॥ ౧ ॥ * అమృతార్థే అబ్ధిం-మథితుమారబ్ధాః - హేతురూపవ్యూహ-వాసుకేః శిరోవం ముఖం దైత్యానాం హాయితుమేవ-హరిః-పురస్తాన్ముఖం జగృహే-తతో - దేవాః అభవన్ ముఖం జగృహుః తత్ ముఖగ్రహణరూపం, మహాపురుషస్య హరేః-చేష్టిత-మసురాధిపా నైచ్ఛన్ * ॥ ౨ ॥ * స్వాధ్యాయశ్రుతసంపన్నాః వేదశాస్త్రాధ్యయనసంపన్నాః, జన్మభిః-కర్మభిశ్చ, ప్రసిద్ధా వయ, మమఙ్గళం హీన, మహేరఙ్గం పుచ్ఛం, న గృహ్ణీమః * ॥ ౩ ॥ * ఇత్యభిప్రాయేణ తూష్ణీం స్థితాన్, దైత్యాన్, విలోక్య, భగవాన్ పురుషోత్తమః, స్మయమానో, ముఖం విసృజ్య-అమరైస్సహితః పుచ్ఛం జగ్రాహ * ॥ ౪ ॥ * ఏవమిత్థం - కృతో, గ్రహణస్థానవిభాగో, యైస్తే - కశ్యపస్యనన్దనా దేవాసురాః పరమధిక, మాయత్తా ఉద్యతాః- పయోనిధి మమృతార్థం-మమన్థుః * ॥ ౫ ॥ * అర్ణవే పయోదధౌ-మథ్యమానే సత్య - నాధారో, ఽద్రిర్మన్దరః-అపో, ఽవిశత్, అపామధోభాగం ప్రవిష్టోఽభూత్-హే కురునన్దన-బలిభిర్దేవాసురైః, ధ్రియమాణోఽప్య, ద్రి-ర్గౌరవాత్ భారభూయస్త్వా-దపోఽవిశ-దితిపూర్వేణాన్వయః * ॥ ౬ ॥ * తే దేవాసురాస్తు-అతిబలీయసా-దైవేన హేతునా-స్వపౌరుషే-వినష్టే సతి-నిర్విణ్ణమనసః-అతఏవ-పరిమ్లానముఖశ్రియో-బభూవుః * ॥ ౭ ॥ * విఘ్నేశస్య విఘ్నాధిదైవతస్య విష్వక్సేనస్య-త

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తే నాగరాజమామన్త్ర్య ఫలభాగేన వాసుకిమ్। పరివీయ గిరౌ తస్మిన్నేత్రమబ్ధిం ముదాన్వితాః॥ ౧॥ ఆరేభిరే సురా యత్తా మథితుం తేఽమృతార్థినః । హరిః పురస్తాజ్జగృహే పూర్వం దేవాస్తతోఽభవన్ ॥ తన్నైచ్ఛన్ దైత్యపతయో మహాపురుషచేష్టితమ్॥ ౨ ॥ న గృహ్ణీమో వయం పుచ్ఛమహేరఙ్గమమఙ్గళమ్। స్వాధ్యాయశ్రుతసంపన్నాః ప్రఖ్యాతా జన్మకర్మభిః॥ ౩ ॥ ఇతి తూష్ణీం స్థితాన్ దైత్యాన్ విలోక్య పురుషోత్తమః । స్మయమానో విసృజ్యాగ్రం పుచ్ఛం జగ్రాహ సామరః॥ ౪ ॥ కృతస్థానవిభాగాస్త ఏవం కశ్యపనన్దనాః। మమన్థుః పరమాయత్తా అమృతార్థే పయోనిధిమ్॥ ౫ ॥ మథ్యమానేఽర్ణవే సోఽద్రిరనాధారో హ్యపోఽవిశత్। ధ్రియమాణోఽపి బలిభిర్గౌరవాత్పాణ్డునన్దన॥ ౬ ॥ తే సునిర్విణ్ణమనసః పరిమ్లానముఖశ్రియః । ఆసన్ స్వపౌరుషే నష్టే దైవేనాతిబలీయసా॥ విలోక్య విఘ్నేశవిధిం స ఈశ్వరో దురన్తవీర్యోఽవితథాభిసన్ధిః * । కృత్వా వపుః కాచ్ఛపమద్భుతం మహత్ప్రవిశ్య తోయం గిరిముజ్జహార * ॥ ౭ ॥ తముత్థితం వీక్ష్య కులాచలం పునస్సముద్యతా నిర్మథితుం సురాసురాః । దధార పృష్ఠేన స లక్షయోజనప్రస్తారిణా ద్వీప ఇవాపరో మహాన్ ॥ ౮ ॥ సురాసురేన్ద్రైర్భుజవీర్యవేపితం పరిభ్రమన్తం గిరిమఙ్గ పృష్ఠతః । బిభ్రత్తదావర్తనమాదికచ్ఛపో మేనేఽఙ్గకణ్డూయనమప్రమేయః *॥ ౧౦ ॥ తథాఽసురానావిశదాసురేణ రూపేణ తేషాం బలవీర్యమీరయన్ * । ఉద్దీపయన్ దేవగణాంశ్చ విష్ణుర్దైవేన నాగేన్ద్రమబోధరూపః ॥ ఉపర్యగేన్ద్రం గిరిరాడివాన్య ఆక్రమ్య హస్తేన సహస్రబాహుః । తస్థౌ దివి బ్రహ్మభవేన్ద్రముఖ్యైరభిష్టువద్భిస్సుమనోఽభివృష్టః॥ ౧౨ ॥ ఉపర్యధశ్చాత్మని గోత్రనేత్రయోః పరేణ తే ప్రావిశతా సమేధితాః। మమన్థురబ్ధిం తరసా

త్వాగదస్యవాకస్యచిద్విరదవక్త్రాదేర్విధించరితం - తద్విఘ్నం-విలోక్య-అవితథసఙ్కల్పో - దురన్తవీర్య-అపారబలో-భగవానీశ్వరోఽజితః-మహద్బృహ-దద్భుతంచ-కాచ్ఛపం - వపు-ర్ధృత్వా - తోయం జలం - ప్రవిశ్య - గిరిం మన్దర - ముద్ధృతవాన్ * ॥ ౭ ॥ * తముత్థితం-కులాచలం-వీక్ష్య-సురాసురాస్స ర్వే పున-రున్మథితుం-సముద్యతా-బభూవుః-గిరిం బిభ్రతం కూర్మరూపిణం వర్ణయతి ॥ లక్షయోజనాని-ప్రస్తారో విస్తారో, అస్యాస్తీతి తథా- తేన-పృష్ఠేన-దధార-కథంభూతః-అపరో-ద్వీప ఏవ జమ్బ్వాదిద్వీప ఇవ-మహాన్విపులదేహః * ॥ ౮ ॥ * సురాసురశ్రేష్ఠైః కర్తృభి ర్భుజానాం-వేగేన బలేన- వేపితం-కమ్పితం-భ్రమన్తం-గిరిం-అఙ్గ హే రాజన్-పృష్ఠే-బిభ్రదప్రమేయోఽపరిచ్ఛిన్నబలశక్త్యాదియుక్త ఆదికచ్ఛపరూప-స్తదావర్తనం గిరిభ్రమణం-అఙ్గకణ్డూయనం-మేనే * ॥ ౧౦ ॥ * ఏవం జలే-కచ్ఛపవపుషా గిరిం బిభ్రద్దేవ-విష్ణుః-పున-రసురా-నసురరూపేణావిశత్-కథంభూత - స్తేషామసురాణాం-బలం-వీర్యంచ - ఈరయన్ ఏధయమానః - తథా - దైవేన రూపేణ-దేవగణాన్-బలవీర్యాదిక-ముద్దీపయ-న్నావిశత్-నాగేన్ద్రం వాసుకి-మబోధరూపః నిద్రారూపః-ప్రావిశత్ * ॥ ౧౧ ॥ * అగేన్ద్రముపరిగిరేరుపరి-అపరో-గిరిరాడివ-సహస్రబాహు-రేకేన హస్తేన-గిరి మాక్రమ్య-పున-ర్దివ్య-భితః-స్తువద్భి - ర్బ్రహ్మాదిభిః-కర్తృభి-స్సుమనోభిః పుష్పై-రభివృష్ట-స్తస్థౌ * ॥ ౧౨ ॥ * గిరే-రుపర్య-ధస్తాద్గోత్రనేత్రయోర్గిరినేత్రయో-రాత్మని-దేవాసురేషుచ-ప్రావిశతా-పరేణ పరమాత్మనా-సమేధితాః సముపోద్బలితా-అతఏవ-మదోత్కటా, దేవాసురా - స్తరసా బలేన-మహా

ద్రిణా మన్దరేణ, క్షోభితం-నక్రాణాం-చక్రం-యస్మిన్-త-మబ్ధిం-మమన్థుః * ॥ ౧౩ ॥ * దృశశ్చ-ముఖాని చ-శ్వాసాశ్చ అహీ
న్ద్రస్య వాసుకే-స్సహస్రమపరిమితాః - కఠోరా-యే-దృగాదయ, స్తేభ్యో నిర్గతాభ్యా-మగ్నిధూమాభ్యాం - హతం-వర్చో,
యేషాం తే- అసురాః-పౌలోమాదయః - దావాగ్నిదగ్ధా-స్సరళాద్రుమవిశేషా-స్త ఇవాభవన్ * ॥ ౧౩ ॥ * దేవాంస్తు మ
ఘవద్వశా ఇన్ద్రవశాః - ఘనా మేఘా-స్సమభ్యవర్షన్-కథంభూతాన్-తస్య వాసుకే-ర్యః - శ్శ్వాస-స్తస్య - శిఖయా-హతా-ప్ర
భా-యేషాం ధూమ్రాణి నిశ్శ్వాసధూమాక్తాని - అమ్బరాణి వస్త్రాణి - స్రగ్వరాణి-కఞ్చుకాన్యా - ననాని చ-యేషాం-తాన్-
కించ-సముద్రస్యో-ర్మిభిః,తరఙ్గైః-ఉపగూఢా-స్సంవృతా-వాయవః పవనాశ్చ-వవుః ప్రసస్రుః * ॥ ౧౫ ॥ * యదా-దేవాసురై-
ర్మథ్యమానాదప్య-బ్ధే-రమృతం-నజాయేత-తదా-భగవా-నజిత-స్స్వయమేవ-నిర్మమన్థ * ॥ ౧౬ ॥ * మథ్నన్నేవ జితం వర్ణ
యతి ॥ మేఘ ఇవ శ్యామః " ఉపమానాని సామాన్యవచనైః " రితి సమాసః-కనకపరిధిః కనకపరిధానః పీతామ్బరః కర్ణే- ద్యోత
మానవిద్యున్నిభాభరణః-వియత్యాకాశే - మూర్ధ్నా సకిరీటేనా- క్రామన్ - చలితాం స్రజం వనమాలాం బిభ్రదితి తాదృశః-ర
క్తనేత్రే యస్య సః-జగతా-మభయప్రదై-ర్దోర్భిర్భుజైః - ర్దన్దశూకం సర్పం- గృహీత్వా - మథ్నాగిరిణా,ఽబ్ధిం-మథ్నన్-అ
ధోక్షజో-ఽజితః-అపరో-గిరిరివా-శోభత * ॥ ౧౭ ॥ * ఏవం నిర్మథ్యమానా-దుదధేః-ప్రథమ-ముల్బణం దుస్సహం-హాలాహ
లాఖ్యం,విష-ముదభూత్-కథంభూతాదుదధేః-సంభ్రాన్తా-మీనా- ఉద్గతా,మకరాదయశ్చ యస్మిన్-తస్మాత్ తిమ్యాదిభిర్మ

మదోత్కటా మహాద్రిణా క్షోభితనక్రచక్రమ్ * ॥ ౧౩ ॥ అహీన్ద్రసాహస్రకఠోరదృఙ్ముఖశ్వాసాగ్నిధూమాహ
తవర్చసోఽసురాః । పౌలోమకాలేయబలీల్వలాదయో దావాగ్నిదగ్ధాస్సరళా ఇవాభవన్ ॥ ౧౪ ॥ దేవాంశ్చత
చ్ఛ్వాసశిఖాహతప్రభాన్ ధూమ్రామ్బరస్రగ్వరకఞ్చుకాననాన్ । సమభ్యవర్షన్మఘవద్వశా ఘనా వవుస్సము
ద్రోర్మ్యుపగూఢవాయవః ॥ ౧౫ ॥ మథ్యమానాత్తదా సిన్ధోర్దేవాసురవరూథపైః । యదా సుధా న జాయేత నిర్మ
మన్థాజితస్స్వయమ్ ॥ ౧౬ ॥ మేఘశ్యామః కనకపరిధిః కర్ణవిద్యోతవిద్యున్మూర్ధ్నాక్రామన్వి * యతిచలితస్స్రగ్భ
రోరక్తనేత్రః ॥ జైత్రైర్దోర్భిర్జగదభయదైర్దన్దశూకం గృహీత్వా మథ్నన్మథ్నా ప్రతిగిరిరివాశోభతాథోద్ధృ
తాద్రిః ॥ ౧౭ ॥ నిర్మథ్యమానాదుదధేరభూద్విషం మహోల్బణం హాలహలాఖ్యమగ్రతః । సంభ్రాన్తమీనోన్మక
రాహికచ్ఛపాత్తిమిద్విపగ్రాహతిమిఙ్గిలాకులాత్ ॥ ౧౮ ॥ తదుగ్రవేగం దిశి దిశ్యుపర్యధో విసర్పదుత్సర్పదసహ్య
మప్రతి । భీతాః ప్రజా దుద్రువురఙ్గ సేశ్వరా అరక్ష్యమాణాశ్శరణం సదాశివమ్ ॥ ౧౯ ॥ విలోక్య తం దేవవరం త్రి
లోక్యా భవాయ దేవ్యాఽభిమతం మునీనామ్ । ఆసీనమద్రావపవర్గహేతో స్తపోజుషాణం * స్తుతిభిః ప్రణేముః ॥
ప్రజాపతయ ఊచుః ॥ దేవదేవ మహాదేవ భూతాత్మన్భూతభావన । త్రాహి * నశ్శరణాపన్నాం స్త్రైలోక్యద
హనాద్విషాత్ ॥ ౨౧ ॥ త్వమేకస్సర్వజగతామీశ్వరో బన్ధమోక్షయోః । తం త్వామర్చన్తి కుశలాః ప్రపన్నార్తి
హరం గురుమ్ ॥ ౨౨ ॥ గుణమయ్యా స్వశక్త్యాఽస్య సర్గస్థిత్యప్యయాన్విభో । ధత్సే యదా స్వదృగ్భూమన్బ్రహ్మ

త్స్యవిశేషై-రాకులాచ్చ * ॥ ౧౮ ॥ * విషం విశింషన్ తతో భీతానాం ప్రజానాం సదాశివప్రపత్తిమాహ ॥ తదితి ॥ తద్విష-మ
ప్రతి ప్రతిక్రియాశూన్య - మప్రతిమం వా-కుతః-ఉగ్రః వేగో యస్య-తదేవాహ-దిశి దిశి ప్రతిదిశం ఉపర్య-ధశ్చ-విసర్ప-దుత్సర్పదు
ద్గచ్ఛచ్చ-ఏవం విధం-తద్విషం-దృష్ట్వేతి శేషః - అఙ్గ హే రాజన్ - సేశ్వరాస్సపాలాః-ప్రజాః- త్రిలోకస్థాః-అరక్ష్యమాణా-స్స
దాశివం-శరణం-దుద్రువుః జగ్ముః * ॥ ౧౯ ॥ * త్రిలోక్యాః,భవాయ సమృద్ధ్యై- దేవ్యా భవాన్యా సహ - ద్రౌ కైలాసే-ఆసీన-
మపవర్గహేతోః-తపో-జుషాణం - మునీనా,మభిమతం-దేవవరం సదాశివం-విలోక్య-స్తుతిభిః - ప్రణేముః తుష్టువుః - ప్రణేము
శ్చ * ॥ ౨౦ ॥ * స్తుతిమేవాహ దేవదేవేత్యాదినా వ్యక్తిస్తేఽవ్యక్తకర్మణ ఇత్యన్తేన ॥ తత్ర పరమకారణభూతభగవదసాధా
రణైర్ధర్మై రారోపితై ర్వా తైః స్తుతిః క్రియత ఇతి సర్వముపపన్నం -రుద్రవాచిశబ్దానాం శాస్త్రదృష్ట్యా రుద్రశరీరకపరమాత్మప
ర్యన్తత్వేన వా రుద్రస్య పరమాత్మావేశావతారరూపత్వాద్వా సర్వం ఘటతే- హే దేవానామపి దేవ-హే సర్వభూతాన్తరా
త్మన్, హే భూతభావన భూతస్రష్టః -శరణం గతా-నస్మాన్ - త్రైలోక్యం దహతీతి త్రైలోక్యదహనః - కర్తరి ల్యుః-తస్మాద్వి
షా-త్త్రాహి పాహి * ॥ ౨౧ ॥ * సర్వస్య-జగతో-బన్ధమోక్షయో-స్త్వమేక ఏవేశ్వరః-త-మేవం-భూతం-ప్రపన్నదుఃఖహ
రం-త్వామేవ,కుశలాస్సుధియః- అర్చన్తి ఆరాధయన్తి- మోక్షైశ్వర్యత్వముపాయోపదేశద్వారకమిత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి ॥ గు
రుమితి * ॥ ౨౨ ॥ * గుణమయ్యా,త్రిగుణాత్మికయా,స్వశక్త్యా స్వాంశభూతయా మాయయా-అస్య జగతః- యదా సర్గాదీన్

ధత్సే కరోషి తదా, హే విభో - హే స్వదృక్ స్వప్రకాశ, హే భూమన్ - బ్రహ్మవిష్ణుశివాభిధాం-ధత్సే బిభర్షి ॥ ౨౩ ॥ గుహ్య
మౌపనిషదం - పరమం సదసద్భావనం చిదచిద్రూపపదార్థభావనం పరం బ్రహ్మ-త్వమేవ “బ్రహ్మదృష్టిరుత్కర్షాది,, తిన్యా
యేనైవం విశాద్భీతాస్తువన్తి॥ అత ఏవ బ్రహ్మత్వేన స్తుతమప్యాత్మానమబ్రహ్మభూతం జ్ఞాత్వావక్ష్యతి రుద్రః “అహో బత
భవాన్యేతత్ప్రజానాం పశ్య వైశసమ్ । ఫున స్ఫకృపయతో భద్రే సర్వాత్మా ప్రీయతే హరిః ॥ ప్రీతే హరౌ భగవతీ ,, త్యాపన్నా
నామబ్రహ్మణమయి బ్రహ్మత్వేన స్తుతిం పశ్యేతి భవాన్యై దర్శయిత్వ అవశ్యం భూతదయయా భగవాన్ సర్వాన్తరాత్మా ప
రబ్రహ్మభూతస్తుష్యతీతి వక్ష్యతి- తస్మాన్న రుద్రే పరత్వభ్రమః కార్యః - తస్మాద్రుద్రశరీరక పరమాత్మగతాస్సర్వే చైతత్ప్రకర
ణోదితా ధర్మా ఇత్యవగన్తవ్యం “భూయసాం స్యాత్సధర్మత్వం,, మితి న్యాయేన భగవత్పరమ్యస్య ప్రాయశోఽస్మిన్ పురా
ణే ప్రతిపాదనాత్ -నానాశక్తిభిరాభాతః చిదచిత్కాలాదిశక్తివిశిష్టతయాఽఽభాతః, ప్రపఞ్చ, స్త్వమేవ-జగదీశ్వరః తదన్త
రాత్మా చ-త్వమేవ ॥ ౨౪ ॥ శబ్దయోనిః శాస్త్రప్రమాణకః-జగదాదిః జగత్కారణభూతః - ఆత్మా “ఆత్మన ఆకాశస్సం
భూత,, ఇత్యుక్తస్త్వమేవ- ద్రవ్యం భూతపఞ్చకం-స్వభావో విశేషణం-ప్రాణేన్ద్రియద్రవ్యగుణస్వభావః ప్రాణాదివిశేషణ
వానిత్యర్థః - కాలాదశరీరకశ్చ త్వమేవ-త్వచ్ఛరీరకో యః పరమాత్మా స ఏవ కాలాదశరీరక ఇతి తాత్పర్యం-సత్యమృతం “ఋత
గ్ంసత్యం పరం బ్రహ్మ,, త్యుక్తం-నిర్వికారం సర్వాన్తరాత్మభూతం - బ్రహ్మ-త్వమేవేత్యర్థః- ధర్మః ధర్మశరీరకస్తదారా
ధ్యో వా-త్వమేవ - త్రివృత్ త్రయాణాం వృత్ వర్తనం యస్మిన్ తత్ అకారోకారమకారాత్మకమక్షరం ప్రణవం వ్యయ్యేవామ
నన్తి-త్వద్విషయకమేవామనన్తీత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ విరాడ్రూపం స్తువన్తి॥ అగ్నిరితి ॥ అఖిలదేవతాత్మా “అగ్నిస్సర్వా దేవ

విష్ణుశివాభిధామ్॥ ౨౩ ॥ త్వం బ్రహ్మ పరమం గుహ్యం సదసద్భావభావనమ్। నానాశక్తిభిరాభాతస్త్వమాత్మా
జగదీశ్వరః॥ ౨౪ ॥ త్వం శబ్దయోనిర్జగదాదిరాత్మా ప్రాణేన్ద్రియద్రవ్యగుణస్వభావః। కాలః క్రతుస్సత్యమృతం
చ ధర్మస్త్వయ్యక్షరం యత్త్రివృదామనన్తి॥ ౨౫ ॥ అగ్నిర్ముఖం తేఽఖిలదేవతాత్మా క్షితిం విదుర్లోకభవాఙ్ఘ్రిప
ఙ్కజమ్। కాలం గతిం తేఽఖిలదేవతాత్మనో దిశశ్చ కర్ణౌ రసనం జలేశమ్॥ ౨౬ ॥ నాభిర్నభస్తే శ్వసనం నభస్వా
న్సూర్యశ్చ చక్షూంషి జలం చ రేతః। పరావరాత్మాశ్రయణం తవాత్మా సోమో మనో ద్యౌర్భగవన్ శిరస్తే॥ ౨౭ ॥
కుక్షిః సముద్రా గిరయోఽస్థిసంఘా రోమాణి సర్వౌషధివీరుధస్తే। ఛన్దాంసి సాక్షాత్తవ సప్త ధాతవస్త్రయీ
మయాత్మన్ హృదయం సధర్మః॥ ౨౮ ॥ ముఖాని పఞ్చోపనిషదస్తవేశ యైస్త్రింశదష్టోత్తరమన్త్రవర్గః। యత్త
చ్ఛివాఖ్యం పరమాత్మతత్త్వం దేవ స్వయంజ్యోతిరవస్థితిస్తే॥ ౨౯ ॥ ఛాయా త్వధర్మోర్మిషు యైర్విసర్గో నేత్రత్ర
యం సత్త్వరజస్తమాంసి। సాఙ్ఖ్యాత్మనశ్శాస్త్రకృతస్తవేక్షా ఛన్దోమయో వేదఋషిః పురాణః॥ ౩౦ ॥ న తే గిరి
త్రాఖిలలోకపాలవిరిఞ్చవైకుణ్ఠసురేన్ద్రగమ్యమ్। జ్యోతిః పరం యత్ర రజస్తమశ్చ సత్త్వం న యద్బ్రహ్మ నిరస్త

తా,, ఇతి సర్వదేవతామయత్వేన శ్రుతో, ఽగ్ని-స్తే తవ-ముఖం-క్షితిం పృథ్వీం - హే లోకభవ-తవాఙ్ఘ్రిపఙ్కజం-విదుః-కా
లం తు-అఖిలదేవతాత్మన, స్తవ-గతిం-విదుః-తథా- దిశ స్తవ-కర్ణౌ-జలేశం వరుణం-తవ-రసనం-విదుః ॥ ౨౬ ॥ నభ, స్తవ-నా
భిః-నభస్వాన్-వాయుః స్తవ-శ్వాసః-సూర్య- స్తవ-చక్షూంషి-జలం-తవ-రేతః తవ ఆత్మా పరే-అవరే చ-య-ఆత్మానో జీవా, స్తే
షా-మాశ్రయణమాశ్రయ ఆధారః. సోమశ్చన్ద్ర స్తవ-మనః- హే భగవన్, ద్యౌ, స్తవ-శిరః ॥ ౨౭ ॥ సముద్రా, స్తవ-కుక్షిః. గిర
యః పర్వతా స్తవాస్థిసముదాయాః-సర్వా ఓషధయో వీరుధశ్చ, తవ-రోమాణి, ఛన్దాంసి గాయత్ర్యాదీని, సాక్షా, త్తవ సప్తధాత
వః- హే త్రయీమయాత్మన్ వేదప్రచురమూర్తే, సః ప్రసిద్ధో-వేదోదితో-ధర్మ- స్తవ హృదయమ్ ॥ ౨౮ ॥ హే ఈశ-పఞ్చోపనిష
దః తత్పురుషాఘోరసద్యోజాతవామదేవేశానాత్మకాః పఞ్చానువాకా, స్తవ-ముఖాని ముఖవ్యాపారాత్మకా ఇత్యర్థః, ముఖాని వి
శినష్టి॥ యైర్ముఖై స్త్రింశదష్టోత్తరమన్త్రవర్గాః, అష్టోత్తర త్రింశన్మన్త్రాణాం వర్గా, స్తేషామేవ మన్త్రాణాం పరిచ్ఛేదేనాష్టోత్తర త్రింశ
త్కలాత్మకా మన్త్రా ఇత్యర్థః హే దేవ, యత్స్వప్రకాశం శివాఖ్యం “పతిం విశ్వస్యాత్మేశ్వరగ్ం శాశ్వతగ్ం శివమచ్యుత,, మితి ప్రసిద్ధం ప
రమాత్మతత్త్వం-త-త్తేతవ- అవస్థితిరవస్థానం-పరమాత్మ శరీరత్వేన తదపృథక్సిద్ధత్వేనావస్థితస్త్వమితి తాత్పర్యమ్ ॥ ౨౯ ॥ అధ
ర్మస్యోర్మిషు దమ్భలోభాదిషు - తవ ఛాయా అప్రకాశః - అధర్మోర్మయ స్తవ చ్ఛాయాభూతా ఇత్యర్థః॥ యైస్సత్త్వాదిభిర్గుణై
ర్విసర్గః ప్రపఞ్చసృష్టిః - తాని సత్త్వరజస్తమాంసి - తవ, నేత్రత్రయం - హే దేవ ఛన్దోమయః గాయత్ర్యాదిచ్ఛన్దః ప్రచురః
పురాతనః-ఋషి ర్వేదస్సాఙ్ఖ్యాత్మనస్సర్వజ్ఞస్యాత్మన, శ్శాస్త్రప్రణేతు- స్తవ- ఈక్షా ఈక్షణమ్ ॥ ౩౦ ॥ హే గిరిత్ర- హే
అఖిలలోకపాల- తే-పరం జ్యోతిః స్వప్రకాశం స్వరూపం-విరిఞ్చ్యాదిభిర్గమ్యం-న భవతి-వైకుణ్ఠ ఉపేన్ద్ర - స్సురేన్ద్ర సమభివ్యా
హారాత్-తస్యాప్యగమ్యత్వమతిస్తుతిః - యద్వా - అస్య ప్రకరణస్య రుద్రశరీరక పరమాత్మ స్తుతిపరత్వాత్పరమాత్మస్వరూప

స్యాపరిచ్ఛిన్నత్వేన తేనాపీయత్తయాఽవగన్తుమశక్యత్వాద్వైకుణ్ఠేనాప్యనవగమ్యమిత్యుక్తం ॥ జ్యోతిరిత్యేవ విశినష్టి ॥ యత్ర జ్యోతిషి. రజఆదయః - ప్రాకృతగుణాః - న సన్తి ॥ యద్బ్రహ్మ. యచ్చ - నిరస్తదేవమనుష్యాదిభేదమ్ ॥ ౩౧ ॥ కామశ్చ - అధ్వరశ్చ - దక్షశ్చ - త్రిపురాదయశ్చ - యే - అనేకభూతద్రుహః, స్తాన్ - క్షపయతః సంహరత - స్తేతవ స్తుతయే - తత్కామాదిక్షపణాత్మకం కర్మ న భవతి - తత్కర్మ త్వత్స్తుతయే న భవతి. అత్యల్పమేతదిత్యర్థః ॥ తదేవవక్తుం విశినష్టి ॥ యో భవాంస్తు - ఆత్మకృతం స్వసృష్టమిదం జగ - దన్తకాలే - స్వనేత్రవహ్నేః - స్ఫులిఙ్గస్య - శిఖయా - భసితం భస్మసాజ్జాతం - న వేద న జానాతి ॥ ౩౨ ॥ ఏవంభూతం త్వాం యే నిన్దన్తి తే మూర్ఖా ఇత్యాహ ॥ యేత్విత్తి ॥ యే తు - త్వాం - ఉమయా భవాన్యా సహ - చరన్తం - నితరాం కామినం కత్థన్తే ప్రలపన్తి తథా - శ్మశానే - చరన్తం - ఉగ్రం క్రూరం - పరుషం హింస్రం చ - కత్థన్తే కథం భూతం, ఆత్మారామాశ్చ - యే గురవో విశ్వహితోపదేష్టారః - స్తైః - హృది - చిన్తితం - అఙ్ఘ్రిద్వన్ద్వం - యస్య తథాభూతమపి - తపసా - అభితప్తం - తే నూనం - తవ ఊతిమవిదన్నితి కాకుః - త్వదీహితం నైవ విదురిత్యర్థః - అత - స్తే - హాతలజ్జాః గతత్రపాః - యాని కానిచిత్ త్వన్నిన్దావచనాని - తేషాం న హానిః ఇన్ద్యా యేనేతరస్య స్తుతౌ తాత్పర్యమితి భావః ॥ ౩౩ ॥ ఏవంభూతం త్వాం బ్రహ్మాదయో బోద్ధుమేవ న ప్రభవః - కిం పునః స్తోతుం - వయం తు నసుతరాం ప్రభవ ఇత్యాహుః ॥ తదితి ॥ తత్తస్మాదుక్తవిధత్వాత్ - తవ - సదసతోః చిదచితోః కార్యావస్థయోః పరతః - కారణావస్థయోశ్చ - పరస్య విలక్షణస్య - భూమ్నః వ్యాపకస్య - తవ - స్వరూపావగమనే స్వరూపావబోధనే - బ్రహ్మాదయోఽప్యజ్ఞాః - న ప్రభవన్తి కిముత సంస్తవనే - న ప్రభవన్తీతి - తత్ర వయం కథం ప్రభవేమ - కుతః యత - స్తేషాం - సర్గసర్గవిషయావయం తత్సృష్టసృష్టావయమిత్యర్థః - అతో - యదేతత్ త్వత్స్తవనం - మస్మచ్ఛక్తిమాత్రం - శక్త్యనుసారమాత్రేణ కృతమిత్యర్థః

భేదమ్ ॥ ౩౧ ॥ కామాధ్వరత్రిపురకాలగరాద్యనేకభూతద్రుహః క్షపయతః స్తుతయే న తత్తే । యస్త్వన్తకాల ఇదమాత్మకృతం స్వనేత్రవహ్నిస్ఫులిఙ్గశిఖయా భసితం న వేద ॥ ౩౨ ॥ యే త్వాత్మరామగురుభిర్హృది చిన్తితాఙ్ఘ్రిద్వన్ద్వం చరన్తముమయా తపసాఽభితప్తమ్ । కత్థన్త ఉగ్రపరుషం నిరతం శ్మశానే తే నూనమూతిమవిదం స్తవ హాతలజ్జాః ॥ ౩౩ ॥ తత్తస్య తే సదసతోః పరతః పరస్య నాఞ్జః స్వరూపగమనే ప్రభవన్తి భూమ్నః । బ్రహ్మాదయః కిముత సంస్తవనే వయం తు తత్సర్గసర్గవిషయా అపి శక్తిమాత్రమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఏతత్పరం ప్రపశ్యామో న పరం తే మహేశ్వర । మృడనాయ హి లోకస్య వ్యక్తిస్తేఽవ్యక్తకర్మణః ॥ ౩౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తద్వీక్ష్య వ్యసనం తాసాం కృపయా భృశపీడితః । సర్వభూతసుహృద్దేవ ఇదమాహ ప్రియాం సతీమ్ ॥ ౩౬ ॥ అహో బత భవాన్యేతత్ప్రజానాం పశ్య వైశసమ్ । క్షీరోదమథనోద్భూతాత్కాలకూటాదుపస్థితమ్ ॥ ౩౭ ॥ ఆసాం ప్రాణపరీప్సూనాం విధేయమభయం హి మే । ఏతావాన్ హి ప్రభోరర్థో యద్దీనపరిరక్షణమ్ ॥ ౩౮ ॥ ప్రాణైః స్వైః ప్రాణినః పాన్తి సాధవః క్షణభఙ్గురైః । బద్ధవైరేషు భూతేషు మోహితేష్వాత్మమాయయా ॥ పుంసః కృపయతో భద్రే సర్వాత్మా ప్రీ

ర్థః ॥ ౩౪ ॥ నన్వేతే సర్వే ధర్మాస్త్వదుక్తాః పరమాత్మాసాధారణాః - అహం తు పుణ్యోపచితాధికారవిశేషభాక్కశ్చిజ్జీవ - ఇత్యత్రాహుః ॥ ఏతదితి ॥ హే పరమేశ్వర - తే త్వత్తః - పరముత్కృష్ట - మపరమధమం చ - తత్త్వం న పశ్యామః న జానీమః - కిం, తు - లోకస్య మృడనాయ సుఖాపాదనాయ - తవ - అవ్యక్తకర్మణో, వ్యక్తిరిత్యేతత్తు, జానీమ ఇత్యర్థః - త్వం పరమాత్మా భవతు - మా వా - సర్వస్యాపి చిదచిదాత్మకస్య జగతస్తదాత్మకత్వాత్తదాయత్తసత్తాదిమత్త్వేన తం వినా స్వసిద్ధస్వరూపస్వభావయోరభావాత్తదప్రస్తుత్యాత్తదర్శనే సర్వం వస్తు స్తోతవ్యమిత్యేవం తుష్టువిమేతి భావః ॥ ౩౫ ॥ ఏవంభృశమధిక - మీడితః స్తుతః స్వస్మిన్నవిద్యమానైరపి పరమాత్మాసాధారణైర్గుణైరీడితః స్తుతో - దేవో రుద్రస్తాసాం ప్రజానాం - తత్ కాలకూటాదుపస్థితం - వ్యసనం దుఃఖం వీక్ష్య - సర్వభూతసుహృత్ - ప్రియాం - సతీం భవానీం - ఇదం వక్ష్యమాణ - మాహ ॥ ౩౬ ॥ విషపానే ప్రవృత్తం మామియం ప్రియా వారయేదితి శఙ్కయా తామనుజ్ఞాపయన్నాహ ॥ అహో బతేతి సార్ధైశ్చతుర్భిః హే భవాని అహో బత మహత్కష్టమేతత్, ప్రజానాం వైశసం దుఃఖం - పశ్య - వైశసం విశినష్టి ॥ క్షీరాబ్ధేర్మథనాత్ - ఉద్భూతాత్ - కాలకూటాఖ్యాద్విషం - తస్మాత్సముపస్థితం సంప్రాప్తమ్ ॥ ౩౭ ॥ ప్రాణపరీప్సూనాం జిజీవిషూణాం - మాసాం ప్రజానాం మే మయా - అభయం - విధేయం - హి యస్మాత్ - ప్రభోః సమర్థస్యార్థః కర్తవ్యః ప్రయోజనమేతావానేవ - కియాన్ - యద్దీనానాం - పరిపాలనమిత్యేతావానేవ ॥ ౩౮ ॥ తథా హి - సాధవః - క్షణభఙ్గురైః - హేతుగర్భమిదం స్వైః స్వకీయైః - ప్రాణైః - ప్రాణినః పాన్తి రక్షన్తి - కిం ప్రాణినః రక్షన్తీత్యత ఆహ - ఆత్మమాయయా భగవన్మాయయా, మోహితేషు, తత ఏవ పరస్పరం బద్ధవైరేషు, భూతేషు - కృపయతః కృపాం కుర్వతః - పుంసః - హే భద్రే, సర్వాన్తరాత్మా - భగవాన్, ప్రియతే ॥ ౩౯ ॥ కిం తతః ప్రీత్యాఽత ఆహ ॥ ప్రీత ఇతి సార్ధ్వయేన హరౌ ప్రీతే సతి సచరాచరో ఽహమపి - ప్రీతో నితరాం సానన్దో భవామి - తస్మాదిదం, గరళ

విషం,భుఙ్క్ష్వభోశ్శర్వ,మమ తతః-ప్రజానాం,స్వస్తిర, స్తు-అయమనవ్యయస్స్వస్తిశబ్దస్సుఖార్థకః-అతఎవప్రయోగాత్ దైవీస్వస్తిర స్తుమఇత్యాదిశ్రుతప్రయోగాచ్చ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఏవమిత్థంభవానీమామన్త్ర్య అనుజ్ఞాప్య - విశ్వసుఖకరో-భగవాన్రుద్రః-త-ద్విషం జగ్ధుమ త్తు-మారేభే-తత్ప్రభావజ్ఞా, భవానీ,అన్వమోదత,అనుమోదితవతీ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తత స్తదనుమోదనానన్తరం,సర్వతో,వ్యాపి-హాలాహలాఖ్యంవిషం - కరతలీకృత్యకరతలమాత్రపరిమితంకృత్వా,భూతసుఖకరో,మహాదేవః-కృపయా-అభక్షయత్ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ జలకల్మషరూపంవిషం - స్వవీర్యం స్వబలం,తస్యాపిరుద్రస్యాపి-దర్శయామాస - యస్మాత్తంరుద్రం-గళేనీలం-చకార-తచ్చనైల్యం,సాధోఃరుద్రస్య-విశేషేణభూషణమేవా - భూత్ , జడకల్మషఇతిపాఠాన్తరంతదాదుస్సహంవిషంకథంజరయామాసేత్యత్రాహ,జడకల్మషఃజడానామితరేషా,మేవకల్మషోబాధకమిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ కృపాళునామియంపరిపాటిరిత్యాహ-తప్యన్తఇతి-సాధవఃసాధుకుర్వన్తిపరకార్యమితిసాధవః - స్వార్థనిరపేక్షపరకార్యప్రసాధనస్వభావాజనాః,ప్రాయశో-లోకతాపేన - స్వయమపి- తప్యన్తే,నతద్వ్యర్థ-మపత్వ-ఖిలాన్తరాత్మనః-పరమపురుషస్యారాధనంతోషహేతుః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ మీఢుషఃఆశ్రితాశీర్వర్షుకస్య - శంభోర్దేవస్య-త-ద్విషపానరూపంకర్మ-శ్రుత్వా-ప్రజాః దాక్షాయణీభవానీచ-బ్రహ్మా-వైకుణ్ఠోభగవాంశ్చశశంసిరేప్రశంసితవన్తః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ శంభో-ర్విషం- పిబతస్సతో -యత్కించిత్ప్రస్కన్నం గళితం-విషంతద్వృశ్చికాదయః-ప్రాణైర్జగృహుః - విషౌషధ్యఃకాకతుణ్డకరవీరాదయః-దన్దశూకా

యతేహరిః॥ ౩౯ ॥ ప్రీతేహరౌభగవతిప్రీయేహంసచరాచరమ్। తస్మాదిదంగరంభుఞ్జేప్రజానాంస్వస్తిరస్తుమే॥
శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవమామన్త్ర్య భగవాన్భవానీంవిశ్వభావనః। తద్విషంజగ్ధు❁మారేభేప్రభావజ్ఞాఽన్వమోదత॥ ౪౧ ॥ తతఃకరతలీకృత్యవ్యాపిహాలాహలంవిషమ్। అభక్షయన్మహాదేవఃకృపయాభూతభావనః॥ ౪౨ ॥ తస్యాపిదర్శయామాసస్వవీర్యం❁జలకల్మషః। యచ్చకారగళేనీలంతచ్చసాధోర్విభూషణమ్॥ ౪౩ ॥ తప్యన్తేలోకతాపేనప్రాయశస్సాధవోజనాః। పరమారాధనంతద్ధిపురుషస్యాఖిలాత్మనః॥ ౪౪ ॥ నిశమ్యకర్మతచ్ఛంభోర్దేవదేవస్యమీఢుషః। ప్రజాదాక్షాయణీబ్రహ్మావైకుణ్ఠశ్చశశంసిరే❁॥ ౪౫ ॥ ప్రస్కన్నంపిబతఃప్రాణైర్యత్కించిజ్జగృహుస్స్మతత్। వృశ్చికాహివిషౌషధ్యోదన్దశూకాశ్చయేపరే॥ ౪౬ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే , సప్తమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁
శ్రీశుకఉవాచ ॥ పీతేగరేవృషాఙ్కేనప్రీతాస్తేఽమరదానవాః। మమన్థుస్తరసాసిన్ధుంహవిర్ధానీతతోఽభవత్॥ ౧ ॥ తామగ్నిహోత్రీమృషయోజగృహుర్బ్రహ్మవాదినః। యజ్ఞస్యదేవయానస్యమేధ్యాయహవిషేనృప ॥ ౨ ॥ తతఉచ్చైశ్శ్రవానామహయోఽభూచ్చన్ద్రపాణ్డురః। తస్మిన్బలిస్స్పృహాంచక్రేనేన్ద్రఈశ్వరశిక్షయా ॥ ౩ ॥ తతఐరావతోనామవారణేన్ద్రోవినిర్గతః। దన్తైశ్చతుర్భిశ్శ్వేతాద్రేర్హరన్భగవతోమహిమ్ ॥ ౪ ॥ తతోఽగజాఃకరి

దంశనస్వభావాఅన్యేజన్తవః- సర్వాణ్యాముక్తత్వాత్ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేసప్తమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఇత్థంవృషాఙ్కేనరుద్రేణ-గరేవిషే -పీతేభక్షితేసతి-తేసర్వే-అమరాదానవాశ్చ - ఇన్ద్రాదయోవైరోచనాదయశ్చప్రీతాఃహృష్టాస్సన్తః - తరసాబలేన-సిన్ధుం-మమన్థుః-తత- స్తస్మిన్సిన్ధావేవంమథ్యమానేసతి-తతోవిషాదనన్తరం,హవిర్ధానీసురభిః,కామధేనురభవత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తాంహవిర్ధానీమగ్నిహోత్రీందధిపయోఘృతాదిహవిః ప్రదానేనాగ్నిహోత్రాదివైదికకర్మనిష్పాదినీం,బ్రహ్మవాదినః-ఋషయో-జగృహుఃస్వీకృతవన్తః,కిమర్థం-హేనృప,దేవయానస్యదేవాయాన్త్యస్మిన్కర్మణీతిదేవయానం,తస్య,యజ్ఞస్య,సంబన్ధినే-మేధ్యాయ , హవిషేపయఆదిహవిరర్థమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తతోహవిర్ధాన్యుద్భవానన్తరం-చన్ద్రవ,త్పాణ్డురశ్శుభ్రో-హయఉచ్చైశ్శ్రవాఇతిప్రసిద్ధ-ఉద్బభూవ,తస్మిన్ఉచ్చైశ్శ్రవసిహయే,ఈశ్వరశిక్షయా,ఇన్ద్రః స్పృహాం,నచక్రే,లోభఃకార్యోనవైజాతురోషఃకామశ్చవస్తుష్వితిపూర్వంకృతయాభగవతశ్శిక్షయో,చ్చైశ్శ్రవస్యుత్పన్నేపిస్పృహామభివ్యక్తాంనచక్రే,కింతుమనస్యేవాధాదితిభావః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తతఉచ్చైశ్శ్రవసఉదయానన్తర , మైరావతాఖ్యో,వారణేన్ద్రోగజశ్రేష్ఠః-వినిర్గతః,కథంభూతః-భగవతోరుద్రస్య, శ్వేతాద్రిఃకైలాస,స్తస్య,మహిం మాహాత్మ్యం శోభాం,దన్తైశ్చతుర్భిశ్శిఖరతుల్యై-ర్హరన్,చన్ద్రవత్పాణ్డురఇత్యనుషఙ్గః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తతోఽష్టౌ,దిగ్గజా- అభవన్, తతో,హేనృప-అభ్రముప్రభృతయోఽష్టౌ , కరిణ్యో,ఽభవన్,తతోమహోదధేః-కౌస్తుభాఖ్యం - రత్నం - మణిః,స్వచపద్మరాగమణి

౪౩॥ శ్లో ❁ పా॥జడకల్మషః-

స్తస్మిన్ మహామణౌ-భగవాన్ హరిర్వక్షసోఽలంకరణనిమిత్తం స్పృహాం చక్రే ॥ ౫ ॥ తతః-పారిజాతో-వృక్షః సురలోకస్య విభూషణభూతోఽభవత్ - కథంభూతః, యః-శశ్వత్సదా, అర్థినః-అర్థైః పూరయన్, అర్థాన్ పూరయన్-భువి-భవాన్ యథా పూరయత్యర్థినామర్థాం స్తథా ॥ ౬ ॥ తతశ్చ, అప్సరస ఉద్బభూవుః- కథంభూతాః-నిష్కగ్రీవాః-స్వర్ణాభరణవిశేష కణ్ఠాః-శోభనాని వాసాంసి యాసాం తాః-స్వర్గిణాం స్వర్గతానాం, సున్దరగతిభిః-లీలావలోకనైశ్చ - రమణ్యః, ప్రియాః-స్వర్గిణాం రతికర్త్ర్యః ॥ ౭ ॥ తతః-సాక్షాచ్ఛ్రీః లక్ష్మీః-ఆవిరభూత్. కథంభూతా, భగవత్పరా భగవదనన్యార్హా, కాన్త్యా, దిశో-రఞ్జయన్తీ ప్రకాశయన్తీ, యథా, సౌదామనీ, విద్యుత్, తద్వత్ - సుదామా పర్వత, స్తేనైకస్యాం దిశి జాతా సౌదామనీ, స్ఫటికాదిమయగిరిశృఙ్గేష్వధికం స్ఫురన్తీ విద్యుదివ - కాన్త్యా - దిశో, రఞ్జయన్తీత్యర్థః ॥ ౮ ॥ తస్యాం రూపాదిమహిమ్నా, ఆక్షిప్తం, చేతో, యేషాం తే సర్వే, ససురాసురదానవాః, స్పృహాం చక్రుః ॥ ౯ ॥ భగవద్వక్షస్స్థితయా శ్రియావిలోకితానాం దేవాదీనాం యథాపూర్వం సర్వసంపత్ప్రాప్తిం - అసురాణాం తద్విపర్యయం చ వక్తుం తస్యా అభిషేకాది మహోత్సవపూర్వకం బ్రహ్మాదిపరిహారేణ భగవత్ప్రాప్తిప్రకారమాహ ॥ తస్యా ఆసనమిత్యాదినా, అథ ఆసీద్వారుణీత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ॥ తస్యాః రమాయాః-ఉపవేశనార్థం, మద్భుతం మహచ్చ, సింహాసనం-ఇన్ద్ర ఆనీయ, సమర్పితవాన్ - గఙ్గాయమునాదయస్సరిచ్ఛ్రేష్ఠా-మూర్తిమత్యస్సత్యః, హేమకుమ్భైశ్శుద్ధం-జలమానిన్యిరే ॥ ౧౦ ॥ భూమిరపి మూర్తిమతీ సతీ, అభిషేచనికా అభిషేకోచితా, ఓషధీస్సకలా, ఆహరత్ అనన్యే, గావస్తు, పఞ్చపవిత్రాణి పఞ్చగవ్యా

ణ్యోఽష్టౌ కౌస్తుభశ్చాభవన్నృప । పద్మరాగస్స్పృహాం చక్రే వక్షోఽలంకరణే హరిః ॥ ౫ ॥ తతోఽభవత్పారిజాతస్సురలోకవిభూషణః । పూరయత్యర్థినో యోఽర్థైశ్శశ్వద్భువి యథా భవాన్ ॥ ౬ ॥ తతశ్చాప్సరసో జాతా నిష్కగ్రీవాస్సువాససః । రమణ్యస్స్వర్గిణాం వల్గుగతిలీలావలోకనైః ॥ ౭ ॥ తతశ్చావిరభూత్సాక్షాచ్ఛ్రీ రమా భగవత్పరా । రఞ్జయన్తీ దిశః కాన్త్యా విద్యుత్సౌదామనీ యథా ॥ ౮ ॥ తస్యాం చక్రుస్స్పృహాం సర్వే ససురాసురదానవాః । రూపౌదార్యవయోవర్ణమహిమాక్షిప్తచేతసః ॥ ౯ ॥ తస్యా ఆసనమానిన్యే మహేన్ద్రో మహదద్భుతమ్ । మూర్తిమత్యస్సరిచ్ఛ్రేష్ఠా హేమకుమ్భైర్జలం శుచి ॥ ౧౦ ॥ ఆభిషేచనికా భూమిరాహరత్సకలౌషధీః । గావః పఞ్చపవిత్రాణి వసన్తో మధుమాధవౌ ॥ ౧౧ ॥ ఋషయః కల్పయాఞ్చక్రురభిషేకం యథావిధి । జగుర్భద్రాణి గన్ధర్వా నట్యశ్చ ననృతుర్జగుః ॥ ౧౨ ॥ మేఘా మృదఙ్గపణవమురజానకగోముఖాన్ । వ్యనాదయన్ శఙ్ఖవేణువీణాస్తుములనిస్వనాన్ ॥ ౧౩ ॥ తతోఽభిషిషిచుర్దేవీం శ్రియం పద్మకరాం సతీమ్ । దిగ్గజాః పూర్ణకలశైస్సూక్తవాక్యైర్ద్విజేరితైః ॥ ౧౪ ॥ సముద్రః పీతకౌశేయవాససీ సముపాహరత్ । వరుణస్స్రజం వైజయన్తీం మధునా మత్తషట్పదామ్ ॥ ౧౫ ॥ భూషణాని విచిత్రాణి విశ్వకర్మా ప్రజాపతిః । హారం సరస్వతీ పద్మమజో నాగాశ్చ కుణ్డలే ॥ ౧౬ ॥ తతః కృతస్వస్త్యయనోత్పలస్రజం నదద్ద్విరేఫాం పరిగృహ్య పాణినా । చచాల వక్త్రం సుకపోలకుణ్డలం సవ్రీడహాసం దధతీ సుశోభనమ్ ॥ ౧౭ ॥ స్తనద్వయం చారు కృశోదరీ సమం నిరన్తరం కుఙ్కుమచన్దనోక్షితమ్ । తతస్తతో నూపు

న్యాజహ్రుః-వసన్తఋతు - ర్మూర్తిమాన్ - మధుమాధవౌ చైత్రవైశాఖభవఫలపుష్పాణి - ఆహరదిత్యనుషఙ్గః-పాత్రాన్తరే ద్వంద్వైకవాక్యే ఽపి సవిభక్తి మధుపానే భవం మధ్వివా ॥ ౧౧ ॥ తత-ఋషయః-అభిషేకం విధిం అభిషేకోచితవిధిం యథావత్కల్పయాంచక్రుః - గన్ధర్వా-భద్రాణి మఙ్గళాని-జగుః, నాట్యః నటానాం స్త్రియః, ననృతుర్జగుశ్చ ॥ ౧౨ ॥ మేఘా, మూర్తిమన్తో-మృదఙ్గాదీన్ వాద్యవిశేషాన్, శఙ్ఖవేణువీణాశ్చ, వ్యవాదయన్-తుములాని స్వనో యేషాం తాన్ - మృదఙ్గాదీన్ ॥ ౧౩ ॥ తతః-పద్మకరాం-సతీం-శ్రియం, దిగ్గజాః-పూర్ణకలశైః సర్వౌషధీయుక్తైస్సరిచ్ఛ్రేష్ఠానీతైః-ద్విజేరితైస్సూక్తవాక్యై - రాభిషేచనికమన్త్రైస్సహ-అభిషిషిచుః అభిషిక్తవన్తః ॥ ౧౪ ॥ తత-స్సముద్ర-పీతకౌశేయవాససీ, సమర్పితవాన్, తథా, వరుణః, మధునా మధుపానేన, మత్తాష్షట్పదా భృఙ్గా, యస్యాం, తాం - వైజయన్తీం వనమాలాం - సముపాహరదిత్యనుషఙ్గః ॥ ౧౫ ॥ విశ్వకర్మా, ప్రజాపతిః భూషణాని, సరస్వతీ, హారం అజో బ్రహ్మా-పద్మం - సముపాహరత్ నాగాస్తు, కుణ్డలే, సముపాహరత్ ॥ ౧౬ ॥ తతః-కృతస్వస్త్యయనా కృతమఙ్గళా శ్రియా, శ్రీ-ర్నదన్తో-ద్విరేఫా భ్రమరా యస్యాం తాం, ముత్పలస్రజం, పాణినా, పరిగృహ్య, నిరస్తనిఖిలదోషస్య సమస్తకల్యాణగుణాకరస్య స్వాభిమతస్య పుంసః-కణ్ఠే నిధాతుం పరిగృహ్యేతి భావః-చచాల, కథంభూతా సతీ, శోభనయోః, కపోలయోః-కుణ్డలే, ప్రతిఫలన్తీ, యస్మిన్, సవ్రీడః, హాసో యస్మిన్, తత్, సుశోభనమితిసున్దరం, వక్త్రం, దధతీ ॥ ౧౭ ॥ తథా, చన్దనకుఙ్కుమాభ్యాం, ముక్షితం సిక్తం లిప్తం సమం-నిరన్తరంచ-యత్ స్తనద్వయం, తచ్చ -చారుసున్దరం-కృశం చో-దరం చ-దధతీ, తత-స్తతః, శ్రీః-నూపురాణాం వల్గుభిర్మధురైశ్శి

ఙ్క్తైః, ర్విసర్పతీ, ఇత స్తతశ్చలన్తీ-హేమలతేవ, బభౌ ॥ ౧౮ ॥ తత-ఆత్మనస్స్వస్యాః, పదమాశ్రయం, ధ్రువం నిత్యమవ్యభిచారిణో నిత్యాః, సన్తః, కల్యాణా గుణా, యస్మిన్-తన్నిరవద్యం, నిరస్త హేయగుణం, ఏవంభూతం, పదం, గన్ధర్వాదిమధ్యే-విలోకయన్తీ విచారయన్తీ నాన్వవిన్దత నాపశ్యత్ - క్వచిత్కస్యచిద్దోషస్య దర్శనేనాన్వవిన్దతేతి భావః ॥ ౧౯ ॥ తదేవాహ నూనమిత్యాదిత్రిభిః యస్య రుద్రదుర్వాసఃప్రభృతే-స్తపస్స్వ-స్తి-తస్య-మన్యునిర్జయస్తు-నాస్తి-నూనమితి నిశ్చయే, యస్య తు గురుశుక్రాదే-ర్జ్ఞానమస్తి-నతస్య జ్ఞానం సఙ్గవర్జితం-కిన్తు ఫలసఙ్గాదియుక్తమేవ-కశ్చిద్బృహస్పత్యాదిర్మహాం స్తథాఽపి న-తస్య-కామనిర్జయోఽస్తి-దుహితురేవ పత్నీత్వేన గృహీతత్వాదితి భావః-యః-పరతోఽన్యపాశ్రయః పరాపేక్షైశ్వర్యాశ్రయ ఇన్ద్రాదిః-స, కిమీశ్వరః అనీశ్వర ఏవేతి భావః ॥ ౨౦ ॥ క్వచిద్యమాదౌ-ధర్మో-స్తి తథాపి-న భూతసౌహృదమస్తి-త్యాగః-క్వచిచ్ఛిబిప్రభృతిష్వ-స్తి-యస్త్యాగశ్శిబ్యాదిగత - స్సనముక్తికారణం నముక్తిహేతుః పుంసః కార్తవీర్యాదే ర్వీర్యమస్తి-తథాఽపితద్ అజవేగేన-కాలవేగేన-నిష్కృతం పరిహృతం-తున భవతి-ద్వితీయః భగవతోఽన్యః కశ్చిదపి సనకాదిరపి-సత్త్వాదిప్రాకృతగుణసఙ్గవర్జితో-న భవతి ॥ నతదస్తి పృథివ్యాం వా దివి దేవేషు వా పునః-సత్త్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తం యదేభిస్స్యాత్త్రిభిర్గుణైః, రిత్యుక్తరీత్యా గుణత్రయనిర్ముక్తస్య భగవదన్యస్య కస్యాపి జన్తోరభావాదితి భావః ॥ ౨౧ ॥ క్వచిన్మార్కణ్డేయాదౌ-చిరాయు-రస్తి న తు శీలం-మఙ్గళం చాస్తి-ఇన్ద్రియధర్మశీలత్వాదితి భావః ॥ క్వచి-త్తదప్యస్తి చే-దాయుషః-స్థైర్యం-నవేద్యం న నిశ్చేయం-కుత్రచిద్రుద్రాదౌ-ఉభయం చిరాయుష్యం శీలం చా-స్తి తథాఽపి-నరుద్రాదిరమఙ్గళః అమఙ్గళ ఏవ సః-భగవన్తం లక్ష్మీకృత్యాహ, యశ్చ-

రవల్గుశిఞ్జైర్విసర్పతీ హేమలతేవ సా బభౌ ॥ ౧౮ ॥ విలోకయన్తీ నిరవద్యమాత్మనః పదం ధ్రువం చావ్యభిచారిసద్గుణమ్ । గన్ధర్వయక్షామరసిద్ధచారణత్రైవిష్టపేయాదిషు నాన్వవిన్దత ॥ ౧౯ ॥ నూనం తపో యస్య న మన్యునిర్జయో జ్ఞానం క్వచిత్తచ్చ న సఙ్గవర్జితమ్ । కశ్చిన్మహాంస్తస్య న కామనిర్జయః స ఈశ్వరః కిం పరతోవ్యపాశ్రయః ॥ ౨౦ ॥ ధర్మః క్వచిత్తత్ర న భూతసౌహృదం త్యాగః క్వచిత్తత్ర న ముక్తికారణమ్ । వీర్యం న పుంసోఽస్త్యజవేగనిష్కృతం న హి ద్వితీయో గుణసఙ్గవర్జితః ॥ ౨౧ ॥ క్వచిచ్చిరాయుర్న హి శీలమఙ్గళం క్వచిత్తదప్యస్తి న వేద్యమాయుషః । యత్రోభయం కుత్ర చ సోఽప్యమఙ్గళస్సుమఙ్గళో యశ్చ న కాఙ్క్షతే హి మామ్ ॥ ౨౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం విమృశ్యావ్యభిచారిసద్గుణైర్వరం నిజైకాశ్రయతోఽగుణాశ్రయమ్ । వవ్రే వరం సర్వగుణైరపేక్షితం రమా ముకున్దం నిరపేక్షమీప్సితమ్ ॥ ౨౩ ॥ తస్యాంస దేశ ఉశతీం నవకఞ్జమాలాం మాద్యన్మధువ్రతవరూథగిరోపఘుష్టామ్ । తస్థౌ నిధాయ నికటే తదురస్స్వధామ సవ్రీడహాసవికసన్నయనేన యాతా ॥ ౨౪ ॥ తస్యాశ్శ్రియస్త్రిజగతో జనకో జనన్యా వక్షో నివాసమకరోత్పరమం విభూతేః । శ్రీస్స్వాః ప్రజాస్సకరుణేన నిరీక్షణేన యత్ర స్థితైధయత సాధిపతీంస్త్రిలోకాన్ ॥ ౨౫ ॥ శఙ్ఖతూర్యమృదఙ్గానాం వాదిత్రాణాం చ నిస్స్వనః । దేవానుగానాం సస్త్రీణాం న్ఱ

కాన్తైః ఎవైస-సద్గుణాశ్రయ నిరవద్య నిరతిశయ మఙ్గళమూర్తిశ్చ భగవాన్-సతు-మాం-న హి కాఙ్క్షతే-స్వత ఏవ పూర్ణత్వాదితి భావః ॥ ౨౨ ॥ ఏవమిత్థం-విమృశ్య-రమా-లక్ష్మీ-ర్నిరపేక్షమపి ముకున్దమేవ- వరం పతిం-వవ్రే-తత్ర హేతుం వదన్ ముకున్దం విశినష్టి ॥ అవ్యభిచారిభిరనితరసాధారణైర్మఙ్గళగుణై-ర్నిజైస్స్వకీయై-ర్నిరుపాధికై-రాశ్రయతః ఆశ్రయణా - ద్వరం సర్వోత్కృష్టం-అగుణాశ్రయం సత్త్వాదిప్రాకృతగుణానాశ్రయం చ - నిజైరాశ్రయతాగుణాశ్రయమితి పాఠాన్తరం- తదా-నిజైరవ్యభిచారిసద్గుణై - రాశ్రయతయా ప్రాకృతగుణానాశ్రయం వరముత్కృష్టమిత్యర్థః-సర్వగుణై రాశ్రయణ సౌకర్యావహై-రాశ్రయణీయత్వేన-అపేక్షితం-అతఏవే-ప్సితం ఆప్తుమిచ్ఛావిషయం-ముకున్దం-వరం వవ్రే ॥ ౨౩ ॥ ఉక్తవరణప్రకారమేవాహ ॥ తస్యేతి ॥ తస్య ముకున్దస్యాం-సదేశే-స్కన్ధదేశే-కమనీయాం-నవ-కఞ్జమాలాం-నిధాయ- తదనుగ్రహం-ప్రతీక్షమాణా తూష్ణీం-తస్య-నికటే-తస్థౌ-కథంభూతాం మాలాం-మాద్యతాం మధుపానమత్తానాం - మధువ్రతానాం భ్రమరాణాం-వరూథస్య సముదాయస్య-గిరో-పఘుష్టాం ధ్వనితాం-కథంభూతా శ్రీః - సవ్రీడహాసేన - వికస - ద్వ - న్నయనం తేన-తస్య భగవత ఉరో వక్షస్స్వధామ స్వాశ్రయం-యాతా, తద్వక్షస్స్వాశ్రయత్వేన ప్రతీక్షమాణాఽసతీత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ త్రిజగతో-జనన్యాస్తస్యా-అఖిలవిభూత్యాశ్రయభూతాయాః-శ్రియః-త్రిజగజ్జనకో భగవాన్-స్వం వక్ష ఏవ- పరం-నివాసస్థాన-మకరోత్ యత్ర వక్షసి-స్థితా-శ్రీః-సకరుణేన-నిరీక్షణేన - స్వాః ప్రజాః-సాధిపతీన్ త్రిలోకాంశ్చ ఐధయత అవర్ధయత్ ॥ ౨౫ ॥ తదా - శఙ్ఖాదీనాం వాద్యానాం-సస్త్రీణాం- దేవానుగానాం గన్ధర్వాదీనాం - నృత్యతాం - గాయతాం-చ పృథక్పృథఙ్మహాన్

ధ్వనిరభూత్ ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ తదా-బ్రహ్మాదయ-స్సర్వే -విశ్వస్య స్రష్టారః - పుష్పాణి-వర్షన్తః-విభుం భగవన్తం తల్లిఙ్గైర్భగవద్గుణప్రతిపాదకైః-అవితథైస్సత్యైః - యథావస్థితార్థప్రతిపాదకైః - ర్నత్వారోపితగుణప్రతిపాదకైరిత్యర్థః-మన్త్రైః-ఈడిరే తుష్టువుః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ దేవాః-సప్రజాపతయః-ప్రజాశ్చ-శ్రియా-విలోకితాః-శీలాదిగుణసమ్పన్నాః-పరాం నిర్వృతిమానన్దం-లేభిరే ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ దైత్యాః-దానవాశ్చ యదా లక్ష్మ్యా - ఉపేక్షితాః - తదైవ- హే రాజన్, నిస్సత్త్వా నిర్బలాః-అత ఏవ నిరుద్యోగాః- త్యక్తలజ్జాః-లోలుపాః విమోహశీలాః, బభూవుః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ అథ శ్రియ ఉద్గమనానన్తరం-వారుణీ దేవీ-వారుణ్యా ఏవ తన్మయీ-సురాధిదేవతా-కన్యా - కమలే ఇవ లోచనే యస్యాస్సా - ఆసీదుద్బభూవ-తాం చ-హరేః-అనుజ్ఞయా- తే అసురా జగృహుః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ అథ - అమృతార్థిభిః కాశ్యపైర్దేవాసురైర్మథ్యమానాదుదధేః- హే రాజన్-పరమాద్భుతః-పురుషః-ఉదతిష్ఠత్ ఉద్బభూవ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ తం విశినష్టి॥ దీర్ఘౌ పీవరౌ చ-దోర్దణ్డౌ-యస్య, కంబువచ్ఛఙ్ఖవ-త్రిరేఖా, వృత్తా చ, గ్రీవా, యస్య, అరుణే ఈక్షణే - యస్య, శ్యామలః మేఘ ఇవ శ్యామః - తరుణో యువా , స్రగ్వీ వనమాలీ - సర్వైః, ఆభరణైః , అలఙ్కృతః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ పీతే వాససీ యస్య, మహద్విపులమురో వక్షో-యస్య, సుమృష్టే నిర్ణిక్తే, మణిమయే-కుణ్డలే-యస్య, నీలాః-కుఞ్చితాః కుటిలాః-కేశానామన్తోఽగ్రభాగో , యస్య, సుభగస్సుకుమారః , సర్వావయవసున్దరో వా-సింహస్యేవ-విక్రమః పాదవిన్యాసో-యస్య ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ అమృతపూర్ణకలశం , బిభ్రాణః, వలయైః, అలఙ్కృతః, కోఽసావిత్యత్రాహ॥ స వా ఇతి॥ స హి సాక్షాద్భగవతో, హరేః, అంశాంశేన , సంభవః , యస్య సః , ధన్వన్తరిరితి ప్రసిద్ధః , ఆయుర్వేదస్య , ద్రష్టా, ఇజ్యభాక్ యాగభోక్తా ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ తమమృతకలశం బిభ్రతం, ధన్వన్తరిం, ఆలోక్య, అసురాః , సర్వే-సర్వవస్తూని మథనాదుత్పన్నాని, లిప్సన్తోఽమృతేనాభృతం సంపూర్ణం, కలశం, తరసా బలేన, ఓవా, అహరన్ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ అమృతభాజనే తస్మిన్ కలశే, దైత్యైర్నీయమానే హృతే సతి, దేవాః, విషణ్ణమనసః ఖిన్నచిత్తాః, హరిం-శరణమాజగ్ముః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ ఇత్థం తేషాం దేవానాం, దైన్యమాలోక్య, భృత్యానాం కామమిష్టం కరోతీతి తథా, భగవాన్ మిథో , దైత్యానాం పరస్పరం కలహోత్పాదనేన యోగమాయయా మోహిన్యా, వో యుష్మాకమర్థం, సాధయిష్యామి అతో, మా ఖిద్యతేత్యాహ, ఇతీత్థముక్త్వా , దేవాన్, సాన్త్వయన్, హరిస్తత్రైవాన్తరధే ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ మిథః కలహమేవాహ॥ మిథ ఇతి॥ తదర్థే అమృతనిమిత్తే, తర్షః కామః- తద్యుక్తాని-చేతాంసి-యేషాం- తేషాం దైత్యానాం మిథః-కలిః కలహః-బభూవ కలహప్రకారమాహ ॥ అహమితి॥ హే ప్రభో రాజన్-అహం పూర్వమహమేవ-పూర్వం, పాస్యామి-న త్వమిత్యేవం-కలిరభూదిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ తత్ర దుర్బలానాం దైత్యానామాక్రోశప్రకారమాహ॥ దేవా ఇతి॥ దేవా అపి-స్వ - మమృతభాగ-మర్హన్తి- కుతః-యతో- యేఽపి-దేవాః-తుల్యాయాసహేతవః తుల్యేనాయాసేన-హేతవస్సాధకాః-యథా సత్రయాగే-య ఏవ యజమానాస్త ఏవ ఋత్విజ ఇతి యజమానాభిన్నఋత్విక్కర్తృకే-బహుయజమానకే-సర్వేషాం సమం-ఫలం-తద్వదయమేవ-సనాతనో-ధర్మః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ ఇతీత్థం - హే రాజన్-స్వాన్-గృహీతకలశాన్-ప్రబ

త్యతాంగాయతామభూత్॥ ౨౬ ॥ బ్రహ్మరుద్రాఙ్గిరోముఖ్యాస్సర్వే విశ్వసృజో విభుమ్। ఈడిరేఽవితథైర్మన్త్రైస్తల్లిఙ్గైః పుష్పవర్షిణః॥ ౨౭ ॥ శ్రియావిలోకితా దేవాస్సప్రజాపతయః ప్రజాః। శీలాదిగుణసంపన్నా లేభిరే నిర్వృతిం పరామ్॥ ౨౮ ॥ నిస్సత్త్వా లోలుపా రాజన్నిరుద్యోగా గతత్రపాః। యదా చోపేక్షితా లక్ష్మ్యా బభూవుర్దైత్యదానవాః॥ ౨౯ ॥ అథాసీద్వారుణీ దేవీ కన్యా కమలలోచనా। అసురా జగృహుస్తాం వై హరేరనుమతేన తే॥ ౩౦ ॥ అథోదధేర్మథ్యమానాత్కాశ్యపైరమృతార్థిభిః। ఉదతిష్ఠన్మహారాజ పురుషః పరమాద్భుతః॥ ౩౧ ॥ దీర్ఘపీవరదోర్దణ్డః కమ్బుగ్రీవోఽరుణేక్షణః। శ్యామలస్తరుణస్స్రగ్వీ సర్వాభరణభూషితః॥ ౩౨ ॥ పీతవాసా మహోరస్కస్సుమృష్టమణికుణ్డలః। స్నిగ్ధకుఞ్చితకేశాన్తస్సుభగస్సింహవిక్రమః॥ ౩౩ ॥ అమృతాపూర్ణకలశం బిభ్రద్వలయభూషితః। స వై భగవతస్సాక్షాద్విష్ణోరంశాంశసంభవః ॥ ధన్వన్తరిరితి ఖ్యాత ఆయుర్వేదదృగిజ్యభాక్॥ ౩౪ ॥ తమాలోక్యాసురాస్సర్వే కలశం చామృతాభృతమ్। లిప్సన్తస్సర్వవస్తూని కలశం తరసాఽహరన్॥ ౩౫ ॥ నీయమానేఽసురైస్తస్మిన్కలశేఽమృతభాజనే। విషణ్ణమనసో దేవా హరిం శరణమభ్యయుః ॥ ౩౬ ॥ ఇతి తద్దైన్యమాలోక్య భగవాన్భృత్యకామకృత్ । మా ఖిద్యతామృతార్థం వస్సాధయిష్యే స్వమాయయా ॥ ఇత్యుక్త్వా సాన్త్వయన్దేవాంస్తత్రైవాన్తరధే హరిః॥ ౩౭ ॥ మిథః కలిరభూత్తేషాం తదర్థే తర్షచేతసామ్। అహం పూర్వమహం పూర్వం న త్వం న త్వమితి ప్రభో ॥ ౩౮ ॥ దేవాస్స్వం భాగమర్హన్తి యే తుల్యాయాసహేతవః । సత్రయాగ ఇవ హ్యస్మిన్నేష ధర్మస్సనాతనః॥ ౩౯ ॥ ఇతి స్వాన్ప్రత్యషేధన్వై దైతేయా జాతమత్సరాః । దుర్బలాః ప్రబలాన్రాజ

లాన్-దైత్యాన్ దుర్బలాన్-దైతాతేయాన్-జాతమత్సరాస్సన్తో-ముహుర్ముహుః-ప్రత్యషేధన్ న్యవారయన్ ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ ఏతస్మిన్ సమయే-సర్వోపాయవిద్భగవాన్-ఈశ్వరో విష్ణుః - పరమాద్భుతం కేనాప్యదృష్టపూర్వం. అనిర్దేశ్యం దేవాదిస్త్రీసజాతీయత్వేన నిర్దేష్టుమశక్యం. యోషిద్రూపం-దధార ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ తద్రూపం వర్ణయతి పఞ్చభిః ॥ ప్రేక్షణీయ-ముత్పలమివ-శ్యామం-సర్వేష్వవయవేషు - సున్దరం-సమానయోః-కర్ణయో-రాభరణే-యస్మిన్-సుకపోలం చ తత్ - దున్నతనాసికం చాననం-యస్మిన్ ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ నవయౌవనేన-నిర్వృత్తయోః ప్రవృత్తయోః- వర్తులయోశ్చ- స్తనయోః-భారేణ-కృశ-ముదరం-యస్మిన్-ముఖస్యా-మోదేనా-నురక్తానాం-అళీనాం-ఝుంకారేణోద్విగ్నే చఞ్చలే-లోచనే యస్మిన్ ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ ఉత్ఫుల్లాని-మల్లికాకుసుమాని-యస్యాం-తాం-మాలాం- స్వకేశభారేణ కేశపాశేన - బిభ్రాణం-శోభనా గ్రీవా యస్మిన్ - తత్-కణ్ఠే ఆభరణాని-యస్మిన్-తచ్చ-శోభనయోః-భుజయోః-అఙ్గదాభ్యాం-భూషితమ్ ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ విరజోమ్బరేణ-సంవీతో-నితమ్బ ఏవ-ద్వీపః-విశాలత్వా-త్తచ్ఛోభా-యస్యాః- స్తయా కాన్త్యా- ప్రకర్షేణ-విలస-ద్వల్గు సున్దరం యథా భవత్యేవం-చలతో-శ్చరణయో-ర్నూపురే యస్మిన్ ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ సవ్రీడస్మితేన సహ-విక్షిప్తాకమ్పితా-యా-భ్రూ స్తస్యాః-విలాసేన సహ-యాన్య-వలోకనాని-తైః-దైత్యయూథపానాం-చేతస్సు-ముహుర్ముహుః - కామ-ముద్దీపయత్ ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే ష్టమోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

స్పృహీతకలశాన్ముహుః॥ ౪౦ ॥ఏతస్మిన్నన్తరే విష్ణుస్సర్వోపాయవిదీశ్వరః । యోషిద్రూపమనిర్దేశ్యం దధార పరమాద్భుతమ్॥ ౪౧ ॥ప్రేక్షణీయోత్పలశ్యామం సర్వావయవసున్దరమ్ ।సమానకర్ణాభరణం సుకపోలోన్నసాననమ్॥ ౪౨ ॥నవయౌవననిర్వృత్తస్తనభారకృశోదరమ్।ముఖామోదానురక్తాళిఝఙ్కారోద్విగ్నలోచనమ్॥ బిభ్రత్స్వకేశభారేణ మాలాముత్ఫుల్లమల్లికామ్ । సుగ్రీవకణ్ఠాభరణం సుభుజాఙ్గదభూషితమ్॥ ౪౪ ॥విరజోఽమ్బరసంవీతనితమ్బద్వీపశోభయా । కాఞ్చ్యా ప్రవిలసద్వల్గుచలచ్చరణనూపురమ్ ॥ ౪౫ ॥ సవ్రీడస్మితవిక్షిప్తభ్రూవిలాసావలోకనైః । దైత్యయూథపచేతస్సు కామముద్దీపయన్ముహుః ॥ ౪౬ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే అష్టమస్కన్ధే అష్టమోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అన్యోన్యతస్సుధాపాత్రం హరన్తస్త్యక్తసౌహృదాః ।క్షిపన్తో దస్యుధర్మేణ హ్యాయాన్తీం దదృశుస్స్త్రియమ్॥ ౧ ॥అహో రూపమహో ధామ హ్యహో అస్యా నవం వయః। ఇతి తే తామనుద్రుత్య పప్రచ్ఛుర్జాతహృచ్ఛయాః॥ ౨ ॥కా త్వం కంజపలాశాక్షి కుతో వా కిం చికీర్షసి ।కస్యాసి వద వామోరు మథ్నన్తీవ మనాంసి నః ॥ ౩ ॥ న వయం త్వాఽమరైర్దైత్యైస్సిద్ధగన్ధర్వచారణైః । నాస్పృష్టపూర్వాం జానీమో లోకేశైశ్చ కుతో నృభిః ॥ ౪ ॥ నూనం త్వం విధినా సుభ్రూః ✽ ప్రేషితాఽసి శరీరిణామ్ । సర్వేన్ద్రియమనః ప్రీతిం విధాతుం సఘృణేన కిమ్॥ ౫ ॥సా త్వం నస్స్పర్ధమానానామేకవస్తుని మానిని । జ్ఞాతీనాం బద్ధవైరాణాం సంవిధత్స్వ సుమధ్యమే॥ ౬ ॥వయం కాశ్యపదాయాదా భ్రాతరః కృతపౌరుషాః । విభజస్వ యథాన్యాయం నైవ భేదో యథా భవేత్॥ ౭ ॥ ఇ

ఏవంవిధం రూపం-బిభ్రతీ-మాయా స్త్రీం-తాం స్త్రియ-మన్యోన్యం-త్యక్తసౌహృదాః-అత ఏవ-క్షిపన్తస్సుధాపాత్రం చౌర్యధర్మేణ హరన్తో-దైత్యా- దదృశుః ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ దృష్ట్వా చాహో,రూపం సౌన్దర్యం. అహో-ధామ ద్యుతి-రహో-అస్యా యోషితో-నవం-వయ-ఇతి-వదన్త-స్తే దైత్యాః- తాం యోషిత-మభిద్రుత్య అభిముఖమాగత్య - జాతహృచ్ఛయాస్సంజాతకామాః పప్రచ్ఛుః ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ ప్రశ్నప్రకారమేవాహ॥ కా త్వమిత్యాదినా ॥ హే కఞ్జపలాశాక్షి-కా త్వం కింజాతీయా-కుత-ఆగతా-త్వం కిం చికీర్షసి - కర్తుమిచ్ఛసి-కస్యాసి కస్య సంబన్ధిన్యసి-వద- హే వామోరు-నోఽస్మాకం-మనాంసి-మథ్నన్తీవ క్షోభయన్తీవ-వర్తసే ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ కస్యాసీత్యయుక్తముక్తమస్మాభిః-యత- స్త్వం-న కేనచిత్స్పృష్టపూర్వేత్యాహుః॥ నేతి॥ త్వామమరాదిభిరస్పృష్టపూర్వాం-న జానీమ ఇతి-న,కింతు,జానీమ ఏవ - అమరాదిభిరేవా-స్పృష్టపూర్వా-కుతో - నృభిః-స్పృష్టపూర్వా-భవేః ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ ఆస్తామిదం-త్వద్దర్శనం త్వీశ్వరేణైవ కారితమిత్యాహుః॥నూనమితి॥ హే సుభ్రు-శరీరిణామస్మాకం-సర్వేన్ద్రియాణాం-మనసశ్చ - ప్రీతిం-విధాతుం-సఘృణేన-విధినా-ఈశ్వరేణ-త్వం- ప్రేషితా కిం నూనం-న యదృచ్ఛయాఽఽగతాసి కింతు నూనం-దైవేనైవ-ప్రేషితేత్యర్థః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ హే మానిని - అతైకస్మిన్వస్తున్యమృతనిమిత్తే-స్పర్ధమానానాం పరస్పరమభిభవతాం-బద్ధవైరాణాం-జ్ఞాతీనా-మస్మాకం- హే సుమధ్యమే-సంవిధత్స్వ సన్ధిం కురు-సమ్యగ్విభజస్వేతి వా ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ కాశ్యపస్య దాయాదాః,పుత్రాః-భ్రాతరశ్చ- అధునా-కృతం-పౌరుషం కలహనిమిత్తం-యైస్తే - వయ-మతో-యథాన్యాయ-మమృతం-విభజస్వ-భేదః కలహో-యథా-న భవేత్తథా-విభజస్వ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ దైత్యై-రిత్థం - ముషామన్త్రితశ్చోదితో-మా

యా-యోషిద్వపురాత్మీయసఙ్కల్పోపాత్తస్త్రీవపు-ర్హరిః-ప్రహస్య-సున్దరైః-రపాఙ్గైః నిరీక్షన్ నిరీక్షమాణః-ఇదంవక్ష్యమాణమబ్రవీత్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ కథమితి॥ హే కాశ్యపదాయాదాః-పుంశ్చల్యాం-మయి-కథం-సంగతాః అనుసృతాః-హ యస్మాత్-పణ్డితః-కదాచిదపి-కామినీషుపుంశ్చలీషు-విశ్వాసం-నయాతినప్రాప్నోతి-నకురుత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ హే సురద్విష-స్సాలావృకాణాం-స్వైరిణీనాం స్త్రీణాంచ-సఖ్యాని - అనిత్యాన్యాహుః-అనిత్యత్వే హేతుంవదన్ సాలావృకాన్ స్త్రీశ్చ విశినష్టి॥ నవంనవం-విచిన్వతాం-అన్వేషతామ్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ఇత్థీత్థం-తస్యాః మోహిన్యాః-క్ష్వేళితైః పరిహాసవాక్యైః విధ్వస్తంమనో యేషాంతే - అసురాః-భావగమ్భీరంభావేన కేనాప్యభిప్రాయేణ-గమ్భీరంయథాభవత్యేవం - జహసుః హసితవన్తః అమృతపాత్రంచ-దదుః ❀ ॥ ౧౧ ॥ తతో౾మృతభాజనం-గృహీత్వా - యోషిద్రూపో-హరి-రీషత్స్మితేన-శోభా-యుస్యా-స్తయా-గిరా-బభాషే-తదేవాహ ॥ యదీతి ॥ క్వచిత్సాధ్వ-సాధువా-మయాకృతం-యద్యభ్యుపేతం యుష్మాభిరఙ్గీకృతంస్యాత్-తర్హి-ఇమాంసుధాంవోయుష్మభ్యం-విభజే ❀ ॥ ౧౨ ॥ ఇతీత్థం-తస్యామోహిన్యా, అభివ్యాహృతంవాక్య - మాకర్ణ్య-సురశ్రేష్ఠా-స్తస్యా - అప్రమాణవిదః-ప్రమాణంతద్వాక్యనిశ్చయ, స్త-మజానన్త-స్తథేతియథేచ్ఛంకుర్వితి,న్వమంసత-అనుజజ్ఞిరే ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ అథ,తస్యా అనుజ్ఞయా, ఉపోష్య,కృతంస్నానం యైస్తే-అసురాః,సురాశ్చ,హవిషా చరుణా-అనలమగ్నిం-హుత్వా-విప్రేభ్యో-భూతేభ్యో,౾న్యేభ్యశ్చ,గాః గవాదీన్యథాయోగ్యం -దత్వా,ద్విజైః,కృతంకారితం,స్వ_స్త్య

త్యుపామ_న్త్రితో దైత్యైర్నాయా యోషిద్వపుర్హరిః । ప్రహస్యరుచిరాపాఙ్గైర్నిరీక్షన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ కథంకాశ్యపదాయాదాః పుంశ్చల్యాం మయిసఙ్గతాః । విశ్వాసంపణ్డితాజాతుకామనీషునయాన్తిహి ॥ ౯ ॥ సాలావృకాణాంస్త్రీణాంచస్వైరిణీనాంసురద్విషః । సఖ్యాన్యాహురనిత్యానినూత్నంనూత్నం విచిన్వతామ్ ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతితేక్ష్వేళితై స్తస్యాఆశ్వస్తమనసో౾సురాః । జహసుర్భావగమ్భీరందదుశ్చామృతభాజనమ్ ॥ ౧౧ ॥ తతోగృహీత్వా౾మృతభాజనంహరిర్బభాష ఈషత్స్మితశోభయాగిరా । యద్యభ్యుపేతంక్వచసాధ్వసాధువాకృతంమయావోవిభజే సుధామిమామ్ ॥ ౧౨ ॥ ఇత్యభివ్యాహృతంతస్యాఆకర్ణ్యాసురయూథపాః । అప్రమాణవిద స్తస్యా స్తత్తథేత్యన్వమంసత ॥ ౧౩ ॥ అథోపోష్యకృతస్నానాహుత్వాచహవిషా౾నలమ్ । దత్వాగోవిప్రభూతేభ్యః కృతస్వస్త్యయనాద్విజైః ॥ ౧౪ ॥ యథోపజోషంవాసాంసిపరిధాయాహతాని తేకుశేషుప్రావిశన్సర్వేప్రాక్కూలేష్వభిభూషితాః ॥ ౧౫ ॥ ప్రాఙ్ముఖేషూపవిష్టేషుసురేషుదితిజేషుచ । ధూపామోదితశాలాయాంజుష్టాయాం మాల్యదీపకైః ॥ ౧౬ ॥ తస్యాంనరేన్ద్ర కరభోరురుశద్దుకూల శ్రోణీతటాలసగతిర్మదవిహ్వలాక్షీ । సాకూజ ❀ తీకనకనూపురశిఞ్జితేనకుమ్భస్తనీకలశపాణిరథావివేశ ॥ ౧౭ ॥ తాంశ్రీసఖీంకనకకుణ్డలచారుకర్ణనాసాకపోలవదనాంపరదేవతాఖ్యామ్ । సంవీక్ష్యసంముముహురుత్స్మయవీక్షితేన దేవాసురావిగళితస్తనపట్టికాన్తామ్ ॥ ౧౮ ॥ అసురాణాంసుధాదానం సర్పాణామివదుర్న

యనంమఙ్గళాచరణం, యేషాం, తే, దేవాసురాః, యథోపజోషంయథాప్రీతి, అహతాని నూతనానిసద్యోయన్త్రాన్నిర్ముక్తాని వస్త్రాణి, పరిధాయ, అభితోభూషితాః, సర్వే, ప్రాక్కూలేషు ప్రాగగ్రేషు, కుశేషు, ప్రావిశన్ ఉపవివిశుః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ❀ తతోధూపైః-రామోదితాయాం - మాల్యైర్దీపైశ్చ -జుష్టాయాం-అలంకృతాయాం-దీపితాయాంచ-శాలాయాం-ప్రాగగ్రేషు,దర్భేషు,సురాసురేషు-ఉపవిష్టేషుసత్సు ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ అథ,తస్యాంశాలాయాం-హేనరేన్ద్ర-అమృతకలశం-పాణౌ-యస్యాస్సా-మోహినీ-ఆవివేశ,కథంభూతా ॥ కరస్యకరభో బహిః,, కరభసదృశౌ,సువృత్తౌ-ఊరూ-యస్యాస్సా-ఉశత్కమనీయం-దుకూలం-యస్మిన్-తేన,శ్రోణీతటేనవిశాలయాశ్రోణ్యా-అలసామన్దా-గతిర్యస్యాస్సా-పాఠాన్తరే- కరభసదృశయోరూర్వోఃలసద్దుకూలం -యస్యాస్సా-చాసౌ-శ్రోణీతటేనా-లసా-గతిర్యస్యాస్సాచ-మదేనవిహ్వలేఅక్షిణీ - యస్యాస్సా కనకనూపురాణాం-శిఞ్జితేన-కూజతీధ్వనన్తీ,కుమ్భావివ, స్తనౌ-యస్యాస్సా ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తాంశ్రీసఖీంశ్రియమివస్థితాం-శ్రీసహాయినీంవా-భగవద్రూపత్వాత్,కనకమయే-కుణ్డలే,యస్యాస్సాచాసౌ-చారవః-కర్ణాదయో-యస్యాస్సాచ,తాం-విగళితః విస్రస్తః, స్తనపట్టికాయాఅన్తో-యస్యాస్తాం - పరదేవతాఖ్యాంపరదేవతారూపాం, తాం, సంవీక్ష్య- దేవాసురా-స్తస్యా - ఉత్స్మయవీక్షితేనసస్మితవీక్షణేన - సంముముహుః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ ఏవంతాన్మోహయిత్వాయత్కృతవాన్, తదాహ త్రిభిః ॥ జాతినృశంసానాంస్వభావతః క్రూరాణాం-అసురాణాం-సుధాదానం-సర్పాణాం-క్షీరమివ -దుర్నయమన్యాయ్యం-మత్వా-తాంసుధాం-అసురేభ్యో-నవ్యభజ-దచ్యుతః యతో౾సావాశ్రితాన్నచ్యావయతఇత్యచ్యుతః॥ అయంభా

౧౭ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ దుకూలా.

వః ॥ దైత్యైర్మదీయం సాధ్వసాధు వా సర్వమనుమతమేవ - అతో మామాశ్రితాన్ దేవానేవ సుధాం పాయయిష్యామి కిం చ - తైర్యథా న్యాయం విభజస్వేత్యుక్తం. న తేభ్యో జాత్యైవ క్రూరేభ్యోఽమృతపానం న్యాయ్యం - అతస్తేభ్యస్సుధాం న దాస్యామీతి ॥ ౧౯ ॥ ఉభయేషాం-పఙ్క్తీః, పృథగ్విభక్తాః-కల్పయిత్వా, తాన్-దేవాన్-అసురాంశ్చ- స్వాసు స్వాసు పఙ్క్తిషు, ఉపవేశయామాస ॥ ౨౦ ॥ గృహీతకలశో-భగవాన్-యోషిద్రూపః - ఉపసంచరైః సమీపగమనబహుమానప్రియవాక్యాదిభిః దైత్యాన్వఞ్చయన్ దూరస్థానపి దేవానేవ-జరామృత్యుహరాం, సుధాం-పాయయామాస ॥ ౨౧ ॥ తేఽలబ్ధసుధా అపి దైత్యాః-స్వకృతం సమయం సాధ్వసాధు వా త్వత్కృతమనుమన్యామహ ఇతి పూర్వకృతం-సంకేతం-పాలయన్తః - హే నృప - కృతః-తస్యాం-స్నేహో-మైత్రీ-తాదృశాశ్చ - స్త్రీవివాదస్య, జుగుప్సితతయా చ తూష్ణీమాసన్ ॥ ౨౨ ॥ తస్యాం కృతః, అతిప్రణయః అతిస్నేహో, మైత్రీ, ప్రణయాపాయేన - కాతరాః భీతాః - ఏతే తావత్కృపణాః పూర్వం కించిత్పిబన్తు యూయం తు ధీరాః క్షణం ప్రతీక్షధ్వమిత్యాదిబహుమానేన చా-బద్ధాః నియన్త్రితాః-కించిదపి-విప్రియం-నోచుః, సమయపాలనాదిభిష్షడ్భిరేతైః కారణైరప్రియం కించిదపి నోచుః-కింతు తూష్ణీమాసన్ ॥ ౨౩ ॥ దేవలిఙ్గేన దేవతావేషేణ-ప్రతిచ్ఛన్నః తిరోధాపితస్వవేషః స్వర్భానూ రాహు - దేవానాం-పఙ్క్తౌ, ప్రవిష్టస్సోమమమృత-మపిబత్ - చన్ద్రార్కాభ్యాం - సూచితః ॥ ౨౪ ॥ హరిః, సోమం, పిబతః, స్వర్భానోః, శిరః, క్షురస్యేవ ధారా యస్య, తేన, చక్రేణ, జహార చిచ్ఛేద, తస్య స్వర్భానోః, కబన్ధః, సుధయా, అప్లావితః అసంస్పృష్టః, అపతత్, అమృతస్య, కణ్ఠాదధో నిస్సరణాత్పూర్వమేవ శిరసశ్ఛిన్నత్వాదమృతసంస్పర్శాభావాత్కబన్ధః పతితః ॥ ౨౫ ॥ శిరస్త్వమృతసంస్పర్శాదమరతాం, ప్రాప్తం, అజో బ్రహ్మా, గ్రహం, మ

యమ్ । మత్వా జాతినృశంసానాం న తాం వ్యభజదచ్యుతః ॥ ౧౯ ॥ కల్పయిత్వా పృథక్పఙ్క్తీరుభయేషాం జగత్పతిః । తాంశ్చోపవేశయామాస స్వాసు స్వాసు చ పఙ్క్తిషు ॥ ౨౦ ॥ దైత్యాన్గృహీతకలశో వఞ్చయన్నుపసంచరైః । దూరస్థాన్ పాయయామాస జరామృత్యుహరాం సుధామ్ ॥ ౨౧ ॥ తే పాలయన్తస్సమయమసురాః స్వకృతం నృప । తూష్ణీమాసన్కృతస్నేహాః స్త్రీవివాదజుగుప్సయా ॥ ౨౨ ॥ తస్యాం కృతాతిప్రణయాః ప్రణయాపాయకాతరాః । బహుమానేన చాబద్ధా నోచుః కించన విప్రియమ్ ॥ ౨౩ ॥ దేవలిఙ్గప్రతిచ్ఛన్నస్స్వర్భానుర్దేవసంసది । ప్రవిష్టస్సోమమపిబచ్చన్ద్రార్కాభ్యాం చ సూచితః ॥ ౨౪ ॥ చక్రేణ క్షురధారేణ జహార పిబతశ్శిరః । హరిస్తస్య కబన్ధస్తు సుధయాఽప్లావితోఽపతత్ ॥ ౨౫ ॥ శిరస్త్వమరతాం నీతమజో గ్రహమచీక్లృపత్ । యస్తు పర్వణి చన్ద్రార్కావభిధావతి వైరధీః ॥ ౨౬ ॥ పీతప్రాయేఽమృతే దేవైర్భగవాన్లోకభావనః । పశ్యతామసురేన్ద్రాణాం స్వరూపం జగృహే విభుః ॥ ౨౭ ॥ ఏవం సురాసురగణాస్సమదేశకాలహేత్వర్థకర్మమతయోఽపి ఫలే వికల్పాః । తత్రామృతం సురగణాః ఫలమఞ్జసాఽఽపుర్యత్పాదపఙ్కజరజశ్శ్రయణాన్న దైత్యాః ॥ ౨౮ ॥ యద్యుజ్యతేఽసువసుకర్మమనోవచోభిర్దేహాత్మజాదిషు నృభిస్తదసత్పృథక్త్వాత్ । తైరేవ సద్భవతి యత్క్రియతేఽపృథక్త్వా

చీక్లృపత్, అకల్పయత్ సూర్యాదివచ్చారేణ ప్రజానాం శుభాశుభసూచకం గ్రహమచీకరదిత్యర్థః, యస్తు గ్రహత్వం ప్రాపితో రాహుర్మూర్ధా-వైరధీః, పర్వసు చన్ద్రార్కావభిధావతి ॥ ౨౬ ॥ దేవైః, అమృతే, పీతప్రాయే సతి, ప్రాయగ్రహణాదమృతస్యావశేషస్సూచ్యతే, లోకభావనః లోకపాలకో, భగవాన్, విభుః, అసురేన్ద్రాణాం-పశ్యతాం సతాం-స్వరూపం పౌరుషం రూపం, జగృహే ॥ ౨౭ ॥ భగవన్తమాశ్రితానామేవోద్యమఫలం నాన్యేషామిత్యేవమాఖ్యానతాత్పర్యమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవమిత్థం, సమాస్తుల్యాః, దేశాదయో, యేషాం, తాదృశా అపి, తత్ర, దేశః క్షీరోదధితీరం, కాలః మథనకాలః హేతుర్మన్దరాద్రిణా మథనం, అర్థః అమృతరూపం ప్రయోజనం-కర్మ మథనానుకూలం, మతిః, అన్యోన్యమేకప్రయోజనవిషయా, ఏవంవిధా అపి, ఫలే వికల్పాః ఫలవైషమ్యవన్తో, బభూవుః-కేషాంచిత్ఫలమపరేషాం నేతి వైషమ్యమభవదిత్యర్థః, తదేవాహ ॥ తత్ర దేవాసురాణాం మధ్యే, దేవగణా ఏవామృతరూపం ఫలం, అఞ్జసా సుఖేన ఆపుః, ప్రాపుః, కుతః, యస్య భగవతః, పాదపఙ్కజయోః రజసః సమాశ్రయణాత్, దైత్యాస్తు న ప్రాపుః-తదనాశ్రయణాత్ ॥ ౨౮ ॥ యదితి ॥ అసుః ప్రాణః వసు ధనం, దేహాత్మజాదిషు నిమిత్తేషు దేహాద్యర్థం, నృభిః ప్రాణాదిభిః యద్యుజ్యతే, యత్క్రియత ఇత్యర్థః, తదేతదసద్వ్యర్థం శాఖానిషేచనవద్వ్యర్థం భవతి కుతః-పృథక్త్వాత్ తస్య కర్మణోఽహం మమతాదిపృథగభిమానగర్భత్వాత్, తైరేవ ప్రాణాదిభిః, యత్ క్రియతే, సర్వాన్తరాత్మనో భగవతస్సర్వకారణస్య, ప్రతయే క్రియతే-తత్తు, సన్మహాఫలం భవతి కుతః, అపృథక్త్వాత్ సర్వాన్తరాత్మతయా సర్వమూలతయా చ సర్వత్రానుస్యూతత్వాత్, తత్ర దృష్టాన్తః, యథా తరోర్మూలే, సేచనం-యథా, సర్వస్య స్కన్దశాఖాదేరపి, భవతి-తద్వత్, యద్వా, పృథక్త్వాదపృథక్త్వాదితి చ ల్యబ్లోపే పఞ్చమీ, దేహాత్మజాదీనాం పృథక్త్వమాలోచ్య, అబ్రహ్మాత్మకత్వం పశ్యన్, కేవలదే

హాద్యర్థం-ప్రాణాదిభిర్వ్యత్క్రియతే-కర్మ.తద్విఫలం,బ్రహ్మాత్మకత్వ,మాలోచ్య,తదారాధనబుద్ధ్యా,తుకృతంలౌకికమపికర్మ పలవదేవేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేనవమోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

సమదేశకాలహేత్వర్థకర్మమతీనామపిభగవన్తమనాశ్రితానాంనకేవలంఫలాప్రాప్తిరేవ - ప్రత్యుత-ప్రాణహానిశ్చేతివక్తుమమృతాలాభప్రయుక్తసంరమ్భాణాందైత్యానామాదితేయైస్సహయుద్ధమాహాధ్యాయద్వయేన ॥ హేనృప-ఇతి-ఇత్థం-దానవా-దైతేయాశ్చ-అమృతం-నావిదన్నలబ్ధవన్తః-తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి-కర్మణి-మథనకర్మణి-యుక్తాస్తదనుకూలయత్నవన్తోఽపి-వాసుదేవపరాఙ్ముఖాః - అతోనావిదన్నిత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ హేరాజన్-ఇత్థం-భగవా-నమృతం - సాధయిత్వా - స్వకాన్స్వాశ్రితాన్ - సురా-న్పాయయిత్వాచ - సర్వభూతానాం - పశ్యతాంసతాం - గరుడవాహనస్సన్-జగామ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తతః-స్వసపత్నానాందేవానాం-పరాం,సిద్ధింఫలప్రాప్తిం-దృష్ట్వా-తేదైత్యా - అమృష్యమాణాస్సన్తః-ఉద్యతానిఉద్ధృతాని-ఆయుధానియైస్తే- దేవాన్ప్రత్యుత్పేతుః-అభిదుద్రువుః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తతస్సురగణా-అపితయా - సుధయాఎధితాఆహితబలాః-నారాయణపదాశ్రయాశ్చ-శస్త్రైః ప్రతిసంయుయుధుః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తతోఽబ్ధిదన్వతఃక్షీరోదధేః-రోధసితీరే-దైవాసురఇతిప్రసిద్ధఃపరమదారుణోఽతిభీషణః-తుములస్సఙ్కులః-పశ్యతాంశృణ్వతాంచ రోమహర్షణఃరోమోద్గ

త్సర్వస్యతద్భవతిమూలని షేచనంయత్ ॥ ౨౯ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,అష్టమస్కన్ధే,నవమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ । ఇతిదానవదైతేయానావిదన్నమృతంనృప।యుక్తాఃకర్మణిదృప్తాశ్చవాసుదేవపరాఙ్ముఖాః॥౧॥ సాధయిత్వాఽమృతంరాజన్పాయయిత్వా స్వకాన్సురాన్ । పశ్యతాంసర్వభూతానాంయయౌగరుడవాహనః॥ ౨ ॥సపత్నానాంపరాంసిద్ధిందృష్ట్వాతేదితినన్దనాః। అమృష్యమాణాఉత్పేతుర్దేవాన్ప్రత్యుద్యతాయుధాః ॥ ౩ ॥ తతస్సురగణాస్సర్వేసుధయాపీతయైధితాః । ప్రతిసంయుయుధుశ్శస్త్రైర్నారాయణపదాశ్రియాః॥ ౪ ॥తత్రదైవాసురోనామరణఃపరమదారుణః । రోధస్యుదన్వతోరాజంస్తుములోరోమహర్షణః॥౫॥తత్రాన్యోన్యంసపత్నాస్తేసంరబ్ధమనసోరణే । సమాసాద్యాసిభిర్బాణైర్నిజఘ్నుర్వివిధాయుధైః॥౬॥శఙ్ఖతూర్యమృదఙ్గానాంభేరీడమరుణాంమహాన్ । హస్త్యశ్వరథపత్తీనాంనదతాంనిస్వనోఽభవత్॥ ౭ ॥రథినోరథిభిస్తత్రపత్తిభిస్సహపత్తయః।హయాహయైరిభాశ్చేభైస్సమసజ్జన్తసంయుగే ॥ ౮ ॥ ఉష్ట్రైః కేచిద్ద్వీపైః కేచిదపరేఽభియయుఃఖరైః । కేచిద్గౌరముఖైరృక్షైర్ద్వీపిభిర్హరిభిర్భటాః॥ ౯ ॥గృధ్రైకఙ్కైర్బకైరన్యేశ్యేనభాసైస్తిమింగిలైః।శరభైర్మహిషైఖడ్గైర్గోవృషైర్గవయారుణైః॥ ౧౦ ॥ శివాభిరాఖుభిఃకేచిత్కృకలాసైశ్శశైర్నరైః॥బస్తైరేకేకృష్ణసారైర్హంసైరన్యేచసూకరైః॥ ౧౧ ॥అన్యేజలస్థలఖగైస్సత్త్వైర్వికృతవిగ్రహైః।సేనయోరుభయోరాజన్వివిశుస్తేఽగ్రతోఽగ్రతః॥ ౧౨ ॥చిత్రధ్వజపటైరాజన్నాతపత్రైస్సితామలైః । మహాధనై

మజనకో-రణస్సంగ్రామో-బభూవ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తమేవానువర్ణయతి । తత్రేతి । తదా-సపత్నా-స్తేదేవాసురా-స్సంరబ్ధం-క్రుద్ధం-మనో-యేషాం-తేరణే-అన్యోన్యం-సమాసాద్య-బాణై-ర్వివిధై-రాయుధైశ్చ-నిజఘ్నుః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ భేర్యాదీనాం-శఙ్ఖాదీనాంచ-నదతాం-హస్త్యశ్వపదాతీనాంచ-మహా-న్నిస్వనో- బభూవ ❁ । ౭ ॥ ❁ రథ్యాదయో-రథ్యాదిభిరేవ-ద్వంద్వం-సంయుగే - సమసజ్జన్తయుయుత్సయాసంగతాబభూవుః ❁ ॥ ౮ । ❁ తత్ర-దేవేష్వ - సురేషుచ-కేచిత్కేచిద్భటాః-ఉష్ట్రాదిభిర్వాహనైరభిసంయయురభిదుద్రువుః -గౌరముఖైరితిబుక్షైరిత్యస్యవిశేషణం-హారయస్సింహాః-తిమింగిలైః-మత్స్యవిశేషైఃగోభిర్ధేనుభిః - వృషైర్బలీవర్దైశ్చ - అత్రైవగోబలీవర్దన్యాయఃప్రదర్శితః - శివాఃసృగాలవిశేషాః - తాభి-ర్బస్తైర్మేషైః-జలేస్థలే-ఖేఆకాశేచ-గచ్ఛన్తీతితథా-తైర్వికృతవిగ్రహైః-సత్త్వైర్జన్తుభి-ర్వా - హనభూతైః - ఉభయోర్దేవాసురసంబన్ధినో్-స్సేనయో-రగ్రతోఽగ్రతః-హేరాజన్-వివిశుః ❁ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ । ౧౨ । ❁ హేరాజన్-ధ్వజపటై - స్సితైశ్శుభ్రైరమలైః-మహాధనైరనర్ఘైఃవజ్రదణ్డైరాతపత్రై - స్తథా- వజ్రదణ్డైర్వ్యజనై-రనర్ఘైశ్చామరైః-వాతేనోద్ధూతై - రుత్తరీయై-రుష్ణీషై-ర్ధ్వనద్భిః - కవచైర్భూషణైశ్చ - విశదైఃనిఘర్షణేననిర్మలీకృతై-స్సూర్యరశ్మిభి-ర్నితరాంస్ఫురద్భి - శ్శస్త్రైశ్చ,వీరాణాంమాలాభిశ్చ-దేవాసురాణాం-ధ్వజిన్యౌసేనే. రేజతుః- యాదసామివ-సాగరౌ - యథా-యాదసాం-మాలాభి-

స్సాగరౌ సముద్రౌ. తద్వత్ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ✽ అసురాణాం - యా - చమూస్సేనా. తస్యాః - పతిః - వైరోచనో బలిః - వైహాయసాఖ్యం - యానం విమానం - ఆస్థితః అధిష్ఠితః - ఉదయే ఉదయగిరౌ - స్థితః - శ్చన్ద్ర ఇవ - రేజే. యానం విశినష్టి కామగం కామం యథేష్టం గచ్ఛతీతి తథా. మయేన - నిర్మితం సర్వైః - స్సాంగ్రామ సాధనైరస్త్రశస్త్రాదిభిః - ర్యుక్తం - సర్వేషామప్యాశ్చర్యకరం మహద్విపులం. అప్రతర్క్యం విమానాన్తరసజాతీయత్వేన తర్కితుమశక్యం. అనిర్దేశ్యం అనియతప్రదేశావస్థానత్వేన క్వచిద్దేశే నియమేన స్థితమితి నిర్దేష్టుమశక్యం. క్వచిద్దృశ్యమానమపి - పునరప్య - దర్శనమదృశ్యం ద్రష్టుమశక్యం - తేజస్విత్వాత్. విమానశ్రేష్ఠం - యత్ - ద్యానం - తదాస్థిత ఇత్యన్వయః - కథంభూతః - సర్వైః - స్సేనాధిపతిభిః - ర్వ్యజనచ్ఛత్రచామరాదిభిశ్చ, వృతః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తస్య బలేః - సమన్తాత్ - ద్యోధానాం - పతయో - ఽసురాః - స్స్వస్వయానైస్సహ - సర్వే - పరివృత్య తస్థుః. యూధానాం పతీనేవ కాంశ్చిన్నిర్దిశతి ॥ నముచిరితి ✽ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ✽ ఏతే సర్వే - సోమస్యామృతస్య - అలబ్ధో - భాగో యైస్తే కేవలం క్లేశమాత్రం - ప్రాప్తాస్తతః - పూర్వం - రణముఖే - బహుశో - నిర్జితా అమరా యైస్తే ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ సింహనా

ర్వజ్రదణ్డైర్వ్యజనైర్బార్హచామరైః ॥ ౧౩ ॥ వాతోద్ధూతోత్తరోష్ణీషైర్విలసద్భిర్వర్మభూషణైః । స్ఫురద్భిర్విశదైశ్శస్త్రైస్సుతరాం సూర్యరశ్మిభిః ॥ ౧౪ ॥ దేవదానవవీరాణాం ధ్వజిన్యౌ పాణ్డునన్దన । రేజతుర్వీరమాలాభిర్యాదసామివ సాగరౌ ॥ ౧౫ ॥ వైరోచనిర్బలిస్సంఖ్యే సోఽసురాణాం చమూపతిః । యానం వైహాయసం నామ కామగం మయనిర్మితమ్ ॥ ౧౬ ॥ సర్వసాంగ్రామికోపేతం సర్వాశ్చర్యమయం విభో । అప్రతర్క్యమనిర్దేశ్యం దృశ్యమానమదర్శనమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఆస్థితస్తద్విమానాగ్ర్యం సర్వానీకాధిపైర్వృతః । వాలవ్యజనఛత్రాగ్ర్యై రేజే చన్ద్ర ఇవోదయే ॥ ౧౮ ॥ తస్యాసన్సర్వతో యానైః పృతనాపతయోఽసురాః । నముచిశ్శమ్బరో బాణో విప్రచిత్తిరయోముఖః ॥ ౧౯ ॥ ద్విమూర్ధా కాలనాభోఽథ ప్రహేతిర్హేతిరిల్వలః । శకునిర్భూతసంతాపో వజ్రదంష్ట్రో విరోచనః ॥ ౨౦ ॥ హయగ్రీవశ్శఙ్కుశిరాః కపిలో మేఘదున్దుభిః । తారకశ్చక్రదృక్ఛుమ్భో నిశుమ్భో జమ్భ ఉత్కలః ॥ ౨౧ ॥ అరిష్టోఽరిష్టనేమిశ్చ మయశ్చ త్రిపురాధిపః । అన్యే పౌలోమకాలేయనివాతకవచాదయః ॥ ౨౨ ॥ అలబ్ధభాగాస్సోమస్య కేవలం క్లేశభాగినః । సర్వ ఏతే రణముఖే బహుశో నిర్జితామరాః ॥ ౨౩ ॥ సింహనాదాన్విముఞ్చన్తశ్శఙ్ఖాన్దధ్ముర్మహారవాన్ । దృష్ట్వా సపత్నానుత్సిక్తాన్బలభిత్కుపితో భృశమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఐరావతం దిక్కరిణమారూఢోఽశోభత స్వరాట్ । యథా స్రవత్ప్రస్రవణముదయాద్రిమహర్పతిః ॥ ౨౫ ॥ తస్యాసన్సర్వతో దేవా నానావాహధ్వజాయుధాః । లోకపాలాస్సహగణైర్వాయ్వగ్నివరుణాదయః ॥ ౨౬ ॥ తేఽన్యోన్యమభిసంసృత్య క్షిపన్తో నామభిర్మిథః । ఆహ్వయన్తో విశన్తోఽగ్రే యుయుధుర్ద్వన్ద్వయోధినః ॥ ౨౭ ॥ యుయోధ బలిరిన్ద్రేణ తారకేణ గుహోఽస్యత । వరుణో హేతినాఽయుధ్యన్మిత్రో రాజన్ప్రహేతినా ॥ ౨౮ ॥ యమస్తు కాలనాభేన విశ్వకర్మా మయేన వై । శమ్బరో యుయుధే త్వష్ట్రా సవిత్రా తు విరోచనః ॥ ౨౯ ॥ అపరాజితేన నముచిరశ్వినౌ వృషపర్వణా । సూర్యో బలిసుతైర్దేవో బాణజ్యేష్ఠైశ్శతేన చ ॥ ౩౦ ॥ రాహుణా చ తథా సోమః పులోమ్నా యుయుధేఽనిలః । నిశుమ్భశుమ్భయోర్దేవీ భద్రకాలీ తరస్వినీ ॥ ౩౧ ॥ వృషాకపిస్తు జమ్భేన మహిషేణ విభావసుః । ఇల్వలస్సహ వాతాపిర్బ్రహ్మపుత్త్రైరరిన్దమ ॥ ౩౨ ॥ కామదేవేన దుర్మర్ష ఉత్కలో మాతృభిస్సహ । బృహస్పతిస్తూశనసా నరకేణ శనైశ్చరః ॥

దాన్ - విముఞ్చన్తః కుర్వన్తః - మహాన్ రవో యేషాం తాన్ - శఙ్ఖాన్ - దధ్ముః ధ్వనయామాసుః, ఏవం - ఉద్ధతాన్ - శత్రూనసురాన్దృష్ట్వా స్వరాట్ - బలభిదిన్ద్రః - నితరాం, కుపితో - దిక్కరిణమైరావతమధిరూఢః, వియత్యాకాశేఽవస్థిత ఇతి శేషః - కఃకమివ - స్రవన్తి ప్రస్రవణాని - యస్మిన్ - మదధారాసాదృశ్యమనేనాభిప్రేతం - త - ముదయాద్రి - మారూఢో, ఽహర్పతిస్సూర్యో, యథా తద్వత్ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ✽ తస్యేన్ద్రస్య, సర్వతః పరితో దేవాః - నానావిధాన్యాయుధాదీని, యేషాం, తే ఆసన్, తం పరివేష్ట్య స్థితస్సురిత్యర్థః - స్వగణైః - స్సహితా, వాయ్వాదయో, లోకపాలా - స్తే - దైత్యాశ్చ ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ అన్యోన్యమభిముఖం సమీపమాగత్య పరస్పరం క్షిపన్తస్తిరస్కుర్వన్తః నామభిరాహ్వయన్తః విశన్తశ్శాగ్రే ద్వంద్వయోధినో యుయుధుః ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ ద్వంద్వాన్యేవాహ ॥ యుయోధేత్యాదిభిస్సప్తభిః ॥ బలిః వైరోచనః - తారకేణాసురేణ, గుహః కుమారః - అస్యత అయుధ్యతేత్యర్థః - హేరాజన్ - మిత్రః - ప్రహేతి - నాఽయుధ్యత - విరోచనో - బలేః పితా - ఽన్యో వా దైత్యః - సూర్యో - దేవ - ఏక ఏవ - బలే - స్సుతైః - బాణో - జ్యేష్ఠో యేషాం - తైః - శతసంఖ్యాకై రయుధ్యతేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ✽ సోమశ్చన్ద్రః - పులోమ్నా దైత్యేన - అనిలో వాయుః - రయుధ్యత - నిశుమ్భశుమ్భయోస్తాభ్యాం - తరస్వినీ బలవతీ భద్రకాళీ దేవీ అయుధ్యత ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ వాతాపిసహిత ఇల్వలో బ్రహ్మపుత్త్రైర్మరీచ్యాదిభిః హే అరిన్దమ ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ మాతృభిర్బ్రా

హస్త్యాదిభిస్సప్తభిస్సహైః - తత్రాఽసురః-ఉశనసాశుక్రేణ-నరకేనాసురేణ. శనైశ్చరః * ॥ ౩౩ ॥ * కాలేయైః కాలకేయైః * ॥ ౩౪ ॥ * ఏవమిత్థంఆజౌయుద్ధే-తఏతేసురాసురశ్రేష్ఠాః - ద్వన్ద్వేన-సంఘీభూయ,నియుధ్యమానాః-పరస్పరం, సమీప-మేత్య-జేతుమిచ్ఛవః-తీక్ష్ణై-శ్శరాదిభిః-బలేనాన్యోన్య-మాజఘ్నుః-శిరాంసిచిచ్ఛిదుశ్చ * ॥ ౩౫॥౩౬॥ * గజాదయః- ఆరోహాస్తిత్యారోహాః-తైస్సహితా, అన్యేచవాహాః- నానావిధాః - ఖణ్డితాఃనికృత్తాః - నితరాం-ఛిన్నా-బాహ్వాదయో-యేషాం,ఛిన్నానిధ్వజాదీని-యేషాం-తేబభూవుః - తత్రఇష్వాసఃనిషఙ్గః-తనుత్రంకవచమ్ * ॥ ౩౭ ॥ * తేషాందేవాదీనాం-పదాఘాతైః - రథాఙ్గైశ్చ-చూర్ణితాత్ - ఆయోధనాత్ యుద్ధభూమేః-ఉత్థితో - రేణుః - ఉల్బణోఽనిబిడః-దిశః-ఖం-ద్యుమణింసూర్యంచ-ఛాదయన్ - పశ్చాన్న్యవర్తత-నివృత్తౌ హేతుంవదన్నాయోధనంవిశినష్టి ॥ అసృక్స్రుతిభిఃరుధిరప్రస్రవణైః, పరితః-ప్లుతాత్సిక్తాత్ * ॥ ౩౮ ॥ * సాయుద్ధభూమిశ్శిరోభిర్మహాభుజైః-కరభసదృశోరుభిశ్చ-ప్రావృతాసతీ-బభౌశిరాంసివిశినష్టి ॥ ఉద్ధూతానిఉత్క్షిప్తాని-కిరీటాని-కుణ్డలాని-యేభ్యః-సంరమ్భయుక్తా-దృశో-యేషు - పరిదష్టా-దచ్ఛదా దన్తచ్ఛదాఅధరోష్ఠాయేషు-తైః-భుజాన్విశినష్టిఃసాభరణైః-సహాయుధైరితిచ * ॥ ౩౯ ॥ * తత్రమృధేయుద్ధే-పతితానియాని-స్వశిరాం

మరుతో * నివాతకవచైః కాలేయైర్వసవోఽసురాః । విశ్వేదేవాస్తుపౌలోమైరుద్రాఃక్రోధవశైస్సహ॥ ౩౪ ॥
తఏవమాజావసురైస్సురేన్ద్రాద్వన్ద్వేనసంహత్యనియుధ్యమానాః * । అన్యోన్యమాసాద్యనిజఘ్నురోజసాజిగీషవస్తీక్ష్ణశరాసితోమరైః॥ ౩౫ ॥ ముసుణ్ఠిభిశ్చక్రగదర్ష్టిపట్టసైశ్శక్త్యుల్ముకైఃప్రాసపరశ్వధైరపి । నిస్త్రింశభల్లైఃపరిఘైస్సముద్గరైస్సభిణ్డివాలైశ్చశిరాంసిచిచ్ఛిదుః॥ ౩౬ ॥ గజాస్తురఙ్గాస్సరథాఃపదాతయస్సారోహవాహావివిధావిఖణ్డితాః। నికృత్తబాహూరుశిరోధరాఙ్ఘ్రయశ్ఛిన్నధ్వజేష్వాసతనుత్రభూషణాః॥ ౩౭ ॥ తేషాంపదాఘాతరథాఙ్గచూర్ణితాదాయోధనాదుల్బణఉత్థితస్తదా । రేణుర్దిశఃఖంద్యుమణించ * ఛాదయన్న్యవర్తతాసృక్స్రుతిభిఃపరిప్లుతాత్॥ ౩౮ ॥ శిరోభిరుద్ధూతకిరీటకుణ్డలైస్సంరమ్భదృగ్భిఃపరిదష్టదచ్ఛదైః। మహాభుజైస్సాభరణైస్సహాయుధైస్సాప్రస్తృతాభూఃకరభోరుభిర్బభౌ ॥ ౩౯ ॥ కబన్ధాస్తత్రచోత్పేతుఃపతితస్వశిరోఽక్షిభిః। ఉద్యతాయుధదోర్దణ్డైరాధావన్తో * భటాన్రణే ॥ ౪౦ ॥ బలిర్మహేన్ద్రందశభిస్త్రిభిరైరావతంశరైః।చతుర్భిశ్చతురోవాహానేకేనారోహమార్దయత్॥ ౪౧ ॥ సతానాపతతశ్శక్రస్తావద్భిశ్శీఘ్రవిక్రమః। చిచ్ఛేదనిశితైర్భల్లైరసంప్రాప్తాన్హసన్నివ॥ ౪౨ ॥ తస్యకర్మోత్తమంవీక్ష్యదుర్ధర్షశ్శక్తిమాదదే। తాంజ్వలన్తీంమహోల్కాభాంహస్తస్థామచ్ఛినద్ధరిః॥ ౪౩ ॥ తతశ్శూలంతతఃప్రాసంతతస్తోమరమృష్టయః। యద్యచ్ఛస్త్రంసమాదద్యాత్సర్వంతదచ్ఛినద్విభుః॥ ౪౪ ॥ ససర్జాథాసురీంమాయామన్తర్ధానంగతోఽసురః। తతఃప్రాదురభూచ్ఛైలస్సురానీకోపరిప్రభో॥ ౪౫ ॥ తతోనిపేతుస్తరవోదహ్యమానాదవాగ్నినా।శిలాస్సటఙ్కశిఖరాశ్చూర్ణయన్త్యోద్విషద్బలమ్॥ ౪౬ ॥ మహోరగాస్సముత్పేతుర్దన్దశూకాస్సవృశ్చికాః। సింహవ్యాఘ్రవరాహాశ్చమర్ద

సితత్రత్యైః-అక్షిభిః-పశ్యన్తః - కబన్ధాః-ఉత్పేతుః-కథంభూతాః-ఉద్ధృతాన్యాయుధాని-యైః-తైర్దోర్దణ్డైస్సహాధావన్తః, భటాఇవస్థితాః-మహామృధఇతిపాఠాన్తరమ్ * ॥ ౪౦ ॥ * బలి-ర్దశభి-శ్శరై - రిన్ద్రం,త్రిభిశ్శరైరైరావతంచచతుర్భి, శ్చతురోవాహాన్,ఐరావతపాదరక్షకాన్,ఏకేన,శరేణ, ఆరోహంగజయన్తారంఅర్దయత్ అపీడయత్ * ॥ ౪౧ ॥ * సశక్రస్తాన్,ఆపతతః,శ్శరానసంప్రాప్తానేవ,తావద్భిః,నిశితైః,భల్లైశ్శరైః-ప్రహసన్నివ-శీఘ్రవిక్రమః,ధనుర్విద్యాకుశలశ్చిచ్ఛేద * ॥ ౪౨ ॥ * తస్యేన్ద్రస్య,తత్,ఉత్తమం - ధనుఃకౌశలం-కర్మ,వీక్ష్యదుర్మర్షః-అసహమానో,బలిశ్శక్తిం,ఆదదేగృహీతవాన్ ,ప్రయోక్తుమితి శేషః-మహోల్కాయా ఇవ - భా,యస్యాః,తాం-జ్వలన్తీం-శక్తిం-కరస్థామేవ-హరిరిన్ద్రః-శ్చిచ్ఛేద * ॥ ౪౩ ॥ * తతోబలిర్యద్యచ్ఛూలాదికం-శస్త్రమాదదేతత్సర్వ,మిన్ద్రః-సమర్థ-శ్చిచ్ఛేద * ॥ ౪౪ ॥ * అథాఽసురోబలి,స్స్వయంతిరోహితఃఆసురీం-మాయాం-ససర్జ,కీదృశీంమాయామిత్యత్రతామేవదర్శయతి ॥ తతఇతి ॥ హేప్రభో,సురసైన్యస్యోపరిష్టాత్, శైలోఽద్రిర్మాయికః,ప్రాదుర్బభూవ * ॥ ౪౫ ॥ * తస్మాచ్ఛైలాత్,తరవోవృక్షా-నిపేతుః-కథంభూతాః-దవాగ్నినా,దహ్యమానాః-తథా,టఙ్కవ,త్తీక్ష్ణాగ్రైశ్శిఖరైస్సహితా,శ్శిలాః,ద్విషతాందేవానాం,బలం-చూర్ణయన్త్యో, నిపేతుః * ॥ ౪౬ ॥ * దంశనస్వభావాః-వృశ్చికైస్సహితా,మహోరగాశ్చ-సముత్పేతుః,సింహాదయో,మహాగజాశ్చ, మర్దయన్తశ్శబ్దయన్తః - సముత్పే

౪౦॥శ్లో * పా॥మహామృధే.

తురిత్యనుషఙ్గః ✻ ॥ ౪౭ ॥ ✻ వివాససః నగ్నాః, శూలహస్తాః, శతశః సహస్రశశ్చ, యాతుధాన్యః, ఛిన్ధి భిన్ధీతి, వాదిన్యః, సముత్పేతుః, తథా, రక్షోగణాశ్చ, హేప్రభో ✻ ॥ ౪౮ ॥ ✻ తతో వ్యోమ్ని గమ్భీరః-పరుషః కఠోరశ్చ, స్వనో-యేషాం తే, మహాఘనా మహామేఘాః-వాతైః, రాహతాః, స్తనయిత్నవః గర్జన్తో, ఽఙ్గారాన్ ముముచుః ✻ ॥ ౪౯ ॥ ✻ దైత్యేన-బలినా-సృష్టో-మహాన్వహ్నిః-శ్వసనసారథిర్వాయుసనాథో, వహ్నిస్సాంవర్తకః - ప్రళయానల ఇవాత్యుగ్రో-విబుధధ్వజినీం దేవానాం చమూమధాక్ అదహత్ ✻ ॥ ౫౦ ॥ ✻ తతః-సర్వతశ్చతుర్దిక్షు-సముద్రః-ప్రత్యదృశ్యత-దైవైరితి శేషః-కథంభూతః-ఉద్వేల-మర్యాదాతిగః-ఝుంఝూమారుతైః, ఉద్ధూతైః, తరఙ్గైః, రావర్తైశ్చ-భీషణః ✻ ॥ ౫౧ ॥ ✻ యథా-బలినా-ఏవ-మన్యైశ్చ, మహామాయైరలక్ష్యగతిభి-ర్యుద్ధే, మాయాసు, సృజ్యమానాసు సతీషు-సురసైనికా-విషేదుః దుఃఖితా బభూవుః ✻ ॥ ౫౨ ॥ ✻ హేనృప, యత్ యదా-ఇన్ద్రాదయ-స్తత్ప్రతివిధిం మాయాప్రతిక్రియాం-నవిదు-స్తదా-తైర్ధ్యాతో భగవా-న్విశ్వభావనః-ప్రాదురభూత్ ✻ ॥ ౫౩ ॥ ✻ కథంభూతః ప్రాదుర్బభూవేత్యత్రాహ-తత ఇతి ॥ తత ఇన్ద్రాదిధ్యానానన్తరం-గరుడస్యాంసే స్కన్ధే, కృతౌ నిహితౌ-వఙ్ఘ్రిపల్లవౌ, యేన-పిశఙ్గం, వాసో వస్త్రం-యస్య, నవకఞ్జే ఇవ, లోచనే-యస్య-అష్టావాయుధయుక్తా బాహవః-యస్య-శ్రీశ్చ-కౌస్తుభశ్చ-అనర్ఘ్యే కిరీటం-చ-కుణ్డలే చ-ఉల్లసన్తి-శ్రీకౌస్తుభాదీని-యస్మిన్-ఏవంభూతోఽదృశ్యత ✻ ॥ ౫౪ ॥ ✻ తస్మిన్భగవతి-ప్రవిష్టే ఆవిర్భూతే సతి-అసురాణాం కూటకర్మ మన్త్రాదిప్రయోగాః తస్మా-జ్జాతా-స్సర్వా

యన్త్రో మహాగజాః॥ ౪౭ ॥ యాతుధాన్యశ్చ శతశశ్శూలహస్తా వివాససః। ఛిన్ధి భిన్ధీతి వాదిన్య స్తథా రక్షోగణాః ప్రభో॥ ౪౮ ॥ తతో మహాఘనా వ్యోమ్ని గమ్భీరపరుషస్వనాః। అఙ్గారాన్ముముచుర్వాతై రాహతా స్తనయిత్నవః॥ ౪౯ ॥ సృష్టో దైత్యేన సుమహాన్వహ్నిః పవనసారథిః। సాంవర్తక ఇవాత్యుగ్రో విబుధధ్వజినీమధాక్ ॥ ౫౦॥ తతస్సముద్ర ఉద్వేలస్సర్వతః ప్రత్యదృశ్యత । ప్రచణ్డవాతైరుద్ధూతతరఙ్గావర్తభీషణః॥ ౫౧ ॥ ఏవం దైత్యైర్మహామాయైరలక్ష్యగతిభిస్సఙ్ఖ్యైః। సృజ్యమానాసు మాయాసు విషేదుస్సురసైనికాః॥ ౫౨ ॥ న తత్ప్రతివిధిం యత్ర విదురిన్ద్రాదయో నృప । ధ్యాతః ప్రాదురభూత్తత్ర భగవాన్విశ్వభావనః॥ ౫౩ ॥ తతస్సుపర్ణాంసకృతాఙ్ఘ్రిపల్లవః పిశఙ్గవాసా నవకఞ్జలోచనః । అదృశ్యతాష్టాయుధబాహురుల్లసచ్ఛ్రీకౌస్తుభానర్ఘ్యకిరీటకుణ్డలః॥ ౫౪ ॥ తస్మిన్ప్రవిష్టేఽసురకర్మజా తా మాయా వినేశుర్మహినా మహీయసః। స్వప్నో యథా హి ప్రతిబోధ ఆగతే హరిస్స్మృతిస్సర్వవిపద్విమోక్షణమ్॥ ౫౫ ॥ దృష్ట్వా మృధే గరుడవాహమిభారివాహ ఆవిధ్య శూలమహినోదథ కాలనేమిః। తల్లీలయా గరుడమూర్ధ్ని పతద్గృహీత్వా తేనాహనన్నృప సవాహమరిం త్ర్యధీశః॥ ౫౬ ॥ మాలీ సుమాల్యతిబలౌ యుధి పేతతుర్యచ్చక్రేణ కృత్తశిరసావథ మాల్యవాంస్తు । ఆహత్య తిగ్మగదయాఽహనదణ్డజేన్ద్రం తావచ్ఛిరోఽచ్ఛినదరేర్నదతోఽరిణాఽఽద్యః॥ ౫౭ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథోఽసురాస్తే ప్రతిలబ్ధచేతసః పరస్య పుంసః పరమానుకమ్పయా। జఘ్నుర్భృశం శక్రసమీ

మాయాః-మహీయసో భగవతో-మహినా మహిమ్నా వినేశుః వినష్టా బభూవుః -యథా-ప్రబోధే జాగరే-ఆగతే సతి-స్వప్నో నశ్యతి-తద్వత్-హియతో-హరేః-స్మృతిరేవ చ-సర్వాసాం-విపదాం-విమోక్షణం. అపహర్త్రీ -కిముత-భగవతః-ప్రాదుర్భావ ఆపదపహర్త్రీతి వక్తవ్యమితి భావః ✻ ॥ ౫౫ ॥ ✻ మృధే యుద్ధే-గరుడవాహం భగవన్తం-దృష్ట్వా - ఇభారివాహః సింహవాహః-కాలనేమి-రసురః-శూలమావిధ్య భ్రామయిత్వా - అహినోత్ చిక్షేప-త-ద్గరుడస్య-మూర్ధ్ని-పతదాపత-చ్ఛూలం-గృహీత్వా, హేనృప. తేనైవ శూలేన-త్ర్యధీశస్త్రిలోకేశ్వరో భగవాన్ - సవాహమిభారివాహనసహిత-మరిం కాలనేమి-మహనత్ హతవాన్ ✻ ॥ ౫౬ ॥ ✻ తతో-ఽతిబలౌ-మాలిసుమాల్యాఖ్యౌ-వసురౌ-యస్య భగవత-శ్చక్రేణ, కృత్తసిరసౌ ఛిన్నశిరసౌ యుధి-పేతతుః-తత్ర-మాలినో విక్రమం కథయన్-తస్య సిరచ్ఛేదనం భగవచ్చక్రకృతమాహ ॥ అథ మాల్యవానితి ॥ అథ కాలనేమివధానన్తరం-మాల్యవాన్మాలీ-తం భగవదధిష్ఠిత-మణ్డజేన్ద్రం గరుడం-తీక్ష్ణయా - గదయా-ఆహత్య సంఘట్య - ఽహనత్తాడితవాన్-తావ-న్నదతో-ఽరేర్మాలిన-శ్శిరో-ఽరిణా చక్రేణా-ద్యో భగవాన్ చిచ్ఛేద-అత్ర మాల్యవచ్ఛబ్దో నశ్రీరామాయణప్రసిద్ధమాల్యవద్విషయః - అపిత్వసురాన్తరవిషయః ✻ ॥ ౫౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే దశమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

అథో అథ-పరమపురుషస్య-పరయోత్కృష్టయా-కృపయా-ప్రత్యుపలబ్ధమాసురీభి-ర్మాయాభి-రనభిభూతం-చే-తో-యేషాం-తే చక్రవాయ్వాదయో-దేవా-యుద్ధే - పురాపూర్వం - యైర్దైత్యైర్విరోచనాదిభి-రభిసంహితాః ద్వంద్వశస్సంగతాః

యోద్ధుమితి శేషః-తాన్భృశం-జఘ్నుః ❈ ॥ ౧ ॥ ❈ తదేవప్రపఞ్చయతి, భగవాన్పాకశాసనఇన్ద్రస్సుసంరబ్ధఃనితరాంక్రుద్ధః-వైరోచనాయబలయే, యదావజ్రముదయచ్ఛత్ బలింహన్తుముద్ధృతవాన్ - తదా- ప్రజాః - హాహేతిహాహాకారంకుర్వన్తశ్చుక్రుశుఃరురుదుః ❈ ॥ ౨ ॥ ❈ వజ్రం-పాణౌయస్యసఇన్ద్రః-మహాయుద్ధే-విచరన్తం- సుసంరబ్ధం-మనస్వినంయయుయుత్సుం- పురతఃస్థితం వైరోచనిం-తిరస్కృత్యేదం వక్ష్యమాణ- మాహ ❈ ॥ ౩ ॥ ❈ తావత్తిరస్కారప్రకారమాహనటవదితిద్వాభ్యాం-తత్రఏకేనవచఆహ-«సోఽహమితి,, హేమూఢ-మాయేశాన్నః అస్మాన్ - నటవ-న్మాయాభి-ర్జేతు-మిచ్ఛసి దృష్టాన్తమేవోపపాదయతి-జిత్వేతి-నిబద్ధాన్యక్షీణియేషాం-తాన్-బాలానజ్ఞాన్-జిత్వా- నటఃకపటవృత్తి-ర్యథా- తేషాం-ధనం-హరతి- తథా ❈ ॥ ౪ ॥ ❈ మత్ప్రభావంశృణ్వితివదన్తిరస్కరోతి- హేఽజ్ఞ పూర్వస్మాత్పూర్వలబ్ధా- దధోఽధస్తనాత్ పదాత్ స్థానాత్-యే-అసురుక్షన్తిఆరోఢుమిచ్ఛన్తి, ఉత్తరోత్తరంలోకమారోఢుమిచ్ఛన్త్యసురాః- యేచ-మాయాభిర్దివ-ముత్సిసృప్సన్తిఉత్సర్పితుమిచ్ఛన్తి-తాన్దస్యూన్పాప్రియాన్ దుష్టజన్తుతుల్యా-నధునా-విధునోమిహన్మి ❈ ॥ ౫ ॥ ❈ దుర్మాయిన - స్తవ-శిరః సోఽహం,శతం-పర్వాణి,యస్య , తేన-వజ్రేణాయుధేన- హరిష్యే - హేమన్దాత్మన్-జ్ఞాతిభిస్సహఘటస్వయథాబలంవిక్రమస్వ ❈ ॥ ౬ ॥ ❈ ఇత్థంతిరస్కృతఉక్తశ్చాహబలిః॥సంగ్రామఇతిత్రిభిః ॥కాలేన-చోదితాని-సుఖదుఃఖజయాపజయాదిఫలదానాయప్రవర్తితాని-కర్మాణి, యేషాం తేషాం ,సంగ్రామేయుద్ధే-వర్తమానానాంకీర్త్యాదయస్సర్వేషాం-మనుక్రమాత్క్ర-

రణాదయస్తాంస్తాన్రణైర్మైరభిసంగతాఃపురా॥ ౧ ॥ వైరోచనాయసంరబ్ధోభగవాన్పాకశాసనః । ఉదయచ్ఛద్యదావజ్రంప్రజాహాహేతిచుక్రుశుః॥ ౨ ॥వజ్రపాణిస్తమాహేదంతిరస్కృత్యపురస్స్థితమ్। మనస్వినంసుసంరబ్ధంవిచరన్తంమహామృధే॥ ౩ ॥నటవన్మూఢమాయాభిర్మాయేశాన్నోజిగీషసి ।జిత్వాబాలాన్నిబద్ధాక్షాన్నటోహరతితద్ధనమ్ ॥ ౪ ॥ ఆరురుక్షన్తిమాయాభిరుత్సిసృప్సన్తియేదివమ్। తాన్దస్యూన్విధునోమ్యజ్ఞపూర్వస్మాచ్చపదాదధః ॥ ౫ ॥ సోఽహందుర్మాయినస్తేఽద్యవజ్రేణశతపర్వణా।శిరోహరిష్యేమన్దాత్మన్ఘటస్వజ్ఞాతిభిస్సహ॥ ౬ ॥బలిరువాచ ॥ సంగ్రామేవర్తమానానాంకాలచోదితకర్మణామ్ । కీర్తిర్జయోఽజయోమృత్యుస్సర్వేషాంస్యురనుక్రమాత్॥ ౭ ॥తమిమంకాలరశనంజనంపశ్యన్తిసూరయః । నహృష్యన్తినశోచన్తితత్రయూయమపణ్డితాః॥ ౮ ॥నవయంమన్యమానానామాత్మానంతత్రసాధనమ్ । గిరోవస్సాధుశోచ్యానాంగృహ్ణీమోమర్మతాడనాః॥ ౯ ॥ఇత్యాక్షిప్యవిభుంవీరోనారాచైర్వీరమానదః।ఆకర్ణపూర్ణైరహనదాక్షేపైరాహతంపునః॥౧౦॥ ఏవంనిరాకృతోదేవోవైరిణాతథ్యవాదినా।నామృష్యత్తదధిక్షేపంతోత్రాహతఇవద్విపః॥ ౧౧ ॥ ప్రాహిణోత్కులిశంతస్మాఅమోఘమరిమర్దనమ్ । సయానో ❈ న్యపతద్భూమౌచ్ఛిన్నపక్షఇవాచలః॥ ౧౨ ॥ సఖాయంపతితందృష్ట్వాజమ్భోబలిసఖస్సుహృత్। అభ్యయాత్సౌహృదంసఖ్యుర్హతస్యాపిసమాచరన్॥ ౧౩ ॥ససింహవా

ర్తాద్యనిమిత్తకర్మపరిపాకానుక్రమాత్స్యురేవ-భవతామపినసర్వదాకీర్త్యాదయోబభూవుః - కింతు-తత్తన్నిమిత్తకర్మపరిపాకదశాయామేవేత్యస్మాకమపితథైవేతిభావః ❈ ॥ ౭ ॥ ❈ తమిమమనుక్రమకీర్త్యాదిమన్తం -జనం-కాలరశనంకాలకృష్టంకాలోన్మిషితకర్మఫలభోక్తారం - సూరయఃపణ్డితాః-పశ్యన్తి - అత-స్తేకీర్తిజయమృత్యుషు-నహృష్యన్తి-తద్విపరీతేషు-నశోచన్తిచ-తత్రైవంవిధేవివేకే-యూయ-మపణ్డితాఃఅనిపుణాః ❈ ॥ ౮ ॥ ❈ తత్రకీర్త్యాదా-వాత్మానందేహం-సాధనసాధకం,మన్యమానానాం,అతఏవ-సాధుభిశ్శోచ్యానాం-అహోఅజ్ఞాఏతఇత్యేవంశోచ్యానాం -వోయుష్మాకం-మర్మతాడనాః మర్మసుతాడనంయాభిస్తాః - గిరో,వయం-నగృహ్ణీమోనసాధుమన్యామహే ❈ ॥ ౯ ॥ ❈ ఇత్థంవిభుమిన్ద్రమాక్షిప్యాఽధిక్షిప్య,వీరాణాం,మానదో, వీరోవైరోచని , రాక్షైపైరధిక్షేపవాక్యైరాహతం-పున-రాకర్ణాన్త- మాకృష్టై-ర్నారాచై-రాహనత్ ❈ ॥ ౧౦ ॥ ❈ యథార్థవాదినా-వైరిణాబలినా, ఏవం-నిరాకృతో, దేవఇన్ద్రః, తేనబలినాకృత-మధిక్షేపం నామృష్యన్నాసహత-తోత్రమఙ్కుశః-తేనా , హతో , ద్విపఃగజఇవ ❈ ॥ ౧౧ ॥ ❈ కింతు,తస్మై బలయే,అమోఘమప్రతిహత,మరీణాంమర్దనంఘాతుకం, కులిశంవజ్రం , ప్రాహరత్ ప్రాయుఙ్క్త హేనృప - తత్తస్మాత్కులిశప్రహారా , చ్ఛిన్నపక్షః, పర్వతఇవ,సవిమానో,భూమౌ - న్యపతదితిశేషః - సయానోన్యపతద్భూమావితిపాఠాన్తరేతునశేషః,శయానోన్యపేతిపాఠేతుశయానోబభూవేత్యర్థః ❈ ॥ ౧౨ ॥ ❈ బలేస్సఖా,సుహృచ్చ,జమ్భోఽసురః- సఖాయంబలిం,భూమౌ,పతితం-దృష్ట్వాహతస్యాపిసఖ్యుర్బలేః,సుహృదం-భావప్రధానోనిర్దేశః-సౌహార్ద-మాచరన్ అభ్యయాత్,ఇన్ద్రస్యాభిముఖమగాత్ ❈ ॥ ౧౩ ॥ ❈ సిం

౧౨॥శ్లో ❈ పా ॥ సయానోన్యపతద్భూమౌ-శయానోన్యపతద్భూమౌ.

హః-వాహోవాహనం - యస్య- స-మహాబలోజమ్భః ఆసాద్య రంహసా వేగేన - బలేన వా-గదా-ముద్ధృత్య-శత్రుమిన్ద్రం జత్రౌ కణ్ఠస్య మూలదేశే-అతాడయత్-తథా-గజంచా-తాడయత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ భృశం - గదాప్రహారేణ - వ్యథితో, ఽత ఏవ విహ్వలితో-గజ ఐరావతో-జానుభ్యా-మవనీం-స్పృష్ట్వా-పరం - దుఃఖం-లేభే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తతో- గజస్య, కశ్మలం-దృష్టవతా మాతలినా-హరిద్వర్ణైః-దశశతైః సహస్రసంఖ్యాకైః-రశ్వై-ర్యుక్తో-రథ- ఆనీత- స్త, మానీతం- రథం విభురిన్ద్రో, గజమైరావత-ముత్సృజ్య, ఆరురోహ అరూఢవాన్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తస్య యన్తుర్మాతలే- స్తత్కర్మ రథానయనరూపం కర్మ, -పూజయన్-ఆహో ఏవం విధేన సారథినా భవితవ్యమిత్యేవం బహుమానయన్ - జ్వలతా ప్రకాశమానేన - శూలేన-తం మాతలిం- స్మయమానో, యుద్ధే, అహనత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ సత్వం ధైర్య-మాలమ్బ్య, మాతలి, ర్దుస్సహామపి- రుజం శూలఘాతజాం వ్యథాం - సహే అసహత తత-స్సంక్రుద్ధ ఇన్ద్రో, వజ్రేణ-జమ్భస్య, శిరో- ఽపాహరచ్ఛిచ్ఛేద ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తస్య జమ్భస్య, జ్ఞాతయః-నముచిబలపాకాఖ్యా, స్త్రయో నారదాదృషే-ర్జమ్భం హతం-శ్రుత్వా, త్వరయా ఽన్వితా- స్తత్ర యుద్ధదేశే, ఉపేయుః ఆజగ్ముః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తే-పరుషైః-వచోభిః-ఇన్ద్రం, ఘట్టయన్త స్తాడయన్త స్తిరస్కుర్వన్తః-అస్యేన్ద్రస్య-మర్మసు స్థానేషు, మేఘాః-జలధారాభిః పర్వతమివ- శరైః- రవాకిరన్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ బలపాకనముచీనాం త్రయాణాం విక్రమాన్ క్రమేణైకైకేనాహ ॥ హరిమితి ॥ బలో ఽసురః - ఆజౌ యుద్ధే హర్యశ్వస్యేన్ద్రస్య-దశశతాని-అశ్వానామితి శేషః, హరిమిన్ద్రంచ, తావద్భి రేకాధికద

హాఆసాద్య గదాముద్యమ్య రంహసా। జత్రావతాడయచ్ఛక్రం గజంచ సుమహాబలః ॥ ౧౪ ॥ గదాప్రహారవ్యథితో భృశం విహ్వలితో గజః। జానుభ్యాం ధరణీం స్పృష్ట్వా కశ్మలం పరమం యయౌ ॥ ౧౫ ॥ తతో రథో మాతలినా హరిభి ర్దశశతై ర్వృతః। ఆనీతో ద్విపముత్సృజ్య రథమారురుహే విభుః ॥ ౧౬ ॥ తస్య తత్పూజయన్కర్మ యన్తు ర్దానవసత్తమః। శూలేన జ్వలతా తం తు స్మయమానో ఽహనన్మృధే ॥ ౧౭ ॥ సేహే రుజం సుదుర్మర్షాం సత్త్వమాలమ్బ్య మాతలిః। ఇన్ద్రో జమ్భస్య సంక్రుద్ధో వజ్రేణాపాహరచ్ఛిరః ॥ ౧౮ ॥ జమ్భం శ్రుత్వా హతం తస్య జ్ఞాతయో నారదాదృషేః। నముచిశ్చ బలః పాక స్తత్రోపేయు స్త్వరాన్వితాః ॥ ౧౯ ॥ వచోభిః పరుషైరిన్ద్రం ఘట్టయన్తో ఽస్య మర్మసు। శరైరవాకిర న్మేఘా ధారాభిరివ పర్వతమ్ ॥ ౨౦ ॥ హరీన్దశశతా న్యాజౌ హర్యశ్వస్య బలః శరైః। తావద్భిరర్దయామాస యుగపల్లఘుహస్తవాన్ ॥ ౨౧ ॥ శతాభ్యాం మాతలిం పాకో రథం చ తిలశః పృథక్। సకృత్సన్ధానమోక్షేణ తదద్భుతమభూద్రణే ॥ ౨౨ ॥ నముచిః పఞ్చదశభిః స్వర్ణపుఙ్ఖైర్మహేషుభిః। ఆహత్య వ్యనదత్సంఖ్యే సతోయ ఇవ తోయదః ॥ ౨౩ ॥ సర్వతః శరకూటేన శత్రుం సరథసారథిమ్। ఛాదయామాసు రసురాః ప్రావృట్సూర్యమివామ్బుదాః ॥ ౨౪ ॥ అలక్షయన్త స్తమతీవ విహ్వలా విచుక్రుశు ర్దేవగణాః సహానుగాః। అనాయకాః శత్రుబలేన నిర్జితా వణిక్పథా భిన్ననవో యథార్ణవే ॥ ౨౫ ॥ తతస్తురాషాడిషుబద్ధపఞ్జరాద్వినిర్గతః సాశ్వరథధ్వజాగ్రణీః। బభౌ దిశః ఖం పృథివీం చ రోచయన్ స్వతేజసా సూర్య ఇవ క్షపాత్యయే ॥ ౨౬ ॥ నిరీక్ష్య పృతనాం దేవః పరైరభ్యర్దితాం మృధే। ఉదయచ్ఛద్రిపుం హన్తుం వజ్రం వజ్రధరో రుషా ॥ ౨౭ ॥ స తేనైవాష్టధారేణ శిరసీ బలపా

శశతైః, శ్శరై-ర్యుగప- దర్దయామాస తాడయామాస యతో- ఽయం బలో లఘుహస్తవాన్, శరసంధానోపయుక్త, కౌశలాఖ్య లాఘవ యుక్తహస్తవాన్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ పాకో ఽసురశ్శ తాభ్యాం - శరాణామితి శేషః - మాతలిం -, రథంచ, పృథక్పృథ- గవయవశశ్చ, యుగపదేవ శరసంధానతన్మోక్షణయో గేన రణే, అర్దయామాసేత్య నుషఙ్గః-తత్సకృత్సంధాన-మోక్షణం పృథగవయవశో ఽర్దనాత్మకం చ కర్మ - అద్భుతమభవత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ నముచిస్తు - స్వర్ణమయాః పుఙ్ఖాః మూలప్రాన్తదేశా- యేషాం-తైః-పఞ్చదశభి-ర్మహద్భి-రిషుభిరిన్ద్రం-మాహత్య ప్రతాడ్య, సజలో -మేఘ ఇవ-స్వాయంసంఖ్యే యుద్ధే-వ్యనదత్ దధ్వాన ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తత-స్సర్వే-అసురాః-ప్రావృట్కాలికం-సూర్యం-మేఘా ఇవ, రథసారథియుక్తమిన్ద్రం-సర్వతశ్శరవర్షేణ-ఛాదయామాసుః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తదా, తమిన్ద్రమలక్షయన్తో ఽపశ్యన్త - స్సహానుగా-స్సర్వే, దేవగణాః అత ఏవ విహ్వలచిత్తా- అనాయకా, విచుక్రుశుః యథా, మహార్ణవే-భిన్నా నావో, ర్యేషాం- తే-దీర్ఘాభావ ఆర్తాః-అత ఏవ, విసర్జితాః వణిక్పథాః-వాణిజ్యవృత్తయః, క్రోశన్తి తద్వత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తతః-తురాషాడిన్ద్రః, బాణపుఙ్ఖానాం పఞ్జరా, త్సాశ్వరథధ్వజసారథి-ర్వినిర్గతః - క్షపాత్యయే నిశావసానే సూర్య ఇవ - స్వతేజసా, దిశః, ఖమాకాశం-పృథివీంచ, ప్రకాశయన్-బభౌ ❁ ॥ ౨౬ ॥ అసురాణాం-శరై, రభ్యర్దితాం పీడితాం, స్వసేనాం-నిరీక్ష్య, దేవో, వజ్రధరశ్శక్రో ఘోరరిపూనసురాన్, హన్తుం, రుషా-వజ్రముదయచ్ఛదుద్ధృతవాన్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ స ఇన్ద్రః, అష్టౌ, ధారా, యస్య, తేనైవ వజ్రేణైవ, బలపాకయో రసురయోశ్శిరసీ మూర్ధానౌ, జహార చిచ్ఛేద, కిం కుర్వన్, హే రాజన్, పశ్యతాం బలపాకయో, ర్జ్ఞాతీనాం, మహద్భయం జనయ

యన్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ తతః నముచిః తయోర్బలపాకయోర్వధం దృష్ట్వా శోకామర్షాభ్యాం యుక్తయా రుషా యుక్తః హే నృప శక్రం జిఘాంసుః హన్తుమిచ్ఛుః పరమముద్యమం యత్నం చ కార ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ఉద్యమమేవాహ ॥ అశ్మేతి ॥ అశ్మసారమయం లోహమయం ఘణ్టావత్ ఘణ్టాభిర్యుక్తం హేమభూషణం శూలం ప్రగృహ్య క్రుద్ధః అభిద్రవత్ తతో హతోఽసీతి విసర్జయన్ శూలం భ్రామయన్ సింహ ఇవ వినర్దన్ దేవరాజాయ ఇన్ద్రాయ ప్రాహిణోత్ ప్రాయుఙ్క్త ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ గగనతలే మహోల్కావదాపతత్ తచ్ఛూలమిన్ద్రః శరైః సహస్రధా విచిచ్ఛేద చిచ్ఛేద హే నృప రుషాయుక్తస్త్రిదశపతిరిన్ద్రస్తం నముచిం కన్ధరే కణ్ఠే కులిశేన వజ్రేణ సమన్తాద్ధనన్ భిన్దన్ తస్య శిరోఽహరత్ హర్తుమారబ్ధవాన్ ❋ ॥ ౩౧ ❋ యస్సురపతినేన్ద్రేణ ఓజసా బలేన ఈరితః ప్రయుక్తః ఊర్జితః బలవాన్ వజ్రస్స తస్య నముచేస్త్వచం చర్మాపి న బిభేద భేత్తుం నాశకోదిత్యర్థః అతివీర్యం వృత్రమభినదితి తథాభూతో వజ్రో నముచేశ్శిరోధరత్వచా తిరస్కృత ఇత్యేతత్ పరమద్భుతమాసీదితి శేషః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ తస్మాచ్ఛత్రోర్నముచేరిన్ద్రోఽబిభేత్ భీతో బభూవ కుతః యతో వజ్రః ప్రతిహతో బభూవ తస్య భయనిమిత్తాం చిన్తాం దర్శయతి ఇదం వజ్రవిఘాతి రిత్యేతత్కిం దైవయోగేన భూతం జాతం కిం వా లోకం విమోహయజ్జాతం లోకమోహనార్థం జాతమిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ అన్యథా కథం వృత్రప్రతిహతేన వజ్రేణ నైవం భవితవ్యమిత్యాహ ॥ యేనేతి ॥ యేన మయా కర్త్రా యేన వజ్రేణ యచ్ఛబ్దస్యసోఽయమిత్యుపరిష్టాత్తచ్ఛబ్దేనాన్వయః పూర్వమద్రీణాం పక్షచ్ఛే

కయోః । జ్ఞాతీనాం పశ్యతాం రాజన్ జహార జనయన్భయమ్ ॥ ౨౮ ॥ నముచిస్తద్వధం దృష్ట్వా శోకామర్షరుషాఽ
న్వితః । జిఘాంసురిన్ద్రం నృపతే చకార పరమోద్యమమ్ ॥ ౨౯ ॥ అశ్మసారమయం శూలం ఘణ్టావద్ధేమభూష
ణమ్ । ప్రగృహ్యాభ్యద్రవత్క్రుద్ధో హతోఽసీతి వితర్జయన్ । ప్రాహిణోద్దేవరాజాయ వినదన్మృగరాడివ ॥ ౩౦ ॥
తదాపతద్గగనతలే మహోల్కావద్విచిచ్ఛేద హరిరిషుభిస్సహస్రధా । తమాహనన్నృప కులిశేన కన్ధరే రుషా
న్వితస్త్రిదశపతిశ్శిరోఽహరత్ ॥ ౩౧ ॥ న తస్య హి త్వచమపి వజ్ర ఊర్జితో బిభేద యస్సురపతినౌజసేరితః । తదద్భు
తం పరమతివీర్యవృత్రభిత్తిరస్కృతో నముచిశిరోధరత్వచా ॥ ౩౨ ॥ తస్మాదిన్ద్రోఽబిభేచ్ఛత్రోర్వజ్రః ప్రతిహ
తో యతః । కిమిదం దైవయోగేన భూతం లోకవిమోహనమ్ ॥ ౩౩ ॥ యేన పూర్వం మహాద్రీణాం పక్షచ్ఛేదః ప్ర
జాక్షయే । కృతో నివిశతాం భారైః పతత్త్రైః పతతాం భువి ॥ ౩౪ ॥ తపస్సారమయం త్వాష్ట్రం వృత్రో యేన విపా
టితః । అన్యే చాతిబలోపేతాస్సర్వాస్త్రైరక్షతత్వచః ॥ ౩౫ ॥ సోఽయం ప్రతిహతో వజ్రో మయా ముక్తోఽసురే
ఽల్పకే । నాహం తదాదదే దణ్డం బ్రహ్మతేజోఽప్యకారణమ్ ॥ ౩౬ ॥ ఇతి శక్రం విషీదన్తమాహ వాగశరీరిణీ । నాయం
శుష్కైరథో నార్ద్రైర్వధమర్హతి దానవః ॥ ౩౭ ॥ మయాఽస్మై యద్వరో దత్తో మృత్యుర్నైవార్ద్రశుష్కయోః ।
అతోఽన్యశ్చిన్తనీయస్తే హ్యుపాయో మఘవన్రిపోః ॥ ౩౮ ॥ తాం దైవీం గిరమాకర్ణ్య మఘవా సుసమాహితః ।
ధ్యాయన్ ఫేనమథాపశ్యదుపాయముభయాత్మకమ్ ॥ ౩౯ ॥ న శుష్కేణ న చార్ద్రేణ జహార నముచేశ్శిరః । తం తు
ష్టువుర్మునిగణా మాల్యైశ్చావాకిరన్విభుమ్ ॥ ౪౦ ॥ గన్ధర్వముఖ్యౌ జగతుర్విశ్వావసుపరావసూ । దేవదున్దుభయో

దః కృతః కథంభూతానాం భారైః పతత్త్రైః పక్షైః భువి పతతాం ప్రజాక్షయే ప్రజానాశనే నిమిత్తే విశతాం చ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ కించ త్వాష్ట్రం త్వష్టుస్సంబన్ధి, సారమయం వీర్యాధికం యత్తపస్స ఏవ వృత్రః త్వాష్ట్రం తప ఏవ వృత్రస్స, యేన వజ్రేణ నిపాటితః, కించాన్యే చాధునా, బలిజమ్భబలాదయోఽతిబలాః అత ఏవ సర్వైర్వజ్రేతరైరస్త్రైరక్షతా త్వగ్యేషాం, తే నిపాతితాః ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ సోఽయమేవంవిధో వజ్రో, మయా తేనైవ మయా, ప్రయుక్తో, ఽల్పకే తుచ్ఛే, అసురే నముచౌ, ప్రతిహతో, బభూవ, బ్రహ్మతేజః దధీచ ఋషేః సామర్థ్యరూపమప్యధునా, అకారణం నిష్కారణం, దణ్డం లగుడతుల్యం, జాతం, తం వజ్రం నాదదే న పరిగృహ్ణామి ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ ఇత్థం విషీదన్తం క్లిశ్యన్తమిన్ద్రం అశరీరిణీ, పరా దేవతా, వాక్, ఉవాచ, తదేవాహ ॥ నేతి సార్ధేన ॥ అయం, దానవో నముచిః, శుష్కైరథో, ఆర్ద్రైరార్ద్రైరపి వధం, నార్హతి ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ కుతః, యతో, మయా అస్మై నముచయే, యద్వరో, దత్తః కోఽసౌ ఆర్ద్రశుష్కాభ్యాం, మృత్యురస్య, నైవ భూయాదిత్యేషః, అతో వజ్రస్య శుష్కత్వాన్న తేనాయం హన్యతే, కింతు హే మఘవన్ అస్య రిపోర్వధార్థం త్వయా అన్య ఏవోపాయశ్చిన్తనీయ, ఇతి ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ ఏవంభూతాం దైవీం, గిరం శ్రుత్వా మఘవా, సుసమాహితో భూత్వా, ధ్యాయన్నార్ద్రశుష్కాత్మకం వస్తు చిన్తయన్ తదుభయాత్మకం వస్తు ఫేనమపశ్యత్ ఫేనముభయాత్మకం నిశ్చితవాన్ ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ ఉభయాత్మకత్వమేవాహ ॥ న శుష్కేణ న చార్ద్రేణ కింతూభయాత్మకేన ఫేనేన, తదుపలిప్తేన వజ్రేణ నముచేశ్శిరో జహారేత్యర్థః తం నముచేర్హన్తారం విభుమిన్ద్రం మునిగణాస్తుష్టువుః మాల్యాని పుష్పాణి చ అకిరన్ వవర్షుః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ గన్ధర్వశ్రేష్ఠౌ విశ్వావసుపరావసూ జగతుః గానం

చక్రతుః-దేవదున్దుభయో-నేదుః-దన్వనుః- నర్తక్యః-స్త్రియో-ముదా-ననృతుః ❁ । ౪౧ ॥ ❁ యథా, ఇన్ద్ర, స్తథా, -ఽన్యేఽపి-వాయ్వాదయః-ప్రతిద్వన్ద్వాన్, సాస్త్రైః-ఖైస్సింహాః, క్షుద్రమృగానివ, సూదయామాసుః-జఘ్నుః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఏవం, దేవై, ర్దానవేషు, హన్యమానేషు, దానవసంక్షయం, దృష్ట్వా, యావద్దానవసంక్షయో భవిష్యతీత్యాలోచితవతా, బ్రహ్మణా-చతుర్ముఖేన ప్రేషితో-భగవాన్నారదః, హేనృప, విబుధాన్-ఇన్ద్రాదీన్, వారయామాస ❁ । ౪౩ ॥ ❁ నారదకృతనివారణప్రకారమేవాహ॥ భవద్భిరితి ॥ నారాయణస్య, భుజ, ఆశ్రయో, యేషాం, తైః హేతుగర్భమిదం, భవద్భి, రమృతం, ప్రాప్తం లబ్ధం, పీతమితియావత్, తదాశ్రియా, త్రైలోక్యలక్ష్మ్యా చ, సర్వే, సమేధితాః అతః అధునా, విగ్రహాత్కలహాత్, ఉపారమత ❁ । ౪౪ ॥ ❁ ఏవమ్భూతం, మునేః నారదస్య-వచో-మానయన్తో-దేవా, మన్యుం తత్ప్రయుక్తం - యుద్ధోద్యోగంచ - సంయమ్య-ఉపసంహృత్య-సర్వే-ఇన్ద్రాదయో దేవాః-అనుచరైః-రుపగీయమానాస్సన్తిరార్తః-త్రివిష్టపం స్వర్గలోకం-యయుః ❁ । ౪౫ । ❁ తతః తస్మిన్-రణే-యే-హతావశిష్టా-దానవా-దైత్యాశ్చ, తే-సర్వే-నారదస్యానుజ్ఞయా-విపన్నం - వజ్రప్రహారేణభూమౌశయానం-బలిం-ఆదాయ-అస్తాద్రిముపజగ్ముః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ తత్ర-అస్తాద్రౌ - ఉశనాభార్గవః- అవినష్టా అవయవా యేషాం-విద్యమానాశ్శిరోధరా యేషాం-తా-నసురాన్-ఆత్మనః-స్వస్య - సంబన్ధిన్యా అనేనాసితరసాధారణత్వం సూచితం - మృతసంజీవిన్యాఖ్యయా-విద్యయా మన్త్రవిద్యయా, జీవయామాస ❁ ।-౪౭ । ❁ బలిశ్చ ఉశనసా-సంస్పృష్టః - ప్రత్యాపన్నాః పునః ప్రాప్తాని, ఇన్ద్రియాణి, స్మృతిశ్చ-యేనసః - పరాజితోఽపి-నాఖిద్యత్ నాఖిద్యత-కుతః-యతోఽసౌ - లోకతత్త్వవిచక్షణః లోకా

నేదుర్నర్తక్యోననృతుర్ముదా॥ ౪౧ ॥ అన్యేఽప్యేవం ప్రతిద్వన్ద్వాన్వాయ్వగ్నివరుణాదయః। సూదయామాసురస్త్రౌఘైర్మృగాన్కేసరిణో యథా॥-౪౨ ॥ బ్రహ్మణా ప్రేషితో దేవాన్దేవర్షిర్నారదో నృప। వారయామాస విబుధాన్దృష్ట్వా దానవసంక్షయమ్ ॥ ౪౩ ॥ నారద ఉవాచ ॥ భవద్భిరమృతం ప్రాప్తం నారాయణభుజాశ్రయైః। శ్రియా సమేధితాస్సర్వ ఉపారమత విగ్రహాత్॥ ౪౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సంయమ్య మన్యుసంరమ్భం మానయన్తో మునేర్వచః। ఉపగీయమానానుచరైర్యయుస్సర్వే త్రివిష్టపమ్॥ ౪౫ ॥ యేఽవశిష్టా రణే తస్మిన్నారదానుమతేన తే। బలిం విపన్నమాదాయ హ్యస్తంగిరిముపాగమన్॥ ౪౬ ॥ తత్రావినష్టావయవాన్విద్యమానశిరోధరాన్। ఉశనా జీవయామాస సంజీవిన్యా స్వవిద్యయా॥ ౪౭ ॥ బలిశ్చోశనసా స్పృష్టః ప్రత్యాపన్నేన్ద్రియస్మృతిః। పరాజితోఽపి నాఖిద్యల్లోకతత్త్వవిచక్షణః ॥ ౪౮ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, ఏకాదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ । వృషధ్వజో నిశమ్యేదం యోషిద్రూపేణ దానవాన్ । మోహయిత్వా సురగణాన్హరిస్సోమమపాయయత్ । ౧ ॥ వృషమారుహ్య గిరిశస్సర్వభూతగణైర్వృతః । సహ దేవ్యా యయౌ ద్రష్టుం యత్రాస్తే మధుసూదనః ॥-౨ ॥ సభాజితో భగవతా సాదరం సోమయా భవః । సూపవిష్ట ఉవాచేదం ప్రతిపూజ్య స్మయన్హరిమ్ । ౩ । దేవదేవ జగద్వ్యాపిన్ జగదీశ జగన్మయ । సర్వేషామపి భావానాం త్వమాత్మా హేతురీశ్వరః॥ ౪ ॥

నాం ప్రకృతిసంసృష్టజీవానాం-య-త్తత్త్వం కర్మాయత్తజయాపజయసుఖదుఃఖాదిఫలభోక్తృత్వరూపం-తత్ర, విచక్షణః తత్త్వ పరిశీలననిపుణః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధ ఏకాదశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

భగవన్మాయయా దైత్యాముముహురితి న విచిత్రం-యతో రుద్ర ఏవ ముమోహేతి వక్తుమయమధ్యాయః ప్రవర్తతే హరిః-యోషిద్రూపేణ-దానవాన్మోహయిత్వా-సురగణాన్-సోమమమృతం-మపాయయత్- ఇతీదం-నిశమ్య శ్రుత్వా-వృషధ్వజో రుద్రః-భవాన్యా సహ-వృషమారుహ్య-సర్వైర్భూతగణైః-ప్రమథాదిభిః-పరివృతో-యత్ర-మధుసూదనో-వర్తతే-తత్ర-యోషిద్రూపం-ద్రష్టుం-జగామ ❁ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ❁ సోమయా-ఉమయా సహ-సాదరం యథాతథా - భగవతా-సభాజితస్సత్కృతో-భవో రుద్ర-స్సమ్యగుపవిష్టో-హరిం-ప్రతిపూజ్య-స్మయన్నిదం వక్ష్యమాణం-ఉవాచ॥ ప్రతిపూజాఽత్ర స్తుతిః ❁ ॥ ౩ । ❁ తామేవాహ॥ దేవదేవేత్యాదిభిరష్టాభిః తత్ర- అసురసంమోహనాయ ధృతం యోషిద్రూపం మే దర్శయేతి ప్రార్థయితుకామోఽనేనైవ బాలానసురాన్వఞ్చయితుం మయా ధృతం కపటపుంశ్చలీరూపం-ద్రష్టుం కిమిచ్ఛసీతి మా ప్రత్యాచష్టా ఇత్యభిప్రాయేణ కృత్స్నజగదుదయవిభవలయబన్ధమోక్షలీలస్యాచిన్త్యవివిధవిచిత్రశక్తేస్తవ తద్యోషిద్రూపం ధర్మప్రతిపక్షజగదుపద్రవకృదసురమోహనేన తద్వినాశార్థత్వాదామకృష్ణాదిరూపవల్లీలయాఽఽత్మీయసంకల్పేన ధృతం దర్శనీయమేవాన్యథా ప్రకృతిపురుషవిలక్షణస్యావాప్తసమస్తకామస్య నిరతిశయానన్దమహోదధేస్తవేదం ప్రాకృతస్యేవ న ఘటత ఇతి వక్తుమనితరసాధారణైర్ధర్మైస్సంబోధయతి॥ దేవదేవేతి॥ హే దేవదేవ - దేవానామస్మదాదీనామపి దేవ - హే జగద్వ్యాపిన్-జగద్వ్యాపిత్వం సవాయ్వాకా

శాదివత్తూష్ణీ-మపితు-ప్రశాసనేనేత్యభిప్రాయేణసంబోధయతి॥ హేజగదీశేతి-హేజగత్ప్రశాసితః- జగచ్ఛబ్దః కార్యావస్థచిదచిదాత్మకజగత్పరః-న కేవలంజగదీశ-అపితు - తద్రూపశ్చేత్యభిప్రాయేణసంబోధయతి-జగన్మయేతి - హేజగత్ప్రచుర-తత్ప్రచురత్వంచతచ్ఛరీరకత్వేనేత్యభిప్రేత్య తత్ప్రతిసంబన్ధ్యాత్మత్వమేవేత్యాహ - సర్వేషామపిచేతనాచేతనాత్మకానాం భావానాంపదార్థానా-మాత్మా-త్వమేవ-ఆత్మత్వమన్తఃప్రవిశ్యధారకత్వం - న కేవలమాత్మైవా-పితు-హేతుః కారణభూత-ఈశ్వరః-కారణావస్థచిదచిన్నియన్తాచ- త్వమేవ ॥ ౪ ॥ ఏవంకార్యకారణోభయావస్థచిదచిదాత్మకత్వంకృత్స్నజగత్కారణత్వంచోక్తం-తత్రకారణత్వముపాదానత్వరూపంనిమిత్తత్వరూపంచేతిద్వివిధమభిప్రేతం-తత్రతావదుపాదానత్వముపపాదయన్ తత్ప్రయుక్తంనికారంపరిహరతి ॥ ఆద్యన్తావితి ॥ యతఇతిపార్వవిభక్తికస్తసిఃతతశ్చ- యతోయస్మిన్ యేన యదితిలభ్యతే-అస్యజగత-ఆద్యన్తౌ- ఆదిస్సృష్టిరుత్పత్తి- ర్యతస్సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టాత్ - అస్యాన్తోలయో-యస్మిన్-అస్యమధ్యం-స్థితి-ర్యేన-యచ్చే-దంవిశ్వం-యచ్చా-న్యజ్జగతోవిలక్షణం- అహంప్రత్యగర్థశరీరకం-బహిఃపరాగర్థశరీరకంచ-యస్యావ్యయస్యప్రకృతిపురుషగతవికారరహితస్యచ - ఏతాన్యాద్యన్తమధ్యాని - నసన్తి - ఏతేషాంశరీరభూతచిదచిద్గతత్వాదితి భావః-తదేవంభూతం-సత్యంస్వరూపతస్స్వభావతశ్చవికారరహితం-చిన్నిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానాశ్రయం-తదాత్మకంచ-బ్రహ్మస్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహ-ద్భవానేవ- ఆద్యన్తావిత్యాదినాజగత్కారణత్వేనోక్తస్యస్వరూపంవిశోధ్యతే తత్సత్యంబ్రహ్మచిదితి-యథా॥ సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మ,,త్యనేనజగత్కారణత్వాదివాక్యోక్తంస్వరూపంవిశోధ్యతే-సదేవ,సత్యాదివాక్యయోఽర్థానుసన్ధేయః ॥ ౫ ॥ సత్యశబ్దేనసత్యశబ్దస్య-చిద్బ్రహ్మశబ్దాభ్యాంజ్ఞానానన్తపదయోశ్చ-ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ ॥ కస్యధ్యేయః-కారణంతుధ్యేయ ,, ఇతి-జగత్కారణత్వసమనియతముపాస్యత్వమనితరసాధారణమాహ॥ తస్యైవేతి॥ యతో-జగత్కారణభూత-స్త్వ-మత-స్తవైవ-చరణామ్బుజం-నిశ్శ్రేయసకామా ముముక్షవః ఉభయత ఇహాముత్రచ , సఙ్గం-త్యక్త్వా- నిరాశిషః అనన్యప్రయోజనాః-మునయస్త్వత్స్వరూపరూపగుణవిభూతిమననశీలాః

ఆద్యన్తావస్యయన్మధ్యమిదమన్యదహంబహిః। యస్యావ్యయస్యనైతానితత్సత్యంబ్రహ్మచిద్భవాన్॥౫॥ తవైవ చరణామ్బుజంశ్రేయస్కామానిరాశిషః। విసృజ్యోభయతస్సఙ్గంమునయస్సముపాసతే॥౬॥ త్వంబ్రహ్మపూర్ణమమృతంవిగుణంవిశోకమానన్దమాత్రమవికారమనన్యదన్యత్। విశ్వస్యహేతురుదయస్థితిసంయమానామాత్మేశ్వర

ఉపాసతే ॥ ౬ ॥ అథలీలార్థమేవయోషిద్రూపముపాత్త-మన్యథాప్రకృతిపురుషవిలక్షణస్యప్రాకృతవస్తుఘటత-ఇత్యభిప్రయన్ప్రకృతిపురుషయోరసంభావితైర్ధర్మైర్విశిష్టంవేదాన్తవేద్యంజగన్నిమిత్తకారణంస్తౌతి॥ త్వమితి॥ త్వంబ్రహ్మస్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహత్ - బ్రహ్మశబ్దవాచ్యంపరమాత్మతత్త్వం ,త్వమేవ - కింతద్బ్రహ్మ-య , త్పూర్ణంసర్వవ్యాపి,అమృతంస్వరూపతస్స్వభావతశ్చవికారరహితం-బ్రహ్మామృతశబ్దాభ్యాంసత్యాదివాక్యోదితంప్రత్యభిజ్ఞాపితం-పూర్ణపదేన॥ తేనేదంపూర్ణంపురుషేణసర్వ,,మితివాక్యోదితం-అత్ర-పూర్ణశబ్దఃకర్తరిక్తాన్తః-విగుణంస్థౌల్యాదిగుణరహితం- అనేనాస్థూలమనణ్వహ్రస్వ,,మిత్యాద్యస్థూలాదివాక్యోదితం-ప్రత్యభిజ్ఞాపితం-విశోకమిత్యనేన ॥ ఏషఆత్మాఽపహతపాప్మే ,, త్యాదిదహరవాక్యోదితం- ఆనన్దమాత్రమిత్యనేన॥ విజ్ఞానమానన్ద ,,మిత్యాదివాక్యోదితం,మాత్రచాదుఃఖసంభేదవ్యుదాసః-అవికారమిత్యనేన॥ నిష్క్రియంనిష్కల ,, మిత్యాదివాక్యోదితం-నిరవద్యత్వప్రత్యభిజ్ఞానాత్, అనన్యత్ సర్వశరీరకత్వాత్సర్వకారణత్వాచ్చసర్వస్మాత్ప్రకృతిపురుషాత్మకాజ్జగతోఽనన్యత్,అనేనై ॥ తదాత్మ్యమిదంసర్వంతత్సత్యంసఆత్మా,అయమాత్మా బ్రహ్మ,తత్త్వమసి , సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ ,, ఇత్యాదివాక్యార్థఃప్రత్యభిజ్ఞాపితఃఅన్యత్ శరీరాచ్ఛరీరిణోభిన్నత్వాదన్యత్ అనేన ॥ యఆత్మనితిష్ఠన్ యఃపృథివ్యాం తిష్ఠన్ , ఇత్యాది శ్రుత్యర్థః ప్రత్యభిజ్ఞాపితః , విశ్వస్యో , దయస్థితి సంయమానాం సృష్టిస్థితిలయానాం , హేతు , రిత్యనేన ॥ సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్ , అనేనజీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య , సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాఃప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠా ,, ఇత్యాదికారణవాక్యార్థః, ఆత్మేశ్వరఃఅనన్యేశ్వరఃఅనేన ॥ పతింవిశ్వస్యాత్మేశ్వరం,నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యతే,స్వేమహిమ్నిప్రతిష్ఠిత ,, ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోనుసంహితః, యద్వా,విశ్వస్య-చిదచిదాత్మకస్యా,త్మా,తదుదయస్థితిసంయమానాంవ్యాపారాణాం, తదపేక్షతయాకర్తృభూతోక్తవిధపరమాత్మస్వరూపాపేక్షతయాతదుదయాదీనా,మీశ్వరఃకర్తృభూతశ్చేత్యర్థః,అనేనపూర్వమభిప్రేతంనిమిత్తకారణత్వముపపాదితంభవతి, ఏవంభూతోఽపి,త్వ,మనపేక్షఃఅపేక్షారహితః,అనాదరఃసర్వమిదంకల్యాణగుణజాతమభ్యాధదానోఽప్యనాదరః,అనేన ॥ సర్వమిదమభ్యాత్తోఽవాక్యనాదర,,ఇతిశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః- అవాప్తసమస్తకామత్వేనాపేక్షణీయాభావాదనాదరః,అతఏవావా

కిఞ్చాత్మారామత్వేఽపి హేత్వన్తరమాహ అజల్పాకః పరిపూర్ణైశ్వర్యత్వాత్ బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తం నిఖిలం జగత్తృణీకృత్య జోషమాసీన ఇతి శ్రుత్యర్థః ❀ ౭ ❀

అనన్యదన్యదిత్యుక్తే అనన్యత్వాన్యత్వే ఉపపాదయతి । ఏక ఇతి॥ సదసత్ చిదచిదుభయాత్మకం జగత్, త్వమేక ఏవ. కార్యభూతాచ్చిదచిదుభయాత్మకాజ్జగతస్తత్కారణభూతస్త్వమభిన్న ఏవేత్యర్థః. కార్యకారణయోరభేదాదితి భావః. ననుకార్యకారణాభ్యాం సజాతీయాభ్యామేవ భవితవ్యం. కార్యం చ జగచ్చిదచిదాత్మకం. మహాంస్తు తదుభయవిలక్షణత్వేన త్వయైవాభిహిత ఇత్యాశఙ్కాం నిరాచికీర్షుర్విశినష్టి ఏక ఇతి, ఏకః నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనైకః. సదసదాత్మకజగద్గతభేదస్య నామరూపవిభాగప్రయుక్తత్వేన తత్ప్రతిసమ్బన్ధ్యేకత్వం తదభావప్రయుక్తమతైకశబ్దార్థః. ఏవం చ సాలక్షణ్యాత్కార్యకారణభావస్తయోరభేదశ్చోపపన్న ఇతి భావః. కార్యకారణయోరభేదే దృష్టాన్తమాహ॥ అద్వయమితి॥ కృతాకృతం కార్యకారణావస్థం స్వర్ణం అద్వయమేకమేవ. తద్వత్ ఇహ కార్యకారణయోర్జగద్బ్రహ్మణోర్నవస్తుభేదః. నవస్తుభేద ఇత్యనేన కార్యత్వకారణత్వావస్థయోరవస్థాతద్వతోశ్చ భేదేఽప్యవస్థావతోర్వస్తునోః కార్యకారణయోర్నభేదః కారణద్రవ్యమేవావస్థాన్తరాపన్నం కార్యమిత్యుక్తం అనేనాసత్కార్యవాదవ్యుదాసస్సూచితః. తమేవోపపాదయతి త్వయి కార్యకారణరూపే త్వయి వికల్పో విభేదః జనైర్వైశేషికాదిభిః అజ్ఞానకల్పితః బుద్ధిశబ్దాన్తరాదీనామవస్థాభేదేనాప్యుపపత్తేర్వస్తుభేదోఽజ్ఞానకల్పిత ఇతి భావః. యతోఽయం గుణవ్యతికరః గుణపరిణామాత్మకః ప్రపఞ్చః నిరుపాధికస్య ప్రకృతిపురుషాభ్యాం నిష్కృష్టస్వరూపస్య తవ సమ్బన్ధీ త్వచ్ఛరీరభూతః, తతస్త్వత్స్వరూపం శరీరభూతాద్గుణవ్యతికరాద్వ్యయం భిన్నం చేత్యర్థః ❀ ౮ ❀

ఏవమనన్యత్వాన్యత్వే ఉపపాదితే. తదేవం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేన వేదాన్తవేద్యస్త్వమేవేతి స్తుతం. కిం బహునా॥ సర్వే వేదా యత్పదమామనన్తి, వేదైశ్చ సర్వైరహమేవ వేద్య,, ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా నిగమాగమాదిషు సర్వత్ర ధర్మబ్రహ్మాదిశబ్దైర్వ్యవహ్రియమాణస్త్వమేవేత్యాహ ॥ త్వామితి ॥ కేచిద్వేదోత్తరభాగాస్త్వాం బ్రహ్మ వయన్తి మన్యన్తే బ్రహ్మేతి బోధ

శ్చ భేదపేక్షతయాఽనపేక్షః॥ ౭ ॥ ఏకస్త్వమేవ సదసద్వయమద్వయం చ స్వర్ణం కృతాకృతమివేహ నవస్తుభేదః। అజ్ఞానతస్త్వయి జనైర్విహితో వికల్పో యస్మాద్గుణవ్యతికరో నిరుపాధికస్య॥ ౮ ॥ త్వాం బ్రహ్మ కేచిదవయన్త్యుత ధర్మమేక ఏకే పరం సదసతోః పురుషం పరేశమ్। అన్యేఽవయన్తి నవశక్తియుతం పరం త్వాం కేచిన్మహాపురుషమవ్యయమాత్మతన్త్రమ్ ॥ ౯ ॥ నాహం పరాయురృషయో న మరీచిముఖ్యా జానన్తి యద్విరచితం ఖలు సత్త్వసర్గాః। యన్మాయయా ముషితచేతస ఈశ దైత్యమర్త్యాదయః కిముత శశ్వదభద్రవృత్తాః॥ ౧౦ ॥ స త్వం సమీహితమదః స్థితిజన్మనాశం భూతేహితం చ జగతో భవబన్ధమోక్షౌ । వాయుర్యథా విశతి ఖం చ చరాచరాఖ్యం సర్వం తదా

యన్తి, కేచిద్వేదాన్తినో బ్రహ్మేతి వ్యవహరన్తీతి వాఽర్థః. ఏకే మీమాంసకాః ధర్మమవయన్తి యద్యప్యపూర్వాఖ్యం క్రియాజన్యం తే ధర్మం మన్యన్తే, తథాఽపి॥ ఫలమత ఉపపత్తే,, రితి శారీరకన్యాయేనాపూర్వస్యాపి భగవత్ప్రసాదరూపత్వమకామేనాపి తైరవశ్యం వాచ్యమితి యాగాది క్రియయా భగవదారాధనరూపత్వేన తత్ప్రతిపాదకస్య వేదపూర్వభాగస్యారాధ్యే లౌకికశ్రేయస్సాధనే సిద్ధధర్మరూపే తస్మిన్నేవ పర్యవసానాత్తత్రాపి తాత్పర్యవృత్త్యా భగవానేవ ప్రతిపాద్యత ఇత్యభిప్రాయేణ ధర్మమేకేఽవయన్తీత్యుక్తం. తథా చోక్తం. యే చ వేదవిదో విప్రా యే చాధ్యాత్మవిదో జనాః॥ తే వదన్తి మహాత్మానం కృష్ణం ధర్మం సనాతనమితి, ఏకే సేశ్వరసాంఖ్యాః యోగినశ్చ. తత్ర వేదాన్తవిరుద్ధత్వాపోహనేతరద్గ్రాహ్యం. నిరీశ్వరసాఙ్ఖ్యస్మృతిస్తు నిరస్తైవేతి భావః. సదసతోః ప్రకృతిపురుషయోః పరం విలక్షణం. పరేశశబ్దవాచ్యమవయన్తి, అన్యే, కేచిత్పాఞ్చరాత్రాస్తు, నవశక్తియుతం ॥ విమలోత్కర్షిణీ జ్ఞానా క్రియా యోగా తథా పరమ్. ప్రహ్వా సత్యా తథేశానాఽనుగ్రహా నవశక్తయ,, ఇత్యుక్తనవశక్తియుతం పరం నిస్సమాభ్యధికం. అవ్యయం నిర్వికారం స్వతన్త్రం. మహాపురుషమవయన్తి ❀ ౯ ❀

నకార్త్స్న్యేన తద్గుణాన్స్తోతుం వయం ప్రభవామః. యత్త్వయా సృష్టం విశ్వమేవ తత్త్వతో న జానీమ ఇత్యాహ ॥ నేతి ॥ అహం రుద్రః పరాయుః బ్రహ్మా మరీచ్యాదయః ఋషయః త ఏతే వయం సత్త్వసర్గా జన్తుసమూహాః. యస్యేతి వ మాయయా సఙ్కుచితజ్ఞానాః యత్త్వయా విరచితం విశ్వమేవ తత్త్వతో న జానీమః కిం పునరనన్తత్వత్స్వరూపగుణాదికం. అస్మదాదయ ఏవ న జానన్తి. కిం పునశ్శశ్వత్సదా అభద్రవృత్తాః జ్ఞానసంకోచకావద్యశీలకర్మపరాయణా దైత్యమర్త్యాదయో న జానన్తీతి ❀ ౧౦ ❀ త్వమేక ఏవాపరిచ్ఛిన్నస్వరూపస్వభావస్సర్వజ్ఞ ఇత్యాహ॥ స త్వమితి॥ సత్త్వముక్తవిధస్త్వం, సర్వం తదాత్మకతయా సర్వాన్తరాత్మకతయా వ్యాప్యేతి శేషః. అవరుద్ధ్య జానాసీ కథం భూతః. అవగమః జ్ఞానస్వరూపః సర్వాత్మకతయా శాస్త్రైకావగమ్యో నా కిం తత్సర్వం, సమీహితం స్వకృతం అదోఽముష్య జగతః, స్థితిసృష్టినాశానాం సమాహారః, తత్ భూతానామీహితం చ జగతో భవరూపం బన్ధం మోక్షం చేత్యేతత్సర్వం అవరుధ్యేతి పదాన్తరం, తదాత్మ సర్వాత్మ

యా అవగమః - అవగచ్ఛతీత్యవగమః - కర్తరి పచాద్యచ్, తం జానన్ అవధుజ్ఞలీలారసమనుభవన్నీశ్వరః - వ్యాప్త్యాదృష్టాన్తః, చరాచరాత్మకం వస్తు వాయుః ఖమాకాశం చ - యథా - ఆవిశతి - తద్వదితి ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ ఏవం ప్రతిపూజ్య ప్రస్తుతం విజ్ఞాపయతి॥ అవతారా ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ గుణైస్సర్వజ్ఞత్వసర్వాన్తరాత్మత్వాదిభిః కల్యాణగుణైః - రమమాణస్య లీలారసమనుభవతః, స్తవావతారావరాహాదయో బహవో, మయా - దృష్టాః - యోషిద్రూపం తు న దృష్టం - సోఽహం దృష్టబహుభవదవతారోఽహ - మధునా, య, త్త్వయా - ధృతం - యోషిద్వపు - స్తద్ద్రష్టుమిచ్ఛామి ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ యేన యోషిద్వపుషా, దైత్యాస్సమ్మోహితాః సురాస్త్వ, మృతం - పాయితా - స్త - ద్యోషిద్వపు - ర్ద్రష్టుమిచ్ఛవో, వయ, మాగతా, స్తద్దర్శనేఽస్మాక - మధికం, కౌతూహలం వర్తతే ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ ఏవమిత్థం, శూలపాణినా రుద్రేణ - అభ్యర్థితో భగవా - న్భావగమ్భీరం కేనచిదభిప్రాయేణ గమ్భీరం యథా తథా ప్రహస్య రుద్రం, ప్రత్య, భాషత ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ తదేవాహ॥ కౌతూహలాయేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ పీయూషభాజనే అమృతకలశే గతే దైత్యైరపహృతే సతి, సురకార్యాణి, యోషిద్వేషేణ భవిష్యన్తీతి పశ్యతా - ఆలోచయతా - మయా - దైత్యానాం - కౌతూహలాయ, యో, యోషిద్వేష - ఉపాత్త - స్త - త్తేదిదృక్షో - రహం, దర్శయిష్యామీత్యన్వయః - పశ్యతేత్యస్యాయం భావః అవశ్యం తావదస్మత్తో దైత్యానాం వఞ్చయిత్వా దేవేభ్యోఽమృతం దేయం - న చేదం వైషమ్యం రూపాన్తరేణ కర్తుముచితమతో వఞ్చన మోహనాదిసారం కామినీరూపం మయా ధృతమితి - కథంభూతం యోషిద్వపుః - కామినాం బహుమన్తవ్యం - కాముకైర్బహుమాననీయం - సఙ్కల్పప్రభవః కామ - స్తస్య, ఉదయో - యస్మా, త్తాదృశమ్ ❋ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ఇత్థముక్త్వాఽన్తర్హితో భగ

త్మకతయాఽవగమోఽనుభుక్తే॥ ౧౧ ॥ అవతారా మయా దృష్టా రమమాణస్య తే గుణైః। సోఽహం తద్ద్రష్టుమిచ్ఛామి యత్తే యోషిద్వపుర్ధృతమ్ ॥ ౧౨ ॥ యేన సమ్మోహితా దైత్యాః పాయితాశ్చామృతం సురాః। తం దిదృక్షవ ఆయాతాః పరం కౌతూహలం హి నః॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఏవమభ్యర్థితో విష్ణుర్భగవాన్ శూలపాణినా। ప్రహస్య భావగమ్భీరం గిరిశం ప్రత్యభాషత॥ ౧౪ ॥ శ్రీహరిరువాచ॥ కౌతూహలాయ దైత్యానాం యోషిద్వేషో మయా ధృతః। పశ్యతా సురకార్యాణి గతే పీయూషభాజనే॥ ౧౫ ॥ తత్తేఽహం దర్శయిష్యామి దిదృక్షోస్సురసత్తమ। కామినాం బహుమన్తవ్యం సఙ్కల్పప్రభవోదయమ్॥ ౧౬ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ ఇతి బ్రువాణో భగవాం స్తత్రైవా న్తరధీయత। సర్వతశ్చారయంశ్చక్షుర్భవ ఆస్తే సహోమయా॥ ౧౭ ॥ తతో దదర్శోపవనే వరస్త్రియం విచిత్రపుష్పారుణపల్లవద్రుమే। విక్రీడతీం కన్దుకలీలయా లసద్దుకూలపర్యస్తనితమ్బమేఖలామ్ ॥ ౧౮ ॥ ఆవర్తనోద్వర్తనకమ్పితస్తనప్రకృష్టహారోరుభరైః పదే పదే। ప్రభజ్యమానామివ మధ్యతశ్చలత్పదప్రవాళం నయతీం తతస్తతః॥ ౧౯ ॥ దిక్షూద్భ్రమత్కన్దుకచాపలైర్భృశం ప్రోద్విగ్నతారాయతలోలలోచనామ్। స్వకర్ణవిభ్రాజితకుణ్డలోల్లసత్కపోలనీలాలకమణ్డితాననామ్॥ ౨౦ ॥ శ్లథద్దుకూలం కబరీం చ విచ్యుతాం సన్నహ్యతీం వామకరేణ వ

వాన్యోషితం స్వనిర్మితాం కాంచిద్దర్శయామాసేత్యాహ మునిః ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థ - మభిదధానో - భగవాన్ - తత్రైవా - న్తర్హితో - ఽభూ - ద్రుద్రస్తు - మయా భవాన్యా సహ - సర్వతః పరితశ్చక్షుః ప్రసారయన్ పరితః పశ్య - న్నాస్తే ఆసాంచక్రే ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ తత - స్తత్ర - విచిత్రాణి పుష్పాణి - అరుణాః పల్లవాశ్చ - యేషాం తే - ద్రుమా, యస్మిం - స్తస్మిన్నుపవనే - వరస్త్రియం శ్రేష్ఠాం స్త్రియం, దదర్శ భవ ఇత్యనుషఙ్గః - భగవన్నిర్మితా కాచిదియం స్త్రీ న తు స్వయం పురుషోత్తమ ఏవ స్త్రీరూపం పరిజగ్రాహేతి విజ్ఞాయతే॥ ప్రాద్రవత్ స పృథుశ్రోణీ మాయా దేవవినిర్మితా, ఆత్మానం దేవమాయయా ॥ జడీకృతం ॥ యన్నేదుస్తరయా స్వైరం మోహితోఽస్యఙ్గమాయయా ॥ త్యనన్తరోక్తిభిస్తథావగమాత్, కథంభూతాం వరస్త్రియం, కన్దుకలీలయా కన్దుకస్య క్రీడయా విక్రీడతీం పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః - కన్దుకక్రీడాం కుర్వతీమిత్యర్థః - యద్వా కన్దుకలీలయేతి హేత్వర్థే తృతీయా - కన్దుకక్రీడాజన్యరసానుభవార్థం కన్దుకక్రీడాం కుర్వతీమిత్యర్థః లసద్దుకూలేన - పర్యస్తే పరివీతే - నితమ్బే - మేఖలా - యస్యాస్తామ్ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ ఉత్పతత్కన్దుకలీలావశేన, యే - ఆవర్తనోద్వర్తనే - నమనోన్నమనే - తాభ్యాం - కమ్పితయోః, స్తనయోః - ప్రకృష్టహారాణాం చో, రుభరైః, ప్రతిపదం, మధ్యే, ప్రభజ్యమానామివ స్థితాం చలత్పదం ప్రవాళమివ పదప్రవాళం, తద్, ఇతస్తతః, నయన్తీమ్ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ దిక్షూద్భ్రమతః, కన్దుకస్య, చాపలైః చాఞ్చల్యైః, భృశం, ప్రోద్విగ్నే - తారకే కనీనికే, యయోస్తే, ఆయతే, లోచనే - యస్యాస్తాం, స్వకర్ణాభ్యాం, విభ్రాజితే కుణ్డలే - తాభ్యా, ముల్లసన్తౌ, కపోలౌ - తాభ్యాం చ - నీలాలకైశ్చ, మణ్డిత, మాననం, యస్యాః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ శ్లథద్విచ్యుతం, దుకూలం, విచ్యుతాం కబరీం ధమ్మిల్లం చ, వల్గునా సున్దరేణ, వామహస్తేన, సన్నహ్యతీం బధ్నతీం అన్యతరేణ దక్షిణకరేణ, కన్దుకం, వినిఘ్నన్తీం, ఆత్మనః స్వస్య బన్ధిన్యా - మాయయా కపటవృత్త్యా, జగద్విమోహయా

స్తీమ్ ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ తాం-వీక్ష్య, దేవోరుద్రః-ఆత్మానమ్, ఆత్మనికస్థితామ్, ఉమాం - స్వగణాంశ్చ, నవేద-కథంభూతఇతి, యా, కన్దుకలీలా-తయా-ఈషద్వ్రీడా-తయా, అస్ఫుటం - స్మితం, తేనసహ, విసృష్టో, యః-కటాక్షః-స్తేన, ముష్ణోవఞ్చితః - అతఏవ-స్వయం-యత్, స్త్రియాః ప్రేక్షణం, తయాచప్రతిసమీక్షణం, తాభ్యాం, విహ్వల-ఆత్మామనో, యస్య, తథాభూతః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ సః-క్రీడ్యమానః - కన్దుకో, యదా, తస్యాః - కరాగ్రా-ద్విదూరంగతః, స్తదా, తంకన్దుకమనువ్రజన్త్యాః - స్త్రియాః, లఘుసూక్ష్మంవాసః, స్ససూత్రం కాఞ్చీసహితం-మారుతో, దేవస్య రుద్రస్య-పశ్యతస్సతః - అహరత్ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ ఏవమేవంభూతాం మారుతేనాపహృతవాససం నగ్నామితియావత్-రుచిరస్సున్దరః-అపాఙ్గో - యస్యాః - దర్శనీయామతిసున్దరీత్వాదితిభావః-మనోరమాం మనోజ్ఞాం, తాం - దృష్ట్వా, రుద్రః-తస్యాం - విలజ్జన్త్యాం లజ్జయాకుఞ్చితకటాక్షైరాత్మానం నిరీక్షమాణాయాం, మనః, స్చక్రే కిల ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ తయా-అపహృతవివేకః-అతఏవ-తయా-కృతఉత్పాదితః, స్మరఃకామః- తేనవిహ్వలః-అతఏవ-గతహ్రీర్యస్య "కామాతురాణాం నభయం నలజ్జ" ఇతి, న్యాయాత్ - ఏవంభూతో-రుద్రః - భవాన్యాః - పశ్యన్త్యాస్సత్యా అపి-తత్పదంతస్యాస్సమీపం-యయాగతః ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ త-మాయాన్తం-రుద్రం - విలోక్య-సా స్త్రీ-వివస్త్రా అతఏవ-భృశం - వ్రీడితా - అతఏవవృక్షేషు- నిలీయమానాతిరోభవన్తీహసన్తీ - నాన్వతిష్ఠతక్వచిత్ స్థిరం నతస్థౌ ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ తా-మనుతిష్ఠన్తీం, భగవాన్భవో-ఽన్వగచ్ఛత్-కథంభూతః-ప్రమథితాని-క్షోభితానీన్ద్రియాణి-యస్య-కామవశ్యతాంప్రాప్తః

ల్గునా । వినిఘ్నతీం చాన్యతమేన కన్దుకం విమోహయన్తీం జగదాత్మమాయయా ॥ ౨౧ ॥ తాం వీక్ష్య దేవ ఇతి కన్దుకలీలయేషద్వ్రీడాస్ఫుటస్మితవిసృష్టకటాక్షముష్టః ✽ । స్త్రీప్రేక్షణప్రతిసమీక్షణవిహ్వలాత్మా నాత్మానమన్తిక ఉమాం స్వగణాంశ్చ వేద ॥ ౨౨ ॥ తస్యాః కరాగ్రాత్స తు కన్దుకో యదా గతో విదూరం తమనువ్రజన్త్యాః ✽ । వాసస్ససూత్రం లఘు మారుతోఽహరద్భవస్య దేవస్య కిలానుపశ్యతః ॥ ౨౩ ॥ ఏవం తాం రుచిరాపాఙ్గీం దర్శనీయాం మనోరమామ్ । దృష్ట్వా తస్యాం మనశ్చక్రే విలజ్జన్త్యాం భవః కిల ॥ ౨౪ ॥ తయాఽపహృతవిజ్ఞానస్తత్కృతస్మరవిహ్వలః । భవాన్యా అపి పశ్యన్త్యా గతహ్రీస్తత్పదం యయౌ ॥ ౨౫ ॥ సా తమాయాన్తమాలోక్య వివస్త్రా వ్రీడితా భృశమ్ । నిలీయమానా వృక్షేషు హసన్తీ నాన్వతిష్ఠత ✽ ॥ ౨౬ ॥ తామన్వగచ్ఛద్భగవాన్భవః ప్రమథితేన్ద్రియః । కామస్య చ వశం నీతః కరేణుమివ యూథపః ॥ ౨౭ ॥ సోఽనువ్రజ్యాతివేగేన గృహీత్వాఽనిచ్ఛతీం స్త్రియమ్ । కేశబన్ధ ఉపానీయ బాహుభ్యాం పరిషస్వజే ॥ ౨౮ ॥ సోపగూఢా భగవతా కరిణా కరిణీ యథా । ఇతస్తతః ప్రసర్పన్తీ విప్రకీర్ణశిరోరుహా ॥ ౨౯ ॥ ఆత్మానం మోచయిత్వాఽఙ్గ సురర్షభభుజాన్తరాత్ । ప్రాద్రవత్సా పృథుశ్రోణీ మాయా దేవవినిర్మితా ॥ ౩౦ ॥ తస్యాసౌ పదవీం రుద్రో విష్ణోరద్భుతకర్మణః । ప్రత్యపద్యత కామేన వైరిణేవ వినిర్జితః ॥ ౩౧ ॥ తస్యానుధావతో రేతశ్చస్కన్దామోఘరేతసః । శుష్మిణో యూథపస్యేవ వాశితామనుధావతః ॥ ౩౨ ॥ యత్ర యత్రాపతన్మహ్యాం రేతస్తస్య మహాత్మనః । తాని రౌప్యస్య హేమ్నశ్చ క్షేత్రాణ్యాసన్మహీపతే ॥ ౩౩ ॥ సరిత్సరస్సు శైలేషు వనేషూపవనేషు చ । యత్ర క్వచాసన్నృషయస్తత్ర సన్నిహితో హరః ॥ ౩౪ ॥ స్కన్నే రేతసి సోఽపశ్యదాత్మానం దేవమాయయా । జడీకృతం నృపశ్రేష్ఠ సన్న్యవర్తత కశ్మలాత్ ॥ ౩౫ ॥ అథావగతమాహాత్మ్య ఆత్మనోఽజ

యథా-యూథపో గజః-కరేణుమిభీ-మనుగచ్ఛతితద్వత్ ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ సోఽనుగతో-రుద్రః-అతివేగేన - సమీపమేత్య-అనిచ్ఛన్తీమపి-స్త్రియం-కేశబన్ధే-గృహీత్వా ఆత్మసమీపం ప్రాపయ్య-బాహుభ్యా-మాలిఙ్గితవాన్ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ యథా-కరణా గజేన-కరిణీ-తథా-భగవతారుద్రేణో - పగూఢాపరిష్వక్తా, విప్రకీర్ణాః-శ్శిరోరుహాః కేశాః-యస్యాస్సా-ఇతస్తతః- ప్రసర్పన్తీ సురర్షభస్య రుద్రస్య-భుజయో-రన్తరాన్మధ్యా- దాత్మానం-బలాన్మోచయిత్వా - అఙ్గహేరాజన్ - దేవేనభగవతా-వినిర్మితా-సాపృథుశ్రోణీ-మాయా మోహినీ భగవన్మాయానిర్మితా వా, స్త్రీ, యోషిత్-ప్రాద్రవత్-ప్రాధావత్ ✽ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ✽ వైరిణా కామేన-వినిర్జితఇవ-సో-రుద్ర - స్తస్యా - ద్భుతకర్మణః-విష్ణోర్విష్ణునిర్మితాయాయోషితః - పదవీం-ప్రత్యపద్యతాన్వగచ్ఛత్ ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ శుష్మిణః మత్తస్య - యూథపస్యగజస్య-వాశితాం పుష్పవతీం గజీ-మనుధావతఇవ-తస్య - తా-మనుధావతో-ఽమోఘరేతసో-రుద్రస్య-రేత - శ్చస్కన్ద అక్షరత్ ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ అమోఘరేతస్త్వమేవాహ ॥ యత్రేతి ॥ మహ్యాం యత్ర యత్ర స్థలే-మహాత్మనః-తస్యరుద్రస్య - రేతః-అపతత్ - తానిస్థలాని-హేమహీపతే రౌప్యస్య రజతస్య-సువర్ణస్యచ - క్షేత్రాణ్యాసన్ బభూవుః ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ కించయత్రక్వచయత్రసరిదాదిషు-రేతో ఽపత - త్తత్ర-రుద్రసన్నిహితోబభూవ - తత్రతదుపాసకా ఋషయశ్చాసన్ అవాత్సుః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ ఏవం రేతసిస్కన్నే సతి-దేవమాయయా యోషితా-జడీకృతమాత్మానం సరుద్రో ఽపశ్యత్-తతో-హేనరశ్రేష్ఠ, కశ్మలాత్కామాత్, స-న్యవర్తత ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ అథానన్తర- మపరిజ్ఞేయం పరితో

జ్ఞాతుమశక్యం, వీర్యం చేష్టితం-యస్య-తస్య-జగదాత్మనః-పరమాత్మనః- య-న్మాహాత్మ్యం, త-దవగతం, యేన, సతథాభూతో-రుద్ర- స్తమహాతద్ధి-యోషిద్రూపంతచ్చేష్టితంచ-మహ-దద్భుతం-అదృష్టాశ్రుతపూర్వం-మేనేఅమన్యత ❋ ॥ ౩౬॥ ❋భగవా-న్మధుసూదనః - స్వాం తిరోభావితాం, పౌరుషీంతనుం- బిభ్రత్ ఆవిర్భావయన్, స్వయమావిర్భూత ఇత్యర్థః-అవిక్లబం ధృష్టం-నిర్లజ్జంచ-తంరుద్ర, మాలక్ష్య-నితరాం-ప్రీతః-జగాద ❋ ॥ ౩౭॥ ❋తదేవాహ॥దిష్ట్యేత్యాదిభిస్త్రిభిః॥ హేవిబుధశ్రేష్ఠ త్వం - స్వాం - నిష్ఠాంప్రకృతింకామవికారరాహిత్యం, దైవా-దాత్మనా స్వేనైవా-స్థితః స్థితః లబ్ధవాన్- మన్మాయయాయాదురత్యయత్వాదితిభావః-తదేవాహ-అజ్గ హే రుద్ర-యత్ యస్మాత్, త్వం, మేమమ, మాయయా, దుస్తరయా, స్వైరం యథేచ్ఛం నితరామిత్యర్థః- మోహితోఽసి, ఏవం మోహితస్యస్వనిష్ఠాలాభో దైవాత్సంపన్న ఇతిభావః ❋ ॥ ౩౮॥ ❋దుస్తరత్వమేవాహ॥ త్వాం వినా, కోను, పుమాన్, మమ, మాయాం, విషక్తఆసక్తః, విషయాసక్తోఽతితరేత్, విషక్త ఇత్యనేనజితేన్ద్రియస్తుమత్ప్రపన్నోఽతితరేదేవేతిసూచితంకథంభూతాం, అకృతాత్మభిరజితేన్ద్రియైర్దుస్తరాన్- తాంస్తాన్-భావాన్ కామక్రోధాదీన్-విసృజన్తీం ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ఏవంస్వమాయయాదుస్తరత్వ-మభిధాయ తాం పిశింషతయాతస్యాఽనభిభవమనుగృహ్ణాతి సేయమితి - సేయముక్తవిధా త్రిగుణాత్మికా - కాలేనకాలశరీరకేణమయా - సృష్ట్యాద్యుచితకాలేన- భాగశః రజఅద్యంశేన సమేతా వ్యాప్తామాయా-త్వాం, నాభిభవిష్యతి- మోహితంనకరిష్యతీత్యర్థః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ఏవమిత్థం-హే రాజన్ - భగవతా శ్రీవత్సాఙ్కేన-సత్కృతోఽనుగృహీతోరుద్ర - స్తం శ్రీవత్సాఙ్కం, మామన్త్ర్యనుజ్ఞాప్య- తేనానుజ్ఞాత- స్తం, పరిక్రమ్య

గదాత్మనః। అపరిజ్ఞేయవీర్యస్యన మేనేతదుహాద్భుతత్॥ ౩౬ ॥తమవిక్లబమవ్రీళమాలక్ష్యమధుసూదనః। ఉవాచ పరమప్రీతోబిభ్రత్స్వాంపౌరుషీంతనుమ్॥౩౭॥ శ్రీభగవానువాచ॥దిష్ట్యాత్వంవిబుధశ్రేష్ఠస్వాంనిష్ఠామాత్మనాస్థితః। యన్మేస్త్రీరూపయాస్వైరంమోహితోఽప్యఙ్గమాయయా॥ ౩౮॥ కోను మేఽతితరేన్మాయాంవిషక్తస్త్వదృతేపుమాన్। తాంస్తాన్విసృజతీంభావాన్దుస్తరానకృదాత్మభిః॥ ౩౯ ॥సేయంగుణమయీమాయానత్వామభిభవిష్యతి। మయాసమేతాకాలేనకాలరూపేణభాగశః॥ ౪౦ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఏవంభగవతా రాజన్ శ్రీవత్సాఙ్కేనసత్కృతః। ఆమన్త్ర్యతంపరిక్రమ్యసగణస్స్వాలయంయయౌ॥ ౪౧ ॥ స్వాత్మాంశభూతాం తాంమాయాంభవానీంభగవాన్భవః। శంసతామృషిముఖ్యానాంప్రత్యాచష్టాథభారత॥ ౪౨ ॥శ్రీరుద్రఉవాచ॥ అపిహ్యపశ్యస్త్వమజస్య మాయాంపరస్య పుంసఃపరదేవతాయాః। అహంకలానామృషభోవిముహ్యేయయాఽవశోఽన్యేకిముతాస్వతన్త్రాః॥ ౪౩ ॥యన్మామపృచ్ఛస్త్వముపేత్యయోగాత్సమాసహస్రాన్తఉపారతంవై। సఏషసాక్షాత్పురుషఃపురాణోనయత్రకాలోవిశతేనయచ్చవేద॥౪౪॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ఇతి తేఽభిహితస్తాతవిక్రమశ్శార్ఙ్గధన్వనః। సిన్ధోర్నిర్మథనేయేనధృతఃపృష్ఠేమహాచలః॥ ౪౫ ॥ ఏతన్ముహుఃకీర్తయతోఽను

ప్రణమ్యచ, సగణః సప్రమథాదిగణః-స్వాలయంకైలాసాద్రింజగామ ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋అథానన్తరం, హేభారత ఋషిముఖ్యానాం, శృణ్వతాం సతాం - భగవా-న్భవ-ఆత్మనో ఽంశభూతాంశరీరార్ధభూతాం - తాంభవానీంప్రత్యాచష్టఉవాచ ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋తదేవాహ॥అపీతిద్వాభ్యాం॥పరదేవతాయాః- అజస్య కర్మాయత్తోత్పత్త్యాదిరహితస్యపరమపురుషస్య-మాయాం - త్వం-అప్యపశ్యః మాయామాహాత్మ్యమపశ్యః కిమిత్యర్థః-తదేవదర్శయతి- కలానాంవిద్యానాం ఋషభోఽధిపతిః అవశః-పారవశ్యరహితోఽప్యహం - యయామాయయా-ముహ్యే మోహితవానస్మి -కింపున-రస్వతన్త్ర- మర్త్యాదైత్యాదయోముహ్యన్తీతి ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋సమాసహస్రాన్తే అనేకసంవత్సరసహస్రపర్యన్తం - తప స్తప్త్వా, తదన్తే, యోగాత్తపో, యోగా-దుపారతంనివృత్తం - మాం-త్వం - య-దపృచ్ఛః త్వదుపాస్యంవస్తుకిమితిపృష్టవత్యసి - స - మయా-ఉపాసిత-స్సాక్షా- దేషఏవపురాణఃపురుషః-యత్రయస్మిన్పురాణేపురుషే-కాలో-నవిశతి- యంకాలోనకలయతి- కాలాపరిచ్ఛిన్న ఇత్యర్థః, యశ్చకాలాదికంసర్వం వస్తుజాతంయుగపత్సాక్షాద్వేదసర్వజ్ఞ ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋అష్టాధ్యాయ్యర్థంనిగమయతి॥ఇతీతి॥ హేతాతరాజన్-ఇత్థంశార్ఙ్గధన్వనోఽజితస్య-విక్రమ స్తేతుభ్యం - మయా - అభిహితః- కోఽసా-యేనాజితేనకూర్మరూపిణా సిన్ధోఃక్షీరోదధే-ర్నిర్మథనేకర్మణి - మహాచలోమన్దరః పృష్ఠే-ధృతః-ఏతదష్టాధ్యాయ్యాఃకీర్తనాదిఫలమాహ॥ఏతదితి॥ఏతత్సిన్ధోర్నిర్మన్థనాదికం-పునఃపునః-కీర్తయతఃకథయతః-శృణ్వతశ్చ - సముద్యమః యత్నః- క్వచిదపిదేశే, జాతుకదాచిదపికాలేనరిష్యతే-రిష్-తుయే,,నవక్ష్యతినవిఫలోభవిష్యతీత్యర్థః-కుతః-యత్ యస్మాత్-ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతో - గుణానా, మనువర్ణనం సమస్తానాం, సంసారశ్రమాణాం-త్రయాణామాధ్యాత్మికాదీనాంతాపానా, మపహన్తృ ❋॥౪౫ ॥ ❋భక్తపశుపా

తంస్మరన్నమస్కరోతి మథో మథనం-తత్రజాతంమర్త్యం సిన్ధోర్మథనేజాత-మమృతం-యః. కపటయువతివేష-స్సురారీన్ దైత్యాన్మోహయన్-ప్రపన్నా నమరశ్రేష్ఠా-నాశయాఽపాయయత్-త-మసతామజితేన్ద్రియాణా-మవిషయోఽగమ్యః-అఙ్ఘ్రి ర్యస్యతం-భావేనభక్త్యా-గమ్య-ముపసృతానా-మాత్మానం-మనువర్తమానానాంకామానిష్టార్థా-న్పూరయతీతితథా తం-నతోఽస్మి-కర్తరిక్తః-నమస్కృతవానస్మి ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేద్వాదశోఽధ్యాయః ********************

తదేవంషష్ఠం జాక్షుషంమన్వన్తరంసచరిత్రం జితావతారంశ్రీరూపావ్యథసప్తమాదిమన్వన్తరాణ్యాహామునిర్యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ మనురితి ॥ అధునావిద్యమానస్సప్తమోమనుర్వైవస్వతఃపుత్రఃశ్రాద్ధదేవఇతిప్రసిద్ధః తస్యశ్రాద్ధదేవస్యాపత్యానిపుత్రాన్కథయతో-మేమత్తః-శృణు ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ హేపరన్తప,ఇక్ష్వాక్వాదయస్తే-దశ-వైవస్వతస్యమనోఃపుత్రాః ❁ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ❁ దేవానాహ॥ఆదిత్యాఇతి॥ఆదిత్యాదయోదేవాఇత్యన్వయః॥ఇన్ద్రమాహ॥హేరాజన్-తేషాందేవానామధిపతిరిన్ద్రః-పురందరాఖ్యః ❁ ॥౪॥ ❁ సప్తఋషీనాహ॥కశ్యపఇతి ❁ ॥౫॥ ❁ అవతారమాహ॥అత్రాపీతి॥అత్రాపిసప్తమేమన్వన్తరే-కశ్యపాత్పితు రదితేర్మాతుశ్చ-భగవజ్జన్మా-భూత్-భగవానవతతారేత్యర్థః, సచవిష్ణురుపేన్ద్రాఖ్యో-వామనరూపంధరతీతితథా-ఆదిత్యానాంవివస్వానర్యమాపూషేత్యాదీనాంషష్ఠస్కన్ధోక్తానాంమధ్యే-అవరంజన్మ యస్యసః, ఆది

శృణ్వతోనరిష్య తేజాతుసముద్యమః క్వచిత్ । యదుత్తమశ్లోకగుణానువర్ణనంసమస్తసంసారపరిశ్రమాపహమ్ ॥ ౪౫ ॥ అసదవిషయమఙ్ఘ్రింభావగమ్యంప్రపన్నానమృతమమరవర్యానాశయత్సిన్ధుమథ్యమ్ । కపటయువతివేషోమోహయన్యస్సురారీంస్తమహముపసృతానాంకామపూరంనతోఽస్మి ॥ ౪౬ ॥ *****
********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, ద్వాదశోఽధ్యాయః **********
శ్రీశుకఉవాచ॥మనుర్వివస్వతఃపుత్రశ్శ్రాద్ధదేవఇతిశ్రుతః।సప్తమోవర్తమానోయస్తదపత్యానిమేశృణు ॥ ౧ ॥
ఇక్ష్వాకుర్నభగశ్చైవధృష్టశ్శర్యాతిరేవచ । నరిష్యన్తోఽథనాభాగస్సప్తమోదిష్టఉచ్యతే ॥ ౨ ॥ కరూషకః
పృషధ్రశ్చదశమోవసుమాన్స్మృతః । మనోర్వైవస్వతస్యైతేదశపుత్రాఃపరన్తప ॥ ౩ ॥ ఆదిత్యావసవోరుద్రావిశ్వేదేవామరుద్గణాః । అశ్వినావృభవోరాజన్నిన్ద్రస్తేషాంపురన్దరః ॥ ౪ ॥ కశ్యపోఽత్రిర్వసిష్ఠశ్చవిశ్వామిత్రోఽథగౌతమః । జమదగ్నిర్భరద్వాజఇతిసప్తర్షయస్స్మృతాః ॥ ౫ ॥ అత్రాపిభగవజ్జన్మకశ్యపాదదితేరభూత్ । ఆదిత్యానామవరజోవిష్ణుర్వామనరూపధృత్ ॥ ౬ ॥ సంక్షేపతోమయోక్తానిసప్తమన్వన్తరాణితే । భవిష్యాణ్యపివక్ష్యామివిష్ణోశ్శక్త్యన్వితానిచ ॥ ౭ ॥ వివస్వతశ్చద్వేజాయేవిశ్వకర్మసుతేఉభే । సంజ్ఞాచ్ఛాయాచరాజేన్ద్రయేప్రాగభిహితేతవ ॥ ౮ ॥ తృతీయాంబడబామేకేతాసుసంజ్ఞాసుతాస్త్రయః । యమోయమీశ్రాద్ధదేవశ్ఛాయాయాశ్చసుతాన్శృణు ॥ ౯ ॥ సావర్ణిస్తపతీకన్యాభార్యాసంవరణస్యయా । శనైశ్చరస్తృతీయోఽభూదశ్వినౌబడబాత్మజౌ ॥ ౧౦ ॥ అష్టమేఽన్తరఆయాతేసావర్ణిర్భవితామనుః । నిర్మోకవిరజస్కాద్యాస్సా

త్యానాంకనీయానిత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏవంవర్తమానంసప్తమంమన్వన్తరముక్తం ॥షడతీతాన్యుక్తాని॥అథభవిష్యాణ్యష్టమాదిమన్వన్తరాణివివక్షురుక్తాన్యనువదతి ॥ సంక్షేపతఇతి ॥ ఏవంసప్తమన్వన్తరాణి-సంక్షేపతః-తుభ్యం-మయోక్తానీతి-అథభవిష్యాణివక్తుంప్రతిజానీతేభవిష్యాణీతి-విష్ణోః-శక్తిభిరంశైరవతారై రితి-యావత్-అన్వితాని-భవిష్యాణి-మన్వన్తరాణ్యష్టమాదీని,వక్ష్యామివిష్ణోశ్శక్త్యన్వితానీత్యనేనతేషామవశ్యశ్రోతవ్యత్వం సూచ్యతే ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ అష్టమంమన్వంతరంవక్తుం తావత్తదుపోద్ఘాతరూపాంకథామాహ॥ వివస్వతఇత్యాదిభిస్త్రిభిః-విశ్వకర్మణఃప్రజాపతేః-దుహితరౌ-ఉభేసంజ్ఞాచ్ఛాయానామ్న్యౌ-వివస్వతో-ద్వేభార్యే-హేరాజేన్ద్ర-యే-సంజ్ఞాచ్ఛాయే-తవతుభ్యం-మయా-ప్రాక్ షష్ఠస్కన్ధే, అభిహితేఉక్తే ❁ ॥౮॥ ❁ బడబాఖ్యాం-వివస్వతః-తృతీయాం-భార్యా-మేకే-ఆహుఃమమతునైవబడబేతిమతం ॥ తదుక్తంషష్ఠే “ సైవభూత్వాఽథబడబానాసత్యౌసుషువేభువీ,తి-తాసాంతిసృణాంభార్యాణాంమధ్యేసంజ్ఞాయాస్సుతాస్త్రయః-సుతాచసుతౌచసుతాః “ పుమాన్స్త్రియే,,త్యేకశేషః,ఏకసుతా-ద్వౌసుతావిత్యర్థః॥తదేవాహ॥యమశ్చ,యమీచయమునానదీచ-శ్రాద్ధదేవశ్చేతి-త్రయస్సుతాఇత్యర్థః-అథచ్ఛాయాయాః-సుతాన్శృణు-అత్రాపిపూర్వవదేకశేషనిర్దేశః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తదేవాహ-సావర్ణిస్సుతః,తపత్యాఖ్యాకన్యాసుతా-యా,తపతీ-సంవరణస్య, భార్యాకథితా-శనైశ్చరః-తృతీయః-సావర్ణిశనైశ్చరాద్వౌసుతౌ-తపతిరేకాసుతేత్యర్థః-అశ్వినౌతుబడబాయాస్సుతౌ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ అథాష్టమమన్వన్తరకథనమాహ॥అష్టమఇత్యాదినా॥నవమోదశసావర్ణిరిత్యతఃప్రాక్తనేనగ్రన్థేన ॥ అష్టమేమన్వన్తరే-ఆయాతేసతి సావర్ణిర్వివస్వతఏవపుత్రో-మను-ర్భ

వితా భవిష్యతి॥ సర్వేషాం హృదయః - సావర్ణేర్మనోః - పుత్రాః - భవితారః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తత్ర మన్వన్తరే సుతపః ఆద్యాఖ్యాః - దేవగణాః - తేషాం దేవగణానాం - అధిపః - ఇన్ద్రః - విరోచనసుతః - బలిః - దైత్యః - భవిష్యతి ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తం విశినష్టి దత్త్వేతి ద్వాభ్యాం - యో బలిః - పదత్రయం - యాచమానాయ - విష్ణవే వామనాయ - మాం పృథ్వీం దత్త్వా, విష్ణోః, ప్రసాదాత్, రాద్ధం లబ్ధం - ఇన్ద్రపదం హిత్వా అనుభవపూర్వకం హిత్వేత్యర్థః - తతః - సిద్ధిం ముక్తిం, అవాప్స్యతి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ యోఽసౌ బలిః, భగవతా - బద్ధః, పునః ప్రీతేన - తేనైవ భగవతా - సుతలే - స్వర్గాదప్యధికే - లోకే - నివేశితః, అధునా - స్వరాడిన్ద్ర ఇవ - ఆస్తే ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అత్ర మన్వన్తరే భవిష్యతస్సప్తర్షీనాహ ॥ గాలవ ఇతి ॥ రామః పరశురామః, ద్రోణపుత్రోఽశ్వత్థామా - కృపః కృపాచార్యః, ఇమే గాలవాదయః స్వయోగతః స్వయోగప్రభావాత్, సప్తర్షయో - భవిష్యన్తి - హే రాజన్ ఇదానీం - తు ఏతే గాలవాదయః, స్వకీయాశ్రమస్థానేషు వర్తన్తే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అవతారం తచ్చరిత్రం చాహ ॥ దేవగుహ్యాదితి ॥ ఈశ్వరో భగవాన్ - దేవగుహ్యాత్, సరస్వత్యాం, అవతీర్ణః, సార్వభౌమ ఇతి ప్రసిద్ధః, విభుస్సమర్థః - అత ఏవ పురన్దరాత్ సప్తమమన్వన్తరస్థాదిన్ద్రాత్, స్థానమిన్ద్రపదం - హృత్వా అపనీయ - బలయే - దాస్యతి ॥ అత్రేదమనుసంధేయం ॥ చాక్షుషాఖ్యే షష్ఠే మన్వన్తరే యదా దుర్వాసశ్శాపేన గతశ్రీరిన్ద్రోఽజితశరణవరణాత్ తత్సహాయోఽమృతం ప్రాశ్య బలిం జిత్వా స శ్రీకస్సదేవగణస్త్రైలోక్యాధిపత్యం కృతవాన్, తదా బలిర్భార్గవైరాహితబలస్తమిన్ద్రముచ్చాట్య త్రివిష్టపమధితష్ఠౌ, తదా పునరదిత్యాఽఽరాధితో భగవానాదిత్యా నామనుజో

వర్ణేస్తనయాన్నృపాః ॥ ౧౧ ॥ తత్ర దేవాస్సుతపసో విరజా అమృతప్రభాః । తేషాం విరోచనసుతో బలిరిన్ద్రో భవిష్యతి ॥ ౧౨ ॥ దత్త్వేమాం యాచమానాయ విష్ణవే యః పదత్రయమ్ । రాద్ధమిన్ద్రపదం భుక్త్వా తతస్సిద్ధిమవాప్స్యతి ॥ ౧౩ ॥ యోఽసౌ భగవతా బద్ధః ప్రీతేన సుతలే పునః । నివేశితోఽధికే స్వర్గాదధునాఽఽస్తే స్వరాడివ ॥ ౧౪ ॥ గాలవో దీప్తిమాన్ రామో ద్రోణపుత్రః కృపస్తథా । ఋశ్యశృఙ్గః పితాఽస్మాకం భగవాన్ బాదరాయణః ॥ ౧౫ ॥ ఇమే సప్తర్షయస్తస్మిన్ భవిష్యన్తి స్వయోగతః । ఇదానీమాసతే రాజన్ స్వే స్వ ఆశ్రమమణ్డలే ॥ ౧౬ ॥ దేవగుహ్యాత్సరస్వత్యాం సార్వభౌమ ఇతి ప్రభుః । స్థానం పురన్దరాద్ధృత్వా బలయే దాస్యతీశ్వరః ॥ ౧౭ ॥ నవమో దక్షసావర్ణిర్మనుర్వరుణసంభవః । ధృతకేతుర్దీప్తకేతురిత్యాద్యాస్తత్సుతా నృపాః ॥ ౧౮ ॥ ధామా మరీచిగర్గాద్యా దేవా ఇన్ద్రశ్చ తస్మృతః । ద్యుతిమత్ప్రముఖాస్తత్ర భవిష్యన్త్యృషయస్తతః ॥ ౧౯ ॥ ఆయుష్మతోఽమ్బుధారాయామృషభో భగవత్కలా । భవితా యేన సంరుద్ధాం త్రిలోకీం భోక్ష్యతేఽద్భుతః ॥ ౨౦ ॥ దశమో బ్రహ్మసావర్ణిరుపశ్లోకసుతో మహాన్ । తత్సుతా భూరిషేణాద్యా హవిష్మత్ప్రముఖా ద్విజాః ॥ ౨౧ ॥ హవిష్మాన్ సుకృతిస్సత్యో జయో మూర్తిస్తదా ద్విజాః । సువాసనవిబుద్ధాద్యా దేవాశ్శమ్భుస్సురేశ్వరః ॥ ౨౨ ॥ విష్వక్సేనో విషూచ్యాం తు శమ్భోస్సఖ్యం కరిష్యతి । జాతోంఽశేన భగవాన్ గృహే విశ్వసృజో విభుః ॥ ౨౩ ॥ మనుర్వై ధర్మ

వామనో భూత్వా పదత్రయయాచ్ఞావ్యాజేన బలేస్త్రివిష్టపం గృహీత్వేన్ద్రాయ ప్రదాయ బలిమనుగృహ్ణన్ సుతలమాహ ॥ ఏవమేవ ప్రాపితం స్థానం దుష్ప్రాపమితరైరపి । సావర్ణేరన్తరస్యాయం భవితేన్ద్రో మదాశ్రయః ॥ తావత్సుతలమధ్యాస్తే విశ్వకర్మవినిర్మితం, ఇతి - తదేవమనుగృహీతస్తత్ప్రభృతి సుతలేఽధివసన్ ఆయాస్యత్యష్టమే మన్వన్తరే తదాఽవతరిష్యమాణేన సార్వభౌమాఖ్యేన భగవతా పురన్దరాదపనీయ దత్తేన్ద్రపద ఇన్ద్రో భవిష్యతి, తతస్తదాధిపత్యావసానే సిద్ధిమవాప్స్యతీతి ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ నవమమన్వన్తరషట్కమాహ ॥ నవమ ఇతి ॥ వరుణసంభవః వరుణస్య పుత్రో దక్షసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధో, మనుర్భవితా - తస్య సుతాః - ధృతకేత్వాదయః, ధామాదయో దేవగణాః, ఇన్ద్రస్తు అద్భుత ఇతి ప్రసిద్ధో భవితా - ద్యుతిమత్ప్రభృతయస్సప్తర్షయో భవిష్యన్తి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఏవం మన్వాదయః షడుక్తాః ॥ సచరిత్రమవతారమాహ ॥ ఆయుష్మత ఇతి ॥ అమ్బుధారాయాం భార్యాయామాయుష్మతస్సకాశాద్భగవానవతీర్ణ, ఋషభ ఇతి ప్రసిద్ధో భవిష్యతి - యేన ఋషభేణ సంరుద్ధాం రక్షితాం, త్రిలోకీం, అద్భుత, ఇన్ద్రో భోక్ష్యతే పాలయిష్యతి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ దశమమన్వన్తరషట్కమాహ ॥ దశమ ఇతి ॥ ఉపశ్లోకస్య సుతో - మహాన్ సుగుణః, బ్రహ్మసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధో, దశమో - మనుర్భవితా - తస్య బ్రహ్మసావర్ణేర్మనోస్సుతాః - భూరిషేణాద్యాః, ద్విజాః సప్తర్షయస్తు హవిష్మత్ప్రభృతయః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఏతానేవ కాంశ్చిన్నిర్దిశతి ॥ హవిష్మానితి ॥ సువాసనాదయో దేవగణా - భవిష్యన్తి, సురేశ్వర ఇన్ద్రస్తు, శమ్భుర్భవిష్యతి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ అవతారమాహ ॥ విష్వక్సేనో ॥ విభుర్భగవాన్ - విశ్వజితో గృహే తద్భార్యాయాం - విషూచ్యాం - స్వాంశేన - అవతీర్ణః - శమ్భోరిన్ద్రస్య, సఖ్యం - కరిష్యతి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏకాదశమన్వన్తరషట్కమాహ ॥ మనురితి ॥ ఆత్మవాన్ ప్రశస్తమనస్కః, ధర్మసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధ, ఏకాదశో - మనుర్భవిష్యతి, ఏకాదశమణ్త్వాద్భార్యాయాం - తస్య

ధర్మసావర్ణే, స్సుతాః దశ-సత్యధర్మాదయో, -అనాగతాః భవితారః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ విహఙ్గమాద్యాఖ్యా దేవగణాః- తేషాం దేవగణానాం-మధిపతిరిన్ద్రస్తు, ధ్రువ ఇతి ప్రసిద్ధో, భవిష్యతి, ఋషయస్సప్తర్షయస్తు, అరుణాదయః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ అవతారమాహ ॥ ఆర్యకస్యేతి ॥ ఆర్యకస్య-భార్యాయాం-వైధృతాయాం-జాతోఽవతీర్ణః - హరేరంశః- తత్ర మన్వన్తరే-ధర్మసేతురితి ప్రసిద్ధో భవిష్యతి। సచ-త్రిలోకీం-ధారయిష్యతి ॥ రక్షిష్యతి ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ హేరాజన్-ద్వాదశో మనుః-రుద్రసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధో-భవితా-తస్య-సుతా దేవవదాదయః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ తత్ర మన్వన్తరే- ఋతుధామాఖ్య ఇన్ద్రః - హరితాదయో దేవగణాః, సప్తర్షయస్తు తపః ప్రభృతయః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ స్వధామాఖ్యో-హరేరంశావతార- స్తస్య మనోరుద్రసావర్ణే, రన్తరం-సాధయిష్యతి-సచ-సత్యసహస్సూనృతయోస్సుతః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ త్రయోదశో-మను, ర్దేవసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధో-భావ్యః భవితా-దేవసావర్ణే-ర్దేహోజ్జాతా స్తత్సుతాః-శ్చిత్రసేనాదయః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ సుకర్మాదిసంజ్ఞకా-దేవగణాః-ఇన్ద్రస్తు, దివస్పతిరితి ప్రసిద్ధో భవితా-తదా మన్వన్తరే-ఋషయస్సప్తర్షయో-నిర్మోకాదయో-భవిష్యన్తి ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ దేవహోత్రస్య, భార్యాయాం బృహత్యాం-హరే-రంశస్సంభవిష్యతి సచ-యోగేశ్వరాఖ్యో-దేవహోత్రస్య-తనయో-దివస్పతేరిన్ద్రస్య-పహర్తా ఇష్టసంపాదకో భవితా ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ చతుర్దశో మనుస్త్విన్ద్రసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధ ఏష్యతి భవిష్యతి-తద్వీర్యజాస్సుతాః-ఉరుగంభీరాదయః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ దేవ

సావర్ణిరేకాదశమః ❀ ఆత్మవాన్ । అనాగతాస్తత్సుతాశ్చ సత్యధర్మాదయో దశ ॥ ౨౪ ॥ విహఙ్గమాః కామగమా నిర్వాణరుచయస్సురాః । ఇన్ద్రస్తు వైధ్రువస్తేషా మృషయశ్చారుణాదయః ॥ ౨౫ ॥ ఆర్యకస్య సుతస్తత్ర ధర్మసేతురితి స్మృతః । వైధృతాయాం హరేరంశ స్త్రిలోకీం ధారయిష్యతి ॥ ౨౬ ॥ భవితా రుద్రసావర్ణి రాజన్ ద్వాదశమో ❀ మనుః । దేవవానుపదేవశ్చ దేవశ్రేష్ఠాదయస్సుతాః ॥ ౨౭ ॥ ఋతుధామా చ తత్రేన్ద్రో దేవాశ్చ హరితాదయః । ఋషయశ్చ తపోమూర్తి స్తపస్వ్యాగ్నీధ్రకాదయః ॥ ౨౮ ॥ స్వధామాఖ్యో హరేరంశ స్సాధయిష్యతి తన్మనోః । అన్తరం సత్యసహసస్సూనృతాయాస్సుతో విభుః ॥ ౨౯ ॥ మనుస్త్రయోదశో భావ్యో దేవసావర్ణిరాత్మవాన్ । చిత్రసేనవిచిత్రాద్యా దేవసావర్ణి దేహజాః ॥ ౩౦ ॥ దేవాస్సుకర్మసుత్రామసంజ్ఞా ఇన్ద్రో దివస్పతిః । నిర్మోకతత్త్వదర్శాద్యా భవిష్యన్త్యృషయస్తదా ॥ ౩౧ ॥ దేవహోత్రస్య తనయ ఉపహర్తా దివస్పతేః । యోగేశ్వరో హరేరంశో బృహత్యాం సంభవిష్యతి ॥ ౩౨ ॥ మనుర్వా ఇన్ద్రసావర్ణి శ్చతుర్దశమ ❀ ఏష్యతి । ఉరుగమ్భీరబుద్ధ్యాద్యా ఇన్ద్రసావర్ణి వీర్యజాః ॥ ౩౩ ॥ పవిత్రాశ్చాక్షుషా దేవాశ్శుచిరిన్ద్రో భవిష్యతి । అగ్నిర్బాహుశ్శుచిశ్శుక్రో మాగధాద్యాస్తపస్వినః ॥ ౩౪ ॥ సత్రాయణస్య తనయో బృహద్భానుస్తదా హరిః । వితానాయాం మహారాజ క్రియాతన్తూన్వితాయితా ॥ ౩౫ ॥ రాజంశ్చతుర్దశైతాని త్రికాలానుగతాని తే । ప్రోక్తాన్యేభిర్మితః కల్పో యుగసాహస్రపర్యయః ॥ ౩౬ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, త్రయోదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీవిష్ణురావ ఉవాచ ॥ మన్వన్తరేషు భగవన్యథా మన్వాదయస్త్విమే । యస్మిన్కర్మణి యే యేన నియుక్తాస్తద్వదస్వ నః ॥ ౧ ॥ బ్రహ్మరాత ఉవాచ ॥ మనవో మనుపుత్రాశ్చ మునయశ్చ మహీపతే । ఇన్ద్రాస్సురగణాశ్చైవ సర్వే పు

గణాస్తు-పవిత్రాదిసంజ్ఞికాః-ఇన్ద్రశ్శుచిరితి ప్రసిద్ధో-భవిష్యతి-తపస్వినస్సప్తర్షయో, ఽగ్న్యాదయః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ హరిర్భగవాన్-సత్రాయణస్య - తనయో-బృహద్భానురితి ప్రసిద్ధో - భవిష్యతి- హే మహారాజ-సచ-బృహద్భాను, ర్వితానాయాం సత్రాయణస్య భార్యాయాం-జాతః, క్రియాతన్తూన్ యజ్ఞకర్మసంతానాన్-వితాయితా విస్తారయిష్యతి ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ మన్వన్తర కథనముపసంహరతి ॥ రాజన్నితి ॥ హే రాజన్- త్రిలోకానుగతాని భూత వర్తమాన భవిష్యత్కాలగతాని తత్ర భూతాని షట్, వర్తమానమేకం-భవిష్యాణి సప్తై - త్యేవం-చతుర్దశ మన్వన్తరాణి-తే తుభ్యం-మయా-ప్రోక్తాని - ఏభిశ్చతుర్దశభిర్మన్వన్తరైః- కల్పః దైనందినాత్మకః కల్పః - సచ యుగసాహస్రపరిమితః-యుగానాం కృతాదీనాం - సాహస్రవారం-పర్యయః పరివృత్తి-ర్యస్మిన్ - స తథాభూతః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతటీకాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవం మన్వన్తరేషు కథితేషు ప్రసఙ్గాన్మన్వాదీనాం కృత్యం పృచ్ఛతి రాజా ॥ మన్వన్తరేష్వితి ॥ హే భగవన్-మన్వన్తరేషు, మీ ఉక్తా-మన్వాదయః- ఆదిశబ్దగ్రాహ్యా స్తత్పుత్రాదయః పఞ్చ - అమీ మన్వాదయః-యేన-యస్మిన్కర్మణి-యే నియుక్తాః తత్-నో ఽస్మభ్యం-వదస్వ-ప్రత్యేకం మన్వాదీనాం కృత్యం వదేత్యర్థః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తత్ర యే నేతి పృష్టం నియోక్తారం తావదాహ ॥ మనవ ఇతి ॥ హే మహీపతే-మన్వాదయః పఞ్చ - తే సర్వే -పురుషేణేశ్వరేణ-యజ్ఞాద్యవతారై-శ్శాస్యస్తైనియుజ్యన్త ఇతి త

ధా *॥ ౨॥* తదేవాహ॥ యజ్ఞాదయ ఇతి॥ హేనృప-పౌరుష్యః పరమపురుషస్య సమ్బన్ధిన్య-స్తనవోఽవతారాః-యాః యజ్ఞాదయః-కథితాః-ఆభిస్తనుభిః-ప్రచోదితా నియుక్తా-మన్వాదయః-జగద్యాత్రాం నయన్తి జగతః పోషణం కుర్వన్తి॥ ౩॥ ఏవం భగవదవతారో నియోక్తా మన్వాదయో నియోజ్యాః-జగద్యాత్రానయనం తేషాం కర్తృత్యుక్తం అథ కథం జగద్యాత్రాం నయన్తీత్యపేక్షాయాం తావదృషీణాం కర్మాహ॥ చతుర్యుగాన్త ఇతి॥ పూర్వపూర్వమన్వన్తరావసానే-కాలేన అధ్యేతృభావయుక్తకాలేన-గ్రస్తాన్ విప్లుతాన్-శ్రుతిగణాన్-పునర్యథావదృషయస్సప్తర్షయ-స్తపః ప్రభావేణ-పశ్యన్ సాక్షాత్కృత్య ప్రవర్తితవన్త ఇత్యర్థః-శ్రుతిగణాన్విశినష్టి-యతో యేభ్యశ్శ్రుతిగణేభ్యః-సనాతనో-ధర్మోఽవబుధ్యత ఇతి శేషః ॥ ౪ ॥ మనూనాం కర్మాహ॥ తత ఇతి॥ తతః-ఋషిభిర్యథావచ్ఛ్రుతిగణదర్శనానన్తరం-తదవబోధితం-స్వం స్వప్రవర్త్యం-చతుష్పాదం-ధర్మం-హరిణా యజ్ఞాదిరూపిణా-ఉదితా ఉక్తా-నియుక్తా ఇత్యర్థః-సంయతాస్సన్తో-మనవః-అద్ధా సాక్షాత్-స్వే స్వే కాలే-యుగానురూపం-మహీం-మహ్యాం-సంచారయన్తి-ఉపదేశేన ప్రవర్తయన్తి ॥ ౫ ॥ మనుపుత్రాణాం కృత్యమాహ॥ పాలయన్తీతి॥ ప్రజాపాలా మనుపుత్రాః-తం ధర్మం-యావదన్తం-యావన్మన్వన్తరావసానం-విభాగశః పుత్రపౌత్రాదిక్రమేణ వర్ణాశ్రమవిభాగే చ పాలయన్తి-దేవానాం కర్మాహ॥ యజ్ఞేతి॥ యే చ ఋషిపితృభూతమనుష్యాః-యత్ర పఞ్చమహాయజ్ఞాదౌ కర్మణి అన్వితా భోక్తృత్వేనాన్వితాస్తైస్సహ-దేవా యజ్ఞభాగభుజః తదోక్తారః ॥ ౬ ॥ ఇన్ద్రస్య కృత్యమాహ॥ ఇన్ద్ర ఇతి॥ భగవతా యజ్ఞాదిరూపిణా-దత్తా-మత ఏవోర్జితాం ప్రభూతాం-త్రైలోక్యశ్రియ-మనుభవన్-త్రీన్లోకాన్-పాతి-కథం పా

రుషశాసనాః॥ ౨ ॥ యజ్ఞాదయో యాః కథితాః పౌరుష్యస్తనవో నృప । మన్వాదయో జగద్యాత్రాం నయన్త్యాభిః ప్రచోదితాః ॥ ౩ ॥ చతుర్యుగాన్తే కాలేన గ్రస్తాన్ శ్రుతిగణాన్యథా । తపసా ఋషయోఽపశ్యన్యతో ధర్మస్సనాతనః॥ ౪ ॥ తతో ధర్మం చతుష్పాదం మనవో హరిణోదితాః । యుక్తాస్సంచారయన్త్యద్ధా స్వే స్వే కాలే మహీం నృప॥ ౫ ॥ పాలయన్తి ప్రజాపాలా యావదన్తం విభాగశః । యజ్ఞభాగభుజో దేవా యే చాన్యేఽత్రానుకీర్తితాః॥ ౬ ॥ ఇన్ద్రో భగవతా దత్తాం త్రైలోక్యశ్రియమూర్జితామ్ । భుఞ్జానః పాతి లోకాంస్త్రీన్ కామం లోకే ప్రవర్షతి॥ ౭ ॥ జ్ఞానం చానుయుగం బ్రూతే హరిస్సిద్ధస్వరూపధృక్ । ఋషిరూపధరః కర్మ యోగం యోగేశరూపధృక్ ॥ ౮ ॥ సర్గం ప్రజేశరూపేణ దస్యూన్హన్యాత్స్వరాడ్వపుః । కాలరూపేణ సర్వేషామభావాయ పృథగ్గుణః॥ ౯ ॥ స్తూయమానో జనైరేభిర్మాయయా నామరూపయా। విమోహితాత్మభిర్నానాదర్శనైర్న చ దృశ్యతే॥ ఏతత్కల్పవికల్పస్య ప్రమాణం పరికీర్తితమ్ । యత్ర మన్వన్తరాణ్యాహుశ్చతుర్దశ పురావిదః॥ ౧౧ ॥ *****

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, చతుర్దశోఽధ్యాయః ********

** వామనావతారకథాప్రారమ్భః. **

విష్ణురాత ఉవాచ ॥ బలేః పదత్రయం భూమేః కస్మాద్ధరిరయాచత । భూతేశ్వరః కృపణవల్లబ్ధార్థోఽపి బబన్ధ

తీత్యత్రాహ॥ కామం యథేష్టం-లోకేఽభివర్షతి వృష్ట్యా పాతీత్యర్థః ॥ ౭ ॥ అథావతారస్య కృత్యమాహ॥ జ్ఞానమితి॥ చశబ్దేన మన్వాదినియోజనం సముచ్చీయతే-హరిర్యజ్ఞాద్యవతారరూపః-సిద్ధరూపధృత్ కపిలాదిరూపధృత్-జ్ఞానం యుగానురూపం-బ్రూతే ఉపదిశతి ॥ ౮ ॥ ప్రజేశరూపేణ మరీచ్యాదిరూపేణ-సర్గం కరోతీతి శేషః స్వరాడ్వపుః రాజమూర్తిస్సన్-తదనుప్రవేశేనేతి భావః, దస్యూన్ దుష్టసత్త్వాన్హన్యాత్ పునః-కాలరూపేణ-సర్వేషామభావాయ లయాయ చ-భవతి-కథంభూతః-పృథగ్గుణః-సృష్ట్యాద్యుపయుక్తగుణవిశిష్టః ॥ ౯ ॥ నామరూపయా నామరూపభాజా-మాయయా-విమోహితాని-మనాంసి-యేషాం తైః-అత ఏవ-నానాదర్శనైః జ్ఞానైః కాకారేష్వాత్మసు దేవమనుష్యాదినానాబుద్ధిం కుర్వద్భిః-ఏభిర్జనైః-కేవలం-స్తూయమాన ఏవ శాస్త్రేణ నిరూప్యమాణ ఏవ-స తు దృశ్యత ఇత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ ప్రాసఙ్గికం నిరూప్య "మనవోఽస్మిన్వ్యతీతాస్షట్ కల్పే స్వాయమ్భువాదయః" ఇతి-మన్వన్తరకథనార్థతయా ప్రస్తుతం కల్పమేవోపసంహరతి । ఏతదితి ॥ కల్పవికల్పస్య కల్పభేదస్యావాన్తరకల్పస్య దైనందినకల్పస్యేత్యర్థః-ఏతచ్చతుర్దశమన్వన్తరాత్మకం ప్రమాణం పరికీర్తితం కోఽసౌ కల్పవికల్పః-పురావిదః కల్పవికల్పయాథాత్మ్యవిదః-యత్ర కల్పవికల్పే-మన్వన్తరాణి చతుర్దశ-ఆహురూచుః ॥ ౧౧ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః *

ఏవం మన్వన్తరాణ్యాకర్ణ్య "దత్త్వేమాం యాచమానాయ విష్ణవే యః పదత్రయ" మితి సంగ్రహేణోక్తం హరేర్వామనరూపస్య చరిత్రం విస్తరేణ బుభుత్సుః పృచ్ఛతి రాజా। బలేరితి ద్వాభ్యాం ॥ హరిస్స్వయమీశ్వరః, అవాప్తసమస్తకామోఽభూత్వా-కృపణవత్-కస్మాద్ధేతోః-బలేస్సకాశాద్భూమేః-పదత్రయమయాచత లబ్ధార్థోఽపి యాచ్ఞయా లబ్ధపదత్రయోఽపి కస్మా

దితో- స్తంబలిం-బబన్ధ॥౧॥ ఏతద్యాచ్ఞాబన్ధనాదికం హరేః-కర్మ-వేదితు-మిచ్ఛామో వయం అత్ర తచ్ఛ్రవణే-నో౽స్మాకం పరమధికం-కుతూహలం-వర్తతే ఏతచ్ఛబ్దనిర్దిష్టమాహ, పూర్ణస్యావాప్తసమస్తకామస్య-యజ్ఞేశ్వరస్య భగవతః-కర్తరి షష్ఠీ యజ్ఞేశ్వరేణా-నాగసో నిరపరాధస్య బలే-ర్బన్ధనం-చకారాద్యాచనంచ॥౨॥ ఏవమాపృష్టస్స విస్తరం తచ్చరిత్రమాహ మునిర్నవభిరధ్యాయైః॥ తత్ర తావత్-బలేస్త్రైలోకీమపహర్తుముపాయాన్తరమపశ్యన్ యాచ్ఞాం కృతవానితి వక్తుం తావద్బలేర్గురుసేవాబలేన స్వర్గప్రాప్తిక్రమమాహ॥ పరాజితశ్రీరిత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ హే రాజన్ ఇన్ద్రేణ-దైవాసురయుద్ధే-పరాజితా-శ్రీర్జయలక్ష్మీర్యస్య సః-అసుభిః ప్రాణైశ్చ హాపిత స్త్యాజితః-పున-ర్భృగుభిశ్శుక్రాదిభి-ర్జీవితః జీవనం ప్రాపితో - భృగూణాం శిష్యో బలి స్తాన్ భృగూన్, సర్వాత్మనా కరణత్రయైక్యేన-మహాత్మా ఉదారమనాః, ధనసమర్పణేన చా-భజత్ ॥ ౩ ॥ తం భజన్తం-త్రిణాకం స్వర్గం జేతుమిచ్ఛన్తం బలిం మహానుభావాః బ్రాహ్మణాః-భృగవః-ప్రీయమాణాస్సన్తః, విశ్వజితా యాగేనా-యాజయన్-కిం కృత్వా-మహాభిషేకేణ బహ్వృచబ్రాహ్మణప్రసిద్ధేనా - భిషిచ్య ॥ ౪ ॥ తతో-విశ్వజిద్యాగే-హవిర్భిరిష్టా-ద్ధుతాశనా-ద్రథాదయ - ఆసన్ . తత్ర తావత్ కాఞ్చనపరికరబద్ధో-రథ-ఆవిర్బభూవ - తతో, హర్యశ్వస్యేన్ద్రస్య-తురఙ్గాణామివ-వర్ణో హరితో, యేషాం, తే, హయా, ఉద్బభూవుః తత-స్సింహేన-విరాజమానో-ధ్వజః-పురటోపనద్ధం కాఞ్చనపరికరబద్ధం-ధనుః, అరిక్తౌ అక్షయౌ-తూణౌ ఇషుధీ-దివ్యం కవచంచా-సన్, పితామహః ప్రహ్లాదః-తస్య బలేః, స్నేహప్రదానస్య

తమ్॥ ౧ ॥ ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామో మహాన్నః కుతూహలం హి నః। యజ్ఞేశ్వరస్య పూర్ణస్య బన్ధనం చాప్యనాగసః॥౨॥

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ పరాజితశ్రీరసుభిశ్చ హాపిత స్త్వేన్ద్రేణ రాజన్ భృగుభిస్స జీవితః। సర్వాత్మనా తానభజద్భృగూన్ బలిః శిష్యో మహాత్మా౽ర్థనివేదనేన చ ॥ ౩ ॥ తం బ్రాహ్మణా భృగవః ప్రీయమాణా అయాజయన్విశ్వజితా త్రిణాకమ్ । జిగీషమాణం విధినాభిషిచ్య మహాభిషేకేణ మహానుభావాః॥ ౪ ॥ తతో రథః కాఞ్చనపట్టబద్ధో హయాశ్చ హర్యశ్వతురఙ్గవర్ణాః। ధ్వజశ్చ సింహేన విరాజమానో హుతాశనాదాస హవిర్భిరిష్టాత్ ॥ ౫ ॥ ధనుశ్చ దివ్యం పురటోపనద్ధం తూణావరిక్తౌ కవచం చ దివ్యమ్ । పితామహ స్తస్య దదౌ చ మాలామమ్లానపద్మాం జలజం చ శుక్రః॥ ౬ ॥ ఏవం స విప్రార్జితయోధనార్థ స్తైః కల్పితస్వ స్త్యయనో౽థ విప్రాన్ । ప్రదక్షిణీకృత్య కృతప్రణామః ప్రహ్లాదమామన్త్ర్య నమశ్చకార॥ ౭ ॥ అథారుహ్య రథం దివ్యం భృగుదత్తం మహారథః । సుస్రగ్ధరస్సన్నద్ధో౽థ ధన్వీ ఖడ్గీ ధృతేషుధిః॥ ౮ ॥ హేమాఙ్గదలసద్బాహుః స్ఫురన్మకరకుణ్డలః । రరాజ రథమారూఢో ధిష్ణ్యస్థ ఇవ హవ్యవాట్ ॥ ౯ ॥ తుల్యైశ్వర్యబలశ్రీభిస్స్వయూథై ర్దైత్యయూథపైః। పిబద్భిరివ ఖం దృగ్భిర్దహద్భిః పరిధీనివ ॥ ౧౦ ॥ వృతో వికర్షన్మహతీమాసురీం ధ్వజినీం విభుః। యయావిన్ద్రపురీం స్వృద్ధాం కమ్పయన్నివ రోదసీ ॥ ౧౧ ॥ రమ్యాముపవనోద్యానైః శ్రీమద్భిర్నన్దనాదిభిః । కూజద్విహఙ్గమిథునై ర్గాయన్మత్తమధువ్రతైః ॥ ప్రవాలఫలపుష్పోరుభారశాఖామరద్రుమైః॥ ౧౨ ॥ హంససారసచక్రాహ్వకారణ్డవకులాకులాః। నలిన్యో యత్ర క్రీడన్తి ప్రమదాస్సురసేవితాః॥ ౧౩ ॥ ఆకాశగఙ్గయా దేవ్యా వృతాం పరిఖభూతయా । ప్రాకారేణాగ్నివర్ణేన సాట్టాలేనోన్నతేన చ ॥ ౧౪ ॥

సంబన్ధవివక్షయా షష్ఠీ తస్మై అమ్లానాని పద్మాని యస్యాం తాం మాలాం దదౌ-శుక్రో-జలజం శఙ్ఖం దదావిత్యనుషఙ్గః॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ఏవం విప్రైర్భృగుభిరర్జితస్సంపాదితో - యోధనార్థో యుద్ధోపకరణో - యస్య, స-బలి స్తైర్విప్రైః - కల్పితం కృతం - స్వస్త్యయనం పుణ్యాహవచనాదికం-యస్య-తాదృశః-అథ విప్రాన్ - పరిక్రమ్య - తేభ్యః-కృతః-ప్రణామో యేన సః-ప్రహ్లాద- మామన్త్ర్య పృష్ట్వా తస్మై నమశ్చకార ॥ ౭ ॥ అథ - భృగుభిర్దత్తం దివ్యమనర్ఘ్యం రథమారుహ్య - స బలిః-రరాజేత్యన్వయః॥ కథంభూతః స్రగ్ధరో మాలాధరః సుసన్నద్ధః కవచిత్వాత్, ధన్వీ ధనుర్ధరః ధృత ఇషుధిర్యేన సః ॥ ౮ ॥ హేమాఙ్గదాభ్యాం-లసన్తౌ, బాహూ, యస్య-స్ఫురన్తీ, మకరకుణ్డలే, యస్య తథాభూతో, రథమారూఢో, రరాజ, క ఇవ, ధిష్ణ్యస్థః వేదిస్థః ప్రజ్వలితః-హవ్యవాడగ్నిరివ - కుణ్డస్థ ఆహవనీయ ఇవేతి వా ॥ ౯ ॥ దైత్యయూథపై-ర్వృతః, స్వృద్ధామిన్ద్రపురీం - యయావిత్యన్వయః, కథంభూతైః తుల్యమైశ్వర్యం, బలం-శ్రీశ్చ, యేషాం-తైః సయూథైః స్వసైన్యైః దృగ్భిః, ఖమన్తరిక్షం, పిబద్భిరివ, పరిధీన్ దిశో, దహద్భిరివ స్థితైః కథంభూతస్సన్ , విభుస్సమర్థః-మహతీ-మాసురీం-ధ్వజినీం సేనాం వికర్షన్ ప్రస్థాపయన్-రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ, కమ్పయన్నివ ॥౧౦॥౧౧॥ సమృద్ధిమేవ దర్శయితుమిన్ద్రపురీం వర్ణయతి । రమ్యామితి సార్ధైరేకాదశభిః; శ్రీమద్భిః ఫలపుష్పాదిసమృద్ధిమద్భిః నన్దనాదిభిరుపవనైరుద్యానవనైశ్చ, రమ్యాం, తత్రోపవనాని ఫలప్రధానాని నికటస్థాని వా ఉద్యానాని పుష్పప్రధానాని దూరస్థాని వా , కథంభూతైః కూజన్తి విహఙ్గమిథునాని యేషు గాయన్తో, మధుమత్తా మధువ్రతా, యేషు॥ ప్రవాలాదీనామురుభారో, యాసు, తాః, శాఖా, యేషాం తే అమరద్రుమా, యేషు తైః ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ యత్ర

యాసు-సురసేవితాః- ప్రమదాః క్రీడన్తి-తాః - హంసాదికులైః,రాకులాః-వ్యాప్తాః-నలిన్యస్సరాంసి - యత్ర యేషు-తైరుపవనోద్యానైః-రమ్యామితిపూర్వేణాన్వయః. కిఞ్చ - పరిఖాభూతయా - దైవ్యా దేవస్య త్రివిక్రమస్య పాదాబ్జస్పృశయా-ఆకాశగఙ్గయా-ప్రాకారేణచ-జుష్టామిత్యన్వయః. కథంభూతేన - అగ్నేరివవర్ణోయస్య-తేన-సువర్ణమయేనేతిభావః-అట్టాలాః ప్రాకారోపరిరచితానియుద్ధస్థానాని-తత్సహితేనోన్నతేనచ , ఏవంభూతేన ప్రాకారేణ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ రుక్మపట్టాని-కవాటాని, యేషు తైః-రవాన్తరద్వారైః స్ఫటికమయైర్గోపురైః పురద్వారైశ్చజుష్టాం, విభక్తాః ప్రపథాః రాజమార్గాః - యస్యాం విశ్వకర్మణా వినిర్మితామ్ ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ సభాదిభి-రాఢ్యాం సున్దరీం,సంపన్నాం వా,తత్ర - సభా ఆవేశస్థానాని చత్వరాణ్యఙ్గణాని రథ్యాః ఉపమార్గాః న్యర్బుదం దశకోటయః, తాభిర్గణనీయైరనన్తైర్విమానైః , ర్యుతాం , వజ్రవిద్రుమమయ్యో , వేదయో వేదికా, యేషు-తైః-శ్శృఙ్గాటకైశ్చతుష్పథైః-ర్యుతామ్ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ నిత్యం,వయస్తారుణ్యం,రూపం,సౌకుమార్యంచ-యాసాంతాః,శ్శ్యామాయౌవనమధ్యస్థాశ్చ,విరజం నిర్మలం, వాసో , యాసాం తాః రూపవత్యో,నార్యః స్త్రియః , అర్చిర్భిశ్శిఖాభిః వహ్నయ ఇవ,యత్ర యస్యాం రాజన్తే ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ యత్ర యస్యాం - సురస్త్రీణాం, కేశేభ్యో భ్రష్టానాం,నవసౌగన్ధికస్రజామామోదముపాదాయ-మారుతో, హేమగవాక్షేభ్యో,వినిర్గచ్ఛతా,ధూపేన,అగరుగన్ధినా సహ,మార్గే,వహతి , తాం,యస్యాం,మార్గే పాణ్డురేణ,పటేన-ప్రతిచ్ఛన్నే,మార్గే సురస్త్రియ ఉప్సరసః-యాన్తి సంచరన్తి, తామ్ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ❋

రుక్మపట్టకవాటైశ్చ ద్వారైస్స్ఫటికగోపురైః। జుష్టాం విభక్తప్రపథాం విశ్వకర్మవినిర్మితామ్ ॥ ౧౫ ॥ సభాచత్వరరథ్యాఢ్యాం విమానైర్న్యర్బుదైర్యుతామ్। శృఙ్గాటకైర్మణిమయైర్వజ్రవిద్రుమవేదిభిః ॥ ౧౬ ॥ యత్ర నిత్యవయోరూపాశ్శ్యామా విరజవాససః। భ్రాజన్తే రూపవన్నార్యో ❋ అర్చిర్భిరివవహ్నయః ॥ ౧౭ ॥ సురస్త్రీకేశవిభ్రష్టనవసౌగన్ధికస్రజామ్। యత్రామోదముపాదాయ మార్గ ఆవాతి మారుతః ॥ ౧౮ ॥ హేమజాలవినిర్గచ్ఛద్ధూపేనాగరుగన్ధినా। పాణ్డురేణ ప్రతిచ్ఛన్నమార్గే యాన్తి సురస్త్రియః ॥ ౧౯ ॥ ముక్తావితానైర్మణిహేమకేతుభిర్నానాపతాకావలభిభిరావృతామ్। శిఖణ్డిపారావతభృఙ్గనాదితాం వైమానికస్త్రీకలగీతమఙ్గళామ్ ॥ ౨౦ ॥ మృదఙ్గశఙ్ఖానకదున్దుభిస్వనైస్సతాళవీణామురజేష్టవేణుభిః। నృత్తైస్సవాద్యైరుపదేవగీతైర్మనోరమాం స్వప్రభయా ❋ జితప్రభామ్ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ యాం న వ్రజన్త్యధర్మిష్ఠాః ఖలా భూతద్రుహశ్శఠాః। మానినః కామినో లుబ్ధా ఏభిర్హీనా వ్రజన్తి యామ్ ॥ ౨౨ ॥ తాం దేవధానీం స వరూథినీపతిర్బహిస్సమన్తాద్రురుధే పృతన్యయా। ఆచార్యదత్తం జలజం మహాస్వనం దధ్మౌ ప్రయుఞ్జ ❋ న్భయమిన్ద్రయోషితామ్ ॥ ౨౩ ॥ మఘవాంస్తమభిప్రేత్య బలేః పరమముద్యమమ్। సర్వదేవగణోపేతో గురుమేతదువాచ హ ॥ ౨౪ ॥ భగవన్నుద్యమో భూయాన్ బలేః పూర్వవైరిణః। అవిషహ్యమిమం మన్యే కేనాసీత్తేజసోర్జితః ॥ నైనం కశ్చిత్కుతో వాపి ప్రతివోఢుమధీశ్వరః ॥ ౨౫ ॥ పిబన్నివ ముఖేనేదం లిహన్నివ దిశో దశ। దహన్నివ దిశో దృగ్భిస్సంవర్తాగ్నిరివోత్థితః ॥ ౨౬ ॥ బ్రూహి కారణమేతస్య దుర్ధ

ముక్తామయైః వితానైః-ర్మణిహేమమయైః-కేతుభిశ్చ నానావిధానాం - పతాకానాం - మావళిభిశ్చ,విరాజితాం శిఖణ్డ్యాదిభిర్నాదితాం-వైమానికస్త్రీణాం మధురగీతైః-ర్మఙ్గళామ్ ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ మృదఙ్గాదీనాం, స్వనైః-తాళాదిధ్వనిసహితైః నృత్తైః-సవాద్యైః-రుపదేవానాం గన్ధర్వాదీనాం-గీతకైశ్చ-మనోరమాం-స్వప్రభయా - జితా,ప్రభా సాతత్సాద్దివ్యగీతాద్యధిష్ఠాత్రీ దేవతా-యయా, తాం,అన్యైరజితప్రభామితి వా - పాఠాన్తరే,జితాః గ్రహాస్సూర్యాదయోయయా తామ్ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ యత్ యాం సామాన్యేన పుంసకం అధర్మిష్ఠాదయో న వ్రజన్తి ఇతః ప్రేత్య న ప్రాప్నువన్తి ॥ ఖలాదురాత్మానః-శఠాః మూర్ఖాః-మానినో-ఽహంకారిణః-లుబ్ధావణ్చకాః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ తామేవంభూతాం, దేవధానీం అమరావతీం బహి-స్సమన్తా-ద్వరూథిన్యాస్సేనాయాః, పతి-స్సబలిః-పృతన్యయా సేనయా,రురుధే,తత-ఇన్ద్రయోషితాం - భయ- ముత్పాదయ , న్నాచార్యేణ శుక్రేణ దత్తం,మహాస్వనం,శఙ్ఖం దధ్మౌ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ మఘవానిన్ద్రస్తం-బలేః-పరమమధిక , ముద్యోగం,జ్ఞాత్వా,సర్వైర్దేవానాం గణైః,రుపేతో,బృహస్పతిమిత్థముపవాచ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ త దేవాహ ॥ భగవన్నితి ॥ హేభగవన్,పూర్వవైరిణో దేవాసురయుద్ధే పరాజితస్య బలేరధునాఽయం,మహానుద్యమః,ఇమముద్యమం,సోఢుమశక్యం - మన్యే కేన హేతునాఽయం తేజసోర్జిత ఆసీత్ ఏనం బలిం,కోఽపి పుమాన్, కేనాప్యుపాయేనా-ప్రాకర్తుం,నప్రభుః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ అయం ముఖేనేదం జగ-త్పిబన్నివ,దశ-దిశో లిహన్నివ,ఉత్థితః-ప్రళయాగ్నిరివ-దృగ్భిర్నభో - దహన్నివా- స్తే ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ మమ , శత్రోర్బలేర్దుర్ధర్షత్వస్యైతస్య కార

౨౧శ్లో ❋ పా॥ జితగ్రహామ్.

ణం, బ్రూహి, యతఃకారణాత్, దోజఆది, స్తత్ప్రయుక్తస్సముద్యమస్త్వైత, దాసీత్, తత్ర, ఓజఇన్ద్రియబలం, సహఉత్సాహో, మానసం, బలం దైహికమ్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ ఏవంవిజ్ఞాపిత ఆహ గురుః, జానామీతి। హేమఘవన్, అస్యశత్రోర్బలే, రాష్ట్రత్యస్య, కారణ, మహం, జానామి కిం తత్, బ్రహ్మవాదిభిశ్శుక్రాదిభిః, శిష్యాయ బలయే, ఉపభృతమాహితం, తేజ, ఇత్యేతత్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ అతో, భగవన్తం వినాఽన్యః కశ్చిద్భవాదృశ-స్త్వాదృశో-భవాన్వా, ఽస్య-సంముఖే, క్షణమపి, స్థాతుం నశక్నోతి ❋ ॥ ౨౯ ॥ మన్త్రమాహ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాజ్జేతుమశక్యత్వా-త్సర్వే, యూయం-త్రివిష్టపం-త్యక్త్వా-నిలయమదర్శనం-యాతగచ్ఛత-కిం భూతాః, యతఃయేనకాలేన-శత్రోః పరాజయో, నాన్యత్వం వా, భవిష్యతి-తంకాలం, ప్రతీక్షమాణాస్సన్తః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ కోఽసౌ-సకలస్సత్రాహ-అ-యమధునా విప్రాణాం బలేన-ఉదర్కః-ఉత్తరోత్తరమధికం ఫలం-యస్యోర్జితః బలీభూతః-విక్రమో-యస్య, తాదృశ, ఆస్తే, స, పున, స్తేషాం విప్రాణామేవావమానేన-హేతునా, సానుబన్ధస్ససమృద్ధి-ర్వినఙ్క్ష్యతి-తంకాలం-ప్రతీక్షమాణా ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ ఏవమిత్థ-మర్థానుదర్శినాత త్తత్కాలోచితకర్తవ్యప్రయోజనాభిజ్ఞేన బృహస్పతినా-సమ్యగాలోచితా, గీర్వాణాస్సురాః, త్రివిష్టపం-త్యక్త్వా-కామరూపిణస్సన్తో-జగ్ముః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ ఏవం దేవేష్వన్తర్హితేషు సత్సు అథ వైరోచనో, బలి-ర్దేవధానీం పురీం, అధిష్ఠాయ లోకత్రయం-స్వవశ-మకరోత్ ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋

ద్ధత్వస్యయద్రిపోః । ఓజస్సహో బలం తేజో యతఏతత్సముద్యమః॥ ౨౭ ॥ గురురువాచ ॥ జానామి మఘవన్ శత్రోరున్నతేరస్య కారణమ్ । శిష్యాయోపభృతం తేజో గురుభిర్బ్రహ్మవాదిభిః॥ ౨౮ ॥ నచాస్యాద్య క్షణమపి స్థాతుం శక్నోతి సమ్ముఖే । భవద్విధో భవాన్వాఽపి వర్జయిత్వేశ్వరం హరిమ్॥ ౨౯ ॥ తస్మాన్నిలయముత్సృజ్య యూయం సర్వే త్రివిష్టపమ్ । యాత కాలం ప్రతీక్షన్తో యతశ్శత్రోర్విపర్యయః॥ ౩౦ ॥ ఏష విప్రబలోదర్కస్సంప్రత్యూర్జితవిక్రమః । తేషామేవావమానేన సానుబన్ధో వినఙ్క్ష్యతి ॥ ౩౧ ॥ ఏవం సుమన్త్రితార్థాస్తే గురుణాఽర్థానుదర్శినా । హిత్వా త్రివిష్టపం జగ్ముర్గీర్వాణాః కామరూపిణః ॥ ౩౨ ॥ దేవేష్వథ విలీనేషు బలిర్వైరోచనః పురీమ్ । దేవధానీమధిష్ఠాయ వశం నిన్యే జగత్త్రయమ్ ॥ ౩౩ ॥ తం విశ్వజయినం శిష్యం భృగవశ్శిష్యవత్సలాః । శతేన హయమేధానామనువ్రతమయాజయన్॥ ౩౪ ॥ తతస్తదనుభావేన భువనత్రయవిస్తృతామ్ । కీర్తిం దిక్షు వితన్వానస్స రేజ ఉడురాడివ ॥ ౩౫ ॥ బుభుజే చ శ్రియం స్వృద్ధాం ద్విజదేవోపలమ్భితామ్ । కృతకృత్యమివాత్మానం మన్యమానో మహామనాః॥ ౩౬ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఏవం పుత్రేషు నష్టేషు దేవమాతాఽదితిస్తదా । హృతే త్రివిష్టపే దైత్యైః పర్యతప్యదనాథవత్ ॥ ౧ ॥ ఏకదా కశ్యపస్తస్యా ఆశ్రమం భగవానగాత్ । నిరుత్సవం నిరానన్దం సమాధేర్విరతశ్చిరాత్ ॥ ౨ ॥ స పత్నీం దీనవదనాం కృతాసనపరిగ్రహః । సభాజితో యథాన్యాయమిదమాహ కురూద్వహ ॥ ౩ ॥ అప్యభద్రం న విప్రా

తత-స్తం విశ్వజయినం-శిష్యమనువ్రతం-బలిం-తద్వత్సలా-భృగవో-హయమేధానాం శతేన అశ్వమేధానాం శతేనాఽయాజయన్ ప్రాప్తమిన్ద్రపదం స్థిరీకర్తు-మయాజయన్ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ తతో-హయమేధయాగశతప్రభావేన-లోకత్రయవ్యాప్తాం కీర్తిం-వితన్వాన-స్సబలిశ్చన్ద్రమా ఇవ-రరాజ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ ద్విజదేవై ర్బ్రాహ్మణై-రుపలమ్భితాం ప్రాపితాం-సుసమృద్ధాం, శ్రియం సంపదం-బుభుజే-కథంభూతః మహామనాః దీర్ఘసఙ్కల్పః-ఆత్మానం-కృతం కృత్యం కర్తవ్యప్రయోజనం యేనతం-కృతార్థమివ-మన్యమానః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే పఞ్చదశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవం బలేరిన్ద్రాధిపత్యప్రాప్తి ప్రకారమభిధాయాథ భగవతో వామనావతారప్రకారం ప్రస్తోష్యన్ తదుపోద్ఘాతరూపాం కథాం తావత్ప్రస్తౌతి మునిః ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థం-పుత్రేష్విన్ద్రాదిషు-నష్టేష్వదృశ్యేషు సత్సు-దైత్యైః-త్రివిష్టపే-హృతే సతి-దేవమాతా-అదితి, రనాథవత్పర్యతప్యత్ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ ఏవం పరితప్యమానాయామదిత్యాం-కదాచి-ద్భగవాన్, కశ్యప, శ్చిరాత్సమాధేర్విరతః-తస్యా అదితే, రాశ్రమ-మాజగామ-కథంభూతం-నిర్గత ఉత్సవో యస్మాత్, నిర్గత ఆనన్దో యస్మాత్తమ్ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ స కశ్యపః, కృతః ఆసనపరిగ్రహో యేనసః-యథాన్యాయం, సభాజితస్సమ్యక్పూజితః-హే కురూద్వహ-దీనం వదనం యస్యాస్తాం-పత్నీ, మిదం వక్ష్యమాణ, మాహ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ దీనవదనామాలక్ష్య బహుధా వికల్ప్య తాం కశ్యపేన పృష్టమాహ॥ అపీతిసప్తభిః॥ అపీతి ప్రశ్నద్యోతకమవ్యయం హే భద్రే, అధునా, లోకే, విప్రాణాం, గవాం, ధర్మస్య, లోకస్య జనస్య-కథంభూతస్య

మృత్యోశ్ఛన్దమిచ్ఛాం, మనువర్తత ఇతి తథా, తస్య చ, అభద్రమకుశలం, నహి ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ హే గృహమేధిని, అపి వా, కిం, గృహేషు ధర్మాదేః కించిదకుశలమితి కాకాక్ష్వా ప్రశ్నః. గృహాన్విశినష్టి - యత్ర యేషు గృహేషు అయోగినామపి - యోగః - స్వధర్మాదినా యోగఫలం, భవతి॥ యద్వా॥ అయోగినామేవ, యోగ ఆసక్తిః, యోగినాం తు నేత్యర్థః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ అతిథయః - ఆగత్య, కుటుమ్బాసక్తయా, త్వయా ప్రత్యుత్థానాదినా, కదాచిదప్యపూజితాస్సన్తో గృహాద్యాతాః గతాః, కిం వా ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ యద్య, తిథయో,ఽభ్యేత్య, యేషు గృహేషు, సలిలైరప్యనర్చితాస్సన్తో నిర్గచ్ఛన్తి - తర్హి - తే గృహాః, నూనం, సృగాలనాథబిలతుల్యా ఏవ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ హే సతి - హే భద్రే, మయి, ప్రోషితే ప్రస్థితే సతి ఉద్విగ్నధియా, త్వయా అగ్నయ ఆహవనీయాదయః, త్వదధీనా, హవిషా వేలాయాముదితే సూర్యే ప్రాతర్జుహోతీత్యుక్త ప్రాతరాదికాలే, న హుతాః, కిం వా ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ అగ్నీన్విశినష్టి కామానిష్టార్థాన్ దోగ్ధీతి తథా, తయా, యేషామగ్నీనాం, పూజయా, గృహస్థః పుమాన్, స్వర్గాలోకాన్యాతి ప్రాప్నోతి, కించ, బ్రాహ్మణోఽగ్నిశ్చ, సర్వదేవతాశరీరకస్య, విష్ణోర్ముఖం, వైనిశ్చయే « బ్రాహ్మణోఽస్య ముఖమాసీత్, ముఖాదిన్ద్రశ్చాగ్నిశ్చ », ఇత్యాది శ్రుతేరితి భావః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ హే మనస్విని - తవ, సర్వేః పుత్రాః కుశలినోఽపి కుశలిన ఏవ హి, కిమాలక్ష్యైవం పృచ్ఛసీత్యత్రాహ ॥ భవత్యా ఆత్మానం మనః, అస్వస్థం అప్రతికృతిస్థం వదనదైన్యాదిభిశ్చిహ్నైః, రహం, లక్షయే, తవ చిత్తమస్వస్థం లక్షయిత్వాఽహం పృచ్ఛామీతి భావః ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ ఏవమదితిరాపృష్టా సత్యస్వాస్థ్యకారణమన్యదితి వక్తుం తత్పృష్టమభద్రాదికం నాస్తీత్యాహ ॥ భద్రమితి ద్వాభ్యాం. హే బ్రహ్మన్ - ద్విజాదీనాం, భద్రమేవ, తథా - హే గృహమేధిన్ త్రివర్గస్య ధర్మార్థకామరూపస్య

ణాం భద్రే లోకేఽధునాఽఽగతమ్ । న ధర్మస్య న లోకస్య మృత్యోశ్ఛన్దానువర్తినః॥ ౪ ॥ అపి వాఽకుశలం కించిద్గృహేషు గృహమేధిని । ధర్మస్యార్థస్య కామస్య యత్ర యోగో హ్యయోగినామ్॥ ౫ ॥ అపి వాఽతిథయోఽభ్యేత్య కుటుమ్బాసక్తయా త్వయా । గృహాదపూజితా యాతాః ప్రత్యుత్థానేన వా క్వచిత్॥ ౬ ॥ గృహేషు యేష్వతిథయోఽనర్చితాస్సలిలైరపి । యది నిర్యాన్తి తే నూనం ఫేరురాజగృహోపమాః॥ ౭ ॥ అప్యగ్నయస్తు వేలాయాం న హుతా హవిషా సతి । త్వయోద్విగ్నధియా భద్రే ప్రోషితే మయి కర్హిచిత్॥ ౮ ॥ యత్పూజయా కామదుఘాన్యాతి లోకాన్గృహవ్రతః । బ్రాహ్మణోఽగ్నిశ్చ వై విష్ణోస్సర్వదేవాత్మనో ముఖమ్॥ ౯ ॥ అపి సర్వే కుశలినస్తవ పుత్రా మనస్విని । లక్షయేఽస్వస్థమాత్మానం భవత్యా లక్షణైరహమ్॥ ౧౦ ॥ అదితిరువాచ ॥ భద్రం ద్విజగవాం బ్రహ్మన్ధర్మస్యాస్య జనస్య చ । త్రివర్గస్య పరం క్షేత్రం గృహమేధిన్గృహా ఇమే ॥ ౧౧ ॥ అగ్నయోఽతిథయో భృత్యా భిక్షవో యే చ లిప్సవః । సర్వం భగవతో బ్రహ్మన్ననుధ్యానాన్న రిష్యతి॥ ౧౨ ॥ కో ను మే భగవన్కామో న సంపద్యేత మానసః । యస్యా భవాన్ప్రజాధ్యక్ష ఏవం ధర్మాన్ప్రభాషతే॥ ౧౩ ॥ తవైవ మారీచ మనశ్శరీరజాః ప్రజా ఇమాః సత్త్వరజస్తమోజుషః । సమో భవాంస్తాస్వసురాదిషు ✽ ప్రభో తథాఽపి భక్తం భజతే మహేశ్వరః॥ ౧౪ ॥ తస్మాదీశ భజన్త్యా మే శ్రేయశ్చిన్తయ సువ్రత । హృతశ్రియో హృతస్థానాన్సపత్నైః పాహి నః ప్రభో॥ ౧౫ ॥ పరై

యత్పరం క్షేత్రముద్భవస్థానః - తద్గృహం గృహాశ్రమశ్చ అగ్న్యాదయః పూజ్యన్త ఇత్యేతత్సర్వం హే బ్రహ్మన్ భగవతస్తవానుధ్యానాన్మయా క్రియమాణాద్ధేతో - ర్న రిష్యతి న నశ్యతి నహీయత ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౧౧ । ౧౨ ॥ ✽ అనుధ్యానాన్న రిష్యతీత్యేతదేవ కాక్వా దర్శయతి ॥ కో న్వితి ॥ హే భగవన్ - మే - మానసో మనోవిషయః, మనసా కాఙ్క్షితః కామః కో ను న సంపద్యేత సర్వోఽపి కామస్సంపన్న ఇత్యర్థః, కుతః - యతో, భవాన్, ప్రజాధ్యక్షః ప్రజానాం పతిస్స్రష్టా - యస్యా మే త్వధర్మపత్న్యా - ఏవంవిధాన్, ధర్మాన్, ప్రభాషతే ఉపదిశతి - ఉపదేశేనైవంవిధాన్ధర్మాన్త్వయ్యనుష్ఠాపయతి సతి కో ను కామో దుర్లభ ఇతి భావః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ తర్హి కిం తవ చిత్తాస్వాస్థ్యనిమిత్తమిత్యపేక్షాయాం తద్విజ్ఞాపయితుం తదయనం నాహ, కుర్యాదిత్యాశజ్యయా తావత్తం ప్రసాదయతి॥ తవేతి॥ హే మారీచ సత్త్వాదిప్రధానా, ఇమా - స్సర్వాః ప్రజా దేవాదైత్యాశ్చ - తవైవ - మనసశ్శరీరాచ్చ - జాతాః - అతో - భవాన్, తాస్వసురాదిషు ప్రజాసు - యద్యపి - సమస్సమదర్శన - స్తథాఽపి, హే ప్రభో - మహేశ్వరో భవాన్ - భక్తం - భజతే అనువర్తతే, భక్తపక్షపాతీ భవానిత్యర్థః, ప్రభోరితి పాఠే, ప్రభోస్తవ, భక్తం, మహేశ్వరో భవాన్భజత ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ తస్మాద్భక్తానుభజనస్వభావత్వాత్ త్వాం భజన్త్యా - మే మమ - శ్రేయః శ్రేయ ఉపాయం - చిన్తయ ఆలోచయ - హే సువ్రత - కస్తావధునా శ్రేయో విపర్యయస్తత్రాహ - సపత్నైర్దైత్యైః, హృతా, శ్రీర్యేషాం, హృతాని స్థానాని యేషాం తాన్, నస్మాన్ సత్పుత్రాన్, పాహి పాలయ, హే ప్రభో ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ సాత్వత్పత్నీత్వేనాసంభావితదుఃఖాఽహం, మధునా, పరైర్దైత్యైర్విఖాసితాస్వస్థానాదుచ్చాటితా, పుత్రేషు స్వాభేదాభిమానేనాహం వివాసితేత్యుక్తం దుఃఖసాగరే - మగ్నాఽభ

---

౧౪ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ ప్రభో స్తథాఽపి.

వం-అధునా-ప్రబలైర్దైత్యైర్మమైశ్వర్యాదీని-హృతాని-తత్రైశ్వర్యమాధిపత్యం,శ్రీర్భోగ్యాదిసంపత్-స్థానం నివాసదేశః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఏతాని-మత్పుత్రాః-పునర్యథా-పూర్వవత్-ప్రపద్యేరన్-ప్రాప్నుయుః-యథా-యేనోపాయేన ప్రపద్యేరన్నితి వా-తథా-హే సాధో-హే కల్యాణకృత్తమ-శ్రేష్ఠ కల్యాణ్యా ధియా-శుభాలోచనయా-విధేహి-కురు ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఏవమిత్థమదిత్యాభ్యర్థితః-కః-ప్రజాపతిః కశ్యపః-స్మయన్నివ-తామదితిమాహ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తదేవాహ-అహో ఇతి ప్రథమం తావత్పుత్రస్నేహం త్యాజయితుం విస్మయవ్యాజేన తత్త్వముపదిశతి అహో ఇతి సార్ధేన-అహో,విష్ణోర్మాయాయా బలం-కిం యద్ ఇదం జగత్-స్నేహబన్ధం పుత్రాదిషు స్నేహపాశేన బద్ధమిత్యేతత్-భౌతికః భూతపఞ్చకపరిణామరూపో దేహః-క్వ-ప్రకృతేః-పరో భిన్నః-ఆత్మా ప్రత్యగాత్మా క్వ-పరస్పరమేవమత్యన్తవిలక్షణయోర్దేహాత్మనోరభేదోఽత్యన్తమసంభావిత ఇత్యర్థః-ఏవమసంభావితాభేదయోర్దేహాత్మనోర్మధ్యే-కస్య-మే పుత్రాద్యాః-కస్య సంబన్ధినః-కిం దేహస్య సంబన్ధినః , కింవా ఆత్మనః-అయం భావః-తావన్నాత్మనః స్వతః పుత్రాదిభిస్సంబన్ధః-అపితు దేహద్వారా దేహస్య భౌతికత్వేనోపచయాదివికారిత్వేన చానిత్యత్వాత్తత్సంబన్ధి పుత్రాదిషు స్నేహోఽజ్ఞానమూలక ఇతి-తదేవాహ ॥ మోహ ఏవ హి కారణమితి॥ దేహాత్మభ్రమ ఏవాత్ర స్నేహే కారణమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఏవం తత్త్వోపదేశేనాపరితుష్యన్తీం ప్రత్యాహ॥ఉపతిష్ఠస్వేతి ద్వాభ్యాం॥వాసుదేవ-ముపతిష్ఠస్వ ఆరాధయ-వాసుదేవారాధనస్య సమీహితసాధనత్వం సూచయన్ తం విశినష్టి-జగద్గురుం జగత ఆరాధకస్య లోకస్య గురుం హితకారిణం క్వ వసన్ హితం కరోతీత్యతో విశినష్టి-సర్వేషాం భూతానాం, గుహాసు హృదయకుహరేషు-వాసో-యస్య తం, అనేన వాసుదేవశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం దర్శితం-నను కింవిశేషేణ వాసుదేవమేవోపతిష్ఠస్వేతి వదసి

ర్విప్రోషితా సాహం మగ్నా వ్యసనసాగరే । ఐశ్వర్యం శ్రీర్యశః స్థానం హృతాని ప్రబలైర్మమ॥ ౧౮ ॥యథా తాని పునస్సాధో ప్రపద్యేరన్మమాత్మజాః। తథా విధేహి కల్యాణం ధియా కల్యాణకృత్తమ॥౧౯॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవమభ్యర్థితోఽదిత్యా కస్తామాహ స్మయన్నివ॥ ౨౦ ॥కశ్యప ఉవాచ॥ అహో మాయాబలం విష్ణోః స్నేహబద్ధమిదం జగత్॥ క్వ దేహో భౌతికోఽనాత్మా క్వ చాత్మా ప్రకృతేః పరః॥ కస్య కే పతిపుత్రాద్యా మోహ ఏవ హి కారణమ్॥ ౨౧ ॥ఉపతిష్ఠస్వ పురుషం భగవన్తం జనార్దనమ్।సర్వభూతగుహావాసం వాసుదేవం జగద్గురుమ్॥ ౨౦ ॥స విధాస్యతి తే కామాన్ హరిర్దీనానుకమ్పనః। అమోఘా భగవద్భక్తిర్నేతరేతి మతిర్మమ॥ ౨౧ ॥ అదితిరువాచ॥ కేనాహం విధినా బ్రహ్మన్నుపస్థాస్యే జగద్గురుమ్।యథా మే సత్యసఙ్కల్పో విదధ్యాత్స మనోరథమ్॥ ౨౨॥ ఆదిశ త్వం ద్విజశ్రేష్ఠ విధిం తదుపధావనమ్। ఆశు తుష్యతి మే దేవః సీదన్త్యాః సహ పుత్రకైః॥ ౨౩ ॥కశ్యప ఉవాచ॥ఏతన్మే భగవాన్పృష్టః ప్రజాకామస్య పద్మజః।యదాహ తే ప్రవక్ష్యామి వ్రతం కేశవతోషణమ్॥ ౨౪ ॥ఫాల్గునస్యామలే ప

త్యతో విశినష్టి॥జనార్దనమితి॥ అర్ద గతౌ యాచనే చేతి ధాతుః-జనైః శ్రేయస్కామైరర్ద్యతే యాచ్యత ఇతి జనార్దనస్తం స ఏవ యాచనీయ ఇతి భావః-తత్ర హేతుగర్భం విశినష్టి-భగవన్తం షాడ్గుణ్యపూర్ణం-దేవతాన్తరస్య దరిద్రత్వాదితి భావః-వదాన్యత్వమాహ-పురుషమితి-పురు అధికం సనోతి దదాతీతి పురుషస్తం "షణు దానే" ఇతి ధాతోరన్యేభ్యోఽపి దృశ్యత ఇతి డః॥ య ఆత్మదా బలదాః , ఏకో బహూనాం-యో విదధాతి-కామాన్ , నిత్యాత్మపర్యన్తదాతృత్వేన ప్రసిద్ధ ఇతి భావః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ పురుషజనార్దనశబ్దాభ్యామభిప్రేతం విశదయన్నాహ ॥ స ఇతి-స పురుషో జనార్దనః-తే తవ-కామాన్-స్వాధాన్ పూరయిష్యతి-అనేనోదాహృతశ్రుత్యర్థో నుసంహితః-స చ పురుషశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తభూత ఇతి చ దర్శితం-న కేవలం కామానాం విధాతా-అపితు హరిః ఆశ్రితార్తిహరశ్చ-నాహం తమారాధితుం ప్రభవామీతి శఙ్కామపనుదన్ విశినష్టి-దీనానుకమ్పనః-దీనేషు కించిదానుకూల్యయుక్తేషు-విపులాపరాధేష్వపి-నిరతిశయకృపాయుక్తః-భగవతః పూర్ణషాడ్గుణ్యస్యావాప్తసమస్తకామస్యైవ-సేవా-అమోఘా సఫలా నేతరా న దేవతాన్తరసేవేతి-మమ-మతిర్నిశ్చయ ఇత్యర్థః॥ దేవతాన్తరస్యానవాప్తసమస్తకామత్వాదితి భావః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఏవముపదిష్టాఽనిష్టనిరసనేష్టప్రాపణసమర్థోపాయా తదుపాయానుష్ఠానప్రకారం బుభుత్సయాఽపృచ్ఛదదితిః॥ కేనేతి ద్వాభ్యాం॥ హే భగవన్నహం-కేన విధినా జగత్పతిం భగవన్తం-భజేయం-యథా యేన ప్రకారేణ-భజమానాయా-మమ-స సత్యసఙ్కల్పో భగవాన్మనోరథం-విదధ్యాత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ హే ద్విజశ్రేష్ఠ పుత్రైస్సహ క్లిశ్యన్త్యాః-మమ యథా చ దేవో భగవానాశు తుష్యతి-తథా-తం తద్భజనప్రకారాత్మకం-విధిమాదిశస్వ ఉపదిశ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏవం పునరాపృష్టో భగవాన్కశ్యపః పయోవ్రతాఖ్యం భగవదారాధనాత్మకం కర్మోపదేక్ష్యన్ తస్మిన్నిస్రమ్భార్థం సాంప్రదాయికత్వం వదన్ తత్కథనం ప్రతిజానీతే ॥ ఏతదితి॥ప్రజాః పుత్రాన్-కామయమానస్య-మే మయా-పృష్టో భగవాన్పద్మజో బ్రహ్మా-యత్పయోవ్రతాఖ్యం కర్మాహ-తత్-కేశవస్య సంతోషకరం-కర్మ-తే తుభ్యం,వక్ష్యామి ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁

వం ప్రతిజ్ఞాయ తదాహ॥ ఫాల్గునస్యేత్యాదినాధ్యాయసమాప్తి॥ ఫాల్గునస్య మాసస్యామలే శుక్లే పక్షే ద్వాదశాహం ద్వాదశాహసాధ్యం పయోవ్రతాఖ్యం కర్మ కర్తవ్యమితి శేషః తేన పయోవ్రతేన పరమయా అవ్యభిచరితయా భక్త్యా యుక్తో ఽరవిన్దాక్షమర్చయేత్ అన్విత ఇతి పుల్లిఙ్గనిర్దేశేన ఏతస్మై పద్మజ ఆహేత్యనేన తే ప్రవక్ష్యామీత్యనేన చ స్త్రీపురుషసాధారణమేతద్వ్రతానుష్ఠానమితి సూచయతి ॥ ౨౫ ॥ తత్రాదౌ పూర్వేద్యుః కృత్యమాహ॥ సినీవాల్యామిత్యాదినా॥ బ్రహ్మచార్యథ తద్వ్రతాఖ్యమిత్యన్తేన॥ దృష్టేన్దుకలాయామమావాస్యాయాం, యది లభ్యేత తర్హి క్రోడవిదీర్ణయా అరణ్యవరాహోత్ఖాతయా మృదా మృత్తికయా దేహమాలిప్య స్రోతసి నద్యాం వక్ష్యమాణం మన్త్రం జపన్ స్నాయాత్ ఉదీరయేదితి తదాలేపసమయే ఏతన్మన్త్రముదీరయేదిత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ మన్త్రమేవాహ॥ త్వమితి॥ "ఉద్ధృతాసి వరాహేణ కృష్ణేన శతబాహునే,, తి మన్త్రార్థానువాదకో ఽయం మన్త్రః హే దేవి హే భూదేవతే స్థానం తవ యథాస్థానమిచ్ఛతా వరాహేణ భగవతా త్వం రసాయాః రసాతలాదుద్ధృతాఽసి తుభ్యం నమః మమ పాపం ప్రణాశయ ఇమం మన్త్రముదీరయన్ మృదాఽఽలిప్య స్నాత్వా ॥ ౨౭ ॥ తతో నిర్వర్తితస్సమ్యగనుష్ఠిత ఆత్మనియమస్సన్ధ్యోపాసనాదిర్యేన తాదృశస్సమాహితచిత్తో హరిమభ్యర్చయేత్ కుత్రార్చయేదిత్యత్రాహ ॥ అర్చయేదితి॥ స్థణ్డిలాదిషు పఞ్చస్వప్యర్చయేదిత్యర్థః తత్ర స్థణ్డిలం రఙ్గవల్ల్యాదిభిరలంకృతా భూమిః జలం విశుద్ధకుమ్భసంభృతమ్ ॥ ౨౮ ॥ తత్రావాహనమన్త్రానాహ॥ నమస్తుభ్యమితి॥ అత్రాయం వివేకః అత్ర ప్రధానో మన్త్రో వాసుదేవద్వాదశాక్షరః వాసుదేవం జగద్గురుముపతిష్ఠస్వేత్యుక్తత్వాత్ "గన్ధమాల్యాదభిశ్చార్చేద్ద్వాదశాక్షరవిద్యయా జుహుయాన్మూలవిద్యయాజ్యపేదష్టోత్తరం శత,, మితి వక్ష్యమాణత్వాచ్చ నమస్తుభ్యమిత్యాదయస్త్వావాహనోపచారమన్త్రా ఇతి తత్రాద్యో మన్త్రో ద్వాదశాక్షరార్థానువాదీ, భగవద్వాసుదేవశబ్దాభ్యాం తత్ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ సర్వభూతనివాసాయేత్యనేన వాసుదేవశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తముక్తం సర్వభూతనివాసా

క్షే ద్వాదశాహం పయోవ్రతమ్ । అర్చయేదరవిన్దాక్షం భక్త్యా పరమయాఽన్వితః ॥ ౨౫ ॥ సినీవాల్యాం మృదాఽఽ
లిప్య స్నాయాత్ క్రోడవిదీర్ణయా । యది లభ్యేత వై స్రోతస్యేతం మన్త్రముదీరయేత్ ॥ ౨౬ ॥ త్వం దేవ్యాదివరా
హేణ రసాయాః స్థానమిచ్ఛతా । ఉద్ధృతాఽసి నమస్తుభ్యం పాప్మానం మే ప్రణాశయ ॥ ౨౭ ॥ నిర్వర్తితాత్మనియ
మో దేవమర్చేత్సమాహితః । అర్చాయాం స్థణ్డిలే సూర్యే జలే వహ్నౌ గురావపి ॥ ౨౮ ॥ నమస్తుభ్యం భగవతే పురు
షాయ మహీయసే । సర్వభూతనివాసాయ వాసుదేవాయ సాక్షిణే ॥ ౨౯ ॥ నమో ఽవ్యక్తాయ సూక్ష్మాయ ప్రధా

య అతఏవ వాసుదేవశబ్దవాచ్యాయేత్యర్థః వసతీతి వాసుః వసత్యస్మిన్నితి వా వాసుః "వస నివాస,, ఇతి ధాతోః కర్తర్యధికరణే చోణాదికః అద్యే సర్వభూతేషు నివసత్యన్తరాత్మతయేతి సర్వభూతనివాసస్తస్మై ద్వితీయే తు సర్వభూతానామాధేయానాం వాసురాధారభూతస్తథా తస్మై సాక్షిణే ఇత్యనేన దేవశబ్దార్థ ఉచ్యతే సాక్షీ సాక్షాద్ద్రష్టా సర్వం చేతనాచేతనాత్మకం వస్తుజాతం సాక్షాత్పశ్యన్ దృశ్యధర్మైరస్పృష్టస్సాక్షీత్యుచ్యతే దేవశబ్దస్యాప్యయమేవార్థః స్వతేజసా దీప్యమానో హి దేవః మహీయసే పురుషాయేత్యనేన "వేదాహమేతం పురుషం మహాన్త "మితి పురుషసూక్తప్రత్యభిజ్ఞానాత్తత్ర చైతదిత్యేతచ్ఛబ్దేన పూర్వోక్తజగత్కారణత్వతదుపయుక్తగుణపౌష్కల్యవతః పరామర్శాత్తస్య జగత్కారణత్వాదిగుణజాతస్య మన్త్రప్రతిపాద్యవాసుదేవవిశేషణత్వమవగమ్యతే తద్దేవం భూతాయ తుభ్యం నమః సర్వత్ర మన్త్రేషు నమశ్శబ్దప్రయోగస్స్వప్రయోక్త్రభిప్రాయకః ॥ ౨౯ ॥ యది సర్వభూతనివాసస్తర్హి కిం న దృశ్యత ఇత్యత్రాహ॥ నమో ఽవ్యక్తాయేతి॥ అయం మన్త్రస్తు "యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యమగోత్రమవర్ణమచక్షుశ్శ్రోత్రం తదపాణిపాదం నిత్యం విభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మం తదవ్యయం యద్భూతయోనిం పరిపశ్యన్తి ధీరా ,, ఇత్యుపనిషత్ప్రతిపాద్యపరమాత్మస్వరూపప్రకాశకః, అవ్యక్తాదిశబ్దైరద్రేశ్యసూక్ష్మభూతయోనిత్వాదిప్రత్యభిజ్ఞానాత్ , అవ్యక్తాయ , వ్యక్తైరిన్ద్రియైశ్చక్షురాదిభిర్న వ్యజ్యతే న దృశ్యత ఇత్యవ్యక్తస్తస్మై, అద్రేశ్యాయేత్యర్థః తత్ర హేతుః సూక్ష్మాయ నిరతిశయసూక్ష్మజీవాన్తరాత్మతయా ప్రవేశయోగ్యత్వేన తతో ఽపి సూక్ష్మాయ సూక్ష్మత్వప్రయుక్తం పరిచ్ఛిన్నత్వం వారయతి ॥ ప్రధానపురుషాయేతి॥ ప్రకృతిపురుషరూపాయేత్యర్థః తాద్రూప్యమత్ర ప్రకృతిపురుషసామానాధికరణ్యం తచ్చ శరీరాత్మభావనిబన్ధనం శరీరబుద్ధిశబ్దానామాత్మపర్యన్తత్వాభిప్రాయేణాభేదనిర్దేశః, ఏవం చ సర్వాన్తః ప్రవేశయోగ్యతయా సూక్ష్మస్యాప్యాకాశస్యేవ ప్రకృతిపురుషాన్తరాత్మతయాఽనుప్రవిష్టస్య స్వరూపమపరిచ్ఛిన్నమేవేతి భావః, ప్రధానపురుషాయేతి కారణావస్థాచిద్రూపత్వముక్తం

ధకార్యావస్థతద్రూపత్వమాహ ॥ చతుర్వింశగుణజ్ఞాయ- గుణభూతచతుర్వింశతితత్త్వాభిజ్ఞాయ - గుణభావోవిశేషణత్వం- శరీరత్వమితియావత్ , శరీరమపిహ్యాకృతిగుణాదివదపృథక్సిద్ధవిశేషణమేవేత్యభిప్రాయః ॥ అపృథక్సిద్ధవిశేషణవిషయబుద్ధిశబ్ద యో స్తద్విశేష్యపర్యన్తత్వమాకృత్యధికరణన్యాయసిద్ధం - నకేవలంచతుర్వింశతితత్త్వాన్తరాత్మతయాతద్రూపత్వ - మపి తు-తత్కారణతయాపీత్యాహ ॥ గుణసంఖ్యానహేతవఇతి ॥ గుణానాంసత్త్వాదీనాంచతుర్వింశతితత్త్వరూపేణకార్యావ స్థానాం-సంఖ్యానంగణనం- తస్య - హేతవేకారణభూతాయ - గుణానాంచతుర్వింశతిధాగణనాయాస్తేషాంకార్యతాప త్తిమూలకత్వాత్తస్యతత్కారణత్వాత్తద్ధేతుత్వేనసఙ్ఖ్యానహేతుత్వమపీత్యవగన్తవ్యం , యద్వా - సఙ్ఖ్యానంప్రమితిః.గుణ సఙ్ఖ్యానస్యసత్త్వాదిగుణానాంప్రమితేః,చతుర్వింశతిధాపరిణతానాంసత్త్వాదిగుణానాంప్రమితేస్తద్విషయకప్రమాయాః, హేతవే-తత్ప్రమాహేతుత్వంచతత్కారణత్వద్వారేత్యవగన్తవ్యం - యద్వా- గుణసఙ్ఖ్యానయోః - హేతవే-సఙ్ఖ్యానమత్రి వ్యష్టిప్రత్యగాత్మస్వరూపం - అహమిత్యేవంసమ్యక్స్వస్మై ప్రకాశమానత్వాత్- గుణశబ్దేనగుణకార్యభూతం,చతుర్వింశతి తత్త్వాత్మకమచేతనద్రవ్యముచ్యతే-తయోః-హేతవేకారణభూతాయేత్యర్థః* ॥ ౩౦ ॥ *ఏవం“యద్భూతయోని„మితిశ్రుతి స్థభూతయోనిశబ్దార్థఉక్తః- ప్రధానపురుషాయేత్యాదిపదత్రయేణకార్యకారణోభయావస్థప్రకృతిపురుషశరీరకత్వేనతత్కా రణత్వేనచరూపాత్మకస్యజగతస్తద్విశేషణత్వముక్తం-అథనామాత్మకప్రపఞ్చస్యతద్బోధకత్వేనతద్విశేషణత్వమాహ ॥ న మోద్విశీర్ష్ణ ఇతి ॥ అయంమన్త్రః “ చత్వారిశృఙ్గాత్రయోఅస్యపాదాద్వేశీర్షేసప్తహస్తాసోఅస్య- త్రిధాబద్ధోవృషభోరో రవీతిమహోదేవోమర్త్యాగ్ంఆవివేశ„ ఇతిమన్త్రప్రకాశితశబ్దాత్మకప్రపఞ్చవిశేషణకపరమాత్మస్వరూపప్రకాశకః - తస్మి న్హిమన్త్రేశబ్దాత్మకప్రపఞ్చోవృషభత్వేనరూప్యతే - శబ్దశ్చవర్ణాత్మకోధ్వన్యాత్మకశ్చేతిద్వివిధః - వర్ణాత్మకోఽపిపునస్సా ధ్వసాధుభేదేనద్వివిధః-సాధుశ్చవేదరూపేణతన్మూలకస్మృతీతిహాసాదిరూపేణచద్విప్రధః-తత్ర “ అనాదినిధనాహ్యేషావా గుత్సృష్టాస్వయంభువా , ఆదౌవేదమయీనామ్నాయతస్సర్వాః*ప్రసూతయః॥ వేదశబ్దేభ్యఏవాదౌదేవాదీనాంససర్జమే„

నపురుషాయచ । చతుర్వింశగుణజ్ఞాయగుణసంఖ్యానహేతవే ॥ ౩౦ ॥ నమోద్విశీర్ష్ణేత్రిపదేచతుశ్శృఙ్గాయత

ఇత్యాద్యుక్తరీత్యాకృత్స్నజగత్సృష్టేర్వేదార్థాలోచనమూలకత్వాద్వేదస్యప్రాధాన్యాత్సచతన్మూలకస్మృత్యాదిశ్చసా ధుశబ్దాత్మకఃప్రపఞ్చోవృషభత్వేనాస్మిన్మన్త్రేరూప్యతే - తదయంమన్త్రార్థః - మహోదేవోమహాన్దేవః- శబ్దాత్మకోదేవః- దేవస్యపరమాత్మనోబోధకత్వాదుపచారాద్దేవః - మర్త్యాన్నశ్వరాన్దేవమనుష్యాద్యర్థా , న్పరమాత్మశరీరభూతా-నా విశేషబోధయితుం ప్రవృత్త ఇత్యర్థః , వృషభోరోరవీతిప్రసిద్ధద్విశృఙ్గచతుష్పాదేకమూర్ధవృషభవిజాతీయవృషభరూపః రోరవీతిశబ్దంకరోతి, శబ్దాత్మకతామాపన్నఇత్యర్థః , విజాతీయవృషభత్వేనతంరూపయతి , చత్వారీతి , అస్యశబ్దాత్మనో వృషభస్య , శృఙ్గాశ్చత్వారిచత్వారః,నామాఖ్యాతనిపాతోపసర్గాః, త్రయోభూతభవిష్యద్వర్తమానకాలాః,పాదాః , ఆ ఖ్యాతాదీనాం భూతాదికాలోపాధినా విహితత్వాచ్ఛబ్దానాంకాలసాహచర్యాచ్చ , తేషాం భూతాదీనాం పాదత్వేన రూపణం,ద్వేశీర్షేప్రవృత్తినిమిత్తంతదాశ్రయశ్చేతిద్వేశిరసీ,సప్తవిభక్తయోహస్తాసఃహస్తాః“ ఆజ్జసేరసు ,, గిత్యసుగాగ మః,త్రిధాబద్ధః,ఉరసికణ్ఠేశిరసిచబద్ధః,స్థానత్రయఏవశబ్దానామావిర్భావాదితిభావఇతి॥ప్రకృతమనార్థస్తు॥త్రయీవిద్యాత్మ నే,త్రయీవిద్యావేదవిద్యా,తదాత్మనేతద్విశేషణకాయతద్విశేషణకత్వంచ,తద్బోధ్యత్వరూపంవివక్షితం - రూపాత్మకప్రప ఞ్చస్యపరమాత్మనోఽపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వాదపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచిశబ్దానాం విశేష్యపర్యన్తబోధకత్వస్వాభావ్యాన్నిగమా గమాదిశబ్దజాతబోధ్యాయేతిఫలితోఽర్థః “ కారిస్యవాన్యోబిభర్తీ ,, త్యాదివద్ద్విశీర్షత్వాదికంసాక్షాత్త్రయీవిద్యావిశేష ణం- పరమాత్మనస్తుసద్వారకంవిశేషణమిత్యవగన్తవ్యం - తన్తవే-తనోతియజ్ఞాదిక్రియాకలాపంవిస్తారయతివిస్తృత్యప్రకా శయతీతితన్తుః-తస్మై-యజ్ఞాయ-యజ్ఞోవిష్ణుః “ యజ్ఞోవైవిష్ణు ,, రితిశ్రుతేః “ యజ్ఞాయాచరతఃకర్మసమగ్రంప్రవిలీయత ,, ఇ తిస్మృతౌయజ్ఞశబ్దస్యవిష్ణౌప్రయోగాచ్చ- యజ్ఞాయవిష్ణుప్రకాశకాయ - పూర్వోత్తరభాగాభ్యాంకర్మబ్రహ్మప్రతిపాదకా యేత్యర్థః - కేచిదత్రయజ్ఞరూపేణవిష్ణుఃస్తూయతఇత్యుక్త్వా , చత్వారిశృఙ్గేతివేదావా-ఏతదుక్తాస్త్రయోఅస్యపాదాఇతిస వనానిత్రీణి-ద్వేశీర్షే ప్రాయణీయోదయనీయే - సప్తహస్తాసఃసప్తచ్ఛన్దాంసి,త్రిధాబద్ధస్త్రిధాబద్ధోమన్త్రబ్రాహ్మణకల్పై ర్వృషభో-రోరవీతిరోరవణం-సవనక్రమేణ ఋగ్భిర్యజుర్భిస్సామభిః , యదేనమృగ్భిశ్శంసన్తియజుర్భిర్యజన్తిసామభిస్తువ

* ప్రవృత్తయః.

స్త్రీతి యాస్క నిరుక్తముదాహృత్య వ్యాచక్షతే ✽॥ ౩౦ ॥ ✽ ఏవం నామరూపాత్మకజగదన్తరాత్మత్వేన తత్కారణత్వేన చ ప్రకృతకర్మారాధ్యస్య వాసుదేవస్య తద్విశేషణకత్వముక్తం, నను, జగత్సృష్ట్యాదికర్తృత్వం బ్రహ్మరుద్రాదిగతం న వాసుదేవగతమిత్యాశఙ్కాయాం యద్బ్రహ్మాదిగతం జగత్సృష్ట్యాదికం తదన్తరాత్మతయాఽనుప్రవిష్టస్య తచ్ఛరీరకస్య తద్ద్వారా తస్యైవ విశేషణమిత్యభిప్రాయేణ తద్రూపత్వముచ్యతే। నమశ్శివాయేతి శ్లోకద్వయేన॥ తత్ర శివత్వాదిధర్మాణాం ప్రతర్దనాధికరణన్యాయేనేన్ద్రద్వారా త్వాష్ట్రహన్తృత్వాదీనామివ రుద్రబ్రహ్మశరీరకస్య పరమాత్మనస్తద్ద్వారకవిశేషణత్వమవగన్తవ్యం. శక్తిధరాయ అమ్బికాపతయ ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ హిరణ్యగర్భాయ చతుర్ముఖరూపేణావస్థితాయ. ప్రాణాయ తి సర్వాణి భూతాని ప్రాణన్తస్మై "కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాద్యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యాత్" ఇతి శ్రుతేః. ప్రాణశరీరకత్వాద్వా ప్రాణః. జగదన్తరాత్మనే బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తజగదన్తరాత్మత్వమేవ తత్సమానాధికృతినిమిత్తమితి భావః. యోగైశ్వర్యశరీరాయ యోగైశ్వర్యనిర్వాహకాయ. తన్నిర్వాహకత్వం యోగస్మృతిప్రణేతృత్వరూపకారణత్వేనేత్యాహ. యోగహేతవే యోగస్మృతికర్త్రే ఇత్యర్థః. ఇదం విశేషణద్వయం సాక్షాచ్చతుర్ముఖస్య తద్ద్వారా తు పరమాత్మన ఇత్యవగన్తవ్యమ్ ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ ఉక్తవిశేషణసామర్థ్యలబ్ధైరన్యైరప్యసాధారణైర్ధర్మైర్విశింషన్నమస్కరోతి మన్త్రః॥ నమస్త ఇతి. ఆదిదేవాయ బ్రహ్మరుద్రాదిదేవానామప్యాదిభూతాయ కారణభూతాయేత్యర్థః. అయముక్తసర్వకారణత్వసామర్థ్యలబ్ధోఽర్థః. శబ్దార్థస్తు దివ్యతీతి దేవస్తస్మా ఇతి. అత ఏవ దేవానామపి దేవాయాధిపతయే. స్వతేజసా దీప్యమానానాం

త్తవే। సప్తహస్తాయ యజ్ఞాయ త్రయీవిద్యాత్మనే నమః ॥ ౩౦ ॥ నమశ్శివాయ రుద్రాయ నమశ్శక్తిధరాయ చ। సర్వవిద్యాధిపతయే భూతానాం పతయే నమః ॥ ౩౧ ॥ నమో హిరణ్యగర్భాయ ప్రాణాయ జగదాత్మనే। యోగైశ్వర్యశరీరాయ నమస్తే యోగహేతవే॥ ౩౨ ॥ నమస్త ఆదిదేవాయ దేవదేవాయ తే నమః। నారాయణాయ ఋషయే నరాయ హరయే నమః॥ ౩౩ ॥ నమో మరకతశ్యామవపుషేఽధిగతశ్రియే। కేశవాయ నమస్తుభ్యం నమస్తే పీతవాససే॥ ౩౪ ॥ త్వం సర్వవరదః పుంసాం వరేణ్య వరదర్షభ। అతస్తే శ్రేయసే ధీరాః పాదరేణుముపాసతే॥ ౩౫ ॥ అన్వవర్తన్త యం దేవాః శ్రీశ్చ తత్పాదపద్మయోః। స్పృహయన్త ఇవామోదం భగవాన్మే ప్రసీదతామ్ ✽॥ ౩౬ ॥ ఏతైర్మన్త్రైర్హృషీకేశమావాహనపురస్కృతమ్। అర్చయేచ్ఛ్రద్ధయా యుక్తః పాద్యోపస్పర్శనాదిభిః॥ ౩౭ ॥ అర్చయిత్వా గన్ధమాల్యైః పయసా స్నాపయేద్విభుమ్। వస్త్రోపవీతాభరణపాద్యోపస్ప

బ్రహ్మాదిదేవానామప్యన్తరాత్మతయా దీప్యమానాయేతి వా. నారాయణాయ నారాణాం ప్రాప్యాయ ప్రాపకాయాధారాయ చ. నరాయ నిత్యాయ. ఋషయే సర్వజ్ఞాయ. యద్వా. నారాయణాయ ఋషయే నరాయ చ. నరనారాయణర్షిరూపేణావతీర్ణాయ. హరయే. ఆశ్రితార్తిహన్త్రే ✽॥ ౩౩ ॥ ✽ మరకతవదిన్ద్రనీలవచ్ఛ్యామం వపుర్యస్య. అధిగతా నిత్యసంశ్లిష్టా శ్రీర్మహాలక్ష్మీర్యేన. తస్మై. కేశవాదిద్వాదశమూర్తీనాముపలక్షకః కేశవశబ్దః. కేశవాదిద్వాదశమూర్తిరూపేణావస్థితాయేత్యర్థః. పిశఙ్గం వాసో యస్య తస్మై ✽॥ ౩౪ ॥ ✽ హే వరేణ్య. అనేన గాయత్రీప్రతిపాద్యత్వం సూచితం. హే వరదశ్రేష్ఠ. త్వమేవ, యతః సర్వవరదః. అతః. తవైవ పాదరేణుమిష్టప్రాప్తయే ధీరా ఉపాసతే సేవన్తే ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ శ్రీర్లక్ష్మీః. దేవా బ్రహ్మాదయశ్చ. యత్పాదపద్మయోరామోదం స్పృహయన్తః కామయమానా ఇవ. యమనుసృతవన్తః, స భగవాన్షాడ్గుణ్యో వాసుదేవో మహ్యం ప్రసీదతాత్ ✽॥ ౩౬ ॥ ✽ ఇత్యేతైర్మన్త్రైరావాహనేన పురస్కృతం సన్నిధాపితం హృషీకేశం. పాద్యోపస్పర్శనం పాద్యసమర్పణం తదాదిః యేషాం తైః. ఆసనార్ఘ్యాదిశబ్దేన గ్రాహ్యాః. క్రమస్తు వివక్షితః. ఆసనార్ఘ్యపాద్యైరర్చయేదిత్యర్థః ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ ఏవమేతైరర్చయిత్వా గన్ధమాల్యైర్గన్ధపుష్పైస్సహ. పయసా గన్ధాదిసహితేన క్షీరేణ శుద్ధజలేన చ విభుం వాసుదేవం స్నాపయేత్. తతో వస్త్రాదిభిరభ్యర్చ్య. గన్ధాదిభిశ్చార్చేత్. ఆదిశబ్దేన దీపమధుపర్కాచమనాని గ్రాహ్యాణి. ద్వాదశాక్షరవిద్యయేతి పూర్వోత్తరాన్వయి. ఆసనాద్యుపచారాశ్చ అనయైవ కార్యాః, తథా, తయైవ విద్యయా, విభవే సతి, పయసి క్షీరే శ్రితం పక్వం. శాల్యన్నం. ససర్పిః సగుడం చ నైవేద్యం. దత్వా సమర్ప్య. ఉక్తద్వాదశాక్షరవిద్యయా, జుహుయాత్ ॥ యాద్భగవతే నివేదితమన్నం పాయసం తత్స్వభిలాభే భోక్తృబ్రాహ్మణాయ దద్యాత్. నో

చేత్స్వయం వా భుఞ్జీత ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ తత ఆచమనం దద్యాత్ తామ్బూలం చ నివేదయేత్ సమర్పయేత్ । తతో ద్వాదశాక్షరమష్టోత్తరశతం జపేత్ స్తోత్రైర్భగవన్తం స్తువీత ॥ ౪౨ ॥ తతః ప్రదక్షిణం కృత్వా దణ్డవద్భూమౌ ముదా హర్షేణ ప్రణమేత్ శేషం నిర్మాల్యం పుష్పాదికం శిరసి ధృత్వా తతో భగవన్తముద్వాసయేత్ ॥ ౪౩ ॥ ద్వావపరౌ యేషాం తాన్ విప్రాన్ యథావిధి పాయసేన భోజయేత్ । ద్వ్యవరానిత్యనేన అసతి సమ్భవే ద్వావపి వా భోజయేదన్యత్వేకమితి వివక్షితం తైస్సమ్యక్పూజితైస్తైర్విప్రైరనుజ్ఞాతః స్వేష్టైర్బన్ధుభిస్సహ శేషం శిష్టమన్నాదికం భుఞ్జీత ॥ ౪౪ ॥ అథ తద్రాత్ర్యాం బ్రహ్మచారీ స్త్రీసఙ్గరహితశ్శయీతేతి శేషః అథ ప్రథమేఽహని శ్వోభూతే ప్రభాతే స్నాతశ్శుచిః సమాహితచిత్తో యథోక్తేన విధానేన పయసా స్నాపయన్ భగవన్తమితి శేషః । స్నాపనగ్రహణమావాహనాదీనామప్యుపలక్షణం । యావద్వ్రతసమాప్త్యేవముభయేర్చేదిత్యర్థః ॥ ౪౫ ॥ పయః క్షీరమేవ భక్ష ఆహారో యస్య సః విష్ణ్వర్చనాయామాదరయుక్తః ఇదం వ్రతం కుర్యాత్ పూర్వవదగ్నౌ జుహుయాత్ విప్రాంశ్చ భోజయేత్ ॥ ౪౬ ॥ ఏవమహరహః ద్వాదశదినపర్యన్తం స్వయం పయోభక్షో హరేరారాధనం ద్విజభోజనం తర్పణం బ్రహ్మచర్యమధశ్శయనం త్రికాల

ర్యసైన్యస్తతః ॥ ౩౯ ॥ గన్ధపుష్పాదిభిశ్చార్చేద్ద్వాదశాక్షరవిద్యయా । శృతం పయసి నైవేద్యం శాల్యన్నం విభవే సతి ॥ ౪౦ ॥ ససర్పిస్సగుడం దత్వా జుహుయాన్మూలవిద్యయా । నివేదితం తద్భక్తాయ దద్యాద్భుఞ్జీత వా స్వయమ్ ॥ ౪౧ ॥ దత్వాఽఽచమనమర్చిత్వా తామ్బూలం చ నివేదయేత్ । జపేదష్టోత్తరశతం స్తువీత స్తుతిభిః ప్రభుమ్ ॥ ౪౨ ॥ కృత్వా ప్రదక్షిణం భూమౌ ప్రణమేద్దణ్డవన్ముదా । కృత్వా శిరసి తచ్ఛేషం దేవముద్వాసయేత్తతః ॥ ౪౩ ॥ ద్వ్యవరాన్భోజయేద్విప్రాన్ పాయసేన యథోచితమ్ । భుఞ్జీత తైరనుజ్ఞాతశ్శేషం సేష్టస్సభాజితైః ॥ ౪౪ ॥ బ్రహ్మచార్యథ తద్రాత్ర్యాం శ్వోభూతే ప్రథమేఽహని । స్నాతశ్శుచిర్యథోక్తేన విధినా సుసమాహితః ॥ పయసా స్నాపయిత్వార్చేద్యావద్వ్రతసమాపనమ్ ॥ ౪౫ ॥ పయోభక్షో వ్రతమిదం చరేద్విష్ణ్వర్చనాదృతః । పూర్వవజ్జుహుయాదగ్నిం బ్రాహ్మణాంశ్చాపి భోజయేత్ ॥ ౪౬ ॥ ఏవం త్వహరహః కుర్యాద్ద్వాదశాహం పయోవ్రతః । హరేరారాధనం హోమమర్హణం ద్విజతర్పణమ్ ॥ ౪౭ ॥ ప్రతిపద్దినమారభ్య యావచ్ఛుక్లత్రయోదశీ । బ్రహ్మచర్యమధస్స్వప్నం స్నానం త్రిషవణం చరేత్ ॥ ౪౮ ॥ వర్జయేదసదాలాపాన్ భోగానుచ్చావచాంస్తథా । అహింస్రస్సర్వభూతానాం వాసుదేవపరాయణః ॥ ౪౯ ॥ త్రయోదశ్యామథో విష్ణోస్స్నాపనం పఞ్చకైర్విభోః । కారయేచ్ఛాస్త్రదృష్టేన విధినా విధికోవిదైః ॥ ౫౦ ॥ పూజాం చ మహతీం కుర్యాద్విత్తశాఠ్యవివర్జితః । చరుం నిరూప్య పయసి శిపివిష్టాయ విష్ణవే ॥ ౫౧ ॥ సూక్తేన తేన పురుషం యజేత సుసమాహితః । నైవేద్యం చాతిగుణవద్దద్యాత్పురుషతుష్టిదమ్ ॥ ౫౨ ॥ ఆచార్యం జ్ఞానసమ్పన్నం వస్త్రాభరణధేనుభిః । తోషయేదృత్విజశ్చైవ తద్విద్ధ్యారాధనం హరేః ॥ ౫౩ ॥ భోజయేత్తాన్ గుణవతా సదన్నేన శుచిస్మితే । అన్యాంశ్చ బ్రాహ్మణాన్ శక్త్యా

స్నానం చేత్యేతత్సర్వం యావచ్ఛుక్లత్రయోదశీ శుక్లత్రయోదశీపర్యన్తం కుర్యాత్ । ద్వాదశాహం పయోవ్రతమితి పారణే ద్వాదశదినసాధ్యం పయోవ్రతాఖ్యం కర్మ హరేరారాధనాదిరూపం చరేదిత్యర్థః ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ అథ వర్జ్యానాహ వర్జయేదితి ॥ నానావిధానసద్భిరాలాపాన్ వర్జయేత్ యద్వా అసదాలాపాన్ తథేన్ద్రియాన్తరవ్యాపారాన్ సన్త్యజేదిత్యర్థః ॥ తథా సర్వభూతసమ్బన్ధిహింసారహితః వాసుదేవానుసన్ధానపరో భవేత్ ॥ ౪౯ ॥ ఏవం ద్వాదశసు దినేష్వతీతేష్వథ త్రయోదశ్యాం పఞ్చభిరమృతైస్సాధనైః శ్రుతుగ్భిః ఋత్విగ్భిరాచార్యేణ చేతి పఞ్చభిర్వా శాస్త్రోక్తేన విధినా తదభిజ్ఞైః ప్రయోజ్యకర్తృభిర్విష్ణోస్స్నాపనం కారయేత్ ॥ ౫౦ ॥ విత్తలోభమకుర్వాణో విష్ణోర్మహతీం సర్వోపచారయుక్తాం పూజాం కుర్యాత్, క్షీరే, చరుం హవిః శిపివిష్టవిష్ణుదేవతాకం కారయిత్వా శిపివిష్టోఽతిశయతేజోయుక్తః సుసమాహితచిత్తః పరమపురుషం పురుషసూక్తేన షోడశభిరృగ్భిర్యజేత హోమేనారాధయేదిత్యర్థః తతః పరమపురుషప్రీతికరం షడ్రసోపేతం నైవేద్యం భగవతే సమర్పయేత్ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ తతో వస్త్రాదిభిర్జ్ఞానసమ్పన్నమాచార్యం యథావిత్తం ద్విజాంశ్చ తోషయేత్ హి యస్మాత్ తదాచార్యద్విజతోషణం, విష్ణోరారాధనం, భవతి తస్మాత్తాంస్తోషయేదిత్యర్థః ॥ ౫౩ ॥ గుణవతా షడ్రసయుక్తేనాన్నేన హే శుచిస్మితే తాన్పూజితానాచార్యబ్రాహ్మణాన్ భోజయేదన్యేత

పా ॥ ౪౭ ॥ పయోవ్రతం

త్రసమాగతాన్, స్తాంశ్చ-యుక్తానోభ్యస్తుం యోగ్యాన్ భోజయేత్ * ॥ ౫౪ ॥ *తతో-గురవే, ఋత్విగ్భ్యశ్చ-స్వవిత్తానుసారేణ-దక్షిణాం దద్యాత్-శ్వపాకపర్యన్తేభ్య-స్సమాగతాన్ సర్వా-నన్నాదిభిస్తోషయేత్ * ॥ ౫౫ ॥ *ఏవం దీనాదిష్వపి భుక్తవత్సు-తత్సత్కారం విష్ణోరేవ-తోషకరం-జానన్- స్వగుణమపి-బన్ధుభిస్సహ భుఞ్జీత * ॥ ౫౬ ॥ *అద్యప్రభృతిదినద్వయం మధ్యే ద్వాదశేత్యేవం చతుర్దశస్వహస్సు, నృత్తాదిభిస్సహ-భగవతః-పూజాం, కారయేత్ * ॥ ౫౭ ॥ *తదేవం పయోవ్రతాఖ్యం కర్మోపదిశ్య పునర్విశ్వాసాయోక్తం సాంప్రదాయికత్వం స్మారయన్నిగమయన్ననేన భగవన్తమారాధయేత్యాహ॥ ఏతదితి॥ పురుషః పరమపురుష ఆరాధ్యతే యేన తత్తథా-మహ్యం - పితామహేనోపదిష్టం-మమ మయా చ తుభ్యం - సమ్యగభిహితం, హే మహాభాగే * ॥ ౫౮ ॥ *త్వమపి-సమ్యగనుష్ఠితేనా-నేన ప్రయోవ్రతేన, విశుద్ధః భావో భక్తిర్యస్మిన్-తేనాత్మనా మనసా భజనీయమవ్యయం-కేశవం-భజారాధయ * ॥ ౫౯ ॥ *ప్రకృతం వ్రతం స్తౌతి॥ అయమితి॥ సర్వయజ్ఞాఖ్యోఽయం వ్రతే రూపో యజ్ఞః-ఇదం వ్రతం, సర్వవ్రతం-స్మృతం, సర్వయజ్ఞవ్రతతుల్యమిదమేకం వ్రతమిత్యర్థః॥ కించ- హే భద్రే , సర్వతపస్సారతుల్యం - తథా సర్వదానతుల్యం చేదం వ్రతం కుతః-చశబ్దో హేత్వర్థః యత-ఇద-మీశ్వరతర్పణమీశ్వరస్తర్ప్యతేఽనేనేతి తత్తథా ఈశ్వరతృప్తికరత్వేన సర్వయజ్ఞాదిసమకక్షమిత్యర్థః * ॥ ౬౦ ॥ *యమనియమాదయో పేశ్వరతోషకం ఏవా సఫలా అన్యే తువ్యర్థా ఏవేత్యాహ॥ త ఏవేతి॥ యేన నియమాదినా-అధోఽక్ష-జస్తుష్యతి - త ఏవ-నియమాదిశబ్దవాచ్యాః అన్యే త్వాభాసరూపా వ్యర్థా ఏవేత్యర్థః * ॥ ౬౧ ॥ *తస్మా- త్సర్వయజ్ఞాదిభిస్తుల్యత్వాదీశ్వరతోషకత్వాచ్చ, హే భద్రే-సమాహితా-త్వం శ్రద్ధయే-తద్వ్రత-మనుతిష్ఠ- తేన-తుష్టో-భగవాం-స్తవా-శు-వరాన్-దాస్యతి * ॥ ౬౨ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే షోడశోఽధ్యాయః. ***************

స్యే చ తత్ర సమాహితాః॥ ౫౪ ॥ దక్షిణాం గురవే దద్యాదృత్విగ్భ్యశ్చ యథార్హతః। అన్నాద్యేనాశ్వపాకేభ్యః ప్రీణయేత్సముపాగతాన్ ॥ ౫౫ ॥ భుక్తవత్స్వథ సర్వేషు దీనాన్ధకృపణాదిషు। విష్ణోస్తత్ప్రీణనం విద్వాన్భుఞ్జీత సహ బన్ధుభిః॥ ౫౬ ॥ నృత్తవాదిత్రగీతైశ్చ స్తుతిభిస్స్వస్తివాచకైః । కారయేత్తత్కథాభిశ్చ పూజాం భగవతోఽన్వహమ్ ॥ ౫౭ ॥ ఏతత్పయోవ్రతం నామ పురుషారాధనం పరమ్ । పితామహేనాభిహితం మయా తే సముదాహృతమ్ ॥ ౫౮ ॥ త్వం చానేన మహాభాగే సమ్యగ్చీర్ణేన కేశవమ్ । ఆత్మనా శుద్ధభావేన నియతాత్మా భజావ్యయమ్ ॥ ౫౯ ॥ అయం వై సర్వయజ్ఞాఖ్యస్సర్వవ్రతమితి స్మృతమ్ । తపస్సారమిదం భద్రే దానం చేశ్వరతర్పణమ్॥ ౬౦ ॥ త ఏవ నియమాస్సాక్షాత్త ఏవ చ క్రతూత్తమాః॥ ౬౧ ॥ తస్మాదేతద్వ్రతం భద్రే ప్రయతా శ్రద్ధయాయజ । భగవాన్పరితుష్టస్తే వరానాశు విధాస్యతి॥ ౬౨ ॥ ************************
**********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తా సాదితీ రాజన్స్వభర్త్రా కశ్యపేన వై । అన్వతిష్ఠద్వ్రతమిదం ద్వాదశాహమతన్ద్రితా ॥ ౧ ॥ చిన్తయన్త్యేకయా బుద్ధ్యా మహాపురుషమీశ్వరమ్ । ప్రగృహ్యేన్ద్రియదుష్టాశ్వాన్మనసా బుద్ధిసారథిః ॥ ౨ ॥ మనశ్చైకాగ్రయా బుద్ధ్యా భగవత్యఖిలాత్మని। వాసుదేవే సమాధాయ చచార హ పయోవ్రతమ్॥ ౩ ॥ తస్యాః ప్రాదురభూత్తాత భగవానాదిపూరుషః । పీతవాసాశ్చతుర్బాహుశ్శఙ్ఖచక్రగదాధరః॥ ౪ ॥ తం నేత్రగోచరం వీక్ష్య సహసోత్థాయ సాదరమ్ । ననామ భువి కాయేన దణ్డవత్ప్రీతివిహ్వలా ॥ ౫ ॥ సోత్థాయ బద్ధాఞ్జలి

ఏవముపదిష్టపయోవ్రతా అదితిస్తదన్వతిష్ఠదిత్యాహ మునిః॥ ఇతీతి॥ హే రాజన్ , ఇతీత్థం-స్వభర్త్రా కాశ్యపేనో-క్తా ఉపదిష్టవ్రతా, సా అదితి రతన్ద్రితా సమాహితా-ద్వాదశాహ, మిదం పయోవ్రత-మన్వతిష్ఠత్ * ॥ ౧ ॥ *అనుష్ఠానప్రకారమేవాహ॥ చిన్తయన్తీతి ద్వాభ్యాం॥ మహాపురుషమీశ్వరం వాసుదేవం -ఏకయాఽనన్యవిషయయా-బుద్ధ్యా, చిన్తయన్తీ-పయోవ్రతం-చచారేత్యర్థః-కింకృత్వా, బుద్ధి-స్సారథిః మనోనిగ్రహోపాయభూతా - యస్యా - స్సా-మనసా-ఇన్ద్రియాణ్యేవ దుష్టసత్వాస్తాన్ప్రగృహ్య నిగృహ్య * ॥ ౨ ॥ *మనశ్చ-కాగ్రయా అనన్యవిషయయా, బుద్ధ్యా, సర్వాన్తరాత్మని షాడ్గుణ్యపూర్ణే, వాసుదేవే, సమాధాయ స్థిరం కృత్వా * ॥ ౩ ॥ *తస్యామదిత్యామిత్థం వ్రతమనుతిష్ఠన్త్యాం సత్యాం, భగవాన్వాసుదేవః-ప్రాదురాసీత్॥ కథంభూతః-పీతే పిశఙ్గే వాససీ యస్య-చత్వారో బాహవో యస్య సః - శఙ్ఖాదీన్బిభ్రాణః * ॥ ౪ ॥ *తం, నేత్రగోచరం-వాసుదేవం-సమీక్ష్యాదితి-రాసూ-త్థాయ, ప్రీత్యా, విహ్వలా సతీ కాయేన-దణ్డవ-ద్భూమా-ననామ నమస్కృతవతీ* ॥ ౫ ॥ *ప్రీతివిహ్వలత్వాదేవ-సా-బద్ధాఞ్జలి, స్తూష్ణీం-స్థితా, కేవలమీదృశం పున, ర్నోత్సహే నశశాక॥ కథంభూతా, ఆనన్దజలై-రాకులే

ఈక్షణే అక్షిణీ,యస్యాః,పులకైరాకులా ఆకృతిర్దేహో యస్యాస్సా-తస్య భగవతో దర్శనమేవనిరతిశయోత్సవ-స్తేన-గాత్రే శరీరే-వేపథుఃకమ్పో-యస్యాస్సా * ॥ ౬॥ * తతః. హేకురూద్వహ-దితిర్దేవీ,శనైః,ర్గద్గదయా,గిరా,ప్రీతిపూర్వకం-హరింతుష్టావ-కథంభూతాసా-శ్రియఃపతి-ముద్వీక్ష్య,చక్షుషా,పిబన్తీవస్థితాసతీ, తుష్టావ, పిబన్తీవోద్వీక్ష్యేతిచక్రియాభేదాత్సేత్యస్యపదస్యద్విరుక్తిరదుష్టా * ॥ ౭॥ * "ఇష్టాపూర్తంబహుధాజాతంజాయమానంవిశ్వంబిభర్తి-అహంహిసర్వయజ్ఞానాంభోక్తాచప్రభురేవచే,,త్యాదిశ్రుతిస్మృతిప్రసిద్ధంయద్యజ్ఞేశ్వరత్వాదికంతదధునాదర్శయన్నివదుర్లభోఽప్యల్పీయసాఽపిమత్కృతేనారాధనేనావిర్భూతోఽసీత్యభిప్రాయేణసమ్బోధయన్ప్రార్థయతే॥యజ్ఞేశేతి, హేయజ్ఞేశ - యజ్ఞానాంప్రభో హేయజ్ఞపురుష-యజ్ఞభోక్తః ఆశ్రితాన్నచ్యావయతీత్యచ్యుత,స్తస్యసమ్బోధనం,తీర్థంగఙ్గాదిరూపంపాదేయస్య-తీర్థంవిశుద్ధంశ్రవఃకీర్తిర్యస్య-హేతీర్థశ్రవః-శ్రవణమేవమఙ్గళంయస్య-త-న్నామధేయం-యస్య-ఆపన్నానాంశరణాగతానాం-లోకానాం-దుఃఖోపశమాయోదయఆవిర్భావోయస్య-నోఽస్మాకం-శంసుఖం-కృధికురు, యత, స్త్వం-దీనానాంమాదృశానాం,నాథోఽసి * ॥ ౮॥ * విశ్వాయవిశ్వరూపాయ-అతఏవాత్మావిర్భూతోఽసీతిభావఃహరయే-తుభ్యం-నమః,విశ్వరూపత్వేహేతుః॥విశ్వేతి॥విభవఉదయః,విశ్వస్యసృష్ట్యాదికారణాయ విశ్వస్యోపాదానకారణత్వాత్తదన్తరాత్మతయాపాలకత్వాచ్చతద్రూపాయేత్యర్థఃకారణత్వమన్తరాత్మత్వంచసమానాధికృతౌసిబన్ధనమితిభావః - నిర్వికారస్యమమకథంవిశ్వకారణత్వమతఆహ॥స్వైరంయథాతథా,గృహీతాః-ఉరుశక్తైర్వివిధవిచిత్రపరిణామశక్తై-ర్మాయాయా-గుణాస్సత్వతమాంసి-యేనస్వైరమిత్యనేనజీవస్యేవనగుణవశ్యతేత్యుక్తం॰గృహీతేత్యాదినాప్రకృతిపురుషశరీరకస్య తవవిశ్వకారణ

రీడితుంస్థితానోత్సేహఆనన్దజలాకులేక్షణా । బభూవతూష్ణీంపులకాకులాకృతిస్తద్దర్శనాత్యుత్సవగాత్రవేపథుః॥ ౬ ॥ప్రీత్యాశనైర్గద్గదయాగిరాహరింతుష్టావసాదేవ్యదితిఃకురూద్వహ । ఉద్వీక్షతీ * సాపిబ* న్తీవచక్షుషారమాపతింయజ్ఞపతింజగత్పతిమ్ ॥ ౭ ॥ అదితిరువాచ ॥ యజ్ఞేశయజ్ఞపురుషాచ్యుతతీర్థపాదతీర్థశ్రవశ్శ్రవణమఙ్గళనామధేయ । ఆపన్నలోకవృజినోపశమోదయాఽద్యశంనఃకృధీశభగవన్నసిదీననాథః॥ ౮ ॥ విశ్వాయవిశ్వభవనస్థితిసంయమార్థంస్వైరంగృహీతఉరుశక్తిగుణాయభూమ్నే । స్వస్థాయశశ్వదుపబృంహితపూర్ణబోధవ్యాపాదితాత్మతమసేహరయేనమస్తే ॥ ౯ ॥ ఆయుఃపరంవపురతుల్యమభీష్టలక్ష్మీ * ర్ద్యోభూరసాస్సకలయోగగుణాస్త్రివర్గః । జ్ఞానంచకేవలమనన్తభవన్తితుష్టాత్త్వత్తోనృణాంకిముసపత్నజయాదిరాశీః॥ ౧౦॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ అదిత్యైవంస్తుతోరాజన్భగవాన్పుష్కరేక్షణః । క్షేత్రజ్ఞస్సర్వభూతానామితిహోవాచభారత

త్వంనస్వరూపేణేత్యత స్తేననిర్వికారత్వమేవేతిసూచితం - కారణత్వోపయుక్తం సార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణయోగమాహ॥భూమ్న ఇతి ॥ కల్యాణగుణైర్భూమ్నే-మహతే-యద్వాస్వైరంగృహీతేతిప్రకృతివైశిష్ట్యముక్తం- భూమ్న ఇత్యనేనపురుషవైశిష్ట్యముచ్యతే - భూమా-వ్యాపకః జీవేష్వప్యన్తరాత్మతయావ్యాపీ - తస్మా ఇత్యర్థః-ఏవంప్రకృతిపురుషవైశిష్ట్యేఽపితద్గతదోషాస్పర్శమాహ ॥ స్వస్థాయేతి ॥ స్వయారూపేణగుణైశ్చయథాఽవస్థితాయ - నత్వన్యథాభావమాపద్యమానాయ-తత్ర హేతుంవదన్విశినష్టి-శశ్వదితి-శశ్వత్సదా-ఉపబృంహితంఆవిర్భూతం-పూర్ణంకల్యాణగుణపరిపూర్ణంఅపరిచ్ఛిన్నానన్దాత్మకం - యత్స్వరూపం-తస్యబోధేనయాథాత్మ్యదర్శనేన-వ్యాపాదితంనిరస్తం -ఆత్మతమఃఆత్మనాంజీవానాంఆచ్ఛాదకంతమోఽజ్ఞానం-యేన, తస్మైజీవానాంస్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానాభావప్రయుక్తాజ్ఞానేనస్వభావాన్యథాత్వం-అచేతనస్యతుపరిణామస్వభావత్వాత్స్వరూపాన్యథాత్వం-పరమాత్మనస్తుతవనిత్యాఽసఙ్కుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దస్వరూపయాథాత్మ్యానుభవేనతదుభయందూరతోనిరస్తమితిభావః * ॥ ౯ ॥ * అస్మదీయమనోరథపూరణమీషత్కరమేవత్వయేతికైముత్యన్యాయేనాహ॥అయురితి॥హేఅనన్త,తుష్టాత్ప్రసన్నాత్త్వత్తో-నృణా-మాయురాదయఏవ - సులభాభవన్తి-కిముత,శత్రువిజయాదిసమ్పత్తిస్సులభేతీత్యర్థః-తత్రా,యుఃపరంబ్రహ్మాయురపి-అతుల్యం నిరుపమం వపుశ్శరీరం-బలపరాక్రమసౌన్దర్యాదియుక్తంశరీరమితిభావః- అభీష్టలక్ష్మీర్భోగ్యభోగోపకరణాదిసమ్పత్ ద్యౌశ్చభూశ్చరసాతలంచద్యోభూరసాఃద్యౌరితిపృథక్పాఠేభూశ్చరసాశ్చబిలస్వర్గా ఇతివిగ్రహః- సకలాః - యోగగుణాఅణిమాదయ-స్త్రివర్గోధర్మార్థకామాః-కేవలంనిస్సంశయంజ్ఞానమ్ ॥ ౧౦ ॥ * హేరాజ-న్నిత్థ-మదిత్యా-సంస్తుతో - భగవా-న్పుష్కరేక్షణ - స్సర్వభూతానాం-క్షేత్రజ్ఞఃక్షేత్రాన్తర్భూతమనోవృత్తిజ్ఞః-జీవశరీరకోవా - ఇతివక్ష్యమాణప్రకారేణో - వాచ హేతిహర్షవిస్మయే

౧౦॥శ్లో * పా॥ద్యౌర్భూరసాః.

వా, హేభారత * ॥ ౧౧ ॥ * ఉక్తిమేవాహ ॥ దేవమాతరిత్యాదినా ॥ స్వస్య క్షేత్రజ్ఞత్వమేవదర్శయన్నివాదితేర్హార్దమావిష్కర్తుం ప్రజానీతే ॥ దేవమాతరిత్యర్ధేన- హేదేవమాతః-భవత్యాః-చిరకాఙ్క్షితం-మయా - విజ్ఞాతమేవ. కింతదిత్యత్రతదావిష్కరోతి, యదితిసార్ధైస్త్రిభిః-సపత్నైరర్దైత్యైర్హృతాశ్రీర్యేషాం-స్వస్థానా- చ్చ్యావితానాంవివాసితానాం, స్వపుత్రాణాం సమ్బన్ధియ-దైశ్వర్యం-త- త్త్వయా - చిరకాఙ్క్షితం-త-న్మయా, జ్ఞాతమిత్యన్వయః కించ తాన్సపత్నాన్ - దుష్టఃమదో యేషాం తాన్, నసురర్షభాన్, యుద్ధే-వినిర్జిత్య, ప్రతిలబ్ధో - జయః - శ్రీశ్చ, యై- స్తైఃపుత్రైస్సహోపాసితుమేకత్రస్థాతు, మిచ్ఛసి * ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ * ఇన్ద్రో జ్యేష్ఠోయేషాం తైః స్వతనయై-ర్యుధి, హతానాం-శత్రూణాంస్త్రియోభర్తృసమీప-మాసాద్య రుదన్తీః, దుఃఖితాశ్చ, ద్రష్టు-మిచ్ఛసి * ॥ ౧౪ ॥ ప్రత్యాహృతంప్రత్యాసీతం, యశ-శ్శ్రీశ్చ, యైస్తాన్, సుసమృద్ధాన్నాకపృష్ఠంస్వర్గ-మధిష్ఠాయ. క్రీడతః, ఆత్మజాన్-ద్రష్టు, మిచ్ఛసీత్యేతత్సర్వంత్వత్కాఙ్క్షితమిత్యర్థః * ॥ ౧౫ ॥ * ఏవంతదభిప్రేతమావిష్కృత్య-తత్ర ‹‹ యత్తాన్వినిర్జిత్యసమర ›› ఇత్యభిప్రేతం-త, దధునామయాఽపికర్తుంనశక్యమితివదన్ సమరాదన్యఏవోపాయశ్చిన్తనీయఇత్యాహ ॥ ప్రాయఇతిద్వాభ్యాం ॥ హేదేవ్య-ధునా, తేదైత్యాః - ప్రాయశఃయద్యప్యవారణీయాః అజేయాః, ఇత్యేవ-మే, మతిః అవారణీయాఇత్యహమధ్యవస్యామీత్యర్థః కుతఃయత్ యస్మాత్తేదైత్యా, అధునా, అనుకూల, ఈశ్వరః కాల

త ॥ ౧౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ దేవమాతర్భవత్యామేవిజ్ఞాతంచిరకాఙ్క్షితమ్ । యత్సపత్నైర్హృతశ్రీణాం చ్యావితానాంస్వధామతః ॥ ౧౨ ॥ తాన్వినిర్జిత్యసమరేదుర్మదానసురర్షభాన్ । ప్రతిలబ్ధజయశ్రీభిఃపుత్రైరిచ్ఛస్యుపాసితుమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఇన్ద్రజ్యేష్ఠైస్స్వతనయైర్హతానాంయుధివిద్విషామ్ । స్త్రియోరుదన్తీరాసాద్యద్రష్టుమిచ్ఛసిదుఃఖితాః ॥ ౧౪ ॥ ఆత్మజాన్సుసమృద్ధాంస్త్వంప్రత్యాహృతయశశ్శ్రియః । నాకపృష్ఠమధిష్ఠాయక్రీడతోద్రష్టుమిచ్ఛసి ॥ ౧౫ ॥ ప్రాయోఽధునాతేసురయూథనాథాఅవారణీయాఇతిదేవిమేమతిః * । యత్తేఽనుకూలేశ్వరవిప్రగుప్తానవిక్రమస్తత్రసుఖందదాతి ॥ ౧౬ ॥ తథాఽప్యుపాయోమమదేవిచిన్త్యస్సన్తోషితస్యవ్రతచర్యయాతే । మమార్చనంనార్హతిగన్తుమన్యథా * శ్రద్ధానురూపంఫల * హేతుకత్వాత్ ॥ ౧౭ ॥ త్వయాఽర్చితశ్చాహమపత్యగుప్తయేపయోవ్రతేనానుగుణంసమీరితః । † స్వాంశేనపుత్రత్వముపేత్యతేసుతాన్గోప్తాఽస్మిమారీచతపస్యవస్థితః ॥ ౧౮ ॥ ఉపధావపతింభద్రేప్రజాపతిమకల్మషమ్ । ధారయిష్యసిమాంపత్యావేవంరూపమవస్థితమ్ ॥ ౧౯ ॥ నైతత్పరస్మా ఆఖ్యేయం దేవగుహ్యంకథంచన । సర్వంసంపత్స్యతేదేవిదేవగుహ్యంసుసంవృతమ్ ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏతావదుక్త్వాభగవాంస్తత్రైవాన్తరధీయత । అదితిర్దుర్లభంలబ్ధ్వాహరేర్జన్మాత్మనిప్రభోః ॥ ఉపాధావత్పతింభక్త్యా + శ్రద్ధయాకృతకృత్యవత్ ॥ ౨౧ ॥ సవైసమాధియోగేనకశ్యపస్తదబుధ్య

రూపో-యేషాం, తైర్ద్విప్రైః-గుప్తాః, అతోఽస్మదాదిభి, స్తేషుకృతో, విక్రమఃపరాక్రమ, స్సుఖం, నదాస్యతిసుఖ, హేతుర్నభవిష్యతి * ॥ ౧౬ ॥ * యద్యప్యేవ-మథాపి- హేదేవి, తవ, వ్రతచర్యయా -తోషితస్య - మేమయా- కశ్చిదుపాయశ్చిన్తనీయఏవ కుతః-యతో-మదారాధన, మన్యథాగన్తుంవిఫలీభవితుం, నార్హతి తత్కుతః-మదారాధనస్యకర్తుః - శ్రద్ధానుసారమిచ్ఛానుసారేణ ఫలహేతుకత్వాత్, ఫలహేతుకృత్వాదితిపాఠే - ఫలహేతుంకరోతీతిఫలహేతుకృ, త్తస్యభావస్తత్త్వం-తస్మాదాదికారణత్వాదిత్యర్థః * ॥ ౧౭ ॥ * చిన్త్యముపాయందర్శయతి ॥ త్వయేతి ॥ త్వయా-పుత్రరక్షణాయ -పయోవ్రతేనా-హం-యథార్హం, సమ్యగర్చితః, స్తుతశ్చ, అతోఽహం, మారీచతపస్యవస్థితఃకశ్యపతపఃఫలదానేఽవస్థితః, స్వాంశేన-తవ, పుత్రత్వముపేత్య, తవ-సుతాన్, గోప్తాఽస్మిగోపాయిష్యామి, స్వాన్ స్వేనేతిపాఠే - స్వేనాజహత్స్వభావస్వరూపేణా-హం, తవ, పుత్రత్వ, ముపేత్య-స్వాన్ త్వత్సమ్బన్ధినః-పుత్రాన్, గోప్తాస్మీత్యర్థః * ॥ ౧౮ ॥ * అతో, హేభద్రే, పతిమకల్మషంప్రజాపతింకశ్యప, ముపధావ అనువర్తస్వ, పత్యాభర్త్రానిమిత్తేనమాంగర్భే ధారయిష్యసి, కథంభూతంరూపంవామనరూప, మవస్థితంస్వసఙ్కల్పేనాదదానం దేవంస్వతేజసాదీప్యమానమ్ * ॥ ౧౯ ॥ * అన్యేనపృష్టయాఽపిత్వయై, తన్మదుక్తం, కథంచిదపి, నాన్యస్మై-కథనీయం- హేదేవి, దేవరహస్యం, సర్వం, గుప్తంసదేవ, సమ్పత్స్యతేఫలదంభవిష్యతి * ॥ ౨౦ ॥ * ఏతావదభిధాయతత్రైవభగవానన్తర్దధే, అథా, దితి-స్స్వస్యాం, భగవతోఽవతారందుర్లభం, ప్రాప్యకృతార్థేవ, శ్రద్ధాయుక్తయాభక్త్యా, పరమేతిపాఠేఽనన్యయా, పతి-మన్వవర్తత * ॥ ౨౧ ॥ * త-దనువర్తనం స్వస్మిన్ ప్రవిష్టం, హరేరంశం

---

౧౭ ॥ శ్లో ॥ * పా ॥ ఫలహేతుకృత్వాత్ ౧౮ ॥ శ్లో ॥ † పా ॥ స్వాన్ స్వేనపుత్రత్వ ౨౧ ॥ శ్లో ॥ + పా ॥ పరయా

చ-స,కాశ్యప,స్సమాధియోగేనయోగదృష్ట్యాఅన్వబుధ్యతవిజ్ఞాతవాన్-యతో-ఽయ-మవితథేక్షణః - అవితథమీక్షణందృష్టి,ర్యస్యసః ॥ ౨౨ ॥ తత-స్సకశ్యప-స్తపసా హేతునా,చిరం సంభృతంధృతం,వీర్యంతస్యామదిత్యా-మాధత్తనిహితవాన్ కశ్యపంప్రవిష్టస్య భగవతో యేనకేనాపిరూపేణాదిత్యుదరప్రవేశవ్యాజమాత్రకథనమిదం - నతుజీవస్యేవవీర్యసంశ్లేషకథనపర,మిత్యవగన్తవ్యం-కథమాధత్తేత్యత్రాహ ॥ హేరాజన్,సర్వత్రసమోఽపి , వాయు,ర్దారుణిసఙ్ఘర్షణేనయథా-వనదాహకమగ్నిమాధత్తే , ఏవం , స్వయంపుత్రేషు-సమోఽపిదైత్యక్షపణంవీర్యమాధత్తేత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ తతోఽదిత్యాగర్భేనిక్షిప్తం,ప్రవిష్టం,సనాతనం,భగవన్తం-జ్ఞాత్వా-హిరణ్యగర్భోబ్రహ్మా, భగవదసాధారణగుణప్రతిపాదకై - ర్నామభి,స్సమీడే సమీపేతుష్టావేత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ గుణనామభిర్హిరణ్యగర్భకృతాంస్తుతిమేవాహ యావదధ్యాయసమాప్తి॥జయేతి॥ హేభగవ , న్నురుక్రమ , ఉరవఃక్రమాఃపాదవిన్యాసాఃకరిష్యమాణాఃయస్యతథాభూతేత్యర్థః, జయసర్వోత్కృష్టతాంప్రాప్నుహి, తేతుభ్యం,నమోఽస్తు , బ్రహ్మకులేసాధవోబ్రహ్మణ్యాస్తేషాం , దేవాయ , తస్మైదేవాయేతివా , త్రిగుణాయసృష్ట్యాద్యుపయుక్తరజఆదిగుణత్రయనియన్త్రే ॥ ౨౫ ॥ అదితేరేవపూర్వస్మిన్జన్మనిపృశ్నిరితినామ, తస్యా,గర్భాయ,వేదోగర్భేయస్య,వేదానాంగర్భాయవా , వేధసేవిధాత్రే,త్రయోలోకానాభ్యాంయస్యతస్మై-త్రయాణాంలోకానాం - పృష్ఠేఉపరిపరమవ్యోమ్నిస్థితాయ,శిపయోజీవా - స్తేష్వన్తర్యామితయాప్రవిష్టాయ “ యజ్ఞోవైవిష్ణుఃపశవశ్శిపిర్యజ్ఞ ఏవపశుషుప్రతితిష్ఠతీతిశ్రుతేః॥యద్వాశిపయోరశ్మయ,స్తై - ర్వ్యాప్తిదాయేత్యర్థః,విష్ణవేవ్యాపినే ॥ ౨౬ ॥ భువనస్యవిశ్వస్య , త్వమేవాది,

తప్రవిష్టమాత్మనిహరేరంశంహ్యవితథేక్షణః॥ ౨౨ ॥ సోఽదిత్యాంవీర్యమాధత్తతపసాచిరసమ్భృతమ్ । సమాహితమనారాజన్దారుణ్యగ్నిమివానిలః॥ ౨౩ ॥అదిత్యాధిష్ఠితంగర్భేభగవన్తంసనాతనమ్। హిరణ్యగర్భోవిజ్ఞాయసమీడేబ్రహ్మనామభిః॥ ౨౪ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ జయోరుగాయభగవన్నురుక్రమనమోస్తుతే।నమోబ్రహ్మణ్యదేవాయత్రిగుణాయనమోనమః ॥ ౨౫ ॥ నమస్తేపృశ్నిగర్భాయవేదగర్భాయవేధసే । త్రిణాభాయత్రిపృష్ఠాయశిపివిష్టాయవిష్ణవే॥ ౨౬ ॥త్వమాదిరన్తోభువనస్యమధ్యమనన్తశక్తింపురుషంయమాహుః॥ కాలోభవానాక్షిపతీశవిశ్వంస్రోతోయథాఽన్తఃపతితంగభీరమ్॥ ౨౭ ॥ త్వంవైప్రజానాంస్థిరజఙ్గమానాంప్రజాపతీనామపిసంభవిష్ణుః।దివౌకసాందేవదివశ్చ్యుతానాంపరాయణంనౌరివమజ్జతోఽప్సు ॥ ౨౮ ॥ ********

******** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, సప్తదశోఽధ్యాయః ********

శ్రీశుకఉవాచ॥ఇత్థంవిరిఞ్చస్తుతకర్మవీర్యఃప్రాదుర్బభూవామృతభూరదిత్యామ్ । చతుర్భుజశ్శఙ్ఖగదాబ్జచక్రః పిశఙ్గవాసానళినాయతేక్షణః ॥ ౧ ॥ శ్యామావదాతోఝషరాజకుణ్డలత్విషోల్లసచ్ఛ్రీవదనామ్బుజఃపుమాన్। శ్రీవత్సవక్షా వలయాఙ్గదోల్లసత్కిరీటకాఞ్చీగుణహారనూపురః ॥ ౨ ॥ మధువ్రతవ్రాతవిఘుష్టయాస్వయావిరా

మధ్యాన్తకారణభూతః,య,మపరిమితశక్తిం,పరమపురుష,మాహుః “ పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతేస్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచే,,త్యాదయోవేదాన్తాః॥సత్వమేవకాలశరీరకోభవానేవ,విశ్వమాక్షిపతిప్రవర్తయతి ,,యథాఽన్తఃపతితంతృణాదికం,స్రోతఃప్రవాహః,ఆక్షిపతి,తద్వత్ ॥ ౨౭ ॥ ప్రజానామస్మదాదీనాం-ప్రజాపతీనాంచ,త్వమేవ,సమ్భవిష్ణురుత్పాదనశీలోఽసి॥అయంభావః॥నహ్యేవంభూతస్యతవజీవస్యేవకర్మణాజన్మాదిసమ్భవః,కింతుదేవానాంపరమాశ్రయత్వేనతత్కార్యసాధనాయావతారోఽయం,అత , స్త్వాన్స్వర్గచ్యుతాన్,స్వర్గేస్థాపయ , ఆశ్రయత్వేదృష్టాన్తఃఅప్సుమజ్జతః , పుంసో,నౌర్యథా,తద్వ-త్సురాణా, మాశ్రయభూతఇత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేసప్తదశోఽధ్యాయః ********************

ఏవంబ్రహ్మణాసమీడితోభగవానవతతారేత్యాహామనిః॥ ఇత్థమితి ॥ఇత్థం-విరిఞ్చేన,స్తుతం , కర్మ దేవకార్యలక్షణం, వీర్యమురుక్రమత్వాదిప్రభావశ్చ- యస్య - సో , మృతభూఃకర్మాయత్తమరణోత్పత్తిరహితః, మోక్షప్రదోవా,భగవా-నదిత్యా-మావిర్బభూవ,కథంభూతః - చత్వారోభుజాయస్య --శఙ్ఖాదయోఽస్యసన్తితథా- అర్శఆదిత్వాన్మత్వర్థీయోఽచ్ పిశఙ్గేవాససీయస్య-నళినవ-త్సున్దరే,ఆయతేచే,క్షణేనేత్రే,యస్య ॥ ౧ ॥ శ్యామశ్చాసా,వవదాతోనిర్మలః,ఝషరాజో మకర-స్తదాకారయోః,కుణ్డలయో,స్త్విషా-ఉల్లసన్తీ - శ్రీర్వదనామ్బుజే,యస్య - శ్రీవత్సోవక్షసియస్య-వలయైరఙ్గదైశ్చ,సహోల్లసన్తి-కిరీటాదీని-యస్య ॥ ౨ ॥ మధువ్రతానాంభృఙ్గాణాం,సఙ్ఘేన-విఘుష్టయా,స్వయాఅసాధారణయా-శ్రీమత్యావనమాలయా-విరాజితః-విభుఃసర్వజ్ఞః,ప్రజాపతేఃకశ్యపస్య-వేశ్మగతం-తమః-స్వకాన్త్యా-వినాశయన్అపనుదన్-కణ్ఠా

నివిష్టఃధృతః-కౌస్తుభో-యస్య-స-ఆవిర్బభూవేతిపూర్వేణాన్వయః ✽ ॥ ౩ ॥ ✽తదా-దిశ-స్సలిలాని-జనానా-మన్తఃకరణాని చ-ప్రసేదుఃప్రసన్నాబభూవుః - ప్రజాః-ప్రహృష్టాఃఋతవఃప్రావృడాదయః, గుణాన్వితాస్స్వస్వగుణయుక్తా - బభూవుః-తథా-ద్యుప్రభృతయో-నగాఃపర్వతాశ్చ - యథాఽనురూపం-ప్రసేదుస్సంజహృషుఃహర్షయుక్తాశ్చబభూవుః,తత్రా,గ్నిజిహ్వాదేవాః-అగ్నిర్జిహ్వాశిఖావా ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ప్రాదుర్భావకాలమాహ॥ శ్రోణాయామితి ॥ శ్రవణద్వాదశీభాద్రపదశుక్లద్వాదశీతిప్రసిద్ధా-తస్యామపి- శ్రోణాయాంశ్రవణర్క్షస్థితేసతిచన్ద్రేఇత్యర్థః-తత్రాపి, శ్రవణస్యప్రథమాంశేఽభిజిన్నామకేముహూర్తేమాధ్యందినే - తచ్చశ్రుత్యాదర్శితం “అభిజిన్నామనక్షత్రముపరిష్టాదషాఢానామధస్తాచ్ఛ్రోణాయా,, ఇతి - ఏవంవిశిష్టేముహూర్తేభగవాన్ప్రాదుర్బభూవేతిపూర్వేణాన్వయః॥ కించ ॥ నక్షత్రాణ్యశ్విన్యాదీని-తారాగురుశుక్రాదయః, ఆదిశబ్దేనచన్ద్రసూర్యాదయః-తే-సర్వే-తస్యభగవతో-జన్మ - ప్రదక్షిణముదరం చక్రుః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ద్వాదశ్యాంతస్యాంతిథా-వహని-సూర్యో, మధ్యందినగతో-బభూవ-సాచద్వాదశీవిజయేతిప్రసిద్ధా-కా-యస్యాంద్వాదశ్యాం - హరేర్జన్మ - విదుః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽తదా-శఙ్ఖాదయో-మృదఙ్గాదయశ్చ-నేదుర్ధ్వనుః-తథా-విచిత్రవాదిత్రాదీనాం - తుములో - నిర్ఘోషశ్చాభవత్ ✽॥ ౭ ॥✽అప్సరసః-ప్రీతా-నన్నృతుః-గన్ధర్వశ్రేష్ఠాః-జగుః-మునిప్రభృతయో-తథాయోగ్యంతుష్టువు-ర్జగు-ర్ననృతుశ్చప్ర

జితశ్శ్రీవనమాలయాహరిః । ప్రజాపతేర్వేశ్మతమస్స్వరోచిషావినాశయన్కణ్ఠనివిష్టకౌస్తుభః॥ ౩॥ దిశఃప్రసేదుస్సలిలాశయాస్తదాప్రజాఃప్రహృష్టాఋతవోగుణాన్వితాః ✽ । ద్యౌరన్తరిక్షంక్షితిరగ్నిజిహ్వాగావోద్విజాస్సంజహృషుర్నగాశ్చ ॥ ౪ ॥ శ్రోణాయాంభాద్రద్వాదశ్యాంముహూర్తేఽభిజితిప్రభుః । సర్వేనక్షత్రతారాద్యాశ్చక్రుస్తజ్జన్మదక్షిణమ్॥ ౫॥ ద్వాదశ్యాంసవితాఽతిష్ఠన్మధ్యందినగతోఽహని।విజయానామసాప్రోక్తాయస్యాంజన్మ విదుర్హరేః॥ ౬ ॥శఙ్ఖదున్దుభయోనేదుర్మృదఙ్గపణవానకాః। చిత్రవాదిత్రతూర్యాణాంనిర్ఘోషస్తుములోఽభవత్॥ ౭ ॥ప్రీతాశ్చాప్సరసోఽనృత్యన్గన్ధర్వప్రవరాజగుః । తుష్టువుర్మునయోదేవామనవఃపితరోఽగ్నయః॥ ౮ ॥సిద్ధవిద్యాధరగణాస్సకింపురుషకిన్నరాః। చారణాయక్షరక్షాంసిసుపర్ణభుజగోత్తమాః॥ ౯ ॥ గాయన్తఃప్రశశంసుస్తంనృత్యన్తోవిబుధానుగాః । అదిత్యాఆశ్రమపదంకుసుమైస్సమవాకిరన్॥ ౧౦ ॥ దృష్ట్వాఽదితిస్తంనిజగర్భసమ్భవంపరంపుమాంసంముదమాపవిస్మితా । గృహీతదేహంనిజయోగమాయయా ప్రజాపతిశ్చాహజయేతివిస్మితః॥ ౧౧ ॥ యత్తద్వపుర్భాతివిభూషణాయుధైరవ్యక్తచిద్వ్యక్తమధారయద్ధరిః । బభూవ తేనైవసవామనోవటుస్సమ్పశ్యతోర్దివ్యగతిర్యథానటః॥ ౧౨ ॥తంవటుంవామనందృష్ట్వామోదమానామహర్షయః । కర్మాణికారయామాసుఃపురస్కృత్యప్రజాపతిమ్॥ ౧౩ ॥ తస్యోపనీయమానస్యసావిత్రీంసవితాఽబ్రవీత్ । బృహస్పతిర్బ్రహ్మసూత్రంమేఖలాంకశ్యపోఽదదాత్॥ ౧౪ ॥దదౌకృష్ణాజినంభూమిర్దణ్డంసోమోవనస్పతిః। కౌపీనాచ్ఛాదనంమాతాద్యౌశ్ఛత్రంజగతీపతేః॥ ౧౫ ॥కమణ్డలుంవేదగర్భఃకుశాన్సప్తర్షయోదదుః। అక్షమాలాంమహారాజసరస్వత్యవ్యయాత్మనః॥ ౧౬ ॥తస్మాఇత్యుపనీతాయయక్షరాట్పాత్రికామదాత్ । భిక్షాంభగ

శశంసుః-అదిత్యా-ఆశ్రమపదం,కుసుమై-రవాకిరంశ్చ ✽॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ✽తంపరమపురుషం,నిజగర్భసమ్భూతం-దృష్ట్వా-అదితి-ర్విస్మితాసతి-నితరాం-ముద-మవాప-తథా - ప్రజాపతిఃకశ్యపశ్చ - నిజయోగమాయయా-సహజశక్తియోగయుక్తసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన-యద్వా-యోగఏవ-మాయా, తయాఆశ్చర్యరూపశక్తియోగేనేత్యర్థః - గృహీతో - దేహోదివ్యవిగ్రహో-యేన,తం-దృష్ట్వా-ప్రజాపతిఃబ్రహ్మ-జయేత్యాహ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽విస్మయాన్తరమాహ॥యత్తదితి॥విభూషణైఃకౌస్తుభాదిభి-రాయుధైశ్శఙ్ఖచక్రాదిభిశ్చ,యుక్తమితిశేషః - ఏవంభూతం-యద్వపు,స్స్వాసాధారణత్వేనప్రకాశతే- నిత్యవిభూత్యాద్యా-తద్వపు - రాదా,వవ్యక్తచిద్రూపఃప్రకృతిపురుషశరీరకోభగవా,నధారయదావిశ్చకార,తత, స్తేనైవవపుషా,పిత్రో,స్సమ్పశ్యతోస్సతో-స్సభగవాన్ - దివ్యగతిరనితరసాధారణచేష్టో, వామనో, వటు,ర్బభూవ,వటుసన్నివేశాద్వామనశబ్దవాచ్యోబభూవ-యథా,నటః,పూర్వపూర్వవేషంవిహాయవేషాన్తరముపాదత్తే-తద్వత్ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽తంభగవన్తం,వామనశబ్దవాచ్యం-వటుసన్నివేశం,దృష్ట్వా- మహర్షయ, స్సంహృష్టాస్సన్తః - ప్రజాపతింకశ్యపం, పురస్కృత్య-కర్మాణిజాతకర్మాదీని,కారయామాసుః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽తస్యవామనస్యో-పనీయమానస్యఉపనయనేనసంస్క్రియమాణస్య, సవితా, సవిత్రీ-ముపదిష్టవాన్-బృహస్పత్యాదయో- బ్రహ్మసూత్రాదీని,దదుః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽తత్ర-వనస్పతిర్వనానాంపతిః సోమశ్చన్ద్రః - ద్యౌస్తదభిమానినీదేవతా-హేమహారాజ-అవ్యయాత్మనః, అపక్షయాదిరహితస్వరూపస్య-సరస్వతీ - అక్షమాలామదాత్ ✽ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ✽ఇత్థం-ముపనీయమానాయవామనాయ-యక్షరాడ్వైశ్రవణః,పాత్రికాంభిక్షాపాత్రం-అదాత్

భవానీ,భిక్షా-మదాత్ * ॥ ౧౭ ॥ * స,ఏవంసంభావితో-మారిషః(శ్రేష్ఠః)- పూజ్యో-వటుర్బ్రహ్మవర్చసేన-తాంబ్రహ్మర్షిగణసంఘుష్టాం,సభామప్య, తిక్రమ్య-సభాయానిర్గతో - వ్యరోచతేత్యర్థః-యద్వా - రుచిరత్రిణ్యర్థగర్భః - సభామతీవవ్యరోచయదిత్యర్థః * ॥ ౧౮ ॥ * విధుఃకశ్యపః-సమిద్ధంజ్వలన్తం,ముపనయనాగ్నింపరిసమూహనమ్పృజుం-కృత్వా- పరిస్తీర్య-సమ్యగర్భర్చ్యచ-సమిద్భి-ర్హుతవాన్ * ॥ ౧౯ ॥ * తతో-భగవాన్వామనో-భృగూణాం-తై-రుపకల్పితైఃకారితైః, రశ్వమేధై-ర్యజన్తం,మూర్జితం-బలింవైరోచనం- శ్రుత్వా తత్ర-జగామ-కథంభూతః - అఖిలేన-సారేణబలేన-సమ్భృతఃపూర్ణః - అతఏవ-భారేణ-గాంభూమిం,ప్రతిపదం-సంనమయన్నమ్రాంకుర్వన్ * ॥ ౨౦ ॥ * నర్మదాయా,ఉత్తరే-తటే-భృగువత్ఛాఖ్యే,క్షేత్రే,క్రతూత్తమం,ప్రవర్తయన్తః-తే-బలేః, ఋత్విజో,భృగవ, స్తంవామనం-దూరా-ద్వ్యచక్షతాపశ్యన్-కథంభూతం-ఉదితం-సూర్యమివస్థితం-ఆరాత్సమీపఏవో-దితంరవిమివేతివా * ॥ ౨౧ ॥ * హేనృప-వామనస్య, తేజసా,ఽపహృతతేజసఃయజమానోబలి-స్సభ్యాఋత్విజశ్చ- సూర్యఃకిలా-యాతీ-త్యేవమాది-వ్యతర్కయన్నితి శేషః - కింవా-విభావసురగ్ని-రాయాతి-ఉత,క్రతో,ర్దిదృక్షయా-సనత్కుమార,ఆయాతి * ॥ ౨౨ ॥ * ఇతీత్థం,సశిష్యేషుసయజమానేషు-భృగుషు-వితర్కయమాణేషు సత్సు-సభగవా-న్వామనః-సదణ్డం-ఛత్రం- జలపూర్ణం,కమణ్డలుంచ-బిభ్రద్ధయమేధవాటికాం-వివేశ * ॥ ౨౩ ॥ * మౌ

వతీసాక్షాదుమాఽదాదమ్బికాసతీ ॥ ౧౭ ॥సబ్రహ్మవర్చసేనైవంసభాంసమ్భావితోవటుః । బ్రహ్మర్షిగణసఞ్జుష్టామత్యరోచతమారిషః ॥ ౧౮ ॥ సమిద్ధమాహితంవహ్నింకృత్వాపరిసమూహనమ్ । పరిస్తీర్య సమభ్యర్చ్యసమిద్భిరజుహోద్ద్విజః॥ ౧౯ ॥ శ్రుత్వాఽశ్వమేధైర్యజమానమూర్జితంబలింభృగూణాముపకల్పితైస్తతః । జగామతత్రాఖిలసారసమ్భృతోభారేణగాంసంనమయన్పదేపదే॥ ౨౦ ॥తంనర్మదాయాస్తటఉత్తరేబలేర్యఋత్విజస్తేభృగుకచ్ఛసంజ్ఞకే । ప్రవర్తయన్తోభృగవఃక్రతూత్తమంవ్యచక్షతారాదుదితంయథారవిమ్॥ తేఋత్విజోయజమానస్సదస్యా*హతత్విషోవామనతేజసానృప।సూర్యఃకిలాయాత్యుతవావిభావసుస్సనత్కుమారోఽథదిదృక్షయాక్రతోః॥ ౨౨ ॥ఇత్థంసశిష్యేషుభృగుష్వనేకధావితర్క్యమాణేషు* భగవాన్సవామనః। సదణ్డ*ఛత్రంసజలంకమణ్డలుంవివేశబిభ్రద్ధయమేధవాటమ్* ॥ ౨౩ ॥ మౌఞ్జ్యామేఖలయావీతముపవీతాజినోత్తరమ్ । జటిలంవామనంవిప్రంమాయామాణవకంహరిమ్ ॥ ౨౪ ॥ ప్రవిష్టంవీక్ష్యభృగవస్సశిష్యాస్తేసహాగ్నిభిః । ప్రత్యగృహ్ణన్సముత్థాయసఙ్క్షిప్తాస్తస్యతేజసా॥ ౨౫ ॥యజమానఃప్రముదితో దర్శనీయంమనోరమమ్। రూపానురూపావయవంతస్మాఆసనమాహరత్ ॥ ౨౬ ॥ స్వాగతేనాభినన్ద్యాథపాదౌభగవతోబలిః । అవనిజ్యార్చయామాసముక్తసఙ్గమనోరథమ్॥ ౨౭ ॥తత్పాదశౌచంకలికల్మషాపహంస్వధర్మవిన్మూర్ధ్న్యదధాత్సుమఙ్గలమ్।*యద్దేవదేవోగిరిశ*శ్చన్ద్రమౌళిర్దధారమూర్ధ్నాపరయాచభక్త్యా॥౨౮॥బలిరువాచ ॥ స్వాగతంతే నమస్తుభ్యంబ్రహ్మన్కింకరవామతే। బ్రహ్మర్షీణాంతపస్సాక్షాన్మన్యేత్వార్యవపుర్ధరమ్॥ ౨౯ ॥ అద్యనఃపితరస్తృప్తాఅద్యనఃపావితంకులమ్।అద్యస్విష్టఃక్రతురయంయద్భవానాగతోగృహాన్॥ ౩౦ ॥అద్యాగ్నయోమేసు

మౌఞ్జ్యామేఖలయాచా - బద్ధకటి-ముపరి ధృతోపవీతాజిన-ముపవీతోపరిధృతమజినముత్తరీయంయస్యేతివా - జటిలంసశిఖం- వామనాఖ్య - మాత్మీయసఙ్కల్పోపాత్తమాణవకసన్నివేశంహరిం-యజ్ఞవాటే - ప్రవిష్టం, దృష్ట్వాసయజమానా-భృగవోఽగ్నిభిస్సహ - వామనస్య - తేజసా - సంక్షిప్తాస్సఙ్కుచితప్రకాశాస్సన్త - స్సముత్థాయ - ప్రత్యగృహ్ణన్సత్కృతవన్తః * ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ * తదేవాహ॥ యజమానఇతి ॥రూపస్యానురూపాఅవయవాయస్యతం-మతఏవ,మనోరమంహృద్యం-అతఏవ,దర్శనీయం-వామనం-దృష్ట్వేతి శేషః యజమానోబలి-స్తస్మై,ఆసనం-సమర్పితవాన్ * ॥ ౨౬ ॥ * అథ-బలి-స్తం,స్వాగతేనాభినన్ద్యస్వాగతంపృష్ట్వా , తస్యభగవతః-పాదావవనిజ్యప్రక్షాళ్య,ముక్తసఙ్గానాంయోగినాం, మనస్సు - క్రీడన్తం-తం, భగవన్తమర్చయామాస * ॥ ౨౭ ॥ * తత-స్స్వధర్మవిత్స్వానురూపధర్మజ్ఞోబలిః,కలికల్మషస్యాపహన్తృ,అతఏవ సుమఙ్గళం,తస్యభగవతః-పాదయోస్సమ్బన్ధి-శౌచంపవిత్రంప్రక్షాళనోదకం-మూర్ధన్యదధాత్। పాదశౌచంవిశినష్టి।దేవదేవోబ్రహ్మా,చన్ద్రమౌళి,ర్గిరిశోరుద్రశ్చ-పరయా భక్త్యా-మూర్ధ్నా - యత్పాదశౌచంగఙ్గారూపం,దధార, తత స్తమువాచేతి శేషః * ॥ ౨౮ ॥ * తదేవాహ॥హేబ్రహ్మన్-తేత్వయా-స్వాగతం-తుభ్యం -నమః తే-కింకరవామకిఙ్కావయమిత్యర్థః ఆర్యవపుర్ధరంశ్రేష్ఠవపుర్ధరం-త్వాం-సాక్షాత్ప్రత్యక్షం-బ్రహ్మర్షీణాం-తపో-మన్యే-తపఏవమూర్తీభూతంమన్యే * ॥ ౨౯ ॥ * యద్యస్మాత్ - భవా-నస్మాకం - గృహా-నాగత - స్తతో - ఽస్మాకం- పితర- స్తృప్తా-బభూవుః-కులంచ పవిత్ర మభూత్-అయంక్రతుశ్చ-యథావదనుష్ఠితో-బభూవ * ॥ ౩౦ ॥ * అద్య- మే ఽగ్నయశ్చ-యథావిధి సుష్ఠు-హుతా-బభూవుః- హైద్య

జాత్మజత్వచ్చరణావనేజనైర్వార్భిర్జలైః-హ్రత-మంహః పాపం-యస్యతస్యమమసమ్బన్ధినీ ఇయం భూమి స్తనుభిరస్మచ్ఛరీరైస్సహ-తవ-పదైః పాదవిన్యాసైః-పునీతా పవిత్రీకృతా-ఽఽసీత్ * ॥ ౩౧ ॥ * హే విప్రసుత-త్వా-మర్థినం యాచితార-మనుతర్కయే ఆలక్షయే - అతో-హేవటో - య-ద్వాఞ్ఛసి కామయసే-తన్మే మత్తః - ప్రతీచ్ఛప్రతిగృహాణ-యద్వాఞ్ఛసీతియచ్ఛబ్దాభిప్రేతానేవ కాంశ్చిద్దర్శయతి-గామితి-గాం భూమిం ధేనుం వా, గుణవదోభ్యగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధిమ-ద్ధామగృహం, తథా-మృష్టమన్నం-హే విప్ర-అథో వా అథవా-హే అర్హత్తమ-గవా-ఙ్కన్యద్వా - యత్కిఞ్చి-త్కామయసే తన్మత్తః ప్రతిగృహాణ * ॥ ౩౨ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః ******************************

తదేవం యాచ్ఞాయై చోదితో భగవాన్పదత్రయపరిమితాం భూమిం యియాచిషు స్తద ప్రత్యాఖ్యానాయ ప్రతిశ్రుతం దద్ధ్యాకర్తుం బలిం ప్రశంసన్నాహేత్యాహ మునిః-ఇతీఉక్తవిధం-ధర్మయుక్తం- సూనృతం సత్యం - మధురఞ్చ-బలేర్వచ - ఆకర్ణ్య-ప్రీత-స్తం ప్రతి-నన్ద్య-దంవక్ష్యమాణ - మవాచ * ॥ ౧ ॥ * తదేవాహ వచ ఇత్యాదినా యావదర్థపరిగ్రహ ఇత్యన్తేన॥ హేజనదేవ, తవ, వచ, సూనృతత్వాదిగుణయుక్తం-యుక్తఞ్చ-ఏతత్కుతః యతః-యస్య భగవత, స్సాం పరాయే పరలోకసాధనధర్మనిర్ణయే, తవ, పితామహః - కులవృద్ధః-ప్రశాన్తశ్చ-ప్రహ్లాద ఏవ-ప్రమాణం - తద్వృత్త్యైవ తత్సన్తానయోపానాంభ

హుతాయథావిధిద్విజాత్మజత్వచ్చరణావనేజనైః । హతాంహసోవార్భిరియఞ్చ భూరభూత్తథా * పునీతా తనుభిఃపదైస్తవ ॥ ౩౧ ॥ యద్యద్బటో వాఞ్ఛసి తత్ప్రతీచ్ఛమే త్వామర్థినం విప్రసుతానుతర్కయే । గాం కాఞ్చనం గుణవద్ధామమృష్టం తథాఽన్న * మథవా విప్రకన్యామ్ ॥ గ్రామాన్సమృద్ధాంస్తురగాన్గజాన్వా రథోత్తమాన ర్హత్తమ ప్రతీచ్ఛమే ॥ ౩౨ ॥ ******************************
*********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, అష్టాదశోఽధ్యాయః ***********
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి వైరోచనేర్వాక్యం ధర్మయుక్తం సుసూనృతమ్ । నిశమ్య భగవాన్ప్రీతః ప్రతినన్ద్యేదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ వచస్తవైతజ్జనదేవ సూనృతం కులోచితం ధర్మయుతం యశస్కరమ్ । * యస్య ప్రమాణం భృగవ * స్సామ్పరాయే పితామహః కులవృద్ధః ప్రశాన్తః ॥ ౨ ॥ న హ్యేతస్మిన్కులే కశ్చి న్నిస్సత్త్వః కృపణః పుమాన్ । ప్రత్యాఖ్యాతా ప్రతిశ్రుత్య యో వాఽదాతా ద్విజాతయే ॥ ౩ ॥ న సన్తి తీర్థే యుధి వాఽర్థినార్థితాః పరాఙ్ముఖా యే త్వమనస్వినో నృప * । యుష్మత్కులే యద్యశసాఽమలేన ప్రహ్లాద ఉద్భాతి యథోడుపః ఖే ॥ ౪ ॥ యతో జాతో హిరణ్యాక్షశ్చరన్నేక ఇమాం మహీమ్ । ప్రతివీరం దిగ్విజయే నావిన్దత గదాయుధః ॥ ౫ ॥ యం వినిర్జిత్య కృచ్ఛ్రేణ విష్ణుః క్ష్మోద్ధార ఆగతమ్ । ఆత్మానం జయినం మేనే తద్వీర్యం భూర్యనుస్మరన్ ॥ ౬ ॥ నిశమ్య తద్వధం భ్రాతా హిరణ్యకశిపుః పురా । హన్తుం భ్రాతృహణం క్రుద్ధో జగామ నిలయం హరేః ॥ ౭ ॥ తమాయాన్త మాలోక్య శూలపాణిం కృతాన్తవత్ । చిన్తయామాస కాలజ్ఞో విష్ణుర్మాయావినాం వరః ॥ ౮ ॥ యతో యతోఽ

వతామపివృత్తిస్తాదృశ్యేవేత్యనుమీయత ఇతి భావః * ॥ ౨ ॥ * తదేవ విశదయతి ॥ నహీతి । అస్మిన్-త్వదీయే కులే కశ్చిదపి పుమాన్ నిస్సత్త్వః - కృపణశ్చ- నహి, న జాతః-న జనిష్యతే-నాధునా వర్తతే చ-తత్ర-నిస్సత్త్వస్య లక్షణం యో ద్విజాతయే యాచకాయ ప్రత్యాఖ్యాతా న దదామీతి వక్తేతి-కృపణస్య లక్షణం ప్రథమం ప్రతిశ్రుత్య యో వా అదాతేతి * ॥ ౩ ॥ * హే నృప-తీర్థేదానావసరే సతి-అర్థినా యాచకేన-అర్థితా యాచితా - స్తథా-యుద్ధే - పరాఙ్ముఖా-యే చా-మనస్వినః అస్వతన్త్రాశ్చ అస్మిన్కులే, త్రిపురుషం-న సన్త్యేవ-తీర్థే యాచ్ఞామన్తరేణాపి దదతీత్యర్థః - యత్ యస్మిన్కులే-ఖే ఆకాశే చన్ద్ర ఇవ - అమలేన-యశసా-ప్రహ్లాద-ఉద్భాతి నితరాం చకాస్తి * ॥ ౪ ॥ * యుధిపరాఙ్ముఖా న సన్తీత్యేతదుపపాదయతి॥ యత ఇత్యాదినా॥ యతో యస్మిన్కులే- జాతో-హిరణ్యాక్షః - ఏకోఽసహాయో-దిగ్విజయే నిమిత్తే- ఇమాం-కృత్స్నాం మహీం- చరన్-గదైవాయుధం యస్య తాదృశః-ప్రతిపక్షం వీరం-న లేభే * ॥ ౫ ॥ * క్ష్మోద్ధారే భూమ్యుద్ధారే-విష్ణుర్వారాహరూపః-యం హిరణ్యాక్షం-కృచ్ఛ్రేణాతిప్రయాసేన-వినిర్జిత్య హత్వా-జయిన-మాత్మాన-మమన్యత-అత - స్తస్య హిరణ్యాక్షస్య - వీర్యం-భూర్యనవధిక-మిత్యనుస్మర-అభిజానీహి * ॥ ౬ ॥ * తథా-తస్య హిరణ్యాక్షస్య-వధం-శ్రుత్వా- తస్య భ్రాతా హిరణ్యకశిపుః-పురా-క్రుద్ధో-భ్రాతుర్హన్తారం, విష్ణుం-హన్తుం-హరేర్నిలయం స్థానం-జగామ * ॥ ౭ ॥ * శూలపాణిం-మృత్యువ-దాపతన్తం-తం హిరణ్యకశిపుం-విజ్ఞాయ దుర్జయం జ్ఞాత్వా-మాయావినాం శ్రేష్ఠః తత్తత్కాలప్రయోజనాభిజ్ఞో-విష్ణు-రిత్థం-చిన్తయామాస * ॥ ౮ ॥ * తదుక్తాం చిన్తామేవ దర్శయతి ॥ అహం-యత్ర యత్ర-గమిష్యామి తత్ర సర్వత్ర-సోహిరణ్యకశిపుః-ప్రాణభృతాం-మృ

త్యురివా-వతిష్ఠతే-అతో-ఽధునాపరాగ్దృశోబహిర్దృశ్యమానో,ఽహమస్యదైత్యస్య-హృదయమేవ-ప్రవేక్ష్యామి ॥౮॥ ఇ
తీత్థం-సవిష్ణు-ర్వినిశ్చిత్య - హేఅసురేన్ద్ర ఆధావతఃతగదర్థంతత్రసఞ్చరతో - రిపోర్హిరణ్యకశిపోః - శ్శరీరం - నిర్వివిశే ప్రవివేశ-త
త్రాపిహృదయే ప్రవిష్టం మాం జ్ఞాస్యతీత్యేవం వినిశ్చిత్య - శ్వాసానిలే - ఽన్తర్హితః సూక్ష్మదేహో యస్య - తస్య - [illegible] ధ్రే
ణవివిగ్నమతికమ్పితం-చేతో-యస్య - తాదృశో - బభూవ -తత్రాపిప్రవిష్టం జ్ఞాస్యతీతి వినిశ్చిత్య ఘ్రాణరన్ధ్రసఞ్చారిశ్వాసవా
యునాసహచఞ్చలస్తదవిభక్తో బభూవేత్యర్థః ॥౧౦॥ తత-స్సదైత్య,-స్తన్నిలయం-శూన్యం- పరితోఽన్విష్యతమపశ్య
మానః,కుపితో-ననాద-జితంమయేతి సింహనాదం కృతవాన్ -తతః-పునః-క్ష్మాంపృథివీం - ద్యాందివం, దిశః-ఖమన్తరిక్షం-వివ
రమతలాదికం-సముద్రాంశ్చ-విచిన్వ-న్వీరో దైత్యో,విష్ణుం-నదదర్శ ॥౧౧॥ అపశ్య-న్నిత్థ-మువాచ- తదేవాహ॥ఇదంకృ
త్స్నం-జగన్మయా,అన్విష్టంఅన్వేషితం-మమ-భ్రాతృహన్తాతు -క్వాపి-నదృశ్యతే-సతు, యతః, ప్రాప్య, పునర్నావర్తతే
తత్ర-నూనం-గతః-మృతోఽభవదితిభావః ॥౧౨॥ అధునా,నమద్విషయవైరానుబన్ధస్తస్యాస్తీత్యాహ ॥ వై
రానుబన్ధ ఇతి॥ ఇహలోకే-దేహినాం - వైరానుబన్ధః-ఏతావానేవ-కియా - న్,ఆమృత్యోర్మరణపర్యన్తమ్,ఇత్యే-తావానేవ-
కుతః-యతో-మన్యుఃక్రోధః,అజ్ఞానప్రభవః-దేహవిలక్షణాత్మస్వరూపాజ్ఞానజ-స్స, దేహాత్మాభిమానేనో, పబృంహితః ప్ర
కటీకృతో, భవతి, దేహే వినష్టే సతి మన్యురపి ప్రశామ్యతీతి మృత్యుపర్యన్తమేవ వైరానుబన్ధ, స్తతస్స ఉపేక్షణీయ ఇతిభా
వః ॥౧౩॥ ఏవంపితామహప్రపితామహయోస్తీర్థాదావర్థిత్వ పరాఙ్ముఖత్వాదిగుణయోగమభిధాయాథ పితుర్గుణా

హంతత్రాసౌమృత్యుః ప్రాణభృతామివ। అతోఽహమస్యహృదయం ప్రవేక్ష్యామిపరాగ్దృశః ॥ ౮ ॥ ఏవం
సనిశ్చిత్యరిపోశ్శరీరఆధావతోనిర్వివిశేఽసురేన్ద్రః। శ్వాసానిలాన్తర్హితసూక్ష్మదేహ స్తత్ప్రాణరన్ధ్రేణవివిగ్న
చేతాః ॥ ౧౦ ॥ సతన్నికేతంపరిమృశ్యశూన్యమపశ్యమానఃకుపితోననాద। క్ష్మాంద్యాందిశఃఖంవివరాన్సము
ద్రాన్విష్ణుంవిచిన్వన్నదదర్శవీరః ॥ ౧౧ ॥ అపశ్యన్నితిహోవాచమయాఽన్విష్టమిదంజగత్। భ్రాతృహామేగ
తోనూనంయతోనావర్తతేపుమాన్ ॥౧౨॥ వైరానుబన్ధఏతావానామృత్యోరిహదేహినామ్। అజ్ఞానప్రభవో
మన్యురహంమానోపబృంహితః ॥ ౧౩ ॥ పితాప్రహ్లాదపుత్రస్తేతద్విద్వాన్ద్విజవత్సలః। స్వమాయుర్ద్విజలిఙ్గే
భ్యోదేవేభ్యోఽదాత్సయాచితః ॥ ౧౪ ॥ భవానాచరితాన్ధర్మానాస్థితోగృహమేధిభిః। బ్రాహ్మణైఃపూర్వజై
శ్శూరైరన్యైశ్చోద్దామకీర్తిభిః ॥ ౧౫ ॥ తస్మాత్త్వత్తోమహీమీషద్వృణేఽహంవరదర్షభాత్। పదానిత్రీణిదై
త్యేన్ద్రసంమితానిపదామమ ॥ ౧౬ ॥ నాన్యత్తేకామయేరాజన్వదాన్యాజ్జగదీశ్వరాత్। నైనఃప్రాప్నోతివై
విద్వాన్యావదర్థపరిగ్రహః ॥ ౧౭ ॥ బలిరువాచ ॥ అహోబ్రాహ్మణదాయాదవాచస్తేవృద్ధసమ్మతాః। త్వంబా
లోబాలిశమతిస్స్వార్థంప్రత్యబుధోయథా ॥ ౧౮ ॥ మాంవచోభిస్సమారాధ్యలోకానామేకమీశ్వరమ్। పదత్ర

నాహ॥ పితేతి॥ ప్రహ్లాదస్యపుత్రస్తవపితావిరోచనస్తు- తద్విద్వాన్ పితృపితామహయోర్వృత్తింవిద్వాన్, తద్వృత్త్యభిజ్ఞః కిం
చ ద్విజవత్సలః ద్విజరూపధారిషు దేవేషువత్సలః, అతఏవ,ద్విజలిఙ్గేభ్యః ద్విజవేషధారిభ్యో దేవేభ్యో యాచకేభ్య-స్స్వకీ
యం,మాయుః-స్సమాహితో, దదౌ,యద్వాద్విజరూపధారిణో దేవా ఏతేనతు ద్విజా ఇతి తద్విద్వానపి-సయాచితస్సన్, స్వీయ-
మాయుః, దేవేభ్యో, దదౌ,విశ్వస్వయః ॥౧౪॥ తదేవంపితాదీన్ స్తుత్వాఽథ తం ప్రశంసతి భవానితి॥ గృహమేధిభిర్బ్రా
హ్మణైర్భృగుప్రభృతిభి-స్తథా,పూర్వజైర్విరోచనాదిభి,ర్విపులకీర్తిభిశ్శూరైశ్చ, చరితాననుష్ఠితా, న్ధర్మాన్, భవానా
స్థితః ॥౧౫॥ తదేవం ప్రతిశ్రుతాప్రత్యాఖ్యానాయ పిత్రాదిభిస్సహతం స్తుత్వాఽథయాచతే॥ తస్మాదితి॥ తస్మాత్తథావి
తాదృశకులప్రసూతత్వాదుక్తగుణత్వాచ్చ - వరదశ్రేష్ఠ - త్వత్తో ఽహం,ఈషన్మహీంపృథ్వీం, వృణే యాచే ఇయతీమిత్య
త్రాహ॥ పదానిత్రీణి త్రిపదపరిమితా మహీ, కస్యత్రిపదపరిమితేత్యత్రాహ॥ హేదైత్యేన్ద్ర,మమ, పదా పాదేన,సమ్మి
తాని పరిచ్ఛిన్నాని,ఇదం త్రివిక్రమపదాభిప్రాయేణ,నచాయమనృతవాదః, తత్రాపి-స్వపదత్వానపాయాత్ ॥౧౬॥ ఏత
దేవనాన్యద్వృణ ఇత్యాహ॥ నాన్యదితి॥ హేరాజన్,జగదీశ్వరాదపి-తత్రాపి,వదాన్యాదపి,త్వత్తః,ఏతావదేవ,వృణే, నాన్య
త్కామయే,యావదర్థస్యాపేక్షితార్థస్యైవ, ఉపయుక్తార్థస్యైవ, ప్రతిగ్రహో,యస్య,పరిగ్రహ ఇతిపాఠేఽపిసఏవార్థః,
విద్వాన్,ఏనః పాపం-నప్రాప్నోతి-అధికార్థలిప్సుస్తు పాపీ భవతీత్యర్థః ॥౧౭॥ ఏవం యాచితస్తదభిప్రాయానభిజ్ఞ ఆహ
బలిః॥ అహో ఇతి త్రిభిః॥ హే బ్రాహ్మణదాయాద బ్రాహ్మణసుత-తవవాచస్తు,వృద్ధానాం-సంమతాః,అథాపి త్వం,బాలః- హే
తుగర్భమిదం,అతఏవ-బాలిశమతిర్బాలిశానామజ్ఞానామివ మతిర్యస్య సః,అతఏవ,స్వార్థం ప్రతి, యథావదబుధః ॥౧౮॥
అబుధత్వమేవాహ॥ మామితి॥ లోకానా-మేకమద్వితీయ, మీశ్వరం-మాం, వచోభి-ర్వృద్ధసమ్మతైః, రారాధ్య ప్రసాద్య యో

భవాన్, పదత్రయమత్యల్పస్వ కియత్పదత్రయపరిమితం - భూభాగంవృణీతే, ద్వీపస్యాపిజమ్బూద్వీపస్య దే-ర్దాశుషం దాతారం, మా-మవిద్వానసో-బాలిశమతిర్భవానిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౯ ॥ మాముపవ్రజ్యమాంయాచిత్వా-పుమా - న్కశ్చి-ద్భూయో-ఽన్యం యాచితుం-నార్హతిత-స్మాత్ - హేవటోకామంయథేచ్ఛం - వృత్తికరీం-విపులాం, భూమిం, మేమత్తః, ప్రతిచ్ఛప్రతిగృహాణ ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ పునర్యాచితాధికనిస్పృహత్వమేవావిష్కుర్వన్నాహభగవాన్॥యావన్త ఇతిసప్తభిః॥ హేనృప-ప్రతిలోక్యాం,యావన్తో విషయా దేశాస్తే, సర్వేఽపి,ప్రతిగృహ్యమాణాస్సన్తః, అజితేన్ద్రియం,న్పూరయితుంనాలం,బుద్ధిమతశ్శక్తుంనశక్నువన్తి ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ యదుక్తంద్వీపదాశుషమవిద్వానిత్యత్రాహత్రిభిః-క్రమైః వా దై-రసంతుష్టః-పుమాన్స ప్తద్వీపయుక్తేన,జమ్బూద్వీపేనాపి-నపూర్యతే, అపూర్తౌహేతుమాహ - సప్తద్వీపవరేచ్ఛయా - సప్తానాంద్వీపవరాణామిచ్ఛయా హేతునా-ద్వీపేనాపి-నపూర్యత ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ తర్హిసప్తద్వీపాంమహీం ప్రతీచ్ఛేత్యత్రాహ॥ సప్తేతి॥వైన్యశ్చ పృథు-ర్గయశ్చాది, ర్యేషాం,తేనృపాస్సప్తానాంద్వీపానామధిపతయోఽప్యర్థైః-కామైశ్చ,తృష్ణాయా,అన్తం - నగతాః,అర్థకామతృష్ణాయా, అన్తమవధిం,నప్రాప్తాఇతి నోఽస్మాభిః, శ్రుతం, ఉత్తరోత్తరమసన్తుష్టస్యార్థకామతృష్ణాయాఅనువృత్తేరితిభావః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ ఏవమసన్తుష్టస్య సుఖంచనాస్తీతివక్తుంతావత్సంతుష్టస్య సుఖమస్తీత్యాహ ॥ యదృచ్ఛయేతి దైవాల్లబ్ధేన-సన్తుష్టస్తు సుఖం,వర్తతే సుఖంయథాతథా, ఆస్తేఅజితాత్మా అజితేన్ద్రియః అతఏవో,పసాదితైః ప్రాప్తై

యంయోవృణీతేబుద్ధిమాన్ద్వీపదాశుషమ్॥ ౧౯ ॥ నపుమాన్మామనువ్రజ్యభూయోయాచితుమర్హతి।తస్మాద్వృత్తికరీంభూమింవటోకామంప్రతీచ్ఛమే॥ ౨౦ ॥శ్రీభగవానువాచ॥ యావన్తోవిషయాః ప్రేష్ఠాస్త్రిలోక్యామజితేన్ద్రియమ్। నశక్నువన్తితేసర్వేప్రతిపూరయితుంనృప॥ ౨౧ ॥త్రిభిఃక్రమైరసంతుష్టోద్వీపేనాపినపూర్యతే।నవవర్షసమేతేనసప్తద్వీపవరేచ్ఛయా॥ ౨౨ ॥ సప్తద్వీపాధిపతయోనృపావైన్యగయాదయః । అర్థైఃకామైర్గతానాన్తంతృష్ణాయాఇతినశ్శ్రుతమ్॥ ౨౩॥యదృచ్ఛయోపపన్నేనసన్తుష్టోవర్తతేసుఖమ్। నాసంతుష్టస్త్రిభిర్లోకైరజితాత్మోపసాదితైః॥ ౨౪ ॥పుంసోఽయంసంసృతేర్హేతురసంతోషోఽర్థకామయోః।యదృచ్ఛయోపపన్నేనసంతోషోముక్తయేస్మృతః ॥ ౨౫ ॥ యదృచ్ఛాలాభతుష్టస్యతేజోవిప్రస్యవర్ధతే । తత్ప్రశామ్యత్యసంతోషాదమ్భసేవాశుశుక్షణిః ॥ ౨౬ ॥ తస్మాత్త్రీణిపదాన్యేవవృణేత్వాంవరదర్షభ । ఏతావతైవసిద్ధోఽహంవిత్తంయావత్ప్రయోజనమ్॥ ౨౭ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఇత్యుక్తఃప్రహసన్నాహవాఞ్ఛితంప్రతిగృహ్యతామ్।వామనాయమహీందాతుంజగ్రాహజలభాజనమ్॥ ౨౮ ॥విష్ణవేక్ష్మాంప్రదాస్యన్తముశనాహ్యసురేశ్వరమ్ । జానంశ్చికీర్షితంవిష్ణోశ్శిష్యంప్రాహవిదాంవరః॥ ౨౯ ॥శుక్రఉవాచ॥ఏషవైరోచనేసాక్షాద్భగవాన్విష్ణురవ్యయః। కశ్యపాదదితేర్జాతోదేవానాంకార్యసాధకః॥ ౩౦ ॥ప్రతిశ్రుతంత్వయైతస్మైయదనర్థమజానతా।నసాధుమన్యేదైత్యానాంమహానుపగతోఽనయః॥ ౩౧ ॥ ఏషతేస్థానమైశ్వర్యంశ్రియంతేజోయశశ్శ్రుతమ్ । దాస్యత్యాచ్ఛిద్యశక్రాయ

స్త్రిభి-ర్లోకై,రసన్తుష్టస్తు, నసుఖంవర్తతే ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ సన్తోషాసన్తోషౌనకేవలంసుఖదుఃఖమాత్రహేతూ, అపితుసంసృతిముక్తిహేతూఅపీత్యాహ ॥ పుంసఇతి ॥ అర్థకామయోర్విషయయో - ర్యో - ఽసన్తోషస్స - పుంసః - స్సంసారస్య, హేతుః,యశ్చ-దైవాల్లబ్ధేన - సన్తోష, స్స, ముక్తయే, స్మృతః, హేతురిత్యనుషఙ్గః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ కించ, దైవాల్లబ్ధేన,తుష్టస్య,విప్రస్య, తేజో-వర్ధతే,అసన్తోషాత్తు,తత్తేజః,ప్రశామ్యతినశ్యతి-యథాజలేనాశుశుక్షణిరగ్నిస్తద్వత్ ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ తస్మాత్సన్తోషస్యైవశ్రేయస్కరత్వాత్ - హేనృపోత్తమ-త్రీణ్యేవ-పదాని, త్వాం,వృణేయాచే,ఏతావతైవా-హం-సిద్ధఃకృతార్థః విత్తంహి,యావత్ప్రయోజనమేవ,సుఖదమితిశేషః, అధికంతుదుఃఖదమితిభావః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ ఇతీత్థ-ముక్తో-బలిఃప్రహసన్ - తర్హిప్రతిగృహ్యతా,మిత్యాహ॥ఏవముక్త్వా-వామనాయ,భూమిం,దాతుం - జలభాజనం, గృహీతవాన్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ తదావామనాయ,పృథ్వీం,దాస్యన్తందాతుముద్యుక్తమసురేశ్వరం, శిష్యం,విష్ణోశ్చికీర్షితంజానన్, నుశనాశుక్రో,విదాంకాలత్రయవిదాం,శ్రేష్ఠః-ప్రాహ ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ తదేవాహ॥యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ఏషఇతి॥ హేవైరోచనే,ఏషవామనస్సాక్షాద్భగవా,నవ్యయో,విష్ణురేవ, దేవానాం - కార్యసాధకఃకార్యంసాధితుమిత్యర్థః-కశ్యపాత్ప్రజాపతే-రవతీర్ణః-పదత్రయవ్యాజేనలోకత్రయం-ప్రతిగృహ్యదేవేభ్యో దాతుమవతీర్ణఇతిభావః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ ఏవంవిధాయ-తస్మై-స్వానర్థ-మజానతా-త్వయా,య-త్ప్రతిశ్రుతం,త-త్సాధు,నమన్యే - కుతః,యతో-దైత్యానాం, మహా - ననయోఽన్యాయ,ఉపగతఉపస్థితః ❋ ॥ ౩౧ ॥ అన్యాయమేవాహ॥ఏషఇతి॥ఏష,మాయామాణవకఆత్మసఙ్కల్పోపాత్తమాణవకసన్నివేశో, హరిర్వామ

న-స్తవ-స్థానాదికం-విపులం-యశశ్చాచ్ఛిద్యాపనీమే-న్ద్రాయ, దాస్యతి * ॥ ౩౨ ॥ * ననుమయాపదత్రయమేవప్రతిశ్రుతం నాధికంతత్రాహ। త్రిభిరితి ॥విశ్వకాయోవిశ్వరూపోభూత్వేత్యర్థః,త్రిభిః-పాదవిన్యాసైః - ఇమాన్-త్రీన్‌లోకాన్-క్రమిష్యతే పరిచ్ఛిద్యగ్రహీష్యతీత్యర్థః। క్రమతామితిచేత్తత్రాహ ॥సర్వస్వమితి। హేమూఢ-సర్వస్వం-విష్ణవే, వామనరూపాయాస్మై-ద త్త్వా-కథం-వర్తిష్యసే-తవస్థితిరపిదుర్లభేతిభావః * ॥ ౩౩ ॥ * తథాఽపిప్రతిశ్రుతంసమ్పాదనీయమేవేత్యత్రాహ॥ క్రమతఇ తిద్వాభ్యాం।ఏకేన - పదా పాదవిన్యాసేన-గాంభూమిం,ద్వితీయేన-దివంహేవిభో-మహతా - కాయేన-ఖమన్తరిక్షంచ-క్ర మతః-క్రమమాణస్య-భగవతః-స్తృతీయస్య-పాదవిన్యాసస్య-కాగతిః-తృతీయపాదస్యాస్పదాభావాత్తథాఽపిప్రతిశ్రుతంన సంపాదితమేవస్యాదిత్యర్థః * ॥ ౩౪ ॥ * అతఏవప్రతిశ్రుత-మప్రదాతుః-స్తవ - నరకే-నిష్ఠామవస్థితిం-మన్యే-కుతః,యోభ వాన్, ప్రతిశ్రుతస్యప్రతిశ్రుతంపూరయితు,మసమర్థః * ॥ ౩౫ ॥ * తథాఽపిసర్వస్వదానాత్కీర్తిస్తావద్భవిష్యతీత్యత్రా హ॥నతద్దానమితి॥యేనదానేన-వృత్తిర్జీవికా-విపద్యతేవిప్లుతాభవతి-త-ద్దానం, నప్రశంసన్త్యాశ్యాః,కుతః,యతో,లోకే,వృ త్తిమతఃజీవికావతఏవ,పుంసస్సమ్బన్ధీనిదానాదీని-ధర్మాదిహేతవః- జీవికావిపత్తికరదానాదిభిర్ధర్మాదయఃప్రత్యుతనశ్యన్తీ త్యర్థః * ॥ ౩౬ ॥ * అతో,విద్వాన్,స్వవిత్తం - పఞ్చధా , ధర్మాదిపఞ్చకార్థతయా , విభజన్నేవ ,ఇహా,ముత్రచ, లోకే,మోద తేతత్ర-స్వజనాయస్వజనపుష్టయే * ॥ ౩౭ ॥ * ననుతర్హి ప్రతిశ్రుత్యానేతికథమనృతంవాచ్యంతత్రాహ। సార్ధైఃషడ్భిఃఅత్రా పిసత్యానృతవ్యవస్థాయాం,బహ్వృచైర్గీతంయ-త్తత్కథయతో-మత్తః, శృణు, బహ్వృచశ్రుత్యాహప్రథమం « ఓమితిస త్యం,నేత్యనృతంతదేతత్పుష్పంఫలంవాచోయత్సత్యంసహీశ్వరోయశస్వీకల్యాణకీర్తిర్భవితోరీశ్వర,, ఇత్యాదినాసత్యానృత

యమాయామాణవకోహరిః॥౩౨॥త్రిభిఃక్రమైరిమాన్లోకాన్విశ్వకాయఃక్రమిష్యతి। సర్వస్వంవిష్ణవేదత్వామూ ఢవర్తిష్యసేకథం ॥ ౩౩ ॥ క్రమతోగాంపదైకేనద్వితీయేనదివంవిభోః।ఖంచకాయేనమహతాతార్తీయస్య* కుతోగతిః ॥ ౩౪ ॥ నిష్ఠాంతేనరకంమన్యేహ్యప్రదాతుఃప్రతిశ్రుతమ్ । ప్రతిశ్రుతస్యయోఽనీశఃప్రతిపాదయి తుంభవాన్ ॥ ౩౫ ॥ నతద్దానంప్రశంసన్తియేనవృత్తిర్విపద్యతే।దానంయజ్ఞస్తపఃకర్మలోకేవృత్తిమతోయతః॥ ధర్మాయయశసేఽర్థాయకామాయస్వజనాయచ।పఞ్చధావిభజన్విత్తమిహాముత్రచమోదతే। ౩౭ ॥ అత్రా పిబహ్వృచైర్గీతంశృణుమేఽసురసత్తమ।సత్యమోమితియత్ప్రోక్తంయన్నేత్యాహానృతంహితత్ ॥ ౩౮ ॥ స త్యంపుష్పఫలంవిద్యాదాత్మవృక్షస్య*గీయతే । వృక్షేఽజీవతి*తన్నస్యాదనృతంమూలమాత్మనః ॥ ౩౯ ॥ తద్యథావృక్షఉన్మూలశ్శుష్యత్యుద్వర్తతేఽచిరాత్।ఏవంనష్టానృతస్సద్యఆత్మాశుష్యేన్నసంశయః ॥ ౪౦ ॥ప

యోర్లక్షణపూర్వకంస్తుతినిన్దాభ్యాంసత్యంవిహితమనృతంచనిషిద్ధం-అనన్తరం « పరాగ్వాఏతద్రిక్తమక్షర ,, మిత్యాదినాస త్యేదోషానన్ృతేచగుణానుక్త్వా « తస్మాత్కాలఏవదద్యాత్కాలేనదద్యాత్సత్యానృతేమిథునీకరోతి ,, త్యుపసంహారేణవృ త్తిసఙ్కటాదిష్వనృతమప్యనుజ్ఞాతం-తమిమంశ్రుత్యర్థందర్శయన్నాహ॥ సత్యమితి ॥ ఓమిత్యంగీకారేణ-య,త్ప్రోక్తం,తత్స త్యం,నేతియదాహ , తదేవానృతమ్ * ॥ ౩౮ ॥ * తత్సత్యమీషదనృతంవినానసిధ్యతీత్యాశయేనాహ , సత్యంపుష్పఫలం,వి ద్యాత్,జానీయాత్‌ఆత్మవృక్షస్యదేహరూపస్యవృక్షస్య,కుతః,గీయతేశ్రుత్యోచ్యతఇత్యర్థః-జీవతఇతిపాఠాన్తరంతుసుగమం యద్యపి - శ్రుత్యావాచస్సత్యంపుష్పంఫలంచేత్యుక్తం - తథాపి,వాచోదేహనిర్వాహాధీనత్వాదాత్మవృక్షస్యేతిప్రస్తుతాను సారేణోక్తంభవతి,పుష్పఫలస్థానీయ్యంసత్యం-తతఃకిమతఆహ,వృక్షేదేహే,అజీవతితత్పుష్పఫలం,నస్యాత్ , సానస్యాదితి పాఠేశ్రుత్యుక్తాయావాచఃపరామర్శః, దేహశ్చానృతేనరక్షణీయఇత్యాహఅనృతంత్వా,త్మనోదేహస్య,మూలం , తథాచ శ్రుతిః«దయతేత్వేనెన్వాతిఏనేనత్వనృతేన, దయతేసంకల్పేష్వాత్మానంరక్షేదిత్యర్థః * ॥ ౩౯ ॥ * ఏతదేవదృష్టాన్తేనస్ఫుట యతి,తద్యథా,వృక్షఉత్ఖాతమూల, శ్శుష్యతి-అచిరాదేవో,ద్వర్తతేపతతిచ , ఏవం , నష్టమనృతంయస్య,స,ఆత్మాదేహ,శ్శు ష్యేత్,సర్వస్వదానేదేహశ్శుష్యేదితిభావః * ॥ ౪౦ ॥ * సర్వదాసత్యంవదతోదేహేనానిర్వాహాదితిస్ఫుటీకర్తుంసత్యస్య దోషాననృతస్యగుణాంశ్చాహ ॥ పరాగితిద్వాభ్యాం॥య,దోమిత్యక్షరం , సర్వస్వందాస్యామీత్యఙ్గీకారార్థకమక్షరంతత్ప రాక్,పరాక్శబ్దవ్యాఖ్యానంరిక్తమితి, తస్యాపివ్యాఖ్యానమపూర్ణమితితథాచశ్రుతిః « పరాగ్వాఏతద్రిక్తమక్షరంయదేతదో మితి , సర్వస్వదానేకృతేవృత్త్యభావేనదేహస్యాపి వినాశాద్దాతుర్విపత్త్యాదానసాద్గుణ్యాభావాదోమిత్యక్షరమసాద్గుణ్యా వద్దానప్రతిజ్ఞాపరత్వేనాపరిపూర్ణంస్యాదిత్యర్థః కించిదోమితిబ్రూయాత్కించిద్దాస్యామీతియద్వాక్యం , తేనవాక్యేన , పు

---

౩౯ ॥ శ్లో * పా ॥ జీవితః. * పా ॥ సానస్యాత్.

మాన్ దాతా, రిచ్యేత అవశిష్యేతేత్యర్థః, దత్త్వావశిష్టేనాత్మనో వృత్తిం కల్పయన్ జీవేత్, తత్తద్వాక్యం సాద్గుణ్యావద్దానప్రతిశ్రుతిపరత్వేన పరిపూర్ణం స్యాదితి భావః, తథా చ శ్రుతిః “న యత్సర్వమోం కుర్యాదరిక్తం చాత్మానం స కామేభ్యో నాలం స్యా,, దితి, యః సర్వమోం న కుర్యాత్, స ఆత్మానం రిక్తం కుర్యాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ స కామేభ్యో నాలం స్యాదిత్యస్యార్థమాహ। భిక్షవ ఇతి ॥ భిక్షవే యాచకాయ సర్వం స్వ, మోం కుర్వన్ దాస్యామీతి ప్రతిశృణ్వన్ పుమాన్, ఆత్మనే, కామేన, కామ్యత ఇతి కామో జీవనం అధ్యయనేన వసతీతి వత్ హేత్వర్థే తృతీయా - తస్మై - నాలం న సమర్థః స్యాదిత్యర్థః, అతః కించిదేవ దేయమితి భావః “ అథైతత్పూర్ణమభ్యాత్మం యన్నేతి యత్సర్వం నేతి బ్రూయాత్పాపికాఽస్య కీర్తిర్జాయేత సైనం తత్రైవ హన్యా,, దితి శ్రుత్యర్థమాహ। అథేతి ॥ నేతి యదనృతం వచ, ఏతత్పూర్ణం - అర్థవ్యయాభావాత్, అభ్యాత్మం చేతి చకారస్యాన్వయః, ఆత్మనోఽభిముఖమన్యస్యార్థమాకర్షతీత్యభ్యాత్మం యో హి నిత్యం మమ కించిదపి నాస్తి సీదామీతి బ్రూతే, స హి తేనానృతేన పరేషామర్థానాకర్షతీతి ప్రసిద్ధం - తర్హి తదమృతమమృతమివ సర్వదా సేవ్యం స్యాన్నేత్యాహ ॥ సర్వమితి ॥ సర్వం నేతి యో బ్రూయాత్, స దుష్కీర్తిః, అతః కించిద్దేయమిత్యర్థః, యద్వా, కించిద్దాస్యామీతి ప్రతిశ్రవణాదపి కించిదపి న దాస్యామీత్యేవ వరతరి జ్యాయస్సతరా వర్థవ్యయాభావాదితి పరిచోద్య, తత్ప్రతిక్షిపతి - అథైతదితి, అథ న ను అభ్యాత్మం యాచకాభిముఖం, య, న్నేతి కించిదపి నేత్యనృతం, యద్వచ, స్తదేతత్పూర్ణం - సతి విత్తే, నేతి వచసో మిథ్యార్థపరత్వాదనృతమిత్యుక్తం, తదనూద్య ప్రతిక్షిపతి ॥ సర్వమితి ॥ యః సర్వం నేతి కించిదపి, నేతి, బ్రూయాత్, స దుష్టా - కీర్తి - ర్యస్య తాదృశః, స్యాత్, శ్రుతౌ వా శబ్దః పక్షవిపరివృత్త్యర్థకః - భవ

రాత్రిక్తమపూర్ణం వా అక్షరం యత్తదోమితి। తద్యత్కించోమితి బ్రూయాత్తేనరిచ్యేత వై పుమాన్ ॥ ౪౧ ॥ భిక్షవే సర్వమోం కుర్వన్నాలం కామేన చాత్మనే। అథైతత్పూర్ణమభ్యాత్మం యచ్చ నేత్యనృతం వచః॥ సర్వం నేత్యనృతం బ్రూయాత్స దుష్కీర్తిః శ్వసన్మృతః ॥ ౪౨ ॥ స్త్రీషు నర్మవివాహే చ వృత్త్యర్థే ప్రాణసంకటే। గోబ్రాహ్మణార్థే హింసాయాం నానృతం స్యాజ్జుగుప్సితమ్ ॥ ౪౩ ॥ ************************************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, ఏకోనవింశోఽధ్యాయః **********
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ బలిరేవం గృహపతిః కులాచార్యేణ భాషితః। తూష్ణీం భూత్వా క్షణం రాజన్నువాచావహితో గురుమ్॥ ౧ ॥ బలిరువాచ ॥ సత్యం భగవతా ప్రోక్తం ధర్మోఽయం గృహమేధినామ్। అర్థం కామం యశో వృత్తిం యో న బాధేత కర్హిచిత్ ॥ ౨ ॥ స చాహం విత్తలోభేన ప్రత్యాచక్షే కథం ద్విజమ్ । ప్రతిశ్రుత్య దదామీతి ప్రాహ్లాదిః కితవో యథా ॥ ౩ ॥ న హ్యసత్యాత్పరో ధర్మ ఇతి హోవాచ భూరియమ్ । సర్వం ❁ వోఢుమహం మేన బ్రువే ఽళీ

త్యిత్యత్ర ప్రాహశ్వసన్మృతః స జీవన్నపి మృత ప్రాయ ఇత్యర్థః - అనేన “ సైనం తత్రైవ హన్యా, దితి వాక్య విశేషో వ్యాఖ్యాతః, సా దుష్టాకీర్తి, రేనం సతి విత్తే కించిదపి నేతి యాచకం ప్రతి వక్తారం, తత్రైవ జీవదశాయామేవ, హన్యాదితి తదర్థః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ అథో వృత్తిసంకటాదిష్వనృతం న దోషాయేత్యుపసంహరతి - స్త్రీష్వితి స్త్రీషు ప్రోత్సాహనేన వశీకారే, నర్మ కర్మణి పరిహాసే వివాహే వరాదిస్తుతౌ, వృత్త్యర్థే జీవికార్థే, గవాం బ్రాహ్మణానాం చ హితార్థే - హింసాయాం కస్య చిత్ప్రాప్తాయాం, మ నృతం - న నిందితం భవేదిత్యర్థః - తథా చ యాజ్ఞవల్క్యః “ వర్ణానాం హి వధో యత్ర తత్ర సాక్ష్యనృతం వదే,, దితి। తథా చ శ్రుతిః “ తస్మాత్కాల ఏవ దద్యాత్కాలే న దద్యాత్తత్సత్యానృతే మిథునీకరోతీ,, తి ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే ఏకోనవింశోఽధ్యాయః. ************
ఏవముశనసోక్తో బలిస్తమువాచేత్యాహ మునిః ॥ బలిరితి ॥ కులాచార్యేణ శుక్రేణ, ఏవ - ముక్తో, గృహపతిర్యజమానో బలిః క్షణం, తూష్ణీ, మవస్థాయ హే రాజన్ అవహితః ప్రకృతమధ్యవస్యన్, గురుముశనస, మాహ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తదేవాహ॥ సత్యమితి భగవతా త్వయా - య - దుక్తం తత్, సత్యం, సోఽయం, గృహస్థానాం ధర్మః, యస్తదుక్తో ధర్మః, కర్హిచిదపి, గృహమేధినా - మర్థాదీన్న బాధేత న విహన్తి అతస్సత్యం గృహమేధినాం ధర్మః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తథాఽపి - స గృహస్థోఽప్య, హం, దదామీతి ప్రతిశ్రుత్యా, ధునా - విత్తలోభేన - ద్విజం - కథం, ప్రత్యాచక్షే నిరాకరోమి ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ నన్వప్రత్యాఖ్యానే దోషా ఉక్తాస్తత్రాహ॥ న హీతి॥ అసత్యాదన్యోఽధర్మో, నాస్తీతి, ఇయం - భూమి రాహ హి, కిం తథావిధం భూమేర్వచస్త్వయోపలబ్ధమిత్యత్రాహ ॥ సర్వమితి ॥ యత, ఇయం, భూః, రళీకపరమనృతపరం, మనృతవాదిన - మృతే వినా - సర్వం మేరుమన్దరాదికమపి, వోఢుం ధర్తుం అలం సమర్థ, మాత్మానం, మేనే అమనస్యత, సాక్షాత్తస్యాస్తథావిధోక్త్యభావేఽప్యళీకపరో నరస్తస్యా దుర్భరత్వేనాను

౪ ॥ శ్లో ॥ ❁ పా ॥ సోఢుమహం మన్యబ్రుతే.

మత ఇతి భావః. మన్యే ఇతి పాఠాన్తరం. తదా అళీకపరం నరం వినా, అహం, సర్వం, వోఢుం సోఢుమలం మన్యే, అళీకపరం తు న సహే. కథమహం తత్సహ ఇత్యర్థః. సోఢుమితి పాఠస్తు సుగమః ॥ ౪ ॥ కించ, యథా, విప్రప్రలోభనాద్విప్రవిషయే ఽనృతవదనాద్యథా ఽహం బిభేమి తథా నిరయాదిభ్యో న బిభేమి. తత్ర అధన్యం దారిద్ర్యమ్ ॥ ౫ ॥ కించ యద్యద్ధరాదికం తత్సర్వం, సమ్పరేతం మృతం పురుషమస్మిన్నేవ లోకే హాస్యతి త్యక్ష్యతి తత్కిమితి జీవతైవ స్వయం న దేయమితి భావః, తథా ఽపి తావద్వృత్తిసఙ్కటపరిహారార్థం కించిద్దీయతామిత్యత్రాహ, తస్యేతి, యేనార్థేన దత్తేనాపి న తుష్యేద్విప్రః తర్హి తస్యార్థస్య త్యాగే దానే కిం నిమిత్తం న కించిత్ యాచితాదన్యస్య దానే విప్రస్యాసంతోషాత్తద్దానం వ్యర్థమేవ స్యాత్. అతస్తద్యాచితం సర్వం దేయం న కించిదితి భావః ॥ ౬ ॥ నను యది కించిద్దత్తేన న తుష్యేద్విప్రస్తర్హి న దేయమేవేత్యత్రాహ ॥ శ్రేయ ఇతి ॥ సాధవః పరోపకారప్రసాధనస్వభావాః దధ్యఙ్ఙాదయః దుస్త్యజైరసుభిః ప్రాణైరపి, భూతానాం, శ్రేయః, కుర్వన్తి ధరాదిషు, కో వికల్పః కో విచారః ॥ ౭ ॥ సర్వథా కీర్తిరేవ సమ్పాదనీయేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ యైరితి ॥ హే బ్రహ్మన్ యైః దైత్యేన్ద్రైః అస్మత్పితామహాదిభిః యుద్ధేష్వనివర్తిభిః ఇయం భూమిః బుభుజే ఉపభుక్తా. తేషాం, లోకాన్ భోగాన్, కాలః అగ్రసీత్ సంహృతవాన్, తైర్భువ్యధిగతం లబ్ధం యశః కీర్తిం తు, నాగ్రసీత్ అధునా ఽప్యనువర్తత ఇతి భావః ॥ ౮ ॥ దేహాదపి ప్రియస్య ధనస్య త్యాగాదేవ కీర్తిర్భవతీత్యాహ ॥ సులభా ఇతి ॥ హే విప్రవర్ష్ఠే యుధి, తనుం దేహం త్యజన్తీతి తథా, తాదృశాః సులభాః, బహవో ఽనువృత్తాః జాతా బభూవురిత్యర్థః. తథా, తీర్థే సత్పాత్రే ఏయే, శ్రద్ధయా, సర్వస్వం త్యజన్తో, నా

కపరం నరమ్ ॥ ౪ ॥ నాహం బిభేమి నిరయాన్నాధన్యాదసుఖార్ణవాత్ । న స్థానచ్యవనాన్మృత్యోర్యథా విప్రప్రలోభనాత్ ॥ ౫ ॥ యద్యద్ధాస్యతి లోకే ఽస్మిన్సమ్పరేతం ధనాదికమ్ । తస్య త్యాగనిమిత్తం కిం విప్రస్తుష్యేన్న తేన చేత్ ॥ ౬ ॥ శ్రేయః కుర్వన్తి భూతానాం సాధవో దుస్త్యజాసుభిః । దధ్యఙ్ శిబిప్రభృతయః కో వికల్పో ధరాదిషు ॥ ౭ ॥ యైరియం బుభుజే బ్రహ్మన్ దైత్యేన్ద్రైరనివర్తిభిః । తేషాం కాలో ఽగ్రసీల్లోకాన్న యశో ఽధిగతం భువి ॥ ౮ ॥ సులభా యుధి విప్రర్షే హ్యనివృత్తాస్తనుత్యజః । న తథా తీర్థ ఆయాతే శ్రద్ధయా యే ధనత్యజః ॥ ౯ ॥ మనస్వినః కారుణికస్య శోభనం యదర్థికామోపనయేన దుర్గతిః । కుతః పునర్బ్రహ్మవిదాం భవాదృశాం తతో వటోరస్య దదాని వాఞ్ఛితమ్ ॥ ౧౦ ॥ యజన్తి యజ్ఞైః క్రతుభిర్యమాదృతా భవన్త ఆమ్నాయవిధానకోవిదాః । స ఏష విష్ణుర్వరదో ఽస్తు వా పరో దాస్యామ్యముష్మై క్షితిమీప్సితాం మునే ॥ ౧౧ ॥ యద్యప్యసావధర్మేణ మాం బధ్నీయాదనాగసమ్ । తథా ఽప్యేనం న హింసిష్యే ధృతబ్రహ్మతనుం హరిమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఏష వా ఉత్తమశ్లోకో న జిహాసతి యద్యశః । హత్వా మైనాం హరేద్యుద్ధే శయీత నిహతో మమ ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । ఏవమశ్రద్ధితం శిష్యమనాదేశకరం గురుః । శశాప దైవప్రహితః సత్యసన్ధం మనస్వినమ్ ॥ ౧౪ ॥ శుక్ర ఉవాచ ॥ దృఢం పణ్డితమాన్యజ్ఞః స్తబ్ధో ఽస్యస్మదుపేక్షయా । మ

నువృత్తాః. అతో ఽతిదుష్కరో ధనత్యాగ ఏవ మయా కార్య ఇతి భావః ॥ ౯ ॥ తర్హి నిర్ధనత్వేన దైన్యం స్యాదిత్యత్రాహ ॥ మనస్విన ఇతి ॥ అర్థినాం కామపూరణేన దుర్గతిర్దైన్యమితి యత్తన్మనస్వినో వివేకినః, కారుణికస్య శోభనం భద్రమేవ. కింపునర్భవాదృశానాం బ్రహ్మవిదాం తద్భద్రమేవేతి వక్తవ్యం, తతో ఽస్య వటోర్వాఞ్ఛితం దదాని ॥ ౧౦ ॥ నను నాయం వటుః కింతు విష్ణుస్తవ శత్రురిత్యుక్తం, తర్హి సుతరామేవ దాస్యామీత్యాహ ॥ యజన్తీతి ॥ వేదోక్తయజ్ఞాద్యనుష్ఠానకుశలా భవన్తః, ఆదృతాస్సన్తః క్రతుభిర్యజ్ఞైశ్చ సోమకైరసోమకైశ్చ యాగైర్యం విష్ణుం యజన్త్యారాధయన్తి, స ఏష వటువేషో విష్ణురధునా, మమ వరదో వా, పరశ్శత్రుర్వా ఽస్తు సర్వథా ఽస్మై భూమిమీప్సితాం హే మునే దాస్యామ్యేవ ॥ ౧౧ ॥ తర్హి తృతీయపాదస్యాప్రదానేన హేతునా త్వాం బధ్నీయాదత ఆహ ॥ యదీతి ॥ అనాగసం సర్వస్వసమర్పణేన నిరపరాధం, మామసౌ అధర్మేణ యది బధ్నీయాత్, తథాఽప్యేనం, ధృతవిప్రతనుం, న హింసిష్యే న హనిష్యామి. బన్ధనమప్యనుమన్యే, నాహం బిభేమీతి పూర్వమేవోక్తత్వాదితి భావః ॥ ౧౨ ॥ కించైష యద్యుత్తమశ్లోకో విష్ణుస్తర్హి యశః కీర్తిం, న జిహాసతి త్యక్తుం నేచ్ఛతి సర్వస్వం ప్రతిగృహ్య మాం బధ్వా స్వకీయం విపులం యశో న విహాస్యతీతి భావః. కింతు, మాం యుద్ధే హత్వా ఏనాం భూమిం హరేత్ మాం హన్తుమసమర్థశ్చేన్మయా, నిహతో, యుద్ధే శయీత వా ॥ ౧౩ ॥ ఇత్థమశ్రద్ధితం శ్రద్ధాస్య సంజాతేతి శ్రద్ధితః తారకాదిత్వాదితచ్, న శ్రద్ధితో ఽశ్రద్ధితస్తం, స్వాజ్ఞామస్వీకుర్వాణం, శిష్యం బలిం, గురురుశనా, దైవచోదితః, శశాప. శాపానర్హత్వం సూచయన్విశినష్టి, సత్యే సన్ధా అభిసన్ధిర్యస్య తం ప్రశస్తమనస్కమ్ ॥ ౧౪ ॥ శాపమేవ దర్శయతి ॥ దృఢమితి ॥ త్వం, దృఢం నూనం, పణ్డితమాత్మానం మన్యత ఇతి తథా, వస్తుతస్త్వజ్ఞః అత ఏవ, స్తబ్ధః సర్వస్వనాశ

ప్రసక్తావప్యలంపటోఽసి యతః త్వం మద్భాసనమతిక్రాన్తవాన్, అతః త్వం మమ గురోః ఉపేక్షయా అచిరాదేవ శ్రియః త్రైలోక్యాధిపత్యాత్ భ్రశ్యసి ॥ ౧౫ ॥ ఇత్థం స్వగురుణా శప్తోఽపి సత్యాన్న చలితో మహాన్ దృఢసఙ్కల్పో బలిః వామనాయార్చిత్వోదపూర్వికామిమాం భూమిం దదౌ ॥ ౧౬ ॥ తదేవ ప్రపఞ్చయతి విన్ధ్యావళిరితి ॥ బలేః పత్నీ విన్ధ్యావళిరితి ప్రసిద్ధా జాలకమాలినీ జాలకం ముక్తాభరణవిశేషః తన్మాలినీ తదా ఆగత్య అవనేజనీనాం పాదప్రక్షాళనార్థానాం అపామద్భిః పూర్ణం హైమం కలశమానిన్యే ఆనీతవతీ ॥ ౧౭ ॥ తతో యజమానో బలిః తస్య భగవతో వామనస్య శ్రీమత్పాదద్వన్ద్వం ముదా ప్రక్షాళ్య తదపః ప్రక్షాళనీః అపః విశ్వపావనీః మూర్ధ్న్యవహత్ ॥ ౧౮ ॥ తదా దివి స్థితా దేవగణా గన్ధర్వాదయశ్చ నిర్భయాస్సన్తః సర్వే తస్య బలేః దానరూపం కర్మాభిహితః ప్రశంసన్తః ఆదరాదసురేన్ద్రం బలిం ప్రసూనవర్షైర్ముదాయుక్తాస్సన్తో వవృషుః ॥ ౧౯ ॥ దున్దుభయః సహస్రశో నేదుః గన్ధర్వాదయో జగుః, గానప్రకారమేవ దర్శయతి ॥ మనస్వినాఽనేన బలినా కృతమితరైర్దుష్కరం, హి యతోఽయం విద్వాన్ త్రిపదే పాదత్రయాయ త్రివిక్రమాయ వా జగత్త్రయమదాత్ ॥ ౨౦ ॥ ఇత్యేవం సర్వేష్వభిగృణత్సు సత్సు తత్ యద్ధరేరనన్తస్య వామనరూపం తత్ అద్భుతం యథా తథా అవర్ధత వాఞ్ఛితం ప్రతిగృహ్యేతామితి బలినా పూర్వముక్తత్వాల్లో

ద్భాసనాతిగో యత్త్వమచిరాద్భ్రశ్యసే శ్రియః ॥ ౧౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం శప్తస్స్వగురుణా సత్యాన్న చలితో మహాన్ । వామనాయ దదావేనామర్చిత్వోదకపూర్వికామ్ ॥ ౧౬ ॥ విన్ధ్యావళిస్తదాఽఽగత్య పత్నీ జాలకమాలినీ । ఆనిన్యే కలశం హైమమవనేజన్యపాం భృతమ్ ॥ ౧౭ ॥ యజమానస్స్వయం తస్య శ్రీమత్పాదయుగం తదా । అవనిజ్యావహన్మూర్ధ్ని తదపో విశ్వపావనీః ॥ ౧౮ ॥ తదాఽసురేన్ద్రం దివి దేవతాగణా గన్ధర్వవిద్యాధరసిద్ధచారణాః । తత్కర్మ సర్వేఽభిగృణన్త ఆదరాత్ప్రసూనవర్షైర్వవృషుర్ముదాన్వితాః ॥ ౧౯ ॥ నేదుర్ముహుర్దున్దుభయస్సహస్రశో గన్ధర్వకింపూరుషకిన్నరా జగుః । మనస్వినాఽనేన కృతం సుదుష్కరం విద్వానదాద్యద్రిపవే జగత్త్రయమ్ ॥ ౨౦ ॥ తద్వామనం రూపమవర్ధతాద్భుతం హరేరనన్తస్య గుణత్రయాత్మకమ్ । భూః ఖం దిశో ద్యౌర్వివరాః పయోధయస్తిర్యఙ్నృదేవా మునయో యదాసత ॥ ౨౧ ॥ కాయే బలిస్తస్య మహావిభూతేస్సహర్త్విగాచార్యసదస్య ఏతత్ । దదర్శ విశ్వం త్రిగుణం గుణాత్మకే భూతేన్ద్రియార్థాశయజీవయుక్తమ్ ॥ ౨౨ ॥ రసామచష్టాఙ్ఘ్రితలేఽథ పాదయోర్మహీం మహీధ్రాన్పురుషస్య జఙ్ఘయోః । పతత్త్రిణో జానుని విశ్వమూర్తేరూర్వోర్గణం మారుతమిన్ద్రసేనః ॥ ౨౩ ॥ సన్ధ్యాం విభోర్వాససి గుహ్య ఐక్షత్ప్రజాపతీన్ జఘనే ఆత్మముఖ్యాన్ । నాభ్యాం నభః కుక్షిషు సప్తసిన్ధూనురుక్రమస్యోరసి చర్క్షమాలామ్ ॥ ౨౪ ॥ హృద్యఙ్గ ధర్మం స్తనయోర్మురారేరృతం చ సత్యం చ మనస్యథేన్దుమ్ । శ్రియం చ వక్షస్యరవిన్దహస్తాం కణ్ఠే చ సామాది సమస్తరేఫాన్ ॥ ౨౫ ॥ ఇన్ద్రప్రధానానమరాన్భుజేషు తత్కర్ణయోః కకుభో ద్యౌశ్చ మూర్ధ్ని । కేశేషు మేఘాన్ శ్వసనం నాసికాయామక్ష్ణోశ్చ సూ

కత్రయమపి వాఞ్ఛితం ప్రతిగ్రహీతుమవర్ధతేతి భావః, తదేధితం రూపం విశినష్టి గుణత్రయం గుణత్రయాత్మకం జగత్, తదాత్మని స్వస్మిన్ యస్య తత్, అత ఏవ భూః ఖమిత్యాదయో యస్మిన్ ఆసత స్థితాః ॥ ౨౧ ॥ తదా ఋత్విగాదిసహితో బలిః మహావిభూతేః తస్య భగవతః కాయే గుణత్రయపరిణామాత్మకజగదాశ్రయభూతే, భూతపఞ్చకాదియుక్తమేతత్ కృత్స్నం విశ్వం దదర్శ ॥ ౨౨ ॥ తదేవ ప్రపఞ్చయతి రసామితి పాదోనైస్సప్తభిః ॥ పాదతలే, రసాం రసాతలమధోలోకమచష్ట అపశ్యత్ తథా, పాదయోర్మహీం పురుషస్య భగవతో, జఙ్ఘయోర్మహీధ్రాన్ పర్వతాన్, జానుని పతత్త్రిణః పక్షిణః, విశ్వమూర్తేరూర్వోః, మారుతం గణం వాయుసఙ్ఘమిన్ద్రసేనో బలిః ఇన్ద్రస్య సేనేవ సేనా యస్య సః, ఇన్ద్రపురస్సితత్వాత్ అచష్టేత్యనుషఙ్గః ఐక్షదిత్యపకర్షో వా ॥ ౨౩ ॥ విభోర్వాససి వస్త్రే సన్ధ్యాం, జఘనే ఆత్మా స్వయం బలిర్ముఖ్యాన్ ఏషాం తాన్ ప్రజాపతీనసురాన్, నాభ్యాం నభోఽన్తరిక్షం కుక్షిషు సప్తసిన్ధూన్ సముద్రాన్, ఉరుక్రమస్య భగవత ఉరసి నక్షత్రపఙ్క్తిమ్ ॥ ౨౪ ॥ అఙ్గ హే రాజన్ హృది ధర్మం మురారేః స్తనయోః ఋతం చ సత్యం చ శబ్దసత్యమర్థసత్యం చ తదభిమానిదేవతామితి భావః, అథ మనసి చన్ద్రమసం, వక్షసి అరవిన్దం హస్తే యస్యాస్తాం శ్రియం లక్ష్మీం కణ్ఠే, సామాని సమస్తాన్ రేఫాంశ్చ శబ్దాదీన్ ॥ ౨౫ ॥ భుజేషు, ఇన్ద్రః ప్రధానో ముఖ్యో యేషాం తాన్ సురాన్, తస్య భగవతః కర్ణయోః కకుభః దిశః మూర్ధ్ని, ద్యౌర్ద్యాం చ కేశేషు మేఘాన్, నాసికాయాం శ్వసనం శ్వాసాత్మకం వాయుం, బాహ్యవాయోరుక్త

త్త్వాత్-అక్ష్ణోర్నేత్రయోః-సూర్యం-వదనే ముఖే,వహ్నిమ్ ※ ॥ ౨౬ ॥ ※ వాణ్యాం తు-ఛన్దాంసి వేదాన్,రసే రసనేన్ద్రియే-జలేశం వరుణం-భ్రువోర్నిషేధం నివృత్త్యాత్మకం శాస్త్రార్థం - విధిం ప్రవృత్త్యాత్మకం చ- పక్ష్మసు,అహశ్చ - రాత్రిం చ- పరమపురుషస్య-లలాటే-మన్యుం,అధరోష్ఠే లోభమ్ ※ ॥ ౨౭ ॥ ※ స్పర్శేత్వగిన్ద్రియే-కామం, రేతసా-రేతసి-జలం-పృష్ఠే త్వ,ధర్మం క్రమణేషు పాదన్యాసేషు -యజ్ఞం ఛాయాసు - మృత్యుం-అన్తకం , హసితే , మాయాం - తనూరుహేషు రోమసు - ఓషధీజాతీః ※ ॥ ౨౮ ॥ ※ నాడీషు,నదీః,నఖేషు,శిలాః,బుద్ధావజం బ్రహ్మాణం - దేవగణాన్,ఋషీంశ్చ,ప్రాణేష్విన్ద్రియేషు ,గాత్రే-చరాచరాత్మకాని,భూతాని-- పరస్పరవిలక్షణాన్య-పశ్యత్,ఇత్థం , సర్వాత్మని కృత్స్నజగదాశ్రయభూతే భగవతి , ఇదం భువనం విశ్వం,నిరీక్ష్య ॥ అఙ్గ హే రాజన్,అసురాస్సర్వే,కశ్మలం కిమేతదిత్యాశ్చర్యం దుఃఖం వా,ప్రాపుః ※ ॥ ౨౯ ॥ ※ చక్రమిత్యాదినా మీశం భగవన్తముపతస్థురిత్యుత్తరేణాన్వయః - చక్రం పిశినష్టి - సుదర్శనాభిధం-అసహ్యం తేజో యస్య,ధనుశ్చ పిశినష్టి,శార్ఙ్గాభిధం- స్తనయిత్నోరివ ఘోషో యస్య తత్ , జలజం శఙ్ఖం పిశినష్టి,పాఞ్చజన్యాభిధః - పర్జన్యస్యేవ ఘోషో యస్య సః,గదాం పిశినష్టి కౌమోదక్యభిధా-తరస్వినీ బలవతీ ※ ॥ ౩౦ ॥ ※ అసిం ఖడ్గం పిశినష్టి విద్యాధరా, ఆధారః,విద్యాధరాభిధో వా,తస్యైవ నన్దక ఇతి నామాన్తరం చ-తం చన్ద్రకారాణి మణ్డలాని యస్య, తేన , చర్మణా ఖేటాఖ్యేన - యుక్తః తూణోత్తమౌ బాణాశ్రయౌ పిశినష్టి - అక్షయసాయకాభిధౌ - ఇదమన్వర్థం నామ-సునన్దః ముఖ్యః ఆదిర్యేషాం తే,హరేః- పార్షదాశ్చ , లోకపాలైస్సహితాః

ర్యం వదనే చ హ్వానమ్ ॥ ౨౬ ॥ వాణ్యాం చ ※ ఛన్దాంసి రసే జలేశం భ్రువోర్నిషేధం చ విధిం చ పక్ష్మసు ※ । అహశ్చ రాత్రిం చ పరస్య పుంసో మన్యుం లలాటేఽధర ఏవ లోభమ్ ॥ ౨౭ ॥ స్పర్శే చ కామం నృప రేతసాఽమ్భః పృష్ఠే త్వధర్మం క్రమణేషు యజ్ఞమ్ । ఛాయాసు మృత్యుం హసితే చ మాయాం తనూరుహేష్వోషధిజాతయశ్చ ※ ॥ ౨౮ ॥ నదీశ్చ నాడీషు శిలా నఖేషు బుద్ధావజం దేవగణానృషీంశ్చ । ప్రాణేషు గాత్రే స్థిరజఙ్గమాని హరేరనన్తస్య విలక్షణాని ॥ సర్వాత్మనీదం భువనం నిరీక్ష్య సర్వేఽసురాః కశ్మలమాపురఙ్గ ॥ ౨౯ ॥ సుదర్శనం చక్రమసహ్యతేజో ధనుశ్చ శార్ఙ్గం స్తనయిత్నుఘోషమ్ । పర్జన్యఘోషో జలజః ※ పాఞ్చజన్యః కౌమోదకీ విష్ణుగదా తరస్వినీ ※ ॥ ౩౦ ॥ విద్యాధరోఽసిశ్శతచన్ద్రయుక్తస్తూణోత్తమావక్షయసాయకౌ చ । సునన్దముఖ్యా ఉపతస్థురీశం పార్షద ※ ముఖ్యాస్సహ లోకపాలైః ॥ ౩౧ ॥ స్ఫురత్కిరీటాఙ్గదమీనకుణ్డలశ్రీవత్సరత్నోత్తమమేఖలామ్బరైః । మధువ్రతస్రగ్వనమాలయావృతో రరాజ రాజన్భగవానురుక్రమః ॥ ౩౨ ॥ క్షితిం పదైకేన బలేర్విచక్రమే నభశ్శరీరేణ దిశశ్చ బాహుభిః । పదం ద్వితీయం క్రమతస్త్రివిష్టపం న వై తృతీయాయ తదీయమణ్వపి ॥ ఉరుక్రమస్యాఙ్ఘ్రిరుపర్యుపర్యథో మహర్జనాభ్యాం తపసః పరం గతః ॥ ౩౩ ॥ ※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, వింశోఽధ్యాయః ※※※※※※※※※※
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సత్యం సమీక్ష్యాబ్జభవో నఖేన్దుభిర్హతస్వధామద్యుతిరావృతోఽభ్యగాత్ । మరీచిమిశ్రా ఋషయో బృహద్వ్రతాస్సనన్దనాద్యా నరదేవ యోగినః ॥ ౧ ॥ వేదోపవేదా నియమా నయాన్వితాస్తర్కేతిహాసాఙ్గ

ఈశ-ముపతస్థుః-ఈశస్య సమీపే స్వస్వస్థానేషు స్థితవన్త ఇత్యర్థః ※ ॥ ౩౧ ॥ ※ తదా, హే రాజన్-ఉరుక్రమో భగవాన్,స్ఫురద్భిః కిరీటాదిభిః-మధువ్రతానాం - స్రక్ స్రజః యస్యాం - తయా- వనమాలయా,చావృతో వ్యాప్తోఽలఙ్కృత ఇతి యావత్ - రరాజ తత్ర-మీనాకారే-కుణ్డలే రత్నోత్తమః కౌస్తుభః-కుణ్డలే ఇత్యన్తస్య పృథక్పదత్వే - స్ఫురన్తి కిరీటాదీని యస్య సః - శ్రీవత్సాదిభిర్వనమాలయా చావృతో-రరాజేత్యర్థః ※ ॥ ౩౨ ॥ ※ ఉరుక్రమత్వమేవాహ ॥ బలేస్సమ్బన్ధినీం-క్షితిం భూమిం- ఏకేన - పదా,శరీరేణ-నభోఽన్తరిక్షం , బాహుభి-ర్దిశః,విచక్రమే ఆక్రాన్తవాన్ - ఏవమాక్రమ్య - ద్వితీయం, పదం,త్రివిష్టపం క్రమతః-- హరేస్తృతీయాయ పాదాయ-తదీయం బలేస్సమ్బన్ధ్యణ్వపి వస్తు,నాసీత్ ॥ తత్ర హేతుః- త్రివిక్రమస్యాఙ్ఘ్రిర్ద్వితీయః, త్రివిష్టపాదుపర్యుపరి-గచ్ఛన్,మహర్జనాభ్యాం,తపసశ్చ పరం సత్యలోకం,గత ఇతి ※ ॥ ౩౩ ॥ ※ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్య వీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే వింశోఽధ్యాయః. ※※※※※※※※※※

త్రివిక్రమస్యాఙ్ఘ్రిస్తపసః పరం గత ఇత్యుక్తం,తతః కిం వృత్తం తదాహ ॥ సత్యమిత్యాదినా ॥ సత్యం సత్యలోకం-గతవన్తమఙ్ఘ్రిం-సమీక్ష్యాబ్జభవో బ్రహ్మా - తదఙ్ఘ్రిర్నఖేన్దుభిర్హతా-స్వధామ్నో , ద్యుతి,ర్యస్య,తాదృశ-ఆదరయుక్తో,ఽభ్యగాత్-తథా,మరీచ్యాదయః-ఋషయః, హే నరదేవ,బ్రహ్మనిష్ఠా-స్సనన్దనాదయో , యోగినశ్చ ※ ॥ ౧ ॥ ※ వేదాదయస్తదభిమానిదేవతాః-అన్యే చ తల్లోకవాసినో,యోగ ఏవ-సమీరో వాయుస్తేన,దీపితేన-జ్ఞానాగ్నినా-రన్ధితం దగ్ధం , కర్మ పుణ్యపాపరూపం కర్మ,తదేవ కల్మషం , యేషాం తే తత్ర , నయాన్వితాః మీమాంసాన్యాయోపేతాః , వేదోపవేదరూపాని గమాః

తత్ర ఋగాదయో వేదాః. ఆయుర్వేదాదయ ఉపవేదాః. శిక్షాదీని అఙ్గాని. పురాణాని - సంహితాః పఞ్చరాత్రాదయః. త ఏతే తత్తదభిమానినో దేవగణాః, మరీచ్యాదయశ్చ, యే చ, అకర్మకం జ్ఞానయోగప్రచురం, స్వాయంభువం ధామ సత్యలోకం, గతాః, తత్రోషితవన్తః, తే, సర్వే - వవన్దిరే తమఙ్ఘ్రిమితి శేషః, యత్స్మరణప్రభావతః యస్య భగవదఙ్ఘ్రేః స్మరణప్రభావాత్ స్వాయంభువం ధామ గతా ఇత్యనేన విచ్ఛిన్నభగవద్భక్తియోగానాం కేషాంచిత్ తన్నివృత్తయే ప్రోక్త నారబ్ధయోగప్రభావాచ్చతుర్ముఖలోకప్రాప్తిరిత్యభిప్రేతం - న త్విదం క్రమముక్త్యభిప్రాయకం, తస్య అప్రామాణికత్వాత్ ❈ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ❈ అథ శుచిశ్రవాః విమలకీర్తిః - పద్మభవో బ్రహ్మా, స్వయం, యస్య, నాభికమలసంభవః, సః, తస్య విష్ణోః - రఙ్ఘ్రయే, పోన్నమితాయ ప్రకృష్టమూర్ధ్వం ప్రసృతాయ, అర్హణాదికమర్ఘ్యాదికముపాహరత్ సమర్పితవాన్, ఏవం, సమ్యక్ అభ్యర్చ్య, భక్త్యా అభ్యగృణాదస్తౌత్ ❈ ॥ ౪ ॥ ❈ తదా, హే నరేన్ద్ర, ధాతుః పద్మజస్య, కమణ్డలుజలం, తద్భగవత్పాదయోః, ప్రక్షాళనార్థం, నిక్షిప్తం స దురుక్రమస్య, పాదయోః, అవనేజనేన ప్రక్షాళనేన నిమిత్తేన, పవిత్రతయా, స్వర్ధునీ ద్యునద్యభూత్, సా స్వర్ధునీ - భగవతః కీర్తిరివ - విశదా నిర్మలా - నభసి ధ్రువమణ్డలే - పతతీ నభసోఽధస్స్రవన్తీ, లోకత్రయం, నిమార్ష్టి పవిత్రీకరోతి ❈ ॥ ౫ ॥ ❈ తతః, స్వం, స్వీయం, ఉపసంహృతా, ఆత్మవిభూతిః స్వదేహవిస్తారో, యేన - తస్మై - యథాపూర్వం వామనరూపేణ స్థితాయ - స్వనాథాయ భగ

పురాణసంహితాః । యే చాపరే యోగసమీరదీపితజ్ఞానాగ్నినా రన్ధితకర్మకల్మషాః ॥ ౨ ॥ వవన్దిరే యత్స్మరణానుభావతః స్వాయంభువం ధామ గతా అకర్మకమ్ ॥ ౩ ॥ అథాఙ్ఘ్రయే ప్రోన్నమితాయ విష్ణోరుపాహరత్పద్మభవోఽర్హణోదకమ్ । సమర్చ్య భక్త్యాఽభ్యగృణాచ్ఛుచిశ్రవా యన్నాభిపఙ్కేరుహసంభవస్స్వయమ్ ॥ ౪ ॥ ధాతుః కమణ్డలుజలం తదురుక్రమస్య పాదావనేజనపవిత్రతయా నరేన్ద్ర । స్వర్ధున్యభూన్నభసి సా పతతీ నిమార్ష్టి లోకత్రయం భగవతో విశదేవ కీర్తిః ॥ ౫ ॥ బ్రహ్మాదయో లోకనాథాస్స్వనాథాయ సమాదృతాః । సానుగా బలిమాజహ్రుస్సంక్షిప్తాత్మవిభూతయే ॥ ౬ ॥ తోయైస్సమర్హణైస్స్రగ్భిర్దివ్యగన్ధానులేపనైః । ధూపదీపైస్సురభిభిర్లాజాక్షతఫలోత్తమైః ॥ ౭ ॥ స్తవనైర్జయశబ్దైశ్చ తద్వీర్యమహిమాఙ్కితైః । నృత్తవాదిత్రగీతైశ్చ శఙ్ఖదున్దుభినిస్వనైః ॥ ౮ ॥ జామ్బవానృక్షాధిపతిర్భేరీశబ్దైర్మనోజవః । విజయం దిక్షు సర్వాసు మహోత్సవమఘోషయత్ ॥ ౯ ॥ మహీం సర్వాం హృతాం దృష్ట్వా త్రిపదవ్యాజయాచ్ఞయా । ఊచుస్స్వభర్తురసురా దీక్షితస్యాభ్యమర్షితాః ॥ ౧౦ ॥ దైత్యా ఊచుః ॥ న వా అయం బ్రహ్మబన్ధుర్విష్ణుర్మాయావినాం వరః । ద్విజరూపప్రతిచ్ఛన్నో దేవకార్యం చికీర్షతి ॥ ౧౧ ॥ అనేన యాచమానేన శత్రుణా వటురూపిణా । సర్వస్వం నో హృతం భర్తుర్న్యస్తదణ్డస్య బర్హిషి ॥ ౧౨ ॥ సత్యవ్రతస్య సతతం దీక్షితస్య విశేషతః । నానృతం భాషితుం శక్యం బ్రహ్మణ్యస్య దయావతః ॥ తస్మాదస్య వధో ధర్మో భర్తుశ్శుశ్రూషణం పరమ్ ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యాయుధాని జగృహుర్బలేరనుచరాసురాః । తే సర్వే

వతే లోకానాం, నాథాః, సానుగాః, బ్రహ్మాదయః. బలిం పూజాం, తోయాదిభిః, కృతవన్తః, తత్ర, సమర్హణైః స్తోత్రైరర్ఘ్యాదిజలైః, సురభిభిరితి స్రగాదీనాం విశేషణం, ఉత్కారా అఙ్కురాః, స్తవనైః స్తోత్రైః ❈ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❈ తదా - ఋక్షాణామధిపతిర్జామ్బవాన్, మనోజవః, ఆగత్య, భేరీశబ్దైః, సర్వాసు, దిక్షు, విజయసూచకం, మహోత్సవరూపం, ఘోషం, కారయామాస ❈ ॥ ౯ ॥ ❈ త్రిపదవిషయా - వ్యాజయాచ్ఞా కపటయాచ్ఞా తయా, హృతామపహృతాం - సర్వాం, భూమిం, దృష్ట్వా, సర్వే, దైత్యాః, దీక్షితస్య స్వభర్తుర్బలేః, అగ్ర ఇతి శేషః ఊచుః - స్వభర్తుర్మహీం, హృతాం, దృష్ట్వేతి వాఽన్వయః ❈ ॥ ౧౦ ॥ ❈ తేషాముక్తిమేవాహ ॥ న వా ఇతి ॥ అయం వామనో, బ్రహ్మబన్ధుర్ద్విజో - న భవతి, కింతు, మాయావినాం, శ్రేష్ఠో విష్ణురేవ - ద్విజరూపేణ తిరోధాపితస్వరూపస్సన్, దేవానాం, కార్యం, కర్తుమిచ్ఛతి ❈ ॥ ౧౧ ॥ ❈ యాచమానేన, వటురూపిణా, అనేన విష్ణునా, బర్హిషి యజ్ఞనిమిత్తే, న్యస్తస్త్యక్తో - దణ్డో దురాత్మనిగ్రహో, యేన - తస్య, నోఽస్మాకం, భర్తుః, సర్వం, స్వం, మపహృతమ్ ❈ ॥ ౧౨ ॥ ❈ నేదమస్మద్భర్తురనుచితం కృత్యం కింతు వామనస్యైవేత్యభిప్రాయేణాహుః, సతతం, సత్యవ్రతస్య - తత్రాపి, విశేషతో - దీక్షితస్య యజ్ఞదీక్షాయాం స్థితస్య, బ్రహ్మణ్యస్య, దయావతశ్చ, భర్తుః - తేనానృతం. భాషితుం, న శక్యం, తస్మాదస్య వామనస్యైవానుచితకారిత్వాదస్య, వధ ఏవ - న్యాయ్యః - స ఏవ, నో భర్తుః, పరమధికం - శుశ్రూషణమ్ ❈ ॥ ౧౩ ॥ ❈ ఇత్థమిత్థం వదన్తో, బలేః, భృత్యాః, దైత్యాః, ఆయుధాని - గృహీతవన్తః సర్వే - తే అసురాః - శూలాదయః పాణిష్వేషాం తే - బలేః - రాజ్ఞామప్యనిచ్ఛన్తో - జాత ఉత్పన్నః మన్యుః యేషాం తే, వామనం - హన్తుం, ప్రాద్రవన్

ప్రదుద్రువుః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ హేనృప - తాన్ - వామనస్యాభిముఖమాగచ్ఛతో - దైత్యాన్ - దృష్ట్వా - నన్దాదయో, విష్ణోః పార్షదాః ఉత్ ఉద్యతాన్యా - యుధాని - యై - స్తే - ప్రహస్య - ప్రత్యషేధన్నివారయామాసుః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ సర్వ్వైస్తైతే - నన్దాదయో - గజాయుతబలాః నాగాయుత ప్రాణా ఇతిబలస్య న్యూనతాని వృత్తౌ తాత్పర్యం - అతిశయిత బలా ఇతిభావః - నాగాయుతప్రాణా ఇతిచమూవిశేషణంవా - ఆసురీ - స్సేనాః - జఘ్నుః హతవన్తః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ❋ పరమపురుషపార్షదైః - హన్యమానాన్ - స్వకీయాన్ - దైత్యాన్ దృష్ట్వా - బలిశ్శుక్రస్య - శాపం " అచిరద్భ్రశ్యసేశ్రియ ,, ఇత్యుక్తవిధ - మనుస్మర - న్నతీవక్రుద్ధాన్ - దైత్యా - న్వారయామాస ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ వారణప్రకారమేవాహ॥ హేవిప్రచిత్తఇతిషడ్భిః హేవిప్రచిత్త్యాదయః - మద్వచః శ్రూయతాం - యుష్మాభిరితిశేషః - కింతత్ - యుద్ధం - నకురుత - కింతు - తతో - నివర్తధ్వం - నోఽస్మాక - మయం - కాలోఽర్థకృదనుకూలో - నభవతి ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ హేదైత్యాః, యః - కాలరూపో - భగవాన్ - సర్వభూతానాం ప్రభుర్యదా దుఃఖద - స్తదా - త - ముపపత్తయే అనుకూల్యాయ సుఖాయనిమిత్తాయ ఇతియావత్ - పుమాన్ - కాలవశ్యః - పౌరుషైస్స్వకీయబలపరాక్రమాదిభి - రతి - వర్తితుం - నేశ్వరో నసమర్థః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ యః కాలరూపో - భగవాన్ - పూర్వ్వ - మస్మాకం భవాయసుఖాయా - సీత్ - సఏవా - ధునా - తద్విపర్యయ - మస్మాకం దుఃఖదో భూత్వా - దివౌకసాం దేవానాం - భవాయ - వర్తతే ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ అతో - జనో - బలాదిభి - రుపాయైః - కాలాత్మక - మీశ్వరం - నాత్యేతి నాతిక్రామతి - సచివామన్త్రిణ - స్తత్క

వామనంహన్తుంశూలపట్టసపాణయః ॥ అనిచ్ఛన్తో బలే రాజ్ఞాం ప్రాద్రవఞ్జాతమన్యవః॥ ౧౪ ॥ తానభిద్రవతో దృష్ట్వా దితిజానీకపాన్నృప। ప్రహస్యానుచరా విష్ణోః ప్రత్యషేధన్నుదాయుధాః ॥ ౧౫ ॥ నన్దస్సునన్దోఽథజయో విజయః ప్రబలోద్బలౌ। కుముదః కుముదాక్షశ్చ విష్వక్సేనః పతత్రిరాట్ ॥ ౧౬ ॥ జయన్తశ్శ్రుతదేవశ్చ పుష్పదన్తోఽథసాత్వతః। సర్వ్వే నాగాయుతప్రాణాశ్చమూం తే జఘ్నురాసురీః ॥ ౧౭ ॥ హన్యమానాన్స్వకాన్దృష్ట్వా పురుషానుచరైర్బలిః। వారయామాస సంరబ్ధాన్కావ్యశాపమనుస్మరన్ ॥ ౧౮ ॥ బలిరువాచ॥ హేవిప్రచిత్తే హేరాహో హేనేమే శ్రూయతాం వచః। మాయుధ్యత ❋ నివర్తధ్వం నః కాలోఽయమర్థకృత్॥ ౧౯ ॥ యః ప్రభుస్సర్వభూతానాం సుఖదుఃఖోపపత్తయే। తం నాతివర్తితుం దైత్యాః పౌరుషైరీశ్వరః పుమాన్ ॥ ౨౦ ॥ యో నో భవాయ ప్రాగాసీదభవాయ దివౌకసామ్। స ఏవ భగవానద్య వర్తతే తద్విపర్యయమ్ ॥ ౨౧ ॥ బలేన సచివైర్బుద్ధ్యా దుర్గైర్మన్త్రౌషధాదిభిః। సామాదిభిరుపాయైశ్చ కాలం నాత్యేతి వై జనః ॥ ౨౨ ॥ భవద్భిర్నిర్జితా హ్యేతే బహుశోఽనుచరా హరేః। దైవేనర్ద్ధాస్త ఏవాద్య యుధి జిత్వా నదన్తి నః ॥ ౨౩ ॥ ఏతాన్వయం విజేష్యామో యది దైవం ప్రసీదతి। తస్మాత్కాలం ప్రతీక్షధ్వం యో నోఽర్థత్వాయ కల్పతే॥ ౨౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ పత్యుర్నిగదితం శ్రుత్వా దైత్యదానవయూథపాః। రసాం నివిశూ రాజన్విష్ణుపారిషదార్దితాః॥ ౨౫ ॥ అథ తార్క్ష్యసుతో జ్ఞాత్వా విరాట్ప్రభుచికీర్షితమ్। బబన్ధ వారుణైః పాశైర్బలిం సౌత్యేఽహనిక్రతౌ॥ ౨౬ ॥ హాహాకారో మహానాసీద్రోదస్యోస్సర్వతో దిశమ్। గృహ్యమాణే దైత్యపతౌ విష్ణునా ప్రభవిష్ణునా॥ ౨౭ ॥ తం బద్ధం వారుణైః పాశైర్భగవానాహ వామనః। నష్టశ్రియం స్థిరం ప్రాజ్ఞముదారయశసం నృప॥ ౨౮ ॥ ప

ర్మభిరితిభావః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ కాలప్రభావం పశ్యతేత్యాహ॥ భవద్భిరితి॥ దైవేనర్ద్ధా - ర్భవద్భి - రేతే - హరేర్భగవత - ఇన్ద్రస్యవా - అనుచరా దేవాః - ప్రాయశో - నిర్జితాః - తఏవా - ధునా - నోఽస్మా - న్యుధి - జిత్వా - నదన్తి సింహనాదాన్కుర్వన్తి - నన్దన్తివా - ధాతూనామనేకార్థత్వాత్ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ యది దైవ - మస్మాక - మనుకూలం - భవతి - తర్హి - తాన్వయం - విజేష్యామః - తస్మాత్కాలం - ప్రతీక్షధ్వం - కం - యః కాలో నోఽస్మాక - మర్థత్వాయ అనుకూల్యాయ భవతి - తం - కాలం - ప్రతీక్షధ్వమ్ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ ఏవం పత్యుర్బలేః - నిగదితం - శ్రుత్వా - విష్ణుపారిషదైః - పీడితా - దైత్యాః - హేరాజన్ రసాం రసాతలం - నిర్వివిశుః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ అథ - విభో - ర్వామనస్య - చికీర్షితం - జ్ఞాత్వా - విరాట్ - విశేషేణ రాజత ఇతి తథా తార్క్ష్యసుతో గరుడస్సౌత్యేఽహని సోమాభిషవదినే - వారుణైః - పాశైః - బలిం, బబన్ధ॥ విభోశ్చికీర్షితం జ్ఞాత్వేత్యస్యాయమర్థః, అస్యసర్వస్వాపహారేణమమేత్యభిమానం సంత్యాజ్యేదానీం దేహస్వీకారేణాహంకారమపి త్యాజయిత్వా పరమానుగ్రహం కర్తుమిచ్ఛతి - నచానేనతుల్యోఽన్యః కోఽపిసత్యసన్ధో వీరో వాఽస్తీతి తద్యశః ప్రఖ్యాపనాయ కించిద్యాతయితుమపీచ్ఛతీతి ప్రభోరభిప్రాయం జ్ఞాత్వా తం బబన్ధేతి ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ ప్రభవిష్ణునా సర్వశక్తినా - విష్ణునా - దైత్యానాంపత్యౌ బలౌ - గృహ్యమాణే బధ్యమానే సతి - రోదస్యో ర్ద్యావాపృథివ్యో, స్సర్వదిక్షు మహాన్ హాహాకార - ఆసీత్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ అథ - భగవాన్ వామనః తం - వారుణైః - పాశైః - బద్ధం - బలి ముపాచ - కథంభూతం - నష్టశ్రియ్యస్యతం స్థిరచిత్తం, ప్రాజ్ఞం వివేకిన - ముదారం విపులం యశో యస్యతత్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ॥ ప

దానీత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి। హేఅసురత్వయా-భూమేస్త్రీణి-పదాని-మహ్యం-దత్తానిదాస్యామీతిప్రతిశ్రుతాని-తత్ర-ద్వాభ్యాంపదాభ్యాం-సర్వాద్యులోకాదిసహితా-భూమిః-క్రాన్తాపరిచ్ఛిద్యప్రతిగృహీతా-అధునా-తృతీయం-పదముపకల్పయ-దేహి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ యావ-దసౌ-సూర్యః-కిరణైః-తపతి-తథాఇన్దుర్యావ-దుడుభిర్నక్షత్రైస్సహ ప్రకాశతే తథా-సపర్జన్యోఽగ్నిర్యావ,దాస్తే-తావత్యేవహి-త్వత్సంబన్ధినీ-యం-భూమిః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ సోఽయం-కృత్స్నః, భూర్లోకః-మయాఽఽత్మనైకేనైవ-పదేన-క్రాన్తః, ఖం-దిశ్చ-తనోస్తన్వాక్రాన్తాః-తథా-తేతవ-పశ్యతస్సత-ఏవ-స్వం-స్వకీయః, స్వర్లోకస్తు-ద్వితీయేనపదేన-క్రాన్తః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ప్రతిశ్రుతంతృతీయంపద-మదాతు-స్తవ-నరక-ఏవ,నివాస,ఇష్యతే-తస్మాత్ప్రతిశ్రుతాదానా,ద్గురుణాశుక్రేణా-నుమోదితశ్చ,చశబ్దో-హేత్వర్థః-గురుణాశప్తత్వాచ్చేత్యర్థః,నిరయం,ప్రవిశ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఏవముక్తేపినిరయపరిహారార్థంస్వర్గాద్భ్రంశపరిహారార్థంచమనోరథంకుర్వన్తంప్రత్యాహ॥వృథేతి॥యః పుమాన్ప్రతిశ్రుత్యతదర్పితంప్రతిశ్రుతం, నార్పయతేనదదాతి, తస్యమనోరథః-ప్రాయశో,వ్యర్థ ఏవ,స్వర్గశ్చ,తస్య,దూర ఏవ సచా,ధః,పతత్యేవ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ త్వయాచ,ఆఢ్యమాత్మానంమన్యత ఇతితాదృశస్తేనా, ధనా, దదామీత్యేవంప్రతిశ్రుతవతా,ఽహం,విప్రలబ్ధోవఞ్చితః,తస్మా,ద్వ్యళీకఫలమనృతఫలరూపంనరకంకతిచి,త్సమాస్సంవత్సరాన్,భుఙ్క్ష్వ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁

ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవ సూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయా మష్టమస్కన్ధే ఏకవింశోఽధ్యాయః ❁❁❁

దానిత్రీణిదత్తానిభూమేర్మహ్యంత్వయాఽసుర। ద్వాభ్యాంక్రాన్తామహీసర్వాతృతీయముపకల్పయ॥ ౨౯ ॥
యావత్తపత్యసౌగోభిర్యావదిన్దుస్సహోడుభిః। యావదగ్నిస్సపర్జన్యస్తావతీభూరియంతవ॥ ౩౦ ॥ పదైకేన మయాక్రాన్తోభూర్లోకఃఖందిశస్తనోః ❁। స్వర్లోకస్తుద్వితీయేనపశ్యతస్తేస్వమాత్మనా ॥ ౩౧ ॥ ప్రతిశ్రుతమదాతుస్తేనిరయేవాసఇష్యతే। విశత్వంనిరయంతస్మాద్గురుణాచానుమోదితః ॥ ౩౨ ॥ వృథామనోరథస్తస్య దూరస్స్వర్గఃపతత్యధః।యోఽర్థినేఽర్థంప్రతిశ్రుత్యనాలంతదుపపాదనే॥ ౩౩ ॥విప్రలబ్ధోదదానీతిత్వయాహంచాఢ్యమానినా,। తద్వ్యళీకఫలంభుఙ్క్ష్వనిరయంకతిచిత్సమాః ॥ ౩౪ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,అష్టమస్కన్ధే,వామనచరితే, ఏకవింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁
శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంవిప్రకృతోరాజన్బలిర్భగవతాఽసురః। భిద్యమానోప్యభిన్నాత్మాప్రత్యాహావిక్లబంవచః ॥ ౧ ॥ బలిరువాచ॥యద్యుత్తమశ్లోకభవాన్మమేరితంవచోవ్యళీకంసురవర్యమన్యతే।కరోమ్యృతంతన్నభవేత్ప్రలమ్భనంపదంతృతీయంకురుశీర్ష్ణి ❁ మేనిజమ్ ॥ ౨ ॥ బిభేమినాహంనిరయాత్పదచ్యుతోనపాశబన్ధాద్వ్యసనాద్దురత్యయాత్। నైవార్థకృచ్ఛ్రాద్భవతోవినిగ్రహాదసాధువాదాద్భృశముద్విజే ❁ యథా ॥ ౩ ॥ పుంసాంశ్లాఘ్యతమంమన్యేదణ్డమర్హత్తమార్పితమ్। యంనమాతాపితాభ్రాతాసుహృదశ్చాదిశన్తిహి ॥ ౪ ॥ త్వంనూనమసురాణాంనఃపారోక్ష్యఃపరమోగురుః।యోనోఽనేకమదాన్ధానాంవిభ్రంశంచక్షురాదిశత్ ॥ ౫ ॥యస్మిన్వైరానుబన్ధేనరూఢేనవిబుధేతరాః। బహవోలేభిరేసిద్ధింయాముహైకాన్తయోగినః ॥ ౬ ॥ తేనాహంని

ఏవంభగవతోపాలబ్ధోబలిస్తమువాచేత్యాహమునిః॥ ఏవమితి ॥ హేరాజన్-ఇత్థం-భగవతా-విప్రకృతః-విప్రలబ్ధః-భిద్యమానస్సత్యాచ్చాల్యమానోఽపి-బలి-రభిన్నమచలితంమనోయస్యసః. అవిక్లబమదీనంగమ్భీరం-వచ-ఆహ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ వచఏవాహ-యద్యుత్తమశ్లోకేత్యాదిభిర్దశభిః ॥ హేఉత్తమశ్లోక-మేమయో-క్తం-వచో-యదియద్యపిభవా-న్వ్యళీకమనృతం-మన్యతే-తథాఽపి-హేఅసురర్షభ-త-త్సత్యమేవా-హం-కరోమి-తదుక్తం-ప్రలమ్భనం-నభవతు-మమ-శీర్ష్ణి-తృతీయం-నిజం-పదం-నిధేహి ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ సర్వతోరక్షణీయమాత్మానంమహ్యంసమర్పయన్నబిభేషికిమిత్యతఆహ॥ బిభేమీతి ॥నిరయాదిభ్యో-నాహంతథా-బిభేమి-కథం-యథా,ఽసాధువాదాదనృతవదనా,దపకీర్తేర్వాభృశ,ముద్విజే-తత్ర,పదచ్యుతిఃస్థానభ్రంశః-దురత్యయాదనతిక్రమణీయా-ద్వ్యసనాద్దుఃఖా-దర్థకృచ్ఛ్రాదర్థవ్యయాత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ నను మయానిగృహీతస్యతవాకీర్తిరేవనేత్యాహ॥ పుంసామితి॥యోగ్యతమేనార్పితంకారితం-దణ్డమహం-పుంసాం-శ్లాఘ్యతమంయశస్కరమేవ-మన్యేహియస్మాత్-యందణ్డంమాతాదయోఽపి-మయి, నైవార్పయన్తి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ కించత్వమస్మాకమనుగ్రహీతైవేత్యాహ ॥ త్వమితి॥ త్వమస్మాకంపారోక్ష్యోగురురసమక్షంహితకారీ-కథమేతద్జ్ఞాతమిత్యతఆహ ॥ యో-ధనా-ననేకైశ్వర్యవీర్యాదిప్రయుక్తైర్మదై-రన్ధానా-మస్మాకం-విభ్రంశం-తన్మదాపనోదకం-చక్షురివాదిశత్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ కించ-యస్మిన్త్వయి-వైరానుబన్ధేన-బహవో-దైత్యాస్సిద్ధిం-లేభిరే-కాంసిద్ధిం-యాంహిసిద్ధి-మేకాన్తయోగినోఽనన్యప్రయోజనత్వద్భక్తియోగనిష్ఠాలభన్తే ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తే

నైవంభూతేన-భూరికర్మణా-అచిన్త్యవివిధవిచిత్రచేష్టితేన-భవతా-నిగృహీతో-వారుణైః పాశైః-బద్ధశ్చాప్యహం-నవ్రీ
డే-నలజ్జే-నదుఃఖ్యామిచ-త్వత్కృతనిగ్రహబన్ధనయోర్నితరాంమమయశస్కరత్వాదితిభావః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽కించాస్మత్పితామ
హః ప్రహ్లాదస్సద్గుణాశ్రయశ్శరీరతదనుబన్ధ్యాదిషు హేయతాంనిశ్చిత్య పరమపురుషార్థరూపంత్వత్పాదారవిన్దం శరణంగ
తః తథాఽహమపిదైవాత్త్వత్సమీపంనీతస్త్వాంప్రపద్యఇత్యాహ॥పితామహఇత్యాదిభిశ్చతుర్భిః॥మే-పితామహః-ప్రహ్లాదః-
భవదీయానాంభాగవతానాం-సంమతః-అతఏవ, విష్కృత-స్సాధువాదః కీర్తిర్యస్యసః, స్వపిత్రా, భవతో, విపక్షేణశత్రు
ణాహిరణ్యకశిపునా-నానావిధం-దుఃఖం, ప్రాపితోఽపి-త్వామేవ-పరమస్సర్వవిధబన్ధుర్నిరతిశయపురుషార్థశ్చ-యస్య-తా
దృశః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽మరణశీలస్య-పుంస-ఆత్మాదిభిర్దేహాదిభిః-కిం-నకిమపి-నకోఽపిపురుషార్థః-కింతు-కేవల-మాయుషోవ్య
యఏవే-తినిశ్చితవానితిశేషః-అన్యథాప్రసిద్ధపితామహఇత్యస్యాన్వయాపత్తేః-యః, అన్తతో, జహాతి, దేహినం-తేనాఽనేనా
త్మనాదేహేన-కిమిత్యన్వయః, రిక్థహారైర్దాయాదైః-స్వజనఇత్యాఖ్యావ్యవహారో యేషాం తైర్దస్యుభిర్దస్యుతుల్యైః, స్వజ
నైరిత్యర్థః-సంసృతే-ర్హేతుభూతయా, భార్యయా ✽ ॥ ౯ ॥ ✽సో-ఽస్మత్పితామహో-మహాన్, సద్గుణాశ్రయో-ఽగాధబో
ధః అపరిమితజ్ఞానసంపన్నః, సత్తమో భాగవతశ్రేష్ఠః-ప్రహ్లాద-స్సంసారిజనసఙ్గా-ద్భీతస్సన్-స్వపక్షం దైత్యకులం-క్షపయతీ
తితథా, తస్యాపి-భవతః-నాస్తికుతోఽపిభయంయస్మాత్-త్వత్పాదపద్మం-ధ్రువంనిత్యపురుషార్థరూపం, ప్రపేదేశరణంజగా

గృహీతోఽస్మి భవతా భూరికర్మణా। బద్ధశ్చ వారుణైః పాశైర్నాతివ్రీడే న చ వ్యథే ॥ ౭ ॥ పితామహో మే భ
వదీయసమ్మతః ప్రహ్లాద ఆవిష్కృతసాధువాదః। భవద్విపక్షేణ విచిత్రవైశసం సంప్రాపితస్త్వత్పరమః స్వ
పిత్రా ॥ ౮ ॥ కిమాత్మనాఽనేన జహాతి యోఽన్తతః కిం రిక్థహారైః స్వజనాఖ్యదస్యుభిః। కిం జాయయా సంసృతి
హేతుభూతయా మర్త్యస్య గేహైః కిమిహాయుషో వ్యయః ॥ ౯ ॥ ఇత్థం స నిశ్చిత్య పితామహో మహానగాధబో
ధో భవతః పదామ్బుజమ్। ధ్రువం ప్రపేదే హ్యకుతోభయం జనాద్భీతః స్వపక్షక్షపణస్య సత్తమః ॥ ౧౦ ॥ తథాఽ
హమప్యాత్మరిపోస్తవాన్తికం దైవేన నీతః ప్రసభం త్యాజితశ్రీః। ఇదం కృతాన్తాన్తికవర్తి జీవితం యయాఽధ్రువం
స్తబ్ధమతిర్న బుధ్యతే ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ తస్యేత్థం భాషమాణస్య ప్రహ్లాదో భగవత్ప్రియః। ఆజగామ కురు
శ్రేష్ఠ రాకాపతిరివోదితః ॥ ౧౨ ॥ తమిన్ద్రసేనః స్వపితామహం శ్రియా విరాజమానం నళినాయతేక్షణమ్।
ప్రాంశుం పిశఙ్గామ్బరమఞ్జనత్విషం ప్రలమ్బబాహుం సుభగం సమైక్షత ॥ ౧౩ ॥ తస్మై బలిర్వారుణపాశయన్త్రి
తః సమర్హణం నోపజహార పూర్వవత్। ననామ మూర్ధ్నాఽశ్రువిలోలలోచనః స వ్రీడనీచీనముఖో బభూవ
హ ॥ ౧౪ ॥ స తత్ర హాసీనముదీక్ష్య సత్పతిం హరిం సునన్దాద్యనుగైరుపాసితమ్। ఉపేత్య భూమౌ శిరసా మహామనా
ననామ మూర్ధ్నా పులకాశ్రువిక్లబః ॥ ౧౫ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ॥ త్వయైవ దత్తం పదమైన్ద్రమూర్జితం హృతం తదేవా

మ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽తథాఽహమపి-దైవా-త్ప్రసభం బలాత్-త్యాజితా శ్రీర్యస్య-తాదృశః-ఆత్మనో మమ-రిపో-స్తవ అన్తి
కం సమీపం-నీత-స్త్వత్పాదపద్మం-ప్రపద్యఇతిశేషః-శ్రియం విశినష్టి॥ యయా శ్రియా స్తబ్ధమతిరపహృతజ్ఞానః, పుమాన్-కృతా
న్తస్యమృత్యోః-సన్నిధానవర్త్యపీదం జీవిత-మధ్రువమస్థిరం-నబుధ్యతే నమన్యతే ॥ ౧౧ ॥ తస్య బలేరిత్థం-భాషమాణస్య
సతః-హేకురుశ్రేష్ఠ-ఉదితో, రాకాపతిశ్చన్ద్రఇవ ప్రకాశమానో-భగవత్ప్రియః-ప్రహ్లాదః-తత్రాజగామ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽త
మాగతం-స్వపితామహం ప్రహ్లాదమిన్ద్రసేనో బలి స్సమ్యగైక్షత అపశ్యత్, కథంభూతం-శ్రియా కాన్త్యా విరాజమానం కమ
లవదాయతే-ఈక్షణే యస్య ప్రాంశుం నిర్మలం అఞ్జనత్విషం శ్యామలం-ప్రలమ్బౌ ఆజానులమ్బౌ బాహూ యస్య తం-సుభగం సు
న్దరమ్ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽తస్మై ప్రహ్లాదాయ-పూర్వవదర్ఘ్యాదిపూర్వకమర్హణం-నచక్రే తత్ర హేతుః-వారుణైః-పాశైః-యన్త్రి
తో బద్ధః-కింతు-కేవలం-మూర్ధ్నా ననామ నమస్కృతవాన్-తతో-ఽశ్రుభిర్విలోలేలోచనే యస్య సః-సవ్రీడం-నీచీనమధఃకృ
తం-ముఖం-యస్య-తాదృశో-బభూవ ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽తత-స్స-మహామనాః ప్రహ్లాద, స్సతాం భాగవతానాం, పతిం, సునన్దాది
భిః పార్షదైః-స్సేవ్యమానం తత్రోపవిష్టం హరిం వామనం-నిరీక్ష్య పులకైః-రశ్రుభిశ్చ-విక్లబో విహ్వలస-న్నుపేత్య-శిరసా-భూ
మౌ-నమస్కృతవాన్, ఉక్తవాంశ్చేతి శేషః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽తదేవాహ ॥ త్వయేతి వ్యాఖ్యాం ॥ ఐన్ద్రం-పదం-త్వయైవా-
స్మైదత్తం-కుతః-యతః, త్వం, తత్ప్రాప్తిసాధనేన విశ్వజితా యాగేన-అర్చిత ఆరాధితః, యద్దత్తం-త-దిదానీ-మపహృతం-
తచ్చ-శోభనమేవ, కృతం-శోభనత్వమేవ వ్యనక్తి॥ మన్యఇతి॥ యద్యస్మాత్, శ్రీరేవాత్మమోహనం-తస్మాదయం, విభ్రంశిత ఇతి.
యత్, సోఽయ్యమస్య, మహాననుగ్రహ ఏవ, త్వయా, కృత, ఇతిమన్యే, అన్యథాఽయం శ్రీమదాత్స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానరహి

తో వినశ్యేదితి భావః ॥ ౧౬ ॥ కించ యయా-శ్రియా, విద్వానపి-యత, స్సంయతోఽపి-ముహ్యేత్, తత, స్తస్యాం సత్యాం పుమానాత్మనో, గతిం-స్వరూపం, యథావద్విచష్టే పశ్యతి, కథమితి శేషః-కథం విచష్టే-న కథంచిదపి పశ్యతీత్యర్థః-తస్మై మహోపకర్త్రే, జగతామీశ్వరాయ, సర్వజ్ఞాయ-నారాయణాయ, తుభ్యం-నమః కేవలం నమస్కర్తుం శక్నుమః న త్వేవం కుర్వేవం నకుర్వితి విధాతుం శక్నుమ ఇతి భావః ॥ ౧౭ ॥ ప్రహ్లాదస్యాభిప్రేతమావిష్కర్తుం హిరణ్యగర్భ స్తము వాచేత్యాహ॥ తస్యేతి ॥ కృతాఞ్జలిః ప్రహ్లాదస్య, శృణ్వతస్సతో-భగవాన్హిరణ్యగర్భః, మధుసూదన, మువాచ కించిద్వక్తుముద్యుక్త ఇత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ తద్వైవ విన్ధ్యావళిరపి కించిద్విజ్ఞాపయితుం ప్రవృత్తా - తాం చ సమ్మానయన్హిరణ్యగర్భః క్షణం తూష్ణీమవస్థితః - అత స్తస్యా ఏవ వచః ప్రథమమవతారయతి॥ బద్ధమితి శ్లోకః స్పష్టార్థః ॥ ౧౯ ॥ తదేవాహ॥ క్రీడార్థమితి ॥ తే త్వయా, స్వస్య, క్రీడార్థ-మిదం-కృత్స్నం - జగ-త్కృతం సృష్టం - తత్ర తస్మిన్ త్వత్క్రీడోపకరణభూతే త్వత్సృష్టే జగతి-పరే కేచిత్కుబుద్ధయ, స్స్వామ్యం స్వత్వబుద్ధిం కుర్యుః, అస్వే స్వత్వబుద్ధిం కుర్వన్తి అత ఏవ త్యక్తా-హ్రీర్లజ్జా యై-స్తే-అన్తరాత్మనా త్వయా అవరోపితా ఆరోపితాః-కర్తృవాదాః వయం స్వతన్త్రా ఇతి వాదా యేషాం తే-పాదమాత్రేణాపి స్వామిత్వరహితా ఇత్యర్థః-ఏవంవిధా స్తైకర్తుస్స్రష్టుః ప్రభోః పాలకస్యా-ప్యతస్సంహర్తుశ్చ, తవ-కిమావహన్తి కిం సమర్పయన్తి కించిత్స్వమస్తి చేత్సమర్పయేయుః స్తదభావాత్కిం సమర్పయన్తీతి భావః, కాం హానిం కుర్వన్తి, న తవ కదాచిదపి హానిరితి వార్థః ॥ అయం భావః ॥ లోకత్రయం మయార్పితం తృతీయపాదాయ దేహం సమర్పయ ప్రతిశ్రుతమృతం కరోమీతి దేహాదిషు స్వామ్యావిష్కారేణ బ్రు

ద్యత తథైవ శోభనమ్। మన్యే మహానస్య కృతో హ్యనుగ్రహో విభ్రంశితో యచ్ఛ్రియ ఆత్మమోహనాత్॥౧౬॥ యయా హి విద్వానపి ముహ్యతే యత స్తతో విచష్టే గతిమాత్మనో యథా। తస్మై నమస్తే జగదీశ్వరాయ వై నారాయణాయాఖిలకర్మసాక్షిణే॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తస్యానుశృణ్వతో రాజన్ప్రహ్లాదస్య కృతాఞ్జలేః। హిరణ్యగర్భో భగవానువాచ మధుసూదనమ్॥ ౧౮ ॥ విన్ధ్యావళిరువాచ ॥ బద్ధం వీక్ష్య పతిం సాధ్వీ తత్పత్నీ భయవిహ్వలా। ప్రాఞ్జలిః ప్రణతోపేన్ద్రం బభాషేఽవాఙ్ముఖీ నృప ॥ ౧౯ ॥ క్రీడార్థమాత్మన ఇదం త్రిజగత్కృతం తే స్వామ్యం తు తత్ర కుధియోఽపర ఈశ కుర్యుః। కర్తుః ప్రభోస్తవ కిమస్యత ఆవహన్తి త్యక్తహ్రియస్త్వదవరోపితకర్తృవాదాః॥ ౨౦ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ భూతభావన భూతేశ దేవదేవ జగన్మయ। ముఞ్చైనం హృతసర్వస్వం నాయమర్హతి నిగ్రహమ్॥ ౨౧ ॥ కృత్స్నా తేఽనేన దత్తా భూర్లోకాః కర్మార్జితాశ్చ యే। నివేదితం చ సర్వస్వమాత్మాఽవిక్లబయా ధియా॥ ౨౨ ॥ యత్పాదయోరశఠధీః సలిలం ప్రదాయ దూర్వాఙ్కురైరపి విధాయ సతీం సపర్యామ్। అప్యుత్తమాం గతిమసౌ భజతే త్రిలోకీం దాశ్వానవిక్లబమనాః కథమార్తిమృచ్ఛేత్ ॥ ౨౩ ॥ శ్రీవామన ఉవాచ ॥ బ్రహ్మన్యమనుగృహ్ణామి తద్విశో విధునోమ్యహమ్। యన్మదః పురుషః స్తబ్ధో లోకం మాం చావమన్యతే॥ ౨౪ ॥ య

వన్నయం కుబుద్ధిర్నిర్లజ్జశ్చ త్వమేవ సర్వస్య స్వామీ అతో మన్దబుద్ధిమేనం విముచ్య పాలయేతి - అయమేవ ప్రహ్లాదస్యాప్యభిప్రాయః ॥ ౨౦ ॥ ఇమమేవాభిప్రాయమావిష్కర్తుం సంబోధయన్స్పష్టమాహ బ్రహ్మా॥ భూతభావనేతి ॥ హే భూతభావన భూతస్రష్టః-భూతేశ భూతాన్తరాత్మన్ - అన్తరాత్మతయా పాలకేత్యర్థః - హే దేవదేవ దేవానాం జగత్సంహర్తౄణాం రుద్రాదీనామపి-దేవ-జగచ్ఛరీరక హృతం సర్వస్వం యస్మాత్త-మేనం బలిం-ముఞ్చ, అయమనిగ్రహం ప్రతి నార్హతి ॥ ౨౧ ॥ నిగ్రహానర్హత్వమేవాహ ॥ కృత్స్నేతి ॥ కృత్స్నా-భూమి-ర్యే చ-కర్మణా-సమ్పాదితా - ఇన్ద్రాదిలోకా, స్తే చ, త్వేత-త్సర్వస్వం-తథా, ఽవిక్లబయాఽదీనయా-బుద్ధ్యా - ఆత్మా దేహశ్చా- నేన బలినా-తే తుభ్యం-దత్తాః-అతో, ఽయమనిగ్రాహ్య ఇతి భావః ॥ ౨౨ ॥ ఏతదేవ కైముత్యన్యాయేనాహ ॥ యత్పాదయోరితి ॥ అశఠధీరమాయధీః-యస్య తవ, పాదయోః-సలిలం విధాయ అర్ఘ్యజలం సమర్ప్య, దూర్వాఙ్కురైరపి పూజాం-విధాయ-ఉత్తమాం-గతిమపి-భజతే ప్రాప్నోతి- అయం తు బలి, రవిక్లబమనాః స్థిరచిత్తస్సన్-త్రిలోకీం-దాశ్వాన్దత్తవాన్, అతః-కథ, మయ మార్తిం- ప్రాప్నుయా, త్తస్మా, దేనం విముఞ్చేత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ ఏవం విజ్ఞాపితో భగవానిమమనుగ్రహీతుమేవేత్థం మయా కృతమిత్యాహ ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ హే బ్రహ్మ, న్నహం తావద్యం - మనుగ్రహీతుమిచ్ఛామి- తస్య - విశః అర్థా, న్విధునోమి అపహరామి - తావదనర్థహేత్వర్థాపహార ఏవ ప్రథమో మదనుగ్రహ ఇత్యర్థః- అర్థస్యానర్థహేతుత్వమాహ ॥ యన్మదః-యస్యార్థస్య సమ్బన్ధీ మదో-యస్య-స యన్మదః - అత ఏవ-స్తబ్ధో వివేకరహితః - అనర్థమో షా-పురుషో-లోకం-మాం చా, వమన్యతే తిరస్కరోతి ॥ ౨౪ ॥ ఏవమవమానేనా, న్యైశ్చ కర్మభి, రిహ లోకే, నానా యోనిషు సంసరన్-తిర్యఙ్మనుష్యాదిషు జన్మ ప్రాప్నువ-న్నయం జీవాత్మా - కర్మవశ్యః-యదా కదా

చిద్యాదృచ్ఛికసుకృతవిశేషాత్, పౌరుషీం గతిం పురుషజన్మ, ప్రాప్నుయాత్ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ తత్రాపి జన్మాదిభిర్యస్య పురుషస్య.
స్తమ్భో మదః అనమ్రతా వా, న భవేత్, తత్ర తద్విషయే, అయం స్తమ్భాభావ ఏవ, మదనుగ్రహో జ్ఞేయః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ కథం త
న్నిమిత్తం జన్మాదిభ్యస్సంపద్యోదదాసీత్యత్రాహ ॥ మానేతి ॥ మానో గర్వః, స్తమ్భోనమ్రతా అవివేకో వా, తయోర్నిమిత్తా
నాం, జన్మాదీనాం పూర్వగ్రన్థపరిగణితానాం సమన్తతః, సర్వశ్రేయః ప్రతికూలానాం, సద్భావేఽపీతి శేషః, మత్పరః స్తైష
నముహ్యాదిత్యర్థః, హన్త హే బ్రహ్మన్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ అస్య చేదానీం మత్పరత్వాదన్యైర్దుష్ప్రాపమపి దాస్యామీతి వక్తుం తస్య
మోహాభావమనుగృహ్ణాతి ॥ ఏష ఇతి త్రిభిః ॥ ఏష బలిర్దానవానాం దైత్యానాం చాధిపతిః కీర్తివర్ధనశ్చ అజయాం దుర్జయాం
మమ, మాయాం, మజైషీత్ జయేదిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ కీర్తివర్ధనత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి క్షీణం రిక్థం ధనం, యస్య సోఽపి, స్థా
నాత్, చ్యుతోఽపి, ఆధిపత్యాద్భ్రష్టోఽపి శత్రుభిరధిక్షిప్తోఽపి బద్ధోఽపి జ్ఞాతిభిః పరిత్యక్తోఽపి, యాతనాం ప్రాపితోఽపి గురు
ణౌశనసా, భర్త్సితోఽపి, శప్తోఽపి సువ్రతః దృఢసంకల్పః సత్యం, న తత్యాజ తథా, మాయయా, ఛలైరేవ, ధర్మ ఉక్తః, స్త
థాఽప్యయం సత్యవాక్, తం ధర్మం, న త్యజతి ❋ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❋ అస్య మోక్షప్రదానం సఙ్కల్పయతి ॥ ఏష ఇతి ॥ అమరైరపి
ప్రాప్తుమశక్యం స్థానం మల్లోకం ప్రాపితః ప్రాపయిష్యత ఇత్యర్థః దేహావసానే ముక్తో భవతీతి భావః, జీవదశాయామిన్ద్రా
ధిపత్యం భవిష్యదనుగృహ్ణాతి ॥ సావర్ణేరితి ॥ సావర్ణేర్మనోరన్తరస్య సమ్బన్ధీన్ద్రో, ఽయం బలిరహమేవాశ్రయో యస్య సః భ

దాకవాచిజ్జీవాత్మా సంసరన్నిజకర్మభిః । నానాయోనిష్వనీశోఽయం పౌరుషీం గతిమావ్రజేత్ ॥ ౨౫ ॥ జన్మకర్మ
వయోరూపవిద్యైశ్వర్యధనాదిభిః । యద్యస్య న భవేత్ స్తమ్భస్తత్రాయం మదనుగ్రహః ॥ ౨౬ ॥ మానస్తమ్భని
మిత్తానాం జన్మాదీనాం సమన్తతః । సర్వశ్రేయః ప్రతీపానాం హన్త ముహ్యేన్న మత్పరః ॥ ౨౭ ॥ ఏష దానవదై
త్యానామగ్రణీః కీర్తివర్ధనః । అజైషీదజయాం మాయాం సీదన్నపి న ముహ్యతి ॥ ౨౮ ॥ క్షీణరిక్థశ్చ్యుతః స్థానాత్
క్షిప్తో బద్ధశ్చ శత్రుభిః । జ్ఞాతిభిశ్చ పరిత్యక్తో యాతనామనుయాపితః ॥ ౨౯ ॥ గురుణా భర్త్సితః శప్తో జహౌ సత్యం న
సువ్రతః । ఛలైరుక్తో మయా ధర్మో నాయం త్యజతి సత్యవాక్ ॥ ౩౦ ॥ ఏష మే ప్రాపితః స్థానం దుష్ప్రాపమమరై
రపి । సావర్ణేరన్తరస్యాయం భవితేన్ద్రో మదాశ్రయః ॥ ౩౧ ॥ తావత్సుతలమధ్యాస్తాం విశ్వకర్మవినిర్మితమ్ ।
యత్రాధయో వ్యాధయశ్చ క్లమస్తన్ద్రీ పరాభవః । నోపసర్గా నివసతాం సంభవన్తి మమేక్షయా ॥ ౩౨ ॥ ఇన్ద్రసే
న మహారాజ యాహి భో భద్రమస్తు తే । సుతలం స్వర్గిభిః ప్రార్థ్యం జ్ఞాతిభిః పరివారితః ॥ ౩౩ ॥ న త్వామభిభవిష్య
న్తి లోకేశాః కిముతాపరే । త్వచ్ఛాసనాతిగాన్దైత్యాంశ్చక్రం మే సూదయిష్యతి ॥ ౩౪ ॥ రక్షిష్యే సర్వతోఽ
హం త్వాం సానుగం సపరిచ్ఛదమ్ । సదా సన్నిహితం వీర తత్ర మాం ద్రక్ష్యతే భవాన్ ॥ ౩౫ ॥ తత్ర దానవదై
త్యానాం సఙ్గాత్తే భావ ఆసురః । దృష్ట్వా మదనుభావం వై సద్యః కుణ్ఠో వినఙ్క్ష్యతి ॥ ౩౬ ॥ ❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, ద్వావింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తవన్తం పురుషం పురాతనం మహానుభావోఽఖిలసాధుసమ్మతః । బద్ధాఞ్జలిర్బాష్పకలాకు

లితో భవిష్యతి సావర్ణిమన్వన్తరేఽయమిన్ద్రో భవిష్యతీత్యర్థః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ ఆధునికం సుతలలోకాధిపత్యమనుగృహ్ణాతి ॥ తావ
దధునా, విశ్వకర్మణా, వినిర్మితం సుతలం లోకమధ్యాస్తాం తత్రాధిపతిర్భూత్వాఽధివసత్విత్యర్థః ॥ సుతలం విశినష్టి ॥ య
త్ర సుతలే నివసతాం, మాధ్యాదయో, మత్కటాక్షేణ హేతునా న సంభవన్తి తత్రాధయో మనఃపీడాః వ్యాధయో దైహి
కాః క్లమః గ్లానిః తన్ద్రీ అనవధానతా, పరాభవః శత్రో ర్ణాదిభిరభిభవః ఉపసర్గోఽన్యోఽప్యుపద్రవః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ ఏవం బ్రహ్మా
ణముక్త్వాఽథ బలిమువాచ హే ఇన్ద్రసేన మహారాజ జ్ఞాతిభిః పరివృతః, త్వం సుతలం, స్వర్గిభిరపి ప్రార్థ్యం, లోకం యా
హి గచ్ఛ, తత్ర తవ, భద్రమేవ మదనుగ్రహాదస్తు ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ తత్ర వసన్తం, త్వాం, లోకేశా ఇన్ద్రాదయోఽపి నాభిభవిష్యన్తి
అపరే నాభిభవిష్యన్తీతి కిము వక్తవ్యం యే చ తత్ర త్వదాజ్ఞాతిలఙ్ఘినో దైత్యాస్తాన్మమ చక్రం సుదర్శనం, సూదయిష్యతి హ
నిష్యతి ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ సర్వేభ్యోఽప్యుపద్రవేభ్యస్త్వాం, సానుగం సపరిచ్ఛదం సోపకరణం, మహం, రక్షిష్యే కించ, హే వీర త
త్ర సుతలే సదా, సన్నిహితం త్వద్ద్వారి వసన్తం, మాం, భవాన్, ద్రక్ష్యతే ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ కించ, దైత్యానాం, సఙ్గాద్ధేతోః, స్తవయ,
ఆసురో, భావస్స తత్ర, మత్ప్రస్తావం, దృష్ట్వా, సద్యః, కుణ్ఠః ప్రతిహతో, వినఙ్క్ష్యతి మదనుభావాద్భవానాసురం భావం త్య
క్ష్యతీత్యర్థః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యా
ఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే ద్వావింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
ఏవమనుగృహీతో బలిర్భగవన్తమాహేత్యాహ మునిః ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థముక్తవన్తం, పురాణపురుషం భగవన్తం గద్గ

దయాగిరా-అబ్రవీత్ - కథంభూతః,భక్త్యా - ఉద్గలః ఉత్కణ్ఠః-హర్షబాష్పబిన్దుభిరాకులే,ఈక్షణే , యస్యసః- అఖిలానాం, సాధూనాం,సంమతః-మహానను-భావఉక్తవిధో,యస్యసః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ అహోఇతి॥అహోత్వత్ప్రణామస్య ప్రభావఇత్యాహ ॥ ప్రణామాయప్రణామార్థం,కృత,స్సముద్యమఏవ - ప్రపన్నానాంభక్తానాం- యోఽర్థో-భిమత-స్తస్య- విధౌసంపాదనేసమీహితోఽప్రమత్తః . స్థితః-కుతః-యత్ యేనోద్యమేన లోకపాలై - రమరై - స్సత్వప్రధానైరప్య లబ్ధపూర్వ- స్త్వదనుగ్రహోఽపశదేనీచే-అసురేమయి-సమర్పితః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఇతీత్థం,హరి,ముక్త్వా-ప్రణమ్య-తతో-బ్రహ్మాణం రుద్రంచా-నమ్య - ముక్తః - పాశేభ్యఇతి శేషః - ప్రీతో.బలి-రనుగైస్సహ,సుతలంలోకం-వివేశప్రవేష్టుముద్యుక్తోబభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తత-ఇత్థం-బలే-ర్గృహీతం,త్రివిష్టపంభగవా,నిన్ద్రాయ-ప్రత్యాదిష్టప్రదదౌ॥ఏవమదితేః -కామమిష్టం,పూరయిత్వా,సకలం-జగ-దశాసత్ ఉపేన్ద్రస్సన్పాలయామాసేత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తతో,లబ్ధోభగవత్ప్రసాదోయేనతం-పాశేభ్యో-నిర్ముక్తం-పౌత్రం,వంశవర్ధనం-బలిం-నిశామ్యదృష్ట్వా-ప్రహ్లాదః-భక్తితత్పరో, వక్ష్యమాణమువాచ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తదేవాహ॥ నేతిత్రిభిః॥ అహోతవేదందుర్లభానుగ్రహస్యాపిసౌలభ్యం పరత్వం చానితరసాధారణమితివిస్మయపూర్వకంవిజ్ఞాపయతి॥నేతి॥ఇమమస్మద్విషయం-తవా-నుగ్రహం-చతుర్ముఖలక్ష్మీరుద్రాఅపి-నలేభిరే - యే- ఽపరేఇన్ద్రాదయో-నలేభిరేఇతికిము వక్తవ్యం - ఏవంతత్ప్రసాదస్యదౌర్లభ్యంక్వచిద్విషయవిశేషేసౌలభ్యంచోక్తం - కుతఏతద్విపరీతమిత్యతఆహ - యత్ యస్మాదసురాణాంక్రూరస్వభావానామపి - నోఽస్మాకం,దుర్గపాలఃదుఃఖాత్త్రాతా-భవసి ॥ అథపరత్వమాహ - విశ్వాభివ

లేక్షణోభక్త్యుద్గలోగద్గదయాగిరాఽబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ బలిరువాచ ॥ అహోప్రణామస్యకృతస్సముద్యమఃప్రప
న్నభక్తార్థవిధౌసమాహితః । యల్లోకపాలైస్త్వదనుగ్రహోఽమరైరలబ్ధపూర్వోఽపశదేఽసురేఽర్పితః॥౨॥
శ్రీశుకఉవాచ॥ఇత్యుక్త్వాహరిమానమ్యబ్రహ్మాణంసభవంతతః। వివేశసుతలంప్రీతోబలిర్ముక్తస్సహానుగైః॥౩॥
ఏవమిన్ద్రాయభగవాన్ప్రత్యానీయత్రివిష్టపమ్ । పూరయిత్వాఽదితేఃకామమశాస ❁ త్సకలంజగత్ ॥ ౪ ॥ లబ్ధ
ప్రసాదంనిర్ముక్తంపౌత్రంవంశధరంబలిమ్।నిశామ్యభక్తిప్రవణఃప్రహ్లాదఇదమబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ ప్రహ్లాదఉవాచ ॥
నేమంవిరిఞ్చోలభతేప్రసాదంనశ్రీర్నశర్వః కిముతాపరేఽమీ।యన్నోఽసురాణామసిదుర్గపాలోవిశ్వాభివన్ద్యైరపి
వన్దితాఙ్ఘ్రిః ॥ ౬ ॥ యత్పాదపద్మమకరన్దనిషేవణేనబ్రహ్మాదయశ్శరణదాశ్నువతేవిభూతీః । కస్మాద్వ
యంకుసృతయఃఖలయోనయస్తేదాక్షిణ్యదృష్టిపదవీంభవతఃప్రణీతాః ॥ ౭ ॥ చిత్రంతవేహితమహోఽమి
తయోగమాయాలీలావసృష్టభువనస్యవిశారదస్య । సర్వాత్మనస్సమదృశోఽవిషమస్స్వభావోభక్తప్రియోయద
సికల్పతరుస్స్వభావః॥ ౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥వత్సప్రహ్లాదభద్రంతేప్రయాహిసుతలాలయమ్। మోదమానస్స్వ

న్ద్యైఃకృత్స్నజగత్స్రష్టృభి - ర్బ్రహ్మాదిభిరప్య, భివన్దితావఙ్ఘ్రీయస్యసః-త్వం - అసురాణాంనో-దుర్గపాలోఽసీత్యనేనాస్మద్గుణదర్శనేనాస్మాసుతవప్రసాదఃప్రవృత్తః-కింతు-కేవలంకృపయైవేతిసూచితమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తదేవవ్యఞ్జయన్నాహ॥యత్పాదేతి - హేశరణద , శ్రేయస్సాధనప్రద-అనేనస్వహితమపివయంనవిద్మ ఇతిసూచితం - బ్రహ్మాదయో,యస్య తవ-పాదపద్మయో,ర్యో , మకరన్ద - స్తస్య - సేవయా,విభూతిమైశ్వర్యంసృష్ట్యాద్యధికార-మశ్నువతేప్రాప్నువన్తి-అనేనపరత్వంస్పష్టీకృతం, తేఏవంభూతస్యతవ-దాక్షిణ్యదృష్టిపదవీంఅనతిక్రమణీయతాహేతుకృపాదృష్టివిషయతాం - కస్మాద్ధేతో - ర్వయం-కుసృతయఃకుమతయః - ఖలయోనయఃఉగ్రజాతయశ్చ - ప్రణీతాఃప్రాపితాః- కేవలంకృపయైవేతిభావః -పూర్వంవిరిఞ్చాదయోపీమంప్రసాదంనలభన్తఇత్యనేనతత్సేవయావినాతత్ప్రసాదావిషయత్వముక్తం - అత్రతుతత్సేవయాతద్విషయత్వమిత్యతోనవిరోధః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవంతర్హి ప్రాకృతవత్కఞ్చిదనుగృహ్ణన్కంచిచ్చనిగృహ్ణన్నహమపివిషయమస్వభావఏవేతి కింమాంప్రశంససీత్యత్రాహ ॥ చిత్రమితి ॥తవ-ఈహితంచేష్టితంనిగ్రహానుగ్రహాదిరూపం,మహోవిచిత్రం,నతుకర్మవశ్యప్రాకృతేహితసజాతీయమిత్యర్థః నైచిత్ర్యేహేతుంవదన్ అకర్మవశ్యతాంవ్యఞ్జయన్విశినష్టి॥అమితేతి॥అమితశక్తియుక్తసఙ్కల్పజ్ఞానేననిమిత్తేనానాయాసస్సృష్టభువనస్యేత్యర్థః విశారదస్యసృష్ట్యుపయుక్తసార్వజ్ఞ్యాదికల్యాణగుణయుక్తస్య-కృత్స్నచిదచిదన్తరాత్మనః,అతఏవసమదృశఃవైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిరహితస్య - తవ,భక్తప్రియో, భవసీతి-య-దయమ-విషమఏవ,స్వభావః-నతువిషమః-తత్రదృష్టాన్తంవదన్విశినష్టి -కల్పతరోస్స్వభావఇవస్వభావోయస్య - స-త్వ- మితినహికల్పతరోరాశ్రితార్థపూరణేనవైషమ్యాపాదనంయుక్తమితిభావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఏవంవిజ్ఞాపితస్తంభగవానువాచ॥వత్సేతి॥ హేప్రహ్లాద తవ-భద్ర-మస్తు,సుతలాఖ్యంబిలస్థానం,యాహిగచ్ఛ , తత్ర-స్వపౌత్రేణబలినాసహ , మోదమానః,జ్ఞాతీనాం,ముదం హర్ష-

మావహ ప్రాపయ ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ తత్ర సుతలే, నిత్యం సదా, అవస్థితం, సన్నిహితం, గదాపాణౌ యస్య తం, మాం, ద్రష్టాసి ద్రక్ష్యసి. నిత్యం ద్రష్టాసీతి వా సమ్బన్ధః, నిత్యం, మద్దర్శనేన - యో - మహాన్ - ఆహ్లాదః ఆనన్దః, తేన, ధ్వస్తం, కర్మరూపం, నిబన్ధనం సంసృతిహేతుః యస్య, తాదృశో, భవిష్యసీతి ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ ఏవంవిధాం, భగవత, ఆజ్ఞాం, శిరసా, బాఢమిత్యాధాయ అభ్యుపేత్య, హే రాజ, నృప, అమలా, ప్రజ్ఞా స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిషయా - యస్య, సః. ప్రహ్లాదో - బలినా సహ - కృతాఞ్జలిర్బద్ధాఞ్జలిస్సన్. ఆదిపురుషం, ప్రదక్షిణీకృత్య, ప్రణతః కృతప్రణామః, సర్వేషామసురాణాం, చమ్వాస్సేనాయాః, అధిపతిః - భూత్వా, తేన భగవతా, అనుజ్ఞాతో, మహాబిలం సుతలం - వివేశ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ✽ అథ తత్ప్రవేశానన్తరం హే రాజన్ - భగవాన్నారాయణః, స్వసమీపే, సభాయాం, బ్రహ్మవాదినామృత్విజాం మధ్యే, ఆసీనముపవిష్టముశనసం శుక్రమువాచ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ తదేవాహ। బ్రహ్మన్నితి। హే బ్రహ్మన్ - వితన్వతో యజమానస్య - శిష్యస్య బలేర్యద్యజ్ఞచ్ఛిద్రం - కర్మసు - వైషమ్యం వైగుణ్యరూపం - తద్బ్రహ్మదృష్టం వేదబోధితం - సమం వైషమ్యరహిత - మవిగుణం - యథా భవేత్తథా - సంతనుకురు ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ ఏవముక్తశ్శుక్రస్తావత్ప్రకృతకర్మణి వైగుణ్యమేవ నాస్తీతి విజ్ఞాపయతి। కుత ఇతి ద్వాభ్యాం। తస్య బలేః - కర్మణో - వైగుణ్యం - కుతః కస్మాదపీత్యర్థః - వైషమ్యాభావే హేతుమాహ ॥ యస్య యేన బలినా, కర్తరి షష్ఠీ - సర్వభావేన కరణత్రయేణ - సర్వకర్మణామీశ్వరః - యజ్ఞేశః - యజ్ఞపురుషశ్చ - భవాన్ - యతః - పూజితః - అతో - న వైషమ్యమిత్యర్థః. కర్మేశ్వర ఇతి సర్వకర్మప్రవర్తకత్వముక్తం - యజ్ఞేశ్వర ఇతి యజ్ఞఫలప్రదత్వం

ప్రాత్తేజ్ఞాతీనాం ముదమావహ ॥ ౯ ॥ నిత్యం ద్రష్టాసి మాం తత్ర గదాపాణిమవస్థితమ్ । మద్దర్శనమహాహ్లాదధ్వస్తకర్మనిబన్ధనః ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఆజ్ఞాం భగవతో రాజన్ప్రహ్లాదో బలినా సహ । బాఢమిత్యమలప్రజ్ఞో మూర్ధ్న్యాధాయ కృతాఞ్జలిః ॥ ౧౧ ॥ పరిక్రమ్యాదిపురుషం సర్వాసురచమూపతిః । ప్రణతస్తదనుజ్ఞాతః ప్రవివేశ మహాబిలమ్ ॥ ౧౨ ॥ తథోశనసం రాజన్హరిర్నారాయణోఽన్తికే । ఆసీనమృత్విజాం మధ్యే సదసి బ్రహ్మవాదినామ్ ॥ ౧౩ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ బ్రహ్మన్సంతను శిష్యస్య కర్మచ్ఛిద్రం వితన్వతః । యత్తత్కర్మసు వైషమ్యం బ్రహ్మదృష్టం సమం భవేత్ ॥ ౧౪ ॥ శుక్ర ఉవాచ ॥ కుతస్తత్కర్మవైషమ్యం యస్య కర్మేశ్వరో భవాన్ । యజ్ఞేశో యజ్ఞపురుషస్సర్వభావేన పూజితః ॥ ౧౫ ॥ మన్త్రతస్తన్త్రతశ్ఛిద్రం దేశకాలార్హవస్తుతః । సర్వం కరోతి నిశ్ఛిద్రమనుసంకీర్తనం తవ ॥ ౧౬ ॥ తథాఽపి వదతో భూమన్ కరిష్యామ్యనుశాసనమ్ । ఏతచ్ఛ్రేయః పరం పుంసాం యత్తవాజ్ఞానుపాలనమ్ ॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । ప్రతినన్ద్య హరేరాజ్ఞాముశనా భగవానితి । యజ్ఞచ్ఛిద్రం సమాధత్త బలేర్విప్రర్షిభిస్సహ ॥ ౧౮ ॥ ఏవం బలేర్మహీం రాజన్భిక్షిత్వా వామనో హరిః । దదౌ భ్రాత్రే మహేన్ద్రాయ త్రిదివం యత్పరైర్హృతమ్ ॥ ౧౯ ॥ ప్రజాపతిపతిర్బ్రహ్మా దేవర్షిపితృభూమిపైః । దక్షభృగ్వఙ్గిరోముఖ్యైః కుమారేణ భవేన చ ॥ ౨౦ ॥ కశ్యపస్యాదితేః ప్రీత్యై సర్వభూతభవాయ చ । లోకానాం లోకపాలానామకరోద్వామనం పతిమ్ ॥ ౨౧ ॥ వేదానాం సర్వదేవానాం ధర్మస్య యశసశ్శ్రియః । మఙ్గళానాం వ్రతానాం చ కల్పం స్వర్గాపవర్గయోః ॥ ౨౨ ॥ ఉపేన్ద్రం కల్పయాంచక్రే పతిం సర్వవిభూతయే । తదా సర్వాణి భూతాని భృశం ముముదిరే నృప ॥ ౨౩ ॥ తతస్త్విన్ద్రః పురస్కృత్య దేవయానేన వామనమ్ । లోకపాలైర్దివం నిన్యే బ్రహ్మణా చానుమోదితః ॥ ౨౪ ॥

యజ్ఞపురుష ఇతి యజ్ఞశరీరకత్వం తద్భోక్తృత్వం చేత్యపౌనరుక్త్యమ్ ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ కిం వక్తవ్యమేతద్యత్తవ పూజనమవైషమ్యావహమితి - యతస్తవ నామ్నస్సంకీర్తనమేవ తదావహమిత్యాహ ॥ మన్త్రత ఇతి ॥ మన్త్రతస్తన్త్రతో దేశకాలయోగ్యవస్తుభ్యో - యచ్ఛిద్రం మన్త్రాదీనాం యద్వైగుణ్యమిత్యర్థః - తత్సర్వం - తవ - నామసంకీర్తనమేవ, నిశ్ఛిద్రం - కరోతి ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ యద్యప్యేవం నాస్త్యేవ వైషమ్యం తథాపి - హే భూమన్ - గదతః - తవ - అనుశాసనం కరిష్యామ్యేవ - యత్ - తవాజ్ఞానుపాలనమితి - యదేతత్పుంసాం పరమశ్రేయః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ ఇతీత్థం - హరే - రాజ్ఞాం, ప్రతినన్ద్య - భగవానుశనాశ్శుక్రః - బలే - ర్యజ్ఞస్య - ఛిద్ర - మృషిభిస్సహ - సమాధత్త సమాదధే ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ ఇత్థముపవర్ణితం భగవతో వామనస్య చరిత్రముపసంహరతి । ఏవమితి । హే మహారాజ యత్ - పరై - రపహృతం - తత్ - త్రిదివ - మిత్థం - బలేస్సకాశాద్యాచిత్వా, వామనరూపో హరిః - భ్రాత్రే మహేన్ద్రాయ - దదౌ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ తదా - ప్రజాపతిపతిః బ్రహ్మా చతుర్ముఖః - దేవైః - ఋషిభిః - పితృభిర్భూమిపైః - ర్మనుతత్పుత్రైః దక్షాదిభిశ్చ - సహ - కశ్యపస్యాదితేశ్చ - ప్రీత్యై - సర్వభూతానాం - భవాయ విభవాయ యోగక్షేమార్థం చ లోకానాం తత్పాలకానాం చ - పతిం - వామన - మకరోత్ ✽ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ✽ వేదాదీనాం, కల్పం సమర్థం - పాలన ఇతి శేషః ఉపేన్ద్రం, సర్వభూతానాం, విభూతయే - పతిం, కల్పయాంచక్రే అకరోత్ తదా - సర్వాణి, భూతాని - నితరాం - ముముదిరే - ముదహర్ష ఇతి ధాతుః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ✽ తతో - బ్రహ్మణాఽనుమోదిత - ఇన్ద్రో లోకపాలైస్సహ - వామనం - భగవన్తం - దేవయానేన దేవ

వాహ్యయా నేన-దివం ప్రతి నిన్యే ప్రాపయామాస ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తత-ఉపేన్ద్రస్య భగవతో, భుజపాలితం - త్రిభువనం-ప్రాప్య త్రిభువనాధిపతిర్భూత్వా-ఇన్ద్రః, నిర్భయః, పరమయా, శ్రియా సంపదా-జుష్టో, ముముదే ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ తతో, హే నృప, సర్వే-బ్రహ్మాదయో, వైమానికా విమానారూఢాశ్చ, త-ద్విష్ణోర్వామనస్య-సుమహదనితరసాధారణ-మత ఏవ, పరమాద్భుతం కర్మ చరిత్రం గాయన్తః-స్వస్వస్థానాని జగ్ముః-అదితిం ప్రశశంసిరే తుష్టువుశ్చ ❀ ॥ ౨౬-౨౭ ॥ ❀ హే కురునన్దన-శ్రోతౄణాం శృణ్వతాం-దురితహరం-సర్వ, మస్మద్బుద్ధిగోచర-మేత-దురుక్రమస్య-చరితం- భవతో-మయా-కథితం-సర్వం మయాఖ్యాతమిత్యనేన స్వమతివిషయం సర్వమాఖ్యాతమిత్యభిప్రేతం. నతూరుక్రమమహిమ్నః పరిచ్ఛిన్నత్వమ్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ తదేవ వ్యఞ్జయితుం తన్మహిమ్నోఽనవచ్ఛిన్నత్వమాహ ॥ పారమితి ॥ యః-మర్త్యః పుమా, నురుక్రమస్య, మహిమ్నః-పారమవధిం గృణానో భవతి-సమర్త్యః-పృథివ్యా ఇమాని పార్థివాని- రజాంసి-విమమే గణయేత్ - యథా, పార్థివానాం రజసాం గణనాకర్తుమశక్యా తథోరుక్రమస్య గుణానామపీత్యర్థః-పార్థివాని రజాంసి వా బుద్ధిమాన్మహతా కాలేన గణయేత్ - నతూరుక్రమస్య గుణానితి వాఽర్థః-తథా చ శ్రూయతే విష్ణోర్నుకం వీర్యాణి ప్రవోచం యః పార్థివాని విమమే రజాంసీతి, తథాహి-యస్య పురుషస్యోరుక్రమస్య, మహిమ్నః - పారం జాతః-జాయమానో జనిష్యమాణో వా-మర్త్యః, ఉపైతి కిం, నోపైత్యేవేతి- ❀ మన్త్రద్రష్టా ఋషిర్వసిష్ఠాదిరాహ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ ప్రకృతావతారచరిత్రశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ య ఇతి ॥ యః కశ్చి-దేత, దద్భుతకర్మణో-దేవా

ప్రాప్య త్రిభువనం చేన్ద్ర ఉపేన్ద్రభుజపాలితమ్ । శ్రియా పరమయా జుష్టో ముముదే గతసాధ్వసః ॥ ౨౫ ॥ బ్రహ్మా శర్వః కుమారశ్చ భృగ్వాద్యా మునయో నృప । పితరస్సర్వభూతాని సిద్ధా వైమానికాశ్చ యే ॥ ౨౬ ॥ సుమహత్కర్మ తద్విష్ణోర్గాయన్తః పరమాద్భుతమ్ । ధిష్ణ్యాని స్వాని తే జగ్మురదితిం చ శశంసిరే ॥ ౨౭ ॥ సర్వమేతన్మయాఽఽఖ్యాతం భవతః కురునన్దన । ఉరుక్రమస్య చరితం శ్రోతౄణామఘమోచనమ్ ॥ ౨౮ ॥ పారం మహిమ్న ఉరువిక్రమతో గృణానో యః పార్థివాని విమమే స రజాంసి మర్త్యః । కిం జాయమాన ఉత జాత ఉపైతి మర్త్య ఇత్యాహ మన్త్రదృగృషిః పురుషస్య యస్య ॥ ౨౯ ॥ య ఇదం దేవదేవస్య హరేరద్భుతకర్మణః । అవతారానుచరితం శృణ్వన్యాతి పరాం గతిమ్ ॥ ౩౦ ॥ క్రియమాణే కర్మణీదం దైవే పిత్ర్యేఽథ మానుషే । యత్ర యత్రానుకీర్త్యేత తత్తేషాం సుకృతం విదుః ॥ ౩౧ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే త్రయోవింశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀

మత్స్యావతారకథాప్రారమ్భఘట్టః

రాజోవాచ ॥ భగవఞ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామి హరేరద్భుతకర్మణః । అవతారకథామాద్యాం మాయామత్స్యవిడమ్బనామ్ ॥ ౧ ॥ యదర్థమదధాద్రూపం మాత్స్యం లోకజుగుప్సితమ్ । తమఃప్రకృతిదుర్మర్షం కర్మగ్రస్త ఇవేశ్వరః ॥ ౨ ॥ ఏతన్నో భగవన్సర్వం యథావద్వక్తుమర్హసి । ఉత్తమశ్లోకచరితం సర్వలోకమలాపహమ్ ॥ ౩ ॥ సూత ఉ

నాం బ్రహ్మాదీనామపి- దేవస్య వామనస్యావతారానుచరితం శృణ్వన్-పరాం-గతిం, ముక్తిరూపాం, యాతి ప్రాప్నోతి ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ యత్ర యత్ర దైవమనుష్యపిత్రాదిసమ్బన్ధిని - క్రియమాణే, కర్మణీద, మవతారానుచరితం-కీర్త్యేత, త-త్తేషాం సమ్బన్ధి-కర్మ సుకృతం, సుష్ఠు అవిగుణం యథా భవతి తథా, కృతం విదు, స్తజ్జ్ఞా ఇతి శేషః - శ్రౌతస్మార్తసర్వకర్మసాద్గుణ్యాపాదక మేతచ్చరిత్రశ్రవణాదికమిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే త్రయోవింశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

తదేవం శ్రుతవామనావతారతచ్చరిత్రోఽవతారప్రసఙ్గాన్మాత్స్యమవతారం శుశ్రూషుః పృచ్ఛతి రాజా ॥ భగవన్నితి త్రిభిః ॥ హే భగవన్మునే, అద్భుతకర్మణో, హరే, రాద్యావతారకథాం శ్రోతు, మిచ్ఛామి కథం భూతాం, మాయామత్స్యవిడమ్బనాం అద్భుతమత్స్యసజాతీయచేష్టానుకారో యస్యాం ప్రతిపాద్యస్తాం- కథాయా ఆద్యత్వం తదవతారప్రాథమ్యాభిప్రాయ, ముక్తమిత్యవగన్తవ్యమ్ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ స్వయ, మీశ్వరోఽపి- కర్మగ్రస్తః కర్మవశ్య ఇవ- జీవవత్, తమస్స్వభావం-దుర్మర్షం క్రోధి అత ఏవ లోకై, ర్జుగుప్సితం నిన్దితం, మాత్స్యం, రూపం- యదర్థం యస్మై ప్రయోజనాయా-ధాద్ధృతవాన్ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ హే భగవన్మునే- ఏత-త్సప్రయోజనం, సర్వం, మత్స్యావతారచరిత్రం-యథావ-ద్వక్తు, మర్హసి, శ్రోతవ్యత్వవక్తవ్యత్వయోర్హేతుం వదన్ చరిత్రం విశినష్టి ॥ సర్వేషాం లోకానాం శృణ్వతాం వదతాం చ- మలమఘ-మపహన్తీతి తథా- తత్ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ ఇత్థమాపృష్టమ

❀ ॥ ౨౯ ॥ శ్లోకవ్యాఖ్యానే ॥ న తే విష్ణో జాతో జాయమానో దేవ మహిమ్నః పరమన్తమాప, ఇతి మన్త్రోఽనుసంధేయః.

త్స్యావతారతచ్చరితోఽభిగవాన్బాదరాయణిర్యథావద్వర్ణయామాసేత్యాహ సూతః ఇత్యుక్త ఇతి ॥ విష్ణురాతేన పరీక్షితా - ఇత్థముక్తః - పృష్టో - భగవాన్ - బాదరాయణిః శ్రీశుకః - విష్ణోశ్చరితమువాచ ॥ కింతత్ - యన్మత్స్యరూపేణ - కృతమ్ ॥ ౪ ॥ తదేవాహ ॥ గోవిప్రేత్యాదినా ॥ యద్యప్యదధా ద్రూపమితి విశేషతః పృష్టమవతార ప్రయోజనం వక్ష్యన్ తావత్సర్వావతార సాధారణం ప్రయోజనమాహ ॥ గోవిప్రేతి ॥ గవాం - విప్రాణాం, సురాణాం - సాధూనాం - ఛందసాం వేదానాం - తదుదితధర్మమర్యాదానాంచ - రక్షాం - ఇచ్ఛన్ - ధర్మార్థాది పురుషార్థచతుష్టయప్రదానార్థంచ - తనూర్మత్స్యాదిమూర్తీః - ఈశ్వరో - ధత్తే బిభర్తి ॥ ౫ ॥ యదా శక్త్యా తం లోకజుగుప్సితం తమః ప్రకృతిదుర్నిరూపమితి సావద్యత్వం తత్పరిహరతి ॥ ఉచ్చావచేష్వితి ॥ ఉత్కృష్టేష్వపకృష్టేషుచ - దేవమనుష్యతిర్యగాదిభూతేషు - చరన్ - తత్సజాతీయజన్మకర్మాదికం కుర్వన్నపి - ఈశ్వర - ఉచ్చావచత్వం - కర్మాయత్తదేవమనుష్యాదితారతమ్యం - నభజతే - యథా - వాయుః - స్సర్వత్రవ్యాప్నువన్నపి - సవ్యాప్యగతధర్మైస్సృశ్యతే తద్వత్ - అత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి, యః - ఈశ్వరో - గుణైర్హేయగుణప్రతిభటైః కల్యాణగుణైర్నిర్గుణత్వాత్సత్వాదిప్రాకృతగుణరహితత్వాద్ధి - నోచ్చావచత్వం - భజత ఇతి ॥ నతదస్తి పృథివ్యాం వా దివి దేవేషువా పునః ॥ సత్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తం యదేభిస్స్యాత్త్రిభిర్గుణైః, రిత్యుక్తరీత్యా కర్మమూలకసత్వాదిగుణత్రయసమ్బన్ధనిమిత్త దేవమనుష్యాద్యుచ్చావచత్వం సర్వజీవసాధారణం - భగవతస్తు గవాదిరక్షార్థం స్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదేవమనుష్యాదిసజాతీయదివ్య తనోస్స్వస్య భావమజహతః కర్మాయత్తదేహసమ్బన్ధతత్ప్రయుక్తావద్యత్వం నాస్తీత్యర్థః - యద్వా - ధియ ఇతిచ్ఛేదః - ధీశబ్దేన ప్రకృతిర్లక్ష్యతే - తద్గుణైస్సత్వాదిభిర్హేతుభూతైరుచ్చావచత్వం - నభజతే కుతః, నిర్గుణత్వాత్ సత్వాదిప్రాకృతగుణరహితత్వాత్ - నిర్గుణత్వాదిత్యనేన జీవవత్సత్వాదిగుణపారవశ్యం నిషిధ్యతే - నతు గుణనియన్తృత్వమపి, తథాసతి ॥ ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశ, ఇతిగుణేశత్వశ్రవణవి

వాచ ॥ ఇత్యుక్తో విష్ణురాతేన భగవాన్బాదరాయణిః । ఉవాచ చరితం విష్ణోర్మత్స్యరూపేణ యత్కృతమ్ ॥ ౪ ॥
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ గోవిప్రసురసాధూనాం ఛన్దసామపి చేశ్వరః । రక్షామిచ్ఛంస్తనూర్ధత్తే ధర్మస్యార్థస్య చైవహి ॥
ఉచ్చావచేషు భూతేషు చరన్వాయురివేశ్వరః । నోచ్చావచత్వం భజతే నిర్గుణత్వాద్ధియో గుణైః ॥ ౬ ॥ ఆసీదతీతకల్పాన్తే బ్రాహ్మో నైమిత్తికో లయః । సముద్రోపప్లుతాస్తత్ర లోకా భూరాదయో నృప ॥ ౭ ॥ కాలేనాగతనిద్రస్య ధాతుశ్శిశయిషోర్బలే । ముఖతో నిస్సృతాన్వేదాన్హయగ్రీవోఽన్తికేఽహరత్ ॥ ౮ ॥ జ్ఞాత్వా తు దానవేన్ద్రస్య హయగ్రీవస్య చేష్టితమ్ । దధార శఫరీరూపం భగవాన్హరిరీశ్వరః ॥ ౯ ॥ తత్ర రాజఋషిః కశ్చిన్నామ్నా సత్యవ్రతో మహాన్ । నారాయణపరోఽతప్యత్స తపస్సలిలాశనః ॥ ౧౦ ॥ యోఽసావస్మిన్మహాకల్పే తనయస్స వివస్వతః । శ్రాద్ధదేవ ఇతి ఖ్యాతో మనుత్వే హరిణాఽర్పితః ॥ ౧౧ ॥ ఏకదా కృతమాలాయాం కుర్వతో జలతర్పణమ్ । తస్యాఞ్జ

రోధాపత్తేః ॥ ౬ ॥ ఏవం సామాన్యతోఽవతారప్రయోజనం తద్యాథాత్మ్యం చాభిధాయ విశేషతో మత్స్యావతారప్రయోజనమవతారకాలంచాహ ॥ ఆసీదితి త్రిభిః ॥ అతీతస్యాతిక్రాన్తస్య, కల్పస్య - అన్తే - అవసానే - బ్రాహ్మో నామ - నైమిత్తికో లయః - ఆసీత్ ॥ బ్రహ్మణో నిద్రాయాం భవో బ్రాహ్మః - తేనైవ నిమిత్తేన జాతో నైమిత్తికః - తత్ర తదా ప్రళయకాలే - భూరాదయ - స్త్రయో - లోకాః సముద్రే, ఉపప్లుతా నిమగ్నా, ఆసన్ ॥ ౭ ॥ కాలేన దినావసానరూపకాలేన నిమిత్తేన, ఆగతనిద్రస్య నం ప్రాప్తనిద్రస్య - అత ఏవ - శిశయిషోశ్శయితుమిచ్ఛోః, ధాతుర్బ్రహ్మణో ముఖాన్నిస్సృతాన్ స్ఖలితా - న్వేదానన్తికే సమీపవర్తీ హయగ్రీవాఖ్యో దానవేన్ద్రోఽపహృతవాన్ - అన్తికే నిస్సృతానితి వా సమ్బన్ధః ॥ ౮ ॥ తదా - దానవశ్రేష్ఠస్య హయగ్రీవస్య, తచ్చేష్టితం - జ్ఞాత్వా - ఈశ్వరో హరిర్భగవాన్ - శఫరీరూపం మాత్స్యం రూపం - దధార - హయగ్రీవాఖ్యం దానవం నిహత్య వేదాన్ప్రత్యాహర్తుమితి మత్స్యరూపేణావతారేతి విశేషతః ప్రయోజనముక్తం ॥ శఫరీతి స్త్రీత్వమవివక్షితం ॥ మత్స్యరూపేణావతీర్ణ ఇత్యర్థః ॥ ౯ ॥ ఏవం సామాన్యతో విశేషతశ్చావతార ప్రయోజనమభిధాయావతరణప్రకారం వక్తుమితిహాసం ప్రస్తౌతి ॥ తత్రేతి ॥ తత్ర తస్మిన్నేవాతీతే కల్పే - కశ్చి - త్సత్యవ్రతాఖ్యో రాజర్షిర్మహా - నకోఽధ్యాత్మగుణయుక్తః - నారాయణః పరః ప్రాప్యః యస్య, తాదృశో - బభూవ - సచ - సలిలమేవాశనం యస్య - తాదృశః - స్తపోఽతప్యత్, చచార ॥ ౧౦ ॥ సత్యవ్రతం విశినష్టి ॥ య ఇతి ॥ యోఽతీతకల్పే, సత్యవ్రతాఖ్యో - రాజర్షిస్స ఏవాస్మిన్మహాకల్పే, వివస్వతః - స్తనయః - శ్రాద్ధదేవ ఇతి ప్రసిద్ధః - మనుత్వే మన్వన్తరాధికారే - హరిణా భగవతా, అర్పితః నిహితః మనుః కారిత ఇత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ ఏకదా కృతమాలాయాం నద్యాం - జలతర్పణం - కుర్వతః - తస్య సత్యవ్రతస్య - అఞ్జల్యుదకే - కాచి - దేకా అసహాయా - శఫరీ అభ్యపద్యత - దృశ్యత ప్రాప్తవతీవా - స్త్రీత్వమవివక్షితమ్ ॥ ఇత్యుక్తస్సోఽనయా స్వం సముద్రే ప్రాతిపదిక్షిప్తమ్, క్షిప్త మహా

ణ-స్తేనవదతా-తమాహే-త్యాదిషుపుంస్త్వనిర్దేశస్యబహుశముపలభ్యమానత్వాత్ ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻తతో-హేభారత-ద్రమిడదేశాధిపస్సత్యవ్రత-శ్శఫరీ,మఞ్జలిగతాంతోయేనాఞ్జలిస్తేనసహానదీతోయే-ఉత్సృజ్య ॥ తంత్యక్తవన్తం - మహాకారుణికం-నృపంసత్యవ్రతం-సాశఫర్యతికరుణంయథాతథో,వాచ ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻తదేవాహ॥యాదోభ్యఇతి॥ హేరాజన్-జ్ఞాతీన-స్మాత్,ఘాతయన్తీతితథా-తేభ్యః, జ్ఞాతయశ్చతేఘాతినశ్చ - తేభ్యఇతివా- యాదోభ్యోజలచరేభ్యో,భీతా-మతఏవ- దీనాంమాం హేదీనవత్సల-కథ-మస్మిన్సరిజ్జలే-బహుజలచరాక్రాన్తే-విసృజసేత్యజసి ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ఇత్యేవముక్త-స్సరాజాసత్యవ్రతః-ఆత్మనస్స్వస్యా-నుగ్రహార్థం,ప్రీత్యా-మత్స్యమూర్తిం,బిభ్రాణం - సాక్షాద్భగవన్త - మజానన్-శఫరీరక్షణార్థం,మనోదధేమనశ్చక్రే ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻తత- స్తస్యాశ్శఫర్యాః-దీనతరముక్తం-వాక్య,మాకర్ణ్య-సమహీపతిస్సత్యవ్రతః- దయాళు-రేనాంశఫరీం కలశాప్సుకమణ్డలుజలే-నిధాయ-స్వాశ్రమంప్రతినిన్యేప్రాపయామాస ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻తత-స్సాశఫరీ. తత్రకమణ్డలా-వేకరాత్రేణ-వర్ధమానాసతీ-కమణ్డలోరాత్మనాపూర్ణత్వా-దలబ్ధ, ఆత్మనః అవకాశో - యయా-సాచమహీపతింసత్యవ్రతంప్రతీదంవక్ష్యమాణ-మువాచ ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻తదేవాహ॥నేతి॥అస్మిన్కమణ్డలా-వహం - కృచ్ఛ్రంసంకటంయథాభవతితథావస్తుంవాసంకర్తుం - నోత్సహే, అత-స్సువిపుల-మోకః స్థానం,కల్పయ - యత్రా-హం-సుఖం-నివసామి-తాదృశమోకఃకల్పయేత్యర్థః ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ఏవముక్త,స్సత్యవ్ర-త స్తతః-కమణ్డలో-రేనాంశఫరీ-మాదాయ - ఔదఞ్చనోదకేవిపులకటా

ల్యుదకే కాచిచ్ఛఫర్యేకాఽభ్యపద్యత॥౧౨॥సత్యవ్రతోఽఞ్జలిగతాంసహతోయేనభారత ।ఉత్ససర్జనదీతోయే శ
ఫరీంద్రమిడేశ్వరః॥తమాహాసాఽతికరుణంమహాకారుణికంనృప ॥ ౧౩ ॥ మత్స్య ఉవాచ॥యాదోభ్యోజ్ఞాతిఘా
తిభ్యోదీనాంమాందీనవత్సల।కథంవిసృజసే✻రాజన్భీతామస్మిన్సరిజ్జలే॥౧౪॥శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సఆత్మనోఽనుగ్ర
హార్థంప్రీత్యామత్స్యవపుర్ధరమ్।అజానన్రక్షణార్థాయశఫర్యాస్సమనోదధే ॥ ౧౫ ॥ తస్యాదీనతమంవాక్యమా
శ్రుత్యసమహీపతిః।కలశాప్సునిధాయైనాందయాళుర్నిన్యఆశ్రమమ్ ॥ ౧౬ ॥ సాతుతత్రైకరాత్రేణవర్ధమానా
కమణ్డలౌ । అలబ్ధ్వాత్మావకాశాసావిదమాహమహీపతిమ్ ॥ ౧౭ ॥ మత్స్య ఉవాచ ॥నాహంకమణ్డలావస్మిన్కృ
చ్ఛ్రంవస్తుమిహోత్సహే।కల్పయౌకస్సువిపులంయత్రాహంనివసే✻సుఖమ్ ॥ ౧౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥సఏనాం
తతఆదాయన్యధాదౌదఞ్చనోదకే । తత్రక్షిప్తాముహూర్తేనహస్తత్రయమవర్ధత॥ ౧౯ ॥ నమఏతదలంరాజన్
సుఖంవస్తుముదఞ్చనమ్। పృథుదేహిపదంమహ్యంయాత్వాఽహంశరణంగతా ॥ ౨౦ ॥ తతఆదాయసారాజ్ఞా
క్షిప్తారాజన్సరోవరే। తదావృత్యాఽఽత్మనాసర్వంమహామీనోఽన్వవర్ధత ॥ ౨౧ ॥ నైతన్మేస్వస్తయేరా
జన్నుదకంసలిలౌకసః । నిధేహిరక్షాయోగేనహ్రదేమామవిదాసిని ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యుక్తస్సోఽనయన్మత్స్యంత
త్రతత్రావిదాసిని । జలాశయేసంమితంతంసముద్రేప్రాక్షిపజ్ఝషమ్ ॥ ౨౩ ॥ క్షిప్యమాణస్తమాహేదమిహ
మాంమకరాదయః । అదన్త్యతిబలావీరనమాముత్స్రష్టుమర్హసి॥ ౨౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ఏవంవిమోహితస్తే
నవదతావల్గుభారతీమ్ । తమాహకోభవానస్మాన్మత్స్యరూపేణమోహయన్ ॥ ౨౫ ॥ నైవంవీర్యోజలచరో

హోదకే,మణికోదకేవా,న్యధాన్నిహితవాన్, తత్రౌదఞ్చనోదకే-క్షిప్తా-సాశఫరీ - ముహూర్తేనకాలేన-హస్తత్రయ-మవర్ధత ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻తథావర్ధమానాపునరప్యాహ॥ హేరాజన్-మేమమ,సుఖం-వస్తు-మేతదుదఞ్చనం-నాలంనపర్యాప్తంతతో-మహ్యం-పృథువిపులం- పదంస్థానం-దేహికల్పయ - యత-స్త్వా,మహం,శరణంగతా ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ఇత్యుక్తేన-సత్యవ్రతేన-తతఉదఞ్చనా-దాదాయ, సరోవరే-క్షిప్తాసతీ, హేరాజన్,తత్సరోవర - మావృత్యా కృత్స్నమభివ్యాప్య: మహామీనరూపేణ,వ్యవర్ధత ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻పునస్తథావర్ధమానోవాచ - హేరాజన్-సలిలమేవ-ఓకః స్థానం-యస్య,తస్య,మమ-స్వస్తయేసుఖాయ-సుఖంవస్తుం, మేత, త్సారసం,జలం,నాలం-సలిలౌ,కసస్సరస,సమ్బన్ధి,తదుదకం,మమ,స్వస్త్యై,నభవతీ, తివాన్వయః,అతోరక్షాయాయోగేనోపాయేన, అవిదాసిని అనుపక్షయజలే - మహాహ్రదే,నిధేహి ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ఇత్యుక్త,స్స సత్యవ్రతః,తంమత్స్య,ముత్తరోత్తరవిపులే-తత్రతత్రజలాశయే-ఽనయత్,పున, స్తత్తజ్జలాశయేన-సంమితంపరిమితం, తంమత్స్యం,సముద్రే,ప్రాక్షిపత్ ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻సముద్రేచక్షిప్యమాణోఝష స్తంసత్యవ్రతమిద,మాహ॥ హేవీర,ఇహసముద్రేమకరాదయో-అతిబలా,జలచరా,మా,మదన్తిఅత్స్యన్తి,అతో,మా ,మిహసముద్రే,త్యక్తుం,నార్హసి,త్వమ్ ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ఇత్యేవం,వల్గుభారతీంసున్దరవాచం,వదతా-తేనమత్స్యరూపిణాభగవతా-విమోహిత,స్సత్యవ్రత- స్తంమత్స్య,మాహ॥ కోభవానిత్యాదినా ఇతిబ్రువాణమిత్యతః ప్రాక్తనేనగ్రన్థేన,అస్మాన్,మత్స్యరూపేణ,మోహయన్భవా,న్క,ఇతిప్రశ్నః ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻కశ్చిన్మత్స్యవిశేష ఏవాహమితిచేన్నేత్యాహ ॥ నైవమితి ॥ ఏవంవిధప్రభావవాన్,కశ్చిదపి-జలచరో,ఽస్మాభి, ర్నదృష్టోనాపి

ష్టితశ్చ, ఏవంవీర్య ఇత్యుక్తం వీర్యం దర్శయన్ విశినష్టి ॥ య ఇతి ॥ యో భవాన్ అహ్నా కాలేన, యోజనశతమభివ్యాప శైలాభితో వ్యాప్త
వాన్, అత ఏవ త్వం, న కేవలం మత్స్యః, కింత్వమరో దేవః, తత్రాపి న బ్రహ్మాదిష్వన్యతమః, కిం తు సాక్షాదవ్యయో నిర్వికారో
భగవాన్, హరిర్నారాయణ ఏవ త్వం, నూనం నిశ్చితమేతదిత్యర్థః తర్హి నారాయణస్య మమ నైవంవిధ ఆకారః, కింతు చతుర్భుజ
త్వాద్యాకార ఇత్యత ఆహ ॥ అనుగ్రహాయేతి ॥ భూతానామనుగ్రహాయ, దేవమనుష్యాదిభూతాన్యనుగ్రహీతుం, జలౌక
సాం మత్స్యానాం, రూపం, ధత్సే, మాత్స్యం రూపం బిభర్షీత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ కో౽సౌ నారాయణ ఇత్యపేక్షాయాం
తం లక్షయన్ నమస్కరోతి ॥ నమ ఇతి ॥ హే పురుషోత్తమ, హే జగదుత్పత్తిస్థితిలయకారణభూత, హే విభో, భక్తానాం, ప్రపన్నా
నాం చాస్మాకం, ముఖ్యో నాయకః, అన్తరాత్మా, గతిః స్వప్రాప్త్యుపాయభూతః, స తత్ర పర్యేతి, స ఉత్తమః పురుషః, యతో
వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే, స కారణం కరణాధిపాధిపః, య ఆత్మని తిష్ఠన్, అన్తః ప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానాం సర్వాత్మా,
అమృతస్యైష సేతుః, నిత్యం విభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మం, ఇత్యాది వేదాన్తవేద్యో నిఖిలజగదుదయవిభవలయలీల ఆత్మేశ్వర
స్సర్వాన్తర్గతస్సిద్ధోపాయభూతః పురుషోత్తమో యస్స నారాయణ, స ఏవ హి నామ మత్స్యరూపేణావతీర్ణ ఇతి భావః, ఏవం
భూతాయ, తే తుభ్యం, నమః, భక్తానాం ప్రపన్నానామితి ప్రపత్త్యుపకృతభక్తియోగనిష్ఠానామిత్యుక్తమ్ ॥ ౨౮ ॥ అనిత
రసాధారణప్రభావేన త్వం నారాయణ ఏవేతి నిశ్చినోమి, తథా౽వతారా అపి సర్వే లోకహితార్థా ఏవేతి వేద్మ్యేవ, కింత్వే
తదవతారప్రయోజనం విశేషతో జ్ఞాతుమిచ్ఛామీత్యాహ ॥ సర్వ ఇతి ॥ తే తవ - సర్వే - లీలావతారాః లీలయోపాత్తా అవతారాః
లీలావతారాః - లీలాపదేనావతారాణామకర్మమూలత్వముక్తం - భూతానాం దేవాదీనాం - భూతిర్విభవ - స్తద్ధేతవ - ఇతిసా

దృష్టో౽స్మాభిశ్శ్రుతో౽పి వా । యో భవాన్యోజనశతమహ్నా౽భివ్యానశే౽మరః ॥ ౨౬ ॥ నూనం త్వం భగవా
న్సాక్షాద్ధరిర్నారాయణో౽వ్యయః । అనుగ్రహాయ భూతానాం ధత్సే రూపం జలౌకసామ్ ॥ ౨౭ ॥ నమస్తే పురు
షశ్రేష్ఠ స్థిత్యుత్పత్త్యప్యయేశ్వర । భక్తానాం నః ప్రపన్నానాం ముఖ్యో హ్యాత్మగతిర్విభో ॥ ౨౮ ॥ సర్వే లీలావ
తారాస్తే భూతానాం భూతిహేతవః । జ్ఞాతుమిచ్ఛామ్యదో రూపం యదర్థం భవతా ధృతమ్ ॥ ౨౯ ॥ న తే౽రవిన్దా
క్ష పదోపసర్పణం మృషా భవేత్సర్వసుహృత్ప్రియాత్మనః । యథేతరేషాం పృథగాత్మనాం సతామదీదృశో య
ద్వపురద్భుతం హి నః ॥ ౩౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి బ్రువాణం నృపతిం జగత్పతిస్సత్యవ్రతం మత్స్యవపుర్యుగక్షయే ।
విహర్తుకామః ప్రళయార్ణవే౽బ్రవీచ్చికీర్షితం కాన్తజనప్రియః ప్రభుః ॥ ౩౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ సప్తమే౽ద్య
తనాదూర్ధ్వమహన్యేతదరిన్దమ । నిమఙ్క్ష్యత్యప్యయామ్భోధౌ త్రైలోక్యం భూర్భువాదికమ్ ॥ ౩౨ ॥ త్రైలో
క్యాం లీయమానాయాం సంవర్తామ్భసి వై తదా । ఉపస్థాస్యతి నౌః కాచిద్విశాలా త్వాం మయేరితా ॥ ౩౩ ॥ త్వం తావ
దోషధీస్సర్వా బీజాన్యుచ్చావచాని చ । సప్తర్షిభిః పరివృతస్సర్వసత్త్వోపబృంహితః ॥ ౩౪ ॥ ఆరుహ్య బృహతీం

మాన్యతో౽వతారప్రయోజనం జానామ్యేవేతి భావః - కింతు - యదర్థం యస్మై ప్రయోజనవిశేషాయ - అద ఏతన్మాత్స్యం రూ
పం - భవతా - ధృతం - తత్ప్రయోజనం - జ్ఞాతు - మిచ్ఛామి ॥ ౨౯ ॥ అనీశ్వరభజనవన్మద్భజనం న ముధేతి దర్శయితుమిదం మా
త్స్యం రూపం ప్రాదర్శి భవతే తేజానామీత్యభిప్రాయేణాహ ॥ నేతి ॥ హే అరవిన్దాక్ష - తవ - పదోపసర్పణం శ్రీపాదారవిన్దభజ
నం - పృథగాత్మనాం బ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రాత్మాభిమానినాం సతా - మితరేషాం - పదోపసర్పణమివ - న మృషా భవేత్ న వ్యర్థం భ
వేదిత్యర్థః - అవైయర్థ్యే హేతుం వదన్ విశినష్టి ॥ సర్వసుహృత్ప్రియాత్మనః సర్వేషాం సుహృదః ప్రియస్యాన్తరాత్మనశ్చ - ఏతద్వి
పరీతత్వాదితరేషాం పాదోపసర్పణం మృషేతి భావః - కుత ఏతద్విపరీతం న మృషేత్యత ఆహ, హి యస్మాత్ - య - దిద - మద్భు
తం - మాత్స్యం వపు - ర్నో౽స్మాకం - భజతా - మదీదృశః దర్శితవాన్ ॥ ౩౦ ॥ ఇత్థం - భాషమాణం - సత్యవ్రతం ప్రతి - మ
త్స్యవపు - ర్జగదీశ్వరో భగవాన్ - చికీర్షిత - మబ్రవీత్ - కథంభూతః - ప్రళయార్ణవే - విహర్తుకామః - విహారప్రయోజనం దర్శయ
న్విశినష్టి ॥ కాన్తజనప్రియః - కాన్తజనానాం భక్తజనానాం - ప్రియః - ప్రభుశ్చ - భక్తజనానాం ప్రీతిం కర్తుమవతీర్ణ ఇతి భా
వః ॥ ౩౧ ॥ ఏవం పృష్టావతారప్రయోజనవిశేషో మత్స్యమూర్తిర్భగవాన్ తత్ప్రయోజనవిశేషమాహ ॥ సప్తమ ఇతి ॥
హే అరిన్దమ - అద్యతనా - దహ్నః - యస్మిన్నహని మదవతారస్తస్మాదహ్న ఆరభ్య, సప్తమే౽హని - దం భూర్భువాదికం - త్రై
లోక్య - మప్యయామ్భోధౌ ప్రళయోదధౌ - నిమఙ్క్ష్యతి మగ్నం భవిష్యతి ॥ ౩౨ ॥ సంవర్తామ్భసి ప్రళయోదకే - త్రిలోక్యాం
లీయమానాయాం సత్యాం - తదా - కాచి - న్మయే - రితా ప్రేరితా, ఉపకల్పితా - విశాలా విపులా - నౌర్నౌకా - త్వా - ముపస్థాస్య
తి త్వత్సమీపే స్థాస్యతీత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ తదా - త్వం - సర్వా - ఓషధీ - ర్బీజాని చ - నానావిధాని - నావ్యారోప్యేతి శేషః - సప్తర్షి
భి స్సహిత - స్సర్వై - స్సత్త్వైర్జన్తుభి - రుపబృంహితః ఉపశ్లిష్టః ॥ ౩౪ ॥ బృహతీం విపులాం - నావ - మారుహ్య - విక్లబః ద్వై

స్యరహితఃవిచరిష్యసి-నిరాలోకేసూర్యాద్యాలోకరహితే - ఏకార్ణవే-ఋషీణాం-వర్చసైవో-పలక్షితామ్ ॥ ౩౫ ॥ బలీయసాప్రచణ్డేన,సమీరేణప్రళయవాయునా - దోధూయమానాభృశంకమ్ప్యమానాం-తాం-నావ-ముపస్థితస్యసన్నిహిత స్య-మమ,శృఙ్గే-మహాహినావాసుకినా ఉపస్థితేనేతిశేషః- తేనబన్ధనసాధనేన-నిబధ్నీహి ॥ ౩౬ ॥ తదా-అహ-ముదన్వతి-ప్రళయార్ణవే - ఋషిభి-స్సహితాం - మహతీం-నావం-వికర్షన్-యావద్బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్యేయంబ్రాహ్మీ - నిశారాత్రిః-ప్రవర్తతే-తావ-ద్విచరిష్యామి ॥ ౩౭ ॥ పరబ్రహ్మేతిశబ్దితంపరబ్రహ్మశబ్దాభిహితం-మదీయం-మహిమానంచ-వేత్స్యసి-మహిమ్నఃబ్రహ్మశబ్దవాచ్యత్వంతస్యబ్రహ్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయత్వేన - నిరతిశయబృహత్త్వంహిబ్రహ్మశబ్దార్థః-కథంభూతం-మయాఽనుగృహీతంమయోపదిష్టమిత్యర్థః -సంప్రశ్నైః-త్వత్కృతై-ర్హృది-వివృతం॥అత్రకేచిద్వ్యాచక్షతే॥ అత్రోక్తః ప్రలయఃకింమహాప్రళయః - ఉతదైనందినోవేతి-తత్రతావద్బ్రహ్మలోకలయఇతియోఽసావస్మిన్మహాకల్పఇతిచోక్తేర్మహాప్రలయఇతి ప్రాప్తం - నేతిబ్రూమః-మహాప్రలయేపృథివ్యాదీనామవశేషాసమ్భవాత్ ,యావద్బ్రాహ్మీనిశేత్యాద్యుక్తివిరోధాచ్చ- అతోదైనందినఇతియుక్తం - నచైతదపిసంగచ్ఛతే-సాంవర్తకైరనావృష్ట్యాదిభిర్వినాఅకస్మాదేవసప్తమేఽహనిత్రైలోక్యంనిమఙ్క్ష్యతీతిమత్స్యోక్తేరనుపపత్తేః - యచ్చోక్తంప్రథమస్కన్ధే“ రూపంసంజగృహేమాత్స్యం చాక్షుషాన్తరసంప్లవే। నావ్యారోప్యమహీమయ్యామపాద్వైవస్వతంమను ,, మితి,తదపితదాఽఘటం-నహిప్రలయద్వయేఽపిమహీమయ్యాంనావ్యారోహస్సంభవతి - నచచాక్షుషమన్వన్తరేప్రలయోఽస్తి - తథాసతిసప్తమోమనుర్వైవస్వతఇత్యపిదుర్ఘటంస్యాత్ “ త్వంతావదోషధీస్సర్వా ,,ఇత్యాదినిర్దేశోఽపినసంగచ్ఛతే నహితదౌషధ్యాదీనాంసత్త్వానాంచావశేషస్సంభవతితస్మాదన్యథావర్ణ్యతే। నైవాయంవాస్తవఃకోఽపిప్రళయః,కింతుసత్యవ్రతస్యజ్ఞానోపదేశార్థమావిర్భూతోభగవాన్వైరాగ్యార్థమకస్మాత్ప్రళయమివదర్శయామాస - యథాఽస్మిన్నేవవైవస్వతేమన్వన్తరేమార్కణ్డేయాయదర్శితవాన్-తదపేక్షయైవచమహాకల్పేఽస్మిన్నితివిశేషణంసఙ్గచ్ఛతే “ తథాసముద్రఉద్వేలస్సర్వతస్సమదృశ్యతే ,, ఇతిసత్యవత

నావంవిచరిష్యస్యవిక్లబః । ఏకార్ణవేనిరాలోకేఋషీణామేవవర్చసా॥ ౩౫ ॥దోధూయమానాంతాంనావంసమీరేణబలీయసా । ఉపస్థితస్యమేశృఙ్గేనిబధ్నీహిమహాహినా॥ ౩౬ ॥అహంత్వామృషిభిస్సాకంసహనావముదన్వతి।వికర్షన్విచరిష్యామియావద్బ్రాహ్మీనిశాప్రభో॥ ౩౭ ॥మదీయంమహిమానంచపరబ్రహ్మేతిశబ్దితమ్। వేత్స్యస్యనుగృహీతంమేసంప్రశ్నైర్వివృతంహృది॥ ౩౮ ॥ఇత్థమాదిశ్యరాజానంహరిరన్తరధీయత।సోఽన్వవైక్షతతంకాలంయంహృషీకేశఆదిశత్॥ ౩౯ ॥ఆస్తీర్యదర్భాన్ప్రాక్కూలాన్రాజర్షిఃప్రాగుదఙ్ముఖః । నిషసాద

థాదర్శనమిత్యేవమాదిగితి ॥ అత్రేదంవక్తవ్యం ॥ యదివైరాగ్యజననద్వారాజ్ఞానోపదేశార్థంసత్యవ్రతాయైవాకస్మాత్ప్రళయప్రదర్శనం,తర్హ్యా“ సీదతీతకల్పాన్తేబ్రాహ్మోనైమిత్తికోలయః ,, ఇత్యాదేః“ కాలేనాగతనిద్రస్యధాతుశ్శిశయిషోర్ముఖాత్ ॥ ముఖతోనిస్సృతాన్వేదా ,, నిత్యాదేశ్చావతారకాలప్రదర్శనపరస్యావతారప్రయోజనప్రదర్శనపరస్యచోపక్రమస్థగ్రన్థస్యాసాఙ్గత్యాపత్తేః , తత్ర “ కాలేనాగతనిద్రస్యధాతుశ్శిశయిషో ,, రితిస్వాపసమయస్సువ్యక్తందైనందినప్రలయావగమాత్,సత్యవ్రతస్యైవప్రళయప్రదర్శనేహయగ్రీవాఖ్యాసురేణవేదాపహరణస్యకథనానుపపత్తేశ్చ,తత్రరాజర్షిఃకశ్చిదిత్యాదినాఽతీతకల్పేసత్యవ్రతస్యసతఃపునస్తస్మిన్కల్పే“ యోఽసావస్మిన్మహాకల్ప ,, ఇత్యాదినావైవస్వతమనుత్వకరణకథనానుపపత్తేశ్చనహిచాక్షుషఎవమన్వన్తరేసత్యవ్రతత్వేనావస్థితస్యతస్మిన్నేవమన్వన్తరేవైవస్వతమనుత్వేనావస్థానకథనముపపన్నం , నహిసత్యవ్రతస్యాకస్మాత్ప్రలయప్రదర్శనమాత్రేణధాతుశ్శిశయిషోర్ముఖతోవేదానాంనిస్సృతిరసురేణతదపహృతిశ్చసంభవతి - తస్మాదతీతదైనందినకల్పావసానికఏవప్రలయోఽత్రవివక్షితః , నచమత్స్యోక్తివిరోధః, సాంవర్తకానామనావృష్ట్యాదీనాంశబ్దతోఽనుపాత్తానామప్యర్థతోఽత్రవివక్షితత్వాత్ , మాభూద్వాకల్పవిశేషావసానేఽనావృష్టిః-వృష్టిస్తు“ వర్ధమానోమహామేఘైర్వర్షద్భిస్సమదృశ్యతే ,, త్యుక్తైవనచప్రథమస్కన్ధవచనస్యదౌర్ఘట్యం,దైనందినకల్పవిశేషావసానేమహీమయ్యాంనావ్యోషధ్యాదీనామారోపసమ్భవాత్ , చాక్షుషాన్తరశబ్దేనచాక్షుషమన్వన్తరయుక్తోవర్తమానోదైనందినకల్పోలక్ష్యతే, తస్మాత్ప్రోక్తనోయస్సంప్లవోఽతీతకల్పావసానిక , స్తస్మిన్నావ్యారోప్యేత్యర్థః,నచౌషధ్యాదీనామవశేషాసమ్భవః,తదవశేషస్యైతద్గ్రన్థాదేవావగమాత్,కల్పవిశేషేతదవశేషోపపత్తేశ్చ ॥ ౩౮ ॥ ఏవం-రాజానంసత్యవ్రత,మాజ్ఞాప్య , హరిర్మత్స్యరూప,స్తత్రైవా,న్తర్హితవాన్, తత, స్ససత్యవ్రతో,యం,కాలం,హృషీకేశోమత్స్యమూర్తి,రాదిశత్ “ సప్తమేఽద్యతనాదూర్ధ్వమహన్యేతదరిన్దమ ,,ఇతినిర్దిష్టవాన్,తమేవకాల,మన్వవైక్షతప్రతీక్షితవాన్ ॥ ౩౯ ॥ రాజర్షిస్సత్యవ్రతః-దర్భా , న్ప్రాగగ్రా,నాస్తీర్య, తేషు, ప్రాగుదఙ్ముఖఃఈశాన్యాభిముఖః, నిషసాద

పశిష్టవాన్-కథంభూతస్సన్ మత్స్యరూపిణో-హరేర్భగవతః - పాదౌ,చిన్తయన్ ॥ ౪౦ ॥ తత స్తతైవంసత్యవ్రతే చిన్తయతిసతి,వర్షద్భిః,మహామేఘైః-వర్ధమాన-స్సముద్ర , ఉద్వేలఃమర్యాదాతిగ-స్సర్వతో, మహీం-ప్లావయన్నిమజ్జయన్-సమదృశ్యత-సత్యవ్రతేనేతిశేషః ॥ ౪౧ ॥ తదాసత్యవ్రతః,భగవతోమత్స్యరూపిణ,ఆదేశం,ధ్యాయన్-సన్నిహితాం నావం-దృష్టవాన్తత - ఓషధీర్వీరుధః-బీజానిచా-దాయ,విప్రేన్ద్రైస్సప్తర్షిభిస్సహ,సత్యవ్రత - స్తాంసన్నిహితా-నావ,మారురోహ ॥ ౪౨ ॥ తత-స్తంసత్యవ్రతం-మునయసప్తర్షయ-ఊచుః, హేరాజన్-కేశవం,ధ్యాయస్వ సకేశవః నోఽస్మాత్సంకటా,ద్రక్షిష్యతి-శంసుఖం-విధాస్యతికరిష్యతీత్యర్థః ॥ ౪౩ ॥ ఏవముక్తేన-రాజ్ఞాసత్యవ్రతేనా-నుధ్యాతో,భగవాన్ప్రాదుర్బభూవ,కథంభూతః,ఏకంశృఙ్గంధరతీతితథా-హైమఃస్వర్ణాభః-నియుతయోజనపరిమితకాయః ॥ ౪౪ ॥ తతో హరిణా-పూర్వం - యథోక్త - స్తథైవ-వరత్రేణదోరకరూపేణా-హినామహాసర్పేణ-నావం,తస్యమత్స్యస్య -శృఙ్గే-నిబధ్య-సన్తుష్టచిత్తో,హరింతుష్టావ ॥ ౪౫ ॥ స్తోత్రమేవాహ ॥ అనాద్యవిద్యేత్యాదినా॥ "వేత్స్యస్యనుగృహీతం మే సంప్రశ్నైర్వివృతంహృది"॥ ఇతితత్త్వప్రశ్నాయసంచోదితస్సత్యవ్రతస్తావత్తత్త్వజిజ్ఞాసురనాదిదేహాత్మభ్రాన్తిస్వతన్త్రాత్మభ్రాన్తిరూపాజ్ఞానమూలకర్మవాసనాభిస్సంసరతాం,జీవానాం "ఈశ్వరస్యచసౌహార్దంయదృచ్ఛాసుకృతంతథా ॥ విష్ణోఃకటాక్ష"ఇత్యుక్తరీత్యా కేవలం ప్రథమోపకర్తృ భగవత్కృపయైవసదాచార్యసమ్బన్ధో నాన్యథేత్యవబోధయితుంత్వత్కృపయైవ పరమగురోస్తవప్రాప్యస్యసాన్నిధ్యంగతఇత్యభిప్రయన్స్తౌతి ॥ అనాదీతి ॥ అనాద్యవిద్యయా దేహాత్మాభిమానాదిరూపేణానాద్యజ్ఞానేన - ఉపహతాఽపగతా - ఆత్మసంవిత్స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం,యేషాంతే, అతఏవ,తన్మూలేన-అనాద్యవిద్యోపహతాత్మజ్ఞాననిమిత్తేన-సంసారపరిశ్రమేణతాపత్రయేణా-తురాఃదుఃఖితాః-జనా ఇతిశేషః - ఇహసంసా

హరేఃపాదౌచిన్తయన్మత్స్యరూపిణః॥ ౪౦ ॥తతస్సముద్రఉద్వేలస్సర్వతఃప్లావయన్మహీమ్।వర్ధమానో మహామేఘైర్వర్షద్భిస్సమదృశ్యత ॥ ౪౧ ॥ ధ్యాయన్భగవతఃపాదౌదదృశేనావమాగతామ్ । తామారురోహవిప్రేన్ద్రైరాదాయౌషధివీరుధః॥ ౪౨ ॥తమూచుర్మునయఃప్రీతా రాజన్ధ్యాయస్వకేశవమ్ । సవైనస్సఙ్కటాదస్మాదవితాశంవిధాస్యతి ॥ ౪౩ ॥ సోఽనుధ్యాతస్తతోరాజ్ఞాప్రాదురాసీన్మహార్ణవే । ఏకశృఙ్గధరోమత్స్యోహైమోనియుతయోజనః॥ ౪౪ ॥నిబధ్యనావంతచ్ఛృఙ్గేయథోక్తోహరిణాపురా। వరత్రేణాహినాతుష్టస్తుష్టావమధుసూదనమ్॥ ౪౫ ॥రాజోవాచ॥ అనాద్యవిద్యోపహతాత్మసంవిదస్తన్మూలసంసారపరిశ్రమాతురాః।యదృచ్ఛయేహోపసృతాయమాప్నుయుర్విముక్తిదోనఃపరమోగురుర్భవాన్ ॥ ౪౬ ॥ జనోఽబుధోఽయంనిజకర్మబన్ధనస్సుఖేచ్ఛయాకర్మసమీహతేఽసుఖమ్ । యత్సేవయాతాంవిధునోత్యసన్మతింగ్రన్థింవిభిన్ద్యాద్ధృదయేసనోగురుః॥ ౪౭ ॥యత్సేవయాఽగ్నేరివరుద్రరోదనంపుమాన్విజహ్యాన్మలమాత్మనస్తమః।భజేతవర్ణంనిజమేవసో

రే,యదృచ్ఛయాయాదృచ్ఛికసుకృతమూలయాత్వత్కృపయేత్యర్థః - ఉపసృతాస్సదాచార్యద్వారాసంశ్రితాస్సన్తో,యంప్రాప్నుయుః-స-భవానేవవిముక్తిదఃముక్త్యుపాయభూతః. యంప్రాప్నుయురిత్యనేనప్రాప్యత్వముక్తంవిముక్తిదఇత్యనేన ప్రాపకత్వముక్తం,నోఽస్మాకం,పరమో,గురుశ్చ,భవత్,పరమఃనితరాంప్రాప్యః-గురుస్తత్త్వప్రశ్నప్రేరణయాహితోపదేష్టృత్వేనాజ్ఞాననివర్తనేనచోపాయభూతశ్చాసీదిత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥ జీవస్యానాద్యవిద్యోపహతాత్మసంవిత్త్వంతన్మూలకదేహసుఖార్థప్రవృత్తింపునర్భగవత్సేవయాఽవిద్యానివృత్తికథనేనతస్యగురుశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయత్వంచవదన్స్వావిద్యానివృత్తయేతంప్రార్థయతే ॥ జనఇతి ॥ జనఃజన్మమరణాదిభాగీవవర్గః - అబుధఃదేహాత్మాద్యభిమానవాన్,నిజకర్మబన్ధఃపుణ్యాపాపాత్మకానాదికర్మవశ్యః - సుఖేచ్ఛయాశబ్దాదివైషయికసుఖసమ్పాదనేచ్ఛయా-అసుఖంయథాతథా-కర్మసమీహతేచేష్టతే-కరోతీతియావత్-యస్య-తవ-సేవయా - తా-మసన్మతిందేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాదిరూపామసతీంమతిం-విధునోతినిరస్యతిస-గురుర్హితోపదేష్టాఅజ్ఞాననివర్తకశ్చ - భవా - న్నోఽస్మాకం-గ్రన్థింఅసన్మతిరూపాం-భిన్ద్యాదపనుద్యాత్ ॥ ౪౭ ॥ నకేవలంభగవత్సేవాఽసన్మతిమేవనిరస్యత్యపితుతన్మూలభూతంకర్మపుణ్యాపాపాత్మకమాత్మస్వరూపతిరోధాయకమపీతివదంస్తంస్వహితోపదేశాజ్ఞాననివర్తనార్థంప్రార్థయతే- యత్సేవయేతి - పుమాన్ముముక్షుః. యస్య తవ-సేవయా,ఆత్మనస్తమఃతమోవత్తిరోధాయకం-మలంపుణ్యాపుణ్యకర్మాత్మకంపాపం-జహ్యాత్త్యజేత్తత్రదృష్టాన్తః,రుద్రరోదనంరజతపిణ్డస్సువర్ణపిణ్డోవా॥"యదరోదీత్తద్రుద్రస్యరుద్రత్వంయదశ్రవశీయతతద్రజతగ్ంహిరణ్యమభవ"దితిశ్రుతిప్రసిద్ధేః-స యథా-అగ్నే - స్సేవయా-నతుక్షాళనాదినా,మలం,జహ్యాత్-నిజవర్ణంస్వాసాధారణంవర్ణం -భజేతచ-తద్వదితి-రుద్రరోదనమలస్యాగ్నిసమ్పర్కాన్యోపాయానపనోద్యత్వదృష్టాన్తకథనేనాత్మనోమలస్యాపిభగవత్సేవేతరానుపా

షనోద్యత్వమభిప్రేతం, స, ఈశ్వరో, నోఽస్మాకం - గురుర్భూయాత్, అత, స్స ఏవ, గురోరపి, పరమో గురుః - అర్వాచీనగురూణామప్యా “ చార్యం మాం విజానీయాత్ ” దితి తదాత్మకత్వస్మరణాత్ తద్వ్యతిరిక్తో న కశ్చిద్గురురస్తీతి భావః ॥ ౪౮ ॥ యత్సేవయాఽఽత్మనో మలం విజహ్యాదిత్యనేనముక్తివిరోధిపాపకర్మనివర్తకత్వకథనేన తస్యైవ మోక్షప్రదత్వముక్తం ॥ తదేవ వ్యతిరేకముఖేనాపి వదన్ దేవతాన్తరాణామముక్తిదత్వం వదన్ తమేవ శరణం వ్రజతి ॥ నేతి ॥ పుంసః భగవత్సేవావిధురస్య పుంసః అన్యే, దేవాః, సర్వే - సమేతా అపి - స్వయం నిరపేక్షాస్సన్తో - గురవోఽపి సన్తః యత్ప్రసాదాయుతభాగలేశం - యస్య భగవతస్తవ ప్రసాదస్య, యుతభాగః అయుతసఙ్ఖ్యాకానాం భాగానాం మధ్యే య ఏకో భాగస్తస్య - లేశం - కర్తుం, న ప్రభవన్తి మోక్షప్రదానాసమర్థా ఇత్యర్థః - తం ముక్తిదం, ఈశ్వరం సర్వాన్తరాత్మానం త్వాం, శరణం ప్రపద్యే, ముక్త్యుపాయత్వేనాధ్యవస్యామి ॥ ౪౯ ॥ దేవతాన్తరాణాం తత్ప్రసాదాయుతభాగలేశకరణాసమర్థత్వే కర్మవశ్యత్వతన్మూలకాసర్వజ్ఞత్వాదికమేవ హేతురిత్యభిప్రయన్నజ్ఞలోకస్య బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తస్యాజ్ఞాననివర్తనోపయుక్తసార్వజ్ఞాదిగుణయుక్తం త్వామేవ గురుం వృణోమీత్యాహ ॥ సచక్షురితి ॥ అన్ధస్య చక్షురిన్ద్రియరహితస్య పుంసో, యథా, సచక్షుః, పుమాన్, అగ్రణీః పురోనేతా, కృతః వృతస్తథాఽవిదుషస్స్వాత్మరక్షణోపయుక్తజ్ఞానేనాపి విరహితస్య, జనస్య - జన్మమరణాదిభాజో బ్రహ్మప్రభృతిజీవవర్గస్య - త్వ, మర్కదృక్ అర్కప్రకాశవత్స్వత ఏవ దృక్ జ్ఞానం యస్య సః - అర్క ఏవ దృక్ యస్యేతి వా “ చక్షోస్సూర్యో అజాయత, అగ్నిర్మూర్ధా చక్షుషీ చన్ద్రసూర్యౌ ” ఇత్యాది శ్రుతేః - అనేన సర్వజ్ఞత్వముక్తం, సర్వదృశాం సమీక్షణః ప్రకాశకస్యాపి ప్రకాశకత్వశక్తిప్రదః “ తమేవ భాన్తమనుభాతి సర్వం తస్య భాసా సర్వమిదం విభాతి ” ఇతి శ్రుతేః అనేన జ్ఞానప్రదత్వముక్తం ఏవంభూతస్త్వం, సుగతిం సమీచీనత్వప్రాప్త్యుపాయం - బుభుత్సతాం బోద్ధుమిచ్ఛతాం, అస్మాకం గురుర్వృతః బోద్ధుమిచ్ఛద్భిర్గురుత్వేన వృత ఇత్యర్థః ॥ ౫౦ ॥ యుక్తం చైతదితరేషాం గురూణామన్యేషామనర్థహేతుత్వాద్భవతస్తు నిరతిశయపురుషార్థహేతుత్వాదిత్యాహ ॥ జన ఇతి ॥ జనో జన్మమరణాదిభాక్సంసారీ జీవః, గురుత్వాభిమానవాన్, జనస్య సంసారిణో జీవస్య - అసతీం గతి

ఽప్యయోఽభూదయాత్స ఈశః పరమో గురుర్గురోః॥ ౪౮ ॥ న యత్ప్రసాదాయుతభాగలేశమన్యే చ దేవా గురవో జనాస్స్వయమ్। కర్తుం సమేతాః ప్రభవన్తి పుంసస్తమీశ్వరం త్వాం శరణం ప్రపద్యే॥ ౪౯ ॥ సచక్షురన్ధస్య యథాఽగ్రణీః కృతస్తథా జనస్యావిదుషోఽబుధో గురుః। త్వమర్కదృక్సర్వదృశాం సమీక్షణో వృతో గురుర్నస్స్వగతిం బుభుత్సతామ్॥ ౫౦ ॥ జనో జనస్యాదిశతేఽసతీం గతిం యయా ప్రపద్యేత దురత్యయం తమః। త్వమవ్యయం జ్ఞానమమోఘమఞ్జసా ప్రపద్యతే యేన జనో నిజం పదమ్॥ ౫౧ ॥ త్వం సర్వలోకస్య సుహృత్ప్రియేశ్వరో హ్యాత్మా గురుర్జ్ఞానమభీష్టసిద్ధిదః। అథాఽపి లోకో న భవన్తమన్ధధీర్జానాతి సన్తం హృది బద్ధకామః॥ ౫౨ ॥ తం త్వామ

మర్థకామాద్యుపాయ, మాదిశతే ఆజ్ఞాపయతి - బోధయతీత్యర్థః - తదాదిష్టగతేరసత్త్వం దర్శయన్విశినష్టి ॥ యయేతి ॥ యయా సంసారిణోపదిష్టయా గత్యా - అన్తతో - దురత్యయమనతిక్రమణీయం - తమః స్వపరస్వరూపతిరోధాయకం సంసృతిరూపం - ప్రపద్యేత ప్రాప్నోతి, త్వం త్వ - వ్యయమక్షయ్యఫలప్రదం - కేవలానన్దైకహేతుమమోఘం ఫలావినాభావి, జ్ఞానం స్వపరయాథాత్మ్యగోచరం జ్ఞాన - మాదిశత ఇత్యనుషఙ్గః - తుశబ్దేన నిరస్తనిఖిలదోషత్వసమస్తకల్యాణగుణగణత్వాదినా జనాద్వైలక్షణ్యమభిప్రేతం తదాదిష్టజ్ఞానస్య నిరతిశయపురుషార్థహేతుత్వం దర్శయన్విశినష్టి ॥ అఞ్జసేత్యాదినా ॥ యేన త్వదాదిష్టేన జ్ఞానేన, జనో - ఽఞ్జసా సుఖేనైవ, నిజం వైష్ణవం - పదం స్థానం, ప్రపద్యతే - నిజమిత్యనేన యథా తుశబ్దేన భగవతో నిరస్తనిఖిలదోషత్వేన సమస్తకల్యాణగుణాత్మకత్వేన చ జనాద్వైలక్షణ్యమభిప్రేతం - తథా తత్పదస్య నిరస్తదుఃఖమిశ్రత్వాతిక్షుద్రత్వాదిదోషత్వేన నిరతిశయకేవలానన్దాదిమత్త్వేన చ వైలక్షణ్యమభిప్రేతం, అఞ్జసేత్యనేన జనోపదిష్టయాఽసత్యాఽపి గత్యా తత్ఫలభూతార్థకామాదేరపి దుఃఖప్రాప్యత్వమభిప్రేతమ్ ॥ ౫౧ ॥ నను జనవిలక్షణో నిరతిశయపురుషార్థప్రదశ్చేదహమేవ సర్వైరపి కిం న సమాశ్రీయత ఇత్యత్రాహ ॥ త్వమితి ॥ సర్వలోకస్యానాలోచితవిశేషాశేషలోకస్య త్వం సుహృద్ధితైషీ ప్రియః ప్రీతివిషయశ్చాసావీశ్వరోఽన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా ఆత్మా ధారకః - గురుర్హితోపదేష్టా - జ్ఞానం జ్ఞానప్రవర్తకః అభీష్టసిద్ధిదశ్చ అథాఽప్యుక్తవిధస్త్వం తథాపి, హృదయకమల ఏవ - వసన్తం, భగవన్తముక్తవిధం - న - సర్వో - లోకో - జానాతి, అజ్ఞానే హేతుం వదన్ లోకం విశినష్టి ॥ అన్ధధీర్హృది బద్ధకామ ఇతి - అన్ధధీర్దేహతదనుబన్ధితద్భోగ్యార్థకామాదిషు పురుషార్థదృష్టిః - న తు దేహవిలక్షణాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యధీరత ఏవ - బద్ధకామశ్శబ్దాదివిషయలిప్సుః ॥ ౫౨ ॥ అథోక్తవిధం భగవన్తం ప్రపద్య జ్ఞానోపదేశార్థం ప్రార్థయతే ॥ తమితి ॥ తముక్తవిధం, దేవవరం “ తం దేవతానాం పరమం చ దైవత ” మిత్యుక్తరీత్యా నిస్సమాభ్యధికదైవతం - అత ఏవ - వరేణ్యం వరణీయ - మీశం చ - త్వా - మహం - ప్రతిబోధనాయ స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానాయ - తదుపదేశార్థమితి భావః - ప్రపద్యే శరణం వ్రజామి, అతో, హే భగవ - న్నర్థదీపైః పరమపురుషార్థభూతపరమాత్మస్వరూపప్రకాశకైః, ర్వచోభిః, హృద

య్యాన్మద్ధృదయగతాన్ - గ్రన్థీన్ గ్రన్థివదనిర్మోచ్యాన్-దేహాత్మాభిమానాదీన్-ఛిన్ధి అపాకురు - స్వం స్వకీయ-మోకః స్వరూపం స్థానంవా-వివృణు ప్రకాశయ ॥ ౫౩ ॥ ఇతీత్థం-ప్రార్థయమానం-నృపతిముద్దిశ్య-భగవానాదిపురుషో, మత్స్యరూపీ-మహామ్భోధౌ ప్రళయార్ణవే - విహరం-స్తత్త్వ-మబ్రవీదుపదిష్టవాన్, తత్ప్రతిపాదకం పురాణముపదిదేశేత్యర్థః ॥ ౫౪ ॥ తదేవాహ ॥ పురాణేతి ॥ దివ్యాం దేవస్య స్వస్య సంబన్ధినీం ప్రతిపాదికాం-దేవేన స్వేనైవ ప్రణీతాం వా-సాఙ్ఖ్యం ప్రకృతివిలక్షణాత్మస్వరూపయాథాత్మ్యజ్ఞానం - యోగో భగవద్భక్తియోగః, క్రియా నిత్యనైమిత్తికాదిక్రియాయోగః - త ఏతే ప్రతిపాద్యత్వేనాస్యాం సన్తీతి తథా, తాం, పురాణసంహితాం మాత్స్యపురాణరూపాం సంహితాం-తథా, ఆత్మనో, గుహ్యం రహస్యం చ, అశేషతః కార్త్స్న్యేన, సత్యవ్రతస్య-అబ్రవీదిత్యనుషఙ్గః ॥ ౫౫ ॥ తదేతద్భగవతోపదిష్ట-మాత్మనః ప్రత్యగాత్మనః, తత్త్వం యాథాత్మ్యం-సనాతనం బ్రహ్మతద్యాథాత్మ్యం చ, ఋషిభిస్సహ-నావ్యుపవిష్ట-స్సత్యవ్రతో, నిస్సంశయం యథా భవతి తథా, శుశ్రావ ॥ ౫౬ ॥ తతో, హరి, రతీతః, పూర్వో-యః, ప్రలయ-స్తస్యాపాయేఽవసానే, ఉత్థితాయ-శయనాదితి శేషః-వేధసే చతుర్ముఖాయ-వేదాన్ హయగ్రీవేణాపహృతాన్, తమసురమ్, హత్వా-ఆహృత్య-దిశద్దదౌ ॥ ౫౭ ॥ తత-స్సతు స ఏవ-సత్యవ్రతో - రాజా-జ్ఞానవిజ్ఞానాభ్యాం - సంయుతః-ఆగమోత్థవివేకోత్థజ్ఞానాభ్యాం యుక్తః -విష్ణోః-ప్రసాదాదనుగ్రహాదేవా-స్మిన్ కల్పే - వైవస్వతో - మను-రభూత్ ॥ ౫౮ ॥ ఏవముపవర్ణితమత్స్యావతారచరిత్రో మునిస్తదాఖ్యానశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ సత్యవ్రతస్యేతి ॥ మాయామత్స్యస్య అద్భుతమత్స్యరూపిణః - స్వసంకల్పోపాత్తమత్స్యరూపి

హం దేవవరం వరేణ్యం ప్రపద్య ఈశం ప్రతిబోధనాయ । ఛిన్ధ్యర్థదీపైర్భగవన్వచోభిర్గ్రన్థీన్ హృదయ్యాన్ వివృణు స్వమోకః॥ ౫౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇత్యుక్తవన్తం నృపతిం భగవానాదిపూరుషః । మత్స్యరూపీ మహామ్భోధౌ విహరంస్తత్త్వమబ్రవీత్ ॥ ౫౪ ॥ పురాణసంహితాం దివ్యాం సాఙ్ఖ్యయోగక్రియావతీమ్ । సత్యవ్రతస్య రాజర్షేరాత్మగుహ్యమశేషతః॥ ౫౫ ॥ సోఽశ్రౌషీదృషిభిస్సాకమాత్మతత్త్వమసంశయమ్। నావ్యాసీనో భగవతా ప్రోక్తం బ్రహ్మ సనాతనమ్॥ ౫౬ ॥ అతీతప్రళయాపాయ ఉత్థితాయ చ వేధసే। హత్వాఽసురం హయగ్రీవం వేదాన్ప్రత్యాదిశద్ధరిః॥ ౫౭ ॥ స తు సత్యవ్రతో రాజన్ జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుతః । విష్ణోః ప్రసాదాత్కల్పేఽస్మిన్నాసీద్వైవస్వతో మనుః॥ ౫౮ ॥ సత్యవ్రతస్య రాజర్షేర్మాయామత్స్యస్య శార్ఙ్గిణః। సంవాదం మహదాఖ్యానం శ్రుత్వా ముచ్యేత కిల్బిషాత్॥ ౫౯ ॥ అవతారం హరేర్యోఽయం కీర్తయేదన్వహం నరః। సఙ్కల్పాస్తస్య సిధ్యన్తి స యాతి పరమాం గతిమ్॥ ౬౦ ॥ ప్రలయపయసి ధాతుస్సుప్తశక్తేర్ముఖేభ్యః శ్రుతిగణమపనీతం ప్రత్యుపాదత్త హత్వా। దితిజమకథయద్యో బ్రహ్మ సత్యవ్రతానాం తమహమఖిలహేతుం జిహ్మమీనం నతోఽస్మి॥ ౬౧ ॥

****** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టాదశసాహస్రికాయాం, సంహితాయాం ****** పారమహంస్యాం, శ్రీవైయ్యాసిక్యాం, అష్టమస్కన్ధే, చతుర్వింశోఽధ్యాయః. ******

ణో వా-శార్ఙ్గిణో హరే-స్సత్యవ్రతస్య - రాజర్షేశ్చ - సంవాదరూప-మిద-మాఖ్యానం-శ్రుత్వా - పుమాన్ కిల్బిషాత్ స్వర్గాపవర్గశ్రేయోవిరోధినః పాపా-న్ముక్తో భవేత్ ॥ ౫౯ ॥ యో-నరో-హరే-రము-మవతారం-తచ్చరిత్ర-మన్వహమహరహః-కీర్తయేత్-తస్య నరస్య, సర్వే, సఙ్కల్పా మనోరథా, స్సిధ్యన్తి, జీవదశాయామితి శేషః, దేహావసానే తు, స నరః, పరమాం గతిం ముక్తిం-యాతి ॥ ౬౦ ॥ మత్స్యావతారచరిత్రకథనాన్తే సుఖప్రతిపత్తయే తదవతారప్రధానప్రయోజనాని సంగృహ్ణన్నమస్కరోతి॥ ప్రలయేతి ॥ యః - ప్రలయపయసి ప్రలయార్ణవే-విహరన్నితి శేషః ॥ సుప్తా అప్రబుద్ధా-శ్శక్తిస్సృష్టిశక్తి-ర్యస్య-నిద్రాభిభూతత్వాదితి భావః - అత ఏవ-తస్య-ధాతుర్బ్రహ్మణో-ముఖేభ్యః - అపనీతం-నిస్సృతం శ్రుతిగణం హయగ్రీవేణాసురేణాపహృతం-తం-దితిజమసురం, హత్వా-ప్రత్యుపాదత్త ప్రత్యాహృత్య ధాత్రే దదావిత్యర్థః-తథా-సత్యవ్రతానాం సత్యవ్రతస్య ఋషీణాం చ ఛత్రిణో గచ్ఛన్తీతివల్లిఙ్గసమవాయాద్బహువచనం-బ్రహ్మ తద్యాథాత్మ్యప్రతిపాదకం పురాణ-మకథయత్, త-మఖిలహేతుం సర్వకారణకారణభూతం-జిహ్మమీనం కపటమీనం-హరి-మహం-నతోఽస్మి-నత యితికర్తరి క్తః-నమస్కృతవానస్మీత్యర్థః ॥ ౬౧ ॥ ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సూనునా తచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవార్యవిదుషా విరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయా, మష్టమస్కన్ధే, చతుర్వింశోఽధ్యాయః. ***

అష్టమస్కన్ధవ్యాఖ్యాసమాప్తా. శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయ నమో నమః, సమాప్తశ్చాయం స్కన్ధః హరిః ఓం తత్సత్.

శ్రీశుభమస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

నవమస్కన్ధవ్యాఖ్యాప్రారమ్భః.

పూర్వస్కన్ధాన్తే“సతుసత్యవ్రతోరాజాజ్ఞానవిజ్ఞానసంయుతః । విష్ణోఃప్రసాదాత్కల్పేఽస్మిన్నాసీద్వైవస్వతోమనుః”రితిప్రకృతస్యభగవత్పాదానుగ్రహవిషయస్యమహాభాగవతస్యవర్తమానస్యసప్తమస్యవైవస్వతమనోర్వంశం “సప్తమోవర్తమానోయస్తదపత్యానిమేశృణు॥ఇక్ష్వాకుశ్చనృగశ్చైవే”త్యాదినాసఙ్గ్రహేణోక్తంవిస్తరతోబుభుత్సురుక్తానువాదపూర్వకంపృచ్ఛతిరాజా॥మన్వన్తరాణీత్యాదిభిఃపఞ్చభిః॥యాన్యష్టమాదౌ. మయా. పృష్టాని-మన్వన్తరాణి-తేష్వవ-తీర్ణేన-భగవతా-కృతాని-వీర్యాణిచతాని-సర్వాణి-త్వయా-వర్ణితాని - మేమయా-శ్రుతానిచ ॥ ౧ ॥ తథాయోఽసావతీతకల్పే-ద్రమిడదేశాధిపస్సత్యవ్రతాఖ్యో-రాజర్షిరతీతకల్పావసానే - పరమపురుషస్య - సేవయాహేతుభూతయా - స్వపరయాథాత్మ్యంజ్ఞానం-లేభేప్రాప్తవాన్ ॥ ౨ ॥ సఏవసత్యవ్రతో-ఽస్మిన్కల్పే-వివస్వతః-పుత్రో - భూత్వామను-ర్వైవస్వతాఖ్య-స్సప్తమో-మను-రాసీదితిచ-త్వత్తో-మయా-శ్రుత - మిత్యుక్తానువాదః ॥ అథప్రష్టవ్యంపృచ్ఛతి ॥ తస్యవైవస్వత

విష్ణురాతఉవాచ ॥ మన్వన్తరాణిసర్వాణిత్వయోక్తానిశ్రుతానిమే । వీర్యాణ్యనన్తవీర్యస్యహరేస్తత్రకృతానిచ॥ ౧ ॥ యోఽసౌసత్యవ్రతోనామరాజర్షిర్ద్రమిడేశ్వరః।జ్ఞానంయోఽతీతకల్పాన్తేలేభేపురుషసేవయా॥ ౨॥ సవైవివస్వతఃపుత్రోమనురాసీదితిశ్రుతమ్ । తతస్తస్యసుతాఃప్రోక్తాఇక్ష్వాకుప్రముఖానృపాః॥౩॥ తేషాంవంశంపృథక్బ్రహ్మన్వంశానుచరితానిచ । వర్ణయస్వమహాభాగనిత్యంశుశ్రూషతాంహినః ॥ ౪ ॥ యేభూతాయేభవిష్యాశ్చభవన్త్యద్యతనాశ్చయే। తేషాంనఃపుణ్యకీర్తీనాంపూర్వేషాంవదవిక్రమాన్ ॥ ౫ ॥ శ్రీసూతఉవాచ॥ఏవంపరీక్షితారాజ్ఞాసదసిబ్రహ్మవాదినామ్। పృష్టఃప్రోవాచభగవాన్ శుకఃపరమధర్మవిత్ ॥ ౬ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ శ్రూయతాంమానవోవంశఃప్రాచుర్యేణపరన్తప । నశక్యతేవిస్తరేణవక్తుంవర్షశతైరపి ॥ ౭ ॥ప

స్యమనో-ర్యేసుతా-ఇక్ష్వాకుప్రభృతయఃత్వయాకథితాః , మయాశ్రుతాశ్చ-తేషామిక్ష్వాక్వాదీనాం,పృథక్పృథగ్వంశంతద్వంశజానాం-చరితానిచా,ధునా,హేబ్రహ్మన్,మహాభాగ, సర్వజ్ఞశ్రోతు-మిచ్ఛతాం-నోఽస్మాకంకథయ ॥౩॥౪ ॥ తస్యవైవస్వతస్యమనో-ర్వంశేయే- భూతాఅతీతాః - యేచ - భవిష్యాభావినో - యేచాద్యతనావర్తమానాశ్చభవన్తి-తేషాంసర్వేషాం-పుణ్యాపుణ్యావహాకీర్తిర్యేషాం - పూర్వేషాం-విక్రమాన్-వదచరిత్రాణికథయపుణ్యకీర్తీనామిత్యనేనతద్విక్రమాణామశ్రోతవ్యత్వశఙ్కా-నిరస్తా ॥ ౫ ॥ ఏవంరాజ్ఞాపృష్టోభగవాన్బాదరాయణిర్వైవస్వతమనువంశంతద్వంశ్యచరిత్రాణిచయథావద్వక్తుముపచక్రమఇత్యాహసూతః ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థంబ్రహ్మవాదినామృషీణాం - సదసి-రాజ్ఞాపరీక్షితా - పృష్టః-పరమధర్మవిత్ భాగవతగుణవర్ణనస్యోత్కృష్టధర్మత్వాభిజ్ఞో- భగవాన్శుకః-ప్రోవాచ ॥ ౬ ॥ తదేవాహశ్రూయతామిత్యాదినా॥తావద్వైవస్వతమనువంశమాచిఖ్యాసుస్తద్వంశ్యానాంతచ్చరిత్రాణాంచానన్త్యాత్కార్త్స్న్యేనవక్తుంశ్రోతుంచాశక్యత్వాత్ప్రాధాన్యేనకాంశ్చిత్తద్వంశపరంపరాఃకథయామీత్యభిప్రయన్నాహ ॥ శ్రూయతామితి॥ హేపరన్తప-మానవఃవైవస్వతమనోస్సంబన్ధీ-వంశః-ప్రాచుర్యేణకథయతో-మత్తః- శ్రూయతాం-ప్రాచుర్యేణేత్యనేనసాకల్యేనవక్తుంశ్రోతుంచాశక్యఇత్యభిప్రేతం-తదేవాహ-నశక్యతఇతి - స్పష్టార్థః ॥౭॥ మనోరర్వాచీనాంతద్వంశపరంపరాంవివక్షుస్తావత్తతఃపూర్వాపరంపరామాహ ॥ పరావరేషామితిచతుర్భిః ॥ ఇదంపరిదృశ్యమానంస్థూలచిదచిదాత్మకంబ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తంకృత్స్నంజగదతీతకల్పాన్తే- సఏవా - సీత్ కోఽసౌయదాత్మకంజగదాసీదిత్యత్రాహ ॥ యః-పరావరేషాముచ్చావచానాంభూతానా- మాత్మాఽన్తఃప్రవిశ్యధారకః - పరమపురుషః-స్థూలచిదచిచ్ఛరీరకః-పరమాత్మా- ప్రలయదశాయాం నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనకారణతయాఽవస్థితోబభూవేత్యర్థఃఅన్యత్స్వసమానం-కారణంవస్తు-నాసీదిత్యర్థఃసఏవాసీదిదంవిశ్వంకల్పాన్తఇత్యనేన“సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీ”దితిశ్రుత్యర్థః ॥ ప్రత్యభిజ్ఞా

పితః॥ అన్యన్న కిఞ్చనేత్యనేన "కమేవాద్వితీయ" మిత్యస్యార్థః మనోర్వంశస్య పూర్వావధిద్యోతనాయ పఞ్చపురుషాన్తరిత
త్వేఽపి సాక్షాద్భగవద్వంశప్రసూతత్వఖ్యాపనాయ చ పరావరేషామిత్యాదిశ్లోకత్రయం ప్రవృత్తమ్ ❈ ॥౮॥ ❈ తస్య ప్ర
లయదశాయాం సూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనావస్థితస్య కారణభూతస్య "బహు స్యాం ప్రజాయేయ" ఇత్యుక్తవిధసిసృక్షాన
న్తరం మహదాదిపృథివ్యన్తతత్త్వోత్పత్తిద్వారా తైరారబ్ధే బ్రహ్మాణ్డే గర్భోదకేషు శయానస్యానిరుద్ధరూపిణో భగవతో-
నాభేః హిరణ్మయః ప్రకాశబహుళః పద్మకోశః త్రిభువనాత్మకః పద్మకోశః సమభవదిత్యర్థః। హే మహారాజ తస్మిన్నాభిపద్మే
చతుర్ముఖో బ్రహ్మా సంబభూవ ❈ ॥౯॥ ❈ తస్య చతుర్ముఖస్య మనసః మరీచిర్జజ్ఞే మానస ఇతి పాఠే తస్య మరీచిర్మానసః
పుత్రో జజ్ఞ ఇత్యర్థః। తస్యాపి మరీచేః కాశ్యపః పుత్రః సంబభూవ। తస్య కాశ్యపస్య, భార్యాయాం దక్షదుహితర్యదిత్యాం
వివస్వాన్ సుతః సమభవత్ ❈ ॥౧౦॥ ❈ తతః తస్య వివస్వతః సంజ్ఞాఖ్యాయాం భార్యాయాం శ్రాద్ధదేవో మనుర్వైవస్వ
తః సమభవత్॥ తతః ప్రశస్తమనస్కో, వైవస్వతో మనుః శ్రద్ధాయాం భార్యాయాం దశ పుత్రాన్ జనయామాస ❈ ॥౧౧॥ ❈
తానాహ॥ ఇక్ష్వాక్వితి॥ ఇక్ష్వాక్వాదీన్ జనయామాసేతి పూర్వేణాన్వయః ❈ ॥౧౨॥ ❈ సూర్యపౌత్రస్య సుద్యు
మ్నస్య స్త్రీత్వే సతి బుధాత్పురూరవః ప్రభృతి సోమవంశప్రవృత్తిం వక్తుం సప్రస్తావమిళోపాఖ్యానమాహ॥ అ
ప్రజస్యేతి॥ పూర్వమిక్ష్వాకుప్రభృతీనాముత్పత్తేః ప్రాక్, అపుత్రస్య మనోః ప్రజార్థం పుత్రార్థం మిత్రావరుణ
దేవతాకామిష్టిం మనోరాచార్యో భగవాన్ వసిష్ఠః అకరోత్ అయోజయదిత్యర్థః ❈ ॥౧౩॥ ❈ తత్ర తస్యాం యాగక్రియాయా

రావరేషాం భూతానామాత్మాఽఽస్తే ప్రకృతేః పరః। స ఏవాసీదిదం విశ్వం కల్పాన్తేఽన్యన్న కిఞ్చన ॥౮॥
తస్య నాభేస్సమభవత్పద్మకోశో హిరణ్మయః। తస్మిన్ జజ్ఞే మహారాజ స్వయంభూర్భూతభావనః ॥౯॥ మరీచి
ర్మనసస్తస్య జజ్ఞే తస్యాపి కశ్యపః। దాక్షాయణ్యాం తతోఽదిత్యాం వివస్వానభవత్సుతః॥౧౦॥ తతో మనుశ్శ్రా
ద్ధదేవస్సంజ్ఞాయామాస భారత। శ్రద్ధాయాం జనయామాస దశపుత్రాన్స ఆత్మవాన్ ॥౧౧॥ ఇక్ష్వాకునృగశ
ర్యాతిదిష్టధృష్టకరూశకాన్। నరిష్యన్తం పృషధ్రం చ నభగం చ కవిం విభుమ్ ॥౧౨॥ అప్రజస్య మనోః పూర్వం
వసిష్ఠో భగవాన్కిల। మిత్రావరుణయోరిష్టిం ప్రజార్థమకరోద్విభుః ॥౧౩॥ తత్ర శ్రద్ధా మనోః పత్నీ హోతా
రం సమయాచత। దుహిత్రర్థముపాగమ్య ప్రణిపత్య పయోవ్రతా॥౧౪॥ ప్రేషితోఽధ్వర్యుణా హోతా ధ్యా
యం స్తత్సుసమాహితః। వాచా తేన గృహీతే స వషట్కారం గృణన్ ద్విజః॥౧౫॥ హోతుస్తద్వ్యభిచారేణ కన్యేళా
నామ సాభవత్। తాం విలోక్య మనుః ప్రాహ నాతిహృష్టమనా గురుమ్ ॥౧౬॥ భగవన్కిమిదం జాతం కర్మ వో
బ్రహ్మవాదినామ్। విపరీతమహో కష్టం మైవం స్యాద్బ్రహ్మవిక్రియా ॥౧౭॥ యూయం మన్త్రవిదో యు
క్తాస్తపసా దగ్ధకిల్బిషాః। కుతస్సఙ్కల్పవైషమ్యమనృతం విబుధేష్వివ॥౧౮॥ తన్నిశమ్య వచస్తస్య భగవాన్ప్రపి

ణే సతి మనోః పత్నీ శ్రద్ధా పయోవ్రతా పయః క్షీరమేవ వ్రతమాహారో నియతో యస్యాస్సా హోతారముపాగమ్య హోతు
స్సమీపమాగత్య ప్రణిపత్య నమస్కృత్య చ దుహిత్రర్థం, మయాచత కన్యా మమ యథా భవేత్తథా యజేతి ప్రార్థితవతీత్య
ర్థః ❈ ॥౧౪॥ ❈ తతోఽధ్వర్యుణా ప్రేషితః హోతర్యజేతి ప్రేషితో హోతా సుష్ఠు సమాహితచిత్తః తత్ శ్రద్ధయా ప్రార్థితం
ధ్యాయన్ వాచా వషట్కారం గృణన్ వషడిత్యుచ్చరన్ గృహీతేన తేన హవిషా అయజదితి శేషః ❈ ॥౧౫॥ ❈ తతో హో
తుః తద్వ్యభిచారేణ యజమానసఙ్కల్పవిపరీతసఙ్కల్పరూపేణ వ్యభిచారేణ ఇళేతి ప్రసిద్ధా సా కన్యా బభూవ యా యా
చితా, సైవ కన్యా సంబభూవ న తు మనునా యాచితః పుత్ర ఇత్యర్థః। తాం సంభూతాం కన్యాం విలోక్య నాతీవ హృష్టమ
నో యస్య తాదృశః గురుం వసిష్ఠమాహ ❈ ॥ ❈౧౬॥ ❈ ఉక్తిమేవాహ ॥ భగవన్నితి ద్వాభ్యాం॥ హే భగవన్ బ్రహ్మవాదినాం
వో యుష్మాకమిదం కర్మ యుష్మాభిరనుష్ఠితమిదం కర్మ విపరీతం జాతం కిం సఙ్కల్పితఫలవిపరీతఫలదం ఖల్విత్యర్థః అస్తు
కో దోష ఇత్యత ఆహ ॥ అహో కష్టమితి॥ కిం తత్కష్టం తత్రాహ॥ మైవమితి॥ బ్రహ్మవిక్రియా మన్త్రవికారః మన్త్రశక్తివిపర్యా
సః, మైవం స్యాత్, ఏవం భవితుం నార్హతీత్యర్థః మన్త్రశక్తివిపర్యయ ఏవ మహత్కష్టమిత్యర్థః ❈ ॥౧౭॥ ❈ బ్రహ్మవాదినాం వ
ఇత్యనేనాభిప్రేతం వివృణోతి ॥ యూయమితి ॥ యూయం మన్త్రవిదః మన్త్రస్వరూపతద్వినియోగతదర్థవిదః యుక్తాస్సమా
హితచిత్తాః తపసా దగ్ధం, కిల్బిషం చిన్తితవిపరీతఫలదం యేషాం తే త దేవంభూతానాం యుష్మాకం కుతః కస్మాద్ధేతోః
సఙ్కల్పవైషమ్యం చిన్తితవైషమ్యమభూత్ తత్ర విబుధేష్వనృతమివేతి దృష్టాన్తః యథా విబుధేష్వనృతం భవితుం నా
ర్హతి తథా భవత్సు భవితుమనర్హం సఙ్కల్పవైషమ్యం కస్మాద్ధేతోర్బభూవేత్యర్థః ❈ ॥౧౮॥ ❈ ఏవముక్తస్సమాహ వసిష్ఠ ఇ
త్యాహ మునిః తత్ ఏవముక్తం మనోః వచః నిశమ్య శ్రుత్వా నోఽస్మాకం పితామహః అస్య ప్రేత్యాదిః ప్రపితామహః

భగవాన్వసిష్ఠః, హోతుః-వ్యతిక్రమం-సంకల్పవిపర్యాసం, జ్ఞాత్వా, రవినన్దనం-మనుం-బభాషే-ఉవాచ ❋ ॥౧౯॥ ❋ ఏతదితి॥ హోతు-ర్వ్యభిచారాద్విపరీతసఙ్కల్పరూపాద్ధేతోః - స్తవైత-త్సఙ్కల్పవైషమ్యంచిన్తితవైషమ్యం - యద్యప్య-భూత్-తథాఽప్య-హం - స్వతేజసా స్వతపోబలేన - సుప్రజాస్త్వం - సాధయిష్యే - కన్యాయా ఏవ పుంస్త్వం - సాధయిష్య ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ఏవంప్రతిజ్ఞాయ భగవాన్వసిష్ఠస్తథైవ సాధితవానిత్యాహ మునిః ॥ ఏవమితి॥ హేరాజన్నిత్థం-వ్యవసితః నిశ్చయయుక్తః - స-మహాయశా విపులకీర్తిర్భగవా-న్వసిష్ఠ - ఆదిపురుషం భగవన్త-మిళాయాః కన్యాయాః-పుంస్త్వకామ్యయా పుంస్త్వసంపాదనేచ్ఛయా, ఆస్తౌషీత్ ❋॥౨౧॥❋ తత-ఈశ్వరో భగవాన్-హరి-స్తత్కృతేన స్తోత్రేణ-తుష్టః ప్రసన్న-స్తస్మై వసిష్ఠాయ-కామం వరం ఇష్టమిళాయాః పుంస్త్వరూపం వరం-దదౌ - తతస్తేన వరేణ హేతునా-సా - ఇళా-సుద్యుమ్నాఖ్యః, పురుషశ్రేష్ఠో-బభూవ ❋॥౨౨॥❋ స-వీరస్సుద్యుమ్నః, కదాచి, ద్ధే-మహారాజ-వనే-మృగయాం విచరన్ మృగయాం కర్తుమిత్యర్థః కతిపయై, రమాత్యైర్మన్త్రిభిః-పరివృతః, సైన్ధవం సిన్ధుదేశోద్భవమశ్వ-మారుహ్య ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ రుచిరం సున్దరం-దృఢంచ, చాపం ధను-స్తథా, ఽద్భుతాన్నిశితాన్-శరాంశ్చ, ప్రగృహ్య- దంశితః కవచితః, ఉత్తరాం దిశం ప్రత్య, నుమృగం ప్రతిమృగం- జగామ విచచార ❋॥౨౪॥❋ ఏవం విచరన్-స, కుమారస్సుద్యుమ్నో, మేరోః పర్వతస్యా, ధస్తాత్స్థితం-వనం, ప్రవివేశ- హేత్యాశ్చర్యే ఖేదేచ-తత్ప్రవేశస్య పునః స్త్రీత్వాపత్తిహేతుత్వాత్ఖేదః-పరాక్రమాతిశయా, దాశ్చర్యంచ, వనం విశినష్టి ॥ యత్రేతి ॥ యత్రవనే-భగవాన్ శర్వో రుద్ర, ఉమయా సహ-రమమాణః-ఆస్తే-తద్వనం - ప్రవివేశ-ఇలావృతవర్షస్థవనం ప్రవివేశే

తామహః ॥ హోతుర్వ్యతిక్రమం జ్ఞాత్వా బభాషే రవినన్దనమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఏతత్సఙ్కల్ప వైషమ్యం హోతుస్తే వ్యభిచారతః । తథాఽపి సాధయిష్యేఽహం సుప్రజా❋స్త్వం స్వతేజసా ॥ ౨౦ ॥ ఏవం వ్యవసితో రాజన్భగవాన్స మహాయశాః । ఆస్తౌషీ❋దాదిపురుషమిళాయాః పుంస్త్వకామ్యయా ॥ ౨౧ ॥ తస్మై కామవరం తుష్టో భగవాన్హరిరీశ్వరః । దదావిళాఽభవత్తేన సుద్యుమ్నః పురుషర్షభః ॥ ౨౨ ॥ స ఏకదా మహారాజ విచరన్మృగయాం వనే । వృతః కతిపయామాత్యైరశ్వమారుహ్య సైన్ధవమ్ ॥ ౨౩ ॥ ప్రగృహ్య రుచిరం చాపం శరాంశ్చ పరమాద్భుతాన్ । దంశితోఽనుమృగం వీరో జగామ దిశముత్తరామ్ ॥ ౨౪ ॥ స కుమారో వనం మేరోరధస్తాత్ప్రవివేశ హ । యత్రాస్తే భగవాఞ్ఛర్వో రమమాణస్సహోమయా ॥ ౨౫ ॥ తస్మిన్ప్రవిష్ట ఏవాసౌ సుద్యుమ్నః పరవీరహా । అపశ్యత్స్త్రియమాత్మానమశ్వం చ బడబాం నృప ॥ ౨౬ ॥ తదా తదనుగాస్సర్వే హ్యాత్మలిఙ్గవిపర్యయమ్ । దృష్ట్వా విమనసోఽభూవన్వీక్షమాణాః పరస్పరమ్ ॥ ౨౭ ॥ రాజోవాచ ॥ కథమేవంవిధో దేశః కేన వా భగవన్కృతః । ప్రశ్నమేనం సమాచక్ష్వ పరం కౌతూహలం హి నః ॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏకదా గిరిశం ద్రష్టుమృషయస్తత్ర సువ్రతాః । దిశో వితిమిరాభాసాః కుర్వన్తస్సముపాగమన్ ॥ ౨౯ ॥ తాన్విలోక్యామ్బికా దేవీ వివస్త్రా వ్రీడి

త్యర్థః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ పరాన్ శత్రూన్-వీరాన్, హన్తీతి తథా, అసౌ సుద్యుమ్న-స్తత్రవనే, ప్రవిష్ట ఏవ ప్రవేశమాత్రేణైవేత్యర్థః. హే నృప, ఆత్మానం, స్త్రియ-మశ్వం, బడబాం చా, పశ్యత్ ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ తదా-తస్య సుద్యుమ్నస్యా-నుగా-స్సర్వే-ఆత్మలిఙ్గం పుంస్త్వం, తద్విపర్యయం స్త్రీత్వమిత్యర్థః- త-ద్దృష్ట్వా - పరస్పరం-వీక్షమాణా, విమనసః - అహో కిమేతదస్మాకం ప్రాప్తమితి ఖిన్నచిత్తా, బభూవుః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ పఞ్చమస్కన్ధే యత్ప్రవిష్టస్య స్త్రీభావ ఆపద్యతే తన్నిమిత్తం పశ్చాద్వక్ష్య ఇతి ప్రతిజ్ఞాతస్య స్త్రీత్వాపత్తినిమిత్తోపపాదనస్యావసరప్రాప్తతామాలోచ్య తద్విస్తరతో బుభుత్సుః పృచ్ఛతి రాజా ॥ కథమేవమితి ॥ హే భగవ, న్నేవంవిధో, దేశః స్వస్మిన్ప్రవేశమాత్రేణ స్త్రీత్వాపత్తినిమిత్తభూతో దేశః, కథం - ఏవంవిధం దేశం న సంభావయామీతి భావః - యది కథంచిత్సంభవేత్తర్హి కేనైవంవిధః కృత ఇతి ప్రశ్నప్రకారః- ఏనం మయా కృతం ప్రశ్నం, సమాచక్ష్వ ప్రశ్నశబ్ద ఉపచారాత్తదుత్తరే వర్తతే- ప్రశ్నస్యోత్తరం వదేత్యర్థః, యద్వా, ప్రశ్నశబ్దేన తన్నిమిత్తముక్తదేశనిష్ఠం స్త్రీత్వాపాదకత్వం లక్ష్యతే - తదుపపాదయేత్యర్థః, తచ్ఛ్రవణేఽస్మాక-మతీవ-కౌతూహలముత్సాహో-వర్తతే, అతస్సమాచక్ష్వేతి భావః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ ఏవమాపృష్టో యథావత్తదుపపాదయితుం తత్ప్రస్తావమాహ మునిః ॥ ఏకదేతి త్రిభిః ॥ కదాచి, దృషయ-స్తపోనిష్ఠాః-గిరిశం రుద్రం - ద్రష్టుం, తత్రైళావృతస్థే వనే-సముపాగమన్ జగ్ముః, కథంభూతాస్స-న్తః భాసా స్వదీప్త్యా దిశో-వితిమిరాః-కుర్వన్తస్సన్తః, విగతం తిమిర-మాసమన్తా-ద్భాసః ప్రకాశశ్చ, యాసు-తథాభూతాః కుర్వన్త ఇతి వా ❋॥ ౨౯ ॥ ❋ అథ తాన్-తత్రసముపాగతానృషీ-న్విలోక్య, అమ్బికా దేవీ- వివస్త్రా నగ్నా సతీ, అత ఏవ-నితరాంలజ్జితా, భర్తుశ్శర్వస్యా, ఙ్కా-

దాశు,సముత్థాయ-నీవీంనీవీయుక్తంవస్త్రం-పర్యధాత్ ధృతవతీ ॥ ౩౦ ॥ తదా-ఋషయోఽపి-రమమాణయో-స్తయోర్భవభవాన్యోః - ప్రసఙ్గంరత్యభినివేశ ప్రసఙ్గం-వీక్ష్యాలోచ్య-తస్మాద్వనా-న్నివృత్తా-స్తత్ప్రసఙ్గరహితంనరనారాయణాశ్రమం-జగ్ముః ॥ ౩౧ ॥ తదా-భగవాన్రుద్రః-ప్రియాయా-అమ్బికాయాః-ప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా,ఏతదా-హ-కథం-యః కశ్చిత్పుమా-నేత-త్స్థానం-ప్రవిశేత్ -స-యోషి-ద్భవేదితి ॥ ౩౨ ॥ తతోరుద్రశాపానన్తరం,తత్స్థానం-సర్వే-పురుషా, వర్జయన్తి - తత్ర-నప్రవిశన్తీత్యర్థః - హీతిప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి ॥ ఏవంతద్దేశస్యస్త్రీత్వాపాదకత్వనిమిత్తమభిధాయాథసుద్యుమ్నస్యస్త్రీత్వాపత్త్యనన్తరవృత్తాన్తమాహ ॥ సాచేతి ॥ సాచ-పూర్వమపియోషిత్ మధ్యేపుంస్త్వంప్రాప్తాఽపిపునస్త్రీత్వమాపన్నాయోషిత్ - అనుచరసంయుక్తాఅనుచరీభిస్సంయుక్తా, అనుచరీ సంయుక్తేతివక్తవ్యేభూతపూర్వగత్యాపుంస్త్వనిర్దేశః-వనాద్వనంవనాన్తరాత్పునఃపునర్వనాన్తరం-విచచార ॥ ౩౩ ॥ తత-స్స్వాశ్రమసమీపే-చరన్తీం,తాం, స్త్రీభిః-పరివృతాం-ప్రమదోత్తమా-మవలోక్య-భగవా-న్బుధస్సోమపుత్ర-శ్చకమే ॥ ౩౪ ॥ తథా-సాచసుభ్రూ-స్సోమరాజసుతంప్రతి-చకమే-పరస్పరకామనయామిథునీబభూవతుః - సబుధ,స్తస్యాంయోషితి-పురూరవస్సంజ్ఞక-మాత్మజ-ముత్పాదయామాస ॥ ౩౫ ॥ ఏవం,స్త్రీత్వ-మాపన్నో - మనోఃపుత్రో-నృపస్సుద్యుమ్నః,స్వకులాచార్యంవసిష్ఠం , సస్మార-దధ్యౌ,ఇతిశుశ్రుమేత్యనేనోక్తవృత్తాన్తస్యాసత్యత్వశఙ్కాంనివారయతి ॥ ౩౬ ॥ ససంస్మృతోవసిష్ఠ , స్తస్య,దశామవస్థా

తాభృశం । భర్తురఙ్కాత్సముత్థాయనీవీమాశ్వథపర్యధాత్ ॥ ౩౦ ॥ ఋషయోఽపితయోర్వీక్ష్యప్రసఙ్గంరమమాణయోః । నివృత్తాఃప్రయయుస్తస్మాన్నరనారాయణాశ్రమమ్ ॥ ౩౧ ॥ తదిదంభగవానాహప్రియాయాః ప్రియకామ్యయా । స్థానంయః ప్రవిశేదేతత్సవైయోషిద్భవేదితి ॥ ౩౨ ॥ తతఊర్ధ్వంవనంతద్వైపురుషావర్జయన్తిహి । సాచానుచరసంయుక్తావిచచారవనాద్వనమ్ ॥ ౩౩ ॥ అథతామాశ్రమాభ్యాశేచరన్తీంప్రమదోత్తమామ్ । స్త్రీభిఃపరివృతాంవీక్ష్యచకమేభగవాన్బుధః ॥ ౩౪ ॥ సాఽపితంచకమేసుభ్రూస్సోమరాజసుతంపతిమ్ । సతస్యాంజనయామాసపురూరవసమాత్మజమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఏవంస్త్రీత్వమనుప్రాప్తస్సుద్యుమ్నోమానవోనృపః । సస్మారస్వకులాచార్యంవసిష్ఠమితిశుశ్రుమ ॥ ౩౬ ॥ సతస్య తాందశాం దృష్ట్వాకృపయాభృశపీడితః । సుద్యుమ్నస్యాశయన్పుంస్త్వముపాధావతశఙ్కరమ్ ॥ ౩౭ ॥ తుష్టస్తస్మైభగవానృషయేప్రీతిమావహన్ ।స్వాంచవాచమృతాంకుర్వన్నిదమాహవిశాంపతే ॥ ౩౮ ॥ మాసంపుమాన్సభవితామాసంస్త్రీతపసాతవ।ఇత్థంవ్యవస్థయాకామంసుద్యుమ్నోవతుమేదినీమ్ ॥ ౩౯ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఆచార్యానుగ్రహాత్కామంలబ్ధ్వాపుంస్త్వంవ్యవస్థయా।పాలయామాసజగతీంనాభ్యనన్దన్స్మతంప్రజాః ॥ ౪౦ ॥ తస్యోత్కలోగయోరాజన్విమలశ్చసుతాస్త్రయః। ఉత్తరాపథరాజానోబభూవుర్ధర్మవత్సలాః ॥ ౪౧ ॥ తతఃపరిణతేకాలేప్రతిష్ఠానపతిః

న్తరాపత్తిం - దృష్ట్వా - కృపయానితరాంపీడితః-పున-స్సుద్యుమ్నస్య-పుంస్త్వ - మాశయన్ ఇచ్ఛన్ , అర్దయన్నితిపాఠాన్తరం,తదాఽప్యయమేవార్థః-శఙ్కర-ముపధావతఅస్తౌదిత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ సభగవాన్ శఙ్కరః-తదుపధావనేనతుష్ట-స్తస్మైవసిష్ఠాయ, ప్రీతి-మావహన్ కుర్వన్-స్వాంస్వకీయాం-వాచం " స్థానంయఃప్రవిశేదేతత్సవైయోషిద్భవే " దిత్యుక్తాం వాచం , ఋతాంసత్యాంచ-కుర్వన్-హేవిశాంపతే , ఇదంవక్ష్యమాణ-మాహ-తవ-తపసాతపఃప్రభావేన , అయంసుద్యుమ్నో , మాసంపుమా-న్భవిష్యతి-మద్వాచాతు - మాసంయోషి-ద్భవిష్యతి - ఏవంసత్యావయోర్వాక్తపోవచసోరసత్యతేతిభావః ॥ ౩౮ ॥ ఇత్యేవంవిధయా-వ్యవస్థయా-యం-సుద్యుమ్నః,కామంయథేచ్ఛం,మేదినీం-పాలయత్వితి ॥ ౩౯ ॥ తత, ఏవ-మాచార్యస్యవసిష్ఠస్యా , నుగ్రహా-త్కామమిష్టం , పుంస్త్వంవ్యవస్థయాఏకైకమాసాన్తరితత్వరూపయావ్యవస్థయా-లబ్ధ్వా,జగతీం - పాలయామాస-తథాఽపి-తంసుద్యుమ్నం , ప్రజా-నాభ్యనన్దన్స్మ నాభినన్దితవన్తఃఖలు-మాసంమాసంస్త్రీత్వేనలజ్జయాసంవీయావస్థానాదితిభావః ॥ ౪౦ ॥ తస్యరాజ్ఞస్సుద్యుమ్నస్యో-త్కలాదయ,స్త్రయ-స్సుతా-బభూవుః-తేచ-దక్షిణాపథరాజానఃదక్షిణదేశాధీశ్వరాః-సమాసాన్తవిధేరనిత్యత్వా " ద్రాజాహ " ఇతిటజభావః - ధర్మవత్సలాఃధర్మానుకూలవాత్సల్యయుక్తాశ్చ,బభూవుః ॥ ౪౧ ॥ తతః-కాలే-పరిణతేసతి-కాలవశాజ్జరాయాంప్రాప్తాయామిత్యర్థః-ప్రతిష్ఠానపతిః,ప్రతితిష్ఠత్యస్మిన్నితిప్రతిష్ఠానంభూమణ్డలం , అధికరణేలుట్-తస్యాధిపతిస్సుద్యుమ్నఃప్రభు,ర్జితేన్ద్రియో-భూ

---

౩౭ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ సుద్యుమ్నస్యార్దయన్.

త్వా,పురూరవసెబుధాదుత్పన్నాయస్వపుత్రాయ-గాంపృథ్వీముత్సృజ్యదత్వా,వనం-గతః-తపఃకర్తుమితి శేషః * ॥౪౨॥ *
ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః. ************

ఏవం సోమవంశప్రవృత్తిమభిధాయాథ సుద్యుమ్నే వనం గతే సతి పునర్మనోః పుత్రార్థం తపశ్చర్యాం భగవదారాధనం తత ఇక్ష్వాక్వాదిపుత్రలాభం తత్పుత్రపౌత్రాదిపరంపరాం తచ్చరిత్రాణి చాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థం,సుతే సుద్యుమ్నే,వనం గతే సతి,అథ , మనుర్వైవస్వతః,పుత్రాన్ , కామయమానః , యమునాయాం నద్యాం,తత్తటే . శతం,సమాః,తపః,తేపే చకార * ॥ ౧ ॥ *తతోఽపత్యార్థే పుత్రార్థం,దేవం,హరిం,ప్రభుం స్వతన్త్రం భగవన్తం , మయజదారాధితవాన్ , తత,స్తస్య భగవతః,ప్రసాదా,త్స్వతుల్యా ,నిక్ష్వాకుప్రభృతీన్,దశ, పుత్రాన్,ప్రాప , ఇక్ష్వాక్వాదయః పూర్వమేవ నిర్దిష్టాః * ॥ ౨ ॥ *
తత్ర , పృషధ్రకస్య స్వం తత్య్భావజ్ఞాపనాయ తచ్చరిత్రం తావదాహ ॥ పృషధ్రస్త్వి త్యాదినా కరూషాన్మానవాదిత్యతః ప్రాప్తనైనగ్రన్థేన ॥ మనోర్వైవస్వతస్య,పుత్రః,పృషధ్రస్తు, తుశబ్దోఽస్యేక్ష్వాక్వాదిభ్యస్సత్త్వభావకృతవైలక్షణ్యద్యోతనార్థః,గురుణా వసిష్ఠేన , పిత్రా వా , గోపాలః కృతః గాః పాలయేతి నియుక్తః యత్తః అవహితస్సన్ , వీరాసనమేవ వ్రతం యస్య తథాభూతో , రాత్ర్యాం ఖడ్గపాణి,ర్గాః - పాలయామాస వ్యాఘ్రాదిభ్యో రరక్ష * ॥ ౩ ॥ * ఏవం స త్వేకదా , నిశి రాత్ర్యాం,వర్షతి సతి పర్జన్యే-శార్దూలో వ్యాఘ్రః-గోష్ఠం-ప్రావిశత్ ॥ తదా,తం దృష్ట్వా , తా,శ్శయానా,గావో-భీతా-ఉత్థాయ వ్రజే గోష్ఠే బభ్రముః * ॥ ౪ ॥ * తదా,బలవా,న్శార్దూల - ఏకాం-గాం-జగ్రాహ,సా గృహీతా గౌ-రాతురా సతీ,చక్రోశ ఆ

ప్రభుః । పురూరవస ఉత్సృజ్య గాం పుత్రాయ గతో వనమ్ ॥ ౪౨ ॥ ******************
*************ఇతిశ్రీమద్భాగవతే , మహాపురాణే , నవమస్కన్ధే , ప్రథమోఽధ్యాయః.**********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం గతేఽథ సుద్యుమ్నే మనుర్వైవస్వతస్సుతే । పుత్రకామస్తపస్తేపే యమునాయాం శతం సమాః ॥ ౧ ॥ తతోఽయజన్మనుర్దేవమపత్యార్థే హరిం ప్రభుమ్ । ఇక్ష్వాకుపూర్వజాన్పుత్రాన్లేభే స్వసదృశాన్దశ ॥ ౨ ॥ పృషధ్రస్తు మనోః పుత్రో గోపాలో గురుణా కృతః । పాలయామాస గా యత్తో రాత్ర్యాం వీరాసనవ్రతః ॥ ౩ ॥ ఏకదా ప్రావిశద్గోష్ఠం శార్దూలో నిశి వర్షతి । శయానా గావ ఉత్థాయ భీతాస్తా బభ్రముర్వ్రజే ॥ ౪ ॥ ఏకాం జగ్రాహ బలవాన్సా చుక్రోశ భృశాతురా । తస్యాస్తత్క్రన్దితం శ్రుత్వా పృషధ్రోఽభిససార హ ॥ ౫ ॥ ఖడ్గమాదాయ తరసా ప్రలీనోడుగణే నిశి । అజానన్నచ్ఛినద్బభ్రోశ్శిరశ్శార్దూలశఙ్కయా ॥ ౬ ॥ వ్యాఘ్రోఽపి వృక్ణశ్రవణో నిస్త్రింశాగ్రహతస్తతః । నిశ్చక్రామ భృశం భీతో రక్తం పథి సముత్సృజన్ ॥ ౭ ॥ మన్యమానో హతం వ్యాఘ్రం పృషధ్రః పరవీరహా । అద్రాక్షీత్స్వహతాం బభ్రుం వ్యుష్టాయాం నిశి దుఃఖితః ॥ ౮ ॥ తం శశాప కులాచార్యః కృతాగసమకామతః । న క్షత్రబన్ధుశ్శూద్రస్త్వం కర్మణా భవితాఽమునా ॥ ౯ ॥ ఏవం శప్తస్తు గురుణా ప్రత్యగృహ్ణాత్కృతాఞ్జలిః । అధారయద్వ్రతం వీర ఊర్ధ్వరేతా మునిప్రియమ్ ॥ ౧౦ ॥ వాసుదేవే భగవతి సర్వాత్మని పరేఽమలే । ఏకాన్తిత్వం గతో భక్త్యా సర్వభూతసుహృత్సమః ॥ ౧౧ ॥ విముక్తసఙ్గశ్శాన్తాత్మా

క్రన్దితవతీ,తస్యా గో,స్తత్క్రన్దితం-నిశమ్య,పృషధ్రస్సమీపమియాయ * ॥ ౫ ॥ * నిశి,ప్రలీనా,ఉడుగణా నక్షత్రగణా,యస్మిన్ తస్మిన్ సమయే,మేఘావృతత్వాదమ్బరస్య నక్షత్రప్రకాశేనాపి వర్జితే సమయే , అత ఏవ,అజానన్,శార్దూలశఙ్కయా,బభ్రోః కపిలాయా గో,శ్శిరః,ఖడ్గ,మాదాయ,తరసా బలేన,అచ్ఛినత్ చిచ్ఛేద * ॥ ౬ ॥ * తదా , నిస్త్రింశః ఖడ్గ-స్తస్యాగ్రతః,ప్రహరణవేగా,త్సమీపస్థో వ్యాఘ్ర,శ్ఛిన్నకర్ణో,భూత్వా,నితరాం,భీతః,పథి రక్తం సముత్సృజన్,తతో గోష్ఠా-న్నిష్క్రాన్తః * ॥ ౭ ॥ *
తతః,పరవీరహా వృషధ్రో,వ్యాఘ్రం,హతం-మన్యమానో,నిశి వ్యుష్టాయామతీతాయాం సత్యాం , ప్రభాతే,స్వేన - హతాం,బభ్రుం,మద్రాక్షీత్ , తతో,నితరాం-దుఃఖితో,బభూవ * ॥ ౮ ॥ త,మకామతః ప్రమాదా , త్కృతాగసమపి,పృషధ్రం-కులాచార్యో వసిష్ఠశ్శశాప,శాపమేవాహ ॥ నేతి ॥ త్వం క్షత్రబన్ధురపి, న భవితాసి,కిన్త్వ-మునా పాపేన కర్మణా,కేవలం,శూద్రో, భవేతి * ॥ ౯ ॥ * ఇత్థం స్వగురుణా వసిష్ఠేన-శప్తః,పృషధ్రః,కృతాఞ్జలి-శ్శాపం- ప్రత్యగృహ్ణాత్ ప్రతిజగ్రాహ,తతో వీరః పృషధ్రో-జితేన్ద్రియో-భూత్వా-మునీనాం-ప్రియం వ్రతం, భగవదుపాసనాత్మక, మధారయత్-భగవన్తముపాసాఞ్చక్ర ఇత్యర్థః * ॥ ౧౦ ॥ * తతః,కతిపయైర్దినై-స్సర్వభూతాన్తరాత్మని-నిరస్తనిఖిలదోషే,పరస్మిన్ బ్రహ్మణి,ఏకాన్తిత్వం " ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః॥ జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మత , మిత్యాదిస్థానోక్తానన్యప్రయోజనసాక్షాత్కారపర్యన్త భక్త్యాత్మకజ్ఞాననిష్ఠత్వం ప్రాప్త-స్సర్వభూతసుహృత్,సమః,సుఖదుఃఖయోరితి శేషః * ॥ ౧౧ ॥ * విముక్తః ఇహాకేష్వాముష్మికేషు చ భోగేషు సఙ్గో,యేన సః-శాన్తః-రాగాదిభిరకలుషిత-ఆత్మా మనో, యస్య - సంయతాని నియమితాన్యక్షాణీన్ద్రియాణి

ణీయేన-నవిద్యతే-పరిగ్రహఃదేహాతిరిక్తతదనుబన్ధీ యస్యసః- యదృచ్ఛయోపపన్నేనదైవాల్లబ్ధేనాన్నాదినా, ఆత్మనోదేహస్య,వృత్తింకల్పయన్ ధారణాంకుర్వన్ ❁ । ౧౨ । ❁ఆత్మనిపరమాత్మన్యాత్మానంమన-ఆధాయనివేశ్య-యద్వా-ఆత్మానం ప్రత్యగాత్మాన-మాధాయ«ఓమిత్యాత్మానంయుఞ్జీత,,ఇతిశ్రుత్యుక్తప్రకారేణతచ్ఛేషతయాతదాయత్తసత్తాదిమత్త్వేనచానుసన్ధాయేత్యర్థః- జ్ఞానతృప్తఃనిరతిశయానన్దరూపభగవదుపాసనాత్మకజ్ఞానేనైవతృప్త- స్తదన్యవిషయనిస్పృహ-స్సమాహితఃఅప్రకమ్ప్యఃభగవద్భక్తియోగనిష్ఠః-జడాదీనామాకృతిరివాకృతిరాకారోయస్యసః, ఏతాంమహీం-విచచార ❁ ॥౧౩॥ ❁ యావత్ప్రారబ్ధ-మేవంవిధం-వృత్తంవృత్తి-ర్యస్యసః-తదవసానే-కదాచి - ద్వనం,ప్రవిశ్య,తత్రో- త్థితం-దావాగ్నిం,దృష్ట్వా తం-ప్రవిశ్య, తేనదవాగ్నినో-పభుక్తానిదగ్ధాని-కరణానికరచరణాదీని-యస్య-తాదృశో - మునిః- పృషధ్రః-పరంబ్రహ్మ ప్రాప ప్రాప్తవాన్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁అథకవేర్వృత్తమాహ। కవిరిత్యేకేన ॥కనీయానిక్ష్వాక్వాదీనాంసర్వేషామవరజః,కవి,ర్విషయేషుశబ్దాదిషు-నిస్పృహః-అతఏవరాజ్యం-బన్ధుభిస్సహ,గృహాంశ్చ,త్యక్త్వా, స్వరోచిషంస్వాభావికదీప్తియుక్తం « ఆదిత్యవర్ణంతమసఃపరస్తా,,దితిహిశ్రుతిః-యద్వా,స్వప్రకాశంజ్ఞానస్వరూపం,పురుషంపరమపురుషంస్వచిత్తే,నివేశ్య-చిత్తంతస్మిన్ స్థిరీకృత్యేత్యర్థః, కైశోరవయస్కఏవ - పరాం - గతి- మవాప ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁అథకరూషస్యవంశమాహ ॥ కరూషాదితి॥ కారూషసంజ్ఞాః క్షత్రియాః - ఉత్తరదేశస్య - గోప్తారః - బ్రహ్మణ్యాః బ్రాహ్మణేషుసాధవః - ధర్మానుకూలవాత్సల్యయుక్తాశ్చా - భవన్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అథ ధృష్టస్య వంశం తద్వృత్తం - చాహ ॥ ధృష్టాదిత్యర్ధేన॥

సంయతాత్మాఽపరిగ్రహః।యదృచ్ఛయోపపన్నేనకల్పయన్వృత్తిమాత్మనః ॥ ౧౨ ॥ ఆత్మన్యాత్మానమాధాయజ్ఞానతృప్తస్సమాహితః । విచచారమహీమేతాంజడాన్ధబధిరాకృతిః ॥ ౧౩ ॥ ఏవంవృత్తోవనంగత్వాదృష్ట్వా దావాగ్నిముత్థితమ్ । తేనోపభుక్తకరణోబ్రహ్మవాపపరంమునిః ॥ ౧౪ ॥ కవిఃకనీయాన్విషయేషునిస్పృహోవిసృజ్యరాజ్యంసహబన్ధుభిర్గృహాన్ । నివేశ్యచిత్తేపురుషంస్వరోచిషంవివేశకైశోరవయాః పరాంగతిమ్ ॥ ౧౫ ॥ కరూషాన్మానవాదాసన్కారూషాఃక్షత్రజాతయః।ఉత్తరాపథగోప్తారోబ్రహ్మణ్యాధర్మవత్సలాః ॥ ౧౬ ॥ ధృష్టాద్ధార్ష్టమభూత్క్షత్రంబ్రహ్మభూయంగతంక్షితౌ । నృగస్యవంశ్యస్సుమతిర్భూతజ్యోతిస్తతోవసుః॥౧౭॥వసోఃప్రతీకస్తత్పుత్రఓఘవానోఘవత్పితా।కన్యాచౌఘవతీనామసుదర్శనఉవాహతామ్॥౧౮॥ చిత్రసేనోనరిష్యన్తాదృక్షస్తస్యసుతోఽభవత్ । తస్యమీఢ్వాంస్తతఃకూర్చఇన్ద్రసేనస్తుతత్సుతః ॥ ౧౯ ॥ వీతిహోత్రస్త్విన్ద్రసేనాత్తస్యసత్యశ్రవాస్సుతః । ఉరుశ్రవాస్సుతస్తస్యదేవదత్తస్తతోఽభవత్ ॥ ౨౦ ॥ తతోఽగ్నివేశ్యోభగవానగ్నిస్స్వయమభూత్సుతః ।కానీనఇతివిఖ్యాతోజాతుకర్ణ్యోమహానృషిః ॥ ౨౧ ॥ తతోబ్రహ్మకులంజాతమాగ్నివేశ్యాయనంనృప । నరిష్యన్తాన్వయఃప్రోక్తోదిష్టవంశమధోశ్శృణు॥౨౨॥నాభాగోదిష్టపుత్రో

ధృష్టాన్మానవా - ద్ధార్ష్టసంజ్ఞం - క్షత్రంక్షత్రజాత్యాశ్రయాణికాని చిదపత్యాన్యభూవన్నిత్యర్థః - తచ్చ - క్షత్రం క్షితౌ - బ్రహ్మభూయంగతం - బ్రహ్మణోభావఃబ్రహ్మభూయం అపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకసంపత్తిః « బ్రాహ్మేణజైమిని,, రితిహిశారీరకంసూత్రం - త-ద్గతంఅస్మిన్ లోకేపరబ్రహ్మోపాసనయాతద్భావంప్రాపేత్యర్థః-అథనృగస్యవంశమాహ ॥ నృగస్యేతి ॥ నృగస్యమానవస్య - వంశ్యఃవంశేభవస్తావ - త్సుమతి - స్తత-స్సుమతే - ర్భూతజ్యోతి - స్తతశ్చవసుః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁వసోః-ప్రతీక - స్తస్యప్రతీకస్య-పుత్ర-ఓఘవాన్-ఓఘవాన్పితాయస్య-సోఽప్యోఘవానేవ-ఓఘవతః-కన్యాదుహితా-ఓఘవతీతిప్రసిద్ధా-తామోఘవతీం-సుదర్శన-ఉవాహఉపయేమె ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁అథనరిష్యన్తస్యవంశమాహ॥చిత్రసేనఇతి॥ నరిష్యన్తాన్మానవా-చ్చిత్రసేన- స్తస్యచిత్రసేనస్య,ఋక్షసంజ్ఞ-స్సుతో,ఽభవత్-తస్యఋక్షస్య - మీఢ్వాన్-తతోమీఢుషః-కూర్చ- స్తత్సుతఃకూర్చస్యసుత-ఇన్ద్రసేనః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ఇన్ద్రసేనా-ద్వీతిహోత్రో,ఽభవత్-తస్యవీతిహోత్రస్య-సుత-స్సత్యశ్రవాః-అభవత్ - తస్యసత్యశ్రవస-స్సుత-ఉరుశ్రవాః-తత-ఉరుశ్రవసో-దేవదత్త-స్సుతో,ఽభవత్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁దేవదత్తస్యతు-భగవా-నగ్ని - స్స్వయమేవ-పుత్రతాం -ప్రాప్త- స్సచ-కానీనఇతి-ప్రసిద్ధ-ఋషి-రభూత్-తస్యైవనామాన్తరే జాతుకర్ణ్యఇత్య,గ్నివేశ్యఇతిచ ❁ । ౨౧ ॥ ❁తతఃఅగ్నివేశ్యజాతుకర్ణ్యాపరనామధేయాత్కానీనా - ద్ధేనృప-అగ్నివేశ్యాయనమాగ్నివేశ్యగోత్రమేతత్కులమిత్యేవం విధవ్యవహారవిషయం - బ్రాహ్మణకులం-జాతం - వృత్తానువాదపూర్వకంవక్ష్యమాణకథనంప్రతిజానీతే- ఏవంనరిష్యన్తఆది ర్యేషాంతత్పుత్రాదీనాం-తే-ప్రోక్తాః-అథ-దిష్టస్యమానవస్య-వంశం-శృణు-కథయతోమత్తఇతి శేషః ❁ । ౨౨ ॥ ❁దిష్టస్య-పుత్రో- నాభాగ-స్సచాయంనాభాగః - కర్మణాకృషిగోరక్షవాణిజ్యాదికర్మ

ణా,వైశ్యతాం'ప్రాప్తః-కర్మణావైశ్యతాంగతఇత్యనేనపూర్వకాలేశమదమాదికర్మణైవవిప్రత్వాదిజాత్యాశ్రయత్వమి తిసూచితం.మనుపౌత్రాన్నాభాగాదయమన్యోనాభాగ- స్తస్యవంశశ్చతుర్థేఽధ్యాయేవక్ష్యతే.తస్యనాభాగస్య-సుతో- హలన్ధనః - హలన్ధనాద్వత్సప్రీతి-స్సుతోఽభవత్ ❊ ॥ ౨౩ ॥ ❊ వత్సప్రీతే-స్సుతః-ప్రాంశుః-తత్సుతః ప్రాంశోస్సుతః-ప్రమి తిః-హేవిభో-ప్రమితేః-ఖమిత్ర- స్తస్మాత్ఖమిత్రా- చ్చక్షుషః-అథ-చక్షుషో-ద్వివింశతి-రభూత్ ❊ ॥ ౨౪ ॥ ❊ వివింతేః- పుత్రో-రమ్భః-అస్యరమ్భస్య-పుత్రః-ఖనినేత్ర-స్సచ,ధార్మికః , తస్యరమ్భస్యాత్మజః-కరన్ధమాఖ్యో-మహారాజ-అసీత్, హేనృ ప ❊ ॥ ౨౫ ॥ ❊ తస్యకరన్ధమస్య-సుతో,ఽవిక్షిత్-తత్పుత్రంవదం స్తంవిశినష్టి॥యస్యావిక్షితః-పుత్రో-మరుత్తాఖ్య,శ్చక్రవర్తీ కృత్స్నభూమణ్డలరూపంచక్రంయస్యవశేవర్తతేసచక్రవర్తీ,తాదృశో, బభూవ,మరుత్తంవిశింషన్ సజ్గ్రహేణతద్వృత్తాన్త మాహ ॥ సంవర్తఇతి ॥యంమరుత్త-మఙ్గిరస-స్సుతో-మహాయోగీ,సంవర్తః-అయాజయత్ ॥ ❊ ౨౬ ॥ ❊ మరుత్తస్య-యజ్ఞో యథాయాదృశః-తథాతాదృశః-కశ్చిదప్య-న్యో-యజ్ఞో-భువి - నకేనచిత్కృతఇత్యర్థః-మరుత్తస్యయజ్ఞమేవవిశినష్టి॥యత్కిం చిద్యజ్ఞోపకరణాదికం-తత్సర్వం,తత్కృతయజ్ఞేహి, శోభనం,హిరణ్మయమేవా,సీత్ ❊ ॥ ౨౭ ॥ ❊ తథా-తస్మిన్యజ్ఞే-ఇన్ద్రః- సోమేనరసేన,అమాద్యత్ అహృష్యత్,తథా-ద్విజాతయోబ్రాహ్మణాశ్చ- దక్షిణాభి- రమాద్యన్,కిఞ్చ-తత్రయజ్ఞే-మరుతః- పరివేష్టారఃభోజనపాత్రేష్వన్నాదీనాంప్రదాతార-స్సభాయాంసీదన్త్యుపవిశన్తీతిసభాసదస్సభ్యా,విశ్వేదేవాః॥ ❊ ౨౮॥ ❊ మరుత్తస్య-పుత్రో,దమ,స్తస్యతు-పుత్రో-రాజవర్ధనాఖ్యస్సమభవత్ , తస్యరాజవర్ధనస్య,సుత , స్సుధృతి,ర్జజ్ఞేబభూవ-తస్య,

ఽన్యఃకర్మణావైశ్యతాంగతః।హలన్ధనస్సుత స్తస్యవత్సప్రీతిరథాన్ధనాత్ ॥ ౨౩ ॥ వత్సప్రీతేస్సుతఃప్రాంశు స్త త్సుతఃప్రమితిర్విభో । ఖమిత్రఃప్రమితే స్తస్మాచ్చక్షుషోఽథవివింశతిః ॥౨౪॥ వివింశతిసుతో రమ్భః ఖనినేత్రో ఽస్యధార్మికః । కరన్ధమోమహారాజ స్తస్యాసీదాత్మజోనృప ॥ ౨౫ ॥ తస్యావిక్షిత్సుతోయస్యమరు త్తశ్చక్రవ ర్త్యభూత్ । సంవర్తోఽయాజయద్యం వై మహాయోగ్యఙ్గిరస్సుతః ॥ ౨౬ ॥ మరుత్తస్యయథాయజ్ఞోనతథాఽ న్యోఽస్తికశ్చన । సర్వంహిరణ్మయంచాసీద్యత్కిఞ్చిత్తస్యశోభనమ్ ॥ ౨౭ ॥ అమాద్యదిన్ద్రస్సోమేనదక్షిణా భిర్ద్విజాతయః । మరుతఃపరివేష్టారోవిశ్వేదేవాస్సభాసదః ॥ ౨౮॥మరుత్తస్య దమఃపుత్ర స్తస్యాసీద్రాజవర్ధ నః । సుధృతి స్తత్సుతోజజ్ఞేసౌధృతేయోనరస్సుత ॥ ౨౯ ॥ తత్సుతఃకేవల స్తస్మాద్బిన్దుమాన్వేగవాం స్తతః । బి న్దు స్తస్యాభవ త్తస్యతృణబిన్దుర్మహీపతిః ॥ ౩౦ ॥ తంభేజేఽలమ్బుసాదేవీభజనీయగుణాలయమ్ । వరాప్సరా యతఃపుత్రాఃకన్యాచేలబిలాఽభవత్ ॥ ౩౧ ॥ తస్యాముత్పాదయామాసవిశ్రవాధనదంసుతమ్ ।సోఽవాపవి ద్యాంపరమామృషిర్యోగేశ్వరాత్పితుః ॥ ౩౨ ॥ విశాలశ్శూన్యబన్ధుశ్చధూమ్రకేతుశ్చతత్సుతాః । విశాలో వంశకృద్రాజావైశాలీంనిర్మమేపురీమ్ ॥ ౩౩ ॥ హేమచన్ద్రస్సుత స్తస్యధూమ్రాక్ష స్తస్యచాత్మజః । తత్పుత్ర స్సహదేవస్తుకృశాశ్వ స్తస్యచాత్మజః ॥ ౩౪ ॥ కృశాశ్వాత్సోమదత్తోఽభూద్యోఽశ్వమేధైరిడస్పతిమ్ । ఇ ష్ట్వాపురుషమాపాగ్ర్యాంగతింయోగేశ్వరాదృతామ్ ॥౩౫ ॥సోమదత్తాత్తుసుమతి స్తత్సుతోజనమేజయః ।

నరఇతిప్రసిద్ధస్సుత-స్తస్యైవనామాన్తరంసౌధృతేయఇతి ❊ ॥ ౨౯ ॥ ❊ తత్సుతస్సౌధృతేయసుతః - కేవల- స్తస్మాత్కేవలా ద్బిన్దుమాన్-జజ్ఞేఇత్యనుషఙ్గః-తతోబిన్దుమతో,వేగవాన్-తస్యవేగవతఃబిన్దుః-పుత్రోఽభవత్-తత్పుత్రందర్శయన్తంవిశినష్టి॥ యస్యబిన్దోః- స్తృణబిన్దురితిప్రసిద్ధో-మహీపతిః-పుత్రో-బభూవ ❊ ॥౩౦॥ ❊ భజనీయాస్సమాశ్రయణోపయుక్తాః-గుణా-య స్య-తం-తృణబిన్దు-మప్సరశ్శ్రేష్ఠా -దేవస్యేన్ద్రస్యసంబన్ధినీ-అలమ్బుసా- భేజేఅన్వవర్తత-యతఃయస్యామలంబుసాయాం-తృ ణబిన్దోః-పుత్రా అభవన్-ఇలబిలాఖ్యా-కన్యాచాభవత్ ❊ ॥ ౩౧ ॥ ❊ కన్యాంవిశింషన్తస్యాస్సుతమాహ ॥ యస్యామిలబి లాయాం-విశ్రవాః కుబేరంధనదం-సుత-ముత్పాదయామాస - సధనద, స్తృణబిన్దుర్యో,యోగేశ్వరా,త్పితుర్విశ్రవసో-బిన్దో ర్వా,ఋషేస్సకాశా,త్పరమాం,విద్యా,మవాప , అన్తర్ధానవిద్యాంవాఽవాపేత్యర్థః ❊ ॥ ౩౨ ॥ ❊ తృణబిన్దోస్సుతాన్ని ర్దిశతి ॥విశాలఇతి॥తత్ర-విశాలాఖ్యో,రాజా,వంశవర్ధనోవైశాలీంపురీం, నిర్మమే ❊ ॥ ౩౩ ॥ ❊ తస్యవిశాలస్య,సుతో-హేమ చన్ద్రః , తస్యహేమచన్ద్రస్యా,త్మజో ధూమ్రాక్షః-తత్సుతోధూమ్రాక్షసుతస్తు , సహదేవః , సహదేవపుత్ర స్తుకృశా శ్వః ❊ ॥ ౩౪॥ ❊ కృశాశ్వా,త్సోమదత్తః,పుత్రో,ఽభవత్ ॥తస్యవృత్తమాహ ॥యస్సోమదత్తో, ఽశ్వమేధై, రిడస్పతిమిడా యామారాధ్యంపరమపురుష,మిడాపృథివీ , తదుపలక్షితజగత్పతిమితివా , పారస్కరాదిత్వాత్సాధుః-ఆరాధ్య,యోగేశ్వ రైః-ప్రార్థనీయాం,గతి,మవాప,ముక్తోఽభవదిత్యర్థః ❊ ॥ ౩౫ ॥ ❊ సోమదత్తా-త్సుమతిః-తత్సుతో,జనమేజయః,తఏతేఉక్తాః, వైశాలభూపాలాఃవిశాలాన్వయేజాతాః,తృణబిన్దోఃకూటస్థస్య,, యశోధరాఃకీర్తివర్ధనాః,ఏతేవైశాలభూపాలాఇత్యనేన

తద్వంశజా అన్యేపి బహవోఽగణ్యాస్సన్తీత్యభిప్రేతమ్ ✽ ॥ ౩౬॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

దిష్టవంశస్యాతివిపులత్వాత్ సాకల్యేన వక్తుమశక్య తామభిప్రేత్యాథ శర్యాతేర్మానవస్య చరిత్రం వంశం చాహ తృతీయే నమనోః పుత్రః శర్యాతిసంజ్ఞకో, రాజా, బ్రహ్మిష్ఠః వేదార్థనిష్ఠో బభూవ. తదేవాహ, యో వై శర్యాతిః అఙ్గిరసాం సత్రే, ఆఙ్గీరసకర్తృకే సత్రే, ద్వితీయేఽహ్ని క్రియమాణం కర్మ చివాక్, శ్రౌతేఽతీవకుశల ఇతి భావః ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ తస్య శర్యాతేః కమలే ఇవ లోచనే యస్యాస్సా, కన్యా, సుకన్యేతి ప్రసిద్ధా, సంబభూవ, ఉత్తానబర్హిరాదయః పుత్రా వక్ష్యన్తే, తావత్కన్యావృత్తాన్తమాహ ॥ స కదాచిత్ తయా సహ వనం గతః తత్ర చ్యవనస్య ఋషేః ఆశ్రమమగమత్ ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ సా సుకన్యా సఖీభిః పరివృతా, వనే, అఙ్ఘ్రిపాన్ ద్రుమాన్, విచిన్వన్తీ వల్మీకబిలే, ఖద్యోతే ఇవ స్థితే జ్యోతిషీ దదర్శ ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ బాలా సుకన్యా, చోదితా, సఖీభిరితి శేషః, ముగ్ధభావేన మౌఢ్యేన చ, తే జ్యోతిషీ కణ్టకేన, విధ్యత్, అతాడయత్, తతో, వల్మీకబిలయోస్సకాశాత్, బహు, రుధిరం సుస్రావ ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ తస్మిన్నేవ చ క్షణే, సైనికానాం మలమూత్రయోర్నిరోధో, బభూవ, తదా, తాన్నిరుద్ధశకృన్మూత్రాన్ సైనికాన్, ఆలక్ష్య జ్ఞాత్వా, రాజర్షిశ్శర్యాతిర్విస్మితః, స్వపురుషాన బ్రవీత్ ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ ఉక్తిమేవాహ అపీతి ॥ యుష్మాభిః భార్గవస్య చ్యవనస్య, అభద్రమపరాధః, విచేష్టితమపి అపశబ్దః ప్రశ్నద్యోతకః అపరాధః కృతః కిమిత్యర్థః నో

ఏతు వై శాలభూపాలాస్తృణబిన్దోర్యశోధరాః ॥ ౩౬ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, ద్వితీయోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ శర్యాతిర్మానవో రాజా బ్రహ్మిష్ఠస్సబభూవహ । యో వా అఙ్గిరసాం సత్రే ద్వితీయమహరూచివాక్ ॥ ౧ ॥ సుకన్యా నామ తస్యాసీత్కన్యా కమలలోచనా । తయా సార్ధం వనగతో హ్యగమచ్చ్యవనాశ్రమమ్ ॥ ౨ ॥ సా సఖీభిః పరివృతా విచిన్వన్త్యఙ్ఘ్రిపాన్ వనే । వల్మీకరన్ధ్రే దదృశే ఖద్యోతే ఇవ జ్యోతిషీ ॥ ౩ ॥ తే దైవచోదితా బాలా జ్యోతిషీ కణ్టకేన వై । అవిధ్యన్ముగ్ధభావేన సుస్రావాసృక్ తతో బహు ॥ ౪ ॥ శకృన్మూత్రనిరోధోఽభూత్సైనికానాం చ తత్క్షణాత్ । రాజర్షిస్తానుపాలక్ష్య పురుషాన్విస్మితోఽబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ అప్యభద్రం న యుష్మాభిర్భార్గవస్య విచేష్టితమ్ । వ్యక్తం కేనాపి నస్తస్య కృతమాశ్రమదూషణమ్ ॥ ౬ ॥ సుకన్యా ప్రాహ పితరం భీతా కిఞ్చిత్కృతం మయా । ద్వే జ్యోతిషీ అజానన్త్యా నిర్భిన్నే కణ్టకేన తే ॥ ౭ ॥ దుహితుస్తద్వచశ్శ్రుత్వా శర్యాతిర్జాతసాధ్వసః । మునిం ప్రసాదయామాస వల్మీకాన్తర్హితం శనైః ॥ ౮ ॥ తదభిప్రాయమాజ్ఞాయ ప్రాదాద్దుహితరం మునేః । కృచ్ఛ్రాన్ముక్తస్తమామన్త్ర్య పురం ప్రాయాత్సమాహితః ॥ ౯ ॥ సుకన్యా చ్యవనం ప్రాప్య పతిం పరమకోపనమ్ । ప్రీణయామాస చిత్తజ్ఞా హ్యప్రమత్తాఽనువృత్తిభిః ॥ ౧౦ ॥ కస్యచిత్త్వథ కాలస్య నాసత్యావాశ్రమం గతౌ । తౌ పూజయిత్వా ప్రోవాచ వయో మే దత్తమీశ్వరౌ ॥ ౧౧ ॥ గ్రహం గ్రహీష్యే సోమస్య యజ్ఞే వామప్యసో

స్మాకం సంబన్ధినా, కేనాపి ప్రాణినా, ఆశ్రమదూషణం, వ్యక్తం కృతం నూనం కృతం, అన్యథైవముపద్రవో న స్యాదితి భావః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ ఏవం, శర్యాతౌ పృచ్ఛతి సతి భీతా సతీ సుకన్యా, పితరం, ప్రాహ, కిం, కిఞ్చిన్మయా, అభద్రం కృతమితి, కిం తదభద్రమిత్యత్రాహ ద్వే ఇతి ॥ తే వల్మీకరన్ధ్రయోర్దృష్టే, ద్వే, జ్యోతిషీ, అజానన్త్యా ఇమే వల్మీకాన్తర్హితస్య ఋషేశ్చక్షుషీ ఏకభూతే ఇత్యేవమజానన్త్యా, మయా కర్త్ర్యా, కణ్టకేన కరణేన, నిర్భిన్నే ✽ ॥ ౭ ॥ ఇతీదం, దుహితుర్వచః, శ్రుత్వా, శర్యాతిః, జాతం సాధ్వసం భయం, యస్య సః, వల్మీకాన్తర్హితం, మునిం చ్యవనం శనైః ప్రసాదయామాస, స్తోత్రాదిభిః ప్రసన్నమకరోత్ ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ తత, స్తస్య చ్యవనస్యాభిప్రాయం, ముగ్ధేయం మమ కన్యా త్వయా క్షన్తవ్యమిత్యుక్తే సతి కతివర్షా అస్యాః వివాహః కృతో న వేత్యాది తద్వాక్యైస్తదభిప్రాయం జ్ఞాత్వా, దుహితరం, మునే, శ్చ్యవనస్య, ప్రాదాత్, తతః కృచ్ఛ్రాద్విపద్దుహితృవిశ్లేష నిమిత్తాత్ క్లేశాన్ముక్తః “ అర్థో హి కన్యా పరకీయ ఏవ ” ఇత్యాదిన్యాయానుసన్ధానేన ముక్తః, తం చ్యవనమామన్త్ర్య పృష్ట్వా, సానుగః పురీం యయౌ ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ తత, స్సుకన్యా, పరమమధికం తు ప్యతీతి పరమకోపనస్తం, నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరి ల్యుః, చ్యవనం, పతిం, ప్రాప్య, తదభిప్రాయజ్ఞా సావధానచిత్తా సతీ అనువృత్తిభిః ప్రీణయామాస ప్రీతమకరోత్ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ అథ తతః కస్యచిత్కాలస్య కస్మింశ్చిత్కాలే, నాసత్యావశ్వినౌ. స్వాశ్రమం ప్రతి, గతౌ, సమ్యక్ పూజయిత్వా చ్యవనః, ప్రాహ ॥ స దేవాహ ॥ వయ ఇత్యాదినా బాధమిత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ॥ హే ఈశ్వరౌ, యువాం, మే, జరయా గ్రస్తాయ మహ్యం, వయస్తారుణ్యం, దత్తం యచ్ఛతం “ డుదాఞ్ దాన ” ఇత్యస్య లోణ్మధ్యమపురుషద్వివచనం యచ్ఛాదేశస్తు ణిత్యేవ. తద్విధౌ దాణితి ణితో నిర్దేశాత్ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ ఏవం వయఃప్రదానేనావయోః కస్స్వత్కృత ఉపకార ఇత్యాశఙ్కాం నిరాకుర్వన్నాహ ॥ గ్రహమితి॥

యజ్ఞే అసోమపోః సోమపానరహితయోః, అనేన “అశ్వినౌ వై దేవానామసోమపావాస్తామ్” ఇతి శ్రుత్యర్థ ఉక్తః. వాం యువయోః సోమస్య గ్రహం గ్రహీష్యే సోమపూర్ణం పాత్రం దాస్యామి, యువాం సోమేన యక్ష్యామీత్యర్థః. “ఐన్ద్రవాయవం గృహ్ణాతి” ఇత్యాదిషు ద్రవ్యదేవతాసంబన్ధానుపపత్త్యా గృహ్ణాతేర్యాగపర్యవసాయిత్వాత్, అతో మమ వయస్తారుణ్యం స్త్రీణాం యదీప్సితం తాదృశం రూపం సౌన్దర్యం చ క్రియతాం యువాభ్యాం సంపాద్యతామ్ ॥ ౧౨ ॥ ఇత్థం తద్వచ ఆకర్ణ్య, స్వైర్వైద్యావశ్వినౌ, అభినన్ద్య, విప్రం చ్యవనం, బాఢమిత్యూచతుః అఙ్గీకృత్యోచతురిత్యర్థః. ఉక్తిమేవాహ ॥ నిమజ్జతామితి. సిద్ధైర్వినిర్మితే ఽస్మిన్ హ్రదే, భవాన్నిమజ్జతాం నిమగ్నో భవతు ॥ ౧౩ ॥ ఇతీత్థముక్తః చ్యవనో జరయా గ్రస్తదేహః అత ఏవ ధమనిసన్తతః ధమనీభిర్నాడీభిః దేహోపరి దృశ్యమానాభిః, వ్యాప్తః వలీభిః పలితేన చ ఉపలక్ష్యమాణో దేహో యస్య సః అశ్విభ్యాం హ్రదం ప్రవేశితః. తావపి తమతివృద్ధం గృహీత్వా ప్రవిష్టావిత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ తతస్తతో హ్రదాత్ త్రయః పురుషాః అపీచ్యాః కమనీయాః ప్రమదానాం స్త్రీణాం ప్రియాః పద్మానాం స్రగ్యేషాం కుణ్డలాన్యేషాం సన్తీతి తథా, శోభనాని వాసాంసి యేషాం తే తుల్యరూపాః పరస్పరమవిభజనీయరూపాః ఉత్తస్థుః ॥ ౧౫ ॥ సూర్యస్యేవ వర్చో యేషాం తాన్ సమానరూపాన్, ఉత్థితాన్ త్రీన్ పురుషాన్ అవలోక్య, తేషాం మధ్యే, స్వపతిమజానతీ సుకన్యా సాధ్వీ, హేతుగర్భమిదం పతివ్రతాత్వాదిత్యర్థః. అశ్వినౌ శరణం యయా, యువాం ప్రథక్ స్థిత్వా మమ పతిం దర్శయతామితి వాం ప్రార్థయామాసేత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ తతో ఽశ్వినౌ తత్పాతివ్రత్యేన తోషితౌ, తస్యై సుకన్యాయై పతిం దర్శయిత్వా ఋషిమాపృచ్ఛ్య, తేన స్తూ

మహౌజః । క్రియతాం మే వయోరూపం ప్రమదానాం యదీప్సితమ్ ॥ ౧౨ ॥ బాఢమిత్యూచతుర్విప్రమభినన్ద్య భిషక్తమౌ ।
నిమజ్జతాం భవానస్మిన్ హ్రదే సిద్ధవినిర్మితే ॥ ౧౩ ॥ ఇత్యుక్తో జరయా గ్రస్తదేహో ధమనిసన్తతః । హ్రదం ప్రవేశి
తో ఽశ్విభ్యాం వలీపలితవిక్రియః ॥ ౧౪ ॥ పురుషాస్త్రయ ఉత్తస్థురపీచ్యా వనితాప్రియాః । పద్మస్రజః కుణ్డలినస్తు
ల్యరూపాః సువాససః ॥ ౧౫ ॥ తాన్నిరీక్ష్య వరారోహా సరూపాన్ సూర్యవర్చసః । అజానతీ పతిం సాధ్వీ హ్యశ్వి
నౌ శరణం యయౌ ॥ ౧౬ ॥ దర్శయిత్వా పతిం తస్యై పాతివ్రత్యేన తోషితౌ । ఋషిమామన్త్ర్య యయతుః స్తూయ
మానౌ త్రివిష్టపమ్ ॥ ౧౭ ॥ యక్ష్యమాణో ఽథ శర్యాతిశ్చ్యవనస్యాశ్రమం గతః । దదర్శ దుహితుః పార్శ్వే పురు
షం సూర్యవర్చసమ్ ॥ ౧౮ ॥ రాజా దుహితరం ప్రాహ కృతపాదాభివన్దనామ్ । ఆశిషో న ప్రయుఞ్జానో నాతిప్రీ
తమనా ఇవ ॥ ౧౯ ॥ శర్యాతిరువాచ ॥ చికీర్షితం తే కిమిదం పతిస్త్వయా ప్రలోభితో లోకనమస్కృతో మునిః । యా
త్వం జరాగ్రస్తమసత్యసమ్మతం విహాయ జారం భజసే ఽముమధ్వగమ్ ॥ ౨౦ ॥ కథం మతిస్తే ఽవగతా ఽన్యథా స
తాం కులప్రసూతే కులదూషణం త్విదమ్ । బిభర్షి జారం యదపత్రపా కులం పితుశ్చ భర్తుశ్చ నయస్యధస్తమః ॥ ౨౧ ॥
ఏవం బ్రువాణం పితరం స్మయమానా శుచిస్మితా । ఉవాచ తాత జామాతా తవైష భృగునన్దనః ॥ ౨౨ ॥ శశంస పిత్రే త
త్సర్వం వయోరూపాభిలమ్భనమ్ । విస్మితః పరమప్రీతస్తనయాం పరిషస్వజే ॥ ౨౩ ॥ సోమేనాయాజయద్వీరం గ్ర

యమానౌ, త్రివిష్టపం దివం యయతుః ॥ ౧౭ ॥ అథ తతః కదాచిద్యక్ష్యమాణో యాగం కరిష్యమాణః శర్యాతిశ్చ్యవనస్య జామాతురాశ్రమం గతః తత్ర దుహితుః పార్శ్వే, సూర్యవర్చసం పురుషం దదర్శ ॥ ౧౮ ॥ తదా కృతం పాదయోరభివన్దనం యయా తాం దుహితరం రాజా శర్యాతిః ప్రాహ. కథంభూతః, ఆశిషః, అకుర్వన్నేవ నాతివప్రీతం మనో యస్య తాదృశ ఇవ స్థితః ॥ ౧౯ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ చికీర్షితమిత్యాదినా ॥ తే త్వయా కిమిదం చికీర్షితం కిమిదం కృతమిత్యర్థః. సన్న్యస్తత్వవివక్షితః న కించిదప్యకృత్యం మయా కృతమిత్యత ఆహ ॥ లోకనమస్కృతో మునిశ్చ్యవనస్తవ పతిస్త్వయా ప్రలోభితః వఞ్చితః ఇదమేవాకృత్యం కృతమితి భావః. ప్రలోభనం కథం జ్ఞాతమిత్యత్రాహ ॥ హే అసతి, యా త్వం జరాగ్రస్తమత ఏవాసమ్మతమనభీష్టం పతిం విహాయ కంచిదముం పార్శ్వవర్తినమధ్వగం పాన్థం జారం భజసే అనువర్తసే. అసౌ నతవ భర్తా జరాగ్రస్తస్యైవ త్వద్భర్తుర్యస్య యాదృష్టత్వాదితి భావః ॥ ౨౦ ॥ హే సతాం కులప్రసూతే తే తవ మతిరన్యథా తద్విపర్యయేణ కథమవగతా అవసన్నా అధ్యవసితేతి వా తదేవాహ ॥ కులదూషణం త్విదమిత్యాది, అపత్రపా నిర్లజ్జా సతీ జారం బిభర్షి అనువర్తసే ఇతీదం కులదూషణం కృతం. కించ పితుః పత్యుర్భర్తుశ్చ కులమధస్తమః నయసి, అధస్తనం తమః ప్రాయం నరకం నయసి ॥ ౨౧ ॥ ఇత్యేవం బ్రువాణం పితరం, శుచిస్మితా, సుకన్యా, స్మయమానా సత్యువాచ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ హే తాత ఏష మత్పార్శ్వవర్తీ, తవ జామాతా, భృగునన్దనశ్చ్యవన ఏవ ॥ ౨౨ ॥ కథం తర్హి తేన ప్రవయస్కేన ఏవం విధవయోరూపాదికం ప్రాప్తమితి పృచ్ఛతే పిత్రే, తద్వయోరూపాదిప్రాప్త్యాదికం సర్వం, శశంస కథయామాస, తతో విస్మితశ్శర్యాతిరతితరాం ప్రీతః, తనయాం, పరిషస్వజే ॥ ౨౩ ॥ తతశ్చ్యవనో వీరం శర్యాతిం, సోమేన ద్రవ్యేణ యాజయత్

సోమయాగం కారితవానిత్యర్థః-తస్మిన్యాగే-చ్యవనః,స్వతేజసా స్వతపోబలరూపేణ , సోమపానరహితయోరప్య-శ్వినోః-సో
మస్య,గ్రహ-మగ్రహీత్ , సోమగ్రహేణాశ్వినౌ రాజ్ఞా యాజయామాసేత్యర్థః * ॥ ౨౪ ॥ * తం సోమేనాశ్వినౌ యాయజన్తం
శర్యాతిం-హన్తు-మమర్షితః క్రుద్ధ,శ్శతమన్యురిన్ద్రో, వజ్ర-మాదదే , తదా-భార్గవశ్చ్యవన-స్స వజ్రం వజ్రేణ సహితం,మిన్ద్రస్య
భుజం- స్తమ్భయామాస ప్రతిబబన్ధ * ॥ ౨౫ ॥ * యావశ్వినౌ,భిషజావితి బుద్ధ్యా,పూర్వం,సోమాహుత్యాం,బహిష్కృతౌ-
సర్వైర్యష్టృభిః-తయోరశ్వినోః,సోమస్య గ్రహం,తతః ప్రభృతి-సర్వే,అన్వజానన్ అనుజ్ఞాతవన్తః * ॥ ౨౬ ॥ * ఏవం శర్యా
తేః కన్యాయా వృత్తాన్తమభిధాయాథ పుత్రపౌత్రాదిపరంపరాం తద్వృత్తాన్తం చాహ॥ ఉత్తానబర్హిరిత్యాదినా ॥ ఉత్తానబర్హి
రాదయ,స్త్రయ,శ్శర్యాతేః,పుత్రా,స్సంబభూవుః,తత్రా,నర్తా,ద్రైవత-స్సంబభూవ * ॥ ౨౭ ॥ * సచ,సముద్రమధ్యే,కు
శస్థలీసంజ్ఞాం-నగరీం - నిర్మాయ , తస్యా ఏవాధునా ద్వారవతీతి వ్యవహారః,తస్యాం, మధివసన్ , ఆనర్తాదీన్ , విషయాన్
దేశాన్ , అభున్తపాలయామాస , అరిన్దమః విరోధినో నిరస్యన్ భున్తేత్యర్థః * ॥ ౨౮ ॥ * కకుద్మీతి ప్రసిద్ధో జ్యేష్ఠో య
స్య-త-త్పుత్రాణాం శతం,తస్య రైవతస్య , సంబభూవ-ఏకా - కన్యా చ-జజ్ఞ ఇత్యర్థతో ద్రష్టవ్యం-స రైవతో,రేవత్యాఖ్యాం-
స్వాం,కన్యా,మాదాయ, పుత్ర్యాః - వరం భర్తారం-పరిప్రష్టుం-దివం-యయౌ , కిమిన్ద్రలోకం గతః, నేత్యాహ,బ్రహ్మలో
క-మపావృతం స్వస్య గతిప్రతిబన్ధకరహితం , సత్యలోకం-యయావిత్యర్థః ॥ తత్ర బ్రహ్మణస్సన్నిధౌ - గాన్ధర్వే గానే,ఆవర్త
మానే-సమన్తాత్ప్రవర్తమానే సత్య - లబ్ధః నప్రాప్తః క్షణః ప్రశ్నావసరో యేన - స రైవతః-క్షణమాత్రం-తూష్ణీం-స్థిత-స్త
దన్తే గానావసానే,అద్యం బ్రహ్మణ-మానమ్య - స్వాభిప్రాయం - కోఽస్యాః పతి-రిత్యేవం రూపం-న్యవేదయత్ వ్యజిజ్ఞ

హం సోమస్య చాగ్రహీత్ । అసోమపోరప్యశ్వినో* శ్చ్యవనస్స్వేన తేజసా ॥ ౨౪ ॥ హన్తుం తమాదదే వజ్రం శతమ
న్యురమర్షితః । సవజ్రం స్తమ్భయామాస భుజమిన్ద్రస్య భార్గవః ॥ ౨౫ ॥ అన్వజానం స్తతస్సర్వే గ్రహం సోమస్య
చాశ్వినోః । భిషజావితి యత్పూర్వం సోమాహుత్యాం బహిష్కృతౌ ॥ ౨౬ ॥ ఉత్తానబర్హిరానర్తో భూరిషేణ ఇ
తి త్రయః । శర్యాతేరభవన్పుత్రా ఆనర్తాద్రైవతోఽభవత్ ॥ ౨౭ ॥ సోఽన్తస్సముద్రే నగరీం వినిర్మాయ కుశస్థ
లీమ్ । ఆస్థితోఽభుఙ్క్త విషయానానర్తాదీనరిన్దమః ॥ ౨౮ ॥ తస్య పుత్రశతం జజ్ఞే కకుద్మిజ్యేష్ఠముత్తమమ్ । రైవతో రే
వతీం కన్యాం సమాదాయ దివం గతః ॥ ౨౯ ॥ పుత్ర్యా వరం పరిప్రష్టుం బ్రహ్మలోకమపావృతమ్ । ఆవర్తమానే
గాన్ధర్వే స్థితోఽలబ్ధక్షణః క్షణమ్ ॥ ౩౦ ॥ తదన్త ఆద్యమానమ్య స్వాభిప్రాయం న్యవేదయత్ । తచ్ఛ్రుత్వా భగవా
న్బ్రహ్మా ప్రహస్య తమువాచ హ ॥ ౩౧ ॥ అహో రాజన్నిరుద్ధాస్తే కాలేన హృది యే కృతాః । తత్పుత్రపౌత్రన
ప్తౄణాం గోత్రాణి చ న శృణ్మహే ॥ ౩౨ ॥ కాలోఽతియాతస్త్రిణవచతుర్యుగవికల్పితః । తద్గచ్ఛ దేవదేవాం
శో బలదేవో మహాబలః ॥ ౩౩ ॥ కన్యారత్నమిదం రాజన్నరరత్నాయ దేహి భోః । భువో భారావతారార్థం భ

వత్-తద్రైవతస్య వచః-శ్రుత్వా-ప్రహస్య-తం రైవతం- బ్రహ్మోవాచ * ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ * తదేవాహ॥ అహో ఇత్యా
దినా ఇత్యాదిష్విత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ॥ అహో ఇతి ప్రశ్నానుపపత్తికృతవిస్మయద్యోతకః,ఆగమనవేలాయాం , త్వయా,
యే-జనాః-హృది కృతాః హృదయే కృతాః-దృష్టాః-మనసా చిన్తితాశ్చ - తే-సర్వే , కాలేన-చిరం-నిరుద్ధాః ఉపసంహృతాః-
తదుపసంహారానన్తరమపి మహాన్కాలో వ్యతీత ఇత్యర్థః , తేషాం త్వయా హృది కృతానాం - యే పుత్రాదయ- స్తేషాం-గో
త్రాణి వంశాం,శ్చా,ధునా-న శృణ్మహే-మమ క్షణమాత్రకాలేన తత్ర మహాన్కాలో వ్యతీత ఇతి భావః * ॥ ౩౨ ॥ * తత్ర కియా
న్కాలో వ్యతీత ఇత్యత్రాహ ॥ కాల ఇతి॥ చతుర్యుగవికల్పితః చతుర్యుగభేదభిన్నః,కాల,స్త్రిణవః-వ్యతీయాత్-చతుర్యుగాని స
ప్తవింశతివారమావృత్తానీత్యర్థః,తర్హ్యధునా కస్మై దేయేత్యత ఆహ ॥ తదితి ॥ తత్తస్మాత్-త్వయా దృష్టానాం జనానామధు
నా అభావా- దిదానీం-దేవదేవస్య విష్ణో , రంశో , అనన్తో , మహాబల-స్స ఏవ-బలదేవః బలరామరూపేణ యదుష్వవతీ
ర్ణో వర్తతే * ॥ ౩౩ ॥ * తస్మై నరదేవాయ,ఇదం-కన్యారత్నం- హే రాజన్-దేహి . నను భగవతో నివాసశయ్యాసనాది సర్వ
విధసేవైకరసోఽనన్తస్తాం విహాయ కస్మాద్యదుష్వవతీర్ణ ఇత్యాశఙ్కాయాం భగవానపి భువో భారాపహరణాయ తేనస
హావతీర్ణ ఇత్యాహ ॥ భువ ఇతి ॥ భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణో నారాయణోఽపి-భువో-భారాపహారాయ ప్రయోజనాయ - స్వాం
శేన స్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతజ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజోగుణజాతేన - జ్ఞానాదిగుణజాతమజహదేవేత్యర్థః. అవతీర్ణః-న
న్వేవంవిధస్య సంకల్పమాత్రేణాపి భూభారాపనోదనసంభవాత్కిమవతారేణేతి శఙ్కాం నిరాకుర్వన్విశినష్టి॥ భూతభావ
నః పుణ్యశ్రవణకీర్తన ఇతి చ,భూతాని సాధుభూతాన్ భావయతి త్రాయత ఇతి భూతభావనః , స్వచేష్టితం శృణ్వతాం కీర్తయ

తాంచ-పుణ్యసంపాదనేనానన్తస్థిరఫలరూపబ్రహ్మానన్దసామ్రాజ్యప్రదానార్థంచా-వతీర్ణ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఇత్థ-మాదిష్టోఽసియుక్తో, నృపో రైవతః,అజంబ్రహ్మాణం, ప్రణమ్య, స్వపురంకుశస్థలీం.యయౌ ॥ పుణ్యజనత్రాసాద్యక్షభయాద్దితోః.దిక్షు,వస్థితైః-భ్రాతృభిః-కకుద్మ్యాదిభిః-పూర్వమేవ-త్యక్తామ్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ స్వాంకన్యాం రేవతీ-మనవద్యాఙ్గీంశోభనాఙ్గీం, బలశాలినేబలరామాయ-దత్వా,హేరాజన్,రైవత,స్తప,స్తప్తుం,బదర్యాఖ్యంనరనారాయణాశ్రమం-యయౌ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁

ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేతృతీయోఽధ్యాయః.**************

అథనభగస్యమానవస్యవంశంతద్వృత్తాన్తంచాహ ॥ నాభాగఇతి ॥ నభగస్యమానవస్యాపత్యంనాభాగః - అనుశతికాదిత్వాదుభయపదవృద్ధిః-శివాదిత్వాదణ్ - ఉభయోరాకృతిగణత్వాదార్షత్వాద్వా - అన్యాన్యపత్యానినభగస్యబహూన్యపిత్యర్థతోద్రష్టవ్యం - భ్రాతరోదాయంవ్యభజన్నిత్యుత్తరగ్రన్థానుగుణ్యాత్ - నాభాగస్యవృత్తాన్తంవదంస్తంవిశినష్టి ॥ యవిష్ఠమిత్యాదినా ॥ యంనాభాగం-యవిష్ఠంకనీయాంసం - భ్రాతరస్తజ్జ్యేష్ఠభ్రాతరః. బహుకాలంగురుకులేవసంతంపశ్చాదాగతమపి - బ్రహ్మచారిణం-కవింజ్ఞానినం,మత్వా, దాయం-వ్యభజన్ విభాగకాలేతస్మైభాగమప్రకల్ప్యైవభ్రాతరస్స్వంస్వంపిత్ర్యవస్తువిభాగంకృతవన్తఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తతోభ్రాతౄన్ప్రతినాభాగఆహ- హేభ్రాతరః-మహ్యం-కి-మభాక్తవ్యభజత-మదర్థంకంభాగంయూయంప్రకల్పితవన్తఇతి-తతస్తంభ్రాతరఆహుః ॥ విభజామపితరంతవేతి ॥ తదావిస్మృతమస్మాభిఃఇదానీంవయంవిభాగేప్రభవఃయదితవాపేక్షాతర్హి తవపితరం " జీవన్పుత్రేభ్యోదాయంవిభజే ,, దిత్యుక్తవిధంవిభాజకం,భజామప్రాప్నుయామ - తత్సన్నిధింగచ్ఛామేత్యర్థః - యదిపితాభాగంప్రయచ్ఛతేతివక్ష్యతితర్హిదాస్యామఇతిభావః. వ్రజా

గవాన్ స్మృతభావనః। అవతీర్ణోనిజాంశేనపుణ్యశ్రవణకీర్తనః ॥ ౩౪ ॥ ఇత్యాదిష్టోఽభివన్ద్యాజంనృపస్స్వపురమాగతః । త్యక్తాంపుణ్యజనత్రాసాద్భ్రాతృభిర్దిక్ష్వవస్థితైః ॥ ౩౫ ॥ సుతాందత్వానవద్యాఙ్గీంబలాయబలశాలినే । బదర్యాఖ్యంయయౌరాజాతప్తుంనారాయణాశ్రమమ్ ॥ ౩౬ ॥ ***************** ********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే,తృతీయోఽధ్యాయః. ********* శ్రీశుకఉవాచ ॥ నాభాగోనభగాపత్యంయంతతంభ్రాతరఃకవిమ్।యవిష్ఠంవ్యభజన్దాయంబ్రహ్మచారిణమాగతమ్॥ ౧ ॥ భ్రాతరోఽభాక్తకింమహ్యం ❁ భజామపితరంతవ । నాభాగస్తుపితాపుత్రంప్రాహతంబ్రహ్మచారిణమ్॥ ౨ ॥ † మమత్వార్యాస్తతాభాక్షుర్మాపుత్రకతదాదృథాః ॥ ౩ ॥ ఇమేహ్యఙ్గిరసస్సత్రమాసతేఽద్యసుమె

మఇతిపాఠాన్తరమప్యస్తి, తథా - భజామేత్యపిపాఠాన్తరం , అస్మిన్పాఠేభజామభాజయ - పితరమేవభాగత్వేనగృహాణేత్యర్థః - హ్రస్వదీర్ఘయోర్వ్యత్యయఆర్షః-నివృత్తప్రేషణాద్భజేర్ణిచిలోణ్మధ్యమైకవచనమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తతోనాభాగఃపితుస్సకాశమేత్యతమువాచ ॥ మమత్వార్యాస్తతాభాక్షురితి ॥ హేతతతాతపితః-మమా,ర్యాఃజ్యేష్ఠభ్రాతరః - అభాక్షుఃవిభక్తవన్తః - మాంపినేతిశేషః-మమత్వామేవభాగంచక్రురితివాఽర్థః - కింవఆర్యాస్తదాభాక్షురితిపాఠాన్తరం-తదా- ఆర్యాజ్యేష్ఠభ్రాతరః-కిం,మే,భాగం-విభక్తవన్తఇత్యర్థః - కింమమార్యాస్తతాభాక్షురితిపాఠేఽప్యయమేవార్థః - తతస్తంపితానభగఆహ॥ మాపుత్రకతదాఽదృథాఇతి ॥ హేపుత్రక-తస్మిన్ దాయే-ఆదరం మాకృథాఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ కథంతర్హిమమజీవికేతిపుత్రేణపృష్టఃపితోవాచ॥ ఇమేఇతి ॥ భజామపితరంతవేతిపాఠపక్షేమాపుత్రకేత్యాదేరయమర్థః- హేపుత్రక-తత్తైరుక్తం - మాఽదృథాఃప్రతారణమాత్రంతైఃకృతంతస్మిన్నాదరంమాకార్షీః - నహ్యహందాయఇవభోగసాధనమిత్యర్థః - తర్హిఽపితైర్భాగత్వేనకల్పితోఽహంతవజీవనోపాయముపదేక్ష్యామీత్యాహ ॥ ఇమఇతి ॥ ఇమేసన్నికృష్టాః - అఙ్గిరస-స్సుమేధసస్సుబుద్ధయో - ఽధునా-సత్రమాసతేద్వాదశాహాఖ్యంసత్రమనుతిష్ఠన్తి - తత్రద్వాదశాహేసత్రే - షష్ఠంషష్ఠ,మహఃకర్మప్రాప్య - తేఽఙ్గిరసో-ముహ్యన్తిప్రయోగస్యదురవబోధత్వాత్తూక్తవిశేషాజ్ఞానాచ్చ ముహ్యన్తీత్యర్థః - షష్ఠంషష్ఠమహఇతిద్విర్వచనేనషడహస్యపునఃపునఃప్రయోగోఽపినైధఇతిప్రతీయతే,అతఏవహిపూర్వతన్త్రే"అభ్యాసేచతదభ్యాసకర్మణఃపునఃప్రయోగాత్ । ఆవృత్తిస్తువ్యవాయేకాలభేదాత్స్యా ,, దిత్యధికరణద్వయమేషడహస్యపునఃపునఃప్రయోగమాస్థాయమధ్యేశనస్యావృత్తిః కర్తవ్యానవేత్యాశఙ్క్య - కర్మాన్తరావ్యవహితషడహావృత్తౌనకర్తవ్యా , గవామయనాదావభిప్లవాదిభిర్వ్యపేతావృత్తౌతుకర్తవ్యేత్యుక్తం , తత్రకర్మణివైశ్వదేవేకర్మణివిశ్వదేవదేవతాప్రకాశకే " ఇదమిద్ధారాత్ర ,,మి

తిచ॥ "యేయజ్ఞేనదక్షిణయే" తిచశ్రుత్యుక్తైరఙ్గిరోభిరపరిజ్ఞాతేవ శ్రూయతే ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తేసూక్తేత్వం-మహాత్మనోఽపి-తాన్ప్రతి-శంసయస్తువిహి-తతఃకర్మణిసమాప్తేసతి - స్వర్యన్తఃస్వర్గంగచ్ఛన్తో,ఽఙ్గిరసః - స్వసత్రపరిశేషితమవశిష్ట-మాత్మనోధనంతేతుభ్యం-దాస్యన్త్య-తో-ఽద్య-తా,న్గచ్ఛేతి-తత,స్సనాభాగో-యథాపిత్రోక్తం-తథైవ-కృతవాన్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తత-స్తేఽఙ్గిరస-స్సత్రపరిశేషితం,ధనం,తస్మైనాభాగాయ-దత్వా-స్వర్గం-యయుః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తత-స్తద్ధనం,స్వీకరిష్యన్తం-తంనాభాగం-కశ్చిత్పురుష - ఉత్తరతోదిశ-ఆగత్య - ఉవాచ-పురుషోఽత్రరుద్రః -ఉత్తరగ్రన్థానుగుణ్యాత్-తంవిశినష్టి-కృష్ణదర్శనః, దృశ్యతఇతిదర్శనంశరీరం-కృష్ణందర్శనంయస్యస కృష్ణదర్శనః - ఉక్తిమేవాహ-మమేదంవాస్తుకంవస్త్వితి-వాస్తుకంయజ్ఞభూమిగతం-యజ్ఞావశేషితం-వసుధనంమమమదీయమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఇత్యేవంరుద్రేణోక్తేసతి-తర్హ్యాస్మత్తదైవ,మానవోనాభాగః - ఋషిభిరఙ్గిరోభిర్మహ్యమేవేదంధనందత్త - మిత్యువాచ,తతఃపునారుద్ర ఉవాచ,స్యాన్నౌతేపితరిప్రశ్న ఇతి - నౌఆవయోః తస్మిన్వివాదే,తతవ, పితరి - ప్రశ్న - స్స్యాత్-తవపితైవతర్హ్యాస్మిన్వివాదపదేప్రష్టవ్యఇత్యర్థః - తతో-నాభాగః-పితర, మిత్య-తథా-పృష్టవాన్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తతఃపృష్టఃపితాతమాహ॥ యజ్ఞేతి ॥యజ్ఞభూమిగత-ముచ్ఛిష్టంయజ్ఞావశేషితం-సర్వం-వసు - ఋషయః-క్వచిద్దక్షాధ్వరే-రుద్రాయ-భాగం,చక్రు-రత-స్సఏవ-దేవోరుద్ర-స్సర్వం - వాస్తుకం-వస్వ-ర్హతి-తదీయమేవ తత్సర్వమిత్యర్థః॥ "ఉచ్ఛేషణభాగోవైరుద్ర" ఇతిశ్రుతేరితిభావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తతో,నాభాగః,పితు,ర్వచ-ఆకర్ణ్య-వాస్తుకవసుగ్రహణార్థముపాయాన్తరమపశ్యన్-రుద్రం - ప్రణమ్య - ఇదమాహ-కిం-హే-ఈశ-యద్యపి-మే-పితా,వాస్తుకం - వసు-తవై

ధసః । షష్ఠంషష్ఠముపేత్యాహఃకవేముహ్యన్తికర్మణి ॥ ౪ ॥ తాంస్త్వంశంసయసూక్తేద్వేవైశ్వదేవేమహాత్మనః । తేస్వర్యన్తోధనంసత్రేపరిశేషితమాత్మనః ॥ దాస్యన్త్యతోఽద్యతాన్గచ్ఛతథాసకృతవాన్యథా ॥ ౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥తస్మైదత్వాయయుస్స్వర్గంతేసత్రపరిశేషితమ్॥ ౬ ॥తంకశ్చిత్స్వీకరిష్యన్తంపురుషఃకృష్ణదర్శనః॥ ఉవాచోత్తరతోఽభ్యేత్యమమేదంవాస్తుకంవసు ॥ ౭ ॥మమేదమృషిభిర్దత్తమితితర్హిస్మమానవః । స్యాన్నౌతేపితరిప్రశ్నఃపృష్టవాన్పితరంతథా॥ ౮ ॥యజ్ఞవాస్తుగతంసర్వముచ్ఛిష్టమృషయఃక్వచిత్ । చక్రుర్హిభాగంరుద్రాయసదేవస్సర్వమర్హతి॥ ౯ ॥ నాభాగస్తంప్రణమ్యాహతవేశకిలవాస్తుకమ్।ఇత్యాహమేపితాబ్రహ్మన్సిరసాత్వాంప్రసాదయే ॥ ౧౦ ॥ శ్రీరుద్రఉవాచ ॥ యత్తేపితాఽవదద్ధర్మంత్వంచసత్యంప్రభాషసే।దదామితేమన్త్రదృశోజ్ఞానంబ్రహ్మసనాతనమ్ ॥ ౧౧ ॥ తస్మాదసత్యంనబ్రూయాత్పరస్యాంచాపదిక్వచిత్ । సత్యేనపరిసన్తుష్టోభవామీష్టస్సమేభవేత్ ॥ ౧౨ ॥ గృహాణద్రవిణందత్తం యత్సత్రపరిశేషితమ్।ఇత్యుక్త్వాన్తర్దధేరుద్రోభగవాన్సత్యవత్సలః॥ ౧౩ ॥ యఏతత్సంస్మరేత్ప్రాతస్సాయంచసుసమాహితః । కవిర్భవతిమన్త్రజ్ఞోగతించైవతథాత్మనః ॥ ౧౪ ॥ నాభాగాదమ్బరీషోఽభూన్మహాభాగవతఃకృతీ । నాస్పృశద్బ్రహ్మశాపోఽపియమప్రతిహతఃక్వచిత్ ॥ ౧౫ ॥ విష్ణురాతఉవాచ॥భగవన్ శ్రోతుమిచ్ఛామిరాజర్షేస్తస్యధీమతః।నప్రాభూద్యత్రనిర్ము

వత్వాత్సంబధ్యేవే-త్యాహ - తథాపి, హేబ్రహ్మన్, శిరసా - త్వాం - ప్రసాదయేప్రణతేనశిరసాత్వాంవాస్తుకవసుప్రదానాయప్రసన్నంకుర్యామితి-వదన్-ప్రణతోబభూవ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తతోరుద్రఆహ॥యదితి॥యత్ యస్మాత్తేతవ-పితా-ధర్మమేవాహ-తథా,త్వమపి-సత్యమేవ - ప్రభాషసే-తత్తస్మా - న్మన్త్రదృశేవైశ్వదేవమన్త్రద్రష్ట్రే-తేతుభ్యం-సనాతనంబ్రహ్మబ్రహ్మవిషయకంజ్ఞానం-దదామి ❁ ॥౧౧॥౧౨॥ ❁ తథా-య-ద్యజ్ఞపరిశేషితం,ద్రవిణం-మయాదత్తం- గృహాణ-ద్వాదశాహస్యసత్రత్వాద్యాగత్వాచ్చయజ్ఞవాస్తుగతంయత్సత్రపరిశేషితమితియజ్ఞసత్రపదయోఃప్రయోగః-ఇతీత్థ - ముక్త్వా,భగవాన్-సత్యవత్సలఃసత్యభాషణనిమిత్తవాత్సల్యయుక్తో-రుద్ర-స్తత్రైవా- న్తర్దధే ❁ ॥౧౩॥ ❁ ఏతదాఖ్యానసంస్మరణఫలమాహ॥యః పుమా-నేత-దాఖ్యానంప్రాత,స్సాయంచ-సమాహితచిత్త - స్సంస్మరేత్-స-కవిశ్శాస్త్రజన్యజ్ఞానీ-భవతి - మన్త్రజ్ఞశ్చ- భవతి,తథా - ఆత్మనస్స్వస్య - పరస్యచ-గతిం- యాథాత్మ్యం చ-వేదేతిశేషః ❁ ॥౧౪ ॥ ❁ ఏవంనాభాగవృత్తాన్తమభిధాయాథ - తత్పుత్రంచాహ ॥ నాభాగాదిత్యాదినా ॥ యావత్పరిచ్ఛేదమాధ్యాయసమాప్తి ॥ నాభాగా-దమ్బరీష - స్సంబభూవ - సచ - మహాభాగవతః, కృతీసాపరాధేష్వప్యుపకారకరణశీలః - విశేషేణ తచ్చరిత్ర ప్రశ్నావసర ప్రదానాయసఙ్గ్రహేణతద్వృత్తంవదన్తంవిశినష్టి ॥ నాస్పృశదిత్యర్ధేనక్వచిదపి, నప్రతిహతః ప్రతిహతశూన్యో - విప్రశాపోఽపి - యమమ్బరీషం నాస్పృశత్ యద్యపి దుర్వాససాన తస్మైశాపం దదౌ, నాప్యతత్కృత్తజటోత్పాదితకృత్యాయాశ్శాపరూపత్వం - తథాపి - శాపవత్కృత్యాయాస్తన్నిగ్రహార్థత్వాత్కృత్యాయాంశాపశబ్దఔపచారికోద్రష్టవ్యః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏవముక్తెలబ్ధప్రశ్నావసరః పృచ్ఛతిరాజా ॥ భగవన్నితి ॥ హేభగవన్ - రాజర్షే - ర్ధీమతః - తస్యామ్బరీషస్య, శ్రో

తు - మిచ్ఛామి - చరిత్రమితి శేషః - యత్రామ్బరీషే - విసిసృష్టః ప్రయుక్తో - దురత్యయోఽపి - బ్రహ్మదణ్డః - కృత్యారూపో - నప్రాభూన్న సమర్థో బభూవ - తం బాధితుమితి శేషః ॥ ౧౬ ॥ ఏవమాపృష్టో బ్రహ్మదణ్డస్యాప్రభుత్వమాచిఖ్యాసుస్తావత్తస్య మహాభాగవతః కృతీత్యుక్తం మహాభాగవతత్వం ప్రపఞ్చయతి॥ అమ్బరీష ఇత్యాదినా ఆరిరాధయిషురిత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన - అమ్బరీషో - మహాభాగః - ధీమాన్ - అత ఏవ - సప్తద్వీపయుక్తాం - మహీం - అవ్యయాం నిరుపద్రవాం - శ్రియం సంపదం - అతులమసమానమనితరసాధారణం - విభవం - భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధిమైశ్వర్యం వేత్యేతత్సర్వం * ఇతరేషాం - దుఃఖేనాపి లబ్ధుమశక్యం - లబ్ధ్వాఽపి విభవనిర్వాణం విభవస్య నిర్వాణమవసానం నాశం - విద్వాన్, తత్సర్వం - స్వప్నసమ్మితం స్వాప్నవస్తుతుల్యం మేనే - హేయమమన్యతేత్యర్థః - తత్ర హేతుః - యత్ యస్మాద్విభవసఙ్గాత్పుమాం - స్తమోనరకం - విశతి ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ న కేవలం విరక్తో బభూవాపి తు - భగవతి వాసుదేవే, తద్భక్తేషు సాధులక్షణలక్షితేషు చ - పరం భావం భక్త్యాత్మకమభిప్రాయం - గతః ప్రాప్తః ॥ భావం విశినష్టి ॥ యేన భావేనే - దం - విశ్వం - లోష్టవత్కృతం లోష్టవదనుపాదేయమమన్యతేత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ వాసుదేవే పరం భావం గత ఇత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ స వా - ఇతి ॥ తావన్మనుష్యదేహస్య సర్వవిధభగవత్సేవోపయుక్తతామావేద్య తథైవ కృతవానిత్యాహ ॥ స వా ఇతి త్రిభిః ॥ స వై అంబరీషః - వై శబ్దః ప్రసిద్ధిద్యోతకః - మనః కృష్ణస్య భగవతః - పదారవిన్దయోశ్చకార - తచ్చిన్తనప్రవణమకరోదిత్యర్థః - వైకుణ్ఠస్య - గుణానామనువర్ణనే - వచాంస్యకరోత్ - గుణవర్ణనప్రవణాన్యవాకరోదిత్యర్థః - ఏవముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యం - భగవన్మన్దిరమార్జనాదిషు వ్యాపారే

క్తో బ్రహ్మదణ్డో దురత్యయః ॥ ౧౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ। అమ్బరీషో మహాభాగస్సప్తద్వీపవతీం మహీమ్। అవ్యయాం
చ శ్రియం లబ్ధ్వా విభవం చాతులం భువి ॥ ౧౭ ॥ మేనేఽతిదుర్లభం పుంసాం సర్వం తత్స్వప్నసంమితమ్। విద్వాన్విభవనిర్వాణం తమో విశతి యత్పుమాన్ ॥ ౧౮ ॥ వాసుదేవే భగవతి తద్భక్తేషు చ సాధుషు । ప్రాప్తో భావం పరం
విశ్వం యేనేదం లోష్టవత్కృతమ్॥ ౧౯ ॥ స వై మనః కృష్ణపదారవిన్దయోర్వచాంసి వైకుణ్ఠగుణానువర్ణనే॥ కరౌ
హరేర్మన్దిరమార్జనాదిషు శ్రుతిం చకారాచ్యుతసత్కథోదయే ॥ ౨౦ ॥ ముకున్దలిఙ్గాలయదర్శనే దృశౌ తద్భృత్యగాత్రస్పర్శేఽఙ్గసఙ్గమమ్। ఘ్రాణం చ తత్పాదసరోజసౌరభే శ్రీమత్తులస్యా రసనాం తదర్పితే॥ ౨౧ ॥ పాదౌ హరేః
క్షేత్రపదానుసర్పణే శిరో హృషీకేశపదాభివన్దనే । కామం చ దాస్యే న తు కామకామ్యయా యథోత్తమశ్లోక
జనాశ్రయా రతిః॥ ౨౨ ॥ ఏవం సదా కర్మకలాపమాత్మనః పరేఽధియజ్ఞే భగవత్యధోక్షజే। సర్వాత్మభావం విద
ధన్మహీమిమాం తన్నిష్ఠవిప్రాభిహితశ్శశాస హ ॥ ౨౩ ॥ ఈజేఽశ్వమేధైరధియజ్ఞమీశ్వరం మహావిభూత్యోప

షు - హస్తా - వకరోత్ - ఆదిశబ్దాదారాధనాదీనాం సఙ్గ్రహః - అద్భుతానాం - సత్కథానాం పుణ్యావహానాం భగవత్కథానాముదయే శ్రవణే - శ్రుతిం శ్రోత్రేన్ద్రియం - చకార ॥ ౨౦ ॥ ముకున్దస్య లిఙ్గాని విగ్రహాః - ఆలయాః స్థానాని చ - తేషాం - దర్శనే - దృశౌ - నేత్రే - చకార - తస్య ముకున్దస్య - యే - భృత్యా - స్తేషాం - గాత్రాణాం - స్పర్శనే నిమిత్తే - అఙ్గసఙ్గమం స్వాఙ్గస్య యత్కించిద్వస్తుసంస్పర్శం - ముకున్దభక్తగాత్రం చేత్స్పర్శనే నేతరదిత్యర్థః - శ్రీమత్యాస్తులస్యాః ముకున్దపాదసరోజేన - యత్సౌరభం - తత్పాదసరోజసంబన్ధేన యత్సౌరభం - తస్మిన్ - ఘ్రాణేన్ద్రియం - చకార - తదర్పితే ముకున్దాయ నివేదితేఽన్నాదౌ - రసనామ్ ॥ ౨౧ ॥ హరేః - క్షేత్రాణి వేఙ్కటాద్రిదీని - తేషాం - పన్థానో మార్గాః - క్షేత్రపథాః « ఋక్పూరబ్ధూః » రితి సమాసాన్తోఽప్రత్యయః - తేష్వనుసర్పణే గమనే - పాదౌ - హృషీకేశస్య, పదయో - రభివన్దనే - శిరో మూర్ధానం - కామం తదర్పితస్రక్చన్దనాదిసేవాం - దాస్యే నిమిత్తే - చకార - తత్ప్రసాదస్వీకారస్తద్దాస్యార్థమేవ - న తు కామకామ్యయా విషయేచ్ఛయా కృత ఇత్యర్థః - సర్వమేతత్కథం చకార - ఉత్తమశ్లోకజనా భగవద్భక్తా - స్తదాశ్రయా రతిస్తత్పర్యన్తా రతిర్భక్తి - ర్యథా - భవే - త్తథా చకారేత్యర్థః - తథేతి పాఠే - ఉత్తమశ్లోకజనవిషయా రతిశ్చ తస్యాభవదిత్యర్థః - అనేన తద్భక్తేషు చ పరం భావం గత ఇత్యేతత్ప్రపఞ్చితం - అతో న పౌనరుక్త్యమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఏవం సర్వాత్మభావం - సర్వాత్మనా కరణత్రయేణ - భావో భావనా - యస్మిన్ తం - కర్మకలాప - మధియజ్ఞే యజ్ఞసర్వాహకే భగవతి - విదధత్సమర్పయన్ - కర్మసమూహస్య భగవదారాధనరూపతామనుసన్దధదిత్యర్థః॥ యద్వా - ఏవంవిధం కర్మకలాపం - భగవతి - సర్వాత్మభావం సర్వస్యాన్తరాత్మత్వానుసన్ధానం చ - విదధత్కుర్వన్ - భగవన్నిష్ఠైర్విప్రైర్వసిష్ఠాదిభి - రభిహితః ఏవం కుర్వేవం మా కార్షీరిత్యేవముక్త - ఇమాం మహీం సప్తద్వీపవతీం - శశాస పాలయామాస ॥ ౨౩ ॥ ఏవం మహావిభూత్యా - ఉపచితాని బహూని కృతాన్యఙ్గాని దక్షిణాశ్చ యేషు తై - రశ్వమేధై - ర్వసిష్ఠాదిభిః

---

౨౨ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ తథోత్తమ.

హేతుభూతైః తత్తైర్వ్యస్తృతైః - రారాధయామాస - ధన్వన్ ధన్వని - నిరుదకే దేశవిభక్తిలోప ఆర్షః నిరుదకాత్తస్మాద్దేశాత్ - దభి స్రోతం ప్రవాహాభిముఖం యథా భవతి తథా - యష్టం - సరస్వతీం నదీం - మగాదిత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ తేనానుష్ఠితానశ్వమేధాన్ విశినష్టి ॥ యస్యేతి ॥ యస్యామ్బరీషస్య క్రతుష్వశ్వమేధేషు - సభ్యా ఋత్విజశ్చ - జనాః గీర్వాణైః దేవైస్సహ - భూషణాదిభిః - తుల్యరూపిణో వ్యదృశ్యన్త - తథా - అనిమిషా ఇన్ద్రాదయో దేవాః - సువాససశ్శోభనవస్త్రాభరణాదియుక్తా వ్యదృశ్యన్త ఆల క్ష్యన్త - యచ్ఛబ్దానాం సఙ్ఘాతమితి చతుర్థేనాన్వయః ॥ ౨౫ ॥ న కేవలం తదీయజనానాం వస్త్రభూషణాదిభిరమరతౌల్యమేవ - అపితు స్వర్గిభ్యోఽప్యతిశయితసుఖత్వం చేత్యాహ ॥ స్వర్గ ఇతి ॥ ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతః - శ్చేష్టిత - మనుగాయద్భిః - శృణ్వద్భిశ్చ - యస్యామ్బరీషస్య సమ్బన్ధిభిర్మనుజై - రమరాణాం - ప్రియః - స్వర్గోఽపి - న ప్రార్థితః - స్వర్గాదప్యతిశయితముత్తమశ్లోకచేష్టితశ్రవణగానజసుఖరసమనుభవద్భిః స్వర్గోఽప్యుపేక్షిత ఇతి భావః - తదీయైరేవ జనైః స్వర్గ ఉపేక్షితస్తైర్నోపేక్షిత ఇతి కిము వక్తవ్యమితి చ భావః ॥ ౨౬ ॥ ఆస్తాం తావత్స్వర్గప్రార్థనాశఙ్కాఽపి - సిద్ధానాం యోగీశ్వరాణామపి - దుర్లభాః - కామాః - కామ్యన్త ఇతి కామాః అణిమాదయః - స్వారాజ్యపరిభావితాః - స్వారాజ్యేన అకర్మవశ్యత్వావహబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మానుభవేన - పరిభావితాః ప్రాపితాః - ముకుందం హృది పశ్యత ఉపాసీనాన్ - యాన్ యదీయాన్ జనాన్ న వర్ధయన్తి న హర్షయన్తి అణిమాదయోఽపి న హర్షయన్తి - కిముత న స్వర్గో హర్షయతీతి భావః - యమితి పాఠే - యమమ్బరీషం - పశ్యతామితి పాఠే - తత్సిద్ధానాం విశేషణమ్ ॥ ౨౭ ॥ యస్య సమ్బన్ధినో - జనా ఏవంవిధాః - స పార్థివోఽమ్బరీష - స్తపోయుక్తేన - తపశ్శబ్దోఽత్రాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగపరః “తప ఆలోచన„ ఇతి జ్ఞానార్థాత్తపధాతోర్నిష్పన్నత్వాత్, తద్యుక్తేన - స్వ

చితాఙ్గదక్షిణైః । తతైర్వసిష్ఠాసితగౌతమాదిభిర్ధన్వన్యభిస్రోతమసౌ సరస్వతీమ్ ॥ ౨౪ ॥ యస్య క్రతుషు గీర్వాణైస్సదస్యా ఋత్విజో జనాః । తుల్యరూపాశ్చానిమిషా వ్యదృశ్యన్త సువాససః ॥ ౨౫ ॥ స్వర్గో న ప్రార్థితో యస్య మనుజైరమరప్రియః । శృణ్వద్భిరనుగాయద్భిరుత్తమశ్లోకచేష్టితమ్ ॥ ౨౬ ॥ న వర్ధయన్తి యాన్ కామాస్స్వారాజ్యపరిభావితాః । దుర్లభా అపి సిద్ధానాం ముకున్దం హృది పశ్యతః ॥ ౨౭ ॥ స ఇత్థం భక్తియోగేన తపోయుక్తేన పార్థివః । స్వధర్మేణ హరిం ప్రీణన్ సర్వాన్ సఙ్గాన్ శనైర్జహౌ ॥ ౨౮ ॥ గృహేషు దారేషు సుతేషు బన్ధుషు ద్విపోత్తమస్యన్దనవాజిపత్తిషు । అక్షయ్యరత్నాభరణాయుధాదిష్వనన్తకోశేష్వకరోదసన్మతిమ్ ॥ ౨౯ ॥ తస్మా అదాద్ధరిశ్చక్రం ప్రత్యనీకభయావహమ్ । ఏకాన్తభక్తియోగేన ప్రీతో భృత్యాభిరక్షణమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఆరిరాధయిషుః కృష్ణం మహిష్యా తుల్యశీలయా । యుక్తస్సాంవత్సరం వీరో దధార ద్వాదశీవ్రతమ్ ॥ ౩౧ ॥ వ్రతాన్తే కార్తికే మా

ధర్మేణ స్వవర్ణాశ్రమోచితాసఙ్గకర్మానుష్ఠానేన - భక్తియోగేన జ్ఞానకర్మానుగృహీతభగవద్భక్తియోగేనేత్యర్థః, హరిం స్వాశ్రితానాం సంసృతిబన్ధహరం భగవన్తం - ప్రీణయన్ - శనైస్సర్వాన్ - సఙ్గాన్ - హృద్గతాన్, దేహతదనుబన్ధివిషయాన్ - స్నేహికానాముష్మికాంశ్చ - జహౌ తత్యాజ ॥ ౨౮ ॥ సఙ్గాన్ జహావిత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ గృహేష్వితి ॥ గృహాదిషు గజోత్తమరథాశ్వాదివస్తుషు - అక్షయ్యేషు వస్త్రాదిషు - అనవధికేషు - కోశేషు - ధనభణ్డారేషు - అసన్మతిం పురుషార్థత్వబుద్ధిమనిత్యత్వబుద్ధిం హేయత్వబుద్ధిం వా - అకరోత్ ॥ ౨౯ ॥ ఏవంభూతోఽసౌ కథం ప్రతిపక్షాన్ జితవాన్ స్త్రాత్రిత్యత్రాహ ॥ తస్మా ఇతి ॥ ఏకాన్తభక్తియోగేనానన్యప్రయోజనభక్తియోగేన - ప్రీతో - హరి - స్తస్మా అమ్బరీషాయ - భృత్యానభిరక్షతీతి తథా - నన్ద్యావర్తత్వాత్కర్తరి ల్యుట్ - ప్రత్యనీకాస్స్వాశ్రితానాం విపక్షాస్తేషాం - భయమావహతీతి తథా - తచ్చక్రం సుదర్శన - మదాత్ ॥ ౩౦ ॥ కో వై వంవిధస్యాస్య ప్రతిపక్షో బభూవ - యస్య భయావహం హరిశ్చక్రమదాదిత్యపేక్షాయాం తదుపపాదయితుం తావత్తత్ప్రస్తావమాహ ॥ ఆరిరాధయిషురిత్యాదినా ॥ ప్రాదిష్టమిత్యుఃప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ॥ భగవన్తం, మారాధయితుమిచ్ఛు - ర్వీరోఽమ్బరీష - స్తుల్యశీలయా స్వతుల్యస్వభావసద్వృత్తిమత్యా - భార్యయా సహ - యుక్తస్సంవత్సరపర్యన్తం - ద్వాదశీవ్రతం - దధార చకార ॥ ౩౧ ॥ వ్రతాన్తే సంవత్సరమనుష్ఠితవ్రతాన్తే - కార్తికే మాసి - అనేన వ్రతోపక్రమోఽపి కార్తికశుద్ధద్వాదశ్యామితి ఫలితం - త్రిరాత్రం నవమీ దశమ్యేకాదశీషు - సమ్యగుపోషితః - దశమ్యామేకభక్తం ద్వాదశ్యామేకభక్తమేకాదశ్యాముపవాస ఇత్యుపవాసత్రయమితి కశ్చిత్సంప్రదాయః - కదాచి - ద్ద్వాదశ్యామిత్యర్థః - కాళిన్ద్యాం యమునాయాం - స్నాత్వా - మధువనాఖ్యే వనే - సర్వేషాముపకరణానామారాధనోపకరణానాం గన్ధపుష్పధూపదీపాదీనాం - సంపత్సమృద్ధిర్యస్య - తేన - మహాభిషేకవిధినా సహస్రకలశస్నాపనవిధినా - హరిం - మభిషిచ్యా - ర్చయేత్ - అడభావ ఆర్షః ॥ అర్చయదిత్యేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ ప్రత్యై

౨౭ ॥ శ్లో ॥ పా । యం కామాః ॥ పశ్యతామ్.

(శ్రేష్ఠైః, ఆకల్పైః ఆభరణైః, గన్ధైః, మాల్యైః కుసుమైః, అర్హణైః అర్ఘ్యోదకైః, ఆదిశబ్దాత్పాద్యాదిభిర్ధూపదీపనైవేద్యాదిభిశ్చ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ కేశవం తద్గతాన్తరభావేన కేశవవిషయాన్తఃకరణవ్యాపారేణ పూజయామాస తథా మహాభాగాన్విదుషః, అత ఏవ, సిద్ధార్థాన్, సిద్ధః ప్రాప్తః పురుషార్థ ఆనన్దో యేషాం తాన్, నిత్యసంతుష్టాన్స్వాజానపేక్షానితి యావత్, తాదృశానపి బ్రాహ్మణాంశ్చ పూజయామాస భాగవతానభ్యర్చయదిత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ తత్షడ్గవాంన్యర్బుదాని షష్టికోటింసాధుయథా తథా విప్రేభ్యః ప్రాహిణోత్ప్రదదౌ॥ కథంభూతానాం గవాం రుక్మవిషాణీనాం సువర్ణకవచితవిషాణయుక్తానాం రాజితాలఙ్కృతపాదానాం శోభనానివాసాంసి యాసాం పయఃక్షీరంచ శీలంసుస్వభావశ్చ వయఃఅపూర్వప్రసవత్వంచ రూపంలాఙ్గూలఖురవిషాణాదిసౌష్ఠవంచ వత్సాశ్చ ఉపస్కారాః దోహనపాత్రాదీనిచ తేషాం సంపత్సమృద్ధిర్యాసాం తాసాం॥ తత స్స్వాదుమృష్టం, గుణవత్తరం షడ్రసోపేతమన్నం అగ్రే బ్రాహ్మణాన్భోజయిత్వా లబ్ధాః కామాః దక్షిణాదయో యైస్తైః ద్విజైరనుజ్ఞాతః పారణాయోపచక్రమే తర్హి తదైవ భగవాన్ దుర్వాసాస్తస్యామ్బరీషస్య అతిథిస్సాక్షాదభూత్ప్రత్యక్షో బభూవ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ తమాగతమతిథిం సమ్యక్ప్రత్యుత్థానాదిభిరభ్యర్చ్య తస్య పాదయోర్మూలముపాగతః ప్రణతోఽభ్యవహారాయ భోజనాయ యయాచే భవతాత్ర భోక్తవ్యమితి ప్రార్థయామాసేత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ తత స్స దుర్వాసాస్తస్యామ్బరీషస్య యాచ్ఞాం ప్రతినన్ద్య ఆవశ్యకం నైయమికం మాధ్యాహ్నికం కర్తుం గతః శుచౌ శుద్ధే కాళిన్ద్యా యమునాయా జలే బృహద్బ్రహ్మ ధ్యాయన్ మమజ్జ సస్నావిత్యర్థః ॥ ౩౯ ॥ తదా ధర్మజ్ఞోఽమ్బరీషో ద్వాదశ్యాం ముహూర్తార్ధేన ఘటి

సత్రిరాత్రం సముపోషితః । స్నాతః కదాచిత్కాళిన్ద్యాం హరిం మధువనేఽర్చయత్ ॥ ౩౨ ॥ మహాభిషేకవిధినా సర్వోపకరణసంపదా । అభిషిచ్య పరాకల్పైర్గన్ధమాల్యార్హణాదిభిః ॥ ౩౩ ॥ తద్గతాన్తరభావేన పూజయామాస కేశవమ్ । బ్రాహ్మణాంశ్చ మహాభాగాన్సిద్ధార్థానపి భక్తితః ॥ ౩౪ ॥ గవాం రుక్మవిషాణీనాం రూప్యాఙ్ఘ్రీణాం సువాససామ్ । పయశ్శీలవయోరూపవత్సోపస్కరసంపదామ్ ॥ ౩౫ ॥ ప్రాహిణోత్సాధువిప్రేభ్యో గృహేషు న్యర్బుదాని షట్ । భోజయిత్వా ద్విజానగ్రే స్వాద్వన్నం గుణవత్తరమ్ ॥ ౩౬ ॥ లబ్ధకామైరనుజ్ఞాతః పారణాయోపచక్రమే । తర్హి దిష్ట్యాఽతిథిస్సాక్షాద్దుర్వాసా భగవానభూత్ ॥ ౩౭ ॥ తమానర్చాతిథిం సమ్యక్ప్రత్యుత్థానాసనార్హణైః । యయాచేఽభ్యవహారాయ పాదమూలముపాగతః ॥ ౩౮ ॥ ప్రతినన్ద్య స తద్యాచ్ఞాం కర్తుమావశ్యకం గతః । నిమమజ్జ బృహద్ధ్యాయన్కాళిన్దీసలిలే శుభే ॥ ౩౯ ॥ ముహూర్తార్ధావశిష్టాయాం ద్వాదశ్యాం పారణాం ప్రతి । చిన్తయామాస ధర్మజ్ఞో ద్విజైస్తద్ధర్మసఙ్కటమ్ ॥ ౪౦ ॥ బ్రాహ్మణాతిక్రమే దోషో ద్వాదశ్యాం యదపారణే । యత్కృత్వా సాధు మే భూయాదధర్మో వా న మాం స్పృశేత్ ॥ ౪౧ ॥ అమ్భసా కేవలేనాథ కరిష్యే వ్రతపారణమ్ । ఆహురబ్భక్షణం విప్రా హ్యశితం నాశితం చ యత్ ॥ ౪౨ ॥ ఇత్యపః ప్రాశ్య రాజర్షిశ్చిన్తయన్మనసాఽచ్యుతమ్ । ప్రత్యాచష్ట కురుశ్రేష్ఠ ద్విజాగమనమేవ సః ॥ ౪౩ ॥ దుర్వాసా యమునాకూలాత్కృత్వాఽఽవశ్యకమాగతః । రాజ్ఞాఽభినన్దితస్తస్య బుబుధే చేష్టితం ధియా ॥ ౪౪ ॥ మన్యునా ప్రచలద్గా

కామాత్రేణావశిష్టాయాం సత్యాం పారణాం ప్రతి సఙ్కటం పారణావిషయకం సఙ్కటం ద్విజైస్సహ చిన్తయామాస ॥ ౪౦ ॥ సఙ్కటమేవాహ ॥ బ్రాహ్మణాతిక్రమేతి॥ బ్రాహ్మణస్యాతిథేరతిక్రమే దోషః అతిథిం నిమన్త్ర్య తమనాదృత్యైవ భోజనే మహాన్ ప్రత్యవాయస్తథా ద్వాదశ్యామపారణే చ దోషః వ్రతవైగుణ్యాదిరేవం ద్వివిధం సఙ్కటం ప్రాప్తం తత్ర యత్కృత్వా సాధు మే భూయాత్ యత్కృత్వేత్యవ్యయసముదాయః యథా చేత్యర్థః యథా చ మే సాధు భూయాదిత్యర్థః యథా చాధర్మో మాం న స్పృశేత్తథా బ్రూతేతి శేషః ॥ ౪౧ ॥ ఏవం ద్విజైర్విచార్య నిశ్చినోతి॥ అమ్భసేతి॥ కేవలేనామ్భసా వ్రతస్య జలభూతం పారణం కరిష్యే ఏవం చేత్పారణస్య కృతత్వాన్న వ్రతవైగుణ్యం, నాప్యతిథ్యతిక్రమణదోషః అనశనాదిత్యాహ ॥ ఆహురితి॥ హే విప్రాః, యదపాం భక్షణం తదశితం నాశితం చ ఆహుః శ్రుతయ ఇతి శేషః తథా చ శ్రుతయః "అపోఽశ్నాతి తన్నైవాశితం నైవానశితమి"త్యాద్యాః ॥ ౪౨ ॥ ఇతీత్థం వినిశ్చిత్యేతి శేషః స రాజర్షిరమ్బరీషోఽచ్యుతం మనసా చిన్తయన్ ధర్మస్య సుసూక్ష్మత్వాత్తదజ్ఞాననిమిత్తబాధకపరిహారాయాచ్యుతం చిన్తయన్నితి భావః అపః ప్రాశ్య, హే కురుశ్రేష్ఠ, ద్విజస్య దుర్వాసస ఆగమనమేవ ప్రత్యాచష్ట ప్రత్యైక్షత ॥ ౪౩ ॥ తతః కృతమావశ్యకం మాధ్యాహ్నికం యేన స దుర్వాసాః యమునాయాః కూలాత్తీరాదాగతః రాజ్ఞా అమ్బరీషేణ అభినన్దితోఽపి ఋషిత్వాద్ధియా సూక్ష్మదృష్ట్యా తస్య రాజ్ఞశ్చేష్టితమశనరూపం బుబుధే విజ్ఞాతవాన్ ॥ ౪౪ ॥ తతో మన్యునా హేతునా ప్రచలద్గాత్రం శరీరం యస్య, భ్రుకుటిభ్యాం కుటిలమాననం యస్య, సః సుతరాం భృశం బుభుక్షితశ్చ, అతిక్రోధాతిశయద్యోతనార్థముక్తం, కృతాఞ్జలిం

తాఞ్జలి-మమ్బరీషం-ప్రత్యభాషత ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ అహో-జనాః-అస్య,నృశంసస్య-ధర్మవ్యతిక్రమం-పశ్యత కథంభూతస్య,క్రూర స్వభావస్య-శ్రియాసమ్పదా,గర్వితస్య,విష్ణోరభక్తస్యాపి-తస్యైవేశ్వరంభక్తమాత్మానమన్యమానస్య ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ కో ఽసౌధర్మ వ్యతిక్రమ ఇత్యత్రాహ ॥ య ఇతి॥ యో ఽయం నృశంసః,ఆగతం - మా - మాతిథ్యేన అతిథ్యార్థం-అభ్యాగమనేన వసతీతి వత్ తృతీయా-నిమన్త్ర్య,అతిథయే,మహ్యం,మదత్త్వా-వభుక్తవా- నయమేవ ధర్మవ్యతిక్రమః - అతః తస్య,ధర్మవ్యతిక్రమస్య,ఫలం-సత్యం-తవ - దర్శయేదర్శయామి ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ ఏవం,బ్రువాణః-రోషేణ-విదీపితాం ప్రజ్వలితాం-జటాం-ముత్కృత్యోచ్ఛిద్యోదుష్ట్వాబ్ధ్యేత్యర్థః-సదుర్వాసాః-తయాజటయా-తస్మా అమ్బరీషాయ- తం ప్రహర్తుమిత్యర్థః-కాలాగ్నితుల్యాం , కృత్యాం,నిర్మమే, మారికాంశక్తింనిర్మితవానిత్యర్థః ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ తతో,ఽసిః ఖడ్గో హస్తే యస్యాః-పదా-భువం-వేపయన్తీం కమ్పయమానాం, తా-మభిముఖమాగచ్ఛన్తీం,జ్వలన్తీం దీప్తాం,సమ్యగుద్వీక్ష్య,నృపోఽమ్బరీషః-కించిదపి-నచచాల ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ తదా,భృత్యరక్షాయాం,✽నిమిత్తే సప్తమీ-భృత్యస్యామ్బరీషస్య రక్షార్థమిత్యర్థః-మహాత్మనా " ప్రణతరక్షాయాంవిలమ్బమసహన్నివ, సదాపక్షపాతయుధీంబిభ్రదిత్యుక్తపి ధేన మహాత్మనా, పరమపురుషేణ , చక్రం సుదర్శనం ప్రదిష్టం ఆజ్ఞాపితం సదా-గత్యా తాం, కృత్యాం,దదాహ,యథా,క్రుద్ధ-మహాం సర్పం , పావకో దవాగ్నిస్తద్వత్ , యథా దవాగ్నిరుపంక్త్యాహేః క్రోధో నిష్ఫలస్తథా కృత్యానిష్ఫలాబభూవేతిదృష్టాన్తాభిప్రేతోఽర్థః ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ అత ఽభిముఖం ద్రవద్గచ్ఛద్ధరేశ్చక్రం నిష్ఫలం స్వప్రయాసం చ,సముద్వీక్ష్య,దుర్వాసాః,భీతః-ప్రాణపరీప్సయా ప్రాణాన్ప్రాప్తుమిచ్ఛయా,జీవనేచ్ఛయ ఇత్యర్థః - దిక్షు,దుద్రువే పలా

తో ఽభిభ్రుకుటీకుటిలాననః।బుభుక్షితశ్చసుతరాంకృతాఞ్జలిమభాషత॥ ౩౫ ॥దుర్వాసా ఉవాచ॥ అహో అస్య నృశంసస్య శ్రియామత్తస్య పశ్యత।ధర్మవ్యతిక్రమం విష్ణోరభక్తస్యేశమానినః॥ ౩౬ ॥ యోమామతిథిమాయాతమాతిథ్యేనసమన్త్ర్యచ । అదత్త్వాభుక్తవాంస్తస్యసద్యస్తేదర్శయే ఫలమ్ ॥ ౩౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం బ్రువాణ ఉత్కృత్యజటాం రోషవిదీపితామ్।తయాసనిర్మమేతస్మైకృత్యాంకాలానలోపమామ్ ॥ ౩౮ ॥ తామాపతన్తీం జ్వల✽తీమసిహస్తాంపదాభువమ్ । వేపయన్తీంసముద్వీక్ష్యనచచాలపదాన్నృపః ॥ ౩౯ ॥ ప్రదిష్టం భృత్యరక్షాయాంపురుషేణమహాత్మనా । దదాహకృత్యాంతాంచక్రంక్రుద్ధాహిమివపావకః॥ ౪౦ ॥తదభిద్రవదుద్వీక్ష్య స్వప్రయాసంచనిష్ఫలమ్ । దుర్వాసాదుద్రువే ✽ భీతోదిక్షుప్రాణపరీప్సయా ॥ ౪౧ ॥ తమన్వధావద్భగవద్రథాఙ్గందవాగ్నిరుద్ధూతశిఖోయథా ఽహిమ్ । తదా ఽనుషక్తం మునిరీక్షమాణో గుహాం వివిక్షుః ప్రససార మేరోః ॥ ౪౨ ॥ దిశో నభః క్ష్మాం వివరాన్సముద్రాన్లోకాన్సపాలాంస్త్రిదివం గతస్సః । యతో యతో ధావతి తత్రతత్రసుదర్శనం దుష్ప్రసహం దదర్శ ॥ ౪౩ ॥ అలబ్ధనాథస్సయదాకుతశ్చిత్సంత్రస్తచిత్తో ఽరణమేషమాణః। దేవం విరిఞ్చం సమగాద్విధాత✽స్త్రాహ్యాత్మయోనే ఽజితతేజసో మామ్ ॥ ౪౪ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ స్థానంమదీయం ద్విజవిశ్వమేతత్క్రీడావసానే ద్విపరార్ధసంజ్ఞే । భ్రూభఙ్గమాత్రేణచసందిధక్షోః కాలాత్మనో యస్య తిరోభవి

యితవాన్ ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ తంధావన్తం దుర్వాససం,భగవతో,రథాఙ్గం చక్రం, మన్వధావత్ పృష్ఠతో ఽనుసృత్యదుద్రావ,యథా,ఉద్ధూతాః-ఊర్ధ్వం వేపమానాః-శిఖా,యస్య,స,దావాగ్నిః,రహిం,మనుధావతి, తద్వత్ , తదా,అనుషక్తం పృష్ఠతస్సంసక్తం-చక్రమీక్షమాణో,మునిర్దుర్వాసాః-మేరోః పర్వతస్య,గుహాం,వివిక్షుః ప్రవేష్టుమిచ్ఛుః,ప్రససార ప్రదుద్రావ ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ తదా,దిశో,నభో ఽన్తరిక్షం, క్ష్మాం వివరాన్ తలాదిలోకాన్ సముద్రాన్,లోకపాలైస్సహితాన్ , లోకాంశ్చ,ససారేత్యనుషఙ్గః,తత,స్త్రిదివం,గతః,ప్రదుద్రావ,ఏవం,యత్రయత్ర, మేరుగుహాదిష్వ,ధావ , న్మునిర్దుర్వాసా, స్తత్రతత్ర,దుష్ప్రసహం దుఃఖేనాపిసోఢుమశక్యం-సుదర్శనం,దదర్శ ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ తత,స్స,దుర్వాసాః,యదా,కుతశ్చిత్కుత్రచిదపి,అలబ్ధః-నాథః రక్షితా యేనసః,తదా , సన్త్రస్తం భీతం చిత్తం యస్య సః,అరణం శరణం రక్షకమేషమాణో ఇచ్ఛుః దేవం ,విరిఞ్చం కమలాసనం,సమగాత్,తత్ర,గత్వా, హే విధాతః-హే ఆత్మయోనే, అజితస్య భగవత,స్తేజసః-చక్రరూపాత్,మాం,త్రాహి పాలయ,ఇతి విజ్ఞాపయామాసేతి శేషః ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ తదాకర్ణ్య మదన్తరాత్మభూతభగవత్ప్రసాదలబ్ధసృష్ట్యాద్యధికారపారమేష్ఠ్యస్థానస్తన్నియోజ్యో ఽహంతచ్చక్రాదనతిక్రమణీయాత్త్వాతుమసమర్థ ఇత్యాహ బ్రహ్మా ॥ స్థానమితి ॥ హేద్విజ , ఏతన్మదీయం , స్థానమిదం , జగచ్చ , స్థానస్యజగదన్తర్భూతత్వేపితన్నిత్యత్వబుద్ధినిరాసాయపృథగుక్తిః , యద్యపితదనిత్యతోక్త్యైవతదధిపస్సృష్టవిశ్వస్యాపిభగవతాసంహార్యత్వం ప్రతీయత ఇతివిశ్వస్య పృథక్సంహార్యత్వం న వక్తవ్యం , తథాఽపి , యథావిశ్వం తత్సంహార్యం తద్వత్తన్మదీయం స్థానమపీతిదృష్టాన్తార్థముక్తం , తదేతత్సర్వం , సందిధక్షోస్సన్దగ్ధుమిచ్ఛోస్సంజిహీర్షోః యస్యకాలశరీరకస్యభగవతో - భ్రూవిక్షేపమాత్రేణ - తిరోభవిష్యతిలయమేష్యతి - తస్యతేజసస్త్రాతుమహం నప్రభురితిశే

షః, యద్వా, తమేవ శరణం వ్రజేతి శేషః. ఏవముత్తరత్రాపి, కదా సందిధక్షోః, క్రీడావసానే జగద్వ్యాపారరూపక్రీడాయా అవసానే, తదపి కదా, ద్విపరార్ధసంజ్ఞే ద్విపరార్ధాఖ్యపరిమాణపరిచ్ఛిన్నకాలావసాన ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౫౫ ॥ ❋ న కేవలమహమేవ త్వాం త్రాతుం న ప్రభుః, రపి తు రుద్రాదయోఽపీత్యాహ ॥ అహమితి ॥ యథాఽహం న ప్రభుః, స్తథా భవాదయ ఇతి దృష్టాన్తార్థం పునరహమిత్యుక్తం. భవో రుద్రః, దక్షభృగుప్రధానా ముఖ్యా యేషాం తే. తాన్ విశింషన్ బహువ్రీహ్యర్థభూతాన్యపదార్థానాహ ॥ ప్రజేశేతి ॥ ప్రజేశాః ప్రజాపతయః మరీచిప్రభృతయః, భూతేశా భూతపతయ ఏకాదశరుద్రప్రభృతయః. సురేశాస్సురపతయ ఇన్ద్రాద్యాః. ఏతే ముఖ్యా యేషాం తే. అత్రాపి తన్నియోజ్యా అన్యేప్యన్యపదార్థతయా వివక్షితాః. యద్వా, దక్షభృగుప్రధానా ఇతి తద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిణా దక్షభృగుసన్తానజా అన్యపదార్థత్వేన గ్రాహ్యాః. ప్రజేశశబ్దేన ఇతరేషాం సప్తానాం మరీచ్యాదీనాం సఙ్గ్రహః. భూతేశశబ్దేన రుద్రప్రభవానాం. సురేశ ఇన్ద్రః. ఏతే ముఖ్యా యేషాం తే. తత్సన్తాన ప్రభవాస్తన్నియోజ్యాశ్చేత్యర్థః. ఏతే సర్వే వయం త్వాం, త్రాతుం న ప్రభవ ఇత్యత్రాపి శేషః. తత్ర హేతుమాహ. యస్య భగవతో నియమమశేషనియమనం, ప్రపన్నాః ప్రాప్తాస్సన్తో. లోకహితం యథా భవత్యేవం. మూర్ధన్యర్పితం, తన్నియమమాజ్ఞాం వహామః కుర్మః ❋ ॥ ౫౬ ॥ ❋ ఏవం విరిఞ్చేన ప్రత్యాఖ్యాతః భగవచ్చక్రేణోపతాపితశ్చ దుర్వాసాః కైలాసగిరివాసినం. శర్వం శరణం గతః. శర్వం. త్వామవితా భవేతి ప్రార్థితవానిత్యర్థః ❋ ॥ ౫౭ ॥ ❋ ఏవం ప్రార్థితశ్శర్వస్తతో హరేశ్చక్రాత్త్రాతుమసామర్థ్యం వక్తుం చతుర్ముఖప్రభృతీనాం భగవన్మహిమార్ణవవిప్రుట్త్వం తత్స్రజ్యత్వం తత్సంహార్యత్వం తన్మాయామోహితత్వేన తచ్చికీర్షితానభిజ్ఞత్వం చాహ ॥ వయమితి ॥ హే తాత, వయం న ప్రభవామః. భగవ

ష్యతి * । ౫౫ ॥ అహం భవో దక్షభృగుప్రధానాః ప్రజేశభూతేశసురేశముఖ్యాః । సర్వే వయం యన్నియమం ప్రపన్నా మూర్ధన్యర్పితం లోకహితం వహామః ॥ ౫౬ ॥ ప్రత్యాఖ్యాతో విరిఞ్చేన విష్ణుచక్రోపతాపితః । దుర్వాసాశ్శరణం యాతశ్శర్వం కైలాసవాసినమ్ ॥ ౫౭ ॥ శఙ్కర ఉవాచ ॥ వయం న తాత ప్రభవామ భూమ్ని యస్మిన్పరేఽన్యేప్యజజీవకోశాః । భవన్తి కాలేన భవన్తి హీదృశాః సహస్రశో యత్ర వయం భ్రమామః ॥ ౫౮ ॥ అహం సనత్కుమారశ్చ నారదో భగవానజః । కపిలోఽపాన్తరతమో దేవలో ధర్మ ఆసురిః ॥ ౫౯ ॥ మరీచిప్రముఖాశ్చాన్యే సిద్ధేశాః పారదర్శినః । విదామ న వయం సర్వే యన్మాయాం మాయయావృతాః ॥ ౬౦ ॥ తస్య విశ్వేశ్వరస్యేదం శస్త్రం దుర్విషహం హి నః । తమేవ శరణం యాహి హరిస్తే శం విధాస్యతి ॥ ౬౧ ॥ తతో నిరాశో దుర్వాసాః ప

చ్చక్రాత్త్రాతుమితి శేషః. కుతః, హి యస్మాద్వరేణ్యే అస్మాభిరపి వరణీయే. యస్మిన్భగవతి. యస్మిన్బ్రహ్మణ్డే, వయం లోకేశాభిమానినో భ్రమామః. తథా రుద్రాదిరుద్రపితామహప్రభృతయః కీటాస్సమస్తాస్సురాః, ఇత్యుక్తరీత్యా కీటవద్భ్రమామః. ఈదృశా ఏతద్బ్రహ్మాణ్డసదృశా అజా బ్రహ్మాణస్త ఏవ జీవాస్తేషాం. కోశా బ్రహ్మాణ్డరూపాస్సహస్రశః, శాలే బహుసస్య మిత్యుక్తవిధసిసృక్షాకాలే భవన్తి ఉత్పద్యన్తే. పునస్సఞ్జిహీర్షాకాలే. న భవన్తి తస్మిన్లయం యాన్తి ❋ ॥ ౫౮ ॥ ❋ అహం శర్వః. అస్మదాదయస్సర్వే తథాఽన్యే పారదర్శినః సర్వజ్ఞాస్సిద్ధేశాశ్చ. యస్య భగవతో మాయాం సఙ్కల్పం చికీర్షితమితి యావత్. న విదామః న జానీమః. తత్ర హేతుః. మాయయావృతాః ❋ ॥ ౫౯ ॥ ౬౦ ॥ ❋ తస్యైవంవిధమహిమశాలినో విశ్వేశ్వరస్య భగవత ఇదం శస్త్రం నోఽస్మాకమపి దుర్విషహం. వయం తత్స్తమ్భ ఏవ న ప్రభవః. కుతస్తన్నిగ్రహ ఇతి భావః. అతస్తమేవ అచిన్త్యవివిధవిచిత్రానన్తమహిమశాలినం శరణాగతరక్షాదీక్షితం భగవన్తం, శరణం యాహి. స హరిశ్శరణాగతార్తిహరో భగవాన్, తే శం సుఖం విధాస్యతి కరిష్యతి ❋ ॥ ౬౧ ॥ ❋ ఇత్యుక్తో దుర్వాసా నిరాశస్సన్ తతః కైలాసాద్భగవతో వైకుణ్ఠాఖ్యం పదం అణ్డాన్తర్గత శ్రీవిష్ణులోకం యయౌ. పదం విశినష్టి ॥ య త్పదం స్థానం. శ్రియా లక్ష్మ్యా సహ శ్రీనివాసః అధ్యాస్తే శ్రీనివాస ఇత్యనేన భగవతో లక్ష్మ్యనపాయిత్వముక్తం. శ్రియా సహాధ్యాస్త ఇత్యనేన పురుషకారభూతయా లక్ష్మ్యా సహ తస్మిన్లోకేఽవస్థానముక్తం. యద్యపి శ్రీనివాసోఽధ్యాస్త ఇత్యేతావతైవాలం. శ్రీశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తస్య పురుషకారత్వస్య నివాసశబ్దాభిప్రేతస్య తదనపాయిత్వస్య చ లాభాత్. తథాపి. శ్రీనివాస ఇత్యేతావత్యుక్తే రామకృష్ణాద్యవతారేషు వైదేహ్యాదివివాహాత్ప్రాగమూర్తిమత్త్యా, ఇతరైరలక్ష్యమాణయా వా లక్ష్మ్యా సహావస్థానేనానపాయిత్వవదత్రాపి తదుపపత్తేస్తత్ర సాక్షాత్పరిదృశ్యమానపురుషాకారసాన్నిధ్యాభావశఙ్కానిమిత్తశరణవరణదుశ్శకత్వశఙ్కాపనోదనార్థం శ్రియా సహాధ్యాస్త ఇత్యుక్తం, తావత్యుక్తే కదాచిత్కసాహిత్యశఙ్కానిమిత్తశరణవరణసమయాసాన్నిధ్యశఙ్కానిమిత్తతద్దుశ్శకత్వశఙ్కా

స్యాదితి తదపనోదనాయ శ్రీనివాస ఇత్యుక్తమ్ ॥ ౬౧ ॥ ఏవం శర్వేణాభిహితో-ఽజితస్య భగవతః శస్త్రవహ్నినా చక్రజ్వాలయా సందహ్యమానో దుర్వాసాస్తత్ర గత్వా తస్యాజితస్య పాదయోర్మూలే పతితః భయాత్ప్రచలద్గాత్ర ఆహ కిం- హే అచ్యుత - ఆశ్రితాన్నచ్యావయతీతి తథాభూత - హే అనన్త అపారమహిమశాలిన్ - హే సదీప్సిత - సతాం భక్తానాం నిరతిశయమిష్ట - హే ప్రభో ఆశ్రితార్తిహరణసమర్థ, హే విశ్వభావన విశ్వం శరణాగతవర్గమపరాధానవేక్షణేన భావయతి సుఖయతీతి తథాభూత యద్వా - విశ్వం చిదచిదాత్మకం భావయత్యుత్పాదయతి - జగత్కారణభూతేత్యర్థః - ఇత్యేవం సమాశ్రయణీయత్వోపయుక్తగుణవిశిష్టత్వేన సంబోధ్య స్వకార్పణ్యం నివేదయన్ స్వరక్షాం ప్రార్థయతే ॥ కృతమాగోఽపరాధ ఏవ, న తు రక్షణోపయుక్తగుణలేశో, యేన, తం, మామేవంవిధార్తియుక్తం అవ రక్ష ' అవ రక్షణే ,, ఇతి ధాతోః " గ్లో ర్ట్చే ,, తి ప్రార్థనాయాం లోట్ ॥ ౬౨ ॥ కృతాగసమిత్యుక్తం - కిం తత్త్వయా కృతమాగ ఇత్యపేక్షాయాం తద్విజ్ఞాపయన్నేవంవిధం కృతాగసమపి మాం త్రాతుం సమర్థస్త్వమితి సూచయితుం తన్నామ్నః ప్రభావమాహ ॥ అజానతేతి ॥ తే తవ, పరమం నిరతిశయమనుభావం ప్రభావమజానతా మయా భవతః ప్రియాణామఘం కృతం త్వద్భక్తవిషయేఽపరాధః కృత ఇత్యర్థః - హే విధాతః తస్యాఘస్యాపచితిం నిష్కృతిం విధేహి కురు - అపరాధం సోఢ్వా పాహీత్యర్థః - యుక్తం చ తవైతత్ యతో యస్య తవ నామ్న్యపి ఉదితే ఉచ్చరితమాత్రేఽపి నారకోఽపి ముచ్యేత నరకప్రాప్తినిమిత్తానాం పాపానాం శ్రుతిస్మృత్యాద్యుత్మకత్వదాజ్ఞానిలఙ్ఘనరూపత్వేన త్వదపరాధరూపత్వాత్తత్కర్తుర్విమోచనే త్వన్నామోచ్చారణమేవ సమర్థం దృష్టం- అతస్త్రాణే తవ సామర్థ్యం కైముతికన్యాయసిద్ధమితి భావః ॥ ౬౩ ॥ ఏవం ప్రాణరక్షాయై శరణం గతం ద్విజమవలోక్యాహ భగవాన్ ॥ అహమిత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ తత్ర, సత్యముక్తం ముచ్యేత యన్నామ్న్యుదితేఽపి నారక ఇతి- ఇదం తు దురుక్తం భవతః ప్రియాణామఘం మయా కృతమతస్తస్యాపచితిం విధేహీతి సాక్షాన్మద్విషయాపరాధస్య కేనచిదానుకూల్యేన మయా సోఢవ్యత్వే

దం భగవతో యయా । వైకుణ్ఠాఖ్యం యదధ్యాస్తే శ్రీనివాసః శ్రియా సహ ॥ ౬౧ ॥ సందహ్యమానోఽజితశస్త్రవహ్నినా తత్పాదమూలే పతితః సవేపథుః । ఆహాచ్యుతానన్త సదీప్సిత ప్రభో కృతాగసం మావ హి విశ్వభావన ॥ ౬౨ ॥ అజానతా తే పరమానుభావం కృతం మయాఽఘం భవతః ప్రియాణామ్ । విధేహి తస్యాపచితిం విధాతర్ముచ్యేత యన్నామ్న్యుదితే నారకోఽపి ॥ ౬౩ ॥ శ్రీభగవానువాచ । అహం భక్తపరాధీనో హ్యస్వతన్త్ర ఇవ ద్విజ । సాధుభిర్గ్రస్తహృదయో భక్తైర్భక్తజనప్రియః ॥ ౬౪ ॥ నాహమాత్మానమాశాసే మద్భక్తైః సాధుభిర్వినా ।

ఽపి మద్భక్తవిషయాపరాధో మయా సోఢః క్వచిద్విద్వన్మన్యేన " ఏవం ముక్తిఫలానియమస్తదవస్థావధృతేస్తదవస్థావధృతే ,, రిత్యధికరణన్యాయానభిజ్ఞేన దృష్టశ్శ్రుతో వేత్యభిప్రయన్ భక్తవిషయే స్వస్య పారతన్త్ర్యం పారతన్త్ర్యహేతూన్ తన్నిమిత్తం తద్విషయాపరాధాసహ్యత్వం చాహ ॥ ఉపాయమిత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ॥ హే ద్విజ, అస్వతన్త్ర ఇవ రాజభృత్య ఇవాహం - భక్తపరాధీనః - మద్భక్తపరతన్త్రోఽహమిత్యర్థః ॥ నను రాజభృత్యాదేః కర్మవశ్యత్వాదజ్ఞత్వాద్ధైర్యాభావాత్తన్నిమిత్తం కదాచిత్కం స్వస్వామిరాజాదిపారతన్త్ర్యం యుక్తం, తవ తు నిరస్తనిఖిలదోషస్య సమస్తకల్యాణగుణాకరస్యానన్యాధిపతేః స్వభృత్యపారతన్త్ర్యం హేయతరమనుచితమిత్యాశఙ్కాయాః పరిహారం, సమాశ్రితవాత్సల్యవశస్య భక్తపారతన్త్ర్యం న హేయత్వావహం అపి తు కల్యాణగుణ ఏవ సమాశ్రయణీయత్వోపయుక్తనిరతిశయవాత్సల్యగుణప్రపఞ్చరూపత్వాదిత్యభిప్రయన్ తావద్భక్తపారతన్త్ర్యహేతూన్ వక్తుమాత్మానం భక్తాంశ్చ విశినష్టి॥ సాధుభిరితి ॥ సాధ్నువన్తి స్వైః స్వైః కరణైర్మహ్యముపకుర్వన్తీతి సాధవస్తైర్భక్తైః గ్రస్తం స్వవశీకృతం హృదయం మనో యస్య సోఽహం- లోకే హ్యాత్మచిత్తవృత్త్యనుసారిత్వాత్పురుషస్య మచ్చిత్తస్య చ సాధుభిర్వశీకృతత్వాత్సాధుచిత్తవృత్త్యనువ్యాప్రియమాణాత్మచిత్తవృత్త్యనుసారితద్విషయవ్యాపారవానహమిత్యభిప్రాయః ॥ నను నహి లోకేఽన్యచిత్తవృత్త్యనుసారిస్వచిత్తవృత్తిః పుమాన్కశ్చిద్దృష్ట ఇత్యాశఙ్కాయాం నిరతిశయప్రీతివిషయస్సశ్రీపతిస్తథైవ లోకే దృష్ట ఇతి వక్ష్యమాణదృష్టాన్తమభిప్రేత్య స్వభక్తయోర్మిథో నిరతిశయప్రీతివిషయత్వం వదన్నాత్మానం విశినష్టి ॥ భక్తజనప్రియ ఇతి ॥ అత్ర తన్త్రేణ బహువ్రీహిషష్ఠీతత్పురుషౌ ద్వావపి వివక్షితౌ - భక్తజనాః ప్రియా యస్య - భక్తజనస్య ప్రియ ఇతి చ తత్రాద్యే భక్తజనస్య నిరతిశయస్వప్రీతివిషయత్వముక్తం - ద్వితీయేన స్వస్య నిరతిశయభక్తజనప్రీతివిషయత్వం - నిరతిశయప్రీతివిషయత్వాద్భక్తజనస్య తదధీనం మద్ధృదయం జాతమితి భావః ॥ ౬౪ ॥ కించ లోకః స్వచిత్తం నిరతిశయప్రియవస్త్వధీనం కుర్వన్న తూష్ణీమాస్తే, కింతు తద్విశ్లేషం జహ తదనుబన్ధ్యాదిపరిత్యాగేనాపి పరిహరన్ దృష్టస్తథాఽహమపీత్యాహ ॥ నేతి ॥ హే బ్రహ్మన్ అహం భక్తజనప్రియోఽహం-

సాధుభిర్భక్తైర్వినా, ఆత్మానమిమం చతుర్భుజాదివిశిష్టం దివ్యవిగ్రహం, మాత్యన్తికీం శ్రియం నిరతిశయాం విభూతిం, యద్వా ఆత్యన్తికీమత్యన్తమనన్యార్హశేషభూతాం లక్ష్మీంచ. నాశాసే నస్పృహయామి. యద్యపి లోకే ప్రియతమవస్తువిశ్లేషనిమిత్తదేహతదనుబన్ధ్యాదిత్యాగః క్వచిద్దృష్టచరః. పరమాత్మనితు భక్తజనవిశ్లేషస్తన్నిమిత్తశరీరాదిత్యాగశ్చ నదృష్టస్తథాఽపి సంభావనామాత్రాభిప్రాయేణ భగవతైవముక్తమితి ద్రష్టవ్యం. తదాచోక్తం భగవతా దాశరథినా “ అప్యహం జీవితం జహ్యాం త్వాం వా సీతే సలక్ష్మణామ్. నతు ప్రతిజ్ఞాం సంశ్రుత్య బ్రాహ్మణేభ్యో విశేషత,, ఇతి “ మిత్రభావేన సంప్రాప్తం నత్యజేయం కథంచన,,ఇతి చ. యద్యపి లక్ష్మ్యా అపి భక్తవత్ప్రీతివిషయత్వాచ్ఛ్రియమపి నాశాస ఇత్యుక్తిరయుక్తా. తథాపి లక్ష్మ్యపేక్షయాపి భక్తానాం స్వనిరతిశయప్రీతివిషయత్వమభిప్రేత్య భగవతైవముక్తమిత్యవగన్తవ్యం. సాధూనామత్యర్థప్రియత్వే హేతుం వదన్ తాన్విశినష్టి. యేషాంసాధూనాం. మహం. అహమేవ. అబ్భక్షు ఇతివత్ స్వావధారణం. పరా ఉత్కృష్టా గతి రుజ్జీవనోపాయః. ఉజ్జీవనోపాయోహి ప్రియతమః. అతో నిరతిశయప్రియోజ్జీవనోపాయత్వేన మామాశ్రితత్వాత్తేఽపి మమ నిరతిశయప్రియా ఇతి యుక్తమేవైతదితి భావః ❋ ॥ ౬౬ ॥ ❋ యేషాం గతిరహం పరేతి స్వస్యైవ తత్పరగతిత్వముక్తం వ్యఞ్జయన్ స్వస్య తన్నిమిత్తాంతత్త్యాగానర్హతామాహ ॥ య ఇతి॥ యేసాధవః ప్రాణాన్ ప్రాణయన్తి జీవయన్తీతి ప్రాణాః. స్థాన్. జీవనహేతూన్ ప్రాణాన్. తదనుబన్ధి దారాదీంశ్చ హిత్వా సంసృతిహేతవ ఏవైతే నతూజ్జీవనహేతవ ఇతి విమర్శనేనోజ్జీవనోపాయతాబుద్ధిం పరిత్యజ్య. మాం. శరణముజ్జీవనోపాయం, గతాః. తత్త్వేనాధ్యవసితవన్త ఇత్యర్థః. అత. స్తాన్, కథం. త్యక్తుముత్సహే శక్నోమి. నహి కృతజ్ఞస్య విశ్వస్తత్యాగ ఉచిత ఇతి భావః. యద్యపి భక్తజనత్యాగాయ నదుర్వాసాః శరణం గతోఽపి తు స్వప్రాణరక్షాయై. అత స్తం ప్రతి “ కథం తాం స్త్యక్తుముత్సహే,, ఇత్యుక్తిరసఙ్గతా. తథాపి. నిరతిశయప్రియవస్తువిశ్లేషపరిహారాయ దేహతదనుబన్ధ్యాదిపరిత్యాగస్య ప్రాప్తత్వాద్దేహాదిపరిత్యాగేనాప్యవినాభావ్యాన్ సాధూన్ కథం

శ్రియంచాత్యన్తికీం బ్రహ్మన్యేషాం గతిరహం పరా ॥ ౬౬ ॥ యే దారాగారపుత్రాప్తాన్ ప్రాణాన్ విత్తమిమం పరమ్ । హిత్వా మాం శరణం యాతాః కథం తాం స్త్యక్తుముత్సహే ॥ ౬౭ ॥ మయి నిర్బద్ధహృదయాః సాధవః సమదర్శినః । వశే కుర్వన్తి మాం భక్త్యా సత్స్త్రియః సత్పతిం యథా ॥ ౬౮ ॥ మత్సేవయా ప్రతీతం తే సాలోక్యాదిచతుష్టయమ్ । నేచ్ఛన్తి సేవయా పూర్ణాః కుతోఽన్యత్కాలవిప్లుతమ్ ॥ ౬౯ ॥ సాధవో హృదయం మహ్యం సాధూనాం హృదయంత్వహమ్ । మదన్యం తే న జానన్తి నాహం తేభ్యో మనాగపి ॥ ౭౦ ॥ ఉపాయం కథయిష్యామి తవ విప్ర

వినాభూయ వర్తేయేత్యేతదభిప్రాయేణ కథం తాం స్త్యక్తుముత్సహ ఇత్యుక్తం. యద్వా. భక్తజనప్రతిపక్షత్వాద్రక్షణైకప్రతే ఆశ్రిత విపక్ష పక్షపాతీ భగవానితి బుద్ధ్వా మాం త్యజేయుర్భక్తాః. అతస్తాన్ సర్వభావేన భజతః కథం త్యక్తుముత్సహ ఇత్యభిప్రాయేణోక్తం ❋ ॥ ౬౭ ॥ ❋ ఏవమాత్మానం ప్రతి శిష్యాదథ భక్తాన్విశినష్టి ॥ మయీతి ॥ మయి నిరతిశయప్రీతివిషయే. నిర్బద్ధమనన్యవిషయత్వేన స్థిరీకృతం. హృదయం. యైస్తే. అత ఏవ. సమదర్శినః సర్వస్య మదాత్మకత్వదర్శినః. సాధవః. భక్త్యా పరస్పరప్రీత్యావహయా స్వయమపి ప్రీతిరూపయా అనన్యప్రయోజనయా భక్త్యా. మాం. వశే. కుర్వన్తి. యథా, సత్స్త్రియః పతివ్రతాః సత్పతిం పరదారపరాఙ్ముఖం. అనన్యార్హశేషత్వవత స్త్రీపరాఙ్ముఖం వా, వశే కుర్వన్తి తద్వత్ ❋ ॥ ౬౮ ॥ ❋ అనన్యప్రయోజనభక్తినిష్ఠత్వమేవ వ్యనక్తి॥ మత్సేవయేతి ॥ తే సాధవః, మత్సేవయా. మద్భక్త్యా. ప్రతీతం. సాలోక్యమాదిర్యస్యతత్. చ్చతుష్టయం చతుర్విధం సాలోక్యసామీప్యసాయుజ్యసార్ష్టిరూపం ముక్తిమేవ. నేచ్ఛన్తి. కుతో, ఽన్యత్కాలేన విప్లవో నాశో యస్యతత్. దివ్యాద్యైశ్వర్యం. మిచ్ఛేయుః తత్ర హేతుః సేవయా మచ్ఛేషతైకరసానుభవరూపయా భక్త్యా. పూర్ణాః నిర్వృతాన్తఃకరణాః ❋ ॥ ౬౯ ॥ ❋ కింబహునా. సాధవో. మహ్యం మమ. హృదయం, మద్ధృదయానువర్తిహృదయాః సాధవ ఇత్యర్థః. తథా. అహం సాధూనాం హృదయం. సాధుహృదయానువర్తిహృదయోఽహం. తే సాధవః. మత్ మత్తః అన్యత్ప్రియం వస్తు. నజానన్తి. తథా, ఽహమపి తేభ్యస్సాధుభ్యో. అన్యత్, మనాగీషదపి. ప్రియం. నజానామి, ఏవం పరస్పరహృదయానువర్తిహృదయత్వాత్పరస్పరప్రియత్వాచ్చ భక్తపారతన్త్ర్యం మమ యుక్తమితి న తద్విషయాపరాధో మయా సోఢుం శక్య ఇతి భావః ❋ ॥ ౭౦ ॥ ❋ ఏవం స్వభక్తవిషయాపరాధస్య స్వేనాసహ్యత్వం సహేతుకముపపాద్య స్వసన్నిధౌ సత్కృతప్రాణరక్షణార్థశరణాగతేర్వైఫల్యపరిహారాయోపాయమాహ ॥ ఉపాయమితి ॥ హే విప్ర, తవ. ప్రాణరక్షణోపాయం తత్సాధనం, కథయిష్యామి, తచ్ఛృణుష్వ ❋ కో ఽసౌ తత్రాహ, తే తవ, యః, మాత్మాపచారః స్వయంకృతాపరాధః. స, యతో యద్విషయే జాత, స్తమేవాంబరీషం ప్రతి, భవాన్, గచ్ఛత్వితి ॥ ఆత్మాభిచార ఇతి పాఠాన్తరం, తత్ర, న్యహింసార్థంకృతోయముద్యమః ఆత్మన ఏవాభిచారః. స్వహింసార్థ

మేవాభూదిత్యర్థః॥తథాపి॥శ్లోకే. సాధుషు మధ్యస్థేషు - ప్రహితం ప్రయుక్తం, తేజస్స్వామర్థ్యం, కర్తుః ప్రహర్తురేవా-శివమనర్థం-కురుతే ❀ ॥ ౭౧ ॥ ❀ తపోవిద్యాదిసంపన్నస్య మమ కథమనర్థస్సమజనీతిమావిస్మయం కార్షీరిత్యాహ॥తప ఇతి ॥ తపోవిద్యాచైతే-తేఉభే, విప్రాణాం వినీతానాం నిశ్శ్రేయసకరే నిరతిశయపురుషార్థసాధనే, దుర్వినీతస్యకర్తుర్నిరపరాధేష్వపరాధకర్తుర్విప్రస్యతు-తేఏవ తపోవిద్యేఏవ - అన్యథాకల్పేతే అనర్థాయ భవేతామిత్యర్థః ❀ ॥ ౭౨ ॥ ❀ తత్తస్మాత్-హేబ్రహ్మన్, నాభాగతనయమంబరీషం ప్రత్యేవ, గచ్ఛ, తమేవ, మహాభాగమపరాధానామవిజ్ఞాతారం, క్షమాపయ - తతశ్శాన్తిః భద్రం తవ - భవిష్యతీతి ❀ ॥ ౭౩ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః. ************************************

ఇత్థం, భగవతో-పదిష్టో పాయ - శ్చక్రతాపితో - దూర్వాసా-అమ్బరీష - ముపేత్య-దుఃఖిత-స్తస్యామ్బరీషస్య-పాదావగ్రహీత్ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తస్యదుర్వాససస్తథావిధం-వ్యసనం-సమీక్ష్య, పాదస్పర్శవిలజ్జితో, ఽమ్బరీషః-కృపయా-నితరాం తాపితః-ద్విజస్య-పృష్ఠతో, ఽనుషక్తం, హరేశ్చక్ర-మస్తౌషీత్తుష్టావ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ స్తుతిమేవాహ॥త్వమగ్నిరిత్యాదినా॥సత్త్వమిత్యతః-ప్రాక్తనేన॥ తావత్సుదర్శనం ప్రసాదయితుం సర్వతేజఃకారణభూతస్య సర్వాత్మకస్యతవ తేజసోఽయం ద్విజస్త్వదాత్మా విషయో న భవతీతి సూచనాయ చ సర్వతేజఃకారణత్వేన సర్వాత్మకత్వేన చ స్తౌతి ॥ త్వమగ్నిరితి ॥ యద్యప్యైతదాత్మ్యమిదం సర్వం-సర్వం ఖల్విదం,,మిత్యాదిభిః “ న తత్ర సూర్యో భాతి న చన్ద్రతారకం ,, మిత్యాదిభిశ్చ బ్రహ్మణ ఏవ సర్వాత్మకత్వం స

శృణుష్వ❀తత్ ।అయం ❀ హ్యాత్మాపచారస్తేయత స్తం యాతు వై భవాన్। సాధుషు ప్రహితం తేజః ప్రహర్తుః కురుతేఽశివమ్ ॥ ౭౧ ॥ తపో విద్యా చ విప్రాణాం నిశ్శ్రేయసకరే ఉభే. తే ఏవ దుర్వినీతస్య కల్పేతే కర్తురన్యథా ॥ ౭౨ ॥ బ్రహ్మంస్తద్గచ్ఛ భద్రం తే నాభాగతనయం నృపమ్। క్షమాపయ మహాభాగం తతశ్శాన్తిర్భవిష్యతి ॥ ౭౩ ॥ ***

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే నవమస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం భగవతాఽఽదిష్టో దుర్వాసాశ్చక్రతాపితః । అమ్బరీషముపాగమ్య తత్పాదౌ దుఃఖితోఽగ్రహీత్ ॥ ౧ ॥ తస్య తద్వ్యసనం వీక్ష్య పాదస్పర్శవిలజ్జితః ॥ అస్తౌషీ❀త్తద్ధరేశ్చక్రం కృపయా పీడితో భృశమ్॥ ౨॥ అమ్బరీష ఉవాచ॥ త్వమగ్నిర్భగవాన్సూర్యస్త్వం సోమో జ్యోతిషాం పతిః । త్వమాపస్త్వం క్షితిర్వ్యోమ వాయుర్మాత్రేన్ద్రియాణి చ ॥ ౩ ॥ సుదర్శన నమస్తుభ్యం సహస్రారాచ్యుతప్రియ। సర్వాస్త్రఘాతిన్విప్రాయ స్వస్తి భూయా ఇడస్పతే ॥ ౪ ॥ త్వం ధర్మస్త్వం ధృతిర్నిత్యా త్వం యజ్ఞోఽఖిలయజ్ఞభుక్। త్వం లోకపాలస్సర్వాత్మం

ర్వతేజసామాచ్ఛాదకత్వం సర్వతేజఃకారణత్వం సర్వతేజసామనుగ్రాహకత్వమిత్యాదయో ధర్మాః శ్రుతాః - న తు బ్రహ్మవిభూత్యస్య సుదర్శనస్యాపి శ్రుతాః స్తథాపి-తస్మిన్“శాస్త్రదృష్ట్యా తూపదేశో వామదేవవ,, దితి శారీరకనయేన“అహమేవాసమహమేవ వర్తామి భవిష్యామి చ తద్ధైతత్పశ్యన్నృషిర్వామదేవః ప్రతిపేదే అహం మనురభవం సూర్యశ్చాహం కక్షీవానృషిరస్మి విప్ర,,ఇత్యాదౌ బ్రహ్మాత్మకత్వేన బ్రహ్మవిశేష్యకత్వాద్విశేషణబుద్ధిశబ్దాదీనాం విశేష్య పర్యన్తస్యాకృతినయసిద్ధత్వాద్విశేష్యపర్యన్తసాక్షాత్కారనిమిత్తతత్తాదాత్మ్యవ్యపదేశవద్బ్రహ్మవిశేషణభూతసుదర్శనవిషయబుద్ధిశబ్దానాం బ్రహ్మపర్యన్తనిమిత్తతత్తాదాత్మ్యవ్యపదేశాద్వా సౌదర్శనస్య పురుషస్య పరమాత్మాభిన్నత్వాద్వా తస్య సర్వాత్మకత్వాదిభిర్ధర్మైః ప్రవృత్తేయం స్తుతిరిత్యదోషః,త్వమేవాగ్న్యాదితేజసామనుగ్రాహకస్తత్కారణభూతశ్చేత్యర్థః,జ్యోతిషాం నక్షత్రాణాం,పతి-ర్యస్సోమశ్చన్ద్రస్సత్వమేవేత్యన్వయః అప్పృథివ్యాకాశవాయుగన్ధాదితన్మాత్రో భయేన్ద్రియాత్మా త్వమేవేత్యర్థః-త్వమగ్నిరితి తేజఆత్మకత్వం పూర్వముక్తమిత్యవాదిభిర్నతస్యసహపాఠః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ హే సుదర్శన సహస్రారేత్యసాధారణనామాభ్యాం సంబోధనం, హే అచ్యుతప్రియ - భక్తానామిష్టమేవాచ్యుతస్యేష్టం తదిష్టమేవ తవాపి ప్రియం,మతో మదిష్టం ద్విజప్రాణరక్షణం తవాపీష్టమేవేతి ప్రసన్నో భవేత్యచ్యుతప్రియేతి సంబోధనాభిప్రాయః,సర్వారిఘాతిన్-న తు శరణాగతఘాతిన్నిత్యభిప్రాయః-హే ఇడస్పతే పృథివీపతే, హే జగత్పాలక జగత్పాలకస్య తవ శరణాగతద్విజరక్షణం యుక్తమేవేతి భావః, విప్రాయ,స్వస్తి భూయాః మఙ్గళరూపో భవ-ప్రసన్నో భవేత్యర్థః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ కించ , సర్వధర్మరక్షకస్య తవ శరణాగతద్విజరక్షణం యుక్తమేవేతి సూచయితుం ధర్మాదినిర్వాహకత్వేన తదాత్మకతయా స్తౌతి॥త్వం ధర్మ ఇతి॥ ధృతిర్ధైర్యం నిత్యా ధృతి-స్త్వమేవ-యజ్ఞో యజ్ఞనిర్వాహకో యజ్ఞారాధ్యశ్చ-త్వమేవ, హే సర్వాత్మన్ - పౌరుషం పరమపురుషసంబన్ధి-తేజ - స్త్వమేవ-పౌరు

౭౧ ॥ ❀ పా ॥ హ్యాత్మాభిచారస్తే.

షంపరమపురుషసంబన్ధి-యచ్ఛత్రుసంజిహీర్షాత్మకసఙ్కల్పరూపమీక్షణాపరపర్యాయంసామర్థ్యం , త్వమేవేత్యర్థః-తథా
చాభియుక్తోక్తిః॥వాణీపౌరాణికీయంప్రథయతిమహితం ప్రేక్షణంకైటభారేశ్శక్తిర్యస్యైషదంష్ట్రానఖపరశుముఖవ్యాపినీ
తద్విభూషా-మితి ❀ । ౫ ॥ ❀ హేసునాభ-శోభనానాభిర్యస్యతథాభూత - తేతుభ్యం, కేవలం,నమః-నతుత్వాంస్తోతుమ
హంసమర్థః-అతః, కేవలంనమస్కరోమీతిభావః - కథంభూతాయతే-అఖిలానాం - ధర్మాణాం-సేతవేమర్యాదాపాలకాయ
అధర్మశీలా-యే-ఽసురా,స్తేషాం-ధూమకేతవేధూమకేతువదనర్థహేతవే-త్రైలోక్యపాలకాయ,విశుద్ధంవర్చోయస్య-మ
నోజవాయ-మనసఇవవేగోయస్య- అద్భుతంకర్మ యస్య ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ అద్భుతవర్చస్కత్వమేవప్రపఞ్చయన్స్తౌతి ॥ త్వత్తేజ
సేతి ॥ ధర్మనిర్వాహకత్వేనతత్ప్రచురత్వాత్తన్మయేన ,తవ-తేజసా-మహాత్మనాంసాధూనాం - దృశోజ్ఞానస్యావారకం-త
మోఽజ్ఞానం - సంహృతం,నిరస్తం-ప్రకాశస్సూర్యాదిప్రకాశశ్చ-త్వద్రూపం - త్వయైవరూప్యతే ప్రకాశ్యత ఇతిత్వద్రూ
పం-తథా-పరావరం-ఉచ్చావచం-చిదచిదాత్మక-మేతజ్జగచ్చ-త్వద్రూపం-త్వచ్ఛరీరకం - హేగిరాంపతే- ఏవంభూతస్య-త
వ-మహిమా-దురత్యయః,యద్వా,మహాత్మనాం-దృశ-ఆచ్ఛాదకం - తమ-స్త్వత్తేజసా - సంహృతం-తథా - దృశఃప్రకాశః
ప్రసరశ్చ-కృతఇతి శేషః-సదసదాత్మకంజగత్త్వచ్ఛరీరభూతమేవేత్యన్వయః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ మహిమ్నోదురత్యయత్వమేవదర్శ
యన్స్తౌతి ॥ యదేతి ॥ యదా వేత్యర్థః-యదా తు - త్వ-మనఞ్జనేన-నిరఞ్జనేనఅవిద్యారూపాఞ్జనరహితేన-పరమపురుషేణ - వి
సృష్టఆదిష్ట-స్తదా - ఊర్జితాస్సంజాతబలా-దైత్యా-దానవాశ్చ - యస్మిన్ - త-త్తద్బలం-ప్రవిశ్య-అజస్రం-బాహ్వాదీన్-వృ

త్వం తేజః పౌరుషం పరమ్ ॥ ౫ ॥ నమస్సునాభాఖిలధర్మసేతవేహ్యధర్మశీలాసురధూమకేతవే। త్రైలోక్యగో
పాయవిశుద్ధవర్చసేమనోజవాయాద్భుతకర్మణేగృణే ॥ ౬ ॥ త్వత్తేజసాధర్మమయేనసంహృతంతమః ప్రకాశ
శ్చదృశోమహాత్మనామ్। దురత్యయస్తేమహిమాగిరాంపతేత్వద్రూపమేతత్సదసత్పరావరమ్ ॥ ౭ ॥ యదావి
సృష్టస్త్వమనఞ్జనేనవై బలంప్రవిష్టోఽజితదైత్యదానవమ్ ।బాహూదరోర్వఙ్ఘ్రిశిరోధరాణివృశ్చన్నజస్రం
ప్రధనేవిరాజసే॥ ౮ ॥సత్వంజగత్త్రాణఖల ప్రహాణయోర్నిరూపితస్సర్వసహోగదాభృతా । విప్రస్యచాస్మ
త్కులదైవహేతవేవిధేహిభద్రంతదనుగ్రహోహినః ॥ ౯ ॥ యద్యస్తిదత్తమిష్టంవాస్వధర్మోవాస్వనుష్ఠితః
కులంనోవిప్రదైవంచేద్ద్విజోభవతువిజ్వరః ॥ ౧౦ ॥ యదినోభగవాన్ప్రీతఏకస్సర్వగుణాశ్రయః। సర్వభూ
తాత్మభావేనద్విజోభవతువిజ్వరః ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ । ఇతిసంస్తువతోరాజ్ఞోవిష్ణుచక్రంసుదర్శనమ్।అశా
మ్యత్సర్వతోవిప్రమజహాద్రాజయాచ్ఞయా ॥ ౧౨ ॥ సముక్తోఽస్త్రాగ్నితాపేనదుర్వాసాస్స్వస్తిమాంస్తతః।
ప్రశశంసతముర్వీశంయుఞ్జానఃపరమాశిషః ॥ ౧౩ ॥ దుర్వాసాఉవాచ ॥ అహోఅనన్తదాసానాం మాహా

శ్చన్-ఛిన్దన్-ప్రధనేయుద్ధే-విశేషేణరాజసే ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ సఏవంవిధదురత్యయమహిమా,త్వం- సాధులోకపరిత్రాణదుష్కృ
ద్వినాశనయోర్నిమిత్తయో,ర్గదాభృతాభగవతా- నిరూపితఃనియుక్తః-సర్వసహశ్శరణాగతానాంసర్వవిధాపరాధసహః-
అస్మత్కులస్య - దైవహేతవేభాగ్యహేతవే , అన్యథావిప్రహింసయాఅస్మత్కులంవినశ్యేదితిభావః - అస్యవిప్రస్య
భద్రంమఙ్గళంప్రాణరక్షణరూపం - విధేహికురు॥తద్విప్రభద్రవిధానమేవా - స్మాకమస్మద్విషయే - తత్కృతో - మహానను
గ్రహః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ సర్వసుకృతార్పణేనవిప్రరక్షాంప్రార్థయతే॥యద్యస్తీతిద్వాభ్యాం॥దత్తందాన - మిదంస్మార్తస్యకర్మణ
ఉపలక్షణం-ఇష్టంయాగాదికమిదంశ్రౌతస్య , స్వనుష్ఠితఃస్వధర్మఃస్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మశ్చ - యది-నోఽస్మాక-మస్తి-య
దివా-అస్మాకంకులం , విప్రాఏవదైవంయస్యతథాభూతంచే - త్తతో - ద్విజో- విజ్వరో- భవతు,అస్మదీయదత్తాదిభిఃప్రస
న్నోభగవాన్సుదర్శనఃద్విజంనిర్దుఃఖంకుర్యాదితిభావః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ఏకఃనిస్సమాభ్యధిక-స్సర్వేషాం,కల్యాణగుణానా-మా
శ్రయో-భగవా - న్నోఽస్మాకంయది-సర్వాత్మభావేనసర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనేన - ప్రీతోఽస్తి-తతో - ద్విజో- విజ్వరో
భవతు ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ ఇతీత్థం-రాజ్ఞోఽమ్బరీషస్య-సమ్య- క్సంస్తువతస్సత-స్తద్విష్ణో - శ్చక్రంసుదర్శనాభిదం,సర్వతో-ఽశామ్య
చ్ఛాన్తమభూత్-రాజ్ఞోఽమ్బరీషస్య-యాచ్ఞయా-విప్రందుర్వాససమజహాత్తత్యాజచ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ శస్త్రాగ్నేస్సుదర్శనా
గ్నే-స్తాపేన-ముక్త-స్సదుర్వాసా-స్స్వస్తిమాన్ విజ్వర ,స్త-ముర్వీశమమ్బరీషంపరమా,ఆశిషో , యుఞ్జానఃకుర్వ-న్ప్రశశం
సతుష్టావ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ ప్రశంసామేవాహ ॥ అహోఇత్యాదినా॥ రాజన్నిత్యతఃప్రాక్తనేన ॥ అహోఅత్యాశ్చర్యమేతో
దనన్తస్య,దాసానాం,మహత్త్వ-మధునా-మయా-దృష్టం-కింతత్,యత్, కృతాపరాధస్యాపి, మమ - హేరాజన్నమ్బరీష-మా

ఙ్గళానిసమీహసే ఇచ్ఛసీతి తత్ ॥ ౧౪ ॥ సాధూనాంభగవద్భక్తానాందుష్కరంకర్తుమశక్యం - కింన్వస్తి - నిగ్రహాను
గ్రహాదికంసర్వంసుకరమేవేతిభావః - యద్యస్తిదత్తమిత్యాదిశ్లోకద్వయోక్తమర్థమనామాలక్ష్యాహ ॥మహాత్మనాంసాధూ
నాం - దుస్త్యజం-కింన్వస్తి-సర్వంసుత్యజమేవేతిభావః ॥ తత్ర హేతుంవదన్ తాన్విశినష్టి ॥ యైస్సాధుభిర్మహాత్మభిస్సాత్వ
తాంభక్తానా-మృషభః-ప్రియో-హరిరాశ్రితార్తిహోభగవా- న్సంగృహీతోవశీకృతః-వశీకృతస్సరతిశయానన్దరూపభగవతాం
నకించిద్దుష్కరందుస్త్యజంవాఽస్తీతిభావః ॥ ౧౫ ॥ తథాఽలభ్యమపి తేషాంనాస్తీత్యాహ॥యన్నామేతి॥యస్యహరే
ర్నామ్నః-శ్రవణమాత్రేణ-పుమా- న్నిర్మలోనిష్పాపో-భవతి-తస్య,తీర్థపదఃగఙ్గాదిపుణ్యతీర్థాశ్రయపాదారవిన్దస్యభగవతో
దాసానాం-కింవాఽలభ్య-మవశిష్యతే-సర్వంసంపన్నమేవేతిభావః ॥ ౧౬ ॥ ఏవం ప్రశస్యస్వస్యకృతజ్ఞతాసూచనాయ
తత్కృతముపకారమావేదయతి॥రాజన్నితి॥ హేరాజ-న్నిరతిశయకరుణాయుక్తచిత్తేన-త్వయా-ఽహ-మనుగృహీతః-కోఽ
సావత్కృతోఽనుగ్రహ- స్తత్రాహ - మమాఘమపరాధంపృష్ఠతః-కృత్వా , విస్మృత్యేత్యర్థః-మే-ప్రాణా,అభిరక్షితా,ఇతి
య,దేషఏవ-మహా,ననుగ్రహః ॥ ౧౭ ॥ రాజాతమిత్యాదిశ్లోకద్వయంశుకోక్తిః॥ద్విజస్యప్రత్యాగమనప్రతీక్షయా,అకృ
త-ఆహారోభోజనం,యేన,స,రాజా అమ్బరీషః,తందూర్వాససం,చరణా- వుపసంగృహ్యప్రసాద్యప్రసన్నంకృత్వా,తంద్వి
జమభోజయద్భోజయామాస ॥ ౧౮ ॥ సర్వే,కామాఃకామ్యాస్సఇతికామాఃషడ్రసాః - యస్మిన్,త,దాదృతంసాదరం
యథాభవతితథా-ఆనీతంఆనీయసమర్పిత , మాతిథ్యం,భుక్త్వా, తృప్తాత్మా సంతుష్టచిత్త,స్సదుర్వాసాః-నృపమమ్బరీషం-భు

త్వందృష్టమద్య మే । కృతాగసోఽపియద్రాజన్మఙ్గళానిసమీహసే ॥ ౧౪ ॥ దుష్కరంకింన్నుసాధూనాం
దుస్త్యజంవామహాత్మనామ్ । యైస్సంగృహీతోభగవాన్సాత్వతామృషభోహరిః ॥ ౧౫ ॥ యన్నామశ్రుతి
మాత్రేణపుమాన్భవతినిర్మలః । తస్యతీర్థపదఃకింవాదాసానామవశిష్యతే ॥ ౧౬ ॥ రాజన్ననుగృహీతోఽహం
త్వయాఽతికరుణాత్మనా । మదాఘంపృష్ఠతఃకృత్వాప్రాణాయన్మేఽభిరక్షితాః ॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ రాజాత
మకృతాహారఃప్రత్యాగమనకాఙ్క్షయా । చరణావుపసంగృహ్యప్రసాద్యసమభోజయత్ ॥ ౧౮ ॥ సోఽశిత్వా
ఽఽదృతమానీతమాతిథ్యంసార్వకామికమ్ । తృప్తాత్మానృపతింప్రాహభుజ్యతాంభుజ్యతామితి ॥ ౧౯ ॥ దు
ర్వాసాఉవాచ ॥ ప్రీతోఽస్మ్యనుగృహీతోఽస్మితవభాగవతస్యవై । దర్శనస్పర్శనాలాపైరాతిథ్యేనాత్మమేధ
సా ॥ ౨౦ ॥ కర్మావదాతమేతత్తేగాయన్తిస్వస్స్త్రియోముహుః । కీర్తింపరమపుణ్యాంచకీర్తయిష్యతిభూరియ
మ్ ॥ ౨౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంసంకీర్త్యరాజానందుర్వాసాఃపరితోషితః । యయౌవిహాయసాఽఽమన్త్ర్య
బ్రహ్మలోకమహైతుకమ్ ॥ ౨౨ ॥ సంవత్సరోఽత్యగాత్తావద్యావతానాగతోగతః । మునిస్తద్దర్శనాకాఙ్క్షీ
రాజాఽబ్భక్షోబభూవహ ॥ ౨౩ ॥ గతేఽథదుర్వాససిసోఽమ్బరీషోద్విజోపయోగాతిపవిత్రమాహరత్ ।
ఋషేర్విమోక్షంవ్యసనంచబుధ్వా మేనేస్వవీర్యం చపరానుభావమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏవంవిధానేకగుణస్సరాజాప

జ్యతాంభుజ్యతా,మిత్యువాచ ॥ ౧౯ ॥ ప్రీతోఽస్మీత్యాదిశ్లోకద్వయందూర్వాససఉక్తిః॥ ఆత్మనిపరమాత్మన్యేవ,మే
ధాబుద్ధిర్యస్య,అనల్పమేధసఇతివా రే,విపులబుద్ధే- స్తవా,తిథ్యేనా,హం,నితరాంప్రీతస్సన్తుష్టోఽస్మితథా,తవభాగవతస్య,ద
ర్శనాదిభిరనుగృహీతశ్చాస్మి ॥ ౨౦ ॥ తవైత దవదాతంనిర్మలంకర్మ,స్వఃస్వర్గలోకేస్త్రియో - ముహురుర్ముహు,ర్గాయ
న్తిగాస్యన్తికథా-తవ,పరమపుణ్యాం , కీర్తిమియంభూర్భూలోకస్థోజనః కీర్తయిష్యతి ॥ ౨౧ ॥ ఇత్యేవం-రాజానం,
ప్రస్తుత్య,రాజానమమ్బరీష,మామన్త్ర్యపృష్ట్వా-పరితోషితో,రాజ్ఞేతిశేషః,దుర్వాసాః,విహాయసామార్గేణా , హైతుకం
దైనందినప్రళయాదిభిరనివర్త్యం , ద్విపరార్ధావస్థాయినమిత్యర్థః-బ్రహ్మలోకంచతుర్ముఖలోకం - యయౌ-తతాఽమ్బరీషస్య
గుణాన్ స్తోతుమితిశేషః ॥ ౨౨ ॥ అమ్బరీషస్యధైర్యందృఢసఙ్కల్పం చాహ ॥ సంవత్సరఇతి ॥ఆగతో,మునిర్దుర్వాసాః
యావతాకాలేన,పున-ర్దిక్షు, భ్రమన్నాగతస్తావత్సంవత్సరాత్మకః , కాలో-ఽత్యగాద్వ్యతీయాయ, ప్రథమాగమనాదార
భ్యపునరాగమనపర్యన్తఃకాలఃసంవత్సరోబభూవేత్యర్థః-తావన్తంచకాలం - రాజామ్బరీష - స్తస్యమునే-ర్దర్శనమేవాకా
ఙ్క్షన్-అప ఏవ,భక్షయన్,బభూవతస్థౌ ॥ ౨౩ ॥ దుర్వాససి-గతేసత్య-థా - మ్బరీషః - ద్విజోపయోగాతిపవిత్రం-ద్వి
జోపయోగేనద్విజభుక్తావశేషణాద్ధేతోః-పరమంపవిత్ర-మన్న-మాహరద్బుభుజే-తతః-ఋషేర్దుర్వాససో-వ్యసనంచక్రజం
తస్మా-ద్విమోక్షణం-స్వస్యవీర్యంధైర్యాదిలక్షణంచే-త్యేతత్సర్వం-పరస్యపరమాత్మనః - ప్రభావంప్రభావకృతమేవ-మేనే
అమన్యత ॥ ౨౪ ॥ ఉక్తవిధా-అనేకే,గుణాయస్య,సరాజాఽమ్బరీషః,పరాత్మనిపరేబ్రహ్మణి,వాసుదేవే - క్రియాకలా
పైస్సహ,స్వవర్ణాశ్రమోచితక్రియాసముదాయసహకృతా,మనన్యప్రయోజనాం-భక్తిం-సమువాహేచకారేత్యర్థః॥భక్తింపిశిన

ష్టి॥ యయాఽనన్యప్రయోజనయా వాసుదేవభక్త్యా - ఆవిరిఞ్చ్యాత్ విరిఞ్చపర్యన్తభోగా - న్నిరయాన్నిరయప్రాయాం-శ్చకార అమన్యత॥ తథా చ స్మర్యతే॥ “ఏతే వై నిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మన” ఇతి “వాసుదేవమనో యస్య జపహోమార్చనాదిషు తస్యాన్తరాయో మైత్రేయ దేవేన్ద్రత్వాదికం ఫల” మితి చ ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ తతోఽమ్బరీషః - స్వతుల్యశీలేషు - తనయేషు - రాజ్యం, విసృజ్య నిధాయ, ధీరో జితేన్ద్రియో, వనం, వివేశ॥ తత్ర, అన్తరాత్మభూతే భగవతి, వాసుదేవే, మనో - దధదేకాగ్రచిత్తో బభూవ, తతో, ధ్వస్తః, గుణప్రవాహస్సంసారో, యస్య, తాదృశః, ముక్తో బభూవేత్యర్థః ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻ ఏవముపవర్ణితామ్బరీషోపాఖ్యానకీర్తనాదిజం ఫలమాహ ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థ-మమ్బరీషస్య, రాజ్ఞ ఏతద్వర్ణితం, పుణ్య, మాఖ్యానం - భక్త్యా సఙ్కీర్తయ-న్ననుధ్యాయంశ్చ-పుమా, న్భాగవతో, భవేత్ ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

తనయేషు రాజ్యం విసృజ్య వనం వివేశేత్యుక్తం॥ “కే తే తనయా ఇత్యత ఆహ మునిః” విరూప ఇతి॥ విరూపాదయ, స్త్రయోఽమ్బరీషస్య, సుతాః, తత్ర, విరూపా, త్పృషదశ్వ, స్సంబభూవ, పృషదశ్వపుత్రస్తు-రథీతరః ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ తస్య రథీతరస్యాప్రజస్య సన్తానరహితస్య సత-స్తద్భార్యాయాం, తన్తవే సన్తానార్థ, మఙ్గిరా ఋషిః. బ్రహ్మవర్చస్వినః బ్రహ్మవర్చససంపన్నాన్ సుతాన్, జనయామాస ✻ ॥ ౨ ॥ ✻ ఏతే రథీతరస్య, క్షేత్రప్రసూతత్వేన-రథీతరగోత్రాస్సన్తో, ఽఙ్గిరసో బీజప్రసూతత్వాదాఙ్గీరసాశ్చ॥ అతో, రథీతరాణాం రథీతరపుత్రాణాం, తత్సన్తానప్రసూతానాం చ-ప్రవరాః, క్షత్రోపేతాః ద్విజాతయః క్షత్ర

రాత్మని బ్రహ్మణి వాసుదేవే । క్రియాకలాపైః సమువాహ భక్తిం యయా విరిఞ్చ్యాన్నిరయాంశ్చకార ॥ ౨౫ ॥ అథామ్బరీష స్తనయేషు రాజ్యం సమానశీలేషు విసృజ్య ధీరః । వనం వివేశాత్మని వాసుదేవే మనో దధద్ధ్వస్తగుణప్రవాహః ॥ ౨౬ ॥ ఇత్యేతత్పుణ్య మాఖ్యానమమ్బరీషస్య భూపతేః । సంకీర్తయన్ననుధ్యాయన్భక్తో భాగవతో భవేత్ ॥ ౨౭ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ విరూపః కేతుమాన్ శమ్భురమ్బరీషసుతాస్త్రయః । విరూపాత్పృషదశ్వోఽభూత్తత్పుత్రస్తు రథీతరః ॥ ౧ ॥ రథీతరస్యాప్రజస్య భార్యాయాం తన్తవేఽర్థితః । అఙ్గిరా జనయామాస బ్రహ్మవర్చస్వినస్సుతాన్ ॥ ౨ ॥ ఏతే క్షేత్రప్రసూతా వై పునస్త్వాఙ్గిరసాః స్మృతాః । రథీతరాణాం ప్రవరాః క్షత్రోపేతా ద్విజాతయః ॥ ౩ ॥ క్షువతస్తు మనోర్జజ్ఞే ఇక్ష్వాకుర్ఘ్రాణతస్సుతః । తస్య పుత్రశతజ్యేష్ఠా వికుక్షినిమిదణ్డకాః ॥ ౪ ॥ తేషాం పురస్తాదభవన్నార్యావర్తే నృపా నృప । పఞ్చవింశతి పశ్చాచ్చ త్రయో మధ్యేఽపరేఽన్యతః ॥ ౫ ॥ స ఏకదాఽష్టకాశ్రాద్ధే ఇక్ష్వాకుస్సుతమాదిశత్ । మాంసమానీయతాం మేధ్యం వికుక్షే గచ్ఛ మా చిరమ్ ॥ ౬ ॥ తథేతి స వనం గత్వా మృగాన్హత్వా క్రియార్హణాన్ । శ్రాన్తో బుభుక్షితో వీరశ్శశం చాదదపస్మృతిః ॥ ౭ ॥ శేషం నివేదయా

గోత్రాన్వయినో బ్రాహ్మణప్రవరాః, క్షత్రబ్రహ్మోభయగోత్రాన్వితాః బభూవురిత్యర్థః ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ తదేవం మనోర్దశసు పుత్రేషు వృషధ్రకవివిరక్తత్వాన్నవంశప్రవర్తకా - కరూషాదీనాం చ సప్తానాం వంశాస్తారతమ్యక్రమేణోక్తాః ॥ ఇదానీమతివితతమిక్ష్వాకోర్వంశమాహ ॥ క్షువత స్త్విత్యాదినా యావత్సోమవంశప్రస్తావం ॥ క్షువతః క్షుతం కుర్వతో - మనోర్వైవస్వతస్య, ఘ్రాణా, దిక్ష్వాకురితి ప్రసిద్ధ-స్సుతో, జజ్ఞే “శ్రద్ధాయాం జనయామాస దశపుత్రా” న్నితి పూర్వం బాహుళ్యాభిప్రాయేణోక్త-మతో నానేన విరోధః, తస్యేక్ష్వాకోః-పుత్రశతం-బభూవ, తత్ర, జ్యేష్ఠా వికుక్ష్యాదయః త్రయః ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ ఏవం స్థితే తేషాం, శతపుత్రాణాం మధ్యే, పఞ్చవింశతిసఙ్ఖ్యకాః, పుత్రాః, పురస్తాత్పూర్వస్యాం దిశి-యు, ఆర్యావర్తః విన్ధ్యహిమవత్పర్వతయోః మధ్యదేశ-స్తస్య-నృపా రాజానో - బభూవుః॥ ఆర్యావర్తపురస్తాత్సముద్రపర్యన్తం మణ్డలవిభాగేనాధిపతయో బభూవురిత్యర్థః, హే నృప-తథైవ పశ్చాదార్యావర్తే - నృపాః పఞ్చవింశతిసంఖ్యా, బభూవుః, ఆర్యావర్తమధ్యే తు, త్రయో జ్యేష్ఠా వికుక్ష్యాదయో, ఽధిపతయో బభూవుః-అపరే అవశిష్టాస్తు, అన్యతః దక్షిణోత్తరాదిషు, నృపా, అభవన్ ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ వికుక్షే రేవ శశాద ఇతి నామాన్తరం వక్ష్యతే తత్ర హేతుమాహ॥ స ఏకదేతి చతుర్భిః॥ ఏకదాచి, దిక్ష్వాకు, రష్టకాశ్రాద్ధనిమిత్తే, మాంస, మానీయ, తాం, హే వికుక్షే, శీఘ్రం, గచ్ఛ విళమ్బం మా కార్షీరితి-సుత-మాదిశదాదిష్టవాన్ ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ తథేతి, స వికుక్షి-స్తథైవానేష్యామీత్యుక్త్వా, వనం ప్రతి-గత్వా - క్రియార్హణాన్ శ్రాద్ధార్హాన్, మృగాన్ హత్వా, శ్రాన్తో, బుభుక్షితః, అపగతా స్మృతిః శ్రాద్ధార్థం హతా ఇమే మృగా న మయా భక్షితుం యోగ్యా ఇతి స్మృతిర్జ్ఞానం యస్య, స వీరో వికుక్షిశ్శశం మృగ - మాదద భక్షయత్ “ఆదస్సర్వేషా” మిత్యస్మాల్లఙ్ హలః అడాగమః ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ శేషం స్వభుక్తావశిష్టం మాంసం పిత్రే - నివేదయామాస

ససమర్పయామాస - స - తత , స్తేనపిత్రా ఇక్ష్వాకుణా చోదితః , ప్రోక్షణాయప్రోక్షణేనమాంససంస్కుర్విత్యాదిష్టః తస్యేక్ష్వాకో,ర్గురుర్వసిష్ఠ-ఆహ,ఏతన్మాంసం-దుష్టముచ్ఛేషణదోషదుష్ట,మతో,ఽకర్మకం శ్రాద్ధానర్హమిత్యాహ ॥౮॥ తతో , గురుణాఽభిహితం , పుత్రస్యవికుక్షే, స్తత్కర్మ-జ్ఞాత్వా,నృపఇక్ష్వాకు , స్త్యక్తో , విధిశ్శాస్త్రీయనియమరూపో ,యేన తం,సుతం,రుషా-దేశా-న్నిస్సారయామాస ॥ ౯ ॥ తతస్తుసఇక్ష్వాకు,ర్జాపకేనతపసాసహ - సంవాదంభగవద్గుణసంవాదం,విప్రేణసహ,సమాచరత్ , తపశ్చర్యాసహకృతంభగవద్గుణానువాదంగురుణాసహాకరోదిత్యర్థః ॥ తత, స్సఇక్ష్వాకు స్తేనజాపకసహకృతేనసంవాదేన , యోగీరాజ్యభోగేషువిరక్తః-ప్రారబ్ధావసానేకళేబరంత్యక్త్వా, య-త్పరంబ్రహ్మ,త,దవాప ॥ ౧౦ ॥ ఏవం,పితరీక్ష్వాకా, వుపరతేమృతేసత్య,థ-వికుక్షి,రేత్యాగత్యే , మాంపృథివీం-శాసత్పాలయన్,యజ్ఞైర్హరిమీజేఆరాధితవాన్.తతశ్శ్రాద్ధార్థశశభక్షణాన్నిమిత్తా , చ్ఛశాదఇతిప్రసిద్ధో,బభూవ ॥ ౧౧ ॥ తస్యవికుక్షే,స్సుతః,పురఞ్జయ,స్సఏవ-ఇన్ద్రవాహః-కకుత్స్థ-ఇతిచ-ఈరితఃవ్యవహృతః , కుతఏతన్నామద్వయంప్రాప్తమిత్యత్రాహ॥ కర్మభిః క్రియావిశేషైః-ప్రాప్తాని, నామాని-శృణు , కథయతోమత్తఇతిశేషః ॥ నామానీతిబహువచనేనపురఞ్జయనామాపికర్మనిమిత్తమేవేత్యుక్తమ్ ॥ ౧౨ ॥ పురఞ్జయాదినామనిమిత్తానికర్మాణివక్తుమితిహాసమాహ॥ కృతాన్తఇత్యాదినాజిత్వేత్యతః ప్రాక్తనేన॥ దానవైస్సహ-దేవానాం,కృతాన్త-స్సమరస్సఙ్గ్రామ,అసీత్,తస్యవిశ్వస్యాన్తఃకృతాన్తః,ప్రలయ-స్తత్కల్పస్స

మాసపిత్రేతేనచతద్గురుః।చోదితఃప్రోక్షణాయాహదుష్టమేతదకర్మకమ్॥౮॥జ్ఞాత్వాపుత్రస్యతత్కర్మగురుణాఽభిహితంనృప। దేశాన్నిస్సారయామాససుతంత్యక్తవిధింరుషా॥ ౯ ॥ సతువిప్రేణసంవాదంజాపకేనసమాచరత్ । త్యక్త్వాకళేబరంయోగీసతేనావాపయత్పరమ్॥ ౧౦ ॥ పితర్యుపరతేఽభ్యేత్యవికుక్షిఃపృథివీమిమామ్। శాసన్నీజేహరింయజ్ఞైశ్శశాదఇతివిశ్రుతః ॥ ౧౧ ॥ పురఞ్జయస్తస్యసుతఇన్ద్రవాహఇతీరితః । కకుత్స్థఇతిచాప్యుక్తశ్శృణునామానికర్మభిః ॥ ౧౨ ॥ కృతాన్తఆసీత్సమరోదేవానాంసహదానవైః ।పార్ష్ణిగ్రాహోవృతోవీరోదేవైర్దైత్యపరాజితైః ॥ ౧౩ ॥ వచనాద్దేవదేవస్యవిష్ణోర్విశ్వాత్మనఃప్రభోః । వాహనత్వేవృతస్తస్యబభూవేన్ద్రోమహావృషః ॥ ౧౪ ॥ ససన్నద్ధోధనుర్దివ్యమాదాయవిశిఖాన్శితాన్ । స్తూయమానస్తమారుహ్యయుయుత్సుఃకకుదిస్థితః ॥ ౧౫ ॥ తేజసాఽఽప్యాయితోవిష్ణోఃపురుషస్యమహాత్మనః । ప్రతీచ్యాందిశిదైత్యానాంన్యరుణత్త్రిదశైః పురమ్ ॥ ౧౬ ॥ తైస్తస్యచాభూత్ప్రధనంతుములంరోమహర్షణమ్ । యమాయభల్లైరనయద్దైత్యాన్యేఽభియయుర్మృధే ॥ ౧౭ ॥ తస్యేషుపాతాభిముఖంయుగాన్తాగ్నిమివోల్బణమ్ । దృష్ట్వాఽన్యేదుద్రువుర్దైత్యాహన్యమానాస్స్వమాలయమ్ ॥ ౧౮ ॥ జిత్వాపురంధనంసర్వమయచ్ఛద్వజ్రపాణయే । ప్రత్యాగచ్ఛత్సరాజర్షిరితినామభిరాహృతః ॥ ౧౯ ॥ పురఞ్జయస్యపుత్రోఽభూదనేనాస్తత్సుతఃపృథుః । విశ్వగన్ధస్తతశ్చ

మరఆసీదిత్యర్థః-తదా,వీరఃపురఞ్జయః,దైత్యైః,పరాజితైర్దేవైః - విశ్వేశ్వరస్య,ప్రభోర్విష్ణోర్వచనా, త్పార్ష్ణిగ్రాహస్సహాయ-స్తత్త్వేన-వృతఃకృతః , పురఞ్జయేనేన్ద్రోవాహనత్వేనవృతో , మహా , న్వృషభ , ఆసీత్ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ తత-స్తం మహాన్తం,వృషభ,మారుహ్య,కకుది-స్థితఉపవిష్టః,దేవైః,స్తూయమానో , యోద్ధుమిచ్ఛు, స్సన్నద్ధఃకవచిత-స్సపురఞ్జయో,దివ్యం,ధను-ర్నిశితా-న్బాణాంశ్చా,దాయ,మహాత్మనః-పురుషస్యవిష్ణో-స్తేజసా , ఆప్యాయితఉపబృంహిత-స్త్రిదశైర్దేవైస్సహ-ప్రతీచ్యాందిశి-దైత్యానాం-పురం-న్యరుణత్నిరుద్ధవాన్ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ తైర్దైత్యైః,పురవాసిభిస్సహ,తస్యపురఞ్జయస్య,తుములం-రోమహర్షణం-రోమ్ణాంశ్రుణ్వతాంపశ్యతాంచలోమ్నాంహర్షణముదఞ్చనం- యస్మాత్తథావిధం-ప్రధనం యుద్ధ-మాసీత్ ॥తత్ర-భల్లైరిషుభిః-పురఞ్జయో,దైత్యాన్,యమాయానయత్ హతవానిత్యర్థః- కాన్దైత్యాన్ , యేఽభిముఖమాయయుః ॥ ౧౭ ॥ తతోఽన్యేహతావశిష్టాదైత్యా, స్తస్యపురఞ్జయస్యే,షూణాం,ఘాతస్యా,భిముఖ , మాగత్యేతిశేషః,తం - యుగాన్తాగ్నిమివో-ల్బణందుస్సహం-దృష్ట్వా - తేన-హన్యమానా-స్స్వకీయమాలయంపాతాలంప్రతి-దుద్రువుః ॥ ౧౮॥ తత-స్సరాజర్షిఃపురఞ్జయో-దైత్యాన్-జిత్వా- తేషాం-పురం-ధనం-సర్వం-ప్రీత్యా వజ్రపాణయేఇన్ద్రాయ-యచ్ఛద్దదౌ,ఇతిశబ్దోహేత్వర్థకః - యతః-పురంజితవాన్ - వృషభస్యకకుదిస్థితః - ఇన్ద్రమేవవాహనత్వేనపరిగృహీతవాన్-తతోహేతో - ర్నామభిఃపురఞ్జయాదినామభిః-పురజయాదికర్మప్రవృత్తినిమిత్తకై-రుదాహృతోవ్యవహృతః ॥ ౧౯ ॥ పురఞ్జయస్యా-నేనా,ఇతిప్రసిద్ధః-పుత్రోబభూవ-తస్యానేనస , స్సుతః,పృథుః, తతఃపృథో,ర్విశ్వగన్ధః-పుత్రో, బభూవ-విశ్వ

గన్ధాచ్చన్ద్ర,స్తస్యచన్ద్రస్య-సుతో,యువనాశ్వః * ॥ ౨౦ ॥ * తస్యయువనాశ్వస్య-సుతః-శాబస్తిఃతంవిశినష్టి-యేనశాబస్తి
నాశాబస్తిరితిప్రసిద్ధా-పురీ-నిర్మితా, శాబస్తేస్సుతో, బృహదశ్వ-స్తతో బృహదశ్వాత్కువలయాశ్వకః,పుత్ర-స్సంబభూ
వ * ॥ ౨౧ ॥ * కువలయాశ్వస్యైవధున్ధుమారఇతినామాన్తరం,నామ్నఃప్రవృత్తినిమిత్తంకర్మాహ॥ యఇతి ॥యఃకువలయా
శ్వకో-బలీబలవాన్ - ఉదఙ్కస్యఋషేః - ప్రియార్థంప్రియంకర్తుం - సుతానా-మేకవింశత్యా-సహస్రై-రేకవింశతిసహస్రస
ఙ్ఖ్యకైస్సుతైః - వృతఇత్యర్థః యుద్ధే-ధున్ధుంనామా,సురం,మహాన - దతో ధున్ధుమారఇతిప్రసిద్ధో బభూవ- తస్యకువలయా
శ్వకస్య-సుతా-స్తేసర్వే - ధున్ధుమారస్య-ముఖాగ్నినా-జజ్వలుఃదగ్ధాబభూవురిత్యర్థః - తేషాంమధ్యే - త్రయఏవ-సుతా -అవ
శిష్టాః * ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ * తేచసుతా, మహాభారత-దృఢాశ్వాదినామానః-తత్ర-దృఢాశ్వస్య-పుత్రో హర్యశ్వ-స్తస్యహర్య
శ్వస్య-నికుమ్భ-స్సుతో-ఽభవత్ * ॥ ౨౪ ॥ * నికుమ్భస్య-సుతో-బర్హిణాశ్వః-తస్యసుతః-కృశాశ్వః-అస్యకృశాశ్వస్య-సుత-
స్సేనజిత్ -తస్య సేనజితః-యువనాశ్వ-స్సుత-స్సమభవత్ ॥ యువనాశ్వవృత్తాన్తమాహ ॥ సఇత్యాదినా ॥యువనాశ్వ-ఽన
పత్యస్సన్నానపహతః-అతఏవ-నిర్విణ్ణోనిర్వేదమాపన్నో భార్యాశతేనసహ - వనంప్రతి-గతః - తత్ర-మునయః- అస్యకృపాళ
వఃఎతద్విషయకృపాయుక్తా-బభూవుః ॥ తేఋషయ-స్సుసమాహితాస్సన్తః - ఐన్ద్రీమిన్ద్రదేవతాకా-మిష్టింపుత్రికామేష్టిం
ప్రవర్తయాంచక్రుః * ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ * తదా-రాజాయువనాశ్వ-స్తర్షితః-నిశిరాత్రౌ-పిపాసు,స్తద్యజ్ఞసదనం-ప్రవిష్టః-శయా
నాం-స్తాన్విప్రాన్-దృష్ట్వా-మన్త్రజలంమన్త్రాభిమన్త్రితంజలంపత్న్యై దేయంస్వయంపపౌపీతవాన్ * ॥ ౨౭ ॥ * తత-ఉత్థి

ద్వోయువనాశ్వస్తత్సుతః ॥ ౨౦ ॥ శాబస్తిస్తత్సుతోయేనశాబస్తిర్నిర్మితాపురీ । బృహదశ్వస్తుశాబస్తే
స్తతఃకువలయాశ్వకః ॥ ౨౧ ॥ యఃప్రియార్థముదఙ్కస్య ధున్ధుంనామాసురంబలీ । సుతానామేకవింశత్యాస
హస్రైరహనద్వృతః॥ ౨౨ ॥ ధున్ధుమారఇతఖ్యాతస్తత్సుతాస్తేప్రజజ్వలుః । ధున్ధోర్ముఖాగ్నినాసర్వేత్రయఏ
వావశేషితాః॥ ౨౩ ॥దృఢాశ్వఃకపిలాశ్వశ్చభద్రాశ్వఇతభారత । దృఢాశ్వపుత్రోహర్యశ్వోనికుమ్భస్తస్యచా
త్మజః॥ ౨౪ ॥ బర్హిణాశ్వోనికుమ్భస్యకృశాశ్వోథాస్యసేనజిత్ । యువనాశ్వోఽభవత్తస్యసోఽనపత్యోవనం
గతః॥ ౨౫ ॥ భార్యాశతేననిర్విణ్ణఋషయోఽస్యకృపాళవః । ఇష్టింప్రవర్తయాంచక్రురైన్ద్రీంస్మసుసమాహి
తాః॥ ౨౬ ॥రాజాతద్యజ్ఞసదనంప్రవిష్టోనిశితర్షితః। దృష్ట్వాశయానాన్విప్రాంస్తాన్పపౌమన్త్రజలంస్వయమ్॥
ఉత్థితాస్తేనిశామ్యాథవ్యుదకంకలశంప్రభో। పప్రచ్ఛుఃకస్యకర్మేదంపీతంపుంసవనంజలమ్ ॥ ౨౮ ॥ రాజ్ఞాపీతం
విదిత్వాథఈశ్వరప్రహితేనతే । ఈశ్వరాయనమశ్చక్రురహోదైవబలంబలమ్॥ ౨౯ ॥తతఃకాలఉపావృత్తేకు
క్షింనిర్భిద్యదక్షిణమ్ । యువనాశ్వస్యతనయశ్చక్రవర్తీజజానహ ॥ ౩౦ ॥ కింధాస్యతికుమారోఽయంస్తన్యే
రోరూయతేభృశమ్। మాన్ధాతావత్సమారోదీరితీన్ద్రోదేశినీమదాత్॥ ౩౧ ॥ నమమారపితాతస్యవిప్రదేవప్ర
సాదతః । యువనాశ్వోఽథతత్రైవతపసాసిద్ధిమన్వగాత్॥ ౩౨ ॥ త్రసదస్యురితీన్ద్రోఽఙ్గవిదధేనామచాస్యవై।
యస్మాత్త్రసన్తిహ్యుద్విగ్నాదస్యవోరావణాదయః॥ ౩౩ ॥యౌవనాశ్వోఽథమాన్ధాతాచక్రవర్త్యవనింప్ర

తా-స్తేవిప్రా-నిరుదకం,కలశం-నిశామ్యదృష్ట్వా - హేప్రభో-కస్యేదంకర్మ - కేనేదం-పుంసవనంపుత్రోత్పత్తికారణం-జలం,
పీత-మితిపప్రచ్ఛుః * ॥ ౨౮ ॥ * తత-ఈశ్వరచోదితేన-రాజ్ఞాయువనాశ్వేన-పీత-మిదంజలం,మితి,విదిత్వా-తేఋషయః-అ
హో-దైవబలమేవ-ముఖ్యంబలం,పురుషబలంతునకించి-దితివదన్తః - ఈశ్వరాయ-నమశ్చక్రుః * ॥ ౨౯ ॥ * తతః-కాలేపు
త్రోత్పత్తికాలేసన్నిహితేసతి-యువనాశ్వస్య - దక్షిణం-కుక్షిం,నిర్భిద్య - తనయ-శ్చక్రవర్తీసప్తద్వీపాధిపతి - స్సంబభూ
వ * ॥ ౩౦ ॥ * అయం-కుమారః-స్తన్యాభావేన-రోరూయతేభృశంరోదితి-అతో-ఽయం-కం,ధాస్యతి॥ ధాస్యతి,,కంపా
స్యతీ-త్యేవం,దుఃఖితై - ర్విప్రై-రుక్తేసతి-తస్యామిష్ట్యా - మారాధిత-ఇన్ద్రో - మా-మయంకుమారో-ధాస్యతిపాస్యతీ-త్యు
క్త్వా - హేవత్స - మారోదీ-రితి-వదన్ - దేశినీంతర్జనీమమృతస్రావిణీ-మదాత్కుమారస్యవక్త్రేనిహితవాన్ - ఇన్ద్రేణాయం
మాంధాతేత్యుక్త్వాన్మాంధాతేతిప్రసిద్ధోబభూవ * ॥ ౩౧ ॥ * తస్యకుమారస్య-పితాచయువనాశ్వో- విప్రాణాం-దై
వస్యచా-నుగ్రహా-న్నమమారనమృతఃతత-స్స-తత్రైవవనే-తపసాఽనుష్ఠితేన-సిద్ధింముక్తిం- మన్వగాత్ప్రాప * ॥ ౩౨ ॥ *
అఙ్గహేరాజన్ , అస్యకుమారస్య, త్రసదస్యురితి-నామధేయ-మిన్ద్ర-శ్చకార॥తత్ప్రవృత్తినిమిత్తమాహయస్మాద్యౌవనాశ్వా
త్కుమారా-ద్రావణాదయో-దస్యవోదుష్టా-ఉద్విగ్నాశ్చలన్త - త్రసన్తిబిభ్యతి - అత-స్సోఽయం-త్రసదస్యురితి-ప్రసిద్ధో-
భవితేతి-వద-న్నామ-విదధతఇతిపూర్వేణాన్వయః * ॥ ౩౩ ॥ * మాన్ధాతుశ్చరిత్రమాహ॥యౌవనాశ్వఇత్యాదినాశతబిన్దో
రిత్యతఃప్రాక్తనేన ॥ యువనాశ్వస్యాపత్యంపుమాన్ యౌవనాశ్వో, మాన్ధాతా - ప్రభుస్సమర్థః ,సప్తద్వీపాత్మకం-భూమి

క్రం-యస్య - సప్తద్వీపాత్మకం భూచక్రం యస్యావశే వర్తత ఇతి తథాభూత - ఏక ఏవా-చ్యుతస్య భగవత- స్తేజసా - అప్రచ్యు
తేన తేజసేతి వా-సప్తద్వీపవతీ-మవనిం భూమిం-శశాస ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ ఆత్మవిత్ దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యదర్శీ స్రక్-భూ
రయః బహ్వ్యః-దక్షిణా-యేషు-తైః-క్రతుభి-ర్యజ్ఞం విష్ణుం “ యజ్ఞో వై విష్ణు ”రితి శ్రుతేః ॥ ఈజే ఇయాజ ॥ యజ్ఞమేవ కిం విశేషే
ణారాధితవానిత్యత స్తం విశినష్టి “ సర్వదేవమయమితి సార్ధేన ” సర్వదేవతాప్రచురం తత్ప్రాచుర్యం చ తచ్ఛరీరకత్వేన-తథా
చ శ్రూయతే “ స ఆత్మా అఙ్గాన్యన్యా దేవతా ” ఇతి, దేవం స్వతేజసా దీప్యమానం-సర్వాన్తరాత్మానం- ప్రాకృతేన్ద్రియాగ
మ్యమ్ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ ద్రవ్యాదిక-మేతత్సర్వం-యదాత్మకం యద్యజ్ఞాత్మకం, తం-యజ్ఞ-మీజ ఇతి పూర్వేణాన్వయః, ద్రవ్యాదిభిస్స
హపఠితో యజ్ఞశబ్దః క్రతుపరః - ద్రవ్యం చరుపురోడాశాదికం-మన్త్రః ద్రవ్యదేవతాప్రకాశకో వేదభాగః - విధిశ్చోదనాత్మకో
భాగః, యజమానః కర్తా- ధర్మః అపూర్వాఖ్యో, దేవతాప్రసాదరూపో వా- దేశ “ స్సమే యజేత ” త్యాద్యుక్తః-కాలో వసన్తా
దిః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ యావద్యావన్మణ్డలం-సూర్య ఉదేతి ఉదేత్య ప్రకాశయతి - యద్వా-యావద్యత్ర-ఉదేతి - యత్ర చ ప్రతితిష్ఠత్యా
స్తమేతి-తదవధికృత్స్నం-సర్వ-మేతద్యావన్మణ్డలం - యౌవనాశ్వస్య మాన్ధాతుః- క్షేత్రం-పాలితం క్షేత్ర-మితి కథ్యత ఇత్యర్థః - ఆచ
క్రవాలమాధిపత్యం కృతవానితి యావత్ ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ నృపః మాన్ధాతా-నృపేతి పాఠే హే నృప శతబిన్దో- ర్దుహితరి బిన్దుమ
త్యాఖ్యాయాం భార్యాయాం-పురుకుత్సాదీన్, త్రీ-న్పుత్రా, నుత్పాదయామాసేతి శేషః, నృపేతి పాఠే మాన్ధాతేతి కర్తృపద
మధ్యాహర్తవ్యమ్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ తేషాం పురుకుత్సాదీనాం, స్వసారః భగిన్యః - పఞ్చాశత్సఙ్ఖ్యాకా, స్సౌభరిమృషిం-పతిం-వ
వ్రిరే పరిజగృహుః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ కథం వా తమృషిం వవ్రిర ఇత్యపేక్షాయాం ప్రసఙ్గాత్సౌభరేశ్చరిత్రమాహ యావదధ్యాయస

భుః । స సప్తద్వీపవతీమేకశ్శశాసాచ్యుతతేజసా ॥ ౩౪ ॥ ఈజే చ యజ్ఞం క్రతుభిరాత్మవిద్భూరిదక్షిణైః । సర్వదేవ
మయం దేవం సర్వాత్మకమతీన్ద్రియమ్ ॥ ౩౫ ॥ ద్రవ్యం మన్త్రో విధిర్యజ్ఞో యజమానస్తథర్త్విజః । ధర్మో దేశశ్చ కా
లశ్చ సర్వమేతద్యదాత్మకమ్ ॥ ౩౬ ॥ యావత్సూర్య ఉదేతి స్మ యావచ్చ ప్రతితిష్ఠతి । సర్వం తద్యౌవనాశ్వస్య మా
న్ధాతుః క్షేత్రముచ్యతే ॥ ౩౭ ॥ శతబిన్దోర్దుహితరి బిన్దుమత్యామధా ❀ న్నృపః । పురుకుత్సామ్బరీషం చ ముచుకు
న్దం చ యోగినమ్ ॥ ౩౮ ॥ తేషాం స్వసారః పఞ్చాశత్సౌభరిం వవ్రిరే పతిమ్ ॥ ౩౯ ॥ యమునాన్తర్జలే మగ్నస్తప్యమా
నః † పరన్తపః । నిర్వృతిం మీనరాజస్య వీక్ష్య మైథునధర్మిణః ॥ ౪౦ ॥ జాతస్పృహో నృపం విప్రః కన్యామేకా
మయాచత । సోఽప్యాహ గృహ్యతాం బ్రహ్మన్కామం కన్యా స్వయంవరే ॥ ౪౧ ॥ స విచిన్త్యాప్రియం స్త్రీణాం
జరఠోఽయమసమ్మతః । వలీపలిత ఏజత్క ఇత్యహం ప్రత్యుదాహృతః ॥ ౪౨ ॥ సాధయిష్యే తథాఽఽత్మానం
సురస్త్రీణామభీప్సితమ్ । కిం పునర్మనుజేన్ద్రాణామితి వ్యవసితః ప్రభుః ॥ ౪౩ ॥ మునిః ప్రవేశితః క్షత్త్రా కన్యాన్తఃపు
రమృద్ధిమత్ । వృతస్స రాజకన్యాభిరేకః పఞ్చాశతా వరః ॥ ౪౪ ॥ తాసాం కలిరభూద్భూయాంస్తదర్థేఽపోహ్య

మాప్తి ॥ పరమః శ్రేష్ఠం-తపో యస్య స పరన్తపః, సౌభరిః, పరన్తపేతి పాఠే, హే పరన్తప-యమునాయా, అన్తర్జలే జలమ
ధ్యే-నిమగ్నః - స్తప్యమానః, పరన్తప ఇత్యపి పాఠాన్తరం, తత్ర, పరంతప - స్తప్యమానః కుర్వాణః, పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః ॥
కదాచి, న్మైథునమేవ ధర్మో యస్య, తస్య, మత్స్యశ్రేష్ఠస్య, నిర్వృతిం మైథునసుఖం, దృష్ట్వా, విప్రస్సౌభరి, ర్జాతా ఉత్పన్నా-
స్పృహా మైథునేచ్ఛా-యస్య సః, నృపం మాన్ధాతార-మాగత్య, కాం, కన్యా, మయాచత - స మాన్ధాతాఽప్య-స్య-నైరూప్య-
మాలక్ష్యైవమాహ ॥ హే బ్రహ్మన్-స్వయంవరే-కామం యథేచ్ఛం కన్యా, గృహ్యతా, మిత్యాహేత్యర్థః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ❀
స విప్రస్సౌభరిః, స్త్రీణా, మప్రియం, మాం, విచిన్త్య, నేనా, హం, ప్రత్యుక్తః, అత, ఆత్మానం, సురస్త్రీణా
మప్య, భీప్సితం, సాధయిష్యామీ - తి - వ్యవసితః నిశ్చితవానితి ద్వయో రన్వయః స్వస్య స్త్రీణా మప్రియత్వే హే
తుః, జరఠో వృద్ధః, వలిభిర్యుక్తః, పలితశ్చ - ఏజత్కః కమ్పమానశిరాః - ఏవం భూతోఽయమితి బుద్ధ్వా, రా
జ్ఞా, అహం ప్రత్యుక్త ఇత్యన్వయః ॥ సుర స్త్రీణామప్య, భీప్సితమాత్మానం - యోగ ప్రభావేన - సాధ యిష్యే-
కిం పున-ర్మనుజేన్ద్రాణాం మనుజేన్ద్ర స్త్రీణా - మభీప్సితం - సాధయిష్య ఇతి కియదేతదిత్యర్థః ॥ ఇత్థం - వ్యవసితః
వ్యవసాయయుక్తః - ప్రభుస్సమర్థో - యోగిత్వాదితి భావః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ❀ మునిస్సౌభరిః-క్షత్త్రా సూతేన ప్రయోజ్యక
ర్త్రా - రాజ్ఞా ప్రయోజకేన - బుద్ధిమత్సర్వసమృద్ధిమ-దన్తఃపురం - ప్రవేశితః- పఞ్చాశతా పఞ్చాశత్సఙ్ఖ్యాభి - రాజకన్యాభి-
స్సర్వాభి- రేక ఏవ-వరస్స-న్వృతః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ తదా-తాసాం కన్యానాం, తదర్థే వరనిమిత్తం-అహమేవైనం వృణే, మమైవా
యమనురూపః పతి-ర్నత్వ-త్యేవం - సౌహృదం సోదర్యత్వ ప్రయుక్తం సౌహృద - మపోహ్య - తస్మిన్నితరాం సున్దరే వరే-గ

౩౯ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ నృప. ౪౦ ॥ శ్లో † పా ॥ పరంతప ॥ పరంతపః.

తంసహితం - చేతో - యాసాం-తాసాం-మహాన్-కలిః కలహః. ఆసీత్ యోగమాహాత్మ్యేన తాదృశసుందరరూపం ధృతవాని
తి భావః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ తస్య గార్హస్థ్యం వర్ణయతి । స ఇతి చతుర్భిః స బహ్వృచ ఆశ్వలాయనః-సౌభరిః-యద్వా, బహ్వృచ ఇతి మ
న్త్రసామర్థ్యముక్తం - తాభిః స్త్రీభిస్సహ, రేమ-ఇత్యుత్తరేణాన్వయః - అపారణీయం దురన్తం యత్, తపః తస్య శ్రియా-
సమృద్ధ్యా హేతుభూతయా, అనర్ఘ్యాః - పరిచ్ఛదాః ఉపకరణాని - యేషు - తేషు గృహేషు-ఉపకల్పితేషు-తథా-నానావిధేషూ
పవనేషు-అమలాన్యమ్భాంసి, యేషు, తేషు, సరస్సు చ కథంభూతేషు, సౌగన్ధికానాం కల్హారాదీనాం, కాననాని స్తోమాః- యే
షు ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ కథంభూతేషు గృహాదిషు, స్వలఙ్కృతాః, స్త్రియః, పురుషాశ్చ - యేషు, అనుగాయన్తో, ద్విజాః పక్షిణో
భృఙ్గాశ్చ, వన్దినశ్చ, యేషు, కథంభూతః, మహార్హశయ్యాదిభిః, ఉపలక్షితస్సన్ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ యస్య సౌభరేః, గార్హస్థ్యం, స
మ్యగవలోక్య, విస్మితః-సార్వభౌమసంపదా, యుక్తస్సప్తద్వీపసహితాయా, భూమేరధిపతిః, మాన్ధాతా, స్తమ్భం గర్వం జ
హౌ తత్యాజ, కియదేతన్మదీయమైశ్వర్యమిత్యమన్యతేత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ దుహితౄణాం సత్కారవైకల్యచిన్తాం జహౌ ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁
ఇత్థం, గృహేష్వాసక్తస్సౌభరిః-నానాముఖైర్బహుముఖైర్బహుభిరిన్ద్రియైరైశ్వర్యర్థః-అనేనానేకశరీరపరిగ్రహః ప్రతిశరీర
మిన్ద్రియభేదశ్చ సూచ్యతే, విషయాన్ శబ్దాదీన్, సేవమానోఽనుభవన్నపి, న తుతోష నాలమమన్యత, యథా ఆజ్యస్తోకైః ఘృత
బిన్దుభిరగ్నిర్న తుష్యతి- తద్వత్ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ ఇదానీం తస్యానుతాపపూర్వకం వానప్రస్థాశ్రమమాహ ॥ తావదనుతాప
మాహ ॥ స ఇత్యాదినా ఏవం వసన్నిత్యతః ప్రాక్తనేన । బహ్వృచానామాచార్యస్స సౌభరిః-కదాచిదుపాసీనః ఉపవిష్టః-ఆ

సౌహృదమ్ । మమానురూపో నాయం వ ఇతి తద్గతచేతసామ్ ॥ ౪౫ ॥ స బహ్వృచస్తాభిరపారణీయ తపశ్శ్రి
యాఽనర్ఘ్య పరిచ్ఛదేషు । గృహేషు నానోపవనామలామ్భస్సరస్సు సౌగన్ధికకాననేషు ॥ ౪౬ ॥ మహార్హశయ్యా
సనవస్త్రభూషణస్నానానులేపాభ్యవహారమాల్యకైః । స్వలఙ్కృతస్త్రీపురుషేషు నిత్యదా ❁ రేమేఽనుగాయ
ద్ద్విజభృఙ్గవన్దిషు ॥ ౪౭ ॥ యద్గార్హస్థ్యం తు సంవీక్ష్య సప్తద్వీపవతీపతిః । విస్మితః స్తమ్భమజహాత్సార్వభౌమ
శ్రియాఽన్వితః ॥ ౪౮ ॥ ఏవం గృహేష్వభిరతో విషయాన్వివిధైస్సుఖైః । సేవమానో న చాతుష్యదాజ్యస్తోకైరి
వానలః ॥ ౪౯ ॥ స కదాచిదుపాసీన ఆత్మాపహ్నవమాత్మనః । దదర్శ బహ్వృచాచార్యో మీనసఙ్గసముత్థితమ్ ॥ ౫౦ ॥
అహో ఇమం పశ్యత మే వినాశం తపస్వినస్సచ్చరితవ్రతస్య । అన్తర్జలే వారిచరప్రసఙ్గాత్ప్రచ్యావితం బ్రహ్మ చి
రం ధృతం యత్ ॥ ౫౧ ॥ సఙ్గం త్యజేత ❁ మిథునవ్రతినాం ముముక్షుః సర్వాత్మనా న విసృజేద్బహిరిన్ద్రియాణి । ఏ
కశ్చరన్రహసి చిత్తమనన్త ఈశే యుఞ్జీత తద్వ్రతిషు సాధుషు చేత్ప్రసఙ్గః ॥ ౫౨ ॥ ఏకస్తపస్వ్యహమథామ్భ
సి మత్స్యసఙ్గాత్పఞ్చాశదాసముత పఞ్చసహస్రసర్గః । నాన్తం వ్రజామ్యుభయకృత్యమనోరథానాం మాయా
గుణైర్హృతమతిర్విషయేఽర్థభావః ॥ ౫౩ ॥ ఏవం వసన్గృహే కాలం విరక్తో న్యాసమాస్థితః । వనం జగామాను

త్మనా మనసా-మీనస్య-సఙ్గాద్ధేతోః-సముత్థిత-మాత్మాపహ్నవం స్వరూపానుసన్ధానవిరోధినం - విషయచాపలం-దదర్శ ఆలో
కితవాన్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ దర్శనమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ అహో ఇతి ॥ అహో హే లోకాః, తపో-నిష్ఠస్య- సంస్థాః సచ్చరితవ్రతస్య-
యోఽహం, తస్య-మమ-మే, వినాశం-పశ్యత-కోఽసౌ వినాశః, తత్రాహ-అన్తర్జలే - యో , వారిచరో మీనః, తస్య ప్రకృష్టాత్స
ఙ్గాద్ధేతోః-చిరం-ధృతం ధ్యాతం, బ్రహ్మ- విస్రావితం విస్మృతమితి, య దేవ ఏవ వినాశః, బ్రహ్మవిస్మరణమాత్మనో వినాశప్రా
యమేవేతి మత్వా వినాశం పశ్యతేత్యుక్తం ॥ తథా చ శ్రూయతే "అసన్నేవ స భవతి అసద్బ్రహ్మేతి వేద చేత్" ఇతి ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ అ
త ఏవం వర్తితవ్యం మయేత్యభిప్రాయేణ ముముక్షోర్వృత్తిమాహ ॥ సఙ్గమితి ॥ ముముక్షుః - సర్వాత్మనా కరణత్రయేణ-మిథున
వ్రతినాం దాంపత్యధర్మవతాం-సఙ్గం-త్యజేత్, బహిశ్శబ్దాదివిషయేషు-ఇన్ద్రియాణి-న విసృజేత్ న ప్రవర్తయేత్ - ఏకో ఽసహా
య ఏవ, చరేత్, రహసి ఏకాన్తే-చిత్తం-మనన్తే అపరిచ్ఛిన్నే-ఈశే భగవతి, యుఞ్జీత-క్వచిదపి సఙ్గో న కార్య ఏవ, క్వచిచ్చేద్వ్రతి ప్ర
సఙ్గ- స్తర్హి-తస్మిన్ననన్త ఏవ రతిర్యేషాం- తేషు-సాధుష్వేవ, విధేయః ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ స్వావస్థాం ప్రపఞ్చయతి ॥ ఏక ఇతి ॥ ప్రథ
మ-మేకః అసహాయ ఏవాహమాసం-అథ తతో- ఽమ్భసి-యో, మత్స్యః తస్య సఙ్గా- త్పఞ్చాశ -దాశం పఞ్చాశతా భార్యాభిః శ
క్యదా సంబన్ధాయ పఞ్చాశచ్ఛరీరవిశిష్టోఽభవం-తతశ్చ, పుత్రరూపేణ, పఞ్చసహస్రసర్గ, ఆసం-ఏవమప్య- న్తం విషయానుభవ
జాం తృప్తిం అన్తస్యత్వ స్యావధిత్వాత్-న వ్రజామి-కథంభూతః, ఉభయకృత్యం స్త్రీపుంసకృత్యం , తస్మిన్నేవ . మనోరథో
యేషాం-మాయా గుణైర్మోహాదిభిః హృతా, మతి - ర్యస్య-విషయేషు శబ్దాదిష్వేవ, అర్థభావః పురుషార్థబుద్ధిః, యస్య, తథాభూ
తః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ ఏవమిత్యాదిశుకోక్తిః ఇత్థం- మహాన్తం కాలం- గృహే , వసన్, తతో, విరక్తో, న్యాసం కామ్యకర్మత్యాగ

మాన్ధితః- వనం - జగామ-తపసఇతిశేషః - తంగచ్ఛన్తంసౌభరిం - పతిరేవదేవతాయాసాంతాః-పత్న్యశ్చ - నుస్పృత్యాజగుః ❋ ॥ ౫౪ ॥ ❋ తత్రవనే - ఆత్మవిత్ ఆత్మయాథాత్మ్యానుసన్ధానపర, స్సౌభరి, రాత్మకర్శనంశరీరకార్శ్యవహంఅతఏవ-తీక్ష్ణముగ్రం, తపః- స్తప్త్వాకృత్వా- అగ్నిభిరాహవనీయాదిభిస్సహైవ, త్మానం-పరమాత్మని-యుయోజలిలిమనుసంద్ధధ ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౫౫ ॥ ❋ తతో - హేమహారాజ, పత్న్యస్సౌభరే - రాధ్యాత్మికీంగతింపరమాత్మసంబన్ధినీంఅగ్నిభిస్సహప్రత్యగాత్మనః పరమాత్మనిలయానుసన్ధానపూర్వికాంతత్ప్రాప్తిరూపాంగతి-మవలోక్యతాః, పతి, మనుగతాః, పత్న్యశ్చ, తస్యపత్న్యః, ప్రభావేనపరమాత్మోపాసనప్రభావేన, అన్వీయురనుస్సృత్యజగ్ముః, ముక్తాబభూవురితియావత్, తద్యథా. శాన్తంనిర్ధనమగ్నిమర్చిషశ్శిఖా, అనులీనాభవన్తి-తద్వత్ ❋ ॥ ౫౬ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధేషష్ఠోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ప్రాసఙ్గికస్సౌభరివృత్తాన్తోఽనువర్ణితః, అథప్రస్తుతంమాన్ధాతుర్వంశపరంపరాంతద్వృత్తాన్తంచాహ॥ మాన్ధాతృపుత్రప్రవరఇతి ॥ మాన్ధాతుః-పుత్రాణాంపురుకుత్సదీనాం-మధ్యే-శ్రేష్ఠోఽమ్బరీషఇతిప్రసిద్ధః - పుత్రే-స్వ-పితామహేనయువనాశ్వేన-ప్రవృతిఃపుత్రత్వేన స్వీకృతః-అతఏవ-తత్సుతః- అమ్బరీషస్యసుతః - యువనాశ్వనామా- ఽభవత్ - పితామహస్య నామధరఇత్యర్థః - యౌవనాశ్వస్తుతత్సుత-ఇతివాతాన్తరం-తదామాన్ధాతృపుత్రశ్రేష్ఠోఽమ్బరీషః-పితామహేనవృతత్వా- త్తత్పుత్రఆమ్బరీష్యాదిశబ్దాభిధేయతాం విహాయయౌవనాశ్వశబ్దాభిధేయోబభూవేత్యర్థః-యువనాశ్వస్యానన్తరా

యయుస్తత్పత్న్యః పతిదేవతాః॥ ౫౪ ॥ తత్రతప్త్వాతపస్తీక్ష్ణమాత్మకర్శనమాత్మవిత్ । సహైవాగ్నిభిరాత్మానంయుయోజపరమాత్మని॥ ౫౫ ॥ తాస్స్వపత్యుర్మహారాజనిరీక్ష్యాధ్యాత్మికీంగతిమ్ । అన్వీయుస్తత్ప్రభావేన శాన్తమగ్నిమివార్చిషః ॥ ౫౬ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుకఉవాచ ॥ మాన్ధాతృపుత్రప్రవరోయోఽమ్బరీషః ప్రకీర్తితః । పితామహేనప్రవృతో ❋ యువనాశ్వస్తుతత్సుతః ॥ ౧ ॥ హారీతస్తస్యపుత్రోఽభూన్మాన్ధాతృప్రవరాఇమే॥ నర్మదాభ్రాతృభిర్దత్తాపురుకుత్సాయయోరగైః ॥ ౨ ॥ తయారసాతలంనీతోభుజగేన్ద్రప్రయుక్తయా । గన్ధర్వానవధీత్తత్రవధ్యాంస్తాన్విష్ణుశక్తిధృక్॥ నాగాల్లబ్ధవరస్సర్పాదభయంస్మరతామిమమ్ ॥ ౩ ॥ త్రసదస్యుఃపౌరుకుత్సో యోఽనరణ్యస్యదేహకృత్ । హర్యశ్వస్తత్సుతస్తస్మాత్ప్రరుణోఽథత్రిబన్ధనః॥ ౪ ॥ తస్యసత్యవ్రతఃపుత్రస్త్రిశఙ్కురితివిశ్రుతః॥ ప్రా

పత్యంయౌవనాశ్విరమ్బరీషః॥ అతఇఞ్,, తస్యాపత్యంయౌవనాశ్వః॥ తస్యాపత్య,,మిత్యౌత్సర్గికోణ్ప్రత్యయః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తస్యయౌవనాశ్వస్య-సుతో-హారితఇతిప్రసిద్ధో-బభూవ- ఇమేఅమ్బరీషయౌవనాశ్వహారితాః, మాన్ధాతృప్రవరాః మాన్ధాతృసన్తానభూతాఇత్యర్థః-ఏవంమాన్ధాతృసుతస్యామ్బరీషస్యవంశఉక్తః - అథపురుకుత్ససన్తానంవక్ష్యంస్తావత్తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ నర్మదేతి॥ భ్రాతృభి-రురగైః భ్రాతృభి-ర్నాగైః-ర్యా-నర్మదాఖ్యానాగకన్యకా-పురుకుత్సాయ-దత్తా ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ తయా-భుజగేన్ద్రైః-భ్రాతృభిఃప్రచోదితయా-నర్మదయా-రసాతలం, నీతో-యః-పురుకుత్స - స్స విష్ణుశక్తిధృత్ భగవదాహితబలః-అతఏవా, వధ్యానపి-గన్ధర్వా-నవధీద్ధతవాన్, తతో-నాగాద్భుజగేన్ద్రా-ల్లబ్ధః ప్రాప్తోవరోయేన- తాదృశో-బభూవ-వరస్వరూపందర్శయతి ॥ సర్పాదభయంస్మరతామిమమితి ॥ ఇమంనర్మదయారసాతలనయనాదివృత్తాన్తం - స్మరతాంజనానాం-సర్పా, దభయంభయాభావఇతి-మద్వృత్తాన్తంస్మరతాంసర్పాద్భయంమాభూదిత్యేవంవిధంవరంప్రాప్యానన్తంలబ్ధవానిత్యర్థః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ పురుకుత్సస్యాపత్యంపౌరుకుత్స్య-స్త్రసదస్యుః- తంవిశింషన్తత్పుత్రమాహ ॥ యస్త్రసదస్యు, రనరణ్యస్య, దేహకృత్-అనరణ్యముత్పాదితవానిత్యర్థః-తస్యానరణ్యస్య, సుతో-హర్యశ్వ- స్తస్మాద్ధర్యశ్వా- త్ప్రరుణో-జజ్ఞఇతిశేషః-అథతత్ప్రరుణా-త్త్రిబన్ధనః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ తస్య, పుత్ర-స్సత్యవ్రత, స్సఏవ, త్రిశఙ్కురితివిఖ్యాత, స్సచ-గురోర్వసిష్ఠస్య-శాపా-చణ్డాలతాం, ప్రాప్తః-పశ్చా-త్కౌశికస్యవిశ్వామిత్రస్య-తేజసాతపఃప్రభావేన - సశరీరఏవ - స్వర్గం-గతో ఽధునాఽపి-దివి-నక్షత్రరూపేణదృశ్యతే-కథంచణ్డాలస్యస్వర్లోకేఽవస్థానమిత్యత్రాహ ॥ పాతితఇతి ॥ కౌశికతేజసాస్వర్గంప్రాపిత- స్తత్రత్యై-ర్దేవై-రవాక్శిరాః-పాతితఃపాత్యమానః-పున - స్తేనైవకౌశికతేజసైవ-బలాత్ - స్తమ్భితః-స్వర్గాన్తరనిర్మాణపూర్వకంకౌశికతేజసాదివ్యేవస్థా

---

౧ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ యౌవనాశ్వస్తు.

పితఇత్యర్థః ✽ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ✽ త్రైశఙ్కవస్త్రిశఙ్కోః పుత్రః-హరిశ్చన్ద్రః తద్వృత్తాన్తమాహ॥ యన్నిమిత్తం - యోహరిశ్చన్ద్రో-నిమిత్తంకారణం-యస్య - తద్బహువార్షికం-యుద్ధం-పక్షిణోః పక్షిత్వంప్రాప్తయోః-విశ్వామిత్రవసిష్ఠయోః-బభూవ విశ్వామిత్రో రాజసూయదక్షిణాచ్ఛలేనసర్వస్వాపహారేణహరిశ్చన్ద్రంయాతయామాస - తచ్ఛ్రుత్వాకుపితో హరిశ్చన్ద్రగురుర్వసిష్ఠః విశ్వామిత్రంత్వమాడిర్భవేతిశశాప - ఆడిర్బలాకా " శరారిరాడిరాతిశ్చబలాకాబిసకణ్ఠికే ,, ఇతికోశాత్-విశ్వామిత్రోఽపి-వసిష్ఠంత్వంభాసోభవేతిశశాప-తయోశ్చయుద్ధమభూదితిశ్రుతిప్రసిద్ధమ్ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ హరిచన్ద్రస్యైవచరిత్రాన్తరమాహ॥ సఇత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి - సహరిశ్చన్ద్రో,ఽనపత్యః అపుత్రస్సన్నతఏవ-విషణ్ణః దుఃఖితః - ఆత్మామనో,యస్య-సః-నారదస్యోపదేశాద్వరుణం-శరణం,గతః, కథంశరణంయాతస్తత్రాహ ॥ పుత్రఇత్యాదినాయజాఇత్యన్తేన॥ వరుణంశరణముపగమ్య- హేప్రభో,మమ,పుత్రో,జాయతాంతథాఽనుగృహాణ ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ హేమహారాజవరుణ,యది,వీరః,పుత్రో-మమ,జాయేత,తర్హి, తేనైవపురుషపశునా,త్వాం,యజై యజాని,ఇతిభాషాభిన్దనేనశరణంగతఇత్యర్థః,తత,స్తథైవాస్త్విత్యుక్తవతా,వరుణేనసమిత్తేనా,న్యేనహేతునా,అస్యహరిశ్చన్ద్రస్య,పుత్రోజాత-స్సచ,రోహిత-ఇతిప్రసిద్ధః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ తతో-వరుణ,స్తవ,పుత్రస్తు,జాత,స్తేనపుత్రేణ,పురుషపశునా,మాం,యజస్వే,త్యబ్రవీత్ । ఏవముక్తవన్తంవరుణంహరిశ్చన్ద్రఆహ॥ యదా-పశు-ర్నిర్దశః నిర్గతిదశదిన - స్తదా-మేధ్యోభవేత్-యాగయోగ్యోభవేదితి ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ తతో-వరుణ-స్తథైవాస్త్విత్యుక్త్వా-నిర్దశేదశస్వహస్సువ్యతీతేష్వా - గత్య,యజస్వే , త్యాహ-తతో-హరిశ్చన్ద్రో, ఽస్యపురుషస్యపశో-ర్దన్తా - యదిజాయేరం- స్తదా-మేధ్యోభవే-దిత్యబ్రవీత్ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ తతో-వరుణ-స్తథైవాస్త్విత్యుక్త్వా,జాతేషు-దన్తేషు-పునరేత్య,దన్తా-

ప్తశ్చణ్డాలతాంశాపాద్గురోః కౌశికతేజసా॥ ౫ ॥సశరీరోగతస్స్వర్గమద్యాపిదివిదృశ్యతే। పాతితోఽవాక్ఛిరాదేవైస్తేనైవస్తమ్భితోబలాత్ ॥ ౬ ॥ త్రైశఙ్కవోహరిశ్చన్ద్రోవిశ్వామిత్రవసిష్ఠయోః । యన్నిమిత్తమభూద్యుద్ధంపక్షిణోర్బహువార్షికమ్॥ ౭ ॥సోఽనపత్యోవిషణ్ణాత్మానారదస్యోపదేశతః । వరుణంశరణంయాతఃపుత్రోమేజాయతాంప్రభో ॥ ౮ ॥ యదివీరోమహారాజతేనైవత్వాంయజాఇతి । తథేతివరుణేనాస్యపుత్రోజాతస్తురోహితః ॥ ౯ ॥ జాతస్సుతస్త్వనేనాఙ్గమాంయజస్వేతిసోఽబ్రవీత్ । యదాపశుర్నిర్దశస్స్యాదథమేధ్యోభవేదితి॥ ౧౦ ॥నిర్దశేచసమాగత్యయజస్వేత్యాహసోఽబ్రవీత్ । దన్తాఃపశోఃప్రజాయేరన్నథమేధ్యోభవేదితి॥౧౧॥ జాతాదన్తాయజస్వేతిసప్రత్యాహాథసోఽబ్రవీత్।యదాపతన్త్యస్యదన్తాహ్యథమేధ్యోభవేదితి ॥ ౧౨ ॥ పశోర్నిపతితాదన్తాయజస్వేత్యాహసోఽబ్రవీత్ । యదాపశోఃపునర్దన్తాజాయన్తేఽథపశుశ్శుచిః॥ ౧౩ ॥ పునర్జాతాయజస్వేతిసప్రత్యాహాథసోఽబ్రవీత్ । సాన్నాహికోయదారాజన్రాజన్యోఽథశుచిఃపశుః॥ ౧౪ ॥ఇతిపుత్రానురాగేణస్నేహయన్త్రితచేతసా । కాలంవఞ్చయతాతంతముక్తోదేవస్తదైక్షత॥ ౧౫ ॥ రోహితస్తదభిజ్ఞాయపితుఃకర్మచికీర్షితమ్ । ప్రాణప్రేప్సుర్ధనుష్పాణిరరణ్యంప్రత్యపద్యత ॥ ౧౬ ॥ పితరంవరుణగ్రస్తంశ్రుత్వాజాతమహోదరమ్ । రోహితోగ్రామమీయాయతమిన్ద్రఃప్రత్యషేధత॥ ౧౭ ॥ భూమేఃపర్యటనంపుణ్యంతీర్థక్షేత్రనిషేవ

అస్యజాతాః-యజస్వే , త్యవాచతతో-హరిశ్చన్ద్రో,యదా,ఽస్యపురుషపశోః,దన్తాః,పతన్తి , తదాఽయం-మేధ్యో,భవే-దిత్యబ్రవీత్ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ తత,స్తథైవేత్యుక్త్వా,వరుణః-పతితదన్తంకుమారమవలోక్యా , స్య,దన్తాస్తు - పతితాః,మాం-యజస్వేత్యాహ,అథ హరిశ్చన్ద్రః,పునః-పశో-ర్యదా-దన్తా-జాయేరం,స్తదా-పశు-శ్శుచిర్మేధ్యో,భవే-దిత్యాహ ✽॥౧౩॥ ✽ తతః-పునర్జాతదన్తమవలోక్య,అస్య , దన్తాస్తు, జాతా-యజస్వే, త్యాహ-వరుణః-తత-స్సహరిశ్చన్ద్రో, హేరాజన్వరుణా-యంరాజన్యః, అతఏవ-పురుషపశు-ర్యదా , సాన్నాహికః సన్నాహయోగ్యః ఆయుధగ్రహణయోగ్యః , యుద్ధయోగ్యఇతియావత్-తదా-శుచిర్మేధ్యో,భవేదితి ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ ఇతీత్థం,పుత్రే-అనురాగో - యస్య , పుత్రేయః స్నేహ-స్తేన-యన్త్రితంవశీకృతం-చేతో-యస్యా-తఏవ-తంతంనిర్దశాదిరూపం , కాలం-వఞ్చయతా-హరిశ్చన్ద్రేణోక్తో,దేవోవరుణ,స్తత్,అస్య , సన్నాహయోగ్యత్వ, మైక్షత - ప్రత్యవేక్షమాణోబభూవ ✽ ॥ ౧౫ ॥ ఏవంస్థితే-తదా-రోహితః-పితు , స్తచ్చికీర్షిత-మాత్మపశునావరుణయజన-మభిజ్ఞాయ,ప్రాణప్రేప్సుర్జిజీవిషుః , ధనుఃపాణౌయస్యతథాభూతో, ఽరణ్యం,జగామ ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ తతః,కుపితేన,వరుణేన,గ్రస్తం ॥ గ్రాసస్వరూపమేవాహ ॥ జాతమహోదరమితి ॥ క్రుద్ధేనవరుణేనోత్పాదితమహోదరమిత్యర్థః , ఏవంభూతంపితరం-వరుణగ్రస్తంశ్రుత్వా , రోహితః-గ్రామ-మేయాయాగన్తుముద్యతః-త-మిన్ద్రః,ప్రత్యషేధత-మాగాఇత్యుక్తవాన్ ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ ఏవముక్త్వా,శక్రః-పుణ్యానాం-తీర్థానాం-క్షేత్రాణాంచ-నిషేవణైర్భూమేః . పర్యటనం-రోహితాయా-దిశత్-గ్రామంమాగాః కిన్తుభూపర్యటనేనోపాయేనానృతదోషజంపితుర్మహోదరంనివర్తయేత్యాహేత్యర్థః , సోఽపి

రోహితోఽపి,శక్రేణ-యథోక్తం,తథైవా-రణ్యే, పుణ్యతీర్థక్షేత్రేషు-కతిచి-ద్వత్సరా-నచరత్ ॥ ౧౮ ॥ ఏవం-ద్వితీయే-
తృతీయే-చతుర్థే,పఞ్చమే చే-త్యేవంప్రతివర్షం,వృత్రహా ఇన్ద్రః,స్థవిరో వృద్ధో-విప్రో-భూత్వా, భ్యేత్యాభ్యేత్య , ప్రత్యషేధత-
గ్రామంమాగాః కిన్తుభూమణ్డలంపర్యటేత్యుక్తవానిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ తతో-రోహిత,ష్షష్ఠం, సంవత్సరం-చరిత్వా , పురీ-
ముపగచ్ఛన్-అజీగర్తాద్భార్గవవంశజా , త్తన్మధ్యమసుతంశునశ్శేప-మక్రీణత్-తంచ-పిత్రే హరిశ్చన్ద్రాయ, ప్రదాయస్వప్రతి
నిధితయాయాగార్థందత్వా,సమవిన్దత,గ్రామంప్రాప్యసుఖంస్థితో బభూవేత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ తతో-మహాయశామహారథో-
హరిశ్చన్ద్రః , పురుషమేధేనక్రతునా-వరుణాదీన్ దేవా-నయజత్-ముక్తోదరో-ముక్తమపగతముదరంమహోదరంయస్య - త
థాభూతశ్చబభూవేత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ తత్రపురుషమేధే-విశ్వామిత్రో-హోతా-బభూవ-భృగువంశజ,ఆత్మవా,న్జమదగ్ని,
రధ్వర్యు,రభవత్-వసిష్ఠోబ్రహ్మ,బభూవ- అయాస్యోముని-స్సామగఉద్గతా-బభూవ ॥ ౨౨ ॥ ఏవంమహర్షిభిః కారితేన
పురుషమేధేనారాధిత,ఇన్ద్ర , స్తుష్ట,స్తస్మై హరిశ్చన్ద్రాయ,శాతకుమ్భమయంస్వర్ణమయం , రథ, మదాత్ ॥ కథంశునశ్శేపః
పిత్రాప్రచోదితో ఽప్యాత్మవధమస్వవన్యత - కథంతరాంవిశ్వామిత్రాదయో బ్రహ్మర్షయః బ్రహ్మర్షిసుతంశునశ్శేపమాల
బ్ధవన్తఇత్యపేక్షాయామాహ ॥ శునశ్శేపస్యేతి ॥ ఉపరిష్టాత్ షోడశే అధ్యాయే,శునశ్శేపస్య,మాహాత్మ్యం స్వప్రాణరక్షణా
యవిశ్వామిత్రశరణవరణం - తేనసంస్తుతానాంవరుణాదీనామనుగ్రహాదనాలమ్భన , మిత్యాదికం , సర్వం , వక్ష్యతఇత్య
ర్థః ॥ ౨౩ ॥ తత-స్సభార్యస్య,భూపతేర్హరిశ్చన్ద్రస్య,సత్యమననృతమేవసారో బలంయస్యాం తాం-ధృతిం-దృష్ట్వా,వి
శ్వామిత్రో-నితరాంప్రీత , స్తస్మై , అవిహతాంగతింసావధానాంగతిం-మాత్మజ్ఞానరూపాం-దదౌ , స్వాత్మపరమాత్మయా
థాత్మ్యజ్ఞానయోగముపదిశ్యతన్నిష్ఠమచీకరదిత్యర్థః , అత్రసభార్యస్యసత్యసారాంధృతిందృష్ట్వేత్యనేన బ్రహ్మసుతాలమ్భ

క్షైః । రోహితాయాదిశచ్ఛక్రస్సోఽప్యరణ్యేఽవసత్సమాః ॥ ౧౮ ॥ ఏవంద్వితీయేతార్తీయే*చతుర్థేపఞ్చమేత
థా । అభ్యేత్యాభ్యేత్యస్థవిరోవిప్రోభూత్వాఽథవృత్రహా ॥ ౧౯ ॥ షష్ఠంసంవత్సరంతత్రచరిత్వారోహితః పు
రీమ్ । ఉపవ్రజన్నజీగర్తాదక్రీణాన్మధ్యమంసుతమ్ ॥ శునశ్శేపంపశుంపిత్రేప్రదాయసమవిన్దత ॥ ౨౦ ॥ తతఃపురు
షమేధేనహరిశ్చన్ద్రోమహాయశాః । ముక్తోదరోఽయజద్దేవాన్వరుణాదీన్మహాయశాః ॥ ౨౧ ॥ విశ్వామిత్రోఽభ
వత్తస్మిన్హోతాఽధ్వర్యురథాత్మవాన్ । జమదగ్నిర్వసిష్ఠోఽభూద్బ్రహ్మాఽయాస్యస్తుసామగః ॥ ౨౨ ॥ తస్మైతు
ష్టోదదావిన్ద్రశ్శాతకుమ్భమయంరథమ్। శునశ్శేపస్యమాహాత్మ్యముపరిష్టాత్ప్రవక్ష్యతే ॥ ౨౩ ॥ సత్యసారాం
ధృతిందృష్ట్వాసభార్యస్యచభూపతేః । విశ్వామిత్రోభృశం ప్రీతోదదావవిహతాంగతిమ్ ॥ ౨౪ ॥ మనఃపృథి
వ్యాంతామద్భిస్తేజసాఽపోఽనిలేనతత్ । ఖేవాయుంధారయంస్తచ్చభూతాదౌతంమహాత్మని ॥ ౨౫ ॥ తస్మిన్

న్ప్రవృత్తహరిశ్చన్ద్ర విషయకకోపేనతద్యజ్ఞేఆర్త్విజ్యం ప్రాప్యదక్షిణాచ్ఛలేనసర్వస్వ మపహృత్యపీడ్యమానస్యాపితస్యస
త్యానువర్తిత్వందృష్ట్వాప్రీతఇతీతిహాసార్థోఽభిప్రేతః ॥ ౨౪ ॥ అవిహతాంగతిమేవాహ॥మనఇతిసార్ధాభ్యాం,హరిశ్చ
న్ద్రో,విశ్వామిత్రోద్దిష్టజ్ఞానయోగనిష్ఠాప్రభావేన , మనఆదీన్ పూర్వపూర్వా , నుత్తరోత్తరేషుపృథివ్యాదిషు - ధారయన్
ధ్యాయన్-తయాఽజ్ఞానం,వినిర్ధున్-నిశ్శేషందహన్-తాంజ్ఞానకలాం-హిత్వా-నిర్వాణసుఖసంవిదా-అనిర్దేశ్యాప్రతర్క్యే
ణ-స్వేనభావేన,ధ్వస్తబన్ధన,స్తస్థా,విత్యన్వయః,మనఃపృథివ్యామిత్యాదేరయమర్థః “ అన్నమయంహిసౌమ్యమన ,, ఇతిప్రకా
రేణమనసోఽన్నశబ్దవాచ్యపృథివ్యాప్యాయితస్యైవవ్యాపారక్షమత్వాన్మనోవ్యాపారః పృథివ్యాయత్తఇతిమనోనియమ
నార్థంపృథివ్యాంతత్సంశ్లిష్టమనుసన్దధే,అథాప్యయక్రమానుసన్ధానమాహ॥తామితి॥ తాంపృథివీం,అద్భిస్సహ,సంశ్లిష్టాం,
అప,స్తేజసా , తత్తేజో, ఽనిలేనవాయునా,తంచ,ఖేఆకాశే , సంశ్లిష్టం ,తచ్చఖం , భూతాదౌతామసాహఙ్కారే , తమహ
ఙ్కారం,మహాత్మనిమహత్తత్త్వస్యాత్మని,తద్వ్యాపకేప్రధానే,కార్యంహికారణవ్యాప్యం,మహత్తత్త్వద్వారాతత్కా
రణేలయమనుసన్దధానఇత్యర్థః , తస్మిన్ప్రధానే ,స్థితాం,జ్ఞానకలాంజ్ఞానశబ్దవాచ్యస్యజీవస్యకలాం , విద్యాంధ్యాత్వాఉ
పాసనాత్మకవిద్యావిశిష్టంప్రత్యగాత్మానమనుసన్ధాయేత్యర్థః,తయావిద్యయా,అజ్ఞానం దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమా
నరూపం,వినిర్ధున్ అపనయన్ , తాంహిత్వా ఉపాసనరూపకలాంహిత్వా, స్మృతిసన్తతిరూపోపాసనవిశిష్టవేషస్యస్వా
భావికత్వాభావాదుపాయభూతకలావిశిష్టత్వంనస్వరూపాన్తర్భూతమితిమత్వేత్యర్థః , ధ్వస్తంపుణ్యపాపాత్మకంబన్ధనం
యస్మాత్తథాభూతః , నిర్వాణసుఖసంవిదానిర్దుఃఖసుఖరూపజ్ఞానాఖ్యేనా,నిర్దేశ్యేనదృష్టవస్తుసజాతీయతయానిర్దేష్టుమశక్యే
న,అప్రతర్క్యేణదేవోఽయంమనుష్యోఽయమితితర్కితుమశక్యేన , అనేనపదద్వయేనప్రాకృతనామరూపాభ్యామనిర్దేశ్య
త్వముక్తం,స్వేనభావేన , భావశబ్దస్తద్వత్పరః,అపహతపాప్మత్వాదిస్వభావవిశిష్టేనస్వరూపేణేత్యర్థః,తస్థౌముక్తోబభూ

వ ✽ ॥౨౫॥౨౬॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః ✽✽
రోహితస్య సుతో - హరితః - తస్మా - చ్చమ్పో జజ్ఞే ఇతి శేషః - తం విశినష్టి - చమ్పాపురీ వినిర్మితేతి - చమ్పేనేతి శేషః - అథ చ
మ్పాత్సుదేవో, జజ్ఞే, తస్య సుతం విశినష్టి ॥ యస్య సుదేవస్యాత్మజో - విజయః ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ తస్య విజయస్య - సుతో, భరుకః, తస్మా
ద్భరుకాద్, వృకః, స్తస్యాపి వృకస్యాపి - బాహుకః - పుత్రః - తస్య వృత్తాన్తమాహ ॥ స బాహుకః, శత్రుభిః - హృతభూ - ర్హృ
తరాజ్యశ్చ, సభార్యో, వనం, ప్రావిశత్ ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ తత్రైవ, వృద్ధం స్థవిరం - పఞ్చత్వం మరణం, ప్రాప్తం, బాహుకం - తత్పత్నీ
అనుమరిష్యతీ అనుమరణం కర్తుముద్యుక్తా సతీ - ఆత్మానం స్వదేహం - ప్రజావన్తం, జానతా, ఔర్వేణ ఋషిణా - నివారి
తా ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ తత, స్తాం, మన్తర్వత్నీం, మాజ్ఞాయ ప్రత్యభిజ్ఞాయ, స్యై - సపత్నీభి - ర్గరో విష, మన్ధసా అన్నేన సహ - దత్తః, తత, స్తే
న గరేణ సహైవ - సంజాత - స్సగరాఖ్యః, పుత్రః, గరేణ సహజాతత్వాత్సగర ఇతి ప్రసిద్ధః, స చ మహద్యశో యస్య తథాభూ
తః ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ చక్రవర్తీ సప్తద్వీపాధిపతి - రాసీత్ ॥ తం విశినష్టి తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ యస్య సగరస్య, సుతైః, సాగరస్సము
ద్రః, కృతః - కరణమత్ర ఖననం, న తు నిర్మాణం - ప్రియవ్రతరథచరణనేమికృతత్వస్యోపపఞ్చమేకధికృతత్వాత్ , సాగరైః కృతత్వాత్
సముద్రోఽపి సాగరాఖ్యో బభూవ, కించ, యస్సగర - స్తాలజఙ్ఘాదిసంజ్ఞాన్ - యవనాన్మ్లేచ్ఛాన్ - గురువాక్యేన గురోరౌర్వ

జ్ఞానకలాం ధ్యాత్వా తయాఽజ్ఞానం వినిర్దహన్ । పీత్వా తాం స్వేన భావేన నిర్వాణసుఖసంవిదా ॥ అనిర్దేశ్యాప్ర
తర్క్యేణాత్మనా విధ్వస్తబన్ధనః ॥ ౬ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, సప్తమోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ హరితో రోహితసుతశ్చమ్పస్తస్మాద్వినిర్మితా । చమ్పాపురీ సుదేవోఽతో విజయో యస్య చాత్మ
జః ॥ ౧ ॥ భరుకస్తత్సుతస్తస్మాద్వృకస్తస్మాచ్చ బాహుకః ।సోఽరిభిర్హృతభూ రాజ్యస్సభార్యో వనమావిశత్ ॥
వృద్ధం తం పఞ్చతాం ప్రాప్తం మహిష్యనుమరిష్యతీ। ఔర్వేణ జానతాఽఽత్మానం ప్రజావన్తం నివారితా ॥౩॥
ఆజ్ఞాయాస్యై సపత్నీభిర్గరో దత్తోఽన్ధసా సహ । సహ తేనైవ సంజాతస్సగరాఖ్యో మహాయశాః ॥ ౪ ॥ సగరశ్చ
క్రవర్త్యాసీత్సాగరో యత్సుతైః కృతః। యస్తాలజఙ్ఘాన్యవనాన్ శకాన్హైహయబర్బరాన్ ॥ ౫ ॥ నావధీద్గురువా
క్యేన చక్రే వికృతవేషిణః ।ముణ్డాన్ శ్మశ్రుధరాన్ కాంశ్చిన్ముక్తకేశార్ధముణ్డితాన్ ॥ అనన్తర్వాససః కాంశ్చిదబ
హిర్వాససోఽపరాన్ ॥ ౬ ॥ సోఽశ్వమేధైరయజత సర్వవేదసురాత్మకమ్ । ఔర్వోపదిష్టయోగేన హరిమాత్మా
నమీశ్వరమ్ ॥ ౭ ॥ తస్యోత్సృష్టం పశుం యజ్ఞే జహారాశ్వం పురన్దరః ॥ ౮ ॥ సుమత్యాస్తనయా దృప్తాః పితురాదేశ
కారిణః । హయమన్వేషమాణాస్తే సమన్తాన్న్యఖనన్మహీమ్ ॥ ౯ ॥ ప్రాగుదీచ్యాం దిశి హయం దదృశుః కపిలాన్తి
కే । ఏష వాజిహరశ్చోర ఆస్తే మీలితలోచనః ॥ ౧౦ ॥ హన్యతాం హన్యతాం పాప ఇతి షష్టిసహస్రిణః । ఉదాయు
ధా అభియయురున్మిమేష తదా మునిః ॥ ౧౧ ॥ స్వశరీరాగ్నినా తావన్మహేన్ద్రహృతచేతసః । మహద్వ్యతిక్రమ
హతా భస్మసాదభవన్క్షణాత్ ॥ ౧౨ ॥ న సాధువాదో మునికోపభర్జితా నృపేన్ద్రపుత్రా ఇతి సత్త్వధామని । కథం త

స్యవచనగౌరవేణైవ స్థితః, నావధీత్ - కింతు, కృతవేషిణః విరూపిణ, శ్చక్రే, తదేవాహ ॥ ముణ్డానితి ॥ కాంశ్చి - న్ముణ్డాన్ - కాంశ్చిత్
శ్మశ్రుమాత్రధరాన్ - కాంశ్చిచ్చ - ముక్తకేశా, నర్ధముణ్డితాన్ - కాంశ్చిచ్చ - నవిద్యతే అన్తర్వాసో అన్తరీయవస్త్రం మేషాం-
తాన్ కాంశ్చి, న్నవిద్యతే బహిర్వాసో బహిః పరిధానీయం వాసో - యేషాం - తథాభూతాం, శ్చక్రే ఇతి పూర్వేణాన్వ
యః ✽ ॥౫॥౬॥ ✽ కించ - స సగరః - ఔర్వేణో - పదిష్టో - యోగ ఉపాయ - స్తేన - అశ్వమేధైః - స్సర్వవేదాత్మకం సర్వదేవాత్మకం
సర్వాన్తరాత్మానం - సర్వస్య నియన్తారం చ - హరిం - మయజత ఆరాధితవాన్ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ తస్య సగరస్య - యజ్ఞే శతతమే - ఉత్సృ
ష్టం, పశు, మశ్వ - మిన్ద్రో - జహార హృతవాన్ ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ సగరస్య ద్వే భార్యే సుమతిః కేశినీ చ - తత్ర సుమత్యాః పుత్రాణాం షష్టిస
హస్రసఙ్ఖ్యానాం ప్రభావం మృత్యుం చాహ ॥ సుమత్యా ఇతి షడ్భిః ॥ సుమత్యా - స్తనయా, దృప్తా బలేన గర్వితాః - తే చ - పితు - రా
జ్ఞాకారిణో - యజ్ఞియమశ్వ - మన్వేషమాణా, స్సమన్తతో - మహీం న్యఖనన్ ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ ఏవం - ఖనన్తః - ప్రాగుదీచ్యామైశా
న్యాం దిశి, రసాతలస్థస్య - కపిలస్యా, న్తికే, ఇన్ద్రేణ స్థాపితమితి శేషః - చరన్తం - హయమశ్వం - దదృశుః, తతో, ఽయమేవ, హయ
స్య - హర్తా - చోరస్సన్నపి - మీలితే లోచనే యస్య తాదృశ - ఆస్తే, అతో, ఽయం పాపాత్మా, హన్యతాం హన్యతా - మిత్యేవం - వ
దన్తః, షష్టిసహస్రిణ, స్సగరాత్మజాః, ఉద్యతాయుధాస్సన్తో - ఽభిముఖ - మాయయుః - తదా - మునిః కపిల, ఉన్మిమేష లోచనో
న్మీలనం చకార ✽ ॥ ౧౦॥౧౧ ॥ ✽ మహేన్ద్రేణ హృతం - చేతో, యేషాం, తే - మహతి కపిలే - వ్యతిక్రమేణ అపరాధేన, హతాశ్చ
అత - స్స్వశరీరే స్వేవో - త్పన్నేనా - గ్నినా - క్షణాద్భస్మసాదభవన్ భస్మీభూతా బభూవుః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ కేచిత్తు కపిలస్యో

షాగ్నినాదగ్ధా ఇతి వర్ణయన్తి, తాన్నిరాకరోతి ॥ నేతి ద్వాభ్యాం ॥ నృపేన్ద్ర! స్యసగరస్య పుత్రాః, మునేః కపిలస్య కోపాగ్నినా, భర్జితా దగ్ధా, ఇతి న సాధువాదః, అపితు. స్వాపరాధాన్నష్టా ఇత్యేవ వాదస్సాధురిత్యభిప్రాయః ॥ కుత ఇత్యత ఆహ ॥ సత్త్వధామని కేవలశుద్ధసత్త్వాశ్రయే జగతః పవిత్రః శుద్ధికరం, ఆత్మా దేహో యస్య, తస్మిన్కపిలే. రోషాత్మకం. తమః. కథం, విభావ్యతే సంభావ్యేత, అసంభావనాయాం దృష్టాన్తః . రజః. భువ ఇతి శేషః . భువస్సంబన్ధి రజః, ఖే ఆకాశే, యథా న సంభావ్యతే, తద్వత్, న హి రజ ఆశ్రయం ఖం, మపితు పాదాహత్యాదివశాదుత్థితం సత్ఖమివాభాతి . తథా సాగరాణామపరాధ ఏవముని స్థితయా ప్రతీతః. న తు తస్మిన్దోషస్య ప్రసక్తిరితి దృష్టాన్తాభిప్రాయః ॥ ౧౩ ॥ కించ, యస్య యేన కపిలేన. ఇహ లోకే. ఈరితా ప్రవర్తితా. సాఙ్ఖ్యాత్మికా, సాఙ్ఖ్యైకా. సాఙ్ఖ్యస్య భవార్ణవతారణోపాయత్వాన్నౌకాత్వేన రూపణం, యస్యాస్యత ఇతి పాఠాన్తరం, తదా. యస్యాః, స్యతో ముఖా, త్పాదుర్భూతా, సాఙ్ఖ్యాత్మికా, దృఢా, నౌరిత్యర్థః ॥ నావం విశినష్టి ॥ యయా నావా ముముక్షవస్సంసారబన్ధాన్మోక్తుమిచ్ఛవో జనాః. దురతిక్రమణీయం, మృత్యోస్సకాశాద్భయం, యస్మిం స్తం భవార్ణవం, తరన్తి. తస్యైవంభూతస్య. విపశ్చితస్సర్వజ్ఞస్య. పరాత్మనః పరానుగ్రహైకమనసః, పరమాత్మభూతస్య వా. కథం. పృథఙ్మతిశ్శత్రుమిత్రాదిబుద్ధిః విభావ్యత ఇత్యనుషఙ్గః ॥ ౧౪ ॥ తదేవం సుమత్యాః పుత్రేషు మృతేషు కేశిన్యాః పౌత్రేణాశ్వస్సమానీతః పితౄణాముద్ధరణోద్యోగశ్చ కృత ఇతి దర్శయితుమాహ ॥ య ఇత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ యో. ఽసమఞ్జస ఇత్యుక్తః. కేవలమజ్ఞైః. వస్తుతస్తు సమఞ్జసః . స తు. కేశిన్యా. స్సుతః . క్షేత్రజత్వప్రతీతిం వారయతి . తస్యైవ నృపస్య సగరస్యాత్మనో దేహాజ్జాతః. తస్యాసమఞ్జసస్య, పుత్రో ఽంశుమానితి ప్రసిద్ధః. పితామహస్య సగరస్య. హితే. రతః. అంశుమతః పితామ

మోఽపమయం విభావ్యతే జగత్పవిత్రాత్మని ఖే రజో యథా ॥ ౧౩ ॥ యస్యేరితా సాఙ్ఖ్యమయీ దృఢేహ నౌర్యయా ముముక్షుస్తరతే దురత్యయమ్ । భవార్ణవం మృత్యుభయం విపశ్చితః పరాత్మన స్తస్య కథం పృథఙ్మతిః ॥ ౧౪ ॥
యో ఽసమఞ్జస ఇత్యుక్తస్స కేశిన్యా నృపాత్మజః । తస్య పుత్రో ఽంశుమాన్నామ పితామహహితే రతః ॥ ౧౫ ॥
అసమఞ్జస ఆత్మానం దర్శయన్నసమఞ్జసమ్ । జాతిస్మరః పురా సఙ్గాద్యోగీ యోగాద్విచాలితః ॥ ౧౬ ॥ ఆచరన్గర్హితం లోకే జ్ఞాతీనాం కర్మ విప్రియమ్ । సరయ్వాం క్రీడతో బాలాన్ప్రాస్యదుద్వేజయన్జనమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఏవంవృత్తః పరిత్యక్తః పిత్రా స్నేహమపోహ్య వై । యోగైశ్వర్యేణ బాలాంస్తాన్దర్శయిత్వా తతో యయౌ ॥ ౧౮ ॥ అయోధ్యావాసినస్సర్వే బాలకాన్పునరాగతాన్ । దృష్ట్వా విసిస్మిరే రాజన్రాజా చాప్యన్వతప్యత ॥ ౧౯ ॥ అంశుమాంశ్చోదితో రాజ్ఞా తురగాన్వేషణే యయౌ । పితృవ్యఖాతానుపథం భస్మాన్తే దదృశే హయమ్ ॥ ౨౦ ॥ తత్రాసీనం మునిం వీక్ష్య కపిలాఖ్యమధోక్షజమ్ । అస్తౌత్సమాహితమనాః ప్రాఞ్జలిః ప్రణతో మహాన్ ॥ ౨౧ ॥ న పశ్యతి త్వాం పరమాత్మనో ఽజనో న బుధ్యతే ఽద్యాపి సమాధియుక్తిభిః । కుతో ఽపరే యస్య మనశ్శరీరధీవిసర్గస్సృ

మహహితే రతః తత్కథనేనాసమఞ్జసస్య తత్ప్రతికూలత్వం సూచితమ్ ॥ ౧౫ ॥ తదేవ దర్శయం స్తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ సమఞ్జస ఇతి చతుర్భిః అసమఞ్జసః. పురా పూర్వజన్మని. యోగీ సన్. సఙ్గాద్ధేతో. ర్యోగా. ద్విచాలితః. అత, ఇదానీం. పూర్వదేహికయోగప్రభావేన. జాతిస్మరః స్వజన్మస్మరన్. పునస్సఙ్గపరిహారాయ. సమఞ్జసమప్యా. త్మాన. మసమఞ్జసమివ. లోకస్య. దర్శయన్. లోకే గర్హితం. జ్ఞాతీనాంచ, విప్రియం, కర్మా. చరన్కుర్వన్, జనం. ఉద్వేజయన్ఖేదయన్ . క్రీడతో, బాలా, నాదాయ, సరయ్వాంనద్యాం, ప్రాస్యత్ప్రాక్షిపత్ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ఏవంవిధవృత్తః, అత ఏవ పిత్రా పుత్రస్నేహ, మపోహ్య. పరిత్యక్తః నిర్యాపితః. పున, ర్యోగప్రభావేన. తాన్ప్రక్షిప్తాన్బాలాన్ . దర్శయిత్వా, యయౌ ॥ ౧౮ ॥ తదా. పున. రాగతాన్. బాలకాన్. దృష్ట్వా . అయోధ్యావాసిన. స్సర్వే జనా, విసిస్మిరే విస్మయం గతవన్తః హే రాజన్, రాజా సగరః, అన్వతప్యత అహో బత తత్ప్రభావమజానతా మయా స నిర్యాపిత ఇత్యనుతప్తవాన్ ॥ ౧౯ ॥ అథాంశుమతః కథామాహ ॥ రాజ్ఞా సగరేణ, తురగాన్వేషణనిమిత్తే. చోదిత ఆదిష్టో. ఽంశుమాన్, పితృవ్యాణాం సంబన్ధి. యః ఖాత . స్తమను, యః. పన్థా. స్తం, యయౌ. తత్ర. భస్మాన్తే భస్మ సమీపే. హయమశ్వం, దదృశే ॥ ౨౦ ॥ తత్ర, పవిష్ట. మధోఽక్షజావతారభూతం. కపిలాఖ్యం. ముని. మవలోక్య. మహాత్మా అంశుమాన్ప్రణతః కృతప్రణామః. ప్రాఞ్జలి . స్సమాహితమనా. స్తుష్టావ ॥ ౨౧ ॥ స్తుతిమేవాహ ॥ నేత్యాదిభిష్షడ్భిః ॥ తావత్త్వత్ప్రభావమజానన్తో ఽపి వయం త్వయా ఽనుకమ్ప్యా ఇత్యభిప్రయన్దుర్జ్ఞేయత్వేన స్తౌతి ॥ యస్య పరమాత్మన స్తవ. తత్త్వం యాథాత్మ్యం, జన, స్సమాధ్యాదిభి. రుపాయై. రద్యాప్యస్ఫుటం. న బుధ్యతే న జా

౨౨ ॥ పా ॥ పరమాత్మనో ఽజనో.

నాతి, యతో, యోగిజన ఏవ, న బుధ్యతే, కుతః కథ, మపరేఽన్యే యోగినో, వయం, తవ, మన అదిభిర్విశమేణ సృజ్యన్త ఇతి మనశ్శరీర ధీవిసర్గాః హిరణ్యగర్భాదయః, తైః సృష్టాః, అప్రకాశా దేహావయవమాత్రగోచరజ్ఞానవన్తః, బుధ్యన్తే, తత్ర శరీరం ప్రధానం, ధీస్సఙ్కల్పవిశేషః, అజన ఇతి పాఠాన్తరం, తత్రాఽజనోఽజో బ్రహ్మసమాధ్యుపాయైస్త్వామద్యాపి న జానాతి, కుత, స్తస్యాజనస్య, మనశ్చ శరీరం చ ధీశ్చ, తాభి, స్త్రిభిర్విధా దేవతిర్యఙ్మనుష్యాదీనాం సర్గాస్తైషు, సృష్టాస్తత్రాపి వయమజ్ఞాన జానీమ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ అపరే తర్హి కిం బుధ్యన్త ఇత్యత్రాహ ॥ య ఇతి॥ యే దేహభాజ, స్తే, త్రిగుణప్రధానాః గుణత్రయ పరవశాః, గుణాన్ శబ్దాదీన్, పశ్యన్తి, విషయానేవానుధ్యాయన్తీత్యర్థః ఉత వా అపి చ తమశ్శబ్దః ప్రధానపరః, ప్రధానకార్యం శరీరం చ, పశ్యన్తి, న తు, స్వసంస్థం స్వాత్మసంస్థితం, త్వాం, విదుః, తత్ర హేతుం వదన్ దేహభాజో విశినష్టి॥ యస్య తవ, మాయయా, మోహితం చేతో యేషాం తే, అత ఏవ, బహిః ప్రకాశాః పరాగర్థజ్ఞానినః, గుణత్రయపరవశత్వాద్భగవన్మాయా మోహితత్వేన పరాగర్థైకజ్ఞానిత్వాచ్చ న త్వాం విదు, రపి తు, దేహం, తదుపభోగ్యాన్విషయాంశ్చ, విదురిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏవం సామాన్యతో లోకస్య పరమాత్మయాథాత్మ్యవేదిత్వముక్తం స్వస్మిన్నుపసంహరన్ ఉక్తానుక్తగుణైర్విశింషన్ స్తౌతి॥ తమితి॥ తముక్తవిధం, జ్ఞానఘనం ఆనన్దాత్మకజ్ఞానైకరసం, స్వభావతః ఉత్పత్త్యాదిభ్యః ప్రధ్వస్తః మాయామయభేదేషు ప్రకృతికార్యశరీరభేదేషు, మోహః భ్రాన్తిజ్ఞానం, ఆత్మాభిమాన ఇతి యావత్, స, యేషాం, తైః, సనన్దనాద్యైర్మునిభిరపి, కేవలం, విభావ్యం చిన్తనీయం, న తు దృష్టమిత్యభిప్రాయః, త్వా, మహం, మూఢః, కథం, పరిభావయామి మనసాపి చారయామి ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ యతోఽహం భావయితుమప్యనర్హ, స్తతస్త్వాం కేవలం నమస్కరోమీత్యాహ ॥ ప్రశాన్తేతి ॥ మాయాగుణాః ప్రకృతిగుణా స్సత్త్వాదయః కర్మలిఙ్గం కర్మకృతదేహశ్చ, ఇత్యేతే, యస్య, ప్రశాన్తా, న విద్యన్తే, స ప్రశాన్తమాయాగుణకర్మలిఙ్గః, తమనామ

స్వావయమప్రకాశాః ❁ ॥ ౨౨ ॥ యే దేహభాజస్త్రిగుణప్రధానా గుణాన్విపశ్యన్త్యుత వా తమశ్చ । యన్మాయయా మోహితచేతసస్తే విదుస్స్వసంస్థం న బహిఃప్రకాశాః ॥ ౨౩ ॥ తం త్వామహం జ్ఞానఘనం స్వభావప్రధ్వస్తమాయాగుణభేదమోహైః । సనన్దనాద్యైర్మునిభిర్విభావ్యం కథం విమూఢః పరిభావయామి ॥ ౨౪ ॥ ప్రశాన్తమాయాగుణకర్మలిఙ్గమనామరూపం సదసద్విముక్తమ్ । జ్ఞానోపదేశాయ గృహీతదేహం నమామహే ❁ త్వాం పురుషం పురాణమ్ ॥ ౨౫ ॥ యన్మాయారచితే లోకే వస్తుబుద్ధ్యా గృహాదిషు । భ్రమన్తి కామలోభేర్ష్యామోహవిభ్రాన్తచేతసః ॥ ౨౬ ॥ అద్య నస్సర్వభూతాత్మన్ ❁ కామకర్మేన్ద్రియాశయః । మోహపాశో దృఢశ్ఛిన్నో భగవంస్తవ దర్శనాత్ ॥ ౨౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం గీతానుభావస్తం భగవాన్కపిలో మునిః । అంశుమన్తమువాచేదమనుగృహ్య ధియా నృప ॥ ౨౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అశ్వోఽయం నీయతాం వత్స పితామహపశుస్తవ । ఇమే చ పితరో దగ్ధా గఙ్గామ్భోఽర్హన్తి నేతరత్ ॥ ౨౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తం పరిక్రమ్య శిరసా ప్రసాద్య హయమానయత్ । సగరస్తేన ప

రూపం జాత్యాదిభి స్తత్ప్రయుక్తదేవాదినామభిశ్చ వర్జితం, సదసద్విముక్తం శుభాశుభఫలముక్తం, చేతనాచేతనధర్మైరస్పృష్టం వా, జ్ఞానోపదేశాయ, న తు సుఖదుఃఖానుభవాయ, గృహీతం స్వేచ్ఛోపాత్తం లిఙ్గశరీరం యేన తం, పురాణం, పురుషం, త్వాం, నమామహే ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ యన్మాయేతి ॥ యస్య, మాయారచితేషు గృహాదిషు వస్తుబుద్ధ్యా భోగస్థానాదిబుద్ధ్యా, భ్రమన్తి, తం త్వా నమామహ ఇతి పూర్వేణాన్వయః, భ్రమణే హేతుం వదన్ తత్కర్తౄన్విశినష్టి॥ కామాదిభి, ర్విభ్రాన్తం, చేతో యేషాం త ఇతి, తత్ర, కామో రాగః । లోభోఽనలం బుద్ధి, ఈర్ష్యా కామోపభోగవిరోధిష్వక్షమా, మోహశ్చిత్తవికారః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తద్దర్శనాత్స్వస్య కృతార్థతామావిష్కరోతి ॥ అద్యేతి॥ హే సర్వభూతాత్మన్, హే భగవన్, తవ, దర్శనా, దద్యాధునా, నోఽస్మాకం, కామ్యన్త ఇతి కామాశ్శబ్దాదయో విషయాః, విషయస్పృహా వా కామః, కర్మాణి పుణ్యాపుణ్యాత్మకాని, తత్కారణానీన్ద్రియాణి, తేషామాశ్రయో మూలభూతో మోహః దేహాత్మభ్రాన్త్యాదిరూపో, దృఢోఽనిర్మోచ్యః ఛిన్నః ఆశ ఇతి పాఠాన్తరం, తదా, కామేన్ద్రియాణి జ్ఞానేన్ద్రియాణి శ్రోత్రాదీని, తేషాం శబ్దాదికామానాం గ్రాహకత్వాత్, కర్మేన్ద్రియాణి వాగాదీని, తేషాం తత్స్వభావత్వాత్, తాన్యేవాశయ ఆశ్రయో, యస్య, స, మోహాత్మకః, పాశః, మోహస్యాత్మగతత్వేఽప్యుభయేన్ద్రియప్రవృత్తిమూలకత్వేనోభయేన్ద్రియాశ్రయత్వముక్తం ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ హే నృప ఇత్థం, గీతస్సఙ్కీర్తితస్సంస్తుతోఽనుభావః ప్రభావో యస్య, స భగవాన్, కపిలో, ముని, స్తమంశుమన్తం, మనసా, ఽనుగృహ్య, ఇదం వక్ష్యమాణ, మువాచ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ అశ్వ ఇతి ॥ హే వత్స అంశుమన్, అయ, మశ్వ, స్తవ, పితామహస్య సగరస్య, యజ్ఞియః పశు, ర్నీయతాం, భస్మరాశీన్ దర్శయిత్వా, ఇమే చ, తవ, పితరః పితృవ్యాః, దగ్ధా, స్తే చ, గఙ్గామ్భ ఏవా, ర్హన్తి నేతరదమ్భః గఙ్గామ్భసైవైషాం క్రియాః కార్యాః నేతరేణైషామున్తారణమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఏవముక్తవన్తం కపిలం ప్రదక్షిణీకృత్య, శిరసా ప్రసా

౨౭ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ కామకర్మేన్ద్రియాశయః.

ద్యప్రణిపత్య-అంశుమాన్-హయ-మానీతవాన్ . తేనపశునా హేతునా-క్రతుశేషం సగరః - సమాపయత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తతో,రాజ్యమంశుమతి - న్యస్యనిధాయ - నిస్పృహః దేహతదనుబన్ధిషుస్పృహారహితః-ముక్తం - బన్ధనంబన్ధకమహంమమత్వాదికం-యేన,తాదృశః-ఔర్వేణోపదిష్టో-మార్గఃస్వాత్మ పరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరూపః-తేన-నవిద్యతేఉత్తమాయస్యాః,తాం,గతింముక్తిం - లేభేలబ్ధవాన్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేఅష్టమోఽధ్యాయః . ************************************

ఏవమానీతాశ్వః - పితామహాదత్తరాజ్యోఽప్యంశుమాన్- పితౄణాం - సముత్తరణార్థం - గఙ్గా-మానేతు-మిచ్ఛయా-మహాన్తం-కాలం,తప - స్తేపేచక్రే,నాశక్నోద్గఙ్గామానేతుంనప్రబభూవకిన్తు , కాలేనోపసంహృతోమృతోబభూవ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ అథ,తస్యాంశుమతః-సుతో - దిలీపోఽపితద్వత్పితృవత్తపఃకుర్వన్ గఙ్గా-మానేతు-మశక్తఏవ-కాలంమృత్యుమేయివాన్ప్రాప్తవాన్ - అథ-తస్యదిలీపస్య-సుతో-భగీరథ,స్స,సుమహత్తప-శ్చక్రే ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తత-స్తేనతపసా-ప్రసన్నా గఙ్గా-దర్శయామాస- ఆత్మానమితిశేషః - తేతుభ్యం , వరదాఽస్మీతి-తంభగీరథ-మువాచచేతి శేషః-ఇత్థం-గఙ్గయోక్తో-నృపోభగీరథః ప్రణతః,స్వ,మభిప్రాయం- శశంస-ఉక్తవాన్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ పునస్తంగఙ్గోవాచ ॥ కోన్వితిద్వాభ్యామ్॥మహీతలే-పతన్త్యా,మమ-వేగం-కోను-ధారయితా,కోఽపీతిపాఠే-అపిశబ్దస్సంభావనాయాం-కోవాధారయితేత్యర్థః-నచేద్ధారయితాకోఽపినవిద్యతేచే-త్తర్హి-హేనృప-భూమితలం భిత్వా , రసాతలం-యాస్యేగమిష్యామి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ భూమితలఏవకింన

శునాక్రతుశేషంసమాపయత్॥ ౩౦ ॥ రాజ్యమంశుమతిన్యస్యనిస్పృహోముక్తబన్ధనః । ఔర్వోపదిష్టమార్గేణ లేభేగతిమనుత్తమామ్॥ ౩౧ ॥ ******************************

********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే , నవమస్కన్ధే , అష్టమోఽధ్యాయః *********

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అంశుమాంశ్చతపస్తేపేగఙ్గానయనకామ్యయా । కాలంమహాన్తంనాశక్నోత్తతఃకాలేనసంస్థితః ॥ ౧ ॥ దిలీపస్తత్సుతస్తద్వదశక్తఃకాలమేయివాన్ । భగీరథస్తస్యసుతస్తేపేససుమహత్తపః॥౨॥దర్శయామాసతందేవీప్రసన్నావరదాఽస్మితే । ఇత్యుక్తస్స్వమభిప్రాయంశశంసావనతోనృపః॥ ౩ ॥గఙ్గోవాచ ॥ కోను ❁ ధారయితావేగంపతన్త్యామెమహీతలే । నచేద్భూమితలంభిత్వానృపయాస్యేరసాతలమ్ ॥ ౪ ॥ కించాహంనభువంయాస్యేనరామయ్యామృజన్త్యఘమ్ । మృజామితదఘంక్వాహంరాజంస్తత్రవిచిన్త్యతామ్॥ ౫ ॥

రాజోవాచ ॥ సాధవోన్యాసినశ్శాన్తాబ్రహ్మిష్ఠాలోకపావనాః । హరన్త్యఘంతేఽఙ్గసఙ్గాత్తేష్వాస్తేహ్యఘభిద్ధరిః ॥ ౬ ॥ ధారయిష్యతితేవేగంరుద్రస్త్వాత్మాశరీరిణామ్ । యస్మిన్నోతమిదంప్రోతంవిశ్వంశాటీవతన్తుషు॥ ౭ ॥ఇతితస్యవచశ్శ్రుత్వాగఙ్గాతంపునరబ్రవీత్।ప్రసాదయమహేశానంధారణార్థంమదమ్భసామ్॥౮॥ త

ప్రవహసీత్యత్రాహ ॥ కించేతి ॥ కించా-హంభువంనయాస్యేభూమౌనప్రవహామీత్యర్థఃతత్ర హేతుః-నరాభూమిష్ఠా-అఘం పాపం-మయ్యా-మృజన్తిశోధయన్తి-ప్రక్షిపన్తి-తన్నరైస్త్యక్త - మఘం-అహం-క్వ-మృజామిప్రక్షిపామి - హేరాజన్ - తత్ర-విచిన్త్యతాముపాయఇతిశేషః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తతోభగీరథఆహ ॥ సాధవఇతిద్వాభ్యామ్ ॥ న్యాసినఃకామ్యకర్మత్యాగినః,శాన్తాజితేన్ద్రియాః-బ్రహ్మిష్ఠాఃబ్రాహ్మణశ్రేష్ఠాః,యద్వా, అతిశయితంబ్రహ్మబ్రహ్మిష్ఠం- తేనతదుపాసకాలక్ష్యన్తే-బ్రహ్మవిదగ్రేసరాఇత్యర్థః-అతఏవ-లోకపావనా , స్సాధవ,స్తవా , ఘంనరైస్త్యక్త,మఙ్గసఙ్గాత్ స్నానరూపాద్ధరన్తి,తర్హి తేక్వ మృజన్తీత్యత్రాహ ॥ తేష్వాస్తేహ్యఘభిద్ధరిరితి ॥ తేషుసాధుషుఅఘభిద్ధరి,రాస్తేహి, తర్హి హరిరపిక్వమృజతీత్యాశఙ్కా-అఘభిదిత్యనేనపరిహృతా, అఘంభినత్తినిరస్యతినాశయతీతియావత్,నత్వఘమాదాయాన్యత్రప్రక్షిపతీత్యభిప్రాయః ❁ ॥౬॥ ❁ ఏవంకించాహమిత్యాదేరుత్తరముక్తం,అథకోన్విత్యాదేరుత్తరమాహ ॥ ధారయిష్యతీతి ॥ రుద్రోరుద్రశరీరకఃపరమాత్మాతవ-వేగం-ధారయిష్యతి-తస్యధారణాయామసామర్థ్యశఙ్కాంవారయన్విశినష్టి ॥ శరీరిణాంబ్రహ్మాదిస్థావరాన్తానామాత్మాఅన్తఃప్రవిశ్యప్రశాసనేనధారకః॥కింబహునా॥యస్మిన్పరమాత్మనీదంవిశ్వంప్రోతంశరీరతయాసమవేతంయథా-తన్తుషు-శాటీ,తద్వత్,కృత్స్నవిశ్వధారకస్య॥అకలితశ్రమఏవబిభర్త్యసా,,విత్యుక్తవిధస్యత్వద్వేగధారణాయాంసామర్థ్యంకైముత్యనయసిద్ధమితిభావః ❁ ॥౭॥ ❁ ఇత్యేవంవిధం-తస్యభగీరథస్య-వచ-ఆకర్ణ్య-తంభగీరథం,పున,ర్గఙ్గా,వాచ,తర్హి,మదమ్భసాం ధారణార్థం,మహేశానంరుద్రశరీరకంపరమాత్మానంప్రసాదయప్రసన్నంకుర్వితి❁॥౮॥❁తద్గఙ్గావచ-శ్శ్రుత్వా,సనృపోభగీర

౪॥శ్లో ❁ పా॥కోఽపిధారయితా.

థ-స్తపసా-శివ-మతోషయత్-హే రాజన్-అల్పీయసైవ-కాలేన,తస్యభగీరథస్య-ఈశానో-రుద్రః-ప్రసన్నోబభూవ ✽ ॥౯॥ ✽ తతో-రాజ్ఞాభగీరథేనా-భిహితఃగఙ్గాయావేగంధారయేతివిజ్ఞాపిత,స్సర్వస్యలోకస్య, హితకరశ్శివ, స్తథేతిబిభర్మ్యహమి త్యుక్త్వా-అవహితస్సావధానః-హరేః-పాదావనేజనేన-పూతం-జలం-యస్యాః-తాం-గఙ్గాం-దధార-అత్రశివశబ్దశ్శి వమాత్రపరోనతువిశేష్యభూతపరమాత్మపర్యన్తః-గఙ్గాయావాపాదపూతజలత్వవిశేషణసామర్థ్యాత్-యద్వా-పూర్వ త్రాపిరుద్రేశానాదిశబ్దావిశేషణభూతరుద్రమాత్రగోచరాః-ఆత్మాశరీరిణామిత్యాది త్వష్టమూర్తిత్వాభిప్రాయేణో క్తమ్ ✽ ॥౧౦॥ ✽ తతో-రాజర్షి-ర్భగీరథో-యత్ర-పితౄణాం-దేహాః-భస్మభూతా-శ్శేరతేఅసతే-తత్ర-భువనపావనీం గఙ్గాం,నిన్యేన్యఆనయత్ ✽ ॥౧౧॥ ✽ వాయోరివవేగోయస్య,తేన-రథేన-ప్రయాన్తం,భగీరథ-మనుధావత్యనుగచ్ఛన్తీగ ఙ్గా-దేశాన్మార్గస్థానపి-పునన్తీ-నిర్దగ్ధాన్-సగరాత్మజా-నసిఞ్చత్ ✽ ॥౧౨॥ ✽ బ్రహ్మదణ్డేన-బ్రహ్మభూతేబ్రహ్మర్షావాకపి లే-యోఽదణ్డః, స్వకృతాపరాధరూప-స్తేన-హతాదగ్ధాఅపి-సగరాత్మజాః-యస్యాగఙ్గాయా-జలస్పర్శమాత్రేణ హేతు నా-కేవలం-దేహభస్మభిరేవనిమిత్తభూతై-ర్యజ్జలస్పృష్టదేహభస్మభిర్హేతుభూతై-ర్దివం-జగ్ముః,బ్రహ్మదణ్డహతా అపీ త్యనేన "నబ్రహ్మదణ్డదగ్ధస్యనభూతభయదస్యచ। నారకాశ్చానుగృహ్ణన్తియాంయాంయోనిమసౌగత" ఇతితార్తీయవచ నోక్తరీత్యాబ్రహ్మదణ్డహతానాంనారకైరపినిన్ద్యత్వం, తేషామప్యుత్తారకత్వేనగఙ్గాజలస్య నిరతిశయపావనత్వం చో క్తమ్ ✽ ॥౧౩॥ ✽ ఏతదేవకింపునర్న్యాయేనదర్శయతి॥ భస్మేతి॥ భస్మభూతానా-మఙ్గానాం-య-స్సఙ్గో గాఙ్గామ్భస్సఙ్గ-

చ్ఛ్రుత్వాసనృపోదేవంతపసాఽఽరాధయచ్ఛివమ్।కాలేనాల్పీయసారాజంస్తస్యేశానస్త్వతుష్యత ✽ ॥౯॥ తథేతిరాజ్ఞాఽభిహితస్సర్వలోకహితశ్శివః। దధారావహితోగఙ్గాంపాదపూతజలాంహరేః ॥౧౦॥ భగీరథోఽథరాజర్షిర్నిన్యేభువనపావనీమ్। యత్రస్వపితౄ ✽ ణాందేహాభస్మీభూతాశ్శేరతే॥౧౧॥ రథేనవాయువేగేనప్రయాన్తమనుధావ ✽ తీ। దేశాన్పునన్తీనిర్దగ్ధానసిఞ్చత్సగరాత్మజాన్ ॥౧౨॥ యజ్జలస్పర్శమాత్రేణబ్రహ్మదణ్డహతాఅపి। సగరా ✽ త్మజాదివంజగ్ముః కేవలందేహభస్మభిః ॥౧౩॥ భస్మభూతాఙ్గసఙ్గేనస్వర్యాతాస్సగరాత్మజాః। కింపునశ్శ్రద్ధయాదేవీంయేసేవన్తేధృతవ్రతాః ॥౧౪॥ నహ్యేతత్పరమాశ్చర్యంస్వర్ధున్యాయదిహోదితమ్। అనన్తచరణామ్భోజప్రసూతాయాభవచ్ఛిదః॥౧౫॥ సన్నివేశ్యమనోయస్మిఞ్ఛ్రద్ధయామునయోఽమలాః। త్రైగుణ్యందుస్త్యజంహిత్వాసద్యోయాతాస్తదాత్మతామ్ ॥౧౬॥ శ్రుతోభగీరథాజ్జజ్ఞేతస్యనాభోఽపరోఽభవత్। సిన్ధుద్వీపస్తతస్తస్మాదయుతాయుస్తతోఽభవత్ ॥౧౭॥ ఋతుపర్ణోనలసఖోయోఽశ్వవిద్యామయాన్నలాత్। దత్త్వాఽక్షహృదయంతస్మైసర్వకామస్తుతత్సుతః ॥౧౮॥ తతస్సుదాసస్తత్పుత్రోమదయన్తీపతిర్నృప। ఆహుర్మిత్రసహంయంవైకల్మాషాఙ్ఘ్రిముతక్వచిత్ ॥ వసిష్ఠశాపాద్రక్షోఽ

స్తైనైవహేతునా-సగరాత్మజాః-స్వఃస్వర్గం-యాతాః-యేధృతం-వ్రతం-గాఙ్గామ్భస్స్నానరూపం-యై-స్తే-శ్రద్ధయా-దేవీంగఙ్గాం,సేవన్తే,తేదివంయాన్తీతికింపునర్వక్తవ్యమిత్యర్థః ✽ ॥౧౪॥ ✽ సకలదురితాపహారేణముక్తిహేతుభూతజల స్పర్శాయాగఙ్గాయాఃస్వర్గప్రాప్తిమాత్రహేతుత్వేనాశ్చర్యంకార్యమిత్యాహ॥ నహీతి॥ అనన్తస్యభగవత-శ్చరణామ్భో జా-త్ప్రసూతాయా-అతఏవ-భవచ్ఛిదః పాపనివర్తనసమ్యఙ్జ్ఞానప్రవర్తనద్వారాభవంసంసారంఛినత్తి తథాభూతా యాః,స్వర్ధున్యాఃస్వర్నద్యాఃగఙ్గాయాః-య-న్మాహాత్మ్య-ముదితముక్తం-తదేత-త్పరమాశ్చర్యం-నహీతి-ఉక్తవిధంమాహా త్మ్యమనన్తచరణామ్భోజప్రసూతత్వప్రయుక్తమిత్యుక్తమ్ ✽ ॥౧౫॥ ✽ అథానన్తచరణామ్భోజమాహాత్మ్యందర్శయితుంత ద్విశినష్టి॥యస్మిన్నితి॥అమలానిర్మలాన్తఃకరణా-మునయో-యస్మిన్ననన్తచరణామ్భోజే-శ్రద్ధయా-మనో-నివేశ్య-దుస్త్యజం త్రైగుణ్యం-త్రయోగుణాఏవత్రైగుణ్యంత్రిగుణాన్-హిత్వా-ప్రకృతిసంబన్ధంహిత్వేతియావత్. సద్యస్తదైవ-తదాత్మతా మనన్తతుల్యస్వభావతాం,ముక్తిమిత్యర్థః,యాతాఃప్రాప్నువన్తీత్యర్థః ✽ ॥౧౬॥ ✽ భగీరథా,చ్ఛ్రుతాఖ్యః,పుత్రో-జజ్ఞే,త స్యశ్రుతస్య-నాభాపరః-పుత్రో-బభూవ-తతోనాభాపరాత్సిన్ధుద్వీప, స్తస్మాత్సిన్ధుద్వీపా-దయుతాయు, స్తతోఽయుతాయు షో-ఋతుపర్ణస్సంబభూవ॥ తంవిశినష్టి॥ యః ఋతుపర్ణో-నలస్య,సఖా-తయోఃపరస్పరోపకర్తృత్వరూపంసఖిత్వందర్శ యతి నలా-దశ్వవిద్యామశ్వశిక్షాప్రతిపాదికాంవిద్యా-మగాత్ప్రాప్తవాన్-కింకృత్వా-తస్మైనలాయా-క్షహృదయందద్యూ తశాస్త్రరహస్యం-దత్త్వా-తస్యఋతుపర్ణస్య-సుత-స్సర్వకామః ✽ ॥౧౭॥౧౮॥ ✽ తతస్సర్వకామా-త్సుదాసో-జజ్ఞ ఇ తిశేషః-తత్పుత్రస్సుదాసస్యపుత్రో,మదయన్త్యాః-పతిః-హేనృప-యంమదయన్తీపతిం-మిత్రసహ-మాహుః-తమేవకల్మా

షాఢ్యం చాహుః. సఏవ-క్వచిత్-కదాచి-ద్వసిష్ఠస్య - శాపాత్ - రక్షో, బభూవ, స్వకర్మణా - అనపత్యః ఔరసరహితశ్చ - బభూవ-క్షేత్రజస్యవక్ష్యమాణత్వాత్ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ సఙ్గ్రహేణోక్తం తద్వృత్తాన్తం విస్తరేణ బుభుత్సయా పరిపృచ్ఛతి రాజా॥ యన్నిమిత్త ఇతి ॥ మహాత్మనస్సౌదాసస్య - గురుశాపః-యన్నిమిత్తం యస్య తాదృశో, బభూవ, తదేతచ్ఛాపస్య నిమిత్తం, వేదితు-మిచ్ఛామి, తద్యది న రహస్యం కథయితుం యోగ్యం చేత్, కథ్యతామ్ ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ ఏవం పృష్ట ఆహ మునిః ॥ సౌదాస ఇత్యాదినా వసిష్ఠస్తదనజ్ఞాత ఇత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ మృగయైవ శీలం యస్య - స సౌదాసో మిత్రసహః శ్చరన్ - రక్షో - హతవాన్ రక్షసో - భ్రాతరం తు-న జఘాన-కింతు ముమోచ-తత-స్స - రక్షసో భ్రాతా-గతస్సన్-రాజ్ఞస్సౌదాసస్య, అఘం భ్రాతృహననరూపమపరాధం - చిన్తయన్ - ప్రతిచికీర్షయా అపకర్తుమిచ్ఛయా - రాజ్ఞో - గృహే-య - స్సూదః పాచక - స్తద్రూపధరో - భోక్తుమిచ్ఛవే - గురవే వసిష్ఠాయ - పక్వం - నరామిషం - నిన్యే, ✽ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ✽ తతో భగవాన్వసిష్ఠః - పరివేష్యమాణం భోజనపాత్రే నిక్షిప్యమాణం - నరామిష - మత ఏవా - భక్ష్యమఞ్జసా ఆశు - విలోక్య జ్ఞాత్వా - క్రుద్ధో - రాజానం మిత్రసహ - మశపత్ ॥ కిమితి ॥ ఏవం ఏవం కారయం స్త్వం - రక్షో - భవిష్యసీతి- తత-స్తం నరామిషం - సూదరూపధరేణ-రక్షసా-కృతం - నతు రాజ్ఞా కారిత-మితి-విదిత్వా-స్వవాక్యానృతత్వపరిహారాయ - శాపం- ద్వాదశవర్షావధికం-చక్రే ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ తత-స్సోఽపి సౌదాసోఽప్య,ఞ్జలినా-అపః జల-మాదాయ,గురుం వసిష్ఠం-శప్తుం-సముద్యుక్తః-మదయన్త్యా, నివారితః-రుశతీః తీక్ష్ణాః- తా అపః-స్వపాదయో-ర్జహౌ తత్యాజ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ తత్ర హేతుమాహ ॥ దిశః - ఖమాకాశం- స

భూదనపత్యస్స్వకర్మణా॥ ౧౯ ॥ విష్ణురాత ఉవాచ ।యన్నిమిత్తో గురోశ్శాపస్సౌదాసస్య మహాత్మనః।ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామి కథ్యతాం న రహో యది ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సౌదాసో మృగయాం కించిచ్చరన్రక్షో జఘాన హ।ముమోచ భ్రాతరం భ్రాతా గతః ప్రతిచికీర్షయా॥ ౨౧ ॥సచిన్తయన్నఘం రాజ్ఞస్సూదరూపధరో గృహే।గురవే భోక్తుకామాయ పక్వం నిన్యే నరామిషమ్ ॥ ౨౨ ॥ పరి✽వేక్ష్యమాణం భగవాన్విలోక్యాభక్ష్యమఞ్జసా। రాజానమశపత్క్రుద్ధో రక్షో హ్యేవం భవిష్యసి । రక్షఃకృతం తద్విదిత్వా చక్రే ద్వాదశవార్షికమ్ ॥ ౨౩ ॥ సోఽప్యపోఽఞ్జలినాఽఽదాయ గురుం శప్తుం సముద్యతః । వారితో మదయన్త్యాఽపో రుశతీః పాదయోర్జహౌ॥ ౨౪ ॥దిశః ఖమవనీం సర్వాం పశ్యన్జీవమయం నృపః । రాక్షసం భావమాపన్నః పాదే కల్మాషతాం గతః॥ ౨౫ ॥వ్యవాయకాలే దదృశే వనౌకో దంపతీ ద్విజౌ । క్షుధాఽఽర్తో జగృహే విప్రం తత్పత్న్యాహాకృతార్థవిత్ ॥ ౨౬ ॥ న భవాన్రాక్షసస్సాక్షాదిక్ష్వాకూణాం మహారథః । మదయన్త్యాః పతిర్వీర నాధర్మం కర్తుమర్హసి ॥ ౨౭ ॥ దేహి మేఽపత్యకామాయా అకృతార్థం పతిం ద్విజమ్ । దేహోఽయం మానుషో రాజన్పురుషస్యాఖిలార్థదః । తస్మాదస్య వధో వీర సర్వార్థవధ ఉచ్యతే ॥ ౨౮ ॥ఏష హి బ్రాహ్మణో విద్వాంస్తపశ్శీలగుణాన్వితః।ఆరిరాధయిషుర్బ్రహ్మ మహాపురుషసంజ్ఞితమ్ ॥ సర్వభూతాత్మభావేన భూతేష్వన్తర్హితం గుణైః ॥ ౨౯ ॥ సోఽయం బ్రహ్మర్షివర్య

ర్వా-మవనిం భూమిం చ-జీవప్రచురం- పశ్యన్స్వపాదయోర్జహావిత్యన్వయః నృపస్సౌదాసః-రాక్షసం - భావం రూప - మాపన్నః ప్రాప్తః- గురుశాపాద్ధేతోరితి శేషః - పాదే - కల్మాషతాం నైల్యం వికారం చ - గతః- శాపార్థజలప్రక్షేపాద్ధేతోరితి శేషః ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ కదాచి ద్వనమేవ ఓకః స్థానం-యయో-స్తౌ-దంపతీ భార్యాపతీ-ద్విజౌ-మైథునకాలే దదర్శ॥తదా-క్షుధా అశనాయయా-పీడితో-రాక్షసరూప స్సౌదాసో- మిథునీభూతం - ద్విజం-జగృహే-భక్షితుమితి శేషః-తదా-తస్య ద్విజస్య-పత్నీ-అకృతార్థమసమాప్తగతితృష్ణం పతిం వేత్తీతి తథాభూతా సత్యు-వాచ ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ తదేవాహ ॥ నేత్యాదినా ఏవం కరుణభాషిణ్యా ఇత్యతః ప్రాక్తనేన॥ భవాన్న రాక్షసః కింతు-సాక్షా - దిక్ష్వాకూణాం - మహారథః శ్రేష్ఠః-మదయన్త్యాః- పతిః, అతో, హేవీర- అధర్మం విప్రహననరూపం-కర్తుం-నార్హతి ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ అపత్యకామాయై-మే మహ్యాం, పతిం, తత్రాపి ద్విజం-తత్రాప్య-కృతార్థం- దేహి ॥ హే రాజన్, అయం, మానుషో, దేహః పురుషస్య జీవస్యా- ఖిలానాం పురుషార్థానాం, సాధనభూతః-యత ఏవం-తస్మాదస్యాఖిలార్థదస్య మానుషదేహస్య-వధో, హేవీర, సర్వార్థానాం-వధ-ఇత్యుచ్యతే ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ కించైషత్వయా గృహీతో మత్పతిః, బ్రాహ్మణః తత్రాపి- విద్వాన్ వేదశాస్త్రార్థవిత్ , న కేవలం విద్వా-నపి తు,తపశ్శీలాభ్యా-మన్యైశ్చాక్రోధాదిభిర్గుణైర-న్వితః,సర్వభూతానా- మాత్మభావేన అన్తరాత్మతయా - గుణైస్సర్వజ్ఞత్వాదిభిస్సహైవ,భూతేషు దేవమనుష్యాదిషు,అన్తర్హితం హృదయకుహరేనివిష్టం-మహాపురుషాదిశబ్దవాచ్యం,బ్రహ్మ , రాధయితుమిచ్ఛుః ఉపాసీన ఇత్యర్థః-సన్నన్తనిర్దేశస్తూపాసనదశాయామపి బ్రహ్మజ్ఞానస్యోత్కటతమత్వజ్ఞాపనాయ ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ సోఽయ మేవంభూతో-బ్రహ్మర్షివరో-రాజర్షిశ్రేష్ఠ - స్తత్రాపి-విభోరధికృతి రాజ్ఞా- స్త్వత్తః,కథం వధ-మర్హతి-సర్వథా నార్హత్యేవేత్యర్థః-యథా, పితు

స్సకాశా,దాత్మజో,వధం,నార్హతి,తద్వత్ ✿ ॥ ౩౦ ॥ ✿ తస్యోక్తవిధస్య, పాపస్యభ్రూణస్యసూత్రప్రవచనాధ్యాయినః "వేదానాంకించిదధీత్యబ్రాహ్మణఏకాంశాఖామధీత్యశ్రోత్రియోఽఙ్గాధ్యాయ్యనూచానఃకల్పాధ్యాయీఋషికల్పస్సూత్రప్రవచనాధ్యాయీభ్రూణ,,ఇత్యాదిప్రయోగాత్ 'బ్రహ్మవాదినఃబ్రహ్మోపదేష్టుః-వేదాధ్యాపకస్యవా, వధం,సాధూనాం సమ్మతో,భవాన్,కథం,మన్యతే,సమ్మతమితిశేషః,యథా, బభ్రోర్గర్భస్య-వధం, భవా-న్నసమ్మతంమన్యతే-తథాస్యాపివధం నసమ్మతంమన్యస్వేత్యర్థః ✿ ॥ ౩౧ ॥ ✿ యది-సర్వథా,అయం-బ్రాహ్మణ-స్త్వయా, భక్షః-క్రియతే-భక్ష్యతఇత్యర్థః-తర్హి పూర్వతఃతద్భక్షణాత్ప్రాగేవ,మాంఖాదఅద్ధి-అనేన - వినా, అహం-క్షణమపి,నజీవిష్యే,యథా, మృతకంకుణపం, జీవేనవినా,తద్వదహమప్యనేనవినేత్యర్థః ✿ ॥ ౩౨ ॥ ✿ ఏవం,తస్యాః,కరుణభాషిణ్యా,అనాథవ,ద్విలపన్త్యాస్సత్యా-శ్శాపేన, మోహిత-స్సౌదాసో,ద్విజం,వ్యాఘ్రః,పశుమివ-అఖాదద్భక్షితవాన్ ✿ ॥ ౩౩ ॥ ✿ తతఃపురుషాదేనరక్షసా, సౌదాసేన,భక్షితం,పతిం,వీక్ష్య,బ్రాహ్మణీ,ఆత్మానంప్రతి-శోచన్తీ,కుపితాసత్యు-ర్వీశంసౌదాస,మశపత్ ✿ ॥ ౩౪ ॥ ✿ కిమితి॥యస్మాత్కామార్తాయా,మమ,పతి,రపాపోనిరపరాధ,స్త్వయా,భక్షిత,స్తస్మాత్,హేఅకృతప్రజ్ఞవివేకశూన్య,తవాప్యా,ధానా,న్మృత్యు,ర్దర్శితఇతి,యదాగర్భాధానంకర్తుముద్యుక్తైతదా,మరణం,ప్రాప్స్యసీతి ✿ ॥ ౩౫ ॥ ✿ ఏవం, మిత్రసహంసౌదాసం, శప్త్వా - బ్రాహ్మణీ-పతిలోకపరాయణాపతిలోకంకామయమానేత్యర్థః - తత్ర-పత్యు-రస్థీనిసమిద్ధప్రజ్వలితేఽగ్నౌ-ప్రాస్య-పతిత్వా - భర్తు,ర్గతింప్రాప్తా ✿ ॥ ౩౬ ॥ ✿ తతో,ద్వాదశవత్సరాన్తే - విగతశాప-స్సౌదాసో-మైథునాయోద్యతః-

స్తేరాజర్షిప్రవరాద్విభోః।కథమర్హతిధర్మజ్ఞవధంపితురివాత్మజః ॥ ౩౦ ॥ తస్యసాధోరపాపస్యభ్రూణస్యబ్రహ్మవాదినః।కథంవధంయథాబభ్రోర్మన్యతేసమ్మతోభవాన్ ॥ ౩౧ ॥ యద్యయంక్రియతేభక్ష-స్తర్హిమాంఖాదపూర్వతః।నజీవిష్యేవినాఽనేనక్షణంచమృతకంయథా ॥ ౩౨ ॥ ఏవంకరుణభాషిణ్యావిలపన్త్యాఅనాథవత్ । వ్యాఘ్రఃపశుమివాఖాదత్సౌదాసశ్శాపమోహితః ॥ ౩౩ ॥ బ్రాహ్మణీవీక్ష్యదిధిషుంపురుషాదేనభక్షితమ్ ।శోచన్త్యాత్మానముర్వీశమశపత్కుపితాసతీ ॥ ౩౪ ॥ యస్మాన్మేభక్షితోఽపాపఃకామార్తాయాఃపతిస్త్వయా। తవాపిమృత్యురాధానాదకృతప్రజ్ఞదర్శితః ॥ ౩౫ ॥ ఏవంమిత్రసహంశప్త్వాపతిలోకపరాయణా । తదస్థీనిసమిద్ధేఽగ్నౌప్రాస్యభర్తుర్గతింగతా ॥ ౩౬ ॥ విశాపోద్వాదశాబ్దాన్తేమైథునాయసముద్యతః । విజ్ఞాప్యబ్రాహ్మణీశాపంమహిష్యాసనివారితః ॥ ౩౭ ॥ తతఊర్ధ్వంసతత్యాజస్త్రీసుఖంకర్మణాప్రజాః । వసిష్ఠస్తదనుజ్ఞాతోమదయన్త్యాంప్రజామధాత్ ॥ ౩౮ ॥ సావైసప్తసమాగర్భమబిభ్రన్నవ్యజాయత । జఘ్నేఽశ్మనోదరంతస్యాస్సోఽశ్మకస్తేనకథ్యతే ॥ ౩౯ ॥ అశ్మకాన్మూలకోజజ్ఞేయస్స్త్రీభిఃపరిరక్షితః । నారీకవచఇత్యుక్తోనిక్షత్రేమూలకోఽభవత్ ॥ ౪౦ ॥ తతోదశరథస్తస్మాత్పుత్రఐలబిలస్తతః । (రాజావిశ్వసహోయస్యఖట్వాఙ్గశ్చక్రవర్త్యభూత్) ॥ ౪౧ ॥ యోదేవైరర్థితోదైత్యానవధీద్యుధిదుర్జయః । ముహూర్తమాయుర్జ్ఞాత్వైత్యస్వపురంసన్దధేమనః ॥ ౪౨ ॥ నమేబ్రహ్మకులాత్ప్రాణాఃకులదైవాన్నచాత్మజాః।నశ్రియోనమహీరాజ్యంనదారాశ్చా

బ్రాహ్మణీశాపం,విజ్ఞాప్యప్రత్యభిజ్ఞాప్య-మహిష్యామదయన్త్యా,సన్య-న్నివారితః ✿ ॥ ౩౭ ॥ ✿ తతఆరభ్య - స, సౌదాసః-స్త్రీసుఖం,తత్యాజ-మృత్యుభయాదితిశేషః - అతఏవో-క్తేనకర్మణా -అప్రజాః - ఔరసరహితో-బభూవ - ఏవంస్థితే-తేన సౌదాసేనా,నుజ్ఞాతో-వసిష్ఠో-మదయన్త్యాం-ప్రజా-మధాత్,గర్భాధానమకరోత్ ✿ ॥ ౩౮ ॥ ✿ తత-స్సావై -మదయన్తీ-సప్త-సమాఃవత్సరాన్-గర్భ, మబిభ్రత్ -తదాఽపి-నవ్యజాయత - అపత్యమితిశేషః-తదా,సౌదాస - స్తస్యామదయన్త్యా ఉదర-మశ్మనాపాషాణేన-జఘ్నే,సఉదరాన్నిర్గత-స్తేనాశ్మఘాతేననిమిత్తేనా-శ్మకఇతి-కథ్యతేవ్యవహ్రియతే ✿ ॥ ౩౯ ॥ ✿ అశ్మకాన్మూలకో-జజ్ఞే - తస్యైవనారీకవచఇతినామాన్తరం - నామద్వయనిమిత్తందర్శయతి-యో, ఽశ్మకస్య - పుత్రః-నిఃక్షత్రేభార్గవేణరామేణక్షత్రోత్పాటనేక్రియమాణే - స్త్రీభిః- పరిరక్షితః - అతో-నారీకవచఇత్యుక్తః - పునఃక్షత్రకులస్యమూలత్వా-న్మూలకనామా,చాభవత్ ఇత్యుక్తః ✿ ॥ ౪౦ ॥ ✿ తతోమూలకా - ద్దశరథః-జజ్ఞే ఇత్యనుషఙ్గఃతస్మాద్దశరథా,దైలబిలఃపుత్రః-ఐలబిలా,ద్విశ్వసహాఖ్యో,రాజా,జజ్ఞే "తత్పుత్రంవదన్తంవిశినష్టి,, యస్యవిశ్వసహస్య - ఖట్వాఙ్గ-స్సంబభూవ ✿ ॥ ౪౧ ॥ ✿ అథఖట్వాఙ్గంవిశింషన్ తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ యఇత్యాదినా ॥ యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ యః,ఖట్వాఙ్గో యుధియుద్ధే-దుర్జయఃజేతుమశక్యః,అతఏవ-దేవై-రర్థితఃసహాయత్వేనప్రార్థితః,దైత్యా,నవధీత్ ॥ తతో,దేవై,ర్వరాయ,చోదితః - స్వస్యా,యు,ర్ముహూర్తమాత్రావశిష్టం, జ్ఞాత్వా,స్వపురమాగత్య, మన,స్సన్దధే,మనసాఆలోచ్యనిశ్చితవానిత్యర్థః ✿ ॥ ౪౨ ॥ ✿ తస్యమనస్సన్ధానప్రకారమేవదర్శయతి॥ నేత్యాదినా ॥ఇతివ్యవసితఇత్యతఃప్రాక్తనేన॥బ్రహ్మకులా,న్మమ

పాత్రిణా,నాతివల్లభా,ఇత్యన్వయః - బ్రహ్మకులమేవమమప్రాణేభ్యో ఽపిప్రియమిత్యర్థఃఏవముత్తరత్రాపిద్రష్టవ్యం,కులదైవాద్భగవతః,ఆత్మజాదయో,నవల్లభాః * ॥ ౪౩ ॥ *మహ్యాంమమ,మతి,ర్బాల్యే ఽపి , క్వచిదాపద్యపి,అధర్మే,నరమతేనారమత,ఇహలోకే,కించిదపి,వస్తూ,త్తమశ్లోకాద్భగవతో,ఽన్యత్పృథగ్భూతం , నాపశ్యం , సర్వంవస్తుభగవదాత్మకమేవదృష్టవానస్మీత్యర్థః,నావశ్యమితిపాఠాన్తరం,తదా,కించిదపివస్తూ,త్తమశ్లోకా,దన్య,న్నావశ్యంనోపాదేయమిత్యర్థః * ॥౪౪॥ *
యద్యపి,త్రిభువనేశ్వరైర్దైవై,ర్మహ్యం,కామానుగుణో,వరో,దత్త,స్తథాప్య,హం,తం- కామంవరం,నవృణేనవృణుయాం,తత్రహేతుంవదన్నాత్మానంవిశినష్టి ॥ భూతభావనభావనః , భూతానిదేవాదీని , భావయతిసత్తాదిమన్తికరోతీతి , భూతభావనో భగవాన్ - తం , భావయతి భజతీతి , తథాభూతో ఽహమిత్యర్థః " వాసుదేవే మనోయస్య జపహోమార్చనాదిషు । తస్యాన్తరాయో మైత్రేయ దేవేన్ద్రత్వాదికం ఫలమ్ „ ఇత్యుక్తరీత్యా దైవైర్దీయమానో వరో మమభగవత్ప్రాప్తివిరోధీతిభావః * ॥ ౪౫ ॥ * తర్హి దేవాదయస్స్వర్గాదికమేవోత్కృష్టం కిమితిమన్యన్త ఇత్యాశఙ్క్యాహ ॥ యఇతి ॥ యే , దేవా , స్తే , విక్షిప్తేన్ద్రియధియః దేహాత్మాభిమానినః , అత , స్తే , శశ్వత్సదా , స్వహృది , స్థితమప్య , న్తరాత్మానం , నిరతిశయప్రియం,నవిన్దన్తి , కింతు , వైషయికమేవసుఖంపరంమన్యన్తఇతిభావః - దేవాఏవనజానన్తి,కిముతా,పరే, నవిన్దన్తీతి * ॥ ౪౬ ॥ *అస్మా , దహ,మిహలోకే,భగవన్మాయయా, రచితేషు , గన్ధర్వనగరతుల్యేష్వనిత్యేషు-గుణేషుశబ్దాదివిషయేషుప్రకృత్యాత్మనిప్రకృత్యాత్మకే - ప్రకృతిపరిణామాత్మకేశరీరేచ-రూఢం-సఙ్గం-త్యక్త్వా-విశ్వభర్తుర్భగవతః-భావేనభక్త్యా-తంవిశ్వభర్తారం - ప్రపద్యేప్రాప్స్యామి * ॥ ౪౭ ॥ *ఇత్థంబుద్ధ్యా -నారాయ

తివల్లభాః ॥ ౪౩ ॥ నబాల్యే ఽపిమతిర్మహ్యమధర్మేరమతేక్వచిత్। * నాపశ్యముత్తమశ్లోకాదన్యత్కించనవస్త్వహమ్ ॥ ౪౪ ॥ దైవైఃకామవరోదత్తోమహ్యం త్రిభువనేశ్వరైః । నవృణేతమహంకామంభూతభావనభావనః ॥ ౪౫ ॥ యేవిక్షిప్తేన్ద్రియధియోదేవాస్తేస్వహృదిస్థితమ్ । నవిన్దన్తిప్రియంశశ్వదాత్మానంకిముతాపరే ॥ ౪౬ ॥ అథేశమాయారచితేషుసఙ్గంగుణేషుగన్ధర్వపురోపమేషు।రూఢంప్రకృత్యాత్మనివిశ్వభర్తుర్భావేనహిత్వాతమహంప్రపద్యే॥౪౭॥ఇతివ్యవసితోబుద్ధ్యానారాయణగృహీతయా।హిత్వాఽన్యభావమజ్ఞానంతతస్స్వంభావమాశ్రితః ॥ ౪౮ ॥యత్తద్బ్రహ్మపరంసూక్ష్మమశూన్యంశూన్యకల్పితమ్।భగవాన్వాసుదేవేతియంగృణన్తిహిసాత్వతాః ॥ ౪౯ ॥ ******************************

*********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే , నవమస్కన్ధే,నవమో ఽధ్యాయః **********

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఖట్వాఙ్గాద్దీర్ఘబాహుశ్చరఘుస్తస్మాత్పృథుశ్రవాః ।అజస్తతోమహారాజస్తస్మాద్దశరథో ఽభవత్ ॥ ౧ ॥ తస్యాపిభగవానేషసాక్షాద్బ్రహ్మమయోహరిః । అంశాంశేనచతుర్ధాగాత్పుత్రత్వంప్రార్థితస్సు

ణే,గృహీతయా,తద్విషయయాబుద్ధ్యేత్యర్థః-వ్యవసితఃనిశ్చితవాన్,అన్యభావం , అన్యత్రదేహాదౌ,భావో,యేనస్యా,త్తదన్యథాభావమజ్ఞానం, హిత్వా , దేహంత్యక్త్వేత్యర్థః-తతః,స్వంభావమాశ్రితఃఆవిర్భూతగుణాష్టకస్వభావః * ॥ ౪౮ ॥ *అశూన్యంప్రమాణేనసిద్ధం ,నతు-శశవిషాణాదివత్తుచ్ఛమిత్యర్థః - యద్వాశూన్యంరహితంనిర్గుణంనభవతీత్యశూన్య - మనన్తకల్యాణగుణాకరమిత్యర్థః॥శూన్యకల్పితం-కల్పితంకల్పనా-భావేక్తః-విభూతిగతజాత్యాదికల్పనా , యస్మిన్,శూన్యా-త-త్తథోక్తం,అనేనహేయగుణరాహిత్యముక్తం,యత్త,ద్బ్రహ్మమయం-భగవా,న్వాసుదేవ-ఇతి,గృణన్తి - సాత్వతాశ్రితదాశ్రితాఇత్యనుషఙ్గః స్వంభావమాశ్రితఇతిప్రత్యగాత్మనశ్శుద్ధస్వభావావిర్భావఉక్తః- ఏవంమక్తో ఽభూదిత్యర్థః * ॥ ౪౯ ॥ *
ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేనవమో ఽధ్యాయః ***********
ఖట్వాఙ్గా,ద్దీర్ఘబాహు,ర్జజ్ఞే-తస్మాద్దీర్ఘబాహోః, రఘు-స్సచ,పృథులం-శ్రవఃయశో , యస్య-తథాభూత,స్తస్మాదఘోరజః,మహారాజో,జజ్ఞే, తస్మాదజా,ద్దశరథ-స్సంబభూవ * ॥ ౧ ॥ *తస్యాపిదశరథస్యాపి , సాక్షాత్పరబ్రహ్మభినో భగవాన్,హరి,స్సురైః, ప్రార్థితో,ఽంశాంశేనసహ,చతుర్ధా,పుత్రతాం , ప్రాప్తః,భగవాన్బ్రహ్మమయోహరిఃపుత్రతాంప్రాప్తఇత్యనేనశ్రీరామస్యషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వముక్తం , అంశాంశేనసహపుత్రతాం ప్రాప్తఇత్యనేనభరతాదీనాంతదంశావతారత్వముక్తం , ఏవంచభరతాదీనామపిస్వాంశావతారత్వాత్తైస్సహచతుర్ధాపుత్రతాంప్రాప్తఇత్యర్థః , చాతుర్విధ్యమేవదర్శయన్నవతారాణాం నామాన్యాహ ॥ రామేతి ॥ రామాదిసంజ్ఞయా - చతుర్ధాపుత్రతా - మగాదితిపూ

౪౪ ॥ శ్లో * పా ॥ నావశ్య.

ర్వైణాన్వయః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తస్య శ్రీరామస్య సీతా పతే, రనుచరితం, హే రాజన్, తత్త్వదర్శిభిరవతార యా
థాత్మ్యవిద్భిః - ఋషిభిర్వాల్మీకాదిభిః, భూరి బహులం యథా భవతి తథా - వర్ణితం, త్వయా, త, స్మహుః
శ్రుతం, అత స్తన్నవిస్తరతఃకథయామః - తథాఽపిసఙ్క్షేపేణకథ్యమానంశృణ్విత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఇతోఽధ్యా
యద్వయేన శ్రీరామచరితంవివర్ణయిషు స్తావదేకేనశ్లోకేనసఙ్గృహ్ణన్తత్కర్తృకామాత్మరక్షాం ప్రార్థయతే ॥ గుర్వర్థ
ఇతి ॥ యః శ్రీరామః-గుర్వర్థే - గురోఃపితు-ర్దైవచస్సత్యతాపాలనార్థం - త్యక్తంరాజ్యం యేనసః - పద్మవ-దతిసుకుమా
రాభ్యాం - పద్భ్యాం ॥ తదేవాహ ॥ ప్రియాయాస్సీతాయాః-పాణేః స్పర్శే-నాస్తితక్షమా-యయో-స్తాభ్యాం - ప్రతివన-మచ
రత్-హరీన్ద్రానుజాభ్యాంసుగ్రీవలక్ష్మణాభ్యాం - మృజితాఅపనీతా-పథరుజామార్గశ్రమో-యస్య - శూర్పణఖ్యాః-వైరూ
ప్యాత్కర్ణనాసికాచ్ఛేదాద్ధేతోః - తయాప్రలోభితేనరావణేనాపహారాత్ప్రియేణకళత్రేణ-యో-విరహఃవిశ్లేష - స్తేన-యా
రుక్-తయా - ఆరోపితాయాఃకుటిలీకృతాయాః - భ్రువో-విజృమ్భణైవ - త్రస్తోభీతో, ఽబ్ధిస్సముద్రః-యస్మా-త్తత స్తద్విజ్ఞాప
నేన-బద్ధస్సేతు ర్యేన-తతః -ఖలాదురాత్మానఃరావణాదయఎవ-దవోవనం-తస్య-దహన-స్స-ఏవంభూతః-కోసలేన్ద్రః-నోఽ
స్మా-నవతాత్పాతు ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏవంసఙ్గృహీతంశ్రీరామచరితమాదితఆరభ్యవర్ణయతి ॥ విశ్వామిత్రేత్యాదినాయావదు త్త
రాధ్యాయసమాప్తి ॥ విశ్వామిత్రస్యా-ధ్వరేయజ్ఞే-మారీచాద్యాః- నిశాచరా - నైరృతపుఙ్గవారాక్షసశ్రేష్ఠాః-లక్ష్మణస్య-ప
శ్యతఏవ-తమప్యనపేక్ష్యైవ -యేనశ్రీరామేణ - హతాః- యచ్ఛబ్దానాం - సకోసలేన్ద్రోఽవతాన్న ఇతిపూర్వేణైవాన్వ
యః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ య ఇతి ॥ హేనృప లోకే-యేవీరా- స్తేషాం, సమితౌసమాజే-యశ్శ్రీరామః-సీతాయాః-స్వయంవరగృహే

రైః ॥ రామలక్ష్మణశత్రుఘ్నభరతా ఇతిసంజ్ఞయా ॥ ౨ ॥ తస్యానుచరితంరాజన్నృషిభి స్తత్త్వదర్శిభిః । శ్రుతం
హివర్ణితంభూరిత్వయాసీతాపతేర్ముహుః ॥ ౩ ॥ గుర్వర్థేత్యక్తరాజ్యోవ్యచరదనువనంపద్మ పద్భ్యాంప్రియా
యాఃపాణిస్పర్శాక్షమాభ్యాంమృజితపథరుజోయోహరీన్ద్రానుజాభ్యామ్ । వైరూప్యాచ్ఛూర్పణఖ్యాః ప్రియ
విరహరుషారోపితభ్రూవిజృమ్భత్రస్తాబ్ధిర్బద్ధసేతుఃఖలదవదహనఃకోసలేన్ద్రోఽవతాన్నః ॥ ౪ ॥ విశ్వామిత్రా
ధ్వరేయేనమారీచాద్యానిశాచరాః । పశ్యతోలక్ష్మణస్యైవహతానైరృతపుఙ్గవాః ॥ ౫ ॥ యోలోకవీరసమితౌ
ధనుశ్శైవముగ్రంసీతాస్వయంవరగృహేత్రిశతోపనీతమ్ । ఆదాయబాలగజలీలఇవేక్షుయష్టింసజ్జీకృతంనృపవి
కృష్యబభఞ్జమధ్యే ॥ ౬ ॥ జిత్వాఽనురూపగుణశీలవయోఽఙ్గరూపాంసీతాభిధాంశ్రియమురస్యభిలబ్ధమానామ్ ।
మార్గేవ్రజన్భృగుపతేర్వ్యనయత్ప్రరూఢందర్పంమహీమకృతయస్త్రిరరాజబీజామ్ ॥ ౭ ॥ యస్సత్యపాశపరివీ
తపితుర్నిదేశంస్త్రైణస్యచాపిచగృహేశిరసాసభార్యః । రాజ్యశ్రియంప్రణయినస్సుహృదోనివాసంత్యక్త్వా
యయౌవనమసూనివముక్తసఙ్గః ॥ ౮ ॥ రక్షస్స్వసుర్వ్యకృతరూపమశుద్ధబుద్ధే స్తస్యాఃఖరత్రిశిరదూషణముఖ్యబ

ఉగ్రంకఠినం-గరిష్ఠంవా - తదేవాహ-త్రిశతోపనీతంకిఙ్కరాణాంశతత్రయేణానీత - మైశంరౌద్రంధను- రాదాయ-సజ్జీకృత
మారోపితం-వికృష్య, బాలగజస్యేవలీలాయస్యసఃఇక్షుదణ్డమివ- మధ్యే బభఞ్జభగ్నమకరోత్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఆత్మనఃస్వస్య
యాన్యనురూపాదీని- తేషా - మనురూపాణి రూపాదీని-యస్యాస్తాం- సీతాసంజ్ఞాంపూర్వ - మురసి-అధిలబ్ధో- మానో,యయా-
తాం-శ్రియం - జిత్వాధనుర్భఙ్గేనస్వాధీనాంకృత్వా - ధనుర్భఙ్గమహానాదశ్రవణక్షుభితస్య - భృగుపతేర్భార్గవరామస్య-ప్ర
రూఢం-దర్పం-మార్గే, వ్యనయదపనీతవాన్-కథంభూతస్య-యోభృగుపతిః-త్రిరిత్యుపలక్షణంత్రిస్స ప్తకృత్వః-అరాజబీజాం
రాజబీజశూన్యాం-మహీమకరోత్-తస్య ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఇదానీంగుర్వర్థ ఇతిశ్లోకంవివృణ్వన్నాహ ॥ య ఇతి ॥ కదాచి-త్కైకే
య్యాస్తుష్టేనదశరథేనత్వదపేక్షితంవరద్వయందాస్యామీతిప్రతిశ్రుతం- తత్రశ్రీరామస్యయౌవరాజ్యాభిషేకసమయేతయా
భరతస్యరాజ్యం రామస్యవనవాస శ్చేతివరద్వయంప్రార్థితం - తదా-సత్యరూపేణ-పాశేన- పరివీతస్యపరివృతస్య-పితుర్దశర
థస్య-స్త్రైణస్యస్త్రీవశ్యస్యాపి - నిదేశమాజ్ఞాంశిరసాజగృహే -తత- స్సభార్య,స్సానుజశ్చ-రాజ్యాదీన్-త్యక్త్వా-వనం-య
యౌ-దుస్త్యజానామపిరాజ్యాదీనాంసహసైత్యాగేదృష్టాన్తః,ముక్తసఙ్గోయోగీ-అసూన్ప్రాణానివేతి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ రక్షఇతి
రక్షసోరావణస్య - స్వసుర్భగిన్యాశ్శూర్పణఖ్యా,అశుద్ధబుద్ధేస్సీతాంజిఘృక్షోః-కామాతురాయావా - రూపం-వ్యకృతవికృ
తమకరోత్-తస్యాశ్శూర్పణఖ్యాః,ఖరాదిప్రముఖా,బన్ధవో,యేషు,తాన్,చతుర్దశసహస్రంసహసాఽణిబన్ధూనిత్యత్రలిఙ్గవ్యత్య
యః-సహస్రమిత్యత్రవచనవ్యత్య యశ్ఛాన్దసః-జఘాననహతవాన్, ఆర్షత్వాత్సాపేక్షస్యాపిబన్ధుశబ్దస్యవృత్తిః, నిత్యసాపేక్ష
త్వాద్వా ॥ తథాచోక్తంహరిణా ‘‘సంబన్ధిశబ్దస్సాపేక్షోనిత్యం సర్వస్సమస్యత,, ఇతి, కథంభూతః, అవారణీయమలఙ్ఘ్యమ
సహ్యం,కోదణ్డంధనుః, పాణౌ, యస్య, తథాభూతః, తతఇత స్తతోవనే, సఞ్చరన్, కృచ్ఛ్రముఖవాసవనవాసస్యదుఃఖరూపత్వ

ప్రదర్శనాయ కృత్రిమవిహారో న స్వత ఇత్యుక్తిః, నిత్యానన్దరూపస్య తస్య దుఃఖాభావాత్ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ సీతేతి ॥ సీతాయాః, శ్రవణేన-దీపితో, హృచ్ఛయః కామో, యస్య - తేన-దశకన్ధరేణ రావణేన - సీతాం జిహీర్షుణా, స్వయం తత్ర గన్తుం భీతేన, సృష్టం ప్రేషితం, మారీచం, విలోక్య, హే నృపతే, అద్భుత, మృగస్యేవ వపుర్యస్య, తేన, సీతయా క్రీడార్థమపేక్షితేన, మారీచేన - ఆశ్రమతః స్వాశ్రమాదపకృష్టః ప్రలోభనపూర్వకమాశ్రమతోఽపకృష్టస్సన్ - ఆశు, విశిఖేన బాణేన, తం మారీచం, జఘ్నే హతవాన్, యథా కం దక్షమ్, ఉగ్రో రుద్ర, స్తద్వత్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ రక్ష ఇతి ॥ తదా, రక్షోఽధమేన రావణేన, అసమక్షం, రామలక్ష్మణయోరితి శేషః - మృగానయనార్థం రామస్య, తద్వృత్తాన్తజ్ఞానార్థం లక్ష్మణస్య చ ప్రేషితత్వాత్తయోరసాన్నిధ్యే సతి, వనే - వృకవత్ వృకేనేవ, వైదేహరాజదుహితరి సీతాయా - ముపయాపితాయాముపహృత్య లఙ్కాం ప్రతి ప్రాపితాయాం సత్యాం, ప్రియయా, వియుక్తో, భ్రాత్రా లక్ష్మణేన సహ, కృపణవద్దుఃఖీవ, వనే - విచచార, కంకుర్వన్, ఇతి అనేన ప్రకారేణ, స్త్రీసఙ్గినాం, దుఃఖోదర్కాం గతిం, ప్రథయన్ ప్రఖ్యాపయన్ ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ దగ్ధ్వేతి ॥ ఆత్మనః శ్రీరామస్య, యః, తత్కృత్యం ప్రయోజనం - సీతానిర్మోచనరూపం, తేన నిమిత్తేన, హతం రావణేన సహ యుద్ధే హతం, గృధ్రం జటాయుషం, దగ్ధ్వా, కబన్ధం, మహాన్ జఘాన - తతః, కపిభిర్వానరైః సహ, సఖ్యం, విధాయ కృత్వా, అథ, వాలిని హతే సతి, తైః కపిభిః, దయితాయాః సీతాయాః, గతిం, బుధ్వా, అజభవాభ్యాం బ్రహ్మరుద్రాభ్యా, మర్చితా, వఙ్ఘ్రి, ర్యస్య, తథాభూతోఽపి - స శ్రీరామః, మనుజావతారరూపత్వాత్, ప్లవగేన్ద్రాణాం కపీన్ద్రాణాం, సైన్యైస్సహ, వేలాం తీరం, సముద్రస్యేతి శేషః, అగాజ్జగామ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ యదితి ॥ తత్ర, త్రిరాత్రముపవాసేనాపి ప్రతీక్షితసిన్ధు

స్థూన్ ॥ జఘ్నే చతుర్దశసహస్రమపారణీయకోదణ్డపాణిరటమాన ❋ ఉవాస కృచ్ఛ్రమ్ ॥ ౯ ॥ సీతాకథాశ్రవణదీపితహృచ్ఛయేన సృష్టం విలోక్య నృపతే దశకన్ధరేణ । జఘ్నేఽద్భుతైణవపుషాఽఽశ్రమతోఽపకృష్టో మారీచమాశు విశిఖేన యథా కముగ్రః ॥ ౧౦ ॥ రక్షోఽధమేన వృకవద్విపినేఽసమక్షం వైదేహరాజదుహితర్యపయాపితాయామ్ । భ్రాత్రా వనే కృపణవత్ప్రియయా వియుక్తః స్త్రీసఙ్గినాం గతిమితి ప్రథయంశ్చచార ॥ ౧౧ ॥ దగ్ధ్వాఽఽత్మకృత్యహతకృత్యమహన్కబన్ధం సఖ్యం విధాయ కపిభిర్దయితాగతిం తైః । బుద్ధ్వాఽథ వాలిని హతే ప్లవగేన్ద్రసైన్యైర్వేలామగాత్స మనుజోఽజభవార్చితాఙ్ఘ్రిః ॥ ౧౨ ॥ యద్రోషవిభ్రమవివృత్తకటాక్షపాతసమ్భ్రాన్తనక్రమకరో భయగీర్ణఘోషః । సిన్ధుశ్శిరస్య❋ర్హణం పరిగృహ్య రూపీ పాదారవిన్దముపగమ్య బభాష ఏతత్ ॥ తం త్వాం విభో జడధియో న విదామ భూమన్కూటస్థమాదిపురుషం జగతామధీశమ్ । యత్సత్త్వతస్సురగణా రజసః ప్రజేశా మన్యోశ్చ భూతపతయస్స భవాన్గుణేశః ॥ ౧౪ ॥ కామం ప్రయాహి జహి విశ్రవసోఽవమేహం త్రైలోక్యరావణమవాప్నుహి వీర పత్నీమ్ । బధ్నీహి సేతుమిహ తే యశసో విభూత్యై గాస్యన్తి దిగ్విజయినో యముపేత్య భూపాః ॥ ౧౫ ॥ బద్ధ్వోదధౌ రఘుపతిర్వివిధాద్రికూటైస్సేతుం కపీన్ద్రకరకమ్పితభూరుహాఙ్గైః । సుగ్రీ

ర్యవానోపస్థిత - స్తదా, యస్య, రోషవిభ్రమేణ క్రోధలీలయా, వివృత్తో, యః, కటాక్ష, స్తస్య, పాతేన - సమ్భ్రాన్తా నక్రా మకరాశ్చ యస్మిన్, స్భయేన - గీర్ణః స్తమ్భితో, ఘోషో, యేన - స సిన్ధు, రర్హణమర్ఘ్యాది ద్రవ్యం, శిరసి, పరిగృహ్య నిధాయ, రూపీ మూర్తిమాన్ పాదారవిన్ద, ముపగమ్య శరణం గత్వా, ఏతద్వక్ష్యమాణం, బభాషే ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ భాషణమేవాహ తం త్వామితి ద్వాభ్యాం ॥ హే భూమన్, తం ప్రాగ్యోపవిష్టం, త్వాం ఏతావత్పర్యన్తం, జడధియో, వయం, కూటస్థం నిర్వికారం, జగతాం, మధీశ మాదిపురుషం - న విదామః న జానీమః - ఇదానీం తు జ్ఞాతోఽసీత్యాహ । యదితి ॥ యదితి పృథక్పదం లుప్తషష్ఠ్యన్తం, యస్యేత్యర్థః, నియామ్యాత్, సత్త్వతస్సత్త్వగుణా, త్సురగణా, జజ్ఞిర ఇతి శేషః - రజసో గుణా, త్ప్రజేశాః ప్రజాపతయః, మన్యో స్తమసః, భూతపతయో రుద్రాదయః, స భవాన్ - గుణేశః సత్త్వాదిగుణానాం నియన్తేత్యధునా, అహం మన్య ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ కామమితి, కామం యథేచ్ఛం జలమాక్రమ్యాపి, ప్రయాహి గచ్ఛ, విశ్రవసః ప్రజాపతే - రవమేహం పురీషప్రాయం - త్రైలోక్యం రావయత్యాక్రన్దయతీతి తథా - తం, దశకన్ధరం - జహి - హే వీర - పత్నీం సీతా - మవాప్నుహి - యద్యపి తవ మదీయం జలం న ప్రతిబన్ధకం భవతి - తథాఽపి సేతుం బధ్నీహి - కిమర్థమిత్యత్రాహ - తే తవ - యశసో - విభూత్యై విస్తారాయ - తథా హి - దిగ్విజయినో భూపాః యం సేతుము - పేత్య - దుష్కరం త్వత్కర్మ - వేత్య - త్వద్యశో, గాస్యన్తి ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ తద్వాక్యమభినన్ద్య యత్కృతం తదాహ ॥ బద్ధ్వేతి ॥ కపీన్ద్రాణాం, కరైః, కమ్పితాని, భూరుహాణా - మఙ్గాని శాఖాదీని - యేషు - తై - ర్వివిధానా - మద్రీణాం - కూటైశ్శిఖరై - రుదధౌ - సేతుం - బద్ధ్వా - రఘుపతి - స్సుగ్రీవాదయః ప్రముఖా ముఖ్యా - యేషాం, తై - రనేకైః కపిభిస్సహ - అనీకై రితి పాఠే సైన్యైస్సహేత్యర్థః - అగ్రే సీతాన్వేషణసమయే - హనుమతైవ - దగ్ధాం - లఙ్కాం - విభీషణస్య - దృశా బుద్ధ్యా - తత్ప్రదర్శితమార్గేణేతి భా

వః-అవిశత్ప్రవివేశ * ॥ ౧౬ ॥ * సేతి॥సా,శ్రీరామేణసకపిసైన్యేనప్రవిష్టాలఙ్కా,గజకులైః,హ్రదినీ,యథా-ఘూర్ణా-భవతి,తద్వ-ద్ఘూర్ణాబభూవ, కథమ్భూతా-వానరేన్ద్రాణాం,బలైః, రుద్ధా, విహారాదయో-యస్యాం,నిర్భజ్యమానా, ధిషణాదయో,యస్యాం,సా,తత్ర,విహారః క్రీడాస్థానం, కోష్ఠంధాన్యాగారాది-శ్రీఃకోశః, ద్వారంగృహాదీనాం-గోపురంపురద్వారం,సదస్సభా, వలభీప్రాసాదాదిపురోభాగచ్ఛాదినీ-విటఙ్కః కపోతపాలికా, ధిషణంవేదికాది-ధ్వజహేమకుమ్భౌప్రసిద్ధౌ,శృఙ్గాటకశ్చతుష్పథః * ॥ ౧౭ ॥ * రక్షఇతి॥రక్షఃపతిః రావణః,తద్విఘూర్ణనం,దృష్ట్వా-నికుమ్భాదీ,నేకైకశః-స్వస్వబలసహితాన్.పుత్రమిన్ద్రజితం-ప్రహస్తాదీంశ్చ-సర్వా,ననుగాన్భృత్యాన్, సమహినోత్ప్రయుఙ్క్త,అథ,కుమ్భకర్ణంచసమహినోత్ * ॥ ౧౮ ॥ * తామితి॥తాం,మసిశూలాదిభిః,దుర్గమాం,యాతుధానానాం,పృతనాంసేనాం, సుగ్రీవాదిభిః అన్వితః-శ్రీరామో,ఽభ్యయాత్,తత్ర,మరుత్సుతోహనుమాన్-ఋక్షోజామ్బవాన్ * ॥ ౧౯ ॥ * తఇతి॥ తే,రఘుపతేరనీకపాస్సర్వే-అఙ్గదాద్యాః-రావణస్య-భాదీనాంగజాదీనాంయూథైః,ర్య-ద్వరూథంసైన్యం,త-ద్ద్వన్ద్వంయథాభవతితథా,అభిపద్యస్సఙ్గమ్య-ద్రుమైః, ర్గిరిభి, ర్గదాభి,రిషుభిశ్చ, సీతాయా,అభిమర్శనేన,హతం,మఙ్గళం,యస్య-సరావణ,ఈశో, యేషాం-తాన్ నికుమ్భాదీన్,జఘ్నిరే * ॥ ౨౦ ॥ * రక్షఇతి॥అథ,రక్షఃపతీరావణః-స్వబలస్య-నష్టింనాశ-మవేత్య-రుష్టఃక్రుద్ధస్సన్,యానకంవిమాన-మారుహ్య,శ్రీరామమభ్యపతత్-అథస్వస్యన్దనేఇన్ద్రస్యరథే-మాతలినాఇన్ద్రసారథినా-ఉపనీతేసమానీతే-ద్యుమతిదీప్తి

వనీలహనుమత్ప్రముఖైః * రనేకైర్లఙ్కాంవిభీషణదృశాఽవిశదగ్రదగ్ధామ్ ॥ ౧౬ ॥ సావానరేన్ద్రబలరుద్ధవిహారకోష్ఠశ్రీద్వారగోపురసదోవలభీవిటఙ్కా । నిర్భజ్యమానధిషణధ్వజహేమకుమ్భశృఙ్గాటకాగజకులైర్హ్రదినీవఘూర్ణా ॥ ౧౭ ॥ రక్షఃపతిస్తదవలోక్యనికుమ్భకుమ్భధూమ్రాక్షదుర్ముఖసురాన్తనరాన్తకాదీన్ । పుత్రంప్రహస్తమతికాయమకమ్పనాదీన్సర్వానుగాన్సమహినోదథకుమ్భకర్ణమ్ ॥ ౧౮ ॥ తాంయాతుధానపృతనామసిశూలచాపప్రాసర్ష్టిశక్తిశరతోమరఖడ్గదుర్గామ్ । సుగ్రీవలక్ష్మణమరుత్సుతగన్ధమాదనీలాఙ్గదర్క్షపనసాదిభిరన్వితోఽయాత్ ॥ ౧౯ ॥ తేఽనీకపారఘుపతేరభిపద్యసర్వేద్వన్ద్వంవరూథమిభపత్తిరథాశ్వయోధైః । జఘ్నుర్ద్రుమైర్గిరిగదేషుభిరఙ్గదాద్యాస్సీతాభిమర్శహతమఙ్గళరావణేశాన్ ॥ ౨౦ ॥ రక్షఃపతిస్స్వబలనష్టిమవేక్ష్యరుష్టఆరుహ్యయానకమథాభిససారరామమ్ । స్వస్స్యన్దనేద్యుమతిమాతలినోపనీతేవిభ్రాజమానమహన*న్నిశితైఃక్షురప్రైః ॥ ౨౧ ॥ రామస్తమాహపురుషాదపురీషయన్నఃకాన్తాఽసమక్షమసతాఽపహృతాశ్వవత్తే । త్యక్తత్రపస్యఫలమద్యజుగుప్సితస్యయచ్ఛామికాలఇవకర్తురలఙ్ఘ్యవీర్యః ॥ ౨౨ ॥ ఏవంక్షిపన్ధనుషిసన్ధితముత్ససర్జబాణంసవజ్రమివతద్ధృదయంబిభేద । సోఽసృగ్వమన్దశముఖైరపతద్విమానాద్ధాహేతివాదినిజనేసుకృతీవరిక్తః ॥ ౨౩ ॥ తతోనిష్క్రమ్యలఙ్కాయాయాతుధాన్యస్సహస్రశః । మన్దోదర్యాసమన్తత్రప్రరుదన్త్యఉపాద్రవన్ ॥ ౨౪ ॥ తాంస్తాన్స్వబన్ధూన్పరిష్వజ్యలక్ష్మణేషుభిరర్దితాన్ । రురుదుస్సుస్వరందీనాఘ్నన్త్యఆత్మానమాత్మనా ॥ ౨౫ ॥ హాహతాస్స్మవయంనాథలోకరావణరావణ । కంయాయాచ్ఛరణంలఙ్కాత్వద్విహీనాపరార్దితా ॥ ౨౬ ॥ నవైవేదమ

యుక్తే,విభ్రాజమానం,శ్రీరామం-క్షురప్రైః క్షురధారాతుల్యాగ్రైః, ర్నిశితైర్బాణైః,రహనత్తాడ-తనాదిత్వాదేవసిద్ధే కృష్ గ్రహణేనగణకార్యస్యానిత్యత్వాదార్షత్వాద్వాశపోలుగభావః * ॥ ౨౧ ॥ * తమేవంతాడయన్తంరావణంశ్రీరామఆహ ॥కిమితి॥ హేపురుషాదపురీషరాక్షసేషుతేషాంవాపురీషప్రాయ-యస్మా,న్నోఽస్మాక,మసమక్షం-కాన్తా, అసతాదురాత్మనా-త్వయా-శునేవా-పహృతా, శునాయథాఅసమక్షంగృహంప్రవిశ్యైనకిమపివస్త్వపహ్రియతేతద్వదితిదృష్టాన్తార్థఃతస్మా-జ్జుగుప్సితస్య, కర్మణఇతి శేషః,కర్తు-స్తేనిర్లజ్జస్యతవా-ద్య, కాలోమృత్యురివా, లఙ్ఘ్యవీర్యో,ఽహం, ఫలం, యచ్ఛామీతి * ॥ ౨౨ ॥ * ఏవమిత్థ,మధిక్షిపన్,ధనుషి,సన్ధితం,బాణ,ము,త్ససర్జ,ప్రాయుఙ్క్త,స,బాణో,వజ్రమివ-తస్యరావణస్య-హృదయం-బిభేద,సరావణః,దశభి,ర్ముఖై,రసృగ్రుధిరం,వమన్,జనేపశ్యతిజనే-హాహేతి,వాదినిసతి, విమానాత్పుష్పకా-దపతత్, యథా,సుకృతీక్షీణపుణ్యః,స్వర్లోకా,త్పతతి,తద్వత్ * ॥ ౨౩ ॥ * తతఇతి॥తతో,యాతుధాన్యఃరాక్షస్యో,మన్దోదర్యాసహలఙ్కాయాః,నిష్క్రమ్య,ప్రరుదన్త్య,స్తత్రరావణసమీపే,ఉపాద్రవన్ఆజగ్ముః * ॥ ౨౪ ॥ * తత్రేతి ॥ తత్ర,లక్ష్మణస్య-బాణై,రర్దితాన్హతాన్, స్వాన్స్వాన్,బన్ధూన్పరిష్వజ్య-ఆత్మనా-ఆత్మానం, ఘ్నన్త్యః,దీనాదుఃఖితా, స్సుస్వరం-రురుదుః * ॥ ౨౫ ॥ * రోదనప్రకారమేవాహ ॥హాహేతిత్రిభిః॥ హేతిఖేదద్యోతకమవ్యయం-హేనాథ, హేలోకరావణ-వయం-హతా,స్స్మ,హతప్రాయాబభూవిమ, అధునా,పరైశ్శత్రుభి-రర్దితాపీడితా,త్వయా,హీనారహితా-లఙ్కా-లఙ్కాస్థోజనః-కం-శరణం-యాయాత్ * ॥ ౨౬ ॥ * నవాఇతి॥ హేమహాభాగ,భవా-న్కామవశఙ్గతః-సీతాయా, స్తేజసః-ప్రభావంతేజో

రూపం వా ప్రభావం, నవై వేద న జ్ఞాతవాన్ - యేన తేజోనుభావేన - ఇమాం - దశాం - నీతః ప్రాప్తవానసి ※ ॥ ౨౭ ॥ ※ కృతేతి ॥ హే కులనన్దన - వయం - ఏషా, లఙ్కా - చ - విధవాః - కృతాః - యేనేత్యనుషఙ్గః - అయం శయాన - స్త్వద్దేహః - గృధ్రాణాం, కృతః - భక్ష్య ఇతి శేషః - ఆత్మా తు - నరకహేతవే నరకభోగాయ - కృతః ※ ॥ ౨౮ ॥ ※ స్వేతి ॥ తతః - కోసలేన్ద్రేణ శ్రీరామేణ - అనుమోదితో - విభీషణః - పితృమేధవిధానేన పితృమేధవిధినా, యత్ - ఉక్తం విహితం - త, త్సాంపరాయికం ప్రేతకర్మ - స్వానాం రావణాదీనాం - చక్రే ※ ॥ ౨౯ ॥ ※ తత ఇతి ॥ తతో, భగవాన్ శ్రీరామః - అశోకవనే, యత్, ఆశ్రమ - స్తస్మిన్ - శింశుపాయా, మూల, మాశ్రితాం - మూలే స్థితాం - స్వస్య - విశ్లేష ఏవ - వ్యాధి - ర్యస్యా - స్తా - మత ఏవ - క్షామాం కృశామ్ ※ ॥ ౩౦ ॥ ※ ప్రియతమాం - భార్యా - మవలోక్య - అనుకమ్పితవాన్ - ఆత్మనః స్వస్య సన్దర్శనేన - యత్ - ఆహ్లాద - స్తేన - వికస, న్ముఖం - పఙ్కజమివ - యస్యా - స్తాం సీతామ్ ※ ॥ ౩౧ ॥ ※ యానం పుష్పక - మారోప్య, భ్రాతృభ్యాం వాలిరావణభ్రాతృభ్యాం సుగ్రీవవిభీషణాభ్యాం సహ - హనుమతా - యుక్తో - యాన - మారురోహ - రక్షోగణాధిపత్య - మాకల్పాన్త మాయు - ర్లఙ్కాం - చ - విభీషణాయ - దత్వా - చీర్ణమనుష్ఠితం - వ్రతం పితురనుశాసనరూపం - యేన - స భగవాన్ శ్రీరామః - పురీమయోధ్యాం - విభీషణేన సహైవ - యయౌ - కథమ్భూతః - పథి లోకపాలై రిన్ద్రాదిభి - రర్పితాని - యాని - కుసుమాని - తై - రవకీర్యమాణః - శతధృత్యాదిభిః - బ్రహ్మాదిభి - ర్ముదా హర్షేణ - ఉపగీ

హాభాగ భవాన్లఙ్కామవశం గతః । తేజోఽనుభావం సీతాయా యేన నీతో దశామిమామ్ ॥ ౨౭ ॥ కృతైషా విధవా
లఙ్కా వయం చ కులనన్దన । దేహః కృతోఽన్నం గృధ్రాణామాత్మా నరకహేతవే ॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ స్వా
నాం విభీషణశ్చక్రే కోసలేన్ద్రానుమోదితః । పితృమేధవిధానేన యదుక్తం సాంపరాయికమ్ ॥ ౨౯ ॥ తతో దదర్శ భ
గవానశోకవనికాశ్రమే । క్షామాం స్వవిరహవ్యాధిం శింశుపామూలమాశ్రితామ్ ॥ ౩౦ ॥ రామః ప్రియతమాం
భార్యాం దీనాం వీక్ష్యాన్వకమ్పత । ఆత్మసన్దర్శనాహ్లాదవికసన్ముఖపఙ్కజామ్ ॥ ౩౧ ॥ ఆరోప్యారురుహే యా
నం భ్రాతృభ్యాం హనుమద్యుతః । విభీషణాయ భగవాన్దత్వా రక్షోగణేశతామ్ ॥ లఙ్కామాయుశ్చ కల్పాన్తం
యయౌ చీర్ణవ్రతః పురీమ్ ॥ ౩౨ ॥ అవకీర్యమాణః కుసుమైర్లోకపాలార్పితైః పథి । ఉపగీయమానచరితశ్శతధృ
త్యాదిభిర్ముదా ॥ ౩౩ ॥ గోమూత్రయావకం శ్రుత్వా భ్రాతరం వల్కలామ్బరమ్ । మహాకారుణికోఽతప్యజ్జటిలం
స్థణ్డిలేశయమ్ ॥ ౩౪ ॥ భరతః ప్రాప్తమాకర్ణ్య పౌరామాత్యపురోహితైః । పాదుకే శిరసి న్యస్య రామం ప్రత్యు
ద్యతోఽగ్రజమ్ ॥ ౩౫ ॥ నన్దిగ్రామాత్స్వశిబిరాద్గీతవాదిత్రనిస్వనైః । బ్రహ్మఘోషేణ చ ముహుః పఠద్భిర్బ్రహ్మ
వాదిభిః ॥ ౩౬ ॥ స్వర్ణకక్ష్యపతాకాభిర్హైమైశ్చిత్రధ్వజై రథైః । సదశ్వై రుక్మసన్నాహైర్భటైః పురటవర్మభిః ॥
శ్రేణిభిర్వారముఖ్యాభిర్భృత్యైశ్చోపాయనోద్వహైః । పారమేష్ఠ్యాన్యుపాదాయ పణ్యాన్యుచ్చావచాని
చ ॥ ౩౮ ॥ పాదయోరపతత్ప్రేమ్ణా ప్రక్లిన్నహృదయేక్షణః । పాదుకే న్యస్య పురతః ప్రాఞ్జలిర్బాష్పలోచనః ॥ ౩౯ ॥
తమాశ్లిష్య దృఢం దోర్భ్యాం స్నపయన్నేత్రజైర్జలైః । రామో లక్ష్మణసీతాభ్యాం విప్రేభ్యోఽర్హత్తమాశ్చ

యమానం చరితం యస్య తథాభూతః - పురీం యయావిత్యన్వయః ※ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ※ గోమూత్రపక్వయవాన్నభోజనం - వల్కలమమ్బరం యస్య - జటా అస్య స న్తీతి తథా - స్థణ్డిలే దర్భాస్తీర్ణభూప్రదేశే శేత ఇతి తథాభూతం - భ్రాతరం భరతం - శ్రుత్వా - మహాకారుణికో - భగవా - నతప్యత్ పరితతాప ※ ॥ ౩౪ ॥ ※ భరతః ప్రాప్తం పురీమాగచ్ఛన్తం శ్రీరామ మాకర్ణ్య - పాదుకే స్వశిరసి - నిధాయ - పౌరై రమాత్యైః - పురోహితై - ర్గీతైః - ర్వాద్యానాం - నిస్వనైః - బ్రహ్మ వేదం ముహుర్ముహుః ఘోషేణ ఉచ్చైస్స్వరేణ పఠద్భిః - బ్రహ్మవాదిభిః - స్వర్ణాసక్తాః కక్ష్యాః ప్రాన్తాః యాసాం, తాభిః - పతాకాభిః రథైః - స్వర్ణకవచధారిభిః - భటైః - శ్రేణిభి - స్తామ్బూలికైః, వారాఙ్గనాశ్రేష్ఠాభి - రుపాయనోద్వహై రుపాయనధారిభిః - భృత్యైశ్చ సహ - అగ్రజం శ్రీరామం, స్వశిబిరాన్నన్దిగ్రామా - త్ప్రత్యుద్యతః అభిముఖం యయావిత్యన్వయః - రామం వినా అయోధ్యామప్రవిశన్ భరతో నన్దిగ్రామే స్వస్య వాసం నిర్మితవాన్ - తస్మాచ్ఛిబిరాద్యయావిత్యర్థః - కథంభూతైః రథైః - హైమైః స్వర్ణమయైః - చిత్రా ధ్వజా యేషు స న్తస్సమీచీనా అశ్వా యేషాం - రుక్మమయా స్సన్నాహాః బన్ధనా యేషు - తైః - పారమేష్ఠ్యాని మహారాజార్హాణి నానావిధాని ఛత్రచామరాదీన్యు - పాదాయ - ప్రత్యుద్యత ఇతి పూర్వేణాన్వయః - ప్రేమ్ణా, ప్రక్లిన్నం ఆర్ద్రీభూతం, హృదయం, ఈక్షణే చ యస్య సః - ప్రీత్యా - పాదుకే - పురతో - నిధాయ, పాదయో - రపతత్ - తతః - ప్రాఞ్జలి - ర్బాష్పలోచన - స్తస్థావితి శేషః ※ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ※ తతః - శ్రీరామ, స్తం - భరతం - దృఢం గాఢం యథా తథా - దోర్భ్యాం - ఆలిఙ్గ్య - నేత్రజైః - హర్షాశ్రుబిన్దుభిః - స్నపయన్ - లక్ష్మణసీతాభ్యాం సహ - విప్రేభ్యః యే చార్హత్తమా నమస్కార్యాః - కులవృద్ధా - స్తేభ్యశ్చ - స్వయం - న

మశ్చక్రే-ప్రజాభిర్నమస్కృతశ్చ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ఉత్తరాఃకోసలాఃఉత్తరకోసలదేశస్థాజనా-శ్చిరాగతం-పతింశ్రీరామ,మవలోక్య-మాల్యైఃపుష్పైఃకిరన్త-ఉత్తరాసఙ్గానుత్తరీయా-ణ్యవధున్వన్తశ్చాలయన్తో-ననృతుః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁అయోధ్యాప్రవేశప్రకారమాహ,త్రిభిస్సార్ధైః ॥ భరతః,పాదుకే.అగృహ్ణాత్-విభీషణసుగ్రీవౌచ-వ్యజనోత్తమే - అగృహ్ణాతాం.మరుత్సుతోహనుమాన్-శ్వేతాతపత్రమ్ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ధనుశ్చనిషఙ్గౌచ-తాన్,శత్రుఘ్నః - అగృహ్ణాదిత్యనుషఙ్గః-సీతా-తీర్థకమణ్డలు-మబిభ్రత్, హేనృప-అఙ్గదః-ఖడ్గంహైమంస్వర్ణఖచితం-చర్మఖేట-మృక్షరాడ్జామ్బవాన్,అబిభ్రత్ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁హేరాజన్,భగవాన్శ్రీరామః-పుష్పకస్థః- స్త్రీభిః - పరివృతః-వన్దిభిః-స్తూయమానశ్చ - యథో-దిత-శ్చన్ద్రో - గ్రహైర్గురుశుక్రాదిభి-ర్విరాజతే తథా-విరేజేబభ్రాజే ॥ భ్రాతృభిర్భరతాదిభి-ర్నన్దితోఽనుమోదిత - ఉత్సవేనసహితశ్చ - సభగవా-న్పురీమయోధ్యాం,ప్రావిశత్ ❁॥౪౪॥ ❁తతో-రాజభవనం- ప్రవిశ్య-గురుపత్నీఃకైకేయ్యాద్యాః-స్వమాతరం-కౌసల్యాం,గురూన్వసిష్ఠాదీన్,వయస్యాన్ - అవరజాంశ్చ-కులీనాన్-యథాయోగ్యం-తైః-పూజితః-ప్రత్యపూజయత్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁తథా-వైదేహీ-లక్ష్మణశ్చ - యథావద్యథాయోగ్యం , పూజయన్తౌపూజితౌచ - సమ్య - గుపేయతుః - రాజభవనమిత్యనుషఙ్గః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ మాతరఃకౌసల్యాదయ-స్సుతా-న్ప్రాప్య - స్వాఃస్వకీయాః-తన్వఃదేహాః , ప్రాణా-న్ప్రాప్య, యథో,త్థితా-భవన్తి,తద్వ-దు

యే ॥ తేభ్యస్స్వయంనమశ్చక్రేప్రజాభిశ్చనమస్కృతః॥ ౪౦ ॥ ధున్వన్తఉత్తరాసఙ్గాన్పతింవీక్ష్యచిరాగతమ్।
ఉత్తరాఃకోసలామాల్యైఃకిరన్తోననృతుర్ముదా॥ ౪౧ ॥ పాదుకేభరతోఽగృహ్ణాచ్చామరవ్యజనోత్తమే।విభీషణ
శ్చసుగ్రీవశ్శ్వేతచ్ఛత్రంమరుత్సుతః ॥ ౪౨ ॥ ధనుర్నిషఙ్గాన్శత్రుఘ్నస్సీతాతీర్థకమణ్డలుమ్।అబిభ్రదఙ్గదఃఖడ్గం
హైమంచర్మర్క్షరాణ్నృప ॥ ౪౩ ॥ పుష్పకస్థోవృతఃస్త్రీభిస్స్తూయమానశ్చవన్దిభిః । విరేజేభగవాన్రాజన్గ్రహై
శ్చన్ద్రఇవోదితః॥భ్రాతృభిర్నన్దితస్సోఽథసోత్సవఃప్రావిశత్పురీమ్॥ ౪౪ ॥ప్రవిశ్యరాజభవనంగురుపత్నీస్స్వ
మాతరమ్ । గురూన్వయస్యానుచరాన్పూజితః ప్రత్యపూజయత్ ॥ ౪౫ ॥ వైదేహీలక్ష్మణశ్చైవయథావత్స
ముపేయతుః ॥ ౪౬ ॥ పుత్రాన్స్వమాతరస్తాస్తుప్రాణాంస్తన్వఇవోత్థితాః । ఆరోప్యాఙ్కేఽభిషిఞ్చ
న్త్యోబాష్పౌఘైర్విజహుశ్శుచః ॥ ౪౭ ॥ జటానిర్ముచ్యవిధివత్కులవృద్ధైస్సమంగురుః । అభ్యషిఞ్చద్యథైవేన్ద్రం
చతుస్సిన్ధుజలాదిభిః॥ ౪౮ ॥ఏవంకృతశిరస్స్నానస్సువాసాస్స్రగ్వ్యలఙ్కృతః। స్వలఙ్కృతైస్సువాసోభిర్భ్రా
తృభిర్భార్యయాబభౌ ॥ ౪౯ ॥ అగ్రహీదాసనంభ్రాత్రాప్రణిపత్యప్రసాదితః । ప్రజాస్స్వధర్మనిరతావర్ణా
శ్రమగుణాన్వితాః ॥ ౫౦ ॥ జుగోపపితృవద్రామోమేనిరేపితరంచతమ్ । త్రేతాయాంవర్తమానాయాంకాలః
కృతసమోఽభవత్ ॥ ౫౧ ॥ రామేరాజనిధర్మజ్ఞేసర్వభూతసుఖావహే । వనానినద్యోగిరయోవర్షాణిద్వీపసి
న్ధవః ॥ సర్వేకామదుఘాఆసన్ప్రజానాంభరతర్షభ॥ ౫౨ ॥నాధివ్యాధిజరాగ్లానిదుఃఖశోకభయక్లమాః। మృ
త్యుశ్చానిచ్ఛతామాసీద్రామేరాజన్యధోక్షజే॥ ౫౩ ॥ఏకపత్నీవ్రతధరోరాజర్షిచరితశ్శుచిః। స్వధర్మంగృహ

త్థితాస్సత్యః-అఙ్కే,ఆరోప్య-హర్షజైఃబాష్పబిన్దుసంఘైః- సిఞ్చన్త్య-శ్శుచశ్శోకాన్-విజహుః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁తతో-గురుర్వసిష్ఠఃకులవృద్ధైస్సమంసహ-విధివ,జ్జటా-నిర్ముచ్య , చతుస్సిన్ధుజలాదిభిః , ఆదిశబ్దాద్గఙ్గాయమునాజలాదిభిశ్చ , శ్రీరామ-మిన్ద్రమివా,భ్యషిఞ్చత్ ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ఏవం,కృతంశిరస్స్నానం యేన-శోభనేవాససీయస్య-సః-సుష్ఠుయథాతథా-అలఙ్కృతః-శ్రీరామః-స్వలఙ్కృతైః-సువాసోభిః-భ్రాతృభిః-భార్యయాచ-తథాభూతయా-బభౌ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁తతో-భ్రాత్రాభరతేన,ప్రణిపత్య,ప్రసాదితఃప్రార్థిత-స్సింహాసన- మగ్రహీత్ -తదా,విషయవాసిన్యః,ప్రజా-స్స్వధర్మనిరతాః ॥ తదేవాహ ॥వర్ణానా-మాశ్రమాణాంచ-యే,గుణధర్మాఃపఞ్చమహాయజ్ఞాదయః-తై-రన్వితా-బభూవుః ❁॥౫౦॥ ❁పితా,యథా,పాతి,తద్వ-ద్రామః,ప్రజా-జుగోప, తాశ్చ,తంరామం,పితరం, మేనిరేఅమన్యన్త,తదా,త్రేతాయాం, వర్తయానాయాం , త్రిపాద్ధర్మయుక్తేత్రేతాయుగేప్రవర్తమానేఽపి-చతుష్పాద్ధర్మయుక్తకృతయుగతుల్యః-కాలోబభూవ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁భూతానాం,సుఖకరేశ్రీరామే , ధర్మజ్ఞే ,రాజనిసతి,తదా-వనాదయ,స్సర్వేప్రజానాం,కామదుఘాః- కామ్యమానఫలాదిప్రదాః , ఆసన్-తత్ర,వర్షాణిరమ్యకాదీని,ద్వీపాస్సింహలాదయః,సిన్ధవస్సముద్రాః- హేభరతర్షభ ❁॥ ౫౨ ॥ ❁తథా,అధోఽక్షజేశ్రీరామే,రాజనిసతి,తదా,ఆధ్యాదయః,అనిచ్ఛతాం-మృత్యుశ్చ - నాసన్-తత్రా , ధిర్మనఃపీడా-వ్యాధిశ్శరీరజా,దుఃఖమతీతపుత్రమరణస్మృత్యాత్మకంప్రతికూలంజ్ఞానం ,శోకఃవర్తమానేష్టవస్తువిశ్లేషజః- భయమాగామ్యనిష్టదర్శనజం , యద్యప్యాధినిషేధనైవైతత్త్రయంనిషిద్ధం-తథాపి-తత్ప్రపఞ్చార్థమిదం-క్లమోగ్లానిః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ఏకపత్నీవ్రతధరః స్త్ర్యన్తరపరిగ్రహరహితః-రా

జర్షేరివచరితంయస్యసః - శుచిః రాగాదిప్రాకృతగుణరహితః-గృహస్థస్య-విహితాన్, స్వవర్ణానుకూలాంశ్చ-ధర్మాన్లోకస్య శిక్షయన్-స్వయ-మాచరత్-లోకసఙ్గ్రహార్థమాచరదిత్యర్థః ❈ ॥ ౫౪ ॥ ❈ ప్రశ్రయేణవినయేనా-వనతానమ్రా-భావజ్ఞాఽభిప్రాయజ్ఞాసతీ-సీతా - ప్రేమాదిభి-ర్భర్తుఃశ్రీరామస్య - మనోజహార-తత్ర-ప్రేమా ప్రీతిః-అనువృత్తిః పరిచర్యా-శీలంసుస్వభావః సద్వృత్తిశ్చభీర్భయం-హ్రీర్లజ్జా ❈ ॥ ౫౫ ॥ ❈ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధేదశమోఽధ్యాయః ❈❈❈❈❈❈❈❈❈❈❈❈❈❈❈❈❈❈❈❈❈❈❈❈❈❈❈❈❈❈❈❈

అథ-భగవాన్ శ్రీరామ- ఉత్తమైర్వసిష్ఠాదిభిః - కల్పితైః కారితైః - మఖైః క్రతుభిః-సర్వదేవమయం, స్వమాత్మానమేవాత్మనైవా,చార్యవాన్ సన్-ఈజే ఇయాజ ❈ ॥ ౧ ॥ ❈ హోత్రఇతి॥తత్ర-హోత్రే-ప్రాచీం-దిశం - దక్షిణా-మదాత్-బ్రహ్మణేతు దక్షిణాందిశం-అధ్వర్యవే-ప్రతీచీం-సామగాయినేఉద్గాత్రేతూ-దీచీ-మదిశత్ ❈ ॥ ౨ ॥ ❈ తదన్తరా - తాసాందిశాం, మన్తరామధ్యే-యావతీ-భూమిర-వశిష్టా - తాం-సర్వా మాచార్యాయ - దదౌ - కథమ్భూతః-ఇదం-కృత్స్నంభూమణ్డలం-బ్రాహ్మణో-ఽర్హతి-ప్రతిగ్రహీతుమితి శేషః-ఇతీత్థంమన్యమానఃనిస్పృహశ్చ॥ఇతితథా-సమీచినా నలఙ్కారాంశ్చాదాత్-ఏవంసర్వందత్వా-కేవలం - వాసోభ్యాంపరిధానీయోత్తరీయాభ్యా - మవశేషితః-తథా-రాజ్ఞీవైదేహీసీతాఽపి - భర్తృభిప్రాయజ్ఞా-సర్వా-నలఙ్కారా, న్ప్రదాయ-కేవలం-సౌమఙ్గల్యమాత్రేణా-వశేషితా-బభూవ ❈ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❈ తేహో

మేధీయాన్శిక్షయన్స్వ్రతమాచరత్ ॥ ౫౪ ॥ ప్రేమ్ణాఽనువృత్త్యాశీలేనప్రశ్రయావనతాసతీ । భియాహ్రియాచభావజ్ఞాభర్తుస్సీతాఽహరన్మనః ॥ ౫౫ ॥ ❈❈ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః ❈❈❈❈❈❈❈❈

శ్రీశుకఉవాచ ॥ భగవానాత్మనాఽఽత్మానంరామఉత్తమకల్పితైః । సర్వదేవమయందేవమీజఆచార్యవాన్మఖైః ॥ ౧ ॥ హోత్రేఽదదాద్దిశంప్రాచీంబ్రహ్మణేదక్షిణాంప్రభుః । అధ్వర్యవేప్రతీచీంవాఉదీచీంసామగాయినే ॥ ౨ ॥ ఆచార్యాయదదౌశేషాంయావతీభూస్తదన్తరా । మన్యమానఇదంకృత్స్నంబ్రాహ్మణోఽర్హతినిస్పృహః ॥ ౩ ॥ ఇత్యయంసదలఙ్కారాన్వాసోభ్యామవశేషితః । తథారాజ్ఞ్యపివైదేహీసౌమఙ్గల్యావశేషితా ॥ ౪ ॥ తేతుబ్రాహ్మణదేవస్యవాత్సల్యంవీక్ష్యసత్పతేః । ప్రీతాఃక్లిన్నధియస్తస్మైప్రత్యర్ప్యేదంబభాషిరే ॥ ౫ ॥ అప్రత్తంనస్త్వయాకింనుభగవన్భువనేశ్వర । యన్నోఽన్తర్హృదయంవిశ్య తమోహంసిస్వరోచిషా ॥ ౬ ॥ నమోబ్రహ్మణ్యదేవాయరామాయాఽకుణ్ఠమేధసే । ఉత్తమశ్లోకధుర్యాయన్యస్తదణ్డార్పితాఙ్ఘ్రయే ॥ ౭ ॥ కదాచిల్లోకజిజ్ఞాసుర్గూఢోరాత్ర్యామలక్షితః । చరన్వాచోఽశృణోద్రామోభార్యాముద్దిశ్య క

త్రిదయోబ్రాహ్మణాః-బ్రాహ్మణాఏవదైవతంయస్య-తస్యశ్రీరామస్యసత్పతే-ద్వదాన్యత్వయుక్తంవాత్సల్య-మవలోక్య ప్రీతాః-క్లిన్నధియఆర్ద్రచిత్తాస్సన్తస్తస్మైరామాయ-ప్రత్యర్ప్య- ప్రాచ్యాదిదిశ ఇతి శేషః-దిశః - ప్రతిగ్రహీతుం-వయం-నార్హా-ఇతి-విజ్ఞాప్యేత్యర్థః-నతుప్రతిగృహ్యప్రత్యర్ప్యేత్యర్థఃదత్తప్రత్యాదానదోషాపాదనాత్- ఏవంచాదిశద్దదావిత్యాదేరపి ప్రతిగ్రహీతుంహోత్రాదీన్ప్రార్థితవానిత్యర్థః-ఇదంవక్ష్యమాణం,బభాషిరే ❈ ॥ ౫ ॥ ❈ హేభగవన్-త్వయా-నోఽస్మభ్యమప్రత్తమప్రదత్తం-కింనుసర్వమపిప్రదాతుముద్యుక్తోఽసీత్యర్థః - తత్రహేతుంవదన్తోవిశింషన్తి- పరమేశ్వరః-పరోమాయస్మాత్సపరమ-స్సచాసావీశ్వరః - స్వతఏవావాప్తసమస్తకామస్యతవకిమేతైరితిభావః, కించ, నిరతిశయపురుషార్థరూపమోక్షప్రదానాయ-తత్సాధనసమ్యగ్జ్ఞానవిరోధ్యజ్ఞాన-మస్మాకమన్తర్హృదయే- ప్రవిశ్య - హంసినిరస్యసికేన - స్వరో- చిషాస్వప్రకాశేన-తస్యైవంభూతస్యాత్మపర్యన్తవదాన్యస్యకియదేతత్ప్రాచ్యాదిదిక్ప్రదానమితిభావః ❈ ॥ ౬ ॥ ❈ త్వద్గుణాన్వర్ణయితుంనశక్నుమఇత్యభిప్రాయేణకైశ్చిద్గుణైర్విశింషన్తోనమస్కుర్వన్తి॥ నమఇతి ॥బ్రహ్మణిబ్రహ్మకులేసాధుర్బ్రహ్మణ్యః, "తత్రసాధుః"రితియత్ప్రత్యయే" యేచాభావకర్మణో"రితిప్రకృతిభావః-సచాసౌ-దేవస్స్వతేజసాదీప్యమానః-బ్రహ్మణ్యానాం-దేవఃశ్రేష్ఠోవా-అకుణ్ఠమేధసేనిత్యాసఙ్కుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానాయ-ఉత్తమశ్లోకానాం- ధుర్యోఽగ్ర్యఃముఖ్యఃన్యస్తదణ్డైఃభూతద్రోహరహితైస్సర్వభూతసుహృద్భిర్మునిభి- రర్పితౌచిత్తేనిహితా-వఙ్ఘ్రీ-యస్య-న్యస్తదణ్డైష్వర్పితావఙ్ఘ్రీయేనేతివా-తస్మైశ్రీరామాయ-తుభ్యం - నమఇతి ❈ ॥ ౭ ॥ ❈ ఏవంసీతయాసహదశవర్షసహస్రాణిరాజ్యముపాస్య - శ్రీరామః-కదాచి-ల్లోకజిజ్ఞాసుఃకింవదన్తింజ్ఞాతుమిచ్ఛుః-గూఢఃప్రచ్ఛన్నవేషః-ఇతరైరలక్షితో-రాత్ర్యాం - తత్రతత్ర-పుర్యాం-చరన్

కస్యచిత్పురుషస్య-వచో-భార్యా-ముద్దిశ్య-ఉచ్యమాన-మశృణోత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తద్వచోదర్శయతి ॥ నేతి ॥ పరస్యపురుషాన్తరస్య-వేశ్మగచ్ఛతిపునఃపునరితి-తథా-అతఏవ-దుష్టామసతీంవ్యభిచారిణీం-త్వా-మహం-నబిభర్మి - పరవేశ్మగామపిసీతాం-రామోబిభృయాత్ తతస్త్వంకింశ్రేష్ఠఇతివదన్తింప్రత్యాహ ,, స్త్రైణఇతి ,, హియస్మాత్ - రామఃస్త్రైణః- అత-స్సీతాం-బిభృయాత్-అహంతు-పునః - స్త్రీపారవశ్యరహితః-త్వాం - నభజామీతి ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఇతీత్థ-మసంవిదస్తత్త్వా-నభిజ్ఞా-దతఏవ-బహుముఖాన్నానావిధవాదినో, దురారాధ్యాల్లోకా-ద్భీతేన,-పత్యా,శ్రీరామేణ,త్యక్తా-సాసీతా , ప్రాచేతసస్యవాల్మీకే,రాశ్రమం , ప్రాప్తాయయా-కథమ్భూతా-అన్తర్వత్నీగర్భిణ్యేవసతీగతేత్యన్వయః ॥ తతఃకాలేప్రసవకాలేఆగతేసతి,సాసీతా, యమౌ,సుతౌ,సుషువే , తౌ, చ-కుశో,లవ , ఇతిచ-ఖ్యాతౌ-తయోఃకుశలవయోః,మునిఃప్రాచేతసః - జాతకర్మాదిక్రియాః,చక్రే ❁ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తథాఅఙ్గదాదయో,ద్వౌద్వౌ,పుత్రౌ,లక్ష్మణాదీనాం,సంబభూవతుః॥ దిశాంవిజయేదిగ్విజయకాలేకోటిశో,గన్ధర్వాన్,భరతో,హతవాన్, తదీయంగన్ధర్వాణాంసంబన్ధి,సర్వం, ధన-మాదాయ-రాజ్ఞే-శ్రీరామాయా,ర్పయామాస ❁ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తథా,శత్రుఘ్నశ్చ, మధోరసురస్య,పుత్రం-లవణాఖ్యం-రాక్షసం,హత్వా- మధువనే-మధురాం నామపురీం-నిర్మమే ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ మునౌవాల్మీకౌ-తనయౌ-నిక్షిప్య - మున్యధీనౌకృత్వా,భర్త్రాశ్రీరామేణ-వివాసితానిర్యాపితా-సీతా-శ్రీరామస్య-చరణౌ-ధ్యాయన్తీ-వివరం- భువఇతిశేషః-ప్రవివేశ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తద్వివరప్రవేశన-మాకర్ణ్య,భగవాన్శ్రీరామ-స్తస్యాస్సీతాయా-స్తాంస్తా-న్గుణాన్ , స్మరన్ , ధియా - శుచంశోకం - రున్ధన్నపి-ఈశ్వరోఽపిరోద్ధుంనాశక్నో

స్యచిత్ ॥ ౮ ॥ నాహంబిభర్మిత్వాందుష్టామసతీంపరవేశ్మగామ్ । స్త్రైణోహిబిభృయాత్సీతాంరామోనాహంభజేపునః॥ ౯ ॥ ఇతిలోకాద్బహుముఖాద్దురారాధ్యాదసంవిదః । పత్యాభీతేనసాత్యక్తాప్రాప్తాప్రాచేతసాశ్రమమ్॥ ౧౦ ॥ అన్తర్వత్న్యాగతేకాలేయమౌసాసుషువేసుతౌ । కుశోలవఇతిఖ్యాతౌతయోశ్చక్రేక్రియామునిః॥ ౧౧ ॥ అఙ్గదశ్చిత్రకేతుశ్చలక్ష్మణస్యాత్మజావుభౌ । తక్షఃపుష్కలఇత్యాస్తాంభరతస్యమహీపతే॥ ౧౨ ॥ సుబాహుశ్శ్రుతసేనశ్చ శత్రుఘ్నస్య బభూవతుః । గన్ధర్వాన్కోటిశోజఘ్నే భరతోవిజయేదిశామ్ ॥ తదీయంధనమానీయసర్వంరాజ్ఞేన్యవేదయత్॥ ౧౩ ॥ శత్రుఘ్నశ్చమధోఃపుత్రంలవణంనామరాక్షసమ్ । హత్వామధువనేచక్రేమధురాంనామవైపురీమ్॥ ౧౪ ॥ మునౌనిక్షిప్యతనయౌసీతాభర్త్రావివాసితా । ధ్యాయన్తీరామచరణౌవివరంప్రవివేశహ ॥ ౧౫ ॥ తచ్ఛ్రుత్వాభగవాన్రామోరున్ధన్నపిధియాశుచః । స్మరంస్తస్యాగుణాంస్తాంస్తాన్నాశక్నోద్రోద్ధుమీశ్వరః॥ ౧౬ ॥ స్త్రీపుం❁ప్రసఙ్గఏతావాన్సర్వత్రత్రాసమావహః।అపీశ్వరాణాంకిముతగ్రామ్యస్యగృహచేతసః ॥ ౧౭ ॥ తతఊర్ధ్వంబ్రహ్మచర్యంధారయన్నజుహోత్ప్రభుః । త్రయోదశాబ్దసాహస్రమగ్నిహోత్రమఖణ్డితమ్॥ ౧౮ ॥ స్మరతాంహృదివిన్యస్యవిద్ధందణ్డకకణ్టకైః । స్వపాదపల్లవంరామఆత్మజ్యోతిరగాత్తతః ॥ ౧౯ ॥ నేదంయశోరఘుపతేస్సురయాచ్ఞయాఽఽత్తలీలాతనోరధికసామ్యవిముక్తధా

త్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ నచాతిచిత్రమేతదిత్యాహ ॥ ఈశ్వరాణామపి - స్త్రీపుంసయోః,ప్రసఙ్గః-ఏతావాన్-ఏతాదృక్-కీదృక్-సర్వత్రైవం-భయావహః భయశబ్దశ్శోకోపలక్షకః ఈశ్వరాణామపి - భయావహః-కిముత-గ్రామ్యస్య , గృహఏవచేతోయస్య, తస్య ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తతఊర్ధ్వంవివరప్రవేశశ్రవణానన్తరం , బ్రహ్మచర్యంధారయన్స్త్ర్యన్తరపరిగ్రహంవర్జయన్ , ప్రభుఃశ్రీరామ,స్త్రయోదశాబ్దానాం- సహస్రాణి,అగ్నిహోత్ర-మవిచ్ఛిన్నంయథాతథా,అజుహోత్ జుహావ॥నను శ్రీరామాయణే- దశవర్షసహస్రాణిదశవర్షశతానిచ,రామోరాజ్యముపాసిత్వే ,, త్యేకాదశవర్షసహస్రాణిశ్రీరామావతారావస్థానముక్తం అత్రతుత్రయోదశాబ్దసాహస్రమితి- తేనవిరోధః॥ మైవం॥తత్రహిదశవర్షసహస్రాణీత్యనేనతావన్తంకాలంసీతయాసహావస్థితిరుచ్యతే-దశవర్షశతానీత్యనేనతుతావన్తంకాలంతయావినాఽవస్థానముచ్యతే - అతఏవహికోటిద్వయోక్తిః- సీతయావినారామస్యఏకైకవర్షశతస్యవర్షసహస్రతుల్యతాఖ్యాపనాయసహస్రమితినోక్తం-ఏవంస్థితేత్రత్రదశగ్రహణంత్రిగుణితానాందశానాముపలక్షణమిత్యభిప్రేత్యకార్త్స్న్యేనావతారసహచరితఃకాలోఽత్రగణితః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తతో-వనవాసదశాయాం,దణ్డకారణ్యస్థకణ్టకై -ర్విద్ధం-స్వపాదపల్లవం -స్మరతాంజనానాం-హృది-విన్యస్యనిధాయ - స్మర్తవ్యంకృత్వేత్యర్థః - శ్రీరామ-ఆత్మజ్యోతిఃస్వయంప్రకాశంజ్యోతిర్మయంస్థానంపరమపదాఖ్యం , మగాత్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అస్త్రపాణేఃకోదణ్డపాణేః-రఘుపతేఃశ్రీరామస్య - రక్షోవధో-జలధిబన్ధనంచేతీదం-యశఃస్తుతిర్నభవతి-తత్ర హేతుః- అధికసామ్యాభ్యాం-విముక్తం,ధామప్రభావో యస్య-నిస్సమాభ్యధికప్రభావస్యేత్యర్థః - తస్య-కిం- కపయోవానరాః-స్సహాయాః- అత-స్సుగ్రీవాద్యాశ్రయణంయథాలీలామాత్రం-తథేదమపి-యుక్తంచైతదిత్యభిప్రాయేణవిశినష్టి - సురాణాం -యాచ్ఞయా - ఆత్తోఢస్వా

త్వా,లీలార్థా- తను-ర్యేన-తస్య ※ ॥ ౨౦ ॥ ※ ఏవంవిధలీలాప్రయోజనందర్శయన్ శరణంవ్రజతి-యస్యా- మల-మఘఘ్నంపాపహరం-పాదామ్బుజమాహాత్మ్యమితివిశేష్యమధ్యాహార్యం-నృపాణాంయుధిష్ఠిరాదీనాం-సదస్సు- యశఏవధనంయేషాం-తే-తథాభూతా అపి,ఋషయోమార్కణ్డేయాదయః - యశోధనాపీతిసన్ధిరార్షః - గాయన్తి - యన్మాహాత్మ్యం - దిగిభేన్ద్రాణాం,పట్టవదాభరణరూపం - తత్పర్యన్తవ్యాప్తమిత్యర్థః - నాకపాలాఃదేవాః-వసుపాలావసుధాపాలకాః , వైశ్రవణాదయోవా- తేషాం-కిరీటై-ర్జుష్టం- పాదామ్బుజం-యస్యతం-రఘుపతిం-శరణం-ప్రపద్యే- పాఠాన్తరే-త-త్తస్యరఘుపతే-ర్జుష్టం-పాదామ్బుజం,శరణం-ప్రపద్యఇత్యర్థః ※ ॥ ౨౧ ॥ ※ యైర్జనైః , శ్రీరామః-సంస్పృష్ట-స్సన్దృష్ట,స్సంవిష్టఃఉపసేవితః,సంవీతఇతిపాఠేఽపిసఏవార్థః - అనుగతోవా- తే,సర్వే , కోసలదేశవాసినః,యత్రయత్స్థానం-యోగినో-గచ్ఛన్తి,త-త్స్థానం- యయుః-ముక్తాబభూవురిత్యర్థః ※ ॥ ౨౨ ॥ ※ శ్రీరామచరిత్రశ్రవణఫలమాహ॥పురుషఇతి॥ హేరాజన్ ,ఆనృశంస్యపరఉపశమనిష్ఠః,పురుషో-రామచరితం,శ్రవణైరుపధారయన్ శ్రోత్రేన్ద్రియవృత్తిభిఃపరిచిన్వన్-కర్మబన్ధైఃపుణ్యాపుణ్యాత్మకకర్మరూపబన్ధైః,సంసృతిహేతుభిః- ప్రముచ్యతేముక్తోభవతి ※ ॥ ౨౩ ॥ ※ యద్యప్యగ్రహీదాసనంభ్రాత్రా ప్రణిపత్యప్రసాదితఇత్యనేనభ్రాతౄణాంరామస్యచపరస్పరఛన్దానువర్తనం ఏకపత్నీవ్రతధర ఇత్యాదినారాజ్య పరిపాలనదశాయాంతస్యావస్థానప్రకారశ్చేత్యాదికంసర్వముక్తమేవ , తథాపితదేవపునర్విస్తరేణబుభుత్సుఃపృచ్ఛతిరాజా ॥ కథమితి ॥ సరామః- కథం,అవర్తతేతిశేషః-ఆత్మనః - భ్రాతౄ్ణా - జ్జానపదాన్ దేశవాసినోజనాంశ్చ- కథ-మావిశత్ భ్రాతౄన్జానపదాంశ్చకథమన్వవర్త

మ్నః।రక్షోవధోజలధిబన్ధనమస్త్రపూగైఃకింతస్యశత్రుహననేకపయస్సహాయాః॥ ౨౦ ॥యస్యామలంనృపసదస్సుయశోధనా అపిగాయన్త్యఘఘ్నమృషయోదిగిభేన్ద్రపట్టమ్ । ※ యన్నాకపాలవసుపాలకిరీటజుష్టపాదామ్బుజంరఘుపతేశ్శరణంప్రపద్యే॥ ౨౧ ॥ సయైఃస్పృష్టోఽభిదృష్టోవా † సంవిష్టోఽనుగతోఽపివా । కోసలాస్తేయయుస్స్థానంయత్రగచ్ఛన్తియోగినః॥౨౨॥పురుషోరామచరితంశ్రవణైరుపధారయన్।ఆనృశంస్యపరోరాజన్కర్మబన్ధైర్విముచ్యతే॥ ౨౩ ॥ పరీక్షిదువాచ ॥ కథంరామోజానపదాన్ భ్రాతౄంశ్చావిశదాత్మనః । తస్మిన్వాతేఽన్వవర్తన్తప్రజాఃపౌరాస్తథేశ్వరే॥౨౪॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥అథాదిశద్దిగవనేభ్రాతౄంస్త్రిభువనేశ్వరః। ఆత్మానందర్శయన్స్వానాం※పురీమైక్షతసానుగః ॥ ౨౫ ॥ ఆసిక్తమార్గాంగన్ధోదైఃకరిణాంమదశీకరైః। స్వామినంప్రాప్తమాలోక్య × మత్తానాంసుతరామివ॥ ౨౬ ॥ ప్రాసాదగోపురసభాచైత్యదేవగృహాదిషు।విన్యస్తహేమకలశైఃపతాకాభిశ్చమణ్డితామ్॥ ౨౭ ॥పూగైస్సంవృతరమ్భాభిఃపట్టికాభిశ్చవాససామ్।ఆదర్శైరంశుకైస్స్రగ్భిఃకృతకౌతుకతోరణామ్॥౨౮॥ తముపేయుస్తత్రతత్రపౌరాఅర్హణపాణయః।ఆశిషోయుయుజుర్దేవపాహీమాంప్రాక్త్వయోద్ధృతామ్ ॥ ౨౯ ॥ తతఃప్రజావీక్ష్యపతించిరాగతందిదృక్షయోత్సృష్టగృహాః

తేత్యర్థః॥ తేజనాఃభ్రాతరశ్చ-పౌరాఃప్రజాశ్చ,తస్మిన్నీశ్వరేశ్రీరామేవిషయే-కథమన్వవర్తన్త,ఇతిత్రయఃప్రశ్నాః ※ ॥ ౨౪ ॥ ※ తత్ర శ్రీరామస్యభ్రాత్రాదిషువృత్తిప్రకారమాహ ॥ అథేతి ॥అథసింహాసనోపవేశానన్తరంత్రిభువనేశ్వరఃశ్రీరామో-దిగవనేదిక్పాలనేనిమిత్తే-భ్రాతౄ్ణా-నాదిశత్,అనేనైవభ్రాతౄణామపితదాజ్ఞానువృత్తిరుక్తా - తతస్స్వానాంకౌసల్యాదీనా-మాత్మానం,దర్శయన్-సానుగః-పురీమయోధ్యా,మైక్షత※॥౨౫॥※ పౌరాణాంతస్మిన్ననువృత్తింఖ్యాపయితుంతైరలఙ్కృతాంపురీంవర్ణయతి॥ఆసిక్తమార్గామితిత్రిభిః॥గన్ధాద్యైశ్చన్దనోదకాదిభిః-స్వామినం-ప్రాప్తంప్రాప్తరాజ్య-మాలోక్య-సుతరాం,మత్తానామవస్థితానాం-కరిణాం-మదోదకశీకరైశ్చ-సిక్తాఃమార్గాయస్యాం , మత్తాంవేతిపాఠాన్తరం - తత్రసుతరాంమత్తామివేతిపురీవిశేషణం-వాశబ్దోవితర్కే ※ ॥ ౨౬ ॥ ※ ప్రాసాదాదిషు-విన్యస్తైః - స్వర్ణకుమ్భైః - పతాకాభిశ్చ - మణ్డితామ్ ※ ॥ ౨౭ ॥ ※ పూగైస్సంవృతాః-యా-రమ్భాఃకదళ్యస్తాభిః-నిత్యసాపేక్షత్వాత్సంవృతశబ్దస్యసమాసః- యద్వా,పూగైశ్చ, పత్రఫలపుష్పాదిసంవృతాభి-రమ్భాభిశ్చ,వాససాం,పట్టికాభిశ్చ,మణ్డితా-మితిపూర్వేణాన్వయః ※ ॥ ౨౮ ॥ ※ పౌరాణాంతస్మిన్వృత్తిమాహ ॥ తతః , అర్హణానిపూజాసాధనాని-పాణిషు-యేషాం - తే-పౌరా , స్తత్రతత్ర-తం శ్రీరామ-ముపేయురుపజగ్ముః , హేదేవ , ప్రాగ్వరాహావతారే-త్వయో-ద్ధృతాం , పృథివీం-పాహి-తిప్రార్థయమానా,ఆశిషో,యుయుజుఃప్రయుక్తవన్తః ※ ॥ ౨౯ ॥ ※ తస్మిన్ప్రజానామనువృత్తిమాహ॥ తమితి ॥చిరా-దాగతం-తం పతింశ్రీరామం-వీక్ష్యాకర్ణ్య,స్త్రియో-నరాశ్చ, ప్రజాః-దిదృక్షయా , ఉత్సృష్టాగృహాయాభిస్తాః , హర్మ్యాణ్యారుహ్య , అతృప్తానినేత్రాణి

౨౧॥శ్లో ※ పా ॥ తన్నాకపాల. ౨౨॥శ్లో † పా ॥ సంవీతో. ౨౬॥శ్లో × పా ॥ మత్తాంవాసుతరామివ.

యాసాంతాః,అరవిన్దలోచనంశ్రీరామం-కుసుమైః, రవాకిరన్-యద్వా - చిరాగతం-పతిం,ద్రష్టుమిచ్ఛయా,ఉత్సృష్టగృహాః,
స్త్రియో-నరాశ్చ,ప్రజా-హర్మ్యాణ్యా-రుహ్య,వీక్ష్య,తృప్తనేత్రాః కుసుమైః-రవాకిరన్నిత్యన్వయః ❋ ॥౩౦॥ ❋ స్వయంకథ
మవర్తతేత్యస్యోత్తరమాహ ॥ అథేతి ॥యావదధ్యాయసమాప్తి॥స్వగృహం-ప్రవిష్టః-తస్మిన్-సభగవాన్- స్వారామధీరా
ణామాత్మారామమునిజనశ్రేష్ఠానా-మృషభో నాయకః-రామః - ప్రియాచేష్టాయస్యాస్తయా - స్నిగ్ధయానిరతిశయాను
రాగవత్యా,సీతయాసహ, రేమే-ఇతిపఞ్చమేనాన్వయః ॥ గృహంవర్ణయతి ॥ పూర్వైః రాజభిరిక్ష్వాకుప్రభృతిభి,ర్జుష్టంసేవితం,
ప్రీతివిషయీకృతంవా-అనన్తానిరవధికా- యే- అఖిలరత్నాదీనాంకోశాః, తైః, రాఢ్యంసమృద్ధం-అనర్ఘా,ఉరవః-పరిచ్ఛదా,
యస్మిన్-విద్రుమమయాః, ఉదుమ్బరాదేహళ్యో,యేషు, తైః,ద్వారైః-తృతీయాన్తానాంమణ్డితమితితృతీయేనాన్వయః,వై
దూర్యమణిమయస్తమ్భానాం - పఙ్క్తిభిః-స్వచ్ఛై,రిన్ద్రనీలమణిమయైః-స్థలైః ప్రదేశైః ,దాన్తాఃఘర్షణేననిర్మలీకృతాః,స్ఫటి
కా,స్తన్మయీభి-ర్భిత్తిభి-శ్చిత్రాభిః, స్రగ్భిః, పతాకాభిశ్చ - వాససాం-మణిగణానాంచాంశుకైఃపఙ్క్తిభిః, చిచ్చైతన్యం-త
ద్వదుల్లాసైరుజ్జ్వలైః, ర్ముక్తాఫలైః, యద్వా,చిదితిపృథక్పదమవ్యయం-క్వచిద్వైడూర్యస్తమ్భాదిషు-యథాశోభ-ముజ్జ్వ
లైః-ర్ముక్తాఫలైః,ర్మణ్డితమిత్యర్థః, కాన్తాఃకమనీయాః-కామోపపత్తయోభోగసాధనాని- తాభి - స్సురభిభిః-ధూపైశ్చ-మణ్డి
తం-పుష్పాణిమణ్డనమలఙ్కారోయేషాం-భూషణైః-ర్భూషితాః, తైః,స్సురసంకాశైర్దేవతుల్యైః, స్త్రీపుంభిః - సమాసా

స్త్రియో నరాః॥ ఆరుహ్య హర్మ్యాణ్యరవిన్దలోచనమతృప్తనేత్రాః కుసుమైరవాకిరన్ ॥౩౦॥అథప్రవిష్టస్స్వ
గృహంజుష్టంస్వైః పూర్వరాజభిః।అనన్తాఖిలకోశాఢ్యమనర్ఘ్యోరుపరిచ్ఛదమ్ ॥ ౩౧ ॥ విద్రుమోదుమ్బరద్వా
రైర్వైదూర్యస్తమ్భపఙ్క్తిభిః।స్థలైర్మారకతైస్స్వచ్ఛైర్భ్రాజత్స్ఫాటికభిత్తిభిః॥ ౩౨ ॥చిత్రస్రగ్భిఃపతాకాభిర్వా
సోమణిగణాంశుకైః।ముక్తాఫలైశ్చిదుల్లాసైఃకాన్తకామోపపత్తిభిః ॥౩౩ ॥ ధూపదీపైస్సురభిభిర్మణ్డితంపు
ష్పమణ్డనైః । స్త్రీపుమ్భిస్సురసఙ్కాశైర్జుష్టంభూషణభూషితైః ॥౩౪॥తస్మిన్సభగవాన్రామస్స్నిగ్ధయాప్రి
యచేష్టయా । రేమేస్వారామధీరాణామృషభస్సీతయాకిల ॥ ౩౫ ॥ బుభుజేచయథాకాలంకామాన్ధర్మమపీడ
యన్ । వర్షపూగాన్బహూన్నౄణామభిధ్యాతాఙ్ఘ్రిపల్లవః॥ ౩౬ ॥**************

*********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, ఏకాదశోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుకఉవాచ ॥ కుశస్యచాతిథిస్తస్మాన్నిషధస్తత్సుతోనభః।పుణ్డరీకోఽథతత్పుత్రః క్షేమధన్వాఽభవత్తతః॥ ౧ ॥
దేవానీకస్తతోహీనఃపారియాత్రోఽథతత్సుతః । తతోబలశ్చలస్తస్మాద్వజ్రనాభోఽర్కసంభవః॥౨ ॥ ఖగణ
స్తత్సుతస్తస్మాద్విధృతిశ్చాభవత్సుతః।తతోహిరణ్యనాభోఽభూద్యోగాచార్యస్తుజైమినేః ॥ ౩ ॥ శిష్యఃకౌస
ల్య*అధ్యాత్మంయాజ్ఞవల్క్యోఽధ్యగాద్యతః।యోగంమహోదయమృషిర్హృదయగ్రన్థిభేదనమ్ ॥ ౪ ॥పుష్యో
హిరణ్యనాభస్యధ్రువసన్ధిస్తతోఽభవత్।సుదర్శనోఽథాగ్నివర్ణశ్శీఘ్రస్తస్యమరుత్సుతః॥ ౫ ॥ యోఽసావా

న్తాభావస్తస్యానిత్యత్వాదర్శత్వాద్వా, జుష్టంసేవితమ్ ❋ ॥ ౩౧ ॥౩౨॥౩౩॥౩౪॥౩౫ ॥❋ కామాన్యథాకాలముచితకాల
మనతిక్రమ్య, బహూన్వర్షగణా-న్బుభుజే-కథంభూతస్సన్ - ధర్మంస్వవర్ణాశ్రమోచిత-మపీడయన్ననుపరున్ధన్ ; అత్యాజన్ని
త్యర్థః-నృణామితిశేషేషష్ఠీ,నృభిరభిధ్యాత-మఙ్ఘ్రిపల్లవం-యస్య తథాభూతస్సన్ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రి
కాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేఏకాదశోఽధ్యాయః *********************

కుశస్యశ్రీరామసుతస్యా-తిథి-స్సుతోఽభవత్ - తస్మాదతిథేర్నిషధాఖ్యస్త - త్సుతోనిషధసుతో- నభః-అథ-నభా
త్పుణ్డరీకస్తత్పుత్రః పుణ్డరీకపుత్రః-క్షేమధన్వా ❋ ॥ ౧ ॥ ❋తతః క్షేమధన్వనో - దేవానీకోఽభవత్- తతోదేవానీకాత్-హీనః
అథ-తత్సుతోహీనసుతః -పారియాత్రః-తతఃపారియాత్రా - ద్బల- స్తస్మాద్బలాచ్ఛల, స్తస్మాచ్ఛలా,ద్వజ్రనాభ,స్సచార్క
స్యాంశాత్సంభూతః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋తత్సుతోవజ్రనాభసుతః - ఖగణ- స్తస్మాత్ఖగణా - ద్విధృతి-స్సుతోఽభవత్- తతోవిధృతేః-
హిరణ్యనాభః,సమభవత్-సచ-యోగాచార్యస్యజైమినేః - శ్శిష్యః - యతోహిరణ్యనాభాత్ , అధ్యాత్మశాస్త్రం,కౌసల్యో-
యాజ్ఞవల్క్యఋషి-రధిగతవాన్ ॥ అధ్యాత్మంవిశినష్టి॥యోగంయోగాఖ్యం-మహోదయం - మహానుదయోఽభ్యుదయోయ
స్మాత్-హృదయగ్రన్థిమజ్ఞానంభినత్తీతితథాభూతమ్ ❋ ॥ ౩॥ ౪॥ ❋హిరణ్యనాభస్య-పుష్య, స్సుత - స్తతఃపుష్యా,ద్ధ్రువస
న్ధిరభవత్,అథధ్రువసన్ధేస్సుదర్శన- స్తస్మా,దగ్నివర్ణ- స్తస్యసుత-శ్శీఘ్ర- స్తస్యాపి,సుతో - మరుత్ ❋ ॥ ౫ ॥ ❋మరుతంవిశినష్టి
యోఽసావితి॥యోఽసౌమరుత్-యోగేన-సిద్ధఃజితకాయః,కలాపగ్రామాఖ్యంగ్రామ - మాశ్రితో-ఽధునాఽప్యాస్తే,కిమ
ర్థమిత్యత్రాహ ॥ కలేర్యుగస్యా- న్తేఅవసానే,నష్టం-సూర్యవంశం-పునర్భావయితాభావయిష్యతి- పుత్రపౌత్రాదిపరంపర

యాప్రవర్తయిష్యతి - తదర్థం తత్రాస్త ఇతి భావః ॥ ౬ ॥ తస్మాన్మరుతః ప్రసుశ్రుతః, తస్య, సుత-స్సన్ధి-స్తస్యాపి-మర్షణ, స్సుత-స్తత్సుతో మర్షణసుత-స్సుమహాన్, తస్మాత్సుమహతో - విశ్వసాహ్వః జజ్ఞే ॥ ౭ ॥ తతో విశ్వసాహ్వాద్బృహద్బలః జజ్ఞే ఇత్యనుషఙ్గః ॥ తం విశినష్టి ॥ యస్తు బృహద్బలః సమరే సఙ్గ్రామే-త్వత్పిత్రా హతః - ఏతే-కథితాః - ఇక్ష్వాకువంశజా-భూపాలాః, అతీతాః అతిక్రాన్తాః, అథ, అనాగతాన్ భావిన - ఇక్ష్వాకుభూపాలాన్, మయా కథయిష్యమాణాన్, శృణు ॥ ౮ ॥ బృహద్బలస్య, సుతో, నామ్నా, బృహద్రణ, ఇతి ప్రసిద్ధః-తస్య బృహద్రణస్యోరుక్షత, స్తస్యోరుక్షతస్య, వత్సప్రీత-స్సుతో, భవిష్యతి ॥ ౯ ॥ తతో వత్సప్రీతాత్, ప్రతివ్యోమః తతః ప్రతివ్యోమాద్భాను, స్తస్మాద్దివాక-స్సచ-వాహిన్యాస్సేనాయాః, పతి-స్తతో దేవా-కాత్సహదేవ - స్తతో, బృహదశ్వ, స్సచ, వీరః ॥ అథ బృహదశ్వాద్భానుమాన్ ॥ ౧౦ ॥ భానుమతః ప్రతీకాశ్వ-స్తత్సుతః ప్రతీకాశ్వసుతః-సుప్రతీకః, అథ సుప్రతీకాన్మరుదేవ, స్సుతో, భవితా, తస్మా-త్సునక్షత్ర-స్తస్మాత్పుష్కరః ॥ ౧౧ ॥ తస్య పుష్కరస్యాన్తరిక్ష-స్తత్పుత్రోఽన్తరిక్షపుత్ర-స్సుతప-స్తతస్తస్మాత్సుతపస్తాదమిత్ర-జిద్భవితా, తస్మాదమిత్రజితో, బృహద్రాజ-స్తస్మాద్బృహద్రాజా-ద్బర్హి-స్తస్మాద్బర్హిషః-ధనంజయః ॥ ౧౨ ॥ తస్య ధనంజయస్య, సుతో-రణఞ్జయ-స్తతో రణఞ్జయా-త్సఞ్జయ, స్సుతో భవితా, తస్మాత్సఞ్జయా, చ్ఛాక్యః, అథ శాక్యాచ్ఛుద్ధోదః అథ శుద్ధోదసుతో లాఙ్గలః-స్మృతః ॥ ౧౩ ॥ తతో లాఙ్గలా-త్ప్రసేనజి-త్తస్మాత్ప్రసేనజితః-క్షుద్రకః-భవిష్యతి-తతః క్షుద్రకా, త్కుణకో, భవితా, తస్మాత్కుణకా-త్సు

స్తైయోగసిద్ధః కలాపగ్రామమాశ్రితః । కలేరన్తే సూర్యవంశం నష్టం భావయితా పునః ॥ ౬ ॥ తస్మాత్ప్రసుశ్రుతస్తస్య సన్ధిస్తస్యాపి మర్షణః । సుమహాంస్తత్సుతస్తస్మాద్విశ్వసాహ్వోఽన్వజాయత ॥ ౭ ॥ తతో బృహద్బలో యస్తు పిత్రా తే సమరే హతః । ఏతే హీక్ష్వాకుభూపాలా అతీతాః శృణ్వనాగతాన్ ॥ ౮ ॥ బృహద్బలస్య భవితా పుత్రో నామ్నా బృహద్రణః । ఉరుక్షతస్తతస్తస్య వత్సప్రీతో భవిష్యతి ॥ ౯ ॥ ప్రతివ్యోమస్తతో భానుర్దివాకో వాహినీపతిః । సహదేవస్తతో వీరో బృహదశ్వోఽథ భానుమాన్ ॥ ౧౦ ॥ ప్రతీకాశ్వో భానుమతస్సుప్రతీకస్తతస్సుతః ॥ భవితా మరుదేవోఽథ సునక్షత్రోఽథ పుష్కరః ॥ ౧౧ ॥ తస్యాన్తరిక్షస్తత్పుత్రస్సుతపస్తదమిత్రజిత్ । బృహద్రాజస్తు తస్యాపి బర్హిస్తస్మాద్ధనంజయః ॥ ౧౨ ॥ రణఞ్జయస్తస్య సుతస్సఞ్జయో భవితా తతః । తస్మాచ్ఛాక్యోఽథ శుద్ధోదో లాఙ్గలస్తత్సుతస్స్మృతః ॥ ౧౩ ॥ తతః ప్రసేనజిత్తస్మాత్ క్షుద్రకో భవితా తతః । కుణకో భవితా తస్మాత్సురథస్తనయస్తతః ॥ ౧౪ ॥ సుమిత్రో నామ నిష్ఠాన్తస్తస్యైతే బార్హద్బలాన్వయాః । ఇక్ష్వాకూణామయం వంశస్సుమిత్రాన్తో భవిష్యతి । యతస్తం ప్రాప్య రాజానం సంస్థాం ప్రాప్స్యతి వై కలౌ ॥ ౧౫ ॥ ***********

************ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, ద్వాదశోఽధ్యాయః ************

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నిమిరిక్ష్వాకుతనయో వసిష్ఠమవృతర్త్విజమ్ । ఆరభ్య సత్రం సోఽప్యాహ శక్రేణ ప్రాగ్వృతోఽస్మి భోః ॥ ౧ ॥ తం నిర్వర్త్యాగమిష్యామి తావన్మాం ప్రతిపాలయ । తూష్ణీమాసీద్గృహపతిస్సోఽపీన్ద్రస్యాకరోన్మఖమ్ ॥ ౨ ॥ నిమిశ్చలమిదం విద్వాన్సత్రమారభతాత్మవాన్ । ఋత్విగ్భిరపరైస్తావన్నాగమద్యావతా గురుః ॥ ౩ ॥

రథస్తనయో భవిష్యతి ॥ ౧౪ ॥ తస్మా-త్సుమిత్ర ఇతి ప్రసిద్ధ-స్సుతో, భవితా, సతు, నిష్ఠాన్తః-నిష్ఠా వంశస్య స్థితి-స్తస్యా అన్తః అన్తిమావధిభూతః, ఏతే బృహద్బలస్య భవితేత్యాదినోక్తాః-బార్హద్బలాః బృహద్బలగోత్రజాః, భావినో, నృపాః ॥ సుమిత్రస్య నిష్ఠాన్తత్వమేవాహ ॥ అయమిక్ష్వాకూణాం, వంశ, స్సుమిత్రోఽన్తోఽన్తావధి, ర్యస్య, తథాభూతో, భవిష్యతి, కుతః యత, స్తం సుమిత్రం, రాజానం-ప్రాప్య-కలౌ యుగే-సంస్థాముచ్ఛేదం, ప్రాప్స్యతి. వంశ ఇత్యనుషఙ్గః ॥ ౧౫ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః ***************

ఏవం 'క్షువతస్తు మనోర్జజ్ఞే ఇక్ష్వాకుర్ఘ్రాణతస్సుతః- తస్య పుత్రశతం జ్యేష్ఠా వికుక్షినిమిదణ్డకాః,' ఇత్యుపక్రాన్తానామిక్ష్వాకుసుతానాం వికుక్షేర్వంశః కథితః-అథ నిమేర్వంశం వివక్షుస్తావన్నిమేరౌరసః పుత్రో నాభూదితి దర్శయితుం తత్కథామాహ ॥ నిమిరిత్యాదినా అరాజకభయమిత్యతః ప్రాక్తనేన, ఇక్ష్వాకో-స్తనయో . నిమిః-కదాచి-త్సత్ర-మారభ్య, వసిష్ఠ-మృత్విజ-మవృత-త్వం ఋత్విగ్భవేతి వసిష్ఠముచాచేత్యర్థః ॥ తత-స్స వసిష్ఠః భో నిమే-ప్రాక్త్వద్వరణాత్ప్రాగేవాహం-శక్రేణ-వృతోఽస్మి ॥ ౧ ॥ అత, స్తం, శక్రస్య మఖం-నిర్వర్త్య నిష్పాద్య, కారయిత్వేత్యర్థః, ఆగమిష్యామి-తావత్పర్యన్తం త్వం ప్రతిపాలయ ప్రతీక్షస్వ, త్యాహ, తతో-గృహపతిర్నిమి, స్తూష్ణీమాసీత్-కించిదప్యవదన్ తస్థావితి, స వసిష్ఠశ్శక్రస్య మఖ, మకరోత్ ॥ ౨ ॥ తదా-నిమి-రాత్మవాన్ ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవి-దత ఏవ, ఇదం జీవితం-చలం అనిత్యం, జానన్ ఫలమితిపారిశిదం గురోర్వచః ఆర్త్విజ్యాకరణే మిథ్యాహేతుం జానన్నిత్యర్థః యావద్గురుర్వసిష్ఠో నాగతస్తావదేవాన్యైః ఋ

త్విగ్భిస్సత్రమారబ్ధవాన్ ॥ ౩ ॥ శిష్యేతి ॥ తతో-గురుర్వసిష్ఠ-శ్శక్రస్య-మఖంనిర్వర్త్య ఆగతః శిష్యస్యనిమే-ర్వ్యతిక్రమం-వీక్ష్య,శపత్-కిమితి-పణ్డితమాత్మానమమన్యత ఇతితథా-తస్యనిమే-ర్దేహః-పతతాంవియుజ్యతా,మితి-నిమేఇతిపాఠే-హే నిమే-పణ్డితమానిన-స్తవ దేహః-పతతామిత్యర్థః ॥ ౪ ॥ నిమిరితి ॥ త,దాకర్ణ్య,నిమిరపి-ధర్మానువర్తినే-గురవేవసిష్ఠాయ-ప్రతిశాపం-దదౌ-కిమితి-విత్తలోభా-ద్ధర్మ-మజానత-స్తవాపి-దేహః, పతతా-మితి ॥ ౫ ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థం-వద-న్నధ్యాత్మకోవిదో-నిమి-స్స్వం, దేహంతత్యాజ-తథా,ఽస్మత్ప్రపితామహః వసిష్ఠోఽపి-త్యక్తదేహః-పున-ర్మిత్రావరుణయోరూర్వశీదర్శనాత్స్కన్నవీర్యయో-స్తస్యాంజజ్ఞే-అత్రోర్వశీదర్శనాన్మిత్రావరుణయోఃస్కన్నం రేతస్తాభ్యాంతత్కుమ్భేనిషిక్తంతస్మాజ్జజ్ఞేఽస్మత్ప్రపితామహఇతీతిహాసోఽనుసన్ధేయః ॥ ౬ ॥ అథ-తంత్యక్తంనిమేర్దేహం-సుగన్ధివస్తుషుపరిమళద్రవ్యేషుగన్ధతైలేషు-నిధాయ-మునిసత్తమాఃఋత్విజ-స్సత్రయాగసత్య-ధానన్తరం-తత్రసమాగతాన్-దేవా,నూచుః ॥ ౭ ॥ రాజ్ఞఇతి ॥ యది-యూయం-ప్రభవఃజీవయితుంసమర్థాః-ప్రసన్నాశ్చ-తర్హి, రాజ్ఞోనిమే-రయం-దేహో, జీవత్వితి-తతో-వై-స్తథేతిజీవత్వయం దేహఇత్యు-క్తేసతి-నిమిః-ప్రాహ ॥ తే దేవామామాభూదిత్యాదినావిదేహఉష్యతామిత్యతఃప్రాక్తనే న ॥ దేహబన్ధనం దేహయోగః-పున-ర్మమ-మాభూత్-తత్ర హేతుంవదన్నాహ ॥ యస్యేతి ॥ మునయో-వియోగభయకాతరాః దేహయో-గసతిపునర్వియోగస్స్యాత్-అతో వియోగభయదుఃఖోదర్కత్వా-త్పూర్వం, యస్యదేహస్య, యోగంనవాఞ్ఛన్తీత్యర్థః-కి న్తు-హరిమేధసో-భగవత-శ్చరణామ్భోజమేవ-భజన్తే-హరిరాశ్రితానాంసంసృతిబన్ధంహరతీతితథా-సచాసౌ

శిష్యవ్యతిక్రమంవీక్ష్యనిర్వర్త్యగురురాగతః । అశపత్పతతాత్ దేహో నిమేఃపణ్డితమానినః ॥ ౪ ॥ నిమిఃప్రతి దదౌశాపంగురవేధర్మవర్తినే । తవాపిపతతాం దేహోలోభాద్ధర్మమజానతః ॥ ౫ ॥ ఇత్యుత్ససర్జస్వం దేహం నిమిరధ్యాత్మకోవిదః । మిత్రావరుణయోర్జజ్ఞేహ్యుర్వశ్యాంప్రపితామహః ॥ ౬ ॥ గన్ధవస్తుషుతద్దేహంనిధాయ మునిసత్తమాః । సమాప్తేసత్రయాగేఽథ దేవానూచుస్సమాగతాన్ ॥ ౭ ॥ రాజ్ఞోజీవతుదేహోఽయంప్రసన్నాఃప్రభవోయది । తథేత్యుక్తేనిమిఃప్రాహమాభూన్మే దేహబన్ధనమ్ ॥ ౮ ॥ యస్యయోగంనవాఞ్ఛన్తివియోగభయకాతరాః । భజన్తిచరణామ్భోజంమునయోహరిమేధసః ॥ ౯ ॥ దేహంనావరురుత్సేఽహందుఃఖశోకభయాశ్రయమ్ । సర్వత్రాస్యయతోమృత్యుర్మత్స్యానాముదకేయథా ॥ ౧౦ ॥ దేవాఊచుః ॥ విదేహఉష్యతాం కామంలోచనేషుశరీరిణామ్ । ఉన్మేషణనిమేషాభ్యాంలక్షితోఽధ్యాత్మసంస్థితః ॥ ౧౧ ॥ అరాజకభయంనౄణాంమన్యమానామహర్షయః । దేహంమమన్థుస్మనిమేఃకుమారస్సమజాయత ॥ ౧౨ ॥ జననాజ్జనకస్సోఽభూద్విదేహస్తువిదేహజః । మిథిలోమథనాజ్జాతోమిథిలాయేననిర్మితా ॥ ౧౩ ॥ తస్మాదుదావసుస్తస్యపుత్రోఽభూన్నన్దివర్ధనః । తతస్సుకేశస్తస్యాపిదేవరాతోమహీపతే ॥ ౧౪ ॥ తస్మాద్బృహద్రథస్తస్యమహావీర్యస్సుధృత్పితా । సుధృతేర్ధృష్టకేతుర్వైహర్యశ్వోఽథమరుస్తతః ॥ ౧౫ ॥ మరోఃప్రతీపకస్తస్మాజ్జాతఃకృతరథోయతః । దేవ

మేధాస్తేషామిష్టప్రాపణానిష్టపరిహారోయుక్తజ్ఞానవాన్-తస్య ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ దేహమితి ॥ అతో,హం,దుఃఖాదినిమిత్తభూతం-దేహం-నావరురుత్సే అవరోద్ధుం గ్రహీతుంనేచ్ఛామి-యతో దేహస్యావరోధా-దస్య దేహినః-సర్వదాపునఃపునరితిభావః-మృత్యు-రనువర్తత ఇతి శేషః-యథో-దకే,వసతాం-మత్స్యానాం-మృత్యుః-పౌనఃపున్యేన-తద్వదిత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ ఇత్థముక్తా దేవాఊచుః ॥ విదేహఇతి ॥ నిమి-ర్విదేహఏవసన్-అధ్యాత్మ సంస్థితఃసూక్ష్మదేహస్సితిమాన్-కామంయథేచ్ఛం-శరీరిణాం-లోచనేషూ-న్మేషనిమేషాభ్యాం-లక్షిత-స్తత్ప్రవర్తకత్వేనసూచిత-ఉష్యతాం ఏవంచయుష్మాభిఃప్రార్థితమస్యజీవితమపిభవిష్యతి-నచస్థూలదేహసంబన్ధ ఇతిభావః ॥ ౧౧ ॥ తదేవంమృతాదపినిమేర్దేహాద్వంశప్రవృత్తిందర్శయతి ॥ అరాజకభయమితి ॥ నృణా-మరాజకత్వనిమిత్తం,భయం-మన్యమానాస్సంభావయన్తో-మహర్షయో-నిమే-ర్దేహం మమన్థుఃమథితవన్తః-తతః-కుమార-స్సమజాయత ॥ ౧౨ ॥ తస్యఅన్వర్థానిత్రీణినామాన్యాహ ॥ జననాదితి ॥ జననాదనితరసాధారణజన్మనోనిమిత్తా,జ్జనకపదాభిధేయో-బభూవ, యద్వా, స్వదేహద్వారాజనయితృత్వాజ్జనకః-విదేహతఃజీవవియుక్తాద్దేహా-జ్జాతత్వా,ద్విదేహాఖ్యః-మథనాజ్జాతత్వాన్మిథిలః-యేనమిథిలశబ్దాభిధేయేన-నిర్మితత్వా-త్పుర్యపి-మిథిలాఖ్యా-బభూవేత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాన్మిథిలా-దుదావసు-ర్వ్యజాయతేత్యనుషఙ్గః-తస్యోదావసో-ర్నన్దివర్ధనః-పుత్రో-బభూవతతోనన్దివర్ధనా-త్సుకేశ, స్తస్యాపిసుకేశస్యాపి-దేవరాతః-పుత్రః-హేమహీపతే ॥ ౧౪ ॥ తస్మాద్దేవరాతా-ద్బృహద్రథః-తస్యబృహద్రథస్య-మహావీర్య-స్తత్పుత్రంవదన్-తంవిశినష్టి-సుధృత్పితేతి-సుధృతఃపుత్రస్యా-పితేత్యర్థః-సుధృతఃపుత్రో ధృష్టకేతుః-అథ,ధృష్టకేతోః-హర్యశ్వ-స్తతోహర్యశ్వా-న్మరుః ॥ ౧౫ ॥ మరోః-పుత్రః-ప్రతీపకః-తస్మాత్ప్రతీపకా-

త్కృతరథో-జాతః-తంవిశింషన్ తత్పుత్రమాహ - యతఃకృతరథా,ద్దేవమీఢో-జాత ఇత్యనుషఙ్గః-తస్య దేవమీఢస్య - సుతో-విధృతః-అథవిధృతా-న్మహాధృతిః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋తతో మహాధృతేః-కృతిరాతః-తస్మాత్కృతిరాతా,న్మహారోమా,జాతః-తత్సుతో మహారోమ్ణస్సుతః-స్వర్ణరోమా-తస్యస్వర్ణరోమ్ణః-హ్రస్వరోమా - వ్యజాయత ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋తతో హ్రస్వరోమ్ణః-సీరధ్వజో-జజ్ఞే-తస్మిన్ సీరధ్వజశబ్దప్రవృత్తౌనిమిత్తమాహ ॥ యతో హ్రస్వరోమస్య-యజ్ఞార్థం- మహీంభువం-కర్షతఃకర్షయతస్సతః-సీరాల్లాఙ్గలాగ్రా-త్సీతా దాశరథేర్భార్యా, పూర్వంభూమిస్థాసతీ-జాతాప్రాదుర్భూతా-తస్మాన్నిమిత్తా-ద్ధ్రస్వరోమస్సీరధ్వజశబ్దాభిధేయో-బభూవ-సీరఏవధ్వజవత్ఖ్యాతిహేతుఃయస్య - ససీరధ్వజః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋తస్యసీరధ్వజస్య-పుత్రః కుశధ్వజః-తతఃకుశధ్వజా - ద్ధర్మధ్వజః-హేనృప-ధర్మధ్వజస్య,ద్వౌ,పుత్రౌ,తౌచ,కృతధ్వజమితధ్వజాఖ్యౌ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋తత్రకృతధ్వజా-త్కేశిధ్వజః-మితధ్వజా త్తు-ఖాణ్డిక్యో జాతః- హేరాజన్-కృతధ్వజసుతః- కేశిధ్వజో - బ్రహ్మవిద్యాయాంప్రవీణః-ఖాణ్డిక్యస్తు-కర్మయోగయాథాత్మ్యవిత్-సచ - కేశిధ్వజా-ద్భీతో- గతః-తస్య కేశిధ్వజస్య,సుతో-భానుమాన్-బభూవ,తత్సుతో భానుమత్సుతః-శతద్యుమ్నః ❋ ॥ ౨౦ ॥౨౧ ॥ ❋తస్మాచ్ఛతద్యుమ్నాచ్ఛుచి-స్తనయో,ఽభూ,త్తతశ్శుచే,స్సనద్వాజో-ఽభవత్,సనద్వాజా,దూర్ధ్వకేతుః-అథోర్ధ్వకేతో,రజ,స్సచ,పురజిత్సుతో యస్యతథాభూతః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋తస్యాపిపురుజితోపి

మీఢ స్తస్యపుత్రో విధృతోఽథమహాధృతిః॥ ౧౬ ॥కృతిరాత స్తత స్తస్మాన్మహారోమాఽథతత్సుతః । స్వర్ణరోమా సుత స్తస్యహ్రస్వరోమావ్యజాయత॥ ౧౭ ॥ తతస్సీరధ్వజోజజ్ఞేయజ్ఞార్థంకర్షతో మహీమ్। సీతాసీరాగ్రతో జాతాతస్మాత్సీరధ్వజస్స్మృతః ॥ ౧౮ ॥ కుశధ్వజ స్తస్యపుత్ర స్తతో ధర్మధ్వజో నృపః । ధర్మధ్వజస్యద్వౌపుత్రౌ కృతధ్వజమితధ్వజౌ ॥ ౧౯ ॥ కృతధ్వజాత్కేశిధ్వజఃఖాణ్డిక్యస్తుమితధ్వజాత్ । కృతధ్వజసుతో రాజన్నాత్మవిద్యావిశారదః॥ ౨౦ ॥ ఖాణ్డిక్యఃకర్మత త్త్వజ్ఞో భీతః కేశిధ్వజాద్గతః । భానుమాం స్తస్యపుత్రో భూచ్ఛతద్యుమ్న స్తుతత్సుతః॥ ౨౧ ॥శుచి స్తత్తనయ స్తస్మాత్సనద్వాజ స్తతో భవత్ ।ఊర్ధ్వకేతుస్సనద్వాజాదజోఽథపురుజిత్సుతః॥ ౨౨॥ అరిష్టనేమి స్తస్యాపిసుతాయు స్తస్యపార్శ్వకః।తతశ్చిత్రరథ స్తస్యక్షేమాద్రిర్మిథిలాధిపః ॥ ౨౩ ॥ తస్మాద్ధేమరథ స్తస్యసుతఃకృత్యరథ స్తతః । ఆసీదుపగురు స్తస్మాదుపగుప్తోఽగ్నిసంభవః॥ ౨౪ ॥ శ్వసనోఽథతతఃపుత్రస్సువర్చాయత్సుభూషణః । శ్రుత స్తతోజయ స్తస్మాద్విజయోఽస్యధృతస్సుతః ॥ ౨౫ ॥ ❋శునక స్తత్సుతో జజ్ఞేవీతిహవ్యోధృతి స్తతః । విపులాశ్వోధృతే స్తస్య కృతి స్తస్యమహావశీ ॥ ౨౬ ॥ ఏ తేవై మైథిలారాజన్నాత్మవిద్యావిశారదాః । యోగేశ్వరప్రసాదేనద్వన్ద్వైర్ముక్తాగృహేష్వపి ॥ ౨౭ ॥ ********************

********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే,త్రయోదశోఽధ్యాయః *********

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథాతశ్శ్రూయతాంరాజన్వంశస్సోమస్యపావనః । యస్మిన్నైళాదయోభూపాఃకీర్త్య

సుతో-ఽరిష్టనేమి- స్తస్య,శ్రుతాయు, స్తస్య-పార్శ్వకః,తతఃపార్శ్వకా - చ్చిత్రరథః - తస్యచిత్రరథస్య - క్షేమాద్రిః-సచమిథిలాధిపః-ఇదంపూర్వేషామపివిశేషణమ్ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋తస్మాత్క్షేమాద్రేః - హేమరథ,స్సుత - స్తస్మాత్కృత్యరథ, స్తస్మా-దుపగురు,రాసీత్,తస్మాదుపగురో-రుపగు ప్తః-సచా - గ్నిసంభవఃఅగ్నేరంశాత్సంభూతః ❋ ॥౨౪॥ ❋తతఉపగుప్తా-చ్ఛ్వసనః పుత్రో,ఽభవత్-తత,స్సువర్చాః- యత్ యస్మాత్సుభాషణో , జజ్ఞే-తతస్సుభాషణా , చ్ఛ్రుతో జజ్ఞే,తస్మాచ్ఛ్రుతా,జ్జయ-స్తస్మాజ్జయా-ద్విజయః-అస్యవిజయస్య,సుతో-ధృతః,వ్రత ఇతిపాఠా న్తరమ్ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋తత్సుతో వ్రతసుత-శ్శునకః, అనఘ ఇతిపాఠా న్తరం,తతో,వీతిహవ్య, స్తతశ్చ,ధృతిః-ధృతే,ర్విపులాశ్వ- స్తస్య,కృతిః,తస్యకృతే, ర్మహావశీ,జజ్ఞే ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ హేరాజ,న్నేతేకథితాః,మైథిలాఃమిథిలవంశజాః- ఆత్మవిద్యాయాం , విశారదాః , యోగీశ్వరప్రసాదేనభగవత్ప్రసాదేన,గృహేషు,వసన్తోఽపి,ద్వన్ద్వైస్సుఖదుఃకాదిభి-ర్విముక్తా,బభూవుః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేత్రయోదశోఽధ్యాయః**************************

తదేవంసూర్యవంశమనువర్ణ్యాథసోమవంశమనువర్ణయితుం ప్రతిజానన్ రాజ్ఞశ్శుశ్రూషాముత్పాదయతిమునిః ॥ అథేతి॥ హేరాజ,న్నథసూర్యవంశవర్ణనానన్తరం-మయా ,కథ్యమాన , స్సోమవంశ,శ్శ్రూయతాం,త్వయేతి శేషః॥శ్రోతవ్యతాఖ్యాపనాయవంశంవిశినష్టి ॥ పావనఇతి ॥ తత్ర హేతుమాహ॥యస్మిన్నితి॥ కీర్త్యతఇతికీర్తనంయశః, పుణ్యం,కీర్తనం,యే

౨౬॥శ్లో ❋॥పా॥ అనఘ,

షాం తే. ఐళాదయఃపురూరవాదయో-నృపాః-యస్మిన్ సోమవంశే-కీర్త్యన్తే ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తత్రవంశస్యపూర్వావధింవక్తుం సోమోత్పత్తిన్తావదాహ। సహస్రశిరస ఇతి ॥ సహస్రంశిరాంసియస్య-తస్య-పుంసఃఅనిరుద్ధరూపిణఃపరమపురుషస్య-గర్భోదకేషుశయానస్య - నాభిరేవహ్రద- స్తస్మిన్ - య దుత్పన్నం-సరోరుహంజగత్పద్మం-తస్మా - జ్జాతస్య-ధాతుశ్చతుర్ముఖస్య-సుతో-ఽత్రి-రాసీత్-సచా - త్రి-ర్గుణైః-పితృసమశ్చతుర్ముఖతుల్యః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ తస్మాదత్రేః-దృగ్భ్యః - ఆనన్దాశ్రుభ్యః-సోమశ్చన్ద్రః-పుత్రోఽభవత్ అతఏవా-మృతమయఃకిలేత్యాశ్చర్యే-పాఠాన్తరే - దృశోనేత్రాత్-నచైవం “ చన్ద్రమామనసోజాత ,, ఇతిశ్రుతివిరోధః-తస్యైవాత్రజన్మాన్తరకథనాత్-వక్ష్యమాణదర్పస్యకారణంవదన్ సోమంవిశినష్టి॥విప్రేతి॥ బ్రహ్మణా-సోమో-విప్రాదీనాం,పతిః-కల్పితఃకృతః॥పతిత్వేనకృతఇత్యర్థః - అంబుగర్భాఃకుముదాదయః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ యస్సోమో-భువనత్రయం-విజిత్య ,రాజసూయేనాయజత్ ॥ సోమస్యపుత్రోబుధఇతికథాద్వారేణాహసార్ధైర్నవభిః ॥ పత్నీమితి ॥ బృహస్పతేః-పత్నీం-తారాంనామతారేతిప్రసిద్ధాం - దర్పాద్బలాత్ప్రసహ్య-హృతవాన్ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ ససోమో- యదా - దేవానాం-గురుణాబృహస్పతినా-పునఃపున-ర్యాచితో-మదాద్దర్పా-న్నాత్యజత్ - తారామితి శేషః ॥ తదా-తత్కృతేతన్నిమిత్తం-దేవానాం-దానవానాంచ-విగ్రహో-ద్వేషః-జజ్ఞే ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ సురాసురాణాంవిగ్రహజన్మప్రకారమాహ ॥ శుక్ర ఇతి ॥ బృహస్పతేః-ద్వేషా-చ్ఛుక్రస్సాసురఃఅసురైస్సహితః-ఉడుప - ముడూనినక్షత్రాణిపాతీతితథా - తంసోమ-మగ్రహీత్ స్వపక్షపాతినమకరోదిత్యర్థః-సన్ధిరార్షః-తథా-హరోరుద్ర-స్సర్వై-ర్భూతగణై -ర్వృతః- గురోరఙ్గిరస-స్సుతం-బృహస్పతిం-స్నేహా-దగ్రహీత్ , అఙ్గిరసస్సకాశాత్ప్రాప్తవిద్యోహర ఇతిహిప్రసిద్ధిః- అతోగురుసుతమిత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ తథాసర్వై

న్తేపుణ్యకీర్తయః ॥ ౧ ॥ సహస్రశిరసఃపుంసోనాభిహ్రదసరోరుహాత్ । జాతస్యాసీత్సుతోధాతురత్రిఃపితృసమోగుణైః ॥ ౨ ॥ తస్యాద్దృగ్భ్యోఽభవత్పుత్రస్సోమోఽమృతమయఃకిల । విప్రౌషధ్యుడుగణానాంబ్రహ్మణాకల్పితఃపతిః॥ ౩ ॥యోఽయజద్రాజసూయేనవిజిత్యభువనత్రయమ్ । పత్నీంబృహస్పతేర్దర్పాత్తారాంనామాహరద్బలాత్॥ ౪ ॥సయదాదేవగురుణాయాచితోఽభీక్ష్ణశోమదాత్ । నాత్యజత్తత్కృతేజజ్ఞేసురదానవవిగ్రహః॥ ౫ ॥శుక్రోబృహస్పతేర్ద్వేషాదగ్రహీత్సాసురోడుపమ్।హరోగురుసుతంస్నేహాత్సర్వభూతగణైర్వృతః ॥ ౬ ॥ సర్వదేవగణోపేతోమహేన్ద్రోగురుమన్వగాత్ । సురాసురవినాశోఽభూత్సమరస్తారకామయః ॥ ౭ ॥ నివేదితోఽథాఙ్గిరసాసోమంనిర్భర్త్స్యవిశ్వసృట్ । తారాంస్వభర్త్రేప్రాయచ్ఛదన్తర్వత్నీమవైత్పతిః ॥ ౮ ॥ గర్భంత్యజాశుదుష్ప్రజ్ఞేమత్క్షేత్రేత్వాహితంపరైః । నాహంత్వాంభస్మసాత్కుర్యాంస్త్రియంసాన్తానికేఽసతి ॥ ౯ ॥ తత్యాజవ్రీడితాతారాకుమారంజనకప్రభమ్ । స్పృహామాఙ్గిరసశ్చక్రేకుమారేసోమఏవచ ॥ ౧౦ ॥ మమాయంనతవేత్యుచ్చైస్తస్మిన్వివదమానయోః । పప్రచ్ఛురృషయోదేవానైవోచేవ్రీడితాతుసా ॥ ౧౧ ॥ కుమారోమాతరంప్రాహకుపితోఽలీకలజ్జయా । కింనావోచస్త్వసద్వృత్తేహ్యాత్మావ

ర్దేవగణై-రుపేతో-మహేన్ద్రః-గురుంబృహస్పతి-మన్వగాదనుససార-ఎవంస్థితే-తదా - సురాణా - మసురాణాంచ-వినాశోయస్మా-త్స-సమర-స్సఙ్గ్రామ-స్తారకామయః-తారకాతారా-తస్యాఃనిమిత్తభూతాయాఆగతస్తారకామయః“తతఆగత,,ఇత్యధికారే“మయట్చ,,ఇతిమయట్“అభూద్బభూవ,, ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ అథసోమం,నిర్భర్త్స్య-ఆఙ్గిరసా-విశ్వసృడ్బ్రహ్మవిజ్ఞాపితో-బభూవ-తత- స్తద్భయా , త్సోమ-స్తారాం-భర్త్రేబృహస్పతయే- ప్రాయచ్ఛదదాత్ ॥ తదా,పతిర్బృహస్పతి-ర్భార్యామన్తర్వత్నీం-గర్భిణీ-మవైదబుధ్యత,ఆహచేతి శేషః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ తదేవాహ॥గర్భమితి ॥ హేదుష్ప్రజ్ఞే-మత్క్షేత్రభూతాయాంత్వయి పరైః-రాహితం-హేతుగర్భమిదం-పరైరాహితత్వా-దాశు-గర్భం-త్యజ-గర్భేత్యక్తేభస్మీకరిష్యతీతిబిభ్యతీంప్రత్యాహ॥నాహమితి॥సాన్తానికేసన్తత్యాధాయకేపుత్రే-అసతిఅవిద్యమానేసతి,అహం - స్త్రియం,త్వాం,నభస్మసాత్కుర్యాంనభస్మీకరోమీతి ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ తతో , వ్రీడితాలజ్జితా,తారా - జనకస్యచన్ద్రస్యేవప్రభాయస్య,తం,కుమారం-తత్యాజప్రసూతవతీ,తత- స్తస్మిన్ కుమారే,అఙ్గిరసోబృహస్పతి,స్సోమశ్చ,స్పృహాం,చక్రే, క్షేత్రజత్వాద్వీర్యజత్వాచ్చేత్యుభయత్రహేతుద్వయంబోధ్యమ్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ ఎవం , స్పృహయా , మమైవా , యం , సుతో - నతవే,త్యేవం - తస్మిన్ , పుత్రనిమిత్తముచ్చై,రాఙ్గీరససోమయో , ర్వివదమానయోస్సతో,ర్దేవా , ఋషయశ్చ , పప్రచ్ఛు, స్తామితి శేషః,తదా , వ్రీడితా , సాతారాఽపి-నైవోచేనోవాచ ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ తతో,మాతరంతారాం,కుమారః,క్రుద్ధః-ప్రాహ,కిమితి,హేఅసద్వృత్తే,త్వం,వ్యర్థయా , లజ్జయా-మిథ్యా లజ్జయావా , కింనావోచః-నోక్తవతీ - అధునా , కస్యాపత్యం పుత్రః , అహమితి శేషః , త , న్మే మహ్యం,వదేతి - అత్ర “ నత్వాంతుభస్మసాత్కుర్యామాత్మావద్యవిగూహినీ ,, మితిక్వచిత్పఠ్యతే - ఆత్మావద్యంఆత్మదో

షం-విగూహన్త్యాచ్ఛాదయన్తీతథా, తాం, శేషంస్పష్టమ్ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ఏవం-మాతుస్సమీపే,నిర్భర్త్స్య అధిక్షేప్తారం,తం కుమారం - వీక్ష్య - బ్రహ్మా చతుర్ముఖః - రహఏకాన్తే తాంతారాం - ఆహూయ-సాన్త్వయన్ననునయన్,సమప్రాక్షీత్ -కస్యాయంసుతఇతిపృష్టవాన్॥పృష్టాచసా,శనకైఃలజ్జయాశనైః - సోమస్యేత్యాహచన్ద్రస్యసుతఇత్యువాచ తతః- సోమః-తం సుతం-అగ్రహీత్-బ్రహ్మణాఽనుజ్ఞాతోఽగృహ్ణాత్ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀హేనృప,ఆత్మయోనిర్బ్రహ్మా, తస్యకుమారస్య,బుధఇత్య,భిధాంనామధేయం,చక్రే-తస్యప్రవృత్తౌనిమిత్తమాహ ॥ బుద్ధ్యేతి ॥ ఉడురాట్చన్ద్రః-యేనయతో,గమ్భీరయా,బుద్ధ్యా-పుత్రేణహేతునా-ముదంహర్షం,మాపప్రాప్తవాన్-తతోఽయంబుధఇతి ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀తతోబుధాత్-పురూరవా-జాతః- కోఽసౌ,యః- ఇళాయాంసుద్యుమ్నస్త్రీరూపే - ఉక్తః జాతఇత్యుక్తఃప్రథమాధ్యాయే,సోఽయమిత్యర్థః , పురూరవసఊర్వశ్యామాయుఃప్రముఖాఃపుత్రాజజ్ఞిరేఇతివక్తుంకథామాహ ॥ తస్యేత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి ॥ తస్యపురూరవసో-రూపాదీన్,నిన్ద్రభవనే,సురర్షిణానారదేన,గీయమానాన్ - శ్రుత్వా - ఊర్వశీ-దేవీ - స్మరశరార్దితా కామార్తా,తస్యపురూరవసస్సమీపముపేయాయఆజగామ॥తత్ర-రూపంసౌన్దర్యం-ఔదార్యంవదాన్యతా-శీలంసుస్వభావ-స్సద్వృత్తిశ్చ - ద్రవిణంధనం,విక్రమఃపరాక్రమః-గుణశబ్దేనగామ్భీర్యధైర్యాదిసఙ్గ్రహః,ననుదేవికుతోమనుష్యాన్తికముపగచ్ఛేత్తత్రాహ ॥ మిత్రావరుణయోరితి॥ మిత్రావరుణయో-శ్శాపా-న్నరలోకతాంమనుష్యభావం , ఆపన్నాప్రాప్తాసతీ , నరలోకవాసిత్వంవాప్రాప్తేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❀సాచలలనాఊర్వశీ-కన్దర్పమివ-రూపిణంసున్దరం,పురుషశ్రేష్ఠంపురూరవసం,నిశామ్యదృష్ట్వా,ధృతిం

ద్యంవదాశు మే॥ ౧౨ ॥బ్రహ్మా తాంరహఆహూయసమప్రాక్షీచ్చసాన్త్వయన్ । సోమస్యేత్యాహశనకైస్సోమస్తంసుతమగ్రహీత్॥ ౧౩ ॥ తస్యాత్మయోనిరకృతబుధఇత్యభిధాంనృప । బుద్ధ్యాగమ్భీరయాయేనపుత్రేణాపోడురాణ్ముదమ్ ॥ ౧౪ ॥ తతఃపురూరవాజజ్ఞఇళాయాంయఉదాహృతః । తస్యరూపగుణౌదార్యశీలద్రవిణవిక్రమాన్ ॥ ౧౫ ॥ శ్రుత్వోర్వశీన్ద్రభవనేగీయమానాన్సురర్షిణా।తదన్తికముపేయాయదేవీస్మరశరార్దితా ॥ మిత్రావరుణయోశ్శాపాదాపన్నానరలోకతామ్॥ ౧౬ ॥నిశామ్యపురుషశ్రేష్ఠంకన్దర్పమివరూపిణమ్। ధృతింవిష్టభ్యలలనాహ్యుపతస్థేతదన్తికమ్ ॥ ౧౭ ॥ సతాంవిలోక్యనృపతిర్హర్షేణోత్ఫుల్లలోచనః। ఉవాచశ్లక్ష్ణయావాచాదేవీంహృష్ట✽తనూరుహః॥ ౧౮ ॥ పురూరవా ఉవాచ ॥స్వాగతంతేవరారోహేహ్యాస్యతాంకరవామకిమ్।సంగచ్ఛస్వమయాసాకంరతిర్నౌశాశ్వతీస్సమాః॥ ౧౯ ॥ ఊర్వశ్యువాచ ॥కస్యాస్త్వయినసజ్జేతమనోదృష్టిశ్చసున్దర । ❀ యదఙ్గాన్తరమాసాద్యచ్యవతేహరిరంసయా॥ ౨౦ ॥ఏతావురణకౌరాజన్న్యాసౌరక్షస్వ✽మానద। రంస్యేఽహంభవతాసాకంశ్లాఘ్యస్స్త్రీణాంవరస్స్మృతః॥ ౨౧ ॥ ఘృతంమేవీరభక్ష్యంస్యాన్నేక్షేత్వాఽన్య

ధైర్యం-విష్టభ్యావలమ్బ్య,తస్యపురూరవసః- అన్తికంసమీపంఉపతస్థేప్రాప్తవతీ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀తత,స్సనృపతిఃపురూరవా-స్తాంలలనాం,విలోక్య-హర్షేణ , త్ఫుల్లైవికసితై,లోచనే,యస్య,హృష్టాన్యుదఞ్చితాని-తనూరుహాణిరోమాణి-యస్య,తథాభూతః,శ్లక్ష్ణయామృద్వ్యా , వాచా-దేవీమూర్వశీ-మువాచ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀తదేవాహస్వాగతమితి॥ హేవరారోహే, తేత్వయా-స్వాగతం-హి-ఆస్యతాముపవిశ్యతాం - కింకరవామత్వద్విధేయావయమిత్యర్థః , మయాసహ , సఙ్గచ్ఛస్వసఙ్గతాభవ-నౌఆవయోః-శాశ్వతీ,స్సమాః-రతి ర స్త్వితి ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ఏవముక్తోర్వశ్యాహ ॥ కస్యాఇతి ॥ హేసున్దర-త్వయి-కస్యాఃస్త్రియాః,మనో-దృష్టిశ్చ - నసజ్యేత-సర్వస్యాఅపమనోదృష్టిశ్చసజ్యతఏవేత్యర్థః - ఆసక్తౌహేతుంవదన్విశినష్టి ॥ యస్యత్వా-ఙ్గాన్తరంవక్షో-రిరంసయారన్తుమిచ్ఛయా - ఆసాద్యప్రాప్య - నారీ-నచ్యవతేనాపయాతి-యద్యస్మాదితివా- యదఙ్గాన్తరమాసాద్యేతిపాఠాన్తరం - తదా-రమాశ్రీ - శ్శోభా-సౌన్దర్యలక్ష్మీరితియావత్ -సా-రన్తుమిచ్ఛయా-హి-త్వచ్ఛరీరే- ఆసాద్య-యత్ యస్యత్వా-ఙ్గాత్పున, ర్నచ్యవతేనాపయాతీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀మిత్రావరుణశాపావసానంభాషాభఙ్గమిషేణజిగమిషుస్తస్యాభాషాబన్ధమాహ ॥ ఏతావితిద్వాభ్యాం ॥ హేరాజన్-ఏతౌ-ఉరణకౌమేషౌ-న్యాసౌనిక్షేపరూపౌ- న్యస్తావితిపాఠే,మయేతిశేషః- మయాత్వదన్తికేనిహితావిత్యర్థః - మమపుత్రతుల్యావిమావిత్యభిప్రాయః - పుత్రయోర్నీయమానయోః- హ్నాతాపత్యాచేతిచ-వక్ష్యమాణత్వాత్ , తౌ -రక్షస్వపాలయ - తద్రక్షణమేవాస్మత్సంమాననమిత్యభిప్రాయేణసంబోధయతి-హేమానదేతి-భవతాసహాహంరంస్యే- యావదిమౌభవాన్రక్షితా-తావదితిశేషః , యః-శ్లాఘ్య-స్సఏవ-స్త్రీణాం - వరః-స్మృతః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀హేవీర-ఘృతమమృతం-మమ-భక్ష్యం-స్యాత్ " అమృతంవాఆజ్య ,,మితిశ్రుతేః మైథునాన్మైథునకాలా-

౨౦ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ యదఙ్గాన్నర.

దన్యత్రకాలే-త్వాం - వివాససంనగ్నం,నేక్షే , యదాత్వంవివాససమాత్మానంమైధునాదన్యత్రదర్శయిష్యసితదాగమిష్యామీతిభావః,ఏవంతయాకృతంభాషాబన్ధనం , తథైవా,స్త్వితి,మహామనాః,పురూరవాః,ప్రతిపేదెఅఙ్గీచకార ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తదేవాహ॥ అహోఇతి ॥అహోఅత్యాశ్చర్యం,తవే , దం,రూపంసౌన్దర్యం,భావోఽభిప్రాయవిశేషశ్చ, నరలోకవిమోహనంనరలోకంవిమోహయతితథా, తదుభయమితిశేషః , అత,స్త్వాం-స్వయ - మాగతాం,దేవీం,కోను,మనుజో,నసేవేత , సర్వోఽపిమనుజస్సేవేతైవేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తయేతి॥తత,స్తయా,యథాయోగ్యం , రమయన్త్యాక్రీడయన్త్యా,ఊర్వశ్యాసహ,పురుషశ్రేష్ఠఃపురూరవాః-సురావిహార స్త్వేష్వితితథా , తేషు-చైత్రరథప్రభృతిషు,వనేషు , ఆదిశబ్దేననన్దనపారిభద్రాదిసఙ్గ్రహః-కామంయథేష్టం, రేమే ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ రమమాణఇతి ॥ పద్మకిఞ్జల్కస్యగన్ధఇవదేహగన్ధోయస్యా,స్తయా,ఊర్వశ్యాసహ,నిత్యం, రమమాణః,తస్యాః,ముఖామోదేన,ముషితఃప్రలోభితస్సన్-బహూ,నబ్దగణా, న్సుముదే ❀॥ ౨౫ ॥ ❀ ఆనేతుమితి॥తతః,కదాచి,దిన్ద్రః,ఊర్వశ్యా , రహితం,మహ్యం,మమా,స్థానం , నాతీవ,శోభత,ఇతి,విచార్యేతిశేషః , ఊర్వశీ-మానేతుం,గన్ధర్వాన్, సమచోదయత్ ప్రేషయామాస ❀॥ ౨౬ ॥ ❀ తఇతి॥తత,స్తే,గన్ధర్వా,మహారాత్రౌమధ్యరాత్రే,,మహానిశాద్వేఘటికేరాత్రౌమధ్యమయామయో,, రితిస్మృతిః , తమసి అన్ధకారే,నిద్రాయాంవా , ప్రత్యుపస్థితేసంప్రాప్తేసతి, రాజనిపురూరవసి,న్యస్తౌపాల్యత్వేననిహితౌ , ఊర్వశ్యాఉరణకౌమేషౌ-మాయయా-జహ్రురపహృతవ న్తః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ నిశమ్యేతి॥ తదా,నీయమానయోః , పుత్రయోరురణయో , రాక్రన్దితంరోదనం , నిశమ్యాకర్ణ్యఆహేతిశేషః, జిగిమిషో స్తస్యాఃపరుషో

త్రమైధునాత్ । వివాసస న్త త్త్వేతి ప్రతిపేదేమహామనాః॥ ౨౨ ॥ అహోరూపమహోభావోనరలోకవిమోహనమ్ । కోనసేవేతమనుజోదేవీంత్వాంస్వయమాగతామ్॥ ౨౩ ॥తయాసపురుషవ్యాఘ్రోరమయన్త్యాయథార్హతః।రేమేఽమరవిహారేషుకామంచైత్రరథాదిషు॥ ౨౪ ॥రమమాణ స్తయానిత్యంపద్మకిఞ్జల్కగన్ధయా ❀। తన్ముఖామోదముషితోముముదేఽబ్దగణాన్బహూన్ ॥ ౨౫ ॥ ఆనేతుమూర్వశీమిన్ద్రోగన్ధర్వాన్సమచోదయత్ । ఊర్వశీరహితంమహ్యమాస్థానంనాతిశోభతే॥ ౨౬ ॥తఉపేత్యమహారాత్రౌతమసిప్రత్యుపస్థితే। ఊర్వశ్యారణకౌజహ్రుర్న్యస్తౌరాజనిమాయయా॥ ౨౭ ॥నిశమ్యాక్రన్దితందేవీపుత్రయోర్నీయమానయోః।హతాస్మ్యహంకునాథేననపుంసా ❀ వీరమానినా॥ ౨౮ ॥యద్విస్రమ్భాదహంనష్టాహృతాపత్యాచదస్యుభిః । యశ్శేతేనిశిసంత్రస్తోయథానారీతథాపుమాన్ ॥ ౨౯ ॥ (ముఞ్చముఞ్చేత్యపసరబాహూమద్గాత్రవేష్టితౌ । అతీవకాతరోహర్తుంమామయంయాతిలమ్పటః) ॥ ౩౦ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఇతివాక్సాయకైర్విద్ధఃప్రతోదైరివకుఞ్జరః।నిశినిస్త్రింశమాదాయవివస్త్రోఽభ్యద్రవద్రుషా ॥ ౩౧ ॥ తేవిసృజ్యోరణౌతత్రవ్యద్యోతన్తస్మవిద్యుతః । ఆదాయమేషావాయాన్తంనగ్నమైక్షతసాపతిమ్॥ ౩౨ ॥ఐలోఽపిశయనేజాయామపశ్యన్విమనాఇవ । తచ్చిత్తోవిహ్వలశ్శోచన్బభ్రామోన్మత్తవన్మహీమ్॥ ౩౩ ॥ సతాంవీక్ష్యకురుక్షేత్రేసరస్వత్యాంచతత్సఖీః । పఞ్చప్రహృష్టవదనఃప్రాహసూక్తంపురూరవాః॥ ౩౪ ॥అయిజాయేతిష్ఠతిష్ఠఘోరేనత్యక్తుమర్హసి।మాంత్వమద్యాప్యనిర్వృత్యవచాంసికృ

త్తిమాహ॥ హాహతాస్మీతిసార్ధేన ॥ కుత్సితనాథేన-నపుంసానపుంసకేన , అవీరమాత్మానంవీరంమన్యతఇతివీరమానీ- తేనానేనా,హం,హతాస్మి ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ యస్యాస్యకునాథస్య,విస్రమ్భాత్ విశ్వాసా,దహం,దస్యుభి,ర్హృతే,అపత్యేపుత్రౌ,యస్యాః,సా,నష్టప్రాయా,అభవం-యథా,నారీ,దివాఅహ్ని , సంత్రస్తాసతీ , శేతే,తథా,యోఽయం,పుమానపి, శేతే,అత్రాన్తరాక్వచిత్పుస్తకేషు ,, ముఞ్చముఞ్చేత్యపసరబాహూమద్గాత్రవేష్టితౌ । అతీవకాతరోహర్తుంమామయంయాతిలమ్పట,, ఇత్యధికఃశ్లోకఃపఠ్యతే,తత్రాయమపితస్యాఃపురుషోక్తిరూపఏవ ,మద్గాత్రే,వేష్టితౌ, బాహూ,ముఞ్చముఞ్చఅపగచ్ఛ,అయం, మాం,హర్తుం,కాతరోభీతః,లమ్పటశ్చ,యాతీతినిన్దా ❀॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❀ ఇతి-దృశై,ర్వాగ్రూపై,స్సాయకైరిషుభిః,ప్రతోదైరఙ్కుశైః,కుఞ్జరఇవ,విద్ధః,పురూరవాః,నిస్త్రింశంఖడ్గ,మాదాయ,వివస్త్రోనగ్నః,రుషా,నిశిరాత్రా,వభ్యద్రవత్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ తదా, తేగన్ధర్వా,ఉరణౌ,తత్రవిసృజ్య, విద్యుతఃవిద్యుతఇవ,వ్యద్యోతన్తస్మ , యద్వా,విసృజ్యజగ్మురితిశేషః,తదా , విద్యుతస్తటితోఽపి,వ్యద్యోతన్తేత్యర్థః , తదా-మేషౌ-వాదాయా-గచ్ఛన్తం,నగ్నం,పతిం , సాఊర్వశీ-దదర్శ, తతో-భాషాభఙ్గాన్నిర్జగామేతిచజ్ఞేయమ్ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ తత,ఐలఃపురూరవాః, శయ్యాయాం-జాయా-మపశ్యన్-దుఃఖితమనా, స్తస్యామేవచిత్తంయస్యసః,విహ్వలఃఅధృష్ట-శ్శోచ-న్నున్మత్తవ-న్మహీం-బభ్రామ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ ఏవంపృథ్వీమటన్-సపురూరవాః,కురుక్షేత్రేసరస్వత్యాస్తీరే-తామూర్వశీం,తత్సఖీశ్చ,పఞ్చ,పశ్యన్,ప్రహృష్టంవదనంయస్యసః,సూక్తంశోభనంవచః,ప్రాహ ❀॥ ౩౪ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ అయీతిద్వాభ్యాం ॥ అయీత్యవ్యయంసమ్బోధనార్థకం,అయిజాయే , హేభార్యే,తిష్ఠతిష్ఠ , , ఘోరే-దుఃఖే-త్య

స్తుం పాతయితుం, మామితి శేషః, నార్హసి, అద్యాపి-మన్త్రాః రహస్సల్లాపాః, అనిర్వృత్తాః అసమాప్తాః, వచాంసి కృణవావహై గోష్ఠీం కరవావహై, కృపణవాదసహితసల్లాపవిశేషమావాం కరవావేత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ హే దేవి-త్వయా హేతుభూతయా-దూరం, హృతః నీతః-సుదేహః కమనీయో దేహః-మమేతి శేషః, అత్ర, పతతి, ఏవం సతి-తం దేహం-వృకాః-గృధ్రాశ్చ, ఖాదన్తి ఖాదిష్యన్తి, ఏవం చ, త్వత్ప్రసాదస్య, ఆస్పదం విషయో-న భవిష్యతి, ఇదం త్వత్ప్రసాదం పునస్సంభావయతో రాజ్ఞో వచః, సుదేవోఽయమితి పాఠాన్తరం, తదాఽయమర్థః, పురూరవాః స్వయమేవాత్మానమపరోక్షవన్నిర్దిశతి, సుదేవః పురూరవశ్శరీరస్థశ్చేతనో లక్షితః-వృకాః ఇన్ద్రియాణి-బాధకత్వాత్-గృధ్రాః "గృధూ అభికాంక్షాయాం" లోలుపా ఇత్యర్థః, తచ్ఛబ్ద ఊర్వశీవిషయః ॥ ౩౬ ॥ అథోర్వశీ ప్రాహ ॥ మామృషేతి ॥ త్వం, మృషాపురుషః మిథ్యాప్రతిజ్ఞః పురుషో-మాసి మాభూః-ధీరో భవేత్యర్థః, మామృథా ఇతి పాఠే-మామ్రియస్వేత్యర్థః, ఏవం చే-మే-వృకాః, త్వా త్వాం, మాస్మాద్యుః మాఖాదిషుః న ఖాదిష్యన్తీత్యర్థః, క్వాపి, స్త్రీణాం, సఖ్యం, న స్థిరం, యథా-వృకాణాం, తద్వత్ స్త్రీణామపి హృదయమ్ ॥ ౩౭ ॥ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ అకరుణాః కృపారహితాః, క్రూరస్వభావాశ్చ, దుర్మర్షాః క్షమారహితాః, ప్రియే నిమిత్తే సాహసం యాసాం తాశ్చ, హి యస్మాత్, అల్పార్థే అల్పప్రయోజనే నిమిత్తే-విస్రబ్ధం విశ్వస్తం పతిం-భ్రాతరం వా-ఘ్నన్తి ॥ ౩౮ ॥ విధాయేతి ॥ కిం చ-అలీకవిస్రమ్భం కపటవిశ్వాస-మజ్ఞేషు స్వాభిప్రాయానభిజ్ఞేషు-విధాయ-త్యక్తం సౌహృదం యాభిస్తథాభూతాః, నవం నవం, కాన్తమభీప్సన్త్యః కామయమానాః-పుంశ్చల్యః వ్యభిచారిణ్యః, స్వైరాః స్వచ్ఛన్దా వృత్తిర్యాసాం-తాశ్చ, భవన్తి- అతో మత్సఖ్యం

ణవావహై ॥ ౩౫ ॥ ✻ సుదేహోఽయం పతత్యద్య దేవి దూరం హృతస్త్వయా । ఖాదన్త్యేనం వృకా గృధ్రాస్త్వత్ప్రసాదస్య నాస్పదమ్ ॥ ౩౬ ॥ ఊర్వశ్యువాచ ॥ † మా మృషా పురుషోఽసి త్వం మా స్మ త్వాఽద్యుర్వృకా ఇమే । క్వాపి సఖ్యం న వై స్త్రీణాం వృకాణాం హృదయం యథా ॥ ౩౭ ॥ స్త్రియో హ్యకరుణాః క్రూరా దుర్మర్షాః ప్రియసాహసాః । ఘ్నన్త్యల్పార్థేఽపి విస్రబ్ధం పతిం భ్రాతరమప్యుత ॥ ౩౮ ॥ విధాయాలీకవిస్రమ్భమజ్ఞేషు త్యక్తసౌహృదాః । నవం నవమభీప్సన్త్యః పుంశ్చల్యః స్వైరవృత్తయః ॥ ౩౯ ॥ సంవత్సరాన్తే హి భవానేకరాత్రం మయేశ్వర । వత్స్యత్యపత్యాని చ తే భవిష్యన్త్యపరాణి భోః ॥ ౪౦ ॥ అన్తర్వత్నీముపాలక్ష్య దేవీం స ప్రయయౌ పురీమ్ । పునస్తత్ర గతోఽబ్దాన్తే హ్యుర్వశీం వీరమాతరమ్ ॥ ౪౧ ॥ ఉపలభ్య తయా యుక్తస్సమువాస ముదా నిశామ్ । అథైనమూర్వశీ ప్రాహ కృపణం విరహాతురమ్ ॥ ౪౨ ॥ గన్ధర్వానుపధావేమాంస్తుభ్యం దాస్యన్తి మామితి । తస్య సంస్తువతస్తుష్టా అగ్నిస్థాలీం దదుర్నృప ॥ ౪౩ ॥ ఊర్వశీం మన్యమానస్తాం సోఽబుధ్య విచరన్వనే । స్థాలీం న్యస్య వనే గత్వా గృహానాస్తత్రోషితో నిశి ॥ ౪౪ ॥ త్రేతాయాం సంప్రవృత్తాయాం మనసి త్రయ్యవర్తత । స్థాలీస్థానం గతోఽశ్వత్థం శమీగర్భం విలక్ష్య సః ॥ ౪౫ ॥ తేన ద్వే అరణీ కృత్వా హ్యుర్వశీలోకకామ్యయా । ఊర్వశీం

త్యజేతి భావః ॥ ౩౯ ॥ సంవత్సరేతి ॥ హే ఈశ్వర భర్తః, భవాన్-సంవత్సరాన్తే-ఏకస్యాం రాత్ర్యాం, మయా సహ-వసతు-తథా సతి, పరాణ్యపి-అపత్యాని, తే ఆవయోర్భవిష్యన్తి, అపరాణీతి వచనాత్స్వస్యా అన్తర్వత్నీత్వమావేదితమ్ ॥ ౪౦ ॥ అన్తర్వత్నీమితి ॥ తద్వచనాత్, తాం దేవీం, అన్తర్వత్నీం గర్భిణీ-ముపాలక్ష్య-స పురూరవాః పురీం - స్వాం యయౌ-తతః-పునస్సంవత్సరాన్తే-తత్ర-రాజ్ఞః- స్సమీప-మాగతా-బభూవ-తత, స్తామూర్వశీం - వీరస్య పుత్రస్య మాతరం, పుత్రేణ సహాగతామితి భావః-ఉపలభ్య దృష్ట్వా - యద్వా - పుత్రవతీం ప్రత్యభిజ్ఞాయ-హర్షేణ, యుక్తో - రాజా, తయా సహ-తాం నిశా-మువాస ॥ అథై-నం-విరహాతురం విశ్లేషాసహిష్ణుం పురూరవస-మూర్వశీ, ప్రాహ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ కిమితి, త్వం, ఇమాన్-గన్ధర్వా-ననుపధావ-స్తుత్యా ప్రీతాస్సన్తు- తే చ తుభ్యం-మాం-దాస్యన్తి-మల్లోకప్రాప్తిసాధనం దర్శయిష్యన్తీతి-తతో-హే నృప-తస్య పురూరవసః, స్సంస్తువతః, గన్ధర్వాః, ప్రీతాస్సన్తః, తస్మై, అగ్నిస్థాలీం అగ్న్యాధానార్థం పాత్రవిశేషం-దదుః ॥ ౪౩ ॥ తత, స్తామగ్నిస్థాలీ, మూర్వశీ మూర్వశీప్రాప్తిసాధనభూతాం, మన్యమాన, స్స, పురూరవా, వనే, విచరన్, అబుధ్య అజ్ఞాత్వేత్యర్థః, స్థాలీం, వన ఏవ, న్యస్య నిధాయ, గృహాన్, గత్వా, నిశి రాత్రౌ, తత్రోవాస ॥ ౪౪ ॥ త్రేతేతి ॥ అథ, త్రేతాయాం సంప్రవృత్తాయాం త్రేతాయుగారమ్భే ప్రవృత్తే సతి, పురూరవసో, మనసి, త్రయీ వేదః, అవర్తత ప్రాదురభూత్, తత, స్స పురూరవాః - స్థాలీస్థానం, గతస్సన్, శమ్యాః, గర్భే జాత, మశ్వత్థం, విలక్ష్య, స్వమనసి, పరివర్తమానయా "శమీగర్భాదగ్నిం మన్థతి" ఇతి శ్రుత్యా శమీగర్భస్యాశ్వత్థస్యాగ్నిమథనసాధనతామవబుధ్యేత్యపి జ్ఞేయమ్ ॥ ౪౫ ॥ తేనా

---

౩౬ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ సుదేవోఽయం పతత్యద్య. ౩౭ ॥ శ్లో † పా ॥ మా మృథాః పురుషోఽసి.

శ్వత్థేన ద్వే-అరణీ మన్థనకాష్ఠే - కృత్వా - ఊర్వశీలోకేచ్ఛయా - మన్త్రతః మథనప్రకాశకమన్త్రప్రయోగపూర్వకం - మ ధరారణిమూర్వశీ - ముత్తరారణిం, స్వాత్మానం ఉభయోరరణ్యోర్మధ్యే - యత్కాష్ఠం - విదుః తత్ప్రజననం పుత్రం - ధ్యాయన్ - మమన్థేతి శేషః ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ తస్యేతి తేనకృతాన్నిర్మథనాద్విభావసురగ్నిర్జాతః కథంభూతః జాతం, వేదోధనం భోగ్యం, యస్మాత్తథాభూతః, స విభావసుస్త్రయ్యా విద్యయా - తద్విహితేనాధానసంస్కారేణ త్రివృదాహవనీయాదిరూపస్సన్, రాజ్ఞా పురూరవసా, పుత్రత్వే కల్పితః - పుణ్యలోకప్రాపకత్వాత్ ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ తదాహ ॥ తేనేతి॥ తేన విభావసునా యజ్ఞఫలదం, సర్వదేవతాశరీరకం, ఆశ్రితార్తిహరం, భగవన్తమధోక్షజం, ఊర్వశీలోకం, కామయమానః - పురూరవాః, అయజత ఆరాధితవాన్ ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ నన్వనాదివేదబోధితో బ్రాహ్మణాదీనామిన్ద్రాద్యనేకదేవతాయజనేన స్వర్గప్రాప్తిహేతుః కర్మమార్గః కథమాధునికస్స్యాదితి వర్ణ్యతే ॥ తత్రాహ ॥ ఏక ఏవేతి ద్వాభ్యాం ॥ పురా కృతయుగే - సర్వాసాం - వాచాం - బీజభూతః - ప్రణవ - ఏక ఏవ, వేదః - దేవశ్చ నారాయణ ఏక ఏవ, నాన్యః, అగ్నిశ్చ, ఏక ఏవ, లౌకికః వర్ణశ్చ, ఏక ఏవ హంసాఖ్యః ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋ హేనృప - త్రయీ వేదత్రయం తు - త్రేతాముఖే, పురూరవసస్సకాశాదేవాసీత్ - అయం భావః, కృతయుగే సత్త్వప్రధానాః ప్రాయశస్సర్వే - రజః ప్రధానే తు త్రేతాయుగే వేదాదివిభాగేన కర్మమార్గః పురూరవసస్సకాశాత్ప్రకటో బభూవేతి, తతో - రాజా పురూరవాః - అగ్నిరూపయా - ప్రజయా పుత్రేణ హేతుభూతేన, గన్ధర్వలోకమేయివాన్ ప్రాప ❋ ॥ ౫౦ ॥ ❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

మన్త్రతో ధ్యాయన్నధరారణిముత్తరామ్ ॥ ఆత్మానముభయోర్మధ్యే యత్తత్ప్రజననం విదుః ॥ ౪౬ ॥ తస్య నిర్మథనాజ్జాతో జాతవేదా విభావసుః । త్రయ్యా స విద్యయా రాజ్ఞా పుత్రత్వే కల్పితస్త్రివృత్ ॥ ౪౭ ॥ తేనాయజత యజ్ఞేశం భగవన్తమధోక్షజమ్ । ఊర్వశీలోకమన్విచ్ఛన్సర్వదేవమయం హరిమ్ ॥ ౪౮ ॥ ఏక ఏవ పురా వేదః ప్రణవస్సర్వవాఙ్మయః । దేవో నారాయణో నాన్య ఏకోఽగ్నిర్వర్ణ ఏవ చ ॥ ౪౯ ॥ పురూరవస ఏవాసీత్త్రయీ త్రేతాముఖే నృప । అగ్నినా ప్రజయా రాజా లోకం గాన్ధర్వమేయివాన్ ॥ ౫౦ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే నవమస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఐళస్య చోర్వశీగర్భాత్షడాసన్నాత్మజా నృప । ఆయుశ్శ్రుతాయుస్సత్యాయూరయోఽథ విజయో జయః ॥ ౧ ॥ శ్రుతాయోర్వసుమాన్పుత్రస్సత్యాయోస్తు ❋ శ్రుతఞ్జయః । రయస్య సుత ఏకశ్చ జయస్య తనయో † ఽమితః ॥ ౨ ॥ భీమస్తు విజయస్యాథ కాఞ్చనో హోత్రకస్తతః । తస్య జహ్నుస్సుతో గఙ్గాం గణ్డూషీకృత్య యోఽపిబత్ ॥ ౩ ॥ జహ్నోస్తు పూరుస్తత్పుత్రో బలాకశ్చాత్మజోఽజకః । తతః కుశః కుశస్యాపి కుశామ్బుర్మూర్తయో వసుః ॥ కుశనాభశ్చ చత్వారో గాధిరాసీత్కుశామ్బుతః ॥ ౪ ॥ తస్య సత్యవతీం కన్యామృచీకోఽయాచత ద్విజః । వరం విసదృశం దృష్ట్వా గాధిర్భార్గవమబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ ఏకతశ్శ్యామకర్ణానాం హయానాం చన్ద్రవర్చసామ్ । సహస్రం దీయ

ఐలస్య పురూరవసః ఊర్వశీగర్భాత్, సంవత్సరాన్తే సకృదాప్త్రౌ సఙ్గతాయా ఊర్వశ్యా ఉదరాత్ - హే నృప, షడాత్మజాః - ఆసన్ - తే చాయ్వాదిసంజ్ఞాః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ శ్రుతాయోరితి॥ తత్ర - శ్రుతాయుప్రభృతీనాం షణ్ణాం వంశానల్పాదిక్రమేణాహ॥ శ్రుతాయోః - పుత్రో, వసుమాన్, సత్యాయోః - పుత్రస్తు, ధనఞ్జయః, శ్రుతఞ్జయ ఇతి పాఠాన్తరం, ఏకసంజ్ఞశ్చేతి, ద్వౌ పుత్రౌ, జయస్య తు, తనయో, విభుః, అమిత ఇతి పాఠాన్తరం - తదా తత్సంజ్ఞః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ విజయస్య తు, భీమః, పుత్రః, తస్య తు, కాఞ్చనః ఆయోస్తు పుత్రాస్స్తదశవక్ష్యన్తే, తతః కాఞ్చనాద్వసుమతో వా, హోత్రకః - జజ్ఞ ఇతి శేషః, తస్య హోత్రకస్య, సుతో - జహ్నుః, తం విశినష్టి యో జహ్నుర్గణ్డూషీకృత్య, గఙ్గామపిబత్ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ జహ్నోస్తు, పుత్రః, పూరుస్తత్పుత్రః, పూరుపుత్రో, బలాకస్తస్యాత్మజ - స్త్వజకః, తతోఽజకాత్, కుశః - కుశస్య తు, కుశామ్బ్వాదయశ్చత్వారః - పుత్రాః తత్ర, కుశామ్బ్వాద్గాధిరాసీత్ జజ్ఞే ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ గాధేః పుత్రోఽపి విశ్వామిత్రో బ్రహ్మర్షిరభూదిత్యుత్తరాధ్యాయే వక్ష్యతి “ గాధేరాసీన్మహాతేజా ,, ఇత్యాదినా, తత్ర తావదుపోద్ఘాతత్వేన భృగువంశభవస్య ఋచీకస్య చరితం ప్రసక్తానుప్రసక్త్యా పరశురామావతారతచ్చరితాదికం చాహ॥ తస్య సత్యవతీమిత్యాదినా॥ తస్య గాధేః కన్యాం దుహితరం, సత్యవత్యాఖ్యాం, ఋచీకాఖ్యో, ద్విజో - భార్గవో, ఽయాచత, తతో, గాధిర్వరం, విసదృశం కన్యాయా అననురూపం, దృష్ట్వా, భార్గవమృచీకమువాచ ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ కిమితి॥ ఏకత ఇతి॥ దక్షిణవామయోరేకత ఏకస్మిన్పార్శ్వే, శ్యామః కర్ణో యేషాం, చన్ద్రస్యేవ వర్చో యేషాం, తేషాం, హయానామశ్వానాం, సహస్రం, కన్యాయాశ్శుల్కం, దీయతాం న చేదమపి పర్యాప్తమస్మత్కన్యాయాః, యతః, కుశికాః కౌశికా, వ

౨॥ శ్లో ❋ పా॥ ధనంజయః. † ॥ తనయో విభుః.

య-మితి ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ ఇతీతి॥ ఇత్థ-ముక్త-స్తస్యాగాధ-ర్మతిం-జ్ఞాత్వా-మామననురూపం దృష్టవతో ఽస్యాయం మతిరభూదితి జ్ఞాత్వా-వరుణస్యా-న్తికం గతః-తత ఆనీయ-యాచ్ఞయా ప్రతిగృహ్యేత్యాదిః-తాన్ తదుక్తవిధా, నశ్వాన్-దత్త్వా-వరాననాం-సత్యవతీ-ముపయేమే ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ స ఇతి ॥ తతః-కదాచి-త్స ఋషిః ఋచికః - పుత్రకామ్యయా ఆత్మనోః పుత్రేచ్ఛయా పత్న్యా-శ్వశ్ర్వా పత్నీమాత్రా చ - ప్రార్థితః - ఉభయైర్బ్రాహ్మక్షాత్త్రైశ్చమన్త్రైశ్చరుం-శ్రపయిత్వా - పత్న్యాః పుత్రార్థం బ్రాహ్మమన్త్రాభిమన్త్రితమేకం చరుం-శ్వశ్ర్వాస్తు-పుత్రార్థం క్షాత్త్రమన్త్రాభిమన్త్రితమపరం చ చరుం - పాచయిత్వేత్యర్థః మునిః ఋచికః-స్నాతుం గతః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ తావదతి॥ తావత్ యావత్స్నాత్వా మునిర్నాగతస్తావ - ద్భార్యయాం భర్తుః స్నేహాధిక్యాత్పుత్రార్థ్యస్సత్యవత్యాశ్చరుం శ్రేష్ఠం మన్వానయా-మాత్రా-యాచితా, సత్యవతీ, స్వం-చరుం, బ్రహ్మమన్త్రాభిమన్త్రితం, స్వమాత్రే, ప్రాయచ్ఛత్ ప్రాదాత్-మాతుస్తు - చరుం క్షాత్త్రమన్త్రాభిమన్త్రితం, స్వయ - మదాత్ అదత్ భక్షితవతీ-దీర్ఘ్య వ్యత్యయ ఆర్షః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ తత-ఆగతః-మునిః ఋచికః, తచ్చరువినిమయరూపం కర్మ-విజ్ఞాయ-పత్నీం-ప్రాహ-కిమితి త్వం-కష్టం జుగుప్సితమకార్షీః-అత, స్తవ-పుత్రో దణ్డధరో, ఘోరో-భవితా, తవ-భ్రాతా తు-బ్రహ్మవిత్తమో భవితేతి ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ ప్రసాదిత ఇతి-తత-స్సత్యవత్యా, మైవం భూదేవం న నిగృహాణేతి-ప్రార్థితో భార్గవ ఆహ కిమితి-అథ తర్హి భవేత్పౌత్ర ఇతి తర్హి పౌత్రో ఘోరో భవితా పుత్రస్తు శాన్త ఏవేత్యాహేత్యర్థః-తత-స్సత్యవత్యాః జమదగ్ని-ర్జజ్ఞే ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ సా చేతి॥ సా చ సత్యవతీ, కౌశికీ సుమహాపుణ్యా లోకపావనీ నదీ బభూవ కౌశికీరూపేణ సస్యన్ద ఇత్యర్థః-అథ జమదగ్నిర్న్యాం, రేణోస్సుతాం రేణుకాఖ్యాం, ముపాహ ఉపయే

తాం శుల్కం కన్యాయాః కుశికావయమ్ ॥ ౬ ॥ ఇత్యుక్తస్తన్మతిం జ్ఞాత్వా గతస్స వరుణాన్తికమ్ । ఆనీయ దత్త్వా తానశ్వానుపయేమే వరాననామ్ ॥ ౭ ॥ స ఋషిః ప్రార్థితః పత్న్యా శ్వశ్ర్వా చాపత్యకామ్యయా । శ్రపయిత్వోభయైర్మన్త్రైశ్చరుం స్నాతుం గతో మునిః ॥ ౮ ॥ తావత్సత్యవతీమాత్రా స్వచరుం యాచితా సతీ । శ్రేష్ఠం మన్వానయాఽయచ్ఛన్మాత్రే మాతురదాత్స్వయమ్ ॥ ౯ ॥ తద్విజ్ఞాయ మునిః ప్రాహ పత్నీం కష్టమకార్షీః । పుత్రో ఘోరో దణ్డధరో భ్రాతా తే బ్రహ్మవిత్తమః ॥ ౧౦ ॥ ప్రసాదితస్సత్యవత్యా మైవం భూదితి భార్గవః । అథ తర్హి భవేత్పౌత్రో జమదగ్నిస్తతోఽభవత్ ॥ ౧౧ ॥ సా చాభూత్సుమహాపుణ్యా కౌశికీ లోకపావనీ । రేణోస్సుతాం రేణుకాఖ్యాం జమదగ్నిరువాహ యామ్ ॥ ౧౨ ॥ తస్యాం వై భార్గవఋషేస్సుతా వసుమనాదయః । యవీయాన్ జజ్ఞ ఏతేషాం రామ ఇత్యభివిశ్రుతః ॥ ౧౩ ॥ యమాహుర్వాసుదేవాంశం హైహయానాం కులాన్తకమ్ । త్రిస్సప్తకృత్వో య ఇమాం చక్రే నిఃక్షత్త్రియాం మహీమ్ ॥ ౧౪ ॥ దృప్తం క్షత్త్రం భువో భారమబ్రహ్మణ్యమధార్మికమ్ । రజస్తమోవృతమహన్ ఫల్గున్యపి కృతేఽంహసి ॥ ౧౫ ॥ రాజోవాచ ॥ కిం తదంహో భగవతో రాజన్యైరజితాత్మభిః । కృతం యేన కులం నష్టం క్షత్త్రియాణామభీక్ష్ణశః ॥ ౧౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ హైహయానామధిపతిరర్జునః క్షత్త్రియర్షభః । దత్తం నారాయణాంశాంశమారాధ్య పరికర్మభిః ॥ ౧౭ ॥ బాహూన్దశశతం లేభే దుర్ధర్షత్వమరాతిషు । అవ్యాహ

మే ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ తస్యాం వా ఇతి॥ తస్యాం వై రేణుకాయాం-భార్గవ ఋషేర్జమదగ్నే-ర్వసుమనాదయః-సుతా-జజ్ఞిర ఇతి శేషః-తేషాం వసుమనాదీనాం-యవీయాన్ కనీయాన్-రామ ఇత్యభితః ప్రఖ్యాతః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ తం విశినష్టి॥ యమితి॥ యం రామం, వాసుదేవాంశం వాసుదేవాంశావేశావతారం, ఆహుః, తదవతారయాథాత్మ్యవేదిన ఇతి శేషః-కథంభూతం- హైహయానాం కార్తవీర్యాదీనాం-కులస్యా-న్తకః-నాశకః-యో-రామ, ఇమాం, మహీం, త్రిస్సప్తకృత్వః ఏకవింశతివారం, నిఃక్షత్త్రియాం క్షత్త్రబీజరహితాం చక్రే ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ దృప్తమితి॥ ఫల్గున్యల్పే-అంహస్యపరాధే-కృతేఽపి క్షత్త్రం క్షత్త్రకుల - మహన్ హతవాన్-కథంభూతం దృప్తం గర్వితం-పృథ్వ్యా, భారం భారావహం- అబ్రహ్మణ్యం బ్రాహ్మణద్వేష్వసాధు రజస్తమోభ్యాం, వృతమ్ ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ తత్ర ఫల్గున్యపి కృతేఽంహసి క్షత్త్రమహన్నిత్యుక్త్యా లబ్ధప్రశ్నావసరః పృచ్ఛతి రాజా॥ కిమితి॥ అకృతాత్మభిర్దురాత్మభిః-రాజన్యైః-కృతం-త-దంహః కిం కిం స్వరూపం-కీదృశం చ-యేనాంహసా హేతునా-పౌనఃపున్యేన, క్షత్త్రియాణాం-కులం-నష్టమ్ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ఏవం పృష్టో మునిః కార్తవీర్యార్జునేన కృతమపరాధం వక్తుం తస్య హేతుమైశ్వర్యాదికమాహ॥ హైహయానామితి షడ్భిః॥ హైహయానాం జనపదానా-మధిపతిః-పురుషర్షభో, ఽర్జునః కార్తవీర్యః, పరికర్మభిః పరిచర్యాభిః- నారాయణాంశావతారభూతం, దత్తం దత్తాత్రేయ-మారాధ్య ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ దశశతం సహస్రం -బాహూన్ - అరాతిషు శత్రుషు-దుర్ధరత్వం దుస్సహత్వమవ్యాహత, మిన్ద్రియాదికం-యోగేశ్వరత్వమైశ్వర్యం చ, లేభే లబ్ధవాన్-ఇన్ద్రియాదీనాం సమాహారద్వన్ద్వ - స్తతోఽవ్యాహతశబ్దేన కర్మధారయః-తత్ర-ఓజో బుద్ధిబలం-తేజశ్శరీరకాన్తిః, వీర్యమిన్ద్రియబలం, యశః కీర్తిః -బలం శరీరబలం ,ఐశ్వర్యం విశినష్టి-యత్ర యస్మిన్నైశ్వర్యే అణిమాదయో గుణాః, ఏవం, లబ్ధసహస్రబాహ్వాది, రర్జునః-పవనో - యథా - తద్వ, ల్లోకేష్వ,

న్యాహతగతి-ర్వ్యచచార * ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ * స్త్రీభిరితి॥ స - కదాచిత్ - స్త్రీయ ఏవ రత్నాని తై-రావృతః- వైజయన్తీం స్రజం బిభ్రాణః- రేవామ్భసి నర్మదాజలే- క్రీడన్- మదోద్రిక్త-స్సరితం రేవాం- భుజై రురోధ * ॥ ౨౦ ॥ * విప్లావితమితి॥ తదా దశాననో దిగ్విజయాయ మాహిష్మత్యాః అర్జునపుర్యాస్సమీపే నర్మదాయాం శిబిరే దేవపూజాం కుర్వన్ - తేన ప్రవాహస్యావరోధాత్ప్రతిస్రోతసః ప్రత్యుద్గతప్రవాహయా - స్సరితో నర్మదాయా- జలై-రాప్లావితం- స్వశిబిరం- మాలక్ష్య- తస్మాదపి- వీరమాత్మానం మన్యమానః- తస్య కార్తవీర్యస్య- తద్వీర్యం- నామృష్యన్నమర్ష- కింతు - తమభ్యద్రవ- దితి శేషః * ॥ ౨౧ ॥ * గృహీత ఇతి॥ తతః- కృతకిల్బిషః క్రీడస్తమభిభవితుం ప్రవృత్తో- దశాననః- స్త్రీణాం- సమక్షం- మేనార్జునేన- లీలయా- గృహీతః- మాహిష్మత్యాం పుర్యాం- సన్నిరుద్ధః- పశ్చాన్ముక్తశ్చ -యథా కపిర్గృహీతో ముచ్యతే- తద్వత్ - అనేన రావణాదప్యతిశయితవీర్యవత్వముక్తమ్ * ॥ ౨౨ ॥ * ఇదానీం తత్కృతమపరాధం దర్శయన్నాహ॥ స ఏకదేత్యాదినా॥ సోఽర్జునః- కదాచి- ద్విపినే- సుచిరం- మృగయాం- విచరన్ కుర్వన్ యదృచ్ఛయా- జమదగ్నే - రాశ్రమస్థాన - ముపాగమత్ ॥ ౨౩ ॥ * తస్మా ఇతి॥ తస్మై ఆగతాయ- నరదేవాయార్జునాయ- సైన్యామాత్యవాహనసహితాయ- సమునిర్జమదగ్ని- స్తపోధనో- హవిష్మత్యా కామధేన్వా, అర్హణమాతిథ్యమాహరచ్చక్రే * ॥ ౨౪ ॥ * స ఇతి ॥ తదా- సోఽర్జునః- ఆత్మన- ఐశ్వర్యాదప్య- తిశయిత- మద్భుతం- వీర్యం సామర్థ్యం- దృష్ట్వా- తదర్హణం - నాద్రియత నాదృతవాన్- కింతు- స హైహయోఽర్జునః- అగ్నిహోత్ర్యాం హోమధేనౌ- సాభిలాషో, హైటాన్- దృష్ట్వా- ఋషే-ర్హవిర్ధానీం ధేనుం- హర్తు- మచూచుదత్ - తే- చోదితా- నరా - సవత్సాం క్రన్దతీం క్రోశన్తీం- హవి

తేన్ద్రియౌజశ్శ్రీతేజోవీర్యయశోబలమ్ ॥ ౧౮ ॥ యోగేశ్వరత్వమైశ్వర్యం గుణా యత్రాణిమాదయః । చచారావ్యాహతగతిర్లోకేషు పవనో యథా ॥ ౧౯ ॥ స్త్రీరత్నైరావృతః క్రీడన్రేవామ్భసి మదోత్కటః । వైజయన్తీం స్రజం బిభ్రద్రురోధ సరితం భుజైః ॥ ౨౦ ॥ విప్లావితం స్వశిబిరం ప్రతిస్రోతస్సరిజ్జలైః । నామృష్యత్తస్య తద్వీర్యం వీరమానీ దశాననః॥ ౨౧ ॥ గృహీతో లీలయా స్త్రీణాం సమక్షం కృతకిల్బిషః । మాహిష్మత్యాం సంనిరుద్ధో ముక్తో యేన కపిర్యథా ॥ ౨౨ ॥ స ఏకదా తు మృగయాం పచరన్విజనే వనే । యదృచ్ఛయాఽఽశ్రమపదం జమదగ్నేరుపాగమత్॥ ౨౩ ॥ తస్మై స నరదేవాయ మునిరర్హణమాహరత్ । ససైన్యామాత్యవాహాయ హవిష్మత్యా తపోధనః ॥ స వీరస్తత్ర తం దృష్ట్వా హ్యాత్మైశ్వర్యాతిశాయినమ్ । తన్నాద్రియ * తాగ్నిహోత్ర్యాం సాభిలాషస్స హైహయః॥ ౨౫ ॥ హవిర్ధానీమృషేర్దర్పాన్నరాన్హర్తుమచోదయత్। తే తాం మాహిష్మతీం నిన్యుస్సవత్సాం క్రన్ద*తీం బలాత్ ॥ ౨౬ ॥ అథ రాజని నిర్యాతే రామస్స్వాశ్రమమాగతః। శ్రుత్వా తత్తస్య దౌరాత్మ్యం చుక్రోధాహిరివాహతః ॥ ౨౭ ॥ ఘోరమాదాయ పరశుం సతూణం వర్మ కార్ముకమ్ । అన్వధావత దుర్ధర్షో మృగేన్ద్ర ఇవ యూథపమ్॥ ౨౮ ॥ తమాపతన్తం భృగువర్యమోజసా ధనుర్ధరం బాణపరశ్వధాయుధమ్ । ఐణేయచర్మామ్బరమర్కధామభిర్యుతం జటాభిర్దదృశే పురీం విశన్ ॥ ౨౯ ॥ అచోదయద్ధస్తిరథాశ్వపత్తిభిర్గదాసిబాణర్ష్టిశతఘ్ని*శక్తిభిః ।

ర్ధానీం బలాత్ప్రసహ్య- మాహిష్మతీం పురీం నిన్యుః * ॥ ౨౫॥ ౨౬ ॥ * అథేతి ॥ అథ- రాజన్యర్జునే- నిర్యాతే నిర్గతే సతి- పూర్వం క్వచి- ద్గతో- రామః- పితురాశ్రమ, మాగత- స్తస్యార్జునస్య- తద్దౌరాత్మ్యం, శ్రుత్వా, ఆహతస్తాడితః- అహిస్సర్ప ఇవ, చుక్రోధ క్రుద్ధో బభూవ * ॥ ౨౭ ॥ * ఘోరమితి॥ తతో- ఘోరం భీషణం- పరశుం, సతూణం- కార్ముకం వర్మ కవచం చా- దాయ- మృగేన్ద్రస్సింహో- యూథపం గజం ప్రతీవ- దురాధర్షో, ఽన్వధావత్ అర్జునం పృష్ఠతోఽనుసృత్యాధావత్ * ॥ ౨౮ ॥ * తమితి॥ తత, స్తమాపతన్తం - భృగువర్యం రామం - పురిం- విశ-న్నర్జునో- దదర్శ- కథంభూతం- ఓజసా , ఉపలక్షితమితి శేషః, ఓజసా ఆపతన్తమితి వా - బాణపరశ్వధౌ బాణపరశూ , ఆయుధే , యస్య తం , ఐణేయం చర్మ కృష్ణాజిన, మమ్బరం- యస్య, తం- అర్కస్యేవ- ధామ తేజో, యాసాం- తాభి- ర్జటాభిర్యుతమ్ * ॥ ౨౯ ॥ * అచోదయదితి॥ తతో, ఽర్జునః, హస్త్యాదిభి- ర్గదాదిభిశ్చ- అతిభీషణా, స్సప్తదశా- క్షౌహిణీస్సేనా, అచూచుదత్, ఋష్టిశతఘ్నిశక్తయః ఆయుధవిశేషాః- తాశ్చాక్షౌహిణీ- ర్భగవా, న్రామో భార్గవ- ఏకోఽసహాయ ఏవా - సూదయత్ జఘాన - హస్తినో గజాః, పత్తయః పదాతయః- రథానామేకవింశతిసహస్రాణి అష్టౌ శతాని సప్తతిశ్చైకా - ఏవం గజానామపి- నరాణాం తు శతసహస్రాణి నవసహస్రాణి చ పంచాశదధికాని త్రీణి శతాని చ- అశ్వానాం తు సహస్రాణి షట్షష్టిః షట్చేతి - సంకలమ్యైకా అక్షౌహిణీ జ్ఞేయా , తథా చోక్తం మహాభారతే ఆదిపర్వణి ద్వితీయేఽధ్యాయే “ ఏకో రథో గజశ్చైకః నరాః పఞ్చ పదాతయః - త్రయశ్చ తురగాస్తజ్ఞైః పత్తిరిత్యభిధీయతే ॥ పత్తిం తు త్రిగుణామేతాం విదుస్సేనాముఖం బుధాః॥ త్రీణి సేనాముఖాన్యేకో గుల్మ ఇత్యభిధీయతే ॥ త్రయో గుల్మా గణో నామ వాహినీ తు గణా

స్త్రయః.శ్రుతా స్తిస్రస్తు వాహిన్యః పృతనేతివిచక్షణైః॥ చమూస్తు పృతనాస్తిస్రస్తిస్రశ్చమ్వస్తిస్రస్త్వనీకినీ ॥ అనీకినీం దశగుణాం ప్రాహురక్షౌహిణీం బుధాః॥ అక్షౌహిణ్యాస్తు సఙ్ఖ్యాతా రథానాం ద్విజసత్తమాః॥ సఙ్ఖ్యాగణితతత్త్వజ్ఞైస్సహస్రాణ్యేకవింశతిః॥ శతాన్యుపరి చాష్టౌ చ తథా భూయశ్చ సప్తతిః ॥ గజానాం తు పరీమాణం తావదేవాత్ర నిర్దిశేత్ ॥ జ్ఞేయం శతసహస్రం తు సహస్రాణి తథా నవ ॥ నరాణామధి పంచాశచ్ఛతాని త్రీణి చానఘాః॥ పఞ్చషష్టిసహస్రాణి తథాశ్వానాం శతాని చ॥ దశోత్తరాణి షట్ప్రాహుర్యథావదభిసఙ్ఖ్యయా॥ ఏతామక్షౌహిణీం ప్రాహుస్సఙ్ఖ్యాతత్త్వవిదో జనాః,, ఇతి ❁ ॥౩౦॥ ❁ యతో యత ఇతి॥ ప్రహరన్ పరశ్వధో యస్య, అనలస్యేవ, ఓజస్తేజో ,యస్య , అసౌ రామః, పరేషాం , చక్రం సైన్యమణ్డలం, సూదయతీతి-తథాభూతో, యత్రయతో యత్ర యత్ర సైన్యే - విచక్రమ ఇతి శేషః.తతస్తతస్తత్ర తత్ర-ఛిన్నా, భుజా ఊరవః కన్ధరాశ్చ, యేషాం.హతా-స్సూతా వాహనాని చ యేషాం, తే, వీరాః-నిపేతుః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తతో - రామస్య , కుఠారేణ - సాయకైశ్చ, వివృక్ణాశ్ఛిన్నా, వర్మాదయో, యస్య , త-త్స్వసైన్యం-రుధిరౌఘేణ కర్దమో యస్మిన్, తస్మిన్-రణాజిరే యుద్ధాఙ్గణే , నిపాతితం, దృష్ట్వా, హైహయోఽర్జునో-రుషా , ఆపతత్-తత్ర-విగ్రహో దేహః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ అథేతి॥ అథ, పఞ్చశతేషు ధనుష్మద్బాహుభి-ర్బాణా, న్యుగప-త్సోఽర్జునో - రామాయ-సన్దధే,అథా, స్త్రభృతా, మగ్రణీ , రామ,ఏకధన్వీ-తా-న్బాణా ,నిషుభి, స్సమమేకదా-సమచ్ఛినత్, సంచిచ్ఛేద ❁ ॥ ౩౩॥ ❁ పునరితి॥ పున,స్స్వహస్తై-రచలా-నఙ్ఘ్రిపాంశ్చో,త్క్షిప్య, యుధి సఙ్గ్రామే, వేగా,దభిధావ

అక్షౌహిణీస్సప్తదశాతిభీషణాస్తా రామ ఏకో భగవానసూదయత్॥ ౩౦ ॥యతో యతోఽసౌ ప్రహరత్పరశ్వధో మనోఽనిలౌజాః పరచక్రసూదనః । తతస్తతశ్ఛిన్నభుజోరుకన్ధరా నిపేతురుర్వ్యాం హతసూతవాహనాః ॥ దృష్ట్వా స్వసైన్యం రుధిరౌఘకర్దమే రణాజిరే రామకుఠారసాయకైః । వివృక్ణవర్మధ్వజచాపవిగ్రహం నిపాతితం హైహయ ఆపతద్రుషా ॥ ౩౨ ॥ అథార్జునః పఞ్చశతేషు బాహుభిర్ధనుస్సు బాణాన్యుగపత్స సన్దధే । రామాయ రామోఽస్త్రభృతాం సమగ్రణీస్తాన్యేకధన్వేషుభిరచ్ఛినత్సమమ్॥ ౩౩ ॥పునస్స్వహస్తైరచలాన్మృధేఽఙ్ఘ్రిపానుత్క్షిప్య వేగాదభిధావతో యుధి। భుజాన్కుఠారేణ కఠోరనేమినా చిచ్ఛేద రామః ప్రసభం హసన్నివ॥ ౩౪॥ కృత్తబాహోశ్శిరస్తస్య గిరేశ్శృఙ్గమివాహరత్ । హతే పితరి తత్పుత్రా స్సంఖ్యయా త్వయుతం తదా॥ ౩౫ ॥అగ్నిహోత్రీముపావృత్య సవత్సాం దుద్రువుర్భయాత్ ।స ఉపేత్యాశ్రమం పిత్రే పరిక్లిష్టాం సమార్పయత్ ॥౩౬॥ స్వకృతం తత్కృతం రామః పిత్రే భ్రాతృభ్య ఏవ చ । వర్ణయామాస తచ్ఛ్రుత్వా జమదగ్నిరభాషత ॥ ౩౭ ॥ రామరామ మహాబాహో భవాన్పాపమకార్షీత్ । అవధీన్నరదేవం యత్సర్వదేవమయం రుషా ॥ ౩౮ ॥ వయం హి బ్రాహ్మణాస్తాత క్షమయాఽర్హణతాం గతాః । యయా లోకగురుర్దేవః పారమేష్ఠ్యమగాత్పదమ్ ॥ ౩౯ ॥ క్షమయా రోచతే లక్ష్మీర్బ్రాహ్మీ సౌరీ ప్రభా యథా । క్షమిణామాశు భగవాంస్తుష్యతే హరిరీశ్వరః॥ ౪౦ ॥రాజ్ఞో

తోఽర్జునస్య-భుజా-న్కఠోరనేమినా-కుఠారేణ-రామః- ప్రహసన్నివ-ప్రసభం బలా-చ్చిచ్ఛేద ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ కృత్తేతి॥ కృత్తాశ్ఛిన్నా-బాహవో యస్య - తస్యార్జునస్య-శిరః-గిరేస్సకాశా-చ్ఛృఙ్గమివ- జహార,ఏవం- పితర్యర్జునే - హతే సతి, తస్యార్జునస్య-పుత్రాః, అయుతసఙ్ఖ్యాకాః, భయా-దగ్నిహోత్రీం హోమధేనుం-సవత్సా-ముపావృత్య సమీపమానీయ - రామాయ సమర్ప్యేత్యర్థః-దుద్రువుః పలాయాం చక్రిరే-తతో - రామః, ఆశ్రమ - ముపేత్య, పరిక్లిష్టాం-ధేనుం - పిత్రే జమదగ్నయే - సమార్పయత్ ❁ ॥ ౩౫ ॥౩౬ ॥ ❁ త, త్స్వేనకృతం-కర్మ పిత్రే - భ్రాతృభ్యశ్చ-వర్ణయామాస-తదా ప్రోపవర్ణితం కర్మ, శ్రుత్వా - జమదగ్ని-రబ్రవీత్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తదేవాహ రామరామేతి యావత్సమాప్తి॥ హే రామరామ-మహాబాహో-భవాన్- పాపం-కృతవాన్, కిం తత్-య-త్సర్వదేవమయం నరదేవ-మర్జునం- వృథా - హతవా-నసీతి ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ కృతాగసోఽపి హననం పాపమిత్యత్రాహ॥ వయమితి॥ వయం-బ్రాహ్మణా - హి " ఘాతుం న ఘాతుకో విప్ర,, ఇత్యుక్తవిధా హీతి భావః - క్షమయా హేతుభూతయా-అర్హణతాం పూజ్యతాం గతాః ప్రాప్తాః॥ క్షమాం ప్రస్తౌతి॥ యయేతి, లోకగురు-ర్దేవో బ్రహ్మా - యయా క్షమయా పారమేష్ఠ్యం పరమేష్ఠియోగ్యం-పదం స్థానం-అగాత్ప్రాప్తవాన్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ క్షమయేతి॥ క్షమయైవ, బ్రాహ్మీ లక్ష్మీః-బ్రహ్మకులసంబన్ధినీ శమదమాదిసంపత్-యథా, సౌరీ సూర్యప్రభా-తథా- రోచతే ప్రకాశతే భగవాన్ . హరి-రీశ్వరోఽపి క్షమిణాం క్షమావతామేవా-శు, తుష్యతే ప్రసన్నో భవతీతి భావః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ రాజ్ఞేతి ॥ కించ, మూర్ధాభిషిక్తస్య సార్వభౌమస్యేత్యర్థః-తస్య రాజ్ఞో, వధో , బ్రహ్మవధాద్విప్రవధాదపి గురుః నితరాం పాపరూపః, అతస్త్వముచ్యసే భగవతి, న్యస్తా - చేతనా

జ్ఞానం-యస్య-తథాభూత-స్తీర్థానాంగఙ్గాదీనాం-సంసేవయా-అంహ స్తత్పాపం-జహిఅపాకురు ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేపఞ్చదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవం,పిత్రో-పశిక్షిత ఆదిష్టో-రామ-స్తథే-త్యఙ్గీకృత్య, హేకురునన్దన-సంవత్సరం-తీర్థచర్యాం,చరిత్వాకృత్వా,పునరాశ్రమ-మాయయౌ ❁ ॥౧॥ ❁ కదాచిదితి॥ఏవంస్థితే-కదాచి-ద్రేణుకా-గఙ్గాంప్రతిగతా-తస్యాం-కంచి-దప్సరోభిస్సహ-క్రీడన్తం, పద్మమాలినం చిత్రరథాఖ్యం-గన్ధర్వరాజ-మపశ్యత్ ❁ ॥౨॥ ❁ ఉదకార్థంజలాహరణార్థం-నదీంగఙ్గాం-గతా-రేణుకా-క్రీడన్తంవిలోకయన్తీసతీ కించిదీష-చ్చిత్రరథే-స్పృహా-యస్యా-స్తథాభూతా, హోమవేలాంపత్యురగ్నిహోత్రహోమసమయం,నసస్మారవిస్మృతవతీ❁॥ ౩ ॥❁కాలాత్యయమితి॥తతః,కథంచి-త్తంకాలాతిక్రమం,విలోక్యవిదిత్వా-మునేఃపత్యుస్సకాశా, దాత్మన,శ్శాపమాశఙ్కమానా, రేణుకా,త్వరయా, ఆగత్య,కలశం,పురఃపత్యురగ్రే,నిధాయ,కృతాఞ్జలిః,తస్థౌ❁॥ ౪ ॥❁వ్యభిచారమితి॥తతో,మునిర్జమదగ్నిః,పత్న్యాః,వ్యభిచారం,జ్ఞాత్వా,ప్రకుపితః,పుత్రా,నబ్రవీత్,కిమితి, హేపుత్రకాః,పాపా మేనాం ఘ్నతమారయతేతి,ఏవముక్తా,స్తైపుత్రా,నచక్రిరే,మాతృవధమితి శేషః❁॥౫॥❁పిత్రా,సంచోత,ఆజ్ఞాతిలఙ్ఘినాం,భ్రాతౄణాం మాతుశ్చ,వధే,పరిచోదిత,స్సరామః,మాత్రాసహ,భ్రాతౄ,నవధీత్,కథమేవమకృత్యంకృతవానితిశఙ్కాంనిరాకుర్వన్నామం విశినష్టి॥మునేఃపితు-ర్య-స్సమాధి-స్తస్య-తపసశ్చ- సమ్యక్ప్రభావం-జానాతీతి-తథాభూతః , యదినహన్యాంమామపిశప్తం,

---

మూర్ధాభిషిక్తస్యవధోబ్రహ్మవధాద్గురుః । తీర్థసంసేవయాచాంహోజహ్యఙ్గాచ్యుతచేతనః ॥ ౪౧ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ ॥ పిత్రోపశిక్షితో రామ స్తథేతికురునన్దన । సంవత్సరంతీర్థయాత్రాం చరిత్వాఽఽశ్రమమావ్రజత్ ॥ ౧ ॥కదాచిద్రేణుకాయాతాగఙ్గాయాంపద్మమాలినమ్ । గన్ధర్వరాజంక్రీడన్తమప్సరోభిరవైక్షత॥ ౨ ॥ విలోకయన్తీక్రీడన్తముదకాయనదీంగతా । హోమవేళాంనసస్మారకించిచ్చిత్రరథస్పృహా॥౩॥కాలాత్యయం తంవిలోక్యమునేశ్శాపవిశఙ్కితా । ఆగత్యకలశంతస్థౌపురోధాయకృతాఞ్జలిః॥ ౪ ॥వ్యభిచారంమునిర్జ్ఞాత్వా పత్న్యాఃప్రకుపితోఽబ్రవీత్ । ఘ్నతైనాంపుత్రకాఃపాపామిత్యుక్తాస్తేనచక్రిరే ॥ ౫ ॥ రామస్సంచోదితః పిత్రాభ్రాతౄన్మాత్రాసహావధీత్ । ప్రభావజ్ఞోమునేస్సమ్యక్సమాధేస్తపసోశ్చసః॥ ౬ ॥ వరేణచ్ఛన్దయామాస ప్రీతస్సత్యవతీసుతః । వవ్రేహతానాంరామోఽపిజీవితంచాస్మృతింవధే ॥ ౭ ॥ ఉత్తస్థుస్తేకుశలినోనిద్రాపాయఇవాఞ్జసా । పితుర్విద్వాం స్తపోవీర్యం రామశ్చక్రేసుహృద్వధమ్ ॥ ౮ ॥ యేఽర్జునస్యసుతారాజన్స్మరన్త స్స్వపితుర్వధమ్ । రామవీర్యపరాభూతాలేభిరేశర్మనక్వచిత్ ॥ ౯ ॥ఏకదాఽఽశ్రమతోరామేసభ్రాతరివనం గతే।వైరంసిషాధయిషవోలబ్ధచ్ఛిద్రాఉపాగమన్॥ ౧౦ ॥దృష్ట్వాఽగ్న్యగారఆసీనమావేశితధియంమునిమ్। భగవత్యుత్తమశ్లోకేజఘ్నుస్తేపాపనిశ్చయాః ॥ ౧౧ ॥ యాచ్యమానాఃకృపణయారామమాత్రాఽతిదారుణాః। ప్రసహ్యశిరఉత్కృత్యనిన్యుస్తేక్షత్రబన్ధవః ॥ ౧౨ ॥ రేణుకాదుఃఖశోకార్తానిఘ్నన్త్యాత్మానమాత్మ

ప్రభుర్యదిహన్యాంశక్తోపునఃప్రసాదితఃపితామృతాన్ జీవయితుంసమర్థఇతిజానన్నితిభావః❁॥ ౬ ॥❁తతః ప్రీత-స్సత్యవత్యాస్సుతో జమదగ్ని-ర్వరేణ-ఛన్దయామాస , అధ్యయనేనవసతీతివద్వరేణేతి హేత్వర్థే తృతీయావరార్థంచోదయామాసేత్యర్థః, రామమితి శేషః॥తతః-పిత్రా-వరాయ-చోదితో-రామః-హతానాం-పున-ర్జీవనం-తేషా-మాత్మవధే-అస్మృతింవిస్మృతించ-వవ్రే ❁ ॥ ౭ ॥ ❁తత-స్తేభ్రాతర-స్సమాతృకాఃనిద్రాప్రాన్తఇవా- ఞ్జసా-కుశలినోజీవన్త - ఉత్తస్థుః-నన్వనుచితంకథంకృతవాన్ తత్రాహ॥ పితురితి ॥పూర్వోక్తఏవాభిప్రాయః-శబ్దార్థఃస్ఫుటః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ సర్వక్షత్రియవధేకారణంవక్తుమాహ॥యేఽర్జునస్యసుతాఇత్యాదినా ॥ హేరాజ-న్నర్జునస్య-యే-సుతా-రామవీర్యేణ - పలాయితా-స్తే-స్వపితు-ర్వధం-రామకృతం-స్మరన్తః-క్వచిదపి-శర్మసుఖం-నలేభిరే ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ఏకదేతి॥కదాచి-త్సభ్రాతరి-రామే-స్వాశ్రమా-ద్వనం,గతేసతి-వైరంసి-షాధయిషవః-లబ్ధచ్ఛిద్రాలబ్ధావసరాః - ఉపాగమన్-అర్జునసుతాఇత్యనుషఙ్గః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁దృష్ట్వేతి॥తత్రాశ్రమే - అగ్న్యగారేఅగ్నిహోత్రశాలాయా - మాసీనం-భగవత్యా - వేశితధియంసమాహితమనసం,మునింజమదగ్నిం-దృష్ట్వా - పాపఏవనిశ్చయోయేషాం-తేఽర్జునసుతాజఘ్నుఃహతవన్తః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁యాచ్యమానాఇతి॥కృపణయా - రామమాత్రా-రేణుకయా-యాచ్యమానాః-ఏనంనమారయతేతి శేషః - అతిదారుణాఃనితరాంక్రూరాః - బలా-చ్ఛిర-ఉత్కృత్య-తే-క్షత్రబన్ధవో,నిన్యుఃనీతవన్తః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ రేణుకేతి॥తదా-రేణుకా-దుఃఖశోకార్తా-దుఃఖంమానసికః , క్లేశః-శోకోబాహ్యా-స్తాభ్యాం-ఆర్తాపీడి

తా-ఆత్మనా ఆత్మానం-ఘ్నన్తీ తాడయన్తీ సతీ-రామ రామ-ఇత్యేవ-ముచ్చైః-చుక్రోశ ఆజుహావ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ హా రామేతి-ఆర్తస్వరం-దూరస్థాః-శ్రుత్వా-సుతాః-త్వరయా-ఆశ్రమమాగత్య-హతం-పితరం-దదృశుః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తే ఇతి ॥ తే జమదగ్నేస్సుతాః, దుఃఖాదీనాం-వేగేన విమోహితాః-బభూవురితి శేషః-తత్ర దుఃఖం మానసిక ఉపతాపః - రోషః క్రోధః-అమర్షోఽక్షమా-ఆర్తిర్దైన్యం-శోకో రోదనమ్-తతో-రామః, హా తాతే-త్యాదిరూపేణ విలప్య, పితు-ర్దేహం-భ్రాతృషు నిధాయ-పితుర్దేహం రక్షతేతి భ్రాతౄనాదిశ్యేత్యర్థః-స్వయం-పరశుం - ప్రగృహ్య- క్షత్రాన్తాయ క్షత్రకులనాశాయ-మనో దధే సఙ్కల్పం చకార ❀ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❀ గత్వేతి ॥ తత - స్స రామః - బ్రహ్మఘ్నై-ర్విహతా - శ్రీ-ర్యస్యాః - తాం-మాహిష్మతీం , గత్వా-తస్యాః పుర్యాః మధ్యే, హైహయానాం-శిరోభిః-మహాగిరిం-చక్రే చకార ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తద్రక్తేనేతి ॥ తేషాం-రక్తేన-అబ్రహ్మణ్యానాం-భయావహాం-ఘోరాం, నదీం చ చక్రే తథాఽపి-సర్వక్షత్రవధం-కారణం తత్రాహ ॥ హేతుం కృత్వేతి సార్ధేన ॥ క్షత్రే-అమఙ్గళకారిణి అన్యాయవర్తిని సతి-పితృవధం, హేతుం నిమిత్తం - కృత్వా ప్రభూ రామః-త్రిస్సప్తకృత్వః ఏకవింశతివారం పృథ్వీం-నిఃక్షత్రియాం క్షత్రబీజరహితాం-కృత్వా-శమన్తపఞ్చకాఖ్యే దేశే-శోణితోదకాన్-హ్రదాన్-పఞ్చేతి శేషః-చక్రే హే-నృప- అత్ర శోణితోదాన్ హ్రదాన్ నృపేతి పాఠస్తు సాంప్రదాయికః - హ్రదాన్నవేతి త్వపపాఠః-తద్దేశే శమన్తపఞ్చకశబ్దప్రవృత్తౌ శోణితోదకహ్రదపఞ్చకసమీపవర్తిత్వస్యైవ నిమిత్తత్వాత్ - నవేతి పాఠే శమన్తనవకశబ్దప్రయోగాపత్తేః - తథా చోక్తం మహాభారతే ఆదిపర్వణి ద్వితీయోఽధ్యాయే ॥ శమన్తపఞ్చకమితి యదుక్తం సూతనన్దన, ఏతత్సర్వం యథాన్యాయం శ్రోతుమిచ్ఛామహే వయ, మితి పృష్టో మునిస్సూత ఆహ ॥ త్రేతాద్వాపరయోస్సన్ధౌ రామః ప్రహరతాం వరః। అసకృత్పార్థివం క్షత్రంజ

నా। రామరామేతి తాతేతి విచుక్రోశోచ్చకైస్సతీ ॥ ౧౩ ॥ తదుపశ్రుత్య దూరస్థా హా రామేత్యార్తవత్స్వరమ్।
త్వరయాఽఽశ్రమమాసాద్య దదృశుః పితరం హతమ్ ॥ ౧౪ ॥ తే దుఃఖరోషామర్షార్తిశోకవేగవిమోహితాః।
హా తాత సాధో ధర్మిష్ఠ త్యక్త్వాఽస్మాన్స్వర్గతో భవాన్ ॥ ౧౫ ॥ విలప్యైవం పితుర్దేహం నిధాయ భ్రాతృషు స్వయమ్। ప్రగృహ్య రామః పరశుం క్షత్రాన్తాయ మనో దధే ॥ ౧౬ ॥ గత్వా మాహిష్మతీం రామో బ్రహ్మఘ్నవిహతశ్రియమ్। తేషాం స శీర్షభీ రాజన్మధ్యే చక్రే మహాగిరిమ్ ॥ ౧౭ ॥ తద్రక్తేన నదీం ఘోరామబ్రహ్మణ్యభయావహామ్। హేతుం కృత్వా పితృవధం క్షత్రేఽమఙ్గళకారిణి ॥ ౧౮ ॥ త్రిస్సప్తకృత్వః పృథివీం కృత్వా నిఃక్షత్రియాం ప్రభుః। శమన్తపఞ్చకే చక్రే శోణితోదాన్ హ్రదాన్నృప ॥ ౧౯ ॥ పితుః కాయేన సన్ధాయ శిర ఆదాయ బర్హిషి। సర్వదేవమయం దేవమాత్మానమయజన్మఖైః ॥ ౨౦ ॥ దదౌ ప్రాచీం దిశం హోత్రే బ్రహ్మణే దక్షిణాం దిశమ్। అధ్వర్యవే ప్రతీచ్యాశాం ఉద్గాత్రే ఉత్తరాం దిశమ్ ॥ ౨౧ ॥ అన్యేభ్యోఽవాన్తరదిశః కశ్యపాయ చ మధ్యతః। ఆర్యావర్తముపద్రష్ట్రే సదస్యేభ్యస్తతః పరమ్ ॥ ౨౨ ॥ తతశ్చావభృథస్నానవిధూతాశేషకిల్బిషః। సరస్వత్యాం

ఘనామర్షచోదితః ॥ స సర్వం క్షత్రముత్సాద్య స్వవీర్యేణానలద్యుతిః। శమన్తపఞ్చకే పఞ్చ చకార రుధిరహ్రదాన్ ॥ స తేషు రుధిరామ్భస్సు హ్రదేషు క్రోధమూర్ఛితః। పితౄన్సన్తర్పయామాస రుధిరేణేతి నశ్శ్రుతం ॥ అథర్చీకాదయోఽభ్యేత్య పితరో బ్రాహ్మణర్షభమ్। తం క్షమస్వేతి సిషిధుస్తతస్స విరరామ హ ॥ తేషాం సమీపే యో దేశో హ్రదానాం రుధిరామ్భసామ్। శమన్తపఞ్చకమితి తత్పుణ్యం పరికీర్త్యతే ॥ యేన లిఙ్గేన యో దేశో యుక్తస్సముపలక్ష్యతే। తేనైవ నామ్నా తం దేశం వాచ్యమాహుర్మనీషిణ,, ఇతి-అత్ర,, తేషాం సమీపే యో దేశ,, ఇతి సమీపశబ్దేన శమన్తశబ్దార్థ ఉక్తః - శమన్తస్సమనన్తరస్సమీపదేశః, పరితో దేశ ఇతి యావత్-తేషాం రుధిరామ్భసామిత్యనేన పఞ్చకశబ్దార్థః షష్ఠీసమాసశ్చ ప్రదర్శితః - శమన్తశబ్దస్య పూర్వనిపాతస్త్వార్షః - యేన లిఙ్గేనేత్యనేన తద్దేవతచ్ఛబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమిత్యుక్తం - అతో నృపేత్యేవ పాఠస్సాధుః - అన్యథోదాహృతభారతవిరోధాపత్తేః నను రుధిరోదకహ్రదపఞ్చకనిర్మాణానన్తరభావి - తద్దేశస్య తన్నామధేయం కథం శమన్తపఞ్చకే పఞ్చ చకార రుధిరహ్రదానితి భారతవచనం - ప్రకృతం శ్రీభాగవతవచనం చోపపద్యత ఇతి చేన్న-సూత్రశాటకాదిసంజ్ఞావద్భావిసంజ్ఞావిజ్ఞానాదుపపత్తేః - త్రిస్సప్తకృత్వో రేణుకయా దుఃఖావేశాదుదరతాడనం కృతం , తతో రామస్తావత్కృత్వః క్షత్రముత్సాదితవానితి ప్రసిద్ధిమపేక్ష్య తత్ర తత్ర త్రిస్సప్తకృత్వ ఇత్యుచ్యతే ❀ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ❀ పితురితి ॥ తతః, పితుః-శ్శిర-ఆదాయ, తత్-బర్హిషి యజ్ఞే పితుః కాయేన సహ-సంయోజ్య-మఖైః క్రతుభి-స్సర్వదేవమయం-దేవం పరమాత్మానమయజత ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ దదావితి ॥ తతః-ప్రాచీం దిశం-హోత్రే దక్షిణాం తు దిశం బ్రహ్మణే-ప్రతీచ్యాశాం ప్రతీచీం దిశ, మధ్వర్యవే, ఉత్తరాం దిశ-ముద్గాత్రే ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ అవాన్తరదిశః ఆగ్నేయాదిదిశః, అన్యేభ్యః ఋత్విగ్భ్యః, మధ్యమాం దిశం-కాశ్యపాయ - తత్రాప్యార్యావర్తం విన్ధ్యహిమవత్పర్వతమధ్యదేశ-ముపద్రష్ట్రే-తత ఆర్యావర్తాత్పరం పరిత, స్తం దేశం, విభజ్యేతి శేషః, సదస్యేభ్యో, దదౌ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తత

ఇతి ॥ తతశ్చ-అవభృథస్నాతః క్రత్వవసానికే అవభృథాఖ్యే కర్మణి స్నాతః-విధూతాన్యశేషాణి కల్మిషాణి, యేన, తథాభూతః-విగతాభ్రస్సూర్య ఇవ-సరస్వత్యాఖ్యాయాం బ్రహ్మనద్యాం, రరాజ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ సజమదగ్నిస్తు, సంజ్ఞానం స్మృతి, స్తదేవ, లక్షణం చిహ్నం, యస్య తం-స్వదేహం-లబ్ధ్వా, రామేణ, పూజితః, సప్తర్షీణాం, మణ్డలే, సప్తమః, ఋషి, రభూత్ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ జామదగ్న్యేతి, భగవాన్, జామదగ్న్యః - కమలలోచనో, రామోఽపి-హేరాజన్, ఆగామిన్యన్తరే, బృహద్వేదం, ప్రవర్తయిష్యతి, సప్తర్షిష్వేకతమో భవిష్యతీత్యర్థః ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ అధునాతు, మహేన్ద్రాద్రౌ, అద్యాపి వర్తతే-ఆస్తే, కథంభూతః న్యస్తః త్యక్తః-దణ్డః క్షత్రవధాదిరూపో, యేన, ప్రశాన్తాధీర్యస్య, సిద్ధాదిభి, రుపగీయమానం, చరితం, యస్య, తథాభూతః ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ రామచరిత్రం నిగమయతి ॥ ఏవమితి ॥ హేనృప, ఇత్థం, భగవా, న్విశ్వాత్మా, హరి, రీశ్వరో, భృగుష్వవతీర్య భువః పృథ్వ్యాః పరం భారమధికం భారరూపం-క్షత్రం, బహుశో, హతవాన్, నృపానితి పాఠే, భారమేవాహ - నృపానితి-బహుశ ఇత్యనేన కశ్చిదవశేషితస్స్యాదితి సూచ్యతే ॥ తదేవోక్తం పురస్తాత్ “అశ్మకాన్మూలకో జజ్ఞే యః స్త్రీభిః పరిరక్షితః- నారీకవచ ఇత్యుక్తో నిఃక్షత్రే మూలకోఽభవ,, దితి ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ తదేవం ప్రసక్తానుప్రసక్తం పరశురామచరిత్రముపవర్ణితముపసంహృత్య ప్రస్తుతం గాధేర్వంశమాహ ॥ గాధేరితి ॥ గాధేః, రభూ, ద్విశ్వామిత్రాఖ్యః పుత్ర ఇతి శేషః, తం విశినష్టి ॥ మహాతేజో, యస్య, క ఇవ, సమిద్ధో జ్వలితోఽగ్నిరివ-యో, విశ్వామిత్ర, స్తపసా హేతుభూతేన- క్షత్రం క్షత్రజాతిం-త్యక్త్వా, బ్రహ్మవర్చసం లేభే బ్రహ్మర్షితాం ప్రాప్త ఇత్యర్థః-తస్య బ్రహ్మవర్చసావహ తపశ్చర్యాయాం హేతుర్బ్రహ్మమన్త్రాభిమన్త్రిత చరుప్రభావ ఇతి భావః ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ విశ్వామిత్రస్యేతి ॥ హేనృప, విశ్వామిత్రస్య చ, పుత్రా, ఏకశతం - సంబభూవుః-తత్ర, మధ్యమో మధుచ్ఛన్దః స్తత్సంబన్ధాదన్యేఽపి, సర్వే తద్భ్రాతరో- లిఙ్గసమవాయన్యాయేన ప్రాణభృత ఉపదధాతీతివన్మధుచ్ఛన్దస ఏవ మధుచ్ఛన్దో నామాన ఏవ-బభూవుః ॥ తథా చ శ్రుతిః “విశ్వామిత్రస్యైకశతం పుత్రా ఆసుః పఞ్చాశదేవజ్యాయాంసో మధుచ్ఛన్దసః పఞ్చా

బ్రహ్మనద్యాం రేజే వ్యభ్ర ఇవాంశుమాన్ ॥ ౨౩ ॥ స్వదేహం జమదగ్నిస్తు లబ్ధ్వా సంజ్ఞానలక్షణమ్ । ఋషీణాం మణ్డలే సోఽభూత్సప్తమో రామపూజితః ॥ ౨౪ ॥ జామదగ్న్యోఽపి భగవాన్రామః కమలలోచనః । ఆగామిన్యన్తరే రాజన్వర్తయిష్యతి వై బృహత్ ॥ ౨౫ ॥ ఆస్తేఽద్యాపి మహేన్ద్రాద్రౌ న్యస్తదణ్డః ప్రశాన్తధీః । ఉద్గీయమానచరితస్సిద్ధగన్ధర్వచారణైః ॥ ౨౬ ॥ ఏవం భృగుషు విశ్వాత్మా భగవాన్హరిరీశ్వరః । అవతీర్య పరం భారం భువోఽహన్ ✽ బహుశో నృపాన్ ॥ ౨౭ ॥ గాధేరభూన్మహాతేజాస్సమిద్ధ ఇవ పావకః । తపసా క్షత్రముత్సృజ్య యో లేభే బ్రహ్మవర్చసమ్ ॥ ౨౮ ॥ విశ్వామిత్రస్య చైవాసన్పుత్రా ఏకశతం నృప । మధ్యమస్తు మధుచ్ఛన్దో మధుచ్ఛన్దస ఏవ తే ॥ ౨౯ ॥ పుత్రం కృత్వా శునశ్శేపం దేవరాతం చ భార్గవమ్ । ఆజీగర్తిం సుతానాహ జ్యేష్ఠ ఏష ప్రకల్ప్యతామ్ ॥ ౩౦ ॥ యో వై హరిశ్చన్ద్రమఖే విక్రీతః పురుషః పశుః । స్తుత్వా దేవాన్ప్రజేశాదీన్ ముముచే పాశబన్ధ

శత్కనీయాంస,, ఇత్యాది ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ యత్ప్రతిజ్ఞాతం “శునశ్శేపస్య మాహాత్మ్యముపరిష్టాత్ప్రవక్ష్యత,, ఇతి-తదవసరప్రాప్తం వక్తుం విశ్వామిత్రస్య కంచిద్వృత్తాన్తమాహ ॥ పుత్రమితి ॥ స విశ్వామిత్రః-ఆజీగర్తిం ఆజీగర్తస్య సుతం-భార్గవగోత్రజం దేవైర్దత్తప్రాణత్వాద్దేవరాతాపరనామధేయం, శునశ్శేపం. పుత్రం కృత్వా పుత్రత్వేన పరిగృహ్య-స్వసుతానేకశతసఙ్ఖ్యాకానాహ-కిమితి-ఏష శునశ్శేపః-జ్యేష్ఠః-ప్రకల్ప్యతాం యుష్మాభిర్జ్యేష్ఠభ్రాతృత్వేనాభ్యుపగమ్యతామితి-అత్రేదం కథాశరీరమనుసన్ధేయం-శునశ్శేపో భృగుకులప్రసూతత్వాద్భార్గవః - స ఏవ దేవరాతః దేవైర్దత్తప్రాణత్వాత్ - స వాజీగర్తిః అజీగర్తస్య మధ్యమః పుత్రః - మధ్యమత్వాదేవ పితృభ్యాం మమతాం విహాయ విక్రీతో హరిశ్చన్ద్రపుత్రేణ రోహితేనాసీత్ యజ్ఞియపశుత్వేన హరిశ్చన్ద్రాయ సమర్పితస్తేన యూపే బద్ధః ప్రాణరక్షణార్థం విశ్వామిత్రం శరణం గతస్తదుపదిష్టమన్త్రస్తుతవరుణాదిభిర్దత్తప్రాణో బభూవ-తం చ విశ్వామిత్రః కృపయా పుత్రత్వేన పరిగృహ్య మధ్యమస్య మధుచ్ఛన్దసో జ్యేష్ఠాన్ స్వపుత్రాన్ ఇమం జ్యేష్ఠం కురుతేత్యుక్తవాన్ - తతస్తైః ప్రత్యాఖ్యాతస్తాన్ మ్లేచ్ఛా భవతేతి శప్త్వా కనిష్ఠానాహ - తతస్తైర్ జ్యేష్ఠైః కృత్స్నాపఞ్చాశతా కనిష్ఠైస్సహ మధుచ్ఛన్దాస్తం జ్యేష్ఠత్వేన పరిజగ్రాహ, తదేతదత్రోచ్యతే ॥ పుత్రం కృత్వేత్యాదినా యావత్సమాప్తి ॥ తదేవం శునశ్శేపస్య విశ్వామిత్రపుత్రేషు జ్యేష్ఠత్వమవగమ్యతే - తథా ఆశ్వలాయనబోధాయనాదిభిః కౌశికానాం దేవరాతప్రవరత్వముక్తం ప్రవరశ్చ తస్మిన్నేవవంశేఽవాన్తరభేదః స తు వంశాన్తరం - తథా చ స్మృతిః-ఏక ఏవ ఋషిర్యావత్ప్రవరేష్వనువర్తతే-తావత్సమానగోత్రత్వం వినా భృగ్వఙ్గిరోగణాదితి ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ తత్ర కథం భృగువంశజస్య దేవరాతస్య కౌశికప్రవరత్వమిత్యాశఙ్క్య తదుపపాదనాయ ప్రవృత్తో యం పుత్రం కృత్వేతి శ్లోకః స చ వ్యాఖ్యాతః, యదుక్తం జ్యేష్ఠ ఏష ప్రకల్ప్యతామితి ॥ తదేవ స్ఫుటయితుం శునశ్శేపం విశినష్టి ॥ య ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ యో, వై-శునశ్శేపః- విక్రీతః - పితృభ్యామితి శేషః-హరిశ్చ

౨౭ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ బహుశోనృప.

న్ద్రకర్తృకే-మఖే-పురుషపశు-ర్బభూవ - యశ్చ,జలేశాదీన్వరుణాదీన్, స్తుత్వా,విశ్వామిత్రోపదిష్టమన్త్రైరితి శేషః -పాశబన్ధనా-న్ముముచే,అముచ్యత ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ యశ్చ-దేవయజనే - వరుణాదిదేవతారాధనాత్మకే- హరిశ్చన్ద్రమఖే-దేవైర్వరుణాదిభిః-రాతోదత్తో-దత్తప్రాణ ఇతియావత్ - గాధిషు గాధివంశజేషు - దేవరాత ఇతిఖ్యాత, స్సశునశ్శేపో-భార్గవః భృగువంశజః ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ పిత్రా జ్యేష్ఠ ఏష ప్రకల్ప్యతామిత్యుక్తా-యే,మధుచ్ఛన్దస-స్తేషు,యే-జ్యేష్ఠాః-పఞ్చాశ- త్తే-పిత్రోక్తం-కుశలం-న మేనిరే నాఙ్గీకృతవన్తః-తతః,క్రుద్ధో-మునిర్విశ్వామిత్ర-స్తాన్- హే దుర్జనా-మ్లేచ్ఛా,భవతే,త్యశపత్ ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ తత-స్స మధుచ్ఛన్దా-మధ్యమః-పఞ్చాశతా,కనిష్ఠై-ర్భ్రాతృభిస్సహ,పితర , మాహ ॥ కిమితి ॥ యద్భవా, న్నోఽస్మా,న్విజానీతే ఆదిశతి తస్మిన్నాదేశే-వయం,తిష్ఠామహే,ఆజ్ఞాంకరవామేతి ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻ ఏవముక్త్వా, తత, స్తం దేవరాతం , మన్త్రదృశం॥కస్య నూనంకరమస్యామృతానా,,మిత్యాదిమన్త్రాణాంద్రష్టారం-జ్యేష్ఠం-చక్రుః॥కరణప్రకారందర్శయతి॥ త్వామన్వఞ్చో వయం స్మహీతి ॥ వయంసర్వే,త్వా,మన్వఞ్చః స్మహే ,అనుగన్తారః-స్మ భవామ - తవకనిష్ఠాభవామేత్యర్థః॥తతో , విశ్వామిత్రః-ప్రీత స్తాన్సుతాన్,యూయం,వీరవన్తో,భవిష్యథ పుత్రవన్తో భవిష్యథేత్యనుజగ్రాహ ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ కోఽస్మాసు తవేదృశోఽనుగ్రహహేతురిత్యత్రాహ॥యఇతి॥యే-యూయం,మానంపూజ్యతాం,అనుగృహ్ణన్తః అనువర్తమానాస్స్థ-యద్వా,మానం ప్రమాణం మమనిశ్చయ,మనుగృహ్ణన్తః అనుపాలయన్తః - మాం , వీరవన్తంపుత్రవన్తం,అకర్తకృతవన్తః ,మన్మానప్రత్యాఖ్యానే యూయమపిశస్స్థ్వం,దేవరాతశ్చహి యోఽత,అతోఽహమవీరవాన్స్యాం - తధాతునకృతంయుష్మాభిరితీమంగుణం

నాత్ ॥ ౩౦ ॥ యోరాతో దేవయజనే దేవైర్గాధిషు తాపసః । దేవరాత ఇతిఖ్యాతశ్శునశ్శేపస్తుభార్గవః॥ ౩౨ ॥
యేమధుచ్ఛన్దసో జ్యేష్ఠాః కుశలం మేనిరేన తత్ । అశపత్తాన్మునిః క్రుద్ధో మ్లేచ్ఛాభవత దుర్జనాః॥ ౩౩ ॥ సహోవాచ మధుచ్ఛన్దాస్సార్థం పఞ్చాశతా తతః । యన్నో భవాన్సంజానీతే తస్మిం స్తిష్ఠామహే వయమ్ ॥ ౩౪ ॥ జ్యేష్ఠం మన్త్రదృశం చక్రుస్త్వామన్వఞ్చో వయం స్మహే । విశ్వామిత్రస్సుతానాహ వీరవన్తో భవిష్యథ॥ ౩౫ ॥ యే మానం మేఽనుగృహ్ణన్తో వీరవన్తమకర్త మామ్ । ఏషవః కౌశికా వీరో దేవరాతస్తమన్విత ॥ అన్యే చాష్టకహారీతజయక్రతుమదాదయః॥ ౩౬ ॥ ఏవం కౌశికగోత్రం తద్వైశ్వామిత్రైః పృథగ్విధమ్ । ప్రవరాన్తరమాపన్నం తద్ధి హ్యేవం ప్రకల్పితమ్ ॥ ౩౭ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻
✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,నవమస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻
శ్రీశుక ఉవాచ॥ యః పురూరవసః పుత్ర ఆయుస్తస్యాభవన్సుతాః॥ నహుషః క్షత్రవృద్ధశ్చ రజీరమ్భశ్చ వీర్యవాన్ ॥ ౧ ॥ అనేనా ఇతి రాజేన్ద్ర క్షత్రవృద్ధాన్వయం శృణు । క్షత్రవృద్ధసుతస్యాసన్సుహోత్రస్యాత్మజాస్త్రయః॥ ౨ ॥ కాశ్యః కుశో గృత్సమద ఇతి గృత్సమదాదభూత్ । శునకశ్శౌనకో యస్య బహ్వృచప్రవరో మునిః ॥ ౩ ॥ కాశ్యస్య కాశిస్తత్పుత్రో రాష్ట్రో దీర్ఘతపః పితా । ధన్వన్తరిర్దీర్ఘతపా ✻ ఆయుర్వేదప్రవర్తకః ॥ ౪ ॥ యజ్ఞభుగ్వాసుదేవాంశస్స్మృతమాత్రార్తినాశనః । తత్పుత్రః కేతుమానస్య జజ్ఞే భీమరథస్తతః॥ ౫ ॥ దివోదాసో ద్యుమాం

పశ్యన్ననుగృహీతవానస్మీతి భావః, హే కుశికాః,ఏష దేవరాతః-వః యుష్మదీయః కౌశిక ఏవ , కుతః,యతో - వీరః మత్పుత్రః-తమేన-మన్విత అనుగచ్ఛత,తతోఽన్యేచాష్టకాదయ, స్తస్య విశ్వామిత్రస్య-పుత్రాః-స్సంబభూవురిత్యర్థః ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻ ఉపసంహరతి ॥ ఏవమితి॥ ఏకే శప్తాః ఏకేఽనుగృహీతాః,అన్య స్తుపుత్రత్వేనస్వీకృత,ఇత్యేవం,తత్కౌశికగోత్రం,విశ్వామిత్రైః-పృథగ్విధం నానాప్రకారం,జాతం,తతశ్చ,ప్రవరాన్తర,మాపన్నం , కుతః - హియస్మాత్ , ఏవం దేవరాతజ్యేష్ఠత్వేన,తత్ప్రకల్పితమ్ ✻ ॥ ౩౭ ॥ ✻ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే షోడశోఽధ్యాయః ✻

తదేవం పురూరవసః పుత్రాణాం పఞ్చానాంకనిష్ఠానాం వంశానుపవర్ణ్యేదానీం ప్రథమస్యాయోర్వంశమాహ॥ యఇతి ॥ యః,పురూరవసః పుత్రః-ఆయు,రుక్త- స్తస్య,నహుషాదయః , పఞ్చ,సుతాః-అభవన్ ॥ తత్ర, హే రాజేన్ద్ర,తావ-త్క్షత్రవృద్ధస్యా,న్వయంవంశం-శృణు,క్షత్రవృద్ధస్య,య,స్సుత,స్సుహోత్ర, స్తస్య,త్రయ,ఆత్మజా,ఆసన్ ✻ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ✻ తాన్నిర్దిశతి॥కాశ్య ఇతి॥కాశ్యః,కుశో,గృత్సమద-ఇతి,తత్ర,గృత్సమదా,చ్ఛునకస్సమభవత్,యస్మాచ్ఛునకా-చ్ఛౌనకో - జాతః సచ-బహ్వృచ శ్రేష్ఠః,మునిః ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ కాశ్యస్యేతి ॥ కాశ్యస్య తు , పుత్రః - కాశిరాజః - తతో రాష్ట్రః కాశిరాజా , దీర్ఘతపాః,జాతః,దీర్ఘతపసస్తు,ధన్వన్తరిః,సచా,యుర్వేదస్య, ప్రవర్తకః ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ యజ్ఞభుగ్యజ్ఞభాగభాక్,వాసుదేవస్య భగవతో,ఽంశభూతః,స్మృతమాత్ర ఏవా, ర్తింరోగంనాశయతీతి- తధాభూతః,అయంధన్వన్తరిస్సముద్రమథనజాతాద్ధన్వన్తరేరన్యో భగవదంశావతారభూత ఏవ , తత్పుత్రో ధన్వన్తరిపుత్రః , కేతుమాన్ ,తతః కేతుమతో,భీమరథో , జజ్ఞే ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ తస్మా

త్కేతుమతః , ద్యుమాన్ , జజ్ఞేఇత్యనుషజ్గః , సచ - దివోదాసాద్యపరనామధేయః , తతః దివోదాసాదిశబ్దవాచ్యా-దలర్కాదయో - జజ్ఞిరే,తత్రాలర్కంవిశినష్టి ॥ షష్టిరితి ॥ షట్సహస్రాధికషష్టిసహస్రవర్షాణి , అలర్క ఎవ ,యువాసన్-మేదినీం,బుభుజేఅనుబభూవ , అలర్కాదన్యస్తునబుభుజఇత్యర్థః - ఇహోపభోగో భుజేరర్థః , నతుపాలనం,తత్ర ,,భుజో ఽనవన ,, ఇత్యాత్మనేపదనిషేధప్రసజ్గాత్, అలర్కా ,త్సన్నతి- స్తస్మాత్సన్న తేస్సుకేతః,సుకేతా-త్సుకేతనః,సునీతోఽథసుదర్శనఇతిపాఠాన్తరమ్ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ తస్మా,ద్ధర్మకేతు- స్తస్మాచ్చ-సత్యకేతు,రజాయత,సత్యకేతోః,ధృష్టకేతుః,తస్మా,త్సుకుమారాఖ్య-స్సతఃక్షితీశ్వరో,జజ్ఞే ॥ ౯ ॥ సుకుమారా-ద్వీతిహోత్ర- స్తస్య-భర్గః ,తతోభర్గా,ద్భర్గభూమి-రభూత్॥ హేనృప,ఇతీత్థ,మిమేఉక్తాః , కాశయఃకాశ్యస్యవంశజాః,నృపాః , క్షత్రవృద్ధస్యకాశ్యప్రపితామహస్య , అన్వయంఅయన్తే యాన్తీతితథా ॥ ౧౦ ॥ ఎవంక్షత్రవృద్ధాన్వయఉక్తః॥ అథరమ్భస్యాన్వయమాహ ॥రమ్భస్యపుత్రో,రభసః,గమ్భీరశ్చ, తతోరభసా,త్క్రతుః , తస్యక్రతోః,క్షేత్రేకళత్రే , బ్రహ్మబ్రాహ్మణకులం,జజ్ఞే,అథా,నేనసఃఆయోఃపుత్రస్యకనీయసో,వంశంశృణు ॥ ౧౧ ॥ తతోఽనేనస,శ్శుద్ధ, స్తతశ్శుద్ధా , చ్ఛుచి, స్తస్మా, త్త్రికకుప్,సఎవధర్మసారథ్యపరనామధేయః,తతస్త్రికకుపః,శా న్తరయో,జజ్ఞే,సచ,కృతమనుష్ఠితం,కృత్యంముక్తిసాధనం , యేన,తథాభూతః , ఆత్మవాన్ జ్ఞానయోగనిష్ఠశ్చ, అతఃపుత్రోత్పాదనంనకృతవానితిభావః ॥ ౧౨ ॥ అథరజేరాయోఃపుత్రస్యవంశమాహ ॥రజేరితి॥రజేః,పుత్రాః,పఞ్చశ

స్తస్మాత్ప్రతర్దనఇతిస్మృతః । సఎవశత్రుజిద్వత్స ఋతధ్వజఇతీరితః ॥ ౬ ॥ తతఃకువలయాశ్వేతిప్రోక్తో ఽలర్కాదయస్తతః । షష్టింవర్షసహస్రాణిషష్టింవర్షశతానిచ ॥ ౭ ॥ నాలర్కాదపరోరాజాబుభుజేమేదినీంయువా । అలర్కాత్సన్నతిస్తస్మాత్సుకేతోఽథసుకేతనః ॥ ౮ ॥ ధర్మకేతుస్సుతస్తస్మాత్సత్యకేతురజాయత। సత్యకేతోర్ధృష్టకేతుస్సుకుమారఃక్షితీశ్వరః॥ ౯ ॥వీతిహోత్రోఽస్యభర్గోఽతోభార్గభూమిరభూన్నృప।ఇతీమేకాశయోభూపాఃక్షత్రవృద్ధాన్వయాయినః॥ ౧౦ ॥రమ్భస్యరభసఃపుత్రోగమ్భీరశ్చక్రతుస్తతః।తస్యక్షేత్రేబ్రహ్మజజ్ఞేశృణువంశమనేనసః॥ ౧౧ ॥ శుద్ధస్తతశ్శుచిస్తస్మాత్త్రికకుబ్ధర్మసారథిః । తతశ్శాన్తరయోజజ్ఞేకృతకృత్యస్సఆత్మవాన్॥ ౧౨ ॥రజేఃపఞ్చశతాన్యాసన్పుత్రాణామమితౌజసామ్। దేవైరభ్యర్థితోదైత్యాన్హత్వేన్ద్రాయాదదాద్దివమ్॥ ౧౩ ॥ఇన్ద్రస్తస్మైపునర్దత్వాగృహీత్వాచరణౌరజేః।ఆత్మానమర్పయామాసప్రహ్లాదాద్యరిశఙ్కితః॥ ౧౪ ॥ పితర్యుపరతేపుత్రాయాచమానాయనోదదుః । త్రివిష్టపంమహేన్ద్రాయయజ్ఞభాగాన్సమాదదుః॥ ౧౫ ॥గురుణాహూయమానేఽగ్నౌబలభిత్తనయాన్రజేః।అవధీద్భ్రంశితాన్మార్గాన్నకశ్చిదవశేషితః॥౧౬॥ కుశాత్ప్రతిఃక్షాత్రవృద్ధాత్సంజయస్తత్సుతోజయః । తతఃకృతఃకృతస్యాపిజజ్ఞేహర్యశ్వకోనృపః ॥ ౧౭ ॥ సహదేవస్తతోభీమోజయత్సేనస్తుతత్సుతః । సఙ్కృతిస్తస్యతుజయఃక్షత్రధర్మామహారథః ॥ ౧౮ ॥ క్షత్రవృద్ధా

తసఙ్ఖ్యాకాఅనవధికతేజస , స్సంబభూవురిత్యర్థః ॥ రజేశ్చరిత్రమాహ ॥ దేవై,రభ్యర్థితో,రజిర్దైత్యాన్,హత్వా,దివంత్రివిష్టపం,స్వర్గ,మిన్ద్రాయదదౌ ॥ ౧౩ ॥ ఇన్ద్రస్తు,పునః,ప్రహ్లాదా,దతీవ,శఙ్కితో,దివం,తస్మైరజయే,దత్వా,రజేశ్చరణౌ,గృహీత్వా,ఆత్మాన,మర్పయామాస , స్వరక్షాభరంతస్మిన్నిహితవానిత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ తత్పుత్రచరిత్రమాహ॥ పితరీతి॥అథ,పితరిరజా,వుపరతేమృతేసతి,తస్య ,పుత్రాఃపఞ్చశతం,యాచమానాయ,మహేన్ద్రాయ , త్రివిష్టపం,నదదుః,కిఞ్చయజ్ఞభాగాన్,సమాదదుః,స్వీకృతవన్తః ॥౧౫॥ అథ,గురుణాబృహస్పతినా,అభిచారవిధినా,తేషాం,మతిభ్రంశాయ,అగ్నౌ,హూయమానేసతి , మార్గాదిన్ద్రాధిపత్యానుకూలబుద్ధిరూపా ,ద్భ్రంశితాన్,రజేఃపుత్రాన్,సర్వాన్బలభిత్,ఇన్ద్రః,అవధీజ్జఘాన,కశ్చిదేకోఽపి, నావశేషితః ॥ ౧౬ ॥ పూర్వంక్షత్రవృద్ధపౌత్రాణాంకాశ్యకుశగృత్సమదానాంమధ్యేకాశ్యగృత్సమదయోర్వంశావుక్తౌ ॥ గృత్సమదాదభూదిత్యాదినా ॥అథఃకుశస్యవంశమాహ॥కుశాదిత్యాదినాయావత్సమాప్తి।క్షాత్రవృద్ధాత్ క్షత్రవృద్ధపౌత్రాత్ కుశా , త్ప్రతి,ర్జజ్ఞే,తత్సుతఃప్రతిసుత,స్సఞ్జయః , తతస్సఞ్జయా,జ్జయో,జజ్ఞే,తతోజయా,త్కృతః, హేనృప,కృతస్య,హర్యశ్వకః,పుత్రో,జజ్ఞే ॥ ౧౭ ॥ తతోహర్యశ్వకా,త్సహదేవ, స్తతో,భీమ, స్తత్సుతో,భీమసుతో,జయత్సేన, స్తస్యజయత్సేనస్య,తనయ,స్సఙ్కృతి,స్సచ,క్షత్రధర్మామహాశూరః-మహారథశ్చ ॥ ౧౮ ॥ క్షత్రవృద్ధాన్వయంనిగమయన్నహుషాన్వయంవక్తుంతచ్ఛ్రవణాయరాజానమాదిశతి - క్షత్రవృద్ధాన్వయే,జాతాఇతిశేషః , ఇమేఉక్తాభూపాః,

---

౮ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ సునీతోఽథసుదర్శనః.

అథ-నాహుషాన్నహుషవంశజాన్-శృణు ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే సప్తదశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

యతిరితి ॥ దేహినః-ఇన్ద్రియాణీవ-నహుషస్య-యతిప్రభృతయ-ష్ష-డాత్మజా,ఆసన్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ రాజ్యమితి ॥ తత్ర-య తిర్జ్యేష్ఠః-పిత్రానహుషేణ - దత్తమపి-రాజ్యం-నైచ్ఛత్ ,కథంభూతః-తత్పరిణామవిత్ రాజ్యస్య దుఃఖోదర్కత్వం జానన్నిత్యర్థః,తత్ర హేతుమాహ-యత్ర రాజ్యే - ప్రవిష్టోఽధికుర్వన్ పుమా-నాత్మానం-నావబుధ్యతే ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ పితరీతి ॥ ఇన్ద్రాణ్యాప్రాప్తేన్ద్రాదిపత్యేననహుషేణమాంభజస్వేత్యుక్తయా శచ్యా-విజ్ఞాపితైర్ద్విజై - ర్నహుషేణస్వవాహనంవోఢుంవిష్టిగృహీతై,ర్వాహనస్థేన తేనపాదాఙ్గుష్ఠేనతాడనపూర్వకంసర్పతసర్పతేత్యుక్తై - రగస్త్యాదిభిః. ధర్షణాత్సర్పోభవేత్యవముక్తిపూర్వకంవాహనపాతరూపాద్ధర్షణా-త్పితరినహుషే-స్థానాత్త్రివిష్టపా-ద్భ్రంశితే - అజగరత్వంచ-ప్రాపితేసతి-యయాతి-ర్నృపఃఅధికృతరాజ్యో-బభూవ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ చతుస్ర్వితి॥ సచ,కనిష్ఠాన్-చతురో-భ్రాతౄన్ సంయాతిప్రభృతీన్-చతస్రుషు-దిక్షు-ఆదిశత్ , పాలనార్థమితి శేషః - స్వయంతు-కావ్యస్య- వృషపర్వణో దానవస్యచ - కన్యాభ్యామితి శేషః.కృతదారస్సన్ పృథ్వీం, జుగోప ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ కావ్యస్యకృతదార ఇత్యుక్త్యాలబ్ధప్రశ్నావసరఃపృచ్ఛతి రాజా ॥ బ్రహ్మర్షిరితి ॥ భగవాన్ - కావ్యో - బ్రహ్మర్షిః-నాహుషోయయాతిస్తు - క్షత్రబన్ధుఃక్షత్రియావరఃఅత - స్తయోరాజన్యవిప్రయోః-కస్మాద్ధేతోః-ప్రాతిలోమికో-వివాహః-కుతఃశ్వశురజామాతృభావరూపస్సంబన్ధఆసీత్-ఇతిప్రశ్నః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ న ప్రతిలోమతాదోష-ఈశ్వర

స్యయాభూ పా ఇమేశృణ్వథనాహుషాన్ ॥ ౧౯ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే , నవమస్కన్ధే , సప్తదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ యతిర్యయాతిస్సంయాతిరాయాతిర్వియతిఃకృతిః । షడిమేనహుషస్యాసన్నిన్ద్రియాణీవ దేహినః ॥ ౧ ॥ రాజ్యం నైచ్ఛద్యతిఃపిత్రాదత్తంతత్పరిణామవిత్ । యత్రప్రవిష్టఃపురుష ఆత్మానంనావబుధ్యతే ॥ ౨ ॥ పితరిభ్రంశితేస్థానాదిన్ద్రాణ్యాధర్షణాద్ద్విజైః । ప్రాపితేఽజగరత్వం వై యయాతిరభవన్నృపః ॥ ౩ ॥ చతస్రుష్వాదిశద్దిక్షుభ్రాతౄన్భ్రాతాయవీయసః । కృతదారోజుగోపోర్వీం కావ్యస్యవృషపర్వణః ॥ ౪ ॥ రాజోవాచ ॥ బ్రహ్మర్షిర్భగవాన్కావ్యఃక్షత్రబన్ధుశ్చనాహుషః । రాజన్యవిప్రయోఃకస్మాద్వివాహఃప్రాతిలోమికః ॥ ౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏకదా దానవేన్ద్రస్యశర్మిష్ఠానామకన్యకా । సఖీసహస్రసంయుక్తాగురుపుత్ర్యాచభామినీ ॥ ౬ ॥ దేవయాన్యాపురోద్యానేపుష్పితద్రుమసఙ్కులే । వ్యచరత్కలగీతాళినళినీపుళినేఽబలా ॥ ౭ ॥ తా జలాశయమాసాద్య కన్యాఃకమలలోచనాః । తీరేన్యస్యదుకూలానివిజహ్రుస్సిఞ్చతీర్మిథః ॥ ౮ ॥ వీక్ష్యవ్రజన్తంగిరిశంసహదేవ్యా వృషస్థితమ్ । సహసోత్తీర్యవాసాంసిపర్యధుర్వ్రీడితాఃస్త్రియః ॥ ౯ ॥ శర్మిష్ఠాఽజానతీవాసోగురుపుత్ర్యాస్సమవ్యధాత్ । స్వీయంమత్వాప్రకుపితాదేవయానీదమబ్రవీత్ ॥ ౧౦ ॥ అహోనిరీక్ష్యతామస్యాదాస్యాఃకర్మహ్యసాంప్రతమ్ । అస్మద్ధార్యంధృతవతీశునీవహవిరధ్వరే ॥ ౧౧ ॥ యైరిదంతపసాసృష్టంముఖంపుంసఃపరస్యయే ।

ఘటనాదితిదర్శయన్ కథామాహ ॥ ఏకదేత్యాదినా ప్రతిజ్ఞాగ్రహతద్వచఇత్యన్తేన ॥ దానవేన్ద్రస్యవృషపర్వణః కన్యకా-శర్మిష్ఠానామ - భామిన్యబలా - కదాచి - త్సఖీనాం - సహస్రేణ - గురోఃకావ్యస్య - పుత్ర్యా - దేవయాన్యాచ , సంయుక్తాసతీ - పుష్పితైఃద్రుమై-స్సఙ్కులే - కలమవ్యక్తమధురం , గీతం - యేషాం - తే , అళయోభృఙ్గాయేషుతాని - నవానిపుళినానియస్మిన్తస్మిన్పురోద్యానేవ్యచరత్ ❁ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ❁ తా ఇతి ॥ తాశ్శర్మిష్ఠాప్రభృతయః - కమలలోచనాః-కన్యాఃజలాశయ-మాసాద్య-తత్తీరే-దుకూలాని-నిధాయతస్మి-న్మిథ-స్సిఞ్చతీస్సిఞ్చన్త్యో-విజహ్రుః-విహారంచక్రుః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ వీక్ష్యేతి ॥ తదా-తాః స్త్రియః - దేవ్యాఉమయాసహ - వృషేస్థితం-వ్రజన్తం , గిరిశంరుద్ర-మవలోక్య-వ్రీడితాః - ఆశూత్తీర్యతీరమారుహ్య-వాసాంసి-పర్యధుఃధృతవత్యః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ శర్మిష్ఠేతి ॥ తదా-శర్మిష్ఠా-అజానతీ-గురుపుత్ర్యాఃదేవయాన్యాః-వాసః - పర్యధాత్ -తతో-దేవయానీ-శర్మిష్ఠయా - పరిధృతం-వాస-స్స్వకీయం-మత్వా - ప్రకుపితాసతీ - దావక్ష్యమాణ-మబ్రవీత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదినాక్షిప న్నిమిత్తతఃప్రాక్తనేన ॥ అహో-అస్యా-దాస్యా,అసాంప్రతమయుక్తంకర్మ-నిరీక్ష్యతాం-కింతత్-య-దస్మద్ధార్యం-వాసో-ధృతవతీ-త్యేతత్ ॥ అసాంప్రతత్వంస్ఫుటీకర్తుందృష్టాన్తమాహ ॥ శునీ-యథా-అధ్వరేయజ్ఞే,హవి-ర్గ్రహీతుమనర్హాతద్వ-దస్మద్ధార్యంవస్త్రమియంపరిధాతుమనర్హేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ అసాంప్రతత్వమేవబ్రాహ్మణోత్కర్షవర్ణనేనవ్యనక్తి ॥ యైరితి ॥ యైర్బ్రాహ్మణైర్భృగ్వాదిభి-స్తపసా-పరమపురుషస్య-ముఖముఖస్థానీయ-మిదం-బ్రహ్మకులం - సృష్టం-యైశ్చే - దం-జ్యోతిస్స్వరూపం పరంబ్రహ్మ , ధార్యతేఉపాస్యతే-యైశ్చ,శివః క్షే

మఙ్కరః-పన్థాః-వైదికమార్గశ్చ-ప్రదర్శితః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ యానితి॥యాన్ బ్రాహ్మణాన్, సురేశ్వరా,లోకనాథాః- కిముత-పరమపావనః-శ్రీనివాసః-విశ్వాత్మా-భగవానపి-ప్రణమన్తి-ఉపతిష్ఠన్తే ప్రత్యుద్గచ్ఛన్తి ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ తత్రేతి॥తత్రాపి వ్యక్తైర్థస్తైః శ్రేష్ఠేషు- తేషుబ్రాహ్మణేష్వపి-వయంభృగవః భృగువంశజాః-అస్యాశ్శర్మిష్ఠాయాః-పితా - అసురోవృషపర్వా -నోఽస్మాకం-శిష్యశ్చ ఏవంస్థితే, ఇయ - మసతీఅనర్హా-అస్మద్ధార్యంవస్త్రం - ధృతవతీ-యథా , ఽనర్హా -శ్శూద్రోఽపి- వేదం - తద్వత్ ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ ఏవమితి ॥ఏవమిత్థం-క్షిపన్తీంతిరస్కుర్వన్తీం-గురుపుత్రీందేవయానీం-శర్మిష్ఠా-వాచ-కథంభూతా-ధర్షితా-నిష్ఠురవాక్యైరితి శేషః-రుషా-ఉరగీవన్నగీవ - శ్వసన్తీశ్వాసంముఞ్చతీ- దష్టో-దచ్ఛదోఽధరోష్ఠో-యయా - తథాభూతా ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ భాషణమేవాహ॥ఆత్మవృత్తమితి ॥ హేభిక్షుకి-త్వమాత్మవృత్త-మవిజ్ఞాయ- బహుధా-కత్థసే-ఆత్మానం శ్లాఘసే- వృత్తిమేవదర్శయన్త్యాహ ॥ కిమిఅ॥యథా-బలిభుజోవా యసాః,శ్వానోవా- తథా-త్వ-మస్మాకం-గృహాన్-నప్రతీక్షసేకిం-జీవనార్థంనప్రతీక్షితవత్యసికిమ్ ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ ఏవంవిధైరితి ॥ఏవంవిధై-రన్యైరపి-పరుషైః,ర్వచోభి-రాచార్యస్యగురోః-స్సుతాం-క్షిప్త్వాఉపాలభ్యసతీశర్మిష్ఠా - మన్యునా-వాసోవస్త్రంచా- దాయ - తామాచార్యసుతాం-కూపే - వ్యాక్షుపత్ పాతయామాస ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ తస్యామితి ॥ అథతస్యాంశర్మిష్ఠాయాం- స్వగృహంప్రతి-గతాయాంసత్యాంయయాతి-ర్మృగయాం-చరన్-యదృచ్ఛయా - జలార్థీ , కూపసమీపం- ప్రాప్తః గతః- తత్ర - తాంకన్యాందేవయానీం - నగ్నాం-దదర్శ ✽ ॥౧౮॥ ✽ దత్త్వేతి॥తతో-వివాససేనగ్నాయై-తస్యైదేవయాన్యై-స్వకీయ-ముత్తరీయం-వస్త్రం-దత్త్వా-రాజాయయా

ధార్యతేయైరిహజ్యోతిశ్శివః పన్థాశ్చదర్శితః॥ ౧౨ ॥యాన్నమస్యన్త్యుపతిష్ఠన్తేలోకనాథాస్సురేశ్వరాః। భగవానపివిశ్వాత్మా పావనశ్శ్రీనికేతనః॥ ౧౩ ॥వయంతత్రాపిభృగవశ్శిష్యోనోఽస్యాః పితాసురః। అస్మద్ధార్యంధృతవతీశూద్రోవేదమివాసతీ॥ ౧౪ ॥ ఏవంక్షిపన్తీంశర్మిష్ఠాగురుపుత్రీమభాషత। రుషాశ్వసన్త్యుర్వీవధర్షితాదష్టదచ్ఛదా॥ ౧౫ ॥ ఆత్మవృత్తమవిజ్ఞాయకత్థసేబహుభిక్షుకి। కింనప్రతీక్షసేఽస్మాకంగృహాన్బలిభుజోయథా॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ ఏవంవిధైస్సుపరుషైః క్షిప్త్వాఽఽచార్యసుతాంసతీమ్।శర్మిష్ఠాప్రాక్షిపత్కూపేవాసశ్చాదాయమన్యునా॥ ౧౬ ॥తస్యాంగతాయాంస్వగృహంయయాతిర్మృగయాంచరన్ । ప్రాప్తోయదృచ్ఛయాకూపే జలార్థీతాందదర్శహ ॥ ౧౭ ॥ దత్త్వాస్వముత్తరంవాసస్తస్యైరాజావివాససే। గృహీత్వాపాణినాపాణిముజ్జహారదయాపరః॥౧౮॥తంవీరమాహౌశనసీప్రేమనిర్భరయాగిరా।రాజంస్త్వయాగృహీతోమేపాణిః పరపురఞ్జయ ॥ హస్తగ్రాహః పరోమాభూద్గృహీతాయాస్త్వయాహిమే ॥ ౨౦ ॥ ఏషఈశకృతోవీరసంబన్ధోనౌనపౌరుషః। యదిదంకూపలగ్నాయాభవతోదర్శనంమమ॥ ౨౧ ॥నబ్రాహ్మణోమేభవితాహస్తగ్రాహోమహాభుజ। కచస్యబార్హస్పత్యస్యశాపాద్యమశపంపురా ॥ ౨౨ ॥ యయాతిరనభిప్రేతందైవోపహృతమాత్మనః।

తిః దయాపరః,పాణినా-తస్యాః-పాణిం-గృహీత్వా-తాం - బహి-రుద్ధృతవాన్ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ తమితి-తముద్ధృతవన్తం-వీరం యయాతి-మౌశనసీకావ్యసుతా-ప్రేమపూర్ణయా-గిరా-ఉవాచ,తదేవాహ॥రాజన్నితిత్రిభిః ॥ హేరాజన్- పరేషాంపురాణి జయతీతితథాభూత - మమ-పాణి - స్త్వయా-గృహీతః-అత- స్త్వయా-గ్రహీతాయామమ- పరో-హస్తగ్రాహః , అన్యదీయపాణినామత్పాణిగ్రహో-మాభూత్ - మాముద్వహస్వేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ ననుత్వంబ్రాహ్మణీఅహంతురాజన్యః కథమావయోః ప్రాతిలోమికోవివాహస్స్యాదిత్యత్రాహ ॥ ఏషఇతి ॥ హేవీర - నౌఆవయో- రేషభర్తృభార్యాభావరూపస్సంబన్ధ ఈశ్వరకృతః-నతు-పౌరుషః మనుష్యకృతః, అతోఽత్రనదోషఇతిభావః - నన్వీశ్వరసంబన్ధంకుర్వన్నీశ్వరోఽత్రనదృశ్యతఇత్యత్రాహ ॥ యదితి ॥ యత్ యస్మా-త్కూపలగ్నాయాః-మమే-దమసంభావితం-భవతో-దర్శన - మభూత్-యచ్చేదం దర్శనమీశ్వరకారితమనుమీయతేతథాసంబన్ధశ్చేతిభావః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ కించమమరాజన్యఏవపతిర్భవితా,నబ్రాహ్మణఇత్యాహ॥నేతి ॥ హేమహాబాహో- మేమమ,హస్తగ్రాహః పాణిగ్రాహకో - భర్తేతియావత్-బ్రాహ్మణో, నభవితానభవిష్యతి-కుతః-బార్హస్పత్యస్యబృహస్పతిసుతస్య,కచస్య,శాపాత్- కోఽసౌకచస్తత్రాహ-యంకచ , మహం,పురాప్రథమ-మశపం, తస్యశాపాదిత్యర్థః-బృహస్పతేస్సుతః కచశ్శుక్రాన్మృతసఞ్జీవనీవిద్యామధ్యగాత్ , తదాదేవయానీతంపతించకమే , సచగురుపుత్రీత్వంమమపూజ్యేత్యుక్త్వానతాముపయేమే ॥ తతస్సాకుపితాసతీత్వయేయంవిద్యానిష్ఫలాభవత్వితిశశాప ॥ సచతవపతిర్బ్రాహ్మణోనభవిష్యతీతిశశాపేతికథాఽత్రానుసన్ధేయా ✽ ॥౨౨॥ ✽ తతో-యయాతి , రశాస్త్రీయత్వాదనభిప్రేతమపిదైవేనో-పహృతంప్రాపితం,బుధ్వా - తద్గతంతస్యామాసక్తం , మనశ్చ బుధ్వా , నహ్యధర్మేమదీయంమనః ప్రవిశేదితితత

స్యాః,వచః-ప్రతిజగ్రాహ-అఙ్గీకృతవాన్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ శర్మిష్ఠాసంబన్ధోఽపి దైవవశాదేవాభవదితిదర్శయన్నాహ॥గత్వేరాజ
నీతినవభిః ॥వీరే-రాజనియయాతౌ-గతేసతి-సాదేవయానీ-తత్రగతా-రుదతీ - పితుస్సమీపమేత్యేతి శేషః,శర్మిష్ఠయా , కృత,ము
క్తంచ-త-త్సర్వం-న్యవేదయత్ ❁ ॥౨౪ ॥ ❁ దుర్మనా ఇతి॥త-దాకర్ణ్య - సభగవాన్కావ్యో,దుర్మనాఃవిమనాః , పౌరోహి
త్యం,విగర్హయన్,కాపోతీంవృత్తిముఞ్ఛవృత్తిం స్తువంశ్చ,దుహిత్రాసహ-వృషపర్వణః,పురా-ద్వ్యయానిశ్చక్రామ ❁ ॥౨౫॥ ❁
వృషపర్వేతి ॥తతో-వృషపర్వా,ప్రత్యనీకాదేవా , స్తై, వివక్షితాఃజయంప్రాపణీయాఇత్యభిప్రేతా-యస్య , తథాభూతం
తంగురుంజ్ఞాత్వా - పధి,పాదయోః , పతితః,గురుంప్రసాదయామాసప్రార్థయాంచక్రే ❁ ॥ ౨౬॥ ❁ క్షణార్ధేతి॥క్షణార్ధప
వమన్యుఃక్రోధోయస్య,సభగవా,న్భార్గవఃకావ్య,శ్శిష్యంవృషపర్వాణ-మాచష్టఅబ్రవీత్ , హేరాజ-న్నస్యాదేవహూత్యాః
కామమిష్టం-క్రియతాం-యదియమిచ్ఛతితత్క్రియతాం-ఎనాందేవయానీం-త్యక్తు-మహం- నోత్సహే-నప్రభవామి- స్నేహా
దితిశేషః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తథేత్యేతి॥తథైవాస్త్విత్యఙ్గీకృత్య,వృషపర్వణిస్థితేసతి-దేవయానీ-స్వమనోగతం - ప్రాహ॥కిమితి-పి
త్రాదత్తాసత్యహం-యతో- యాస్యేగమిష్యామి తత్రతే-యంశర్మిష్ఠా-సానుగాససఖీ-మా - మనుయాతుఅనుగచ్ఛతు-మద్దా
స్యంకర్తుమితిభావఇతి ❁ ॥౨౮ ॥ ❁ స్వానామితి॥తత-శ్శర్మిష్ఠా-త త్తస్మాచ్ఛక్రా - త్స్వానాంపిత్రాదీనాం , సఙ్కటం-నిరీ
క్ష్య-త త్తస్మాదవస్థితా,దర్థస్యప్రయోజనస్య,గౌరవంచ-వీక్ష్యస్త్రీపహస్రైణసహ-దాసీవ-ద్దేవయానీంపర్యచరత్ ❁ ॥౨౯॥ ❁
నాహుషేతి॥తతః,ఉశనాకావ్యః,శర్మిష్ఠయాసహ,సుతాందేవయానీం , నాహుషాయయయాతయె - దత్వా-తంనాహుష

మనశ్చతద్గతంబుద్ధ్వాప్రతిజగ్రాహతద్వచః ॥ ౨౩ ॥ గతేరాజనిసావీరేతత్రస్మరుదతీపితుః । న్యవేదయత్తతస్స
ర్వముక్తంశర్మిష్ఠయాకృతమ్॥ ౨౪ ॥దుర్మనాభగవాన్కావ్యఃపౌరోహిత్యంవిగర్హయన్।స్తువన్వృత్తించకా
పోతీందుహిత్రాసయయౌపురాత్ ॥ ౨౫ ॥ వృషపర్వాతమాజ్ఞాయప్రత్యనీకవివక్షితమ్ । గురుంప్రసాదయ
న్మూర్ధ్నా పాదయోఃపతితఃపధి ॥ ౨౬ ॥క్షణార్ధమన్యుర్భగవాన్శిష్యంవ్యాచష్టభార్గవః । కామోఽస్యాఃక్రియ
తాంరాజన్నైనాంసన్త్యక్తుముత్సహే ॥ ౨౭ ॥ తథేత్యవస్థితేప్రాహదేవయానీమనోగతమ్ । పిత్రాదత్తా
యతోయాస్యేసానుగాయాతుమామను ॥ ౨౮ ॥ స్వానాంతత్సఙ్కటంవీక్ష్య తదర్థస్యచగౌరవమ్ । దేవయా
నీంపర్యచరత్స్త్రీసహస్రేణదాసవత్ ॥ ౨౯ ॥నాహుషాయసుతాందత్వాసహశర్మిష్ఠయోశనా।తమాహరాజ
న్శర్మిష్ఠామధాస్తల్పేనకర్హిచిత్॥ ౩౦ ॥విలోక్యౌశనసీంరాజఞ్ఛర్మిష్ఠాసుప్రజాంక్వచిత్।తమేవవవ్రేరహసిస
ఖ్యాఃపతిమృతౌసతీ॥ ౩౧ ॥ రాజపుత్ర్యార్థితోఽపత్యేధర్మంచావేక్ష్యధర్మవిత్ । స్మరన్శుక్రవచఃకాలేదిష్టమే
వాభ్యపద్యత ॥ ౩౨ ॥ యదుంచతుర్వసుంచైవదేవయానీవ్యజాయత । ద్రుహ్యుంచానుంచపూరుంచశర్మిష్ఠా
వార్షపర్వణీ॥ ౩౩ ॥గర్భసంభవమాసుర్యాభర్తుర్విజ్ఞాయమానినీ । దేవయానీపితుర్గేహంయయౌక్రోధవిమూ
ర్ఛితా॥ ౩౪ ॥ప్రియామనుగతఃకామీవచోభిరుపమన్త్రయన్।నప్రసాదయితుంశేకేపాదసమ్మర్దనాదిభిః॥ ౩౫ ॥
శుక్రస్తమాహకుపితస్స్త్రీకామానృతపూరుష । త్వాంజరావిశతాం ❁ మన్దవిరూపకరణీనృణామ్ ॥ ౩౬ ॥

మాహ,కిమితి హేరాజన్ , తల్పేశయ్యాయాం,శర్మిష్ఠాం,కర్హిచిదపి,నాధాఃనవిన్యస్యేరితి ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ విలోక్యేతి॥తతః-క
దాచి-చ్ఛర్మిష్ఠా , రాజ్ఞోయయాతేః-స్త్రియ , మౌశనసీం దేవయానీంసుప్రజాంశోభనాపత్యవతీం - విలోక్య,స్వయమపిబు
తౌవర్తమానా, సఖ్యాదేవయాన్యాః,పతిం-తమేవయయాతిమేవ-వవ్రే ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ రాజపుత్ర్యేతి॥తదా,అపత్యార్థం,రా
జపుత్ర్యాశర్మిష్ఠయా,అర్థితః,ధర్మవి-ద్యయాతి - ర్ధర్మ-మవేక్ష్య , అపత్యార్థమృతుకాలేప్రార్థయమానాయాఃకామపూరణం
ధర్మఏవేతివిచార్య , శుక్రవచఃశర్మిష్ఠామధాస్తల్పేనకర్హిచిదితివచఃస్మరన్నపి , కాలే, దిష్టందైవప్రాపితమేవా , భ్యపద్యత,
దైవప్రాపితమేవతత్సఙ్గమభ్యపద్యత , నతుకామతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ యదుమితి ॥ తత్ర-దేవయానీ,యదుం,తుర్వసుంచ,
ద్వౌపుత్రౌ,వ్యజాయతసుషువే,వార్షపర్వణీవృషపర్వణోదుహితా,శర్మిష్ఠాతు,ద్రుహ్యు,మనుం , పూరుంచేతి,త్రీన్,సుతాన్
వ్యజాయత ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ గర్భసంభవమితి ॥ తతో,మానినీదేవయానీ,భర్తుస్సకాశాదేవా ,సుర్యాశ్శర్మిష్ఠాయా,గర్భసంభ
వం,విజ్ఞాయ,క్రోధమూర్ఛితా,పితుఃకావ్యస్య,గేహం-జగామ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ప్రియామితి॥ప్రియాందేవయానీ,మనుగతఃకామీ
యయాతి-స్తాం,పాదసంవాహనాదిభిఃపాదగ్రహణాదిభి-స్సాన్త్వవచనైశ్చ,ఉపమన్త్రయన్ప్రార్థయమానోఽపితాంప్రసా
దయితుం,నశేకేనప్రబభూవ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ శుక్రఇతి॥తదా,తంయయాతిం,కుపిత,శ్శుక్ర- ఆహ,కిమితి,హేస్త్రీకామ హేఅనృత
పూరుషపురుషాకృత్యాపన్నానృతరూప,హేమన్దదుర్బుద్ధే-నృణాం - విరూపంవికృతరూపంకరోతీతితథా,సా,జరా-త్వాం
విశతాంఅవిశత్వితి ❁ ॥ ౩౬॥ ❁ అతృప్త ఇతి॥ఏవంశప్తోయయాతిరాహ॥ అతృప్తోఽస్మీతి॥ హేబ్రహ్మన్, తేతవ ,దుహితరికా

మానాంకామైః,రహ,మద్యాప్యతృప్తోఽస్మి,కామానాం,భోగైరితి శేషోవా , తతశ్శుక్ర ఆహ,వ్యత్యస్యతామితి,యోఽభిధా
స్యతిజరామహం గ్రహీష్యామీత్యభిధాస్యతి - తస్మై , స్వయసాతస్యవయసా , యథాకామం యావత్కామం , వ్యత్య
స్యతాం , జరేతిశేషః , జరాంతస్మైదత్వాతద్వయోగృహాణేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ఇత్థం,లబ్ధం , వ్యవస్థానంజరావ్యవస్థితి,ర్యే
న,సః,యయాతి,ర్జ్యేష్ఠంపుత్రం,యదు,మవోచత ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁కిమితి॥ హేయదో, హేతాత,ఇమాం,తవ,మాతామహేన,కృ
తాం,ప్రహితాం.జరాం,ప్రతీచ్ఛ,ప్రతిగృహాణ , నిజంత్వదీయం,వయో,దేహి , విషయేష్వహం.నతృప్తోఽస్మి॥అతో,భవదీయే
నత్వద్దత్తేన,వయసా,అహం,కతిచి-ద్వర్షాణి.రంస్యఇతి ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁యదురాహ॥నోత్సహఇతి । తవా-న్తరావయోమధ్యే
ప్రాప్తయా-జరసాజరయా-స్థాతు,మహం-నోత్సహే,అనుత్సాహే హేతుమాహ,గ్రామ్యం , సుఖ,మవిదిత్వాఅననుభూ
య-పుమాన్,శాన్తిం వైరాగ్యం,నోపైతి - అనుభూతగ్రామ్యసుఖస్త్వమేవశాన్తింనోపైషి , అహంత్వనాస్వాదితగ్రామ్య
సుఖఃకథంశాన్తిముపేయామిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁తత,ఇత్థమేవ-పిత్రాయయాతినా-చోదితః-తుర్వసు - రనుశ్చ- హేభారత-
యదువ-దూచతురితి శేషః - ఏవం-త్రయఃపుత్రా-అనిత్యేదేహే-నిత్యబుద్ధి-ర్యేషాం-తథాభూతాః-అతఏవా-ధర్మజ్ఞాఃప్రత్యా
చఖ్యుః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁అపృచ్ఛదితి॥ తతో-యయాతిః-పుత్రత్రయాదపి-వయసా-ఊనం-గుణై - రధికం-తనయం-పూరు-మపృ
చ్ఛత్ -కిమితి- హేవత్స- త్వ-మగ్రజవజ్జ్యేష్ఠవన్మాం-ప్రత్యాఖ్యాతుం-నార్హసీతి ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ఏవముక్తఃపూరురాహ॥కోన్వి
తిద్వాభ్యాం ॥ హేమనుష్యేన్ద్ర,ఆత్మకృతఃపితృదేహేనోత్పాదితః , కోను-పుమాన్-లోకే-పితుః-ప్రతికర్తుంప్రత్యుపకర్తుం

యయాతిరువాచ ॥ అతృప్తోఽస్మ్యద్యకామానాంబ్రహ్మన్దుహితరిస్మతే।వ్యత్యస్యతాంయథాకామంవయసా
యోఽభిధాస్యతి ॥ ౩౭ ॥ ఇతిలబ్ధవ్యవస్థానఃపుత్రంజ్యేష్ఠమవోచత । ౩౮ । యయాతిరువాచ ॥ యదోతాతప్ర
తీచ్ఛేమాంజరాందేహినిజంవయః । మాతామహకృతాంవత్సనతృప్తోవిషయేష్వహమ్ ॥ వయసాభవదీయేన
రంస్యేకతిపయాస్సమాః । ౩౯ । యదురువాచ । నోత్సహేజరసాస్థాతుమన్తరాప్రాప్తయాఽనఘ । అవిది
త్వాసుఖంగ్రామ్యంశాన్తింనోపైతిపూరుషః ॥ ౪౦ ॥ తుర్వసుశ్చోదితఃపిత్రాద్రుహ్యుశ్చానుశ్చభారత । ప్ర
త్యాచఖ్యురధర్మజ్ఞాఅనిత్యేనిత్యబుద్ధయః ॥ ౪౧ ॥ అపృచ్ఛత్తనయంపూరుంవయసోనంగుణాధికమ్ । నత్వమ
గ్రజవద్వత్స మాంప్రత్యాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౪౨ ॥ పూరురువాచ ॥ కోనులోకేమనుష్యేన్ద్ర పితురాత్మకృతః
పుమాన్। ప్రతికర్తుంక్షమోయస్యప్రసాదాద్విన్దతేపరమ్ ॥ ౪౩ ॥ ఉత్తమశ్చిన్తితంకుర్యాత్ప్రోక్తకారీతుమ
ధ్యమః।అధమోఽశ్రద్ధయాకుర్యాదకర్తోచ్చరితంపితుః॥ ౪౪ ॥ఇతిప్రముదితఃపూరుఃప్రత్యగృహ్ణాజ్జరాంపితుః।
సోఽపితద్వయసాకామాన్యథావజ్జుజుషే*నృపః ॥ ౪౫ ॥ సప్తద్వీపపతిస్సమ్యక్పితృవత్పాలయన్ప్రజాః। య
థోపజోషంవిషయాన్జుజుషే* వ్యాహతేన్ద్రియః ॥ ౪౬ ॥ దేవయాన్యప్యనుదినంమనోవాగ్దేహవస్తుభిః । ప్రే
యసఃపరమాంప్రీతిమువాహప్రేయసీరహః ॥ ౪౭ ॥ అయజద్యజ్ఞపురుషంక్రతుభిర్భూరిదక్షిణైః । సర్వదేవమ
యందేవంసర్వయజ్ఞమయంహరిమ్ ॥ ౪౮ ॥ యస్మిన్నిదంవిరచితంవ్యోమ్నీవజలదావళిః।నానేవభాతినాభాతి

క్షమః ప్రభుః , అసామర్థ్యే హేతుంవదన్పితరంవిశినష్టి ॥ యస్య పితురనుగ్రహా - త్పరమధిక - మైహికమాముష్మికం
చశ్రేయో - విన్దతేలభతే ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ యద్యపికో - ప్యక్షమః , తథా , పితుశ్చి , న్తితమభిప్రేతం - యః కుర్యాత్స-
ఉత్తమః-యథోక్తకారీతు - మధ్యమః-అశ్రద్ధయా - యః-కుర్యాత్సో - ఽధమః-అశ్రద్ధయాప్యకర్తాతు , పితు-రుచ్చరితం
పురీషప్రాయః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ఇతీత్థం-భాషమాణః-పూరుః-ప్రీతః-పితుర్జరాం- ప్రత్యగృహ్ణాత్ - స్వీయంవయోదత్త్వేతి శేషః-
తత-స్సోఽపియయాతిరపి - నృపః-తద్వయసాపుత్రదత్తేనవయసా-కామాన్-యథావ-జ్జుజుషే సేవితవాన్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁తదే
వప్రపఞ్చయతి ॥ సప్తద్వీపేతి ॥ సప్తద్వీపాధిపతిస్సన్-ప్రజాః-పితృవ-త్పాలయన్-యథోపజోషంయథాప్రీతి - విషయాన్-
జుజుషే-కథంభూతః - అవ్యాహతానిదృఢానీన్ద్రియాణియస్య-తథాభూతః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ దేవయానీతి॥ ప్రేయసీదేవయానీ-
ప్రేయసోభర్తుః , రహఏకాన్తే,పరమాం,ప్రీతిమువాహ-నితరాంప్రీతివిషయాబభూవేత్యర్థః ❁॥ ౪౭ ॥ ❁అయజదితి॥ తథా-
యయాతి-ర్భూరిదక్షిణాయేషు తైః - క్రతుభి-స్సర్వదేవతాశరీరక-మారాధకార్తిహరం , సర్వయజ్ఞారాధ్యం,తత్ఫలదం-
తద్భోక్తారం-భగవన్తమయజదారాధితవాన్ ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁యజనప్రకారమేవాహ।యస్మిన్నితిద్వాభ్యాం।యస్మిన్నిత్యస్య
తమిత్యుత్తరేణాన్వయః , యస్మిన్వాసుదేవే-ఇదంచిదచిదాత్మకంకృత్స్నంజగ-ద్విరచితంస- ద్వ్యోమ్ని - జలదపఙ్క్తిరివ-నా
నేవ-భాతి , నాభాతిచపాల్యతేసంహ్రియతేచేత్యర్థః , యస్మిన్నితిధారకత్వదోషాస్పర్శిత్వేవివక్షితే , విరచితమిత్యస్యాయే
నేతిశేషః,అనేనస్రష్టృత్వముక్తం , నానాభాతీత్యనేనపాలనదశాయాందేవమనుష్యాదినామరూపభేదేనబహుధా ప్రతీతిరు

క్తా- ఇవశబ్దేనవ స్తుతః స్థూలచిదచిచ్ఛరీరకం బ్రహ్మైకమేవ విశ్వరూపేణావస్థితమితి సూచ్యతే - అనేనైవ సూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకస్య బ్రహ్మణో జగదుపాదానత్వమపి లబ్ధం - కారణస్యైవ వస్తునః కార్యాత్మనాఽవభాసమానత్వాత్ - యస్మిన్నానానాభాతీత్యనేన లయాధికరణత్వోక్త్యా చ తల్లభ్యతే, లయాధికరణస్యైవ లీయమానోపాదానత్వ దర్శనాత్ - యస్మిన్ధారకే, నానాభాతీత్యనేన అన్తః ప్రవిశ్య ధారకత్వ నప్రశాసనమేవ పాలనమితి సూచితం - ప్రపఞ్చం విశినష్టి - స్వప్నమాయామనోరథ ఇతి, స్వప్నమాయామనోరథతుల్య ఇత్యర్థః - అత్ర స్వప్నదృష్టాన్తత్వేనాశ్చర్యత్వం - మనోరథదృష్టాన్తేన మనోఽనుకూలత్వం చ దార్ష్టాన్తికేఽభిప్రేతం - అత ఏవ దృష్టాన్తత్రయ - మన్యథా వైయర్థ్య ప్రసఙ్గాత్, దేకేనైవ వివక్షిత సాధర్మ్య లాభాత్ ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋ తమితి॥ తమేవం భూతం - వాసుదేవ శబ్ద ప్రవృత్తినిమిత్త పౌష్కల్యాశ్రయం. గుహాశయం హృదయకుహరే వసన్తం - అణీయాంసం అణోర్జీవాదప్యణుం - తదన్తః ప్రవేశయోగ్యతయా తతోఽపి సూక్ష్మమితిభావః - నారాయణం జీవసమూహానాం ప్రాప్యం ప్రాపకమాధారం - హృది విన్యస్యధ్యానేన సన్నిహితం కృత్వేత్యర్థః - నిరాశీః ఫలాభిసన్ధిరహితః - ప్రభుర్యయాతిః అయజత్ ❋ ॥ ౫౦ ॥ ❋ ఏవమిత్థం. మనషష్ఠం యేషాం తైః - కుత్సితైరిన్ద్రియై - ర్వర్షసహస్రాణి - మనస్సుఖం కామభోగం - విదధానః కుర్వన్నపి - సార్వభౌమో యయాతి - ర్నాతృప్యత్ ❋ ॥ ౫౧ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే అష్టాదశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

స ఇతి॥ స యయాతి - రిత్థం, స్త్రైణః స్త్రీవశ్యః, కామాన్ - చరన్ భక్షయన్ - అనుభవన్నితి యావత్, కదాచిదాత్మనోఽపహ్నవం అపహారం బుధ్వా " యోఽన్యథా సన్తమాత్మానమన్యథా ప్రతిపద్యతే " ఇత్యుక్తవిధమపహ్నవం జ్ఞాత్వా - నిర్వి

స్వప్నమాయామనోరథః ॥ ౪౯ ॥ తమేవహృది విన్యస్య వాసుదేవం గుహాశయమ్ । నారాయణమణీయాంసం నిరాశీరయజత్ప్రభుః ॥ ౫౦ ॥ ఏవం వర్ష సహస్రాణి మనష్షష్ఠైర్మనస్సుఖమ్ । విదధానోఽపి నాతృప్యత్సార్వభౌమః కదిన్ద్రియైః ॥ ౫౧ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, అష్టాదశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ స ఇత్థమాచరన్కామాన్ స్త్రైణోఽపహ్నవమాత్మనః । బుధ్వా ప్రియాయై నిర్విణ్ణో గాథామేతామగాయత ॥ ౧ ॥ యయాతిరువాచ ॥ శృణు భార్గవ్యమూం గాథాం మద్విధాచరితాం భువి । ధీరా యస్యానుశోచన్తి వనే గ్రామనివాసినః ॥ ౨ ॥ బస్త ఏకో వనే కశ్చిద్విచిన్వన్ప్రియమాత్మనః । దదర్శ కూపే పతితాం స్వకర్మవశగామజామ్ ॥ ౩ ॥ తస్యా ఉద్ధరణోపాయం బస్తః కామీ విచిన్తయన్ । వ్యధత్త తీర్థముద్ధృత్య విషాణాగ్రేణ రోధసి ॥ ౪ ॥ సోత్తీర్య కూపాత్సుశ్రోణీ తమేవ చకమే కిల । తయా వృతం సముద్వీక్ష్య బహ్వ్యోఽజాః కాన్తకామినీః ॥ పీవానం శ్మశ్రులం ప్రేష్ఠం మీఢ్వాంసం యాభకోవిదమ్ ॥ ౫ ॥ స ఏకోఽజవృషస్తాసాం బహ్వీనాం రతివర్ధనః ।

ణ్ణః నిర్వేదం ప్రాప్తః, ప్రియాయై దేవయాన్యై, ఇమాం వక్ష్యమాణాం - గాథాం - మాత్మవృత్తిప్రఖ్యాపికాం, మగాయత కథయామాస ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తామేవాహ॥ శృణ్వితి॥ హే భార్గవి - భువి - మద్విధేన మాదృశేనా, చరితాం, మద్విధస్యాచరితం యస్యామితి వా, తాం, అమూం మయా వక్ష్యమాణాం, గాథామితిహాసం, శృణు, యస్య మద్విధస్య, గ్రామవాసినో గృహస్థస్య, చరితం - వనే స్థితా, ధీరా జితేన్ద్రియాః, కృపయా - శోచన్తి ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ బస్త ఇతి॥ అన్యాపదేశేనాత్మవృత్తిప్రతిపాదనార్థం ప్రవృత్తోఽయమితిహాసః - ఏకోఽసహాయః, కశ్చిద్బస్తో మేషో - వనే - ఆత్మనః స్వస్య - ప్రియం - విచిన్వన్ - కూపపతితాం - కర్మవశగాం - గాం - కాంచిదజాం - దదర్శ - బస్త ఇత్యనేనాత్మా వివక్షితః - వన ఇత్యనేన సంసారః - ప్రియమిత్యనేన శబ్దాది విషయః - అజామిత్యనేన దేవయానీ ఏవం యథాసంభవముత్తరత్రాప్యూహ్యమ్ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ తస్యా అజాయాః - స్వ బస్త - ఉద్ధరణోపాయం - వ్యచిన్తయత్ - స్వోత్తరీయాదిప్రదానేనోద్ధరణోపాయం చిన్తితవానితి భావః ॥ ఉపాయమేవ దర్శయన్నాహ ॥ రోధసి తటే - విషాణాగ్రేణ - మృచ్ఛాదిక - ముద్ధృత్య - తీర్థం నిర్గమమార్గ - ముత్తారణమార్గమితి యావత్, వ్యధత్త కృతవాన్ - విషాణాగ్రేణేత్యనేన ఖనిత్రాదికం వివక్షితమ్ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ తత - స్సా - సుశ్రోణ్యజా రూపా - ఉత్తీర్య, తమేవ బస్తం, పతిం చకమే - కిలేత్యాత్మవృత్తాన్త ప్రత్యభిజ్ఞాపకః - తత - స్తయాఽజయా - వృతం - బస్తం - సముద్వీక్ష్య - బహ్వ్యోఽన్యా - అజాః - కాన్తం ప్రతికామినీః కామవత్యో - బభూవుః - బహ్వ్యోఽజా ఇతి శర్మిష్ఠా ప్రముఖా వివక్షితాః - కథంభూతం పీవానం పరిపుష్టసర్వావయవం - శ్మశ్రులం రతిసమర్థమిత్యర్థః, మీఢ్వాంసం రేతస్సేక్తారం, యాభే మైథునే - కోవిదమభిజ్ఞమ్ ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ అజాభిః వృతస్స ఏక ఏవ బస్త, స్తాసాం బహ్వీనామజానాం - రతివర్ధనః - కామ ఏవ - గ్రహః పిశాచ - స్తేన - గ్రస్తః - కేవలం - రేమే - నత్వాత్మానమబుధ్యత - దేహావిలక్షణమాత్మస్వ

రూపం నానుసంహితవానితి భావః- మేషపక్షే ఆగామ్యనర్థాశ్రయం నావబుధ్యతేత్యర్థః * ॥౬॥ * తమితి ॥ ఏవ- మన్యయా ప్రేష్ఠతమయా అన్యయా అజయా సహ- రమమాణం- తం బస్తం- విలోక్య- తేన- పూర్వం, కూపాదుద్ధృతా, అజా రూపసంవిగ్నా మత్తో రూపవతీమన్యామజాం పరిగృహ్య మాం త్యజత్యయమితి భీతా సతీ- బస్తస్య- తత్కర్మ అజాన్తరపరిగ్రహరూపం- నామృష్యత్ నాసహత * ॥౭॥ * తం బస్తం- దుర్హృదం- వస్తుత ఇతి శేషః, సుహృద్రూపం సుహృదాభాసం- అత ఏవ- క్షణం సౌహృదం యస్య- కామినః- మత ఏవేన్ద్రియారామం - న తు ధర్మజ్ఞం, జ్ఞాత్వేతి శేషః- స్వామినం పతిం త్యక్త్వా, దుఃఖితా, యయౌ * ॥౮॥ * తతః సోఽపి బస్తోఽపి - స్త్రైణః హేతుగర్భమిదం- స్త్రైణత్వాత్తాం- యాన్తీ, మజాం, ప్రసాదితుం, కృపణస్స, న్ననుగతః, బిడీబిడాకారం బిడీమార్జాలీ మనుగతస్య- బిడస్య- య, ఆకారస్సాన్త్వశబ్దముఖరముఖత్వ రూప- స్తం- కుర్వన్- పథిమార్గే సన్ధితుం ప్రసాదయితుం- నాశక్నోత్ * ॥౯॥ * తత్ర, తస్య బస్తస్య- లమ్బన్తం, వృషణం- కశ్చిద్ద్విజో, రుషా- అచ్ఛినత్- కశ్చిద్ద్విజోఽజ ఇతి శుక్రో వివక్షితః, అణ్డశబ్దేన వయో వివక్షితం- జరాపాదనేన వయోఽపహారేణ చ సంభోగాసమర్థమకరోదితి భావః, తతో- భూయః పునః- అర్థాయ ప్రయోజనాయ - స్వపుత్ర్యాః కామభోగాయేతి భావః - యోగవిదుపాయజ్ఞః- లమ్బన్తం- వృషణం- సన్దధే జరావ్యత్యాసేన రతిసమర్థమకరోదితి భావః * ॥౧౦॥ * తతః, సః - లబ్ధవృషణః ఉపాత్తపుత్రవయా ఇతి భావః, స బస్తోఽపి కూపలబ్ధయా- అజయా సహ- బహువిధం, కామం, అనుభవన్నపీతి శేషః, బహుతిథమితి పాఠే - బహుకాలమిత్యర్థః, హే భద్రే- అద్యాపి- న పరితుష్యతి * ॥౧౧॥ * ఏవమన్యాపదేశేనోపవర్ణితమితిహాసమాత్మని సఙ్గమయతి ॥ తథేతి ॥ హే సుభ్రు,

---

రేమే కామగ్రహగ్రస్త ఆత్మానం నావబుధ్యత ॥౬॥ తమేవం ప్రేష్ఠతమయా రమమాణమజాఽన్యయా । విలోక్య కూపసంవిగ్నా నామృష్యద్బస్తకర్మ తత్ ॥౭॥ తం దుర్హృదం సుహృద్రూపం కామినం క్షణసౌహృదమ్ । ఇన్ద్రియారామముత్సృజ్య స్వామినం దుఃఖితా యయౌ ॥౮॥ స చైవానుగతః స్త్రైణః కృపణస్తాం ప్రసాదితుమ్ । కుర్వన్ బిడీబిడాకారం నాశక్నోత్పథి సన్ధితుమ్ ॥౯॥ తస్య తత్ర ద్విజః కశ్చిదజాస్వామ్యచ్ఛినద్రుషా । లమ్బన్తం వృషణం భూయస్సన్దధేఽర్థాయ యోగవిత్ ॥౧౦॥ స లబ్ధవృషణస్తత్ర హ్యజయా కూపలబ్ధయా । క్రీడన్కాలం బహువిధం కామైర్నాద్యాపి తుష్యతి ॥౧౧॥ తథాఽహం కృపణస్సుభ్రు * భవత్యాః ప్రేమయన్త్రితః । ఆత్మానం నాభిజానామి మోహితస్తవ మాయయా ॥౧౨॥ యత్పృథివ్యాం వ్రీహియవం హిరణ్యం పశవస్స్త్రియః । న దుహ్యన్తి మనః ప్రీతిం పుంసః కామహతస్య తే ॥౧౩॥ న జాతు కామః కామానాముపభోగేన శామ్యతి । హవిషా కృష్ణవర్త్మేవ భూయ ఏవాభివర్ధతే ॥౧౪॥ యదా న కురుతే భావం సర్వభూతేష్వమఙ్గళమ్ । సమదృష్టేస్తదా పుంసస్సర్వాస్సుఖమయా * దిశః ॥౧౫॥ యా దుస్త్యజా దుర్మతిభిర్జీర్యతో యా న జీర్యతే * । తాం తృష్ణాం దుఃఖనివహాం శర్మకామో ద్రుతం త్యజేత్ ॥౧౬॥ మాత్రా స్వస్రా దుహిత్రా వా నావివిక్తాసనో భవేత్ । బలవానిన్ద్రియగ్రామో విద్వాంసమపి కర్షతి ॥౧౭॥ పూర్ణం వర్షసహస్రం మే విషయాన్సేవతోఽసకృత్ । తథాఽపి చానుసవనం తృష్ణా తేషూ

తథా బస్తవదహమపి, భవత్యాస్తవ- ప్రేమ్ణా- యన్త్రితః వశీకృత - స్తవ- మాయయా విభ్రమాదిరూపయా, మోహితోఽధునాపి స్వా - త్మానం- నాభిజానామి * ॥౧౨॥ * నను తర్హి పునరపి బహవో విషయాస్సేవ్యన్తాం తతో మనసి ప్రీతే సతి కామోపశాన్త్యా మోహో నివర్తతేత్యత్రాహ ॥ యదితి ద్వాభ్యామ్ ॥ యత్ మే- పృథివ్యాం, వ్రీహ్యాదయ- స్తే- సర్వే, కామహతస్య కామాసక్తస్య పుంసో- మనః ప్రీతిం- న దుహన్తి న పూరయన్తి * ॥౧౩॥ * జాతు కదాచిదపి- కామానాం, ముపభోగేన- కామో విషయతృష్ణా- న శామ్యతి- కిన్తు, హవిషా ఘృతేన కృష్ణవర్త్మేవాగ్నిరివ- భూయో, ఽభివర్ధత ఏవ * ॥౧౪॥ * తర్హి కథం కేనోపాయేన మనసః పూర్ణప్రీతిస్స్యాద్యయా కామోపశమస్స్యాదిత్యత ఆహ ॥ యదేతి మధ్వైః ॥ యదా భూతేష్వ- మఙ్గళం భావం రాగద్వేషాదివైషమ్యరూపం భావం - న కురుతే- తదా- సమదృష్టేః స్వాత్మసమదృష్టేః- పుంస- స్సర్వా, దిశః - సుఖమయాః, క్వాపి గతస్యాప్యస్యసుఖమేవేత్యర్థః * ॥౧౫॥ * అతో, దుర్మతిభిః- దుస్త్యజా, విషయతృష్ణా- కథం భూతా, యా, జీర్యతస్సతోఽపి పుంసో- న జీర్యతే న జీర్ణతాం ప్రాప్నోతి, తాం, దుఃఖనివహాం - దుఃఖాని నితరాం వహతీత్యావహతి ప్రాపయతీతి తథా, తాం తృష్ణాం శర్మకామః దుఃఖాసంభిన్నం సుఖం కామయమానః, ద్రుతం నూనం, త్యజేత్ * ॥౧౬॥ * స్త్రీసన్నిధానం తు సర్వథా త్యాజ్యమిత్యాహ ॥ మాత్రేతి ॥ మాత్రాదీనామన్యతమయా వాపి- వివిక్తం సఙ్కీర్ణమాసనం- యస్య, తథాభూతో- న భవేత్- అన్యథా- బలవాన్ ప్రమాథీ- ఇన్ద్రియసమూహః- విద్వాంసమప్య- పకర్షతి ఆకర్షేచ్చాలయేదిత్యర్థః * ॥౧౭॥ * జీర్యతోఽపి న జీర్యత ఇత్యేతదేవ స్వదృష్టాన్తేనోపపాదయతి ॥ పూర్ణమితి ॥ అసకృద్వారంవారం, విషయా, ననుభవతో, మమ వర్షసహస్రం- పూర్ణ- మభూ- దథాప్యద్యాపి, అనుసవనం తత్తద్విషయానుభవసమయమనతిక్రమ్య, తిమాత్రం, తృష్ణా- ఉపజాయతే, న తు శామ్య

తి ❋ ॥౧౮॥ ❋ తస్మా-త్కామానాముపభోగేన కామాశా న్తైరహ- మేతాంవిషయతృష్ణాం-త్యక్త్వా - బ్రహ్మణి,మానసం,
మాధాయ-శీతోష్ణాదిద్వన్ద్వైరనభిభూతో-దేహాభిమానరహితశ్చ,మృగైస్సహ-చరిష్యామి,వనంప్రవిశామీత్యర్థః ❋॥ ౧౯ ॥ ❋
ననుతృష్ణాయాదు స్త్యజత్వాత్కథంసహసాతవమనసోబ్రహ్మణ్యాధానంస్యా త్తత్రాహ ॥ దృష్టమితి॥ దృష్టమైహికవిషయ
జాతం,శ్రుతమాముష్మికం-త-దుభయ, మసదపురుషార్థరూపం,విద్వా,న్పుమా,న్నానుధ్యాయే,న్నసంవిశేత్ నానుధ్యాయతి
నోపభు ఙ్క్తేచ-కథంభూతః - తత్రానుధ్యానసంవేశనయోస్సతో , స్సంసృతి-మాత్మనాశమ న్తతఃస్థావరతాప్రాప్తించ - వి
ద్వా,న్-అనుధ్యానాసంవేశయోర్హేతుంవదన్విద్వాంస ంవిశినష్టి ॥ సఃదృష్టాదీనామసదూపత్వాదికంవిద్వాన్పుమా,నాత్మ
దృక్దృష్టశ్రుతాద్యపేక్షయానిరతిశయానన్దరూపస్యాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యంపశ్యతితథా,నిరతిశయానన్దరూపయాథా
త్మ్యానుభవనిష్ఠస్యార్థాదేవతృష్ణానివ ర్తత ఇతిభావః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ఇతీత్థం,జాయాందేవయానీ,ముక్త్వా , నాహుషోయయా
తిః-పూరవేపుత్రాయ-తదీయం,వయో,దత్వా,విగతవిషయతృష్ణ స్తస్మాత్పూరోస్సకాశా , త్స్వకీయాం,జరా - మాదదేజ
గ్రాహ ॥ ౨౧ ॥ ❋ తతో,దక్షిణపూర్వస్యామాగ్నేయ్యాందిశి,ద్రుహ్యు, మీశ్వరమధిపతిం-చక్రే , దక్షిణతోదక్షిణస్యాంతుది
శి,యదుం,ప్రతీచ్యాందిశి,తుర్వసు,ముదీచ్యా , మను , మీశ్వరం -చక్రే ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ దిశాం,మధ్యవ ర్తినఇతి శేషః, సర్వస్య,భూ
మణ్డలస్య,ఈశ్వరమధిపతి , మర్హ త్తమంబహుమ న్తవ్యం,పూరు,మభిషిచ్య, అగ్రజాన్యదుప్రభృతీ,న్ , తస్యపూరోర్వశే , స్థా
పయిత్వా,అసమానెపి,ల్యభార్షః-తదధీనాన్కృత్వేత్యర్థః-స్వయం,వనం,యయౌ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ సయయాతి,ర్వర్షపూ
గా,న్-విషయేషుశబ్దాదిష్వ,స్ఖలితం,షడ్వర్గంషడిన్ద్రియసుఖం,క్షణేన,ముముచేతత్యాజ,యథా , జాతపక్షో యస్య,స,ద్విజో

పజాయతే॥౧౮॥తస్మాదేతామహంత్యక్త్వాబ్రహ్మణ్యాధాయమానసమ్। నిర్ద్వన్ద్వోనిరహఙ్కారశ్చరిష్యా
మిమృగైస్సహ ॥ ౧౯॥దృష్టంశ్రుతమసద్బుద్ధ్వానానుధ్యాయేన్నసంవిశేత్ । సంసృతించాత్మనాశంచతత్రవి
ద్వాన్సఆత్మదృక్ ॥ ౨౦॥ఇత్యుక్త్వానాహుషోజాయాంతదీయంపూరవేవయః।దత్వాస్వాంజరసంతస్మాదా
దదేవిగతస్పృహః ॥ ౨౧॥ దిశిదక్షిణపూర్వస్యాంద్రుహ్యుందక్షిణతోయదుమ్।ప్రతీచ్యాంతుర్వసుంచక్రేహ్యు
దీచ్యామనుమీశ్వరమ్ ॥ ౨౨ ॥భూమణ్డలస్యసర్వస్యపూరుమర్హ త్తమందిశామ్।అభిషిచ్యాగ్రజాం స్తస్యవశేస్థా
ప్యయయౌవనమ్ ॥ ౨౩ ॥ఆసేవితంవర్షపూగాన్షడ్వర్గం విషయేషుసః।క్షణేనముముచేనీడంజాతపక్షఇవద్విజః
సతత్రనిర్ము క్తసమ స్తసఙ్గఆత్మానుభూత్యావిధుతత్రిలిఙ్గః। పరేపరేబ్రహ్మణివాసుదేవేలేభేగతింభాగవతీంప్ర
తీతః ॥ ౨౪ ॥శ్రుత్వాగాథాందేవయానీమేనేప్రస్తోభమాత్మనః । స్త్రీపుంసోస్స్నేహవైక్లబ్యాత్పరిహాసమి
వోదితమ్ ॥ ౨౫ ॥ సాసంనివాసంసుహృదాంప్రపాయామివగచ్ఛతామ్।విజ్ఞాయేశ్వరతన్త్రాణాంమాయావి
రచితంప్రభోః ॥ ౨౬ ॥ సర్వత్రసఙ్గముత్సృజ్యస్వప్నౌపమ్యేనభార్గవీ ।కృష్ణేమనస్సమావేశ్యవ్యధునోల్లిఙ్గమా
త్మనః॥౨౭॥నమస్తుభ్యంభగవతేవాసుదేవాయవేధసే।సర్వభూతనివాసాయశాన్తాయబృహతేనమః॥౨౮॥❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే , నవమస్కన్ధే,ఏకోనవింశోఽధ్యాయః.❋❋❋❋❋❋❋❋

విహగః నీడం - త్యజతి-తద్వత్ ❋॥౨౪॥ ❋ ప్రతీతఃప్రఖ్యాత-స్సయయాతి - స్తత్రవనే-నిర్ము క్త-స్సమస్తో,దేహతదనుబన్ధ్యాదిస
ఙ్గో-యేనసః - ఆత్మానుభూత్యా బ్రహ్మోపాసనయా,విధుతత్రిలిఙ్గః-నిర్ము క్తగుణత్రయకార్యః - పరేప్రాప్యే-పరస్మి న్బ్ర
హ్మణి-వాసుదేవాఖ్యే , భాగవతీం-గతింలేభే,ఆసన్నమోక్షోబభూవేత్యర్థః-అన్యథాభారతవిరోధాత్ - తత్రతస్యస్వర్గాది
ప్రాప్తిరేవకథనాదితితత్రైవవిస్తరతోద్రష్టవ్యమ్ ❋॥ ౨౪॥ ❋ దేవయానీతు,భర్త్రా,కథితాం,కథాం-ఆత్మనః-ప్రస్తోభం
మేనే,తాం-త్పరిహాసరూపామమన్యత - ప్రస్తోభతామేవవ్య నక్తిస్త్రీపుంసోరితి , సమానస్తానాభావఆర్షః-తదనిత్యత్వాద్వా-
స్త్రీపుంసయోః,యః-పరస్పరం - స్నేహ , స్తత్కృతం,య-ద్వైక్లబ్యమధార్ష్ట్యం -తస్మా ద్ధేతోః - పరిహాసమివేరితంకథిత-
మితిహాసంప్రస్తోభం,మేనే , ఇత్యన్వయః,ఈరితామితిపాఠే, గాథావిశేషణం , ఈహితమితిపాఠే , ఆత్మనోఽశ్చేష్టితంకథా
రూపేణోపవర్ణితంపరిహాసమివమేనఇత్యర్థః❋॥౨౫॥❋ సేతి॥తత-స్సాదేవయానీ,ఈశ్వరతన్త్రాణాం,సుహృదాంపతిపుత్రాదీ
నాం,సంనివాసం,సుహృద్భిస్సహవాసమిత్యర్థః-గచ్ఛతాం,పాన్థానాం,ప్రపాయాంపానశాలాయామివా,నిత్యంప్రభోరీశ్వ
రస్య-మాయయా,విరచితంచ,విజ్ఞాయ,స్వప్నదృష్టాన్తేనసర్వత్రదేహతదనుబన్ధ్యాదిషుసఙ్గముత్సృజ్య,స్వప్నవత్సర్వేస్సంబ
న్ధోఽనిత్యఇతినిశ్చిత్యేత్యర్థః-భార్గవీదేవయానీ,స్వమనః,కృష్ణేభగవతి,నిధాయ, కృష్ణంధ్యాత్వేత్యర్థః-ఆత్మనో,లిఙ్గంశరీరంవ్య
ధునో త్తత్యాజ❋॥౨౬॥౨౭॥❋ప్రసక్తానుప్రసక్తంభగవ న్తంనమస్కరోతిశుకస్సూతోవా॥నమఇతి॥వేధసేజగత్స్రష్ట్రే,సర్వభూ
తానా,మాధారభూతాయ,శాన్తాయఅశనాయాద్యూర్మిషట్కరహితాయ,బృహతేబ్రహ్మణే-వాసుదేవాఖ్యాయ,తుభ్యం
నమః ❋॥౨౮॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేఏకోనవింశోఽధ్యాయః.❋❋

ఏవంయయాతేశ్చరిత్రముపవర్ణ్యేదానీంతత్సుతస్య పూరోర్వంశకథనం ప్రతిజానన్ రాజ్ఞస్తత్రశుశ్రూషాముత్పాదయతి ॥ పూరోరితి ॥ హేభారత-యత్రయస్మిన్వంశే-త్వం-జాతోఽసి-యత్ర-రాజర్షయో-వంశ్యాః-బ్రహ్మవంశ్యాబ్రాహ్మణాశ్చ-వంశ్యా-బజ్ఞిరే॥తం-పూరో-ర్వంశం-ప్రవక్ష్యామి-వంశేసాధవోవంశ్యాః-వంశవర్ధనాః-రాజర్షయోబ్రాహ్మణాశ్చయత్రజజ్ఞిర ఇత్యర్థః ॥౧॥ జనమేజయఇతి॥పూరో-స్తావ-జ్జనమేజయ-స్సుత-స్సమభూత్-తత్సుతోజనమేజయసుతః-ప్రధన్వాన్-ప్రచిన్వానితిపాఠాన్తరం-తస్మా-త్ప్రవిరోధః-తస్మాన్నమస్యుఃతస్మాన్నమస్యో-శ్చారురితిప్రసిద్ధ-స్సుత-స్సమభవత్ ॥౨॥ తస్యచారో-స్సుద్యుః-పుత్రోఽభవత్-తస్మాత్సుద్యో-ర్బహుగవ-స్సమభవత్-తస్యబహుగవస్యశర్యాతి-స్సంయాతిరితిపాఠాన్తరం-తస్యా-హంయాతి స్తత్సుతోఽహంయాతిసుతః-రౌద్రాశ్వః-రౌద్రాశ్వఇతిపాఠాన్తరం ॥ ౩ ॥ తస్యరౌద్రాశ్వస్య-ఋతేయుప్రభృతయోదశపుత్రాః - ఘృతాచ్యాఃఅప్సరసఃఅప్సరసి-జాతాఃయథా-జగదాత్మనోభగవతో-దశేన్ద్రియాణి-జాతానితద్వత్-తేషాందశానా-మవమఃకనీయాన్-వనేయుః-జలేయురితికులేయురితిచపాఠాన్తరం-ధర్మేతి-ఏయుశబ్దస్యధర్మాదిభిఃప్రత్యేకంసంబన్ధఃద్వన్ద్వాన్తేశ్రుతత్వాత్-తతశ్చ-ధర్మేయుస్సత్యేయుఃవ్రతేయుశ్చేతిఫలితమ్ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ తత్ర,ఋతేయో-స్సుతః-రన్తిసారో-బభూవ-హేనృప-తస్యరన్తిసారస్య-త్రయః-సుతాః-తాన్నిర్దిశతి॥ సుమతిర్ధ్రువోఽప్రతిరథశ్చేతి-సుమతిరితిపాఠాన్తరం-తత్రాప్రతిరథస్యాత్మజః-కణ్వః ॥ ౬ ॥ తస్యేతి ॥ తస్యకణ్వస్య-మేధాతిథిః-తస్మాన్మేధాతిథేః-పుత్రాఃప్రస్కణ్వప్రభృ

శ్రీశుక ఉవాచ॥ పూరోర్వంశంప్రవక్ష్యామియత్రజాతోఽసిభారత । యత్రరాజర్షయోవంశ్యాబ్రహ్మవంశ్యాశ్చజజ్ఞిరే॥ ౧ ॥జనమేజయోఽభవత్పూరోఃప్రచిన్వాంస్తత్సుతస్తతః।ప్రవీరోథోనమస్యుర్వైతస్మాచ్చారురసుతోఽభవత్ ॥౨॥ తస్యసుద్యురభూత్పుత్రస్తస్మాద్బహుగవస్తతః।శర్యాతిస్తస్యాహంయాతీరౌద్రాశ్వస్తత్సుతస్స్మృతః॥ ౩ ॥ ఋతేయుస్తస్యకక్షేయుస్స్థణ్డిలేయుశ్చకృతేయుకః । జలేయుస్సన్నతేయుశ్చధర్మసత్యవ్రతేయవః॥ ౪ ॥ దశైతేఽప్సరసఃపుత్రావనేయుశ్చావమస్స్మృతః। ఘృతాచ్యాఇన్ద్రియాణీవముఖ్యస్యజగదాత్మనః॥౫॥ఋతేయో రన్తిసారోఽభూత్త్రయస్తస్యాత్మజానృప।సుమతిర్ధ్రువోఽప్రతిరథఃకణ్వోఽప్రతిరథాత్మజః॥ ౬ ॥ తస్యమేధాతిథిస్తస్మాత్ప్రస్కణ్వాద్యాద్విజాతయః । పుత్రోఽభూత్సుమతేరైభ్యోదుష్యన్తస్తత్సుతోమతః ॥ ౭ ॥దుష్యన్తోమృగయాంయాతఃకణ్వాశ్రమపదంగతః । తత్రాసీనాంస్వప్రభయామణ్డయన్తీంరమామివ॥ ౮ ॥విలోక్యసద్యోముముహేదేవమాయామివస్త్రియమ్ । జగామతాంవరారోహాంభటైఃకతిపయైర్వృతః ॥ ౯ ॥ తద్దర్శనప్రముదితస్సంనివృత్తపరిశ్రమః । పప్రచ్ఛకామసన్తప్తఃప్రహసన్శ్లక్ష్ణయాగిరా॥ ౧౦ ॥ దుష్యన్తఉవాచ ॥ కాత్వంకమలగర్భాభేకస్యాసిహృదయఙ్గమే।కింవాచికీర్షితంత్వత్రభవత్యానిర్జనేవనే ॥ ౧౧ ॥ వ్యక్తంరాజన్యతనయాంవేద్మ్యహంత్వాంసుమధ్యమే।నహిచేతఃపౌరవాణామధర్మేరమతేక్వచిత్॥ ౧౨ ॥ శకున్తలోవాచ॥విశ్వామిత్రాత్మజైవాహంత్యక్తామేనకయావనే।వేదైతద్భగవాన్కణ్వోవీరకిఙ్కరవామతే॥౧౩॥ఆస్యతామరవి

తయో-బ్రాహ్మణాజజ్ఞిరే-సుమతేర్రన్తిసారసుతస్య-పుత్రో-రైభ్యః-తత్సుతోరైభ్యసునః-దుష్యన్తో-మతఃప్రఖ్యాతః ॥౭॥ దుష్యన్తస్యశకున్తలాయాంభరతోఽభవదితివక్తుంతద్వృత్తాన్తమాహ ॥ దుష్యన్తఇత్యాదినాపితర్యుపరతఇత్యతఃప్రాక్తనేన॥ కదాచిద్దుష్యన్తో-మృగయాం-చరన్-యదృచ్ఛయా-కణ్వస్యఋషే-రాశ్రమస్థానం-గతః-తత్రాశ్రమే-ఆసీనాముపవిష్టాం-రమామివలక్ష్మీమివ-స్వప్రభయా-మణ్డయన్తీ-మాత్మానమితిశేషః-తమాశ్రమమితిపాఠాన్తరం-తదా-తం-మణ్డయన్తీం దేవమాయాంమోహినీమివస్థితాం - శకున్తలాఖ్యాం-స్త్రియం-విలోక్య - సద్యస్తత్రైవ-ముమోహ-మోహంప్రాప్తః - తస్యాః-దర్శనేన-నితరాం - ముదితఃహృష్టః-అతఏవ-సంనివృత్తఃపరిశ్రమఃమృగయాయాసఃయస్యాత్సః - కతిపయై - ర్భటై-ర్వృతః-కామేన-సన్తప్తో-దుష్యన్తః- ప్రహసన్-మధురయా-గిరా-తాం-వరారోహాం-బభాషే ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ తదేవాహ॥ కాత్వమితి ॥ హేకమలగర్భాభే-హేహృదయఙ్గమేమనోజ్ఞేత్వం-కేతిజాతిప్రశ్నః- కస్యాసికస్యసంబన్ధిన్యసి-నిర్జనేఽస్మిన్వనే-భవత్యాత్వయా-కిం-చికీర్షితంకర్తుమిష్టమ్ ॥ ౧౧ ॥ వ్యక్తమితి ॥ హేసుమధ్యమే-త్వా-మహం-రాజన్యతనయాం-వ్యక్తంనూనం-వేద్మి-అన్యథామచ్చేతస్త్వయినసక్తంస్యాదిత్యాహ॥ నహీతి॥పౌరవాణాంపూరోర్వంశజానాం-చేతః-కదాచిదప్యధర్మేనరమతే ॥ ౧౨ ॥ ఏవముక్తాశకున్తలాఽఽహ ॥ విశ్వామిత్రాత్మజేతి ॥ విశ్వామిత్రస్యైవ-తనయా-మేనకయా-మాత్రా,స్వర్గచ్ఛన్త్యాఅస్మిన్వనే-త్యక్తా - అహంరాజన్యకన్యైవేత్యర్థః, తత్రమానమాహ, వేదేతి , ఏతచ్చ,భగవాన్కణ్వః,వేదజానాతి,హేవీర-తేతవ-కింకరవామ ॥ ౧౩ ॥ హేఅరవిన్దాక్ష , ఆస్యతాంస్థీయతాం-త్వయేతిశేషః,నోఽస్మాకం-మర్హణం,అస్మత్కృతమర్హణం-గృహ్యతాం,అత్రనీవారాఆరణ్యవ్రీహయ-స్సన్తి,తేభుజ్యన్తాం-యదిరోచతేతర్హ్యుష

వ్యతామ్ * ॥ ౧౪ ॥ * కింకరవామేతివాక్యాత్తదభిప్రాయంజ్ఞాత్వాఽఽహదుష్యన్తః ॥ ఉపపన్నమితి ॥ హేసుభ్రు.కుశికాన్వయే-జాతాయాస్తవే-దంకింకరవామేతివచ-ఉపపన్నంయుక్తమేవ-తథాహి- రాజ్ఞాం - కన్యకాః-స్వయమేవ-సదృశం-వరంపతిం-వృణ్వతే * ॥ ౧౫ ॥ * తత,స్తయాదుష్యన్తోక్తైఅఙ్గీకృతేసతి-స-రాజాదుష్యన్తో,దేశకాలవిధానజ్ఞో గాన్ధర్వవిధినామిథస్సమయపూర్వకేన,యథాధర్మం,శకున్తలా-ముపయేమే * ॥ ౧౬ ॥ * అమోఘేతి ॥ అమోఘమవితథం , వీర్యం,యస్యసరాజర్షిర్దుష్యన్తో , మహిష్యాం శకున్తలాయాం , వీర్యంరేత ఆదధౌనిహితవాన్ ॥ తతః , శ్వోభూతేప్రభాతే , స్వపురం-గతః-తతః , కాలేనప్రాప్తకాలేన , సాశకున్తలా , సుతంపుత్ర - మసూతసుషువే * ॥ ౧౭ ॥ * కణ్వేతి ॥ తస్య కుమారస్య , సముచితాః , క్రియాః జాతకర్మాది క్రియాః , కణ్వో , వనఏవ , చక్రే , సచబాలక , స్తరసాబలేన , మృగేన్ద్రంసింహంబధ్వా , తేన-క్రీడతిస్మ,బాల్యాదారభ్యాపరిమితబలశౌర్యాదిగుణసంపన్నఇత్యర్థః * ॥ ౧౮ ॥ * తమితి ॥ త,మపారవిక్రమం , భగవతోం,ఽశాంశేన , సంభూతం,కుమార, మాదాయ , శకున్తలాభర్తుర్దుష్యన్తస్య,అన్తికంఆగమత్ యయౌ * ॥ ౧౯ ॥ * యదేతి॥తా,వాగతా,వనిన్దితౌనిర్దుష్టౌ,భార్యాపుత్రౌ,రాజాదుష్యన్తో,యదా,నజగృహేమమైవేమౌభార్యాపుత్రావితినస్వీకృతవాన్,తదా,సర్వభూతానాం , శృణ్వతాంసతాం,ఖేఆకాశే , అశరీరిణీ,వా,గాహఅశ్రూయతేత్యర్థః * ॥ ౨౦ ॥ * తామేవదర్శయతి॥ మాతేతి ॥భస్త్రాచర్మమయంపాత్రం,తద్వన్మాతా,ఆధారమాత్రం-పితురేవ,పుత్రః,తత్రహేతుః,యేనేతి,యేనపిత్రా,జాతఃఉత్పాదిత,స్స,పుత్రః,సఏవపితైవ“ ఆత్మావైపుత్రనామే ”,తిశ్రుతేరితిభావః,

స్వాత్మగృహ్యతామర్హణంచనః।భుజ్యన్తాంసన్తినీవారాఉష్యతాంయదిరోచతే॥ ౧౪॥ దుష్యన్తఉవాచ॥ ఉపపన్నమిదంసుభ్రుజాతాయాఃకుశికాన్వయే।స్వయంహివృణ్వతేరాజ్ఞాంకన్యకాస్సదృశంవరమ్॥ ౧౫॥ ఓమిత్యుక్తేయథాధర్మముపయేమేశకున్తలామ్।గాన్ధర్వవిధినారాజాదేశకాలవిధానవిత్ ॥ ౧౬ ॥అమోఘవీర్యోరాజర్షిర్మహిష్యాంవీర్యమాదధే।శ్వోభూతేస్వపురంయాతఃకాలేనాసూతసాసుతమ్॥ ౧౭॥కణ్వఃకుమారస్యవనే చక్రేసముచితాఃక్రియాః।బధ్వామృగేన్ద్రంతరసాక్రీడతిస్మసబాలకః॥ ౧౮ ॥తందురత్యయవిక్రాన్తమాదాయప్రమదోత్తమా।హరేరంశాంశసంభూతంభర్తురన్తికమాగమత్॥ ౧౯ ॥యదానజగృహేరాజాభార్యాపుత్రావనిన్దితౌ।శృణ్వతాంసర్వభూతానాంఖేవాగాహాశరీరిణీ॥ ౨౦ ॥మాతాభస్త్రాపితుఃపుత్రోయేనజాతస్సఏవసః। భరస్వపుత్రందుష్యన్తమావమంస్థాశ్శకున్తలామ్॥ ౨౧ ॥రేతోధాఃపితరంపుత్రోనయత్యేవయమక్షయాత్। త్వంచాస్యధాతాగర్భస్యసత్యమాహశకున్తలా ॥ ౨౨ ॥ (భరస్వపుత్రభరతంవాసుదేవాంశసంభవమ్॥బ్రహ్మణ్యంసత్యసన్ధంచగుణజ్ఞంకీర్తివర్ధనమ్ ॥ మహోత్సాహంస్థూలలక్షంకృతజ్ఞంవృద్ధసేవకమ్ ।అశరీరవచశ్శ్రుత్వాస్వీచకారతదాత్మజమ్॥) పితర్యుపరతేసోఽపిచక్రవర్తీమహాయశాః । మహిమాగీయతేయస్యహరేరంశభువోభువి ॥ ౨౩ ॥చక్రందక్షిణహస్తేఽస్యపద్మకోశశ్చపాదయోః । ఈజేమహాభిషేకేణసోఽభిషి

అతః,పుత్రం,దౌష్యన్తిందుష్యన్తస్యతవైవాపత్యం-అనేన క్షేత్రజత్వశఙ్కా-పరిహృతా - భరస్వపోషయ-శకున్తలాం ,మావమంస్థాఃనావమన్యస్వ,భరస్వేత్యుక్త్యాభరతనామనిరుక్తమ్ * ॥ ౨౧ ॥ * కించ॥ రేతోధాః రేతస్సేక్తావంశకృ,త్పుత్రః- హేనరదేవ-యమక్షయాద్యమసదనా,త్పితరం-స్వర్గం యతి,పుత్రమితిద్వితీయాన్తపాఠఃప్రాయికః - తత్రయమక్షయాద్వినేతిశేషః-పుత్రం- రేతోధాఃపితా-నయతి,మృతపుత్రంవినాఽన్యం క్వాపిస్థితంపుత్రంపితాస్వీకరోతీత్యర్థః-యమక్షయమితిపాఠాన్తరం-తదాతద్వాక్యాన్తరం,యంరేతోధాతారంపుత్రః-అక్షయం ,స్థానం,నయతి, సరేతోధాః,పుత్రంనయతిస్వీకరోతీత్యర్థః పూర్వపారేఏవంవాఽన్వయః- హేనరదేవ-అధాఇతిచ్ఛేదః, రేతో,నిహితవానసి, శకున్తలాయామితివిభక్తిపరిణామేనానుషఙ్గః-అతోఽయంతవపుత్ర,స్త్వాం,యమక్షయా,న్నయతినేష్యతి,స్వర్గమితిశేషః,అతఃస్వీకుర్వితిభావః , శకున్తలోక్తంనానృతమిత్యాహ॥త్వమితి॥అస్యగర్భస్యాపత్యస్య,ధాతావిధాతాఉత్పాదక, స్త్వమేవేతి , యచ్ఛకున్తలా,ఽఽహ , త,త్సత్యమే,వేనానృతమిత్యర్థః - తతశ్చసభార్యాపుత్రౌస్వీకృతవానితిజ్ఞేయమ్ * ॥ ౨౨ ॥ *తతః,పితరి-దుష్యన్తే-ఉపరతేమృతేసతి-సోఽపిభరతోఽపి-చక్రవర్తీస ప్తద్వీపాధిపతిఃమహాయశాః-బభూవ-తంవిశింషన్ తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ మహిమేత్యాదినా - భువి-హరేర్భగవతోం,ఽశేన-జాతస్య -యస్యభరతస్య-మహిమా-గీయతే-త “ దష్యేతేశ్లోకాఅభిగీతా ,,ఇత్యాదిబహ్వృచశ్రుత్యేతిశేషః * ॥ ౨౩ ॥ * హరేరంశభవత్వేలిఙ్గంవదన్ విశినష్టి॥చక్రమితి॥అస్యభరతస్య-దక్షిణే-హస్తే-చక్రంచక్రాకారారేఖా-పాదయోస్తు,పద్మకోశాకారాఅవర్తతేతిశేషః,సచభరతో - మహాభిషేకవిధినా - అభిషిక్తో-అధిగాత్సార్వభౌమోవిభూత్యాగఙ్గాయామనుగఙ్గాతీరే - గఙ్గాయాఅనులోమంవా -గఙ్గాసాగరసఙ్గమాదారభ్య యావత్తదుత్పత్తిస్తావదిత్యర్థః

షట్చపఞ్చాశతా షట్పఞ్చాశదధికశతద్వయసఙ్ఖ్యకైః - ర్వాజిభిరశ్వైః, గృహీతైర్భగవన్తం - ఈజే ఉక్తసఙ్ఖ్యాకైరశ్వమేధైస్తత్ర భగవన్తమారాధితవానిత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ తథా, దీర్ఘతమసమృషిం - పురోధాయ పురోహితం కృత్వా - ప్రభుర్భరతః, యమునాయామనుపూర్వవదర్థః - అష్టసప్తతి అష్టాధికసప్తతిసఙ్ఖ్యకా - న్మేధ్యాన్ని దుష్టానశ్వాన్, స్వబన్ధ - తావతామశ్వానాం బన్ధనపూర్వకైర్మేధైరీజ ఇత్యర్థః కథంభూతః - వసుధనం, ప్రదదత్ ప్రయచ్ఛన్ ॥ ౨౫ ॥ దౌష్యన్తేర్దుష్యన్తసుతస్య - భరతస్యాగ్నిః - సాచిగుణే ప్రకృష్టగుణవతి - దేశే - చితః - యస్మిన్నగ్నిచయనే - అద్దేశేవా, సహస్రం - బ్రాహ్మణాః - భరతేన, భూరిదానేన, దత్తాః - గాః బద్ధశః ప్రత్యేకం బద్ధ్వా బద్ధ్వా - విభేజిరే విభజ్య జగృహుః - సహస్రశబ్దో బహూనాముపలక్షకః ॥ ౨౬ ॥ తథా మష్ణారే తీర్థవిశేషే - కర్మణి యజ్ఞకర్మణి - మష్ణారాఖ్యే కర్మణి వా - త్రయస్త్రింశచ్ఛతసఙ్ఖ్యకా - నశ్వాన్ - బద్ధ్వా - నృపాన్ పార్థివాన్ - విస్మాపయన్, పురుబహ్వ్యః - మాయాః - యేషాం సన్తీతి తథా, తేషాం, దేవానాం, మాయామశ్వవారణాదిరూపాం దౌష్యన్తిర్భరతః - అత్యగాత్ - దేవైః నృపైశ్చ చికీర్షితం యజ్ఞవిఘ్నమపాకృత్యాయజతేత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ శుక్లదతః శుక్లదన్తాన్ హిరణ్యేన, పరివృతాన్, చతుర్దశాయుతసఙ్ఖ్యకాన్, మృగాన్ భద్రమృగాదిసంజ్ఞికాన్ గజాన్ అదాత్ ప్రాయచ్ఛత్ ॥ ౨౮ ॥ కించ, భరతస్య - మహదద్భుతం, కర్మ, పూర్వే, అపరే - అర్వాచీనాశ్చ నృపాః - నైవాపుర్నైవకృతవన్తః, నాపి - ప్రాప్స్యన్తి నైవకరిష్యన్తి యథా - జనా - బాహుభ్యాం గమనసాధనాభ్యాం, త్రివిష్టపం - నైవ ప్రాపుర్నాపి ప్రాప్నువన్తి - ప్రాప్స్యన్తి చ, తద్వత్ ॥ ౨౯ ॥ మహత్కర్మైవ దర్శయతి ॥ కిరాతహూణానితి ॥ అబ్రహ్మణ్యాన్ బ్రాహ్మణద్వేషిణః, కిరాతాదీన్, హీనజాతీన్నృపాం

క్తోఽధిరాడ్విభుః । పఞ్చపఞ్చాశతా మేధ్యైర్గఙ్గాయామనువాజిభిః ॥ ౨౪ ॥ దీర్ఘతమసం పురోధాయ యమునాయామను ప్రభుః । అష్టసప్తతి మేధ్యాశ్వాన్ బబన్ధ ప్రదదద్వసు ॥ ౨౫ ॥ భరతస్య హి దౌష్యన్తేరగ్నిః సాచీగుణే చితః । సహస్రం బద్ధశో యస్మిన్ బ్రాహ్మణా గా విభేజిరే ॥ ౨౬ ॥ త్రయస్త్రింశచ్ఛతం హ్యశ్వాన్ బద్ధ్వా విస్మాపయన్నృపాన్ । దౌష్యన్తిరత్యగాన్మాయాం దేవానాం గురుమాయినామ్ ॥ ౨౭ ॥ మృగాన్ శుక్లదతః కృష్ణాన్ హిరణ్యేన సమావృతాన్ । అదాత్కర్మణి మష్ణారే నియుతాని చతుర్దశ ॥ ౨౮ ॥ భరతస్య మహత్కర్మ న పూర్వే నాపరే నృపాః । నైవాపుర్నైవ ప్రాప్స్యన్తి బాహుభ్యాం త్రిదివం యథా ॥ ౨౯ ॥ కిరాతహూణాన్యవనానాన్ధ్రాన్కఙ్కాన్ శకాన్ఖషాన్ । అబ్రహ్మణ్యాన్నృపాంశ్చాహన్మ్లేచ్ఛాన్ దిగ్విజయే బలాత్ ॥ ౩౦ ॥ జిత్వా పురాఽసురా దేవాన్యే రసౌకాంసి భేజిరే । దేవస్త్రియో రసాం నీతాః ❋ ప్రాణిభిః పునరాహరత్ ॥ ౩౧ ॥ సర్వాన్ కామాన్ దుదుహతుః ప్రజానాం తస్య రోదసీ । సమాస్త్రిణవసాహస్రీర్దిక్షు చక్రమవర్తయత్ ॥ ౩౨ ॥ స సమ్రాడ్లోకపాలానామైశ్వర్యమధిరాట్ శ్రియమ్ । చక్రం జాయాః సుతాన్ ప్రాణాన్ మృషేత్యుపరరామ హ ॥ ౩౩ ॥ తస్యాసన్ నృప వైదర్భ్యః పత్న్యస్తిస్రః సుసమ్మతాః । జఘ్నుస్త్యాగభయాత్పుత్రాన్ నానురూపా ఇతీరితే ॥ ౩౪ ॥ తస్యైవం వితథే వంశే తదర్థం యజతః సుతమ్ । మరుత్స్తోమేన మరుతో భరద్వాజముపాదదుః ॥ ౩౫ ॥ అన్తర్వత్న్యాం భ్రాతృపత్న్యాం

శ్చ - మ్లేచ్ఛాంశ్చ - సర్వాన్ దిగ్విజయే అహన్ హతవాన్ ॥ ౩౦ ॥ కించ - యే - అసురా రాక్షసాః - పురా - పూర్వకాలే - దేవాన్ జిత్వా, రసౌకాంసి రసాతలస్థానాని - భేజిరే ప్రాప్తాః - తైః ప్రాణిభిః బలిభిః, ర్యాః, దేవస్త్రియో - రసాం రసాతలం ప్రతి - నీతాః ప్రాపితాః, స్తాః, పున - రాహరదానయత్, ప్రాణిభిరన్యైః మనుష్యాదిభిస్సహ - నీతా ఇతి వా - పణిభిరితి పాఠే పణయోఽసురా - స్తైర్నీతాః - యద్వా, పణయో దూతాః, దూతాన్ ప్రస్థాప్యాహరదిత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ కించ - భరతే - రాజని సతి రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ - తస్య - ప్రజానాం - తద్విషయస్థానాం - సర్వాన్ - కామాన్ - దుదుహతుః పూరయామాసతుః - ఏవం - త్రిణవసాహస్రీస్సమాః, సప్తవింశతిసహస్రవత్సరాన్, దిక్షు - చక్రం ఆజ్ఞా - మవర్తయత్ ॥ ౩౨ ॥ ఏవం, వర్తయన్, స సమ్రాట్ సార్వభౌమో భరతః, లోకపాలానా, మైశ్వర్య, మతులాం - స్వాం - శ్రియ - మవ్యాహత - మాజ్ఞాచక్రం - ప్రాణాంశ్చ, మృషేత్యనిత్యా ఇతి - నిశ్చిత్య, ఉపరరామ విరక్తోఽభవత్ ॥ ౩౩ ॥ హే నృప, తస్య భరతస్య - సుసమ్మతా - స్తిస్రః - పత్న్యః, విదర్భస్య సుతా, ఆసన్ - తాశ్చ, కైకం, జాతాన్ - పుత్రాన్ మమనా, నురూపాస్సదృశా - ఇమే - పుత్రా - న భవన్తీతి భర్త్రాఽభిహితే సతి - వ్యభిచారశఙ్కయా, అస్మాంస్త్యక్ష్యతీతి భయార్తా, జఘ్నుః ॥ ౩౪ ॥ ఏవం తస్య భరతస్య, వంశే - వితథే వ్యర్థే సతి, తదర్థం పుత్రార్థం, మరుత్స్తోమాఖ్యేన యాగేన - యజత ఆరాధయతః, తస్య, ప్రసన్నాః మరుతః - భరద్వాజాఖ్యం, సుత, ముపాదదుస్సమర్పయామాసుః ॥ ౩౫ ॥ తస్య భరద్వాజనామనిర్వక్తుం కథామాహ ॥

---

౩౧ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ పణిభిః.

అన్తర్వత్న్యామితి॥ కదాచిద్బృహస్పతిః భ్రాతురుచథ్యస్య భార్యాయాం అన్తర్వత్న్యాం గర్భిణ్యాం మమతాఖ్యాయాం మైథునార్థం ప్రవృత్తః తదా ద్వితీయగర్భస్యావకాశాభావాదాక్రోశపూర్వకం గర్భస్థేన వారితః తతః క్రుద్ధో బృహస్పతిర్దీర్ఘం తమః ప్రవేక్ష్యసి అన్ధశ్చ భవిష్యసీతి తం గర్భం శప్త్వా బలాద్వీర్యం న్యషిఞ్చత్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అతో బృహస్పతేః శాపాద్గర్భస్థో దీర్ఘతమా బభూవ తేన చ తద్వీర్యం పార్ష్ణిప్రహారేణ యోనేర్బహిర్నిస్సారితం భూమౌ పతితం సద్య ఏవ కుమారోఽభవత్ తం చ పరవీర్యజం భర్తుస్త్యాగాద్విశఙ్కితాం సతీం త్యక్తుకామాం, మమతాం ప్రతి సురాః బృహస్పతేశ్చ మమతాయాశ్చ వివాదరూపం ఏతం మూఢ ఇతి వక్ష్యమాణం శ్లోకం జగుః కిమర్థం జగురత ఆహ ॥ నామనిర్వచనం తస్యేతి నామ నిరుచ్యతే యేన ప్రవృత్తినిమిత్తేన తన్నామనిర్వచనం తత్ప్రతిపాదకం శ్లోకం, జగురిత్యన్వయః, యద్వా నామ నిరుచ్యతే యేన శ్లోకేన తం జగురిత్యన్వయః తస్య నామనిర్వచనేనైవ భర్తృత్యాగశఙ్కామపాకర్తుం జగురిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ శ్లోకమాహ ॥ మూఢ ఇతి ॥ తత్ర పుత్రం త్యక్త్వా యాన్తీం మమతాం బృహస్పతిరాహ ॥ హే మూఢే ఇమం పుత్రం భర పుష్ణీ భర్తుర్భీభేషి కిమితి చేత్తత్రాహ ॥ ద్వాజం ఏకస్య క్షేత్రే అన్యస్య బీజాదిత్యేవం, ద్వాభ్యాం జాతం అతస్తస్యాప్యయం పుత్ర ఇతి న తస్మాద్భయశఙ్కేత్యర్థః ఏవముక్తా సతీ తం ప్రత్యాహ ॥ హే బృహస్పతే త్వమేవ, మం ద్వాజం ద్వాభ్యామావాభ్యామన్యాయేన జాతం భర, నాహమేనం భరామీత్యర్థః యద్యస్మాదేవముక్త్వా పితరౌ మమతాబృహస్పతీ వివదమానౌ పుత్రం పరిత్యజ్య యాతౌ తతో హేతోరయం భరద్వాజసంజ్ఞిక ఇతి ॥ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఏవం సురైః చోద్యమానా శ్లోకగానపూర్వకం పరిశఙ్క్యమానా మనుతా తమాత్మజం వితథం వ్యభిచారజత్వాన్నిరర్థకం మత్వా వ్యసృజత్ మత్వాఽదితరమాత్మజమితి పాఠాన్తరం తదా అదితరం ప్రథమజం భర్తుర్వీర్యాజ్జాతమేవ ముఖ్యమాత్మజం మత్వా, బృహస్పతేర్జాతం తత్యాజేత్యర్థః ఏవం, త

మైథునాయ బృహస్పతిః । ప్రవృత్తో వారితో గర్భం శప్త్వా వీర్యముపాసృజత్ ॥ ౩౬ ॥ తం త్యక్తుకామాం మమతాం భర్తుస్త్యాగవిశఙ్కితామ్ । నామనిర్వచనం తస్య శ్లోకమేతం సురా జగుః ॥ ౩౭ ॥ మూఢే భర ద్వాజమిమం భర ద్వాజం బృహస్పతే । యాతౌ యదుక్త్వా పితరౌ భరద్వాజస్తతస్త్వయమ్ ॥ ౩౮ ॥ చోద్యమానా సురైరేవం మత్వా వితథమాత్మజమ్ । వ్యసృజన్మరుతోఽబిభ్రన్దత్తోఽయం వితథేఽన్వయే ॥ ౩౯ ॥ ✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱ ✱✱✱✱✱✱✱✱ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, వింశోఽధ్యాయః. ✱✱✱✱✱✱✱✱
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ వితథస్య సుతాన్మన్యోర్బృహత్క్షత్రో జయస్తథా । మహావీర్యో నరో గర్గః సఙ్కృతిస్తు నరాత్మజః ॥ ౧ ॥ గురుశ్చ రన్తిదేవశ్చ సఙ్కృతేః పాణ్డునన్దన । రన్తిదేవస్య హి యశ ఇహాముత్ర చ గీయతే ॥ ౨ ॥ వియద్విత్తస్య

యాః త్యక్తం మరుతోఽబిభ్రన్ అబిభరుః తదేవం మరుద్భిః ప్రాప్తోఽయం భరతస్యాన్వయే వితథే సతి దత్తః ఏవం చ వితథాఖ్యోఽపి బభూవేతి భావః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే వింశోఽధ్యాయః. ✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱

భరతస్య యో దత్తపుత్రస్తస్య వితథస్య యే సుతాః మన్యుస్తస్మాన్మన్యోః, బృహత్క్షత్రాదయః, గర్గాన్తాః పఞ్చ జజ్ఞిరే తతో జయః బృహత్క్షత్రానుజో జయ ఇత్యర్థః భారద్వాజస్య బ్రాహ్మణత్వేఽపి భరతస్యాన్వయే వితథే సతి దత్తత్వాద్వితథసంజ్ఞస్య భరతస్య దత్తపుత్రో భూత్వా తద్వంశకరో జాత ఇత్యభిప్రాయేణ మన్యుప్రభృతీనాం భారతత్వమత్రోచ్యతే, తత్ర, నరస్యాత్మజః సఙ్కృతిః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ హే పాణ్డునన్దన, సఙ్కృతేస్తు, గర్గో రన్తిదేవశ్చేతి ద్వౌ, సుతౌ, రన్తిదేవస్య కీర్తిస్తు, ఇహాముత్ర చ లోకే, గీయతే ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ కీదృశం తద్యశ ఇత్యపేక్షాయాం సఙ్క్షేపేణ తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ వియద్విత్తస్యేతి ॥ వియతో గగనాదివోద్యమం వినైవ దైవాదుపస్థితమేవ, విత్తం భోగ్యం, యస్య, యద్వా, వియత్ వ్యయం ప్రాప్నువద్విత్తం, యస్య, తదేవాహ, బుభుక్షుతః సంప్రదానస్య శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ భోక్తుమిచ్ఛవే. లబ్ధం లబ్ధం యద్దైవాల్లబ్ధం తద్దదతః ప్రయచ్ఛతః అత ఏవ, నిష్కిఞ్చనస్య సాయన్తనశ్వస్తనాదిపరిగ్రహరహితస్య సకుటుమ్బస్య సీదతః కృశస్యాపి ధీరస్య జితేన్ద్రియస్య కదాచిదపి బతః జలపానమప్యకుర్వతః అష్టచత్వారింశదహాని, వ్యతీయుః, వ్యతిక్రాన్తాని బభూవుః ॥ కృచ్ఛ్రం క్లేశం, ప్రాప్తః, కుటుమ్బో యస్య, క్షుత్తృడ్భ్యాం, జాతః వేపథుః, వ్యథా యస్య, తస్య, దైవాత్ప్రాత, రుపస్థితం ఘృతాదీనాం ద్వన్ద్వైక్యం ఘృతాదిత్రయం తోయం చ భోక్తుకామస్య సతః, కాలే భోజనకాలే కశ్చిద్బ్రాహ్మణోఽతిథిరాగ

౩౯ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ మత్వాఽదితరమాత్మజమ్.

మత్ * ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ * సరన్తిదేవః-ఆదృతః ఆదరయుక్తః-శ్రద్ధయాచాన్వితః-సర్వత్రభూతేషు-హరిం-పశ్యన్-సర్వంభూతజాతంభగవదాత్మకమనుసన్దధత్ - అన్నంఘృతపాయససంయావం - తస్మైఅతిథయే-సంవ్యభజత్ విభజ్యదదౌ-తదన్నం-భుక్త్వా-సద్విజో-యయౌ * ॥ ౬ ॥ * అథ-విభక్తస్వకుటుమ్బార్ధంతద్ద్విజభుక్తావశిష్టమన్నాదికంవిభక్తవతో - భోక్ష్యమాణస్యసతః-హేమహీపతే-అన్యః-కశ్చిద్వృషలో-ఽతిథి-రాగమత్-అదాన్యాయితిపాఠే - దానాయానర్హః-తస్మైవృషలాయాతిథయే-విభక్తంకుటుమ్బార్ధంవిభక్తం-పున-ర్వ్యభజత్ విభజ్యదదౌ * ॥ ౭ ॥ * శూద్రేవృషలే-గతేసతి -కశ్చి-చ్ఛ్వభి-రావృతః-పరివృతో-ఽతిథి-రాగతః-తంరన్తిదేవ-మాహ-కిమితి-హేరాజన్ - స్వభిశ్చతేభ్యశ్చ-క్షుధార్దితాయ-మహ్యమన్నందీయతా-మితిఅభ్యాగాదితిపాఠే,ఏవంవదన్నభ్యాగచ్ఛదిత్యన్వయః * ॥ ౮ ॥ * సవిభూరన్తిదేవో - య-దతిథ్యావశిష్ట-మన్నం-తద్బహుమానపురస్కృతంయథాతథా-దత్వా-శ్వభ్య-శ్శ్వనాంపత్యేచ-తస్మై-నమ-శ్చక్రే-భగవద్భావేనేతిశేషః * ॥ ౯ ॥ * అథో-చ్ఛేషమవశిష్టం-పానీయమాత్రం-తదప్యే, కపరితర్పణంఏకపురుషమాత్రతృప్తికరంపాస్యతస్సతః-కశ్చి-త్పుల్కస-స్సఃఅశుభాయనీచాయ,మహ్య-మపః పానీయంజలం-దేహీ,తివదన్నభ్యాగచ్ఛత్ *॥౧౦॥ * తస్యాపిపుల్కసస్యాపి-కృపణాః దీనాః విపులశ్రమో,యాభ్యోఽవగమ్యతే-తా-వాచః,ఆకర్ణ్య,కృపయా,నితరాం-సన్తప్తో,రన్తిదేవః ఇదంవక్ష్యమాణ - మమృతతుల్యంవచ,ఆహ * ॥౧౧॥ * తదేవదర్శయతి॥నకామయఇతిద్వాభ్యాం॥అష్టర్ధియుక్తామణిమాద్యష్టైశ్వర్యయుక్తా-మీశ్వరాణాం

దదతో లబ్ధం లబ్ధం బుభుక్షతః। నిష్కిఞ్చనస్య ధీరస్య సకుటుమ్బస్య సీదతః॥ ౩ ॥ వ్యతీయురష్టచత్వారింశ * దహాన్యపిబతః కిల। ఘృతపాయససంయావం తోయం ప్రాతరుపస్థితమ్॥ ౪ ॥ కృచ్ఛ్రప్రాప్తకుటుమ్బస్య క్షుత్తృడ్భ్యాం జాతవేపథోః। అతిథిర్బ్రాహ్మణః కాలే భోక్తుకామస్య చాగమత్ ॥ ౫ ॥ తస్మై సంవ్యభజత్సోఽన్నమాదృత్య శ్రద్ధయాన్వితః। హరిం సర్వత్ర సంపశ్యన్స భుక్త్వా ప్రయయౌ ద్విజః॥ ౬ ॥ * అథాన్యో భోక్తుకామస్య విభక్తస్య మహీపతేః। విభక్తం వ్యభజత్తస్మై వృషలాయ హరిం స్మరన్ ॥ ౭ ॥ యాతే శూద్రే † తమన్యోఽగాదతిథిః శ్వభిరావృతః। రాజన్మే దీయతామన్నం సగణాయ బుభుక్షతే ॥ ౮ ॥ స ఆదృత్యావశిష్టం యద్బహుమానపురస్కృతమ్। తచ్చ దత్వా నమశ్చక్రే శ్వభ్యః శ్వపతయే విభుః ॥ ౯ ॥ పానీయమాత్రముచ్ఛేషం తచ్చైకపరితర్పణమ్। పాస్యతః పుల్కసోఽభ్యాగాదపో దేహ్యశుభాయ మే ॥ ౧౦ ॥ తస్యాపి కరుణాం వాచం నిశమ్య విపులశ్రమామ్। కృపయా భృశసన్తప్త ఇదమాహామృతం వచః ॥ ౧౧ ॥ న కామయేఽహం గతిమీశ్వరాత్పరామష్టర్ధియుక్తామపునర్భవం వా। ఆర్తిం ప్రపద్యేఽఖిలదేహభాజామన్తస్స్థితో యేన భవన్త్యదుఃఖాః ॥ ౧౨ ॥ క్షుత్తృట్ఛ్రమో గాత్రపరిభ్రమశ్చ దైన్యం క్లమః శోకవిషాదమోహాః। సర్వే నివృత్తాః కృపణస్య జన్తోర్జిజీవిషో× ర్జీవజలార్పణేన ॥ ౧౩ ॥ ఇతి ప్రభాష్య పానీయం మ్రియమాణః పిపాసయా। పుల్కసాయాదదాద్ధీరో నిసర్గకరుణో నృపః॥ ౧౪॥

బ్రహ్మాదీనాం-గతింప్రాప్తిం - అహంనకామయే నేచ్ఛామి-నాప్య. పునర్భవంమోక్షంవా-కామయే-కింతుఅఖిలానాం-దేహభాజాందేహినాం-క్షుత్పిపాసార్దితానాం-అన్తస్స్థితాం - ఆర్తిందుఃఖంప్రపద్యేప్రాప్నుయామితికామయే - సర్వేషాం-దుఃఖ-మహ-మేకఏవా - నుభవేయ-మిత్యాశాసఇత్యర్థః - కిమేవంవిధకామనయేత్యతఆహ॥ యేనభవన్త్యదుఃఖాఇతి ॥యేన భోక్త్రామయా హేతుభూతేన-సర్వే దేహభాజో-నిర్దుఃఖాభవన్తి-యేనాస్మదనుభవేనేతివా * ॥ ౧౨ ॥ * ననుదుఃఖంకిమితి ప్రార్థయసేపరదుఃఖనివృత్త్యైవమమసర్వదుఃఖనివృత్తేరిత్యాహ ॥క్షుత్తృడితి॥కృపణస్యదీనస్య-జిజీవిషోర్జన్తో-ర్జీవజలార్పణేనజీవనహేతోర్జలార్పణేనైవ - సర్వే - క్షుత్తృడాదయో-నివృత్తా-భవేయురితి శేషః - జీవకలార్పణేనేతిపాఠేఽయమర్థః జిజీవిషోర్జన్తో - ర్మే - జీవకలార్పణేనఅస్మత్ప్రాణదానేన - క్షుదాదయో-నివృత్తాస్స్యుః - మమప్రాణానపిదద్యామిత్యర్థః * ॥ ౧౩ ॥ * స్వయం,పిపాసయా- మ్రియమాణోప్యేవం-ప్రభాష్య-ధీరో-నిసర్గకరుణః నిరుపాధికకృపావాన్-నృపోరన్తిదేవః,పుల్కసాయ,తదేకపరితర్పణం,[illegible]ం,దదౌ *॥ ౧౪ ॥ * ఫలంమర్థకామాదిరూప-మిచ్ఛతాం - కామయమానానాంజనానాం-ఫలదా-స్త్రిభువనస్యాధీశాః-బ్రహ్మాదయ-స్తస్యరన్తిదేవస్యా-త్మానం-దర్శయాంచక్రుః-ప్రసన్నా బభూవుః, విష్ణునా-వినిర్మితాం , మాయాంచ - దర్శయాంచక్రుః-మాయాప్రకృతిః-విష్ణువినిర్మితామిత్యుక్త్యాత్యాగార్హరూపాప్రకృతిర్వివక్షితా-ప్రకృత్యాఖ్యవివేకజ్ఞానందదురిత్యర్థః,యద్వా , తన్మనఃపరీక్షార్థంవృషలాదిమాయారూపమాత్మానందర్శయాం

---

౭ ॥ శ్లో * పా॥ అదాన్యోభోక్తు. ౮ ॥ శ్లో † పా ॥ తమభ్యాగాత్. ౧౩ ॥ శ్లో × పా ॥ జీవకలార్పణేన.

చక్రురిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ తత,స్సహైర న్తిదేవ-స్తేభ్యస్త్రిభువనాధీశేభ్యో - మాయారూపేభ్యోవా నమస్కృత్య,నిస్సఙ్గః దేహతదనుబన్ధిష్వహంమమతారహితః-విగతాస్పృహః కామష్మికఫలలిప్సః - పరం కేవలం-వాసుదేవే,మన-శ్చక్రే ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ఈశ్వరేతి ॥ అనన్యారాధసా అనన్యప్రయోజనేన భావేన-చిత్త - మీశాలమ్బనంవాసుదేవనిష్ఠం-కుర్వత- స్తస్యరన్తిదేవస్య,త్రిగుణాత్మికా-మాయా-స్వప్నవత్ -ప్రత్యలీయత తస్యవ ర్తత-స, ప్రకృతిసంబన్ధాన్ముక్తోబభూవేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ కముత,తస్యరన్తిదేవస్య-యః-ప్రసఙ్గ- స్తస్యా, నుభావేనప్రభావేన హేతునా - రన్తిదేవ-మనువర్తమానా-స్సర్వేపి-యోగినః,యోగిత్వమేవాహ,నారాయణపరాయణాబభూవుః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ ఏవంనరస్యవంశఉపవర్ణితః ॥ అథగర్గస్యవంశమాహ ॥ గర్గాదితి ॥ గర్గా,చ్ఛిలో,జజ్ఞే,శినిరితిపాఠా న్తరం , తస్మాత్తు,గార్గ్యః , తత్రతతో గార్గ్యా,ద్బ్రహ్మబ్రహ్మకుల,మవర్తత,పుత్రాదపరంపరయాప్రావర్తతేత్యర్థః - అథమహావీర్యస్యాన్వయమాహ - మహావీర్యా-ద్దురితక్షయో,జజ్ఞే - తస్యదురితక్షయస్య-త్రయ్యారుణిః,కవిః,పుష్కరారుణిశ్చ , తి,త్రయః,పుత్రాః,కథంభూతాః,యే , అత్రక్షత్రవంశే,బ్రాహ్మణగతింబ్రాహ్మణరూపతాం.గతాః ప్రాప్తాః - అథజ్యేష్ఠస్యబృహత్క్షత్రస్యవంశమాహ,బృహత్క్షత్రస్యపుత్రోఽభూదిత్యాదినా - బృహత్క్షత్రస్య-పుత్రో,హస్తీ-బభూవ,యత్ యేన,హాస్తినంపురం, కృతమితిశేషః , సహస్తిబభూవేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❋ హస్తిన-స్సుతా,ఆజమీఢాదయః,త్రయః - తత్రాజమీఢస్య -వంశ్యావంశజాః,ప్రియమేధాదయో,ద్విజా,బభూవుః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ అజమీఢాదేవాన్యః-పుత్రో,బృహదిషుర్నామా - భవత్ - తస్యబృహదిషో , స్సుతో,బృహద్ధను స్తస్యసుతో - బృహత్కాయ,స్తస్యబృహద్రథః,పుత్ర,ఆసీత్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ తత్సుతో బృహద్రథసుతో,విశద,స్తస్యవిశదస్య , తస్మాదితిపాఠే,విశదా,త్సేనజి,త్సమ

తస్యత్రిభువనాధీశాః ఫలదాః ఫలమిచ్ఛతామ్ । ఆత్మానందర్శయాంచక్రుర్మాయాంవిష్ణువినిర్మితామ్॥ ౧౫ ॥ స వై తేభ్యోనమస్కృత్యనిస్సఙ్గో విగతస్పృహః । వాసుదేవేభగవతిభక్త్యాచక్రేమనఃపరమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఈశ్వరాలమ్బనంచిత్తంకుర్వతోఽనన్యరాధసః । మాయాగుణమయీరాజన్స్వప్నవత్ప్రత్యలీయత ॥ ౧౭ ॥ తత్ప్రసఙ్గానుభావేనరన్తిదేవానువర్తినః । అభవన్యోగినస్సర్వేనారాయణపరాయణాః ॥ ౧౮ ॥ గర్గాచ్ఛినిస్తతోగార్గ్యః క్షత్రాద్బ్రహ్మహ్యవర్తత । దురితక్షయోమహావీర్యాద్యస్యత్రయ్యారుణిఃకవిః ॥ ౧౯ ॥ పుష్కరారుణిరిత్యత్రయేబ్రాహ్మణగతింగతాః।బృహత్క్షత్రాత్సుతోహస్తీయస్మాద్ధస్తినాపురమ్॥ ౨౦ ॥ అజమీఢోద్విమీఢశ్చపురుమీఢశ్చహస్తినః । అజమీఢస్యవంశాస్స్యుః ప్రియమేధాదయోద్విజాః ॥ ౨౧ ॥ అజమీఢాద్బృహదిషుస్తస్యపుత్రోబృహద్ధనుః । బృహత్కాయస్తతస్తస్యపుత్రఆసీద్బృహద్రథః॥ ౨౨ ॥ తత్సుతోవిశదస్తస్యసేనజిత్సమజాయత । రుచిరాశ్వోదృఢహనుఃకాశ్యోవత్సశ్చతత్సుతాః॥ ౨౩ ॥ రుచిరాశ్వసుతఃప్రాజ్ఞఃపృథుసేనస్తదాత్మజః । పారస్తత్తనయోనీపస్తస్యపుత్రశతంత్వభూత్ ॥ ౨౪ ॥ సకృత్వ్యాంశుకకన్యాయాంబ్రహ్మదత్తమజీజనత్ । యోగీసగవిభార్యాయాంవిష్వక్సేనమధాత్సుతమ్॥ ౨౫ ॥ జైగిషవ్యోపదేశేనయోగతన్త్రంచకారహ । ఉదక్సేనస్తతస్తస్మాద్భల్లాదోబార్హదిషవాః ॥ ౨౬ ॥ యవీనరోద్విమీఢస్యకృతిమాంస్తత్సుతస్తతః।

జాయత,తత్సుతాః సేనజిత్సుతాః -రుచిరాశ్వాదయ,శ్చత్వారః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ తత్రరుచిరాశ్వస్య,సుతః,ప్రాజ్ఞః-తదాత్మజః ప్రాజ్ఞసుతః,పృథుసేనః - తదాత్మజః పృథుసేనతనయః ,పారః,తత్తనయః,పారతనయః,నీప , స్తస్యనీపస్య,పుత్రశత,మభూత్ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ సనీపఏవ,శుకకన్యాయాం శ్రీశుకస్య-కన్యాయాందుహితరి - కృతిసంజ్ఞాయాం-బ్రహ్మదత్తాఖ్యం , సుత,మజీజనజ్జనయామాస , అత్రతస్యపుత్రశతంత్వభూదిత్యస్యానంతరంక్వచి " దణుహోనామయస్తేషాంజ్యేష్ఠస్సత్యరథోనృపే " తిపఠ్యతే,తత్ర,హేనృప, తేషాంపుత్రాణాం,శతే,యో , జ్యేష్ఠ,స్సోఽణుహః , సఏవసత్యరథాపరనామధేయఇత్యర్థః, శుకకన్యాయామిత్యనేనశుకస్యాప్యత్రసన్తానఉక్తః - తథాచోక్తంహరివంశాదిష్వపి " పారాశరసుతోత్పన్న శ్శుకోనామమహాయశాః । వ్యాసాదరణ్యాంసంభూతోవిధూమాగ్నిరివజ్వలన్॥ సతస్యాంపితృకన్యాయామిరిణ్యాంజనయిష్యతి।కృష్ణంగౌరంప్రభుంశంభుంతథాభూతశ్రుతంజయమ్ ॥ కన్యాంకీర్తిమతింషష్ఠీం యోగినీంయోగమాతరమ్ । బ్రహ్మదత్తస్యజననీంమానుషీ ,, మిత్యాది-యద్యపిశుకఉత్పత్తేరారభ్యవిముక్తసఙ్గోనిర్గత-స్తథాపివిరహాతురంవ్యాసమనుయాన్తందృష్ట్వాఛాయాశుకంనిర్మాయగతవాన్ - తదభిప్రాయేణైవాయంగార్హస్థ్యాదివ్యవహారఇత్యవిరోధఇత్యాచక్షతే - సచబ్రహ్మదత్తః - గవిసరస్వత్యాం-భార్యాయాం-విష్వక్సేనాఖ్యం - సుత-మగాత్ప్రాప్తవాన్-అదీజనదితియావత్ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ సఏవ,జైగీషవ్యస్యో-పదేశేనయోగతన్త్రం యోగశాస్త్రం - చకార - తతోవిష్వక్సేనా-దుదక్సేన- స్తస్మాదుదక్సేనా - ద్భల్లాదః-బార్హదిషవః-ఇమేఉక్తాస్సర్వేబృహదిషోరజమీఢసుతస్యవంశజాఇత్యర్థః ,దీర్ఘత్వమార్షమ్ ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ అథద్విమీఢస్యవంశమాహ॥

ద్విమీఢస్య,సుతో-యవీనరః - తత్సుతఃయవీనరసుతః-ధృతిమాన్-తతోధృతిమత-స్సత్యధృతి- స్తస్మాత్సత్యధృతేః , దృఢనేమి స్సచ-స్సుపార్శ్వకృత్ సుపార్శ్వస్యపి తేత్యర్థః,తత్పుత్రస్సుపార్శ్వఇతియావత్ ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻సుపార్శ్వాత్సుమతి,స్తస్యసుమతేః,పుత్ర,స్సన్నతిమాన్ ,తతస్సన్నతిమతః,కృతిః,తంవిశినష్టి-యఃకృతిః,హిరణ్యనాభా : ద్యోగం,సామ్నాం,షట్సంహితాశ్చ,ప్రాప్య,జగౌఅధ్యాపితవాన్, తస్యకృతేస్సుత,ఉగ్రాయుధః,తస్యోగ్రాయుధస్య,సుతః,క్షేమ్యః,అథక్షేమ్యాత్సువీర.స్తస్యతు,రిపుంజయః ✻॥౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ✻తతఃరిపుంజయా,ద్బహురథోనామ,జజ్ఞే,ఏవమజమీఢద్విమీఢయోర్వంశావభిధాయ పురుమీఢ స్త్వపుత్రోభవదిత్యాహ ॥ పురుమీఢోఽప్రజోభవదితి॥అజమీఢస్య,వంశ్యాః,ప్రియమేధాదయః,కేచి,ద్బ్రాహ్మణా, బభూవుఃబృహదిషుప్రభృతయఃక్షత్రియా శ్చేతివంశద్వయముక్తం, తస్యైవేదానీంవంశాన్తరమాహ ॥ నలిన్యామితియావత్సమాప్తి॥అజమీఢస్య,నలిన్యాంభార్యాయాం,నీల, స్తత్సుతోనీలసుతస్తు,శాన్తిఃతత్పుత్ర,స్సుశాన్తిః , సుశాన్తిపుత్రః,పురుజ్ఞః,తతఃపురుజ్ఞా,దర్కః ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻తతుతోఽర్కసుతః-భర్మ్యాశ్వః,తస్యభర్మ్యాశ్వస్య,పుత్రాః,ముద్గలఏకః, యవీనరాదయశ్చత్వారశ్చే,తిపఞ్చాస్సన్ జజ్ఞిరే ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻తేషాంపఞ్చాలసంజ్ఞితత్వంవక్తుంతన్నిమిత్తంపితృవచోరూపమాహ ॥భర్మ్యాశ్వఇతి॥భర్మ్యాశ్వః,ప్రాహ,పుత్రానితి శేషః,కిమితి, హేపుత్రాః మేమమ,పఞ్చానాం , విషయాణాంశబ్దాదీనాందేశానాంవా,రక్షణాయ,ఇమేయూయ,మలంప్రభవఇతి,యత, ఏవంపిత్రోక్తా , అత,స్తే,పఞ్చాలసంజ్ఞితాఃపఞ్చాలేతిసంజ్ఞామే

నామ్నాసత్యధృతి స్తస్మాద్దృఢనేమిస్సుపార్శ్వకృత్ ॥ ౨౬ ॥ సుపార్శ్వాత్సుమతి స్తస్యపుత్రస్సన్నతిమాం స్తతః । కృతీహిరణ్యనాభాద్యోయోగంప్రాప్యజగౌస్మషట్ ॥ ౨౭ ॥ సంహితాఃప్రాప్యసామ్నాంవై తస్యాప్యుగ్రాయుధస్సుతః । తస్యక్షేమ్యస్సువీరోఽథసువీరస్యరిపుంజయః॥ ౨౮ ॥తతోబహురథోనామపురుమీఢోఽప్రజోభవత్ । నళిన్యామజమీఢస్యనీలశ్శాన్తిస్తుతత్సుతః ॥ శాన్తేస్సుశాన్తి స్తత్పుత్రఃపురుజ్ఞో ఽర్క స్తతోఽభవత్ ॥ ౩౦ ॥ భర్మ్యాశ్వ స్తత్సుత స్తస్య పఞ్చాసన్ముద్గలాదయః । యవీనరోబృహదిషుఃకాంపిల్యస్సృంజయస్సుతాః ॥ ౩౧ ॥ భర్మ్యాశ్వఃప్రాహపుత్రా మేపఞ్చానాంరక్షణాయహి । విషయాణామలమిమఇతిపఞ్చాలసంజ్ఞితాః॥ ౩౨ ॥ ముద్గలాద్బ్రహ్మనిర్వృత్తంగోత్రంమౌద్గల్యసంజ్ఞితమ్ ॥ ౩౩ ॥ మిథునంముద్గలాద్భార్మ్యాద్దివోదాసఃపుమానభూత్ । అహల్యాకన్యకాయస్యాంశతానన్దస్తుగౌతమాత్ ॥ ౩౪ ॥ తస్యసత్యధృతిఃపుత్రోధనుర్వేదవిశారదః । శరద్వాం స్తత్సుతోయస్మాదూర్వశీదర్శనాత్కిల ॥ శర స్తమ్బే ఽపతద్రేతో మిథునంతదభూచ్ఛుభమ్ ॥ ౩౫ ॥ తద్దృష్ట్వాకృపయా ఽగృహ్ణాచ్ఛన్తనుర్మృగయాంచరన్ । కృపఃకుమారఃకన్యాచద్రోణపత్న్యభవత్కృపీ ॥ ౩౬ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణేనవమస్కన్ధే , ఏకవింశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీశుకఉవాచ ॥ మిత్రాయుశ్చదివోదాసాచ్చ్యవన స్తత్సుతోనృప। సుదాసస్సహదేవోఽథసోమకోజన్తుజన్మకృత్ ॥ ౧ ॥ తస్యపుత్రశతంతేషాంయవీయాన్పృషద స్తతః । ద్రుపదోద్రౌపదీతస్య ధృష్టద్యుమ్నాదయస్సు

షాంసంజాతేతితథా,తారకాదిత్వాదితచ్ ✻॥ ౩౨ ॥ ✻తత్రముద్గలాత్,బ్రహ్మగోత్రంబ్రాహ్మణకులంనిర్వృత్తముత్పన్నం॥ తద్విశినష్టి,మౌద్గల్యసంజ్ఞితమితి ✻॥ ౩౩ ॥ ✻తదేవసఙ్గ్రహేణదర్శయతి॥మిథునమితి॥భార్మ్యాద్భర్మ్యాశ్వసుతాన్ముద్గలా,న్మిథునం స్త్రీపుంస , మభూత్,తత్ర,పుమాన్,దివోదాసః,కన్యకాత్వ , హల్యా,తాంవిశినష్టి,యస్యామహల్యాయాం , గౌతమాద్భర్తు,శ్శతానన్దో,జజ్ఞే ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻తస్యశతానన్దస్య,పుత్ర,స్సత్యధృతి,స్సచ,ధనుర్వేదవిశారదః,తత్సుతస్సత్యధృతిసుత-శ్శరద్వాన్,తంవిశింషన్తన్నామ్నినిమిత్తంతద్వంశంచాహ ॥ యస్మాదిత్యాదినాయావత్సమాప్తి ॥ ఊర్వశ్యాఅప్సరసో , దర్శనాద్ధేతో,ర్యస్మాచ్ఛరద్వతో , రేత,శ్శర స్తమ్బే,అశ్వవాల స్తమ్బే ,న్యపతత్,అత,స్స,శరద్వాన్నామ్నా,బభూవేతిభావః,తచ్చపతితం,రేత,శ్శివంశుభాచారం , మిథునంస్త్రీపుంస,మభూత్ ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻శన్తనుః రాజా,యదృచ్ఛయా,మృగయాం-చరన్-తన్మిథునం,దృష్ట్వా,కృపయా , అగృహ్ణాత్ గృహీత్వారరక్షేత్యర్థః,తత్రమిథునే , కుమారః,కృపఃకృపాచార్యః,కన్యాతు,కృపి-సాచ , ద్రోణాచార్య స్యపత్నీ ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధే ఏకవింశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

ఏవంముద్గలస్యదుహితృసంతానమభిధాయాథపుత్రసన్తానమాహ ॥ మిత్రాయుశ్చేతి ॥ దివోదాసాన్మౌద్గల్యా-న్మిత్రాయు-ర్జజ్ఞే-తత్సుతామిత్రాయుసుతాః - హేనృప - చ్యవనాదయ-శ్చత్వారః-తత్ర-సోమకః - కనీయాన్-సచ,జన్తోః,జన్మ కృతవానితితథా-సోమకస్యసుతోజన్తురిత్యర్థః ✻ ॥ ౧ ॥ ✻నకేవలంజన్తురేవతస్యపుత్రః - అపితు-జన్తుజ్యేష్ఠంశతమిత్యాహ॥తస్యే

తి॥తస్యసోమకస్య-పుత్రశత-మభూత్-తేషాం, పృషదః-కనీయాన్-జన్తుస్తుజ్యేష్ఠఇతి శేషః, పృషదాత్తుద్రుపదః, యస్యద్రుపదస్య, సుతా-దృష్టద్యుమ్నాదయః * ॥ ౨ ॥ *ఇమే-దృష్టద్యుమ్నాదయః,పఞ్చాలకాఃపఞ్చాలసంజ్ఞికముద్గలవంశప్రసూతత్వాత్పఞ్చాలకాః, అజమీఢస్యపునర్వంశాన్తరమాహ ॥ యఇతి ॥అజమీఢస్య,న్యో,యః,స్సుతః,ఋక్షాఖ్య,స్తత,ఋక్షాత్సంవరణః *॥౩॥ *సంవరణాచ్చ,తపత్యాఖ్యాయాంసూర్యకన్యాయాం-కురు,ర్జజ్ఞే,సచ-కురుక్షేత్రస్య-పతిః-కురోస్సుతాస్తు-పరీక్షిదాదయ-శ్చత్వారః-తత్ర-సుధనుష-స్సుత-స్సుహోత్రో, ఽభూత్, అథ-సుహోత్రా-చ్చ్యవనః, తతశ్చ్యవనాత్కృతిః * ॥ ౪ ॥ *తస్యకృతే-రుపతిచరోవసుఃఉపరిచరవసుః-కృతీతిపాఠాన్తరం-తదా-తస్యకృతినః-తతఉపరిచరవసోః-బృహద్రథోముఖమాదిర్యేషాం తే-జజ్ఞిరే-తానాహ-కుసుమ్భేతి-ఏతే-చేదిపాఃచేదిజనపదాధిపాః * ॥ ౫ ॥ *తత్ర-బృహద్రథా-త్కుశాగ్రో,బభూవ-కుశజ్ఞోఽభూదితిపాఠాన్తరం-తత్సుతఃకుశజ్ఞసుతః- ఋషభః-స్మృతఃప్రసిద్ధః - తత్సుతఃఋషభసుతః - పుష్పవాన్-తస్య, హితఃహితాఖ్యః - అపత్యంపుత్రో-జజ్ఞే ఇత్యన్వయః-తత్సుతోహితసుతః-జహుఃజగురితిపాఠాన్తరమ్ * ॥ ౬ ॥ *ఏవంబృహద్రథస్యఏకోవంశఉక్తః,అథా,న్యస్యామపి,భార్యాయాం-బృహద్రథాత్,ద్వే,శకలే-జజ్ఞాతే,తేచ-మాత్రా-బహి-రుత్సృష్టేత్యుక్తే-తత్ర-క్రీడన్త్యా-జరయారాక్షస్యా-జీవజీవే- తి భాషమాణయా-అభిసన్ధితేఃజరయాసన్ధితత్వా-జ్జరాసన్ధ-స్సుతో - ఽభవత్-తతోజరాసన్ధా-త్సహదేవః - యత్ యస్మాత్సహదేవా-త్సోమాపిః - శ్రుతశ్రవాశ్చ-జా

తాః॥ ౨ ॥ ధృష్టద్యుమ్నాద్ధృష్టకేతుర్భార్మ్యాః పఞ్చాలకాఇమే । యోఽజమీఢసుతోహ్యన్యస్యత్వృక్షస్సంవరణ స్తతః॥ ౩ ॥ తపత్యాంసూర్యకన్యాయాంకురుక్షేత్రపతిఃకురుః । పరీక్షిత్సుధనుర్జహ్నుర్నిషధశ్చకురోస్సుతాః॥ సుహోత్రోఽభూత్సుధనుషశ్చ్యవనోఽథతతఃకృతీః॥ ౪ ॥వసు స్తస్యోపరిచరోబృహద్రథముఖా స్తతః। కుసుమ్భమత్స్యప్రత్యగ్రచేదిపాద్యాశ్చచేదిపాః॥ ౫ ॥బృహద్రథాత్కుశాగ్రోఽభూదృషభ స్తస్యచాత్మజః। జజ్ఞే తస్య హితో ఽ పత్యంపుష్పవాం స్తత్సుతోజహుః ॥ ౬ ॥ అన్యస్యామపిభార్యాయాంశకలేద్వేబృహద్రథాత్ । తేమాత్రాబహిరుత్సృష్టేజరయాచాభిసన్ధితే॥ ౭ ॥క్రీడన్త్యాజీవజీవేతిజరాసన్ధ స్తతోఽభవత్।తతశ్చ సహదేవోఽభూత్సోమాపిర్యచ్ఛ్రుతశ్రవాః ॥ ౮ ॥ పరీక్షిదనపత్యోఽభూత్సురథోనామజాహ్నవః। తతోవిడూరథ స్తస్మాత్సార్వభౌమ స్తతోఽభవత్॥ ౯ ॥ జయత్సేన స్తత్తనయోరాధికోఽతో *ద్యుమానభూత్ । తతశ్చక్రోధన స్తస్మాద్దేవాతిథిరముష్యచ ॥ ౧౦ ॥ † ఋక్ష స్తస్యదిలీపో ఽ భూత్ప్రతీప స్తస్యచాత్మజః । దేవాపిశ్శన్తను స్తస్యబాహ్లీకఇతిచాత్మజాః ॥ ౧౧ ॥ పితృరాజ్యంసముత్సృజ్య దేవాపిస్తువనంగతః। అభవచ్ఛన్తనూరాజాప్రాఙ్మహాభిషసంజ్ఞితః॥ ౧౨ ॥ యంయంకరాభ్యాంస్పృశతిజీర్ణంయౌవనమేతిసః। శాన్తిమాప్నోతిచైవాగ్ర్యంకర్మణాతేనశంతనుః॥ ౧౩ ॥సమాద్వాదశతద్రాష్ట్రేనవవర్షయదావిభుః। శన్తనుర్బ్రాహ్మణైరు

తా-స-సహదేవ, ఇత్యన్వయః * ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ *కురోః - పుత్రః-పరీక్షి-దనపత్యః, అదజహ్నోఃకురుసుతస్య - సుతో-జాహ్నవః,సచ-నామ్నా, సురథ, ఇతిప్రసిద్ధః - స్తతస్సురథా, ద్విడూరథ, స్తస్మా- త్సార్వభౌమః * ॥ ౯ ॥ *తతో-జయసేన - స్తత్తనయోజయసేనతనయః-రాధికః - అతోరాధికా - ద్యుమా-నభూత్ - అతో యుతోభవదితిపాఠాన్తరం-తతశ్చద్యుమతః - క్రోధనః - తస్మాత్క్రోధనా - ద్దేవాతిథిః-అముష్య దేవాతిథేః - ఋక్ష - స్తస్మాదృక్షా-ద్దిలీప - స్తస్యదిలపస్యా- త్మజః - ప్రతీపః “ ఋక్షోఽస్యభీమసేనోభూత్ప్రతీప స్తస్యచాత్మజ ” ఇతిపాఠాన్తరం-తస్యప్రతీపస్య - దేవాపి- శ్శన్తను-ర్బాహ్లీకశ్చే-తి-త్రయ,స్సుతాః * ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ *తత్ర-దేవాపిః,పితృరాజ్యం,త్యక్త్వా,వనం-గతః,అధునా-అపుత్రశ్చేతిభావః-శన్తనుస్తు - రాజా - అధికృతరాజ్యః - సచ- ప్రాక్పూర్వజన్మని - మహాభిషసంజ్ఞితఃమహాభిషసంజ్ఞాఽస్యసంజాతేతితథాభూతః * ॥ ౧౨ ॥ *తస్యఏతస్మిఞ్జన్మనిశన్తనునామప్రవృత్తౌనిమిత్తమాహ ॥ యంయమితి ॥ సోఽస్మిఞ్జన్మని-కరాభ్యాం - యంయం-జీర్ణంజరఠం -స్పృశతి-స-సర్వోఽపి-యౌవన-మేతిప్రాప్నోతి - అగ్ర్యాంముఖ్యాం - శాన్తించా-ప్నోతి-యత-స్తతో - ఽనేన-కర్మణాయౌవనశాన్త్యాపాదనరూపేణకర్మణానిమిత్తేన - శన్తను-రితిప్రసిద్ధః - శంసుఖంతనుతేయౌవనశాన్త్యోరాపాదనేనేతిశన్తనురితినిరుక్తిరభిప్రేతా * ॥ ౧౩ ॥ *తస్యశన్తనోరాష్ట్రే-యదాద్వాదశ-సమాఃవర్షాణి-విభుఃపర్జన్యో - నవవర్ష-తదా-శన్తను- స్తత్ర-నిమిత్తం-బ్రాహ్మణాన్-పప్రచ్ఛ - బ్రాహ్మణై స్త్వే-వ-ముక్తః “ దారాగ్నిహోత్రసంయోగంకురుతేయోఽగ్రజేస్థితే । పరివేత్తాసవిజ్ఞేయఃపరివిత్తుస్తుపూర్వజ ” ఇతిస్మృతేః-యోఽగ్రభుక్ భువమగ్రతోభు

౧౨ ॥ శ్లో * పా ॥ యుతోఽభవత్. ౧౧ ॥ శ్లో † ఋక్షోఽస్యభీమసేనోఽభూత్.

నక్త్యయం, త్వాదృశోఽపి పరివేత్తైవ భవతి ॥ అత-స్తద్దోషపరిహారాయ-రాజ్య-మగ్రజాయ - దేహి-తతో, వృష్టి-ర్భవిష్య తీ-త్యేవ-ముక్తః - పురరాష్ట్రయో-ర్వివృద్ధి-ర్యస్మాద్వర్షా-త్తస్మై-వర్షార్థమిత్యర్థః-తత-స్స, శన్తను ర్వనం-గత్వా-జ్యేష్ఠం ఛన్దయామాస-రాజ్ఞః ప్రజాపరిపాలనాదిః పరమో ధర్మ-స్తత-స్త్వం రాజ్యం స్వీకుర్వితి ప్రార్థయాంచక్రే - తతః పూర్వమేవ, తస్య, మన్త్రిణా అశ్మరాదసంజ్ఞికేన-దేవాపిం-పాషణ్డీకృత్య- రాజ్యానర్హం కర్తుం, యే ప్రహితా, విప్రా-స్తైః-పాషణ్డమతాశ్రయయా-గిరా వేదాద్విభ్రంశితస్సన్, వేదవాదస్య, తివాదాన్ నిన్దావచనాని - సదేవాపి-రబ్రవీత్, తత-స్తస్య పాతిత్యేన రాజ్యానర్హత్వే జాతే శన్తనో ర్దోషాభావా, ద్దేవో-వవర్షేత్యర్థః ✻ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ✻ దేవాపి-ర్యోగ, మాశ్రిత్య, కలాపగ్రామ-మాశ్రితస్సన్-కలౌ-సోమవంశే, నష్టే సతి-పునః - కృతయుగస్యాదౌ - స్థాపయిష్యతి ప్రతివర్తయిష్య తి-సోమవంశమితి శేషః ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ బాహ్లీకాత్ప్రతీపాత్మ జా-త్సోమదత్తో-జజ్ఞే-తతస్సోమదత్తా-ద్భూరిః- భూరిశ్రవాః - శలశ్చేతి-త్రయ, స్సుతా, జజ్ఞిరే-శన్తనో స్తు - బ్రహ్మశాపాన్మానుషీత్వం ప్రాప్య స్వయంవరేణాగతాయాం, గఙ్గాయాం-భార్యాయాం, భీష్మో-జాతః-తం విశినష్టి-ఆత్మవాన్ బ్రహ్మవిత్ ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ సర్వేషాం ధర్మవిదాం- శ్రేష్ఠః-మహాభాగవతః-కవిర్విద్వాన్-వీరాణాం సైన్యస్య-నాయకః-యేన భీష్మేణ-రామో జామదగ్న్యోఽపి-యుధిసఙ్గ్రామే, తోషితః ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ తతో గఙ్గాయామన్తర్హితాయాం, శన్తనో, ర్దాశకన్యాయాం దాశైః కైవర్తైః పాలితాయా, ముపరిచరవసో ర్వీర్యం భక్షితవత్యా మత్స్యా ఉదరాద్దాశై రుద్ధృతాయాం తైః పాలితాయాం మత్స్యగన్ధియోజనగన్ధి సత్యవత్యాద్యాఖ్యాయామిత్యర్థః-చిత్రాఙ్గద, స్స

క్తః పరివేత్తా త్వమగ్రభుక్ ॥ ౧౪ ॥ రాజ్యం దేహ్యగ్రజాయాశు పురరాష్ట్రవివృద్ధయే । ఏవముక్తో ద్విజైర్జ్యేష్ఠం ఛన్దయామాస సోఽబ్రవీత్ ॥ ౧౫ ॥ తన్మన్త్రిప్రహితై ర్విప్రై ర్వేదాద్విభ్రంశితో గిరా । వేదవాదాతివాదాన్వై తదా దేవో వవర్ష హ ॥ ౧౬ ॥ దేవాపి ర్యోగమాస్థాయ కలాపగ్రామమాస్థితః । సోమవంశే కలౌ నష్టే కృతాదౌ స్థాపయిష్యతి ॥ ౧౭ ॥ బాహ్లీకాత్సోమదత్తోఽభూద్భూరి ర్భూరిశ్రవా స్తతః । శలశ్చ శన్తనో రాసీద్గఙ్గాయాం భీష్మ ఆత్మవాన్ ॥ ౧౮ ॥ సచ ధర్మవిదాం శ్రేష్ఠో మహాభాగవతః కవిః । వీరయూథాగ్రణీర్యేన రామోఽపి యుధి తోషితః ॥ ౧౯ ॥ శన్తనో ర్దాశకన్యాయాం జజ్ఞే చిత్రాఙ్గదస్సుతః । విచిత్రవీర్యోఽవరజో నామ్నా చిత్రాఙ్గదో హతః ॥ ౨౦ ॥ యస్యాం పరాశరాత్సాక్షాదవతీర్ణో హరేః కలా । వేదగుప్తో మునిః కృష్ణో యతోఽహమిదమధ్యగాత్ ॥ హత్వా స్వశిష్యాన్పైలాదీన్భగవాన్బాదరాయణః । మహ్యం పుత్రాయ దాన్తాయ పరం గుహ్యమిదం జగౌ ॥ ౨౨ ॥ విచిత్రవీర్యోఽథోవాహ కాశిరాజసుతే బలాత్ । స్వయంవరాదుపానీతే అమ్బికామ్బాలికే చ సః ॥ ౨౩ ॥ తయో రాసక్తహృదయో గృహీతో యక్ష్మణా మృతః ॥ ౨౪ ॥ క్షేత్రేఽప్రజస్య వై భ్రాతు ర్మాత్రోక్తో బాదరాయణః । ధృతరాష్ట్రం చ పాణ్డుం చ విదురం చాప్యజీజనత్ ॥ ౨౫ ॥ గాన్ధార్యాం ధృతరాష్ట్రస్య జజ్ఞే పుత్రశతం నృప । తత్ర

త, స్తస్య, కనీయాన్విచిత్రవీర్యశ్చే-తిద్వౌ, సుతౌ - జజ్ఞాతే ఇత్యర్థః-తత్ర - చిత్రాఙ్గదో, నామ్నా తత్సనామ్నా-చిత్రాఙ్గదాఖ్యేన-గన్ధర్వేణ యుద్ధే-హతః ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ దాశకన్యాం విశినష్టి ॥ యస్యామితి ॥ యస్యాం దాశకన్యాయాం-శన్తనోః పరిగ్రహాత్పూర్వమేవ - పరాశరా-ద్భగవతః, కలా అవతతారః, శ్రీవ్యాసరూపేణేతి శేషః, తస్యాం దాశకన్యాయాం, శన్తనో-శ్చిత్రాఙ్గదో, జజ్ఞే-ఇతిపూర్వేణాన్వయః ॥ హరేః కలావతారం విశినష్టి వేదగుప్త ఇతి ॥ వేదాః గుప్తా యేన, స, వేదగుప్తః, కృష్ణః కృష్ణద్వైపాయనాఖ్యో-మునిః-యస్మా, దహం శుకో, జాతస్స, న్నిదం శ్రీభాగవత, మధ్యగాం, అహమేవేదం భాగవతం తస్మాదధీతవానస్మీత్యర్థః ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ తదేవోపపాదయతి ॥ హిత్వేతి ॥ భగవా-న్బాదరాయణః పారాశర్యస్సత్యవతీసుతః-స్వైలాదీ, న్స్వశిష్యాన్-హిత్వా, తేభ్యోఽనుపదిశ్యేత్యర్థః - ప్రశాన్తాయేతి హేతుగర్భం, ప్రశాన్తత్వా, న్మహ్యమేవే, దం, పరం, గుహ్యం, పురాణం శ్రీభాగవతం, జగౌ ఉపదిదేశేత్యర్థః ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ విచిత్రవీర్య ఇతి ॥ విచిత్రవీర్యశ్శాన్తనవః- కాశిరాజస్య, సుతే బలా, ద్భీష్మేణ-స్వయంవరా, దుపానీతే, అమ్బికామ్బాలికాఖ్యే, ద్వే, ఉవాహ ఉపయేమే ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ తత, స్తయో, రమ్బికామ్బాలికయో, రాసక్తం, హృదయం, యస్య, స చిత్రవీర్యః, యక్ష్మణా క్షయరోగేణ, మృతః ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ తతో - మాత్రా సత్యవత్యా, ఉక్త ఆదిష్టో, భగవా-న్బాదరాయణః, అప్రజస్యాపుత్రస్య - భ్రాతు ర్విచిత్రవీర్యస్య, క్షేత్రే అమ్బికామ్బాలికారూపే కలత్రద్వయే-తద్దాస్యాం చ -ధృతరాష్ట్రం - జ్యేష్ఠం-తస్య, కనీయాంసం-పాణ్డుం, విదురం చాజీజన జ్జనయామాస-తత్రామ్బికాయాం ధృతరాష్ట్రం, అమ్బాలికాయాం పాణ్డుం-దాస్యాం తు విదుర-మితి వివేకః ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ తత్ర-ధృతరాష్ట్రస్య, గాన్ధార్యాం - పుత్రశతం-జజ్ఞే, హే నృప- తేషాం శతసఙ్ఖ్యానాం ధార్తరాష్ట్రాణాం - దుర్యోధనో-జ్యేష్ఠః, దుశ్శలా నా

మ-కన్యాచ,ధృతరాష్ట్రా,ద్గాన్ధార్యాం,జజ్ఞ ఇత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ అరణ్యే మృగరూపిణోః రమమాణయోః ఋష్యోః - శాపాద్ధేతోః మైథునేకర్మణి ప్రతిరుద్ధస్య-పాణ్డోః,భార్యాయాం కున్త్యాం - ధర్మానిలేన్ద్రేభ్యో - యుధిష్ఠిరః ముఖమాదిర్యేషాం తే- యుధిష్ఠిరభీమార్జునాః-త్రయః-జాతాః ॥ ౨౭ ॥ తథా అన్యస్యాం,భార్యాయాం మాద్ర్యాం-నాసత్యదస్రయోరశ్వినోస్సకాశాన్నకుల-స్సహదేవశ్చేతి-ద్వౌ-సుతౌ,జాతౌ- పఞ్చభ్యో యుధిష్ఠిరాదిభ్యో - ద్రౌపద్యా - మేకభార్యాయాం పఞ్చ,పుత్రా,అభవన్- తేచ-అపితరః-న కేషాంచిత్పితరః - అపుత్రా ఏవ సన్తో ద్రౌణినా హతా ఇత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ అథ,యుధిష్ఠిరాత్ప్రతిస్వికభార్యాయాం,ప్రతివిన్ధ్యో,జాతః,వృకోదరాద్భీమా,చ్ఛ్రుతసేనః,అర్జునాత్తు,శ్రుతకీర్తిః,నాకులః నకులసుతస్తు శతానీకః,హే రాజన్,సహదేవసుత,శ్శ్రుతకర్మా-తథా ఽపరేచ,భార్యాస్తరే,యుధిష్ఠిరాదిభ్యో,జాతా ఇత్యర్థః- తానేవదర్శయతి ॥ యుధిష్ఠిరాత్తు,పౌరవ్యాం,దేవకో,జాతః-భీమసేనాత్తు-హిడమ్బాయాం- ఘటోత్కచో,జాతః-కాళీ చాన్యా భీమస్య భార్యా,తస్యాం తతో భీమా-త్సర్వగతో నామ,పుత్రో,ఽభవదిత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ పార్వతీ పర్వతస్య పుత్రీ-విజయా నామ-సహదేవాత్సుహోత్ర-మసూత,నకులః-కరేణుమత్యాం-వీరమిత్రం-జనయామాస,నిరమిత్రమితి పాఠాన్తరం,తథా ఽర్జునోఽపి,ఇరావత్యామిరావన్తం,మణలూరుపతేస్సుతాయాం,ఉలూప్యాం॥ అభార్తృకాం ప్రదాస్యామి తుభ్యం కన్యామలంకృతామ్ అస్యాం యో జాయతే పుత్రస్స మే పుత్రో భవిష్యతీ,త్యుక్తవిధభాషాబన్ధనయా పుత్రికాధర్మేణ-దత్తాయాం-బభ్రువాహనంచా

దుర్యోధనో జ్యేష్ఠో దుశ్శలాచాపి కన్యకా ॥ ౨౬ ॥ శాపాన్మైథునరుద్ధస్య పాణ్డోః కున్త్యాం మహారథాః । జాతా ధర్మానిలేన్ద్రేభ్యో యుధిష్ఠిరముఖాస్త్రయః ॥ ౨౭ ॥ నకులస్సహదేవశ్చ మాద్ర్యాం నాసత్యదస్రయోః । ద్రౌపద్యాం పఞ్చ పఞ్చభ్యః పుత్రాస్తే ఽపితరో ఽభవన్ ॥ ౨౮ ॥ యుధిష్ఠిరాత్ప్రతివిన్ధ్యశ్శ్రుతసేనో వృకోదరాత్ । అర్జునాచ్ఛ్రుతకీర్తిస్తు శతానీకస్తు నాకులిః ॥ ౨౯ ॥ సహదేవసుతో రాజన్ శ్రుతకర్మా తథాపరే । యుధిష్ఠిరాత్తు పౌరవ్యాం దేవకోఽథ ఘటోత్కచః ॥ భీమసేనాద్ధిడిమ్బాయాం కాళ్యాం సర్వగతస్తతః ॥ ౩౦ ॥ సహదేవాత్సుహోత్రం తు విజయాఽసూత పార్వతీ । కరేణుమత్యాం నకులో నిరమిత్రం తథార్జునః ॥ ౩౧ ॥ ఇరావన్తములూప్యాం వై సుతాయాం బభ్రువాహనమ్ । మణలూరుపతేస్సోఽపి తత్పుత్రః పుత్రికాసుతః ॥ ౩౨ ॥ తవ తాతస్సుభద్రాయామభిమన్యురజాయత । సర్వాతిరథజిద్వీర ఉత్తరాయాం తతో భవాన్ ॥ ౩౩ ॥ పరిక్షీణేషు కురుషు ద్రౌణేర్బ్రహ్మాస్త్రతేజసా । త్వం తు కృష్ణానుభావేన సజీవో మోచితోఽన్తకాత్ ॥ ౩౪ ॥ తవేమే తనయాస్తాత జనమేజయపూర్వకాః ॥ శ్రుతసేనో భీమసేన ఉగ్రసేనశ్చ వీర్యవాన్ ॥ ౩౫ ॥ జనమేజయస్త్వాం జ్ఞాత్వా తక్షకాన్నిధనం గతమ్ । సర్పాన్వై సర్పయాగాగ్నౌ స హోష్యతి రుషాన్వితః ॥ ౩౬ ॥ కావషేయం పురోధాయ తురం తురగమేధయాట్ । సమన్తాత్పృథివీం సర్వాం జిత్వా యక్ష్యతి చాధ్వరైః ॥ ౩౭ ॥ తస్య పుత్రశ్శతానీకో యాజ్ఞవల్క్యాత్త్రయీం పఠన్ । అస్త్రజ్ఞానం ॥ పరం జ్ఞానం శౌనకాత్పరమేష్యతి ॥ ౩౮ ॥ స

సూత,అత-స్తత్పుత్రో ఽర్జునపుత్రస్సన్నపి,స బభ్రువాహనః-పుత్రికాసుతః మాతామహసుత ఇత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ తవ పరీక్షిత-స్తాతః పితా,అభిమన్యు,రర్జునాత్సుభద్రాయా,మజాయతే,తి రాజానం ప్రతిశుకోక్తిత్వాత్తవేత్యుక్తం,అభిమన్యుం విశినష్టి-సర్వా,నతిరథాన్ జితవానితి తథా,వీరః,తతః అభిమన్యో,రుత్తరాయాం,భవాన్ త్వం, జాతోఽసి ॥ ౩౩ ॥ కురుషు దుర్యోధనాదిషు-వినష్టేషు సత్సు క్రుద్ధస్య-ద్రౌణేరశ్వత్థామ్నో,బ్రహ్మాస్త్రతేజసా తత్ప్రయుక్తబ్రహ్మాస్త్రతేజసా - దగ్ధోఽపీతి శేషః,త్వం కృష్ణస్య భగవతో-ఽనుభావేన- సజీవస్సప్రాణో-ఽన్తకాన్మృత్యో-ర్మోచితోఽసి ॥ ౩౪ ॥ హే తాత రాజన్ తవ-తనయాస్తు-ఇమే-జనమేజయః పూర్వో జ్యేష్ఠో యేషాం- తే-శ్రుతసేనో-భీమసేన-ఉగ్రసేనశ్చే, తి చత్వారః ॥ ౩౫ ॥ తత్ర జనమేజయాదీనాం భావినం వృత్తాన్తం వంశం చాహ ॥ జనమేజయస్త్విత్యాదినా యావత్సమాప్తి ॥ త్వాం తక్షకా , న్నిధనం-ప్రాప్తం-విదిత్వా-సత్వత్పుత్రో జనమేజయః రుషా,యుక్త,సర్పయాగసంబన్ధిన్య,గ్నౌ,సర్పాన్,హోష్యతి ॥ ౩౬ ॥ కిం కృత్వా-కావషేయం-తురం తురసంజ్ఞం-పురోధాయ పురోహితం కృత్వా - తథా,తురగమేధై రశ్వమేధై ర్యక్ష్యతీతి తథా- భవితా,కథం యష్టేత్యత్రాహ-సర్వతః-పృథివీం-సర్వాన్నృపా,న్జిత్వా అశ్వమేధై-ర్యక్ష్యతి ॥ ౩౭ ॥ తస్య జనమేజయస్య-పుత్రశ్శతానీకో-భవితా-సచ - యాజ్ఞవల్క్య,త్త్రయీం వేదం , పరన్ అధీయానః ,కృపాత్కృపాచార్యాత్-అస్త్రజ్ఞానం - శౌనకాత్తు - పరం జ్ఞానం ఆత్మపరమాత్మజ్ఞానం , ఎష్య తి ప్రాప్స్య , తి - క్రియాజ్ఞానమితి పాఠే - శౌనకాదస్త్రజ్ఞానాది త్రయం లప్స్యత ఇత్యర్థః - తత్ర - క్రియాజ్ఞానం యజ్ఞాదికర్మానుష్ఠానోపయుక్తం జ్ఞానమ్ ॥ ౩౮ ॥ తత్పు

౩౮ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ క్రియాజ్ఞానం.

త్రశ్శతానీకపుత్త్ర - స్సహస్రానీకః - తస్మాత్తు - అశ్వమేధజః - తస్యాప్యశ్వమేధజస్యాపి, అసీమకృష్ణో భవితా తత్సుతః అసీమకృష్ణసుతః - నిచక్రుః ॥ ౩౯ ॥ తస్య తన్నామ్ని నిమిత్తమాహ ॥ గజాహ్వయే హాస్తినపురే, నద్యాగఙ్గయా - హృతే నాశితే సతి, తతో నిచక్రుః కౌశామ్బ్యాం - సాధు యథా తథా - ఉత్స్యతి వాసం కరిష్యతి, తతో నిచక్రోరుక్తః - తత ఉక్తాచ్చిత్రరథః - తస్మాచ్ఛుచిరథః - ఉక్తస్తతో రథస్తస్మాత్ తస్మాచ్చిత్రరథస్సుత ఇతి పాఠాన్తరమ్ ॥ ౪౦ ॥ తస్మాచ్చిత్రరథాద్వృష్టిమాన్ - తస్య వృష్టిమతః - సుషేణో - మహ్యాః పతిస్సుతో, భవితా - తస్య సుషేణస్య, సునీథో - భవితా, తస్య చ - నృచక్షుః - యత యస్మాన్నృచక్షుస్సుఖీనలో, భవితా ॥ ౪౧ ॥ స చ - పారిప్లవస్సుత యస్య, తథాభూతః - తస్మాత్పారిప్లవాన్మేధావి, స చ, సునయ ఆత్మజో యస్య, తథాభూతః, యద్వా - పారిప్లవాత్సునయస్తస్యాత్మజో - మేధావీత్యర్థః - తస్మాన్నృపఞ్జయస్తస్మాచ్చ దూర్వస్తతశ్చ - నిమిర్జనిష్యతి ॥ ౪౨ ॥ నిమేర్బృహద్రథస్తస్మాద్బృహద్రథాచ్ఛతానీకః - సుదాసజః బృహద్రథాత్సుదాసస్తస్మాచ్ఛతానీకో, జనిష్యత ఇత్యర్థః - శతానీకాద్దుర్దమనస్తస్య దుర్దమనస్య, అపత్యం పుత్త్రస్తు, విహీనరః ॥ ౪౩ ॥ తస్య - దణ్డపాణిస్తస్య తు - నిమిస్తస్య నిమేః - క్షేమకో - నృపో - భవితా - తే - దైవం - బ్రహ్మక్షత్త్రస్య బ్రహ్మక్షత్త్రకులయోః, యోనిః కారణభూతో - వంశస్సోమవంశః - దేవైః, ఋషిభిశ్చ, సత్కృతః అనుగృహీతః ॥ ౪౪ ॥ కలౌ యుగే. క్షేమకం - రాజానం, ప్రాప్య క్షేమకపర్యన్తమనువృత్త ఇత్యర్థః - తత - స్సంస్థాం సమాప్తిం - ప్రాప్స్యతి ॥ అజమీఢ

హస్రానీకస్తత్పుత్త్రస్తతశ్చైవాశ్వమేధజః ॥ అసీమకృష్ణస్తస్యాపి నిచక్రుస్తత్సుతః స్మృతః ॥ ౩౯ ॥ గజాహ్వయే హృతే నద్యా కౌశామ్బ్యాం సాధు వత్స్యతి ॥ ఉక్తస్తతశ్చిత్రరథస్తస్మాచ్ఛుచిరథస్సుతః ॥ ౪౦ ॥ తస్మాచ్చ వృష్టిమాంస్తస్య సుషేణోఽథ మహీపతిః ॥ సునీథస్తస్య భవితా నృచక్షుర్యత్సుఖీనలః ॥ ౪౧ ॥ పరిప్లవసుతస్తస్మాన్మేధావీ సునయాత్మజః । నృపఞ్జయస్తతో దూర్వస్తిమిస్తస్మాజ్జనిష్యతి ॥ ౪౨ ॥ నిమేర్బృహద్రథస్తస్మాచ్ఛతానీకస్సుదాసజః ॥ శతానీకాద్దుర్దమనస్తస్యాపత్యం విహీనరః ॥ ౪౩ ॥ దణ్డపాణిర్నిమిస్తస్య క్షేమకో భవితా నృపః ॥ బ్రహ్మక్షత్త్రస్య వై యోనిర్వంశో దేవర్షిసత్కృతః ॥ ౪౪ ॥ క్షేమకం ప్రాప్య రాజానం సంస్థాం ప్రాప్స్యతి వై కలౌ । అథ మాగధరాజానో భావినో యే వదామి తే ॥ ౪౫ ॥ భవితా సహదేవస్య మార్జారిర్యచ్ఛ్రుతశ్రవాః ॥ తతో యుతాయుస్తస్యాపి నిరమిత్రోఽథ తత్సుతః ॥ ౪౬ ॥ సునక్షత్రస్సునక్షత్రాద్బృహత్సేనోఽథ కర్మజిత్ । తతస్సుతఞ్జయో విప్రశ్శుచిస్తస్య భవిష్యతి ॥ ౪౭ ॥ క్షేమోఽథ సువ్రతస్తస్మాద్ధర్మనేత్రశ్శ్రుతస్తతః । దృఢసేనోఽథ సుమతిస్సుబలో జనితా తతః ॥ ౪౮ ॥ సునీథస్సత్యజిదథ విశ్వజిచ్చ పురఞ్జయః । ఏతే బార్హద్రథా భూపా భావ్యాస్సహస్రవత్సరాః ॥ ౪౯ ॥ ****************************

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, ద్వావింశోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అనోస్సభానరశ్చక్షుః పరోక్షశ్చ త్రయస్సుతాః । సభానరాత్కాలనాభస్సృఞ్జయస్తత్సుత

పౌత్త్రస్య సంవరణస్య సుతః, కురుస్తస్య పరీక్షిదాదయశ్చత్వారస్తత్ర పరీక్షిదనపత్య ఉక్తః, సుధనుర్జహ్నోర్వంశౌ ప్రోక్తౌ, నిషధస్యాప్యనుక్త ఏవ, తత్రైవ - సుధనుర్వంశ్యస్య బృహద్రథస్యైకో వంశో జగుర ఉక్తః, అన్యస్తు, శ్రుతశ్రవః పర్యన్తః - ఇదానీం శ్రుతశ్రవః పితామహాత్సహదేవాన్మగధాధిపతేర్భవిష్యతో వంశ్యాన్వక్తుం ప్రతిజానీతే ॥ అథేతి ॥ మగధరాజానః మగధదేశాధిపతీన్ - భావినస్తే తుభ్యం - వదామి ॥ ౪౫ ॥ సహదేవస్య జరాసన్ధసుతస్య - మార్జారిః - భవితా భవిష్యతి తతో మార్జారేః - శ్రుతశ్రవాః - తతః శ్రుతశ్రవసః - అయుతాయు - స్తస్యాపి, నిరమిత్ర - స్తత్సుతః నిరమిత్రసుత, స్సునక్షత్రః, సునక్షత్రాత్తు - బృహత్సేనో - భవితా, అథ బృహత్సేనాత్కర్మజిత్ - తతః కర్మజితః, శ్రుతఞ్జయః - తస్య, శుచిర్నామ, విప్రో - భవిష్యతి ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ తస్య శుచేః, క్షేమో నామ - రాజన్యః - అథ క్షేమా - త్సువ్రతః - తస్మాత్సువ్రతా - ద్ధర్మనేత్రః, శ్రుతః ప్రఖ్యాతః, తతో ధర్మనేత్రాత్, దృఢసేనః, అథ దృఢసేనాత్సుమతిః - తతస్సుమతేస్సుబలో, జనితా జనిష్యతి ॥ ౪౮ ॥ తతః, సునీథః - అథ సునీథాత్సత్యజిత్ - తస్మాద్విశ్వజిత్ - తస్మాచ్చ, పురఞ్జయః, త ఏతే - సర్వే, బార్హద్రథాః బృహద్రథవంశ్యాః సహస్రవత్సరాన్తం, భావ్యాః భావినః - తతః పశ్చాద్బార్హద్రథో - వంశ - స్సంస్థా - మేష్యతీతి భావః ॥ ౪౯ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే ద్వావింశోఽధ్యాయః *

తదేవం యయాతేః పుత్రాణాం పఞ్చమస్య పూరోర్వంశోఽధ్యాయత్రయేణానుక్రాన్తః ॥ ఇదానీం చతుర్థస్య వంశమనుక్రామతి ॥ అనోరితి కర్ణస్య జగతీపర్యన్తేన ॥ అనోర్యయాతిపుత్రస్య చతుర్థస్య - సభానరాదయ - స్త్రయ - స్సుతా, జజ్ఞిరే - తత్ర సభానరాత్కాలనాభ - స్తత్సుతః కాలనాభసుతః, సృఞ్జయ, స్తతో - జనమేజయః, తత్పుత్రో జనమేజయపుత్రో మహా

శాల-స్తస్య-మహామనాః తస్యతూ-శీనర-స్తితిక్షుశ్చేతి-ద్వావాత్మజౌ ❁ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ❁ తతో ఉ-శీనరస్యాత్మజా-శ్శిబిప్రభృతయ-శ్చత్వారః.తత్ర-శిబేర్వృషదర్భాదయ-శ్చత్వారఏవా-త్మజా, బభూవుః.తితిక్షోరుశీనరానుజస్యతు-వృషద్రథః.తతో వృషద్రథాద్ధేమః-అథహేమా-త్సుతపాః-సుతపస-స్తు-బలిః ❁ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❁ తస్యబలేః-క్షేత్రేకళత్రే-దీర్ఘతపసా హేతునా-అఙ్గాదిసంజ్ఞికా-స్సింహాదిసంజ్ఞకాశ్చమహీక్షితోభూపా-జజ్ఞిరే ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తత్రాఙ్గతఃఅఙ్గాత్-ఖనపానో-జజ్ఞే-తస్మాద్దివిరథః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తస్యసుతో-ధర్మరతో-జజ్ఞే-యస్యధర్మరతస్య,చిత్రరథో-జాత-స్సచా-ప్రజోఽనపత్య-స్సఏవ,చిత్రరథో-రోమపాదఇతి-ఖ్యాతఃప్రసిద్ధఃతస్మైరోమపాదాయా-ప్రజాయ, తస్యసఖా-దశరథః ॥ శాన్తాంనామ,స్వస్య,కన్యాం, ప్రాయచ్ఛద్దదౌ-తాం-చకన్యా-మృశ్యశృఙ్గ-ఉవాహఉపయేమె, కోఽసావృశ్యశృఙ్గఇత్యపేక్షాయాంతంవిశినష్టి. యం,హరిణ్యాస్సుతం,విభాణ్డకాదుత్పన్నం-దేవేపర్జన్యేఅవర్షతిసతి-వృష్ట్యర్థం-రామాగణికాః, నాట్యాదిభి-రుపాయై-రానిన్యుః-సఋుష్యశృఙ్గఇత్యర్థః-కథందశరథఃస్వకన్యామదాదిత్యత్రాహ ॥ సత్వితి ॥ సతుదశరథః-మరుత్వతఃఇష్టింమరుత్వద్దైవతాకామిష్టిం,నిరుప్యానపత్యస్య-రాజ్ఞోరోమపాదస్య,సఖ్యాద్ధేతోః-స్వాం,కన్యాం, శాన్తాఖ్యా,మదాత్-యేనదశరథదత్తేనశాన్తారూపేణాపత్యేన-అప్రజోఽపిరోమపాదః,ప్రజాంలేభేసుప్రజాబభూవేత్యర్థః॥రోమపాదాత్తు-చతురఙ్గః-తత్సుతశ్చతురఙ్గసుతః-పృథులాక్షః ❁ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తత్సుతాఃపృథులాక్షసుతాః,బృహద్రథాదయ-స్త్రయః,తత్రాద్యాద్బృహద్రథా

స్తతః ॥ ౧ ॥ జనమేజయ స్తస్యపుత్రో మహాశాలో మహామనాః । ఉశీనర స్తితిక్షుశ్చ మహామనస ఆత్మజౌ ॥ ౨ ॥ శిబిర్వనః క్రిమిర్దర్పశ్చత్వారోశీనరాత్మజాః । వృషదర్భస్సువీరశ్చ మద్రః కేకయ ఆత్మజాః ॥ ౩ ॥ శిబేశ్చత్వారఏవాసం స్తితిక్షోశ్చ వృషద్రథః । తతో హేమోఽథ సుతపా బలిస్సుతపసోఽభవత్ ॥ ౪ ॥ అఙ్గవఙ్గకళిఙ్గాద్యాస్సింహపుణ్డ్రాన్ధ్రసంజ్ఞికాః । జజ్ఞిరే దీర్ఘతపసా బలేః క్షేత్రే మహీక్షితః ॥ ౫ ॥ చక్రుస్స్వనామ్నా విషయాన్షడిమాన్ప్రాచ్యకాంశ్చ తే । ఖనపానోఽఙ్గతో జజ్ఞే తస్మాద్దివిరథ స్తతః ॥ ౬ ॥ సుతో ధర్మరతో యస్య జజ్ఞే చిత్రరథోఽప్రజాః । రోమపాద ఇతి ఖ్యాత స్తస్మై దశరథస్సఖా ॥ ౭ ॥ శాన్తాం తాం స్వకన్యాం ప్రాయచ్ఛదృశ్యశృఙ్గ ఉవాహ తామ్ । దేవేఽవర్షతి యం రామా ఆనిన్యుర్హరిణీసుతమ్ ॥ ౮ ॥ నాట్యసఙ్గీతవాదిత్రైర్విభ్రమాలిఙ్గనాదిభిః । సతు రాజ్ఞోఽనపత్యస్య నిరుప్యేష్టిం మరుత్వతః ॥ ౯ ॥ ప్రజామదాద్దశరథో యేన లేభేఽప్రజాః ప్రజామ్ । చతురఙ్గో రోమపాదాత్పృథులాక్షస్తు తత్సుతః ॥ ౧౦ ॥ బృహద్రథో బృహత్కర్మా బృహద్భానుశ్చ తత్సుతాః । తతో బృహన్మనా స్తస్మా జ్జయద్రథ ఉదాహృతః ॥ ౧౧ ॥ విజయ స్తస్య సంభూత్యాం ధృతి స్తస్య ధృతవ్రతః । సత్యకర్మాఽభవ త్తస్య పుత్రశ్చాధిరథ స్తతః ॥ ౧౨ ॥ యోఽసౌ గఙ్గాతటే క్రీడన్మఞ్జూషాన్తర్గతం శిశుమ్ । కున్త్యాఽపవిద్ధం కానీనమనపత్యోఽకరోత్సుతమ్ ॥ వృషసేనస్సుత స్తస్య కర్ణస్య జగతీపతే ॥ ౧౩ ॥ ద్రుహ్యోస్తు తనయో బభ్రుస్సేతు స్తస్యాత్మజ స్తతః । ఆరబ్ధ స్తస్య గాన్ధార స్తస్య ధర్మ స్తతో ధృతః ॥ ౧౪ ॥ ధృతస్య దుర్మద స్తస్మాత్ప్రచేతా స్తత్సుతాశ్శతమ్ । మ్లేచ్ఛాధిపతయోఽభూవన్నుదీచీం దిశమాశ్రితాః ॥ ౧౫ ॥ తుర్వసో స్తు సుతో వహ్నిర్వహ్నేర్భార్గోఽథ భానుమాన్ । సుభాను స్తత్సుతోఽస్యాపి కరన్ధమ ఉదారధీః ॥ ౧౬ ॥ మరు త్త స్తత్సుతోఽపుత్రః

ద్బృహన్మనాః,తస్మాద్బృహన్మనసః, జయద్రథ,ఉదాహృతః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తస్యజయద్రథస్య,సంభూత్యాంభార్యాయాం విజయః-తతోవిజయా,ద్ధృతి, రజాయత, తతోధృతేః,ధృతవ్రతః, తస్యధృతవ్రతస్య, సత్యకర్మాత-తస్సత్యకర్మణో, రథః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తంవిశినష్టి॥ యోఽసౌరథఃకున్త్యాపాణ్డోర్భార్యయా-కానీనంకన్యావస్థావస్థితాయాస్స్వస్యాఃజాతం అపవిద్ధంత్యక్తం-మఞ్జూషాయాంనిక్షిప్యేతిశేషః,శిశుం,మంజూషాన్తర్గతం పేటికాయాంస్థితం-కర్ణాఖ్యంగఙ్గాతటే క్రీడన్ననపత్యస్సన్,సుత-మకరో,త్సరథఇత్యర్థః-తస్యరథేనస్వీకృతస్యకర్ణాఖ్యస్య-జగతీపతేర్భూపాలస్య,సుతో,వృషసేనః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అథయయాతే స్తృతీయపుత్రస్యద్రుహ్యో-ర్వంశమనుక్రామతి॥ద్రుహ్యోశ్చేతిద్వాభ్యాం॥ద్రుహ్యో,ర్బభ్రుః,తస్యబభ్రో,రాత్మజ,స్సేతు, స్తతస్సేతో,రారబ్ధ, స్తస్యతు,గాన్ధారః,తస్యగాన్ధారస్య,ధర్మ-స్సుత, స్తతోధర్మా-ద్ధృతో,జజ్ఞే ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ధృతస్య,సుతో,దుర్మద, స్తస్మాద్దుర్మదా,త్ప్రచేతా,జజ్ఞేప్రచేతస్సుతా స్తు,శతం, తేచో,దీచీం,దిశ,మాశ్రితాస్సన్తో,మ్లేచ్ఛానా,మధిపతయో-బభూవుః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అథయయాతిసుతస్యద్వితీయస్యాన్వయమనుక్రామతి॥తుర్వసో స్త్వితిద్వాభ్యాం॥ తుర్వసో,స్సుతో-వహ్నిః,వహ్నే స్తు,భాగః అథభాగా-ద్వహ్నిమాన్,తత్సుతోవహ్నిమత్సుతః-సుభానుః, అస్యాపిసుభానోరపి,కరన్ధమః,సచ-ఉదారాధీర్యస్యతథాభూతః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ కరన్ధమసుతో-మరు త్త-స్సచా-పుత్రస్సన్,పౌరవంపూరోర్వంశేజాతం-దుష్యన్తం-పుత్ర-మన్వభూత్ప్రాప్తవాన్-తంస్వీకృతవానిత్యర్థః,సచదుష్యన్తః,రాజ్యకాముకస్సన్-స్స్వవం

శంజనకవంశమేవ-భేజేఅన్వవర్తత ॥ ౧౭ ॥ అథయదోర్వంశంవక్తుంప్రతిజానన్స్తత్రశుశ్రూషాముత్పాదయతి-యయా తేరితిద్వాభ్యాం - హేనరర్షభయయాతేర్జ్యేష్ఠఃపుత్రః,తస్యయదోర్వంశం,వర్ణయామ్యనుక్రమిష్యామి , కథంభూతం,మ హాపుణ్యంవదతాంశృణ్వతాంచనృణాంపుణ్యావహంపాపహరంచ ॥౧౮॥ తస్యపాపహరత్వమేవసహేతుకముపపాదయ తి॥యదో - ర్వంశం - శ్రుత్వా , నర - స్సర్వైః - పాపైః , ప్రముచ్యతేనిర్ముక్తోభవతి , యత్రయదోర్వంశే - భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణః పరమాత్మా , నరస్యాకృతిరివఆకృతిరాకారోయస్య - తథాభూతో , ఽవతీర్ణః , శ్రీకృష్ణరూపేణేతిభా వః ॥ ౧౯ ॥ యదోః , స్సూనవస్సుతాః - సహస్రజిదాదయ , శ్చత్వారః , శ్రుతాఃవిశ్రుతాః , తత్రచతుర్ణాం మధ్యే,ప్రథమాత్మజః,ప్రథమస్యసహస్రజితః ,ఆత్మజః-శతజిత్ ॥ ౨౦ ॥ తత్సుతాశ్శతజిత్సుతాః,మహాహయాదయస్త్ర యః,తత్ర,హైహయస్య-సుతో,ధర్మః,తతోధర్మా - న్నేత్రో-జజ్ఞే,సచ-కున్తేఃపితా-సోఽపికున్తిరతిప్రసిద్ధఇతిభావః ॥౨౧॥ కున్తేశ్శ్రోత్రాపరనామధేయా - త్సోహంజి-రభూత్ - తతో-మహిష్మాన్ - తతశ్చ-భద్రసేనకః - భద్రసేనకస్యతు-దుర్మదో- ధనకశ్చే-తి,ద్వౌపుత్రౌ - తత్రధనకఃకృతవీర్యసూఃకృతవీర్యంసుషువేఇతితథా-కృతవీర్యస్యాపితేత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ నకేవ లంకృతవీర్యసూరేవ-కింతు - కృతాగ్న్యాదయోఽపిత్రయస్తదాత్మజాః - ధనకస్యాత్మజాఃకృతవీర్యాదయశ్చత్వారోధనక స్యాత్మజాఇత్యర్థః- తత్రకృతవీర్యసుతోఽర్జునఃకార్తవీర్యఇతిప్రసిద్ధః-సచ-సప్తానాంద్వీపానాం - ఈశ్వరోఽధిపతి-ర్బభూ వ-తంవిశినష్టి-హరేరంశావతారరూపా - ద్దత్తాత్రేయా-త్ప్రాప్తో - యోగః-గుణాఅణిమాదయశ్చ-యేన-సః ॥ ౨౩ ॥ కిం

పుత్రంపౌరవమన్వభూత్ । దుష్యన్తంసపునర్భేజేస్వవంశంరాజ్యకాముకః॥ ౧౭ ॥ యయాతేర్జ్యేష్ఠపుత్రస్య యదోర్వంశంనరర్షభ । వర్ణయామిమహాపుణ్యంసర్వపాపహరంనృణామ్॥ ౧౮ ॥యదోర్వంశంనరశ్శ్రుత్వా సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే । యత్రావతీర్ణోభగవాన్పరమాత్మానరాకృతిః ॥ ౧౯ ॥ యదోస్సహస్రజిత్క్రోష్టా నలోరిపురితిశ్రుతాః । చత్వారస్సూనవస్తత్రశతజిత్ప్రథమాత్మజః॥ ౨౦ ॥ మహాహయోవేణుహయోహైహయశ్చేతితత్సుతాః । ధర్మస్తుహైహయసుతోనేత్రఃకున్తేఃపితాతతః ॥ ౨౧ ॥ సోహఞ్జిరభవత్కున్తేర్మహిష్మాన్భద్రసేనకః । దుర్మదోభద్రసేనస్యధనకఃకృతవీర్యసూః ॥ ౨౨ ॥ కృతాగ్నిఃకృతవర్మాచకృతౌజాధనకాత్మజాః।అర్జునఃకృతవీర్యస్యసప్తద్వీపేశ్వరోభవత్ ॥ దత్తాత్రేయాద్ధరేరంశాత్ప్రాప్తయోగమహాగుణః ॥౨౩॥ ననూనంకార్తవీర్యస్యగతింయాస్యన్తిపార్థివాః । యజ్ఞదానతపోయోగైశ్శ్రుతవీర్యజయాదిభిః ॥ ౨౪ ॥ పఞ్చాశీతిసహస్రాణిహ్యవ్యాహతబలస్సమాః । అనష్టవిత్తస్మరణోబుభుజేఽక్షయ్యషడ్వసు। తస్యపుత్రసహస్రేషుపఞ్చైవోర్వరితామృధే ॥ ౨౬ ॥ జయధ్వజశ్శూరసేనోవృషణోమధురూర్జితః । జయధ్వజాత్తాళజఙ్ఘస్తస్యపుత్రశతంత్వభూత్॥ ౨౭ ॥క్షత్రంయత్తాళజంఘా

బహూనాం-సర్వేపార్థివాస్సంభూయాపి - యజ్ఞాదిభిః,శ్రుతాదిభిశ్చ-కార్తవీరస్య - గతింప్రకారంసామ్యం-నూనంధ్రువం-న యాస్యంతి ॥ ౨౪ ॥ కించా,వ్యాహతంబలంయస్య-సోఽర్జునఃపఞ్చాశీతిసహస్రాణి-సమాఃవర్షాణి-రాజ్య-మకరోత్-క థంభూతః-హరింపత్తాత్రేయ-మనుస్మరన్ ॥ ౨౫ ॥ కించ-అనష్టమవినాశం-విత్తం-యేన-తథావిధం-స్మరణం-యస్య-త థా-యస్యస్మరణాద్వినష్టమపివిత్తంపునర్లభ్యతేతథాభూతఇత్యర్థః , అక్షయ్యం-షడ్వసుషడింద్రియవిషయసుఖం-బుభుజే-త స్యకార్తవీర్యస్య-యే-పుత్రాణాంసహస్రం - తస్యాత్ర-జయధ్వజాదయః-పఞ్చైవమృధేయుధిఉర్వరితాఃఅవశేషితాః-ఇ తరేతుభార్గవరామేణహతాఇత్యర్థః-తత్రజయధ్వజా-త్తాలజఙ్ఘః-తస్యతాలజఙ్ఘస్యతు-పుత్రశత-మభూత్ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ యద్భృశస్తాక్యాకం-తాలజఙ్ఘాఖ్యం - క్షత్రంక్షత్రియాః-ఔర్వస్యబుషే- స్తేజసా - ఔర్వతేజఉపబృంహితేనసగరేణేత్యర్థః- ఉపసంహృతంవినాశితమ్ - తేషాంతాలజఙ్ఘపుత్రాణాం - జ్యేష్ఠోవీతిహోత్రః,తస్యసుతోమధుః-స్మృతఃప్రఖ్యాతః - మధో స్సుతసువృష్ణిఃప్రఖ్యాతః - నకేవలంవృష్ణిరేవ-అపితువృష్ణిర్జ్యేష్ఠోయస్మిన్తత్పుత్రాణాంశతం-తస్యమధోరాసీదిత్యర్థః-వృ ష్ణిఃపుత్రోమధోస్స్మృతఃఇతిపాఠాన్తరం-తదా-తేషాంతాలజఙ్ఘపుత్రాణాంజ్యేష్ఠ-స్సుతోవీతిహోత్ర , స్తస్యతు-మధు,స్త స్యచ-వృష్ణి-రిత్యన్వయః-ఇతరత్పూర్వవత్-యతో - మధోఃకులంమాధవాఖ్యంక్షత్రకులం-ప్రవృత్తం-యస్యమధోః-వృష్ణిర్జ్యే ష్ఠం-పుత్రశత-మభూదిత్యర్థః - వృష్ణిర్జ్యేష్ఠమిత్యనేనపుత్రశతస్యాపివృష్ణ్యాఖ్యత్వమభిప్రేతమ్ ॥యదువంశజత్వాద్యాదవాఖ్య త్వంతదేతదాహ ॥ మాధవాఇతి ॥ మధోఃపుత్రా-స్సర్వే,మాధవాఃమాధవనామానః-మధోః ప్రసూతత్వాదితిభావః-వృష్ణి

యః వృష్ణిర్జ్యేష్ఠత్వాదితి భావః. హే రాజ-న్యాదవాశ్చ, యదువంశజత్వాదితి భావః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ❀ ఏవం యదోః జ్యేష్ఠపుత్రస్య వంశ ఉక్తః, అథ ద్వితీయస్యాన్వయమనుక్రామతి॥ యదుపుత్రస్యేత్యాదినా ॥ యదుపుత్రస్య, క్రోష్టోః-పుత్రో-వృజినవాన్-తతో వృజినవతః శ్వాహితః, అతః శ్వాహితాత్, ఉరుశఙ్కుః “ అభిభూస్తత్కుశేకుర్వా ,, ఇతి పాఠాన్తరం-తదా-తత్తస్మాదభిభువః కుశేకు-రిత్యర్థః, తస్య తు-చిత్రరథః-తతశ్చిత్రరథా-చ్ఛశిబిన్దురభూత్-తం విశినష్టి, మహాయోగీ-మహాన్ భాగో యస్య సః-మహాన్, గుణైరితి శేషః, చతుర్దశ-మహారత్నాని తత్తజ్జాతిశ్రేష్ఠాని యస్య సః-తాని చ, మార్కణ్డేయపురాణే దర్శితాని “ గజవాజిరథాస్త్రీషునిధిమాలామ్బరద్రుమాః । శక్తిపాశమణిచ్ఛత్రవిమానాని చతుర్దశ ,, ఇతి, చక్రవర్తీ సప్తద్వీపాధిపతిః-అపరాజితః జయీ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ❀ తస్య శశిబిన్దోః సంబన్ధినాం-పత్నీసహస్రాణాం-దశానాం-భార్యాయుతస్యేత్యర్థః-తేషాం, ప్రత్యేకం లక్షలక్షమిత్యే - వం, తాసు-మహాయశా-శ్శశిబిన్దుః-పుత్రాణాం-దశలక్షసహస్రాణి-జనయామాస ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ పృథుశ్రవాః-పృథుకీర్తిః - పృథుయశా, ఇత్యాదయః-షట్ప్రధానాః శ్రేష్ఠాః-యేషాం, తేషాం మధ్యే, యో-ధర్మో నామ-తస్య ధర్మస్య, ఉశనా-సుతః-స చ-హయమేధశతస్య, యాట్ యష్టా ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తత్సుతః, ఉశనసుతో-రుచక-స్తస్య, పఞ్చాత్మజా-ఆసన్-తాన్-శృణు-తానేవాహ, పురుజిచ్చ, రుక్మశ్చ-రుక్మేషుశ్చ-పృథుశ్చ-జ్యామఘశ్చ-ఇతిసంజ్ఞినః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ తత్ర, జ్యామఘః, శైబ్యాయాః, పతి-రప్రజః అపుత్రస్సన్, భార్యాభయాదన్యాం, భార్యాం, నావిన్దత్ న లేభే, ఏవం స్థితే, స, కదాచిచ్ఛ

ఖ్యమౌర్వతేజో ❀ పసంహృతమ్। తేషాం జ్యేష్ఠో వీతిహోత్రో వృష్ణిః పుత్రో ❀ మధుస్స్మృతః॥ ౨౮ ॥ తస్య పుత్రశతం త్వాసీద్వృష్ణిజ్యేష్ఠం యతః కులమ్। మాధవా వృష్ణయో రాజన్యాదవా శ్చేతి సంజ్ఞితమ్ ॥ ౨౯ ॥ యదుపుత్రస్య చ క్రోష్టోః పుత్రో వృజినవాంస్తతః । † శ్వాహితో ఽతో ❀ రుశఙ్కుర్వై తస్య చిత్రరథస్తతః ॥ ౩౦ ॥ శశిబిన్దుర్మహాయోగీ మహాభాగో మహానభూత్ । చతుర్దశమహారత్నశ్చక్రవర్త్యపరాజితః॥ ౩౧ ॥ తస్య పత్నీసహస్రాణాం దశానాం సుమహాయశాః । దశలక్షసహస్రాణి పుత్రాణాం తాస్వజీజనత్ ॥ ౩౨ ॥ తేషాం తు షట్ప్రధానానాం పృథుశ్రవస ఆత్మజాః। ధర్మో నామోశనా తస్య హయమేధశతస్య యాట్ ॥ ౩౩ ॥ తత్సుతో రుచకస్తస్య పఞ్చాసన్నాత్మజాః శృణు। పురుజిద్రుక్మరుక్మేషుపృథుజ్యామఘసంజ్ఞితాః॥ ౩౪ ॥ జ్యామఘస్త్వప్రజో ❀ ప్యన్యాం భార్యాం శైబ్యాపతిర్భయాత్। నావిన్దచ్ఛత్రుభవనాద్భోజ్యాం కన్యామహార ❀ షీత్ ॥ ౩౫ ॥ రథస్థాం తాం నిరీక్ష్యాహ శైబ్యా పతిమమర్షితా। కేయం కుహక మత్స్థానం రథమారోపితేతి వై॥ ౩౬ ॥ స్నుషా తవేత్యభిహితే స్మయన్తీ పతిమబ్రవీత్ । అహం వన్ధ్యాసపత్నీ చ స్నుషా యుజ్యేత మే కథమ్॥ ౩౭ ॥ జనయిష్యసి యం రాజ్ఞి తస్యేయముపపత్స్యతే। అన్వమోదన్త సా విశ్వేదేవాః పితర ఏవ చ ॥ ౩౮ ॥ శైబ్యా గర్భమధాత్కాలే కుమారం సుషువే శుభమ్ । స విదర్భ ఇతి ప్రోక్త ఉపయేమే స్నుషాం సతీమ్ ॥ ౩౯ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే నవమస్కన్ధే త్రయోవింశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀

త్రూ, న్విజిత్య - తేషాం, భవనాత్, కాంచిత్, కన్యాం, భోజ్యాం భుజిష్యాం - ఉపభార్యార్థమితి యావత్ , అహార్షీ దానిన్యే ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ రథస్థామితి॥ రథస్థితాం, తాం కన్యా-మాలోక్య-శైబ్యా- అమర్షితా సతీ, పతిం జ్యామఘ-మాహ, కిమితి, హే కుహక వఞ్చక, మత్స్థానం-మదుపవేశస్థానం -ఇయం-కథ-మారోపితేతి ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ తత స్తస్యా భయా-జ్జ్యామఘః-తవ స్నుషే-య, మానీతే-త్యుక్తే సతీ, పతిం, స్మయన్తీ సతీ, శైబ్యా-వాచ-కిమితి, అహం-వన్ధ్యా-అసపత్నీ, అవిద్యమానా సపత్నీ యస్యాస్తథాభూతా చ-అతో, మే మమ-స్నుషా , కథం-యుజ్యేత ఉపపద్యేతేతి ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ తత స్తాం జ్యామఘ ఆహ॥ హే రాజ్ఞీ, త్వం, యం పుత్రం-జనయిష్యసి-తస్యే-యం-భార్యా సతీ-ఉపపత్స్యతే - తవ స్నుషా భవిష్యతీతి-తత-స్సా శైబ్యా - అన్వమోదత తథైవేత్యఙ్గీచకార - తదా భార్యాభయప్రకమ్పమానస్విన్నసర్వాఙ్గస్య రాజ్ఞః ప్రాణసఙ్కటమాలోక్యానుకమ్పితా స్తేన పూర్వం బహుకాలమారాధితాః - విశ్వే-దేవాః - పితరశ్చ-తథాస్త్విత్య -న్వమోదన్త ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ తతశ్చ దేవతాప్రసాదేన జనయిష్యసీతి వచనముహూర్తగుణేన సద్య ఋతురజస్కాపి-శైబ్యా-గర్భ-మధాద్ధృతవతీ-తత-స్సా-ప్రాప్తకాలే - శుభలక్షణం-కుమారం, సుషువే-స చ కుమారో-విదర్భ-ఇతి ప్రోక్తః - ప్రఖ్యాతః-తత-శ్శైబ్యా-స్నుషా - ముపయేమే ఉపయమయామాస జ్యామఘస్య మహిమా తు పరాశరాదిభిరుక్తః-యథోక్తం “ భార్యావశ్యాస్తు యే కేచిద్భవిష్యన్తి తథాఽమృతాః । తేషాం వై జ్యామఘశ్శ్రేష్ఠశ్శైబ్యాపతిరభూన్నృపే ,, తి ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే త్రయోవింశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

౨౮ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ మధోస్స్మృతః.   ౩౦ ॥ శ్లో † పా ॥ అభిభూస్తత్కుశేకుర్వై.

తస్యాం శైబ్యాయా వివాహితాయాం కన్యాయాం-విదర్భో - నామ్నా కుశః, క్రథశ్చేతి ద్వౌ పుత్రౌ, అజనయత్, తత
స్తృతీయం, రోమపాదాఖ్యంచ, తస్యామేవా-జనయత్, కథంభూతం, వైదర్భకులం నన్దయతీతి తథాభూతమ్ ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ రో
మపాదస్య, సుతో బభ్రుః, తస్మాత్తు, క్రతు, రజాయత, తత్సుతః క్రతుసుతః, కుశికః, తస్మాత్కుశికాచ్చేదిః-తత శ్చేదే-శ్చై
ద్యాదయః దమఘోషాదయో, నృపా-జజ్ఞిరే ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ క్రథస్య విదర్భసుతస్య తు-పుత్రః, కున్తిరభూత్, తస్య కున్తేః, వృష్ణిః
అథ, తస్మాన్నిర్వృతిః, విధృతిరితి పాఠాన్తరం, తతో నిర్వృతేః, దశార్హాఖ్యః, తస్య దశార్హస్య తు సుతో, వ్యోమః, తతో వ్యో
మాజ్జీమూతః, తస్య జీమూతస్య, వికృతిః-యస్య వికృతేస్సుతః భీమరథః ✽ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ✽ తత స్త్రీవరథాన్నవరథః పుత్రో జా
తః, తతో నవరథాద్దశరథః, తస్మాద్దశరథాచ్ఛకునిః-తతః-కరంభ ఇత్యర్థః తదాత్మజః కరమ్భాత్మజః దేవరాతః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ త
స్య దేవరాతస్య, సుతో దేవక్షత్ర, స్తతో, మధు, స్తతశ్చ, కుకురకః, తతః కుకురకాత్పురుహోత్ర, స్తస్య, సాత్వతః, పుత్రో బ
భూవ ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ సాత్వతస్య తు-భజమానశ్చ, భజిశ్చ, దివ్యశ్చ, వృష్ణిశ్చ, దేవావృధశ్చ, అన్ధకశ్చ, మహాభోజశ్చ, ఇతి, సప్త, సు
తాః, హే మారిష-పరీక్షిత ఏవ మారిష ఇతి నామాన్తరమ్ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ తత్ర, భజమానస్యైకస్యాంచ-పత్న్యాం, నిమ్లోచ్యాదయ
స్త్రయః, అన్యస్యాంచ పత్న్యాం, శతజిదాదయ, స్త్రయ ఏవ, సుతాః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ హే ప్రభో, దేవావృధస్య సాత్వతేస్సుతస్తు,

---

శ్రీశుక ఉవాచ॥ తస్యాం విదర్భోఽజనయత్పుత్రౌ నామ్నా కుశక్రథౌ। తృతీయం రోమపాదంచ వైదర్భకులనన్ద
నమ్॥౧॥ రోమపాదసుతో బభ్రుర్బభ్రోః క్రతురజాయత। కుశిక స్తత్సుత స్తస్మాచ్చేదిశ్చైద్యాదయో నృపాః ॥౨॥
క్రథస్య కున్తిః పుత్రోఽభూద్వృష్ణి స్తస్యాథ నిర్వృతిః। తతో దశార్హో నామాఽభూత్తస్య వ్యోమ స్సుత స్తతః॥౩॥
జీమూతో వికృత స్తస్య యస్య భీమరథస్సుతః ॥ ౪ ॥ తతో నవరథః పుత్రో జాతో దశర స్తతః। కరమ్భశ్శకునేః పు
త్రో దేవరాత స్తదాత్మజః ॥ ౫ ॥ దేవక్షత్ర స్తత స్తస్య మధుః కుకురక స్తతః। పురుహోత్రోఽభవత్పుత్ర స్తస్యా
భూత్సాత్వత స్తతః ॥ ౬ ॥ భజమానో భజిర్దివ్యో వృష్ణిర్దేవావృధోఽన్ధకః। సాత్వతస్య సుతాస్సప్త మహాభోజశ్చ
మారిష। ౭। భజమానస్య నిమ్లోచిః కఙ్కణో వృష్ణిరేవచ। ఏకస్యామాత్మజాః పత్న్యామన్యస్యాంచ త్రయస్సు
తాః॥ ౮ ॥ శతజచ్చ సహస్రజిదయుతజిదితి ప్రభో। బభ్రుర్దేవావృధసుత స్తయోశ్శ్లోకౌ పఠన్త్యమూ॥ ౯ ॥ యథై
వ శృణుమో దూరాత్సంపశ్యామ స్తథాఽన్తికాత్ । బభ్రుశ్శ్రేష్ఠో మనుష్యాణాం దేవై ర్దేవావృధస్సమః॥ ౧౦॥
పురుషాః పఞ్చ షష్టిశ్చ షట్సహస్రాణి చాష్టచ । యేఽమృతత్వమనుప్రాప్తా బభ్రోర్దేవావృధాదపి॥ ౧౧ ॥ మహా
భోజోఽతిధర్మాత్మా భోజా ఆసం స్తదన్వయే । వృష్ణేస్సుమిత్రః పుత్రోఽభూద్యుధాజిచ్చ పరన్తప॥ ౧౨ ॥ శిని
స్తస్యానమిత్రశ్చ నిమ్నోఽభూదనమిత్రతః । సత్రాజితః ప్రసేనశ్చ నిమ్నస్యాథాసతుస్సుతౌ॥ ౧౩ ॥ అనమిత్ర
సుతో హ్యన్యశ్శిని స్తస్య చ సత్యకః । యుయుధానస్సాత్యకిర్వై జయ స్తస్య కుణి స్తతః॥ ౧౪ ॥ యుగన్ధరోఽనమి

బభ్రుః, తయోః పితృపుత్రయోః దేవావృధబభ్రోః, శ్లోకౌ మాహాత్మ్యసూచకౌ, ఇమౌ శ్లోకౌ, పఠన్త్యార్యా ఇతి శేషః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽
శ్లోకావేవదర్శయతి॥ యథైవేతి ॥ యథైవ, దూరా, చ్ఛృణుమః, యాదృశగుణవిశిష్టౌ, దేవావృధబభ్రూ, దూరా-చ్ఛృణుమః
శ్రుతవన్తో వయం, అన్తికాత్సమీపేఽపి, తాదృశావేవ, తౌ-పశ్యామ, ఇత్యార్యాణాం-ఉక్తిః, కీదృశావిత్యాహుః, బభ్రురితి-
మనుష్యాణాం మధ్యే, బభ్రుః, శ్రేష్ఠః, దేవావృధస్తు, దేవైస్తుల్యః ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ శ్రేష్ఠ్యమేవదర్శయతి ॥ పురుషా ఇతి॥ బభ్రో-
ర్దేవావృధాదప్య, నుపశ్చా, ద్యే, తద్వంశజాః, పురుషాః, పఞ్చషష్ట్యధికచతుర్దశసహస్రసఙ్ఖ్యాకాః, స్తే, సర్వే తయోః, ప్రభావా
దమృతత్వం ముక్తిం-ప్రాప్తా ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ మహాభోజా-స్సాత్వతిస్తు, అతిధర్మాత్మా, తస్య మహాభోజస్యాన్వయే వంశే,
భోజా భోజాఖ్యా, నృపా, ఆసన్ జజ్ఞిరే, వృష్ణేస్తు, పుత్ర, స్సుమిత్రో, ఽభూత్, యుధాజిచ్చ, వృష్ణేః పుత్రో - బభూవ- హే పర
న్తప ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ తస్య యుధాజితః, శిని, రనమిత్రశ్చేతి, ద్వౌ-జాతౌ, తత్రా, నమిత్రా, న్నిమ్నో, ఽభవత్, అథ నిమ్నస్య, స
త్రాజితః, ప్రసేనశ్చేతి, ద్వౌ, సుతా, వాసతుః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ తథా, ఽన్యస్యాం భార్యాయాం, అనమిత్రస్యైవ, యోఽన్య, స్సు
త, శ్శినిర్నామ-తస్య, సుత, స్సత్యకః, సాత్యకిస్సత్యకసుతస్తు, యుయుధానః, తస్య యుయుధానస్య, జయః, తతో జయా, త్కు
ణిః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ తతో, యుగన్ధరః, తథా, అనమిత్రస్యైవా, న్యస్యాం, పుత్రః-పృశ్నిః-వృజినవానితి పాఠాన్తరం తతః పృశ్నేః-
గాన్దిన్యాం శ్వఫల్క, శ్చిత్రకశ్చేతి, ద్వౌ, సుతౌ, తత్ర, శ్వఫల్కా-త్-గాన్దిన్యాం భార్యాయాం-ద్వాదశ, సుతా, అక్రూరాదయో-
విశ్రుతాః ప్రఖ్యాతా, బభూవుః, అక్రూరః ప్రముఖో యేషామిత్యతద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిః, తతోఽక్రూరాదతిరిక్తాద్వా

దశ, తాన్దర్శయతి, అసఙ్గ ఇతి ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ తేషామసఙ్గాదీనా, స్వసా భగినీ, సుసారేత్యాఖ్యాయస్యాస్సా, తత్రా,
కూరస్య, సుతౌ - దేవవా, నుపదేవశ్చే, తిద్వావేవ ॥ ఏవఞ్చిత్రరథస్య శశబిన్దోరాతుభ్రైకోఽన్వయ ఉక్తః ॥ అథాన్వయాన్తర
మాహ ॥ చిత్రరథాత్మజా ఇతి ॥ యథా - శశబిన్దుశ్చిత్రరథస్యాత్మజ - స్తథాఽన్యేపి, చిత్రరథాత్మజాః, పృథుశ్చ - విదూరథ
ఆద్యో యేషాం తేచ - బభూవో, బభూవుః, సాత్వతసుతస్య వృష్ణేరన్వయమనుక్రామితి ॥ వృష్ణినన్దనా ఇత్యాది ॥ కుకురాదయో, వృ
ష్ణేః, నన్దనాః, తత్ర, వృష్ణేస్సుతస్యేతి శేషః, కుకురస్య, తనయో, విలోమా - తతో విలోమ్నః, కపోతరోమా, అభూత్ - యస్య
చ కపోతరోమ్ణ, స్తుమ్బురు, స్సఖా, బభూవ, స కపోతరోమాఽభవదిత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ అథాన్ధకస్య సాత్వతసుత
స్యాన్వయమాహ ॥ అన్ధకాదితి ॥ అన్ధకా, ద్దున్దుభిః, అన్ధకా ఇతి ప్రథమాన్తపాఠస్తూచితః - తత్ర - తథా చిత్రరథాత్మజా ఇత్యస్య
శశబిన్దోరారభ్యైతేఉక్తాస్సర్వే చిత్రరథవంశజా ఇత్యర్థః, పృథ్వాదయస్తు, వృష్ణినన్దనాః, తత్ర “ పృథుర్విపృథుధన్యాద్యా ,, ఇ
తి పాఠే - ఆదిశబ్దేన విదూరథోఽప్యుక్తః - అత ఏవ - తత - శ్శూరో విదూరథాదితి వక్ష్యమాణనిర్దేశోపపత్తిః - కుకురాదయశ్చ
త్వారస్సాన్వయా అన్ధకసుతా ఇత్యర్థః, తథా చాహ పరాశరః “ కుకురభజమానశుచికమ్బలబర్హిషాద్యాస్తథాన్ధకస్య పు
త్రాః ,, ఇతి - తస్య కపోతరోమ్ణో - దున్దుభిరిత్యర్థః - తస్య దరిద్యోత - స్తస్మా - త్పునర్వసు - స్తస్య పునర్వసో - రాహుకః - అహుకీ
నామ - కన్యా చ - ఆహుకస్యాత్మజౌ తు - దేవకశ్చో - గ్రసేనశ్చే - తి - ద్వౌ - తత్ర - దేవకస్యా - త్మజాః - దేవవదాయ - శ్చత్వా

త్రస్య పృశ్నిః పుత్రోఽపర స్తతః ॥ శ్వఫల్కశ్చిత్రకశ్చైవ గాన్దిన్యాం తు శ్వఫల్కతః ॥ ౧౫ ॥ అక్రూరప్రముఖా ఆ
సన్పుత్రా ద్వాదశ విశ్రుతాః ॥ అసఙ్గస్సారమేయశ్చ మృదుకో మృదుపచ్ఛివః ॥ ౧౬ ॥ వర్మదృగ్ధృష్టవర్మా చ క్షత్రోపే
క్షోఽరిమర్దనః । శత్రుఘ్నో గన్ధమాదాహ్వః ప్రతిబాహుశ్చ ద్వాదశ ॥ ౧౭ ॥ తేషాం స్వసా సుసారాఖ్యా ద్వావ
కూరసుతావపి । దేవవానుపదేవశ్చ తథా చిత్రరథాత్మజాః ॥ ౧౮ ॥ పృథుర్విదూరథాద్యాశ్చ బహవో వృష్ణిన
న్దనాః । కుకురో భజమానశ్చ శుచిః కమ్బలబర్హిషః ॥ ౧౯ ॥ కుకురస్య సుతో వహ్ని ర్విలోమా తనయ స్తతః ॥ కపోత
రోమా తస్యాభూత్సఖా యస్య చ తుమ్బురుః ॥ ౨౦ ॥ అన్ధకాద్దున్దుభి స్తస్య దరిద్యోతః పునర్వసుః ॥ తస్యాహుకశ్చా
హుకీ చ కన్యా ద్వావాహుకాత్మజౌ ॥ ౨౧ ॥ దేవకశ్చోగ్రసేనశ్చ చత్వారో దేవకాత్మజాః । దేవవానుపదేవశ్చ
సుదేవో దేవవర్ధనః ॥ ౨౨ ॥ తేషాం స్వసారస్సప్తాసన్ధృతదేవాదయో నృప । శాన్తిదేవోపదేవా చ శ్రీదేవా దేవ
రక్షితా ॥ సహదేవా దేవకీ చ వసుదేవ ఉవాహ తాః ॥ ౨౩ ॥ కంసస్సునామా న్యగ్రోధః కఙ్కశ్శఙ్కుస్సుభూ స్త
థా ॥ రాష్ట్రపాలో విసృష్టశ్చ తుష్టిమానౌగ్రసేనయః ॥ ౨౪ ॥ కంసా కంసవతీ కఙ్కా శూరభూ రాష్ట్రపాలికా
ఔగ్రసేన్యో దుహితరో వసుదేవానుజస్త్రియః ॥ ౨౫ ॥ శూరో విదూరథాదాసీద్భజమానస్సుత స్తతః । శిని
స్తస్మాత్స్వయమ్భోజో హృదీక స్తత్సుతో మతః ॥ దేవబాహుశ్శతధనుః కృతవర్మేతి తత్సుతాః ॥ ౨౬ ॥ దేవమీఢ
స్య శూరస్య మారిషా నామ పత్న్యభూత్ । తస్యాం స జనయామాస దశ పుత్రానకల్మషాన్ ॥ ౨౭ ॥ వసుదేవం దే
వభాగం దేవశ్రవసమానకమ్ । సృఞ్జయం శ్యామకం కఙ్కమనీకం వత్సకం వృకమ్ ॥ ౨౮ ॥ దేవదున్దుభయో నెదు.

రః ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ తేషాం చతుర్ణాం - స్వసారో భగిన్యః - ధృతదేవా ఆదిర్యాసాం తాః - శాన్తిదేవాదయః - ధృతదేవయా స
హ సప్త - బభూవుః తాశ్చ కన్యాః - వసుదేవ - ఉపయేమే ॥ ౨౩ ॥ ఔగ్రసేనయః ఉగ్రసేనస్య సుతాః - కంసాదయో - న
వ ॥ ౨౪ ॥ కంసాప్రభృతయ - శ్చత్రస - ఔగ్రసేన్యః ఉగ్రసేనాజ్జాతాః - దుహితరః - తాశ్చ - వసుదేవానుజానాం దేవభా
గాదీనాం వక్ష్యమాణానాం, స్త్రియో భార్యాః ॥ ౨౫ ॥ విదూరథాచ్చిత్రరథాత్మజా - ద్వృష్ణిసుతాద్వా విదూరథా, చ్ఛూ
రో - జజ్ఞే - తత్పుత శ్శూరసుతస్తు - భజమానః తతః భజమానా - చ్ఛినిః, తస్మాచ్ఛినేః - స్వయమ్భోజః - తత్సుతస్స్వయమ్భో
జసుతో - హృదీకః - తత్సుతాః హృదీకసుతాః - దేవబాహ్వాదయ - స్త్రయః ॥ ౨౬ ॥ అయమేకశ్శూరస్యాన్వయ ఉక్తః - అ
థ వంశాన్తరమాహ ॥ దేవమీఢస్యేతి ॥ దేవమీఢసుతస్య - శూరస్య - మారిషా నామ - పత్నీ - బభూవ - అత్ర దేవమీఢస్యేతి విశేషణ
బలా “ చ్ఛూరో విదూరాథాదాసీ ,, దితి పాఠే క్తనగ్రన్థే విదూరథాద్దేవమీఢ - స్తస్మా - చ్ఛూరో జాత ఇతి క్రమో వగన్తవ్యః “ కృత
వర్మేతి తత్సుతా ,, ఇత్యనన్తరగ్రన్థే ఇతి శబ్దః ప్రభృత్యర్థకః - తతశ్చ - తత్ర దేవమీఢస్యాపి సఙ్గ్రహః - తస్య దేవమీఢస్య దేవమీఢసు
తస్య శూరస్యేత్యర్థః - అయం చ శూరో విదూరథధర్మజాదన్యః - తథా చాహ భగవాన్పరాశరః “ తస్యాపి కృతవర్మశతధనుర్దే
వమీఢాద్యాః పుత్రా బభూవుర్దేవమీఢస్య శూరశ్శూరస్యాపి మారిషా నామ పత్న్యభూ త్తస్యాం చాసౌ దశ పుత్రానజనయద్వ
సుదేవపూర్వా, నితి, అత్ర తస్యాపీతి వైష్ణవవచనస్య హృదీకస్యాపీత్యర్థః - తస్యాం మారిషాయాం - దేవమీఢ - శ్శూరో - అకల్మ
షాన్విశుద్ధా - న్వసుదేవాదీ - న్పుత్రా - నజనయత్ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ వసుదేవస్యానకదున్దుభి నామసిద్ధౌ కారణ నిమిత్తమాహ ॥ య

తః దేవదున్దుభయః - ఆనకాశ్చ-యస్య వసుదేవస్య,జన్మని ప్రాదుర్భావకాలే,నేదుః దధ్వనుః తత-స్తం వసుదేవ,మానకదున్దుభి-రితి-వదన్తి-అనకాదీనాం నాదే హేతుం వదన్ తం విశినష్టి ॥ హరేః కృష్ణస్యావతరిష్యమాణస్య - స్థానమవతరణస్థానభూతమ్ * ॥ ౨౯ ॥ * పృథేతి ॥ ఏతేషాం వసుదేవాదీనాం - పృథా ప్రభృతయః,పఞ్చ,కన్యకా,భగిన్యః స్వసారః * ॥ ౩౦ ॥ * తత్ర పృథాయాః కన్యావస్థాయాం కర్ణోత్పత్తి ప్రకారమాహ ॥ కున్తేరితి పఞ్చభిః ॥ అత్రాయమితిహాసః-కదాచిద్గృహమాగతం దుర్వాససం పృథా పరిచర్యాదినా తోషయామాస , తతశ్చ సా తస్మాద్విద్యాం దేవాహ్వానసమర్థామవాప్య పరీక్షార్థం రవిమాజుహావ , తతశ్చాగతం రవిమాలోక్య విస్మితాయాం తస్యాం గర్భమాధాయ రవిర్యయౌ, తత స్తస్యాః కర్ణో జజ్ఞ ఇతి - సోఽయమత్రోచ్యతే-పితా వసుదేవ పృథాదీనాం పితా,శూరః-పృథాం దుహితరం-సఖ్యు , రపుత్రస్య, కున్తేః కున్తిభోజస్య - దాత్ దుహితృత్వేన దదౌ-సఖ్యురపుత్రస్యేతి విశేషణద్వయం దానహేతుపరం - యతః కున్తిభోజాయ దత్తా - అత ఏవ,పృథా కున్తీతి నామాన్తరం లేభే తత - స్సా కదాచి-త్ప్రతోషితా - ద్దుర్వాససః , దేవహూతిం-దేవ ఆహూయతే అనయేతి తథా-తాం,విద్యా-మాప * ॥ ౩౧ ॥ * తస్యా విద్యాయా-వీర్యపరీక్షార్థం సామర్థ్యపరీక్షార్థం-రవిం సూర్యం భువ్యాజుహావ, తదైవోపగతమాగతం దేవం రవిం-వీక్ష్య-విస్మితం మానసం యస్యాస్సా,సూర్యమాహ * ॥ ౩౨ ॥ * హే దేవ- మే మయా,ప్రత్యయార్థం ప్రత్యభిజ్ఞానార్థం,వీర్యపరీక్షార్థమితి యావత్ - ఇయం విద్యా,ప్రయుక్తా,అత స్త్వం,యాహి - మాం,క్షమస్వ , మదపరాధం క్షమస్వేతి-తతో-రవిరాహ , దేవసన్దర్శం దేవతుల్య,మమోఘ , మాత్మజం త్వయ్యాధిత్సేః ఉత్పాదయితుమిచ్ఛామి,ఆధత్స ఇతి త్వ

దానకా యస్య జన్మని । వసుదేవం హరేః స్థానం వదన్త్యానకదున్దుభిమ్ ॥ ౨౯ ॥ పృథా చ శ్రుతదేవా చ శ్రుతకీర్తిః శ్రుతశ్రవాః । రాజాధిదేవీ చైతేషాం భగిన్యః పఞ్చ కన్యకాః ॥ ౩౦ ॥ కున్తేః సఖ్యుః పితా శూరో హ్యపుత్రస్య సుతామదాత్ । సాఽఽప దుర్వాససో విద్యాం దేవహూతిం ప్రతోషితాత్ ॥ ౩౧ ॥ తస్యా వీర్యపరీక్షార్థమాజుహావ రవిం భువి । తదా ప్రాహాగతం దేవం వీక్ష్య విస్మితమానసా ॥ ౩౨ ॥ ప్రత్యయార్థం ప్రయుక్తా మే యాహి దేవ క్షమస్వ భోః । అమోఘం దేవసన్దర్శమాధిత్సే త్వయి చాత్మజమ్ ॥ యోనిర్యథా న దుష్యేత కర్తాహం తే సుమధ్యమే ॥ ౩౩ ॥ ఇతి తస్యాం స ఆధాయ గర్భం సూర్యో దివం గతః । సద్యః కుమారస్సంజజ్ఞే ద్వితీయ ఇవ భాస్కరః ॥ ౩౪ ॥ తం సా త్యజన్నదీతోయే కృచ్ఛ్రాల్లోకస్య బిభ్యతీ । ప్ర * పితామహస్తామువాహ పాణ్డుస్తే సత్యవిక్రమః ॥ ౩౫ ॥ శ్రుతదేవాం తు కారూషో * వృద్ధశర్మా సమగ్రహీత్ । యస్యామభూద్దన్తవక్త్ర ఋషిశప్తో దితేస్సుతః ॥ ౩౬ ॥ కైకయో ధృష్టకేతుశ్చ శ్రుతకీర్తిమవిన్దత । సన్తర్దనాదయస్తస్యాం పఞ్చాసన్ కైకయాస్సుతాః ॥ ౩౭ ॥ రాజాధిదేవ్యామావన్త్యౌ జయత్సేనోఽజనిష్ట హ । దమఘోషశ్చేదిరాజః శ్రుతశ్రవసమగ్రహీత్ ॥ ౩౮ ॥ శిశుపాలస్సుతస్తస్యాః కథితస్తస్య సంభవః । దేవభాగస్య కంసాయాం చిత్రకేతుబృహద్బలౌ ॥ ౩౯ ॥ కంసవత్యాం దేవ * శ్రవసస్సువీర

పసారః-మా పాసిద్ధేః యద్వా , దేవసందర్శం దేవస్యమమదర్శనం క్లీబత్వమార్షం-అమోఘం ఫలావినాభూతం , అత- స్త్వయ్యాత్మజ-మాధిత్సే ఇత్యర్థః కన్యాఽహమిత్యత్రాహ । తవ , యోని , ర్యథా , న దుష్యేత , తథా , హం హే సుమధ్యమే,కర్తా కరిష్యామి * ॥ ౩౩ ॥ * ఇతీత్థముక్త్వా , తస్యాం పృథాయాం, గర్భం - సమాధాయ , సూర్యో-దివం ,గతః తత-స్సద్య ఏవ , కుమారో , జజ్ఞే , సచ , ద్వితీయ ఇవ భాస్కరః భాస్కరతుల్యః * ॥ ౩౪ ॥ * సా పృథా - లోకస్య,లోకాద్బిభ్యతీ సతీ-కృచ్ఛ్రాద్దుఃఖా,న్నదీతోయే , తం కుమార , మత్యజత్ , తాం పృథాం-తవ- ప్రపితామహః , సత్యవిక్రమః-పాణ్డు-రువాహ ఉపయేమే * ॥ ౩౫ ॥ * శ్రుతదేవేతి ॥ శ్రుతదేవాం పృథానుజాం - కరూషసుతో వృద్ధవర్మా-సమగ్రహీదుపయేమ ఇత్యర్థః-వృద్ధశర్మేతి పాఠాన్తరం , శ్రుతకీర్తిం-తు,దితేస్సుతః-విప్రచిత్తిః-కైకయశ్చ,ధృష్టకేతుశ్చ - అవిన్దత దూషితాం కృతవన్తః చౌర్యేణ సంజగ్మురిత్యర్థః-ప్రత్యేకాభిప్రాయమేకవచనం- తస్యాః నిన్దితాయాః శ్రుతకీర్తేః,సన్తర్దనాదయః , పఞ్చ-సుతాః కైకయాః కైకయజ్జాతా-బభూవుః * ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ * రాజాధిదేవ్యాం తు-ఆవన్త్యః అవన్తేస్సుతః,తస్మాత్-అవన్తేస్సకాశాదిత్యర్థః-జయత్సేనాఖ్య - స్సుతో,ఽజనిష్ట జజ్ఞే-శ్రుతశ్రవసం తు - చేదిరాజో - దమఘోషాఖ్య - స్సమగ్రహీదుపయేమ ఇత్యర్థః * ॥ ౩౮ ॥ * తస్యాః శ్రుతశ్రవస-స్సుత,శ్శిశుపాలః-తస్య శిశుపాలస్య-సంభవః ఉత్పత్తిప్రకారః-కథిత,స్సప్తమస్కన్ధ ఇతి శేషః,త దేవం వసుదేవస్య భగినీనాం పతీన్సుతాంశ్చోక్త్వా తద్భ్రాతౄణాం నవానాం పత్నీః పుత్రాంశ్చాహ ॥ దేవభాగశ్చేతి నవభిః శ్లోకైస్సార్ధైః ॥ దేవభాగస్య,కంసాయాం భార్యాయాం,చిత్రకేతుశ్చ బృహద్బలశ్చ, ద్వౌ-సుతౌ జాతౌ * ॥ ౩౯ ॥ * తథా,దేవశ్రవసః-కంసవత్యాం భార్యాయాం, సువీర, ఇషుమాంశ్చేతి,ద్వౌ సుతౌ,జజ్ఞాతే,కఙ్కాత్తు-తద్భార్యాయాం క

౩౬ ॥ శ్లో * పా ॥ వృద్ధశర్మా

కఙ్కాయాం-బక-స్సత్యజి-త్పురుజిత్, త్రయో-జాతాః ॥ ౪౦ ॥ రాష్ట్రపాల్యాం భార్యాయాం-సృఞ్జయో, వృషాదీన్, జనయామాస, శ్యామకస్తు శూరభూమ్యాం భార్యాయాం శూరభూత్యామితి పాఠాన్తరం-హరికేశహిరణ్యాక్షౌ, జనయామాస ॥ ౪౧ ॥ తథా-వత్సకోఽపి-మిశ్రకేశ్యా-మప్సరసి-బకాదీన్-సుతా-న్నవా, జీజనత్-వృకస్తు, దూర్వాక్ష్యాం భార్యాయాం-పుష్కరసాల్వాదీన్, సుతా, నాదధే ఉత్పాదయామాస ॥ ౪౨ ॥ శమికస్తు, సుధామని భార్యాయాం -సుమిత్రాదీన్ సుతా, నాదధే, ఆనకస్తు, కర్ణికాయాం పత్న్యా-మృతధామజయా-సుతా-వాదధే ॥ ౪౩ ॥ అథ వసుదేవస్య పత్నీః-పుత్రాంశ్చాహ ॥ పౌరవీత్యేకాదశభిః ॥ దేవకీ, ప్రముఖం ప్రధానం, యాసాం తాః-పూర్వోక్తాః-పౌరవ్యాదయశ్చ - ఆనకదున్దుభేః వసుదేవస్య-పత్న్య-ఆసన్ బభూవుః ॥ ౪౪ ॥ తత్ర, రోహిణ్యాం పత్న్యాం, బలాదీన్-కృపాదీన్, సుతా - నుపపాదయజ్జనయామాస, అత్ర, బలో బలరామః -కృప ఆదిర్యేషాం తా-స్బలాదీ- సత్యర్థః-బలాదీన్ కృపాదీంశ్చేతి శా-ఆదిశబ్దేనానుక్తా అన్యే గ్రాహ్యాః-ఏవమగ్రేపి ॥ ౪౫ ॥ భూత ఆదిర్యేషాం తే-తఏతే-సుభద్రాదయో-ద్వాదశ-పౌరవ్యాస్తనయాః ఆదిశబ్దగ్రాహ్యైరుక్తసఙ్ఖ్యాపూర్తిః ॥ ౪౬ ॥ తథా, శూరాద్యా-నన్దాదయో-మదిరాయా, ఆత్మజాః ॥ కౌసల్యా భద్రా తు-కేశినమేకమేవ-సుత-మసూత- కథంభూతం-కులం నన్దయతీతి తథా ॥ ౪౭ ॥ తతో-వసుదేవా - ద్రోచనాయాం హస్తహేమాఙ్గదాదయో-జాతాః-ఇలాయాం తు - ఉరువల్కాదీన్, యదుముఖ్యాన్ యాదవశ్రేష్ఠాన్ సుతా, నజీజనత్ - వసుదేవ ఇతి శే

ఇషుమాంస్తథా। బకః కఙ్కాత్తు కఙ్కాయాం సత్యజిత్పురుజిత్తథా ॥ ౪౦ ॥ సృఞ్జయో రాష్ట్రపాల్యాం తు వృషదుర్మర్షణాదికాన్ । హరికేశహిరణ్యాక్షౌ శూరభూమ్యాం తు శ్యామకః ॥ ౪౧ ॥ మిశ్రకేశ్యామప్సరసి బకాదీన్వత్సనామకః। తక్షపుష్కరసాల్వాదీన్దూర్వాక్ష్యాం వృక ఆదధే ॥ ౪౨ ॥ సుమిత్రాసికపాలాదీనసికస్తు సుధామని। ఆనకః కర్ణికాయాం వా ఋతధామజయావపి ॥ ౪౩ ॥ పౌరవీ రోహిణీ భద్రా మదిరా రోచనా ఇళా । దేవకీప్రముఖా ఆసన్పత్న్య ఆనకదున్దుభేః ॥ ౪౪ ॥ బలం గదం సారణం చ దుర్మదం విపులం ధ్రువమ్ । వసుదేవస్తు రోహిణ్యాం కృపాదీనుదపాదయత్ ॥ ౪౫ ॥ సుభద్రో భద్రబాహుశ్చ దుర్మదో భద్ర ఏవ చ। పౌరవ్యాస్తనయా హ్యేతే భూతాద్యా ద్వాదశాభవన్ ॥ ౪౬ ॥ నన్దోపనన్దకృతకశూరాద్యా మదిరాత్మజాః । కౌసల్యా కేశినం త్వేకమసూత కులనన్దనమ్ ॥ ౪౭ ॥ రోచనాయాం తతో జాతా హస్తహేమాఙ్గదాదయః ॥ ఇళాయామురువల్కాదీన్యదుముఖ్యానజీజనత్ ॥ ౪౮ ॥ తృపృష్ఠో ధృతదేవాయామేక ఆనకదున్దుభేః । శాన్తిదేవాత్మజా రాజన్ప్రశమప్రశ్రితాదయః ॥ ౪౯ ॥ రాజానః కల్పవర్షాద్యా ఉపదేవాసుతా దశ। వసుహంససుధన్వాద్యాః శ్రీదేవాయాస్తు షట్సుతాః ॥ ౫౦ ॥ దేవరక్షితయా లబ్ధా నవ చాత్ర గదాదయః । వసుదేవస్సుతానష్టావాదధే సహదేవయా ॥ ౫౧ ॥ పౌరవశ్రుతముఖ్యాంశ్చ సాక్షాద్ధర్మో వసూనివ । వసుదేవస్తు దేవక్యామష్టౌ పుత్రానజీజనత్ ॥ ౫౨ ॥ కీర్తిమన్తం సుషేణం చ భద్రసేనముదారధీః । ఋజుం సమదనం భద్రం సఙ్కర్షణమహీశ్వరమ్ ॥ ౫౩ ॥ అష్టమస్తు తయోరాసీత్స్వయమేవ హరిః కిల। సుభద్రా చ మహాభాగా తవ రాజన్పితామహీ ॥ ౫౪ ॥ యదా యదేహ ధర్మస్య క్షయో

షః ॥ ౪౮ ॥ "దేవకీప్రముఖా ఆసన్ పత్న్య,, ఇత్యనేనోక్తాభ్యోఽన్యా అపి పత్న్య ఆనకదున్దుభేరాసన్నితి సూచితం దేవకోగ్రసేనయోః స్వసౄర్వసుదేవ ఉపయేమ ఇతి చోక్తం పురస్తాత్ - ఇదానీం తాస్తత్పుత్రాంశ్చాహ ॥ తృపృష్ఠ ఇత్యాదినా ॥ ఆనకదున్దుభేర్వసుదేవస్య-ధృతదేవాయాం భార్యాయాం - త్రిపృష్ఠ-ఏక ఏవ-జజ్ఞే-ప్రశమప్రశ్రితాదయస్తు- శాన్తిదేవాయా ఆత్మజాః ॥ ౪౯ ॥ కల్పవర్ష-ఆదిర్యేషాం తే-రాజానస్తు-దశ-ఉపదేవాయా-స్సుతాః-వసుర్హంసశ్చ -సుధన్వాయా-స్సుతా-శ్రీదేవాయా - స్సుతాస్తు - షట్ ॥ ౫౦ ॥ దేవరక్షితయా వసుదేవస్య భార్యాయా-గదాదయో-నవ-పుత్రా-లబ్ధాః ప్రసూ ఇత్యర్థః- వసుదేవ-స్సహదేవయా భార్యయా - సాధనభూతయా-అష్టా-సుతాన్-పౌరవః -శ్రుతశ్చ- ముఖ్యా-యేషాం-తా-నాదధే అజీజనత్ - ధర్మో - యథా -సాక్షా-ద్వసూ-నష్టా-వాదధే-తద్వత్ -దేవక్యామపి-వసుదేవో-ఽష్టౌ-కీర్తిమదాదీన్, పుత్రాన్ అజీజనత్ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ అహీశ్వరం నాగేన్ద్రమితి సఙ్కర్షణవిశేషణం-ఉదారధీరితి వసుదేవస్య ఏవం చైతే కీర్తిమదాదయ-స్సప్త ॥ ౫౩ ॥ అష్టమం సుతమాహ ॥ అష్టమస్త్వితి ॥ తయోర్వసుదేవదేవక్యో-రష్టమ-స్సుతస్తు స్వయం హరిరేవ శ్రీకృష్ణరూపేణా-సీదవతతార-తథా-సుభద్రా నామ్నీ-కా - కన్యా - తయో-ర్జజ్ఞే-సా చ-మహాభాగా మహాభాగ్యశాలినీ - హే రాజన్-తవ పితామహీ పితామహస్యార్జునస్య భార్యా ॥ ౫౪ ॥ అష్టమస్తు సుతో హరిరేవాసీదిత్యుక్తం- తత్ర-కో వా హరేరవతారకాలః, కిం తస్య జన్మనిమిత్తం-కిం వాఽస్య జన్మప్రయోజన - మిత్యాదిప్రశ్నాన్పరిహరన్ సఙ్గ్రహేణ తచ్చరిత్రం చాహ ॥ యదేత్యాదినా యావత్సమాప్తి ॥ యదా హి యస్మిన్కాలే హి-ధర్మస్య-క్షయః-పాప్మనోఽధర్మస్య-భ్యుత్థానమితి శేషః,

భవతి, తదా తు, తస్మిన్కాలే తు, భగవాన్, ఈశః, హరిః, ఆత్మానం, సృజతే, అవతారయతి, యదా హీత్యాదినా తదా త్విత్యన్తేనావతారకాలఉక్తః, హరిరిత్యనేనాశ్రితార్తిహరత్వముక్తం, తదేవావతారస్య ముఖ్యం ప్రయోజనమితి సూచితం. భగవానాత్మానం సృజత ఇత్యనేన అవతారదశాయామపి షాడ్గుణ్యపూర్తిరుక్తా, ఈశ ఇత్యనేన కర్మవశ్యత్వరూపం స్వాతన్త్ర్యముక్తమ్ ❋ ॥ ౫౫ ॥ ❋ తదేవ వ్యనక్తి ॥ న హీతి ॥ అస్య భగవతః, జన్మనః, కర్మణః, దేవమనుష్యాదిసజాతీయచేష్టాయా వా, ఆత్మమాయాం వినా స్వసఙ్కల్పం వినా- అన్యో- హేతుః- పుణ్యాపుణ్యాదిరూపో- న విద్యతే - హి మహీపతే- అనేన జన్మకారణం స్వసఙ్కల్ప ఏవ న తు జీవస్యేవ పుణ్యాపుణ్యాదికమిత్యుక్తం, తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి ॥ ఈశస్య ప్రకృతిపురుషయోర్నియన్తుః- న సుభృత్యాదీస్నియమయన్నపి రాజాదిః కర్మవశ్య ఏవ దృష్ట ఇత్యతో విశినష్టి ॥ ద్రష్టురితి - పుణ్యాపుణ్యాదికర్తౄన్ క్షేత్రజ్ఞాన్ పశ్యతః - న తు పుణ్యాపుణ్యాదికం కుర్వత ఇత్యర్థః- తత్కర్తుర్హి తద్వశ్యతేతి భావః ॥ కథమేకస్సర్వాన్ క్షేత్రజ్ఞాన్ పశ్యతీత్యతో విశినష్టి - పరస్యాత్మన ఇతి- పరమాత్మన ఇత్యర్థః- చిదచిదాత్మకం లోకత్రయమప్యన్తః ప్రవిశ్య వ్యాప్య గత్రైర్ధర్మైరస్పృష్టస్సన్యోఽన్తరాత్మతయా భిభర్తి స పరమాత్మా, యథోక్తం భగవతా "ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః- యో లోకత్రయమావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వర" ఇతి ॥ భరణమత్ర ధారకత్వేన చిదచిద్వస్తునోః కర్మానుగుణం ప్రేరణమ్ ❋ ॥ ౫౬ ॥ ❋ స స్వావతారదశాయాం దేవమనుష్యాదిసజాతీయచేష్టాం కుర్వన్నప్యయం కేవలం ద్రష్టైవ- న తు తత్కర్తేతి కథముచ్యత ఇత్యత ఆహ - యన్మాయేతి ॥ యస్య భగవతః- మాయా చేష్టితం స్వసఙ్కల్పైకహేతుకం చేష్టితం- తత్పుంసో జీవస్య - సర్గస్థిత్యర్థమేవ - కాఙ్క్షిదుత్పాదయితుం- కాంశ్చిత్- పాతుం- కాంశ్చిచ్చ- సంహర్తుమేవ- న తు - స్వస్య పుణ్యాపుణ్యాత్వాదిరూపార్థమితి భావః - అప్యయో లయః- తర్హి కిం జీవసర్గాద్యర్థేన మాయాచేష్టితేన ప్రయోజనం- ప్రత్యుతానర్థకారిణా చేష్టితేన స్వస్యాప్యనర్థ ఆపద్యేతేత్యత ఆహ ॥ అనుగ్రహ ఇతి ॥ మా

భవతి పాప్మనః । తదా తు భగవానీశ ఆత్మానం సృజతే ❋ హరిః ॥ ౫౫ ॥ న హ్యస్య జన్మనో హేతుః కర్మణో వా మహీపతే । ఆత్మమాయాం వినేశస్య పరస్య ద్రష్టురాత్మనః ॥ ౫౬ ॥ యన్మాయాచేష్టితం పుంసః స్థిత్యుత్పత్త్యప్యయాయ హి । అనుగ్రహస్తన్నివృత్తేరాత్మలాభాయ చేష్యతే ॥ ౫౭ ॥ అక్షౌహిణీనాం పతిభిరసురైర్నృపలాఞ్ఛనైః । భువ ఆక్రమ్యమాణాయా అభారాయ కృతోద్యమః ॥ ౫౮ ॥ కర్మాణ్యపరిమేయాని మనసాఽపి సురేశ్వరైః । సహ సఙ్కర్షణశ్చక్రే భగవాన్మధుసూదనః ॥ ౫౯ ॥ కలౌ జనిష్యమాణానాం దుఃఖశోకతమోనుదమ్ । అనుగ్రహాయ భక్తానాం సుపుణ్యం వ్యతనోద్యశః ॥ ౬౦ ॥ యస్మిన్సత్కర్ణపీయూషే యశస్తీర్థవరే సకృత్ । శ్రో

యా చేష్టితరూపో వ్యాపారోఽనుగ్రహః అనుగ్రహరూప ఏవ - జీవాననుగ్రహీతుమేవ చేష్టత ఇతి యావత్ - చేష్టితస్యానుగ్రహరూపతామేవ దర్శయతి- తన్నివృత్తేరాత్మలాభాయ చేష్యత ఇతి ॥ స చ మాయాచేష్టితరూపో వ్యాపారః- తన్నివృత్తేః సర్గాదినివృత్తేః- పశ్చాత్- ఆత్మలాభాయ మోక్షాయ - చోఽవధారణార్థః- ఆత్మలాభాయైవేష్యతే - రామకృష్ణాదిరూపేణావతీర్ణేన భగవతా యే సృష్టాః పాలితాస్సంహృతాశ్చ తే సర్వే తద్దివ్యమఙ్గళవిగ్రహసమ్బన్ధసహాశయ్యాసనభోజనసన్దర్శనాదిభిర్నిరవసానే ముక్తా భవేయురిత్యేవమర్థమేవ భగవాంశ్చేష్టత ఇత్యర్థః- యద్వా- తచ్చేష్టితమనుగ్రహరూప ఏవ- నివృత్తిరాత్మలాభాయ నివృత్తిధర్మపూర్వకాత్మలాభాయైవ - ఇష్యతే- సృష్ట్యాదిసమర్థం మామవలోక్య మత్ప్రాప్తిసాధనం నివృత్తిధర్మం మద్భక్తిరూపమనుష్ఠాయ ముచ్యేరన్నిత్యేవమర్థం చేష్టత ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౫౭ ॥ ❋ అవతారప్రయోజనం హరిశబ్దేన సూచితం వ్యనక్తి ॥ అక్షౌహిణీనామితి ॥ నృపాణామివ లాఞ్ఛనాని యేషాం తైః- నృపవదవభాసమానైరిత్యర్థః- అసురైః అసురసమ్పత్ప్రాప్తైః- అనేకాక్షౌహిణీసఙ్ఖ్యానాం సేనానాం - పతిభిశ్చైద్యాదిభి- రాక్రమ్యమాణాయ- భువః పృథ్వ్యాః - అభారాయ భారాభావాయ- ఉద్యమః అవతారరూపః కృతః - యేన సః- భువో భారాపహారాయావతీర్ణ ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౫౮ ॥ ❋ తథైవ చాకరోదిత్యాహ ॥ కర్మాణీతి ॥ సురేశ్వరైర్బ్రహ్మాదిభిరపి, మనసాప్య - పరిమేయాని అవితర్క్యాణి, కర్మాణి సఙ్కర్షణసహితో- భగవాన్మధుసూదనః శ్రీకృష్ణశ్చక్రే - పూతనాశకటయమళార్జునకేశికువలయాపీడచాణూరముష్టికతోసలకంసచైద్యాదిసంహారరూపాణి కర్మాణీతి భావః ❋ ॥ ౫౯ ॥ ❋ ప్రధానం ప్రయోజనం దర్శయతి ॥ కలావితి ॥ కలౌ యుగే- జనిష్యమాణానాం- భక్తానామనుగ్రహాయ- తేషాం- దుఃఖాదికం నుదత్యపనయతీతి తథా, తత్, సుపుణ్యం వదతాం శృణ్వతాం చ పుణ్యావహం - యశో- వ్యతనోత్ భూభారహరణస్య సఙ్కల్పమాత్రేణాపి సిద్ధేరిదమేవావతారస్య ప్రధానం ప్రయోజనమితి భావః ❋ ॥ ౬౦ ॥ ❋ యశో వితానస్య భక్తానుగ్రహరూపతాం దర్శయితుం యశో విశినష్టి ॥ యస్మిన్నితి ॥ సతాం సాధూనాం - కర్ణయోః శ్రోత్రయోః- పీయూషే అమృతతుల్యే, యస్మిన్, యశోరూపే - తీర్థశ్రేష్ఠే - శ్రోత్రమేవాఞ్జలిః పానసాధనం, యస్య, పురుష - స్సకృదప్యుప

స్పృశ్యాచమ్య - కర్మవాసనాః ధునుతే తత్సౌన్దర్యాదిగుణాకృష్టచిత్తః కర్మవాసనాః క్షపయతి ముక్తో భవతీత్యర్థః * ॥ ౨౧ ॥ * తత దేవాహద్వాభ్యాం, భోజాదిభిః, కుర్వాదిభిశ్చ, శ్లాఘనీయమీహితం చేష్టితం-యస్య సః, స్నిగ్ధస్మానురాగైః, రీక్షితైరవలోకనైః ర్ధిరైః-గమ్భీరైః, ర్వాక్యైర్వచోభిశ్చ - విక్రమలీలయా -విక్రమః పాదవిక్షేపస్తద్రూపయా-లీలయా-చ-సర్వైః, రఙ్గైః-రమ్యయా మూర్త్యాచ-నృలోకం- రమయామాస * ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ * మూర్తేస్సర్వాఙ్గరమ్యత్వం సూచయితుం స్థాలీపులాకన్యాయేన తావన్ముఖశోభామాహ ॥ యస్యేతి ॥ యస్య శ్రీకృష్ణస్య, ఆననం-దృశిభిర్నేత్రైః, పిబన్త్యో, ఽతితృష్ణయా-పశ్యన్త్యో, ముదితా-నార్యో, నరాశ్చ-న తతృపుర్నతృప్తాః నిమేషోన్మేషమాత్రవ్యవధానమప్యసహమానాః నిమేషోన్మేషకర్తు - ర్నిమేః - కుపితాశ్చ-బభూవుః, ఇత్యుక్తే-కుతఃనయస్య నిమేర్నిమేషాదికర్తృత్వం తచ్చరిత్రమేవోక్తం పురస్తాత్ - కథంభూతమాననం, మకరకుణ్డలాభ్యాం, చారూ, కర్ణౌ కపోలౌ చ, తైః-సుభగం, సవిలాసో, హాసో, యస్మిన్, నిత్యముత్సవః శోభాతిశయో, యస్మిన్ * ॥ ౨౪ ॥ * శ్రీకృష్ణచరితం సమాసతో వర్ణయతి ॥ జాత ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ జాతస్తావన్నిజేన రూపేణ జాతః, పురుషః, పశ్చాన్మనుష్యాకారస్సన్ పితృగృహాత్కారాగృహాత్, వ్రజం, గతః, వ్రజవాసినాం, మేధితా వర్ధితా అర్థాః పురుషార్థాః, యేన-రిపూన్ పూతనాశకటాదీన్ హత్వా, కృతాః పాణినా గృహీతాః, ఉరువః షోడశసహస్రసఙ్ఖ్యాకా అష్టౌ చ రుక్మిణ్యాదయః, దారాః కళత్రాణి-యస్య సః, తేషు

శ్రాన్తాఞ్జలిరుపస్పృశ్య ధునుతే కర్మవాసనామ్ ॥ ౨౧ ॥ భోజవృష్ణ్యన్ధకమధుశూరసేనదశార్హకైః । శ్లాఘనీయే హితశ్శశ్వత్కురుసృఞ్జయపాణ్డుభిః ॥ ౨౨ ॥ స్నిగ్ధస్మితేక్షణోదారైర్వాక్యైర్విక్రమలీలయా । నృలోకం రమయామాస మూర్త్యా సర్వాఙ్గరమ్యయా ॥ ౨౩ ॥ యస్యాననం మకరకుణ్డలచారుకర్ణభ్రాజత్కపోలసుభగం సవిలాసహాసమ్ । నిత్యోత్సవం న తతృపుర్దృశిభిః పిబన్త్యో నార్యో నరాశ్చ ముదితాః కుపితా నిమేశ్చ ॥ ౨౪ ॥ జాతో గతః పితృగృహాద్వ్రజమేధితార్థో హత్వా రిపూన్సుతశతాని కృతోరుదారః । ఉత్పాద్య తేషు పురుషః క్రతుభిస్సమీజే హ్యాత్మానమాత్మనిగమం ప్రథయఞ్జనేషు ॥ ౨౫ ॥ భూమ్యాస్సవా ఉరుభరం క్షపయన్కురూణామన్తస్సముత్థకలినా యుధి భూపచక్రమ్ । దృష్ట్వా విధూయ విజయే జయముద్విఘుష్య ప్రోచ్యోద్ధవాయ పరమం సమగాత్స్వధామ ॥ ౨౬ ॥ **

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టాదశసాహస్రికాయాం సంహితాయాం **********

********** పారమహంస్యాం శ్రీవైయాసిక్యాం నవమస్కన్ధే, చతుర్వింశోఽధ్యాయః **********

షు దారేషు, సుతానాం, శతాన్యుత్పాద్య, ఆత్మనిగమమాత్మనో నియోగరూపం వేదం, జనేషు, ప్రథయన్ ప్రథయితుమితి భావః, క్రతుభి-స్సర్వైః, స్వాత్మానమేవ, సమీజే సమారాధితవాన్ * ॥ ౨౫ ॥ * కురూణామన్తః పరస్పరం సముత్థేన, కలినా కలహేన నిమిత్తేన, పృథ్వ్యాః, ఉరుం అధికం, భరం, క్షపయన్, యుధి సఙ్గ్రామే, భూపానాం, చక్రం సైన్యం, దృష్ట్యైవ, అభిభూయ, విజయే అర్జునే, జయ, ముద్విఘుష్య సర్వాన్ జిగాయార్జున ఇత్యేవంవిధముద్ఘోషం కారయిత్వా, పరతత్త్వముద్ధవాయ ప్రోచ్య ఉపదిశ్య, స్వం, ధామ స్థానం, వైకుణ్ఠాఖ్యం, అగాత్ తేనైవ రూపేణ యయావిత్యర్థః * ॥ ౨౬ ॥ * ************

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సూనోస్తేన తచ్చరణకమల
పరిచర్యాప్రసన్నతత్ప్రాప్తిసమధిగత శ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవాత్స్య
వీరరాఘవార్యవిదుషా విరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యా
ఖ్యాయాం, నవమస్కన్ధే, చతుర్వింశోఽధ్యాయః. **************

నవమస్కన్ధవ్యాఖ్యాసమాప్తా శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయ నమో నమః

*** సమాప్తశ్చాయం స్కన్ధః శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు ***

********** హరిః ఓం తత్సత్ **********